Digitized by Google

9
4-E
18

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3 I
20

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

9.-4.E.18

18-c-3

9.5.E.9

Digitized by Google

AMSTELODAMI,

Ex Typographia BLAVIANA MDCLXXXV.

Sup[illegible]tati.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA
VITTORIO EMANUELE

C. CORNELII TACITI

OPERA,

QVÆ EXSTANT,

Integris I. LIPSII, RHENANI, VRSINI, MVRETI, PICHENAE, MERCERI, GRVTERI, ACIDALII, GROTII, FREINSHEMII, & selectis aliorum commentariis illustrata.

IOH. FRED. GRONOVIVS
recensuit, & suas notas passim adjecit.

Accedunt IACOBI GRONOVII *excerpta ex variis lectionibas MS. Oxoniensis.*

AMSTELODAMI,
Ex Typographia BLAVIANA, MDCLXXXV.
Sumptibus Societatis.

Digitized by Google

LVDOVICO
ADEODATO

REGI. CHRISTIANISSIMO. IMPERII. GALLIARVM. VERSVS OMNES. LIMITES. AMPLIFICATORI. ET. PROPAGATORI. MAXIMIS. REBVS GESTIS. PARTIM. DVCTV PARTIM. AVSPICIIS. ET. LEGIONIBVS. VICTRICIBVS. CLASSIBVSQVE. MISSIS. IN. PANNONIAM. GERMANIAM. LV-

SITANIAM. FLANDROS. SE-
QVANOS. LOTHARINGIAM
MEDITERRANEI. MARIS. IN-
SVLAS. AFRICAM. AMERICAM
DECIMVM. ET. EO. AMPLIVS
IMPERATORI. PIO. FELICI
AVGVSTO. PATRI. PATRIAE
SEDITIONVM. ET. REBELLIO-
NVM. QVIBVS. IDENTIDEM
GALLIA. FLAGRABAT. EX-
STINCTORI. SOCIORVM
PROMPTISSIMO. ET. FIDIS-
SIMO. DEFENSORI. LITE-

RA-

Digitized by Google

RARVM. ET. OMNIVM. STV-
DIORVM. FAVTORI. NVTRI-
CIO. ALTORI. ET. HOMINES
DOCTRINAE. FAMA. CELE-
BRES. PER. VNIVERSAM
EVROPAM. INAVDITO. EX-
EMPLO. ANNVIS. CONGIA-
RIIS. LIBERALISSIME. AC
SPONTE. PROSEQVENTI
PRINCIPI. CVI. PAREM. NEC
ORIENS. NEC. OCCIDENS
SOL. VIDET. HVNC. IN. TA-
CITO. LABOREM. MORIBVN-

DA. MANV. DICAT. SVSPENDITQVE

SACRAE. SVAE. MAIESTATIS

A. D. XIV. Cal.
Ianuar.
CIↃIↃCLXXIJ.

HVMILLIMVS. ET. DEVOTISSIMVS
BENEFICIARIVS

IOH. FRED. GRONOVIVS.

IACOBVS & LAVRENTIVS

THEODORICVS GRONOVII

LECTORI POLITO

S. P.

Quoniam fatorum necessitas, ejus, quod parentem nostrum τὸν μακαρίτην perfecturum fore sperabamus & omni voto precabamur, exequutionem in nos, etsi renitentes & adhuc fatalis istius horæ imagine confusos, delegavit; paucis liceat tecum agere, Lector polite, non quo Taciti lectionem aut hujus ante alias editionis usum hortemur, vel etiam præconium (quod, ut consanguineum, suspectum; & nos ostenderet de favore tuo tot prærogativis jam firmato dubitare) laboris paterni faciamus, sed quo intelligas hujus libri commoda & rationem, cur tamdiu in ore famæ, toties velut interjungens, huc usque diem produxerit. Nimirum quum grande hoc opus moliri inciperet, propinquabat tempus, quo

 Deus

Deus ille ἐλεόντηλος πατὴρ καὶ αὐτὴ ἐλεέτης *vitæ laborioſæ & exterorum magis judicio quam eorum, quibus admixtus fuit, qui eum ignorabant, benevolentia probatæ miſſionem concedere decrerat; quod quum, ſi qua eſt pietas, homo nulli per malitiam cognitus, ſed infinite omnium cauſa volens, quietum, inturbidum & in ſola* παλιγγενεσίας *meditatione occupatum agere debuiſſet, neſcimus quî contra evenit, ut nulla ejus vitæ pars magis exercita, ægra, ſollicita & miſera fuerit; in experimentum, ut fas eſt credere, ſpectationemque ſummi numinis, quid altioribus ſtudiis profeciſſet, quam ſe adverſus fortuita ſtanaſſet, & voluptatem, ſi vir optimus cum adverſis congrederetur. Præter enim bene magna ſenectutis incommoda vehemens aliquandiu ſtomachi nauſea, mox febris eum tanquam* σκοπὸν *invaſit, neque diſceſſit niſi relicta in ſuum locum tenaciſſima infirmitate; qua multum maceratus & bona fide ſemeſtris temporis, quod cariſſime æſtimabat, jactura minutus, vix reſipere incepit, quum ecce familiæ erciſcundæ ne-*

go-

gotium & cura domestica non parvas illi molestias temporisque jacturam creavit. Evasit tamen, neque in his fatalibus ipsique insuetis incommodis superandis quidquam egit anteacta vita & sapienti homine indignum: sed in altitudinem conditus, publicis privatisque pensis satisfaciens, subsecivas horas (ita enim loqui decet, nauseâ & reliquiis morbi interpellantibus rerum actui destinatas) Tacito & quæ alia posteritati præparabat, impendit, donec impositâ Iulii Agricolæ vitæ ultimâ manu, morbus & per hunc vitæ satias omni furore incumbens fiduciariam animam Deo Opt. Max. reddere eum coëgit, pro LX. annorum satis nobili satisque eleganti usura gratabundum. Quisquis igitur exitum hujus libri spe anteveneras, noli patientiam tuam, licet fatigatam rumpere, nec quidquam aliud manibus ejus, qui voluit quidem sed non potuit citius occurrere, quam quietem exopta. Iam ut scias, quemadmodum inter hæc Tacitus processerit, subsidia quis singuli usi sunt, & nomina doctorum virorum, absque speciosis

ciosis titulis, breviter quasi in tabellâ subjiciemus. Invenies proinde hîc, quæ ex ingenio suo depromserunt Andreas Alciatus, Æmilius Ferrettus, (quamquam is alibi codd. vetustissimos citet, nunc ipsum legisse ita in cod. Medicæo longe omnium, quos novit, emendatissimo testetur) Vincentius Lupanus, M. Vertranius (sed & hic ad lib. I. Hist. citat MS. Vaticani indicem miniatis literis, quod alii silent) Fulvius Vrsinus (is quoque tamen dicit se habuisse domi exemplar scriptum manu accurati viri Iocundi Veronensis) immixtis Gab. Faerni, Pet. Danesii, *Ant. Augustini conjecturis; item Marcellus* Donatus, *M. Antonius Muretus, Iosias Mercerus,* Christophorus Colerus, *Ianus* Gruterus, *Valens Acidalius, Iulius Salinerius (cujus libri copiam non dissimulandum est* τὴν μακαρίτην impetrasse à Nicolao Heinsio, *viro cum omnibus propter sacras artes & ingenium illustre, tum nobis præcipue propter amicitiam ab ipsa utriusque juventute, summâ voluntatis, morum studiorumque concordiâ cultam venerando;*

&

& quamvis ille plurimum plenis follibus φυσᾷν soleat, tamen exiguitas exemplarium adjungere jubebat) H. Grotius nostras, I. Freinshemius, M. Zuerius Boxhornius, & ad Historias H. Savillius, (ultra modum querulus, suo dubium an gentis ingenio) ad Agricolæ vitam Ioh. Barclaius, & ad Dialogum de Eloquentia Rabodus H. Schelius. Invenies etiam, quæ congessit Beatus Rhenanus adjutus codice MS. ἀνεπιγράφῳ, quem ex Bibliotheca Budensi regis M. Corvini nactum se esse affirmat dono I. Spigelii, missum à Reinhardo à Rietpur Borbetomagensis Ecclesiæ Decano. Præterea, quæ Curtius Pichena ope partim duorum codd. Florentinæ Bibliothecæ, quorum primus exscriptus ante annos plus mille ducentis, ut ipse probat, Annales continebat; alter in Germania Corbejæ, quod ad Visurgim Benedictinorum Monachorum φροντιστήριον erat, à Philippo Beroaldo repertus & Leoni X. oblatus Histor. v. libros; partim editione Veneta anni cIↃccccIIIc, ex fideli, ut ipse conjicit, optimi codicis collatione. Instar

ta-

tamen omnium, quique primo nominandus fuit, Iustus Lipsius est, utroque supra fidem impleto clarissimus. Horum quidem, & præcipue illorum, qui mensuram scribendi & modum statuere, relinquere aliis sua, nec longis dissertationum frigidarum fabulis tempus lectori auferendum esse noverunt, integri labores exhibentur. Quod si quædam contracta vel omissa deprehenderis, judicio τοῦ μακαρίτου & voluminis spatio parum indulge; cujus contemplatione coactus quoque fuit partes tantum tibi offerre ex Aurelio, Michaële Virdungo, versione Freinshemii, & quem adhuc hæc pars terræ fovet, ad Germaniam Her. Conringio Viro Celeberrimo. Cæterum sicuti nos, ita omnes, qui ex hoc opere crescere cupient, stupor sine dubio & admiratio incessere debet, qui vir tot in valetudine curis distractus, tot studentium desideriis quotidie auscultans, tot publicis privatisque officiis respondens, accedentibus quoque fascibus Academiæ, vel inspiciendis his omnibus, nedum examinandis vacaverit, immo voluerit. Et tamen præ-

ter

ter hæc non exiguam sane nec penitendam accessionem videbis ipsius explicationum & emendationum, satis severo ac limato, ut solebat, judicio exactarum; sed & aliorum, quos ad contextum sive illustrandum sive corrigendum facientes in libri sui oris annotaverat; Scaligeri, dicimus, Turnebi, Salmasii, Cluverii, Gutherii, Reinesii, Ruperti, Loccenii, Cl. Schefferi, aliorumque. Neque tamen existimandum adeo elaborata hæc esse, ut si exitum operis videre illi contigisset, tanquam perfecte absoluta exire fuerit permissurus sine aliquo notabili incremento, inexhausta ingenii fœcunditate singulis pene horis aliquid aut inobservatum aut prave intellectum subjiciente. Certe ad hujus rei fidem non strangulabimus & publicæ utilitati subducemus repertam nobis chartulam, in quam inceperat conjicere & colligere, si quid omissum ante obvenisset animadversione dignum, vel ob deploratissimum Cæsaris locum, commodissime ab eo ordinatum. Quibus omnibus index subnectitur, purus putus, ut in Germaniâ editus fuit;

in

in quem elimandum Freinshemius se cum fratre suo sex fere menses impendisse affirmat, necessitatem ejus deprædicans. Et nos quidem nihil detractum ei volumus. Sed tamen si temporis nostri exiguitas indicibus faciendis patuisset, talia scias in eo occurrere, quæ necessario mutanda videbantur. Sufficiat communicari tecum ea, quæ ὁ μακαρίτης *temere forte occurrens adscripsit. Vt*, Conditor gen. femin. G. 28. *addidit pater* falsum: nam Agrippa intelligitur. *Sane in Tacito est* conditoris sui. *Rursus:* Cornelia virgo flaminica Dialis 4, 16. *erasis postremis superscripsit*, Vestalis. *Nihil verius. Ita subnotavit* Limites pro aggeribus 2, 7. *Est ibi* limitibus aggeribusque, *ubi limites potius sunt fossæ. Et*, Megistanæ Armenii 15, 27. *quod intolerabile pro* Megistanes, *Et*, si pro an. 1, 48. *Nihil minus & in hoc, & in adjectis locis verum. Ne dicamus de iis, quæ sparsim indidit, ut augeri multis ad perfectionem sui debeat. Quæ ideo commemoramus, ut, si qui forte se huic labori damnaverunt,*

non deterreantur Freinshemiani indicis mole Tacito etiamnum operam dare. Et hæc sunt, quæ dicere habebamus. Quod restat, Christiane Lector, si quid nuper profectuum tuorum studiosissimus, nunc beatissimus vir elimavit in aliis auctoribus, vel in hoc ipso, quod demereri te & avocare potest, nihil precamur, nisi pia vota. Quod si consuetudinem, quam, quisquis es, cum viro amicitias gratissime admittere & sanctissime colere ac retinere solito exercuisti, in nos eandem vitæ sectam, quod licuerit, amaturos & sequuturos transferre volueris; eam religiosæ pientissimi patris memoriæ causâ non modo complectemur, sed ut integra ac sincera ætatem maneat, neque ejus te unquam pœniteat, omni ope & ratione efficere enitique conabimur. Id ut facias, si tibi sensus communis, si humanitas, si civilis animus est, rogamus. Vale.

ADDENDA
TACITO.

Ann. 61. *Dimensis principiis trium legionum manus.* Schelius pag. 16.

44. *Commilitibus.* Cæsarem adivit lib. 11. Civil. cap. 29. Vide Ciaccon. & Hotman. Scribendum: *Civile bellum, genus hominum cui liceret libere facere, & sequi, quod vellent. legiones eæ quæ paullo ante apud adversarios fuerant: nam etiam Cæsaris beneficium mutaverat consuetudo. quæ offerrentur municipia etiam diversis partibus conjuncta (utrique enim ex Marsis Pelignisque) videbat, & qui superiore nocte in contuberniis papilionibusque* (secum fuissent) *nonnulli graviores sermones militum vulgi durius accipiebantur. nonnul. &c.*

Ad lib. 6. Annal. 9. Dionis locum male habet Lipsius. lib. 58. pag. 630. in fine. Sic pater, & vere: Peccat autem Lipsius in eo, quod ea, quorum sensus & constructio pendet à superioribus, (n. ἐποίουν δὲ τοῦτο μάλιστα μὲν τῷ μήτε τὴν ὕβριν μήτε τὴν αἰκίαν φέρειν) ea annectat ultimis parentheseos verbis & proxime antecedentibus, quasi parenthesis non esset, quæ omnino esse debet, ut recte habet contextus.

Lib. XII, 29. *prædationibus & vectigalib.* male Alciatus.

Lib. 12. c. 40. Forte: *Atque ille augere audita.*

De togæ sumendæ die Freinshem. ad 3, 29. version.

Lib. 13, 16. *Frigida in aqua.* Quod ibi Pichena Curtium advocat, vide an sit ex supplementis.

Lib. 13, 28. *Eo Helvidius.* Lego, *Et.*

Lib. 13, 37. *Sæpius jam clade Romana expertam.* an *exsertam.*

Lib. 14, 54. *Quomodo in militia, adminiculum*, id est, caussariam missionem, non optiones Lipsii. *nixum fastigio regimen*, an est facili & clementi ascensu.

Cap.

Cap. 56. p. 994. in loco Silii *Profuerint*. Lego *Profuerunt* (superscripsit postea, *occupavit Dausqueius*) sed & male ad Volusios. Volux iste Afer est. ideo patrio ebore & mapalia soli possessa.

Lib. 15, 12. *qui attulissent salutem & qui apiscerentur.*

Lib. 16, 9. *Tunc consulto senatus.*

Hist. 2, 63. *Plautius Varus*. Leg. *Plancius*. Spanhemius de numism. p. 168.

Lib. 111. Histor. cap. 31. in loco Dionis pro φανικὰ, etsi sic quoque Dio pag. 129. scrib. φοινικικά.

Hist. 3, 34. *connubusque gentium. connubiisque adjacentium.* Spanhem. de numism. 795.

cap. 39. F. *quum se (ipsa*

cap. 37. nugatur Vertranius

cap. 41. nugatur Savillius

Lib. 4. Histor. 3. non intellexit Savillius, quid sit, *domus illustres afflicta.*

Lib. V. Historiarum. *necare ex adnatis*. i. ex multitudine liberorum, ex proventu. Vt Varro, cum adnatæ prospere sunt multæ lib. 3. cap. 16. de r. r. p. 125.

De moribus German. 13. *Cæteris*, scil. quibus aggregantur, quibusque principis dignationem assignant, assignantur & arrogantur *robustioribus* ultra ætatem adolescentem progressis.

De Morib. Germ. 14. *Exspectare annum.* Iacobi cap. ult. Sic pater. Videtur innuere versum 7. ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρπὸν τῆς γῆς μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ

BALTHASARE BONIFACIO

DE

ROMANÆ HISTORIÆ

SCRIPTORIBVS.

Cajus Cornelius Tacitus, ut politicis omnibus amicissimus, ita lavernionibus est quibusdam invisus, quod de generis humani assertore Christo impie loquatur, quodque Martyribus insultans, eorum sanctissimam religionem vocet exitiabilem superstitionem; odioque humanarum gentium convictos, quæsitissimis pœnis merito affectos putet; gratuleturque pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, atque, ubi defecisset dies, pice, & resina perfusi, in usum nocturni luminis urerentur. Quodque Mosis miracula, & ritus, & cæremonias irrideat; profanaque omnia fuisse Iudæis astruat, quæ Romanis sacra, rursum concessa illis, quæ Romanis incesta: Quodque illum aut credere, aut scribere non pudeat Iudæos asini agrestis effigiem, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrali sacrasse. Quo videtur etiam respexisse Iuvenalis, cum diceret, quosdam, metuentem Sabbatha patrem sortitos, nihil adorare præter nubes, & Cylli numen; ita enim Cylli, non Cœli legendum puto. Quem vero non misereat Claudii Verderii, qui, cum se autorem pene omnium censorem profiteatur, eam, quam modo ex Tacito historiam retulimus, per inscitiam linguæ perperam intelligendo, Tacitum affirmarit scriptis consignasse asininum caput

put à Christianis coli? Hujus factionis hominibus Budæus videtur assensus, cum omnium scriptorum sceleratissimum Tacitum appellaret, quem Tertullianus mendacem, Orosius adulatorem vocaverant. Adjiciunt calumniatores hunc esse Latinum Xenophontem crudelis ac detestabilis cujusdam Tiberii pædiæ, qua Principes ad tyrannidem non quidem perfunctorie, sed accurate instruuntur. Eundem, cum multis seculis delituisset, fuisse è tenebris erutum pestifera nescio cujus Germani curiositate, universo terrarum orbi forsitan damnosiore alius Germani execrabili industria, quæ fulmen illud bellicum adinvenit, cui bombardæ è re nomen est inditum. Quod autem ad stylum spectat, Tacitus adeo non placuit Alciato, ut non dubitarit asserere dictionem ejus esse senticeta. Sed enim Taciti obtrectatores non fuerunt impedimento quo minus ille tanti fuerit apud M. Claudium Tacitum Imperatorem, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis, librosque ejus decies quotannis describi, ac in tablinis publicis collocari præciperet. Cosmus autem Mediceus, vir reipublicæ scientissimus omnibusque imperatoriis artibus instructissimus, non alium Historicum æque lectitabat. Vt nihil interim dicam de his, quos hac tempestate orbis terrarum gubernaculis fortuna præfecit, qui Tacitum in deliciis habendum, ad verbum ediscendum, & singula ejus verba singula testimonia putant. Hunc Heroica vestra, Veneti Proceres, Diis proxima, sapientia vocat signiferum criticæ Historiæ, parentem humanæ prudentiæ, politicorum magistrum, coryphæum scriptorum quicunque ad illud gloriæ fastigium pervenere, ut in eorum lucubrationibus plura sint prope documenta, quam versus, & plures pene sententiæ, quam verba. Hujus, tanquam è tripode, dicta accipiuntur, hujus effata, ut oracula, excipiuntur, hujus

monita, ut è cælo missa, adorantur; cum præterita, quod est Historici, ita commemoret, ut futura, quod est sapientis, prævideat, præmonstret, excutiat. Vere igitur ab Heinsio dictum putamus, apud Tacitum occultam quandam, & mysticam fuisse haruspicinam, qua non animantium exta scrutaretur, sed Regum corda, mentesque introspiceret: Hujusque scripta meram esse prudentiæ medullam, illius sacrum os linguam Suadæ, labellumque Pithûs habuisse; denique Tacitum ocellum providentiæ, corculum sapientiæ merito nominandum. In Romanorum autem antiquitatibus explicandis magnum Tacitus nobis attulit adjumentum. Cum enim à Tiberio usque ad Nervam unius seculi res gestas conscripserit, omnia, tum magna, tum minima, studiose prosequitur; quippe non fusos tantum exercitus, expugnatasque urbes, & certamina plebis cum optimatibus, sed proscriptiones civium, & delatorum insidias, & suspectam Principibus privatorum potentiam, & perniciem innocentium, & callidæ tyrannidis, secretiora mysteriis Eleusinis, arcana eruit, prodit, explicat diligentia, ac judicio prope incredibili. Neque post Actiacam victoriam ullus apparuit Historicus, qui militarem, aut forensem rationem copiosius tractarit. Floruit enim diutissime armorum gloria, urbanaque disciplina, & Proconsul Germaniam inferiorem obtinuit: Quo tempore Germanorum mores, instituta, ac ritus tanta diligentia perscripsit, ut uni Tacito suam antiquitatem Germani acceptam ferant. Est autem, ut sentit Bodinus, oratio Taciti mirum in modum arguta, & multo sale respersa; neque ullus profecto Historicus magistratui, ac judici utilior videtur. Dictio quidem ejus florentior, uberiorque in Historiarum est libris; pressior vero, ut par erat, sicciorque in Annalibus; gravis tamen utrobique, & di-

diſerta: Quem propterea Plinius Cæcilius eloquentiſſimum, atque immortalitatis datorem vocat: Oroſius, quamvis huic alio nomine infenſus, Hiſtoriæ ſcriptorem diligentiſſimum: Vopiſcus inter facundiſſimos cooptat: Spartianus emendatiſſimum, & candidiſſimum ſcriptorem appellat: Sidonius nulli ori tacendum, & nunquam ſine laude commemorandum. Caſaubonus, magni & acerrimi virum ingenii, nove cujuſdam, gravis, conciſæ, & ſententioſæ eloquentiæ genere eximie præditum: quique, niſi fortuna temporum dignam ei tanta facultate materiam negaviſſet quemvis e principibus Hiſtoricorum videatur potuiſſe provocare.

Idem.

Publius Cornelius Tacitus, optimus Hiſtoricus, quæ poſt Auguſti obitum uſque ad ſua tempora acciderunt, optima fide, atque diligentia recenſuit. Conſilia, mores, & rerum geſtarum ordinem uſque ad Trajani Principatum egregie ſcripſit. Aulice vitæ rationem, in Aula Palatina Domitiani, Nervæ, atque Trajani Principum ipſe diu verſatus, eleganter explicavit. Stylus magis gravis, quam elegans; aſper enim, parumque duriuſculus eſt, atque à Latinæ linguæ candore diſcedens. Si melioris tamen reipublicæ res geſtas conſcripſiſſet, proculdubio haberet Livius æmulum, paulo Dionyſio, & Salluſtio inferiorem. Periere autem libri aliquot.

EX

GERARDO VOSSIO

DE

HISTORICIS LATINIS.

Cornelius Tacitus (cui perperam Publio prænomen in plerisque editionibus) ad Trajani potissimum tempora pertinet. Nec ignoro, sub Vespasiano rationes Galliæ Belgicæ procurasse: quod nos docet Plinius lib. VII. Hist. Natur. cap. XVI. Sed demum post Nervæ obitum historias orsus est: ut qui initio earum sic scribat: *Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui.* Nervam enim divum vocat; Trajanum non item; quia illo scriberet defuncto, hoc imperante. Atqui prius historias condidit: inde annales. Vnde & XI. Annalium nos remittit ad libros, *quibus res gestas Domitiani composuit:* eas autem tractarat in Historiis. Annalibus, qui ab excessu Augusti fuere ad finem Neronis, extremum Neronis biennium deest. At ex historiarum libris pars longe maxima deperiit. Nam quinque libris, qui supersunt, unius anni, vel præter propter, res persequitur. A Galba autem usque ad Nervam, quousque extenderat se historia, anni sunt viginti, & unus. Fuere primo in universum libri XXX. ut auctor est B. Hieronymus quinto commentariorum in Zachariam prophetam cap. XIV. ubi, cum de excidio Hierosolymitano esset locutus, addit ista: *Hac omnia plenissime Iosephus, qui Iudaicam scripsit historiam, eo multo majora, quam legimus in Prophetis, eos sustinuisse commemorat Cornelius quoque Tacitus, post Augustum, usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarum* XXX. *voluminibus exaravit.* Præter historias & Annales reliquit librum de situ, moribus, & populis Germaniæ.

Item

Item de vita soceri sui, Iulii Agricolæ. Quem, Trajano imperante, scriptum esse, hæc in præfatione verba ostendunt: *Quanquam, primo statim beatissimi seculi ortu, Nerva Cæsar res olim dissociabiles miscuerit, principatum, ac libertatem: augeatque quotidie facilitatem imperii Nerva Trajanus.* Etiam dialogum de caussis corruptæ eloquentiæ Tacito adscriptum eunt veteres libri, & hos sequutus Pomponius Sabinus in Carmine de obitu Mæcenatis. Sed stylus abnuit: qui Fabium magis sapit. Etsi is grandior quam ut conveniat ei, quod auctor hic ait sexto Flaviani imperii anno hunc habitum sermonem, eique se interfuisse admodum juvenem. Quare Lipsio accedo, qui de scriptore negat liquere. Atque in hac etiam sententia confirmat, quod auctor libri clare ait, se Romæ quæsturam, tribunatum, præturam accepisse, cum de Quinctiliano nemo aliud prodiderit, quam eum intra privatam constitisse fortunam, ac institutioni semper juventutis vacasse. Sed quisquis est, auctor est elegans, disertus, & sani omnino judicii. Quod autem Fulgentius Planciades etiam *Taciti facetias* citat, hoc inficeto adeo grammatico plane dignum est, qui etiam Plauti eucïston, & similes laudet nugas. Glandorpio id in Onomastico in *Cornelius Tacitus*, imposuit. Primi quinque Annalium libri (*Lipsius comment in* v. *Annal. Tac.*) Corbejæ, quod ad Visurgim monasterium est, à quæstore Pontificio fuere inventi; qui eos ad Leonem x. detulit, ac ἀντιδώρου loco quingentos accepit aureos. Dictio Taciti floridior uberiorque in historiarum est libris; pressior sicciorque in annalibus. Nimirum in Historia rem prosequitur ordine, nec eam intercidit rebus aliis. In Annalibus stylum accommodat annis ac consulibus. Eaque causa est, cur in historia caussas accuratius tractet: in annalibus eas brevius proponat: cur item in historia uberior sit dictio, concisior in annali-

bus. Interim gravis utrobique & diſerta. Id optime perſpexit Plinius Novocomenſis, qui lib. XI. epiſt. I. eloquentiſſimum fuiſſe ait, & hoc eximium habuiſſe, quod σεμνῶς diceret. Et tamen doctiſſimus vir Raimundus Lullus lib. V. de orat. cap. IV. ait, ſcriptorem eſſe magis torvum Iuſtino. Imo & Alciatus, vir ſane egregius, non dubitat affirmare, dictionem ejus, præ illa Paulli Iovii, eſſe ſenticeta. Condonemus tale judicium tanto viro & cogitemus, ex amore Iovii proficiſci. Et quale illud, quod idem, & Æmilius Ferretus, ajunt, eum non Latinè ſatis ſcribere? Quam hoc inſubidum! quam inſulſum! Quis enim non videt, dictio Taciti quam ſit elegans, quam terſa, & limata? Et tamen major eſt laus iſta, quod nihil eo ſcriptore vel cogitari poſſit prudentius. Ac propterea imperator M. Claudius Tacitus tanti eum fecit, ut imaginem illius in omnibus collocaret bibliothecis: libros ejus decies quotannis deſcribi, inque archivis publicis collocari juberet, ne deperirent. Sed hoc eo factum putare aliquis poſſit, quod ex familia eadem genus duceret. Verum quid de eo dicemus, quod non alium hiſtoricum æque lectitaret Coſmus Medices, Hetruriæ Dux, vir, ſiquis alius, civilis prudentiæ intelligentiſſimus, planeque ad imperandum factus? quod de eo Muretus (*Orat. quam habuit Tacitum enarraturus*) alicubi teſtatur.

C. Cor-

C. CORNELII TACITI

VITA

PER

IVSTVM LIPSIVM

CONSCRIPTA.

Cajus Cornelius Tacitus, cui vulgo P. prænomen faciunt, non illa patricia Cornelia gente, ſed alia minus illuſtri natus eſt, extremis, ut opinio mea fert, Ti. Claudii Imp. temporibus. Pater avuſque honores geſſerint, & ad remp. acceſſerint, necne, ut re vetuſta & incerta nihil adfirmem: proprius à vero abeſt, ipſum primum jus imaginis & honores in familiam non nimis illuſtrem intuliſſe. initium dignitatis illi ſub Veſpaſiano fuit, à quo, Plinio auctore, procurator datus Galliæ Belgicæ: rationes Principis adminiſtravit. quæ dignitas equeſtri ordini diu peculiaris fuit. Reverſus, à Tito, ut opinor, Quæſturam accepit: certe dignitatem ſuam quam Veſpaſianus inchoaverat, auctam & adjutam eſſe à Tito, ipſe in Hiſtoriis profitetur: nec aliud ſuſpicari eſt quam Quæſturam aut ſi forte Ædilitatem, quia Prætura XIV. demum conſulatu Domitiani auctus eſt. In quo erroris manifeſtus eſt eruditus vir, qui Domitiano IX. & Verginio Rufo II. Coſs. Prætorem Tacitum conſtituit. Nam Tacitus quidem ipſe in Annali XI. diſerte ait ſe XV. virum S. F. ac tum Prætorem ludis ſæcularibus Domitiani cum cura adfuiſſe. Atqui ludos ſæculares à Domitiano editos A. V. C. DCCCXLI. id eſt, quinquennio ipſo poſterius quam Vertranio placuit, ex monumentis antiquis liquidæ veritatis eſt. Exſtant nummi non pauci cum his notis, IMP. CÆS. FLAV. DOMITIANVS.

AVG,

AVG. GERM. PONT. MAX. TR. POTEST. VIII. COS. XIV. LVD. SÆC. FEC. Ad consulatum deinde satis longo intervallo imperante Nerva pervenit A. V. C. DCCCL. suffectus in locum demortui T. Verginii Rufi, illius qui delatum à Germanicis legionibus imperium constanter spreverat. quem & defunctum pro rostris Tacitus laudavit. Exulasse eum sub Domitiano quidam tradiderunt; magis tamen, ut opinor, pro more vulgi, qui magnis viris insignes casus adfingere amat, quam quod ejus rei certus auctor sit. Ego legendo non aliud comperio, quam adfuisse cum aliquot annis ab urbe, idque eo ipso tempore quo Iulius Agricola socer ejus mortem obierit coss. Pompejo Conlega, & Cor. Prisco, non tam exsilii necessitate, ut arbitror, quam tædio temporum & cupidine otii. Nam quod iidem, ut omni ex parte tam anxia diligentia constet, decennium in exsilio egisse scribunt, ac demum exorato Domitiano restitutum; Latine ut loquar, inanis fabula est. ac credo eos homines cum hoc scriberent, indormiisse bello Trojano, & illinc decennia sua sumsisse. Constat enim apud vigilantes & sobrios, Domitianum à ludis suis sæcularibus, quibus certe Tacitus Prætor Romæ adfuit, VII. dumtaxat annos vixisse, octavo conspiratione suorum occisum. Hæc fere in Rep. In privata ejus vita ista sunt. Vxorem duxit A. V. C. DCCCXXX. Vespasiano IIX. & C. Iulio Agricola Coss. Agricolæ filiam, idque illi ad extremam ætatem concors & tranquillum matrimonium fuit. Liberos haud dubie reliquit, & ex iis, nisi conjectura fallor, longo intervallo nepotem M. Claudium Tacitum, qui postea Imp. appellatus est (sic enim eum Imperatorem nummi appellant, non ut vulgus, P. Annium Tacitum) qui, ut Fl. Vopiscus refert, parentem suum appellare hunc Tacitum solet. Historiæ scribendæ senex demum vacavit, cum reliquum ætatis in foro &

caussis

caussis orandis egisset. Ex Plinii epistolis & Tacitum in principibus oratoribus fuisse, & orationes aliquot edidisse, intelligimus. Æquales habuit, Fabium Quinctilianum, utrumque Plinium, Iulium Florum, Secundum, Maternum, M. Aprum, Eprium Marcellum, Vipsanium Messallam. Scripsit primum omnium, uti post docebo, Historiarum libros ab excessu Neronis ad imperium Nervæ. Deinde Annales ab Augusti excessu ad finem Neronis; quorum omnium quanta jactura & quibus locis facta sit in tempore memorabo. Nominantur & ejus Facetiarum libri à Fulgentio, cum hoc fragmento, *Cæsi itaque morum eclogio in filiis relicto.* Mortis ejus tempus non exprimo: natalem tamen annum propemodum inveni. Odoratus sum ex Plinii Nepotis epistola, quæ libro VII. Nam ait disertè propemodum ætate æqualem se Tacito. At Plinius incendio Vesuvini montis, quo avunculus periit, agebat, ut ipse ait, duoetvicesimum annum. Natus ergo Plinius (nam incendium illud secundo anno Titi) non dubie anno urbis conditæ DCCCXVI. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. At Tacitus paullo major natu, quod eadem illa epistola testatum reliquit Plinius. Ergo natus extremo imperio Claudii, vel potius, initio Neronis: vixeritque, opinor, vel ad imperium Hadriani. Historiam quidem exorsus est scribere post mortem Nervæ. clarum, quoniam principio I. Histor. vocat Divum Nervam. qui honos non habetur, nisi principi mortuo.

VETE-

VETERVM SCRIPTORVM DE TACITO TESTIMONIA, VEL EIVSDEM FRAGMENTA.

Plin. lib. VII. Nat. hist. cap. XVI.

Ipsi nos pridem vidimus eadem omnia in filio Corn. Taciti equitis R. Galliæ Belgicæ rationes procurantis.

Plinius Nepos lib. II. Epist. I.

Laudatus est Verginius à consule Cornelio Tacito. Nam hic felicitati ejus supremus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.

Eodem libro, Epistol. XI.

Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, & quod eximium orationi ejus inest, σεμνῶς.

Libro IV. Epist. XV.

Idem Cornelium Tacitum, scis quem virum, arcta familiaritate complexus est.

Libro VI. Epist. XVI.

Petis avunculi mei exitum tibi scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. nam video morti ejus, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam.

Libro VII. ad Tacitum.

Erit rarum & insigne duos homines ætate propemodum æquales, nonnullius in litteris nominis, alte-

alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, cum jam tua fama gloriaque floreret, te sequi, tibi longo, sed proximus, intervallo, & esse & haberi concupiscebam.

Libro IX.

Nec ipse tibi plaudis; & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura, nescio: nos certè meremur, ut sit aliqua. non dico ingenio (id enim superbum) sed studio, sed labore, & reverentia posterûm.

Orosius de Domit. loquens.

Nam quanta fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fusco duce prœlia, quantæque Rom. clades, longo contextu evolverem, nisi Corn. Tacitus, qui hanc historiam diligentissimè contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse; & seipsum idem potissimum elegisse dixisset.

Idem.

Dein ut verbis Corn. Taciti utar, Sene Augusto Ianus patefactus dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes sæpè ex usu & aliquando cum damno quæruntur, usque ad Vespasiani duravit imperium.

Flavius Vopiscus in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Idem

Idem in Tacito.

Corn. Tacitum scriptorem historiæ Augustæ, quod parentem suum eumdem diceret, in omnibus bibliothecis collocari jussit.

Sidonius Epist. lib. IV. ad Polemium.

Cajus Tacitus è majoribus unus tuis Vlpianorum temporum consularis, sub verbis cujusdam Germanici ducis in historia sua rettulit, &c.

Idem in Panegyrico ad Anthemium.

Quam Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quinctilianus;
Qua pompa Tacitus numquam sine laude loquendus.

Idem in Epigram.

Et te qui brevitate Crispe polles,
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori.

Illa Qinctiliani lib. x. * fortasse ad Tacitum referantur.

Superest adhuc & exornat ætatis suæ gloriam vir sæculorum memoria dignus. qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec immeritò, ut libertas, quamquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas etiam in iis quæ manent.

* Ambigo ideò, quia hæc vivo Domitiano Fabius scripsisse videtur. Atqui noster tunc, ut opinor, nil vulgaverat.

[1] C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI [2] ANNALIVM LIBER PRIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Augustus Nolæ mortem obit. Tiberius succedit, tardè & cupidinem dissimulans. Pannonicas legiones tres gravis seditio incessit. ea misso Druso Ti. F. ægrè componitur. Idem in Germania inferiore motus, qui consedit non sine sanguine & cæde. Germanicus Cæsar in hostem ducit: eaque expeditione Marsi, Tubantes, Bructeri, Vsipetes vastati aut cæsi. Iulia Augusti F. Rhe-

COMMENTARIVS.

1 CAII CORNELII TACITI] Id verum huic scriptori prænomen adserui. Sidonius lib. IV. ad Polemium epistola: *Cajus Tacitus è majoribus tuis, Vlpianorum temporum consularis.* Et ad Leonem: *Namque & antiquitus cùm Cajus Cornelius Tacitus Caio Plinio Secundo paria suasisset.* Sed & epigraphe Farnesiani libri, *C. Cornelii Taciti Romanas historias scribentis ex his qui reperiuntur liber primus.* Publium prænomen, quod in libris tritis, à casu aut à vulgo est. Mihi autem in ipso aditu testari placet, *Odi profanum vulgus & arceo.* Lipsius.

2 ANNALIVM] Benè Rhenanus, qui hanc inscriptionem adscrit, etiam contra libros. In quibus plerisque est, *Actorum diurnalium*, vel, ut in Veneto, *Actionum diurnalium.* Qui tamen titulus non accepto referendus alicui imperito. Vnde enim illi in mentem fuissent Acta, vel Diurna? sed cuipiam antiquioris ævi, qui Taciti Annales non ineptissimè comparavit cum Actis urbis. Quem tamen refellit ipse Tacitus lib. XIII. *Nerone II. L. Pisone Coss. pauca memoriâ digna evenere, nisi cui lubeat laudandis fundamentis & trabibus volumina implere: cùm ex dignitate Populi Rom. repertum sit, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis Actis mandare.* Alibi: *Nemo Annales nostros cum scripturâ eorum contenderit.* Itemque: *Ni destinatum mihi foret suum quæque in annum referre.* Etiam Iornandes in rebus Gothicis, Cornelium hunc citat *Annalium scriptorem.* Idem.

ANNALIVM] August. Mascardus in Arte sua Historica differentiam *Annalium* & *Historiarum* è Tacito discendam scribit: annales admittere, quicquid patitur historia, sed id tradere concisius ac brevius; dein habere aliquid proprium, nempe res minus graves quam frons historiæ po-

F. Rhegii vitam finiit. Sodales in honorem Augusti, & ludi Augustalia instituti. Germanicus iterum Rhenum transmittit, in Cattos ducit, agros, domos, homines, vastat, urit, cadit. Segestes obsidione Arminii liberatur. Ob hac Imperator consalutatus. Bellum deinde in Cheruscos gestum. reliquia Vari & militum lecta: iisque suprema soluta. Romani in reditu, sub Cæcina duce, periclitati. tamen hostes prospera eruptione fusi, fugati. Majestatis lex reducta & aspere exercita. Tiberis inundat. Theatralis tumultus est: & per eam caussam decreta Patrum expressa ad coercendos histriones. Postremò actum de subducendis Tiberi aquis. eoque nomine querela civitatum Italia & legationes. Hac biennio ferè gesta.

SEX. POMPEIO, ET SEX. APPVLEIO, COSS.

NERONE CLAVDIO DRVSO CÆSARE, ET C. NORBANO, COSS.

stulat. Sed postea fatetur, utroque scripto Taciti diligenter inspecto se causam edere non posse, quamobrem alterum potius *Annalium*, alterum *Historiarum* nomen præferat. Nec certe dissimilis hac parte sibi Tacitus. Nam quod singuli annales absolvunt complures annos, tot historiæ vix unum exhauriunt, ubertas materiæ facit, non index librorum. Quod si plures historiarum libri exstarent, appareret non minus in his quam in annalibus stylum annis, ut loquuntur, & consulibus accommodasse Tacitum. At quod discrimen rejicit ac pro nullo putat Mascardus, id solum secutus est auctor noster. Sic enim tradunt Servius ad secundam Æneida & è Verrio Flacco Gellius 5, 18, visum quibusdam antiquis, *annales* temporum esse illorum, quos scriptoris haud vidit ætas; *historiam* eorum, quibus interfuerit. Et, ut hujus rei obscura esset ratio, quam multa sunt, quorum significationes ab origine non diversas usus secreverit, ut certa essent cuique rei vocabula? Sed & præbet rationem evidentem, si non *Annalium*, at *Historia* vox dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν, quod est noscere visendo, vel inspicere. Plutarchus, βουλόμενος ἱστορῆσαι τὴν πόλιν. Sic καθ' ἱστορίαν ἐλθεῖν, καθ' ἱστορίαν πλανηθῆναι, lustrandi vel visendi gratia. Palæphatus: καὶ γέγραφα ταῦτα, οὐχ οἷα ἦν λεγόμενα, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελθὼν καὶ ἱστορήσας. i. e. quæ ipse adii & comperi vel contemplatus sum. Jam cum scribit Tacitus dignitatem suam à Vespasiano inchoatam, à Tito auctam, à Domitiano longius provectam, satis demonstrat, quæ tradit in annalibus, ea præcessisse suam ætatem, dumtaxat illam, quæ rebus intenta esse, & maturum de illis judicium facere posset. *Gronovius.*

VR-

VRBEM Romam à principio reges habuere. Libertatem & Consulatum L. Brutus instituit. [1] Dictaturæ ad tempus sumebantur: neque Decemviralis potestas [2] ultra biennium, neque Tribunorum militum consulare jus diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio: & Pompeii Crassique potentia cito in Cæsarem; Lepidi, atque Antonii arma, in Augustum cessere. [3] qui cuncta discordiis civilibus fessa, [4] nomine *Prin-* 1

COMMENTARIVS.

1 D*ictatura ad tempus*] Quas diuturnas primus Sulla fecit, Cæsar perpetuas. Et hic gradus ad Principatum: quo Præfatio ista ducit. *Lips.* Cur aliis Magistratibus omissis (qui omnes ad tempus) de dictaturis solum dixit, *dictatura ad tempus?* putem eo factum quod postea Sulla, Cæsarque in perpetuum sese fecerint dictatores. ὁ δὲ Σύλλας βίᾳ μὲν καὶ ἀνάγκῃ (λόγῳ δὲ δι' αἱρετὸς) ἐς αἰεὶ δικτάτωρ γενόμενος, ait Appianus. Suetonius autem de Cæsare: *non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam.* Aut hisce verbis *ad tempus* notatur urgentissima necessitas, qua fiebant, καὶ δικτάτορας ἐκάλουν, ἐπὶ ταῖς φοβερωτάταις χρείαις ἑξαμήνους τιθέμενοι. Eadem quæ noster, eodemque significatu, Arcadius l. 1. D. de Offic. Præf. præt. *cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur.* At vulgo (ne quid dissimulem) interpretantur sex menses, innituntur que his verbis Pomponii l. 2. de Or. jur. *hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere.* Vera sunt, ad quæ tamen non collineavit Arcadius; immo apertissime sensit cum Appiano. *Salinerus.*

2 *Ultra biennium*,] Ita accipio, quasi dicat, haud multo ultra biennium. Nam exactè si putas, reverà ultra biennium Decemviri imperium tenuere. Livium & Fastos vide. Nec tamen Vertranio adsentior, *ultra triennium* sufficienti. Nam id includat triennium eos imperasse. quod contrà est, & non nisi supra biennium aliquot menses. *Lipsius.*

3. *Qui cuncta discordiis civilibus fessa,*] Et ob id ad domandum faciliora, frænique, ut ita dicam, patientiora. *Muretus.*

4. *Nomine Principis*] Non ergo tam celebre tunc *Imperatoris* nomen, ea quidem notatione. Et Augusto visum istud *Principis*, minuendæ invidiæ: quia etiam olim Princeps Senatus. Quod exemplum non dubie secutus. Noster infrà: *Non regno tamen neque dictaturà, sed Principis nomine constitutam rempublicam.* Ovidius de Augusto ad Romulum:

Tu domini nomen, Principis ille tenet.

Dio de Tiberio: Πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον, ὠνομάζετο. Καὶ πολλάκις γε ἔλεγεν ὅτι δεσπότης μὲν τῶν δούλων, αὐτοκράτωρ δὲ τῶν στρατιωτῶν, τῶν δὲ δὴ λοιπῶν πρόκριτός εἰμι: *Princeps autem Senatus, ritu prisco, dicebatur. & ipse sæpè aiebat, Dominum se servorum esse, Imperatorem militum, Principem cæterorum.* nec temerè aliter Tacitus appellat.

Principis sub imperium accepit. Sed [1] veteris pop. Rom. prospera vel adversa, claris scriptoribus memorata sunt: temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione [2] deterrerentur.

Inde Principatus, & Principium etiam pro imperio, Suetonii cap. XXXI. *Augusti Principium, clade Variana; Tiberii, ruinâ spectaculorum memorabile factum.* Ita opt. liber, & puto sincerè. Tertullianus quidem receptam eam significationem fuisse ostendit, adversus Hermogenem; *Possunt & aliter*, inquit, *principium interpretari, non abs re tamen. Nam in Græco principii vocabulum, quod est ἀρχὴ, non tantùm ordinativum, sed & potestativum capit principatum. Unde & ἄρχοντες dicuntur principes. Ergo secundum hanc quoque significationem, Principium pro potestate & principatu sumetur.* Sed & Glossæ Græcæ distinctè, Ἀρχὴ, τὸ προοίμιον, *exordium.* & deinde Ἀρχὴ, *imperium, magisterium, præsidatus, principium.* Lipsius.

1 *Veteris reip.*] Ita Vertranio placitum, trajectis notis, quæ vulgo, *p. r. Lipsius.* Attribuitur ætas populo Romano. Tacit. lib. 15. Annal. *Omnis populi Romani ætas, prosperè, aut in metu spectaverat.* Cur igitur non dicetur *vetus?* nec nos deterreat ferula Iurisconsultorum, qui subtilius, ut inserviant quæstioni, sic de populo verba faciunt: *& populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc viveret.* Valeant igitur, qui dictis de verbis concinnarunt *veteris republica.* nam *casci*, id est, *veteres*; Latini populi dicti sunt. *Salmer.* Mediceus verbo integro, ut nulla suspicio sit trajectionis literarum, *populi Rom.* Nec absurde dicitur *vetus populus.* lib. 11. *non, ut plerique falluntur, repens, sed priori populo factitatum.* Dial. de corr. eloq. *facile perferebat prior iste populus, & rudis.* Pichena.

2 *Detererentur.*] Ita rectè. non *deterrerentur.* Tacitus lib. 11. Histor. *Si quid ardoris ac ferociæ miles habuit, popinis & comessationibus & principis imitatione deteritur.* Horat. pari metaphorâ.
—— Culpâ deterit ingeni. Lipsius.

Ego tamen scripturam veterem non mutarim. Nam qui res gestas, sine ira & studio scribere aggrediuntur, ubi aulam adulationibus refertam principemque iis infectum odisse veritatem vident, à scribendo metu deterrentur. Suet. Claud. c. 41. *Salmer. & Pichena.* Vult manifeste mansisse quidem ista ingenia, sed à scribendo metu temporum fuisse deterrita; cum non liceret amplius dicere, quæ sentires; liceret adhuc sentire, quæ velles. Nam ingenia certe adulatione non deteri sensit Tacitus, cum scriberet lib. XVI. *summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant.* Et vero nonne sub ævum illud gliscente jam adulatione decora ingenia? Certe Poëtarum. Vellejum quoque adulationis facile convincas, decori ingenii laudem ei non detrahas. *Freinsh.*

Deterrerentur] Si rem bene putes, versatur hic Μορμὼ non levis. Sed non *deterret* tantum, qui gravem metum incutit, verum etiam qui studium alicujus qualicumque vel religione vel ratione tardat, & alia cogitatis suadet. Sic Cicero & optimi quique veterum, hinc *adhortari* vel *cohortari*, inde *deterrere* & *avocare*, ponentes. Itaque *deterrerentur*, nihil est aliud quam, scribendi animum dimitterent, historiæ condendæ studium abjicerent atque deponerent, alii ob metum, partim ob stomachi fastidium. Cicero ad Atticum 13, 28. *De epistola ad Cæsarem, jurato mihi crede, non possum: nec me turpitudo deterret, etsi maxime debebat: quam enim turpis est assentatio,*

tur. [1]Tiberii, Caiique, & Claudii, ac Neronis res, [2]florentibus ipsis, [3]ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt. Inde consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere: mox Tiberii principatum, & cetera, sine ira & studio, quorum caussas procul habeo. Postquam Bru- 2
to & Cassio cæsis, [4]nulla jam publica arma; Pompejus [5]apud Siciliam oppressus; [6]exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus nisi Cæsar dux reliquus: posito *Triumviri* nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem [1]Tri-

tio, cum vivere ipsum turpe sit nobis? sed, ut cœpi, non me hoc turpe deterret: ac vellem quidem: essem enim, qui esse debeam: sed in mentem nihil venit. Vide reliqua. *Gronovius.*

1 *Tiberii, Caiique,*] Fines designat intra quos hi libri, qui attingunt quattuor dumtaxat principes. Vt vel hinc liqueat Historias seorsum scriptas, finemque Annalium fuisse in fine Neronis. *Lipsius.*

2 *Florentibus ipsis,*] Itaque verissima scriptio de Principibus, cùm jam esse desierunt. Quod Arrianus in rebus Alexandri pro argumento habet, fideliter eas à Ptolemæo & Aristobulo traditas, Ὅτι τετελευτηκότι ἤδη Ἀλεξάνδρῳ ξυγγράφουσιν, ὅτε αὐτοῖς ἥ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι, ἢ ὡς συνηνέχθη, ξυγγράψαι, ἀπῆν: *quòd mortuo jam Alexandro scripserint, cùm necessitas aut præmium aliter aliquid scribendi abesset.* Idem.

3 *Ob metum falsæ:*] Et metus & odium impedimento sunt historiam contexere volentibus. Metu fit, ut vera dicere non audiant; odio, ut interdum falsa confingant. Metu, quæ reprehensione digna sunt, aut tacentur aut extenuantur, aut etiam in contrarium versa laudantur. Odio, quæ peccata sunt, exaggerantur & in majus attolluntur: quæ recte facta, aut supprimuntur aut elevantur aut depravantur. Itaque ubi illa sunt, inde exulat fides. *Muretus.*

4 *Nulla jam publica arma:*] Senatus populique, pro republica & à republicâ. Tantùm privata nunc arma, & in propriam potentiam. *Lipsius.* Dicit Brutum Cassiumque solos eo tempore pro Rep. bellasse, ceteros privatæ potentiæ. tres ergo facit partes. Publicas, Pompejanas, & Iulianas. Sic fere Seneca de Catone dicit; Epist. 104. *Cum alii ad Cæsarem inclinarent, alii ad Pompejum: solus Cato fecit aliquas & Reip. partes.* Sed de Bruto idem nostri judicium H. 1. 50. 4. *mansuram fuisse sub Pompejo Brutoque Rempublicam.* Freinshemius.

5 *Apud Siciliam oppressus:*] Non mehercules apud Siciliam. In Asia oppressum eum jugulatumque consentiunt scriptores. de urbe tamen ambigitur. Dio XLIX cæsum vult ἐν Μιδαείῳ τῆς Φρυγίας, in Phrygiæ oppido Midaio. Florus l. IV. c. VIII. & Appianus Mileti, quæ Cariæ adscripta. Sed noster victum eum saltem intelligit, & copias ejus apud Siciliam oppressas. Ita & Florus de eodem: *In Siculo freto juvenis oppressus est.* Lipsius.

6 *Exutoque Lepido, &c.*] Eleganter, id est, exarmato, & exercitu spoliato. Nam viginti legiones ei ademit. *Lipsius.*

[1] Tribunicio jure contentum; [2] ubi militem donis, [3] populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit; in-

1 *Tribunicio jure contentum:*] Non poterat per leges eodem tempore plures magistratus gerere: & tamen omnium magistratuum vim ac potestatem in se unum transferre cupiebat. Ergo qui summus in urbe erat magistratus, consulatum dico, eum, cum visum est, & quamdiu ac quoties visum est, occupavit. Cum autem tribunorum plebis maxima etiam esset auctoritas, ut qui aliis omnibus magistratibus intercedere, eorumque conatus impedire possent: (nam si unus tribunus dixerat, *veto*, irritum erat, quicquid agebatur) cum ipsos quoque consules nonnunquam obtorto collo in carcerem traherent: cum senatusconsulta arbitratu suo rescinderent: cum, quod caput est, sacrosancti essent: ita ut eos violare aut invitos attingere, piaculum haberetur: noluit quidem Augustus tribunus pl. esse, cum jam consul esset: praetereaque jam patricius effectus, adoptione in gentem Iuliam, tribunatum plebis capere non posse videretur: sed Tribunitiam potestatem à Senatu petiit, obtinuitque. Quid enim tunc petenti Augusto negari poterat? ut esset non una & consul & tribunus plebis, sed, inverso loquendi genere, *consul tribunitia potestate*. Hoc autem se facere simulabat ut plebem tueretur: quoniam ea tribunorum creandi causa principio fuerat. Speciosa nomina: res capitales, & ad reipublicae exitium pertinentes. *Muretus.*

2. *Vbi militem donis,*] Respexit huc Victor, cum de eodem Augusto scripsit; *Illectis per dona militibus, atque annonae curanda specie vulgo, caeteros haud difficulter subegit.* Lipsius. Militares animi toti ad lucrum intenti sunt: neque ulla re magis quàm donis permoventur. Est quidem verum illud Homericum: Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Sed multo verius in iis, qui exigua pecuniola adducti, vitam suam quotidie in omne discrimen exponunt. Quando enim pecuniam negligent, qui vitam ipsam prae pecunia negligunt? Itaque quantum apud milites dona possint, magis etiam posterioribus saeculis intellectum est, cum, ut quisque amplissimum donativum obtulerat, ita ad eum imperium deferebant, non diutius imperare passuri, quàm dum reperiretur, qui amplius polliceretur. Et erant, qui, tamquam in auctione, licitarentur, non quanti imperarent, sed quanti paulo post morerentur imperatores. *Muretus.*

3 *Populum annona,*] Nihil est enim quod populum magis torqueat, aut facilius ad seditionem populares animos concitet, quam annonae difficultas. Vrget enim fames: qua, ut ait Homericus Vlysses, mori molestissimum est: neque sui oblivisci patitur: *venterque*, ut proverbio dicunt, *aures non habet.* Neque vulgo odiosiores ulli sunt, quàm qui annonam incendunt, & excandefaciunt: neque ulli magis quàm qui eam sublevant, populum demerentur. Reditum Ciceronis ab exilio jucundiorem populo fuisse aiunt, quod summam, quae antea fuerat, annonae caritatem summa vilitas consecuta est. Sapienter, ut solet, Tacitus noster libro IV. Annal. ab excessu Neronis ait, *vulgo alimenta in dies mercari solito unam esse ex republ. annonae curam.* Auri, purpurae, honorum plus apud alios esse plebs aequo animo fert: quiescere esuriens non potest. Cum igitur Siculo adversus Sex. Pompeium bello caritas effecta esset, vilitatem reduxit Augustus. Ita populum pellexit annona. *Muretus.* Immo multò magis frumento gratuito; haec enim illa lenta & perpetua plebis Romanae vincula escaria. Sueton. Octavio, 40. 41. *Gronovius.*

1 Ma-

insurgere paulatim, [1] munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere, nullo adversante; cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent: ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior, opibus & honoribus extollerentur: ac novis ex rebus aucti, tuta & præsentia, quam vetera & periculosa mallent. Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatus populique imperio ob [2] certamina potentium, & [3] avaritiam magistratuum [4] invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur. Cete- 3
rum

1 *Munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere,*] Quasi ceteros labore exsolveret: ipse omnem molestiam reipubl. causa in se transferre ac suscipere vellet. Legationes antea in Senatu audiri solebant. Hac molestia Senatum liberavit Augustus. Audiri quidem eas voluit & in Senatu nonnunquam, ut Senatus aliquid tamen agere videretur: sed plerasque domi, paucis adhibitis, ipsi cum videbatur, audiebat. Senatus de pace, de bello, de provinciis deliberabat. Quid opus erat tam multos senes tantum laborem capere, tam mane convenire in Curiam, tam multa ibi audire, tam multa dicere, tam vesperi domum fessos & viribus exhaustos redire? Valetudini eorum ac quieti prospexit Augustus. Domi hæc cum paucis tractare cœpit. Magistratuum varia ac multiplex procuratio erat. Augustus consulatum quidem, qui præcipuus erat magistratus, sumpsit sibi, cum voluit, quamdiu voluit & quoties voluit: Nam ut nos vestem, sic ille consulatum, cum voluerat, capiebat, deponebat, resumebat; neu populus de dando ei collega sollicitus foret, ipse sibi collegam, quem libuerat, non qui una imperaret, sed qui imperata faceret, cooptabat. Magnum in Republ. onus tribuni plebis sustinebant. Ipse tribunatum quidem non cepit; sed, ut eos onere levaret, potestatem tribuniciam accepit. Censorium munus quàm molestum, quàm grave? locare publica, senatum legere, populum censere, anquirere in omnium mores, alios Senatu movere, aliis equum publicum adimere, alios in Cæritum tabulas referre, multos notare, in multorum odia incurrere. Odiosa res & negotiis plena. Igitur censuram quidem non sumpsit Augustus, sed alio vocabulo *morum regimen* sumpsit. O hominem laboriosissimum & alienæ quietis studiosissimum! Magno tumultu, magno molimine, magno concursu civitatis leges antea rogabantur. Tollatur quoque illa tumultuandi materia. Quod Augusto placuerit, pro lege habetor. *Muretus.*

2 *Certamina potentium,*] Factiones in urbe, & tum bella, quæ miseras provincias affligebant. *Lipsius.*

3 *Avaritiam*] Rapinas & extorsiones Præsidum, in populi imperio dissimulatas, aut invicem donatas. *Idem.*

4 *Invalido legum auxilio,*] At dicet aliquis, erant repetundarum judicia, quæ non ipsos modo magistratus, sed in ipsorum quoque heredes, in quantum locupletiores facti essent, reddebantur. Ludibria illa, non judicia erant. Turbabantur vi: cum interdum minæ intentarentur judicibus, interdum etiam sicæ. Turbabantur ambitu: qui sæpe & accusatores prævaricari ac colludere, & judices pejerare cogebat. Turbabantur ea, quæ semper plurimum apud plurimos, prope dixi, omnia apud omnes potuit, pecunià.

rum Augustus [1] subsidia dominationi [2] Claudium Marcellum, sororis filium admodum adolescentem, Pontificatu & curuli Ædilitate; M. Agrippam [3] ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ socium, [4] geminatis con-

His fiebat, ut omnis rerum commutatio provincialibus optabilis videretur. Quare Augusto ad se unum omnia trahenti, facile acquieverunt. Quod documento Principibus esse debet, ne avaris hominibus provincias gubernandas mandent. Diu enim compressa populorum odia aliquando tamen erumpunt: ut aut rebellionem faciant ipsi, aut aliis novas res molientibus adjungant se potius ad illos, quam eorum conatibus obstare nitantur. *Muretus.*

1 *Subsidia dominationi*] Cogitavit periculosum esse Principibus, iis præsertim, qui in civitate nondum servituti assueta recens imperium occuparunt, si ex se sibi paratos successores non habeant. Facilius enim & confidentius insurgit populus adversus eum Principem, cujus morte fore se liberum putat, & quem si occiderit nullum paratum videt ultorem. At si videat eo sublato successorum quempiam ex eadem stirpe, malo cavet, & futuri metu, præsentibus acquiescit. Atque hoc est, quod apud Iosephum lib. 18. Tiberius morti proximus Caligulam sapienter monet, τοῖς μονάρχαις τοῖς ἄρχουσιν ἐπιτηδεύοντας τι). Augustus igitur, qui præter unicam filiam Iuliam, nihil liberorum haberet, ex cetera propinquitate sua providendos sibi, quoad longissime posset, successores, judicavit. Quinam ii fuerint, exponit hoc loco Tacitus: & ut tandem, ceteris sublatis, imperium ad Tiberium pervenerit. *Idem.*

2 *Claudium Marcellum*,] Magnam illam Romæ & libertatis spem. De cujus laudibus plena manu Seneca ad Marciam: *Octavia Marcellum amisit, cui & avunculus & socer incumbere cœperat, in quem onus imperii reclineret:* (malo, *reclinare*) *adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiaque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admiranda: patientem laboris, voluptatibus alienum, & quantumcumque imponere illi avunculus, & ut ita dicam, inædificare voluisset, laturum.* Lipsius.

3 *Ignobilem loco*,] Adeò ut ipsum generis sui nominisque pœniteret. Narrat comiter Seneca pater Controvers. lib. 11. *Tanta autem Mæcenas sub divo Augusto libertate fuit* (corrigo, *Tanta autem sub divo Augusto libertas fuit.* nihil hic de Mæcenate, & exculcanda vox male inculcata) *ut prapotenti tum M. Agrippa non defuerint qui ignobilitatem objicerent. Vipsanius Agrippa fuerat. Vipsanii nomen quasi argumentum paterna humilitatis sustulerat, & M. Agrippa dicebatur. Cùm defenderet reum, fuit accusator, qui diceret Agrippam & quod in medium est* (iterum rescribo, *Agrippa M. & quod in medio est.* ea enim verba joci, & gentis nomen medium inter cognomen prænomenque) *volebat Vipsanium intellegi. Fuit qui diceret, Concurrite, Agrippa malum habebis, responde diu. Ea in arte* (potiùs *parte*) *utique mihi videtur admiratione dignus Augustus: sed horum non possum non misereri, qui tanti putant caput potius quam digitum perdere.* Scribendum, *dictum.* Lipsius.

4 *Geminatis consulatibus*] Ideone geminatis, quia bis consul? Cave censeas. tertium enim fuisse Dio docet & Fasti. itemque Vellejus: *Agrippa*, inquiens, *quem usque in tertium consulatum & mox collegium Tribuniciæ potestatis, amicitia Principis evexerat.* Sed ideò id dixit: quia postremi duo consulatus Agrippæ conjuncti continentesque. Qui sane honos erat: & raro cuiquam ea ætate tributus, præter principes re, aut destinatione. *Idem.*

1 De-

consulatibus extulit: mox [1] defuncto Marcello, generum sumpsit: Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos, [2] imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdum domo sua. nam genitos Agrippa Caium ac Lucium [3] in familiam Cæsarum induxerat; necdum posita puerili prætexta, [4] *Principes juventutis* ap-

1 *Defuncto Marcello,*] Qui Baiis obiit, ut clarè testatum reliquit, Elegia huic rei propria, Poëta Vmber. Nec scio cur vir doctus tanto opere pertendat mortuum eum potiùs in Stabiano. Quid? Propertius qui vixit id ævi, locum nescivit funestum juveni tam illustri? Scivit, sed dedit hoc, inquit, Liviæ, quæ suspicione laborabat Marcelli interempti. Nec herclè immeritò. Num ergo venenum dari Baiis minus potuit, ac in Stabiano? Scilicet soluta omni crimine illa aulica Medea, si Marcellus obiit Baiis. Ego verò, vir maxime, causam nullam video hujus tuæ tam seriæ adsertionis: placetque cum Propertio & vulgatis Servii libris mortuum eum in Bajano. Suspicionem quidem de Livia Dio hujusmodi inseruit: Αἰτίαν μὲν οὖν ἡ Λιουΐα τοῦ θανάτου Μαρκέλλου ἔσχεν. ὅτι τῶν υἱέων αὐτῆς προετετίμητο: *Causam mortis Marcelli Livia habuit, quod is ejus filiis anteponeretur.* At Tacitus Pliniusque ea culpa non liberant etiam Augustum, Annal. II. *Sed suberat occulta formido reputantibus, haud prosperum in Druso patre ejus favorem vulgi: avunculum ejusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis ereptum, breves & infaustos populi Romani amores.* Plinius lib. VII. inter Augusti infortunia: *Suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio.* Quasi concepērit aliquid cupiveritque contra Augustum, amore pristini status & libertatis. *Idem.*

2 *Imperatoriis nominibus auxit*] Non eo more, quo rei Romanæ domini, Imperatores dicti: sed quo olim, qui rempub. militiæ feliciter gessissent. Vulgatus olim honos: non item sub Impp. qui rei prosperè gestæ lauream & laudem sibi adscribi volebant auspiciisque suis. Turbat in sententia hujus loci vir doctus, & miror. Tu vide Dionem Cassium lib. LIV & LV. & Vellejum, itemque ea quæ scribo ad extremum librum quartum. *Idem.*

3 *In familiam Cæsarum induxerat;*] Emptos domi à patre per æs & libram. Ita loquebantur, non *per assem*, ut perperàm inolevit Suetonii cap. LXIV. Quamquam reverà in ea formula Æs non aliud notat quàm Assem. Varro lib. VIII. *Pro assibus nonnumquam æs dicebant antiqui, à quo dicimus assem tenentes: Hoc ab ære æneaque libra.* Ritum hunc (ut omittam notata aliis) notat explicatque eleganter Clemens Alexandrinus Strom. quinto: Καὶ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν διαθηκῶν γινόμενα τάξιν εἴληχε διὰ δικαιοσύνην, ἐκεῖνα ζυγὰ καὶ ἀσσάρια, καρπισμοί τε καὶ αἱ τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις. Τὰ μὲν γὰρ ἵνα δικαίως γίνηται, τὰ δ' εἰς τὴν τιμῆς μερισμόν, τὰ δ' ὅπως ὁ παρατυχὼν, ὡς βάρους τινὸς αὐτῷ ἐπιτιθεμένου, ἑστὼς ἀκούσῃ, καὶ τάξιν μεσίτου λάβῃ. Triplex antiquitatis ritus, interpreti non intellectus. Æs & libra in testamentis, Vindiciæ, & Antestatio. Nam καρπισμὸς ad vindicias adsertionemque refero: τὰς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, aurium tactiones, ad Antestationem. Omnia enim hæc ad familiæ mutationem pertinent, quæ per testamentum, de qua Quinctilian. Declam. CCCVIII. *Non dixerim testamentum, cui libripens deest & familiæ emptor, & cætera juri necessaria.* Agellius l. IV. c. XXVII. & Iuriconsulti. *Lipsius.*

4 *Principes juventutis appellari;*] Quod sanè ridiculum, ut principes juventutis sint, qui etiamnum in pueris.

appellari; [1] destinare consules; specie recusantis flagrantissimè cupiverat. Vt Agrippa vita concessit; L. Cæsarem euntem ad Hispanienses exercitus, [2] Caium remeantem Armenia, & vulnere invalidum, mors fato

ris. Natus autem Caius anno urbis DCCXXXIV. Sex. Appuleio, P. Silio Coss. At Lucius biennio toto minor, ex Dione LV. in actis ejus anni. Princeps juventutis (προκριτὸν τῆς νεότητος Zonaras hic reddidit) ab Augusto invaluit, ad futurum imperium titulus & omen. Sunt nummi cum inscriptione: C. L. CÆSARES. AVGVSTI. F. COS. DES. PRINC. IVVENT. adpositæ effigies Caii Luciique, cum clypeis & hastis, quæ tirocinii die equites dederant, honoris Augusti caussa. Dio: Καὶ τὰς πέλτας τά τε δόρατα, ἃ παρὰ τῆς ἱππάδος εἰς τὴν ἐφηβείαν ἐσιόντες χρυσᾶ εἰλήφεσαν, εἰς τὸ βουλευτήριον ἀνετέθη. Observa Dionem aureas hastas dicere, quas lapis Ancyranus (magnæ apud me fidei, ut quem vivus conceperit Augustus ipse) argenteas. Verba sunt, uti ad me missa beneficio viri illustris Augerii Busbequii: EQVITES. AVTEM. ROMANI. VNIVERSI. PRINCIPEM. . . . . HASTIS. ARGENTEIS. DONATVM. APPELLAVERVNT. quam lacunam ritè expleveris: *Principem juvent. Caium.* Idem.

1 *Destinare consules;*] Et verò perfecerat. Romæ marmor de Caio: QVEM. POPVLVS. COS. CREAVIT. ANNOS. NATVM. XIV. Ait annos natum quartuordecim: & addicit Dionis ratio, qui consulem facit designatum anno urbis DCCXLVIII. Tamen Augustus in jam dicto lapide XV illi annum circumdat, sed nempe quem ingressus erat, & jam agebat. Verba sunt: *Honoris mei caussâ Senatus populusque Romanus annum quintum & decimum agentis Consulem designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium ex eo die, quo deducti in forum.* Idem.

Destinare consules] *Designari* legendum puto, ut & ante *appellari*. A populo enim eos designari, non designare ipse cupiverat. *Muretus.* De forma verbi, subscribo, nempe *destinari* scripsisse auctorem, hoc est, designari. Suetonius in primo Iulio: *flamen Dialis destinatus.* Vide 2 Observ. 8. *Gronovius.*

2 *Caium remeantem Armenia,*] In Lycia mortuum eum voluit Suetonius cum Velleio. Ille his verbis: *Caium & Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos: Caio in Lyciâ, Lucio Massiliæ defunctis.* Iste his, *Deinde reluctatus invitusque revertens in Italiam, in urbe Lyciæ, Limyram vocant, morbo obiit.* Etiam Florus: *Massiliæ Lucius morbo solvitur: in Lyciâ Caius ex vulnere.* Fugerit ergo ratio memoriosum illum senem necesse est, qui in Syria tradidit defunctum. Dico Senecam patrem in Controversiis: *Itaque cùm mortuo in Syriâ C. Cæsare codicillis questus esset Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo cœnasset.* Sed erit fortasse, qui culpam eam in exscriptorem conferet, rescribetque, *Lyciâ.* Addi velim Suetonii locum, Tiber. cap. XV. *Caio & Lucio intra triennium defunctis, adoptatur ab Augusto.* nec addi solùm, sed & corrigi. Nam hoc de triennio, nonne nimis laxum? apparet è Vellejo: *Caius,* inquit, *in urbe Lyciæ morbo obiit, cùm ante annum fermè L. Cæsar Massiliæ morbo decessisset.* En, dumtaxat intervallum fecit paullo plus anni. Et ipse Suetonius *duodeviginti* modo *menses* interponit, verbis quæ suprà. Non ergo ambiges, quin scribend. *intra biennium:* si hunc putamus sensum. Nam in alium me duxit P. Iohannes Deckerius è Societate Iesu, qui refert ad *triennium* Tiberiani reditus, & vult utrumque periisse intra tres primos annos, ex quo iste Rhodo reversus. Historia approbat. *Lipsius.*

fato propera, vel [1] novercæ Liviæ dolus abstulit; [2] Drusoque pridem extincto, Nero solus è privignis erat: illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors Tribuniciæ potestatis adsumitur, omnisque per exercitus ostentatur: non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam hortatu. nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepotem unicum Agrippam Postumum in [3] insulam Planasiam projiceret: rudem sane bonarum artium, & robore corporis [4] stolide ferocem, [5] nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum Druso ortum, octo apud Rhenum legionibus imposuit, adscirique per adoptionem à Tiberio jussit. quamquam esset in domo Tiberii filius juvenis: sed [6] quo pluribus munimentis insisteret. Bellum

1 *Novercæ Liviæ*] Nata exitio reip. hæc mulier, & suæ domus. Sed benè quod Tacitus nusquam dissimulat fraudem ejus & scelus. Plinius cautior, qui suspicionem hanc tangens, cavit sibi obscuritate sermonis: *Incusata filiorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes.* Nec enim alio traxeris ea verba, non me quidem interprete. *Idem.*

2 *Druso pridem extincto,*] Nempe ante annos circiter XII. priusquam Caius moreretur. Quippe Drusus obiit ex lapsu equi, in Germania, anno urbis DCCXLV. ex Dione libro LV. initio: & Caius anno DCCLVI. Imposuerat mihi Dion olim, in cujus libro hiatus est, & anni aliquot omissi. atque ita narratur mors Caii, quasi biennio post illam Drusi. Sed, ut dixi, defectio & hiatus est, atque anni plures medii desunt: quod In Notis ad Vellejum observamus. *Idem.*

3 *Insulam Planasiam*] Atqui Siciliam vocat Scholiastes Iuvenalis vetus. *Agrippa*, inquit, *in Sicilia propter morum feritatem ab Augusto relegatus est.* Errat. nam de Planasia adfirmat cum nostro etiam Dio, & ait vicinam Corsicæ esse, libro extremo LV. In qua narratiuncula quod legitur, Καὶ τὴν Ἰουλίαν ὡς μητρυιὰν διέβαλλεν: *& Iuliam ut novercam aspernabatur:* meo judicio τὴν Λιβίαν faciendum est. Non enim matrem suam Agrippa insectabatur (& illa verò jam relegata aberat) sed Liviam, ut probabile est, Augustæ stirpi numquam æquam. *Idem.*

4 *Stolide ferocem,*] Quod Plato evenire ait omnibus generosis ingeniis, quoties non ita, ut oportet, educantur. Et alioqui patrem habuerat rusticanum ac militarem, & duritiæ, non delitiis, assuetum. *Muretus.* Livius lib. VII. de Manlio: *Illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, stolide ferocem.* Pichena.

5 *Nullius tamen flagitii*] Imitatione Livii, si fortè, qui de T. Manlio: *Filium juvenem, nullius probri compertum, extorrem urbe egit.* Lipsius. Noster IV. annal. *adversus unicum & nullius ante flagitii compertum.* Pichena.

6 *Quo pluribus munimentis*] Verè emendavi. Filii enim heredesque, passim dicuntur subsidia & firmamenta regni. Tacitus V. Histor. *Non legiones,*

non

lum ea tempestate nullum, nisi adversus Germanos supererat: abolendæ magis infamiæ ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quam cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ. [1] eadem magistratuum [2] vocabula. [3] juniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium nati. quotusquisque reliquus, qui
4 rempubl. vidisset? Igitur verso civitatis statu, [4] nihil usquam prisci & integri moris: omnis exuta æqualitate jussa principis aspectare. [5] nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit. Postquam provecta jam se-

non classes, perinde firma imperii munimenta quam numerum liberorum. Euripides.

Φῦναι τυράννοις, παῖδας ἔρυμα δώμασι.

Sic *Subsidia aulæ*, Suetonio; *adminicula Augusti*, Senecæ; heredes imperii dicuntur: & vere. Siculus ille momar: (exprimit, quod verum est, à me indignatio) cum sua conjectura, *sed qui pluribus morum vitiis insisteret*, abeat Morboniam. *Lipsius.*

1 *Eadem Magistratuum*] Callide & sapienter scriptum. Non erant ii magistratus. neque enim eandem vim atque auctoritatem obtinebant: sed tamen iisdem nominibus vocabantur. Et hoc ad plebem fallendam plerumque satis erat. *Muretus.*

2 *Vocabula*] Sed non vis aut potestas. Cæsar in se traxerat. *Lipsius.*

3 *Iuniores post Actiacam victoriam & jam senes plerique, &c.*] Tota civitas dividebatur in centurias seniorum & centurias juniorum. Iuniores vocabantur usque ad annum XLVI. postea seniores. Augustus autem rerum potitus est LVI. quatuor & quadraginta solus post Actiacam victoriam: duodecim cum Collegis. Iuniores igitur post Actiacam victoriam, senes plerique inter bella civium nati erant, neque fere quisquam superstes erat, qui Rempubl. vidisset. Hic autem notandum est ad confirmandam novam tyrannidem, præter cætera, vitæ diuturnitatem, requiri. Quamdiu enim supersunt, qui libertatis dulcedinem experti sunt, numquam desunt, qui alios ad eam recuperandam cohortentur. At qui longinquitate temporis ad servitutem occalluerunt, iidem ut aves diu cavea inclusæ, de libertate ne per somnium quidem cogitant: molliorem paulo & clementiorem servitutem omni libertate potiorem putant. *Muretus.*

4 *Nihil usquam prisci, &c.*] Avitæ virtutis ac libertatis nemo meminerat. Qui imperare aliis solebant, ipsi jam ex illius unius nutu, arbitrioque pendere: atque inter se, quis ad imperata facienda promtissimus esset, contendere. *Idem.*

5 *Nulla in præsens formidine.*] Non timent homines, nisi propinqua: ne mortem quidem, nisi cum eam putant imminere: cum tamen omnibus momentis immineat. Itaque de Principibus ætate validis, ita fere cogitat plebs, ac si nunquam morituri essent. Nihil igitur in præsens metuebant. Romani, quamdiu Augustum diu etiam victurum esse sperabant. *Muretus.*

5 Ægro

senectus [1] ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & spes novæ: [2] pauci [3] bona libertatis incassum disserere; [4] plures bellum pavescere; [5] alii cupere; pars multo maxima [6] imminentis dominos variis rumoribus differebant: *trucem Agrippam, & [7] ignominia accensum, non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tiberium Neronem [8] maturum annis, [9] spectatum bello: sed vetere atque insita [10] Claudiæ familiæ superbia; mul-*

1 *Ægro & corpore*] Velim trajici, *& ægro corpore.* Lips. Lipsius mallet, *& ægro corpore.* at Tacitus id sæpissimè de industria. infra eodem lib. *dabat & fama.* lib. II. *irridebantur & Græci comites.* inferius, *data & à Tiberio occulta mandata.* Hist. lib. II. *trucidati & comites.* Pichena. Sic quoque tamen viris doctis omnia suspecta, & *animo* vellent interponi. non dubium est, quin τὸ *fatigabatur*, quod iidem observant, referatur ad vocem *senectus:* sed eo sensu, quo apud Iuvenalem: *si oppressa foret secura senectus Principis.* Nimirum postquam ipse princeps ætatis provectæ jam & morbis cœpit attentari. Rationem reddit Tacitus, quare hominibus de republica Augusto permissa pridem securis sollicitudinem attulerit exspectatio successoris: nempe, quod videbant illum accessisse ad finem mortalitatis, utpote valde senem, nec jam crudo viridique, sed causario & labanti corpore: ut ille apud Phædrum leo describitur, *Defectus annis & desertus viribus.* Hic nihil prorsus necesse fuit *animi* mentionem facere. Non enim auctori cura, pingere Augustum omnibus partibus, qualis fuerit tali tempore, sed submonere de duobus illis publice notis & in oculos incurrentibus, quæ adverterunt homines, tanquam præsagia instantis mortis. At animus neque vegetus in senio vitæ longum duraturæ, neque infirmior citæ mortis prærogativa est. *Gronovius.*

2 *Pauci*] Iique aut senes aut rerum imperiti, aut utrumque, qui libertatis ne umbram quidem ullam superesse non viderent, neque cogitarent eam pridem ita altè obrutam esse, ut resurgendi nulla spes esset. *Muretus.*

3 *Bona libertatis incassum disserere;*] Quorsus enim ejus rei memoriam refricabant, quam nemo, nisi stultissimus, recuperari posse consideret? *Idem.*

4 *Plures bellum pavescere:*] Divites nimirum, & novis ex rebus aucti: quibus, quod amitterent, erat. *Idem.*

5 *Alii cupere:*] Ii videlicet, quorum res familiaris non optime constituta erat: ut ex omni bellico motu damni quidem nihil metuere, lucri ex præda, utcumque caderet res, sperare aliquid possent. *Idem.*

6 *Imminentis dominos variis rumoribus differebant:*] Notabis ingenium plebis,

—— cui mos humili lasisse veneno
Summa, nec impositos unquam cervice volenti
Ferre duces. Liphius.

Variè de eis loquebantur, variè augurabantur, quidquisque incommodorum ac calamitatum & privatim & publicè allaturus esset. *Muretus.*

7 *Ignominia accensum,*] Quod ab avo eodemque patre abdicatus & relegatus fuisset. *Idem.*

8 *Maturum annis,*] Iam enim LV. annos natus erat. *Idem.*

9 *Spectatum bello:*] Δοκιμασθέντα. Multa enim bella in Dalmatia, multa in Germania gesserat. *Idem.*

10 *Claudiæ familiæ superbia:*] Quæ usque ab ultimis temporibus superbissima & plebi inimicissima fuerat. *Idem.*

8 Ne

multaque indicia sævitiæ, quamquam premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice: congestos juveni consulatus, triumphos: [1] *ne iis quidem annis, quibus Rhodi* [2] *specie secessus* [3] *exulem egerit, aliquid quam iram, & simulationem, & secretas libidines meditatum: accedere matrem muliebri impotentia: serviendum fœminæ, duobusque insuper adolescentibus, qui remp. interim* [4] *premant, quandoque distrahant.* Hæc atque talia agitantibus, gravescere valetudo Augusti. & quidam [5] scelus uxoris suspectabant. Quippe rumor incesserat, paucos ante menses, Augustum electis consciis, & comite uno Fabio Maximo Planasiam vectum, [6] ad visendum Agrippam, multas illic utrimque lacrymas, & signa caritatis, spemque ex eo, fore ut juvenis penatibus avi redderetur. Quod [1] Ma-

1 *Ne iis quidem annis,*] Octo autem fuerunt. *Idem.*

2 *Specie secessus exul egerit,*] Secesserat autem ut Caio & Lucio cederet. itemque pertæsus uxoris Iuliæ impudicitiam. *Idem.*

3 *Exulem egerit,*] Ita *Principem agere,* & *Agere se paullo minus quam privatum,* in Suetonio aliisque lego. Et in nostro lib. III. Histor. *Quanto ferocius paullo ante se egerint, tanto cupidius voluptates hausisse.* M. Antonio tamen Mureto, cujus scripta Venus inhabitat pariter cum Musis, leg. videtur, *exul egerit.* Lipsius.

4 *Premant, quandoque distrahant.*] Dixi corruptum olim locum mutilumque. Redeo in viam admonitu amici qui explicat: Drusus & Germanicus nunc quidem conjuncti prement rempub. at olim orto, fors fuat, dissidio, eamdem distrahent per bellum civile dissipabuntque. Consule Muretum lib. XI. cap. I. *Idem.*

5 *Scelus uxoris*] Hæc est tertia venenariæ hujus palma, & jure lemniscata. Tangit vero suspicionem illam de ficubus, quæ nota ex Dione. *Lipsius.* Dio hac de re apertius. Ficuum esu oblectabatur Augustus; easque sæpe Livia decerptas manu sua ex arbore ipsi porrigere solebat; ipseque eas ita libentius esitabat. Partem igitur adhuc pendentium oblevit Livia veneno, non quidem præsentaneo, sed quod paucis diebus consumeret. Iam tum enim ars illa reperta erat: ne nostrorum temporum inventum putetis. Venenatas igitur marito dedit: ipsa sibi eas, quæ tutò edi poterant. Ita effecit ut vir suus in cœlum, filius ad imperium maturius perveniret. Sed prudenter Tacitus, qui neque id, quod satis exploratum non erat, apertius exponendum, & tamen, propter suspicionem, quasi prætereundo, attingendum putavit. *Muretus.*

6 *Ad visendum Agrippam, &c.*] Ne tam atrocem suspicionem in Liviam sine causa concitasse videatur, ostendit, quid maximè eam ad mortem celerandam viro impulisse diceretur. Hoc autem ipsum narrat & Dio: & tangit Plinius. Narrat & Plutarchus *ἐν τῷ περὶ ἀδολεσχίας*: quem locis aliquot corruptum esse, & quibusdam in rebus à Tacito dissentire, ostendi capite secundo, libri undecimi variarum lectionum. *Idem.*

1 *Ma-*

[1] Maximum uxori Marciæ aperuisse: illam Liviæ [2] Gnarum id Cæsari: neque multo post, extincto Maximo (dubium an [3] quæsita morte) auditos in funere ejus Marciæ gemitus semet incusantis, *quod causa exitii marito fuisset.*

1 *Maximum uxori Marciæ*] Habes eleganter historiam totam in Plutarchi περὶ ἀδολεσχίας. quem locum pretium puto ut convertam pæne verbatim. *Fulvius verò Cæsaris Augusti amicus, cùm jam senem eum sæpius querentem audiret de solitudine suæ domus: quodque duobus nepotibus fato functis, Postumo, qui solus reliquus, ex calumnia nescio quâ exsulante, cogeretur uxoris suæ filium ad successionem imperii vocare, quamquam miserans & consilium captans revocandi ab exsilio nepotis: cùm, inquam, hæc audiret Fulvius, enuntiavit suæ uxori, illa Liviæ. Livia autem acerbè cum Cæsare egit, cur, quoniam jampridem id decrevisset, non arcesseret nepotem, sed se odio invidiaque successoris objiceret? Venientem igitur, de more manè Fulvium & solitum illud dicentem Ave, Cæsar resalutavit, Vale, inquit, Fulvi. Atque ille id intelligens, domum se illicò subduxit, & vocatâ uxore: Rescivit, inquit, Cæsar, non siluisse me arcana. ideo mori mihi decretum est. Uxor autem: Iure, ait, quoniam tamdiu mecum habitans vivensque nec noveris nec caveris intemperantiam meæ linguæ. Sed præcedam tamen ego, & accepto gladio, seipsa viro coram interemit.* Hæc Plutarchus: nec alibi tam liquide narrata res. Hoc tantùm male, quod Φούλβιον ubique vocat, qui Fabius est. Fabius ille Maximus, qui consul fuit anno urbis DCCLXII. Item quod Marciam interfectam vult ante maritum. cùm noster clare vixisse eam dicat, & auditos gemitus ejus in funere mariti. Atque hæc homini vera caussa mortis: ne innocuum Poëtam oneremus, aut potius ipse se, de Ponto.

Occidis ante preces, caussamque ego, Maxime, mortis,
Nec fueram tanti, ut mea tuer esse tua.

Est enim hic Maximus, quem Naso coluit, & ad quem Elegia non una. Sed & uxor Nasonis, propinqua Maximi seu conjugis ejus Marciæ, ex his versibus:

Ille ego, de vestrâ cui data nupta domo est.
Hanc probat, & primis dilectam semper ab annis.
Est inter comites Marcia censa suas.

Est censa, pro censuit, satis nove, imò antiquè. Sic *Adfectatus est regnum*, pro Adfectavit: *Spectatus est suem*, in Varrone lego; retineoque: *Communicati sunt*, pro communicaverunt, in Livio; *Peragratus est regionem*, in Vellejo, & plura. Tangit hanc de Fabio tragœdiam etiam Plinius: *Iuxta hæc abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem. desiderium post relegationem. inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditiones.* Lipsius. In illo, *censa est*, explicando falli summum virum monuimus lib. IV. Observationum in omissis pag. 427. *Gronovius.*

2 *C. Navium id*] Pridem emendavi firmavique, *Gnarum id Cæsari.* Gaii Navi nulla persona est in hoc actu. Sic lib. V. *Gnarum id Cæsari. eoque dubitavit de tradendâ repub.* Alibi: *Gnarum id duci. incessitque itineri & prælio.* Sed ecce hanc mihi quasi desponsam conjecturam, est qui sine ullo divortio velit abducere. Ego verò non dimitto. nec enim soli Atridæ uxores suas amant, ait ille. *Lipsius.* Adde Muretum lib. XI. Var. Lect. cap. 11.

3 *Quæsita morte*] Illata, & violenta, machinatione Augusti. *Idem.* Immo, Sponte sumpta, voluntaria. Sic apud Plutarchum Lipsio citatum: *ideo mori mihi decretum est.* Simile fere de M. Lollio Vellejus 2, 102. *cujus mors intra paucos dies fortuita an voluntaria fuerit, ignoro.* Freinsh.

3 No-

fuisset. Vtcunque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Tiberius, properis matris litteris accitur. [1] neque satis compertum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam, an exanimem repererit. acribus namque custodiis domum, & vias sepserat Livia: [2] lætique interdum nuntii vulgabantur, donec provisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, &
6 rerum potiri Neronem fama eadem tulit. Primum facinus novi principatus fuit, Postumi Agrippæ cædes: quem ignarum inermumque, quamvis firmatus animo [3] centurio, ægre confecit. [4] Nihil de ea re Tiberius apud senatum disseruit. patris jussa simulabat, quibus præscripsisset Tribuno custodiæ apposito, *ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocumque ipse supremum diem explevisset.* Multa sine dubio sævaque Augustus de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus Senatusconsulto sanciretur, perfecerat: ceterum [5] in nullius unquam suorum necem duravit; neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam, credibile erat. propius vero, Tiberium, ac Liviam, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti & invisi juvenis cædem festinavisse. Nuncianti centurioni, [6] ut mos militiæ *factum*

1 *Neque satis compertum est,*] Alii tamen, ut Suetonius & Dio pro certo tradunt, vivo adhuc Augusto venisse Tiberium longoque sermone commendatam ei esse Remp. ipsum denique Augustum in Tiberii complexibus exspirasse. Addit alia Vellejus: qui mihi videtur in hoc historiam scripsisse, ut per occasionem Tiberio adularetur. *Muretus.*

2 *Lætique interdum nuntii vulgabantur.*] Iisdem artibus usa est Agrippina in morte Claudii Cæsaris. Tacitus lib. XII. *cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, ire in melius valetudinem Principis, quo miles bona in spe ageret.* Idem.

3 *Centurio, ægre confecit.*] A Tribuno interfectum Suetonius voluit: *Hunc, ait, Tribunus custos adpositus occidit, lectis codicillis quibus id facere jubebatur.* Sed Dio pariter ut noster, à Centurione. Ὁ ἑκατόνταρχος ὁ τὴν φρουρὰν αὐτοῦ ἔχων καινοτομοῦντά τι ἀπέσφαξεν: *Centurio, qui custodiam ejus habebat, res novas molientem, interfecit.* Credo verum esse ut à Centurione occisus sit, at jussu Tribuni. *Lipsius.*

4 *Nihil de ea re*] Ne factum excusando agnoscere videretur. *Muretus.*

5 *In nullius unquam suorum necem duravit; &c.*] Ita de Nerone lib. XIV. *credente nullo, usque ad cædem duratura filii odia.* Pichena.

6 *Vt mos militiæ,*] Sollennia militiæ verba, Factum quod imperasti. Suetonius: *Renuntianti Tribuno factum esse quod*

factum esse quod imperasset: neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud senatum, respondit. Quod postquam [1] Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad Tribunum [2] miserat codicillos) comperit: metuens [3] ne reus subderetur, [4] juxta periculoso [5] ficta seu vera promeret, monuit Liviam, [1] *ne*

quod imperasset. Et in Claudio: *De nece Consularis viri renunciante Centurione factum esse quod imperasset.* Lips.

1 *Sallustius Crispus*] Est ille, cujus vitam mortemque infra memorat lib. III. Sallustii historiarum regis ex sorore nepos. Nominat eum Seneca inter intimos Augusti, lib. I. de Clementia: *Ignovit abavus tuus victis. Nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium, & Cocceios, & Duillios, & totam cohortem interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Sed cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus; scribendumque, *Dellios*, sive *Dellios*. Deillius à Seneca patre dicitur, in Suasoria: *Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messalla Corvinus desultorem bellorum civilium vocat: quia à Dolabella ad Cassium, à Cassio deinde transiit ad Antonium, novissime ab Antonio transfugit ad Caesarem. Hic est Deillius cujus epistolae lascivae ad Cleopatram feruntur.* Graecis tamen est Dellius, Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione Odes tertiae lib. II. ubi temere interpretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchus eum historias quoq; scripsisse ostendit: Πολλοὺς inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες, ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας, ὧν Μᾶρκός τε Σιλανὸς, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός: *Multos & alios Antonii amicos, Cleopatrae assecla & adulatores exegerunt, quod petulantiam ista & scurrilia non ferrent; inter quos fuit M. Silanus, & Dellius historicus.* Eadem Dio, quinquagesimo libro. Ad Sallustium autem istum facit, quod Plinius lib. XXXIV. *Metallum quoddam Sallustianum appellatum*, scribit, *ab amico divi Augusti.* Idem.

2 *Miserat codicillos*] Ita enim receptum, quo magis cautum militibus esset, caedem mandari per libellum. scilicet ne Imperator auctoritatem posset defugere. Pulchrè Herodianus lib. III. de Saturnino & Plautiano: Ὁ δὲ Σατορνῖνος γραμματεῖον ᾔτησε τὸν φόνον φέρον τὰς ἐντολάς. ἔθος γὰρ τοῦτο τυραννικόν, εἴ τινα ἀναιρεῖν μέλλοιεν ἐπὶ φόνον ἄκριτον, ἐντέλλεσθαι τοῦτο διὰ γραμμάτων, ἵνα μὴ γεγυμνωμένον ᾖ ἀνεπισημείωτον: *At Saturninus codicillos, sive libellum petiit, qui caedis mandata haberet. Mos enim ille regius, ut cum mittunt ad caedem alicujus, sine sententia aut judicio, patrandam: tunc id per scriptum jubeant: ne cum factum fuerit, sine tessera aut nota sit.* Ad quem usum Duplices adhibitos, alibi lectum. *Idem.*

3 *Ne reus subderetur*] Supponeretur. Metaphora ducta à supposititiis liberis, qui & *subditi* vocantur. Terentius: *Non vides quantum mali ex ea re excites; subditum se suspicatur.* Sic infra hoc ipso libro: *Utque mos vulgi, quamvis falsis reum subdere.* Et lib. 15. *Ergo abbolendo rumori Nero subdidit reos.* Muretus.

4 *Iuxta periculoso*] Cum ex aequo periculosum esset; cum futurum videret, ut aeque in discrimen veniret: ἐξ ἴσης ἐπικινδύνου ὄντος. Sallustianum. *Muretus.*

5 *Ficta seu vera*] Ficta, si à Tiberio crimen amoliretur; ne ipse ejus damnaretur à Senatu. Vera, si Tiberium auctorem ederet, ab eo puniendus aut tollendus. *Lipsius.*

Ficta seu vera promeret] Notandum loquendi genus. Usitatius enim erat, *seu ficta, seu vera.* Neque desunt veterum exempla. Catullus: *laeva sive dextera*

[1] *ne arcana domus*, [2] *ne consilia amicorum*, [3] *ministeria militum vulgarentur: neve Tiberius vim principatus resolveret, cunctu ad senatum vocando. eam conditionem esse imperandi*, [4] *ut non aliter ratio constet*, [5] *quam si uni reddatur.*
7 At Romæ ruere in servitium Consules, Patres, Eques. [6] quanto quis inlustrior, tanto magis [7] falsi ac festinan-

tera Vocaret ueira. Horatius: *Cantamus vacui, sive quid urimur.* Idem: *Quo non arbiter Hadria Major, tollere, seu ponere vult freta.* Item: *& Sthenelus sciens Pugna, sive opus est imperitare equis, Non auriga piger.* Muretus.

1 *Ne arcana domus*] Prudentissimum præceptum. Nihil est enim, quod Principum auctoritatem magis imminuat, quam si domestica ipsorum arcana vulgentur. Multa privatim faciunt, quæ publice nesciri interest. Non semper eadem est interius & exterius illorum facies. Non toti intus æque ac foris nitent. Itaque plerosque eorum nemo minoris pendit, quam qui ad secretissima maxime admittitur. Pauci admodum sunt, qui nihil habeant, quod tegi satius sit. Ignotis major veneratio est; contrectata sordescunt. Vix effugere possunt, quibus quicquid libet, licet, quin libeat interdum aliquid, quod non licet. Eo pluribus venerabilis est Princeps, quo paucioribus familiaris. *Muretus.*

2 *Ne consilia amicorum*] Multa enim consilia clam dantur, quæ in propatulo non darentur. Quæ publice dantur, ad honestatem omnia; quæ secreto, ad utilitatem pleraque diriguntur. At si exigantur hæc, ut par est, ad regulas philosophorum, nihil utile nisi quod honestum. *Muretus.*

3 *Ministeria militum*] Multa enim Principes, ubi manu & ferro opus est, per milites exsequuntur, ad quæ non tam promptos ac paratos eos invenirent, si reddenda singulorum ratio esset. Qui principi paruit, non sententia, sed silentio absolvendus est. *Muretus.*

4 *Vt non aliter ratio constet*] Scitum dictum, nec quidquam mutemus. A mensulariis dictum est, quibus constant rationes cum pares sunt. Plin. lib. I. Epist. *Mirum est quam singulis diebus in urbe ratio aut constet, aut constare videatur, pluribusque non constet.* Idem Panegyrico: *Augeo principis munus, cum ostendo liberalitati ejus inesse rationem. Ambitio enim, & jactantia, & effusio, & quidvis potius quam liberalitas est, cui ratio non constat.* Vsi & auctores prisci juris lib. I. De obseq. parent. l. penult. De re militari. Adde Valentis dictum apud Trebellium Pollionem: *Non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamvis hostem suum, Pisonem tamen jussisset occidi, virum cujus similem Rom. resp. non haberet.* Lipsius.

5 *Quam si uni reddatur*] Suspicabar ante complures annos legendum: *quam si nulli reddatur.* ea forma, qua volumus *mulieres optime olere, quæ nihil olent.* Philo de legatione ad Cajum: *ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν εἶναι τὸν αὐτοκράτορα μηδενὸς ἐπὶ τοῖς ὁπωσοῦν πεπραγμένοις λόγον ἀπαιτεῖν τολμῶντος ἢ δυναμένου.* Iosephus lib. XV. antiq. *οὐ γὰρ [illegible] ἔχειν Ἀντώνιον βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν.* Memineram præterea ex Tacito lib. IV. histor. *victoriæ rationem non reddi.* Denique occurrebat animo Pallas, qui *pepigerat, ne cujus facti in præteritum interrogaretur, paresque rationes cum republica haberet*, ut loquitur noster lib. XIII. Verum jam tolero vulgatum. *Gruterus.*

6 *Quanto quis inlustrior*] Illustriorum enim facta magis notantur: obscuros suæ tenebræ tegunt. *Muretus.*

7 *Falsi ac festinantes*] *Falsi* interdum,

nantes, vultuque compoſito, ne læti exceſſu Principis, neu triſtiores primordio, [1] lacrymas, [2] gaudium, queſtus, adulatione miſcebant. Sex. Pompejus & Sex. Appulejus Coss. primi [3] in verba Tiberii Cæſaris juravere: apudque eos Sejus Strabo, & [4] C. Turranius, ille prætoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. Mox ſenatus, mileſque & populus. nam Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tamquam vetere Rep. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi Tribuniciæ poteſtatis

dum, quos fefellit alius. Terentius: *Vt falſus eſt.* At hic qui fallere cupiunt. Feſtinantes, dum metuit quiſque, ne ſibi alius anteverteret. *Idem.*

1 *Lacrimas, gaudium*] Acutè Muretus: *lacrimas gaudio, queſtus adulatione miſcebant.* Placet rei hominiſque cauſſa. *Lipſius.*

2 *Gaudium, queſtus, adulationes*] Ego manuſcripti lectionem retuli: *lacrimas, gaudium, queſtus, adulatione:* ſenſu non improbando. Oſtendit enim ſenatores omnia adulatione miſcuiſſe. idque Salinerio probatur. *Pichena.*

3 *In verba Tiberii Cæſaris juravere*] Rem, quæ per ſe ſatis habet indignitatis, magis turpificat Muretus, dum cenſet hoc loquendi genus proprium gladiatorum, qui ſe addicebant laniſtis; quaſi ad facienda perpetiendaque omnia, quæ is, cujus in verba juratur, juſſerit, obſtringi ſit. Immo militum eſt proprium, qui ſe devovebant imperatori. Livius lib. III. *quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba juraſtis.* Et mox: *omnes, qui in verba juraſtis craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis.* Lib. XXII. *Magna vis hominum conſcripta Romæ erat: libertini etiam; quibus liberi eſſent & ætas militaris in verba juraverant.* Eumenes apud Iuſtinum: *Quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obſtricti eſtis.* Quod hic narratur, initium ſumpſit in Divo; de quo Suetonius cap. LXXXIV. *item jusjurandum, quo ſe cuncti pro ſalute unius adſtrinxerant.* Et mox: *confiſum noviſſimo illo SC. & jurejurando.* Appianus: ὃν Καίσαρι πάντες ὠμόσαμεν, φύλακες τοῦ σώματος ἢ τιμωροὶ παθόντι τι ἔσεσθαι. Iterum: καὶ ὅσοι ὅρκους; ἢ μὴν φυλάξειν Καίσαρα καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος σῶμα παντὶ σθένει πάντας, ἢ εἴ τις ἐπιβουλεύσειεν, ἐξώλεις εἶναι τοὺς οὐκ ἀμύνοντας αὐτῷ. Nec Auguſto defuit fœda Sex. Pacuvii adulatio, de qua Dio lib. LIII. His exemplis ceſſit pudor, & Tiberio jam quaſi legitimum ac ſolenne faciunt. Vis fuit, ſalutem propugnaturos & acta rata habituros. A militia etiam tranſlatum ad gladiatores, ſed horum ſacramentum uri, vinciri, virgis ferroque necari. *Gronovius.*

4 *C. Turranius*] Et quidem primus in eo munere, ab Auguſto. Nam Auguſtus acceptam à populo Præfecturam, niſi fallor, tenuit dum vixit: aut certè paullò ante mortem ſubſtituit ſibi Turranium iſtum. Adſero id ex Cornelii noſtri verbis Annal. XI. *Tum potiſſimum amicorum vocat, primumque rei frumentariæ Præfectum Turranium:* niſi tamen aliter accipis, ut in loco videbo. Turranii etiam mentio Senecæ; ad Paulinum cap. extremo: neſcio an hujus quia procurationem illi tribuit, non præfecturam. Nominat

 minat

ſtatis [1] præſcriptione poſuit ſub Auguſto acceptæ. verba edicti fuere pauca, & ſenſu permodeſto: *de honoribus parentis conſulturum*: [2] *neque abſcedere à corpore: idque unum ex publicis muneribus uſurpare.* Sed defuncto Auguſto, ſignum prætoriis cohortibus, [3] ut Imperator dederat. [4] excubiæ, arma, [5] cetera aulæ. miles in forum, miles in curiam comitabatur. litteras ad exercitus, tanquam adepto principatu miſit: nuſquam cunctabundus, niſi cum in ſenatu loqueretur. Cauſſa præcipua [6] ex formidine, ne Germanicus, in cujus manu [7] tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus

minat & Ovidius in poëtarum albo:

Muſaque Turrani tragicis ſubnixa cothurnis.

& in doctorum, Plinii index. Sed quæras, cum præf. prætorio & annonæ in verba Tiberii jurarint, cur omiſſus præfectus urbis? cujus auctoritas non minor, (major imo illo Annonario) & cui proprius in urbe miles. Credo equidem omiſſum, quia nemo fuit. Taurus Statilius defunctus erat, cui Piſo ſuffectus poſt aliquot annos à Tiberio, uti doceo clare lib. VI. *Lipſius.*

1 *Præſcriptione poſuit*] Solennius eſſet *propoſuit*: atque ita notaverat Muretus: ſed Tacitus ſimplex iterum maluit lib. IV. *Mox poſitis propalam libellis ad libertatem vocabat.* Acidalius.

2 *Neque abſcedere à corpore*] Non reip. corpore, ne inducat te Maurus, ſed Auguſti. Datum enim honori defuncti Auguſti à Tiberio, quod ab eo olim Druſo. Lib. III. *Ipſum quippe Auguſtum aſperrimo hiemis Ticinum uſque progreſſum, neque abſcedentem à corpore urbem ſimul intraviſſe.* Sed cur id è publicis muneribus? Viſum ita Tiberio loqui, ad honorem Auguſti. quaſi magiſtratuum præcipuè eſſet, & eorum qui reip. primi, curare funus ſemonis illius, & viri ſupra viros. *Lip.*

Neque abſcedere à corpore] Hic loci Mauro magis adſentior quam Lipſio; putemque Tiberium hæc ita protuliſſe, quaſi diceret unum ſe ſenatorum eſſe. ſicut alter ille Claudius 12, 5. *unum ſe civium.* quamvis & iſtum locum labefactet Lipſius. Etiam id quod ſubjicit de publicis muneribus, non ita accipio, quaſi pro publico munere habeatur Auguſti corpus comitari; ſed intelligere hoc ipſum edictum quod proponebat. *Freinshemius.*

3 *Ut imperator dederat*] Signum dare imperatoris eſt. unde *σημαίνειν imperare.* Homerus: *αἴθ' ὤφελλες ἀεικελίου στρατοῦ ἄλλου σημαίνειν.* Et *σημάντορες imperatores.* Muretus.

4 *Excubiæ, arma*] Præcipua hæc ſigna tunc Principis. Noſter de Muciano: *Nec deerat ipſe ſtipatus armatis, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere.* Lipſius.

5 *Cetera aulæ*] Quæ hæc cetera? puto lictores, faſces laureati, & ſiquid præterea tunc receptum principi diſtinguendo. Neque enim adhuc illa principatus inſignia, Ignis, Diadema, Purpura: quæ reperta ſequenti ævo, & ad exemplum regum. Vide Excurſ. in littera A. Idem.

6 *Ex formidine*] Cunctandi nempe cauſſa, formido ex Germanico: ne ſi ille tantis viribus & gratia imperium vellet, ipſe turpiter abjiceretur. Melius ergo cenſebat non agnoſcere, donec noſſet ejus mentem. *Idem.*

7 *Tot legiones*] Octo ad Rhenum, in ripa

mirus apud populum favor, habere imperium, quam exspectare mallet. [1] Dabat & famæ, ut vocatus electusque potius à Rep. videretur, quam per [2] uxorium ambitum, & [3] senili adoptione inrepsisse. Postea cognitum est, ad introspiciendas etiam procerum voluntates, [4] inductam dubitationem. nam verba, [5] vultus, in crimen detorquens recondebat. Nihil primo senatus die agi passus, [6] nisi de supremis Augusti. cujus testamentum inlatum per [7] virgines Vestæ, [8] Ti-

ripa Gallica: præcipuum, uno loco, imperii robur. Atque ex cum suis auxiliis & equitatu, facile ad C. M. militum accedebant. *Idem.*

1 *Dabat & famæ*] Seneca de clem. lib. I. *Principes multa debent etiam famæ dare.* Noster annal. IV. *Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* Pichena.

2 *Vxorium ambitum*] Matris Liviæ, quæ à marito id exambierat. *Lipsius.*

3 *Senili adoptione*] Voce *senili* innuitur, dici potuisse, quod de Iugurthæ adoptione apud Sallustium: *Oportere quinquennii consulta & decreta omnia rescindi; nam per ea tempora confectum annis Micipsam parum animo valuisse. Tum idem Hiempsal placere sibi respondit: nam ipsum illum tribus proximis annis adoptione in regnum pervenisse.* Freinshemius.

4 *Inductam dubitationem*] Scribo *indutam.* Est enim *induere* nonnunquam præferre, obtendere, ostentare. Livius lib. I. de Bruto: *longe alius ingenio quam cujus simulationem induerat.* Seneca de benef. 2, 2. *latus facis & induit sibi animi sui vultum.* Noster lib. 5. *Plurimum simulationis Seleucienses induere.* lib. 15. *quia speciem judicii induere non poterat, ad vim dominationis conversus.* Gronovius.

5 *Vultus in crimen detorquens recondebat*] Nutus ipsos eorum, qui videbantur non ægre laturi, si ipse imperium deponeret. *Recondebat*, scribebat in animo, ut suo tempore promeret, quod & fecit. *Muretus.*

6 *Nisi de supremis Augusti*] Vt ostenderet eam sibi unam in animo hærere cogitationem. alia se omnia honoribus parentis posthabere. *Suprema* vocat testamentum, ut sæpissime in libris Iuris civilis. Plena locutio est, *suprema judicia*, pro quo etiam *supremam voluntatem* & *supremas tabulas* dicunt.

7 *Virgines Vestæ*] More scilicet Romano, qui pactiones, fœdera, testamenta, pecunias etiam deponebant in templis: & sæpissime in isto Vestæ, quod religione primum. Dio XLVIII. de pace inter Triumviros & Sextum inita: Ταῦτα τε ἐν συνθέμενοι, καὶ συγγραψάμενοι, τά τε γράμματα ταῖς ἱερείαις ταῖς ἀειπαρθένοις παρακατέθεντο: *Hac ita pacti, & scriptis consignantes, tabellas apud Vestales deposuerunt.* Eadem in re Appianus: Καὶ ταῦτα συνεγράψαντο καὶ ἐσημήναντο καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις φυλάσσειν ἔπεμψαν ἐς Ῥώμην. Sed & Iulianum testamentum virgini Maximæ traditum, Suetonius ait: M. Antonii, depositum apud Vestales, Plutarchus. Et generatim de templis, Vlpian. l. III. de tabb. exhib. *Si custodiam testamenti ædituus suscepit.* Dixi & pecunias in templis deponi solere. quod verum adeo, ut quidam omnes fortunas in iis haberent, quasi custodia certa. Herodianus lib.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

[1] Tiberium & Liviam heredes habuit. [2] Livia in familiam Iuliam nomenque Augustæ adsumebatur. [3] In spem secundam, nepotes pronepotesque: tertio gradu primores civitatis scripserat: plerosque invisos sibi, [4] sed jactantia [5] gloriaque ad posteros.

lib. I. de templo Pacis, quod exustum sub Commodo: Πλουσιώτατον δ' ἦν πάντων ἱερῶν, δι' ἀσφάλειαν· ἕκαστος δ' ἃ εἶχεν, ἐκεῖσε ἐθησαύριζετο. Ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐκ τῆς νυκτὸς πολλοὺς ἐκ πλουσίων πένητας ἐποίησεν. Nec mirum, quia milite hæc templa custodiebantur. Tertullianus de Corona, ubi non vult Christianum militem scribi: *Et excubabit pro templis, quibus renunciabit? & cœnabit illic, ubi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit, incumbens & requiescens super luncho quo perfossum est latus Christi?* Et in Apologetico: *Ædes suas dii tuerentur & imagines: quæ, ut opinor, Cæsarum milites excubiis salva præstant.* Ideo Iuvenalis Castora vigilem dixit:

—— *& ad vigilem ponendi Castora nummi.* Lipsius.

1 *Tiberium & Liviam*] Num æquis partibus? eas enim accipimus, quoties nihil testator expressit. Minime. didicimus enim è Suetonio ex besse institutum Tiberium, ex triente Liviam. Atque hujus ipsius rei veniam à Senatu petierat, quod adversus legem Voconiam facturus esset, qua non licebat homini censo instituere mulierem ultra quadrantem. *Muretus.* De hoc capite legis Voconiæ vide, si libet, de pecunia vetere 3, 16. *Gronovius.*

2 *Livia in familiam Iuliam*] Ideò in nummis & lapidibus exhinc ferè Iulia scripta aut sculpta, non Livia: quod item in Notis ad Valerium observamus. Sed nomen Augustæ an recepit? Negat ecce Suetonius Claudio, cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum Augustæo similem decernendum curavit. Patri Circenses annuos natali die, matri carpentum quod per circum duceretur, & cognomen Augustæ, ab avia recusatum.* Dicit ab Avia id recusatum: quæ non alia quam Livia est. Mirum. Liviam enim Augustam faciunt scribuntque alii omnes. & herclè si ambitionem feminæ novi, non recusavit. Tacitus lib. IV. *Decretum quotiens Augusta theatrum introisset.* Alibi: *Augustæ valetudo atrox.* Et: *Iulia Augusta mortem obiit.* Plinius: *Livia Drusilla, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit.* Idem lapides sexcenti testantur & nummi. Quid ergo Suetonio visum dissentire! Non ipsi quidem, sed librario qui pervertit. Liquet enim nobis corruptum locum, scribendumque *ab viva recusatum.* vel, *ab ea viva.* Ad matrem Antoniam hæc referuntur, non ad Aviam: uti docet vel ἀκολουθία sermonis. Quæ viva donata Augustæ nomine à Caligula (ταύτην τε γὰρ Αὐγοῦσταν εἶναι & ἱέρειαν τοῦ Αὐγούστου ἀπέδειξε, ait Dio) id sprevit: & mortua nunc per Claudium recepit. Itaque in lapidibus Claudiani ævi: ANTONIAI. AVG. DRVSI. sculptum hodieque. Hoc verum. at interpretes in Suetoniano loco quam natant? qui licet ad portum se recipiant, me duce. *Lipsius.*

3 *In spem secundam Nepotes*] Id est, substituerat vulgariter nepotes, Drusum Ti. filium ex triente, ex partibus reliquis Germanicum Drusi, qui frater Tiberii fuerat, liberosque ejus tres sexus virilis. Suetonius. *Muretus.*

4 *Sed jactantia gloriaque*] Quare *jactantia?* quasi sine affectu scilicet, optimos utilissimosque patriæ legisset. *Lipsius.*

5. *Gloriaque ad posteros*] Non tantum

steros. Legata non ultra [1] civilem modum, nisi quod [2] populo & plebi CCCCXXXV. prætoriarum cohortium militibus singula nummum millia; [3] legionariis autem cohortibus civium Romanorum, tre-

eum verum est, quod ait Thucydides, ambitionem nunquam senescere: ne morientes quidem relinquit. Volebat post mortem suam videri amasse præstantes viros, quos tamen oderat. *Muretus.*

1 *Civilem modum*] id est, nihil præcipuum novumque in legatis, nihil regium, aut præter civium modum moremque. Nam de Falcidiæ modo accipere, (ignoscent viri magni) pravum acumen est. *Lipsius.*

Civilem modum] Non lege Falcidia præscriptum. Certe enim Falcidiæ ne in militari quidem testamento locus est: nedum in testamento Imperatoris. Hoc igitur ita intelligo, legata fuisse modica & modesta, neque excedentia usitatum locupletibus & copiosis civibus in condendis testamentis modum. Certe enim *civile* etiam in libris juris sæpe dicitur, quod moderatum est & usitatum & ordinarium. Et ita dixit Cicero *odium civile* in Miloniana, non ulla propria ac privata de causa susceptum, sed usitatum bonis omnibus adversus improbos. Peccat enim Victorius, qui *commune* eo loco, adversus omnium librorum fidem, scribendum putat. Sic Ovidius, *Exercet memores plus quam civiliter iras.* Muretus.

2 *Populo & plebi* CCCCXXXV.] Video placere viro docto, emendari e Suetonio: *populo & plebi* CCCC. *tribubus* XXXV. ut intelligamus, ait, præter quadringenties legatum populo, etiam in singulas tribus centena millia relicta esse. Hæreo: & e vulgatis Taciti verbis eruo bonum sane sensum. Cunjunctim scilicet extulit noster, quæ magis distincte Tranquillus. Ea tamen ejus mens, ut populo legatum sit quadringenties, tribubus sive plebi XXXV. Ni esset; non junxisset duas eas voces, *populo & plebi.* Sed populus ergo alius à tribubus? Alius, hac quidem in parte. Populo legavit quadringenties viritim distribuendum, &, κατ' ἰδία: tribubus tricies quinquies, id est, corpori tribuum universo. veluti si collegio legem, & collegis singulis seorsum. Discrimen hoc summamque exactam neglexit Dio, qui satis habet dicere legatum populo CCCC. neglexi vereor & ego, dum in Electis motus hæsitatione aliorum tentavi corrigere in Suetonii verbis, *tribubus* XXXV. *Lipsius.*

Populo & plebi CCCCXXXV.] Immo legavit Augustus *Populo* quidem, hoc est, ad publicos usus *quadringenties*, *plebi* autem *triciesquinquies*, quæ ei per tribus divideretur. Sic Cæsar apud Suetonium cap. 83. *Populo hortos circa Tiberim publice, & viritim trecenos sestertios legavit.* Quamvis enim ibi *plebis* vocabulum adjectum non sit; illa tamen distributio pecuniæ de nulla alia populi parte capi potest: nam honestiores eam non accipiebant; sicut nec alias largitiones, quas tamen ut plurimum *populo* datas legimus; nimirum usu obtinente, ut harum vocum significatio confunderetur. Ergo in testamento Tiberii id expressit idem auctor: *Dedit legata plebi Romanæ viritim.* Populo autem legata pecunia deferebatur in ærarium, & fiebat publica: quæ ipsa intelligitur apud nostrum, 1, 15. 4. 15. & in l. 1. ad leg. Iuliam peculatus. & *pecunia populi* dicitur in l. 6. de contr. empt. Sic aliis etiam rebuspublicis, coloniis, municipiis, varia legabantur. Exempla apud Tacit. 4, 43. & in l. 21. Quib. mod. usus f. amit. l. 34. de usu leg. l. 30. de vulg. & pupil. subst. l. 30. de leg. II. l. 15. de leg. III. l. 32. & 57. ad SC. Trebell. in Inscript. Occonis pag. VI. num. II. *Freinshemius.*

3 *Legionariis cohortibus civium*]

Bene

trecenos nummos viritim dedit. Tum consultatum de honoribus. ex quis maxime insignes visi: *ut* [1] *porta trium-*

Bene additum, ne accipiamus etiam cohortes sociales. Ideo & Dio vertit, τοῖς τε λοιποῖς τοῖς πολιτικοῖς πλῆθος πέντε καὶ ἑβδομήκοντα δραχμάς: *reliquis militibus è civibus septuagintaquinque drachmas*. Itaque ille idem legiones πολιτικὰ στρατόπεδα non semel appellat: quia scripta ex civibus tantum. Fuit tamen cum in Dione placeret. τοῖς ἰταλικοῖς πλῆθος. malè. Suetonius: *Legionariis* | *trecenos nummos: quam summam repræsentari jussit. nam & confiscatam semper, repositamque habuerat.* Vbi *confiscatam*, in fiscis adservatam: uti Tertullianus eleganti metaphora, de Fuga, *Felices itaque pauperes, qui animam totam in confiscato habent.* Lipsius.

Legionariis autem cohortibus] Non reperio, cur addiderit vocem *cohortibus*. Aut enim omnes legionarii sunt sub cohortibus, & sic adjectio illa supervacua; aut aliqui tantum, & sic exclusi reliqui à liberalitate Augusti, quod falsum. Deinde multo ineptius additur *civium Romanorum*, quasi alii quoque in legionibus fuissent non cives. Scilicet minimæ particulæ neglectu hæ turbæ excitatæ sunt. Scribamus, *legionariis autem & cohortibus civium Romanorum*, quod verum est. *Legionarii* milites: qui in legionibus sunt aut sub vexillis legionum. *Cohortes civium Romanorum*, quæ ex civibus Romanis constantes in legiones tributæ non sunt. Sic apud Cæsarem de bello civili 3, 87. *Annon audistis ex iis, qui per causam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundisii factas?* Strabo lib. 17. cum dixisset Ægyptum tribus legionibus (hoc enim eo loci sunt τὰ τρία τάγματα) contineri, subjicit: Χωρὶς δὲ τούτων ἐννέα μὲν εἰσὶ σπεῖραι Ῥωμαίων. Et eodem libro de Syene: Εἰσὶ δ᾽ ἐνταῦθα τρεῖς σπεῖραι Ῥωμαίων ἱδρυμέναι φρουρᾶς χάριν. Sic apud Cæsarem de bello civili 3, 10. cohortibus civium Romanorum centum atque triginta. Addidit autem & cohortes Tacitus, ne legionariis tantum nominatis viderentur præteriti, qui eadem disciplina eosdem labores tolerantes, merito idem quoque commodum assequi debebant. Vocat autem *cohortes civium Romanorum* ad differentiam *auxiliarium*, quæ fere intelliguntur, quoties vocabulum cohortis solum & nulla adjectione restrictum occurrit. *Freinshemius.* Si rem, ut erat, edidit Tacitus, scripsit: *legionariis trecenos, cohortibus civium Romanorum quingenos nummos viritim dedit.* Sic enim Suetonius, sic Dio. Hoc si obtinere nequeam, admisero Freinshemianum, ea tamen conditione, ut cohortes civium Romanorum solæ sint urbanæ cohortes; non quæ aliæ sub certis legionibus non continebantur; quas ille adjungit. Et fuerit aut error aut negligentia Taciti uno ordine habentis Vrbanos & Legionarios, quum tamen Vrbani non in Augusti modo, sed etiam in Tiberii testamento lautius fuerint tractati. Sed si verum licet fateri, magis placet prius. *Gronovius.*

1 *Porta triumphali*] Suetonius cap. c. in August. *Inter alia complura censuerunt quidam, funus porta triumphali ducendum, præcedente Victoria.* Neque dicit id factum: quod tamen viri docti ex Dione asserunt, me mirante. qui video Dionem nihil tale, imo contra scribere, *funus ejus ab equitibus noctu urbi illatum.* Si noctu, quid refert per quam portam? Hoc tamen Dio, *imaginem ejus è Palatio ceream, habitu triumphali, ductam; itemque alteram in curia triumphali.* Lipsius.

Porta triumphali] Erat trans Tiberim, in ea parte moenium, quæ producebatur à Mole Hadriana, usque ad por-

triumphali [1] *duceretur funus*, Gallus Asinius, *ut* [2] *legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur*, L. Arruntius censuere. addebat Messala Valerius, [3] *renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii.* interrogatusque à Tiberio, *num se mandante eam sententiam promsisset? sponte dixisse*, respondit; *neque in iis quæ ad Remp. pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis.* [4] ea sola species adulandi supererat. Concla-

portam, quæ hodie S. Spiritus dicitur. Per eam semper ducebantur triumphi. Hodie nulla est. Asinius igitur, honoris causa porta triumphali efferendum Augusti corpus in Campum Martium censuit, præcedente Victoria, quæ in curia erat canentibus næniam principum liberis utriusque sexus. *Muretus.* De hac porta videndus Alex. Donatus in Roma vetere lib. 1. cap. 22. ita tamen, ut homini quantum vis docto ne credas nescio quam religonem inferendi cadaver Augusti per hanc portam Romanis objectam, eaque religione vetitos mortuum Augustum illhac recipere. *Gronovius.*

1 *Duceretur funus*] Immo id etiam factum est, teste Dione, tametsi ex verbis Suetonii potius contrarium elicias. Viro docto qui ad Tacitum suum miratur perperam à nobis acceptum locum Dionis, cum hæc scribebamus, respondeat pro nobis ipse Dio, cujus verba sunt illa post recitatam orationem Tiberii in funere Augusti: Μετὰ τῦτο τὴν κλίνην οἱ αὐτοὶ, οἵπερ καὶ πρότερον ἀράμενοι διὰ τῆς ἐπινικίου πυλῶν κατὰ τῇ βουλῇ δόξαντα διεκόμισαν. *Lectum*, ait, *iidem qui prius* (urbi intulerant. ii erant equites) *sustulerunt, & porta triumphali, sicut erat à senatu decretum, funus duxerunt.* Casaubonus. Vbi miror, quid voluerit ista parenthesi. Non enim, *qui prius*, intelligendi, qui urbi intulerant, sed qui è palatio portaverant in Rostra: & *senatorum humeris* eum *delatum in Campum* plane testatur Suetonius. *Gronovius.* Video Lipsium hæc ita accipere, quasi sermo esset de corpore Augusti ex oppido Nolano, ubi decesserat, Romam deferendo: sed revera de efferendo ex urbe in Campum hic agitur. Itaque recte viri docti ex Dione annotarunt hoc ita gestum. *Freinshemius.*

2 *Legum latarum tituli*] Vt Majestatis, de adulteriis, repetundarum, de peculatu, de judiciis, de sacerdotiis, aliarum. *Muretus.*

3 *Renovandum per annos*] De eo ritu dico ad lib. XVI. Valuit autem hæc sententia, & voluit Tiberium jam Principem esse: neque enim alii juratur. Eoque velut offensus, rogat, quo auctore dixisset? *Lipsius.*

4 *Ea sola adulandi species*] Plutarchus in commentariolo, quomodo adulator ab amico internosci queat, senatorem narrat quemdam fuisse, qui olim, cum Tiberius in senatu præsens adesset, surrexit ad dicendum & composito ad severitatem vultu, *Enimvero*, inquit, *liberos homines libere loqui oportet, neque quicquam reticere eorum, quæ ad rempublicam pertinere judicant, vel cum periculo offensionis.* Adstitere erectis animis omnes, & taciti, quid hic tam libere loquax dicturus esset, exspectabant. Desitum jam pridem orationis genus ipsum quoque Tiberium adverterat. Tum ille, *Audi*, inquit, *Cæsar, quid sit, quod omnes nos tibi succensemus: Neque tamen quisquam libere dicere audet.* Cohor-

clamant patres, [1] *corpus ad rogum humeris senatorum ferendum.* [2] Remisit Cæsar adroganti moderatione: populumque edicto monuit, *ne, ut quondam nimiis studiis* [3] *funus divi Iulii turbassent; ita Augustum in foro potius, quam* [4] *in campo Martis sede destinata cremari vellent.* Die funeris, milites velut præsidio stetere, multum inridentibus, qui ipsi viderant, quique à parentibus acceperant diem

horruerunt omnes dubitantes, quo tandem evasurus esset. At ille, *Negligis*, inquit, *temetipsum*; (*dicendum enim libere est*) *neque corporis tui curam ullam geris: maceras te assidue curis ac laboribus causa nostra susceptis: neque interdiu neque noctu conquiescis.* Talia multa continuante ac contexente illo, Cassius Severus ad eos, qui sibi adsidebant, conversus, *Quam metuo*, inquit, *ne illa libertas huic homini exitiosa sit.* Muretus.

1 *Corpus humeris*] Qui honor, nisi fallor, Sullæ habitus primo Romanorum. Appianum lege I. Civil. *Lipsius.*

Humeris senatorum] Ex cubiculo, in quo mortuus erat, quadraginta illum prætoriani milites in publicum extulerant. Inde decuriones municipiorum & coloniarum Bovillas usque deportaverunt. Ibi eum equester ordo susceptum in urbem intulerat, & in vestibulo domus collocarat. Vnde acceptum senatores in Campum Martium intulerunt. Ita qui vivus omnium libertatem oppresserat, mortuus omnium humeros pressit. *Muretus.*

2 *Remisit Cæsar*] Quid? non ergo elatum corpus humeris Senatorum? Est verò. Suetonius: *Senatorum humeris delatus in campum crematusque.* Idem Dio. At Remittendi verbum eo valet, ut non sit factum. Lib. IV. *Remissa Ædilibus talis cura.* Lib. XI. *Hortantibus dehinc inediam & levem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait.* Scribo ergo, *permisit Cæsar.* Sed eam ipsam permissionem arrogantem esse vult Tacitus, quia per speciem modestiæ, & quasi pugnare cum Senatu nollet, habuit amplissimum ordinem inter vespillones. Simile illud libri VI. de Asinio Gallo: *Consultusque Cæsar an sepeliri sineret, non erubuit permittere:* Lipsius.

Add. De correctione nunc ambigo, quia docuit me vir ille qui omnes, (Cujacium dico, quem nemo satis umquam miratus est qui cepit) eamdem vim inesse verbo Remittendi. Exempla apud ipsum in postremis Observationibus. Et sane in Irenæo etiam legi: *Remittite mortuos sepelire mortuos suos.* Lipsius.

Remisit Cæsar adroganti moderatione] Sic accipio, *Remisit* in adversando & cessit instantibus Patribus, superbus specie pudoris & modestiæ, facto eodem verecundus simul & arrogans. De Cujacii observatione, quam laudat ὁ πάνυ, vide quæ diximus 4. Observat. 2. *Gronovius.*

3 *Funus D. Iulii turbassent*] Cum rogus cremando Cæsari in Campo Martis exstructus esset, populus cum summo tumultu, direptis subselliis, cancellis, mensis argentariorum, in foro cremavit, ut ex Suetonio, Plutarcho & aliis notum est. Imperatorum & nobiliorum civium corpora in Campo Martio, qui tunc extra Vrbem erat, cremabantur, cum alioqui in suis quisque prædiis post mortem uri ac condi soleret. *Muretus.*

4 *In Campo Martis*] Primum Sullam in campo Martio, per honorem, sepultum tradit Appianus. Nam alii etiam illustres viri, extra urbem. At postea Iuliæ ibi tumulus, & mox ipsius

diem illum [1] crudi adhuc servitii, & libertatis improspere repetitæ, cum occisus dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcerrimum facinus videretur. *nunc* [2] *senem principem*, [3] *longa potentia, provisis etiam heredum in Remp. opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura ejus quieta foret.* Multus hinc ipso de Augusto sermo [4] pleris- 9
que vana mirantibus: [5] *quod idem dies* [6] *accepti quondam*

fius Iulii nunc Augusti, *sede destinata*: id est, in Mausoleo, quod sibi struxit. *Lipsius.*

1 *Crudi adhuc servitii*] Cum populus Romanus servitutem, in quam paullo ante redactus fuerat, nondum bene concoxisset, neque ad eam occalluisset. *Muretus.*

2 *Senem principem*] Annorum 76. *Muretus.*

3 *Longa potentia*] Annorum 56. *Muretus.*

4 *Plerisque vana mirantibus*] Merito admirationi sunt ea, quæ aut facta non sunt, cum causa esset, cur verisimile esset factum iri, aut facta sunt, cum causa esset, cur fieri non oporteret. Vtrorumque enim & causa aliqua est, & ignoratur. Causæ autem ignoratio admirationem parit. At vulgus ea quoque miratur, quorum causa in promptu est. qualia sunt, quæ hic commemorat Tacitus. *Muretus.*

5 *Quod idem dies*] Erit fortasse qui hic adhæreat, cui adjutorium ego. Triplex enim ratio numerandi imperii Augustæi. Alii, plurimique, ab Actiaca pugna numerant, cum victo Antonio potens fuit imperii solus. Ea pugna pugnata IV. Nonas Septembres. Quidam à sexto ejus consulatu, cum imperium illi à Senatu firmatum, datumque cognomen Augusti. quasi is legitimi principatus primus dies. Id fuit. VII. eidus Ianuar. Atque ea ratio numerandi provinciis fere familiaris. Ita in lapide, qui Narbone: VII. QVOQVE. IDVS. IANVARIAS. QVA. DIE. PRIMVM. IMPERIVM. ORBIS. TERRARVM. AVSPICATVS. EST. THVRE. VINO. SVPPLICENT. Orosius paullum à lapide dissentiens, VIII. nominat Idus. *Cæsar*, inquit, *victor ab Oriente rediens, octavum Idus Ianuar. urbem triplici triumpho ingressus est. Hoc die primum Augustus consalutatus est. atque ex ea die summa rerum ac potestatum penes unum esse cœpit & mansit, quod Græci μοναρχίαν vocant.* Longius recedit Censorinus, qui rejicit in XVI. Cal. Febr. *Ante diem*, inquit, XVI. *Kal. Febr. C. Iulius Cæsar divi filius Imp. Augustus sententia Munatii Planci dictus est.* Ovidius Idus dumtaxat nominat:

Idibus in magni custos Iovis æde sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ovis.
Redditaque est omnis populo provincia nostro:
Et tuus Augusto nomine dictus avus.

Sed lapidem ego credo verum dicere. Tertii denique numerabant à primo ejus consulatu: scilicet quia is gradus & aditus ad reliquos honores. Is fuit XIV. Cal. Septembres. Eam rationem secutus est quicumque ille scriptor de caussis corruptæ eloquentiæ, qui imperitasse Augustum ait annis LVI. fallente numero, nisi ad hanc rationem. Quam ipsam secuti curiosi isti, qui initium imperii & finem Augusti vitæ in eumdem diem, miraculi caussa, conferebant. Satis dixi: tu abi liber & expeditus. *Lipsius.*

6 *Accepti quondam imperii princeps*] Quasi causa ulla fuerit cur eo die mori non deberet; aut mirandum sit ullo

quondam imperii princeps, & vita supremus. quod [1] *Nola in domo & cubiculo, in quo pater ejus Octavius, vitam finivisset.* [2] *numerus etiam consulatuum celebrabatur, quo Valerium Corvinum & C. Marium* [3] *simul aquaverat: continuata per septem & triginta annos Tribunicia potestas:* [4] *nomen Imperatoris semel atque vicies partum:* [5] *aliaque honorum multiplicata, aut nova.* At apud prudentes vita ejus varie extollebatur,

ullo die evenisse, quod nullo non poterat. Eodem jure mirari poterant, quod Augustus Augusto mense mortuus foret: obiit enim XIV. Kal. Septembris: & quod non paullum etiam exspectasset, ut mense Septembri natus eodem mense moreretur: ut hoc quoque referretur inter miranda. Admirabilis videri poterat, quod cum Quirini templum dedicaret, septuaginta sex columnis illud ornaverit, quasi totidem se annos victurum esse divinans. Sed admiratio in aliis sapientiæ initium, in aliis stultitiæ indicium est. *Muretus.*

1 *Nola in domo & cubiculo.*] Stulte mirabantur tempus, stultius locum. Quid enim habet admirationis, quo in cubiculo mortuus sit pater, in eodem filium mori? Idem quotidie multis evenit. Vbi enim quemque deprehendit mors, ibi ei manus injicit, neque expectat, dum in aliud cubiculum transferatur. *Idem.*

2 *Numerus etiam consulatuum.*] Tertii decimi consulatus memoria exstat & in veteri quadam inscriptione apud Fanestres. Hic quidam, qui scholia scripsit in Tacitum, inepte ait hac in re Dionem à Tacito & Suetonio dissentire. Tribui enim Augusto à Dione etiam quartumdecimum consulatum, quem gesserit cum L. Æmilio Paullo anno ab V. C. 745. Neque animadvertit, non Augustum ipsum senem, sed Cajum Agrippæ filium, quem adoptaverat Augustus, illo anno consulem fuisse. Hanc ei fortasse errorem objecit Xylander, qui Dionem vertens primus ad illum lapidem impegit. Nam cum Græce esset, Γ. Αὐγύςυ ὑὸς, nisi quod leviter erraverat librarius, scripseratque Αυγυςοςυ pro Αυγύςυ, ipse *Cæsarem Augustum* vertit & de suo addidit XIV. *Idem.*

3 *Simul aquaverat.*] Nam Valerius sextum, Marius septimum consul. At

Ter Latio deciesque tulit labentibus annis
Augustus fasces.

ut ait Statius in Silvis. *Lipsius.*

4 *Nomen Imperatoris.*] Duces exercituum antiquitus re bene gesta, gaudio, & impetu victoris exercitus *imperatores* conclamabantur, ut est apud nostrum tertio horum librorum, & hanc appellationem confirmare senatus solebat. At qui postea rerum potiti sunt, alio sensu *Imperatores* vocari sunt, cum eo nomine summa omnium rerum potestas indicaretur. Præponebant autem *Imperatoris* nomen nominibus suis; non, ut olim, postponebant. Exempli causa, non hoc modo, *C. Iulius Divi F. Augustus Imperator*, sed hoc, *Imperator C. Iulius Divi F. Cæsar Octavianus Augustus.* Sed tum quoque jam imperium adepti, quoties aut per se aut per legatos insignem aliquam victoriam adepti erant, *Imperatorum* nomen adsumebant. Et sic Augustus nomen Imperatoris semel ac vicies pepererat, ut quo anno mortuus est, vocaretur, *Imp. Cæsar Divi F. Augustus cos.* XIII. *trib. pot.* XXXVII. *imp.* XXI. *P. P.* Muretus.

5 *Aliaque honorum multiplicata, aut*

tur, arguebaturve. Hi [1] *pietate erga parentem, &* [2] *necessitudine Reip. in qua* [3] *nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum,* [4] *quæ neque parari possent, neque haberi per bonas artes. multa Antonio,* [5] *dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* [6] *Non regno tamen, neque dictatura, sed Principis nomine constitutam Rempubl.* [7] *mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium: legiones, provincias, classes,* [8] *cuncta inter*

aut nova.] *Multiplicata*, ut consulatus, ut nomen Imperatoris; *Nova*, ut tribunicia potestas, ut regimen morum, quod sine censura habebat. *Alia bonorum*, ut Lucretius *tenuia rerum*, Horatius *abdita rerum*, Propertius *omnia rerum*. Muretus.

1 *Pietate erga parentem.*] C. Cæsarem, cujus mortem inultam præteriri nefas erat. *Idem.*

2 *Necessitudine Reip.*] Id est, necessitate. quia, ut mox loquitur, *tempora Reip.* id poscebant, & asperum hoc remedii. *Lips.*

Necessitudine reip.] Infra lib. 4. *secundum necessitudinem legis.* & lib. 5. *seque ea necessitudine cogi* dixit pro necessitate, ut ex aliis observatum A. Gellio Noctium lib. 13. cap. 3. *Vertranius.*

3 *Nullus tunc legibus.*] Iudicia enim, ut dictum est, turbabantur vi, ambitu, pecunia. *Muretus.*

4 *Quæ neque parari.*] Itaque si quid secus, quam oporteret, actum esset, necessitati condonandum; non Augustum propterea accusandum videri. *Idem.*

5 *Ut interfectores patris.*] Sic Rhenanus. Sed cum MS. habeat *tunc*, propius & verius mihi visum est *dum*. Pichena.

6 *Non regno neque dictatura.*] Poterat sibi per vim regnum vindicare; poterat dictaturam perpetuam, quam sibi ultro à Senatu oblatam constantissime recusavit: neutrum voluit: sciebat enim nomen regium expulso Tarquinio, nomen dictatoris interfecto Cæsare in perpetuum è republ: sublatum esse. *Principis* igitur nomine, in quo nihil superbum, nihil tyrannicum esset, contentus fuit. Pulchrum remedium, si nominum acerbitate sublata, rerum quoque ipsarum acerbitas tolleretur. *Muretus.*

7 *Mari Oceano, aut.*] Hoc verum, & docui in Admirandis. Tamen addendum hic ex Herodiano, de Augusto. Ποταμῶν τε μεγέθει, καὶ τάφροις, ἢ ὀρῶν περιβλήμασιν, ἐρήμῳ τε γῇ καὶ δυσβάτῳ, ἐφράξε τὴν ἀρχήν: *Fluminum magnitudine, & fossarum, vel montium superciliis, terra item deserta & ægre pervia, munivit imperium.* Illic distincte pleraque: noster universe, & præcipua dixit. Sed fuere alibi *Fossæ, Castra, Stipites*: quæ talia *Limites* appellat Spartianus in Hadriano. *In plurimis*, inquit, *locis, in quibus Barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis, in modum muralis sepis, funditus jactis atque connexis, Barbaros separavit.* Fuit instar valli castrensis, aut potius Sudeti. Hic passim limitanei milites, quos Zosimus narrat à Constantino sublatos, magno rei Romanæ malo. *Lipsius.*

8 *Cuncta inter se connexa.*] Quæ multis antea in locis multorum dierum itinere disjungebantur. Dici autem non potest & in ædificiis & in possessionibus & in imperio, quanto ma-

inter se connexa: jus apud cives, modestiam apud socios: urbem ipsam magnifico ornatu: [1] *pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.* [2] Dicebatur contra, *pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ,* [3] *obtentui sumpta. ceterum cupidine dominandi* [4] *concitos per largitiones veteranos, paratum ab adolescente privato exercitum, corruptas* [5] *consulis legiones, simulatam* [6] *Pompejanarum gratiam partium. mox ubi decreto patrum,* [7] *fasces, & jus prætoris invaserit, cæsis Hircio & Pansa (sive hostis illos; seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hircium, & machinator doli Cæsar abstulerant) utriusque copias occupavisse. extortum invito senatu consulatum, armaque* [8] *quæ in Antonium acceperit, contra Remp. versa. proscriptionem civium,* divi-

majores fructus ferant, quantoque facilius regantur ac conserventur, quæ inter se conjuncta ac connexa sunt. *Muretus.*

1 *Pauca admodum vi tractata.*] Ἅπας δὲ τραχὺς, ὅστις ἂν νέον κρατῇ, ait Æschylus. *Idem.*

2 *Dicebatur contra.*] Vberius hanc partem exsequitur: an quia ipse in ea? non ambigo. *Lipsius.*

3 *Obtentui sumpta.*] Vt ea prætenderet ac prætexeret cupiditati imperandi, qua flagrabat. Idque eo verisimilius est, quod Augustus principio adjunxit se ad causam Senatus, & (ne dum ageret de ulciscenda paterna cæde) arma sumpsit adversus Antonium, qui Cæsaris mortem ulcisci studebat, obsessumque ab eo Mutinæ D. Brutum, unum ex interfectoribus patris, liberavit. Non igitur de ulciscenda morte patris cogitabat. *Muretus.*

4 *Concitos veteranos*] Adita Cæsaris hæreditate, cum se ab Antonio contemni videret, quem sibi præcipuum adjutorem fore speraverat, veteranos, quos Cæsar Capuæ collocarat, quasi & sibi & reipublicæ auxilio futuros evocavit, multa pollicitus. datis etiam in singula capita duobus millibus HS. *Muretus.*

5 *Consulis legiones.*] D. Iunii Bruti, quas in Mutinensi obsidio ad se traxit. *Lipsius.*

Corruptas consulis legiones.] Perperam Lipsius. Immo Antonii Quartam & Martiam, quæ donis promissisque corruptæ M. Antonium consulem deseruerunt, seque cum Octavio conjunxerunt, ut recte Muretus. *Gronovius.*

6 *Pompejanarum gratiam partium.*] Pompejanus enim erat Senatus, & ipse se ostendebat in potestate senatus & esse & fore. *Muretus.*

7 *Fasces & jus prætoris*] Senatus enim, suadente maxime Cicerone eum exercitui, quem comparaverat, pro prætore præesse, ac senatorem esse jussit; & jus ei dicendæ in senatu sententiæ prætorio loco dedit, aliaque multa in eum honorifice decrevit: de quibus præter Suetonium, Dionem, alios, videndus Cicero lib. 5. Philippicarum. At M. Brutus semper suspectam habuit Octavii potentiam. *Muretus.*

8 *Quæ in Antonium acceperit.*] *Acceperat* melius puto. Causatus quosdam sibi in senatu invidere, & se puerum vocari, & quod Cicero ambigue dixisset *hunc puerum ornandum & tollendum esse*, professus se daturum operam, ne à quoquam tolli posset, descivit

divisiones agrorum, [1] *ne ipsis quidem qui fecere laudatas. Sane Cassii, & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos (quamquam* [2] *fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere)* [3] *sed Pompejum* [4] *imagine pacis,* [5] *sed Lepidum specie amicitiæ deceptos. post Antonium* [6] *Tarentino Brundisinoque*

scivit à senatu, & se cum Antonio Lepidoque conjunxit. *Muretus.*

1 *Ne ipsis quidem qui fecere.*] Ita vulgo legitur. In antiquis *capere*, ex quo natum *fecere*. Mutanda autem erat una litera, ut esset, quomodo à me editum est, *cepere*. Hac autem de re ita Suetonius: *neque veteranorum neque possessorum gratiam tenuit: alteris pelli se, alteris non pro spe meritorum tractari querentibus.* Muretus. Fallitur Muretus: nam antiquus liber cum vulgatis congruit. *Pichena.*

2 *Fas sit privata odia.*] Laudatur meritissimo Aristides, qui cum Themistocli inimicus esset, legatus cum eo electus, cum ad fines Atticæ pervenisset, *Vin tu,* inquit, *Themistocles, inimicitias nos nostras hic deponamus, & interea inter nos amice conjunctéque viventes, utilitatem publicam procuremus? nam inimicitias, cum volemus, denuo exercere poterimus, ne privata odia nostra reipubl. incommodent.* Muretus. Cicero post reditum in Senatu: *qui, cum à me voluntas eorum in privato judicio esset offensa; publici mei beneficii memoria privatam offensionem oblitaverunt.* Idem, de provinciis consularibus: *si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicæ concessisse, quod magni cujusdam hominis & persapientis videtur.* Livius lib. IX. *Alter consul Fabius infestus privatim Papirio erat: quæ ne ira obstaret bono publico, legatos ex consularium numero mittendos ad eum senatum censuisse: qui sua quoque eum, non publica solum, auctoritate moverent, ut memoriam simultatum patriæ remitteret.* Gronovius.

3 *Sed Pompejum imagine pacis, sed Lepidum.*] Beatus legit: *pacis, &*

Lepidum. Ego nihil mutarim. Sic infra: *non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* Plinius lib. 4. epist. 29. *remissa est mulcta: sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit.* Vertranius. Sic Livio restituimus 24, 14. *libertatis auctorem eis non se fore solum, sed consulem M. Marcellum, sed universos Patres.* Gronovius.

4 *Imagine pacis.*] Augustus Muciam matrem ad Sex. Pompejum miserat. Sororem L. Scribonii Libonis, qui Pompeii socer erat, uxorem duxerat, ut Pompeium sibi, quem mari plurimum posse intelligebat, adjungeret. postea in Sexti navibus cœnaverat. ipse eum convivio exceperat. M. Marcello sororis filio Pompeiam Sex. filiam desponderat. Sed tamen eum postea è medio tollendum curavit. Vide Dionem lib. 48. *Muretus.*

5 *Sed Lepidum.*] Huic enim ex Africa evocato, ut sibi adversus Pompeium auxilio esset, postea viginti legiones & imperium ademit. *Idem.*

6 *Tarentino Brundisinoque fœdere.*] Ὑστερολογία est. Nam Brundisinum fœdus aliquot annis prius Tarentino. Utrumque aut à loco, ubi ictum. Brundisinum, quod Cæsar cum Antonio coiit, Perusia capta: cum morte opportuna Fulviæ, sublatum esset non dubium bellum, anno urbis DCCXIV. Octavia tunc Antonio data, & provinciæ Orientis. At Tarentinum triennio posterius est: cum iterum simultate exorta, Ὁ μὲν Ἀντώνιος (verba Appiani sunt Civilium quinto) ἐξ Ἀθηνῶν ἐς Τάραντα διέπλευσε ναυσὶ τριακοσίαις: *Antonius* [illegible] *urbe*

que fœdere, & [1] *nuptiis sororis inlectum, subdolæ adfinitatis pœnas morte exsolvisse. Pacem sine dubio posthæc, verum cruentam.* [2] *Lollianas,* [3] *Varianasque clades: interfectos Romæ* [4] *Varrones,* [5] *Egnatios,* [6] *Iulos.* Nec do-

urbe Athenarum navigavit Tarentum cum trecentis navibus. sub prudentia Octaviæ, adnitente item Agrippa & Mæcenate, iterum compositæ res. Antonius Cæsari centum naves ad bellum Siculum, ipse illi duas legiones ad bellum Parthicum attribuit. Adi, si libido est, Plutarchum Antonio, Dionem XLIX. *Lipsius.*

1 *Nuptiis sororis illectum.*] Octaviæ ex Ancharia. de quo instabili conjugio mire fœdatus Senecæ patris locus Suasoria prima. Vide EXCURS. in *B.* Idem.

2 *Lollianas.*] Non impleo paginas istis, quæ alibi exposita & prompta. In hac Lolliana clade Iulium Obsequentem emendo de prodigiis: *Insidiis Romanorum Germani circumventi, sub M. Lollio Legato, graviter vexati.* Nam contra scribo, *insidiis Germanorum Romani circumventi.* Vide præterea Suetonium in Aug. Dionem LIV. Eusebium Chronicis, olympiad. CXC. *Idem.*

3 *Varianasque clades.*] Clades ea nota. sed Senecæ de illa locus non sine labe, etiam in emendatis nuper libris. Epist. XLVII. *Mariana clade quam multos splendidissime natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit: alium ex illis pastorem, alium custodem casulæ fecit.* Cladene Mariana? ubi ista, aut quando? Nam C. ille Marius victor, ubique, si memini, & fecit servos, non dedit. Quod de ea accipias, quam Germanis intulit: nugæ. An Germani Senatorium per militiam auspicantur gradum? Certissime rescribendum: *Variana.* Hanc enim nostram intelligit: & opportuno recentique exemplo admonet, posse è summa fortuna labi ad imam. *Idem.*

4 *Varrones.*] Fuit Licinius Varro Murena. de cujus insidiis, præter alios, Strabo lib. XIV. *Εἶτ' ἐμπεσὼν εἰς τὴν Μυρήνα φιλίαν, ἐκείνῳ συνεάλω φεύγων, φωραθείσης τῆς κατὰ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ ἐπιβουλῆς.* *Idem.*

5 *Egnatios.*] M. Egnatius Rufus Ædilis. de quo Dio LIII. Suet. cap. XIX. *Mox M. Egnatii, exin Plautii Rufi.* ita ibi scrib. non *Genutii.* Vide Senecam de Clementia I. cap. IX. *Idem.*

6 *Iulos.*] Filius hic M. Antonii Triumviri ex Fulvia fuit; puer etiam magni & excelsi animi & ad multa largienda propensi. Philotæ medico Antissensi, ob sophisma quoddam super cœnam allatum, dono dedit abacum multis ingentibus argenteis poculis onustum: quem cum ille accipere recusaret, veritus, ne puero injussu patris tam multa dandi potestas non esset, subiratus puer, *Accipe,* inquit, *nihil cunctatus, an nescis eum, qui hæc tibi dat, filium esse M. Antonii illius, qui totidem vasa aurea donare nullo suo incommodo potest?* Victo Antonio, ita se in eum clementer gessit Augustus, ut Octaviæ sorori suæ optimæ mulieri educandum dederit; quæ singularis exempli noverca privignos suos, Antonii (à quo ipsa tam multas contumelias acceperat) liberos, non secus educavit, ac suos. Itaque procedente ætate cum principem amoris ac dignitatis locum obtineret Agrippa, proximum privigni Tiberius & Drusus, tertius ab eis numerabatur Antonius. Quin etiam eam Octaviæ filiam, quam Agrippa Iuliæ ducendæ causa mortuo Marcello dimiserat, huic Antonio in matrimonium collocavit Au-

domesticis abstinebatur. *abducta Neroni uxor: & consulti*

Augustus. Fuisse ei opinor à principio idem prænomen quod patri: sed cum in odium M. Antonii Triumviri SC. factum esset, ne quis Antoniorum amplius *Marci* prænomine uteretur, novo prænomine *Iulum* Antonium vocatum esse. Extat ad eum pulcherrima ode Horatii de laudibus Pindari. Hic & sacerdotio & prætura & adfinitate & consulatu, quem cum Q. Fabio Africano gesserat, & provinciis ornatus ab Augusto, ausus temerare filiam ejus mulierem impudicissimam, cum id non tam libidinis, quam capiendi nefarii alicujus adversus Augustum consilii, causa fecisse crederetur, aut morte affectus est, ut Dio ait, aut, ut Velleius, facinoris conscientia mortem sibi ipse conscivit. *Muretus.*

Interfectos Iulos.] Dicere videtur jussu Augusti occisum Iulum: idque & Dio prodidit, lib. LV. At Velleius sua manu cecidisse eum dat intellegi: *Iulus Antonius*, inquit, *singulare exemplum clementiæ Cæsaris, violator ejus domus, ipse sceleris à se commissi ultor fuit.* Quid tum? nihil hæc pugnant. præcessit scilicet jussus Augusti: quem ille exsecutus sua manu. Iulum autem Antonium intellegit Triumviri filium, ad quem Horatii Oda. Cognomen ei Africanus: quod male adhæsit Fabio, cum quo consul fuit, apud Suetonium in Claudio cap. 11. Paulo enim Fabio cognomen Maximi fuit. & sunt duæ ex ordine Horatianæ Odæ, libri quarti prima & secunda, ad hos non dubie consules, perque eam occasionem conjunctim scriptæ. De eo Iulo Seneca in De brevitate vitæ: *Filia & tot nobiles juvenes, adulterio velut sacramento adactis, infractam ætatem territabant. postquam* (melius, *postque*) *iterum timenda cum Antonio mulier.* Apparet enim hunc Iulum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Iulia in Augustum concepisse: uti olim cum Cleopatra ejus pater. *Lipsius.*

In Oda Horatii prima lib. 4. verba, quibus Paullum Fabium describit, *centum puer artium*, quomodo de consule intelligi possunt? quod laudat, uti formosum, quod Cupidinem ad eum remittit, tanquam militiæ isti aptiorem, & in jocos amoresque promptiorem solutioremque, quomodo in virum matura & consulari ætate competat? Tempus autem, quo ad Fabium ista Oda scripta est, inde colligi posse videtur, quod *circa decimum lustrum* ætate se consistere Poeta scribit. Cum autem natus sit a. V. C. 688. Cotta & Torquato Coss. quinquagesimus ejus annus incidit in annum urbis 738. At Fabius consul fuit a. V. 744. *Reinesius.* Ad quem Rupertus: Peccat quoque Lipsius, cum Iulo Antonio collegam dat Paullum Fabium. At Paullus Fabius Maximus consul fuit anno V. C. 742. collega Q. Ælio Tuberone; Iulus Antonius anno 743. collega Q. Fabio Maximo. Item peccat, cum *Africani* cognomen assignat Antonio, & participes erroris habet Sigonium & Casaubonum. Suetonius Claudii cap. 2. *Claudius natus est Iulo Antonio Fabio Africano consulibus.* In hunc toto impetu à viris doctis itum est, qua ratione? quia *Iulum Antonium Africanum* & *Q. Fabium Maximum* Coss. a. V. 743. edunt Cassiodorus, Dio, Fasti Siculi & Cuspiniani. Quasi vero isti diligentiam Suetonii prægravare possint. Sed & Dio Xylandri habet Ἰόλλον Ἀντώνιον M. υ. K. Φάβιον K. υ. Αφρικανόν. Nec repugnat in fine libri, ubi eorum Coss. rursus fit mentio. Cassiodori quoque locus dubiæ lectionis est. Reliquos parum moror, mutilos passim & depravatos. At Excerpta, Chronici Eusebiani apud Scaligerum: ΙΟΥΛΙΟΣ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ. ΦΑ-

sulti per ludibrium pontifices, an [1] *concepto, necdum edito partu rite nuberet.* [2] *qui Atedii &* [3] *Vedii Pollionis luxus: postremo Livia gravis in Rempubl. mater,* [1] *gra-*

ΒΙΟΣ ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ. Vltimum vero, idque longe firmissimum, quod nullo modo fallere potest aut in æstu nos relinquere, est nummus aureus beneficio Goltzii annumerandus, in quo expresse *Africani* cognomen Q. Maximo adjectum est. Forma nummi:

1. *Concepto necdum edito.*] Nam ne mortuo quidem marito licebat olim mulieri ad secundas nuptias transire, nisi post decimum mensem, ne familiæ turbarentur, & quæ secus fecisset, infamia notabatur. Et inde illa in instituendis exhæredandisve postumis formula: *Si quis mihi filius filiave in decem proximis mensibus nascetur:* & inspici ac custodiri nonnunquam ab agnatis prioris viri solebant. Ovidius:

Per totidem menses à funere conjugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Ergo idem servandum erat in divortio. Ratio enim utrobique eadem. Consulenti autem Augusto respondere Pontifices, si ambiguum esset, concepisset Livia, an minus, non posse eam à Tiberio relictam statim alteri nubere: sin, concepisse constaret, libere posse. *Muretus.*

2 *Qui Tedii & Vedii Pollionis luxus.*] Non extrico quis hic Tedius. Verumne Atedius scribendum? ut sit ille qui Ciceroni dictus inter Cæsaris amicos. An Sex. Tedium Afrum capimus, qui consul designatus se præcipitavit, apud Suetonium? Leviter placet. magis est, ut geminata ab hæsitante librario vox sit, scribamusque: *Qui Vedii Pollionis luxus.* In Seneca sane simile mendum succreverat, tertio de Ira, cap. XL. *Divus Augustus cum cœnaret apud Vedium Pollionem*, ita restituit Pincianus, cum antea, *Atedium*, legeretur. Pincianus, selectus mihi censor, & verbis modicus, re judicioque ingens. Mentio hujus Vedii luxuriæque ejus apud multos, Dionem LIV. Plinium lib. IX. Tertullianum de Pallio. Hic est ille Pollio qui testamento Cæsari Pausilypum legavit. & è cujus diruta domo, facta Romæ porticus quæ Liviæ dicta. *Lipsius.*

Qui Atedii.] Beatus legit *Q. Vedii* & tollendum *Tedium* censet. Nisi me animus fallit, Cornelius ita posuit: *tum mors Q. Tadii.* quasi utriusque nomine male audierit Augustus. De Tedio Suetonius cap. 27. *Vertranius.* Considerandum an hic locus corrigi possit ex nostro 12, 60. ubi Vedio, cujus hic mentio, *Matium* conjungit. *Freinshemius.* *Atidius* præfectus Verris nominatur Ciceroni libro 3, & in 4 *Atidius Geminus* pictor. Ad Atticum 12 epist. 5 & 24 ex Cæsarianis appellatur *Aledius*, qui forsan hic *Atedius*, ut suspicatur & Lipsius. Alioqui posses cogitare *Q. Asellius* ex Acrone ad illud Horatii 2 Sat. 7. *Tutoque ciconia nido, Donec vos auctor docuit prætorius:* *Asellius quidam prætor fuit, qui usum ciconiarum condendarum primus reperit.* Gronovius.

3 *Vedii Pollionis luxus.*] Cur vergit in crimen Augusti? Opinor eo quod Augustus magister morum, luxuriam illius coercere debuisset potius quam ita fovere, ut familiaritate & amicitia Vedianæ magnam partem hæ-

[1] *gravior domui Cæsarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se* [2] *templis & effigie numinum, per flamines & sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate, aut Reip. cura successorem adscitum: sed quoniam adrogantiam, sævitiamque ejus introspexerit,* [3] *comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Etenim Augustus, paucis ante annis, cum Tiberio Tribuniciam potestatem à patribus rursum postularet, quamquam honora oratione, quædam de [4] habitu cultuque & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret. Ceterum sepultura more perfecta, [5] templum 11
& cœ-

hæreditatis meruisse videretur, ut est apud Dionem lib. 54. *Vertranius.*

1 *Gravior domui Cæsarum.*] Ita reformavi vocem *gravius*, quæ erat in manuscripto, leniori & aptiori mutatione, quam *gravis*, ut vulgo. *Gravis in rempublicam mater* Filium suum sævissimum ad imperium admovens, perditis legitimis successoribus. *Gravior noverca*, Cæsares & ipsum denique Augustum veneno sustulisse insimulata. *Pichena.* *Gravis* est Phil. Beroaldi junioris.

2 *Templis & effigie numinum.*] Magna & insana ambitio. quam exemplo Herculis & Liberi patris, excusare tamen videtur libro IV. noster. Sed Augustus adhuc vivus & hominem fungens, in provinciis esse colique voluit pro deo. in provinciis, non in Italia, aut Romæ. Suetonius. *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere: nulla tamen in provincia recepit, nisi communi suo Romæque nomine. Nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* De urbe ait: Dio etiam de Italia lib. LIV. Quod Tacitus scribit effigie numinum: valet in eam mentem, ut signa adposita Augusti statuis sint: quæ solent deorum. puta, radius, hasta, fulmen. Lucanus:

Fulminibus manes, radiisque ornabit
& astris.

Itaque Nummi etiam hodie, in quibus Augusti caput radiatum.

At de Flaminibus & sacerdotibus Augusti, plena omnia monumenta, & putidum sit referre. Vide pluscula in EXCVRS. in C. *Lipsius.*

3 *Comparatione deterrima.*] Sive placet, *teterrima.* De re Suetonius, Tib. cap. XXI. *Augustum ambitione tractum, ut tali successore, desiderabilior ipse quandoque fieret.* Idem.

4 *Habitu cultuque ejus.*] Ad habitum spectant hæc Suetonii. Tib. cap. LXVIII. *Incedebat cervice rigida & obstipa; adducto fere vultu, plerumque tacitus: nullo aut rarissimo, cum proximis etiam sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione.* Addit pro Tacito etiam: *Quæ omnia ingrata, & arrogantiæ plena, animadvertit Augustus, & excusare tentavit sæpe apud Senatum & populum.* Atque hæc ad *habitum*: in *cultu* ejus quid notabile aut arrogans, haud nunc memini legere. *Idem.*

5 *Templum & cœlestes.*] Templum in Palatio ipso, ex decreto Senatus. Dio: Καὶ αὐτῷ (Αὐγούστῳ) ἐν τῇ Ῥώμῃ ἡρῷον ψηφισθὲν μὲν ὑπὸ τῆς γερουσίας, οἰκοδομηθὲν δὲ ὑπό τε τῆς Λιουίας καὶ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου ἐποιήθη, καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι. *Ipsi Augusto templum Romæ decretum quidem* à Se-

& cœlestes religiones decernuntur. [1] Versæ inde ad Tiberium preces. & ille [2] varie disserebat, de magnitudine imperii, [3] sua modestia. *solam divi Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum, experiendo didicisse, quam arduum, [4] quam subjectum fortunæ regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa, non ad unum omnia deferrent; plures facilius munia Reip. sociatis laboribus exsecuturos.* Plus in oratione tali dignitatis, quam fidei erat: Tiberioque etiam in rebus, quas non occuleret, seu natura, sive adsuetudine, [5] suspensa semper & obscura verba: tunc vero, niterti ut sensus suos penitus abderet, in incertum & ambiguum magis implicabantur.

à Senatu, sed à Livia & Tiberio structum est: idque alibi, & pluribus locis. Liviæ tamen soli id opus attribuit (præter Dionis & Suetonii mentem cap. XLVII.) Plinius lib. XII. *Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat divo Augusto conjux Augusta, aurea pateræ impositam.* Huc respicientem credo Senecam scribere, Consolatione ad Polybium. *Fortuna ibit violentior per omnia, sicut est solita, eas quoque domos ausa injuriæ causa intrare, in quas non nisi per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere vestem.* Puto enim id templum in Palatii vestibulo fuisse, etsi referre fortean possis ad templum Apollinis Palatini. Ceterum ἀποθέωσιν hanc Augusti, quam Tacitus commemorat, carmine singularis libri complexus videtur Ovidius, ut ipse quidem indicat, De Ponto:

Quale tamen potui de cælite, Brute, recenti
Vestra procul positus carmen in ora dedi.

& albi. *Idem.*

1 *Versæ ad Tiberium preces.*] Vt illud molestissimum imperii onus suscipere dignaretur. *Muretus.*

2 *Varie disserebat.*] Non erat ita superbus, ut illas preces aspernaretur: non ita segnis, ut illum cuncta regendi laborem rejiceret: rogari volebat. *Muretus.*

3 *Modestia.*] Id est, moderatione: animo minime ambitioso, atque sic alibi usurpat, Mureto notatum. *Lipsius.*

Sua modestia.] *Modestiam* dicit, non, ne quis sit error, virtutem animi nihil de se, nisi moderatum, sentientis: sed modicas & exiguas vires suas: opponiturque hoc sensu *modestia magnitudini.* Sic lib. 3. *simul modestia Neronis & sua magnitudini fidebat.* Et lib. 4. *Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia.* Lib. 12. *magna deum benignitate & modestia hiemis rebus extremis subventum.* Muretus.

4 *Quam subjectum fortunæ.*] Multa enim accidunt, quæ nulla ratione, nullo humano consilio provideri queunt. *Idem.*

5 *Suspensa semper & obscura.*] Suetonius Tib. 24. *ambiguis responsis & callida cunctatione suspendens.* Pichena.

1 *Qui-*

tur. At patres [1] quibus unus metus, [2] si intelligere viderentur, in questus, lacrimas, vota effundi: ad deos, [3] ad effigiem Augusti ad genua ipsius manus tendere, [4] cum proferri libellum recitarique jussit. Opes publicæ continebantur. quantum civium, sociorumque in armis: quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & [5] necessitates ac largitiones. quæ cuncta sua manu perscripserat Au-

1 *Quibus unus metus.* Qui nihil tam male metuebant, quam ne intelligere viderentur simulationem Tiberii. Sic Virgilius:

Non metus officiò, nec te certasse priorem.

Id est, non metuimus. *Muretus.*

2 *Si intelligere viderentur.*] Nihil enim molestius Tiberio poterat accidere, quam si astum suum ab aliis agnosci videret. Dio lib. 56. Νῦν δὲ ὠργίζετο, εἴ τις αὐτοῦ συνιεὶς φανερὸς ἐγένετο, καὶ πολλοὺς, οὐδὲν ἄλλο σφίσιν ἢ ὅτι συνιέναι αὐτὸν ἐγκαλέσαι ἔχων, ἀπέκτεινεν, ὥστε χαλεπὸν μὲν ἦν μηδεμίαν αὐτοῦ σύνεσιν προσποιεῖσθαι, χαλεπώτερον δὲ συνιέναι. *Muretus.* Sic lib. 2. *Ille ignarus doli, vel si intelligere videretur, vim metuens.* Lib. 14. *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.* Hist. l. 4. *Intelligebantur artes, sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur.* Pichena.

3 *Ad effigiem Augusti.*] Quæ in ipsa curia. Apparet enim ex illis quæ de Hortensio infra: *modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens.* Lipsius.

4 *Cum proferri libellum.*] Libellum eumce, quem Suetonius Rationarium imperii non incommode appellat. scilicet quia rationes eo publicæ continebantur. Videbatur autem prolatione libelli flexus paullum Tiberius, & imperium accepturus, cum curas susciperet. Vocat idem auctor etiam Breviarium imperii, cap. ultimo: *De tribus voluminibus, uno mandata de funere suo complexus est: altero, indicem rerum à se gestarum, quem vellet incidi in aneis tabulis, qua ante Mausoleum statuerentur: tertio, breviarium totius imperii, quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecunia in ærario & fiscis, & vectigaliorum residuis.* Vbi nota mihi etiam, Indicem hunc rerum Augusti, certo illum esse cujus exemplar Ancyræ positum, & curantè nobilissimo Busbequio exscriptum. Nam titulus in ea ipsa tabula iste: *Rerum gestarum divi Augusti, quibus orbem terrarum imperio Populi Romani subjecit, & impensarum, quas in rempublicam populumque Romanum fecit, incisarum in duabus aheneis pilis, qua sunt Roma posita exemplar subjectum.* Ex quo haud temere collegerim dixerimque, in Suetonio scribendum, *in aneis pilis*, non tabulis. De eadem re loqui utrumque, id quidem clarum est. *Idem.*

5 *Necessitates ac largitiones.*] Necessitates vocat onera publica, quæque necessario in milites, in populum, aliasque imperii res eroganda. Livius eadem sententia lib. xxiv. *Prodeundum in concionem Fulvio esse, indicandasque populo publicas necessitates.* Lampridius Alexandro: *Quartarios jam formatos in moneta detinuit, exspectans ut si vectigal contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos jussit.* Capitolinus paullo aliter in Gordianis: *Famil'a Gordiani hoc Senatus decrevit, ut à tutelis atque legationibus, & à publicis necessitatibus semper vacarent.* Tacitus lib. 11. pro

Augustus : [1] addideratque consilium coërcendi in-
tra terminos imperii incertum [2] metu an per invi-
12 diam. Inter quæ senatu ad infimas obtestationes
procumbente, dixit forte Tiberius, *se, ut non toti
Reip. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus
tutelam suscepturum.* Tum Asinius Gallus, *interro-
go*, inquit, *Cæsar*, [3] *quam partem Reip. mandari tibi
velis?* Perculsus improvisa interrogatione, paulum
reticuit : dein cellecto animo respondit : *Nequa-
quam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex
eo, cui in universum excusari mallet.* Rursus Gal-
lus (etenim vultu offensionem conjectaverat) *non
idcirc interrogatum* ait, *ut divideret quæ separari ne-
quirent : sed ut sua confessione argueretur, unum esse
Reip. corpus, atque unius animo regendum.* addidit
laudem de Augusto, Tiberiumque ipsum victoria-
rum suarum, quæque in toga per tot annos egre-
gie fecisset, admonuit. Nec ideo iram ejus leni-
vit, pridem invisus, tanquam ducta in matrimonium
Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Ti-
berii

onere vel angore, ex ære alieno : sive & pauperie. *Hortaturque ad luxum & æs alienum, socius libidinum & necessitatum, pro pluribus indiciis illigarat.* Idem.

1 *Addiderat consilium.*] Quod consilium suum plene extollit Augustus ipse apud Iulianum in Menippæa de Cæsaribus. Ὑπὸ δὲ τ ἐμφυλίων στάσεων τὴν Ῥώμην ὁρῶν εἰς ἔσχατον ἐλαύνουσαν πολλάκις κίνδυνον, οὕτω διέθηκα τὰ περὶ αὐτὴν, ὥστ' εἶναι δι' ὑμᾶς, ὦ θεοί, τὸ λοιπὸν ἀδαμαντίνην. Οὐ γὰρ ταῖς ἀμέτροις ἐπιθυμίαις εἴξας, ὅλην κτήσασθαι πάντως αὐτὴν διενοήθην, ὅρια ἢ διπλᾶ ὥσπερ ὑπὸ τ φύσεως ἀποδεδειγμένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην. Sed qui termini sive limites Rom. imperii sub Augusto? Duos nominat Iulianus, Istrum & Euphratem : quibus adde Rhenum, & Oceanum, & quæ supra dixi. *Idem.*

2 *Metu, an per invidiam*] Metu, quem pro ipsis habebat, *ne studio plura quærendi, ante parta amitterent.* Atque hanc rationem ab ipso Augusto in libello datam, Dio est auctor. *Idem.*

An per invidiam.] Ne quisquam successorum suorum latius imperaret. *Muretus.*

3 *Quam partem Reip.*] Explicat Dio. Tiberius, inquit, tres fecerat reip. partes. prima Romam & Italiam complectebatur : altera, exercitus : tertia, provincias. Vni ex istis parem se ajebat, non omnibus. At bono histrioni detracta propemodum persona est, improvisa interrogatione Galli. *Lipsius.*

3 *Plus-*

berii uxor fuerat, [1] plusquam civilia agitaret, [2] Pollionisque Asinii patris ferociam retineret. Post quæ L. Arruntius haud multum discrepans à Galli oratione, perinde offendit. quamquam Tiberio nulla vetus in [3] Arruntium ira: sed [1] di-

1 *Plusquam civilia.*] Calpurnius Flaccus declamatione VI. *Sceleratus ingenuis & plusquam civilia cupientibus non dominari instar servitutis est.* Idem.

2 *Pollionisque patris.*] Pollionis hujus & Asinii Galli filii meminit etiam Seneca pater in procemio controvers. lib. 4. *Pichena.*

Pollionisque patris ferociam.] Sic vocabatur in aula, quod submittentibus sese inservientibusque aliis paullo plus libertatis & juris sui retineret, qui puero etiam tum privatoque Octavio magnis legionibus imperitarat, dein adjutor partium se judicaret commeruisse, ut regni, cujus condendi non leve momentum fuerat, particeps magis, quam *famul ultimus esset*, ut canit Ennius. Nec dubito, quin *ferociam* interpretati sint aulæ interioris ministri, quod Timagenem, cum Augustus desiisset, amare cœpit, & contubernalem habuit, postquam ei domo sua ille interdixerat, ut tradit Seneca de ira 3, 23. quod Æsernini nepotis sui casum, qui in ludo Trojæ crus fregerat, in curia graviter invidioseque questus est, teste Suetonio c. 43. omnis enim ea invidia in principem, qui ludum ediderat, redundabat. quod bello Actiaco, cum tota Italia conjuraret pro Cæsare, unus quievit, & se discrimini subtraxit, se prædam victoris fore præfatus, ut est apud Vellejum 2, 86. Hunc ego Vellejum Asinii Galli clientem fuisse suspicor, atque ejus gratiæ non modo laudes patris, quas etiam cap. 36 & 62 & 73 & 76 decantat, sed etiam L. Munatii Planci, quæ c. 63 & 67 & 74 & 76 & 83 & 95 exstant, vituperia dedisse. Nam inter Plancum & Asinium simultates intercessisse discimus ex præfatione Plinii, ubi narrat non illepide Plancum, *cum diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respondere posset, dixisse, cum mortuis non nisi larvas luctari*: atque eo dicto sic repercussisse illas orationes, ut apud eruditos nihil impudentius judicetur. Vnde colligere est, quantum fidei sit habendum convivæ apud dominum de inimico illius hæreditario male opinanti. Blandum fuisse aptumque auribus regiæ (nam ut supparasitaretur, fortunæ illius alienum erat) & inventum Augusti cognomen & Seneca in præfatione 4 natur. quæst. ostendunt. Virum tamen εὐτυχέστατον & res aliæ gestæ & conditum Lugdunum, oratorem summum epistolæ in decimo Ciceronis Familiarium evincunt. Denique, quo de incepimus, inter Asinium & Munatium hoc interfuisse puto, quod inter Labeonem Antistium & Atejum Capitonem: quæque Asinii *ferocia* dicta est, eandem Labeonis *insaniam* vocatam fuisse. Dio l. 57. Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος παῤῥησίᾳ αἰείποτε πατρῴᾳ & ὑπὲρ τὸ συμφέρον αὐτῷ χρώμενος. *Gronovius.*

3 *Arruntium divitem.*] Est is qui consul anno urbis DCCXXII. Artes in eo doctrinamque suspicit. non vane, quoniam ex Plinii Indice lib. III. & V. inter scriptores censitus illustres fuit. & scripsit, nisi fallor, Geographica. Divitias etiam commemorat. quas Seneca non fuisse ostendit à bona arte, si de eo quidem sensit lib. VI. De Benef. *An tu Arruntium & Haterium & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios vota?* Sed alium ab isto, opi-

[1] divitem, promptum, artibus egregiis, & pari fama publice, suspectabat. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: [2] *M. Lepidum* dixerat *capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium* [3] *avidum, & minorem: L. Arruntium non indignum, &* [4] *si casus daretur, ausurum.* De prioribus consentitur. pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere: omnesque præter Lepidum, variis mox criminibus, struente Tiberio, circumventi sunt. Etiam Q. Haterius & [5] Mamercus Scaurus, suspicacem animum

opinor, intellegit Seneca: qui sub Caio magnus, & qui ante præco. Iosephum vide XIX. Antiq. cap. I. sub finem. *Lipsius.*

1 *Divitem, promptum.*] Cicero 2 famil. ep. 18. *tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos.* Lib. 2. in Verrem: *Heraclium hominem esse majorem natu, non promptissimum.* Lib. 4. *C. Cacurii, promptissimi hominis & experientis.* Iustinus lib. 22. *ex plebe quoque locupletissimos & promptissimos interficit.* Agricola: *promptissimus quisque sævitia principis interciderunt.* Gronovius.

2 *M. Lepidum dixerat.*] Hunc *Manium* edidere Lipsius & Pichena. Duo enim Lepidi reperiuntur in historia Tiberii, de quibus anquirit Lipsius ad lib. 3 cap. 35. parum feliciter. M. Æmilius Lepidus, Æmilii Paulli censoris cum Planco a. V. C. 731. & triumviro fratris filius, L. Æmilii Paulli cum C. Claudio Marcello consulis a. 703 nepos, consul cum L. Arruntio a. 758, monumentum avi basilicam (quod & pater fecerat a. 740 teste Dione, & confirmat nummus apud Goltzium) recoluit a. 774. Tacit. 3 ann. 72. legatus Tiberii in Dalmatia a. 761, & ornamenta triumphalia adeptus, Dio lib. 56. vir sapiens Tacito lib. 3, 29. Proconsul Africæ nominatus eodem lib. cap. 35, mitiora censens in causa Lutorii 3, 50. Vellejo 2, 114. proximus nomini & fortunæ Cæsarum. nam mater ejus Cornelia, quam luget Propertius lib. 4. el. 12. Cornelii Scipionis, qui Pompeji socer fuit, & Scriboniæ, quæ postea Augusto nupta, filia. Et hic est, quem Augustus *imperii capacem* dixerat. Mors ejus traditur lib. 6, 27. At M. Æmilius Lepidus Quinti, qui Corneliam Fausti Sullæ & Pompejæ filiam uxorem habuit & consul fuit a. 732 filius, Marci an Manii nepos, consulatum gessit cum T. Statilio Tauro a. V. 763. sororis Æmiliæ Lepidæ defensor 3 annal. 22. Asiæ proconsul eodem lib. c. 32 & 4, 56. *Rupertus.*

3 *Avidum & minorem.*] Mureto adsenserim legenti, *avidum, sed minorem.* Pichena.

4 *Si casus daretur.*] Nempe à fortuna. Quemadmodum lib. 15. *Quoties fortuna contra daret.* puta casum. A Sallustio in Jugurth. *fortunam illis præclari facinoris casum dare.* Vide ad Livium 30, 30. Noster 11. *casus Mithridati datus est occupandi Armeniam.* lib. 13. *bene gerendæ rei casum offerri.* Quorsum ergo, *si casus daret, ut ausurum.* Gronovius.

5 *Mamercus Scaurus.*] Hic ut eloquentia

animum perstrinxere. [1] Haterius cum dixisset, *Quousque patieris Cæsar* [2] *non adesse caput Reipubl.?* Scaurus quia dixerat, *spem esse ex eo non irritas fore Senatus preces*, quod

quentia clarus, ita turpis vita & probrosus fuit, ut meritissimo eum Tacitus lib. 3. *opprobrium majorum* vocet. De ejus turpitudine qui cognoscere aliquid volet legat Senecam l. 4. de beneficiis cap. 31. Damnatus tandem, quod famosos versus scripsisset in Tiberium, pœnam imminentem voluntaria morte prævenit. Tacitus lib. 5. *Muretus.*

1 *Haterius cum dixisset.*] Ostendebat enim cognitam sibi esse simulationem Tiberii, qui vellet quidem omnino imperare, sed cupiditatem suam tegeret. Id significabat genere illo loquendi, *Quousque patieris*, quasi de re in manu ac potestate Tiberii posita. *Idem.*

2 *Non adesse caput Reip.*] Sententiam potius in hoc loco expedimus, quam verba. Lectio quam posui, à Ferreto est, qui adieverat in Mediceo codice sic scriptum. Et cur ambigimus? sententia hercle percommoda est: offensum Tiberium, pro reliqua sua modestia, quod *caput Reip.* nominaretur, qui tamquam veteri libertate unus vellet esse è multis. Nec absurde legeris è vulgatis, *non esse caput te Reip.?* Lipsius.

Non adesse caput reipublicæ.] Dicit hoc quidem Ferretus, sed aliud Pichena testatur, ibi legi corrupte; *non adesse caput te reipublicæ*; quemadmodum vulgabatur olim, antequam B. Rhenanus conjiceret, quod nunc habetur. Cui omnino acquiescendum censeo, & illud, *non esse caput te*, juxta miserum ac supervacaneum judico ac Vertranii, *non esse apud te caput.* Atque πάρεργον Muretus cum suo, *desse caput reipublicæ*, quæ sit vetus scriptura pro *deesse*. Quid quæso opus? aut quid minus est, *non adest*, quam *deest*? Immo nescio quid gravius & suavius in isto. Cicero Bruto: *Intelligens dicendi existimator uno aspectu & præteriens de oratore sæpe judicat. Vides oscitantem judicem loquentem cum altero &c. intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicum admovere orationem, sicut fidibus manum.* Gronovius. Ego aliter ac Lipsius interpretor: scilicet offensum Tiberium, non quod *caput reipublicæ* nominaretur, sed quod artes suas, quas maxime occultas vellet, detegi videret: quasi dixerit Haterius: *quamdiu rogari vis? nimium nos detines, ac ludificaris istis ambagibus tuis; ne amplius dissimules, sed jam accipe imperium.* Fortasse etiam suspicatus est Tiberius idem fere sibi Haterium voluisse atque ille, qui Suetonio referente in Ti. cap. 28 dixit, *Aut agat aut desistat.* Pichena. Bene interpretatur Lipsius. Si enim se fatetur reipublicæ caput, abolet una omnem potestatem senatus. Is enim verum imperii caput unde Otho 1 histor. 84. *Nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audeat. Caput imperii & decora omnium provinciarum, &c. Gruterus.* Vis & nostras ineptias? Tiberius dici sibi putavit: Quousque sines rempublicam quasi truncam & absque capite, quod scis esse atque esse debere Cæsarem, neque ex illis, qui nomen hoc ferunt, alium quam temetipsum esse posse, nisi bellum civile volumus existere? Nolebat autem sciri Cæsarem reipublicæ caput esse, quippe *ignota etiam tum Cæsarum potestate*, quam ipse *onerosam servitutem* vocabat, & Principem *servire Senatui oportere* dicebat. Nolebat suspicari homines, si Cæsar caput rerum foret, spe successionis in imperio id se nomen admisisse. Invitus audiebat per ipsum stare, quo minus rempublicam quæcunque pars, nedum caput, deficeret. Nolebat notescere alium principem ac reipublicæ caput esse non posse, qui modestiam loquebatur

quod relationi consulum [1] *jure Tribuniciæ potestatis non intercessisset.* In Haterium statim invectus est; Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum, flexit paulatim, ut non fateretur suscipi à se imperium, sed ut negare & rogari desineret. Constat Haterium, cum deprecandi caussa palatium introisset, ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope à militibus interfectum, quia Tiberius casu, an manibus ejus impeditus, prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret, [2] ejusque

14 [3] curatissimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Augustam adulatio. [4] alii *parentem*, alii *matrem patriæ* appellandam; plerique ut nomini Cæsaris adscriberetur, *Iuliæ filius*, censebant. ille *moderandos feminarum honores* dictitans, *eademque se temperantia usurum in his quæ sibi tribuerentur*; ceterum anxius invidia, & muliebre fastigium [5] in deminutionem sui accipiens, [6] ne lictorem quidem

ei

batur & malle privatum pati se simulabat, quum jam eo processisset & milite & provinciis occupatis, ut privatus vivere non quiret. Præterea illud, *Quousque*, impatientiam quandam & familiaritem præfert multum rogari & rogando fatigari volentis nec nisi tardissime exorandum sese præbituri minimum agenti contrariam. *Gronovius.*

1 *Iure tribunicia potestatis.*] Quo poterat impedire, ne quicquam ratum esset eorum, de quibus referebatur. *Muretus.*

2 *Ejusque curatissimis.*] Ita correxi: vulgo, *& usque.* Lipsius.

3 *Curatissimis precibus.*] Vera lectio manuscripti. Impressi omnes *accuratissimis.* Infra lib. 2. *curatius dissseram.* Lib. 14. *Ludos curatius editos.* Lib. 16. *diurna populi R. curatius leguntur.* Pichena.

4 *Alii parentem.*] Dio: Καὶ πολλοὶ μὲν μητέρα αὐτὴν τῆς πατρίδος, πολλοὶ δὲ καὶ γονέα προσαγορεύεσθαι γνώμην ἔδωκαν. Eadem quæ Tacitus, sunt & apud Suetonium, quem vide cap. 50 & 51. *Muretus.*

5 *In deminutionem sui.*] Sic MS. Vulgo, *in diminutionem.* Idque etiam ex eodem correxi lib. 2. Semper enim *deminuere* Tacitus, non *diminuere.* Pichena.

6 *Ne lictorem quidem.*] Quo tamen vulgo feminæ principes usæ, Vestalium exemplo, Claudii quidem Agrippina, etiam duobus. Tacitus, *Decreti & à Senatu lictores duo, Flaminium Claudiale.* Lipsius.

1 *Aram-*

ei decerni passus est: [1] aramque adoptionis, & alia hujuscemodi prohibuit. At Germanico Cæsari [2] proconsulare imperium petivit, missique legati qui deferrent, simul mœstitiam ejus ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa, quod designatus consul Drusus,

1 *Aramque adoptionis.*] Ludos hic facit vir doctus, equite non plaudente. Damnat lectionem veterem, & multis verbis suadet hanc novam, *araque adoptionis.* quasi Tiberius, inquit, in æs incidi adoptionem publiceque proponi vetuerit. Mi homo, hodie nihil credo tibi. Nam notus mihi mos Romanus, quo receptum ut propagandæ memoriæ caussa, ara aut templum statueretur virtuti reique, quam cuperent laudatam. Noster lib. III. *Praeceperant animis orationem patres: quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen repertum, nisi ut effigies principum, aras deûm, templa & arcus, aliaque solita censerent.* Ita apud eumdem, cum Tiberius publico judicio ultus esset Germanici mortem: *Cæcina Severus censuit aram Ultori.* Et ob amicitiam cum Sejano, l. IV. Patres *aram Clementiæ, Aram amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris, & Sejani censuere.* Et lib. XV. post natam ex Poppæa prolem, *Supplicationes à Senatu decretæ, & templum Fecunditati.* Eodem traho Suetonii illud in Caligula, cap. VIII. præter interpretum mentem: *Addit etiam pro argumento, aras ibi ostendi inscriptas, ob Agrippinæ puerperium.* Errat idem ille dum censet, de Tiberii adoptione hic agi: cum Tacitus intellegat de Liviæ. Nam Livia testamento adoptata in familiam Iuliam nomenque Augustæ: & novo exemplo, conjux facta filia mariti. Ideo dum Liviæ adulantur, decreta ara Adoptioni. Passim in lapidibus & Nummis, *Divi filia* lego. ut in marmore Hispaniensi:

IVLIÆ. AVG.
DIVI. F. MATRI
TI. CÆSARIS. AVG. PRINCIPIS. ET. CONSERVATORIS
ET. DRVSI. GERMANICI
M. CORNELIVS. PROCVLVS
PONTIFEX. CÆSARVM.

Nummo æreo, S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpenti forma tracti à duobus mulis. *Idem.*

Aramque adoptionis.] Sic *Paci Aug. Sacrum*, quia pacem cum Parthis Augustus fecisset. *Fortunæ Reduci Sacrum*, quod rediisset. *Victoria Aug. Sacrum.* Sic ergo *aram adoptionis*, quia curante Augusta Tiberius in familiam Cæsaris adoptatus esset. *Muretus.*

2 *Proconsulare imperium.*] Quoque ante habebat? Nam Dio diserte proconsulare imperium illi tribuit, anno DCCLXIV, id est, triennio ante. Lib. LV. Τιβέριος μὲν καὶ Γερμανικὸς ἀντὶ ὑπάτου ἄρχων ἐς τὴν Κελτικὴν ἐσέβαλον. *Tiberius, & Germanicus Proconsul, in Celticam invasiones fecerunt.* Sed intellegit, credo, proconsulare imperium perpetuum: quod inter titulos principatus. In oratione Alexandri apud Lampridium: *Gratias vobis P. C. de Cæsareo nomine, de pontificatu max. de Trib. potestate, & proconsulari imperio. quæ omnia novo exemplo uno die in me contulistis.* Ab eadem mente Nero lib. XII. curante Agrippina, *Proconsulare imperium extra urbem habet, & Princeps juventutis appellatur.* Exemplum ab Augusto cui decretum perpetuum Proconsulare imperium Dio tradit lib. LIII. *Lipsius.*

1 *Candi-*

sus, præsensque erat. [1] Candidatos præturæ duodecim nominavit, [2] numerum ab Augusto traditum: & hortante senatu ut augeret, jurejurando obstrinxit, se non excessurum. [3] Tum primum è campo comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret, sine repulsa & [4] ambitu designandos. Inter quæ Tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent [5] ludos, qui de nomine

1 *Candidatos prætura* XII,] Prætorum origo, progressus, augmentum, satis ambigue tradita: etiam ab iis, quibus hæc una cura fuit. Ego breviter rem expedivi, & ad historiæ fidem; quæ vide, si vis, in EXCVRS. in *D.* Idem.

2 *Numerum ab Augusto.*] Diffuse magis Vellejus: *Post redditum cælo patrem, & corpus ejus humanis honoribus, nomen divinis honoratum: primum Principalium ejus operum fuit ordinatio comitiorum, quam manu sua scriptam D. Augustus reliquerat. quo tempore mihi fratrique meo candidatis Cæsaris destinari Prætoribus contigit. Consecutis, ut neque post nos quemquam D. Augustus, neque ante nos Cæsar commendaret.* Idem.

3 *Tum primum comitia.*] Comitiorum res, amissa libertate, varie habita: ac vide omnino in EXCVRS. quæ huc faciunt, littera E. Idem.

4 *Ambitu desig.*] Id est, ut nec opus quidem haberent in Senatu ambire: sufficeretque sola Principis commendatio. *Idem.*

5 *Ludos, qui de nomine Augusti.*] Verum est. nam & in Kalend. veteri hodieque legimus, IV. eid. Octob. AVGVST. id est, Augustalia. Eorum ludorum originem reperio, anno DCCXXXV. cum ex Græciensi & Sicula peregrinatione redux Augustus, passus est inter alios honores, Τύχῃ τε ἐπαναγώγῳ βωμὸν ἱδρυθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἀφίξοιτο, ἔν τε ταῖς ἱερομηνίαις ἀριθμεῖσθαι, καὶ Αὐγουστάλια ὀνομάζεσθαι: *Fortunæ reduci aram sacrari, & diem qua redierat, in Fastis scribi, & Augustalia dici.* Ludique eo die ex decreto Senatus instituti, octennio posterius, Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. Idem scriptor: Τὰ δὲ δὴ Αὐγουστάλια, ἃ καὶ νῦν ἄγεται, τότε πρῶτον ἐκ δόγματος ἐτελέσθη: *Augustalia, quæ & nunc celebrantur, tunc primum ex SCto acta sunt.* At Suidæ Augustale etiam locus est, in quo præfecti regionum & cultores Augusti saltabant, Idibus Octobris. Video hominem alludere velle ad hos ludos, sed ita, ut eum plane non capiam. Αὐγουστεῖον, inquit, ἐκλήθη διότι τῇ ιε τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς οἱ ῥεγεωνάρχαι καὶ σεβαστοφόροι ἐχόρευον ἐν τῷ Αὐγουστείῳ, οἷον ἐν τῷ ὀψοπωλίῳ, εἰς τιμὴν Τιβερίου. Scies tamen & alios ludos fuisse, die natali Augusti, qui pariter celebrabantur in circo, notatos Fastis, IX. Kal. Octob. N. D. AVGVSTI. NATALIS. LVD. CIRC. Quorum mentio est Dioni in actis anni

ne Augusti fastis additi [1] *Augustales* vocarentur. sed decreta pecunia ex ærario, [2] utque per Circum triumphali veste

anni DCCXLIII. & Suetonio, nisi fallor, cap. LVII. *Equites Romani natalem ejus sponte atque consensu biduo semper celebrarunt.* Quos intelligit & Ovidius lib. IV. de Ponto:

Pontica me tellus, quantis hac possumus ora
Natalem ludis, scit celebrare dei.

Sed eos cave cum Augustalibus confundas. *Idem.*

1 *Augustales vocarentur.*] Hoc non habet hanc significationem, ut ex eo demum tempore fastis adderentur, & nomen id acciperent: sicuti perperam exponunt omnes, sed pro *vocantur* est positum. Vt apud Ciceronem pro Cæcina: *procurator dicitur omnium rerum ejus, qui in Italia non sit absitve reip. causa.* pro *qui in Italia non est abest ve.* nam profecto ejus, *qui non sit in Italia*, hoc est, qui deinceps absuturus sit, proprie non est procurator. Cæterum in obliquis orationibus frequentissimus hic est usus. Quot exempla in una oratione Mithridatis apud Iustin. 38. *militibus, qui Aquilium fuderint. cum sibi Phrygiam ademerint, quam proavo suo Seleucus in dotem dedisset.* In directa oratione diceretur: *qui Aquilium fuderunt: Phrygiam ademerunt, quam Seleucus dedit.* Sic igitur Tribunorum fuit petitio: *rogamus, ut liceat nobis edere ludos, qui fastis additi* (jam pridem; quartum nempe atque vigesimum ante annum: Dionem lib. 54 vide) *Augustales vocantur.* Freinsh.

2 *Vtque per Circum.*] Tribuni, mortuo Augusto, præfecti his ludis, ait Dio, quasi sacri: ut id quoque cederet honori Augusti. Ludi autem ipsi, Circenses, id est curules, & si forte Venatio. Quod vestem triumphalem petunt Tribuni: faciunt ad exemplum Consulum & Prætorum, quibus in Circo ludos præbentibus jus togæ pictæ. Iuvenalis,

——— *similisque triumpho*
Præda caballorum Prætor sedet.

Quo versu hæsi aliquando, num leg. *præda;* quia magna scilicet pecuniæ vis effundenda prætori in aurigas & equos, iisque ipse quasi præda. Idem alibi.

——— *& medio sublimem in pulvere Circi*
In tunica Iovis, & picta Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa toga.

Nec alius sententiæ illud Cornelii nostri lib. XII. *Ludicro Circensium Britannicus in prætexta, Nero triumphalium veste, transvecti sunt.* ut dicam in loco. *Lipsius.*

Vtque per circum triumphali veste uterentur.] Iustinus lib. 16 de Clearcho: *Veste purpurea & cothurnis regum Tragicorum & aurea corona utebatur.* Dio lib. 56 extremo: τά τε Αὐγουστάλια οἱ δήμαρχοι, ὡς καὶ ἱεροπρεπεῖς ὄντες διατιθῶσι. καὶ οἱ μὲν τὰ ἄλλα, ὥσπερ εἰώθει γίγνεσθαι, ἔπραξαν. καὶ γὰρ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο· οὐ μέντοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. At vir nobilis apud Tacitum corrigit, *triumphali veste veheretur.* Nimirum eam his verbis sententiam tribuit, quæ requirit ex superioribus intelligi τὸ *petivere:* tanquam sit integrum, *iidem tribuni petivere, ut per circum triumphali veste veherentur:* sic putat duplex eorum desiderium exponi, alterum de veste, alterum de curru, quod quia mox negatum dicatur, concessum illud apparere. Me vero à vetere scriptura tenenda nondum deterret hæc ratio. Neque enim petitionem tribunorum, sed decretum senatus aut responsum ad petitionem ea verba continere censeo: sive illi aperte utrumque postularint, sive jus edendorum ludorum complectebatur hos ho-

veste uterentur. [1] curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad Prætorem translata, cui inter cives
16 & peregrinos jurisdictio evenisset. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit: nullis novis caussis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex civili bello spem præmiorum ostendebat. Castris æstivis [2] tres simul legiones habebantur, præsidente Iunio Blæso: qui fine Augusti, & initiis Tiberii auditis, ob [3] justitium [4] aut gaudium, inter-

honores, ut etiamsi nominatim mentio de illis facta non esset, eos fuerint usurpaturi, nisi Senatus de altero vetuisset. Suppleo autem, quod compendifecit Tacitus vel ex præcedentibus vel ex subsequentibus. Satis enim commode intelliges quasi dictum esset: *decreta pecunia ex ærario simulque decretum, ut per circum triumphali veste uterentur*. Nec minus commode: *utque per circum triumphali veste uterentur, permissum; curru vehi haud permissum.* Quale illud lib. 13. 55. *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* Vbi perinde dissimulatum *τὸ potest*, ut illic *τὸ permissum.* Gronovius.

1 *Curru vehi haud permissum.*] Ne prorsus æquarentur potestati majori. De curru Prætorum in Circo, Iuvenalis:

Quid si vidisset Prætorem in curribus altis
Exstantem?

Plinius: *Non vetus & bigarum celebratio in his qui prætura functi, curru vecti essent per Circum.* De Consulum, Plinius alter in Laudatione Trajani: *Nos sub tuis oculis augustior solito currus accipiet; nos inter secunda omina & vota certantia vehemur alacres, & incerti utra ex parte major auribus vostris clamor accidat.* Scripsique de his uberius peculiari De spectaculis libro, cui Saturnalia Index. *Lipsius.*

2 *Tres simul Legiones.*] Octava, nona & quintadecima. *Muretus.*

3 *Iustitium aut gaudium.*] Iustitium, ob mortem Augusti indictum, & publicus dolor & cessatio: gaudium, ob initia Tiberii. & tunc quoque feriæ in Natali imperii. *Lipsius.*

4 *Aut gaudium.*] Male hoc additur. Sic lib. 14. *& natos vel repertos:* Sic apud Xenophontem 1 Ἀναβ. *ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων*, cum legendum sit tantum *ἀλφίτων.* Sic apud Aristotelem lib. 1. Rhetor. ὅτι ἂν ἢ ὁτιοῦν. cum & apud Halicarnasseum legatur tantum ὅτι ἄν. Apud Ciceronem in Academ. *& velut jam ante Socratem*, cum legendum sit, *& jam ante Socratem.* Multa talia indicavi in Variis lect. lib. 15. cap. 16. *Muretus.* Rem ita habere puto. Ob mortem Principis *justitium* indici solitum erat. C. Cæsar indixit etiam in morte sororis. Suetonius cap. 24. Ibi igitur publicæ functiones intermittebantur per mœrorem. Rursus ob novum Principem feriæ celebrabantur tamquam ex publica lætitia: quod hic signatur per vocem *gaudium.* quam qui Blæso accommodant, ut propriam, falluntur. Vtraque hæc causa, alia succedens alii, effecit, ut Blæsus *intermitteret solita munia:* hoc est, ab exercitu non exigeret, sed ferias ei otiumque concederet. In his omnibus nemo interpretum plane mecum sentit: sed alius alio

termiserat solita munia. Eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cujusque sermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Erat in castris Percennius quidam, [1] dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles,

alio divertit longius. Nam plerique Blæsum socordiæ & negligentiæ in sua functione administranda arguunt. *Freinshemius.*

1 *Dux olim theatralium operarum.*] In theatro, sicut in Circo, suæ partes & factiones: distracto videlicet favore plebis in hunc histrionem, in illum. Eæ non raro in tumultum exibant, imo pugnam, imo cædem. Dux his factionibus & signifer, levissimus quisque è plebe: cui lingua manusque ad injurias & contumelias promptæ. Ab uno exemplo disce rem totam, apud Suetonium Nerone, cap. XXVI. *Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in Theatrum, seditionibus Pantomimorum ex parte proscenii superiore, signifer simul ac spectator aderat, & cum ad manus ventum esset, lapidibusque & subselliorum fragminibus decerneretur, multa & ipse jecit in populum, atque etiam prætoris caput consauciavit.* Operæ autem theatrales Tacito: ut Ciceroni, operæ Clodianæ: & in lapide prisco, OPERÆ VETERES A SCENA. Plinio etiam operæ in Circo; sed à me correcto: lib. IIX. cap. VI. *L. Piso inductos duntaxat* (Elephantos intellegit) *in Circum, atque ut contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus per circum totum actos,* ubi, *ab operis* scribendum esse confirmo. *Lipsius.*

Theatralium operarum.] Eorum, qui operam suam locabant ad fabulas agendas. *Muretus.* Video quid virum magnum deceperit. Sic enim Suetonius Aug. 43. *Ad scenicas quoque & gladiatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando usus est.* Et cap. 45. *Universum denique genus operas aliquas publico spectaculo præbentium etiam cura sua dignatus est.* Nerone cap. 12. *item Pyrrichas quasdam è numero ephoborum, quibus post editam operam diplomata civitatis Romanæ singulis dedit.* Itaque Salinerius quoque Lipsio cornua obvertens, *ducem theatralium operarum* facit: qui regit gregem histrionum: qualis qui in Terentii Hecyræ & Heautontimorumeni Prologo loquitur, eum sumere sibi suoque gregi comœdias recitandas, quas alii composuerunt: & addiscendo multa, multa recitando non ineptum ad turbas conciendas evadere. At non de his Tacitus, cui *operæ theatrales* sunt in spectatoribus, qui plaudebant ipsi primi, & fautores plausoresque histrionibus comparabant. Hi sunt, quos Plautus egregie describit in prologo Amphitruonis:

Ut conquisitores singuli in subsellia
Eant per totam caveam spectatoribus,
Si cui fautores delegatos viderint,
Ut his in cavea pignus capiantur toga.
Sive qui ambissent palmam histrionibus,
Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium.

Habes omnem operam, quam præstabant hæ operæ. Eodem pertinet infra:

Ut conquisitores fierent histrionibus
Qui, sibi, mandassent, delegati ut plauderent,
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus.

Nimirum *operæ theatrales* sunt *fautores delegati.* Nam quod ex Cælio Rho-

Rhodigino lib. 8. cap. 8. nescio quod nubilum Plauti monent illustrari, & Cælius & ipsi tenebris circumfusi sunt. Plinius lib. 7. ep. 24. *At Hercule alienissimi homines in honorem Quadratillæ (pudet me dixisse honorem) per adulationis officium in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur: ac deinde singulos gestus dominæ cum canticis reddebant: qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium accipient ab herede, qui non spectabat.* ubi longe devius à vero doctissimus Augustus Buchnerus. Corrigit se, inquit, quod id, quod Quadratillæ mimi præsente domina faciebant, non honor esset, sed adulatio turpis. Immo, Corrigit, quod eos, qui Quadratillæ pantomimis studuerant, id in honorem dominæ fecisse dixerat. Scribendum: (*pudet me dixisse honorem, per adulationis officium*) ut intelligas ad posterius membrum, *immo*, vel *volui dicere*. Nisi simplicius est, (*pudet me dixisse honorem; quod est adulationis officium*) *in theatrum*. Gruterus hic aliquid esse scabri vidit. *Cursitabant*, (pergit) quasi cupidi eam videndi. Non eam, sed pantomimos ejus. *Exsultabant* (addit) quasi exhilarati ejus aspectu. Nequaquam, sed simulantes ita se permoveri ac pertentari artificio saltantium, ut decoris obliti quiescere ac locum tenere segnes non possent. *Plaudebant*, *mirabantur* (subnectit) ut gratulabundi & qui magnifacerent ipsius dotes. Non ipsius, sed pantomimorum: neque ex animo: sed ut plaudendi principium esset, utque heberent, quod imputarent dominæ. Volebant enim suos in hoc genere laudari. Lucianus περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ. Ἢν μὲν γὰρ καλεῖ πῃ σύ τις ψιθυρὸς οἰκέτης, ὡς μόνος οὐκ ἐπῄνεσας τὸν τῆς δεσποίνης παιδίσκον ὀρχούμενον ἢ κιθαρίζοντα, κίνδυνος οὐ μικρὸς ἐκ τοῦ πράγματος. χρὴ οὖν χερσαίου βατράχου δίκην διψῶντα (f. διψῶντος) κεκραγέναι, ὡς ἐπίσημος ἔσῃ ἐν τοῖς ἐπαινοῦσι καὶ κορυφαῖος, ἐπιμελούμενον πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἄλλων σιωπησάντων αὐτὸν ἐπειπεῖν ἐσκεμμένον τινὰ ἔπαινον πολλὴν τὴν κολακείαν ἐμφαίνοντα. Denique, Sed eo non contenti, ait, *singulos etiam gestus dominæ*, & eos *cum canticis reddebant*, id est, imitabantur & exprimebant, accinentes saltando aliquid, quo dominæ laudes attollerent. Nulla hic sublatio laudum aut imitatio gestuum dominæ: sed cum Numidia præsens in theatro non fuisset, hi clientes ad patronam domum venientes narrabant ὀρχήματα pantomimorum ejus; ut scenam remisissent, quos plausus meruissent: quin etiam addebant, quæ cantica ab tragœdo pronuntiata quibus gestibus effinxissent, ipsique eos repræsentabant saltando, in quibus placuerant maxime: nulla alia de causa, quam ut Numidia talibus mancipiis aut libertis gauderet, ipsi cum viva cœnarent, in mortuæ tabulis angusto loco hærerent. Eodem pertinet, quod Suetonius refert de Nerone cap. 20. *Adolescentulos equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissima juventutis elegit, qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, operamque navarent cantanti sibi.* Denique *duces theatralium operarum* sunt, quos idem Suetonius appellat in Tiberio cap. 37. *capita factionum.* Ad has etiam operas pertinere videntur tesseræ in reliquiis antiquariorum, inscriptæ *S P.* vel *S P E C T.* vel *S P E C T A V I T.* in quibus laborat Laur. Pignorius. Vult autem conductos quosdam gladiatores olim rude donatos, qui spectarent: & nomina servilia in iisdem *Anthus*, *Faustus*, *Ingenuus*, *Olympus*, *Repentinus*, *Hermes*, *Felix*, *Philodamus*, *Philargurus* esse illorum, à quibus, cui tessera obtigisset, pecuniam posceret; aut etiam ipsorum rudiariorum, qui spectassent; denique si nihil aliud, statuendum hujusmodi tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur. Suspicabar tesseras illas fuisse inter fastidia divitum, quâ

les, procax lingua, & miſcere cœtus [1] hiſtrionali ſtudio doctus. Is [2] imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis conloquiis, aut flexo in veſperam die, & [3] dilapſis melioribus, deterrimum quemque congregare. Poſtremo promptis jam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat, *Cur* 17
paucis centurionibus, paucioribus tribunis, in modum ſervorum obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi novum & nutantem adhuc principem precibus, vel armis adirent? ſatis per tot annos ignavia peccatum, quod [4] *tricena aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent. ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed* [5] *apud vexillum*

qui à clientibus ſuis frequentari ſpectaculum, ſive ab ipſis datum, ſive ad illud editori hiſtriones, equos & aurigas, homines ad ferrum præbuiſſent, quibus plaudendi auctores utique deeſſe nollent, ſua referre putarent: nomina autem eſſe cuſtodum appoſitorum ad obſervandum, qui præſto fuiſſent, qui non: atque eos, qui officium feciſſent, pro teſtimonio teſſeris acceptis à cuſtodibus iſtis & ad regem ſuum deſpenſatoremve ejus allatis cœnulam vel ſportulam vel aliud quid præmioli meruiſſe. *Gronovius.*

1 *Hiſtrionali ſtudio*] Quoniam ibi quoque grex unus ſæpe diſſociandus erat & ſpargenda ſeditionum ſemina, ut alii hiſtriones ab aliis ſecederent. *Muretus.* Hic error ſequitur priorem. *Hiſtrionali ſtudio*, eſt ſtudio, quod ſolitus erat præſtare hiſtrionibus in comparandis factionibus plauſorum. *Gronovius.*

2 *Imperitos animos*] Iuſtinianus de militari teſtamento: *Supra dicta diligens obſervatio in ordinandis teſtamentis, militibus propter nimiam imperitiam illorum conſtitutionibus principalibus remiſſa eſt.* Idem.

3 *Delapſis melioribus.*] Scribe *dilapſis.* i. e. cum meliores jam ſe ad curanda corpora recepiſſent. Sic lib. 2. *Neque Cæſari copiam pugnæ obſeſſores fecere, ad famam adventus ejus dilapſi.* Et lib. 11. *Cæteris paſſim dilabentibus affuere centuriones.* Libro tertio annalium ab exceſſu Neronis: *donec fatiſceret ſeditio, & extremo jam die ſua quiſque in tentoria dilaberetur.* Labi pro eodem dixit Iuvenalis Sat. 6. *Labente officio crudis donanda.* id eſt, iis, qui ad celebrandas nuptias officii cauſa convenerant, diſcedentibus ac dilabentibus. *Muretus.*

4 *Tricena aut quadragena.*] Atqui vicena, ex lege, debebant tantum: & tunc *Veterani* dicebantur. Suidas: Βετερανὸς παρὰ Ῥωμαίοις ὁ ἀπολυθεὶς τῆς στρατείας. Ἐπὶ εἰκοστὸν δὲ ἔτος ἐδύναντο: *Veteranus Romanis dicitur, qui ſolutus eſt militiâ. in vigeſimum autem annum ſolent merere.* Quod verum eſt: ſed ſub Principibus, ut hic dicitur, parùm ſervatum. *Lipſius.*

5 *Apud vexillum retentos.*] Atten-

lum retentos, [1] *alio vocabulo, eosdem labores perferre.* [2] *ac si quis tot casus* [3] *vita superaverit; trahi adhuc diversas in terras, ubi per nomen agrorum,* [4] *uligines paludum, vel inculta montium accipiant. Enimvero militiam ipsam gra-*

de qui historiam principum legis. Apud antiquos simplex & una honesta missio: ab Augusti ævo facta duplex: Exauctoratio & Missio. Tacitus auctor sic distinguendi, infrà: *Placitum ut epistola nomine principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis; exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes nisi propulsandi hostis.* Exauctorationis ea vis, ut (exempli caussa) legio aliqua sacramento solveretur, signis aquilaque ademptis: non tamen dimitteretur protenus, sed seorsum in exercitu ageret sub uno aliquo vexillo, donec præmia solverentur & agri. Interea immunis à labore, excubiis, vigiliis, & munere omni castrensi esset: exceptâ pugnâ in hostem. At plenæ missionis effectus, ut statim ab exercitu castrisque domum aut in colonias irent præmiis acceptis. Cui bono hoc inventum? inquies. Bono fisci. Suetonius in Tiberio, cap. XLVIII. *Atque etiam missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans.* Præmia enim, de quibus mox dicam, mortuis non debebantur: sicut nec eum caussa missis, ante stipendia completa. Ideo Caligula (Suetonio narrante, cap. XLIV.) *in exercitu recensendo plerisque Centurionum maturis jam, & nonnullis ante paucissimos quàm consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caussatus senium cujusque & imbecillitatem.* Capis ergo nunc, cur hic de tricenis quadragenisque stipendiis querela: & infra totiens mentio retentionis apud vexillum, fons Pannonicæ & Germanicæ seditionis. *Idem.*

1 *Alio vocabulo.*] Quomodo? veterani enim proprie dicebantur, non legionarii. Ita lib. III. *Vexillum veteranorum, non plus quingenti.* Histor. lib. III. *Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora, cum ceteris prætoriis cohortibus, veterani è prætorio, classicorum ingens numerus.* Nam & Prætoriani post XVI. annos habebantur sub vexillo. Dicti etiam Emeriti. Glossæ priscæ: *Emeritus* ἀπολειτουργήτας ἢ ἀποστρατευσάμενος. iterumque *Emeritus*, ἄπονος κατ' ἐκ-πεπονηκὼς καμάτους. Significat *immunes* eos fuisse, & operum vacuos. Dicti sæpe item Vexillarii. ut mox, *Vexillarii discordium legionum*: in Historiarum libris, *Vexillarii* XIII. XV. legionum, &c. De iisdem laboribus, quod addunt: mentiuntur. *Idem.*

2 *Ac si quis tot casus.*] Nonne melius? *si qui tot casus vita superaverint.* Idem.

Si quis tot casus vita superaverit.] Vetus scriptio non absurda videbitur iis, qui Thucydidem & Sallustium venerantur. *Quis* amplectitur utrumque numerum: *quanto quis illustrior, tanto magis falsi & festinantes.* Terentius Adelph. *aperite aliquis ostium.* Vnde hæc, nisi ab Homero? Iliad. Ο. ἡ πληθὺς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν ἀπονέοντο. Et alibi: οἱ ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες Περάσαι πᾶς πέπειται. Salin.

Vita superaverit.] Non inepte quidem, quibus magis adlubescit *vitæ*: sed nihil tamen prohibet, quin tueamur *vita*, casu sexto, pro vivendo, seu vivacitate. *Gruterus.* Cæsar 6. de bello Gall. *uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit.* Virgilius II. Æneid. *Atque iter emensi casus superavimus omnes.* Gronovius.

3 *Vligines paludum, vel inculta.*] Id quidem contra leges militares. Nam

gravem, infructuosam: [1] *denis in diem assibus animam & corpus æstimari.* [2] *hinc vestem, arma, tentoria, hinc savi-*

Nam in Flacco Siculo lego, *Silvas & loca aspera in assignationem non venisse. siquid amari vel incerti soli esset, id assignatione non datum: sed militi veteranoque, cultum assignatum.* Querela autem consimilis apud Sallustianum Lepidum. *Egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes ac silvas, contumeliam atque invidiam suam præmia penes alios intellegent.* Illudit enim atque imminuit Sullanas agrorum divisiones, quod pleraque palustria adsignata militibus aut inculta. *Lipsius.*

1 *Denis in diem assibus.*] Gordius, ut multis visum, hic nodus: nec ego tamen Alexander. solvi enim, non abrupi: & EXCVRS. nostros adi in F. Idem.

Decem assibus animam & corpus æstimari.] Alciatus hunc ostendere locum putavit denarium decem æris esse. Quod rejicit à primo Ferretus, tanquam nihil dici potuerit alienius, planissimum enim & hinc fieri pluris esse *denarium* quam *denos æris*, Pliniumque & Volusium id confirmare; eoque ipse mirari, cur idem Plinius *in militari stipendio semper denarium pro decem assibus datum* scribat. Mox & Suetonium ait non congruere cum Tacito: apud eum contendere seditiosos, *ut stipendio prætorianis æquarentur*; petisse igitur binos. Inde ut in concordiam redigat Tacitum & Suetonium, repetit, quod spreverat, denarium esse decem asses, binos petisse militem, & quod dicitur, *ut singulos denarios mererent*, explicat, singulos, vel alios decem asses, præter illos, quibus queruntur *animam & corpus æstimari*: tum, *ut denarius diurnum stipendium foret*, supra denos videlicet ordinarios asses. Vertranius notat pro ea, quæ fuerit veteris disciplinæ observatio, denarii æstimationis auctæ nullum milites commodum sensisse, quamvis in paganorum commercio denarius (in quo vetustiores denos æreos asses constituerant) sexdecim asses valuerit, Vitruvio, Plinio & Mæciano testibus. Lipsius contra Perretum disputat: ubi quod de denario duodecim assium, explosum satis. Reprehendit etiam, quod posuerat Ferretus ex Suetonio, seditiosos æquari voluisse prætorianis: de Germanico enim id dici, non de Pannonico exercitu: sed ipse deceptus est prava lectione verborum Suetonii, quæ Torrentius correxit. Nec vero necesse est Suetonium & Tacitum idem per omnia dicere: tradidit enim uterque, quod à suis auctoribus accepit. Et forte fuerunt aliqui primo fervore tumultus, qui clamarent æquari omnes oportere; plures ad spem proficei putarunt, si dimidio contenti essent, & sic omnium nomine in postulatis ad Principem editum. Hoc secutus est Tacitus curatius rem narrans; illud Suetonius verbo periculum ex insolentia militum perstringens. Recte vero Ponzani comes: cum decem asses æreos haberent, exposcebant denarium argenteum, qui tunc sedecim assibus permutabatur. Decem illi asses nostræ pecuniæ sunt quatuor oboli aut stuferi minus duobus chalcis aut deutis: sive malis, tres stuferi & albus vel blanca. Hæc Iulii Cæsaris largitio. Antea, & quidem à bello Punico secundo, quinque asses merebant diurnos, id est, nostros quindecim chalcos sive æreolos: nisi ipsos sedecim, hoc est, duos stuferos aut obolos, quos tribuit eis Polybius, & deni asses rotunde dicuntur pro denis assibus duobus trientibus. Sed de his vide, quæ diximus Pecuniæ Veteris lib. 3. cap. 2. *Gronovius.*

2 *Hinc vestem, arma.*] Vides ergo, aucto

*sævitiam centurionum, & [1] vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna. nec aliud levamentum, quam si certis sub legibus militia iniretur; ut singulos denarios mererent; sextusdecimus stipendii annus finem adferret; ne ultra sub vexillis tenerentur, sed iisdem in castris [2] præmium pecunia solveretur. An prætorias cohortes, [3] quæ binos denarios acciperent, * quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non ob-*

aucto à Iulio vel ab Augusto stipendio, abrogatam illam Gracchi legem, quâ militi e publico vestem dari jussit, sine ulla stipendii detractione. Quod fugerat me admonere in Electis, cap. de stipendio. Ambigas tamen an secuti principes iterùm non reduxerint Gracchi hac parte legem. Lampridius certè in Alexandro: *Donavit*, inquit, *& ocreas, & braccas, & calciamenta inter vestimenta militaria.* & post in persona Principis: *Qui acceptam à provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit.* Lipsius.

1 *Vacationes munerum.*] Scripsi ea de re ad libros Historiarum. *Idem.*

2 *Præmium pecunia.*] Quale istud pecuniarium præmium? Pete ab EXCVRS. nostris, in G. Idem.

3 *Quæ binos denarios.*] Bini denarii decreti à Senatu Prætorianis, in honorem Augusti: ut scilicet fidelem gererent ejus curam, in salute cujus salus publica nixa. Id accidit in VII. ejus Consulatu. Si tamen Dionis verba vera, non binos denarios meriti Prætoriani: sed tantum, XX. asses. Nam ait, τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τὸν μισθὸν τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψηφισθῆναι διεπράξατο. Si, inquam, duplum quod ceteris militibus, datum Prætorianis: constat invidiosam orationem esse nebulonis Percennii de duobus denariis, & augendæ rei. Quantum enim intersit, docui antè. At exemplum hoc stipendii Prætorianis augendi, sumptum à militia veteri: apud quos Prætoria cohors sesquiplum accipiebat, honoris caussa. vide Festum in Prætoria cohors. *Idem.*

Add. Vir doctus, in re nummaria, nuper emendari censuit, *quæ bis denos acciperent.* Nam constat ex Dione, inquit, accepisse eos saltem duplum quam alii milites: nec id plus fecerit, quàm vicenos nummos. Denariûm autem duorum æstimatio amplior. Intellego. vellem & ipse ea, quæ in hanc rem satis scripsi. Quis nostrum exigit ista rigidè ad veri lancem? Binos denarios? sic nempe, quomodo legionarii unum denarium. Is enim eis definitus, sed solutus numquam nisi æstimatione infima & prisca. Eadem igitur fide & pretio duos denarios cepere Prætoriani. Quos quod diserte tamen exprimit Percennius: quis miretur? in seditione id facit, & ad animos scilicet vero an falso inflammandos. *Idem.*

Quæ binos denarios acceperint.] Simplicius forsan *acciperent*, quod marginibus allinunt. Sed potest defendi, ut sit, quæ σύνταξιν binorum denariorum consecutæ fuerint: quibus Augusti constitutio binos denarios dederit: quibus senatus in honorem Augusti binos denarios stipendium statuerit. Fuisse autem hoc prætorianorum stipendium, nec per invidiam ultra, quam erat, augeri, probabili con-

obtrectari à se urbanas excubias: [1] *sibi tamen apud horridas gentes è contuberniis hostem aspici.* Adstrepebat 18
[2] vulgus diversis incitamentis. hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina & nudum corpus exprobrantes. Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi æmulatione, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant, alio vertunt, atque una tres aquilas & signa cohortium locant: [3] simul congerunt cespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. [4] Properantibus Blæsus advenit,

conjectura ex testamentis Augusti & Tiberii eruimus primi dicto cap. 2. lib. 3. Pecuniæ veteris. *Gronovius.*

* *Quæ post sexdecim annos.*] Lapsus ergo Dio, qui lib. LIV. diserte tradit, Augustum definisse annos Prætoriis cohortibus duodecim, aliis sedecim. Nisi tamen id decretum mutatum postea, anno DCCLVIII. Quod apparet ex eodem Dione, libro LV. ubi de præmiis militaribus. quem adi. *Lipsius.*

1 *Sibi tamen apud horridas.*] Rhenanus legit *ibi tamen.* At perfamiliare esse Tacito *sibi* pro à se, *mihi* pro à me, &c. sexcenta apud ipsum exempla probant. *Pichena.*

2 *Vulgus diversis incitamentis.*] Sive causis, quibus quisque intra suum animum stimulabatur; non quibus alios incendebat. *Adstrepebant* plus est quam strepebant. continet assensum, quem strepitu vocibusque suis Percennii verbis præbuerunt. *Freinshemius.*

3 *Simul congerunt cespites.*] Nota morem antiquum. Tribunal Imperatorium ecce in castris, etiam illa ætate cespiticium. Plinius in laudatione Trajani: *Decora facies consulis: multa post secula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore (malim, horrore) circumdatum.* Xiphilinus de Boodicia regina Britanniæ: Συνελέγη δὲ τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν, καὶ ἀνέβη ἐπὶ βῆμα ἐκ γῆς ἑλώδους ἐς τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον πεποιημένον. Eleganter. *Et ascendit,* inquit, *tribunal è terra palustri more Romano confectum.* Statius in Silvis:

> *Hic suetus dare jura parens, hoc cespite turmas*
> *Adfari.*

Ammianus lib. XXIII. *Ipse aggere glebali assistens, coronaque celsarum circumdatus potestatum, talia ore sereno disseruit.* Lucanus lib. v. de Cæsare concionante:

> —*stetit aggere fulti*
> *Cespitis, intrepidus vultu; meruitque timeri*
> *Non metuens.*

Plutarchus in Pompejo: Βήματος δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ γεγονότος φθάσαντος, ὃ ποιοῦσιν αὐτοί, τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες, καὶ κατάλληλον συντιθέντες, &c. Claudianus de bello Getico:

> *Dictu ante tamen princeps confirmat ituros,*
> *Aggere conspicuus. stat circumfusa juventus*
> *Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.*

Lipsius.

4 *Properantibus Blæsus advenit.*] Si

 fuisset

venit, increpabatque, ac retinebat singulos, [1] clamitans, *Mea potius cæde imbuite manus, leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo: aut* [2] *jugulatus*
19 *pœnitentiam adcelerabo.* Aggerebatur nihilominus cespes, jamque pectori usque adcreverat, cum tandem [3] pervicacia victi incœptum omisere. Blæsus multa dicendi arte, *Non per seditionem & turbas* [4] *desideria militum ad Cæsarem ferenda*, ait. *neque veteres ab imperatoribus priscis, neque ipsos à divo Augusto tam nova*

fuisset in unico libro *Operantibus*, non huic istud præferrem. Suetonius Claudio: *canalem absolvit ægre, & post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Noster infra: *Miscetur operantium bellantiumque clamor.* Vegetius de re mil. 2, 22. *sive ad opus aliquod, sive ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant.* Gronovius.

1 *Clamitans, Mea potius cæde.*] Mirum videri possit, & quid caussæ, cur ob tribunal cespiticium adeo inclamet Blæsus? Nam subjungit: *Leviore flagitio legatum interficietis, quam ab imperatore desciscitis.* Capitale ergo adeo facinus illud? capitale prorsus. Nam tribunalis exstructio, ascensioque signum proprium Imperatoris: quod allocuturus milites conscenderet. Simile apud Vopiscum in Probo. *Vndique ab omnibus adclamatum est, Probe Auguste dii te servent. Deinde concursus, & cespiticium tribunal, appellatusque Imperator.* Sed & allocutio ipsa soli Imperatori servata postea. Ammianus de Iuliano nondum Principe, lib. XVI. *Et cum alloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta, nec in unum coacta multitudinis permitteret crebritas, (& alioqui vitabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id adfectasse quod sibi soli deberi Augustus existimabat) cautior sui, &c.* Lipsius.

2 *Iugulatus pœnitentiam adcelerabo*] Accipiunt quidam quasi minitabundus hæc diceret Blæsus. Mihi non videtur hic esse sensus. quorsum enim ista diceret? An apud legiones, quibus summum criminum, defectionem, objecerat, mortem legati aliud momentum habituram cogitare poterat, quam miserationis, quod virum bene de se meritum occidissent, & exinde pudoris, qui denique pœnitentiam produceret? Neque ratio patitur, ut existimemus imperatorem tanto citius eos fuisse castigaturum (nam de celeritate pœnæ agi putant) si legatum occidissent: quem si virum servavissent, & tamen descivissent, languidius & tardius in vindictam suæ majestatis assurrecturum. *Freinshemius.*

3 *Pervicacia victi.*] Ipsius Blæsi, & siqui alii fortiter obsisterent. *Lipsius.*

4 *Desideria militum.*] Sic infra, *desideria legionum frustrari solitum.* Suetonius Aug. cap. 17. *donec desideria militum ordinarentur.* Et cap. 53. *tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quemdam joco corripuerit, quod sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. Desideria* ergo aliquando supplices libelli, præsertim apud jurisconsultos. Tacitus alibi *preces.* Infra eodem

nova petivisse. & parum in tempore [1] *incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare, quæ ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint; cur contra morem obsequii, contra fas disciplinæ, vim meditentur? decernerent legatos, seque coram mandata darent.* Adclamavere, *ut filius Blæsi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus missionem ab sexdecim annis. Cetera mandaturos, ubi prima provenissent.* Profecto juvene, modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicæ caussæ, satis ostenderet, necessitate expressa, quæ per modestiam non obtinuissent. Interea manipuli ante cœptam se- 20
ditionem Nauportum missi, [2] ob itinera & pontes, & alios usus, postquam turbatum in castris accepere, [3] vexilla convellunt: direptisque proximis vicis, ipso-

dem libro, *legionum preces exciperet.* Pichena.

1 *Incipientes principis curas.*] Recte. An tamen *incipientis* scripsit? Sic inferiore sane ætate *incipientem orientemve principem* dixerunt. Paneg. pro Flaviensibus. *Illa enim, quæ te incipiente suscepta, omnibus populis jure communia.* Et initio Paneg. Maximiano & Constantino, *oriens imperator* dicitur. *Acidalius.* Satis placent *incipientes curæ.* Sic Ovidio 2. de arte: *incipiens omnia sentit amor.* Et in 12 metam. *Barba erat incipiens.* Noster 1 histor. *incipiens adhuc & nondum adulta seditio.* Gronovius.

2 *Ob itinera.*] Expeditionem ergo meditabantur, eoque hæc præcurabant: neque alio fine simul in Æstivis erant. *Lipsius.*

3 *Vexilla convellunt.*] Quidam interpretantur: quasi reperissent *explicant* pro *convellunt.* Alii exponunt corripere: ex terra, cui infigi solebant, evellere, ut præferrentur manipulis, quod profecto non absurdum est. Neque enim ignoro, *convellendi* verbum hoc significatu quandoque poni. Livius 22, 3. *signa convelli juberet*, eandemque phrasin statim bis repetit. Mihi tamen placet, vexilla ab hastis, quibus affixa erant, derepta esse. Omnino enim rupisse, afflixisse & fregisse videntur signa sua, tanquam non amplius illo sacramento teneri volentes. Vide Histor. 1, 41. *Vexillarius cohortis dereptam Galbæ imaginem solo adflixit.* Nam sacramento militari continebatur, ne signa desererent. Seneca epist. 95. *Primum militiæ vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas.* Vide quæ olim notavimus ad Florum 1, 11. Sic inter has seditiones Mennius *raptum vexillum ad ripam vertit; & si quis agmine discessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos & nihil ausos.* Igitur hi putaverunt, si vexilla rupissent veluti solutos se sacramenti religione fore: quæ res etiam inter nostræ militiæ flagitia non ignobilis est. Neque etiam video, ad vicos diripiendos quorsum vexilla præferri voluerint. *Freinshemius.* Videtur abreptus ab eo, qui exponit, fixa solo evellunt, & detrahunt, ad-

ipsoque [1] Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu & contumeliis, postremo verberibus insectantur: præcipua in [2] Aufidienum [3] præfectum castrorum ira, [4] quem dereptum vehiculo, sarcinis gravant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, *an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret?* Quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus, antiquam duramque militiam revocabat, [5] vetus operis ac laboris, & eo immitior quia toleraverat.

21 Horum adventu redintegratur seditio, & vagi circum-

duntque non visenda militibus: quasi vexillorum reventia militi turbanti esset pro conscientiæ flagello. Sed quod non absurdum concedit esse, hoc solum verum est. Nam detrahere vexilla & solo affligere solebant, qui prorsus aut ab imperio, aut ab imperatore desciscerent, nec sibi receptum ad pœnitentiam reliquum facerent. Hi vero nec deficiebant, nec sacramenti religione solvi volebant: sed conditionem suam meliorem facere conabantur. Cogitandum eos Nauporti, quo missi erant, aliquandiu tranquillos & in officio operique intentos fuisse stantibus & fixis vexillis: quum tumultu castrorum comperto abjecerunt opus, injussuque & ingratiis ducum sustulerunt vexilla, & festinarunt, ne communi causæ deessent. Quod vero ait se nescire, quorsum ad diripiendos vicos signa prætulerint: equidem non prætulerunt signa vicorum diripiendi ergo, sed proficiscendi. Sed tamen quemadmodum paullo ante operabantur subrectis vexillis, ut appareret militari eos munere fungi, & milites esse, non viles manus undique contractarum aut oblocantium semet operarum; sic inter movendum ad secundam rabiem versis stetisse vexilla, etsi non narretur, credibile satis est, & moris securitatisque causa (non enim sine custodibus facile relinquebantur) & ut ostenderent se milites esse, fraudatos justis, & indigne habitos, atque ob id iratos & pignora capientes; non latrones & prædones meros. Vide, quæ ad Livii 3, 54. diximus. *Gronovius.*

1 *Nauporto.*] Meminit & Vellejus. Strabo collocat in Tauriscis, situ ab Aquileia stadiis CCCL. sed vocat Ναύπορτον, corrupte, ut opinor. *Lipsius.*

2 *Aufidienum Rufum.*] Haud mutarim nomen cum Gallorum ut doctissimo, ita longe optimo in *Nasidienum.* nam *Aufidia* gens, unde *Aufidienus* æque celebrata ut *Nasidia*, unde *Nasidienus.* Gruterus.

3 *Præfectum castrorum.*] Munus fuit, nescio an antiquum. mentionem quidem ejus ante Principes nondum inveni: postea, sæpius. Vide EXCURS. in *H.* Lipsius.

4 *Quem direptum vehiculo.*] MS. *dereptum* aptiore notione. *Pichena.*

Vehiculo.] Honestiores ergo militum etiam tunc in vehiculo aut equo. *Lipsius.*

5 *Invictus operis.*] Medicea scriptura, *intus operis.* verum censeo; *vetus operis.* In Tacito *vetus militiæ*, & in Silio ipsa hæc verba:

——*gnaros belli, veteresque laborum.*

Lipsius.

Intus operis ac laboris.] Sic liber unicus & primæ editiones. Phil. Beroaldus

cumjecta populabantur. Blæſus paucos maxime præda onuſtos, ad terrorem ceterorum, adfici verberibus, [1] claudi carcere jubet. nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipularium parebatur. Illi obniti trahentibus, prenſare circumſtantium genua, ciere modo nomina ſingulorum, modo centuriam quiſque cujus manipularis erat, cohortem, legionem, *eadem omnibus imminere* clamitantes : ſimul probra in Legatum cumulant, cælum ac deos obteſtantur. nihil reliqui faciunt, quo minus invidiam, miſericordiam, metum, & iras permoverent. Adcurritur ab univerſis, & carcere effracto, ſolvunt vincula : deſertoreſque ac rerum capitalium [2] damnatos, ſibi jam miſcent. Flagrantior inde vis, plures ſeditioni duces 22
& Vi-

goaldus *invictus operis ac laboris*, quod pleræque receperunt. Rhenanus *attentus operis ac labori*, ut *operis* dandi caſu dictum intelligatur numero plurativo. Ferretus quoque quaſi ex Mediceo, *invictus* : ſed falſus & fallens alios. Vertranius *invictus operis ac labore*; eo maxime, inquit, quod Codici Tuſco ineſt *invictus* : niſi magis placeat *intentus operis ac labori*. Ant. Auguſtinus apud Vrſinum : *intus operis ac labore foris*. Muretum probare *immitis* nec ſe improbare, quia *immitior* ſequatur, Guilelmium alicubi *incus* ſcribit Acidalius. Denique ad ſupplendum numerum ſententiarum *ut vetus* Lud. Aurelius, *intentus operi ac labori* Marcus Aſſuerius. De quibus, opinor, ſi vidiſſet omnia, dixiſſet, qui de quibuſdam dixit : Nugæ meræ. Taciti mens Rufum illum, ut qui diu manipularis militaverit, expertum atque adſuetum fuiſſe operis ac laboris, quod peregregie exprimit vox *vetus* frequens auctori noſtro. Lib. 6. *ſcientia cærimoniarumque vetus* Lib. eodem *vetus regnandi*. Hiſtor. lib. 4. *veterem expertumque belli*. Cujus contrarium lib. 11. *legiones operum ac laboris ignaras*. Recepi itaque in ſeriem eam vocem, & ſignificatione & ſimilitudine & jure ſuo id expoſcentem eo tutius, quod eodem fere tempore id ipſum veniſſe in mentem doctiſſimo Lipſio, ejus poſtremis notis, conſpexi. *Pichena*.

1 *Claudi carcere.*] In caſtris ſtativis ergo carcer. & cum exercitus moveret, eoſdem catena trahebant, more militari, ut alibi dicam. Iuvenalis, Satyra VI.

Inde fides arti, ſonuit ſi dextera ferro
Lævaque, ſi longo caſtrorum in carcere manſit.

Lipſius.

2 *Damnatos ſibi jam miſcent.*] Faernus legebat : *ac rerum capitalium damnatos ſibi immiſcent.* Vrſinus. Conjiciebam aliquando, *ſibi admiſcent*, tanquam ſi orta lectio altera ab veteri ſcribendi ratione *ammiſcent*. Gruterus. Suſpecta mihi eſt particula *jam* : ut ſupervacua, nec ex Corneliana phraſi. Legerim, *ſibi immiſcent*. Infra lib. 2. *ne quietas provincias immixti turbarent*. Lib. 4. *quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem.*

 Hiſtor.

& Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæsi adlevatus circumstantium humeris, apud turbatos, & quid pararet intentos: *Vos quidem*, inquit, *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima jugulavit* [1] *per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Responde Blæse,* [2] *ubi cadaver abjeceris?* [3] *ne hostes quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube; dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum*

Histor. lib. 5. *nec parvis periculis immixtus.* Pichena.

1 *Per gladiatores suos.*] Refer ad solitum sæculi ejus morem, quo Præsides, Præfecti provinciarum, familias gladiatorum alebant, ad spectacula exhibenda. Non enim inter milites lecti, ne erres. *Lipsius.*

2 *Ubi cadaver abjeceris.*] Ingratus labor est Alb. Gentilis lib. 2. de nuptiis ex I C. reliquiis, quod Vellejo impegerat Titius, *ubique ire* defendentis. Quis ignorat illam ætatem multa sibi permisisse, quæ neque Vellejus neque æqualium ejus quisquam dicendi studiosus ausi? Addit è Livio corruptum *accitusque ibi.* Non melioribus utitur auctoribus in Assertione Titius: quæ à melioribus petit, aut corrupta aut aliena sunt. Ut cum è Gellio, *ubi transiret* pro ut *transsiliret*; ex Panegyrico, *ut ubique possint ire, festinant*; ubi exstat, *ut ubique prosint, ire festinant.* Sic è Virgilio:

Gratior & pulcro veniens in corpore virtus, quasi voluerit ille *virtus veniens in corpus*, & non *virtus in pulcro corpore* οὖσα vel si sit, *gratior veniens*, accidens, apparens. Tum Propertii *arcem sedisse* vel *sidisse in cineres* (si tamen sic scripsit) quis non videt esse combustam & collapsam ruisse in cineres? At Barthius *Ubi* pro *Quo* damnasse Caprum Grammaticum, ita loqui tamen hic Tacitum, cui se quam toti gregi Caprorum credere malle festive ait Adver. 33, 5. Quicquid conentur, cum Latine loquimur, sicubi τὸ *Quo* requiritur, illic τοῦ *Ubi* locus non est: & recte quidem dicimus *quo abjeceris*; sed pro eo non dixit Tacitus *ubi abjeceris*, verum more illo suo prægnantes sensus breviter efferendi pro eo, quod est, ubi non humaveris aut condideris, sed jacens sub dio reliqueris: vel, ubi non tenui terræ injectu contectum, sed sic abjectum relinqui jusseris feris lacerandum. *Ubi abjeceris*, ubi sine justis posueris; ubi feceris, ut fœde jaceat. Higinus fab. 165. *cantans se in aqua aspexit, & vidit se merito irrisam, unde tibias ibi abjecit.* Gronovius.

3 *Ne hostes quidem sepulturam invident.*] Manusc. *sepultura.* Nonne elegantius & brevius *sepultura* germano Taciti more? Lib. 13. *invidit operi.* Lib. 15. *non invidebo exemplo.* Nisi aberrat memoria, quarto casu Tacitus nusquam. *Pichena.* Cum exstet in calamo exarato codice *sepultura*, revocandum est; ei enim casui jungi posse pluribus alio loco ostendi. *Gruterus.* Nimis vellem, de pluribus hic aliquid prælibasset, neque enim, quis hoc verbo sic usus sit, memini. At

gionum consulebamus, [1] *hi sepeliant*. Incendebat hæc 23 fletu, & pectus atque os manibus verberans: mox disjectis quorum per humeros sustinebatur, præceps & singulorum pedibus advolutus, tantum consternationis invidiæque concivit, ut pars militum, gladiatores qui è servitio Blæsi erant, pars ceteram ejusdem familiam vincirent, alii ad quærendum corpus effunderentur. ac ni propere, neque corpus ullum reperiri, & servos adhibitis cruciatibus abnuere cædem, neque illi fuisse unquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio Legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum castrorum extrusere. sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, [2] cui militaribus facetiis voca-

At *sepulturam*, an *sepulturæ* scribas, ciccum non interduim: nam utrumque auctores habet optimos. Quia & cum *invidere alicui* dicitur, semper intelligi accusativum censeo, rei, quæ invidetur: & cum *invidere aliquid*, dativum personæ, cui invidetur. Cicero cum in Attio notat, *Quis florem liberum invidit meum*, non improbat *invidere aliquid alicui*, sed *invidere aliquem* pro *alicui*. Neque id veteribus placuisse video: & vereor ne in Attio præcesserit membrum orationis, in quo esset τὸ *mihi*, in his repetendum. Scio Scioppium aliter sentire in Paradoxis, sed nihil me movet. Horatii, *ego cur acquirere pauca Si possum, invideor*, non ultra producendum est. Ovidii in Epistola Laodamiæ, *Troadas invideo*, corruptum est pro *Troasin invideo*, ut animadvertit Salmasius, & merito secutus est Heinsius noster. Apud Quintilianum lib. 9 cap. 3. liber optimus: *ut huic rei invadere*; *non, ut omnes veteres & Cicero præcipue, hanc rem*. Qui tamen errat: nam *invadere alicui* Plautus, Varro, Lucretius, Cicero ipse dixerunt. Quod autem cornicatur Scioppius, cum legimus, *invidis commodis eorum*, supplendum esse *invidia* vel *invidere* nominis vim habens, nihil agit. Potius *proventum*, aut *continuationem*. Sic *ne hostes quidem sepulturam invident*, puta *mortuis*: *sepultura*, cogita τὸ γίνεσθαι vel *fieri*. *Invidit operi*, nempe *incrementa* vel *successum*. *Non invidebo exemplo*, τὸ *existere*, non prohibebo, ne fiat. *Idem*.

1 *Hi sepeliant.*] Muretus *hi* & Lipsius ad marginem. *Acidalius*. Non admodum religiose scriptores circa pronomina versantur: proinde non est hic accipiendum *hi*. Plautus Menæch. *Arcesse homines, qui illum ad me deferant*. Deinde: *tu servos jube hunc ad me ferant*. Præsentem dicit *illum* & *hunc*. Sticho: *Nam pol mihi grata acceptaque hujus est benignitas*. Loquitur de viro absente. Suetonius in Cæsare: *Rhodum secedere statuit. Huc dum hibernis jam mensibus trajicit*. Dicere debuerat *illuc*, si à præfinitionibus grammaticorum discedere noluisset. *Salinerius*. Cur Lipsio non adsenserim *hi* legenti? Male in Ms. & vulgatis *in*: nam de præsentibus loquitur, quos quasi digito demonstrat. *Pichena*.

2 *Cui militaribus facetiis*] Moris hujus militaris exemplum item in Au-

vocabulum, *Cedo alteram*, indiderant; quia [1] fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat. ceteros latebræ texere, uno retento Clemente Iulio, qui [2] perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. Quin ipsæ inter se legiones Octava & Quintadecuma ferrum parabant: dum centurionem [3] cognomento Sirpicum, illa morti deposcit, Quintadecumani tuentur: ni miles Nonanus preces, & adversum aspernantis, minas interjecisset. Hæc audita, quamquam abstrusum & tristissima quæque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum

Aureliani vita: *Huic signum exercitus apposuerat, Manu ad ferrum: ut si forte quæreretur quis Aurelianus aliquid fecisset vel gessisset, suggereretur, Aurelianus manu ad ferrum.* De vite autem Centurionum, protrita jam res & conculcata. *Lipsius.*

1 *Fracta vite in tergo.*] In militia cives Romani verberabantur vitibus, exteri fustibus. Clare ex Livii epit. 57 de Scipione ad Numantiam: *quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus: si extraneus, fustibus cecidit.* Plinius lib. 14, 1. *Vitis in delictis pœnam ipsam honorat.* Vnde centuriones in bello vites gestabant. *Pichena.*

2 *Perferendis militum mandatis.*] Satis enim conjicere poterant, opus ipsis futurum homine ingenioso & facundo ad desideria sua, sive ad ducem, sive ad principem, aut quocumque usus posceret, per legationis speciem perferenda. Nam ut ipsi inter se voluntatem suam noscerent (ut interpretantur) facile sine Clemente consequi potuissent. Et sane res ostendit altiori negotiationi destinatum fuisse. Mox enim coram Druso mandata militum edit. *Freinshemius.*

3 *Cognomento Sirpicum.*] Caussa hujus cognomenti me fugit. An forte Sirpicus, à sirpando? quod est ligare, nodoque constringere, prisca quidem voce. Vnde Sirpi, ænigmata sive nodi. Quiane verberavit obsoleto illo verbo militum aures? an quia asperior in constringendis militibus duriorque? *Lipsius.*

Cognomento Sirpicum.] Scirpicum eadem dicacitate nominant centurionem, à scirpo scilicet, qui junci palustris genus est, leve, planum, procerumque, sed aridum, ex quo tegetes fiunt. Festus, & Isidorus Origin. 7, 9. Puta autem in regionibus, quibus vitis aberat, eratque copia scirpi, centuriones scirpis verberasse milites. *Aurelius.* Frustra quis in eruendi hujus cognomenti origine laboret. Quin satis certum non est id ei à militibus fuisse inditum. Potuit enim & *paternum* esse *cognomen*, ut apud Horat. Epist. 1, 13. ipse ejus *cognominis hæres*, ut ait Ovidius Fast. 1. *Freinshemius.*

4 *Tristissima quæque maxime occultantem.*] Et merito. Livius lib. 5. *Gens dedita religionibus auxilium Vejentibus negandum, donec sub rege essent, decrevit. Cujus decreti suppressa fama est Vejis propter metum regis; qui à quo tale quid dictum referretur, pro seditionis eum principe, non vani sermonis auctore habebat.* Idem lib. 23. *Auxit rerum suarum suique contemptum consul nimis detegendo cladem nudandoque.* Cæsar lib. 7. *Ex omni numero, qui fuit circiter 40000, vix 800* ince-

ſum filium cum primoribus civitatis, duabuſque præ-
toriis cohortibus mitteret, nullis ſatis certis man-
datis, ex re conſulturum. & cohortes delecto mili-
te ſupra ſolitum firmatæ. additur magna pars præto-
riani equitis, [1] & robora Germanorum, [2] qui tum cu-
ſtodes imperatori aderant: ſimul prætorii præfectus Æ-
lius Seianus, collega Straboni patri ſuo datus, magna
apud Tiberium auctoritate, [3] rector juveni, & ceteris
periculorum [4] præmiorumque oſtentator. Druſo pro-
pinquanti, quaſi per officium obviæ fuere legiones, non
lætæ, ut adſolet, [5] neque inſignibus fulgentes, ſed in-
luviæ deformi, & vultu, quamquam mæſtitiam imita-
rentur, contumaciæ propiores. Poſtquam vallum in- 25
troiit; [6] portas ſtationibus firmant. globos armatorum
certis caſtrorum locis opperiri jubent. ceteri tribunal
ingenti agmine circumveniunt. Stabat Druſus ſilen-
tium

incolumes ad Vercingentorigem pervenerunt: quos ille multa jam nocte, ſilentio ſic ex fuga excepit (veritus ne qua in caſtris ex eorum concurſu & miſericordia vulgi ſeditio oriretur) ut procul in via diſpoſitis familiaribus ſuis, principibuſque civitatum, diſparandos deducendoſque ad ſuos curaret, quæ cuique civitati pars caſtrorum ab initio obvenerat. Gronovius.

1 *Robora Germanorum.*] Ex Germanis validiſſimos. Sic Hiſt. 4. *cum robore Batavorum.* hoc eſt, cum optimis & ſelectis. *Freinshemius.*

2 *Qui tum cuſtodes imperatori.*] Recepit ergo iterum Germanos cuſtodes Tiberius, deſtitutos poſt cladem Varianam ab Auguſto. Suetonius Aug. cap. XLIX. De cuſtodibus iſtis, alibi abunde. *Lipſius.*

3 *Rector juveni.*] Lib. 3. de Quirinio: *datuſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti.* Plinius lib. 3. epiſt. *cui in hoc lubrico ætatis non præceptor modo, ſed cuſtos etiam rectorque quærendus.* Suetonius Auguſto 48. *Rectorem quoque ſolitus eſt apponere ætate parvis.* Virgilius *cuſtodem & comitem* vocat lib. 5. *Cuſtodem ad ſe ſe comitemque impubis Iuli Epytiden vocat.* Spartianus in Poſtumo: *Ut Saloninum filium ſuum Gallienus in Gallia poſitum crederet quaſi cuſtodi vitæ & morum & actuum imperialium.* Symmachus *monitorem* vocat lib. 3. epiſt. 13. *Aurelius.*

4 *Præmiorumque oſtentator.*] Non hoc voluiſſe videtur Tacitus, tanquam ipſe oſtentator, ſed qui exemplum aliis eſſet periculorum ac præmiorum. Igitur legam, *oſtentatui*, vel *oſtentui* phraſi Tacito familiariſſima, ut & ſequenti mox pagina: *Corpora extra vallum abjecta oſtentui.* Acidalius. Circumloquuti ſumus, qui pœnis & præmiis propoſitis inculcatiſque officii admoneret. *Freinshemius.*

5 *Neque inſignibus fulgentes.*] De cultu & incultu inſignium notanda quædam obſervo, & promo in EXCURS. in *I.* Lipſius.

6 *Portas ſtationibus firmant.*] Sic accepi, quaſi ſimpliciter diceret, ſtationes

tium manu poscens: [1] illi quotiens oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare, trepidare. murmur incertum, [2] atrox clamor, & repente quies. diversis animorum motibus, pavebant, terrebantque. Tandem interrupto tumultu litteras patris recitat. in quîs perscriptum erat, *præcipuam ipsi fortissimarum legionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset. ubi primum à luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis eorum. misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet, quæ statim tribui possent: cetera Senatui servanda, quem neque gratiæ, neque severitatis expertem haberi par esset.*

26 Responsum est à concione, [3] *mandata Clementi centurioni quæ perferret.* Is orditur *de missione à sexdecim annis: de præmiis finitæ militiæ: ut* [4] *denarius diurnum stipen-*

tiones in portis collocant: neque nunc aliter sentio: quamquam non damnem diligentiam eorum, qui verbum *firmandi* numeri quoque idoneam magnitudinem complecti rati sunt. *Freinshemius.*

1 *Illi quotiens oculos*] Is quidem mos & affectus vulgi, in turba sua audacis. Lucanus pariter in seditione:

> — *quippe ipsa metus exsolverat audax*
> *Turba suos: quidquid multis peccatur, inultum est.*

Et Vellejus: *Subita deinde exercitus seditio, qui plerumque contemplatus frequentiam suam à disciplina desciscit.* Lipsius.

2 *Atrox clamor, repente quies.*] Video expulsam priscam vocem, *repens quies.* Porrò huic sententiæ Silianum illud planè geminum est:

> *Clamor sæpè repens, & sæpè silentia fixis*
> *In tellurem oculis.*

Clamor autem, cum terrerent, ut sequitur; quies, cum timerent. *Idem.*

3 *Mandata Clementi centurioni, quæ præferret.*] *Perferret*, reposui jubente MS. Supra, *qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus.* Lib. 14. *gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus.* Pichena. At Aurelius, Barda mea mens, ait, si excusæ lectioni patrocinarer: vultque *proferret* & *proferendis*: neque hic tantum, verum & apud Plinium lib. 18. cap. 3. *Victor, Vela corpus, inquit, ut proferam senatus populique Romani mandata.* Et in Plinio quidem jam sic ediderunt: sed tamen notant in optimo Chiflet. esse *perferam.* Nec dubito, quin rectius. Neque enim perlata sunt, priusquam audita & pronuntiata: & pronuntiando traduntur, quod quid aliud quam *perferuntur.* Similiter apud Iuvenalem Sat. 6. ver. 390. *dictataque verba Pertulit*, genere loquendi Satyram admodum decenti in precibus præsertim parum probatis à sacerdote præeunte *ad deos scilicet secundam consuetudinem*; ut habet vetus Scholiastes. Non ergo *protulit.* Gronovius.

4 *Denarius diurnum stipendium.*] Ferretus putavit sic accipiendum hunc locum, quasi bini denarii poscerentur. Sed falli Ferretum ostendit hoc loco Lipsius,

stipendium foret: ne veterani sub vexillo haberentur. Ad ea Drusus cum arbitrium senatus & patris obtenderet, clamore turbatur. *Cur venisset, neque augendis militum stipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia? at hercule verbera & necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti* [1] *desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum retulisse.* [2] *numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane, quod imperator sola militis commoda ad senatum rejiciat. eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut prœlia indicantur. an præmia sub*
dominis, pœnas sine arbitro esse? Postremo deserunt tri- 27
bunal: ut quis prætorianorum militum [3] amicorumve Cæsaris occurreret, [4] manus intentantes, caussam discordiæ, & initium armorum. maxime infensi Cn. Len-

Lipsius, firmatque denarium Augusti & sequentium principum ævo duodecim assibus valuisse. Certe ex Polybiano loco 2, 15 (quem contra Hotomanni conjecturam tuetur) adstruit accuratissimus Saviles, eo tempore, Polybii scilicet, tot assibus permutatum. Sed Snellius de re numm. contra Lipsium ostendit, denarium Augustæis temporibus sedecim assibus æstimatum fuisse, ex Vitruvio 3, 1. Hoc igitur voluerunt milites, ut loco decem assium daretur denarius *in specie*, ut nostra ætate didicerunt loqui rustici nostri, postquam per grassationes monetarias bonis suis propemodum evoluti, sero intellexerunt in re numinaria corporum magis ipsorum quam appellationis & nominis habendam esse rationem. Denarium autem drachmæ suæ compararunt Græci, sicut in hoc ipso negotio Dio lib. 52 *δραχμὴν ἡμερησίαν* vocat, quod nostri *denarium diurnum*. frustra Budæum reprehendente Bodino in Method. Hist. Quippe ut multa multorum loca præteream, Plinius extremo lib. 21 diserte testatur idem denarii drachmæque pondus fuisse. Drachma porro octavam Imperialis nummi partem pendit: tantum igitur, aut, pro argenti ratione, paullo amplius stipendium diurnum isti milites petebant. *Freinshemius.*

1 *Desideria legionum.*] Sic eo tempore preces petitionesque principi aut magistratibus oblatas dicebant. Explicat ita Plinius Paneg. cap. 79. *Videmus, ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat.* Freinshemius.

2 *Numquamne nisi.*] Verior lectio è verborum trajectu: *numquamne ad se nisi filios* &c. Lipsius.

3 *Amicorumve Cæsaris occurreret.*] Lego *occurrerat.* Et jam Muretus. *Acidalius.*

4 *Manus intentantes, caussam discordiæ.*] Ecquando manus dedere caussam discordiæ & armorum, ait ille? Certe, si, cui sunt intentatæ, is strenue repulit eas, aut ultro, quod ira dictat, occupavit. Eam enim, qui rixam quærunt, ut suam occasionem rapiunt, & quasi essent provocati, nihil non sibi licere in auctores injuriæ interpretantur. Dein tumultu cœpto advolant & aggregantur utrim-

Cn. Lentulo, quod is antè alios ætate & gloria belli, firmare Drusum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aspernari. Nec multo post, digredientem cum Cæsare, ac provisu periculi hiberna castra repetentem, circumsistunt, rogitantes, *quo pergeret? ad imperatorem, an ad patres? ut illic quoque commodis legionum adversaretur?* simul ingruunt, saxa jaciunt. jamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcursu multitudinis, quæ cum Druso advenerat, protectus est.
28 Noctem minacem, & in scelus erupturam fors lenivit. nam [1] Luna claro repente cœlo [2] visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, [3] ac suis laboribus defectionem sideris adsimulans, [4] *prospereque cessura qua* [illegible] *per-*

utrimque socii, & à manibus ad ferrum ac cædes transitur. Apage *annos*. Gronovius.

1 *Luna clariore pene cœlo.*] Quid hoc, *clariore pene cœlo?* cassa palearum, si examinas. A Beroaldo ea lectio est, quam sperne: & substitue, *Luna claro repente cœlo.* Facit sententia, & prisca scriptura, *clamore pena cœlo.* Claro autem cœlo is Lunæ languor: & ideo sequitur, *postquam orta nubes offecere visui.* Lipsius.

Luna clamore pena cœlo.] Scriberem *clariore plena cœlo.* Cæsar lib. 4. *Eadem nocte accidit, ut esset luna plena.* Τὸ *clariore* vim habet positivi; quod vel apud alios non rarum est. Homer. Ιλ. α. Ἀλλ' ἴθι, μή μ' ἐρέθιζε. σαώτερος ὥς κε νέηαι. Ælianus Var. 2, 23. καὶ οὐ μοὶ ἴδιον ἐστι μεμνῆσθαι αὐτοῦ. Virgilius 1 Æn. *Tristior & lacrimis oculos suffusa.* Salinerius. Ego nihil: sed Lipsii judicium anteferens correctionem ejus in margine apposui. *Pichena.* Cicero de consulatu suo:

Quod ferme dirum in tempus cecidere Latinæ,
Cum claram speciem concreto lumine luna
Abdidit, & subito stellanti nocte perempta est.

Lucanus:

Iam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.

Aurelius.

2 *Visa languescere.*] Ne intelligas speciem tantummodo languescentis habuisse: vere namque languescens & deficiens cernebatur à militibus. *Pichena.*

3 *Ac suis laboribus.*] Rectius omnia cohæreant, si copula ista *ac* absit. *Frinshemius.*

4 *Prospereque cessura quæ pergerent.*] Malim *quæ gererent.* Rhenanus. Putavi olim legendum, *quæ peragerent.* nam in MS. prima *R* puncto superius notata, & in margine apposita *A.* Recte tamen vulgata lectio, si interpretemur, *quæ pergerent*, id est, quæ succederent, vel quæ ipsi agere pergerent. *Pichena.* Frequens hoc verbum Tacito: sed nusquam, opinor, vel ipsi vel alii *pergere aliquid* est insistere instituto, agere quod in manibus habeas. Vt commodissime accipiamus, integrum foret, *prospere cessura*

pergerent: si fulgor & claritudo deæ redderetur. [1] Igitur æris sono, tubarum cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, lætari, aut mœrere, & postquam ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris; ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes, *sibi æternum laborem portendi, sua facinora adversari deos* lamentantur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet. Accitur centurio Clemens; [2] & si alii bonis artibus grati in vulgus: [3] in vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, spem offerunt, metum intendunt. *Quousque filium imperatoris*

sura itinera, quæ pergerent. Sed quis hac in re sic loquitur? Prorsus censeo Tacitum scripsisse, *quæ urgerent.* i. e. quæ laborarent, quibus instarent, Horatius Sat. 2, 7. *vitiis gaudet constanter & urget Propositum.* Et lib. 2. od. 18. *Marisque Bajis obstrepentis urges Summovere litora.* Noster lib. 12. *itaque urgeret cœpta.* Non dicit *pergeret cœpta.* Gronovius.

1 *Igitur æris sono.*] Clarum exemplum vanæ religionis, ad levandos Lunæ labores. Ita enim opinio erat. Iuvenalis, nimis facetè de sexu tinniente:

Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.

Livius lib. XXVI. *Disposita in muris Campanorum imbellis multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte cieri solet.* Quem morem nec Christianos desiisse, discas è Divo Maximo Taurinensi Episcopo: qui nimis id indignatur & culpat Homilia propria, *De defectu Lunæ.* Ait inter alia hic apta: *Cum requirerem quid sibi clamor hic vellet, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ vestra vociferatio subveniret, & defectum ejus suis clamoribus adjuvaret.* Lipsius.

2 *Et si alii bonis artibus grati.*] Sic MS. & probe. Irrepserat, *& si qui alii*, quod jure spernas. *Pichena.* Non disjungenda, quæ cohærere debent, *bonis artibus grati in vulgus.* Vtrumque enim spectabatur, ut vulgo grati essent, neque id per flagitia, sicut seditiosi isti, sed quacumque ex causa, modo honesta & tolerabili. Neque enim hoc loco *bonas artes* interpretari possumus de severo virtutis studio, fide, constantia, gestis egregiis: hæc enim atque talia præcipuis odiis insectatur motum vulgus: sed de aliis minoribus; ut si forte ideo grati fuissent manipularibus, quod vacationes gratuitas concessissent, aut ipsis aliis in rebus adfuissent, opisque aut consilii egenos prompte atque amice juvissent. *Freinshemius.*

3 *Stationibus.*] Quæ ante portas quidem, sed paullo longius: atqui & in ipsis *Custodiæ* fuerunt, & has adjungit. Nos in Militia, lib. V. Dialogo VIII. *Lipsius.*

Ii vigiliis, stationibus, custodiis.] A Lipsio correctus locus. MS. & alii corrupte *in vigiliis.* Hic obiter admonendi tirones, *vigilias* semper esse nocturnas; *stationes* sive *excubias* & nocturnas & diurnas. Tacitus lib. 11. *stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur.* Isidorus lib. 9. *Excubiæ diurnæ sunt, vigiliæ noctur-*

ratoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione & Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius & Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? [1] *denique pro Neronibus & Drusis, imperium populi Rom. capessent? quin potius* [2] *ut novissimi in culpam, ita primi ad pœnitentiam sumus? Tarda sunt quæ* [3] *in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Commotis per hæc mentibus, & inter se suspectis, [4] tironem à veterano, legio-

nocturna. At *custodia portarum*, nonne stationes? Supra, *portas stationibus firmant.* Cæsar lib. 4. de bello Gall. *ii, qui pro portis in statione erant, Cæsari renuntiarunt.* Virgilius 9. Æneid. *communi portam statione tenebant.* *Stationes* videntur propriè esse, quæ hodie corpora custodiarum vocantur. *Pichena.*

1 *Denique pro Neronibus.*] *Denique* tantundem valet, ac si dicas ut rem in compendium mittam. usurpaturque quum multa dicenda sunt, sed ad id, quod maximum atque validissimum est, properans oratio, ante exspectatum abrumpitur. Apud Hirtium de bello Alex. *Armeniam minorem recepisse, quam paterno nomine jure obtinere deberet: denique ejus regni causa integra Cæsari servaretur.* Hanc vim nulla versionum hic adsequitur. *Freinshemius.*

2 *Ut novissimi in culpam.*] Hoc accipiendum, quasi ad meliores militum dictum. Etsi enim omnes rebellaverant: non æque promptè, & quidam secuti magis, quàm ducentes. Hos nunc excitat. *Lipsius.*

Ut novissimi in culpam.] Trium legionum milites, omnes ad seditionem promptissimos, nec ullam eorum partem cunctatam constat. Qui igitur novissimi in culpam? An originem ab universis amovent, & in paucos auctores conferunt? Potius censeo Clementem ceterosque arte quadam, ut quosque alloquebantur, postremos eos ac fere coactos descendisse in culpam, credere simulavisse; quo facilius in pœnitentiam & spem veniæ perducerent. *Pichena.* Seditio haud dubie à veteranis cœpit. Ii enim gravissime ferebant emeritæ militiæ commodis se fraudari, ut infra 1, 33. Reliqui longinqua adhuc spe eadem præmia adsequendi haud perinde accensi, veteranos tamen turbantes secuti sunt. Hi igitur facilius ad pœnitentiam flecti poterant, eosque adorti sunt Clemens aliique ad mitigandum vulgus missi. dixit enim auctor illos *vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inseruisse*, ubi certe veteranos non fuisse clarum ex eo, quod non ducum jussu, sed suo arbitrio milites hæc ita disposuerant, supra 1, 25. ubi certe apparet veteranos non sumpturos fuisse munia ista, de quibus cum maxime querebantur supra 1, 17. Sequitur ergo Clementem & qui idem agebant *tironem à veterano dissociasse.* Freinshemius.

3 *In commune expostulantur.*] Muretus, *postulantur.* Et sane melius. Usitatum tamen illud Tacito lib. 15. ann. *Ille Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri expostulabat.* Et lib. 1, *Marium Celsum ad supplicium expostulabant.* Quomodo præcedit ibidem: *libellos præmia exposcentium.* Acidalius.

4 *Tironem.*] Intellegit qui stipendia nondum complessent, abjunctos ab iis qui sub vexillo veterani. *Lipsius.*

legionem à legione dissociant. Tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata, suas in sedes referunt. Drusus orto die, & vocata con- 29
cione, quamquam rudis dicendi, [1] nobilitate ingenita, incusat priora; probat præsentia: negat *se terrore & minis vinci: flexos ad modestiam si videat; si supplices audiat, scripturum patri, ut placatus legionum preces exciperet.* orantibus, rursum idem Blæsus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Drusi; [1] Iu-

1 *Nobilitate ingenita.*] Culpavi; nec nunc omnino capio. nisi quod videtur simile illi dicto apud Lucanum:

——— quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit.

Hinc apud Claudianum:

——— mista sed nobilis ira,

In quibus plus scilicet aliquid intelligitur, quam dicitur. *Idem.*

Nobilitate ingenita.] Animus erectus impotentia, quæ plerumque nobilitatem comitatur. Supra: *sed vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia.* Vnde Petronius Arbiter in Satyr. nobiles eo de nomine designat: *Cliensque cœnas impotentium captet.* Sic de feritate Civilis & Classici, *sævitia ingenita & cupidine prædæ ad excidium civitatis trahebantur.* Erant enim Germani, qui ad sævitiam nascebantur. Sic *insitæ feritati arte, ac tempore lenocinatur.* Sic Curtio dicitur *præter ingenitam venerationem* de iis, qui natura proni sunt in Regis cultum. Drusus ergo Claudiæ familiæ quamvis dicendi rudis, audacter & impotenter increpat militum consternationem. Nobilitas dicta significatione apud Plautum, in Milite: *Et quia tecum eram, propterea animo eram ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Quo etiam non male traheres illud Suetonii de Claudio Imperatore, qui stupidus ad omnia, & plumbeus erat: nisi quod eum nonnunquam decebat ὁ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὄγκος. Nec illud Terentii: *Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciæ, mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis;* hæc prolixius, quia ubique id verbi vertunt in *nobilitate ingenii*; vel *sævitia ingenii.* Salinerius. Qui dicendi rudes sunt, vix sibi constant, si pro concione verba facienda sint. quod tironi adhuc Alcibiadi evenisse ferunt, donec alloquio Socratis firmaretur. Hoc autem magis evenire opus est, ubi res cum periculo conjuncta, quod *exercitam quoque eloquentiam debilitat*, ut ait noster 3, 67. 2. Eam perturbationem vicit Drusus *nobilitate ingenita*, hoc est, animi firmitate à majoribus suis insita. *Nobilitas* enim hic non ad genus tantum, sed ad animum etiam spectat, quem simul cum sanguine à veteribus Claudiis in Drusum fuisse propagatum innuit. Hoc forte sensu etiam accipienda hæc vox infra 2, 13, ubi *nobilitatem* Germanici milites ejus laudibus ferebant. si enim ad genus tantum respexissent, habuerant utique duces ex prisca nobilitate Germanico non inferiores. Sic fere Ovidius nobilitatem leonibus tribuit, ademptam ursis lupisque,

Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Lib. 3. Tristium. Eleg. 5. Ergo *nobilitas* hic γενναιότης est. *Freinshemius.*

 1 *Iu-*

[1] Iuſtuſque Catonius primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. Certatum inde ſententiis, cum alii *opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem* cenſerent; alii *fortioribus remediis agendum. nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impune contemni. dum ſuperſtitio urgeat, adjiciendos* [2] *ex duce metus, ſublatis ſeditionis auctoribus.* Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat. vocatos Vibulenum & Percennium interfici jubet. Tradunt plerique [3] intra tabernaculum ducis obrutos; alii [4] corpora extra vallum abjecta oſtentui. Tum ut quiſque præcipuus turbator, conquiſiti. & pars extra caſtra palantes à centurionibus, aut prætoriarum cohortium militibus cæſi: quoſdam ipſi manipuli, documentum fidei, tradidere. Auxerat militum curas præmatura hiems, imbribus continuis, adeoque ſævis, ut non egredi tentoria,

1 *Iuſtuſque Catonius primi ordinis centurio.*] Credo eum eſſe, qui poſtea Prætorii præfectus imperante Claudio, & Meſſalinæ fraude interfectus. Suadeo legas Dionem LX. De primo ordine, ego in Milit. lib. II. *Lipſius.*

2 *Ex duce metus.*] Ne mutemus. dictio eſt quam amat Tacitus. Ita lib. II. *Langueſcet induſtria, ſi nullus ex ſe metus aut ſpes.* Vita Agricolæ: *Tenentibus arma plerisque, quos conſcientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat.* A Salluſtio ſumpſit de rep. ad Cæſ. *Neque quemquam à multis metuendum eſſe, quin ad eum formido ex multis recidat.* Idem.

3 *Intra tabernaculum ducis obrutos.*] Cum pleriſque accipio ſepultos: & clamat hoc oppoſitio de projectis ante vallum corporibus. Alii *obrutos* pro interfectis habuerunt, quod quidem & ſentit Tacitus, & vero dixit, ſuo nimirum modo, quamquam non exprimeret. Dum enim ſepultos narrat clanculum, multo magis clam quoque interfectos vult intelligi: ſed hoc potiſſimum voluit indicare, ex quo & quod non diceret, noſceretur. Quidam ex diverſis auctorum opinionibus unam effecit, ut nimirum interfecti fuerint iſti ſeditioſi in tabernaculo ducis, & deinde projecta cadavera. Sed invitis Tacito, & quorum ille ſententias retulit. *Freinsh.*

4 *Corpora extra vallum.*] Vt in oppidis animadverſiones extra muros; ſic & in caſtris extra vallum. Ideo corpora hic abjecta in eum locum, qui fuit extra portam Decumanam, à caſtrorum tergo, uti ex Vegetio diſcas lib. I. cap. XXIII. Seneca I. De ira cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus eſt, & jam cervicem porrigebat, cum ſubito apparuit commilito ille.* Hirtius de bello Africano: *Sic extra vallum deducti ſunt, & cruciabiliter interfecti.* Calpurnius Declamatione VII. in ipſo argumento: *Imperator corpora eorum extra vallum projici juſſit.* Ejuſdem ſententiæ, quod idem Tacitus ſtatim: *Convulſos laniatoſque, & partim exanimes, ante vallum, aut*

in

ria, congregari inter se, [1] vix tutari signa possent,
quæ turbine atque unda raptabantur. durabat & for-
mido cœlestis iræ, *nec frustra adversus impios hebescere
sidera, ruere tempestates. non aliud malorum levamentum,
quam si* [2] *linquerent castra infausta temerataque;* [3] *&
soluti piaculo suis quisque hibernis redderentur.* primum
octava, dein quintadecuma legio rediere. Nona-
nus *opperiendas Tiberii epistolas* clamitaverat. mox
[4] desolatus aliorum discessione, imminentem neces-
sitatem sponte prævenit. & Drusus non exspectato
legatorum regressu, quia præsentia satis conside-
rant, in urbem rediit. Iisdem ferme diebus, iisdem 31
caussis, Germanicæ legiones turbatæ, quanto plures,
tanto violentius: & magna spe, fore ut Germanicus
Cæsar imperium alterius pati nequiret, daretque se
legionibus, [5] vi sua cuncta tracturus. Duo apud ri-
pam Rheni exercitus erant. cui nomen superiori, sub
C. Silio legato; inferiorem A. Cæcina curabat.
Regimen summæ rei penes Germanicum [6] agendo
Galliarum

in amnem Rhenum projiciunt. Lipsius.

1 *Vix tutari signa.*] Id est, recta habere & servare in principiis, ubi defixa. *Idem.*

Tutari signa.] Intelligendum hoc ex more castrorum, quem exponit Stewech. ad Veget. 1.23. *Rapta subitis turbinibus signa* memorantur etiam inter adversa omina Crasso oblata. Florus 3. 11. *Freinshemius.*

2 *Linquerent castra infausta.*] Virg. 3. Æn.

Linquere pollutum hospitium, dare classibus austros.

Plaut. Mostell. *Hospes hic me necavit, isque me Defodit insepultum, clam ibidem in hisce ædibus. Scelestus auri causa. nunc tu hinc emigra. Scelestæ hæ sunt ædes, impia est habitatio.* Aurelius.

3 *Et soluti piaculo*] *Piaculum* hic capio non pro ipsa modo culpa, sed pro omni eo, quod culpæ quoquo modo cohæret. Ita hi non rebantur se satis purgari posse, nisi etiam locum, in quo peccavissent, tamquam infaustum pollutumque relinquerent. *Freinshemius.*

4 *Desolatus.*] Solus relictus, *μονωθεὶς*, ut Glossæ veteres. *Lipsius.*

5 *Vi sua tracturus.*] Credo verum esse *tracturis*, quamquam & altera ista lectio, sensum sane non ineptum habeat. Sed indicat Tacitus legiones istas vires suas intellexisse; idque mox aperte profitentur: *sua in manu sitam rem Romanam, &c.* deinde facit quod statim subjicit de exercitibus, quasi ostensurus non modicam fuisse vim, quæ in duos exercitus dividi poterat. *Freinshemius.*

6 *Agendo Galliarum censui.*] Censum accipies, non qualis Romæ, ut notæ saltem essent Gallorum facultates: sed ut ex modo census tributum penderent & vectigal. Quod cum in aliis provinciis servabatur (apud Iuriscon-

Galliarum censui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, [1] orto ab unetvicesimanis quintanisque initio, & tractis prima quoque ac vicesima legionibus. nam iisdem æstivis in finibus Vbiorum habebantur, per otium, aut levia munia. Igitur audito fine Augusti, [2] vernacula multitudo, nuper acto in urbe delectu, lasciviæ sueta, labo-

jurisconsultos titulo toto de censibus:) tum in Gallia potissimum, ditissima provinciarum. Adde sis nostra in EXCVRS. K. Lipsius.

Agendo Galliarum censui.] Quæ regiones jus civitatis Romanæ non habebant, gravioribus tributis vexabantur. Censuali enim lege profiteri cogebantur, quot capita essent in qualibet familia, quot jugera terræ, quot servos quis haberet. Sed & de lacubus piscatoriis census solvendus erat, Vlpiano Pauloque jureconsf. testibus. Vt hic simpliciter accipiendus non sit *census*, cum numerus civium defertur, unde agnosci possit, qui militiæ nomina dare debeant. Hinc *censiti* & *censitores* dicti. *Alciatus.* Iulius Cæsar omnem Galliam in provinciæ formam redegit, eique in singulos annos stipendii nomen imposuit: quod ex forma censuali juxta professionem tot capitum, liberorum & servorum, tot animalium, tot jugerum, &c. Romani, quibus jus erat singulis mensibus, teste Dione, exigebant a vicis, municipiis, coloniis, civitatibus, & provinciis, præter eas, quæ aut sociæ, aut bene meritæ, aut juris Italici factæ fuissent. Neque enim jus civitatis Romanæ habere necesse fuit, in quo mirum, ut eruditissimus Alciatus prævaricatus sit. Ad rem. Germanicus *agendo censui Galliarum* intentus erat, id est, tributo exigendo, & accipiendo: qua de re Claudii ejus filii legenda oratio est, quam ex ære exscripsi lib. XI. *Vertranius.*

1 *Ab undevicesimanis.*] In Germania inferiori, hac ætate ubique XXI. legionem reperio, non decimamnonam. Itaque hic & sæpius, repone, *Vnaetvicesimanis.* Quæ vox remotior ab usu hodie, imposuit scriptorum vulgo. Adi, si placet, ad lib. I. Histor. Notas. *Lipsius.*

Orto ab unetvicesimanis.] Libri omnes editi, *undevicesimanis.* Animadvertit Lipsius mendum ex historia ipsa. MS. hic, & ubicunque de hac legione fit mentio, *unetvicesimanis* appellat, quod ego itidem semper reposui. Hic igitur, ne sæpius repetendum sit, admonuisse sufficiat. *Pichena.*

2 *Vernacula multitudo.*] Ante quinque circiter annos, nuntiata in urbe clade Variana. cum quidem Romæ subitum militem Augustus conscripsit, ad tutelam ripæ Rheni: & plerosque e libertinis. Sueton. c. XXV. & Dio LVI. *Lipsius.*

Vernacula multitudo.] Interpretantur de libertis, quos Augustus ad tutelam Rheni misit, apud Sueton. cap. 25. non male, quia tamen ex Dionis libro 56. constat, eo delectu non libertinos tantum, sed alius quoque generis urbanam plebem esse coactam; atque vox *vernacula*, tamquam omnem eam multitudinem simul complectens, ab auctore consulto adhibita videtur (cui non deerat proprium vocabulum, si solos libertinos hic intelligi voluisset) latius interpretari visum est. *Freinshemius.*

1 *Im-*

laborum intolerans, [1] implere ceterorum rudes animos. *Venisse tempus, quo veterani maturam missionem, juvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent, sævitiamque centurionum ulciscerentur.* Non unus hæc, ut Pannonicas inter legiones, Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque; *sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri Remp.* [2] *in suum cognomentum adsciscі imperatores.* Nec legatus ob- 32
viam

1 *Implere ceterorum rudes animos.*] Non damno: *sermonibus* scilicet, qui sequuntur. Valde tamen verisimile est *impellere* etiam hic scriptum fuisse, ut superius: *impellere paulatim nocturnis colloquiis.* Maxime quod ibi sit additum *imperitos animos*, ut hic *rudes animos.* Et lib. VI. *Qua rudes animos, nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret.* Acidalius.

2 *In suum cognomentum.*] Si ad sua tempora Tacitus respexit, clara res: omnes enim post Tiberium fere Imperatores cognomen sumpserunt à pugnacissima gente. At quid est, quod hic milites in eo glorientur, nisi si divini & præscii futurorum? Nam ad hoc ævi solus Drusus & Germanicus, cognomine illo usi, ex decreto quod apud Dionem habes LV. & si quisquam ex Imperatoribus; solus certe Tiberius. Sed correctione explico me, & omnino scrib. censeo, *adsciscі imperaturos.* idque verum, cognomento illo insignitos eos, qui in spe Principatus. Præter dictos, ecce Vitellius Imp. *filium sinu retinens Germanicum appellavit, cinxitque cunctis fortunæ principalis insignibus.* Lipsius.

In suum cognomentum adsciscі Imperatores;] Eruditissimus vir *Imperaturos*, quasi eo nomine cohonestati, in spem futuræ successionis vocarentur; ut apud Gallos Delphinus. dissentio, ajoque Germanici cognomen nec vigente Cæsarum domo, successorem designasse: (nam si secus esset, Senatus ex libidine successuros Augusto præfinisset. Suetonius: *præterea senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus.* Dio. Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθεὶς, καὶ τιμὰς, καὶ εἰκόνας, καὶ ἀψῖδα, κενοτάφιόν τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών) neque Julia stirpe finita: nam Cæsares dicebantur illi, in quos imperium devolveretur. *sextus dies agitur, ex quo Cæsar ascitus sum*, loquitur Piso, quem adoptaverat Galba. *Debuisse Cæsarem in acie stare*, agitur de Domitiano etiamdum vivo patre. *Ejusdem anni principio Cæsar Titus*, adhuc imperante Vespasiano. Clarius Dio, ὁ αὐτοκράτωρ ἤδη ἐπ' αὐτοῖς ὁ Οὐεσπασιανὸς, καὶ πρὸς τῆς βουλῆς ἀπεδείχθη, καὶ Καίσαρες ὅ,τε Τίτος, καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἐπεδείχθησαν. Qua de re igitur milites sic ἀλαζονικῶς glorientur? quod Tiberius Imperator, id est, rerum dominus, tot victoriarum adversus tot gentes compos, cognomen Germanici, ut solum gloriosum, sibi sumit. Cæterum πληθυντικῶς imperatores, ut *Lollianas Varianasque clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos* & ut *Annumerabor Numisiis, & Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus, aut hostium ceciderint.* Salinerius. *Imperatores*

 non

viam ibat. quippe plurium [1] vecordia constantiam exemerat. repente lymphati, destrictis gladiis in centuriones invadunt. ea vetustissima militaribus odiis materies, & sæviendi principium. [2] prostratos verberibus mulcant, [3] sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent. Tum convulsos laniatosque, & partim exanimos, ante vallum, aut in amnem Rhenum projiciunt. Septimius cum perfugisset ad tribunal, pedibusque Cæcinæ advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chærea, mox cæde C. Cæsaris memoriam apud posteros adeptus, [4] tum adolescens,

non hic accipiam ipsos Principes, sed qui principibus proximi, eorumque è sanguine honoris causa *Imperatores*, hoc est, summi exercituum duces appellabantur, ut Drusus olim, ut nunc Germanicus, qui & *Imperator* appellatur infra 1, 37, & 41, & 44. & ab ipso Tiberio 1, 62. Tales Imperatores sub Augusto fuerunt, de quibus mentio. 1, 3. *Tiberium Neronem & Claudium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit.* Quem honorem Tiberius Blæso postremum tribuit. noster 3, 47. *Freinshemius.*

1 *Vecordia constantiam exemerat.*] Muretus *exuerat*. Non assentior. *Acidalius.*

2 *Verberibus mulctant.*] Malim, *mulcent*, in hac significatione, Cicero pro Milone: *Qua in turba C. Vivienus senator ita est mulcatus, ut vitam amiserit.* Livius l. XXIX. *In legatum, lictoribus prius indignum in modum mulcatis, impetum faciunt.* Idem lib. VIII. *Sperare se, corpore regio utcumque mulcato se suos redempturam.* & alibi, *Mulcare virgis.* Quibus locis omnibus, *Multare*, non æque placet. *Lipsius.*

Prostratos verberibus mulcant.] Hoc etiam ex ingenio Lipsius, & ego auctoritate Manuscripti confirmo. Hic notandus mos prosternendi verberibus afficiendos. Suet. in Tib. cap. XI. *stratum humi pene ad necem verberavit.* Pichena. Ideo dicebantur *subjici fustibus* L. ult. De injuris & l. 28. De Pœnis. Quæ pœna est pervetus. Nam Deuter. 25: *Eum qui peccavit, si dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari.* Aurelius.

3 *Sexageni singulos.*] In legione plena, sexaginta centuriones. Dionysius Halicarnasseus, libro IX. & Vegetius: ego plene in Militia. *Lipsius.*

Sexageni singulos.] Notat hic Lipsius, in plena legione fuisse sexaginta Centuriones. Idem in opere, quod de militia Romana elegantissime scripsit, lib. II. Dial. V. & VIII. hoc distinctius explicavit. Triginta in qualibet legione *manipuli*, qui ex centum & viginti militibus constabant. Dividebatur manipulus in duas partes, quas *ordines* vocabant. cuilibet *ordini*, id est sexaginta militibus, unus præerat Centurio. *Pichena.*

4 *Tum adolescens & animi ferox.*] *Adolescentem* hoc loco pro homine triginta annis propiore poni, tum vocis hujus usus patitur; tum vero res ipsa prope cogit. Nam centurionem,

ſcens, & animi ferox, inter obſtantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus ultra, non caſtrorum præfectus jus obtinuit: vigilias, ſtationes, & ſi qua alia præſens uſus indixerat, ipſi partiebantur. [1] Id militares animos altius conjectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod [2] neque disjecti, nil paucorum inſtinctu,

nem, & quidem ſeverum fuiſſe, ex hiſtoria colligitur: quod utrumque vix cadit in tantillam ætatem, qualem quædam verſiones tribuere videntur huic homini. Deinde Suetonius Calig. 56. de hoc Chærea ſic ſcribit: *quem ſeniorem jam denotare omni probro conſuerat Cajus.* At Caji cædes ſexto atque viceſimo poſt hanc ſeditionem anno patrata eſt; neque dubitandum, quin diu antea probris illis exagitarit hominem: atque ita jam aliquot ante ejus necem annos *ſenior* fuerit habitus hic Chærea. h. e. Si ex conſtitutione Servii regis (apud Agell. 10, 28.) accipias, 46 annis major; quod ſi ex communi loquendi uſu, multo etiam provectior. *Freinshemius.*

1 *Id militares animos.*] Quæ impetu fiunt, durare non ſolent: quæ cunctabunde ac compoſite, diuturniora ſunt. ſic flamma quæ ſubito excrevit, ſubito extinguitur. Siccas febres medici maxime metuunt, non quæ ſubito vehementiſſimæ ſunt, vagæque & incertæ modo citius modo ſerius ægrotum adoriuntur: ſed eas, quæ quamvis remiſſiores, conſtanter, & ſtatis vicibus quaſi ad vadimonium occurrunt. Sic qui iram vultu, oculis, verbis, manibus produnt; nihil ab eis magnopere metuas: ſcias facile deſituros. illi magis metuendi, qui etiam in media ira lenti ſunt, qui nihil incompoſite, nihil inordinate faciunt, qui ita ſe gerunt, ut, quod fieri poſſe negat Terentius, *cum ratione inſanire* videantur. *Muretus.*

2 *Nil paucorum inſtinctu.*] Rhenano placet, *vel paucorum.* nec ſperno. *Lip.*

Neque disjecti, nil paucorum inſtinctu.] Correxit Rhenanus *vel paucorum* omnibus comprobantibus. *Pichena.* Legam, *nec paucorum inſtinctu.* Nam & vox *neque* talem ſibi reddi poſtulat, & ſenſus exigit. Duo enim diſtincte notat in illa Germanicarum legionum ſeditione, quod neque ſparſim movebantur, neque ita ut à paucis eſſet motus initium, quos cæteri velut contactu ſequerentur: ſed corpus unum facerent, & in eo corpore non unus alii, ſed ſibi quiſque turbandi auctor eſſet. Illa cauſa validam faciebat ſeditionem, hæc durabilem. *Grotius.* Hoc quidem palam eſt non reſpondere inter ſe τῷ *neque* & *nil*; nihiloque magis τῷ *neque* & *vel.* Sed qua in voce mendum ſedeat, videndum. Nihil illos offendit τὸ *disjecti*, quod me maxime. Qui enim *disjecti?* Sparſi, inquit Aurelius. Et hæc quidem vis vocis: ſed an Pannonii magis ſparſi? immo mox è ſparſis adunati. Tale autem quid dixiſſe Tacitus videtur, quod in Pannoniis fuiſſet, & tumultum eorum minus metuendum reddidiſſet. Quemadmodum *paucorum inſtinctu*: eo enim Percennius & Vibulenus ſignificantur. Quid moror? Taciti manus fuit: *quod nuſquam diſtracti, nil paucorum inſtinctu.* hoc eſt, nullo loco, nulla in re diſcordes. Balbus ad Ciceronem lib. 8. ad Atticum: *ut Cæſarem & Pompeium perfidia hominum diſtractos rurſus in priſtinam concordiam reducas.* Noſter lib. 4. *ſi matrimonium Liviæ velut in partes domum Cæſarum diſtraxiſſet.* Varro apud Nonium: *Diſtractione*

instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes.

33 Interea Germanico per Gallias, ut diximus, [1] *census accipienti, excessisse Augustum* adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum [2] caussæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, [3] credebaturque si rerum potitus foret, liber-

ctione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit & consenescere. Atque hinc Germaniciani formidabiliores. nam Pantonii subinde distracti: ut cum *depulsi æmulatione* cap. 18. cum *ferrum inter se parabant ob centurionem cognomento Sirpicum*, cap. 23. *Gronovius.*

1 *Census accipienti*] Ea forma sermonis Iurisconsulto dicta *legatio ad census accipiendos.* c. 1. D. De muneribus & honoribus. *Lipsius.*

2 *Quia iniquæ.*] A virtutibus ejus ortæ. Invidebant, & erectum ingenium timebant. *Idem.*

Causæ acriores, quia iniquæ.] Nam quidquid æquum ac justum est, certis finibus circumscriptum: neque eos egreditur. At injustum & iniquum, nullis certis terminis continetur. Tum nemo vult se injustum atque iniquum videri. Itaque, quanto quisque iniquius alterum odit, tanto majore studio conatur efficere, ut eum juste odisse videatur: alioqui enim injustum se, & iniquum esse fateatur necesse est. Ea res odium intendit. Præterea, qui justam odii causam habet, si odium aut deponat, aut remittat, lenitatis ac clementiæ laudem ex eo se adepturum videt. Intelligit etiam eum, quem aut odisse desinit, aut mitius ac moderatius odisse incipit, sibi eo nomine devinctum atque obstrictum fore. Nemo autem est, quin sibi, cum potest, libenter alios obliget. Eis enim quisque superior est, quos sibi obligatos & obnoxios habet. At, qui inique odit, si quid remittat ex odio, non ullam sibi laudem ex eo parit: sed potius ipsemet iniquum, & injustum fuisse se confitetur. Neque sibi propterea obligat, eum, cui jam minus iniquus est: sed ipse potius prioris illius odii ultro petere ab eo veniam debet. Atque hæc cum in omni hominum genere vera sunt, tum in Principibus verissima. Nunquam enim videri volunt errasse se. Itaque quos semel injuste odisse cœperunt, urgent ad extremum, ne principio injustum in eos odium suscepisse videantur. Qua de re dicam quiddam admirabile, sed longo usu, & multis exemplis confirmatum. Facilius impetrant veniam à multis principibus, & facilius cum eis in gratiam redeunt, qui jure eorum iram in se provocarunt, quam si quos ipsi principes sine ulla justa causa odisse cœperunt. Nam si illis ignoscant, vident se mansuetos, ac misericordes visum iri. Hos si omittant, verentur ne hoc ipso præteriti temporis injustitiam & iniquitatem agnoscere videantur. *Muretus.*

3 *Credebaturque, si rerum.*] Imo prodita à Tiberio ejus epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat. Quæ una causa necis pio in patriam juveni, sed infelici. Sueton. in Tiberio, cap. 1. *Lipsius.*

bertatem redditurus. unde in Germanicum favor, & spes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diversa à Tiberii sermone, vultu, adrogantibus & obscuris. Accedebant muliebres offensiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam stimulis; atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obvias extra castra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Postquam vallum iniit, dissoni questus audiri cœpere. & quidam prensa manu ejus per speciem osculandi, inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata senio membra ostendebant. Adsistentem concionem, quia permixta videbatur, *discedere in manipulos* jubet, *sic melius audituros responsum: vexilla præferri*, [1] *ut id saltem discerneret cohortes.* tarde obtemperavere. Tunc [2] *a veneratione Augusti* orsus, flexit ad *victorias triumphosque Tiberii*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiæ* inde *consensum, Galliarum fidem* extollit, *nil usquam tur-*

1 *Vt id saltem discerneret cohortes.*] An, ut per id saltem Germanicus cohortes discerneret? Haud absimile illud Terentii in fine Adelphi: *ut id ostenderem, quod te isti facilem, & festivum putant, id non fieri ex vera vita.* Ego sic malim: ut ea vexillorum prælatio saltem discerneret cohortes. *Pichena.*

2 *A veneratione Augusti orsus.*] Ita capio hæc verba, ut Germanicus initio orationis oculos conjecerit in imaginem Augusti signis affixam, quam sit veneratus genu flexo, & manu ori admota, mox orsus sit proloqui. *Aurelius.* Sic possunt accipere, qui nesciunt, quid Tacito & aliis sit *veneratio*: & certe id non omnes sciunt. Vsurpant autem eam vocem pro ea, quam noluerunt dicere *venerabilitatem*: ut *veneratio Augusti* non sit actio aliorum circa eum, sed ipsi insita dignitas vel majestas. Sic lib. 12. *qui mos sacerdotibus & sacris antiquitus concessus, augebat venerationem fœminæ.* De Agrippina loquitur. Seneca

ad

35 *turbidum aut discors.* Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans; nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus, verberum notas* exprobrant: mox indiscretis vocibus [1] *pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum,* ac propriis nominibus incusant, *vallum, fossas;* [2] *pabuli, materiæ, lignorum adgestus,* & si qua alia ex necessitate, aut [3] adversus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, [4] *mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem* re-

ad Polybium cap. 21. *qui munere fortunæ tantam venerationem receperat, ut felicitas ejus effugeret invidiam.* Iustinus de cohorte Alexandri lib. 13. *ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares.* Ergo à *veneratione Augusti orsus,* est, orsus dicere de magnitudine ac majestate illius Principis. *Gronovius.*

1 *Pretia vacationum.*] *Vacationes* capiendæ sunt munerum, quæ haud multum servilibus ministerjis distantia facere cogebantur manipulares. Exacte de his Saviles ad hist. 1, 46. *Freinshemius.*

2 *Pabuli, materiæ, lignorum adgestus.*] Monet me illustris Heinsius dubitandum vix esse, glossam è margine textui insertam. Vox enim *lignorum* vocis *materiæ* interpretatio. *Materiæ aggestus* est aggestus lignorum: ligna enim etiam *materiæ*. Eruditissimum Glossarium: *Materia, ξυλεία. Boxhornius.*

3 *Adversus otium castrorum.*] *Castra* hic indigitat longioris moræ, æstiva videlicet aut hiberna: hic enim otio locus est; non in expeditionibus aut frequenti mutatione castrorum. Ita Corbulo 11, 20, in castra consueta reducere exercitum jussus, *ut miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque fossam produxit.* Sic 13, 53. *ne segnem militem attinerent,* Pompejus Vetusque nonnulla opera moliri leguntur. *Freinshemius.* Seneca ep. 18. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessariis possit.* Livius lib. 39. *Et quia à bello quieta ut esset provincia, effecerat, ne in otio militem haberet, viam à Bononia perduxit Arretium.* Vopiscus Probo; *per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per militem struxit in plurimis civitatibus.* Hæc *opere, imperio, labore, manu militari* facta dicebant. Suetonius Aug. 18. *fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit.* Plinius 11, 29. *Necare & in Syria locustas militari imperio cogunt.* Quintilianus 2 Inst. 13. *stratum militari labore iter.* Servius ad 8 Æneid. vers. 652. de Gallis urbem tenentibus: *adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent,* usus in hostium opere verbo Romano. *Gronovius.*

4 *Mederetur fessis.*] Similia Iuliani milites, in seditione apud Lucanum:

—— *jam respice canos,*

In-

requiem orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto pecuniam reposcerent, [1] faustis in Germanicum ominibus; [2] & si vellet imperium, [3] promptos ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exueret* clamitans, [4] ferrum à latere deripuit, elatumque

Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
Usus abit vita. bellis consumpsimus ævum:
Ad mortem dimitte senes.

Lipsius.

1 *Faustis in Germanicum ominibus.*] An vero, *nominibus?* Sic quidem Suetonius de Caligula: *Densissimo & lætissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus & pullum & pupum appellantium.* Fausta nomina sunt, Di te servent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliaque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est: Τότε τι Τιβέριον, inquit, ἐπανεγόρευον, καὶ τὸ Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπικάλεσαν. *Idem.*

Faustis in Germanicum ominibus.] *Omina* hoc loco sunt acclamationes propria significatione. *Omen* enim dictum quasi *Osmen* aut *Oremen*, quod ore & verbis fiat. Sic infra 5, 4. *festis in Cæsarem ominibus.* Plinius 28, 2. *primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Alter Plinius: *Optamus tibi & ominamur proximum in annum consulatum.* Ita hic milites Germanico imperium. Sic legerim infra hist. 2, 74. *fausta Vitellio omina precantem.* Et forte hist. 2. 80. *læta omina excepit.* Et hist. 4. 49. *læta Pisoni omina.* Freinshemius. Ovidius lib. 12. Metam.

felicem diximus illa
Conjuge Perithoum, quod pæne fefellimus omen.

Et albi, & *reddidit omina votis*, de salutantibus inter se. Nec aliter Suetonius in Caligula, *super fausta omina*, non *nomina*. Gronovius.

2 *Et, si vellet imperium.*] Id Velleius ita exprimit: *Desuitque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur.* Nec alio fine legata petunt: tamquam illum scilicet habeant pro herede. *Lipsius.*

3 *Promptas ostentavere.*] Scilicet legiones. Nemini quicquam debeam, si hoc præponam τῷ *promptis*, quod hic invectum est. Nam eadem Cornelius usurpat, quæ alibi summus scriptorum ejusque delicium Thucydides lib. 5. Ὅπως δὲ πόλεις παρέδοσαν Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις, ἐξίεσαν ἀπιέναι, ὅποι ἂν βούλωνται, αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔχοντας. Horatius: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Noster lib. 4. *Inerat modica militum manus tutela templi freti.* Et, *immensamque vim mortalium spectaculo intentos.* Salinerius. Suavius forsan, *promptas ostentare se.* Rescripsi præterea *promptas*, sed auctoritate codicis Medicæi, ut subaudiatur *legiones*: innuerintque isti, non se solum paratos agnoscere Imperatorem Germanicum, sed etiam legiones omnes, quarum ipsi tanquam internuntii. Videntur autem istud omne, non tam voce ostentasse quam gestu. *Gruterus.* MS. *promptas.* Ego nihil mutavi: seipsos enim promptos ostentant. *Pichena.*

4 *Ferrum à latere.*] Recte *à latere.* Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, & dimittere ad latus. Homer. Iliad. ϛ.

Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.

Gr-

tumque deferebat in pectus, ni proximi prensam [1] dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, [2] quidam singuli propius incedentes, *feriret*, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *Acutiorem esse*. Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36 Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur *parari legatos, qui superiorem exercitum ad caussam eandam traherent: destinatum excidio Vbiorum oppidum: [3] imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas.* Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, [4] in ancipiti Resp. Igitur volutatis inter se

Circum humeros jecit clavis gladium argentatis. Odyss. ζ.

——— Περὶ δ᾽ ξίφος ὀξὺ θέτ᾽ ὤμῳ.

——— *Gladium circumdedit armo.*

Virgilius.

Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem.

Idem.

——— *atque ensem collo suspendit eburnum.*

Nec id Heroum modo sæculo, sed obtinuit postea. atque adeo apud Romanos. Claudian.

Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.

Et Germanos. Windichindus: *Subnixi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut ejusmodi scriptorum Atticismus est) valet Ad latera. *Lipsius.*

1 *Dextram vi attinuissent.*] Sallustius 3 histor. *Oppius postquam orans nil proficiebat, timide veste tectum pugionem expedire conatus à Cotta Vulcejoque impeditur.* Statius libro Theb. *exuerat vagina turbidus ensem, Aptabatque neci, comites tenuere.* Aurelius.

2 *Quidam singuli propius incedentes.*] Muretus *accedentes.* Melius ad sententiam. *Acidalius.* At sic quoque auctor. infra cap. 61. *incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Immo & Cicero lib. 2. de inventione: *Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gesti negotii & suam & adversarii narrationem sæpe & diligenter pertractabit.* Gronovius.

3 *Imbutasque præda manus.*] *Imbutæ* hic sunt condocefactæ & quasi initiatæ. Sic lib. 3 histor. *ut civili præda miles imbueretur.* i. e. ut sensim paullatimque assuesceret atque erudiretur. *Freinshemius.*

4 *In ancipiti republica.*] Lego *respublica*, nominandi casu, ut præcesserunt

ſe rationibus, placitum ut epiſtolæ nomine princi-
pis ſcriberentur: *miſſionem dari vicena ſtipendia me-
ritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub
vexillo, ceterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis:* [1] *le-
gata quæ petiverant exſolvi duplicarique.* Senſit miles 37
in tempus conficta, ſtatimque flagitavit. miſſio per
tribunos maturatur: largitio differebatur [2] in hi-
berna cujuſque. [3] Non abſceſſere quintani unetvi-
ceſi-

runt *ſeveritas, largitio.* Notavit & Muretus. Sic lib. 4. *invitas leges, rempublicam in ancipiti conqueſtus.* Acidalius. Corrupte olim. Recte MS. *reſpublica.* Pichena. Quia ſic in unico libro eſt, concedo. Alioqui facile, quod habebant editi, tueare; nam quemadmodum *in ancipiti reſpublica* dicitur intellecto verbo *erat*, ſic *in ancipiti republica* juxta belle dicitur intellecto ejuſdem verbi participio, *futurâ.* Gronovius.

1 *Legata quæ petiverant.*] Recte ergo in Suetonii Tiberio ſcriptum: *Militi poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata, nihil unquam largitus eſt.* ubi male Beroaldus *publicata.* Lipſius.

2 *In hiberna cujuſquam non abſceſſere.*] Malebam: *in hibernia uſquam:* ſed Ioſiæ Merceri, amici olim noſtri, veriſſima lectio & diſtinctio: *Largitio differebatur in hiberna cujuſque.* Nam in caſtris æſtivis junctim legiones habebantur, in hibernis ſingulæ ſeorſim. Volebant ergo differri, & interim divelli: ſed miles fraudem ſuſpicatus abnuit. *Idem.*

In hiberna cujuſquam.] Vitium hujus lectionis animadverſum viris doctis. Medicinam tentavere, quæ facillima fuit, obſervato more militiæ. Æſtiva caſtra plures legiones habuerunt intra idem vallum paratas hoſti: ubi hiems ingruebat, abibant in hiberna, quæ ſæpius intra urbes aut proxime eas: & abibant diſcretæ ac ſeparatæ legiones, ut ſæpius tot civitates hibernis tenerent, quot legiones eſſent, aut ſi quando duæ tenerentur iiſdem hibernis, caſtra tamen ſeparatim metarentur. Exempla ubique apud Cæſarem, Tacitum, alios; Et noſtra militia idem tenet, quæ ſingulas catervas hibernatum mittit præſidio ſingulis civitatibus. In exercitu Pannonico ſupra cap. 30. ubi vides iiſdem æſtivis attentas ſimul tres legiones; ſeparatas, quum itum in hiberna. Itaque nonani illi manendum ſimul in æſtivis clamabant, dum pollicitorum fides appareret, ne ſeparati ſpernerentur. Idem prorſus, in hoc exercitu Germanico fuit. Quatuor legiones in iiſdem æſtivis erant, prima, quinta, viceſima, & unetviceſima. Earum ſeditionem periculoſiſſimam ſummæ rerum veritus Germanicus, literas Tiberii fingit, quis promiſſa miſſio & pecunia: ſpe fore ut pollicitis deliniti placarentur, quæ deinde ſeparatis in hiberna repræſentarentur, uti è re & commodo reip. viſum eſſet. Senſit miles & promiſſorum fidem præſentem flagitavit. Itaque miſſioni ſtatim intentum, pecunia ruſus dilata, donec in hiberna diſcretis legionibus ſolveretur. Itaque leviſſima mutatione ſcribendum: *Largitio differebatur in hiberna cujuſque. Non abſceſſere Quintani.* Rurſus ut in illo ſuperiori loco: *Et ſoluti piaculo ſuis quiſque hibernis redderentur.* Nam mox vides Quintam & Vnetviceſimam legiones hiemare in Veteribus; Primam & Viceſimam apud Aram Vbiorum, & ibi diſcreta primæ legionis caſtra. *Mercerus.* Vitium ex ingenio vidit correxitque Mercerus. Ego manuſcripti fide confirmo. *Pichena.*

3 *Non abſceſſere quintani unetviceſima-*

cesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, [1] cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam, & sextamdecumam [2] legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia & missio,

simanique.] Ergo reliqui abscessere, prius quam iis in castris pecunia ipsis persolveretur? Necessario videtur sequi ex hac lectione; sed nihil tale Tacitus: immo diserte contrarium mox; *fisci de Imperatore rapti.* infra I, 42. *non missione, non pecunia satiatos.* Quod dicam, non habeo, nisi forte placet legendum: *Non abscessere, donec* &c. ut de omnibus istis legionibus intelligatur: quæ certe omnes in pari causa. Sed quia subjicitur primam & vicesimam legiones in hiberna reductas fuisse, aliquis forte putavit illud, *Non abscessere*, de quinta & unetvicesima tantum legione dici. Sed considerandum erat eam primanorum vicesimanorumque reductionem factam fuisse persoluta jam pecunia. Ergo hic videtur fuisse auctoris sensus. Largitio differebatur in hiberna: legiones præsentem exigebant, ea accepta redierunt in hiberna. Prima & vicesima in Vbios; reliquæ duæ ad Vetera: quarum mentionem distulit, donec alterarum seditionem plene enarrasset; deinde horum etiam tumultum pœnamque exsequutus est infra CXLIV. *Freinshemius.* Sic interpretor immotam priscam lectionem. Cum acquiessent primani & vicesimani, tardum fuit quintanis unetvicesimanisque exspectare, donec in hiberna veniretur: ideoque occlamitaverunt minitabundi, non se vestigium moturos, non in officio futuros, nisi & nummi repræsentarentur: nec destiterunt tumultuari; donec concederet Germanicus. Hoc cum extorsissent duæ legiones improbæ, si non necessario, at prudenter placuit, ut modestioribus & moram passis ultro par honor haberetur; ne illi videntes contumaciam furoris sociis profuisse, rursus exasperarentur, & male obrutum incendium resurgeret. *Gronovius.*

1 *Cum fisci de Imperatore.*] Tangit non dubie morem priscum, quo pecunias solitum deponere ad signa. ii enim militares dii, id templum. Vegetius lib. II. cap. XX. Suet. Domit. cap. VII. *Lipsius.*

Fisci de imperatore rapti, inter signa.] Sacci, qui pecuniam imperatoris continerent, ab illo per milites rapti: & inter signa militaria traducti sunt, ubi privata militum pecunia ex dimidia donativi, decem saccis adservabatur, ex more veteri, de quo Vegetius lib. II. cap. XX. Eo pertinet edictum Domitiani vetans, *plusquam mille nummos à quoquam ad signa deponi*, teste Suetonio. Quare miles quidam ita legavit, *Dari volo à Iulio actore aureos tot: & in castris quos habeo tot*, ut est apud Iulianum. lib. XCVI. D. de legatis I. Indeque dictum *peculium castrense.* Vertranius.

2 *Legiones nihil contatas.*] Imo, *contatas.* uti ad legiones ipsas referas. *Lipsius.*

Legiones nihil cunctatas.] Sic optime

missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in 38
Chaucis cœptavere seditionem [1] præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, & præsenti duorum militum

optime Man. Male prius, *cunctatus*, quod antea ex ingenio animadverterat sagacissimus Lipsius. *Pichena.*

1 *Præsidium agitantes vexillarii discordium legionum.*] Frequens auctori nostro *vexillariorum* mentio. at quod militum genus esset, haud satis liquet. Lipsius de militia Romana lib. 1. dial. 8. & lib. 5. dial. 19. fuisse tradit, exauctoratos milites, & nondum plene missos, qui dum præmia & agros expectant, velut veterani, & evocati quidam, à legionibus discreti, ad vexillum retinebantur, ideoque *vexillarii* dicti: ac de his capienda esse verba Taciti de exauctoratis, paullo supra: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Ipsum & alii sequuntur. Tamen multa sunt, quæ me dissentire cogunt. Numquam enim eos Tacitus *veteranos* appellavit, aut aliquid dixit, unde id suspicari possis. Immo contrarium arguitur lib. 2. histor. *tot tres prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.* & inferius: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* Secundo, cum aliquando maximus *vexillariorum* numerus esset in exercitibus, sicuti eodem lib. secundo histor. Muciano tribuuntur *tredecim vexillariorum millia*; si veterani omnes, quæ vires illis resistere potuissent? Ac tot simul sub vexillo retenti, dum agros & præmia expectarent; quas turbas ac seditiones suscitavissent, ea efflagitando, corruptissima præsertim disciplina? cum de legionariis ipsis, qui nondum veterani, id sæpius audiatur. Tertio, quod hic Tacitus loquitur de agitantibus præsidium in Chaucis, verisimile est, eos aliquandiu ibi mansisse, at missio & exauctoratio à Germanico paulo antea, ac forsan illis ipsis diebus, data fuit, ut supra patet: ergo *vexillarii* isti ex eodem numero exauctoratorum esse non poterant. Quarto, exauctorati tunc apud aram Vbiorum sub vexillo hiemabant, ut paulo infra Tacitus ait: ergo non iidem qui in Chaucis. Quinto & ultimo, veterani ab sexdecim annis, ceterorum erant immunes, nisi propulsandi hostis: ergo & præsidii agitandi, & tamen id præcipue muneris ab istis curabatur. Censeo igitur, eos fuisse partem legionariorum militum, qui à sua legione abessent: ac *vexillarios* appellatos, quia ab Aquilis legionum separati, sub vexillis propriis militarent. Observabis enim, eos plerumque alicujus *legionis vexillarios* dici, & tamen eam ipsam legionem non esse inter præsentes. Firmatur hæc opinio lib. 2. histor. *præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* At superius eodem lib. dixit, e Dalmatia præmissa Othoni bina millia militum e quatuor legionibus, quarum præcipua Quartadecima: ergo inter præmissos illi, quos postea, suos *vexillarios*, legio vocat. Clarius eodem lib. in ipsa pugna: *circumventi plurium accursu Quartadecimani.* nempe iidem, quos deinde dixit *vexillarios pulsos.* nam legio ipsa prælio non adfuit, ut patet. juvat etiam locus Annal. lib. 14. *jam Suetonio quartadecima legio, cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant.* Paulo post, dum eosdem in aciem componit, ait, *legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus*

militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum præfectus, [1] bono magis exemplo, quam concesso jure. deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *si quis agmine decessisset, pro desertore fore* clamitans, reduxit in hiberna turbidos,

eques astitit. ubi *legionariorum* appellatione videtur simul comprehendere quartamdecimam legionem, ac *vexillarios* vicesimæ. nam pro levi armatura capiendi sunt *auxiliares*, ut docet Lipsius de militia Romana. lib. 2. dial. 2. Item *vexillarios*, non fuisse equites, alibi Tacitus probat, qui separatim, *vexillarios*, & *equites* appellat. Aliquando Tacitus pro *vexillariis*, dicere solet, *vexillum*. Annal. lib. XV. *vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto.* histor. lib. 2. *tertiædecimæ legionis vexillum.* lib. III. *cum vexillis nonæ, secundæque & vicesimæ Britannicarum legionum.* Nam de his ipsis in fine lib. 2. dixit, *cum vexillariis trium Britannicarum legionum.* Habemus etiam *vexillarios cohortium.* histor. lib. III. *Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum, ad invadendam Italiam rapienti.* quos eadem ratione interpretor milites à cohortibus suis, nempe auxiliariis, separatos. *Pichena.*

1 *Bono magis exemplo, quam concesso jure.*] Soli enim illi jus plectendi militis, qui exercitus rector. Et Augusti quidem instituto (quod apud Dionem libro LIII.) solis Proprætoribus sive legatis Augusti, quos gladio succinxerat, id jus fuit: postea etiam proconsulibus: universisque provinciarum rectoribus, ex lege VI. De off. præsid. Saltem ut punirent milites gregarios. leg. IX. De custod. reorum: *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet.* Lipsius.

Bono magis exemplo, quam concesso jure.] Digna quidem, unde postea exemplum caperetur, sed potestatem præfecti egressa sententia. Sic est. Ipsum factum in exemplum ire potuit, quo deinceps alii simili in necessitate uterentur: quanquam non eo consilio fecerit iste. sicut in his Livii 34. 2. *utrum pejor ipsa res, an pejore exemplo agatur.* Freinshemius. Ego accipio: magis opportune atque utiliter, quam legitime & ex disciplina. Nam imitationem si cogites, *exemplum malum* erat, præsertim militiæ, gladio quemquam uti, cui jus utendi non est, vel in usum publicum. Vnde illud Galbæ: *commilito quis jussit.* Et inde ausus L. Otho imperatoris pater *milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, & quidem ante principia se coram, quamvis ob idipsum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret*, quo facto gloriam cum auxisse testis Suetonius. Eodem pertinet Velleii, cum Clodium à Milone jugulatum ait *exemplo inutili, sed facto salutari reipublicæ.* Hic respexit ad imitationem. At Tacitus *bono exemplo* non dixit pro re imitanda, sed simpliciter pro *bene*: quemadmodum Iuvenalis, *Exemplo quodcumque malo committitur.* hoc est, male aut perperam. Bene autem factum interpre-

bidos, & nihil auſos. Interea [1] legati ab ſenatu, 39
regreſſum jam apud aram Vbiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque viceſima, veteranique nuper miſſi ſub vexillo hiemabant. Pavidos & conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrum juſſu, qui irrita facerent, quæ per ſeditionem expreſſerant. utque mos vulgo, quamvis falſis reum ſubdere, Munatium Plancum [2] conſulatu functum, principem legationis, auctorem ſenatuſconſulti incuſant: & [3] nocte concubia vexillum in domo Germa-

pretatur ob utilitatem præſentem. *Gronovius.*

1 *Ab Senatu egreſſi.*] Sive placet, *digreſſi*. Vulgo eſt, *regreſſi*: ſed falſo, nequedum ulli miſſi. Intellegit legatos, vel qui à Senatu decreti ad ferendum Proconſulare imperium, de quibus ſupra: vel qui à Tiberio miſſi ad turbas ſedandas, de quibus jam audierat. hoc Dio ſentire videtur. Res ſic videtur: ſed ut aperte fabuler, *ab Senatu digreſſi* vel *egreſſi*, haud ſatis placet: magis lectio Florentini codicis. *legati ab Senatu, regreſſum jam.* ut à ſuperiore exercitu regreſſum iterum ad Aram Vbiorum velit, ibique conventum. Ac plurimum fortaſſe ibi, aut Coloniæ Agrippinæ, agebat: quidni, vel in uxoris patriſque ejus gratiam? *Lipſius.*

Legati ab Senatu egreſſi jam apud Aram.] Priſca omnis lectio, *Regreſſi*. quam falſam eſſe viderunt viri docti & mutaverunt. Sed ego ſane malim, *legati ab Senatu regreſſum jam apud Aram Vbiorum Germanicum adeunt.* Alioqui neque illud *jam*, quo referas, habeas, & *egreſſos ab Senatu* legatos metuo ut ſatis Latine dixeris. At *legati ab ſenatu*, eleganter, & Corneliano compendio. Regreſſus Germanicus, quia ab exercitu inferiori adſcenderat ad ſuperiorem, quem ſacramento adigeret, à quo tum redux ad inferiorem illum, qui apud Vbios. *Mercerus.* Faërnus legebat *regreſſum*, pro, *regreſſi*, & ad Germanicum referebat. De qua lectione mihi non liquet. *Vrſinus.* Satis mirari non poſſum, tam multa prætеriiſſe Beroaldum, aut ſi quis alius hos libros ex Mediceo manuſcripto tranſtulit & evulgavit. Quid hac lectione clarius in eo incorrupta, *ab Senatu, regreſſum jam.* tamen interpolant: *interea legati ab Senatu egreſſi, jam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt.* Acutior Mercerus nullo libri auxilio vitium & emendationem odoratus. *Pichena.*

2 *Conſulatu functum.*] Et quidem nuper. Conſul enim fuit anno ante, cum C. Silio. Munatium illum eſſe, qui Cenſor fuit anno DCCXXXII. fuge credere. Non facile ætas fert; non Taciti verba. Dixiſſet enim potius à præcipuo honore, *Cenſura functum.* Filius, credo, ejus. *Lipſius.*

3 *Nocte concubia vexillum.*] Quod vexillum? illud ne ſub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi ſolum, ſed duæ legiones in eadem culpa. quarum ſigna aquilæque in caſtris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, & obſerva ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureum fuit; quod adſervabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi ſoli jus & arbitrium proponendi. Hoc inſignite & κατ' ἐξοχὴν, Vexillum dictum. Docte

instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, ut regi crederes.

33 Interea Germanico per Gallias, ut diximus, [1] *census accipienti, excessisse Augustum* adfertur. Neptem ejus Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustæ nepos: sed anxius occultis in se patrui aviæque odiis, quorum [2] causæ acriores, quia iniquæ. quippe Drusi magna apud populum Rom. memoria, [3] credebaturque si rerum potitus foret, liber-

ctione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit & consenescere. Atque hinc Germaniciani formidabiliores. nam Pannonii subinde distracti: ut cum *depulsi æmulatione* cap. 18. cum *sermonem inter se parabant ob centurionem cognomento Sirpicum*, cap. 23. *Gronovius.*

1 *Census accipienti*] Ea forma sermonis Iurisconsulto dicta *legatio ad census accipiendos*: c. 1. n. De muneribus & honoribus. *Lipsius.*

2 *Quia iniquæ.*] A virtutibus ejus ortæ. Invidebant, & erectum ingenium timebant. *Idem.*

Causæ acriores, quia iniquæ.] Nam quidquid æquum ac justum est, certis finibus circumscriptum: neque eos egreditur. At injustum & iniquum, nullis certis terminis continetur. Tum nemo vult se injustum atque iniquum videri. Itaque, quanto quisque iniquius alterum odit, tanto majore studio conatur efficere, ut eum juste odisse videatur: alioqui enim injustum se, & iniquum esse fateatur necesse est. Ea res odium intendit. Præterea, qui justam odii causam habet, si odium aut deponat, aut remittat, lenitatis ac clementiæ laudem ex eo se adepturum videt. Intelligit etiam eum, quem aut odisse desinit, aut mitius ac moderatius odisse incipit, sibi eo nomine devinctum atque obstrictum fore. Nemo autem est, quin sibi, cum potest, libenter alios obliget. Eis enim quisque superior est, quos sibi obligatos & obnoxios habet. At, qui inique odit, si quid remittat ex odio, non ullam sibi laudem ex eo parit: sed potius ipsemet iniquum, & injustum fuisse se confitetur. Neque sibi propterea obligat, eum, cui jam minus iniquus est: sed ipse potius prioris illius odii ultro petere ab eo veniam debet. Atque hæc cum in omni hominum genere vera sunt, tum in Principibus verissima. Nunquam enim videri volunt errasse se. Itaque quos semel injuste odisse cœperunt, urgent ad extremum, ne principio injustum in eos odium suscepisse videantur. Qua de re dicam quiddam admirabile, sed longo usu, & multis exemplis confirmatum. Facilius impetrant veniam à multis principibus, & facilius cum eis in gratiam redeunt, qui jure eorum iram in se provocarunt, quam si quos ipsi principes sine ulla justa causa odisse cœperunt. Nam si illis ignoscant, vident se mansuetos, ac misericordes visum iri. Hos si omittant, verentur ne hoc ipso præteriti temporis injustitiam & iniquitatem agnoscere videantur. *Muretus.*

3 *Credebaturque, si rerum.*] Imo prodita à Tiberio ejus epistola est, qua de cogendo ad restituendam libertatem Augusto agebat. Quæ una causa necis pio in patriam juveni, sed infelici. Sueton. in Tiberio, cap. 1. *Lipsius.*

bertatem redditurus. unde in Germanicum favor, & ſpes eadem. Nam juveni civile ingenium, mira comitas, & diverſa à Tiberii ſermone, vultu, adrogantibus & obſcuris. Accedebant muliebres offenſiones, novercalibus Liviæ in Agrippinam ſtimulis; atque ipſa Agrippina paulo commotior, niſi quod caſtitate, & mariti amore, quamvis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus quanto ſummæ ſpei propior, tanto impenſius pro Tiberio niti. Sequanos proximos, & Belgarum civitates in verba ejus adigit. Dehinc audito legionum tumultu raptim profectus, obvias extra caſtra habuit, dejectis in terram oculis velut pœnitentia. Poſtquam vallum iniit, diſſoni queſtus audiri cœpere. & quidam prenſa manu ejus per ſpeciem oſculandi, inſeruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret: alii curvata ſenio membra oſtendebant. Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, *diſcedere in manipulos* jubet, *ſic melius audituros reſponſum*: *vexilla præferri*, [1] *ut id ſaltem diſcerneret cohortes.* tarde obtemperavere. Tunc [2] *a veneratione Auguſti* orſus, flexit ad *victorias triumphoſque Tiberii*, præcipuis laudibus celebrans, *quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. Italiæ* inde *conſenſum*, *Galliarum fidem* extollit, *nil uſquam* [illegible] *tur-*

1 *Vt id ſaltem diſcerneret cohortes.*] An, ut per id ſaltem Germanicus cohortes diſcerneret? Haud abſimile illud Terentii in fine Adelphi: *ut id oſtenderam, quod te iſti facilem, & feſtivum putant, id non fieri ex vera vita.* Ego ſic malim: ut ea vexillorum prælatio ſaltem diſcerneret cohortes. *Pichena.*

2 *A veneratione Auguſti orſus.*] Ita capio hæc verba, ut Germanicus initio orationis oculos conjecerit in imaginem Auguſti ſignis affixam, quam ſit veneratus genu flexo, & manu ori admota, mox orſus ſit proloqui. *Aurelius.* Sic poſſunt accipere, qui neſciunt, quid Tacito & aliis ſit *veneratio*: & certe id non omnes ſciunt. Vſurpant autem eam vocem pro ea, quam noluerunt dicere *venerabilitatem*: ut *veneratio Auguſti* non ſit actio aliorum circa eum, ſed ipſi inſita dignitas vel majeſtas: Sic lib. 12. *qui mos ſacerdotibus & ſacris antiquitus conceſſus, augebat venerationem fœminæ.* De Agrippina loquitur. Seneca ad

35 *turbidum aut discors.* Silentio hæc, vel murmure modico audita sunt. ut seditionem attigit, *ubi modestia militaris? ubi veteris disciplinæ decus? quonam tribunos? quo centuriones exegissent?* rogitans; nudant universi corpora, *cicatrices ex vulneribus*, *verberum notas* exprobrant: mox indiscretis vocibus [1] *pretia vacationum*, *angustias stipendii*, *duritiam operum*, ac propriis nominibus incusant, *vallum*, *fossas*; [2] *pabuli*, *materiæ*, *lignorum adgestus*, & si qua alia ex necessitate, aut [3] adversus otium castrorum quæruntur. Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur; qui tricena aut supra stipendia numerantes, [4] *mederetur fessis, neu mortem in iisdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem* *re-*

ad Polybium cap. 21. *qui munere fortunæ tantam venerationem receperat, ut felicitas ejus effugeret invidiam.* Iustinus de cohorte Alexandri lib. 13. *ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares.* Ergo à *veneratione Augusti orsus*, est, orsus dicere de magnitudine ac majestate illius Principis. *Gronovius.*

1 *Pretia vacationum.*] *Vacationes* capiendæ sunt munerum, quæ haud multum servilibus ministerijs distantia facere cogebantur manipulares. Exacte de his Saviles ad hist. 1, 46. *Freinshemius.*

2 *Pabuli, materiæ, lignorum adgestus.*] Monet me illustris Heinsius dubitandum vix esse, glossam e margine textui insertam. Vox enim *lignorum* vocis *materiæ* interpretatio. *Materiæ aggestus* est aggestus lignorum: ligna enim etiam *materia*. Eruditissimum Glossarium: *Materia*, ξυλεία. *Boxhornius.*

3 *Adversus otium castrorum.*] *Castra* hic indigitat longioris moræ, æstiva videlicet aut hiberna: hic enim otio locus est; non in expeditionibus aut frequenti mutatione castrorum. Ita Corbulo 11, 20, in castra consueta reducere exercitum jussus, *ut miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque fossam produxit.* Sic 13, 53. *ne segnem militem attinerent*, Pompejus Vetusque nonnulla opera moliti leguntur. *Freinshemius.* Seneca ep. 18. *Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessariis possit.* Livius lib. 39. *Et quia à bello quieta ut esset provincia, effecerat, ne in otio militem haberet; viam à Bononia perduxit Arretium.* Vopiscus Probo; *per milites, quos otiosos esse nunquam est passus. Exstant apud Ægyptum ejus opera, quæ per militem struxit in plurimis civitatibus.* Hæc *opere*, *imperio*, *labore*, *manu militari* facta dicebant. Suetonius Aug. 18. *fossas omnes, in quas Nilus exæstuat, oblimatas longa vetustate, militari opere detersit.* Plinius 11, 29. *Necare & in Syria locustas militari imperio coguntur.* Quintilianus 2 Inst. 13. *stratum militari labore iter.* Servius ad 8 Æneid. vers. 652. de Gallis urbem tenentibus: *adeo ut quæ incendere non poterant, militari manu diruerent*, usus in hostium opere verbo Romano. *Gronovius.*

4 *Mederetur fessis.*] Similia Iuliani milites, in seditione apud Lucanum:

——— *jam respice canos*,

In-

requiem orabant. fuere etiam qui legatam à divo Augusto pecuniam reposcerent, [1] faustis in Germanicum ominibus; [2] & si vellet imperium, [3] promptos ostentavere. Tum vero quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regrederetur. At ille *moriturum potius quam fidem exueret* clamitans, [4] ferrum à latere deripuit, elatumque

Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
Usus abit vitæ. bellis consumpsimus ævum:
Ad mortem dimitte senes.

Lipsius.

1 *Faustis in Germanicum ominibus.*] An vero, *nominibus*? Sic quidem Suetonius de Caligula: *Densissimo & lætissimo obviorum agmine incessit, super fausta nomina, sidus & pullum & pupum appellantium.* Fausta nomina sunt, Di te servent Auguste, Imperator, Princeps, Felix, Victor, aliaque ab adulatione vulgi nata. Dio quidem ab hac lectione est: Τόν τε Τιβέριον, inquit, ἐκακηγόρησαν, καὶ τὸν Γερμανικὸν αὐτοκράτορα ἐπεκάλεσαν. *Idem.*

Faustis in Germanicum ominibus.] *Omina* hoc loco sunt acclamationes propria significatione. *Omen* enim dictum quasi *Osmen* aut *Oremen*, quod ore & verbis fiat. Sic infra 5, 4. *festis in Cæsarem ominibus.* Plinius 28, 2. *primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Alter Plinius: *Optamus tibi & ominamur proximum in annum consulatum.* Ita hic milites Germanico imperium. Sic legerim infra hist. 2, 74. *fausta Vitellio omina precantem.* Et forte hist. 2. 80. *læta omina excepit.* Et hist. 4. 49. *læta Pisoni omina.* Freinshemius. Ovidius lib. 12. Metam.

felicem diximus illa
Conjuge Perithoum, quod pæne fefellimus omen.

Et alibi, *& reddidit omina votis*, de salutantibus inter se. Nec aliter Suetonius in Caligula, *super fausta omina*, non *nomina*. Gronovius.

2 *Et, si vellet imperium.*] Id Velleius ita exprimit: *Defuitque qui contra remp. duceret, non qui ducerentur.* Nec alio fine legata petunt: tamquam illum scilicet habeant pro herede. *Lipsius.*

3 *Promptas ostentavere.*] Scilicet legiones. Nemini quicquam debeam, si hoc præponam τῷ *promptis*, quod hic invectum est. Nam eadem Cornelius usurpat, quæ alibi summus scriptorum ejusque delicium Thucydides lib. 5. Ὅσας δὲ πόλεις παρέδοσαν Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις, ἐξεῖναι ἀπιέναι, ὅποι ἂν βούλωνται, αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔχοντας. Horatius: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Noster lib. 4. *Inerat modica militum manus tutela templi freti.* Et, *immensamque vim mortalium spectaculo intentos.* Salinerius. Suavius forsan, *promptas ostentare se.* Rescripsi præterea *promptas*, sed auctoritate codicis Medicæi, ut subaudiatur *legiones*: innuerintque isti, non se solum paratos agnoscere Imperatorem Germanicum, sed etiam legiones omnes, quarum ipsi tanquam internuntii. Videntur autem istud omne, non tam voce ostentasse quam gestu. *Gruterus.* M S. *promptas.* Ego nihil mutavi: seipsos enim promptos ostentant. *Pichena.*

4 *Ferrum à latere.*] Recte *à latere.* Nam mos priscus gladium ex humero suspendere, & dimittere ad latus. Homer. Iliad. ϛ.

Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο
ξίφος ἀργυρόηλον.

Gr-

tumque deferebat in pectus, ni proximi prensam [1] dextram vi attinuissent. extrema & conglobata inter se pars concionis, ac vix credibile dictu, [2] quidam singuli propius incedentes, *feriret*, hortabantur; & miles nomine Calusidius, strictum obtulit gladium, addito, *Acutiorem esse*. Sævum id, malique moris, etiam furentibus visum; ac spatium fuit, quo Cæsar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36 Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur *parari legatos, qui superiorem exercitum ad caussam eandam traherent: destinatum excidio Vbiorum oppidum: [3] imbutasque præda manus, in direptionem Galliarum erupturas.* Augebat metum gnarus Romanæ seditionis, & si omitteretur ripa, invasurus hostis: ac si auxilia & socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi: periculosa severitas; flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur, [4] in ancipiti Resp. Igitur volutatis inter se

Circum humeros jecit clavis gladium argentatum. Odyss. ζ.

——— Περὶ δ' ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμῳ.

——— *Gladium circumdedit armo.*

Virgilius.

Tum lateri atque humeris Tegeaum subligat ensem.

Idem.

——— *atque ensem collo suspendit eburnum.*

Nec id Heroum modo sæculo, sed obtinuit postea. atque adeo apud Romanos. Claudian.

Gestatosque patri scapulis radiantibus enses.

Et Germanos. Windichindus: *Subnixi stabant* (Saxones) *parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos.* Ad renes enim (ut ejusmodi scriptorum Atticismus est) valet Ad latera. *Lipsius.*

1 *Dextram vi attinuissent.*] Sallustius 3 histor. *Oppius postquam orans nil proficiebat, timidè veste tectum pugionem expedire conatus à Cotta Vultejoque impeditur.* Statius libro Theb. *exuerat vagina turbidus ensem, Aptabatque neci, comites tenuere.* Aurelius.

2 *Quidam singuli propius incedentes.*] Muretus *accedentes*. Melius ad sententiam. *Acidalius.* At sic quoque auctor. infra cap. 61. *incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Immo & Cicero lib. 2. de inventione: *Facilius autem ad inventionem animus incedet, si gesti negotii & suum & adversarii narrationem sæpe & diligenter pertractabit.* Gronovius.

3 *Imbutasque præda manus.*] *Imbutæ* hic sunt condocefactæ & quasi initiatæ. Sic lib. 3 histor. *ut civili præda miles imbueretur.* i. e. ut sensim paullatimque assuesceret atque erudiretur. *Freinshemius.*

4 *In ancipiti republica.*] Lego *respublica*, nominandi casu, ut præcesserunt

ſe rationibus, placitum ut epiſtolæ nomine principis ſcriberentur: *miſſionem dari vicena ſtipendia meritis, exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorum immunes, niſi propulſandi hoſtis:* [1] *legata quæ petiverant exſolvi duplicarique.* Senſit miles 37
in tempus conficta, ſtatimque flagitavit. miſſio per tribunos maturatur: largitio differebatur [2] in hiberna cujuſque. [3] Non abſceſſere quintani unetvicesi-

runt *ſeveritas, largitio.* Notavit & Muretus. Sic lib. 4. *invitas leges, rempublicam in ancipiti conqueſtos.* Acidalius. Corrupte olim. Recte MS. *reſpublica.* Pichena. Quia ſic in unico libro eſt, concedo. Alioqui facile, quod habebant editi, tueare; nam quemadmodum *in ancipiti reſpublica* dicitur intellecto verbo *erat*, ſic *in ancipiti republica* juxta belle dicitur intellecto ejuſdem verbi participio, *futurâ.* Gronovius.

1 *Legata quæ petiverant.*] Recte ergo in Suetonii Tiberio ſcriptum: *Militi poſt duplicata ex Auguſti teſtamento legata, nihil unquam largitus eſt.* ubi male Beroaldus *publicata.* Lipſius.

2 *In hiberna cujuſquam non abſceſſere.*] Malebam: *in hiberna uſquam:* ſed Ioſiæ Merceri, amici olim noſtri, veriſſima lectio & diſtinctio: *Largitio differebatur in hiberna cujuſque.* Nam in caſtris æſtivis junctim legiones habebantur, in hibernis ſingulæ ſeorſim. Volebant ergo differri, & interim divelli: ſed miles fraudem ſuſpicatus abnuit. *Idem.*

In hiberna cujuſquam.] Vitium hujus lectionis animadverſum viris doctis. Medicinam tentavere, quæ facillima fuit, obſervato more militiæ. Æſtiva caſtra plures legiones habuerunt intra idem vallum paratas hoſti: ubi hiems ingruebat, abibant in hiberna, quæ ſæpius intra urbes aut proxime eas: & abibant diſcretæ ac ſeparatæ legiones, ut ſæpius tot civitates hibernis tenerent, quot legiones eſſent; aut ſi quando duæ tenerentur iiſdem hibernis, caſtra tamen ſeparatim metarentur. Exempla ubique apud Cæſarem, Tacitum, alios; Et noſtra militia idem tenet, quæ ſingulas catervas hibernatum mittit præſidio ſingulis civitatibus. In exercitu Pannonico ſupra cap. 30. ubi vides iiſdem æſtivis attentas ſimul tres legiones; ſeparatas, quum itum in hiberna. Itaque nonani illi manendum ſimul in æſtivis clamabant, dum pollicitorum fides appareret, ne ſeparati ſpernerentur. Idem prorſus, in hoc exercitu Germanico fuit. Quatuor legiones in iiſdem æſtivis erant, prima, quinta, viceſima, & unetviceſima. Earum ſeditionem periculoſiſſimam ſummæ rerum veritus Germanicus, literas Tiberii fingit, quis promiſſa miſſio & pecunia: ſpe fore ut pollicitis deliniti placarentur, quæ deinde ſeparatis in hiberna repræſentarentur, uti è re & commodo reip. viſum eſſet. Senſit miles & promiſſorum fidem præſentem flagitavit. Itaque miſſioni ſtatim intentum, pecunia rurſus dilata, donec in hiberna diſcretis legionibus ſolveretur. Itaque leviſſima mutatione ſcribendum: *Largitio differebatur in hiberna cuiuſque. Non abſceſſere Quintani.* Rurſus ut in illo ſuperiori loco: *Et ſoluti piaculo ſuis quiſque hibernis redderentur.* Nam mox vides Quintam & Vnetviceſimam legiones hiemare in Veteribus; Primam & Viceſimam apud Aram Vbiorum, & ibi diſcreta primæ legionis caſtra. *Mercerus.* Vitium ex ingenio vidit correxitque Mercerus. Ego manuſcripti fide confirmo. *Pichena.*

3 *Non abſceſſere quintani unetviceſima-*

cesimanique, donec iisdem in æstivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Cæsaris pecunia persolveretur. Primam ac vicesimam legiones Cæcina legatus in civitatem Vbiorum reduxit, turpi agmine, [1] cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus, secundam & tertiamdecumam, & sextamdecumam [2] legiones nihil cunctatas sacramento adigit. Quartadecumani paulum dubitaverant. pecunia & missio,

simanique.] Ergo reliqui abscessere, prius quam iis in castris pecunia ipsis persolveretur? Necessario videtur sequi ex hac lectione; sed nihil tale Tacitus: immo diserte contrarium mox; *fisci de Imperatore rapti.* infra I, 42. *non missione, non pecunia satiates.* Quod dicam, non habeo, nisi forte placet legendum: *Non abscessere, donec* &c. ut de omnibus istis legionibus intelligatur: quæ certe omnes in pari causa. Sed quia subjicitur primam & vicesimam legiones in hiberna reductas fuisse, aliquis forte putavit illud, *Non abscessere*, de quinta & unetvicesima tantum legione dici. Sed considerandum erat eam primanorum vicesimanorumque reductionem factam fuisse persoluta jam pecunia. Ergo hic videtur fuisse auctoris sensus. Largitio differebatur in hiberna: legiones præsentem exigebant, ea accepta redierunt in hiberna. Prima & vicesima in Vbios; reliquæ duæ ad Vetera: quarum mentionem distulit, donec alterarum seditionem plene enarrasset; deinde horum etiam tumultum pœnamque ex sequutus est infra CXLIV. *Freinshemius.* Sic interpretor immotam priscam lectionem. Cum acquiessent primani & vicesimani, tardum fuit quintanis unetvicesimanisque exspectare, donec in hiberna veniretur: ideoque occlamitaverunt minitabundi, non se vestigium moturos, non in officio futuros, nisi & nummi repræsentarentur: nec destiterunt tumultuari; donec concederet Germanicus. Hoc cum extorsissent duæ legiones improbæ, si non necessario, at prudenter placuit, ut modestioribus & moram passis ultro par honor haberetur; ne illi videntes contumaciam furoris sociis profuisse, rursus exasperarentur, & male obrutum incendium resurgeret. *Gronovius.*

1 *Cum fisci de Imperatore.*] Tangit non dubie moren priscum, quo pecunias solitum deponere ad signa. ii enim militares dii, id templum. Vegetius lib. II. cap. XX. Suet. Domit. cap. VII. *Lipsius.*

Fisci de imperatore rapti, inter signa.] Sacci, qui pecuniam imperatoris continerent, ab illo per milites rapti: & inter signa militaria traducti sunt, ubi privata militum pecunia ex dimidia donativi, decem saccis adservabatur, ex more veteri, de quo Vegetius lib. II. cap. XX. Eo pertinet edictum Domitiani vetans, *plusquam mille nummos à quoquam ad signa deponi*, teste Suetonio. Quare miles quidam ita legavit, *Dari volo à Iulio actore aureos tot: & in castris quos habeo tot*, ut est apud Iulianum. lib. XCVI. D. de legatis I. Indeque dictum *peculium castrense.* Vertranius.

2 *Legiones nihil contatus.*] Imo, *contatas.* uti ad legiones ipsas referas. *Lipsius.*

Legiones nihil cunctatas.] Sic optime

missio, quamvis non flagitantibus oblata est. At in 38
Chaucis cœptavere seditionem [1] præsidium agitantes vexillarii discordium legionum, & præsenti duorum militum

optime Man. Male prius, *cunctatus*, quod antea ex ingenio animadverterat sagacissimus Lipsius. *Pichena.*

1 *Præsidium agitantes vexillarii discordium legionum.*] Frequens auctori nostro *vexillariorum* mentio. at quod militum genus esset, haud satis liquet. Lipsius de militia Romana lib. 1. dial. 8. & lib. 5. dial. 19. fuisse tradit, exauctoratos milites, & nondum plene missos, qui dum præmia & agros expectant, velut veterani, & evocati quidam, à legionibus discreti, ad vexillum retinebantur, ideoque *vexillarii* dicti: ac de his capienda esse verba Taciti de exauctoratis, paullo supra: *missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui senadena fecissent, ac retineri sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Ipsum & alii sequuntur. Tamen multa sunt, quæ me dissentire cogunt. Numquam enim eos Tacitus *veteranos* appellavit, aut aliquid dixit, unde id suspicari possis. Immo contrarium arguitur lib. 2. histor. *nec tres prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere.* & inferius: *quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* Secundo, cum aliquando maximus *vexillariorum* numerus esset in exercitibus, sicuti eodem lib. secundo histor. Muciano tribuuntur *tredecim vexillariorum millia*; si veterani omnes, quæ vires illis resistere potuissent? Ac tot simul sub vexillo retenti, dum agros & præmia expectarent; quas turbas ac seditiones suscitavissent, ea efflagitando, corruptissima præsertim disciplina? cum de legionariis ipsis, qui nondum veterani, id sæpius audiatur. Tertio, quod hic Tacitus loquitur de agitantibus præsidium in Chaucis, verisimile est, eos aliquandiu ibi mansisse, at missio & exauctoratio à Germanico paulo antea, ac forsan illis ipsis diebus; data fuit, ut supra patet: ergo *vexillarii* isti ex eodem numero exauctoratorum esse non poterant. Quarto, exauctorati tunc apud aram Vbiorum sub vexillo hiemabant, ut paulo infra Tacitus ait: ergo non iidem qui in Chaucis. Quinto & ultimo, veterani ab sexdecim annis, ceterorum erant immunes, nisi propulsandi hostis: ergo & præsidii agitandi, & tamen id præcipuè muneris ab istis curabatur. Censeo igitur, eos fuisse partem legionariorum militum, qui à sua legione abessent: ac *vexillarios* appellatos, quia ab Aquilis legionum separati, sub vexillis propriis militarent. Observabis enim, eos plerumque alicujus *legionis vexillarios* dici, & tamen eam ipsam legionem non esse inter præsentes. Firmatur hæc opinio lib. 2. histor. *præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.* At superius eodem lib. dixit, e Dalmatia præmissa Othoni bina millia militum e quatuor legionibus, quarum præcipua Quartadecima: ergo inter præmissos illi, quos postea, suos *vexillarios*, legio vocat. Clarius eodem lib. in ipsa pugna: *circumventi plurium accursu Quartadecimani.* nempe iidem, quos deinde dixit *vexillarios pulsos.* nam legio ipsa prælio non adfuit, ut patet. juvat etiam locus Annal. lib. 14. *jam Suetonio quartadecima legio, cum vexillariis vicesimariis, & à proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant.* Paulo post, dum eosdem in aciem componit, ait, *legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus*

militum supplicio paulum repressi sunt. Iusserat id Mennius castrorum præfectus, [1] bono magis exemplo, quam concesso jure. deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutæ latebræ, præsidium ab audacia mutuatur: *Non præfectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari.* simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & *si quis agmine decessisset, pro desertore fore* clamitans, reduxit in hiberna turbidos,

eques astitit. ubi *legionariorum* appellatione videtur simul comprehendere quartamdecimam legionem, ac *vexillarios* vicesimæ. nam pro levi armatura capiendi sunt *auxiliares*, ut docet Lipsius de militia Romana. lib. 2. dial. 2. Item *vexillarios*, non fuisse equites, alibi Tacitus probat, qui separatim, *vexillarios*, & *equites* appellat. Aliquando Tacitus pro *vexillariis*, dicere solet, *vexillum.* Annal. lib. XV. *vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto.* histor. lib. 2. *tertiadecimæ legionis vexillum.* lib. III. *cum vexillis nonæ, secundæque & vicesimæ Britannicarum legionum.* Nam de his ipsis in fine lib. 2. dixit, *cum vexillariis trium Britannicarum legionum.* Habemus etiam *vexillarios cohortium.* histor. lib. III. *Antonio vexillarios è cohortibus, & partem equitum, ad invadendam Italiam rapienti.* quos eadem ratione interpretor milites à cohortibus suis, nempe auxiliariis, separatos. *Puhena.*

1 *Bono magis exemplo, quam concesso jure.*] Soli enim illi jus plectendi militis, qui exercitus rector. Et Augusti quidem instituto (quod apud Dionem libro LIII.) solis Proprætoribus sive legatis Augusti, quos gladio succinxerat, id jus fuit: postea etiam proconsulibus: universisque provinciarum rectoribus, ex lege VI. De off. præsid. Saltem ut punirent milites gregarios. leg. IX. De custod. reorum: *Qui exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet.* Lipsius.

Bono magis exemplo, quam concesso jure.] Digna quidem, unde postea exemplum caperetur, sed potestatem præfecti egressa sententia. Sic est. Ipsum factum in exemplum ire potuit, quo deinceps alii simili in necessitate uterentur: quanquam non eo consilio fecerit iste. sicut in his Livii 34. *Sed utrum pejor ipsa res, an pejore exemplo agatur.* Freinshemius. Ego accipio: magis opportune atque utiliter, quam legitime & ex disciplina. Nam imitationem si cogites, *exemplum malum* erat, præsertim militiæ, gladio quemquam uti, cui jus utendi non est, vel in usum publicum. Unde illud Galbæ: *commilito quis jussit.* Et inde ausus L. Otho imperatoris pater *milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, & quidem ante principia se coram, quamvis ob idipsum promotos in ampliorem gradum à Claudio sciret,* quo facto gloriam eum auxisse testis Suetonius. Eodem pertinet Velleii, cum Clodium à Milone jugulatum ait *exemplo inutili, sed facto salutari reipublicæ.* Hic respexit ad imitationem. At Tacitus *bono exemplo* non dixit pro re imitanda, sed simpliciter pro *bene*: quemadmodum Iuvenalis. *Exemplo quodcumque malo committitur.* hoc est, male aut perperam. Bene autem factum interpre-

bidos, & nihil auſos. Interea [1] legati ab ſenatu, 39
regreſſum jam apud aram Vbiorum, Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque viceſima, veteranique nuper miſſi ſub vexillo hiemabant. Pavidos & conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrum juſſu, qui irrita facerent, quæ per ſeditionem expreſſerant. utque mos vulgo, quamvis falſis reum ſubdere, Munatium Plancum [2] conſulatu functum, principem legationis, auctorem ſenatuſconſulti incuſant: & [3] nocte concubia vexillum in domo Germa-

pretatur ob utilitatem præſentem. *Gronovius.*

1 *Ab Senatu egreſſi.*] Sive placet, *digreſſi.* Vulgo eſt, *regreſſi:* ſed falſo, nequedum ulli miſſi. Intellegit legatos, vel qui à Senatu decreti ad ferendum Proconſulare imperium, de quibus ſupra: vel qui à Tiberio miſſi ad turbas ſedandas, de quibus jam audierat. hoc Dio ſentire videtur. Res ſic videtur: ſed ut aperte fabuler, *ab Senatu digreſſi* vel *egreſſi*, haud ſatis placet: magis lectio Florentini codicis. *legati ab Senatu, regreſſum jam.* ut à ſuperiore exercitu regreſſum iterum ad Aram Vbiorum velit, ibique conventum. Ac plurimum fortaſſe ibi, aut Coloniæ Agrippinæ, agebat: quidni, vel in uxoris patriſque ejus gratiam? *Lipſius.*

Legati ab Senatu egreſſi jam apud Aram.] Priſca omnis lectio, *Regreſſi.* quam falſam eſſe viderunt viri docti & mutaverunt. Sed ego ſane malim, *legati ab Senatu regreſſum jam apud Aram Vbiorum Germanicum adeunt.* Alioqui neque illud *jam*, quo referas, habeas, & *egreſſos ab Senatu* legatos meiuo ut ſatis Latine dixeris. At *legati ab ſenatu*, eleganter, & Corneliano compendio. Regreſſus Germanicus, quia ab exercitu inferiori adſcenderat ad ſuperiorem, quem ſacramento adigeret, à quo tum redux ad inferiorem illum, qui apud Vbios. *Mercerus.* Faërnus legebat *regreſſum*, pro, *regreſſi*, & ad Germanicum referebat. De qua lectione mihi non liquet. *Vrſinus.* Satis mirari non poſſum, tam multa præteriiſſe Beroaldum, aut ſi quis alius hos libros ex Medicæo manuſcripto tranſtulit & evulgavit. Quid hac lectione clarius in eo incorrupta, *ab Senatu, regreſſum jam.* tamen interpolant: *interea legati ab Senatu egreſſi, jam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt.* Acutior Mercerus nullo libri auxilio vitium & emendationem odoratus. *Pichena.*

2 *Conſulatu functum.*] Et quidem nuper. Conſul enim fuit anno ante, cum C. Silio. Munatium illum eſſe, qui Cenſor fuit anno DCCXXXII. fuge credere. Non facile ætas fert; non Taciti verba. Dixiſſet enim potius à præcipuo honore, *Cenſura functum.* Filius, credo, ejus. *Lipſius.*

3 *Nocte concubia vexillum.*] Quod vexillum? illud ne ſub quo veterani habebantur? non videtur. Non enim illi ſolum, ſed duæ legiones in eadem culpa. quarum ſigna aquilæque in caſtris, non in tabernaculo ducis. Refer ergo ad aliud vexillum, & obſerva ritum antiquum. Signum futuræ pugnæ, vexillum purpureum fuit; quod adſervabatur merito in tabernaculo ducis, quia illi ſoli jus & arbitrium proponendi. Hoc inſignite & κατ' ἐξοχὴν, Vexillum dictum. Docte

Germanici ſitum flagitare occipiunt: concurſuque ad januam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæſarem tradere vexillum intento mortis metu ſubigunt. mox vagi per vias, obvios habuere legatos, audita conſternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias; cædem parant: Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat. neque aliud periclitanti ſubſidium,

Gloſſæ veteres: Ῥύσιον φάρσος, *vexillum.* At de more, Cæſar belli Gallici lib. II. *Cæſari omnia uno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat inſigne cum ad arma concurri oporteret.* De bello civili: *Sequenti die cum iter facere Cæſar vellet, renunciatum eſt à ſpeculatoribus Pompeium de tertia vigilia in acie ſtetiſſe. Hoc nuncio allato, vexillum propoſuit.* Plutarchus formam ejus ſatis deſcribit in Fabio: Τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκαν. Ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος: *Signum pugnæ propoſuit. eſt autem tunica coccinea, ſuper prætorium extenſa.* Quod Plutarchus χιτῶνα dicit, Tunicam etiam Iſidorus: *Ruſſata, quam pœniceam vocant, nos coccineam. Hac ſub conſulibus Romani uſi ſunt milites, unde etiam Ruſſati vocabantur. Solebat enim pridie quam dimicandum eſſet, ante principia poni* (vellem dixiſſet, *ante prætorium poni*, vel, *ſupra prætorium*; id enim verius) *quaſi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Plutarchus iterum in Bruto: Ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν τοῦ Βρούτου χάρακι καὶ τοῦ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών: *Una cum luce, propoſitum fuit in Bruti & Caſſii caſtris ſignum pugnæ, tunica punicea:* Non ergo ſimpliciter velum fuit, ſed tunicæ forma. Manſit is mos ad tempora imperii labentis. Ammianus lib. XXVII. *Signis illico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorum ſtetit regibilis miles: vexillum opperiens extollendum, quod erat opportune ſubeundæ indicium pugnæ.* Hoc illud vexillum eſt quod lymphati milites poſtulant, & cum eo jus ſcilicet cædis & armorum. *Lipſius.*

Vexillum in domo Germanici.] De hoc multa Lipſius. Conſiderandum autem annon fuerit, quale Dio lib. 40. deſcribit in adverſis ominibus Craſſi, τῶν μεγάλων τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων. *Freinshemius.* Non poſſum ſubſcribere viris doctiſſimis, quibus libenter aſſurgo. Quorſum enim ſignum pugnæ, ubi nemo hoſtis? poſtquam in hiberna jam conceſſerant? Sed jus cædis, inquit, poſtulant & armorum. Itane? armorum, adverſus quos? Legatos. At hi inermes. Cædis tamen, quorum? Eorundem. At etiam ſacroſancti. An Germanicus cum tandem, invitus licet, vexillum tradidit, ſimul jus dedit cædendi legatos? Dii meliora. Ego vero, *vexillum* intelligo, de quo legis hoc ipſo capite: *Veteranique nuper miſſi ſub vexillo hiemabant:* quod nacti erant, cum exauctorarentur. Hoc ſuſpicabantur veniſſe, qui ſibi exemptum atque ſuppreſſum irent, ab ſenatu legatos: ideo illud in ſua poteſtate eſſe optimum rebantur. Etſi autem tot erant caligæ, tot millia clavorum, ut, quamvis hoc ſuppreſſum eſſet, quod acceperant, aliud renovato tumultu extorquere poſſent; tamen ipſum omen verebantur, ſi, modo quod accepiſſent, fieret irritum.

ſidium, [1] quam caſtra primæ legionis. illic ſigna & aquilam amplexus, religione ſeſe tutabatur: ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris, ſanguine ſuo [2] altaria deum commaculaviſſet. Luce demum, poſtquam dux, & miles, & facta noſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus, perduci ad ſe Plancum imperat, recipitque in tribunal. Tum *fatalem* increpans *rabiem*, *neque militum*, [3] *ſed deum ira reſurgere*, cur venerint legati aperit: *jus legationis, atque ipſius Planci gravem & immeritum caſum, ſimul quantum dedecoris adierit legio*, facunde miſeratur. attonitaque magis, quam quieta concione, legatos præſidio auxiliarium equitum dimittit. [4] Eo in metu arguere Germanicum omnes, *quod non ad ſuperiorem exercitum pergeret, ubi obſequia, & contra rebellis auxilium. Satis ſuperque miſſione & pecunia, & mol-*

irritum. Et facile ſubſerviebant veteranis, qui ſub ſignis manebant, quippe metuentes, ne, ſi veteranis auferretur vexillum, ab ſeſe repeterentur nummi eadem vi expreſſi. *Gronovius.*

1 *Quam caſtra primæ legionis: illic ſigna & aquilam amplexus.*] Hæreo an diſtinguendum ſit, *quam caſtra, primæ legionis illic ſigna.* Videntur enim duæ hæ legiones unis in hibernis fuiſſe: ſic tamen, ut ritu Romano, quæque legio cum ſignis ſeorſum locaretur. Ideo ait Plancum confugiſſe ad aquilam & ſigna primæ legionis. Supra, tres legiones Pannonicæ caſtris æſtivis ſimul habebantur: ſeparatæ tamen aquilæ, donec per furorem, *una tres aquilas & ſigna cohortium locarent*, ait Tacitus. Receptam tamen interpunctionem tueri videtur, quod ſequitur, *Quantum dedecoris adierit legio, facunde miſeratur.* ut videantur hæc in unius legionis caſtris geſta. *Lipſius.*

2 *Altaria Deum.*] Sunt aræ, ut opinor, quæ in Principiis honori Aquilarum & caſtrenſium Deorum erant: itemque Principum, quorum effigies in ſignis. Vide Militiam noſtram, lib. v. Dial. IV. *Idem.*

3 *Sed deum ira reſurgere.*] Nempe eam rabiem. Fatalem eam rabiem eſſe incuſans, neque ſponte militum, ſed deorum ira recrudeſcere, ut recte Freinshemius. Quod moneo, ne quem pelliceat, *res vergere*, quod non nemo conjecit, & vidi, quibus placeret. Tacitus lib. 2. Hiſt. *Eadem illos deum ira, eadem hominum rabies; eadem ſcelerum cauſa in diſcordiam egere.* Cicero pro Ligario: *Ac mihi quidem, ſi proprium & verum nomen noſtri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidiſſe videtur, & improvidas hominum mentes occupaviſſe, ut nemo mirari debeat humana conſilia divina neceſſitate eſſe ſuperata.* Gronovius.

4 *Eo in metu arguere.*] Faernus ſcribebat: *Eo in motu.* Vrſinus, *Eo in motu*, id eſt, ea in trepidatione. *Freinsh.*

& mollibus consultis peccatum: vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam conjugem, inter furentes, & omnis humani juris violatores haberet? illos saltem avo & Reip. redderet. Diu cunctatus, [1] aspernantem uxorem, cum *se divo Augusto ortam, neque degenerem ad pericula* testaretur, postremo uterum ejus, & communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. Incedebat muliebre & miserabile agmen, profuga ducis uxor parvulum [2] sinu filium gerens; lamentanter circum amicorum conjuges, quæ simul trahebantur; [3] nec minus tristes qui ma-
41 nebant. Non florentis Cæsaris, neque suis in castris, sed [4] velut in urbe victa facies, gemitusque ac planctus, etiam militum aures oraque advertêre. Progrediuntur contuberniis: *quis ille flebilis sonus?* [1] *quod*

1 *Aspernantem uxorem.*] Puto verius, *aspernante uxore.* Lipsius.

Aspernantem uxorem.] Pendet hic sensus à voce *perpulit.* Freinshemius.

2 *Sinu filium gerens.*] Quum scilicet in curru aut navi sederet. nec enim pedes tantum iter confectura erat, ut veriti videntur interpretes, qui puerum brachiis matris, qui collo suspenderunt, quo scilicet commodius portaretur. Ita mox 2, 75. eadem Agrippina mariti *feralis reliquias sinu tulit.* Idem.

3 *Nec minus tristes qui*] Lego, *quæ.* de feminis enim sermo, conjugibusque amicorum. *Lipsius.*

Nec minus tristes qui manebant.] Scilicet amici Germanici, ejus suamque vicem dolentes, quod solatio conjugum fraudarentur: par enim erat, hos omnes ducis uxorem comitari. Rectior itaque vetus scriptio, quam nova castigatio *quæ.* Salinerius. Germanicus nimirum ejusque amici, quorum conjuges abscedebant. nec enim *quæ* legendum esse arbitror, referendumque ad conjuges amicorum, cum verisimile sit in re tam trepida, & abeunte ducis uxore, earum paucas in castris mansuras fuisse. *Freinshem.*

4 *Velut in urbe victa facies gemitusque.*] Malim distinguere, *sed velut in urbe victa facies* (scilicet, erat) *gemitusque ac planctus.* Notetur verbum *advertere* hoc eleganti significatu. sic l. 4. Ann. *Atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit.* Lib. 6. Annal. *Neque exuerat pudorem, ut vulgum miseratione adverteret.* Plin. lib. 1. Ep. x. sic etiam utitur. *Multa in Euphrate sic eminent & elucent, ut mediocriter quoque doctos advertant & afficiant.* Seneca Epistola cxv. paullo aliter: *Qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illas & in se advertunt.* Quamvis hic alii *avertunt* malint. *Acidalius.* Distinctio Acidalii non placet, quamvis & Freinshemius eam secutus sit. Ea, inquit, facies rerum, non florenti Cæsari & castris suis subnixo, sed urbi captæ conveniens, hoc est, discessus hic muliebris agminis trepidus atque inhonorus, gemitusque ac planctus, etiam militum animos visu audituque perculsit. *Gronovius.*

1 *Quod*

[1] *quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ uxoris, aut comitatus soliti, pergere ad Treveros,* [2] *& externæ fidei.* Pudor inde & miseratio, & patris Agrippæ, Augusti avi memoria, socer Drusus; ipsa insigni fecunditate, præclara pudicitia: [3] jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem [4] militari vocabulo *Caligulam* appellabant, quia plerumque [5] ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. Sed nihil æque flexit, quam invidia in Treveros, orant, obsistunt, *rediret, maneret*:

1 *Quod tam triste.*] Videtur deesse aliquod verbum & fortasse legi potest: *Quod tam triste spectaculum.* Vrsinus. Vox substantiva desideratur. quam adscripserat Muretus, *quod spectaculum tam triste?* sed addito P. Danesii nomine. *Acidalius.* Quasi non passim veteres hoc compendio sermonis utantur. Virgilius, *Triste lupus stabulis.* Ovidius: *Qui cum triste aliquid statuit, fit tristis & ipse.* Petronius: *Ne quid tristius exspectarem, comitatus faciebat. Et, si quid tristius paras.* Intelligo autem in Tacito, *genus hominum & rerum.* Gronovius.

2 *Et externæ fidei.*] Non ergo colonia tunc Treviri fuisse videntur: etsi in Hist. lib. IV. bis sic appellat, putemque sub Claudio hoc jure demum donatos. *Lipsius.*

3 *Iam infans in castris.*] Caium Caligulam in castris natum versiculi prisci adfirmabant:

In castris genitus, patriis nutritus in armis;
Iam designati Principis omen erat.

Etiam Plinius in Germanica historia, apud Treveros vico Ambitarino, id est, apud hiberna legionum. Et clare hic noster. Alii aliter: vide EXCVRS. in L. Idem.

4 *Militari vocabulo.*] Hoc est, à militibus, & ipsorum ex more ingenioque indito. Ii enim homines, ut rudes & simplices, plerumque crassa & aliis ridenda nomina rebus imponebant, ita supra I. 23. *Lucillio militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant.* Apud Marcellin. 17. *quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat.* ejus farinæ ferme erant, quæ triumphantibus accinebant. *Freinshemius.*

5 *Ad concilianda studia vulgi.*] Ait, studia vulgi: militaris scilicet. Nam Tribuni & centuriones dignioresque militum, veste & habitu erant à gregariis distincti, ut alibi dicam accurate. At Caliga, tegmen vulgi. Infra: *Tamquam parum ambitiose filium gregali habitu circumferat, Caligulamque appellari velit.* Non ita plene Dio expressit, qui vertit, Ὅτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὸ πλεῖστον τραφεὶς τοῖς στρατιωτικοῖς ὑποδήμασιν ἀντὶ τῶν ἀστικῶν ἐχρῆτο. Melius Suetonius, *Caligulæ cognomen castrensi joco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur.* Caligatus igitur, manipularis, gregarius, eadem sunt: pro militum plebe, id est, qui honorem aut gradum in castris nondum ceperunt. Suet. in Augusto, cap. XXV. *Dona militaria aliquanto facilius phaleras & torques, quidquid auro argentoque constaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat: has quam parcissime & sine ambitione, ac sæpe etiam caligatis tribuit.* Iurisconsultus, l. 12. De custod. reorum: *Qui exer-*

neret: pars Agrippinæ occurſantes, plurimi ad Germanicum regreſſi. iſque ut erat recens dolore & ira,
42 apud circumfuſos ita cœpit. *Non mihi uxor, aut filius, patre & Rep. cariores ſunt: ſed illum quidem ſua majeſtas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent: conjugem, & liberos meos, quos pro gloria veſtra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus ſummoveo, ut quicquid iſtuc ſceleris imminet, meo tantum ſanguine pietur; neve occiſus Auguſti pronepos, interfecta Tiberii nurus, nocentiores vos faciat. quid enim per hos dies inauſum, intemeratumve vobis?* [1] *Quod nomen huic cœtui dabo?* milites *ne appellem? qui filium imperatoris veſtri* [2] *vallo & armis circumſediſtis. An* cives? *quibus tam projecta ſenatus auctoritas. hoſtium quoque jus, & ſacræ legationis, & fas gentium rupiſtis. Divus Iulius ſeditionem exercitus* [3] *verbo uno compeſcuit,* [4] Quirites *vocando, qui ſacramentum ejus detrectabant. Divus Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit. nos, ut nondum eoſdem, ita ex illis ortos, ſi Hiſpaniæ Syriæve miles*

exercitum accipit, jus animadvertendi in milites caligatos habet. cum exceptione dixit, quia in digniores non habet. Legi in lapide vetuſto,

C. OPPIO. C. F. VEL.
OMNIBVS. OFFICIIS.
IN CALIGA. FVNCTO.

Et ab eadem ſententia Seneca quinto De Beneficiis ſcripſit, *Marium à caliga ad conſulatum perveniſſe:* id eſt ab infimis ordinibus. Item Plinius lib. VII. Ventidium *inopem juventam in militari caliga toleraſſe.* Quamquam non abnuam, quin caliga digniorum etiam militum, ſed cum diſcrimine, puta aureis argenteiſve clavis diſtinctæ. Vnde cum additione *Speculatoria caliga*, apud Sueton. & Tertullianum. *Lipſius.*

1 *Quod nomen huic cœtui dabo?*] Imitatum videtur ex oratione Scipionis apud Livium, pariter in ſeditione militari. lib. XXVIII. *Quos nec quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. cives? qui à patria veſtra deſciſtis. milites? qui imperium auſpiciumque abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis.* Idem.

2 *Vallo & armis circumſediſtis.*] Res ita habet: vallo rectè ſe obſeſſum dixit Germanicus. quamquam enim neque tum demum, neque eo fine jactum erat vallum, tamen ad detinendum eum aſſervandumque milites eò ipſo, quod longe alium in finem extructum fuerat, abuſi ſunt: aut certe abuſos ille videri voluit. *Freinshem.*

3 *Verbo uno compeſcuit.*] Plutarchus, Dio, Suetonius, & Lucanus,

— *diſcedite caſtris,*
Tradite noſtra viris ignavi ſigna Quirites.

Lipſius.

4 *Quirites vocando.*] Lampridius Alexan-

miles aspernaretur, tamen mirum & indignum erat: primane, & vicesima legiones, [1] *illa signis à Tiberio acceptis,* [2] *tu tot prœliorum socia, tot præmiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos, non missione, non pecunia satiatos: hic tantum interfici centuriones, ejici tribunos, includi legatos: infecta sanguine castra, flumina: meque precariam animam inter infensos trahere? Cur enim* 43
primo concionis die ferrum illud quod pectori meo infigere parabam detraxistis, ô improvidi amici? melius & amantius ille, qui gladium offerebat: cecidissem certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius: legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen & trium legionum ulcisceretur. Neque enim dii sinant, [3] *ut Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos. Tua dive Auguste cælo recepta mens,* [4] *tua pater Druse imago, tui memoria,*

Alexandro Severo: *Severitatis autem tanta fuit in milites, ut sæpe legiones integras exauctoraverit, ex militibus Quirites appellans.* Gronovius.

1 *Illa signis à Tib.*] Apparet religionem aliquam fuisse in militia ordienda. Credo autem hanc primam legionem conscriptam, post cladem Vari. *Lipsius.*

2 *Tu tot præliorum socia.*] Plerique ad Tiberium trahunt: rectius opinor quam qui ad Germanicum. nec moveor vocabulo *ducis*, quod utique huic quam illi in præsens aptius est: sed ad præteritum tempus merito refertur, cujus memoriam militibus hic refricat Germanicus. *Freinshemius.*

3 *Vt Belgarum istud decus sit.*] Gloriemur Belgæ. Nos jam olim Cæsaris testimonio, *omnium Gallorum fortissimi*: nos nunc Germanici, idonei & validi *subvenire Romano nomini, comprimere Germaniæ populos.* Nos Civilis voce, *Gallorum robur.* Præclara ista, at non illud,

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Olim fuere strenui Milesii.

Lipsius.

4 *Tua pater Druse imago.*] Cur imaginis mentio? Suspicor hujus Drusi inter signa imaginem cultam: quia eo duce res pulcherrimæ gestæ. Nec enim solæ Impp. imagines habebantur innexæ signis, sed & aliorum quos Imperator sibi velut æquabat. Sueton. Tiberio: *Quadam munera Syriacis legionibus dedit, quod solæ nullam Seiani imaginem inter signa coluissent.* Hanc igitur præsentem intuens, ista pronuntiat filius. *Idem.*

Tua pater Druse imago.] Quænam? illane quæ forte inter signa culta? dubito. nec sat scio si mortuorum imagines ibi fixæ, nisi dicatorum inter numina. Potius videatur revocare militibus in animum ipsius Drusi imaginem, mentibus eorum adhuc impressam, quem nuper ducem viderant; utque magis se explicet, vocem memo-

moria, [1] *iisdem istis cum militibus, quos jam pudor & gloria intrat, eluant hanc maculam, irasque civiles in exitium hostibus vertant. Vos quoque,* [2] *quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi conjugem ac filium redditis, discedite à contactu, ac dividite turbidos, id stabile ad pœ-*
44 *nitentiam, id fidei vinculum erit.* Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes, orabant, *puniret noxios, ignosceret lapsis, & duceret in hostem; revocaretur conjunx, rediret legionum alumnus, neve obses Gallis traderetur.* Reditum Agrippinæ excusavit ob imminentem partum, & hiemem: *venturum filium: cetera ipsi exsequerentur.* Discurrunt mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad [3] legatum legionis primæ C. Cetronium, qui [4] judicium & pœnas de

memoria adjicit. Talem imaginem proponit Tacitus fin. Agricolæ sui: & notum est, quid inter varios militum motus recordatio ducis sæpe profecerit. *Freinshemius.*

1 *Iisdem istis cum militibus.*] Omnino legendum *commilitibus.* Ipsis enim elui vult hanc maculam, ipsos exsolvi hac culpa. Frequens autem ducibus milites benigniore vocabulo *commilites* appellare. Sic Historiarum primo in Pisoniana: *Quis ad vos processerim commilitones.* Grotius. Sensum eundem in prisca lectione patere censeo: quam tamen mutari facilius ferrem, si τὸ *commiles* Latinum esse vocabulum constaret. Sed constat non esse; cur enim passim toties *commilitones* appellant? Pellexit illustrem virum locus Plinii, apud quem corrupte legitur lib. 37. 2, *reipublica datum mille talentum, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, HS bina millia, commilitibus singulis quinquaginta*: cum sit in MSS. *reipublica & quæstoribus, qui oras maris defendissent datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertiorum.* Sic planè membranaceus bibliothecæ Academicæ: sic complures à Budæo inspecti, qui Plutarcho & Appiano adhibitis rescribit: *Præfectis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, datum mille talentum, militibus singulis sena millia sestertium, comitibus quinquagena.* Lib. 3. de Asse. *Gronovius.*

2 *Quorum alia nunc ora.*] Eximium in his artificium est. nam & ita composita est sententia, ut universos, si ipsi velint, complecti possit; & si qui iras retineant, adversus eos ceteros, sive pœnitentia, sive metu pœnæ & diffidentia cœptorum correctos armet. *Freinshemius.*

3 *Legatum legionis primæ C. Cetronium.*] In antiqua inscriptione nominatur quidam *Q. Cetronius Q. F. Passer,* qui potest ad hunc C. Cetronium, qui à Tacito nominatur, pertinere. *Ursinus.*

4 *Judicium & pœnas.*] *Judicium exercere* usitate dicimus: *pœnas exercere* non item, sed sæpe primæ notæ scriptores, duobus nominibus positis, verbum subjiciunt, quod alteri tantum conveniat: ut ἐξ ἀναλόγου alterum

de ſingulis id hunc modum exercuit. [1] Stabant pro concione legiones diſtrictis gladiis : reus in ſuggeſtu per tribunum oſtendebatur : ſi *nocentem* adclamaverant, præceps datus trucidabatur. & gaudebat cædibus miles, [2] tanquam ſemet abſolveret : nec Cæſar arcebat, quando nullo ipſius juſſu, penes eoſdem ſævitia facti & invidia erat. ſecuti exemplum veterani, haud multo poſt in Rhætiam mittuntur, ſpecie defendendæ provinviæ [3] ob imminentis Suevos ; ceterum ut avellerentur caſtris, trucibus adhuc, non minus

rum intelligatur. Homerus *σῖτον καὶ οἶνον ἔδοντες.* cum tamen vinum bibere, non comeſſe ſoleamus. Idem *ἵπποι ἀργίποδες καὶ ποικίλα τεύχε' ἔκειτο.* Equi tamen non jacebant, ſed ſtabant. Ergo etiam, ſi, *pœnas exercere*, nemo dixiſſet, intelligeremus hoc modo : *judicium & pœnas exercuit* ; judicium exercuit pœnaſque ſumpſit : & ex optimis vetuſtiſſimiſque ſcriptoribus, talia quamlibet multa proferremus. ſed nihil eſt neceſſe eo confugere. *Exercere pœnas* rectiſſime dicitur, ut cognoſcere eſt vel ex illo Virgilii loco :

Hac iter Elyſium nobis : at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Muretus.

1 *Stabant pro concione.*] Exemplum, niſi fallor, primum animadverſionis à milite ipſo uſurpatæ, quod hodie in noſtra militia vulgo obtinet. Ammianus tamen id recenſuit, quaſi ex more priſco, lib. XXIX. *Cum inveniſſet eos exercitus circumſeptos ; Quid de iſtis nefariis, inquit, proditoribus fieri oportere contubernales devoti cenſetis ? Secutuſque adclamationem rogantium ſanguine vindicari, eos qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos.* Lipſius.

Stabant pro concione legiones.] In caſtris Romanis, in formam optime dimenſi oppidi exſtrui ſolitis, etiam forum erat. Polyb. 6, 28. in id convocabantur milites, quoties dicta ducum ab univerſis accipienda erant. 1, 67. *Tum contractos in principia,* &c. H. 3, 13. *Cæcina primores centurionum* &c. *in principia vocat.* Livius 7, 12. *ſed jam in principiis ac prætorio in unum ſermones confundi, atque in concionis magnitudinem creſcere turba*, ſequiturque mox de *tribunali* : quæ omnia erant in foro. Idque ipſum tribunal hoc Taciti loco intelligi arbitror his verbis, *reus in ſuggeſtu* &c. Igitur nihil mirum in his omnibus peccaviſſe verſiones moris hujus ignaras : & fortuitum ſuggeſtum, aut certe in hunc uſum exædificatum, hic collocaſſe. *Freinshemius.*

2 *Tanquam ſemet abſolveret.* Virg. de Sinone :

Aſſenſere omnes, &, quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium converſa tulere.

3 *Ob imminentes Suevos.*] Cæſar lib. 4. de bello Gallico. *Suevorum gens, eſt longe maxima & bellicoſiſſima Germanorum omnium.* & in eodem lib. *ſeſe unis Suevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares eſſe poſſint.* Muretus.

3 *Contu-*

minus asperitate remedii, quam sceleris memoria. [1] Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen,

1 *Centurionatum inde egit.*] Nescio an, *legit.* qua forma Senatum legere dicimus. Satis autem ambitiosa hæc lectio, militibus adhibitis quasi arbitris: cum solius id Imperatoris alias, & ex more, esset. Tale notat noster in Cæcina; *Utque licentia militem imbueret, interfectorum Centurionum ordines legionibus offerebat, eo suffragio turbidissimus quisque delecti.* III. Hist. Etsi Germanicus tamen plenam totamque electionem militi non largitus. *Lipsius.*

Centurionatum inde egit.] Recensionem ac cognitionem de centurionibus. *Muretus.* Eruditissimus vir mallet *legit*, sed me dissentiente: quia *egit centurionatum* nil aliud est, quam legit Centuriones in locum cæsorum, de quibus supra, *prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adæquarent.* & hæc seditio oritur à prima, & à vicesima legionibus: quæ suos Centuriones jam trucidaverant. *Agere* pro *legere*: *regimen summæ rei penes Germanicum agendo Galliarum censui intentum.* quæ ne aliorsum accipias, atque à Tacito dicta sunt. Ejusdem sequentia mihi legas: *interea Germanico per Gallias (ut diximus) census accipienti.* Ad ultimum *legere centurionatum* non est penitus dissimile τῷ *legere senatum* & ἀναλόγως dicitur, ut *equitatus*, *peditatus.* Salinerius. Quid si *agere Centurionatum* sic dictum, ut *Delectum agere*? Et fuit hic velut delectus Centurionum. *Acidalius.* Plane accedo sententiæ Berneggeri soceri mei, non fuisse novam hanc centurionum electionem, sed tantum recensionem, quod patet ex toto loco, & præsertim illis verbis; *retinebat ordines*, tum & illis; *solvebatur militia.* Freinshemius. Non potest placere utcunque pingatur. *Centurionatum agere* Latine dicitur, ut *agere potestatem*, *agere proconsulatum*, *agere regnum*: ubi *agere* est gerere, administrare. Item *legere* *centurionatum* non respuent aures Romanæ, ut *legere sortem vitæ*, si cui & hujus & cujuscumque alterius loci libera est optio. Sed neuter sermo rei, qua de Tacitus, aptus est. *Legere* autem *centurionatum*, ut *legere senatum*, ferri non quit: senatus enim corpus est senatorum: an & *centurionatus* corpus centurionum: immo gradus militiæ honoratæ. Hoc modo corpora multorum, & personæ singulæ *legi* dicuntur, ut *legere senatum, legere magistratum, legere militem, legere exercitum*: *munus* aut *officium* non dicitur *legi.* Quid igitur iste ait *agere centurionatum* poni pro legere? cum nec *legere* Latinum sit hoc sensu, neque *agere* pro legere. Quid est autem *legere censum*? Nec felicius alter, qui comparat *delectum agere.* Cur non & *agere censuram*, *agere experimenta*, *agere inquisitionem*? Sed qua in re conveniant, dicam. Nempe *delectum agit* delector, *censuram* censor, *experimenta* qui experitur, *inquisitionem* inquisitor. Sic ergo *centurionatum agit* non nisi qui centurio est: & quemadmodum *agere delectum* non est delectores recensere aut examinare, *agere censuram* censores ad obrussam exigere, *agere inquisitionem* inquisitores legere, *agere experimenta* probare δοκιμαστὰς, ita neque *agere centurionatum* est probare & recensere centuriones. Quod vero tertius inculcat non eam fuisse electionem novorum sed examen veterum, quis non agnoscit? sed quid hoc juvat? an *agere* est recensere aut examinare? an *recensere* aut *examinare centurionatum* est examen centurionum instituere? Fractus igitur locus, cujus sententia satis conspicua, verba nihil Romanum sonant. Nihil hærerem, si viderem scriptum: *Centurionum inde delectum egit*: neque aliud quam, quod vocant, examen aut recensionem intelligerem. Etsi enim *delectus agi* proprie dicitur in illis, qui ex privatis milites

men, [1] ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum,
quæ ſtrenue in prœliis feciſſet, & cui erant [2] dona-
ria militaria, edebat. ſi tribuni, ſi legio, induſtriam
innocentiamque adprobaverant, retinebat ordines:
ubi avaritiam, aut crudelitatem conſenſu objecta-
viſſent, ſolvebatur militia. Sic compoſitis præſen- 45
tibus haud minor moles ſupererat, ob ferociam quin-
tæ, & [3] unetviceſimæ legionum, ſexageſimum apud la-
pidem (loco *Vetera* nomen eſt) hibernantium. nam
primi ſeditionem cœptaverant: atrociſſimum quod-
que facinus horum manibus patratum: nec pœna
commilitonum exterriti, nec pœnitentia converſi,
iras retinebant. Igitur Cæſar arma, claſſem, ſo-
cios demittere Rheno parat, ſi imperium detrecte-
tur, bello certaturus. At Romæ nondum cognito qui 46
fuiſſet exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum
motu audito, trepida civitas incuſare Tiberium, *quod
dum patres & plebem, invalida & inermia, cunctatio-
ne ficta ludificetur, diſſideat interim miles, neque duo-
rum adoleſcentium nondum adulta auctoritate comprimi
queat:*

milites aut centuriones fiunt: tamen hoc ipſum, quod hic agitur, qui commodius Latine pronuntiem, non reperio, & ex illis, quos jam habeas olim lectos, nova trutina libratis, alios retinere quo ſunt loco, alios rejicere, utique *delectus* eſt. Poſſet & ſcribi: *Centurionatus inde exegit*: ut alibi *exigere vulnera*, de quo in Obſervationibus. *Gronovius.*

1 *Ordinem.*] Id eſt, quotæ Centuriæ ductor eſſet. nam in eo diſcrimen, & dignitas: primæ, ſecundæ, tertiæ. Bene autem *Ordinem*: quia appellabant, *primi aut ſecundi Ordinis* Centurionem. Nos explicate in Milit. II. Dial. VIII. *Lipſius.*

2 *Donaria Militaria.*] Scilicet, torques, phaleræ, haſtæ, coronæ, ex quibus promoveri ad ordines altiores milites ſolere, indicat etiam Lucanus lib. 1.

—— ſummi tum munera prælii
Lælius, emeritique gerens inſignia doni
Servati civis referentem præmia quercum.

Inter omnia autem quæ noſter enumerat, cur ſiluit cenſum? cujus rationem in declamatione quapiam oſtendit Portius Latro: *Cenſus Senatorium gradum aſcendit, cenſus in caſtris ordinem promovet, cenſus judices in foro legit.* Idem.

3 *Unetviceſimæ legionum.*] Sic emendavit Lipſius, & rationes adfert. Cluverius Germ. 2,18. defendit veterem lectionem *undevigeſimæ*, auctoritate neſcio cujus inſcriptionis. Mihi pro Lipſio non leve argumentum videtur,

queat: ire ipsum, & opponere majestatem imperatoriam debuisse, cessuris, ubi principem longa experientia, eundemque severitatis & munificentiæ summum, vidissent. An Augustum fessa ætate totiens in Germanias commeare potuisse; Tiberium vigentem annis sedere in senatu verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanæ servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

47 [1] Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare. Multa quippe & diversa angebant: *validior per Germaniam exercitus; propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiæ imminens:* [2] *quos igitur anteferret? ac, ne postpositi contumelia incenderentur. At per filios pariter adiri,* [3] *majestate salva, cui major è longinquo reverentia. simul adolescentibus excusatum quædam ad patrem rejicere: resistentisque Germanico, aut Druso posse à se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium si imperatorem sprevissent?* Ceterum ut jam jamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, [4] adornavit naves: mox hiemem, aut

videtur, quod *undevicesimam* legionem cum Varo deletam esse constat ex loco Taciti 1, 60. *Freinshemius.*

1 *Immotum adversus eos sermones fixumque.*] Virgilius:

Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vellem vinclo sociare jugali.

Quid ergo tot per editiones in marginibus venditat ὁ πάνυ, *immotus?* Gronovius.

2 *Quos igitur anteferret? ac ne postpositi.*] Male Rhenanus: *Ecquos igitur anteferret.* Sic enim dubitaret an essent aliqui anteferendi: ut in illo, *Ecquis erit mecum?* At de hoc nulla dubitatio: non enim poterat esse simul duobus locis, eoque necessario alteruter exercitus erat adeundus prior. Illud ambiguum erat, utros anteferret: & hoc τῷ *quos* recte exprimitur. Male idem Vertranius, Muretus, Acidalius delent τὸ *ac.* Sensus enim: &, si alteros utros prætulisset, angebat eum metus, ne propositi eam contumeliam interpretarentur, & sævirent magis. *Idem.*

3 *Majestate salva.*] Vera & callida gnome. A Thucydide videri potest, lib. VI. Τὰ γὰρ, inquit, *διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα. Lipsius.*

4 *Naves.*] Quorsum naves, si in Galliam aut Germaniam iturus? An hæc simulatio ad Pannoniam spectat? quo etsi terra, tamen & supero mari licebat trajicere. *Idem.*

Adornavit naves.] Immo & ad Germaniam: quemadmodum Claudius Britannica expeditione suscepta na-

aut negotia varie caussatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit. At Germanicus 48
quamquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consulerent, præmittit litteras ad Cæcinam, *venire se valida manu, ac ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde.* Eas Cæcina aquiliferis signiferisque, & quod maxime castrorum sincerum erat, occulte recitat; *utque cunctos infamiæ, seipsos morti eximant* hortatur. [1] *nam in pace caussas & merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere.* Illi, tentatis quos idoneos rebantur, postquam majorem legionum partem in officio vident; de sententia legati statuunt tempus, quo fœdissimum quemque & seditioni promptum ferro invadant. Tunc signo inter se dato irrumpunt contubernia, trucidant ignaros: nullo, nisi consciis, noscente quod cædis initium, quis finis. Diversa omnium, quæ unquam 49
accidere, civilium armorum facies. non prœlio, non adversis è castris, sed iisdem è cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor, vulnera, sanguis palam; caussa in occulto: cetera fors regit: & quidam bonorum cæsi, postquam, intellecto in quos sæviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit; [2] permissa vulgo licentia atque ultio & satietas. Mox ingressus castra Germanicus, *non medicinam illud* plurimis cum lacrimis, *sed cladem* adpellans, *cremari corpora* jubet. Truces etiam

animi

navigavit Ostia Massiliam, inde terrestri itinere Gessoriacum petiit. Suetonius cap. 17. *Gronovius.*

1 *Nam in pace caussas & merita spectari.*] Mur. *caussarum merita.* Non necesse. *Acidalius.*

2 *Permissa vulgo licentia atque ultio.*] Prudens hercle factum. neque absimiliter Cato Censorius; de quo habemus apud Plutarchum in vita ejus, si unus ex servis capital meruisset, judicium relinquebat conservis amolitus hoc modo à se & injustitiam & invidiam. *Gruterus.*

3 *Ho-*

tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum
furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes,
quam si pectoribus impiis [1] honesta vulnera accepissent.
Sequitur ardorem militum Cæsar, junctoque
ponte tramittit duodecim millia [2] è legionibus, sex &
viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea
50 seditione intemerata modestia fuit. Læti neque procul
Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum,
post discordiis attinemur. At Romanus agmine
propero silvam Cæsiam, [3] limitemque à Tiberio cœ-

ptum

1 *Honesta vulnera.*] Quæ pectore excipiuntur: *inhonesta*, quæ tergo. Itaque inter cætera, quæ admirationi habita sunt in L. Siccio Dentato viro fortitudinis admirandæ, illud non minimum est, quod XLV. cicatricibus adverso corpore insignis esset, nulla in tergo. Auctor Plinius, lib. 7. c. 28. Sed & huc pertinet, quod de sacra cohorte Thebanorum, quæ ex amatoribus, & eis, qui amabantur, constabat, memoriæ proditum est, eam totam à Philippo Macedone in pugna Chæronensi esse concisam, qui cum eos victor inspexisset, omnes adversis vulneribus confossos, *Male pereant*, inquit, *qui hos turpe quicquam aut facere, aut pati arbitrantur.* Ex ea cohorte unus in prœlio cum pronus cecidisset, hosti à quo se confossum iri videbat, *quæso te*, inquit, *gladium mihi per pectus adigito, ne is, qui mihi in amoribus ac deliciis est, si me averso vulnere confossum viderit, erubescat.* Auctor Plutarchus in Pelopida. Lacedæmonii quoque insepultos abjiciebant τοὺς ἀποδειλιάσαντας. Muretus.

Vulnera accepissent.] Recte quidèm Mureti libellus, *excepissent*, si Man. annueret. Sed in eo nihil mutatur, quamvis ipse affirmet, in quibusdam veteribus (fortasse impressis) legi, *excepissent*. Pichena.

2 *E legionibus sex, & viginti.*] Distinctio præter historiam. Interpunge, *è legionibus, sex & viginti soc.* Quatuor enim dumtáxat legionum miles, in id bellum ductus: nec plures in Germania inferiori erant. Clarum ex sequentibus, ubi legiones enumerat: *Mox prima legio: sinistrum latus unaetvicesimani clausere, dextrum quintani: vicesima legio terga firmavit.* Lipsius.

3 *Tiberio cœptum scindit.*] Forte, *scandit*. Vtrum autem limes hic à Tiberio structus ad secernendos discriminandosque Germanos? an potiùs agger & via? *Cæsia* etiam *silva*, dubites an *Hesia* scribenda: quo nomine etiamnunc eo tractu manet, in Clivensi inquam Ducatu *Heserwalt*. Quæ vox non abest, quin à Deo *Heso* nomen habeat, quem Galli Germanique *Martem* colebant. *Idem.*

Limitemque à Tiberio cœptum scindit.] Limites imperii erant, aut montes, aut fluminum ripæ, aut alia ejusmodi, quibus imperium pop. Rom. à barbaris dirimiretur; interdum etiam ducebantur muri, & in eis excitabantur castella, turres, propugnacula, & legiones collocabantur, quæ præsidio essent, & barbarorum incursiones impedirent. Talem hunc limitem fuisse arbitror. *Muretus.* Lipsius mavult *scandit*, me quidem assentiente, quamvis alii (Cluverius Germ. 3. 9.) credant eum hoc loco parum dextre conjecisse; limitem enim, inquiunt, poterat Germanicus cum exercitu scandere, at quomodo silvam? at *scin-*

dere

ptum scindit: castra in limite locat: frontem ac tergum

dere utrique convenit, quippe & *silvam scidit*, id est, cecidit, & *limitem scidit*, id est, perfodit ac disjecit. id autem fecit quo castris locandis pateret spatium. hunc *castris in ipso limite locatis frontem ac tergum vallo, latera concædibus munitus* fuit. Ego autem existimo *scandendi* verbum egregie convenire. Cum enim silvæ ut plurimum collibus atque montibus incumbant, quis dubitet, *silvam scandere* recte & adposite dici? apud Tacitum 2. 16. *Pone tergum insurgebat silva*. deinde *scindendi* vox nescio quem ridiculum sensum præbet, nempe Germanico exscindenda silva erat, ut castra metaretur? Primo igitur *scindere silvam* non videtur dici posse pro exscindere; & si diceretur, non posset accipi de parte silvæ cadenda, sed de tota. hoc autem absurdum. deinde stulte fecisset Germanicus si limitem scidisset: nam ingenti labore quid aliud sibi comparasset, quam stativa incommodiora, iter impeditius? Itaque *in limite* castra posuit, hoc est, ut ego capio, supra limitem sive in superficie limitis, ad quod non opus erat cæsa silva, quippe in limite arbores non fuisse, facile intellectu. Limitem autem castris ponendis suffecisse, ex aliis auctoris locis patet, quibus prælia in limitibus commissa scripsit, ut H. 2. 42. H. 3. 21. Et hæc omnia aperte ostendit auctor: *frontem ac tergum vallo; latera concædibus munitus*. Vallo enim si potuisset, ex disciplina majorum tota castra circumdedisset. id igitur jam fecit quatenus licebat. licebat autem à fronte tantum atque tergo; nempe in ipso aggere. Latera autem ne forte ascensuro hosti parerent, concædibus munivit. *Freinshemius*. Censeo cum Mureto *limitem* hunc ex eo genere esse, quibus, ubi flumina, mare, montes non erant; adversus incursiones barbarorum imperium Romanum muniebatur. Tacitus 2. Ann. *Cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita*. Spartianus Hadriano: *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in morem muralis sepis funditus jactis atque connexis, barbaros separavit*. Sic Ammiano lib. 30. Valentinianus laudatur *oppidorum & limitum conditor tempestivus*. Hos limites *scandere* quid sit, aut cui usui, non intelligo: sed si quando trans eos bellum inferebatur barbaris, aut barbari invadebant fines Romanos, tum *scindi, aperiri, rumpi* & *perrumpi* dicebantur. Velleius lib. 2. *Penetrat interius, aperit limites, vastat agros*. Vopiscus in Tacito: *nam limitem Transrhenanum Germani rupisse dicuntur, occupasse urbes validas*. Ammianus lib. 23. *Equestres hostium turmas vicino limite quodam perrupto avertisse subito prædas*. Lib. 26. *Alemanni perrupere Germaniæ limites*. Hunc dicit *cæptum à Tiberio*, id est, factum, institutum: ut alibi *hortos cæptos à Lucullo*. *Scindere silvam*, non est cædere, non exscindere: nam *cædere silvam* est conlucare, aut hic illic arbores dejicere; *exscindere* autem est omnem omnino abolere & nullas ibi arbores relinquere. At *scinditur*, quod dividitur, aperitur, rimam aut fenestram aut intercapedinem & aliquid interlucens accipit. Sic *scindunt robora cuneis*; sic *scindit se nubes*. Sic Orion vadit *per maxima Nerei Stagna viam scindens*: sic *solum scindere*: sic *vallum scindere*. Ita ergo & *silva scinditur*, cum in ea pervium fit: cum per eam aperitur via militaris: ut relinquantur quidem utrinque arbores, tantum tamen fiat vacui, ut exercitus tuto ea commeare possit. Commodissime igitur hoc verbum & ad limitem & ad silvam refertur. Castra denique *in ipso limite* posita intellige, ut fossæ aggerisque & quicquid ibi structum erat muniendi causa, ejus complanata pars intra castra recepta

tergum vallo; [1] latera concædibus munitus. [2] Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque, *ex duobus itineribus breve & ſolitum ſequatur; an impeditius & intentatum, eoque hoſtibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores *feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram.* Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſilvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo ſequuntur. Iuvit nox ſideribus inluſtris. ventumque ad vicos Marſorum, & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis. adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne [3] pax quidem, niſi languida

recepta ſit: non quaſi præciſe caſtra intra limitis quamvis latiſſimi anguſtias ſtringerentur. Sic Iuſtino Agathocles lib. 22. *Caſtra in quinto lapide à Carthagine ſtatuit.* Sic enim MSS. ut monuimus pec. vet. 1, 3. Quia proxime limitem erat ſilva Cæſia, ſaltus autem omnes ſunt loca inſidiis nata, nec niſi caute & explorato intranda provido duci, eam non excidit totam (neque enim neceſſe habuit) ſed longe lateque, qua e caſtris proſpectum patere voluit, & qua exercitus ducendus erat, cecidit, hoc eſt, *ſcidit*: eo conſilio, quo Cæſar lib. 3. Gall. 29. qui videndus. *Gronovius.*

1 *Latera, concædibus munitur.*] Alii, *munit*: ego, *munitus*, malo. muniendi hic mos à Germanis Galliſque. Ammianus, lib. 16. *Difficiles vias & ſuapte natura clivoſas concædibus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris caſis.* Vſus ea voce & Cæſar. At *Conciſa* vocare videtur P. Diaconus: *Factis etiam conciſis*, inquit, *per devia ſilvarum irruit ſuper eos.* Lipſius.

Concædibus munitus.] Non quaſi non licuiſſet ea quoque vallum ducere: quid enim vetaret? ſed quia tanta cæſarum arborum copia erat, ut aggeſta ſufficeret lateribus tutandis, contentus ea fuit, & conſuluit militum labori. Prorſus ut in Morinis Cæſar: *reliquis deinceps diebus ſilvas cadere inſtituit, & ne quis inermibus imprudentibuſque militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnem materiem, quæ erat caſa, converſam ad hoſtem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus extruebat.* Gronovius.

2 *Inde ſaltus obſcuros.*] Proprium loci nomen. *Muretus.*

3 *Pax, niſi languida & ſoluta.*] Hoc eſt, torpor potius erat quam quies, talem pacem *marcentem* appellat in libello de Germ. c. 36. ſimilis locutionis *inſomnes magis quàm pervigiles* apud noſtrum 2. 65. *Freinſh.* Agitabant, inquit, tanquam nullo bello atque in media pace ſecuri: nec tamen, ut pace homines ſobrii & vigiles (quippe qui hactenus plerumque intenti & ſui compotes: ut ſi quid ſubitum ingruat, aut arma aut fugam quærere norint) ſed ut ſaucii ac præ poculis, ubi eſſent, neſcientes marcebant torpebantque. *Gronovius.*

1 *Avidas*

guida & ſoluta inter temulentos. Cæſar [1] avidas legiones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos diſpertit: quinquaginta millium ſpatium [2] ferro flammiſque pervaſtat: non ſexus, non ætas miſerationem attulit; profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus [3] templum, quod *Tanfanæ* vocabant, ſolo æquantur. [4] ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, [5] Vſipetes, ſaltuſque, per quos exercitui regreſſus, inſedere: quod gnarum duci, [6] inceſſitque itineri & prœlio. pars 51

1 *Avidas legiones.*] Quidam aviditatem interpretantur de præda: rectius meo animo, qui *avidas certaminis* exponunt: præſertim quum nec prædæ multum ex tali hoſte ſperandum eſſet. eſt igitur ea *cupido eundi in hoſtem*, de qua ſupra 1. 49. *Freinshemius.*

2 *Ferro flammiſque pervaſtat.*] Forte rectius *pervaſtata.* Idem.

3 *Templum, quod Tanfana.*] Quis Deus; quæ dea? Quidam ἐτυμολογίζουσι quaſi eſſet, *Taenſanck* quod lingua noſtra principium rerum. At Britanni priſci; ſua lingua Tan, ignem vocant. *Lipſius.*

Templum, quod Tanfana vocabant.] Derivandum videtur à *tan* vel *than abiete* Germ. & *fahna* vel *fan*, quæ eſt vox priſca Gothoteutonica, *dominum* aut *numen* ſignans. In cantico enim Mariæ linguâ priſcâ ſcripto & à Bon. Vulcanio edito ſic habetur: *Mikileidſai VValameina* fan. i.e. *Magnificat anima mea Dominum*, & in Cantico Simeonis: *Fraleitai ſcalktainana frangiword* fan. i. e. *Nunc dimittis ſervum tuum Domine.* Martianus Capella lib. 2. de nuptiis Philologiæ & Mercurii: *Qui habitant ſilvas, nemora, lucus, lacus, Fontes ac Fluvios, appellanturque Panes, Fauni, Fones, &c.* Ad quem locum Grotius ex Gloſſis Iſidori notat: *Fones, Dii ſilvatici.* Gothi ſcriberent *Fanes* vel *Fannes.* Itaque *Tanſana* apud Tacitum nihil aliud eſt, quam *luci patronus* aut *dominus.* Romani *Silvanum* indigitarent. Accedit etiam hæc ratio, quod *Tanfanæ* templum fuit in luco inter Amiſiam & Luppiam in Weſtphalia, ut ejus ſitum deſcribit Cluverius lib. 1. Germ. antiq. cap. 11. & 47. Illum vero lucum abiegnum fuiſſe, ex vocis notione liquet; quod genus arborum abſque dubio olim in Germania, cum incultum adhuc eſſet ſolum, uberius, quam hodie, ſuccrevit. Nec inſolens aliis gentibus erat; à ſingulari arborum aut luci genere nomina petita diis ſuis imponere Sic Iupiter *Fagutalis* cognominatus eſt Romanis à luco fageo ei ſacro, ut tradit Plinius lib. 16. cap. 10. & ultimo. *Loccenius.*

4 *Sine vulnere milites.*] Putabam legendum; *ſine vulnere militis, qui ſemiſomnos &c. ceciderat.* Frensh.

5 *Vſipetes.*] Alibi ſemper, *Vſipios*, idem Tacitus appellat, & utroque modo alii etiam auctores. *Pichena.*

6 *Inceſſitque itineri & prœlio.*] Sic lib. 13. *Non ignaro duce noſtro, qui via pariter, & pugna compoſuerat exercitum.* Curtius *itineri ſimul paratus & prælio.* Xenophon. 2. παιδ. ſub finem. αὐτὸς δὲ συντεταγμένος ᾗ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δέοι, ἐπορεύετο. Muretus.

tergum vallo; [1] latera concædibus munitus. [2] Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque, *ex duobus itineribus breve & ſolitum ſequatur; an impeditius & intentatum, eoque hoſtibus incautum.* Delecta longiore via, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores *feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram.* Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſilvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo ſequuntur. Iuvit nox ſideribus inluſtris. ventumque ad vicos Marſorum, & circumdatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non antepoſitis vigiliis. adeo cuncta incuria disjecta erant: neque belli timor; ac ne [3] pax quidem, niſi languida

recepta ſit: non quaſi præciſe caſtra intra limitis quamvis latiſſimi anguſtias ſtringerentur. Sic Iuſtino Agathocles lib. 22. *Caſtra in quinto lapide à Carthagine ſtatuit.* Sic enim MSS. ut monuimus pec. vet. 1, 3. Quia proxime limitem erat ſilva Cæſia, ſaltus autem omnes ſunt loca inſidiis nata, nec niſi caute & explorato intranda provido duci, eam non excidit totam (neque enim neceſſe habuit) ſed longe lateque, qua è caſtris proſpectum patere voluit, & qua exercitus ducendus erat, cecidit, hoc eſt, *ſcidit*: eo conſilio, quo Cæſar lib. 3. Gall. 29. qui videndus. *Gronovius.*

1 *Latera, concædibus munitur.*] Alii, *munit*: ego, *munitus*, malo. muniendi hic mos à Germanis Galliſque. Ammianus, lib. 16. *Difficiles vias & ſuapte natura clivoſas concædibus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris caſis.* Vſus ea voce & Cæſar. At *Conciſa* vocare videtur P. Diaconus: *Factis etiam conciſis*, inquit, *per devia ſilvarum irruit ſuper eos.* Lipſius.

Concædibus munitus:] Non quaſi non licuiſſet ea quoque vallum ducere: quid enim vetaret? ſed quia tanta cæſarum arborum copia erat, ut aggeſta ſufficeret lateribus tutandis, contentus ea fuit, & conſuluit militum labori. Prorſus ut in Morinis Cæſar: *reliquis deinceps diebus ſilvas cædere inſtituit, & ne quis inermibus imprudentibuſque militibus ab latere impetus fieri poſſet, omnem materiem, quæ erat cæſa, converſam ad hoſtem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus extruebat.* Gronovius.

2 *Inde ſaltus obſcuros.*] Proprium loci nomen. *Muretus.*

3 *Pax, niſi languida & ſoluta.*] Hoc eſt, torpor potius erat quam quies, talem pacem *marcentem* appellat in libello de Germ. c. 36. ſimilis locutionis *inſomnes magis quàm pervigiles* apud noſtrum 2. 65. *Freinsh.* Agitabant, inquit, tanquam nullo bello atque in media pace ſecuri: nec tamen, ut pace homines ſobrii & vigiles (quippe qui hactenus plerumque intenti & ſui compotes: ut ſi quid ſubitum ingruat, aut arma aut fugam quærere norint) ſed ut ſaucii ac præ poculis, ubi eſſent, neſcientes marcebant torpebantque. *Gronovius.*

guida & ſoluta inter temulentos. Cæſar [1] avidas le- 51
giones, quo latior populatio foret, quatuor in cuneos diſpertit: quinquaginta millium ſpatium [2] ferro flammiſque pervaſtat: non ſexus, non ætas miſerationem attulit; profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus [3] templum, quod *Tanfanæ* vocabant, ſolo æquantur. [4] ſine vulnere milites, qui ſemiſomnos, inermos, aut palantis ceciderant. Excivit ea cædes Bructeros, Tubantes, [5] Vſipetes, ſaltuſque, per quos exercitui regreſſus, inſedere: quod gnarum duci, [6] inceſſitque itineri & prœlio. pars

1 *Avidas legiones.*] Quidam aviditatem interpretantur de præda: rectius meo animo, qui *avidas certaminis* exponunt: præſertim quum nec prædæ multum ex tali hoſte ſperandum eſſet. eſt igitur ea *cupido eundi in hoſtem*, de qua ſupra 1. 49. *Freinshemius.*

2 *Ferro flammiſque pervaſtat.*] Forte rectius *pervaſtata.* Idem.

3 *Templum, quod Tanfana.*] Quis Deus; quæ dea? Quidam ἐτυμολογίζουσι quaſi eſſet, *Taenfanck* quod lingua noſtra principium rerum. At Britanni priſci, ſua lingua Tan, ignem vocant. *Lipſius.*

Templum, quod Tanfana vocabant.] Derivandum videtur à *tan* vel *than abiete* Germ. & *fahna* vel *fan*, quæ eſt vox priſca Gothoteutonica, *dominum* aut *numen* ſignans. In cantico enim Mariæ linguâ priſcâ ſcripto & à Bon. Vulcanio edito ſic habetur: *Mikileidſai VValameina* fan. i.e. *Magnificat anima mea Dominum*, & in Cantico Simeonis: *Fraleitai ſcalktainana frangiñond* fan. i. e. *Nunc dimittis ſervum tuum Domine.* Martianus Capella lib. 2. de nuptiis Philologiæ & Mercurii: *Qui habitant ſilvas, nemora, lucus, lacus, Fontes ac Fluvios, appellanturque Panes, Fauni, Fones*, &c. Ad quem locum Grotius ex Gloſſis Iſidori notat: *Fones, Dii ſilvatici.* Gothi ſcriberent *Fanes* vel *Faanes.* Itaque *Tanſana* apud Tacitum nihil aliud eſt, quam *luci patronus* aut *dominus.* Romani *Silvanum* indigitarent. Accedit etiam hæc ratio, quod *Tanſana* templum fuit in luco inter Amiſiam & Luppiam in Weſtphalia, ut ejus ſitum deſcribit Cluverius lib. 1. Germ. antiq. cap. 11. & 47. Illum vero lucum abiegnum fuiſſe, ex vocis notione liquet; quod genus arborum abſque dubio olim in Germania, cum incultum adhuc eſſet ſolum, uberius, quam hodie, ſuccrevit. Nec inſolens aliis gentibus erat; à ſingulari arborum aut luci genere nomina petita diis ſuis imponere Sic Iupiter *Fagutalis* cognominatus eſt Romanis à luco fageo ei ſacro, ut tradit Plinius lib. 16. cap. 10. & ultimo. *Loccenius.*

4 *Sine vulnere milites.*] Putabam legendum; *ſine vulnere militis, qui ſemiſomnos* &c. *ceciderat.* Frensh.

5 *Vſipetes.*] Alibi ſemper, *Vſipios*, idem Tacitus appellat, & utroque modo alii etiam auctores. *Pichena.*

6 *Inceſſitque itineri & prœlio.*] Sic lib. 13. *Non ignaro duce noſtro, qui via pariter, & pugna compoſuerat exercitum.* Curtius *itineri ſimul paratus & prœlio.* Xenophon. 2. παιδ. ſub finem. αὐτὸς δὲ συνταξάμενος ὡς ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀπιέναι ᾗ ἐδόκει καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δέοι, ἐπορεύετο. Muretus.

pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant; mox prima legio: & mediis impedimentis, sinistrum latus unetvicesimani, dextrum quintani clausere. vicesima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. Sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur immoti; dein latera, & frontem modice adsultantes, tota vi novissimos incurrere; turbabanturque densis Germanorum catervis [1] leves cohortes, cum Cæsar advectus ad vicesimanos, voce magna, *hoc illud tempus obliterandæ seditionis* clamitabat: *pergerent, properarent culpam in decus vertere.* Exarsere animis, unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta, cæduntque: simul primi agminis copiæ evasere silvas, castraque communivere. Quietum inde iter. fidensque recentibus, ac priorum oblitus miles, in
52 hibernis locatur. Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem; sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quæsivisset, bellica quoque Germanici gloria, angebatur. Retulit tamen ad senatum de rebus gestis, multaque de virtute ejus memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur. Paucioribus Drusum & finem Illyrici motus laudavit; sed intentior, & fida oratione.
53 cunctaque quæ Gemanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno [2] Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim à patre Augusto Pandateria insula, mox opido Rheginorum, qui Sicu-

1 *Leves cohortes.*] Intelliguntur *ceteri sociorum*, de quibus paulo supra: qui leviter, neque legionariis armis, armati. *Freinshemius.*

2 *Iulia ob impudicitiam.*] Qui feminam hanc impudicitiæ arguant, multi testes. Seneca de Benef. lib. VI. cap. XXXII. *Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus urbem, forum ipsum ac Rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse, cotidianum ad Marsyam concursum, cùm ex adultera in quæstuariam versa jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret.*

Siculum fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Cajo & Lucio Cæſaribus, [1] ſpreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio cauſſa, cur Rhodum abſcederet: imperium adeptus, extorrem, infamem, & poſt interfectum Poſtumum Agrippam, omnis ſpei egenam, inopia ac tabe longa peremit, obſcuram fore necem [2] longinquitate exſilii ratus. Par cauſſa ſævitiæ in [3] Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſollers ingenio, & prave facundus, eamdem Iuliam in matrimonio M. Agrippæ temeraverat. nec is

ret. Plinius, *Apud nos hujus licentiæ exemplum non eſt aliud, quam filia D. Auguſti, cujus luxuria noctibus coronatum Marſyam litteræ illius dei gemunt.* vel, ut clariſſimus Torrentius emendat, *illius deſcribunt.* etſi ego malim, *degemunt.* De hoc Marſya, præter ea quæ dixi Antiquis, Sidonius,

Marſyaque timet manum ac rudentem.

Id eſt, tribunal metuit & forum. Emendo, *tridentem* Arnobius l. II. *Quia fornicem Lucilianum & Marſyam Pomponii obſignatum memoria continetis.* Vide Dionem lib. LV. *Lipſius.*

1 *Vt imparem.*] Taurum non ad illud jugum. *Idem.*

Spreveratque ut imparem.] Lipſius ad libidinem refert. Ego ad generis claritudinem, quaſi Livia Tiberium deſpiceret tanquam haud æqualem. *Pichena.* Genere & familia. Magna heic ambitio. Noſter lib. 2. Ann. cap. 43. de Plancina. *Vix Tiberio concedere; liberos ejus ut multum infra deſpectare.* Et mox ibidem: *Contra Druſo proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur.* Adde l. 3. c. 23. & 29. l. 6, 27. & 2. Hiſtor. 50. *Gruterus.* Similiter fere, ſed magis merito, Fabia apud patrem ſuum conqueritur, *quod juncta impari eſſet.* Freinshemius.

2 *Longinquitate exſilii ratus.*] Id eſt, diuturnitate. Nam relegata Iulia anno DCCXLVIII. ex quo ad hunc diem anni fere viginti. *Lipſius.*

Longinquitate exſilii.] Credens hominibus, ob exſilium quod tam diu remotis in locis toleraviſſet, ejus jam fere oblitis, neminem magnopere inquiſiturum eſſe, quomodo perierit. *Freinshemius.* Neutrum placet. Cum dicit *obſcuram necem*, intelligo cauſſam necis. At non adeo remotum eſt Rhegium ab domina urbe, ut ſi nota illic publice foret, fama ejus Romam tardius perveniret. Nec vero, utrum diu quis exſilium toleraverit, an modo exierit, intereſt ad judicandum, fato an fraude humana perierit. Res igitur ipſa videtur velle, ut ſcribamus: *longinquitate exitu.* Quod enim non ſubito eam peremit, ſed ægrum ſpiritum inter inopiam trahere aliquandiu paſſus eſt, donec contabeſceret, eo ſperavit ſe poſſe conſequi, ut fraus lateret, quemadmodum illi, qui lentis & tabificis venenis graſſantur. *Gronovius.*

Sempronium Gracchum.] Vellejus lib. poſteriore: *Quinctius Criſpinus ſingularem nequitiam ſupercilio truci protegens, & App. Claudius & Sempronius Gracchus ac Scipio, aliique minoris nominis utriuſque ordinis viri, quaſi cujuſlibet uxore violata, pœnas pependere: cum Cæſaris filiam, & Neronis violaſſent conjugem.* Vidimus &

is libidini finis; traditam Tiberio, pervicax adulter contumacia & odiis in maritum accendebat; litteræque quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, à Graccho compositæ credebantur. Igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quatuordecim annis exsilium toleravit. Tunc milites ad cædem missi invenere in prominenti littoris nihil lætum opperientem. quorum adventu *breve tempus* petivit, *ut suprema mandata uxori Alliaria per litteras daret*: cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine; vita degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed [1] ab L. Asprenate proconsule Africæ missos tradidere, auctore Tiberio, qui famam cædis posse in Asprenatem [2] verti, frustra speraverat.
54 Idem annus novas cærimonias accepit, addito [3] sodalium Augustalium sacerdotio: [4] ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris [5] sodales Titios instituerat.

forte

nummos hujus Gracchi, TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIII. VIR. Q. DESIG. id est, quatuorvir, quæstor designatus, in parte altera. DIVI. IVLII. F. *Lipsius.*

1 *Ab L. Asprenate.*] Credo cognomen esse gentis Noniæ. De Asprenatum claritudine & familia consulem Plinius lib. XXX. cap. VII. Suetonius in Aug. cap. XLIII. *Idem.*

2 *Verti frustra speraverat.*] Forte rectius *speraverit.* Freinshemius.

3 *Sodalium Augustalium sacerdotio.*] Idque exemplum placuit deinceps in omnibus Imperatoribus, qui facti Divi. Ita sodales Flavii, Hadrianales, Æliani, Antonini, passim in historia memorati. Lapis priscus:

NERONI. CÆSARI. GERMANICI. F. TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVGVS. PRON. FLAM. AVGVSTALI. SODALI. AVGVSTALI. Q. Q. NOVANIVS. Q. L. SÆVIVS. *Lipsius.*

4 *Ut quondam T. Tatius.*] Pugnat aperto Marte secum Tacitus, lib. II. Historiarum: ubi vult sodales Titios (ita enim scrib. non *Tatios*, ex lapid. & libris; dictique à prænomine Tatii) institutos non retinendis sacris, sed memoriæ Tatii sacrandæ. Quæ caussa hoc quidem loco aptior erat; fortasse & verior. *Faces Augustales subdidere, quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi, ita Cæsar Tiberius Iuliæ genti sacravit.* Dionysius hanc rem non attigit, contentus dixisse, honeste sepultum Tatium, & quotannis ei publicas inferias factas. *Lipsius.*

5 *Sodales Tatios.*] Hos sic dictos nusquam præterea legi: neque scio cur *Titios* scriptum non sit melius: sic enim Budæ in Hungaria refert inscriptio, *diis. conservatoribus. Genius. Capelianus. leg. aug. pr. pr. sod. Titius.* Sodalium Titiorum meminit Varro, quos dictos à Titiis avibus, solitis in au-

forte ducti è primoribus civitatis unus & viginti. Tiberius, Drusúsque, & Claudius, & Germanicus adjiciuntur. Ludos Augustales [1] tunc primum cœpta turbavit discordia, ex certamine histrionum. [2] Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli: neque ipse ab-

auguriis observari, lib. IV. Linguæ Latinæ scribit. Eodem spectat Lucanus l. 2.

Et doctus volucres augur servare sinistras,
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales.

Sed de nomine non contendo, qui *centuriam Tatiensem* & *Titiensem* pro eadem à Tito Tatio lego, sed ab eodem *Titiam curiam*, & *Titiensem tribum*, apud Pompejum. In hoc hæreo, quod Varro prædicto loco nullum de Tatio verbum fecit, è cujus votis paulo ante refert, quæ fuerint Romæ dedicata. Magis autem miror Cornelium, qui tam sui dissimilis, hic Sabinorum sacris retinendis, à rege Tatio, & Historiarum lib. II. à Romulo, Tatii memoriæ, *sodales Titios* institutos ponat: quorum alterutrum sit falsum necesse est. Sane Romulus T. Tatio funus amplissimum faciendum curavit, & ejus manibus parentalia annua decrevit: at sacratorum sodalium aut flaminum nulla apud Livium, Dionysium, Plutarchum penitus mentio est. *Vertranius.* Lipsius ait, pugnare secum Tacitum, cum hic Sodales Titios institutos dicat, retinendis Sabinorum sacris: at lib. 2. histor. Tatii Regis memoriæ à Romulo sacratos. Iulius Salinerus idem esse affirmat, propter regni societatem, utque utrobique id à Tacito dictum, ut tantum sciretur; quo exemplo Tiberius sodales Augustales instituerit. Nos fortasse aliter pugnam conciliabimus; ut Tatius sodales quidem instituerit, patriis sacris retinendis; Romulus vero post illius mortem eos solemnitate quadam confirmaverit, atque sacraverit, ut Sabinum populum eo magis deliniret. *Pichena.*

1 *Tunc primum cœptos.*] Quomodo id verum? siquidem ludi Augustales jampridem instituti celebratique, Q. Ælio Tuberone, Paullo Fabio Coss. ut dixi supra. Rescribe igitur, *Tunc primum cœpta.* idque Tacito ipso auctore, infra: *Theatri licentia proximo priore anno cœpta gravius tum erupit.* Lipsius.

2 *Indulserat ei ludicro Augustus.*] Imo vero, quod censeo me primum advertisse, Augustus id ludicrum invenit. Suidas: Ὄρχησις, πάντιμος. ταύτην ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ ἐφεῦρε, Πυλάδου καὶ Βαθύλλου πρώτων αὐτὴν μετελθόντων. Emenda, Ὄρχησις παντόμιμος. Et vere Suidas. Ante Augustum sane liberaque rep. Pantomimorum nullum vestigium. Zosimus lib. 1. inter caussas labefactati imperii non vane refert, quod *Octaviani temporibus Pantomimorum saltatio prius incognita in usu esse cœperit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Quod Suidas notat, in Ἀθηνόδωρος: cave ad Tiberii tempora referas, sed Augusti. ἐπὶ δὲ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἥ τε παντόμιμος ὄρχησις, εἰσήχθη, οὔπω πρότερον οὖσα. Emenda etiam supra in Suida, Βαθύλλου. Duo Pantomimi sive histriones (vulgo enim in historia, ut hic Tacito, miscentur eæ voces) eximii, Pylades & Bathyllus. Posterior, ignis & delicium Mæcenatis. Dionem non capiunt vulgo, qui hunc amorem honeste tetigit, lib. LIIII. Ὅθεν της τοίνυν στασιάσας ὁ Πυλάδης ἀντιμιμούμενος ὑπ' αὐτοῦ (Αὐγού-

στου)

abhorrebat talibus ſtudiis, & civile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: ſed populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere.
55 Druſo Cæſare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in æſtatem ſumma ope parabat, [1] initio veris & repentino in Cattos excurſu præcepit. nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtem in Arminium ac Segeſtem, inſignem utrumque perfidia in nos, aut fide: Arminius turbator Germaniæ; Segeſtes *parari* [2] *rebellionem* ſæpe alias, & ſupremo convivio poſt quod in arma itum, aperuit: ſuaſitque Varo *ut ſe, & Arminium, & ceteros proceres vinciret, nihil auſuram plebem principibus amotis; atque ipſi tempus fore, quo crimina, & innoxios diſcerneret.* ſed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segeſtes quamquam conſenſu gentis in bellum tractus, diſcors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam ejus alii pactam rapuerat. [3] gener inviſus, inimici ſoceri; quæque apud concordes vincula caritatis, in-

su) ἐπεὶ Βαθύλλῳ ὁμοτέχνῳ τε οἱ ὄντι καὶ τῷ Μαικήνᾳ προσήκοντι διεστασίαζεν, &c. Vbi tamen intelligi etiam poteſt, hunc Bathyllum ſervum Mæcenatis fuiſſe. Seneca pater, *Recitabat reſcriptum Labieni pro Bathyllo Mæcenate* (corrige, *Mæcenatis*) *in quo ſuſpicietis adoleſcentis animum, illos dentes ad mordendum provocantis.* Corruptum id nomen, apud eumdem Senecam, Præfat. lib. III. *Si Thrax eſſem, Fuſius eſſem: ſi Pantomimus eſſem, Pantillus eſſem: ſi eques, Melиſſon.* Lege, *Bathyllus eſſem.* Idem.

1 *Initio veris & repentino.*] Mur. & delet. Recte ſane abeſt. *Acidalius.*

2 *Rebellionem ſæpe alias.*] Mur. hic inſerit &. *Rebellionem & ſæpe alias & ſupremo.* Acidalius.

3 *Gener inviſus inimici ſoceri.*] Scio recte dici, *ſoceri gener.* ſed ſuſpicor Tacitum ſcripſiſſe, *gener inviſus, inimicus ſocer.* inviſus enim ſocero gener, quia filiam ei rapuerat: inimicus genero ſocer, quia Romanis amicus. *Pichena.* Duo verba poſtrema, non ſunt adnectenda prioribus, neque habenda caſus ſecundi, ſed pluralis numeri. frequens enim auctoribus uſurpare eam figuram. Vnde nuper Senecæ reddidimus Hercule Furente, verſu 1283. ſuaſu membranarum, *pavidaſque matres*, cum prius occurreret paſſim, *pavidamque matrem.* Quare fruſtra quoque rapitur in medicinam locus Taciti libro II. Annal. capit. 16. *Nec alium infenſius arma contra patriam ac Deos penates, quam parentes ejus exercuiſſe.* intelligit quidem unum patrem ſcriptor, ſed enuntiat tamen aliter. Sic neque mutandum illud in

ita

incitamenta irarum apud infenfos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias catervas Germanorum [1] cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit: totidem legiones, duplicem fociorum numerum ipfe ducit: politoque caftello fuper veftigia paterni præfidii [2] in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit; L. Apronio ad munitiones viarum, & fluminum relicto. nam (rarum illi cælo) ficcitate, & amnibus modicis inoffenfum iter properaverat; imbrefque & fluminum auctus regredienti metuebantur. Sed Cattis adeo improvifus advenit, ut quod imbecillum ætate ac fexu, ftatim captum aut trucidatum fit: juventus [3] flumen Adranam [4] nando tramiferat, Romanofque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis fagittifque pulfi, tentatis fruftra conditionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugiffent, reliqui omiffis pagis vicifque in filvas difperguntur. Cæfar incenfo [5] Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum: non aufo hofte terga abeuntium laceffere, quod illi moris, quotiens aftu magis, quam

vita Agricolæ cap. 5. *Trucidati veterani, incenfa colonia, intercepti exercitus*, quamvis unica tantum colonia igne haufta. Vt neque quod fequitur cap. 32. *Vacua caftella, fenum colonia* &c. nifi velimus mille item aliis locis interpolare os oratorium auctoribus claffìcis. quo quid protervius? *Gruterus*. Genitivi fingulares funt: quod putidum effet monere, fi complures pro nominativis pluralibus non habuiffent. *Freinshemius*.

1 *Cis Rhenum colentium.*] Vt erant Vangiones, Triboci, Nemetes. Treveri, Nervii. fed & pars aliqua Batavorum. *Lipfius*.

2 *In monte Tauno.*] Alii, *Tauro* fcribunt. Vbi is, mecum alii ignorant. *Idem*.

3 *Flumen Adranam.*] Quod Iunius nofter *Ederam* accipit in Haffis: qui Fuldam amnem illabitur. *Idem*.

4 *Nando tramiferit.*] Lego: *trucidatum fit. juventus flumen Adranam nando tramiferat, Romanofque pontem cœptantes arcebant*. Acidalius. Malim, *tramiferat*. haud enim hæc pendere velim à fuperiori, *ut*. Pichena.

5 *Mattio.*] *Ματτιακὸν* Germaniæ urbs eft Ptolemæo. Marfpurgum Haffiæ effe, non abhorret à vero. Adfirmare enim hæc talia, in tanta mutatione temporum, ftultum: & tamen fuavis hodie ingeniorum lufus. Ab hoc autem Mattio, Mattiacos noftros quidni deducam? Vt non folum contermini jam & focii, fed etiam confanguinei fint Batavorum. *Lipfius*.

quam per formidinem cessit. Fuerat animus Cheruscis juvare Cattos, sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma: & Marsos congredi ausos prospero
57 prœlio cohibuit. Neque multo post legati à Segeste venerunt, auxilium orantes adversus vim popularium, à quis circumsedebatur; validiore apud eos Arminio, quando bellum suadebat. Nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, [1] rebusque motis potior habetur. Addiderat Segestes legatis filium, [2] nomine Segimundum. sed juvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniæ descivere, sacerdos [3] apud Aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in spem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, benigneque exceptus, cum præsidio Gallicam in ripam missus est. [4] Germanico pretium fuit, convertere agmen: pugnatumque in obsidentis, & ereptus Segestes magna cum propinquorum & clientium manu. Inerant feminæ nobiles, inter quas uxor Arminii, eademque filia Segestis, ma-

1 *Rebus commotis.*] Imo scribo, *rebusque motis.* ex sententia, & Taciti exemplo, lib. XIIII. *Ducem tantum defuisse, qui rebus motis facile reperiretur.* Idem.

2 *Nomine Segimundum.*] Horum & plurium ducum mentio apud Strabonem, lib. VII. Ἔτισαν δὲ δίκας ἅπαντες, καὶ παρέσχον τῷ νεωτέρῳ Γερμανικῷ λαμπρότατον θρίαμβον, ἐν ᾧ ἐθριαμβεύθη τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν σώματα καὶ γυναικῶν, Σεγιμοῦντός τε καὶ Σεγέστου υἱός, (corrige Σεγιμοῦντός τε Σεγέστου υἱὸς, copula item deleta) Χηρούσκων ἡγεμὼν, καὶ ἀδελφὴ αὐτοῦ γυνὴ δ' Ἀρμινίου τοῦ πολεμαρχήσαντος ἐν τοῖς Χηρούσκοις ἐν τῇ πρὸς Οὐᾶρον παρασπονδήσει: *Pœnas dederunt omnes, & triumphum pulcherrimum Germanico Cæsari, in quo ducta illustrium* [illegible] *captivorum captivarumque corpora, ut Segimuntus Segestis filius, Cheruscorum dux, ejusque soror, uxor Arminii, qui bello præfuerat apud Cheruscos in expeditione contra Varum.* Idem.

3 *Apud Aram Vbiorum.*] Frequens hujus aræ mentio. Vidi qui vellet Bonnam nunc esse. ego vereor ut propius adfuerit ab opido Vbiorum, Quidquid hodie sit, puto originem ei loco a veneratione Augusti, cui novo cæliti ara illic, recepta adulatione, exstructa, uti ara Lugduni, & ad eam sacerdotes ex primoribus gentis, inter quos hic Segimundus. *Idem.*

4 *Germanico pretium fuit.*] Hoc est, satis magnum operæ laborisque pretium tulit, erepto scil. Segeste, capta Arminii uxore, receptis Varianis spoliis &c. Hoc sensu. 2, 35. *Ni pretium foret, noscere.* Freinshemius.

1 *Com-*

mariti magis quam parentis animo, neque victa in lacrymas, neque voce supplex, [1] compressis intra sinum manibus, gravidum uterum intuens. Ferebantur & spolia Varianæ cladis, plerisque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segestes ipse ingens visu, & memoria bonæ societatis impavidus. verba ejus in hunc modum fuere: *Non hic mihi primus* 58
erga populum Rom. fidei & constantiæ dies: ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi: neque odio patriæ (quippe [2] proditores, etiam iis quos anteponunt, invisi sunt) verum quia Romanis Germanisque idem conducere; & pacem, quam bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis vestri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me, & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi. testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, defleri magis, quam defendi possunt. ceterum & injeci catenas Arminio, & à factione ejus injectas perpessus sum. Atque ubi primum tui copia; vetera novis, & quieta turbidis antehabeo: neque ob præmium, sed ut me perfidia exsolvam: simul genti Germanorum idoneus conciliator, si pœnitentiam quam perniciem maluerit. Pro juventa & errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, [3] utrum prævaleat, quod

ex

1 *Compressis intra.*] Qui habitus etiam nunc Germanicis matronis (videre videor) per modestiam & decorum assumptus. *Lipsius.*

2 *Proditores etiam iis.*] Thucydides lib. 3. τὸ μὲν καθεστὸς τοῖς ἕλλησι νόμιμον ἴσμεν. τοὺς γὰρ ἀφισταμένους ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ξυμμαχίαν τὴν πρὶν ἀπολείποντας, οἱ δεξάμενοι, καθ' ὅσον μὲν ὠφελοῦνται, ἐν ἡδονῇ ἔχουσι. νομίζοντες δὲ εἶναι προδότας τῶν πρὸ τοῦ φίλων, χείρους ἡγοῦνται. Gronovius.

3 *Utrum prævaleat.*] Uter plus juris in eam habeat, & utri parere magis debeat, patri an marito. mox patri. *Lipsius.*

Utrum prævaleat.] Segestes orat pro filio, ejusque errorem juventæ illius, & suis meritis condonari petit. Pro filia non audet orare, quod non sponte virum reliquerit; sed necessitate ad patrem reversa fuerit. quippe capta ab eo, infra 1, 58. Contra filius, cum Arminium sequi posset, ad patrem, quem Romanarum partium esse norat,

ex Arminio concepit, an quod ex me genita est. Cæsar, clementi responso, liberis propinquisque ejus incolumitatem, [1] ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque *Imperatoris* auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennæ [2] puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memora-
59 bo. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant: volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cæsarem poscens. neque probris temperabat: *egregium patrem! magnum imperatorem! fortem exercitum! quorum tot manus unam mulierculam avexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuisse. Non enim* *se*

notat, voluntate rediit. Ergo filiæ causam integram Germanici judicio permittit, cumque duo in ea maxime consideranda sint, &, quod ex Arminio conceperit, ad pœnam; quod ex se nata sit, ad veniam valeat, Cæsaris arbitrio servat, utrum utri præferre velit. *Freinshemius.*

1 *Veterem in provincia.*] Nescio an verius, *vetere in provincia.* id enim ad securitatem Segestis, ne sedem acciperet in provincia nova obnoxia hosti. Per veterem autem provinciam, ceperim Galliam. Infra, *Coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium.* Tamen fieri potest ut sedem jam ante defectionem in Gallia habuerit: atque ita, *veterem.* An *uberem* placet? an aliud è veteri scripto elicis, qui habet, *vera?* Lipsius.

Ipsi sedem vetere in provincia.] Inclinabat Lipsius ad hanc lectionem, judicii ductu, cum antea legeretur, *sedem veterem.* Manuscr. fere convenit, habet enim *vaera*, addita litera *e*, supra literam, *a*, quamvis à recentiori manu. Recepi itaque. Tacitus libro 3. *in hibernaculis veteris provincia composuit.* Pichena. Hoc est, in Cisrhenana. *Vetus provincia* dicebatur ea cujusque regionis pars, quæ olim imperio adquisita pacataque fuerat; reliquis postea adjectis, aut adhuc rebellibus. Sic apud Liv. 24, 44. Sicilia in duas provincias dividitur; *M. Claudio Sicilia, finibus iis quibus regnum Hieronis fuisset; Lentulo proprætori provincia vetus.* Iterum 25, 3. *P. Lentulo qua vetus provincia in Sicilia esset; M. Marcello Syracusæ, & qua Hieronis regnum fuisset.* Ergo *vetus* hæc *provincia* necessario de parte Germaniæ, non de Gallia accipienda est, & quidem haud dubie de Cisrhenana, infra 1, 59. *Coleret Segestes victam ripam.* Freinshemius.

2 *Puer, quo mox ludibrio.*] Apud alios nihil repperi. Tacitus hæc narraverit, in rebus Caii aut Claudii, libris qui perierunt. *Lipsius.*

1 Num-

se proditione, neque adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tractare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quæ diis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam; redderet filio sacerdotium: [1] *hominem Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas, & secures, & togam viderint. aliis*

1 *Numquam satis excusaturos.*] Forte, *accusaturos.* & statim, *ignorantiam* imperii Rom. *Idem.*

Hominem Germanos nunquam.] Hic primum malim, *Redderet filium sacerdotio.* Rectius enim ita, quoniam ille sacerdotio aufugerat. Deinde quæ sequuntur, languent. Ego videor erigere; simul & asperare probrum in Segestem: *Coleret Segestes victam ripam; redderet filium sacerdotio: enimvero Germanis nunquam satis excusaturum, quod inter &c.* Ex *Hominem* non nimis violenter *Enimvero:* ex *Germanos*, facillime *Germanis* fit. *Excusaturum* autem etiam alias legitur. Lipsius olim voluit *Excusaturum* hoc sensu: Hominem natum neminem Germanos excusare posse, quod passi sint Romanos ad Albim pervenire. *Acidalius.* Durior paulò locutio, fuerit forte, *hominem Germanis n. s. excusaturum.* Freinshemius. Lege, *homines Germanos.* Et *excusaturos* intellige posteritati. *Grotius.* Nulla opus est mutatione. Hoc enim vult; Hominem, nimirum Segestem, nunquam satis excusaturos Germanos, sive præsentes, sive posteros, quod ejus, avitæ obliti ac hostis libertatis, perfidia in patriam, studio in Romanos; horum imperii, non nisi servilia indicentis, inter Albim ac Rhenum, datos à Natura custodes libertatis, insignia sint conspecta. Neque alienum aut absurdum videri debet illud, *hominem*, quo Segestem Arminius designat. Sic enim loquimur, quoties nostros, si adversi sint nobis, aut infidi, aut nos offenderint, agnoscere merito dedignamur, passim extant exempla. Ad hanc fere formam Dominus Ioh. 4. ad Matrem, res non suas intempestive curantem; *Quid mihi tecum est, Mulier!* Non aliter ac si matrem hic non agnosceret. Et infinita talia apud auctores. *Boxhornius.* Meo judicio recte Grotius, *homines Germanos.* Livius lib. 42. *Regem educandum filium Romam misisse, ut jam inde à puero assuesceret moribus Romanis hominibusque.* Est genus excusandi, quod non inanibus verbis, sed rebus quæritur. Sic Statius 1 Th.

Tu modo dissimilis rebus mereare secundis
Excusare tuos.

Id est, præstare, ut illis ignoscatur, ut pro purgatis habeantur. Hoc intelligit Tacitus, significatque, qui vere Germani sint, & hoc nomen tueantur, eos meminisse oportere, quoad vivant, elaborandum sibi, ut hanc maculam diversis & fortibus factis deleant, nec in eo unquam sibi satisfacere. Adde quæ diximus 2 Obser. 13. Nam quod iste obnititur, quid est *nunquam satis excusaturos hominem*, qui, si culpa ejus id acciderit, nemini excusandus, sed omnibus accusandus debet videri? ita dicendum erat, *amicos Segestis nunquam hominem satis excusaturos* apud alios Germanos. Freinshemius παρεχομένει, Germanos hujus proditionis nota nunquam liberaturos, quod ejus opera factum est. Hoc est, *nunquam excusaturos*, non *nunquam satis excusaturos.* Gronovius.

1 *Igno-*

aliis gentibus, [1] *ignorantia imperii Romani, inexperta esse supplicia, nescia tributa: quæ quando exuerint, irritusque discesserit ille inter numina dicatus Augustus*, [2] *ille delectus Tiberius, ne imperitum adolescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. Si patriam, parentes, antiqua mallent, quam dominos, & colonias novas; Arminium potius gloria ac libertatis, quam Segestem flagitiosæ servitutis ducem sequerentur.* Conciti per hæc non modo Cherusci, sed conterminæ gentes: tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus, [3] veteri apud Romanos auctoritate. unde major Cæsari metus: & ne bellum mole una ingrueret, Cæcinam [4] cum quadraginta cohortibus Romanis, distrahendo hosti, per Bructeros ad flumen Amisiam mittit. [5] equitem Pedo præfectus finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit: simulque pedes,

1 *Ignorantia imperii Romani.*] Quasi dicat, longinquiores gentes tutæ sunt à superbia & imperio Romano, ipso situ, & Romanos nec norunt: nos in limite, virtute nos liberavimus, & porro liberemus. *Lipsius.*

Ignorantia imperii Romani.] Non mutarem, etsi Lipsius, *ignorantiam*, legere mallet. ait enim Tacitus, Germanos inter Albim & Rhenum incolentes, quibus notum imperium Romanum, virgas & secures expertos: alias vero gentes ejusdem imperii ignaras, istarum etiam rerum nescias. *Pichena.* Certe aliæ gentes, quæ Romanum imperium haud agnoscunt, non suppliciis, non tributis, quæ stipendiariis provinciis indicunt, atteruntur. *Freinshemius.*

2 *Ille delectus Tiberius.*] Aliis, delectus ad imperium. Quod quanquam verum sit, & horum etiam verborum hic sensus esse possit; potius ad bellum contra Germanos, cui dux delectus fuit Tiberius, quam ad principatus successionem hic respici putem. Ipse quidem 2, 26 gloriatur: *se novies ab Augusto in Germaniam missum.* Frenshemius. Admitterem, si esset *delegatus*. Sed longe amplius est *delectus*, & Tiberium extollendo auget laudem eorum, à quibus vir talis irritus discessit. Ille *delectus* igitur est ille, quem unum ex omnibus dignum Augustus putavit, ut hæredem successoremque ordinaret. *Gronovius.*

3 *Veteri apud Romanos auctoritate.*] Non sequitur, ideo & amicum Romanorum fuisse: nam & apud hostes auctoritati locus est. Cicero pro L. Manilia: *illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi R. auctoritatem.* Freinshemius.

4 *Cum quadraginta cohortibus Romanis.*] Ergo cum quatuor integris legionibus, quibus ipse præerat, ut supra dixit; decem enim cohortibus legio constat, quælibet cohors tribus manipulis. Veget. Polyb. & alii. *Pichena.*

5 *Equitem Pedo.*] Credo Albinovanus Pedo, cujus fragmentum exstat de navigatione Oceani. Est tamen & alius Pedo Pompeius vir illustris, quem

pedes, eques, classis, apud prædictum amnem con-
venere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in com-
militium adsciti sunt. Bructeros sua urenteis, expe-
dita cum manu L. Stertinius, missu Germanici fudit;
interque cædem & prædam repperit undevicesimæ
legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde
agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Ami-
siam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud pro-
cul [1] Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari le-
gionumque insepultæ dicebantur. Igitur cupido Cæ- 61
sarem invadit solvendi suprema militibus, ducique;
permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu,
ob propinquos, amicos, denique ob casus bello-
rum, & sortem hominum. præmisso Cæcina ut oc-
culta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres hu-
mido paludum & fallacibus campis imponeret, ince-
dunt mœstos locos, [2] visuque ac memoria deformes.
Prima Vari castra lato ambitu, & dimensis princi-
piis, [3] trium legionum manus ostentabant: dein [4] se-
miruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquiæ conse-
disse intelligebantur: medio campi albentia ossa, ut fu-
gerant, ut restiterant, disjecta vel aggerata: adjace-
bant fragmina telorum, equorumque artus, simul
truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barba-
ræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum
cen-

quem nominat Seneca in Ludo de morte Claudii. *Lipsius.*

1 *Teutoburgiensi saltu.*] Nomen etiamnum retinet inclytus Romana clade saltus, *Teuteberg.* & victoriæ cognomine insignis campus, *VVinfeldt*, ad opidulum Hornam, in Westfalia. *Idem.*

2 *Visuque ac memoria deformes.*] Et hoc inter cætera minutiora adnotabo, in Man. legi *deformides.* Pichena.

3 *Trium legionum manus.*] Quo argumento ex principiis colligebatur manus trium legionum? Quia quotiens plures legiones unis castris, principia suæ cuique legioni descripta: in quibus aquila & signa. Item. Principia majora. Vide Milit. Rom. lib. v. *Lipsius.*

4 *Semiruto vallo.*] Videtur bina castra designare. una ante cladem, justa, magna: altera in clade, quæ secundo die in monte quodam fecisse eos Dio tradit; at tertio, occidione occisos. Hæc secunda igitur describere mihi

centuriones mactaverant. & cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, *hic cecidisse legatos; illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum; ubi infelici dextra, &* [1] *suo ictu mortem invenerit; quo tribunali concionatus Arminius; quot patibula captivis,* [2] *quæ scrobes; utque signis & aquilis per su-*
62 *perbiam inluserit.* Igitur Romanus qui aderat exercitus, sextum post cladis annum, trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, mœsti simul & infensi condebant. [3] Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos, & præsentibus doloris socius. Quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque tardatum ad prœlia, & formidolosiorem hostium cre-

mihi nunc videtur, semiperfecta, & ubi reliquiæ se collegerint. *Idem.*

1 *Suo ictu mortem invenerit.*] Sall. Catil. *Ita ille patricius, ex gente clarissima Corneliorum, qui consulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisque suis exitum vitæ invenit.* Gronovius.

2 *Quæ scrobes.*] Observo scrobium mentionem aliquotiens in suppliciis. sive quia soliti puniendum in scrobe collocare, quo securius ferirent: sive, quia deposituri in ea cadaver. Vix enim est, ut ejusmodi damnati, combusti fuerint, aut justa eis facta. Tacitus lib. xv. *Pœna Flavii Vejanio Nigro Tribuno mandatur. Is proxime in agro scrobem effodi jussit: quem Flavius ut humilem & angustum increpans, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Philo Iudæus, εἰς Φλάκκον: apparatum supplicii ejus describens: οἱ δὲ ἀντικρὺ διώκοντες καταλαμβάνουσι, καὶ οἱ μὲν εὐθὺς ὤρυττον βόθρον, οἱ δὲ πρὸς βίαν ἄλλοι ἀφηνιάζοντα καὶ κεκραγότα: *Illi* (*milites*) *uno spiritu persequentes eum comprehendunt: & pars statim foveam fodiunt, pars per vim clamantem reluctantemque trahunt.*

A DD. De *Scrobe*, verissime notasse me censeo, jacta in eam corpora damnatorum. Id, qui tunc mores, pro ignominia. nec enim terra corpora condebant, sed igne absumebant. Iuvat in arcano ritu Polybius, de Carthaginiensibus supplicio affectis: Κολοβώσαντες δὲ καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρριψαν εἰς τινα τάφρον: *Admutilantes eos & crura frangentes, etiam vivos adhuc projecerunt in quamdam scrobem.* lib. I. Lipsius.

3 *Primum exstruendo tumulo.*] Consueto ducum ac principum more, quo promptiores cæteros redderent. Sic Nero, dum Isthmum perfodere conatus est, *Primus* (ut ait Sueton. cap. 19.) *rastello humum effodit, & corbula congestam humeris extulit.* & in

credebat: *neque imperatorem, auguratu & [1] vetustissimis cærimoniis præditum, [2] attrectare feralia debuisse.* Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites, [3] campumque quem hostis insederat, eripi jubet. Arminius colligi suos, & propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. Tunc nova acie turbatus eques, missæque subsidiariæ cohortes, & fu- 63

in Vesp. cap. VIII. *Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manum primum admovit, ac suo collo quædam extulit.* Pichena.

1 *Vetustissimis cærimoniis.*] Quæ adhærent Auguratui, nec violandæ erant. Exstat inscriptio Romæ, sed mutila: in qua *Germanicus Cæsar* scribitur, *Ti. Augusti F. Divi Augusti N. Divi Iulii* PRON. AVGVR. FLAMEN. AVG. Infra etiam, lib. II. *Neque augur aut flamen in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur.* Lipsius.

2 *Adtrectare feralia.*] Non augures solum, sed Pontifices, &, opinor, omnes sacerdotes arcebantur à funestis. Apparet ex facto Augusti & Tiberii, qui velo interposito, mortuos laudarunt. Item ex Plutarcho, in Sulla. qui scribit, *Metellam uxorem ejus obiisse:* additque, καὶ τῶν ἱερέων τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν, οὐδὲ τὴν οἰκίαν τῷ κήδει μιανθῆναι, γράψας διάλυσιν τοῦ γάμου ὁ Σύλλας, ἔτι ζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέραν οἰκίαν μετακομισθῆναι: *Cùm Pontifices non sinerent Sullam ad eam visere, neque domum ejus funere pollui; Sullam scripsisse libellum divortii, eamque adhuc vivam in aliam domum jussisse transferri.* Notabilis ritus, aut cærimonia: & credo pluries aut solenniter usurpatam. Sulla autem inter sacerdotes: neque scio an & Augures. certe lituus comparet in quibusdam ejus nummis. Sed de offensa Tiberii, credo & occultam caussam Tiberio fuisse; quod hoc factum nimis populare, & conciliando militi videbatur. Qua consimili Philippus Macedonum rex, cui bellum cum Romanis fuit, alienus ab Antiocho rege Syriæ factus, qui Macedonas cæsos ad Cynoscephalas sepelierat: humaniter, sed quasi cum tacita Philippi redargutione. Vide Appianum in Syriaco. *Idem.*

3 *Campumque quem hostis insederat, eripi.*] Genus loquendi è circo petitum. Vbi cum quatuor currus ad carceres starent, si primo ostio missus palmam meruisset, dicebant: *occupavit & vicit:* occupatio enim est eorum, qui in vacua veniunt primi: si secundo, *successit & vicit:* si tertio, *eripuit & vicit.* Habes in lapide antiquo apud Gruterum pag. 337. *Eripuit* puta *campum* præcedentibus. Silius:

Tene, Astur, certante feret quisquam æquore palmam
Erepto?

Vide Salmasium ad Solin. pag. 905. Idem Silius *prærepto limite* dicit de primo. Hoc Manilio est *præcludere circum* lib. 5. versu 80.

Vel prima tenentem
Agmina in obliquum currus agitare malignos
Obstantemque mora totum præcludere circum.

Illud *in obliquum* repræsentat Silius:

Obliquum Durius conversis pronus habenis

fugientium agmine impulſæ auxerant conſternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam neſciis, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſſet: inde hoſtibus terror, fiducia militi: & manibus æquis abſceſſum. Mox reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe, ut advexerat, reportat: pars equitum litore Oceani petere Rhenum juſſa: Cæcina qui [1] ſuum militem ducebat monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, Pontes longos quam maturrime ſuperare. [2] Anguſtus is trames, vaſtas inter paludes, & [3] quondam à L. Domitio aggeratus: cetera limoſa, tenacia gravi cœno, aut rivis incerta erant, [4] circum ſilvæ paulatim adclives: quas tum Arminius implevit, compendiis viarum, & cito agmine, onuſtum ſarcinis armiſque militem cum anteveniſſet. Cæcinæ dubitanti

Oppoſuit currum atque everſum propulit axem
Atlantis ſenio invalidi.

Eſt enim *malignus* in adverſarium, qui hanc ei moram objicit: & præcludit ei circum, in quo nullum ei locum dat antevertendi aut laudem in eo quærendi. Quod non conſideravit Scaliger, cum correxit in Manilio, *perludere*. Gronovius.

1 *Suum militem.*] Cui nimirum præeſſe conſueverat, nempe inferioris Germaniæ exercitum, vide ſupra 1,31. *Freinshemius.*

2 *Anguſtus is trames.*] Vbi is hodie? & an eſt? ex Taciti tota diſcriptione (conſidera ſerio) inducor illum eſſe, qui hodieque exſtat & uſui eſt, inter paludes aut uligines, haud procul Amiſia flumine, inter *Lingam*, *VVeddam*, & *Coevordam*. Aliquot milliarium ſpatium occupant: itque per medias ſolus hic limes, manu factus, arenis magno opere congeſtis, & palis trabibuſque ad marginandum defixis. Extrema palorum ævo detrita ſunt, ſed ſub terra vel aquis reperiuntur: & Batavi nunc tam opportuno loco uſi, qua aditus in Friſiam datur, valido propugnaculo, in ipſo limite illo, munierunt. Vocant *Bretaniæ uligines* (*Bretanſcheheyde*) noſtra lingua: & diſcis jam, ubi & unde *Britannica herba* reperta aut dicta, Plinio fruſtra inquiſitum. Eſt ab iſta *Britannia*, ſive magis *Bretannia*: & tu, ſodes, Plinium vide, in Friſiis herbam hanc mire celebrantem, lib. xxv. cap. III. Porro iſti Limites ſive Aggeres, *Kaii* etiam Latinis olim dicti: quæ vox & Batavis manet. *Lipſius.*

3 *Quondam à L. Domitio.*] Neronis principis avo. Tacitus, l. IIII. *Poſt exercitu flumen Albim tranſgreſſus eſt, longius penetrata Germania quam quiſquam priorum. eaſque ob res inſignia triumphi adeptus eſt.* Sueton. Nerone, cap. IIII. *Non minus aurigandi arte in adoleſcentia quam deinde triumphalibus ornamentis ex Germanico bello.* In alium ſane Domitium iſta non cadunt. *Idem.*

4 *Circum ſilvæ paulatim adclives.*]

Ex

tánti quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimulque propulſaret hoſtem, caſtra metari in loco placuit; [1]ut opus, & alii prœlium inciperent. Barbari perfringere ſtationes, ſeque inferre munito- 64
ribus niſi, laceſſunt, circumgrediuntur, occurſant: miſcetur operantium bellantiumque clamor: & cuncta pariter Romanis adverſa; locus uligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. Contra Cheruſcis ſueta apud paludes prœlia; procera membra; haſtæ ingentes ad vulnera facienda, quamvis procul. nox demum [2]inclinantis tum legiones adverſæ pugnæ exemit. Germani ob proſpera indefeſſi, ne tum quidem ſumpta quiete, quantum aquarum circumſurgentibus jugis oritur, vertere in ſubjecta: merſaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. [3]Quadrageſimum id ſtipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat: ſecundarum ambiguarumque rerum ſciens, eoque interritus. Igitur futura volvens, non aliud repperit, quam ut hoſtem ſilvis coërceret, donec ſaucii, quantumque gravioris agminis, anteirent. nam medio montium & paludum porrigebatur planities, quæ tenuem aciem pateretur. Deliguntur legiones, quinta dextro lateri; unetviceſima in lævum; primani ducendum ad agmen; viceſimanus adverſum ſecutu-

Ex Man. In vulgatis, *adclines*. Pichena.

1 *Vt opus, & alii prælium inciperent.*] Faernus locum hunc, ut videtur, mutilum, ita reſtituebat: *ut alii opus, alii prælium inciperent.* Vrſinus. Ad marginem libri Mureto adſcriptum, *ut par opus alii.* Vere inde conjicio: *placuit, ut pars opus, alii prælium inciperent.* Acidalius. Fruſtra laborant in loco ſano & nihil laboranti. Vide noſtra ad Livium lib. 3. cap. 37. *Gronovius.*

2 *Inclinantis tum legiones.*] Forte aptius; *inclinantis jam legiones.* Freinshemius.

3 *Quadrageſimum id ſtipendium.*] Eſt ergo idem ille, de quo lib. III. *Inter quæ Severus Cæcina cenſuit, ne quem magiſtratum, cui provincia eveniſſet, uxor comitaretur. multum antè*

cuturos. Nox per diversa inquies: cum barbari festis epulis, læto cantu, aut [1] truci sonore subjecta vallium ac resultantis saltus complerent; apud Romanos [2] invalidi ignes,

repetita concordem sibi conjugem, & sex partus enixam. seque, quæ in publicum statueret, domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. Lipsius.

1 *Truci sonore.*] Rhenanus vir doctus, quique nos scriptis non parum adjuvit suis, hunc locum & alterum ex libro IV. sequenti, ibi, *sonorem alterius palli non acciperet*, mire suspectos habet: veretur que ne librarius aliquis Sidonianæ lectioni assuetus, pro *sono*, *sonorem* infulserit. Sed magis est ut Cornelius noster Lucretii lectione delectatus, ex illius vetustis verbis quasi flosculis, libros novos asperserit: sic autem poëta scripsit de rerum natura lib. 1.

> *— quæ belle tangere possunt*
> *Aures, & lepido quæ sunt fucata*
> *sonore.*

Item libro VI. *Odorari licet, & sentire sonorem.* Vertranius.

2 *Invalidi ignes.*] Similis prorsus descriptio Xenophontæa, in desperatione pari; περὶ Κύρου ἀναβάσεως γ. Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέραν σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτῃ τῇ νυκτί. ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεύδειν ὑπὸ λύπης, καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παίδων, οὓς οὔποτε ἐνόμιζον ἔτι ὄψεσθαι: *Hac cogitatione mœsti & desperantes, pauci sub vesperam cibum sumpserunt, pauci ignem accenderunt, ad arma non multi ea nocte ibant. Iacuit quisque, ubi casus eum posuit, cum dormire non possent, tristitia & desiderio patriæ, parentum, uxorum, liberorum: quos videre ultra spes non erat.* Porro de Castrorum his ignibus, in *Militia* nobis scriptum. *Lipsius.*

Invalidi ignes.] Mirum heic dubitare viros summos libris de Militia Rom. ignesne istos capere debeant pro iis, quibus cœnæ & corporum curandorum causa usus militi, an pro facibus vigilum? At qui quæso pro facibus vigilum? In tali periculo non modo intermittendæ, sed & intendendæ vigiliæ. quod etiam fieri solitum ostendit illud Statii libro 12. Thebaidos:

> *——— illam nam tempore in omni*
> *Attendunt vigiles, & sex jubet*
> *ipse timeri,*
> *Contractaque vices, & crebrior ex-*
> *cubat ignis.*

Diserteque Curtius libro 4. in vita Alexand. *Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem esse facturum conjectans, frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari jusserat, ergo ignibus tota ejus castra fulgebant.* Et ita est; vult Tacitus, post hanc cladem Romanos sub vesperam minime excitasse illam ignium tota per castra frequentiam, quam solebant: sed plerosque cibi potusque, imo & sui immemores indulsisse aut luctui aut formidini. Exemplum suppeditavit nobis ex Xenophonte libro 3. Ἀναβάσεως Lipsius ad istum Taciti locum. Nec aliud volunt ista è Plutarchi Pelopida: Ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνὰς, μήτε πῦρ ἀνάψαι, μήτε δεῖπνον ἑλέσθαι, σιγῇ τε καὶ κατηφείᾳ εἶναι τὸ στρατόπεδον πᾶν, ὥσπερ οὐ νενικηκότας ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἡττημένων ὑπὸ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Livius quoque lib. 9. *Quæ cibi, quæ quietis immemor nox traducta est.* Nimirum in-

ignes, [1] interruptæ voces, [2] atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. [3] ducemque terruit dira quies. nam Quinctilium Varum sanguine oblitum, & paludibus emersum, cernere & audire visus est, velut vocantem, non tamen obsecutus, & manum intendentis reppulisse. Cœpta luce missæ in latera legiones metu, an contumacia, locum deseruere; capto propere campo, humentia ultra. Neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed ut hæsere cœno fossisque impedimenta, turbati circum milites; incertus signorum ordo; utque tali in tempore, sibi quisque properus, & lentæ adversum imperia aures; irrumpere Germanos jubet, clami-

invalidi ignes, hoc loco opponuntur, Germanorum *festu epulu*. Gruterus.

1 *Interrupta voces.*] Quæ, aut quorum? Vigilum. Ita capiendi auctor ipse Tacitus v. Hist. *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam jussi silere, ne quietem ejus turbarent. Ita intermisso signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos.* Duo igitur solennia Romanis vigilibus, Signum & Voces. Signum, capio Buccinam: Voces, istas quas interposuisse videntur munere suo functi, ad vigiles alios excitandos. Colligo ex Ambrosio Hexaëm. lib. v. cap. xv. ubi militari more de vigiliis gruum: *Ceteris quiescentibus, alia circumeunt. post ubi vigiliarum tempus fuerit impletum, perfuncta munere in somnum se præmisso clangore componit, ut excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est.* Lipsius.

Interrupta voces.] *Militum*, non *vigilum*. ut enim in lætitia omnia vigent, & continuo personant strepitu: sic in rebus adversis, contra est. Noster lib. 2. Annal. *Sumto justitio, deseruntur fora, clauduntur domus, passim silentia & gemitus.* libro vero 3. *Dies quo reliquia tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies.* Egregie Silius lib. 10. Punicor. de superstitibus cladis Cannensis:

Trunca atque ægra metu, seu magna elisa ruina
Corpora debilibus nituntur sistere membris.
Clamor sæpe repens, & sæpe silentia fixis
In tellurem oculis.

Libanius declamatione, quæ Patrocli inscribitur: ὁ μὲν δὴ ταῦτα, οἱ βάρβαροι δὲ παρὰ τὰς ὁλκάδας συννεύσαντες, ἐν ᾄσμασιν ἐπαιάνιζον καὶ αὐλοῖς. ὥστε τὸν Ἀχιλλέα, ὅποι ἂν ἔβλεψε, δυσχερεῖ θεάματι περιπίπτειν, τοὺς μὲν ναυσταθμοῦντας Ἕλληνας ἐγκειμένους ἐν ἀθυμίᾳ καὶ σιωπῇ &c. Sic & hoc loco: auctor noster opponit *interruptis* Romanorum *vocibus*, Germanorum *latos cantus*, *ac trucem sonorem.* Gruterus.

2 *Atque ipsi passim adjacerent vallo, oberrarent.*] Faernus legebat: *Atque ipsi passim adjacere vallo, oberrare tentoriis.* Vrsinus.

3 *Ducemque terruit dira quies.*] Lucanus lib. 7. *Dira quies & imagine mæsta diurna.* Gronovius.

clamitans, [1] *En Varus, & eodem iterum fato victæ legiones!* [2] Simul hæc, & cum delectis scindit agmen, equisque maxime vulnera ingerit: illi sanguine suo & lubrico paludum lapsantes, excussis rectoribus, disjicere obvios, proterere jacentes. plurimus circa aquilas labor, quæ neque adversum ferri ingruentia tela, neque figi limosa humo poterant. Cæcina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. juvit hostium aviditas, omissa cæde prædam sectantium: enisæque legiones, vesperascente die, in aperta & solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger: amissa magna ex parte, per quæ [3] egeritur humus, aut exciditur cespes: non tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos cœno aut cruore cibos dividentes, [4] funestas tenebras, & tot hominum millibus unum jam reli-
66 quum diem lamentabantur. Forte equus abruptis vinculis vagus, & clamore territus, quosdam occurrentium obturbavit. [5] tanta inde consternatio, irrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum [6] Decumana maxime petebatur, aversa

1 *En Varus, & eodem iterum fato.*] In Man. habetur: *En Varus, & eodemque iterum fato victa legiones.* suspicor legendum, *En Varus, en, eodemque iterum* &c. Certe particula, *en*, ingeminata, vim etiam orationis ingeminat. *Pichena.*

2 *Simul hac & cum delectis.*] Faernus legebat: *simul hac, cum delectis scindit agmen;* deleta, *&*, conjunctione. *Ursinus.* Infeliciter. *Gronovius.*

3 *Egeritur humus.*] Corbulæ & sportæ. *Lipsius.*

4 *Funestas tenebras lamentantur.*] i. e. lamentando dicunt, tenebras illas, quæ cum nocte ingruerent, non solitas lucis umbrarumque vices esse, verum ferales, hoc est mortiferas, exequiales tenebras, in quibus ipsis vitæ luce occasura, nox una perpetuo dormienda foret. ita 2, 31. de Libone. *Freinshemius.*

5 *Tanta inde consternatio.*] Apud veteres Romanos, (ut alibi Lipsius notat) hoc maxime cautum erat. Polybius enim lib. VI. ait, turmas equitum quotidie excubasse in castris, deinde sequitur: *Atque hi curant, cum alia, tum equos maxime, ne aut vinculis impediti & illigati lædantur, inutiles futuri ad militiam; aut soluti & ruentes, turbas & consternationem excitent in castris.* Pichena.

6 *Decumana maxime.*] Ea opposita

aversa hosti, & fugientibus tutior. [1] Cæcina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate, neque precibus, ne manu quidem obsistere, aut retinere militem quiret; projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni & centuriones falsum pavorem docuerunt. Tunc contractos in prin- 67
cipia, jussosque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet: *Vnam in armis salutem, sed ea consilio temperanda; manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent: mox undique erumpendum illa eruptione ad Rhenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas magis paludes, sævitiam hostium superesse:* [2] *at victoribus decus, gloriam, quæ domi cara, quæ* [3] *in castris honesta*, memorat: reticuit de adversis. [4] Equos dehinc, orsus à suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione, for-

sita Prætoriæ ex adverso, & plurimum remota ab hoste erat, & ab eo ibat. Vide Militiam nostram libro v. *Lipsius.*

1 *Cæcina projectus.*] Habes idem prorsus factum in Plutarchi Pompeio, sub initium. Vide. *Idem.*

2 *At victoribus decus, gloriam.*] Melius ex Manusc. distinxi. cum malè in omnibus libris interpunctum esset: *gloriam, quæ.* Sensus est: Victoribus, decus & gloriam superesse. deinde memorat, *quæ domi cara*, scilicet, parentes, liberos, &c. *quæ in castris honesta*, id est dona militaria. *Pichena.*

3 *In castris honesta.*] Olim aut nuper in militia feliciter ab iis gesta. *Lipsius.*

4 *Orsus à suis.*] Ferri potest intellegique, quod plures suos equos distribuerit: præoptem tamen, *à suo.* Vt commentario Cæsaris primo: *Cæsar primum suo, deinde omnium, è conspectu remotis equis.* Statim etiam, *Hostis facile excidium*, sententia desiderat, non, *Hosti*, quod inolevit. *Lipsius.*

Equos dehinc, orsus à suis.] Cur hanc lectionem mutes, causa nulla est. nam quod Cæsar equum suum è conspectu removet primo de bello Gallico, scilicet, quia in acie, equo vehens, è quo descendit, ut æquaret periculum. At Cæcina in castris pedes equos omnes suos distribuit fortissimis militum. *Mercerus.* Rectius haud dubie, quam *à suo.* Credibile enim est plures distribuisse, ut equitum quantum posset efficeret. præsertim cum superiori prælio plus equorum quam hominum amissum fuisse videatur, *equis enim maxime vulnera ingessisse* Arminium dixit auctor 1, 65. Itaque cum duces atque legati plures equos alere consuevissent, usus militiæ poposcit, ut iis, qui suos amisissent, alios darent. Sic apud Curtium 7. *Cum Antiphanes scriba equitum Amyntæ denunciasset, ut ex suis equis more solito daret his, qui amisissent suos.* Cæsarem de Bello Gall. 7. *Eorum adventu quod minus*

 idoneis

fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes,
68 in hostem invaderent. Haud minus inquies Germanus spe, cupidine, & diversis ducum sententiis agebat: Arminio, *sinerent egredi, egressosque rursum per humida & impedita circumvenirent*, suadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, *ut vallum armis ambirent. promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam prædam fore.* Igitur [1] orta die, proruunt fossas, [2] injiciunt crates, summa valli prensant, raro super milite, & quasi ob metum defixo. post-

idoneis equis utebantur, à tribunis mil. reliquisque, sed & equitibus Romanis, atque evocatis equos sumit, Germanisque distribuit. Freinshemius.

1 *Orta die proruunt fossas.*] Nauseam movet, cum hoc loquendi genus puteat. Igitur lego, *igitur orta die proruunt, fossis injiciunt crates.* Turnebus. Non adsentior. Proruebant enim fossas, demoliendo vallum, terramque superadgestam. *Pichena.* Pro germana mihi est lectio, quam Turnebus restituit. Ad exprimendam Germanorum aviditatem atque ferociam nihil aptius. Nec audiam virum doctum, qui vulgatam exponit: id enim fieri potuisset, si vallum pro fossa, non autem fossa pro vallo fuisset. Sed nec à labro fossæ terram injecisse crediderim, quod enim consilium eorum fuisset, si inopinantibus superventuri, effodere humum, quæque in tuto gravia, tela inter hostium moliri voluissent? At crates per noctem facile parare potuerunt, quibus celeriter in fossas conjectis imparatos Romanos in castris suis occuparent. Ergo Tacitus hic significare voluit omnia magna cum celeritate acta fuisse: *Proruunt*, inquit, *fossis injiciunt crates, summa valli prensant.* Similem Gallorum impetum descripsit Cæsar Commentariorum de Bello Gall. 7. 18. *Freinshemius.* Vide tamen, ut veteres hoc verbo utantur. Cæsar 3. Gall. *Celeriter ad munitiones pervenerunt, atque bis prorutis.* Livius 9. *Pars fossas explerent, pars vellerent vallum atque in fossas proruerent.* Eodemque: *Dolabræ calonibus dividuntur ad vallum proruendum fossasque implendas.* Et mox: *proruto vallo erupit acies.* lib. 22. *Montes lapsu ingenti proruit* terræ motus lib. 26. *Albam à fundamentis proruerunt.* Frontinus, 2, 5. *repente adortus & desertum proruit vallum & castra cepit.* Noster lib. 2, ann. *proruta arbores.* lib. 3. Histor. *hostem postera die profligare ac proruere.* Et, *balista ingentibus saxis hastilem aciem proruebat.* Et sic semper: neque usquam memini me legisse *proruere* pro impetum facere, incurrere. Livii locus erat lib. 25, 30. ubi vulgo, *ab cohorte & equitibus ex occulto proruentibus.* Sed Put. & meliores *procurrentibus.* Alter Curtii lib. 4, 16. *Subditis calcaribus proruere in hostem.* Sic plane libri etiam optimi: sed legendum *prorumpere*, ut apud Maronem: *& medius densos prorumpit in hostes.* Gronovius.

2 *Injiciunt crates.*] Duplex hic ratio transeundi fossas, ut aut proruta à labris terra complerent; aut cratibus injectis, velut ponte transirent. Vtramque tangit. neque enim Turnebo assentiar legenti, *orta die proruunt, fossis injiciunt crates.* De cratibus, etiam Galli apud Cæsarem usurpant: lib. VII. *Proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent.* Vbi etiam de

postquam hæsere munimentis, datur cohortibus signum, cornuaque ac tubæ concinuere. exin clamore & impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes, *non hic silvas, nec paludes, sed* [1] *æquis locis æquos deos.* [2] Hosti, facile excidium, & paucos ac semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto majora offunduntur: cadebantque, ut rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus, pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira & dies permansit. Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret; vim, sanitatem, copias, [3] cuncta in victoria habuere. Pervaserat in- 69
terim *circumventi exercitus* fama, & *infesto Germanorum agmine Gallias peti*: ac ni Agrippina [4] impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque

de *Aggere.* quem & Romani huic rei usurpabant, è fascibus scilicet & levi materie. *Lipsius.*

1 *Æquis locis æquos deos.*] Id est, in neutram partem pronos. Nonnullos enim audivi interpretari, *æquos*, id est, fautores. *Pichena.*

2 *Hosti facile excidium.*] Rectum est, *Hosti*, non, *hostis.* hoc enim ait, hosti cogitanti facile excidium offusum de improviso sonum tubarum, &c. *Mercerus.* Distinctionem, quæ sententiæ fraudi, muto: *Hosti facile excidium & p. a. s. cogitanti sonus* &c. Si *hostis* legas, contraria plane verborum mens ei, quam voluit auctor. *Acidalius.* Recta lectio & planus sensus. Germani putabant cum paucis & semermis rem sibi, & perinde facile castrorum excidium fore: iis igitur arma tubæque inopinato objectæ in majus accipiuntur. Ne quem moveat vir doctissimus qui scribendum censuit: *Hostis facile excidium.* Freinshemius.

3 *Cuncta in victoria habuere.*] Sensus: quamvis tot adversa premerent, tamen gaudio partæ victoriæ libenter tolerasse, eamque instar vis, sanitatis, copiarum habuisse. Sic fere Cic. ad Att. 3, 20. *in universa salute inerunt omnia.* Idem.

4 *Impositum Rheno pontem.*] Qua parte Rheni iste pons? Ne trahant ad se Agrippinenses: falluntur. apud Treveros fuit. Nam Agrippina discedens à marito, tumultu militari, in Treveros iit, ut supra lectum nobis, ibique mansit. Pons ergo eo ipse in loco. Strabo lib. IV. Μεταξὺ δ' ἀπὸ Μεδιοματρικῶν καὶ Τριβόχων παροικοῦσι τὸν Ῥῆνον Τρηούιροι (puto Τρηουηροὶ) καθ' οὓς πεποίηται τὸ ζεῦγμα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων νυνὶ τῶν στρατηγούντων τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Lipsius.

que ut quis inops, aut ſaucius, veſtem [1] & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis, laudes & grates reverſis legionibus habentem. Id Tiberii animum altius penetravit. *non enim ſimplices eas curas, nec adverſus externos militem quæri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos interviſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſe filium ducis gregali habitu circumferat*, Cæſaremque Caligulam *appellari velit. Potiorem jam apud exercitus Agrippinam, quam legatos, quam duces:* [2] *compreſſam à muliere ſeditionem, cui nomen principis obſiſtere non quiverit.* Accendebat hæc, onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii [3] odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctaque promeret.

1 *Et fomenta.*] Nempe vulneribus. Solent enim hoc Imperatores conciliandis militibus. fecitque Trajanus. Vide Suidam, in Λαμπάδιον, & me in Plinii Panegyricum. *Idem.*

2 *Compreſſam à muliere ſeditionem.*] Quomodo? non compreſſit certe ſeditionem, ſed cauſa tamen fuit comprimendæ: nam abſceſſu ejus in Treveros, de quo ſupra, tacti pudore, ac miſeratione milites, invidiaque in Treveros, ad ſanitatem rediere. *Pichena.*

3 *Odia in longum jaciens.*] Ex præſentibus futura proponens, ex quibus cauſæ odii naſcerentur: quæ quoniam in longitudinem reſpiciebant, recondebat animo Tiberius: itaque augeſcebant alita cogitationibus; promebanturque tandem multiplicata & inexpectata. *Ferrettus.* Tiberius odii tenax erat, quodque diſſimulaſſet, gravius poſtea repræſentabat. Supra: *in Haterium ſtatim invectus eſt, Scaurum cui implacabilius iraſcebatur, ſilentio tranſiit.* Xiphilinus: ὀργίζετό τε ἐν οἷς ἥκιστα ἐθυμοῦτο, καὶ ἐπιεικὴς ἐν οἷς μάλιστα ἠγανάκτει, ἐδόκει εἶναι. qua de re Sejanus cui id notum, animadverſo Tiberium ad Agrippinæ facinus aperte non erupiſſe, ſerio conjicit, eam ſimultatem ex illis eſſe, quas is ut præcipuas continere, ſpatioque temporis cumulatiores expromere ſolebat. Avidus ergo perdendi domum Germanici, ulcus refricat, & laceſſit animum ſatis ſua ſponte exacerbatum, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupiſſet triſtibus dictis atrocia facta conjungere.* At *in longum jacere* eſt extendere, augere & ſimilia id genus. Sic,

Cauſando noſtros in longum ducis amores.

Id eſt, cauſas prætexendo, ne carmina referas, ultro facis, ut ea vehementius deſiderem. Verum aliter Servio viſum: ſed noſtro interpretamento Cornelius favet. Quiſnam autem lites mihi conciat, ſi μεταφορικῶς, interpretatus *in longum jaciens* ab iis, qui vallum & foſſas in longum ducendo, ea extendunt, & augent? Nemo certè. quia dicta verba commode non aliter explanari valeant; & meta-

ret. At Germanicus legionum quas navibus vexe- 70
rat, ſecundam, & quartam decimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior claſſis vadoſo mari innaret, vel [1] reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſicca humo, aut modice adlabente æſtu, quietum habuit: mox impulſu aquilonis, ſimul [2] ſidere æquinoctii, quo maxime tumeſcit Oceanus, rapi agique agmen. & opplebantur terræ: [3] eadem freto, litori, campis facies; neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, brevia à profundis. ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus: jumenta, ſarcinæ, corpora exanima, interfluunt, occurſant. permiſcentur inter ſe manipuli, modo pectore, modo ore tenus exſtantes, aliquando ſubtracto ſolo disjecti aut obruti. non vox, & mutui hortatus juvabant, adverſante unda: nihil ſtrenuus ab igna-

metaphoræ plurimum orationis magnitudini conferant. Vel ſi proprie accipere vis *odia in longum jaciens*, id eſt, differens ſive prolatans, per me facias licet & *ἀντίπτωσις* erit pro *odia in longum jacientis*: non abſimilis huic: *meminiſſent C. Aſinii & Meſſallæ ac recentiorum Arruntii & Eſernini ad ſumma provectos incorrupta vita & facundia*. Quæ *μετάβασις* amica Thucydidi. lib. 4. εἶπεν δὲ τούτοις, καὶ Κερκυραίων ἅμα παρεκπλέοντας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. De quibus agens Scholiaſtes: τὸ ἑξῆς οὕτω, παρεκπλέουσιν, ἀλλὰ μεταβάσει ἐχρήσατο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. *Salinerius*. Non omittebat, inquit, ſemina jacere longinqui odii, quod aliquando in perniciem eorum erumperet. Quum enim animum Tiberii, ut clauſum aliis, ita ſibi uni apertum, exacte noſſet, ſciebat eum offenſas atque odia ſemel concepta alta mente reponere atque fovere, donec oblata occaſione ultionis, ipſa mora triſtibuſque meditationibus aucta roborataque proferret. *Quæ reconderet auctaque promeret*, de Tiberio dicuntur: male non nemo ad Sejanum tranſtulit. *Freinshemius*.

1 *Reciproco ſidere.*] Eſt hoc in eo litore Chaucorum & Friſiorum: ut mare longiſſime à terris recedat, & in ſicco naves deſtituat. Ipſi navigavimus, atque experti ſumus. *Lipſius*.

2 *Sidere æquinoctii.*] Idem Cæſar ſenſit ſcripſitque, navigatione Britannica, in Commentariis ſuis. Et vide Poſidonii non abhorrentem ab uſu hodierno diſputationem ſuper tota re, apud Strabonem, libro tertio extremo. quem tamen ipſe haud juſte refellit. *Idem*.

3 *Eadem freto, litori.*] Ex his pluribuſque locis clarum, non fuiſſe loco litoris olim arenarias illas moles verius quam montes, quæ Oceanum hodie arcent: ſuccrevitque majorum ævo illa arenarum vis, ſatione caricis, non ſine monitore deo. *Idem*.

1 *Sa-*

ignavo, [1] ſapiens à prudenti, conſilia à caſu differre: cuncta pari violentia involvebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit. [2] pernoctavere ſine utenſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore; haud minus miſerabiles, quam quos hoſtis circumſidet. quippe illis etiam honeſtæ mortis uſus: his inglorium exitium. lux reddidit terram; [3] penetratumque ad amnem Viſurgim, quo Cæſar claſſe contenderat. impoſitæ

1 *Sapiens à prudenti.*] Clarum eſt ſcribi debere, *ſapiens ab imprudenti*. Id.

Sapiens à prudenti.] Aperto vulneri multi multis modis medentur. Ego, *inſciens à prudenti*. Similitudo litterarum non abeſt, ſenſus poſtulat. Recteque, *inſciens*, ſive ignarus, *prudenti* opponitur. infra lib. 11. *milesque pavidus, & caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempeſtive juvat, officia prudentium corrumpebat*. Pichena. Ego ſcriptum fuiſſe puto *ſapiens ab rude, nil conſilia*, &c. Opponit hæc & Curtius 8, 13. *& quanta inter rudes poterat eſſe ſapientia*. Freinshemius.

2 *Pernoctavere ſine utenſilibus.*] Sine ſupellectile, inquit Freinshemius. Ego accipio, ſine cibariis: quæ aut amiſſa aut corrupta erant. Neque aliter ea voce utitur Tacitus. Vt cum lib. 2, 1. ait *viliſſima utenſilium annulo clauſa*. Vbi Lipſius etiam, ſupellex penuſque: ſed quæcunque affert loca, penum tantum demonſtrant, præter unum Plinii: ex quo ut appareret etiam vaſa aurea & argentea obſignatis arcis fuiſſe condita, ita non de pretioſis iſto loco Tacitus: ſed quod ſervus Comicus diceret, *allium vel acetum obſignatum cum ſale*, indignabantur. Eodem lib. cap. 60. *Quiſque copias frumenti & omnium utenſilium quaque natio penderet*. Freinshemius hic accipi ait pro quaque re, quæ uſui eſſe poſſet. Nimis laxe: immo non niſi ad victum. lib. 3, 52. *Sperni ſumptuariam legem vetitaque utenſilium pretio augeri in dies.* Eum c. 55. *Luxum menſæ* appellat. l. 15, 39. *Subvecta utenſilia ab Oſtia & propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum.* Vtique ad alendam inopem plebem. Adde pecun. vet. 2, 7. & Pricæum ad Apuleii Mileſias. *Gronovius.*

3 *Penetratumque ad amnem Viſurgim.*] Ego verò hic obhæreo. Supra ſcriptum: *Reducto ad Amiſiam exercitu, legiones ut advexerat, reportat.* Si ad Amiſiam Germanicus claſſem conſcendit, Rhenum & Galliam petiturus: quo caſu nunc ad Viſurgim? Tempeſtate, inquies. Bene; ſed quomodo Vitellius, qui & ipſe paullo ante ad Amiſiam, & (ne tempeſtatem iterum ſuſpicere) terra iit, nunc quoque ad Viſurgim? Hæc ſi probe narrantur, Germaniam profecto petiere: non Galliam repetiere; aut fallunt me locorum omnes ſitus.

A D D. Merito hic hæſimus: at nunc me (animo hercle meo) expedivi. Nam ſcribendum, *ad amnem Vidrum*. quem Ptolemæus in hoc tractu novit, & ille ipſe eſt quem *Vechtam* hodie vocant, & ad *Gelmudam* in ſinum Auſtralem, mox Oceanum, influit. Sane Taciti narratio evincit, penſitata. Ecce ad Amiſiam dimiſit Vitellium, ipſe naves conſcendit: uterque progreſſus, ille terra, hic mari: & ubi convenire ad amnem, niſi hic potuere? Enimvero & portus ibi a Ptolemæo locatur, Μαναρμανὶς λιμὴν, *Manarmanis*, neque abhorret *Stauriam* eſſe. *Lipſius.*

Pene-

ſitæ deinde legiones, vagante fama ſubmerſas. nec
fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumque re-
ducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in 71
deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus,
[1] ipſum & filium ejus in civitatem Vbiorum perduxe-
rat. data utrique venia; facile Segimero, [2] cunctan-
tius filio: quia Quinctilii Vari corpus inluſiſſe dice-
batur. Ceterum ad ſupplenda exercitus damna cer-
tavere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia: quod cuique prom-
ptum, arma, equos, aurum, offerentes. quorum lau-
dato ſtudio Germanicus, armis modo & equis ad bel-
lum ſumptis, propria pecunia militem juvit. utque
cladis memoriam etiam comitate leniret, [3] circumire
ſaucios; facta ſingulorum extollere; vulnera in-
tuens, alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio
& cura, ſibique & prœlio firmabat. Decreta eo an- 72
no triumphalia inſignia A. Cæcinæ, L. Apronio,
C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. Nomen *patris
patriæ* Tiberius à populo ſæpius ingeſtum, repudiavit:
neque in acta ſua jurari, quamquam cenſente ſena-
tu, permiſit: *cuncta mortalium incerta, quantoque
plus adeptus foret,* [4] *tanto ſe magis in lubrico* dictans. non
tamen

Penetratumque ad amnem Viſurgim.] Nihil veriſimilius, quam quod poſtremum docuit doctiſſimus Lipſius delendum τὸ *Viſurgis*: quæ vocula hic contra omnem hiſtoriæ & Geographiæ rationem. Sed *amnem* capies Rhenum, non Amiſiam: lege diligenter totum hunc locum, fateberis. *Mercerus.*

1 *Ipſum & filium ejus.*] Segimeri filium Seſithacum nomine. Strabo libro VII. Ἔτι δὲ Σεσίθακος Αἰγιμήρου υἱὸς τῶν Χηρούσκων ἡγεμών. Sed corrige in Strabone, Σεγιμήρου. Nam Taciti ſcriptura ad etymon apta ejus linguæ. *Lipſius.*

2 *Cunctantius filio.*] Ex Man. Alii minus recte, *cunctatius.* Pichena.

3 *Circumire saucios.*] Livius lib. 8. de L. Papirio Curſore: *itaque adhibitis legatis ipſe circumit ſaucios milites, inſerens in tentoria caput, ſingulos ut ſeſe haberent rogitans; curam eorum nominatim legatis, tribuniſque, & præfectis demandabat. rem per ſe popularem ita dexter egit, ut medendis corporibus, animi multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad ſalubritatem efficacius fuerit, quam quod grato animo ea cura accepta ſit.* Gronovius.

4 *Tanto ſe magis in lubrico dictans.*]. Potius forte *dictitans*, ut & Muret. Sic forte & lib. 2. Ann. *Rheſcuporis ſanciendo, ut dictabat, fœderi, dictitabat* legendum. *Acidalius.* Malim

tamen ideo faciebat fidem civilis animi. nam legem majeſtatis reduxerat; cui nomen apud veteres idem, ſed alia in judicium veniebant: ſi quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique male geſta Rep. majeſtatem populi Romani minuiſſet. [1] facta arguebantur, dicta impunè erant. [2] Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis ejus tractavit, commotus [3] Caſſii Severi libidine, qua viros feminaſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamaverat. mox Tiberius, conſultante [4] Pompeio Macro prætore, *an judicia majeſtatis redderentur? exercendas leges eſſe* reſpondit. Hunc quoque aſperavere [5] carmina, incertis auctoribus vulgata, in ſævitiam ſuperbiamque ejus, & diſcordem cum matre ani-

lim, *diſtitans*. ita enim amat Tacitus. *Pichena*.

1 *Facta arguebantur, dicta impune erant.*] Hæc verba Petrus Daneſius putabat ex alio Taciti loco irrepſiſſe, eaque ut prorſus ab hoc aliena, rejiciebat conſentientibus libris. *Vrſinus.* Quid ſibi velint, ignoro. Nam & loco poſita ſunt verba, & veriſſima, quod totus titulus in Digeſtis Ad legem Iuliam majeſtatis docet ac demonſtrat, ne poſt tot ſecula quidem tot tyrannos argui verba plane auſos ſancire, etſi per interpretationem eo trahi legem paterentur. Quin & aperte Iuriſconſultus: *nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum eſt*. Sed latebra eſt in illo *non facile*. Interim vere Tacitus & commode de priſca vi legis. *Gronovius.*

2 *Primus Auguſtus.*] Sullæ diſcipulus. Cic. lib. 3. Fam. Ep. 11. *Veruntamen eſt majeſtas (ut Sulla voluit) ne in quemvis impune declamare liceret.* Idem.

3 *Caſſii Severi libidine.*] Scribam infra, ad librum IIII. *Lipſius.*

Libidine qua viros fœminaſque.] Nihil deperiret orationis nitori, ſi ſcriberetur: *Caſſii Severi libidine, qui viros fœminaſque inluſtres procacibus ſcriptis diffamaverat.* Gronovius.

4 *Pompeio Macro prætore.*] Huic Pompeio cognomen fuit *Macer.* quod & Clodiorum, & Marciorum familiæ commune fuiſſe ex auctore noſtro notum eſt: atque inſuper Æmiliorum, Bæbiorum, Calpurniorum. Eſt & hoc cognomento illuſtris ICtus, cujus fragmenta ſunt in Digeſtis Iuſtiniani. atque alius ex Liciniorum familia hiſtoricus, qui ſæpe citatur Livio, cum alias, tum corrupte 4, 23. *apud Marcum Licinium*, pro *Macrum*: eadem literarum metatheſi, quæ ſimillimum mendum adſperſit Strabonis loco lib. 13. ubi de Pompeio Macro: υἱόν τι ἀπέλιπε (ὁ Θεοφάνης) Μάρκον Πομπήιον. Theophanes *filium reliquit Marcum Pompeium*: ſcribendum enim Μάκρον. Hinc ſoror hujus noſtri prætoris (idem enim eſt) *Pompeia Macrina* vocatur 6, 18. Quorum avum potius Theophanem, quam ut ibi ſcribitur, *proavum* ratio temporum videtur evincere. *Freinshemius.*

5 *Carmina, incertis auctoribus.*] Intellegit eaipſa carmina quæ exſtant Suetonio, cap. LIX. *Lipſius.*

1 *Gra-*

animum. Haud pigebit referre in Falanio, & Ru- 73
brio, modicis equitibus Romanis, prætentata crimina: ut, quibus initiis, quanta Tiberii arte, [1] gravissimum exitium irrepserit, [2] dein repressum sit, postremo arserit, cunctaque corripuerit, noscatur. Falanio objiciebat accusator, *quod inter cultores Augusti, qui* [3] *per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset: quodque venditis hortis,* [4] *statuam Augusti simul mancipasset.* Rubrio crimini dabatur [5] *violatum perjurio nomen Augusti.* Quæ ubi Tiberio no-

1 *Gravissimum exitium.*] Seneca de Benefic. *Sub Tiberio fuit accusandi frequens ac pæne publica rabies, quæ omni civili bello gravius remp. afflixit.* Idem.

Gravissimum exitium.] Seneca de Benef. lib. 3. 26. *Sub Tiberio Cæsare fuit accusandi frequens & pæne publica rabies, quæ omni civili bello gravius togatam civitatem confecit.* Pichena.

2 *Dein repressum sit.*] Quando? sub Vespasiano & Tito, opinor. nam eousque calumniis ex lege ista locus: illi minuerunt, aut sustulerunt. Iterumque *arsit*, inquit, *& cuncta corripuit*, haud dubie sub Domitiano, qui telo eo passim usus ad sæviendum. *Lipsius.*

3 *Per omnes domos.*] Hoc est quod Ovidius de pietate sua gloriatur,

Nec pietas ignota mea est. videt hospita tellus.
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.

Non tamen ut *singula domus* collegia sua habuerint (id non videtur, neque is sensus his verbis) sed quod circuibant domesticatim collegæ, & sacrum alibi atque alibi faciebant. Sparsi igitur per omnes domos, sed statis temporibus conveniebant. *Idem.*

4 *Statuam Augusti simul mancipasset.*] Rideamus. & eo magis, quod Iurisconsultis etiam discrimen aliquod repertum hac in re. qui tradunt; *Non videri contra majestatem fieri ob imagines Cæsaris, nondum consecratas, venditas*, l. v. & vi. D. Ad leg. Iul. maj. Ergo consecratas vendi, commissum fuit. Iure exagitat purpuratos illos stipites Tertullianus: *Publicos atque deos fœdatis, quos in hastario vectigales habetis. Si Capitolium, si olitorium forum petitur, sub eadem voce præconis, sub eadem hasta, sub eadem annotatione Quæstoris divinitas addicta conducitur.* Idem.

5 *Violatum perjurio.*] Vulgatum, ut sanctissimum jusjurandum esset per nomen & numen Augusti. Horatius id accidisse testatur eo etiam vivo:

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,

Sapiens ille Claudius, *jusjurandum neque sanctius sibi neque crebrius instituit, quam per Augustum:* ait Sueton. cap. 11. Tertullianus: *Majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Iovem: & citius denique apud vos per omnes deos, quam per unum genium Cæsaris pejeratur.* Minutius Felix: *Et est eis tutius per Iovis Genium pejerare, quam regis.* Nec mentiuntur nostri scriptores, ex iis quæ legibus firmata video De jurejurando, lib. XIII. sub finem. Lucanus inter ultiones sanguinis

notuere, [1] scripsit consulibus; *Non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios ejusdem artis interesse [2] ludis, quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset. Nec contra religiones fieri, quod effigies ejus, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum & domuum accedant. Jusjurandum perinde æstimandum,*
74 *quam si Iovem fefellisset. [3] deorum injurias diis curæ.* Nec multo post Granium Marcellum [4] prætorem Bithyniæ

nis civilis hanc posuit, ut mihi videtur; facunde:

—— cladis tamen hujus habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares superis facient civilia divos.
Fulminibus Manes radiisque ornabit & astris;
Inque deum templis jurabit Roma per umbras.

Formulæ autem jurandi erant, per Genium, per Fortunam, per Salutem Principis. *Idem.*

Nomen Augusti.] Malim hic legere *numen.* & vice versa H. 2. 33. *Nomen Othonis*, ubi *numen* est. *Freinshemius.*

1 *Scripsit consulibus.*] Errat igitur Dio fine lib. LVII. qui ait Tiberium voluisse damnari eum qui statuam cum hortis vendidisset: sed obstitisse pudorem. quia primus à consule sententiam rogatus esset. Nam Tiberius, ut vides, non interfuit. *Lipsius.*

2 *Ludis, quos mater.*] Credo eos esse, qui Palatini postea à loco dicti, alii ab Augustalibus. Videnturque non equestres aut curules fuisse, ut illi; sed scenici. Dio LVI. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἡ Λιουία ἰδίαν δή τινα πανήγυριν αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ ἐποίησεν. ἣ καὶ δεῦρο ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἀεὶ αὐτοκρατόρων τελεῖται: *Præter hæc etiam Livia proprios quosdam ludos Augusto per triduum in Palatio fecit. qui ad hoc ævum celebrantur ab iis qui rerum potiuntur.* Suetonius Caligula: *Cumque placuisset Palatinis ludis spectaculo egressum meridie aggredi.* Idem.

3 *Deorum injurias.*] Expressit eam sententiam & Imperator libro II. De reb. cred. *Iurisjurandi contempta religio satis deum ultorem habet.* Idem.

4 *Prætorem Bithyniæ.*] De scriptura ambigit sidus exoriens suæ Galliæ Ios. Mercerus. nec de nihilo: Prætorem Bithyniæ ait: nonne debuisset *Proconsulem*? Ex re quidem & ex vero: Nam Bithynia, divisione Augusti inter eas provincias quæ Senatui & populo relictæ: id est, proconsulares. Dio & Strabo. Quid dicam? Vulgatam haud tuear, nisi si quid post Augustum in ea re mutatum, quod observes haud semel. *Idem.*

Granium Marcellum prætorem Bithyniæ.] Maneo in eo quod dudum monui, rescribendum *Proconsulem.* Nam Bithynia in Senatus populique Romani provinciis ex divisione Augusti, apud Dionem & Strabonem; nec causa fuit cur postea mutaret: pacatissima quippe provincia. Quin mansisse indicio est Plinius Secundus, qui Trajani ætate *Proconsul* ei provinciæ. & apud eum alii. Et mox *quæstor* additus huic Marcello, qui sane non missus in provinciam Cæsaris. quo argumento etiam convicit hanc scripturam eruditissimus & omni litteratura

niæ [1] Quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus majeſtatis poſtulavit, ſubſcribente [2] Romano Hiſpone. [3] qui formam vitæ iniit, quam poſtea celebrem miſeriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis ſævitiæ principis adrepit, mox clariſſimo cuique periculum faceſſit; potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus, dedit exemplum, quod ſecuti, [4] ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi, perniciem aliis, ac poſtremum ſibi invenere. Sed Marcellum inſimulabat *ſiniſtros de Tiberio ſermones habuiſſe.* inevitabile crimen, cum ex moribus principis fœdiſſima quæque deligeret accuſator, objectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hiſpo, *ſtatuam Marcelli altius quam Cæſarum ſitam: & alia in ſtatua,* [5] *amputato capite Auguſti,*

ratura politiſſ. Henricus Savillus in doctiſſimis ad Tacitum notis. Error ortus ex notis, quas fere ubique corruperunt imperiti librarii. *Mercerus.*

1 *Quæſtor ipſius.*] In conſuetudine poſitum fuiſſe, ut cum prætores repetundarum poſtularentur, quæſtoribus potiſſimum ipſorum accuſandi munus mandaretur, conſtat è Divinatione Ciceronis. Id autem eo fiebat, quod illis notiſſima eſſe prætorum furta, veriſimile erat. *Muretus.*

2 *Romano Hiſpone.*] Cujus declamationum Electa in Senecæ controverſiis non uno loco. *Lipſius.*

3 *Qui formam vitæ iniit.*] Non Hiſpo, ſed Criſpinus, de quo potiſſimum: idque ex ſequentibus patet: *ſed Marcellum inſimulabat*; ipſe ſcilicet Criſpinus accuſator. Idem alibi in Tacito obſervavi. ut lib. XV. *Qua magna cum invidia ſenatum adeunt.* ubi illud, *qui*, refertur ad vocem, *patres*, non ad *manumiſſos.* Pichena.

4 *Ex pauperibus divites.*] Videri poſſit à Domoſthene, Philip. IV. *Καὶ γὰρ τούτων μὲν ἐκ πτωχῶν ἔνιοι ταχὺ πλούσιοι γεγόνασι, καὶ ἀδόξων ἔνδοξοι καὶ γνώριμοι: Nam horum quidam ex pauperibus ſtatim divites facti, & ex ignobilibus glorioſi ac nobiles.* Lipſius.

5 *Amputato capite.*] Quod nunc crimini datur, id receptum fuiſſe ſuo ævo Plinius indicat: *Surdo*, inquit, *figurarum diſcrimine capita permutantur.* Et Caligula, ſimulachra numinum è tota Græcia conquiſivit, quibus capite dempto ſuum imponeretur. *Suetonius.* Cur tamen Tiberius ita hic exarſit? cauſſa aliqua eſt. Nam ſolebant Tyrannos ea ignominia afficere: videbaturque occulte quaſi talem Marcellus damnaſſe Auguſtum. Hieronymus in prophetam Abacuc, cap. III. *Cum Tyrannus detruncatur, imagines quoque ejus deponuntur & ſtatuæ, & vultu tantummodo commutato ablatoque capite, ejus facies qui vicerit ſuperponitur.* Idem.

gusti, effigiem Tiberii inditam. [1] ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret, *se quoque in ea caussa laturum sententiam palam & juratum,* [2] *quo ceteris eadem necessitas fieret.* Manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piso, *Quo,* inquit, *loco censebis Cæsar? si primus, habebo quod sequar: si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.* permotus his, quantoque incautius efferbuerat, [3] pœnitentia patiens, tulit [4] absolvi reum criminibus majestatis. de pecuniis repetundis [5] ad reciperatores

1 *Ad quod exarsit.*] Quæ ergo caussa tam impotentis iræ? nunquid suæ memoriæ consultum ibat, dum integritatem statuarum asserit. Facile enim conjectare poterat, si mos iste reciperetur, ut bonorum etiam Principum imagines abolerentur, multo magis suam memoriam perituram. *Freinshemius.*

2 *Quo ceteris.*] Vix opinor hæc inter verba Tiberii fuisse. Nimis hoc superbum, aut sævum: sed interpretatione sua, & vera, addit noster. Et sequentia Pisonis argutius ad priora referuntur. *Lipsius.*

3 *Pœnitentia patiens tulit.*] Faernus optima, ut videtur, conjectura restituebat: *quantoque incautius efferbuerat, tanto patientius tulit, absolvi reum* &c. *Ursinus.* Muretus *tanto patientius tulit absolvi.* Concinnius hoc sane. *Acidalius.* Non ita visum Tacito, cui pretium fuit dissimulare τὸ *tanto:* quemadmodum solent & minus brevitati studentes post *Quo* & *Quam* omittere *Eo* & *Tam:* nec leviores auctores secutus, aut hic tantum, prudentiæ lectoris intelligendum reliquit τὸ *magis.* Idem ergo sensus verborum veteris scripturæ, quasi haberetur: tanto, ut pœnitentiam commotioris animi approbaret, magis patiens vel patientius tulit. *Gronovius.*

4 *Absolvi reum.*] Absolvine? atqui damnatum eum Suetonius ait: *Statua quidam Augusti caput dempserat, ut alterius imponeret. acta res est in Senatu, & quia ambigebatur, per tormenta quæsita est. Damnato reo, paullatim hoc genus calumniæ eo processit,* &c. Ego non concilio: nisi si repetundarum damnatus fuit, non majestatis. quod tamen omnino Suetonius voluisse videtur. *Lipsius.*

5 *Ad reciperatores itum.*] Ergo damnatus repetundarum fuit, & tum Iudices dati ad æstimandum. Vide sodes, quæ scribo in XIV. Annal. super criminis hujus pœna. *Idem.*

Ad reciperatores itum est.] Vir doctus παρεργάζει, ad judices ei negotio destinatos. Quod & obscurum & χυδαῖον, nec verbis solennibus. Marcellus Donatus caussatur senatum recuperatores dedisse nusquam legi, sed senatu jubente à prætore dari solitos: ita hoc quoque loco accipiendum non recuperatores in causa Granii à senatu datos, sed jussu illius cum consensu Tiberii, vel ex hujus mandato commissum judicium recuperatorium: id ostendere verba, *itum esse ad recuperatores:* aliter enim *datos* dicturum fuisse. At ille cum dicit *itum ad recuperatores*, datos dicit à senatu judices, non qui rem ut integram audirent (jam enim apud senatum acta erat, ut & proconsulis Asiæ Silani 3. Ann. 66. & 67.) sed qui lites æstimarent, quod & Lipsius voluit. Sic Plinius

tores itum eſt. [1] Nec patrum cognitionibus ſatiatus, judiciis adſidebat in cornu tribunalis, ne prætorem curuli depelleret; multaque eo coram, adverſus ambitum & [2] potentium preces conſtituta. ſed [3] dum veritati conſulitur, libertas corrumpebatur. Inter 75

nius lib. 2. epiſt. 12. *Marius Priſcus accuſantibus Afris, quibus proconſul præfuit, omiſſa defenſione judices petiit.* Et mox: *exceſſiſſe Priſcum immanitate & ſævitia crimina, quibus dari judices poſſent.* lib. 4. epiſt. 9. *Cenſuit Bæbius Macer, conſul deſignatus, lege repetundarum Baſſum teneri; Cæpio Hiſpo, ſalva dignitate judices dandos.* lib. 9. epiſt. 29. *Tuitus ſum Iulium Baſſum, ut incuſtoditum nimis & incautum, ita minime malum: judicibus acceptis in ſenatu remanſit.* In commemorata undecima epiſtola legimus: *Marium repetundarum pœna, quam jam paſſus erat, cenſuit relinquendum.* Petrus Faber 2 Semeſt. 35. ſe concoquere negat illa verba, *quam jam paſſus erat*: quomodo enim jam ſubiiſſe pœnam dici, de cujus criminibus tum primum ſenatus non ex appellatione judicaret, & nondum pronuntiaſſet? itaque mali interpretis eſſe hoc additamentum, & Gruterus Buchnerusque laudant. Sed falluntur: nam ex eadem epiſtola diſcimus, cum ſeſe ultro repetundarum Marius damnaſſet, neque eo contentus eſſet Plinius; valuiſſe ſententiam Iulii Ferocis coſ. deſ. *Mario quidem judices interim dandos; evocandos autem, quibus diceretur innocentium pœnas vendidiſſe.* Elapſum eſt igitur aliquid temporis, dum iſti è provincia arceſſuntur & ventitant: atque interea judices dati lites æſtimarunt. Hinc ergo recte dicitur eam *pœnam jam paſſus*: & ſententia Collegæ fuit, de Mario reputundarum pœna, quam per judices à ſenatu datos jam ſuſtinuerat, *modo conſularis, modo ſeptemvir epulonum, nunc neutrum* (quæ verba & ipſa partem exacti ſupplicii ſignificant) debere ſenatum ſibi ſatisfactum putare. At crimina, de quibus tum ſenatus judicabat, erant atrocia illa, quæ *ultra repetundarum legem quærebantur.* Contra Marcellum Donatum faciunt etiam, quæ ſcribit noſter libro 4. 22. *Refert ad ſenatum, datiſque judicibus Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti miſit.* Gronovius.

1 *Nec patrum cognitionibus ſatiatus.*] Suetonius in Tiber. 33. *Magiſtratibus pro tribunali cognoſcentibus plerumque ſe offerebat conſiliarium.* Idem de Claudio 12. *Cognitionibus magiſtratuum ut unus è conſiliariis frequenter interfuit.* Pichena.

2 *Potentium preces.*] In judiciis. ſolent enim Advocatos aut Deprecatores adducere potentiſſimos civitatis. Ex Cicerone & Aſconio notum: repreſſitque Tiberius, quia juſtitiam corrumpebat. At ipſe, adjungit noſter, *libertatem.* nam quomodo? quia ſcilicet in judiciis aſſiduus, ea velut regebat ac temperabat, & ſententiæ obnoxiæ illi erant. *Lipſius.*

3 *Dum veritati conſulitur.*] *Veritati* hic nullus locus. Scribe *ſeveritati.* Ea enim recte opponitur precibus & ambitui. *Grotius.* Forſitan hoc recte ſe habet: inclinem tamen ut legam *ſeveritati*, ad quam proprie pertinent, quæ ad morum integritatem faciunt. Poſſet tamen *veritas* hic accipi pro æquitate, ſicut alias *verum* pro æquo. *Severitati*, eo nempe ſenſu, quo apud Hirtium de bell. Alex. cap. 28. *paulatim tamen & occulte militarem diſciplinam ſeveritatemque minuebant.* & cap. 58. *multa Romæ male & inutiliter adminiſtrari, quæ diſſolvenda diſciplina*

ter quæ [1] Pius Aurelius ſenator, quæſtus [2] *mole publica via, ductuque aquarum, labefactas ædis ſuas*, auxilium patrum invocabat. reſiſtentibus ærarii prætoribus, ſubvenit Cæſar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens: quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri prætorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies ſeſtertium largitus eſt; ſatis comperto [3] paternas ei anguſtias eſſe. [4] tentantis eadem alios, probare cauſam ſenatui juſſit, cupidine ſeveritatis in his etiam quæ rite faceret, acerbus. unde ceteri ſilentium & paupertatem

ſciplina ſeveritatique eſſent. Noſter 1, 75. *Cupidine ſeveritatis acerbus.* Solin. cap. 53. *Sericum in uſum publicum damno ſeveritatis admiſſum.* *Freinshemius.* Neque legendum *ſeveritati*, neque *veritas* eſt æquitas ſive ἐπιείκεια, ſed ſimpliciter juſtitia, ſanctitas & integritas judiciorum. Cicero pro Cælio: *Equidem vos abducam à teſtibus, neque hujus veritatem judicii, quæ mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam.* Lib. 1. in Verr. *Sin iſtius ingentes divitiæ judiciorum religionem & veritatem perfregerint.* Lib. 5. fine: *ſi ullam ad rem, niſi ad officium & veritatem, omnes mea cura, vigiliæ, cogitationeſque elaborarunt.* Noſter lib. 3. *quatenus veritati & innocentiæ meæ nuſquam locus eſt.* lib. 4. *neque Philippum potentia, ſed ex vero ſtatui ſe.* *Conſulere* ergo *veritati* eſt operam dare, ut *integrum judicium ſit*, ut loquitur noſter lib. 3. Sic, ſi patiantur judices ſenatorii ordinis ſeſe corrumpi, *opinione Po. Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine* abjudicatum iri ait Cicero, 1. in Verrem. Hæc ſi non ſufficiunt, adde quæ ad Senecam de ira, 2, 29. diximus. *Gronovius.*

1 *Pius Aurelius.*] Fortaſſe hic inter majores optimi principis Antonini: etſi nulla mentio Capitolino. *Lipſius.*

2 *Mole publicæ viæ.*] Ob ingentes illos ſilices, quibus tum viæ omnes publice ſternebantur. *Muretus.* Alii omnes ſic accipiunt, quaſi per reparationem atque aggerationem viæ domus iſta labefacta fuerit. Mihi aliter viſum ob locum Plinii 36, 2. ubi de columnis marmoreis in atrio Scauri collocatis. *Satiſdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in palatium extraherentur.* Item hunc alterius Plinii, panegyr. 51, 1. *Non, ut ante, immanium tranſvectione ſaxorum urbis tecta quatiuntur: ſtant ſecuræ domus, nec jam templa nutantia.* Seneca: *In hunc uſum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus.* Freinshemius.

3 *Paternas ei anguſtias.*] Recte *paternas*, ut oſtenderet, pauperem haud culpa ſua. Contra, de Cotta Meſſallino, libro VI. *egens ob luxum.* Pichena.

4 *Tentantis eadem.*] Adi Senecam De Beneficiis libro II. cap. VII. *Lipſius.*

Tentantis eadem alios.] Suetonius: *paucorum ſenatorum inopiæ ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negavit ſe aliis ſubventurum, niſi ſenatui juſtas neceſſitatum cauſas probaſſent. Quo pacto pleroſque modeſtia, & pudore deterruit.* Muretus.

1 Eo-

tatem confessioni & beneficio præposuere. [1] Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat: relabentem secuta est ædificiorum & hominum strages. Igitur censuit Asinius Gallus, *ut libri Sibyllini adirentur.* renuit Tiberius, perinde divina humanaque obtegens. Sed remedium coërcendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. [2] Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis, [3] levari in præsens proconsulari imperio, 76

1 *Eodem anno continuis imbribus.*] Hæc verissima caussa est, cur Tiberis interdum inundet plana urbis. Et hac de re ita Dio lib. 57. *Cum Tiberis multas urbis partes occupasset, ita ut navigarentur: alii quidem hoc in prodigii loco accipiebant: ut & magnitudinem terræmotuum, quibus etiam pars muri dejecta erat, & crebros fulminum jactus, quibus etiam illæsis vasis vinum consumtum erat; ipse autem existimans id fieri ex multitudine aquarum, quæ in eum influerent, constituit, ut semper quinque Senatores sorte ducti curarent, ne flumen, aut æstate minueretur, aut hieme supra modum excresceret: sed semper, quoad ejus fieri possit, æquale ferretur.* Idem.

2 *Achajam ac Macedoniam.*] Achajam quod ait, capies Græciam totam. nec enim aliter tunc appellabant Romani. Scriptor quispiam apud Suidam: Μόμμιος τὴν Κόρινθον εἷλεν αὐτοβοεὶ, προσβάλλων πρῶτος, κατὰ τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ νῦν Ἀχαΐαν ὀνομάζειν τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι, ἐς τὸ χειρωθὲν ἔθνος ὃ προεστὸς ἦν τότε τῆς Ἑλλάδος τὴν ὅλην μεταβαλόντες τῆς χώρας ἐπωνυμίαν: *Mommius Corinthum statim & primo impetu cepit, tunc principem totius Græciæ. Ex quo Romani & nunc videntur Achaiam nominare, totam Græciam: à gente devicta, quæ tunc Græciæ præerat, universam appellationem sumentes,* Pausanias lib. VII. *Porro redacta universa Græcia in provinciæ formam. mittitur ad eam obtinendam ex urbe Prætor, quem Achaiæ, non Græciæ, appellant, quod scilicet Græci subacti sunt, obtinentibus principatum Achæis.* Lipsius.

3 *Levari proconsulari imperio.*] Durius ergo Proconsulare imperium Præsidiali: nec caussam satis scio. Inquiro, & dico aliquid in EXCURS. littera M. vide. *Idem.*

Levari in præsens proconsulari imperio.] Potest fieri, ut hoc fuerit nihil aliud quam *Optat ephippia bos piger.* Memineris tamen, quod initio dixit hujus libri: *Nec provinciæ eum statum abnuebant* &c. Atque istis consonant multæ apud M. Tullium præsagæ querelæ: quemadmodum act. 1. in Verrem: *Inveteravit enim jam opinio perniciosa reipublicæ, vobisque periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes percrebuit, his judiciis pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari.* Unde spes impunitatis & avaritia libidoque provinciales urgendi, vexandi, exhauriendi major. Cum igitur natura ferat imperiorum, ut male apud paucos, male per conciones republica administrata, τὸ πλῆθος ἀποτεθηριωμένον πάλιν εὕρῃ δεσπότην καὶ μόναρχον, ut egregie disputat Polybius lib. 4. ita mirum non est provinciam dure habitam à magistratu senatorio, corruptis judiciis,

rio, [1] tradique Cæsari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens: [2] quod vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant: alii tædio cœtus, quidam tristitia

ciis, nec ulla spe reliqua vel evadendi vel vindicandi injurias à potestatibus illatas, respicere unum, à quo sine ambagibus spes sit impetratum iri, *ubi jus, ubi injuria opus sit*, ut Iunii & Vitellii loquebantur. Atque hoc significat Dio lib. 53. ubi agit de ordinatione provinciarum sub Augusto: *ὕστερον δὲ ἐπειδή τινες αὐτῶν οὐ καλῶς ἦρχον, τῷ αὐτοκράτορι ἐς τὰ ἐκεῖνα προσετέθησαν.* Dabat & spem meliorum ipsius Tiberii disciplina, qui miram provinciarum curam præ se ferebat: quippe qui præsidibus onerandas majore tributo eas suadentibus rescripserit, *boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*; Suetonius cap. 32. Et exemplum severitatis præbuit in procuratore Asiæ Lucilio Capitone lib. 4. ann. 15. Quin & contationem suam in mutandis præsidibus eodem studio consulendi provincialibus excusabat, teste Iosepho lib. 18, 8. quasi animo haberet, quod apud Statium ait Eteocles: *Non parcit populis regnum breve.* Denique cogitant homines, etsi plerumque in eo decipiantur, quod ait Isocrates Nicocle: *Ῥᾷόν ἐστιν ἴσως ἀνδρὸς γνώμῃ περιτυχεῖν ἢ τὴν μᾶλλον ἐν πολλαῖς διανοίαις καὶ παντοδαπαῖς ζητεῖν ἀρέσκειν.* Gronovius.

1 *Tradique Cæsari.*] Quod etiam factum. ideoque Strabo, qui vixit medio Tiberii principatu, libro extremo, Achajam & Macedoniam Cæsarianis Provinciis accensuit: aliter quam Dio, qui populi. Sed mutavit iterum Claudius, qui populo restituti. Habes in Suetonii cap. XXV. & Dionis LX. *Lipsius.*

2 *Quod vulgus.*] Confirmo scrib. *quod in vulgus.* Ita prisci scriptores, & ipse Tacitus: *Multaque in vulgus grata usurpavit, incedere sine milite, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu.* Idem.

Quod vulgus formidolosum.] Lipsius, *in vulgus.* At sic etiam recte. Vulgus enim, illam in Druso sanguinis appetentiam, formidabilem judicavit, ac sævitiæ indicium: idque & pater suspicatus est. *Pichena.* Tolerari posset hoc, sed tolerari. Verum egregie pro Taciti genio Lipsius, *quod in vulgus formidolosum.* Sic 1, 52. *Nunciata ea Tiberium lætitia curaque adfecere.* H. 1, 18. *Observatum id antiquitus dirimendis comitiis, non terruit Galbam* &c. *Freinshemius.* Cur id soli *vulgo formidolosum?* An non etiam vel maxime illustribus & sapientibus viris metum terroremque injicit adolescentis Principis ingenium, sanguine nimium gaudentis? Profecto. Legam igitur potius; *quod multis formidolosum*; iis nimirum, qui ex his initiis prudenter futura colligebant. Nisi malis construere cum sequentibus; *quod vulgus formidolosum arguisse dicebatur.* Hoc enim proprium est formidolosi & simul imprudentis vulgi, arguere facta Principum. Sapientes sunt cautiores; quibus non desunt vera de malis Principibus judicia, sed vix aperiuntur. *Boxhornius.* Pichenæ interpretationi obstat vox *dicebatur*, quod est *quidam dicebant*, ut de re non nimis certa: quale quod Tiberius cum filio in secreto egerat. Id vero non convenit populo: ejus enim affectio publice nota fuit,

tristitia ingenii, & metu comparationis, [1] quia Au-
gustus comiter interfuisset. Non crediderim ad
ostentandam sævitiam, movendasque populi offen-
siones, concessam filio materiem: quamquam id
quoque dictum est. [2] At Theatri licentia proximo 77
priore anno cœpta, gravius tum erupit, occisis non
modo è plebe, sed [3] militibus & centurione, vul-
nerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in
magistratus & dissensionem vulgi prohibent. A-
ctum de ea seditione apud patres, dicebanturque
sententiæ, *ut prætoribus jus virgarum in histriones
esset.* intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei,
increpitusque est Asinii Galli oratione, silente
Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui præbe-
bat. valuit tamen intercessio, [4] quia divus Augu-
stus

fuit. Rectius igitur Lipsius *in vulgus.* Cicero ad Atticum, 2, 22. *quod egregie non modo iis, qui utuntur opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus.* Nisi malis, *quod vulgo formidolosum.* Sic enim amat loqui l. 11. *formidolosum paci virum insignem.* lib. 13. *formidolosum id imperatori dictitans.* Agricola: *quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat legio.* Et rursum: *id sibi maxime formidolosum.* *Vulgo* autem, quod propius horum humilitas ab istorum vilitate distabat. Ad rem pertinet, quod Suetonius de Claudio cap. 34. *Quocumque gladiatorio munere vel suo vel alieno etiam forte prolapsos jugulari jubebat:* & quæ sequuntur. Et de avo Neronis cap. 4. *Munus etiam gladiatorium: sed tanta sævitia, ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coërcere.* At Nero ipse nondum perditus, *munere neminem occidit, ne noxiorum quidem.* cap. 12. *Gronovius.*

1 *Quia Augustus comiter interfuisset.*] De eo enim Suetonius cap. 45 ait: *Verum quotiens adesset, nihil praeterea agebat: seu vitandi rumoris causa, quo patrem Cæsarem vulgo reprehensum commemorabat, quod inter spectandum, epistolis libellisque legendis, ac rescribendis vacaret: seu studio spectandi ac voluptate.* Pichena.

2 *At theatri licentia proximo priore anno cœpta.*] Reposui ex Man. particulam, *At*, in impressis omissam. *Idem.*

3 *Militibus & centurione.*] Refer ad cohortem, quæ adludere ludis solita: itemque nota cruentas istas seditiones, & quid nisi pugnas? ut non injuria Valerius *Theatra* dixerit *Vrbana castra: quoniam hæc quoque,* inquit: *sæpenumero voluptatem & religionem civili sanguine, scenicorum portentorum gratia macularunt.* lib. 11. cap. 1111. *Lipsius.*

4 *Quia divus Augustus.*]. Augustus ad frangendos rigidos illos animos, non dubie rei ludicræ fautor. Ideo *Coërcitionem in histriones magistratibus, omni loco & tempore, lege*

 vetere

stus *immunes verberum histriones* quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta ejus. [1] De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum, multa decernuntur; ex quis maxime insignia: [2] *Ne domos Pantomimorum senator introiret, ne egredientis in*

vetere permissam, ademit: praterquam ludos & scenam. ait Suet. cap. XLV. Vbi emendo, *ludis & scena.* verissima optimaque sententia. Mos vetus puniri histriones ab Ædilibus, Prætoribus, consulibus, quovis tempore & quovis loco permittebat: artavit Augustus, & non nisi per tempus ludorum permisit, & in loco ipso ubi peccarant, id est, in scena. Ademit etiam jus virgarum, Quod tamen redditum esse magistratibus videtur lege Iulia de vi publica: non quidem nominatim, sed prudentum interpretatione. Vide Paullum lib. V. Sentent. tit. XXVI. Quæ tamen coërcitio relicta ab Augusto? Exsilium, & carcer. Ideo infra in Tiberii principatu legis, *Pulsi tum histriones Italia:* & alibi, *in vincla ductos fautores histrionum.* idem ergo juris in histriones ipsos. *Idem.*

1 *De modo lucaris.*] Lucar, merces histrionum: à lucis, qui multi circa urbem, quorum reditus destinati ad ludos. Plutarchus in Caussis, & Festus: ibique, magni patris magna proles. Pluscula adde ex EXCVRS. in N. Idem.

De modo Lucaris.] *Lucar*, inquit Festus, *appellatur as, quod ex lucis capitur; & lucaris pecunia, quæ in loco dabatur.* Ferretus. Plutarch. Διὰ τί τὸ τελέσμον εἰς θέας λοῦκαρ καλοῦσιν; ἢ ὅτι πολλὰ ἦσαν ἄλση περὶ τὴν πόλιν ἀνειμένα θεοῖς, ἃ καλοῦσι λούκους, καὶ τὴν ἀπὸ τούτων πρόσοδον εἰς τὰς θέας ἀνήλισκον. *Lucar*, θεατρικόν. Carisius & Glossarii. Tertullianus adversus Gnosticos. *Ipsi* (de S. Ioanne Baptista loquitur) *clausula legis, & prophetarum, nec propheres, sed Angelus dictus, contumeliosa cade truncatur in puella saltica lucar.* Muretus. In fragmento marmoreo incisum est: *De lucari. ludorum. sacularium.* Item, *Lucaris. nomine* &c. nam *Lucar*, ut docet Plutarchus, dicebatur, τὸ τελέσμον εἰς τὰς θέας, sive ut apud Glossarum scriptorem, τὸ θεατρικὸν, ut notavimus ad librum de legibus, & antiquis Senatus consultis, in quo sæcularium ludorum fragmentum hoc protulimus. *Ursin.* *Lucar* scribebant, quod est *locar*, τὸ θεωρικὸν, merces pro loco in spectaculis; ex ea depravata scribendi consuetudine *Lucar* à lucis deducunt ineptissime. Inde *Locarii* qui sedes in theatro locabant. Martialis: *Hermes delicia locariorum.* Varro *locarium* dici notat quod datur in stabulo & taberna qui consistant. *Salmasius.*

2 *Ne domos Pantomimorum.*] Magnum studium, ut video, Romanorum in has nugas hominum, imo furor. Vestibula eorum, quasi principum, frequentabantur: adhærebant egressibus, non vulgus modo, sed Eques Senatusque. Plinius lib. XXIX. *Nullius histrionis equorumve trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis,* &c. Seneca Epistola XLVII. *Ostendam nobilissimos juvenes mancipia Pantomimorum.* Idem fine libri I. Quæst. natural. *Stat per successores Pyladis & Bathylli domus, harum artium multi discipuli sunt multique doctores. privatim urbe tota sonat pulpitum: in hoc viri, in hoc fœmina tripudiant. mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis.* Dare latus, explico, uter latero sit illis: ut hic Tacitus; *Ne egredientes, Equites Rom. cingerent:* ut Martialis,

Eutychus ille tuus, Castrice, dulce latus.

Hanc

in publicum [1] *equites Romani cingerent:* [2] *aut alibi quam in theatro spectarentur: & spectantium immodestiam* [3] *exsilio multandi potestas pretoribus fieret.* [4] Templum 78
ut in colonia Tarraconensi strueretur, Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes pro-

Hanc insaniam quam bene notat damnatque Tertullianus! *Etenim ipsi actores* (ait, libello De spectaculis) *& administratores spectaculorum, quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos amentissimos, quibus viris animas, feminis aut illis etiam corpora sua substernunt, propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, quam magnifaciunt? deponunt & diminuunt ignominia & capitis minutione.* quem libens adduxi, ut eruam correctione elegantem sensum: *quibus viri animas, feminæ autem illis etiam corpora sua substernunt.* idque verissimum. Vir magnus qui conatus est ante me, non attigit. *Lipsius.*

1 *Equites Rom. cingerent.*] Verba Senecæ fine Libri VII. Quæst. natural. *mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis*, quamvis etiam de comitatu accipi possint, aliud videntur velle; forma loquendi, ut solitum illi auctori, consulto ambigua; idque adeo ipsum, quod Tertullianus libello de spectaculis, corrupto loco, quem tangit Lipsius: sed legerim: *quibus viri animas, feminæ, aut etiam illi,* (viris mollitiem exprobrat) *corporis sua substernunt.* Dictum autem *cingerent, ut latus cingere*, quod fiebat illis, qui multos habebant clientes, à quibus per officium egredientes in publicum, regredientesve deducebantur: quod 3, 33. *egressus colere* dixit. Ovid. de Ponto 4, 9, 17. ad Græcinum Consulem designatum:

Dumque latus sancti cinget tibi turba Senatus,
Consulis ante pedes ire juberer eques:
Et quamquam cuperem semper tibi proximus esse,
Gauderem lateris non habuisse locum.

Freinshemius.

2 *Aut alibi.*] Puto, ne domi, ne in hortis. *Lipsius.*

3 *Exsilio mulctandi.*] Etiam vinculis. Infra, lib. XIII. *Inter Vibullium pretorem & tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum à pretore in vincla ductos omitti jussisset. comprobavere patres, incusata Antistii licentia.* Ex hoc decreto patrum nata lex, quæ Pandectis insita, De pœnis, lib. XXVIII. *Solent quidam qui volgo se Iuvenes appellant, in quibusdam civitatibus, turbulentibus se adclamationibus popularium* (ita vocat locum ipsum, ubi spectabat populi plebs) *accommodare. qui si amplius nihil admiserint, fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quod si correcti in eisdem deprehenduntur, exsilio puniendi sunt.* Ait ecce diserte, Exsilio; ut hic, noster. *Idem.*

4 *Templum ut in colonia Tarraconensi.*] Mansit id templum ad ævum Hadriani. In ejus vita, *Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo ædem Augusti restituit.* Item in Severi vita. Somniavit sibi dici, *ut templum Tarraconense Augusti, quod jam labebatur, restitueret.* Antea jam vivus aram illic habuerat; de qua, & palma ibi enata, jocus ejus in Fabio. Quod sequitur *Datumque in omnes provincias exemplum*, cave acceperis, quasi litterarum exemplaria diffusa & transscripta ad omnes provincias. cum Vertranio.

provinciis exemplum. [1] Centesimam rerum ve-
nalium post bella civilia institutam deprecante po-
pulo, edixit Tiberius [2] *militare ærarium eo subsidio
niti : simul* [3] *imparem oneri Remp. nisi vicesimo militiæ
anno veterani dimitterentur.* ita proximæ seditionis
male consulta, quibus [4] sexdecim stipendiorum fi-
79 nem expresserant, abolita in posterum. [5] Actum
deinde in senatu ab Arruntio & Atejo, an ob mo-
deran-

sed hoc ait, exemplo Tarraconensium monitos alios, ut peterent impetrarentque idem. *Idem.*

1 *Centesimam.*] Dico libro 11. *Id.*

Centesimam rerum venalium.] De hac, quam Tiberius postea *Ducentesimam* fecit, ipse Tacitus infra 2, 42. Hanc postea remisit C. Cæsar Caligula, ut ex ejus nummo æreo, qui est apud me, intelligimus; in cujus una parte inscriptum est *C. CÆSAR DIVI AVG. PRON. AVG. S. C.* in altera, *COS. QVAT. PON. M. TR. P. IIII. P P. R. CC.* hoc est, *Remissa Ducentesima*, sive, *Remissio Ducentesimæ*, ut in nummo Galbæ imp. *R. XL.* hoc est, *Remissa quadragesima*, sive, *Remissio quadragesimæ.* Ducentesimæ igitur vectigal, quod erat aurei semissis in centenarium, primus instituit Tiberius sublata centesima, remisit autem C. Caligula, ut scribit Suetonius cap. 16. *Ursinus.*

2 *Militare ærarium.*] Cujus inventor Augustus. Suetonius. cap. XLIX. *Utque perpetuo sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis instituit.* Id factum anno DCCLIX. ex Dionis LV. Zonaras Agrippæ Postumi damnati bona in ærarium militare relata ait. Propriique huic ærario Præfecti. Tacitus lib. V. de P. Vitellio : *claustra ærarii cui Præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtulisse.* Lapis in Samnio,

L. NERATIO. C. F.
VOL. PROCVLO
PRÆF. ÆRARI. MILITARIS.

Lipsius.

3 *Imparem oneri Rem.*] Quo enim citius dimittebantur (expresserant autem ut decimosexto anno) eo plura & statim repræsentanda præmia. Ideo id indultum, revocatum. *Idem.*

4 *Sexdecim stipendiorum finem.*] Putem multo convenientius restitui posse *sextodecimo stip.* ut error iste natus sit ex numerorum nota. Aliud enim est, opinor, *sexdecim stipendiorum finis* : & omnium stipendiorum totiusque militiæ *finis sextodecimo stipendio* circumscriptus. *Freinshemius.* Fateor sic posse accipi : sed non posse aliter accipi, & quidem pro eodem, quod substituit Freinshemius, metuo dicere. *Finis sexdecim stipendiorum* est finis militiæ complexus non plura stipendia, quam sexdecim, sistens in sexdecim stipendiis completis. Nempe *finis al cujus* non tantum est, quo finitur aliquid, sed etiam qui quodve finit. Sic Cicero 1. de officiis : *Vulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennii finem.* id est, quem Ennius facit vel statuit. Sic *finis sexdecim stipendiorum*, quem sedecim stipendia statuunt. *Gronovius.*

5 *Actum in senatu.*] Tacitus hic & supra duobus modo commissam eam curam scripsit. at Dio auctor quinqueviros à Tiberio constitutos, qui Tiberis inundationes arcerent verterentque. Vide ejus verba, lib. LVII. actis anni DCCLXVIII. Cur opus fuerit nova electione nescio : quia præfecerat

derandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes; [1] orantibus Florentinis, *ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipsis perniciem adferret.* [2] Congruentia his Interamnates disseruere; *pessum ituros fœcundissimos Italiæ campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos deductus superstagnavisset.* Nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes; *quippe in adjacentia erupturum. optume rebus mortalium consuluisse naturam, quæ [3] sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. spectandas etiam re-*

fecerat pridem Augustus. Sueton. cap. XXXVII. In monumentis frequenter, CVRATOR. RIPARVM. ET. ALVEI. TIBERIS. *Lipsius.*

1 *Orantibus Florentinis.*] Fesulam, quam Φαισύολιν Theon appellat ex Hyadibus unam, Fesulæ civitati nomen dedisse recentiores scripsere. ea à Gothis diruta, concessisse cives in proximam planiciem, & urbem habuisse, quæ à flore, sibi Caroli Magni munificentia pro insigniis donato, nomen Florentiæ sumpserit. quæ falsa esse, nedum hic Taciti locus, sed & alii auctores ostendunt. Procopius à Totila non potuisse expugnari auctor est. Sed & in fragmentis Frontini de coloniis ita legitur: *C. Cæs. & Ant. & Lepid. III. VIR. colonia Florentina deducta à III. viris, adsignata L. Iulia centuria Cæsariana in jugera CC. per cardines & decumanos termini rotundi pedales distant à se in pedes CCCC.* Meminit & Ptolemæus: ut dubio procul antiquam nobilemque coloniam extitisse credendum sit, Francorum beneficio minime conditam. celebrat eam & Plinius lib. 14. cap. 3. & in Scholiis Græcis Φλωρέντεια. quapropter belleboro indigere arbitror, qui *Fluentiam* dicunt. *Alciatus.*

2 *Congruentia his Interamnates.*] Non temere in Manuscr. *Antemanates.* fortasse dempta litera legendum, *Antemnates.* Varro lib. IV. de ling. Lat. *Antemnæ, quod ante amnem, qui influit in Tiberim.* Vrbs fuit in Sabinis. Et quia Antemnæ, & Interamnia non longe ab urbe Roma, & ipso Tiberi; haud facilis est inquisitio, propter antiquitatem, cujus harum urbium Tacitus meminerit. Vulgatam itaque scripturam non contemno, sed de lectione libri veteris attestor. *Pichena.* Cicero ad Att. lib. 4. epist. 15. aliquid refert non absimile ab historia Taciti. *Reatini*, inquit, *me ad sua τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud Consulem & decem legatos, quod lacus Velinus à M. Curio emissus interciso monte in Nar defluit: ex quo est illa siccata, & humida tamen modice Rosea.* Aurelius.

3 *Sua ora fluminibus.*] Sua ostia, etsi vocabulum *ora* nonnihil ambiguitatis habeat: tam enim fortassis pro scaturigine ipsa, quam pro ostiis, quibus exonerantur flumina, potest accipi. *Freinshemius.*

religiones sociorum, qui [1] *sacra & lucos, & aras patriis amnibus dicaverint. quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere.* Seu preces coloniarum, seu [2] difficultas operum, sive superstitio, valuit [3] ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.
80 Prorogatur Poppæo Sabino provincia Mœsia, additis Achaia & Macedonia. [4] Id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, [5] aut jurisdictionibus habere. [6] Caussæ variæ traduntur: alii *tædio novæ curæ semel placita pro æternis servavisse:* quidam *invidia, ne plures fruerentur*

1 *Sacra, & lucos.*] Nam fluvii priscis inter deos: & res notior, quàm ut exemplis firmetur. *Lipsius.*

2 *Difficultas operum.*] Quidam de sumptibus accipiunt. Sed consentaneum est, Patres in tanta opulentia magnificentiaque publica, non tam magnitudine sumptuum fuisse deterritos, quam desperatione metuque, ne incassum insumerentur. *Freinshemius.*

3 *Ut in sententiam Pisonis.*] Ita omissa nunc res. Nerva tamen postea, sive Trajanus, ad arcendos fatales hujus fluvii & non sine omine auctus, fossam duxit. de qua Plinius sensit lib. VIII. Epistol. *Tiberis alveum excessit, & quamquam fossa, quam providentissimus Imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur.* Legerim, *quaque planum, solum pro solo cernitur:* Lipsius.

4 *Id quoque morum Tiberii fuit.*] Iosephus de eo lib. 8. ἀρχαιολογίας. Μελλητὴς, εἰ καί τις ἑτέρων βασιλέων ἢ τυράννων γενόμενος. οὔτε γὰρ πρεσβειῶν ἀποδοχὰς ἐν τῷ ὀξέως ἐποιεῖτο. ἡγεμόσιν τε ἢ ἐπιτρόποις τῶν αὐτοῦ σταλεῖσιν οὐδεμία ἦν διαδοχὴ, ὁπότε μὴ φθαῖεν τεθνηκότες. Hoc se Tiberius cur facere diceret, statim exponit. In XXII. annis quibus imperavit, duos tantum præsides misit in Iudæam Gratum & Pilatum. *Muretus.* Non solum in imperiis militaribus, & administrationibus provinciarum, id moris Tiberio, sed & in privatis rebus. Infra lib. IV. *Res suas Cæsar spectatissimo cuique, quibusdam ignotis, ex fama mandabat; semelque adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cum plerique iisdem negotiis insenescerent.* Pichena.

5 *Aut jurisdictionibus.*] Provincias inermes sic appellat, à præcipuo in iis Præsidum munere, quod sola fere jurisdictione implebatur. *Lipsius.*

6 *Caussæ variæ traduntur.*] Non temere hoc mutem: sed proclivis est suspicio esse scribendum: *Caussa variè trahuntur:* ut supra: *Cur abstinuerit spectaculo ipse, variè trahebant, alii* &c. *Acidalius.* Præter causas à Tacito traditas, aliam affert Ioseph. antiq. Iud. lib. XVIII. cap. VIII. scilicet, ut subjectis parceret. Nam lucris exsatiati segniores fiunt ad rapiendum. Ideoque Civilis, dux Batavorum, injurias Romanorum enumerans, *tradi se*, ait, *præfectis centurionibusque; quos ubi spoliis, & sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus; & varia prædandi vocabula.* Infra lib. IV. *Pichena.*

1 Ut

fruerentur. ſunt qui exiſtiment, [1] ut callidum ejus ingenium, ita anxium judicium. neque enim eminentis virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat: ex optimis periculum ſibi, à peſſimis dedecus publicum metuebat. qua hæſitatione poſtremo eo provectus eſt, [2] ut mandaverit quibuſdam provincias, quos egredi urbe non erat paſſurus. [3] De comitiis conſularibus [4] quæ 81
tum primum illo principe, ac deinceps fuere, vix quidquam firmare auſim; adeo diverſa non modo apud auctores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. [5] Modo ſubtractis candidatorum nominibus originem cujuſque,

1 *Vt callidum ejus ingenium.*] Eſt enim hominum acutorum proprietas hærere ubique, & novas ſubinde dubitandi cauſſas ſibi ſubjicere; quod etiam notat Lipſius ad Politica ſua 3, 4, 11. *Freinshemius.*

2 *Vt mandaverit quibuſdam.*] Inter hos Ælius Lamia. de quo libro ſexto: *Adminiſtrandæ Syriæ imagine tandem exſolutus: urbi præfuerat. genus illi decorum, vivida ſenectus, & non permiſſa provincia dignationem addiderat.* Et paulo poſt de Arruntio: *oblitus, Arruntium, ne in Hiſpaniam pergeret, decimum jam annum attineri.* De his fortaſſe intelligit Suetonius in Tiberio cap. LXIII. *Vnum & alterum conſularem oblatis provinciis, non auſus à ſe dimittere, uſque adeo detinuit, donec ſucceſſores poſt aliquot annos præſentibus daret.* Dio libro LVIII. Has artes ſequentes quoque principes imitati ſunt. De Nerone Tacit. libro XIII. *Syria P. Anteio deſtinata, & variis mox artibus eluſus, ad poſtremum in urbe retentus eſt.* De Vitellio libro ſecundo hiſtor. *Cluvius comitatui principis adjectus, non adempta Hiſpania, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntii, quem Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine, retinebat.* Eluſus etiam à Domitiano Iulius Agricola, ut ex vita ipſius. *Pichena.*

3 *De comitiis conſularibus.*] Diverſa, Tiberio principe, ratio conſularium comitiorum: nam & conſules ſolus facere, & ſpeciem apud ſenatum relinquere volebat. Ideoque nec redegit ad certum ordinem, & varie ſemper in ſenatu de ea re diſſeruit: quadam fortaſſe verecundia, quod Auguſtus comitia ea cum ſenatu participaverit. Apparet utcunque, candidatorum, quos probaverat, nomina edidiſſe conſulibus: qui ea per ſenatum divulgarent, nulla principis commendatione appoſita, nulla permiſſa facultate diſſuadendi, aut repellendi. Inane itaque ſuffragii nomen ſenatui relictum. Idemque obtinuit apud ſequentes principes. *Idem.*

4 *Quæ tum primum illo principe.*] *Quæ tum*, h. e. iis temporibus, *primum illo Principe*, primo donec imperavit Tiberius, *ac deinceps*, nempe ſubſequentibus principibus. *Freinsh.*

5 *Modo ſubtractis candidatorum.*] Totus hic locus, quo de comitiis conſularibus agitur, qualia ſub Tiberio fuere, non ſatis ab eruditis viris explicatus; neque forſan à quovis intelligitur, præſertim iſta: *aliquando ea quoque ſignificatione ſubtracta.* Si enim Tiberius aliquando neque ſignificatione, neque nominatione produxit candidatos conſulatus apud ſe profeſſos, quomodo in his comitiis ſe geſſit? quomodo tamen gratos addictoſque ſibi

que, & vitam, & stipendia descripsit, ut qui forent intelligeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est: plerumque *eos tantum apud se professos* disseruit, *quorum nomina consulibus edidisset*; *posse & alios profiteri, si gratia, aut meritis confiderent*. speciosa verbis, re inania, aut subdola: quantoque majore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

sibi promovit ad consulatum? Neque enim alia via esse videtur, quam ista vel significandi, vel nominandi. Imo tertia jam superest illa privatim, nimirum, quosdam iis commendandi, qui in consularibus istis comitiis ferendæ sententiæ jus habebant. Hoc est illud, ad quod curam suam aliquando candidatis pollicitus est, & obtulit Cæsar. Commendatio ista privata tanti Principis, imperii ineluctabilis erat loco. Sic fracta vis libertatis. Interim qui sibi à Principe commendatos in comitiis consularibus laudabant, non tam ex Principis arbitrio, quam suo, dicere sententiam videbantur. Quin vero & ipsi quoque suam à commendante Principe etiamnum agnosci auctoritatem sibi persuadebant. Sic superfuit species libertatis. Vides hic quoque, ut in significatione & nominatione, ea fuisse, quibus Tacitus hæc concludit: *speciosa verbis, re inania, aut subdola*. Aliena, neque ex mente auctoris disserunt, qui hæc aliter interpretantur. *Boxhornius*.

C. COR-

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM
LIBER SECVNDVS.

BREVIARIUM LIBRI.

Motus aliqui in Oriente. Vonones Parthorum rex solio & solo ab Artabano pellitur: & ad Armenios profugus, ab his in regnum accipitur. Qui eodem mox demovetur à Silano Praeside Syriae, ob metum & Artabani minas. At Tiberius, specie moti Orientis, Germanicum à legionibus suetis abstrahit. cui paret ille, sed lente. Prius enim Germaniam ingreditur, & fabricata ingenti classe, exercitum Oceano ad Amisiam flumen vehit. Illic Angrivarios Stertinio duce populatur & sternit. mox Cheruscos & Arminium ingenti praelio vincit. multumque gloriae partum, nisi in regressu fortuita clades eam obliterasset. Navium enim hominumque maximam partem in Oceano amisit, vi tempestatis & imperitia ejus maris. Interea Romae vir nobilis Libo Drusus studii rerum novarum defertur. accusatur in Senatu, & parte aliqua convincitur. Tiberium infensum expertus, & venia nulla spe, gladio incubuit. M. Hortali preces (nepos is Hortensii) in manifesta paupertate, spretae à Principe. Clemens Postumi Agrippae servus, domino interfecto, faciem & nomen ejus mentitur. res Romanas turbat. occulte conscios & adjutores multos habet. opera tamen & ingenio Sallustii Crispi sine motu capitur, & Romam perducitur. Sub id tempus Germanicus de Cattis, Cheruscis, aliisque gentibus triumphat. Archelaus Cappadocum rex in urbem accitus, & indigne habitus, fato moritur. Regnum ejus in provinciam redactum. Germanico Oriens permissus, cum majore, quoquo adisset, imperio: Cn. Pisoni Syria, cum occultis (ut creditur) in Germanicum mandatis. Drusus in Illyricum it, dux contra Germanos. qui tamen inter se discordes, otium & securitatem Romanis fecere. Cherusci duce Arminio, potentem & veterem regem Maroboduum, magno nec incruento

praelio

prœlio vincunt. In Asia duodecim celebres urbes terræ motu collapsæ, aut haustæ sunt. Tacfarinas in Africa bellum sive latrocinium exercet. idque à Furio Proconsule statim repressum. Germanicus in Armeniam venit: regem Senonem volentibus iis imponit. Drusus Germanos ad discordias inlicit. Maroboduus vi Catualdæ regno pulsus in Italiam venit, & Ravennæ per duodeviginti annos egit. Idem Catualdæ mox casus, qui Forum Iulium missus. Rhescuporis Thracum rex, opera Pomponii Flacci in vincla datur: Romam perducitur. Germanicus Ægyptum lustrat. reversus, inimicitias cum Pisone exercet, & denunciat. sed paullo post morbo correptus, cum ingenti gentium omnium luctu, Antiochiæ extinguitur. Veneni à Pisone dati suspicio erat. qui conatus armis Syriam repetere, à Sentio aliisque Germanici amicis impeditur. Honores multi Germanico mortuo Romæ decreti. Sanctiones contra muliebrem impudicitiam. Virgo Vestalis capta. Arminius in Germania dolo cæsus. Hæc gesta annis quattuor.

COSS. T. STATILIO SISENNA TAVRO, ET L. SCRIBONIO LIBONE. C. CAECILIO RVFO, ET L. POMPONIO FLACCO. TIBERIO CAESARE AVG. III. ET GERMANICO CAESARE II. M. IVNIO SILANO, ET C. NORBANO FLACCO.

I [1] SIsenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. mota Orientis regna, provinciæque Romanæ; initio apud Parthos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis [2] gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. Is

COMMENTARIVS.

1 S*Isenna Statilio Tauro L. Libone Coss.*] Eorum integra nomina hæc sunt: *T. Statilius T. F. Sisenna Taurus. L. Scribonius L. F. Libo.* Vtriusque pater consul fuerat triumviratus tempore; Statilius quidem cum Agrippa, suffectus in locum L. Caninii, Libo autem cum M. Antonio II. consule. *Muretus.*

2 *Gentis Arsacidarum.*] Strabo lib. 15. Τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ παρὰ τοῖς Παρθυαίοις. Ἀρσάκαι γὰρ καλοῦνται πάντες, ἰδίᾳ δὲ ὁ μὲν Ὀρώδης, ὁ δὲ Φραάτης, ὁ δὲ ἄλλο τι. Vbi vir magnus, Imo *Arsacidæ* vocabantur, inquit, non *Arsacæ*; & ita legendum dictare cum Grammaticorum canonas, tum Dionem & alibi Strabonem. Idem tamen ad lib. 12. Paphlagoniæ reges *Pylamenes* vocabantur: Cappadociæ plerique *Ariarathes*: Thraciæ plurimis *Cotys* nomen fuit: Par-

Is fuit Vonones, obses Augusto datus à Phrahate. Nam [1] Phrahates quamquam depulisset exercitus, ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat, [2] partemque prolis firmandæ amicitiæ miserat: [3] haud perinde nostri metu, quam

Parthorum *Arsaces*: sic ibi. Nimirum si πατρωνυμικὸν formandum sit, Grammaticorum canones Ἀρσακίδης volunt, ut *Priamides*, *Tydides*: sed ipsi haud dubie salutabantur & se scribebant quisque, *Arsaces*; non *Arsacides*, simul imperare cœperant, etsi prius alio nomine fuissent. Sic apud Sallustium, *Rex Mithridates Regi Arsaci*, scribit. Is erat Phraates secundus Pacori filius, gente *Arsacides*, nomine inter suos *Arsaces*. Dio libro 36. τῷ γὰρ Ἀρσάκῃ τῷ τῶν Πάρθων βασιλέως ἀποθανόντος ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Φραάτην τὸν διάδοχον αὐτοῦ προσεδόκησαν οἰκειώσασθαι. Hic Arsaces erat Pacorus, quem modo nominabamus. Sic & Trogus testatur memoriæ conditoris Parthos hunc honorem habuisse, *ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent*. Lapis vetus Romæ:

SERASPADANES. PHRAATIS. ARSACIS. REGUM. REGIS. F. PARTHUS.

RHODASPES. PHRAATIS. ARSACIS. REGUM. REGIS PARTHUS.

Recte igitur & Strabo Ἀρσάκης. Gronovius.

1 *Phraates quanquam depulisset.*] Phraates cum M. Antonio conflixerat, eumque Præsporum obsidionem solvere coëgerat: sed tamen audita Augusti clementia & æquitate, reddiderat ei Armeniam, & signa militaria, quæ Crasso & Antonio ademta fuerant, & filios, uxores, nepotes ei obsides firmandæ pacis causa dederat. Strabo ad finem libri sexti. Hac de re ita Horatius in epistolis: *Ius imperiumque Phraates Cæsaris accepit genibus minor.* Et Suetonius: *Parthi quoque & Armeniam vindicanti facile cesserunt; & signa militaria, quæ M. Crasso, & M. Antonio ademerant, reposcenti reddiderunt, obsidesque insuper obtulerunt.* Muretus.

2 *Partemque prolis.*] Quatuor filios, si Straboni credimus, & eorum uxores duas cum filiis item quatuor misit Romam. Verba ejus sententiaque gemina sunt huic loco, lib. XVI. Ὁ Φραάτης καλέσας εἰς σύλλογον Τίτιον, τὸν ἐπιστατοῦντα τότε τῆς Συρίας, τέτταρας παῖδας γνησίους ἐνεχείρησεν ὅμηρα αὐτῷ, Σαρασπάδην, καὶ Κεροσπάδην, καὶ Φραάτην, καὶ Βονώνην, καὶ γυναῖκας τούτων δύο, καὶ υἱεῖς τέτταρας, δεδιὼς τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους αὐτῷ. *Phraates vocato ad colloquium Titio, qui tunc Syriæ præerat, quatuor legitimos filios ei tradidit obsides, Saraspadem, & Cerospadem & Phraatem, & Vononem, & uxores horum duas, & quattuor liberos, veritus domesticas seditiones & insidias.* Tantum in iis emendaverim, Φραάτην καὶ Βονώνην. Fuerunt enim inter obsides Phraates & Vonones. Vide eumdem scriptorem libro VI. Hac ipsa de re Iustinus libro XLII. *Sed & filii nepotesque Phrahatis obsides Augusto dati.* Lipsius.

3 *Haud perinde nostri metu.*] Non hic rationem reddit Tacitus, cur Phrahates partem prolis Romam miserit. quod tamen velle video viros eruditos. Id enim factum est quod jam dixit, *firmandæ amicitiæ* causa. Nam liberi non tantum maxima conjugii pignora sunt domi, sed fidei etiam inter externos. Causam igitur hic dat, cur Phraates, victor, post depulsos

K pulsos

quam [1] fidei popularium diffisus. Post finem Phrahatis & [2] sequentium regum, [3] ob internas cædes, venere

pulsos exercitus ducesque Romanos, quod aliis absurdum videri possit, tanquam minor, & quasi ipse victus, cuncta venerantium officia verterit ad Augustum. Nempe quia fidei levium & facile ac libenter Principes suos mutantium popularium diffidebat. Quippe qui domi validis munimentis non insistit, foris societate potentiorum confirmare sese necesse habet. Sic enim suos facilius in officio continet domi. quod hic inprimis habet locum. Alias & illa ratio est, cur victores nonnunquam cuncta venerantium officia vertant in victos, quod non sit diu cum illis bellum gerendum, qui diutius perire possunt, quam nos vincere. De quo lege Senecam Suasor. v. libro I. *Boxhornius.* Immo utriusque facti hæc ratio est: nam τὰ *firmandæ amicitiæ* nil nisi prætextum significant. Imperaturum Parthis oportebat esse Arsacidem. Quem gravem facile destituebant, si copiam alterius haberent eadem stirpe prognati: sin, spes erat minus ausuros, cum deesset, quem subornarent adversus præsentem, cujusque auctoritatem sequerentur. Sic Ptolomæus Physcon arcessitum maximum à Cyrenis filium Memphitem, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interfecit. Hoc spectavit & Nero in Britannico tollendo; *tanto magis sovendum patribus populoque Principem, qui unus superesset è familia summum ad fastigium genita.* 13 Ann. 17. Hic ipse Phraates, cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret: ne esset, qui rex nominari posset, adultum filium interfici jussit, teste Trogo. Eandem ob causam hos amandavit. Nam quod Iosephus narrat: etiam verum censeo. Phraates metuebat exemplum suum: eum metum intendit mulier quasi & ipsa pro marito timens, cum revera filio locum ad successionem pararet. Species assumpta, ut firmandæ amicitiæ obsides essent. *Gronovius.*

1 *Fidei popularium.*] Eadem caussa in Strabone. nec injuria etiam liberis suis diffisus, ne suo exemplo se tollerent. Ipse enim Orodem patrem sustulerat, itemque fratres vigintinovem. Iosephus missionem hanc obsidum ad Thermusæ uxoris artes refert, ut illis absentibus filio suo Phraataci regnum conficeret, quod evenit. *Lipsius.*

2 *Sequentium Regum.*] Adeo ergo multi interjecti inter Phraatem, & filium ejus hunc Vononem? Ego sane duos reperio, Phraatacem, & Orodem. Sed quia confusum hoc totum stemma, & multa ejus in Tacito mentio: dedi in EXCURS. super eo, quod opus, littera *A.* Idem.

3 *Ob internas cædes.*] Domesticas, civiles, sicut *interna certamina* 2, 54. non clandestina, ut quidam accipiunt, sed intestina. *Freinshemius.* Phraates ejus nominis tertius, Rex Parthorum duodecimus, cum à patre regni successor destinatus esset, ne quid sibi à competitoribus molestiæ exhiberetur, triginta fratres interfecit: deinde patrem id indigne ferentem, prius veneno tentatum, cum id parum successisset, strangulavit. Hic inter cæteras uxores (quas Parthi multas habere solent, quasi in una parum incommodi esse soleat) habuit & Thermusam ancillam, Italici generis, ad se ab Augusto missam: cujus blanditiis delinitus, Phraatacen filium, quem ex ea susceperat, successorem regni nominavit. Non degeneravit à paterna virtute filius: sed communicato cum matre consilio, (quam officiosus adolescens, non pro matre tantum, sed pro pellice habebat) ne paternam mor-

venere in urbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem [1] vetustissimum liberorum ejus accirent. Magnificum id sibi credidit Cæsar [2] auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, ut ferme ad nova imperia. Mox subit pudor, *degeneravisse Parthos, petitum* [3] *alio ex orbe regem hostium artibus infectum: jam inter provincias Romanas* [4] *solium Arsacidarum haberi, darique.* [5] *Ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium;* [6] *si mancipium Cæsaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet?* Accen-

mortem, quod improborum filiorum est, exspectare diceretur, patrem interfecit. Ipse postea concitato omnium in se odio, per tumultum occiditur. Successit ei Orodes: quo & ipso propter barbaram & ferinam crudelitatem inter epulas à suis occiso, missus est petentibus Parthis à Tiberio hic, de quo nunc acturi sumus, Vonones. *Muretus.*

1 *Vetustissimum liberorum.*] Atqui in Strabone quartus ordine, minimusque ponitur. *Lipsius.*

Vetustissimum liberorum.] Atqui in Strabone libro 16. quartus ordine, minimusque ponitur. Nempe per *liberos* hic non intelligendi filii tantum, sed & nepotes simul, adeoque tota ejus progenies, ex qua natu maximus hic Vonones, quo tempore legatio ista Romam missa. Vide L. *Liberorum* 220. de V. S. *Freinshemius.*

2 *Auxitque opibus.*] Comitatu, pecunia, alia pompa instruxit, regium in morem. *Lipsius.*

3 *Ex alio orbe.*] Universus enim terrarum orbis in Romanos, & in Parthos divisus videbatur. *Muretus.*

4 *Solium Arsacidarum.*] Quod & sæpius est factum. eoque velut de more, scribit Hegesippus, in oratione Agrippæ regis: *Persarum superba audimus imperia, sed eorum quoque obsides vidimus: & cum ipsi pluribus nationibus imperent, offerunt liberos suos, & nobilitatem suam, servire Romanis quiescere pro fide pacis, simul ut serviendo discant suis imperare. offerunt vestes, monilia, elephantos quoque Romanis, unum tributum reges imponere.* Postrema huc faciunt, & emendem: *elephantos: quodque Romanis unum* (vel, *summum*) *tributum.* Lipsius.

Solium Arsacidarum.] Claudianus IV. Cons. Honorii Pan.

> *Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset,*
> *Care puer, terrisque procul venerandus Eois*
> *Barbarus Arsaciae consurgeret ore tiaras:*

Apud Hegesippum, quem tentat ὁ πάνυ, legendum censeo: *offerunt vestes, monilia, elephantos; quodque Romanis visum est tributi genus imponere.* Vel, *visum tributorum genus imponere.* Gronovius.

5 *Ubi illam gloriam.*] *Ubi* particula elegantem vim habet in exhortando, aut etiam exprobrando omissa bona, quibus eramus fisi vel gloriati. Virg. lib. 5. Æneid. 391.

> *Ubi nunc nobis deus ille magister*
> *Nequidquam memoratus, Eryx? ubi fama per omnem*
> *Trinacriam?*

Ex Homero Iliad. 5.

> Πάνδαρε, πῇ τοι τόξον ἰδὲ πτερόεντες ὀϊστοί,
> Καὶ κλέος;

Psalmo 42, 3. *Ubi Deus tuus?* Freins.

6 *Si mancipium.*] Τὴν ὁμηρείαν

αὐτὴ

Accendebat dedignantes & ipse, diversus à majorum institutis, [1] raro venatu, [2] segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, [3] lecticæ gestamine, [4] fastuque erga patrias epulas, inridebantur. & [5] Græci comites, ac vilissima utensilium [6] anulo clausa: sed [1] prompti

ἀντὶ δουλείας ὀνομάζοντες, Iosephus. *Muretus.*

1 *Raro venatu, segni equorum cura.*] Quæ tamen unica studia procerum regisque. Xenophon libro VIII. Pædias. Τοὺς πολεμικοὺς δὲ ἕνεκα ἀσκήσεως ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν, ὥσπερ ἀσκεῖν ταῦτα μάλιστα χρῆναι, ταύτην ἡγούμενος καὶ ὅλως ἀρίστην ἄσκησιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. Καὶ νῦν δὲ Βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄλλοι περὶ βασιλέα, ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν: *Militaris exercitii gratia ad venationem eduxit; quos ad eam idoneos rebatur. hanc existimans & universe optimam exercitationem ad militiam esse, & maxime ad equestrem. Itaque & nunc Rex Persarum, atque alii circa Regem, assidui sunt in venatu.* Lipsius.

Raro venatu.] Cum Parthi prope assidui in venatione esse soleant, neque aliis fere carnibus vescantur, quam ferarum, quas venando ceperunt. Suetonius in Caligula narrat ob mortem Germanici regem regum *& exercitatione venandi & convictu Megistanum abstinuisse*; idque *apud Parthos justitii instar* esse. *Muretus.* Darius epitaphio inscribi mandavit Κυνηγῶν ἐκράτουν. Strabo libro 15. Et noster de Bardane: *Parthi incautum venationique intentum interfecere.* Aurelius.

2 *Segni equorum cura.*] Cum ipsi plurimum equitatu valeant, & in equis curandis studium omne consumant. ἐπιχώριον ἦν αὐτοῖς μὴ ὁρᾶσθαι πεζῇ πορευομένοις. Xenophon libro 8. Cyripædias. *Muretus.* Iustinus 41. *Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discriminis inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt.* Dio libro 40. ait Parthorum regionem alendis equis singularem, quia plana & ad equitandum commoda: additque eos equorum armenta tota secum solere ducere in expeditionem. *Aurelius.*

3 *Lecticæ gestamine.*] Quod ipsis molle & muliebre, ut est, videbatur. *Muretus.*

4 *Fastuque erga patrias epulas.*] Quas scilicet contemnebat despiciebatque. Tacitus libro 4. in fine: *juxta, gratiam, aut fastus janitorum perpetiebantur.* Petron. Arb. *Contubernalis mea mihi fastum facit.* Pichena. *Patrias epulas*, non tantum cibos intelligo: sed in universum morem convivandi, Parthis solennem, qui Suetonio Cal. cap. 5. *convictus Megistanum* dicitur. *Freinshemius.*

5 *Græci comites.*] Hoc comitatu omnes Romani cincti erant, quippe doctorum, eloquentium, & in Philosophia ut plurimum versatorum. Cicero pro Milone: *Græci comites, quocumque ibat.* Tacitus 4. Ann. *Reliqui liberalibus studiis præditi, ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Vbi de secessu Caprearum. *Aurelius.*

6 *Anulo clausa.*] Signatorium anulum intellegit: sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiscus in Aureliano: *Vxori & filiæ anulum sigillaricium quasi privatus instituit.* Moris autem Romani, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur: nequid negligentia aut furto periret. Exem-

[1] prompti aditus, obvia comitas, [2] ignotæ Parthis virtutes, [3] nova vitia; [4] & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis. Igitur Ar- 3
tabanus Arsacidarum è sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus [5] reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi [6] perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, [7] ob scelus Antonii, qui Ar-

Exempla in EXCURS. vide in B. Lipsius.

Annulo clausa.] Ex Romana consuetudine ad vitanda furta servorum. Q. Cicero in epistola ad Tironem: *sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.* Idem 2 de Oratore: *Ridiculum est illud Neronianum vetus in furace servo, solum esse, cui domi nihil sit, nec obsignatum, nec occlusum.* Iuven. Sat. 14. *concham cum parte lacerti Signatam.* Muretus. Persius Sat. 6.

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Horatius ad Florum: *signo læso non insanire lagenæ.* L. 1. D. de periculo & com. rei. vend. *si non sunt degustata, signata tamen ab emptore vasa.* Aurel. Lucianus Hermotimo: καὶ μόνον ἀριθμῷ παραλαβὼν τὰ χρέα, ὁπόσα τῷ παιδὶ κλείσαντι ἔσω τι παρέδωκε, καὶ σημηνάμενος ἐπιμελῶς, τὸ ἀπ' ἐκείνου καθεύδει. De *utensilibus* vide ad lib. 1, 70. *Gronovius.*

1 *Prompti aditus.*] Cum alioqui Parthorum Reges, neque facile spectandi sui copiam facere, neque quemquam ad colloquium, sine magno molimine, admittere solerent: aditusque ad ipsos ardui ac difficiles essent. *Muretus.*

2 *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia.*] Quidam existimant, *nova vitia* hic esse, lecticæ gestamen, fastumque erga patrias epulas. Ego aliter: promptos scilicet aditus, obviam Vononis comitatem, quæ revera virtutes essent, tamen quia ignotæ Parthis, iccirco suspectæ, ac pro vitiis habitæ. *Pichena.* Ipsæ virtutes, quia Parthis insolitæ, pro vitiis habitæ fuerunt: cum nihil ex vero, sed ex moribus suis omnia æstimantes odissent, quicquid externum esset. *Freinshemius.*

3 *Nova vitia.*] Vultne ipsas virtutes ignotas, habitas pro vitiis? possit sic accipi: ut comitas illa, pro vilitate fuerit: sed potius est, duo dici. ut & ignotas quasdam virtutes intulerit; & nova etiam vitia, luxum videlicet, delicias, aliaque Romana. Mox, *ipsorum majoribus*: haud male etiam, *moribus.* Lipsius.

4 *Et quia ipsorum majoribus aliena.*] Recte se habet. etsi Muretus mallit, *ipsorum moribus.* Pichena. Multo elegantior atque Tacito dignior lectio *moribus* quam *majoribus.* Freinshemius.

5 *Reparat vires.*] Fuga capta ad montes Mediæ, ait Iosephus. *Lipsius.*

6 *Perfugium Armenia.*] Primo Seleucia. Vide eumdem Scriptorem libro XVIII. *Idem.*

7 *Ob scelus Antonii.*] Vere scelus. nec enim censori Tacito, ludus & jocus, ut hodie, fallere fidem. Artavasdes autem Antonium expeditione Parthicâ deseruisse visus, fallacibus ab eo litteris excitus, in vincla habitus, & in triumpho Alexandriam ductus est. Vide Dionem, & Plutarchum. *Idem.*

Artauasden regem Armeniorum specie amicitiæ inlectum, dein [1] catenis oneratum, postremo interfecerat. Ejus filius Artaxias memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. [2] occiso Artaxia [3] per dolum propinquorum, [4] datus à Cæsare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum à Tiberio Nerone. [5] Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis ejus, quamquam [6] sociatis more externo in matrimonium regnum-

que.

1 *Catenis oneratum.*] Argenteis sc. in carcere, & in triumpho aureis. Dio lib. 49. Vellejus de Antonio. *Regem ejus Artauasdem fraude deceptum, catenis, sed ne quid honori deesset, aureis vinxit.* Aurelius.

2 *Occiso Artaxia.*] Iosephus hunc Artaxiam filium facit Artabazis ita enim appellat pro Artauasde, ut alibi etiam Plutarchus. occisum eum à propinquis non dicit, dicit à Tiberio & Archelao pulsum. Horatius gloriam tribuere Tiberio videtur non pulsi solum, sed etiam occisi. Ad Itium.

—— *Claudi virtute Neronis*
Armenius cecidit.

Suetonius, *Ducto ad Orientem exercitu regnum Armeniæ Tigrani restituit, ac pro Tribunali diadema imposuit.* Dio historiam confundit, & Artabazem nominat pro Artaxia; Tigranem facit ejus fratrem, lib. LIV. Res autem ita habet. Artauasdes, sive Artabazes, duûm filiorum pater, Artaxiæ & Tigranis. ille major natu. Adi Iosephum, lib. XV. cap. IV. *Lipsius.*

3 *Per dolum propinquorum.*] Accusatus est apud Augustum, traditaque Tiberio ejus ultio, sed eum propinqui jugularunt, antequam adventaret Tiberius. Iosephus, Dio, Zonaras. *Muretus.*

4 *Datus à Cæsare.*] Expressit Tacitus antiquam formulam, quæ in veteribus quoque numismatibus extat. REX. ARMENIS. DATVS. REX. PARTHIS. DATVS. & cætera id genus. *Vrsinus*

5 *Nec Tigrani.*] Accusatus enim apud Tiberium, & ab eo interfectus est. *Muretus.*

6 *More externo.*] Qui mos etiam Ægyptiis, aliisqus barbaris ad Orientem. *Lipsius.*

Sociatis more externo.] Vt nimirum tori pariter, regnique consortes essent. Multa notaque exempla in Ptolemaica Ægyptiorum familia, atque inde factum ut ejusmodi par conjugum, quia pari jure potestatis erant, reges vocarentur. Liv. 27, 4. hoc sensu, *Ptolemæum Cleopatramque reges* nominat. item Cæsar de bell. Alex. cap. 33. *Alexandria potitus reges constituit fratrem & sororem*, quod Strabo lib, 17. sic effert: καθίστησι βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν· συμβασιλεύειν δ' ἀπέδειξε τὸν λοιπὸν ἀδελφὸν αὐτῇ: *regnum Ægypti constituit Cleopatram eique fratrem superstitem sociavit in regnum.* hoc enim modo melius reddideris, quam, ut vulgo; *in regni partem addidit.* Sic enim divisum esset regnum: quod non factum, sed utrique in solidum jus atque potestas permissa est. Fecit autem hoc Cæsar ex testamento patris Ptolemæi, ut ipse Civ. 3, 108. testatur: cujus verba hæc exstant apud Dionem lib. 40. ἐκείνους γὰρ συνοικῆσαι ἀλλήλοις κατὰ τὰ τῶν Αἰγυπτίων πάτρια, καὶ βασιλεύειν: *illos* (Ptolemæum majorem & Cleopatram)

que. Dein juſſu Auguſti impoſitus Artauaſdes, &
non ſine clade noſtra dejectus. [1] Tum C. Cæſar 4
componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem
origine Medum, [2] ob inſignem corporis formam,
& præclarum animum, volentibus Armeniis præ-
fecit. Ariobarzane morte fortuita abſumpto, ſtir-
pem ejus haud toleravere: tentatoque feminæ im-
perio, cui nomen Erato, eaque brevi pulſa; in-
certi ſolutique, & [3] magis ſine domino, quam in
libertate, profugum Vononem in regnum acci-
piunt. Sed ubi minitari [4] Artabanus, & parum ſub-
ſidii in Armeniis, vel ſi noſtra vi defenderetur, bel-
lum adverſus Parthos ſumendum erat; rector Sy-
riæ Creticus Silanus excitum cuſtodia circumdat,
manente luxu & regio nomine. quod ludibrium ut
effugere agitaverit Vonones, [5] in loco reddemus.
Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res 5
Orientis, ut ea ſpecie Germanicum ſuetis legioni-
bus

tram) *more Ægyptiorum patrio, matrimonio coire, & regno praeeſſe.* Adjicitque ibidem Dio, Cæſari etiam juniori Ptolemæo & Arſinoæ ſorori ejus, pari modo connubio junctis, Cyprum conceſſiſſe. Simile Carum regum exemplum ex Strabone retuli in ſupplem. Curtii 2, 8. Et ad eundem auctorem 3, 11. oſtendi conjugem Darii, quam Alexander cepit, etiam ſororem mariti fuiſſe. Errant igitur qui ſic accipiunt: quaſi Tigranis ſoboles cum Armeniis matrimonio ſe miſcuiſſet. *Freinshemius.*

1 *Tunc C. Cæſar.*] Agrippæ filius, ab Auguſto adoptatus, quem ex Armenia redeuntem mortuum eſſe vidimus lib. 1. *Muretus.*

2 *Ob inſignem corp.*] Ariſtoteles lib. 1. Politicorum ait, ſi reperirentur homines ea pulchritudine corporis, qua ſunt Deorum ſtatuæ, neminem dubitaturum, quin eis potiſſimum imperium mandari oporteret. Sed & Lucretius lib. 5. ait Reges à priſcis illis hominibus delectos, *pro facie cujuſque & viribus ingenioque.* Et quoſdam ait Euripides eſſe εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Ariſtoteles 4. πολιτ. Æthiopas in Regibus eligendis ſequi proceritatem corporis; alias autem quaſdam gentes pulchritudinem & decorem formæ: quod poſterius Strabo tribuit Medis, & quibuſdam populis Indiæ. *Idem.*

3 *Magis ſine domino.*] Nam libertas legibus & magiſtratibus ſuis conſtat, & imperii certa forma. Itaque ſine domino eſſe poſſunt, nec tamen liberi proprie dicendi. *Lipſius.*

4 *Artabanus.*] Qui Orodem ſive Herodem filium ſuum regem iis dedit. Ioſephus l. XVIII. c. IV. qui etiam hanc rem fuſius exſequitur, paullum tamen à Tacito diverſus. *Idem.*

5 *In loco reddemus.*] Reddidit, hoc ipſo libro ſub finem. *Idem.*

bus abstraheret; novisque provinciis impositum, [1] dolo simul & casibus objectaret. At ille quanto acriora in eum studia militum, & aversa patrui voluntas, [2] celerandæ victoriæ intentior, [3] tractare prœliorum vias, & [4] quæ sibi tertium jam annum belligeranti [5] sæva vel prospera evenissent. *fundi Germanos* [6] *acie, & justis locis: juvari silvis, paludibus, brevi æstate, & prœmatura hieme: suum militem haud perinde vulneribus, quam spatiis itinerum,* [7] *damno armorum adfici: fessas Gallias ministrandis equis:*

1 *Dolo simul.*] Dolo, quem ipse meditabatur, & in longinquis locis veneno tollere, obscuriore sic fama. *Idem.*

2 *Celerandæ victoriæ intentior.*] Lipsius ait, priscam lectionem esse, *interior.* At ne quis erret, ego oculatus testis adfirmo, in manuscr. non aliter legi, quam, *intentior.* Pichena.

3 *Tractare prœliorum vias.*] Lego *prœliorum vices.* Clarum & à se (nam quid sunt *viæ prœliorum?*) & ab adjunctis statim verbis, *quæ sibi sæva vel prospera evenissent.* At hercule *vias* tamen verum. ex sequentibus istis: *Fundi Germanos acie.* Acidalius.

4 *Quæ sibi tertium jam annum belligeranti.*] Imo plures. Nam continenter in Germanos bellum gessit, à clade Vari: excepto anno Consulatus. Sed Tacitus à postrema ejus missione annos numerat, quæ fuit exacto consulatu ejus; sub Augusti mortem. *Lipsius.*

5 *Sæva vel prospera.*] Verius hic esset, *scæva*, id est, sinistra. *Idem.* Fuit cum lascivirent in hoc vocabulo passim inculcando ingenia: sed raris processit. *Sævum* est interdum grave, durum, asperum; crucians: & sic utique non ex sententia & optatis. Sic: *sæva tempestas, sævus dolor, sæva catena, sæva paupertas, necessitas. Fortuna sævo læta negotio,* gaudens adversa secundis miscere. Sallustius in Catil. *quoniam, quæ occulte tentaverat, aspera fœdaque evenerant.* Quid hoc aliud quam *sæva?* & omnia, quam *adversa?* Gronovius.

6 *Acie & justis locis.*] Nove dictum, pro æquis locis. *Lipsius.*

7 *Damno armorum adfici.*] Cum ea, quæ haberent, quotidianus usus absumeret, alia difficulter subveherentur. *Freinshemius.* Muretus vocem *Armorum* delet, scribens, *quam spatiis itinerum damno adfici.* Vix abest, quin vere. Quid autem si eandem vocem sic traducas? *Suum militem haud perinde vulneribus armorum, quam spatiis itinerum damno adfici. Vulnera* enim *armorum* non ineleganter. Sane si quid hic mutandum, ita plane malim. Etsi etiam nihil mutem. Nam vulgatum optimi sensus, optimæ structuræ. *Acidalius.* Legendum censeo: *armentorum*; equorum imprimis. Ita loquitur Annal. 13. *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta militum aliquando transmitterentur?* Mendum natum ex contracta scribendi ratione, *armtorum*, pro, *armentorum*, unde librariorum oscitantia factum est, *armorum.* Explicent mihi, quæso, eruditi, qui vulgatam lectionem hactenus probant, quæ sint illa *armorum damna*, de quibus in hac deliberatione Germanicus conqueritur; quorumque causa mare ingredi, & sic minore incommodo Germaniam invadere

quis: longum impedimentorum agmen, opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, [1] *promptam ipsis possessionem, & hostibus ignotam; simul*

vadere constituit? Nemo, aut fallor, dixerit per *damna armorum* intelligi, nimis gravia terrestri itinere quaqua ea circumgestanti militi fuisse. Non enim id admitteret mos rigidus & disciplina militiæ Romanæ; per quam aliis etiam insuper gestandis miles onerabatur. Neque etiam ea mens esse potest, *armorum damna* sensisse milites, quum ea quæ haberent quotidianus usus consumeret. Nam & eadem damna in navali expeditione sentiuntur; neque legimus, hujus rei unquam rationem habuisse de expeditione consultantes Imperatores. Apparet nullum idoneum sensum admittere vulgatam lectionem. Voluit aliud longe damnum hoc consilio prævenire in posterum Germanicus. Equis per paludes, inferioris præsertim Germaniæ, nondum adulta æstate; vix via, aut admodum impedita; plurimi in iis defecerant. Jacturam hanc in posterum Gallia non erat resarcitura, ut hactenus; utpote equis prope exhausta. Hoc est illud, quod statim subjungitur, & sententiam nostram inprimis confirmat; *Fessam Galliam ministrandis equis.* Ergo ob hanc etiam rationem de maritimo itinere Germanicus cogitavit. Interim consilii rationibus non respondit eventus. Orta enim atrocissima tempestate, *equi*, ut paullo post loquitur, *jumenta*, sarcinæ, etiam arma præcipitantur; certo documento, incerta admodum & periculosa esse ista consilia, quorum rationes dubiis Oceani insistant; in quo, nulla hominum culpa, gravia tamen & atrocia iis damna aliquando inferuntur. *Boxhornius.* Satis defendi vulgatum verbis. quæ leguntur 1, 71. *quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes: quorum laudato studio Germanicus, armis modo & equis ad bella sumptis, propria pecunia militem juvit:* & hanc historiæ partem, suaque in ea verba, maxime respexisse auctorem posteriori loco putem. ut enim ibi instrumentum utrumque belli, & arma & equos accepisse dicit Germanicum, ita hic tacite secum queri utriusque damno exercitum per expeditionem terrestrem affici. *Gronovius.*

1 *Promptam ipsis poss.*] Nam triremes & classem in Rheno, & ad Oceanum, ordinariam Romani habebant. At eo ævo Germani navigiorum rudes: mox quam didicerunt? Saxones, Normanni, & piratarum illa agmina dicant: qui Europam per sæcula aliquot magnis classibus cladibusque infestarunt. *Lipsius.*

Promptam ipsis possession.] Quamnam *possessionem?* vereor ne legendum *profectionem.* Paullo enim ante querebatur spatia itinerum, & longum impedimentorum agmen; & huic omnia reliqua conveniunt, quæ adjuncta, alteri voci eorum nihil. *Acidalius.* Quæ est illa *possessio?* An maris? Haud credam. Non tam maris petebat, quam maritimi itineris beneficio Germaniæ possessionem. Et quomodo possessio maris hostibus ignota? Scribe; *promptam ipsis*, Romanis, *profectionem*, maritimam, & *hostibus ignotam*; id est, ignoraturis hostibus quam adversæ Germaniæ oram ex vasto illo, & longe lateque sese exporrigente Oceano Romani essent subituri. Quod inter prima semper & callida consilia Ducum fuit: ut, nempe, in agrum hostilem ea via pergerent, è qua in diversa licet irrumpere. Et hanc promptam Germanici profectionem, hocque ejus consilium, intelligit Arminius, ubi paullo post, in Oratione ad suos, eam exagitat, ut ignavam; *Classem & avia Oceani quæsita, ne quis venientibus occurreret.* *Profectionis* autem vocabulo etiam alibi utitur Tacitus. Hoc ipso libro; *sed Germanicus nondum comperto*

ſimul bellum [1] *maturius incipi, legioneſque & commeatus pariter vehi; integrum equitem, equoſque, per ora*
6 *& alveos fluminum media in Germania fore.* Igitur huc intendit: miſſis ad cenſus Galliarum, [2] P. Vitellio & Cantio; Silius, & Antejus, & Cæcina fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naves ſufficere viſæ, properatæque: aliæ [3] breves, anguſta puppi proraque, & lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut ſine noxa ſiderent: plures [4] appoſitis utrimque gubernaculis, con-

perto eam profectionem, incuſari, Nilo ſubvehebatur. Vides levi & prope nulla, ſed tamen neceſſaria, mutatione, pulcherrimam ſententiam Tacito, aut Germanico reſtitutam. *Boxhornius.* Nihil mutandum. Facile Romanis, inquit, occupatu eſſe mare. Nam *poſſidere* eſt occupare interdum. Cæſar 4 Gall. *vel ſibi agros atribuant vel patiantur eos tenere, quos poſſederint.* Liv. 24. *Cauſam nactus erat, tam divitis hominis bona poſſidendi vendendique,* id eſt, invadendi vel occupandi. Idem in lib. 38. *Vrbem ad quam defendendam miſſa erat, per ſcelus poſſedit.* Neque aliter noſter in vita Agricolæ: *Monam inſulam, cujus poſſeſſione revocatum Paullinum rebellione totius Britanniæ ſupra memoravi.* Gronovius.

1 *Maturius incipi.*] Quare? nam & triremibus æſtas exſpectanda erat. Sed cauſſam credo in commeatibus, de quibus adjungit. Quia enim tarda æſtas & meſſis in Germania, hæc exſpectanda erat, ob frumenta & pabula: aut magna mole & mora, identidem iſta ſubvehenda. *Lipſius.*

2 *P. Vitellio, & Cantio.*] Docti viri (Lipſius ad marginem) legunt, *Scantio*, neſcio an ex aliqua hiſtoria mihi ignota. Si conjecturæ locus ſit, magis placeret, *C. Antio*, ne à ſcriptura veterum librorum longius diſcedamus. *Vrſinus.* Haud aliquid auſim mutare præter libros, cum etiam vivant quadratariorum opera, *Cantii* aliquot: imo & *Cantiæ*; quos invenire eſt in volumine Inſcriptionum noſtrarum; paginis LXX. 5. CCCXXII. 2. CCCLXXXV. 2. MLXXXVIII. 15. *Gruterus.* Non hæc ad meum guſtum; nec de *Cantiis* legi quidquam unquam. Legi de *Scantiu.* & orat. in Rullum, de *Scantia ſilva*, aliquid Cicero ſubmurmurat. Lubentius legerem *Canutio*: niſi malis *Calventio*, aut *Calviſio*, quæ ſunt Romana nomina. *Aurelius.* Suſpectum hoc mihi nomen & homo ignotus, quem tamen præcipua apud Germanicum gratia fuiſſe ex hoc loco conſtat, ut mirum ſit alibi in rebus ejus non nominari. adeoque parum abeſt quin corruptum hoc nomen exiſtimem, aliumque nobis hominem quærendum, & fortaſſe *Sentium*, qui Germanico comes poſt mortem ejus Syriam obtinuit. *Fremshemius.*

3 *Breves, anguſta puppi.*] Breves opponit *Longis* navibus, id eſt triremibus: & deſcribit lato alveo, anguſta prora & puppi, uno verbo naves hodie maris noſtri. *Lipſius.*

4 *Appoſitis utrinque gubernaculis.*] Id quidem genus navigii binis gubernaculis, hodie inviſum. At noſter iterum deſcribit, lib. III. Hiſtor. vocatque Cameras: *Sic inter undas volvuntur pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiſcretum & innoxium eſt.*

Item

converſo ut repente remigio, [1] hinc vel illinc adpellerent. [2] multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormenta veherentur, ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis, [3] augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. [1] Inſu-

Item de moribus Germanorum: *Forma navium eo differt, quod utrimque prora paratam ſemper appulſui frontem gerit.* Reperio & apud Suidam priſci ſcriptoris verba, neſcio an hanc ipſam rem narrantis: Πλοῖα μονήρη, ἔστι δὲ καὶ δίκροτα κατεσκευάσαντο. Τινὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς πρύμνης καὶ ἐκ τῆς πρώρας ἑκατέρωθεν πηδαλίοις ἤσκηντο, ὅπως αὐτοὶ τὸ μὴ μεταστρεφόμενοι καὶ ἐπιπλέωσι καὶ ἀναχωρῶσι, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐν τῷ παράπλῳ καὶ ἀπόπλῳ αὐτῶν σφάλλωσιν. *Naves ſimplices uniuſque ordinis, interdum & biremes faciunt. quaſdam vero & ex puppe & ex prora gubernaculis inſtruunt; ut ipſi nihil converſi & accedant & recedant: hoſteſque & adnavigantes & abnavigantes fallant ac circumveniant.* Lipſius.

Appoſitis utrinque gubernaculis.] Verbis Suidæ & uſus hujus rei indicatur. Quia tamen gubernacula proprie ad puppim pertinebant, ideo credo eundem Suidam naves iſtiuſmodi ἀμφιπρύμνας appellaſſe, quaſi quæ nullas proras, duas puppes tantum haberent. Ἀμφιπρύμνης, inquit, εἶδος πλοίων. Addidit poſtea locum veteris cujuſdam. ἔμπαλιν διελθεῖν παρεσκεύασε τὸν Ἴστρον ἐν ταῖς ἀμφιπρύμναις τῶν νεῶν. *Scheffeṛus.*

1 *Hinc, vel illinc.*] Ne tollas: ſunt enim mera Taciti verba, qui Hiſtor. 3. ita ſcribit in re ſimili: *inter undas volvuntur, pari utrimque prora, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere, indiſcretum, & innoxium eſt.* Aurelius.

2 *Multæ pontibus ſtratæ.*] Κατάϛρωτοι. *Muretus.* Vult naves pontibus tectas inſtrataſque fuiſſe, deinde pontibus iſtis impoſitas machinas: neque id ad unius fluvii brevem tranſitum, ſed ut ab Oceano uſque mediam in Germaniam pervcherentur. Conſtratarum navium frequens apud auctores eſt mentio, item earum quæ tormenta portarent, apud Livium 30, 10. ubi etiam narratur, quomodo Scipio naves onerarias ſtraverit, quo loco itidem *pontes* & *conſtrata pontium* nominantur. Cur autem pontibus impoſita tormenta vexerint; duplicem rationem video; unam, ut commodius onerarentur exonerarenturque naves; alteram, ut ſi hoſtis ex ripa impugnaret, in ipſum dirigi poſſent. *Freinshemius.*

3 *Augebantur alacritate militum.*] Qui hujus loci ſententiam diligentius inſpexerit, probabit, ut opinor, Faerni conjecturam, qui *agebantur*, legebat, quod de navibus proprie dicitur. *Urſinus.* Muretus voluit, *Citæ remis agebantur alacritate.* Non ea mens Taciti: cui ipſi nec conveniunt vel illa poſtrema verba, *in ſpeciem ac terrorem.* Sed tu τελείαν στιγμὴν pone poſt vocem *remis.* deinde à capite ſcribe, *Augebantur alacr. milit.* Hæc enim mens Taciti, mille naves, ut præceſſit, ſufficere viſas, ſed auctum hunc numerum alacritate militum in ſpeciem ac terrorem. *Acidalius.* Appoſite quidem Faernus, litera detracta, *agebantur*; ſed neſcio quomodo magis arrideat lectio vulgata, vetuſtate quadam peregrina. *Gruterus.* *Terrorem* non tam ad hoſtes pertinere arbitror, quam ad quemcunque ſpectatorem: aut ſi ad hoſtes referas, de ſequenti tempore accipies: quomodo Virg. Æn. 8,620. *terribilem criſtis galeam*

[1] Insula Batavorum in quam convenirent prædicta, ob faciles adpulsus, [2] accipiendisque copiis, & [3] transmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus uno alveo continuus, aut modicas insulas circumveniens, [4] apud principium agri Batavi velut in duos amnes dividitur: servatque nomen, & violentiam cursus, qua Germaniam prævehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento *Vahalem* accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum [5] mutat *Mosa* flumine, ejusque [6] immenso ore eun-
7 dem in Oceanum effunditur. Sed Cæsar, [7] dum adiguntur

leam vocat, quam nondum viderant hostes. *Idem.*

1 *Insula Batavorum.*] Quod nomen etiam nunc in superiore insulæ parte durat: vocatur quippe incolis *de Betauw* sive *Betouw* & variante dialecto *Betuwe.* Cluverius.

2 *Accipiendisque copiis.*] Si, qua alia insula, in hac mundi pila. *Lipsius.*

3 *Transmittendum ad bellum opportuna.*] Lego, *accipiendisque copiis & transmittendis, ad bellum opportuna.* Acidalius. Corrumpit rem elegantissimam. Ovid. lib. 12. Met.

Permanet Aoniis Nereus violentus in undis,
Bellaque non transfert.

Neque enim hoc mutare ausim. Plinius in Panegyr. *Cum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergis bella transportat.* Gronovius.

4 *Apud principium agri Batavi.*] Haud procul Clivio oppido ad Castrum Schenckianum, sive munimentum, quod vulgo vocatur *Schenkenschantz*: ubi, ut olim, nunc etiam amnis in duo scinditur veluti cornua, dextrumque Germaniam versus Arenacum, Vada, Grinnes, Batavodurum, Trajectum, Lugdunum, præterfluens Rhenus vocatur; lævum protinus ab ipsa divisione Vahalis, Noviomagum, Tiliam, Bommeliam Gelriæ oppida præterlabens. *Cluver.*

5 *Mutat Mosa flumine.*] Vahalis hoc tempore præfert nomen suum usque ad arcem Leuvenstein, prope Workum, ubi Mosæ junctus in hujus vocabulum transit. Sed quoniam illic hodieque *Novus Mosa* vocatur, inferius autem *Vetus Mosa*, ubi & *Vahalis* nomen rursus assumunt pars earumdem aquarum iterum divisarum; crediderim Cæsaris ac Taciti seculo omnia media partem Vahalis fuisse; Mosam autem statim ab oppido Megen (non commissum Vahali apud castrum S. Andreæ, non apud Castrum Leonis aut Lævini: nam hæ duæ fossæ serioris ævi videntur) decurrisse per alveum illum nunc licet tenuem, qui à Novo Mosa in levum devergens, primum *Edicons Mosa*, deinde *Vetus Mosa* indigetatur, dextra Heusda, sinistro monte Gertrudis (unde nunc latus, at olim solidam circa humum certum amni alveum præbuisse indicant reliquiæ vicorum sub undis latentes) infra Dordrechtum usque & inter Geroflitium & Flardingam demum hos confluentes fuisse: ubi quod *veteri Mosa* miscetur, nunc etiam *Vahalis* nomen obtinet. *Cluverius.*

6 *Immenso ore.*] Quod à Gereflitio incipit. *Idem.*

7 *Dum adiguntur naves.*] *Adigere* hic

guntur naves, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Cattos facere jubet: ipse, audito castellum Luppiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eo duxit. Neque Silio ob subitos imbres aliud actum, quam ut modicam prædam, & Arpi principis Cattorum conjugem filiamque raperet: neque Cæsari copiam pugnæ obsessores fecere; ad famam adventus ejus dilapsi. [1] Tumulum tamen nuper Varianis legionibus structum, & [2] veterem aram Druso sitam disjecerant. restituit aram; honorique patris princeps ipse

[1] cum

hic idem puto quod *adducere*, maxime quum ipsa res hoc doceat. Agi proprie dicuntur naves, quæ remis impelluntur, unde & *actuaria* dictæ. Freinshemius. XI. Ann. 17. *triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quæque habiles, per æstuaria & fossas adegit.* Gronovius.

1 *Tumulum nuper.*] De quo supra libro I. *Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos.* Tumulus ille, non aliud quam κενοτάφιον fuit. habesque hujus ritus illustre apud Xenophontem exemplum, libro VI. expeditionis Cyri. ubi inane sepulchrum constituitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non faciles repertu. Ἐνίους δὲ οὖν ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα. Οὓς δὲ μὴ εὕρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. Et apud Virgilium libro III.

——— *manesque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras.

Lipsius.

2 *Veterem aram Drusi.*] Druso mortuo cenotaphium decretum ad Rhenum ipsum. Dio LV. & Suetonius: *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit, circa quem stato die quotannis decurreret, & Galliarum civitates publice supplicarent.* Nescio an huic tumulo adjuncta ara: apparet, quia Suetonius ait, supplicarent. Volunt id cenotaphium ad Moguntiacum fuisse, repugnat hic locus, qui constituit inter Lupiam & Rhenum. Sed & Ravennæ sepulchrum Drusus habuit, à Claudione ejus F. an ab Augusto ipso exstructum? cujus memoria in lapide prisco, ibi:

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CÆS. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. DESIG. III. IMP. III. P.P. DEDIT. OB. MEMORIAM. PATRIS. SVI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS. ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SVB. HAC. CONDICIONE. VT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONVMENTVM. EIVS. DEFERANT. ET. IBI. EPVLENTVR. DVMTAXAT. IN. V. ID. IVLIAS. QVOD. SI. NEGLEXERINT. TVNC. AD. VIII. EIVSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDICIONE. SVPRADICTA.

Idem.

Veterem aram Druso sitam.] Non acceperim neque de cenotaphio, neque alio quocumque opere in honorem Drusi alieno jussu structo, sed de ara quadam ab ipso exædificata, forte in memoriam victoriæ, aliasve ob causas. Sic Alexander duodecim aras in ingressu Asiæ statuit. Iustin. 11, 5. Arrian.

[1] cum legionibus decucurrit; [2] tumulum iterare haud visum. & cuncta [3] inter castellum Alisonem, ac Rhenum,

Arrian. lib. 1. aliasque ad Indum fluvium. Iustin. 12. 10. Curt. 9. 3. Nam verba hæc *Druso sitam* ab ipso Druso ædificatam volunt. Sic infra 6, 41: *Vrbes Macedonibus sita*, dixi de hac locutione in Indice Floriano, verbo *Ponere*. Freinshemius.

1 *Cum legionibus decucurrit.*] Antiquissimi inventi Decursio in funere illustrium virorum. Homerus in funere Patrocli, Virgilius Pallantis descripsit.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos.

Livius Pœnis etiam usitatam ostendit libro XXV. in morte Gracchi. *Alii ab Hannibale, & ea vulgatior fama est, in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum sua cuique genti assuetis.* Lucanus libro VIII.

— totus ut ignem
Projectis mœrens exercitus ambiat armis.

Statius libro VI. optime.

Tunc septem numero turmas (centenus ubique
Surgit eques) versis ducunt insignibus ipsi
Grajugena reges: lustrantque, ex more sinistro
Orbe rogum, & stantes inclinant pulvere flammas.
Ter curvos egere sinus, illisaque telis
Tela sonant: quater horrendum pepulere fragorem
Arma, quater mollem famularum brachia planctum.

Lipsius.

Decurrit.] Homer. Iliad. ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους
Μυρόμενοι.

Suetonius in Claud. *Caterum exercitus honorarium ei* (de Druso loquitur) *tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret.* Divinitus describitur hæc decursio libro 5. Æneidos. Talia erant *Equiria* quæ mense Februario & Martio fiebant in Campo Martio, de quibus Ovidius 2 & 3 Fastorum. *Muretus.* Dio memorat istas decursiones in funere Augusti, aitque *equites, tam qui militabant, quam qui non militabant, cursitasse.* Aurelius. Distinguit ipse Tacitus 2, 54. *Exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Intelliguntur tamen equitum etiam exercitia his verbis *decursus legionum*, tamquam accessio quædam. Sic enim quem attulimus locum repetit auctor 3, 33. *præsedisse nuper feminam* (Plancinam innuit) *exercitio cohortium, decursu legionum*: ubi mentio equitum prætermittitur, neque tamen minus intelligitur, sicut his ipsis verbis, quæ nunc explicamus. *Freinshemius.*

2 *Tumulum iterare.*] Cur ita? An quod Tiberius tumulum inceptum non probasset, & ideo minus probaret reparatum? An quia Pontificum, Principisque consensus deerat? nec daturus erat Tiberius, tum summus Pontifex summusque Princeps? Paulus Sent. *Lapsa monumenta licebat reficere intactis corporibus: tamen solemnibus antea præstitis, & pro reliquiis defunctorum votis & supplicationibus adhibitis.* At de non reparandis tumulis absque Principis & Pontificum permissu, extat lex. *Prætor.* § *Non Perpetua.* de sepulch. viol. & L. *ossa.* de reliq. & sumptibus funerum. D. Sed vera ratio est, quod Tiberius laudi Germanici invideret, quam propter tumulum mortuis legionibus datum, apud viventes legiones esset consequutus. *Aurelius.*

3 *Inter castellum, Alisonem.*] Distin-

num, novis limitibus, aggeribusque permunita. Iamque classis advenerat, cum præmisso commeatu, 8
& distributis in legiones ac socios navibus, [1] fossam cui *Drusiana* nomen, ingressus, [2] precatusque Drusum pa-

stinguendum videri, *castellum*, *Alisonem*, *ac Rhenum*, pronuntiavit Vertranius. & recte, ad mentem Dionis, libro LIV. Nam scribit à Druso castellum exstructum ad Lupiæ & Alisonis confluvia, quod opinor ipsum esse, quod dixit noster obsessum fuisse. Velleio tamen loci nomen Aliso est, & Ptolemæo Ἄλεισον inter Germaniæ urbes *Vesaliam* hodiernam fafaciunt. *Lipsius.*

Inter castellum Alisonem.] Distinguendum hic ego omnino nego. Dio de Sicambris. Νικηθέντες γὰρ ἐκ τούτου οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἐθρασύνοντο, ἀλλὰ πόῤῥωθεν μὲν σφᾶς παρελύπουν, ἐγγὺς δὲ οὐ προσῄεσαν. ὅθεν ὁ Δροῦσον ἀντικαταφρονήσαντα αὐτῶν, ἐκεῖ τε, ᾗ ὅ τε Λυπίας καὶ ὁ Ἐλίσων συμμίγνυνται, φρούριόν τι σφίσι ἐπιτειχίσαι, καὶ ἕτερον ἐν Χάττοις παρ' αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ. hoc est, castellum ad Lupiæ & Elisonis confluentes. Velleius libro II. *Pietas sua Cæsarem reduxit in Germaniam: in cujus mediis finibus, ad caput Lupiæ fluminis, hiberna princeps digrediens locaverat.* Eundem hibernorum locum sive castellum diserte postea *Alisonem* vocat in narratione cladis Varianæ: *L. etiam Cæditii*, inquit, *præfecti castrorum, eorumque, qui una circumdati Alisone, immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus est, qui omnibus difficultatibus superatis, quas inopia rerum intolerabiles, vis hostium faciebat inexsuperabiles, nec temerario consilio, nec segni providentia usi, speculatique opportunitatem, ferro sibi ad suos peperere reditum.* Scilicet clade Variana haud procul Alisone castello, apud Teutoburgiensem saltum facta, protinus Germani ad obsidenda hiberna, Alisone sita, perrexerunt. Ex his igitur satis perspicuum fit, apud Tacitum quoque *castellum Luppiæ adpositum, & à Chattis obsessum*, idem esse, quod postea *Alisonem* appellat. hoc quippe *haud procul tumulus Varianis legionibus*, ab Arminio cæsis, *structus* fuerat: apud hoc item *ara Druso, Germanici patri, posita*; quum is inter Salam & Rhenum res gerendo obiisset. hoc inter *ac Rhenum novos limites aggeresque egit Germanicus.* Cluv. Apud Muretum *Aliso* fluvius est, qui in Mosellam erumpit. Quod ne quem inducat in errorem, sciendum, esse quidem fluvium Alisonem, non tamen Mosellæ, sed Luppiæ, qui & ipse longe infra confluentes Rheni & Mosellæ in Rhenum exit, sese miscentem; porro hic à Tacito non *Alisonem* fluvium, sed castellum, situm propter eum fluvium, eodem nomine, intelligi. *Gronovius.*

1 *Fossam, cui Drusiana nomen.*] *Fossas* licet Suetonius plurali nomine dixerit; tamen unam solam fuisse constat. ideoque rectius *fossa Drusiana* singulari numero adpellatur Tacito. Haud perinde novum atque immensum fuit opus, uti exaggerat Suetonius; quum VIII. haud amplius fuerit millium passuum, inter vicum *Iselooort*, & oppidum *Doesborg*: nisi forte infra etiam Dusburgium antiquus Salæ alveus, antea modicus, latior tunc sit factus. Causa Druso agendæ nulla alia fuit, quam uti classem hac cum exercitu ex superiore Rheni parte in lacum & oceanum deduceret, Frisios petiturus, & Cauchos. *Cluverius.*

2 *Precatusque Drusum patrem.*] Qua superstitione ante prælium ad Isson *victor Atheniensium Philippus pater*

patrem, *ut se* [1] *eadem ausum, libens placatusque exemplo ac memoria consiliorum atque operum juvaret*; [2] lacus inde, & Oceanum, usque ad Amisiam flumen, secunda navigatione pervehitur; [3] classis Amisiæ relicta, [4] lævo

pater invocabatur ab Alexandro, Curtius lib. III. Apud Silium lib. 15.

Ac supplex patrios compellat nomine manes,
Esse duces bello & monstratam ducite ad urbem.

De Africano loquitur in Hispania res gerente. *Gronovius.*

1 *Eadem ausum.*] Ita est. Nam & Drusus classe Oceanum tentavit; imo & pugnam navibus conseruit in Amasia fluvio, vicitque Bructeros. Strabo lib. VII. Εἰσὶ δὲ μεταξὺ καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ, ὧν ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους κατεναυμάχησε: *Sunt & alii interjecti navigabiles fluvii, in quorum uno Amasiâ, Drusus Bructeros navali prælio vicit.* Sed & Petrarcha auctor, arcum triumphalem Romæ sibi visum Druso Neroni huic inscriptum: è quo fracto hos duntaxat versus à se lectos:

——— ad divortia Rheni
Pervasi hostiles depopulatus agros.
Dum tibi Roma decus æternaque sudo tropæa,
Ister pacatis lenior ibit aquis.

Lipsius.

2 *Lacus inde.*] Lacus nominat semper plures, ut lib. 1. suprà: *Ipse impositas navibus quatuor legiones per lacus vexit.* At hodie unus, quod mare Meridionale appellant. Apparet autem clare, gentes ibi terrasque fuisse pluribus lacubus interstinctas. *Idem.*

3 *Classis Amisiæ relicta.*] Locus mihi ambiguæ sententiæ & perplexæ. Vidi qui sic vellet. Classem relictam in ripa citeriore (aspectu Galliæ dico:) & in hoc culpari Germanicum, quod non in ripa ulteriore. Pontibus enim tunc nihil opus fuisset, quibus nunc junxit amnem, & dies plures absumpsit. Simplex hæc sententia, fateor, & ex primo verborum aspectu. At qui scrutetur; valde, vereor, repugnet. Primum si classis in citima ripa posita: quomodo apte annectitur, militem transpositum in terras dextras? Sane eo positu, si quid ego capio, uti amnis classi lævus fuit, ita & terræ trans amnem. Deinde, quis hic (malum) Germanici & Romanorum stupor, classem non appellere ad ulteriorem ripam, in flumine jam noto: & vanam illam operam sumere in exstruendo ponte? præsertim re nulla aut hoste impediente. Tertio, si ea res, cur *Pontes* multitudinis numero nominat? potuit enim & debuit transmitti ponte uno. Cur *Subvehendi* verbo utitur, cum verius *Transvehendi*? Nescio an hæc diluent. Mea de Taciti mente mens est: Classem relictam in ulteriore ripa fluminis, uti debuit: sed tamen in ima, & mari proxima, quod non debuit. Quomodo igitur tunc, inquies, amnis illi lævus? ex positura nempe navium, quas verisimile est quiescentes eas & in statione habuisse. Nempe proras in Oceanum verterunt, tamquam redituræ, nec ultra scilicet progressuræ. Pone autem milites in iis & vectores ut solet, facie ad proram versa: nonne sic lævus iis amnis & terræ in quas transponuntur dextræ? Peccatum tamen à Germanico, quod humilibus & humentibus illis locis militem exposuerit (debuisset longius subvehere:) in quibus transeundis, opus pontium structura. Ad mare enim æstuaria; non sic suprà: *Idem.*

Classis Amisiæ relicta.] Verba sunt, ut videtur, luxata, & sic ordinanda: *relicta, erratumque in eo quod non subvexit. Lævo amne transposuit.* Ursinus. Germanicus per oceanum os Amisiæ ingressus exposuit milites, ut debuit *lævo amne*, seu in læva ripa amnis, lævæ

[1] lævo amne; erratumque in eo, [2] quod non subvexit: transposuit militem dexteras in terras iturum. Ita plures dies efficiendis pontibus absumpti. Et eques quidem ac legiones prima æstuaria, nondum adcrescente unda, intrepidi transiere: postremum auxiliorum agmen;

læva scilicet respectu classis adverso flumine tendentis. At cum militibus ex eo loco pergendum esset *in dextras terras*, dextras respectu loci, in quo descenderant; iter invenerunt impeditum æstuariis, ac paludibus. Id fortasse duci ignarum, ideoque incusatur, quod classem ulterius non subvexerit, ut milites intra humentia exponeret. *Pichena.* *Classis ad Amisiam*, sive vicum tunc, sive castellum præsidiarium Romanorum, in statione fuit *relicta*, *lævo amne*, id est, in læva ripa, sive in ore dicti lacus; quemadmodum anno ante expositus hic miles in lævas Amisiæ fluminis terras circa vicum *Pawing*, *in dextras* hinc trans Amisiam *terras iturus*, versus Visurgim amnem, & oppidum *Minden*: quo tandem perventum esse, ex reliqua historia liquet. In dextras terras ad ipsum oppidum *Emden* non fuit expositus, quia inde ad dictum locum tendentibus complura erant æstuaria, complures rivi, lacus, atque paludes. In læva igitur ripa postquam aliquot millia passuum emensi erant, tandem placuit Amisiam, forte circa vicum *Iemingen*, ponte trajicere. Sed & hic æstuaria in dextra ripa reperta sunt; *erratumque in eo, quod non* classem ultra ea æstuaria ad siccam humum *Amisia subvexerat*, tunc maxime expertum. *Pontes* igitur non modo super ipsum amnem, sed etiam super continentia æstuaria, ac paludes facti sunt. *Cluverius.* Sententiam Cluverii sequor, Amisiam hic loci nomen esse: deinde verba hæc *lævo amne* non ita explico, quasi classis fuerit ad dextram ripam, flumen ipsum è sinistro latere, sed quod classis relicta fuerit in ipso lævo amne, in ipsa fluvii sinistra ripa, ut *lævo amne* hic dixerit pro in lævo amne, vel in læva parte amnis, sicut alias dicere solemus extare aliquid *extremo libro*; quod in extrema libri parte extat. sic noster *extremo jam die.* Hist. 3, 10. Amisi igitur in castello si forte, aut præsidio Romanorum in sinistra cognominis fluvii ripa, haud longe ab ostio fluminis classem reliquit Germanicus: at eundum illi fuit primo longius in penitiorem Germaniam, deinde etiam in dextras flumini terras. *Freinshemius.*

1 *Lævo amne.*] Germanicus relicta Batavorum insula, in qua naves fabricarat, una cum legionibus & auxiliario milite Drusianam fossam navigavit; mox per vada Flevi lacus Oceanum appulsus, fælici navigatione venit ad Amisiam flumen, in cujus ore naves reliquit, exposuitque exercitum ad lævam. Quæ accipio vulgariter, ut adveniens exercitus ad manum lævam fluvium haberet. Et quia fluvius Amasius transmittendus erat; & petendus Visurgis, qui superiorem influit Germaniam: ideo pontibus struendis multi absumpti dies. *Aurelius.*

2 *Quod non subvexit.*] Germanicus in ore fluminis Amisiæ dextra milites exposuit, navibus ibi sinistra relictis, qua statio fortassis erat, mediterraneaque petit, cum potuisset adversum flumen navigando æstuaria vitare, quæ proximis in locis alluvionibus Oceani relinquuntur: id enim sibi vult *subvehere*: nimirum adverso flumine progredi. Sed quisnam amabo error iste, qui Germanico non temere vitio datur? an duo, vel tres

agmen, [1] Batavique in parte ea, dum insultant aquis, artemque nandi ostentant, turbati, & quidam hausti sunt. Metanti castra Cæsari [2] Angrivariorum defectio à tergo nuntiatur. missus illico Stertinius cum equite, & armatura levi, igne & cædi-
9 bus perfidiam ultus est. [3] Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. ejus in ripa cum ceteris

Batavi in æstuariis hausti? nugæ: quid ergo? plures dies absumpsit, dum pontes æstuariis superandis parat: quamobrem tardius revertens, & hieme jam appetente deprehenditur in Oceano, procellisque fœdis agitatur, quod militibus subvectis non accidisset: nam maturius Oceanum ingressus esset. *Salmerius.* Quæret aliquis, cur naves in faucibus fluminis reliquit, nec subduxit, ut pro pontibus eis uteretur. Sane noster *culpam* vocat: nec tamen in tam claro duce, culpa facile credenda est. *Inemendabilis est error, qui inter arma committitur*, ait Valerius. Existimo in faucibus fluvii reliquisse, quo tutiores essent ab hoste propinquo; nec subduxisse, tum propter incognitas fluvii vias, tum quod longa navium series nimium hosti patuisset, trans fluvium posito hoste. Quæri etiam potest, cur in ripam dexteriorem dextrasque in terras primo appulsu non transvexerit militem, forte, quod appulsus difficilis, quod invius, quod paludum lubrico, vel silvarum rubis infestus. *Aurelius.* Dupliciter erravit, primo quod *non subvexit naves*, quod adverso flumine longius provectus non est. deinde quod militem non in dextra ripa, sed in sinistra exposuit. ergo duplex etiam incommodum sustinuit, primo quod inferiorem marique propinquam regionem propter vicinitatem æstus superare non potuit: deinde quod etiam superatis æstibus adhuc indiguit ponte, quo ex sinistris terris in dextras iturus, ipsum flumen trajiceret. Sed cur, inquis, Amisiæ exposuit? quia forte loci commoditatem spectavit, quam nos temporum istorum locorumque haud magnopere periti, non ita facile indicaverimus, quam fuisse intelligimus, cum Germanicus absque magna ratione rem eam ita gesturus fuisse credi non debeat. Deinde etiam si nullam rationem possimus reddere, hoc quoque habemus præcipui, quod ne teneamur quidem ad rationem exponendam in ea re, in qua *erratum* fuisse Tacitus scribit. *Freinshemius.*

1 *Batavique in ea parte.*] Sententiam video, sed elegantiam Cornelianam in scribendo hic desidero. Quis credat illa esse à Taciti manu, *Batavique in parte ea?* Emenda; *Batavique interea, dum insultant aquis*, &c. Boxhornius. Cæsar 1. Gall. *Si pacem P. Rom. cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi Cæsar constituisset.* Livius 38. *pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt.* Gronovius.

2 *Angrivariorum.*] Hos liquet inter Amisiam & Visurgim incoluisse. Exstat hic etiam nunc nomen eorum in vico *Engeren*, IX. millibus passuum, in septemtriones versus, ab oppido *Osenbrugge* dissito. extat item, clariore fama, in oppido *Engeren*, ducatus titulo insignito. *Cluverius.*

3 *Flumen Visurgis.*] Mutua Romanorum Germanorumque clade nobilis amnis. cui famam præcipuè Tacitus dedit: & ipse Tacito (mirum fatum) vitam. Nam quinque hi primores

ſteris primoribus Arminius adſtitit, quæſitoque *an Cæſar veniſſet?* poſtquam *adeſſe* reſponſum eſt; *ut liceret cum fratre conloqui* oravit. Erat is in exercitu cognomento Flavius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tiberio. [1] tum permiſſum, progreſſuſque ſalutatur ab Arminio. qui amotis ſtipatoribus, *ut ſagittarii noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent*, poſtulat; & poſtquam digreſſi, *unde ea deformitas oris?* interrogat fratrem. illo locum, & prœlium referente; *quodnam præmium recepiſſet?* exquirit. Flavius *aucta ſtipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona* memorat, inridente Arminio vilia ſervitii pretia. Exin diverſi ordiuntur: hic *magnitudinem Romanam, opes Cæſaris, & victis graves pœnas; in deditionem venienti paratam clementiam; neque conjugem & filium ejus hoſtiliter haberi.* Ille *fas patriæ, libertatem avitam,* [2] *penetrales Germaniæ deos, matrem precum ſociam; ne propinquorum, & adfinium, denique gentis ſuæ deſertor & proditor, quam imperator eſſe mallet.* Paulatim inde ad jurgia prolapſi, quo minus pugnam conſererent, ne flumine quidem interjecto cohibebantur: ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, *armaque & equum* poſcentem Flavium attinuiſſet. cernebatur contra minitabundus Arminius, [3] prœliumque denun-

mores libri inventi Corbeiæ, quod monaſterium ad Viſurgim eſt. atque illinc depromptum vere hunc theſaurum Quæſtor quidam Pontificius ad magnum Leonem detulit, donatus ab eo aureis quingentis. *Lipſius.*

1 *Tum permiſſum, progreſſuſque.*] Muretus *Tum* delet, nulla cauſa. *Acidalius.*

2 *Penetralis Germaniæ Deos.*] Valet, *penetrales*, priſco ſcribendi more: id eſt, *penates*. Et tamen vis quædam in verbo eſt, quaſi intimos penates. *Lipſius.*

Penetrales Germaniæ Deos.] Sunt, qui interpretentur, *penetralis Germaniæ*, id eſt intimæ. Ego, non Germaniæ *penetralis*, ſed Deos *penetrales* intelligo. Cicero de natura Deor. libro 2. *Nec longe abſunt ab hac vi Dii Penates, ſive à penu ducto nomine (eſt enim omne, quo veſcuntur homines, penus) ſive ab eo, quod penitus inſident, ex quo etiam penetrales à poëtis vocantur.* Sen. Theb. Act. II. *Ferte arma, facibus petite penetrales Deos.* Pichena.

3 *Prœlium denuntians.*] *Denunciare* hic nihil aliud eſt quam indicere. Sic ferme apud Curtium 4. Dario pro-

nuntians. nam pleraque Latino sermone interjaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium
11 meruisset. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Cæsar, nisi pontibus præsidiisque impositis, dare in discrimen legiones [1] haud imperatorium ratus, [2] equitem vado tramittit. præfuere Stertinius, & [3] è numero primipilarium Æmilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. qua celerrimus amnis, Cariovalda dux Batavorum erupit; eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumjectam traxere: dein coorti, & undique effusi trudunt adversos, instant cedentibus, [4] collectosque

prœlium denunciat Alexander. *Ite, nunciate regi vestro; & quæ amisit, & quæ adhuc habet, præmia esse belli: hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis adsignatura fortuna est.* Tale inquam prœlium denunciavit Arminius, non certamen singulare, quod nec prœlii nomine venit Latinis. *Freinshemius.*

1 *Haud imperatorium ratus.*] Cæsar Gall. 4. *Cæsar his de caussis, quas commemoravi, Rhenum transire decreverat: sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suæ, neque populi R. dignitatis esse statuebat: itaque etsi summa difficultas faciundi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum existimabat.* Gronovius.

2 *Equitem vado tramittit.*] Sallust. in frag. Histor. 2. *suos equites hortatus, vado transmittit.* Aurelius.

3 *E numero primipilarium.*] Primipili centuriones ex omnibus erant honoratissimi, sic appellati, quod *pilanos*. h. e. triarios (Varro libro 4. de Ling. Latin. Ovid. Fastor. 3, 129.) ducerent. eratque hæc permagna dignitas, nec ferme nisi insignis virtutis precium. vide Cæsar. Civ. 3, 53. erantque in legionibus singulis singuli, quibus omnes ceteri centuriones parebant, ut constat ex Dionysio 9, 10. Igitur non mirabimur sæpius eos magnæ copiarum parti fuisse præpositos, ut hic, & 13, 36. H. 1, 87. H. 4, 15. neque minus apud alios auctores. Freinshemius. *Primipilares* etiamsi omnia stipendia nondum confecissent, quia tamen primum pilum gesserant, habebantur pro emeritis, & equitibus dignitate æquabantur: itaque quoties in gratiam imperatorum & spe præmiorum militiam iterum sumerent, non jam merebant in legionibus, sed separata quædam cum cæteris evocatis manus erant, quæ fere circa imperatorem versabatur, donec ad eandem primipili aut majorem alium honorem promoverentur. Itaque & in castris in pedatura cohortium prætoriarum collocantur proxima Imperatori. *Schelius.*

4 *Collectosque in orbem.*] Livius libro 4. *Circumventi igitur jam in medio ad unum omnes, pœnas rebellionis dedissent, ni Vectius Messius ex Volscis nobilior vir factis quam genere, jam orbem volventes suos increpans clara voce,* &c. Idem libro 22. *Qui plures simul terga dederant, conversi in hostem,* vol-

que in orbem, pars congressi, quidam eminus proturbant. Cariovalda diu sustentata hostium sævitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo frangerent; atque ipse in densissimos inrumpens, congestis telis & suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua, aut equites cum Stertinio Æmilioque subvenientes, periculo exemere. Cæ- 12
sar transgressus Visurgim [1] indicio perfugæ cognoscit, *delectum ab Arminio locum pugnæ: convenisse & alias nationes in silvam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem.* habita indici fides, & cernebantur ignes; suggressique propius speculatores, *audiri fremitum equorum, immensique & inconditi agminis murmur*, attulere. Igitur propinquo summæ rei discrimine, [2] explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret secum agitabat. *Tribunos & centuriones læta sæpius quam comperta nuntiare; libertorum servilia ingenia; amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoque, quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere.* [3] *penitus noscendas mentes, cum secreti & incustoditi, inter militaris cibos, spem aut metum proferrent.* Nocte cœpta [4] egressus au- 13
gurali,

volventesque orbem, nunc sensim referre pedem; nunc conglobati restare. Gronovius.

1 *Indicio perfugæ.*] Qui ad hostem se contulit, *perfuga* & *transfuga* promiscue vocatur. Originem autem si penitus introspicias; ab iis quidem quos deseruit, *transfugam*; ab his ad quos profectus est, *perfugam* appellatum existimes. *Freinshemius.*

2 *Explorandos militum animos ratus.*] Eustathius ad Iλ. ε. vers. 73. Ὅτι θέμις τοῖς στρατηγοῖς ἐστιν ὅτι πειρᾶσθαι τῶν στρατιωτῶν περὶ τοῦ πολεμεῖν, εἴτε ἑκόντες γνώμῃ πολεμοῦσιν, εἴτε ἀνάγκῃ. τοῦτ' ἐστὶν εἴτε προθύμως ἔχουσι πολεμεῖν, εἴτε καὶ μή. ὡς ἂν προθύμους μὲν ὄντας, ἐπιρρώννυσαι εἰς πλέον, μὴ προθυμουμένους δὲ εἰς θάρσος ἀγάγῃ. Gronovius.

3 *Penitus noscendas mentes.*] Scribe *penitas*. Apulejus l. 11. *Penita mente conditum.* Pricæus. Sed Tacitus Ciceronem sequi maluit. De orat. 1. *motus animorum quos homini natura tribuit, penitus pernoscendi.* Bruto: *Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio. totam enim tenebat eam penitusque cognorat.* Horatius 1. Epist. 18. *Ut penitus notum si tentent crimina.* Gronovius.

4 *Egressus augurali.*] Nihil muto. in castris Romanis ad dextram Prætorii Auguraculum fuit, ubi duces auspicarentur & ex pullis auguria captarent. quod Græcis οἰωνιστήριον est.

gurali, per occulta & vigilibus ignara, comite uno, contectus humeros [1] ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis, [2] fruiturque fama sui:

Hyginus manusc. verbis tamen corruptis, *Auguratorium parte dextra prætoriatur à principalem agnovimus, ut dixi, ne & augurium recte capere potest. parte læva tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat ad exercitum felicia hospicio adloquatur.* Ita Tacito Auguralis ara commemoratur in castris Corbulonis, l. xv. Erudito tamen viro, *egressus Augustali*, legend. videtur: quia in Quintiliano scriptum lib. VIII, *Carmen funebre, proprie Nænia; & tabernaculum ducis, Augustale.* Non idem mihi videbatur. *Lipsius.*

Egressus augurali.] Hygini verba sic legenda sunt: *Auguratorium parte dextra prætorii ad viam principalem adponemus, ut dux in eo augurium recte capere possit: parte læva tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat & exercitum felici auspicio alloquatur.* Romæ ad D. Ioannis Lateranensis. *TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX. IMP. II. COS. III. PP. AVGVRATORIVM. DILAPS.* ... Tacitus ostendit, ita tabernaculo imperatoris adjunctum & continuatum fuisse, ut ignaris vigilibus e prætorio ingredi potuerit. Nisi verius est à parte hac sanctiore & auspiciis, quæ unius imperatoris erant, totum prætorium *augurale* appellatum, atque ita hic à Tacito appellari: verba quidem id facile persuadeant. Cum enim dicit *egressum augurali* Germanicum *per occulta & vigilibus ignara*, non *per augurale*, innuit jam ante fuisse & tensionem habuisse in loco, qui *augurale* dicebatur. Et solitum veteribus, augustis ejusmodi locis, quo major inesset religio, à parte sanctiore nomina indere. Sic Capitolium quondam *auguraculum* dictum fuisse, Festus scribit: *Auguraculum appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus, quod ibi augures publice auspicarentur.* Nescio anne & Quintilianus confirmet hanc sententiam loco sæpius à viris doctis citato, sed non satis explicato: *Carmen funebre proprie Nænia & tabernaculum ducis augustale.* an fuerat: *augurale?* Iosephus constitutum inter media principum tabernacula prætorium, ναῷ παραπλήσιον, ait fuisse. *Schelius.*

1 *Ferina pelle.*] Quare ferina pelle? ut habitum mentiretur Germani, credo; qui plerumque pelliti. Germani autem multi non in castris solum, sed, ut opinor, inter ejus custodes. *Lipsius.*

Ferina pelle.] Sic Homerus 4. Iliad. inducit Agamemnonem contectum pelle Leonis, quod vocat δέρμα λέοντος. Virgilius lib. 7.

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum seta cum dentibus albis
Indutus capiti.

Et lib. 1. Æn. *Lupæ fulvo nutricis tegmine latus.* & 11. *Tigridis exuviæ per dorsum à vertice.* Aurelius.

2 *Fruiturque fama sui.*] Non est necesse hæc ita intelligere, tanquam jucundiores fuerint laudes suæ Germanico, quam par est viro omnia reponenti in conscientia sola. non: sed sic omnia tentoria iisdem resonasse vocibus; ut ne unum quidem invenerit, qui sinisterius de se loqueretur. Fruebantur igitur aures magis, quam animus. Vere Sen. lib. 1. de Clement. 2. *Eadem de illo homines secreto loquuntur, quæ palam.* Nec falso Plin. Panegyr. ad Trajanum. *Quæri libet, quod in secreta nostra non inquirant principes; nisi quos odimus; nam si eadem cura bonis quæ malis, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exultationemque deprehenderes,*

sui: cum [1] hic *nobilitatem ducis*, *decorem* alius, [2] plurimi *patientiam*, *comitatem*, *per seria per jocos eundem animum*, laudibus ferrent, [3] *reddendamque gratiam in acie* faterentur; simul *perfidos & ruptores pacis*, *ultioni & gloriæ mactandos*. Inter quæ unus hostium Latinæ linguæ sciens, acto ad vallum equo, voce magna, *conjuges*, *& agros*, *& stipendii indies*, *donec bellaretur*, [4] *sestertios centenos*, *si quis transfugisset*, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea contumelia legionum iras: *veniret dies*, *daretur pugna*: *sumpturum militem Germanorum agros*, *tracturum conjuges*; *accipere omen & matrimonia ac pecunias hostium prædæ*

res, quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? Scires mollissimis ictu auribus parci? Gruterus. Verbum *frui* elegantissime hic positum est, significat enim ex re quadam plenissimam delectationem atque voluptatem percipere. Florus 2, 7. *nec aliter illa consularis sententia, quam modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.* Aug. de Civ. Dei 11, 25. *ea re frui decimur, quæ nos non ad aliud referenda per se ipsam delectat: uti vero ea re, quam propter aliud quærimus. unde temporalibus magis utendum est, quam fruendum, ut frui mereamur æternis.* Freinshemius.

1 *Hic nobilitatem ducis, decorem alius.*] Sumpsit à Xenophonte 3. Κυροπ. ἔλεγον τοῦ Κύρου ὁ μέν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρᾳότητα. ὁ δέ τις καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸ μέγεθος. Gronovius.

2 *Plurimi patientiam.*] Acceperunt quasi mansuetudo intelligeretur. ceteri *patientiæ* ipsum vocabulum retinent, nescio an bono ubique sensu. Latinis enim, ut hoc loco, tolerantia est atque robur adversa incommoda sustinendi. unde Cæsar Civ. 3, 96. exercitum suum *miserrimum ac patientissimum* vocavit. *Freinshemius.*

3 *Reddendamque gratiam.*] Patroclus ad milites Iliad. π.

Ἀνέρες ἐστέ, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς,
Ὡς ἂν Πηλείδην τιμήσομεν.

Diodorus in excerptis lib. 35. de Mario: μεγάλην εὔνοιαν ἐν τοῖς στρατιώταις περιεποιήσατο. πάντες γὰρ τὴν εὐεργεσίας χάριν ἀποδιδόντες ἐν ταῖς μετὰ τοῦτο μάχαις φιλοτιμότερον ἠγωνίζοντο, συναύξοντες αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν. Hanc qui debere se gratiam non putarent, Appio Claudio duce vincere noluerunt. *Gronovius.*

5 *Sestertios centenos.*] Æquo numis Imperialibus tribus cum sesquiuncia. vide supra 1, 75. quæ certe summa prægrandis fuerit, & Germanis vix persolvenda. *Freinshemius.* Intellige aureum Romanum (confer 1. Histor. 24. & Suetonium Othone cap. 4.) xxv. denarios, nostros Imperiales vel unciales tres ipsos, Philippos duos & dimidiatum. Genera autem ista nummorum & copiam quin ab ipsis habuerint Romanis, dubitare nefas. Nam ut integræ cohortes aut manipuli transirent, qui numero suo difficilem solutionem facere possent, ne Arminius quidem speravit. *Gronovius.*

prædæ destinare. [1] Tertia ferme vigilia adsultatum est castris, sine conjectu teli; postquam crebras pro mu-
14 nimentis cohortes, & nihil remissum sensere. Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, [2] viditque se operatum, & sanguine sacro respersa prætexta, pulchriorem aliam manibus aviæ Augustæ accepisse. Auctus omine, [3] addicentibus auspiciis, vocat concionem,

1 *Tertia ferme vigilia.*] Hoc est à sexta hora noctis. Suidas dictione τετραφυλακία, quatuor esse vigilias seu φυλακὰς tradit in nocte, quarum unaquæque tres horas habet. de his Virgilius: *& noctem custodia ducit.* Alciatus. Id est, post sextam horam noctis: nam quælibet nox in quatuor dividebatur vigilias, hieme longissimas, æstate brevissimas. Vnaquæque tres horas continebat, cum perpetuo duodecim diei, duodecim noctis horæ apud antiquos essent, *inæquales* seu *planetaria* ab Astronomis appellatæ. Lucan. lib. v. *jam castra silebant. Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.* Vigiliæ vero clepsydra æqualiter destinguebantur. Veget. lib. III. c. VIII. *In quatuor partes ad clepsydram sunt divisæ vigiliæ.* Pichena.

2 *Viditque se operatum.*] Operandi verbum ad sacra. Tibullus, *Tunc pubes operata deo.* Curtius: *Per dies decem Libero patri operatum habuit exercitum.* Restitui apud Livium, lib. x. *Dum hostes operati superstitionibus, concilia secreta agunt, Amiternum oppidum de Samnitibus vi cepit.* ita meus codex. vulgo, *superati.* Quod ait, respersam prætextam: scire licet pontifices, imo sacerdotes omnes, cum diis facerent, prætexta usos: Germanicus autem Augur. Lampridius in Alexandro, *Accepit prætextam etiam cum sacra faceret, sed loco Pontificis maximi, non Imperatoris.* Appianus Ἐμφυλ. α. Οὕτως μὲν Ἀσέλλιος στρατηγῶν τι καὶ ἀστυνόμων, καὶ ἱερὸν ἐπίχρυσον ἐσθῆτα ὡς ἐν θυσίᾳ περικείμενος, ἀμφὶ δείλην ἑσπέραν ἐσφάζετο ἐν ἀγορᾷ μέσῃ περὶ ἱεροῖς. Quinctilianus declamat. CCCXL. *Ego vobis allego etiam ipsum illud sacrum prætextarum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus: quo infirmitatem pueritiæ sacram facimus ac venerabilem.* Spartianus in Hadriano: *Natali suo ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit.* ubi corrigo, *aperuit*: quia sacrificabant capite velato. Adi & Zosimum lib. IV. ubi delata ad Gratianum Christianum Principem prætexta pontificia, & spreta. ab hac mente Plinius placari purpura deos scripsit, respiciens scilicet ad prætextam libro IX. *Distinguit ab equite Curiam, diis advocatur placandis, omnemque vestem illuminat.* Lipsius.

Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditque se operatum.] Muretus, *quietem tulit. vidit se operat.* delero, *que.* Mihi videbatur, *tulit, vidit quippe se operatum.* Acidalius.

3 *Addicentibus auspiciis.*] Versiones aut Latinam vocem retinent, aut de avibus interpretantur. quod quamquam ambiguum, minus tamen abiret à vero, si in istiusmodi Linguis avium nomine *pulli* quoque continerentur. Nam de his proprie intelligenda hæc sunt auspicia: quæ, præsertim ubi prælium instabat, solenniter consulebantur. Florus 2, 2. *à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, quod pugnare ab his vetaretur.* Livii locus egregius est 10, 40. *Tertia vigilia Papirius silentio surgit, & pullarium in auspicium mittit:* & dein-

çionem, & [1] quæ sapientia prævisa aptaque imminenti pugnæ differit: *Non campos modo militi Romano ad prælium bonos, sed si ratio adsit, silvas & saltus. nec enim* [2] *immensa barbarorum scuta, enormis hastas, inter truncos arborum, & enata humo virgulta, perinde haberi quam pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina. densarent ictus,* [3] *ora mucronibus quærerent: non loricam Germano,* [4] *non galeam;* [5] *ne scuta quidem ferro, nervove firmata,* [6] *sed viminum textus, sed tenuis & fucatas colore tabulas:* [7] *primam utcumque aciem hastatam;* [8] *ceteris præusta aut brevia tela. jam corpus, ut visu torvum, & ad brevem impetum validum; sic* [9] *nulla vulnerum patientia: sine pudore flagitii, sine cura ducum,*

deinceps toto capite. Possent & alia multa in hanc rem adferri, si hoc ageremus; aut ulteriore probatione indigeret expositio nostra. *Freinshemius.*

1 *Quæ sapientia prævisa.*] Recte Freinshemius: quæ commoda, quasque opportunitates ad futuram pugnam providentia sua comparasset: Sed hic sensus exigit, ut *provisa*, non *prævisa*, legamus. aliud enim *prævidere*, aliud *providere*; illud animadvertere futurum est, hoc consulere in futurum. *Gronovius.*

2 *Immensa barb. scuta.*] Dicimus in Germania, infra. *Lipsius.*

3 *Ora mucronibus quærerent.*] Sic Cæsar Iulius in acie Pharsalica hortabatur militem, ut peteret vultus. Nam intecta illa pars quidem, sed sensu multo multum prædita, & in qua totus homo sit. Vide Philonem Iudæum, qui in capite hominis præstantissima organa naturæ collocat. *Aurelius.*

4 *Non galeam.*] Tacit. de moribus Germ. *Vix uni, alterive cassis vel galea.* Idem.

5 *Scuta non nervo.*] Quod ait *non nervo*, id est, non corio, non tergore boum firmata. Erant autem scuta composita ex ligno & corio & ære. Ovid. Metam. 12. *Quod & as & proxima rupit Terga novena boum.* Idem.

6 *Sed viminum textus.*] Sallust. Hist. lib. IV. *Soliti nectere ex viminibus vasa agrestia, ibi tum quod inopia scutorum fuerat, ad eam artem se quisque in formam parmæ equestris armabat.* Virg. 7. Æn.. *Flectuntque salignas Umbonum crates.* Vbi Servius: Vt dicit Salluftius de Lucanis. *Qui de vimine facta scuta; recentibus detractis coriis, quasi glutino adolescebant.* Gronovius.

7 *Primam utcumque.*] Vide in Germania, infra. *Lipsius.*

8 *Ceteris præusta.*] Legas forte, *prævasta*. Præcessit: *enormes hastas*: Nisi tamen illud in contemptum Germanorum, utpote inermium, dictum censeas. *Acidalius.* Virgil. 7. Æn.

Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis.

Et eodem, *Hic torre armatus obusto.* Aurelius.

9 *Nulla vulnerum patientia.*] Videntur adumbrata è Thucydide, qui Bratidam inducit hortantem suos contra Illurios: eosque iisdem moribus fingit lib. IV. ubi inter cetera: Οὔτε γὰρ τάξιν ἔχοντες, αἰσχυνθεῖεν ἂν λιπεῖν τινα χώραν βιαζόμενοι, ἥ τε φυγὴ καὶ ἡ ἔφοδος αὐτῶν, ἴσην

cum, abire, fugere; pavidos adversis, inter secunda,
non divini, non humani juris memores. Si tædio via-
rum ac maris finem cupiant; hac acie parari: propiorem
jam Albim, quam Rhenum; neque bellum ultra, mo-
do se [1] *patris, patruique vestigia prementem iisdem in*
terris victorem sisterent. Orationem ducis secutus
15 militum ardor: signumque pugnæ datum. Nec Ar-
minius, aut ceteri Germanorum proceres omitte-
bant suos [2] quisque testari: *Hos esse Romanos Varia-*
ni exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, se-
ditionem induerint: quorum pars [3] *onusta vulneribus ter-*
gum, pars fluctibus & procellis fractos artus, infensis
rursum hostibus, [4] *adversis diis objiciant, nulla boni spe.*
classem quippe, & avia Oceani quæsita, ne quis venien-
tibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscue-
rint manus, inane victis ventorum remorumve subsi-
dium. meminissent modo avaritiæ, crudelitatis, super-
biæ; [5] *alind sibi reliquum, quam tenere libertatem,*
16 *aut mori ante servitium?* Sic accensos, & prœlium
poscen-

ἔχουσα δόξαν τῷ καλῷ, ἀνεξέλεγκτον ἐς τὸ ἀνδρεῖον ἔχει. Lipsius.

1 *Patris patruique.*] Drusi, & Tiberii. *Idem.*

2 *Quisque testari.*] Pro *obtestari.* Quod frequens auctori nostro. Nam infra: *ille in corpore decus Cheruscorum testabatur.* Et Annal. 12. *illum diem, illam aciem testabatur, aut recuperandæ libertatis.* Aurelius.

3 *Onusta vulneribus tergum.*] Omnino aut *onustum*, aut *terga* scribendum: & hoc potius numero plurativo. Visum & sic Mureto. *Acidalius.* Cum constet omnia referenda esse ad verbum, *objiciant*, legerim, *onustum vulneribus tergum*, vel *onusta vulneribus tergã*; ut ambæ partes hujus periodi invicem sibi respondeant. *Pichena.*

4 *Adversis diis.*] Ita correxi: vulgo, *odiis.* Lipsius.

Adversis diis objiciant.] Quis (malum, hic, *odiis* supposuit? Recte Lipsius ex ingenio. In Man. non, *adversis odiis*, ut vulgo, sed, *adversis diis* Pichena.

5 *Aliud sibi reliquum.*] Malim, *Non aliud sibi reliquum*, aut, *Nihil aliud sibi reliquum.* Rhenanus, *Nihil*, intellige. *Ferretus.* Ego *nil* antepono ex Beati sententia: neque placet per interrogationem dictum intelligere. *Vertranius.* Ita legitur hic locus in codice manuscripto: *quid aliud sibi reliquum*: cum in vulgatis editt. deSit *quid.* Ursinus. Lipsius ad marginem notat, *An aliud.* Mihi rectius videatur, detrahere interrogationem, & immittere, *Nec aliud sibi reliquum*, &c. scilicet *meminissent*, quod præcedentibus junctum ad hæc quoque verba trahendum. Lipsius olim voluit; *Non aliud sibi reliquum.* Quod ait & Rhenanum vidisse. *Acidalius.* Legendum putem *aliud quid.* Tres
vocis

poscentes in campum, cui [1] *Idistaviso* nomen, deducunt: is medius inter Visurgim & colles, ut [2] ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium resistunt, inæqualiter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis, & [3] pura humo inter arborum truncos. Campum & prima silvarum barbara acies tenuit: soli Cherusci juga insedere, ut prœliantibus Romanis desuper incurrerent. Noster exercitus sic incessit; auxiliares Galli, Germanique in fronte: post quos pedites sagittarii: dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite Cæsar: exin totidem aliæ legiones, & levis armatura cum equite sagittario, ceteræque sociorum cohortes. Intentus paratusque miles, [4] ut ordo agminis, in aciem adsisteret. Visis 17
Che-

vocis prioris literæ voci sequenti non dissimili omittendæ causam dedere. *Grotius.*

1 *Idistaviso nomen.*] Ea loca in peregrinatione vidi, & vel scriptoris hujus caussa curiosius lustravi. Animus autem mihi dicit, hunc ipsum campum esse, qui infra Bremam, mare versus, pulchre lateque se pandit, inter flumen & colles saltusque circumjectos. Non potest aptior pugnæ magnæ planicies, & pro Taciti hic descriptione. Distat ab opido Brema duobus circiter Germanicis millieribus, circa pagum qui *Vegesackus* dicitur. *Lipsius.*

2 *Ripæ fluminis cedunt.*] Putem legendum esse *flumini*. nam & verbum *resistunt* huc accommodatur, *ut ripæ flumini cedunt, aut prominentia montium insistunt.* Campus erat inclusus collibus & amne Visurgi, ex cujus cursu inæqualem formam flexuramque accipiebat, cum ipse non recto alveo iret, sed alibi ripas excederet (firmant hoc *incidentes ripæ* seq. capite) alibi objectu montium repelleretur, atque ita sæpe mutaret iter, sinusque plures efficeret. *Freinshemius.*

3 *Pura humo.*] Id est, nuda humo, & sine herba. Columell. l. 6. *cum ille quam maxime subacto & puro solo gaudeat, hic novali graminosoque.* *Purus locus* opponitur inædificato apud jurisconsultum l. ult. de pign. act. sic *pura vestis*, in qua nihil attextum: *purum argentum*, in quo nil celatum: *pura charta*, in qua nil scriptum: *pura hasta*, in qua ferrum nullum. 3 Reg. cap. 4. *Mundabo reliquias Ieroboam, sicut mundari solet fimus usque ad purum.* Aurelius.

4 *Ut ordo agminis, in aciem.*] Id est, ut incederent eo ordine, qui in acie servandus erat. Incedebant ergo (ut alibi loquitur) *simul itineri, & prælio.* Muretus. Lipsius ad marg. *adsistere.* Malim *adsisteret*, vel *adsisterent.* & hoc magis. Paulo namque post idem sequitur, *qui campis adsisterant.* Acidalius. Sunt qui malint *adsistere.* ego, literula detracta, *adsistere*; infinitum pro imperfecto. *Gruterus.* Quærendus erat hostis, nec certum erat ubi & quando prorumperet. ideoque *incedendum erat itineri & prælio*, ut loquitur 1, 51. ita dispositis ordinibus, ut ubicumque occurrisset hostis, statim

Cheruſcorum catervis, quæ per ferociam proruperant, validiſſimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi, tergaque invadere jubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimum augurium, [1] octo aquilæ petere ſilvas & intrare

ſtatim acies fieret ex agmine, nulla mutatione facta, niſi ut conſiſterent, & pro itinere prœlium capeſſerent. Nam ſi tum demum conſtruendi fuiſſent ordines, quum in conſpectu hoſtis eſſet, res trepidatione & periculo non caruiſſet, hoc enim *plerumque iis accidere conſuevit, qui in ipſo negotio conſilium capere coguntur*, ut Cæſar verbis ſuis & exemplo Titurii Sabini confirmat. Gall. 5, 33. poſſentque memorari multæ clades ob hoc unum acceptæ. *Freinshemius.* Peccatur hic vulgo diſtinguendo. Quid eſt enim, *ut ordo agminis.* ſi à ſequentibus ſeparetur? Hinc ſuſpiciones & mutationes doctorum virorum. Vno ſpiritu lege: *ut ordo agminis in aciem adſiſteret.* hoc eſt, pro ſe quiſque intentus ac paratus, ut, ſicunde apparuiſſet hoſtis, aut ſignum dux daret, omne agmen preſſo pede ſtaret acie ſtructa vel ad excipiendum vel ad invadendum hoſtem. Sic infra: *hic pedes adſiſtit.* *Adſiſtere in aciem* eſt inceſſum ſiſtere atque inhibere formata acie, vel ita, ut ſtent in gradu milites ad prœliandum. Genus quoque loquendi haud vulgare. *Vt adſiſteret in aciem*, eſt, ut adſiſteret fieretque acies, vel eſſetque ſtabilis & firma acies. Sic Appulejus lib. 3. *fixus in lapidem ſteti gelidus*, ex certa Mich. Piccarti emendatione: & lib. 4. *jacens in mortuum.* Quæ ſignificant, defixus & quaſi lapis factus: jacens & quaſi mortuus. Claudianus quarto Honorii conſulatu:

Triſtis conditio pulſata fronte recedit.
In civem rubuere genæ.

Vbi dubium eſt, voluerit auctor, ſic ut adſcripſimus, an *recedit In civem. rubuere genæ.* Neutrum enim improbum: ſive hoc malis, quod erit, Servilis conditio recedit, & fit civis; ſive illud, quo exponitur, Civis fit & ſuffunduntur genæ. Sic *relinqui in prata* Plinio 18, 28. quod non aratur, ut pratum fiat: & eidem cap. 29. *in callum præcoquuntur acini*: *tundi in pollinem* 19, 5. *in farinam* 33, 7. *tundi in exitum ptiſanæ*, ut exiret quaſi ptiſana, Tertulliano. De inceſſu hujuſmodi locus eſt inſignis Salluſtii de bello Iugurthino cap. 49. quem incepimus explicare in Omiſſis quarti Obſervationum p. 429. valde infeliciter tractatus Salmaſio in Reliquis de re militari p. 70. & 71. & 107. *Gronovius.*

1 *Octo aquilæ.*] Miratur id factum Lipſius, cum haud temere in illis Germaniæ locis aquilæ. Non tamen dubito avem iſtam regiam, in Hercynia habitaſſe. Plin. lib. 10. cap. 47. *In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus.* Sane tunc ipſam Hercyniam aperuerat Germanicus, qua ad Cheruſcos uſque pertinebat. De eo duce Florus lib. 4. *Inviſum atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit.* Colerus. Non crediderim tamen viſas à Germanico aquilas fuiſſe; ex eo genere, quod γνήσιον vocatur; quippe Germania uti Rhodos veras aquilas non habet; ſed fuiſſe *pygargos*, aquilæ genus, quale in eduliis abſumunt Belgæ, & nos vidimus Antwerpiæ ſæpe in tabernis dulciariorum pendentes: quas vocant *arent.* Pygargos autem in eduliis fuiſſe olim etiam apud Romanos, ut apud Germanos, Iuvenalis ſcribit: *Lepus atque*

re visæ, [1] Imperatorem advertere. exclamat, *Irent*, [2] *sequerentur Romanas aves*, *propria* [3] *legionum numina.* simul pedestris acies infertur, & præmissus eques, postremos ac latera impulit: mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant in aperta, qui campis adstiterant in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur; inter quos insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittariis, [4] illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes signa objecissent. nisu tamen corporis, & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam *agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque* tradiderunt. Virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit; ceteri passim trucidati. & plerosque

atque aper, atque pygargus. Interpres tamen Iuvenalis accipit eo loci, pro *fera cervo simili.* Nam pygargus ut aquilarum, ita etiam species est caprarum. Plin. 8, 53. *Aurelius.*

1 *Imperatorem advertere.*] Sic libro IV. Hist. *Advertit ea res Vespasianum.* & Livius libro I. emendante me; *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* Nam hactenus *averteratque*, scriptum reperias, ignorantia historicæ dictionis. Ceterum, illud mirum unde hic aquilæ nostris terris haud temere visæ. Ac subvereor ut talis species objecta Germanico; aliæque alites fuerint. *Lipsius.*

2 *Sequerentur Romanas aves.*] Aquilas intellegit, quæ à C. Marii ævo propriæ Romanis. De quibus in EXCVRS. C. *Idem.*

Romanas aves.] Silius Italicus lib. V. *ales priscum populis de more Latinis Auspicium.* Sic Ovid. in fast. *Regna Palatina prima dedistis aves.* Virg. *Maternas agnoscit aves.* Aurelius.

3 *Legionum numina.*] Ita alibi: *Mox conversus ad signa & bellorum deos.* Dionysius: de iisdem: Τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται. Adeo autem signa pro diis, uti per ea miles juraret. Livius libro VI. *Obstringere perjurio non se solum suumque caput, sed signa militaria & aquilas, sacramentique religionem.* Tertullianus: *Religio Romanorum tota castrensis signa veneratur, signa jurat, omnibus diis præponit.* Exemplum ejus sacramenti egregium apud Lucanum libro I. ubi Lælius Cæsari:

——— per signa decem felicia castris,
Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos.

Imo & adorata ea. Disce è Sozomeno Eccles. Hist. libro I. cap. IV. ubi de Labaro. Σημεῖον δὲ τοῦτο τιμιώτατον, καθότι ἀεὶ τοῦ βασιλέως ἡγεῖσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμιστο παρὰ στρατιωτῶν: *Hoc signum venerabile maxime, quia & principem antecedere, & adorari etiam à militibus solebat.* Lipsius.

4 *Illa rupturus.*] Fortasse legendum, illa

rosque tranare Visurgim conantes, injecta tela, aut vis fluminis, postremo [1] moles ruentium, & incidentes ripæ, operuere. quidam turpi fuga [2] in summa arborum nisi, ramisque se occultantes, admotis sagittariis per ludibrium figebantur: [3] alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruen-
18 ta nobis fuit. [4] Quinta ab hora diei ad noctem cæsi hostes decem millia passuum cadaveribus atque armis opplevere; [5] repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, ut non dubio eventu, portave-

lla erupturus. Vrsinus. Idem Mureto tribuunt Acidalius & Pichena.

1 *Moles ruentium, & incidentes ripæ.*] Noli mutare, *mole ruentium incidentes ripa.* Si plane hunc sensum vis, qui alias pauxillo diversus, efficitur idem ex illis ipsis quoque verbis. Capies enim ἓν διὰ δυοῖν, quæ figura Tacito crebra. *Acidalius.*

2 *In summa arborum nisi.*]. Non est mihi animus quod aliis, multa huc scilicet advocare, quæ faciant Tacito ornando: quin punctis singula signare contentus sum, sed tamen non abstineo manum, quin adscribam, simile ludibrium insertum historiæ Punicæ Silio Italico lib. 5. 480.

Annosa excelsos tendebat ad æthera ramos Esculus, &c.

Gruterus.

3 *Alios proruta arbores.*] An securibus arbores cædebant, ut eos qui ascendissent ad terram eliderent? vix credam. brevius fuit sagittis confodere. Ego existimo arbores, seu potius crassiores ramos, pondere hominum confractos, homines in ruinam traxisse & afflixisse. Pichena. *Proruta* omnino sunt succisæ: idque probat partim vis verbi, de qua ad lib. 1, 68. partim exempla similia. Vide locum Silii à Grutero advocatum. Dio. l. 36. Συχνοὶ δὴ καὶ κατὰ τὰς ὕλας σκεδασθέντες ἡμέρας μέν τινας ἀπὸ τῶν δένδρων ὑπερυψήλων ὄντων ἀποτοξεύοντες διεγένοντο· ἔπειτα δὲ καὶ οὗτοι ὑποτμηθέντων τῶν δένδρων ἐφθάρησαν: In hunc quoque usum militi Romano secures in promptu, ut videre est 3. annal. 46. Idem inutum suffugium cuidam dat Silius lib. 7.

Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repserat, atque alta sese occultabat in umbra,
Nampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis.

Gronovius.

4 *Quinta ab hora diei.*] Id quidem non absurde, quod indicant gnaros se Romani moris, quo non, ut apud nos, à media nocte ad mediam æquales quatuor & viginti horæ computabantur, sed quælibet dies in horas duodecim æquales, atque in totidem quælibet nox, brevis an longa foret, dividebatur. Sic eveniebat, ut meridies semper incideret in horam sextam; à quinta autem pro ratione dierum longius aut propius abesset. Quæ autem hic narrantur, gesta videntur mense Iunio, quo, quum dies his locis ferme sit 16. horarum, quinta cœpit cum altero triente decimæ nostræ. *Freinshemius.*

5 *Repertis catenis.*] Fecit idem M. Antonius apud Florum libro III. qui *Cretam invasit cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus quam arma portaret.* Fecit Flaminius, in Polybio lib. III. qui suos ita vanitatis implevit,

taverant. Miles in loco prœlii [1] Tiberium Imperatorem ſalutavit, ſtruxitque aggerem, & in modum tropæorum arma, [2] ſubſcriptis victarum gentium nominibus, impoſuit. [3] Haud perinde Ger- 19
manos vulnera, luctus, excidia, quam ea ſpecies dolore & ira adfecit. qui modo abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt; plebes, primores, juventus, ſenes, agmen Romanum repente incurſant, turbant. poſtremo deligunt locum, flumine & ſilvis clauſum, arta intus planitie, & humida; ſilvas quoque profunda palus ambibat, niſi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur. hic pedes adſtitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingreſſis ſilvam legionibus à tergo foret. Nihil ex iis Cæſari incognitum: conſilia, 20
locos, prompta, occulta noverat, aſtuſque hoſtium in

vit, *ut plures eſſent qui ἁλύσεις καὶ πέδας καὶ τοιαύτην παρασκευὴν ferrent, quam qui arma.* Sed utriuſque quis exitus? qui nunc Germanorum. Nec aliter ſolet magnus ille deus, qui dejicit quidquid vane ſe attollit. *Lipſius.*

1 *Tiberium Imperatorem ſalutavit.*] Oportuerat Germanicum ipſum, qui dux & auctor facti. Sed Auguſtus ut auſpicia ſervavit ſibi; ſic honorem omnem rei à ducibus ſuis legatiſve geſtæ. Nam qui ductu quidem ſuo, alienis tamen auſpiciis vicerat: ne antiquitus quidem Imper. ſalutabatur, aut triumphabat. Hoc adulans ſuo Principi Horatius voluit:

Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente divos.

Et ob hoc re ſtatim, in tropæi inſcriptione legis, *Exercitum Tiberii Imperatoris ea monumenta conſecraviſſe*; non, Germanici, qui ducebat. *Idem.*

Tiberium Imperatorem ſalutavit.] Vbi princeps non aderat, apud imaginem ſalutabatur. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Itaque non te apud imagines, ſed ipſum præſentem, audientemque conſalutabant Imperatorem.* Pichena.

2 *Subſcriptis victarum gentium nominibus.*] Similis ſubſcriptio refertur à Plinio libro 3, 20. in tropæo Auguſti, quod in vertice Alpium poſuit; his verbis: *Imperatori Cæſari Divi Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp.* XIII. *tribunitiæ poteſtatis. S. P. Q. R. quod ejus ductu auſpiciiſque, gentes Alpinæ omnes, quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant, ſub imperium populi Romani ſunt redactæ, Gentes Alpinæ devictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Iſarci, Breuni, Naunes, Focunates,* &c. Aurelius.

3 *Haud perinde Germanos vulnera.*] Huc maxime facit ſuaſoria V. graviſſimi Senecæ, in qua deliberant Athenienſes, an tropæa Perſica tollant, Xerxe minante rediturum ſe, niſi tollerentur. Inprimis autem ex ea huc referenda verba Gallionis; *Alteram partem*

in perniciem ipsis vertebat. [1] Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque. peditum aciem ita instruxit, ut pars æquo in silvam aditu incederet, pars objectum aggerem eniteretur. quod arduum, sibi; cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis impugnandus agger, ut si [2] murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. Sensit dux imparem cominus pugnam, remotisque paulum legionibus, funditores [3] libratoresque excutere tela, & proturbare hostem jubet. missæ è tormentis hastæ, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus dejecti. Primus Cæsar cum prætoriis cohortibus, capto vallo, dedit impetum in silvas. conlato illic gradu certatum: hostem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, [4] salus ex
21 victoria. Nec minor Germanis animus; sed [5] genere pugnæ & armorum superabantur: cum ingens multi-

partem solus Gallio declamavit, & hortatus est ad tollenda tropæa. Dixit, gloriæ nihil detrahi: mansuram enim memoriam victoriæ, quæ perpetua esset; ipsa tropæa & ætate & tempestatibus consumi: bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis; pro re supervacua, & nihil nocitura, si fieret, (id est, si tollerentur tropæa) *non esse suscipiendum.* Habes hic simillimum exemplum. *Boxhornius.*

1 *Sejo Tuberoni.*] De Tuberonis consulatu extat mentio in veteri hac inscriptione.

CERERI. AVGVST. MATRI.
AGR. L. BENNIVS.
PRIMVS. MAG. PAGI. BENNIA.
PRIMIGENIA. MAGISTRA.
FECER.
GERMANICO CÆSARE II.
L. SEIO TVBERONE COSS.
DIES. SACRIFICI. XIII.
K. MAI. *Vrsinus.*

2 *Murum succederent.*] *Muro*, usitatius esset. Sed nihil temere mutandum reor. nam à Tacito, ut supra diximus, communis usus scribendi non est in omnibus nimium requirendus. *Vrsinus.* Muretus, *ut si muro succederent.* Mihi non placet. *Pichena.*

3 *Libratoresque.*] Sunt qui tormentis hastas aut lapides excutiunt: quia librant scilicet, & jactus arte expendunt. Sic III. Histor. *vincla ac libramenta tormentorum* appellat. Hoc verius, quàm referri ad *libralia*: quod suspicabar IV. Poliorcet. Dialog. III. *Lipsius.*

4 *Salus ex victoria.*] Muretus, *In victoria.* Bene, nec tamen opus. *Acidalius.*

5 *Genere pugnæ.*] Livius 31. *Credidere*

multitudo, artis locis, prælongas hastas non pro-
tenderet, [1] non colligeret, neque adsultibus & ve-
locitate corporum uteretur; coacta stabile ad prœ-
lium: contra miles, cui [2] scutum pectori adpressum,
& [3] insidens capulo manus, latos barbarorum artus,
[4] nuda ora foderet, viamque strage hostium aperi-
ret: imprompto jam Arminio, ob continua pericu-
la, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat.
Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, fortu-
na magis quam virtus deserebat. & Germanicus quo
magis adgnosceretur, [5] detraxerat tegimen capiti,
orabatque *insisterent cædibus: nil opus captivis, solam
internicionem gentis finem bello fore.* Iamque sero diei
subducit ex acie legionem faciendis castris: cete-
ræ ad noctem cruore hostium satiatæ sunt. equites
ambigue certavere. Laudatis pro concione victori- 22
bus, Cæsar congeriem armorum struxit, superbo
cum titulo: DEBELLATIS INTER RHENVM
ALBIMQVÆ NATIONIBVS EXERCITVM TI-
BERII CÆSARIS EA MONIMENTA MARTI
ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE.
de

dere regii, genus pugnæ quo assueverant, fore; ut equites invicem insequentes refugientesque, nunc telis uterentur, nunc terga darent, &c. lib. 32. *Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum urgendis regiis: pro hoste loca, & catapultæ balistæque, in omnibus prope rupibus, quasi in muris disposita.* Gronovius.

1 *Non colligeret.*] *Colligere hastam* est *reducere*, quam ante protenderas, ut hostem ferires: atque hæc contraria sunt *protendere* & *colligere hastam*. Turnebus.

2 *Scutum pectori.*] Diversum à Germanico. Illud planum, non sic tegebat: hoc incurvum, corpori adhærebat, & circumfundebatur. *Lipsius.*

3 *Insidens capulo.*] Pulchrè & significanter dictum, In minoribus gladiis. In oblongis, quibus ritu Gallorum Germani utebantur, non eadem manus habitudo: neque firmiter aut tenet gladios, aut regit. *Lipsius.*

4 *Nuda ora.*] Nam, ait noster in Germania, *vix uni alterive cassis aut galea.* Lipsius.

5 *Detraxerat tegimen.*] Idem video Cyrum minorem fecisse in pugna illa sibi extrema: cujus caussam tamen Xenophon ambigue refert ad morem Persarum, qui nudis capitibus pugnam inibant. *Lipsius.*

Detraxerat tegimen capiti.] Cassidem scilicet, ostentandæ virtutis gratia. Nam noster lib. 3. *Sacrovir intecto capite, ostentandæ, ut ferebat, virtutis.*

de se nihil addit, metu invidiæ, an ratus [1] conscientiam facti satis esse. Mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices, nihil abnuendo, veniam

23 omnium accepere. [2] Sed æstate jam adulta legionum aliæ itinere terrestri in hibernacula remissæ: plures Cæsar classi impositas per flumen Amisiam Oceano invexit. Ac primo [3] placidum æquor mille navium remis strepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo [4] effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire: milesque pavidus, & casuum maris ignarus, [5] dum turbat nautas, vel intempestive juvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc cælum, & [6] mare omne in austrum cessit, [7] qui

tutis. De Corbulone libro 13. *Ipse cultu levi, capite intecto.* Virgil. 12. Æneid.

At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
Quo ruitis?

Et libro 11.

Nuda cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri, nec vulnera terrent.

Aurelius.

1 *Conscientiam facti satis esse.*] Sufficere vel sapienti vel sibi. Cic. Philipp. 2. *satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat.* Merito autem ambiguum relinquit, utra causa Germanicum moverit: Prior & modestiam & prudentiam ejus decet; posterior literas & magnitudinem animi. Sic de socero suo Tacitus: *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat. Factis*, si haberent libri, tolerarem: sed vulgatum mutari non placet. *Gron.*

2 *Sed æstate jam adulta.*] Sæpe ita loquitur noster, imitatione aperta Sallustii: quam phrasim operæ est semel à juventute intellegi, ex Servianis notis, ad illud *Vere novo. Id est, sit, primo mense Martio. Nam veteres per singula tempora anni, quæ in tres menses dividuntur, observant, ut sic dicant: Primum mensem, Novum ver: secundum, Adultum: tertium, Præceps. Ita de Hieme, Æstate, Autumno. sic semper Sallustius.* Simile, quod Græci annum partiuntur: Ἱσταμένου τοῦ ἔτους, μεσοῦντος, ἢ λήγοντος. Lipsius.

Æstate jam adulta.] Ἀκμάζοντος ἤδη τοῦ θέρους. Muretus.

3. *Placidum æquor.*] Sallust. III. Histor. *Cohors una mari placido à duobus prædonum myoparonibus circumventa.* Gronovius.

4 *Effusa grando.*] Sub quam, occulta caussa, semper, ut ajunt, Oceanus intumescit. *Lipsius.*

5 *Dum turbat nautas.*] Curt. lib. 7. *Vacillantesque milites, &, ne excuterentur, solliciti nautarum ministeria turbabant.* Gronovius.

6 *Mare omne in Austrum.*] Non abnuo de vero Austro. nam ille à terra

[1] qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, & rigore vicini ſeptemtrionis horridior, rapuit disjecitque naves in aperta Oceani, aut [2] inſulas ſaxis abruptis, vel per occulta vada infeſtas. quibus paulum ægreque vitatis, poſtquam [3] mutabat æſtus, eodemque quo ventus ferebat; non adhærere anchoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, jumenta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur, quo levarentur [4] alvei manantes per latera, & fluctu ſuper-

terra naves in mare interius rapiat: quod oſtendit factum, cum ſubdit, *disjecitque naves in aperta Oceani*. Procul igitur à litore: cui Notus impegiſſet. Facit eodem, quod de *inſulis longius ſitis* adjungit: & poteſt *Orcades* intelligere, aut potius eas, quæ haud procul litore Friſico hodieque exſtant. Nam quod *longinquas* facit; fama & redeuntes hæc auxerunt, ac timidis inſolitiſque maris ita viſæ. *Lipſius*.

Mare omne in Auſtrum ceſſit.] Dubitat Lipſius, de Auſtro proprie, an de Noto Tacitus intelligat. De Auſtro crediderim. Nec ſequentia obſtant. Nam quamvis non ita vehemens in Germania Auſter, vehemens fortaſſe ultra Germanicas terras, ubi claſſis erat, ac fortaſſe ex iis terris ventus exoriebatur: & cum ſeptentrionem verſus flaret, horridus ipſius vicinitate, naturaque terrarum horridior, claſſi incubuit. Nec abſurdum eſt, naves ab Auſtro ex ora Friſiorum in Britanniam raptas: nam ſi intelligas de ultima Britannia, quæ antiquis Calcedonia, rectâ lineâ illuc ferri patet. *Pichena*.

1 *Qui tumidis Germaniæ terris.*] Hoc eſt, inflatis. Alioqui poſſet etiam legi, *humidis*. Rhenanus. Faernus legebat: *qui humidis Germaniæ terris*. Vrſinus. Montoſis, ut ego intelligo. montibus enim Germania abundat, qui ut plerumque ſpecubus caverniſque ſcatent, ita vim maximam ventis addunt. Tac. in vita Agr. *Terra monteſque cauſa, ac materia tempeſtatum.* Pichena.

2 *Inſulas ſaxis abruptas.*] Malo, *Abruptis*. Acidalius. Ita Man. & optime. ut ſint inſulæ infeſtæ, vel abruptis ſaxis, vel occultis vadis. Male prius, *ſaxis abruptas*. Pichena.

3 *Eodem quo ventus ferebat.*] Non male etiam, *eodemque quo ventus*: atque ita jam didici in Florentino eſſe. Livius libro XXVI. *Acer etiam Septemtrio ortus inclinatum ſtagnum eodem quo æſtus ferebat.* Lipſius.

Mutabat æſtus, eodemque.] Ita reſtitui ex Man. Antea corrupte, *eodem quo ventus*. Pichena. *Mutabat* æſtus, & *ferebat* eodem quo ventus: pro *mutabatur*, & *ferebatur*. Hoc unus Ital. 1. videtur adſecutus. nam ceteri omnes illud *ferebat* agendi ſignificatione acceperunt. *Freinshemius*. *Mutabat* pro *mutabatur* admitto; non *ferebat* pro *ferebatur*. Eſt enim genus loquendi proprium, & *fert æſtus*, ut *ferre* dicitur *via* (de quo ad Liv. 39, 27. ut *ferentis venti*. Intelligimus & fluctus, & quicquid deprehenderat. *Gronovius*.

4 *Alvei manantes.*] Nec diſpliceret ſcribi, *nantes*. Lipſius.

Alvei manantes per latera.] Quid ſi legendum ſit, *innantes per latera*? Quod puto. Nam illo verbo utitur Tacitus,

24 perurgente. Quanto violentior cetero mari Oceanus, & truculentia cæli præstat Germania, tantum illa clades novitate & magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus, [1] aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustæ sunt; plures, apud insulas longius sitas ejectæ: milesque nullo illic hominum cultu, fame absumptus, nisi quos [2] corpora equorum eodem elisa tolera-

Tacitus, ut supra libro 1. *Quo levior classis vadoso mari innaret.* Et *alveus* pro navibus accipio, ut Iuven. Sat. 12. *Cum pleno fluctu medius foret alveus.* Voluit Tacitus soluta oratione expressum, quod Virgilius in re fere simili, lib. 1. Æn.

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Quippe *innare* est intus recepta aqua natare. *Aurelius.* Mihi videtur optime hic sensum expressisse Ital. 11. *per allegerire i vascelli che andavano alla banda.* Sic enim *manandi* vocabulum potius interpretari liceat, fluitare sive nare, (licet etiam *nantes* hoc loco pro *manantes* scriptum fuisse facile crediderim Lipsio) quam aquam accipere, vel admittere, quomodo illi acceperunt, nam & vocis proprietati propior hic est intellectus, & jure non absurdus. *Freinshemius.* Mihi vero nec placet *nantes*: & multo magis miror *manare* proprie esse natare. Tacitus significat, cum depressæ oneribus naves profundius mare secarent, earum summa latera propius abfuisse ab ejus superficie: atque eo plus aquæ à superurgente fluctu accepisse: levatas igitur oneribus, ut labra laterum exstarent altius aquis, & sic minus assilientium undarum acciperent. In quo hoc est paullo insolentius, quod alvei *manare* dicuntur, cum proprie manent ipsa liquida. Sed non caret id auctoribus, & manant etiam, in quibus liquidum fluit. Sic Livius libro 1. *manantem cruore cultrum*: Ovidius & Seneca *marmora manantia lacrimas*, de Niobe: sic Plinius *arbores succo manantes.* Sunt ergo *alvei manantes per latera* irrumpentem aquam magna copia recipientes. *Gronovius.*

1 *Aut ita vasto & profundo.*] Notum antiquorum somnium de Oceano terram undiquaque cingente. Florus 1, 13. *Galli ab ultimis terrarum oris & cingente omnia Oceano profecti.* Dionysius Periegetes: Ὠκεανὸς ἀκάμαντος ... γαῖαν ἅπασαν. *Freinshemius.* Vix assequor, quid sibi velit. nam terram undique mari cingi non antiquorum magis quam horum hominum est somnium, si somnium est. In Taciti verbis aliquid agnosco, quod somnium veterum vocare possis: quale & apud M. Senecam suasor. 1. *Ita est rerum natura: post omnia Oceanus: post Oceanum nihil.* Sed illæ ipsæ terræ, quas propiorum seculorum navigatio deprehendit, quæque trans Oceanum nos coërcentem jacent, Oceano cingi & contineri non desinunt. Timide autem suspicabar scripsisse Tacitum: *hostilibus circum litoribus, aut ita vasto & profundo, ut credatur novissimum ac sine terris, mari.* Gronovius.

2 *Corpora equorum eodem elisa.*] Minus quidem fœdum famem tolerare equis enisis quam elisis: sed tamen haud putarem ideo substituendum *enisa.* Fere in mari pereunt equi: cadavera jam facti impinguntur litori à flucti-

leraverant. sola Germanici triremis Chaucorum ter-
ram adpulit, quem per omnes illos dies noctesque
apud [1] scopulos & prominentis oras, cum *se tanti*
exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quo
minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æ-
stu, & secundante vento, [2] claudæ naves raro re-
migio, [3] aut intentis vestibus, & quædam à validio-
ribus tractæ, revertere: quas raptim refectas misit,
ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique:
multos Angrivarii nuper in fidem accepti, redem-
ptos ab interioribus reddidere: quidam in Britan-
niam rapti, & remissi à regulis. Vt quis ex longin-
quo revenerat, *miracula* narrabant, *vim turbinum*,
& [4] *inauditas volucres*, *monstra maris*, *ambiguas homi-*
num & beluarum formas: visa, sive ex metu credi-
ta. Sed fama classis amissæ, ut [5] Germanos ad spem 25
belli, ita Cæsarem ad coërcendum erexit. C. Silio
cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire
in Cattos imperat: ipse majoribus copiis Marsos in-
rumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditio-
nem acceptus, [6] *propinquo luco defossam Varianæ legio-*
nis

à fluctibus. quod heic factum. Gruterus. *Elisa* recte. nam equos in mare præcipitatos dixit prius, quo naves levarentur: atque ita inlisa vadis & rupibus equorum corpora. Et firmant, quæ sequuntur infra: *post constrata equorum virorumque corporibus litora*. Aurelius.

1 *Scopulos & prom.*] Quantum ego vidi vel audivi, non sunt in eo tractu litorales scopuli. Est mollis aut arenosa terra, nec nisi arte aut opere elata. *Lipsius.*

2 *Claudæ naves.*] Livius lib. 37. *contemplatus Eudamus hostes claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes.* Gronovius.

3 *Aut intentis vestibus.*] Iuvenalis Sat. 12. *inopi miserabilis arte cucurrit Vestibus extentis.* Noster in fine 5. histor. *simul capta lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis utebantur.* Aurelius.

4 *Inauditas volucres.*] Nec ex quidem sunt. Libuit istis apud ignaras aures, in his & sequentibus, τερατολογεῖν, & narrare quæ noster merito ambigit, *visa, sive ex metu credita.* Imo nec visa, nec credita, sed vanitate efficta. *Lipsius.*

5 *Germanos ad spem belli.*] Tanquam Romanis adflictis & perculsis. *Ad coercendum*, ne per occasionem superbirent. *Muretus.*

6 *Propinquo loco.*] Malim, *luco.* Hic autem inventa aquilarum una, & supra lib. 1. altera. ergo receptæ nunc omnes, quia tertia servata militis astu. Florus tamen scripsit, *Signa, & aquilas duas adhuc Barbari possident:*

nis aquilam modico præsidio servari indicat. Missa extemplo manus, quæ hostem à fronte eliceret; alii qui terga circumgressi recluderent humum: & utrisque adfuit fortuna. eo promptior Cæsar pergit introrsus, populatur, exscindit [1] non ausum congredi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum; nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Quippe *invictos & nullis casibus* [2] *superabiles Romanos* prædicabant, *qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupissent*.

26 Reductus inde [3] in hiberna miles, lætus animi, quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Cæsar, quantum quis damni professus erat exsolvendo. Nec dubium habebatur labare hostes, petendæque pacis consilia sumere, & si proxima æstas adjiceretur, posse bellum patrari: sed crebris epistolis Tiberius monebat, *rediret ad decretum triumphum. satis jam eventuum, satis casuum: prospera illi & magna prœlia: eorum quoque meminisset, quæ venti & fluctus, nulla ducis culpa, gravia*

dent: tertiam signifer. &c. Parum considerate. nisi ex Livii persona & ætate loqui hominem placet. *Lipsius.*

1 *Non ausum congredi hostem.*] Legerim hæc & sequentia, *Non auso c. hoste, pulso, pavente.* Lipsius.

2 *Superabiles Romanos prædicabant.*] Mirum ni illud *prædicabant* ab interprete quopiam est: cui deesse tale quid videretur. Additiones ejusmodi aliquot è Curtio sustulimus. In proxime præcedentibus omnino cum Lipsio legendum, *non auso congredi hoste.* item *pulso, pavente.* non accusandi casu, ut vulgatur. *Acidalius.* Meo judicio τὸ *prædicabant* non est nisi Taciti, & verbum pro materia lectum. Neque vero Lipsius audiendus. Quin quæsita elegantia est: nec novum profecto possessoris nomen pro re possessa poni. Sic, *jam proximus ardet Vcalegon.* Adde si libet 4. Observ. 24. *Hostem* igitur *non ausum congredi* est loca & res hostis non ausi congredi, &c. *Gronovius.*

3 *In Hiona miles.*] Vera correctio Beroaldi, *in hiberna miles*, ex Taciti verbis ipsis. Rhenanus qui, *Inhiona*, legit. & ego qui serio olim refelli, digni ambo qui piemur. *Lipsius.*

In hiberna miles.] Non tanquam omnes hi milites una hiberna habuerint, sed in sua quosque hiberna reductos intellige: hibernabat enim quinta & unetricesima legio Veteribus 1, 45. prima ac vicesima apud Vbios 2, 37. tertiadecima Petovione, Hist. 3, 1. *Freinshemius.*

1 *Se*

via tamen & sæva damna intulissent. [1] *se novies à divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio quam vi perfecisse.* [2] *sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suevos, regemque Maroboduum pace obstrictum. posse & Cheruscos, ceterasque rebellium gentes, quando* [3] *Romanæ ultioni consultum est, internis discordiis relinqui.* Precante Germanico annum efficiendis cœptis, acrius modestiam ejus adgreditur, alterum consulatum offerendo, cujus munia præsens obiret. simul adnectebat, *si foret adhuc bellandum,* [4] *relinqueret materiem Drusi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoste, non nisi apud Germanias adsequi* nomen imperatorium, *&* [5] *deportare lauream*

1 *Se novies in Germaniam.*] Non toties in proprie Germaniam: quære in Historiis, & examina: sed intellegit sumitque una missiones, opinor, in Pannoniam, & Illyricum. *Lipsius.*

Se novies à D. Augusto.] Contra historiæ fidem. quod & Lipsius notavit. Quid si ergo rescribas, *se toties à D. Augusto.* Sæpius enim Tiberius, nec tamen novies, in Germaniam ire jussus est ab Augusto. *Boxhornius.*

2 *Sic Sugambros.*] Id accidit Tiberio ipso duce. Vide Dionem lib. LV. in cujus verbis menda, Cantabrique appellantur in Germania, qui revera Sugambri: ut monui olim Antiquar. lect. lib. I. cap. VI. Suetonius: *Suevos & Sugambros dedentes se in Galliam traduxit, & in proximis Rheno agris collocavit.* Eutropius lib. VII. *Tiberius CCCC. M. captivorum ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocavit.* Isidorus non obscure indicat hos ipsos esse, qui Burgundiones postea appellati, largiter potuerunt. *Burgundiones,* inquit, *quondam à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare, in magnam coaluerunt gentem. atque ita nomen ex locu sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta, Burgos vulgo vocant. Hi postea rebelles effecti Romanis, plusquam LXXX. M. armatorum ripas Rheni fluminis insederunt, & nomen gentis obtinuerunt.* A quo tamen diversus it Ammianus, qui originem eorum à Romanis trahit: *Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt litteræ. prima, quod jam inde temporibus priscis subolem se esse Romanam Burgundii sciunt: dein, quod salinarum, finiumque caussa Alemanis sæpe jurgabant.* Lipsius.

3 *Romanæ ultioni consultum est.*] Lego *esset.* & Muretus mecum. *Acidalius.* Ita posui, Muretum secutus. *Pichena.*

4 *Relinqueret materiem Drusi.*] M. Seneca I. controv. 8. *Hoc impero reipublicæ causa, tua causa, mea causa. Primum, ut pluribus juvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciendi ab uno occupari; deinde expedire reipublicæ non videri tantum ex uno pendere.* Aurelius.

5 *Deportare lauream posset.* Id est, triumphare. Triumphantes enim ascendere Capitolium soliti, & laurum, quam manu tenebant, quæque in fascibus lictorum, deponere in gremio Iovis: arbitri scilicet victoriæ & auctoris. Plura in EXCVRS. D. *Lipsius.*

Deportare lauream.] Rectum est depor-

lauream posset. Haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea, seque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret. 27 Sub idem tempus è familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. Ejus negotii initium, ordinem, finem curatius disseram; quia tum primum reperta sunt, quæ per tot annos remp. exedere. Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, [1] juvenem improvidum & facilem inanibus, ad [2] Chaldæorum promissa, [3] Magorum sacra,

deportare. Reportantur, quæ portata fuerant. ut lib. IV. *Serenus Amergum reportatur.* & *legio reportatur*, quæ transvecta fuerat. At *deportatur* laurea, quæ non eo lata: *deportatur* fama, quæ ibi parta. Infra lib. IV. *insignes captivos, eadem ducis, belliquе confecti famam deportarat.* Et sic omnes alii. Cicero 1. de Offic. *frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse.* Mercerus.

1 *Iuvenem improvidum.*] *Tam stolidum quam nobilem*, Seneca. *Facilem inanibus*, χαῦνον. Muretus.

2 *Chaldæorum promissa.*] Populi sunt Assyriæ; qui primi putantur excogitasse rationem illam inescandi stultos: qua infatuati etiam hodie plerique, quid cuique eventurum sit, e siderum aspectu posse prænosci putant. Cicero primo de divinat. *Assyrii propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cœlum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, transitiones motusque stellarum observaverunt: quibus notatis, quid cuique significaretur, memoriæ prodiderunt: qua in gente Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum scientiam putantur fecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.* Proclus lib. 4. in Timæum: Θαυμαστὴν δὲ εἶναί φησιν ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς καθ' αὑτὸν χρόνοις τὴν τῶν Χαλδαίων περὶ ταῦτα θεωρίαν, τά τε ἄλλα προλέγουσαν, καὶ τοὺς βίους ἑκάστων, καὶ τοὺς θανάτους· καὶ οὐ τὰ κοινὰ μόνον, οἷον χειμῶνας καὶ εὐδίας, ὥσπερ καὶ τὸν ἀστέρα τοῦ Ἑρμοῦ, χειμῶνος μὲν ἐμφανῆ γινόμενον, ψῦχος σημαίνειν, καύματα δὲ θέρους εἰς ἐκείνους ἀποτιμᾶσθαι· πάντα δ' οὖν αὐτοὺς καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ προγινώσκειν ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐν τῇ περὶ σημείων βίβλῳ φησὶν ἐκεῖνος. Muretus.

3 *Magorum sacra.*] Qui fuere in Gallia *Druides*, in India *Gymnosophistæ*, ii apud Persas erant *magi*, portentosæ cujusdam sapientiæ professores: qua opera quædam admirabilia effici, sidera de cœlo deripi; mutari fluminum cursus, mortuorum animas ab inferis elici, morbos aliis immitti; ab aliis depelli mentiebantur. Sparsa est vanitas illa toto prope orbe terrarum, eo efficacius, quod ex tribus partibus conflata videbatur, quæ singulæ ad permovendos animos plurimum valent; religione; medicina, futurorum prædictione. Ad inventorem Zoroastren refertur: quem tradit Eudoxus vixisse sex millibus annorum ante mortem Platonis: multis annorum millibus ante divinum Mosen: cui & ipsi opinionem aliquam hujus nefariæ superstitionis affingere homines impudentissimi conati sunt.

Ejus

era, [1] somniorum etiam interpretes impulit: dum [2] *proavum Pompejum, amitam Scriboniam, quæ quondam Augusti conjunx fuerat, consobrinos Cæsares, plenam imaginibus domum* ostentat: hortaturque ad luxum

Ejus discendæ causa Plato & Democritus longinquas admodum peregrinationes susceperunt. De ejus vanitate videndus Plinius cap. 4. lib. 26. & cap. 1. & 1. lib. 30. *Muretus.*

1 *Somniorum etiam interpretes.*] Hoc videlicet unum restabat stultitiæ genus, ut è vanis somniorum imaginibus veritatem futurorum quæreremus. Repertor artificii Amphictyon quidam fuisse dicitur. Ac Plato quidem lib. 9. de republ. animos bene compositos multa per quietem providere posse confirmat. Et exstant tum Hippocratis tum Aristotelis libelli de divinatione per somnium: & Artemidori libri aliquot de interpretatione somniorum: & Aristidæ Hadriani orationes de somniis suis: & Synesii liber ejusdem argumenti, illustratus commentario Nicephori Gregoræ: & apud Suidam versus multi ad interpretationem somniorum pertinentes. Sed mihi quidem probatur Ennius, qui se ait *non nauci habere Marsum augurem, Non haruspices vicanos, non de circo astrologos, Non Isiacos conjectores, somniorum interpretes,* &c. Sed neque unquam tales impostores fatuis, neque talibus impostoribus fatui deerunt. Semper damnabuntur, semper consulentur. Somnia pro somniis habenda sunt. De temperatura corporis nostri è somniis judicari aliquid potest. Alia qui è somniis quærit, vigilans somniat. *Muretus.*

2 *Dum proavum Pompejum.*] Ante lucem quærere occepi hoc stemma, & vereor ut concubium noctis sit priusquam pertingam. Cur Liboni huic proavus Pompejus, scio: cur Cæsares consobrini. In Scribonia amita hæreo, quæ ex historiis quidem adstruitur saltem matertera major. nisi placet amitæ nomine abusum Tacitum esse. Si non est: sequitur ut paternum genus etiam (nam de materno constat) huic adolescenti è Scriboniis sit. Et suadet hercle nomen: quia Tacito dicitur, Scribonius Libo Drusus. Censeo L. Scribonio Liboni, qui consul cum M. Antonio fuit, fratrem fuisse alium Scribonium, cujus nepos iste. ita, inquam, ut maritus Pompejæ Scribonius aliquis fuerit. Liquere res nisi ex genesi non potest: quam in EXCURS. vide E. *Lipsius.*

Amitam Scriboniam.] Digna lectu de tota hac re apud Senec. epist. LXXI. *Idem.*

Proavum Pompejum, amitam Scriboniam.] Videntur Sex. Pompejus Cn. Magni filius & L. Scribonius Libo a. V. C. 719. consul fuisse consoceri: & Pompejam illius filiam duxit hujus filius L. Scribonius Libo: ex quo conjugio nati L. Scribonius Libo Drusus cum fratre consule anni 769. qui à Dione L. F. appellatur. & Scribonia Crasso Frugi nupta, de qua in libris historiarum. Hinc Drusus Magni pronepos. Aliam genesin edit Lipsius, sed ut videtur, parum firmam. *Rupertus.* Prope temerarium est, in his aliquid audere. Video tamen Scriboniam Augusti etiam Senecæ appellari hujus Drusi *amitam.* Video & Dioni & Appiano Scribonium Libonem consulem anni V. 719. dici socerum Sex. Pompeji. Hujus igitur Scribonii filius si Pompejam duxit, sororis suæ filiam duxit, quæ Romanis non erant justæ nuptiæ. Nec vero Pompejam Sex. F. possum putare, quam cum Fausti liberis conservatam Hirtius, Florus (haud dubie falso) interfectam cum patruelibus è Sulla

luxum & æs alienum, ſocius libidinum [1] & neceſſitatum, quo pluribus indiciis inligaret.
28 Vt ſatis teſtium, & [2] qui ſervi eadem noſcerent, reperit, aditum ad principem poſtulat; demonſtrato crimine & reo [3] per Flaccum Veſcularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio uſus erat. Cæſar indicium haud aſpernatus, congreſſus abnuit; *poſſe enim, eodem Flacco internuntio, ſermones commeare.*

Sulla ſcribunt. Quod vult Rupertus, etſi alibi Hirtianam Magni, Flori Pompejam Sexti filiam faciat. Vtrobique profecto eadem deſignatur, & Magni filia, Cn. & Sexti ſoror. Relinquitur, ut ſuſpicemur, ſi poſſimus, Sexto aliam fuiſſe uxorem, ex qua genuerit Pompejam Libonis Druſi matrem, antequam Scriboniam duceret. *Gronovius.*

1 *Et neceſſitatum.*] Solus Ital. 11: *neceſſitates* non cum aliis pro familiaritate; uſu; neceſſitudine, ſed mecum pro *anguſtiis* videtur accipere, quamquam vix ſatis efficaci vocabulo, *Speſe*, exprimat. Certe res ipſa, ſi probe conſideres, hanc expoſitionem docet, illas reſpuit. Neque de vocabuli ſignificatione dubium. Ne longius abeamus, ipſe Tacitus 3, 54: *pauperes neceſſitas in melius mutet.* H. 4, 22. *per licentiam abſumpta ſunt, quæ adverſus neceſſitates in longum ſuffeciſſent.* G. 15. *quod pro honore acceptum, etiam neceſſitatibus ſubvenit.* Freinshemius. Immo rectius ille, qui *neceſſitates* accepit pro ſumptibus vel impenſis. Et hoc confirmant loca duo poſteriora: ut & quæ Y, YI: *vectigalia & neceſſitates.* *Anguſtiæ* autem, quæ vox tantopere placet hic Freinshemio, quid aliud ſunt quam egeſtas, inopia? Quæ ſequitur quidem immodicos ſumptus, ſed non petitur ex deſtinato neque ad ſocietatem placet. Quam belle igitur, *ſocius libidinum & egeſtatis!* Immo prodigentiæ, ſumptuum. Proponit ei avitam nobilitatem, ob quam oſtendit eum poſſe ad imperium pervenire: modo ſe dignum illo præſtet munificentia & conviviis gratiam quærendo, (eo efficacioribus, quod ab hac ambitione remotus eſſet triparcus Tiberius) nec parceret pecuniæ, vel ſi mutuandum gravibus ſub uſuris eſſet quod donaretur: (ſic enim & Iulius auctor dominationis fecerat:) utque oſtenderet ſeſe adjutorem conſilii, quod dederat, ipſe, quaſi pro Libone laborans, ſimiliter faciebat, luxurioſus & damnoſus; revera, ut plures conſcii fierent temeratiæ ambitionis, per quos Libonem convinceret. *Gronovius.*

2 *Qui ſervi eadem noſcerent reperit.*] Nam & ſervi deferentes dominos in crimine majeſtatis audiuntur. l. *Famoſi.* D. ad L. Iul. Majeſt. quamvis alioqui teſtimonii dictionem non habeant. Terent. in Phor. & vix adverſus dominos audiantur. L. *Vix certis.* D. de judiciis. *Muretus.* Lego, *reperti.* Sum Sponſor ad hanc rem: & pro pignore cape veritatem ipſam, qua nihil pretioſius. *Aurelius.* Credo ſcriptum fuiſſe: *qui ſervi eadem noſcerent, reperti.* quomodo hoc ipſo libro 62. *negotiatores reperti*, & 6, 33. *repertique corruptores.* Freinshemius.

3 *Per Flaccum Veſculatium.*] Qui tamen infra lib. v. eſt, Veſcularius Atticus inſidiarum in Libonem internuncius. *Lipſius.*

1 Ornat

re. Atque interim Libonem [1] ornat prætura, con-
victibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis
commotior (adeo iram condiderat) cunctaque ejus
dicta factaque [2] cum prohibere posset, scire malebat.
donec Iunius quidam tentatus ut infernas umbras car-
minibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium de-
tulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium e-
rat, [3] avidumque famæ malæ. Statim corripit reum,
adit consules, [4] senatus cognitionem poscit: [5] &
vocantur patres, addito, *consultandum super re ma-*
gna & atroci. Libo interim [6] veste mutata, cum pri- 29
moribus feminis circumire domos, orare adfines,
[1] vocem

1 *Ornat pratura.*] Horatius; *Eutrapelus cuicumque nocere volebat, Vestimenta dabat pretiosa.* Ista sævitiæ velamenta objicit Domitiano Suetonius, ut noster Neroni. *Aurelius.*

2 *Cum prohibere posset, scire malebat.*] Nam mali principes aucta eorum scelera cupiunt, quos cupiunt funditus eversos: crudeliumque est malle dissimulatis aliquamdiu & sic crescentibus sceleribus, tandem atrociter punire, quam in tempore prævenire atrocioris pœnæ necessitatem. Sed & crediderim hac dissimulatione aliquandiu usum Tiberium, rerum omnium distinationumque Libonis jam gnarum, ut interea eos deprehenderet, qui se impiis, aut stolidis potius hujus consiliis forte essent illigaturi. *Boxhornius.*

3 *Avidumque famæ malæ.*] Accepit nonnemo, quasi dictum foret, *avidum sermonum*, ut infra 13, 6. *in urbe sermonum avida.* Sed longe diversus hic sensus, idem nimirum, qui in his 11, 27. *Nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.* Freinshemius.

4 *Senatus cognitionem poscit.*] Non senatum, ut nonnulli. aliud hoc. neque enim continuo, qui *cognitionem senatus* poscit, idem etiam senatum haberi vocarique. quamquam hic pro rei atrocitate utrumque fortassis factum, neque legitimus senatus exspectatus, sed extra ordinem indictus fuerit. *Idem.*

5 *Et vocantur Patres.*] Faernus legebat: *senatus cognitionem poscit. advocantur Patres.* Vrsinus.

6 *Veste mutata.*] Cultus supplicis hic est, qualis lib. 43. Livii, ubi principes civitatis in conspectu populi *annulis aureis positu vestem mutarunt*, ut supplices plebem circumirent. Mutatur autem vestis candida in obsoletam & sordidam. Neque sine causa vestem sordidam in publico habere capillumve summittere licuit: qua de re Venuleii scriptum superest ex lib. 2. publicorum D. de injuriis: & censorum olim ea de re cognitio & severitas in M. Livium exstat apud Titum lib. 27. Sane delatos receptosque reos capillum & barbam promittere, vestemque solitos demutare, testimoniis receptissimis fidem faciunt Agellius 3, 4. Plinius ad Suram 7. epistolarum & M. Seneca lib. 9. decl. 4. *Vertranius.*

1 *Vocem*

[1] vocem adversum pericula poscere: abnuentibus
cunctis, cum diversa prætenderent, [2] eadem formi-
dine. die senatus metu & ægritudine fessus, sive,
ut tradidere quidam, [3] simulato morbo, [4] lectica
delatus ad fores curiæ, [5] innisusque fratri, & ma-
nus ac supplices voces ad Tiberium tendens, im-
moto ejus vultu excipitur. mox [6] libellos & aucto-
res recitat Cæsar, ita moderans, ne lenire, neve a-
30 sperare crimina videretur. Accesserant præter Trio-
nem & Catum accusatores, Fontejus Agrippa, [7] &
C. Li-

1 *Vocem adversus pericula.*] Supplicem scilicet. nam supplicatio emollit iras. *Aurelius.* Fuit etiam qui intellexit, ut quum in senatu sententiam dicerent, ipsius in favorem loquerentur, quod falsum puto. nam sequentia satis aperte declarant, quæsitos à Libone advocatos ac patronos, qui *voce*, i. oratione causam ejus defenderent, intercederentve pro eo ac deprecarentur. Hoc sensu *vox* apud Ciceronem pro P. Sextio: *conciones haberi quotidie contra me, vocem pro me ac republica neminem mittere.* Freinshemius.

2 *Eadem formidine.*] Omnes enim timebant Principis offensam. *Lipsius.*

3 *Simulato morbo.*] Verum fuisse morbum scribit Dio, additque letalem, nec Tiberium ausum sanum & valentem Libonem aggredi, sed in ægrum & viribus fractum insiluisse. Quod faciunt timidiores. *Aurelius.*

4 *Lectica delatus.*] Quod receptum in solis ægris. Nam lecticæ quamquam jam vulgatæ, tamen spernebantur adhuc à Curiæ aditu. Sueton. de Tiberio: *Numquam curiam nisi solus intravit: lectica quondam introlatus æger, comites à se removit.* Lipsius.

5 *Innisusque fratri.*] Puto L. Scribonio Liboni, qui hoc anno consul. *Idem.*

6 *Libellos & auctores.*] Libellos enim dabant, qui alium deferebant, sua manu subscriptos, aut pro eis ab aliis, si forte ipsi literas nescirent. L. *Libellorum.* D. de accusat. & inscript. *Muretus.* Libellos, in quibus erant accusationis capita, quæ apud acta deponebantur, & nomina *auctorum*, id est, accusatorum, manu eorum scripta lib. 2. D. de accus. nam accusatorem certum esse oportuit, in quem accusationis probata calumnia cuderetur. *Aurelius.*

7 *Et C. Livius.*] Nescio an, *Cluvius.* Lipsius.

Et C. Livius.] Cum deinceps non recurrat *Livius* iste & recenseat Tacitus inter Libonis accusatores *C. Vibium Serenum* lib. 4, 29. suspicor restituendum: *& Q. Vibius.* Nimirum degeneravit nomen ignotum in multo notius: quod non semel accidisse ostenderem pluribus, si concinnarem commentaria. *Gruterus.* Mihi videtur hic sermo esse de eo ipso *C. Vibio* Sereno, qui postea procos. Hispaniæ in insulam deportatus, 4, 13. deinde à proprio filio accusatus est, instigante Tiberio, nec occultante *vetus odium adversus exsulem Serenum: nam post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris, exprobraverat, suum tantum studium sine fructu fuisse* 4, 29. Freinshemius. Lege, *Q. Vibius*: & mox iterum, *donec Vibius.* Infra annal. 4. ita diserte nominatur, & post damnatum Libonem questus dicitur suum

C. Livius, [1] certabantque cui jus perorandi in reum daretur: donec Livius, quia nec ipſi inter ſe concederent, & Libo ſine patrono introiſſet, [2] ſingillatim ſe crimina objecturum profeſſus, protulit libellos [3] vecordes adeo, ut conſultaverit Libo, *an habiturus foret opes*, [4] *quis viam Appiam Brundiſium uſque pecunia operiret.* inerant & alia hujuſcemodi, ſtolida, vana; ſi mollius acciperes, miſeranda. Vni tamen libello manu Libonis, nominibus Cæſarum aut ſenatorum, additas [1] atro-

ſuum tantum ſtudium ſine fructu fuiſſe. Non debuit ergo in hac hiſtoria omitti. *Grotius.*

1 *Certabantque cui jus.*] Hoc genus judicii *divinationem* vocabant. *Aſconius. Muretus.*

2 *Singillatim ſe crimina.*] Idem fecit Cicero in Verrem, & ita conatus Hortenſii eluſit. *Muretus.*

3 *Vecordes adeo.*] Hoc vitio Libonem non abſolvo. Vereor tamen, ne Tacito hic exciderit, quale Floro, cum τέχνασμα Tarquinii eminentia papaverum capita demetentis *ſuperbiam* vocavit. Speciem ſtultitiæ obtendi agnoſco: ſed ſub ea rem atrocem velatam diffiteri nequeo. Nec tam ſtolida quam perplexantis ea oratio videtur, qui rogare aperte non auderet, an majorem habiturus eſſet, quam quiſquam privatorum: ad quantam accederet forſan nemo, propinquius tamen nemo accederet Principe: denique an principatu potiturus eſſet. Omnis ſuperlatio, quam vocant rhetores, exprimit, quod fieri non quit, ut quod ſummum veri eſt, intelligamus. Darius pecuniam deferebat Alexandro *quantam tota Macedonia caperet.* Et ſolent in conſultationibus iſtis perplexim loqui, dum vanum è re in dubios exitus veniæ patrocinum præparant, qui ſpei vetitæ indulgent. Sic iſte patrum noſtrorum memoria conſulebat, an in capitato argento ſuam faciem quandoque viſurus eſſet, *Gronovius.*

4 *Quis viam Appiam.*] Non temere de via Appia conſultavit vanum caput, quia ea inter Romanas vias longiſſima, & quaſi regina, ut ait Statius:

> ——— *qua limite noto*
> *Appia longarum teritur regina viarum.*

Sed pertinuitne ea Brundiſium uſque? Negat Frontinus de Aquæductibus, qui ultra Capuam non porrigit, *Appia aqua*, inquit, *inducta eſt ab Appio Claudio Cenſore. qui & viam Appiam à porta Capena uſque ad urbem Capuam muniendam curavit.* Adfirmat tamen hic Tacitus, & Strabo, prolixe lib. V. & VI. & Horatius:

Brundiſium melius Numici via ducat, an Appi. aliique. Omnes bene. Nam Appius ipſe non hercle ultra Capuam perduxit. ne potuit quidem, ut fines tunc erant imperii Romani. perduxit poſtea ſive C. Gracchus Tribunus, qui pleraſque vias fecit, refecit; ſive C. Cæſar, qui curator viæ Appiæ non leviter in eam impendit: ſive Auguſtus: de quo inſcriptiones priſcæ, S. P. Q. R. QVOD. VIÆ. MVNITÆ SVNT. Nam certum aliquid non alii, non ego inveni. *Lipſius.*

Viam Appiam.] Via Appia à porta Capena, quæ nunc S. Sebaſtiani dicitur Brundiſium uſque ducebat. *Horatius. Muretus.*

1 *Atroces*

[1] atroces vel occultas notas, accusator arguebat. Negante reo, adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. Et quia [2] vetere senatusconsulto quæstio in caput domini [3] prohibebatur, callidus & [4] novi juris repertor Tiberius [5] mancipari singulos ... [1] actori

1 *Atroces vel occultas.*] Quæ ad mortem eorum pertinerent, aut cædem. *Lipsius.*

2 *Vetere Senatusconsulto.*] Quando & à quo latum id SC. quæro? Sane antiquum est, & Cicero referre videtur ad morem majorum potius, quam ad legem. *Nam cum more majorum de servis in dominum ne tormentis quidem quæri liceat? exortus est servus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.* Idem: *Majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse, & domino morte ipsa tristius.* Derogatum ei legi antiquitus, in caussa incesti. Pro Milone: *De servis nulla lege quæstio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium.* Iurisconsulti excipiunt etiam adulterii crimen, fraudati census, & majestatis. lib. 1. C. de quæstionibus. *Lipsius.*

Vetere SC.] Quod hic Senatusconsulto tribuit, Cicero Partitione, Institutis & ea pro Dejotaro *moribus majorum* tribuit. Nobis amplius patere nihil potest. *Vertranius.*

3 *Prohibebatur.*] Causa erat, quia, ut Cato dicere solebat, *quot servi, tot hostes.* Macrobius 1. Saturnal. cap. 11. *Muretus.*

4 *Novi juris repertor Tiberius.*] Imo infamia hujus inventi penes Augustum: erratque noster, si non errat Dio libro LV. Ὅτι δ' οὐκ ἐξὸν ἦν δοῦλον κατὰ δεσπότου βασανίζεσθαι, ἐκέλευσεν ὁσάκις ἂν χρεία τοιούτου τινὸς γένηται, τῷ δημοσίῳ αὐτὸν, ἢ καὶ ἑαυτῷ παραδίδοσθαι, ὅπως ἀλλότριος τοῦ κρινομένου ὢν ἐξετάζηται, οἱ μὲν ᾐτιῶντο, ὅτι ὁ νόμος τῇ τοῦ δεσπότου μεταλλαγῇ καταλύεσθαι ἔμελλεν: *Quod vero cum non liceret servum in caput domini torqueri, jussit ut quoties ejus rei usus esset, venderi servum vel Actori publico, vel sibi ipsi Principi: ut jam quasi alienus a reo examinari posset: id sane nonnulli criminati sunt, quasi legem ea domini mutatione dissolveret.* Lipsius.

Novi juris repertor.] Vanissimum Tiberii illud εὕρημα fuit, quo servos privatorum publico actori tradi jussit: dum enim veretur, ne SC. offendat, callidus (si diis placet) in jus gentile committit, quo dominium, quod obtigit, quemque tenere fas est. At ex hoc novo Tiberii invento nolenti domino sua res eripitur: quo mihi non *repertor novi juris*, sed assertor veteris injuriæ videtur, cujus usum sub Augusto prodidit. Dio libro LV. Quid enim fuit, cur potius jus singulare non introduxit, quo servi vel in dominos torquerentur, ubi de crimine majestatis actum, quod ad personas principum attinuisset? Utique sequentes principes id non latuit, 1. 8. de quæstionibus. Ea certe sine ullo mancipationis circuitu expeditior & planior fuisset via. *Vertranius.*

5 *Mancipari.*] Addici. *Ferretus.* Pro composito simplex, ut libro 2. histor. *luxu & sagina mancipatus emptusque.* Igitur emancipatione publicus servus traditos à delato reo privatos accepit, non ut Æmilio placebat, addictione, quæ à judice caussa cognita decernitur. *Vertranius.* *Mancipatio* genus alienationis, quod fiebat libripende & quinque testibus præsentibus. Ulpianus libro 19. Boëthius in Topica. *Muretus.*

1 *Actori*

[1] actori publico jubet: [2] scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatusconsulto quæreretur. Ob quæ [1] poste-

1 *Actori publico.*] Mancipari; mancupio tradi: παραδοῦναι, sive vendi, dixit Dio. Supra: *Hertisque venditis statuam Augusti simul mancipasset.* Libro III. *Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat.* Sed quis publicus actor? non alius, quam publicus sive servus sive libertus: proprio tamen munere, qui res rationesque Reip. administrabat. Plura in Excurs. P. *Lipsius.*

Actori publico.] Servus erat publicus, qui publicis tabulis publicisque rebus præponebatur: itaque alibi *servus publicus*, alibi *actor publicus*, alibi *persona publica* appellatur. *Ferretus.* Otidii Antiochum *servum actorem* libro XCVII. D. de leg. III. invenio, ex quo actor publicus servus quoque videtur; qui actis præpositus decreta magistratuum & quæ ad judicia pertinerent, excipiebat, &, ut ajunt, in acta referebat. Vnde est, quod apud Marcellum *cavet quis servo publico se alii restituturum*, XVIII. D. de adoptionib. & idem apud Vlpianum *pro absente apud Prætorem stipulatur*, II. 12. Rem pupilli salvam fore. Ideo vero servo munus illud mandatum, quia jure civili libera persona alteri acquirere nihil potuit. Servus igitur reipubl. adhibendus fuit, qui sicut Communis nomine stipulatus ei acquireret obligationem, teste Iulio Paulo, XI. de usuris, ita singulorum nomine stipulatus singulis quærere posset, qui ex parte domini magis, quam esse sent, viderentur. Cornelius Histor. I. *servum publicum* æditum facere videtur. Vt & Livius custodes refert in atrio Libertatis, *signatis à Censoribus tabellis publicis, clausoque tabulario dimissos servos publicos* libro XLIII. Agellius quoque XIII. cap. XIII. ædilium stipatores *servos publicos* ait. Vt liceat ex his suspicari, sicut in privatorum familiis, ita servos publicos Po. Romani traditos ministeriis diversis fuisse. *Vertranius.* *Actores*, i. διοικηταὶ, φροντισταὶ, reipubl. olim servos fuisse, constat ex tit. qui extat lib. XI. Cod. Ne quis liber invitus actum gerere cogatur. *Muretus.* *Actores* fuisse veteribus inter præcipuos servorum notius est, quam ut probatione egeat. Ejus officium optime exponitur his verbis Rabani Mauri de instit. cleric. I, 10. *Actor prudens & bonus scit, quis sit domini sui census & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia.* Hinc apparet etymon nominis, ut constet *Actorem* appellatum, quia quod in re familiari domini curandum agendumque erat, ipse exsequeretur. Græcis, ut in libro 41. §. 4. de fideic. libert. πραγματευτὴς erat, non ob dissimilem causam. Iam ut singuli, ita etiam respublicæ servos suos habuerunt: unde toties apud IC. aliosque *servorum publicorum* occurrit mentio. Inter hos etiam actores fuisse ratio dictat, præsertim exemplis confirmantibus. Sic *actor municipii* in libro 12. Vt in possess. legat. Sed quid acta agimus? Pridem hæc aliaque multa observavit vir summus Barn. Brissonius in lexico, ubi notandum, principibus etiam suos fuisse actores, unde *Actores dominicæ, rei dominicæ, rei privatæ*, ibidem leges. Idem indicavit locum Plinii epist. 7, 18. ex quo reperio municipalem etiam actorem appellatum publicum: *pro quingentis millibus nummum, agrum ex meis longe pluris, (ita distingui debet) actori publico mancipavi.* Talis igitur hic actor publicus urbis Romæ, cui quum servi Libonis mancipio dati essent, publici facti sunt, atque ita in Libonem, jam non amplius dominum suum, torqueri potuerunt. *Freinshemius.*

2. *Scilicet ut in Libonem.*] Hinc optime

[1] posterum diem reus petivit: domumque digressus extremas preces [2] P. Quirinio propinquo suo ad
31 principem mandavit. responsum est, *ut senatum rogaret*. cingebatur interim [3] milite domus, [4] strepebant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent: cum Libo, ipsis, quas [5] in novissimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum mensa lumen, feralibus jam sibi tenebris duos ictus in viscera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti, & caede visa miles abstitit. Accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, juravitque Tiberius, *petiturum*

optime intelligi potest, id quod traditur in l. Contra legem cum l. seq. D. de legibus. Tale est, quod de Tiberio Suetonius tradit; *Immatura puella, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiata prius à carnifice, dein strangulata.* Quod in Sejani filiola factum narrat Tacitus li. 5. *Muretus.*

1 *Posterum diem.*] Comperendinati rei prope pro damnatis habebantur. Comperendinationem enim ii fere tantum petebant, qui aut exsilio aut morte voluntaria praevenire condemnationem volebant. Si enim ita se purgaverat reus, ut omnia quae sibi objecta erant, diluisse videretur, statim absolvebatur. Comperendinabatur, cum satis munita defensio non erat. *Idem.*

2 *P. Quirinio propinquo suo.*] Est P. Sulpicius Quirinius, qui Aemiliam Lepidam habuit uxorem. unde adfinitas. Nam ipse ignobilis. *Lipsius.*

3 *Milite domus.*] Qui necessitatem ostenderent, & sponte aut vi pereundum. *Lipsius.*

4 *Strepebant etiam in vestibulo.*] Ediri, *strepebantque etiam.* Ego MSS. auctoritate copulam expunxi. *Pichena.* *Vestibulum* est spatium ante januam domus vacuum inter viam publicam atque ipsas aedes. quod quamquam extra aedes esset, tamen quodammodo pro parte earum accipiebatur. Vide Baldum in verbis Vitruvianis. Multum itaque haec distant *in vestibulo* & *ante fores*. nam *ante fores* esse dicuntur, qui proximi sunt foribus: at *in vestibulo* esse potest, qui à foribus satis longe remotus est. Et hoc posteriore modo accipienda sunt Taciti verba, non priori. *Freinshemius.* Velim; *strepebantque jam in v.* Gronovius.

5 *In novissimam voluptatem.*] Sic Livius facit Vibium & XXVII. senatores Campanos lautis epulis exsatiatos & temulentos venenum hausisse. Sic noster Asiaticum in extrema vitae linea, lauto corpore, hilare epulatum ait & sibi vitam ademisse. Sic Iubam regem Maurorum & Petrejum magnifice epulatos, dein mutuis vulneribus tradunt se confecisse. Sic Florus Cantabros ferro venenoque inter epulas se trucidasse. Scholiastes Iuvenalis in Sat. 6. *Pontia P. Petronii filia, quam Nero convictam in crimine conjuratio-*
nis

rum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset. Bona inter accusatores dividuntur: & [1] præturæ extra ordinem datæ, his qui senatorii ordinis erant. [2] Tunc Cotta Messallinus, *ne imago Libonis exequias posterorum comitaretur*, censuit: Cn. Lentulus, *ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret: supplicationum dies* Pomponii Flacci sententia constituti. [3] *ut dona Iovi, Marti, Concordiæ, utque Iduum Septembrium dies quo se Libo* 32

nis damnavit, defuncto marito filios suos veneno necasse convicta, cum largis se epulis onerasset & veneno (quid si *vino* legas) *venis incisis saltans, quo maxime studio oblectabatur, exstincta est.* Aurelius.

1 *Prætura extra ordinem.*] An supra numerum eos Prætores adjectos vult? certe enim unius prætura tantum vacabat. An potius, in annum proximum destinatos eos, extra sortem aleamque comitiorum? *Lipsius.*

Prætura.] Res ita habet. Gliscente adulatione, majestatis accusatio sævissime peragebatur, ita quidem ut etiam indicibus aut accusatoribus ob damnatos reos præmia decernerentur: quo videlicet & ipsi pietatis suæ in principem fructum caperent, & alii eorum honoribus ad custodiendam vindicandamque illius majestatem excitarentur. Fuerunt autem duplicia hæc præmia, pecuniæ & honores. utriusque apud nostrum plura exempla; sed prætermissis illis, 3, 19. Pisonis accusatoribus, aliis *sacerdotia*, uni *suffragium ad honores* promittuntur: 11, 4, *insignia præturæ Crispino decreta* 11, 38, decreta Narcisso *quæstoria insignia.* 15, 72, *triumphale decus Petronio, Nervæ, Tigellino tribuit*; consularia insignia Nymphidio. Pertinet huc locus H. 4, 41. *neque se præmium aut honorem ex calamitate civium cepisse.* Sic igitur *his qui senatorii ordinis erant*, hoc loco *prætura data*, non in locum Libonis, quomodo enim uni plures sufficerentur? sed in annum sequentem: gesta enim hæc videntur sub tempus comitiorum habendorum, ut apparebit sequentia capita diligenter excutienti. ex quibus 6 ac 10 hoc etiam argumentum suppeditat, quod ibi tractari videmus de comitiis, quorum haud dubie tempus admonebat, deque iis agendi occasionem subjiciebat. *Præturas extra ordinem* interpretor extra comitiorum ordinem, Principis suffragio tribuendas: de quibus etiam capio locum supra relatum ex 3, 19. de quo in tempore dicemus. Sermo autem hic est Tacito non de aliis senatoribus, quam qui inter accusatores Libonis fuerant. *Freinshemius.*

2 *Tunc Cotta Messallinus.*] Cotta hic inter notas & vibices ejus seculi, filius, ut Plinius ait libro 10. cap. 22. Messallæ oratoris: patris optimi degener proles. De imaginibus in funere, deque hoc interdicto, non repeto ea quæ scripsi in Electis cap. XXIX. Sic Bruti & Cassii imagines abolitæ, infra libro III. *Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quinctii, aliaque ejusdem nobilitatis nomina? sed præfulgebant Cassius atque Brutus hoc ipso, quod effigies eorum non visebantur.* Lipsius.

3 *Vt dona Iovi, Marti.*] Delenda *Vt* particula. decreverunt dona Iovi, & decreverunt, ut Id. Septembr. dies festus haberetur. *Freinshemius.*

Libo interfecerat, dies festus haberetur, [1] L. P. & Gallus Asinius, & Papius Mutilus, & L. Apronius decrevere: quorum auctoritates, adulationesque retuli, ut sciretur vetus id in Rep. malum. [2] Facta & de Mathematicis Magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum è numero, L. Pituanius [3] saxo dejectus est: In P. Marcium

1 *L. P. & Gallus Asinius.*] Vereor ut elapsum exscriptori sit aliquod nomen. Divinabam olim. *L. Pætus, Gallus Asinius.* Pætos sane illo ævo in Senatu fuisse, docet liber XV. ubi Cæsonius Pætus. Quid si etiam, *L. P. & Gallus Asinii?* ut prænominibus distinguat plures ejus gentis. Nam Asinii aliquot Senatores, imo consulares, uti infra dicam. *Lipsius.*

L. P. & Gallus Asinius.] Lego *Lucius Pætus & Gallus Asinius.* Ut duo sint tantum non tres. *Aurelius.* Non tres sed duo tantum fuisse videntur, neque ambo Asinii, sed distinguendum, *L. Publius, Gallus Asinius* &c. ut tamen adhuc pro *Publio* aliud nomen gentis substituendum arbitrer. quod mihi quidem jam non succurrit: nisi forte *L. Paullum*, quo consule mortuus est Augustus; aut *L. Plancum*, cujus in superiori libro mentio, substituamus. Quod tamen sine firmioribus indiciis conjecturisque nequaquam fecerimus. *Freinshemius.* Fortasse, *L. Piso & Gallus Asinius.* Gronovius.

2 *Facta & de Mathematicis.*] Imò repetita potius. Nam veteri lege edictoque, pridem amota è Rep. illa pestis. Adde quæ in EXCURS. G. *Lipsius.*

Mathematicos.] Sciendum *Mathematicorum* cognomentum imperatorum tempore, per imperitiam vulgi, & imprudentiam impostorum, qui magnifico & venerabili hoc nomine vanitatem artis suæ tegebant, ad Chaldæos sive Apotelesmaticos fuisse deductum. Agellius I. 9. *Geometriam, Gnomonicam, Musicam ceterasque item disciplinas altiores, μαθήματα veteres Græci appellabant. vulgus autem quos gentilicio vocabulo Chaldæos dicere oportet, mathematicos dicit.* Freinshemius.

3 *Saxo dejectus est.*] Tarpeio. ita dicebant, sine alia additione. Plautus:

Qui in amore, (malim *amorem*) *præcipitavit, pejus perit, quam si saxo saliat.*

Lucretius;

——— *scelerisque luela Carcer,*
& horribilis de saxo jactus deorsum.

Lipsius.

Saxo dejectus est.] Vetus id & vulgare supplicium apud Romanos Dionysius ait, libro 8. quo ducti in eminentem foro tumulum, ibi vasta rupe dejiciebantur; cujus erat altitudo, etiam secure aspicientibus horrenda, testibus eodem libro 8. & Seneca; Declamat. libro 1. illo respicit Plautus Trinummo. & Lucretius libro 3. Sane Eleorum lex de saxo Typæo fœminas dejici jussit, quæ ad Olympicos ludos penetrassent, quæve Alphæum, quibus erat eis interdictum diebus, omnino transmisissent, ut habet Pausanias Eliacorum priore. Cujus legis ad exemplum XII. tab. lex habuit, *Falsus testis Tarpeio dejicitor.* Sunt autem eo maxime veteres usi supplicio, quamdiu sanguine civium puras manus abstinuerunt: at ubi pro libidine dominantium insontes cædi, vel nocentes plecti cœperunt, in nova republica, legibus actum est novis. Ideoque jam interpretatione prudentum non potest quis sic damnari, ut de saxo præcipitetur, auctore Modestino lib. XXV. D. de pœnis. *Vertranius.*

1 *Extra*

cium consules [1] extra portam Exquilinam, cum [2] classicum canere jussissent, [3] more prisco advertere. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octavio Frontone [4] prætura functo: decre- 33

1 *Extra portam Exquilinam.*] Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas. credo, ne frequenti sanguine & cæde, contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Exempla in EXCVRS. *H.* Lipsius.

Portam Exquilinam.] Nunc *Porta Major* vocatur. *Muretus.* Magna agitatur quæstio inter antiquarios, an *porta Sancti Laurentii*, quæ proxima est Viminali, olim Esquilina fuerit. Quidam affirmant: alii Tiburtinam hanc nominant: alii Næviæ sequenti, vulgo Majori, Esquilinæ nomen attribuunt. Me Livii auctoritas cogit, Dionysii, Strabonis, ut Esquilinam appellem: nec quemquam priscorum invenio, ut Marlianus, Tiburtinam nominasse. *Al. Donatus.*

2 *Classicum canere.*] Non cuilibet è plebe doctorum notus mos. Cum civi rei capitalis dies dicta esset, classicum in celeberrimis urbis locis canebat, & postremo ante januam damnati. Plutarchus in Gracchis: Καίτοι πάτριόν ἐστιν ὑμῖν, εἴ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούῃ, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἕωθεν ἐλθόντα σαλπικτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς. *Patrius nobis mos est, siquis capitis accusatur, neque obaudit, ad ejus fores mane tubicinem ire, & classicum canere, nec ante judices sententiam de eo ferre.* Seneca libro 1. de Ira: *Itaque etsi perversa induenda magistratui vestis, & convocanda classico concio est, procedam in tribunal non furens nec infestus, sed vultu legis, & illa solennia verba gravi magis quam rabida voce concipiam.* In Commentario M. Sergii apud Varronem, libro v. de L L. *Quo die comitia erunt, in arce classicum canat, endo* (sic emendo) *circumque muros, & ante privati hujusce T. Quinctii Trogi scelerosi hominis hosticum* (leg. est, *hostium*) *canat, & ut in campo cum primo luci adsit.* Seneca iterum huc respexit Epist. XVII. *Cum classicum cecinit, scit non se peti: cum aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit.* Puto & Lucilius, hoc versu Trochaico:

Rauco concionem sonitu & curvis cogant cornibus.

Nec Romæ solum & inter cives servatus ille mos: sed etiam in provinciis, nisi fallunt me Declamatores (& hercle vereor ut animi ingeniique caussa fallant) apud Senecam patrem libro IX. Controv. II. de Flaminio qui inter cœnam noxium punivit. Capito: *Fit à præcone silentium: adhibentur deinde legitima verba: canitur ex altera parte classicum.* Cassius Severus: *Si tribunal conscenderit convivali veste: si cum classicum canere debeat, symphoniam canere jusserit.* Lipsius.

3 *More prisco.*] Supplicium prisci moris quale, pete à me in libro XV. *Idem.*

More prisco advertere.] Ut eum infelici arbori alligatum virgis cædi, & postremo securi percuti juberent. libro 5. *placitum posthac, ut in reliquos Seiani liberos adverteretur.* Muretus.

4 *Prætura functo.*] Non temere dictum puto Tacito *Prætura functus*: nam inter hunc & *prætorium*, illis quidem temporibus, nonnihil interfuisse deprehendo. quapropter frequentissime sic loquitur auctor, ut *functus consulatu*, 1, 39. *prætura*, 2, 67. 3, 81. 5, 8. & alibi: quod genus lo-

decretumque [1] *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent*; [2] *ne vestis serica viros fœdaret.* Excessit Fronto, ac postulavit [3] *modum argento, supellectili, familiæ.* [4] Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è repub. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit: *Auctu imperii adolevisse etiam privatas opes; idque non novum, sed è vetustissimis moribus.* [5] *aliam apud Fabricios,*

loquendi, an in vetustioribus reperiatur, ambigo. Plane enim ortum puto sub principibus, quum jam insignia magistratuum ornamentaque, puta consularia, prætoria, quæstoria &c. beneficio principis tribui obtinuisset: quum hi qui ea consequuti fuerant, consulares, prætorii &c. videri vellent, neque minus ceteri aliqua appellatione hos præminere niterentur. sicut etiam Dio à veris consularibus atque prætoriis distinguere videtur hos repentinos & factitios, *τὲς γε δοκῦντας ὑπατευκέναι, ἢ ἐςρατηγηκέναι qui consulatu aut pratura functi videbantur*: hoc est, habebantur eodem loco, quo ii qui magistratus eos gessissent. Interim *pratoris* vocabulo vetus etiam significatio mansit, ut iis quoque tribueretur, qui revera magistratu functi erant, neque minus tamen interdum in speciem transiret, ac *pratura functis* opponeretur. sicut *adoptionis* vocem, aliasque hoc genus, modo generis, modo speciei appellationem esse constat. Sic etiam *triumphalis senex* appellatur Vespasianus Histor. 4, 8. quum nondum triumphasset, sed tantum triumphalia adeptus fuisset sub Claudio, ut Sueton. Vespasian. cap. 4. retulit. Atque hoc sensu videntur apud eundem Sueton. Neron. cap. 30. accipi posse *triumphalium virorum patrimonia.* Sic apud nostrum Poppæa *triumphales avos* jactat. qui autem intelligantur, clarum est ex 13, 45. *Poppaa Sabina T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppai Sabini consulari & triumphali decore prafulgentis.* Iam autem constat ex nostro 4, 46. eum tantum *insignia triumphalia* (nam triumphus ipse privatis decerni olim desierat) accepisse. Quomodo igitur hi *triumphales* ob insignia honoris, non ipsum; ita *consulares* & *pratorii* similem ob rationem, ornamentis consularibus prætoriisve donati. *Freinshemius.*

1 *Ne vasa auro.*] Vide luxum ejus ævi, & gratulare sæculo nostro. Dio paullo communius id concipit: quasi interdicta omnia vasa auri, nisi quæ ad sacra. *Lipsius.*

2 *Ne vestis serica.*] Nolim erres, distincta genera vestium olim. Byssina, Bombycina, Serica. quæ persequor & evolvo in EXCURS. *L.* Idem.

3 *Modum argento.*] Id est, certum pondus numerumque definiri voluit: tot pondo argenti, tot servos, talem suppellectilem. *Idem.*

4 *Erat quippe.*] De hoc more vide, si libet, Obser. mearum libro 1. cap. 17. *Gronovius.*

5 *Aliam apud Fabricios.*] Inde acute Seneca Epistola 17. *Seculum muta, nimis habes.* Neque aliquid medicinæ adhibere debebat Criticorum ordinis princeps Valerii Maximi loco cap. 4. libro 4. *Cornelia Gracchorum mater cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua illo saculo pulcerrima ostenderet*, &c. non debebat, inquam, contra MSS. omnes, in quibus, *illius saculi*, reponere *illius oculis.* Etsi enim hæc referantur ex Pomponio Rufo, non adeo remoto ab

cios, [1] aliam apud Scipiones pecuniam; & cuncta ad remp. referri: qua tenus, angustas civium domos; postquam eo magnificentiæ venerit, [2] gliscere singulos. neque in familia & argento, quæque ad usum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus & equitum census, non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, [3] talesque ad requiem animi, aut salubritatem corporum

ab ævo Gracchano, quis tamen neget una auctam Campanorum luxuriem cum felicitate temporum? Quid quod nihil vetat, ista, *illius seculi*, esse à manu Valerii, comparantis id cum suo. *Gruterus*. Apulejus Apol. *Non habuit tantam rem familiarem Phileus, quantam Lelius, quantam Scipio; nec Scipio, quantam Crassus Dives; at enim, nec Crassus Dives, quantum volebat.* Quam *pecuniam* vocat Tacitus, hic, *rem familiarem*, idem autem uterque vult. *Boxhornius.*

1 *Aliam apud Scipiones pecuniam.*] Larga significatione pecuniam dixit, ut lex xviralis, & Iurisconsulti. *Lipsius.*

2 *Gliscere singulos.*] Vir nobilis corrigit, *gliscere in singulos.* ut suppleatur, *magnificentiam.* Nam *gliscere singulos* Latine non dici putat, certe non explicare, quod auctor dicere voluerit: nisi forte senserit, unumquemque indulgere sibi & velut in lubrico ferri. Nimirum putavit *gliscere* Latinum esse Gallicum *glisser*: quæ multum differunt. *Gliscere* Latinis est crescere. Vide Nonium. Et sæpe sic usurpat ipse Tacitus. Hic *gliscere singulos*, est augeri opibus, crescere paratu & nitore instrumenti rerumque necessariarum ad victum & cultum. *Gronovius.*

3 *Talesque ad requiem animi.*] Quid est illud, *tales?* Censeo rescribendum, *dignationibus antistent, aliisque, quæ ad requiem.* Ideo (inquit bonus patronus luxuriæ) repertum discernere censum Senatorum equitumque à plebe: non solum ut loco, ordine, dignitate, præmineant, sed etiam supellectile, veste, aliisque quæ animo aut corpori cara. Potes etiam legere, *ita aliis quæ ad.* minusque recedes à scriptura. *Lipsius.*

Talesque ad requiem animi.] Emendavit olim Muretus: *sed ut locis, ordinibus; dignationibus antistent aliis, quæ ad requiem animi.* At *locis* & *ordinibus*, non recte opponuntur *dignationes*, cum fere idem sit, *dignatio* & *ordo*. Sensus videtur: ubi honores, ibi commoda. Lipsius legit, ac distinguit; *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent, & aliis, quæ ad requiem.* bono quidem sensu, sed constructione non integra. Manuscriptus non aliud juvat, nisi quod habet, *talisque ad requiem.* ac fortasse ibi latet particula, *ita*, quæ necessaria videtur ad sententiam explendam. Itaque sic legerem: *Sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent: ita aliis, quæ ad requiem animi*, &c. Pichena. Lego ex conjectura quam veram puto: *æqualesque, quæ ad requiem animi, aut salubritatem corporum parentur.* Aurelius. Optime cohærebit sensus & minimum mutabitur, si scribas *& aliis quæ.* Grotius. Hæc sic legenda esse prope mihi persuasi: *sed ut locis, ordinibus, dignationibus antistent; voluptates quoque ad requiem animi, & salubritatem corporum parentur.* Adeo ut totius loci hæc sit sententia. Majorum nostrorum laudabili instituto distincti certique definiti sunt Senatorum & Equitum amplissimi census;

porum parentur. nisi forte clarissimo cuique plures curas, majora pericula subeunda; delinimentis curarum & periculorum carendum esse. Facilem adsensum Gallo, sub nominibus honestis, [1] confessio vitiorum, & similitudo audientium dedit. Adjecerat & Tiberius, *non id tempus censuræ; nec si quid in moribus labaret, de-*

census; non quod illi qua homines natura pluribus indigeant quam reliquum vulgus, ac propterea majoribus opibus debeant abundare; sed quod in amplissimis dignitatibus positi, ut iis cæteris antistant, in quibus plurimæ curæ devorandæ tolerandique immensi labores ipsis sunt: ita quoque gaudere & frui præ aliis debeant honestis quibusdam voluptatibus, ad requiem fatigati animi & salubritatem vigiliis plurimis afflictorum extenuatorumque corporum facientibus, velut tot communium curarum, tot periculorum, solis prope atque unicis delinimentis. Neque est, quod quempiam offendat vox ista, *voluptates*. Illas enim hic intelligit Gallus Asinius, aut intelligi vult, quæ *honesta*, *concessa*, alibi apud Tacitum vocantur. quibus quidem epithetis hic non est opus, cum tales illæ voluptates, ut ad requiem animi & salubritatem corporum comparatæ, describantur. *Boxhornius.* Distinguo & lego: *non quia diversi natura, sed ut locis, ordinibus, dignationibus, antistent & aliis, quæ ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur.* In qua oratione multiplex ἔλλειψις obscuritatem facit & occasionem mendo dedit. Intelligendum enim inter τὸ *sed ut* ex superioribus τὸ *Quia*, & post τὸ *dignationibus* ex sequenti τὸ *antistant* intra idem comma; denique ante τὸ *antistent* particula comparativa. Est enim integrum: *non quia diversi natura sint, sed quia, quemadmodum locis, ordinibus, dignationibus antistant, sic antistent & aliis.* Gronovius.

1 *Confessio vitiorum.*] Possit legi, *consensio.* Lipsius.

Confessio vitiorum.] Ne assentiamur Lipsio, legi posse *consensio*. *Confessio* retine, sed comma ante ipsam vocem dele. Iungenda enim illa, *Confessio vitiorum sub honestis nominibus.* Et quæ illa infantia, *Consensio assensum dedit?* Acidalius. Non ita, si mihi creditur, sed, *concessio vitiorum & similitudo audientium.* Nam licet quis vitia confiteatur, tamen non assentit, ut vitia locum habeant: sed assensere Asinio, propter similitudinem morum, quam Senatores cum illo habebant, & quod facile vitiis concederent, in quæ transierant dudum. Sic manus manum fricat. *Aurelius.* Absit, ut mutemes, quod pulcerrime dictum est. Neque vero hæc confessio est Galli, ut censuit Freinshemius, qui παραφρίζει. *Huic Asinii orationi non difficulter assensi sunt reliqui, qui, quod ipsi similiter animati essent, gratum habebant exstitisse virum primatium, qui iisdem, quibus ipsi tenebantur vitiis, teneri se confiteretur, & tamen obtegendæ eorum turpitudini honesta nomina reperire potuisset.* Immo, impudentia, inquit, plurium, qui prætextu & vocabulis *commodorum* & *necessariorum* luxuriam suam tantum non prodebant & palam confitebantur, & quod hæc istis similes audiebant. *Confessio* est illorum qui post Gallum sententias dixere: *similitudo audientium* est illorum, qui non sunt locuti, sed verbo aut manu promissa assensere, aut denique pedibus in eam sententiam iere. Defendere turpia instar confessionis est insitorum vitiorum. Ludit pari suavitate lib. 14. *adverso rumore Seneca erat, quod oratione tali confessionem scripsisset.* Gronovius.

1 *Preci-*

defuturum corrigendi auctorem. Inter quæ L. Piso *am-* 34
bitum fori, corrupta judicia, sævitiam oratorum, accu-
sationes minitantium increpans, *abire se & cedere ur-*
be, victurum in aliquo abdito & longinquo rure testaba-
tur: simul curiam relinquebat. Commotus est Ti-
berius, & quamquam mitibus verbis Pisonem per-
mulsisset, propinquos quoque ejus impulit, ut a-
beuntem auctoritate vel [1] precibus tenerent. Haud
minus liberi doloris documentum idem Piso mox
dedit, vocata in jus Vrgulania, quam supra leges a-
micitia Augustæ extulerat. nec aut Vrgulania ob-
temperavit, in domum Cæsaris spreto Pisone vecta;
aut ille abstitit, quamquam Augusta *se violari & im-*
minui quereretur. Tiberius hactenus indulgere ma-
tri civile ratus, ut *se iturum ad prætoris tribunal, ad-*
futurum Vrgulaniæ diceret, processit palatio, pro-
cul sequi jussis militibus. spectabatur occursante po-
pulo, compositus ore, & sermonibus variis tem-
pus atque iter ducens; donec propinquis Pisonem
frustra coërcentibus, deferri Augusta pecuniam quæ
petebatur juberet. Isque finis rei, ex qua neque Pi-
so inglorius, & Cæsar majore fama fuit. Ceterum
Vrgulaniæ potentia adeo nimia civitati erat, ut testis
in caussa quadam quæ apud senatum tractabatur, ve-
nire dedignaretur; [2] missus est prætor, qui domi
interrogaret: cum virgines Vestales in foro & judi-
cio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus
mos fuerit. [3] Res eo anno prolatas haud referrem, 35
ni

1 *Precibus tenerent.*] Pro retinerent. Sic lib. 4. *semelque assumpti tenebantur*, pro *retinebantur*. Aurelius.

2 *Missus est Prætor.*] Quod in egregiis personis observari Paulus jubet, l. xv. De jurejurando: *Ad egregias personas, eosque qui valetudine impediuntur, domum mitti oportet ad jurandum.* Lipsius.

3 *Res eo anno.*] Petrus Pithœus Adversariorum lib. II. cap. ultimo, hanc rerum prolationem refert ad ferias, quæ quotannis indicebantur, messium ac vindemiarum tempore. tunc enim negocia silebant, litesque differebantur. Hunc sensum ego certe non improbaverim. Movent me primum verba, *eo anno*, quæ signifi-

care

ni pretium foret, [1] Gn. Piſonis & Aſinii Galli ſuper eo negotio diverſas ſententias noſcere. Piſo, [2] *quamquam abſuturum ſe dixerat Cæſar, ob id magis agendum* cenſebat, *ut abſente principe, ſenatus & equites poſſent ſua munia ſuſtinere. decorum Reip. fore.* Gallus, quia ſpeciem libertatis Piſo præceperat, *nihil ſatis inluſtre, aut ex dignitate populi Romani, niſi coram & ſub oculis Cæſaris: eoque* [3] *conventum Italiæ, & adfluentis provincias, præſentiæ ejus ſervanda* dicebat. Audiente hæc Tiberio ac ſilente, magnis utrinque

36 contentionibus acta; ſed res dilatæ. Et certamen Gallo

care videntur morem ſolemnem. Dein verba, *haud referrem*: quaſi dicat ut in præteritorum annorum geſtis haud retuli. Cicero pro L. Muræna: *Sapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam rebus prolatis, quicquam valet.* Idem ad Att. lib. VII ep. XI. & lib. XIV. ep. V. Quiſquis plura exempla quærit, Pithœum ipſum adeat. *Pichena.*

1 *Cn. Piſonis.*] *Cn. Piſo fuit memoria noſtra vir à multis vitiis integer, ſed pravus, & cui placeret pro conſtantia rigor,* &c. Seneca libro promo de Ira. *Muretus.*

2 *Abſuturum ſe dixerat.*] Omnino ſic legendum. Atqui non abfuit, ut è ſequentibus omnibus colligas. Ita eſt: ſed dixerat, ut ſæpe, & hæc talia ex uſu aut cauſſa ſimulabat. *Lipſius.*

Quamquam abſuturum.] In Man. legitur, *aſuturum*, ex quo non defuere, qui mallent *adſuturum*, quod minime mihi probatur. Cum enim in Senatu ageretur de feriis indicendis, Tiberius, quo promptius id fieret, dixerat ſe abſuturum. Hinc inter Piſonem Gallumque contentiones. *Pichena.* *Adſuturum* legerunt pleriqne & intellexerunt Tiberio ſtatutum adeſſe Vrgulaniæ in judicio: quos haud dubie male diſcretum Piſonis nomen in hoc ſomnium induxit. Alius enim eſt hic Piſo, quam ille, cui cum Vrgulania negotium fuerat: atque ſi idem foret, quam inepte hæc dicerentur à Cæſare, ſe adſuturum Vrgulaniæ, quum ea cauſa jam compoſita eſſet? aut à Piſone in ſuo negotio ſententia & quidem tam impudens atque ſtolida diceretur. *Freinshemius.*

3 *Conventum Italiæ.*] Accipiunt, quaſi de certo indictoque conventu loqueretur. Sed, niſi fallor, de fortuito atque conſueto Tacitus ſentit, ponitque vocabulum hoc pro concurſu ſive confluxu totius Italiæ, quam, ut apparet, apud ſenatum frequentia negotia tractare contingebat: non ſimul univerſam, ſed ut cuique municipio, aut etiam ſingulis, negocium eſſet. Nominavit autem *conventum*, non propria vocis ſignificatione volens uti, ſed extollens cauſſarum, quæ apud Patres agerentur, momentum atque multitudinem, *conventus* eam affluentiam aſſimilat. Dicebatur autem *conventus* auctore Feſto, *quum à magiſtratibus, judicii cauſſa, populus congregatur. Erant enim in provinciis ſtatuti conventus per rectores earum ad judicia facienda.* Exempla hujus rei vel apud unum Plinium in prioribus libris ſunt frequentiſſima; etiam in uno capite undetrigeſimo quinti complura. ubi ſimul ipſius rei naturam licet deprehendere. *Conveniunt Lycaones, Appiam, Eucarpeni &c.* & *Alabanda libera, quæ conventum eum cognominavit:* Lon-

Gallo adversus Cæsarem exortum est. nam [1] censuit *in quinquennium magistratuum comitia habenda:* [2] *utque*

Longinquiores eodem disceptant foro. Tum, *Sardiana nunc appellatur ea jurisdictio. Conveniuntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni &c.* Idem. Habeo, quo vulgatum tuear: malim tamen *servandas*. Gronovius.

1 *Censuit in quinquennium.*] Non à se id invenit Gallus, sed imitari decretum C. Cæsaris voluit, de quo Appianus, in persona M. Antonii, II. Civil. Ἡμεῖς γὰρ αὐτοὶ σχεδὸν ἅπαντες, οἱ μὲν ἤρξαμεν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, οἱ δὲ ἔτι ἄρχομεν, αἱρετοὶ πρὸς ἐκείνου γενόμενοι, οἱ δὲ ἐς τὸ μέλλον ἄρχειν κεχειροτονήμεθα. Ἐς γὰρ πενταετὲς, ὡς ἴστε, καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο: *Nos enim prope omnes, alii gessimus magistratus electi à Cæsare, alii jam nunc gerimus, alii geremus etiam ab eo designati. Nam in quinquennium, ut scitis, urbanos annuosque magistratus, & item provinciarum aut exercituum Præfecturas ordinavit.* De quo etiam Suet. sentit c. LXXVI. in Iulio: *Magistratus in plures annos ordinavit.* Lipsius.

Censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda.] Duplex est hujus loci sententia. Prima, ut magistratus crearentur, munus suum per quinquennium obituri. Altera, ut proximo quinquennio magistratus inituri, omnes uno die designarentur, ut scilicet annuo magistratu functis, ab aliis rursus è designatis succederetur. Primam innuunt verba: *superbire homines etiam annua designatione, quid si honorem per quinquennium agitent?* Alteram probo. Nam quid sibi volunt verba Tiberii: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre?* Nam si duodecim nominasset, numerum quidem non auxisset. Tacitus de eodem lib. I. *Candidatos præturæ duodecim nominavit.* Quid igitur verbum, *tot*, quod augmentum exprimit? Præterea, commodior est sententia verbis Taciti, nam nihil necesse mutare verba, *in annos singulos*, quæ Lipsius corrigit, *in annos quinos*. Idem enim est, duodecim in annos singulos, quod sexaginta in quinos nominare. Videtur etiam ex numero aucta principi potestas: ideoque ait, *Grave moderationi suæ.* Exemplis etiam juvatur opinio, cum Cæsarem, & Augustum in plures annos magistratus ordinasse, auctores tradant. De quinquennalibus autem magistratibus, nusquam, ut opinor, nisi per prorogationem. Clare Appianus 2. Civil. ὡς γὰρ ἐπὶ χρόνιον στρατείαν ἐξιὼν, ἐπὶ πενταετὲς ᾕρητο. Et in Oratione Ant. ἐς γὰρ πενταετὲς (ὡς ἴστε) καὶ τὰ ἀστικὰ ἡμῖν, καὶ τὰ ἐτήσια, καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίας διετάξατο. Idem significavit Sueton. in Cæs. 76. *eadem licentia spreto patrio more, magistratus in plures annos ordinavit.* De Aug. narrat Dio lib. 53. prope finem. *Augustus fere decem tantum Prætores, quia pluribus opus non erat, constituit, idque in plures etiam annos: quorum reliqui eadem quæ prius officia exequerentur, duo vero administrationi singulis annis præessent.* Etiam Lipsius idem sentire videtur, cum dicat, Gallum imitatum fuisse Cæsaris decretum ab Appiano, ut supra, relatum. Neque obstant Taciti verba, *quid si honorem per quinquennium agitent?* cum de honore designatorum intelligenda sint: qui quodammodo magis quam ipsi magistratus superbire videntur. Atque idem innuunt verba: *superbire homines etiam annua designatione.* ubi designationem expressit, non magistratum. At, non omnes LX. designati, honorem per quinquennium agitaturi erant. Immo duodecim per annum, duodecim per biennium &c. Falsus ergo Tacitus. Sed in majori termino includitur minor, satisque fuit Tiberio expressisse, quod maxime erat absurdum

[1] *utque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, jam tum prætores destinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos singulos nominaret.* Haud dubium erat, eam sententiam altius penetrare, & [2] arcana imperii tentari. Tiberius tamen [1] quasi

surdum in sententia Galli. Vnum adhuc moneho, mihi videri, Tacitum verbis illis, *magistratuum comitia*, de Prætorum tantum comitiis intelligere, qui sermonem quodammodo referat ad ea, quæ lib. I. de iisdem Prætoriis comitiis tradidit. Hic enim non nisi de Prætoribus loquitur, cum de comitiis consularibus jam suo peculiari loco tradiderit in fine libri primi. Alibi etiam observavi, *magistratuum* appellatione, Prætores tantum à Tacito designari. nam lib. XI. de se ipso loquens, ait: *iisque* (id est ludis secularibus) *intentius affui, sacerdotio. Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. quod non jactantia refero, sed quia Collegio Quindecimvirûm antiquitus ea cura, & magistratus potissimum exsequebantur officia cærimoniarum.* intelligit enim, *magistratus*, id est Prætores. *Pichena.*

1 *Utque legionum legati.*] In exercitu duplices legati, Consulares & Prætorii. Consularis toti exercitui, Prætorius legioni uni præsidebat. At ecce Gallus, quia multæ legiones, & plures sane quam quotannis Prætores (nam ad XXV. aut VI. illo ævo erant.) Gallus, inquam, hic blanditum legatis ivit, &, ut putabat, Cæsari. Voluit illos, qui ab eo præpositi ante Præturam, jamtum Prætores designatos eo ipso facto esse; & sequenti anno inire. Quid amplius? *duodecim candidatos in singulos annos à Principe nominari.* Sed cujus rei canditatos? Legationis, an Præturæ? Si istud, tum augeatur valde Prætorum numerus, aut certe Prætoriorum: quod tamen Gallus callide suasit novo reperto, quia Cæsar juraverat (I. Annal.) se numerum duodenarium in Prætoribus non excessurum. At nunc potest excedere, sed alio titulo & mantello. An placet legationis candidatos accipi? & ut Cæsar quotannis omnes illos nominet, solusque comitia hæc peragat? Neque id sperno: sed sprevit valde Tiberius, qui totum hoc caput ejus sententiæ nec refutatione, imo nec repetitione dignum censuit: & in oratione rejicit prius caput tantum, de magistratibus in quinque annos. *Lipsius.*

2 *Arcana imperii.*] Quare? Quia validi nimis illi electi fuissent, & potuissent tractu in Principem coire. Item, odia ferebantur in ipsum, & fortasse conspiratio, à repulsis. Et sane ea mens Taciti. quod verba illa mox ostendunt: *favorabili oratione vim imperii tenuit*; quæ resoluta igitur, & velut enervata fuisset, illa sententia. Nam addo etiam, inter arcana imperii esse, ut Princeps gratiæ & beneficii sit potens: vix aut non esset, in tam longum tempus honoribus semel datis. *Idem.*

Arcana imperii tentari.] Multum enim ea ratione potestati Principis decessisset, quippe magistratibus in quinquennium constitutis, neque eos qui interim displicerent, amoliri potuisset, neque alios, quibus faveret, promovere; atque ita potestas eligendi, quam singulis annis exercere poterat, multum accisa, & tantum ad singula quinquennia redacta fuisset. *Freinshemius.* Aliæ rationes apud alios videantur. Illa interim prætermitti non debet, quam elicimus ex his verbis Galli: *utque legionum legati, qui ante præturam ea militia funge-*

[1] quasi augeretur potestas ejus, disseruit: *Grave moderationi suæ, tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab his qui ultra quinquennium projiciantur. unde prospici posse quæ cuique tam longo temporis spatio* [2] *mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si* [3] *honorem per quinquennium*

gebantur, jam tum Prætores destinarentur. Vides hic etiam arcana imperii vel maxime versari. Hac enim sententia fibula injicitur Cæsari, & potestati nominandi præturæ Candidatos arctiores limites ponuntur. Malebat Tiberius, quos vellet Candidatos nominare ex omnibus, quam teneri ad nominandos eos legionum legatos, qui nondum præturam gessissent. Minus enim potest, qui potestatem nominandi & distinandi Candidatos intra certos ordines constrictam habet, quam qui ea amplissima, & plane libera, atque ad omnes sese extendente est instructus. *Boxhornius.*

1 *Quasi augeretur.*] In Mediceo *awretur*, legitur voce admutilata. Illa vera lectio. Augebatur enim potestas, cum in ejus manum comitia tot annorum, nova ratione, darentur. *Lipsius.*

2 *Mens, domus, fortuna.*] A vulgatis plerisque abest interrogandi nota, sensu fortasse superiora respiciente: id est odium eorum, qui ultra quinquennium projicerentur. Nos juxta Aldinam editionem, hæc interrogative pronuntiamus, & ad sequentia referimus, nempe ad designatorum superbiam: quorum mens, domus, fortuna, ea honoris diuturnitate, in deterius forte converterentur, seditiones, ac res novas spectando. Status enim mutatio, mentem etiam animumque mutare solet. *Pichena.* Quæ alii ad hujus loci interpretationem adferunt, lapides sunt auribus meis. Quin hæc omnino attribuenda designatis istis. & longe alia notant *mens*, longe alia *domus*, longe alia *fortuna*, quam volunt, de quibus ego in suspicionibus. *Gruterus.* *Quæ mens*, utrum nimirum bona, an animus reipubl. infensus 4, 70. 6, 24. non ex hac tantum continuatione spei, sed undecumque. *Domus*, familia, gens, cognatio & necessitudines: nam & horum peccata poterant efficere, ut aliquis in suspicionem veniret, & potestas ei male credi videretur. *Fortuna*, res familiaris, integra an attenuata. *Gronovius.*

3 *Honorem per quinquennium agitent.*] Sermo ad invidiam rem augens. Vt lib. 1. *Compressa à muliere seditione.* Et paulo ante: *confessio vitiorum.* Designati à gerentibus magistratum potestate, non dignatione, neque gratia differunt: immo majorem sæpe gratiam habent, ut plerumque, à quibus speratur. Adorant ferme solem orientem, & semper, quæ sperant homines, ampliora sibi fingunt, quam præsentia vel inveniunt vel æstimant. Vnde non mirum, si & ipsi sumerent superbiam quasi meritis quæsitam. Liv. l. 33. *quia ex quæstura in judices, potentissimum ordinem, referebantur, jam pro futuris mox opibus animos gerebant.* Cicero act. 1. in Verrem. *Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publica privataque litera Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil invito consule designato.* Verebatur igitur haud injuria, ne quis eorum qui tot annos in oculis & exspectatione hominum fuissent, vires colligeret ad invadendum imperium. *Idem.*

1 *Quin-*

nium agitent? [1] *quinquiplicari prorsus magistratus, subverti leges, quæ sua* [2] *spacia exercendæ candidatorum industriæ quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.*
37 Favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit, [3] censusque quorundam senatorum juvit. quo magis mirum fuit, quod [4] preces M. Hortali nobilis juvenis, in paupertate manifesta, superbius accepisset. Nepos erat oratoris Hortensii, [5] inlectus

1 *Quinquiplicari prorsus.*] Expressi Manuscripti verbum, in antiquioribus etiam editis receptum, licet recentiores scripserint, *quintuplicari.* Pichena.

2 *Spatia exercenda.*] Tot mensibus aut diebus petant, & in candida sunto: tot deinde adepti gerant. Neque enim sollenniter petere toto anno licebat. Atque hoc est *spatium exercendæ candidatorum industriæ*, olim legibus finitum. *Lipsius.*

3 *Censusque quorundam senatorum.*] Sic fecit Augustus, quo sibi gratiam conciliaret: sic Iulia Augusta, quæ equitum pauperiorum virgines maritabat: sic multi postea imperatores fecere, quo dominationem amicitia, majestatem familiaritate & beneficiis firmarent. *Aurelius.* Quidam in versione Latinam vocem retinuit. Bene, licet enim *censu* aucto, *reditus* etiam augeantur; tamen inter utriusque vocabuli significationem multum interest: *census* enim pro toto patrimonio, sive universis bonis accipitur. Apud Iuvenalem Sat. 16.

Nam quæ sunt parta laboræ
Militia, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet cujus regimen pater.

Freinshemius. Suet. Vesp. 17. *in omne hominum genus liberalissimus, explevit censum Senatorium: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit.* Gronovius.

4 *Preces M. Hortali.*] Ortalus scribitur in Suetonio: *Plerosque modestia & pudore deterruit, in quibus Ortalum Q. Hortensii oratoris nepotem, qui permodica re familiari, auctore Augusto, quatuor liberos tulerat.* Ortalus igitur Hortensiæ gentis cognomen. Cicero ad Atticum. l. IV. *Ortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet.* Infanda quædam de hoc ipso, nisi fallor, Hortensio Valerius Maximus narrat l. III. *Iam Q. quidem Hortensii, qui in maximo & ingenuorum civium & amplissimorum proventu, summum auctoritatis atque eloquentiæ gradum obtinuit, Nepos Hortensius Corbio omnibus scortis abjectiorem & obscæniorem vitam exegit: ad ultimumque lingua ejus tam libidini cunctorum inter lupunaria prostitit, quam avi pro salute civium in foro excubuerat.* sed vocat Corbionem. Anne igitur scrib. *Hortalus Corbio?* an corrupta ea vox, substituendumque, *Ortalus?* alterum certe horum. Principio etiam Valerianæ narrationis emendo, *in maximo & ingeniorum, & civium amplissimorum proventu.* Facio judicem nostrum Pighium, cui scriptor hic non medicinam debet, sed vitam. Sed hic Ortalus Hortensii nepos, numquid ex filio? Apparet. nam & Valerius diserte. Hortensium eum appellat. Attamen filius magni illius Oratoris, bello civili. Brutiano periit, præmature. Vellejus: *Eadem Lucullum Hortensiumque eminentissimorum virorum filios fortuna abstulit.* Sed debuit scilicet jam tunc prolem sevisse, & reliquisse in urbe. Catulli Elegia quæ ad Ortalum est: censeo eam esse ad hujus avum. *Lipsius.*

5 *Inlectus à divo Augusto.*] Cum videli-

lectus à divo Augusto liberalitate [1] decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia exstingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adstantibus, loco sententiæ, quum in palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem, modo Augusti intuens; ad hunc modum cœpit: *Patres conscripti, hos quorum numerum & pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat: simul majores mei meruerant, ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi, neque eloquentiam gentile domus nostræ bonum varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forent.* [2] *jussus ab imperatore, uxorem duxi. En stirps & progenies* [3] *tot consulum, tot dictatorum.* [4] *nec ad invidiam ista, sed conciliandæ misericordiæ refero.* [5] *adsequentur florente te Cæsar quos dederis honores; interim Q. Hortensii pronepotes, divi*

videlicet ageret, ut credibile est, de tollendo cœlibatu. Vide Dion. libro 56. in principio; nam id curavit studiosissime. *Aurelius.*

1 *Decies H. S.*] Is est ipse census Senatorius, qui sub Augusto fuit. nam auxit eum & produxit. Sunt ista *viginti quinque millia Philippicum.* Lipsius.

Decies sestertium.] *Liberalitatem decies sestertii* dicebant veteres, & scripsit haud dubie Tacitus; non *sestertium.* Gronovius.

2 *Iussus ab imperatore.*] Non ex vi legis Iuliæ de maritandis ordinibus jussus Hortalus, sed pro ea potestate, qua superior amicus minori suasit matrimonium, cujus & dicitur *auctor*, Suetonii Tiberio 47. Quod explicavi pluribus in commentario de jure liberorum. *Vertranius.*

3 *Tot Consulum.*] Vaniloqua hominis oratio & falsa. ubi enim isti tot Consules, tot Dictatores? Certe ego in Hortensia gente unum Dictatorem reperio, & Consulem unum. Dictatorem anno urbis CDLXVII. secessione plebis. Consulem, Q. Hortensium, hujus avum. Sed intellegit fortasse majores suos etiam ex gente materna. *Lipsius.*

4 *Nec ad invidiam ista.*] Intelligo aliorum; quasi alios oblique perstringens. Quod non ideo dico, quasi miseriam nostram indigner, aut iis qui ex inferioribus locis ad magistratus opesque pervenerunt, quidquam invideam; sed ut misericordiam nobis conciliem. Quidam verterunt ostentationem, cui nullum opinor hic esse locum. Alii vocem *invidiæ* retinuerunt; sed non significationem, quæ non nisi vulgaris est in hisce linguis, neque hanc, qua hic & alibi frequentissime reperitur, exæquat: quam etiam vix alterius sermonis vox expresserit. *Freinshemius.*

5 *Adsequentur florente te.*] Forte melius *adsequantur.* Acidalius. Non placet; certius enim omen in vulgata, etsi ratum non fuerit. *Gronovius.*

1 *Incli-*

38 *divi Augusti alumnos, ab inopia defende.* [1] Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit, quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: *Si quantum pauperum est, venire huc, & liberis suis petere pecunias cœperint; singuli numquam exsatiabuntur, resp. deficiet. nec sane ideo a majoribus concessum est egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat loco sententiæ proferre, ut privata negotia, res familiares nostras hic augeamus; cum invidia senatus & principum, sive indulserint largitionem, sive abnuerint. non enim preces sunt istuc, sed efflagitatio intempestiva quidem & improvisa, cum aliis de rebus convenerint patres,* [2] *consurgere; & numero atque ætate liberum suorum urgere modestiam senatus,* [3] *eamdem vim in me transmittere, ac velut perfringere æra-*

1 *Inclinatio senatus.*] Quare illa impedivit, aut arcuit? debuisset incitare. nam videri volebat omnia per Senatum agere. Sed hic aliud. ista inclinatio popularitatem quamdam referebat, & severum Principem, quasi ad famam & gratiam componebat: spretum Tiberio. Fortasse etiam, quia sponte volebat dare, & solus gratiam habere, non ab aliis invitatus aut impulsus. *Lipsius.*

2 *Consurgere.*] Nam ad dicendam sententiam, surrexit Hortalus. Moris autem fuisse consurgere in dicenda sententia Poëta ostendit Æneid. 11. *Tum Drances idem infensus, &c. Surgit, & his onerat dictis.* Aurelius.

3 *Eamdem vim.*] Prisca scriptura, *in me transmerei.* ex quo Beatus, *transumere.* Legebam, *eadem, invidiam in me transmittere.* vel etiam; *tandem vim.* Primo, inquit, urgent modestiam Senatus, denique velut vim mihi adhibent, & ærarium perfringunt. Vim dico, quia velut pro sententia dicunt, & Senatus assensum capiunt, aut captant: cui parere me sit necessum. *Lipsius.*

Eandem vim in me transmittere.] Antonius Augustinus ex antiqui codicis scriptura, quæ est, *transmerei*, faciebat, *transmittei.* Ursinus. Corrigendum olim putavi: *invidiam vero in me transmittere:* litteris quidem non dissimilibus. Sed nuper vulgatam lectionem amplector. Nam ut, *modestiam senatus urgere*, significat, senatus modestiæ vim facere: ita recte Tiberius ait, *eandem vim* ab Hortalo in se quoque transmitti. quod idem est, ac si dixisset, urgere modestiam senatus meamque. *Pichena.* Emendem: *Urgere modestiam senatus, invidiam miseratione movere, ac velut.* De invidia & miseratione aptissimum hic esse, tum ex ipsa re, tum ex Hortali ipsius ante recitatis verbis patet. Possis tamen etiam, *invidiam miseratione miscere:* quomodo lib. 1. alii Tacitum locutum volunt: *lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Sed prius ad rem aptius. Poterat & simpliciter, *Invidiam in me transmittere.* Quomodo infra locutus est: *Proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis.* Acidalius. Lego, *eandem odii vim in me transmittere.* Mirandulanus codex, mihi in ea re facula. Nisi codex manuscriptus urgeret, exsulam probarem, quæ aptissima

ærarium: quod ſi ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Auguſtus pecuniam, ſed non compellatus, nec ea lege ut ſemper daretur. langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes; & ſecuri omnes aliena ſubſidia exſpectabunt, ſibi ignavi, nobis graves? Hæc atque talia, quamquam cum adſenſu audita ab his, quibus omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare mos eſt, plures per ſilentium aut occultum murmur excepere. ſenſitque Tiberius. & cum paulum reticuiſſet, *Hortalo ſe reſpondiſſe* ait: *ceterum ſi patribus videretur, daturum liberis ejus ducena ſeſtertia ſingulis, qui ſexus virilis eſſent.* egere alii grates; ſiluit Hortalus, pavore, an avitæ nobilitatis etiam inter anguſtias fortunæ retinens. neque miſeratus eſt poſthac Tiberius, quamvis domus Hortenſii pudendam ad inopiam dilaberetur. Eodem anno 39
mancipii unius audacia, ni mature ſubventum foret, diſcordiis armiſque civilibus remp. perculiſſet. Poſtumi Agrippæ ſervus nomine *Clemens*, comperto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude aut vi raptum Agrippam [1] ferre ad exercitus Germanicos, [2] non ſervili animo concepit. auſa ejus impedivit tarditas onerariæ navis: atque interim patrata cæde, ad majora & magis præcipitia con-

ſima eſt. *Aurelius.* Optime habet vulgatum. nam & *vis* infertur pudori: vis etiam eſt, cum aliquid *extorquet improbitas*, ut loquitur Arbiter: cui concedit frontis imbecillitas. Sic lib. 15, 36. *Ergo ut in privatis neceſſitudinibus proxima pignora prævalerent, ita Po. R. plurimam vim habere, parendumque retinenti.* Gronovius.

1 *Ferre ad exercitus.*] Quibus, cum propter patris memoriam gratiſſimum fore intelligebat. *Muretus.* Suet. Oct. 19. *Audaſius atque Epicadus Iuliam filiam & Agrippam nepotem ex inſulis, quibus continebantur, rapere ad exercitus deſtinaverant.* Tib. 3. *Noviſſime calumniatus, modo ad ſtatuam Auguſti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit.* Noſter 4. Ann. 67. *Vtroque ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus.* Gronovius.

2 *Non ſervili animo.*] Interim, *ſervile*, pro vili, abjecto, & nequam: nam per humilia depreſſus vix, aut raro, ad præclara ſe erigit. *Aurelius.*

3 *Furatur*

conversus, [1] furatur cineres, [2] vectusque Cosam Etruriæ promontorium, ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret. nam ætate & forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos & secreti ejus socios, crebrescit *vivere Agrippam*, occultis primum sermonibus, ut vetita solent; mox vago rumore apud imperitissimi cujusque promptas aures, aut rursum apud turbidos, eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, [3] neque propalam adspici, neque diutius iisdem locis.

1 *Furatur cineres.*] Quare hoc? an ne constaret eo argumento mortuum Postumum, quem vivum ille, & se esse, credi volebat? An caritate in dominum fecit, & alibi sepulturus? *Lipsius.*

Furatur cineres.] Vt tanto facilius persuaderet, Agrippam Postumum mortuum non esse. *Muretus.* In paraphrasi sic exposui, *ne mortis illius* (Agrippæ) *argumentum forent*; magis quia Taciti sententia, ex universo hoc loco probe considerato emergens, ita postulare videbatur; quam quod ipsa res mihi credibilis videretur. Si enim Ægyptio more conditum fuisset corpus, agnoscerem precium, quod in eo auferendo Clemens quæsivisset: at in confusis cineribus quodnam indicium superesse potuit, quo potius Agrippæ, quam cujuscumque hominis viderentur. *Freinshemius.*

2 *Vectusque Coram.*] Apud Dionem leges, in Galliam profectum eum. Sed Coræ nomen ego apud Geographos in hoc tractu non reperio: reperio Cosæ. quod Etruriæ opidum fuit in sublimi colle ad mare, cum subjecto sinu. Strabo libro v. Μετὰ δὲ Ποπλώνιον Κόσσα πόλις, μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης· ἔστι δὲ ἐν κόλπῳ βουνὸς ὑψηλός. Vicinum id portui Herculis Rutilius in Itinerario locat: *Et desolata mœnia fœda Cosæ.* Servius de eodem: *Cosa civitas Thusciæ, quæ numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Nominat & Plinius lib. 11. Itaque qui me audiet, *Cosam* hic restituet. *Lipsius.*

Coram Etruriæ promontorium.] *Coram* seu *Cosam*, puto esse promontorium, quod olim *Telamon*, hodie *mons Argentarius* dicitur. Argumento est, quod *Cosa* oppidum, cui hodie *Orbetello* nomen est, antiquitus in cacumine ejus promontorii erat. Vulgatum autem est, idem nomen esse, & oppidis & montibus, fluviisque, in quibus, aut ad quos oppida sita sunt. Ad radices autem ejus promontorii est Portus Herculis. *Muretus.* Lipsio firmamentum addo ex Rutilii Itinerario 1, 294.

Sardoam Lepido præcipitante fugam.
Littore namque Cosæ cognatos depulit hostes.
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.

Vbi *Cosæ littore* hoc ipsum Taciti promontorium intelligi, docet Historia. Flor. 3, 23. Lepidus *incruenta fuga Etruriam; inde Sardiniam recessit.* Freinshemius.

3 *Neque propalam aspici.*] Idem de Hilarione, illo inter monachos celeberrimo, tradit Nicephorus libro x. hist. cap. IX. ἐσπούδαζε γὰρ ἀγνὼς εἶναι τοῖς μεταβάσεσιν, ὥς τε ταχέως διαλύειν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπισυνισταμένην δόξαν. *Inprimisque studio habe-*

locis. sed quia [1] veritas visu & mora; falsa festinatione & incertis valescunt. [2] relinquebat famam, aut præveniebat. Vulgabatur interim per Italiam *servatum munere deum Agrippam*; credebatur Romæ: jamque [3] Hostiam invectum multitudo ingens, jam in urbe clandestini cœtus celebrabant: cum Tiberium anceps cura distrahere, vine militum [1] ser-

habebat, ut migratione crebra obscurior esset, & quam primum opinio ac existimatio de eo excitata evanesceret. Sed hujus melior causa, quam illius pseudoagrippæ. *Boxhornius.*

1 *Veritas, visu & mora.*] Histor. libro 1. *scelera impetu, bona consilia mora valescere.* Pichena.

2 *Relinquebat famam.*] Statim abeundo scilicet, priusquam bene innotesceret: *præveniebat* autem, ex inopinato & celeriter se sistendo. Ita parum gnaros relinquebat, parum providis se sistebat. *Lipsius.*

Relinquebat famam, aut præveniebat.] Mira hominis versutia & festinatio. *Relinquebat famam*, cum fere ignotus abiret, *præveniebat* cum adiret: fama utrumque sequente. *Pichena.* Id est, sicubi esset, ajebat esse se Agrippam, & Agrippam verum, eamque famam ibi relinquebat: vel si nondum eo pervasisset, per rumores præveniebat. *Aurelius.* Non satis capio. Licet enim utcumque explicare sim conatus, video tamen in his, quæ tamquam diversa proponuntur, aut nullam omnino differentiam, aut certe pertenuem esse. Nam oro te, qui *relinquit famam*, nonne idem *prævenit*, & qui prævenit, relinquit? An non ob id ipsum quod homo præcedit famam, illa sequitur hominem? Parum abest, ut referam hæc inter argutias nimia subtilitate vanas, quales in hoc auctore Saviles alibi reprehendit. ut hoc ex Histor. 1. 4. *ut non modo casus eventusque rerum: qui plerumque fortuiti sunt; sed ratio etiam caussaque noscantur.* Quomodo enim aut fortuitorum caussæ tradi possunt; aut quorum caussæ possunt tradi, haberi pro fortuitis? *Freinshemius.* Sane cavillari licet totum diem. Ego vero ne Savillio quidem jus fuisse censeo ista verba improbandi, ut infra videbimus. Totum autem interpretor de abitu, idque præcipit ipse Tacitus, cum ait: *neque diutius iisdem locis, sed aut relinquebat aut præveniebat:* quid fecerit, narrat, in mutandis locis. Etsi autem *relinquere* interdum dicimur, quicquid post tergum est vel venit, proprie tamen relinquimus quod nobiscum fuit, aut quod jam adest, cum ab eo discedimus; prævenimus id quod nondum adest, seu quod post nos demum existit. Hoc igitur ait, abibat vel cum inciperetur spargi, vel priusquam spargeretur rumor eum adesse. *Gronovius.*

3 *Ostiam invectum multitudo ingens celebrabat.*] Hoc est multi jam per omnem videlicet Italiam dicebant Agrippam ingressum esse Ostiam: eam, inquam, rem licet falsam, ut videtur, celebrabant sermonibus; idque clarum ex eo, quod interserit; *jam in urbe clandestini cœtus.* Freinshemius. Crederem si adjiceretur *fama, rumore, sermone, vocibus.* Nam mihi nihil exploratius, quam, quem *multitudo celebrare ingens* dicitur veteribus, eum magnam turbam comitum, anteambulonum, sectatorum secum trahere intelligi. Cic. pro Sext,

[1] servum suum coërceret, an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret. [2] modo nihil spernendum, [3] modo non omnia metuenda, [4] ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo: ille è clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) [5] deligit, atque hortatur, [6] simu-
[illegible] lata

Via multitudine legatorum undique missorum celebrabantur. Ad Att. 4, 1. *Similis frequentia me usque ad Capitolium celebravit.* libro 1. de Orat. *Testis est hujusce Q. Mucii janua atque vestibulum, quod maxima quotidie frequentia civium celebratur.* Plane sic & Tacitus loquitur, narratque, simul egressus in terram esset, magna frequentia vulgi circumfusum comitatumque incessisse per vias gaudentis, gratulantis, deducentis, mirantis. Et quid in eo novi? Pseudogracchi & Pseudomarii juxta magnos concursus fecerunt. Neque abhorret, quod præcedit, *adire obscuro*, &c. & *relinquebat aut præveniebat.* Sic tum illic, postea Ostiæ aliter: crescunt enim & in scelere ac fraude animi parvi metu primo: rursusque pro occasione minuuntur. Quos progressus regressusque curate satis annotavit Tacitus. Ostiæ effuderant sese. In urbe sub oculis principis minus audebant. Aut si audebant, ipse dimisit illos monitos conducere magis rebus suis, ut minus conspectus Romam intraret. Postquam igitur mœnia irrepsit, coitiones interim clandestinæ ad eum fiebant, donec matura, si daretur, fieret seditio. XXII. lapide ab urbe distare Ostiam accepit, opinor, Freinshemius è corrupto Strabonis loco, cum tot alii auctores, tabulæ, itineraria XVI. quidam etiam XIII. millibus contenti sint. Vide Cluverium. *Gronovius.*

1 *Servum suum coërceret.*] Rectum est. Etsi enim Clemens hic servus Agrippæ olim: tamen nunc Tiberii. ad quem scilicet universa Agrippæ hereditas venerat. *Lipsius.*

Servum suum coërceret.] Muretus *suum* deleri voluit, quod refutat Lipsius, suppresso nomine & ipsa conjectura, tantum rectum esse vulgatum ajens. Et est forte rectum. Mihi tamen non inconcinnè ex *suum* scribi posse *statim* videbatur. quod profecto valde ad loci sententiam, si sequentia verba pensitas. *Acidalius.* Multo efficacius τὸ *suum.* Iustin. libro 42. *Phraates legatos statim ad Cæsarem mittit, servum suum Tyridatem, & filium remitti sibi postulat,* Gronovius.

2 *Modo nihil spernendum.*] Nam ut tenuis scintilla: si in materiam ad ignem concipiendum idoneam inciderit, magnum incendium excitat: sic ex tenui & exiguo principio magnæ interdum turbæ ac seditiones exoriri solent. *Muretus.*

3 *Modo non omnia metuenda.*] Quædam enim quæ contempta evanescerent, interdum eo ipso crescunt, quod non negliguntur. *Muretus.*

4 *Ambiguus pudoris.*] Pudebat, servi causa, commoveri. Metus erat, nisi malum nascens opprimeretur, ne convalesceret. Principiis obstandum esse, medici docent. *Muretus.*

5 *Dilegit atque hortatur.*] Muretus *deligit.* Parum interest, *diligit*, an *deligit* scribas: dum tempore non præterito; sed præsenti. *Acidalius.*

6 *Simulata conscientia.*] Id est, dissimulantes, quod scirent, quodque ipsi in præcordiis haberent certissima. *Aurelius.* Simulare se totius fabulæ conscios esse, eique adjumento fore, ut

lata conſcientia adeant, offerant pecuniam, [1] fidem, atque pericula polliceantur. Exſequuntur ut juſſum erat. dein ſpeculati noctem incuſtoditam, accepta idonea manu, vinctum clauſo ore in palatium traxere. percunctanti Tiberio, *Quomodo Agrippa factus eſſet?* reſpondiſſe fertur, [2] *Quomodo tu Cæſar.* Vt ederet ſocios, ſubigi non potuit. nec Tiberius pœnam ejus palam auſus, in ſecreta palatii parte interfici juſſit, corpuſque clam auferri. & quamquam multi è domo principis, equiteſque ac ſenatores, ſuſtentaſſe opibus, juviſſe conſiliis dicerentur, [3] haud quæſitum. Fine anni arcus propter æ- 41 dem Saturni [4] ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, [5] ductu

ut conſilium ſuum ad optatum exitum perduceret. Alii, ſe agnoſcere illum pro Agrippa, quod *conſcientia* non congruit. *Conſcire* enim eſt idem ſcire, quod alius ſcit. Porro Clemens ſciebat ſe non eſſe Agrippam. *Freinshemius.* Hanc interpretationem admittere non poſſum. Quemadmodum enim planus hic confideret committeretque ſeſe illis, qui dicerent: *Scimus te non eſſe Agrippam, quem praefers?* Prorſus hoc erat totam tragœdiam evertere. Qua fronte poterant offerre pecuniam, fidem & pericula polliceri, qui detrahebant ei aperte perſonam, ſub qua erat favorabilis? Non erat tam fatuus Clemens, ut crederet homines, ſi nihil aliud, ingenuos & militares ſacramento dicturos ei, quem fugitivum eſſe noſſent. Quin *ſimulata conſcientia* eſt fingentes ſe conſcios ac participes eorum, qui jampridem illius adventum optarint & exſpectarint, adeoque conſpirationis pro ſervato munere deum Agrippa factæ, & velle omni modo Auguſti ſanguinem adverſus inimicos tueri. *Gronovius.*

1 *Fidem atque pericula polliceantur.*] Forte, *fidem ad pericula polliceantur.* Tamen & vulgatum commode accipi poteſt: tanquam ſi communia ſibi cum ipſo pericula fore ſpondeant. *Acidalius.*

2 *Quomodo tu Cæſar.*] Melius, opinor, ſine interrogatione. ſignificabat autem ſe aſtu & dolo Agrippam factum eſſe, itidem ut Tiberius aſtu & dolis Liviæ Cæſar effectus erat. *Muretus.* Germana hiſtoria in Xiphilino, de Bulla latrone, qui ſub Severo captus, & interrogatus à Papiniano præfecto, juris noſtri aſylo, cur latrocinaretur. *Et tu*, inquit, *cur præfectus es?* Aurelius.

3 *Haud quæſitum.*] Prudentiſſime. Nam ſive viciſſet, ſive ignoſcere voluiſſet, multos ſibi inimicos reddidiſſet. Simile quiddam narratur de Cæſare cum repeririſſet multas literas ad Pompejum ſcriptas. *Muretus.*

4 *Ob recepta ſigna.*] Vidi nummum æreum, in vicino agro Cliverſi nuper effoſſum, qui hujus rei diſertam injicit mentionem. Is altera parte repræſentat currum triumphalem, inque eo ſtantem Germanicum, manibus habenas ac Aquilam tenentem, addito, GERMANICVS CÆSAR. Altera parte idem Imperator

 con-

[1] ductu Germanici, auspiciis Tiberii; & ædes [2] Fortis fortunæ Tiberim juxta in hortis, quos Cæsar dictator populo Rom. legaverat; [3] sacrarium genti Iuliæ, effigiesque divo Augusto apud Bovillas, dicantur. C. Cœlio L. Pomponio coss. Germanicus Cæsar A. D. VII. Kalendas Iunias [4] triumphavit de Cheruscis Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt: vecta spolia, captivi, [1] simu-

conspicitur, capite laurea revincto, & manu itidem Aquilam militarem complexus, adscripto hoc elogio, SIGNIS. RECEPTIS. DEVICTIS. GERMANIS. S. C. Miror superbam inscriptionem. Magis hic ex vero Tacitus, qui subdit, Germanicum modo de Cheruscis, Cattisque & Angrivariis, quæque aliæ nationes usque ad Albim colunt, triumphasse. Et omnium verissime alibi, Germaniam à Romanis magis triumphatam fuisse, quam victam. Libro de Mor. Germ. *Boxhornius.* Habes apud Tristanum tabula quarta.

1 *Ductu Germanici, auspiciis Tiberii.*] Sueton. in August. *partim ductu, partim auspiciis suis.* Apud Plin. libro 3. cap. 20. extat de eodem Augusto vetus inscriptio: *Quod ejus ductu auspiciisque gentes Alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium populi Romani sunt redactæ.* Q. Curtius libro VI. *Quarum alia ductu meo, alia imperio auspicioque perdomui.* *Ductu*, id est per se ipsum; *auspiciis*, quando per legatos bellum agitur, ut notum est. Tamen apud Plautum confunduntur. Sosia enim de hero Amphitruone loquens, qui contra Theleboas militaverat, ait: *ut gesserit remp. ductu, imperio, auspicio suo.* & ipse Amphitruo alibi: *eos auspicio meo atque ductu, primo cœtu vicimus.* Nam vere Creontis Thebani Regis auspiciis bellum patratum fuerat. *Pichena.*

2 *Fortis fortunæ.*] German. & Ital. 1. *della insperata Fortuna.* quod placet præ illo Angli, *of strong fortune.* Non enim *Fortis Fortuna*, sed *Fors Fortuna* dicitur. Gall. 11. omisit cognomentum, tamquam nihil referret. Alter autem vertit *à l'heureuse Fortune*, quam sententiam probari videtur Grutero & Taubmanno in Plaut. Bacch. 4, 8, 75. *Freinshemius.* Antiqui *Forctum* dicebant pro bono. unde *Forctis*, qui bonus & frugi. In XII. Tabulis: *Sanatibus idem quod Forctibus jus esto.* Ex eodem *Forctunus*, unde *Fors Forctuna*, id est, bona. Recentiores absolute *Fortunam*, de bona proprie ac secunda prosperaque. Hinc *Fortuna* pro bonis. *Salmasius.*

3 *Sacrarium genti Iuliæ.*] Addito etiam ludicro Circensi. quod docent Cornelii verba, libro XV. *Ludicrum Circense, ut Iuliæ genti apud Bovillas, ita Claudiæ Domitiæque apud Antium ederetur.* At de Sacrario, exemplum imitatus in gente Flavia Domitianus. Statius V. Silvar.

——— æternæ modo qui sacraria genti
Condidit, inque alio posuit sua sidera cœlo.

Lipsius.

4 *Triumphavit de Cheruscis.*] Plures gentes in hoc triumpho Strabo nominat, sed verbis corruptis: de quibus videro in Germania Taciti. *Idem.*

1 *Simu-*

[1] ſimulacra montium, fluminum, prœliorum: bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies, [2] curruſque quinque liberis onuſtus. ſed ſuberat occulta formido reputantibus, *haud proſperum in Druſo patre ejus favorem vulgi: avunculum ejuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis intra juventam ereptum: breves & infauſtos populi Romani amores.* Ceterum Tiberius, nomine Germanici, [3] tre- 42
cenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeque collegam conſulatui ejus deſtinavit. nec ideo ſinceræ caritatis fidem adſecutus, amoliri juvenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtruxitque cauſſas, aut forte oblatas arripuit. [4] Rex Archelaus [5] quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur, inviſus Tiberio, quod eum Rhodi agentem, [6] nullo officio coluiſſet. nec id Archelaus per ſuperbiam omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus; quia florente C. Cæſare, miſſoque ad res Orientis, intuta Tiberii amicitia credebatur.

1 *Simulacra montium, fluminum.*] Ovid. lib. 2. de Ponto El. 1.

Protinus argento verſos imitantia muros
Barbara cum victu oppida lata viris,
Fluminaque & montes, & in altis paſcua ſilvis,
Armaque cum telis in ſtrue juncta ſuis.

Horat. l. 2. Ep. 1.

Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

Flor. *Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptiæ. Tunc in ferculis Nilus, Arſinoe, & ad ſimulachrum ignium ardens Pharus.* Plin. l. 21. c. 5. *Aurelius.*

2 *Currus quinque liberis.*] Ex triumphantium ritu, qui pueros minores in curru, grandiores interdum equis triumphalibus imponebant. Cicero pro Murena, Plutarchus, Suetonius, alii. *Lipſius.*

3 *Trecenos plebi ſeſtertios.*] Duodecim aureos. *Muretus.* Tres aureos Romonos, noſtros ſeptem Philippos vel ducatones argenteos & dimidiatum. *Gronovius.*

4 *Rex Archelaus.*] Iudææ tetrarcha, rex Cappadociæ. *Muretus.* Immo rex Cappadocum, non Iudææ tetrarcha. Hic Herodis erat filius: ille ex poſteris Archelai, Mithridatis præfecti. Archelai Iudæi frater Alexander Archelai Cappadocis filiam Glaphyren uxorem habuit. *Gronovius.*

5 *Quinquageſimum annum.*] Iuſta putatio. Cepit enim regnum ab Antonio, anno urbis DCCXVIII. Conſule Dionem lib. XLIX. *Lipſius.*

6 *Nullo officio coluiſſet.*] Cum tamen à ſuis apud Auguſtum accuſatus, Tiberii patrocinio uſus eſſet. Dio, Suetonius & Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico. *Muretus.* Iterum confundit duos Archelaos: nam de Cappadoce

batur. Vt [1] versa Cæsarum sobole, imperium adeptus est; elicit Archelaum matris litteris, quæ non dissimulatis filii offensionibus, clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli, vel si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properat: exceptusque immiti à principe, & mox [2] accusatus in senatu; non ob crimina quæ fingebantur, sed [3] angore, simul fessus senio, & quia regibus [4] æqua nedum infima insolita sunt, finem vitæ, sponte, an fato implevit. Regnum [5] in provinciam redactum est, *fructibusque ejus levari posse* [6] *centesimæ vectigal* professus Cæsar, ducentesimam in posterum sta-

Dio 57. & Suetonius, de Iudæo Iosephus. *Gronovius.*

1 *Versa Cæsarum sobole.*] Quidam *finitam* interpretantur. Sed *versam* Tacitus, non *finitam*, ait: supererat enim adhuc Agrippa Postumus, sed eversus, & in exilium missus. *Freinshemius.*

2 *Accusatus in senatu.*] Quod novis rebus studeret. *Muretus.*

3 *Angore.*] Suet. Tib. 49. *Cn. Lentulum augurem, cui census maximus fuerit, metu & angore ad fastidium vitæ ab eo actum.* Gronovius.

4 *Æqua, nedum infima.*] De conditione hic statuque hominum, non jure vel injuria sermo est, regum summus est gradus, civium æquus, reorum infimus, qui hic innuitur. *Freinshemius.*

5 *In provinciam redactum est.*] Non nunc quidem, sed paullo post a Germanico misso ad res Orientis. Infra: *At Cappadoces in formam provinciæ redacti, Q. Veranium legatum accepere.* Strabo lib. XII. Τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν τὴν διάταξιν. Τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. Regnum autem Cappadociæ à Tiberio primum in provinciam redactum, consensu traditum est. Appianum quis hic audiet, qui refert ad Augustum? Verba ejus in Mithridatico: Ἀριοβαρζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ ἐνεχείρισε, καὶ πολλαὶ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ. Ἐφ' οὗ, καθάπερ τὰ λοιπὰ, καὶ ἥδε ἡ βασιλεία μετῆλθεν ἐς στρατηγίαν: *Ariobarzanes regnum filio tradidit; variaque mutationes intervenerunt ad Cæsarem usque Augustum. Is, ut pleraque alia, etiam hoc regnum* (Cappadociam) *in Provinciam redegit.* Via excidisti, ô bone & fide alias scriptor. Lipsius.

6 *Centesima vectigal.*] Onus hoc impositum urbi & Italiæ, post bella civilia, ab Augusto: anno, nisi erro, DCCLIX. quo tempore ærarium militare institutum, ut tradit Dio l. LV. Colligo ex verbis Taciti, quæ l. I, *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Non aliud autem hoc vectigal, quam centesimus rerum in auctione venalium nummus. Auctor sic interpretandi Suetonius, qui ducentesimam auctionum appellat, in Caligula cap. XVI. *Ducentesimam auctionum Italiæ remisit.* ubi bene Turnebus emendat, *Centesimam.* Bene, inquam,

ſtatuit. Per idem tempus Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis, turbabantur nationes, [1] pleriſque Romanum, aliis regium imperium cupientibus: & provinciæ Syria atque Iudæa, [2] feſſæ oneribus, deminutionem tributi orabant. Igitur hæc, & de Armenia quæ ſupra memo- 43
ravi apud patres diſſeruit; *nec poſſe* [3] *motum Orientem niſi Germanici ſapientia componi, nam ſuam ætatem vergere, Druſi nondum ſatis adoleviſſe.* Tunc decreto patrum permiſſæ Germanico provinciæ quæ mari dividuntur, [4] majuſque imperium quoquo adiſſet, quam his qui ſorte aut miſſu Principis obtinerent. Sed Tiberius demoverat Syria [5] Creticum Silanum per adfinitatem connexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetuſtiſſimo liberorum ejus pacta erat: præfeceratque Cn. Piſonem ingenio violentum, & obſequii ignarum, inſita ferocia à patre Piſone, qui [6] civili bello reſurgentes in Africa partes acerrimo miniſterio adverſus Cæſarem juvit: mox Bru-

tum

quam, maximus ille Criticus ævi noſtri. Nec juvat Suetonii receptam lectionem hic locus Taciti: quia ille idem Tiberius, quaſi pœnitentia beneficii, centeſimam iterum inſtituit, ducenteſima inducta. Clare Dio lib. LVII. Καὶ μετὰ τοῦτο (id eſt, poſt Sejani mortem) τέλος διακοσιοστὴν ἔχον, ἑκατοστὴν ἤγαγε. Non narrat id Tacitus. fateor, quia ea omnis hiſtoria exſtincta. At Dio idem, ubi de Caligula, ſibi conſtans, centeſimam ab eo ſublatam ait, non ducenteſimam. Vide ejus verba, LIX. *Idem.*

1 *Pleriſque Romanum.*] Nobilibus: *aliis* regium imperium plebe. Ioſephus. *Muretus.*

2 *Feſſa oneribus.*] Sic *bello feſſos* dixit lib. 12. Aliter Sidonius Apollinaris Carm. V.

Gallia continuis quanquam ſit laſſa tributis.

Pichena.

3 *Motum Orientem.*] Recte; quaſi dicat, turbatum commotumque Orientem. alias, non peccabis ſi legas, *motum Orientis.* Lipſius.

4 *Majuſque imperium.*] Id eximium jus tributum etiam olim Pompejo Magno, bello in piratas. Quod ait, ſorte aut miſſu: dividit Proconſules, à Proprætoribus Legatiſque. ut vere notavi lib. 1. ſupra. *Idem.*

5 *Creticum Silanum.*] Ex Iunia familia hic Silanus, ſed adoptione in Cæciliam tranſierat. Itaque nomina illi, Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. Ex Dione, Caſſiodoro, aliiſque qui ſcripſerunt Faſtos. Conſul fuit anno urbis DCCLX. cum Nerva Siliano. *Idem.*

6 *Civili bello.*] Ita eſt, & nominat ſemel iterumque inter duces adverſarios Hirtius terſiſſimo belli Africi Commentariolo: *M. Petrejus, & Cn. Piſo cum equitibus Numidis mille*

 centum

tum & Cassium secutus, concesso reditu, petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto [1] consulatum accipere. Sed præter paternos spiritus, uxoris quoque [2] Plancinæ nobilitate & opibus accendebatur. vix Tiberio concedere; [3] liberos ejus ut multum infra despectare: nec dubium habebat, se delectum, qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. credidere quidam data & à Tiberio occulta mandata, & Plancinam haud dubie Augusta monuit [4] muliebri æmulatione Agrippinam [5] insectandi. divisa namque & discors aula erat, tacitis in Drusum, aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium & sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrui amorem apud ceteros auxerat; & quia claritudine materni generis anteibat, [6] avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques

centum electis, peditatuque ejus generis satis grandi occurrunt. Item ante: *Adrumeti Cn. Piso cum Maurorum circiter tribus millibus apparuit.* Idem.

1 *Consulatum accipere.*] Consul fuit Cn. Calpurnius Piso, cum ipso Augusto, anno DCCXXXI. De ministerio ejus in bello Africo, vide, si lubet, Hirtium initio libri. *Idem.*

2 *Plancinæ nobilitate.*] A Dione Munatia Plancina dicitur: ut certum sit eam celebris illius L. Munatii Planci filiam fuisse aut neptem. Nominat hanc ipsam Romæ lapis, in ædibus Cæsiis:

DIS. MANIBVS
L. MVNATI
PLANCINÆ. L.
POLYCLITI.

id est, Plancinæ liberti. *Idem.*

Nobilitate accendebatur.] Hoc est, quia ditem & nobilem uxorem habebat, superbior erat redditus. diversum est dicere, exstimulatum ab uxore fuisse, ut quidam accepit, qui & sequentium, *vix Tiberio concedere*, &c. causam huic feminæ adsignat, præter auctoris mentem. *Freinshemius.*

3 *Liberos ejus.*] Germanicum intellege, & Drusum. *Lipsius.*

4 *Muliebri æmulatione.*] Vult uxorem ejus à Livia stimulatam fuisse, ut in honoribus, qui ejus ordinis feminis deferuntur, Agrippinæ æmulam se ostenderet, nec in ullo negotio, quo mulierum animi occupari solent, quidquam ei concederet. Vulgo accipiunt, tamquam ita connectenda foret constructio. *Augusta muliebri æmulatione monuit Plancinam*; quum ego sic conjungerem, *muliebri æmulatione insectandi Agrippinam.* Freinshemius.

5 *Insectandi.*] Non muto, etsi dictio non trita. Sic lib. XV. *Vologesi penitus infixum erat arma Romana vitandi.* Lipsius.

6 *Avum M. Antonium.*] Tu qui in historia tiro, hæc pete ex Tabula stirpis Augustæ, quam inserui, fine librorum. Videbis autem *avunculum*, intellegi *proavunculum*. Idem.

1 *Pom-*

eques Rom. [1] Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur. & conjunx Germanici Agrippina, fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi præcellebat. sed fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi. Nec multo 44
post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiæ, studiaque exercitus pararet; simul juvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius, seque tutiorem rebatur, utroque filio legiones obtinente. Sed Suevi prætendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes. nam discessu Romanorum, [2] ac vacui externo metu, gentis adsuetudine, & tum æmulatione gloriæ, arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in æquo: sed Maroboduum regis nomen [3] invisum apud populares; Arminium pro libertate bellantem favor habebat. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, 45
vetus Arminii miles, sumpsere bellum: sed è regno etiam Marobodui Suevæ gentes Semnones, ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maraboduum

1 *Pomponius Atticus.*] Pomponius filiam virginem M. Agrippæ collocavit, ex quo Agrippina neptis illi nata est. Hanc Octavius Cæsar vix anniculam Ti. Claudio Neroni privigno suo despondit: quæ conjunctio, ut ait Cornelius Nepos, *necessitudinem eorum auxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.* Vertranius.

2 *Vacui externo metu.*] Simile illi Sallustiano: *Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit.* Lipsius.

Ac vacui.] Lib. vet. *vacue.* Muretus. Videtur voluisse, *vacua externo metu gentes, assuetudine, & tum æmulatione gloriæ.* Sed ita fuisse in unico Ms. codice non puto. Gronovius.

3 *Invisum apud populares.*] Iure. Nam hic Maroboduus adolescens, Romæ benigne ab Augusto habitus reversus ad suos, artes & servitutem intulit externas. de quo jucunda & necessaria scitu Strabo lib. VII. Ἐν ταύτῃ δ' ἐστὶ καὶ ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς, καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη. Τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ, καθάπερ τὰ τῶν Κολδούλων. Ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουιασμὸν, τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον, εἰς ὃν ἐκεῖνος τόπον, ἄλλους τε μετανέστησε πλείους, καὶ δὴ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάννους. Ἐπέστη γὰρ τοῖς πράγμασιν οὗτος ἐξ ἰδιώτου, μετὰ τὴν ἐκ Ῥώμης ἐπάνοδον. Νέος γὰρ ἦν ἐνθάδε καὶ εὐεργετεῖτο ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ, Ἐπανελθὼν δὲ ἐδυνάστευσε, καὶ κατεκτήσατο, πρὸς οἷς εἶπον, Λουΐους τὸ μέγα ἔθνος, καὶ Ζούμους, καὶ Βούτονας, καὶ Μουγίλωνας, καὶ Σιβινοὺς καὶ τῶν

duum perfugisset; non aliam ob caussam, quam [1] quia fratris filio juveni, patruus senex parere dedignabatur. Diriguntur acies [2] pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos; vagis incursibus, aut disjectas per catervas: quippe longa adversus nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. At tunc Arminius equo conlustrans cuncta, [3] ut quosque advectus erat: *Reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & [4] tela Romanis direpta in manibus multorum*, ostentabat. *contra* [5] *fugacem Maroboduum* appellans,

Σκήνων αὐτῶν μέγα ἔθνος Σίμνωνας: In hac Germaniæ parte est etiam Hercynius saltus, & gentes Suevorum: quarum alia ipsam incolunt silvam, ut Coldui (suspecta lectio, nec eam gentem nominatam alibi reperio) *in quibus est & Boviasmum* (forte, *Boyhaimum* vera scriptura, quasi Boiorum domus) *Marobodui regia. in quem locum cum alios complures transtulit, tum populares suos Marcomannos. Occupavit enim dominationem privatus, post reditum suum Roma: ubi juvenis vixerat, & beneficiis ab Augusto affectus fuerat. Reversus autem regnavit, & subjecit sibi, præter dictos, Lugios* (omnino scribo Λυγίους, sive Lygios, quæ præcipua Suevorum gens Tacito) *magnam nationem, Zumos, Butones* (lego, *Gutthones*) *Mugilones, Sibinios, & inter ipsos Suevos magnum populum Semnonas.* Ex his clara illa Taciti, quæ sequuntur; Maroboduum *Hercyniæ latebris defensum*; *Cæsaris satellitem*: magisque e Velleio, quem omnino vide. *Lipsius.*

1 *Quia fratris filio juveni.*] Iuvenili prorsus ætate res magnas gessit, decus illud Germaniæ. Varum fudit anno vigesimosexto ætatis. Maroboduum nunc, anno XXXV. facile collectu ex Tacito, qui eum triginta septem annos vitæ, duodecim imperii explesse scribit. Obiit autem anno DCCLXXII. biennio post hanc pugnam. *Idem.*

Quia fratris.] Segimeri. Vellej. lib. 2. *Iuvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Segimeri, principis gentis ejus, filius, ardorem animi vultu, oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus, equestremque consecutus gradum.* Gronovius.

2 *Pari utrinque spe.*] Recte sane *spe*. Rectius videri possit tamen *specie*, si sequentia statim verba consideras. *Acidalius.* Pari fiducia & spe acies utrimque instructa est. *Freinshemius.*

3 *Vt quosque advectus erat.*] Plus est hic in auctore, quam in versionibus: neque hoc tantum adfirmatur, omnes ab eo fuisse commonitos: sed simul istud, non universos eadem opera, iisdemque verbis, verum alios alio tempore modoque fuisse appellatos, neque enim omnibus eadem quadrant: sicuti *spolia adhuc & tela Romanis direpta*, apud Cheruscos dicta intelligas; non apud Longobardos aut Semnones. Confer quæ nuper notavi ad Curt. 3, 10. *Vt cujusque animis aptum erat.* Freinshemius.

4 *Tela Romanis direpta.*] Melius *derepta*. Plaut. in Aulul. *Luce clara deripiamus aurum matronis palam.* Acidalius.

5 *Fugacem Maroboduum.*] Vide dictum

pellans, [1] *prœliorum expertem* [2] *Hercyniæ latebris defensum; ac mox per dona & legationes petivisse fœdus, proditorem patriæ, satellitem Cæsaris, haud minus infensis animis exturbandum, quam Varum Quinctilium interfecerint. meminissent modo tot prœliorum, quorum eventu, & ad postremum ejectis Romanis, satis probatum,* [3] *penes utros summa belli fuerit.* Neque Maroboduus jactan- 46
tia sui, aut probris in hostem abstinebat: sed Inguiomerum tenens, *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quæ prospere ceciderint,* testabatur. [4] *vecordem Arminium, & rerum nescium, alienam gloriam in se trahere, quoniam tres* [5] *vacuas legiones & ducem fraudis ignarum perfidia deceperit; magna cum clade Germaniæ, & ignominia sua, cum conjunx, cum filius ejus servitium*

dictum Antalcidæ in Agesilaum apud Plutarchum in Lycurgo. *Muretus.*

1 *Præliorum expertem.*] Arminius non tantum Romani belli tempora respicit, verum omnino præliorum imperitum vocat. Posset enim alias cum Romanis quidem non pugnasse, cum aliis autem, & forte vicinis suis sæpius; sed hic omnium præliorum peritia ei adimitur, non Romanorum solummodo. *Freinshemius.*

2 *Hercyniæ latebris.*] Dierum hæc sexaginta iter occupabat. *Pomp. Mela.* Latitudo novem dierum iter expedito patet. Cæsar lib. 6. *Muretus.*

3 *Penes utros summa belli fuerit.*] Quidam accipiunt de præsenti bello Marobodui cum Arminio, & *fuerint* interpretantur *futura sit.* Ego cum aliis malui *fuerit* habere pro præterito, & referre ad bellum Arminii cum Romanis. *Freinshemius.*

4 *Vecordem Arminium.*] *Vecors* Tacito non significat *timidum* ut quidam accipiunt, sed amentem potius, temerarium & stolide ferocem. Sic 1. 32. 4, 22. 11, 26. 14, 62. & alibi. *Idem.*

5 *Vacuas legiones.*] Id est, vacantes. Sic infra Tacitus, *vacantem provinciam, vacantem & vacuam mulierem* dixit pro vidua. Sic *vacuum uterum* dixit Iurisconsultus l. 30. § pen. de adq. hered. *vacuas tabulas* l. 11. de injust. rupt. Nec melius explicaverit quisquam Paterculo istam cladem. *Exercitus*, inquit, *omnium fortissimus, disciplina, manu, experientiaque bellorum, Romanos inter milites, princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumventus, cum nec pugnandi quidem egregie occasio in quantum voluerant, data esset miseris, castigatis etiam quibusdam gravi pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent; inclusus silvis, paludibus, insidiis, ab sævo hoste trucidatus est.* Aurelius. Quidam reddunt male instructas: ego de numero capiendum arbitror, qui non fuerit expletus: hoc est, ut puto, οὐκ ἐντελεῖς, verbo Strabonis lib. 17. de Ægypto, τρισὶ γὰρ περίεχεται, οὐδὲ ταύταις ἐντελέσιν ὁ χῶρος φρουρεῖται. *Freinshemius.* Subit illud Cæsaris, se *ire ad exercitum sine duce, atque inde rediturum ad ducem sine exercitu.* Et hoc *vacuum* sæpe, carens præside, vindice, defensore, domino. Brutus ad Cic. lib. 11. fam. 10. *Quantam perturbationem rerum*

ſervitium adhuc tolerent. At ſe duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatam Germanorum gloriam ſervaviſſe. mox conditionibus æquis [1] *diſceſſum: neque pœnitere quod ipſorum in manu ſit,* [2] *integrum adverſus Romanos bellum, an pacem incruentam malint.* His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoque cauſſæ ſtimulabant. cum à Cheruſcis, Langobardiſque, pro antiquo decore, aut recenti libertate; & contra, augendæ dominationi certaretur. Non alias majore mole concurſum, neque ambiguo magis eventu, fuſis utrimque dextris cornibus. Sperabaturque rurſum pugna, ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. Id ſignum perculſi fuit: [3] & transfugis paulatim nudatus, in Marcomannos conceſſit, miſitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. Reſponſum eſt, *non jure eum adverſus Cheruſcos arma Romana invocare qui pugnantis in eundem hoſtem Romanos nulla ope juviſſet.* Miſſus tamen Druſus, ut retulimus, pacis firmator.

rum afferat obitus conſulum, quantamque cupiditatem hominibus injiciat vacuitas. i. orba reſpublica. Hoc libro: *repeteret provinciam non jure ablatam & vacuam* lib. 12. *vacuam rurſus Armeniam Rhadamiſtus invaſit.* Et ſæpe. Ambroſius in Hegeſippo 2, 17. *tanquam in vacuum populum omni injuriarum genere proceſſit.* Sed additur, inquis, *ducem fraudis ignarum.* Reſpondeo, ideo *vacua legiones*, hoc eſt, ſine duce, quia dux fraudis ignarus & improvidus: non enim cautor, ipſe qui capitur. *Gronovius.*

1 *Diſceſſum. neque pœnitere.*] Sententia vult ſic potius diſtingui: *Mox c. æ. diſceſſum, neque pœnitere. quod* (id eſt quoniam) *ipſ. i. m. ſit* &c. *Acidalius.*

2 *Integrum bellum.*] Plerique novum aut acre accipiunt. Sed *integrum bellum* dicitur hic, quod pari ſpe & robore geritur: neutro adhuc inclinante victoria: ſicut *integra res*, aut *cauſa*, nullo præjudicio delibata, aut in alterutram partem propendens. *Freinshemius.*

3 *Et transfugis paulatim nudatus.*] Hoc eo pertinet, quod ſupra proxime legitur: *Ni Inguiomerus, cum manu clientum ad Maroboduum perfugiſſet.* Ferretus. Lipſius mavult, *transfugiis.* Sed nihil eſt mutandum. Intellige *transfugas*, qui cum Inguiomero, patruo Arminii, ab Arminio, ſub hujus belli initium, ad Maroboduum defecerant. De quibus ſupra Tacitus. Hi afflicta Marobodui fortuna, ut tales ſolent, eum deſeruere. Nulla quippe conſtantia fidei in iſtis, neque iis fidendum, qui in ſuos fidem non ſervavere. *Boxhornius.* Quare autem his potius quam quibuſvis aliis, quos levitas ingeniorum ubique, ſed magis apud inferiores fortuna, præbet? An non dixit Tacitus jam ab initio belli Semnones & Longobardos quoque è regno Marobodui defeciſſe ad Ar-

tor. [1] Eodem anno duodecim celebres Asiæ urbes con- 47
lapsæ nocturno motu terræ, quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casu effugium subveniebat in [2] aperta prorumpendi, quia diductis terris

Arminium? Quanto magis quosvis alios inclinato statu? Neque illud *paulatim nudatus* de paucis aut uno genere multitudinis satis commode intelligas. Subscribo igitur Lipsio, quem & Freinshemius secutus: *multi subinde ex ipsius partibus ad Arminium transfugerunt; & sic cum vires suas decrescere, seque paulatim cepit exui animadverteret.* libro 2 histor. *Crebris ut in civili bello transfugiis.* libro 3. *Crebra transfugia tribunorum centurionumque.* Gronovius.

1 *Eodem anno.*] Terræmotus hujus mentio Plinio: *Maximus terræ, memoria mortalium, exstitit motus Tiberii Cæsaris principatu, XII. urbibus Asiæ una nocte prostratis.* Bonum Orosium quam fugit ratio, qui hunc tremorem terræ ad tempus refert mortui nostri Servatoris? quod nos quidem scimus totis quatuordecim annis posterius fuisse. Scilicet egebant hoc fuco sacræ litteræ. De eodem Strabo, libro XII. Καὶ τὰ περὶ Σίπυλον δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, οὐ δεῖ μῦθον τίθεσθαι. Καὶ γὰρ νῦν τὴν Μαγνησίαν, τὴν ὑπ' αὐτῷ, κατέβαλον σεισμοί. Ἡνίκα καὶ Σάρδεις καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐπιφανεστάτας κατὰ πολλὰ μέρη διελυμήναντο. Ἐπηνώρθωσε δ' ὁ ἡγεμὼν χρήματα ἐπιδοὺς, καθάπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς Τραλλιανοῖς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ Λαοδικεῦσιν: *Et quæ de Sipylo, deque ejus subversione dicuntur, non oportet fabulam censere. Nam & nunc Magnesiam, quæ sub ipso est, terræmotus dejecerunt; quando & Sardes, & alias illustres urbium, pluribus locis labefactavit. Instauravit autem Princeps, pecunias largiens, sicut & pater ejus* (Augustus) *antea, in simili clade, Trallianis & Laodicenis subvenerat.* Lipsius.

Duodecim.] At Tredecim eas facit Eusebius in Chronico, sed nominibus valde corruptis. *Tredecim urbes terræmotu corruerunt. Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Megachyero, Cæsarea, Philadelphia, Himolus, Temis, Cuma, Myrrhina, Apollonia, Diahircania.* Emendabis *Mosthene Ægæ, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cuma, Myrina, Apollonia, Hyrcania.* Idem.

Eodem anno duodecim celebr. Asiæ urbes.] Terræ motu cum dominus noster Iesus crucifixus est, Asiæ civitates dirutas, quibus remissum tributum, & datam libertatem Paulus Orosius refert, nescio quos secutus auctores. Ejus certe relatio annis XIV. posterior scriptione Dionis & Cornelii est: hoc præterea differens, quod ille diei hora sexta, hic vero terram noctu movisse scribit. *Vertranius.* Plinius libro 2. cap. 84. Eusebius XIII fuisse ait, & eas nominat. meminit & Strabo ad finem libro 12. & 13. & Suetonius. *Muretus.* Fuit Asia semper his voraginibus obnoxia. Et tangit in Pallio Tertullian. *Utinam,* inquit, *& Asia secura jam sit de soli ingluvie.* Agathias male, qui hunc terræ motum temporibus Augusti tribuit, libro 2. qui sub Tiberio accidit, & in chasmate describendo fœlix fuit, imo & acutus plurimum, cum dicat: *Terræmotum rem esse optabilem, si discerneret bonos à malis; & hos perderet, illis parceret.* Aurelius.

2 *In aperta prorumpendi.*] *Aperta* palam est opponi tectis. Sicut itaque tectis ruentibus majus in tali casu pericu-

terris hauriebantur. [1] *Sediſſe immenſos montes, viſa in arduo quæ plana fuerint, effulſiſſe inter ruinam ignis* memorant. [2] Aſperrima in Sardianos lues plurimum in eoſdem miſericordiæ traxit. nam centies ſeſtertium pollicitus Cæſar, & quantum ærario, aut fiſco pendebant, in quinquennium remiſit. [3] Nagnetes à Sipylo, proximi damno ac remedio habiti. [4] Temnios, [5] Philadelphenos,

riculum, ſic in apertis locis major eſt fiducia & ſpes ſalutis. *Freinshemius.*

1 *Sediſſe immenſos montes.*] Iuvenal. Sat. 6. *Nutare urbes, ſubſidere terras.* Et Salluſtius in fragm. *Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumulique ſedere.* Aurelius.

2 *Aſperrima in Sardianos lues.*] Bianoris epigramma in hanc rem eſt libro 1. Anthologiæ:

> Σάρδιες αἱ τὸ πάλαι Γύγου πόλις, αἵτ᾽ Ἀλυάττου,
> Σάρδιες, αἱ βασιλεῖ Περσὶς ἐν Ἀσιάδι,
> Αἳ Κροίσῳ τὸ παλαιὸν ἐπλινθώσασθε μέλαθρον,
> Ὄλβον Πακτωλοῦ ῥεύματι δεξάμεναι
> Νῦν δ᾽ ὅλαι δύστηνοι, ἐς ἓν κακὸν ἁρπασθεῖσαι,
> Ἐς βυθὸν ἐξ ἀχανοῦς χάσματος ἠρίπετε.
> Βοῦρα, καὶ εἰς Ἑλίκην κεκλυσμένα, αἱ δ᾽ ἐνὶ χέρσῳ
> Σάρδιες ἐν βυθίαις εἰς ἓν ἐκεισατέλος.

Lipſius.

3 *Magnetes à Sipylo.*] Strabo. Οὐκ ἄπωθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων, οὐδ᾽ ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη. Καὶ ταύτην δ᾽ ἐκάκωσαν οἱ νεωστὶ γενόμενοι σεισμοί. *Haud procul his urbibus & Magneſia eſt à Sipylo: quæ libera judicata eſt à Romanis. Hanc & terræmotus ii adflixerunt, qui nuper exſtiterunt.* Scitum jam autem duas Magneſias eſſe, à Sipylo, & à Mæandro. Tiberiani nummi exſtant, monumentum benivolentiæ & liberalitatis in adflictas urbes, quibus inſcriptum: CIVITATIBVS. ASIÆ. RESTITVTIS. *Idem.*

Magnetes à Sipylo.] Plinius libro 5, cap. 9. *Smyrnæum conventum, magna pars Æoliæ frequentat: præterque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo.* Ferretus. Magnetes, alii ἐπὶ Μαιάνδρῳ. alii ὑπὸ Σιπύλῳ. Strabo libro 13. & Plinius. Cic. in epiſt. ad Q. Fratrem. Ptolemæus libro 5. *Muretus.* Duæ fuere Magneſiæ: una inter Cayſtrum & Mæandrum, non longe à Trallibus; quæ antiquiſſima, & cum Cumis eodem tempore condita, ut ait Euſeb. de Præpar. Euang. libro 10. cap. 3. Altera Sipylo propinqua. Quod paſſim in Conciliorum tomis obſervari poteſt, in epiſcoporum ſubſcriptionibus. Et ambæ à Magnete lapide dictæ. *Aurelius.*

4 *Temnios.*] Vrbs ipſa Temnus Straboni XIII. *Lipſius.*

Temnios.] *Fuit*, inquit Plinius lib. 5. cap. 30. *in ore Hermi fluvii oppidum Temnos.* Quod oſtendit ejus ætate amplius non fuiſſe. Et fortaſſe ita dicta, quod in ea nemus eſſet deo cuidam dicatum. Fuit autem & alia, ſed Aſiaticam memorat, quia in Aſia quaſſatio, de qua hic loquitur. *Aurelius.*

5 *Philadelphenos.*] In Aſia duæ ſunt Philadelphiæ; una in Cilicia, altera non longe à Tmolo, de qua heic. Vicinæ Tmolo urbes hac clade fuerunt affectæ, non illa Philadelphia quæ in Cilicia. *Aurelius.*

1 *Ægea-*

nos, [1] Ægeatas, [2] Apollonienſes, [3] quique Moſceni
aut Macedones Hyrcani vocantur, & [4] Hierocæſaream,
[5] Myrinam, Cymen, Tmolum, levari idem in tempus
tributis, mittique ex ſenatu placuit, qui præſentia ſpe-
ctaret, refoveretque. delectus eſt M. Aletus à præto-
riis, ne conſulari obtinente Aſiam, æmulatio inter pa-
res, & ex eo impedimentum oriretur. [6] Magnificam in 48
publicum largitionem auxit Cæſar haud minus grata
libe-

1 *Ægeatas.*] *Æge*, inquit Plin. libro 5. cap. 27. *Vrbs Ciliciæ, & oppidum liberum.* Sed quia hæc, quæ in Cilicia, diſtat nimium à loco terræ motu exhauſto, putarem hic debere intelligi iſtos *Ægeatas*, ab *Æge*, quæ ſita ad Hermum fluvium: tamen aliorum ſit judicium: de iſta enim Æge ita Plin. cap. 30. lib. 5. ubi de Æolide: *Æge. Attalia. Poſſidea.* At in Æolide hic terræ motus. *Idem.*

2 *Apollonienſes.*] Multæ Apolloniæ, Pontica, Macedonica, Cyrenaica. Hic Apollonia Troadis, quæ prius Aſſos dicta. Plin. lib. 5, cap. 30. πόλις ἐυνομουμένη, ait Strabo 7. *Idem.*

3 *Quique Moſceni.*] Verius *Moſteni.* quo nomine urbs Lydiæ. *Lipſius.*

Quique Moſceni aut Macedones.] Mentio Moſthenorum ſit Plinio. *Rhenanus.* Si hos confundimus, non amplius duodecim urbes, ut Tacitus voluit, ſed una minus, numerabuntur. Diſtinguendi igitur hi populi, vimque hanc habet particula *aut*, ac ſi dixiſſet, *quique Moſceni, & qui Macedones Hyrcani vocantur.* Sic 4, 63. *Per forma aut ætas*, item, *debilitata vel obtrita*, de diverſis, non de iiſdem, capienda ſunt. *Freinshemius.*

4 *Hierocæſaream.*] A Ptolemæo ponitur inter Aſiæ urbes, in Doride. *Aurelius.*

5 *Myrinam, Cymen, Tmolum.*] Plin. libro 5. cap. 30. *In Æolide ſunt Cyme, Myrina, quæ Sebaſtopolim ſe vocat.* Aurelius. Non ſatis expedio me ex hoc loco, quia *Tmolum* hic inter urbes numerat, qui ſemper ut mons memoratur, nec ullum in eo oppidum reperio. Certe Strabo, qui ſub hæc tempora ſcripſit, hujuſque terræ motus mentionem facit, nullius in eo ædificii meminit, præterquam ſpeculæ cujuſdam Perſicæ, non omiſſurus urbem, ſi qua ibi fuiſſet. Inde aliquando in mentem venit legere, *quique Moſceni* (*Moſteni* ſunt Ptolemæo, Plin. 5, 30. *Moſſini*) *aut Macedones Hyrcani vocantur, & Hierocæſaream, Myrinam, Cymen incolunt.* Sed reclamat Euſebius, qui ad annum MMCCC. inter urbes hoc terræ motu afflictas exſerte *Tmolum* nominat. Nec tamen ſequi ſatis tutum ſit, cum in eadem hiſtoria alibi quoque peccet. Cum enim noſter & Plinius 2, 84. conſenſu tradant de duodecim urbibus, ille tredecim numerat, interque eas neſcio quam *Hyrganiam*, quæ & ipſa nuſquam, quod ſciam, reperitur. Sane campum Hyrcanium Stephanus de urbibus, & Strabo libro 13. agnoſcunt, quem à colonis juſſu Perſarum eo deductis ſic appellatum Strabo ſcribit. In iiſdem locis poſtea Macedones conſediſſe veriſimile eſt, atque ita gente utraque permixta geminarum quoque nomen fuiſſe, ut *Macedones Hyrcani* vocarentur; quomodo & Plinius 5, 29. nominat, quos conſentaneum eſt non unam aliquam urbem, ſed plures eo tractu coluiſſe. *Freinshemius.*

6 *Magnificam in publicum largitionem.*] Quid per hæc verba Tacitus intel-

liberalitate, quod [1] bona Æmiliæ Musæ locupletis intestatæ petita in fiscum, Æmilio Lepido, cujus è domo videbatur; & Patulei divitis equitis Romani hereditatem

intellexerit, non advertunt; quum auctor de nulla alia re, nisi levatis terræ motu adflictarum damnis, hic loquatur aut sentiat. *Freinshemius.*

1 *Bona Æmiliæ Musæ.*] In tenebroso loco collineabo ad scopum. & nescio an tangam. Æmiliam hanc Musam libertam fuisse, id primum pono. argumento cognominis Græci, quod scio notam servitutis. Ideo in Tacito legerim, *Musæ L. locupletis*, id est, Libertæ locupletis, usitata formula scribendi. Sed cur, inquies, bona ejus petita in fiscum? cur non data patrono patronisve, uti lex jubet? Iulianus ait libro 23. de bon. libert. *Si libertus intestato decesserit, patronum aut filium nepotemve ejus ad successionem vocari, indubitatum est.* Vlpianus ait libro 2. de suis her. *Liberto intestato mortuo, primum suis deferri hereditatem verum est: si hi non fuerint, tunc patrono.* Hæc si vera: quis locus potuit esse fisco? An forte nec suus heres huic Musæ, nec patronus super quisquam fuit? Tale aliquid elicias ex Taciti verbis, dum ait, *Lepido concessit, cujus è domo videbatur:* quasi ambiguum de domo patronoque fuisset. Erant autem non Romæ solum, sed & in provinciis Procuratores sive Rationales, qui bona ejusmodi caduca legerent tollerentque. Strabo de Ægypto: Ἄλλος δέ ἐστιν ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων ἐξέτασίς ἐστι. Lipsius.

Bona Æmiliæ Musæ.] Ambigi video cur hæc bona petita in fiscum: & placuisse viris magnis, Æmiliam libertam, & libertam sine patrono fuisse. Hoc postremum causam aliquam dederit confiscandis bonis, quasi vacantibus; illud non item. Nunquam enim jus principi in bona libertorum, sive testamento facto sive intestato morientium, nisi suorum; eodem jure, quo privati utuntur scilicet. Nam de Cerylo Vespasiani non est, quod ita slatuent viri docti, quem certum mihi aut ipsius Vespasiani, aut alicujus è promiximis ejus libertum. Torrentius Latinum vult fuisse: sed in Latini bonis quid juris fisco? Immo libertum Imperatoris ipsius, aut alicujus è propinquis; nam & in libertos propinquorum jus nobis semissis, si moriuntur sine liberis testati; assis, si intestati. §. *multus* Instit. de succ. libert. quod est ex veteri jure, ut docet L. *Liberto* 17. D. de bonis libert. & aliæ. Indeque explicandus & ille locus è Suetonii Nerone; *Ante omnia instituit, ut è libertorum bonis pro semisse dodrans cogeretur ei, qui sine probabili causa eo nomine essent, quo fuissent illa familia, quas ipse contingeret.* Qui locus haud dubie capiendus de libertis, qui sine patrono. Si enim patronus fuit, cur deminutum jus ejus fraudati suo semisse? Et omnino de iis, qui liberti fuerant eorum, quos Tiberius, Caius, Claudius, Nero ipse, nobiles & illustribus è familiis occiderant, bona eorum voluit cogi in fiscum Nero, quasi sua; quippe qui liberti eorum, quos ipse cognatione contingeret: id enim ex nomine apparet. Et hoc est, quod ait, *sine probabili causa:* qui nimirum patronum vivum non haberent, à quo id nomen: nam si habent, nullum jus fisci aut Cæsaris. Semissem quidem habebat jure; sed voluit etiam alterius semissis semissem, hoc est, dodrantem, si ea lectio recta. Nam cedere in bona libertorum quorumlibet jus semissis fisco, divinare est: præcepta enim iis esset omnis testamenti facultas, altero jam semisse debito patronis

tem (quamquam ipse [1] heres in parte legeretur) [2] tradidit M. Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum compererat; *nobilitatem utriusque pecunia juvandam* præfatus. Neque hereditatem cujusquam adiit, [3] nisi cum amicitia meruisset. [4] ignotos & [5] aliis infensos, eoque principem nuncupantes, procul arcebat. Ceterum ut honestam innocentium paupertatem levavit; ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem,

his. Et in eo loco Suetonii, *cogeretur ei*; id est, fisco principis; propria voce cogendi, quam observabis fere semper in hoc jure. Infra libro 5. *Ablata ærario, ut in fiscum cogerentur*, & in D. Marci Constitutione, Institut. de eo, cui lib. cau. bo. add. Non ergo jus fisco aliud in bona libertorum alienorum, quam bonorum vacantium, scilicet idem quod in bona ingenuorum: quo ego jure capio delata Æmiliæ bona ad fiscum, ingenuæ ac sine successione mortuæ. ita enim fit. lib. *Quidam*. §. *quoties*. de legat. 1. & passim apud veteres scriptores. Verum ea restituta Lepidæ, quasi gentili; quippe, cui nomen idem. *Domus* ergo, pro familia, gente; ut sæpe. *Mercerus*.

1 *In parte heres.*] Haud dubium est æquivalentem esse formulam his usitatioribus, *ex parte*, vel *in partem*. Cic. ad Att. 7, 8. *Dolabellam esse video in triente*. Freinshemius.

2 *Tradidit M. Servilio.*] Patuleius duo testamenta fecerat, utrumque rite & recte. Priore instituerat hæredem Servilium, eumque solum & ex asse. Secundo, Servilium & Tiberium pro æquis partibus. Secundo testamento primum infirmabatur; nec dubium est. Tiberius tamen totam hæreditatem Servilio adjudicavit. Quod postea D.D. Severus & Antoninus, in eadem quæstione, judicio suo comprobarunt, §. *sed etsi quis*. Instit. Quib. mod. test. infirm. & hæredem scriptum secundo testamento, hæreditatem totam restituere voluerunt. Sed Tiberius laudabilior; quod hi, nihil de suo, ille jure testamento sibi quæsita largitus est. *Aurelius*.

3 *Nisi cum amicitia meruisset.*] Mur. *nisi quam am.* Rectius sane. At legi etiam poterat, *nisi cujus amicitiam meruisset*. De verbo *merendi* eo significatu ad Plinii & Symmachi Epistolas actum dictumque. *Acidalius*. *Nisi cum*, vel quoties, inquit Tacitus, ab eo scribebatur hæres, à quo id *amicitia*, hoc est, familiaritate aut beneficiis, *meruisset*. Nihil sollicitandum. *Gronovius*.

4 *Ignotos.*] Adulationes aversatus Tiberius, hæres ab ignoto factus, non adiit, quia amicitia judicium defuncti non meruisset. *Vertranius*.

5 *Aliis infensos.*] Hoc Tiberii factum secutis principibus exemplar fuit; & adhuc est, relatumque à Iulio Paulo sententiarum lib. v. cujus verba sunt: *Imperatorem litis causa hæredem institui invidiosum est: nec calumnia facultatem ex principali majestate capi oportet*. lib. XCI. D. de hæredibus instituendis. lib. XXII. D. de jure fisci. *Vertranius*. Pertinax Tiberium imitatus dicebat se *non admissurum hæreditatem ejus, qui litis causa, principem scripsisset hæredem: neque tabulas non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus esset, probaturum. neque ex nuda voce hæredis nomen, neque ex ulla scriptura, cui juris auctoritas desit, aliquid adepturum*. §. ult. quib. mod. test. infirm. En exemplar justi

P & bo-

ronem, [1]Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, [2]Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.
49 Iisdem temporibus deum ædes vetustate aut igni abolitas, cœptasque ab Augusto, dedicavit, [3]Libero Liberæque & Cereri juxta Circum maximum, [4]quam A. Postumius dictator voverat; eodemque in loco ædem Floræ, ab Lu-

& boni principis. Vis ad hæc præclarum verbum? *A bono patre non scribi heredem nisi malum principem*, ait Tacitus in Agricola. *Aurelius.*

1 *Marium Nepotem.*] Hunc Senecæ quoque nominatum arbitror, de beneficiis, 2, 7. *Tiberius Cæsar rogatus à nepote M. Allio pretorio, ut æri alieno succurreret.* Neque ibi *nepotem* pro decoctore & prodigo, cum Mureto capiam, neque putem cum eodem & Lipsio, Tacitum hujus hominis nullam mentionem facere. Potius emendem in Seneca *rogatus à Nepote Mallio* (sive malis ex Taciti scriptura, *Mario*) ut ita cognomen familiæ fuerit *Nepos*. sicuti Corneliis, Liciniis, & Metellis &c. *Freinshemius.*

2 *Q. Vitellium.*] Suetonius in Vitellio cap. II. satis obscure: *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores removerique placuisset.* Lipsius.

3 *Libero Liberaque & Cereri.*] Pro *Libera* Proserpinam accipiendam arbitror. Diodorus in IIII auctor est, ex Iove Cererem Liberum genuisse. In antiquis spectationibus legitur hujusmodi epitaphium. *Fab. Aconiæ. Paulinæ. C. F. Acconii. Catulini. V. C. expræf. consul. ord. uxori. Vetti. Prætextati. V. C. præf. & cons. des. sacratae. apud Eleusinam. deo. Baccho. Cereri. & Corae. sacratae. apud Laernam. deo. Libero. Cereri & Corae. sacratae. apud Æginam. deabus. Taurobolıae. & Hierophantiae.* Alciatus. Sic quoque Livius dixit libro XLI. extremo: *Supplicatio ad Cereris, Liberi, Liberaque fuit.* Ædis autem illius ab A. Postumio votæ, meminit Dionysius libro VI. extremo, & M. Tullius II. de natura Deorum. *Vertranius.*

4 *Quas A. Postumius Dictator.*] Emendo, *quam.* His enim tribus unum templum. A solo Dionysio copiosa lux huic loco, libro VI. de A. Postumio: Ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπετέλει καὶ ναῶν κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. Vovit igitur A. Posthumius, sed dedicavit C. Cassius Consul. Idem Dionysius, fine ejusce libri: Κάσσιος δὲ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόν τε νεὼν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσεν, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις. εὐξαμένου μὲν αὐτὸν Αὔλου Ποστουμίου τοῦ δικτάτορος, &c. *Cassius alter Consul relictus Romæ templum interim Cereris, Liberi, Liberaque dedicavit. quod est in extremo Circo maximo super ipsos carceres situm, votum olim ab A. Postumio dictatore, &c.* Est autem Liber, Bacchus: Libera, soror ejus Proserpina, nati ex Cerere uterque. Ideo ordo decentior in Dionysio, qui matrem religiose ubique præponit, quam in nostro qui posthabuit. Libera autem alias Cora. Lapis Romæ, DEO. BACCHO. CERERI. ET. CORÆ. SACRATÆ. APVD. ÆGINAM. Estque eadem cum Proserpina. E Solino tolli velim glossema cap. XI. *Quem propter est demersum foramen quo Ditem patrem ad raptus*

Lucio & Marco Publiciis ædilibus conſtitutam: &
Iano templum, quod apud forum olitorium [1] C.
Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam pro-
ſpere mari geſſit, triumphumque navalem de Pœ-
nis meruit. [2] Spei ædes à Germanico ſacratur: hanc
Atilius voverat eodem bello. Adoleſcebat interea 50
lex majeſtatis. & Apuleiam Variliam [3] ſororis Augu-
ſti neptem, quia probroſis ſermonibus [4] divum Au-
guſtum, ac Tiberium, & matrem ejus inluſiſſet,
[1] Gæ-

raptus Proſerpinæ liberè exeuntem fama eſt in lucem auſum. ſcribe, *ad raptus Liberæ exeuntem, &c, fama eſt lucem auſum.* Adde Livii locum libro III. *Familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret.* Lipſius.

Quos A. Poſtumius.] Hic devictis Volſcis triumphans, de ſpoliorum decimis ludos & ſacra diis fecit XI talentorum impendio, & ædem locavit Cereris, Liberi, Liberæque. Nam initio belli laboratum erat victus inopia, ideoque inſpectis libris Sibyllinis, voverat dictator, ſi imperii ſui tempore uber proventus eſſet, ſe illis templa ſtructurum, & annua ſacra inſtituturum. Dionyſ. libro 6. Circus autem Maximus, eſt tota illa planities inter Palatinum & Aventinum. *Muretus.*

1 *C. Duillius.*] Ædes Iani ad infimum Argiletum, in foro Olitorio fuit: & ſtructam volunt Livius atque alii à Numa. An aliud ab illo templum noſter igitur intellegit? an reſtitutum, aut amplius ſtructum, à Duillio fuit? Hoc putem. *Lipſius.*

C. Duillius.] Hoc antiquum nomen. Sed ut ex *duello bellum*, ex *duis*, *bis*, ſic ex *Duilio* fecere *Bilium.* Cicero in Oratore. Quintil. lib. I. cap. 4. *Conſuetudo fecit ex duello bellum; unde Duilios quidam dicere Bilios auſi.* Et inde hic conſul ſemper in libris Polybii vocatur Αἴλιος corrupte pro Βίλιος. S. Hieronymus libro I. adverſus Iovinianum. *Duilius qui primus Romæ navali certamine triumphavit, Biliam virginem duxit uxorem.* Vbi Petrus Ciacconus homo admirabili doctrinæ copia præditus, è veteribus libris, non *Duilius*, ſed *Bilius*, legit, & *Biliam* eadem gente, qua virum ſuum fuiſſe ortam judicat. *Duilium* tamen ſæpius legas. Cicero de ſenectute: *C. Duilium M. F. qui Pœnos claſſe primus devicerat.* Ammianus libro 26. *Duilium accepimus veterem poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, ut tibicine lenius præcinente rediret ad ſua poſt cœnam.* At Liv. cum illi perpetuo honorem habitum eſſe narrat. In faſtis quoque Capitolinis & in fragmento nuſquam extat nomen integrum. Horatius: *Bilius in Fauſta Sullæ gener.* Muretus.

2 *Spei ædes.*] Cicero II. de Legibus: *Recte etiam à Calatino Spes conſecrata eſt.* Livius libro XXIII. *Ædem Spei, quæ in foro olitorio eſt, fulmine tactam.* Lipſius.

3 *Sororis Auguſti neptem.*] Vtrius ſororis? Octaviæ majoris, an minoris? Sane de minoris liberis aut conjugio, nihil legi: ſi majoris, oportet aliquam Marcellarum (duæ fuerunt) nuptam in gentem Apuleiam, & liberos habuiſſe. Facit, quod Dio Caſſius duobus locis (lib. LXV. & LXVI.) *Sext. Apuleium*, qui conſul fuit in Auguſti morte, cum συγγενῆ Αὐγούστου appellat, *cognatum Auguſti.* Idem.

4 *Divum.*] Quidam vertunt Impe-

 ratorem,

[1] Cæsarique connexa adulterio teneretur, majestatis delator arcessebat. *De adulterio satis caveri lege Iulia visum: majestatis crimen distingui* Cæsar postulavit; *damnarique* [2] *si qua de Augusto inreligiose dixisset: In se jacta nolle ad cognitionem vocari.* Interrogatus à consule *quid de his censeret, quæ de matre ejus* [3] *locuta secus argueretur*, reticuit: dein proximo senatus die, illius quoque nomine oravit, *ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent.* liberavitque Apuleiam lege majestatis; [4] adulterii graviorem pœnam deprecatus, *ut exemplo*

ratorem, quidam plane prætereunt. Sed illud hic exprimi debuit; quia magis adgravabat intentatum crimen, quod in numerum deorum relatus violaretur, pertinet huc V. 2. vocula *inreligiose.* Sic 1, 73. *violatum perjurio numen Augusti* Rubrio crimini datum. *Freinshemius.*

1 *Cæsarique connexa.*] Duplex crimen in hac inscriptione Majestatis. Prius, convitia in Principes: alterum, adulterium. Quomodo istud? quia, inquit, *Cæsari connexa.* Est enim interpretatio ab ipso Augusto petita, *qui culpam inter viros ac feminas vulgatam* (noster III. Annali) *gravi nomine læsarum religionum, ac violatæ Majestatis, appellabat.* Ita nunc igitur delator Majestatis arcessit, quia cognata Cæsari. *Lipsius.*

Cæsarique connexa.] Sanguine proxima atque conjuncta. Itaque legendum arbitror infra libro 4. *Quia claris majoribus, & Varo connexus.* Non *connixus.* Ferretus. Id est, conjuncta: ut speciem adoptionis spectes, qua Tiberius factus Augusti filius fuit. Præterea Tiberius primo Vipsaniam Varisiæ, deinde Iuliam, Marcellæ Octaviæ filiæ & Varilliæ matris consobrinam, duxerat uxores. *Vertranius.* Antonius Augustinus legebat: *Cæsarique cum nexa adulterio teneretur.* Vrsinus. Familiare Principibus, ut vulgata ac omnia crimina quovis prætextu trahant ad crimen majestatis. Curtius libro x. ubi accusati Cleander, & alii spoliatarum Provinciarum, & per libidines alienatarum: *Rex*, inquit, *cognita causa pronunciavit, ab accusatoribus unum & id maximum crimen esse præteritum, desperationem salutis suæ, numquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Ita D. Augustus adulteria filiæ ac neptis traxit ad crimina majestatis, quod notat Tacitus libro sequenti. Cui prorsus simile istud objectum Apuleiæ. Et ab eadem mente Vellejus indignatur *pœnas pependisse quasi cujuslibet uxore violata, qui Cæsaris filiam & Neronis violassent conjugem.* Mercerus.

2 *Si qua de Augusto.*] At Dio contra, ait omnes, ita volente Tiberio, impietatis accusatos, non modo qui in ipsum, matremve quicquam sequius fecisse aut dixisse arguerentur, quæstionesque ea de causa de servis in capita dominorum habitas: & liberorum etiam ac civium torta corpora: magnisque præmiis affectos accusatores. *Muretus.*

3 *Locuta secus argueretur.*] Muret. *sequius.* Recte. Acidalius. *Secus* quasi maligne, seu inreligiose. *Pichena.*

4 *Graviorem pœnam.*] De hoc loco, & pœna legitima adulterii, dicendum mihi infra libro IV. si tibi cura est vide. *Lipsius.*

Adulte-

exemplo majorum [1] *propinquis suis ultra ducentesimum lapi-*

Adulterii graviorem pœnam.] Relegatio legitima pœna adulterii fuit, ut vel ex Cornelio jam licuit, & observare licebit. Sed si pro nefario scelere nulla fere mitior infligi pœna potuit, quæ nec civitatis, nec alia ulla rei jura læderet, quæret aliquis, cur veluti graviorem Tiberius molliri pœnam à Senatu precaretur. Ego reperio in perpetuum & ad tempus relegatum: potuit ergo Tiberius pro jure affinitatis orare, ne perpetua Variliæ indiceretur relegatio. At exoravit, ne ex vi legis Iuliæ, sed ex more veteri damnata adulterii puniretur: quod datum Cæsaris gratiæ, Apuleiaque Varilia cognatis remissa fuit. *Vetustiores enim*, ait Livius, *mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas. Si nemo erat idoneus suplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Inde est quod Publilia & Licinia nobiles fœminæ, quæ viros suos necasse insimulabantur, causa cognita, cum prætori vades dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt, ut ait Florus ex Livii XLVIII. Inde quoque est, quod *matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, majorum more, de communi sententia coercerent*, auctor fuit Tiberius; teste Suetonio. Quod moris specie retentum ex lege Romuli jus olim fuerat, ex illius verbis: *Adulterii convictam vir, & cognati, uti volent, puniunto.* Verum Apulejæ delator, & extraneus, qui publici judicii accusaret, non defuit. Igitur non debuit cognatis remitti, sine precibus & intercessione Cæsaris, qui fortasse nondum auctor juris ejus extiterat. Sane cum necessarium exilium triplex Martiano sit, nempe certorum locorum interdictio, lata fuga, & insulæ vinculum, l. v. D. de interdictis & releg. cognatis Variliæ suasit Cæsar, eam ultra CC. lapides ab urbe removere; leviori multo pœna, quam si assignata insula, ejus egressu damnatæ interdictum fuisset. Mos autem ille vetus, ut alia pleraque Romanorum instituta, ex Romuli lege regia discendit, de qua hoc sensu Dionysius Antiquitatum libro secundo scripsit. *si mulier aliquid peccasset, ex læsi mariti arbitrio pœnam luebat, & de delictu, quibus erat violata pudicitia, cognati cum ipso cognoscebant.* Quare infra libro tertio decimo: *Plautius prisco instituto propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & insontem nunciavit.* Vertranius.

1 *Propinquis suis.*] Id est, à propinquis. Amat ita loqui noster, ut, *Ceterasque urbes, quæ Macedonibus sita Græca vocabula retinent.* Sueton. in August. c. 1. *Et ostendebatur ara Octavio consecrata.* id est, ab Octavio: nec crede cum interpretibus, rudi illo & ignaro adulandi ævo, Octavio ipsi sacratam aram. Quod ait, exemplo majorum: satis notum est, ex lege Romuli uxorem ita fuisse in manu viri, ut de crimine ejus omni, cum propinquis cognosceret, statueretque. Dionysius auctor l. II. & Cato: *Vir cum divortium facit* (ita ibi leg. est) *mulieri judex procensorque est. imperium quod videtur habet. Siquid perverse tetreque factum est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Livius libro XXXIX. *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent. si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur.* Suetonius in Tiberio: *Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, more majorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit.* Tacitus lib. XIII. *Plautius, prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & insontem nuntiavit.* Adi & Valerium lib. VI. cap. III. *Lipsius.*

 1 *Adul-*

lapidem removeretur, suasit. [1] Adultero Manlio Ita-
51 lia atque Africa interdictum est. De prætore in lo-
cum [2] Vipsanii Galli, quem mors abstulerat, subro-
gando, certamen incessit. Germanicus atque Dru-
sus (nam etiam tum Romæ erant) [3] Haterium A-
grippam propinquum Germanici fovebant: contra
plerique nitebantur, [4] ut numerus liberorum in can-
didatis præpolleret, quod lex jubebat. lætabatur
Tiberius, cum inter filios ejus & leges senatus di-
sceptaret. victa est sine dubio lex; sed neque sta-
tim, & paucis suffragiis: quomodo, etiam cum va-
52 lerent, leges vincebantur. Eodem anno cœptum
in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is na-
tione Numida, in castris Romanis auxiliariis stipen-
dia

1 *Adultero Manlio Italia.*] Hinc Philologus ad jus civile referet, pœnam legis Iuliæ de adulteriis generaliter relegationem scriptam fuisse. Iuliam enim Augusti filiam, & alias complures relegatas in insulam novimus: Manlio ab urbe remoto, nulla insula assignata, Italia & Africa interdicitur; quæ pœna simplex relegatio est, ut ab Vlpiano didici, l. VII. D. de interd. & relegatis. Vnum tamen ex libris civilibus huc translatum volo, quod ex legis præscripto Papinianus creditur respondisse: *Duos adulteris marem & feminam, propter commune crimen simul, non jure, nec à viro postulari convenit.* l. XXXIX. § 6. D. ad legem Iuliam, de adulter. Quare quis Manlium una cum Varilia delatum, ut criminis consortem, non sine auctore negaverit. Cornelius tamen infra libro quarto: *Aquiliam*, inquit, *adulterii delatam, cum Vario Ligure* &c. *exilio puniunt.* & infra; *de adulterio Pulchra & Furius damnantur.* Verum neque delatus cum Aquilia Varus, sed Aquilia ob adulterium cum illo commissum, accusata fuit: quod tamen de Pulchra & Furio non ita liquet. Equidem apud Plinium lib. 4. Epist. refertur ex cognitione Cæsaris damnato adultero, admonitum maritum, ut perageret accusationem: de qua ibi. *Vertranius.*

2 *Vipsanii Galli.*] Quem puto filium fuisse Asinii Galli, & Vipsaniæ Agrippæ filiæ. Nam Gallus post matrimonium Tiberii cum Iulia, à Tiberio vacuam duxerat: unde hic Vipsanius, si bene conjicio, nec erro. *Aurelius.*

3 *Haterium Agrippam.*] Est is, qui supra Tribunus plebis fuit: *Intercessit Haterius Agrippa Tribunus plebei, increpitusque est Asinii Galli oratione.* De propinquitate, nihil mihi compertum. *Lipsius.*

4 *Vt numerus liberorum.*] Non ergo prorsus libera comitia illa patrum, sed devincta lege. Legem quam intellegit, est Papia, quæ in magistratu, & sorte provinciarum, prætulit improlibus eos quibus proles. Noster lib. XV. *Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios: præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emit-*

dia meritus, mox [1] desertor, vagos primum, & latrociniis suetos ad prædam & raptus congregare; dein more militiæ [2] per vexilla, & turmas componere; postremo non inconditæ turbæ, sed [3] Musulanorum dux haberi. valida ea gens, & solitudinibus Africæ popinqua, [4] nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma, Maurosque accolas in bellum traxit. dux & his Mazippa. divisusque exercitus: ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos [5] castris attineret, [6] disciplina & imperiis suesceret: Mazippa levi cum copia incendia, & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque

emitterent manu quos adoptaverant. ubi clare de præturis, ut hic. Simile in Tribunatu. Plinius lib. VII. *Calestrium Tironem familiarissime diligo. ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit: ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Idem.

1 *Desertor.*] Hoc minus esse puto, quam quod Gall. 1. extulit, *revolté.* Rebellis enim est *revolté*, atque hæc toto genere differunt. quum & *desertor* esse possit sine rebellione, & *rebellis* sine desertione. *Freinshemius.*

2 *Per vexilla & turmas.*] Singulis Centuriis singula vexilla erant. Turma est equitum 32. *Muretus.*

3 *Musulanorum dux.*] Ptolemæus vocat, *Μισυλάμιοι*, Plinius, Misulanos. *Lipsius.*

Musulanorum dux.] *Mosulani.* Promontorium est, & emporium haud procul ab Africa deserta. Ptol. *Mossylicum* vocat Plinius. *Muretus.* Duas in his partibus gentes nobiles & vetustas memorat Plinius: unam *Musulanorum*, alteram *Maurusiorum.* Illam exstinctam scribit idem suis temporibus, licet hodie etiam longe clarissima dicatur apud illas gentes, ut ait Leo Africanus. *Aurelius* Lib. IV. Ann. *Musulamos*, eos appellat, quod rectius videtur, ex Ptolemæo. *Pichena.*

4 *Nullo etiam tum urbium cultu.*] Alii hæc omittunt; reliqui sic interpretantur, quasi dictum esset, Musulamos nullas tum urbes incoluisse. quod quidem verum arbitror, sed ulterius quid innuere Tacitum putavi, ut non tantum ipsis nullas urbes fuisse, sed omnino nullas in iis locis, ostendere voluerit: quo non tantum agrestes rudesque hominum mores intelligerentur, sed etiam facilitas arma capiendi, quia scilicet nullus tum per ea loca urbibus, comprimendi procul præsidium foret. Vrbes enim feroces inter nationes conditæ, fræni instar, ad coërcendas eas, habentur. Curtium 7, 10, vide. Movebar etiam eo, quod Tacitus inquit, *nullo tum cultu.* neque vero videbatur simile, ex eo tempore ad ævum usque Taciti, homines eos ex nomadibus oppidanos esse factos. hoc potius, ad reprimendos eos & in officio retinendos, colonias in ea loca fuisse deductas. *Freinshemius.*

5 *Castris attineret.*] *Attinere castris*, est in castris continere, atque coërcere, nec evagari sinere, quod natura & usu gentis erat solitum. *Idem.*

6 *Disciplina & imperiis suesceret.*] Antea *disciplina & imperiis.* Mutavi, volente Tacito, qui, ni fallor, sic perpetuo loquitur. supra lib. 1.

 ver-

que [1] Cinithios haud spernendam nationem in eadem; cum [2] Furius Camillus proconsule Africæ, legionem & quod sub signis sociorum, in unum conductos ad hostem duxit. modicam manum, si multitudinem Numidarum atque Maurorum spectares: sed nihil æque cavebatur, quam ne bellum [3] metu eluderent. spe victoriæ inducti sunt, ut vincerentur. Igitur legio medio, leves cohortes, duæque alæ in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidæ, multosque post annos Furio nomini partum decus militiæ. [4] nam post illum reciperatorem urbis, filiumque ejus Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memoravimus, bellorum expers habebatur. [5] eo pronior Tiberius res gestas apud Senatum celebravit: & decrevere patres triumphalia insignia. quod
53 Camillo ob modestiam vitæ impune fuit. Sequens annus

vernacula multitudo, lascivia sueta. lib. II. *ut suesceret militia.* lib. XVI. *externa superbia sueto.* Pichena. Haud scio an jure mutaverit. nam cur non liceat variare Tacito, & eidem verbo nunc hoc, nunc alio flexu nomen jungere? juxta autem bonum & Latinum *disciplina suescere.* vide ad Livium lib. 31, 35. *Gronovius.*

1 *Cinithios.*] Plinio dicti videntur Ethini. *Lipsius.*

Cinithios.] Lege *Cinyphios.* Sunt autem populi minoris Africæ. Silius: *Cinyphiaque globos dubitarem irrumpere turma.* Muretus. Sunt in Africa *Cinithii*, qui à Ptolemæo *Cinitha* dicuntur, ubi de Numidica Africa, & non longe à Tritone fluvio, ut sunt Cinyphii, à flumine dicti Cinypho. *Aurelius.*

2 *Furius Camillus Proconsul Africæ.*] Et hic, & alibi, ubi vulgo, *Proconsul*, aut, *Proprætor*, Manuscripti habent, *Proconsule*, aut *Proprætore.* quod semel monuisse sufficiat. Simili fere modo lib. XIII. *Romæ Prætor, per provincias, qui pro prætore aut consule essent.* Pichena.

3 *Metu eluderent.*] Optime, id est, ne metu Romanarum virium traherent bellum, nulla copia pugnæ. Assidet huic illud Claudiani, De laudib. Stilic. lib. 1.

——res mira relatu:
Ne timeare, times; & quem vindicta manebat,
Desperare vetas.

Rhenanus tamen, *astu*, maluit. *Lipsius.*

4 *Nam post illum.*] Tamen ex eadem gente duo adhuc triumphi notantur, alter P. Furii de Galleis, anno DXXX. alter L. Furii Purpureonis de hisdem Galleis, DLIII. Hujus autem Camilli, de quo nunc, filius credo fuit, qui imperium temporibus Claudii frustra sibi vindicavit. *Idem.*

5 *Eo pronior.*] Est, qui non cepit vim hujus argumentationis, quæ hæc est: Tiberius claros viros detrecta-

annus Tiberium tertio, [1] Germanicum iterum conſules habuit. ſed cum honorem Germanicus iniit apud [2] urbem Achaiæ Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram viſo fratre Druſo in Dalmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii maris adverſam navigationem perpeſſus. igitur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi: ſimul ſinus Actiaca victoria inclitos, & [3] ſacratas ab Auguſto manubias, caſtraque Antonii cum rocordatione majorum ſuorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Auguſtus, avus Antonius erant, magnaque illic imago [4] triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ urbis datum, ut [5] uno lictore uteretur. Excepere Græci [6] quæ-

re & ſuſpectare ſolitus, hunc ideo pronius extulit, quia hominem nulla eo uſque militari fama, ob unicum hoc prælium ſatis intelligebat, eo gloriæ atque auctoritatis non poſſe aſcendere, ut exinde ſibi periculum haberet metuendum. At ille putabat, Tiberium celebraſſe pronius id factum, tamquam ex animo lætum atque exultantem, quod vir ille contra quam ſpes de eo fuerit, egregium ducem ſe oſtendiſſet. *Freinshemius.*

1 *Germanicum iterum.*] De iſto Germanici Conſulatu marmor Brixiæ. *GERMANICO. CÆSARI. TI. F. AVG. N. PONTIF. Q. COSS. II.* D. D. Aurelius.

2 *Achaia Nicopolim.*] Bene latè *Achaia* nomen ſumit, non pro Græcia ſolum (quod alibi annotamus) ſed pro Epiro, ubi ſane hæc urbs eſt, ab Auguſto ſtructa ad Ambracium ſinum: monumentum ſcilicet victoriæ Actiacæ. Credo ideo, quia illo ævo tota hæc regio uni Præſidi permiſſa, ideoque & nomine uno dicta. *Lipſius.*

Vrbem Achaia Nicopolin.] *Nicopolis*, quæ & *Ambracia* dicitur, quæque extructa eſt ab Auguſto poſt Antonium & Cleopatram victos, in Amphilochia eſt, non in ea quæ vere ac proprie *Achaia* dicitur, quæ eſt in Peloponneſo, ſed totam illam oram inter Macedoniam & Peloponneſum, veteres interdum *Achaia* nomine comprehendebant. Sita autem eſt Nicopolis ad ſinum Ambracium, exadverſum Actio Promontorio. *Muretus.*

3 *Sacratas Auguſto manubias.*] Ex quibus templum Apollini ſtruxit Auguſtus, ludoſque quinquennales inſtituit. Suet. Aug. 18. *Murelus.* Dio lib. 51. ait Auguſtum lapidibus quadratis, locum, in quo tetenderat & caſtra habuerat, à fundamentis ſtruxiſſe, & roſtris captarum navium inſtruxiſſe apud Nicopolim. *Aurelius.*

4 *Triſtium lætorumque.*] Triſtium, ſi Antonium ſpectaret: lætorum, ſi Auguſtum. Et ipſe ab utroque, in utrumque affectus. *Lipſius.*

5 *Vno lictore uteretur.*] Vim terroremque imperii Romani oſtendebant, lictores, ſecures, faſces. Ideo cum, ad empto illo metu, magiſtratus quaſi ad amicos agere volebant, removebant inſigna poteſtatis. Sic An-

¹ quæsitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque præferentes, quo plus dignationis adulatio

tonio olim in eadem urbe (ait Appianus.) Ἔξοδοι ἦσαν αὐτῷ σημείων, σὺν δύο φίλοις ἢ σὺν ἀκολούθοις δύο, εἰς διδασκάλων διαλέξεις ἢ ἀκροάσεις. Et Tiberius Rhodi: *genus vitæ admodum civile instituit, sine lictore aut viatore, gymnasia interdum obambulans.* Sueton. cap. XI. *Idem.*

I *Quæsitissimis honoribus.*] Verbum Sallustianum è secundo historiarum. *Muretus.* Video doctissimos viros illa vetera Atheniensium facta dictaque, ea interpretari, quibus ipsi olim ejusmodi magnorum hospitum adventum honestassent. Nec probo. Rationes in promtu sunt, & recte exputanti, in aperto. An dixerint, olim ejusmodi Principes, majores suos, quorum res florentiores, majore pompa excepisse, nec se imminutis rebus suis, eadem Germanicum nunc posse honestare? Quis credat? Scribit enim hic disertim Tacitus, *quæsitissimis honoribus* Germanicum nunc fuisse affectum. Tales illi sunt, quibus nihil potest addi. Num vero exposuerint historiam ac seriem ejusdem, cujus Germanicus, aut majoris, aut minoris loci Principum, qui aliquando ab Atheniensibus hoc aut simili modo fuerint excepti? Quis credat? Quomodo id fecerit ad horum, quidvis in Germanicum conferre studentium, institutum? Commemoratio parium aut majorum Principum, conjuncta fuisset cum minori æstimatione beneficii, quo nunc à Germanico afficiebantur Athenienses; qui haud dubie hoc summum, & rarissimum voluerunt interpretari: minoribus dicendis, quod quivis videt, nullus hic erat locus. Itaque longe alia mens est Taciti. Quæ ipsa colligi potest, ex his ejus verbis; *quo plus dignationis adulatio haberet.* Quando autem hæc plus habet dignationis? Haud dubie tunc maxime, cum laudatissimi celebratissimique sunt illi, à quibus quæsitissimi ejusmodi honores in alios conferuntur. Pulchrum est à laudato laudari. Tanto major collatus honor est, quanto is, qui confert, major habetur. Intelligebant id Athenienses. Sed & necessarium censebant, Romanis in præsens despecti & contempti. Referantur huc, & cum his contendantur, quæ paulo post sequuntur: *At Cn. Piso* &c. Itaque vetera suorum facta dictaque, inter alia, prætulere, ex quibus, nimirum, constaret; quanta fuisset, vel etiam quantopere nunc æstimanda esset ea respubl. quæ tamen tanta veterum ducum, rerum, consiliorumque gloria atque magnitudine circumfusa, inter omnium maxima & antiquissima nunc haberet, præsentem Germanicum, nobilissimi sanguinis, celebratissimæque virtutis Principem intueri. *Facta* & *dicta* fere quasi solenni formula, conjunguntur, cum de iis sermo est, qui remp. tenuerunt. *Facta* sunt, res ipsæ; *dicta* autem, consilia, sententiæ, auctoritates, atque ejusmodi alia, quæ facta antecedunt. M. Valerius Corvinus apud Livium lib. VII. *Quod meum factum dictumve Consulis gravius, quam tribuni audistis?* ipse Tacitus in Agricola; *Id filiæ quoque uxorique præceperim, ut omnia facta dictaque ejus secum revolvant.* Ann. IV. *facta dictaque Augusti*, conjungit Tiberius ea oratione, qua recusat oblatum ab Hispanis templi honorem. Histor. III. de Antonio Primo: *Omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere.* *Dicta* sunt sententiæ, consilia, quæ si magnifica sint, etiam ab eventu destituta; non minus dignationis habent, & conferunt suis, quam ipsa facta. Quare etiam à factis, hac loquendi ratione distinguntur. Neque publica *dicta* minus quam *facta*, Annalium laudationumque sunt argumentum: &, si, quod

tio haberet. Petita inde Eubœa, [1] tramiſit Leſbum, ubi Agrippina noviſſimo partu Iuliam edidit. tum extrema Aſiæ, Perinthumque ac Bizantium Thracias urbes, mox Propontidis anguſtias, & os Ponticum intrat, cupidine veteres locos, & fama celebratos noſcendi; pariterque provincias [2] internis certaminibus, aut magiſtratuum injuriis feſſas refovebat. atque illum in regreſſu [1] ſacra 54

quod jam dixi, erecta ſint ac heroica, haud minus, quam facta, in auctorum & rerump. gloriam cedunt. Poſſis etiam *dicta*, imperia interpretari. Vt *dicere* ſæpe nihil aliud deſignat, quam imperare: unde *Edicta* & *Dictatorum* nomen. Ita *dicta* accepit Tacitus ſub initium Ann. VI. *Quid illi cum militibus? quos neque dicta, neque præmia accipere niſi ab imperatore par eſſet.* Annius Setinus, Prætor Latinorum, apud Liv. lib. VIII. *Quid abeſt, quin, proditi Sidicinis, non Romanorum ſolum; ſed Samnitium quoque dicto pareamus?* De his plura mihi dicere liceret, niſi manus injiceret compendium hujus, quod jam exceſſimus, noſtri inſtituti. Videt quiſque Taciti mentem, & cur, ac quomodo, veterum Athenienſium *facta dictaque* in medium allata, ad hos quæſitiſſimos, Germanico delatos, honores, plurimum attulerint dignationis. Neque jam neceſſe eſt, eorum conjecturas refellere, qui hunc locum mutare ſunt aggreſſi. *Boxhornius.*

1 *Tranſmiſit Lesbum.*] Quidam interpretatur, prætervectus eſt Leſbum, quod verum potius, quam Latino verbo *tranſmittendi* exacte reſpondens, arbitror. Nam *tranſmiſit Lesbum*, valet, ab Eubœa trajecit in Lesbum. uti ſupra, 1, 5. *Planaſiam vectum*, pro in Planaſiam. *Freinshemius.*

2 *Internis certaminibus, aut magiſtratuum injuriis.*] Cicero ad Q. Fr. lib. 1. ep. 8. *Cujus quidem generis, conſtare inter omnes video, abs te ſummam adhiberi diligentiam, nullum æs alienum novum contrahi civitatibus vetere autem magno, & gravi multas abs te eſſe liberatas urbes, complureis dirutas, ac pœne deſertas, in quibus unam Ioniæ nobiliſſimam, alteram Cariæ, Samum & Halicarnaſſum, per te eſſe recreatas. nullas diſcordias: provideri abs te, ut civitates optimatum conſiliis adminiſtrentur: ſublata Myſiæ latrocinia: cædes multis locis repreſſas: pacem tota provincia conſtitutam: neque ſolum illa itinerum atque agrorum, ſed multo etiam plura, & majora oppidorum, & fanorum furta & latrocinia eſſe depulſa.* Lib. 3. fam. Ep. 1. *Ego autem, cum hoc ſuſcepiſſem, non juſtitia, ſed etiam miſericordia adductus, ut levarem miſeriis perditas civitates, & perditas maxime per magiſtratus ſuos, non potui in illo ſumptu non neceſſario negligens eſſe.* Lib. 6. ad Att. Ep. 2. *Mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ ſunt: omnes ſuis legibus, & judiciis uſæ, αὐτονομίαν adeptæ, revixerunt &c. Mira erant in civitatibus ipſorum furta Græcorum, quæ magiſtratus ſui fecerant, quæſivi ipſe de iis, qui annis decem proximis magiſtratum geſſerant. aperte fatebantur. itaque ſine ulla ignominia ſuis humeris pecunias populis retulerunt.* Quanquam & vox *magiſtratuum* Roma miſſos complecti poſſit. lib. V. ad Att. Ep. 20. *Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus. ibi morati biduum, perilluſtres fuimus, honorificiſque verbis omnes injurias revellimus ſuperiores.* Gronovius.

1 *Sacra*

[1] sacra Samothracum visere nitentem, obvii aquilones depulere. [2] Igitur alio * quæque ibi varietate fortunæ

1 *Sacra Samothracum.*] Samothracia insula non eadem cum Imbrasia, ut censet Musarum decus: nec Imbrasus fluvius sive Parthenius in hac, sed in Ionica Samo, quæ ideo Parthenias dicta, ut discimus ex Strabone, Plinio, & Hygino, Eustathius: Ἡ δὲ Θρᾳκία Σάμος λέγεται, καὶ Σαμοθρᾴκη συνθέτως. Καλεῖται καὶ οὕτω πρὸς διαστολὴν τῆς ἑτέρας Σάμου, τῆς Ἰωνικῆς. Imo tres distinctæ Sami, de quibus docte noster Ortelius in Thesauro Geographico, quem vide. Ideo firmanda in Varrone prisca lectio. *Terra & cælum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi, multis nominibus. Nam neque quas Samothracia* (non *Ambracia*, aut, *Imbrasia*,) *ante portas statuit duas viriles species ahenas, dei magni: neque ut volgus putat, hi Samothraces dii, qui Castor* & *Pollux: sed hi, mas & femina, & hi quos augurum libri scriptos habent sic Divi potes: & sunt pro illis qui in Samothrace* θεοὶ δυνατοί. Initia quæ Varro dicit, sunt hæc sacra, de quibus noster, sacra religiosa in primis etiam apud Romanos. Ideo Poeta satyricus,

> ——— *juret licet & Samothracum*
> *Et nostrorum aras.*

Suidas: Ἐν Σαμοθρᾴκῃ ἦσαν τελεταί τινες, ἃς ἐδόκουν τελεῖσθαι πρὸς ἀλεξιφάρμακον κινδύνων τινῶν. Ἦν δὲ ἐκεῖσε καὶ τὰ τῶν Κορυβάντων μυστήρια, καὶ τὰ τῆς Ἑκάτης. Propter religionem loci, confugiebant illuc olim nocentes, ut colliges ex 11. Anthologiæ, & facto Persei Macedonum regis, apud Livium. Adde Strabonem lib. x. *Lipsius.*

Sacra Samothracum.] Samothrace est insula in mari Ægæo opposita Thraciæ. In ea fiebant mysteria Corybantum, quos & *Cabyros*, & *Telchinas*, & *Idæos dactylos* vocabant, similia orgiis Bacchi, aut Cybeles, tumultus & insaniæ plena, unde κορυβαντιᾶν Aristophani in Vespis, eaque de causa vocat eam Dionysius Κορυβάντιον ἄστυ. Magna in veneratione erant apud veteres: & qui eorum dæmonum nomina edidicerant, in terroribus ea pronunciabant, seque ita putabant tutos fore. Plutarchus πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ᾽ ἀρετῇ. Οἱ ἐκμεμαθηκότες τὰ τῶν Ἰδαίων ὀνόματα Δακτύλων, χρῶνται πρὸς τοὺς φόβους αὐτοῖς, ὡς ἀλεξικάκοις, ἀτρέμα καταλέγοντες ἕκαστον. Quo respiciens Aristophanes in Pace, ita, conspecto bello, vindemitorem loquentem facit: Ὦνδρες τί πεισόμεσθα, νῦν ἀγὼν μέγας. Ἀλλ᾽ εἴ τις ὑμῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ τυγχάνει Μεμυημένος, νῦν ἐστὶν εὔξασθαι καλόν. Cur *Dactyli* dicti sint, causa eleganter à Diomede grammatico refertur. *Muretus.*

2 *Igitur aliaque.*] Turbatus locus, aut mutilus. Si turbatus tantum, sic reponito. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque quæ ibi varietate fortunæ & origine nostri veneranda, obvii Aquilones depulere. Igitur relegit Asiam.* Sed quæ varietas fortunæ aut origo Romanorum in Samothrace? Principium Trojanæ gentis inde: à Trojanis autem Romani. Dionysius lib. 1. Dardanum facit in hanc insulam venisse, quæ tunc Melane dicta; & pulsum inde sterilitate soli devenisse ea Phrygiæ loca, ubi post Troja. Ideo olim Dardania dicta Samothrace, ut Plinius auctor. Bene ergo, *origine nostri.* Sed & Varro 11. Humanarum, *Dardanum deos penates ex Samothrace in Phrygiam, Æneam ex Phrygia Italiam advexisse*, tradidit. Et quædam huic rei suggeret Servius, in illud vatis magni,

> —— *antiquam exquirite matrem.*

Va-

fortunæ & nostri origine veneranda, relegit Asiam, appellit-

Varietatem fortunæ vel ad Dardanum refer; vel ad Romanos, qui ex tam parvis magni. Fieri tamen potest, ut mutilus locus sit, fueritque aliquid de Ilio etiam insertum, fonte non dubio Romulæ gentis. *Lipsius*.

Igitur aliaque quæ ibi.] Arbitror hic à librario factam transpositionem. Vt forsan sic scripserit Tacitus. *Atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem, aliaque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda, obvii aquilones depulere. Itaque relegit Asiam, appellitque Colophona.* Nam, *quæ*, relativum pronomen videtur mihi vacare. Ideo vero dixit, *nostri origine veneranda*, quod Æneas propter oraculi responsum; *Antiquam exquirite matrem*, quum Italiam peteret, profectus ad Thraciam, Samothracas deos sustulerit, & pertulerit secum, propter originem matris. Auctor Servius, exponens illud Maronis carmen Æneidos libro 7. *Rhenanus*. Faërnus locum hunc mutilum, mendosumque ita veteribus libris adjutus restituebat: *Igitur Ilium, aliaque ibi varietate fortunæ, & nostri origine veneranda cum aspexisset, relegit Asiam*, &c. *Vrsinus*. Emendo: *Atque Ilium in regressu, & sacra Samothracum.* Recte enim Ilium in regressu prius habuit objectum, dein Samothraciam. *Colerus*. Asperitas compositionis magnitudini non parum inservit. ὥσπερ γὰρ ὄνομα τραχὺ μέγεθος ἐργάζεται, οὕτω σύνθεσις. Hinc apud Thucydidem compositio τραχύτητος ἔστι μεστὴ, καὶ ὑπερβατική. Qua de re neminem audio, cui sine spe restitutionis hæc deplorata sunt, noster enim asperavit compositionem magnitudinis gratia, quod Thucydides, & ὑπερβατικώτερον fecit. Vel cum doctissimo viro restitue; *Igitur relegit Asiam, aliaque, quæ ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda.*

Nunc recenseamus Germanici navigationem, ut res omnis magis in aperto sit. is ab Ægæo petit Hellespontum, litusque Abydi Asiaticum prius venit, ut viseret loca Trojana: indeque ad aliud vehitur; ubi Sestos erat, ibique adit Byzantium & Perinthum; mox intrat Propontidem, & Euxinum Pontum: postea revertens & Ægæum secans versus Samothraciam, vento reflante ad eadem Asiæ litora jam sibi visa rejicitur: secundum quæ Colophona tendit. hæc omnia Tacitus. At opus inhærere verbis, quæ prægnantia sæpe scribit: *Relegit Asiam*, ut Virgilius, *relegens errata retrorsum littora*. Ilium vero sciunt omnes, Romanorum originem fuisse, fortunæque variantis insigne documentum. *Salinerius*. Corruptus procul dubio locus. Olim voce transposita legebam: *Igitur Asiam, aliaque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda, relegit, appellitque*, &c. at nunc improbo. Existimat Lipsius, fuisse hic aliquid insertum de Ilio, Romulæ gentis fonte. Id suspicor latere in voce, *alia*, quam habet MS. nam ego ejus lectionem fideliter retuli, cum antea non minus corrupte legeretur: *Igitur aliaque quæ ibi*, &c. Forte aliquid tale scripsit Tacitus: *Igitur viso Ilio, quæque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda, relegit Asiam.* Pichena. Locus ab omnibus conclamatus, cui vitam reddo, pollinctoribus abire jussis, & tibicine. Nam ita lego: *Igitur relinquens, quæ ibi varietate fortunæ.* Aurelius. In loco manifeste corrupto quilibet interpres pro captu aut arbitrio suo versatus est. mihi quæ de origine Romana hic inseruntur, haud dubium judicium fecerunt *Ilii* mentionem hoc loco fuisse, ipsiusque veræ scripturæ superesse vestigia, unde haud difficulter eruatur: *Igitur Ilio, quæque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda, relegit Asiam.*

appellitque [1] Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis è familiis, & ferme Mileto accitus sacerdos, numerum modo consultantium & nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua;

Asiam. *Ilio relegit Asiam*; eadem formula loquendi, qua modo *transmisit Lesbum*, ut nimirum utrobique neglecta sit præpositio. Pari modo ellipsis est in his, *Ilio quaque ibi*, pro ab Ilio, & ab iis, quæ ibi. Sic 1, 38. *Exterritis qui obstiterant*, hoc est, illis, qui. Frequenter atque eleganter omittitur *is*, aut *ille*, sequente *qui*: sicut modo notavi ad Curtium in Indice, voce *ille*. Freinshemius. Vox male repetita & nonnihil mutata sensum turbat, legam: *Igitur Asiam quaque ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda relegit, appellitque Colophona.* Navigatio hæc Germanici inter Europam est Asiamque. Supra dictus fuit tramissa Lesbo adiisse extrema Asiæ: sed inde in Europæ oram, ubi Perinthus & Byzantium, perlatus fuit. retroque versus & à Samothrace insula rejectus ventis, qui rursus ipsum in Asiæ oram tulere, ea regione ubi fuit Troja. Vides cur dicat *relegit* & cur *varietatem fortunæ, originemque Romanam* memoret. *Grotius.* Hic locus sine dubio corruptus est & sensum perfectum non habet. Transponere verba, ut facit Lipsius, violentum est. Quare corrigo parvula mutatione: *Igitur aliæ, quæ ibi varietate fortunæ & nostri origine veneranda relegit, Asiamque; appellitque Colophona.* Ach. Harlæus. Subscribo uni Freinshemio, cujus ipsa prorsus conjectura olim & mihi nata est: ut pro *aliaque quæ* sic *Ilio quoque.* Intelligimus Trojæ reliquias conspectas Germanico, non quum transiret angustias Hellesponti, & ad Στόμα Πόντου properaret, ut vult Salinerius (etsi præter ea *extrema Asiæ* a Lesbo contendenti brevis cursus Seston & ad Europæum Hellesponti ac Propontidis latus fuerit) sed regresso, cum & alia superiora lateris Asiatici eum prælegisse otiosius credibile est. Ibi forte navibus ad Sigæum appulsis venit ei in mentem de Samothracum diis venerandis, jamque eo velis, si daretur, & remis; sed illum è Septentrionum filiis præcipue quem Thrasciam vocant, pertinaciter adversus ab incepto desistere compulit. *Igitur Ilio quaque ibi*, hoc est, igitur continuato itinere ab Ilio, quod redux à Bosporo Thracio tenuit, & illis, quæ illic loci, vel quod varia sorte celebris fortunæ ludus fuerunt, nunc splendida regna, nunc rudera & cadavera civitatum, vel quod inde origo Romanæ gentis descendit, conspecta nec sine sacro horrore & religione quadam visenda: his, inquam relictis, ut inceperat, Asiæ oram legere pergit. Ideo *relegit.* Gronovius.

1 *Clarii Apollinis oraculo.*] Strabo tamen, qui huic ætati compar, ita loquitur de hoc oraculo, tamquam nullum tunc fuerit. Κολοφὼν πόλις Ἰωνικὴ, καὶ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν ποτε παλαιόν. Lipsius.

Oraculo uteretur.] Dixit Græcorum more *uti oraculo*, pro *oraculum consulere.* Illi enim dicunt χρῆσθαι. ac mihi videtur exoticum illum Græcorum sermonem imitari voluisse, novitatis aucupio gratiam elocutioni quærens. *Turnebus.*

Colophona, ut Clarii.] Claros navale Colophoniorum. Plin. lib. 2. cap. 103. *In Apollinis Clarii specu lacuna est, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviori vita.* Muretus. Plin. 5, 29.

aqua, [1] ignarus plerumque litterarum & carminum, edit responsa versibus, compositis super rebus quas quis mente concepit. & ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, *maturum exitium* cecinisse. At Cn. Piso quo properantius destinata in- 55
ciperet, civitatem Atheniensium, [2] turbido incessu exterritam, oratione sæva increpat; oblique Germanicum perstringens, *quod contra decus Romani nominis, non Athenienses tot cladibus extinctos, sed colluviem illam nationum comitate nimia coluisset. hos enim esse Mithridatis adversus Sullam, Antonii adversus divum Augustum socios.* etiam vetera objectabat, quæ in Macedones improspere, violenter in suos fecissent: offensus urbi propria quoque ira; quia Theophilum quemdam [3] Areo judicio falsi damnatum, precibus suis non concederent. Exin navigatione celeri per Cycladas, & compendia maris, adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut cum orta tempestas raperet in abrupta, possetque interitus inimici ad casum referri, [4] miserit triremes, quarum subsidio discrimini eximeretur. Neque tamen mitigatus Piso, & vix diei moram perpessus, linquit Germanicum

5, 29. *Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, Haleso affluente: inde Apollinis Clarii famam.* Tertull. de Anima, *Lymphaticos efficit Colophonis scaturigo dæmoniaca.* Euseb. de Præp. Euang. libro 2. cap. 5. *Castalius & Colophonius fontes.* Aurelius.

1 *Ignarus literarum.*] Liberalium studiorum. Etsi alii accipiant pro ipsis elementis. *Freinshemius.*

2 *Turbido incessu.*] Noster Iurisconsultus in L. *Observare.* de offic. Procons. D. *recte*, inquit, *& ordine faciet, si edictum decessori suo miserit*, (loquitur de Proconsule,) *significetque quo die fines sit ingressurus. Plerumque enim, incerta hæc & inopina turbant provinciales.* Aurelius,

3 *Areo judicio falsi.*] Lego, *Areo judicio*, hoc est; judicio Arei pagi. τῷ ἀρείῳ κρίσει. Dicasterii notum nomen est apud Athenas ἄρειος πάγος, ubi capitales causæ cognoscebantur. *Rhenanus.*

4 *Miserit Triremes.*] Alii triremes suas, tamquam omnes, alii quasdam missas interpretantur: neutri absurde. *Freinshemius.* Livius 23, 34, *P. Valerius Flaccus cercuros ad persequendam retrahendamque navem cum*

mi-

cum, prævenitque. & postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium juvando, cum veteres centuriones, [1] severos tribunos demoveret, locaque eorum clientibus suis, vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi, *parens legionum* haberetur. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat; sed exercitio equitum, [2] decursibus cohortium interesse: in Agrippinam, in Germanicum contumelias jacere: quibusdam etiam bonorum militum ad [3] mala obsequia promptis, quod *haud invi-*
56 *to imperatore ea fieri* occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico; sed [4] præverti ad Armenios instantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus, [5] hominum

misisset. Vtrobique intelligitur *aliquot.* Gronovius.

1 *Severos tribunos.*] Vertunt fideles & veteres, sed non ad fidem hic respicitur, verum ad disciplinam. *Freinshemius.*

2 *Decursibus cohortium interesse.*] Alia hæc Decursio ab illa funebri, de qua dixi. Nam hæc exercitii fuit: solita usurpari ter quot mensibus ex institutione divi Augusti. Vegetio Campicursio dicitur: quem vide libro I. cap. XXVII. & libro III. cap. IV. Campestris decursio Suetonio, in Galba: *Campestrem decursionem scuto moderatus.* in Nerone: *Indictaque decursione Prætorianis, scutum sua manu prætulit.* Et sane indecorum, feminam in his spectari, & velut moderari. *Lipsius.*

3 *Mala obsequia.*] Quidam ad Germanicum & Agrippinam referunt, cum ad Pisonem referendum sit, ad cujus obsequia prompti erant etiam in malis rebus. *Malum* est *obsequium*, quod ubi non debet redditur, perversum. Sic *male alacres* sunt 4, 74. perverse alacres; læti, quum minime deberent. *Freinshemius.*

4 *Præverti ad Armenios.*] Ita infra: *Aut si quando ad interna præverterent.* Curtius VI. *Tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus.* Apuleius Apol. II. *Nunc tempus est ad epistolas Pudentillæ præverti.* Plautus & Livius quoque, sed sine præpositione. *Lipsius.*

5 *Hominum ingeniis, & situ terrarum.*] Quid hac Manuscripti lectione melius aut clarius? tamen sive à librariis corrupta, sive à censoribus mutata, sic in vulgatis habebatur: *Ambigua gens ea antiquitus, non modo ingeniis, sed situ terrarum.* Pichena. Opponit terras ingeniis hominum, quæ varia variis locis. Tertull. lib. de Anima. *Thebis hebetes & brutos nasci; relatum est: Athenis sapiendi discendique accutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur præcoce lingua. Comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat: mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* Aurelius.

1 *Pro-*

minum ingeniis, & situ terrarum, quo [1] nostris provinciis late prætenta, penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interjecti, & sæpius discordes sunt, adversus Romanos odio, & in Parthum invidia. Regem illa tempestate non habebant, amoto Vonone: sed favor nationis inclinanabat in Zenonem [2] Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta & cultum Armeniorum [3] æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat. Igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, circumfusa multitudine, [4] insigne regium capiti ejus imposuit. ceteri venerantes regem, *Artaxiam* consalutavere; quod illi vocabulum indiderant [5] ex nomine urbis. At Cappadoces in formam provinciæ redacti Q. Veranium [6] legatum accepere:

1 *Provinciis nostris late pratenta.*] Sic Virgil. dixit *pratentaque Syrtibus arva.* Et Valer. 5. Argonaut.

Horruit immensum Ponti latus, horruit omnis
Armeniæ pratentus Iber.

Idem.

2 *Polemonis regis Pontici.*] Melius, *regis Ponti.* Polemo autem Zenonis Rhetoris filius ad regnum pervenit concessu Antonii & Augusti. de quo vide Dionem in actis anni DCCXXIX. Uxorem habuit Pythodorim: quam mire à prudentia aliisque virtutibus laudat Strabo; & quæ nunc, mortuo marito, præerat rebus regni. Polemoni illi filius item Zeno, qui nunc Armeniæ datus rex. Strabo libro XII. Τῶν δὲ τ Πυθοδώρου υἱῶν ὁ μὲν ἰδιώτης συνδιῴκει τῇ μητρὶ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ νεωστὶ καθέσταται τ μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεύς. Lipsius.

3 *Æmulatus.*] Possit Sallustiano exemplo legi, *æmulus.* *At Pompeius a prima adolescentia, Alexandri regis facta dictaque æmulus erat.* Idem.

4 *Insigne regium.*] Zenonem itaque regem Armeniæ dedit Germanicus, sed sine ullo, ut vides, bello. addo, nec metu belli. Mirum igitur à Suetonio scribi, Cal. cap. 1. Germanicus *ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armenia regem devicisset, Cappadociam in provinciæ formam redegisset, Antiochia obiit.* Quem, sodes, ille regem devicit? auctoritate tota res perfecta, non armis. Videbar apposite corrigere, *dejecisset.* sed nec id plene verum: quia Vonones à Silano dudum regno amotus, ante Germanici adventum. Itaque corrigas potius, *regem dedisset.* Idem.

5 *Ex nomine urbis.*] Mirum. cum jam ante plures reges eo nomine fuerint: & urbs ipsa potius nomen habuit ab aliquo regum, uti Tigranocerta. *Idem.*

6 *Legatum accepere.*] Hiems media est, tamen æstuo. Legatum, inquit, nonne id est, Prætorem sive Proprætorem? Ita enim dicti, qui in Cæsaris provincias missi: & hos omnes legi reperio è Senatu. Si id est:

pere: & quædam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum imperium ſperaretur. Comagenis Q. Servæus præponitur tum primum ad [1] jus prætoris tranſlatis.

57 Cunctaque ſocialia proſpere compoſita non ideo lætum Germanicum habebant, ob ſuperbiam Piſonis, qui juſſus partem legionum ipſe, aut per filium in Armeniam ducere, utrumque neglexerat. [2] Cyrri demum apud hiberna decumæ legionis convenere, firmato vultu, Piſo adverſus metum, Germanicus ne minari crederetur: & erat, ut retuli, clementior. ſed amici accendendis offenſionibus calidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumque & Plancinam, [3] & filios variis modis criminari. poſtremo paucis familiarium adhibitis

quis Dionem nobis conciliet, ſuper eadem re ſcribentem: Κἀκ τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. *Secundum hæc & Cappadocia Romani juris facta, & Equiti regenda permiſſa.* Si enim Equiti, quomodo Legato? Fateor in minores provincias ſæpe Equites miſſos, imo & Libertos; ſed cum Procuratorum titulo, non Legatorum. Tamen à Dione & Tranquillus eſt, in Veſpaſ. cap. VIII. *Cappadociæ, propter aſſiduos Barbarorum incurſus, Legiones addidit, Conſularemque rectorem impoſuit pro Equite Romano.* Ego cenſeam primo quidem Legatum impoſitum: ſed poſt id mutaſſe. Dionem autem oculos habuiſſe in eo quod obtineret, non quod obtinuiſſet. *Idem.*

1 *Ad jus Prætoris.*] Verius eſſet, *Proprætoris:* ſed iſta miſcentur, & paſſim in Tacito Prætor, Proprætor, Legatus, munere eodem. Strabo ad hanc rem: Ἡ Κομμαγηνὴ μικρά τίς ἐστι. Ἔχει δ᾽ ἐρυμνὴν πόλιν Σαμόσατα, ἐν ᾗ τὸ βασίλειον ὑπῆρχε, νῦν δ᾽ ἐπαρχία γέγονε. id eſt: *Comagene, modica regio, urbem munitam habet Samoſata, in qua regia fuit. nunc in provinciam redacta eſt.* Nec moveat te quod Suetonius provinciam eam factam primum vult à Veſpaſiano, cap. VIII. quia Caligula regibus eam iterum tradiderat, ut narrat Dio LIX. *Antiocho*, inquit, *Antiochi filio Comagenem paternum regnum adjectis Ciliciæ maritimis dedit.* Vti ergo Caligula Tiberii: ſic Caligulæ decretum Veſpaſianus reſcidit. *Lipſius.*

2 *Cyrri demum.*] Cyrrum oppidum in Cyrrheſtica, ſeu Cyrriſtica regione Cœleſyriæ, ait Plinius. & ſic à Ptolomæo dicitur, reponiturque inter urbes Syriæ. *Aurelius.*

3 *Et filios criminari.*] Hæc de diſſidio & calumniis inter Piſonem & Germanicum, quique partium utriuſque ibi erant. Sed quomodo *filios* criminantur? ſane unus ibi *M. Piſo* filius: & *Cnæus* alter, *omne hoc tempus in urbe egit.* quod ipſe Tacitus infra libro III. ſcripſit: nec paternæ fortunæ aut crimini potuit adjungi. Vide an non *filium*; niſi & Cnæus Romæ aliquid in Germanicum; aut criminati univerſe ſunt filiorum ſuperbiam, contumaciam, aut tale. *Lipſius.*

1 *Qua-*

tis sermo cœptus à Cæsare [1] qualem ira & dissimulatio gignit: responsum à Pisone [2] precibus contumacibus, discesseruntque [3] opertis odiis. [1] post-

1 *Qualem ira & dissimulatio gignit.*] Forte: *qualem ira dissimulatio.* Muretus. Male & contra mentem Taciti: nam *ira dissimulatio* talis potest esse, ut frontem & verba præferat summopere amantium: at *ira & dissimulatio* est, ubi insignis & nota ira sic insigni comprimitur animo, ut identidem erumpat sese ac male tegat. Accipe igitur, qualem vicissim nunc ira, nunc ejus dissimulatio gignit. qualis solet alternari inter eos, qui eodem tempore eodemque congressu frænos iracundiæ modo relaxant, modo adducunt. *Gronovius.*

2 *Precibus contumacibus.*] Illa contraria videntur, & revera sunt, *contumacia* ac *preces*. Sed ea opposita loquendi ratione uti amat Tacitus & singularem non elegantiam modo, sed vim etiam ista habet in iis sive moribus, sive ingeniis, sive factis, sive dictis describendis, in quibus, diversas ob causas, diversa & contraria concurrunt, & aliquid ex utrisque mixtum est. Ita hic, *Preces contumaces.* Sub initium hujus libri, *segnis equorum cura.* Libro 1. *arrogans moderatio.* Ann. 4. *Ignoti ex fama.* Faciunt etiam huc ista; *sermo cœptus à Cæsare, qualem ira & dissimulatio gignit.* Hoc ipso libro: *Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit.* Et *Adeo vertit ac miscuit ira ac clementia signa.* Annal. III. Et alia ejusmodi infinita. *Boxhornius.* *Precibus contumacibus*, ut Iupiter apud Nasonem, *precibusque minas regaliter addit:* quibus petebat quidem, ne ea, quæ reipubl. causa & ex instituto egisset, in suam contumeliam verteret, (ut Pompeius apud Cæsarem initio belli civilis) simul demonstrabat, si tamen id faceret atque indignaretur, se id susque deque ferre, ut Cicero ad Appium 3. fam. 7. forsan & adjiciebat scire velle, quot sibi sint domini: Tiberio putasse soli rationem actorum reddendam. *Idem.*

3 *Opertis odiis.*] Lego *apertis.* Lipsius.

Opertis odiis.] Eruditissimus vir *apertis.* Ego nequeo videre, quo pacto odia ab eo aperiantur, cujus sermo est, *qualem ira & dissimulatio gignit:* neque facile persuadeat, illum simultatis affectus effudisse, qui precibus contumacibus objecta sibi deprecatur. *responsum à Pisone precibus contumacibus.* Vterque igitur (quantum in se fuit) odia tunc dissimulavere: verum iis invitis emicuerunt quædam scintillæ animi alienati; quem postea Piso detexit, qui alioquin iræ potens non erat. *rarus in tribunali Cæsaris Piso, & si quando adsideret atrox & dissentire manifestus.* Salinerius. *Discesseruntque* reposui. vulgo *discesserantque.* Quod ad vocem *opertis*, mihi quidem Lipsii conjectura valde probatur. Nam ex antecedentibus, & sequentibus mutua odia satis declarantur. Nec ideo *aperta* dicuntur, quia Germanicus & Piso ea patefecerint, inimicitiamque indixerint, sed quoniam & ipsis inter se, & eorum amicis, manifesta erant, licet ab utrisque male dissimularentur. Alteram tamen vocem non sperno, quæ & ipsa commodum sensum habet. *Pichena.* Non sine causa in partes hic itum: nam & altera lectio, *apertis odiis*, similitudinem habet veri. Sed omnibus probe consideratis illam prætuli. *Freinshemius.* Cum ita restet in autographo unico, haud id temere sollicitaverim, facto ex *opertis* contrario ejus *apertis*. Si enim tunc odia palam profitebantur, cur infra sequitur? cap. 70. *componit epistolas, queis ei amicitiam renuntiabat.* extatque diserte libro 6. Ann. cap. 29. hujusmodi demum ami-

¹ postque rarus in tribunali Cæsaris Piso; & si quando adsideret, atrox, ac dissentire manifestus. vox quoque ejus audita est in convivio, cum apud Regem Nabatæorum ² coronæ aureæ magno pondere Cæsari & Agrippinæ,

citiarum direptionem, *finem gratia ponere.* Gruterus. Scio *offensarum operta* in 3 Histor. Attamen omnino Lipsio subscribo, & plane alterum τὸ *opertis* alienum puto. Naturaliter enim evenit, ut ex hujusmodi colloquiis, inter ingenia præsertim dissociabilia, exeant professi inimici. Et tum quæ præcedunt, tum quæ sequuntur, alterum firmant. Si odiis opertis discessissent, lenes querelas expurgatio, hanc ejus qualiscunque acceptio, & rursus aliqua mutuæ fidei species sollicitosque vultus læti excepissent. At hic sermo ita & dissimulatione mixtus, dein preces arrogantes ac nihil cedentis, quid possunt gignere aliud quam odia retecta & apparentia? Iam si nolebat sciri Piso se cum Germanico in gratia non esse, cur rarus in tribunali Cæsaris, cur austerus, cur diversa semper sententia? Stultitiam Cicero vocat *in obscuro odio apertas inimicitias* ostendere 3 Fam. 10. Denique innata utrique indoles, hoc est, & simplicitas Germanici & ferocia Pisonis, satis refutare vulgatum videntur. Quæ Gruterus urget, ad ea responsio facilis. Aliud è colloquio *discedere odiis apertis*, hoc est, ita ut alienatorum animorum signa satis apparuerint; aliud denunciare inimicitias & omnem consuetudinem rumpere. Velim scire Lucullus & Pompeius in Galatia digressine fuerint etiam *opertis odiis*? *Certatum inter imperatores jurgiis*, inquit Vellejus. Item annon postea quoque vixerint *apertis odiis*, quum Pompeius in Provincia Luculli acta rescinderet; Lucullus Pompeii acta confirmari à Senatu prohiberet? Πομπηίῳ δὲ ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ πρὸς Λούκουλλον, ait Plutarchus. Neutrum tamen alteri amicitiam libello renunciasse legimus. Sed *cum finem gratia* ponebant. Sed quibus libuisset; non utique omnes. Sed qui simpliciter in gravissimis offensis agerent. sed non ita præsertime, quos honoris collegium aut provinciæ societas conglutinasset, etiam post manifesta odia. *Gronovius.*

1 *Postque rarus in tribunali.*] Maluit Muret. divisum, *post qua rarus.* Idem in utroque momentum. *Acidalius.*

2 *Corona aurea.*] Coronæ conviviorum è floribus foliisque vulgatæ: non æque ex auro. Quas tamen non solum in illo Orientis luxu, sed etiam Romæ usum aliquem habuisse discas ex Capitolino: qui in Ælio Vero scribit. *Data etiam conviviis aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quinetiam datas lemniscis aureis interpositis, & alieni temporis floribus.* Item Vlpiano, De auro & argenteo legato: *Cedent igitur gemmæ fialis vel lancibus, inclusa auro argentove. sed & in coronis mensarum, gemmæ coronis cedent, & hæ mensis.* At in Ægypto hunc morem Iustinus tangit lib. XVIII. *Missi*, inquit, *à Senatu in Ægyptum Legati, cum ingentia sibi à Ptolemæo rege missa munera sprevissent, interjectis diebus ad cœnam invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris caussa receptas, postera die statuis regis imposuerunt.* Etiam Polybius l. XV. qui ostendit tamen Regibus tantum ex auro dari solere, aliis alias. Itaque narrat de Aristomene quodam, qui Agathocli, etsi non regi, per adulationem ejus generis imposuit: Πρῶτος μὲν γὰρ, inquit, ὢν ἑαυτὸν ἐπὶ δεῖπνον καλέσας

τ᾽ Αγα-

grippinæ; leves Pisoni & ceteris offerrentur; [1] *principis Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari:* abjecitque simul coronam, & multa in luxum addidit, quæ Germanico, quamquam acerba, tolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum 58
Artabano legati venere: miserat [2] *amicitiam ac fœdus* memoraturos, & *cupere* [3] *renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet:*

τὸν Ἀγαθοκλέα, χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων. Ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι: *Primus hic enim Agathoclem ad se in cœnam invitans, auream ei coronam dedit soli omnium convivarum, quod solis regibus tribui mos est.* Neque scio an huc faciat, quod Laërtius in Xenocrate scribit: χρυσῷ στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ᾽ ἄθλῳ πολυποσίας: *aurea corona donatum, in præmium multæ potationis.* Certe ad convivia etiam spectat. *Lipsius.*

In convivio corona aurea magno pondere &c.] Solebant antiqui in compotationibus coronas gestare, ut est apud Aristophanem in Equitibus, ubi Poëta, ὥσπερ (ait) κρανᾶς στέφανον μὲν ἔχων δίψῃ δ᾽ ἀπολωλώς. invehitur enim in Cratinum tanquam ebrium & insanientem. Meminit & Diogenianus, unde Plauti carmen in Pseud. *Quid ego video? cum corona ebrium Pseudolum tuum?* Mentio est etiam Athenæo & aliis auctoribus. *Alciatus.* Æneæ coronæ & corneæ ante aureas Romæ hibernæ, ubi natura flores negaverat, Plinius 21, 2. Sane Crassus Dives primus ex auro & argento invenit, Plin. ib. 3. Licet priore ævo solis diis aureæ darentur, Dio 44. *Aurelius.*

1 *Principis Romani.*] Claret sententia. quasi dicat, luxum illum alienum Romanis moribus, dignum Parthorum. Æmilius tamen hic λεπτολογεῖ, & perdit multa verba. *Lipsius.*

Principis Romani.] Apud Cornelium infra libro 1. Hist. Galba Pisonem adoptans. *Neque hic*, inquit, *ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Sentiebat igitur Piso in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum. quamvis enim principis filius esset Germanicus, tamen esse ejus principis, qui non subjectos ut servos, sed regendos ut liberos & amicos cives suos accepisset. Itaque non dari epulas filio Parthorum regis omnium domini: sed filio principis Romani, amico & prope æquali cum civibus jure viventi. *Ferrettus.* Rectissime, meo quidem animo hæc explicavit Ferrettus hoc loco, mentem Pisonis fuisse, in dandis coronis non adeo magnum fieri oportuisse discrimen inter se & Germanicum, &c. *Freinshemius.*

2 *Amicitiam ac fœdus memoraturos.*] Verbo signato & proprio hac in re usum Tacitum notavimus ad Plautum Pseud. 5, 1, 36. *Gronovius.*

3 *Renovari dextras.*] In fœderibus dextræ, & in dextris religio. Plinius 11. cap. 46. Extant nummi in quibus sunt compactæ dextræ invicem cum hac inscriptione, CONCORDIA. LEGIONVM. Et apud Triumviros, tres manus invicem se tenentes, nequitiæ & sceleris, & tyrannidis fœdus testabantur, cum

 hoc

deret : petere interim, ne Vonones in Syria haberetur, [1] *neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret.* Ad ea Germanicus, de societate Romanorum Parthorumque magnifice; de adventu regis & cultu sui, cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam urbem amotus est. datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliæ Pisonis, cui gratissimus erat, ob plurima officia & dona, quibus Plancinam de-
59 vinxerat. M. Silano, L. Norbano Coss. Germanicus [2] Ægyptum proficiscitur, [3] cognoscendæ antiquitatis. sed cura provinciæ prætendebatur, levavitque [4] apertis horreis pretia frugum : multaque in vulgus grata usurpavit, sine milite incedere,

hoc titulo : *SALVS. GENERIS. HVMANI. Dextra*, inquit Plinius, *osculis aversa aperitur, in fide, recta porrigitur.* Aurelius. Dextras pro fide & fœderibus sumi, notum est, illis præsertim gentibus. vide notata ad Curtium 6, 4. *Freinshemius.*

1 *Neu proceres gentium.*] Legendum, *ne proceres gentium.* Causa cur removeri velit Vononem è Syria, ne dum proceres gentium, Artabanus Persicæ, Germanicus Romanæ, proximi sunt, si propius adsit Vonones, serat inter eos nuntiis è propinquo causas discordiarum. Eo mox amolitus in Ciliciam, & in ejus oram maritimam, quæ remotissima. *Mercerus.* Particula *neu*, sententiam confundit. Censeo legendum, *ne proceres gentium.* vel potius, *ne ii proceres gentium.* Pichena. Nihil mutari placet. Videtur enim & genus τῦ ἐν δίξῃ δεῖν esse, & sermo legibus, pactionibus, conditionibus proprius: *Ne sit, neu faciat*, pro illo, *Ne sit, ubi vetitum faciat.* Quare autem *proceres gentium* Germanicus & Artabanus ingeniosissimo Mercero? Saltem tempus anguste captum, quasi Vonones Artabano tantummodo gravis vicinus, dum ipse & Germanicus in proximo. Quin *proceres gentium* acceperim præfectos & satrapas plurimarum gentium Parthis parentium, & *discordias*, rebelliones, defectiones, dissensiones Parthorum inter sese. Neque aliter Freinshemius, puto. *Gronovius.*

2 *Ægyptum proficiscitur.*] Malim, *in Ægyptum.* Pichena. Frustra. Sic enim loquebantur. Liv. lib. 45. *Ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit.* Iustinus vel Trogus lib. 23. *Vxorem genitosque ex ea duos parvulos Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit.* Et lib. 28. *Cum conjuge & liberis Ægyptum ad Ptolemæum proficiscitur.* Idem.

3 *Cognoscendæ antiquitatis.*] Auditis Principes? imitamini. Hæc cognitio ad gloriam honestumque excitat : hæc parandi vias ostendit. *Lipsius.*

4 *Apertis horreis.*] Publicis, opinor. ubi frumentum asservabant in plebis Romanæ, & quod superesset, in alios usus: At ille, in caritate forte annonæ, indignis indulsit. *Idem.*

1 *Pedi,*

re, [1] pedibus intectis, & [2] pari cum Græcis amictu, [3] P. Scipionis æmulatione; quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque ejus lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit, [4] quod contra instituta Augusti, [5] non sponte

1 *Pedibus intectis incedere.*] Interpretor, incessisse crepidatum palliatumque. Plura in EXCVRS. K. *Idem.*

Pedibus intectis.] Id est, non calceatis, sed soleatis: quippe calceorum aluta tegit pedem, solea nudat. Calceus tibias vestit, solea plantas tantum. *Solea*, ait Verrius Flaccus, *quæ solo pedis subjicitur.* Et ita *Thuscum calceamentum* accipio apud Virg. 8. Æn.

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Quod ex Hesychio probat Turnebus. Suetonius ita scribit de Augusto. *Discalceatus ludis æstivis intererat*, id est, soleatus. Et Asinius Pollio lib. 10. Famil. scribens Ciceroni. *Cum quidem pransus, & nudis pedibus.* Apulejus *nudis & intectis pedibus* dixit 2 Metam. Aliud autem est *mero*, vel *puro pede*. Vt Iuven. Sat. 3. *Observant ubi festa mero pede Sabbata reges.* Nam *merus pes* totus in nudo & purus, nec calceum, nec soleam habet. Prudentius dixit *mero calce*, in Hymno D. Fructuosi. *Stabat calce mero.* Aurelius. Quidam acceperunt pro tectis, qua quidem significatione reperitur etiam, sed hoc loco melior est non tectis. Nec tamen omnino nudis pedibus incedebat, sed calceos apertos gestabat, hoc est, soleas, Græco more. Tertull. de pall. cap. 5. *si quid calceatus induceitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calceis.* Agell. 13, 20. *Omnia ferme id genus, quibus plantarum calces tantum infima teguntur, cetera prope nuda & teretibus habenis vincta sunt, soleas dixerunt: nonnumquam voce Græca crepidulas.* Plura Lipsius ad hunc locum Taciti. Patet hinc cur Francisci sodales appellentur *Nudipedes*. Freinshemius.

2 *Pari cum Græcis amictu.*] Id est pallio. Apulejus enim Græcos quod essent palliati *palliata mendicabula* dixit. Inde palliatæ comœdiæ, non togatæ, quales Afranius fecit. *Aurelius.*

3 *P. Scipionis æmulatione.*] P. Scipionem Africanum dicit, quem etiam eo nomine multi calumniati sunt. Fabius quidem Maximus eum ad corrumpendam disciplinam militarem natum esse dicebat. Liv. lib. 29. *Ipsius enim Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in Gymnasio, libellis etiam palæstraque operam dare.* Magnam autem vim habet ad conciliandam imperatori benevolentiam victus, cultusque similitudo. Sic Alexander victo Dario Persas imitatus est: quo facto Persarum quidem gratiam iniit, sed Macedonum adversus se odium concitavit. Sic Caracalla in Germania, Romano cultu deposito, sagulis argento intextis, Germanorum more utebatur, flavam etiam capiti cæsariem imponens, forsan Germanum in modum. Herodianus lib. 4. *Muretus.*

4 *Quod contra instituta.*] Vide Suet. Tiberio, cap. LII. & quæ dicam ad lib. 1. Histor. *Lipsius.*

5 *Non sponte Principis.*] Non voluntate & permissu principis. Inde infra lib. 4. *Exstructa jam sponte præfecti castra:* hoc est, jussu præfecti. Et alibi: *Proxima sponte inimicorum re-*

te principis [1] Alexandriam introiſſet. nam Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, ingredi ſenatoribus, aut [2] equitibus Romanis inluſtribus, [3] ſepoſuit Ægyptum: ne [4] fame urgeret Italiam, quiſquis eam provinciam, [5] clauſtraque terræ ac maris; quamvis levi præſidio adverſum

recepta, id eſt, volentibus inimicis. *Ferretius.*

1 *Alexandriam introiſſet.*] Suetonius: *Quod vero Alexandriam, propter immenſam & repentinam famam, inconſulto ſe adiiſſet, queſtus eſt in Senatu.* Muretus.

2 *Equitibus Romanis illuſtribus.*] De hoc cognomine equitum intra. *Lipſius.*

Equitibus Romanis illuſtribus.] Ita conjunctim hæc accipienda ſunt; ut quis eques Romanus eſſet, nec ex modicis, ut 1, 75. ſed illuſtribus, ut 4, 58. hoc eſt, qui ex Equeſtri ordine opibus & genere præcellerent, ut explicat Salmaſius in epiſtola ad Gronovium, Elencho Antidiatribes Papinianæ præfixa. Nam hæc interpretatio melior videtur illa Savilis ad H. 1. 11. ubi hunc locum referens, *illuſtres equites* Rom. putat intelligi, qui 16, 17. appellantur *dignitate ſenatoria.* Licet enim hos quam maxime illuſtribus connumerandos arbitrer, tamen præter hos alios quoque gradum hunc pariter exiſtimo. Quo referendos arbitror & *notos equites Rom.* apud Cæſar. de bell. Civ. 3, 71. *Freinshemius.*

3 *Sepoſuit Ægyptum.*] Cum magna pars frumenti, quo pop. Romanus alebatur, Alexandria veheretur, ob idque Alexandrinæ naves cum apparuerant, magno gaudio populum afficerent, ut eſt apud Sen. Epiſt. 78. Auguſtus, imperio proſpiciens, vetuerat, ne quis ſenator, equeſve Romanus inconſulto principe ingrederetur Ægyptum: quod videret in poteſtate ejus fore, fame urgere Italiam, ſeque levi præſidio adverſus ingentes exercitus tueri: ſimulque metuens imperio à ſumma levitate & inconſtantia Alexandrinorum, ut auctor eſt Dio lib. 51. Itaque non à proconſule, aut à proprætore adminiſtrabatur Alexandria, ſed à Iuridico *δικαιοδότῃ*, & à libertis Cæſaris, qui cogendæ pecuniæ publicæ præpoſiti erant, ut eſt apud Strabonem libro 17. Erat autem *Iuridicus*, eques aliquis, non tamen ex illuſtribus, & magna auctoritate præditis, unde eſt Tit. lib. 1. D. *de officio Iuridici Alexandr.* ubi Vlpiani verba ſunt. *Adoptare quis apud Iuridicum poteſt; quia data eſt ei legis actio*, quæ verba nullo ex loco melius intelligi poſſunt, quam ex his, quæ leguntur apud Tacit. l. 12, 60. Addita erat prohibitioni ſuperſtitio: ferebatur enim apud Memphim in aurea columna Ægyptiis litteris ſcriptum, tunc demum Ægyptum liberam fore, cum in eam veniſſent Romani faſces, & prætexta Romanorum. Auctor Trebellius Pollio in libro de 30 Tyrannis. Alexandriam Suetonius in Veſpaſ. vocat *clauſtra Ægypti*, Ammianus *verticem omnium civitatum*, ad finem libri 23. ubi multa de hac urbe narrantur cognitu digniſſima. *Muretus.*

4 *Fame urgeret.*] Ægypti fœcunditas multo maxima: ideoque Cornelius infr. lib. 2. Hiſt. eam appellat *clauſtra annonæ, & vectigal provinciarum:* & alibi, *annona fœcundam.* Item lib. 12. *Africam potius & Ægyptum exercemus.* Ferretus.

5 *Clauſtraque terræ ac maris.*] Intellegit

ſum ingentes exercitus inſediſſet. Sed Germanicus 60
nondum comperto profectionem eam incuſari, Nilo ſubvehebatur, orſus opido à [1] Canopo. Condidere id Spartani ob ſepultum illic rectorem navis Canopum; [2] qua tempeſtate Menelaus Græciam repetens, diverſum ad mare terramque [3] Libyam delatus.

legit Peluſium, Paratonium, & Alexandriam. In Propertio.

Clauſtraque Peluſii Romano ſubruta ferro.

Lipſius.

Clauſtraque terra ac maris.] Rectius erit per appoſitionem legere: *quiſquis eam provinciam, clauſtra terra ac maris.* Sic mox: *Syenen clauſtra olim Romani imperii.* & apud Lucanum *Regni clauſtra Phila.* Grotius.

1 *Canopo.*] Strabo. Κάνωβος δ' ἐστὶ πόλις ἐν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίοις ἀπ' Ἀλεξανδρείας πεζῇ ἰοῦσιν, ἐπώνυμος Κανώβου τοῦ Μενελάου κυβερνήτου, ἀποθανόντος αὐτόθι. Ammianus: *Canopus in duodecimo diſtinguitur lapide, quem ut priſca memoria tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Ibi unum eſt ex ſeptem oſtiis Nili dignitate Alexandrino proximum.* Plinius. Vide Ariſtidem in oratione Ægyptiaca. Æſchylus, Ἔστι πόλις Κάνωβος ἐσχάτη χθονός. Hic Canobus à ſerpente, qui αἱμόῤῥους vocatur, morſus interiit, Nicander in Theriacis. Ælianus de hiſtoria animal. lib. 14. cap. 13. Hujus ſerpentis meminit & Dioſcorides lib. 6, & Galenus libro de theriaca ad Piſonem. *Muretus.*

2 *Qua tempeſtate.*] Sic Cic. 2. de orat. *Qua tempeſtate Paris Helenam,* &c. Vide Euripidem in Helena. *Idem.*

3 *Libyam delatus. Inde proximum.*] Diſpungit doctiſſimus vir aliter atque ad hoc temporis factum: *delatus inde. proximum amnis os,* quaſi Tacitus ſit in manifeſta pugna cum Homero, qui Menelaum dicit, adita prius Ægypto, Sidonios, Erembos, inde Libyam deveniſſe. lib. 4 Odyſſ. 83. Occurrit itaque & ſua diſtinctione Tacitum ſe cum Homero conciliaſſe putat. Verum Germanicus antiquitatis curioſus adit Canopum, quia ibi Serapidis templum, Strabo lib. 17. intrat os Heraclium: deinde viſit veſtigia Thebarum. Hæc aperta ex vetere diſtinctione. At per novam, Heraclium non aditur, & Cornelius non opportune verba facit, unde id nominis ei fluminis oſtio datum ſit. Inſuper quid hoc monſtri? Spartanos Canopum condidiſſe, cum ex Ægypto in Libyam delati ſunt? immo cum ex Græcia illud oſtium Nili tenuere: nec Menelaus Canopo diſcedens in Libyam ſolum defertur, ſed plures per gentes, quibus omiſſis non video cur tantum Libyam nominaverit. Non obſtat, quod objicitur ex verſibus Homeri. Nam non eo ordine aditæ gentes à Menelao, quo ab Homero ſcriptæ ſunt. Phœnice profecto prius (ſi ordini credimus) quam Æthiopes petita fuit, cujus tamen metropolis poſterior recenſetur. Non ergo ad amuſſim hujuſmodi carminum res eſt metienda. De Sidoniis equidem Phœnices loquitur Homerus, idque de Strabone petas, qui rationem reddit, cur generaliter facta Phœniciæ mentione, de Sidoniis iterarit. Adde non inſubide dici poſſe, non ſemel in Ægyptum Menelaum rejectum fuiſſe, antequam in patriam ſe reciperet. De una appulſione, & inde ad alios peregrinatione lib. 3 Odyſſ. 299. Neſtor, qui jam dixerat ſe à Troja ſocium reverſionis habuiſſe Menelaum, primaque tem-

tus. Inde proximum amnis os dicatum [1] Herculi, quem indigenæ ortum apud se [2] & antiquissimum perhibent, eosque qui postea pari virtute fuerint, [3] in cognomentum ejus adscitos. Mox visit [4] veterum Thebarum magna vestigia. & manebant [1] structis

pestate ventum plures ejus naves Cretam, quinque reliquas in Ægyptum disparasse. De altera, & inde in patriam prospera navigatione lib. 4. Odyss. 585. Menelaus, cui perfectis Hecatombis contigit reditus innocuus ab Ægypto, nec per tot varias gentes erravit. Quis neget igitur potuisse Menelaum prius in Libyam Mareotidem deferri, quæ Ægypto finitima? Plinius 2, 2. *ea, quæ sequitur, regio Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina.* Sed quid conjecturis indulgemus? Accepit noster Libyam pro Africa, ut Tertullianus *Æon in Atlantico Libyam aut Asiam adæquans.* Et id voluit, cum Menelaus ex Europa in Africam rejectus est, nempe in Ægyptum ejus Provinciam. *Salinerius.* Hunc locum Iulius Salinerius doctissime defendit. Ideo nihil aliud monebo, nisi quod verbum, *est*, in fine dictionis, sæpissime in Man. signatur hac nota, ℞. Non mirum ergo, si aliquando prætermissum sit à librariis. Hic certe reponerem, *delatus est*. Pichena.

Inde proximum amnis os.] Distinctio vulgata non impedit, neque negat Menelaum è Canopo in Sidonios, Libyamque delatum. Neque Tacito sane propositum bina illa Nili ora, alterum Canopicum, alterum Heracleoticum describere: sed tangit saltem. Neque autem structura orationis ipsius sic distingui patitur; quæ tamen juvanda leviter etiam est insitione particulæ *ad*. Lege: *inde ad proximum amnis os*, &c. Nam ita recte oratio se consequitur: *Nilo subvehebatur, orsus à Canopo*, &c. *Mox visit Thebarum magna vestigia* &c. *Acidalius.* At Tacitus ea particula, qua juvare illum se putat Acidalius, uti noluit: quippe qui ad verba illa, *inde proximum amnis os* intellectum voluit ex sequenti membro τὸ *visit*. quasi esset: *inde visit proximum amnis os dicatum Herculi, mox Thebarum vestigia.* Quod haud scio an satis consideraverit & vir doctus, qui παραφράζει. *Abhinc proximum Nili ostium Heracleoticum appellatur:* quasi rationem hujus vocabuli tantum edat Tacitus; non ipsum os ingressum, & quæ circa occurrerent visenda, adiisse & contemplatum esse significet Germanicum. Immo, *abhinc proximum Nili ostium adiit, Heracleoticum appellatum*, &c. *Gronovius.*

1 *Herculi quem.*] De Hercule Ægyptio videndus Herodotus in Euterpe. Mela libro III. Meminit & Arrianus libro II. de rebus Alexandri. Græcum Herculem suo posteriorem fuisse amplius decem millibus annorum Ægyptii ajunt. Diodor. lib. I. *Muretus.*

2 *Et antiquissimum.*] Comparative dictum cape, *ceteris omnibus antiquiorem.* Non enim ut transferunt, *Ne antiquam* aut *consuetudinem antiquam.* Freinshemius.

3 *In cognomentum ejus adscitos.*] Hisp. *tomaron el mismo nombre*, quo non satis explicatur nominis ejus dignitas, quod non ex arbitrio cujusvis adsumptum est, sed qui digni videbantur, consensu quodam populorum, cognomenti ejus honore Herculi sunt æquati, eique sensui optime servit verbum *adscitos.* Quod tamen & reliqui non satis expressere. Quorum Angl. etiam *cognomention* reddit *surname:* quum Tacito nihil sit aliud, quam *nomen*, ut 4, 65. *Freinshemius.*

4 *Veterum Thebarum.*] Thebæ, quæ

[1] structis molibus litteræ Ægyptiæ, priorem opulentiam complexæ: jussusque è senioribus sacerdotum [2] patrium sermonem interpretari, referebat *habitasse quondam* [3] *septingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu* [4] *regem Rhamsen Libya, Æthiopia, Medisque & Persis, & Bactriano, ac Scytha potitum; quasque terras Suri Armeniique & contigui Cappadoces colunt,*

quæ & ἑκατόμπυλος. unde Iuvenalis, *Atque vetus Thebæ centum jacet obruta portis.* & Diospolis & Heliopolis, antiquitus Ægyptus dicebatur: quod est nomen etiam Nili. Erat autem in Ægypto superiore, quæ ex ea urbe vocatur Thebais, eam urbem condidit Busiris. Ambitus mœnium complectebatur 140. stadia, id est, 20 millia passuum. Strabo ait è vestigiis constare eam longam fuisse circiter 80 stadia. Ex ea prodibant in bellum 20 millia curruum. Homerus ιλ. ι. 182. Eam diruit Cambyses. Videndus Herodotus libro 2. Strabo libro 17. Diodorus in secunda parte libri primi. *Muretus.*

1 *Structis Molibus.*] Intellegit obeliscos. de quorum frequentia & notis consule omnino Ammianum, lib. XVII. atque in hac ipsa re Nos etiam in Ægyptiis ADMIRANDIS. *Lipsius.*

Structis molibus.] Qua voce non tam ædificia vulgaria, ut alia insitatæ magnitudinis, nec ferme ulla re præterquam ipso structuræ luxu commendata, designantur: veluti Pyramides, obelisci &c. *Freinshemius.*

2 *Patrium sermonem.*] Alii omittunt, alii ad Romanum transferunt: quasi respectu Germanici *patrius sermo* dictus foret. quod non ita se habet; verum Ægyptius sacerdos jussus est *suum*, hoc est Ægyptium, sermonem, complexas litteras interpretari Germanico, quod ille, quatenus conjecturæ locus est, non Romana, sed Græca potius lingua fuerit exsequutus. *Idem.*

3 *Septingenta millia.*] Strabo περὶ ἑκατὸν μυριάδας. *Muretus.*

4 *Regem Rhamsen.*] De hac tanta potentia Ægyptiorum nihil legi. nec facile credam. Nam quod Suidas ait, Thulin quemdam Ægyptium regem, usque ad Oceanum imperium tenuisse, à quo dicta sit Thule: quid tam infandum somniavit ullus ægrotus? Nescio an hic sit Rhamses, quo regnante Ilium captum esse vult Plinius libro XXXVI. cap. VIII. ubi tamen leges, *Ramises*, corrupte. *Lipsius.*

Regem Rhamsem.] Eadam dicuntur de Sesostride à Diodoro. *Muretus.* *Armais* apud Iosephum, unde hos reges depromsit Eusebius, frater Sesothios, ipso fratre expeditionem in Asiam faciente, invasit regnum Ægypti: unde postea à fratre expulsus est. Iste *Sesothis* trinominis fuit, teste Manethone. Vocatus enim est *Ramesses*, & prætera *Ægyptus.* Sed Iosephus hæc nomina permiscuit. Nam Sesothis Iosephi est Σέσωστρις Herodoti, & Σεσόωσις Diodori. *Scaliger.* Ῥαμέσης in obelisco apud Ammianum Marcellinum videtur esse, qui *Rhamesses*, seu *Rhamesses* dicitur ab Eusebio in Chronico, & à Iosepho in lib. 2. contra Appionem Ῥαμέσσης & Ῥάμψης. Qui etiam alio nomine Σέθωσις dicebatur, ut docet ibidem Iosephus ex Manethone. Herodotus in lib. 2. *Sesostrim* appellat. Eundem enim esse *Sesothim*, seu *Sethosim* Manethonis cum Herodoti

lunt, [1] *inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuiſſe.* [2] legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quaſque copias frumenti & omnium utenſilium quæque natio penderet, haud minus magnifica, quam nunc [3] vi Parthorum, aut potentia Romana jubentur.
61 Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis [4] intendit animum, quorum præcipua fuere [5] Memnonis ſaxea effigies, ubi radiis ſolis icta eſt vocalem ſonum reddens: [6] disjectaſque inter & vix pervias

doti Seſoſtri ex utriuſque rebus geſtis inter ſe collatis recte probavit Scaliger in Notis ad Euſebium numero 530. Eundem Tacitus in lib. 2. Ann. *Ramſem* vocat. Et de eo ſcribit quæ optime in Seſoſtrem conveniunt. *Valeſius.*

1 *Inde Bithynum, hinc Lycium,*] Referenda hæc ſunt ad populos proxime nominatos Syros, Armenios, Cappadocas: non univerſum Ægyptiorum imperium, quod his finibus velle includere ridiculum eſſet. *Freinshemius.*

2 *Legebantur & indicta.*] De his prioribuſque vide Strabonem in deſcriptione Thebarum l. XVII. qui cum Cornelio Gallo illuc profectus pleraque refert oculata fide: egregius mehercules, & non ad vulgi guſtum ſcriptor. *Lipſius.*

3 *Vi Parthorum.*] *Vim* hic tantum pro imperio, aut potentia, neque ullo alio aſpectu poſitam arbitror; uti ſæpius de ipſis Romanis 3, 60. *Regum etiam, qui ante vim Romanam valuerant, decreta.* H. 4, 69. *Vim Romanam, paciſque bona diſſertans.* Freinshemius.

4 *Intendit animum.*] *Intendere animum* rei cuidam dicitur, non qui deſiderat abſentem, ſed qui conſiderat præſentem. *Freinshemius.* Livius præfat. lib. 1. *Ad illa mihi pro ſe quiſque acriter intendat animum, qua vita, qui mores fuerint.* Gronovius.

5 *Memnonis ſaxea effigies.*] Viſitur, ut Plinius vult, in Serapis templo forma coloſſi: *quem*, ait, *cottidiano ſolis ortu contactum radiis crepare dicunt.* Iuvenal.

Dimidio magica reſonant ubi Memnone chorda.

Dimidium cur vocet, explicat Strabo: Τοῦ δ' ἑτέρου τὰ ἄνω μέρη τὰ ἀπὸ τῆς καθέδρας πέπτωκε σεισμοῦ γενηθέντος, ὥς φασι. qui etiam vidiſſe ſe ait, & cum multis aliis circiter horam primam diei ſonitum aliquem audiſſe. Philoſtratus ab Apollonio eam ſtatuam in Æthiopia viſam ait: & mentitur non inſolens, ſive ipſe, ſive impurus ille magus. Nam certum eſt in Ægypto fuiſſe. Vide præter alios Pauſaniam, in Atticis. *Lipſius.*

Memnonis ſaxea effigies.] Strabo lib. 13. Plin. lib. 10. 26 & 26, 7. Philoſtratus lib. 6, 3. *Muretus.*

6 *Disjectaſque inter & vix pervias.*] Inter incertas & vix penetrabiles arenas. τὸ *disjectas* alii omittunt, alii ad Pyramides hoc vocabulum referunt. Nimirum feſellit eos novitas rei, quum non imaginarentur, quid per arenas *disjectas* intelligendum foret. quod eos docere potuerat recordatio copiarum Cambyſis, in his locis, per diſperſas

pervias arenas inſtar montium eductæ Pyramides, certamine & opibus regum: lacuſque effoſſa humo, ſuperfluentis Nili receptacula: atque alibi anguſtiæ, & [1] profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabilis. Exin ventum [2] Elephantinen ac [3] Syenen, [4] clauſtra olim Romani imperii; quod nunc rubrum ad mare pateſcit. Dum ea 62
æſtas Germanico plures per provincias tranſigitur, haud leve decus Druſus quæſivit inliciens Germanos ad diſcordias; utque fracto jam Maroboduo uſque in exitium inſiſteretur. Erat inter Gotones nobilis juvenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tunc, dubiis rebus ejus, ultio-

diſperſas vento arenas obrutarum, apud Herodot. 3, 26. *Freinshemius.* Haud ſcio, an recte intellexerit; certe loquitur, quaſi nolit intelligi. Quis enim aſſequitur *incertas arenas*? nam *diſperſas* quis non putet paſſim jacentes, aut ſpargente aliquo; ſive is ventus ſit, portatas & paſſim abjectas: ut apud Maronem *pedibus qui ſpargat arenam*, & *ſparſa ad pugnam proludit arena*? Necdum tamen ex his ſcias, quæ ſint Tacito *arenæ disjectæ*. Quo vocabulo ſignificat ille proprium hujus materiæ τὸ ἀσύνδετον, ἀσύγκλειστον, quod ſingula corpuſcula, vel ſinguli pulviſculi ab aliis ſecedunt, eoque ad moliendum aut accipiendo ſuſcipiendoque operi eſt inutilis. Unde ὁ Λόγος. ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, &c. Merito igitur Tacitus ad augendum rei miraculum addit arenas inter *disjectas*, id eſt, ſolutas, diſſociabiles, intractabiles ob ſegregem naturam, tantas moles ſtructas. Nam etſi hæ vento quoque, ut ubique, agitentur & jactentur, non ſunt tamen, ubi ſitæ Pyramides, Garamantum arenæ, quæ caſtra obruere poſſint. *Gronovius.*

1 *Profunda altitudo.*] Ἄβυσσοι πηγαὶ Herodotus. *Muretus.*

2 *Elephantinen.*] Hæc inſula infra noviſſimam cataractam habitatur, & eſt Ægyptiæ navigationis finis. Plin. lib. 5, 9. Strabo lib. 17. *In ea perpetuum eſt ver arborum, ita ut ne vitium quidem palmites decidant.* Idem Plin. libro 16, 21. Eſt autem Elephantina Æthiopiæ vicina, quæ Elephantorum ferax, & non longe à Meroë. *Aurelius.*

3 *Syenen.*] Plin. 12, 4. *Nuper allata Neroni principi Æthiopia formæ raram arborem ebenum ad Meroen uſque à Syene fine imperii &c. eſſe docuit.* Aurelius. In Elephantine puteus, qui indicat incrementa Nili. In Syene puteus, qui indicat ſolſtitium. Ibi dum ſol in Cancro eſt, erecta corpora nullam faciunt umbram. Lucan. lib. 2. *Atque umbras nuſquam flectente Syene.* Muretus.

4 *Clauſtra olim Romani imperii.*] Alio ſenſu *Clauſtra*, quam paullo ante. nam nunc terminum & finem intellegit, qui claudit. Inſertum hoc autem in gratiam laudemque Trajani, qui res magnas geſſit ad Orientem, limitibus imperii ad rubrum mare promotis. Eleganter apud Suidam ſcriptor incertus ſuper hac ipſa re: Ῥωμαίων ἀρχὴ, αὕτη τὰς Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μακεδόνων τῇ ἀρχῇ, μακρῷ ὑπερφέρει, ὁριζομένη πέρα-
τα

ultionem ausus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, corruptisque primoribus ad societatem [1] inrumpit regiam, castellumque juxta situm. veteres illic Suevorum prædæ, & nostris è provinciis lixæ, ac negotiatores reperti, quos jus commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriæ, suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulit.

63 Maroboduo undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. transgressus Danubium qua Noricam provinciam præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *nam multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus,* [2] *Romanam amicitiam prætulisse.* Responsum à Cæsare, *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret:* [3] *sin rebus ejus aliud conduceret, abiturum fide qua venisset.* ceterum apud senatum disseruit, *non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum, aut Antiochum, populo Romano perinde metuendos fuisse.* Extat oratio, qua *magnitudinem viri,* [4] *violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaque in destruendo eo consilia* extulit. Et Maroboduus quidem Ravennæ habitus, [5] si quando insolescerent Suevi, quasi rediturus in regnum ostenta-

τα ἑαυτῆς, πρὸς μὲν ἕω, Ἰνδοὺς καὶ Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ Νεῖλον καὶ καταῤῥάκτας, καὶ λιμνὴν Μαιῶτιν. & reliqua, quæ non dubie adtexit de rebus Trajani. Ita Tacitus libro IV. *Quanto sit angustius imperatum:* præ quam nunc videlicet meo ævo. *Lips.*

Claustra olim.] Præcise de tempore sermo est, quo Germanicus ea loca pervasit: quod tamen nemini eorum qui verterunt licuit exserte dicere. *Freinshemius.*

1 *Inrumpit regiam.*] Boviasmum in Hercynia silva, de quo attuli supra Strabonis verba. *Lipsius.*

2 *Romanam amicitiam prætulisse.*] Male addunt *semper*; nam ad hunc unum casum respicitur, ubi fortunarum suarum perfugium habiturus esset Maroboduus: atque hic ait, se quidem à multis gentibus ultro invitatum esse, sed ad Romanos malle confugere. *Freinshemius.*

3 *Sin rebus ejus.*] Ita manuscriptus, sed subtiliores Grammaticorum regulas fortasse in Tacito requirentes, reposuerunt, *sin rebus suis*, & tamesi supra dixit: *tutam ei honoratamque sedem in Italia fore.* Pichena.

4 *Violentiam.*] Pro robore, fortitudine positam arbitror, ut interdum *ferociam*: male pro crudelitate accipitur. *Freinshemius.*

5 *Ne si quando,*] Aut scribendum

na,

oſtentabatur. ſed non exceſſit Italia per duodevigin-
ti annos; conſenuitque multum imminuta claritate
ob nimiam vivendi cupidinem. Idem Catualdæ ca-
ſus, neque aliud perfugium. pulſus haud multo poſt
Hermundurorum opibus, & Vibilio duce; rece-
ptuſque, forum Iulium Narbonenſis Galliæ colo-
niam mittitur. Barbari utrumque comitati ne quie-
tas provincias immixti turbarent, Danubium ultra
inter flumina [1] Marum & Cuſum locantur, dato
Rege Vannio gentis Quadorum. Simul nunciato 64
regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, decre-
vere patres, *ut Germanicus atque Druſus ovantes ur-
bem introirent*. ſtructi & arcus circum latera templi
Martis Vltoris, [2] cum effigie Cæſarum: lætiore Ti-
berio, quia pacem ſapientia firmaverat, quam ſi bel-
lum per acies confeciſſet. Igitur [3] Rheſcuporim quo-
que Thraciæ regem aſtu adgreditur. Omnem eam
nationem Rhœmetalces tenuerat: quo defuncto Au-
guſtus partem Thracum Rheſcuporidi fratri ejus, par-
tem filio Cotyi permiſit. In [4] ea diviſione arva, & ur-
bes, & vicina Græcis, Cotyi; quod incultum, ferox,
adnexum hoſtibus, Rheſcuporidi ceſſit: [5] ipſorumque
regum

ne, cum diphthongo, ut ſit particula Græca, certe, ſive utique ſignificans. & tum in *habitus* ſubauditur verbum *eſt*, aut ſcribendum, *ne quando*. vel, *ne aliquando*. aut omittendum *ne*, ut legas, *ſi quando inſ. Suevi*. Rhenanus. Mallem *ſi quando*, circumſcriptis duabus illis prioribus litteris. *Ferrettus*. Man. *ne ſi quando*. forte, *ac ſi quando*. Pichena.

1 *Marum & Cuſum.*] Mariſus hic fluvius dictus Straboni libro VII. Maris, Herodoto: Mariſia, Iornandi: Æthico Margus. Retinet nomen hodie, & incolis appellatur Maros. *Lipſius*.

2 *Cum effigie Cæſarum.*] Germanici, & Druſi. *Idem*.

3 *Rheſcuporim.*] Non in alio nomine magis variatum. Dio Ῥασκύποριν, Velleius Rhaſcupolin, Suetonii optimus in Vaticano codex, Thraſcypolin. quomodo & in Livio ſcriptum leges. Lucanus vocat

——— *gelida dominum Raſcipolin oræ.*

De hiſtoria autem ipſa conſule Dionem libro LIV. in actis anni DCCXXXVIII. *Idem*.

4 *In ea diviſione.*] Talis prope diviſio Numidiæ inter Iugurtham & Adherbalem. *Muretus*.

5 *Ipſorumque regum.*] Adeo hoc verum eſt, ut Cotys ille etiam litteris & poëſi excultus fuerit. Ad eum enim eſt elegia IX. Ovidii lib. III. De Ponto;

regum ingenia, illi mite, & amœnum; huic atrox, avidum, & societatis impatiens erat. [1] Sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, [2] vertere in se Cotyi data, & resistenti vim facere; cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, caussas bello.
65 Nihil æque Tiberium anxium habebat, quam [3] ne composita turbarentur. deligit centurionem qui nuntiaret regibus, *ne armis disceptarent*: statimque à Cotye dimissa sunt, quæ paraverat, auxilia. Rhescuporis ficta modestia, postulat *eundem in locum coiretur, posse de controversiis colloquio transigi.* nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent, acciperentque. Rhescuporis sanciendo, [4] ut dictitabat, fœderi, [5] convivium adjicit; tractaque in multam noctem lætitia, per epulas ac vinolentiam incautum

to; & in hujus regno Vates ille exsulavit. quod scire volo juventutem. *Lipsius.*

Cessit, ipsorumque regum ingenia.] Nec constructio satis concinna, nec sententia satis expedita. Lege, *Rhescuporidi cessit, ut ipsorum regum ingenia, illi quippe mite & amœnum; huic atrox* &c. Comparat enim ingenio ipsorum regum cum ingenio subjectarum regionum. *Acidalius.*

1 *Sed primo subdola.*] Restitui illud, *sed*, ex Manuscr. Antea, *& primo.* Pichena.

2 *Vertere in se Cotyi data.*] Livius lib. 24. *Deponendaque tutela, quæ ipsi cum pluribus communis erat, in se unum omnium vires convertit.* Suetonius Vesp. 4. *Ut primum provinciam attigit, proximas quœque convertit in se.* Gronovius.

3 *Ne composita turbarentur.*] In universum accipe. ridicule enim ad Thraciam tantum trahas cum nonnullis. Scilicet ea cura quietum sollicitabat. *Freinshemius.*

4 *Ut dictitabat.*] Vulgo imminuta syllaba, *dictabat*: quam manuscripti auctoritate reposui. *Pichena.*

5 *Convivium adjicit.*] Iosephus Scaliger ad Varronem ait, Tacitum hoc verbo: *adjicit*, alludere voluisse ad *cœnas abjiciales*: quæ erant quoties aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. idque dicebant, epulum, aut cœnam adjicere. Idem sentit Fulvius Ursinus, in appendice ad Petrum Ciacconium de triclinio. Acuta quidem interpretatio: sed an vera, judicium aliorum erit. Nam cum *adjiciales cœnæ* propriæ essent Augurales, seu Pontificiæ, ut ex Plinio, ac Varrone colligitur, nulla est in hoc Taciti loco de Sacerdotibus mentio. nisi dicas, hic de sanciendo fœdere

incautum Cotyn, & postquam dolum intellexerat, [1] *sacra regni, ejusdem familiæ deos,* & [2] *hospitalis mensas* obtestantem, catenis onerat. Thraciaque omni potitus, scripsit ad Tiberium, *structas sibi insidias, præventum insidiatorem*: simul bellum adversus Basternas, Scythasque prætendens, novis peditum & equitum copiis sese firmabat. Molliter rescriptum, *si fraus abesset, posse eum innocentiæ fidere: ceterum neque se, neque senatum, nisi cognita caussa, jus & injuriam discreturos. proinde tradito Cotye veniret, transferretque invidiam criminis.* Eas litteras Latinius Pandus proprætor Mœsiæ, cum militibus quis Cotys traderetur, in Thraciam misit. Rhescuporis inter metum & iram cunctatus, maluit patrati, quam incepti facinoris reus esse: *occidi Cotyn* jubet, *mortemque sponte sumptam* ementitur. Nec tamen Cæsar placitas semel

fœdere agi, ac fœdera sacrosancta haberi: ergo tanquam religiosum convivium appellari posse; quod admodum frivolum videtur. *Pichena.* Vellem hoc Scaligero non venisset in mentem. Satis enim multos traxit etiam doctos viros. At sciant tirones *adjiciales cœnas* esse nugas meras. *Aditiales* dicendum, ut P. Faber, Gruterus, Lipsius monuere, ab aditu Sacerdotii, vel adeundo sacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *senatus senati* dicebant. Et interpres optimus Suetonius in Claud. cap. 9. qui *aditialem* interpretatur, quæ daretur *pro introitu sacerdotii.* Gronovius. Fœdera sine sacrificio non fiebant, nec sacrificia sine convivio. Euseb. de Præp. Euang. ex Apollinis verbis; cap. 4. libro 4. Plaut. in Amph. *Vt re divina facta, mecum prandeat.* Idem in Rud. *Quod prandium obsecro te? Nempe rem divinam facit hic.* Apul. 9. Met. *Dominus aditum sacrificales epulis cum sacerdotibus Dei canitabat.* Aurelius.

1 *Sacra regni.*] Quid vocat *sacra regni*? Puto ea quæ adhibito sacrificio de regnorum statu fiebant. Forsan etiam dixit *sacra regni*, quod reges sacri, de sacris regni & arcanis, Deos consulerent. Forsan etiam, quod arcano quodam & sacro fœdere omnes reges inter se sint colligati. *Aurelius.* *Regnum* hic absolute capiendum est, non ad Thraciam restringendum. *Sacra regni*, sunt fas & jura, & honores consensu gentium regibus tribui solita. *Omnibus* enim *gentibus*, ut gravissimus auctor Cicero pro L. Manilia cap. 9. adfirmat, *regale nomen magnum & sanctum videtur*: Sallust. fragm. 6, 9. *Illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Hoc igitur voluit Cotys, sanctos & inviolabiles esse reges: nec sine sacrilegio lædi. eoque provocari regiorum deorum iram, si quis adversus eos quid audeat. Ii *βασίλειοι θεοὶ* sunt Plutarcho de fortun. Alex. 2, 14. & aliis quos citat Brissonius lib. 2. de regno Persarum. *Freinshemius.*

2 *Hospitales mensas.*] Notum de jure hospitii, diisque hospitalibus, qui sacra mensæ tueri putabantur, sicuti *regii dii* sacra regni. *Idem.*

semel artes mutavit, sed [1] defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, [2] Pomponium Flaccum [3] veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiæ præfecit.
67 Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, [4] & quanto longius abscedebatur apertiore custodia; postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab

1 *Defuncto Pando.*] Quidam interpretantur: cum decessisset provincia. Sed alii rectius *defunctum* accipiunt pro *mortuo*. Fefellit priores vetus reip. forma, quum annui prætores essent, & administratione finita, provincia decederent. Hujus igitur generis hunc quoque Pandum fuisse putaverunt. Sed errant: nam Augustus (qui hæc mutavit) quos suis provinciis præficiebat, *ὥστε ὑπαχθῆναι τῇ τῶν ἀντιστρατήγων χρηματίσαι, καὶ ἐπὶ πλείω καὶ ἐνιαυσίου χρόνον ἐφ' ὅσον ἂν ἑαυτῷ δόξῃ, ἄρχειν ἐποίησεν*, ait Dio lib. 53. iis *vocabulum* Proprætorum *dabat*; *& pro arbitrio suo tempus imperii eorum continuabat.* Iam vero id *quoque morum Tiberii fuisse* scimus, *continuare imperia; ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus, aut jurisdictionibus habere.* Tac. 1, 80. *Freinshemius.*

2 *Pomponium Flaccum.*] Est ipse de quo Ovidius libro IV. de Ponto eleg. IX.

Præfuit his, Græcine, locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Getas.

Atque idem præfuit postea Syriæ, ut scribit noster l. IV. *Lipsius.*

Pomponium Flaccum.] Vellej. *Quo ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotyis, consortisque ejusdem imperii, evocavit? Singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponii consularis viri, nati ad omnia quæ recte facienda sunt, simplicique virtute merentis semperque captantis gloriam.* Muretus. Is est Tiberii compotor, & (ut ait Cicero de Antonio) compransor & collusor, quod noctem continuumque biduum, epulando potandoque cum Tiberio consumpsisset. Fuit, ni fallor, consul cum C. Cælio Rufo, Dio libro 57. Erat enim, ut puto, scribit Ovidius in libris de Ponto. Ad Pomponium patrem refero, quod scribit Horat. Sat. 4. libro 1. *numquid Pomponius istis Audiret leviora, pater si viveret.* Nam loquitur de ebrio filio, qui noster est Flaccus. *Aurelius.*

3 *Veterem stipendiis.*] Legendum puto, *veterem stipendii*. phrasi Corneliana. Vide quæ notavi in lib. 12 in verbis, *vetus operis ac laboris.* Pichena. Absolute dictum arbitror, pro viro qui multa stipendia militiæ expleverit, non qui in eo loco militaverit, ut quidam. *Freinshemius.*

4 *Et quanto longius abscedebatur.*] Ita Manuscriptus. &, ut mihi videtur, melius, quam vulgo *abscedebat.* Pichena.

1 *Trebel-*

ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis [1] Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores [2] Marcum Lepidum [3] Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interficitur.
Per idem tempus Vonones, quem [4] amo- 68
tum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. [5] specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem

1 *Trebellienus.*] *Trebellianus*, quidam; quod per analogiam videatur rectum; ut Iulianus, Æmilianus, à Iulio, Æmilio, sic Trebellianus à Trebellio. Vnde & *Trebellianum* SCtum non *Trebellienum*, apud ICtos. *Freinshemius.* Quasi non perinde per analogiam dicerentur, *Allius Allienus*, *Nasidius Nasidienus*, *Aufidius Aufidienus*, *Gallius Gallienus*, *Bellius Bellienus*, & hujusmodi infinita. Sic *Matius Matienus.* Et tamen *Matianum malum* dicebant, *Gronovius.*

2 *M. Lepidum.*] Valerius Maxim. libro IV. cap. IV. *Cum Ptolemaus rex tutorem populum Rom. filio reliquisset, Senatus M. Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream misit: amplissimique & integerrimi viri sanctitatem, reip. usibus & sacris comparatam externa procurationi vacare voluit, ne fides civitatis nostra frustra petita existimaretur.* Iustin. lib. XXX. *Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli administraret.* Exstant & denarii argentei cum inscriptione, M. LEPIDVS. PONT. MAX. TVTOR. REG. in parte versa, caput turritum, subscriptum, ALEXANDREA. *Lipsius.*

3 *Ptolemai.*] Ptolemæus Philopator ex Arsinoë Ptolemæum Epiphanem suscepit: quem moriens quinquennem reliquit. Ejus ætas cum contemptui esset, cumque Antiochus Magnus avunculus regno ipsius insidiaretur; missus à S. P. Q. R. M. Lepidus, qui & pupillum tueretur & regnum. Polybius, Iosephus, Iustinus. Sic etiam Antiochi regis impuberi filio tres tutores missi sunt à Senatu. Zonaras. *Muretus.*

4 *Amotum in Ciliciam memoravi.*] Pompeiopolim, supra. Sueton. paullo aliter hæc narrat, & cum Tiberii probro: *Sed & Vononem Parthorum regem, qui pulsus à suis quasi in fidem populi Romani cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliavit perfidia, & occidit.* Vt Taciti narratio est, Imperator extra culpam. *Lipsius.*

5 *Specie venandi. Omissis.*] Possis dubitare, annon potius sit distingui: *conatus est. Specie venandi, omissis maritim. locis*, &c. *Acidalius.* Potius an non delendum τὸ *est*, & continua ora-

amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox [1] Remmius Evocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transfigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vo-
69 noni inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem [2] contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem [3] tentabantur. Dein Piso abire Snria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro inco-

oratione faciendum: *inde in Albanos Heniochosque ad consanguineum sibi regem Scytharum conatus, specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit*. Gronovius.

1 *Remmius evocatus.*] Ita cognominatus forsan, quod ejus avus, aut pater, ex illa legione fuisset, quæ dicta est *Evocatorum*: quippe à Iulio Cæsare militia soluta, & in Campania Capuæ degens, ab Octaviano Cæsare iterum coacta est, & sub signis locata: quæ operam ei navavit egregiam, fida sane & fortis legio. Dio 45. *Aurelius.* Hoc *Evocatum* vulgo majuscula E scribunt, & pro nomine proprio habent: eademque opinio tenet omnes interpretes. Mihi non hominis, sed muneris aut conditionis vocabulum est visum. Dio libro 45. *καὶ τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα, οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν. Et Evocatorum seu Vocatorum cohors, quos Ἀνακλήτους aliquis Græce appellet, quia militia defuncti rursus ad ipsam revocantur.* Talis apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 91. *Erat Crastinus evocatus.* Talis ille, cujus nomen non proditur, H. 1, 46. à quo Laco præfectus est confossus. quo & ipso loco pro nomine viri proprio perperam habetur à versionibus. *Freinshemius.*

2 *Contumeliæ.*] Non solum verbis inferuntur, ut senserunt interpretes, sed etiam factis. Ita leg. 38. §. 1. de adult. incestum stuprum appellatur *contumelia sanguinis*. Et apud nostrum 14, 31. quum regias mulieres verberibus adfectas, stupris pollutas, propinquos regis inter mancipia habitos memorasset, ea cuncta *contumeliæ* vocabulo complectitur. Sic *injuriæ* mox 3, 13. *Idem.*

3 *Tentabantur.* * *Dein Piso.*] Ad eam quam posui notam, suspicio mihi est, ne quid desit. non enim satis plena videtur narratio. *Lipsius.*

Dein Piso abire.] Non frustra hic deesse quæpiam notavit Lipsius. Tamen videatur sic satis integer locus esse, si pro *Dein* legas *Denique*. Hæc enim particula non raro sic usurpatur, ubi omnia sigillatim narrare non libet, & ad exitium rei properamus. *Acidalius.*

3 *Ad-*

incolumitate ſolvebantur, [1] admotas hoſtias, ſacrificalem apparatum, [2] feſtam Antiochenſium plebem, per lictores proturbat. Tum [3] Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rurſum Germanico acciderat. ſævam vim morbi augebat perſuaſio veneni à Piſone accepti: & reperiebantur [4] ſolo ac parietibus [5] erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici [6] plumbeis tabulis inſculptum, ſemuſti cineres, ac [7] tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis ſacrari. ſimul miſſi à Piſone in-

1 *Admotas hoſtias.*] Sacrorum verbum eſt. Suetonius in Caligula, *Admota altaribus victima, ſuccinctus poparum habitu.* Idem ſignificat, quod Tibullo & aliis, ſtatuere ad aram. *Lipſius.*

2 *Feſtam Antioche.*] Læto habitu, & candidatam. *Idem.*

3 *Seleuciam.*] Plures Seleuciæ, atque adeo in ipſa Syria. Sed hanc puto, quæ *Pieria* cognominatur Straboni, Ciceroni, Polybio, Ptolemæo. Nam in litore maris eſt, parabatque navigationem Piſo: tum etiam haud procul Antiochia, à qua veniebat. *Idem.*

4 *Solo ac parietibus.*] Muretus, *parietinis* conjicit. *Idem.*

Solo ac parietibus.] Muret. *Parietinis.* Cauſam ſatis evidentem non habet. *Acidalius.* Muretus mallet, *ſolo & parietinis.* aliquanto rectius. *Pichena.* Nam intra parietes recondita erant defunctorum hominum corpora. D. Hieron. cap. 40. In Ezechielem. Cum, inquit, *eſſem Romæ puer, & liberalibus ſtudiis erudirer, ſolebam cum ceteris ejuſdem ætatis & propoſiti, diebus Dominicis, ſepulchra Apoſtolorum & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſæ, ex utraque parte ingredientium per parietes haberent corpora ſepultorum.* Et ſane hypogæa illa ita fuere exſtructa, ut in parietibus haberent fornices excavatos, & concameratos, in quibus aut urnæ, ut in urnis cineres defunctorum, quos cremaverant, aut corpora in loculis poſita. *Aurelius.*

5 *Erutæ humanorum corporum reliquiæ.*] Dio ſic expreſſit, Ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Sunt hæ perſuaſiones à vulgo; & ideo vanæ. Appuleius callide deſcripſit III. Mileſiar. *Inſtruxit feralem officinam omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus calvis, deſletorum, ſepultorum etiam cadaverum expoſitis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnoſi (vel etiam carioſi) clavi pendentium; alibi trucidatorum ſervatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Ita nos eum locum totum emaculamus. *Lipſius.*

6 *Plumbeis tabulis.*] Aliquando adamantinis. Papinius 2. Theb. *Infauſtas percuſſum adamanta figuras.* Aliquando etiam cereis. Ovidius, *Phœnicea defixit nomina cera.* Sed plumbeis utuntur, non cereis hodie, quo tam facile illa nomina non deleantur. Vocat autem Appuleius 3. *laminas litteratas.* Aurelius.

7 *Tabe obliti.*] Malim, *tabo.* Lipſius.

70 incusabantur, ut [1] valetudinis adversa rimantes. Ea Germanico [2] haud minus ira, quam per metum accepta; *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimæ conjugi? quid* [3] *infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare & urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura.* [4] componit epistolas, *quis amicitiam ei renunciabat.* Addunt plerique jussum *provincia decedere.* nec Piso moratus ultra, navis solvit, moderabaturque cursui,

Tabe obliti.] Forte *tabo*, etsi hoc quoque legitur. *Muretus.* Semicremati cineres, ac tabe sanieque illiti. *Sanguinem* pro *tabe*, falso posuerunt, item *cineres*, quales hic intelligantur, an omnes ceperint, dubito: intelliguntur autem corporum humanorum, pro instituto illius ævi crematorum, reliquiæ. *Freinshemius.*

1 *Ut valetudinis adversa rimantes.*] Illud *ut* hanc vim habet, ut non omnino rem adfirmet, verum aliorum opinionem indicet. *Ut rimantes*, est tamquam qui rimarentur. non ergo tamquam explorata re, adseveranter verti debuit. *Idem.*

2 *Haud minus ira quam per metum.*] Sed utroque modo æqualiter. Recte fecerunt, qui hæc invertunt, & sic exponunt, *Haud minus metu quam per iram.* & certe sequentia volunt, hunc potius inesse sensum: quem & figura hæc loquendi facile patitur. Sicut in his Senec. Epist. 19, 19. *tam hominum, quam urbium fata volvuntur.* Sensus est, non hominum modo, verum etiam urbium. *Freinshemius.*

3 *Infantibus liberis.*] *Infantes* hic quoque appellantur, qui loqui possunt, modo septennibus minores sint. ut l. 1, §. *sufficit*, de administr. tut. & l. 18. C. de jure deliber. definitum est. Neque sane credibile est, de Iulia tantum nuper 2, 54. nata solicitum fuisse, de Cajo tum ferme septenni, aut Agrippina ferme trienni (Sueton. Calig. 7.) quia forte loqui tum poterant, non fuisse. *Idem.*

4 *Componit epistolas.*] Mox ex veteri illa & simplici vita: qua receptum, amicitiam & inimicitiam promptam habere in ore & in fronte. Adi EXCURS. in *L.* Lipsius.

Componit epistolas, quis amicitiam ei renuntiat.] Quare? Ut sic etiam, harum, scilicet, epistolarum auctoritate, probari posset venenum Germanico insidiis Pisonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipsius in Excursibus, ex auctoribus Romanis. Addo ex Græco illustrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lysias orat. VII, in qua Accusator ad familiares obtrectatores; *χρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ κακῶς λέγειν, ἢ μὴ συνεῖναι. Καὶ ταῦτα, φανερῶς ἀπειπόντας ὁμιλίαν. Oportebat enim vos aut non conviciari, aut me non uti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati.* Et sub finem idem ille, *ἐγὼ τοίνυν ἑκὼν ὑμῖν ἐξίσταμαι τῆς φιλίας. Lubens itaque amicitia jus vobis remitto.* Et addit rationem, non videre se, quid obfuturum sibi sit, si illorum obtrectatorum careat familiaritate; neque quid profuturum, si ea diutius fruatur. *Boxhornius.* Miram causam epistolæ hujus. Quasi renuntiandæ amicitiæ non sit alia ratio, quam suspicio

sui, [1] quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset. Cæsar paulisper ad spem erectus, 71
dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, justus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me [2] parentibus, liberis, patriæ, [3] intra juventam præmaturo exitu raperent: nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus vestris relinquo, referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meæ, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, [4] muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu; sed quæ voluerit meminisse, quæ mandaverit exsequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: [5] vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis,* Osten-

spicio accepti veneni. Tacitus ipse satis significat, quid spectarit Germanicus, nempe ne limen obsideretur; ne pasceret oculos inimici, si quid sibi accideret: ne conjux & liberi essent in ejus ditione. Hoc scilicet agebat, ut è vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piso, sive, adjectum fuerit, decederet provincia, sive non adjectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicit domo; qui domo, & locis suæ potestatis, ut Augustus Cornelio Gallo domo & suis provinciis interdixit, Sueton. cap. 66. *Gronovius.*

1 *Quo propius.*] Bene, suo quodam sensu. quid si tamen, *properius*? Lipsius.

2 *Parentibus, liberis.*] Atqui unica parens supererat. Antonia mater, Druso pridem functo. *Idem.*

3 *Intra juventam.*] Romano more. quibus juventa finiebatur anno XLV. *Idem.*

4 *Muliebri fraude.*] Plancinam intellege: nec Liviam omitte. quam certum mihi est huic sceleri fuisse architectam. *Idem.*

Muliebri fraude cecidisse.] Respexit fortasse Tacitus ad verba Herculis furentis apud Sophoclem in Trachiniis, à Cicerone lib. II. Tuscul. relata:

Hos, non hostilis dextra, non terra edita
Moles Gigantum, non biformato impetu
Centaurus, ictus corpori inflixit meo, &c.
Sed fœminea vis, fœminea interimor manu.

Iterum Tacitus: *Flebunt Germanicum etiam ignoti*, Sophocles: *Gentes nostras flebunt miserias.* Pichena.

5 *Vindicabitis vos.*] Id quoque antiqui moris. Ita Lysias Oratione XXI. contra Agoratum; *Ceram ferate antem,*

Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, [1] dextram morientis contingentes,
72 *spiritum ante quam ultionem amissuros.* Tum ad uxorem versus, *per memoriam sui, per communes liberos* oravit, *exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret.* Hæc palam, & alia secreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, [2] ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effu-

rem, inquit, *mea Dionysodorus res suas domesticas, ut sibi visum est, ordinavit; & Agoratum hunc suæ mortis causam esse dixit; mandavitque mihi, & huic fratri suo Dionysio, & omnibus amicis, ut Agorati scelus in se perpetratum ulciscerentur; & uxori suæ, quam ex se gravidam credidit, mandavit: ut, si masculum pareret, ipsi nato indicaret, patrem ejus ab Agorato esse interfectum, juberetque injurias ab ipsa, velut homicida, acceptas persequi.* Græca apud oratorem ipsum legantur. Nihil similius his morientis Germanici mandatis. *Boxhornius.*

1 *Dextram morientis contingentes.*] Quæ sedes fidei. Sed & apud Xenophontem Cyrus moriens hortatur amicos ut dextram suam contingant. *Εἴτις ἂν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω.* *Lipsius.*

Dextram morientis contingentes.] Valer. 5, 2. ait Masinissam à Manilio Proconsule Africæ petiisse, ut ad se morientem, Scipionem Æmilianum sub eo militantem mitteret; *feliciorem suam mortem futuram ratus, si in complexu dextra ejus, supremum spiritum, ac mandata posuisset.* Et eodem lib. cap. 1. ubi de Alexandro Macedone. *Quamquam violentia morbi dilabebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere vellent, porrexit.* Aurelius.

Morientis.] in hoc non leve pondus est. scelestius enim habetur morientem fallere: itaque male qui neglexerunt. *Freinshemius.*

2 *Ingenti luctu.*] Sueton. Calig. 5. *Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusve adversus nos bellum esset, velut in domestico communique mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbam posuisse, & uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus. Regum etiam Regem, & exercitatione venandi, & con-*

effugerat. Funus [1] sine imaginibus & pompa, per laudes, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. [2] Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, [3] haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem, etiam si temeritas abfuerit, [4] præpeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si [5] solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset.* Corpus antequam 73

convictu Megistanum abstinuisse quod apud Parthos justitii instar est. Muretus.

1 *Sine imaginibus.*] Germ. scutum & galeam interpretatur. Apparet eum ignorasse morem Romanum, quo majorum effigies in cera expressas servabant in atriis ædium. Quo respicit notus Iuvenalis Sat. 8, 19. versus

Tota licet veteres exornent undique cera
Atria.

Ex his autem atriis petebantur præferebanturque exornandis posterorum exequiis. hic & 5, 76. unde apud Valer. Max. 8, 15. *Africanus imaginem in cella Iovis opt. max. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ gentis celebrandum est, inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur.* Plin. 35, 2. *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* præmittitque has imagines in atriis fuisse custoditas. *Freinshemius.*

2 *Et erant qui formam.*] Videtur deesse particula, *ob*, legendumque; *Et erant qui ob formam, ætatem, &c.* & ita legebat Danesius. *Ursinus.*

3 *Haud multum triginta annos egressum.*] Obiit Germanicus anno XXXIV. vitæ acceptæ. *Lipsius.*

4 *Præpeditusque sit.*] Hic mihi non satisfaciunt, qui in hunc sensum hæc exponunt; & sine dubio subjugasset Germanias, nisi præpeditus fuisset: quum hoc dicat auctor, non minus bellatorem eum habitum, atque Alexandrum, quamvis fuerit præpeditus Germaniam subjugare, quod ipsi alias facile fuisset, tot jam victoriis afflicto hoste: idem igitur sensus est, qui supra 2, 41. *bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.* Freinshemius.

5 *Solus arbiter rerum.*] Livius lib. 9, *Et quo sint mirabiliores, quam Alexander, aut quisquam alius rex; denos, vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plusquam annuum consulatum gessit: ab tribunis plebis delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum causa revocati sunt; in ipso conatu rerum circumegit*

quam cremaretur nudatum in foro Antiochienſium, qui locus ſepulturæ deſtinabatur, [1] prætuleritne veneficii ſigna, parum conſtitit: nam ut quis miſericordia in Germanicum, & præſumpta ſuſpicione, aut favore in Piſonem pronior, diverſi interpreta-
74 bantur. Conſultatum inde inter [2] legatos, quique alii ſenatorum aderant, *quiſnam Suriæ præficeretur.* & ceteris modice niſis, inter Vibium Marſum, & Cn. Sentium diu quæſitum: dein Marſus ſeniori, & acrius tendenti Sentio conceſſit. Iſque infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ percaram [3] nomine Martinam in urbem miſit, poſtulantibus Vitellio ac Veranio, ceteriſque qui [4] crimina & accuſationem tamquam adverſus receptos jam reos inſtrue-
75 bant. At Agrippina, quamquam defeſſa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans, aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, & liberis; miſerantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantis gratantiſque aſpici ſolita, tunc feralis reliquias*

ſit annuus: collega nunc temeritate, nunc pravitate, impedimento aut damno fuit: male geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tironem, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperunt. At, Hercule, reges non liberi ſolum impedimentis omnibus, ſed domini rerum temporumque, trahunt conſiliis cuncta, non ſequuntur. Gronovius.

1 *Prætuleritne veneficii ſigna.*] Multi adfirmant. Plinius lib. XI. *Cor negatur cremari poſſe in iis qui cardiaco morbo obierunt, aut veneno interempti. Certe exſtat oratio Vitellii qua reum Piſonem ejus ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamque teſtatus non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris comburi.* Lipſius.

2 *Legatos.*] Dubitari poteſt legatine legionis ſoli intelligantur, an præter hos alii, qui proconſulibus ex veteri more adjungi ſolebant, ut 4, 56. quos à legatis legionum diverſos fuiſſe certum eſt. *Freinshemius.*

3 *Nomine Martinam.*] Sic & infra id nomen ſcribi video. Sed cum provincialis, id eſt, Syra, fuerit hæc venefica, nomen non Romanum, ſed Syriacum requiro. Id vero eſt *Martha*: quomodo & illa divinacula Syra dicta eſt, quæ Marium ſectabatur. vide Plutarchum. *Grotius.*

4 *Crimina & accuſationem inſtruebant.*] Quod Tacitus *crimina inſtruere* dicit, id Vlp. in l. 2. §. pen. de adult. *accuſationem parare, & probationibus inſtruere atque munire.* *Inſtruere* inquam, nam profecto diſconveniens vox eſt, adeoque ipſi propoſitæ definitioni contraria, quæ vulgo legitur, *inſtituendo.* Freinshemius. Leg. 1. de Fide inſtr. *Inſtrumentorum nomine ea omnia*

quias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & [1] *infelici fecunditate fortunæ totiens obnoxia.* Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *excessisse Germanicum.* Quo intemperanter accepto, cædit victimas, adit templa: neque ipse gaudium moderans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum amissæ sororis tum primum [2] læto cultu mutavit. [3] Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta* 76
illi legionum studia, repeteret provinciam non jure ablatam, & vacuam. Igitur *quid agendum* consultanti, M. Piso filius *properandum in urbem* censebat: *nihil adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecillas aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non pœnæ: & ademptione provinciæ, satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares amor prævaleret.* Contra Domitius Celer ex intima 77
ejus amicitia disseruit: *Vtendum eventu. Pisonem, non Sentium, Suriæ præpositum: huic fasces & jus prætoris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat,* [4] *quam justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & proprias*

omnia accipienda sunt quibus causa instrui potest. Leg. 1. D. de leg. Corn. de fallis. *Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui ob instruendam advocationem testimonia ve pecuniam acceperit.* Cic. pro Cluent. *Cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset.* Plin. 10. Ep. 85. *Vt longiorem diem ad instruendam causam darem.* Gronovius.

1 *Infelici fœcunditate fortunæ.*] Toties enim poterat in fortunæ injurias incurrere, quoties pepererat. *Ferretius.*

2 *Læto cultu mutavit.*] Quasi in gratulatione, aut quasi voti damnata. Vide Festum, in verbis, Minuitur luctus. Quis autem fœminæ tristis, quis lætus cultus; nos in EXCVRS. quærimus, in M. Lipsius.

3 *Adfluebant.*] Hoc verbo copia aliorum super alios venientium exprimitur. *Freinshemius.*

4 *Quem justius arma oppositurum quam qui.*] Exiguum quidem mendum erat in Man. Sed nimis audaci manu sanatum fuit. nam cum in eo legeretur: *quem justius arma oppositurum, qui legati;* &c. ego nihil aliud immutans, nisi, *quam,* pro, *quem,* locum ni fallor, in suam sanitatem restitui. *Pichena.* Hanc esse lectionem manuscripti sui indicavit Pichena. ipse bene emendasse videtur *quam justius arma,* &c. *quam* pro quanto. ut in

semel artes mutavit, sed [1] defuncto Pando, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, [2] Pomponium Flaccum [3] veterem stipendiis, & arta cum rege amicitia, eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Mœsiæ præfecit.
67 Flaccus in Thraciam transgressus, per ingentia promissa, quamvis ambiguum & scelera sua reputantem, perpulit, ut præsidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, suadendo, [4] & quanto longius abscedebatur apertiore custodia; postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. Accusatus in senatu ab

1 *Defuncto Pando.*] Quidam interpretantur: cum decessisset provincia. Sed alii rectius *defunctum* accipiunt pro *mortuo.* Fefellit priores vetus reip. forma, quum annui prætores essent, & administratione finita, provincia decederent. Hujus igitur generis hunc quoque Pandum fuisse putaverunt. Sed errant: nam Augustus (qui hæc mutavit) quos suis provinciis præficiebat, *τούτους ἐπικαλεῖσθαι τῇ τῶν ἀντιστρατήγων χρῆσθαι· καὶ ἐπὶ πλείω καὶ ἐνιαυσίου χρόνον ἐφ' ὅσον ἂν ἑαυτῷ δόξῃ, ἄρχειν ἐποίησεν*, ait Dio lib. 53: iis *vocabulum* Proprætorum *dabat; & pro arbitrio suo tempus imperii eorum continuabat.* Iam vero *id quoque morum Tiberii fuisse* scimus, *continuare imperia; ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitibus aut jurisdictionibus habere.* Tac. 1, 80. *Freinshemius.*

2 *Pomponium Flaccum.*] Est ipse de quo Ovidius libro IV. de Ponto eleg. IX.

Præfuit his, Græcine, locis modo Flaccus, & illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Getas.

Atque idem præfuit postea Syriæ, ut scribit noster l. IV. *Lipsius.*

Pomponium Flaccum.] Vellej. *Quo ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotyis, consortisque ejusdem imperii, evocavit? Singulari in eo negotio usus opera Flacci Pomponii consularis viri, nati ad omnia quæ recte facienda sunt; simplicique virtute merentis semperque captantis gloriam.* Muretus. Is est Tiberii compotor, & (ut ait Cicero de Antonio) compransor & collusor, quod noctem continuumque biduum, epulando potandoque cum Tiberio consumpsisset. Fuit, ni fallor, consul cum C. Cælio Rufo, Dio libro 57. Et ad eum, ut puto, scribit Ovidius in libris de Ponto. Ad Pomponium patrem refero, quod scribit Horat. Sat. 4. libro 1. *Numquid Pomponius istis Audiret leviora, pater si viveret.* Nam loquitur de ebrio filio, qui noster est Flaccus. *Aurelius.*

3 *Veterem stipendiis.*] Legendum puto, *veterem stipendii.* phrasi Corneliana. Vide quæ notavi in lib. 1. in verbis, *vetus operis ac laboris.* Pichena. Absolute dictum arbitror, pro tiro qui multa stipendia militiæ expleverit, non qui in eo loco militaverit, ut quidam. *Freinshemius.*

4 *Et quanto longius abscedebatur.*] Ita Manuscriptus. &, ut mihi videtur, melius, quam vulgo *abscedebat.* Pichena.

ab uxore Cotyis, damnatur, ut procul regno teneretur. Thracia in Rhœmetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur: iisque nondum adultis [1] Trebellienus Rufus prætura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo majores [2] Marcum Lepidum [3] Ptolemæi liberis tutorem, in Ægyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus, atque illic fugam tentans, an ficto crimine, interfi-
citur. Per idem tempus Vonones, quem [4] amo- 68
tum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochosque, & consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. [5] specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petiit: mox pernicitate equi ad amnem

1 *Trebellienus.*] *Trebellianus*, quidam; quod per analogiam videatur rectum; ut Iulianus, Æmilianus, à Iulio, Æmilio, sic Trebellianus à Trebellio. Unde & *Trebellianum* SCtum non *Trebellienum*, apud ICtos. *Freinshemius.* Quasi non perinde per analogiam dicerentur, *Allius Allienus*, *Nasidius Nasidienus*, *Aufidius Aufidienus*, *Gallius Gallienus*, *Bellius Bellienus*, & hujusmodi infinita. Sic *Matius Matienus.* Et tamen *Matianum malum* dicebant, *Gronovius.*

2 *M. Lepidum.*] Valerius Maxim. libro IV. cap. IV. *Cum Ptolemæus rex tutorem populum Rom. filio reliquisset, Senatus M. Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis consulem ad pueri tutelam gerendam Alexandream misit: amplissimique & integerrimi viri sanctitatem, reip. usibus & sacris comparatam externæ procurationi vacare voluit, ne fides civitatis nostræ frustra petita existimaretur.* Iustin. lib. XXX. *Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutoris nomine regnum pupilli administraret.* Exstant & denarii argentei cum inscriptione, M. LEPIDUS. PONT. MAX. TUTOR. REG. in parte versa, caput turritum, subscriptum, ALEXANDREA. *Lipsius.*

3 *Ptolemæi.*] Ptolemæus Philopator ex Arsinoë Ptolemæum Epiphanem suscepit: quem moriens quinquennem reliquit. Ejus ætas cum contemptui esset, cumque Antiochus Magnus avunculus regno ipsius insidiaretur; missus à S. P. Q. R. M. Lepidus, qui & pupillum tueretur & regnum. Polybius, Iosephus, Iustinus. Sic etiam Antiochi regis impuberi filio tres tutores missi sunt à Senatu. Zonaras. *Muretus.*

4 *Amotum in Ciliciam memoravi.*] Pompeiopolim, supra. Sueton. paullo aliter hæc narrat, & cum Tiberii probro: *Sed & Vononem Parthorum regem, qui pulsus à suis quasi in fidem populi Romani cum ingenti gaza Antiochiam se receperat, spoliavit perfidia, & occidit.* Ut Taciti narratio est, Imperator extra culpam. *Lipsius.*

5 *Specie venandi. Omissis.*] Possis dubitare, annon potius sit distingui: *conatus est. Specie venandi, omissis maritim. locis*, &c. *Acidalius.* Potius an non delendum τὸ *est*, & continua ora-

amnem Pyramum contendit, cujus pontes accolæ ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis, à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur. mox [1] Remmius Evocatus priori custodiæ regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit: unde major fides, conscientia sceleris, & metu indicii, mortem Vo-
69 noni inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones aut urbes jusserat, abolita, vel in contrarium versa cognoscit: hinc graves in Pisonem [2] contumeliæ, nec minus acerba quæ ab illo in Cæsarem [3] tentabantur. Dein Piso abire Syria statuit; mox adversa Germanici valetudine detentus, ubi recreatum accepit, votaque pro inco-

oratione faciendum: *inde in Albanos Heniochosque ad consanguineum sibi regem Scytharum conatus, specie venandi, omissis maritimis locis, avia saltuum petit.* Gronovius.

1 *Remmius evocatus.*] Ita cognominatus forsan, quod ejus avus, aut pater, ex illa legione fuisset, quæ dicta est *Evocatorum*: quippe à Iulio Cæsare militia soluta, & in Campania Capuæ degens, ab Octaviano Cæsare iterum coacta est, & sub signis locata: quæ operam ei navavit egregiam, fida sane & fortis legio. Dio 45. *Aurelius.* Hoc *Evocatum* vulgo majuscula E scribunt, & pro nomine proprio habent: eademque opinio tenet omnes interpretes. Mihi non hominis, sed muneris aut conditionis vocabulum est visum. Dio libro 45. καὶ τὸ τῶν Ἠουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα, οὓς Ἀνακλήτους ἄν τις ἑλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας, ἐπ' αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν. *Et Evocatorum seu Vocatorum cohors, quos Ἀνακλήτους aliquis Græce appellet, quia militia defuncti rursus ad ipsam revocantur.* Talis apud Cæsar. de bell. Civ. 3, 91. *Erat Crastinus evocatus.* Talis ille, cujus nomen non proditur, H. 1, 46. à quo Laco præfectus est confossus. quo & ipso loco pro nomine viri proprio perperam habetur à versionibus. *Freinshemius.*

2 *Contumeliæ.*] Non solum verbis inferuntur, ut senserunt interpretes, sed etiam factis. Ita leg. 38. §. 1. de adult. incestum stuprum appellatur *contumelia sanguinis.* Et apud nostrum 14, 31. quum regias mulieres verberibus adfectas, stupris pollutas, propinquos regis inter mancipia habitos memorasset, ea cuncta *contumeliæ* vocabulo complectitur. Sic *injuriæ* mox 3, 13. *Idem.*

3 *Tentabantur.* * *Dein Piso.*] Ad eam quam posui notam, suspicio mihi est, ne quid desit. non enim satis plena videtur narratio. *Lipsius.*

Dein Piso abire.] Non frustra hic deesse quæpiam notavit Lipsius. Tamen videatur sic satis integer locus esse, si pro *Dein* legas *Denique.* Hæc enim particula non raro sic usurpatur, ubi omnia sigillatim narrare non libet, & ad exitium rei properamus. *Acidalius.*

3 *Ad-*

incolumitate solvebantur, [1] admotas hostias, sacrificalem apparatum, [2] festam Antiochensium plebem, per lictores proturbat. Tum [3] Seleuciam digreditur, opperiens ægritudinem, quæ rursun Germanico acciderat. sævam vim morbi augebat persuasio veneni à Pisone accepti: & reperiebantur [4] solo ac parietibus [5] erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones, & nomen Germanici [6] plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres, ac [7] tabe obliti, aliaque maleficia, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi à Pisone in-

1 *Admotas hostias.*] Sacrorum verbum est. Suetonius in Caligula, *Admota altaribus victima, succinctus poparum habitu.* idem significat, quod Tibullo & aliis, statuere ad aram. *Lipsius.*

2 *Festam Antiocho.*] Læto habitu, & candidatam. *Idem.*

3 *Seleuciam.*] Plures Seleuciæ, atque adeo in ipsa Syria. Sed hanc puto, quæ *Pieria* cognominatur Straboni, Ciceroni, Polybio, Ptolemæo. Nam in litore maris est, parabatque navigationem Piso: tum etiam haud procul Antiochia, à qua veniebat. *Idem.*

4 *Solo ac parietibus.*] Muretus, *parietinis* conjicit. *Idem.*

Solo ac parietibus.] Muret. *Parietinis.* Causam satis evidentem non habet. *Acidalius.* Muretus mallet, *solo & parietinis.* aliquanto rectius. *Pichena.* Nam intra parietes recondita erant defunctorum hominum corpora. D. Hieron. cap. 40. In Ezechielem. Cum, inquit, *essem Romæ puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum ceteris ejusdem ætatis & propositi, diebus Dominicis, sepulchra Apostolorum & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes haberent corpora sepultorum.* Et sane hypogæa illa ita fuere exstructa, ut in parietibus haberent fornices excavatos, & concameratos, in quibus aut urnæ, ut in urnis cineres defunctorum, quos cremaverant, aut corpora in loculis posita. *Aurelius.*

5 *Erutæ humanorum corporum reliquiæ.*] Dio sic expressit, Ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Sunt hæ persuasiones à vulgo; & ideo vanæ. Appuleius callide descripsit III. Milesiar. *Instruxit feralem officinam omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis litteratis, & infelicium manium durantibus calvis, defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnosi* (vel etiam *cariosi*) *clavi pendentium; alibi trucidatorum servatus cruor, & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Ita nos eum locum totum emaculamus. *Lipsius.*

6 *Plumbeis tabulis.*] Aliquando adamantinis. Papinius 2. Theb. *Infaustas percussum adamanta figuras.* Aliquando etiam *cereis.* Ovidius, *Phœnicea defixit nomina cera.* Sed *plumbeis* utuntur, non cereis hodie, quo tam facile illa nomina non deleantur. Vocat autem Appuleius 3. *laminas litteratas.* Aurelius.

7 *Tabe obliti.*] Malim, *tabo.* Lipsius.

70 incusabantur, ut [1] valetudinis adversa rimantes. Ea Germanico [2] haud minus ira, quam per metum accepta; *si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimæ conjugi? quid* [3] *infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare & urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non usque eo defectum Germanicum, neque præmia cædis apud interfectorem mansura.* [4] componit epistolas, *quis amicitiam ei renunciabat.* Addunt plerique jussum *provincia decedere.* nec Piso moratus ultra, navis solvit, moderabaturque cursui,

Tabe obliti.] Forte *tabo*, etsi hoc quoque legitur. *Muretus.* Semicremati cineres, ac tabe san ieque illiti. *Sanguinem* pro *tabe*, falso posuerunt, item *cineres*, quales hic intelligantur, an omnes ceperint, dubito: intelliguntur autem corporum humanorum, pro instituto illius ævi crematorum, reliquiæ. *Freinshemius.*

1 *Ut valetudinis adversa rimantes.*] Illud *ut* hanc vim habet, ut non omnino rem adfirmet, verum aliorum opinionem indicet. *Ut rimantes*, est tamquam qui rimarentur. non ergo tamquam explorata re, adseveranter verti debuit. *Idem.*

2 *Haud minus ira quam per metum.*] Sed utroque modo æqualiter. Recte fecerunt, qui hæc invertunt, & sic exponunt, *haud minus metu quam per iram.* & certe sequentia volunt, hunc potius inesse sensum: quem & figura hæc loquendi facile patitur. Sicut in his Senec. Epist. 19, 19. *tam hominum, quam urbium fata volvuntur.* Sensus est, non hominum modo, verum etiam urbium. *Freinshemius.*

3 *Infantibus liberis.*] *Infantes* hic quoque appellantur, qui loqui possunt, modo septennibus minores sint. ut l. 1, §. *sufficit*, de administr. tut. & l. 18. C. de jure deliber. definitum est. Neque sane credibile est, de Iulia tantum nuper 2, 54. nata solicitum fuisse, de Cajo tum ferme septenni, aut Agrippina ferme trienni (Sueton. Calig. 7.) quia forte loqui tum poterant, non fuisse. *Idem.*

4 *Componit epistolas.*] Mox ex veteri illa & simplici vita: qua receptum, amicitiam & inimicitiam promptam habere in ore & in fronte. Adi EXCURS. in *L.* Lipsius.

Componit epistolas, quis amicitiam ei renuntiat.] Quare? Ut sic etiam, harum, scilicet, epistolarum auctoritate, probari posset venenum Germanico insidiis Pisonis datum. Cæterum de hoc more multa Lipsius in Excursibus, ex auctoribus Romanis. Addo ex Græco illustrem, & imprimis huc facientem locum. Ita Lysias orat. VII, in qua Accusator ad familiares obtrectatores; χρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ κακῶς λέγειν, ἢ μὴ ξυνεῖναι. Καὶ ταῦτα, φανερῶς ἀπειπόντας ὁμιλίαν. *Oportebat enim vos aut non conviciari, aut me non uti familiariter, idque aperte renunciando familiaritati.* Et sub finem idem ille, ἐγὼ τοίνυν ἑκὼν ὑμῖν ἐξίσταμαι τῆς φιλίας. *Lubens itaque amicitia jus vobis remitto.* Et addit rationem, non videre se, quid obfuturum sibi sit, si illorum obtrectatorum careat familiaritate; neque quid profuturum, si ea diutius fruatur. *Boxhornius.* Miram causam epistolæ hujus. Quasi renuntiandæ amicitiæ non sit alia ratio, quam suspicio

ſui, [1] quo propius regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæſar paulisper ad ſpem erectus, 71
dein feſſo corpore, ubi finis aderat, adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur: *Si fato concederem, juſtus mihi dolor etiam adverſus deos eſſet, quod me [2] parentibus, liberis, patriæ, [3] intra juventam præmaturo exitu raperent: nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus, ultimas preces pectoribus veſtris relinquo, referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumventus, miſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos ſpes meæ, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, [4] muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus querendi apud ſenatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignavo queſtu; ſed quæ voluerit meminiſſe, quæ mandaverit exſequi. flebunt Germanicum etiam ignoti: [5] vindicabitis vos, ſi me potius quam fortunam meam fovebatis,* Oſten-

ſpicio accepti veneni. Tacitus ipſe ſatis ſignificat, quid ſpectarit Germanicus, nempe ne limen obſideretur; ne paſceret oculos inimici, ſi quid ſibi accideret: ne conjux & liberi eſſent in ejus ditione. Hoc ſcilicet agebat, ut e vicinia hominem abigeret. Et intellexit Piſo, ſive, adjectum fuerit, decederet provincia, ſive non adjectum. Nam qui renuntiat amicitiam, interdicit domo; qui domo, & locis ſuæ poteſtatis, ut Auguſtus Cornelio Gallo domo & ſuis provinciis interdixit, Sueton. cap. 66. *Gronovius.*

1 *Quo propius.*] Bene, ſuo quodam ſenſu. quid ſi tamen, *properius?* Lipſius.

2 *Parentibus, liberis.*] Atqui unica parens ſupererat. Antonia mater, Druſo pridem functo. *Idem.*

3 *Intra juventam.*] Romano more, quibus juventa finiebatur anno XLV. *Idem.*

4 *Muliebri fraude.*] Plancinam intellege: nec Liviam omitte. quam certum mihi eſt huic ſceleri fuiſſe architectam. *Idem.*

Muliebri fraude cecidiſſe.] Reſpexit fortaſſe Tacitus ad verba Herculis furentis apud Sophoclem in Trachiniis, à Cicerone lib. II. Tuſcul. relata:

Hos, non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles Gigantum, non biformato impetu
Centaurus, ictus corpori inflexit meo, &c.
Sed fœminea vis, fœminea interimor manu.

Iterum Tacitus: *Flebunt Germanicum etiam ignoti*, Sophocles: *Gentes noſtras flebunt miſerias.* Pichena.

5 *Vindicabitis vos.*] Id quoque antiqui moris. Ita Lyſias Oratione XII. contra Agoratum; *Ceram ſorore autem,*

Ostendite populo Romano divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit: fingentibusque scelesta mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent. Iuravere amici, [1] dextram morientis contingentes,
72 *spiritum ante quam ultionem amissuros.* Tum ad uxorem versus, *per memoriam sui, per communes liberos* oravit, *exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum; neu regressa in urbem æmulatione potentiæ validiores irritaret.* Hæc palam, & alia secreto, per quæ ostendere credebatur metum ex Tiberio. Neque multo post exstinguitur, [2] ingenti luctu provinciæ & circumjacentium populorum. Indoluere exteræ nationes regesque; tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostes; visuque & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, invidiam & adrogantiam effu-

tem, inquit, *mea Dionysodorus res suas domesticas, ut sibi visum est, ordinavit; & Agoratum hunc suæ mortis causam esse dixit; mandavitque mihi, & huic fratri suo Dionysio, & omnibus amicis, ut Agorati scelus in se perpetratum ulciscerentur; & uxori suæ, quam ex se gravidam credidit, mandavit: ut, si masculum pareret, ipsi nato indicaret, patrem ejus ab Agorato esse interfectum, juberetque injurias ab ipso, velut homicida, acceptas persequi.* Græca apud oratorem ipsum legantur. Nihil similius his morientis Germanici mandatis. *Boxhornius.*

1 *Dextram morientis contingentes.*] Quæ sedes fidei. Sed & apud Xenophontem Cyrus moriens hortatur amicos ut dextram suam contingant. Εἴτις ἂν ὑμῶν, ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἅψασθαι, ἢ ὄμμα τοὐμὸν ζῶντος ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω. *Lipsius.*

Dextram morientis contingentes.] Valer. 5, 2. ait Masinissam à Manilio Proconsule Africæ petiisse, ut ad se morientem, Scipionem Æmilianum sub eo militantem mitteret; *feliciorem suam mortem futuram ratus, si in complexu dextra ejus, supremum spiritum, ac mandata posuisset.* Et eodem lib. cap. 1. ubi de Alexandro Macedone. *Quamquam violentia morbi urgebatur, in cubitum tamen erectus, dextram omnibus, qui eam contingere vellent, porrexit.* Aurelius.

Morientis.] in hoc non leve pondus est. scelestius enim habetur morientem fallere: itaque male qui neglexerunt. *Freinshemius.*

2 *Ingenti luctu.*] Sueton. Calig. 5. *Quo defunctus est die, lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi. Quin Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique mœrore consensisse ad inducias. Regulos quosdam barbam posuisse, & uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus. Regum etiam Regem, & exercitatione venandi, &* con-

effugerat. Funus [1] sine imaginibus & pompa, per lau- 73
des, & memoriam virtutum ejus celebre fuit. [2] Et erant qui formam, ætatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis adæquarent. *Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, [3] haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus prœliatorem, etiam si temeritas absfuerit, [4] præpeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si [5] solus arbiter rerum, si jure & nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiæ, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus præstitisset.* Corpus antequam

convictu Megistanum abstinuisse quod apud Parthos justitii instar est. Muretus.

1 *Sine imaginibus.*] Germ. scutum & galeam interpretatur. Apparet eum ignorasse morem Romanum, quo majorum effigies in cera expressas servabant in atriis ædium. Quo respicit notus Iuvenalis Sat. 8, 19. versus

Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria.

Ex his autem atriis petebantur præferebanturque exornandis posterorum exequiis. hic & 5, 76. unde apud Valer. Max. 8, 15. *Africanus imaginem in cella Iovis opt. max. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ gentis celebrandum est, inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur.* Plin. 35, 2. *Expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* præmittitque has imagines in atriis fuisse custoditas. *Freinshemius.*

2 *Et erant qui formam.*] Videtur deesse particula, *ob*, legendumque; *Et erant qui ob formam; ætatem, &c.* & ita legebat Danesius. *Vrsinus.*

3 *Haud multum triginta annos egressum.*] Obiit Germanicus anno XXXIV. vitæ acceptæ. *Lipsius.*

4 *Præpeditusque sit.*] Hic mihi non satisfaciunt, qui in hunc sensum hæc exponunt; & sine dubio subjugasset Germanias, nisi præpeditus fuisset: quum hoc dicat auctor, non minus bellatorem eum habitum, atque Alexandrum, quamvis fuerit præpeditus Germaniam subjugare, quod ipsi alias facile fuisset, tot jam victoriis afflicto hoste: idem igitur sensus est, qui supra 2, 41. *bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur.* Freinshemius.

5 *Solus arbiter rerum.*] Livius lib. 9, *Et quo sint mirabiliores, quam Alexander, aut quisquam alius rex; denos, vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plusquam annuum consulatum gessit: ab tribunis plebis delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum causa revocati sunt; in ipso conatu rerum circumegit*

quam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturæ destinabatur, [1] prætuleritne veneficii signa, parum constitit: nam ut quis misericordia in Germanicum, & præsumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpreta-
74 bantur. Consultatum inde inter [2] legatos, quique alii senatorum aderant, *quisnam Suriæ præficeretur.* & ceteris modice nisis, inter Vibium Marsum, & Cn. Sentium diu quæsitum: dein Marsus seniori, & acrius tendenti Sentio concessit. Isque infamem veneficiis ea in provincia, & Plancinæ percaram [3] nomine Martinam in urbem misit, postulantibus Vitellio ac Veranio, ceterisque qui [4] crimina & accusationem tamquam adversus receptos jam reos instrue-
75 bant. At Agrippina, quamquam defessa luctu, & corpore ægro, omnium tamen quæ ultionem morarentur intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici, & liberis; miserantibus cunctis, *quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantis gratantisque aspici solita, tunc feralis reliquias*

se annuus collega nunc temeritas, nunc pravitas, impedimento aut damno fuit: male gestis rebus alterius successum est: tironem, aut mala disciplina institutum exercitum acceperunt: At, Hercule, reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. Gronovius.

1 *Prætuleritne veneficii signa.*] Multi adfirmant. Plinius lib. XI. *Cor negatur cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierunt, aut veneno interempti. Certe exstat oratio Vitellii qua reum Pisonem ejus sceleris coarguit, hoc usus argumento: palamque testatus non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris comburi.* Lipsius.

2 *Legatos.*] Dubitari potest legatine legionis soli intelligantur, an præter hos alii, qui proconsulibus ex veteri more adjungi solebant, ut 4, 56. quos à legatis legionum diversos fuisse certum est. *Freinshemius.*

3 *Nomine Martinam.*] Sic & infra id nomen scribi video. Sed cum provincialis, id est, Syra, fuerit hæc venefica, nomen non Romanum, sed Syriacum requiro. Id vero est *Martha*: quomodo & illa divinacula Syra dicta est, quæ Marium sectabatur. vide Plutarchum. *Grotius.*

4 *Crimina & accusationem instruebant.*] Quod Tacitus *crimina instruere* dicit, id Vlp. in l. 2. §. pen. de adult. *accusationem parare, & probationibus instruere atque munire.* *Instruere* inquam, nam profecto disconveniens vox est, adeoque ipsi propositæ definitioni contraria, quæ vulgo legitur, *instituente.* Freinshemius. Leg. 1. de Fide instr. *Instrumentorum nomine ea omnia*

*quias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui, & [1] infe-
lici fecunditate fortunæ totiens obnoxia.* Pisonem inte-
rim apud Coum insulam nuntius adsequitur, *exces-
sisse Germanicum.* Quo intemperanter accepto, cæ-
dit victimas, adit templa: neque ipse gaudium mo-
derans, & magis insolescente Plancina, quæ luctum
amissæ sororis tum primum [2] læto cultu mutavit.
[3] Adfluebant centuriones, monebantque, *prompta* 76
*illi legionum studia, repeteret provinciam non jure abla-
tam, & vacuam.* Igitur *quid agendum* consultanti,
M. Piso filius *properandum in urbem* censebat: *nihil
adhuc inexpiabile admissum, neque suspiciones imbecil-
las aut inania famæ pertimescenda. discordiam erga Ger-
manicum odio fortasse dignam, non pœna: & ademptio-
ne provinciæ, satisfactum inimicis. Quod si regredere-
tur, obsistente Sentio, civile bellum incipi; nec duratu-
ros in partibus centuriones militesque, apud quos recens
imperatoris sui memoria, & penitus infixus in Cæsares
amor prævaleret.* Contra Domitius Celer ex intima 77
ejus amicitia disseruit: *Utendum eventu. Pisonem,
non Sentium, Suriæ præpositum: huic fasces & jus præ-
toris, huic legiones datas. si quid hostile ingruat, [4] quam
justius arma oppositurum, qui legati auctoritatem, & pro-*

prias

omnia accipienda sunt quibus causa in- strui potest. Leg. 1. D. de leg. Corn. de fallis. *Pœna legis Corneliæ irrogatur ei, qui ob instruendam advocationem testimonia ve pecuniam acceperit.* Cic. pro Cluent. *Cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset.* Plin. 10. Ep. 85. *Ut longiorem diem ad instruendam causam darem.* Gronovius.

1 *Infelici fœcunditate fortunæ.*] Toties enim poterat in fortunæ injurias incurrere, quoties pepererat. *Ferretius.*

2 *Læto cultu mutavit.*] Quasi in gratulatione, aut quasi voti damnata. Vide Festum, in verbis, Minuitur luctus. Quis autem fœminæ tristis, quis lætus cultus; nos in EXCURS. quærimus, in M. Lipsius.

3 *Adfluebant.*] Hoc verbo copia aliorum super alios venientium exprimitur. *Freinshemius.*

4 *Quem justius arma oppositurum quam qui.*] Exiguum quidem mendum erat in Man. Sed nimis audaci manu sanatum fuit. nam cum in eo legeretur: *quem justius arma oppositurum, qui legati*; &c. ego nihil aliud immutans, nisi, *quam*, pro, *quem*, locum ni fallor, in suam sanitatem restitui. *Pichena.* Hanc esse lectionem manuscripti sui indicavit Pichena. ipse bene emendasse videtur *quam justius arma*, &c. *quam* pro quanto. ut

in

pria mandata acceperit? [1] *Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo ſeneſcant. plerumque innocentes, recenti invidia impares. At ſi teneat exercitum, augeat vires; multa quæ provideri non poſſint* [2] *fortuito in melius caſura. An feſtinamus cum Germanici cineribus adpellere, ut te inauditum & indefenſum planctus Agrippinæ, ac vulgus imperitum, primo rumore rapiant? Eſt tibi* [3] *Auguſtæ conſcientia, eſt Cæſaris favor, ſed in occulto: & periiſſe Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætan-*
78 *tur.* Haud magna mole Piſo promptus ferocibus in ſententiam trahitur: miſſiſque ad Tiberium epiſtolis, incuſat *Germanicum luxus & ſuperbiæ; ſeque pulſum, ut locus rebus novis pateſieret, curam exercitus, eadem fide qua tenuerit, repetiviſſe.* Simul Domitium impoſitum triremi *vitare litorum oram, præterque inſulas* [4] *lato mari pergere in Suriam* jubet. concurrentes deſertores per manipulos componit, armat lixas. trajectiſque in continentem navibus, vexillum tironum in Suriam euntium [5] intercipit. Regulis Cilicum *ut ſe auxiliis juvarent* ſcribit; haud ignavo ad miniſteria belli juvene Piſone, quamquam ſuſcipiendum bellum ab-

in his Quintiliani, lib. 1. *Quam in his quoque libris erunt omnia compoſitiora.* Freinshemius.

1 *Relinquendum etiam rumoribus tempus.*] Παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος Ariſt. 2. Rhetor. & Cleon. apud Thucid. lib. 3. ait, τὸν χρόνον διατριβὴν ἐμποιεῖν, πρὸς τῶν ἠδικηκότων μᾶλλον εἶναι. Dictum Philocratis. Ὅταν ἄλλον ἴδω διαβεβλημένον, &c. Plutarchus in Pelopida. εἰσήχθη μὲν ἐν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον, Πελοπίδας. διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν. Ἀμφότεροι δὲ ἀπελύθησαν. Lyſias. ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ τελευταῖοι κρινόμενοι σώζονται. πεπαυμένοι γὰρ τῆς ὀργῆς αὐτῶν ἀκροᾶσθε. *Muretus.*

2 *Fortuito in melius caſura.*] Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται. Id eſt, Fortuna nobis ſæpe melius conſuluit. *Idem.*

3 *Auguſtæ conſcientia.*] Ut nimirum Piſonis facto conſcia ſit illa. *Freinshemius.*

4 *Lato mari.*] Equidem tolero, ſed verius fortaſſe, *alto.* Lipſius.

Lato mari pergere.] Verius rectiuſque cenſet Lipſius; *alto mari.* Non ego. *Latum mare* hic eſt ipſum apertum & interius mare. Quo pergere in Syriam Domitium juſſit Piſo, vitatis litorum oris. Non aliter Belgæ noſtri loquuntur: *in de wijde zee*, cum de ipſo quaſi meditullio maris ſermo eſt. Et hoc *latum* dicitur, longiuſque abeſt à litore. *Altum* vero mare etiam ibi eſſe poteſt, ubi proximum eſt litorum oris. *Boxhornius.*

5 *Intercipit.*] Hæc vox interdum de

abnuisset. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ præle- 79
gentes, obviis navibus, quæ Agrippinâm vehebant,
utrimque infensi, arma primo expediere; dein mu-
tua formidine, non ultra jurgium processum est;
Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, *Romam ad dicen-
dam caussam veniret.* Ille eludens respondit, *adfutu-
rum ubi prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accu-
satoribus* [1] *diem prædixisset.* Interim Domitius Laodi-
ceam urbem Suriæ adpulsus, cum hiberna sextæ le-
gionis peteret, quod eam maxime novis consiliis ido-
neam rebatur, à Pacuvio legato prævenitur. Id Sen-
tius Pisoni per litteras aperit, monetque *ne castra cor-
ruptoribus, ne provinciam bello tentet.* quosque [2] Germa-
nici memores, aut inimicis ejus adversos cognoverat,
contrahit; *magnitudinem imperatoris* identidem inge-
rens, & *Rempublicam armis peti:* ducitque validam
manum, & prœlio paratam. Nec Piso, quamquam 80
cœpta secus cadebant, omisit tutissima è præsenti-
bus, sed castellum Ciliciæ munitum admodum, cui
nomen

de captis, interdum de occisis, usurpata reperitur; hic non pro occisis, ut quidam tamen, qui vertunt, velle videntur: sed pro captis sive detentis accipienda est. *Freinshemius.*

1 *Diem prædixisse.*] *Referri diem prodictam, id est, anteferri religiosum est,* ut ait Veranius, Festus. Gellius libro 12. cap. 13. *Kalendasque mihi prodictas, ut intra eum diem pronunciarem.* Male vulgo, *productas.* Recte ergo, *prolata* pro *prælata* D. de edendo. *Muretus.* An potius *prodixisset?* Id enim verbi potius in hac re usurpatum. Livius libro 3. *In carcerem est conjectus, eique Tribunus diem prodixit.* Ex eodem & item aliis plura exempla dat Scaliger in Festum. Sane & Muret. ita legit. *Acidalius.*

2 *Germanici memores.*] Quicquid in universo exercitu per Germanici memoriam, aut odia in ejus inimicos, suis rebus fidum cognoverat, in unum contrahit, *subinde ipsis magnitudinem gloriamque imperatoris sui,* quem ulciscerentur, salutemque reip. quam armis inimicorum petitam defensum irent, in mentem revocans. *Memores* quidam dicunt amicos. Sed plus continet illud: quid enim si potius fortunam Germanici quam ipsum fovissent 1, 71. *memores* ejus non recte dicerentur. *Imperatorem* hic omnes de Principe Tiberio capere videntur. mihi visus est ad Germanicum pertinere ob præcedens *memores,* & quia statim de republ. armis petita sequitur, quod ipsum involvit Principis quoque salutem, ejusq; magnitudinem tangit: ut eam exserte hic memorare, nihil sit opus. Sic mox 3, 14. *Imperatoris* nomine Germanicus intelligitur, non Tiberius. *Freinshemius.* Ego vero *Imperatorem* omnino accipio Tiberium, nec *magnitudinem imperatoris à republica* sejungo. Hoc enim

nomen [1] Celendris, occupat. Nam admixtis desertoribus & [2] tirone nuper intercepto, suisque & Plancinæ servitiis, auxilia Cilicum quæ reguli miserant, [3] in numerum legionis composuerat. *Cæsarisque se legatum*, testabatur, *provincia quam is dedisset arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire) sed a Sentio, privatum odium falsis criminibus tegente.* [4] *consisterent in acie, non pugnaturis militibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum; si jure ageretur, potiorem; si armis, non invalidum, vidissent.* Tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo & derupto; nam cetera mari cinguntur. Contra veterani, ordinibus ac subsidiis instructi. [5] hinc militum, inde locorum asperitas. sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi agrestia ad subitum usum properata. ut venere in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanæ cohortes [6] in æquum eniterentur. vertunt

enim vult Tacitus, ingerens, armis peti rempublicam & magnitudinem imperatoris. *Magnitudo*, majestas. Vt Lib. 3. de Augusto: *simul modestiæ Neronis & suæ magnitudini fidebat.* Lib. 16. *an ut magnitudinem imperatorum cæde insignium virorum, quasi regio facinore ostentaret.* Gronovius.

1 *Celenderis.*] Nominat id Iosephus l. XVII. collocatque in via qua Romam ibatur. sed in eo scriptum reperies, *Celendris*, meminit & Ptolemæus. Antiquissimum id fuit, si Apollodoro fides lib. III. Biblioth. qui conditionem ejus refert ad Sandarum Tithoni nepotem. Ὃς, inquit, ἐκ Συρίας ἐλθὼν εἰς Κιλικίαν πόλιν ἔκτισε Κελένδεριν. Lipsius.

Celenderis.] Sic cum esset in vulgatis, Lipsius testatur, apud Iosephum legi, *Celendris*, quam vocem repperi etiam in Man. *Pichena.*

2 *Tirone nuper intercepto.*] Vexillo, quod in Syriam ibat. *Muretus.*

3 *In numerum legionis composuerat.*] Recte, *in numerum*, nam neque animos, neque experientiam aut usum, ne arma quidem legionariorum habebant, adeoque nihil præter numerum. *Freinshemius.*

4 *Consisterent in acie.*] Nihil præter præsentiam eorum requirit: non enim pugnæ caussa ibi futuros ait, quæ nulla esset oritura. *Idem.*

5 *Hinc militum, inde locorum.*] Supplet Muretus: *hinc militum vis, inde locorum asperitas.* Sed ex ingenio tantum. *Pichena.* Ego probo. *Acidalius.* Excusa bene stat. nam asperitas non tantum loci, sed militis. Sic Horat. ode 1. *acrem militiam* dixit, id est *asperam*: & alibi, *gravis & asper.* Et *sævitiam Centurionum*, noster libro 1. qui rigidi dicti, & asperi. *Aurelius.*

6 *In æquum eniterentur.*] Id est, usque dum æquis locis adortæ essent Pisonianos milites. Nam in colle arduo & abrupto Piso suas copias explicaverat: quem dum cohortes Romanæ scanderent, paulum dubitatum fuit: ubi ex æquo ventum ad manus, tunc nulla dubitatio. *Aurelius.* Quia in

tunt terga Cilices, seque Castello claudunt. [1] Interim Piso classem haud procul opperientem oppugnare frustra tentavit: regressusque, & pro muris modo [2] semet adflictando, modo singulos nomine ciens, præmiis vocans, seditionem cœptabat; adeoque commoverat, ut signifer legionis sextæ signum ad eum transtulerit. Tum Sentius [3] *occanere cornua tubasque, &* [4] *peti aggerem, erigi scalas* jussit, *ac promptissimum quemque succedere; alios tormentis hastas, saxa, & faces ingerere.* Tandem victa pertinacia Piso oravit, *uti traditis armis maneret in castello, dum Cæsar cui Suriam permitteret, consulatur.* Non receptæ conditiones: nec aliud quam naves & tutum in urbem iter concessum est.
82 At Romæ postquam Germanici valetudo percrebuit, cunctaque ut ex longinquo

in alpestribus locis commissa est pugna, non tam de plano aliquo loco capiendum hoc æquum existimo, quam de æque alto, ac ille erat, quem hostes tenebant. *Freinshemius.*

1 *Interim Piso.*] Pisoni consilium fuit, quale Thracibus 4, 48. & Germanis H. 5, 21. *Idem.*

2 *Semet adflictando.*] Non est credibile Pisonem virum arrogantis animi, & primæ nobilitatis & ex stirpe Numæ regis, nec fortunæ succumbentem, semet afflictasse. Lego igitur, *Et pro muris modo sua castra metatus ad consistendum.* Aurelius. *Progressus extra muros nihil omittebat, quibus ad misericordiam flecterentur, modo semet ipsum miserans, suamque sortem deplorans.* *Pro muris* reddit Germ. supra murum. fallo. licet adstipulentur omnes, præter Gal. *Freinshemius.* Recte meo judicio omnes, qui *pro muris*, ut *pro rostris*, *pro tribunali* acceperunt: nec potest placere *progressus extra muros.* Quousque enim progredi tuto poterat, qui extra muros, qua parte incubuerant Sentiani, nihil vacuum aut liberum habebat? Et quanto commodius hæc invidia fiebat ex alto & late conspecto loco? quantoque ad plures pertinebat & visus adflictantis sese & vox querentis ac sollicitantis? Sic igitur accipe, Pisonem circa id ipsum tempus, quo rejiciebantur & se claudebant intra munimenta sui, eodem per aversam portam rediisse à tentata classe & dum parant Sentiani, quæ oppugnando essent idonea, in summis mœnibus hanc tragœdiam saltasse, donec Sentius parata jam parte instrumenti canere signa & vim fieri jussit. *Gronovius.*

3 *Occanere cornua.*] Occulte surreptum Sallustio est, *Jussu Metelli cornicines occanuere.* Lipsius.

4 *Peti aggerem.*] Quidam accipiunt quasi *petere* hoc loco significaret aggredi, & *agger* muros. qua notione miror, si usquam reperias. muris enim castellum hoc fuisse cinctum, neque alia munitione, satis ex auctore colligitur. Longe igitur aliud est *petere aggerem*, quam phrasin, quum supra 1, 65. occurreret, plerique non inepte verterant. *Aggerem*

quo aucta in deterius adferebantur; [1] dolor, ira, & erumpebant questus: *Ideo nimirum* [2] *in extremas terras relegatum: ideo Pisoni permissam provinciam: hoc egisse secretos Augusta cum Plancina sermones. vera prorsus de Druso seniores locutos, displicere regnantibus civilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum aequo jure complecti reddita libertate agitaverint.* Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratuum, ante senatusconsultum, [3] sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus; passim silentia & gemitus, nihil compositum in ostentationem: & quam-

rem petere, est terram ad struendum aggerem comportare. Struebatur autem agger oppugnationis ergo. Vide Lipsii Poliorcet. 2,3. *Freinshemius.*

1 *Dolor, ira & erumpebant.*] Ingens in urbe dolor, atque etiam ira exstitit: ita ut ne quidem abstinere possent, quin apertas in querelas erumperent. Nec enim tacitus modo dolor & recondita ira mentibus inerat, verum etiam in querelas prorumpebat. *Freinshemius.* Sic potius distingue: *cunctaque, ut ex longinquo, aucta in deterius adferebantur; dolor, ira. Et erumpebant questus: Ideo nimirum in extremas terras relegatum*, &c. Ita fere loquitur Tacitus. qui in re indigna & atroci admodum, cum animi humani diversis, ac majoribus motibus, ipsas quoque dicendi periodos distinguit. Sicut hoc loco. Priores etiam doloris, dein irae interiores hic motus. Tandem, indignitate rei & acerbitate, erumpunt etiam questus. Eundem ordinem in exprimendis affectibus ejusmodi, eorum singularem artificem sequi Nasonem, passim observare est. Quod monendum erat, quia ejusmodi elegantias, aut potius fulmina ac vires scribendi, pauci observant, pauciores exprimunt & sequuntur. Nam haec quoque non praetermittenda sunt illis, qui ad antiquorum exemplar ac judicium se componunt. *Boxhornius.*

2 *In extremas terras relegatum.*] Cum libro proximo *externae terrae* dicantur illae Orientis, in quis relegatus est Germanicus, ut infra, *Ob longinquitatem itineris externis terris quoque modo crematum: & differri etiam per externos.* Imo hoc ipso libro ubi Alexander & Germanicus comparantur: *Utrumque suorum insidiis externas inter gentes occidisse*: hic etiam scribendum censeo: *Ideo nimirum in externas terras relegatum.* Adde, quod apud veteres extrema potius saepiusque dicantur loca Septentrionis & Occidentis, quam Orientis, ut, *Extremi hominum Morini*, & ejusmodi alia. Imo extremae fere terrae dicuntur ultimae, post quas aliae non restant. In quam rem plurima ipse Tacitus sufficit exempla. Vide Agric. vitam. *Boxhornius.* *Extremas terras* intellige imperii Romani. Florus 4, 1. *quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur.* Cicero ad fratrem 1, 1. *Non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audiverim in Italia querelas civium.* Locorum, quae affert pro *externis*, alia ratio est. *Gronovius.*

3 *Sumpto justitio.*] Olim in tumultu

quamquam [1] neque insignibus lugentium abstinerent; altius animis mœrebant. Forte negotiatores vivente adhuc Germanico Syria egressi, lætiora de valetudine ejus attulere: statim credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita, in alios, atque illi in plures cumulata gaudio transferunt. cursant per urbem, [2] moliuntur templorum fores. juvit credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. Nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vanescerent. Et populus quasi rursum ereptum acrius doluit. Honores ut 83
quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: *ut nomen ejus* [3] *Saliari carmine caneretur:* [4] *sedes curules sacerdotum Augustalium locis, superque eas*

m aut calamitate à Dictatore Consulibusve indici justitium solitum, ex decreto Senatus: nunc passim in funere principum virorum. Sic libro I. *Qui sine Augusti & initiu Tiberii auditis, ob justitium aut gaudium intermiserat.* De vi habituque justitii nihil melius possum Petro Fabro, eruditæ diligentiæ viro. quem consule libro II. Semestrium cap. x. *Lipsius.*

1 *Neque insignibus lugentium.*] Indicto enim justitio, mutabant etiam vestem. Lucanus:

> ——— *ferale per urbem*
> *Iustitium, latuit plebeio tectus amictu*
> *Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.*

Iuvenalis:

> *Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.*

Seneca epist. XVIII. *Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore civitatis non solebat, voluptatis causa vestem mutavimus.* Idem.

2 *Moliuntur templorum fores.*] Nam vespere hæc gesta, aut nocte, & tum clausa templa. Suetonius Calig. cap. VI. de ipsa hac re: *Repente jam vesperi; cum incertis auctoribus convaluisse percrebuisset; passim cum luminibus & victimis in Capitolium concursum est; ac pæne revulsæ templi fores ne quid gestientes vota reddere moraretur.* Idem.

3 *Saliari carmine.*] Qui honos non nisi nominibus deorum. Hoc exemplo M. Antoninus Philosophus, mortuo filio vero, *jussit ut nomen ejus Saliari carmini insereretur.* ita malo apud Spartianum, quam, *inferretur.* Lipsius.

Saliari carmine.] His carminibus nominari valde laudabile erat. Sic *Mamurius Veturius, cum ancile fabricasset insigne, petiit, ut Saliari carmine nomen suum caneretur.* Plutarchus in Numa. Et Servius in 8 Æneid. *Famam cupit*, ait, *pro opera, videlicet, quod est votum illustrium virorum.* Varro tamen ait Salios, qui cantant Mamurium Veturium, significare veterem Memoriam. Quæ aliquis χαμμαπικώτερος composuerit, non ego. *Aurelius.*

4 *Sedes curules.*] Spectaculis Romam transductis, magno honori fuit publicus in iis locus. exempla multa. Evaluit paullatim adulatio, ut non

 solum

eas [1] *quercea corona statuerentur:* [2] *ludos Circenses eburna effigies praeiret: neve quis flamen aut augur in locum Germanici, nisi gentis Iuliæ, crearetur.* [3] Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & [4] in monte Syriæ Amano, cum inscriptione rerum gestarum, ac [5] *mortem ob Remp.*

solum vivis, sed etiam absentibus mortuisque daretur is locus, memoriæ conservandæ. Loci præbiti indicium, sella esset. Primum vestigium ejus ritus odorari videor in Livii verbis, libro II. de Valerio Dictatore: *Dictator triumphans in urbem invehitur. super solitos honores locus in Circo ipsi posterisque, ad spectaculum datus: sella in eo loco curulis posita.* Cæsari habitus deinde idem honos, ut clare Dio libro XLIV. Ἐψηφίσαντο τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. Mox M. Marcello defuncto. de quo verba ejusdem scriptoris, libro LIII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν, καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἔς τε τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει ἐσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε, id est, *Marcello & imaginem auream, & coronam auream, & sedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediaque illa poni inter sedes editorum.* Sed & Severus, Pertinaci mortuo non unam sellam, sed tres in theatro posuit: uti apud Xiphilinum scribitur his verbis. Καὶ χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸ ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι, καὶ ἐς τὰ λοιπὰ ἐκέλευσε θέατρα θρόνους τε τρεῖς καταχρύσους αὐτῷ ἐσκομίζεσθαι. Lego etiam sedes aureas in Theatrum illatas Tiberio & Seiano absentibus. & miror interpretem id vertisse, currus, apud Dionem libro LVIII. Δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἀμφοῖν ἐσέφερον. Germanico igitur decretæ ejusmodi curules sedes per trina, ut opinor, theatra inter sacerdotum Augusta-lium sedes: & coronæ in iis è quercu, ob cives scilicet servatos. Hunc ritum non alibi adhuc videram explicatum. *Lipsius.*

1 *Quercea corona statuerentur.*] De hoc ponendi coronas querceas, vel etiam aureas super curules sellas antiquo more, & veteres scriptores meminerunt, & ex argenteis denariis constat, in quibus sellæ hujusmodi superimpositis coronis significatæ sunt. & fortasse denarius Augusti, in cujus altera parte, sella curulis habetur cum duabus coronis, ad honorem pertinet Cæsari decretum, de quo ita Dio libro 44. Ἐψηφίσαντο, inquit, τόν τε δίφρον αὐτοῦ τὸν ἐπίχρυσον εἰς τὰ θέατρα, καὶ τὸν στέφανον, τὸν διάλιθον, καὶ διάχρυσον εἰσάγεσθαι. Itaque sellæ curuli in eo denario inscriptum est, CÆSAR. DIC. PERP. *Ursinus.*

2 *Ludos Circenses.*] Qui honos diis habitus, & qui divinos deinde honores meriti videbantur. Ritus non obscurus. *Lipsius.*

3 *Arcus additi.*] De istis arcubus Suet. Claud. 1. *Præterea Senatus inter alia complura marmoreum arcum cum tropæis via Appia decrevit, & Germanici cognomen ipsi posterisque ejus dedit.* Aurelius.

4 *In monte Syriæ Amano.*] Ptolemæus eum in Cilicia ponit. Cic. libro 5. ad Att. epist. 5. *Inde ad Amanum contendi, qui Syriam à Cilicia aquarum divortio dividit.* Ita etiam lib. 2. fam. epist. 10. *Muretus.*

5 *Mortem ob Remp. obiisse.*] Hoc Druso quoque patri ejus tributum, & voluit dictum Pedo ad Liviam:

Consul, & ignoti victor Germanicus orbis,

Qui

Remp. obiisse. sepulchrum Antiochiæ ubi crematus: [1] tribunal Epidaphnæ. quo in loco vitam finierat. Statuarum locorumve in quis coleretur, haud facile quis numerum inierit. [2] Cum censeretur clypeus, auro & magni-

Qui fuit bon mortis publica caussa, legor.
Sed tu rescribe, *Cui fuit:* ad hanc mentem. *Lipsius.*

1 *Tribunal Epidaphne.*] Plin. libro 5. cap. 21. Epidaphnes scribit esse cognomen Antiochiæ. Ego regionem ejus urbis fuisse arbitror. *Muretus.* In æreo numismate, quod est apud me, ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΔΑΦΝΗ, inscriptum est, quod facit ad Taciti locum. *Ursinus.* Lib. Mach. 2. cap. 4. sic habet: *Ipse loco tuto se continens, Antiochia secus Daphnem.* Et noster heic *Antiochiam* ab *Epidaphne* dispa rat, cum ait, *Antiochia sepulchrum, tribunal Epidaphne positum.* Epidaphne autem pars est; & suburbium Antiochiæ. Et Antiochiæ porta erat, quæ Daphne dicebatur; qua scilicet iter erat ad Daphnem, de qua D. Hieron. in vita D. Ignatii, Catalogo scriptorum Eccles. Dio libro 51. de Daphne suburbie Antiochiæ mentionem facit. Et Libanius scripsit de Daphne orationem luculentam, quam laudat Iulianus scribens ad eum. Auctor quoque Egesippus libro 3. cap. 5. Daphnem istud suburbium scribit vocari, quod perpetuam habeat viriditatem. Eamque describit eleganter Sozomenus libro 5. cap. 18. histor. Eccles. atque templo Apollinis & oraculo valde commendadatam fuisse apud paganos. Narrat & in eo lucum Daphnes, de quo 11. libro Cod. *de cupressis ex luco Daphnes.* Et credibile est, amœnum istud Suburbanum, Germanicum subiisse in adversa valetudine, in quo Balista unus ex XXX tyrannis agrum habuit, ut scribit Spartianus. Quamvis autem Suetonius dicat *Antiochiæ obiisse*, & noster *Epidaphnæ*, idem est. Quippe nomine urbis, etiam suburbia continentur, ut ait L. Vt Alphenus. de verb. signif. D. Plinius quoque ita accipiendus est lib. 5. cap. 21. *Antiochia libera, Epidaphne cognominata.* Quod scribit ad differentiam ejus Antiochiæ, quæ in Mesopotamia & Cilicia. *Aurelius.*

2 *Cum censeretur clypeus.*] Veteris inventi fuit imagines illustrium virorum publice in templo, curiaque deponi & quasi dedicari. Sic Africani imago in Capitolio, Catonis Censorii in Curia collocatæ. Valerius Maximus, libro VIII. cap. XV. *Africanus imaginem in cella Iovis optim. maxim. positam habet: quæ quotiescumque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est inde petitur: unique illi instar atrii, Capitolium est. Tam hercle quam superiori Catoni, Curia. unde effigies illius ad ejusdem generis officia expromitur. Gratum ordinem, qui utilissimum reip. Senatorem tantum non semper secum habitare voluerit.* Sed cumulatius id fecit, ut apparet, Augustus, qui primarias imagines in Curia collocavit, suis quasque locis distinctas: sive quis belli, sive pacis artibus claruisset. Ita supra legimus, *Hortensii imaginem positam inter Oratores:* idemque honos nunc Germanico petitus. Sed clypei nomine Tacitus cur usus? quia imagines illæ, ut censeo, instar militaris clypei rotundæ: ex ære, auro, argento. Firmamentum aut lucem EXCURSUS noster dabit, in N. vide. *Lipsius.*

Censeretur Clypeus.] Clypeus qui imaginem repræsentaret, non militaribus solum viris in bello, sed & togatis in pace, ut hodie quoque est, jam olim in usu fuit. Si quidem lib. 35, 3. Plinius major inquit; *Scutis qualibus*

magnitudine insignis, inter auctores eloquentiæ; adseruit Tiberius, *solitum paremque ceteris dicaturum. neque enim eloquentiam fortuna discerni; & satis inlustre, si veteres inter scriptores haberetur.* Equester ordo [1] *cuneum Germanici* appellavit, qui *Iuniorum* dicebatur; instituitque [2] uti turmæ Idibus Iuliis imaginem ejus sequerentur. pleraque manent: quædam statim omissa sunt, aut vetustas oblitteravit.
84 Ceterum recenti adhuc mœstitia, soror Germanici

apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum. Mos itaque erat in curia, ubi senatus haberi solebat, virorum illustrium imagines locare: quod idem Cornelius supra per transennam indicavit. Eodem spectat quod Trebellius de Claudio Secundo inquit: *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est; ut etiam nunc videtur expressa thorace vultus ejus imago.* & infra: *Rogo quantum pretium est Clypeus in curia? tanta victoria, quanta una aurea statua.* Vertranius. De hac clypei ponendi consuetudine, & quando primum Clypei imaginum publice, quando in domibus positi, itemque de æreis Clypeis cum argenteis imaginibus, videndus Plin. 35, 2 & 3. Addi potest locus ex oratione 12 Hadriani Imp. quem refert Charisius libro 11. *Divus*, inquit, *Hadrianus orationum* XII. *A vobis, P. C. peto, & impetratum validissime cupio, ut proxime imaginem Augusti argenteum potius Clypeum sicut Augusto ponatis*, &c. Atque hic ipse ex argento Clypeus signatus est in pluribus Augusti denariis cum inscriptione, C L V. hoc est, CLVPEVS, antiqua scriptura, ut *Sulla* pro *Sylla*, nisi forte sit, C L. V. pro Clypeus votivus. Præterea Pedianus in Verr. libro 11. *Fornix*, inquit, *Fabianus arcus*, &c. Atque hujusmodi scuta in argenteo denario M. Lepidi columnis Basilicæ Æmiliæ affixa videntur. Suetonius in Cajo, 16. *inter reliquos honores decretus est Clypeus aureus, quem quotannis certo die collegia sacerdotum in Capitolium ferrent.* Trebellius Pollio in Claudio, *Claudio*, inquit, *Clypeus aureus senatus totius judicio in Romana curia collocatus est*, &c. De Clypeo Scipionis cum imagine patris & patrui videndus Silius Italicus, lib. 7. *Vrsinus.* Egregia multa de clypeis istis Vrsinus & Lipsius, quorum monumentis, addat licet antiquariæ rei mysta Inscriptionem unam alteramque, quarum hæc comparet in operis integri pag. 496. 4, 6, illa 172, 2. *Gruterus.*

1 *Cuneum Germanici appellavit.*] Mos olim receptus, honoris causa, bene meritorum, inprimis Principum, nomina iis etiam indere rebus, quarum frequentior, ac in cujusvis ore, & perpetuum fere ob usum perpetua mentio est, ut legibus, urbibus, legionibus, turmis &c. Et hodie observatur. Militiæ celebriora opera, bellicæ naves, aliaque ejusmodi, tantorum hominum nominibus apud nos aliosque insigniuntur. *Boxhornius.*

2 *Vti turmæ.*] Ita accipio, ut in solenni illa Transvectione equitum Germanici imago pro vexillo esset, quod sequerentur. Libro VI. *Quorum imagines pro vexillis secuti essent, duces imperatoresque diligerent.* Aliud autem Transvectio equitum: aliud Recognitio, sive Census, sive Probatio. & cave ea confundas. Transvectio à Q. Fabio Rulliano instituta, ut Livius

nici Livia nupta Druſo [1] duos virilis ſexus ſimul
enixa eſt. quod rarum lætumque etiam modicis
penatibus, tanto gaudio Principem adfecit, ut
non temperaverit, quin jactaret apud patres, *nul-*
li ante Romanorum ejuſdem faſtigii viro geminam ſtir-
pem editam. nam cuncta etiam fortuita ad gloriam ver-
tebat. Sed populo tali in tempore id quoque do-
lorem tulit; tamquam auctus liberis Druſus, do-
mum Germanici magis urgeret. Eodem anno gra- 85
vibus [2] ſenatus decretis libido feminarum coërci-
ta, cautumque *ne quæſtum corpore faceret, cui avus,*
aut pater, aut maritus Eques Rom. fuiſſet. nam [3] Vi-
ſtilia prætoria familia genita, licentiam ſtupri [4] apud
ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui
ſatis

Livius lib. I X. Valerius I. auctores ſunt. ejuſque formam & quaſi Pompam graphice depinxit Dionyſius lib. VI. Idibus Quinctilibus ſive Iuliis fieri ſolitam Dionyſius idem dixit, quia victoria ad lacum Regillum incidit in eum diem. Sed & *Caſtorum ædes Idibus Quinctilibus dedicata*, ait Livius l. II. quorum honori præcipue tranſvectio inſtituta. At recognitio equitum, olim à Cenſoribus ſingulis luſtris: poſtea ab Imperatoribus paſſim facta tempore non certo. idque non aliud fuit, quam cenſura quædam in equites equoſque publicos, & quaſi examen. Nos plura lib. I. De Milit. Adi, ſi lubet. *Lipſius.*

1 *Duos virilis ſexus.*] Diſce ergo hinc, quod nondum alii, Tiberium illum Druſi F. Tiberii N. quem Cajus ſuſtulit, ſuperfuiſſe ex his geminis: & ideo Gemellum cognominatum. Et ſane numiſmata quædam hujus Druſi ærea exſtare ajunt, in quibus expreſſa gemellorum capita ſurgentia è copiæ cornu. *Idem.*

2 *Senatus decretis.*] Quorum decretorum particula hæc apud Tertullianum, de Pallio. *Habes ſpectare quod Cæcina Severus graviter Senatui impreſſit, matrona ſine ſtola in publico denique Lentuli Auguris conſultu, quæ ita ſeſe exauctoraſſet, pro ſtupro erat pœna: quoniam quidem indices cuſtodeſque dignitatis habitus, ut lenocinii factitandi impedimenta, ſedulo quædam deſuefecerant.* Idem.

3 *Viſtilia.*] Cum probatam à Labeone Viſtiliam uxorem & quieſcens matrimonium turbaret nemo, ſe ipſam Viſtilia, more meretricio, detulit. Moris enim fuit nomen apud Ædiles profiteri, non proſtibulis, ſed meretricibus, quæ honeſtioris loci & quæſtus, copiam ſui noctu tantummodo facerent. Cæteris fœminis, ſi deeſſet accuſator publicus, Ædiles ipſi probroſam fœminam ream agebant, ut ex Livio notum eſt, qui lib. 25. ſcribit, *L. Villius Tappulus & M. Fundanius Ædiles plebei, aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas, in exilium egerunt.* Quod autem de ſe Viſtilia profeſſa eſt, eludendæ legitimæ accuſationis, & evitandi adulterii pœnæ gratia fecit. *Vertranius.*

4 *Apud Ædiles vulgaverat.*] Minus expreſſa apud alios veſtigia hujus moris: quæ hic in Tacito clara. Ap-

satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant. [1] exactum & à Titidio Labeone Vistiliæ marito, *cui in uxore delicti manifesta* [2] *ultionem legis omisisset?* atque illo prætendente [3] *sexaginta dies ad consultandum datos necdum præteriisse*,

paret autem in stupra matronarum ordinis primi aut secundi, graviter semper animadversum, ad servandum publicum decus: non tam graviter in libertinarum aut è plebe, quibus hæc militia Venerea, moribus tantum non permissa: quod vel ex Horatio, Ovidio aliisque liquere potest. Sic & illud paret cuivis feminæ licitum fuisse vulgare corpus, modo apud Ædiles id profiteretur. Cui professioni consequens, ut jure cederet & dignitate matronali, etiam, ut opinor, ornamentis, censereturque inter togatas. Quod facile adstruo ex Suetonii verbis in Tiberio, c. XXXV. *Feminæ famosæ, ut ad evitandas legum pœnas jure ac dignitate matronali exsolverentur, lenocinium profiteri cœperant: quas, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset: exsilio affecit.* Ut ergo ibi lenocinium profitebantur, ad amittendum jus matronarum: sic hic stuprum, eadem fine. Plura in EXCURS. O. Lipsius.

1 *Exacta & à Titidio.*] Vertranius *exactum*: cui adsentio. *Idem.*

Exacta & à Titidio.] Legerim *exactum*, pro, quæsitum à marito, cur Vistiliæ uxori, delicti manifestæ, cui sine mora repudium mittere ex lege debuisset, missæ neque novis interdixeret n priis, neque se adulterii acturum denunciaret. Labeo respondit, datos ad consultandum, sexaginta dies, non elapsos, intra quos jure mariti accusandi facultas erat: cui favet Paulianum illud, *Sexaginta dies à divortio numerantur: in diebus autem sexaginta & ipse sexagesimus est.* Illud autem à Labeone quærebatur, ne legem proderet, qui passus uxorem delinquere ob negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positus fuisset, ut habet Ulpianus: sed quo casu manifesta Vistiliæ peccata essent, sine lata culpa excusare ignorantiam, vel adumbrare patientiam suam prætextu incredulitatis Titidius Labeo non posset. *Vertranius.* Faernus addebat vocem, *ratio*, & legebat: *Exacta & à Titidio Labeone Vistilia marito ratio, cur*, &c. Fieri autem potuit, ut id verbum, quod duabus tantum literis notatum esset, τὸ facile librarius omiserit. *Ursinus.*

2 *Ultionem legis.*] De pœna ab ipso marito inferenda omnes accipiunt. Ego propterea quia *legis* diserte fit mentio, qua haud dubie Iulia de adulteriis intelligitur, ad accusationem trahere malui: hæc enim lege Iulia pertinebat ad maritum, ut ex reliquiis ejus per ICtos ad nos transmissis paret. Ac ne quis *ultionis* vocabulo moveatur, sciat tam illi hoc tribui, qui accusando, quam qui decernendo efficit, ut reus puniatur. ut 3, 66. *Videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur.* &c. Neque more veteri contrariam opinionem tueri licet, quamquam enim viro permissa fuerit de uxore cognitio, 13, 32. tamen permissa fuit, non injuncta, nec ab eo necessitate legis exacta; aut si omisisset, cuiquam ejus rei rationem reddere coactus est. *Freinshemius.*

3 *Sexaginta dies.*] Dies sexaginta dati lege Iulia, à die divortii, marito ad accusandum. Clarum ex l. XI. XIV. XV. Ad legem Iuliam de adulteriis, quas vide. *Lipsius.*

Sexaginta dies.] Crimen adulterii ex lege Iulia publici judicii est. Expectantur

risse, satis visum de Vistilia statuere: eaque in insulam Scriphon abdita est. [1] Actum & [2] de sacris Ægyptiis Iudaicisque pellendis: factumque patrum con-

ctantur autem sexaginta dies, quibus maritus in accusationem fertur: qui si interim neglexerit, adulteræ pater admittitur, hinc alii, Iurisconsultis auctoribus. Maritus autem qui matrimonium suum ita contemnit, ut adulteram uxorem non accuset, lege Iulia tenetur Vlpiano. *Alciatus.* Eustathius περὶ χρονικῶν διαστημάτων, Ἄρχει δ' ἀμφοῖν συναπτόντων ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ δικαίῳ ἀνδρὸς κατὰ τῆς γυναικὸς τῆς μοιχευομένης, id est, ut præferatur cæteris, & accuset sine inscriptione l. Pater. D. ad l. Iuliam, de adult. Potest tamen postea agere iure extranei l. 6. C. ad l. Iul. de adult. ubi contra quam Eustathius, ait, sexaginta illi dies à divortio utiles esse dicuntur. *Muretus.*

1 *Actum &c.*] Non tunc primum. Nam & Agrippa Præfectus urbi ab Augusto, sacra Ægyptia repressit: edicto, nequis ea intra quingentos ab urbe passus exerceret. Id accidit anno DCCXXXIV. ut habes apud Dionem LIV. Sed de hoc Tiberiano edicto capiendus Seneca epist. CIX. *His instinctus abstinere animalibus cœpi: & anno peracto, non tantum facilis mihi erat consuetudo, sed dulcis. Quæris quomodo desierim? In Tiberii Cæsaris principatum juventæ tempus inciderat. alienigena tum sacra movebantur: & inter argumenta superstitionis ponebatur animalium quorumdam abstinentia.* Apparetque eum intellegere etiam Iudaica sacra, qui abstinuerunt animalibus quibusdam, ut sue. Quamquam & Romani postea diebus religiosis abstinere carne cœperint, Ægyptio ritu. Spartianus in Iuliano: *Sæpe autem, nulla existente religione, oleribus leguminibusque contentus, sine carne cœnavit.* Lipsius.

2 *De sacris Ægyptiis.*] Sueton. Tib. 36. Similiter multis ante annis Ægyptios deos *Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utique Christiani, eversis etiam aris eorum abdicaverant, turpium & otiosarum superstitionum vitia cohibentes*, ait Q. Septimius Apologetico VI. *Vertranius.* In omni Rep. bene instituta semper summo studio provisum est, ne inter cives esset varietas religionum. Itaque sapienter Cic. in legibus hoc statim à principio statuit, *separatim nemo habessit Deos, neve novos, sed nec advenas, nisi publice adscitos, colunto.* Postumius consul apud Liv. 39, 16. Servius in lib. 8. vers. 187. Cum igitur multi, & in urbe & per Italiam Ægyptiis & Iudaicis ritibus dediti essent, eos senatus pellendos judicavit. Atque Ægyptii quidem omnium mortalium superstitiosissimi erant, ut ex Herodoto, Diodoro, Plutarcho, Iuvenali Sat. 15. aliisque cognosci potest. Multi autem Romæ Ægyptiis superstitionibus infecti erant: colebantque Isin, Anubin, Serapin, Ægyptios Deos, quibus etiam templa publice posita erant. Nam & apud Catullum improba quædam puella homines ad lecticam à Catullo commodato petit, quibus ait se velle ad Serapin deferri, & Tibullus ægrotans Isidem invoc. lib. 1. El. 3. Prop. 2, 33. Ovid. 1. de arte 75. Horat. lib. 1 Sat. 9 vers. 20. Iuvenal. 14, 97. Sed cum utraque, sive religio, sive superstitio, publice suscepta esset: quid tandem fuit quod huic Senatusconsulto causam dederit? De sacris Isiacis pulchram leges historiam apud Iosephum lib. 18. antiquit. cap. 4. De Paulina matrona nobili, sub Tiberio. Iudæi cur pulsi ex urbe, narrat idem Iosephus lib. 18. antiquit. cap. 5. de Fulvia agens. *Muretus.*

consultum, *ut* [1] *quattuor millia libertini generis* [2] *ea superstitione infecta quis idonea aetas, in insulam Sardiniam*

1 *Quattuor millia.*] Iosephus lib. XVIII. id deplorat, & ostendit in eo numero solos Iudaeos fuisse. cui subscribit Suetonius; *Iudaeorum juventutem, per speciem sacramenti, in provincias gravioris cali distribuit.* Huic calamitati occasionem caussamque praebuisse stupra quaedam & fraudes tectas nomine religionis; non injucunde Iosephus idem describit, in historia Paullinae & Mundi. quem, si animus fert, vide lib. XVIII. cap. VII. *Lipsius.*

2 *Ea superstitione.*] *Superstitionem* Aegyptiam & Iudaicam nemo hic dubitet cultum Deorum, sectamque Aegyptiorum ac Iudaicorum significare. Infr. lib. 5. Hist. *Rex Antiochus demere superstitionem, & mores Graecorum dare adnixus.* quamobrem arbitror Vlpianum in tit. de Decurionib. sensisse Iudaeos non prohiberi esse decuriones: neque eam rem pertinere ad Christianos. De hoc graviter me accusatum fuisse accepi; quod, jam fere receperint scholae illis verbis demonstratos fuisse *Christianos*, cum testimonio ejusdem Cornelii, qui lib. 15. *execrabilem superstitionem*: & Plinii ad Trajanum, qui *superstitionem pravam immodicamque*, & Suetonii qui *novam ac maleficam*, appellant Christianam religionem, tum quia in lege ultima Cod. de *Iudaeis & caelic.* Iudaei arceantur dignitatibus atque honoribus. Quamobrem nisi de Christianis Vlpianum sensisse dicamus, pugnabunt leges illae duae, seque invicem abrogabunt, contra quam ICtorum receptae regulae patiantur. Verum obtrectatores istos oportuit docere, non sectam Iudaicam appellari *superstitionem*, sed ex probato aliquo auctore, *superstitionem Iudaicam*, significare Christianam religionem: ita enim recte, & non ex generibus & regulis pervulgatis aliena vituperassent. Quintil. lib. 3. *Qualis est primus Iudaicae superstitionis auctor.* Quibus verbis Mosen significat. Abrogatio vero legum, alterius negocii est: de qua suo loco scripsi cumulatissime. *Ferrettus.* Quae tametsi ab Aemilio Ferretto verissime scripta fuissent, Alciatus *Iudaeos* pro Christianis exaudiens, in diversam partem ivit. Sed aliam *Iudaeorum*, aliam *Christianorum* appellationem quis non videt? Quod si nomine illorum hos exaudiat hoc loco & similibus Alciatus, quid caussae est, quod non idem faciat apud Tranquillum in Iulio 84? Credo equidem, quod nondum, D. N. N. R. carne tectus esset. Alius igitur *Iudaeam provinciam*, *Iudaicum fiscum*, *Iudaicam vitam* apud eundem Tranquillum vir eruditissimus Christianis accommodabit? & hoc nemini visum iri putem. Decepit autem Alciatum ultima constitutio earum, quae in Iustiniani Codice referuntur titulo de Iudaeis, qua Theodosius & Valentinianus A A. Iudaeos dignitatibus atque honoribus arcent: cum antea Severus & Antoninus Iudaeis honores permisissent. Quibus autem mens erit sana, ut olim licuit, semper licebit, posterioribus leges priores abrogatas censere: ita ut Caesarum rescripto sanctio civilis ab Vlpiani scripto recesserit. *Vertranius.* Andreas Alciatus lib. 3. dispunction. cap. 8. & in tit. de decurionibus, hunc locum putat accipiendum de Christianis, non recte. Idem aeque inepte existimat in l. *Generaliter.* D. de decur. nomine *Iudaeorum* Christianos intelligi. Quod caeteris omissis, tribus tantum argumentis, refellam. Primo, Tiberius Christum non oderat, sed & supplicio affectum graviter tulit, & retulit ad Senatum de

piam veherentur, [1] coërcendis illic latrociniis, & si [2] ob gravitatem cœli interissent, [3] vile damnum: *ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Post quæ retulit Cæsar, [4] *capiendam virginem in locum Occia*, [5] quæ septem & quinquaginta 86

eo referendo in numerum Deorum, &c. & ipse, repugnante Senatu, in sententia mansit, comminatusque est periculum accusatoribus Christianorum, Tertull. in Apologetico. Secundo Christiani adhuc nulli erant, nam nomen hoc Antiochiæ primum institutum est, & hoc tempore Christus nondum cœperat concionari, Actor. XI. Tertio Iosephus lib. 18. c. 5. Κελεύει πᾶν τὸ Ἰουδαῖον τῆς Ῥώμης ἀπελαθῆναι. οἱ δὲ ὕπατοι τετρακισχιλίους ἀνθρώπους ἐξ αὐτῶν στρατολογήσαντες, ἔπεμψαν ἐς Σαρδὼ τὴν νῆσον. Muretus.

1 *Coërcendis illic latrociniis.*] Quæ latrocinia, non modo ex Sardinia, sed à vicina Corsica erant. nam Strabo, qui hoc ævo viguit, scribit in Corsicæ montibus plures, qui latrociniis viverent, ferasque immanitate superarent, exstitisse. Et ad id forsan respexit Tiberius. At in omnibus provinciis Præsides erant aut alii magistratus, qui latrocinia coërcerent. *Et Præses provinciæ latrones conquirere debet.* L. 13. de off. præs. Milites autem erant stationarii huic rei destinati. Sic enim in Apolog. Tertull. *latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur.* Non prætereo Sallustium in fragmentis, ubi de Sardinia, statim addidisset: *Genus militum statim è pueritia factum latrociniis.* Aurelius.

2 *Ob gravitatem cœli.*] Sardiniam, Florus & scriptor de viris illustribus in Gracchis, pestilentem vocant. Silius, *tristem cælo.* Cicero *Tigellium Sardum patria sua pestilentiorem.* Martialis, *In medio Tibure Sardinia est.* Muretus. De Sardiniæ gravi cœlo hæc cecinit Claudian. de bello Gildonico, in fine:

quæ respicit Arcton,
Immitis, scopulosa, procax, subitisque sonora
Fluctibus, insanos infamat navita montes.
Hinc hominum pecudumque lues, hinc pestifer aër
Sævit, & inclusi regnant Aquilonibus Austri.

Pomponius Mela de situ orbis lib. II. cap. VII. de Sardinia loquens ait: *soli quam cæli melioris, atque ut fœcunda, ita pæne pestilens.* Pichena.

3 *Vile damnum.*] An potius *utile damnum* scripsit. Quomodo Vellei. 2, 46. *Utile Imperatoris damnum salvo exercitu fuisset Reip.* Sic in Historia Miscella 13, 15. *Gothos perdidisse Theodosio magis lucrum quam damnum fuit.* Dictum esset ad eam fere formam, qua supra 1, 8. *Adrogantem moderationem* Tiberio exprobrat. *Freinshemius.* Acutius quam verius puto. Statius 1 Th. *jacturaque vilior orbi Mors hominum.* Gronovius.

4 *Capiendam virginem.*] Et de verbo, & de ritu toto, scripsi in proprio Syntagmate *De Vesta & Vestalibus.* Lipsius.

Capiendam virginem.] Formula hæc erat; *Sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ jus siet sacerdotem Vestalem facere pro populo Rom. Quiritibus, uti quæ optima lege fuit ita te, Amata, capio.* Vid. Gellium lib. 1, 12. Plutarchum in Numa. *Muretus.*

5 *Quæ septem & quinquaginta.*] At lex definiebat ministerio virginum tantum annos triginta. spontanea igitur mansio Occiæ. *Lipsius.*

ta per annos ſumma ſanctimonia Veſtalibus ſacris præſederat: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, *quod offerendo filias, de officio in Remp. certarent.* prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud, quam quod mater ejus in [1] eodem conjugio manebat. nam Agrippa [2] diſſidio domum imminuerat. Et Cæſar quamvis poſthabitam, [3] decies ſeſter-
87 tii dote ſolatus eſt. *Sævitiam annonæ* incuſante plebe, [4] ſtatuit frumento pretium quod emptor penderet, *binoſque nummos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios.* Neque tamen ob ea *parentis patriæ* delatum & antea vocabulum adſumpſit, [5] acerbeque increpuit

1 *In eodem conjugio.*] Id eſt, univira eſſet, cujus rei honos. Tertullianus: *Monogamia apud ethnicos in ſummo honore eſt: ut & virginibus nubentibus univira pronuba adhibeatur, & ſic auſpicii initium eſt. Item in quibuſdam ſolennibus & auſpiciis, ut prior ſit univira locus. Certe Flaminia non niſi univira eſt.* Lipſius.

In eodem conjugio manebat.] Tertullianus in exhort. ad caſtitatem, Catullus. *Vos unis ſenibus bona Cognita bene fœmina Collocate puellam.* Idem teſtatur & Feſtus. *Muretus.* Non ait univiram fuiſſe, ſed non divortiſſe à marito: ſequitur enim: *nam Agrippa divortio domum imminuerat:* neque divortium tamen matris impediret capi Veſtalem, ſicuti mors impediret; nam patrima matrima capi debet: ſed præfertur cui mater concors cum viro. Et recte, bono exemplo. De decies ſeſtertii dote dixi ad Ariſtænetum. *Mercerus.*

2 *Diſſidio domum imminuerat.*] Scribendum *diſcidio*, & hic & quotieſcumque pro divortio hæc vox occurrit. Veriſſimum eſt enim, quod obſervavit Giphanius, male hoc nomine à Scioppio reprehenſus, *diſſidium* eſſe diſſenſum animorum, *diſcidium* disjunctionem, quæ fit corpore, loco, domo. Vide ad Liv. 25, 18. *Gronovius.*

3 *Decies ſeſtertii dote.*] Numerus hic in dote, quod obſervavimus, inter honeſtiores quaſi legitimus & ſolemnis. notatque diſerte Iuvenalis,

—— *& ritu decies centena dabuntur*
Antiquo.

Et Seneca: *Beatiores ſint iſtos putas, quorum Pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi à Senatu in dotem æs grave acceperunt?* Et Martialis non uno loco. *Lipſius.*

Decies ſeſtertii dote.] Magis placeret: *Et Cæſar quamvis poſthabitam decies ſeſtertium, &c.* non, *ſeſtertii* Vrſinus. Fallitur: nam *dos decies ſeſtertium*, Latinum non eſt, ſed *dos decies ſeſtertii.* Gronovius.

4 *Statuit frumento pretium.*] De modo pretioque annonæ, infra l. xv. *Lipſius.*

5 *Acerbeque increpuit eos, qui &c.*] Suet. in Tiber. 27. *Alium dicentem ſacras ejus occupationes; & rurſum alium, auctore eo Senatum ſe adiiſſe: verba mutare, & pro auctore ſuaſorem, pro ſacris laborioſas dicere coegit.* Quod tantum abeſt, ut inferioris ævi Principes prohibuerint, ut potius ſua omnia

puit eos, qui *divinas occupationes*, [1] ipsumque *dominum* dixerant. unde angusta & lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat; adulationem oderat. [2] Reperio apud scriptores senatoresque eo- 88
rundem temporum, Adgandestrii principis Cattorum

omnia *sacris*, *divinis*, *cælestibusque* appellationibus vocitarint: nempe *sermones*, *jussa*, *literas*, *responsa*, *oracula*, *præcepta*, & similia; quod passim in libris Iurisconsultorum, & apud illius ævi scriptores videre licet. *Pichena.*

1 *Ipsum Dominum.*] Rectissime. facta tantum suppetiissent dictis. Nam Domini vox proprie, non nisi in servos, aut etiam conjunctos. de quo EXCVRS. *P.* Lipsius.

Qui ipsum dominum dixerant.] Tametsi appellatio hæc priscis temporibus, uti nimis superba, principibus non adderetur, suadente tamen fœda adulatione, tandem quoque recepta, mox etiam in privatos transiit. Notum est illud Martialis: *Edictum domini deique nostri*; & Plinii in epist. ad Trajanum, vocem hanc identidem ingerentis. Sed & Seneca ad Lucilium; *quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Mart. quoque rursus:

Cum te non nossem, dominum regemque vocabam.

Sed nemo certe felicius, nemo elegantius Græco Poeta Pallada hoc tetrasticho:

Ἢν ὁ φίλος τί λάβῃ, δόμινε φράτερ εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα, αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμινας.

Negat Poëta, velle se dominum salutari, quia non habet, quod det assentatori hoc modo eum salutanti. Ludit autem similitudine nominis δόμινε & δόμινας. Alciatus.

2 *Scriptores Senatoresque.*] Non displiceat, *Senioresque.* primum quia sæpe advocat noster testes ejus ævi, qui fuissent in re præsenti. ut l. III. *Memini audire me ex senioribus, visum inter manus Pisonis libellum*, & l. XI. *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* Deinde quia peccatum & alias in ea voce, ut l. XIII. *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperii docendo*, &c. ubi certe scribo, *seniores.* ut dicam in loco. Possit tamen aliquis defendere hic Senatores: quia res quasi arcano acta in Senatu. Sed viderit Lector. à priori sententia nobilissimus Ianus Douza noster est; de quo plura dicere jubet & prohibet me amor. Tollam manum, & in tam boni nominis memoria paulisper conquiescam. *Lipsius.*

Reperio apud scriptores senatoresque eorum temporum.] *Senatores*, qui res sui temporis composuere, quorum ferax illud seculum, & quorum unus post illa C. Plinius, de quo lib. I. Ann. nondum enim in desuetudinem abierat mos ille, quo solum dignissimi historias tractabant. Suet. de clar. Rhet. *Primus omnium libertinorum, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam ad id tempus.* Non dedecet ergo missam facere *seniores* eruditissimi viri substitutionem. *Salinerius.* Dissentire me cogit veritas à reip. literariæ constituendæ Duumviris, quibus placet extruso illo, *Senatoresque*, substitui, *senioresque*; quia aliquoties infra advocarit ævi sui testes Tacitus. Non nego, sed iisdem locis diserte addit, vel,

rum lectas in senatu litteras, quibus *mortem Arminii* promittebat, *si patrandæ neci venenum mitteretur*: responsum esse, *non fraude neque occultis, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* qua gloria æquabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrhum regem vetuerant, prodiderantque. Ceterum Arminius abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Rom. sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit: [1] prœliis ambiguus, bello non victus. septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ explevit: [2] cani-

vel, *memini audire me ex senioribus*: vel, *audita scriptaque senioribus tradam.* at hic, inquit, *reperisse*; in libris videlicet horum, quidem ἀνεκδότοις, illorum vero luce publica donatis. Nempe Senatores fere commentaria conficiebant eorum, quæ dicerent, quæ audirent in curia. ea manebant in familia, & ostentabantur nonnunquam à posteris; utpote è quibus æque atque ex actis publicis privatisque concinnari posset legitima historia; ut pluribus probavi in Suspicionum libris. *Gruterus.* Lipsius *Senioresque* emendat. Et placuit hoc nob. Dousæ: nescio an etiam aliis, mihi quidem non potest. Si enim vult Tacitus dicere, audisse se hæc ex senioribus, obsecro an utatur tum ea loquendi ratione, *Reperio apud seniores?* Potius, *Comperio ex senioribus.* Sed emendationem quidem puto certam: sensum autem paulo diversum. ut capiamus, non audiisse ex ipsis, sed in scriptis eorum, qui tum temporis vixissent, & audita vel visa scripsissent, reperisse. Cujus mentis est omnino illud etiam lib. xi. *Verum audita scriptaque senioribus tradam.* De cujus loci sententia, suo tamen loco infra hæreo, sed frustra. alia ejus mens esse quam hæc non potest. *Acidalius.* Recte *Seniores* reponunt, non *senatores.* Sic Livius lib. 7. *Repetitum ex seniorum memoria.* Suet. in Claud. 15. *Illud quoque à majoribus natis audiebam.* Noster de Druso lib. 3. *Vera prorsus seniores loquutos: displicuisse regnantibus civilia filiorum ingenia.* Et lib. 13. *Adnotabant seniores.* Tertull. in Pallio: *Et autumat superiorum prosapitas.* Aurelius. Lectionem Douzæ Lipsioque probatam non audeam comparare priori. non ob eam modo rationem, quia rem in senatu actam, maxime senatorum testimoniis confirmari consentaneum est; sed propter adjecta verba *eorundem temporum*: quæ non videbatur additurus si *seniores* præmisisset. *Freinshemius.*

1 *Prœliis ambiguus, bello non victus.*] Lucillius. *Ut populus Rom. victus vi, & superatus prœliis sæpe est multis; bello vero nunquam, in quo sunt omnia.* Mercerus.

2 *Cani-*

[1] caniturque adhuc barbaras apud gentes; Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi.

1 *Canitur.*] Quibusdam, clarus est. Sed exactius alii, qui *canendi* verbum proprio significatu accipiunt. Notus enim hic Germanorum mos ex Taciti German. 2, 3. *Freinshemius*,

C. Cor-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Agrippina cum Germanici reliquiis Brundisium, inde Romam pervenit. ea tumulo Augusti illata, & funus ductum. Drusus in Illyricum redit. Cn. Piso cum Romam rediisset, veneni & Majestatis postulatur. dicta caussa, cum omnia infensa & infesta experiretur, manus sibi adfert. Tacfarinas bellum in Africa renovat: quod opprimitur à L. Apronio Proconsule. Lepida Æmilia adulterii & veneni defertur, damnaturque. Papia Poppaa lex ad id tempus asperius exercita, mollitur à Tiberio, & nexus ejus exsolvuntur. Iterum Africam incurrit Tacfarinas: cui tutanda Iunius Blæsus deligitur. Equites aliquot Romani Majestatis damnantur. Galliæ rebellant, ducibus Iulio Sacroviro & Iulio Floro. infeliciter: quia à legionibus Germanicis copiæ earum cæsæ, & ipsæ ad vetus jugum retractæ. C. Lutorius eques, Majestatis damnatus, in carcere exanimatus est. Cura luxus coercendi cœpta, & omissa. Drusus Tribuniciam potestatem accipit. Flamen Dialis vetitus provinciam sortiri. Asyla Græcorum lustrata & repurgata. C. Silanus repetundarum & Majestatis damnatus. Tacfarinatem Iunius proturbat, & fratrem ejus capit. Iuniæ illustris feminæ mors & funus. Hæc triennio gesta,

M. VALERIO ET M. AURELIO COSS.
TIBERIO IMP. IV. ET DRUSO NERONE II. COSS.
C. SULPICIO ET D. HATERIO COSS.

1 NIhil intermiſſa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram inſulam advehitur, [2] litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucos dies [3] componendo animo inſumit, [4] violenta luctu, & neſcia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quiſque amicorum, & plerique militares, ut quiſque ſub Germanico ſtipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, [5] pars officium in principem rati, plures I

COMMENTARIVS.

1 *NIhil intermiſſa.*] Quanquam aſpera hiems erat, qua tempeſtate *maria claudi* dicuntur omniſque navigatio intermitti ſolet. Mirifice autem exprimit ardorem animi, quo tunc ferebatur Agrippina, quæ tantum iter, nunquam intermiſſa navigatione, confecerit: cum tamen diuturna navigatio etiam robuſtiſſimos viros, nedum feminas conturbare ſoleat. Homer. Od. θ. 138. Quod ſi omnis navigatio moleſta & difficilis, tanto magis hiberna. nam æſtiva quidem minus habet incommodi: jocaturque Cicero, dum quodam loco ad Atticum ſcribit, *magnum eſſe negotium navigare* de menſe Sextili. Ergo ex die tertio idus Novembris, uſque in diem ſextum idus Martii, *maria clauſa* eſſe dicebant: ut eſt apud Vegetium libro 4. quod tempus etiam coarctatum eſt ab Imperatoribus, qui à Calendis Aprilis ad Calendas Octobris tempeſtatem ad navigandum idoneam eſſe definierunt. lib. quoties. Cod. de naufrag. & Virgiliana Dido Æneam media hieme de navigando cogitare miratur. Sed & mare ipſum, cum fremeret, commotumque ac concitatum eſſet, *hiemare* dicebant. Sic Salluſt. *hiemantibus aquis*. Et *hiemem* vocabant *tempeſtatem*. Muretus.

2 *Litora Calabria contra.*] Quæſita orationi peregrinitas, poetica vocum collocatione, qualis eſt illa Virgilii, *Italiam contra*. Idem.

3 *Componendo animo.*] Non reficiendo corpori, non deponendæ laſſitudini, ſed componendo, ac mulcendo & compeſcendo *animo*, qui tutus turgebat. *Idem.*

4 *Violenta luctu.*] Sic libro ſuperiore: *Omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* Cum autem ſuopte ingenio excelſi erat & elati mulier animi, tum luctus & doloris acerbitas eam violentiorem & contumaciorem reddebant. Eleganter autem dictum eſt, *neſcia tolerandi*, quia quæ neſcimus, non facile facimus: idcirco quæ facere, aut quibus aſſueſcere non poſſumus, ea *neſcire* dicimur. Horatius, *Pelidæque animum cedere neſcii*, quaſi hoc in ſcientia, & cognitione aliqua poſitum ſit, non in conformatione quadam animi ac voluntatis. Idem, *Indoctaque jugum ferre Britannia.* Idem, *Cantabrum Indoctum juga ferre noſtra*, & de mercatore: *Indocilis pauperiem pati*, & de fluvio: *Multa mole docendus aprico parcere prato.* Idem.

5 *Pars officium in principem rati.*] Cum putarent quidam ſe ea re gratiam à Tiberio inituros: eorum autem exemplum multitudo ſequeretur:

plures illos secuti, ruere ad opidum Brundisium; quod naviganti [1] celerrimum, fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus & [2] proxima maris, sed mœnia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, mœrentium turba, ac rogitantium inter se, [3] *silentione an voce aliqua egredientem exciperent?* neque satis constabat quid pro tempore foret: cum classis paulatim [4] successit, non alacri ut adsolet remigio; sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam [5] duobus cum liberis feralem urnam

tur: Est hoc quoque non vulgaris talis, *pars rati*, Virgilii exemplo, *Pars in frusta secant.* Idem.

1 *Celerrimum fidissimumque adpulsu erat.*] *Celerrimum* quidem, quia ex Græcia & Asia Romam petentibus rectus est Brundisium cursus: *fidissimum* autem propter pulcherrimum & tutissimum portum, quem Florus *inclitum* vocat, & de quo olim Ennius: *Brundisium pulchro præcinctum præpete portu.* De eo videndus Strabo libro 6. *Idem.*

2 *Proxima maris.*] Legendum *mari.* Idem. Nihil est mutandum, quamvis *proxima mari* usitatius sit. *Ursinus.* Omnes interpretantur de locis mari vicinis. Sed ipsa verba interpretationem hanc non ferunt, neque *proxima maris* aliter possunt accipi, quam de proximo mari, sive ipsius maris proxima parte. Sicut 3, 73. *intima Africa*, pro intima Africa, aut intima parte Africæ 4, 46. & 12, 56. *Edita montium.* & in hoc ipso vocabulo H. 3, 42. *Proxima litorum.* 15, 58. *Proxima municipiorum*, pro proximis litoribus aut municipiis. Sic igitur & *proxima maris* interpretanda erant, si verbis inhæreamus. Nam sententiam versionum magis probo; adeoque non *proxima maris*, sed *mari* legendum arbitror, litera scilicet sibilante, quæ ex vicinitate sequentis vocabuli temere, ut solet, hæsit, rejecta. *Freinshemius.*

3 *Silentione an voce.*] Quorum utrumlibet magni doloris significationem habet. Magnus enim dolor interdum clamores exprimit; interdum eos tanquam præclusis faucibus comprimit. *Muretus.* Mœstitiæ comes & silentium. Iob. 2. *Sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo ei loquebatur verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.* Aurelius.

4 *Successit, non alacri.*] Solent enim qui ex longa navigatione portum, quem petebant, vident, terram salutare, & multas lætitiæ significationes dare. Virgil. 3. *Italiam, primus conclamat Achates. Italiam læto socii clamore salutant.* Muretus. Ego cum illis potius sentio, qui classem, ut per ipsam rei naturam opus est, sensim admotam & propinquiorem litori factam exponunt, non ut studio cursui temperatum; aut segnius redditum fuerit remigium, quod sicut non intendisse per alacritatem, ut solent appellentes in desiderata loca, ita neque remisisse videri possunt, sed eodem tenore inceptum iter esse prosequuti. *Freinshemius.*

5 *Duobus cum liberis.*] Caligula & Druso. Nero enim Romæ manserat.

Ma-

nam tenens egressa navi, [1] defixit oculos; idem o-
mnium gemitus, neque discerneres, proximos, alie-
nos, virorum, feminarumve planctus: nisi quod
comitatum Agrippinæ longo mœrore fessum, ob-
vii & recentes in dolore anteibant. [2] Miserat duas 2
prætorias cohortes Cæsar, addito [3] *ut magistratus
Calabriæ, Apulique, & Campani, suprema erga me-
moriam filii sui* [4] *munera fungerentur.* Igitur tri-
bunorum, centurionumque humeris cineres por-
tabantur: [5] præcedebant incompta signa, versi
fasces:

Muretus. Falsum est masculini sexus duos liberos hic intelligi: quum manifestum sit adductam tum simul fuisse Iuliam, de cujus natali supra 2, 54. Habuit igitur tum Agrippina secum duos de sex liberis, ceteros Romæ. *Freinshemius.*

1 *Defixit oculos.*] In turbam scilicet adstantem & mœrentem, ineptissime ille. Rectius, ita omnium oculos in se convertit, ut nemo usquam alio intueretur. *Muretus.*

2 *Miserat duas prætorias cohortes.*] Poëta de isto more, ita in funere Pallantis: *Toto lectos ex agmine mittit Mille viros, qui supremum comitentur honorem Intersintque patris lacrimis.* Aurelius.

3 *Magistratus Calabriæ.*] Municipales duumviri, quinqueviri, & similes. *Muretus.*

4 *Munera fungerentur.*] Non nove, nec ex Latinitatis portento: quippe ita Plautus in Trinummo: *Sequere, mea nata, ut munus fungaris tuum.* Et in Asinaria: *Munus adolescentuli Fungare.* Aurelius.

5 *Incomta signa.*] De ornatu signorum dixi in libro 1. De versis fascibus, res sic habet. In dolore quia omnia fieri præter morem amant: etiam lictores fasces præferebant inversos. Pedo in Eleg. ad Liviam,

Quos primum vidi fasces, in funere vidi:
Et vidi versos, indiciumque mali.

Statius Thebaidos VI.

——— *versis ducunt insignibus ipsi*
Grajugenæ reges.

Nec fasces solum suos lictores, sed milites invertebant etiam scuta & arma. Virgilius:

——— *& versis Arcades armis.*

manentque in militia nostra hodie vestigia ejus ritus. Adde, quod non indignum monitu, versionem hanc armorum, non luctus solum notam fuisse, sed etiam transfugii & defectionis. Ammianus lib. XXVI. *Eumque secuti complures, jam gladios quatientes & pila, ad Imperatorem transeunt, cum vexillis scuta perversa gestantes: quod defectionis signum est apertissimum.* Sed quare hic, aut unde Fasces? neque enim populi Romani magistratus adfuisse video. Respondeo, signa quidem Prætorianorum fuisse: at fasces ipsius Germanici defuncti, qui cineribus præferebantur insignia nuper potestatis. Addo, quod Designatores lictores suos habere soliti, qui funeris ordinem & solennia curabant. *Lipsius.*

Præcedebant incompta signa.] Vt Dracones, aquilæ, & similia, non nitida, & prætersa, & fulgentia, corollis laureis ornata, unguentis delibuta, sed *incompta*, & squallentia. *Versi* ad terram *fasces.* Auctor de morte Drusi. Virg. Nonnunquam eos frangebant. *Consul init fractis mœrentem fascibus urbem.*

fasces: [1] atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, [2] trabeati equites, pro opibus loci, [3] vestem,

urbem. Muretus. Tertullian. adversus Psychicos. *Magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indigitant, hostiam instaurant.* Aurelius. *Signa* proprie accipienda sunt, pro insignibus cohortium, ut supra 1, 24. *Legiones sub signubus fulgentes.* Et *fasces* intelligantur, qui Germanico præferri consueverant. *Freinshemius.*

1 *Atque ubi colonias transgrederentur, atrata.*] Id est, pullis, & lugubribus vestibus amicta. *Plebes* antiquus nominativus pro plebs. *Trabeati equites*, ut à plebe discernerentur, pompamque illam augustiorem & majestatis pleniorem redderent. *Muretus.* Quamvis in Germanici funere *trabeati equites incessissent*, non ob id tamen inferendum, trabeam funerale indumentum extitisse, sed bene familiare equitibus in publicis solennitatibus. *Marc. Donatus.* Existimo tunc trabeas fuisse atratas, & ex nigro colore, sed habuisse formam trabearum, quæ vestimenta erant primum regia, postea militaria & peculiaria equitibus Romanis, à trabibus intextis discoloribus ex purpura & cocco. *Aurelius.*

2 *Trabeati equites.*] Trabea quid ad luctum? nihil. imo contra utebantur ea in diebus sollennibus lætisque; ut equitum Transvectione. quod Dionysius notat. Sed & Domitiano decretum per honorem, ut quotiens consulatum gereret, *equites Romani quibus sors obtigisset, trabeati, & cum hastis militaribus præcederent eum, inter lictores apparitoresque.* Denique nusquam trabea in luctu? equitesque Romæ toga pulla usi in funere, ut reliqui cives. Credo igitur vestem hanc trabibus purpuræ intextis (id enim trabea) sumptam hic, non doloris indicium, sed ordinis ad discriminandum, inquam, in coloniis equitem à plebe, & splendorem funeri conciliandum, trabeæ sumptæ. Illæ enim propriæ equitum: (nam Grammaticorum inventa hic non moror, qui faciunt etiam regum, ducum, augurum) & ideo *Trabeata agmina*, ipsi equites Statio, in Epulo Domitiani:

Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar
Agmina, mille simul jussit discumbere mensis.

& in V. Silvarum ad Crispinum: quem locum fusius adscribam, quia mei eget.

——— non te series inhonora parentum,
Obscurum proavis, & prisca lucis egentem
Plebeia de stirpe tulit. non sanguine cretus
Turmali trabeque ac remis, & paupere clavo
Augustam sedem & Latii penetrale Senatus
Advena pulsasti: sed præcedente tuorum
Agmine.

Vere enim emendo, *non sanguine cretus Turmali, trabeaque Remi, nec paupere clavo.* id est, non tu ex plebe satus, imo nec ex ordine equestri. quem deinde describit tribus notis, luxuria non indecora ingenii, ut solet in illo poeta. *Turmalem sanguinem* vocat; quia propriæ equitum Turmæ: *Trabeam Remi*, quia ii trabeati, exemplo regum: *Pauperem clavum*, id est, angustum & artum, qui ordinis equestris. *Lipsius.*

3 *Vestem.*] Pretiosæ vestis magnam vim cremare in funeribus solebant. Credo ut significarent, alia jam sibi omnia vilia esse, amisso eo quem lugebant. Virgil. in funere Miseni 6, 221. Statius in Epic. Glauc. 159. Silius lib. 10. in funere L. Æmilii Paulli 570. *Muretus.*

1 *Odo-*

stem, [1] odores, aliaque [2] funerum solennia crema-
bant. etiam quorum [3] diversa opida, tamen obvii,
& victimas atque aras [4] Diis Manibus statuentes, la-
crimis & conclamationibus dolorem testabantur.
Drusus Terracinam progressus est, cum Claudio
fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant.
Consules M. Valerius & M. Aurelius (jam enim
[5] magistratum occœperant) & senatus, ac magna
pars populi viam complevere, [6] disjecti, & ut cui-
que libitum flentes. [7] aberat quippe adulatio, gnaris
omnibus lætam Tiberio Germanici mortem male
dissimulari. Tiberius atque Augusta publico absti- 3
nuere; inferius majestate sua rati si palam lamenta-
rentur; an ne omnium oculis vultum eorum scru-
tan-

1 *Odores.*] Hi quoque incendi solebant. Tibull. *Non soror Assyrios cineri quæ dedat odores.* Propert. *Cur nardo flamma non oluere mea.* Statius. *Muretus.*

2 *Funerum solennia.*] Observa hunc ritum, quod alibi defunctis, & usto jam cadavere, nihilominus non Aras tantum statuebant, sed struebant & accendebant Rogos, quasi verum ibi funus & cadaver esset. Ostendit hic locus, & Senecæ ad Marciam, cap. III. de Druso, hujus patre, qui in Germania obierat, & reliquiæ item relatæ: *Mater longo itinere reliquias Drusi sui prosecuta, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi toties illum amitteret.* Ait, *per omnem Italiam*: in coloniis nempe & municipiis, qua transibant: ut hic. *Lipsius.*

Solemnia.] Νόμιμα. *Muretus.*

3 *Diversa oppida.*] Non ii modo, quorum oppida prætervehebatur funus, sed ii quoque, quorum oppida, *diversa*, id est, devia erant, obviam tamen proficiscebantur, & pro copiis pompam illam cohonestabant. *Idem.*

4 *Diis manibus.*] Vt eos placatos ac propitios Germanico efficerent, aut fortasse dis manibus ipsius Germanici. *Muretus.*

5 *Magistratum occœperant.*] Ergo Ianuario hæc mense gesta. *Lipsius.*

6 *Disjecti.*] Satis hoc mirum, ubi Coss. & Senatus; qui solent ordine & composite incedere sive stare. Sed hic apparet aliter factum, sparsosque fuisse: an quia sponte venerant? an id quoque testando dolori? cui confusio videtur adhærere, nec decori cura. *Idem.*

7 *Aberat quippe adulatio.*] Vicerat enim adulationem dolor, erumpebatque. licet neminem falleret, Tiberium gaudere interitu Germanici, &c. *Freinshemius.* Visi mihi sunt hujus loci veram sententiam non cepisse viri eruditi. Dicit Tacitus, luctum hunc populi, ob mortem Germanici, ex vero animi sensu; non adulatione esse profectum. Probat id invicto argumento. Sciebant, inquit, probe omnes, lætam Tiberio accidisse Germanici mortem, (quam tamen lætitiam dissimulare conaretur, nec satis dissimularet) non tamen eo minus in publica immensi doloris sui significatione persistebant. Iam autem illi non cre-

tantibus, falſi intelligerentur. [1] Matrem Antoniam non [2] apud auctores rerum, non [3] diurna actorum ſcriptura, reperio ullo inſigni officio functam; cum ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, ceteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint: ſeu valetudine præpediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre viſu non toleravit. facilius crediderim, Tiberio & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par mœror, & matris exemplo avia quoque & pa-
4 truus attineri viderentur. Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti inferebantur, modo per ſilentium [4] vaſtus,

creduntur adulari, qui hoc publice agunt, quod certo noverint Principi ingratum eſſe & diſplicere. *Boxhornius.* Reddit rationem, quare incompoſiti, ſine arte, ſine ambitione, atque ut natura dabat, doluerint. nempe quia & vere lugebant, ſibi lugebant, non principi; ſuo dolori dabant, non alieno commodabant & venditabant lacrimas: dolendo non adulabantur Tiberium, quippe quem nemo ignorabat gaudere morte Germanici, utcumque triſtitiam fingeret. *Gronovius.*

1 *Matrem Antoniam.*] Hæc illa eſt Antônia Druſi, quam Plinius ait numquam ſpuiſſe. illa, quam Valerius mire laudat à continentia & amore in conjugem, lib. IV. cap. III. *Lipſius.*

2 *Apud auctores rerum.*] Tacitus ab exemplari videtur diſceſſiſſe, cum *auctorem rerum* hiſtoriæ ſcriptorem vocavit, qui Salluſtio eſt rerum adminiſtrator geſtorque, ut imperator qui bella gerit. *Tametſi haudquaquam par gloria ſequatur ſcriptorem & auctorem rerum.* Turnebus. Sic hoc ipſo libro: *C. Salluſtius Romanarum rerum florentiſſimus auctor.* Muretus.

3 *Diurna actorum ſcriptura.*] Diaria, ſive ephemeridas ſignificat: quas qui ei muneri præfecti erant, diligentiſſime conficiebant & in eis perſcribebant, quid quoque die memorabile actum foret: *Materiam hiſtoriæ.* Suet. Claud. 41. *Extat talis ſcriptura in pleriſque libris, actorum diurnis* (vulgo, *ac diurnis*) *titulisque operum.* Dicuntur & *acta diurna.* Tacitus lib. 13. *Cum ex dignitate populi Romani* (repertum) *ſit, res illuſtres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* Erant & acta Senatus. Suetonius in Cæſare dictatore: *Inito honore primus omnium inſtituit, ut tam ſenatus, quam populi diurna acta conficerentur, publicarenturque.* Muretus.

4 *Vaſtus.*] Cum interdum tantum ſilentium eſſet, ut in urbe vaſtitas ac ſolitudo eſſe videretur, interdum queſtibus & lamentationibus omnia circumſonarent. *Muretus.* Olim emendavi *per ſilentium vaſtum.* atque adeo certa mihi emendatio viſa eſt, ut eam recipere non dubitaverim. Nam ipſe Tacitus ſic ſæpe locutus eſt. lib. IV. *hoſtiſque clamore turbido, modo per vaſtum ſilentium, incertos obſeſſores effecerat.* Hiſt. lib. III. *Vaſtum primo ſilentium mox cuncta ſimul erumpunt.* In vita Agricolæ: *Vaſtum ubique ſilentium, ſecreti colles.* Etiam Livius lib. 10 *deinde ut ſilentium vaſtum in urbe.* Et optima eſt conſtructio: *Dies erat inquies, modo per vaſtum ſilentium, modo ploratibus.* Obſervavi

ſtus, modo ploratibus inquies: [1] plena urbis itinera, [2] conlucentes per campum Martis [3] faces. illic [4] miles cum armis, [5] ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, *concidiſſe Rempub. nihil ſpei reliquum* clamitabant; promptius apertiuſque, [6] quam ut meminiſſe imperitantium crederes. [7] Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam ſtudia hominum accenſa in Agrippinam; cum *decus pa-*

ſervavi ſæpiſſime in veteribus libris, idque in nonnullis editis quoque conſpicitur, *m*, litteram, in fine dictionum nonnunquam ſcribi, 3, tanquam ternarii numeri notam, adeo ut mirum non ſit, ſi aliquando pro litera, *s*, accepta ſit à librariis. Hinc in auctore noſtro multi errores irrepſerunt, ut ſuis locis oſtendemus. *Lichena.* At mihi falli vir optimus videtur. Nam ſi *vaſtum ſilentium* accipimus, tam dies inquies fuit ſilentio quam ploratibus. At quid eſt *per ſilentium inquies?* Apud Ovidium in regia Somni *Muta quies habitat.* Apud Statium *preſſiſque ſilentia pennis Muta ſedent.* Si *dari τὸ inquies* apud Tacitum eſſet *varius*, tolerarem. At Tacitus utrique proprium aſſignat verbum. *Dies magna* dicitur, qua magna res geſta eſt: *dies fauſtus*, quo quid feliciter evenit. Sic *dies vaſtus per ſilentium* eſt pars diei ſilentium habens quaſi in vaſta ſolitudine. Interdum præ nimio dolore ſtupentes conticuerant & in tanta multitudine erat ſilentium loci vaſti & deſerti: interdum ploratus quietem turbabat. Sic cap. 9. *die frequenti*, eſt parte diei, qua hominum frequentia in publico verſatur. *Gronovius.*

1 *Plena urbis itinera.*] Omnibus undique, ad campum Martium confluentibus. *Muretus.*

2 *Conlucentes per campum.*] Dixit ad morem priſcum: quo ii qui funus proſequebantur, cereos manibus geſtabant, candelas, funalia, faces. Donatus id obtinuiſſe eo cenſet, quia noctu olim cadavera ſolita efferri. Super hoc more EXCURS. in *A.* Lipſius.

3 *Faces.*] Ad cereos efferebantur pueri, ad faces viri. ferebantur autem faces ad ignem ſubjiciendum rogo. ſed tum quoque, cum rogus nullus eſſet, honoris cauſa ferebantur. *Muretus.*

4 *Miles cum armis.*] Corrigo, *miles ſine armis.* Quid enim novi eſt militem videri cum armis? Sed depoſuerat, opinor, arma, ut dolorem teſtaretur, quemadmodum magiſtratus inſignia ſua. *Harlaus.* Ne quis in populo tumultus excitaretur. *Muretus.* Sic lib. 1, 8. *Die funeris milites velut præſidio ſtetere.* Gronovius.

5 *Sine inſignibus Magiſtratus.*] Id eſt, ſine toga prætexta, ſine anulis, ſine lato clavo. Quæ omnia accurate mihi dicta in ſcripto de funeribus ſingulari. *Lipſius.*

Sine inſignibus.] Ad ſignificationem mœroris: ſimul quia juſtitium erat. Ovid. *Iura ſilent, mutaque tacent ſine vindice leges. Aſpicitur toto purpura nulla foro.* Muretus.

6 *Quam ut meminiſſe imperantium.*] Nam hæ voces aperte ad aliquam imperantium contumeliam pertinebant: ſed illa querentibus metum ademiſſe videbatur doloris magnitudo. *Idem.*

7 *Nihil tamen Tiberium.*] Peſſime enim oderat Agrippinam, ejuſque gloriæ invidebat, quo iniquiore animo ferebat tanta in eam conſpirantis populi ſtudia. *Idem.*

 1 *Solum*

patria, [1] *solum Augusti sanguinem*, *unicum antiquitatis specimen* appellarent, versique ad cœlum ac deos, *integram illi subolem*, *ac* [2] *superstitem insquorum* precarentur. Fuere qui [3] *publici funeris pompam* requirerent, compararentque *quæ in Drusum patrem Germanici honora & magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis* [4] *Ticinum usque progressum*, *neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse* : *circumfusas lecto* [5] *Claudiorum Iuliorumque ima-*

1 *Solum Augusti sanguinem.*] Non vere: plures erant, ut Lepidi & Silani ex Iulia nepte, sed reliquos velut degeneres, credo, arguunt, hanc solam Augusto dignam. *Lipsius.*

2 *Superstitem iniquorum.*] Forsitan *inimicorum.* Rhenanus.

3 *Publici funeris pompam.*] Hoc sensu extat infra eodem: *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exequiis frequentaretur.* Quid autem sit dicere *funus publicum*, *exequias publicas*, quæstionis fuit. Pansæ atque Hircii corpora publica sepultura honorata Vellejus scribit: eosdem in campo Martio sepultos ait Florus ex Livio epit. CXIX. Vnde quidam ex nostris censuit, idem, in campum Martium, publico funere, exequiis, & sepultura efferri. Alii cum ex stipe collatitia, aut publicis impensis funus factum, ut P. Valerio Poplicolæ, Agrippæ Menenio, Scipioni Africano, id *publicum funus* exaudiunt. Ego dum amplius quærerem, inveni apud Livium de Syphace, XXX. extre. *Conspecta*, inquit, *mors ejus fuit*, *quia publico funere est elatus.* Sic in Eusebii Chronico P. Servilius Isauricus elatus. Apud Suetonium *Tiberii corpus crematum funere publico*: & alibi, *L. Vitellium defunctum Senatus publico funere honoravit.* Quibus locis omnibus publicam mœstitiam accipio, & eas exequias, quibus sicut ob funus domesticum, auro posito, purpuraque, populus complorans interesset. Hoc suggerit prædicto libro Livius, ubi Annibalem ita Carthaginiensibus dixisse refert: *Quia tributum ex privato conferendum est, tanquam in publico funere comploratis.* Ita quoque accipiendus est Numa Pompilius, luctu publico & insigni monumento honoratus, Dionysii Antiquitat. lib. II. Et quidem omnia in eum locum translata vellem, quo Alfenum Varum publico funere elatum scripsi in Iurisconsultorum historia, cap. III. *Vertranius.* Plus est *publici funeris pompa*, quam *publica pompa*, *publica pompa* esset hoc loco publicum funus, utcumque celebratum. at *pompa publici funeris* continet eam magnificentiam, quæ in publicis funeribus adhiberi debet potestque. Igitur nemo desiderare poterat publicum funus, quod obtigisse Germanico, ex ipsa Taciti narratione perspicuum est: sed hoc tantum, quod istud funus, quum publicum esse deberet, non pari pompa celebratum fuerit. Non, inquam, dicere poterant *publico funere efferri debuit Germanicus*: hoc enim factum fuit: sed quia publicum funus istud fuit, majori pompa adornari debuit. Et animadverterunt ceteræ versiones hunc sensum; vocem tamen *publici* consensu prætermiserunt. *Freinshemius.*

4 *Ticinum usque.*] Vide quædam non vulgata apud Valerium Maximum, lib. V. cap. V. *Lipsius.*

5 *Claudiorum Iuliorumque imagines.*] Drusus hic in Iuliam familiam no

imagines, [1] defletum in foro, laudatum pro rostris: cuncta à majoribus reperta, aut quæ posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & [2] cuicumque nobili debitos honores, contigisse. [3] sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris [4] quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, [5] quanto prima fors negavisset. [6] non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium. ubi

ne adoptione quidem venit. unde ergo in pompa funebri imagines illi gentis Iuliæ? nisi forte quia mater deducta in domum Augusti. Hæc & talia de summo pectore dici possunt, at mihi nondum eviluit conjectura mea, *Liviorum*. Caussa duplici. primum, non præposuisset Claudios Iuliis Tacitus. Id nefas. deinde cum à patre latæ imagines, cur omissæ à matre, quæ præsertim antiquæ, & multæ? *Lipsius.*

Claudiorum Iuliorumque imagines.] Vt sæpe alias, sic & hoc loco librariorum error e *Liviis Iulios* fecit. Lege ergo *Liviorum*. Tiberio enim & Druso, paterna origo ex Claudiis, materna à Liviis fuit, adoptato in eam materno avo. Sueton. idem testatur & Valerius 2. 4. *Muretus.* Ego potiorem habui veritatis rationem, quam scripturæ. Præsertim quum sciam, quoties ob miram literarum similitudinem confusos legamus cum *Iuliis Livios*. Ex testimoniis scriptorum quæ supra 2, 73. relata sunt, aliisque quam plurimis notum est, majorum tantum imagines esse comitata posterorum funera. Quid igitur certius, quam in Drusi exequiis adfuisse Liviorum imagines; quæ materna illi familia fuerit, quum Iuliam gentem nulla tam arcta cognatione contingeret. Neque vero simile est Iuliorum nomen postpositurum fuisse Tacitum: quod quamquam leve videatur, illis tamen jam tum temporibus observatum scimus, ut digniores qui essent, iidem & priores nominarentur. *Freinshemius.*

1 *Defletum in foro, laudatum pro Rostris.*] Auctor de morte Drusi:

Et voce & lacrimis laudasti Cæsar alumnum
Tristia cum medius rumperet orsa dolor.

Muretus.

2 *Cuicumque nobili.*] Τῷ τυχόντι τῶν εὐπατριδῶν. *Muretus.* Recte vero, qui vocabulum *nobilis* retinuerunt. Sicut enim nunc longe inferior est quem *nobilem* vocant, quam qui *Gentilhuomo* censetur. ita quondam contra fuit. neque quisquam habitus est *nobilis* præter illustrissimos & *longa decora præferentes*, ut eos describit Seneca apud nostrum 14, 53. *Freinshemius.*

3 *Sane corpus.*] Non per adseverationem efferendum est, sed per concessionem, quasi dicas, ut hoc largiamur, sit sane ita. *Idem.*

4 *Quoquo modo.*] Vtcumque sine magna pompa. *Muretus.*

5 *Quanto prima.*] Legendum, *quando*, ἐπειδή. Idem.

6 *Non fratrem.*] Scribe, *fratres*, nisi sui & historiæ oblitus Tacitus. Duo enim Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus. semperque eo nomine etiam hunc noster insignit. Scripsit autem supra, Drusum & Claudium Tarracinam usque progressos. *Lipsius.*

Non fratrem.] Drusum. nam de Claudio vix cogitabant, quem in pe-

ubi illa veterum [1] instituta? [2] prapositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes

cudis prope potius quam hominis loco habebant, & sciebant non potuisse per se longius progredi? cum ita duceretur à Druso, ut nervis alienis mobile lignum, & inter aulæ ludibria, ut ait Suetonius, haberetur: cui rei aliud argumentum paulo post reperiemus. *Muretus.* Non sui, non historiæ obliviscitur noster, sed primo loco loquitur ut historicus, posteriore vicem gerit eorum, qui Tiberium maligne carpunt, suaque id facit sibi solita obliqua oratione. Obtrectatores autem ea de causa de Claudio silent; quod erat despectus, & inter aulæ ludibria, unde parum nihilve decoris Germanico: nisi forte Claudium putas ab eo moribundo his verbis designatum fuisse lib. 2. ann. *Referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim.* Iidem non tamen Drusum transmittunt, immo ex modo ejus occursus, Tiberii adversus Germanicum simultatem, & invidiam metiuntur. Quam autem Claudius vixerit omnibus despicatus, de Suetonio disce, in Claud. cap. 3, 4, 5. *Salinerius.* Cave cum eruditissimo Taciti interprete, *fratres*, rescribas. Quamquam enim duo Germanico superstites fratres, Claudius natura, adoptione Drusus, & supra scripserit Tacitus, utrumque Tarracinam usque progressum: cum tamen hæc omnia invidiose in Tiberium à populo dicantur, unius modo fratris Drusi, filii Tiberii, facit mentionem. Et certe Claudius excusari merebatur, quia haud dubie prohibitus est à Tiberio ulterius progredi, quam Drusus, ne plus, quam hic, lugere, magisque affici videretur. Hæc causa quoque est, cur de matre Germanici Antonia hic non queratur populus, licet nullo insigni officio in Germanicum functa. Nam id noluerat Tiberius: ut supra. Quidni credamus idem Claudio evenisse? Itaque non de eo, sed Druso, hæc sunt accipienda, ut ad majorem invidiam concitandam in Tiberium, ejusque domum, comparata. *Boxhornius.*

1 *Instituta.*] Non tantum de legibus dicuntur, ut nonnemo accepit: sed etiam de moribus & consuetudine quæ significatio huic loco convenientior est. *Freinshemius.*

2 *Toro effigiem.*] Ritum fuisse arbitror, ut si cadaver adhuc vegetum & coloratum, ipsum in toro sive lecto ostenderetur: sin autem (ut in peregre functis, aut diu functis) aut non esset cadaver, aut decore proponi non posset, tum effigies cerea ejus loco in lecto ostenderetur. Colligo ex hoc loco, tum Dionis de Augusto, qui Nolæ obierat: *lectus erat*, inquit, *ex auro & ebore, purpureis auratisque stragulis: in cujus ima parte cadaver arca inclusum latebat; effigies autem ejus cerea, triumphali habitu supra apparebat.* Idem in Pertinacis funere, quod ei Severus sollenniter duxit, adnotavit idem scriptor & in ipsius Severi Herodianus. *Lipsius.*

Prapositam toro effigiem.] Lege, *propositam in toro effigiem.* Herodiani autem locum è principio lib. 4, quoniam ad hæc illustranda mirifice pertinet, etsi jam vulgatus est, ne quid tamen desideretur, apponam, ut à Politiano conversus est, paucis tantum quibusdam, in quibus ille turpiter erravit, emendatis: ne cui tam multa Græca molesta sint. *Mos est Romanis consecrare imperatores, qui superstitibus filiis, vel successoribus moriuntur, quique eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter divos. est autem tota urbe quasi luctus quidam festa celebritati promiscuus. Quippe functum vita corpus, ritu hominum, sumtuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam fingunt, eamque*

nes & lacrymas, [1] *vel doloris imitamenta?* [2] Gnarum 6
id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones,
[3] monuit edicto: *Multos inlustrium Romanorum ob Remp. obiisse; neminem tam flagranti desiderio celebratum.*

eamque in regia vestibulo proponunt, supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis, & quidem imago illa ad agroti speciem pallida recumbit: Circa lectum vero utrinque magnam partem diei sedent, à læva quidem senatus omnis vestibus atris amictus; à dextra vero matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honestat: harumque nulla vel aurum gestans, vel ornata monilibus conspicitur, sed vestibus albis exilibus induta, mœrentium speciem præbent. Hæc ita per septem dies continuos faciunt medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut ægrum deterius se quotidie habere pronuntiantibus. Deinde ubi jam visus obiisse diem, lectum humeris attollunt equestris senatoriique ordinis nobilissimi ac lectissimi juvenes, perque viam sacram in vetus forum deferunt, ubi Magistratus Romani deponere imperium consueverunt, &c. Hactenus Herodianus. Constat autem eorum, quæ ab ipso commemorantur, partim etiam vetustioribus temporibus in usu fuisse, alia gliscente, ut fit, adulatione, ad imperatores omni honoris genere celebrandos, à posteris excogitata esse. *Muretus.* Facit huc illud Propertii.

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno:
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.

Acidalius. Imo *propositam*, id est, in toro positam conspicuam omnibus. ita enim mos erat. *Grotius.*

1 *Vel doloris imitamenta.*] Simile in Claudii funere, lib. XII. *Ceterum peractis tristitiæ imitamentis.* Lipsius.

Doloris imitamenta.] Vetus scriptura, *rei doloris imitamenta*, legendum est, *veri doloris imitamenta.* Muretus. Falsus Mureti libellus, dum affirmat, veterem scripturam esse, *rei doloris*: unde ipse, *veri doloris.* MS. enim nihil discrepat à vulgatis. *Pichena.* Non recte acceperunt, tamquam in eadem classe cum lacrimis, laudationibus aliis, quæ præmittuntur, ut serio præstari solita censerentur: & hæc veteribus potius quam ipsi Tiberio, ad quem & matrem Liviam unice respiciunt, attribuerentur. Sensus & ordo verborum Taciti talis est: *ubi illa veterum instituta*, subaudi mansisse, aut quid simile: dein exsequitur quænam dicat, *propositam toro effigiem* &c. *lachrymas*, & hic quidem finiunt instituta veterum, quæ hic recensere voluerat: itaque non conjungentem particulam, sed disparantem subnectit, *vel doloris imitamenta.* Ubi manserunt instituta veterum, aut saltem (si illa serio non potuerunt exprimi) imitamenta doloris. *Freinshemius.*

2 *Gnarum id Tiberio fuit.*] Dele verbum *fuit.* Sic lib. I. *gnarum id Cæsari.* Muretus.

3 *Monuit edicto.*] Ita moris ætate illa, ut Princeps populum peccantem aut exorbitantem alloqueretur per libellum, coërceretque. Eo respicit metaphora scita Senecæ, epist. XCV. *Præcepta sapientiæ, quæ affectus nostros velut edicto coercent & obligant.* & cave quidquam ibi mutes. *Lipsius.*

Monuit edicto.] Edictis non tantum jubebant aliquid fieri, aut vetabant ne fieret, sed monebant populum, increpabant, docebant. Horat.

Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit pravi docilis Romana juventus.

Sic Augustus totos libros veterum interdum per edictum notos populo fecit. Sic Caligula populum objurgavit

 edicto,

tum. [1] *idque & sibi, & cunctis egregium, si modus adjiceretur.* [2] *non enim eadem decora principibus viris,* [3] *& imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civi-*

edicto, quod hilariter viveret. Sic Claudius, aliquando edixit, ut dolia bene picarentur, uberem enim vinearum proventum fore. & eodem die, nihil æque facere ad viperæ morsum, quam taxi arboris succum. Et meditatus edictum dicitur, quo veniam daret efflatum, crepitumque ventris, in convivio emittendi. Sic edicto excusavit iram & iracundiam suam, pollicitus alteram brevem & innoxiam, alteram non injustam fore. *Muretus.*

1 *Idque & sibi & cunctis.*] An non magis, *& functis?* in vulgata mihi frigus. *Lipsius.*

Cunctis.] Mihi multo majus frigus in τῷ *functis.* Quid enim? an *functis* vel mortuis egregium erat, quod nemo eorum tam flagranti desiderio celebratus esset? Immo & sibi, inquit, honestum decensque esse & omnibus, qui sic Germanicum desiderarunt. Maluit autem dicere *cunctis*, quam *populo Romano*, quia mox voce *populi* usurus erat. Nam gravi luctu & sibi honorem habitum significat, cui proximus erat Germanicus & ipsos lugentes laudem mereri, quod sic testarentur, quanti virtutes ejus facerent. *Gronovius.*

2 *Non enim eadem decora.*] Sententia commoda. non eadem decere Principes viros primoresque in republica, & ipsum Imperatorem; eadem inquam, quæ populum. Huic luctum permitti, at non illis. Plane hoc ipsis Tiberii verbis quasi expressum voluit Pedo, illius ævi poëta:

Non eadem vulgusque decent, & culmina rerum.

Ennius poëta, apud D. Hieronymum:

Plebs hocce regi antistat; in loco licet
Lacrimare plebi, regi honeste non licet.

Similia Euripides in Iphigenia, ubi Agamemnon profatur:

Ἡ δυσγένεια δ' ὡς ἔχει τι χρήσιμον;
Καὶ γὰρ δακρῦσαι ῥᾳδίως αὐτοῖς ἔχει
Ἄνολβα τ' εἰπεῖν. Τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν
Ἄναντα ταῦτα. Τῷ τ' ὄχλῳ δουλεύομεν.
Ἐγὼ γὰρ ἐκβαλεῖν μὲν αἰδοῦμαι δάκρυ.

Plebeia sors quam præstat alibi nobili?
Collacrimare namque iis facile licet,
Et misera fari verba. Contra, nobili
Haud facilia ista. namque plebi nos damus,
Ideoque lacrimare vereor & pudet.

At vero in Taciti verbis, legebam olim: *Non enim decora eadem Principibus viris & imperatori populo. Modicis domibus*, &c. Populus imperator & princeps, Romani sunt: ideoque contra, de *modicis civitatibus* mox sequitur. Probat Pichena, sed hoc amplius vellet: *Populo; quæ mod. d. a. civitatibus, Convenisse*, &c. *Lipsius.*

3 *Et imperatori populoque. Modicis.*] Exigua in speciem depravatio scripturæ tantas tenebras offudit huic loco, ut sententia nullo modo perspici queat. Legendum autem hoc modo: *Non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quæ modicis domibus, aut civitatibus.* Comparat *principes viros* cum *modicis domibus*, negatque utrisque eadem decora esse. Modicas enim domos infractio quædam & mollities animi non ita dedecet, quæ principibus viris summe indecora est. Comparat *populum imperatorem*, id est, populum Romanum cum *civitatibus*, id est, cum municipiis & aliis te-

civitatibus. conveniſſe recenti dolore luctum, & [1] ex mœrore ſolatia: ſed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam [2] divus Iulius amiſſa unica filia, ut divus Auguſtus ereptis nepotibus, [3] abſtruſerint triſtitiam. Nil opus vetuſtioribus exemplis, quotiens populus Romanus [4] clades exercituum, [5] interitum ducum, [6] funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulerit.

tenuioribus oppidis: & ait populum Romanum animo erectiori & fortiori eſſe debere. Eſt enim eadem ratio principum virorum ad modicas domus, quæ populi Romani ad civitates: quæ ut etiam in jure proditum eſt, privatorum loco habentur. *Imperatorem populum* ita dicit populum Rom. Vt Virg. *Romanos rerum dominos.* & ut Claudianus, *dominam plebem.* Muretus. Omnino videtur addendum, *qua*, quod omiſſum videri poteſt à librario, ob alterum, *que*, præcedens. Itaque legendum: *Et imperatori, populoque qua modicis*, &c. *Vrſinus.* Iungenda illa *imperatori populo*, & relativum *qua* non inſerendum retenta copula *que*, ſed ex hac ipſa faciendum alterum *qua*: & totus locus certiſſima correctione ita ſcribendus, ita interpungendus: *Et imperatori populo, qua modicis domibus* &c. Opponit principes viros modicis domibus, imperatorem populum modicis civitatibus. Hoc qui non probabit, ille vero vere Morychus. Imperator populus dicitur, ut Virgilio, *Romanos. r. d.* & Sueton. Cal. 35. *Dominum gentium populum.* Acidalius. Livius lib. 1, 34, & 42. populum Romanum appellat, *principem orbis terrarum populum.* Cic. pro domo ſua: *dominum regum, victorem atque imperatorem omnium gentium.* Virg. 1, Æn. *populum late regem.* Poſt hæc cum Manuſcriptum contuliſſem, eandem penitus in eo correctionem ac diſtinctionem inveni. *Pithœus. Imperator populus* appellatur Romanus, ut apud Florum, *gentium victor, orbiſque poſſeſſor, princeps, princeps gentium, regum & gentium arbiter.* Arellio Fuſco apud Senec. controv. 2, 9. *Victor omnium gentium populus.* Freinshemius.

1 *Ex mœrore ſolatia.*] Vt ait Ovidius: *Expletur lacrimis, egeriturque dolor.* Muretus.

2 *Divus Iulius.*] Sen. ad Marciam: *D. Caſar cum Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audivit deceſſiſſe filiam, publica ſecum fata ducentem* &c. *tamen intra tertium diem, imperatoria obiit munia: & tam cito dolorem vicit, quam omnia ſolebat.* Muretus. Sen. eodem loco. *Divus Auguſtus amiſſis liberis, nepotibus, exhauſta Caſarum turba, adoptione deſertam domum fulſit. Tulit tamen fortiter, tanquam ejus jam res ageretur, cujus tum maxime intererat de Diis neminem queri.* Aurelius.

3 *Abſtruſerint.*] Recondiderint, continuerint, devoraverint. *Muretus.* Verbum *abſtruſerint* mihi omnino convenire non videtur. Loquitur enim de animi infirmitudine & conſtantia, quæ non eſt, ſi triſtitia ſaltem abſcondatur, occultetur, ſed abjiciatur. Itaque moveor, ut legendum credam, *Abſterſerint.* Acidalius.

4 *Clades exercituum.*] Vt ad Trebiam, ad Traſimenum lacum, ad Cannas, quo etiam tempore, cum domus prope nulla eſſet luctus expers, triginta diebus luctus ſenatuſconſulto finitus eſt, ne ſacra intermitterentur. Liv. lib. 22. *Muretus.*

5 *Interitum ducum.*] Vt trium Deciorum, duorum Scipionum in Hiſpania, Paulli ad Cannas, Marcelli ad Venuſiam, & aliorum. *Idem.*

6 *Funditus amiſſas nobiles.*] Vt cum trecenti

tulerit. [1] *Principes mortales, Remp. æternam esse. proin* [2] *repeterent solennia*; & quia ludorum [3] Megalensium spectaculum suberat, *etiam voluptates resumerent.*
7 Tum exuto justitio, [4] reditum ad munia; & Drusus [5] Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis [6] petendæ è Pisone ultionis; & crebro questu, *quod vagus interim per amœna Asiæ atque Achaiæ,* [7] *adroganti & subdola mora scelerum probationes subverteret.* Nam vulgatum erat *missam*, ut dixi, *à Cn. Sentio famosam* [8] *veneficiis Martinam,*

trecenti sex Fabii, cum quinque millibus clientium, Carmentali porta, quæ ex eo *Scelerata* dicta est, egressi omnes in bello adversus Veientes cæsi sunt: uno tantum adhuc impubere, quasi in semen relicto. Liv. lib. 2. *Idem.*

1 *Principes mortales rempublicam æternam.*] Præclare hunc locum exsequitur Scipio apud Liv. lib. 28. *Quid? si ego morerer, mecum expiratura resp. mecum casurum imperium populi Romani erat? Ne istuc Jupiter opt. max. sirit: urbem auspicato, diis auctoribus in æternum conditam, fragili huic & mortali corpori æqualem esse*, & quæ sequuntur. *Idem.*

2 *Solennia repeterent.*] Sic Homerus dixit Il. 23. λαοὶ δ' ἐπὶ ἔργα τράπωνται. *Populi revertantur ad opera.* Et hoc funere Patrocli peracto. *Aurelius.*

3 *Megalensium spectaculum suberat.*] Vides ergo multum temporis intercessisse, à die mortis Germanici. Nam mortuus ipse extremo Novembri. quod facile colligo ex Suetonii verbis scribentis: *Et ut fato functum palam factum est, non solatiis ullis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitque etiam per festos Decembris mensis dies.* id est, per Saturnalia, quæ medio Decembri. At Megalensium spectaculum, de quo nunc, incidit in Nonas Aprileis. per quas, L V D I. M A T R I. M A G. ut in Kalendario notatum. *Lipsius.*

4 *Reditum ad munia.*] Reditum ad res, apertæ tabernæ, aperta templa, judicia exerceri cœpta. *Muretus.*

5 *Illyricos ad exercitus.*] Quibus etiam præfuerat ætate superiori, ut priori libro dictum est. *Idem.*

6 *Petendæ è Pisone ultionis.*] Forte legi posset, *spe petendæ &c.* erigi *spe*, nota phrasis. *Freinshemius.*

7 *Arroganti & subdola mora.*] Qui tanti facinoris reus, vix dignaretur ad se purgandum venire, & interea subverteret probationes. *Muretus.*

8 *Veneficiis Martinam.*] Vt hic Martina operam Tiberio navavit in tollendo Germanico: sic Neroni in tollendo Britannico Locusta: certe veneficium videtur mulierum peculiare vitium esse. Celebres sunt venenis, ex ultima illa antiquitate, Circe, Medea, aliæque ejusmodi, & totum genus Ægyptiarum mulierum, Helena quoque ab Homero venenorum perita inducitur, neque cuiquam ignotæ sunt Theocriti & Virgilii Pharmaceutriæ. *Canidiam* autem Horatii quis ignorat? & fere ubicumque veneficiorum aut superstitionum magicarum, ibi & mulierum mentio. Vnde *venefica* & *trivenefica* vulgaria in mulieres, & usitata in comœdiis convicia. Quin etiam vera causa, cur Pythias in Eunucho Terentiana Chæream

nam, [1] *subita morte Brundisii exstinctam, venenum-*
que nodo crinium ejus occultatum, nec ulla in corpore
signa sumpti exitii reperta. At Piso præmisso in ur- 8
bem filio, datisque mandatis, per quæ Principem
molliret; ad Drusum pergit: quem [2] haud fratris inte-
ritu trucem, quam remoto æmulo æquiorem sibi spe-
rabat. Tiberius quo [3] integrum judicium ostentaret,
exceptum comiter juvenem, [4] sueta erga filiosfami-
liarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni,
si vera forent quæ jacerentur, præcipuum in dolore
suum locum respondit; *sed malle falsa & inania, nec*
cuiquam

ream *veneficam* vocet, ea est, quod jactatum inter mulieres id convicium esset: non ex quas adfert Donatus. Vnde Medea apud Euripidem universe pronunciat, mulieres, nulla magis alia in re, quam in veneficiis doctas & ingeniosas esse. Id cur ita fit, non difficile est ad explicandum. Mulieres enim, quoniam imbecilliores sunt, eo sunt vindictæ cupidiores. Vlcisci autem eos, à quibus se lædi putant, ferro ac palam, propter eandem illam naturalem imbecillitatem non queunt. Clam igitur venenis idem efficere moliuntur. *Muretus.*

1 *Subita morte.*] Videri ergo poterat exanimasse se, hausto veneno, ut acerbitatem cruciatuum, quos sibi imminere intelligebat, effugeret. Sed cum in corpore nulla signa sumpti exitii exstarent, non immerito homines suspicari poterant, eam potius opera Pisonis exstinctam, metuentis, ne tormentorum vi coacta, rem totam detegeret, aperteque fateretur à Pisone & Plancina sibi id mandatum fuisse, quod etiam Tiberii & Augustæ voluntate fieri dicerent. *Idem.*

2 *Haud fratris.*] Id est, non tam fratris interitu trucem. Sic Plautus Rud. *Non ædepol pisces expeto, quam tui sermonis sum indigens.* Sic Vlpianus in L. *pro herede* D. de acquirenda hæreditate, *Pro herede autem gerere, non esse facti quam animi.* Scævola in l. *His verbis*, de legatis 3. *Et chirographis exactis, quam pecunia erogata, reversus in patriam.* Multos alios similes locos collegit summus vir Antonius Augustinus lib. 4. 1. 8. emendationum. *Idem.*

3 *Integrum judicium.*] Non corruptum, non vitiatum, neque ira, neque misericordia, neque odio adversus eos qui accusarentur, neque charitate in suos. *Idem.*

4 *Sueta erga fil.*] Mos igitur fuit, Principem donare aliquid filiis Præsidum, qui è provinciis redirent, atque ipsum adirent. Exempla velim notari. *Lipsius.*

Erga filiosfamiliarium.] Lege, *Filiosfamiliarum*, una voce. Ita loqui in usu veteribus, ut patremfamilias, *patresfamiliarum*? filiumfamilias, *filiosfamiliarum* dicerent. Notat id Varro esse à Sisenna, VII de Ling. Lat. Et deinceps usi multi. Infra libro XI. *ne in mortem parentum filiisfamiliarum fenori pecunias darent.* Suet. Cal. 26. *Patresfamiliarum notos.* & Vesp. XI. *filiorumfamiliarum.* ita enim legi in V. C. peroptimo, quo usi Ranconetus, Turnebus, Cujacius. Vulgo, *filiofamilias.* Mercerus. Mutavi suadente Mercero, immo Tacito ipso: qui lib. 1. dixit: *nunquamne ad se, nisi filiosfamiliarum veniat.* &. Pichena.

1 *Hac*

cuiquam mortem Germanici exitiosam. [1] Hæc palam, & vitato omni secreto: neque dubitabantur [2] præscripta ei à Tiberio, cum incallidus alioqui &
9 facilis juventa, senilibus tum artibus uteretur. Piso Dalmatico mari tramisso, relictisque apud Anconam navibus, per Picenum, ac mox Flaminiam viam, adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur. eaque res agitata rumoribus, *ut in agmine atque itinere crebro se militibus* [3] *ostentavisset.* ab Narnia [4] vitandæ suspicionis, an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare, ac mox Tiberi devectus, auxit vulgi iras, quia [5] navem tumulo Cæsarum adpulerat; [6] dieque, & ripa frequenti, [7] magno clientium agmine ipse, femi-

1 *Hæc palam.*] Tum ad vitandam omnem suspicionem conscientiæ, tum quia nolebat ullam potestatem Pisoni facere, illas sceleratas machinationes apud se detegendi. *Muretus.* Hanc causam reddi video, quod operam dare voluerit Drusus, ne secretis sermonibus cum Pisone suspectum se cuiquam redderet. Ego vero aliter hæc acceperim: ideo, nimirum, callido monitu Tiberii, palam, præsentibusque aliis, hos cum Pisone commutasse sermones Drusum, atque imprimis dixisse, *si vera forent, quæ jacerentur, præcipuum in dolore suum locum:* ut quanto luctui Tiberianæ domui mors Germanici esset, sic palam intelligeretur. Hoc enim maxime volebat Tiberius, ob alia omnia in vulgus suspectus. *Boxhornius.*

2 *Præscripta & à Tiberio.*] Melius, *præscripta ei.* Lipsius.

Præscripta &c.] Lego *ei.* & paulo post *tamen*, pro, *tum.* Muretus.

3 *Ostentavisset.*] Quasi qui malis artibus hoc consecutus esset; ut parens legionum diceretur. Videtur ergo eis se venditare, ac salutem suam commendare, si quod periculum ingrueret. *Idem.*

4 *Vitandæ suspicionis.*] Ne videretur militum opera ac studio velle aliquid turbare, ac νεωτερίζειν. Subaudiendum autem ἕνεκα Græco more, apud optimos quosque scriptores satis frequenti. Sic lib. 2. *Ægyptum proficiscitur cognoscendæ antiquitatis.* Et hoc ipso in libro, *multa populus paravit tuendæ libertatis.* Muretus. Fortasse Tacito magis proprium, *vitandæ suspicioni.* infra eod. lib. *Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit.* lib. 12. *Contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur.* Hist. lib. 3. *Is balneas, abluendo cruori, propere petit.* Nihil tamen muto, nam lib. 14. *Et cætera ostentandæ pietatis.* Pichena.

5 *Navem tumulo Cæsarum.*] Ad eam partem campi Martii, ubi erat Mausoleum Augusti, nunc domus Soderinorum. Videbatur autem quodammodo insultare Germanico, cujus cineres illic conditi erant. *Muretus.*

6 *Dieque & ripa frequenti.*] Cum vitare potius conspectum populi deberet, cui se invisum sentiebat. *Idem.*

7 *Magno clientium agm.*] Quæ omnia adrogantiam & ostentationem potentiæ habebant. *Idem.*

1 *Ala-*

ſeminatum comitatu Plancina, & vultu [1] alacres inceſſere. Fuit inter inritamenta invidiæ domus foro imminens, [2] feſto ornatu, conviviumque, & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulavit. [3] contra Vitellius, Veranius, ceterique Germanicum

1 *Alacres.*] Cum triſtes potius ac demiſſi eſſe deberent in tanto populi luctu; tantaque invidia ſua. Verbum quoque *inceſſere* habet interdum quandam & faſtus, & deliciarum ſignificationem. Virg. *Aſt ego, quæ divum incedo regina.* Et alibi: *Et vera inceſſu patuit Dea.* Sen. ad finem libri 7. Q. Nat. *Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum. non ambulamus, ſed incedimus.* Claudian. de Gildone: *His fretus ſociis ipſo jam principe major Incedit.* Muretus.

2 *Feſto ornatu.*] Ob lætitiam domini redeuntis. Ornatum feſtum intellegit laurum & lucernas. Iuvenalis:

Ornentur poſtes, & grandi janua lauro.

De lucernis vide quæ notavi in Electis, cap. III. & adde egregium Ariani locum in Sermonibus Epicteti, libro I. cap. XIX. Ἠξίωταί τις δημαρχίας. πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται, ἄλλος τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἄλλος τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. Ἔρχεται εἰς οἶκον, εὑρίσκει λύχνους ἁπτομένους. ἀναβαίνει εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐπιθύει. Id eſt: *Tribunatum aliquis adeptus eſt. omnes obvii gratulantur, alius oculos, alius collum oſculatur, ſervi manus. Domum venit, invenit collucentes lucernas. in Capitolium aſcendit, ſacrificat.* Idem libro II. Τέκνον, ἂν σωθῇς, ἅψω λύχνους, ταῦτ' ἐστι τὰ τῆς φιλοστοργίας. Μέγα σοι ἀγαθὸν ἔδοξε σωθέντι, τοιούτῳ καὶ λύχνον ἅπτειν ἄξιον. Nec lucernas tolum in diebus ejuſmodi feſtis, ſed etiam funalia cereoſque accendebant. Panegyriſtes Laudatione Theodoſii: *Quid portas virentibus ſertis coronatas? quid aulæis tardantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem referam?* ubi ex optimo libro lego, *aulæis undantes plateas.* Lipſius.

Feſta ornatu.] Lege, *feſto. Ornatum* autem dixit ſerta, coronas, lumina accenſa, quæ omnia etiam hodie in uſu manſerunt. *Muretus.* Manuſcriptus, *feſta ornatu*, unde ſuſpicor legendum, *feſta, ornata.* Pichena.

3 *Contra Vitellius.*] Germanici comites, qui dextram morientis contingentes, juraverant ſe ſpiritum ante quam ultionem amiſſuros, negabant audiendum Trionem, qui in jus vocato Piſone poſtulaverat, ut ordinario jure nomen ejus reciperent inter reos lege inſcripti maleficii. Fuere igitur Trioni prælati, quod omiſſa ſolenni accuſatione, Piſonem reum extra ordinem facerent, dicentes, *Neque ſe accuſatores eſſe.* Eos enim ſi jam à Trione delatum denuo accuſaturi deferrent, audire minime jus fuit, cujus auctor Æmilius Macer de Publicis judiciis. Ne dicam ex Lentuli ſententia dicta Regulo & Trione Coſſ. (ſic, & non *Sulla*, in Pandectis legendum) Piſonem legatum imperatoris, & præſidem Syriæ provinciæ accuſari non licuiſſe, ut retulit Saturninus. Illum igitur non debere inter reos recipi probe dictum, cui durior pœna extra ordinem immineret, hoc Iuriſprudentes ſuadent. D. de accuſationibus. *Vertranius.* Hoc genus contentionis *divinationem* vocabant, cum quærebant, cui potiſſimum mandanda eſſet

cum comitari tendebant, *nullus* [1] *esse partes Trioni, neque se accusatores; sed rerum* [2] *indices & testes, mandata Germanici perlaturos.* Ille dimissa ejus caussæ delatione, [3] *ut priorem vitam accusaret* obtinuit: petitumque est à principe, [4] *cognitionem exciperet*: quod ne reus quidem abnuebat, studia populi & patrum metuens: contra *Tiberium spernendis rumoribus validum, &* [5] *conscientiæ matris innexum esse: veraque aut*

esset accusatio. Vide Asconium in divin. Ciceronis. *Muretus.*

1 *Esse partes Trioni.*] Lego, *Trionis.* Idem.

2 *Indices & testes.*] Valde interest inter utrosque. Pedianus scribit, *Indicem esse, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Sed *indicium* equidem arbitror ad id pertinere, quod conjectura assequimur, & suspicionibus: & quod crimen non probat, sed indicat. *Testimonium* vero dicimus de rebus visis aut auditis: ex quibus crimen non indicatur, sed probatur. Corn. infra libro 15. de Scevino & Milicho: *Quia cetera vana objecisset, adjungere crimen visum, se pariter indicem & testem facere.* Abutuntur tamen interdum scriptores. *Ferretus.* Qui de crimine cognosci, non solemni jure, sed extra ordinem postulabant, asseruere se rerum indices & testes esse. Sed *index* est Asconio, ut dixit Ferretus, quo sensu Tullius & Livius id nomen familiariter usurpant. Verum hoc loco non criminis participes indicare intelligendi sunt, sed qui aliter, quam ex consociatione, illud exploratum haberent. Sic licet ignoraret Cornelius Ann. 15. Milichus gnatus an nescius conjurationis foret, illum ait, *se pariter indicem ac testem facere. Index* igitur est, qui indicat, quod sive consortio delicti sive suspicione sive alio quoque modo rescierit. Cum autem indicium tantum urgeat, & nihil probet, *testes* se comites Germanici professi sunt, qui testimonium de rebus, vel visis, vel cognitis ex auditione dicerent. *Vertranius.*

3 *Ut priorem vitam.*] Cum enim quis publici alicujus criminis reus agebatur; non ea tantum, quæ ad illud crimen proprie pertinebant, in judicio exponebantur: sed & tota acta vita excutiebatur. Hinc est, quod primus liber accusationis in Verrem est de anteactis, quatuor reliqui de ipso crimine repetundarum. Id autem eo fiebat, quod prior vita magno argumento est, ad crimen aut confirmandum aut diluendum. *Muretus.*

4 *Cognitionem exciperet.*] Susciperet. Bene autem, *cognitionem* cum de facto, non de jure, agatur. *Muretus.* Melius erat *acciperet* vel *susciperet.* Et forte pro illo scriptum fuit *ἀρχαϊκῶς*, *Ecciperet*, quæ mendo causa. *Acidalius.* Polletus de foro Rom. 3, 2. hunc locum exscribens pro *exciperet* præfert *reciperet.* quod si à libro sit, probum esse arbitror. *Freinshemius.* Hoc quidem dilutum nimis, quum constet nullum aliud esse vetus scriptum exemplar horum librorum, quam unde sunt editi. Et nodum in scirpo quærunt. *Exciperet* est admitteret, *Gronovius.*

5 *Conscientiæ matris innexum.*] Ipsum quoque conscium matri eorum, quæ adversus Germanicum facta essent. *Muretus.* Ut breviter absolvam, res ita habet. Fuit in hac caussa Pisoni conscientia Augustæ 2, 77. ne Tiberio quidem experte, sed & ipso insidiarum in Germanicum, aut certe offensarum conscio. *Freinshemius.*

1 *Indi-*

erat in deterius credita, [1] *judice ab uno facilius discerni: odium & invidiam apud multos valere.* Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. Igitur paucis familiarium adhibitis, minas accusantium, & hinc preces audit, integramque caussam [2] ad senatum remittit.
Atque interim Drusus rediens Illyrico, quam- 11
quam patres censuissent, *ob receptum Maroboduum, & res priore æstate gestas, ut ovans iniret,* prolato honore urbem intravit. [3] Post quæ reo [4] *T. Arruntium,* [5] *Fulci-*

[1] *Judice ab uno facilius discerni.*] Non Tacitus hoc dicit, sed Piso post pessimum ministerium vanissimæ spei serviens. Verius sanctior regis præceptor 3 Pol. cap. 11. διὰ τοῦτο καὶ κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὁστισοῦν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ. καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τοῦ δ᾽ ἑνὸς ὑπ᾽ ὀργῆς κρατηθέντος ἢ τινος ἑτέρου πάθους τοιούτου, ἀναγκαῖον διεφθάρθαι τὴν κρίσιν. ἐκεῖ δ᾽ ἔργον ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν, &c. Gronovius. [illegible]

[2] *Ad senatum remittit.*] Hæc erat una ratio expediendi se. *Muretus.*

[3] *Postquam reo.*] Lege, *Post quæ,* ut paulo infra hoc ipso in libro. Sed & in veteri libro plane ita scribitur. *Muretus.* Auctore Manuscripto parva, sed congruens mutatio facta est. Sic paulo infra: *Post quæ Tiberius.* & supra lib. 1. *Post quæ L. Arruntius.* Pichena.

[4] *T. Arruntium.*] Nicolaus Faber, vir quem Probitas & Eruditio juxta amant (veris, nec ambitiosis laudibus utor) Notis ad Senecam patrem legendum censet, *Lucium,* non *Titum.* verissime. est illustris ille vir, Senator & Consularis, Augusti judicio dignus Principatu: Tacito nostro sæpe nominatus. *Lipsius.*

T. Arruntium, Fulcinium.] Quatuor oratores hic nominat Tacitus: qui cum eos sibi patronos reus postulasset, alius alia excusatione usi, munus illud subterfugerunt. Sed quomodo in eis *Fulcinius* numerari potest? Hic enim & accusationes, ut ita dicam, factitabat: & quum sibi accusandi Pisonis munus ultro depoposcisset, depulsus eo conatu, ut tamen anteactam vitam accusaret, obtinuit & accusavit. Dubium igitur non est, quin hoc loco subsit aliquid mendi. Vetus liber hoc loco non *Fulcinium* habuit, sed *Fuscentum,* ex qua rectæ scripturæ depravatione veritas eruetur. Lego igitur hoc modo: *T. Arellium Fuscum, Cneium Asinium Gallum, Æserninum Marcellum, Sex. Pompeium, patronos petenti.* De iis autem omnibus aliquid dicendum est. T. Arellius Fuscus pater, & ejusdem nominis filius, inter nobiles declamatores, sæpissime à Seneca in libris Controversiarum nominantur. *Cneium,* omnibus litteris plerosque veterum solitos scribere diserte testatur Victorinus: cum tamen frequentius *Cn.* duabus litteris scribatur. Est igitur *Cneius Asinius Gallus, Cn. Asinii Pollionis filius,* qui dicebatur retinere ferociam patris, quique simulante Tiberio, nolle se summæ præesse, quæsiit ex eo, quam partem reip. sibi mandari vellet, ut lib. 1. dictum est. *Æserninus Marcellus,* est *C. Claudius Marcellus Æserninus.* cujus & ipsius aliquoties apud Senecam mentio. Vetus autem esse in Marcellorum familia *Æserninorum* cognomen, argumento est, quod Cicero libro 4. accusationis *Marcellum*

[1] *Fulcinium*, *Asinium Gallum*, [2] *Æserninum Marcellum*, [3] *Sex. Pompeium patronos* petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus, & [4] L. Piso, & [5] Liveneius

quendam *Æserninum* nominat. Sed, & *Eprius* quidam *Marcellus* inter disertos nominatur in libro de oratoribus, qui Tacito tribui solet. Qui tamen *Eprius* nullo modo videtur idem esse posse, cum eo, qui hic nominatur. *Sex. Pompeius* is est, qui cum Sex. Apuleio consul fuit, quo anno Augustus excessit, & puto eundem esse, qui à Seneca vocatur *Pompeius Silo*. Eum & Ovidius, ut vitæ suæ auctorem ac parentem laudat. Et Valerius Maximus omnia se illi honorum incrementa debere profitetur. *Muretus.*

1 *Fulcinium.*] Quid? Fulcinium Trionem patronum petit Piso? atqui is accusationem ejus petiit, obtinuitque. & mox etiam exsequitur. Ambigo de lectione, nisi alius aliquis Fulcinius ab isto. *Lipsius.*

Fulcinium.] Tam diserte scriptum est hoc nomen, ut de eo non ambigam. Et scriptum fuit, *M. Fulcinium.* Et puto, ut accusatorem validum & eloquentem subtraheret adversariis, Pisonem hunc patronum petiisse; quippe & valebat venali eloquentia apud Senatum, & amicitia apud principem. nam quia nondum accusator, ideo nondum prævaricator. Cæterum illud *M*, in fine verbi, *Arruntium*, extat. *Aucelius.*

Marcellum.] Eprium nomine: cujus celebre ingenium in foro. *Lipsius.*

2 *Æserninum Marcellum.*] Sic legendum esse ostendi conjunctim, ut nempe unius hominis hoc nomen esset, non distincte ut olim, *Æserninum*; *Marcellum.* Quæ distinctio Virum Clarissimum decepit, ut crederet per Marcellum hic designari *Eprium nomine, cujus celebre ingenium in foro.* Sed hunc certe patronum dedignatus esset Piso *sordide natum*, ut discimus ex Dialogo de Orat. cap. 8. nam & omnes reliqui, quos hic nominat, sunt ex primoribus civitatis, sanguine Pisoni, aut amicitia juncti: igitur mox Tiberius: *si quos propinquus sanguis, aut sua fides patronos dedit.* Deinde hic Eprius sub Vespasiano, hoc est, quinquaginta plus minus annis postea claruit, ut ex auctore nostro constat. Æserninus autem hic ipse est, qui apud Suetonium in August. 43. memoratur, Asinii Pollionis nepos, frater ut videtur Asinii Marcelli, quo de sermo apud Tacitum 14, 40. Meminit ejus Seneca in præfat. epitomes lib. 4. contr. & noster *ad summa provectum* ait *incorrupta vita & facundia.* Freinshemius.

3 *Sex. Pompeium.*] Est ille, qui supra cum Apuleio consul. quem Valerius Maximus amicum patronumque suum nimis plena manu laudat lib. IV. cap. VII. Vocat clarissimum ac disertissimum virum, & addit: *A quo omnium incrementa commodorum ultro oblata cepi: per quem tutior adversus casus steti: qui studia nostra ductu & auspiciis suis lucidiora & alacriora reddidit.* & satis facunde dicta, quæ sequuntur. Et lib. II. cap. I. adsignificat proconsulem eum Asiæ fuisse, comite se. vocat ibi, *virum ut omnibus virtutibus, ita humanitatis quoque laudibus instructissimum*: additque *facundissimum sermonem ore ejus, quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manasse.* Nec dissentit Ovidius, qui vitam illi suam fortunasque non uno loco refert acceptas. ut appareat hunc Sextum amicum unice fuisse Musis studiisque: & ideo à nobis fugitivam memoriam ejus non frustra retractam. *Lipsius.*

4 *L. Piso.*] Rei frater. *Muretus.*

5 *Liveneius.*] Puto primam litteram geminandam, ut sit: *L. Livineius*,

veneius Regulus adfuere, arrecta omni civitate, *quanta fides amicis Germanici*, [1] *quæ fiducia reo*, *satin' cohiberet ac* [2] *premeret sensus suos Tiberius*, *an promeret*. [3] iis haud alias intentior populus, plus sibi in principem occultæ vocis, aut suspicacis silentii permisit. Die senatus Cæsar orationem habuit 12
meditato

neius, ita enim in veteribus nummis scribitur. *Idem*.

1 *Quæ fiducia reo.*] Imitatum ex illo Virgilii, *quæ sit fiducia capto*. Idem.

2 *Premeret an promeret.*] Elegantia orationi ex similitudine vocum quæsita. *Muretus*. Verba hæc, *an promeret*, non sunt à Manuscripto, in eo enim sic legitur: *satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, ac premeret*. Vnde suspicari possumus, perperam, & oscitanter à librario ingeminata. Lector judicet. *Pic*. Ex iis quæ prodit ex codice Mediceo Pichena, inducor fere ut credam, resectis vocibus quatuor, rescribendum tantum: *satin cohiberet sensus suos Tiberius, iis haud*. Gruterus. Voculam *iis* audacter deleo, & totum hunc locum aliter distinguo, recepta Mureti lectione *post quæ*, non *postquam*. quæ vox caussa fuit, ut τὸ *iis* inculcaretur. Ab illo enim *postquam* huc usque pendebat sententia, & ut necteretur necessarium erat hoc *iis* quasi vinculum injicere. At nunc vide, quam omnia melius fluant; *post quæ reo* &c. *petenti, iisque diversa excusantibus, M. Lepidus* &c. *adfuere*; *arrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quæ fiducia reo, satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius, an promeret. Haud alias intentior populus plus sibi in principem occulta vocis, aut suspicacis silentii permisit*. Sciens struendæ orationis lector judicabit, & scio probabit. Alium nec probare curo, nec volo judicare. *Acidalius*.

3 *Iis haud alias intentior populus.*] Vera & genuina Manuscripti verba: *Is haud alias intentior: populus plus sibi* &c. Quæ, ut alia multa corrupta fuerant, frigido quidem ac persimplici sensu. at contra, optimus est atque efficax in lectione prisca. Duo enim ostendit: Tiberii scilicet in eo negotio intentissimum animum, ac populi majorem licentiam. *Pichena*. Ex Sallustiana oratione, qui in Iugurthino. *Incredibile memoratu quantum plebes intenta fuerit*. Aurelius. Τὸ *ac premeret* in unico libro posteriori loco meram esse delirationem librarii, Pichenæ subscribo: neque aut inde faciendum *an promeret*; aut tam puerilis atque ὀχληρώδης, ut Lucilius recte judicat, lusus lenocinio τὸ σεμνὸν suum condonasse Tacitum censeo. *Satin* dixit, non *Vtrum*, ut alteram quoque dubitationis partem necesse fuerit adscribi. Quæ præterea hic vel ipse Pichena vel Gruterus vel Acidalius moliuntur, ea me non afficiunt. Nam de Tiberio, quod significat toties, quid opus nunc repeti? Dein illa *populus plus sibi permisit*, curta & manca oratio est, nisi populus idem *haud alias intentior* accipitur. Accedit, quod, cum tria posuerit, quæ tum occupabant cogitationes hominum & suspensas habebant, parum commode, duobus transmissis, de tertio aliquid interjicitur, quod nemo ignorabat. Quin, si verum volumus, omnis hæc periodos nihil aliud est quam repetitio & explicatio τῆς *arrecta omni civitate*, quæ præcidi oportuerat mentione facta rerum, quæ cunctos etiam quietos sollicitarent. Quasi esset: His, inquam, arrecta omnis civitas, his intentus populus magis quam unquam alias, plus etiam sibi juris fecit aut in aurem loquendi de principe aut in sermonibus repente vel

meditato temperamento: [1] *Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse,* [2] *adjutoremque Germanico datum à se, auctore senatu, rebus apud Orientem administrandis. illic contumacia & certaminibus asperasset juvenem, exituque ejus lætatus esset; an scelere exstinxisset, integris animis dijudicandum. Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit, ejusdemque morte, & luctu meo lætatus est;* [3] *odero, seponamque à domo mea, &* [4] *privatas inimicitias,* [5] *non*

obstinate tacendi neque exspectato sono ora solvendi. Est enim, ubi & silentium sit genus libertatis. Docent apud nostrum Pætus Thrasea Helvidiusque Priscus ejus gener. *Gronovius.*

1 *Patris sui legatum.*] In Hispania, ut apparet ex sequentibus. *Lipsius.*

2 *Adjutorem.*] Plus hoc est quam legatum, nedum quod nonnulli assessorem. Sic 4, 7. Drusus invidiose queritur, apud patrem suum *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari.* Quamquam *adsessores* etiam *συμπόνους* vocatos reperiam, in Glossis, & apud Vlpian. qui hæc Demosthenis in Midiam: Παρεδρεύοντος ἄρχοντι τῷ υἱεῖ, exponit, Συμπονοῦντος καὶ συμπαρόντος τῷ παιδί. Sed apud Romanos nullam ferme fuisse auctoritatem usumve adsessorum, nisi ut jus suggererent, satis novimus. Piso autem Germanico ad res gerendas datus erat *adjutor:* ut quidem Tiberius videri voluit. *Fremshemius.* Iustinus 13. cum quæ Eumeni essent attributæ provinciæ, dixisset: *adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas* &c. Livius lib. 6. *Volscum bellum M. Furio extra ordinem decretum. Adjutor ex tribunis sorte L. Furius datus, non tam è republ. quam ut collegæ materia ad omnem laudem esset.* Suetonius Tiberio cap. 63. *per legatos & adjutores suos.* Gronovius.

3 *Odero seponamque à domo mea.*] Amicitiam ei, more majorum, renunciabo. *Muretus.*

4 *Privatas inimicitias novi principis ulciscar.*] Dixit Tiberius Cæsar, si Cn. Piso morte Germanici filii mei, luctuque meo lætatus est, ulciscar inimicitias, quas in me ut privatum exercuit. Itaque de privatis inimicitiis Germanici mentio nulla penitus hic est, quo minus ad eum *novi principis* appellatio referenda videtur: sed neque Tiberio convenit, utpote qui jam sexennio imperasset. Qua de re, cum Romæ nos Antonius Vacca amicus meus summus lauto prandio accepisset, me, & clarissimum virum P. Fabrum, Gabrielemque Faernum familiarem Pii IV. Pontificis maximi, in sermonibus, qui post epulas haberi solent, Faërnus, cui tum omnes assensimus, legendum hoc loco censuit, *privatas inimicitias, non principis ulciscar:* quasi diceret Tiberius, se non ut principem lege Iulia majestatis in Pisonem acturum, sed uti privatum inimicitias ulturum. *Vertranius.* Antonius Augustinus, *non ut Princeps* &c. quæ lectio non displicet. *Vrsinus.* Legendum *non vi principis.* Sic libro 5. *Paratos ad ultionem vi principis impediri.* Muretus. Eadem Mercerus. *Non vi principis* sum secutus. Eundem ferme sensum his verbis complexus est Livius 39, 5. negans *suas* (privatas) *simultates pro magistratu exercere boni exempli esse.* Sed altera lectio *non principis,* absurdum sensum inducit: tamquam privatas quidem offensas ulcisci fas esset, principis, non esset:

[1] *non Principis ulciſcar: Sin facinus in cujuſcunque mortalium nece vindicandum detegitur; vos vero & liberos Germanici, & nos parentes juſtis ſolatiis adficite. ſimulque illud reputate, turbide & ſeditioſe tractaverit exercitus Piſo; quaſita ſint per ambitionem ſtudia militum; armis repetita provincia; an falſa hac in majus vulgaverint accuſatores. quorum ego nimiis ſtudiis jure ſuccenſeo. Nam quo pertinuit nudare corpus, & contrectandum vulgi oculis permittere, differrique etiam per externos, tanquam veneno interceptus eſſet, ſi incerta adhuc iſta & ſcrutanda ſunt? Defleo equidem filium meum, ſemperque deflebo: ſed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia ejus ſublevari, aut ſi qua fuit iniquitas Germanici coargui poſſit: voſque oro, ne, quia dolori meo cauſſa connexa eſt, objecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus ſanguis, aut [2] fides ſua patronos dedit, quantum quiſque eloquentia & cura valet, juvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem conſtantiam accuſatores hortor. Id ſolum Germanico ſuper leges praſtiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud ſenatum quam apud judices, de morte ejus anquiritur. cetera pari modeſtia tractentur. nemo Druſi lacrymas, nemo mœſtitiam meam ſpectet, nec ſi qua in nos [3] adverſa*

eſſet: quum è contrario vere dictum ſit (licet ad adulationem ibi detortum) 3, 70. *ſane lentus in ſuo ſplendore eſſet* princeps; *Reip. injurias ne largiretur.* Freinshemius.

1 *Non Principis ulciſcar.*] Ita emendavimus. tamen cum vetus lectio ſit, *novi Principis*: aptius, ut nunc cenſeo, ex ea feceris, *non ut Princeps*: ſive mavis, *non vi Principis.* Non utar poteſtate, quam Princeps habet: ſed noxas mihi illatas, ut privatas ulciſcar. *Lipſius.*

2 *Fides patronos dedit.*] Quidam *datos* interpretantur: quomodo videlicet iis, qui per adverſarii potentiam advocatos non reperiunt, dari ſolent. l. 9. §. 5. de offic. procoſ. At ſi ſic dati eſſent, propinquitas ſanguinis, aut fides fruſtra in illis commendaretur. *Freinshemius.*

3 *Adverſa finguntur.*] Vereor ut integra hæc Tiberii oratio. Nam poſt hæc ultima neſcio quid aures meæ ſuſpenſæ adhuc ulterius exſpectant. Equidem ſi conſtructionem ſpectas, & ſenſum aſpicis, non inſpicis; nihil deſiderabis: deſiderabis, ſi acutius rimeris. Et facile conjectare eſt quid adnexum fuerit, ex ſententia priorum. *Acidalius.* Nihil me movet Acidalii ſuſpicio. Sed quia Tacito fere *adverſa* ſunt, quæ *ſecundis* opponuntur, hic eum ſcripſiſſe cenſeo, *diverſa.* Ea enim

13 *versa finguntur.* [1] Exin *biduum criminibus objiciendis* ſtatuitur, *utque ſex dierum ſpatio interjecto, reus per triduum defenderetur.* Tum Fulcinius vetera & inania orditur; *ambitioſe, avareque habitam Hiſpaniam.* quod neque convictum noxæ reo, ſi recentia purgaret; neque defenſum abſolutioni erat, ſi teneretur majoribus flagitiis. Poſt quem [2] Servæus, & Veranius, & Vitellius conſimili ſtudio, ſed multa eloquentia Vitellius, objecere; *odio Germanici, & rerum novarum ſtudio, Piſonem vulgus militum* [3] *per licentiam & ſociorum injurias eo uſque corrupiſſe, ut* parens legionum *à deterrimis appellaretur: contra, in optimum quemque, maxime in comites & amicos Germanici, ſæviſſe: poſtremo ipſum devotionibus & veneno peremiſſe: ſacra*

enim & ipſe & optimi quique ſæpe accipiunt pro iſtis, quæ aliter *contraria* dicimus. Vide indicem. Iuſtinus lib. 3. *oraculi diverſa ſententia fuerat.* Suetonius Iulio 1. *diverſarum partium habebatur.* Nemo, inquit, Druſi lacrimas, meam mœſtitiam ſpectet, ne incitetur illis ad condemnandum innoxium: nemo, quæ in contrarium de nobis falſo ſparguntur, ne ſontem eo facilius abſolvat. *Gronovius.*

1 *Exin biduum.*] Semper plus temporis reo, quam accuſatori tribui ſolebat, nec immerito. Longiori tempore opus eſt ad ſananda vulnera, quam ad infligenda. *Muretus.* Tempus accuſatori & reo cauſam agendi non ſemper idem antiquitus ſtatutum obſervamus, præſertim apud Aſconium *in Orat.* Cic. Scribitque Plinius lib. 4. Epiſt. 9. ad Vrſum, In foro coram judicibus lege cautum fuiſſe, *ut ſex horæ accuſatori, novem vero darentur reo orandi, uno ſcilicet & altero die.* At Cn. Pompejus tempus hoc magis etiam reſtrinxit, ſcribente Pediano in Cic. Orat. pro Milone: *Pompeius legem promulgavit, qua primi teſtes dati per triduum, dein uno die atque eodem, & ab accuſatore & à reo perorari jubebat.* Ego puto id judicis arbitrarium fuiſſe, pro perſonarum & criminum qualitate. Sic apud Iuriſconſultos legimus, quale quantumque tempus ſit, judicis arbitrio relinqui definiendum, *l. ab hoſtibus, §. final. ex quibus cauſis major.* Id autem ex hoc Taciti loco elici poteſt, ſiquidem Tiberius habita ratione perſonarum Germanici ſcilicet, de cujus nece ambigebatur, & Piſonis, qui reus agebatur, nec non criminis de veneno objecti; certum accuſatoribus & reo objiciendorum & diluendorum criminum ſex dierum tempus conſtituit. alioquin id minime facturus, ſi à lege certum & ordinarium tempus ſtatutum fuiſſet. *Donatus.*

2 *Servæus.*] De hoc ipſo Tacitus lib. VI. *Quintus Servæus poſt hæc, & Minutius Thermus inducti. Servæus prætura functus & quondam Germanici comes.* Lipſius.

3 *Per ſociorum injurias.*] Nonnulli contemptum explicant. Aſt quid per *injurias* hic intelligi velit, explicat ipſe 2, 55. *Licentiam in urbibus, vagum ac laſcivientem per agros militem,* &, 3, 14. *Provinciam peſſimo cuique obnoxiam.* Ita ſupra 2. 69. *Contumeliam* quoque

sacra hinc & [1] immolationes nefandas ipsius atque Plancinæ: petitam armis Remp. utque reus agi posset, acie victum. Defensio in ceteris trepidavit. nam neque ambitionem militarem, neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem [2] adversum imperatorem infitiari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse. quod ne accusatores quidem satis firmabant, *in convivio Germanici, [3] cum super eum Piso discumberet, infectos manibus ejus [4] cibos* arguentes. quippe absurdum videbatur, inter aliena servitia, & [5] tot adstantium visu, ipso Germanico coram id ausum. offerebatque familiam reus, & [6] ministros in tormenta flagitabat. Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ inlatum; Senatus, nunquam satis credito, sine fraude 14

quoque de verbis tantum male interpretabantur. *Freinshemius.*

1 *Immolationes nefandas.*] Accipiunt de sacris magicis. At mihi dubium non est sacra respici, de quibus 2, 75. *cadit victimas.* quas *immolationes nefarias* accusatores appellant, quia in luctu publico; & ob eum factæ. Quomodo *nefariam vocem* Lutorii vocat Lepidus, 3, 50. *Freinshemius.*

2 *Adversum imperatorem.*] *Imperator* hic, non princeps Tiberius, sed exercitus dux Germanicus. Sic paulo supra: *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit.* Respondent enim sibi invicem, *Legatus & Imperator.* Pichena.

3 *Cum super eum Piso.*] Interior ergo discubuit Germanicus, ut dignissimus. de quo ordine sedendi non omnia mihi dicta in Convivio: dicam alibi: plene & apertis tibiis. *Lipsius.*

3 *Cum super eum.*] Discumbebat videlicet Germanicus in imo loco medii lecti, qui locus erat Romanis honoratissimus, & consularis. vide Plutarchum problem. 3. lib. 1. Symposiacon. *Muretus.*

4 *Cibos arguentes.*] Statim subjicio: *Quod haud minus Tiberium, quam Pisonem abnuere:* quæ verba paulo post non suo loco posita sunt. *Idem.*

5 *Tot adstantium visu.*] Legendum videtur, *visus.* Lib. 11. *augebat intuentium visus eximia ipsius species:* tamen utcumque ferri potest, *visu*, id est, in oculis tot adstantium. *Pichena.*

6 *Ministros in tormenta.*] Cum familiam suam offerret Piso ad tormenta, flagitabat etiam ad idem eos, qui Germanico in eo convivio ministrarunt. Ita enim capio ministros hic. Tacit. lib. seq. *quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primos ministros erat.* paulo post: *quin potius ministros veneni excruciaret.* inferius: *ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros.* Pichena. *Ministros* intelligit servos, per quos ut alia, sic mensæ etiam ministeria tum obibantur. Hoc sensu proprie, *ministri* 4, 10. eoque hoc etiam loco proxime præcessit de *familia*, hoc est, servis: sequiturque *in tormenta*

de Germanicum interiisse: 1 * *scripsissent* expostulantes: quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur; *non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset.*

effi-*menta flagitabat*. quod in liberis capitibus quomodo ei licuisset? *Freinshemius.*

1 *Scripsissent expostulantes.*] Alieno loco hæc inserta. Mihi sententia præclare reddi videtur, si iis amotis legas: *Senatus, numquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse: simul populi ante Curiam voces audiebantur.* Quo tamen illa quæ superant remittenda sint, mihi non liquet. *Lipsius.*

Scripsissent expostulantes.] Sensus est, objectum à Senatu Pisoni, quod ipsi nempe Germanicus & Piso per literas expostulavissent de veneno præbito aut non præbito. *Rhenanus.* Lacunam hic esse necesse est: desunt enim quædam, quæ suspicione & conjectura restitui possent. Sed sine emendatioris ope codicis temerarium esset. *Ferrettus. Scripsissent expostulantes*, delenda. *Muretus.* Locum esse mutilum indicant verba, quæ Faernus addebat ex manuscripto libro. Sunt autem hæc, quæ nihilominus non implent: *Scripsissent: instabant accusatores statim scrib: sententias expostulantes*, &c. *Ursinus.* Luxata esse judicaverunt viri magni in his literis. Mihi levi mutatione rescribendum videtur: *summisse expostulantes; quod haud minus Tiberius quam Piso abnueret.* Persuasum erat & vulgo & Senatui, fraude periisse Germanicum: id Tiberius semper agnoscere se diffitetur, & hoc crimen longe à Pisone rejicit; mavultque hærere eum in majestatis crimine quam in veneficii. Id patres indignari, quod præcipuum crimen rei non minus princeps quam ipse Piso abnueret. Sed hoc submisse & secreto murmure. Nihil certius. Paulo post de Plancina; *in quam optimi cujusque secreta questus magis ardescebant.* Et paulo inferius hoc ipso libro: *Exin promptum, quod multorum intimis questibus tegebatur. Mercerus.* Corruptissimus locus; & plurimis eruditorum conjecturis vexatus. Harum enim, non juvantibus MSS hic tantum usus est. Videantur autem illæ apud suos auctores. Plerique de literis vel à Pisone ad Germanicum, vel à Germanico ad Pisonem, vel ad hunc à Tiberio, aut ab amicis Pisonis scriptis agi existimant, easque à Patribus expostulari, ut ex iis convinci posset Piso. Quod sane mihi non probatur. Quis enim credat, vel scelus in Germanicum cogitatum amicis, quorum nullus hic usus erat, Pisonem per literas aperuisse; vel præsente Tiberio, hujus hac de re scripta mandata Senatores expostulasse? Pisonis, si quæ fuerint, ad Germanicum epistolæ; non tam à Pisone peti, quam Agrippina, debebant. Itaque verisimile mihi est alia hic scripsisse Tacitum. Ac vestigia corruptæ lectionis proxime sequutus, non incommode, totum hunc locum sic mihi videor restituisse; *Sed judices per diversa implacabiles erant: Cæsar ob bellum provinciæ illatum: Senatus nunquam satis credito sine fraude Germanicum interiisse; Cur interfecisset, expostulantes: quod haud minus Tiberius, quam Piso, abnuere.* Adeo certum erat Patribus non sine fraude Pisonis Germanicum interiisse, ut in hujus caussæ cognitione, palam expostulaverint, rogaverintque ipsum Pisonem, Cur vero Germanicum, optimum & innocentissimum Principem, interfecisset; qua caussa ad audendum atrox adeo scelus esset impulsus. Tamen id crimen, tanta vi tantaque constantia & adseveratione objectum, non minus Tiberius, quam Piso abnuere. Nam, ut paul-

lo

[1] effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias, ac [2] divellebant, ni jussu principis protectæ repositæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus est: vario rumore, custos salutis, an [3] mortis exactor sequeretur. Eadem Plancinæ invidia, major gratia: eoque ambiguum habebatur, quantum Cæsari in eam liceret. atque ipsa, donec mediæ Pisoni spes, *sociam se cujuscumque fortunæ, & si ita ferret, comitem exitii* promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, dividere defensionem cœpit. quod reus [4] postquam sibi exitiabile intelligit, [5] an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem, senatumque rursum ingreditur: redintegratamque accusationem, infensas patrum voces,

lo ante loquitur Tacitus, *solum veneni crimen Piso visus est diluisse.* Et intererat Tiberii, ut potius nomine læsæ majestatis, ob bellum provinciæ illatum, quam veneficii, contra Pisonem ageretur; metuentis scilicet, ne alias scelera, quæ creditus est Pisoni adversus Germanicum dedisse, mandata in lucem protraherentur. Hæ expostulationes Senatus, *infensa patrum voces*, pagina proxima appellantur. *Boxhornius.*

1 *Effigiesque Pisonis.*] Id solet in damnatis. Iuvenalis:

—— *descendunt statuæ restemque sequuntur.*

Lipsius.

2 *Divellebant.*] Replumbabant à basibus, quibus affixæ atque applumbatæ erant. *Muretus.*

3 *Mortis exactor sequeretur.*] Exactor, qui præpositus ad exigendum perficiendumque, & quasi custos. Livius lib. II. De Bruto filios plectente: *Et qui spectator erat amovendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit.* Plinius lib. IX. epistola ad Paulinum: *Ac deinde ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus ponam.* Romæ marmor epitaphium,

M. AVRELIVS. AVGG. NN.
LIB. EPAPHRODITVS.
EXSACTOR.OPERVM.DOM.NN.

Tacitus in suppliciis fere usurpat, ut l. XI. *Denuntiat centurionibus qui aderant, exsequi cædem custos & exactor è libertis Euodus datus.* Ambrosius lib. de Tobia cap. IX. *Dum vadis cum adversario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte producat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Sed & ἁπλῶς reperio, quasi muneris nomen, Exactor. ut in Museo Carpensi,

SEX. POMPEIVS. FAVSTVS.
SEX. POMPEII. EXACTOR.

Lipsius.

4 *Postquam sibi exitiabile intelligit.*] Nempe Plancinam gratia Augustæ subnixam, in qua una omnis Pisoni spes erat reposita, dissociare causam suam, & sibi separatim salutem quærere. Male quidam accipiunt, quasi non ex hoc facto Plancinæ, sed aliunde, exitium sibi imminere intellexisset. *Freinshemius.*

5 *An adhuc experiretur.*] Experiri dicitur tam actor, quam reus; sed sæ-

 pius

voces, [1] adversa & sæva cuncta perpessus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, [2] sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit, obsignatque, & liberto tradit. Tum [3] solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, *operiri fores* jussit: & cœpta luce, perfosso jugulo, jacente humi gladio, repertus est.

16 Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos ejus dictitavisse, *litteras Tiberii & mandata in Germanicum continere: [4] ac destinatum promere apud patres, principemque arguere, ni elusus à Sejano per vana promissa foret. nec illum sponte exstinctum, verum immisso percussore.* quorum neutrum adseveraverim: neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad juventam duraverunt. Cæsar [5] flexo in mœstitiam ore, *suam invidiam tali morte quæsitam* apud senatum, * crebrisque

pius ad actorem pertinet. Est autem ad judicem ire, aut in alium, aut pro se. *Ferrettus.*

1 *Adversa & sæva.*] Sic Catilinæ post primam Ciceronis orationem in senatu habitam eo nomine, cum maledicta in consulem congereret: *Ob strepere omnes; hostem atque parricidam vocare.* Gronovius.

2 *Sine ira.*] Quidam hoc omiserunt, sine dubio, quia sensui contrarium putaverunt, neque Pisoni metuendum fuisse, si *sine ira* esset conspectus. Sed non ita est. nam si iram in eo advertisset Piso, potuisset sperare, subito quodam adfectu concitatum, si mentem rursus composuisset, mitigari posse. At nunc satis intelligebat, cum adversus omnes motus firmatum, certo fixoque animi decreto, reum liberæ Senatus cognitioni relinquere constituisse. *Freinshemius.*

3 *Solita curando.*] Lavat, ungitur, fricatur, extergitur, cœnat. *Muretus.*

4 *Ac destinatum promere.*] Ejusdem sententiæ fuit, quod Suetonius scripsit, in Tib. cap. LII. *Quem* (Pisonem) *mox hujus criminis reum putant quidam mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.* loco hodie non corrupto solum, sed defecto. Conatur tamen ingeniose Torrentius: *ni Sejanus secreto obstaret.* Lipsius.

5 *Flexo in mœstitiam ore.*] Bene *flexo.* gaudebat enim potius, (si quis intimos ejus sensus perspicere potuisset) nullum amplius periculum esse, ne tota res patefieret, sublato indice. Ac mihi quidem, pro cetero Tiberii ingenio verisimile fit, immissum

brisque [1] interrogationibus exquirit *qualem Piso diem supremum, noctemque exegisset.* [2] Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente,

sum ab eo percussorem fuisse. *Muretus.* Ante hæc verba haud dubie asterisci nota ponenda est. Nam hic ea desunt, quæ de liberto Pisonis, nunciante mortem, & codicillos patroni, ut jussum erat, tradente scripserat Tacitus. Et hic ille est, quem, ut subditur, crebris interrogationibus Tiberius convenit. Periit hic etiam verbum, *Queritur*, vel quid simile, quo hæc referenda sunt; *Cæsar flexo in mæstitiam ore, suam invidiam tali morte quæsitam apud senatum.* Boxhornius.

1 *Interrogationibus exquirit.*] Et hic Mureti libello fidem ne habeas, dum ait, in vetere libro defectum hujusmodi apparere: *ex . . . . . . quirit*, quem ille replet: *ex filio quærit.* Scias enim, talem in Man. lacunam non esse. *Pichena.*

2 *Atque illo pleraque.*] Non fugiet corruptio loci attentum lectorem. Quis enim erit, ad quem hæc referantur, *Atque illo?* nullum certe nomen præivit. Puto mutila esse. nisi sint; scribe, *Atque filio.* Est enim εὔλογον filium Pisonis attulisse parentis códicillos, & ab eo quæsisse Tiberium singulatim de morte. *Lipsius.*

Atque illo.] Filio. *Muretus.* Piso quædam scripsit ante mortem, libertoque tradidit. *pauca conscribit obsignatque, & liberto tradit.* nempe codicillos, quos ab eo in curia Tiberio redditos, ipse Senatui legit, cum prius de extremis domini à liberto multa percontatus esset. At is (ut vulgus libertorum) partim incogitanter, partim cordate respondebat. quid? dicemus ejusmodi aliquid cadere in filios Pisonis? non apte quidem: nam juvenes erant primæ nobilitatis, innutriti parentum præceptis, qui animos tam excelsos gerebant, & horum unus jam dederat egregium specimen juventutis. *M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset.* Præterea intento majestatis crimine, Piso talia filiis non injunxisset, quos noxios innoxiosve suarum rerum sciebat facturum; eaque de causa scriptis purgat utrumque. Non negaverim tamen multis à traditione codicillorum interjectis, subobscurum quid exortum. Sed iis magistris usus est Cornelius, quorum scripta haud unquam percipere queas nisi recurras, & provideas. Sinas igitur, quæ inserit de fallaciis Sejani, cæteraque connecte, omnia clara & liquida sunt. *Salinerius.* Mutilum locum, quilibet pronuntiabit. Asteriscum tamen opponerem, non post verbum, *exegisset*, sed post verbum, *quæsitam.* Existimo enim, Tacitum loqui de Liberto, cui Piso tradiderat codicillos ad Tiberium. Tali sententia: Cæsarem sensisse, invidiam sibi morte Pisonis quæsitam. cumque codicillos sibi à liberto redditos accepisset, crebris interrogationibus ex eodem liberto exquisivisse, qualem supremum diem noctemque Piso exegisset. Respondente illo; quædam ab eo sapienter, quædam inconsultius acta: vel si mavis, ipso liberto quædam verba sapienter, quædam inconsultius ad interrogata respondente: Tiberium recitasse codicillos. *Pichena.* De filio Pisone interrogato non modo εὔλογον, sed necessarium est, si rem recte cogitas. Et oratio concinna aliter non est, nisi sic struatur. Sed quod Lipsius ait, Pisonis filium attulisse parentis codicillos, id non εὔλογον, sed plane ἄλογον. Fugit ipsum ratio, nec meminerat amplius, liberto suo Pisonem dedisse ad Cæsarem ferendos. Nec putemus jam primum à quocunque ad Tiberium delatos, sed in curiam à Tiberio ipso allatos. Etiam

dente, [1] recitat codicillos à Pisone in hunc ferme modum compositos: *Conspiratione inimicorum, & invidia falsi criminis oppressus, [2] quatenus veritati & innocentiæ meæ nusquam locus est; deos immortales testor vixisse me Cæsar cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate: vosque oro [3] liberis meis consulatis. ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunæ meæ non est adjunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit: M. Piso repetere Syriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio juveni, quam ille patri seni cessisset! eo impensius precor, ne meæ pravitatis pœnas innoxius luat. Per quinque & quadraginta annorum obsequium, [4] per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quidquam post hæc rogaturus, salutem infelicis filii rogo.* De [1] Plan-

cave illa verba, *Recitat codicillos*, de filio Pisone accipias, sed de ipso Cæsare. Quod non modo sententia loci totius vult, sed efflagitat ipsa verborum istorum structura. *Acidalius*. Ipsa periodi structura sententiam juvat ita componentium, *suam invidiam apud senatum quæsitam*. Nisi forte ut in loco corrupto defectoque suspicioni locus sit, aliter hæc ab auctore concepta fuisse. Sequentia certe non amplius sibi constant, & proinde diversis interpretationibus obnoxia fuere. Quippe, *Atque illo*, alii sic efferunt, ut tamen non appareat, quis responderit, alii ad senatum trahunt, tanquam ille responderit Tiberio; quidam ad filium Pisonem: nonnulli verbum verbo reddere contenti, quas in auctore salebras inveniunt, easdem lectori relinquere quam litem hanc suam facere maluerunt. Mihi potior visa est ratio de liberto hæc interpretandi, cui codicillos à Pisone traditos supra memoraverat auctor. præsertim quum & socerum meum Berneggerum, & Curtium Pichenam idem sensisse cernerem. *Freinshemius.*

1 *Recitat codicillos.*] Ita vocabant, quæ non in tabulis scripta, sed in charta, aut membranis, quasi memoriæ causa notata essent. *Muretus.*

2 *Quatenus veritati.*] Melius, *quatinus*: id est, quoniam. *Lipsius.*

Quatenus.] Legendum, *Quatinus.* Hæc autem quid inter se differant, ita exponit Cornelius Fronto: *Quatenus, qua fini, Quatinus, quoniam.* Muretus.

3 *Liberis meis consulatis.*]. Eam unam causam fuisse puto Pisoni, cur ne moriens quidem scelus Tiberii detexerit, quod metueret liberis suis. *Idem.*

4 *Per Collegium.*] Quian' Augusto collega, an quia Tiberio ipsi? Vtrumque enim verum. & consul cum Augusto fuit anno DCCXXXI. consul iterum cum Tiberio, DCCXLVII. *Lipsius.*

Collegium consulatus.] Vtriusque collega fuerat, & Augusti & Tiberii. *Muretus.* Verus sensus, *Oro te per obsequium* &c. *per Consulatum quem una tecum gessi: atque quo magis movearis, id rogo, qui & amicus tibi fui, & nihil post hac sum rogaturus, ut filium meum salvum velis.* Errant qui Pisonis collegam faciunt Augustum, quum intelligatur Tiberius. Nam A. V. C. DCCXLVI,

[1] Plancina nihil addidit. Post quæ Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit: [2] *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare:* simul *nobilitatem domus*; [3] *etiam ipsius, quoquo modo meriti, gravem casum* miseratus. Pro Plancina cum pudore & flagitio disseruit, *matris preces* obtendens: in quam optimi cujusque secreti questus magis ardescebant: *Id ergo fas aviæ interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui? quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse! Vitellii & Veranii* [4] *voce defletum Cæsarem; ab imperatore & Augusta defensam Plancinam! proinde venena, & artes tam feliciter* [5] *expertas verteret in Agrippinam, in liberos ejus, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimæ domus exsatiaret.* [6] Biduum super hæc imagine cognitionis absumptum; urgente Tiberio liberos Pisonis, *matrem uti tuerentur.* Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente 17

DCCXLVI, vel, ut alii, DCCXLVII. Tiberius & Piso Consules fuerunt. *Freinshemius.*

1 *De Plancina nihil addidit.*] Neque quo eam sublevaret: quam jam oderat, ut perfidam, quæ in communi causa defensionem divisisset. neque ut premeret, cum sciret, frustra fore, quicquid adversus eam diceretur, in tanta gratia Augustæ. *Muretus.*

2 *Patris quippe jussa.*] Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris aut domini. *Idem.*

3 *Etiam ipsius.*] Graves enim à semetipso pœnas exegerat, quod ad misericordiam plurimum posse monet Aristoteles in Rhetoricis. *Idem.*

4 *Voce defletum.*] *Deflere voce*, nihil aliud est, quam conqueri, lamentabili oratione prosequi. Sic de carmine lugubri infra, 3, 49. *Quo Germanici suprema defleverat.* Freinsh.

5 *Expertas.*] Παθητικῶς, ut in illo Propertii. *Experta metuens jurgia sævitiæ.* Muretus.

6 *Biduum imagine cognitionis.*] Inani & assimulata specie. *Muretus.* Ex superioribus, & sequentibus videtur, de Plancina tantum rem esse, tamen inferius, in sententiis constat, una de Plancina, Pisone, filiisque. *Pichena.* Videntur moti his verbis, *Biduum absumptum*, putavisse majus temporis spatium, quam æquum aut solitum esset, impensum fuisse: idque tamquam invidiæ periculum subesset, excusatum hoc prætextu, dictumque, ideo tantum temporis sumi, ut causa probe cognosci dijudicarique possit. Sed constat non modo biduum, sed plures dies, causis tam gravibus enodandis, tribui consuevisse. Supra in causa Pisonis 3, 13. undecim dies colliguntur. Non igitur illam ob rationem *bidui* facta est mentio: sed ad artificium Tiberii exponendum: qui sicut eripere Plancinam constituerat, ita dispiciebat, quomodo id minima cum invidia fieret; quam sciebat orituram esse longe maximam, si statim, antequam accusata esset, periculo eximeretur.

dente nullo, [1] miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam [2] referente Cæsare [3] magistratus eo etiam munere fungebantur) *nomen Pisonis* [4] *radendum fastis* censuit; *partem bonorum publicandam*; *pars ut Cn. Pisoni*

meretur. Ille autem & legibus plenum robur reliquisse videri voluit, & Plancinam non solum Principis arbitrio absolvi, sed quoniam in cognitione causæ nullum, aut exiguum, neque plane venia indignum, crimen compertum esset. Ideoque speciem præbuit judicii, quod propterea non *cognitionem* Tacitus, ut veram & seriam, sed *imaginem cognitionis* nominat. *Freinshemius.*

1 *Miseratio quam invidia augebatur.*] Ad Græcorum & Hebræorum imitationem, loquendi hæc forma ecliptici generis est, qua familiarissime usus Cornelius. Ita quoque Vlpianus, Paulus, Modestinus, Martianus, & Florens Tertullianus sæpe locuti sunt: quod & alii ante nos animadverterunt. *Vertranius.*

2 *Referente Cæsare.*] Quidam notant, hoc eo notatum à Tiberio, quod more prisco magistratus à judicandi munere immunes essent. idque ex prima actione in Verrem satis intelligi. Verum est, quod notatur, sed ad hunc Taciti locum nihil pertinet. Non poterant quidem ii, qui magistratum gerebant, operam dare Prætori exercenti publicum aliquod judicium; & si qui forte ducti essent, antequam magistratum inirent, simul atque ineundi tempus venerat, amplius non erant in judicibus, sed alios in eorum locum subsortiri necesse erat. Ne poterant quidem ab eo prætore, cui jurisdictio obvenerat, judices dari: sed hic nihil tale agitur. Neque enim agebatur hæc causa apud prætorem, & judices qui forte ducti, ut moris erat, ei in consilio adessent: sed apud Tiberium & apud Senatum. & hoc est, quod antea dixit Tiberius: *In curia potius quam in foro: apud senatum, quam apud judices.* Sed quod notat Tacitus tale est, Consules, ceterique magistratus, cum quid referebatur ad Senatum, non solebant sententiam dicere, sed sententias aliorum exquirere. Id vel ex eo constat, quod consul designatus primus sententiam rogabatur. Inde consulares, prætorii, ædilicii, cæteri ordine. Quomodo autem ii, qui jam in magistratu erant, cessissent aut designatis tantum, aut iis, qui honore aliquo perfuncti, jamque privati essent? Et cum qui rogat, superior sit; qui rogatur, ac dicere jubetur, inferior: quis, quæso, consulem rogare poterat? Qui aut non aderat (quo enim imperante venisset?) aut ipse senatum habebat. Formula rogandi hæc erat, *Dic M. Tulli, Dic C. Iuli.* Quis hoc modo consulem compellare ausus esset? At Cæsare referente, qui super omnes magistratus erat, quique eis omnibus imperare poterat, etiam magistratus eo munere fungebantur. *Muretus.*

3 *Magistratus etiam.*] Non vane id notat. prisco enim more, magistratus à judicandi onere immunes. Cicero in Verrem actione 1. & alii. *Lipsius.*

4 *Radendum fastis.*] Vt memoria ejus prorsus aboleretur. Cicer. pro Sext. de Pisone & Gabinio: *Iidem consules si appellandi sunt consules, quos nemo est, quin non modo ex memoria, sed ex fastis evellendos putet.* Valerius de Mario: *cujus septem in fastis consulatus leguntur*, &c. Tales sunt, qui è foro R. eruti, hodie in Capitolio omnium oculis patent. *Muretus.*

sceni filio concederetur, [1] *isque prænomen mutaret. M. Pi-*
so [2] *exuta dignitate*, & *accepto* [3] *quinquagies sestertio in*
decem annos [4] *relegaretur*, *concessa Plancinæ incolumita-*
te ob preces Augustæ. Multa ex ea sententia mitigata 18
sunt à principe: *ne nomen Pisonis fastis eximeretur*;
quando [5] *M. Antonii qui bellum patriæ fecisset*, *Iuli An-*
tonii qui domum Augusti violasset, *manerent.* & M. Pi-
sonem ignominiæ exemit, concessitque ei paterna
bona; satis [6] firmus, ut sæpe memoravi, adversum
pecuniam; & tum [7] pudore absolutæ Plancinæ pla-
cabilior. Atque idem cum Valerius Messallinus [8] *si-*
gnum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Severus
[9] *aram ultioni statuendam* censuissent, prohibuit: *ob*
exter-

1 *Isque prænomen mutaret.*] Quod & factum. nisi Dio mihi imponit, qui libro LX. Lucium (non Cnæum) Pisonem Cn. Pisonis & Plancinæ filium præfuisse Africæ sub Claudio tradidit. *Lipsius.*

Prænomen mutaret.] Sic M. Antonio mortuo, decretum est, ne quis ex eadem gente *Marci* prænomine uteretur. Sic M. Manlio Capitolino dejecto, ne cui Manliorum *Marco* prænomen esset. Plutarchus, Livius Sic lib. superiori, ne quis Scriboniorum *Drusi* cognomentum adsumeret. *Muretus.*

2 *Exuta dignitate.*] Senatoria videlicet. Ita inferius scriptum, *exuere ordinem.* Lipsius.

3 *Quinquagies sestertio.*] Sunt nobis, *centum vigintiquinque millia Philipporum.* Videsis opes ejus ævi, etiam ab hoc exemplo, & quomodo vel exsuli provisum. Vere ergo Seneca: *Eo temporum luxuria prolapsa est, ut majus viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium Principum fuit.* Idem.

Quinquagies sestertio.] Puto vocem, *sestertio*, vacare. *Quinquagies centena millia sestertium*, efficiunt more Romano ducenta millia scutorum monetæ. *Muretus.* Videtur legendum; *Et accepto quinquagies sestertium*, &c. non, *sestertio*, ut supra: *Vrsinus.* Frustra laborant ambo. *Quinquagies sestertium* sunt nostrorum Philippum centum vigniti quinque millia. *Gronovius.*

4 *Relegatur.*] Lege, *relegaretur.* Muretus. Vulgo *relegatur.* Lipsius correxit. nam supra dixit, *concederetur.* Pichena.

5. *M. Antonii.*] E fastis tamen Capitolinis erasum, & postea restitutum fuisse constat. & ita factum significat & Cicero his verbis: *Cujus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* Muretus.

6 *Firmus adversus pecuniam.*] Contra de Vespasiano Aurelius Victor: *infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam.* Pichena.

7 *Pudore absolutæ Plancinæ.*] Pudebat enim in alios minus culpæ affines severiorem esse, cum in Plancinam mitis fuisset. *Muretus.*

8 *Signum aureum.*] Nullus interpretum expressit, cujus rei signum hoc fuerit. Ceterum ipsius illius Martis signum fuisse non ambigo, ob hoc ipsum, quia nihil aliud ab auctore additum est. *Freinshemius.*

9 *Aram Vltioni.*] Sic supra, *aram adoptioni*: Sic libro seq., *aram clementia*,

externas ea victorias sacrari dictitans; [1] *domestica mala tristitia operienda.* Addiderat Messalinus, *Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoque, ob vin-*
2 *dictam Germanici grates agendas*, omiseratque Claudii mentionem. & Messallinum quidem L. Asprenas senatu coram percunctatus est, *an prudens præterisset?* ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium, seu veterum revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama, spe, veneratione potius omnes destinabantur imperio, quam quem futurum
19 principem fortuna in occulto tenebat. Paucis post diebus Cæsar auctor senatui fuit, *Vitellio, atque Veranio, & Servæo* [2] *sacerdotia tribuendi.* Fulcinio *suffragium ad honores* pollicitus, monuit; *ne facundiam violentia præcipitaret.* Is finis fuit ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore jactata. [3] adeo maxima quæque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro compertis habent; alii vera in contrarium vertunt. & gliscit utrumque posteritate. [4] At Drusus urbe

tia, aram amicitiæ. Sic lib. 15. *Post natam ex Poppæa prolem aram fœcunditati.* Sic Sueton. Calig. *Addit etiam pro argumento aras ibi inscriptas ob Agrippinæ puerperium.* Muretus.

1 *Domestica mala.*] Sic ob victorias civiles non triumphabant. Sic nostra ætate monumenta insignium victoriarum, ex civilibus bellis, primum posita, deinde sublata, esse scimus: cum veterum inimicitiarum memoriam, quam oblivione sepeliri satius foret, renovatura viderentur. *Idem.*

2 *Sacerdotia.*] Quidam sacerdotium singulariter: sed Tacitus *sacerdotia* dixit tamquam de pluribus. erant enim varia, nec unius generis, sacerdotum collegia. *Freinshemius.*

3 *Adeo maxima quæque.*] Similis querela Thucydidis lib. 1. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἀκοὰς τῶν προγεγενημένων, καὶ ἢν ἐπιχώρια σφίσιν ᾖ, ὁμοίως ἀβασανίστως παρ' ἀλλήλων δέχονται: & statim: Οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται. nec dubium, quin ad hæc loca respexerit noster. *Lipsius.*

4 *At Drusus urbe egressus.*] Quæras, quo hæc egressio & reditio? Ad morem priscum. quo obtinuit, ut qui è provinciis cum imperio redirent; illud ipsum amitterent simul intrassent urbem. Ideo Livius lib. XXVI. *Quinto Fulvio ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decrevit Senatus.* Et magis ad lucem Taciti, quod Dio lib. LIV. tradit, Augusto decretum perpetuum

urbe egressus [1] repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater ejus excessit, una omnium Agrippæ liberorum [2] miti obitu. nam ceteros manifestum ferro, vel creditum est veneno aut fame exstinctos. Eodem anno Tacfari- 20
nas, quem priore æstate pulsum à Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus, & ob pernicitatem inultis: dein vicos exscindere; trahere graves prædas: postremo haud procul [3] Pagida flumine cohortem Romanam circumsedit. Præerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obsidionem flagitii ratus. Is cohortatus milites *ut copiam pugnæ in aperto facerent*, aciem pro castris instruit. Primoque impetu pulsa cohorte, promptus inter tela occursat fugienti-

tuum Proconsulare imperium, ita ut nec si intra urbem venisset, minueretur, neve necessum esset (ut ipse loquitur) ἀνανεῶσαι τὴν ἀρχήν. id est, renovare, sive ut Tacitus, repetere auspicia. Nam auspicii nomine etiam imperium hic cape. Sed cui rei Druso opus fuit repetito imperio? ad ovationem. Nam qui triumphans ovansque urbem ingreditur, cum imperio id facit in illum diem: Drusus autem imperium amiserat ingressus urbem ob fratris sui mortem. Debuit ergo repetere, ut ovaret. Ejus sententiæ sunt, quæ apud Ciceronem legis, spem triumphi abjicientem; *Utar ea porta, quam primam videro.* & apud Cœlium: *Neque enim stulte Appius, qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat.* Apud Ulpianum, lib. ult. De off. Proconsul. *Proconsul portam Romæ ingressus deponit imperium.* Iterum apud Ciceronem: *Mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, & extra urbem esse cum justissima caussa.* Idem.

1 *Repetendis auspiciis.*] Τοῦ ἀνανεῶσαι τὴν ἀρχὴν ἕνεκα. Forsitan legendum, *repetitis.* Muretus. Non aliud hic per *auspicia* magis intelligitur, quam imperium, non quale principes, sed quale proconsules & legati obtinebant. *Freinshemius.*

2 *Miti obitu.*] Miti obitu, id est, citra vim, & ex fato. Sed videamus. M. Agrippæ tres uxores fuerunt. Prima, Pomponia Attici filia, conciliante eas nuptias M. Antonio Triumviro. ex ea genuit Vipsaniam, de qua hic, Drusi matrem. Altera, Marcella Octaviæ filia. ex ea quoque liberi, si Suetonio fides diserte id in Augusto tradenti. etsi nihil de iis postea reperias, & videatur ea proles non fuisse vitalis. Tertia uxor, Iulia. ex ea nati Cajus & Lucius Cæsares, Postumus Agrippa, Agrippina & Iulia. In his plerisque vera Taciti nota. Cajus enim & Lucius veneno crediti periisse; Agrippina, fame; Postumus, ferro. Iuliam excipio. cujus mortem lib. IV. ita narrat ipse Tacitus ut ex natura videatur, ferri aut veneni nulla mentione. *Lipsius.*

3 *Pagida flumine.*] Quem alio no-

gientibus, increpat signiferos, *quod* [1] *inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret*, simul excepta vulnera, & quamquam transfosso oculo, adversum os in hostem intendit; neque prœlium omisit, donec desertus suis caderet.
21 Quæ postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta; magis dedecore suorum, quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate, & è vetere memoria facinore, [2] decumum quemque ignominiosæ cohortis [3] sorte ductos, [4] fusti necat. Tantumque severitate profectum, ut [5] vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint. quo prœlio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit; donatusque est ab Apronio torquibus & hasta: Cæsar addidit civicam coronam, *quod non eam quoque* [6] *Apronius jure proconsulis tribuisset*, questus magis, quam offensus. Sed Tacfarinas perculsis Numidis, & [1] obsi-

mine Belum dici Plinius ait. *Idem.*

1 *Inconditis aut desertoribus.*] Duabus his notis universas Tacfarinatis copias complexus est. nam illæ partim ex barbaris constabant; partim ex his, qui quum sub Romanis prius stipendia meruissent, deinde ad Tacfarinatem profugerant: illud genus *inconditorum*, hoc *desertorum* appellatione notavit, neque vel illis horum, vel his illorum probrum competebat. *Freinshemius.*

2 *Decumum quemque.*] Sic legiones, sic deditos jussu Galbæ decumari, idem Cornelius scribit Histor. libro 1. Hucque verbum C. Cassii ex XIV. Annalium traho: *Ex fuso exercitu cum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* M. Tullius pro Cluentio; *statuerunt majores nostri, si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverti, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perveniret.* Primus quoque Appius Claudius, nisi memoria fallit, Livii lib. II. *Qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit: cetera multitudo sorte decimus quisque ad supplicium lecti.* Vertranius. Morem hunc nemo melius exposuit Polybio 6, 36. *Freinshemius.*

3 *Sorte ductos.*] Totidem Sallustiana verba Servius citat, *Sorte ductos fuste necat.* quod ad Crassum referendum videri in decimatione cohortis unius vere observavit noster Douza. *Lipsius.*

4 *Fusti necat.*] Ita Manuscriptus. Vulgo, *fuste necat.* Pichena.

5 *Vexillum veteranorum.*] Intelligendi veterani, quales *exauctorati retinebantur sub vexillo, ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* supra 1, 36. *Freinshemius.*

6 *Apronius jure proconsulis.*] Huc refer illud Suetonii, cap. XXXII. *Corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus*

[1] obsidia aspernantibus, spargit bellum; ubi instaretur, cedens, ac rursum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos; inligatus prœda, stativis castris [2] adhærebat. [3] missu patris Apronius Cæsianus, cum equite & cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit, pellitque in deserta. At Romæ Lepida, cui 22
super Æmiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant, defertur *simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo.* adjiciebantur *adulteria, venena*; [4] *quæsitumque per Chaldæos in domum Cæsaris*, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius [5] post dictum repudium adhuc infensus, quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. Haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem Principis; adeo vertit ac miscuit iræ & clementiæ signa; deprecatus primo senatum, *ne majestatis crimina tractarentur*: mox M. Servilium è consularibus, aliosque testes inlexit [6] ad proferenda, quæ velut reticere volue-

bus donis ad se referrent: quasi non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. Lipsius.

1 *Obsidia aspernantibus*] Id est, cum nollent obsidere aut oppugnare ultra præsidia Romana, male bis terque accepti. *Idem.*

2 *Adhærebat.*] Ex Man. Vulgo, *hærebat.* Pichena.

3 *Missu patris, Apronius Cæsianus.*] Addita fuerat copula, *missuque patris*, contra auctoritatem Manuscripti. eam ergo abstulimus, minime necessariam. *Idem.*

4 *Quæsitumque per Chaldæos.*] Quod semper capitale. *Cui enim opus perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid adversus illum cogitatur, vel optatur: aut post illum speratur & sustinetur? Non enim ea mente de caris consulitur, qua de dominis*, ait apposite ad hanc rem Tertullianus. *Lipsius.*

5 *Post dictum repudium.*] Non ita capies, quasi alibi dixerit de eo repudio: sed *Dicere* repudium usurpat, quod *Mittere* vulgo. id est, postquam repudiasset eam Quirinius. Repudiarat autem ante annos XX. Sueton. Tib. cap. XLIX. *Idem.*

6 *Ad proferenda ea, quæ velut rejicere voluerat.*] Monueram quidem prioribus notis, in Man. legi, *reicere*, sed corruptum existimans, putaveram reponendum, *reticeri*, pro eo quod vulgo legebatur, *reticere*. Sed Iulius Nellius I. C. Florentinus, acutissimi ingenii vir, probam sibi videri Manuscripti lectionem affirmavit. Cum enim senatum deprecatus esset Tiberius, ne majestatis crimina tractaren-

 tur,

voluerat. idemque ſervos Lepidæ, [1] cum militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules; neque per tormenta interrogari paſſus eſt de his, quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum [2] conſulem deſignatum dicendæ primo loco ſententiæ. quod alii civile rebantur; *ne ceteris adſentiendi neceſſitas fieret*: quidam ad ſævitiam trahebant.
23 [3] *neque enim ceſſurum niſi damnandi officio.* Lepida ludorum diebus, qui cognitionem intervenerant, theatrum cum claris feminis ingreſſa, lamentatione flebili *majores ſuos* ciens, *ipſumque Pompejum*, cujus

tur, teſtes tamen illexit ad delicta ea proferenda, quorum cognitionem velut rejicere voluerat. Itaque verbum illud repoſui. *Pichena.* Muretus *voluerant.* Non, non hæc mens. Tu me auctore legito, *reticeri.* Tiberius ſimulator & diſſimulator, quæ quaſi reticeri voluerat, ea proferri ſtudet. *Acidalius.*

1 *Militari cuſtodia.*] Militarem cuſtodiam uti ſe habuit paullo uberius explicavi: non tibi veterane, ſed tibi tiro, in EXCURS. noſtris: quos utiliter & ad alia Taciti vide, in *B.* Lipſius.

Cum militari cuſtodia haberentur.] Rei aut in vincula ducuntur, aut militibus traduntur, quæ *militaris cuſtodia* dicitur; aut fidejuſſoribus creduntur: aut ſibi ipſis, fide accepta non abituros: quæ *libera cuſtodia* dicitur. Horum auctores Vlpianus & Martianus. *Ferrettus.* Vetus Iuvenalis interpres triplicem in urbe ipſa carcerem fuiſſe tradit; *Vrbanum*, *ruſticum*, & *caſtrenſem*. Erat & in ipſa Vrbe triplex carcer: Militaris, Apud magiſtratus, Apud fidejuſſores: quæ & *libera cuſtodia* dicebatur. In militari reus dextera, miles ſiniſtra manu alligari eadem catena ſolebat. Seneca de Tranquillitate vitæ: *Alligati ſunt etiam, qui alligaverunt, niſi tu forte leviorem in ſiniſtra catenam putas.* Idem epiſt. 5. *Eadem catena cuſtodiam & militem copulat.* Cuſtodiam autem vocabant & militem, & reum. *Apud magiſtratus*, ut in conjuratione Catilinæ. *Apud fidejuſſores*, Vlpianus libro 1. D. de cuſtodia reorum. *Muretus.*

2 *Conſulem deſignatum.*] Appianus: Σιλανὸς μὲν δὴ πρῶτος ἔλεγεν, ὃς ἐς τὸ μέλλον ᾕρητο ὑπατεύειν. ὧδε γὰρ Ῥωμαίοις ὁ μέλλων ὑπατεύσειν πρῶτος εἰσφέρει γνώμην, ὡς αὐτὸς οἶμαι πολλὰ τῶν κυρουμένων ἐργασόμενος, καὶ ἐκ τοῦδε εὐβουλότερόν τε καὶ εὐλαβέστερον ἐνθυμησόμενος περὶ ἑκάστου: *Silanus primus ſententiam dixit, qui in ſequentem annum Coſ. deſignatus erat. Ita enim apud Romanos futuri anni Conſul primus cenſet; ut qui ipſe multa e conſultis patraturus ſit, ideoque putatur cautius magiſque intente de ſingulis cogitaturus.* Lipſius.

3 *Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio.*] Hoc eſt, niſi ut damnationem Lepidæ ſuo cedentis ſuffragio etiam procuraret. Crediderim Druſum dicendæ primo loco ſententiæ exemptum, poſtremo eam dixiſſe, & eorum ſuffragiorum numerum auxiſſe, quibus Lepida damnabatur. Vbi ex plurium ſuffragiis aliquid decernitur, vanum ſæpe eorum ſuffragium eſt, quos primos plures alii exinde non ſequuntur; qui vero ultimo dicit

cujus [1] ea monumenta & adſtantes imagines viſebantur, tantum miſericordiæ permovit, ut effuſi in lacrymas *ſæva & deteſtanda Quirinio* clamitarent, *cujus ſenectæ atque orbitati* [2] *& obſcuriſſimæ domui*, [3] *deſtinata quondam uxor L. Cæſari, ac divo Auguſto nurus, dederetur.* dein tormentis ſervorum patefacta ſunt flagitia, itumque in ſententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. huic Druſus adſenſit, quamquam alii mitius cenſuiſſent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur. Tum demum aperuit Tiberius;

cit loco, ſæpe, dum vel unius ſuffragio auctæ, vel ab eo deſertæ hæ aut iſtæ partes validæ aut invalidæ redduntur, plurimum profecto, imo plus cæteris omnibus poteſt. Facit huc proverbium Belgarum: *Noviſſimum judicum* (noſtri Scabinos vocant) *plerumque in judiciis plus cæteris poſſe, in ejuſque manu eſſe reum vel abſolvere, vel damnare.* Ob eam nimirum rationem, quam nunc dixi. Talis enim ultimo ſententiam pronuntiat loco. Pro iſta hujus loci interpretatione faciunt, quæ ſtatim ſubjiciuntur. *Itumque in ſententiam Rubellii Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit, quamquam alii mitius cenſuiſſent.* Ex his liquet primo cedentem loco, ultimo ſententiam Druſum dixiſſe, & quidem *damnandi officio*, id eſt, ut ſic auctis damnantium ſuffragiis Lepida damnaretur. *Boxhornius.* Scilicet adeo inops erat Tiberius paratorum ad damnandum, quos vellet perdere, ut, quæ vinceret abſolventes una, Druſi ſententiam in poſtremum differendam haberet. Vnde autem conſtat Druſum ultimo loco ſententiam dixiſſe? Neque enim, quod cenſuerunt aliqui priores mitius, prior etiam Rubellius Blandus, cui Druſus acceſſit, inde ſequitur hunc poſt omnes demum rogatum. Varia illa judicia fiebant in ſenatu, ſimulatque Druſum Tiberius ſententiæ primo loco dicendæ, ut conſulem deſignatum, neceſſitate ſolviſſet. Qui pejorem in partem hoc interpretarentur, conjiciebant eum velle Lepidam condemnari, nam ſi abſolvi vellet, utique non erat paſſurus, ut gratiam, quam initurus erat primus auctor clementiæ, alius occuparet. Quod eventus comprobavit. *Neque enim ceſſurum niſi damnandi officio*, eſt, non enim daturum aliis priorem locum, niſi ad invidioſam cauſam damnandi. Vt recte & alii omnes acceperunt. *Gronovius.*

1 *Ea monumenta.*] De ipſo theatro accipienda ſunt, quod Pompejus exſtruxerat, Dio lib. 39. infra 14, 20. Sed quidam ſic videntur accipere, tamquam in illo qualicumque theatro, neſcio quæ, Pompeii monumenta fuiſſent conſpecta. *Freinshemius.*

2 *Et obſcuriſſimæ domui.*] Abunde infra hoc ipſo libro. *Lipſius.*

3 *Deſtinata uxor L. Cæſari, ac divo Auguſto nurus.*] Non alibi quam in lapide repperi hanc hiſtoriam, qui Bergomi viſitur,

PVDENS. M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS. PROCVRATOR. ERAM. LEPIDÆ. MORESQVE. REGEBAM. DVM. VIXI. MANSIT. CÆSARIS. ILLA. NVRVS. PHILOLOGVS. DISCIPVLVS.

Poſt damnationem demum poſitus

lapis

rius; *compertum sibi etiam ex P. Quirinii servis, ve-*
24 *neno eum à Lepida* [1] *petitum.* Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distanti tempore Calpurnii Pisonem, Æmilii Lepidam amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. casum ejus paucis repetam. Vt valida divo Augusto [2] in Remp. fortuna; ita domi improspera fuit, [3] ob impudicitiam filiæ ac neptis, quas urbe depulit, [4] adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam [5] culpam inter viros ac feminas vulgatam, gravi nomine *læsarum religionum*, ac *violatæ majestatis* appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur. Sed aliorum exitus, simul cetera illius ætatis memorabo, si effectis in quæ tendi,

lapis videtur: & Pudenti adscripta gloria, tamquam illo vivo, Lepida casta, bona. *Idem.*

1 *Petitum illustrium domuum.*] Subolet hic deesse nonnihil: ibique finem esse periodi, *à Lepido petitum.* Ferrettus. Veretur hic mendum Æmilius, ubi nullum invenio scrupulum, quam in eo quod insolentius *adversa*, jungitur patrio casui; cum alias tertium exigat: intelligitur autem adversa illustrium domuum & familiarum principalium, quæ, ut supra scriptum est, per Chaldæos in domum Cæsaris quæsierit. *Vertranius.* Dudum monui continuanda hæc verba cum illis; *solatio adfecit.* inclusis parentheſi quæ intermedia. *Illustrium domuum adversa (etenim &c. amiserant) solatio adfecit D. Silanus Iuniæ familiæ redditus.* Narraverat adversa Calpurniorum & Æmiliorum, familiarum sane illustrium. At ea pensata Iuniorum prosperis. Non opus verbis: quando tam certam conjecturam & firmavit adsensu suo maximus Lipsius, & editiones nuperæ agnovere. Prorsus simile quid libro sequenti; *Hic tam adsiduis tamque mœstis modica lætitia interjicitur, quod Cominium equitem Romanum Cæsar precibus fratris concessit.* Mercerus. Sic lib. 4. *paternis adversis.* & in eodem; *adversis casuum.* Muretus.

2 *In Remp. fortuna.*] Cato ipse optavit εὔνοιαν Πομπηΐου, τόλμαν Ἀλεξάνδρου, τύχην ἑαυτοῦ, ἀνδρείαν Σκιπίωνος. Plutarch. in apophthegmatis, & in libro de fortuna Rom. *Muretus.*

3 *Ob impuditiam filiæ ac neptis.*] Vide Suet. in Aug. 65. Macrob. lib. 5. Saturnal. cap. 5. Plin. 21,3. *Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam filia D. Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam littera illius Dei gemunt.* Sic enim lego; non ut amicus noster, *littera illius deserebunt.* Muretus.

4 *Adulterosque earum.*] Hi fuerunt, Iulus Antonius, Quinctius Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio; aliique minoris nominis. De pœna adulterorum legendus Cujacius lib. 6. Observationum cap. 11. *Idem.*

5 *Culpam vulgatam.*] Hoc est, consuetam, passim admitti solitam. Quippe hæc mens Tacito, culpæ non no-

væ,

di, plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret sævitum, quam ut amicitia Cæsaris prohiberetur; exsilium sibi demonstrari intellexit; nec nisi Tiberio imperitante deprecari Senatum ac Principem ausus est, M. Silani fratris potentia, [1] qui per insignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tiberius grates agenti Silano, patribus coram respondit, *se quoque lætari, quod frater ejus è peregrinatione longinqua revertisset.* [2] *idque jure licitum, quia non senatusconsulto, non lege pulsus foret. sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones: neque reditu Silani, dissoluta quæ Augustus voluisset.* Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Relatum deinde

væ, neque pro atroci habitæ, novum tum & atrox nomen impositum esse. *Freinshemius.*

1 *Qui per insignem nobilitatem & rel.*] Lego verissima conjectura: *qui super insignem nobilitatem & eloquentia præcellebat.* Et pro etiam. *Acidalius.*

2 *Licitum, quia non SC. non lege.*] Observa triplex ratio, sive via, à patria abeundi. Primum, jussu decretoque Senatus, quasi reip. interesset. Quæ ratio validissima, nec facile veniam aut indulgentiam inveniebat. Ideo Augustus in Agrippa Postumo, *multa de moribus adolescentis questus, ut exsilium ejus SC. sanciretur, perfecerat* I. Annalium primo. Altera ratio, per judices, & sententiam ex lege. Hæc quoque firma; & olim usurpata: at tertia novitia, cum Princeps in exsilium mittebat, quæ verius relegatio tantum erat, & velut à parente publico (nam & patribus domi ac privatim hoc jus) facta. Ovidius omnes tangit II. Tristium:

Nec mea decreto damnasti facta Senatus;
Nec mea Selecto judice jussa fuga est.
Tristibus invectus verbis (ita Principe dignum)
Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
Adde, quod Edictum; quamvis immite minaxque,
Attamen in pœna nomine lene fuit.
Quippe Relegatus, non Exsul, dicor in illo.

Gradatim ibi vides tres has species: & levissimam ac lenissimam tertiam, quæ auctoritate magis, quam jure constat. Cum tamen Edicta Principum vim legis haberent: verbo *Legis*, & hanc speciem Tacitus est complexus: & cum nulla harum intervenisset; aperte quidem: Tiberius redeundi merito gratiam fecit. *Lipsius.*

Idque jure licitum, quia non S C.] Ei, qui ex SC. vel lege aliqua esset exul, opus beneficio senatus, aut principis fuit: ei qui sponte secessisset, non item. Itaque D. Silano redire per leges licuit. Exilium autem dicitur ea pro Cæcina, non supplicium, sed perfugium portusque supplicii. Nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem,

deinde [1] de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Iulias rogationes [2] incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat: nec ideo con-

tem, & solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Sic Cn. Fulvius indemnatus exulaturus. Tarquinios abiit: id ei justum exilium esse, scivit plebs. Livii XXVI. Sic Scipio Africanus in exilium voluntarium secessit, & civitatem exoneravit, Seneca ep. LXXXVII. Sic Metellus Numidicus ne Romæ causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium Rhodum profectus est. Livii epit. LXIX. Ne dicam ab Atheniensibus accusatum Protagoram sponte exulasse: Arcadionem ob odium, quo Philippum regem prosequebatur, sibi exilium indixisse, ut ex Theopompo & Duri Samio lib. VI. Athenæus scriptum reliquit. *Vertranius.*

1 *De moderanda Papia Poppæa.*] Lex apud veteres in multa fama, & usu: de qua ubertim disseruimus in EXCURS. & multa ad Taciti aliorumque lucem, in C. Lipsius.

De moderanda Papia Poppæa.] Observatum à doctis est, magnam Romanis semper conjugiorum curam fuisse. Hinc illa Censoria vox: *Ex animi tui sententia uxorem habes?* De qua formula M. Tullius 2. de Oratore, & Gellius 10, 20. Inde quoque ficta lex ab ipso Cicerone, 3. de Legibus: *Cælibes esse prohibento.* Pœna tamen pecuniaria erat. Val. Maximus lib. 2. cap. 9. Multa hac de re sunt apud Xenophontem. D. Iulius post bellum Africanum, exhausta juventute, præmia proposuit τῇ πολυπαιδίᾳ, ut narrat Dio lib. 44. Primus Augustus legem tulit, & præmia pœnasque distinxit anno 736. ab V. C. Ea dicta, *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, non perlata præ multitudine recusantium. Eam significavit Horatius in carmine seculari. Ad quem locum vide veterem interpretem. Capita autem legis Iuliæ erant, ut cuilibet præter Senatores, & filios eorum, libertinas ducere liceret: ut sponsiones, pactionesque nuptiales, ne ultra biennium differrentur. Vt divortiorum certus esset modus: & alia quæ postea in legem Papiam translata sunt. Vide Suetonii Augustum cap. 34. Lex vero Papia lata anno 762. Papio Mutilo, Q. Poppæo II. Cos. lata autem per Senatum. Multa capita habuit: Vt libertinas ducere liceret omnibus præter Senatorios. Antea decemvirali lege, neque Patricio plebeiam, neque ingenuo libertinam ducere fas erat. Sed prius illud multo ante abrogatum fuerat: posterius Iulia primum, deinde Papia lege sublatum. Vt patrono libertam ducere liceret. De tempore sponsalium contrahendorum & differendorum. Ne mulier quinquaginta annis minor, sexagenario nuberet, neu vir minor sexaginta quinquagenariam duceret: Vt ne liberos ducere vel nubere, injuria prohiberent. De intervallo à morte conjugis vel à divortio. Lex Iulia à morte annum unum, à divortio sex menses; Lex Papia à morte biennium, à divortio annum & sex menses. De præmiis maritorum & patrum. Præmia duum generum; Honores & commoda. Honores, honestior in spectaculis locus: prior locus in magistratibus: ut in petitione præferrentur, qui plures liberos procreassent: ut præferrentur in sorte provinciarum: ut diutius obtinerent; ut primi sententiam rogarentur: Vt gratia iis fieret annorum in petendo magistratu, &c. Quæ capita & alii annotarunt; quos doctrina atque judicio I. Lipsius noster superavit. *Mur.*

2 *Incitandis cœlibum pœnis.*] Id est, augendis atque intendendis. *Lipsius.*

In-

conjugia & educationes liberum frequentabantur, [1] prævalida orbitate. Ceterum multitudo periclitantium gliſcebat, cum omnis [2] domus delatorum [3] in-

Incitandis cœlibum pœnis.] Putavi olim ſcriptum fuiſſe à Tacito, *incitandi cœlibum pœnis*: Id eſt, incitandorum cœlibum gratiam. Multa enim ad eum modum ſcripta antiquis. Plautus Captivis, *nominandi iſtorum*. Varro de re ruſt. *Generandi animalium*. Cic. Phil. v. *condonandi agrorum*. Gellius 16, 8. *Videtur eum librum ſcripſiſſe ſui magis admonendi, quam aliorum docendi gratia.* Quem locum non erat, cur de mendo ſuſpectum haberent. Vetus interpres Dyctis Cretenſis, in quo multa proba & veteris notæ; ſed pleraque depravata ab imperitis correctoribus: *Miſſi ab Trojanis, qui peterent eorum, qui in bello ceciderant, humandi veniam.* Ita libri ſcripti; vulgo addiderunt vocem *corpora*, quibus inſueta hæc locutio. Corippus lib. II.

Et patrium diadema dedit, curaſque regendi
Impoſuit rerum genitor, quas ipſe creavit.

Et ad eundem modum in l. 22. C. de admin. tut. *pecunia fenerandi* ſcriptum eſt; *Huc accedit, quod ipſius pecuniæ fenerandi uſus vix diuturnus eſt.* Suetonium credunt ita locutum in Aug. 98. *Exacta jacandi licentia, diripiendique pomorum, & obſoniorum, rerumque miſſilium.* Mihi non liquet, quoniam & libri quinque optime habent, *Miſſilia*, & inter eos fideliſſimus ille Ranconeti, quem jam laudavi: & Suetonius ſolet *rerum miſſilia* dicere, non *res miſſiles.* Et hæc quidem ita ſunt, ſed quid ad Tacitum? qui neque eam locutionem uſus alibi, neque hic ſecundo caſu ſcripſiſſet *incitandi cœlibum*, & ſtatim tertio, *augendo ærario.* Nihil melius quam quod notatum eruditiſſ. Lipſio, *Incitandis cœlibum pœnis*, non aliud eſſe quam augendis. Indixerat quidem pœnas cœlibatui Iuliis legibus, ſed eas intendit hac lege, quæ ut ſane produxit tempus ineundi aut renovandi matrimonii, ita auxit pœnas eorum, qui obſtinate à nuptiis abſtinerent. *Meterus.* Non ſperno, ſed fortaſſe etiam pœnæ dicuntur *incitatæ*; quia jacebant, neque erant in uſu. De his autem pœnis & præmiis Plin. Paneg. *Locupletes ad tollendos liberos, ingentia præmia, & pares pœna cohortantur.* Paneg. ad Maximianum & Conſtantinum: *Leges hæ, quæ mulcta cœlibes notaverunt, parentes præmiis honorarunt, vere dicuntur eſſe fundamenta reip. quia ſeminarium juventutis, & quaſi fontem humani corporis ſemper Romanis exercitibus miniſtrarunt.* Pichena. Locum haberet hæc interpretatio Pichenæ, ſi legeretur *excitandis*. Vide 2. Obſerv. 16. *Gronovius.*

Cœlibum pœnis.] *Pœnas* pro commodorum averſione, more Iuriſconſultorum, tam hoc loco exaudio, quam in Plinii Panegyrico expoſui, Commentario de Iure liberorum. Igitur incitavit auxitque cælibum pœnas Auguſtus, qui eos merita benevolentia legata capere, & hæreditates vetuit: adeo ut cum cœlibi relictum omne in jus fiſci caderet, ex caducis non parvum ærario incrementum acceſſerit. *Vertranius.*

1 *Prævalida orbitate.*] Quia id genus omnes captabant, colebant. Seneca: *In civitate noſtra plus gratia orbitas confert, quam eripit; adeoque ſenectutem ſolitudo ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum ſimulent, & liberos ejurent, & orbitatem manu faciant.* Lipſius.

2 *Domus ſubverteretur.*] Vulgo; *ſubverterentur.* Manuſcripto repugnante. Quod autem ait: *delatorum interpretationibus*, oſtendit perplexitatem legis Poppææ. Ideoque inferius

 ait,

[1] interpretationibus ſubverterentur: utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. Ea res admonet ut de principiis juris, & quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum ſit, [2] altius diſſeram.
26 Vetuſtiſſimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant: neque præmiis opus erat, cum honeſta [3] ſuopte ingenio peterentur; & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis incedebat; provenere dominationes: multoſque apud populos [4] æternum manſere. Quidam ſtatim, aut poſtquam Regum pertæſum, leges maluerunt. Hæ primo rudibus hominum animis ſimplices erant: maximeque fama celebravit Cretenſium, quas Minos; Spartanorum, quas Lycurgus; ac mox Athenienſibus quæſitiores jam & plures Solon perſcripſit.

[1] No-

ſit, *exſoluti plerique legis nexus.* Seneca Contr. IV. lib. IX. *Scriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa.* Pichena.

1 *Interpretationibus ſubverterentur.*] Indies augebatur numerus eorum, quibus occaſione legis illius, & pœnarum in ipſa ſtatutarum, ingens fortunarum periculum intendebant delatores; qui callidis interpretationibus verba rogationis in tantum extendebant, ut propemodum nulla domus ab ipſorum iniquitate tuta eſſet. Sic ferme *interpretandi* verbo utitur Agr. 15, 1. *Conferre injurias & interpretando accendere*, hoc eſt, extendere, augere, trahere ulterius, quam ex mente inferentium. Sic & legum ſenſus cavillatione & calumniis delatorum extenditur, trahiturque ad caſus neque verbis legis, neque mente comprehenſos. Cicero in Bruto cap. 52. *Quam captioſum eſſet populo, quod ſcriptum eſſet, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione diſertorum ſcripta ſimplicium hominum pervertere.* Freinshemius.

2 *Altius diſſeram.*] Id eſt, ulterius repetito principio. 16, 18. & H. 4, 48. eſt *ſupra repetere*, Salluſtiana phraſi. *Idem.*

3 *Suopte ingenio peterentur.*] Lego, *Peterent*. Acidalius. Quæ præcedunt verba, *vetuſtiſſimi*, &c. & quæ ſequuntur, *cuperent*, &c. poſtulant, ut legatur, *peterent*, non, *peterentur*. licet & hoc ferri poſſit. Vtſinus. *Suopte ingenio* refertur ad *honeſta*, non ad *vetuſtiſſimi*. Sic Liv. lib. 2. *Sed cura fuit conſulibus & ſenioribus Patrum, ut imperium ſuo vehemens, manſueto permitteretur ingenio.* Gronovius.

4 *Æternum manſere.*] Hoc eſt, uſque ad auctoris ætatem, perpetua neque uſquam interrupta ſucceſſione. *Freinshemius.*

1 *Nobis*

[1] Nobis Romulus ut libitum imperitaverat: [2] dein Numa religionibus & divino jure populum devinxit; [3] repertaque quædam [4] à Tullo & Anco: sed præcipuus [5] Servius Tullius sanctor legum fuit, quis etiam reges obtemperarent. Pulso Tar- 27
quinio, adversum [6] patrum factiones multa populus paravit [7] tuendæ libertatis, & [8] firmandæ concordiæ: [9] creatique decemviri, & accitis quæ usquam egregia, compositæ duodecim tabulæ, [1] finis

1 *Nobis Romulus.*] Hoc est, quod scribit Pomponius in l. 2. de Origine Iuris. *Initio Civitatis nostræ populus sine certa lege, sine jure certo, primum agere instituit: omniaque manu à regibus gubernabantur.* Idem testatur Halicarnasseus lib. 2. Tulit tamen Romulus quoque leges quasdam, sed perquam paucas. *Muretus.*

2 *Dein Numa.*] Instituit collegium Pontificum, Virgines Vestales, feciales, flamines, multa templa condidit, multa sacra, multos ritus, ac cerimonias instituit. *Muretus.*

3 *Repertaque quædam.*] Deleo illud *que.* Idem.

4 *A Tullo & Anco.*] Legum ab eis latarum nullam extare memoriam puto: nisi quod jura belli Ancus instituisse dicitur. *Muretus.*

5 *Servius Tullius.*] Vt divini Iuris Numa, ita humani præcipuus auctor Servius fuit. Censum instituit, populum divisit in classes, multas leges æquissimas, & utilissimas tulit. *Idem.*

6 *Patrum factiones.*] Qui plebem oppressam tenebant. *Muretus.* Sallustius 1. Hist. *Neque amplius quam regibus exactis, dum metus à Tarquinio, & bellum grave cum Hetruria positum est, æquo & modesto jure agitatum; dein servili imperio patres plebem exercere, de vita atque tergo more regio consulere, agro pellere, & cæteris expertibus soli in imperio agere, quibus sævitiis, & maxime fœnoris onere. oppressa plebes, cum assiduis bellis tributum simul, & militiam toleraret, Aventinum insedit.* Aurelius.

7 *Tuendæ libertatis.*] Vt lex de provocatione à magistratibus ad populum, quam tulit Valerius Poplicola, ut *lex Servilia*, ne quis civem Rom. æris alieni causa vinctum aut clausum teneret: ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet: quæ tamen neglectæ ab Appio Claudio Servilii collega nullam vim habuerunt: leges sacratæ. *Muretus.*

8 *Firmandæ concordiæ.*] Publicæ videlicet ordinum, non tantum populi sive plebis, ut quidam acceperunt. *Freinshemius.*

9 *Creatique decemviri.*] Anno 299. missi erant tres legati in Græciam ad petendas leges, anno 302 creati decemviri ad leges ferendas. Vnde primo decem, postea duodecim tabulæ quas veteres mirifice commendarunt. Crassus apud Ciceronem lib. 1. de Oratore: *Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercle omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes, & capita viderit, & auctoritatis pondere & utilitatis ubertate superare.* Eas ediscebant pueri, ut carmen necessarium. Idem primo de legibus. Livius lib. 3. ait, eas, *nunc quoque in immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, esse fontem omnis publici privatique juris.* Phavorinus apud Gellium ait, se non minus diligen-

[1] finis æqui juris. nam ſecutæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava, per vim latæ ſunt. Hinc Gracchi, & [2] Saturnini, turbatores plebis; [3] nec minor largitor nomine ſenatus [4] Druſus; corrupti ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocii. Ac ne bello quidem [5] Italico, [6] mox civili omiſſum, quin multa & diverſa ſciſcerentur; donec L. Sulla dictator abolitis vel converſis prioribus, cum plura addidiſſet, otium ei rei haud in longum paravit; ſtatim turbidis [7] Lepidi rogationibus, neque multo poſt Tribunis [8] reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. Iamque non modo in commune, ſed [9] in ſingulos homines latæ quæſtiones: & corru-

diligenter illas legiſſe, quam Platonis libros de legibus. *Muretus.*

1 *Finis æqui juris.*] Hoc eſt, conſenſu ordinum introducti. *Finis* nihil aliud quam extremum tempus deſignat. Sic 2, 34. *Iſque finis rei.* 15, 50. *Finem adeſſe imperii.* Freinshemius.

2 *Saturnini.*] L. Appuleium Saturninum ſignificat, qui fuit occiſus à populo, cum pœnitentiæ faceret fidem. De cujus morte Cicero in Oratione pro C. Rabirio perduellionis reo, prima in Catilinam, octava in Antonium. Livius lib. 69. Vellejus poſteriori volumine. Plutarchus in Mario. Appianus lib. 1. de bellis civilibus. alii. *Muretus.*

3 *Druſus.*] De quo Livius lib. 70. & 71. fuit defenſor ſenatus adverſus Servilium Cæpionem. Repertus domi mortuus. Extat ejus vox apud Florum, *nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum dividere vellet, aut cælum.* Idem.

4 *Nec minor largitor nomine ſenatus Druſus.*] Hoc eſt, nec minor turbator fuit Druſus, ob largitiones ab eo, nomine ſenatus, factas. Nam Livius Druſus Latinis civitatem, plebi agros, equitibus curiam, ſenatui judicia, permiſit, ut ex hiſtoriis notum eſt. *Pichena.*

5 *Italico.*] Quod & *ſociale* dictum eſt. Florus lib. 3. *Muretus.*

6 *Mox civili.*] Inter Marium & Sullam. *Idem.*

7 *Lepidi rogationibus.*] De quibus Florus lib. 111. & quædam Salluſt. in Fragm. *Lipſius.*

Lepidi rogationibus.] Qui conſul cum Q. Catulo anno 675. acta Sullæ reſcindere parabat, & revocare proſcriptos, & bona poſſeſſoribus eripere. Hic pulſus, in Sardinia, morbo, ex pœnitentia interiit. Florus. Extat oratio Lepidi hac de re in fragmentis Salluſtii, & oratio Philippi adverſus Lepidum. *Muretus.*

8 *Reddita licentia.*] Primo Pompeji conſulatu. *Idem.*

9. *In ſingulos homines.*] Cum tamen & ſacratis legibus, & XII. tabulis ſancitum eſſet, ut neve privilegium irrogari liceret, neve de capite, niſi comitiis centuriatis, rogari. Cicero pro Sextio. Vnde lex Ciceronis 3 de legibus. *Privilegia ne irroganto.* Idem pro domo. *Vetant leges ſacratæ, vetant* leges

corruptissima Repub. plurimæ leges. Tum [1] Cn. Pompeius tertium consul, corrigendis moribus delectus, & [2] gravior remediis quam delicta erant, suarumque legum [3] auctor idem ac subversor, quæ armis tuebatur, armis amisit. Exin continua [4] per viginti annos discordia, non mos, non jus. deterrima quæque impune; ac multa honesta exitio fuere. Sexto demum consulatu Cæsar Augustus, potentiæ securus, quæ triumviratu jusserat [5] abolevit; deditque jura, [6] quis pace & principe uteremur. [1] acriora

leges XII tabularum, leges privatis hominibus irrogari. id enim privilegium est. est eadem lex & apud Platonem. *Idem.*

1 *Cn. Pomp. III. Cos.*] Anno 701. petebant consulatum T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, Q. Metellus Scipio, non solum largitione palam profusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Cum autem diu tracta comitia consuliaria essent, perficique ob eas ipsas perditas candidatorum contentiones non possent, & ob id mense Ianuario nulli dum neque consules, neque prætores essent, ac Milo quam primum comitia confici, competitores ejus trahi vellent, ideoque Q. Pompeius gener Scipionis, & T. Munatius Plancus, tribb. plebis referri ad senatum de patritiis convocandis, qui Interregem proderent, non essent passi; Milo Lanuvium, ubi Dictator erat, proficiscens Clodium occidit. Magni tumultus, aliique ex aliis interreges secuti. Tandem Cn. Pompeius sine collega consul creatus est. ipse in V. menses extremos Q. Metellum Scipionem socerum, sibi collegam cooptavit. *Idem.*

2 *Gravior remediis.*] Gravior nimirum civitati, dum insolenter aut ambitiose multa constituit, quam ea vitia fuerant, quibus emendandis tantam potestatem acceperat. videatur Dio lib. 40. *Freinshemius.*

3 *Auctor idem ac subversor.*] Nam leges de Ambitu & Iudiciis tulit: & in suis amicis non servavit, imo perrupit. Ex Dione, Asconio, aliis. *Lipsius.*

Auctor idem & subversor.] Vt illius, ne absentium ratio in comitiis haberetur. *Muretus.* Hæc verba, Cæsaris locum, quem hic adducam, non solum illustrant, sed vulgatam etiam ejus scripturam confirmant, quæ dubitari potest, an sincera sit. Sic enim Cæsar libro primo de bell. civil. *Novum in Rep. introductum exemplum queritur, ut Tribunicia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur; quæ superioribus annis armis esset restituta,* &c. Dubium autem non est, quin Taciti quoque verba ad Tribuniciam potestatem à Cn. Pompeio restitutam referenda sint. Videnda quæ ad Cæsarem eo loco notavimus. *Vrsinus.*

4 *Per viginti annos discordia.*] Rotundus numerus, non verus. Nam à Pompeii II. consulatu ad Augusti VI. intersunt anni XXIV. *Lipsius.*

Per XX. annos.] Per XXIV. *Muretus.*

5 *Abolevit.*] Vno edicto omnia sustulit. *Idem.*

6 *Queis pace & principe.*] Corruptus & mutilus locus. *Muretus.* Interpretatur Rhenanus quibus juribus nos uteremur *pace & principe* existente. Triumviratus enim tempore, injusta nec pacifica erat dominatio. secus

[1] acriora ex eo vincla, [2] inditi custodes, & [3] lege Papia Poppæa [4] præmiis inducti, [5] ut si * à privilegiis

cus pace composita, ipsoque Augusto principe. *Pichena.* Et eorum loco jura constituit ita comparata, ut eorum beneficio certa restitutæ tranquillitatis, bonique principis utilitas ad civitatem pertingeret. Quidam accipiunt, quasi dictum esset, *se principe*; alii melius *sub principibus.* nam profecto non tantum in suum principatum, sed perpetuas leges Augustus tulit: quarum pleræque diu post eum valuere: Consentiunt huic opinioni ceteræ versiones, mihi videntur verba *principe uti* paulo acutiorem sensum habere. *Uti principe* non tantum est habere principem, sed etiam usum & utilitatem ex eo capere. Sic χρῆσθαι positum est in apophthegmate Catonis, quod libro 40. Dio refert: *ἀγαθοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργον, μήτ' ἀποδιδράσκειν τὴν προστασίαν τῶν κοινῶν, ἄν γε τινὲς χρῆσθαι αὐτῷ ἐθελήσωσι. Si qui ipso uti velint.* Freinshemius. Non placet acumen intempestivæ adulationis. *Quibus uteremur*, est, quod cum Pomponio dicas, *aleremur*; regeremur, viveremus. *Pace*, id est, per pacem terra marique ab ipso restitutam, nullo jam civilium armorum metu, eoque non talia, qualia triumviratu jussa, quæ sæpe temporum erant, non justitiæ; præsentis & paucorum, non perpetuæ publicæque utilitatis. *Pace* igitur jam reducta, sed *& Principe*, nempe instituto, introducto, exorto, summæ rei præposito velut eorum vindice ac defensore. Per pacem sub principe, quia pacis interfuit omnium potestatem ad unum conferri; cui scilicet ea non posset eripi, jamdudum parata, confirmata, succincta armis inter victos aut inermes atque imbelles. *Gronovius.*

1 *Acriora ex eo vincla.*] Assentior Pichenæ, *artiora.* Lipsius.

2 *Inditi custodes.*] Custodes sunt observatores & delatores. Ovid. lib. 3. Amor. El. 4.

> *Dure vir imposito teneræ custode puellæ.*

Matial. lib. 10. Epig. 69.

> *Custodes das Polla viro, non accipis ipsa, &c.*

Iuvenalis. *Sed quis custodiet ipsos Custodes, &c.* Seneca ad Polybium, *custodes animi tui sunt.* Sueton. in Tiber. *Non cessavit efflagitare aliquem cujuslibet ordinis custodem factis atque dictis suis.* Deleo autem *inditi*, & lego: *Custodes etiam L. P. P. P. inducti*, & pro *visi*, *ut si.* Muretus.

3 *Lege Papia Poppæa præmiis inducti.*] Delatores scilicet accusatoresque. Suetonius Nerone, cap. x. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* ut appareat præmia magna fuisse, & fortean tertiam aut semissem. *Lipsius.*

4 *Præmiis inducti.*] Tacit. lib. IV. *Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur.* Pichena.

5 *Visi à privilegiis.*] Lego distinguoque, *inditi custodes, & lege Papia Poppæa præmiis inducti* (subaudi, *sunt illi custodes*) *si à privilegiis parentum cessaretur.* Aut, *sicubi à privilegiis parentum cessaretur.* Aut, *præmiis induct. vi.* veluti præmiis cogentibus. *Rhenanus.* Beatus in his emaculandis ingenium vexavit suum: Æmylius veritus est, ne quidpiam Corneliano scripto deesset: ego sic locum ex opinione nostra legendi in plano pono; *præmiis inducti, ne si à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus, vacantia teneretur.* Vertranius. Divisis quæ oscitantia transscriptorum in unum coaluerant, *vi si à privilegiis*, ubi quæso corruptio? ubi obscuritas? Lex Papia Poppæa præ-

giis parentum cessaretur, velut parens omnium populus

præmiis, & pœnis inducebat ad matrimonia contrahenda: Ex pœnis (de quarum moderatione hic tantúm agitur) una fuit, ne cœlibes testamento relicta capere possent, sed ea ad ærarium deferrentur. *incitandis cœlibum pœnis, & augendo ærario.* quibus adtexe Cod. de infirm. cœlib. pœn. *qui jure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur; sitque omnibus æqua conditio capessendi, quod quisque mereatur.* utraque sibi invicem prælucent, nec posteriora vulgo satis perspecta sunt τῷ vi pro pœna, sive suppliciis. Terent. Adelph. *Qui imperium credunt gravius esse, aut stabilius vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.* Ordo denique verborum constat, nam finita digressione de origine progressuque legum, deque custodibus ab Augusto additis, quo ipsa firmius observarentur, redit ad narrationem Legis Papiæ, ejusque pœnas tantum recenset, quia solum de pœnis ejus minuendis tractabatur. *Salinerius.* Illud *visi*, mendosum est, proque eo Danesius, *nisi*, reponebat, ut totus locus ita legatur: *Acriora ex eo judicia, custodes etiam lege Papia Poppæa præmiis inducti, nisi à privilegiis parentum cessaretur*, &c. nam vocem, *inditi*, ex ea, quæ sequitur, *inducti*, repetitam esse suspicari possumus. *Ursinus.* Ægrotare hic mihi videtur Tacitus, etiam cum Lipsii medicina. Prius legebatur, *visi*, in Man. atque editis. Leviter ille immutat, facitque, *ut si.* Utcumque tamen sustinetur, ideo eam lectionem recepi. Taciti mens videtur, juxta Lipsii interpretationem: Ut si homines cessarent à matrimoniis, neque curarent fieri patres; tunc quidquid iis legatum aut relictum esset, vacans, sive caducum, quippe contra leges, haberetur; atque ad populum publicumque ærarium devolveretur. *Pichena.* Sententiæ cursus prono quasi alveo defluet, si emendaverimus, *ut si à privilegiis*, quomodo emendasse aliquem memini, sed quis, & ubi, non memini. *Gruterus.* Lipsius olim, *Præmiis inducti aut si à privilegiis.* Muretus tentavit: *acriora ex eo vincla, judicia, custodes: etiam lege P. P. P. inducti, ut si ap.* &c. Nondum te expedias, imo magis impedias. Mihi levissima mutatione sic videatur aperta & vera sententia confieri. *Acriora ex eo cuncta: indices odiis, & lege Papia Poppæa præmiis inducti, ut si à privil.* &c. *Ex eo*, cape exinde. ut Virgil. *Ex illo fluere ac retro sublapsa referri Spes Danaum. Indices* vocat delatores & accusatores, qui propriis odiis, & mox præmiis lege Papia Poppæa constitutis inducti. Ex *vincla* feci *cuncta.* Ex *inditi custodes*, *indices odiis.* Quæ hic vis aut audacia? *Acidalius.* ut si utilitate publica non moverentur, saltem ob suam mercedem transgressores earum deferrent. inter alias autem cœlibum & orborum pœnas constitutum fuerat, ut legata iis, qui privilegiis patrum non gauderent, relicta, vel, universa, vel ex parte caduca fierent, & ad populum tanquam omnium civium communem parentem devolverentur. Quidam in hunc sensum concordare videntur, iis qui sine liberis mortui fuissent, rempublicam successisse. Quod maximopere falsum arbitror, quum neque si testati decessissent: heredes instituti debuissent excludi, neque si intestati, propinqui eorum, puta parentes, fratres &c. Quod de testamento dixi, certum ex eo, quod nullibi reperitur interdictum cœlibi testamenti factione: neque credibile est unquam tam crudelem pœnam fuisse statutam, quum & exsulum testamenta manerent, donec Tiberio auctore ea potestas adempta est, Dio libro 57. neque si statuta fuisset,

à scri-

pulus [1] vacantia teneret. sed altius penetrabant; urbemque, & Italiam, & quod usquam civium, corripuerant [2] multorumque excisi status: & terror omni-

à scriptoribus non fuisset adnotata. Si itaque Resp. non exclusit institutos hæredes, multo minus eos ad quos jure gentium hæreditas pertinet. Item non intelligo quid sibi velit Ital. quum ait constitutum fuisse, ut si quis nollet frui privilegiis parentum, populus iis frueretur, &c. Superest igitur, ut cum Ferretto, quem & Lipsius probat, dicamus non corruptum modo hunc locum, verum etiam defectum esse. *Vacantia* vero non intelligamus de bonis cœlibum, sed iis quæ quoquo modo talibus erant relicta. Quod optime docet atque firmat idem Lipsius in Excursu. *Freinshemius.* Accipio, *ut si*; de reliquo bonam spem habeo. Ab eo tempore, inquit, quod legibus, pace & principe, usi sumus; quod pax reducta & novo imperii nomine, nova potestate, Principe, juncta locum juri & judiciis dedit; acrius stringebant & impediebant leges, severiusque (si non & sævius interdum) animadversum & exercita vindicta in illos, qui tenerentur: nec tanta impunitas & suffugia, quanta in libertate aut per motus civicos vel grassantes vel impendentes. Neque enim, ut prius, exspectatum, donec alicui forte liberet diserto inimicitias exsequi nomine deferundo, aut magistratus mulctam diceret, de qua ad populum certaretur: sed *inditi custodes & præmiis inducti.* hoc est, capita legibus addita, quibus præmia definiebantur accusatoribus, delatoribus, quadruplatoribus, sycophantis, tanquam bonis viris & custodibus legum & cognitoribus populi ac defensoribus. Vel. Papia Poppæa quam insigniter illos invitat! sed minore invidia, cum populus in partem prædæ vocaretur, & magna specie æquitatis, ut, quum tanta privilegia maritatis & patribus essent proposita, si tamen ab illis per matrimonia & susceptos liberos appetendis cœlibes cessarent, eorum in relicta & legata juri populus omnium parens succederet, atque iis ut caducis frueretur. *Inditi* impositi, ut libro 4. *castella rupibus indita*, & libro 11. *vinclis inditis.* *Custodes*, ut 4 annal. 30. Cicero divinat. in Cæcilium de repetundis: *cujus legis non modo à po. Romano, sed etiam ab ultimis nationibus severi custodes requiruntur.* Adde in eadem cap. 20 & 21. Vt & pro Roscio Amerino cap. 20. Illud, *ut si non utilitate publica* &c. neque invenio in Tacito, nec requiro, aut eo locum quasi mancum suppleri existimo. Potuit hoc Augusto in mente aut prætextum tantæ acerbitati fuisse: Tacitus, si hominem novi, sentiebat non opus esse præmiis; delatores qui non castigat, & esse patitur, satis invitare. Pergit: Cæterum non intra æqua stetit delatorum impotentia. neque enim satis habebant ea criminari, quæ palam erat lege obligari: sed velut altius introspicientes & penitius scrutati vim & sententiam legis casus & criminum genera infinita commenti erant, ut propemodum nemo insons esset: & pari vehementia per omnes imperii Romani partes, quicquid ubique civium esset, nihil sæpe minus exspectantes in jus raptabant. Non enim capio, *Sed hac altius.* Tacitus cum effert *penetrabant* & *corripuerant* intellectum voluit *custodes* isti custodiendi, sive accusatores. *Gronovius.*

1 *Vacantia.*] Deficientia, caduca. Erant autem præmia delatorum ultra quartas. Sueton. in Neron. 10. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* Muretus.

2 *Multorumque excisi status.*] Hoc est quod antea dixit, *omnisque domus dela-*

omnibus intentabatur; ni Tiberius statuendo remedio, quinque consularium, quinque è prætoriis, totidem è cetero senatu sorte duxisset; apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in præsens levamentum fuere. Per idem tempus Neronem è li- 29
beris Germanici jam ingressum juventam, commendavit patribus; utque *munere* [1] *capessendi vigintiviratus solveretur*, & [2] *quinquennio maturius quam per leges* [3] *Quæsituram peteret*, non sine inrisu audientium postu-

delatorum interpretationibus subvertebantur. Et calumniæ multæ in hac lege circa ingenuitatis jura, & similia: ut periclitaretur non dubie multorum status. Plinius Panegyrico, de hisdem; *Vidimus delatorum judicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi noviter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Advertisti oculos*, &c. Quibus in verbis emendo, *Non solitudinem illi, non iter.* quod perperam cooleverat, *noviter*. Itinera sane insident obsidentque grassatores. *Lipsius.*

1 *Capessendi vigintiviratus solvetur.*] Non ergo aditus ad majores honores, nisi illo adepto? Apparet ex his verbis, itemque è Dione de Claudio, libro LVIII. Τὲς γαμβρὲς τότε ἐν τοῖς εἴκοσιν ἀνδράσιν ἄρξαι. καὶ μετὰ τοῦτο πολιαρχῆσαι ἐν ταῖς ἀνοχαῖς, ἐκέλευσε, καὶ ὕστερον πέντε ἔτεσι θᾶσσον τὰς ἀρχὰς αἰτῆσαι σφίσιν ἐπέτρεψε: *Generos suos jussit in Vigintiviris esse, tum & Præfectos urbi in feriis Latinis, denique quinquennio maturius magistratus petere indulsit.* Vigintiviros aperuit nobis solus Dio LIV. Triumviros Monetales, Triumviros Capitales, Quattuorviros Viales, Decemviros Stlitibus. Instituti sunt hoc numero ab Augusto (antea ad viginti sex erant) anno DCCXII. Dionem adi, atque etiam Festum in voce Præfecturæ; cujus locum Cujacius emendavit libro XI. Observat. *Idem.*

2 *Quinquennio maturius.*] Vides ergo quam aberret vir doctus & Italiæ suæ Suada, qui negat legitimam ullam ætatem Quæsturæ fuisse. Fuit præter hunc locum, Spartianus in Iuliano: *Quæstor, ante annum quam legitima ætas sinebat, designatus est.* Sueton. in Calig. cap. 1. *Quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, & post eam Consulatum gessit.* Sed quænam illa? vide in EXCVRS. *D.* Idem.

2 *Quæsituram peteret.*] Quæstura janitrix fuit reliquarum dignitatum. Cicero 3 de leg. nam ad Ædilitatem, Præturam, & Consulatum viam faciebat. Sic in Albin. Capitolin. *Quæstura gratia illi facta est, quæ concessa ædilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde Præturam egit sub Commodo famosissimam. Consul à Severo declaratus est.* Vides ordinem dignitatum? Qui necessario servandus erat. Nam sic Liv. libro 32. *Comitia per M. Fulvium & Manium Curium tribunos plebis impediebantur, quod T. Quintium Flaminium Consulatum ex quæstura petere non patiebantur. jam ædilitatem præturamque fastidiri, nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles tendere ad consulatum, sed transcendendo media summa imis continuare.* Aurelius.

 1 *Præ-*

postulavit. [1] prætendebat [2] *sibi atque fratri decreta eadem, petente Augusto.* sed neque tum fuisse dubitaverim, qui ejusmodi preces occulti inluderent. [3] ac tamen initia fastigii Cæsaribus erant: [4] magisque in oculis vetus mos, & privignis cum vitrico levior necessitudo, quam avo adversum nepotem. [5] Additur ponti-

1 *Prætendebat sibi.*] Vide Dionem de Tiberio, libro LIII. in actis anni DCCXXX. de Druso, libro LIV. actis anni DCCXXXV. *Lipsius.*

Sibi.] Dio lib. 53. *Muretus.*

2 *Atque fratri.*] Druso. Dio l. 54. *Idem.*

3 *Ac tamen initia.*] Attamen id fuit initium Cæsaribus ad summum fastigium, & tunc petente Augusto privignis Tiberio atque Druso quæsturam ante tempus, & solutionem XX viratus, respiciebant homines fere veterem morem: præcipue quia minor erat causa, leviorque conjunctio sanguinis Augusto cum Tiberio & Druso, quam Tiberio cum Germanico. *Ferrettus.* Muretus, *Hac tamen.* Ego porro ex *magisque* faciam *quamvis* transpositione saltem literarum, & sic distinguam; *Hæc tamen initia fastigii Cæsaribus erant, quamvis i. o. v. mos, & privig. c. vitrico* &c. Ita vera Taciti sententia exprimitur. *Acidalius.* Tres causas Tacitus affert quibus ostendit, Augusti preces, pro minimis etiam privignorum honoribus fuisse excusabiliores, minusque dignas quæ illuderentur. Prima, quia ipsius imperium recens: Tiberii contra diuturnitate firmatum. Secunda quia tum magis in oculis vetus mos, ut scil. honores à Senatu tribuerentur. Tertia quia minus incongruens vitrico, ob leviorem necessitudinem, privignis honores precari, quam avo nepoti. Poterat enim Tiberius excusari, si ipsemet, absque auctoritate senatus Neroni nepoti talia concessisset. Secus si Augustus privignis. *Pichena.* Hoc dicit, etiam Augusti ævo fuisse qui preces ejusmodi inluderent, quasi simulatas, cum id peterent Cæsares, quod cogere poterant, confirmata jam etiam in majoris momenti rebus potentiâ. Quamquam, ait, tum temporis nondum in hoc fastigium excreverant: sed erat adhuc initium fastigii Cæsaribus, præterea in oculis, in conspectu, in recenti memoria, vetus mos, antiqua & libera rep. usitatus, ut scilicet leges annales observarentur. deinde etiam Augustus plus caussæ habebat privilegium excusandi, quod privignis peteret, quam haberet Tiberius pro nepote ea postulans. Quippe huic quo arctior necessitudo, sic excusatius quicquid eo intuitu molitur. *Freinshemius.*

4 *Magisque in oculis.*] Quasi dicat: tamen alii non illudebant, & attendebant hæc initia & gradus ad Principatum esse. Quæsturam, inquam, extra ordinem aut ætatem datam, & solutionem à Vigintiviratu; itemque attendebant vetus & ab Augusto institutum, non recens à Tiberio; quod si ille fecisset, qui vitricus tantum istorum erat (Tiberii & Drusi) cur non Tiberius in nepotibus usurparet, magis junctis? Nepotibus tamen, adoptione: cum sanguine propatruus eorum esset. *Lipsius.*

5 *Additur Pontificatus.*] De Nerone agit Germanici F. quem tamen ego Pontificem, in lapidibus, qui data opera honori ejus & memoriæ positi, non lego. Exstat una (à Caligula, ut è Suetonio colligas, dicata) Romæ:

OSSA.
NERONIS. CÆSARIS.
GERMANICI. CÆSARIS. F.
DIVI. AVG. PRON. FLAMIN.
AVGVSTALIS. QVÆSTORIS.

Et

pontificatus, & [1] quo primum die forum ingressus est, congiarium plebi, admodum lætæ, quod Germanici stirpem jam puberem adspiciebat. Auctum dehinc gaudium, [2] nuptiis Neronis & Iuliæ Drusi filiæ. Vtque hæc secundo rumore, ita adversis animis acceptum, [3] quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur. polluisse nobilitatem familiæ [4] videbantur, suspectumque jam nimiæ spei Sejanum ultro extulisse. Fine anni concessere vita insignes viri, L. Volusius & Sallustius Crispus. Volusio vetus familia, neque tamen præturam egressa. ipse consulatum intulit, [5] censoria etiam potestate legendis

Et in Hispania marmor, quod amicus noster Carolus Clusius descripsit:

NERONI. CÆSARI.
GERMANICI. F.
TI. AVGVSTI. N. DIVI. AVG.
PRON. FLAMINI. AVGVSTALI.
SODALI. AVGVSTALI.

Vbi cum Flamen utrobique insculpatur, non Pontifex: subvereri in mentem venit, ne in cognato honore Tacitus si forte aberrarit. *Idem.*

Additur pontificatus.] Quanquam non peteretur Pontificatus, adjectum à Patribus indigitat. *Freinshemius.*

1 *Quo primum die.*] Id est Tirocinii die, sive togæ virilis. quo, auspicii caussa, tirones à patre proximisque solenni officio in forum deduci, & inde in Capitolium solent. Notat Plutarchus in Bruto: & Valerius Max. lib. v. cap. IV. *M. Cotta eo ipso die quo togam sumsit virilem, protenus ut è Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater ejus damnatus fuerat, postulavit.* Suetonius in Augusto: *Duodecimum & tertiumdecimum consulatum magno, id est, XVII. annorum intervallo, ultro petiit, ut Cajum & Lucium filios amplissimo præditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum.* In Tiberio: *Romam reversus, deducto in forum filio Druso.* Munera etiam sportulasque dari tirocinio solere, observabis hic ex Tacito, & Suetonii Nerone, c. VII. *Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.* & Calig. cap. X. Nec in principum modo liberis, sed vulgo id servatum, disco ex Plinio lib. X. Epist. *Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, solent totam bulen atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare.* Lipsius.

2 *Nuptiis Neronis.*] Quod igitur supra est: *Silani filiam Neroni vetustissimo liberorum Germanici pactam* (*l.* II.) pactam desponsamque fuisse credimus, nuptam deductamque non fuisse. Aut si fuit, fatum abstulit, & locum huic fecit. *Idem.*

3 *Quod filio Claudii.*] Explicat Sueton. Claudii c. XXVII. *Drusum Pompeiis impuberem amisit, piro per lusum in sublime jacto, & hiatu oris excepto: cui & ante paucos dies Sejani filiam despondisset.* ita enim eum locum in Antiquis olim restituimus. Vide infra, initium lib. IV. *Idem.*

4 *Videbantur.*] Immo *videbatur.* nempe Tiberius. Nam quod Freinshemius intelligit *ii quibus auctoribus id gestum erat*, non videtur hic locum habere. *Gronovius.*

5 *Censoria etiam potestate.*] Munusne

dis equitum decuriis functus, opumque quis domus illa immensum viguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortum loco, C. Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus, sine dignitate senatoria multos triumphalium consulariumque potentia anteiit. diversus à veterum instituto, per cultum & munditias; copiaque & [1] affluentia luxu propior: suberat tamen vigor animi, ingentibus negotiis par; eo acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat. Igitur incolumi Mæcenate proximus; mox præcipuus, cui secreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Postumi Agrippæ conscius, ætate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit, idque & Mæcenati acciderat; [2] fato potentiæ raro sempiternæ: [3] an satias capit, aut illos cum omnia tribue-

nusne illud intellegit, quod Augustus instituit, Triumviratum recognoscendi equites? de quo Suetonius cap. XXXVII. An potius lectas ab eo decurias judicum vult, (quod Censorium olim munus) honore à Principe dato? *Idem.*

1 *Affluentia luxu propior.*] Sic paulo infra: *simul sexum natura invalidum deseri, & exponi suo luxu.* & Hist. lib. 2. *luxu & sagina mancipatus emptusque.* Sexto casu pro tertio usus videtur. ut Virg. Æn. VI. *Siste gradum teque adspectu ne subtrahe nostro.* Plaut. Amp. *neque nox quoquam concedit die.* Et *facie*, pro *faciei*, antiquis dictum testatur Agellius libro IX. cap. XIV. Tacitus tamen alibi, *luxui*, dixit, ut libro XII. *Non luxui aut voluptatibus adsuefactus.* libro XV. *aliquando luxui indulgebat.* Pichena. Non omnino deditus luxui, sed inter luxum & antiquam parcimoniam constitutus, & tamen illo propendens. Sic *propior ignaro, miseranti* &c. apud nostrum: qui magis eo accederet, ut pro ignaro, miserante &c. haberetur. quamquam adhuc dubitari possit. Ita Tertullianus alicubi Christianum ex vita abire ait *optanti propiorem.* non quod omnino optet, quod non est Christiani, cujus vota in Dei, non sua potestate sunt; sed quod tamen huc inclinare videatur. *Freinsh.*

2 *Fato potentiæ raro sempiternæ.*] Sophocl. in Ajace, *ὡς ταχεῖα τις βροτοῖς χάρις διαῤῥεῖ; Quam velox mortalibus gratia effluit?* Et Ovid. 2 Met. *Nulla potentia longa est.* Horatius de fluxa mulierum fide ita scribit:

—— Heu quoties fidem
Mutatosque deos flebit & aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens.

Aurelius.

3 *An satias capit.*] Hujus vocabuli usurpatio Cornelium antiquarium osten-

tribuerunt; aut hos, cum jam nihil reliquum est
quod cupiant. Sequitur Tiberii quartus, Drusi se- 31
cundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam biennio ante, Germanici cum Tiberio idem honor, neque patruo lætus, neque natura [1] tam connexus fuerat. Ejus anni principio Tiberius, quasi firmandæ valetudini, in Campaniam concessit: longam & continuam absentiam paulatim meditans; [2] sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. Ac forte parva res magnum ad certamen progressa, præbuit juveni materiam [3] apiscendi favoris. Domitius Corbulo prætura functus de L. Sulla nobili juvene questus est apud senatum, [4] *quod sibi inter spectacula gladiatorum,* [1] *loco*

ostendit, usum nomine, quod Accio Lucilioque, M. Varroni & Sallustio familiare Nonius testatur: ego his addo T. Lucretium ex lib. v. *Nil, ut opinor, ita ad satiatem terra ferarum.* Et infra: *Iuvabunt cum satiate cibi.* Eodem sensu apud Liv. lib. 30. *satias amoris in uxore ex multa copia capit.* Sane & *satias*, & *sonor*, & *apiscor*, & *anquiro*, & *quando*, & *propter*, quibus hic noster utitur, verba sunt à vetustate repetita, quæ ut ait M. Fabius, non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi majestatem. *Nam & auctoritatis antiquitatem habent, & quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant*, inquit ille. *Vertranius.*

1 *Tam connexus.*] Suspicor Tacitum scripsisse, *connexis.* Gronovius.

2 *Sive ut amoto.*] Hic omnino desideratur alia portio alternativæ orationis. *Ferrettus.* Non desideratur, etiamsi non apparet priori parti τὸ *sive* præpositum, quod Æmilio fraudi fuit. Sic lib. 2. annal. *visu sive metu credita.* Hoc facile alii assecuti. Sed vim τοῦ *meditans* haud scio an satis perceperint. Id enim est non cogitans, sed in antecessum experiens, prætentans, prægustans, & ei quasi proludens. Vt *meditari* dicimur, in quo nos exercemus ad discendum: & morbi genus in difficultate respirandi *meditationem mortis* vocat Seneca ep. 54. ubi notavimus. Pro eo *discere* ponit in Hercule Furente Somnum alloquens: *genus humanum cogis longam discere mortem.* id est, meditari. *Gronovius.*

3 *Apiscendi favoris.*] Id est, obtinendi. *Apisci* namque, à quo *aptus*, idem Pompeio quod *adipisci* est. *Vertranius.*

4 *Quod sibi inter spectacula.*] In theatro olim discreta loca: nondum, ut vides, in Circo aut Amphitheatro. Alias, caussa non fuisset huic querelæ. Discrevit primus Claudius Imp. & *in Circo*, (Suetonii verba sunt cap. XXI.) *propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.* Tamen Augusti temporibus decretum Patrum fuit, *ut quoties quid spectaculi usquam publice ederetur, primus subselliorum ordo vacaret Senatoribus*, ait idem Suet. in August. cap. XLIV. Sed id extra urbem dumtaxat fuit firmum. *Lipsius.*

[1] *loco non decessisset.* pro Corbulone ætas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamercus Scaurus, & L. Arruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur. certabant orationibus & [2] memorabantur *exempla majorum, qui juventutis inreverentiam gravibus decretis notavissent.* donec Drusus apta temperandis animis disseruit; & satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullæ, & [3] oratorum ea ætate uberrimus erat. Idem Corbulo [4] *plurima per Italiam itinera,* [5] *fraude mancipum & incuria magistratuum interrupta & impervia* clamitando, [6] exsecutionem ejus negotii libens susce-

1 *Loco non decessisset.*] Videri queat redundare vox *loco*; sed tantum videri. nam composita pro simplicibus sæpicule ponit noster, & *locus*, meis quidem auribus si absit, videatur magis loqui de eo qui non decesserit de via, quam qui non cesserit sede sua Corbuloni. *Gruterus.*

2 *Memorabantur exempla majorum.*] Si animus est, consule Electa mea, capite de lictoribus. & adde quod in Plutarchi Gracchis scribitur, C. Veturio mortem illatam, quia Tribuno in forum venienti non decessisset. *Lipsius.*

3 *Oratorum ea ætate.*] Dio l. VI. *Id.*

Oratorum ea ætate uberrimus.] Non omnes eloquentiæ numeros ei tribuit, quod versiones faciunt; verum hoc tantum, quod fuerit in dicendo copiosus, cui ubertim adflueret oratio. Sed hoc uno perfecti oratoris laus minime absolvitur. Sicut abunde vel ex his Ciceronis intelligatur in Oratore cap. 28. *Hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, præsertim cum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ: si is non præparatis auribus inflammare rem cœpit: furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.* Freinsh.

4 *Plurima per Italiam itinera.*] Dio scribit, Corbulonem magistratibus & Senatui molestum fuisse, quod frequenter de illis itineribus quereretur: verum sub Caligula, eam ob rem, consulatum meruit. Fuit autem veteribus Romanis magna itinerum cura. Nam lex Viaria Sempronii nota est, lata à Caio Sempronio; Q. Cæcilio Metello Balearico & Tito Quintio Coss. qua cautum erat, ut viæ Italiæ munirentur, lapidibusque milliaria discernentibus notarentur, pontibusque struerentur. Plutarch. in Gracch. *Aurelius.*

5 *Fraude mancipum.*] Mancipes hic, qui vias publicas reficiendas quæstus sui caussa redimebant. Hyginus: *Viæ publicæ & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur.* Lapis Romæ in hortis Carpensibus.

CN. CORNELIO
CN. F. SAB.
MANCIPI. VIÆ. APPIÆ.

Sed qui magistratus? credo, intellegit minores, id est, Curatores viarum qui ab Augusto. Vide EXCURS. in E. Lipsius.

6 *Exsecutionem ejus negotii.*] Non nunc tantum, sed & postea iterum sub Cajo: & vir cetera magnus, hæsit in his calumniæ sordibus, bonis omnibus invitis. Vide Dionem lib. LIX. *Idem.*

ſuſcepit : quod haud perinde [1] publice uſui habi-
tum, quam exitioſum multis, [2] quorum in pecu-
niam atque famam damnationibus & haſta ſævie-
bat. Neque multo poſt miſſis ad ſenatum litteris 32
Tiberius *motam rurſum Africam incurſu Tacfarina-
tis* docuit; *judicioque patrum deligendum proconſulem,
gnarum militiæ, corpore validum, & bello ſuffectu-
rum.* quod initium Sex. Pompejus agitandi adverſus
M. Lepidum odii nactus, [3] *ut ſocordem, inopem, &
majoribus ſuis dedecorum, eoque etiam* [4] *Aſiæ ſorte de-
pellen-*

1 *Vſui publice habito.*] Auctor opponit privata damna publicæ utilitati. hanc quidem adfuiſſe non negat, ſed nimio cum multorum incommodo. *Freinshemius.*

2 *Quorum in pecuniam.*] In poſſeſſorum vedelicet, qui agros haberent viæ vicinos. Quaſdam enim vias collaticia pecunia tueri finitimi debebant: ut vulgo hodie. Hyginus manuſcriptus: *Viæ publicæ auctorum nomina obtinent, & Curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. Nam & quarundam tutela à poſſeſſoribus, per tempora, certa ſumma exigitur.* Lipſius.

3 *Vt ſocordem.*] 'Αβέλτερον. *Muretus.*

4 *Aſiæ ſorte depellendum.*] De Provinciis, quæ populo Romano relictæ ab Auguſto, earumque adminiſtratione, pleraque docte notata viris magnis. Pauca ſunt, quæ addantur luci hiſtoriæ. In eas miſſos Proconſulibus, miſſos ſorte, miſſos in annum, recte adnotatum eſt, item Conſulares duas, Aſiam & Africam, reliquas prætorias, quas decem enumerat Strabo in ipſo fine operis elaboratiſſimi. Sed hoc addendum, ſortitos eas provincias conſulares & prætorias ſecundum ordinem, quo eos magiſtratus in urbe geſſiſſent. Nam & Aſiam & Africam ſortiti anno ſuo Conſulares duo, qui antiquiores ceteris Conſularibus. Anno ſuo dico, quia arcanum imperii illud ab Auguſto, ne imperia continuarentur, ut magiſtratus depoſito honore manerent in urbe ſaltem quinquennium ante quam provinciam ſortirentur; Dio; Suetonius. Itaque non ſtatim ejurato magiſtratu prætores aut Conſules ibant in provincias, ſicuti in veteri republica, ſed poſt quinquennium; interdum etiam poſt ſexennium, ſeptennium aut eo tardius. Id fiebat, quia non ut ante, duo tantum Conſules quoque anno, ſed ſuffectis aliis poſt paucos menſes creſcebat numerus Conſularium. Itaque duo antiquiores ſortiebantur inter ſe eas provincias Aſiam & Africam; ſicuti prætorii ſecundum ordinem geſti magiſtratus etiam cæteras ſorte ducebant: in quis ſi pluribus ejuſdem anni magiſtratibus locus non eſſet, prælati in ſorte mariti iis, qui eſſent cœlibes, parentes orbis; ex legibus Iuliis & Papiis. Apud Tacitum ſæpius videbis referri, quis quo anno Aſiam, quis Africam rexerit: obſerva faſtos: videbis eo ordine mitti in eas Provincias, quo Conſules fuere: clareque id Tacitus ipſe indicat, fine hujus libri; *Ita ſors Aſiæ in eum, qui Conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata.* Inde eſt, quod paullo ante idem Maluginenſis anno ſuo ſortiri vult Aſiam, quamvis flamen dialis. Inde, quod hic Lepido ſine ſorte datur Aſia, quia Africa extra ordinem exempta ſorti. inde, quod in Suetonii Galba, *prohibitus à Tiberio ſortiri*

pellendum, incusavit; adverso senatu, qui *Lepidum mitem magis quam ignavum; paternas ei angustias & nobilitatem sine probro actam, honori quam ignominiæ habendam* ducebat. Igitur missus in Asiam. Et *de Africa* decretum *ut Cæsar legeret, cui mandanda foret.*

anno suo proconsulatum. Inde apud nostrum hunc in Agricola, *Aderat jam annus, quo proconsulatum Asiæ & Africæ sortiretur*, hoc est, sorte duceret, utram earum regeret. Quod minus animadversum suspectum mendi locum fecit eruditiss. Lipsio. Hæc ordinaria & solennia. At factum interdum urgentibus provinciarum rebus, ut dilata in proximum annum sorte unius e Consularibus, altera provincia extra ordinem judicio Principis vel Senatus mandaretur: quod in Asia nescio an factum, pacata & quieta provincia. In Africa turbidiore non semel accidit. apud Suetonium, Galba Africam proconsule biennio obtinuit, *extra sortem electus ad ordinandam provinciam, & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.* Idem exemplum hic, ubi Blæsus extra ordinem electus Africæ pacandæ, & sequenti anno continuatus. In Suet. Vitellio causa alia, quod ille duobus annis in Africa: nam priore sortitus eam ex Consulatu ordinario; altera legatus fratris, qui in Consulatu suffectus ipsi, & ideo sequenti anno sortitus Consularem provinciam. Causa alia imperii extraordinarii apud Xiphilinum in Tiberio, penuria Consularium aut prætoriorum. qui exhausti ejus tyranni sævitia. τοσοῦτον γὰρ πλῆθος τούτων ἄλλων καὶ τῶν βουλευτῶν ἐξώλετο, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τοὺς κληρωτοὺς τοὺς μὲν ἐστρατηγηκότας ἐπὶ τρία, τοὺς δὲ ὑπατευκότας, ἐπὶ ἓξ ἔτη τὰς ἡγεμονίας τῶν ἐθνῶν ἀπορίᾳ τῶν διαδεξομένων αὐτοὺς σχεῖν. *Mercerus.* Quam jam obtinuerat. Alii exponunt tamquam adhuc sortiendum fuisset. Sed si hæc vera foret sententia, non addidisset auctor, *Asiæ*, cur enim illa potissimum exciperetur? nam qui ita loquitur, ad alias sortes, puta Bithyniæ, Cretæ &c. admissum intelligeret. deinde & *depellendi* verbum arguit, eripi debuisse, quod jam habebat, in cujus possessione erat. Sortitus igitur fuerat Asiam, & ubi prior proconsul decessisset, eo profecturus erat. Pompeius autem id concedendum negat: verum sortem eam illi adimendam esse. non ob hoc quia Asiam sortitus erat: sed quamcunque provinciam obtinuisset. non quod ad sortem confirmandam eripiendamve quidquam pertineret. Itaque versionum, à quibus dissentimus, opinio, non aliter locum habere possit, quam si statuamus de una provincia plures simul in sortem mitti solitos: tum enim fieri potuisset, ut unus aliquis excluderetur. Sed hoc numquam factum esse puto. Quin sicut olim in libera rep. tot magistratus fuisse, quot sortes, tot autem sortes quot provincias, ut ita singulis, qui sortirentur, sua eveniret. Liv. 32, 27. *Sex prætores illo anno primum creati: crescentibus jam provinciis & latius patescente imperio.* & mox: *prius de prætoribus transacta res, quæ transigi sorte poterat. urbana Sergio; peregrina jurisdictio Minutio obtigit. Sardiniam Atilius &c. est sortitus.* Eundem igitur morem sub Augusto & postea in sortiendo fuisse, planissime docet Dio lib. 53. ἰσαρίθμους τε γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὓς ἂν ἐθελήσῃ κληροῦσθαι κελεύει. *tot viros quot & provinciæ sunt* (inter quas hanc ipsam Asiam modo numeraverat) *quos ipsi visum eligere, sortiri jubet.* Non igitur plures de una provincia, & si de pluribus provinciis totidem viri, antequam

ret. Inter quæ Severus Cæcina censuit; *ne quem* 33
magistratum, cui provincia obvenisset, [1] *uxor comitaretur:* multum ante repetito, *concordem sibi conjugem & sex partus enixam: seque quæ in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias* [2] *quadraginta stipendia explevisset. Haud enim frustra placitum olim, ne feminæ in socios aut gentes externas traherentur. inesse mulierum comitatui* [3] *quæ pacem luxu, bellum formidine*

perfecta esset sortitio, non poterat dignosci, quid cuique esset obventurum. Et proinde Asiæ sorte nullo modo depelli potuit Lepidus, nisi illa jam obtigisset. Quid Mercerus senserit, novi. *Freinshemius.* Ego vero non sortitum nec sortiendum habuisse censeo. Sortiri solebant Asiam & Africam. Sed quia extra ordinem deligebatur, cui mandaretur Africa, restabat Asia sola. Quid igitur sorte opus? Porro de his sortiebantur duo consularium omnium vetustissimi. Horum priorem fuisse Man. Æmilium Lepidum accipimus: ita ad hunc jam Asia sine sortitione pertinebat. Hactenus etiam obtinuisse potest dici, nempe spe ac destinatione & sua & omnium, qui non essent ei malevoli, & ea si careret veniente anno, inde depellebatur. Quid ergo est? Impedivit virum doctissimum vocabulum *Sors*, quod putavit locum non habere, nisi utique urna intercessisset. At *Sors* nihil aliud hic Tacito quam provincia, sive sorte, sive sine sorte haberetur, ideo, quia rite ac solenniter non nisi per sortem habebatur: ut sæpe apud Livium. Sic lib. 42. *Illud quoque præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet, quos vellet, consul usque ad quinquaginta annos.* Sic cum Cicero *conjunctionem sortis, necessitudinem sortis*, dicit, nihil aliud dicit quam communis provinciæ conjunctionem & necessitudinem. Lib. 2. epist. 19. *ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere.* hoc est, provincia conjuncta. Invitis omnibus scriptis ita tenendum; nec magis Victorio ad edendum *sors* quam Gebhardo ad probandum *accidere* fuit intima causa. Sed & frustra captatur τὸ *depellere.* Neque enim id aliter dicitur quam *dejicere honore* Livio, lib. 39. *Coierantque ad dejiciendum honore eum:* & *detrudere* Suetonio in Iulio, *detrudendi Domitii causa:* non sane quem jam habebant, in cujus possessione erant, sed quem petebant, spe tantum & votis sibi despondebant. *Gronovius.*

1 *Uxor comitaretur.*] Olim id insolens. Declamatores apud Senecam patrem, lib. IX. Controv. de Flaminino. *Hic est Flamininus qui exiturus in provinciam, uxorem à porta dimisit.* & alius: *In hoc tecum uxorem non misimus? ut salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem.* ita lego locum eum & distinguo. Nec in crebro usu etiam temporibus Augusti. ut ex Suetonii verbis apparet, cap. XXIV. *Disciplinam severissime rexit. ne legatorum quidem cuiquam, nisi gravate, hibernisque demum mensibus, permisit uxorem intervisere.* Sed irrepsit: & Germanico Agrippina in provinciis comes, ipsi Augusto Livia. *Lipsius.*

2 *Quadraginta stipendia.*] Est ergo idem ille Cæcina de quo supra lib. I. *Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat.* Idem.

3 *Quæ pacem luxu, bellum formidine*

dine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem [1] *barbari incessus convertant. Non imbecillum tantum, & imparem laboribus sexum; sed si licentia adsit, sævum, ambitiosum, potestatis avidum: incedere inter milites, habere ad manum centuriones:* [2] *præsedisse nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. Cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur,* [3] *plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negotia suscipi, transigi:* [4] *duorum egressus coli, duo esse prætoria; pervicacibus magis & impotentibus mulierum jussis,*

quæ

dine morentur.] Male vulgo interpretantur. Multum enim interest, utrum quis cum illis dicat *pacem impediri à mulieribus*; an cum hoc, *in pace mulieres* (magistratuum videlicet conjuges, si viros comitentur) *impedimentum esse* res ex præscripto legum & commodo sociorum administrandi. *Freinshemius.*

1 *Barbari incessus.*] Germani, Galli, Persæ, uxores, & concubinas secum in bella ducebant, ut Cæsar, Tacitus, & alii referunt. *Muretus.*

2 *Præsedisse nuper feminam.*] Tangit Plancinam. supra: *Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Lipsius.

3 *Plura uxoribus objectari.*] *Proficisci autem Proconsulem melius est sine uxore: sed & cum uxore potest, dummodo sciat, Senatum Cotta & Messalla Coss. censuisse futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & vindicta exigatur.* L. Observare. D. De offic. Procos. *Muretus.* Sic Iuven. Sat. 8.

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit acersecomes; si nullum in conjuge crimen:
Nec per conventus, & cuncta per oppida curvis
Vnguibus ire parat, nummos raptura Celæno.

Vocat harpyias, illas Proconsulum uxores. Sic accipio Martialis epigramma:

Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur
Immodicæ fœdo crimine avaritiæ.

Aurelius.

4 *Duorum egressus coli.*] Rari hoc ceperunt, quippe nihil habent de *egressu*, qui proprie hic perstringitur. & de quo etiam intelligendum hoc ex 4, 68. de Sabino: *neque enim omiserat conjugem liberosque* (Germanici) *percolere, sectator domi, comes in publico.* Neque enim illustriores viri fœminæque sine magna comitantium deducentiumque frequentia in publicum prodire solebant: non domesticorum modo, verum etiam aliorum, qui officii causa cultusque eos sectabantur. Vnde Labeo in l. 15. §. 16. de injur. *comitem definit, qui frequentandi cujusque causa ut sequeretur, destinatus est.* Sed solitus ille comitatus ferme consistebat ex familiaribus & clientibus: at magistratuum egressus etiam aliorum honestorum virorum, præsertim si qui ipsorum ope gratiaque indigerent, præsentia decorabantur. Cujus rei plurima passim occurrunt exempla. De Cicerone, Druso, Gracchis quanta frequentia deducti sint aliquando, nota res. Id multo magis in provinciis factum credibile est, quum ab uno ibi penderent omnia.

quæ [1] *Oppiis quondam, aliisque legibus constrictæ, nunc*
[2] *vinclis exsolutis, domos, fora, jam & exercitus re-*
gerent. Paucorum hæc adsensu audita, plures ob- 34
turbabant, [3] *neque relatum de negotio, neque Caci-*
nam dignum tantæ rei censorem. mox Valerius Messal-
linus, cui parens Messalla, ineratque [4] imago pa-
ternæ facundiæ, respondit: [5] *Multa duritiæ veterum*
melius & lætius mutata, neque enim ut olim, obsideri
urbem bellis, aut provincias hostilis esse. & pauca femina-
rum necessitatibus concedi, quæ ne conjugum quidem pena-
tes, adeo socios non onerent; [6] *cetera promiscua cum ma-*
rito,

omnia. De ejusmodi cultu Martial. Epigr. 3, 36.

Horridus ut primo semper te mane salutem,
Per mediumque trahat me tua sella lutum.

Freinshemius.

1 *Oppiis quondam.*] Lex Oppia, quam C. Oppius trib. pleb. bello Punico destringendis mulierum cultibus tulerat, si duntaxat una fuit, quid est quod ejus meminerit Tacitus in numero plurativo? Sic Tertullianus profert leges Iulias & leges Papias. Sic Vlpianus caducarias leges. Sic Plinius Voconias & Iulias leges, ut alias observavi. Equidem usos auctores ea dicendi forma nihil ob aliud puto, quam ut amplificatione, per numerum multitudinis aliquid majus elocuti fuisse videantur. *Vertranius.*

2 *Vinclis exsolutis.*] Dubites, an non etiam *vinclis exsolutæ*, scribendum, ut *legibus constrictæ*. Ego amplius, annon inserendum etiam: *nunc vinclis exsolutæ non modo domos, fora jam & exercitus regerent.* Videtur sententia melior esse, & voculæ istæ perire facillime potuisse. *Acidalius.* Plautus enim Truculento: *At si verum eritis fassæ, vinclis exsolvemini.* Sed tamen noster supra, *exsoluti plerique legis nexus*; infra, *ad exsolvendum obsidium.* Vnde apparet *exsolvere* interdum prorsus idem quod solvere. Statius, *Saturnus mihi compede exsoluta.* Denique Tacitus 3 hist. *vincitur: sed exsoluta statim vincula.* Inserere autem *non modo* incivile est. *Gronovius.*

3 *Neque relatum de negotio.*] Verba sunt obturbantium, qui negabant decernendum esse in re, de qua relatum non foret. Vnde intelligitur initio præcedentis capitis, illa, *inter quæ Cæcina censuit*; accipienda esse de more, qui expositus erat supra 2, 38. *Freinshemius.*

4 *Imago paternæ facundiæ.*] *Imaginem* ut alibi, pro levi quadam specie rei, non ipsa, positam opiner. præsertim quum Messallæ facundia celebratissima fuerit, & summis oratoribus æmula. certe ab ipso Cicerone ad Brutum ep. 15. maximopere commendatur. At de Messallino hoc, nihil usquam simile. *Freinshemius.*

5 *Multa duritie veterum.*] Videtur legendum *duritia*, non, *duritie.* Vrsinus. Lege: *Multa à duritie veterum in melius e. l. m.* Sic etiam Muretus. *Acidalius.*

6 *Cetera promiscua cum marito.*] Dilutis iis, quæ uxoribus objiciebantur, circa onera & sumtus provincialium, cetera nunc diluit; scilicet *his statim adhærescere* &c. *duorum egressus coli, duo esse prætoria.* Pichena. Hoc est quæ maritis darentur, etiamsi non adessent conjuges. *Freinshemius.*

rito, nec ullum in eo pacis impedimentum. Bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem, quod honestius quam uxorium levamentum? At quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum, nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos sæpe pravitatibus uxorum maritos: num ergo omnes cœlibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus Reipub. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignaviam alia ad vocabula tranferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob unius aut alterius imbecillum animum, male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. Simul sexum natura invalidum deseri, & exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix præsenti custodia manere inlæsa conjugia: quid fore, si per plures annos [1] *in modum discidii oblitterentur? Sic obviam irent iis quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent.* Addidit pauca Drusus de matrimonio suo. *nam principibus adeunda sæpius longinqua imperii. Quotiens divum Augustum in Occidentem atque Orientem meavisse comite Livia? se quoque in Illyricum profectum; & si ita conducat, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore carissima, &* [2] *tot communium liberorum parente divelleretur.* Sic [3] Cæcinæ sententia elusa. Et proximi senatus die, Tiberius per litteras castigatis oblique patribus, *quod cuncta curarum ad principem rejicerent,* [4] Manium Lepidum & Iunium Blæsum nominavit; ex quis proconsul Africæ legeretur. Tum audita am-

1 *In modum dissidii obliterentur.*] Scribe *discidii*. hoc est, divortii. Quasi divortium cum eis factum esset. Vt lib. 2, 86. *Agrippa discidio domum imminuerat.* Gronovius.

2 *Tot communium liberorum parente.*] Non plus trium. infra: *Esse illi conjugem, & tres liberos.* Lipsius.

3 *Cæcina sententia elusa.*] Verbum *eludendi* aptissimum huic rei; non enim vi aperta, aut impudenti aspernatione rejectam ostendit; verum specie moris antiqui, & publicæ utilitatis circumventam atque frustratam. *Freinshemius.*

4 *M. Lepidum.*] Duone ergo Lepidi

amborum verba, intentius excusante se Lepido, cum *valetudinem corporis*, [1] *ætatem liberum, nubilem filiam* obtenderet: intelligereturque etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blæsum, atque eo prævalidum. Respodit Blæsus specie recusantis, [2] sed neque eadem adseveratione; & consensu adulantium auditus est. Exin promptum quod multo- 36
rum intimis questibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & invidiam

pidi eo tempore prænominibus isdem? Nam alius certe ab isto, qui Proconsul Asiæ, pagina superiore. Non censeo: Manium censeo prænomen fuisse huic, non Marcum, facili scriptorum in nota ea lapsu. Et hercle Manium Lepidum supra reperies clare, Lepidæ, quæ damnata, fratrem. Diversa etiam ingenia istorum. Marcus, ignavus, secors: Manius, prudens, gravis, sævis aliorum adulationibus adversus. quem Tacitus ex professo laudat lib. IV. Repono ergo ubique Manium, in eo Lepido qui in Senatu & in urbe. *Lipsius.*

Manium Lepidum.] Ita ex historia restituit Lipsius, & hic, & alibi. Vulgo *M. Lepidum.* Pichena. Sed hunc Marcum potius quam *Manium* dicendum non absurde pugnat Rupertus supra ad I, 12.

1 *Ætatem liberum.*] Adultos intelligunt, contrario sensu, facile enim perspici potest ad excusationem hoc nihil esse facturum, si filios adultos se habere diceret. itaque *ætas* hic de tenera ætate liberorum est intelligenda. *Freinshemius.*

2 *Sed neque eadem asseveratione, & consensu adulantium.*] Prius membrum pertinet ad ea, quæ de Blæsi excusatione dixerat auctor: speciem quidem eum recusantis præbuisse, sed non pari ac Lepidum adseveratione nixum esse. *Adseveratio* est serium & constans persuadendi, quæ proposueris, studium & contentio. Sic apud nostrum aliquoties Dein audita est ejus oratio consensu applausuque eorum, qui ipsi adulabantur; adulabantur autem omnes ut avunculum Seiani. *Freinshemius.* Quid velit Tacitus, satis video; sed hoc ita sit expressum, ut ille voluit, nec ne, parum mihi liquet. Contrarium enim verba menti sonare videntur. Si *auditus est consensu adulantium*, videtur ei contigisse, quod desiderare se fingebat, & valuisse excusatio. Valde itaque mallem; *& consensu adulantium adjutus est.* Intellige, visa est frangi & expugnari ejus modestia, ut honestius remitteret, ac delatum honorem susciperet. Non ita intente serioque sese excusavit: & ut majori cum specie desisteret, subvenerunt pudori ejus & juverunt eum quasi cuneis factis obturbantes per adulationem & cogentes scilicet judicio Cæsaris & senatus cedere. Vt libro I. *Remisit Cæsar adrogantis moderatione.* Libro XII. *Et Cæsar adulationibus senatus libens cessit, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret.* Hi non *auditi* sunt: quippe orationi eorum repugnabatur: sed *adjuti* in eis, quæ specie recusantium flagrantissime cupiebant. Verbum sic habes undecimo extremo: *Iuvitque ejus oblivionem Senatus.* Libro 12, 3. *Prævaluere hæc adjuta Agrippinæ illecebris.* Et eodem cap. 61. *Claudius facilitate solita, quod uni concesserat, nullis extrinsecus adjumentis velavit.* Suetonius Vitellio: *Neroni acceptior peculiari merito, quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharœdos contendere, nec quamvis flagitantibus cunctis promittere audentem,* ideo-

vidiam in bonos excitandi, [1] arrepta imagine Cæsaris; [2] libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. Igitur [3] C. Cestius senator disseruit; *Principes quidem instar deorum esse: sed neque à diis nisi justas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. Abolitas leges, & funditus versas, ubi in foro, in limine curiæ, ab Annia Rufilla, quam fraudis sub judice damnavisset, probra sibi & minæ intendantur: neque ipse* [4] *audeat jus experiri, ob effigiem imperatoris oppositam.* Haud dissimilia alii, & quidam atrociora circumstrepebant; precabanturque Drusum, *daret ultionis exemplum:* donec

ideoque egressum theatro, revocaverat quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque prabuerat. Hic quoque adjutus, non auditus. Noster quoque libro 14. *Atque eum auctore Burrho prima centurionum tribunorumque adulatio firmavit.* Et hoc adjuvandi genus. *Gronovius.*

1 *Arrepta imagine Cæsaris.*] Græci moris fuit, ad vim injuriamque arcendam, confugere ad templa, statuas, aras. Eo genere tutelæ frequenter supplices utebantur, frequentissime servi. Vide nostra in EXCURS. *F.* Lipsius.

2 *Libertique ac servi ultro.*] L. 2. D. De his qui sui juris sunt. *Muretus.* Vocula *ultro* maxime rem adgravat. Satis enim foret, nimiumque, si liberti & servi, etiam injuria lacessiti, metuendi essent: quod jam, quum *ultro*, hoc est sponte, non lacessiti, neque provocati. *Freinshemius.*

3 *C. Cestius Senator.*] Nescio an moris Tacito inter titulos addere, *Senator.* Et quid hic opus; aut quis nesciat in Senatu non nisi Senatorem disseruisse? Ambigo (non enim affirmo) an non *Senior* substituendum: ad discrimen. quia reperio illo ævo duos Cestios fuisse, patrem & filium. libro VI. infra, *Admonuit Cestium patrem.* An magis placet, *Senatu?* quod esset in Senatu: elleipsi Tacito percrebra. *Lipsius.*

C. Sestius Senator.] Suspectus Lipsio titulus iste, *Senator*, cum sit clarum, in Senatu non nisi Senatorem disseruisse. Neque ego aliter sentio. tamen locum similem in Tacito observavi, libro I. Annal. prope finem, ubi ait: *Inter quæ Pius Aurelius Senator, questus.* nam & ibi res in Senatu agebantur. Ergo videat lector, sitne utroque in loco librarii error, an Tacitus Senatoris titulum addat, forte ad differentiam aliorum ejusdem nominis & cognominis, qui Senatores non erant. *Pichena.*

4 *Audiat jus experiri.*] A glossa videtur, *Ius.* *Experiri* enim, pro jure agere, frequentissimum priscis. *Lipsius.*

Audeat jus experiri.] Mihi vera visa est interpretatio, cujus auctor jam non succurrit, quem tamen (neque enim me diu fallere poterit,) alibi laudare non omittam. illius igitur opinionem meis verbis exposui. & mox V. 5. cum eodem *vinctam* quam *convictam* malui. Nec enim aut cognitione opus erat, aut si fuisset, ille cogno-

donec accitam convictamque attineri [1] publica custodia jussit. Et Considius Æquus, & Cœlius 37
Cursor equites Rom. quod fictis majestatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petivissent, auctore principe, ac decreto senatus puniti. Vtrumque in laudem Drusi trahebatur: *ab eo in urbe inter cœtus & sermones hominum observante, secreta patris mitigari.* neque luxus in juvene adeo displicebat. [2] *huc potius intenderet,* [3] *diem editionibus, noctem conviviis traheret, quam solus & nullis voluptatibus avocatus,*

cognoscendi locus, illudve tempus habebatur. Sed ultio poscebatur, in damnato, & manifesto noxia. *Freinshemius.* Olim tuebamur hunc locum Observ. libro 2. cap. II. quo vise, si tanti est. *Gronovius.*

1 *Publica custodia jussit.*] Publicam custodiam, puto carcerem: discretamque à militari. *Lipsius.*

Publica custodia.] Rei aut sibi ipsis, aut fidejussoribus creduntur: iidem aut militibus committuntur, quæ *militaris custodia*, Cornelio: aut in carcerem recipiuntur, Vlpiano auctore. Hos in *publica vincula conjici* Venuleius & Papinianus dixere; Lex Iulia de vi, *in vinculis custodiave publica esse*, ut pro eodem accipiamus *carcere*, *custodia publica*, *vinculis publicis attineri.* Alias *vinculorum* appellatio, vel publica vel privata significat: *custodia* vero nomen, tantum custodiam publicam, auctore Saturnino D. de verborum significatione. *Vertranius.*

2 *Huc potius intenderet.*] Seneca De Benef. 8, 20. *Si marmora & vestes desideraverit; nihil oberit cuiquam id, quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ, & scorta, & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & aeratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lasciviantium mittam.* Iuven. Sat. 4.

Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ; claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impune, & vindice nullo.

Gronovius.

3 *Diem ædificationibus.*] Verane hæc lectio? si est, interpretor in Druso notari studium ædificandi, & crebras insanasque substructiones. ex sententia scriptoris Græci apud Suidam: Οἰκοδομήμασι ἀσθενῆ καὶ δαπανηρὰς λειτουργίας χαίρειν ἐάσαντας χρὴ τῶν ἀρχόντας ἄρχειν. Ψεκτέον γὰρ, ὁ ἄρχων ὁ χαίρων οἰκοδομήμασιν ὑπερπτέσιν. Nam hoc tolerabile, præquam illud Ferretti. *Ædificationibus*, ait, *pro eo quod est emendandis rebus: nisi in verbo mendum sit.* Sed est profecto, me quoque judice, mendum. Quis enim apud Romanos viro principi ædificationes vitio dedit? laudi potius: ut M. Agrippæ, Augusto, aliisque. Et ut vitium sint; quis scriptor id prodidit de Druso? cujus monumentum ullum ædificiumve suspicione non tango. Lego, *editionibus.* convenienter sane ad Drusi mores. Nam Editiones, proprie spectacula muneraque. Editores, qui ea præbent, uti in Saturnalibus dixi. Diem ergo trahebat Drusus editionibus, sive spectaculis: noctem, conviviis epulisque. Notant utrumque

catus, mæstam vigilantiam, & malas curas exerceret.
[1] Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant;
38 Et Ancharius Priscus Cæsium Cordum proconsulem Cretæ postulaverat repetundis; addito majestatis crimine, quod tum omnium accusationum [1] com-

que id vitium in eo scriptores. Noster supra: *Edendis gladiatoribus Drusus præsedit, quamquam vili sanguine nimis gaudens. quod in vulgus formidolosum, & pater arguisse dicebatur.* Vbi vides describi studium ejus in gladiatores, non sine sævitiæ nota. Nec in gladiatores modo, sed & histriones, scenicosque. Dio. Τοῖς τε ὀρχησταῖς οὕτω προσέκειτο, ὥστε καὶ στασιάζειν αὐτοὺς, καὶ μηδ' ὑπὸ τῶν νόμων, οὓς ὁ Τιβέριος ἐπ' αὐτοῖς ἐσπευκόχει, καθίστασθαι. Id est, *Pantomimis adeo deditus fuit; ut ad seditiones concitaret eos, neque legibus, quas Tiberius super iis tulerat, parere fineret.* Iterum: Τῷ δὲ Δρούσῳ τῷ υἱεῖ, καὶ ἀσελγεστάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ, ὥστε καὶ τὰ ὀξύτατα τῶν ξιφῶν Δρουσιανὰ ἀπ' αὐτοῦ κληθῆναι, ὄντι, καὶ ἤχθετο, καὶ ἐπετίμα καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πολλάκις. Id est, *Druso autem filio, cum petulantissimus & crudelissimus esset, (adeo ut gladii acutissimi, Drusiani ab eo vocentur) vehementer succensuit, publiceque ac privatim sæpe inclamavit.* Crudelis ergo Drusus, & ideo cruentis illis spectaculis gaudens: quæ sibi non in publico solum, ut opinor: sed sæpe domi repræsentabat & in hortis. De ebrietate ejus, vide eumdem libro LVIII. Hæc Taciti mens, hæc lectio: me quidem judice. Sed qui gladii illi Drusiani, quos Dio nominat? vide, si lubet, in EXCVRS. G. *Lipsius.*

1 *Non enim.*] Hoc *enim* manifesto indicat προδιήγησιν ejus, quod statim erat explicaturus, natam ex verbis præmissis, *quam malas curas exerceret.* videlicet ut parens ejus, cujus exempla statim subjiciuntur. neque enim hic narraturus est quam quod intenderat involveratque iis verbis: *Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant.* Iam igitur per partes exsequitur, quid illi, quid Tiberius egerint. Crebrum hoc nostro, & inprimis decorum, ut primo veluti summam ejus, quod dicturus est, proponat, dein singula exsequatur; sed attentum & memorem lectorem requirit. Illustre exemplum in Hist. I, 4. quod ad intellectum eorum, quæ dixi, disertius & explicatius tradam. Ait: *Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat.* Id deinceps per membra exponit. de *patribus* quidem statim. *Sed patres læti:* de *populo*, ibidem, *pars populi integra:* de *milite urbano*, Hist. I, 5. *Miles urbanus.* & hæc quidem usque ad initium capitis 8. Vbi iterum, quia longior excursus intervenerat, lectorem propositionis suæ admonet: *Et hic quidem Romæ &c. habitus animorum fuit*; statimque progreditur ad cetera de *legionibus ducibusque* tradenda, *E provinciis Hispaniæ præerat Cluvius Rufus &c.* quæ pertinent usque ad Histor. I, II. Vbi rursus in memoriam revocat lectori jam evolutam esse omnem istam syllepsin atque summam instituendæ narrationis. *Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, T. Vinius consules &c.* Idem familiare Suetonio ut Calig. 25. *Matrimonia contraxerit turpius, an dimiserit, an tenuerit.* ubi in subjecta narratione quæ de Livia Orestilla memorat, ad *contrahendum matrimonium* spectant; quæ de Lollia Paulina, ad *dimittendum* præcipue; quæ

[1] complementum erat. Cæsar Antistium Veterem [2] è primoribus Macedoniæ absolutum adulterii, increpitis judicibus, [3] ad dicendam majestatis caussam retraxit, ut turbidum, & [4] Rhescuporidis consiliis permixtum, qua tempestate [5] Cotye, fratre interfecto, bellum

quæ de Cæsonia, ad *tenendum*. Hæc igitur ut dixi, attentionem requirunt, quam hoc Taciti loco, omnibus interpretibus abfuisse deprehendo. *Freinshemius.*

1 *Complementum erat.*] Plinii verbis, *unicum crimen eorum, qui crimine vacabant.* Lipsius.

2 *E primoribus Macedoniæ.*] Forsitan scriptum erat *è pr. Macedoniæ*, hoc est, *è provincia Macedonia.* Muretus. Quasi non Suetonius in Octavio 79. *Vt quidam è primoribus Galliarum confessus sit inter suos* &c. Idem Tiber. 49. *Præterea Galliarum & Hispaniarum, Syriaque & Græciæ principes confiscatos.* Gronovius.

3 *Ad dicendam majestatis causam retraxit.*] Mos in vetere rep. fuit, quo in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent, ut ait auctor Dialogi de Oratoribus. Quod prius Græcis vetustissimis usitatum comperio, ex Pausaniæ Atticis, cum Halirrhotio occiso, Mars Athenis causam dixerit, eo ipso loco, qui exinde Areopagi nomen habuit. Sic olim jam Romæ T. Manlio indictæ caussæ dictio & filii opera remissa legitur. Livii VII. Vnde est quod idem ait: *Nihil tam æquandæ libertatis esse, quam potentissimum quemque posse dicere causam.* Item apud Tranquillum Tiberius *præfectum alæ, de vi & rapinis reum, causam in senatu dicere coegit.* & alibi, *Citati ad causam dicendam.* Ideoque Seneca 6. Declamat. 5. sic habet: *Omnia legitime peracta sunt: accusator suo loco dixit, reus suo respondit.* Quare quod ita moris esset, supra Cornelius scripsit: *Piso relatus domum, tanquam defensionem in posterum meditaretur:* & hoc loco Antistium Veterem ad causam dicendam à Tiberio coactum: Et supra libro 4. *Lucilius Capito, reus ipse causam dixit.* & infra libro 15. *Vbi ad dicendam causam introiissent, lætatum erga conjuratos.* Vertranius.

4 *Rescuporidis consiliis permixtum.*] *Consilia* sunt institutum, propositum, decretum cujusque: *consiliis permixti* non præcise, qui consilia subministrant, sed omnino idem institutum spe, voto, ope, opera promoverunt: etiamsi consilium nunquam suggesserint. *Freinshemius.*

5 *Cotye fratre.*] Minime hercle fratre, sed (Tacito ipsi si fides) *fratris filio.* Ita enim libro II. scriptum: *Omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto Augustus partem Thracum Rhescuporidi fratri ejus, partem filio Cotyi permisit.* Et Velleius: *Qua ille prudentia Rascupolim interfectorem fratris sui filii Cotyis evocavit.* Quin humani ergo aliquid Tacitus hic passus sit, nemo negaverit. *Lipsius.*

Cotye fratre.] Scriptum erat *FR. F.* id est, Fratris filio. Putarunt librarii esse *fratre* legendum. *Muretus.* Vacillationis hic Tacitum arguit Lipsius, & humani aliquid passum esse: qui fratrem Rhescuporidis Cotyn dicat, quem libro II. fratris filium fecerat. Liberat hac culpa Muretus, scribens, *Cotye Fr. F. interfecto.* Et verisimile est has olim notas à librario non intellectas, aut alteram neglectam. atque hinc originem mendi. *Acidalius.*

bellum adversus nos [1] volverat. Igitur *aqua & igni interdictum reo adpositumque; ut teneretur insula, neque Macedonia neque Thracia opportuna.* Nam Thracia diviso imperio [2] in Rhœmetalcen & liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, [3] insolentia nostri discors agebat; neque minus Rhœmetalcen quam Trebellienum incusans, popularium injurias inultas sinere. [4] Cœlaletæ, Odrusæque, & alii, validæ nationes, arma cepere, ducibus diversis & paribus inter se per ignobilitatem; quæ caussa fuit, ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant præsentia; alii montem Hæmum transgrediuntur, ut remotos populos concirent: plurimi ac maxime compositi regem, urbemque [5] Philippopolim [6] à Macedone Philippo sitam, circum-

1 *Volverat.*] A volvo. Sic libro 1. hist. *bellum volvebat.* Pichena.

2 *In Rhœmetalcem.*] Defuncto Rhœmetalce Thracia divisa est inter Rhescuporim fratrem ejus, & inter filium Cotyn. Hunc interfecit Rhescuporis, qui postea Romam adductus, & damnatus est: Thracia divisa inter Rhœmetalcem filium, & liberos Cotyis. *Muretus.*

3 *Insolentia nostri.*] Vt Hist. 3, 53. *Obsequii insolens:* hoc est, non adsuetus parere. *Freinshemius.*

4 *Cœlaletæ, Odrusæque, & alii.*] A Plinio *Celetæ* dicuntur: à Dione libro LIV. Σιαλέται, sed corrupte. Qui autem, *Alii?* Populi nomen, sed perversum. Placuit in Epistolicis, *Astii*, reponi: & caussam vide. At nunc verum censeo, *Dii.* quæ vox abiit in *alii*; linea tantum diducta. Similis error notatus mihi infra, in Agricolæ vita. Dii autem, montani Thraces. Locuples auctor Thucydides libro II. Παρεκάλει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν πολλοὺς, οἱ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Lipsius.

Odrusæque & alii.] Apposui in margine vocem, *Dii*, juxta postremam Lipsii correctionem. *Pichena.* Muretus, *Odrusa, Setalii, validæ nationes.* Nondum mihi noti *Setalii.* Acidalius.

5 *Philippopolim.*] Describit eam Strabo libro VII. in Astorum regione: Ὑπέρκειται δὲ τοῦ Βυζαντίου τὸ τῶν Ἀστῶν ἔθνος, (ex Livio, Ἀστίων leg. esset) ἐν ᾧ πόλις Καλύβη, Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου τοὺς πονηροτάτους ἐνταῦθα ἱδρύσαντος. id est: *Superjacet Byzantium Astorum gens, in qua oppidum Calybe, in qua Philippus Amyntæ F. pessimos quosque collocavit.* Dicta eadem est, Trimontium, Poneropolis, Δυλόνπολις, caussis claris è Strabone. *Lipsius.*

6 *A Macedone Philippo sitam.*] Sunt qui emendant dextre admodum, repetita syllaba prioris vocis, *Philippo positam.* Sed ex supervacuo. nihil enim priori forma frequentius auctori nostro, ut exemplis multis prodidit doctissimus Rhenanus. Sed & nos idem vocis tuemur infra libro 4. Hist. cap. 23. *Gruterus.* In indice Floriano voce *Ponere* ostendi legendum *Macedoni Philippo sitam.* Sicut 6, 41.

Vrbes

circumſidunt. Quæ ubi cognita [1] P. Velleio, (is pro- 39
ximum exercitum præſidebat) alarios equites ac le-
ves cohortium mittit in eos, qui prædabundi aut
adſumendis auxiliis vagabantur. Ipſe robur pedi-
tum, ad exſolvendum obſidium ducit. Simulque
cuncta proſpere acta, cæſis populatoribus; & diſ-
ſenſione orta apud obſidentes, regiſque opportuna
eruptione, & adventu legionis. neque aciem aut
prœlium dici decuerit, in quo ſemermes ac palan-
tes trucidati ſunt, ſine noſtro ſanguine. Eodem 40
anno Galliarum civitates ob magnitudinem æris a-
lieni rebellionem cœptavere: cujus exſtimulator a-
cerrimus inter Treveros Iulius Florus, apud Æ-
duos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus, [2] & ma-
jorum bona facta, eoque Romana civitas olim data,
[3] cum id rarum, nec niſi virtuti pretium eſſet. Ii
ſecretis conloquiis, ferociſſimo quoque adſumpto,
aut quibus ob egeſtatem, ac metum ex flagitiis maxi-
ma peccandi neceſſitudo, componunt Florus Belgas,
Sacrovir propiores Gallos concire. Igitur [4] per con-
ciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant, *de conti-*
nuatio-

Vrbes Macedonibus ſita. Vide & ſupra ad 2, 7. *Freinshemius.*

1 *P. Velleio.*] Sunt qui illum velint eſſe, cujus Breviarium hiſtoriæ in manu: ſerium, doctum, quantumvis opus, ſed plenum adulationis fœdiſſimæ, cujus me pudet. Nec abnuerim, quin ille ſit. Meruit ſervitio tam projecto evehi ad res magnas. quamquam modicus originis, ut ipſe fateri videtur, & diu tantum Trib. militum: poſtea præfectus Ti. Cæſaris per novem annos aut Legatus, ait ipſe libro II. Prænomen tamen illi in vulgatis libris eſt, Cajus: nec id moveor. Nam Priſcianus libro VI. eumdem Marcum appellat: noſter hic Publium. Quam confundi illa ſoleant, doctus ſcio. *Lipſius.*

2 *Et majorum bona facta.*] Forte, *bene facta.* Rhenanus.

3 *Cum id rarum.*] Hoc eſt, quo tempore adhuc rarum erat. id quia non expreſſerunt plerique, videntur contra notiſſimam veritatem affirmare Taciti adhuc ævo rarum fuiſſe: quod mirere; quum conſtet iſtis temporibus totas nationes in civitatem Romanam fuiſſe receptas præſertim ſub Claudio. Vnde jocus Senecæ in Apocolynt. *Sed Clotho: Ego me hercule, inquit, puſillum temporis adjicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, civitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos togatos videre.* Freinshemius.

4 *Per conciliabula & cœtus.*] *Conciliabula* non tam ob minorem conven-

nuatione tributorum, [1] *gravitate fenoris, sævitia ac superbia præsidentium. & discordare militem, audito Germanici exitio. egregium resumendæ* [2] *libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam imbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus, nisi quod externum, cogitarent.*

41 Haud ferme ulla civitas intacta seminibus ejus motus fuit: sed erupere primi [3] Andecavi, ac Turonii. quorum Andecavos [4] Acilius Aviola legatus, excita cohorte quæ Lugduni præsidium agitabat, coërcuit.

venientium numerum dicta sunt, quam quia clandestino coibant, honesta *conciliorum* appellatione indigna judicabantur. Non enim semper vocabuli diminutio rem quoque minorem arguit: sed interdum per contemptum id schema usurpatur. Verbi gratia *adolescentulus*, apud Tacit. 1, 59. *Tiberiolus* 6, 5. Diverso genere peccant, qui *conciliabula* non distinxerunt à legitimis & justis conciliis. *Freinshemius.* Scio quidem nunc vulgo ita loqui doctos etiam homines, ut *conciliabula* dicant per contemptum quantumvis magna & frequentia concilia: sed ubi quis veterum ita locutus sit, etiamnum quæro. Romanis vicorum aut oppidulorum, quæ jus nundinarum haberent, numero erant, ut cum *fora & conciliabula* jungunt. Extra hæc *conciliabulum* haud dubie concilium minus aut minus frequens est. Nec *conciliabula & cœtus* aliter dicuntur quam *concilia & cœtus*. Cicero in Somn. Scip. *concilia cœtusque hominum jure sociati.* Item, *in illud divinum animorum concilium cœtumque proficiscar.* De finibus libro 2. *opiniones, quæ apud populum, quæ in omni cœtu concilioque proferendæ sunt.* Idem pro domo: *quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula & quasi concilia quædam esse voluerunt.* Non magis apud Tacitum *conciliabula* vel per contemptum vel tantummodo de clandestinis his dicuntur quam Ciceroni *conventicula*. Sed nec *concilii* tam honesta appellatio est, ut non & interdum de clandestinis cœtibus usurpetur. In Tacito igitur ut non excludo congressus quoque secretos: ita expressum censeo id ipsum, quod Florus ait de Vercingentorige: *ille festis diebus & comitialibus, quum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit.* Sed tempus Florus, loca Tacitus designat. Per minora & majora populorum concilia, per vicos & oppida mercatuum aut sacrorum tempore, per loca, & tempora ubi quibusque magno aut aliquo numero coire ipsis inter se licebat. *Gronovius.*

1 *Gravitate fanoris.*] Ita hoc habet provinciales & opida, cum tributis gravibus premerentur, aliisque extra ordinem oneribus, pecuniam mutuam capiebant à divitibus illis Romanis, idque grandi fænore. Vnde hæc querela, & in Cicerone exempla jam tunc sunt; & Dio scribit *Senecam caussam rebellioni Britannicæ, sub Nerone, dedisse, quod quadringenties HS. grandi fænore creditum, subito universum repetiisset.* Lipsius.

2 *Libertati tempus.*] Mallem, *libertatis.* Pichena.

3 *Andecavi.*] Legendum est *Andegavi.* Muretus.

4 *Acilius Aviola.*] Hic ille ipse, quem Plinius insigni exemplo, elatum in rogo revixisse tradidit: & quia sub-

cuit. Turonii legionario milite, quem [1] Visellius
Varro inferioris Germaniæ legatus miserat, op-
pressi, eodem Aviola duce, & quibusdam Gallia-
rum primoribus; qui tulere auxilium, quo dissi-
mularent defectionem, magisque in tempore effer-
rent. spectatus & Sacrovir intecto capite [2] pugnam
pro Romanis ciens, *ostentandæ*, ut ferebat, *virtu-
tis*: sed captivi, *ne incesseretur telis*, *adgnoscendum se
præbuisse*, arguebant. Consultus super eo Tiberius,
aspernatus est indicium, aluitque dubitatione bel-
lum. Interim Florus insistere destinatis, pellicere 42
alam equitum, quæ conscripta Treveris, militia
disciplinaque nostra habebatur, ut cæsis negotiato-
ribus Romanis bellum inciperet: paucique equitum
corrupti; plures in officio mansere. Aliud [3] vulgus
obæra-

subveniri non potuit, vivum exustum. Nam quod Onufrius aliique ad illum Acilium referunt, qui consul extremus Claudio: desinant licet erroris, manifestus ἀναχρονισμὸς est. Nam ecce Valerius (quem scripsisse omnes scimus Tiberio imperante) lib. 1. cap. VIII. eamdem historiam recensuit. Quomodo autem ille operi suo inseruerit, quod post Claudium gestum. *Lipsius.*

1 *Visellius Varro.*] Nominatur in lapide Romæ.

L. VISELLIVS C. F. VARRO
CVRATOR. RIPAR. ET ALVEI
TIBERIS.

Hicne, an alius? *Idem.*

2 *Pugnam ciens.*] Hoc est pugnans, nota phrasi, non provocans: licet autem ut dixi, *pugnam ciere* idem videatur quod pugnare, subtilis quædam inest diversitas: ob quæ isto etiam sermonis genere voluit uti Tacitus, in homine, de quo non poterat dici eum serio depugnavisse, sed tantum ostentavisse operam. *Freinshemius.*

3 *Vulgus obæratorum.*] More Galliæ. Vide Cæsarem commentar. 1. *Lipsius.*

Vulgus obæratorum.] Non adsentior viro doctissimo, qui illustrando huic loco mittit nos ad Varronem de re rust. 1, 17. Nam quod ibi legimus, *quos obæratos nostri vocitarunt*, nihil ad Taciti & Cæsaris obæratos. Et aperte scribendum *operarios*, ut ex serie totius capitis clarum, manuducente vetere scriptura, *obærarios*, quam & optimus atque eruditiss. Victorius è suis libris adnotavit, & ego ipse legi in optimo Regiæ bibliothecæ libro, qui per omnia fere similis optimo illi Victoriano; hoc melior quod postrema pagina in eo superest, quæ abfuit ab altero, & quia abfuit, extrema Varronis librorum clausula corruptissima, quam juvabit obiter restitutam hic dare. Editur vulgo: *Nos hæc; at strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis: cui nos occurrimus, & gratulati in Capitolium prosequimur. ille inde eundo suam domum, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de pastione villica summatim hunc quem exposui habeto.* At quan-

obæratorum [1] aut clientium arma cepit: petebantque saltus, quibus nomen *Arduenna*, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius & C. Silius adversis itineribus objecerant, arcuerunt. præmissusque cum delecta manu Iulius Indus è civitate eadem, discors Floro, & ob id navandæ operæ avidior, inconditam multitudinem adhuc disjecit. Florus incertis latebris victores frustratus; postremo visis militibus qui effugia insederant, sua
43 manu cecidit. Isque Treverici tumultus finis. Apud Æduos major moles exorta, [2] quanto civitas opulentior, & comprimendi procul præsidium. Augustodunum caput gentis, armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, [3] nobilissimam

[1] Gal-

quanto melius in illo veteri: *Et cum lata candidatus noster designatus adilu se in villam: Cui nos occidimus, & gratulati in Capitolium prosequimur: ille inde endo suam domum; nos nostram. Opinioni noster sermone de pastione villatica summatim hoc quem exposui habito.* Egregie, si addas scribendum, *nos nostram ô Pinni noster.* Nam hic liber scriptus ad Q. Pinnium; ut primus ad Fundaniam uxorem, alter ad Turranium Nigrum. *Endo suam domum*, habet ab Ennio. *Occidere* pro occurrere, notum ex Festo & Plauto. Iam illa, *se in villam*, eleganter addita, quia illi in villa publica, ubi expectavere candidatum: dixerat enim *Respectantibus nobis, quod eo candidatum nostrum venturum sciebamus.* nam ita scribendum, non *& candidatum*, ut vulgant. Vnum est in veteri scriptura, quod nondum intellexi, quid sibi velint illa, *cum lata*, nisi sit, cum lata turba. Sed de hoc quæramus amplius. At de toto capite XVII libri primi, & de operariis illis, plura alio loco. *Mercerus.*

1 *Aut clientium.*] Ger. alibi etiam *clientes* accipit pro subditis, quales hodie dynastis atque nobilibus parere solent. Sed *clientes* qui apud Romanos habiti sint, notum est, Gall. quam potuit optime, *vassaux*; quippe licet non plane iidem sint, horum tamen conditio proxime videtur accedere ad clientelam: unde etiam originem accepisse non immerito videntur. Licet non ignorem, quæ de feudorum initiis diversa sentientium sit varietas. *Freinshemius.*

2 *Quanto civitas opulentior.*] Hirtius ad finem librorum de bello Gallico, ait Æduorum inter Gallos summam esse auctoritatem: idem Cæsar lib. 6. *Muretus.*

3 *Nobilissimarum.*] Manuscripti lectionem, licet corruptam, referre malui, quam *nobilissimam*, scribere, sicuti olim fuerat emendatum. Mihi certe legendum videtur, *nobilissimamque*, quod & scripturæ veteri propius, & copulam hic necessariam censeo: ut Sacrovirum duo occupasse dicat, oppidum, & juventutem. *Pichena.* Lipsius, *Et nobilissimam.* Si nihil plus desit, potius erat inseri, *ob nobilissimam.* Acidal. lege, *Et nobilissimam Galliarum subolem studiis ibi operantem.* Qui enim *operati studiis*, aberant tum haud dubie Augustoduno.

[1] Galliarum subolem, [2] liberalibus studiis ibi operatam, ut [3] eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret. simul arma occulte fabricata juventuti dispertit. Quadraginta millia fuere, quinta sui parte legionariis armis; ceteri cum venabulis & cultris, quæque alia venantibus tela sunt. adduntur è servitiis [4] gladiaturæ destinati, [5] quibus more gentico continuum ferri tegimen ([6] *Crupellarios* vocant) inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur hæ copiæ vicinarum

stoduno. *Operantes* igitur *studiis* deprehendit, occupavit, & velut in custodia habuit. Τὸ *&*, quod inseruimus, haud dubie ultima syllaba præcedentis vocis hactenus absorpsit. *Boxhornius.* Quasi *operati studiis* dici nequeant, qui cum maxime studiis attendunt. Livius lib. 4. *rem familiarem saltem acquiescere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipub. esset.* Plinius 26, 2. *sedere in scholis operatos.* Gronovius.

1 *Galliarum subolem.*] Cato Censor. 2. Originum. *Pleraque Gallia res duas industriosissime persequitur, rem militarem & argute loqui.* Strabo l. 4. de Gallis ait eos mercede collata præceptores alere, qui sapientiam profiteantur, & φιλέλληνας nominat *Græcorumque studiosos* quos imitabantur, pretioque sibi vinciebant & aureis catenis. D. Hieronym. ad Rust. monach. epistola 4. *Post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, & absentiam filii, spe sustinens futurorum, ut ubertatem Gallici nitoremque sermonis gravitas Romana condiret.* Aurelius.

2 *Liberalibus studiis ibi operatam.*] Digna res notâ, quod jam tunc ea urbs hospitium Musarum. Nam Rhenano quæ læva mens fuit, cum gloriam eam transferre voluit ad Augustoclivienses? Scilicet indigni hac gloria nos Galli. Tueor & retineo in EXCURS. *H.* Lipsius.

3 *Eo pignore.*] Barbaro more, sibi oppignoraverat juventutem, Musis operam navantem: quod à nostris Iurisconsultis damnatur, præcipue apud Bartolum, in tractatu de Repræsaliis. Legi tamen apud Monstreletium, Ludovicum XI. regem Francorum, nobiliores exterarum adolescentes, Parisiis, Navarrico Gymnasio literis operam dantes pro pignore cepisse. Quod semel factum, semper improbatum est. Et ita me pro Iuribus Regiis patrocinante fuit judicatum à Senatu Parisiensi. *Aurelius.*

4 *Gladiaturæ destinati.*] E Gallia genus gladiatorum, qui Mirmillones: quorum arma hic descripta. Vide Saturnalia nostra. *Lipsius.*

5 *Quibus more gentico.*] Legerem, *quibus more gentis, &c.* nisi libro 5. sic quoque loqueretur, *Quorum sceptuchi utrinque donis acceptis, more gentico, diversa induere.* Sed suspicor hanc elegantiam librario ferendam acceptam. De qua re mentem nostram aperuimus in Annotationibus constructionum locutionumque quibus Tacitus utitur. *Rhenanus.* Tertullianus de anima: *pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione.* Habet etiam Avienus Festus in Ora Maritima. *Gronovius.*

6 *Crupellarios vocant.*] Non alibi ea vox mihi lecta. Hæsi ne *Clibanarios* scribendum esset. Nazarius in Laudatione Constantini: *Quæ enim* illa

narum civitatum, [1] ut nondum aperta consensione, ita [2] viritim promptis studiis; & certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, utroque bellum sibi poscente: mox Varro invalidus senecta, vigenti Silio concessit.
44 At Romæ *non Treveros modo, & Æduos, sed* [3] *quatuor & sexaginta Galliarum civitates descivisse; adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias*, cuncta (ut mos famæ) in majus credita. optimus quisque Reipub. cura mærebat; multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur: increpabantque Tiberium, *quod in tanto rerum motu, libellis accusatorum insumeret operam. An Iulium Sacrovirum majestatis crimine reum in senatu fore? exstitisse tandem viros,*

illa fuisse dicitur species: quam atrox visu? quam formidolosa? operimento ferri equi atque homines pariter obsepti. Clibanariis in exercitu nomen est: superne omnibus tectis, equorum pectoribus demissa lorica & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus à noxa vulneris vindicabat. Ammianus l. XVI. *Sparsique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant.* Iterumque: *Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem cum Clibanario nostro congressum, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse.* Vocem peregrinam & Persicam esse, suadeor Lampridii verbis in Severo: *Centum millia equitum eorum fudimus Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant.* Alioqui non incommode à Græco κλίβανος deduxeris. quod σκεῦός τι σιδηροῦν, ἐφ' ᾧ τοὺς ἄρτους ὀπτῶσι definit Moschopulus. Et Clibanus apud Leonem Imp. passim, pro thorace quo pectus tegitur. At hic tamen nihil mutem: & fortasse Crupellarii pedites fuerunt, non equites. Sane ex Taciti narratione non colliges pugnasse eos ex equis. *Lipsius.*

Crupellarios vocant.] Forsitan leg. *clibanarios*, ut & alii annotarunt. Ammian. Marcell. lib. 16. Vide & Nazarium in laudatione Constantini. Talium mentio & apud Plutarchum in Lucullo. *Muretus.*

1 *Vt nondum aperta consensione.*] Leg. *aperte.* & Muretus ita. *Acidalius.*

2 *Viritim promptis studiis.*] Non interpretati sunt, *viritim*, ut vellem. Videntur enim omnes dicere privatos causæ Æduorum favisse; at Tacitus nihil aliud quam hoc ipsum: publico consilio nulla ipsis missa fuisse auxilia à vicinis civitatibus, sed multos, pro se quemque, ad eos confluxisse privato studio. Livius 4, 31. *quum tamen nullam publici consilii societatem movissent, voluntarios undique ad spem prædæ adsciverunt.* Freinshemius.

3 *Quatuor & sexaginta.*] In certas gentes videntur Galliam divisisse. Strabo lib. IV. Lugduni aram Augusto exstructam ait, à communi Galliæ: cum inscriptione LX. gentium. Quod in numis etiam M. Antonii legimus, LVGDVNI. A. XL. libentius ad gentium numerum retulerim quam ut alii, ad annorum coloniæ conditæ. Appianus in Celtico ampliore numero, ἔθνη τετρακόσια, in Galliis

ros, qui [1] *cruentas epiſtolas armis cohiberent. miſeram pacem vel bello bene mutari.* Tanto impenſius in ſecuritatem compoſitus, neque loco, neque vultu mutato, ſed ut ſolitum, per illos dies egit: [2] altitudine animi; an compererat modica eſſe, & vulgatis leviora. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi & Æduis contermini, ſociique in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, [3] certantibus inter ſe ſigniferis, fremente etiam gregario milite; *ne ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur; viderent modo adverſos, & adſpicerentur: id ſatis ad victoriam.* Duodecimum apud lapidem, Sacrovir, copiæque patentibus locis apparuere. in fronte ſtatuerat ferratos; in cornibus cohortes; à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare *veteres Gal-*

Galliis ponit, *πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας.* Lipſius.

Quatuor & ſexaginta.] Hoc eſt, univerſas Galliæ civitates. tot enim fuiſſe intelliguntur. Sic apud Liv. 4, 23. *duæ civitates, legatis circa duos & viginti populos miſſis:* univerſus Hetruriæ populorum numerus comprehenſus eſt, non pars excepta. Sic apud Cicer. de nat. deor. 2, 37. *unus & viginti formæ litterarum.* Diſcrimen id adjectione articuli vulgaribus linguis explicare facile eſt. *Freinshemius.*

1 *Cruentas epiſtolas.*] Principum reſcripta, quibus ſcilicet illi vel ad præſentium poſtulata, vel ad abſentium conſultationes reſpondebant, Epiſtolæ dictæ. Habemus ex Iuriſconſultis l. 1. D. de conſtit. Princip. & exemplum in l. ſed addes, 19. §. 3. D. locat. l. divi fratres, D. de jure patron. l. 3. D. de teſtib. Sanctio etiam imperatoria, *Epiſtola* quandoque dicta. Ita *Epiſtola* D. Adriani de peculio dividendo inter mandatores & fidejuſſores, cujus fit mentio l. fin. C. de conſtit. pecun. Itaque Cornelius Tacitus inquit, quod quum Tiberius libellis accuſatorum frequentem inſumeret operam, repertos tandem viros, Florum ſcilicet & Sacrovirum, qui bellum intentantes *cruentas Epiſtolas armis cohiberent*, id eſt, Tiberium averterent à decretis & reſcriptis pœnalibus, quibus accuſatorum ob frequens crimen læſæ Majeſtatis modo huic, modo illi attributum, libellis trucibus & ſanguinolentis decretis & reſcriptis reſpondebat, hoc eſt, quibus pœna ſanguinis reis accuſatis infligebatur. *Donatus.*

2 *Altitudine animi, an compererat.*] Varro lib. 5. de Ling. Lat. *Quintana an ſeptimana ſint futura.* Tacitus l. 2. *Metune invidiæ, an ratus conſcientiam facti, ſatis eſſe.* Et lib. 12. *Secordiane Claudii an vinolentia?* Aurelius.

3 *Certantibus inter ſe ſigniferis.*] *Certare* non eſt rixari, ſed ipſo facto cum aliis contendere, ſtudiumque & operam ſuam præ aliis adprobare. *Freinshemius.*

Gallorum glorias, quaque Romanis adversa intulissent: quam decora victoribus libertas: [1] *quanto intolerantior*
46 *servitus iterum victis.* Non diu hæc, nec apud lætos: etenim propinquabat legionum acies; inconditique ac militiæ nescii opidani [2] neque oculis neque auribus satis competebant. contra Silius, etsi præsumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat tamen: *Pudendum ipsis, quod Germaniarum victores adversum Gallos, tamquam in hostem ducerentur. una nuper cohors* [3] *rebellem Turonium, una ala Treverum, pauca hujus ipsius exercitus turma profligavere Sequanos. quanto pecunia dites & voluptatibus opulentos, tanto magis imbelles Æduos, evincite,* [4] *& fugientibus consilite.* [5] Ingens ad ea clamor: & circumfudit eques;

1 *Quanto intolerantior iterum servitus victis.*] Non puto aut apud hunc aut alios historicos reperiri id genus ex participiis verbalia sensu passivo. Quare præferam *intoleratior* ἀτλητότερος. Sic lib. XII. *Tanto toleratiora capesseret.* Grotius. A. Gellius lib. 19. cap. 7. inter ea quæ notat ex Livio: item, *Curis intolerantibus, pro intolerandis.* Et hinc *intolerantia morum Tiberii*, qui scilicet ferri nequirent Suetonio cap. 51. *Gronovius.*

2 *Neque oculis neque.*] Sallustianum est apud Nonium: *Formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut linguâ competere.* Etiam tale hoc Livii lib. V. *Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.* Lipsius.

3 *Rebellem Turonium.*] Itane *Turonium*, an verius *Andecavum?* Ipse quidem paulo antè narravit: *Andecavos Acilius Aviola, excitâ cohorte qua Lugduni præsidium agitabat, coërcuit: Turonis, Legionario milite, quem Visellius Varro miserat, oppressi.* Lipsius.

4 *Et fugientibus consilite.*] Livius lib. 24. *Iussi & duces ordinum Præfectique auxiliorum simul consilire.* Vulgo legitur *consulere.* Putatur ea vox legi etiam lib. 5. *Aliosque occultos consilit*, sed male. Muretus. Ex loco inferiore, qui est lib. V. *aliosque occultos consilit*, &c. videtur hic scribendum; *& fugientes consilite*, &c. Ursinus. Video & Freinshemium interpretari: *ite, vincite, aut potius sponte jam fugientes cursu sequimini.* Sed quem auctorem apud alium invenire est *consilire* pro cursu sequi? aut quem apud omnino *consilire?* Nam & quod Muretus addit ex Livio, fucatum; est enim c. 28. ubi nihil melius quam omnium codicum *consulere:* & quod ex nostro Ursinus lib. 6, 36. non stat bono talo; legendum enim, *occultos concilii*, ut Acidalius & Freinshemius viderunt. Quid si legamus: *& fugientibus consulite*, id est, trepidos & tantum non jam fugientes exsuite detractisque armis & insignibus militaribus leviores & fugæ paratiores reddite. *Gronovius.*

5 *Ingens ad ea clamor.*] Gellius l. I. cap. 11. *Quid ille vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus præliorum fieri solitum, scriptores Annalium memoravere?* Cato Porcius apud Plutarch. dicebat, in præliis solere se *clamare acriter, ferire fortiter, nunquam recedere turpiter.* Livius lib. 33. *Raro alias tantus clamor dicitur*

eques; frontemque pedites invaſere. nec cunctatum apud latera. paulum moræ attulere ferrati, reſtantibus laminis adverſum pila & gladios: ſed miles correptis ſecuribus & dolabris, ut ſi murum perrumperet, cædere tegmina & corpora: quidam trudibus aut furcis, inertem molem proſternere; jacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Auguſtodunum, dein [1] metu deditionis in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. [2] incenſa ſuper villa, omnes cremavit.
Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum 47
ſenatui ſcripſit: neque dempſit, aut addidit vero; ſed *fide ac virtute legatos*, [3] *ſe conſiliis ſuperfuiſſe.* ſimul cauſſas, cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adjunxit, *magnitudinem imperii* extollens; [4] *neque decorum principibus, ſi una alterave civitas turbet*, [5] *omiſſa urbe, unde in omnia regimen. nunc* [1] *quia*

diciter in principio pugnæ coortus: nam forte utraque acies ſimul conclamavere. Vetuſtiſſimus eſt clamor iſte militaris, & Hebræis quoque Græciſque uſitatus. *Aurelius.*

1 *Metu deditionis.*] Verba Taciti magis de Sacroviri deditione, quam urbis accipienda ſunt. Nam hoc metuendum habent omnes duces victi. Sic in Appiani Punicis: *Annibal refugit in oppidum, nominatum Thon: ubi cognovit Brutiorum Hiſpanorumque multos equites eodem è clade fugiſſe. Metuens igitur Hiſpanos, ut Barbaros temerarios; Brutios vero, ut Italos Scipionis conterraneos, ne, quo facilius veniam erratorum & acta contra Italiam militia conſequerentur, Scipioni ipſum dederent* &c. Similia idem de Cn. Pompeio filio. *Freinshemius.*

2 *Incenſa ſuper villa.*] Alius caſtellum, alius vicum reddit: neuter male. Nam & villas in caſtellorum ſpeciem exædificari ſolitas ſcimus; & caſis circum eas exſtructis vicos enatos. *Freinshemius.*

3 *Se conſiliis ſuperfuiſſe.*] Vide Gellium l. 1. c. 22. Noct. Atticar. *Muretus.*

4 *Neque decorum Principibus.*] Nam in minoribus bellis, Principi, ut Claudianus ait,

Vindictam mandaſſe ſat eſt.

Et ipſa Roma huic rei apud eumdem vatem:

——— *medium non deſerit umquam*
Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia luſtrat. Lipſius.

5 *Omiſſa urbe.*] Parum attento lectori, aliquod verbum deeſſe videbitur huic ſententiæ: quæ tamen pleniſſima eſt, ſi ſuperiora reſpicias. Subintelligitur enim, id ſcilicet ad bellum proficiſci, principibus minime decorum eſſe levibus cauſis. *Pichena.* Non eſt oratio integra, ut excuſa eſt. Lego igitur. *Neque decorum principibus, ſi una alterave civitas turbet, omiſiſſe urbem, unde in omnia regimen.* Quod egregie dictum

[1] *quia non metu ducatur, iturum ut præsentia spectaret, componeretque.* Decrevere patres vota pro reditu ejus, supplicationesque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, [2] absurdam in adulationem progressus, censuit *ut ovans è Campania urbem introiret.* Igitur secutæ Cæsaris litteræ, quibus *se non tam vacuum gloria prædicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in juventa, aut spretos triumphos, jam senior peregrinationis suburbanæ inane præmium peteret.*
48 Sub idem tempus, *ut mors Sulpicii Quirinii publicis exsequiis frequentaretur*, petivit à senatu. Nihil ad veterem & patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiæ, & acribus ministeriis [3] consulatum sub Divo Augusto; [4] mox expugnatis per Ciliciam

[1] Ho-

dictum à Tiberio. Nam *celsior fortuna celsa loqui & sentire debet.* Am. Marc. 17. & istud est, quod Cicero tantopere arguit Pompejum, quod omiserit urbem, qua relicta tota respublica periit. *Aurelius.* Malim *omisisse urbem.* Freinshemius.

1 *Quia non metu ducatur.*] Muretus è regione vocum, *quia non metu ducatur*, stellulam adpinxerat. Mihi integer locus videtur, si *metu* pro *motu* legas. Excusat Tiberius non Majestatem imperii Romani decuisse, ut turbantibus una alterave civitatibus omissa urbe in bellum ipse iret, nunc, quando non motu aut turbis eo ducatur, iturum ut præsentia spectaret & compararet. *Motum* sic frequentissime Tacitus. Paulo ante: *In tanto rerum motu.* lib. 1. *Eo in motu arguere Germanicum omnes.* Sic idem sæpe *res motas.* Acidalius. Nunc autem, quia nulla credendi occasio esset, quasi metu & solicitudine, ne respublica detrimentum ab hujusmodi hostibus acciperet, id facturus esset, velle se proficisci &c. *Freinshemius.*

2 *Absurdam in adulationem.*] Neque tum incivile fuit adulari: neque novum in adulatione *modum excedere*: neque *turpiter* aut *inhoneste* adulari insolitum. Nihil itaque horum per *absurdam adulationem* designare voluit Tacitus: sed ut res, & Tiberii subjecta verba docent, inepta atque rudis, tempori personæque, cui dabatur, disconveniens erat adulatio, non modo quia contra omnem morem erat, sed multo magis, quia inferior Majestate senis principis, & propius à contumelia ejus quam honore. *Freinshemius.*

3 *Consulatum sub.*] Consul fuit anno urbis DCCXLII. cum M. Valerio Messallâ. Quirinius à Dione, Iosepho, Tacito constanter appellatur: ut mirer cùr maluerit Onufrius, Quirinus. *Lipsius.*

4 *Mox expugnatis per Ciliciam.*] Tangit historiam solus, quod sciam, Strabo, lib. XII. Τὰς δὲ Ὁμοναδέας Κυρίνιος ἐξεπόρθησε λιμῷ, καὶ τετρακισχιλίους ἄνδρας ἐζώγρησε καὶ συνῴκισεν εἰς τὰς ἐγγὺς πόλεις.

Tin

[1] Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus; [2] datusque rector C. Cæsari Armeniam obtinenti, Tiberium quoque Rhodi agentem [3] coluerat. quod tunc patefecit [4] in senatu: laudatis in se officiis, & [5] incusato *M. Lollio*, quem *auctorem C. Cæsari* [6] *pravitatis & discordiarum* arguebat. sed ceteris haud læta memoria Quirinii erat, ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula, [7] sordidamque &
præpotentem senectam. Fine anni [8] C. Luto- 49
rium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen quo Germanici suprema defleverat, pecunia do-

Τὴν δὲ χώραν ἀπέλιπον ἔρημον τῶν ἐν ἀκμῇ. id est, *Homonadenses autem Quirinius fame expugnavit, quattuor millia virorum cepit & in vicinas urbes distribuit, regione spoliatâ omni juventute.* At idem is etiam in Africa gessit, si Floro accredam, aut certè veteribus ejus libris. Nam libri ultimi cap. ultimo, ubi legitur: *Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit:* alter meus scriptus codex, *Curinio*, alter *Quirino* refert. & puto rectè. *Lipsius.*

1 *Homonadensium castellis.*] Vide Strabonem lib. 12. *Muretus.* Plinius, 5, 27. *Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est illi contermina* (Ciliciæ scilicet) *gens Homonadum, quoniam intus oppidum Homona. Cetera castella quadraginta quatuor inter asperas cautes & convalles latent.* Aurelius.

2 *Datusque rector.*] Diu etiam post, in Syriam missus ad census describendos. de quâ re multo Iosephus lib. XVIII. cap. I. II. & seq. Et mentio ejus apud Lucam in historiâ sacrâ. *Lipsius.*

3 *Coluerat.*] Omnibus officiis prosecutus fuerat. *Freinshemius.*

4 *In Senatu.*] Non coram, sed per literas; morabatur enim adhuc in Campania, ut antecedentia, quæque sequuntur, evincunt. *Freinsh.*

5 *Incusato M. Lollio.*] Ita emendavi olim, cùm vulgò esset *M. Folio.* Hausi emendationem facilè ex historiâ, quæ apud Suetonium: *Namque privignum Cajum Orienti præpositum, cùm visendi gratiâ trajecisset Samum, alieniorem sibi sensit ex criminationibus M. Lollii comitis & rectoris ejus.* Item Plinium libro IX. & Vellejum libro II. Fuit enim hic Lollius C. Cæsari rector, quo more principibus juvenibus etiam nunc dantur: & post illum P. Sulpicius Quirinius, Tiberio amicus. Causa errori, quod in priscis libris sine geminatione ferè: *Lolio.* Lipsius.

6 *Pravitatis & discordiarum*] Sic Livius, *pravitas consulum discordiaque inter ipsos*, lib. 4, 26. ubi vide nostra. *Gronovius.*

7 *Sordidamque & præpotentem senectam.*] Explicant tantum de divitiis: sed pertinet etiam ad ea, quæ ope illarum efficere poterat, si vellet. cujus rei documentum dedit in Lepida, de qua supra 3, 22. *Freinsh.*

8 *C. Lutorium Priscum.*] Vulgò, *Clutorium.* Sed Dio auctor sic emendandi, apud quem est, Γάϊος Λυτώριος. Error ex adhæsu notarum, ut infrà *Pantejus*, qui est P. Antejus. Mentio hujus aut alterius Lutorii apud Plinium libro VII. cap. XXIX. ubi tamen malè, *Sutorio Prisco.* Lipsius.

C. Lutorium Priscum.] Dioni & Xiphi-

donatum à Cæſare, [1] corripuit delator; objectans *ægro Druſo compoſuiſſe, quod, ſi exſtinctus foret, majore præmio vulgaretur.* Id C. Lutorius in domo P. Petronii, ſocru ejus Vitellia coram, multiſque inluſtribus feminis, per vaniloquentiam legerat. Vt delator exſtitit, ceteris [2] ad dicendum teſtimonium exterritis, ſola Vitellia *nihil ſe audiviſſe* adſeveravit. ſed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. ſententiaque Haterii Agrippæ conſulis deſignati indictum reo ultimum ſup-
50 plicium. Contra Manius Lepidus in hunc modum exorſus eſt. *Si P. C. unum id ſpectamus, quam nefaria voce Lutorius Priſcus mentem ſuam & aures hominum polluerit; neque carcer, neque laqueus,* [3] *ne ſerviles quidem cruciatus in eum ſuffecerint. ſin* [4] *flagitia & facinora ſine modo ſunt; ſuppliciis ac remediis, principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant; & vana à ſceleſtis, dicta à maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pœniteat. Sæpe audivi principem noſtrum conquerentem, ſi quis ſumpta morte miſericordiam ejus præveniſſet.* [5] *vita Lutorii in integro eſt, qui neque*

ſervatus

Xiphilino Γάϊος Λυτώριος Πρίσκος hic eſt: lectione dixerim eo veriore, quod prænomen equiti Romano tribuit. *Vertranius.*

1 *Corripuit delator.*] Impietatis crimine, quaſi carmine compoſito mortem Druſi ſperaviſſet. *Freinsh.* Curtius lib. 10. *Rex cognita cauſa pronuntiavit, ab accuſatoribus unum & id maximum crimen eſſe præteritum, deſperationem ſalutis ſuæ. numquam enim talia auſuros, qui ipſum ex India ſoſpitem aut optaſſent reverti, aut credidiſſent reverſurum.* Gronovius.

2 *Ad dicendum teſtimonium exterritis.*] Id eſt, metu & vi, ad confitendum compulſis. *Pichena.*

3 *Ne ſerviles quidem.*] Id eſt, patibula cruceſque. *Lipſius.*

4 *Flagitia ſine modo.*] Lepidus non innumera volebat intelligi, nec enim hoc ad rem pertinuiſſet, verum maxima, immenſa, omnem modum egreſſa: adeo ut pares iis pœnas invenire non eſſet. *Freinshemius.*

5 *In integro eſt.*] Sententia mihi mallet, eſto. *Lipſius.*

Vita Lutorii in integro eſt.] Lipſius legit, *in integro eſto:* quaſi id Lepidus pro ſententia cenſuerit. Ego nihil mutarem, propter id quod ſupra dixit: principem ſæpiſſime conqueſtum, ſi quis ſumpta morte, miſericordiam ejus præveniſſet. Ergo, ſubjicit Lepidus, mortem adhuc Lutorius non ſumpſit, vitaque ejus eſt in integro, ut nobis cavendum ſit, ne nimiæ ſeveritatis auctores ſimus. Suam ipſe poſtremo ſententiam profert, ut cedat urbe. *Pichena.*

1 *In*

ſervatus in periculum Reipubl. neque interfectus [1] *in exemplum ibit.* [2] *ſtudia illi ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa ſunt: nec quidquam grave ac ſerium ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorum animis, ſed muliercularum adrepit. cedat tamen urbe, & bonis amiſſis aqua & igni arceatur. Quod perinde cenſeo, ac ſi lege majeſtatis teneretur.* Solus Lepido 51
[3] Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit: ceteri ſententiam Agrippæ ſecuti: [4] ductuſque in carcerem Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tiberius ſolitis

1 *In exemplum ibit.*] Quintil. Declamat. 274. *Omnis enim pœna non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.* Cyprian. de Capſ. *Plectuntur quidam, quo ceteri corrigantur, exempla ſunt omnium, tormenta paucorum.* Aurelius.

2 *Studia illi ut plena.*] *Studia* ponuntur hic pro artibus & genere vitæ, cui ſe addixerat. id per ſe honorificum, homo vecors & inanis, ut Lepidus credi vult, amentia implebat ac contaminabat: eoque contemptum, vile, fluxum, nulliuſque momenti reddiderat, ut ne quidem periculum eſſet, ſi maxime abuti eo vellet, eum cuivis quidquam eſſe perſuaſurum, aut, quod ad probrum ſive diſcrimen Principis reive publicæ pertineret, effecturum. *Freinshemius.*

3 *Rubellius Blandus.*] Videndum, an hic ſit, qui in æreis numiſmatibus dicitur *C. RVBELLIVS. BLANDVS. III. VIR. A. A. A. F. F.* de quo item infra Tacitus mentionem fecit. *Vrſinus.*

4 *Ductuſque in carcerem Priſcus.*] *Carcer* ad terrorem increſcentis audaciæ, media urbe, imminens foro, Anci Marcii juſſu extructus, à coërcendo & continendo, quaſi *coarcer*, nomen habet. In eum conjecti, cluſi, non tamen in vinculis omnes fuere, ſicut refert Vlpianus CCXVI. D. de verbor. ſignific. Habuit autem carcer penitiorem ſub terra locum, quod *Tullianum* à rege Tullio appellatur: habuit & in plano locum alium vinculorum, *ergaſtulum*, opinor Nonio dictum. Illo indicta cauſa & inauditi, qui ducerentur, Tribunorum opem invocabant, vel taciti morem ducenti magiſtratui gerebant. Neque vero in carcerem ducti fuere cives, niſi prætextu delicti, quod facinus indignum putarent, ſi quem in eo deprehendiſſent. quo caſu etiam indemnati carcere cluſi ſunt, ex vinculis cauſam dicturi. Sed & alias quandoque damnati in provincia, vinctique Romam, quo appellaſſent, miſſi, ex vinculis cauſam iterum dixere, uti Senatui aut principi magis placuit. Inibi reus cervicem ſecuri ſubjiciebat, carnifex reum decollabat: quod fuiſſe Romani moris Livii multiplex ſcriptum, & Seneca l. IX. Declam. II. indicat. Indeque patet, quod dicitur apud Florum, *Iugurtha necatus in carcere.* Item quod Pomponius refert. D. de origin. juris, *necatos in carcere quoſdam ex Decemviris.* Sic quoque hic *ductus in carcerem ſtatim exanimatus:* & infra lib. V. Paconianus in carcere ſtrangulatus: & ut ſemel dicam, in reos, qui alicujus nominis, aut ſignificationis eſſent, in carcere; in eos qui humilioris fortunæ, palam animadvertebatur. *Vertranius.* Nonii loco, quem affert Vertranius, vehementer diffido. De ergaſtulis vide Lipſium 2 Elect. 15. *Gronovius.*

1 *Pie-*

litis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret [1] *pietatem quamvis modicas principis injurias acriter ulciscentium*; deprecaretur *tam præcipitis* [2] *verborum pœnas*: laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. Igitur factum S. C. *ne decreta patrum* [3] *ante diem decimum* [4] *ad ærarium deferrentur; idque vitæ spatium damnatis prorogaretur.* sed non sena-

1 *Pietatem quamvis modicas.*] Sic vocabatur tum temporis, quæ veriore vocabulo est *sæva adulatio* 4, 26. Sueton. August. 68. *laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium.* Domitiano 11. *Permittite, P. C. à pietate vestra impetrari.* Ovidius libro 1. metam.

> *Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,*
> *Quam fuit illa Iovi.*

Non melior *pietas* Vitellianorum libro 2. histor. cap. 69. *Gronovius.*

2 *Verborum pœnas.*] Rectè, quia verba, non facta Lutorii pœna adfecta sunt. Nec malè tamen, *reorum pœnas*, argumento decreti, quod secutum. *Lipsius.*

3 *Ante diem decimum.*] Interciderat nota numeri, quam nos certis auctoribus restituimus. Suetonio in Tiber. cap. lxxv. *Nam cùm Senatusconsulto cautum esset, ut pœna damnatorum semper in decimum diem differretur.* Dione libro LVII. Καὶ δόγμα τι παραδοθῆναι ἐκέλευσε, μήτ' ἀποθνήσκειν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν τοὺς καταψηφισθέντας ὑπ' αὐτῶν, μήτε τὸ γράμμα τὸ ἐπ' αὐτοῖς γενόμενον, ἐς τὸ δημόσιον ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀποτίθεσθαι. Qui & idem repetit, fine libri LVIII. Nec aliud Seneca sensit, De tranquillitate 1. cap. XIV. *Credisne illum decem medios usque ad supplicium dies sine ulla solicitudine exegisse?* Mansisse videtur id decretum, donec Theodosius Imp. clementissime convicto & damnato reo dies indulsit triginta vitæ: in l. Si vindicari C. De pœnis. Sidonius ergo non abest quin falsus sit, l. 1. Epist. qui id tribuit SC. Tiberiano. *Ex vetere*, inquit, *Sc. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit.* Hæc satis certa videbantur. at turbant me Declamatores: inter quos Quinctilianus Themate declamationis CCCIII. *Damnatorum*, inquit, *supplicia in diem tricesimum differantur.* Et in ipsâ Declamatione: *Et mihi videtur ideo constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit? quoniam videbat legum lator posse fieri ut deciperetur accusator.* Item Calpurnius Flaccus (Pithœo nostro auctores hos debemus) Declamat. XXV. *Pœna raptoris in diem trigesimum differatur.* Nam vixisse istos ante Theodosii longè ævum, satis claret. An igitur exolescentem retulit dumtaxat ratamque Tiberianam legem habuit Theodosius, & in Tacito, Dione, Senecâ, suspicamur de mendo? An potiùs Declamatores illi in transscribendo vitiati à posteris sunt, & ad posteriorem illam legem aptari? Me hercle hæreo. eò magis, quòd Quinctilianum illum Augusti ævo vixisse volunt: quod ex hoc loco non potest. *Idem.*

4 *Ad ærarium deferrentur*] In ærario tabulæ publicæ & acta Senatus. Livius libro XXXV. *Verum cùm sint notissimæ sibi cum Consule inimicitiæ, quid ab eo posse quemquam æqui exspectare, qui per infrequentiam furtim factum Sc. ad ærarium detulerit?* Nec antè rata, donec delata. intereà Auctoritas dicebatur, non *Sc.* ut ex Cicerone & Dione jam alii notarunt. Vide similem in Tacito locum libro XIII. de multis Ædilium. *Idem.*

1 *In-*

senatui libertas ad pœnitendum erat; neque Ti-
berius [1] interjectu temporis mitigabatur. C. Sul- 52
picius, D. Haterius consules sequuntur. Intur-
bidus externis rebus annus, domi suspecta severi-
tate adversum luxum; qui immensum proruperat
ad cuncta, quis pecunia prodigitur. Sed alia
sumptuum quamvis graviora, dissimulatis plerum-
que pretiis occultabantur; ventris & ganeæ pa-
ratus adsiduis sermonibus vulgati, fecerant curam,
[2] ne princeps antiquæ parcimoniæ durius adver-
teret. Nam incipiente C. Bibulo, ceteri quo-
que ædiles disseruerant, [3] *sperni sumptuariam legem,*

1 *Interjectu temporis mitigabatur.*] Tiberius C. Lutorii mortem ægre tulit, non quod supplicio affectus; sed quod à Senatu, se absente, damnatus esset. Quare SCto caveri voluit: Ne quis reus à Senatu damnatus, intra diem decimum necaretur. Neve sententia contra reum lata, ante id tempus publicaretur: ut de sententia admonitus Cæsar, licet absens, causam recognosceret, reo gratificaretur, ex voluntateve de eo judicium proferret. Has causas ferendi Senatusconsulti retulit Dio lib. LVII. quas prætermissas à Tacito, nolui silentio præteriisse. *Vertranius.*

2 *Ne princeps antiquæ parsimoniæ.*] Rhenanus, aliique ipsum secuti hunc locum sic construxerunt: ne princeps durius adverteret antiquæ parsimoniæ. Mihi videtur Tiberium ipsum appellari *Principem antiquæ parsimoniæ*, quod ex historia clarum, & testatur Tacitus libro IV. *Rari per Italiam Cæsaris agri, modesta servitia, intra paucos libertos domus.* Similis loquendi modus est libro XII. *Libertinus sestertii ter millies possessor, antiqua parsimonia laudibus cumulabatur.* Pichena.

3 *Sperni sumptuariam legem.*] Augusti sumptuariam intellegit, de quà Agellius libro II. *Postremò lex Iulia ad populum pervenit, Cæsare Augusto imperante, quâ profestis quidem diebus ducenti finiuntur: Kalendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festis; trecenti: nuptiis autem & repotiis HS. millies esse. Etiam dicit Capito Ateius edictum Divine Augusti an Tiberii Cæsaris*, &c. Quo loco claram mendam per occasionem tollo, legoque: *nuptiis autem & repotiis sestertii mille. Esse etiam dicit Capito*, &c. Sestertiûm millies ad nuptias ut definiat ulla lex? non potest: nimis immane est. At sestertii mille conveniunt, & συμμετρίαν habent cum numero priore, ducentorum trecentorumque. Ceterùm hanc Tiberii curam intellexit Plinius libro XXXIII. cap. II. hoc diversus, quòd C. Sulpicium Galbam Ædilem nominat, non C. Bibulum, rejicitque in annum sequentem quo consules Vetus & Pollio. *Tiberii demùm*, inquit, *principatus nono anno, in unitatem venit equester ordo, annulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de causâ. Cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgo institores ejus culpa defendi annulis.* Fieri tamen potest, ut iterata tunc ea inquisitio. *Lipsius.*

[1] *vetitaque utensilium pretia augeri in dies:* [2] *nec medio-*
cribus remediis sisti posse. & consulti patres, integrum
id negotium ad principem distulerant. Sed Tibe-
rius sæpe apud se pensitato, an coërceri tam profu-
sæ cupidines possent, num coërcitio [3] plus damni in
Remp. ferret; quam indecorum adtrectare quod non
obtineretur; vel retentum ignominiam & infamiam
virorum inlustrium posceret: postremo literas ad se-
natum composuit, quarum sententia in hunc mo-
53 dum fuit. *Ceteris forsitan in rebus P. C. magis expe-*
diat me coram interrogari, & dicere quid è Repub. cen-
seam: in hac relatione, subtrahi oculos meos melius fuit,
ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pu-
dendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos, ac ve-
lut deprehenderem. Quod si mecum ante [4] *viri strenui*
ædiles

1 *Vetita utensilium pretia augeri.*] Freinshemius, *suppellectilium prohibitam taxationem non modo retineri, verum etiam indies augescere.* Mirum omnibus partibus. Tu accipe; & in cibaria & convivia plus plusque indies, quam concessum sit, impendi. De ganeæ namque paratibus agunt: & *utensilia* quæ sint, diximus ad 1, 70. *Gronovius.*

2 *Nec mediocribus remediis sisti posse.*] Corruptus hic quidem est Man. *remedii isti.* qui tamen ad veram lectionem aperit viam, *remediis sisti.* Nam Tacito familiaris loquutio lib. XIV. *Nec jam sisti potuerat.* libro XV. *Neque tamen sisti potuit.* Hist. libro V. *nec sisti poterat.* Et fortasse à Livio sumpsit, qui libro III. ait; *non ita civitatem ægram esse, ut consuetis remediis sisti possit.* Pichena. Vide nostra ad Livium lib. 4, 12. *Gronovius.*

3 *Plus damni.*] E numero scilicet periclitantium, & malitiâ delatorum. Itemque ex infamiâ, ut addit, tot illustrium. *Lipsius.*

Num coercitio plus damni in remp. ferret.] Quæritur cur luxus coërcitio majus damnum reip. afferat, cum contra, idque plurimis rationibus, utilissima videatur. Respondet ipse Tacitus infra: *Si quis legem sanciat, pœnas indicat, iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt.* Pichena.

4 *Viri strenui.*] Plerique, diligentes, aut quid simile: tamquam eo respiceretur, quod in administrando Magistratu suo strenuos se præberent. Sed magis est, ut citra hunc aspectum, titulus iste his temporibus hujus & paris dignitatis hominibus tribui consueverit. Idque patet ex adjectione *viri*, *Viri strenui ædiles.* Sic Cic. pro Cluentio cap. 8. *Asinius, vir fortis, & experiens, & domi nobilis.* Atque idem alibi *Virum fortem ac strenuum C. Cæsarem* nominat. Iam tum enim cepit, sobriis quidem & verecundis primordiis, illa titulorum luxuria, quæ postea, ut ex historiæ Augustæ scriptoribus librisque juris constat, immensum aucta est, nostræque adeo ætati, amissis ereptisque pridem rebus ingentem inanium vocabulorum the-
sau-

ædiles consilium habuissent; nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fieret [1] *quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere velim: mihi autem neque honestum silere, neque proloqui expeditum, quia non ædilis, aut prætoris, aut consulis partes sustineo: majus aliquid & excelsius à principe postulatur; & cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant,* [2] *unius invidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere adgrediar?* [3] *villarum ne infinita spatia,* [4] *familiarum numerum, & na-*

saurum reliquit. *Freinshemius.* Insanam epithetorum, quibus vulgo utimur, luxuriam reprehendi facile fero. Sed principium ejus à Cicerone vel Tiberio vel Tacito petere est jocari. Non dubito quin *viri strenui* sint, acres, vigilantes, intenti, suique muneris & officii memores, quod in hoc ipso demonstrarint negotio. Prorsus sic Fabius apud Livium 28; 40. *quemadmodum jam certa provincia Africa consulit; viri fortis ac strenui est.* Et Parmenion apud Curtium libro 7. *Rex expeditionem parat in Arachosios. strenuum hominem & nunquam cessantem.* Quæ nequaquam addidissent illi, nisi res præsens eo duceret. *Gronovius.*

1 *Quibus flagitiis impares essemus.*] Non promiscue dicitur se vitiis inferiores esse; neque enim verum illud aut honestum; sed eo tendit Tiberii oratio, sicut in progressu ejus disertius exponitur: esse vitia, quibus obviam iri possit; esse alia, quibus non possit. sed vulgo discrimen hoc ignorari, atque ideo etiam in prævalidis vitiis subesse apud homines metum atque diffidentiam. quod si autem hoc jam adgrediantur, tum istud discrimen manifestatum iri, atque neminem deinceps ignoraturum esse, quæ vitia legibus validiora essent, & propterea impune possent exerceri. *Freinshemius.*

2 *Vnius invidia ab omnibus peccatur.*] Vnius, scilicet Principis, cui soli communia vitia imputantur. Aliquid simile dixit Tacitus in vita Agricolæ: *prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur.* Eodem modo paulo infra Tiberius ait: *Simultates faciunt, ac mihi relinquunt.* Pichena.

3 *Villarumne infinita spatia.*] Adversum leges agrarias. Horat. *Agri quantum nec milvus oberet.* Lex Licinia plus quingenta jugera agri habere civem Romanum vetabat. Varro 1. de re rustica. Ipse sua lege damnatus, cum subiitituta filii persona amplius possideret. Plin. 28, 2. *Verum confitentibus Italiam latifundia perdidere.* Idem ejusdem libri cap. 6. *Muretus.*

4 *Familiarum numerum.*] Numerum servorum Romanis cum reperio, qui non facilè fidem inveniat moribus nostris. *Tacitus* lib. XIV. Pedanio Costæ tribuit quadringentos: Plinius Cæcilio cuidam Isidoro quinquies mille. Et hi nihil dicunt, præ Athenæo, cujus ipsa ponam verba, è lib. VI. cap. VII. Πρὸς ταῦτα ἀπαντήσας ὁ Λαρήνσιος ἔφη. Ἀλλὰ Ῥωμαίων ἕκαστος, οἶδας δὲ ἀκριβῶς ταῦτα ὦ καλὲ Μασούριε, πλείστους ὅσους κεκτημένος οἰκέτας. Καὶ γὰρ μυρίους καὶ δισμυρίους, καὶ ἔτι πλείους δὲ πάμπολλοι κέκτηνται. οὐκ ἐπὶ προσόδους δὲ, ὥσπερ ὁ τῶν Ἑλλήνων ζάπλουτος Νικίας. ἀλλ' οἱ πλείους τῶν

& nationes? [1] *argenti & auri pondus?* [2] *æris, tabularumque miracula?* [3] *promiscuas viris & feminis vestes? atque illa*

Ῥωμαίων συμπαρόντας ἔχουσι τοὺς πλείστους. id est: *Post hæc reversus Larentius ait. At Romanorum unus aliquis quanto plures possideat servos, tu nosti optime Massuri. Nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam, multi habuerunt. nec tamen ut quæstum ex iis faciant, sicut Græcorum ditissimus ille Nicias: sed plerique Romani anteambulones eos habent comitesque maximâ ex parte.* Seneca de Demetrio: *Felicioremne tu Demetrium Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeio? Numerari illi quotidie servorum velut imperatori exercitus referebatur: cui jamdudum divitiæ esse debuerant duo vicarii & cella laxior.* Tot servi, si Deo placet, uni servo. Vt non injuriâ queratur & culpet Plinius *mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & servorum quoque causâ nomenclatorem adhibendum.* Nec Romæ solùm hæc copia: etiam Athenis. Thucydidem auctorem habeo, ex eâ urbe, bello Peloponnesiaco, idque uno tempore, transfugisse ad hostem super viginti millia servorum: & quidem servorum, qui manuarias operas exercerent. Quantam vim in urbe suspicari debemus fuisse reliquam? Verba ejus, si quis requirit, hæc lib. VII. Τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης (οἱ Ἀθηναῖοι) ἐστέρηντο, καὶ ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν. Καὶ τούτων πολὺ μέρος χειροτέχναι. *Lipsius.*

Familiarum numerum & nationes.] Omnia hæc proprie accipienda. Constat enim dites illos atque luxuriosos in servis emendis plurimum etiam ad nationis delectum respexisse, atque proinde quum diversas in familia nationes haberent, in eas tamquam classes, ipsam distribuisse. Vide auctores, quos Pignorius adducit, & nostrum 14, 44. *Freinshemius.*

1 *Argenti & auri pondus.*] Cornelius Rufinus Senatu motus est à Fabricio, quod x. pondo vasa argentea comparasset. Val. Maximus libro 2. Livius libro 14. Gellius 4, 8. ubi male legitur *factitaret*, pro *factis haberet.* Idem libro 17. cap. 25. Plutarchus in Sulla. *Muretus.* Virgilius: *sunt auri pondera facti Infectique mihi.* Silius libro 13. ejus imitator.

> *Nec modus argento, cælataque pondera facti*
> *Tantum epulis auri.*

Aurelius.

2 Æris.] *Objecit accusator Camillo, quod ærata ostia haberet in domo*, ait Plin lib. 34. cap. 3. Ovid. 6. Fast. *Quæ nunc ære nitent; stipula tunc tecta virebant.* Luxuries æris in candelabris, in columnarum capitellis, & pedibus; etiam in columnis, in lectorum, mensarumque pedibus, in tricliniis, & abacis, quæ omnia legendis auctoribus passim videas, & colligas, & peculiariter in Plinio. *Aurelius.*

3 *Promiscuas viris & feminis vestes.*] Sericas intellegit Coasque, quibus abstinebant nec viri. Carpit non semel gravissimus auctor Seneca. ut epist. CXXII. *Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum feminis vestem? non vivunt contra naturam, qui exspectant* (corrigo *expetunt*) *ut pueritia splendeat tempore alieno?* & CXIV. *Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam aut intervellunt; qui labra pressius tondent & abradunt, servatâ & submissâ ceterâ parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam.* Et Plinius: *Nec puduit has vestes* (de Cois loquitur) *usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum à loricâ gerendâ discessere mores, ut oneri sint etiam vestes.* Plura pete è Clem. Alexandr. lib. III. Pædag. cap. III. cujus index,

illa feminarum propria, quis [1] *lapidum caussa pecuniæ nostra ad externas aut hostilis gentes transferentur? Nec* 54
ignoro [2] *in conviviis & circulis incusari ista, & modum posci: sed si quis legem sanciat, pœnas indicat; iidem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coerceas; corruptus simul & corruptor, æger & flagrans animus, haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit. tot a majoribus repertæ leges, tot quas divus Augustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est; timeas, ne vetere: at si prohibita impune transcenderis; neque metus ultra, neque pudor est. Cur ergo olim parcimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur: quia* [3] *unius urbis cives eramus: ne irritamenta quidem eadem, intra Italiam dominantibus. externis victoriis aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. Quantulum istud est de quo ædiles admonent! Quam, si cetera respicias, in levi habendum! At Hercule nemo refert, quod Italia externæ opis indiget, quod* [4] *vita populi*

index, πρὸς τὸ ἐγκαλλωπίζεσθαι τῶν ἀνδρῶν. *Lipsius.*

Promiscuas viris.] Vide Senecam epist. 123. & Clementem lib. 3. Pædagogi. *Muretus.*

1 *Lapidum caussa pecuniæ.*] Gemmas intellegit, & inprimis uniones: quorum feminis ad inaures creber usus. Vide *Excurs. I.* Lipsius.

Lapidum causa pecuniæ.] Plinius 12, 19. *Arabiæ etiamnum felicius mare est. Ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies sestertium annua omnibus Indi & Seres peninsulaque illa imperio nostro adimunt.* Gronovius.

2 *In conviviis & circulis.*] Cicero lib. 2. ad Att. 18. *Hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat & conviviis est liberior.* Livius lib. 44. *In omnibus circulis, atque etiam si diis placet, in conviviis, sunt qui exercitus in Macedoniam ducant.* Aurelius.

3 *Vnius urbis cives.*] Quasi dicat, at nunc ex omni orbe mixtio sumus. Vndique gentes civitate & honoribus donatæ, itemque non donatæ confluximus. Quæ vera sunt de illo ævo: vel Senecam ad Helviam vide, c. VI. *Lipsius.*

Vnius urbis cives.] Alienigenis enim quam plurimis Romana civitate donatis, jam non omnes urbis incolæ, unius urbis Romæ cives erant; sed ex aliis civitatibus oriundi, & quasi gentium colluvies. Non mirum ergo, si diversi mores, diversa luxus irritamenta intulerunt. *Pichena.*

4 *Vita populi Rom. per incerta.*] Nam è Sicilia, ex Africa, ex Ægypto, frumen-

populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur. ac [1] *nisi provinciarum copiæ & dominis, & servitiis, & agris subvenerint; nostra nos scilicet nemora, nostraque villæ tuebuntur. Hanc P. C. curam sustinet princeps. hæc omissa, funditus Remp. trahet. reliquis intra animum medendum est: nos, pudor; pauperes, necessitas; divites, satias in melius mutet. Aut si quis ex magistratibus, tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat; hunc & laudo, & exonerari laborum meorum partem fateor. sin accusare vitia volunt, dein cum gloriam ejus rei adepti sunt,* [2] *simultates faciunt, ac mihi relinquunt; credite P. C. me quo-*

mentum advehebatur. Columella l. 1. *Itaque in hac Latia & Saturnia terra, ubi dii cultus agrorum progeniem suam docuerant; ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis provinciis advehatur frumentum, ne fame laboremus: & vindemias condimus ex insulis Cycladibus, ac regionibus Quadicis Gallicisque.* Muretus. Lib. XII. *Navibusque & casibus vita populi Roman: permissa est.* Pichena. Patet *vitam pop. Rom.* appellari commeatus, quibus illa sustinebatur, quique ex transmarinis provinciis Sicilia, Ægypto, Africa subvehebantur. *Freinshemius.*

1 *Provinciarum copiæ & dominis & servitiis.*] *Copiæ* accipiendæ, quomodo 15, 16. *Obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent; contraque prodiderit Corbulo, Parthos inopes copiarum* &c. Sic igitur accipienda *copiarum* vox; *tuendi* vero quomodo Germ. 14, 5. *Magnum comitatum non nisi vi belloque tueare* &c. h. e. alas, sustentes, toleres. *Freinshemius.*

2 *Simultates faciunt.*] Ios. Mercerus, *fingunt*: at ego *jaciunt*, verum puto. Semina simultatum illi spargunt, me volunt colligere acerbos fructus. Mox etiam, *remissam curam* interpretantur, *permissam.* nam ita Suetonius Tib. cap. XXXIV. *Annonam macelli Senatus arbitrio quotannis temperandam censuit, dato Ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria venalia proponi sinerent.* Sed hoc sanè ad publicum luxum, & divitum istorum, non spectat: magis ad pretia rerum (prior quidem pars:) & reliqua ad plebeculæ disciplinam. Nihil quidem nunc actum, Tacitus ita clarè dicit, & post orationem etiam ostendit, ut calumnia sit aliter interpretari. Et age, dissentiat à Suetonio: an rarum est? *Lipsius.*

Simultates faciunt, ac mihi relinquunt.] Curiose inquirenti mihi olim in hanc sententiam, visum mendum, & probavi doctis: nunc, nisi fallor, veram medicinam vidi. Rescribendum, *simultates faciendas mihi relinquunt.* Fons mendi ex veteri scriptura, *faciundas.* Ædiles incusaverant luxum generali oratione, gloriamqee ex eo apti. Remedium ei malo in singulorum correptione, quod plenum invidiæ & simultatum Senatus ad Principem retulerat. Ille ambigua, ut solebat, oratione primum excusat in universum emendari posse. Sub finem, iisdem, qui gloriam ex reprehensione vitiorum quæsiverant, relinquit emendationem singulorum, hoc est, *simultates*

quoque non esse offensionum avidum. quas cum graves, [1] *& plerumque iniquas pro Rep. suscipiam, inanes & irritas, neque mihi aut vobis usui futuras, jure deprecor.* Auditis Cæsaris litteris, [2] remissa Ædilibus talis cura; 55

res faciundas. Et ne coacti videantur, vult videri relictum hoc ipsorum arbitrio, si pares se judicent tantæ rei. Sensit Senatus Principis voluntatem, & ædilibus, qui emendationem postulaverant, eam curam permisit. Indicio est Suetonius in Tiberio; & quod Tacitus addit *remissam ædilibus talem curam*, non est contra. permissum enim vult ædilibus, ut in luxum inquirant ex sumtuariis legibus. *Remissa* si quidem idem quod permissa, ut lib. 1. *Remisit Cæsar*, pro permisit, quod adseruit maximus Cujatius. Symmachus l. 9. Ep. 6. *Actores absentium, quibus res longinqua remittitur, tanquam soluti legibus vivunt, quoniam procul positis nullus damnorum (scr. dominorum) terror incurrit.* Et alia exempla passim. Sed quid fiet iis, quæ mox Tacitus addit, luxum illum & profusionem annonæ ab Actiaca pugna ad Galbæ imperium licentia summa exercitam, tandem post Vespasiani ævum per se exolevisse. Scilicet ut sumtuariis Augusti ac Tiberii legibus nullus magnus & rigidus vindex, ita quod nunc ædilibus permissum, id exercuere in popinas ac vulgares cœnas, non in procerum & magnatium insana convivia; quod & Plinii locus de Galba ædile popinarum pœnis famam aucupante indicio est. *Mercerus.* Advolavi & ego, muscæ more, ad ulcus istud, & putabam membrum sanum statim exhiberi posse, recisis voculis binis *faciunt ac*: verum jam fero vulgatum; ut dicat Tiberius initium simultatum oriri quidem ab ædilibus: sed excuti statim deinde, & transferri cum augmento in se exsecutorem talium. Simile huic, quod supra, l. 2. Ann. c. 38. *Vrgere modestiam Senatus, eandem vim in me transmittere*, &c. Gruterus.

Sensus postulat *faciundas mihi relinquunt.* Postulant illi Senatusconsulta acria: deinde negligunt ea exsequi, Cæsaremque ea cura offensionibus plena onerant. Similis sensus lib. VI. *Neque emtio agrorum exercita ad formam Senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.* Grotius.

1 *Plerumque iniquas.*] A pravis caussis animisque ortas, non ex merito meo. *Lipsius.*

2 *Remissa ædilibus.*] Si *remissa* sic explicamus, ut ædiles ab ejusmodi cura demoti sint, quid Suetonio respondebimus: *dato ædilibus negotio popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidem pistoria proponi venalia sinerent.* Si autem permittendi significatu, sicut illud, *Manibus & cineri (si quæ est ea cura) remitto*; alio in luto versamur, nam ædiles solentes incumbebant in curam annonæ, & cibariorum. *Annonam curamus, & ædilem gerimus* ait amicus Apuleio, qui pisces nimis caros præstinaverat. Nec dicemus (nisi subfrigide) nonnulla quibusdam permitti, qui ea per se jam facere poterant. His igitur evitandis accipiamus *remissa*, id est, rejecta denuo in ædiles: ii enim Senatum, Senatus Tiberium consuluere, à quo ædiles jussi sunt propriam curam subire. *Remittere* dicta significatione, *integramque caussam ad senatum remittit.* At contentiosis τῷ ἀντιλέγειν satisfaciemus. *Salinerius.* Non, *remissa*, hoc est, omissa vel neglecta: sed potius permissa, vel rejecta. quasi dicat: reliquerunt ædilibus, ut ipsi suum munus curarent, quandoquidem neque Princeps, neque Senatus, quidquam super eo negotio statuere volebant. atque ipsorum ædilium alioqui cura erat, ut annonæ præessent. Eam quo-

ra; luxusque mensæ, à fine Actiaci belli ad ea arma [1] quis Ser. Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis sumptibus exerciti, paulatim exolevere. Caussas ejus mutationis quærere libet. Dites olim familiæ nobilium aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur. nam etiam tum [2] plebem, socios, regna colere, & coli licitum: ut quisque opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas inlustrior habebatur. postquam cædibus sævitum, & magnitudo famæ exitio erat; ceteri

quoque significationem esse verbo, *remittere*, notat Lipsius ex Cujacii observationibus, in verbis, *Remisit Cæsar adroganti moderatione.* Annal. l. 1. Eodem sensu Tacitus lib. III. *integramque caussam ad senatum remittit.* Pichena. Ambiguum sensum parit hæc vox: nam potest intelligi tanquam ædilibus permissa fuisset, sic supra 8, 8. *Remisit Cæsar adroganti moderatione*; sed ratio suadet, ut potius interpretemur gratiam ejus curæ factam ædilibus: quomodo enim ipsis permissa intelligi potest, quam illi jam ad senatum, hic ad Principem detulerant: quamque ipse princeps ut nimis invidiosam gravemque declinabat. *Freinshemius.*

1 *Rerum adeptus est.*] Faciebam olim, *rem Romanam adeptus*; nunc non muto. Est archaismus, & sic dictum, ut *Rerum potiri.* Nam ita l. VI. *Nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Lipsius.

Qui Sergius Galba rerum adeptus est.] Notha sunt viro doctissimo, qui restituit ab ingenio: *rem Romanam adeptus est.* Non σολοικίζει Tacitus, sed θουκυδιδίζει, apud quem legimus: ὁ δῆμος εὐθὺς ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα περὶ ὀργῆς εἶχεν ἐπὶ τοὺς Πελοποννησίους, καὶ τὰ ἐπιτήδεια σφίσι μετ' αὐτῶν πράξαντας, καὶ προσπεσόντες τρέπουσιν ἅμα μὲν μάχῃ αἰφνιδίῳ, ἅμα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πυλῶν ἀνεῳγμένων φοβηθέντων. i. *populus armis ocius arreptis animo irato in Peloponnesios ferebatur, inque suos, qui diversæ factionis erant, & facta impressione vertunt in fugam cum prælio repentino, tum portu Atheniensibus apertis territorum.* Ad quæ Scholiastes φοβηθέντων ἀντὶ τοῦ φοβηθέντες. lege meo periculo φοβηθέντας. Similia Latinis auribus Afranius obtulit apud Nonium: *Optandum uxorem, quæ non vereatur viri.* Verum hæc nobis in mundo sunt, ne foras quæsitum eamus. Tac. 6. Ann. *nihil abnuentem dum dominationis apisceretur.* Salinerius. Galba oblatam à Tarraconensibus coronam auream librarum x. conflavit, & tres uncias, quæ ponderi deerant, exigi jussit: apposita largiore cœna ingemuit. Ordinario dispensatori breviarium rationum adferenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexit. Cano autem Choraule mire placenti denarios quinque donavit prolatos manu sua è peculiaribus loculis suis. *Sueton.* in Galb. 12. vide quæ scripsimus lib. 15. Variarum lect. cap. 11. *Muretus.*

2 *Plebem, socios, regna colere.*] Id est, demereri, θεραπεύειν. Sicut apud Dionem 45, 2. Augustus ludos edidisse dicitur, ὅτι τῶν ἰδίων θεραπεία. neque ad solam liberalitatem cum nonnullis restringi debet: quippe omnis generis artes, officia, beneficia, quibus animi conciliari possunt, complectitur. *Freinshemius.*

1 Ob-

ceteri ad ſapientiora convertere. ſimul novi homines è municipiis & coloniis, atque etiam provinciis, in ſenatum crebro adſumpti, domeſticam parcimoniam intulerunt; & quamquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam pervenirent, manſit tamen prior animus. Sed præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. [1] obſequium inde in principem, & æmulandi amor, validior quam pœna ex legibus & metus. Niſi forte rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur: nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. [2] Verum hæc nobis * majores cer-

1 *Obſequium inde in Principem.*] Simillimum, quod Panegyriſtes ad Theodoſium: *Tua Imperator epula menſis communibus parciores. hinc certatim in omnes luxuria pudor, parcimonia cultus inolevit: & quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque* (ita lego) *privatim pœnitentia.* Lipſius.

2 *Verum hæc nobis.*] In funeſto hoc loco olim conclamavi. Fortè, *nobis in majores.* id eſt, adverſum majores. medicina, quæ huic mortuo non faciet vitam. *Idem.*

Verum hæc nobis majores certamina.] Quid ſi legatur, *erga majores certamina.* Rhenanus. Scribo, *nobis in majores.* Vertranius. Faërnus addebat vocem, *adverſus*, & ita legebat: *Verum hæc nobis adverſus majores*, &c. Sed incertum, utrum ea lectio ex conjectura ſit, an ex vetere aliquo libro. *Urſinus.* Ea quibus de virtute cum majoribus certamus, nec cedimus: quod optat haud ignarus cum Venuſino Vate vitii naturæ humanæ, *Mox daturos progeniem vitioſiorem.* Convertit ſe ad majores, ut infra ad Romanos omnes lib. 3. hiſt. *quibus armorum cauſis, quo tantæ cladis pretio pro patria pugnavimus?* Verum in quem uſum timor iſte: jam eo ſub Domitiano ventum erat, ut nil pejus timeri poſſet. Iuv. Sat. 1.

Nil erit ulterius, quod noſtris moribus addat
Poſteritas, eadem cupient, facientque minores.

Non hæc, non Annales Tacitus vivo Domitiano compoſuit, ſed eo mortuo, cum jam virtutes quaſi poſtliminio ſub optimis principibus redirent. lib. 11. Ann. *utriuſque principis rationes prætermitto ſatis narratas libris, quibus res Domitiani imperatoris compoſui.* Et in Agricol. *nunc demum redit animus, & quamquam primo ſtatim beatiſſimi ſeculi ortu Nerva Cæſar res olim diſſociabiles miſcuerit, principatum & libertatem.* Quid autem virum doctiſſimum ſollicitavit? Davus ego, non Oedipus, neſcio. *Salinerius.* Pulcerrime: ſed obſcure nonnihil. Lipſius illud bene addit: *Verum hæc nobis in majores.* Ego τὸ verum tranſpoſuerim ita: *verum nec omnia apud priores*, &c. Huic ſententiæ porro ſimilis eſt alia Taciti lib. 11. Ann. *Omnia, Patres conſcripti, quæ nunc vetuſtiſſima creduntur, nova fuere. Inveteraſcet & hoc quoque, & quod nunc*

56 certamina ex honesto maneant. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit litteras ad senatum, quis *potestatem tribuniciam* Druso petebat. Id summi fastigii vocabulum [1] Augustus repperit, ne *regis* aut *dictatoris* nomen adsumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret. M. deinde Agrippam socium ejus potestatis, quo defuncto, Tiberium Neronem delegit, [2] ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur: simul modestiæ Neronis, & suæ magnitudini fidebat. Quo tunc exemplo, Tiberius Drusum summæ rei admovet: cum incolumi Germanico integrum inter duos

exemplis tuemur, inter exempla erit. Sed plane geminus ille Synesii locus 57. Epist. Πολλὰ τῶν ὄντων χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο, οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τῶν γινομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε. ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν ἔθει βελτίονι. *Multa rerum utilium tempus invenit aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula, quæ facta sunt, initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini.* Contra tamen nonnihil Cassius Cornelianus Annal. l. 12. *Non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, & quæ converterentur, in deterius mutari: sed ne nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer.* Colerus. Lipsius funestum hunc locum jam olim conclamavit. Idem tamen tentat, *nobis in majores*: sed medicina, ut fatetur ipse, quæ huic mortuo non faciet vitam. Tentabo & ego, nec scio an depositum excitabo. lege: *posteris tulit: quorum hæc nobis in majores certamina ex honesto maneant.* Optat Tacitus ut sui sæculi morem certandi cum majoribus posteri etiam in se æmulentur. *Nobis maneant certamina*, phrasis nota & perspicua. *Acidalius.* Non est funestus locus, aut ulla opus mutatione. Tu tantum sic distingue: *Verum hæc nobis majores; certamina ex honesto maneant.* Plane ad eam formam, qua alibi: *Maneat gentibus si non amor nostri, saltem odium sui.* Ann. XV. *Maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi.* Sententia est: ceterum hæc immensi luxus à fine Actiaci belli usque ad principatum Galbæ, & dein parsimoniæ exempla reliquere nobis nostri majores: nos ea, quæ in eorum moribus honesta sunt, sequi, &, quod laudabile inprimis est certandi ac æmulandi genus, superare conemur. Vides suam huic loco, hac distinctione interposita, & integritatem & sententiam optime constare. *Boxhornius.*

1 *Augustus repperit.*] Ita cum Tacito plerique scriptores tradiderunt. quos refellit Dio, libro XLII. ubi diserte scriptum, *Cæsarem admisisse ut Dictator in integrum annum diceretur, & Tribuniciam potestatem per omne ævum haberet.* Non ergo vocis auctor Augustus. Sed hoc tamen verum, Cæsarem eo titulo publice non usum: usus est primus Augustus, & dedit ei splendorem. ideoque origo ejus non immerito relata ad ipsum. *Lipsius.*

2 *Ne successor in incerto foret.*] Quæ hic notat Mercerus vide post excursus Lipsianos.

1 *Eam-*

duos judicium tenuisset. Sed principio litterarum
veneratus deos, *ut consilia sua Reip. prosperarent*, mo-
dica de moribus adolescentis, neque in falsum au-
cta rettulit: *esse illi conjugem & tres liberos*, [1] *eamque*
ætatem qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendum
hoc munus vocatus sit. Neque nunc propere, sed per
octo annos capto experimento, compressis seditionibus,
compositis bellis, triumphalem & bis consulem, noti labo-
ris participem sumi. [2] Præceperant animis orationem 57
patres: quo quæsitior adulatio fuit. nec tamen re-
pertum, nisi *ut effigies principum, aras Deum, templa*
& arcus, aliaque solita censerent. nisi quod M. Si-
lanus ex contumelia consulatus, honorem principi-
bus petivit: dixitque pro sententia, *ut* [3] *publicis pri-*
vatisve monimentis, ad memoriam temporum, non con-
sulum nomina præscriberentur; sed eorum qui tribuniciam
potestatem gererent. [4] At Q. Haterius, cum *ejus diei*
Senatusconsulta aureis litteris figenda in curia censuisset,
deridiculo fuit, senex fœdissimæ adulationis tantum
infamia usurus. Inter quæ provincia Africa Iunio 58
Blæso

1 *Eamque ætatem qua.*] Egit ergo Drusus tunc trigesimum sextum annum. Nam Tiberius natus est L. Munatio Planco, M. Lepido iterum Coss. anno urbis DCCXII. A quo die, anni medii triginta sex ad Tribuniciam ejus potestatem; quæ delata, anno urbis DCCXLVIII. *Lipsius.*

2 *Præceperant animis orationem.*] Fere omnes ita sentiunt Senatum, antequam hæc proponerentur, odoratum fuisse, quid esset petiturus Tiberius. quod quidem verum est: sed non eo respici puto his verbis. quin potius ulterius aliquid innui sentientes jam antea, de qua re referendum esset, præcepisse animis orationem, hoc est, præparatos præmeditatosque, quid censerent, accessisse. Quibus omnino respondent sequentia; *quo quæsitior adulatio fuit.* Freinshemius.

3 *Publicis privatisve monimentis.*] Legendum videtur, *privatisque.* Pichena. Muretus, *Privatisque*, rectius. *Acidalius.*

4 *Atque Haterius.*] Non dubiè scribendum, *At Q. Haterius.* idque illi prænomen. Simile in Suetonii Vitellio mendum cap. 1. *Exstatque elogii ad Q. Vitellium libellus.* Scribo, *exstat Q. Longini.* vel ut Muretum video velle, *Q. Clodii.* Lipsius.

At Q. Haterius.] Ita Lipsius correxit ex historiæ fide. Male antea, *Atque Haterius.* Pichena. Conjeceram olim, *Æque Haterius.* sed ut attendo magis facto M. Silani, non id tam risum merebatur quam indignationem: itaque qui notam eam leget in Suspicionibus, ei notam adponat, amplexus omnino Lipsianam emendationem: *At Q. Haterius.* Gruterus.

1 Pi

Blæſo prorogata, Servius Maluginenſis flamen Dia-lis, [1] ut Aſiam ſorte haberet poſtulavit, *fruſtra vulgatum* dictitans, *non licere* [2] *Dialibus egredi Italia. neque aliud jus ſuum, quam* [3] *Martialium, Quirina-*

1 *Ut Aſiam ſorte haberet.*] De hac ſortitione dictum ſupra 3, 32. & hinc etiam intelligi poteſt, de ſorte jam adquiſita, non demum fortunæ favore obtinenda hic agi. ſane enim impudens alias erat poſtulatum, ut *Aſiam ſorte haberet.* Neque moveor, quod opponi poſſet, ſi provinciam obtinere prohibiti fuiſſent flamines, ne quidem ad ſortem admitti debuiſſe. Primo enim exemplis veterum oſtenditur, eos ipſos, qui in provincias ire prohibiti fuerant, ſortitos fuiſſe; imo ne prohiberi quidem potuiſſe ne irent, niſi fuiſſent ſortiti. Vide infra 3, 71. Deinde potuit accidiſſe, ut ſortiti quidem eſſent nemine prohibente, vel quia provinciæ intra Italiam evenire poſſent (vide Mæcenatis orationem in Dione lib. 52.) vel etiam incuria cærimoniarum, quarum demum admoneri contigerit homines, quum viderent in provinciam profecturos eos, quos minime oportebat, etiam fortaſſis, ut fit, invidia aperiente oculos. *Freinsh.* Freinshemius mirifice παρεχρεῖζει. Ser. Maluginenſis qui flamen Dialis ſive ſacerdos Iovis erat, poſtulavit, ut in Aſiam, quam erat ſortitus, mitteretur. Putaſne Taciti mentem hunc intelligere? Hoc ipſum, ni fallor, controverſum erat, an poſſet *ſortiri*, h. e. Proconſul fieri? *Rupertus.* Non difficilis hic nodus, ſi memineris, quæ ad caput 32 monuimus. Aſia & Africa in ſortem mittebantur: & de illis ſortiebantur duo conſularium vetuſtiſſimi. Sed Africa tum temporis ſine ſorte prorogabatur Iunio Blæſo. Ergo & citra ſortem vetuſtiſſimo conſularium cedebat Aſia. Is erat Ser. Cornelius Maluginenſis: eoque poſtulabat, *ut Aſiæ ſortem haberet.* Ita enim ſcripſiſſe Tacitum mihi pro explorato eſt. Intelligo Aſiam provinciam. Quod miror non animadvertiſſe virum ſingularem Ioſiam Mercerum, qui ſolus hic ſapuit, potius quam decurreret ad rem abſurdam, etiam, qui ſine ſorte haberet, *ſorte obtinere* dictum. Nuſquam hoc, ſed *ſortem*, hoc eſt, provinciam, quæ niſi extra ordinem aliquid incidiſſet, ſorte deferebatur. *Ut Aſiæ ſortem haberet*, id eſt, ut Aſiam alteram provinciarum, quas ſortirentur conſulares, quando altera earum Africa Iunio Blæſo prorogata eſſet, & ſic neutra in ſortem mitteretur, ipſe ut iſtam ante omnes alios conſulatu functus citra ſortem haberet. Quam etiam nactus eſſet, niſi Diale flaminium obſtitiſſet. Ideo ſequenti c. 71. *Ita ſors Aſiæ in eum, qui conſularium Maluginenſi proximus erat, conlata.* Provincia nimirum Aſiæ ſine ſortitu. Neque his adverſantur illa: *porro ſi hi duxiſſent provincias.* quæ primus recte cepit Mercerus. Loquitur enim ut more atque ex inſtituto fiebat, niſi neceſſario aliquid præter morem ſtatuendum eſſet. Et ex antecedente intelligitur conſequens. nam ſi Dialibus flaminibus ſortiri conceſſum, ſequebatur, ut quoties ſine ſorte tranſibat alterutra harum provinciarum ad primum conſularium, ſi flamen is Dialis eſſet, non poſſet excludi. *Gronovius.*

2 *Dialibus egredi Italia.*] Adeò non egredi, ut nec urbe abeſſe iis liceret una nocte. quod lege in Camilli oratione apud Livium, lib. V. *Flamini Diali*, inquit, *noctem unam manere extra urbem nefas eſt.* Lipſius.

3 *Martialium, Quirinaliumque.*] Atqui nec his quidem antiquitus egredi Italia conceſſum. Valerius lib. I. cap. I. *Metellus verò Pont. Max. Poſtumium Conſulem, eundemque Flaminem Martialem, ad bellum gerendum Afri-*

rinaliumque Flaminum: '*porro si hi duxissent provincias, cur Dialibus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in*

Africam petentem, ne à sacris discederet, multâ indictâ, urbem egredi passus non est, religionique summum imperium cessit. Epitoma Livii, XIX. *Cæcilius Metellus Pont. Max. A. Postumium Consulem, quoniam idem & Flamen Martialis erat, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere.* Et de Quirinali, Livius lib. XXXVII. *Priusquam in provincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pont. Max. fuit & Q. Fabium Pictorem Flaminem Quirinalem, quale patrum memoriâ inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat. Religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse Flamen Pontifici jussus.* Eadem cærimonia Pontificem max. tenuisse videtur ex Liviana epitome XIX. *Adversus eum P. Licinius Crassus consul, cùm idem Pont. max. esset, quod numquam antea factum erat, extra Italiam profectus, victus & interemptus est.* Sed scire licet quædam ex his cum ævo mutasse. Aliàs, aperte falsis exemplis se juvet hic Flamen. *Lipsius.*

1 *Porro si hi duxissent.*] Offendo in hac phrasi. Fortè, *si hi duo rexissent.* Duo, Martialis & Quirinalis. vel, *si hi direxissent.* Aliquis tamen fortasse ad sortem haud male traxerit: & *duxerint*, id est sorte extraxerint. *Lipsius.*

Duxissent provincias.] Id est, sortiti essent, sorte duxissent. quod idem prorsus est, ac si diceret, si hi in provincias populi Romani issent; nam earum perpetua nota sors, adeo ut etiamsi aliqua occasio fiat, ut in eas eatur sine sorte, tamen *sorte obtineri* dicantur: ut supra, de Lepido; *Etiam Asia sorte depellendum*; quum provincia Africa extra ordinem data, Asia illi sine sorte restaret regenda. Ita hic Maluginensis petit, ut sibi liceat sorte Asiam habere, quum eadem Africa extra ordinem Blæso continuata, sine sorte eam habiturus esset, si fas ei egredi pomœrio. Et in fine libri: *Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Malugi-nensi proximus erat, collata.* Ita κληρωτοὶ dicti in loco Dionis, quem adduxi supra, provinciarum publicarum præsides. Et Tacit. sup. lib. II. *majus imperium quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu Principis obtinerent.* Id est, quam omnibus provinciarum præsidibus, sive ii in populi Romani provinciis, sive in Cæsarianis. Præsidibus dixi, quia nomen id olim generale utrisque, quod postea in jure nostro restrictius observatum. Gellius, II, II. *Ad Philosophum Taurum venerat vir clarissimus præses Cretæ provinciæ:* quæ certe in populi Romani provinciis, & ei proconsul. Et ne postea mutasse credas, idem Gellius fine capitis vetat: *sedeat hic potius*, inquit, *qui populi Rom. magistratus est.* Mercerus. Non hæc recte corruptionis arguuntur. *Ducere* pro *regere* cujus παλαιὸν apud Plaut. *Ducuntur omnia Dei nutu.* Indeque *ducatus* ut regimen Sueton. in Neron. cap. 34. *Privignum Ruffinum Crispinum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus, & imperia ludere.* Iunge eundem in Tib. cap. 19. *Ostento sibi ac majoribus suis in omni ducatu expertissimo.* Sic moderatio legionum exprimitur apud Tacit. libro 3. Histor. *Adventus deinde duarum legionum, à quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebat.* Ad quæ faciunt: *Sex millia Dalmatarum recens delectus comitabantur, ducebat Poppæus Silanus consularis.* Salinerius. Sustuli hinc stellulam ab aliis positam, cum nullum sit mendum, intelligitur enim *duxissent*, id est, sortiti essent, vel sorte duxissent. quod Mercero etiam probatur. *Pichena.* Suspectum aliis, &, ut ajunt, non dubie corruptum verbum. Mihi sanus & integer locus, proba phrasis videtur. *Ducere provincias* subintellige *sorte*, ut idem sit, quod sortiri provincias. Et hic *Servius ut Asiam* (verba sunt Taciti ipsius) *sorte haberet postulabat.* Acidalius.

1 *Duo-*

in libris cærimoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia sacra fecisse, si flamen valetudine aut munere publico impediretur: [1] *duobus & septuaginta annis post Cornelii Merulæ cædem, neminem suffectum; neque tamen cessavisse religiones. Quod si per tot annos possit non creari, nullo sacrorum damno; quanto facilius abfuturum, ad unius anni proconsulare imperium? Privatis olim simultatibus effectum, ut à pontificibus maximis ire in provincias prohiberentur: nunc Deum munere, summum Pontificum etiam summum hominum esse,* [2] *non æmulationi,*
59 *non odio, aut privatis adfectionibus obnoxium.* Adversus quæ cum augur Lentulus aliique varie dissererent, eo decursum est, *ut Pontificis Max. sententiam opperirentur.* Tiberius dilata notione de jure Flaminis decretas ob tribuniciam Drusi potestatem cærimonias temperavit; nominatim arguens *insolentiam sententiæ, aureasque litteras contra patrium morem.* Recitatæ & Drusi epistolæ, quamquam ad modestiam flexæ, pro superbissimis accipiuntur: *Huc recidisse cuncta, ut ne juvenis quidem tanto honore accepto, adiret urbis deos, ingrederetur senatum,* [3] *auspicia saltem gentile*

1 *Duobus & septuaginta annis.*] Constat ratio. Nam Merula interfectus anno urbis DCLXVIII. Suffectus Flamen novus ab Augusto, anno urbis DCCXLIV. Notat Dio lib. LIV. Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ, ait, ὁ, τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς πρῶτον μετὰ τὸν Μερύλαν ἀπεδείχθη. Non turbat, quod Iulius Cæsar Flamen Dialis destinatus fuerit, teste Suetonio cap. I. quia tantum destinatus & à Sulla eodem sacerdotio mox multatus est. Facit huc Suetonii illud, c. XXXI. in Augusto: *Nonnulla ex antiquissimis cærimoniis paulatim abolita restituit, ut Salutis augurium, Diale flaminium.* Lipsius.

2 *Non æmulationi.*] A Mureto est emendatio. Male libri omnes, *æmulatione.* nam perspicuum est, omnia hæc respicere verbum, *obnoxium.* Pichena. Leg. *æmulationi.* & ita quoque Muretus. Ego tamen amplius *Aut* delevertim. Leg. *Non æmulationi, non odio, privatis adfectionibus obnoxium.* Lector serius probabit. *Acidalius.*

3 *Auspicia saltem.*] Lucem dat Livii locus lib. XXII. de C. Flaminio, qui ante initum Consulatum profectus ab urbe. *Quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse? Magistratus id à domo, publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre. nec privatum auspicia sequi: nec sine auspiciis profectum in externo ea solo nova atque integra concipere posse.* Vide etiam quæ de auspiciis infra scribo, lib. IV. *Lipsius.*

Auspicia saltem gentile.] Locum illustrat eximie Livius 22, 1. *Per idem*

tem-

gentile apud solum inciperet? [1] *Bellum scilicet, aut diverso terrarum distineri, litora & lacus Campaniæ* [2] *cum maxime peragrantem. sic imbui rectorem generis humani? id primùm è paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod, nisi ex adrogantia, impedimentum?* Sed Tiberius vim principatus si- 60
bi firmans, imaginem antiquitatis senatui præbebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Græcas per urbes licentia atque [3] impunitas asyla statuendi: [4] complebantur templa pessimis servitiorum: eodem subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium criminum receptabantur. Nec ullum satis validum imperium erat coërcendis seditionibus populi, flagitia homi-

tempus Cn. Servilius Romæ idibus Martiis magistratum iniit. ibi quum de repub. retulisset, redintegrata in C. Flaminium invidia est. Duos se consules creasse, unum habere. quod enim illi justum imperium, quod auspicium esse? magistratum id à domo, publicis privatisque penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre: nec privatum auspicia sequi; nec sine auspiciis profectum, in externo ea solo nova atque integra concipere posse. Freinshemius.

1 *Bellum scilicet.*] Non male etiam, *bello*: sive, *bello cum.* sed distinctione adhibita commode servaveris illud prius. *Lipsius.*

Bellum scilicet.] Lipsius ait, non male legi posse, *Bello.* Ego mallem, *Bello cum scilicet.* Pichena. Utrumque, sive *bellum* sive *bello* legas, rectum. *Acidalius.* Immo: quia liber unicus *bellum*, male & non recte subjicies *bello*, etsi oratio reliqua id facile ferat. *Bellum scilicet*, id est, bellum esse scilicet, quod moretur Drusum. Quo genere loquendi cur offendare, nulla ratio est. Sic Silius: *Ad portas bellum:* quod Obser. 1, 17. vindicavimus. *Gronovius.*

2 *Tum maxime peragrantem.*] Scribo *cum maxime.* Rhenanus. Muretus *cum maxime.* Rectius. *Acidalius.* Manuscriptus, *cummaxime*, quod expressi. *Pichena.*

3 *Impunitas asyla statuendi.*] Cum scilicet asyli jus tribui nequiret, quibus in locis lege consecrationis concessum minime fuerat. teste Servio ad Virgilium Æneidos III. *Vertranius.*

4 *Complebantur templa.*] Tribus ergo generibus hominum perfugium in asylis, servis, obæratis, maleficis. De maleficis servisque, Plutarchus περὶ Δεισιδαιμονίας. Ἔστι δούλοις φύξιμος βωμὸς, ἔστι καὶ λῃσταῖς ἄβατα πολλὰ τῶν ἱερῶν. καὶ πολεμίους φεύγοντες, ἂν ἀγάλματος λάβωνται ἢ ναοῦ, θαῤῥοῦσιν. De obæratis, idem libello De vitandis usuris: Ἡ μὲν γὰρ Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις, ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων. Et Sallustius eleganter de Pompeio, Epistola ad Cæsarem: *Eoque per omne tempus*

hominum [1] ut cærimonias Deum protegentis. Igitur placitum ut mitterent civitates jura, atque legatos. Et quædam quod falso usurpaverant sponte omisere: multæ vetustis superstitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. Magnaque ejus diei species fuit, quo senatus majorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta, ipsorumque numinum religiones introspexit, libero, ut quondam, quid firmaret mu-
61 taretve. [2] Primi omnium Ephesii adiere, memorantes; *non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem,* [3] *lucum Orty-*

tempus belli, quasi sacro atque inspoliato fano debitores usi. Adde quæ de Asylis Pollux: Εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη, τοῦτο καὶ καταφύγιον λέγε, καὶ φύξιμον. καὶ ἱεροὺς ὅρους, ἐφ' ὅσον τοῖς οἰκέταις ἀσφάλεια. *Lipsius.*

1 *Vt cærimonias.*] Hoc est, pro cærimoniis, tamquam essent cærimoniæ; in quarum observatione deorum suorum majestas atque veneratio verteretur. Perperam igitur vertunt *cum cærimoniis.* perperam *cærimonias* reddunt sacrificia aut sacrum. quum nihil horum hic intelligatur, sed in universum cultus atque jus sacrum, religiones, veneratio denique diis ac eorum ædibus debita. *Freinshemius.*

2 *Primi omnium Ephesii.*] Quibus Diana culta celebri illo templo. Statuam ejus describit Minutius Felix in Dialogo: *Diana interim est altè succincta venatrix: & Ephesia mammis multis & verubus exstructa.* ubi repono, *uberibus exstructa.* De toto hoc Asylo eleganter Strabo libro XIV. Ἄσυλον δὲ μένει τὸ ἱερὸν καὶ νῦν, καὶ πρότερον. τῆς δὲ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις. Ἀλεξάνδρου μὲν ἐπὶ στάδιον ἐκτείναντος, Μιθριδάτου δὲ τόξευμα ἀφέντος ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ κεράμου, καὶ δόξαντος ὑπερβαλέσθαι μικρὰ τὸ στάδιον. Ἀντωνίου δὲ πλασιάσαντος τοῦτο, καὶ συμπεριλαβόντος τῇ ἀσυλίᾳ μέρος τι τῆς πόλεως. ἐφάνη δὲ τοῦτο βλαβερὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν. ὥστ' ἠκύρωσεν ὁ Σεβαστὸς Καῖσαρ. Cui descriptioni caussa non est ut aliunde quippiam addam. *Lipsius.*

3 *Locum Ortygiam.*] Scribendum, *Lucum.* Strabo: Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. διαρρεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς, οὗ φασι νίψασθαι τὴν Λητὼ μετὰ τὰς ὠδῖνας. Ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν, καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ᾗ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων. Quæ sola, satis illustrant hunc totum Græcanicæ fabulæ locum. Vide tamen, si lubet, Epigramatarium Græcum libro IV. εἰς ναούς. ubi Ephesum vocat, Dianæ ναὸν τροφόν. *Lipsius.*

Locum Ortygiam.] Quod sequitur, *deorum monitu sacratum nemus*, significat, quod ego contendo scriptum ab auctore, *Lucum Ortygiam.* Vertranius. Lipsium secutus, reposui *lucum.* vulgo *locum.* Sed

Ortygiam, [1] *ubi Latonam partu gravidam*, & [2] *oleæ*
quæ tum etiam maneat adnisam, edidisse ea numina:
deorumque monitu sacratum nemus. Atque ipsum illic
Apollinem, post interfectos Cyclopas, Iovis iram vitavis-
se. Mox Liberum patrem bello victorem, [3] *supplicibus*
Amazonum quæ aram insederant, ignovisse. Au-
ctam hinc concessu Herculis, cum Lydia poteretur, cæ-
rimoniam templo: neque Persarum ditione, deminu-
tum jus. Post Macedonas, dein nos servavisse. [4] Pro- 62
ximo Magnetes L. Scipionis, & L. Sullæ constitu-
tis nitebantur: quorum ille Antiocho, hic Mithri-
date pulsis, fidem atque virtutem Magnetum deco-
ravere, *uti* [5] *Dianæ Leucophrynæ perfugium inviolabile*
foret.

Sed addiderim copulam: & *lucum*. Pichena.

1 *Ubi Latonam.*] Forte melior lectio, ac distinctio: & *lucum Ortygiam. Ubi Latonam.* Idem.

2 *Oleæ quæ tum.*] Paulo aliter Strabo, ut vidisti: qui vult post partum demum, innisam oleæ quietis caussa. *Lipsius.*

3 *Supplicibus Amazonum.*] Aliquid ea de re Pausanias libro VIII. ubi de templo Dianæ Ephesiæ. quem suadeo legas. *Idem.*

4 *Proximo Magnetes &c. decoravere.*] Malo *decoraverit*. Imo melius esset, *decoravissent*. atque etiam *Proximi*, ut respiciatur quod antecessit, *Primi omnium Ephesii adiere*. Acidalius. Scripserim, *Proximi Magnetes*: respondet enim illi præcedenti capiti: *Primi omnium Ephesii adiere*. Sic supra 2, 47. *Magnetes à Sipylo proximi damno ac remedio habiti.* Freinshemius.

5 *Dianæ Leucophryenæ.*] Scribe, *Leucophrynæ*. Ejus deæ templum in Magnetibus, descripsit Strabo l. XIV. Causam cognominis ad feminam aliquam quæ ibi condita, referre ex Arnobio possis, lib. VI. *In Didymæo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius; funeris Leucophrynæ monumentum in fano apud Magnesiam Dianæ esse Myndius profitetur ac memorat Zeno.* Et Clemente in Protrept. Ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνημεῖον, ἐν ἄξιον παρελθεῖν, ἱστορεῖ Ζήνων ὁ Μύνδιος ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ κατατεθάφθαι. Vel ad Tenedon insulam, quæ olim appellata Leucophryn, ubi Dianæ sanctissimum templum. Xenophon rerum Græcarum libro III. Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν στράτευμα εἰς Λευκόφρυν ἀπῆλθε, ἔνθα ἦν Ἀρτέμιδός τε ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη. ejusque exemplo & cognomine fortasse ædificatum in Magnetibus istud. Pausan. libro I. *Magnetes, quibus ex regis liberalitate imperavit Themistocles, Leucophrynem Dianam colunt.* At Appianus Ἐμφυλ. 5. etiam alterum ejus deæ fanum locat Mileti, cognomento pari. Τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, inquit, ἱκέτιδα οὖσαν ἐν Μιλήτῳ τῆς Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος, πέμψας ὁ Ἀντώνιος ἀνεῖλε. Et Pausanias aram Athenis, cui à Themistoclis filiis dicata statua. *Lipsius.*

Dianæ Leucophrynæ.] Fuisse hujus deæ hoc cognomento aram Athenis quoque auctor est Pausanias, cui à Themistoclis filiis dedicata statua fuerit, sed fani, quod in Magnetibus

 sit,

foret. [1] Aphrodisienses posthac & Stratonicenses dictatoris Cæsaris ob vetusta in parteis merita, & recens divi Augusti decretum attulere. [2] Laudati *quod Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum constantia, pertulissent.* [3] Sed Aphrodisiensium civitas Veneris; [4] Stratonicensium, Iovis & [5] Triviæ religionem tuebantur. Altius [6] Hierocæsarienses exposuere, [7] *Persicam apud se Dianam, delubrum rege* [8] *Cyro dicatum.* & memorabantur *Perperna, Isaurici,* multaque alia imperatorum nomina, qui

sit, pulchritudinem amplitudinemque Strabo in XIV. exequitur. *Alciatus.*

1 *Aphrodisienses posthac.*] Lege *post hos:* deinde *attulere, laudantu quod Parthorum.* Acidalius. Omnia belle habebunt, neque opus erit refingere vocem ullam, modo mutetur interpunctio plenior in leviorem, hoc modo; *adtulere:; laudati quod,* &c. Gruterus. Recte Acidalius, immo Lipsius; *laudantis.* Gronovius.

2 *Laudati quod Parthorum.*] Parthorum irruptionem intelligit, quæ duce Labieno. de qua; & de hac ipsa Stratonicea Dio XLVIII. Ὁ δὲ δὴ Λαβιῆνος ἐν τούτῳ τήν τε Κιλικίαν κατέσχε, καὶ τὰς τῆς Ἀσίας τὰς ἠπειρώτιδας πόλεις παρεστήσατο, πλὴν Στρατονικείας· τὰ μὲν πλεῖστα ἄνευ πολέμου, Μύλασα δὲ καὶ Ἀλάβανδα διὰ κινδύνων εἷλεν. *Lipsius.*

3 *Sed Aphrodisiensium civitas.*] Muretus *sed* delet. Ego lego *pertulissent: sequi Aphr... Veneris; St. Io. & Triviæ religionem tuebantur.* Acidalius. Perperam. *Tuebantur religionem, ut supra, flagitia hominum ut cærimonias Deum protegentes.* Gronovius.

4 *Stratonicensium.*] Stratonicea Cariæ urbs est. & templa duo in suburbano agro habet, *Iovis Chrysaorei, & Hecates* (sive Triviæ) *in Lagin:s.* Strabonem vide libro XIIII. Notat & Pausanias; *quod olim ea urbs & regio Chrysaoris dicta fuerit,* nimirum ab hoc templo. *Lipsius.*

5 *Triviæ.*] Sive eadem cum Diana aut Luna, quæ & *Trivia,* sive alia hæc Trivia fuerit, Hecates nomine in Stratoniceorum regione Laginis summo conventu, maxima celebritate culta fuit. Auctor libro 14. Strabo. Id autem illi nomen inditum ideo ferunt, quod nata ex Iove & Pheræa Æoli filia à matre in trivio exposita, à pastoribus Pheretis suscepta, & in triviis enutrita fuisset, deinde pro gentium moribus facta Dea: de qua & hæc & alia Theocriti interpretes Eidyllio II. scripsere. *Vertranius.*

6 *Hierocæsarienses.*] Opidum est in Lydia. *Lipsius.*

7 *Persicam Dianam.*] Atque ipsi Lydi illi *Persici* cognomen habent, velut inde oriundi. Pausanias notat in Eliacorum I: *Sunt,* inquit, *Lydis qui Persici cognominantur, templa in Hierocæsarea oppido, & Hypæpis. In utroque templo ædicula sive cella est, cum aris: super his cinis. eoque ingressus sacerdos sive magus* (ad Magicam enim Pausanias hoc miraculum refert) tiara caput velatus, foco arida ligna imponit: *& Deum nescio quem barbarico sermone* (Persico, opinior) *invocans, ubi desiit, statim è lignis sponte purissima flamma emicat & adsurgit.* Id se vidisse Pausanias testatur: & non dubie hinc templo religio, & jus mox Asyli. *Idem.*

8 *Cyro dicatum.*] Valeret hoc imperante Cyro: sed amplius videtur velle,

qui non modo templo, sed duobus millibus passuum
eandem sanctitatem tribuerant. Exin Cyprii tribus
delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri au-
ctor Ærias, post filius ejus Amathus Veneri Ama-
thusiæ, & Iovi Salaminio Teucer, Telamonis pa-
tris ira profugus posuissent. Auditæ aliarum quo- 63
que civitatum legationes. Quorum copia fessi pa-
tres, & quia studiis certabatur, consulibus per-
misere, *ut perspecto jure, & si qua iniquitas involve-
retur, rem integram rursum ad senatum referrent.* Con-
sules super eas civitates quas memoravi, *apud Per-
gamum Æsculapii compertum asylum* retulerunt: *cete-
ros obscuris ob vetustatem initiis niti. nam Smyrnaeos ora-
culum Apollinis, cujus imperio Stratonicidi Veneri tem-
plum dicaverint;* [1] *Tenios ejusdem carmen referre, quo*
sacrare Neptuni effigiem ædemque *jussi sint. propiora
Sardianos; Alexandri victoris id donum,* [2] *neque mi-
nus Milesios Dario rege niti. sed cultus numinum utris-
que,* [3] *Dianam aut Apollinem venerandi. Petere &
Creten-*

velle, non sub imperio modo Cyri, sed ab ipso delubrum id dicatum fuisse. Ergo emendem, *Regi Cyro dicatum*: hoc est, quod rex Cyrus dicavit, quæ loquendi forma tam nostro quam aliis usitatissima, ut notavit Lipsius ad lib. 2. Ann. cap. 50. quomodo Iustinian. in lib. 2. §. S. C. de V. I. E. *liber singularis nobis excogitatus est.* Vt ita forte explicari possit difficillima lib. 3. cap. familiæ exisc. *Expilatæ enim hereditatis crimen frustra coheredi intenditur* &c. hoc est, coheres intendit, cum ista particula *ejus*, quæ in ista lege mox sequitur, neque ad aliud subjectum, quam ad vocem coheredis, absque Latini sermonis injuria, referri possit, neque de alio quam actore, cujus in ea lege mentio, absque sensus perversione intelligi. *Freinsh.*

1 *Tenios ejusdem carmen.*] Insulæ Teni (quæ inter Cycladas) cultores. De hac re, Strabo lib. x. *Tenus insula oppidum habet non magnum, sed extra illud in luco Neptuni templum dignum sanè quod spectetur:* & de magno ibi conventu addit. *Lipsius.*

2 *Dario rege uti.*] Scribo, *niti.* Idem.

Neque minus Milesios Dario rege niti.] Verbum, *niti*, reposui, auctore Lipsio longe aptius, quam, *uti.* Pichena. Lipsius, *niti.* & Muretus. Sed & distingue amplius, *Propiora Sardianos: Alexandri victoris id donum: neque minus Milesios: Dario rege niti.* Neque minus propinqua sive recentia Milesios referre, vel quid tale subintelligendum. *Acidalius.*

3 *Dianam aut Apollinem.*] Sardiani Dianam cognomento Coloenem, cujus templum μεγάλην ἁγιστείαν ἔχει, ait Strabo: Milesii Apollinem venerabantur, cognomento Didymeum. De quo idem Strabo, & Suetonius Calig. cap. xxi. *Lipsius.*

Cretenses simulacro divi Augusti. Factaque Senatusconsulta, quis multo cum honore, [1] modus tamen præscribebatur, [2] jussique *ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambi-*
64 *tionem delaberentur.* Sub idem tempus Iuliæ Augustæ valetudo atrox necessitudinem Principi fecit festinati in urbem reditus: sincera adhuc inter matrem filiumque concordia; sive occultis odiis. Neque enim multo ante, cum haud procul [3] theatro Marcelli, effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat; idque ille credebatur, ut

1 *Modus tamen præscribebatur.*] Non satis considerate ergo elapsum hoc Tranquillo: *Abolevit & jus moremque asylorum, quæ usquam erant.* Dumtaxat moderatus est, & temperavit. *Lipsius.*

Modus tamen præscribebatur.] Scilicet, utendi Asylis, quem egredi non liceret. *Pichena.*

2 *Facere aras.*] Curtius Pichena in scripto esse ait, *fiere æra:* atque ita *figere*, pulcherrime emendat. Voluit nempe Senatus in ære sculpi & proponi hæc decreta, & has suas modificationes. *Lipsius.*

Iussique ipsis in templis figere æra, sacrandam ad memoriam.] Turpiter corruptus fuerat hic locus: *jussique ipsis in templis facere aras.* Neque ego de mendo suspicatus fuissem, nisi me Manuscriptus admonuisset, in quo legitur, *fiere æra.* unde facilis fuit emendatio, *figere æra*, una tamen litera adjecta. Intelligit enim de æreis tabulis ad parietes templorum affigendis, ad sacrandam memoriam Senatusconsulti eo die super asylis facti. Sic libro XI. *aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.* histor. libro 4. *quæque æra legum vetustate delapsa noscerent figerentque.* Virgil. VI. Æn. *fixit leges pretio atque refixit. quia*, ut ibi Servius ait, *incisæ in æreis tabulis affigebantur parietibus.* Idem Tacitus paulo supra: *cum ejus diei Senatusconsulta aureis literis figenda in curia censuisset.* Pichena.

3 *Marcelli effigiem divo Augusto.*] Nota morem haud etiam notum statuas effigiesque dedicandi certis diis. cujus vestigium in hoc lapide vetusto:

P. VEIDIVS. P. F. POLLIO.
CÆSAREM. IMP. CÆSARI.
AVG.
ET. COLONIAI. BENEVENTANAI.

Pollio enim ibi non aliud quam effigiem Cæsaris Imp. dedicat consecratque Augusto & coloniæ suæ. Et clarius in Strabone libro XIV. Ἦν δὲ ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ. id est: *Erat ibidem & Venus Emergens, quæ nunc sacrata est Divo Cæsari Romæ, Augusto eam patri ut auctorem generis dedicante.* Etiam Dionysius, libro II. Antiq. scribit, *Romulum ex manubiis Vulcano dedicasse quadrigas aureas, simulque suam effigiem.* Hunc morem in Græcia quoque fuisse, Diogenes mihi præit in vita Platonis. ubi ait Mithridatem, quandam Platonis statuam in Academia dedicasse, cum inscriptione ista: Μιθραδάτης ὁ Ῥοδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐποι-

ut inferius majestate Principis, [1] gravi & dissimulata offensione abdidisse. Sed tum *supplicia diis*, [2] *ludique magni* ab senatu decernuntur, *quos Pontifices, & augures, & quindecimviri, septemviris simul & sodalibus Augustalibus ederent.* Censuerat L. Apronius, *ut feciales quoque iis ludis præsiderent.* Contradixit Cæsar, distincto sacerdotiorum jure, & repetitis exemplis: *neque enim unquam fecialibus hoc majestatis fuisse. ideo Augustales adjectos, quia proprium ejus domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.* Exsequi sententias haud institui, nisi insignes 65
per honestum, aut notabili dedecore: quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. Ceterum tempora illa adeo infecta & adula-

ἀνέθηκε. *Mithridates Rhodobati filius Persa Musis statuam Platonis dedicavit, quam Silanio fecit.* Lipsius.

Theatro Marcelli, effigiem divo Augusto.] Persuasi ut ita distingueretur in hac editione: cum vir doctissimus ita legeret *Marcelli effigiem*, atque inde morem dedicandi diis statuas notaret: sed revera hoc negotium ita se habet, ut Livia posuerit statuam Augusto in foro Marcelli, non autem statuam Marcelli Augusto dedicaverit, qui sensus alienissimus ex conjunctione dividendorum natus est. Eodem ergo modo hic, effigies Augusti ubi posita fuerit, indicatur, quo infra 4, 15. narratur, ubi Lucillii statua dedicata fuerit, illis verbis: *novo homini effigiem apud forum Augusti patres decrevere.* Theatrum autem Marcelli Romæ ab ipso Augusto exstructum fuit, ut auctor est Sueton. Augusto c. 29. & Epit. Liv. 128. In ejus ergo vicinia effigies Augusto posita fuit à Livia cum hac aut simili inscriptione, *AVGVSTO IVLIA ET TIBERIVS* P. P. Hoc ergo Tiberium offendit, quod ipse postpositus, ac non potius scriptum fuisset *TIBERIVS ET IVLIA.* Freinshemius.

1 *Gravi & dissimulata offensione abdidisse.*] *Abdidisse* non modo occultandi vim habet; verum etiam penitus in pectus demittendi, quam fere non assequuntur. *Idem.*

2 *Ludique Magni.*] Ludi Magni, iidem cum Romanis. Quia autem ludi plerique sacri diis, & instituti ad eos placandos: visum est, ut cura eorum editioque sacerdotibus esset. Non omnibus tamen: sed collegiis sacerdotum quatuor. quæ ista: Pontifices, Augures, Septemviri epulones, Quindecimviri. Dio lib. LIII. sub initium de ludis Actiacis Agrippæ: Καὶ αὐτὴ μὲν (scilicet ἡ πανήγυρις ἡ ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ πρὸς τῷ Ἀκτίῳ) διὰ πέντε ἀεὶ ἐτῶν μέχρι οὗ ἐγίγνετο, ταῖς τέσσαρσιν ἱερωσύναις ἐκ περιτροπῆς μέλουσα. λέγω δὲ τοὺς ποντίφικας, καὶ τοὺς οἰωνιστάς, τούς τε ἑπτὰ καὶ τοὺς πεντεκαίδεκα ἄνδρας καλουμένους. id est, *Atque ii ludi in hunc usque diem quinquennio quoque celebrati: quorum curatio penes quatuor collegia sacerdotum, ordine & in vices. Dico Pontificum, Augurum, Septemvirorum, uti appellantur, & Quindecimvirum.*

Idem

adulatione ſordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus [1] claritudo ſua obſequiis protegenda erat; ſed omnes conſulares, magna pars eorum qui prætura functi, multique etiam [2] pedarii ſenatores certatim exſurgerent, fœdaque & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium, quotiens curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, *ô homines ad ſervitutem paratos!* ſcilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet,
66 tam projectæ ſervientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc, ab indecoris ad infeſta tranſgrediebantur. C. Silanum proconſulem Aſiæ repetundarum à ſociis poſtulatum, Mamercus Scaurus è Conſularibus, Iunius Otho prætor, Brutidius Niger ædilis, ſimul corripiunt. objectantque *violatum Augusti*

gusti

Idem lib. LVIII. de iis quæ decreta poſt mortem Seiani. Ἐψηφίσαντο δὲ ἑορτὴν διά τε τῶν ἀρχόντων καὶ διὰ τῶν ἱερέων ἁπάντων (ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει) ἀχθῆναι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐτελεύτησεν, καὶ ἵππων ἀγῶσι καὶ θηρίων σφαγαῖς ἐτησίοις, διά τε τῶν ἐς τὰς τέσσαρας ἱερωσύνας τελούντων, καὶ διὰ τῶν τοῦ Αὐγούστου θιασωτῶν ἐπιτελεῖσθαι, ὃ οὐδέποτε ἐπεποίητο. Quibus verbis interpretis errorem eſſe ſcio: qui vertit, *per quatuor collegia Pontificum.* imperitè, cùm debuiſſet *ſacerdotum.* Pontificum ſanè collegium unum eſt. Quòd dicit autem Dio non anteà pronuntiatos ludos curatoſque per quatuor collegia, & Auguſtales: id ſi ſenſit, errat, & refellit hominem clare hic, qui in manu, Taciti locus. Ceterùm ad curationem ſacerdotalem pertinet Cornelii & ille locus Annali XI. *Iiſque ludis intentius adſui, ſacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum Prætor. Quod non jactantia refero, ſed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura.* Lipſius.

1 *Claritudo ſua obſequiis.*] Sciendum nihil hic intelligi aliud quam ipſos homines claros ob majores videlicet ſuos, aut honores ipſorum. *Obſequia,* libentius cum Gallis reddam *complaiſances*; quam cum Hiſp. *ſervir.* nam *obſequii* vox aliquanto mitior eſt; & mitiori voce voluit uti Tacitus, in re, ubi magis excuſare inſtituit primores, quam arguere. *Fœdaque & nimia,* de adulatione incruenta ſermonem hic eſſe, quum cetera, tum imprimis initium ſequentis capitis adprobant. *Freinshemius.*

2 *Pedarii ſenatores.*] *Pedarii* dicuntur auctore Gellio, ex commentariis C. Baſſi. *qui nondum geſſiſſent curulem magiſtratum,. quod pedibus irent in curiam.* Ferrettus. Alii tamen *pedarios ſenatores* exiſtimant dictos, qui in Senatu ſententiam non dicebant, ſed ab alio dictam comprobabant, moventes ſe loco, & in partem, cujus ſententiam approbabant, proficiſcentes. Cui opinioni favere videtur Cic. lib. 1. ad Att. Epiſt. 14. & 15. ubi inquit: *Et raptim in eam ſententiam pedarii concurrerunt.* Et rurſus: *quum præclarum caput recitaretur, ne quis ad nos referret, ne decerneret, ne pedibus iret.* Idem & à Tacito hoc loco confirmari videtur,

dum

gusti numen, spretam Tiberii majestatem. Mamercus antiqua exempla jaciens, [1] *L. Cottam à Scipione Africano,* [2] *Ser. Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos.* videlicet Scipio & Cato talia ulciscebantur, aut ille Scaurus quem proavum suum, [3] opprobrium majorum Mamercus, infami opera dehonestabat. [4] Iunio Othoni litterarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator, [5] obscura initia impudentibus ausis propellebat.

[1] Bru-

dum scribit: *Pedarii Senatores certatim exurgerent, foedaque & nimia censerent.* Festus lib. I. inquit; *Pedarium senatorem significat Lucillius, quum ait: Agipes vocem mittere cœpit, qui ita appellatur, qui tacitus transeundo ad eum, cujus sententiam probat, quid sentiat, indicat.* Hinc *pedibus ire in sententiam*, & *pedariam sententiam* observamus apud Latinos scriptores. *Pedarios* autem Senatores fuisse minoris auctoritatis cæteris, ex dictis & ex Tacito ipso hoc in loco facile constare potest. Clare vero ex Livio l. 27. ubi de Livio antea ex Consulatu à populo damnato, & à Censoribus in Senatu reducto. qui *ignominia accepta memor, aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat, donec cognatis hominis causa in Senatu stantem sententiam dicere coegit.* Donatus.

1 *L. Cottam.*] Cicero Divinatione in Verrem, ibique Asconius: & Valerius lib. VIII. cap. I. *Lipsius.*

2 *Ser. Galbam.*] De Galba, ibidem Cicero, & Valerius: de Rutilio Livius Epit. LXX. Cicero in Bruto, & Oratore I. Orosius libro V. *Idem.*

3 *Opprobrium majorum.*] Sallustianum est. *Idem.*

4 *Iunio Othoni.*] Declamator fuit eo ævo notus. Seneca pater & ipsum & genus ejus dicendi describit, non sine nota, lib. II. Controv. I. Ait illum usum tecto genere dicendi & suspicioso, ubi minime opus, & cum aperte liceret agere. *Bene*, inquit, *de hoc vitio illius Scaurus ajebat, illum alta in aurem tegere.* Acumen joci reddo, scriboque *legere*. Acta publica sunt, nec aliud tam vulgo promptum notumque; adeo ut proverbii loco Seneca filius alibi dixerit, *Beneficia in acta non mitto*, id est, non publico, non divulgo. Quid autem magis ridiculum, quam Acta publica alicui recitare in aurem? Subtilis ergo in id vitium hominis jocus: quem belle æmulatus est Martialis:

Garris in aurem semper omnibus Cinna,
Garris & illud, teste quod licet turbâ.
Adeóne penitùs sedit hic tibi morbus,
Vt sæpe in aurem Cinna Cæsarem laudes!

Nec enim dubito, quin oculos habuerit ad breve illud Scauri acutumque dictum. *Idem.*

5 *Propolluebat.*] Clarissimus Nic. Faber, *perpolluebat.* Hieron. Groslotius noster (vere noster, dudum studiis, nuper amore mihi junctus) *propellebat*: bono pariter & prompto sensu. *Idem.*

Obscura initia impudentibus ausis Prætor polluebat.] Iurarem germanam hanc Taciti lectionem esse. Male vulgo, *propolluebat.* Duabus forte literis scriptum compendio fuit, *pr. polluebat*, unde facile librarius deceptus est. Idque cum historia optime congruit. nam supra dixit Tacitus, *Iunius Otho prætor.* nunc ipsum ab origine quasi describens, ait, fuisse prius Ludimagistrum, mox Senatorem. Recte ergo sequitur, *prætor*; ut dedecus respectu præ-

[1] Brutidium artibus honestis copiosum, & si rectum iter pergeret, ad clarissima quæque iturum, festinatio exstimulabat, dum æquales, dein superiores, postremo suasmet ipse spes anteire parat. quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio pro-
67 perant. Auxere numerum accusatorum Gellius Poplicola, & [2] M. Paconius. Ille quæstor Silani, hic legatus. Nec dubium habebatur, sævitiæ captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos, facundissimis totius Asiæ, eoque ad accusandum delectis responderet solus, & orandi nescius, proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat: [3] non temperante Ti-

prætoriæ dignitatis, notabilius ostenderetur. Hanc emendationem eo promptius recepi, quod Lipsius à me super ea consultus, sibi maxime placere rescripsit. *Pichena.* Lipsius olim, *porro polluebat.* Ego, *protollebat.* quod valere hic idem putem ac si esset proferebat, propagabat. *Acidalius.* Haud male, qui mutant, *ausis porro polluebat;* sed non id erat etiam necesse. vocabuli enim *porro* energia includitur item illi *pro*; ut pluribus ostendi in libris Suspicionum. *Gruterus.* Ambiguæ sententiæ scripturæque verbum, *Propolluebat*, aut si forte, *porro polluebat.* Hic mihi sensus in paraphrasi placuit. Nec tamen damnem Ital. qui legisse videtur, *propalabat*, quod profecto neque à scriptura multum dissidet; neque à commoditate sensus quidquam. Poterat enim homo novus in sinu gaudere, & honore, qui obtigerat, sine magna invidia frui, si se intra modestiam continere voluisset. At *impudentibus ausis* advertit omnium oculos, effecitque, ut vulgo denotaretur: conspicuusque fieret. Firmando huic sensui sunt hæc Taciti H. 2, 20. *Uxorem Cæcina Saloninam, quamquam in nullius injuriam insigni equo ostroque veheretur, tamquam læsi gravabantur. insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere; modumque fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre.* Dicit Saloninam *in nullius injuriam* comparato ornatu, occasionem sermonibus præbuisse; quanto magis igitur Otho, qui virum clarum atque nobilem cupiebat evertere. *Freinshemius.*

1 *Brutidium artibus honestis.*] Vera laus. Non solum enim inter oratores rhetorasque locum habuit, recensente Seneca non semel: sed etiam historiam scripsit, ut ex fragmentis apparet, cum laude. Pete ea à Seneca patre, in Suasoria De morte Ciceronis. Puto eumdem esse, quem signavit Iuvenalis:

——— *pallidulus mi*
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram. Lipsius.

2 *M. Paconius.*] Quem postilla reum majestatis Tiberius interfecit, admonitu scurræ cujusdam. Sueton. Tib. cap. LXI. *Idem.*

3 *Non temperante.*] Divelli hoc non debet à prioribus. est enim ex *multis* illis,

Tiberio, quin premeret [1] voce, vultu, eo quod ipſe creberrime interrogabat: neque [2] refellere, aut eludere dabatur; ac ſæpe etiam confitendum erat, ne fruſtra quæſiviſſet. Servos quoque Silani, [3] ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. & ne quis neceſſariorum juvaret periclitantem, majeſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilendi. Igitur petito paucorum dierum interjectu, defenſionem ſui deſeruit, [4] auſis ad Cæſarem codicillis, quibus invidiam [5] & preces miſcuerat. Tiberius quæ in Silanum parabat, 68
quo excuſatius ſub exemplo acciperentur, libellos divi

illis, quæ tum *adgeſta* dixit paulo ſuperius. *Freinshemius.*

1 *Voce, vultu, eo quod.*] Lipſius & *quod.* Ego paulo aliter cum alia diſtinctione: *premeret voce, vultu; eoque quod ipſe creberrime interrogabat.* Acidalius. De vultu proprie hic agitur. Sic 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæſar truci vultu defenſionem accipiens.* Freinshemius.

2 *Refellere aut eludere dabatur.*] Ideo, ſicut opinor, quod, ut eſt apud Curtium 6, 10. *Non ſupervacua ſolum, ſed etiam invisa defenſio eſt, quæ judicem non docere videtur, ſed arguere.* Alii putant eo non potuiſſe refellere, quod crebris interrogationibus omne tempus reſpondendi Tiberius exemiſſet. quod non putem probari cuiquam poſſe. Alii videntur velle, tam exquiſite & minutim interrogatum fuiſſe, ut neceſſario hæreret defenſio non ad omnia occurrere, & ſingula ſtatim diluere, gnari. Alii, quaſi expreſſo imperio prohibitus fuiſſet ſe defendere: quod quia temporum iſtorum moribus non convenit, eam quam dixi ſententiam præfero, ut exiſtimetur ſuo metu turbatus impeditusque obticuiſſe, ne cum ipſo Principe ſibi altercandum, iſque magis etiam irritandus eſſet. *Idem.*

3 *Vt tormentis interrogarentur.*] Ita Lipſius vulgo, *interrogentur.* Pichena. Optime alii *interrogarentur.* Sed unde peccatum tale in re clara, & quam flagitat ἀκολουθία ſermonis? Suſpicabar aliquando hujuſmodi varietates inductas à librariis ſic ablativos abſolutos; uti vocamus, reſolventibus, ſcripſiſſeque Tacitum, *ſervos Silani, tormentis interrogandos, actor.* Sed jam pœnitet licentiæ, & cuicumque potius exerrationi ſcribæ imputaverim. *Gruterus.*

4 *Auſis.*] Faernus legebat, *miſſis ad Cæſarem codicillis.* Vrſinus. Non poſſum exputare, cur vocem mutare voluerit Faernus in *miſſis.* Nihil enim uſitatius altero etiam ſcriptori noſtro, exempla cumulavit Rhenanus. Nimirum vult nondum extra ſpem fuiſſe, ac præſumſiſſe veniam. nam deſperati quieſcunt. Seneca Agamemnone 502. *Idem.*

5 *Invidiam & preces.*] Sic lib. IV. *Profuſis diu ac per ſilentium lacrymis, mox invidiam & preces orditur.* *Invidia* plerumque apud Tacitum eſt, virulenta quædam publici odii concitatio. lib. 1. *Tantum conſternationis invidiæque concivit.* lib. 11. *nec ad invidiam iſta, ſed concilianda miſericordia refero.* Petronius Arbiter: *Contra, nos perturbati ne videremur nihil agere, & ipſi ſciſſam & ſordidam tenere cepimus tunicam, atque eadem*

 in-

divi Augusti de [1] Voleso Messalla ejusdem Asiæ proconsule, factumque in eum senatusconsultum recitari jubet. Tum L. Pisonem sententiam rogat. ille multum de *clementia principis* præfatus, *aqua atque igni Silano interdicendum* censuit, *ipsumque in insulam Gyarum relegandum.* Eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus *separanda Silani [2] materna bona (quippe alia parente geniti) reddendaque filio* dixit, adnuente Tiberio.

invidia proclamare, nostra esse spolia qua illi possiderent. Sed nullo genere par erat causa nostra, & conciones, qua ad clamorem confluxerant, nostram, scilicet de more, videbant invidiam. Pichena. Omnino, duriora sunt vocabula, *culpar, sdegno, offence, haine, trotzen*, quam res aut Latini verbi sensus ferat. ad quæ propius accessit Angl. *odious termes.* Sic Agrippina 4, 53. ubi *invidiam & preces orditur*, quamquam ferox ingenio nihil tamen dicit, quo Tiberius aperte videatur argui; sed tacitos invidiæ stimulos infert, *solitudinem, habilem juventam, Germanici conjugem ac liberos*, memorando. nam ea cuncta si contemneret, invidiosum & sermonibus obnoxium apud omnes erat futurum. *Freinshemius.*

1 *Voleso Messalla.*] Cujus sævitiæ clarum exemplum in Seneca l. 11. De ira. ubi item vocat eum Asiæ Proconsulem sub Augusto. *Volesus nuper sub Divo Augusto proconsul Asia, cum trecentos una die securi percussisset, incedens inter cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græce proclamavit, O rem regiam! Quis hæc rex fecisset? non fuit hæc ira, sed majus malum & insanabile.* Nec plura super eo mihi comperta. *Lipsius.*

2 *Alia parente geniti.*] Certe hæc implexa. Pichena interpretatur, Silano fuisse matrem & novercam. Materna autem bona intellegi, veræ matris, quæ seperanda à novercæ, ac filio danda ut aviæ paternæ. Ego caussæ nihil video, cur bona matris non fuerint Silani hic rei: & simul igitur cum paternis, pari jure, confiscanda. Mihi semper aliquid occulti vulneris in hac scriptura visum, & sententiam affirmare pœne audeam, etsi vix scripturam. Sed hæc quoque fortasse fuerit: *quippe tali parente geniti:* vel, *quippe illa parente*, per admirationem. Enimvero Lentulus separari materna bona per honorem voluit, & respectu illius parentis: quæ ex Augusti sanguine scilicet esset. Hoc in Silanis verum est: & Tacitus noster libro XIII. *Silanum abnepotem Divi Augusti* facit. & Plinius, *Divus Augustus neptis suæ nepotem genitum vidit, quo excessit anno.* Stemma tamen seriatim hoc texere difficile sit. Quod si in lectione nihil mutas: tum ego interpretari capiar, Duas matres Silano huic reo fuisse, veram & novercam. Noverca autem bona maxima ex parte Silano reliquerat, in gratiam mariti; vel obsequiis, ut fit, privigni capta. Nunc censet Lentulus, seperanda ea bona, quippe cum *non ea parente genitus esset:* sed adventicia illa, & ex indulgentia data, filio item indulgenda. Hæc dixerim, nec mihi firma aut proba, ut præmisi. Scripsit ad me ex Hispania vir doctus, in veteri libro se legisse: *quippe alia parente.* quod ad nostrum illum sensum faciat, sed mallem aliud verbi. *Idem.*

Materna bona quippe alia parente.] Distingue, Silano fuisse matrem & novercam. materna bona intelligit veræ matris, quæ à bonis novercæ se-

separanda essent, ac Silani filio, tanquam aviæ ipsius paternæ bona reddi. *Pichena.* Lectio palam vitiosa, apparet tamen sensus, quem & Lipsius fere vidit, propter dignitatem maternæ ejus familiæ datum Silano, ne bona, quæ inde ad eum pervenerant, publicarentur, sicut antea in damnatione Æmiliæ Lepidæ: *Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum, ne bona publicarentur.* supra 3, 25. Ceterum constat Silanos maternam originem ad Augustum retulisse, quomodo infra 13, 1. *Silanus D. Augusti abnepos* diserte traditur. Vt ita non absurde tentari possit: *Quippe Iulia parente geniti.* Quid enim absurdi esset, si quis existimaret plures fuisse Iulias, quam quas hæ scriptorum reliquiæ nobis exhibent; Ideoque ob præcellentiam hujus familiæ indignum videri poterat, si bona inde provenientia publicarentur. quamquam & in illis verbis *reddendaque filio* latet altera mitioris sententiæ ratio, quam attendi video & in damnatione Suilii, infra 13, 43. *adempta bonorum parte. nam filio & nepti pars concedebatur, eximebanturque etiam, quæ testamento matris aut avi acceperant* (an *aviæ ceperant*) ut nimirum à matre vel avia profecta viderentur non tam ad patres aut avos pertinere, quamquam jure potestatis patriæ ipsis adquirebantur, quam ad liberos, quibus relicta erant; idque mitiori interpretatione, ut dixi. *Freinshemius.* Hoc maxime probabatur amico meo ex Viris doctis. Id modo reprehendebat, quod alias Iulias quam in historiis traderentur circumspicerem, & cunctarer ad Augusti notissimam neptem referre hoc stemma. Quod ille sic constituebat, ut Silanus, quem Plinius neptis Augusti nepotem scripsit, esset hic filius, cui materna bona conceduntur hoc loco; ipse autem damnatus, filius Iuliæ, quæ neptis erat Augusti. Sed puto satisfactum ei nunc, ostenso temporum rationem non congruere. Nam Silanus qui hic damnatur, ipsius etiam Amici mei judicio Cos. fuit. A. V. C. DCCLXII. demonstravi autem, ut omnia alia largirer (inter quæ tamen essent, quæ non deberem) Iulia nepte, ante annum DCCLIX. nullum Silanum nasci potuisse. *Freinshem.* Qui παραφράζει: Lentulus dixit Silani materna bona in honorem familiæ, ex qua illa oriunda fuerat, non cum cetera substantia publicanda, sed filio reddenda esse. *Freinsh.* Nullum hinc sensum tolerabilem eruas, nec ex iis quæ alii substituunt. Repone, *quippe Mallia parente geniti.* Omnia quidem bona Silani, quippe in insulam deportandi, publicanda erant: sed Lentulus rigorem sententia sua mitigat, & bona materna damnati vult ipsius filio servari in honorem Manliæ sive Malliæ gentis, unde genus maternum Silano. Infra *sororem quoque Silani Torquatam.* Mos autem frequens Virginibus mulieribusque Romanis nomen à matre sumere, præsertim si ea pars sanguinis illustrior. Infra lib. XIII. *Sabina Poppæa T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini Consulari & triumphali decore præfulgentis.* Grotius. Lege, *Quippe Cornelia parente geniti.* Quia mater Iunii gentilis erat Lentuli, grave huic videbatur, quod per legem dimidia parte bonorum multaretur reus, etiam bona ejus materna simul confiscari seu publicari, & integra seorsum à reliqua massa, malebat ad filium consobrinum suum transire (ita de Gn. Pisone Præside Syriæ, qui priusquam damnaretur, se absolverat, censuit Cotta Cos. A. V. 773. *partem bonorum ejus publicandam, pars ut Gn. Pisoni filio concederetur*, Tac. 3. Ann. 17.) quod hoc in favorem familiæ suæ vergere prudenter judicaret. Corneliam istam amitam hujus Cnæi Lentuli, magnam, eumque Corneliæ è fratre pronepotem facio sic:

L. Cor.

rio. At [1] Cornelius Dolabella, dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus, addidit, *ne quis vita probrosus, & opertus infamia, provinciam sortiretur: idque princeps dijudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore mitius in ipsos, melius in socios,* *pro-*

L. Cornel. Lentulus

L. Corn. L. F. Lentulus Cos. a. 750.

Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A V. 740. Panvinius huic cognomen Gætulici tribuit.

Cossus, qui & Cn. Corn. Cn. F. Lentulus Cos. A. V. 752. post Gætulicus: Pighius Isauricum cognominat è Dione Panviniusque: sed male.

Corn. Cn. F.

C. Iunius Silanus Cos. A. V. 737.

C. Iunius Silanus C. F. Cos. A. V. 763. Pro C. Asiæ, damnatus A. V. 775.

Cossus, Cossi F. Cn. N. Lentulus, Cos. A. V. 778. in præfectura urbi successor Pisonis, qui obit A. V. 785. *Tac. Sen.* ep. 83. Hic est qui senserat Præsides Provinciæ non posse accusari, Coss. Sulla & Trione A. V. 784: l. 12. D. de accusat.

Cn. Cornel. Cn. F. Lentulus Gætulicus, Cos. A. V. 789. Hic est ille Taciti: Pighio Cn. Triumphalis F.

C. Appius Iunius Silanus Cos. A. V. 781. proc. Hisp. occisus A. V. 795. Domum habuit in monte Cælio Tac. IV. Ann. 64. Sed quia hunc Senatorem vocat ibi *Tac.* alius ab Appio fuerit.

Reinesius.

1 *Cornelius Dolabella,*] Præter cæteros adulator: qui supra censuit, ut Tiberius ovans urbem iniret. cujus mentio in prisco lapide conjunctim cum hoc C. Silano:

P. CORNELIVS. P. F. DOLABELLA
C. IVNIVS. C. F. SILANVS. FLAMEN. MARTIAL. EX. S. C.
FACIVNDVM. CVRAVERVNT. IDEM. QVE
PROBAVERVNT.

Lipsius.

Corn. Dolabella.] Lapis apud Lipsium (in quo Gruterus 6. p. 176. addit *Coss.*) quod cuivis manifestum est, loquitur de P. Cornelio P. F. P. N. Dolabella C. Iunio C. F. M. N. Silano Flamine Martiale Coss. A. 762. Consulem vero fuisse hunc, de quo Tacitus hoc loco, ex ejusdem narratione fere negare ausim. Tiberius enim urget nobilitatem familiæ Iuniæ, dignitatem senatoriam, voluntatem sororis; cur de consulatu & flaminio, unde efficacius argumentum erat, silet? *Rupertus.*

1 *De*

provideri ne peccaretur? Adversum quæ disseruit Cæsar: *non quidem sibi ignara quæ de Silano vulgabantur, sed non* [1] *ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum; hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti: neque expedire, ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic à majoribus institutum, ut si antissent delicta, pœna sequerentur. ne verterent sapienter reperta, & semper placita. satis onerum principibus, satis etiam potentiæ.* [2] *minui jura, quotiens gliscat potestas: nec utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quanto rarior apud Tiberium popularitas, tanto lætioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, si propria ira non impelleretur, addidit, *insulam Gyarum immitem & sine cultu hominum* 69

1 *De rumore statuendi.*] *Statuendi* verbum, nihil aliud quam privatum cujusque judicium, de hujus illiusve moribus, hîc significans, non rectè acceperunt de publicis decretis. *Freinshemius.*

2 *Minutura, quoties.*] Ne deliberare quidem quemquam puto, quin conjectura nostra vera sit, *Minui jura, quoties glisc. pot.* præclara & ex usu rerum gnome. *Lipsius.*

Minutura quoties gliscat potestas.] Doctissimus vir diduxit, & scripsit *minui jura*, ex quibus γνώμη, quam Tiberius præ oculis non habuit: nam legibus, quæ in facta constituuntur, nihil damni contingere potest ex provisu principis, ne peccaturi in provinciis mitterentur. Ad quid igitur ea dixit? Imperatorem dissimulabat, nec latum unguem ab artibus Augusti discedebat. Deprecatur itaque vim majorem, quasi tantum reip. princeps esse velit, & sic ratiocinatur: optime mea cum onera tum potentia præfinita sunt, utque Romanum Principem decebat: si quid additis, regis id erit, nec vobis tolerandum. Quamobrem ea in me parcite conferre, quæ toties à me irrita fient, quoties à vobis decreta fuerint. Ad ultimum *minuere παθητικῶς*. Homer. μινύθῃ δέ τοι ἦτορ ἑταίρων. Cæs. libro 3. Gall. *Neque pedibus aditum haberent cum ex alto se æstus incitavisset, quod bis semper accidit horarum* XII. *spatio, neque navibus, quod rursus minuente æstu naves in vadis afflictarentur.* Salinerius. Videndum an *minutura*, mutandum sit in, *minus tuta*. Vrsinus. Quamvis doctissimus Salinerius lectionem veterem, *minutura* defendere conetur, ego tamen ab ipsius interpretatione sensum nullum, ad Taciti mentem haurio. Nulla igitur causa, quin correctionem Lipsii veram existimem, atque recipiam. *Pichena.* Non adsentior *jura*, quæ pro libertate & republica (quam adhuc se conservare simulare Tiberius solebat) ponuntur, de *justitia* interpretanti. quam *potestate* illa, quæ *juribus* hic opponitur, in causis privatorum melius, atque in plena libertate, administrari posse, ipsorum Cæsarum priorum

minum esse: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis ejusdem, ut [1] *Cytheram potius concederet. id sororem quoque Silani* [2] *Torquatam, prisca sanctimonia virginem*
70 *expetere.* [3] In hanc sententiam facta discessio. [4] Post auditi Cyrenenses, & accusante Anchario Prisco, Cæsius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum majestatis postulatum, *quod æffigiem*

rum exempla docent: unde sup. 1, 2, *Neque provinciæ illum rerum statum* (monarchicum) *abnuebant: suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium & avaritiam magistratuum: invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.* Angl. *leges.* Bene si *leges* accepit ea significatione, qua libertatem arguunt, & dominationi opponuntur. Quod idem de Gal. 1. dici potest, qui *les droits* reddit, nam hoc etiam de jure & majestate reip. potest accipi, secus si ponatur in singulari, ut apud alterum, *le droit.* tum enim jura, quibus privata negotia disceptantur, intelligi solent. *Freinshemius.*

1 *Cytheram potius.*] In manuscripto, *Cythonum.* Putes *Cythnum* fuisse, quæ insula est juxta Atticam, sub Eubœâ, nostro alibi, Ptolemæo item & Plinio, nominata. *Lipsius.*

Cytheram concederet.] Faernus legebat, *Cytheram potius concederent,* non, *concederet.* Vrsinus. Adjeci conjunctionem, *ut*, ex Manuscripto. *Vt Cytheram potius concederet.* Pichena.

2 *Torquatam.*] Cujus memoriam servat marmor Romæ:

IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ. VIR. VEST.
MAXIMÆ.

itemque alterum in hortis Vaticani mihi lectum:

I. IVNONI.
IVNIÆ. C. SILANI. F.
TORQVATÆ.
SACERDOTI. VESTALI.
ANNIS. LXIIII.
CÆLESTI. PATRONÆ.
ACTIVS. L.

Lipsius.

Silani sorore Torquata.] De *Iunia Torquata* Silani sorore, & de *Manlia* Torquatorum familia per adoptionem in Iuniam Silanorum inserta diximus in lib. de Familiis, additis veteribus inscriptionibus de hac ipsa Iunia Torquata. *Vrsinus.*

3 *In hanc sententiam facta discessio.*] Id est, in hoc senatus consensit. Duobus enim modis facta SC. ex literis Varronianis Agellius lib. XIV. refert: *aut per discessionem, si consentiretur: aut conquisitis sententiis per singulos, si dubia res esset.* Ateius Capito contra: & Tuberonem vere dicere ait, *nullum SC. fieri, non discessione facta: quod in omnibus SC. etiam, quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria.* Ejus, infra libro proximo meminit Cornelius & lib. XIV. inquit, *Postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere.* Vertranius.

4 *Post auditi Cyrenenses.*] Fluctuavi in hoc loco. suprà enim scriptum eadem de re: *Ancharius Priscus Cæsium Cordum Proconsulem Cretæ postulaverat repetundis.* Mirum videbatur agere Cyrenenses in illum, qui alienæ provinciæ rector: & inclinabam ut substituerem, *Cretenses.* Dispulit hanc caliginem Strabo, apud quem libro ultimo in divisione provinciarum lego, Cretam cum Cyrenaica ejusdem Proconsulis fuisse. Ab hac mente Suetonius Vespas. cap. 11, *Quæstor Cretam & Cyrenas provinciam sorte cepit.* Vbi male quidam libri, *provincias.* Lipsius.

1 *Pro-*

effigiem principis [1] *promiscuum ad usum argenti vertisset*,
recipi Cæsar inter reos vetuit; palam aspernante
Ateio Capitone quasi per libertatem. *Non enim de-*
bere eripi patribus vim statuendi: neque tantum male-
ficium impune habendum. sane [2] *lentus in suo dolore*
esset; Reip. injurias ne largiretur. Intellexit hæc Ti-
berius ut erant magis, quam ut dicebantur: persti-
titque intercedere. [3] Capito insignitior infamia fuit,
quod humani divinique juris sciens, [4] egregium pu-
blicum, & [5] bonas domi artes dehonestavisset. In- 71
cessit dein religio, quo nam in templo locandum
foret donum, quod pro valetudine Augustæ equi-
tes Romani voverant [6] *Equestri Fortunæ.* nam etsi de-
lubra

1 *Promiscuum ad usum argenti.*] *Promiscuo argenti usu* non tantum supellex argentea debet intelligi, sed omne id, quocumque usus argenti extenditur. puta, si ad arma exornanda, vel phaleras adhibuisset; aut creditoribus dedisset. *Freinsh.*

2 *Lentus esset.*] Summa arte assentatoriæ libertatis hic adhibitum est vocabulum, quod ἐπὶ φαυλότητος, sive in deteriorem sensum usurpari solet. *Freinshemius.*

3 *Capito insignitior infamia fuit.*] Ex Man. restitui vocem, *insignitior*. Vulgo, *insignior*. Pichena.

4 *Egregium publicum.*] Ita dictum, ut vulgo bonum publicum, & Livio *pessimum publicum*, libro II. Rhenanum sui scribentem: *Obscurus locus est* (censeo Delphos mittamus ad consulendum) *aut certè mendosus; qui forsan sic legi debeat, Se, remp. & bonas domi artes.* Lipsius.

Egregium publicum.] Locus hic Beato videtur mendosus. Ego tam scriptum quam sensum ejus in plano puto, explicoque *egregium publicum*, pro decore publico, ea forma dictum, qua sæpissime idem Cornelius, *bonum*, Seneca *malum*, Livius, *pessimum publicum* ajunt: apud quos *publicum*, de nomine adjectitio factum est substantivum. *Vertranius.* Legit Theodorus Marcilius ex membrana, ut ipse ait, *se, rempublicam, & bonas domi artes.* invita sane Minerva. *Egregium publicum* Tacitus dixit, sicut Varro *villas pessimo publico ædificatas.* quem Livius imitari non veritus est libro 2. *Nec ambigitur, quin Brutus pessimo publico reges exacturus fuisset.* Sed ex ipso Tacito, ut solet, Sulpicius Severus histor. Sacræ libro 2. *Quod initio jure judiciorum & egregio publico defensum.* Colerus.

5 *Bonas artes.*] Exponi vocabulo, quod tantum vitam civilem & inculpatam, non etiam studiorum & præcipue juris peritiam (quæ hic unice spectatur) significat; id vero non potest adprobari. *Freinshemius.*

6 *Equestri fortunæ.*] Parvula unius apicis additione legerim, *sequestri Fortunæ.* Vt intelligamus supplicasse Romanum equitem Fortunæ, quæ se mediam collocaret inter fatum & Augustam. Nam, ut Gellius vult 20, 11. *sequester à sequendo, quod ejus, qui electus sit, pars utraque sequatur fidem.* Quæ verba transcripsit Isidorus in 10 Orig. Seneca ad Hel-

lubra ejus deæ multa in urbe, [1] nullum tamen tali cognomento erat. repertum est ædem esse apud An- [illegible] tium

Helviam, 12. *Menenius Agrippa qui inter patres & plebem publicæ gratiæ sequester fuit.* Inde etiam est, quod Patribus Salvator noster Christus *sequestri* nomine veniat. *Gruterus.* Ædem fortunæ Equestris Romæ fuisse nemo dubitat. Tacitum ergo omnes accusant. Ego librarios mallem. Robertus Titius humaniores litteras in Bononiensi Gymnasio publice pro-
1 fitens, me monuit, sibi atque eruditissimo viro Iano Grutero legendum videri, *sequestri fortunæ.* Sic Virg. *Æn.* x. 1. *pacem sequestram* dixit pro induciis. & ut induciæ mediæ sunt inter præteritum & futurum bellum, vel potius inter bellum & pacem; ita *fortuna sequestris* media est inter adversam & prosperam fortunam, seu inter morbum & valetudinem. Itaque non absurde appellari quodammodo poterit, Fortuna valetudinaria. Sed cum multa Fortunæ cognomina apud antiquos scriptores inveniantur, de sequestri autem nulla mentio, nihil affirmare ausim, judiciumque integrum lectoribus relinquo. *Pichena.* Ita est: quod constaret ex memoralibus scriptorum libris, in urbe fuisse *templa Fortunæ Equestris*; ausus sum inserere suspicionum libellis emendandum videri, adjectione literæ, *Fortunæ sequestris*; cui necdum adstruo veritatis firmiorem imaginem. Lætor interim non id omnino displicuisse comptissimis moribus viro Curtio Pichenæ, ut enim hodie obtinet, nihil placet quam quod nostrum est; alienum omne sanna excipimus, aut pedibus etiam trahimus. *Gruterus.* Valde me permulcet illa *Fortuna Sequestris*: sed & inventor & approbator tam belli cognominis, explicando ejus tædium faciunt. *Sequester* meo judicio non à *sequor*, quod Gellio creditum, sed à *secus* quasi *secuster*, ut à *magis magister*, à *minus minister*, dictus, quoniam intervenit dissidentibus ipse neutrarum partium, semotus ab utroque, & liber à caussis eorum, aliusque atque certantes. Duas autem personas significat: vel arbitri, medii, interpretis, quam notionem illi duriter captant; vel custodis, penes quem res controversa deponitur, l. 110. D. de V. S. Plautus Mercat. 4, 3. *Immo sic sequestro mihi data est.* Rudente 4, 3. *nisi pars datur, Aut ad arbitrum reditur, aut sequestro ponitur.* Cato apud Gellium: *Per deos immortales, nolite vos sequestro ponere.* Hoc est, nolite custodiam vestri committere cuiquam præter vosmetipsos: nolite vos, cum liberi sitis, fiduciarios reddere, & cuiquam in potestatem dare. Paulus l. 6. D. Depositi: *Proprie autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certà conditione custodiendum reddendumque traditur.* Vnde observant *sequestre* genus esse depositi. At ego Pauli verba corrupta esse censeo, neque unquam Latinis dictum aliquid *esse sequestre* aut *in sequestre*. Scribe: *Proprie autem sequestro est positum, quod à pluribus* &c. Idem spectavit Tertullianus de resurrectione cap. 51. *Hic sequester Dei atque hominum appellatus ex utriusque partis deposito commisso sibi.* Et cap. 63. *In deposito* (caro) *est apud Deum per fidelissimum sequestrem Dei & hominum, Iesum Christum.* Et de patientia: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester est Deus, si injuriam deposueris penes eum.* Hanc quoque vim hujus vocabuli consideraverunt, qui *Fortunæ Sequestri* pro Augustæ valetudine donum voverunt, nempe ut ejus salutem apud Fortunam deponerent, & huic illam custodiendam mandarent. Quod etiam votum, postquam eam dea sartam tectam habuisse visa, solverunt. Vt Domitianus in Capitolii oppugnatione ex incendio servatus *Iovi Custodi.* Gronovius.

1 *Nullum tali cognomento erat.*] Mi-

tium quæ sic nuncuparetur, *cunctasque carimonias Italicis in opidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* ita donum apud Antium statuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem Flaminem Dialem, prompsit Cæsar, recitavitque decretum pontificum: *quotiens valetudo adversa Flaminem Dialem incessisset,* [1] *ut Pontificis maximi arbitrio, plusquam binoctium abesset: dum ne*

Mirum verò. Nam & Livius & Valerius auctores sunt, Q. Fulvium Romæ dedicasse ædem Fortunæ Equestri. Nominat & Iulius Obsequens. *C. Claudio*, inquit, *M. Perpenna Coss. bubo in æde Fortunæ Equestris comprehensus, inter manus exspiravit.* Incendio consumptam suspicemur: nisi obstaret P. Victor, qui eam collocat in regione IX. urbis suo etiam ævo: Fatebor ingenue aliud quod pro Tacito dicam non habeo. *Lipsius.*

Nullum tali cognomento.] Miraberis equitum Romanorum & Taciti conniventiam, si ex antiquitate recitetur Livii libro XL. & postea XLII. testimonium, his fere verbis: *Q. Fulvius ædem Fortunæ equestri, quam Proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberis voverat, annos sex postquam voverat, dedicavit: enixo factam studio, ne ullum Romæ amplius, aut magnificentius templum esset.* Ejusdem Valer. Maximus libro I. cap. II. & Lactantius II. cap. VIII. meminerunt. *Vertranius.* At meminerunt ejus prioris posteriorisque temporis scriptores. Quid ergo? potuit antiquitus exstructa fuisse tali cognomento ædes, mox incendio periisse, demum post Tiberii tempora restituta esse. *Fremshemius.*

1 *Plusquam binoctium.*] Ita in manuscripto Mediceo, ablegatis aliis vocibus; placetque. Licere Flamini abesse, sed consulto & consciscente Pontifice, etiam plusquam binoctium: sed dumtaxat in adversa valetudine, & cum exceptionibus quæ sequuntur. Vulgata tamen lectio erat, *dum ne plusquam*: sed novitia cum sit, quis moretur? *Lipsius.*

Vt pontificis Maximi arbitrium plusquam binoctium.] Lego, *ut pontificis Maximi arbitrio ne plusquam binoctium abesset.* Rhenanus. Ita legendum arbitror, *Vt Pont. Maximi arbitrium, dum ne plusquam binoctium abesset: ne diebus publici sacrificii, neu sapius.* &c. Ferret. Hæc, qui me audiet, ita leget, *Quoties valitudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio, dum ne plus quam binoctium, abesset: ne diebus publici sacrificii, neu sapius quam bis in eundem annum.* Livii libro V. Camillus dixit, *Flamini Diali noctem unam manere extra urbem, nefas est.* Collegium tamen Pontificum potuit gratiam veterum ceremoniarum fecisse, scilicet, collata sub modo in arbitrium Pontificis maximi cognitione, quomodo, & quoties, male se habenti Diali urbe abesse liceret. Quod decretum habuit, *ne diebus publicis sacrificii:* non accipio de Idibus singulorum mensium, quibus Iovis flamen bove operabatur. Stata enim erant illa sacra, certoque die facienda, quibus Servius Maluginensis dixit supra, *Pontifices si flamen valitudine impediretur, Dialia sacra fecisse.* Quod si de illis intelligas, decretum Pontificum prohibebit. Aliter

ne diebus publici sacrificii, neu sæpius quam bis eundem in annum. Quæ principe Augusto constituta, satis ostendebant, annuam absentiam & provinciarum administrationem dialibus non concedi. memorabaturque [1] L. Metelli Pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium Flaminem attinuisset. Ita sors Asiæ in eum, qui consularium Maluginensi
72 proximus erat, conlata. Iisdem diebus Lepidus à senatu petivit, *ut* [2] *basilicam Pauli,* [3] *Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque.* erat etiam tum

igitur expono *sacrificii publici dies*, sacra popularia: ut ait Labeo, sive publica, quæ omnes cives pro populo, montibus, pagis, curiis, sacellisque publico sumptu faciebant. Auctor Pompeius Festus libro XIV. *Vertranius.* Ita ex fide Manuscripti: *Ut pontificis maximi arbitrio plusquam binoctium abesset.* Sententia videtur: Cum Flamini Diali binoctium abesse liceret, venia non petita; Pontificum decreto statutum est, ut valetudini curandæ, ultra binoctium abesse posset, arbitrio tamen Pontificis maximi. Sed hæc expositio redargui videtur, quod nullum decretum appareat, quo binoctii absentia sine Pontificis venia permitteretur. Quin immo noctem unam Diali extra urbem manere nefas, Livius libro V. Sed fortasse Augustus ut pleraque alia, ita hæc ex horrida illa antiquitate deflexit, ut innuunt sequentia: *Quæ Principe Augusto constituta* &c. *Pichena.* Multum debemus diligentiæ Pichenianæ, per quam liquet illud prius, *dum ne*, invectum à mala manu, neque conspici in chirographo authentico. nam nexus sane orationis omnino requirit. *recitavitque decretum pontificum* &c. *Gruterus.*

1 *L. Metelli Pontif.*] Auctorum loca adduxi supra. *Lipsius.*

2 *Basilicam.*] Quidam templum. Decepit eos, quod postea *basilica martyrum*, quarum apud Augustinum aliosque patres frequentissima mentio, sunt appellatæ, quæ sacella prius erant, mox ingentia templa. At Gal. recte, *le palais.* Idem enim Romanis erat *basilica*, quod jam Gallis *palais*; ædificium nimirum magnificum, in quo causæ agebantur. *Freinshemius.*

3 *Æmilia monumenta.*] Benè Æmilia monumenta. Non enim unius Æmilii opus. Æmilius Paulus qui postea cum C. Marcello consul, duas Basilicas, veterem refecit, novam locavit. auctor Cicero ad Atticum lib. IV. epist. XVII. Novam interventu bellorum civilium non perfecit ipse, (ut alucinari video virum inter antiquarios primum;) perfecit sub Augusto Paullus Æmilius, qui consul anno DCCXX. & postea censor. Dio libro XLIX. Καὶ τὴν στοὰν Παύλου καλουμένην Αἰμίλιος Λέπιδος Παῦλος ἰδίοις τέλεσιν ἐξῳκοδόμησε, κἀν τῇ ὑπατείᾳ καθιέρωσεν. Eam incendio consumptam refecit XX. annis post alius Æmilius, ut narrat idem Dio libro LIV. Ἡ δὲ οὖν στοὰ μετὰ τοῦτο, ὀνόματι μὲν ὑπ' Αἰμιλίου, ἐξ ὧν τὸ τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὴν γένος ἐληλύθει, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπ' Αὐγούστου καὶ τῶν τοῦ Παύλου φίλων ᾠκοδομήθη. Et nunc post annos XXXV. iterùm collapsam, firmavit ornavitque Manius Lepidus, is de quo dixi supra. *Lipsius.*

1 *Ar-*

tum in more publica munificentia: [1] nec Augustus arguerat Taurum, Philippum, Balbum, hostiles exuvias, aut [2] exundantis opes ornatum ad urbis, & posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniæ modicus, avitum decus recoluit. At *Pompeii theatrum* igne fortuito haustum, Cæsar *exstructurum* pollicitus est *eo quod nemo è familia restaurando sufficeret; manente tamen nomine Pompeii.* simul laudibus Sejanum extulit, *tamquam labore vigilantiaque ejus* [3] *tanta vis unum intra damnum stetisset.* Et censuere patres *effigiem Sejano, quæ* [4] *apud theatrum Pompeii locaretur.* neque multo post Cæsar cum

1 *Arguerat Taurum.*] Scribendum, *arcuerat*, id est vetuerat, prohibuerat. Tauri amphitheatrum intellegit in campo Martio: Marcii Philippi, ædem Herculis Musarum: Balbi, theatrum. Vide Suetonium Aug. cap. XXIX. Dionem libro LI. & LIV. *Lipsius.*

Nec Augustus arguerat Taurum.] Placet Lipsio, *arcuerat*, id est, prohibuerat, optimo quidem sensu. Sed fortasse vulgata lectio defendi potest, si accipiamus *arguere*, pro sinistre interpretari; ut sensus sit: nec Augusto incidit suspicio, publicam illam munificentiam ad populi favorem captandum excogitatam fuisse. *Pichena.* Recte Lipsius. Alterum vix Latinum. *Arcuerat conferre*, ut Senecæ defendimus in Hippolyto v. 805. *tu licet asperos Pugnacesque deos viribus arceas. Et vasti spatio vincere corporis.* Et solenne librorum vitium est. Ovidio diu fuit libro 15. met. 78. *Primusque animalia mensis Arguit imponi*: pro *Arcuit*, Statio diu lib. 2. Theb. 630. *cur inficiatus honora Arguerim fama*, (& male defendit Gebhardus) pro *Arcuerim*. Valerio Flacco lib. 4. 317. *hac Amycum tandem manus arguat ausis.* pro *arcuit*. Gronovius.

2 *Exundantis opes.*] Alias ab hostilibus manubiis intelligi, præfixa *aut* particula denotat. Quam non temere usurpavit auctor, sed ut ostenderet, duo genera hominum ejusmodi opera exstruxisse: alios non sua impensa, sed manubiis hostilibus usos; alios privatis tantum opibus viguisse, ut huic magnificentiæ sufficerent. Et potest declarari res exemplis. Philippus, qui hic nominatur, bellorum & perinde manubiarum expers, ex suis bonis ædem Herculis Musarum, ut apud Suet. in Aug. cap. 29. legitur, exstruxit: Statilius Taurus amphitheatrum, Dio lib. 51. Domitius autem Calvinus apud Dionem lib. 48. palatium refecit ex auro coronario. *Freinshemius.*

3 *Tanta vis unum intra damnum.*] Muretus mallet, *tanta vis ignium intra damnum stetisset.* quod mihi non probatur. nam in vulgatis recte subintelligitur, tanta vis ignis, quæ intra unum illud theatri damnum stetit, neque ulterius pervagata est. *Pichena.* Muret. *tanta vis ignium* &c. At vero vox *unum* necessaria. *Acidalius.*

4 *Apud theatrum Pompeii.*] De ea Seneca, ad Marciam cap. XXII. *Decernebatur Sejano statua, in Pompeii theatro ponenda, quod exustum Cæsar reficiebat: exclamavit Cordus, Tunc vere theatrum perire.* Lipsius.

cum Iunium Blæſum proconſulem Africæ [1] triumphi inſignibus attolleret, *dare id ſe* dixit *honori Sejani*, cu-
73 jus ille avunculus erat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. nam Tacfarinas quamquam ſæpius depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, hoc adrogantiæ venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret, *ſedemque* ultro *ſibi atque exercitui ſuo* poſtularet, aut *bellum inexplicabile* minitaretur. Non alias magis [2] ſua populique Rom. contumelia indoluiſſe Cæſarem ferunt, quam *quod deſertor & prædo, hoſtium more ageret.* [3] *ne Spartaco quidem, poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam* [4] *Sertorii atque Mithridatis* [5] *ingentibus bellis labaret Reſp. datum, ut pacto in fidem acciperetur: nedum pulcherrimo populi Romani faſtigio, latro Tacfarinas, pace & conceſſione agrorum redimeretur.* Dat negotium Blæſo, *ceteros quidem ad ſpem proliceret arma ſine noxa ponendi;*
74 *ipſius autem ducis quoquo modo potiretur.* Et recepti ea venia plerique. mox adverſum artes Tacfarinatis, haud

1 *Triumphis inſignibus attolleret.*] Frequens Cornelio *inſignium* horum mentio eſt: quæ obſervata ſunt ex auctoribus, *corona pateraque aurea, ſella curulis, ſcipio eburneus, toga picta, tunica palmata, ſtatua laureata, nomen triumphale.* Erant autem ea lege ornamenta ejuſmodi conceſſa, ut donato commorerentur, cui, dum viveret, eis pepetuo uti licebat. *Vertranius.*

2 *Sua populique Rom. contumelia.*] Verba hæc male tranſpoſita fuerant. quæ ſuadente Lipſio, in ſuum ordinem repoſuimus. *Pichena.* Parerem, ſi jubente unico codice, dixiſſet. Quod quando non auſus, illam juncturæ vulgaris horum verborum immutationem, *ſua populique contumelia Romani*, haudquaquam auribus accidere meis ingratam, quin & aliquid magnificum præferre mihi videri, fateor. *Gronovius.*

3 *Ne Spartaco quidem.*] Spartacus, Oenomaus, & Crixus, effracto Capuæ Lentuli ludo, in quo alebantur cum LXXIV. gladiatoribus, bellum ſervile in Italia concitarunt, & vocatis ad vexillum ſervis, occuparunt montem Veſuvium. Vicerunt P. Vatinium Prætorem, & Claudium Pulchrum Legatum, anno IↃCLXXX. Anno ſequenti vicerunt Cn. Lentulum Conſulem. Anno IↃCLXXXII. confecti ſunt à M. Craſſo Prætore, qui de eis ovavit lauro coronatus *Muretus.*

4 *Sertorii atque Mithridatis.*] Sertorianum bellum excitatum erat anno IↃCLXXIII. Confectum eſt à Pompeio, anno IↃCLXXXII. Bellum autem adverſus Mithridatem cœpit anno IↃCLXV. poſt R. C. Confectum anno IↃCLXX. *Muretus.*

5 *Ingentibus bellis labaret.*] Non damno *labaret*. Sed erit opinor, cui verbum id grave nimis videbitur, magiſque probabit, *laboraret*. Acidalius.

1 *In-*

haud dissimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, plures per globos [1] incursaret, eluderetque, & insidias simul tentaret; tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus præfuit, quia prædatio [2] in Leptinos, & suffugia Garamantum alio latere, ne Cirtensium pagi [3] impune traherentur, propriam manum Blæsus filius duxit: medio cum delectis [4] castella & munitiones idoneis locis imponens, dux ipse, arta & infensa hostibus cuncta fecerat; quia quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & sæpe à tergo erat: multique eo modo cæsi, aut circumventi. Tunc tripartitum exercitum plures in manus dispergit, præponitque centuriones virtutis expertæ: nec, ut mos fuerat, acta æstate retrahit copias, aut in hibernaculis veteris provinciæ componit: sed ut in limine belli,

1 *Incursaret, eluderetque.*] Re scilicet ipsa factisque, non verbis insultando. *Freinshemius.*

2 *In Leptinos.*] Eos intelligit qui Leptim Africæ urbem colunt. at illi ubique, etiam apud nostrum, *Leptitani* vocantur; nusquam, quod sciam, *Leptini*, ut vitium videatur irrepsisse oscitantia librarii, & proclivi in his talibus lapsu. *Freinshemius.*

3 *Impune traherentur.*] Scio quidem *trahendi* hanc quandoque significationem esse, quæ his supra 2, 52. *compellere in eadem* vel cogere ad easdem partes suscipiendas, ut H. 2, 100. Sed ipsa res, ex cujus ingenio verborum ambiguitas explicanda est, non patitur aliud esse *trahere*, quam diripere, deprædari, populari. Sic H. 3, 33. *pecuniam vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt.* Et facit adjecta vox *impune*, hunc inesse verbo sensum: item, quod in pagis nullum fuisset operæ pretium in partes trahendis. *Freinshemius.*

4 *Castella & munitiones.*] *Oppida* frequentiores & ampliores hominum conventus facere; *Castella* minores atque angustiores, sed murorum tamen ambitu utraque circumsepta, sicuti *vici* sine muris. Quod autem *castellum* locus munitus esset, constat ex Cic. scribente in Epist. *Multa castella cepi, multa vastavi.* Et ad Att. *Castellum natura munitum.* Ab eadem similitudine in acie *castella mobilia*, non *stabilia* vocata à Tacito & aliis, quod ex Taciti ejusdem verborum serie facile dignoscitur, dum inquit: *Castella & munitiones idoneis locis imponens.* Erant itaque *castella* in acie propugnacula, quæ in procinctu portabantur, ex asseribus, sive alia consimili materia fabricata, ad castra metandum quam maxime apta, ita dicta à stabilium castellorum similitudine & usus convenientia. *Donatus.* De castellis mobilibus in acie somnium lepidum. *Gronovius.*

belli, dispositis castellis, per expeditos & solitudinum gnaros, mutantem mapalia Tacfarinatem proturbat. donec fratre ejus capto, regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. Sed Tiberius pro confecto interpretatus, id quoque Blæso tribuit, ut *Imperator* à legionibus salutaretur; prisco erga duces honore, qui bene gesta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur: erantque plures simul Imperatores, nec super ceterorum æqualitatem. concessit quibusdam & Augustus id vocabulum; ac tunc [1] Tiberius Blæso postremum.

75 Obiere eo anno viri inlustres [2] Asinius Saloninus, M. Agrippa & Pollione Asinio avis, fratre Druso in-

1 *Tiberius Blæso.*] Distinguo locum, *Blæso postremum. Obiere eo anno*, non levi ad historiam momento. Olim & libera rep. multi Impp. dicti, ut quisque rem suis auspiciis bene gessisset. Displicuit Augusto, & ut reliquos honores in se, sic & hoc nomen traxit. quod communicatum postea cum paucis, & fere non nisi ex gente Augusta. Tiberius tamen hic Blæsum Imperatoris nomine insignit: eumque e privatis postremum. id est, ut postinde soli Principes eo titulo sint usi, nemini ultra concesso subditorum. Velleius: *Junius Blæsus proconsul in Africa, ornamenta triumphalia, cum appellatione Imperatoris meruit.* Neque etiam indignum nota, quod observamus in nummis & inscriptionibus, Imperatoris titulum cum Principis est, præponi; cum victoris, subjungi. hoc modo. *Imp. Cæsar Augustus*, &c. contra *Junius Blæsus Imp. M. Tullius Cicero Imp.* Quod etiam e Suetonii Iulio colligas capite LXXVI. cujus id inventum. *Lipsius.*

Tiberius Blæso postremum.] In vulgatis ita distinguebatur, *ac tunc Tiberius Blæso. Postremum obiere* &c. Nos ex MS. melius distinximus, idque præviderat Lipsius ex ingenio. *Pichena.*

2 *Asinius Saloninus.*] Asinio Pollioni oratori & historico filius natus Asinius Gallus, quem captis Salonis Dalmatica urbe agnomento dixit Salonium. Servius auctor in Virg. ecl. II. Etsi id cognomen Tacitus & Dio illi nusquam tribuunt, contenti dixisse Asinium Gallum. Is Saloninus duxit Vipsaniam, Agrippæ filiam; dimissam paullo ante à Tiberio, qui ex ea sustulerat Drusum. Hoc est quod Tacitus lib. I. scripsit: *Nec Gallus ideo iram ejus lenivit, pridem invisus tamquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat, plusquam civilia agitaret.* Habuit ex ea liberos complures: Virilis sexus istos, C. Asinium Saloninum, de quo hic: Asinium Gallum, de quo Suetonius, & Dio. Asinium Pollionem, qui consul anno urbis DCCLVI. de quo Plinius, Tacitus, Dio & Fasti: Asinium Agrippam, de quo libro sequenti: Asinium Celerem, quem consularem Plinius nominat & ponit sub Principe Cajo. Nec vanum est, quod

insignis, [b] Cæsarique progener destinatus. Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum [2] studiis civilibus adsecutus; sed avo centu-

quod tribuo tam multos. Iubet hoc Tacitus lib. VI. ubi de morte Asinii Galli patris: *Scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti.* Cui loco abunde lucem fecerint ista. Superest ut virum doctum eripiam è luto. qui hæret, quomodo hic Asinius Saloninus Drusi frater mortuus dicatur, quem Suetonius & Dio vivum ponunt Claudii ævo? Nam Suetonius ecce, capite XIII. in Claudio: *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis ac Messallæ oratorum nepotes.* & Dio lib. ultimo: Ἀσίνιος δὲ δὴ Γάλλος ὁ τοῦ Δρούσου πρὸς μητρὸς ἀδελφὸς ἐπιβουλεύσας τῷ Κλαυδίῳ, &c. Itaque quasi in pugna clara, concludit: *Quid verum sit, Deus aliquis viderit.* Imò ego homo. Frater enim hic Salonini, non ipse: ne ultra turbes, & in simpulo, quod dicitur, excites fluctus. *Lipsius.*

[a] *Asinius Saloninus.*] Lectu hoc facile, intellectu difficillimum est. Servius meus ad Virgilium Ecloga III. scribit, *C. Asinio Pollioni post captas Salonas Dalmatiæ, natum filium, dictum Saloninum.* Is tam Dioni quam Cornelio C. Asinius C. F. à Tiberio dimissam Vipsaniam duxit, ex eaque Asinium sustulit. Hic superstite patre oritur, & superstite uterino Druso: erant enim Vipsania, M. Agrippæ filia, nati ambo: sed Tiberio patre, Drusus: Asinio Gallo, Asinius, cui patris cognomen *Saloninus*, convenientius à Tacito scriptum fuerit. Ergo hujus Asinii, quo de loquimur, avi fuere paternus C. Asinius Pollio, maternus M. Vipsanius Agrippa. Sed in hoc mirum est auctorum dissidium. Tacito nepos Asinii Pollionis; moritur hoc loco: Contra Cassius habet libro LX. *Asinius Gallus Drusi frater uterinus insidiatus est Claudio Cæsari.* Idem Tranquillus Claudio, XIII. inquit, *Conspiraverant ad res novas Gallus Asinius & Statilius Corvinus, Pollionis & Messalæ oratorum nepotes.* Vertranius. Lapis Puteolanus:

CN. ASINIO
POLLIONIS. ET. AGRIPPÆ.
NEPOTI
PVTEOLANI. PATRONO.
PVBLICE

Lipsius quinque Pollionis è Gallo filio nepotes recenset, nullum Cnæum nominat. Ex iis M. cognomine Agrippa Cos. A. V. 777. non Cajo Asinio Gallo, sed Marco, qui alter C. Pollionis filius erat, natus esse videtur: & ex hujus filia M. Asinius Marcellus Esernius; de quo Caii patris nepote Suet. Oct. c. 43. Fuit eodem tempore Asinius Pollio Trallianus Sophista & Historicus, cujus adfinitatem cum Romano isto ostendas. Non dubito Suidam, & qui eum sequuntur in numerandis duorum cognominum coævorum scriptis turbare. Item Casaub. comm. ad Strab. lib. 4. fol. 56. qui Asinium à Strabone laudatum de Rheni longitudine & binis ostiis, Pollionis filium Quadratum, qui res Germanicas scripsit, esse opinatur. *Rupertus.*

[b] *Cæsarique progener.*] Vti aliquam duceret è liberis Germanici. *Lipsius.*

Progener destinatus.] Vt aliquam Germanici filiam duceret. *Muretus.*

[2] *Civilibus studiis.*] *Civilia studia* opponit bellicis, opinor. suntque eadem quas sup. 3, 70. *bonas domi artes* vocaverat. nisi quod *domui* eo loco, publicis opponitur, ut dictum est; & *bonæ artes*, sicut hic quoque *civilia studia*, præcipue quidem ad juris peritiam. non tamen unam, referenda sunt. Nam *ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit; & in Grammaticam sese, atque Dialecticam literasque*

turione Sullano, patre prætorio. [1] consulatum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora simul tulit. sed [2] Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior: Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod præturam intra stetit, [3] commendatio ex injuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. Et

rasque antiquiores altioresque penetraverat, Agellio teste 13, 10. Nec dicit auctor, inter ICtos principem locum adsequutum esse Capitonem: verum non claritudine generis, non virtute militari, sed studiis civilibus, ad summas in urbe dignitates evectum fuisse. *Freinshemius.*

1 *Consulatum.*] Quem cepit inter suffectos anno urbis DCCLIX. Lapis priscus Romæ:

C. ATEIO. CAPITONE.
C. VIBIO.
POSTVMO. COS.

Lipsius.

Consulatum ei acceleraverat.] Anno IↃCCLIX. 10. Calend. Iulii cum C. Vibio Postumo. *Muretus.*

2 *Labeo incorrupta libertate.*] Patrem æmulatus, virum præclarum & prudentem, qui bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus lib. IV. Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν ὀνομαζομένου, τῷ προστάτῃ τῶν οἰκετῶν τὴν δεξιὰν λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. *Lipsius.*

3 *Commendatio ex injuria.*]. Antistius ille Labeo agebat incorrupta libertate: *agitabat hominem* (ait adversarius ejus Ateius apud Gell. 13, 12. *libertas quadam nimia atque vecors, usque eo ut D. Augusto jam principe, & remp. obtinente, ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum, sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.* Hæc ille, qui sub Augusto servilem in modum subblandiebatur, nec sub Tiberio dedidicerat morem inveteratum. Tac. hoc lib. c. 70. Sueton. in Grammat. cap. 22. Sed quanam *injuria* affectus Labeo, si ei quoque consulatus oblatus est ab Augusto? ut refert Pompon. l. 2. §. 47. D. de orig. jur. Putabam Labeonem suffici noluisse, nam *suffectus* is plerumque dicitur, quem substiuunt in locum vita functi: idque (opinor) non erat in ea dignatione, qua electio prima. Suffectus enim nomen famæ non tantum inferebat, quam prior, quod omnia nomine demortui semper signabantur. Verum nihil promovemus, quia Ateius etiam inter suffectos recensetur. Vtri horum credam? Cornelio, cum propius vero sit Augustum procul cum à consulatu esse voluisse, ut hominem præfractæ nimis & invictæ libertatis. Nec esset absurdum, si diceremus Pomponium, ut Proculianum, subblanditum esse Antistio Labeoni, cujus ipse sectam profitebatur: idque ne adversa nempe Cassiana, (quæ Ateium Capitonem venerabatur) dignatione præcedere videretur. Dixi Pomponium inter Proculianos fuisse, hæc me induxerunt. l. 12. D. de negot. gest. Pomponius Proculum sequitur, quod non fecisset, si unus ex ejus sectatoribus non fuisset, cum alias diversæ factiones acerrime inter se digladientur. At adversatur lex 40. D. de

Et [1] Iunia ſexageſimo quarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Caſſii uxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum ejus multo apud vulgum rumore fuit; quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominaviſſet, Cæſarem omiſit. quod civiliter acceptum: neque prohibuit quo minus laudatione pro roſtris, ceteriſque ſolennibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, [2] Manlii, Quinctii, aliaque ejuſdem nobilitatis nomina: [3] ſed præfulgebant Caſſius atque Brutus, eo ipſo, quod effigies eorum non viſebantur. 76

D. de recep. arbit. Vbi ecce eum Caſſianum. Non decedam tamen de ſententia, duos enim invenio Iuriſconſultos nomine Pomponios. l. 24. D. de rei vindic. *Salinerius.*

1 *Iunia Catone avunculo.*] D. Iunius Silanus, qui conſul cum L. Licinio Murena, uxorem habuit Serviliam ſororem M. Catonis. Ex iis nata hæc Iunia ſoror M. Bruti per matrem (nam Bruti pater fuit M. Iunius Brutus) Tertia vel Tertulla cognomento: de qua notus Ciceronis jocus, Tertia deducta eſt. Diverſa igitur ab hac Iunia, de qua Velleius: *M. Lepidus juvenis, Lepidi ejus qui* III. *vir fuerat reip. conſtituendæ filius; Iunia Bruti ſorore natus.* Nam hæc uxor Lepidi fuit: niſi ſi ante Caſſii quod non opinor. *Lipſius.*

2 *Manlii, Quinctii.*] Quare Manlii? quia Iunii Silani, innexi Manliæ genti. T. Manlius Torquatus filium in adoptionem dedit D. Silano. de quo Ciceronem vide 1. de Finibus, Valerium libro V. capite VIII. De Quinctiis nihil dum repperi. *Lipſius.*

3 *Sed præfulgebant Caſſius atque Brutus, quod effigies eorum non viſebantur.*] Immo viſebantur. Tacit. l. 4. ann. *Quo modo imaginibus ſuis noſcuntur, quas nec victor quidem abolevit.* Habebantur domi & in publico, ſed ut majeſtatis damnatorum in funeribus non præferebantur. lib. 2. ann. *Tum Cotta Meſſalinus, ne imago Libonis exequias poſterorum comitaretur cenſuit.* Hæc autem duo lumina Romanæ gentis parricidæ dicebantur. Nec fidem abrogat jam dictis, quod cultor domi Caſſianæ effigiei peſſundatus ſit: imperator enim arripuit anſam perdendi ex inſcriptione. *Objecta vitque Caſſio, quod inter imagines majorum, etiam C. Caſſii effigiem coluiſſet, ita inſcriptam, Duci partium.* Salinerius.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVARTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Ælii Sejani præfecti prat. ingenium & mores. Is ad dominationem adspirat: & ut perveniat, Drusum Ti. Filium e medio tollit, adjuvante uxore Liviâ, quam stupro prius polluerat. Eidem fini castra Prætoria Romæ jubet exstrui, & militem in unum locum conduci. Ab hoc tempore lapsa imperii res. Ideóque qui status tunc rerum, quis numerus, quæ loca cohortium & legionum, Tacitus opportunè exsequitur. At Druso jam mortuo, Senatum Princeps ingreditur: Germanici duos filios inducit, eósque ut imperii heredes patribus commendat. Sejanus quò destinata perficeret, Agrippinam callidè calumniatur, & semina futuri odii in ipsam liberosque jacit. Tiberius legationes & accusationes aliquot civitatum & provinciarum audit. Histriones sive Pantomimos immodestiùs agentes Italiâ pellit. De Flamine Diali ejusque cærimoniis temperandis nova lex lata. Sacerdotes, sollennibus votis, etiam Drusum & Neronem Diis commendaverant. ægrè id Tiberius tulit, & initium in eos exitii fuit. C. Silius ex amicis Germanici damnatus. Cn. Piso, C. Cassius, Plautius Silvanus, accusati aut damnati. In Africâ Tacfarinatis bello finis impositus à P. Dolabellâ. ipse Tacfarinas cæsus. Semina servilis motus in Italiâ, sed statim oppressa. Q. Vibius Serenus in Senatu à filio accusatur, & Amorgum amovetur. P. Suillius, aliique damnantur. Inter eos Cremutius Cordus historiæ scriptor, quòd Brutum & Cassium laudavisset, ejusque libri combusti. Cyzicenis libertas ademta. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. Sejanus rebus ex voto adhuc fluentibus, altiora struit: & Liviam sibi uxorem à Principe petit. hic modestè negat, additis caussis. Sed ille ut potentiam sibi augeret; magisque opportunum Tiberium haberet, perpulit eum ad secessum ab urbe. nec multò post persuasit.

Intereà

Intereà Romæ legationes Græcorum auditæ, de jure asylorum. In Hispaniâ L. Piso prætor à quodam agreste interficitur. In Thraciâ, montani Thraces dilectus abnuunt, arma sumunt; vicit eos Poppæus Sabinus, & triumphi insignia accepit. Claudia Pulchra Romæ adulterii accusata & damnata. Agrippina maritum sibi postulat, nec accipit. Vndecim Asiæ civitates certant, in quâ earum templum Tiberio statueretur. Smyrnæi prælati. Tandem Tiberius, non ultrà dilato consilio, in Campaniam ab urbe abiit. ubi in speluncâ quâdam, repentino lapsu lapidum, periclitatur: sed à Sejano servatur. quæ res huic fidem addidit. Igitur Neronem majorem è liberis Germanici aggreditur, & variis artibus calumniisque subvertit. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum millia debilitata, vel obruta. Romæ ingens incendium Cælium montem deurit. Princeps Capreas insulam transit, ibique se recondit. Titus Sabinus turpi fraude circumventus accusatur, damnaturque ipsis anni Kalendis. Iulia neptis moritur. Frisii rebellant: quos L. Apronius Proprætor inferioris Germaniæ parum feliciter repressum iit. Cn. Domitius Agrippinam Germanici filiam uxorem accepit. Hæc sexennio ferè gesta.

C. ASINIO, C. ANTISTIO COSS.
CORNELIO CETHEGO, VISELLIO VARRONE.
COSSO LENTVLO, ASINIO AGRIPPA.
CN. LENTVLO GÆTVL. C. CALVISIO.
M. LICINIO CRASSO, L. CALPVRNIO PISONE.
AP. IVNIO SILANO, P. SILIO NERVA.

C. Asinio C. Antistio Coss. [1] nonus Tiberio annus erat [2] compositæ Reip. [3] florentis domus. 1

COMMENTARIUS.

1 *Nonus Tiberii annus erat.*] Nam quatuor illi menses ejus anni, quo duo Sexti Pompejus & Appulejus consules fuerunt, non numerantur in annis Tiberii. Fuit autem hic annus ab urbe condita DCCLXXV. ut auctor est Plinius l. 33, 2. *Muretus.* Quidam x, sed falso. quanquam enim connumeratis Sex. Pompeio Appuleioque Coss. decimi hi fuerint Consules, ex quo Tiberius principatum susceperat, tamen nondum exacti erant novem anni a. XIV. Cal. Septembr. quo die Augustus decesserat; ad Cal. Ianuar. quibus consulatum C. Asinius C. Antistius inierunt: sed adhuc carebat quartus noni anni mensis. *Freinshemius.*

2 *Compositæ reipubl.*] Nam in urbe pacatâ erant omnia, & externa bella virtute Germanici composita erant. *Muretus.* Non à Tiberio inductam quietem, quæ sub Augusto maximè floruerat, sed conservatam sentit Tacitus. *Freinshemius.*

3 *Florentis domus.*] Nihil enim ipsi, quod nollet, acciderat. *Florere* dicuntur, qui vigent. Lucretius; *Tum lætas urbes*

mus: [1] (nam Germanici mortem inter prospera ducebat) cum repente [2] turbare fortuna cœpit; [3] sævire ipse, aut sævientibus vires præbere. [4] Initium & caussa penes [5] Ælium Sejanum, cohortibus prætoriis præfectum, cujus de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, & [6] quo facinore [7] dominationem raptum ierit, expediam. [8] Genitus Vulsiniis, [1] pa-

urbes pueris florere videmus. Hesiodus, *Θάλλουσιν δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές.* *Muretus.*

1 *Nam Germanici mortem.*] Hoc mirum videri non debet, nam semper suspecta & formidolosa tyrannis est aliena virtus. *Regibus boni quam mali suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est*, Sallust. in Catilin. Aristotel. 5. Polit. Vnum præceptum tyrannidis conservandæ, ait esse tollere τοὺς φρονηματίας. Itaque multi contemptu vitarunt periculum. *Brutus erat stulti &c.* *Idem.*

2 *Turbare.*] Turbida esse. Hic notanda rerum humanarum instabilitas & inconstantia, quæ cum prosperrime fluere videntur, tum periculi plenissimæ sunt. Cum enim eodem in statu manere non queant; ubi ad summum venere, in deterius mutentur necesse est. Hippocrates ait, *τὴν διάξιν, ὅταν ἐς ἄκρον ἴῃ, ἐπισφαλεστάτην εἶναι.* Ita est & in Fortuna. Ac profiteor me cum Fortunam dico, eam intelligere, de qua Catilinar. 1. copiose disserui. *Idem.*

3 *Sævire ipse aut.*] Vtrumque æque noxium populis. *Idem.*

4 *Initium & caussa.*] Non sunt omnino idem, etsi in posterioribus videatur Arist. utrumque confudisse, sed in principio quarti τῶν μετὰ τὰ φυσικά (ut quidem Græci dividunt) hæc duo distinguuntur. Legendus Simplicius principio φυσικῆς ἀκροάσεως. *Idem.*

5 *Ælium Sejanum.*] Funestum hoc Romanis caput patrem habuit Sejum Strabonem: sed in adoptionem datus alicui ex Æliis, dictus mutato inflexoque ut solet, patris nomine, L. Ælius Sejanus. Id enim prænomen illi Dio dat lib. LVIII. At in nummo æreo legi adfirmat mihi quidam Tiberium Sejanum, cujus hæc inscriptio: TI. CÆSAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. AVGVSTA. BILBILIS. parte altera, corona è quercu. TI. ÆLIO. SEIANO. Non vidi ego. *Lipsius.*

6 *Quo facinore.*] Nece Drusi, quem veneno sustulit. *Idem.*

7 *Dominationem captaverit.*] Probum videbatur: & captavit certe, non cepit. Tamen cum in Mediceo sit, *raptum perit*, placet quod Pichena efformat, *raptum ierit*. Idem.

Quo facinore dominationem raptum ierit.] Cum Manuscr, habeat, *raptum perit*, mihi facilius veriusque visum est corrigere, *raptum ierit*, quam, *captaverit*, ut in vulgatis. Sic lib. II. histor. *Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire, vulgatum est.* Pichena.

8 *Genitus Vulsiniis.*] Quia ergo Vulsiniensis Sejanus, ideo acute & non sine morsu Iuvenalis:

— idem populus; si Nortia Thusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsâ Sejanum diceret horâ
Augustum.

Nam Nortia, vel potius, ut libri meliores, Nurscia, Volsiniensium peculiaris dea. Livius lib. VII. *Volsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templo Nursciæ Etruscæ deæ diligens talium monumentorum [auctor]* Cin-

[a] patre Sejo Strabone equite Romano, & prima juventa C. Cæſarem divi Auguſti nepotem ſectatus, non ſine rumore [2] Apicio diviti & prodigo ſtuprum venum dediſſe: mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obſcurum adverſum alios, ſibi uni incautum intectumque efficeret: non tam [3] ſollertia, (quippe iiſdem artibus victus eſt) [4] quam Deum

Cincius adfirmat. Vbi velim deleri minutum illud gloſſema, quod circumſcripſi. Tertullianus: *Aſculanorum Ancaria dea, Volſinienſium Nurſcia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia.* Lipſius.

1 *Patre Sejo Strabone.*] Qui & ipſe prætoriis cohortibus præfuit: ſed in Ægypti adminiſtrationem miſſo, ſolus deinde filius. Ob hæc officia, attollit magnifico elogio Velleius: *Sejanus Ælius, principe equeſtris ordinis patre natus, materno vero genere clariſſimus, vetereſque & honoribus inſignes, complexus familias.* Quod autem maternum genus? Iunium, ut opinor: hoc argumento, quòd *Iunius Blæſus Proconſul Africæ, avunculus* ei fuit. Tacitus libro III. extremo. *Idem.*

2 *Apicio diviti.*] Quod idem Dio adfirmat libro LVII. qui M. Gavium Apicium nominat. Sed Apicios ejuſdem notæ & luxus tres reperio. Primum, qui Athenæo nominatus libro IV. cap. XX. qui vixit, quemque à Poſidonio celebratum ait, & auctorem fuiſſe, ut Rutilius in exſilium mitteretur. Alterum, qui Auguſti & Tiberii ævo. de quo noſter hic, & Seneca Conſolat. ad Elbiam: *Apicius noſtrâ memoriâ vixit, qui in eâ urbe ex quâ aliquando Philoſophi ut corruptores juventutis abire juſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplinâ ſuâ ſeculum infecit.* Qui idem Plinio dictus *nepotum omnium altiſſimus gurges*: & de cujus deliciis volumen Apioni Grammatico ſcriptum, lego in Athenæi libro VII. At tertium, qui in imperio Trajani, cujus mentio apud Suidam in Ὄστρεα. Τραϊανῷ ἐν Πάρθοις ὄντι καὶ τῆς θαλάσσης ἀπέχοντι ἡμερῶν πολλῶν ὁδὸν, Ἀπίκιος ὁ ὀψοφάγος ὄστρεα νεαρὰ διεπέμψατο ὑπὸ σοφίας τεθησαυρισμένα. ſi tamen Trajani ibi vox incorrupta. *Idem.*

Apicio.] Seneca 14. Epiſt. Plinius 8, 15 & 9, 17 & 10, 48. Dio lib. 57. Fuit & alius Apicius eodem ingenio præditus, quem uſque in Parthos oſtrea miſiſſe ad Traianum Atheneus refert: cum artem quandam eorum recentium conſervandorum in longitudinem excogitaſſet. Extant & tertii cujuſdam Apicii libri aliquot de re coquinaria. *Muretus.*

Prodigio ſtuprum veno dediſſe.] Ita Man. & alibi Tacitus ſimili modo locutus. Vulgo, *venum dediſſe.* Pichena.

Diviti & prodigo.] Ἀσώτῳ. κεῖται δὲ βέλτιον τρόπον τὸν ὑπ' Ἀριστοτέλους λεγόμενον, ἐν τῷ Δ. τῶν ἠθικῶν. Hic ipſe libro 11. *Ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos noviſſima voluptas eſt.* Muretus.

3 *Sollertia.*] Ἀγχινόια. *Muretus.*

4 *Quam Deum ira.*] Recte judicabant, irato Deo maxima mala & publice, & privatim evenire. *Memini relinqui me Deo irato meo.* Virg. 2. Æneid. *Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum Confuſam eripuit mentem.* Cat. *Quis Deus tibi non bene advocatus Vecordem parat excitare rixam?* Virg. 10. Aen. *Quis Deus in fraudem, quæ dira potentia noſtra Egit?* Homer. Τίς δ' ἄρ σφωε θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι. Non deſunt recentia exempla. *Muretus.*

1 *Pari*

Deum ira in rem Romanam, cujus [1] pari exitio viguit, ceciditque. Corpus illi laborum tolerans; animus audax, ſui obtegens; in alios criminator; juxta adulatio & ſuperbia; palam compoſitus pudor; intus ſumma apiſcendi libido, ejuſque cauſſa modo largitio & luxus, ſæpius induſtria ac vigilantia, [2] haud minus noxiæ, quotiens [3] parando regno finguntur.
2 Vim præfecturæ modicam [4] antea intendit, [5] diſperſas per urbem cohortes [6] una in caſtra conducendo; ut ſimul imperia acciperent, numeroque & robore, & viſu inter ſe, [7] fiducia ipſis, [8] in ceteros metus crede-

1 *Pari exitio viguit ceciditque.*] *Vigens* Sejanus, pravorum conſiliorum auctor Tiberio fuit, ſtruxit inſidias multis, inimicoſque aut ſuſpectos peſſum dedit. *Cadens* ruina ſua traxit amicos, qui fere omnes à Principe Senatuque, exilio, aut morte multati fuerant. *Pichena.*

2 *Haud minus noxia.*] Noxia ſunt in eo, qui (ut Sejanus) affectat imperium, largitio & luxus; nam voti compos, ſupplet per ſcelera, quod ambitione exhauſtum fuit. Sic æque damnoſæ ſunt induſtria & vigilantia ſimulatæ, quia poſt in contraria vitia gravius erumpunt. Tacit. 2. Hiſt. *Otho interim contra ſpem omnium non deliciis, neque deſidia torpeſcere, dilata voluptates, diſſimulata luxuria; & cuncta ad decorem imperii compoſita: eoque plus formidinis afferebant falſæ virtutes, & vitia reddituræ.* Inde etiam Tiberius. quanto intentus olim ad *publicas curas, tanto occultior in luxus, & malum otium reſolutus.* hæc ſibi noſter derivavit de Salluſtii fonte, in Iugurth. *Scio ego Quirites, pleroſque non iiſdem artibus imperium à vobis petere, & poſtquam adepti ſunt gerere, primo induſtrios, ſupplices, modicos eſſe, deinde per ignaviam ætatem agere.* Salinerius.

3 *Parando regno finguntur.*] Angl. *Diſſemblingly uſed to win à Kingdome.* Neque *fingi* neque *regnum* recte expoſitum puto. Nam immenſum diſtat, *fingat*, h. e. ſimulet aliquid aliquis, an vero diſſimulanter eo utatur: ibi enim videri vult, quod non eſt; hic, quod eſt, non videri. Deinde *regnum* latius patet quam *Kingdome*; neque enim tantum de ea poteſtate, quæ regi proprie ſic dicto competit; aut pro imperio, cui præeſt, ponitur; ſed indiſtincte pro omni dominatione, quocumque nomine appelletur. Vide quæ notavimus in Indice Floriano, voce *Regnus*. Freinshemius.

4 *Antea intendit.*] Ἐπέτεινε. *Muretus.*

5 *Diſperſas per urbem.*] Non per urbem modo, ſed per opida vicina diſperſæ fuerunt Prætoriæ cohortes, ex Suetonii cap. XLIX. in Auguſto: *Neque unquam plures quam tres cohortes in urbe eſſe paſſus eſt, eaſque ſine caſtris: reliquas in hiberna & æſtiva circa finitima opida dimittere aſſuerat.* Lipſius.

Diſperſas per urbem cohortes.] Sueton. Tib. 37. *Romæ caſtra conſtituit, quibus prætorianæ cohortes, vagæ ante id tempus, & per hoſpitia diſperſæ continerentur.* Muretus.

6 *Una in caſtra.*] Inter portas Viminalem & Tiburtinam. *Idem.*

7 *Fiducia ipſis.*] Xenoph. libro I. Κύρου παιδείας. *Idem.*

8 *Metus crederetur.*] Monuit me loſias

crederetur. [1] Prætendebat *lascivire militem diductum: si quid subitum ingruat, majore auxilio pariter subveniri: & severius acturos,* [2] *si vallum statuatur* [3] *procul urbis incelebris.* Vt perfecta sunt castra, inrepere pau-

Iosias Mercerus legendum videri, *dederetur*, vel *dideretur*, quod verbum sanè ubique in Tacito velut fataliter corruptum. In manuscripto ajunt esse *crederetur*: si quis aliud forte eruet. *Lipsius.*

Inter ceteros metus crederetur.] Faërnus pro corrupto verbo, *crederetur*, reponebat, *oriretur*. Sed legi etiam posset; *cresceret*. Vt vult etiam Muretus. *Vrsinus.* Quæ mihi & aliis visa, nunc damno. Verius est quod video placuisse doctissimo Savilio *crearetur*. Mercerus. Doctissimus vir *dederetur* vel *dideretur*. idque non hic tantum, sed ubicumque hoc verbi invenitur. Reor τὸ *crederetur*, (licet *credetur* levi macula legatur in Flor.) idem valere quod *esset* ut *credebatur* pro *erat*. *cui tamen asperitatis etiam adversus levia credebatur*, ubi si substituas *dederetur* sive *dideretur*, nugas egeris magnas. Verum audi eadem Græco sermone. Xiph. in Tib. ὥστε τὰ παραγγέλματα, καὶ ἀθρόους, καὶ διὰ ταχέων λαμβάνειν, καὶ φοβεροὺς πᾶσιν ἅτε καὶ ἐν ἑνὶ τείχει ὄντας εἶναι. i. e. *ut congregati citius jussa capesserent, & omnibus (velati unis in castris) formidabiles essent*. Salinerius. Ego vulgatam lectionem utcumque non sperno. Quod scilicet Sejanus, cohortes in una castra conducendo, Tiberium ipsum, ac populum Rom. decipere cogitaverit: ea specie, ut illam militum conjunctionem, ad ipsorum fiduciam, & ceterorum metum, crederent; cum re vera ad potentiam sibi sedulo parandam pertineret. *Pichena.* Rectissime Mercerus, *dideretur*. Hoc sensu libro hoc ipso inferius. *Quanto majore mole procideret, plus formidinis in alios dispergatur. Acidalius.* Male hæc ita scribi & alii notarunt: sed quod substituunt *dideretur* fiduciæ non convenit. Ego pro *crederetur* omnino scribendum esse arbitror *cresceret*. Grotius. Quid si reponas *crearetur*. id sane proxime abesset à manuscripti, quem citant, scriptione *crederetur*: & *creare ærumnas, fraudem, periculum, commoditates*, & similia, passim apud melioris notæ auctores reperias. *Freinshemius.* Sic interpretor: ut multitudinem suam noscendo, robur æstimando, vultus omnium singuli familiariores habendo certi fierent de fiducia inter sese; deque metu sui apud ceteros; se; quicquid esset audendum, confidere inter se, aliis metum facere posse. Vide 3. Observ. 10. *Gronovius.*

1 *Prætendebat lascivire.*] Παρασίζετε ἀτακτεῖν. *Muretus.*

2 *Si vallum statuatur.*] Id enim ex disciplina. Veget. lib. 1. 3. *Et si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt, procúlque habendi à civitatis illecebris; ut eo modo, & corporibus eorum robur accedat, & animus.* Tac. libro 2. *simul juvenem urbano luxu lascivientem, melius in castris haberi.* Pichena.

3 *Procul urbis inlecebris.*] Quomodo hoc verum? nam castra ista ad ipsam urbem fuerunt, juxta portam Viminalem: & hoc antiquarii nostri hodie docuerunt, vel Onufrium in urbe Româ vide. Adde hæc Scholiastis prisci, in Iuvenalem: *Iuxta Aggerem primus posuit castra Sejanus, id est super Diocletianas: quæ dicta sunt Castra Prætoria.* Sunt ipsa, quæ dixi: nam Agger Tarquinii, est ad Viminalem; & infra, Diocletianæ. Sed quod quærebam, quomodo igitur *procul urbis illecebris*? Non nimis hercle: nisi quod non in mediis ipsis, & quod amoti à consuetudine vulgi. Item, quòd vallo clausi, & licentia cohibita: quo adspectum. *Lipsius.*

3 *Ad-*

paulatim militares animos, [1] adeundo, appellando; ſimul centuriones ac tribunos ipſe deligere. [2] neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut [3] provinciis ornando, facili Tiberio, atque ita prono, ut *ſocium laborum*, non modo in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, [4] colique per theatra & fora effigies ejus, [1] in-

1 *Adeundo, appellando.*] *Adire* non ita capiendum autumem, ut ſponte ad eos ventitaſſe credatur, niſi ad univerſos, jam in caſtra collectos: ſed ubi forſitan conſpexiſſet aliquos, ad eos ſe convertiſſe & blande eos compellaſſe; neque hoc nominatim, quis enim potuiſſet niſi forte Xerxis aut Cyri fabuloſa memoria præditus? ſic *appellare* dicimus etiam penitus ignotos. Plaut. Pænulo 5, 2, 22. *Adibo hoſce, atque appellabo Punice.* Freinshemius.

2 *Neque Senatorio ambitu.*] Id eſt, neque nolebat à Senatu ambiri, coli: cum & eos promoveret, ac poſſe ibi doceret. *Lipſius.*

Neque Senatorio ambitu abſtinebat.] Ea largiendo, quæ ambitu & precibus ab ſenatu impetrari conſueverant. *Ferrettus.* Neque caſtrenſi ambitione contentus, etiam in ſenatu eam potentiam factionemque ſibi comparavit, ut clientes atque ſatellites ſuos magiſtratibus atque provinciis pro arbitrio ſuo attolleret. Sic ego aliter quam Lipſius. Vniverſi *Senatorium* à *Senatorius* deductum exiſtimarunt; quum ſit ab *ſenatu*. Sicut apud Latronem in Catilin. 2, 21, & 6, 1. *Senatoria auctoritas*, & *Senatoria ſimultas*, non ſingulos ſenatores, ſed univerſum ordinem reſpicit. Itaque *Senatorius ambitus* hic mihi videtur non ille, quo ſenatores ſibi potentiam conciliant: neque quo ab aliis ambiuntur & corrumpuntur ſinguli: ſed aliquid majus & ulterius. Callida nimirum ea ratio, quam iniit Sejanus, ut in his etiam negotiis, quæ per ſenatum & in ſenatu tractabantur, efficeret, quæ vellet. Eſt igitur vox *ambitus* accipienda cum effectu: neque *Senatorius* hoc quidem loco ſignificare videtur aliud, quam cui in ſenatu locus eſt. *Freinshemius.* *Senatorius* utique formatur à *Senator*, non à *Senatus*: neque tamen propterea ſignificat tantum, quod eſt unius ſenatoris, aut ſingulorum in ſenatu: ſed etiam poteſt ſignificare, quod eſt ſenatorum, & ſic ſenatus vel totius corporis. *Ambitus ſenatorius* eſt ambitio in ſenatu. Neque hoc faciebat, ut extolleret clientes ſuos: id enim ei largiebatur Tiberius, non aliqua factio in ſenatu: ſed hoc extollere erat via ad potentiam in ſenatu. Itaque facile admitto *ambitu ornandi* quod ex MS. notat Pichena. Non ceſſabat etiam in ſenatu ſe venditare, ac gratioſum & potentem reddere. Qua ratione? nempe non patiendo ad honores & imperia pervenire niſi quibus ipſe apud Tiberium ſuffragatus eſſet. Quo animadverſo, quis dubitaret hunc patronum adoptare? *Gronovius.*

3 *Provinciis ornando.*] Non ſilebo, in Man. legi, *ornandi.* Quod forte ſpernendum non eſt, ut quodammodo regatur à voce, *ambitu.* Pichena.

4 *Coli.*] Cultum divinum ſignificat, quem Sejani ſtatuis exhibitum fuiſſe diſerte teſtatur Dio lib. 58. Καὶ τέλος καὶ ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ ταῖς τοῦ Τιβερίου, ἔθυον. reſpicitque eo his verbis ubi de ruina Sejani: ὅν τε προσεκύνουν καὶ ὡς θεῷ ἔθυον, *quem adoraverant, & ſacrificiis tanquam Deum coluerant.* Freinshemius.

1 *In-*

[1] interque principia legionum sineret. Ceterum ple- 3
na Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti,
moram cupitis adferebant. [2] & quia vi tot simul cor-
ripere intutum; dolus intervalla scelerum posce-
bat. placuit tamen occultior via, & à Druso inci-
pere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Dru-
sus impatiens æmuli, & animo commotior, orto
forte jurgio, [3] intenderat Sejano manus, & contra
tendentis os verberaverat. Igitur cuncta tentanti
prom-

1 *Interque principia legionum sineret.*] Inter militaria signa, ait Suetonius capite XLVIII. in Tiberio. de quo ritu abundè in libris Histor. & Milit. Rom. *Lipsius.*

Interque principia legionum.] Inter militaria signa. *Sueton.* 48. Muretus. Sinebat quidem, sed invitus, ut ex Suetonio colligitur cap. 48. *Quædam munera Syriacis legionibus largitus est, quod solæ nullam Sejani imaginem inter signa coluissent.* Pichena. Erant *principia*, locus in castris honoratissimus, in quo jus reddebatur, & aquilæ signaque legionum servabantur, uti demonstratum ad 1, 61. 1, 67. Inter ea autem signa, quæ pro *numinibus legionum* habebantur, 2, 17. postea quoque Imperatorum imagines poni colique cœperunt. Clarissimum, ut alia prætercam, argumentum in illis Taciti H. 1, 36. *In suggestu, in quo paulo ante aurea Galbæ statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdant.* Freinshemius.

2 *Et quia vi tot simul.*] Et hoc quoque moram adferebat. *Muretus.* Vide Not. ad 4, 16. *Freinshemius.* Putem *eripere* reponendum pro *corripere*, & delendum *tamen.* Mens enim auctoris, ostendere consilia Sejani fuisse retardata per plura obstacula, inprimis, quod in domo Augusti essent multi Cæsares, filius juvenis, nepotes adulti. Itaque quemadmodum considerabat periculosum esse tot homines vi aperta de medio tollere, ita etiam bene norat conspirationem requirere tempus & intervalla ad exsequenda scelera destinata. Tandem elegit viam occultiorem. Alioqui dicendum fuisset: *& quia vi tot simul aggredi intutum:* & non *corripere.* Harlæus. Atqui aggredi & de medio tollere *corripere* est, non *eripere.* Iustinus lib. 3. *Exuentem se ac nudatum gladio trajecit. Tum & filios ejus corripi jubet.* Nec deleverim τὸ *tamen:* id enim tacite demonstrat ambitionis tantæ & Sejani indolem: idque intelligendum: Quamquam ægre ferret ambitio incitata hanc moram, & properaret ad vota Sejanus, *placuit ei tamen occultior via.* Posses alioqui & *tandem* legere. *Gronovius.*

3 *Intenderat Sejano manus*] Intendere manus, principium & caussa jurgii etiam hodie apud Italum vulgus. Libro 1. suprà: *Postremò deserunt tribunal, ut quis Prætorianorum militum amicorumve Cæsaris occurreret, manus intentare, caussam discordiæ & initium armorum.* Libro XIII. *Simul intendere manus, aggerere probra.* Seneca De clementia libro 1. *Conclamatio civitatis & fuga est, & diis ipsis manus intenduntur.* At quod sequitur, Sejani os palma percussum à Druso: aliter apud Dionem & Zonaram legas; qui Drusum percussum volunt à Sejano. Itaque eorum fide rescribit hic Vertranius, *Et hic contrà tendentis os verberaverat.* Neutri mihi persuadent; non illi sententiam, non hic lectionem. Sejanum non tam prorupta audacia fuisse crediderim: ut ultro ver-

promptiſſimum viſum, [1] ad uxorem ejus Liviam convertere. [2] Quæ ſoror Germanici, [3] formæ initio ætatis indecoræ, mox pulchritudine præcellebat. Hanc, ut amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitii potitus eſt, [4] (neque femina amiſſa pudicitia alia abnuerit;) ad conjugii ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. Atque illa cui [5] avunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi, ſeque ac majores & poſteros [6] municipali adultero fœdabat; ut pro honeſtis & præſentibus, flagitioſa & incerta expectaret. Sumitur in con-

beravit Principis Romani filium, Tribunicia poteſtate, & imperii conſortem: & convenit magis in mores Druſi, cui adeò promptæ ad verbera manus, ut hac de cauſſa Caſtor ſit cognominatus, teſte Dione ipſo libro LVII. *Lipſius.*

1 *Ad uxorem ejus Liviam.*] Suetonius Livillam ſemper vocat: ut Claudillam, quam noſter Claudiam. Nec te moverit. ὑποκόρισμα eſt, ut Secundilla, Tertulla, Quartilla in feminarum nominibus per blanditias frequens. Sic in Muſeo Carpenſi lapis de hac ipſa Livia.

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA
TI. CLAVDIVS
CÆSARIS. L.
CELER. ÆDITVS. A. VESTA.

Idem.

2 *Soror Germanici.*] Filia Druſi ex Antonia. *Muretus.*

3 *Forma initio ætatis indecora.*] Tacitus *deformem* fuiſſe dicit; non *minus formoſam*: quæ inter duo multum intereſt. Sic Ariſtonis Spartanorum regis uxorem ex deformi puella pulcherrimam evaſiſſe tradunt Herodot. 6, cap. 61. & Pauſanias in Laconicis. *Mox* nihil aliud ſignificat hoc aliiſque multis locis, quam deinde: nec ad proximum tempus reſtringendum eſt, ut ad Iuſtinum obſervavi. *Freinshemius.*

4 *Neque femina amiſſa pudicitia, alia abnuerit.*] Subaudi, flagitia. *Quid enim ſalvi eſt mulieri amiſſa pudicitia?* Apud Livium Lucretiæ verba. *Rhenanus.* Faernus ita legebat: *Neque femina amiſſa pudicitia alia abnuit* &c. quod magis placet. *Urſinus.* Vox *abnuerit* ſi decurtetur aliquot literis, ut placitum Faerno; plurimum, mea ſententia amiſerit dignitatis & virium. *Gruterus.* Video ſenſum, ſed aptior futurus eſt ſi legas, *abnueret*, quomodo & Tacitum ſcripſiſſe ſuſpicor. *Freinshemius.* Non ego: & miror nodum in ſcirpo quæri. *Gronovius.*

5 *Avunculus Auguſtus.*] Id eſt, major avunculus. Nam Octavia ſoror Auguſti ex Antonio genuit Antoniam, Antoniæ filia Livilla. *Muretus.*

6 *Municipali adultero.*] Quaſi diceret, Ne Romano quidem. Nam municipales, tunc minùs honorati, aut pares urbanis cenſebantur. Ita Iuvenalis, per contemptum: *Municipalis eques.* Florus: *Municipalia prodigia.* Erat autem Seianus Vulſiniis natus. *Lipſius.*

Municipali adultero.] Cic. Phil. 3, 6. *Aricina mater. Trallianam aut Epheſiam putes dicere. Videte, quam deſpicimur omnes, qui ſumus è municipiis,* id

conſcientiam [1] Eudemus amicus ac medicus Liviæ, ſpecie artis [2] frequens ſecretis: pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris metum, [3] prolationes, diverſa interdum [4] conſilia adferebat. Interim anni principio Druſus ex Germa- 4
nici liberis togam virilem ſumpſit; [5] quæque fratri ejus Neroni decreverat ſenatus, repetita. addidit orationem Cæſar multa cum laude filii ſui, *quod patria benevolentia in fratris liberos foret.* Nam Druſus [6] (quamquam arduum ſit, eodem loci potentiam & concordiam eſſe) æquus adoleſcentibus, [7] aut certe non adverſus habebatur. [8] Exin vetus & ſæpe ſimu-

id eſt, omnes plane. quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit. Freinshemius.

1 *Eudemus.*] In criminatione medicorum non omiſit eum Plinius lib. XXIX. cap. 1. *Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Liviâ Druſi Cæſaris.* Lipſius.

2 *Frequens ſecretis.*] Non modo, ut reddunt, frequenter inviſit Liviam: verum etiam, quæ ſecretò agebat aut conſultabat, eorum ſolebat eſſe particeps: adeo quidem ut ipſe quoque illam adulteriö cognoviſſe arguatur à Plinio 29, 1. hæc autem ſub ſpecie ſive prætextu artis facile perpetrare poterat: quia dum Livia ſe conſulere eum de valetudine ſua fingit, tanquam per verecundiam omnes arbitros ſubmovebat. *Freinshemius.*

3 *Prolationes, diverſa.*] Muretus, *prolatio diverſa interdum.* Audacior hic aliquis gradationem non vetetur: *ſed magnitudo ſceleris metum, metus prolationem, prolatio diverſa interdum conſilia adferebat.* Quæ tamen ipſa incluſa brevibus iſtis Taciti more, qui diducere tam exiliter non ſolet, ſed cogere & in pauca verba copioſas ſententias congerere. *Acidal.*

4 *Diverſa conſilia.*] *Diverſa* hic ſunt omnino contraria prioribus, ideoque addit *interdum*, ut ſolet evenire in tam arduis, ubi magnitudinem facinoris reputantibus, interdum pœnitentia ſubrepit. quod oſtendi poſſet exemplis multorum, qui cædem principum moliti, quamcunque ob cauſam deſtiterunt. & quia jam *metum, prolationes* præmiſit, quæ ipſa variorum conſiliorum cauſas præbent, indicavi eo, quod ad finem reſervabat, plane ſe dicere velle aliquid majus & minus exſpectatum. Hac ſignificatione poſita legitur hæc vox apud noſtrum 16, 30, *ſteteruntque diverſi ante tribunal*, h. e. adverſi invicem. ſic apud eundem frequenter, *ex diverſo*, pro *ex adverſa parte.* ſed & alia quædam exempla jam in Indice Floriano notare memini. *Freinshemius.*

5 *Quæque fratri ejus.*] Biennio ante. lib. 3, 4. *Muretus.*

6 *Quanquam arduum ſit.*] Lucanus lib. 1. *Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit.* Idem.

7 *Aut certe non adverſus habebatur.*] Haud quidem adfirmarim vocabulum *habebatur* intruſum: ſed tamen eo exturbato, omnia belle ſe habitura, id equidem adfirmarim. *Gruterus.*

8 *Exin vetus refertur.*] Particula hæc oſtendit eodem tempore hæc geſta

eſſe,

ſimulatum proficiſcendi in provincias conſilium refertur. *multitudinem veteranorum* prætexebat imperator, & *delectibus ſupplendos exercitus. nam voluntarium militem deeſſe; ac ſi ſuppeditet, non eadem virtute ac modeſtia agere: quia plerumque inopes ac vagi ſponte militiam ſumant.* percenſuitque curſim numerum legionum, & quas provincias tutarentur. Quod mihi quoque exſequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocii reges, [1] quanto ſit anguſtius imperitatum. [2] Italiam utroque mari [3] duæ claſſes, [4] Miſenum apud, & Ravennam: proximumque Galliæ litus [5] roſtratæ naves [6] præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus [7] in opidum Forojulienſe miſerat, [8] valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum juxta, commune in Germanos Galloſque ſubſidium, [9] octo legiones erant.

[1] Hi-

eſſe, quo ea, quæ ſuperius expoſuerat. *Refertur* non eſt poſitum eo ſenſu, quo *Conſulum relatio* dicitur: ſed *refertur* eſt repetitur, rurſum introducitur, denuo adfertur, ab ipſo videlicet Tiberio. *Freinshemius.*

1 *Quanto ſit anguſtius.*] Rectè. & dictum in Trajani laudem, qui fines imperii promovit. Dixi ſuprâ. *Lipſius.*

Anguſtius imperitatum.] Laus obliqua Trajani. *Muretus.*

2 *Italiam utroque mari.*] Scil. infero ſive Tyrrheno, in quo Miſenum promontorium; ac ſupero ſeu Adriatico, in quo Ravenna civitas. *Suet.* Aug. cap. 49. *Claſſem Miſeni, & alteram Ravennæ, ad tutelam ſuperi & inferi maris collocavit.* Lucanus de Apennino Italiam dividente, l. 2. *Mons inter geminas medius ſe porrigit undas Inferni ſuperique maris.* Pichena.

3 *Duæ claſſes.*] Hæc & ſequentia explico ubertim in Admirandis, lib. 1. *Lipſius.*

4 *Miſenum apud.*] Promontorium inter Cumas & Puteolos. *Muretus.*

5 *Roſtratæ naves.*] Χαλκέμβολοι, æratæ. Virgilius, Horatius, Cæſar, Hirtius. *Muretus.*

6 *Præſidebant.*] Sic ſupra de Velleio: *Is proximum exercitum præſidebat.* Muretus.

7 *In oppidum Forojulienſe.*] In Carnis. Civida d'Auſtria, Lazio & Leandro. *Muretus.* Gravis lapſus tanti viri. Immo in Gallia. Vide hiſtor. 3, 43. *Gronovius.*

8 *Valido cum remige.*] Videtur voce *validi* præter numerum etiam vigor ætatis & robur corporis intelligi. Sic apud Vellei. 2, 48. *Hinc remiges firmiſſimi; illinc inopia affectiſſimi.* & mox 2, 85. *Omnia in altera parte fuere, dux, remiges, milites; in altera nihil, præter milites.* Vbi negat remiges fuiſſe, non quod nulli aut pauci numero eſſent, ſed quia invalidis corporibus munia ſua explere non poterant. *Freinshemius.*

9 *Octo legiones.*] Diviſæ per varia caſtra & caſtella. Florus de Druſo: *Per Rheni quidem ripam amplius quinquaginta caſtella direxit.* Quæ non dubia origo nobilium in eo tractu opidorum. *Lipſius.*

1 *Hi-*

[1] Hispaniæ recens perdomitæ, tribus habebantur. [2] Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Romani. [3] Cetera Africæ, per duas legiones; parique nu-

1 *Hispaniæ recens perdomitæ.*] Ab Augusto, Livius libro XXVIII. de Hispania: *Ita ergo prima Romanis inita provinciarum, quæ quidem continentis sint. postrema omnium nostra demum ætate ductu auspicioque Augusti Cæsaris perdomita est.* Propter Cantabros scilicet & Astures, quos ipse devicit. *Idem.*

Recens perdomita.] Plerique vertunt *recens adquisita.* Negabit hoc, qui legerit ante annos ferme ducentos jam Romanorum magistratus in Hispania fuisse. debebant igitur exprimere illud *per* in *perdomita:* quo absolutum opus & ad finem perductum significatur. Rem declarabit Livius 28, 12. Florus 2, 17. Strabo lib. 3. *Freinshemius.*

2 *Mauros Iuba rex acceperat.*] Filius Iubæ, cujus pater victus à Iulio Cæsare in Africa cum Petreio, post epulas lautiores, concidit mutuis vulneribus, manu Petreii acceptis. Evasit is filius in Regem magnum & eruditum; ita ludente fortuna in rebus humanis, imo ita Deo volente. Et citantur ejus libri sæpe à Plinio in Indice, de quo lib. 5. cap. 1. ita scribit. *Iuba Ptolemæi pater, qui prius utrique Mauritaniæ imperavit, studiorum claritate memorabilior, etiam quam regno. Scripsit de expeditione Arabica, volumina dicata Cæsari,* inquit idem lib. 6. cap. 28. Et lib. 12. cap. 14. *Iuba rex iis voluminibus quæ scripsit ad Cajum Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ.* Aurelius.

Mauros tenebant.] Vertunt ut videantur existimavisse, Iubam antequam Mauros accepisset, regem fuisse: & regionem aliquam possedisse: ac cepisse deinde dono Mauros, homines sine lare, sine tribu, & eos in suo regno collocasse, ibique custodivisse ne forsan iterum delaberentur. Ignorabant videlicet gentis nomen creberrime pro regione, quam incolat illa, poni. Sic 1, 55. *Repentino in Cattos excursu,* & 1, 56. *Exercitum in Cattos rapit.* h. e. in Cattiam, sive terram Cattorum. *Freinshemius.*

3 *Cetera Africa, per duas.*] Ain' tu duas? Atqui una legio adtributa Africæ ab Augusto Tiberioque, te ipso teste non uno loco. Libro IV. Historiarum scribis. *Legio in Africâ auxiliaque tutandis imperii finibus, sub Divo Augusto Tiberioque principibus, Proconsuli parebant.* Et lib. II. Annalium: *Furius Camillus Proconsul Africæ, legionem, & quod sub signis sociorum, ad hostem duxit.* Libro II. Histor. *In Africâ legio, cohortesque delecta à Clodio Macro.* Vidimus hunc nexum, & solvemus. Vnâm legionem ordinariam Africæ fuisse, verissimum est. Vnde hic ergo duæ? Per bellum Tacfarinatis abducta è Pannonia legio, & in Africam missa. Supra libro III. *Piso adsequitur legionem, quæ è Pannonia in urbem, dein præsidio Africæ ducebatur.* Ea ibi mansit biennium paulo amplius, iterumque in Pannoniam remissa. Hoc ipso libro, statim: *Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonam legionem jusserat: nec Proconsul ejus anni Dolabella retinere ausus fuerat, jussa Principis magis quam incerta belli metuens.* At enim quia quo loco quæque legio hoc ipso anno fuerit, decretum scribere Tacito, & nondum ea abducta: ideo duas ecce in Africa collocavit, in Pannonia duas. Atqui tres in ista debuerat: quod clarum vel ex iis, quæ in seditione trium Pannonicarum legionum dicta supra. Vbi etiam recensita hæc Nona. *Lipsius.*

numero Ægyptus, [1] dehinc initio ab Suria uſque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, [2] quatuor legionibus coërcita: [3] accolis Ibero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine noſtra proteguntur adverſum externa imperia. & Thraciam Rhœmetalces ac liberi Cotyis; ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia; duæ in Mœſia attinebant. [4] totidem apud Dalmatiam locatis, quæ poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repentinum auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur: quamquam inſideret urbem proprius miles, [5] tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes, Etruria ferme Vmbriaque delectæ, aut vetere La-

1 *Dehinc initio ab Suria uſque ad flumen.*] L. cum Mureto, *initio ab Suria uſque ad flum.* i. ab initio Suriæ uſque ad Euphratem. conſuetudine apud Tacitum trajiciendi præpoſitiones & ejuſmodi particulas. *Acidalius.*

2 *Quatuor legionibus coërcita.*] Vulgo, *coërcitum.* Sed Man. ſequi malui, qui *coërcita*, habet, nota figura. *Pichena.*

3 *Accolis Ibero Albanoque.*] Planiciem omnem à Cyro uſque Albanorum gens tenet, mox Iberum. Plin. 6, 10. Pertinent ad Caucaſios montes. *Iberiam & Albaniam.* Ptolemæus & Strabo *Caucaſios* appellant. Plinius & Mela, *Georgos.* Hodie *Georgiani* vocantur. *Muretus.*

4 *Totidem apud Dalmatiam.*] Dalmatia Auguſto tradita, perpetuumque præſidium in ea decretum, anno urbis DCCXLIII. Antea inermis fuit. Adi Dionem, lib. LIV. *Lipſius.*

5 *Tres urbanæ, novem prætoriæ cohortes.*] Vigilum autem cur omittit? quæ numero & robore ſupra urbanas. Septem enim cohortes erant, inſtitutæ jam inde ab Auguſto. Cauſſa hæc. quia id ævi, inter legitimos juſtoſque milites, Vigiles non cenſebantur. Itaque in omnibus bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii, rara eorum mentio, nullus uſus. E libertinis lecti erant, vile genus, & Vulcani potius miniſtri quam Martis. Itaque nec Præfecti vigilum inter illuſtres dignitates mentio Tacito uſquam: cujus auctoritas tamen adolevit, ſicut & militum ipſorum, uti ex Pandectis aliiſque ſcriptoribus clarum. Dicam de hoc omni urbano milite cum cura, ad libros Hiſtoriarum. *Idem.*

Tres urbanæ, novem prætoriæ.] Labor, ut reſcribam, *decem prætoriæ*, quia & Dio decem millia militum fuiſſe ait, in decem cohortes tributa & manſiſſe eundem numerum etiam ſequenti ævo fidem facit vetus inſcriptio, quam deſcripſi ex libro Epigrammatum urbis Romæ: *M. Aurelio. Cæſari. Imp. Cæſaris. T. Æli. Hadriani. Antonini. Auguſti. Pii. Fil. Divi. Hadriani. Nep. Divi. Trajani. Pronep. Divi. Nervæ. Abnep. Coſ. Petronius. Mamertinus. & Gavius. Maximus Pr. Pr. Tribuni. cohortium. Prætoriarum. decem. & Vrbanarum. trium. Centuriones. cohortium. Prætoriarum. & Vrbanarum, & Statorum. Evocati, cohortes. Prætoriæ. decem. & Vrbanæ. X. XII. XIV. Centuriæ. Statorum optimo. ac. piiſſimo.* Nam quod Vitellius ſedecim prætorias conſcripſit, quatuor urbanas, non manſit diu. De tota ratione

Latio, [1] & coloniis antiquitus Romanis. At apud
idonea provinciarum [2] sociæ triremes, alæque, &
auxilia cohortium: [3] neque multo secus in iis vi-
rium; [4] sed persequi incertum fuerit, cum ex usu
temporis huc illuc mearent, gliscerent numero, &
aliquando minuerentur. Congruens crediderim re- 6
censere ceteras quoque Reipub. partes, quibus mo-
dis ad eam diem habitæ sint: [5] quando Tiberio mu-
tati in deterius principatus initium ille annus attu-
lit. [6] Iam primum publica negotia, & privatorum
maxima, apud patres tractabantur: dabaturque pri-
moribus [7] differere; & in adulationem lapsos, co-
hibebat ipse; mandabatque honores, nobilatatem
majorum, claritudinem militiæ, [8] inlustres domi
artes

tione prætoriani & urbani militis nihil addi potest ad ea, quæ doctissimus Savillus adnotavit, in accuratissimo tractatu de militia Romana, quem una cum notis ad Taciti Historias, & Agricolam editum ante aliquot annos pauci videre, quia malo maximo rei literariæ Anglica tantum lingua publicatus. *Mercerus.*

1 *Et colenis.*] Potius, *coloniis.* Lipsius.

Et colonis antiquitus Romanis.] *Coloniis antiquis Romanis.* Muretus.

2 *Sociæ triremes.*] Vt classis in Danubio, classis in Rheno, in Ponto, *Lipsius.*

3 *Neque multo secus.*] Dicit clare, non minus virium roborisque in Auxiliis fuisse, quam in Legionibus: ex quo magnitudinem opesque videas imperii Romani. *Idem.*

Neque multo secus.] Sensus est, Quæ provinciæ idoneæ essent auxiliis dandis, habebant triremes socias & alas & cohortes auxiliares: in quibus non minus erat virium, quam in cohortibus suis, sed illud erat incertum: quia ex utilitate temporum huc & illuc meabant, augebanturque & minuebantur. *Ferrettus.*

4 *Sed persequi incertum fuit.*] Et hoc Lipsius restituit *fuerit*, pro *fuit*. Pichena. Turbat vox ultima, ideoque reformatur ab aliis, ego mallem deletam una litura. *Gruterus.*

5 *Quando.*] Positum est pro quia, ut sæpe. Ita 1, 44. *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat.* Sed quidam acceperunt vulgari notione, pro *quo tempore.* Freinshemius.

6 *Iam primum.*] Ad ordinem narrationis pertinet, idemque valet ac si dixisset, *ut hinc exordiar.* Male, qui ad initia Tiberii retulit. Quod præter alia ipsa quoque se evidenter refutatur: nam Tacitus diserte dixerat se exsequuturum, quibus modis habita sit resp. non tantum inter initia Tiberiani imperii, sed ad eam diem. *Idem.*

7 *Differere.*] Nimirum in sententia dicenda probandaque. *Idem.*

8 *Inlustres domi artes.*] Plane intelliguntur tales artes, quales supra 3, 75. *Studia civilia* & alibi *bonas domi artes* vocavit. Non enim *domi* referendum est ad singulas ædes, sed ad urbem, ut fit, ubi hæc opponitur longinquis expeditionibus. quomodo in nota sententia, *Parvi sunt arma foris,*

artes ſpectando: ut ſatis conſtaret, non alios potiores fuiſſe. ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies. minorum quoque magiſtratuum exercita poteſtas; legeſque, ſi majeſtatis quæſtio eximeretur, bono in uſu. At [1] frumenta, & pecuniæ vectigales, cetera publicorum fructuum, ſocietatibus [2] equitum Romanorum agitabantur. Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis ex fama mandabat; ſemelque adſumpti tenebantur, prorſus ſine modo, cum plerique iiſdem negotiis inſeneſcerent. Plebes acri quidem annona fatigabatur: ſed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati terrarum, aut aſperis maris obviam iit, quantum impendio, diligentiaque poterat. Et ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera ſine avaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, providebat. corpo-
7 rum verbera, ademptiones bonorum aberant. [3] Rari per Italiam Cæſaris agri; [4] modeſta ſervitia, intra paucos libertos domus, ac ſi quando cum privatis

niſi conſilium ſit domi. Ita frequenter junguntur, *domi bellique.* Idem.

1 *Frumenta.*] Intellige non quævis, ſed à tributariis pendi ſolita, quæ apud auctores ICtos præſertim, *annonæ* vocabulo cenſeri ſolent. *Idem.*

2 *Equitum Rom. ſocietatibus.*] Publicanos ex equeſtri ordine fuiſſe plurimis Livii aliorumque locis promtum eſſet oſtendere. Sed ſufficiat hic Ciceronis ex Orat. pro Cn. Plancio, cap. 9. *Flos equitum Rom. ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. Agitabantur* bono ſenſu hic exſtat pro *tractabantur.* Freinshemius. Seneca epiſt. 119. *Iam ego paraveram fiſcos: circumſpiciebam, in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem.* Suetonius Veſpaſ. 1. *pubiicum quadrageſimæ in Aſia egit.* Gronovius.

3 *Rari per Italiam.*] Non latifundia, ut poſtea, ex bonorum publicatione, & reorum damnationibus parta. *Lipſius.*

Rari per Italiam.] Non ut poſtea, Emphiteuticarii patrimoniales, tum rei privatæ, tum divinæ domus, tum tamiei, qui impediunt agriculturam, diminuunt vectigalia, pauperant populos. *Muretus.*

4 *Modeſta ſervitia.*] Id eſt, pauca, intra modum. Lib. 3. *ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini ſidebat.* Et lib. 1. *Et ille varia diſſerebat de magnitudine imperii, ſua modeſtia.* Et lib. 12. *Magnaque Deum benignitate & modeſtia hiemis, rebus extremis ſubventum.* Vide varias noſtras. *Muretus.* Martialis de Domitiano, ſed vereor, ne adulatorie, 9, 81.

Oderat ante ducum famulos turbamque priorum
Et Palatinum Roma ſupercilium.
At nunc tantus amor cunctis, Auguſte, tuorum,

vatis disceptaret, forum & jus. Quæ cuncta, [1] non quidem comi via, sed horridus ac plerumque formidatus retinebat tamen, donec morte Drusi verterentur: nam dum superfuit, mansere; quia Sejanus incipiente adhuc potentia, bonis consiliis notescere volebat, & ultor metuebatur, non occultus odii, & crebro querens, *incolumi filio adjutorem imperii alium vocari: & quantum superesse ut collega dicatur? Primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia & ministros. exstructa jam sponte præfecti castra; datos in manum milites:* [2] *cerni effigiem ejus* [3] *in monumentis Cn. Pompeii:* [4] *communes illi cum fa-*

Vt sit cuique sua cura secunda domus.
Tam placidæ mentes, tanta est reverentia vestri,
Tam pacata quies, tantus in ore pudor.
Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet.

Aurelius.
Miror omnes *modesta servitia* pro paucis accepisse. Nihil ego cunctatus sum de servorum non numero, sed modestia exponere: quod ex contrario magis apparebit, si aliorum immodestiam, petulantiam, arrogantiam spectes, qui propterea quod principum essent servi se non modo super ingenuos, sed etiam magistratus extollebant. In hoc auctore 4, 74. *Eo venire patres, eques* &c. & mox; *ibi campo aut litore jacentes, nullo discrimine, noctem ac diem juxta, gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur.* 6, 8. *Libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur.* Seneca Epist. 74. *Stare ante limen Callisti dominum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter rejicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Vbi similem de Epaphroditi servo, postea sutore Cæsaris facto, narratiunculam adnotat Lipsius ex Epicteto 1, 19. Occiso Commodo inter alias acclamationes senatus hoc quoque legitur, *servis servivimus*, apud Lamprid. c. 19. Hæc est igitur immodestia servitiorum, quam in suo servo retudit Adrianus referente Spartiano cap. 21. *Quum quodam tempore servum suum inter duos senatores è conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret, & diceret, Noli inter eos ambulare quorum esse adhuc potes servus.* Freinshemius.

1 *Non quidem comi via.*] Lege, *cum vi*, verissima emendatione. *Acidalius.* Quamquam non comi & in vulgum grata via, sed nimia se veritate asper & plerumque formidatus. *Freinshemius.*

2 *Cerni effigiem ejus.*] Statuam æneam in theatro Pompeii. Dio. *Lipsius.*

3 *In monumentis.*] Non bene videntur pro *in monumentis*, substituisse, *intra monumenta.* Nihil enim hic intelligitur aliud quam *effigies Sejano apud theatrum Pompeii locata.* Supra 3, 72. Id theatrum hic intelligitur per *monumenta Cn. Pompeii:* sicut ejusdem capitis initio basilica Pauli, per *Æmilia* monumenta. *Freinshemius.*

4 *Communes illi.*] Consideremus, quæso. Suetonius Claudii filio Dru-

familia Drusorum fore nepotes. [1] *precandam post hac Modestiam, ut contentus esset.* Neque raro, neque apud paucos talia jaciebat: & secreta quoque ejus, cor-

so desponsam Sejani filiam scribit, cap. XXVII. in Claudio. nec alius sententiæ est, quod noster lib. III. dixit Claudii filio Sejanum socerum destinatum. Hæc certa, clara. sed quomodo hic Drusus queritur, communes illi fore cum Drusorum gente nepotes? Locum non habet ea querela, vana est. si vere idem Suetonius scribit, Drusum exstinctum post paucos dies, quam ei Sejani filia esset desponsa. Desponsa autem ante biennium, ut ex Taciti supra verbis clarum: ante biennium ergo exstinctus, & simul connubii nepotumque spes. An aliud aliquid est, quo noster hic respexit? nemo dicet. In Zonara lego, *Iuliam* Drusi filiam desponsam Sejano: corrupte. quia scribendum *Liviam*: intellegitque Germanici sororem, de qua intra dicemus, Drusi majoris prolem. Quid nugamur? cum omnia scrinia excusserimus, non inficiabimur, quin Tacitus guttam attigerit è flumine Lethes. *Lipsius.*

Communes illi.] Sueton. Claud. 27. & noster libro tertio. Porro quod notarunt doctissimi viri *μνημονικὸν ἁμάρτημα* in Tacito, assentiri non possum. Longe enim aliud est, *destinare*, aliud *despondere.* Muretus. Hic memoria in Tacito desideratur, quasi ea defectus, scribat, Drusum queri de re quæ jam præterierat. Mihi vero innocens, eumque sic vindico ab ea nota. Aliud est *sponsa*, aliud *destinata. sponsa* non dicebatur ante stipulationes. Gell. 4, 4. *Qui uxorem ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat itidem spondebat, is contractus stipulationum sponsionumque dicebatur sponsalia: tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur, & qui spoponderat ducturum, sponsus.* At *destinata* ea erat, quam pater alicui se daturum præ se ferebat, sed eam nondum desponderat: quæ differentia non obscura ex his emergit. Martianus l. 7. D. ad l. Iul. de adul. *Et potest adulterii accusari, qui Tutor vel Curator fuit, & intra vicesimum sextum annum duxerit uxorem, non à patre desponsam vel destinatam vel in testamento denominatam.* Dicamus itaque nostrum respicere ad illud tempus, cum Sejani filia filio Claudii solum fuerat destinata, quo etiam dum vivo non immerito, nec absurde, Drusus id ægre fert: Suetonium vero, cum jam biennio post plus minus ei desponsa fuisset, post quæ brevi Drusus Pompejus vita cessit. *Salmerius.* Ego simplicius intelligo, nihil aliud queri Drusum, nisi quod jam Sejanus conjunctione Cæsaris dignus habitus esset, ut ait Tacitus infra. Ideoque quamvis primum illud matrimonium morte irritum fuerat, fortasse prævidebat fore, ut quandoque Sejanus aliud simile moliretur, affinitatemque cum Drusorum familia iterum & arctius jungeret. *Pichena.* Tacitus aliis aliter excusatur; mihi videtur ita posse commodissime, si non existimemus restringendas has querelas esse ad hoc tempus, quo Tacito memorare eas placitum, sed cogitemus jam ante, nec semel, ut ipse auctor est iis verbis, *crebro querens*, erupisse: & singulas quidem eo maxime tempore, quo ea, quibus offendebatur, facta erant. Eas cum suis quasque locis commemorare nollet, collegit hic loci, in quem seposuerat totam de potentia Sejani historiam, ut patet ex primo statim hujus libri capite. *Freinshemius.*

1 *Precandam post hac Modestiam.*] Mirum genus loquendi, quasi Modestia inter deas. Et cave tamen immu-

corrupta uxore prodebantur. Igitur Sejanus maturan- 8
dum ratus [1] deligit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adsimularetur. id Druso datum per

mutes. simile illud è libro xv. *Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectu itinerum spatia equitem assequeretur.* Lipsius.

Precandam post hac Modestiam.] Amicus noster *precandam modestiam* exponebat votis expetendam; subtilius profecto (dicam enim quod sentio) quam verius. & tamen si hunc sensum recipiamus, noster confirmabitur. Si enim votis expeti debet ista modestia? undenam, nisi ab numine, quod eam conferre potest? Porro autem id numen quid, nisi ipsa Modestia? Quod quidem frustra negatur, proterve irridetur. Nam ut nullo possit testimonio veteris scriptoris ostendi, consecratam inter numina fuisse Modestiam, ideone etiam pro absurdo habendum id est, quum Spem, Concordiam, Pudicitiam, Pavorem etiam, aliosque animi habitus adfectusque sciamus pro diis habita? Vnde illa invocatio Manlii Statiani, apud Vopiscum in Probo cap. 12. *Iupiter Opt. Max. Iuno regina, tuque virtutum præsul Minerva, tu orbis Concordia & tu Romana Victoria, date hoc Senatui, populoque Rom. date militibus, date sociis atque exteris nationibus: imperet quomodo militavit.* Omitto Stoicorum opinionem, qui, ut Seneca Ep. 113. Virtutes etiam computabant inter animalia, neque minus Deos. Sed etiamsi neutrum horum probaretur, tamen mirifice elegans esset ea θεοποιΐα, qua hominis ejus nimias spes eo processisse ostenditur, ut non nisi divino quodam auxilio possint cohiberi. Tale quid est hoc in Asinaria 3, 2, 1. *Perfidia laudes gratiasque habemus merito magnas.* Freinshemius. Amicus ille qui sit, cujus hic arguitur protervia, si libido est scire: benigne lector; vide 3. Observ. 10. Qui si parum satisfecerit tibi, fruaris licet Modestia dea. Sed illud festivum, si recipiatur sensus, quem Tacito attribuimus, tamen fore, ut constet sensus, quo ille delectatur, nempe exorandum esse Modestiæ numen. Tanquam cum dicitur *precandam modestiam*, non possit intelligi, vel *Sejani* vel *Sejano à diis*, qui eo creverat, ut coërceri, atque adeo modestia ei imperari non posse videretur. Tanquam verbo *precandam* necessario statuatur singularis dea Modestia, à qua modestiam peti oporteret. Male igitur Horatius lib. 1. Sat. 4.

Dii bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi.

Debuisset dicere: *Modestia numen bene fecit, quod me modestum finxit.* non venit enim scilicet illa modestia virtus & animal, nisi à peculiari numine Modestia: quemadmodum nemini potest optari, nisi ab eo unico numine, quod eam conferre possit. Ego tamen deam nullam, sed quæ sanis facile modestiam ingeneraret, Adrastiam, Rhamnusiam, Nemesin novi. Nam Plautus risum captat. Quid multa? quod illi mire elegans, id mihi κακόζηλον & gravitati cum Taciti, tum materiæ indignum videtur. *Gronovius.*

1 *Deligit venenum.*] Tale venenum sibi Carthaginenses dedisse dixit Regulus, non præsentaneum, *sed ejusmodi, quod mortem in diem proferret: eo consilio, ut viveret quidem tantisper, quoad fieret permutatio: post autem grassante sensim veneno, cor tabesceret,* (lego *contabesceret*) Gell. 6, 4. Theophrastus lib. 9. περὶ φυτῶν ἱστορ. de aconito. συντίθεσθαι δὲ, ὥστε κατὰ χρόνους τακτοὺς ἀναιρεῖν, ἔστιν δίμηνον, τρίμηνον, ἑξάμηνον, ἐνιαυτὸν, ἐνίων δὲ καὶ δύο ἔτη. Mihi tamen hoc verosimile non fit: causæ sunt obscuræ. *Muretus.*

per Lygdum ſpadonem, [1] ut octo poſt annos cognitum eſt. Ceterum Tiberius per omnes valetudinis ejus dies, nullo metu (an ut firmitudinem animi oſtentaret) etiam defuncto, necdum ſepulto, curiam ingreſſus eſt. [2] conſuleſque ſede vulgari per ſpeciem mæſtitiæ ſedentes, honoris locique admonuit; & effuſum in lacrimas ſenatum, [3] victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. *Non quidem ſibi ignarum, poſſe argui, quod tam recenti dolore ſubierit oculos ſenatus:* [4] *vix propinquorum adloquia tolerari,* [5] *vix*

1 *Vt octo poſt annos.*] Recte. eo ipſo videlicet anno, quo interfectus Sejanus, cum Apicata ejus uxor hæc ſcelera prodidit: Vide Dionem LVIII. *Lipſius.*

2 *Conſules ſede vulgari.*] Id eſt, in ſedibus Prætorum aut Tribunorum, ut Dio interpretari videtur, in morte Auguſti, lib. LVI. Ἐκαθίζοντο δὲ οἱ μὲν πολλοὶ ὥσπερ ἕκαστος εἰώθει, οἱ δ' ὕπατοι κάτω ἐν τοῖς βάθροις, ὁ μὲν τῷ τῶν στρατηγῶν, ὁ δὲ τῷ τῶν δημάρχων. Verterem ego: *Sederunt autem vulgus Senatorum, quo quiſque loco ſolebat: Conſules verò infernè in ſubſelliis, alter Prætorum, alter Tribunorum.* Nec diſſimile eſt, quod Suetonius ſcribit, Claudium *de majore negotio acturum, medium inter Conſulum ſellas Tribunicio ſubſellio ſediſſe.* Humiles autem Senatorum omnium ſedes, altæ Conſulum & excelſæ. Lucanus V.

Vt primum mæſtum tenuêre ſilentia cœtum,
Lentulus è celſa ſublimis ſede profatur.

Lentulus enim ibi Conſul. & alius poëta quiſpiam,

Conſpicuum ſignis cum premet altus ebur.

Intellegit Conſulis ſellam curulem: in qua, ornatus cauſſa, ſigna. Idem:

Signa quoque in ſella noſſem formata curuli,
Et totum Numidæ ſculptile dentis opus.

Lipſius.

3 *Victo gemitu.*] An Tiberius vicit ſedavitque gemitum Senatorum, quos ait, in lacrimas effuſos? Ita videtur cum ſupra dixerit, ipſum nullo metu, fortitudinemque præferentem, introiſſe curiam. Tamen verius credo, de ipſius Tiberii gemitu. nam veriſimile eſt, morte filii magno dolore affectum; ſed, ut cetera omnia, diſſimulaſſe, ut invictum animum oſtentaret. Aliquid ſimile de Suilio dixit. lib. XI. in princ. *Ad quod victo ſilentio.* id eſt, ſuo ipſius ſilentio. Pichena. *Victo gemitu*, ad Tiberium refer; nam qui ad ſenatum, omnia permiſcet: quaſi hic ſit ſenſus: *Patres fuſi in lacrimas, poſtquam fletus ceſſarunt.* Qui multiplex profecto error eſt. nec enim Patrum lacrimas ceſſaſſe vult Tacitus, imo lacrimantes eos cum maxime principis conſtantia & adloquio erectos: neque vero *gemitus* & *lacrymæ* pro iiſdem ſunt accipienda, quam adeo nihil de lachrymis Tiberii cogitare nos velit auctor, ut etiam gemitus, quod majus atque difficilius eſt, in poteſtate habuiſſe tradat. Denique conſtructio turbatur, quæ hæc eſt: Tiberius *victo gemitu ſimul oratione continua, erexit Senatum in lachrymas effuſum.* Freinſhemius.

4 *Propinquorum alloquia.*] Alloquia, proprie in conſolatione. notatum aliis. *Lipſius.*

Vix

[1] *vix diem adſpici à pleriſque lugentium. neque illos imbecillitatis damnand's; ſe tamen fortiora ſolatia* [2] *è complexu Reipub. petiviße.* Miſeratuſque *Auguſta extremam ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuam, ut Germanici liberi, unica præſentium malorum levamenta, inducerentur*, petivit. Egreſſi conſules firmatos adloquio adoleſcentulos, deductoſque ante Cæſarem ſtatuunt. Quibus adprehenſis, *Patres conſcripti, Hos*, inquit, *orbatos parente, tradidi patruo ipſorum, precatuſque ſum, quamquam eſſet illi propria ſoboles, ne ſecus quam ſuum ſanguinem foveret ac tolleret, ſibique & poſteris* [3] *conformaret. erepto Druſo, preces ad vos converto, diiſque & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, clariſſimis majoribus genitos ſuſcipite, regite: veſtram meamque vicem explete. Hi vobis Nero & Druſe parentum loco. ita nati eſtis, ut bona malaque veſtra ad Rempub. pertineant.* Ma- 9
gno ea fletu, & [4] mox precationibus fauſtis audita; ac ſi modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſui gloriaque animos audientium impleverat. ad vana & totiens inriſa revolutus, *de reddenda Repub. utque conſules ſeu quis alius regimen ſuſciperent*, vero quoque & honeſto fidem dempſit. Memoriæ Druſi eadem quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis, ut ferme amat poſterior adulatio. Funus imaginum pompa maxime inluſtre

Vix propinquorum.] Vide lib. 2. c. 4. variar. lection. *Muretus.*

1 *Vix diem adſpici.*] Ita enim moris, ut limine & domo ſe continerent in luctu. Plinius lib. 12. *Mitto ad Arriam. rogo ut veniat. quoniam me recens adhuc luctus limine contineret.* Lipſius.

2 *E complexu reip.*] Hunc *complexum* potius ita capiendum arbitror, ut Tiberius complexus ſit remp.; quam ut illum reſp. *Complecti remp.* eſt curam atque adminiſtrationem publicorum negotiorum ſuſcipere, agere, tractare. Infra 4. Hiſtor. 11. Nihil autem aliud quam actum rerum intelligit, quod ſtatim 4, 13. *nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens.* Elegantiſſime tamen hac *complexus* metaphora eſt uſus. *Freinshemius.*

3 *Conformaret.*] Ita quidem in Man. & etiam in antiquioribus editis, idque, ut mihi videtur, optimo ſenſu. nihilonimus recentiores ſuppoſuerant, *confirmaret.* Pichena.

4 *Mox precationibus.*] Iſtud *mox* hoc loco non tantum temporis ſpatium complectitur, ut interim finita Tiberii

stre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omnesque
Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, post Sa-
bina nobilitas, [1] Attus Clausus, ceteræque Claudiorum
10 effigies, longo ordine spectarentur. In tradenda morte
Drusi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus me-
morata sunt, rettuli. sed non omiserim eorundem tem-
porum rumorem validum adeo, ut nondum exolescat.
[2] *Corrupta ad scelus Livia, Sejanum Lygdi quoque spadonis
animum stupro vinxisse: quod is Lygdus ætate atque forma
carus domino, interque primores ministros erat. deinde in-
ter conscios, [3] ubi locus veneficii tempusque composita sint, eo
audaciæ provectum, ut verteret; & occulto indicio Drusum
veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam
potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea
fraude [4] tum senem, postquam convivium inierat, exceptum
poculum Druso tradidisse; atque illo ignaro & [5] juveniliter
hauriente, auctam suspicionem, tamquam metu & pudo-*
11 *re sibimet inrogaret mortem quam patri struxerat.* [6] Hæc
vulgo

Tiberii oratio videri debeat. *Freinshemius.*

1 *Appius Clausus.*] Lego, *Atta Clausus*, vel *Attus*. Adi lib. XII. *Annal.* Lipsius.

Accius Clausus.] Sustuli, quod erat, *Appius*, MS. auctoribus. Codices n. ambo Vat. infra 12, 26. habent, *Accio Clauso continuos duravisse.* Quæ lectio firmatur ex eo, quod M. Valerius scribit: *Appius ex Sabinorum prænomine Accio venit: idque Romæ Claudiorum fuit, quorum princeps Accius Clausus dictus est.* Itaque apud Livium lib. II. legendum est: *Accius Clausus, cui postea Appio Claudio fuit Romæ nomen.* Et sane hanc scriptionem in Suetonii Tiberio quidam indicavit ex veteribus libris referens sic scriptum, *Quod magis constat Accio Clauso gentis principe:* ubi vulgares libri habent, *constat Appio Clauso.* Ego vero scribendum, *Constat Accio*, omni asseveratione contendo. *Vertranius.* Man. *Attus* quod rectius credo; nam & libro XII. libri veteres habent, *ab Atto Clauso*, ut ibi notavi. *Pichena.* Recte Pichena. Vide ad Livium 2,16. *Gronovius.*

2 *Corrupta ad scelus.*] Quidam *scelus* de adulterio tantum: ego putabam potius cædem mariti hic innui. de qua una hoc loco agere constituit. *Freinshemius.*

3 *Ubi locus veneficii, tempusque composita sint.*] Lectionem MS. reposui, quæ in vulgatis immutata atque imminuta fuerat: *Ubi locus veneficii, tempus, composita sunt.* Pichena.

4 *Tum senem.*] Alibi legitur, *captum senem.* Muretus.

5 *Iuveniliter hauriente.*] Neaniкῶς. *Idem.*

6 *Hæc vulgo jactata.*] Et credita Orosio, qui libro VII. tradit Drusum à Tiberio veneno exstinctum. At me non valdè movent ejusmodi scriptores, legitimæ historiæ (dicam iratis quorumdam auribus) dehonestamenta. *Lipsius.*

1 *Fa-*

vulgo jactata, ſuper id quod nullo auctore certo fir-
mantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri
prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus,
inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nul-
lo ad pœnitendum regreſſu? Quin potius miniſtrum
veneni excruciaret; auctorem exquireret: inſita de-
nique etiam in extraneos cunctatione & mora, adver-
ſum unicum, & nullius ante flagitii compertum ute-
retur. Sed quia Sejanus [1] facinorum omnium repertor
habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & cete-
rorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa [2] & imma-
nia credebantur: [3] atrociore ſemper fama erga do-
minantium exitus. Ordo alioqui ſceleris [4] per Api-
catam Sejani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi
patefactus eſt. neque quiſquam ſcriptor tam infenſus
exſtitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia con-
quirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguen-
dique rumoris cauſa fuit, ut claro ſub exemplo [5] fal-
ſas auditiones depellerem, peteremque ab iis [6] quo-
rum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata at-
que incredibilia, [7] avide accepta, veris neque in
miraculum corruptis antehabeant. Ceterum [8] lau- 12
dante filium pro roſtris Tiberio, ſenatus populuſque
habi-

1 *Facinorum omnium repertor.*] Sic Virg. 2. Æn. *ſcelerumque inventor Vlyſ-ſes.* Muretus.

2 *Et immania credebantur.*] Alii libri, *inania.* Idem.

3 *Atrociore ſemper fama.*] Id valet, ſpargi plurimum & credi atrocia aut tragica, de morte dominantium. *Lipſ.*

4 *Per Apicatam Sejani proditus.*] Sic dictum ut ab eodem Virgilio *Hectoris Andromache.* Muretus.

5 *Falſas auditiones.*] Ἀκροάσεις. *Idem.*

6 *Quorum in manus cura noſtra venerit.*] Antiqui libri. *Quorum in manus ſcripta noſtra venerint.* Muretus. Haud ſcio qui ſint illi libri antiqui. Sed *cura* ſic & lib. 3. *ſi effecerit, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero.* Ovidius 4. de Ponto eleg. 14. *quorum quod inedita cura eſt*, ex feliciſſima reſtitutione C. I. Heinſii. Idem lib. 4. el. 4. *Hoc pretium curæ dulce recentis erat.* Martialis lib. 10. ep. 2. *Feſtinata prior decimi mihi cura libelli.* Gronov.

7 *Avide excepta.*] Libri veteres *unde.* Forte, *unde unde.* Muretus.

8 *Laudante filium.*] Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaveris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Marciam: *Tiberius Cæſar, & quem genuerat, & quem adoptaverat, amiſit. ipſe tamen pro roſtris laudavit filium, ſtetitque.*

habitum ac voces dolentum, ſimulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici reviviſcere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina ſpem male tegens perniciem adceleravere. Nam Seianus ubi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mœrore publico eſſe; ferox ſcelerum, & quia prima provenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos perverteret, [1] quorum non dubia ſucceſſio. [2] neque ſpargi venenum in tres poterat, egregia cuſtodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus inſectari, vetus Auguſtæ odium, [3] recentem Liviæ conſcientiam exagitare, [4] ut

que, in conſpectu poſito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificu oculos à funere arceret. Recenſet eumdem ritum Dio LIV. in funere Agrippæ, ſed cauſſam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba ſunt: Τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παρατείνας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δὲ ὅμως τοῖς μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τοῦ τιμητοῦ ἔπραττεν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν, οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. id eſt: *Sed & laudationem Agrippæ Auguſtus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanſo. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideò, quia Pontifex eſſet: alii, quia obiret munera Cenſoris. Neutri rectè. Neque enim vel Pontifici mortuum adſpicere nefas: neque Cenſori, niſi cùm finem cenſioni imponit, conditque luſtrum.* Hæc Dio; ſed ego exiſtimo, de Pontifice Senecam vera dicere. Sacer enim: ideoque non ipſum ſolum arceri aſpectu funeſto, ſed & ſtatuas deorum voluerunt. Quæ ſi in loco poſitæ, ubi ſupplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipſe Dio libro ultimo. *Claudius*, inquit, *delectabatur gladiatoribus, & præſertim meridianis. Ideo pleroſque ſervos, qui dominos ſub Cajo aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Auguſti ſtatuam eo loci poſitam juſſerit transferri, ne aut ſemper adſpiceret cædes, aut & ſemper velata eſſet.* Ceterùm de Pontifice, in Iudæorum ritu ſimile Philo notat, De Monarchiâ: *à cadavere arceri.* Lipſius.

1 *Quorum non dubia ſucceſſio.*] Scil. ad principatum, cui, amoto Druſo, nemo jam erat propior. *Freinshemius.*

2 *Neque ſpargi venenum in tres poterat.*] *Tres* intelliguntur filii Germanici, Nero, Druſus, Cajus. Hi enim ſuperſtites patri fuerunt, ut teſtatur Sueton. Calig. 7. *Spargi* non poteſt reddi à linguis vulgaribus, itaque ſubſtituerunt, *dari.* Freinshemius.

3 *Recentem Liviæ conſcientiam.*] *Recentem* vocat comparando cum ea *vetus Auguſtæ odium*, non quaſi poſt primum ſcelus cum Livia perpetratum, recens in conſilium de evertendis Germanici liberis, eam adhibuerit. *Conſcientia* deſignat ſocietatem ſcelerum; ut alteri quoque conſcius ſis, non tibi uni. *Idem.*

4 Ut

[1] ut *superbiam fecunditate subnixam, popularibus studiis inhiare dominationi*, apud Cæsarem arguerent. [2] Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos [3] delegerat Iulium Postumum per adulterium [4] Mutiliæ Priscæ inter intimos aviæ, & consiliis suis peridoneum; quia Prisca in animo Augustæ valida) anum suapte natura [5] potentiæ anxiam, insociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [6] proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus [7] perstimulare.

1 *Vt superbiam fecunditate.*] Lege, *superbam.* Muretus. Dura ea constructio, durior sermo. forte legendum; *ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis; inhiare dominationi;* &c. ita sane nullus obex qui impediat sententiæ cursum. *Gruterus.*

2 *Atque hæc callidis criminatoribus.*] L. *Adque hæc*, vel, *Ac super hæc*, vel, *Adhæc.* Efficiebat nempe Sejanus. non enim capi potest de Livia. *Acidalius.*

3 *Iulium Postumum.*] Estne ille, qui Præfectus Ægypto postea? de quo Romæ lapis,

PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.
: : : LIBERORVMQVE
EX VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS.
SEX. F. COR. POSTVMVS,
PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. *Lipsius.*

Delegerat Iulium Postumum.] Verbi hujus maxima vis est. Arguit enim Iulium Postumum, quo de hoc dicitur, fuisse criminatorem οὐ τῶν τυχόντων, sed excellentem inprimis, & ob hoc inter alios cum cura & judicio selectum. *Freinshemius.*

4 *Mutiliæ Priscæ.*] Puto eamdem esse, quæ vitiose apud Dionem l. 58. Πουπλία Πρίσκα, facili ob similitudinem literarum lapsu, pro Μουτιλία. C. Gemini Rufi uxor. *Idem.*

5 *Potentiæ anxiam.*] Multo minus est *potentiæ cupidum* esse, quam *anxium.* *Anxius* enim est, qui retinendæ, quam habet, omni cura incumbit, omnia aliorum facta dictaque sollicite circumspicit, & suspecta habet, tanquam sibi suæque potentiæ insidiantia. At cupidus esse potest, qui nec habet, uti liberti Neronis *apiscendæ potentiæ properi* 4, 59. aut qui habet quidem, & amat; sed nullo metu amittendi, quomodo supra 3, 56. Augustus, qui *suæ magnitudini fidebat.* Idem.

6 *Proximi.*] Dictum videtur, quomodo 13, 15. *Proximus quisque Britannico.* superiore versu *intimos* appellaverat: *inter intimos aviæ.* Idem.

7 *Perstimulare.*] Plus est quam stimulare, continet enim constantiam in stimulando, ad extremum usque, donec videlicet obtineatur, quod destinatum est.. Nec de Augusta hæc debent accipi, tanquam adversus illam exstimulanda fuerit Agrippina; hoc enim supervacuum erat, quum jam ante anui isti esset invisa: sed de Cæsare, quem nova Agrippinæ contumacia excitari volebat Sejanus, *ut cunctationes ejus aperirentur* &c. 4, 71. Nam & *pravi sermones* non intelligi debent ab Agrippina perferendi, sed ab instigatoribus ejus, qui videlicet uterentur iis sermonibus ad extimulandos mulieris spiritus. Ejusmodi *pravi sermones* referuntur infra 4, 59. *Idem.*

lare. At Tiberius [1] nihil intermissa rerum cura; negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatusconsulta, *ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægirensi apud Achajam motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium.* Et Vibius Serenus [2] proconsul ulterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [3] ob atrocitatem morum in insulam

[1] Amor-

1 *Nihil intermissa rerum cura.*] Hoc est, interrupta ob luctum. *Idem.*

2 *Proconsul ulterioris Hispaniæ.*] Id est Bæticæ, quæ populo relicta, & ideo in ea Proconsul. Plura distinctius de Hispaniæ divisione infra ad 1. Hist. *Lipsius.*

Vlterioris Hispaniæ.] Non nemo interpretatur Lusitaniam, sed dupliciter fallitur. semel, quod partem *ulterioris Hispaniæ* Lusitaniam, pro tota posuit. nam præter hanc continebatur hac appellatione Bætica quoque, sicut Plin. 3,2. diserte tradit: iterum, quod eam posuit partem: quæ hic minime intelligitur. Sciendum enim est, quum olim, ut dixi, duas in partes Hispania distribueretur, citeriorem & ulteriorem, Augustum postea, quum provincias cum Senatu Populoque Romano divideret, ulteriorem bifariam secuisse, & Bæticam quidem reliquisse populo; citeriorem & Lusitaniam sibi vindicavisse: ac exinde per *ulteriorem Hispaniam*, Bæticam tantum intelligi cepisse, cui parti, post Lusitaniam proprio prætori attributam, totius appellatio uni hæserit. Vid. Dion. l. 53. Strabon. libro 3. Postea sex provinciæ factæ sunt ex Hispania, ut Sex. Rufus testatur, in quo ipso etiam Bætica & Lusitania distinguuntur. *Freinshemius.* Adde Lipsium ad lib. 1. Histor. c. 13. *Gronovius.*

3 *Ob atrocitatem temporum.*] Placet olim emendatio, *atrocitatem morum.* quam velim distinctione juvari hoc modo: *de vi publicâ damnatus ob atrocitatem morum, in insulam.* Facilis exscribentium lapsus repetitione syllabæ, *tem morum.* Etsi non sum ignarus à Suetonio *temporum atrocitatem* dictam, Calig. cap. VI. sed hic ut censeo parum opportune. Puto autem pertinuisse ad Serenum caput hoc legis Iuliæ: *Iuliâ de vi publicâ tenetur, qui cùm imperium potestatemve haberet, civem R. adversus provocationem necaverit, verberaverit, jusseritve quid fieri, aut quid in collum injecerit ut torqueatur.* Lipsius.

Ob atrocitatem.] Nam sævitia Tiberii pœnas legitimas egrediebatur. hoc libro cap. 42. *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus.* l. x. DD. ad l. Iul. de vi publ. *Damnatio de vi publica aqua & igni interdicitur.* Ergo arguitur *atrocitas temporum*, quod cum par esset, ut aqua & igni Sereno interdiceretur, Tiberius indulgens inclementiæ, eum in insulam deportavit; quod utique gravius erat interdictione. Interdictus enim non prius amittebat Civitatem, quam inter cives ejus cooptaretur, in qua sedem fixisset. Cic. pro dom. c. 30. Tac. 4. Ann. 43. Deportatus a. statim à sententia jus civitatis exuebat. Vlp. l. 11. DD. de pœn. Poterat interdictus (nisi aliud in sententia fuerat additum) se quocunque conferre: at non licitum deportato superare certos fines l. 4. DD. de pœn. Postremum ἀντινομία imperatoris & Vlpiani sic sedatur. Iustinianus respicit ad sua tempora, quando desita interdictione deportatio tantum vigebat: vel is (licet pœnæ variassent) de iis agit, quasi

jure

[1] Amorgum deportatur. [2] Carsius Sacerdos reus, tamquam [3] frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii admodum infantem, [4] pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando [5] sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ peri-

jure vetere ad illum modum præfinitæ fuissent. Sic pœna legis Iuliæ de adulterio apud Imperatorem est ultimum supplicium. Instit. de publ. Iud. quæ certe mitior fuit ab Augusto promulgata. Tacit. 3. Ann. *Salinerius.* Non minus verisimiliter ad voces, & aptius forte ad sententiam scripseris, *ob atrocitatem pœnarum.* Acidalius. Emendatio hæc à Lipsio est huic loco valde accommoda, cum habeant libri *ob atrocitatem temporum.* quam lectionem cum omnes constanter præferant, nec de atrocitate *morum* inculcandum esset Tacito in persona ejus, qui de vi publica damnabatur, suspicari in mentem venit, hæc ut alia nonnulla his libris loco suo mota esse, olimque cohæsisse cum narratione superiori versiculo proposita, in hunc forte modum: *remissione tributi in triennium, ob atrocitatem temporum.* Freinshemius.

1 *Amorgum deportatur.*] Ἀμοργὸς, ἡ, καὶ Ἀμόργιον, μία τῶν Κυκλάδων, ἡ καὶ Παλκάγια. Vide Stephanum, περὶ πόλεων. *Muretus.*

2 *Carsius sacerdos.*] *Sacerdotem* cognomen intelligo familiæ Carsiorum, quomodo fuit & Liciniorum. *Freinshemius.*

3 *Frumento hostem juvisset.*] Quod læsæ majestatis crimen est. L. cujusque ad L. Iuliam majest. D. libro 1. Machab. *Prœliantibus non dabunt neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naves.* Sunt verba societatis initæ inter Iudæos & Romanos. cap. 8. Et imperatores Valentinianus & Gratianus prohibent ad Barbaricam oleum, aut liquamen, aut vinum, ne gustus quidem gratia, portari. in Cod. L. Ad Barbaricam. De his quæ export. non deb. Paulus I. C. *Cetera ferro subigendo, & necessaria hostibus venundari, ut ferrum, & frumentum, & sales, non sine capitis periculo licet.* Aurelius.

4 *Pater Sempronius.*] Qui adulter in Iulia, supra lib. I. *Lipsius.*

5 *Sordidas merces.*] Quidam interpretantur minimi pretii. Sed ipsum crimen, cujus hic arcessitur Gracchus, interpretationem hanc repudiat: insimulabatur enim tamquam hostem Tacfarinatem juvisset. ut videatur vel hoc genus mercimonii exercuisse, vel certe aliud quodcunque non minimi lucri. Quod a. *sordidas merces* appellat auctor, fieri potest vel ipsarum respectu, si verbi gratia sallamenta vendidisset permutassetve; aut etiam aspectu personæ, in qua, ob dignitatem familiæ, etiam negotiatio mediocribus honesta, pro sordida reputari poterat. Ad hæc accommodari potest judicium Ciceronis de Offic. 1, 42. *Quibus artibus aut prudentia major inest, aut non mediocris utilitas quæritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæ sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura a. si tenuis est, sordida putanda est; sin magna & copiosa &c. non est admodum vituperanda.* Magis itaque hic tolero, quod nonnulli vilissimas interpretati sunt, quia vilitas ea non tantum ad precii mediocritatem pertinet; verum etiam ad

pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & [1] paternis adversis foret
14 abstractus. Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit; [2] Samiis *Iunonis*, Cois *Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur*, petentibus. Samii [3] decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum [4] jussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius irritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histrionum* rettulit; ***multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari*** : [5] *Oscum* quon-

ad mercium ipsarum licet charo comparatarum, sordes. *Fremshemius.*

1 *Paternis adversis.*] δυσυχίαις. *Muretus.* Pater ejus in Cercinam insulam relegatus fuerat: ergo siquidem, ut nonnulli ajunt, eadem pœna in hunc incubuisset, ipse quoque eodem erat relegandus. Neque recte, paternorum adversorum particeps fieret: quin illa jam aderant & miserum premebant: haud minus quam ipsa generis infausti claritudo. Quippe vox *abstractus* absolute posita est, neque subjicitur quo abstractus foret, sed subintelligitur extrema calamitas atque ultimum supplicium. ita 6, 26. *Pernicies Agrippinæ Plancinam traxit*, scil. in exitium. *Idem.*

2 *Samiis Iunonis.*] Virg. 1. Æneid. *Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.* Muretus.

3 *Decreto Amphictyonum.*] Publicum Græciæ concilium. Quintil. & Plinius. Bis quotannis, vere, & autumno mittebantur Pylagoræ è duodecim populis Græciæ. Harpocration. *Idem.*

4 *Iussu regis Mithridatis.*] Vno die 150 millia civium Romanorum Mithridatis jussu trucidata sunt. Cic. pro lege Man. Livius lib. 78. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. *Idem.*

5 *Oscum ludicrum.*] Quod celebratum Romæ, non Romana lingua. Strabo libro v. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τῷ τῶν Αὐσόνων ἔθνει συμβέβηκε. τῆς μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελοιπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum urbs. Sermo autem Oscus, diversus à Latino. Titinnius:

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latine nesciunt.

Quo & Campani usi videntur, &, ut Livius alibi me docet, Samnites. *Lipsius.*

Oscum.] *Osci*, Strabo lib. 5. Cic. in Epist.

quondam ludicrum [1] *leviſſimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium veniſſe, ut auctoritate patrum coercendum ſit.* Pulſi tum hiſtriones Italia. Idem annus alio quoque luctu Cæſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis exſtinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi triſtium lætorumque ſocius, [2] unuſque è ſenatoribus Rhodii ſeceſſus comes. Ita quamquam novo homini, [3] cenſorium funus; effigiem [1] apud

Epiſt. ad Marium. *Muretus.* Faernus & Daneſius legebant: *Oſcum quendam ludium leviſſimis*, &c. *ut auctoritate patrum coercendus ſit.* Vrſinus.

1 *Leviſſimæ apud vulgum oblectationis.*] *Leviſſima oblectatio* non eſt parva aut minima, conſtat enim Romanos ſi qua alia re, his ludis eſſe delectatos: verum ita vocatur quia gravitati principis populi non conveniret, ex re tam levi & ludicra quamtamcumque delectationem capere: pari modo quo præcedenti capite *ſordidæ merces* ſunt appellatæ. *Freinshemius.*

2 *Vnuſque è ſenatoribus.*] Hoc eſt ſolus ex omni ſenatorum numero. Male quidam, tamquam plures ex ſenatu comites ſeceſſus habuerit Tiberius. quod ipſum eſt contrarium eorum, quæ Tacitus hic cum cura notat. *Idem.*

3 *Cenſorium funus.*] Quæri video quid ſit cenſorium funus. Vertranius cenſuit, id eſſe in cujus nimiam pompam, ut in opus cenſorium, animadvertere Cenſoribus licuiſſet, niſi juſſus Prætoris adfuiſſet. Nimis velim ad manum mihi laurus ſit, quam mordeam: ita præcordia mihi ſaliunt ad riſum. Alii idem putant Funus publicum, Funus cenſorium, Funus indictivum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud eſſe, quam cum denuntiatur & indicitur publicitus per præconem. Cenſorium, partem ejus eſſe: id eſt, ut omne Cenſorium funus, Publicum ſit (qui enim aliter honoratum eſſe poteſt?) at non omne Publicum, Cenſorium. Vt inter magiſtratus, honoratiſſimi Cenſores, iique cumulus quaſi reliquarum dignitatum: ſic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace. *Funus imaginarium ei & Cenſorium ductum eſt, & ab ipſo Severo funebri laudatione honoratus eſt.* Tacitus de Sabino fratre Imperatoris: *Funuſque Cenſorium Flavio Sabino ductum.* Et lib. XII. *Decretum Claudio Cenſorium funus, & mox conſecratio.* Qua ergo nota eximium hoc funus? Credo iſta, ut omnia in eo purpurea eſſent, veſtes ſtragulaque; in aliis, tantum purpura prætexta. Non obſcure annuere mihi videtur Polybius, lib. VI. *Vbi autem præclarus aliquis ex domeſticis obiit, inſtituunt funeris apparatum, & circumfuſi qui ſimiles magnitudine ac ſtatura videntur, veſtes capiunt; ſi conſul vel prætor fuit, purpura prætextas; ſi cenſor, purpureas; ſi triumphalis, auro intextas.* Poſtrema Græce ſic habent: Ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum, id eſt, ſine pompa, ſine deſignatore, ſine ludis, præcone, indictione, ſilens & quietum. Seneca, De Tranquillitate lib. I. c. I. *Quid opus eſt ſæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne*

[1] apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeo ut [2] procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante provincia caussam dixerit, magna cum adseveratione principis, [3] *non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim pratoris usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus cognito negotio [4] damnatur. Ob quam ultionem; & quia priore anno [5] in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique ejus, ac senatui.* Et permissum statuere. [6] Egitque Nero grates

te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus tacitum.

ADD. E Polybii verbis suspicere distinctum Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primum, quia nemo Latinorum Triumphare nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum, (ut Claudio, ut Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertio, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Currum huic intervenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis.

Cujus honoratu ossa vehantur equis: verius est, *aquis.* & ille ipse poëta superiori ejus libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & navigationes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem ejus unam (tres enim fuerunt) vectam ἐν ἁρμάτῳ πομπικῷ, id est, *curru triumphali*, ut interpretes volunt: ego mallem, *curru pompali.* & Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dii transvecti. Hoc enim novi honoris genus apposite tributum novo divo. *Lipsius.*

Censorium funus.] Arbitratur Lipsius funus publicum & indictivum idem esse, quod idem est ac si diceret publicum à privato nihil differre. Indictiva enim plurima mere privata sunt, licet per præconem populus evocaretur, (κατηγγέλλετο). Publica quidem funera indictiva fuerunt omnia: sed non omnia indictivia, publica: ut nec publica omnia, Censoria. Funus unicuique privato indicere licuit, & indictivo funere ex ædibus efferri præco eos dicit qui e tabernis efferuntur. At tabernæ humiles & privatæ domus sunt. *Gutherius.*

1 *Apud forum Augusti.*] Vbi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius. *Lipsius.*

2 *Procurator Asiæ.*] Eadem omnia è Tacito Dio, libro LVIII. in extremo. *Lipsius.*

3 *Ne se jus.*] *Non se ei jus.* Muretus.

4 *Damnatur.*] Ne de ultimo supplicio intelligas, ut ex Dionis testimonio, subaudio, *in exilium.* Vertranius.

5 *In C. Silanum.*] Qui relegatus erat in insulam Cytheram. *Muretus.*

6 *Egitque Nero grates.*] Nero Germanici filius. *Muretus.* Hinc observabis, solitum fuisse principibus adolescentibus, publicam aliquando caussam suscipere, ut provincialium gratiam acquirerent, studiumque eloquentiæ

tes ea caussa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac [1] forma principe viro digna, notis in eum Sejani odiis ob periculum gratiora. Sub 16
idem tempus *de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege* disseruit Cæsar. *Nam* [2] *patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, ve-*

quentiæ ostenderent. Sic de Claudio Nerone sextumdecimum annum agente, Tacit l. XII. *Utque studiis honestis, & eloquentiæ gloria notesceret, causa Iliensium suscepta.* & de eodem Sueton. VII. *Pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit.* Tiberius quoque: ut idem testatur Suet. c. 8. *Civilium officiorum rudimentis Regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus est.* Pichena.

1 *Forma principe viro digna.*] Euripides: εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Vide nostras Varias. *Muretus.*

2 *Nam patricios confarreatis parentibus.*] Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios.* Quia cum quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique Majores dicti. alii etiam e plebe, appellatique Flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus.* quia, ut Plinius ait, *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, Usu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus, Farre videtur, quod Dionysius adpellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. eratque necessum non solum Flaminem nasci confarreatis parentibus, sed & ipsum cum Flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis à Pithœo: *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant. Usu, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset. Farre, cum per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam conjungebantur: unde Confarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coemptione vero atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterum alibi: *Quid enim est aliud dextra, quam in manum convenire; quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur. quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam jure Pontificio in Matrimonium necesse est convenire.* Et paullo post: *Mos fuit Flamini ac Flaminicæ, ut per Farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit.* Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in Diffarreatio, & Arnobium lib. IV. *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis. Usu, farreo, coëmptione, genialis lectuli sacramenta condicunt.* Lipsius.

Patritios confarreatis parentibus.] Plinius l. 18. *Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: no-*

ſtre fuit, cum origo Iuliæ gentis Æneas, omneſque Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, [1]Attus Clauſus, ceteræque Claudiorum
10 effigies, longo ordine ſpectarentur. In tradenda morte Druſi, quæ plurimis maximeque fidis auctoribus memorata ſunt, rettuli. ſed non omiſerim eorumdem temporum rumorem validum adeo, ut nondum exoleſcat. [2]*Corrupta ad ſcelus Livia, Sejanum Lygdi quoque ſpadonis animum ſtupro vinxiſſe: quod is Lygdus ætate atque forma carus domino, interque primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, [3]ubi locus veneficii tempuſque compoſita ſint, eo audaciæ provectum, ut verteret; & occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tiberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude [4]tum ſenem, poſt quam convivium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe; atque illo ignaro & [5]juveniliter hauriente, auctam ſuſpicionem, tamquam metu & pudo-*
11 *re ſibimet inrogaret mortem quam patri ſtruxerat.* [6]Hæc vulgo

Tiberii oratio videri debeat. *Freinshemius.*

1 *Appius Clauſus.*] Lego, *Atta Clauſus*, vel *Attus*. Adi lib. XII. *Annal.* Lipſius.

Accius Clauſus.] Suſtuli, quod erat, *Appius*, MS. auctoribus. Codices n. ambo Vat. infra 12, 26. habent, *Accio Clauſo continuos duravisse.* Quæ lectio firmatur ex eo, quod M. Valerius ſcribit: *Appius ex Sabinorum prænomine Accio venit: idque Romæ Claudiorum fuit, quorum princeps Accius Clauſus dictus eſt.* Itaque apud Livium lib. II. legendum eſt: *Accius Clauſus, cui poſtea Appio Claudio fuit Romæ nomen.* Et ſane hanc ſcriptionem in Suetonii Tiberio quidam indicavit ex veteribus libris referens ſic ſcriptum, *Quod magis conſtat Accio Clauſo gentis principe:* ubi vulgares libri habent, *conſtat Appio Clauſo.* Ego vero ſcribendum, *Conſtat Accio*, omni aſſeveratione contendo. *Vertranius.* Man. *Attus* quod rectius credo; nam & libro XII. libri veteres habent, *ab Atto Clauſo*, ut ibi notavi. *Pichena.* Recte Pichena. Vide ad Livium 2, 16. *Gronovius.*

2 *Corrupta ad ſcelus.*] Quidam *ſcelus* de adulterio tantum: ego putabam potius cædem mariti hic innui. de qua una hoc loco agere conſtituit. *Freinshemius.*

3 *Ubi locus veneficii, tempuſque compoſita ſint.*] Lectionem MS. repoſui, quæ in vulgatis immutata atque imminuta fuerat: *Ubi locus veneficii, tempus, compoſita ſint.* Pichena.

4 *Tum ſenem.*] Alibi legitur, *captum ſenem.* Muretus.

5 *Iuveniliter hauriente.*] Νεανικῶς. *Idem.*

6 *Hæc vulgo jactata.*] Et credita Oroſio, qui libro VII. tradit Druſum à Tiberio veneno extinctum. At me non valdè movent ejuſmodi ſcriptores, legitimæ hiſtoriæ (dicam iratis quorumdam auribus) dehoneſtamenta. *Lipſius.*

1 Fa-

vulgo jactata, ſuper id quod nullo auctore certo fir-
mantur, prompte refutaveris. Quis enim mediocri
prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus,
inaudito filio exitium offerret, idque ſua manu, & nul-
lo ad pœnitendum regreſſu? Quin potius miniſtrum
veneni excruciaret; auctorem exquireret: inſita de-
nique etiam in extraneos cunctatione & mora, adver-
ſum unicum, & nullius ante flagitii compertum ute-
retur. Sed quia Sejanus [1] facinorum omnium repertor
habebatur, ex nimia caritate in eum Cæſaris, & cete-
rorum in utrumque odio, quamvis fabuloſa [2] & imma-
nia credebantur: [3] atrociore ſemper fama erga do-
minantium exitus. Ordo alioqui ſceleris [4] per Api-
catam Sejani proditus, tormentis Eudemi, ac Lygdi
patefactus eſt. neque quiſquam ſcriptor tam infenſus
exſtitit, ut Tiberio objectaret, cum omnia alia con-
quirerent, intenderentque. Mihi tradendi arguen-
dique rumoris cauſa fuit, ut claro ſub exemplo [5] fal-
ſas auditiones depellerem, peteremque ab iis [6] quo-
rum in manus cura noſtra venerit, ne divulgata at-
que incredibilia, [7] avide accepta, veris neque in
miraculum corruptis antehabeant. Ceterum [8] lau- 12
dante filium pro roſtris Tiberio, ſenatus populuſque
habi-

1 *Facinorum omnium repertor.*] Sic Virg. 2. Æn. *ſcelerumque inventor Vlyſſes.* Muretus.

2 *Et immania credebantur.*] Alii libri, *inania.* Idem.

3 *Atrociore ſemper fama.*] Id valet, ſpargi plurimum & credi atrocia aut tragica, de morte dominantium. *Lipſ.*

4 *Per Apicatam Sejani proditus.*] Sic dictum ut ab eodem Virgilio *Hectoris Andromache.* Muretus.

5 *Falſas auditiones.*] 'Ακοάς ψευδεῖς. *Idem.*

6 *Quorum in manus cura noſtra venerit.*] Antiqui libri. *Quorum in manus ſcripta noſtra venerint.* Muretus. Haud ſcio qui ſint illi libri antiqui. Sed *cura* ſic & lib. 3. *ſi effecíis, in quæ tendi, plures ad curas vitam produxero.* Ovidius 4. de Ponto eleg. 14. *quorum quod inedita cura eſt,* ex feliciſſima reſtitutione Cl. Heinſii. Idem lib. 4. el. 4. *Hoc pretium curæ dulce recentis erat.* Martialis lib. 10. ep. 2. *Feſtinata prior decimi mihi cura libelli.* Gronov.

7 *Avide excepta.*] Libri veteres unde. Forte, *unde unde.* Muretus.

8 *Laudante filium.*] Velo quidem interpoſito, ne Pontificis maximi oculi adſpectu cadaveris funeſtarentur. Seneca, Conſolatione ad Marciam: *Tiberius Cæſar, & quem genuerat, & quem adoptaverat, amiſit. ipſe tamen pro roſtris laudavit filium, ſtetitque,*

habitum ac voces dolentum, simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici revivifcere occulti lætabantur. Quod principium favoris, & mater Agrippina spem male tegens perniciem adceleravere. Nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfectoribus, sine mœrore publico esse; ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, [1] quorum non dubia successio. [2] neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide, & pudicitia Agrippinæ impenetrabili. Igitur contumaciam ejus insectari, vetus Augustæ odium, [3] recentem Liviæ conscientiam exagitare, [1] ut

que, in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret. Recenset eumdem ritum Dio LIV. in funere Agrippæ, sed caussam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refellit. Verba sunt: Τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτῷ εἶπε παραπέτασμά τι πρὸ τοῦ νεκροῦ παραβλείνας, ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δὲ ὅμως τοῖς μὲν ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἐπράττεν, οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν. οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. id est: *Sed & laudationem Agrippæ Augustus recitavit, velo quopiam ante mortuum expanso. Id cur rei factum, mihi non liquet. Tamen alii volunt ideò, quia Pontifex esset: alii, quia obiret munera Censoris. Neutri rectè. Neque enim vel Pontifici mortuum adspicere nefas: neque Censori, nisi cùm finem censioni imponit, conditque lustrum.* Hæc Dio; sed ego existimo, de Pontifice Senecam vera dicere. Sacer enim: ideoque non ipsum solum arceri aspectu funesto, sed & statuas deorum voluerunt. Quæ si in loco positæ, ubi supplicia & cædes, velari eas mos fuit, aut transferri. Notat ipse Dio libro ultimo. *Claudius*, inquit, *delectabatur gladiatoribus, & præsertim meridianis. Ideo plerosque servos, qui dominos sub Cajo aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper adspiceret cædes, aut & semper velata esset.* Ceterùm de Pontifice, in Iudæorum ritu simile Philo notat, De Monarchiâ: *à cadavere arceri.* Lipsius.

1 *Quorum non dubia successio.*] Scil. ad principatum, cui, amoto Druso, nemo jam erat propior. *Freinshemius.*

2 *Neque spargi venenum in tres poterat.*] *Tres* intelliguntur filii Germanici, Nero, Drusus, Cajus. Hi enim superstites patri fuerunt, ut testatur Sueton. Calig. 7. *Spargi* non potest reddi à linguis vulgaribus, itaque substituerunt, *dari.* Freinshemius.

3 *Recentem Liviæ conscientiam.*] *Recentem* vocat comparando cum ea *vetus Augustæ odium*, non quasi post primum scelus cum Liviâ perpetratum, recens in consilium de evertendis Germanici liberis, eam adhibuerit. *Conscientia* designat societatem scelerum; ut alteri quoque conscius sis, non tibi uni. *Idem.*

1 Ut

[1] ut *ſuperbiam fecunditate ſubnixam, popularibus ſtudiis inhiare dominationi*, apud Cæſarem arguerent. [2] Atque hæc callidis criminatoribus (inter quos [3] delegerat Iulium Poſtumum per adulterium [4] Mutiliæ Priſcæ inter intimos aviæ, & conſiliis ſuis peridoneum; quia Priſca in animo Auguſtæ valida) anum ſuapte natura [5] potentiæ anxiam, inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [6] proximi inliciebantur pravis ſermonibus tumidos ſpiritus [7] perſtimulare.

1 *Vt ſuperbiam fecunditate.*] Lege, *ſuperbam.* Muretus. Dura ea conſtructio, durior ſermo. forte legendum; *ut ſuperbam fecunditate, ſubnixam popularibus ſtudiis; inhiare dominationi;* &c. Ita ſane nullus obex qui impediat ſententiæ curſum. *Gruterus.*

2 *Atque hac callidis criminatoribus.*] L. *Adque hæc*, vel, *Ac ſuper hæc*, vel, *Adhæc.* Efficiebat nempe Sejanus. non enim capi poteſt de Livia. *Acidalius.*

3 *Iulium Poſtumum.*] Eſtne ille, qui Præfectus Ægypto poſteà? de quo Romæ lapis,

PRO. SALVTE. TI. CLAVDI. CÆSARIS. AVG. GERMANICI. PONT. MAX. TRIB. POT. VII. COS. IIII. IMP. XV. P. P. CENSORIS.
::: LIBERORVMQVE
EX VOTO. SVSCEPTO. C. IVLIVS.
SEX. F. COR. POSTVMVS,
PRÆF. ÆGYPTI.

Vix puto. Claudii enim ævo ille floruit, non hoc Tiberiano. *Lipſius.*

Delegerat Iulium Poſtumum.] Verbi hujus maxima vis eſt. Arguit enim Iulium Poſtumum, quo de hoc dicitur, fuiſſe criminatorem οὐ τῶν τυχόντων, ſed excellentem inprimis, & ob hoc inter alios cum cura & judicio ſelectum. *Freinshemius.*

4 *Mutiliæ Priſcæ.*] Puto eamdem eſſe, quæ vitioſe apud Dionem l. 58. Πουπλία Πρίσκα, facili ob ſimilitudinem literarum lapſu, pro Μουτιλία. C. Gemini Rufi uxor. *Idem.*

5 *Potentiæ anxiam.*] Multo minus eſt *potentiæ cupidum* eſſe, quam *anxium. Anxius* enim eſt, qui retinendæ, quam habet, omni cura incumbit, omnia aliorum facta dictaque ſollicite circumſpicit, & ſuſpecta habet, tanquam ſibi ſuæque potentiæ inſidiantia. At cupidus eſſe poteſt, qui nec habet, uti liberti Neronis *apiſcendæ potentiæ properi* 4, 59. aut qui habet quidem, & amat; ſed nullo metu amittendi, quomodo ſupra 3, 56. Auguſtus, qui *ſuæ magnitudini fidebat.* Idem.

6 *Proximi.*] Dictum videtur, quomodo 13, 15. *Proximus quiſque Britannico.* ſuperiore verſu *intimos* appellaverat: *inter intimos aviæ.* Idem.

7 *Perſtimulare.*] Plus eſt quam ſtimulare, continet enim conſtantiam in ſtimulando, ad extremum uſque, donec videlicet obtineatur, quod deſtinatum eſt. Nec de Auguſta hæc debent accipi, tanquam adverſus illam exſtimulanda fuerit Agrippina; hoc enim ſupervacuum erat, quum jam ante anui iſti eſſet inviſa: ſed de Cæſare, quem nova Agrippinæ contumacia excitari volebat Sejanus, *ut cunctationes ejus aperirentur* &c. 4, 71. Nam & *pravi ſermones* non intelligi debent ab Agrippina perferendi, ſed ab inſtigatoribus ejus, qui videlicet uterentur iis ſermonibus ad extimulandos mulieris ſpiritus. Ejuſmodi *pravi ſermones* referuntur infra 4, 59. *Idem.*

lare. At Tiberius [1] nihil intermissa rerum cura; negotia pro solatiis accipiens, jus civium, preces sociorum tractabat. Factaque auctore eo senatusconsulta, *ut civitati Cibyraticæ apud Asiam, Ægirensi apud Achajam motu terræ labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium.* Et Vibius Serenus [2] proconsul ulterioris Hispaniæ de vi publica damnatus, [3] ob atrocitatem morum in insulam [1] Amor-

1 *Nihil intermissa rerum cura.*] Hoc est, interrupta ob luctum. *Idem.*

2 *Proconsul ulterioris Hispaniæ.*] Id est Bæticæ, quæ populo relicta, & ideo in ea Proconsul. Plura distinctius de Hispaniæ divisione infra ad 1. Hist. *Lipsius.*

Ulterioris Hispaniæ.] Non nemo interpretatur Lusitaniam, sed dupliciter fallitur. semel, quod partem *ulterioris Hispaniæ* Lusitaniam, pro tota posuit. nam præter hanc continebatur hac appellatione Bætica quoque, sicut Plin. 3,2. diserte tradit: iterum, quod eam posuit partem: quæ hic minime intelligitur. Sciendum enim est, quum olim, ut dixi, duas in partes Hispania distribueretur, citeriorem & ulteriorem, Augustum postea, quum provincias cum Senatu Populoque Romano divideret, ulteriorem bifariam secuisse, & Bæticam quidem reliquisse populo; citeriorem & Lusitaniam sibi vindicavisse: ac exinde per *ulteriorem Hispaniam*, Bæticam tantum intelligi cepisse, cui parti, post Lusitaniam proprio prætori attributam, totius appellatio uni hæserit. Vid. Dion. l. 53. Strabon. libro 3. Postea sex provinciæ factæ sunt ex Hispania, ut Sex. Rufus testatur, in quo ipso etiam Bætica & Lusitania distinguuntur. *Freinshemius.* Adde Lipsium ad lib. 1. Histor. c. 13. *Gronovius.*

3 *Ob atrocitatem temporum.*] Placet olim emendatio, *atrocitatem morum.* quam velim distinctione juvari hoc modo: *de vi publicâ damnatus ob atrocitatem morum, in insulam.* Facilis exscribentium lapsus repetitione syllabæ, *tem morum.* Etsi non sum ignarus à Suetonio *temporum atrocitatem* dictam, Calig. cap. VI. sed hic ut censeo parùm opportune. Puto autem pertinuisse ad Serenum caput hoc legis Iuliæ: *Iuliâ de vi publicâ tenetur, qui cùm imperium potestatemve haberet, civem R. adversus provocationem necaverit, verberaverit, jusseritve quid fieri, aut quid in collum injecerit ut torqueatur.* Lipsius.

Ob atrocitatem.] Nam sævitia Tiberii pœnas legitimas egrediebatur. hoc libro cap. 42. *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus.* l. 2. DD. ad l. Iul. de vi publ. *Damnatio de vi publica aqua & igni interdicitur.* Ergo arguitur *atrocitas temporum*, quod cum par esset, ut aqua & igni Sereno interdiceretur, Tiberius indulgens inclementiæ, eum in insulam deportavit; quod uti jure gravius erat interdictione. Interdictus enim non prius amittebat Civitatem, quam inter cives ejus cooptaretur, in qua sedem fixisset. Cic. pro dom. c. 30. Tac. 4. Ann. 43. Deportatus a. statim à sententia jus civitatis exuebat. Vlp. l. 11. DD. de pœn. Poterat interdictus (nisi aliud in sententia fuerat additum) se quocunque conferre: at non licitum deportato superare certos fines l. 4. DD. de pœn. Postremum ἀντινομία imperatoris & Vlpiani sic sedatur. Iustinianus respicit ad sua tempora, quando deleta interdictione deportatio tantum vigebat: vel is (licet pœnæ variassent) de iis agit, quasi jure

[1] Amorgum deportatur. [2] Carsius Sacerdos reus, tamquam [3] frumento hostem Tacfarinatem juvisset, absolvitur; ejusdemque criminis C. Gracchus. Hunc comitem exsilii admodum infantem, [4] pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando [5] sordidas merces sustentabatur: nec tamen effugit magnæ fortunæ peri-

jure vetere ad illum modum præfinitæ fuissent. Sic pœna legis Iuliæ de adulterio apud Imperatorem est ultimum supplicium. Instit. de publ. Iud. quæ certe mitior fuit ab Augusto promulgata. Tacit. 3. Ann. *Salinerius.* Non minus verisimiliter ad voces, & aptius forte ad sententiam scripseris, *ob atrocitatem pœnarum.* Acidalius. Emendatio hæc à Lipsio est huic loco valde accommoda, cum habeant libri *ob atrocitatem temporum.* quam lectionem cum omnes constanter præferant, nec de atrocitate *morum* inculcandum esset Tacito in persona ejus, qui de vi publica damnabatur, suspicari in mentem venit, hæc ut alia nonnulla his libris loco suo mota esse, olimque cohæsisse cum narratione superiori versiculo proposita, in hunc forte modum: *remissione tributi in triennium, ob atrocitatem temporum.* Freinshemius.

1 *Amorgum deportatur.*] Ἀμοργὸς, ἡ, καὶ Ἀμόργιον, μία τῶν Κυκλάδων, ἣ καὶ Παγκάλη. Vide Stephanum, περὶ πόλεων. *Muretus.*

2 *Carsius sacerdos.*] *Sacerdotem* cognomen intelligo familiæ Carsiorum, quomodo fuit & Liciniorum. *Freinshemius.*

3 *Frumento hostem juvisset.*] Quod læsæ majestatis crimen est. L. cujusque ad L. Iuliam majest. D. libro 1. Machab. *Præliantibus non dabunt neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naves.* Sunt verba societatis initæ inter Iudæos & Romanos. cap. 8. Et imperatores Valentinianus & Gratianus prohibent ad Barbaricam oleum, aut liquamen, aut vinum, ne gustus quidem gratia, portari. in Cod. L. Ad Barbaricam. De his quæ export. non deb. Paulus I. C. *Cotem ferro subigendo, & necessaria hostibus venundari, ut ferrum, & frumentum, & sales, non sine capitis periculo licet.* Aurelius.

4 *Pater Sempronius.*] Qui adulter in Iulia, supra lib. 1. *Lipsius.*

5 *Sordidas merces.*] Quidam interpretantur minimi pretii. Sed ipsum crimen, cujus hic arcessitur Gracchus, interpretationem hanc repudiat: insimulabatur enim tamquam hostem Tacfarinatem juvisset. ut videatur vel hoc genus mercimonii exercuisse, vel certe aliud quodcunque non minimi lucri. Quod a. *sordidas merces* appellat auctor, fieri potest vel ipsarum respectu, si verbi gratia sallamenta vendidisset permutassetve; aut etiam aspectu personæ, in qua, ob dignitatem familiæ, etiam negotiatio mediocribus honesta, pro sordida reputari poterat. Ad hæc accommodari potest judicium Ciceronis de Offic. 1, 42. *Quibus artibus aut prudentia major inest, aut non mediocris utilitas quæritur, ut medicina, ut architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæ sunt iis, quorum ordini conveniunt, honestæ. Mercatura a. si tenuis est, sordida putanda est; sin magna & copiosa &c. non est admodum vituperanda.* Magis itaque hic tolero, quod nonnulli vilissimas interpretati sunt, quia vilitas ea non tantum ad precii mediocritatem pertinet; verum etiam ad

pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis, & [1] paternis adversis foret abstractus.

14 Is quoque annus legationes Græcarum civitatum habuit; [2] Samiis *Iunonis*, Cois *Æsculapii delubro, vetustum asyli jus ut firmaretur*, petentibus. Samii [3] decreto Amphictyonum nitebantur, quis præcipuum fuit rerum omnium judicium, qua tempestate Græci conditis per Asiam urbibus ora maris potiebantur. Neque dispar apud Coos antiquitas. & accedebat meritum ex loco. Nam cives Romanos templo Æsculapii induxerant, cum [4] jussu regis Mithridatis apud cunctas Asiæ insulas & urbes trucidarentur. Variis dehinc & sæpius irritis prætorum questibus, postremo Cæsar *de immodestia histrionum* rettulit; ***multa ab iis in publicum seditiose, fœda per domos tentari*** : [5] *Oscum quon-*

ad mercium ipsarum licet charo comparatarum, sordes. *Freinshemius.*

1 *Paternis adversis.*] δυστυχίαις. *Muretus.* Pater ejus in Cercinam insulam relegatus fuerat: ergo siquidem, ut nonnulli ajunt, eadem pœna in hunc incubuisset, ipse quoque eodem erat relegandus. Neque recte, paternorum adversorum particeps fieret: quin illa jam aderant & miserum premebant: haud minus quam ipsa generis infausti claritudo. Quippe vox *abstractus* absolute posita est, neque subjicitur quo abstractus foret, sed subintelligitur extrema calamitas atque ultimum supplicium. ita 6, 26. *Pernicies Agrippinæ Plancinam traxit*, scil. in exitium. *Idem.*

2 *Samiis Iunonis.*] Virg. 1. Æneid. *Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam Posthabita coluisse Samo.* Muretus.

3 *Decreto Amphictyonum.*] Publicum Græciæ concilium. Quintil. & Plinius. Bis quotannis, vere, & autumno mittebantur Pylagoræ è duodecim populis Græciæ. Harpocration. *Idem.*

4 *Iussu regis Mithridatis.*] Vno die 150 millia civium Romanorum Mithridatis jussu trucidata sunt. Cic. pro lege Man. Livius lib. 78. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. *Idem.*

5 *Oscum ludicrum.*] Quod celebratum Romæ, non Romana lingua. Strabo libro v. Ἴδιον δέ τι τοῖς Ὄσκοις καὶ τὸ τῶν Αὐσονίων ἔθνος συμβέβηκε. τῶν μὲν γὰρ Ὄσκων ἐκλελειπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κατά τινα ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι. Censent idem, cum Atellanis ludis: nec errant. Nam Atella, Oscorum urbs. Sermo autem Oscus, diversus à Latino. Titinnius:

Qui Oscè & Volscè fabulantur, nam Latine nesciunt.

Quo & Campani usi videntur, &, ut Livius alibi me docet, Samnites. *Lipsius.*

Oscum.] *Osci*, Strabo lib. 5. Cic. in Epist.

quondam ludicrum [1] *levissimæ apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum & virium venisse, ut auctoritate patrum coërcendum sit.* Pulsi tum histriones Italia. 15
Idem annus alio quoque luctu Cæsarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis exstinguendo: neque minus morte amici. Is fuit Lucillius Longus, omnium illi tristium lætorumque socius, [2] unusque è senatoribus Rhodii secessus comes. Ita quamquam novo homini, [3] censorium funus; effigiem [1] apud

Epist. ad Marium. *Muretus.* Faernus & Danesius legebant: *Oscum quendam ludium levissimæ*, &c. *ut auctoritate patrum coercendus sit.* Vrsinus.

1 *Levissimæ apud vulgum oblectationis.*] *Levissima oblectatio* non est parva aut minima, constat enim Romanos si qua alia re, his ludis esse delectatos: verum ita vocatur quia gravitati principis populi non conveniret, ex re tam levi & ludicra quamtamcumque delectationem capere: pari modo quo præcedenti capite *sordidæ merces* sunt appellatæ. *Freinshemius.*

2 *Vnusque è senatoribus.*] Hoc est solus ex omni senatorum numero. Male quidam, tamquam plures ex senatu comites secessus habuerit Tiberius. quod ipsum est contrarium eorum, quæ Tacitus hic cum cura notat. *Idem.*

3 *Censorium funus.*] Quæri video quid sit censorium funus. Vertranius censuit, id esse in cujus nimiam pompam, ut in opus censorium, animadvertere Censoribus licuisset, nisi jussus Prætoris adfuisset. Nimis velim ad manum mihi laurus sit, quam mordeam: ita præcordia mihi saliunt ad risum. Alii idem putant Funus publicum, Funus censorium, Funus indictivum. Non audio. arbitror ego Funus publicum & indictivum, eadem: nec aliud esse, quam cum denuntiatur & indicitur publicitus per præconem. Censorium, partem ejus esse: id est, ut omne Censorium funus, Publicum sit (qui enim aliter honoratum esse potest?) at non omne Publicum, Censorium. Vt inter magistratus, honoratissimi Censores, iique cumulus quasi reliquarum dignitatum: sic inter funera illud, primo loco. Itaque Capitolinus de Pertinace. *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est, & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Tacitus de Sabino fratre Imperatoris: *Funusque Censorium Flavio Sabino ductum.* Et lib. XII. *Decretum Claudio Censorium funus, & mox consecratio.* Qua ergo nota eximium hoc funus? Credo ista, ut omnia in eo purpurea essent, vestes stragulaque; in aliis, tantum purpura prætexta. Non obscure annuere mihi videtur Polybius, lib. VI. *Vbi autem præclarus aliquis ex domesticis obiit, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine ac statura videntur, vestes capiunt; si consul vel prætor fuit, purpura prætextas; si censor, purpureas; si triumphalis, auro intextas.* Postrema Græce sic habent: Ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι.) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς, ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Publico autem funeri opponitur, Tacitum, id est, sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone, indictione, silens & quietum. Seneca, De Tranquillitate lib. I. c. I. *Quid opus est sæculis duratura componere? Vis tu nunc id agere, ne*

[1] apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere. apud quos etiam tum cuncta tractabantur: adeo ut [2] procurator Asiæ Lucillius Capito, accusante provincia caussam dixerit, magna cum adseveratione principis, [3] *non se jus nisi in servitia & pecunias familiares dedisse: quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret; spreta in eo mandata sua: audirent socios.* Ita reus cognito negotio [4] damnatur. Ob quam ultionem; & quia priore anno [5] in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiæ urbes *templum Tiberio matrique ejus, ac senatui.* Et permissum statuere. [6] Egitque Nero grates

te posteri taceant? Morti natus es. minus molestiarum habet funus tacitum.

AT D. E Polybii verbis suspicere distinctum Censorium funus à Triumphali fuisse, & hoc dignius. Mihi ita non videtur. Primum, quia nemo Latinorum Triumphare nominat. Deinde, quia Censorium reperio Principibus ipsis ductum, (ut Claudio, ut Pertinaci:) quos constat honestissimo affectos. Tertio, quia illa ipsa ornamenta quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire est in isto. Vide Xiphilinum in Severo. Currum huic intervenisse, ritu triumphantium, non opinor. Nam quod in Propertio legis.

Cujus honoratu ossa vehantur equis: verius est, *aquis.* & ille ipse poeta superiori ejus libri Elegia, in amne infero distinxit duplices sedes & navigationes. Quod in Dione etiam scriptum funere Augusti, imaginem ejus unam (tres enim fuerunt) vectam ἐφ' ἅρματος πομπικοῦ, id est, *curru triumphali*, ut interpretes volunt: ego mallem, *curru pompali.* & Carpentum intellegam, quo per pompam Circensium dii transvecti. Hoc enim novi honoris genus apposite tributum novo divo. *Lipsius.*

Censorium funus.] Arbitratur Lipsius funus publicum & indictivum idem esse, quod idem est ac si diceret publicum à privato nihil differre. Indictiva enim plurima mere privata sunt, licet per præconem populus evocaretur, κατασγέλλεται. Publica quidem funera indictiva fuerunt omnia: sed non omnia indictivia, publica: ut nec publica omnia, Censoria. Funus unicuique privato indicere licuit, & indictivo funere ex ædibus efferri præco eos dicit qui è tabernis efferuntur. At tabernæ humiles & privatæ domus sunt. *Gutherius.*

1 *Apud forum Augusti.*] Vbi in utraque porticu ab ipso Augusto locatæ statuæ omnium veterum ducum. Suetonius. *Lipsius.*

2 *Procurator Asiæ.*] Eadem omnia è Tacito Dio, libro LVIII. in extremo. *Lipsius.*

3 *Non se jus.*] *Non se ei jus.* Muretus.

4 *Damnatur.*] Ne de ultimo supplicio intelligas, ut ex Dionis testimonio, subaudio, *in exilium.* Vertranius.

5 *In C. Silanum.*] Qui relegatus erat in insulam Cytheram. *Muretus.*

6 *Egitque Nero grates.*] Nero Germanici filius. *Muretus.* Hinc observabis, solitum fuisse principibus adolescentibus, publicam aliquando caussam suscipere, ut provincialium gratiam acquirerent, studiumque eloquentiæ

tes ea caussa patribus atque avo, lætas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici, illum adspici, illum audiri rebantur. aderantque juveni modestia, ac [1] forma principe viro digna, notis in eum Sejani odiis ob periculum gratiora. Sub 16
idem tempus *de flamine Diali in locum Servii Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege* disseruit Cæsar. *Nam* [2] *patricios confarreatis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quis unus legeretur, ve-*

quentiæ ostenderent. Sic de Claudio Nerone sextumdecimum annum agente, Tacit l. XII. *Utque studiis honestis, & eloquentia gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta.* & de eodem Sueton. VII. *Pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit.* Tiberius quoque: ut idem testatur Suet. c. 8. *Civilium officiorum rudimentis Regem Archelaum, Trallianos & Thessalos, varia quosque de causa, Augusto cognoscente defendit. Pro Laodicenis, Thyatirenis, Chiis terræ motu afflictis, opemque implorantibus, Senatum deprecatus est.* Pichena.

1 *Forma principe viro digna.*] Euripides: εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Vide nostras Varias. *Muretus.*

2 *Nam patricios confarreatis parentibus.*] Non alibi tam expressi ritus in legendo Diali. Ait, *patricios.* Quia cum quindecim Flamines essent, ex iis tres primi instituti à Numa, non nisi ex patribus legebantur: iique Majores dicti. alii etiam è plebe, appellatique Flamines minores. Addit, *confarreatis parentibus.* quia, ut Plinius ait, *in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat.* Triplex enim matrimonii contrahendi mos, Usu, Farre, Coëmptione. Antiquissimum genus, Farre videtur, quod Dionysius adpellat γάμον κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους. eratque necessum non solum Flaminem nasci confarreatis parentibus, sed & ipsum cum Flaminica farre jungi. Servius Danielis in excerptis à Pithœo: *Tribus modis apud veteres nuptiæ fiebant. Usu, si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset. Farre, cum per Pontificem Max. & Dialem Flaminem per fruges & molam salsam conjungebantur: unde Confarreatio appellatur, ex quibus patrimi & matrimi nascebantur. Coemptione vero atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, ut si quis prior fuisset defunctus, locum hereditatis justum alteri faceret.* Iterum alibi: *Quid enim est aliud dextra, quam in manum convenire; quæ conventio eo ritu perficitur, ut aqua & igni adhibitis duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur. quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus Flaminem & Flaminicam jure Pontificio in Matrimonium necesse est convenire.* Et paullo post: *Mos fuit Flamini ac Flaminicæ, ut per Farreationem in nuptias convenirent, sellas duas jugatas, ovili pelle superinjecta poni, ejus ovis quæ hostia fuisset: & ibi nubentes velatis capitibus in confarreatione Flamen ac Flaminica residerent. Confarreationes autem tonitru dirimit.* Pulchræ reliquiæ. Adde Festum in Diffarreatio, & Arnobium lib. IV. *Uxores enim dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæsitis. Usu, farreo, coëmptione, genialis lectuli sacramenta conducunt.* Lipsius.

Patritios confarreatis parentibus.] Plinius l. 18. *Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat:* no-

vetusto more; neque adesse ut olim, eam copiam, omissa confarreandi absuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque ejus rei caussas adferebat; potissimam, [1] *penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipsius carimonia difficultates, qua consulto vitarentur:* [2] *& quando*

noveque nupta farreum praeferebant. Constat a. ex hoc loco, pervetustas valdeque difficiles fuisse cærimonias contrahendi matrimonii per confarreationem. De hoc Boëthius in Top. Cicer. lib. 2. prope initium. *Ferretus.* Cum ex lege Regia mulier in viri manum conveniret, certis verbis (quæ utinam ex Vlpiani scriptis superessent, uti hoc superest) testibusque præsentibus, solenni sacrificio facto, panis farreus, ante novam nuptam delatus, aderat, quem conjuges participarent: inde ductum sacri nomen *farreatio*, aut *Confarreatio*, cujus vinculo nihil religiosius Plinius ait l. 18, 3. & Dionysius Antiquitatum l. 2. *Vertranius.* Tribus modis nuptiæ fiebant, usu, farre, coëmptione. Boëthius in Topica, Vlpianus tit. 9. *Farre convenitur in manum, certis verbis, & testibus decem præsentibus, & solemni sacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.* Muretus.

1 *Penes incuriam.*] Ego potiorem caussam existimavi, Coemptionem, per quam matrimonio contracto, mulier minori negotio & pari jure, ac si per farreationem, in viri manum & potestatem transiret. Qua de satis multa quæstione Iuris trium liberorum emisi. *Vertranius.*

2 *Et quando exiret.*] Defectum locum censeo: & deesse quæ ad cæremoniarum difficultatem pertinent. Qui cautus cæremoniæque Flaminio adjunctæ, habes apud Agellium lib. x. cap. xv. *Lipsius.*

Et quando exiret.] Lego quæsitive; *Ecquando exiret è jure patrio, qui id Flaminium adipisceretur, quæque in manum Flaminis conveniret?* Rhenanus. Ego nihil muto, sed *quando*, pro *Quoniam*, à Cornelio familiarissime usurpatum, expono, auctore Pompeio lib. xv. Scripti a. sententia est: Licet moris esset capi flaminem ex confarreatis patribus natum, desiit tamen matrimonium per confarreationem contrahi, quoniam filius ex eo natus, si deinde flamen fieret, vel filia, si per sacras nuptias in viri jam flaminis, futurive, potestatem veniret, è vinculis patriæ potestatis evolarent: quod patres tam graviter molesteque tulerunt, quam patria potestas inæstimabilis res & est, & dicitur. Duplicem vero philologus ex hoc loco fructum historiæ metet: unus est, in ea forma dicendi, *in manum convenire*, quod alii *in matrimonium* dicunt, ut Agellius l. 18. c. 6. & ita à Papiniano Pauloque scriptum referunt libri Digestorum Etrusci. Alter fructus percipitur ex eo, quod filia quæ flamini farreatione nupsisset, in mariti, non etiam patris manu fuit: tametsi nupta per coemtionem nec emancipata in patris & mariti potestate fuerit: quod alibi me fidissimis testimoniis recordor asseruisse. *Vertranius.* Qui patria potestate liberantur, aliquando capite minuuntur, ut qui emancipantur: venduntur enim: aliquando non: ut olim qui fiebant flamines Diales, hodie qui Episcopi. Ne ii quidem capite minuebantur, qui morte patris fiebant juris sui. Liberabantur & Flaminicæ, fiebantque in viri potestate dum convenirent in manum: Quanquam alioqui nuptiæ non liberent à potestate patria: nam & filius qui uxorem duxit, manet in potestate patris, & filia familias quæ nupsit. Vlpianus tit. 10. *In potestate parentum esse desinunt, & iii*

do exiret è jure patrio, qui id flaminium apisceretur, quæque in manum flaminis conveniret. Ita medendum senatus decreto, aut lege; sicut Augustus quædam ex horrida illa antiquitate, ad præsentem usum flexisset. Igitur tractatis religionibus, placitum *instituto flaminum nihil demutari.* Sed [1] lata lex, qua *flaminica* [illegible] *Dialis*

hi qui Flamines Diales inaugurantur, & quæ virgines Vestæ capiuntur. Vide & Gellium 10, 15. *Muretus.* Defectum esse censent viri docti: mihi aliter videtur. Inter causas omissæ confarreationis, has adfert; unam, cæremoniæ difficultates, quas vel incuria negligerent, vel consulto vitarent. Alteram, ob privilegia liberorum, qui flamines aut flaminicæ: quia ii adepto sacerdotio statim exibant è patris potestate: quod nolebant patres, & ne invitii paterentur, omittebant usum confarreationis, ne liberi eorum in id sacerdotium legerentur. Nam alioqui filii, etiam honoribus aucti, filiæ, etiam nuptæ, manebant tamen in patris potestate, ut notum est è nostris legibus. Re deliberata, Senatus in ipsis cærimoniis & in jure flaminis nihil mutat: in jure flaminicæ hoc tantum, quod sacrorum causa in manu viri est, cetera in manu & potestate patris, sicuti aliæ feminæ. De confarreatione multa docte notata, & ex omnibus clarum, sanctas habitas eas nuptias. ideo prisci moris servantissimus Apuleius Cupidinis nuptiis eam adhibet, loco vulgo corrupto, quem obiter emendabo lib. v. Miles. *Ego vero sororem tuam & nomen quo tu censeris ajebat, jam mihi confestim arra atque his nuptiis conjugabo.* Lib. vett. constanter habent, *confestim arreat his nuptiis.* Scilicet scripsisse illum, *jam mihi confarreatis nuptiis conjugabo.* Mercerus. Vt hæc cum superioribus nectas, non *Et* legendum, sed vel *Ob id*, vel quid aliud in eam mentem. Causas n. prioribus recensuit, cur de jure flaminis & flaminicæ novando decernendum, quas ita claudit. Etiam hæc ipsa, male puncto à se invicem divulsa, sic distingue: *Ob id quando exiret &c. conveniret, ita medendum senatus decreto.* Acidalius. Assentior Vertranio, cui locus integer: hæc est n. tertia. & ultima causa desitæ confarreationis: prima in incuriam, secunda rejicitur in difficultates. *Et quando.* Vt *Et quando de religionibus tractabatur* lib. 3. Ann. *Salinerius.*

1 *Flaminica Dialis.*] Flaminia, appellari mulier ipsa videtur, ex lapide prisco, MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. *Lipsius.*

Lata lex, qua Flaminica &c.] Lata lex est, qua flaminis uxor in solius mariti, non etiam in patris potestate esset, quantum ad sacra & eorum rationem attinet, quæ cincta, vesteque velata Flaminica faciebat, & sibi ministram Flaminiam habebat, auctoribus Pompejo & Agellio lib. 6. & 10. c. 15. Ex quibus emendandus videtur locus Tertulliani, exhortatione ad Castitatem, ibi, *Flaminia non nisi univira est, quæ Flaminii lex est.* Erunt tamen quibus legere placebit, eo quod ex Auximo Italiæ fertur inscriptio, *VRBIA. L. F. MARCELLA. FLAMINI. A. AVGVSTÆ. MARITO.* &c. Ego non moveor. *Vertranius.* Recte, *Flaminica.* Ita semper Gellius, Festus, Servius, alii: & aliam esse *Flaminiam* ostendit Festus, sacerdotulam videlicet, quæ Flaminicæ præministrat, ut *Flaminius Camillus*, qui ministrat Flamini. De hac sacerdotula capio antiquum lapidem. MARCELLA. FLAMINIA. AVGVSTÆ. & Ovid. II. Fast. *Ipse ego Flaminiam poscen-*

Dialis [1] *ſacrorum cauſſa in poteſtate viri*, [2] *cetera promiſcuo feminarum jure ageret.* & filius Maluginenſis patri ſuffectus. Vtque gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas cærimonias, decretum *Corneliæ virgini*, quæ in locum Scantiæ [3] capiebatur, [4] *LLS. XX. & quotiens Auguſta theatrum introiſſet, ut* [5] *ſedes inter Veſta-*
17 *lium conſideret.* Cornelio Cethego Viſellio Varrone Coss. Pontifices, eorumque exemplo ceteri ſacerdotes, [6] cum *pro incolumitate Principis* [7] vota ſuſ-

poſcentem febrim vidi. quamvis ſecus alii. *Mercerus.*

1 *Sacrorum cauſa.*] Quod quædam ſacra obiri oporteret à Flaminica, quæ obiri nefas putaretur ab ea, quæ alia poteſtate, quam viri contineretur. *Muretus.*

2. *Cetera promiſcue fœminarum jure ageret.*] Hæc accipienda ſunt, ut flaminis uxor ſicut aliæ fœminæ, quæ per coëmtionem, confarreationemve alii quam flamini nupſiſſent, extra cauſam ſacrorum, in patris ſimul & mariti manu eſſet: alioquin Flaminii lex non ſubſtuerit. Cum autem ex cauſa divertere mulieribus prohibitum non eſſet, *Flaminica divortium nullo modo facere licebat*, inquit Feſtus lib. 6. Plane quod dei ſacris & ſacerdotio una cum matrimonio ſatisfacere minus poſſet, propter ſacerdotium alius ſacerdos, divertiſſe ab uxore, bona gratia potuit, teſte Hermogeniano. D. de donationib. inter virum & uxorem 60 & 62. at Flamen Dialis non potuit. Sic enim ex libro Fabii Pictoris Agellius refert 10, 15. *Flamen uxorem, ſi amiſit, Flaminio decedit: Matrimonium Flaminis niſi morte, dirimi non eſt jus.* Vertranius.

3 *Capiebatur.*] De hoc ritu Gellius 1, 12. *Muretus.*

4 *H S vicies.*] Octo millia ſcutatorum monetæ. *Muretus.* Vt curioſis ſatisfaciam, hujus numeri notas, quomodo ſe habent in Man. hic delineavi. h̃ n x̃x. *Pichena.* Ego 2. opinor legendum *ſeſtertium vicies.* quæ ſumma centuplo eſt amplior. nam illa altera liberalitas à contumelia quam honore tam dantis quam accipientis propius adfuerit. & ſane 2, 86. Agrippæ filiam idem ille *Cæſar, quamvis poſthabitam, decies ſeſtertii dote ſolatus eſt.* ut ita non mirum fuerit duplum ejus pecuniæ, huic, quæ capiebatur, datam. efficiunt autem LLS. XX. circiter quinquaginta nummorum Imp. millia; quantum agitatori ſuo contuliſſe ſucceſſorem Tiberii Cajum ſcribit Sueton. c. 55. *Freinshemius.*

5 *Sedes inter Veſtalium.*] Quibus locus è regione Prætoris. Suetonius Aug. cap. LXIV. *Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatum, & contra Prætoris tribunal dedit.* Lipſius.

Sedes inter Veſtalium.] Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatum, & contra prætoris tribunal dedit Auguſtus, Suetonii XLIV. *Vertranius.*

6 *Cum pro incolumitate &c.*] Prima decennalia Tiberii. Lege quæ narrat Dio lib. 53. Sic antiquitus 3. Nonas Ianuar. fiebant vota pro ſalute Imp. Plutarch in Cic. Solvebantur a. quinquennalia, aut decennalia, pro quinquennio, decenniove præterito. Suſcipiebantur, ſcribebantur in tabulis, & ſignabantur pro futuro. *Muretus.*

7 *Vota ſuſciperent.*] De quibus dicam

ſuſciperent, *Neronem* quoque & *Druſum* iiſdem diis commendavere; non tam caritate juvenum, quam adulatione: [1] quæ moribus corruptis, perinde anceps ſi nulla, & ubi nimia eſt. Nam Tiberius haud unquam domui Germanici mitis, tum vero *æquari adoleſcentes ſenecta ſua*, impatienter indoluit: accitoſque Pontifices percunctatus eſt, *num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent.* Et illi quidem quamquam abnuerent, modice perſtricti, (etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores civitatis erant:) ceterum in ſenatu, oratione [2] monuit in poſterum, *ne quis* [3] *mobiles adoleſcentium animos, præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret.* Inſtabat quippe Sejanus, incuſabatque *diductam civitatem, ut civili bello; eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent: ac ni reſiſtatur, fore plures. neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quam ſi unus alterve* [4] *maxime prompti ſubverterentur.* Qua cauſa 18
[5] C. Silium & Titium Sabinum adgreditur. amicitia Ger-

cam Annali XVI. Ceterum notat Dio hoc anno prima decennalia Tiberii Cæſaris celebrata: quorum originem pete ab eodem ſcriptore lib. LIII. *Lipſius.*

1 *Quæ moribus corruptis.*] Gnome ſub Tiberio veriſſima, & alibi à noſtro diverſis verbis exarata. l. 3. Ann. *Scilicet illum qui libertatem publicam nollet, tam projecta ſervientium patientia tædebat.* quodnam igitur ſub eo tutum iter? quod inſtitit Lepidus ſummæ ſapientiæ vir, trivitque. *Inter abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.* Salinerius.

2 *Monuit in poſterum.*] *Monendi* verbum, hoc loco auctoritatem atque poteſtatem includit: Ita Sup. 2, 6. *Monuit edicto.* Freinshemius.

3 *Mobiles adoleſcentium animos.*] Intelligo *mobiles.* At me hercule, ſi quid judico, melius hic, *nobiles*, quod mecum probabit, quiſquis paullo accuratius omnia in rem cogitabit. *Acidalius.*

4 *Maxime prompti.*] Sane *promptus* interdum ea ſignificatione ponitur, ut pro *opportuno*, qui facile impelli poſſit, accipiatur: quomodo 15, 19. conjunguntur *prompta & obvia.* Sed hic rectius exponatur *promptus*, audax & δραστήριος, minime enim ipſa res patitur, ut Silius & Sabinus, de quibus ſtatim ſequitur, præ ceteris Agrippinæ cultoribus, veris, ſive ſimulatis, ad injurias opportuni fuiſſe credantur. *Freinshemius.* Cicero lib. 2. Famil. ep. 18. *tres fratres, ſummo loco natos, promptos, non indiſertos, te nolo habere iratos.* Iuſtinus lib. 22. *ex plebe quoque locupletiſſimos & promptiſſimos interficit.* Noſter in Agricola: *multi fortuitis caſibus, promptiſſimus quiſque ſævitia principis interciderunt.* Gronovius.

5 *C. Silium & Titium Sabinum.*] Legendum eſt, *Titurium Sabinum.* Muretus.

1 *Vtri-*

Germanici perniciosa [1] utrique; Silio, & quod ingentis [2] exercitus septem per annos moderator, [3] partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto majore mole procideret, plus formidinis [4] in alios dispergebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice jactantis, *suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur: neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset.* Destrui per hæc fortunam suam Cæsar, [5] imparemque tanto merito rebatur. Nam [6] beneficia eo usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi mul-
19 tum antevenere, [7] pro gratia odium redditur. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinæ invisa principi. Hos corripi, dilato ad tempus Sabino, placitum: immissusque Varro consul, qui *paternas inimicitias* obtendens, odiis Sejani per dedecus suum gra-

1 *Utrique Silio, & quod.*] Levis distinctio, sed in qua ad sententiæ lucem grande momentum: *L. utrique: Silio &, quod ingent. &c.* i. Silio etiam id perniciosum, præter amicitiam Germanici, quod &c. *Acidalius.* Nota hic vim particulæ *&*, quæ posita est pro etiam, vel insuper, hoc sensu: utrique pernitiosa erat amicitia Germanici, sed præter illam Silio hoc quoque *quod ingentis exercitus* &c. quomodo infra 4, 34. *Id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens.* Adde 4, 74. & 6, 18. Falluntur ergo, qui aliter hic scribunt aut explicant. *Freinshemius.*

2 *Exercitus septem per annos.*] Apud ripam Rheni, ut dictum est lib. 1. *Muretus.*

3 *Partisque apud Germaniam triumphalibus.*] Grave erratum est interpretis, qui diversissima duo, *triumphalia* videlicet *in Germania* parta, & *victoriam Sacroviriani belli* conjunxit; tamquam ob bellum Sacrovirianum, triumphalia ista accepisset Silius. Sed hæc quidem acceperat diu antequam bellum Sacrovirianum moveretur; ob res in Germania cum Germanico gestas, 2, 72. At bellum Sacrovirianum in Gallia ortum oppressumque est 3, 40 & 43 & seqq. *Freinshemius.*

4 *In alios dispergebatur.*] Ita Man. vulgo, *dispergatur.* Pichena.

5 *Imparemque tanto merito.*] Alii legunt *imparemque se tanto merito.* Ego nihil muto: nam eandem fortunam suam Cæsar tanto merito imparem rebatur. *Idem.*

6 *Beneficia eo usque læta sunt.*] Senec. Ep. 19. Et Epist. 82. in fine. Et de Benef. l. 2. c. 24. *Tutius est quosdam offendere, quam demeruisse; argumentum nihil debentium, odio quæritur.* Pichena.

7 *Pro gratia odium redditur.*] Seneca Epist. XIX. *Quidam quo plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum, debitorem facit: grave, inimicum.* Lipsius.

Pro gratia odium.] Sic Tiberius ma-

litem

gratificabatur. precante reo *brevem moram, dum accusator consulatu abiret*, adversatus est Cæsar. *solitum quippe magistratibus, diem privatis dicere: nec infringendum consulis jus, cujus vigiliis niteretur, ne quod respub. detrimentum caperet.* Proprium id Tiberio fuit, scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. Igitur [1] multa adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur, [2] aut Varro consul, aut illud Respub. esset, coguntur patres; silente reo; vel si defensionem cœptaret, non occultante cujus

ira

trem oderat, quod ejus opera ad imperium pervenisse videretur. Sic & Nero. *Muretus.*

1 *Multa adseveratione.*] *Adseveratio* nihil hic est aliud, quam quod nos dicimus *ernst*. etiam de ficta tantum & adsimulata severitate. Est igitur tantum adsimulatio & larva quædam serii negotii, quod tamen revera longe alio modo, quam appareat tractetur. Sicut in præsenti causa nihil erat certius, quam ira Tiberii Silium premi, & jam exitio destinatum, nec quocumque modo illud effugiturum esse: verum hoc occultabatur; & inducebatur species alia, tamquam apud patres reus ille postularetur. qui libero, ut quondam, quid firmarent mutarentve, causæ cognitionem essent suscepturi. Sed hæc omnia inania fuisse arguit, & imaginem sine vi retinuisse; neque enim revera legibus cum Silio actum esse (quanquam eæ obtenderentur) neque etiam præsentem rerum statum *reipublicæ* appellationem mereri, quum ab unius nutu penderent omnia. Hanc ego rem non possum explicare evidentius, quam nescio cujus festivissima comparatione; qui homines quosdam in rebusp. ait reperiri, Caryatidibus aut Atlantibus similes, qui licet nihil omnino ferant, eam tamen asseverationem vultu gestuque præferunt, tamquam universum ædificii onus soli sustinerent. *Asseverare* enim non semper idem est quod *affirmare*. Sicut *asseverare frontem* apud Apulejum l. 3. Metam. est *contrahere & formare ad severitatem, serium intueri.* Sic apud nostrum 13, 18. *Viri gravitatem adseverantes*, dicuntur vultu eam gestuque & sermone aliaque specie præferentes. *Freinshemius.*

2 *Aut Varro consul.*] Vt Varro verbo consul erat, re mancipium; ita & *reipublicæ* nomen quidem jactabatur, penitus autem tyrannis erat. quod apposite potest exprimi per hæc Dionis 54,4. τόν τε τῆς ἐλευθερίας σχῆμα ἐφαντάζετο, καὶ τὰ τῆς δυναστείας ἔργα ἐγίγνετο. *Freinshemius.* Corrigo locum palam corruptum: *quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut per Varronem consulem, aut illud reipublicæ interesset.* Hæ tres enim sunt causæ, ob quas senatus legitime poterat cogi, quasi negotium Silii exigeretur ad leges, aut persecutio fieret instinctu Varronis consulis, aut res esset, quæ magnopere ad remp. pertineret. *Harlæus.* At tu cave tam infeliciter corrigenti auscultes. Cicero 7. fam. 30. *sella Q. Maximi, quem illi Consulem esse dicebant.* libro 9. epist. 14. *quem quidem, post te consulem, solum possumus vere consulem dicere.* libro 4. epist. 2. *te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum.* Gronovius.

1 Vxor

ira premeretur. *Conscientia belli Sacrovir diu dissimulatus, victoria per avaritiam fœdata, &* [1] *uxor Sosia* arguebantur. nec dubie repetundarum criminibus hærebant: sed cuncta quæstione majestatis exercita, & Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. Sævitum tamen in bona, [2] non ut stipendiariis pecuniæ redderentur, quorum nemo repetebat: [3] sed liberalitas Augusti avulsa, computatis

1 *Vxor Sosia.*] Non id ei crimini dabant, quod Sosiam duxisset; verum quod uxorem suam, cujus nomen obiter adjicitur, ab injuriis provincialium non abstinuisset. *Nam* viri in eo culpam, si femina modum excedat, sup. 3, 34. audivimus. ubi etiam præced. c. adfirmaverat Cæcina, *quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari.* Facem dictis adlucere potest etiam Vlpianus in l. 4. §. 2. de Offic. procos. *Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine uxore: sed & cum uxore potest: dummodo sciat senatum Cotta Messallino censente, constituisse* (sic puto leg. ex Tacit. 6, 20.) *futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscantur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta exigatur.* Freinshemius.

2 *Non ut stipendiariis.*] Id est, Gallis provincialibus, quos exhauserat. *Lipsius.*

Stipendiariis.] *Provinciales* quia ferme *stipendiarii & tributarii, vectigalesque* fuerunt, interdum aliquo nominum horum designantur. Hoc sensu 11, 22. *stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus.* Quamquam non omnia oppida, quæ in provinciis erant sita, stipendiaria essent. Quam differentiam egregie docent quum alia Plinii loca, tum hic ex 3, 3. de Hispania citeriore: *Provincia ipsa* CLXXIX. *continet oppida. in iis colonias* XII. *Oppida civium Romanorum* XIII. *Latinorum veterum* XVII. *fœderatorum unum, stipendiaria* CXXXVI. Sunt igitur *stipendiarii* ea pars provinciæ, quæ stipendia pendit. unde patet quid infra 4, 73. sit *stipendiarius Cruptorix.* Freinshemius.

3 *Liberalitas Augusti avulsa.*] Alii aliter, in loco, ut solet, obscuro. & fere intellegunt, avulsis separatisque iis, quæ Augustus dono ei dederat, reliqua petita in fiscum. Ego putarem, illa vel maximè obnoxia fuisse, & ut ab ingrato repetenda. Sed meo judicio, nihil hic de primo Augusto, de Tiberio ipso sermo est: & hic denique avaritiam ejus se revelasse, anteà occultam. Legerem pro hoc sensu, *Augusti convulsa.* Suprà Tacitus dixit, *Tiberium adversus pecuniam satis firmum fuisse:* & alibi sic ostendit. *Lipsius.*

Sed liberalitas Augusti.] Danesius addebat ex v. c. particulam, *&*, legebatque: *sed & liberalitas*, &c. *Vrsinus.* Non carent hæc obscuritate, cui tamen sic obviam iri potest. Si à provincialibus quis repetundarum argueretur, & convinceretur, in quadruplum lis æstimabatur. at hic nemo provincialium repetebat. Ergo hujusmodi bona Tiberius sibi adjudicavit, quod iis potius inhiaret, quæ liberaliter Augustus in Silium contulerat; quam ut satisfieret provincialibus, quorum nemo res persequebatur. *Salinerius.* Corruptus mihi videtur locus. Si tamen, ut se habet, defendendus sit, innuit, plurima Augustum Silio liberaliter olim dono dedisse, nempe hortos, villas amœnas & similia. quorum aviditate motus Tiberius in Silii bona sæviit: curavitque computari singillatim ea omnia,

tis singillatim [1] quæ fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Sosia in exsilium pellitur Asinii Galli sententia, qui *partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur*, censuerat. contra Manius Lepidus *quartam accusatoribus* [2] *secundum necessitudinem legis*; *cetera liberis* concessit. Hunc ego Lepidum, temporibus illis, gravem & sa-

omnia, quæ fisco petebantur, ut scilicet inter illa, comprehenderentur etiam Augusti dona. Alium sensum, fortasse non absurdum, excogitavit Franciscus Venturius, scilicet: sed liberalitas, qua Augustus usus, quamque Tiberius usque ad hæc tempora imitatus est, tum primum corrupta. *Pichena.* Varii varie locum hunc exponunt: mihi certum est de primo Augusto sermonem hic esse, non de Tiberio, quem noster nusquam Augustum nominat ex sua persona. Sensum porro hujus periodi hunc esse putem, ut dicat in bona Silii sævitum esse, non ut redderentur provincialibus, quæ ipsis eripuisset, sed ut repeteretur pecunia, quam ex liberalitate Augusti cum alias, tum etiam præcipue, credo, ex testamento ejus cepisset, atque ita singulæ res, quæ fisco petebantur, æstimatæ computatæque sunt, donec illa summa conficeretur. *Freinshemius.* Satis obscurum mihi videtur, si quid aliud in hoc scriptore. Sequutus autem sum hunc sensum: ereptum esse, quidquid Augusti liberalitate umquam accepisset: & donec ea summa conficeretur, optima & pretiosissima quæque æstimata, & procuratori fisci adjudicata esse. Sic 1. H. 90. Vbi vide. Clarior futura res erat, si de insigni aliqua principis ejus liberalitate, hunc in hominem collata, constaret: sed quando nihil ea de re adnotatum ad nos pervenit, tamquam in tenebris micandum est. *Freinshemius.*

1 *Quæ fisco petebantur.*] Qui fit, ut fiscus ejus invadat bona, qui sua manu damnationem præverterat? Tacit. 6. Ann. 29. *Nam promptas ejusmodi mortes* &c. Silius in reatu majestatis mortem sibi conscivit, *sed cuncta quæstione majestatis exercita.* Labeo concidit aliis de causis. *atque illum quia male administrata provincia aliorumque criminum urgebatur.* Discrimen haud absimile etiam fuit reis obeuntibus mortem naturalem. Vlp. l. fin. DD. ad l. Iul. majest. *Is qui in reatu decedit: integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate, nisi quis forte majestatis reus fuit.* Salinerius.

2 *Secundum necessitudinem legis.*] Legis, ut censeo, Iuliæ de Majestate. Nam quod alii de Papià suspicantur, refuto. Dicit à me Tacitus, qui cuncta in hac quæstione exercita scribit lege Majestatis. Quarta autem præmium, non in hac solùm, sed etiam De repetundis lege. de qua ipsa nihil abnuo, quin hic accipiamus. Asconius in Verrem non uno loco ostendit, Quadruplatores dictos à præmio quartæ, quam consequebantur. Innuit ipse Cicero lege & more id receptum. *Non enim*, inquit, *spolia C. Verris, sed existimationem populi Rom. concupivi.* Fortassè & in criminibus aliis præmium idem. Ideò vulgare præmium id interpreter in Paullo, libro XIII. De jure fisci: *Heredem*, ait, *ejus ultra vulgare præmium nihil consecuturum.* De lege Majestatis, auctor mihi adfirmandi Iosephus l. XIX. ubi de servis, quos Cajus in dominos emittebat: ῥᾴδιον γὰρ, inquit, ἐξουσίας τι κατὰ τῶν κυρίων πεπιστευκότες, καὶ

ſapientem virum [1] fuiſſe comperio. [2] Nam pleraque ab ſævis adulationibus aliorum, [3] in melius flexit: [1] ne-

καὶ τὰ χρήματα ἐνδείξασιν αὐτῶν. ἅμα ἐλευθέροις τε εἶναι καὶ πλουσίοις, μισθὸν τῆς κατηγορίας, διὰ τὰ ἆθλα αὐτοῖς προκεῖσθαι τὰς ὀγδόας τῆς οὐσίας: *Facile enim iis & mentientibus contra dominos credi, & opes aperientibus ſimul liberis divitibusque fieri: propter præmium accuſationum, quo octava bonorum pars iis propoſita.* Si octava ſervo, bene colligo, libero quartam. Nec in ſervili accuſatione aliud capere perſuadeor, quam crimen Majeſtatis. Illud moneo, Principum ævo, non tam ex lege quam arbitrio Senatus præmia decreta. Libro VI. infra. *Quâ damnatâ cùm præmium accuſatori decerneretur, Iunius Otho trib. pl. interceſſit.* Sic libro XVI. *Liberto & accuſatori præmium operæ* (non pecunia ulla ſed) *locus in theatro inter Tribunicios viatores datur.* Interdum certa pecunia attributa, ut Eprio Marcello quinquagies H-S, Thraſea damnato: Regulo ſeptuagies H-S. & ſacerdotium, damnato Craſſo. Tacitus Ann. libro XVI. & Hiſtor. IV. Nec prætereundus hic Dionis locus, qui de præmiis eorum qui Cæſaris percuſſores accuſabant, χρήματα, inquit, ἐκ τῆς τοῦ ἁλόντος οὐσίας, καὶ τιμὴν ἢ τὴν ἀρχὴν τὴν ἐκείνου, εἴ τινα ἄρα ἔχων ἦν, τό, τε μηκέτι μήτ' αὐτὸν, σὺν τε υἱεῖς, σὺν τε ἐγγόνους αὐτοῦ στρατεύεσθαι, ἐλάμβανον. id eſt: *Præmium accuſationis pecuniam accipiebant è bonis damnati, & honorem aut magiſtratum quemcumque is gerebat: item vacationem à militiâ, ſibi, liberis, nepotibus.* Vt videantur legis ejus Pediæ exemplo inſtituta præmia accuſatorum. *Lipſius.*

Quartam accuſatoribus ſecundum.] Cujus legis neceſſitas hæc fuerit, ſi Papiæ non fuit, amplius quæro, Cornelius *quartam* præmium accuſatorum appellat: Papia lege, quæ tum vigebat, cum hæc M. Lepidus cenſuit; præmium delatoris fuit dimidia bonorum ejus, qui deferretur. Quod huic loco facile poſſet accommodari, ſi pro *quartam*, legeres *partem*: quæ κατὰ ἐξοχὴν exaudiatur dimidia. Movet Suetonius Nerone, illis verbis, *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit:* unde *quadruplatores* dictos Alexandrius exiſtimat. Sed vehementer fallitur, qui Plauti Perſæ initio; & Livii III. extremo, & Tullii in Verrem III. *quadruplatoris* mentionem legiſſe potuit, antea multis ſeculis, quam Neroniana recognitio quartas bonorum pro dimidia induxerit. Equidem manus ab auctoris ſcripto continendæ ſunt, niſique viva ratio & ſpirans urgeat, ſine emendatioris codicis ope quicquam mutare temerarium exiſtimo. Magis igitur placeat conjectari, ex quadam veteri lege, præmium delationis fuiſſe bonorum ejus, qui deferretur, quartam, quam auxit ad dimidiam uſque lex Papia, ut opinor, pro certo crimine dumtaxat, deindeque Nero ad quartam priſtinam retraxit. Ex eo vero interea dum lex Papia valuit, præmium delatorum in cæteris criminibus non deſiit eſſe quarta, de qua fit ſermo. Sed neque hinc ad quadruplatorem tranſeo, quià delatore multum differre videtur: nec fallor, niſi labitur Pompejus lib. XV. quæ diſquiſitio locum alium exigit. *Vertranius.*

1 *Fuiſſe comperio.*] Salluſti verbum in Iugurthino, cujus ſtudioſus imitator hic noſter. *Muretus.*

2 *Nam pleraque.*] Τὰ πολλά, *plerumque.* Idem.

3 *Flexit in melius.*] Abſolute poſitum. Sic libro I. *Tunc à veneratione Auguſti orſus flexit ad victorias, triumphoſque Tiberii.* Sic in hoc ipſo libro. *In ambitionem flexiſſe.* Ductum à curribus, aut à navibus.

Mu-

[1] neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratia apud Tiberium viguerit. Vnde dubitare cogor, fato & sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos: an [2] sit aliquid in nostris consiliis, liceatque [3] inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium, pergere iter ambitione ac periculis vacuum. [4] At Messallinus Cotta haud minus claris majoribus, sed [5] animo diversus, censuit [6] *cavendum senatusconsulto, ut quamquam insontes magistratus & culpæ alienæ nescii,*

Muretus. Ita vetus liber. Vulgo tamen repositum fuerat, *deflexit.* Pichena. Non vult auctor ex adulationibus aliorum illum aliquid efformasse boni, sicut verbi gratia, ex malis moribus bonæ leges latæ dicuntur: sed illas ipsas adulationes cum prudenter fregisse; atque ubi crudeles sententiæ ab hominibus principem aut Sejanum adulantibus dicerentur, eas mitigasse. *Freinshemius.*

1 *Neque tamen temperamenti egebat.*] Qui aliquid habet, idque usurpat, eo non utique eget: quæ hujus loci est sententia: non illa: *necesse non habuisse adhibito temperamento.* hoc enim & totus hic locus probe consideratus & inprimis res ipsa non admittit. *Idem.*

2 *Sit in nostris consiliis.*] Τὸ ἐφ᾽ ἡμῖν. *Muretus.*

3 *Inter abruptam contumaciam, & deforme obs.*] Hanc mediocritatem vitæ laudat etiam in Agricola socero, *qui non contumacia, neque inani jactatione libertatis, famam fatumque provocabat.* deinde sequitur: *sciant quibus moris illicita mirari, posse etiam sub malis principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum reip. usum, ambitiosa morte inclaruerunt.* Senec. de Tranq. c. 3. *Ille vir fuerit, qui periculis undique imminentibus, armis circa & catenis frementibus, non allideret virtutem, nec absconderit.* Pichena.

4 *At Messallinus Cotta.*] Hunc libro sequenti sævissimæ cujusque sententiæ auctorem vocat. *Muretus.* Hunc tertium censuisse volunt, de quo tamen haud immerito dubites, non enim quia nullius inter hunc & priores adnotata est sententia, statim etiam sequitur Messallinum hunc tertiæ sententiæ consularem fuisse, & certe ut alios taceam, *Cn. Lentulum*, qui nominatur 4, 29. ante hunc Messalinum censuisse verisimile est. *Freinshemius.*

5 *Animo diversus.*] Si huic tantum causæ accommodas, falleris, nam *animo* hominis istius mens, ingenium, natura designantur. quibus à Lepido gravi & moderato viro, longissime diversus erat ipse per crudeles adulationes *sævissimæ cujusque sententiæ auctor.* Quo nomine semel atque iterum notatur ut 5, 3. 6, 5. *Idem.*

6 *Cavendum Senatusconsulto.*] Et cautum non dubie hoc anno. Si enim antè; quorsus hæc sententia? Tamen Vlpianus De officio Proconsulis; decretum id refert ad Cottam & Messallam Coss. id est, ad quartum ante annum. Ait: *Proficisci quidem Proconsulem melius est sine uxore; sed & cum uxore potest, dummodo sciat Senatum Cottâ & Messallâ Coss. censuisse futurum, ut si quid uxores eorum qui ad officia proficiscuntur deliquerint, ab ipsis*

 ratio

nescii, provincialibus uxorum criminibus, perinde quam
21 *suis plecterentur.* Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac [1] feroci viro. Is namque [2] ut retttuli, *cessurum se urbe ob factiones accusatorum* in senatu clamitaverat; & spreta potentia Augustæ trahere in jus Vrgulaniam, [3] domoque principis excire ausus erat. Quæ in præsens [4] Tiberius civiliter habuit: sed in animo revolvente iras, [5] etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. [6] Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit adver-

ratio & vindicta exigatur. Vir doctissimus conatur legere, *Senatum Cottâ Messalino consulente censuisse.* acutè: sed me judice, non exsolvet ullum acumen Domitium hac culpâ. *Lipsius.*

Cavendum S.C.] Lapsus igitur memoria Vlpianus in l. Observare D. De officio Procos. & legati, qui hoc Senatum censuisse dicit, *Messalla & Cotta Coss.* id est, quadriennio ante, nisi apud eum legendum sit, *Cotta Messallino consulente*, ut Iac. Cujacius l. 6. c. 30. Observationum. nam, ut quidem ait ipse, etiam Senatores *consulere* dicuntur. l. 2. D. ad S.C. Vellejanum, sed indubitate ibi legendum est *censuerunt.* Itaque fortassis ibi quoque *censente* legendum. *Muretus.*

1 *Feroci viro.*] Ferox quamquam interdum raro tamen, reperiatur pro forti, dubium tamen non est, quin vulgata significatione hic accipiendum sit, pro audace, contumace, præcipiti. *Freinshemius.*

2 *Vt rettuli.*] Libro 1. *Lipsius.*

3 *Domo principis.*] Auctor supra *domum Cæsaris*, quam hic *Principis*, nominaverat: majorque erat audacia *Cæsaris domo*, quam matris ejus ream excivisse. 1. H. 27. & in Suetonii Vitellio cap. 15. vocari videtur *Tiberiana domus.* potuerunt tamen simul habitasse: sed non ideo quoque transformanda erat Taciti scriptio, quum ea longe majorem haberet efficaciam. *Freinshemius.*

4 *Tiberius civiliter habuit.*] Ovidius. *Exercet memores, plusquam civiliter iras.* vide quæ ad lib. 1. adnotavimus. *Muretus.*

5 *Etiamsi impetus offensionis.*] In eandem sententiam Homer.. Iliad. α. vers. 81. Εἴπερ γάρ τε χόλον γε. &c. Id est,

Nam quanquam in præsens violentem concoquit iram,
Conceptam tamen illam alta sub mente recondit.

Idem.

6 *Pisonemque gravius.*] Mendum arguunt multa. Primum, quod accusator nemo expressus, ut solet. quòd Tiberius ipse incusasse eum dicitur, insolens Imperatori. quod pars accusationis spreta dicitur, ut atrocior vero: quod non evenisset Principe accusante. Ne quis dicat non legitimam accusationem fuisse, tantùm Principis mandatum: ecce addit, *Ceterorum receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam.* At reus recipi sine accusatore non potuit. Lego igitur, *Pisonem Q. Granius.* Granii Romæ non ignoti jaminde à Lucilii ævo. apud quem Granius præco: & infrà lib. VI. Granius Martianus, suprà l. 1. Granius Marcellus. *Lipsius.*

Pisonemque gravius.] Leg. *Pisonem Q. Granius.* Muretus. Lipsius ita restituit: *Pisonem Q. Granius.* Corrupte in-

adversum majestatem habiti: adjecitque *in domo ejus* [1] *venenum esse, eumque* [2] *gladio accinctum introire curiam.* quod ut atrocius vero tramissum: ceterorum quæ multa cumulabantur, receptus est reus; [3] neque peractus ob mortem opportunam. Relatum & de [4] Cassio Severo exsule, qui sordidæ originis, maleficæ vitæ, sed orandi validus, [5] per immodicas

antea & insulse? *Pisonemque gravius.* Pichena.

1 *Venenum esse.*] Quo fine? an ut Cæsari præberet; an potiùs ipse in necessitate uteretur? atque ita liberior scilicet, proviso exitu, ferociorque agitaret. Et apparet ita mox factum, ac mortem sumpsisse. *Lipsius.*

2 *Gladio accinctum introire curiam.*] Cape gladium istum, non pro ense, sed pro pugione. Ensis erat longior, pugio brevior: Pugio in latere dextro, vel in collo, vel sub axilla; ensis in sinistro. Sueton. Aug. 35. *Ferro cinctum præsedisse, & lorica sub veste munitum, neminemque admissum Senatorum, nisi prætentato sinu.* Calig. 12. *Intrasse se cum pugione in cubiculum Tiberii dormientis, & misericordia correptum, abjecto ferro discessisse.* Idem in Claud. 35. *Salutatoribus scrutatores semper adposuit*, id est, qui scrutarentur, an essent accincti pugione. *Aurelius.*

3 *Neque peractus ob mortem opportunam.*] Vide L. Defuncto D. De publ. judic. & L. in Senatuscons. D. ad S. C. Turpilianum. Fallit tamen in Majestate, sed hic tantum de sermone agebatur. *Muretus.* Pisonem ipsum sibi necem conscivisse licet suspicari possimus, tamen pro Taciti verbis aut sensu venditare non debemus. Quod *mortem oportunam* hic vocat Tacitus, id *maturam* Florus 3, 17. *Imparem Drusum; ægrumque rerum temere motarum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.* Ubi simillimum locum huic Corneliano maxime, adnotavi ex Livio 6, 1 de Q. Fabio est, & alius Plinii epist. 2, 11. *Honoratum cognitioni senatus mors opportuna subtraxit.* Freinshemius.

4 *Cassio Severo.*] Qui primus flexisse dicitur ab illa recta & vetere dicendi via. quem & historiam scripsisse comperior ex Tertulliani Apolog. & Suetonii Vitellio, c. 11. Ejus laudes vide apud Senecam patrem l. III. Controvers. initio. *Lipsius.*

Relatum & de Cassio Severo.] De ejus ingenio videndus Seneca in præfat. libro 3. Controv. Hunc primum affirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii, sed judicii. Hic noster, seu Fabius in Dialogo de Oratorib. Scripsit & Historias. Tertullianus in Apologetico. Suetonius in Vitellio. *Muretus.*

5 *Per immodicas inimicitias.*] Suspectum. *Lipsius.*

Per immodicas inimicitias.] Nisi doctissimus vir admonuisset, non hic (ne paululum quidem) restitissem: verum cum is ista in suspicionem vocet, non absurde hic aliquantum immorabor. Severus erat in paucis clarissimus Orator: sed inimicitiarum appetens, ut Trio. Tacit. 5. Ann. *Nam Trio facilis capessendis inimicitiis & foro exercitus e* easque sine modo exercens: quapropter à Tiberio seponitur in Cretam: quo in loco veteres artes non oblitus, interdicto aquæ & ignis in Seriphium Saxum clausus est. Sed cur Tiberius, qui nimis delatoribus favebat, hunc districtum accusatorem seposuit, & interdixit? Re-

 spon-

cas inimicitias, [1] ut judicio jurati senatus [2] Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, [3] saxo Seriphio [1] con-

spondet noster. *quia scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerunque satiatus & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* Salinerius. Suspectum est viris magnis illud *inimicitias* forsan sine causa solida. ecquis enim est, qui non statim oderit hominum ista mendicabula, canino ore ac dente impetentia ac lacerantia optimum quemque? sane & tales formidabiles Senatui ipsi, pluribus ostenderem, nisi id liquido satis ob oculos poneret unica historia Taciti. Vnde etiam accidit, ut quoties data à principe occasio subvertendi istos, lætis id etiam animis præstiterint. Fidei causa adnoto. libro 4. Ann. 71. & libro 6. Ann. 4 & 10. & l. 13, 42. Nam haud semper licuisse uti in hos stilo decretorio, bene monuit Tacitus 4. Ann. 36. *Gruterus.* Suspectum id viro doctissimo, nec ob quam causam ita sit, indicat. Ego quidem nullam video, cum sit iste Cassius, cujus ingenium violentum notatur etiam ex dialogo de Orator. c. 26. tum iis quæ collegit Andreas Schottus in libello de claris apud Senecam Rhetoribus. Plurimos ergo accusavit, & prorsus sine modo, cum nec opes cujusquam, nec dignitatem vereretur, suo ingenio dicax & acerbus, quibus rebus etiam in exilio novos inimicos sibi suscitavit, qui hujus loci sensus est. *Freinshemius.*

1 *Vt judicio jurati Senatus.*] Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. cap. XVI. noster suprà, libro 1. Ait, *judicio jurati Senatus.* quod erat, cum Senatus Deum testem advocabat, se censiturum, quod è fide sua reque publica videretur. Livius lib. XLII. *Vt juratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret decerneretque.* Libro XXX. *Patres igitur jurati (ita convenerat) ita censuerunt, uti Consules provincias inter se compararent.* Appianus libro II. Civil. Τοῦτο μόνον δεξάμενοι τὸ λεχθὴν οἱ ἕτεροι, ὅταν σφίσι ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ὅρκῳ. Tacitus hoc ipso libro: *P. Suillium amovendum in insulam censuit tanta contentione animi, ut & jurejurando obstringeret è Rep. id esse.* Morem eum posteà obtinuisse in omni Senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis, l. v. Epistol. *Quinetiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo, jurare coegit è republicâ esse quod censuisset.* Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenophontem περὶ ἀναβάσεως Κύρου, l. v. in oratione Hecatonymi. Εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο. εἰ δὲ μή, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. Sed is mos quando primum cœpit? haud temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo. in cujus causâ Tribuni plebis volunt & impetrant, ut *Senatus juratus sententiam dicat, uti solet in consessu judicum.* Dionysius ait, libro VII. *Lipsius.*

2 *Cretam amoveretur.*] Quia viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Suprà l. 1. Ejus scripta S. C. abolita, Caligula requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit. Sueton. in Calig. *Muretus.*

3 *Saxo Seriphio.*] Verè, *saxo.* Vide Strabonem lib. X. *Lipsius.*

Saxo Seriphio.] Fabulam de Perseo

[1] consenuit. Per idem tempus [2] Plautius Silvanus 22
prætor, incertis caussis Aproniam conjugem in præceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio socero; turbata mente respondit, tamquam *ipse somno gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsisset.* Non cunctanter Tiberius pergit in domum, visit cubiculum; in quo [3] reluctantis & impulsæ vestigia cernebantur. Refert ad senatum, datisque judicibus [4] Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas. Mox Numantina prior uxor ejus accusata *injecisse carminibus & veneficiis vecordiam marito*, insons judi-
catur. Is demum annus populum Romanum longo 23
adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit. Nam

seo lege apud Strabonem ad finem lib. 10. quæ hunc locum mirifice illustrat. *Muretus.* h. e. in ista insula adeo saxosa, ut revera nihil aliud sit præter saxum. *Freinshemius.*

1 *Consenuit.*] Bene, *consenuit.* Nam annis XXV. in exsilio hæsit. Eusebius Chronicis. *Cassius Severus orator egregius XXV. exsilii sui anno, summa inopia, moritur: vix panno verenda contectus.* Lipsius.

2 *Plautius Silvanus.*] Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib. VII. cap. III. *Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur; sed etiam in foro. Nam id est in caussa Navii Arpuniani* (lego *Nonii Aproniani*) *solum quæsitum, Præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram: quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis:

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI.
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, *Triumviro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberii Cæs. Legato Legionis quintæ.* Idem.

Plautius Silvanus.] Lapis quem retulit eruditissimus Lipsius, non est de hoc Silvano. Nam in eo Plautius & Claudii Imp. comes fuisse dicitur in Britannia, & vixisse usque ad Vespasianum. Vide Gruteri Inscrip. p. 403. *Mercerus.*

3 *Reluctantis & impulsæ vestigia.*] *Impulsæ*, est, quum reniteretur, vi protrusæ. *Vestigia* usitata translatione pro quibusvis signis interpretor, quorum certe plura tum atque manifestiora, quam ex vestigiis pedum haberi potuerunt. *Freinshemius.*

4 *Vrgulania.*] Vrgulanii in gente Plautia sunt. Lapis: A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. & Suetonii Claudio Plautia Vrgulanilla, non Herculanilla ejus uxor: quod recte monuit ex veteri libro Torrentius. *Lipsius.*

 1 *Sibi*

Nam priores duces, [1] ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant, jamque [2] tres laureatæ, in urbe statuæ, & adhuc [3] raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui [4] Ptolemæo Iubæ filio juventa incurioso, [5] libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: [6] ipsaque è provincia, ut quis fortunæ inops, mori-

1 *Sibi impetrando.*] Corrigo, *ubi impetrando.* Lipsius.

Sub impetrando.] Lego, *ubi impetrando.* Muretus. Nihil dubitavi, quin Lipsii correctionem reciperem. nam & perspicua depravatio erat, *sibi impetrando*, ut in vulgatis; & Manuscriptus veræ lectioni dat lucem, cum habeat, *sub impetrando.* Pichena.

2 *Tres laureatæ.*] Furii Camilli, L. Apronii, Iunii Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius, & Tacitus in Agricola: *Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni jubet.* Lipsius.

3 *Raptabat Africam.*] Non, *reptabat*, ut vulgo. Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* Idem.

4 *Ptolemæo Iubæ filio.*] Quem Cajus postea interfecit. Sueton. c. XXVI. *Ptolemæum regis Iubæ filium consobrinum suum (erat & is M. Antonii ex Selena filia nepos) interfecit.* Seneca De Tranquillitate: *Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur optabat.* Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemæum, sed per viam jussu Caii interfectum. *Idem.*

5 *Libertos regios &c.*] Apud exteros enim Reges id moris plerumque, ut maxime liberti pollerent. Tac. de moribus Germ. *Liberti non multum supra servos sunt: raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. ibi enim, & super ingenuos, & super nobiles ascendunt.* Nimiam tamen libertorum potentiam, omnibus populis quamvis assuetis, gravem fuisse, argumento sit ingenua ista Maurorum pubes, quæ servitutem inhonestam bello mutavit. Pichena. *Libertos regios*, & *servilia imperia*, de eadem re puto accipi; non etiam quasi servi quoque aliquid in regno potuerint. Ita *libertis* potentioribus sæpe exprobratam tolerati servitii memoriam reperio; ut quum Narcisso tribunal conscendente Britannicus exercitus conclamavit *Io Saturnalia*, apud Dion. lib. 60. & apud nostrum H. 3, 48, plane eodem modo *servile bellum* appellatur, quod libertus conciverat. *Freinshemius.*

6 *Ipsaque è provincia.*] Non de nihilo adjectum est pronomen emphaticum. *Provincia* hic intelligitur angustiore significatu, pars Africæ jam olim imperio Romano subdita: ideoque hic à Numidis, Mauris, Garamantis distinguitur. Sicut in Sall. Iugurth. 44. Non enim illi tantum, ait, Tacfarinatem juverunt, sed *ipsa ex provincia*

ribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hostibus, reportari Nonam legionem jusserat: [1] nec proconsul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa principis magis quam incerta belli metuens. Igitur 24
Tacfarinas disperso rumore, *rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac posse reliquos* [2] *circumveniri, si cuncti, quibus libertas servitio potior,* [3] *incubuissent*; auget vires, positisque castris [4] Thubuscum opidum circumsidet. At Dolabella contracto quod erat militum, terrore nominis Romani; & quia Numidæ peditum aciem ferre nequeunt, [5] primo sui incessu solvit obsidium, locorumque opportuna permunivit: simul principes Musulamorum defectionem cœptantes securi percutit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu consectandum hostem vagum; excito cum popularibus rege Ptolemæo, quattuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti Mau-

cia multi: *Ipsa provincia* dicitur hoc loco, quæ postea *vetus* appellari cœpit: nisi tamen jam tum sic appellari cœperat, sed nondum insolito satis receptoque vocabulo. Clarum id ex Appiano 4. Civil. Λιβύας Ῥωμαῖοι τὴν μὲν ἔτι καλοῦσι παλαιάν, ὅσην Καρχηδονίους ἀφείλοντο, ἣν ἢ ἰόβας εἶχεν, ὕστερόν τε ἔλαβεν ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος, καὶ διὰ τοῦτο νέαν προσαγορεύουσι Λιβύην. εἴη δ' ἂν τῆς Νομαδικῆς. Sic & Germaniæ fuerunt divisæ: Vide quæ notavi ad 1, 58. *Sedem veterem in provincia.* Idem.

1 *Proconsul ejus anni P. Dolabella.*] Cujus memoriam in Illyrico servat lapis:

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI.

Lipsius.

Proconsul ejus anni.] Florentina editio, *Proconsule ejus anni*, quod rectum esse puto, & jam alibi defendi. *Freinshemius.*

2 *Circumveniri.*] Pro interfici, ut supra quoque occurrit 1, 68. *Idem.*

3 *Incubuissent.*] Hoc magnam molitionem innuit, veluti quum maximo oneri protrudendo pectus humerique opponuntur, adeoque summa vi incumbitur. *Idem.*

4 *Thubuscum opidum.*] Mauritaniæ Cæsariensis. alias, Tubusuptus, & Succubæ dictum. *Lipsius.*

5 *Primo sui incessu.*] *Sui* otiosum plane & nulli usui. Ausim mutare *statim*,

Maurorum duxere. [1] ipse consultor aderat omnibus.

25 Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea,* [2] *positis mapalibus consedisse;* [3] *fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur.* Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: [4] præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed [5] pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quis-

tim, ut lib. 11. ex *suum* idem faciebamus: *Vine militum servum suum coërceret* &c. *Primo incessu* est, quod veteres dicebant *primo pedatu*. Acidalius.

1 *Ipse consultor aderat omnibus.*] Hoc non hanc modo significationem habet Dolabellam summum in omnes imperium tenuisse, ut quidam acceperunt; verum curam ducis potius innuit: qui, ut de Metello Sallust. Iugurth. 45. tradit, *in primis modo, modo in postremis, sæpe in medio aderat.* Freinshemius.

2 *Positis mapalibus.*] Quod signum erat longioris moræ. quum ibi trahere constituissent. Quidam: tentoria fixisse. Verum aliud sunt *tentoria*, aliud *mapalia*. Hanc enim Numidicam vocem esse, sicut & rem ipsam, tradit Sallust. Iug. 18. *Ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.* Ideoque non memorantur ferme, præterquam in rebus Numidarum, aut certe Afrorum. Ita supra 3, 74. *mutantem mapalia Tacfarinatem.* H. 4, 50. *Incensis mapalibus.* Idem.

3 *Fisos loco, quia vastis.*] Forte Tacitus scripsit, *qui vastis*. Gronovius.

4 *Præpeditis equis.*] Pro compeditis. πεποδισμένους appellat Xenophon loco per omnia huic simili. l. 3. παιδ. de Assyriis: πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις· καὶ εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπισάξαι. Atque eadem de Persis lib. 3. ἀναβ. οὔτε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι εἰσὶ, τοῦ μὴ φεύγειν ἕνεκα, εἰ λυθείησαν. Ab his igitur Persis, progenitoribus suis (Sallust. Iug. c. 18. vide) fortassis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Livius 21, 36. *Freinshemius.*

5 *Pecorum modo.*] Hoc est ovium. nam hæ inprimis intelliguntur, quæ minime omnium animalium trahenti repugnant. & *pecoris* appellatione quandoque tantum ovilla pecora intelliguntur. Sicut apud Plin. 8. 47. *Magna et pecori gratia* &c. & deinceps eo & seqq. capp. sæpius. *Idem.*

1 *Per*

quiſque ultione & ſanguine explebant. Differtur [1] per manipulos, *Tacfarinatem omnes notum tot prœliis conſectentur: non niſi duce interfecto, requiem belli fore.* At ille [2] deletis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio, & effuſis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Iſque finis 26 armis impoſitus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius [3] Sejano tribuens, ne Blæſi avunculi ejus laus obſoleſceret. Sed neque Blæſus ideo inluſtrior, & huic [4] negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſignis captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe viſi, quos Tacfarinate cæſo, [5] perculſa gens, & culpæ neſcia,

1 *Per manipulos.*] Quidam: *à denis ad denos* peſſime. non enim denis tantum militibus conſtabant manipuli, ſed longe pluribus, quippe ex binis centuriis. Agell.16,4. *In legione ſunt centuriæ ſexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Idem.

2 *Dilectis circum.*] Mercerus *disjectis.* Ego etiam ſtatim, *effuſis undique*, malim. *Lipſius.*

Dilectis circum ſtipatoribus.] Scribe, *Disjectis.* Mercerus. Cum Manuſcriptus habeat, *delectis*, vera mihi emendatio eſt, *deletis.* Sic infra eodem libro, *deleto promtiſſimo quoque, aut ſaucio.* Pichena. Commodiſſimus, non abnego, ſenſus horum omnium. Leviter tamen ego ſuſpicabar, *defectis* vel *disjectis circum ſtipatoribus, vinctoque jam filio* &c. Ita *defectas copias* legebamus olim in Cic. ad Att. lib. 4. Ep. 3. *Acidalius.* Quin potius forſan *dejectis*, id eſt, proſtratis. Sic Phædrus fab.32. *Super juvencum ſtabat dejectum leo.* Martialis lib. 1, ep. 60. *Non niſi dejecta paſcitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta.* Neque abeſt longe noſtri lib. 11. *uxore dejecta plus potentia oſtentando.* Gronovius.

3 *Sejano tribuens.*] Hoc eſt Sejani cauſa id fecit, in honorem Sejani. ne quem deducat tranſlatio Gallica, quæ vult Tiberium triumphalia dediſſe Sejano. *Freinshemius.*

4 *Negatus honor.*] Sic de Ælio Lamia lib. VI. *& non permiſſa provinciæ dignationem addiderat.* Pichena.

5 *Et culpæ neſcia.*] Imo, *culpæ conſcia.* atque ita ſcribo. Nam ſupra ait, *prædarum receptorem & ſocium prædandi fuiſſe Garamantum regem, miſſis levibus copiis.* Non ergo extra culpam. *Lipſius.*

Perculſa gens & culpæ neſcia.] Licet hæc gens latrociniis infamis eſſet, noſter 4. hiſt. 50. nihilominus ea in ejuſmodi populationibus erat extra crimen: quod eorum rex clam cæteros, proprium ſatellitium Tacfarinati ſuppeditaverat. *ut non cum exercitu incederet, ſed miſſis levibus copiis.* ideo, *neſcia culpæ.* at non congruit ut præſentes fugeret, quod longinqui non ignorabant. *quæ ex longinquo in majus audiebantur.* Quid ſi Garamantes ad eam faciem regnabantur, qua nunc Sarmatæ? *Legati Garamantum* non *legati Regis Garamantum.* potuit itaque Rex gente non conſulta, latroci-

 niis

nescia, ad satisfaciendum populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus [1] ex vetusto mos, missusque è senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, [2] antiqua patrum munera daret, *regemque & socium atque ami-*
27 *cum* appellaret. Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta opida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, [3] cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Is [1] dis-

niis operam dedisse: at illa *nescia culpa* dicitur, quod suo consensu id factum non sit. Virgil. XI. Æn. *Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ Descendam.* Verba Turni sunt, negantis crimini fugæ se suum assensum præbuisse. Non ergo danda est civitas τὸ *conscia culpa*. quod vir doctissimus vellet non titubanter. *Salmerius.* Sequuti sunt hanc lectionem plerique: alii merito prætulerunt emendationem Lipsii, *culpa conscia.* Freinshemius.

1 *Ex vetusto more.*] Libri veteres *mose.* legendum, *mos est.* Livius l. 30. *Ibi Masinissam primum regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmari tunica donat. Addit verbis honorem.* Muretus.

2 *Antiqua patrum munera.*] Et valde quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium l. V. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυρρηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα, ὑφ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. Nec prius vestigium, opinor, ejus ritus. *Lipsius.*

3 *Cales evenerat.*] Vtrum *Calles* hic legimus, an *Cales*? Si *Calles*, interpretor ex Suetonii loco, in Iulio cap. XIX. *Opera ab optimatibus data est, ut provinciæ futuris Consulibus minimi negotii, id est, silvæ callesque decernerentur.* Vt antiquitus quidem calles, (eo nomine intelligimus curam publicorum saltuum calliumque, in quibus pecora pascebantur, ære aliquo constituto,) provincia Quæstorum fuerit: interdum & Consulum, si bella nusquam aut hostis. Sed nec *Cales* mihi displiceat: ut in eo opido Quæstoris fuerit sedes. Sic enim in Livio lego, Pisas Consulibus decretas, &, Tarentum Prætoribus: & lib. XXV. *Nero prætor Suessulam sortitur*, quibus opidorum nominibus, loca scio intellegi vicina. Veteri autem rep. ante Sullam, cum octo Quæstores essent, exque iis duo Militares, duo Vrbani: satis constat quattuor reliquos provincias in Italia aut certe Sicilia habuisse: externis provinciis imperio nondum adjunctis. Eas puto sic constituendas, (quid enim nisi

[1] disposita classiariorum copia, [2] cœptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Cæsare propere [3] Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum

nisi arbitrium interponam in re cæca & obscura?) Aquariam (vide Antiquas meas lib. I. cap. XII.) sive Frumentariam, Ostiæ: cujus mentio Ciceroni pro Cn. Plancio, pro Muræna: & Interrogatione in Vatinium testem. cui Quæstori ora tota maris inferi, subvectio frumenti, res nautica; aliaque talia curæ. Secundam Gallicam, Arimini. Meminit Suetonius in Claudio, c. XXIV. *Detracta Quæstoribus Ostiensi & Gallica provincia, curam ærarii Saturni reddidit.* Video ibi virum doctum velle, *callium provincia*: erudite fateor & acute. & tamen sustinet assensionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæstorem designatum ait Galliæ circumpadanæ. Ταμίας, inquit, ἀποδειχθεὶς τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæstor tractui Campano Sidicinoque præfuit Brundisium usque. Eam non alio tibicine fulcire possum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento, quod ea prima provinciarum facta: & quod etiam inferiori ævo cum missus illuc Prætor, semper in Sicilia duo Quæstores Syracusanus & Lilybætanus. *Idem.*

Cui provincia vetere ex more Cales.] Lege: *Calles.* Legimus in Tranquillo, in vita Iulii c. 19. Provincias minimi negotii mandatas consulibus fuisse *Silvas & calles*: Silvæ autem illæ & calles fere in Apulia & illo Italiæ tractu erant. *Callium* autem nomine, saltus intelligo, ubi pascere pecora solebant. Nam in saltibus sunt calles, à callo pedis pedum pecudum appellati. *Turnebus.* Quod veteri mori tribuit Cornelius, primum Augustus constituit, ut Quæstores in ora maritima prope urbem, & alii Italiæ locis præessent, & ita Cassius refert lib. LV. cui non dissimile scripsit Vlpianus, de officio Quæstoris, ibi, *Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex Senatusconsulto, quod factum est D. Druso & Porcina coss.* Ejusmodi provincia *Cales* Quæstori Lupo evenerat, id est, ut idem & juris & imperii in eam haberet, quod Proconsules aut Præsides in exteris. *Cales* autem Italiæ civitas ab initio Ausonum, dein Romana colonia, tandemque municipium fuit. *Vertranius.*

1 *Disposita classiariorum copia.*] Dubia est interpretatio, pro militibus an remigibus habendi sunt, nam illo sensu sæpe; hoc 14, 4. reperiuntur; magis tamen est, ut de militibus accipiamus, qui in biremibus iis fuerint, ut deducerent forte naves, & iis præsidio essent contra vim quamcunque. Sic enim intelligo quod dixerat, *ad usus commeantium illo mari*: non ut in ipsis his biremibus eos transportari reportarive necesse fuerint. Turbat hic quod interpretantur, *classiariis quibusdam* (indefinite) *subito coactis*: tamquam alii intelligerentur quam qui in biremibus erant: alii, ut nautæ potius videantur quam milites. *Freinshemius.*

2 *Cœptantem tum maxime.*] Lego: *Cœptantem cum maxime.* Rhenanus. Vt lib. 3. *Littora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem.* Muretus.

3 *Stajus tribunus.*] Dubitaveram num, *Statius*, legendum sit. Ita l. XV. *Statius proximus tribunus cohortium.* & inferius, *manu Statii tribuni trucidatur.* alibi etiam, *Statius Annæus: Statius Domitius: Statius Murcus.* Tamen Staji cujusdam meminit Persius Sat. 2. *Pichena.* Quidam *Statius.* Sicut etiam *Statius Murcus*, homo celebris, in Velleii, Appiani, Dionis

ipſum & [1] proximos audaciæ in urbem traxit, [2] jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliſcebat
28 immenſum, minore in dies plebe ingenua. Iiſdem conſulibus miſeriarum ac ſævitiæ exemplum atrox, reus pater, accuſator filius, [3] nomen utrique Vibius Serenus,

Dionis hiſtoriis ſervili nomine *Statii* fœdabatur. Poſtea tamen in frequenti uſu eſſe cœpit *Statii* vocabulum. *Freinshemius.*

1 *Proximos audaciæ.*] Idem eſſe puto quod in celeberrima L. Quiſquis *ſatellites*, interprete Cl. Godofredo. Abire videtur nonnihil proximos auctores ſeditionis, nam in *proximis audaciæ* poterant eſſe, qui jam motæ & confirmatæ ſeditioni momentum attulerant. Alii nimis evagantur reddendo *ſocios*, qua voce non proximi tantum, ſed omnes audaciæ participes veniunt. *Idem.*

2 *Iam trepida ob multitudinem familiarum.*] Caſtigavi, *jam trepidam ob multitudinem familiarum.* Rhenanus. Non nemo ignoravit de ſervis dici *familiam*: itaque commentus eſt novum ſenſum *familiarum ſeditioſarum*: quas opponit bonis & honeſtis: quum Tacitus inter *ſervitia* & *plebem ingenuam*, h. e. liberis parentibus natam, comparationem inſtituerit. *Idem.*

3 *Nomen Viri, Q. Vibius.*] Puto legendum totum locum, *reus pater, accuſator filius* (*nomen utrique Vibius Serenus*) *in Senatum inducti ſunt.* quod poſtea firmatum à veteri lectione didici, quæ eſt, *virique.* Nec male etiam coïverit hiulca alias oratio, trajectis verbis: *reus pater, accuſator filius in Senatum inducti ſunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exſilio retractus.* Lipſius.

Nomen viri Q. Vibius Serenus.] Iam dixi, niſi legendo Cornelium animum attendas, pleraque tibi ſubobſcura viſum iri: nunc ſpecimen ſpecitur. *Ab exilio retractus.* pater, quod inferius ſcribatur: *perorante filio.* at illud *viri* ſequens. Virgil. ecl. 5. *Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas.* Cui respondet *præparatur adoleſcens.* nec mihi alioſum diſtrahatis filii nomine ſuppreſſo: aut enim indignitate rei motus, id in ipſa re Cornelius facit, aut ad hoc ſatis fuit expreſſio nominis paterni: nam ea tempeſtate non raro pater, & filius communi vocabulo nuncupabantur: Tacit. l. 3. Ann. *Cneus Piſo qualicunque fortunæ meæ non eſt adjunctus.* hæc pater, qui etiam Cneus Piſo vocabatur. *præfecerat Cneum Piſonem ingenio violentum.* Quæ res haud dubie uſu venit huic parricidæ. *Salinerius.* Recte quidem Lipſius correxit, *nomen utrique Vibius Serenus.* nam & Man. idem innuit, cum habeat; *nomen utrique Vibius Serenus.* Sed aliquid amplius huic loco requiritur, ut integre ſanetur. neque verbum, *ſunt*, Taciti phraſim olet. in cujus locum mihi videtur poſſe aptiſſime reponi, *ſenex*: idque neceſſitas diſtinctionis exigit, cum paulo poſt dicat, *adoleſcens.* Sic igitur legerem, & diſtinguerem: *nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti. Senex ab exſilio* &c. *Pichena.* Ita Muretus, ut Lipſius. cujus altera trajectio verborum non probanda. Amplector magni Viri Errici Memmii conjecturam: *perorante filio pater. Paratus adoleſcens* &c. ſed ego amplius totum locum diſtinctione juvo, & vocem *ſtabat* occaſione ſimilium aliquot à fronte & tergo literarum perditam inſero, denique pro *&* *tum*, *etiam* ſcribo. Leg. *in Senatum inducti ſunt. Stabat ab exilio retractus, illuvieque ac ſquallore obſitus, etiam catena vinctus perorante filio pater: paratus adoleſcens multis munditiis,*

nus, in ſenatum inducti ſunt. ab exilio [1] retractus, illuvieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus [2] perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. *ſtructas principi inſidias*, [3] *miſſos in Galliam concitores belli*, index idem & teſtis dicebat; adnectebatque *Cæcilium Cornutum prætorium miniſtraviſſe pecuniam.* qui tædio curarum, & [4] quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinavit. At contra reus nihil infracto animo, obverſus in filium, quatere vincula, vocare *ultores deos, ut ſibi quidem redderent exſilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur.* Adſeverabatque *innocentem Cornutum, & [5] falſa exterritum. idque facile intellectu, ſi proderentur alii: non enim ſe cædem principis & res novas uno ſocio cogitaſſe.*
29 Tum accuſator *Cn. Lentulum & Sejum Tuberonem* nominat; magno pudore Cæſaris, cum primores civitatis, intimi ipſius amici, Lentulus ſenectutis extre-

tiis, alacri vultu, ſtructas principi inſidias &c. Acidalius. Malebam: *reus pater, accuſator filius (nomen utriſque Quintio Vibiis Serenis) inducti ſunt.* Gronovius.

1 *Retractus.*] Scil. ob hoc ipſum, ut cauſam Romæ diceret. at quod eſt in Gallis *nouvellement retiré*; poſſit intelligi, tanquam aliquanto prius, idque per beneficium ab exſilio revocatus eſſet. *Freinshemius.*

2 *Perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis.*] Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere: *Perorante filio pater. Paratur adoleſcens.* Et rei & hominis cauſſa quis non comprobet. *Lipſius.*

Præparatur adoleſcens multis munditiis.] Venturius legit: *præparatus.* proculdubio rectius. refertur enim ad ſubſequens verbum, *dicebat.* Pichena. Verbum *præparatur* factitium hic eſt, non nativum. Locus integer ſic ſcribendus eſt: *Reus pater, accuſator filius &c. in ſenatum inducti ſunt: ab exſilio retractus &c. perorante filio pater; adoleſcens multis munditiis, alacri vultu.* Eſt enim ſyllepſis qualis in his Virgil. Eclog. 7.

Compulerantque greges Corydon & Daphnis in unum:
Daphnis oves; Corydon diſtentas lacte capellas.

Freinshemius.

3 *Miſſos in Galliam concitores belli.*] Irrepſerat in vulgatis copula, *miſſoſque.* præter Man. mentem, ideo illam delevi. *Pichena.*

4 *Quia periculum pro exitio habebatur.*] Hoc eſt, quia nullis reis evadentibus, idem putabatur accuſari quod damnari. *Freinshemius.*

5 *Falſa exterritum.*] Videndum an ſit ſcribendum: *& falſo exterritum.* Vrſinus. *Falſa* pro falſo, eo modo quo Horat. ep. 1. *Inſanire putas ſolennia me, neque rides.* Id eſt ſolenniter. Juven.

extremæ, Tubero [1] defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. [2] Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, [3] *robur & saxum, aut parricidarum pœnas* minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversus exsulem Serenum. nam [4] post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobraverat, *suum tantum stu-*

ven. lib. I. Sat. 2. *Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.* pro Bacchanaliter. *Pichena.* Muretus legit *falso.* Ego etsi raram locutionem, & quam in Tacito nostro non legisse me memini, non audeam mutare: tamen suspicor legendum, *Et per falsa exterritum.* Acidalius.

1 *Defecto corpore.*] Infirmo per ætatem interpretantur: quibus non accedo: non enim *senectam* in hoc indicare voluit auctor, neque enim à *Lentulo senectutis extrema* separasset. Quippe non existimari potest adeo decrepitus fuisse Tubero, qui octo annis ante Germanici legatus, & præliorum socius fuit. supra 2, 20. *Freinshemius.*

2 *Sed hi quidem statim exempti.*] Ac dixit Tiberius se ipsi sibi vita indignum videri, si etiam Lentulo invisus esset. Dion. *Muretus.*

3 *Robur & saxum.*] *Robur*, ait Festus, *in carcere is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod antè arcis robusteis includebatur.* Livius XXXVIII. *Ut in carcere instar furis & latronis vir clarissimus includatur, & in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus projiciatur.* Plautus Pænulo:

Vos ego jam detrudam ad molas
inde porrò ad puteum atque robustum codicem.

Et allusit per jocum idem Capteiveis:

At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

ubi malim scribi, *in robur.* Nec tamen omiserim, hic in Tacito, Robur videri potius supplicii locum quàm custodiæ. Valerius ita accepit, l. VI. cap. III. *Quinetiam familiares Gracchorum, nequis reip. inimicis amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* & Lucanus libro II.

Sæva Tribunicio maduerunt robora
tabo.

Itemque Calpurnius, scitus sanè declamator, Declamat. V. *Video carcerem publicum saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti, robur Tullianum prospiciunt: & quoties jacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur & alienum supplicium aspectando* (ita inibi lego) *suum discunt.* Ex quo clare discas robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris inferiore loco. Livius XXXIV. *Plenim in inferiorem demissus carcerem est, necatusque.* Lipsius.

4 *Post damnatum Libonem.*] At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. *Idem.*

Post damnatum Libonem.] At in damnatione Libonis, nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes, ut exquisite monuit præceptor meus Lipsius. Sic est, si sequimur lectionem hactenus usu receptam; sin suspiciunculam meam non dedignatur lector, inveniet hominem istum libro 2. Annal. 30. latitantem sub *C. Livio*, cujus deinceps tamen nulla mentio usquam apud Tacitum. *Gruterus.*

1 *Me-*

ſtudium ſine fructu fuiſſe; addideratque quædam con-
tumacius, quam tutum apud aures ſuperbas & offen-
ſioni proniores. ea Cæſar octo poſt annos rettulit,
[1] medium tempus varie arguens; etiam ſi tormenta,
pervicacia ſervorum, contra eveniſſent. Dictis dein 30
ſententiis, *ut Serenus more majorum puniretur*, quo
molliret invidiam, [2] interceſſit. Gallus Aſinius,
Gyaro aut Donuſa claudendum cenſeret. id quoque a-
ſpernatus eſt, *egenam aquæ utramque inſulam* refe-
rens, *dandoſque vitæ uſus cui vita concederetur*. ita
Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus
ſua manu ceciderat, actum *de præmiis accuſatorum abo-
lendis, ſi quis majeſtatis poſtulatus ante perfectum judicium
ſe ipſe vita privaviſſet*. [3] ibaturque in eam ſententiam, ni
durius contraque morem ſuum palam pro accuſato-
ribus Cæſar, *Irritas leges*, *Remp.* [4] *in præcipiti* con-
que-

1 *Medium tempus varie arguens.*] Error vertentium inde natus eſt, quod iſta non intelligerent; quæ ſignificant multa objiciens Sereno, tamquam inter iſtud ſpatium ab eo facta aut cogitata: deinde, quod non viderent ſequentia, *etiamſi* &c. ex perſona Tiberii, non Taciti accipienda eſſe. *Multa in me fecit atque conſuluit* (hic ſenſus verborum Tiberii eſt) *intra hoc octennium, quorum omnium ſeries patuiſſet, niſi obſtinatione ſervorum ejus eluſa tormenta eſſent.* Freinshemius.

1 *Interceſſit Gallus Aſinius.*] Vulgò vitioſa diſtinctio. Scribe totum locum, *interceſſit. Gallus Aſinius G. a. D. claudendum cenſere.* id eſt: cenſebat. Intercedendi Aſpernandique verba ad Cæſarem ipſum referenda ſunt, qui jure Tribuniciæ poteſtatis interceſſit decreto, invidiæ minuendæ. *Lipſius.*

Gallus Aſinius Gyaro.] Legendum forte, *Cum Gallus Aſinius.* Muretus. Locum corruptum eſſe nemo non videt. Faernus legebat: *Interceſſit: ut Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendum cenſuerat.* Vrſinus. In ſuſpectis locis Man. lectionem anteferimus. Ideo illius fidem ſecuti, verbum, *cenſeret*, reſtituimus. vulgo, *cenſere*, quod Lipſius interpretatur, cenſebat. Ego potius aliquid deeſſe ſuſpicor. Muretus explet: *cum Gallus Aſinius.* Sed conjectura tantum. *Pichena.* Non tego ſuſpicionem meam, in vocula *aut* latere nomen clari cujuſdam ſenatoris, præſertim cum iſtud *cenſeret* etiam indicio ſit locum hunc in morbo cubare. quem ita reformem, ſi quid libri aut hiſtoriæ juvent: *Gallus Aſinius Gyaro, Cotta Donuſa claudendum cenſuere.* Sane Cottam illum in atrocem ſententiam promptiſſimum ſemper fuiſſe patet ex noſtro infra 5, 3 & 6, 5. *Freinshemius.*

2 *Ibaturque in eam ſententiam.*] His verbis non quivis conſenſus, ſed mos pedibus eundi in ſententiam, quod conſueverat, quum per diſceſſionem SC. fieri dicebatur, innuitur. Vide Zamoſcium l. 2. de Senatu Rom. *Idem.*

3 *In præcipiti conqueſtus eſſet.*] Melius fere procederet ſententiæ impetus,

cas inimicitias, [1] ut judicio jurati senatus [2] Cretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia advertit; bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, [3] saxo Seriphio [1] con-

spondet noster. *quia scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves afflixit.* Salinerius. Suspectum est viris magnis illud *inimicitias* forsan sine causa solida. ecquis enim est, qui non statim oderit hominum ista mendicabula, canino ore ac dente impetentia ac lacerantia optimum quemque? sane & tales formidabiles Senatui ipsi, pluribus ostenderem, nisi id liquido satis ob oculos poneret unica historia Taciti. Vnde etiam accidit, ut quoties data à principe occasio subvertendi istos, lætis id etiam animis præstiterint. Fidei causa adnoto. libro 4. Ann. 71. & libro 6. Ann. 4 & 10. & l. 13, 42. Nam haud semper licuisse uti in hos stilo decretorio, bene monuit Tacitus 4. Ann. 36. *Gruterus.* Suspectum id viro doctissimo, nec ob quam causam ita sit, indicat. Ego quidem nullam video, cum sit iste Cassius, cujus ingenium violentum notatur etiam ex dialogo de Orator. c. 26. tum iis quæ collegit Andreas Schottus in libello de claris apud Senecam Rhetoribus. Plurimos ergo accusavit, & prorsus sine modo, cum nec opes cujusquam, nec dignitatem vereretur, suo ingenio dicax & acerbus, quibus rebus etiam in exilio novos inimicos sibi suscitavit, qui hujus loci sensus est. *Freinshemius.*

1 *Vt judicio jurati Senatus.*] Quod sub Augusto ei accidit, scriptis etiam librisque abolitis. Sueton. Calig. cap. XVI. noster suprà, libro I. Ait, *judicio jurati Senatus.* quod erat, cum Senatus Deum testem advocabat, se censiturum, quod è fide sua reque publica videretur. Livius lib. XLII. *Vt juratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret decerneretque.* Libro XXX. *Patres igitur jurati (ita convenerat) ita censuerunt, uti Consules provincias inter se compararent.* Appianus libro II. Civil. Τότε μὲν δέξασθαι τὸ λεχθὲν οἱ ἕτεροι, ἥττην ὅρκῳ ψῆφον ἀναδοθῆναι περὶ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ ἀρχῇ. Tacitus hoc ipso libro: *P. Suillium amovendum in insulam censuit tanta contentione animi, ut & jurejurando obstringeret è Rep. id esse.* Morem eum posteà obtinuisse in omni Senatu, idque lege quadam Trajani, colligas ex Plinii verbis, l. V. Epistol. *Quinetiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, perlatâ lege de Senatu habendo, jurare coëgit è republicâ esse quod censuisset.* Græci id vocabant ἱερὰν συμβουλήν: & formula ejus eleganter expressa apud Xenophontem περὶ ἀναβάσεως Κύρου, l. V. in oratione Hecatonymi. Εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι ἀγαθὰ γένοιτο. εἰ δὲ μή, τἀναντία. αὕτη γὰρ ἱερὰ συμβουλὴ λεγομένη εἶναι, δοκεῖ μοι παρεῖναι. Sed is mos quando primum cœpit? haud temere dixerim. Puto tamen Coriolani ævo. in cujus caussâ Tribuni plebis volunt & impetrant, ut *Senatus juratus sententiam dicat, uti solet in confessis judicium.* Dionysius ait, libro VII. *Lipsius.*

2 *Cretam amoveretur.*] Quia viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat. Suprà. l. I. Ejus scripta S. C. abolita, Caligula requiri, & esse in manibus, lectitarique permisit. Sueton. in Calig. *Muretus.*

3 *Saxo Seriphio.*] Verè, *saxo.* Vide Strabonem lib. X. *Lipsius.*

Saxo Seriphio.] Fabulam de Perseo

[1] consenuit. Per idem tempus [2] Plautius Silvanus 22
prætor, incertis caussis Aproniam conjugem in præ-
ceps jecit; tractusque ad Cæsarem ab L. Apronio
socero; turbata mente respondit, tamquam *ipse somno
gravis, atque eo ignarus, & uxor sponte mortem sumpsis-
set.* Non cunctanter Tiberius pergit in domum, vi-
sit cubiculum; in quo [3] reluctantis & impulsæ vesti-
gia cernebantur. Refert ad senatum, datisque ju-
dicibus [4] Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti
misit. Quod perinde creditum quasi principis mo-
nitu, ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania. Reus
frustra tentato ferro, venas præbuit exsolvendas.
Mox Numantina prior uxor ejus accusata *injecisse
carminibus & veneficiis vecordiam marito*, insons judi-
catur. Is demum annus populum Romanum longo 23
adversum Numidam Tacfarinatem bello absolvit.
Nam

sco lege apud Strabonem ad finem lib. 10. quæ hunc locum mirifice illustrat. *Muretus.* h. e. in ista insula adeo saxosa, ut revera nihil aliud sit præter saxum. *Freinshemius.*

1 *Consenuit.*] Bene, *consenuit.* Nam annis xxv. in exsilio hæsit. Eusebius Chronicis. *Cassius Severus orator egregius xxv. exsilii sui anno, summa inopia, moritur: vix panno verenda contectus.* Lipsius.

2 *Plautius Silvanus.*] Similis at non eadem res narrata Quinctiliano lib. VII. cap. III. *Id autem genus, de quo novissime dixi, non solum in scholis sæpe tractatur; sed etiam in foro. Nam id est in caussa Nævii Arpiniani* (lego *Nonii Aproniani*) *solum quæsitum, Præcipitatane esset ab eo uxor, an se ipsa sua sponte jecisset. Quam actionem equidem solam in hoc tempus emiseram: quod ipsum fecisse seductum juvenili cupiditate gloriæ fateor.* De hoc ipso autem Plautio lapis:

TI. PLAVTIO. M. F. M. N.
SILVANO. ÆLIANO
PONTIF. SODALI. AVGVSTALI.
III. VIR. A. A. A. F. F. Q. TI. CÆSARIS
LEG. LEG. V. IN. GERMANIA.

Id est, *Triumviro auro argento æri flando feriundo, Quæstori Tiberii Cæs. Legato Legionis quintæ.* Idem.

Plautius Silvanus.] Lapis quem retulit eruditissimus Lipsius, non est de hoc Silvano. Nam in eo Plautius & Claudii Imp. comes fuisse dicitur in Britannia, & vixisse usque ad Vespasianum. Vide Gruteri Inscrip. p. 403. *Mercerus.*

3 *Reluctantis & impulsæ vestigia.*] *Impulsæ*, est, quum reniteretur, vi protrusæ. *Vestigia* usitata translatione pro quibusvis signis interpretor, quorum certe plura tum atque manifestiora, quam ex vestigiis pedum haberi potuerunt. *Freinshemius.*

4 *Vrgulania.*] Vrgulanii in gente Plautia sunt. Lapis: A. PLAVTIVS. M. F. VRGVLANIVS. & Suetonii Claudio Plautia Vrgulanilla, non Herculanilla ejus uxor: quod recte monuit ex veteri libro Torrentius. *Lipsius.*

Nam priores duces, [1] ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas crediderant, hostem omittebant, jamque [2] tres laureatæ, in urbe statuæ, & adhuc [3] raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui [4] Ptolemæo Iubæ filio juventa incurioso, [5] libertos regios, & servilia imperia bello mutaverant. Erat illi prædarum receptor ac socius populandi, rex Garamantum; non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis, quæ ex longinquo in majus audiebantur: [6] ipsaque è provincia, ut quis fortunæ inops, mori-

1 *Sibi impetrando.*] Corrigo, *ubi impetrando.* Lipsius.

Sub impetrando.] Lego, *ubi impetrando.* Muretus. Nihil dubitavi, quin Lipsii correctionem reciperem. nam & perspicua depravatio erat, *sibi impetrando*, ut in vulgatis; & Manuscriptus veræ lectioni dat lucem, cum habeat, *sub impetrando.* Pichena.

2 *Tres laureatæ.*] Furii Camilli, L. Apronii, Iunii Blæsi. De statuis triumphalibus Plinius, & Tacitus in Agricola: *Igitur triumphalia ornamenta, & illustris statuæ honorem, & quidquid pro triumpho datur, multo verborum honore cumulata decerni jubet.* Lipsius.

3 *Raptabat Africam.*] Non, *reptabat*, ut vulgo: Alibi: *Igitur raptare inter se, immittere latronum globos.* Idem.

4 *Ptolemæo Iubæ filio.*] Quem Cajus postea interfecit. Sueton. c. XXVI. *Ptolemæum regis Iubæ filium consobrinum suum (erat & is M. Antonii ex Selena filia nepos) interfecit.* Seneca De Tranquillitate: *Ptolemæum regem Africæ, Mithridatem Armeniæ, inter Cajanas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est: alter, ut meliore fide mitteretur optabat.* Ex verbis Senecæ apparet dimissum Ptolemæum, sed per viam jussu Caii interfectum. *Idem.*

5 *Libertos regios &c.*] Apud exteros enim Reges id moris plerumque, ut maxime liberti pollerent. Tac. de moribus Germ. *Liberti non multum supra servos sunt: raro aliquod momentum in domo, nunquam in civitate, exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur. ibi enim, & super ingenuos, & super nobiles ascendunt.* Nimiam tamen libertorum potentiam, omnibus populis quamvis assuetis, gravem fuisse, argumento sit ingenua ista Maurorum pubes, quæ servitutem inhonestam bello mutavit. Pichena. *Libertos regios, & servilia imperia*, de eadem re puto accipi; non etiam quasi servi quoque aliquid in regno potuerint. Ita *libertis* potentioribus sæpe exprobratam tolerati servitii memoriam reperio; ut quum Narcisso tribunal conscendente Britannicus exercitus conclamavit *Io Saturnalia*, apud Dion. lib. 60. & apud nostrum H. 3, 48, plane eodem modo *servile bellum* appellatur, quod libertus conciverat. *Freinshemius.*

6 *Ipsaque è provincia.*] Non de nihilo adjectum est pronomen emphaticum. *Provincia* hic intelligitur angustiore significatu, pars Africæ jam olim imperio Romano subdita: ideoque hic à Numidis, Mauris, Geramantis distinguitur. Sicut in Sall. Iugurth. 44. Non enim illi tantum, ait, Tacfarinatem juvorunt, sed *ipsa ex provincia*

ribus turbidus, promptius ruebant, quia Cæsar post
res à Blæso gestas, quasi nullis jam in Africa hosti-
bus, reportari Nonam legionem jusserat: [1] nec pro-
consul ejus anni P. Dolabella retinere ausus erat, jussa
principis magis quam incerta belli metuens. Igitur 24
Tacfarinas disperso rumore, *rem Romanam aliis quo-
que ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa dece-
dere, ac posse reliquos* [2] *circumveniri, si cunctis, quibus
libertas servitio potior,* [3] *incubuissent*; auget vires, po-
sitisque castris [4] Thubuscum opidum circumsidet.
At Dolabella contracto quod erat militum, terrore
nominis Romani; & quia Numidæ peditum aciem
ferre nequeunt, [5] primo sui incessu solvit obsidium,
locorumque opportuna permunivit: simul principes
Musulamorum defectionem cœptantes securi percu-
tit. Dein quia pluribus adversum Tacfarinatem ex-
peditionibus cognitum, non gravi nec uno incursu
consectandum hostem vagum; excito cum populari-
bus rege Ptolemæo, quattuor agmina parat, quæ le-
gatis ac tribunis data: & prædatorias manus, delecti
[illegible] Mau-

cia multi: *Ipsa provincia* dicitur hoc loco, quæ postea *vetus* appellari cepit: nisi tamen jam tum sic appellari ceperat, sed nondum inolito satis receptoque vocabulo. Clarum id ex Appiano 4. Civil. Λιβύης Ῥωμαῖοι τὴν μὲν ἔτι καλοῦσι παλαιάν, ὅσην Καρχηδονίους ἀφείλοντο· ἣν δὲ Ἰόβας εἶχεν, ὕστερόν τε ἔλαβον ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος, καὶ διὰ τοῦτο νέαν προσαγορεύουσι Λιβύην. εἴη δ᾽ ἂν τῆς Νομαδικῆς. Sic & Germaniæ fuerunt divisæ: Vide quæ notavi ad 1, 58. *Sedem vetere in provincia*: Idem.

1 *Proconsul ejus anni P. Dolabella.*] Cujus memoriam in Illyrico servat lapis:

P. CORNELIO
DOLABELLÆ. COS.
VII. VIRO. EPVLONI
SODALI. TITIENSI
LEG. PRO. PR. DIVI. AVGVSTI
ET. TI. CÆSARIS. AVGVSTI
CIVITATES. SVPERIORIS
PROVINCIÆ. HILLYRICI.

Lipsius.

Proconsul ejus anni.] Florentina editio, *Proconsule ejus anni*, quod rectum esse puto, & jam alibi defendi. *Freinshemius.*

2 *Circumveniri.*] Pro interfici, ut supra quoque occurrit 1, 68. *Idem.*

3 *Incubuissent.*] Hoc magnam molitionem innuit, veluti quum maximo oneri protrudendo pectus humerique opponuntur, adeoque summa vi incumbitur. *Idem.*

4 *Thubuscum opidum.*] Mauritaniæ Cæsariensis. alias, Tubusuptus, & Succubæ dictum. *Lipsius.*

5 *Primo sui incessu.*] *Sui* otiosum plane & nulli usui. Ausim mutare *sta-*

tim,

Maurorum duxere. [1] ipse consultor aderat omnibus.
25 Nec multo post adfertur, *Numidas apud castellum semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea,* [2] *positis mapalibus consedisse;* [3] *fisos loco, quia vastis circum saltibus claudebatur.* Tum expeditæ cohortes alæque, quam in partem ducerentur ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros: [4] præpeditis Numidarum equis, aut diversos pastus pererrantibus. Ab Romanis confertus pedes, dispositæ turmæ, cuncta prœlio provisa: hostibus contra omnium nesciis, non arma, non ordo, non consilium: sed [5] pecorum modo, trahi, occidi, capi. Infensus miles memoria laborum, & adversum eludentes optatæ toties pugnæ, se quis-

tim, ut lib. 11. ex *suum* idem faciebamus: *Vine militum servum suum coërceret* &c. *Primo incessu* est, quod veteres dicebant *primo pedatu*. Acidalius.

1 *Ipse consultor aderat omnibus.*] Hoc non hanc modo significationem habet Dolabellam summum in omnes imperium tenuisse, ut quidam acceperunt; verum curam ducis potius innuit: qui, ut de Metello Sallust. Iugurth. 45. tradit, *in primis modo, modo in postremis, sæpe in medio aderat.* Freinshemius.

2 *Positis mapalibus.*] Quod signum erat longioris moræ. quam ibi trahere constituissent. Quidam: tentoria fixisse. Verum aliud sunt *tentoria*, aliud *mapalia*. Hanc enim Numidicam vocem esse, sicut & rem ipsam, tradit Sallust. Iug. 18. *Ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.* Ideoque non memorantur ferme, præterquam in rebus Numidarum, aut certe Afrorum. Ita supra 3, 74. *mutantem mapalia Tacfarinatem.* H. 4, 50. *Inaccessa mapalium.* Idem.

3 *Fisos loco, quia vastis.*] Forte Tacitus scripsit, *qui vastis.* Gronovius.

4 *Præpeditis equis.*] Pro compeditis. πεποδισμένους appellat Xenophon loco per omnia huic simili. l. 3. παιδ. de Assyriis: πεποδισμένους γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις· καὶ εἴ τις ἐπ' αὐτοὺς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λῦσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δὲ ἐπισάξαι. Atque eadem de Persis lib. 3. ἀναβ. οὔτε γὰρ ἵπποι αὐτοῖς δέδενται, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι εἰσὶ, τοῦ μὴ φεύγειν ἕνεκα, εἰ λυθείησαν. Ab his igitur Persis, progenitoribus suis (Sallust. Iug. c. 18. vide) fortassis hunc morem retinuerunt Numidæ. *Pedicam* appellare videtur respectu ad hanc rem Livius 21, 36. Freinshemius.

5 *Pecorum modo.*] Hoc est ovium. nam hæ inprimis intelliguntur, quæ minime omnium animalium trahenti repugnant. & *pecoris* appellatione quandoque tantum ovilla pecora intelliguntur. Sicut apud Plin. 8. 47. *Magna & pecori gratia* &c. & deinceps eo & seqq. capp. sæpius. Idem.

1 Per

quisque ultione & sanguine explebant. Differtur [1] per manipulos, *Tacfarinatem omnes notum tot prœliis consectentur: non nisi duce interfecto, requiem belli fore.* At ille [2] deletis circum stipatoribus, vinctoque jam filio, & effusis undique Romanis, ruendo in tela, captivitatem haud inulta morte effugit. Isque finis 26
armis impositus. Dolabellæ petenti abnuit triumphalia Tiberius [3] Sejano tribuens, ne Blæsi avunculi ejus laus obsolesceret. Sed neque Blæsus ideo inlustrior, & huic [4] negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, insignis captivos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati raro in urbe visi, quos Tacfarinate cæso, [5] perculsa gens, & culpæ nescia,

1 *Per manipulos.*] Quidam: *à denis ad denos* pessime. non enim denis tantum militibus constabant manipuli, sed longe pluribus, quippe ex binis centuriis. Agell. 16, 4. *In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Idem.

2 *Dilectis circum.*] Mercerus *disjectis.* Ego etiam statim, *effusis undique*, malim. *Lipsius.*

Dilectis circum stipatoribus.] Scribe, *Disjectis.* Mercerus. Cum Manuscriptus habeat, *delectis*, vera mihi emendatio est, *deletis.* Sic infra eodem libro, *deleto promtissimo quoque, aut saucio.* Pichena. Commodissimus, non abnego, sensus horum omnium. Leviter tamen ego suspicabar, *defectis* vel *disjectis circum stipatoribus, vinctoque jam filio* &c. Ita *defectas copias* legebamus olim in Cic. ad Att. lib. 4. Ep. 3. *Acidalius.* Quin potius forsan *dejectis*, id est, prostratis. Sic Phædrus fab. 32. *Super juvencum stabat dejectum leo.* Martialis lib. 1, ep. 60. *Non nisi dejecta pascitur ille fera*, ex felici, ut puto, conjectura C. Barthii, ubi vulgo etiam *delecta.* Neque abest longe nostri lib. 11. *uxore dejecta plus potentia ostentando.* Gronovius.

2 *Sejano tribuens.*] Hoc est Sejani causa id fecit, in honorem Sejani. ne quem deducat translatio Gallica, quæ vult Tiberium triumphalia dedisse Sejano. *Freinshemius.*

4 *Negatus honor.*] Sic de Ælio Lamia lib. VI. *& non permissa provinciæ dignationem addiderat.* Pichena.

5 *Et culpa nescia.*] Imo, *culpa conscia.* atque ita scribo. Nam supra ait, *prædarum receptorem & socium prædandi fuisse Garamantum regem, missis levibus copiis.* Non ergo extra culpam. *Lipsius.*

Perculsa gens & culpa nescia.] Licet hæc gens latrociniis infamis esset, noster 4. hist. 50. nihilominus ea in ejusmodi populationibus erat extra crimen: quod eorum rex clam cæteros, proprium satellitium Tacfarinati suppeditaverat. *ut non cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis.* ideo, *nescia culpa.* at non congruit ut præsentes fugeret, quod longinqui non ignorabant. *quæ ex longinquo in majus audiebantur.* Quid si Garamantes ad eam faciem regnabantur, qua nunc Sarmatæ? *Legati Garamantum* non *legati Regis Garamantum.* potuit itaque Rex gente non consulta, latrociniis

nescia, ad satisfaciendum populo Rom. miserat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum studiis, repetitus [1] ex vetusto mos, missusque è senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, [2] antiqua patrum munera daret, *regemque & socium atque amicum* appellaret.
27 Eadem æstate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. Auctor tumultus T. Curtisius quondam prætoriæ cohortis miles, primo cœtibus clandestinis, apud Brundisium & circumjecta opida; mox positis propalam libellis, ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus & ferocia servitia: cum velut munere Deum, tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. Et erat iisdem regionibus Curtius Lupus quæstor, [3] cui provincia vetere ex more Cales evenerat. Is [1] dis-

niis operam dedisse: at illa *nescia culpa* dicitur, quod suo consensu id factum non sit. Virgil. XI. Æn. *Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpa Descendam.* Verba Turni sunt, negantis crimini fugæ se suum assensum præbuisse. Non ergo danda est civitas τῷ *conscia culpa*. quod vir doctissimus vellet non titubanter. *Salmerius.* Sequuti sunt hanc lectionem plerique: alii merito prætulerunt emendationem Lipsii, *culpa conscia.* Freinshemius.

1 *Ex vetusto more.*] Libri veteres *mose.* legendum, *mos est.* Livius l. 30. *Ibi Masinissam primum regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmari tunica donat. Addit verbis honorem.* Muretus.

2 *Antiqua patrum munera.*] Et valde quidem antiqua. Siquidem Porsenæ regi ea missa lego apud Dionysium l. V. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν Τυρρηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνᾳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα, ὑφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο. Nec prius vestigium, opinor, ejus ritus. *Lipsius.*

3 *Cales evenerat.*] Vtrum *Calles* hic legimus, an *Cales*? Si *Calles*, interpretor ex Suetonii loco, in Iulio cap. XIX. *Opera ab optimatibus data est, ut provincia futuris Consulibus minimi negotii, id est, silvæ callesque decernerentur.* Vt antiquitus quidem calles, (eo nomine intelligimus curam publicorum saltuum calliumque, in quibus pecora pascebantur, ære aliquo constituto,) provincia Quæstorum fuerit: interdum & Consulum, si bella nusquam aut hostis. Sed nec *Cales* mihi displiceat: ut in eo opido Quæstoris fuerit sedes. Sic enim in Livio lego, Pisas Consulibus decretas, &c, Tarentum Prætoribus: & lib. XXV. *Nero prætor Suessulam sortitur*, quibus opidorum nominibus, loca scio intellegi vicina. Veteri autem rep. ante Sullam, cum octo Quæstores essent, exque iis duo Militares, duo Vrbani: satis constat quattuor reliquos provincias in Italia aut certe Sicilia habuisse: externis provinciis imperio nondum adjunctis. Eas puto sic constituendas, (quid enim nisi

[1] dispositā classiariorum copia, [2] cœptantem tum maxime conjurationem disjecit. Missusque à Cæsare propere [3] Stajus tribunus cum valida manu, ducem ipsum

nisi arbitrium interponam in re casca & obscura?) Aquariam (vide Antiquas meas lib. I. cap. XII.) sive Frumentariam, Ostiæ: cujus mentio Ciceroni pro Cn. Plancio, pro Muræna: & Interrogatione in Vatinium testem. cui Quæstori ora tota maris inferi, subvectio frumenti, res nautica; aliaque talia curæ. Secundam Gallicam, Arimini. Meminit Suetonius in Claudio, c. XXIV. *Detracta Quæstoribus Ostiensi & Gallica provincia, curam ærarii Saturni reddidit.* Video ibi virum doctum velle, *callium provincia*: erudite fateor & acute. & tamen sustinet assensionem meam Plutarchi locus Sertorio: quem Quæstorem designatum ait Galliæ circumpadanæ. Ταμίας, inquit, ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. Tertiam Calibus, ad Vulturnum flumen. qui Quæstor tractui Campano Sidicinoque præfuit Brundisium usque. Eam non alio tibicine fulcire possum, quàm hoc loco. Quartam adhuc quæro. nisi si fuerit in Sicilia Lilybæi. argumento; quod ea prima provinciarum facta: & quod etiam inferiori ævo cum missus illuc Prætor, semper in Sicilia duo Quæstores Syracusanus & Lilybætanus. *Idem.*

Cui provincia vetere ex more Cales.] Lege: *Calles.* Legimus in Tranquillo, in vita Iulii c. 19. Provincias minimi negotii mandatas consulibus fuisse *Silvas & calles*: Silvæ autem illæ & calles fere in Apulia & illo Italiæ tractu erant. *Callium* autem nomine, saltus intelligo, ubi pascere pecora solebant. Nam in saltibus sunt calles, à callo pedis pedum pecudum appellati. *Turnebus.* Quod veteri mori tribuit Cornelius, primum Augustus constituit, ut Quæstores in ora maritima prope urbem, & alii Italiæ locis præessent, & ita Cassius refert lib. LV. cui non dissimile scripsit Vlpianus, de officio Quæstoris, ibi, *Ex quæstoribus quidam solebant provincias sortiri ex Senatusconsulto, quod factum est D. Druso & Porcina coss.* Ejusmodi provincia *Cales* Quæstori Lupo evenerat, id est, ut idem & juris & imperii in eam haberet, quod Proconsules aut Præsides in exteris. *Cales* autem Italiæ civitas ab initio Ausonum, dein Romana colonia, tandemque municipium fuit. *Vertranius.*

1 *Disposita classiariorum copia.*] Dubia est interpretatio, pro militibus an remigibus habendi sunt, nam illo sensu sæpe; hoc 14, 4. reperiuntur; magis tamen est, ut de militibus accipiamus, qui in biremibus iis fuerint, ut deducerent forte naves, & iis præsidio essent contra vim quamcunque. Sic enim intelligo quod dixerat, *ad usus commeantium illo mari:* non ut in ipsis his biremibus eos transportari reportarive necesse fuerint. Turbat hic quod interpretantur, *classiariis quibusdam* (indefinite) *subito conctis*: tamquam alii intelligerentur quam qui in biremibus erant: alii, ut nautæ potius videantur quam milites. *Freinshemius.*

2 *Cæptantem tum maxime.*] Lego: *Cæptantem cum maxime.* Rhenanus. Vt lib. 3. *Littora & lacus Campaniæ cum maxime peragrantem.* Muretus.

3 *Stajus tribunus.*] Dubitaveram num, *Statius*, legendum sit. Ita l. XV. *Statius proximus tribunus cohortium.* & inferius, *manu Statii tribuni trucidatur.* alibi etiam, *Statius Annæus: Statius Domitius: Statius Murcus.* Tamen Staji cujusdam meminit Persius Sat. 2. *Pichena.* Quidam *Statius.* Sicut etiam *Statius Murcus*, homo celebris, in Velleii, Appiani, Dionis

ipsum & [1] proximos audaciæ in urbem traxit, [2] jam trepidam, ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat
28 immensum, minore in dies plebe ingenua. Iisdem consulibus miseriarum ac sævitiæ exemplum atrox, reus pater, accusator filius, [3] nomen utrique Vibius Serenus,

Dionis historiis servili nomine *Statii* fœdabatur. Postea tamen in frequenti usu esse cœpit *Statii* vocabulum. *Freinshemius.*

1 *Proximos audaciæ.*] Idem esse puto quod in celeberrima L. Quisquis *satellites*, interprete Cl. Godofredo. Abire videtur nonnihil proximos auctores seditionis, nam in *proximis audaciæ* poterant esse, qui jam motæ & confirmatæ seditioni momentum attulerant. Alii nimis evagantur reddendo *socios*, qua voce non proximi tantum, sed omnes audaciæ participes veniunt. *Idem.*

2 *Iam trepida ob multitudinem familiarum.*] Castigavi, *jam trepidam ob multitudinem familiarum.* Rhenanus. Non nemo ignoravit de servis dici *familiam*: itaque commentus est novum sensum *familiarum seditiosarum*: quas opponit bonis & honestis: quum Tacitus inter *servitia* & *plebem ingenuam*, h. e. liberis parentibus natam, comparationem instituerit. *Idem.*

3 *Nomen Viri, Q. Vibius.*] Puto legendum totum locum, *reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in Senatum inducti sunt.* quod postea firmatum à veteri lectione didici, quæ est, *virique.* Nec male etiam coïverit hiulca alias oratio, trajectis verbis: *reus pater, accusator filius in Senatum inducti sunt. Nomen viri Q. Vibius Serenus, ab exsilio retractus.* Lipsius.

Nomen viri Q. Vibius Serenus.] Iam dixi, nisi legendo Cornelium animum attendas, pleraque tibi subobscura visum iri: nunc specimen specitur. *Ab exilio retractus.* pater, quod inferius scribatur: *perorante filio.* at illud *viri* sequens. Virgil. ecl. 5. *Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas.* Cui respondet *præparatur adolescens.* nec mihi aliorsum distrahaeris filii nomine suppresso: aut enim indignitate rei motus, id in ipsa re Cornelius facit, aut ad hoc satis fuit expressio nominis paterni; nam ea tempestate non raro pater, & filius communi vocabulo nuncupabantur: Tacit. l. 3. Ann. *Cneus Piso qualicunque fortuna mea non est adjunctus.* hæc pater, qui etiam Cneus Piso vocabatur. *præfecerat Cneum Pisonem ingenio violentum.* Quæ res haud dubie usu venit huic parricidæ. *Salinerius.* Recte quidem Lipsius correxit, *nomen utrique Vibius Serenus.* nam & Man. idem innuit, cum habeat; *nomen utrique Vibius Serenus.* Sed aliquid amplius huic loco requiritur, ut integre sanetur. neque verbum, *sunt*, Taciti phrasim olet. in cujus locum mihi videtur posse aptissime reponi, *senex*? idque necessitas distinctionis exigit, cum paulo post dicat, *adolescens.* Sic igitur legerem, & distinguerem: *nomen utrique Vibius Serenus, in Senatum inducti. Senex ab exsilio* &c. *Pichena.* Ita Muretus, ut Lipsius, cujus altera trajectio verborum non probanda. Amplector magni Viri Errici Memmii conjecturam: *perorante filio pater. Paratus adolescens* &c. sed ego amplius totum locum distinctione juvo, & vocem *stabat* occasione similium aliquot à fronte & tergo literarum perditam insero, denique pro *&* *tum*, *etiam* scribo. Leg. *in Senatum inducti sunt. Stabat ab exilio retractus, illuvieque ac squallore obsitus, etiam catena vinctus perorante filio pater: paratus adolescens multis munditiis,*

nus, in ſenatum inducti ſunt. ab exilio [1] retractus, illuvieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus [2] perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu. *ſtructas principi inſidias*, [3] *miſſos in Galliam concitores belli*, index idem & teſtis dicebat; adnectebatque *Cæcilium Cornutum prætorium miniſtraviſſe pecuniam.* qui tædio curarum, & [4] quia periculum pro exitio habebatur, mortem in ſe feſtinavit. At contra reus nihil infracto animo, obverſus in filium, quatere vincula, vocare *ultores deos*, *ut ſibi quidem redderent exſilium, ubi procul tali more ageret; filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur.* Adſeverabatque *innocentem Cornutum, & [5] falſa exterritum. idque facile intellectu, ſi proderentur alii: non enim ſe cædem principis & res novas uno ſocio cogitaſſe.* Tum accuſator *Cn. Lentulum & Sejum Tuberonem* 29
nominat; magno pudore Cæſaris, cum primores civitatis, intimi ipſius amici, Lentulus ſenectutis extre-

tiis, alacri vultu, ſtructas principi inſidias &c. *Acidalius.* Malebam: *reus pater, accuſator filius* (*nomen utriſque Quintis Vibiis Serenis*) *inducti ſunt.* Gronovius.

1 *Retractus.*] Scil. ob hoc ipſum, ut cauſam Romæ diceret. at quod eſt in Gallis *nouvellement retiré*; poſſit intelligi, tanquam aliquanto prius, idque per beneficium ab exſilio revocatus eſſet. *Freinshemius.*

2 *Perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis.*] Audio virum magnum & meritis in litteras clarum Err. Memmium legere: *Perorante filio pater. Paratur adoleſcens.* Et rei & hominis cauſſa quis non comprobet. *Lipſius.*

Præparatur adoleſcens multis munditiis.] Venturius legit: *præparatus.* proculdubio rectius. refertur enim ad ſubſequens verbum, *dicebat.* Pichena. Verbum *præparatur* factitium hic eſt, non nativum. Locus integer ſic ſcribendus eſt: *Reus pater, accuſator filius* &c. *in ſenatum inducti ſunt: ab exſilio retractus* &c. *perorante filio pater; adoleſcens multis munditiis, alacri vultu.* Eſt enim ſyllepſis qualis in his Virgil. Eclog. 7.

Compulerantque greges Corydon & Daphnis in unum:
Daphnis oves; Corydon diſtentas lacte capellas.

Freinshemius.

3 *Miſſos in Galliam concitores belli.*] Irrepſerat in vulgatis copula, *miſſoſque.* præter Man. mentem, ideo illam delevi. *Pichena.*

4 *Quia periculum pro exitio habebatur.*] Hoc eſt, quia nullis reis evadentibus, idem putabatur accuſari quod damnari. *Freinshemius.*

5 *Falſa exterritum.*] Videndum an ſit ſcribendum: *& falſo exterritum.* Vrſinus. *Falſa* pro falſo, eo modo quo Horat. ep. 1. *Inſanire putas ſolennia me, neque rides.* Id eſt ſolenniter. Juven.

extremæ, Tubero [1] defecto corpore, tumultus hostilis, & turbandæ Reip. arcesserentur. [2] Sed hi quidem statim exempti. In patrem ex servis quæsitum: & quæstio adversa accusatori fuit. qui scelere vecors, simul vulgi rumore territus, [3] *robur & saxum, aut parricidarum pœnas* minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna, exequi accusationem adigitur; non occultante Tiberio vetus odium, adversus exsulem Serenum. nam [4] post damnatum Libonem, missis ad Cæsarem litteris exprobraverat, *suum tantum stu-*

ven. lib. I. Sat. 2. *Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.* pro Bacchanaliter. *Pichena.* Muretus legit *falso.* Ego etsi raram locutionem, & quam in Tacito nostro non legisse me memini, non audeam mutare: tamen suspicor legendum, *Et per falsa exterritum.* Acidalius.

1 *Defecto corpore.*] Infirmo per ætatem interpretantur: quibus non accedo: non enim *senectam* in hoc indicare voluit auctor, neque enim à *Lentulo senectutis extremæ* separasset. Quippe non existimari potest adeo decrepitus fuisse Tubero, qui octo annis ante Germanici legatus, & præliorum socius fuit. supra 2, 20. *Freinshemius.*

2 *Sed hi quidem statim exempti.*] Ac dixit Tiberius se ipsi sibi vita indignum videri, si etiam Lentulo invisus esset. Dion. *Muretus.*

3 *Robur & saxum.*] *Robur*, ait Festus, *in carcere is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, quod ante arcis robusteis includebatur.* Livius XXXVIII. *Ut in carcere instar furis & latronis vir clarissimus includatur, & in robore ac tenebris exspiret, deinde ante carcerem nudus projiciatur.* Plautus Pænulo:

Vos ego jam detrudam ad molas inde porro ad puteum atque robustum codicem.

Et allusit per jocum idem Capteiveis:

At ego faciam ut pudeat, nam in ruborem te totum dabo.

ubi malim scribi, *in robur.* Nec tamen omiserim, hic in Tacito, Robur videri potius supplicii locum quam custodiæ. Valerius ita accepit, l. VI. cap. III. *Quinetiam familiares Gracchorum, ne quis reip. inimicus amicus esse vellet, de robore præcipitati sunt.* & Lucanus libro II.

Sæva Tribunicio maduerunt robora tabo.

Itemque Calpurnius, scitus sanè declamator, Declamat. V. *Video carcerem publicum saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc conjecti, robur Tullianum prospiciunt: & quoties jacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur & alienum supplicium aspectando (ita inibi lego) suum discunt.* Ex quo clare discas robur hoc in Tulliano fuisse, id est carceris inferiore loco. Livius XXXIV. *Plenius in inferiorem demissus carcerem est, necatusque.* Lipsius.

4 *Post damnatum Libonem.*] At in damnatione Libonis nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes. *Idem.*

Post damnatum Libonem.] At in damnatione Libonis, nulla mentio hujus Sereni, nullæ partes, ut exquisite monuit præceptor meus Lipsius. Sic est, si sequimur lectionem hactenus usu receptam; sin suspiciunculam meam non dedignatur lector, inveniet hominem istum libro 2. Annal. 30. latitantem sub *C. Livio*, cujus deinceps tamen nulla mentio usquam apud Tacitum. *Gruterus.*

1 *Me-*

ſtudium ſine fructu fuiſſe; addideratque quædam con-
tumacius, quam tutum apud aures ſuperbas & offen-
ſioni proniores. ea Cæſar octo poſt annos rettulit,
[1] medium tempus varie arguens; etiam ſi tormenta,
pervicacia ſervorum, contra eveniſſent. Dictis dein 30
ſententiis, *ut Serenus more majorum puniretur*, quo
molliret invidiam, [2] interceſſit. Gallus Aſinius,
Gyaro aut Donuſa claudendum cenſeret. id quoque a-
ſpernatus eſt, *egenam aquæ utramque inſulam* refe-
rens, *dandoſque vitæ uſus cui vita concederetur*. ita
Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus
ſua manu ceciderat, actum *de præmiis accuſatorum abo-
lendis, ſi quis majeſtatis poſtulatus ante perfectum judicium
ſe ipſe vita privaviſſet*. [3] ibaturque in eam ſententiam, ni
durius contraque morem ſuum palam pro accuſato-
ribus Cæſar, *Inritas leges*, *Remp.* [4] *in præcipiti* con-
que-

1 *Medium tempus varie arguens.*] Error vertentium inde natus eſt, quod iſta non intelligerent; quæ ſignificant multa objiciens Sereno, tamquam inter iſtud ſpatium ab eo facta aut cogitata: deinde, quod non viderent ſequentia, *etiamſi* &c. ex perſona Tiberii, non Taciti accipienda eſſe. *Multa in me fecit atque conſuluit* (hic ſenſus verborum Tiberii eſt) *intra hoc octennium, quorum omnium ſeries patuiſſet, niſi obſtinatione ſervorum ejus cauſa tormenta eſſent.* Freinshemius.

2 *Interceſſit Gallus Aſinius.*] Vulgò vitioſa diſtinctio. Scribe totum locum, *interceſſit. Gallus Aſinius G. a. D. claudendum cenſere.* id eſt: cenſebat. Intercedendi Aſpernandique verba ad Cæſarem ipſum referenda ſunt, qui jure Tribuniciæ poteſtatis interceſſit decreto, invidiæ minuendæ. *Lipſius.*

Gallus Aſinius Gyaro.] Legendum forte, *cum Gallus Aſinius.* Muretus. Locum corruptum eſſe nemo non videt. Faernus legebat: *Interceſſit: ut Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendum cenſuerat.* Urſinus. In ſuſpectis locis Man. lectionem anteferimus. Ideo illius fidem ſecuti, verbum, *cenſeret*, reſtituimus. vulgo, *cenſere*, quod Lipſius interpretatur, cenſebat. Ego potius aliquid deeſſe ſuſpicor. Muretus explet: *cum Gallus Aſinius.* Sed conjectura tantum. *Pichena.* Non tego ſuſpicionem meam, in vocula *aut* latere nomen clari cujuſdam ſenatoris, præſertim cum iſtud *cenſeret* etiam indicio ſit locum hunc in morbo cubare. quem ita reformem, ſi quid libri aut hiſtoriæ juvent: *Gallus Aſinius Gyaro, Cotta Donuſa claudendum cenſuere.* Sane Cottam illum in atrocem ſententiam promptiſſimum ſemper fuiſſe patet ex noſtro infra 5, 3 & 6, 5. *Freinshemius.*

2 *Ibaturque in eam ſententiam.*] His verbis non quivis conſenſus, ſed mos pedibus eundi in ſententiam, quod conſueverat, quum per diſceſſionem SC. fieri dicebatur, innuitur. Vide Zamoſcium l. 2. de Senatu Rom. *Idem.*

3 *In præcipiti conqueſtus eſſet.*] Melius fere procederet ſententiæ impetus,

questus esset. *subverterent potius jura, quam custodes eorum amoverent.* Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam satis coërcitum, per præmia eliciebantur.
31 His tam assiduis tamque mæstis modica lætitia interjicitur, quod C. Cominium equitem Romanum probrosi in se carminis convictum, Cæsar precibus fratris qui senator erat, concessit. Quo magis mirum habebatur, gnarum meliorum, & quæ fama clementiam sequeretur, tristiora malle. neque enim socordia peccabat; nec occultum est quando ex veritate, quando adumbrata lætitia, facta imperatorum celebrentur. [1] quin ipse compositus alias, & velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. At [2] P. Suilium quæstorem quondam Germanici, cum Italia arceretur, convictus pecuniam ob rem judicatam cepisse, *amovendum in insulam* censuit; tanta contentione animi, ut & jurando obstringeret, *è repub. id esse.* Quod aspere acceptum ad præsens, mox in laudem vertit, regresso Suilio: quem vidit sequens ætas præpotentem, venalem, & Claudii principis amicitia [3] diu prospere, nunquam bene usum. Eadem pœna in Catum Firmium senatorem statuitur, *tamquam falsis majestatis crimini-*

mus, si amoliremur dictionem ultimam. *Gruterus.*

1 *Quin ipse compositus.*] Cæsari, cum in sævitiam laberetur, eluctabantur fere verba & erumpebant, tanquam vi coacta, & composita: quoties subveniret, solutius, &c. *Ferrettus.*

2 *Suilium, Quæstorem.*] Gloriatur ipse in oratione contra Senecam: *Se Quæstorem Germanici; illum domus ejus adulterum fuisse.* Lipsius.

3 *Diu prospere, nunquam bene.*] Invertunt non sine damno sententiæ, uti mihi quidem videtur; non enim apparet quid potissimum notari velit auctor, & quo quasi digitum intendat. Iam autem non hoc vult dicere, licet amicitia principis diu male sit usus, tamen felicem fuisse, verum hoc, licet in amicitia principis diu retinenda felix fuerit, ea tamen potentia in tanto temporis spatio, nunquam ad honestatem aut civium commoda promovenda usum esse. Sed & alii quidem verba hæc, *nunquam bene*, quæ unice ostendi debuerant, quorumque causa tota hæc pericope instituta est, velut studio abscondunt premuntque. *Freinshemius.*

minibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem
inlexerat insidiis, deinde [1] judicio perculerat. ejus
operæ memor Tiberius, sed alia pretendens, exsi-
lium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur,
non obstitit. Pleraque eorum quæ rettuli, quæque 32
referam, parva forsitan & levia memoratu videri
non nescius sum: sed nemo Annales nostros cum
scriptura eorum contenderit, qui [2] veteres populi
Romani res composuere. Ingentia illi bella, expu-
gnationes urbium, fusos captosque reges; aut, si
quando [3] ad interna præverterent, discordias consu-
lum adversum tribunos, agrarias frumentariasque
leges, plebis & optimatium certamina, [4] libero e-
gressu memorabant. [5] Nobis in arto, & inglo-
rius labor. Immota quippe aut modice lacessita
pax, mæstæ urbis res, & [6] princeps proferendi im-
perii incuriosus erat. Non tamen sine usu fuerit,
introspicere illa primo aspectu levia, ex quis ma-
gnarum sæpe [7] rerum motus oriuntur. Nam cun- 33
ctas nationes & urbes populus, aut primores, aut
sin-

1 *Iudicio perculerat.*] Malim, *indicio*; eorum argumento, quæ retulit Tacitus sub. lib. 11. *Vertranius.*

2 *Veteres populi Rom. res.*] Non dubito scripsisse Tacitum *veteris populi Rom. res*, sicut supra 1, 2. ubi notam Pichenæ vide. quo modo Plinio 36, 6. *veteres nostri* sunt majores. *Freinshemius.*

3 *Ad interna praverterent.*] Accederent, venirent. *Muretus.*

4 *Libero egressu memorabant.*] Hoc est, si quando externa relinquebant, ut domestica memorarent; spatiabantur tanquam patenti ac libero campo, in ea rerum varietate ac libertate scribendi. *Pichena.*

5 *Nobis in arto.*] Virgil. 4. Georg. *In tenui labor, at tenuis non gloria.* Muretus.

6 *Princeps proferendi imperii incuriosus erat.*] Verbum postremum à Tacito non esse persuasus sum. Deleo, & in alium sensum distinguo: *inglorius labor: immota quippe a. m. l. p.* &c. Vt per figuram omnia nectantur cum voce *labor*, quam Grammatici Appositionem vocant. *Acidalius.*

7 *Motus oriuntur.*] Lego, *monitus oriuntur.* Non enim ullos motus ex accusatione aliisque talibus oriri vult: sed rerum salubrium exempla monitionesque. Qui revera pulcherrimus historiæ fructus. *Lipsius.*

Rerum motus oriuntur.] Quidam legunt, *monitus*, sed non assentior. *Muretus.* Ego vero, *motus* retineo. Tametsi, ait Cornelius, hic non agatur de bellis ingentibus, deque urbibus expugnatis; tamen nostra sperni à lectore minime debent, quod bella in-

singuli regunt: [1] delecta ex his & constituta Reipub. forma, laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. Igitur ut olim plebe valida, vel cum patres pollerent, noscenda vulgi natura, & [2] quibus modis temperanter haberetur; senatusque & optimatium ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum & sapientes credebantur: sic non converso statu, [3] neque alia rerum

ingentia, vastationesque urbium, quandoque ab ejusmodi condemnationibus originem trahunt. Recte, unde enim bellum Vollcorum, quo victi Romani animum despondere, & ad infimas preces descendere coacti sunt? ex peracto reo Cn. Marcio Coriolano? Vnde etiam Atheniensium in Sicilia profligatio? unde Lacedæmoniorum in Græcia adversus eosdem belli reparatio? unde ad ultimum Deceleæ Atticæ communitio? Damnatus Alcibiades universa Spartanis seppeditavit: sic enim de Sicilia Lacedæmoniis consilium dedit Thucyd. lib. 6. στρατιὰν ὅτι νεῶν πέμψετε τοιαύτην ἐκεῖσε, οἵτινες αὐτερέται κομισθέντες, καὶ ὁπλιτεύσουσιν εὐθύς. i. *exercitum navibus talem illuc mittite, ut iidem in vehendo remiges, mox milites sint.* De belli redintegratione. καὶ τὰ αὐτόθι χρὴ ἅμα φανερώτερον ἐκπολεμεῖν. i. *Et hic oportet apertius bellum inferre.* De Decelia. τειχίζειν δὲ χρὴ Δεκέλειαν τῆς Ἀττικῆς, ὅπερ Ἀθηναῖοι μάλιστα ἀεὶ φοβοῦνται. i. *Oportetque muris cingere Deceliam Atticæ quod præcipue semper timent Athenienses.* Quod ultimum ita verum fuit, ut inde maxime Atheniensium potentia destructa sit. Plutarch. in Alcibiad. τὸ δὲ τρίτον, καὶ μέγιστον, ἐπιτειχίσαι Δεκέλειαν. οὗ μᾶλλον οὐδὲν διειργάσατο καὶ κατοικοφθόρησε τὴν πόλιν. i. *tertium, idemque maximum, mœnibus circumvallare Deceliam, qua re nulla potior exitium civitatis invexit.* Salinerius. Lipsius, *motus*, me quidem adsentiente. nam aliorum *motus* nihil habent sani. *Freinshemius.*

1 *Delecta ex his & temperata simul ex omnibus.*] Trium istarum formarum respublicas dari ipse modo diserte dicebat: sed aliquam ex his delectam atque ita libratam, ut omnium commoda complectatur, omnium evitet vitia, eam vero reperiri valde negat. idque ex vero, quidquid alii contra somnient. Prius enim formandi essent alii homines (alii etiam moribus) ex quibus ejusmodi respub. institueretur. *Freinshemius.*

2 *Quibus modis temperanter haberetur.*] Hoc longe locupletius est, quam ut exhauriatur Gallico *à mettre leurs bonnes graces.* quod quidem non excluditur, neque etiam præcipuum est eorum, quæ hic continentur. *Temperanter habetur vulgus*, quum ita regitur, ut neque injuriis exacerbetur, neque adulationibus aut nimia libertate lasciviat. hæc enim summa est artis salubriter popularis, suum plebi honorem, neque ultra, concedi: & ut Sallustii verbis utar, in Iugurt. 45. *temperantia inter ambitionem & sævitiam moderatum esse.* *La temperantia* non comparet in Hisp. *Los medios para tenerlo contento*: nam hoc eorum videretur, qui omnia ad nutum & auram popularem dirigunt: turbatores potius plebis, & reipublicæ, quam callidi temporum, & sapientes. *Freinshemius.*

3 *Neque alia rerum.*] Emendavi, *neque alia re Rom.* Rem Romanam

rum quam si unus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia pauci prudentia, honesta ab deterioribus, utilia ab noxiis discernunt; plures aliorum eventis docentur. [1] ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates prœliorum, [2] clari ducum exitus, retinent ac redintegrant legentium animum: nos sæva jussa, continuas accusationes, fallaces amicitias,

nam hoc sensu non semel dixit. *Lipsius.*

Neque alia rerum, quam si.] Fort. *atque alia rerum quam si.* Muretus. Impendio unius parenthesis locus illustratur: *Sic converso statu, neque alia rerum, quam (si unus imperitet) hæc conquiri, tradique in rem fuerit.* τὸ *alia rerum.* ut lib. 1. ann. *inculta montium, uligines paludum.* infra. *præcipua rerum.* Mos illo seculo & paulo post, frequens. Apul. libro 1. Asin. aur. *postquam ardua montium, & lubrica vallium, & roscida cespitum, & glebosa camporum emensi.* Salinerius. Lipsius rectissime, *neque alia re Rom.* Poterat tamen trajectio usurpari: *Sic converso neque alio rerum statu, quam si unus &c.* Muretus quid voluerit, cum mutaret, *atque alia rerum, cum si unus;* non extrico. *Acidalius.* Lipsianum non contemno: neque tamen displicet vulgata lectio. nam consulto videtur loqui obscurius: nolens expresse fateri, regnum esse Romæ & non rempublicam, quum tamen hoc præferrent principes. Nam non Domitianus modo, sed Nerva deinceps, & Trajanus nihil fuerunt nisi puri puti Reges, idque non minus, quam qui maxime. Quapropter etiam à Græcis, quum aliis, tum coætaneis suis, *reges* appellati sunt. Libertatis tamen speciem atque imaginem quandam relinquebant: quemadmodum & priores Cæsares, Augustus, Tiberius etiam, & quisquis non ad extremum dominationis immodicus fuit. Itaque Tacitus hoc loco necesse habens ad erudiendum lectorem, ipsam rei naturam aperire, vitabundus & cum quadam præfatione veniæ id facit, *neque alia rerum, quam si unus imperitet*, quasi diceret, si verum fateri volumus, & rem potius quam nomen aut imaginem intueri, non in libertate, sed regno vivimus: eoque nobis conducit regni arcana nosse. *Freinshemius.*

1 *Ceterum ut profutura.*] Dixit idem Thucydides: Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται. *Lipsius.*

2 *Clari ducum exitus.*] Vertunt tanquam fuisset, *clarorum ducum exitus.* quæ mutatio, quod & alibi argui, quanquam nihil sensus referre videatur, refert. Nec enim quoscumque *ducum exitus* relatos scribit auctor; sed *claros* tantum: neque est ut objicias eodem modo dici posse, ne quidem *quorumcunque ducum* exitus, sed clarorum tantum memorari: nam cuicunque duci clarus est exitus, ille certe nisi jam ante celebris fuerit, hoc ipso nobilitatur: deinde vix est, ut qui dux sit, idem non etiam clarus sit. Quippe *ducis* nomine summos tantum duces intelligi, non ut postea usurpari cepit vocabulum: alios superiores habentes, ipse Livius, qui hoc Taciti loco unus aut præcipuus adspicitur, testis est 4, 20. *Ea rite opima spolia habentur, quæ dux duci detraxerit; nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur.* Freinshemius.

citias, perniciem innocentium, [1] & easdem exitu
caussas conjungimus; [2] obvia rerum similitudine, &
satietate. Tum quod antiquis scriptoribus rarus ob-
trectator, [3] neque refert cujusquam, Punicas Roma-
nasve acies lætius extuleris: at multorum qui Tiberio
regente pœnam vel infamiam subiere, posteri ma-
nent. utque familiæ ipsæ jam exstinctæ sint; reperies
qui ob similitudinem morum, aliena [4] malefacta sibi
objectari putent. etiam gloria ac virtus infensos ha-
34 bet, [5] ut nimis ex propinquo diversa arguens. Sed
ad incœpta redeo. Cornelio Cosso Asinio Agrippa
Coss.

1 *Et easdem exitu caussas.*] Id est, pares exitus à paribus causis. Passim damnati, ob suspiciones, delationes: innocentes, aut illustres. Vidi qui legeret, *easdem exitu.* Lipsius.

Et easdem exitu causas.] Non sperno. Sed forte melius: *& easdem exitii causas.* ut majestatis legem designet, quæ tum maxime exercebatur. *Pichena.* Tacitus *causas* non intelligit pro rerum auctoribus aut principiis, verum pro judiciis, quomodo ferme differunt *αἴτιον* & *αἰτία*. Igitur *causa exitu eadem*, sunt judicia & accusationes eundem semper exitum (condemnationis nimirum) nacta. Itaque quum in omni relatione mens hominis maxime suspensa teneatur exspectatione exitus; nihil est quod eam magis possit defatigare ac tædio opplere, quam eædem omnium fabularum catastrophæ: tamquam *chorda qui semper oberret eadem.* Freinshemius.

2 *Obvia rerum similitudine.*] Vbique lectoribus occurrente. *Muretus.* Non mutem: *obvia ex rerum s. s.* Acidalius.

3 *Neque refert cujusquam.*] Prorsus idem est quod apud Iuvenalem Sat. I.

Quid refert dictis ignoscat Mutius,
an non?
Pone Tigellinum:

Et paulo post:

Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem
Committas; nulli gravis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas.

Mercerus.

4 *Malefacta sibi objectari putent.*] Plinius Paneg. *Vt in se dicta interpretarentur, quæ de simillimo dicerentur.* Pichena.

5 *Vt animus ex propinquo.*] Legam, *ut nimis ex prop.* Si laudes nuperam virtutem, offendis: at de antiquis, ferre possumus, ut ævo dissitis, & oggerere, *Aliud sæculum fuisse.* At si propinqua laudes, arguis & usitis qui dissimiles. Si voles etiam, *ut animos ex propinquo*, non refutem. *Lipsius.*

Vt animus ex propinquo.] Fort. *ut nimis.* Muretus. Vulgo, *ut animus*, obscuro sensu. Erant qui sic interpretabantur: Si relatas virtutes Lector sibi suoque captui, propinquas ac familiares non agnoscat, statim illas animo & cogitatione arguet, falsasque putabit: & esset huic sententiæ simile, quod ex oratione Periclis apud Thucyd. lib. II. sumsit Sallust. in procemio Catil. his verbis: *Vbi de magna virtute atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit: supra ea,*
velu-

COSS. [1] Cremutius Cordus postulatur, novo ac tunc primum audito crimine, *quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto*, [2] *C. Cassium* Romanorum ultimum *dixisset*. Accusabant [3] Satrius Secundus, & Pinarius Natta, Sejani clientes: id perniciabile reo, & Cæsar truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relinquendæ vitæ certus, in hunc modum exorsus est: *Verba mea P. C. arguuntur: adeo factorum innocens sum. Sed neque hæc in principem, aut prin-*

veluti ficta, pro falsis ducit. Alii sic Gloria quoque ac virtus odiosæ sunt, sicut etiam animus ac mens scriptoris, qui ex propinquo arguere ac vituperare diversa videatur. At vulgata illa lectio non erat juxta Manuscriptum, qui habet, *ut animu.* Vnde Illustris Vir Vrsus Iciensis Comes, inter Senensem nobilitatem eruditissimus, qui multas Mureti notas ad Tacitum mecum humanissime communicavit, me monuit, apud eundem Muretum legi, *ut nimis*, quod adeo verum censui, ut recipere non dubitaverim. Sensus est: Gloriam, ac virtutem odio haberi, ut quæ nimis ex propinquo, id est nimis prope, ac quasi coram, & sub oculis hominum, diversa vituperare, seu aliorum vitia exprobrare videantur. Et quod hic, *ex propinquo*, alibi Tacitus eodem sensu usurpasse videtur, *è proximo* hist. lib. 2. *Et Triariæ licentiam modestum è proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor.* Quod idem Iciensis observavit. *Pichena.*

1 *Cremutius Cordus.*] De cujus fine legendum Senecam consolatione ad Marciam bene monuit Lipsius & partem ejus loci feliciter correxit. At quod in fine editur: *Magna res erat in quæst. an mortu rei perderentur*; rectissimum est, quod ille in libris invenisse se testatur, *proderentur*, h. e. ederentur. Rei semper produntur ab accusatore & recipiuntur à judice certi & nuncupati criminis, cui pœna statuta certa lege; puta majestatis, adulterii, falsi, de vi publica, repetundarum. At hic novum crimen *reus mortis*: non ut Græcis θανάτου δίκη, nam is est cædis, sive mortis alienæ; hic reus mortis suæ. Nam majestatis reus Cordus ante diem judicii mortem sibi ipsi constituerat: id delatores ut impedirent, quia bona sponte morientis non publicata, veniunt ad tribunal. tanquam, inquit, postulaturi reum novi criminis mortis suæ. Quæ alia viri docti comminiscuntur, & frigida nimis, & longius abeunt à scriptura vet. *Mercerus.*

2 *C. Cassium Romanorum ultimum.*] Hoc quidem Bruti ipsius elogium fuit de Cassio jam mortuo: publiceque dixit: Ἔσχατον ἄνδρα Ῥωμαίων τὸν Κάσσιον. Plutarchus in Bruto. Inde ergo magnificam eam vocem Cremutius sumpsit. Neque aliter *Romanus quispiam Philopœmenem laudans, Vltimum Græcorum dixit*: quod in eodem Plutarcho leges. At in similem sententiam de Bruto, & ad Brutum, Lucanus canit:

O decus imperii, spes ô suprema Senatus,
Extremum tanti generis per sæcula nomen.

C. Cassium Romanorum ultimum.] Imo Brutum, & Cassium dixerat *Romanorum ultimos* Suet. Tib. 61. Sic Romani Philopœmenem, *ultimum Græcorum* vocarunt. Plutarch. in ejus vita & in Arato. *Muretus.*

3 *Satrius Secundus, & Pinarius Natta.*] Alterius mentio Senecæ, in Con-

principis parentem, quos lex majestatis amplectitur: Brutum & Cassium laudavisse dicor. quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo sine honore memoravit. Titus Livius eloquentiæ ac fidei præclarus in primis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum *eum Augustus appellaret. neque id amicitiæ eorum offecit.* [1] *Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, hunc Brutum, nusquam* [2] latrones & parricidas, *quæ nunc vocabula imponuntur, sæpe ut insignis viros nominat.* [3] *Asinii Pollionis scripta, egregiam eorundem memoriam tradunt. Messalla Corvinus, imperatorem suum Cassium prædicabat;* [4] *& uterque opibusque atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquavit, quid aliud dictator Cæsar, quam rescripta oratione, velut apud judices respondit? Antonii epistolæ, Bruti conciones, falsa quidem in Augustum probra, sed multa cum acerbitate habent. carmina Bibaculi & Catulli, referta* [5] *contumeliis*

Consolatione ad Martiam hujus Cremutii filiam: *Propone*, inquit, *illud acerbissimum tibi tempus, quo Sejanus patrem tuum clienti suo Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum liberius dictum: quod tacitus ferre non potuerat, Sejanum in cervices nostras non imponi quidem, sed descendere.* scribo, *escendere.* id est, pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. *Lipsius.*

1 *Scipionem, Afranium.*] Duplex error est Angli, gravis uterque, quod hos duos pro uno habet, eumque virum pro historico, qui Cassii & Bruti mentionem fecisset. Sed auctori adhuc de Livio sermo est; illum Scipioni, illum Afranio, Pompejanis ducibus, Cassioque & Bruto, nusquam ea nomina imposuisse. *Scipio & Afranius* ab omnibus belli civilis scriptoribus, inter præcipuos duces sæpissime nominantur. *Freinshemius.*

2 *Latrones & parricidas.*] Adspexit ad has servilis adulationis voces idem Lucanus, de Pompeii cæde:

—— scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas?

Qui poëta ubique tam liberi, imo licentis stili, in Principes est; ut mirer ea scripta sub Principe, & quidem tali. *Lipsius.*

3 *Asinii Pollionis scripta.*] Qui XVII. libros Historiarum scripsit, auctore Suida. Citat Suetonius, & alii. *Idem.*

4 *Et uterque opibusque atque honoribus perviguere.*] Dele τὸ *que* appensum voci *opibus.* ne tam confragosa oratio sit ex crebra nimis ejusdem particulæ iteratione. *Acidalius.*

5 *Contumeliis Cæsarum.*] Quidam accipiunt de Iulio, & Augusto. quod non reprehendo: neque tamen de his tantum intelligendum existimo, sed de universa Cæsarum domo. neque etiam prætermiserint illi C. & L. Cæsares, item Agrippam Postumum insectari: Bibaculus certe; nam Catullus ante hos natos videtur perisse. *Freinshemius.*

lius Cæsarum leguntur. sed ipse divus Iulius, [1] *ipse divus Augustus, & tulere ista, & reliquere; haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia.* [2] *namque spreta exolescunt: si irascare, adgnita videntur. Non attingo Græcos, quorum non modo libertas, etiam libido impunita: aut si quis advertit, dictis dicta ultus est. Sed maxime solutum, & sine obtrectatore fuit, prodere de iis* [3] *quos mors odio aut gratia exemisset. num cum armatis Cassio & Bruto, ac Philippenses campos obtinentibus, belli civilis caussa populum per conciones incendo?* [4] *an illi quidem septuagesimum ante annum perempti,* [5] *quo modo imaginibus suis noscuntur,* [6] *quas nec victor quidem abolevit, sic* [7] *partem memoriæ apud scriptores retinent? suum cuique decus poste-*

1 *Ipse D. Augustus.*] Plutarch. in Cic. refert Augusti dictum de Cicerone: λόγιος ἀνὴρ, ὦ παῖ, λόγιος, καὶ φιλόπατρις. *Muretus.*

2 *Namque spreta exolescunt.*] Lego, *Nam quæ spreta exolescunt.* Muretus. Non ita bene Muretus, *nam quæ spreta.* Acidalius. *Agnoscere* est profiteri & habere pro suo. Vide sup. ad 2, 50. *Freinshemius.*

3 *Quos mors odio aut gratia.*] Male accipiunt tamquam *odium* aut *gratia* spectaretur, quam ab illis ipsis, quorum historiam tradiderit, exspectet scriptor; & non omnino odia aut studia, quibus ipsos rerum auctores alii homines prosequantur. *Freinshemius.*

4 *Septuagesimum ante annum.*] Rotundum numerum posuit, non verum, qui erat LXVI. Facilis supputatio. Nam bellum Philippense anno urbis DCCXI. at nunc annus DCCLXXVIII. *Lipsius.*

An illi quidem septuagesimum.] Forte melius, *at illi quidam*, interrogationis nota in verbo *retinent* deleta. *Pichena.* Sic & Boxhornius. Male, nam τὸ *Num* supra ea vi est qua *Utrum*: itaque hoc alterum est duorum, quæ interrogare instituit. *Gronovius.* M. Brutus & C. Cassius partium duces in Macedonia, à pugna apud urbem Philippos, vitam voluntaria morte finierunt, Lepido & Planco Coss. ut opinor, & certe inter Octavii primum, & L. Antonii consulatum, ut ex Paterculo observavi. Inde vero si numeres ad Cossum & Agrippam consules, annos dumtaxat LXVI. non, ut refert Cornelius, LXX. invenies. Sed hoc licenter veteribus in more positum fuit, ut nomine totius, Synecdochicῶς majorem partem significarent: quod Asconius in M. Tullii Pisoniana, & ex utroque & Livio Manutius eruditissimus annotavit. Tu videris Augustinum Civitatis XV. c. XXIV. *Vertranius.*

5 *Quomodo imaginibus.*] Plutarch. in Bruto refert lepidum Augusti factum de Bruti statua Mediolani, quem omnino vide. *Muretus.*

6 *Quas nec victor quidem abolevit.*] Genus mendi, quod passim insedit, & jam dudum nimis secure doctis hominibus transmittitur. Scribe: *quas ne victor quidem abolevit.* Gronovius.

7 *Partem memoriæ apud scriptores retinent.*] *Memoriam* hic accipio pro recordatione ipsorum, & quæ ab iis gesta sunt. ita *magna erat apud popu-*

posteritas rependit. nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo Cassii & Bruti, sed etiam mei meminerint. Egressus dein senatu, [1] vitam abstinentia finivit. [2] libros per ædi-

lum Drusi memoria 2, 33. h. e. animi, ingenii, gestorum ejus læta & magnifica recordatio. Ejus igitur recordationis partem retinebant in suis imaginibus; aliam in monumentis scriptorum. *Freinshemius.*

1 *Vitam abstinentia finivit.*] Distincte totam historiam Seneca: *Usus itaque balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus contulit: & dimissis pueris, quædam per fenestram, ut videretur edisse, projecit à cœna. Deinde quasi* (corrupta interpunctio ab ignaris moris prisci, scribe, *projecit. A cœna deinde quasi.* Mos vulgo obtinebat ut in balneo, aut statim post balneum aliquid sumerent, quod vocabant Gustare & Gustum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam) *jam satis in cubiculo edisset, abstinuit; altero que die & tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Cognito consilio ejus, publica voluptas erat, quod è faucibus avidissimorum luporum educeretur præda. Accusatores, Sejano auctore, adeunt consulum tribunalia; queruntur mori Cordum, ut interpellarent quod coegerant. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæstione, an mortis rei perderentur. Dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt, ille se absolverat.* Quem locum eo libentius adscripsi, ut ab aliis depositum emendarem. Corruptum enim illud, *an mortis rei perderentur*: & ad Oedipum relegat nos. Pintianus. In libro manuscripto legi, *proderentur.* itaque cum adseveratione emendo, *an morte rei prohiberentur.* Probat ipse Seneca, statim: *Fles quod quemquam tuorum mori necesse fuit? Pæne non licuit.* Lipsius.

Vitam abstinentia finivit.] Xiphilinus ex Dione, quem *Cremutium Cordum* vocat Tacitus, non abstinentia cibi vitam finisse scribit, sed manus sibi afferre coactum; & paulo infra, accusationis ejus causas enarratis easdem, quas Tacitus, inquit: *De iis enim rebus accusatus occisus est.* Suetonius Aug. 56. quod spectat ad nominis appellationem, cum Tacito convenit, hunc historiæ scriptorem *Cremutium Cordum* vocans, unde mendum in Xiphilini textu librarii incuria esse credendum. At quod ad contradictionem de interitus modo spectat, existimo sic eorum dicta concilianda, Nempe *manum sibi afferre*, hoc est, sibi mortem consciscere, etsi proprie sit *ferro vitam finire*, nihilominus & de quocumque alio mortis modo voluntario dici posse. Sic Cic. in Epist. ad Oct. *Ego senatum sibi manus afferre coëgi.* Ita & *occidere*, licet magis proprie significet gladio & ferro interimere, uti apud Iurisconsultos, l. 10. *si ipse servus. D. de pec.* tamen Vlpianus, l. 7. §. 1. D. ad leg. Aquil. *Occisum*, inquit, *accipere debemus sive gladio, sive fuste, vel quo alio telo, vel manibus, si forte strangulavit eum vel calce petiit, vel qualiter qualiter.* Vulgo enim occidisse dicitur is, qui mortis causam quolibet modo præbuit. Quum itaque Cremutius Cordus injustis accusationibus petitus, a Sejano consentiente Tiberio mori coactus sit, cibi abstinentia, ob id jure sibi manus attulisse, atque occisum dici potuit. Libet annotare, Cordum historiarum scriptorem, de quo Capitolinus in Gordianis meminit, alium à Cremutio Cordo fuisse, is enim *Iunius Cordus* appellatus. *Donatus.* [illegible]. *Marcetus.*

2 *Libros per Ædiles.*] Alias id per Triumviros factum. In vita Agricolæ. *Delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur.* alias per prætorem. Valerius: *Græcos Numa*

ædiles cremandos cenſuere patres; [1] ſed manſe-
runt occultati, & editi. Quo magis ſocordiam eo-
rum inridere libet, qui præſenti potentia credunt ex-
ſtingui poſſe etiam [2] ſequentis ævi memoriam. Nam
contra, punitis ingeniis gliſcit auctoritas. neque a-
liud externi reges, aut qui eadem ſævitia uſi ſunt, niſi
dedecus ſibi, atque illis gloriam peperere. Ceterum 36
poſtulandis reis tam continuus annus fuit, ut [3] feria-
rum

ma libros L. Petillius Prætor urbanus ex auctoritate Senatus per victimarios igne facto in conſpectu populi cremavit. Primus Romanorum hanc ingenii ſui pœnam ſubiit Labienus. Vide pulchra apud Senecam patrem lib. x. Controv. initio. *Lipſius.*

Per ædiles cremandos.] Intellige, intra urbem: foris autem per præfectos civitatum, aut provinciarum, uti Dio ſcriptum reliquit LXVIII. extrem. *Vertranius.* Tacit. in vita Agric. 2. Sen. in præfat. lib. 5. Controverſiarum in Labienum, qui & Rabienus. *In hunc primum excogitata eſt nova pœna. Effectum eſt enim per inimicos, ut omnes ejus libri comburerentur. Res nova, & inſueta, ſupplicia de ſtudiis ſumi. Bono, hercle, publico iſta in pœnas ingenioſa crudelitas poſt Ciceronem inventa eſt. Quid enim futurum fuit, ſi Triumviris libuiſſet ingenium Ciceronis proſcribere?* Et paulo poſt. *Ejus qui hanc in ſcripta Labieni ſententiam dixerat, poſtea viventis adhuc ſcripta combuſta ſunt: jam non malo exemplo, quia ſuo.* Suet. in Calig. *Titi Labieni, Cordi Cremutii, Caſſii Severi ſcripta Senatuſconſultis abolita, requiri, & eſſe in manibus, lectitarique permiſit.* Muretus.

1 *Occultati, & editi.*] Occultati à filia, & ab eadem poſtea editi. Itaque nihil muto. Vertranio tamen placet, *& abditi.* Non moris Tacito, bina verba ponere ejuſdem rei. Vide Senecæ 1. caput Conſolat. ad Marciam. Scripſerat hic Cremutius bella civilia & res Auguſti: extantque fragmenta, ex quibus genus dicendi colligas, in Suaſoria Senecæ de morte Ciceronis. *Lipſius.*

Manſerunt occultati & abditi.] Libri Senatuſconſulto exuri juſſi, quod in iis agnitum à legentibus quidpiam eſſet, iniquo animo à principibus acceptum, ideo abdite ſervati, & à curioſis lecti ſunt. Qui ſi Cornelii rectus ſenſus eſt, ut opinor, perperam in omnibus libris legitur, *manſerunt occultati & editi*: imo vero id eſſe non poteſt, ut libri iidem, quos cremari juſſerat ſenatus; retruſi in tenebris, & publicati remanſerint; neque enim exuſtos libros publice habere, impune quiſquam illo tempore potuiſſet. Junguntur autem ſæpiſſime apud M. Tullium; *abditum & occultum*, & dicuntur ab eodem res occultæ & penitus abditæ. *Vertranius.*

2 *Sequentis ævi memoriam.*] Hoc eſt, ne quid ex ſuis probris illud ad ævum perveniat, nemo enim uſque adeo inſanit, ut credat abolere ſe poſſe ſcripta eorum, qui poſt ipſum ſint victuri, quod non nemo dixit. *Freinshemius.*

3 *Feriarum Latinarum diebus.*] Qui dies erant *conceptivi*, non *ſtativi.* Horat. Ep. 7. lib. 1. *Indictis comes ire Latinis.* Ait autem *indictis*, quod à Conſule indicerentur: Origo à Tarquinio Superbo. Et nomen à Latinis populis, cum quibus icto fœdere, & tauro ſacrificato partes Latinis darentur & 24 urbibus Italiæ. Nec Conſules in provin-

rum Latinarum diebus [1] Præfectum urbis Drusum [2] auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius

vinciam ituri, ante ibant, quam Latinæ feriæ indicerentur: & male cessisse scribit Dio 46. ante ferias Latinas profectis. Manebat autem semper unus, qui feriis Latinis jus diceret. Dio lib. 40. *Eo tempore præfectus urbi ad ferias Latinas non est creatus; sed id munus quidam prætores, qui in urbe, exercuerunt.* Tamen Augustus, unum tantum prætorem ad ferias Latinas constituit, lib. 54. Pomponius ICtus l. 2. de Orig. jur. *Aurelius.*

Feriarum Latinarum.] Vide Varronem lib. 5. de L. Lat. Dionysium lib. 4. *Muretus.*

1. *Præfectum urbis Drusum.*] Capio Drusum Germanici filium. Moris enim ut Latinarum diebus præficeretur urbi adolescens aliquis ex prima nobilitate. Dico adolescens, quoniam, ut Mutius ait, *ex ea ætate præfectus fiat, quæ non sit Senatoria.* apud Agell. XIV. cap. ult. Dio tamen indicare videtur ab Augusto id institutum, lib. XLIX. Ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς αἱρετοὶ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πολίαρχοι παῖδες ἄνηβοι ἐξ ἱππέων, ἀλλ' οὐκ ἐκ βουλευτῶν γεγονότες ἦρξαν. Ita & Nero Præf. urbi à Claudio. Sueton. cap. VII. *Lipsius.*

Præfectum urbis Drusum.] V. C. habet *præfectum urbi* &c. & sic est in antiqua formula, Q. IVNI. RVSTICI. PRÆF. VRBI. *Ursinus.*

2 *Auspicandi gratia.*] Moris ut quicumque munus aut magistratum caperent, primo ejus die leviter aliquid delibarent, auspicii saltem caussa. Asconius ad illud Ciceronis in Verrem. *Qui auspicato à Chelidone surrexisset: Auspicari dicuntur ineuntes magistratus: & quia Chelidon, id est hirundo, urbem frequentat, facete urbanam provinciam Chelidonis auspicio meretricis dicit esse susceptam.* Itaque appellabant primum illum, Auspicalem diem. Panegyristes: *Illum tamen primum Consulatus tui auspicalem diem tacitus præterire nullo modo possum: quo tu solus omnium consecutus es, ut quod tempus antea incipiendis tantummodo rebus aptum esse videbatur, tunc primum potuerit sufficere peragendis, utque sol curriculo & officia te Consulis inchoantem videret, & Imperatoris implentem.* Non alia fax clarior ad hunc ritum. & bene ait, incipiendis rebus: quia tantum leves quædam & tralaticiæ caussæ proponi solent, dicis gratia. Suetonius Nerone: *Auspicatus est & jurisdictionem Præfectus urbi* (ita lego, non, *præfecti urbis*) *sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translatitias: ut assolet, & breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus: quamquam interdictum à Claudio esset.* Nec magistratus solum, sed etiam privati homines vulgo Kal. Ianuariis artes suas, religionis ominisque caussa auspicabantur. Ovidius,

> *Tempora commisi nascentia rebus agendis,*
> *Totus ab auspicio ne foret annus iners.*
> *Quisque suas artes ob idem delibat agendo,*
> *Nec plus quam solitum testificatur opus.*

Seneca epistola LXXXIV. *Ille tantus Psychrolutes, qui Kal. Ianuariis in Euripum saltabam: qui anno novo, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire.* Suetonium eodem trano, Nerone, cap. XLVI. *Kal. Ianuariis auspicanti, Sporus anulum muneri obtulit, cujus gemma sculptura erat Proserpinæ raptus.* Illud proprium studiosis, ut auspicarentur lucubrationes suas nocturnas, ut opinor, Volcanalibus ipsis. Apparet ex Plinii verbis epist. ad Macrum de avunculi sui vita studiisque: *Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa,*

sed

purnius Salvianus in Sex. Marium. [1] quod à Cæsa-
re palam [2] increpitum caussa exilii Salviano fuit.
[3] Objecta publice Cyzicenis [4] *incuria cærimoniarum*
divi Augusti, additis *violentiæ criminibus* [5] *adversum*
cives Romanos. & [6] amisere libertatem, quam bello
Mithridatis meruerant circumsessi, nec minus sua
constantia, quam præsidio Luculli pulso rege. At
Fontejus Capito, qui proconsul Asiam curaverat,
absolvitur, comperto ficta in eum crimina, per Vi-
bium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit,
quem odium publicum tutiorem faciebat. [7] nam ut
quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat:
leves, ignobiles, pœnis adficiebantur. Per idem 37
tempus Hispania ulterior, missis ad senatum lega-
[illegible] tis

sed studendi. Vulcanalia autem IX. Kal. Septembres. *Lipsius.*

1 *Quod à Cæsare palam increpitum.*] Iure, quia, ut dixi, non seriæ caussæ, sed leves quædam tunc agi solitæ: multo minus capitales, & ominis sævi ac scævi. *Idem.*

2 *Increpitum caussa exilii.*] Tralatitiæ enim aut fictæ causæ tantum proponi solebant, non capitales, diri ominis. *Muretus.* Non ipsum Calpurnii factum, sed increpatio Cæsaris exilii ejus causa fuit: neque ut Tiberius eum pelli jusserit: sed patres audaciam Calpurnii Cæsari displicere cernentes, ea occasione ad fugandum hominem fœdum sunt usi. *Freinshemius.*

3 *Objecta publice.*] Accusati sunt publice, h. e. ipsa eorum resp. accusata est; non singuli, non magistratus tantum, aut pars eorum. Sic apud Flor. 2, 17. *Hispaniæ nunquam animus fuit tueri libertatem suam publice:* sed videlicet sigillatim tantum, & per partes. *Idem.*

4 *Incuria cærimoniarum Divi Augusti.*] Quod fanum honori ejus cœptum non perfecissent, & quod cives quosdam Rom. in vincla habuissent. Dio & Suetonius cap. XXXVII. *Cyzicenis in cives Rom. violentius quædam ausis publice libertatem ademit; quam bello Mithridatico meruerant.* Ademerat sane Cyzicenis libertatem & Augustus, ob cives item Rom. flagris cæsos: sed mox restituit. uti apud Dionem reperies lib. LIV. actis anni DCCXXXIV. & DCCXL. Strabo lib. XII. Cyzicum liberam fuisse ait suo etiam ævo. ex quo vides magnum illum scriptorem desiisse vivere aut scribere, ante hunc Tiberii annum. *Lipsius.*

5 *Adversus cives Rom.*] Quos nonnullos in vinculis habuerant. Dio, & Sueton. *Muretus.*

6 *Amisere libertatem.*] Ademerat & Augustus, sed mox restituerat. Dio. *Idem.*

7 *Nam ut quis districtior.*] Plane ex illo Sallustiano oraculo, sub Tyrannis: *Quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est.* Lipsius.

Districtior accusator.] *Districtum* hic puto acrem, atrocem, rigidum, preferocem, inexorabilem. Sic *districtam feneratricem* vocat Valer. Max. 8, 2, 2. *Freinshemius.*

I Di-

tis oravit, *ut exemplo Asiæ delubrum Tiberio matrique ejus exstrueret.* qua occasione Cæsar, validus alioqui spernendis honoribus, & respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur *in ambitionem flexisse*; hujuscemodi orationem cœpit. *Scio P. C. constantiam meam à plerisque desideratam, quod Asiæ civitatibus nuper idem istud petentibus, non sim adversatus. ergo & prioris silentii defensionem; & quid in futurum statuerim, simul aperiam. Cum* [1] *divus Augustus sibi atque urbi Romæ templum apud Pergamum sisti non prohibuisset; qui* [2] *omnia facta dictaque ejus vice legis observem, placitum jam exemplum promptius secutus sum, quia* [3] *cultui meo veneratio senatus adjungebatur. Ceterum ut semel recepisse veniam habuerit; ita per omnes provincias effigie numinum sacrari, ambitiosum, superbum: & vanescet Augusti honor si promiscuis adulationibus vulgatur.*

38 [4] *Ego me P. C. mortalem esse, & hominum officia fungi, satisque habere, si locum principem impleam, & vos testor, & meminisse posteros volo. qui satis superque memoriæ*

1 *Divus Augustus sibi.*] Exemplum hujus adulationis à Persis, de quibus apud Q. Curtium postremus servorum Cleo: *Persas non solum pie, sed etiam prudenter reges suos inter deos colere: majestatem enim imperii, salutis esse tutelam.* Eadem Augusto mens, sed ut leniret invidiam, non sibi soli permisit templa statui, sed conjunctim urbi Romæ: quæ jampridem scilicet inter deas. Suetonius: *Templa quamvis sciret etiam Proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia nisi communi suo Romæque nomine recepit.* Ita à communi Asiæ Pergami statutum templum, de quo hic Tacitus, & denarii veteres: in quibus templi forma cum inscriptione, COM. ASIÆ. ROM. ET. AVG. id est, Commune Asiæ Rom. & Augusto. de quo satis multa Dio lib. LI. in actis anni DCCXXV. Facit quod in lapidibus legimus, FLAMINI. ROM. ET. AVG. & apud Rufum templum Romæ & Augusti, in ipsa urbe. *Lipsius.*

2 *Omnia facta dictaque.*] Quod de se hic Tiberius, tribuit illi etiam Strabo, lib. VI. extremo: *Tiberius,* inquit, *successit Augusto,* Κανόνα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν προσταγμάτων ποιούμενος ἐκεῖνον: *regulam normamque gubernationis & imperii illum faciens.* Idem.

3 *Cultui meo veneratio.*] Templum enim, de quo loquitur, dedicatum erat *Tiberio matrique ejus ac Senatui* 4, 15. Freinshemius.

4 *Ego me P. C. mortalem esse.*] Hom. Odyss. 7.

[illegible] οὐ γὰρ ἔγωγε [illegible]
Ἀθανάτοισιν ἔοικα, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν.
Οὐ δέμας, οὐδὲ φυήν, ἀλλὰ θνητοῖσι βροτοῖσιν.

Aurelius. [illegible]

I *Deos*

mea tribuent, ut majoribus meis dignum; rerum vestrarum providum; constantem in periculis; offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ. nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. Proinde socios, [1] *cives, & deos ipsos precor: hos, ut mihi ad finem usque vitæ, quietam & intelligentem humani divinique juris mentem duint; illos ut quandocumque concessero, cum laude & bonis recordationibus, facta atque famam nominis mei prosequantur.* Perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii *modestiam*; multi *quia diffideret*, quidam *ut degeneris animi* interpretabantur. *Optumos quippe mortalium altissima cupere. Sic Herculem, & Liberum apud Græcos; Quirinum apud nos, deum numero additos.* [2] *Melius Augustum, qui speraverit. Cetera* [3] *principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam. nam contemptu famæ, contemni virtutes.* At Sejanus [4] nimia fortuna socors, 39
& [1] mu-

1 *Deos & deas ipsas.*] Optime, nec, ut alii, *Deas* rejicias. Est sollennis precatio, exemplo Græcorum. Demosthenes: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις: & sæpius. Est à fonte Homerico:

> Κέκλυτέ μευ πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι:
>
> *Omnes dii me audite, atque omnes me quoque divæ.*

Lipsius.

Cives, & deos ipsos precor.] Geminatum fuit in Man. ab oscitante librario: *& deos & deos ipsos.* ex quo veteres correctores fecerunt, *& deos & deas ipsas.* quod mihi contra auctoris mentem, visum est. *Pichena.* Pichenæ editio, quam nos etiam tamquam emendatissimam sequebamur, *& deas*, omisit. at quum in omnibus versionibus occurrat, neque Pichenam eo quidem loco satis accurate judicasse videam, placuit recipere; videtur enim vetus fuisse formula, deos deasque conjungendi. Sicut in Ciceronis Epist. Brutus ep. 16. *Mihi prius omnia dii deaque eripuerint, quam illud judicium.* Propert. 3, 12, 41. *Dique deaque omnes.* Freinshemius,

2 *Melius Augustum, qui speraverit.*] Nimirum qui confisus sit se tantos honores mereri & consequi posse. *Freinshemius.* Fatetur ipse in literis ad dissimilimum sibi successorem: *Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet*; Sueton. 71. Livius libro 1. *Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscipit; jam tum immortalitatis virtute partæ, ad quam eum sua fata ducebant, fautor.* Gronovius.

3 *Principibus statim adesse.*] Legendum *affatim adesse.* Muretus.

4 *Nimia fortuna socors.*] Quidam pessime, securus & sollicitudinis expers. quod quidem, nisi aliunde con-
staret

& [1] mulicbri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Cæsarem codicillos. [2] moris quippe tum erat, quamquam [3] præsentem, scripto adire. ejus talis forma fuit: *Benevolentia patris Augusti, & mox plurimis Tiberii judiciis ita insuevisse, ut spes votaque sua non prius ad deos, quam ad principum aures conferret. Neque fulgorem honorum unquam precatum: excubias ac labores, ut unum è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen [4] quod pulcherrimum, adeptum, ut [5] conjunctione Cæsaris dignus crederetur. hinc initium spei. Et quoniam audiverit, Augustum in conlocanda filia, nonnihil [6] etiam de equitibus Romanis consultavisse: ita si maritus Liviæ quæreretur, haberet in animo amicum, sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere imposita munia: satis æstimare firmari domum adversum iniquas*

staret de significatione, ipsa res abunde refelleret. Ceteri egregie reddiderunt, alius *ebrium*, alius *obcæcatum*. Freinshemius.

1 *Muliebri cupidine.*] Liviæ ajunt, quod quidem verum est intelligi; sed illud insuper verum, totum hic sexum perstringi, notarique adfectus illius maribus vehementiores, minusque dominabiles. *Freinshemius.*

2 *Moris quippe tum erat.*] Probus sapiensque mos, & quem ego sanè laudem. Repertorem ejus C. Cæsarem fuisse moneatur à me juventus. Ita enim Plutarchum accipio in Cæsare: Λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων, τοῦ καιροῦ, διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν, καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος, μὴ περιμένοντος: *Ferunt & Cæsarem primum rationem repperisse amicos per litteras conveniendi, cum coram agendi de rebus iis quæ incidissent, nec multitudo occupationum, nec urbis magnitudo semper spatium darent.* Quod referri non nisi ad amicos præsentes posse, clarum est. Tenuit coluitque eumdem morem Augustus, qui *sermones cum singulis, atque etiam cum Livia sua, graviores, non nisi in scriptis & è libello habebat; ne plus minusve loqueretur.* Suetonius cap. LXXXIV. *Lipsius.*

3 *Præsentem, scripto adire.*] Vetus ille mos viget adhuc, à Thrasea servatus, cum & ipse & princeps in urbe essent: ad illum enim codicillos composuit, eosque Nero properanter accepit: auctor Cornelius infra XV. Hic vero de industria philologum moratus sum. *Vertranius.*

4 *Quod pulcherrimum.*] Id est, splendidissimum honestissimumque ipsa re, aut certe communi hominum opinione. *Freinshemius.*

5 *Conjunctione Cæsaris.*] Filia ejus Claudii filio desponsa. *Lipsius.*

9 *Etiam de equitibus Romanis.*] Suetonius: *Agrippa defuncto, multis ac diu etiam ex equestri ordine circumspectis conditionibus, Tiberium privignum suum elegit.* Idem.

1 *Li-*

quas Agrippina offensiones; *idque* [1] *liberorum caussa. nam sibi multum superque vitæ fore, quod tali cum principe explevisset.* Ad ea Tiberius, laudata pietate Sejani, suisque in eum beneficiis modice percursis, cum [2] tempus tamquam ad integram consultationem petivisset,

1 *Liberorum caussa.*] Non hoc dicit, quod in fronte videtur: velle se matrimonium, liberorum caussa, uti formula & lex erant: sed firmandæ Drusi domus, quæ desolata jam illo mortuo erat, contra Agrippinam. Firmandæ, inquam, liberorum Drusi gratia: & ut illos (nepotes Tiberii) tueretur. Sequentia id adfirmant, alioqui longinqua: *nam sibi satis vitæ*, &c. quasi dicat, De se non angi: aut sua posteritate: felice, si cum Principe vivat, obeatque. *Idem.*

Liberorum caussa.] Suorum nempe, non Drusi. clarum id ex seq. cap. ubi huic caussæ respondens Cæsar acrius ait arsura Agrippinæ odia, si matrimonium Liviæ domum Cæsarum velut in partes distraxisset. Ergo Agrippina Sejano infensa fuit, non Liviæ, nec liberis ejus, inimicitiæque ejus acrius arsuræ erant, si vidisset inimicum hoc matrimonio tantum extolli. nam Liviæ aut Drusi liberis quid adstrueret Sejani conjunctio, Principem ipsum socerum, patruum, aut avum habentibus? deinde adjungit, *sic quoque erumpere æmulationem feminarum, eaque discordia nepotes suos convelli* &c. quod putidum esset, si jam de inimicitiis Agrippinæ in eos dixisset Sejanus. Parum apte putant de liberis Drusi isthæc dici, tanquam Sejanus se protectorem iis offerret contra potentiam Agrippinæ: qua re nihil magis dici potuisset Sejano adversum. Quid enim? ille, qui tantopere modestiam suam prædicat, qui negat, se principi supervicturum, hoc incolumi, nepotum ejus defensorem patronumque se profiteretur: quasi defensoribus istis tempus egeret? Neque moveor eo, quod in eadem sententia fuisse video virum doctissimum: πολλοὶ γὰρ παίδων ἄπαντες. nam sequentia verba, quæ suæ causæ advocat, illinc stant, hinc testimonium dicunt: *nam sibi multum superque vitæ fore* &c. Igitur sibi nihil se metuere ait ab Agrippinæ odiis: neque enim aut vivo principe illam sibi nocere posse; aut se vitam desiderare post principem: itaque restare unicam curam de liberis, suis videlicet, quos hac adfinitate firmaret contra illius fœminæ impotentiam. nam utique suæ domui à Drusiana præsidium petebat, non vicissim: quod vel profiteri cujus fuisset imprudentiæ? principis domus stare non potuisset, nisi municipalis eques eam fulcivisset? Ac non sua vi stare potuisset, non superarant Pisones, Dolabellæ, Gracchi, Scipiones; ut in Sejani Vulsiniensis sinum confugere oporteret. *Freinshemius.*

2 *Tempus tamquam ad integram consultationem.*] Dubitatur, eane adjunxerit, voce, an scripto. Censeo, Sejanum ipsum sua manu porrexisse Tiberio codicillos: Tiberiumque illis perlectis, voce statim pietatem Sejani laudavisse, ac sua in eum beneficia modice percurrisse. deinde petito ad consultationem tempore, scripto dedisse illi responsum. Quod innuunt sequentia verba: *ideo se non illuc decurrere quod promptum rescriptu.* Pichena. *Integra consultatio*, hic interpretanda est, sicut alicubi *integra causa*, *integrum judicium*, cui videlicet his sermonibus literisve, per quas in præsentia respondebat, neutram in partem quicquam derogatum aut præjudicatum vellet. *Idem.*

1 Co-

visset, adjunxit: [1] *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. ideo se non illuc decurrere,* [2] *quod promptum rescriptu; posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum, an in penatibus iisdem* [3] *tolerandum haberet: esse illi matrem & aviam, propiora consilia. simplicius acturum. de inimicitiis primum Agrippinæ: quas longe acrius arsuras, si matrimonium Liviæ,* [4] *velut in partes, domum Cæsarum distraxisset.* [5] *sic quoque erumpere æmulationem feminarum,* [6] *eaque discordia nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali conjugio?* [1] *Fal-*

1 *Ceteris mortalibus.*] Vix abest quin ad Sallustium respexerit, quem non legit solum sedulo, sed sublegit. Nam apud eum Cæsar, pari sententia disserit: *Aliis alia licentia est, P. C. qui demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia deliquere, pauci sciunt: fama atque fortuna eorum pares sunt. Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxima fortuna minima licentia est.* Lipsius.

2 *Quod promptum rescriptu.*] Plerique ita transferunt, ut male dirimant ab his illa, *posse ipsam Liviam statuere:* & cum hæc ea ipsa sint, quæ se nolle respondere diserte testatur Tiberius, interpretes ita collocant, quasi vere & serio sic respondisset. Alii non distingunt, ubi desinant illa, quæ se nolle respondere scripserat Cæsar, incipiantque ea, quæ pro se respondebat. Nam hæc & sequentia usque eo, *Falleris enim,* eadem structura verborum efferunt. Cum tamen illa remotio nihil comprehendat, nisi proxima verba hactenus, *propiora consilia:* denique apparet & cæteros nihil esse suspicatos de his verbis: *posse ipsam Liviam* &c. quasi ea essent, quæ *prompta rescriptu* Tiberius dixerat, sed potius putavisse omnino silentio fuisse prætereita, quænam illa *prompta rescriptu* forent. *Freinshemius.*

3 *Tolerandum haberet.*] *Tolerare* hoc loco est quidem etiam manere; sed continet insuper significationem patientiæ, *sich gedulden.* cui non sufficit istud Itali *restare e* neque aliorum alia. *Freinshemius.* Nota loquendi genus ex Græco fonte. Sic libro 14. *si nunc primum statuendum haberemus.* Plin. Ep. 8. libro 1. *Cum enitendum haberemus.* Arbiter: *ne & tecum quoque habeam rixandum toto die.* Pichena.

4 *Velut in patres.*] Nota improprii sermonis prætermittenda non erat. *Partes* enim, si Ciceroni credimus in Philipp. 13, 18. *dicuntur in foro, in curia.* non ergo in eadem domo aut familia, *Idem.*

5 *Sic quoque erumpere.*] Qui intellexit de matrimonio Liviæ, fallitur: nam *sic quoque* est nunc quoque, quum nullum tale sit matrimonium, & causa discordiæ. *Freinshemius.*

6 *Eaque discordia nepotes suos convelli.*] Tiberius de suis nepotibus loquitur, Agrippinæ liberis ex adoptivo filio Germanico; Liviæ ex Druso naturali. eos per illam discordiam etiam convelli trahique in mutua odia. Dictum hoc sensu supra 2, 43. *Fratres egregie concordes, & proximorum certaminibus inconcussi.* Idem.

1 *Fal-*

[1] *Falleris enim Sejane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ* [2] *C. Cæsari, mox Druso nupta fuerit, ea mente acturam ut cum equite Romano senescat.* [3] *Ego ut sinam, credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem majoresque nostros,* [4] *in summis imperiis videre?* [5] *Vis tu quidem istum intra locum sistere: sed*

1 *Falleris enim Sejane.*] Respondet illi parti, *Non enim exuere se imposita munia.* Lipsius.

2 *C. Cæsari.*] Augusti filio. *Idem.*

3 *Ego ut sinam.*] Hoc est, Etiam si ego permisero, Liviam tibi Equiti Romano nubere, amici certe illius non patientur, eam tecum privatam senescere: ideoque te, etiam nolentem, ad dominationem captandam, instigabunt. Recte ergo sequitur; *Vis tu quidem istum intra locum sistere.* Pichena.

4 *In summis imperiis.*] *Imperia* pro magistratibus, atque ducatibus (ut sequioris sæculi vocabulo utar) frequentissimum esse, pueri noverunt: quod tamen quidam interpretes non sunt assecuti. *Freinshemius.*

5 *Vis tu quidem istum &c.*] Si his verbis apud Sejanum usus fuerit Tiberius, juraverim profecto neutrum eorum intellexisse vel hunc, quod diceret, vel illum, quod diceretur. Adeo fœde inquinatus est hic locus. Potuissem tanquam à conclamato abstinere manus; nisi existimarem, me, si non omnia ad restituendam, saltim nonnihil ad eruendam ejus sententiam posse conferre. Quam hanc esse plane mihi persuadeo. Constituisti tu quidem, Sejane, pro constantia modestiæ tuæ, intra eum locum, quo nunc es, te continere: sed etiam atque etiam, pro prudentia tua vide, quantum tamen invidiæ illæ, quas jam ambis, Liviæ nuptiæ in te sint concitaturæ. Nam ipsi illi primores urbis Romanæ, & amplissimos gerentes magistratus, qui, licet invito & reluctante, ac adverso tibi animo, in speciem tamen te præferunt palam sibi, tuorumque exquirunt sequuntúrque consiliorum auctoritatem, quotidie haud occulte fremunt, jam nimiam esse tuam potentiam, meoque beneficio ad majora esse fastigia te promotum, quám unquam fidissimos maximosque amicorum promoverit Pater meus Divus Augustus. Quid igitur ipsi illi non sunt dicturi, si videant Liviam, C. Cæsari, mox Druso nuptam, in torum ac familiam tuám transire? Adeo ut ad cæteras rationes, hanc quoque prudenter adjiciat Tiberius, ab augenda, hoc matrimonio inito, invidia desumptam. Pro hoc sensu, levi ac prope nulla mutatione, sic in integrum velut restituimus vexatissimum locum. *Vis tu quidem istum intra locum sistere; sed illi magistratus & primores, qui te inviti* (id est, reluctante quanquam animo) *præferunt*, (sibi scilicet, palam æstimant, colunt) *omnibusque de rebus consulunt*, &c. Ad hujus lectionis sententiæque integritatem & cum instituto Tiberii convenientiam vix est, quod desideres. Illud, *invito*, quod nullo jure & sensu, hactenus occupavit hunc locum, maximas turbas fecit, peperitque tot monstra falsarum ridicularumque interpretationum. At, quam pronum erat, quod nos fecimus, reponere, *inviti*, sexto singulari casu in primum pluralem mutato? Inviti alium colunt, quorum in eum adulatio & obsequium in aperto est, odium vero opertum. Quales isti magistratus & primores, de quibus hic agitur. Pro *perrumpunt*, rescripsi, *præferunt*. Hoc, aut simile verbum ipsa sententia palam requirit. Cogitent interim alii, an ejus significationis aliud substituere possint, quod minus abeat à vesti-

 giis

sed illi magistratus & primores [1] *qui te invito perrumpunt,* [2] *omnibusque de rebus consulunt,* [3] *excessisse tam pridem equestre fastigium, longeque antisse* [4] *patris mei amicitias non occulti ferunt, perque invidiam tui me quoque incusant. At enim Augustus filiam suam equiti Roma-*

giis corruptissimæ lectionis vulgatæ. Saltim hoc, quod reddidimus, non adeo longe ab iis deflectit. *Boxhornius.*

1 *Qui te invito perrumpunt.*] Id est, qui ad me, etiam te nolente, penetrant, meque de omnibus consulunt. *Pichena.* Minime vult auctor, hos perrumpere ad Tiberium, &c. non; sed ad Sejanum, ut plane urget nexus orationis, patetque satis ex hujus libri capite 2. item Cassii libro 57. non ita longe à fine; cujus verba non vacat nunc apponere. *Gruterus.* Locus sat intricatus & difficilis, cujus hunc esse sensum multi putant, eos invito Sejano ad Tiberium perrumpere, eumque consulere; quod absurdum existimo. Quid enim? Aliquis princeps, qui quidem non sit extreme stultus, amicum habeat, à quo norit alios prohiberi, ne se conveniant? & si norit, patiatur? & si patiatur, etiam ipsi illi aperiat, & velut indicium deferat, quis, qua de causa se accesserit? Deinde amico eam potentiam concedat Princeps: quis eo invito audeat perrumpere? præsertim si ab ipso principe prodatur. Sed desino congerere multa & sane ponderosa. Quorsum enim ista dicerentur? Expendatur quo in argumento versetur sermo Tiberii, nunquid in hoc ut Sejano in equestri statu se permansurum ostendenti respondeat: negetque id facile fore: Quamquam enim de illius modestia non dubitet (ac profecto non dubitabat) alios tamen etiam nolentem ad majora propulsuros, & modestiam ejus expugnaturos esse. Idque adeo jam cepisse fieri, quum sint, qui invito eo perrumpant illam; ejusque sententiam tamquam intimi Cæsaris amici, de negotiis exquirant, licet ipsi illi, ut fit, recentem ejus felicitatem ægris oculis adspiciant, & jam longe supra Augusti amicitias evectum esse palam ferant. quod & ipsum eo pertinet: ne, *istum intra locum sistere* se posse, crederet Sejanus. *Freinshemius.*

2 *Omnibusque de rebus consulunt.*] Senatores igitur intellegere videtur, qui publicè consulunt, & de rep. censent. Neque de privatis ceperim, qui Tiberio consilium darent. *Lipsius.*

3 *Excessisse jam pridem.*] Quare? aut quo in facto? Credo, quia Prætoriis honoribus insignitus Sejanus à Tiberio, atque ita velut exemtus Equiti, & insertus in Senatum. Sed & posteà Consulem eum fecit, & Senatorem palam. Suetonii igitur scriptio, adfirmantis (in Tito c. VI.) *Præfecturam Prætorii, numquam ad id tempus, nisi ab equite Ro. administratam*, nonne legenda cautè? videtur: & cum exceptione hujus, atque etiam alius; (ut alibi dicam) exempli in Clemente Arecino lib. 4. hist. *Idem.*

4 *Patris mei amicitias.*] Id est, amicos. Intellegit Augusti Agrippam aut Mæcenatem. *Idem.*

Patris mei amicitias.] Mæcenatem & Agrippam intelligit, qui in Augusti amicitia validissimi. Potentiorem tamen Sejanum apud Tiberium dicebant. *Pichena.* *Amicitias* posuit pro amicis, quos Augustus habuit, Mæcenatem puta, Sallustium, Proculejum, alios: nam Agrippam hic computari, locus non patitur. Sic 5, 2. *Amicitiæ muliebres* sunt amici mulieris, sc. Liviæ. de quibus iisdem Suet. Tib. 51. *Ejus omnes amicitias & familiaritates adflixit.* Dialectici concretum pro abstracto in his poni ajunt. *Freinshemius.*

Romano tradere meditatus est. Mirum hercule, si cum in omnis curas distraheretur, immensumque attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset, [1] *C. Proculejum & quosdam in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipub. negotiis permixtos. Sed si* [2] *dubitatione Augusti movemur; quanto validius est, quod M. Agrippæ, mox mihi conlocavit? Atque ego hæc pro amicitia, non occultavi: ceterum neque tuis, neque Liviæ destinatis adversabor. Ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc necessitudinibus immiscere te mihi parem, omittam ad præsens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum, quod non virtutes istæ, tuusque in me animus mereantur; datoque tempore, vel in senatu, vel* [3] *in concione non reticebo.* [4] Rur- 41
sum Sejanus, [5] non jam de matrimonio, sed [6] altius metuens, *tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invidiam* deprecatur. [7] Ac ne adsiduos in domum cœtus arcendo, infringeret potentiam; aut receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, ut Ti-

1 *C. Proculejum.*] Qui frater Varronis Murenæ, illius qui in Augustum conspiravit: cujus etiam soror Mæcenati uxor. Dio LIV. Laudat eum Horatius:

> *Vivet extento Proculejus avo*
> *Notus in fratres animi paterni.*

Lipsius.

2 *Dubitatione.*] Hoc est, deliberatione, cui mox opponitur decisio. Neque hæc est argumentatio: si consiliis Augusti movemur; moveamur eo, quod Agrippæ mihique filiam suam collocavit: quasi diceret, nam & hoc inter ejus consilia fuit. Verum longe fortius est, si movemur dubitatione Augusti; multo magis moveri debemus ejus decisione: nam de equestribus conditionibus deliberavit quidem; at longe aliud probavit decrevitque, & ipso pacto exsecutus est. *Idem.*

3 *In concione.*] Concio & senatus hic tamquam diversa opponuntur. quomodo & infra 4, 42. *se vel statim* (erat autem in senatu) *vel in concione* (non *cognitione*) *purgaturum.* Freinshemius.

4 *Rursum Sejanus.*] Accepto Tiberii responso denuo codicillos tradidit Sejanus. id hic ostenditur. Sed interpretes non adverterunt. *Idem.*

5 *Non tam de matrimonio.*] Emendandum; *non jam.* Sejanus enim territus, matrimonii mentionem omiserat. *Muretus. Vrsinus. Pichena.*

6 *Altius metuens.*] Metuebat scilicet, ne Tiberius in suspicionem tacitam incidisset earum rerum, quas ipse animo vere agitabat, de imperio adipiscendo. *Pichena. Altius metuere* dictum est, sicut *altius mœrere*, 2, 82. *Penetrare* 2, 36. 3, 28. 16, 21. *percellere*, 4, 54. *Freinshemius.*

7 *Ac ne assiduus.*] Legendum, *ac ne aut assiduus.* Muretus.

Tiberium ad vitam procul Roma, amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe providebat: sua in manu aditus; litterarumque magna ex parte se arbitrum fore, cum [1] per milites commearent: mox Cæsarem vergente jam senecta secretoque loci mollitum, munia imperii facilius tramissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantum turba; sublatisque inanibus, [2] vera potentia augere. Igitur paulatim negotia urbis, populi adcursus, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus *quietem & solitudinem: quis abesse tædia & offensiones, ac*
42 [3] *præcipua rerum maxime agitari.* Ac forte habita per illos dies de [4] Votieno Montano celebris ingenii viro cognitio, [5] cunctantem jam Tiberium perpulit, ut vitandos crederet patrum cœtus, vocesque, quæ plerumque veræ & graves coram ingerebantur.

nam

1 *Per milites commearent.*] Observa litteras per milites solere transmitti, & quidem per eos qui Speculatores dicti. Plutarchus in Galbâ Nymphidium præfectum prætorio valdè offensum scribit, quod Consules litteras & diplomata μὴ παρ' αὐτοῦ καὶ σφραγῖδα καὶ στρατιώτας λαβόντες ἀνέπεμψαν. *sine signo suo & militibus misissent.* Nec alius sententiæ illud Taciti libro II. Histor. *Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ Vitellio accesserit, postquam speculatores Syriâ Iudæâque adactum in verba ejus Orientem nuntiavere.* Hæc clara, & firmandæ Suetonii scripturæ, quæ in omnibus ferè manuss. Cal. cap. XLIV. *Magnificas Romam litteras misit, monitis speculatoribus ut vehiculo ad forum usque & Curiam pertenderent.* Depravarunt vulgò, *sapè latoribus.* Lipsius.

2 *Vera potentia augere.*] Malim, *augeri.* nisi legere libet, *agere.* Rhenanus. Muretus, *veram potentiam augere.* Est alioqui alterum eadem significatione, nec minus venustum: nisi forte hic concinnius hoc putabimus, quia præcessit, *invidiam minui;* cui magis respondeat, *potentiam augere.* Acidalius. Mihi vulgata lectio valde probatur. nam verbo, *augere,* passivam significationem tribuo, quod Tacito est familiare, & notat Lipsius ad l. XI. ann. & lib. 3. histor. *Pichena.* Male scriptum, *vera potentia augere,* pro *veram potentiam augeri.* Marcilius.

3 *Præcipua rerum maxime agitari.*] Plerique interpretes *agitandi* verbum accepisse pro turbulento motu; quum nihil hic sit aliud, quam *tractari.* Omitto jam ostendere, quam ejusmodi oratio iis Sejani temporibus consiliisque inepte tribuatur. *Freinshemius.*

4 *Votieno Montano.*] Cujus inter celebres oratores mentio Senecæ l. V. controvers. VII. & Præfatione lib. IX. Etiam inter poëtas Ovidio:

Quique vel imparibus numeris Montane vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

Lipsius.

5 *Cunctantem.*] L. *nutantem.* Etiam sic Muretus. *Acidalius.*

1 *E mi-*

nam postulato Votieno *ob contumelias in Cæsarem dictas*, testis Æmilius [1] è militaribus viris, dum studio probandi cuncta refert, & quamquam inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra, quis per occultum lacerabatur. adeoque perculsus est, ut *se* [2] *vel statim vel in cognitione purgaturum* clamitaret; precibusque proximorum, adulatione omnium, ægre componeret animum. Et Votienus quidem [3] majestatis pœnis adfectus est. Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam, cum Vario Ligure, [4] quamquam Lentulus Getulicus

1 *E militaribus viris.*] His verbis simul indicatur fuisse virum non infimæ conditionis, & tamen rerum urbanarum haud magnopere peritum. *Freinshemius.*

2 *Vel statim vel in cognitione purgaturum.*] Recurrunt alii ad emendationes, non ego; qui puto, clamitasse Tiberium, non stare per se, quin purget objecta. statim statim, coram toto Senatu: cui tamen si adhuc æquius, audiri & partem alteram, eosque, quarum interfit, ne illud quidem refugere. *Cognitio* ea est, ubi reus & accusator, ubi utrinque argumenta & testes. Seneca Medea: *Si judicas, cognosce: si regnas, jube:* Prorsus idem hic vult Tacitus quod supra cap. 34. *M. Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud dictator Cæsar quam rescripta oratione, velut apud judices respondit.* Gruterus. Melius, ut modo ad 4, 40. diximus, legendum videtur *in concione.* Sic enim quandoque concionabantur imperatores: ut apud Suet. 24. Cal. *Nec unquam postea quantiscunque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, nisi per numen Drusillæ dejeravit.* Idem.

3 *Majestatis pœnis adfectus est.*] Quibus pœnis, propius disce ex Eusebio in Chronicis: *Votienus Montanus Narbonensis orator, in Balearibus insulis moritur, illuc à Tiberio relegatus.* Lipsius.

4 *Quamquam Lentulus Gætulicus.*] V. C. habet: *Quamque Lentulus* &c. *Ursinus.* Hic nonnulla mihi dicenda sunt iis firmandis, quæ viri melioris notæ adscripsere de pœna, quam mœchis Lex Iulia minabatur. Ea citra mortem fuit & interdictionem aquæ & ignis. *Adulterosque eorum morte, aut fuga punivit* &c. Ergo etiam citra deportationem, quæ gravior interdictione. Quænam igitur ea pœna? perpetua relegatio. Vellej. l. 2. *Quasi cujuslibet uxore violata, pœnas pependere.* At horum pœna relegatio. Dio. οἱ δὲ λοιποὶ ἐς νήσους ὑπεξωρίσθησαν. i. e. cæteri in insulas relegati sunt. Et clarius hinc disce. Iulia relegatione punitur. *Iulia relegata in insulam patriaque & parentum subducta oculis.* Vellej. l. 2. Suetonius: *Relegata usum vini omnemque delicatiorem cultum ademit.* Quæ Dio Græce sic extulit: καὶ αὐτὴ ἐκείνη μὲν ἐς Πανδατερίαν τὴν πρὸς Καμπανίᾳ νῆσον ὑπερωρίσθη i. e. *Quæ de re ipsa quidem relegata est in insulam Pandateriam litoribus Campaniæ prætentam.* Idem verbum hic usurpat, quod paulo ante. De perpetuitate vero adi Suetonium. *nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit.* nec Nostrum præ-

licus consul designatus [1] lege Iulia damnasset, exsilio punivit: Apidiumque Merulam, *quod in acta divi Augusti non juraverat*, [2] albo senatorio erasit.
43 Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Messeniorum legationes, de jure templi [3] Dianæ Limenetidis, quod *suis à majoribus, suaque in terra dicatum*, Lacedæmonii firmabant annalium memoria, vatumque carminibus: *sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C. Cæsaris & M. Antonii sententia redditum.* Contra Messenii, [1] *vete-*

tereas. *Igitur amotus Cercinam quatuordecim annis exilium toleravit.* Agitur de Sempronio, qui inter eos fuit, quos pœna secuta est, quasi privati conjugem adulterio polluissent. *Salinerius.*

1 *Lege Iulia damnasset.*] Adulterii pœnæ quæ olim, non in promptu: reclusi, qua potui, & tenebris prisci ævi radium aliquem novæ lucis dedi, in EXCURSU, quem huic rei vide, in *A.* Lipsius.

2 *Albo Senatorio.*] Album τὸ λεύκωμα; id est, tabulæ albatæ in quibus nomina aliudve quid inscriptum. Sic legis Album Prætoris, Album Decurionum, Album Iudicum: & in Tertulliano, Album Apostolorum. Senatorum autem Album primus instituit Augustus, anno DCCXLVI. cum recenso Senatu, mulctas infrequentibus imposuisset, & simul definisset numerum intra quem SC. non fieret. Eas ad res visum necessarium Album: quod renovatum quotannis, & in Curia propositum. Dio: Τά τε ὀνόματα σύμπάντων βουλευτῶν ἐς λεύκωμα ἀναγράψας ἐξέθηκε, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ νῦν καὶ ἔτος ἕτος ποιεῖται. id est: *Nomina omnium Senatorum in albo descripta proposuit: atque ex eo, quotannis etiam nunc ita fit.* Idem.

3 *Dianæ Limenetidis.*] Scripturam eam juvare aliquid Callimachi versus videntur in Dianæ Hymno: —Καὶ μὲν ἀγυιαῖς ἔσσῃ καὶ λιμένεσσιν ἐπίσκοπος. quasi eadem illa dea viis præsit portibusque. Ac tu nihil ambigens repone, *Limnatidis.* Ita historia hic postulat, & consensio scriptorum. Sive enim à Limnis vico (qui aliter Amyclæ dictus) Messeniæ: sive ἀπὸ τῆς λίμνης. à palude, agnominata ea dea, certe *Limnatis* scribendum, sive *Limnatis.* Prioris sententiæ Strabo esse videtur l. VIII. Τὸ δ᾽ ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, Λιμναῖον, ἐφ᾽ ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας. Ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. Nec dissimilia libro Sexto. At à lacu derivat clare Pausanias lib. IV. & VI. itemque Artemidorus lib. II. qui Dianam in somniis visam boni ominis piscatoribus esse vult, quoniam & Λιμνᾶτις dicatur. *Lipsius.*

Dianæ Limenetidis.] De *Limenetide Diana* nihil me legisse memini: scio tamen ex probatis auctoribus, oram illam terræ, quæ in Messenios spectat, abundare templis Dianæ, Veneris, ac Neptuni. Strabo vero lib. 8. ita scribit. τὸ δ᾽ ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν &c. Fortasse igitur appellavit Cornelius *Dianam Limnetidem*, tanquam *stagneam*: λιμνᾶτις enim *stagnea* est, sive *palustris*: & legendum erit *Limnatis*, non *Limenetidis.*

[1] *veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi* protulere, [2] *suoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, cessisse: monimentaque ejus rei sculpta saxis,*

tidis. Ferrettus. Æmilius maluit, *Limnetidis*, quod probo. Dianam siquidem λιμνῆτιν ab stagno dictam Artemidorus interpret. somn. lib. II. memorat. Sed & Pausanias Messenicis habet: *Dianæ templum dictum Limnetidis in finibus Messeniorum fuit, ipsis, Dorientibus, Laconibusque commune, & nulli præterea civitati.* Quod si verum, à Messeniis sacris in illo templo prohibiti Lacedæmonii, tot bellorum initio, in Epidauriorum finibus prope viam, quæ à Boëis ad Epidaurum Limeram ducit, Dianæ Limnetidi delubrum exstruxere, eodem teste in Laconicis. Deinde cum Dorienses Lacedæmone potirentur, Preugenes somnio monitus, signum Limnetidis Lacedæmoniis eripuit, Mesoamque per servos deferendum curavit, unde Patras in aram Dianæ, festo ipsius Limnetidis, servi publici transferebant: quod idem Achaicis prodidit. Ex quibus de jure legationis constare studiosis potest. *Vertranius.* Fuit Diana λιμνᾶτις & apud Lacedæmonios in via, quæ Boëis Epidaurum ducebat: & apud Messenios ad vicum, quem vocabant Calamas. At in confinio quæ colebatur, dicebatur Λιμενᾶτις vel Λιμενῖτις Anthologiæ lib. 6. c. 3. Dicta sic quod præesse portibus eam existimarent: quod clare Callimachus docet. *Meursius* in *Laconicis.*

1 *Veterem inter Herculis posteros.*] Sortitio Heraclidarum post victos Peloponnesios, & divisio in Laced. Argivorum, ac Messeniorum regionem satis nota ex veteri historia. Temenus Argivam, Aristodemus ejusque liberi Lacedæmoniam, Cresphontes Messeniam habuere. Ea divisio & quæ eam præcessit Heraclidarum expeditio 80 anno fuit post excidium Trojæ. Eusebius, Diodorus, Paterculus, & omnis historia Græca, & corrigendus Strabo lib. 13 in quo ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον male scribitur pro ὀγδοήκοντα, tralatitio errore ex notis. Viginti annis ante captam Trojam prima expeditio Heraclidarum fuerat, in qua occisus ab Echemo Tegeate Hyllus Herculis, & ex pacto recessere Heraclidæ, nec rediere ante completum pactionis tempus, h. e. post 100 annum. Herodotus lib. 8. Pausanias in Messenicis pag. 273. At de Alyno & Dorico historia, quam ibi narrat, mihi ignota; credo & aliis. Sed omnino rescribendum: Ὕλλου δὲ καὶ Δωριέων μάχῃ κρατηθέντων ὑπ' Ἀχαιῶν. Dores semper Heraclidæ, & qui ab illis. Achæi tum communi nomine omnes Græci; ita tamen ut fere Dores atque Iones excipiantur. Itaque eos ecce nominat etiam in hac ipsa re narranda Herodotus, 2, 26. *Mercerus.*

2 *Denthelliatem agrum.*] Lectionis & historiæ obscuræ locus. Placet, *regi Penthilo Eleatem agrum.* Penthilus Arcadiæ, & nisi fallor, Messeniorum rex, filius Orestis. Strabo lib. XIII. Ὀρέστου δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ τελευτήσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πένθιλον λέγουσι, καὶ προελθεῖν Θρᾴκης. ἑξήκοντα ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον κάθοδον. id est: *Oresti in Arcadia defuncto successisse in regno Penthilum filium ejus ajunt, & processisse in Thraciam usque, sexaginta fere post Troicas res annis: quo ipso tempore in Peloponnesum redierunt posteri Herculis.* Vellejus l. 1. *Post Orestis interitum filii ejus Penthilus & Tisamenus, regnavere triennio. Tum, fere anno*

anno octogesimo (Strabo numeravit annos dumtaxat sexaginta) *post Trojam captam, centesimo & vigesimo quam Hercules ad deos excesserat, Pelopis progenies, quæ omni hoc tempore, pulsis Heraclidis Peloponnesi imperium obtinuerat, ab Herculis progenie expellitur.* Tempora & res satis conveniunt: disconvenit fortasse Tacitus, qui regem ipsum è posteris Herculis facere videtur. At cum omnia Græcorum scrinia excussi, qui progeniem Herculis prodidere, interque alios Theophilum l. II. adversum gentes: Penthilum nullum reperio. Turbat etiam, quod Pausanias libro quarto, ubi Messeniorum reges ordine enumerat, neminem recenset hoc nomine. Quid si legas ergo *Pentheo Eleatem agrum?* quid si, *Temeno?* qui certe inter Heraclidas est. Sed is Argis regnum habuit, ut Pausanias auctor. Quem eumdem in hac historia si sequimur, Cresphonti nomen fuit Messeniorum regi: cui in divisione per fraudem liquescentis sortis, terra ea obvenit. Scripserim ergo *suoque regi dein Eleatem agrum.* Eleatem sane retineo: quia Strabo mihi auctor totam regiunculam inter Dymen & Messenam, Eleam vocatam fuisse. Dentheleatem, sive potius Dentheletem recipere non possum, quia Thraciæ ii populi; apud quos qui potuit esse hoc templum? Dixi multa. si erro, da sodes coronam: quia taurum toties non ferire difficile est, ait ille.

ADD. Mercerus, *Tegeatem*, aut *Thuriatem* mallet: & cum eo Pausanias profecto. quem vide. Nec enim ἔργα facio, historiarum hæc πάρεργα. *Lipsius.*

Suoque recident Helietem agrum.] Hic locus non fuit asterisco frustra notatus. nam haud dubie corruptus est. Fortasse legendum: *Suoque regi Penthilo Eleatem agrum, in quo id delubrum, cessisse.* Rhenanus. Mutatu namque facile fuerit, *D* in *P* ut in Antiquitatibus Dionysii dicti, *Denates*, pro *Penates*. Sed nusquam legitur *Penthilus* Messeniorum rex, nusquam Messeniis *Eleas* ager cessisse. Quare vetus retinenda scriptio est. *Dentheleates* enim Thraciæ populi fuere, quorum Livius lib. 39. & Dio lib. 21. meminerunt, & in quorum agro templum Dianæ Limnetidis collocatum fuit. Vertranius. *Dentheliatem* agrum nullum hic locum habere recte monuerunt. Sed nec *Eleates* ferri potest, quod iis visum. primum, nunquam *Eleates* pro *Eleo* dicitur, sed aut ex Elea sive Velia Italiæ, aut ex civitate cui nomen Ἐλος τῆς Λακωνικῆς, à quo Ἐλεάται Theopompo apud Athenæum, qui postea Εἱλῶται. At Ἠλεῖος ab Elide, non Ἐλεάτης. Deinde, ne Eleus quidem ager hic locum habere potest, qui inter Dymam quidem & Messenam est; & vere id Strabo: sed non inter Messenam & Laconicam. Ita enim est. Dyma urbs postrema Achaiæ; eam excipit Eleorum ager; hunc Messeniorum; dein Laconica est. At regionem quærimus, quæ media Messeniam inter & Laconicam, & in ea hoc templum. Postremo, nusquam proditum Elidem aut Eleum agrum fuisse in sorte Heraclidarum; quæ utraque ratio etiam refellendis iis, qui rescribunt in Tacito, *Tegeatem*, qui ager neque in sorte Aristomachi filiorum fuit unquam, sed semper Arcadiæ; neque inter Messeniam Laconicam, sed supra Laconicam, quum infra eam sit Messenia. Nec Pausanias juvat, qui coli Limnatidem Dianam Tegeæ fatetur; sed ita ut Aleam Minervam Mantineæ, propriam Tegeatarum; Leucophrynam Dianam Athenis Magnesiorum. Nec certius quidquam eo, quod jam dudum moneo, de *Thuriate* agro sensisse & scripsisse Tacitum; in quo Lemnæ vicus sacer Dianæ cultu, & qui inter Messenios & Laconas controversus. Vtrumque probat Pausaniæ locus insignis in Messenicis pag. 274. Ἐνδοτέρω πρὸς μεσόγαιαν τῆς Μεσσηνίας σταδίοις προελθόντι ἑξήκοντα ἐστὶν ἡ Θουριατῶν πό-

λις

ſaxis, & ære priſco manere. quod ſi [1] *vatum, annalium ad teſtimonia vocentur, plures ſibi ac locupletiores eſſe. neque Philippum potentia, ſed ex vero ſtatuiſſe. idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummii judicium. ſic Mileſios* [2] *permiſſo publice arbitrio, poſtremo Atidium Geminum prætorem Achajæ decreviſſe.* Ita ſecundum Meſſenios datum. Et Segeſtani *ædem Ve-*

λις &c. Quæ narraverat, antea in Laconicis. Planus locus, & ex quo certa in Tacito correctio: *Suoque regi dein Thuriatem agrum, in quo id delubrum ceſſiſſe:* quando & de agro conſtat in quo Limnetis Diana, & de controverſia ſuper eo agro, quam dijudicavit Auguſtus. Tantum adverte pugnam Taciti, qui Divi Iulii & Antonii id decretum refert, cum Pauſania, qui divi Auguſti; odio Antonii. Sed hæc non mira in his hiſtoriæ parergis. Malim ego in hac parte Pauſaniæ fidem arbitrarier. Adverte etiam Pauſaniam ſcribere Thuriam ab Homero vocari Anthiam, quum Strabo ſcribat, Æpiam. Res tota in conjectura eſt, & has ἀρχαιολογίας noverunt omnes quam ſint dubiæ. Vtramque nominat Homer. Il. ι. 151. *Mercerus.* Ipſi Lipſio deinceps placuit Merceri emendatio, quam & nos ſecuti ſumus. *Freinſhemius.* Corrigo, *Suoque regi Delthaniatem agrum.* Nam Δελθάνιοι, ut ſcribebant cæteri Græci, Δελθάνιοι, ut Lacones, & Meſſenii, quibus Dorica dialectus uſitata, oppidum erat, in confinio utrorumque: unde & belli aliquando cauſa fuit. Hujus rei teſtis ſat diſertus Stephanus, iſtis verbis. *Δελθάνιοι, πόλις, μία τῶν ἀμφιμαχήτων Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων. Delthanii, urbs, una ex iis, de quibus inter ſe pugnabant Meſſenii ac Lacedæmonii.* Meurſius in Laconicis.

1 *Vatum, annalium ad teſtimonia.*] Nuper Lipſius corrigit; *annalium atque teſtimonia.* pro, *atque annalium.* Nos brevius, *annaliumque teſtimonia.* Pichena. Attende lector & ſenties iſti loco, liberali manu librariorum adjectum *vatum, annalium*; qui arbitrabantur alioquin non cohærere ſententiam cum illo *locupletiores.* certe utraque vox mihi veluti repetita ex ſuperioribus. *Gruterus.* Videntur *annales* accipi pro hiſtoriis antiquis, quales apud Cic. de Orat. 2, 12. deſcribuntur: *Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio: cujus rei memoriæque publicæ retinendæ cauſa, ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mucium Pontif. Max. res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album,* & quæ ſequuntur. *Annales* igitur hic nihil aliud ſunt, quam hiſtoriæ probatorum & veterum auctorum; non, ut interpretes putabant, commentarii rerum Spartanarum, quæ vulgo *chronica* vocantur. *Vatum* vocabulo nihil aliud intellexit Tacitus, quam poëtas, Homerum videlicet alioſque, ex quibus teſtimonia de finibus antiquis Græcarum regionum frequenter peti conſueviſſe, vel ex uno Strabone clarum eſſet. *Idem.*

2 *Permiſſo publice.*] Quomodo aliter arbitrari potuiſſent, niſi publico Lacedæmoniorum atque Meſſeniorum conſilio delecti; non igitur hoc voluit dicere, quod per ſe poterat intelligi; imo non poterat non intelligi. Igitur *publice* hanc vim habet, ut *publico* ſive reip. Mileſiorum, permiſſum dicatur arbitrium. Vide ſup. 4, 36. *Idem.*

Veneris, [1] *montem apud Erycum vetustate delapsam, restaurari* postulavere; nota memorantes de origine ejus, & læta Tiberio. suscepit curam libens, [2] ut consanguineus. Tunc tractatæ Massiliensium preces, probatumque [3] P. Rutilii exemplum. namque [4] cum legibus pulsum, civem sibi Smyrnæi addiderant. quo jure Vulcatius Moschus exul in Massilienses receptus, [5] bona sua Reip. eorum, ut
44 [6] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. [7] Lentulo super con-

1 *Montem apud Erycum.*] Imo, *Erycem.* Eryx enim Siciliæ ille mons dictus, descriptus Polybio lib. 1. cum ipso templo, & Straboni in VI. De eo Virgilius:

Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ.

Et ad ejus instar etiam Romæ templum erectum Veneris Erycinæ ad portam Collinam. de quo Ovidius & Livius. At illud mirum, quod noster hic Tiberio tribuit, id Suetonium Claudio adscripsisse, cap. XXXV. *Templum in Sicilia Erycinæ vetustate collapsum, ut ex ærario P. R. reficeretur, auctor fuit.* An Suetonius id scripsit ἀλογιστί? an vere instauratum iterum à Claudio fuit? Quod tamen haud facile creditu, tam pauco annorum intervallo. *Lipsius.*

2 *Vt consanguineus.*] Quia Segestani pariter à Trojanis orti. Panegyricus tamen scriptor, ad solos in Sicilia Mamertinos eam gloriam transfert: *Imputavere se origine fabulosa*, inquit, *in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses.* Idem.

3 *P. Rutilii exemplum.*] De quo Ovidius:

Et grave magnanimi robur mirare Rutili
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus & hostica tellus.

Vellejus, Cicero, Seneca, omnes scriptores. *Idem.*

P. Rutilii exemplum.] P. Rutilius Rufus Consul anno V. C. 648. vir innocentissimus, repetundarum damnatus, anno post decimo, ab Equitibus, quo judicio convulsa penitus resp. est. Cic. Brut. 1. de Orat. pro Fontejo, in Pisonem, & 3 de nat. Deorum & alibi. Paterculus l. 2. Val. Maximus 2, 5, & 6, 4. Asconius in Divinationem. Livius l. 70. Reditum suum Sullæ negavit, ut Seneca ait Ep. 24. *Muretus.*

4 *Eum legibus pulsum.*] Pulsus enim est judicio repetundarum, quanquam innocens. Epit. Livii 70. *Freinshemius.*

5. *Bona sua reip. eorum.*] Nec hæredem institui, nec præcipere posse remp. constat. Plinius lib. 5. Epist. Vlpianus tit. 22. *Muretus.*

6 *Patriæ.*] Ambiguum habere posset sensum: falsum unum, tanquam patria fuisset Moschi Massilia; verum alterum, non fuisse quidem patriam, sed quia ibi civis factus esset, habitam loco patriæ. sic ferme *alteram patriam Annibalis* appellat Capuam Florus 2,6. ob frequentem ejus & jucundam ea in urbe moram. Æneas apud Virg. 11,24. *Egregias animas quæ sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.* Freinshemius.

7 *Lentulo super Consulatum.*] Plures Lentuli sub hoc ævum, & vereor ut confuderint quosdam viri docti. Lentulum Augurem eumdem fuisse cum hoc

conſulatum & triumphalia de Gætulis, gloriæ fuerat bene tolerata paupertas, dein magnæ opes [1] innocenter paratæ, & modeſte habitæ. [2] Domitium decoravit pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox Cæſaris miſceretur. Avus Pharſalica acie, pro optimatibus ceciderat. ipſe delectus [3] cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur. Poſt, exercitu flumen Albim tranſcendit, longius penetrata Germania, quam quiſ-

hoc Gætulico cenſent. Non conſentio ego. Primum, quia ille ſemper Auguris cognomine, quaſi ad diſcrimen adfectus: quod deſiiſſet, facto loco agnomini meliori. Vbi, inquam, ille Augur nominatur, nuſquam adjectum Gætulici nomen. Iterum, quia huic Auguri liberi nulli. Colligo ex Suetonii Tiberio, qui ait *Cn. Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuerit, angore & metu ad faſtidium vitæ à Tiberio actum: & ut ne quo niſi ipſo herede moreretur.* Non tam impudens Tiberius, (præſertim hoc imperii ſui ævo) qui id exprimeret ab homine, cui ſuus heres. At Lentulo Gætulico filius, uti docebo, cognomine eodem. Denique notari Augurem, ut inertem, ſine ingenio, ſine lingua, à Seneca video: illum laudari à Tacito hic & l. 1, *Præcipue infenſi Cn. Lentulo, quod is ante alios ætate & gloria belli firmare Druſum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aſpernari.* Non movet me quod opes magnas Gætulico Tacitus tribuit, magnas item Auguri Seneca Suetoniuſque. Diſparitas enim elucet eo ipſo. Gætulico gloriæ fuerunt opes innocenter partæ & modeſte habitæ, ait noſter: vitio Auguri, cujus ſordes & ſterilitatem notat Seneca his verbis: *Cn. Lentulus Augur divitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent (hic quater millies H. S. ſuum vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit) ingenii fuit tam ſterilis, quam animi. Cum enim eſſet avariſſimus, nummos citius emittebat, quam verba. tanta erat illi inopia ſermonis.* Cenſeo ergo diverſum ab Augure Gætulicum fuiſſe: cenſeo tamen, non pugno. Sed & Gætulici duo, Pater, filiuſque. Pater ecce, qui hoc anno mortuus: filius, qui ſequenti conſul. Nominant Faſti, Dio, Tacitus ipſe. Vellejus clariſſime: *Sed Coſſus etiam victoriæ teſtimonium in cognomen filii contulit, adoleſcentis in omnium virtutum exempla geniti.* Filius eſt, cui locus inter doctos: cujus Hiſtoriæ & poëmata laudantur à priſcis. Hiſtoria, à Suetonio, Cal. c. VIII. *Cn. Lentulus Gætulicus Tiburi genitum ſcribit.* Poëmata, Martiale. Præfatione quapiam, Sidonio, & Probo. Leguntur & hodie quædam Græca III. & VI. Anthologiæ, ubi corrupte titulus, Γελτκλυ pro Γαιτυλικοῦ. Supervixit iſte ad Caji principatum, interfectus ab eo cum Germaniæ præfuiſſet decem annos, Dio, LIX. *Lipſius.*

1 *Innocenter paratæ.*] Vulgo, *partæ*, Pichena.

2 *Domitium decoravit pater.*] Vide Suetonium in Nerone cap. 1. Vellejum II. *Lipſius.*

3 *Cui minor Antonia.*] Contra Suetonius initio Claudii, minorem Antoniam Druſi Germanici uxorem, & initio Neronis, *majorem* Antoniam iiſdem parentibus natam L. Domitio nuptam refert: eique Plutarchus Antonio extremo ſubſcribit. Ego vereor ne non pro minore, *major Antonia*, ſcribenda ſit ex auctorum conſenſu. *Vertranius.* Legendum eſt, *major Antonia.* nam Antonia minor, nupſit Druſo,

quiſquam priorum. eaſque ob res inſignia triumphi
adeptus eſt. Obiit & L. Antonius multa claritudi-
ne generis, ſed improſpera. nam [1] patre ejus Iulo
Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc
admodum adoleſcentulum [2] ſororis nepotem ſepo-
ſuit Auguſtus in [3] civitatem Maſſilienſem, ubi ſpe-
cie ſtudiorum nomen exſilii tegeretur. habitus ta-
men ſupremis honor; oſſaque tumulo Octaviorum
45 inlata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus
facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quo-
dam agreſte, [4] nationis Termeſtinæ. is prætorem
provinciæ L. Piſonem pace incurioſum ex impro-
viſo in itinere adortus, uno vulnere in mortem ad-
fecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuo-
ſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta &
avia ſequentis fruſtratus eſt. neque diu fefellit. nam
prehenſo ductoque per proximos pagos equo, cu-
jus foret cognitum. & repertus, cum tormentis
edere conſcios adigeretur; voce magna, ſermone

pa-

Druſo, Tiberii fratri, patri Germanici. *Muretus.*

1 *Patre ejus Iulo Antonio.*] Faernus legebat: *Patre ejus L. Antonio.* Urſinus.

2 *Sororis nepotem.*] Natus enim ex Iulo Antonio & Marcella Octaviæ F. Conſule Auguſti noſtrum Stemma. *Lipſius.*

3 *Civitatem Maſſilienſium.*] Maſſilia civitas ſerie ſeculorum antiquiſſima, armipotens, fidei tenaciſſima, nobilis religionibus, literis & ſtudiis nobiliſſima, præter ſermonem Græcum, Latinum, & Gallicum, quibus ut inquit Varro, familiariter utebatur, ita diſciplinas omnes coluit, ut ad Græcorum comparationem excelleret, neque ac ea tam Atticæ ipſæ Athenæ viderentur. Ideoque in civitatem nominis gloria celeberrimam, poſt bella civilia ad ingenuas artes diſcendas, nobiliſſimus quiſque ex Romanis confluxere, ait Strabo, lib. 4. quod & Cornelius indicat hic, de L. Antonio, quem Auguſtus ab urbe ſpecie ſtudiorum removiſſet. Idem de Iulio Agricola Forojulienſi parvulo ſcribit, *ſedem ac magiſtram ſtudiorum Maſſiliam habuit, locum Græca comitate, ac Provinciali parcimonia miſtum, ac bene compoſitum.* Vertranius.

4 *Nationis Termeſtinæ.*] Termiſum opidum clarum in Hiſpaniis agnoſcit Appianus: Τερμεσὸν δὲ μεγάλην πόλιν ἀεὶ δυσπειθῆ Ρωμαίοις γενομένην, ἐξ ἐρυμνοῦ κατήγαγεν ἐς τὸ πεδίον, καὶ ἐκέλευσεν οἰκεῖν ἀτειχίστους. Et credo me vere emendaſſe illud Salluſtii: *Hi ſaltibus occupatis Termeſtinorum agros invaſere.* ubi vulgò, *tum externorum agros.* Opidum ipſum Termes Plinio dictum: unde Termeſtini. *Lipſius.*

1 *Idem*

patrio, *frustra se interrogari* clamitavit, *adsisterent so-*
cii ac spectarent. nullam vim tantam doloris fore, ut ve-
ritatem elsceret. [1] idemque cum postero ad quæstio-
nem retraheretur, eo nisu proripuit se custodibus,
[2] saxoque caput adflixit, ut statim exanimaretur.
Sed Piso Termestinorum dolo cæsus habetur: [3] qui
pecunias è publico interceptas, acrius quam ut to-
lerarent barbari, cogebat. Lentulo Gætulico C. 46
Calvisio Coss. decreta triumphi insignia Poppæo Sa-
bino, contusis Thracum gentibus, [4] qui montium
editis, inculti, atque eo ferocius agitabant. Caussa
motus,

1 *Idemque cum postero.*] Vertranius notat, *Deest hic nomen, die.* Imo judicium hic tibi. Solens priscis sine additione dicere, Hesternò, Cottidiano, Annò, Hornò, Posterò, & ferè Adverbiorum in morem. Exempla, juventutis caussa, sint ista. Tacitus xv. Annal. *Posterò, cùm ad eosdem cruciatus retraheretur, gestamine sellæ,* &c. Plautus Capteiveis: *Nisi cottidianò sesquiopus confeceris.* ubi perperam legas, *cottidianos*, vulgò. Sic idem ille Annò, non semel dixit, ut alibi notavi & correxi. Sic Cicero lib. IV. ad Atticum, Anniversario, item Voluntariò, Commodò, & plura. Hesternò etiam eadem ratione mihi lectum. *Idem.*

2 *Saxoque caput adflixit.*] In V. C. est, *allisit*, non *adflixit*. Sed male. nam Tacitus id verbum accepit à Sallustio, qui libro 4. histor. dixit: *Aut mulcato corpore, in prora patibulo eminens adfigebatur.* & libro 11. *Caput adfligebant*, & ipse Tacitus infra libro 14. *Fusi caput adflixit.* Illud autem *allisit*, videtur esse glossema verbi *adflixit*, Vrsinus. Cum indicarit, harum artium nostrarum curiosissimus, F. Vrsinus restare in mss. *caput adlisit*: ambigo quid potius habere debeam, hocne an illud inclino tamen magis in posterius istud Sic Val. Max. 9, 11. de Herennio Siculo: *Cum in carcerem duceretur, in ejus postem illiso capite, in ipso ignominiæ aditu concidit.* Sic Seneca de Lacone quodam, vas obscœnum adferre domino abnuente; Epist. 77. *illisum parieti caput rupit.* Gruterus.

3 *Qui pecunias.*] Recte. Sed forte melius; *quia pecunias.* Pichena. Varie vertunt, sed puto falli omnes. nec enim vel solita tributa, vel etiam ab ipso extra ordine imposita intelligi vox *interceptas* patitur; neque etiam ad barbaros magnopere pertinebat, publicas pecunias ipse depecularetur, an Romam mitteret; sed interceptam ab aliquibus pecuniam, quæ ad publicos reditus petinebat, acrius acerbiusque, quam homines barbari & præferoces pati possent, exigere instituerat. Freinshemius. Plinius lib. 10. epist. 28. *Nunc reipubl. Prusensium impendia, redditus, debitores excutio, quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intelligo. Multa enim pecunia variis ex caussis à privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.* Et epist. 34. *Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea quam revocare à privatis & exigere jam cœpi.* Idem in Panegyr. c. 70. *Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione fundaverat.* Adde nostrum lib. 13, 48, & quæ ad l. 2. cap. 54, notavimus. *Gronovius.*

4 *Qui montium editis.*] Hi sunt quos ὀρεινοὺς Θρᾷκας Thucydides ap-

motus, super hominum ingenium, quod pati delectus, & validissimum quemque militiæ nostræ dare aspernabantur; ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti; aut si mitterent auxilia, suos ductores præficere, nec nisi adversum accolas belligerare. Ac tum rumor incesserat fore, ut disjecti aliisque nationibus permixti, diversas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent, misere legatos, *amicitiam, obsequiumque* memoraturos; *& mansura hæc, si nullo novo onere tentarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum & juventutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.* Simul castella rupibus indita, conlatosque illuc parentes & conjuges ostentabant, *bellumque impeditum, arduum, cruentum,*
47 minitabantur. At Sabinus, [1] donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, dum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, veniret; addita præsenti copia, ad hostem pergit, compositum jam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur: quos dux Romanus, acie suggressus, haud ægre pepulit, sanguine barbarorum modico, ob propinqua suffugia. Mox castris in loco communitis, valida manu montem occupat, angustum, & æquali dorso continuum usque ad proxi-

appellat, describitque libro II. Παρεχέλκει δὲ καὶ τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν ἀπὸ πολλοὺς τῶν αὐτονόμων καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, τὴν Ῥοδόπην οἱ πλεῖστοι οἰκοῦντες. Quod ait eos αὐτονόμους: idem Tacitus voluit, cùm hic scripsit, *ne regibus quidem nisi ex libidine parêre solitos.* Lipsius.

1 *Donec exercitus in unum conduceret.*] Non improbo. Mallem tamen, *exercitum*, vel, *conduceretur*. Pichena. Si bene attenderis, animadvertes alterumutrum horum, *donec exercitus in unum conduceret*, & *dum Pomponius Labeo cum legione &c. veniret*, prorsus esse supervacuum & idem omnino garrulitate inepta dicere. Qua possumus liberare Tacitum, si scribamus: *At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis; cum Pomponius Labeo è Mœsia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venissent, addita præsenti copia ad hostem pergit.* Neque aliter ab auctore fuisse censeo. *Grenovius.*

1 *Aut*

proximum castellum, [1] quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos qui ante vallum [2] more gentis cum carminibus & tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. Ii dum eminus grassabantur, [3] crebra & multa vulnera fecere; propius incedentes, eruptione subita turbati sunt, receptique subsidio Sugambræ cohortis, quam Romanus promptam ad pericula, nec minus cantuum & armorum tumultu trucem, haud procul instruxerat. Translata dehinc castra hostem propter, relictis a- 48
pud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum *vastare, urere, trahere prædas, dum populatio lucem intra sisteretur, noctemque in castris tutam & vigilem capesserent*. id primo servatum: mox versi in luxum, [4] & raptis opulenti, omittere stationes; lascivia epularum, aut somno & vino procumbere. Igitur hostes incuria eorum comperta, duo agmina parant; quorum altero populatores invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe capiendi, sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prœlii non acciperet. tenebræ insuper delectæ, augendam ad formidinem. Sed qui vallum legionum tentabant, facile pellun-

1 *Aut incondita.*] Rectè. Rhenanus; *at incondita*, præter Taciti mentem. *Lipsius.*

Quod magna vis armata, aut incondita.] Lego, *quod magna vis, aut incondita turbatur.* Muretus. Aperte hæc discriminantur. *Inconditi*, dici solent, qui quocumque modo in faciem militarium copiarum non sunt compositi: sive arma eos, sive disciplina deficiat. *Freinshemius.*

2 *More gentis.*] Notat barbaricum eum ritum eleganter Thucydides in oratione Brasidæ, l. IV. Οὗτοι δὲ τὴν μέλλησιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν. Καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοὶ, καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι. Ἥ τε διακενῆς ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς. προσμῖξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὁμοῖοι. Vbi scribi velim, πλήξει ὄψεως. quod Tacitus transtulit ad Germanos, *corpus visu torvum.*] De hoc ritu in loco plura. *Lipsius.*

3 *Crebra & multa verbera.*] Scribe *Crebra & inulta.* impune enim vulnerabat hostes, donec eminus certabatur. *Freinshemius.*

4 *Et raptis opulenti.*] Depravatus hic locus in vulgatis omnibus, sensusque alio ductus, cum scriptum fuerit, & *captis opulentia.* At vera MSti lectio quam reposui. *Pichena.*

1 *Re-*

luntur. Thracum auxilia [1] repentino incursu territa;
cum pars munitionibus adjacerent, plures [2] extra
palarentur, tanto infensius cæsi, quanto *perfugæ &*
proditores ferre arma ad suum patriæque servitium incusa-
49 bantur. Postera die Sabinus exercitum æquo loco
ostendit, si barbari successu noctis alacres, prœlium
auderent. & postquam castello, aut conjunctis [3] tu-
mulis non degrediebantur, obsidium cœpit per præ-
sidia, quæ opportune [4] jam muniebat: dein fossam
[5] loricamque contexens, quattuor millia passuum am-
bitu amplexus est: tum paulatim, ut aquam pabu-
lumque eriperet, contrahere claustra, artaque cir-
cumdare: & struebatur agger, unde saxa, hastæ,
ignes propinquum jam in hostem jacerentur. Sed ni-
hil æque quam sitis fatigabat, cum ingens multitudo
bellatorum, imbellium, uno reliquo fonte uteren-
tur. [6] Simul equi, armenta (ut mos barbaris) jux-
ta clausa, egestate pabuli exanimari: adjacere cor-
pora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat:
pol-

1 *Repentino incursu.*] Ita MS. Alii, *repentino concursu*, Idem.

2 *Extra palarentur.*] Et hoc ex Man. nam vulgo, *extra pabularentur.* Pichena. Adferunt ex vetustis codicibus: *palarentur.* Sic histor. lib. 3. *Qui modo per agros fuga palabantur.* Colerus. *Palandi* verbo comprehenduntur omnes, qui quacumque de caussa abfuissent. *Freinshemius.*

3 *Tumulis non degrediebantur.*] Sic melius Man. quam vulgo, *digrediebantur.* *Digredi* enim, non *degredi*, dicitur, cum ex altiori loco in inferiorem descenditur. Quod verbum sæpe in Livio emendavit Car. Sigonius. *Pichena.*

4 *Iam muniebat.*] An *immuniebat?* hoc est, in tumulis istis muniebat, sicut infra 11, 19. *ne jussa exuerent; præsidium immunivit.* Freinshemius.

5 *Loricamque contexens.*] Id est, exiguum vallum, & sæpè è cratibus, aut sepis instar: ideoque hic, *contexens.* Vide Poliorcetica nostra, libro 11. Dial. 11. *Lipsius.*

Loricamque contexens:] *Lorica* Vitruvio sepimentum est. *Ferretius.*

6 *Simul equi, armenta.*] Malim, *simulque armenta.* Possit etiam, *Simul equi, armenta;* Sed hoc præfero. *Lipsius.*

Simul eque armenta.] Videtur illud, *eque* repetitum ex præcedente versu, & fortasse legendum: *simulque armenta.* Vrsinus. Vocem, *equi*, restituit Lipsius. Verissime. nam & Man. indicat, qui absque diphthongo habet, *eque.* Male vulgo, *eque.* Pichena. Habuerim vocem primam, pro glossemate. Qui emendant, *simul equi, armenta*, &c. argute quidem insistunt apicibus literarum. Sed cui bono hic hominibus istis equi? eorum usus rarior in montibus: itaque vel expellendi fuerant. *Gruterus.*

1 *Ma-*

polluì cuncta sanie, odore, contactu. Rebusque turbatis, [1] malum extremum discordia accessit; his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter se ictus parantibus. & erant qui *non inultum exitium, sed eruptionem* suaderent, neque ignobiles, quamvis diversi sententiis. [2] Verum è ducibus, Dinis provectus senecta, & longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, *ponenda arma, unum adflictis id remedium*, disserebat. Primusque se cum conjuge & liberis victori permisit: secuti ætate aut sexu imbecilli, & quibus major vitæ quam gloriæ cupido. At juventus Tarsam inter & Turesim distrahebatur. utrique destinatum [3] cum libertate occidere: sed Tarsa *properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus* clamitans, dedit exemplum, demisso in pectus ferro. nec defuere qui eodem modo oppeterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro. Igitur firmatæ stationes densioribus globis. & ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat: cum Sabinus circumire, hortari, *ne ad ambigua sonitus, aut*

simu-

1 *Malum extremum discordia.*] Neque nollem, *malorum extremum.* Ceterum ad vitam & usum notanda gnome. quam adfirmat item Polybius libro v. Διόπερ ἦν, inquit, ἀμφισβητήσεως, φιλοτιμίας, ὀργῆς τ' ἐν ἀλλήλοις πάντα πλήρη. Τοῦτο γὰρ δὴ φιλεῖ γίγνεσθαι, καὶ περὶ κοινὰ πράγματα καὶ περὶ τοὺς κατ' ἰδίαν βίους, ὅταν ἐλλείπωσιν αἱ χορηγίαι ταῖς ἐπιβολαῖς: *Quamobrem suspicionis, contentionis, ira omnia plena erant. Hoc enim & in publicis & in privatis rebus usuvenire solet, cum incepta nostra deserunt successus & sumptus.* Hæc talia, quisquis vir es, observa & decerpe, serios historiarum fructus. *Lipsius.*

2 *Verum è ducibus.*] *Verum*, hæc particula servit distributioni partium. Supra enim collegerat sententias diversas, hic distincte proponit singulas. Sic 3, 61. *Aphrodisienses & Stratoniscenses, Iovis & Triviæ religionem tuebantur.* Non nemo mutavit in *Et*: quod videri posset novam insuper sententiam adferre, non explicare propositas. *Freinshemius.*

3 *Cum libertate.*] Quidam *pro libertate.* Sed magnum discrimen est: *pro libertate occidunt*, qui ad eam liberis suis patriæque conservandam moriuntur; *cum libertate*, qui simul cum illa intereunt. Sic pro libertate mortui sunt, qui adversus Tarquinios, Porsenam, Pyrrhum pugnaverunt; cum libertate, Numantini, Saguntini, & alii. Tacitus significanter dixit, *cum libertate occidere*; h. e. non superesse libertati. Simili sensu

ſimulationem quietis, caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quiſque munia ſervarent immoti, teliſque non in falſum jactis. 51 Interea barbari catervis decurrentes, [1] nunc in vallum manualia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa [2] robora jacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis, complere foſſas: quidam pontes & ſcalas ante fabricati inferre [3] propugnaculis, eaque prenſare, detrahere, & adverſus reſiſtentis cominus niti: miles contra deturbare telis, pellere umbonibus; [4] muralia pila, congeſtas lapidum moles provolvere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, inſignitius flagitium; illis extrema jam ſalus, & adſiſtentes pleriſque matres & conjuges, earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis [5] ad formidinem opportuna; incerti ictus, vulnera improviſa, ſuorum atque hoſtium ignoratio; & mon-

ſupra 2,15. *Tenere libertatem, aut mori ante ſervitium:* h. e. defendere libertatem, aut ſimul cum illâ oppetere. *Idem.*

1 *Nunc in vallum.*] Nomen id quidem accepit à *vallis*, eoque reſpondet ei vocabulum Hiſp. *eſtacada*; & Itali 11. *ſteccato*: ſed re differunt, quia vulgaribus hiſce vocibus nihil intelligitur aliud, quam valli ſive ſtipites recta ſerie defixi. Sed in munitionibus Romanis non nudi ſtipites cædebantur; verum δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἔχοντες, ὅτε δὲ πλείστας, τέτταρας, ait Polyb. 17, 13. quod ſic vertit Livius parte lib. 33. recens reperta; *Romanus leves & bifurca: pleroſque & trium aut plurium* (Vides ex Polyb. legendum eſſe *quum plurimum*) *quatuor ramorum vallos cædit.* quos ita denſigebant, ut inter ſe connecterentur implicarenturque; tunc adgeſto ceſpite magis etiam vinciebant atque confirmabant. *Idem.*

2 *Robora.*] Cum in vallum jaci potuiſſe non putaret, de *ſudibus* id eſt opinatus, explicavitque iis, tanquam arietibus ſcilicet, incurriſſe in vallum, idque pulſaſſe. Sed intelligi poſſunt ea robora vel machinis conjecta, vel ſi harum uſum barbaris adimamus, ex ſuperioribus locis devoluta. quod quidem vero ſimilius cenſeo. *Idem.*

3 *Propugnacula.*] Turres accipiunt forſan non male, nam & *turribus* munita fuiſſe caſtra Rom. certum eſt ex hiſtoriis. quas tamen non niſi in ſtatis, & diuturnioribus ſedibus credendum eſt habuiſſe, ait Lipſius de Mil. Rom. 5, 5. *Idem.*

4 *Muralia pila.*] Quæ propugnatores deſuper in hoſtem mittebant, pondere graviore, majorique ex commodo loco niſu. graviora enim firmioraque erant pilis in acie vibrari ſolitis, ideoque pilorum ejuſmodi tantum in defenſionibus murorum vallorumque mentio. Cæſ. de bell. Gall. 7, 82. *Ex vallo & turribus transjectis pilis muralibus interibant.* Idem.

5 *Ad formidinem opportuna.*] Non nox cauſa fuit, ut alii audaces redderentur, alii timidi: ſed iis qui jam ante audaces erant, præbebat occaſionem invadendi hoſtem incertum atque

montis anfractu repercussæ velut à tergo voces, adeo cuncta miscuerant, ut quædam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen [1] pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, deleto promptissimo quoque aut saucio, adpetente jam luce trusere ad summa castelli. ubi tandem coacta deditio, & proxima [2] sponte incolarum recepta. reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, prætmatura montis Hæmi & sæva hiems subvenit. At 52
Romæ commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitii inciperet, [3] Claudia Pulchra sobrina ejus postulatur, accusante [4] Domitio Afro. Is [5] recens prætura, modicus dignationis, & quoquo facinore properus clarescere, *crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & devotiones* objectabat. Agrippina semper atrox, tum & periculo propinquæ accensa, pergit ad Tiberium, ac forte sacrificantem patri repperit. [6] quo initio invidiæ,

Non

que incautum; iis autem, qui jam ante timidi erant, occasionem fugitandi, latitandi &c. *Idem.*

1 *Pervasere.*] Hoc est, evasere per munimenta quibus cincti inclusique erant. *Idem.*

2 *Sponte incolarum recepta.*] Ne minimum quidem dubitavi, quin hanc Mureti correctionem reciperem. Male antea, *sponte inimicorum.* Error ortus à Man. qui corrupte habet, *sponte incorũm:* nec syllaba deficiens, suo loco reposita fuerat. Simili modo Tac. lib. 13. *cetera terrore, & alia sponte incolarum, in deditionem veniebant.* Pichena.

3 *Claudia Pulchra sobrina.*] Dionem adi, qui historiam hancce recensuit inter acta Caji, ubi de Domitio. Sobrina hæc Claudia quomodo Agrippinæ fuerit, nondum repperi: hoc tantum, filium ejus Quinctilium Varum, desponsum filiæ Germanici. quod ostendo infra. *Lipsius.*

4 *Domitio Afro.*] Vide Dionem libro 58. *Muretus.*

5 *Recens prætura.*] Saltem demonstrandi noscendique hominis causa hoc adjicitur: aut si quid amplius, hoc magis inest, ut ostendatur modica ejus fuisse dignatio; quam ut exaggeretur ea, & quasi ab incepto minus commendabili absterrere eum debuisset, inculcetur. *Freinshemius.*

6 *Quo initio invidiæ*] *Vituperii* vertunt; sed hoc apertius videtur, illud tectius: adeo, ut hujus loci sensui convenire videatur nostras, *Stichlen.* h. e. acutis sed tectis dicteriis convulnerare. Nam quod exponunt, ad concitandum ei odium, quod alias bonum est, huc non quadrat: apud quem enim concitaret ei odium Agrippina, quum coram solo, aut certe paucissimis, iisque, ut credibile est, nullius momenti hominibus præsentibus, loqueretur? Ital. 11. *disfogar lo sdegno*; quod adludit sensui, non fa-

Non ejusdem, ait, *mactare divo Augusto victimas, & posteros ejus insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum;* [1] *sed imaginem veram cœlesti sanguine ortam* [2] *intelligere discrimen,* [3] *suscipere sordes.* [4] *frustra Pulchram præscribi, cui sola exitii caussa sit, quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiæ ob eadem adflicta.* Audita hæc raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque [5] Græco versu admonuit: [6] *ideo lædi, quia non regnaret.* Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio, & secuta adseveratione Cæsaris, qua [7] *suo jure disertum* eum appellavit. mox

satisfacit. Ceteri quoque aliquam harum opinionum præferunt. enimvero, ut alias quoque dixi, difficile est cujuscumque sermonis vocabulo exprimere, quod per *invidiam* intellexerunt Romani. *Idem.*

1 *Sed imaginem veram.*] Assentior Mureto, *se imaginem.*

Sed imaginem veram.] Muretus, *se imaginem veram.* Recte. *Acidalius.* Nonnulli legunt: *se imaginem veram.* dubitant nimirum, ne de Augusti simulacro possit intelligi. quod falsum esset, cum Augustus ipse hic sit cœlestis sanguis. Sed in lectione vulgata eadem vis. Vt dicat Agrippina: Sed mea hæc vera imago, ex illo cœlesti sanguine Augusti orta, imminens sibi periculum intelligit, habitumque reorum suscipit. *Pichena.* Mallem etiam paullo rectius: *sed imaginem veram, cœlesti sanguine ortos, intelligere discrimen.* Gronovius.

2 *Intelligere discrimen.*] Periculum scire, quod immineret, *sordes suscipere*, ut in reatu propinquorum. De se Agrippina sentit. *Lipsius.*

3 *Suscipere sordes.*] Hoc ad Agrippinam, quæ ipsa in sordibus, ut videtur, ob reatum Pulchræ sobrinæ. *Idem.*

4 *Frustra pulchram præscribi.*] Hoc est, nomen obtendi, tamquam ipsa tantum, non etiam magis Agrippina peteretur. *Freinshemius.*

5 *Græco versu admonuit.*] Suetonius extulit, *Si non dominaris filiola, injuriam accipere existimas?* Ex quo Canterus noster divinat, Εἰ μὴ τυραννεῖς, τέκνον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. Sed non est dubium quin ad Iasonis vocem aspexerit Tiberius, quam ille in Tragœdia quapiam emiserit. cujus mens hæc & verba apud Aristotelem III. Polit. cap. III. Καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως Ἰάσων ἔφη, πεινῆν ὅτε μὴ τυραννοῖ, ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι: *& ob hoc non injuria Iason dixit, Lædi se quia non regnaret: scilicet inscius privatum agere.* Lipsius.

6 *Num ideo lædi.*] Ὅτι μὴ τυραννεῖς, τέκνον, ὑβρίζεσθαι δοκεῖς. tametsi alia Canterus noster. *Muretus.* Ad hanc lectionem præivit mihi Man. qui habet: *non ideo lædi.* in vulgatis prior illa nota sublata fuit, ut absque interrogatione verba pronunciarentur. Rectius sic. nam & Sueton. 53. interrogative hæc exprimit: *Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas.* Pichena.

7 *Suo jure disertum.*] Et sane magnificat eum ubique Quinctilianus, quem senem ab se adolescentulo, cultum ait, lib. V. *Lipsius.*

Iure suo disertum esse.] Nove & acute

mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando,
proſperiore eloquentiæ quam morum forma fuit: niſi
quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempſit,
dum feſſa mente retinet ſilentii impatientiam. At A- 53
grippina pervicax iræ, & morbo corporis implicata,
cum viſeret eam Cæſar, profuſis diu ac per ſilentium
lacrymis, mox invidiam & preces orditur: *ſubveni-
ret ſolitudini, daret maritum: habilem adhuc juventam
ſibi, neque alìud probis quam ex matrimonio ſolatium:*
[1] *eſſe in civitate...... Germanici conjugem: ac liberos
ejus*

acute dictum eſt: nam *jure ſuo* quid facere poſſe, nota & uſitata phraſis erat, in eo qui poteſtatem cujuſque rei ſuo arbitrio jureque exequendæ habebat, neque alienum nutum mandatumque reſpicere cogeretur. Plaut. in Capt. 2, 1, 47. *Qui antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem.* Simillimus noſtro locus in Cic. pro Arch. 8. *ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas:* nam *ſuo jure* non ad Ennium, ſed poëtas pertinere, ſubſequens evincit ratio; *quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe videantur.* Sic apud Auctor. de cauſis corruptæ eloq. 25. *Calvus & Aſinius &c. ſuo jure & prioribus & ſequentibus anteponuntur.* Eodem ferme ſenſu, quo poſtea uſurpari cepit *ipſo jure.* l. 3. C. ſi adverſ. libert. *non per in integrum reſtitutionem, ſed ipſo jure:* ita videlicet ut nihil opus ſit facto vel auxilio prætoris. *Freinshemius.*

1 *Eſſe in civitate Germanici.*] Non ego medicus huic loco: vidi qui legeret: *eſſe in civitate, qui Germanici c.* Sed in manuſcripto cum palam lacuna ſit, *civitate...... Germanici*, cur non defectum arbitremur? *Lipſius.*

Eſſe in civitate.] Inter hæc, & illa verba, *Germanici conjugem*, neminem arbitror eſſe, qui aliquid non deſideret. *Ferrettus.* Ego ita reſtituo: *eſſe in civitate qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* Vertranius. Sic & Muretus. Videtur ex v. c. legendum: *Eſſe in civitate pateretur Germanici conjugem*, &c. Nam in libris vulgatis deeſt verbum, *pateretur.* Vrſinus. Conatus Vertranii non eſt omnino improbandus: qui enim melius odium preceſque percipi vellent, quibus conſtant Agrippinæ verba? ad preces hæc ſpectant: *ſubveniret ſolitudini, daret maritum.* Odium hujuſmodi conſtant, *eſſe in civitate, qui Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* quaſi dicat: huccine, ſocer, evaſimus tua vulgata apud omnes in nos ſimultate, ut conjux, & proles Germanici magnifaciamus, ſi quis nos in uxorem, & in privignos recipere dignetur? minor equidem dignatur conjugio potentioris. Virg. 3. Æn. *Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.* Verum correctiones immane quantum ſemper averſatus ſum: quapropter integra mihi ſunt, ſed punctis non rite diſtincta ſcriberem. *Neque alìud probis, quam ex matrimonio ſolatium eſſe in civitate;* Vbi preces? *ſubveniret ſolitudini, daret maritum.* de odio non eſt quod labores: *Germanici conjugem, ac liberos ejus recipere dignaretur.* curam noſtrum (ait illa) tandem, ô Tiberi gere, meque nuptum collocando cunctis oſtende, te liberos, & conjugem Germanici non amplius dedignari. An odii parum ex his? filii (& cujus filii) uxorem natoſque nunquam foviſſe? Hæc mea qualiacunque ſint firmantur à ſimilitudi-
ne

ejus recipere dignarentur. Sed Cæsar non ignarus quantum [1] ex Repub. peteretur; ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso, quamquam instantem, reliquit. Id ego à scriptoribus annalium non traditum, repperi in [2] commentariis Agrippinæ filiæ: quæ Neronis principis mater, vi-
54 tam suam & casus suorum posteris memoravit. Ceterum Sejanus mærentem & improvidam altius perculit, [3] immissis qui per speciem amicitiæ monerent, pa-

ne verbi, *subveniret*, *daret*, *dignaretur.* Salinerius. Duximus fere necessarium, reponere propria Manuscripti verba, distinctionem, & defectum, ut quilibet frustra se laborare videat in illis emendandis. *Ex matrimonio solatium: esse in civitate ...... Germanici.* Neque ego veteres correctores laudaverim, qui talem lacunam neglexerunt, neque de illa saltem testati sunt. Ex eodem Man. restitui etiam verbum, *dignarentur*, vulgo, *dignaretur.* Pichena. Prodidit optimus Pichena legi in mſ. unico: *dignarentur*, & vacui aliquid relictum ante *Germanici.* Equidem putarim excidisse voculam ob similitudinem quæ ei cum syllaba præcedenti, ac fuisse forsan: *esse in civitate Germanici qui conjugem ac liberos ejus recipere dignarentur.* non ita, inquit, eviluit memoria Germanici, quin facile reperias, qui mihi, qui liberis meis, & maritum agat, & tutorem. *Gruterus.* Offendor hercle & ipse in sententia. Non enim ita demissi animi Agrippina, ut sic de se: potius, *esse in civitate, quem Germanici conjugem ac liberos ejus recipere dignaretur.* hoc sensu, esse, quem dignaretur seu dignum haberet, ut Germanici conjugem liberosque reciperet. Qui tamen ipse sensus etiam fieri ex altera illa lectione potest, si *dignaretur* passive accipias, dignus haberetur; qui censeretur dignus recipere Germanici conjugem & liberos. Nam hoc omnino videtur velle, inveniri etiam se dignum maritum in urbe posse. *Acidalius.* Nobiliss. atque amœnissimi ingenii vir, Fr. Malherbius pro *in civitate*, exili mutatione, *in ea ætate* legendum esse mihi dixit. Qua re nil certius est. Nam jam ante juventam suam Cæsari objecerat Agrippina. Error ille quam facili librariorum lapsu contingere potuerit, nemini qui in hisce studiis paululum est versatus, obscurum esse potest. *Gevartius.*

1 *Ex Rep. peteretur.*] Cui, illo conjugio cum Augusti nepte, velut alterum caput dabatur. Ideo de *metu* sequitur, quem silentio dissimulavit. *Lipsius.*

2 *Commentariis Agrippinæ filiæ.*] Quæ mulier perita & industria præter sexum. Citat eam Plinius indice libri VII. vocatque Agrippinam Claudii: scilicet uxorem. Et libro VII. *Neronem paullo ante principem, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina.* Non pertinent ad hanc, ut vir doctus nuper censuit, Augusti laudes apud Suetonium cap. LXXXVI. *Et quadam epistola Agrippinæ neptis ingenium collaudans: Sed opus est, inquit, dare te operam ne moleste scribas aut loquare.* Manifestus est ἀναχρονισμός; Pertinent ad matrem hujus, quæ Augusto neptis: ista proneptis. Nec dubium, quin hæc quidem vivo Augusto plane adhuc puera. *Idem.*

3 *Immissis.*] Secretis scilicet instigationibus mandatisque. nam nonnulli

paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas. Atque
illa ſimulationum neſcia, cum propter diſcumberet,
non vultu aut ſermone flecti, nullos attingere ci-
bos; donec advertit Tiberius forte, an quia audive-
rat. idque quo acrius experiretur, poma ut erant
adpoſita laudans, nurui ſua manu tradidit. aucta ex
eo ſuſpicio Agrippinæ, & intacta ore, [1] ſervis tra-
miſit. nec tamen Tiberii vox coram ſecuta, ſed ob-
verſus ad matrem, *non mirum*, ait, *ſi quid ſeverius in
eam ſtatuiſſet, à qua veneficii inſimularetur.* Inde rumor,
*parari exitium; neque id imperatorem palam audere, ſe-
cretum ad perpetrandum quæri.* Sed Cæſar [2] quo famam 55
averteret, adeſſe frequens ſenatui, legatoſque Aſiæ
ambigentes *quanam in civitate* [3] *templum ſtatueretur*,
pluris per dies audivit. Vndecim urbes certabant
pari ambitione, viribus diverſæ. neque multum in-
ter ſe diſtantia memorabant, *de vetuſtate generis, ſtu-
dio in populum Romanum,* [4] *per bella Perſi* [5] *& Ari-
ſtoni-*

nulli videntur accepiſſe, tamquam Agrippinæ nunciaſſent illi, ſe ab Sejano mitti. Sed hoc eſſet *miſſis*; non *immiſſis*: quod vix unquam bono eo ſignificatu reperias. *Freinshemius.*

1 *Servis tramiſit.*] Qui ad fulcra lecti, ex more. *Lipſius.*

2 *Famam averteret.*] Et populi ſermones alibi occuparet. Eo enim fine ipſe in Senatu creber, & res illuſtriores actæ; ne vacare ipſe privatis videretur, neve populo de iis loqui eſſet. *Idem.*

Quo famam averteret.] An frequens ſenatui adfuit, ut aliis negotiis diſtrictus, ſe à cogitationibus illis alienum oſtenderet, & ſic vulgi rumor langueſceret? An cum rumor eſſet, ſecretum ad perpetrandum facinus quæri, ipſe falſum arguere voluit, cum Romæ, & in ſenatu frequens ab omnibus conſpiceretur? An potius hac arte illos vulgi ſermones alio traducere voluit, cum novis Aſiæ negotiis omnes intenti futuri eſſent? Hanc certe, pro reliquis Tiberii artibus, Taciti mentem crediderim. Plin. Paneg. ad Trajanum: *Non ut flagitii tibi conſcius, ab inſectatione ejus averteres famam; nec ut triſtes hominum mæſtoſque ſermones lætiore materia detineres.* Pichena. Suetonius Calig. 48. *Confeſtimque urbem petiit, deflexa omni acerbitate in Senatum, cui ad avertendos tantorum dedecorum rumores palam minabatur.* Nota fabula de cane Alcibiadis. *Gronovius.*

3 *Templum ſtatueretur.*] Illud, quod deſtinatum Tiberio & Senatui, à communi Aſiæ. *Lipſius.*

4 *Per bella Perſi.*] Quem vicit L. Æmilius Paulus. *Plutarch.* in ejus vita. *Muretus.*

5 *Et Ariſtonici.*] Filii Eumenis ex pellice, qui à Perperna domitus, à M' Aquilio, anno 624. poſt R.C. captus, & in carcere, juſſu Senatus, ſtrangu-

 la-

stonici aliorumque regum. [1] Verum Hypæpeni [2] Tralliani que [3] Laodicenis & Magnetibus simul tramissi, ut parum validi. Ne Ilienses quidem, cum *parentem urbis Romæ Trojam* referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnassii *mille & ducentos per annos* [4] *nullo motu terræ nutavisse sedes suas,* [5] *vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant.* Pergamenos (eo ipso nitebantur) æde Augusto ibi sita, satis adeptos creditum. Ephesii, Milesiique, hi Apollinis, illi Dianæ cærimonia occupavisse civitates visi. Ita Sardianos inter, Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Etruriæ recitavere, ut consanguinei. nam *Tyrrhenum Lydumque* [6] *Atye rege genitos, ob multitudinem divisisse gentem: Lydum patriis in terris resedisse; Tyrrheno datum novas ut conderet sedes. & ducum è nominibus indita vocabula, illis per Asiam, his in Italia: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, missis in Græciam populis,* [7] *cui mox à Pelope no-*

latus est. Livius in Epitoma 59. Iustin. lib. 37. Strabo lib. 14. Cic. Philipp. 11. *Idem.*

1 *Verum Hypæpeni.*] Ὕπαιπα πόλις Λυδίας, ὑπὸ τὸ αἶπος, καλλίστας ἔχει γυναῖκας. δῶρον Ἀφροδίτης. Stephan. περὶ πόλεων. Ovid. de Arachne. *Orta domo parva, parvis habitabat Hypæpis.* Meminit & Strabo lib. 13. *Idem.*

2 *Trallianique.*] De Trallibus multa idem Strabo lib. 14. *Idem.*

3 *Laodicenis ac Magnetibus.*] De his idem Strabo lib. 12. Synesius in Epistolis:

Λαοδίκεια, φρουρόν, ἔστιν καὶ Λαοδικείας περίοδος,
Καὶ νῦν καὶ λυσιτελεῖ, καὶ πόλις Λαοδικείας.

Idem.

Magnetibus simul.] *Simul*, constructum à Tacito, ut ἅμα apud Græcos. *Idem.*

4 *Nullo motu terræ.*] Cum tamen crebri ibi sint terræ motus. Strabo: σχεδὸν δ' εὔσειστός ἐστι, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Μαίανδρον χώρα. Idem.

5 *Vivoque in saxo fundamenta templi.*] Non templi olim constructi, sed construendi. *Pichena.*

6 *Atye rege genitos.*] Atys Herculis & Omphales filius, è duobus filiis sorte jacta alterum retinuit Lydum nomine, alterum in Italiam misit coloniæ deducendæ: cui nomen Tyrrhenus, & ab eo Tyrrhenia terra. Ita fere Strabo libro v. convenienter ad Taciti verba: & Tertullianus, De spectaculis, *Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedisse Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat,* (lego, *cesserat*, sive, *secesserat*) *regni contentione.* Paullo diversus tamen ab istis Dionysius lib. 1. quem licet legas, Vellejumque libro 1. *Lipsius.*

7 *Cui mox à Pelope nomen.*] Quem Pelopem vulgo Phrygem, Pausanias & quidam Lydum faciunt. *Idem.*

1 Sen

nomen. ſimul *litteras imperatorum*, & *icta nobiſcum fœdera bello Macedonum, ubertatemque fluminum ſuorum, temperiem cœli, ac dites circum terras* memorabant. At Smyrnæi repetita vetuſtate, [1] *ſeu Tantalus* 56 *Iove ortus illos, ſive Theſeus divina & ipſe ſtirpe*, [2] *ſive una Amazonum condidiſſet*; tranſcendere ad ea, quis maxime fidebant in populum Romanum officiis, miſſa navali copia non modo externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: [3] *ſeque primos templum urbis Romæ ſtatuiſſe*, [4] *M. Porcio conſule*, [5] *magnis quidem*

1 *Seu Tantalus Iove ortus.*] Variantes has ſententias ſuper condita Smyrna notabis paſſim. De Theſeo & Athenienſibus, ſenſit Epigrammatarius lib. IV. Εἰς εἰκόνα Πεισιστράτου. ubi Athenienſes hoc argumento Homerum ſibi vindicant:

> Ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ χρύσεος ἦν πολιήτης,
> Εἴπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀπῳκίσαμεν.

De Amazone, quæ nomen Smyrnæ à ſe dederit, initio libri XIV. Strabo. Ceterum lapides nummique hoc opidum Zmyrnam ſcribunt, non ut obtinuit per Sigma. *Idem.*

2 *Sive una Amazonum.*] Smyrna nomine Straboni lib. 14. Zmyrna eſt, ut notavi pridem in Philippicas M. Tullii. *Muretus.*

3 *Se primos templum urbis.*] Obſervabit Philologus. Accidit hoc anno urbis DLVIII. Secuti exemplum ſunt Alabandenſes annis XXIV. circiter poſterius. gloriantur apud Livium, lib. XLIII. *Alabandenſes templum urbis Romæ ſe feciſſe commemoraverunt, ludoſque anniverſarios ei Divæ inſtituiſſe.* Prudentius de hac Dea:

> ——— *colitur nam ſanguine & ipſa*
> *More deæ, nomenque loci ceu numen habetur:*
> *Atque Urbis Venerisque pari ſe culmine tollunt*
> *Templa, ſimul geminis adolentur thura deabus.*

Ubi vides commune Romæ templum in ipſa urbe cum Venere fuiſſe. Ad hanc quoque Divam ille poëta:

> *Exaudi regina tui pulcherrima mundi*
> *Inter ſidereos Roma recepta polos.*

Claudianus in monte Palatino collocat, lib. II. De laudib. Stilic. ubi Provincias facit Romæ ſupplicantes:

> *Conveniunt ad tecta Deæ, quæ candida lucent*
> *Monte Palatino.*

Lipſius.

Primos templum urbis Romæ ſtatuiſſe.] Idem Pergamenos feciſſe, dixit paulo ſupra. At de urbis Romæ templo in ipſa Roma, meminit Spart. in Adriano. & Amm. Marcell. lib. 16. Quod fortaſſe deridens Hormiſda Regulus, qui urbem cum Conſtantio imperatore perluſtraverat, interrogatus ab eo, quid de Roma ſentiret: id tantum ſibi placuiſſe reſpondit, quod didiciſſet, ibi quoque homines mori: ut idem Ammianus refert. Apud quem Roma, *Urbs æterna*, ſæpiſſime appellatur: eodemque cognomento apud ICC. & illius ævi ſcriptores. *Pichena.*

4 *M. Porcio Coſ.*] Cum L. Valerio Flacco. anno U. C. 559. *Muretus.*

5 *Magnis quidem rebus.*] Nonnemo plane invertit: nondum quidem ad ſummum elatis, magnis tamen. per quæ neceſſario vis etiam argumenti invertitur, quo Smyrnæi nitebantur;

dem jam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe, & validis per Asiam regibus. simul *L. Sullam testem* adferebant, *gravissimo in discrimine exercitus, ob asperitatem hiemis, & penuriam vestis, cum id Smyrnam* [1] *in concionem nunciatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina, nostrisque legionibus misisse.* Ita rogati sententiam patres, Smyrnæos prætulerunt. Censuitque Vibius Marsus, *ut M. Lepido, cui ea provincia obvenerat,* [2] *super numerum legaretur qui templi curam susciperet.* & [3] quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso è prætoriis sorte missus

57 est. Inter quæ diu meditato, prolatoque sæpius consilio, [4] tandem Cæsar in Campaniam, specie dedican-

docentes coluisse se Romam, quo tempore potuisset adhuc non coli. *Freinshemius.*

1 *In concionem nunciatum foret.*] Aliis legendum videbatur, *in concione*, cum nullus in hoc nuncio motus appareat. tamen vulgata etiam lectio recte se habet. nam, *nunciatum*, fere idem ac perlatum. *Pichena.*

2 *Super numerum legaretur.*] Proconsulibus erant legati, cum quidem certo numero, ut hic legimus: nunc autem ob extraordinarium negotium, permittebatur Lepido, ut sibi legaret aliquem supernumerarium, qui id exsequeretur. *Freinshemius.*

3 *Quia Lepidus ipse diligi se.*] Scribe, *diligi à se.* Mercerus. Muretus tamen vocem *Lepidus* delebat, alio sensu. tanquam ipse Vibius Marsus, qui de legato super numerum censuerat, se diligi abnuerit. Et hercle movet in hanc sententiam vocula *ipse*, quæ si de Lepido capienda, non videtur addenda necessario fuisse. Nisi tamen aliquis etiam *ipso* audeat mutare: *Et quia Lepidus ipso diligi à se*, id est à se ipso diligi. Omnino si *ipse* de Lepido dictum esset; dixisset potius Tacitus: *Et quia Lepidus ab se deligere per modestiam abnuebat.* Venit in mentem *ipse* mutari posse *ab se*, & concinnari aliter verba in hunc modum: *Et quia Lepidus ipse diligi quasi per modestiam abnuebat. Quasi* perire facillimum fuit. Nihil tamen definio. *Acidalius.* Rectius MS. *Et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat.* Mittebantur quidem in provincias legati, consensu ac decreto Senatus: electio tamen solebat plerumque ipsis Proconsulibus permitti. Livius lib. 44. *Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut in Macedoniam, quos L. Æmilio videretur, legaret*, & alibi apud eundem Livium, frater fratrem, filius patrem, sibi legasse dicitur. Quem morem violatum Cicero Vatinio objiciens, ait: *audire de te cupio, quo tandem S. C. legatus sis, ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur?* Idem pro Sestio: *quos legatos, non modo S. C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Vide Lipsium de mil. Rom. lib. II. dial. XI. *Pichena.*

4 *Cæsar in Campaniam.*] Vox abest sententiæ explendæ. Lego, *Cæsar ut Campaniam.* Lipsius.

Tan-

candi templum apud Capuam Iovi, [1] apud Nolam Augusto; sed certus procul urbe degere. Caussam abscessus, quamquam secutus plurimos auctorum ad Sejani artes rettuli; quia tamen cæde ejus patrata, [2] sex postea annos pari secreto conjunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius sit, sævitiam ac libidinem [3] cum factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in senectute quoque [4] corporis habitum pudori fuisse. [5] quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo

Tandem Cæsar in Campaniam.] Lipsius legit, *tandem Cæsar iit Campaniam.* Ego potius crediderim, facile subintelligi posse verbum, proficiscitur. Sic Cic. ad Att. *inde cogito in Tusculanum.* Pichena.

1 *Apud Nolam.*] Loco ubi mortuus. Adi Dionem lib. LVI. in extremo: Suetonium cap. XL. *Lipsius.*

2 *Sex postea annos.*] Abiit urbe Tiberius, anno DCCLXXIX. nec rediit: abiit vita DCCXC. Vndecim ergo abfuit continuos annos. Errorem Plutarchi non dissimulo, aut potius exscriptoris, Libello de exsilio: ubi legitur Tiberius septem annis Capreas inhabitasse. Verba sunt: Τιβέριος δὲ Καῖσαρ ἐν Καπρέαις ἑπτὰ ἔτη διῆλθεν μέχρι τῆς τελευτῆς· Falsum. Nec juverit eum, quod non statim Capreas secessit. Vix enim in Campania hæsit dimidiatum annum, ut liquet ex Cornelio nostro. Damna ergo lectionem, nisi mavis Plutarchum, & scribe, δέκα, vel ἕνδεκα ἔτη. Etiam in Suetonii loco, ubi de hac absentia, adhæresco, c. LI. *Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidit horis.* & malim, *toto biennio.* Egressus enim Tiberius fine anni DCCLXXIX. obiit illa principio anni LXXXII. ut ex Tacito clarum. Non ergo fuerunt inter toti tres anni. *Idem.*

3 *Cum factis promeret.*]. Hoc est, cum revera faceret, eoque naturam suam ostenderet: ἔργῳ ἀποδείξας. *Promere*, nihil aliud est quam facere, edere, nec promendo statim etiam efficiebatur, ut ea ubique innotescerent. *Freinshemius.*

4 *Corporis habitum pudori fuisse.*] Sueton. 68. *Corpore fuit amplo atque robusto. Statura quæ justam excederet.* Et paulo post: *Facie honesta, in qua tamen crebri, & substilli* (sic enim lego) *tumores.* Sed mutata erant pleraque, ut solet, in senectute. *Muretus.*

5 *Quippe illi prægracilis.*] Pugnat hæc delineatio, e diametro, cum Suetonii verbis: *Corpore fuit amplo atque robusto. statura, quæ justam excederet. latus ab humeris & pectore; ceteris quoque membris usque ad imos pedes æqualis & congruens.* De veritate, secundum neutrum pronuntio. Quod sequitur, *Vlcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta:* explicat idem Suetonius *Facie honesta, in qua tamen crebri & subtiles tumores.* In cujus verbis vitium. quid enim est subtilis tumor? Libri aliquot Fulmanni nostri, *subiti tumores.* nihilo melius. At tu me duce scribe, *substilli tumores.* vel etiam, *substilles.* Non potuit magis aptiore verbo exprimi liquor saniesque, quæ in ejusmodi tumoribus minutatim stillat. Ita Substillum Festo, tempus ante postque pluviam, quod jam stillaret aut non, dum desiisset. Tertullianus: *Aut imbres*

pillo vertex, [1] ulcerosa facies, ac plerumque medicaminibus interstincta. & Rhodi secreto, vitare cœtus, recondere voluptates insuerat. Traditur etiam matris impotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur, neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum ejus accepisset. Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanæ imponere: sed precibus uxoris evictis, Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta ex-
58 probrabat, reposcebat. Profectio [2] arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, [3] Coccejus Nerva, cui legum peritia; [4] eques Romanus, præter Sejanum, ex inlustribus [5] Curtius Atticus, ceteri [6] liberalibus studiis præditi, [7] ferme Græci, quorum sermonibus levaretur. Ferebant periti cœlestium, *iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur.* unde exitii caussa multis fuit, properum finem vitæ conjectantibus, vulgan-

bres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, de hinc subsilium, & denuo sudum. Cato De re rustica, in Stranguria usurpat: *Nunc de iis quibus ægre lotium it, quibusque subsilium est.* Lipsius.

1 *Vlcerosa facies.*] Iulianus in Cæsaribus: Ἐπιστραφέντος δὲ πρὸς καθέδραν ὤφθησαν οὐλαὶ κατὰ τοῦ νώτου μυρίαι, καυτῆρές τινες καὶ ξύσματα καὶ πληγαὶ χαλεπαὶ καὶ μώλωπες ὑπὸ τῆς ἀκολασίας καὶ ὠμότητος ψῶραί τινες καὶ λειχῆνες οἷον ἐγκεκαυμέναι. *Aurelius.*

2 *Arto comitatu.*] Quidam *comitatum* acceperunt, tanquam etiam ministeria & familiam complecteretur. Sed tantum honestissimos intelligi apparet ex 1, 5. *Augustum comite uno Planasiam vectum.* Ab his officiis postea dignitatis nomen factum est, *Comes. Vnus*, hoc est, unicus, uti supra 4, 15. *Freinshemius.*

3 *Coccejus Nerva.*] Pater hic est, qui in studiis civilibus Labeonis factionem secutus adversus Masurium Sabinum, in jure dissensiones auxit. Idem libro sequenti dicitur *continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu corpore illæso, moriendi consilium cepisse.* Vertranius.

4 *Eques Romanus.*] Alias, *Nullus eques Romanus.* Ferrettus.

5 *Curtius Atticus.*] Est ille, quem lib. VI. subversum artibus Sejani ait, & ad quem Ovidii Elegia IV. & VII. libri secundi De Ponto. *Lipsius.*

6 *Liberalibus studiis præditi.*] Quibus ille valde oblectabatur, ut & Græca poëmata faceret, & summe curiosus esset historiæ fabularis: *quæ mater Hecuba: quod Achillis nomen inter virgines, quid Sirenes cantare solita.* Suet. Tib. 70. *Muretus.*

7 *Ferme Græci.*] Convictores Græculi, quibus maxime acquiescebat.

Zeno

gantibusque. neque enim tam incredibilem [1] caussam providebant, ut undecim per annos libens patria careret. Mox patuit breve confinium artis, & falsi; veraque quam obscuris tegerentur. nam *in urbem non regressurum*, haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure, aut litore, & sæpe mœnia urbis adsidens, extremam senectam compleverit.
Ac forte illis diebus oblatum Cæsari anceps pericu- 59
lum, auxit vana rumoris; præbuitque ipsi materiem, cur amicitiæ constantiæque Sejani magis fideret. Vescebantur in [2] villa cui vocabulum *Spelunca*, [3] mare Amuclanum inter Fundanosque montes, nativo in specu. ejus os lapsis repente saxis, obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes, & fuga eorum qui convivium celebrabant. Sejanus [4] genu, vultuque & manibus super Cæsarem suspensus, opposuit sese incidentibus: atque habitu tali repertus est à militibus qui subsidio venerant. Major ex eo; & quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. [5] Adsimulabatque judicis partes adver-

Zeno Dorice loquens, Seleucus Grammaticus. Suet. cap. 56. *Idem.*

1 *Caussam.*] An *casum?* Freinsh.

2 *Villa, cui vocabulum Speluncæ.*] Prætorium Suetonius appellat, more sui sæculi; quo omnes villæ elegantiores & non rustici usus, Prætoria dictæ. Nomen illi à re, quia imposita vel adjuncta huic nativæ speluncæ. Id secutos in positura villæ Romanos, docet Senecæ locus de villa Vatiæ: *Speluncæ sunt duæ*, inquit, *magni operis, laxo atrio, paries manufactus* (scribo, *pares manufactis:*) *quarum altera solem non recipit, altera usque in Occidentem tenet.* Ceterùm hoc ipso in facto recensendo non sine censione Suetonium dimitto. cujus vulgati libri: *In Prætorio cui Spelunca nomen erat, incænante eo complura & ingentia saxa fortuito supernè delapsa sunt.* & ajo rescribendum: *in cænantem eum.* Addo, hodieque nomen manere, & opidulum esse: extremis montibus Fundanis, ad mare adjacens. *Lipsius.*

3 *Mare Amuclanum inter.*] Amyclæ duplices. Alteræ Laconum quæ silentio perierunt, ut parœmia est: alteræ Italorum, inter Cajetam & Tarracinam, quas à Serpentibus deletas crediderunt Solinus Pliniusque. Ab his Amyclis, mari illi nomen. *Idem.*

4 *Genu, vultuque.*] Hæc positio facilè capitur, si cogitas jacentem in lecto Tiberium: ut solent vescentes. Ipse igitur tali habitu super eum, ut tueretur. *Idem.*

5 *Adsimulabatque judicis partes.*] Faernus legebat conjectura, ut videtur, non male: *adsumebatque judicis par-*

versus Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent, maximeque insectarentur Neronem proximum successioni; & quamquam modesta juventa, plerumque tamen quid in præsentiarum conduceret oblitum; dum à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur, [1] *ut erectum & fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum: cupere exercitus; neque ausurum contra Sejanum, qui nunc patientiam senis, & segnitiam juvenis*
60 *juxta insultet.* Hæc atque talia audienti, nihil quidem pravæ cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces, & inconsultæ; quas [2] adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent, neque Neroni [3] defendere daretur, diversæ insuper solici-

partes. Ursinus. Mureto placuit, *indiciis*. Mihi vox, *judicum*, aptior, propter verba sequentia, *subditis, qui accusatorum nomina sustinerent.* Pichena. *Adsimulabatque judicis partes*, lectio sincera. Certe illud *indicis*, hic valde ineptum est; cum sequatur *subditis qui accusatorum nomina sustinerent.* Imo ipse judicem se gerebat, accusationesque aliorum & elevabat, & interpretatione molliebat, aliaque omnia conabatur, quo minus & inimicus ipse videretur Germanici liberis. consulatur super simili sycophantia, Iosephus l.16. Antiq. Iud. c.8. *Gruter.* Assentior Mureto *indicis* legenti pro *judicis*. nec enim hoc fecisset Sejanus, gnarus quantum id sibi invidiæ apud omnes, apud Tiberium etiam ipsum, suspicionum movere potuisset. *Freinshemius.* Idem tamen postea sic exposuit: *Quapropter occasione illa ad subvertendos Germanici liberos usus, tamquam judicis officio contra eos fungebatur, exclamabatque quantam illi animadversionem mererentur, qui adversus beneficia principis tam ingrati forent.* At ego subscribo Mureto, & malo *indicis*. Hoc enim ipso libro cap. 28. *index idem & testis dicebat.* Cap. 30. *Catus Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat.* Libro 6. *ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset.* Iustinus lib. 32. *Ad cujus rei probationem immittit indices, testes subornat.* Et mox *testes indicesque torquere.* Talem se gerebat apud Tiberium Sejanus, tanquam invitus, fide ac devotione cogente, Principi domus suæ vomicas indicaret. *Gronovius.*

1 *Ut erectum & fidentem animi ostenderet.*] Forte melius, *animum.* tamen vulgata etiam lectio ferri potest: quasi ille ostenderet virum erectum, & animi fidentem: ac subintelligatur *se.* Pichena.

2 *Adpositi custodes.*] *Adpositi* videntur dicti, sicut Æn. 6, 90. *addita Iuno*, ubi Servius ex Plauto citat. Aulul. 3, 6. *Argus quem quondam custodem Iovi Iuno addidit. Addidit*, hoc est, velut adfixit; ut non recederet; sed intentissima cura eam observaret. *Freinshemius.*

3 *Defendere daretur, diversa insuper.*] Certum mihi post vocem *daretur*, pauca quædam deesse, quæ illam periodum absolvant. Ab integro enim scri-

licitudinum formæ oriebantur. nam alius [1] occursum ejus vitare: quidam [2] salutatione reddita statim averti: plerique inceptum sermonem abrumpere; insistentibus contra inridentibusque, qui Sejano fautores aderant. Enimvero Tiberius torvus; aut [3] falsum renidens vultu; seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem secura, [4] cum uxor vigilias, somnos, suspiria matri Liviæ, atque illa Sejano patefaceret. qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objecta principis loci, si priorem ætate & jam labefactum demovisset. [5] Atrox Drusi ingenium, super cupidinem potentiæ, & solita fratribus odia, accendebatur invidia, quod mater Agrippina [6] promptior Neroni erat. neque tamen Sejanus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur; gnarus præferocem, & insidiis magis opportunum. Fine anni excessere insignes viri, 61
[7] Asinius Agrippa, [8] claris majoribus quam vetustis, vita-

scribenda sequentia, quæ cum superioribus necti in unam periodum nequeunt: *Diversæ insuper solicitudinum formæ oriebantur.* Acidalius.

1 *Occursum ejus vitare.*] Pulchra & graphica descriptio eorum, qui amant, metuunt, volunt, nolunt jungi. Et simillima in Sidonio, de sese delato ob Satyram. *Alii tamen mihi plus quam deceret ad genua volvi; alii ne salutarent, fugere post statuas, occuli post columnas; alii tristes vultuosique junctu mihi lateribus incedere.* Lipsius.

2 *Reddere salutem.*] Proprie est, resalutare; licet etiam pro salutare poni posset ob verbum *reddere*, quod sæpe verbi simplicis, *dare*, significatum non egreditur: ut l. 94. de V.S. *Freinshemius.*

3 *Falsum renidens vultu.*] Distinguo sic: *renidens vultu. seu loqueretur, seu taceret juvenis; crimen ex silentio ex voce.* Turbant vulgo. *Lipsius.*

4 *Cum uxor.*] Iulia Drusi F. quæ Neroni nupta: quamque posteà Claudius, Messalinæ dolo, interfecit. Sueton. & Dio. *Idem.*

5 *Atrox.*] Est admodum ferox & impotens, sicut supra 4, 52. *Agrippina semper atrox.* Freinshemius.

6 *Promptior Neroni.*] Alii mallent, *pronior.* Sed in eandem fere sententiam Tacitus initio libro 12. ait: *ut quemque suadentium audierat, promptus.* Pichena.

7 *Asinius Agrippa.*] Censeo filium Asinii Galli: ideoque addit, clariores illi majores, quam vetustiores. Nam Asinia gens in lucem protracta ab Augusto, qui non injuria extulit avum hujus Pollionem. *Lipsius.*

8 *Claris majoribus quam vetustis.*] Vlp. similiter: *Cum posset talem causam non suscipere, quam decipere.* Et alibi. *Alioqui compelletur judicium accipere, quam invenire eos possit.* Teren-

vitaque non degener; & [1] Q. Haterius familia senatoria, eloquentiæ quoad vixit celebratæ: [2] monimenta ingenii ejus haud perinde retinentur. Scilicet impetu magis, quam cura vigebat. utque aliorum meditatio & labor in posterum valescit; sic [3] Haterii canorum illud & profluens, cum ipso simul
62 exstinctum est. M. Licinio L. Calpurnio Coss. ingentium bellorum cladem æquavit malum improvisum. ejus initium simul & finis extitit. Nam cœpto [4] apud Fidenam amphitheatro, [5] Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret; neque fundamenta per solidum subdidit, neque

rentius: *Si quisquam est, qui se placere studeat bonis quam plurimis*: nam *plurimorum* verbo *Mali* significantur auctore Nonio Marcello. *Ferrettus.* Gentem enim illam primus extulerat Augustus. *Muretus.*

1 *Q. Haterius, eloquentia celebratæ.*] Inter declamatores recenset Seneca pater, inuritque eamdem notam quam hic Tacitus. *Q. Haterius*, inquit, *pulcherrimam imaginem movit. Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere (vellem, describere) quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, comburi incendiis villas, fugas agrestium, & cum omnia implesset terrore, adjecit, Quid exhorruisti adolescens? socer tuus venit.* De eodem homine vitioque corrigendus Seneca filius, epist. XL. *Namque Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine sano volo.* lege, *Nam Q. Hateri.* Elegans in hanc rem Augusti jocus, *Haterius noster sufflaminandus est.* quod à curribus tractum. Ad hunc hominem Eusebiana ista refer in Chronicis: *Q. Haterius* (male in eo *Atherius*) *promptus & popularis orator, usque ad XC. prope annum summo honore consenescit.* Lipsius.

2 *Monimenta ingenii.*] Tacitus non ait nulla eum ingenii monumenta reliquisse, verum ea non pro fama, quam vivus obtinuerat, retineri, hoc est haberi & æstimari. *Freinshemius.*

3 *Haterii canorum istud.*] Talis Hortensio & Callistrato λέξις γραφική, καὶ λέξις ἀγωνιστική. & Aristotel. libro 3. Rhetoric. Hanc λεκτικὴν vocat Demosthenes in Erotico. *Muretus.*

4 *Apud Fidenam amphitheatro.*] Licebat igitur in municipiis, quod Romæ sine speciali permissu non licebat: ut colligitur ex Suet. in Claud. *Idem.*

5 *Atilius quidam libertini generis.*] Ergone permissum libertis edere ludos? Apparet. Suetonius tamen aliud indicare videtur Claudii cap. XXVIII. De Harpocrà magnæ gratiæ apud Imp. liberto: *Cui*, ait, *lecticâ per urbem vehendi, spectaculaque publicè edendi jus tribuit.* Sed credo vetitum Romæ tantum, non in municipiis coloniisque. *Lipsius.*

Libertini generis.] Multi malunt ipsum quidem ingenuum, sed ut Horatium, *Libertino patre natum*, fuisse: quod verius videtur. quamquam & illud habeat, quo se tueatur, supra 2. 85. *Quatuor mulier libertini generis.* Freinshemius.

3 *In*

neque firmis nexibus ligneam compagem superstru-
xit: ut qui non abundantia pecuniæ, nec municipali
ambitione, sed [1] in sordida mercede id negotium
quæsivisset. Adfluxere avidi talium, imperitante Ti-
berio procul voluptatibus habiti, [2] virile ac mulie-
bre sexus omnis ætas, ob propinquitatem loci effu-
sius. unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein
convulsa, dum ruit intus, aut in exteriora effundi-
tur: immensamque vim mortalium spectaculo inten-
tos, aut qui circum adstabant, [3] præceps trahit, at-
que operit. Et illi quidem quos principium stragis
in mortem adflixerat, [4] ut tali sorte, cruciatum effu-
gere. Miserandi magis, quos abrupta parte corpo-
ris, nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per
noctem ululatibus & gemitu, conjuges aut liberos
noscebant. Iam ceteri fama exciti, hic fratrem,
propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam
quorum diversa de caussa amici aut necessarii aberant,
pavere tamen: neque dum comperto quos illa vis
perculisset, latior ex incerto metus. Ut cœpere dimo- 63
veri obruta; concursus ad adexanimos, complecten-
tium, osculantium: & sæpe certamen, si confusior fa-
cies, & par forma aut ætas, errorem adgnoscenti-
bus

1 *In sordida mercede.*] Puto legendum, *in sordidam mercedem.* Pichena.

2 *Virile ac muliebre sexus.*] Ita Man. & rectum puto, ut sit primus casus singularis numeri. Vulgo, *virilis, ac muliebris sexus.* Idem mutavimus lib. v. histor. ex Florentino codice. Etiam in Sueton. Aug. 44. *muliebrem sexum omnem.* Turnebus, & Casaubonus testantur, veteres libros habere; *muliebre sexus omne.* Sic Plaut. Rud. *virile sexus nunquam habuit ullum.* Pichena. Tacitus scripsit, *Virile ac muliebre sexus.* Vide ad Livium 26, 47. *Gronovius.*

3 *Præceps trahit.*] In antiquioribus editis, hæc Manuscripti lectio incorrupte servatur. perperam deinde additum fuit, *in præceps trahit.* Sane Tacitus simili modo loquitur lib. IV. *Eversio rei familiaris dignitatem ac famam præceps dabat.* Pichena.

4 *Ut tali sorte.*] Non intellexere plerique vim particulæ *ut*, quomodo hoc loco usurpatur. restringit enim & limitat sermonem, quippe non omnino *cruciatum effugere*; sed tantum quoad in tali causa poterat; hoc enim est, *ut tali sorte.* Sic apud Flor. 3, 17. *Drusum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit.* In cujus auctoris Indice, alia etiam exempla notata sunt. *Freinshemius.*

bus fecerat. [1] Quinquaginta hominum millia eo casu debilitata vel obtrita sunt. Cautumque in posterum senatusconsulto, *ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor [2] quadringentorum millium res; neve amphitheatrum imponeretur, nisi solo firmitatis spectatæ.* Atilius in exsilium actus est. Ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta, & medici passim præbiti: fuitque urbs per illos dies, quamquam mæsta facie, [3] veterum institutis similis, qui magna post
64 prœlia saucios largitione, & cura sustentabant. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, [4] deusto monte Cælio. *feralemque annum* ferebant, *& ominibus adversis susceptum principi consilium absentiæ*, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes; ni Cæsar obviam isset, [5] tribuendo pecunias ex modo detrimenti. Actæque ei grates apud senatum, ab inlustribus; famaque apud populum, quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & ultro accitos munificentia juverat.

Ad-

1. *Quinquaginta hominum millia.*] Nihil mutemus. Suetonius & Orosius viginti hominum millia periisse eo casu ajunt; noster quinquaginta, sed latius sumens, debilitatos non solùm obtritos. *Lipsius.*

2 *Quadringentorum millium.*] Qui census erat equester. Nota res vel pueris. *Muretus.* Lipsii aliorumque accuratior computatio ad 10000. Philippeos argenteos redegit: sed imperialibus totidem nummis maxime respondere eam summam ex iis, quæ ad primum librum notata sunt, constare videtur. *Freinsh.* Haudquaquam. Immo si materiæ sinceritas & præstantia compararetur, ne Philippi quidem sufficient; tantum abest, ut imperiales. Quadringenta sunt centum millia denarium sive drachmarum. Drachmam autem vel denarium esse octavam partem imperialis nummi concessit ad 1, 17, 6. Decem igitur millia imperialium non assurgunt ultra 80000. drachmarum, hoc est, 320000. nummum sestertium. At Philippus decem denariis aut drachmis respondet. Ergo 10000 Philippum sunt 100000 denarium, quadringenta millia nummum sestertium. *Gronovius.*

3 *Veterum institutis similis,*] Livius libro 2. *Neque immemor ejus, quod initio consulatus imbiberat, conciliandi animos plebis, saucios milites curandos dividit Patribus. Fabiis plurimi dati; nec alibi majore cura habiti.* Iustinus l. 28. de Spartanis post pugnam ad Sellasiam bello Cleomenico: *Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lapsos reficiebant.* Idem.

4 *Deusto monte Cælio.*] Vbi hodie est basilica Lateranensis. *Muretus.*

5 *Tribuendo pecunias.*] Restituto precio dominis insularum. Tranquillus. *Idem.*

5 Xe-

Adduntur sententiæ, ut mons Cælius in posterum [1] *Augustus* appellaretur: quando cunctis circumflagrantibus, sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. *Evenisse id olim* [2] *Claudiæ Quinctæ, ejusque statuam vim ignium bis elapsam, majores apud ædem Matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios: &* [3] *augendam cærimoniam loco, in quo tantum in Principem honorem dii ostenderint.* Haud fuerit absurdum tradere, montem 65
eum antiquitus *Querquetulanum* cognomento fuisse, quod talis silvæ frequens, fecundusque erat: mox *Cælium* appellitatum [4] à Cæle Vibenna, qui dux gentis

1 *Augustus appellaretur.*] Vide Suetonium, cap. XLVIII. *Lipsius.*

2 *Claudia Quinctia.*] Duo nomina gentilitia huic feminæ? Non est Romanum. Scribo, *Claudia Quinta.* Tertia, Secunda, Quarta, mulierum agnomina ab ordine nascendi. Ita Livio libro XL. *Calpurnius Piso necatus à Quartâ Hostiliâ uxore dicebatur.* In vetusto lapide, QVARTA. LIVIA. & alibi, QVINTA. NONIA. Eoque exemplo hic, Quinta Claudia. Iudicium meum firmat historia, quia Ap. Claudio hujus patri quinque filiæ fuerunt. Cicero in Catone: *Quattuor robustos filios, & quinque filias Appius regebat, & senex & cæcus.* Male ergo in scriptore de Viris illustribus, Livia Claudia. Quod ad historiam hanc, miraculumque: habes apud solum, nisi aberro, Valerium, libro I. c. VIII. *Possunt & illa miraculorum loco poni, quod Q. Claudiæ statua in vestibulo templi Matris deûm posita, bis eâ æde incendio consumptâ, priùs P. Nasicâ Scipione, L. Bestiâ; item M. Servilio & L. Lamiâ Coss. in suâ basi flammis intacta stetit.* Lipsius.

Claudia Quinta.] Vulgo, *Quinctia.* Lipsius ex historia emendavit: ego Manuscripti fidem adjicio. *Pichena.* Non est mos duarum familiarum nomina sic conjungi: sed numeralis illa nota addi solebat feminis ex ordine nascendi, unde appellatæ, *Secunda, Tertia, Quarta, Quinta* & ὑποκοριστικῶς *Secundilla, Tertulla, Quartilla* &c. Sicut notum, & multis jam notatum est. *Freinshemius.*

3 *Augendam cærimoniam loco.*] Uti consecraretur. Sicut verbi gratia apud Sueton. Aug. 5. *de solo, quod primum Augustus nascens attigisset, decretum est, ut ea pars domus consecraretur.* Sic opinor illam quoque Iunianæ domus partem, in qua Tiberii effigies collocata fuerat, consecrari placuisse. *Idem.*

4 *A Cæle Vibenna.*] Mutant annales, in nomine, in tempore, in re. nomen illi Cælem, noster & Varro faciunt libro IV. Cælium, Dionysius & Tabula Claudiana, quæ Lugduni. Tempus adventus ejus, ad Romulum Varro & Dionysius retulere: ad Tarquinium, Tacitus & Claudius in tabulâ dictâ. Festus, (ut Fragmenta sunt) de Tarquinio item inseruit: sed dispescuit nomen; & Cælem ac Vibennam facit duos fratres. In re ipsâ: Dionysius Romam migrasse eum, impulsum Romuli fama; Tacitus, auxilii ferendi caussa; Claudius, exactum varia fortuna pulsumque, describunt. Tabulæ illius Claudianæ verba digna adscribi. *Servius Tul-*

Kk 2

tis Etruſcæ cum [1] auxilium appellatum ductaviſſet, [2] ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. nam ſcriptores in eo diſſentiunt: cetera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam

Tullius, ſi noſtros ſequimur, captiva natus Ocreſia: ſi Tuſcos, Cæli quondam Vivennæ ſodalis fideliſſimus omniſque ejus caſus comes, poſtquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquiis Cæliani exercitus Etruria exceſſit, montem Cælium occupavit, & à duce ſuo Cælio ita appellitatus. Mutatoque nomine (Nam Tuſce Maſtarna ei nomen erat) ita appellatus eſt, ut dixi. Lipſius.

1 *Auxilium appellatum * taviſſet.*] Hæc ſcriptura, ajunt, codicis Medicæi. Variè reſtituunt. Putem τὸ *appellatum*, è priore linea repetitum fruſtrà, delendumque. Ita legerim, *cùm auxilium tuliſſet*. Idem.

Auxilium appellatum taviſſet.] Querquetulanam portam à querquetis dictam, etiam Feſtus ſcribit. cæterum hic locus ſic fortaſſe emendabitur; *Cælium appellitatum à Cæle Vibenna, qui dux gentis Etruſcæ cum auxilium adverſus Sabinos præbuiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio.* cum Sabinis enim tunc belligeratum Feſtus quoque ſcribit, & Dionyſius. *Alciatus.* Quid ſi legas; *quum auxilium appellatum abiſſet*, id eſt, ad auxilium appellandum arceſſendumque; ut *appellatum* ſit prius ſupinum verbi *appello*. Aut ſimpliciter, *quum auxilium appellaſſet*, ſive, *appellitaviſſet*. Rhenanus. Malim, *ductaviſſet*. Ferrettus. Aldus excuſſit, *appellitaviſſet*: & certe ridicula librariorum opera hic eſt, quod è ſuperiore verſu nomen *appellitatum* repetierint. Hoc dico ex auctoritate Halicarnaſſei, qui Cælium, Romuli fama impulſum cum validiſſima domeſticorum manu tranſiiſſe ad illum ſcribit. Quod ſi eſt, non appellatus à Romulo Cælius Vibennus eſt, ita Varroni dictus. Scribendum igitur rectius & emendatius opinor: *auxilium ductaviſſet*. Vertranius. Faernus legebat: *Qui dux gentis Etruſcæ cum auxilium appellatus tuliſſet.* Nam vulgo legitur corrupte: *Cum auxilium appellatum taviſſet*, ſive *ductaviſſet*. Vrſinus. Nihil minus mihi probatur, quam communis hæc emendatio. Nam neque verba, *auxilium appellatum*, Cornelianam phraſim olent, neque ex hiſtoria verum eſt, hunc Vibennam appellatum, immo ſponte ad Romulum tranſiiſſe, ut ex Halicarnaſſeo colligitur. Manuſcriptus corruptè, *appellatum taviſſet*. unde ſuſpicor corrigendum: *cum auxilium ad bella tum ductaviſſet*. Literis certe non adſimilibus. *Pichena.* Plane ut Lipſius ita quoque Muretus. Et forte vere. Tamen videatur non incommode mutari poſſe, *cum auxilium ad bella tum ductaviſſet*, Vel, *ad bella Rom.* i. Romana vel Romanis. *Acidalius.*

2 *Sedem eam acceperat à Tarquinio.*] M. Varronis Linguæ Latinæ l. 6. Pompeii ſignificationem 3 & Dionyſii Antiquitatum 2 conſentiens teſtimonium eſt, Cælium à rege Romulo ſedem accepiſſe: quem cum ſua manu Romulo veniſſe auxilio contra Latinum regem, Varro auctor eſt: Pompeius, auxilium Romulo præbuiſſe adverſus Sabinos ait: Dionyſius ad Romulum veniſſe, cum Romani Cruſtuminos excidiſſent. Ab iis diverſa ſententia Livio eſt, cui, Alba direpta, duplicatur Romæ civium numerus, Cælius additur urbi mons, ſub rege Hoſtilio Tullo. Sed Cornelius hoc loco Claudium eſt ſecutus auctorem, ex ea oratione, ex qua primum Annales aggreſſus eſt: nos ejus exemplari infra lib. XI. referemus. *Vertranius.*

3 Va-

etiam ac foro propinqua habitasse, [1] unde *Thuscum*
vicum è vocabulo advenarum dictum. Sed ut stu- 66
dia procerum, & largitio principis [2] adversum ca-
sum solatium tulerant; ita accusatorum major in
dies & infestior vis sine levamento grassabatur: cor-
ripueratque [3] Varum Quinctilium divitem & Cæsa-
ri propinquum, Domitius Afer, Claudiæ Pulchræ
matris ejus condemnator; nullo mirante quod diu
egens, & parto nuper præmio male usus, plura ad
flagitia accingeretur. Publium Dolabellam socium
delationis exstitisse, miraculo erat, quia claris ma-
joribus, & Varo connexus, suam ipse nobilitatem,
suum sanguinem perditum ibat. Restitit tamen se-
natus, & *opperiendum imperatorem* censuit: quod
unum, urgentium malorum suffugium in tempus
erat. At Cæsar dedicatis per Campaniam templis, 67
quamquam edicto monuisset, *ne quis quietem ejus in-*
rumperet, concursusque opidanorum disposito mili-
te prohiberentur; perosus tamen municipia, & co-
lonias,

1 *Vnde Tuscum vicum.*] Aliter visum Livio, qui lib. II. cognominatum vult à reliquiis exercitus Porsenæ, qui è fuga receperant se Romam, victi ad Ariciam à Cumanis. *Pars*, inquit, *perexigua duce amisso, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & specie supplicum delati sunt. His locus ad habitandum datus, quem deinde Tuscum vicum appellarunt.* Varro item leviter dissentit. *Hi post Calii obitum*, inquit, *quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspicione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus Vicus Tuscus, & ideo ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriæ.* De Vortumno quod ait, confirmat Propertius:

Tuscus ego, Tuscis orior. nec pœnitet inter
Prælia Volscinos deseruisse focos.

Vbi perperam *Volscinos*, quia Volsci in Etruria non fuerunt. Libri manuss. *Volsanos*, quos sequor, aut certe, *Volsinios*. Lipsius.

2 *Adversum casum solatium tulerat.*] Puto leg. *adversis casuum*. Muretus. Confer cum loco libri 3. *illustrium domuum adversa solatio adjecit D. Silanus.* Acidalius. *Casus*, hic duas simul clades comprehendit: ruinam & incendium. adversus quem casum, solatium tulerunt proceres, & princeps. Illi, domos, fomenta, & medicos, ruina debilitatis præbendo: hic, pecunias post incendium, ex modo detrimenti, tribuendo. Muretus legit, *adversis casuum*, quod non placet. *Pichena.*

3 *Varum Quinctilium.*] Censeo filium esse infelicis patris, qui in Germania cæsus. Sed quomodo Cæsari propinquus? Credo, quia Germanici filiam duxerat uxorem. Seneca lib. I. Controv. III. *Declamaverat apud illum hanc controversiam Varus Quinctilius*

lonias, omniaque in continenti sita, [1] Capreas se in insulam abdidit, trium millium freto [2] ab extremis Surrentini promontorii dijunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, & vix [3] modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam, nisi gnaro custode. cæli temperies hieme mitis, objectu montis quo sæva ventorum arceantur: æstas in Favonium obversa, & aperto circum pelago peramœna; prospectabatque [4] pulcherrimum sinum, [5] antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Græcos ea tenuisse, Capreasque [6] Thelebois ha-

ctilius, tunc Germanici gener & prætextatus. Itaque absocer illi Tiberius fuit. An etiam propinquus alia de caussa? Puto, quia Claudia Pulchra Vari mater, sobrina Agrippinæ dicitur supra. nec tamen ultra repperi. *Lipsius.*

1 *Capreas.*] Scholiastes Iuvenalis, ad hæc poetæ ——— *angusta Caprearum in rupe sedentis:*

Sedentis, inquit, *significat & divem turpiter vixisse Capreis Tiberium.* Corrige, *& diu & turpiter.* Idem.

Capreas se in insulam abdidit.] Imo jam Capreis erat, cum amphitheatrum Fidenis collapsum est. *Suetonius.* Muretus.

2 *Ab extremis Surrentini promontorii.*] Extrema, puto, denotat eam partem, quæ longissime excurrit & protenditur. Sic H. 3, 47. *in extrema Pontica ora.* Quidam cur *radices* verterit, non video. Alii *extrema* neglexere, quod tamen referebat exprimere: quum enim Surrentinum promontorium magnum soli spatium occupet, non tam accurate situm Caprearum describit, qui *trium millium freto ab Surrentino promontorio dijunctas* dicit; quam qui simul partem ejus promontorii, versus quam sitæ sint, exprimit. *Freinshemius.*

3 *Pauca subsidia.*] Id est, stationes & tutiora loca, in quibus naves subsidere, & suffugium habere possent. *Lipsius.*

Modicis navigiis pauca subsidia.] Turneb. Advers. lib. 3, 9. interpretatur *subsidia*, pro locis, in quibus naves subsidere, & stationem suffugiaque habere possunt. *Pichena.*

4 *Pulcherrimum sinum.*] Certum est de *sinu terrarum*, non *maris* hic sermonem esse. quippe maris facies incendio isto mutari non potuit: at de ea Campaniæ ora, nota res est. Sed de sinu, supra 4, 5. *quantum ingenti terrarum sinu ambitur.* Freinshemius.

5 *Antequam Vesuvius mons*] Vesuvius mons Campaniæ amœnissimus, multos habet subterraneos ignis fontes: itaque sæpe conflagravit, sed maximum incendium sub Tito Vesp. quod copiose describitur à Xiphilino, tangitur à Suetonio: disertissime exponitur à Plinio minore, lib. 6. Epistolarum, ubi narrat mortem avunculi sui, qui ea conflagratione absorptus est. Hodie, *Monte Somma.* Muretus.

6 *Thelebois habitatas.*] Ideo Theleboæ pro ipsis Capreis, Ausonio:

—— *viridesque resultant*
Teleboæ.

Virgilius caussam nominis tangit:

——— *Teleboum Capreas dum regna teneret.*

Emit, sive permutavit eas cum rep.

Nea-

habitatas, fama tradit. Sed tum Tiberius [1] duodecim villarum nominibus, & molibus insederat; quanto intentus olim publicas ad curas, [2] tanto occultior in luxus, & malum otium resolutus. Manebat quippe suspicionem & credendi temeritas, quam Sejanus augere etiam in urbe suetus, acrius turbabat, non jam occultis adversum Agrippinam & Neronem insidiis. [3] quis additus miles, nuntios, introitus, aperta, secreta, velut in annales referebat. ultroque

Neapolitanorum Imp. Augustus, traditis earum vice Pithecusis, sive, ut Suetonius appellat, Ænaria, Aug. cap. XCII. Notat Dio LII. in extremo, & clare Strabo lib. V. Αἱ δὲ Καπρέαι δύο πολίχνας εἶχον τὸ παλαιόν, ὕστερον δὲ μίαν. Νεαπολῖται δὲ καὶ ταύτην κατέσχον, πολέμῳ δὲ ἀποβαλόντες τὰς Πιθηκούσσας, ἀπέλαβον πάλιν, δόντος αὐτοῖς Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, τὰς δὲ Καπρέας ἴδιον ποιησάμενος κτῆμα. Ab hac caussa ergo Capreæ in censu Cæsarum: quam Tiberius XII. villarum nominibus insedit, ait noster. Iis villis nomina fuisse censeo XII. deorum ex Suetonio, qui Capreis adsignat *Villam cui nomen Iovis*, cap. LXV. Sed & Pharus in ea insula, usui nautis. Idem, *Turris Phari terræ motu Capreis concidit.* quod ponit inter omina Tiberianæ mortis. Exstructa iterum, ex his Statii versibus:

Teleboumque domos: trepidis ubi dulcia nautis
Lumina noctivaga tollit Pharus æmula Lunæ.

Lipsius.

Teleboïs habitatas.] Vulgo, *Cephaloniam* per quartam vocalem; Κεφαλληνίαν. Strabo, & Eustathius appellant cum secunda vocali. *Muretus.*

1 *Duodecim villarum.*] In eis villa Iovis. Fortasse ceteræ, a Diis majorum gentium cognominatæ. *Muretus.* Tunc enim non Villæ, sed potius Villarum nomina, reliquiæ, ac vestigia. *Pichena.* Nugæ sunt hæc nomina. Legi, *duodecim villarum nemoribus & mollioribus insederat.* Nam *mollia nemora* dixit pro tranquillioribus & dulcioribus. *Aurelius.* Corrigo: *sed tum Ti. duodecim villarum nemoribus & collibus insederat.* Neque enim video rationem ejus, quod tradit Lipsius hoc intelligi de duodecim prætoriis, quibus singulis esset nomen alicujus Dei. Sed & verba illa *insederat nominibus & molibus*, non explicant istam sententiam: certe τὸ *molibus* nihil huc facit: tum *insederat nominibus* non significat eum secessisse, & legisse duodecim prædia, quæ nomina deorum gestarent. Sed in loco sic, ut mihi visum est, correcto sensus facilis est, legisse eum secessui suo *nemora & colles duodecim villarum*: nemora enim & colles sunt quæ reddunt hujusmodi domus delectabiliores. *Harleus.* Neque corrigendum aliquid censeo, nec tamen satisfaciunt interpretationes, quas adhuc editas vidi. *Duodecim villarum nominibus & molibus* est duodecim villis clarorum nominum ob veteres possessores, nec minus substructionum magnificentia conspiciendis. *Gronovius.*

2 *Tanto occultior in luxus.*] Scribo, *occultos.* quanto magis olim intentum, tanto magis nunc resolutum dicit in luxus occultos & malum otium. *Idem.*

3 *Quis additus miles.*] Additum vere ad custodiam credas, & electos ex

que ſtruebantur, qui monerent perfugere ad Germaniæ exercitus, vel [1] celeberrimo fori effigiem divi Auguſti amplecti, populumque ac ſenatum auxilio vocare. Eaque ſpreta ab illis, velut pararent, objiciebantur.

68 Iunio Silano & Silio Nerva Coss. fœdum anni principium inceſſit, tracto in carcerem [2] inluſtri equite Romano Titio Sabino, ob amicitiam Germanici. neque enim omiſerat conjugem liberoſque ejus percolere, ſectator domi, comes in publico, poſt tot clientes unus; eoque apud bonos laudatus, & gravis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus; ad quem non niſi per Sejanum aditus: neque Sejani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. Compoſitum inter ipſos, ut Latiaris, qui modico uſu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri teſtes adeſſent: deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris jacere fortuitos primum ſermones: mox laudare conſtantiam, *quod non, ut ceteri, florentis domus amicus, adflictam deſeruiſſet*: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans, diſſerebat. Et poſtquam Sabinus, ut ſunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit queſtus; audentius jam onerat Sejanum, ſævitiam, ſuperbiam, ſpes ejus. ne in Tiberium quidem convicio abſtinet. Iique ſermones, tamquam

ex iis, qui fidi præcipue Sejano: ſed veriſimile, additos honoris ſpecie. *Pichena*.

1 *Celeberrimo fori.*] Sunt quidem, quibus *celeber* & *creber* quandoque idem ſignificare videntur: neque tamen ideo *celeberrimum fori* interpreter tempus quo plurimi in eo mortales obverſentur. Quapropter potius viſum de *loci celebritate* (ſupra 3, 9.) explicare; licet profecto illa celebritas e frequentia hominum illis in locis agere ſolitorum, naſcatur. Ceterum locum qui ibi deſcribitur, divino fuiſſe Roſtra. nam ea in foro fuiſſe Livius 7, 14. tradit: ubi collocatam eſſe ſtatuam Auguſti, vel inde quis colligat, quod iſto ævo *nullus locus, ad ſtatuam quidem Roſtris clarior*, ut diſertiſſimus Cicero pro Deiotaro cap. 12. teſtatur. *Freinshemius*.

2 *Inluſtri equite R. Titio Sabino.*] Titum prænomen illi dat Plinius: *Ap. Iunio*, ait, *P. Silio COS.* cum animad-

quam vetita miscuissent, [1] speciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre. Consultant quos memoravi, quonam modo 69
ea plurium auditu acciperentur. nam loco, in quem coibatur, servanda solitudinis facies; & si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus, aut forte [2] ortæ suspicionis erat. [3] Tectum inter & laquearia, tres senatores, haud minus turpi latebra quam detestanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus & rimis aurem admovent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum & in cubiculum trahit; præteritaque & instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. Eadem ille, & diutius, [4] quanto mæsta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. Properata inde accusatio, missisque ad Cæsarem litteris, ordinem fraudis, suumque ipsi dedecus narra-

madverteretur ex caussa Neronis, Germanici F. in T. Sabinum & servitia ejus. Lipsius.

1 *Speciem arctæ amicitiæ facere.*] Faernus legabat, *fecere.* Ursinus. Idem *Muretus.*

2 *Ortæ suspiciones erant.*] Suspicor scribendum, *ortæ suspicionis erat.* Rhenanus. Hoc est, ut ego capio, quæ fortuito quodam casu posset subito oriri. Nec enim ullam jam tum suspicionem in Sabino ortam autumabant; sed hoc metuebant posse quam oriri inter ipsum cum Latiare colloquium: non ut huic diffideret. sed ut metueret, ne quis forte adstans foribus aucuparetur eorum sermones. *Freinshemius.*

3 *Tectum inter & laquearia.*] Di deæque auctores perdant tam scelestæ fraudis, cujus tamen exemplum ab Ephoris esse, moneo juventutem, Pausaniam Spartæ regem, cum ad Ephoros detulisset Argilius quidam proditionis, & occultæ cum Rege societatis; eamque in rem litteras ejus ostendisset. ut tamen ipsi coram ea audirent cognoscerentque, commenti fraudem sunt, ut in templum perfugeret. Argilius quasi ad aram. ubi Pausaniæ in os hæc exprobraret, apud conscium non negaturo: Ephori autem in occulto laterent, duplici quodam tabulato disclusi. Pete hæc à Thucydide disertim narrante lib. I. Nec dubitabis, quin perfidiæ novum exemplum sit à facto illo. *Lipsius.*

Tectum inter & laquearia.] Cicero Topicis: *Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt; ut Staterio nuper accidit, qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus pariete interposito, quibus patefactis in judiciumque prolatis rei capitalis damnatus est.* Gronovius.

4 *Quando mæsta, ubi semel prorupere.*] Muretus, *quanto.* Probe ad Taciti morem. *Acidalius.*

ravere. Non alias magis anxia & pavens civitas, [1] egens adversum proximos, congressus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes circumspectabantur. Sed Cæsar [2] solemnia incipientis anni Kal. Ian. epistola

1 *Egens adversum proximos.*] Literula addita restituo: *tegens.* Dictio similis in Cicerone, pro Roscio, *Tecti esse ad alienos possumus: socium vero fallere qui possumus?* Lipsius.

Egens adversum proximos.] Legerim, *satagens adversum proximos.* Rhenanus. Alias: *Etiam adversus proximos.* Ferretus. Ego maluerim scriptum, *se tegens advers. proxim.* Vertranius. Veteres libri *etiam.* Lego, *egit etiam.* Muretus. Tò *egens* ponitur pro vitio, quo pauperes præcipue laborant, suspicione scilicet. Terren. Adelph. *Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo suspiciosi*, ut *mulier* pro *loquaci* proprium vitium feminarum. Idem in Heaut. *Ob pergin mulier esse?* Sic Plautus, *nobilitatem*, pro superbia, qua in primis nobiles laborant. Milit. glor. *Et quia tecum eram, propter ea etiam animo ferocior. Eam nobilitatem amittendam video.* Salinerius. Insulsa mihi correctio visa est, *civitas, etiam adversum* &c. ut in vulgatis: ideo Manuscripti lectionem, distinctionemque reposui, ut quilibet cogitet: *& pavens civitas egens.* Ego sic corrigerem: *Non alias magis anxia & pavens civitas egerat. adversum proximos, congressus, colloquia, nota ignotaque aures, vitari.* Pichena. Sed mehercule etiam illud *Etiam* orationi necessarium est. Retineam ego & paullo aliter etiam scribam: *Non alias magis anxia & pavens civitas tegere se etiam adversum proximos; congressus, colloquia, nota ignotaque aures vitari: etiam muta atque inanima, tectum & parietes, circumspectabantur.* Quod postremum verbum muto, nec sine ratione, *suspectabantur.* Acidalius.

2 *Sollennia incipientis anni.*] Illudit nobis vir doctus, dum interpretatur, Tiberium ipso Kalendarum die à Senatu populoque strenas per epistolam exegisse. & id multis verbis. Quanto proclivius & verius erat dicere, Tiberium initio epistolæ præfatum (ita scripserim, quam *precatum*) de Calendis novi anni, quæ festæ & sacræ vulgo? Nec, *precatus*, damno sententia ista: ut sacra auspiciaque ejus diei prima epistola veneratus Cæsar sit. Ita supra legi. *Sed principio litterarum veneratus deos.* Sane dies ille, siquis alius, religiosus in vulgus. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem faustum ominamur.* Templa aperiebant, vota concipiebant pro sua quisque publicaque salute. Prudentius:

——*Iano etiam celebri de mense litatur*
Auspiciis epulisque sacris: quas inveterato,
Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa Kalendarum.

Vide & Ovidium in Fastis. Sed & luditum in palatio. Iulianus in Misopog. Εἶργον τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παρεδεξάμην τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς νουμηνίας τοῦ ἔτους. At de stipe strenisque quæ est ratio? cum adeo aversatus eum morem Tiberius sit, (homo alias abhorrens omnes ejusmodi vitæ amœnitates) ut plerumque extra urbem Kalendis ipsis egerit, ne admitteret strenas. Clare Dio: Τοῦτο δ' οὖν ἕνεκα ἔξω ἀεὶ τῆς νουμηνίας διῆγε, ἵνα μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἀσχολεῖν περί τε τὰς νέας ἀρχὰς καὶ περὶ τὴν ἑορτὴν ἔχοντα ποιῇ, ὃ καὶ ἀρχι-

ſtola precatus; vertit in Sabinum, *corruptos quoſdam libertorum, & petitum ſe* arguens, [1] ultionemque haud obſcure poſcebat. nec mora, quin decerneretur: & trahebatur damnatus. quantum [2] obducta

ἀργύριον παρ' αὐτῶν λαμβάνων. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ τούτῳ ἐπῄνει, διὰ τὸ πολλὴν δυσχέρειαν ἐν αὐτῷ, πολλὴν δὲ καὶ ἀνάλωσιν ἐκ τοῦ ἀντιδιδόναι γίγνεσθαι. Religionem & auſpicia Kalendarum illuſtrabit etiam hic D. Maximi locus, viri docti, vetuſti, (ævum illius ante mille annos:) è Sermone cui Titulus, *De Kalendis Ianuariis increpatio.* In quo multa appoſite in hanc vanitatem; & iſtud. *Novum annum Ianuarias appellant Kalendas, cum vetuſto ſemper errore & horrore ſordeſcant. Auſpicia etiam vaniſſimi colligere ſe dicunt: ac ſtatum vitæ ſuæ inanibus indiciis æſtimantes per incerta avium ferarumque ſigna, imminentis anni futura rimantur: cum utique apud deum ſolum ſit notitia futurorum.* At de Epulis illo die, vide omnino epiſt. LXIV. D. Auguſtini ad Aurelianum. *Lipſius.*

Solennia incipientis anni Cal. Ianuar. &c.] Cajus de verborum ſignific. *Poſt diem*, inquit, *tertium Cal. Ianuariarum vota pro ſalute Principis ſuſcipiuntur.* meminit hujus rei & Plinius Cæcilius ad Trajanum. *Alciatus.* Ex iis intelligo Tiberium, qui ſtrenarum commercium edicto vetuerat, ultra Cal. Ianuarias exerceri, ipſo Calendarum die à S. P. Q. R. ſtrenas per epiſtolam exegiſſe. Data ſiquidem Cal. Ianuariis ſtrena in Capitolio, etiam abſenti Auguſto fuit: ut in eo Sueton. 57. Quæ mihi tam placet interpretatio, quam diſplicet illa, quæ Tiberium precatum inducit, ut pro ejus incolumitate vota Cal. Ianuar. ſuſciperentur, quæ tamen non niſi die poſt Calendas Ianuar. tertio, id eſt, pridie Nonas, ſuſciperentur, teſte Plutarcho, initio Cic. & teſte Cajo l. 233. D. de verborum ſignific. Neque moveor quod mox idem ſcribit, eo die Cal. Ianuar. ſacra & vota fuiſſe: ſiquidem neque ſtrena Auguſto abſenti ſine votis data, neque populus in Capitolio niſi cauſa ſacrorum illo die convenerat. *Vertranius.* Vt feliciter annare, & perennare liceret. Plinius: *Primum incipientis anni diem lætis precationibus invicem fauſtum ominamur.* Muretus. Faernus legebat, *Cal. Ianuariis*, non *Ianuarias.* Vrſinus. Lipſius mutat *præfatus.* Ego ſcribo, *ſolennia incipientis anni, Calen. Ianuariis epiſtola precatus.* Solemnia incipientis anni precari, eſt precari ea, quæ ſolenniter anno incipiente ſolent. Plinius, cujus locum adducit Lipſius, ſtabilit noſtram lectionem. *Acidalius.* In veteribus libris, opinor, hæc non diſerte perſcripta, ſed initialibus tantum literis indicata ſunt, quæ res auctori fraudi fuit; ſenſus enim poſtulat legi *Calen. Ianuariis.* deſignat enim tempus quo res ea geſta fuerit. quomodo in illis Suet. Calig. 42. *Stetitque in veſtibulo ædium Calen. Ianuariis.* Verbum *precandi* plerique pro rogare acceperunt, tanquam ſenatus rogaretur: quum tamen nihil ſignificet niſi votum à diis expetitum. Supra 4, 8. *integram illi ſobolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur.* Freinshemius.

1 *Vltionemque haud obſcure poſcebat.*] Lego deleta copula *que* adnexa voci *ultionem.* Acidalius.

2 *Obducta veſte.*] Cicero pro Rabirio: *Carnifex ferox, & obductio capitis.* In veteri declamat. *Non oculis judicaſſetis; nec continuo ſtrictis faucibus rapiendus ad ſupplicium veneficus videretur.* Ammian. princip. lib. 14. *Formula miſſa lethali homo crimine nullo contactus idem Clematius, nec hiſcere, nec loqui permiſſus occideretur.* Aurelius.

3 *Ad-*

cta veste & [1] adstrictis faucibus niti poterat, clamitans, *Sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* [2] quo intendisset oculos, quo verba acciderent, [3] fuga, vastitas: deseri itinera, fora: & quidam regrediebantur, ostentabantque se rursum, id ipsum paventes, quod timuissent. [4] *Quem enim diem vacuum pœna, [5] ubi inter sacra & vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla*

1 *Adstrictis faucibus.*] Vt obvolutam capiti vestem largiar, non etiam gulæ eadem obvolvi aut potuit commode, aut opus fuit: quum longe esset facilius, veste qualis gestari solebat, ad collum prehensa gulam & fauces premere & angere, iisque adstrictis urgere & trahere: sic enim bene interpretantur hæc verba, *Rapere obterto collo*, ad Plauti Pænulum 3, 5, 45. Florus, 3, 27. *Sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in aures & occulos redundaret.* ubi & alia quædam notavimus. *Freinshemius.*

2 *Quo intendisset oculos.*] Hæc sequentia usque ad verbum, *timuissent*, in vulgatis recentioribus distincta erant minoribus characteribus, tanquam ab eodem clamante Sabino pronunciata. Mihi contra videtur, historici verba esse. At quæ sequuntur, *Quem enim diem*, &c. indignantis vulgi orationem. *Pichena. Muretus. quoquo intendisset oculos, quoquo verba acciderent.* Rectius. Porro diverso characterum genere exprimi non hæc & sequentia debebant, sed tantum paucula illa, *sic inchoari annum, has Sejano victimas cadere.* Illa enim verba sunt clamitantis Sabini. Reliqua narratio Taciti. *Acidalius.*

3 *Fuga, vastitas.*] Auctor vitæ Lucani: *Adeo ut quondam in latrinis publicis clariore strepitu ventris emisso, hemistichium Neronianum, maxima consessorum fuga, pronuntiarit: Sub terris tonuisse putes.* Gronovius.

4 *Quem enim diem.*] Mirum, ni ante isthæc, *Quem enim diem*, hiatus aliquis est. Neque enim apte satis hæc per particulam *Enim* præcedentibus subduntur. Si nihil absit, nec omnino abesse quid putem, mutem eam ipsam particulam, vel, *Quem jam diem*, vel, *Quem enim diem vacuum pœna* &c. *Acidalius.* Non sunt hæc Sabini verba, sed cogitationes hominum: licet plerique nec non ipse Lipsius contra putaverint. Sed primo si sic esset, Tacitus Sabini verba tam importuna parenthesi non diremisset; deinde non est consentaneum, hominem eo habitu quo Sabinus describitur, tantum verborum fundere potuisse. *Freinshemius.*

5 *Vbi inter sacra & vota.*] Nihil enim triste publice privatimque primo illo die patrabant: nedum ut punirent. Plutarchus in Mario: Καὶ προσελθὼν (ὁ Μάριος) αὐταῖς Καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἔτους ἀρχῇ, Σέξτον τινὰ Λικίννιον κατεκρήμνισεν. Ὃ κἀκείνοις καὶ τῇ πόλει τοῦ αὖθις ἔδοξε κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέγιστον. Id est: *Progressusque Marius Calendis ipsis Ianuariis, initio anni, Sextum quemdam Licinium de saxo jecit. quod & illis & urbi impendentium malorum maximum visum præsagium.* Nec mirum si Romani diem illum eximium habuerint à pœna: quippe qui omnes dies festos. Seneca pater l. v. controversia xv. *Accusatus est à fratre parricidii, & damnatus.*

cla & laqueus inducantur? [1] *non imprudentem Tiberium tantam invidiam adiisse: quæsitum meditatumque, ne quid impedire credatur, quo minus novi magistratus, quo modo delubra & altaria, sic carcerem recludant.* Secutæ insuper litteræ, grates agentis, *quod hominem infensum Reipub. punivissent:* adjecto, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias,* nullo nominatim

tus. *Diebus festis intercedentibus, pœna ex lege dilata est.* Suetonius de Tiberii sævitia: *Nullus à pœna hominum cessavit dies, ne religiosus quidem & sacer.* Philo Iudæus contra Flaccum: Τοῖς ὀρθῶς πολιτευομένοις τῶν ἀρχόντων ἔθος ἐστὶ μηδένα κολάζειν τῶν κατακρίτων, ἄχρις ἂν αἱ ἐπιφανεῖς γενέθλιοι καὶ πανηγύρεις αὗται τῶν ἐπιφανῶν σεβαστῶν διεξέλθωσιν. Id est: *Bonis & benè administrantibus Præsidibus mos est, in neminem damnatum animadvertere, donec sollennes celebritates natalitiique dies Augustorum præterierint.* Similis Athenis lex, ut in morte Socratis Xenophon expressit. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ. Sed & videntur Romani etiam in bello, per Kalendas istas, abstinuisse ab armis. Subindicat Appianus v. Civilium: Νουμηνίας δ' οὔσης ἐς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν οὔσης, φυλάξας ὁ Λεύκιος τὴν ἑορτήν, ὡς ἀμελείας τοῖς πολεμίοις ἐμποιοῦσαν, ἐξέθορε νυκτὸς ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῶν. *Lipsius.*

1 *Non imprudentem.*] Scriptus codex, *prudentem:* sed malè. Objicit liberè Sabinus, De industria & consultò Tiberium hæc patrare, ut omnibus constaret, omni tempore omnia in reos licere. Ita nemo excuset, inquit, tamquam ignarus aut incogitans hunc diem polluisset. *Idem.*

Non prudentem Tiberium.] Cum Man. aperte habeat, *non prudentem*, nulla mihi causa visa est, cur *non imprudentem*, reponeretur, ut in vulgatis omnibus. Optimus enim, ni fallor, sensus est: Ignarum fuisse Tiberium, tantam se invidiam civitatis adiisse, ut qui non sponte hoc jusserit, sed Sejani artibus deceptus. Vulgi enim sunt voces culpam à Principe, quamvis simulate, amoventis, & in Sejanum rejicientis. Hic mos in Principum Aulis perpetuus. Firmatur hæc sententia superioribus verbis: *has Sejano victimas cadere.* ad cujus etiam dolos referuntur sequentia: *quæsitum meditatumque,* &c. Publica quidem persuasio tunc Romæ erat, sæva & atrocia jussa fere omnia, per Sejanum ab invito seu connivente Cæsare extorta, aut falso composita. l. v. *falsas literas, & principe invito, exitium domus ejus intendi, clamitat.* In eandem suspicionem post damnatum Sejanum, incidit etiam Macro, ut lib. VI. prope finem. *nullaque in eos Imperatoris littera, suspicionem dabant, invalido, ac fortasse ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis in Arruntium.* Pichena. Male quidam, *non prudentem.* Sensus, Non profectò temere aut incogitanter, facinus tam odiosum & subjectum sermonibus perpetrasse Cæsarem, sed certo meditatoque consilio, ut omnibus pateret, nisi quis non crimine modo in eum, verum etiam suspicione vacaret, non effugiturum esse pœnam, neque adeo minimas inducias habiturum, etiamsi sanctissimi dies intervenirent, &c. *Freinshemius.*

1 La-

natim compellato: neque tamen dubitabatur in
71 Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi destinatum foret, suum quæque in annum referre, avebat animus anteire, statimque memorare exitus, quos [1] Latinis atque Opsius ceterique flagitii ejus repertores habuere, non modo postquam C. Cæsar rerum potitus est, sed incolumi Tiberio: qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat; ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit. verum has atque alias sontium pœnas, in tempore trademus. Tum censuit Asinius Gallus, cujus liberorum [2] Agrippina matertera erat, *petendum à principe, ut metus suos senatui fateretur, amoverique sineret.* Nullam æque Tiberius, [3] ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat. eo ægrius accepit recludi quæ premeret. sed mitigavit Sejanus, non Galli amore, verum [4] ut cunctationes principis aperiren-

1 *Latinius atque Opsius.*] De Opsio in his libris nihil: de Latinio habes libro VI. *Lipsius.*

2 *Agrippina matertera erat.*] Nimirum quia Vipsania uxor Asinii, consanguinea Agrippinæ soror: id est, eodem patre Vipsanio natæ ambæ, diversa matre. Vide nostrum Stemma. *Idem.*

3 *Vt rebatur.*] Ad sequentia refer. Putabat hanc virtutem esse, non erat. *Idem.*

4 *Contationes Principis.*] *Contationes* non aptè aut rectè *aperiri* mihi dicuntur, sive quis mallet, *operiri.* Ego, *cogitationes*, magis scribam. Tum explico: Sejanum mitigasse Tiberium, quia non nolebat frigus & lentitudinem illam excitari, ac cogitationes ejus produci; ut denique voti sui compos fieret, duobus illis afflictis. quod prævidebat fore, ut Tiberius occultam adhuc iram promeret, & atroce facto ostenderet, cùm non ultrà lateret. Et sanè ita evenit, statimque initio anni proximi duo illi (Agrippina & Nero) accusati & damnati. An quis etiam, *operirentur*, mallet? Tum esset, mitigasse ideò Sejanum, quia nondum maturum videbatur sensus Principis aperiri, excusavitque Asinium ejus dicti: ut scilicet majus odium mora conciperet, & denique tristibus factis efferret. *Idem.*

Vt contàtiones principis aperirentur.] Imo legendum; *Verum ne cunctationes;* &c. *Vrsinus.* Sejanus mitigat Tiberium exacerbatum adversus Asinium Gallum, dicitque eum venia dignum, quod non absurde censuerit, metus principis non diutius detrimento reip. premendos esse. Quam igitur apte: *mitigaverit ut aperirentur.* Muretus & Pichena, qui maluere, *operirentur*, dicant quæso, qua de re faciant ineptum Sejanum? At is caudex esset, si Asinio alias non amico cautum voluisset, qui adversus studium

rirentur: [1] gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere. Per idem tempus Iulia [2] mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, projeceratque [3] in insulam Trimetum, haud procul Apulis

dium suum Tiberii metus reserabat. Oportet igitur ut aliquid à Gallo dictum sit, unde sibi paraverit gratiam Sejani: quod non aliunde colligi potest, nisi ex ejus verbis: *verum ut cunctationes principis aperirentur.* nimirum ut is simultates evomeret adversus Germanici domum, quas ad id temporis pressas, & clausas continuisset; cui rei Sejanus jam diu studebat: nam ejusmodi odia non recens, sed ante decennium cœperant: infensus itaque perversioni dictorum, & impatiens moræ, animadvertit ex his Tiberii verbis, *trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum fraudes*, eum jam jam probatas offensas depromturum, Asinioque favet, qui ad suum votum verba fecerat & subdole dat operam, ut pœnæ diu dilatæ repræsententur, *gnarus lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere.* Salinerius. Placuit olim, suadente Mureto, *opperirentur.* Verebatur scilicet Sejanus, ne subita & improvisa Tiberii ira in Neronem & Agrippinam, statim placaretur. ideoque mitigavit, ut diutina cogitatione implacabilius irasceretur; *gnarus, lentum in meditando*, &c. At nuper eruditissimi Salinerii sententiam antehabeo, qui vulgatum verbum, *aperirentur*, veris rationibus propugnat. Non enim jam studebat Sejanus, ut diutius Tiberius odia meditaretur, sed ut olim meditata effunderet. Ac vere olim cœperat Sejanus simultates serere. Tacit. l. 1. *Accendebat hæc onerabatque Sejanus, peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet auctaque promeret.* Pichena. Illud *aperirentur* palam spernit sententia. Muretus *opperiretur.* quod ego habeo verum, & videntur evincere, quæ statim ei verbo adduntur. *Acidalius.* Verum lenivit iram ejus Sejanus, non quia Gallo bene vellet; sed odio Neronis & Agrippinæ, cupiebat cunctatoris senis meditata in eos odia tandem erumpere. *Freinshemius.* Quidquid occinant, verum censeo, *opperiretur.* Hoc est, ut subserviret ingenio principis & specie clementiam suadentis daret ei occasionem contandi differendique Gallum in maturius odium: sciens illum gaudere mora & quodam tractu consiliorum; postquam decresset, non pœnitere, sed à verbis immitibus ad sæva supplicia procedere. Sustinebat igitur ad tempus, donec major & accumulata offensio uno impetu Gallum prosterneret. Sed & supererat Iulia Augusta, cujus ambo ad exserendum omne odium in domum Germanici mortem avide exspectabant. *Gronovius.*

1. *Gnarus, lentum in meditando.*] Casaubonus, *lentum* interpretatur, qui non facile movetur. Suetonius de eodem Tiberio. cap. 57. *Sæva ac lenta natura, ne in puero quidem latuit.* & cap. 21. refert Augusti morientis vocem de Tiberio: *miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis erit.* Cic. de Orat. libro 2. *neque enim facile est perficere, ut irascatur cui tu velis judex, si tu ipse id lente ferre videaris.* Pichena.

2. *Iulia.*] Iuliæ filia, quæ nupta Æmilio Paullo. Scholiastes Iuvenalis in Sat. VI. *à barbaro relegatam* scribit: sed corrigendum, *ab avo.* Lipsius.

3. *In insulam Tremetum.*] Vnam ex quinque Diomedeis. *Muretus.* Nostra editio, *Tremetum.* Ital. *Tremiti*, Leandro in descriptione Italiæ, *Tremiti.*

Apulis litoribus. illic viginti annis exsilium toleravit, Augustæ ope sustentata: quæ florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam
72 erga adflictos palam ostentabat. Eodem anno Frisii transrhenanus populus pacem exuere, nostra magis avaritia, quam obsequii impatientes. Tributum iis Drusus jusserat modicum, pro angustia rerum, *ut* [1] *in usus militares, coria boum penderent:* non intenta cujusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura; donec Olennius è primipilaribus, regendis Frisiis impositus, [2] *terga urorum* delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingentium belluarum feraces saltus, [3] modica domi armenta sunt. Ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum, servitio tradebant. Hinc ira & questus.

[1] & post-

miti. quod utrumque nomen ad nostram scripturam proprius accedit. *Freinshemius.*

1 *In usus militares.*] Nempe ad scuta, ad tentoria militum, etiam ad machinarum paratum. Simile tributum in Bosporo, tempore Græcanicorum Imperatorum, pensum Cedrenus docet, & appellat τὰς συντελείας τῶν βοῶν. Addit autem (quàm verè nescio) *Bosporo inde nomen esse,* ἀπὸ τοῦ τελεῖν Ῥωμαίοις καθ' ἔτος ἀντὶ χρημάτων βόας: *ab eo quod penderent Romanis quotannis, pro pecunia, tributum boum.* Lego & *equos dictos à Dalmatis,* in tributo: idque medio & inferiore ævo. *Lipsius.*

In usus militares coria boum penderent.] Id est, in usum tentoriorum, & scutorum. Vide Lipsium de militia Rom. lib. v. Dial. v. *Pichena.*

2 *Terga urorum.*] *Vri* sunt haud absimiles boum, colore nigro, feri, & cursu excellentes, familiares Germaniæ. Auctores Cæsar & Plinius. Hi fortasse sunt, quos Pisis *Bufalos* appellant vulgo. *Ferrettus.* *Vri* non sunt ii, quos Æmilius suspicatur ab Italis *Bufalos* dici, sed *boves agrestes*, exceptis elephantis, cæteris animalibus majores; dicti *uri*, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, quod in montibus nascantur: quos in Germania nasci Solinus auctor est, & eorum Cæsar VI Comment. Gallici belli meminit. Virg. quoque lib. II. Georg. *Silvestres uri assidue, capreæque sequaces.* Vertranius.

3 *Modica domi armenta.*] Aliter est nostro ævo, & eminent. *Lipsius.*

Modica armenta.] De magnitudine boum capiam: ut *modica* vocet, quæ German. 5. verbo antiqui Catonis, *improcera.* Sed interpretes acceperunt de numero. Verum sententia loci evidens est; quum de mensura & firmitate coriorum agatur, non de multitudine. Adferturque duplex argumentum, cur non potuerint præstare Germani, quod exigebatur: quia scilicet uros in silvis habebant maximos, contra domi boves improceros. *Freinsh.*

1 Et

[1] & postquam non subveniebatur, remedium ex bello; rapti qui tributo aderant milites, & patibulo adfixi. Olennius infensos fuga prævenit, receptus castello [2] cui nomen *Flevum:* & haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat. Quod ubi L. Apronio [3] inferioris Germaniæ 73
proprætori cognitum, vexilla legionum è superiore provincia, peditumque & equitum auxiliarium delectos accivit: ac simul utrumque exercitum Rheno devectum, Frisiis intulit; [4] soluto jam castelli obsidio, & ad sua tutanda digressis rebellibus. Igitur proxima æstuaria aggeribus & pontibus, traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis, [5] alam Caninefatem, & quod peditum Germanorum inter nostros merebat, circumgredi terga hostium jubet: qui jam acie compositi [6] pellunt turmas sociales, equitesque legionum subsidio missos. Tum tres leves cohortes; ac rursum duæ; dein tempore interjecto, [7] alarius eques immissus. satis validi si simul

1 *Et postquam non subveniebat.*] Legendum, *subveniebatur:* aut, *nemo subveniebat.* Lipsius.

Non subveniebat.] Aut scribendum, *subveniebatur*, aut, *nemo subveniebat.* Rhenanus. *Subveniebatur.* Muretus & Ursinus. Hoc posterius potius probavi. Sæpe enim & in nostro Man. & in aliis veteribus observavi, postremam illam syllabam ita describi, ut tantum litera r appareat, unde plurimi errores. *Pichena.*

2 *Cui nomen Flevum.*] Scribo in libris Histor. *Lipsius.*

3 *Inferioris Germaniæ proprætori.*] Leg. *Proprætore.* Ursinus. *Proprætoris* nomen hic non proprie, & ex antiquæ reip. usu, sed longe aliter accipi debere, Dio nos docet lib. 53. Post divisionem nimirum provinciarum, eos quidem qui in publicas mitterentur ἀνθυπάτους καλεῖσθαι, *proconsules* esse vocatos; qui vero in Cæsaris, ἀντιστρατήγους, *proprætores:* quacunque tandem dignitate fuissent electi. Prolixe & accurate hæc exponit Savil. ad H. 1: 8. *Freinshemius.*

4 *Soluto jam castello obsidio.*] Lego, *soluto jam castelli obsidio*, sicque castigavi. *Rhenanus.*

5 *Alam Caninefatem.*] Cujus mentio Vulsiniis in lapide: PRÆF. EQVITVM. ALÆ. PRIMÆ. CANNANEFATVM. *Lipsius.*

6 *Pelluntur, turmas sociales.*] Reposui, *pellunt turmas sociales.* Rhenanus.

7 *Acrius eques immissus.*] Meo periculo obtinui, ut excuderetur, *alarius eques immissus.* Igitur equitum alariorum apud nostrum, ne longius abeamus, quam instituti nostri ratio patitur, crebra mentio, ut 3,39. 12,27. 13,35. *Alarius eques* opponitur equitibus legionum, qui Romani erant, cum alares essent ex auxiliis, & ex ci-

ſimul incubuiſſent; per intervallum adventantes, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit; atque ille dubia ſuorum re, in anceps tractus, miſſis nuntiis vim legionum implorabat. prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis alaſque feſſas vulneribus. Neque dux Romanus ultum iit, aut corpora humavit; quamquam multi tribunorum præfectorumque & [1] inſignes centuriones cecidiſſent. Mox compertum à transfugis, nongentos Romanorum apud lucum, quem *Baduhennæ* vocant, pugna in poſterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis quondam ſtipendiarii villa, poſtquam proditio metuebatur, mutuis ictibus pro-
74 cubuiſſe. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen: diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. Neque ſenatus in eo cura, an imperii extrema dehoneſtarentur: [2] pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione quærebatur.

tato loco 13, 35. diſcas ſingulis legionibus fuiſſe ſuos alarios equites, ſicut & cohortes ex ſociis. Erant autem & aliæ ſociales alæ, quæ ex uſu temporum huc illuc mearent, qualis iſta Caninefas, de qua ſupra paulo mentio. Hic igitur eſt eques iſte alarius, qui & infra comprehenditur, noſtram ſententiam confirmantibus verbis: *recipiunt cohortis alaſque feſſas vulneribus.* plures ergo hic alæ quæ nuſquam comparent, niſi legas ut indicavimus. Quod de diſcrimine *alariorum* & *legionariorum* equitum dictum eſt, confirmatur etiam apertiſſimo teſtimonio Livii 35. 5. *Ad perturbandos ordines eorum C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatiſſimos equos immittere jubet: legionarios equites in ſubſidiis eſſe.* Antea legebatur apud Tacitum, *acrius eques:* quæ res, ut neceſſe erat in lectione vitioſà, diverſas interpretationes peperit. *Freinshemius.*

1 *Inſignes centuriones.*] Sine dubio ſunt, quos alibi vocat *primorum ordinum.* Non enim quoſvis virtute præſtantes, ut plerique interpretantur: neque, ut non nemo, *inſignes* commune omnium epitheton eſt; tribunorum, inquam, præfectorum & centurionum. Sed Tacitus his poſtremis unis adtribuit: nec ſine cauſa, quo videlicet non quivis, ſed honoratiſſimi, quique tribunis & præfectis quodammodo adæquari poſſunt, intelligerentur. ut *inſignes* non tam ad virtutem cujuſque, quam locum atque ordinem referendum ſit. *Idem.*

2 *Pavor internus.*] *Internus* oppo-
ni-

tur. Ita quamquam [1] diversis super rebus consulerentur, *aram Clementiæ, aram Amicitiæ, effigiesque circum Cæsaris ac Sejani censuere:* crebrisque precibus efflagitabant, *visendi sui copiam facerent.* Non illi tamen in urbem, aut propinqua urbi digressi sunt: satis visum, omittere insulam, & in proximo Campaniæ adspici. eo venire patres, eques, magna pars plebis, [2] anxii erga Sejanum; cujus durior congressus, atque eo per ambitum, & [3] societate consiliorum parabatur. Satis constabat auctam ei adrogantiam,

nitur *extremis* hoc loco: estque exortus intestinis periculis. neque debet omitti cum nonnullis hoc vocabulum: omnis enim pavor animos occupat; sed non de quocunque, verum interno tantum, agebat hoc loco Tacitus. *Idem.*

1 *Diversis super rebus.*] Hoc est, aliis, quæ nihil commune habebant cum decretis, quæ deinceps fecerunt. Alio sensu, *diversa res* dicuntur, quæ inter se differunt, nullo respectu ad quamcunque illarum numero non comprehensam, habito. *Idem.*

2 *Anxii erga Sejanum.*] Non erga Cæsarem, quem tum minus verebantur, cujusque facilior erat congressus. *Idem.*

3 *Societate consiliorum.*] Non videntur recte interpretari hæc verba. Sed quomodo societas consiliorum cum Sejano iniri potuit ante congressum? nam de hoc parando hic agitur. Intelligitur itaque *societas consiliorum*, quam alii, hominis illius conveniendi cupidi, ut hoc adsequerentur, inter se coibant: qui nimirum paciscerentur, ut qui prius admissus esset, operam daret, quo reliquorum etiam ratio haberetur &c. Vopiscus in Aureliano cap. 43. *Colligunt se quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt.* De ejusmodi societate consiliorum accipiendum est & τὸ συνωμοσίας apud Dionem 45, 2, 15. loco perdifficili, de quo fortassis aliquando in notis ad illum scriptorem: quando præsens institutum tam prolixam digressionem, qualem excutiendus ille postularet, non patitur. Vide Sam. 2, 1. Sejani multo difficilior erat aditus, atque eo multo ambitu curaque, &, veluti magnæ molis negotium, collatis mixtisque plurium inter se consiliis, procurabatur. *Freinshemius.* Chimæra πολιτική satis ingeniosa. At mihi *per ambitum & societate consiliorum* est familiaris ejus prensando & conscientia atque opera ad illa, quæ identidem machinabatur. Neque enim *consiliorum* vocabulo accipio tantum illam summam consiliorum omnium de invadendo imperio, sed quævis vel directo vel per cuniculos eo ducentia cœpta; immo & nonnulla huc proprie non tendentia & in quibus odio interdum solummodo aut libidini, ut solent potentiæ impotentes, indulgebat. Sed, inquit, quomodo societas consiliorum iniri potuit ante congressum? Quasi scelerum ministris & pretiosis emptoribus desint proxenetæ, pararii, sequestres, commendatores. Ne longius abeamus, Firmius Catus & Tiberius societatem coierunt perdendi Scribonii Libonis citra congressum l. 2. ann. 28. Suetonius Othone: *Ac primo quinque speculatoribus commissa est res: deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant.*

tiam, fœdum illud in propatulo servitium spectanti. quippe Romæ, sueti discursus; [1] & magnitudine urbis incertum, quod quisque ad negotium pergat: ibi campo aut litore jacentes, nullo dicrimine noctem ac diem, juxta gratiam aut fastus janitorum perpetiebantur. [2] donec idque vetitum. & revenere in urbem trepidi, quos non sermone: non visu dignatus erat: quidam [3] male alacres, quibus infaustæ
75 amicitiæ gravis exitus imminebat. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias jussit. In Domitio super vetustatem generis propinquum Cæsaribus sanguinem delegerat. nam is [4] aviam Octaviam, & per eam Augustum avunculum præferebat.

xerant. Et plenæ aulæ, immo vita omnis, mirificis inter absentes, ignotos antehac, aut etiam invisos, sociandorum consiliorum viis. *Gronovius.*

1 *Magnitudini urbis.*] Scripsimus *magnitudine urbis.* Hoc est propter magnitudinem urbis. *Rhenanus.*

2 *Donec idque vetitum.*] *Que*, pro eo, quod est, *quoque*: quasi, *Id quoque vetitum.* Ferrettus. Lege, *donec id quoque vetitum.* Muretus.

3 *Male alacres.*] Hoc est, perperam. stulte, sine causa: plane sicut apud Virg. 6, 278. *mala gaudia.* Ovid. de arte 3, 699.

Conjugis ad timidas aliquis male sedulus aures
Auditos nemori detulit ore sonos,

Male sedulus, hoc est, quum esse non oporteret, perverse sedulus. Alia significatio est, qua *male* ponitur pro parum, non satis, ut Flor. 3, 21. *male obrutum incendium*, ubi plura exempla in Indice. Sed ea huic loco minime convenit. *Freinshemius.*

4 *Aviam Octaviam.*] Quia filius L. Domitii ex Antonia majore. Antonia autem ex Octavia & M. Antonio nata. Avunculus ergo major illi Augustus. Est autem hic Domitius, qui pater Principis Neronis. *Lipsius.*

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM LIBER QVINTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Livia Augusta moritur: eòque Sejani potentia crescit. Agrippina & Nero Principis litteris accusantur. Nec multò post Sejanus ipse, detectâ cupidine imperii, pervertitur: cum magnâ amicorum ejus strage. (Quæ omnia Tacito singillatim tradita ævum aboluit.) Falsus apud Cycladas Drusus se ostendit. sed diligentiâ & astu Poppæi Sabini capitur. Hæc gesta annis circiter tribus,

C. RVBELLIO GEMINO. C. FVFIO GEMINO.
M. VINVCIO QVARTINO. C. CASSIO LONGINO.
TIBERIO CÆSARE V. L. ÆLIO SEIANO. COSS.

1 RVbellio & Fufio Coss. quorum utrique Geminus cognomentum erat, [2] Iulia Augusta mor- 1

COMMENTARIVS.

1 R*Vbellio, & Fufio Cos.*] C. Rubellio Gemino, & C. Fufio Gemino, (sic enim leg. est, non *Fusio*) Cos. His Coss. observavi baptizatum à Ioanne Christum Dominum. *Muretus.* De quibus loquitur Tertullianus adversus Iudeos, uti & Lactantius lib. 4. Instit. traditque his Coss. Christum Salvatorem passum, id est, Tiberii 16, Christi 33 anno, quod Divus Augustinus sequutus est cap. ult. libr. 18. de Civitat. Dei. Licet alii alia sentiant. *Aurelius.*

2 *Iulia Augusta mortem obiit.*] De cujus vitæ annis dissensus est scriptorum. Plinius lib. XIV. cap. VI. annos ei tribuit LXXXII. *Iulia*, inquit, *Augusta* LXXXII. *annos vitæ Pucino rettulit acceptos, non alio vino usa.* At Dio: Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ait, ἡ Λιουία μετήλλαξεν, ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ζήσασα. Sed labor, ut Plinium è Dione corrigendum censeam. *Lipsius.*

mortem obiit, [1] ætate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam, & adoptione [2] Liviorum Iuliorumque clarissimæ. Primum ei matrimonium & liberi fuere [3] cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompejum ac triumviros pacta in urbem rediit. Exin Cæsar cupidine formæ aufert marito, incertum an in vitam, adeo properus, ut ne spatio quidem ad enitendum dato, penatibus suis gravidam induxerit. Nullam posthac subolem edidit: sed [4] sanguini Augusti per conjunctionem Agrippinæ & Germanici adnexa, [5] communes pronepotes habuit. Sanctitate domus priscum ad morem, [6] comis ultra quam anti-

Iulia Augusta mortem obiit.] Livia, quæ postea *Iulia*, mater Drusi, qui fuit pater Germanici. Agrippina autem matrem habuit Iuliam, Augusti filiam. *Muretus.*

1 *Ætate extrema.*] Octoginta sex annorum. Dio. Male apud Plinium est 82. lib. 14. cap. 6: ubi & male puto legi *Pictano*, & legendum *Pycino*. ut sit vinum Pycinum; quod nascitur in colle saxeo, in quo positum est Tergeste, hodie *Ribollam* vocant. Hic differendum esset, cur mulieres minus diu vivere soleant, quam viri. Longævarum mulierum exempla leges apud Plin. 7, 48. *Idem.*

2 *Liviorum Iuliorumque.*] Duas ergo familias complexa per adoptionem Livia. Ipsa enim è Claudiis, unde & cognomen tenuit Drusillæ. Sed pater ejus insertus adoptione in Livios, quod hic Tacitus voluit dictum. Nec aliter accipies quod scriptum extremo libro sexto: *Quamquam mater in Liviam, & mox Iuliam familiam adoptionibus transierit.* Non enim ipsa, sed pater: cui nomen apud Vellejum, Livius Drusus Claudianus. Vocat simpliciter Dio libro XLVIII. Livium Drusum: & cum à Bruto stetisset, post pugnam Philippensem manus ait adtulisse sibi. Clara hæc è Suetonio, in Tib. cap. III. *Ex hac stirpe Claudia Tiberius Cæsar genus trahit, & quidem utrumque: paternum à Tiberio Nerone, maternum ab Ap. Pulchro: qui ambo Appii Cæci filii fuerunt. Insertus est & Liviorum familiæ adoptato in eam materno avo.* Ad quæ verba tamen interpretes connivent. *Lipsius.*

3 *Cum Ti. Nerone.*] Hic Cæsaris Dictatoris Quæstor fuerat, Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulerat. Mortuo tamen Cæsare censuit referendum de præmiis τυραννοκτόνων. L. Antonium Perusiam secutus, deditione facta, solus in partibus mansit. Profectus ad Sext. Pompejum, deinde ad M. Antonium transiit, cum quo Romam rediit. Sueton. *Muretus.*

4 *Sanguini Augusti.*] Nam Germanicus Druso ortus. Liviæ sanguis: Agrippina, ex Iulia sanguis Augusti. *Lipsius.*

5 *Communes pronepotes.*] Qui nati essent ex Germanico filio, Liviæque nepote, & ex Agrippina Iuliæ filia, Augustique nepte. *Vertranius.*

6 *Comis ultra quam.*] Fuit hæc Livia insigni prudentia, & animo maximo.

tiquis feminis probatum, [1] mater impotens, [2] uxor facilis, & [3] cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. Funus ejus modicum, testamentum

mo. Vide Senec. lib. 1. de Clement. 9. & Consol. ad Marciam; Macrob. l. 2. Saturn. cap. 5. *Muretus.*

1 *Mater impotens.*] Sup. lib. 1. de eadem impotentia muliebri. *Ferretus.* De impotentia Suet. Tib. 50. *Matrem Liviam gravatus velut partes sibi aquas potentia vindicantem.* Noster l. 1. ann. *Accedere matrem muliebri impotentia.* Dio lib. 7. καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἴσον ἐξ ἴσου οἱ ἄρχειν, ἀλλὰ καὶ πρεσβεύειν αὐτοῦ ἤθελεν. i. & ob id non solum ex æquo cum eo imperare, sed etiam potiores eo partes habere volebat. *Salinerius.* Et sane magna erat Romanorum auctoritas in liberos, magna etiam in viros. At vero de ista impotentia Suet. cap. 51. *Hos & custoditos tam diu, & exprobratos tam manifeste adeo graviter tulit, ut quidam putent inter causas secessus, hanc ei vel præcipuam fuisse.* Est & vestigium hujus impotentiæ in Claud. cap. 3. *Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo & brevi scripto, aut per internuntios solita.* Aurelius. Non videntur mihi cepisse mentem Taciti. Non enim ei *mater impotens* indulgens juri materno in liberos & id extendens, quod Romæ parvum aut nullum erat: sed indulgens ὀργῇ & studio potentiæ filii, cui adversus domum mariti, & adversus rempublicam, & adversus nepotem ex modestiore filio, omni bono maloque modo favit ac servivit. Prorsus ut hic idem sit *mater impotens*, quod lib. 1. *gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca.* Gronovius.

2 *Vxor facilis.*] Nemo melius explicaverit, quam ipsa Livia. cujus hoc inter apophthegmata Dio recenset: *Interrogante quodam, qua ratione & arte Augustum ita sibi devinxisset, ac pæne subjecisset? respondit:* Ὅτι αὐτή τε ἀκριβῶς σωφρονοῦσα, καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ ἡδέως ποιοῦσα, καὶ μήτε ἄλλο τι τῶν ἐκείνου πολυπραγμονοῦσα, καὶ τὰ ἀφροδίσια αὐτοῦ ἀθύρματα μήτε διακούουσα, μήτε αἰσθάνεσθαι προσποιοῦσα: *Ipsa eximie pudica & sobria; omnia ejus mandata alacriter obiens; neque in facta ejus alia inquirens, minime autem in lusus amatorios eosque dissimulans.* En facilitatem. *Lipsius.*

Vxor facilis.] De facilitate Suet. Aug 71. Neque enim ulli feminarum (nisi Livia) stupris mariti se ministram præbuisset. *Salinerius.*

3 *Cum artibus mariti.*] Quapropter Augusta utens adversus maritum simulatione, qua filius adversus omnes utebatur, graphice dicitur: *bene composita cum artibus mariti. Artes,* designant aliquando virtutum, aliquando flagitiorum studium. Virtutis hæc sunt. Sallust. Jugurt. *Si permanere vellet in suis artibus, ultro illi & gloriam, & regnum venturum.* Nequitias hæc indicant. Plaut. Mercat. *Temperare istac ætate istis decebat te artibus.* Salinerius. Ego dubito an potius sit sensus: eam modum quendam ac temperamentum inter artes Augusti, simulationemque Tiberii, adhibuisse, adeo ut cum utroque bene composita, potentiam & auctoritatem apud ipsos conservaverit. *Pichena.* Id est, bene edocta, facta & formata non modo ad artes Augusti mariti, quæ certe magnæ fuerunt ad capessendum & retinendum imperium, sed etiam quæ Tiberii filii simulationes adjiceret; miras hercle, & vix credibiles. *Aurelius.* Aut anguste aut laxe nimis. Interpretor: & marito, cui erat difficile probari & bene comparatum haberi sive ipsi sive per famam ob magnas multiplicesque, interdum ambi-

 bi-

tum diu inritum fuit. laudata est pro rostris à [1] C.
2 Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est. At Tiberius [2] quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amœnitate vitæ, *magnitudinem negotiorum* per litteras excusavit: honoresque memoriæ ejus ab senatu large decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis, & addito [3] *ne cælestis religio decerneretur*; *sic ipsam maluisse*. quin & parte ejusdem epistolæ increpuit *amicitias muliebres*, Fusium consulem oblique perstringens. is gratia Augustæ floruerat, aptus alliciendis feminarum animis; dicax idem, & Tiberium acerbis fa-

biguas, sæpe bonas ejus artes; & filio quem dissociabilem & molestum reddebat tecta & obscura natura, unice respondens, conveniens, digna visa, & quasi à fatis lecta, quæ utrumque, quantum erat salubre, temperaret. *Gronovius.*

1 *Cæsare pronepote.*] Suet. in Cal. *Comitatus est patrem & in Syriacam expeditionem. Vnde reversus primum in matris, deinde ea relegata in Liviæ Augustæ proaviæ suæ contubernio mansit: quam defunctam prætextatus etiam pro rostris laudavit.* Muretus.

2 *Quod supremis.*] Eam ægrotam ne inviserat quidem. Dio lib. 58. *Idem.*

3 *Cælestis religio.*] Quam tamen postea ei tribuit Claudius, effigie ejus in templo Augusti consecrata, sacrisque, quæ Vestales facerent, institutis: edicto etiam, ut per nomen ejus feminæ jurarent. Dio lib. LX. & Suetonius cap. XI. Claudii. Exstant Nummi, DIVVS. AVGVSTVS. PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte aversa S. P. Q. R. DIVÆ. IVLIÆ. AVGVSTI. FIL. carpentum, cui subjuncti duo muli. Nec dubito, quin consecrata hæc Iulia habitu & nomine Iunonis. Prudentius,

Adjecere sacrum fieret quo Livia Iuno,
Non minus infamis thalami sortita cubile,
Quam cum fraterno caluit Saturnia lecto.

Quamquam eo nomine adfecta à poëtis etiam viva. Ovidius:

Cum tibi contigerit vultum Iunonis adire.

Vt autem Livia habitu Iunonis, sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris, cognomento Pantheæ. Auctor Dio LIX. Quo refero inscriptionem priscam,

VENERI. CÆLESTI
AVGVSTÆ. SACR.
NVMMIA. C. F. DORCAS
S. P. F. C.

Ne cælestis religio decerneretur.] Sic lib. 1. Ann. 11. *Sepultura more perfecta, templum, & cælestes religiones decernuntur.* Neque aliud sibi vult inscriptio numismatum *RELIG. AVG.* quam antiquarii perperam ad alia omnia trahunt, quam ad consecrationem. Sic & Tacit. lib. 6. Ann. c. 50. *Decimo septimo Calend. Aprilis interclusa anima, creditus est mortalitatem explevisse:* tanquam diceret, nihil reliquum fuisse deinde, quam ut divus fieret decreto Senatus atque heredis; hoc est cælesti ornaretur religione. *Gruterus.* Vide etiam ad hunc locum Reinesium 1. Variar. cap. 21. & Rupertum Epist. 35. pag.

facetiis [1] inridere solitus, quarum [2] apud præpotentes in longum memoria est. Ceterum ex eo [3] prærupta jam & urgens dominatio. nam incolumi Augusta, erat adhuc perfugium, quia Tiberio inveteratum erga matrem obsequium; neque Sejanus audebat auctoritati parentis anteire. tunc [4] velut frenis exsoluti proruperunt: missæque in Agrippinam ac Neronem litteræ, quas pridem [5] adlatas & cohibitas ab Augusta credidit vulgus. haud enim multum post mortem ejus recitatæ sunt. verba inerant

pag. 220. Rursusque Reinesium Epist. 36. pag. 267.

1. *Inridere solitus.*] De morte ejus & Publiæ Priscæ uxoris, lege Dionem: in quo male *C. Geminus Rufus*, pro quo reponendum, *C. Fufius Geminus*, ut dixi. *Muretus.* Sic noster de Vestino. *Sæpe asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.* Aurelius.

2 *Apud præpotentes.*] Vera sententia & forte lectio. Ego tamen suspicabar, *apud ira potentes.* qualis certe Tiberius. Curtius lib. 4. *Non tenuit iram Alexander; cujus alioqui potens non erat.* lib. 4. histor. Tacit. *Nuptias suas abnuentem impotens amoris interfecerat.* Vbi tamen & *impatiens* poterat legi. Vt Suet. Calig. 24. *Impatientem mæroris* dicit. *Acidalius.*

3 *Prærupta & vergens.*] Ita reposui & intellego, cadentem aut præcipitem: non ultra in statu. Vulgo *urgens*, quod sævum explicant, nescio quo exemplo. *Lipsius.*

Prærupta jam & urgens.] Aspera & imminens capitibus ac cervicibus civium dominatio. Porro legendum est *vergens*, ut alii quoque annotarunt. *Muretus.* Tiberius mortua matre violenter dominabatur: ea enim est vis, τῶ *urgens.*' Cui respondet, *dominatio remissa.* Is antea inter bona malaque mistus; matri vero superstes *intestabili sævitia* omnium capitibus imminebat: nec effugere dabatur, quod ea viva sæpius acciderat. Vellej. lib. 2. *Cujus potentiam nemo sensit, nisi aut levatione periculi, aut accessione dignitatis.* Salinerius. Mihi potior prisca lectio. Nam *vergens dominatio* dicitur, quando Principis potentia ab ipso culmine declinare incipit, ac paulatim infringitur. at non ea hic Tacito mens. Immo, Tiberium, dum mater vixerit, mitem atque exorabilem aliquando fuisse, propter inveteratum erga illam obsequium, ad quam miseris adhuc erat perfugium. Sed matre defuncta, velut frenis exsolutus, prorupit: ideoque *prærupta, & urgens* ipsius dominatio, id est sævior, ac violentior. *Pichena*, Recte sane. Sed quærit Lipsius, quo exemplo? Satis est exemplorum, modo absit captio. *Vrgens* est premens, gravis, onerosa, injusti jugi aut oneris. Quare? nempe ob sævitiam & violentiam. Varro: *Qui pote plus, urget.* Iustinus 22. *Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cum sua urgeantur.* id est, vexentur, male habeantur, in periculo sint. *Gronovius.*

4 *Velut frenis exsoluti.*] Sejanus magis etiam ὕβρις. Decretum, ut natalis ipsius publice celebraretur. Statuæ innumerabiles positæ. A singulis ordinibus, ut ad Tiberium, sic seorsum ad ipsum missæ legationes. Per Genium utriusque jurabant. Vide Sueton. Senecam aliosque. *Muretus.*

5 *Adlatas & cohibitas.*] Malo, *sed.* Acidalius.

rant quæſita aſperitate: ſed non arma, non rerum novarum ſtudium; *amores juvenum, & impudicitiam* nepoti objectabat. in nurum ne id quidem confingere auſus, *adrogantiam oris & contumacem animum* incuſavit, magno ſenatus pavore ac ſilentio: donec pauci, quis nulla ex honeſto ſpes, (& publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur) *ut referretur* poſtulavere, promptiſſimo [1] Cotta Meſſallino cum atroci ſententia: ſed aliis à primoribus, maximeque à magiſtratibus trepidabatur: quippe Tiberius, etſi infenſe invectus, cetera ambigua

4 reliquerat. Fuit in ſenatu Iunius Ruſticus, [2] componendis patrum actis delectus à Cæſare, [3] eoque meditationes ejus introſpicere creditus: is fatali quodam motu (neque enim ante ſpecimen conſtantiæ dederat) ſeu prava ſolertia, dum [4] imminentium oblitus incerta pavet, inſerere ſe dubitantibus ac monere conſules *ne relationem inciperent:* diſſerebatque, *brevibus momentis ſumma verti poſſe*, [5] *dandumque interſtitium pœnitentiæ ſenis.* Simul populus effi-

1 *Cotta Meſſallino.*] Qui libro ſuperiori *cavendum cenſuerat, ut*, &c. cap. 20. qui hoc libro dicitur, *ſæviſſimâ cujuſque ſententiæ auctor.* Muretus.

2. *Componendis patrum actis.*] Duplicia Acta reperio, Senatus, Populique. Acta Senatus alio nomine, Commentarii Senatus, Tacito lib. xv. Acta populi, alias Diurna, alias Publica. Dixi diſtincte de utriſque, quia confundi video non à juventute, ſed & à doctis: dixi, inquam, in EXCVRS. A. *Lipſius.*

3 *Eoque meditationis ejus.*] Scripſi, *meditationes.* Rhenanus.

4 *Immnentium oblitus.*] Mala præſentia & pericula negligit, præ futuris. Plus ſcilicet timebat ab heredibus, quos deſtinabat, quam à Tiberio. *Idem.*

5 *Dandumque interſtitium.*] In Florentino: *quandoque Germanicis ſtitium pænitentia ſenis.* Poſſet elici: *dandumque Germanicis, interſtitium (ſive placet ſpatium) pænitentia ſenis.* Suadebat iſte, ſaltem vel Germanicorum memoriæ magnæ (Druſi avi, & filii, qui pater aut maritus horum) Germanicorum, inquam, memoriæ hoc largiendum, ut ſpatium eſſet pænitentiæ ſenis. Poſſe enim illum ad bonam mentem redire, ſi tempus medium eſſet, nec juſſio ejus ſtatim patraretur. Sane aliquid de Germanicis fuit: etſi locus fortaſſe non plenus. *Idem.*

Dandumque interſtitium.] Qui locum ſic emendavit, nodum ſcindere, non ſolvere voluit: nimis enim aberravit à ſcriptura veteri, quæ corruptiſſime habet: *quandoque Germanicis* ſtitium

effigies Agrippinæ ac Neronis gerens, circumſiſtit
curiam, [1] feſtiſque in Cæſarem ominbus, *falſas lit-
teras, & principe invito exitium domui ejus intendi* cla-
mitat. ita nihil triſte illo die patratum. ferebantur
etiam ſub nominibus conſularium fictæ in Sejanum
ſententiæ, exercentibus pleriſque per occultum,
atque eo procacius, libidinem ingeniorum. unde
illi ira violentior, & materies criminandi: *ſpretum
dolorem principis* [2] *ab ſenatu; deſciviſſe populum, au-
diri jam & legi novas conciones, nova patrum conſulta;
quid reliquum, niſi ut caperent ferrum? & quorum
imagines pro vexillis ſecuti forent, duces imperatoreſque
deligerent?* Igitur Cæſar repetitis adverſum nepotem 5
& nurum probris, increpitaque per edictum plebe,
queſtus apud patres, *quod fraude unius ſenatoris
imperatoria majeſtas eluſa publice foret; integra ta-
men ſibi cuncta* poſtulavit: nec ultra deliberatum,
quo minus non quidem extrema decernerent, id
enim vetitum, ſed *paratos ad ultionem* [3] *vi principis
im-*

ſtitium pænitentiæ ſenis: Retuli, ſi forte aliquid melius acutiora ingenia excogitare valeant. *Pichena.* Noli dubitare, quin dixerit Ruſticus, & ſcripſerit Tacitus; *dandumque Germanico interſtitium pænitentiæ ſenis.* Hoc Germanico, optimo Principi, debemus, ut priuſquam atrocius quid in ejus conjugem Agrippinam, in filium Neronem ſtatuamus, relinquamus interſtitium pænitentiæ moroſi & nimium præcipitis ſenis Tiberii. Lipſius malebat; *Germanicis.* Contra Taciti morem. Tiberius ann. 3. *Id ſolum Germanico ſupra leges præſtiterimus, quod in curia potius, quam in foro, apud Senatum, quam apud judices, de morte ejus anquiritur.* Boxhornius.

1 *Feſtiſque in Cæſarem ominibus.*] Placeret magis: *Fauſtiſque in Cæſarem ominbus.* Vrſinus. Ego nihil muto: nam fere eodem ſenſu, l. XII. in fine, ait: *feſtis vocibus exceptus.* Pichena. Sane melius *fauſtiſque.* Nec id lib. I. *fauſtis in Germanicum ominibus,* mutari à Lipſio velim, qui mavult *nominibus.* Etiam in Suetonii loco Calig. 13. quem Lipſius adfert, non *nomina,* ſed *omina* legendum. At dubito etiamnum de illo lib. XII. loco, ad finem, *Vbi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus, inditur lecticæ.* Dubito inquam an & hic *fauſtis* potius ſcribendum. Petrus Faber ubique in Tacito *fauſtis* legendum cenſet: & multa multorum ſimilia loca congerit & corrigit lib. de Magiſtratu Romano. Sed Lucan. lib. 3. *Non omina feſta Non fictas læto voces ſimulare tumultu.* Acidalius.

2 *Ab Senatu.*] Diſtingue contra vulgus, *ſpretum dolorem principis ab Senatu, deſciviſſe populum.* Lipſius.

3 *Vi principis impediri teſtarentur.*] Malum tuum, Corneli, fatum! Non paginæ aliquot ſed libri hic perierunt, qui-

6 *impediri* testarentur. [1] Quattuor & quadraginta orationes super ea re habitæ, ex quis ob metum paucæ. plures adsuetudine, * [2] *mihi pudorem aut Sejano invidiam allaturum censui.*

versa est fortuna, [3] *& ille quidem qui collegam & generum ad-*

quibus gesta fere triennii continebantur, de Agrippinæ liberumque ejus exitu, de Sejani spe conatuque, de ejusdem cum agmine amicorum strage, de Liviæ flagitiis & morte. ad summam, flos quasi historiæ tuæ. Adeo bonis illis patribus cura otiumque fuit describere Orosios & Vopiscos, & hujusmodi quisquilias, præ tuo auro. *Idem.*

Vi principis impediri testarentur.] Desiderantur reliqua actorum hujus anni, in queis, quemadmodum Agrippina in insulam Pandatariam relegata sit, Nero in Pontiam; ubi uterque eorum interfectus est jussu Tiberii. Auctor Sueton. in Caligula. Desiderantur & acta insequentis anni, quo M. Vinicius, L. Cassius Cos. fuerunt; quorum uterque postea Tiberii progener fuit, ut postea dicetur. Tum ut Sejanus eo usque creverit, ut Tiberius vulgo insulæ Præfectus, Sejanus pro Imperatore haberetur: quem jam Tiberius metuens, neque aperte adoriri ausus, Consulem secum designavit, & ad Senatum scribens, Sejanum suum, suarum curarum participem, nominabat. Init consulatum Tiberius absens, Cal. Ianuarii, sine collega. Sejanus autem collega ab eo adscitus, Calend. Febr. in urbem venit, consulatumque auspicatus est. Consules una fuere ad Idus Majas. Toto illo tempore Sejanus non Consulatus, sed imperii collega habebatur. Idibus Maji, suffecti in eorum locum C. Memmius Regulus, Fulcinius Trio. Hic ex Sejani clientela; ille non tam à Sejano alienus, quam ambiguus fidei, & privatis utilitatibus officium metiens. Tiberius interea explorandis Senatus in Sejanum animis, per epistolas modo cum laudibus tollere; interdum oblique perstringere; nonnunquam de eo contemptim loqui: &, ut advertit, quibus Sejani potentia minueretur, non aversis animis accipi, jamque plerosque reperiri, qui nutarent, confidentior factus, nonnullos è cultoribus ejus afflixit: quosdam quibus ille infensus erat, ornavit. Varie interea Sejani animus inter spem, & metum fluctuabat. nam & tam alte subvectus, ut paulum deesse videretur ad summum, non minus se Tiberio, quam Tiberium sibi metuendum esse ducebat: & fato nunquam securæ potentiæ, per scelera quæsitæ, terrebat simul timebatque. Nec minus suspensa civitas Sejano, neque tanto, ut prius, studio colere, neque tamen aperte ab eo desciscere audebat: infixa penitus in plerisque omnibus opinione, nihil sincerum esse Tiberii: nunquam voluntatem ipsius ita perspici posse, ut non immineret periculum, si qui præpropere obtemperassent. Multis jam exitiosum fuisse, quod de voluntate ipsius ac sententia, ex vultu ac verbis judicassent. *Muretus.*

1 *Quattuor & quadraginta orationes.*] Quæ præeunt, gesta sunt Fusio & Rubellio Coss. initio anni: hæc autem C. Memmio Regulo & Fulcinio Trione. Ita interciderunt acta pleraque anni DCCLXXXII. acta omnia anni sequentis, quo Coss. M. Vinucius, & L. Cassius. Item hujus anni, quo ex Kal. Maji suffecti Tiberio & Sejano Consules Regulus & Trio. *Lipsius.*

2 *Mihi pudorem, aut.*] Ἀποσπασμάτιον ex oratione cujuspiam damnandi ob Sejanum, uti & sequens membrum. *Idem.*

3 *Et illa quidem qui collegam.*] Id quo-

adsciverat, sibi ignoscit. ceteri quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. * *miserius sit* [1] *ob amicitiam accusari, an amicum accusare haud discreverim.* [2] * *non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor,* [3] *ne memoriam nostri per mœrorem quam læti retineatis,*

quoque à M. Terentio ob amicitiam Sejani reo, dum se defenderet, Tiberio exprobratum infra l. 6. *Insidias in remp. consilia cadis adversum Imperatorem, puniantur. de amicitia & officiis, idem finis & te Cæsar, & nos absolverit.* Liberius adhuc Gætulicus superioris Germaniæ legatus, Tiberio in eandem sententiam scripsit, eodem lib. 6. *Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se, quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem, illi sine fraude, aliis exitio habendum.* Pichena.

1 *Ob amicitiam accusari, an amicum accusare.*] Quem non offendat *accusandi* vocabulum bis hic repetitum? Non ita solet Tacitus. Semel illud, sine causa à librariis repetitum expunge, & habebis sententiam vere cælestem ac divinam: *Miserius sit ob amicitiam, an amicum accusari, haud discreverim.* Cogita personam, ob accusatum damnatumque amicum eadem calamitate, quod tunc frequentissimum fuisse passim notat auctor, circumventum, cui æque grave accidit, & amicum, & se ob amicitiam cum eo initam accusari, ac ad supplicium peti. Exemplum proxime sequitur. *Huic*, nempe Pomponio Secundo, *à Considio, Prætura functo objectabatur Ælii Galli amicitia* &c. Vide ergo hic, ac venerare ipsam indolem veræ & incomparabilis amicitiæ. *Boxhornius.* Nihil muto. *Accusare amicum* est facere, quod illi, qui, quem per dedecora foverant, nunc insectabantur; quod Satrius Secundus, ex emissario & satellite Sejani conjurationis index. Hi, modo sic subterfugerent Tiberium sævientem; neque ab sese neque à vulgo pro *miseris* habebantur. Vt & quivis improbi, quamdiu pœnam evitant. At hic noster cum philosophis *miserum* censet & felix scelus: ac perinde *miseros* dicit, qui prodendo fidem & ejurando amicum sese tutantur, & qui, quod non inficientur amicitiam, in periculo versantur. Scilicet, ut, cum utrimque miserum sit; hinc quia turpitudo adest, inde quia fulmen damnationis imminet, ostendat, justius se consilium cepisse, forti, ut illi putabant, exitu hoc anceps evadendi. *Gronovius.*

2 *Non crudelitatem.*] Magni animi voces, vel abrupti. & similes à Vibio Virio prolatæ, quem Livius suâ manu moriturum ita loqui facit, lib. XXVI. *Cruciatus contumeliasque, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterquam honesta, etiam levi, possum.* Lipsius.

3 *Ne memoriam nostri.*] Est hoc ἀποσπασμάτιον egregiæ & constantissimæ, ut ex his reliquiis apparet, orationis. Sed nec integræ sunt hæ reliquiæ; quarum gravissimæ tamen sententiæ debuimus emendatricem hanc manum: *Non crudelitatem, non clementiam cujusquam experiar, sed liber & mihi ipsi probatus antibo periculum. Vos obtestor, ut memoriam nostri supremorumque læti retineatis, adjiciendo me quoque iis, qui fine egregio publica mala effugerent.* Habes verba vix abeuntia à corruptis superstitum litterarum vestigiis, & elegantissimum sensum, qui nullus est in vulgatis. *Boxhornius.* Et hic nihil corrupti: ne difficile quidem quicquam memori τὸ *Quam* esse *Magis quam*, jamdudum in nostro, in Plauto, in aliis observatum.

neatis, adjiciendo me quoque iis, qui ſine egregio publi-
7 *ca mala effugerunt.* [1] Tunc ſingulos ut cuique adſiſtere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei abſumpſit, multoque adhuc cœtu, & cunctis intrepidum vultum ejus ſpectantibus, cum ſupereſſe tempus noviſſimis crederent, gladio quem ſinu abdiderat incubuit. Neque Cæſar ullis criminibus aut probris defunctum inſectatus eſt, [2] cum in
8 Blæſum multa fœdaque incuſaviſſet. Relatum inde de P. Vitellio & Pomponio Secundo. illum indices arguebant, *clauſtra ærarii cui præfectus erat, & militarem pecuniam rebus novis obtuliſſe:* huic à Conſidio prætura functo objectabatur [3] *Ælii Galli amicitia, qui punito Sejano, in hortos Pomponii quaſi fidiſſimum ad ſubſidium perfugiſſet.* neque aliud periclitantibus auxilii, quam [4] in fratrum conſtantia fuit, qui vades exſtitere. mox crebris prolationibus ſpem ac metum

tum. *Ne memoriam noſtri per mærorem quam læti retineatis*, eſt, ne recordatio mei & mortis hujus vos magis contriſtet quam lætificet: ut mortem meam malitis plauſu quam planctu proſequi; ut malitis eam laudare quam lugere. Vide Senecam ad Marciam c. 2. & 3. Octavia Marcelli memoriam retinuit per mærorem: Livia Druſi, poſt primum illum doloris impetum, læta. *Gronovius.*

1 *Tunc ſingulos.*] Quis iſte? dignus erat quem noſſemus, ob conſtantiam mortis. *Lipſius.*

Singulos ut cuique adſiſtere.] Lego, *ut quique adſtitere.* Vertranius. Nemo non videt hæc eſſe corrupta: neque tamen, quod miror, monuerunt eruditi. Sic igitur reſtituo. *Tunc ſingulos, ut cuique adſtiterat, alloqui, amicos aut retinens aut dimittens partem diei abſumpſit.* Nullum ſenſum habent vulgata. *Boxhornius.* Et hæc, uti ſunt, illibata conſervo. Τῷ *adſiſtere* reſpondet τὸ *retinens:* τῷ *alloqui* τὸ *dimittens. Adſiſtere* hic eſt, genus officii, quod ſi decubuiſſet ille magnanimus, fuiſſet *adſidere.* Qui venerant, ut adſiſterent, ut ei præſto eſſent, ut præſentiam commodarent tanti viri ſupremis; eos retinebat; iis vultu, nutu, verbis ſignificabat gratum ſibi eſſe, quod adeſſent. Qui vero, ut brevi alloquio, ſive ob idipſum, quod agebatur, ſive ob aliud negotium, potiti diſcederent; eos cum reſponſo ſedate placideque nihil turbatus dimittebat. *Gronovius.*

2 *Cum in Blæſum.*] Mallem delata vocula, *Cùm Blæſum.* Lipſ. Non ego. Memini enim id dictum, ut apud librum l. 27, 1. *ipſe in Fulvii ſimilitudinem nominis increpans:* & l. 30, 20. *in ſe quoque ac ſuum ipſius caput exſecratum.* Vide utrobique notas. *Gronovius.*

3 *Velii Galli amicitia.*] Lege, *Ælii* cujus gentis cognomen Gallus. *Idem.*

4 *In fratrum conſtantia.*] Suetonius ita narrat, ut de uno fratre modò dicat. *Publius*, inquit, *poſt Præturæ honorem, inter Sejani conſcios arreptus, & fratri in cuſtodiam datus, ſcalpro libra-*

metum juxta gravatus Vitellius, petitò [1] per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque ægritudine animi finivit. At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio inlustri, dum adversam fortunam æquus tolerat, Tiberio superstes fuit. Placitum posthac *ut in reliquos Sejani libe-* 9
ros adverteretur; vanescente quamquam plebis ira, ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intelligens; [2] puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, *quod ob delictum, & quo traheretur? neque facturam ultra; & posse se puerili verbere moneri.* Tradunt temporis ejus auctores, [3] *quia triumvirali supplicio affici virginem*

brario venas incidit: & obligari se passus, in eadem custodia morbo periit. Idem.

1 *Per speciem studiorum.*] Doctus enim fuit, & scripta reliquit. Tertullianus de anima: *In Vitellii commentariis conditum est.* Idem.

Per speciem studiorum scalpro.] Scalprum instrumenti ferrei nomen est, quo plures artifices utuntur? ut *scalpra sutoria* Horatio. & Cor. Celsus inter instrumenta chirurgica scalprum ponit. hic putarim accipi pro eo instrumento, quo studiosi pennas acuunt, aut aptant. *Lupanus.*

2 *Puella adeò nescia.*] Illa ipsa quæ sponsa Claudii filio; ut hic notat Dio. *Lipsius.*

3 *Triumvirali supplicio affici virginem.*] Triumviri, qui aliàs Iudices capitales, prorsus iidem Romæ qui undecimviri Athenis. Munus eorum præesse carceri, punire damnatos: itemque cognoscere de furtis admissisque servorum aut ejusmodi viliorum capitum ad Mæniam columnam. Quod idem in Atheniensibus fuisse, disco ex Suida. Ἕνδεκα, inquit, ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἐπιμελουμένη τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ καταχειμένων, ἐφ' ἧς ἀνήγοντο οἱ κλέπται καὶ οἱ ἀνδραποδισταί. Nec ambigo quin Romanis exemplum inde. Alia de his habes apud Revard. II. Var. & Fabrum, quæ non recoquam ego. Sed cur ait inauditum virginem adfici triumvirali supplicio, id est laqueo? Id quidem ita ceperim quasi non simpliciter virginem dixerit, sed impubem investemque. Lex enim non tam virginitati ignotum cautumque voluit, quàm ætati. Ita nec pueros interfici fas, nisi toga sumpta & relatos in viros. Hinc apud Dionem scriptum, à Triumviris in proscriptione jussum puerum quemdam Togam virilem sumere, ut scilicet jure posset interfici, L. XLVII. Καὶ ἄλλα τε, ait, διὰ τοῦτο πολλὰ παρενομήθη, καὶ παιδίσκον τινὰ ἐς ἐφήβους ἐσήγαγον, ἵν' ὡς εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἀποθάνῃ. Appulejus II. apol. de puero præcoci malitia. *Hoc magis noxius, quòd cum venia perniciosius est: & nondum pœna, jam injuria sufficit.* Quam causam & hic subesse arbitror, ut compressa devirginataque mulier videretur & plena annis. *Lipsius.*

Triumvirali supplicio.] Triumvirale supplicium, quo reus in carcere afficeretur, ideo Cornelius dicit, quod Romæ tres-viri capitales essent, qui carceris custodiam haberent, ut cum ani-

nem inauditum habebatur, à carnifice laqueum juxta compressam: exin oblisis faucibus, id ætatis [1] *corpora in Gemonias abjecta.* Per idem tempus Asia atque Achaja exterritæ sunt, acri magis quam diuturno rumore, [2] *Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum.* & erat juvenis haud dispari ætate, quibusdam Cæsaris libertis, velut agnitus, [3] per dolumque comitantibus. Alliciebantur ignari, fama nominis, & promptis Græcorum animis ad nova & mira: [4] *quippe lapsum custodia pergere ad paternos exercitus, Ægyptum aut Syriam invasurum,* fingebant simul, credebantque. jam juventutis concursu, jam publicis studiis frequentabatur, lætus præsentibus, [5] & inanium spe; cum auditum id Pop-

animadverti oporteret, interventu eorum fieret. Auctor Sext. Pomponius D. de origine juris. Cæterum quod hic ait de virgine, tam Dio Cassius, quam Tranquillus retulere, hujusque verba sunt: Immaturæ puellæ, *quia more tradito nefas esset virgines strangulari, vitiatæ prius à carnifice, dein strangulatæ.* Vertranius. *Duumviri capitales* Tullo Hostilio regnante sunt creati propter occisam ab Horatio illo victore Curiatiorum sororem. postea uno addito *Triumviri* nuncupati. Horum mentionem facit Sallustius in conjur. Catil. & Tacit. in vita Agric. Animadvertendi in facinorosos talis ratio habebatur, ut primum ad Triumviros capitales crimina deferrentur, qui ad Prætorem delata referebant. Prætor vero consilium cogebat; & decretum consilii exequebatur. Valer. 5, 4, 7. *Lupanus.*

1 *Corpora in Gemonias abjecta.*] Sub Tiberio, inquit Suetonius, *nemo punitorum non est in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Necatum enim in carcere, magnis uncis in forum carnifices, ac inde in profluentem trahebant (ait Dio) sive capite abscisso truncum rei corpus, sive strangulatus laqueo reus fuisset. Legimus autem & intelligimus ubique *Gemonias scalas*, in quibus corpora punitorum populus intueretur, Sed & Plin. 8, 40. *Gemonios gradus* ait. In eos cadaver projici & abjici dictum, quod ibi per paucos dies visum, in Tiberim abjiciebatur, cujus in ripa Gemoniæ essent. *Vertranius.*

2 *Drusum Germanici filium.*] Quem Teberius in abdita palatii parte fame posteà enecavit, ut post paulo dicetur; tum autem in custodia habebatur. *Muretus.*

3 *Per dolumque comitantibus.*] Muret. *per dolum comitantibus.* Sane si *que* retines, potius erat legi, *per dolumque comitatus.* Acidalius.

4 *Quippe lapsum.*] Fortè, *elapsum.* Lipsius.

Quippe lapsum custodia.] Melius, ut opinor, scribatur, *Quippe elapsum custodia.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quippe elapsum custodia.* Non, *lapsum*, ut est in vulgatis, Nam illud *lapsum*, à librario factum, qui omisit literam, *e*, ob præcedentem alteram verbi, *quippe.* Vrsinus.

5 *Et inanium spe.*] Quis obsecro speret inania prudens sciensque? Nec est ut si quis subtili expositione argutetur

Poppæo Sabino. Is Macedoniæ tum intentus, [1] Achajam quoque curabat. Igitur quo vera seu falsa anteiret, [2] Toronæum Thermæumque sinum præfestinans, mox Eubœam Ægæi maris insulam, & Piræeum Atticæ oræ, dein Corinthiense litus, angustiasque Isthmi evadit: marique alio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, [3] ibi demum cognoscit, [4] sollertius interrogatum, *quisnam foret*, dixisse,

tetur ipsum quidem ea, quæ sperabat, non habuisse pro inanibus, revera autem fuisse inania. nam ut sint, certe Tacito non sunt inter inania principatus & imperia, quo fanaticus hic adspirabat. Ergo potius legerim *immanium spe*. *Immania* pro rebus immanibus, quomodo solet neutro genere frequentissime uti: sicut 2, 39. *ad majora & magis præcipitia conversus*. Sumitur autem *immania* pro magno, ingenti, arduo. Sic in dialogo de Orator. *immanes lacerti*. Hinc vulgata locutio, *immane quantum*, etiam nostro usitata, pro nimium quantum. *Freinshemius*. Nihil mutandum. Ille creditus Drusus, Germanici filius, imperium principatumque, quæ nunquam consequuturus erat: & sic inania sperabat. Vide historiam Libonis Annal. II. ubi cum *facilem inanibus* vocat Tacitus: idem est, ac si dixeris, facilem ad speranda inania, quæ, scilicet, nunquam sit impetraturus. Speraverat Libo habiturum aliquando se opes, quis viam Appiam, reginam, ut ille loquitur, viarum, pecunia Brundisium usque operiret. *Vana* illa vocat Tacitus, non quod vanæ essent tantæ opes, aut inter inania habendæ, sed quod frustra à Libone sperarentur. *Boxhornius*.

1 *Achajam quoque curabat.*] Ex decreto illo, libro 1. quo *Achajam & Macedoniam onera deprecantes levari proconsulari imperio, tradique Cæsari placuit*. Lipsius.

2 *Toronæum Thermæumque sinum.*] Quorum ille ad Toronem Macedoniæ urbem; hic juxta Macedoniam, Axii fluvii receptor. *Idem*.

3 *Ibi demum cognoscit.*] Locus inter mancos. Nec enim ubi aut quomodo deprehensus fugitivus ille, narratum. Post, *cognoscit*, ergo ponenda nota. Et statim scribe, *interrogato*. Idem.

4 *Sollertius interrogatum quisnam foret, dixisse.*] Hæc doctissimo viro ea de causa mutila sunt, quod putet omissum, ubi, & quomodo deprehensus sit iste Pseudodrusus. Ego integra reor, & ostendam ubi tamen ea sub aspectum dedero. Sabinus iste adita Nicopoli, rescisscit illum, de quo quæsitum venerat, ibi à quibusdam de suo statu interrogatum, respondisse, se patrem habere M. Silanum: ibidemque rescivit eundem (audito ejus adventu) à plerisque desertum navem ascendisse, tanquam Italiam peteret. quid eo postea factum sit, noster ingenue nescire se profitetur. *Salinerius*. Si fideliter hic locus ex Man. relatus ab iis fuisset, ut à me nunc, emendationibus opus non erat. Clarus jam sensus: Sabinum Nicopoli demum cognovisse, quod falsus ille Drusus, diligenter interrogatus, quisnam foret, dixerat, se M. Silano genitum: & quod multis sectatorum dilapsis, ascenderat navem, tanquam Italiam periturus. Scripsit ergo hæc Tiberio Sabinus. In vulgatis, pro, *dixisse*, repositum fuerat, *dixit se*. hinc confusio, & duplicatus error, quia recentiores deinde pro, *interrogatum*, scripserunt, *interrogato*. Pithœus.

dixiſſe, [1] *M. Silano genitum:* & multis ſectatorum dilapſis aſcendiſſe navem, tamquam Italiam peteret. ſcripſitque hæc Tiberio. [2] neque nos originem finemve ejus rei ultra comperimus.

11 Exitu anni diu aucta diſcordia conſulum erupit. nam Trio facilis capeſſendis inimicitiis, & foro exercitus, *ut ſegnem Regulum ad opprimendos Sejani miniſtros* oblique perſtrinxerat. ille niſi laceſſeretur modeſtiæ retinens, non modo retudit collegam: ſed *ut noxium conjurationis* ad diſquiſitionem trahebat. Multiſque patrum orantibus, ponerent odia in pernicem itura, manſere infenſi ac minitantes, donec magiſtratu abirent.

1 *M. Silano genitum.*] Cujus gener fuit Caligula. *Muretus.*

2 *Neque nos.*] At reppererunt Zonaras & Dio, qui miſſum eum ad Tiberium tradiderunt, Caligulæ nuptias Antii celebrantem. *Lipſius.*

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER SEXTVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Tiberii arcana & fœda libidines. Multorum accusationes: interque eos M. Terentii equitis R. cujus libera & egregia defensio inserta. L. Pisonis Præfecti urbis mors & funus: & per occasionem de origine ejus muneris & progressu. De Sibullarum carminibus recipiendis consultatio: & quæ in iis cautio. Seditio Romæ ob gravitatem annonæ. Germanici duæ filiæ nuptum datæ, L. Cassio, & M. Vinicio. Fœneratores accusati, repressa usura. & liberalitate Cæsaris fides multorum refecta. Iterum accusationes majestatis: & uno edicto omnes conscii Sejanianæ conjurationis necati. C. Cæsar Caligula Claudiam uxorem accipit: ejus mores & callida simulatio in avum. Tiberii præsagium de Ser. Galbâ: & per caussam eam de Mathematicis aliquid & Thrasullo. Drusi Germanici filii miseranda mors: item Agrippinæ. Nerva Iureconsultus inediâ voluntariâ obiit. aliquot aliorum inlustrium mortes. Phœnix in Ægypto visa, & super eâ veterum narrationes ac judicia. Accusationes variæ & mortes. Parthorum legati in urbem venere, ad novum regem petendum. & Tiberius unum, deinde alterum misit. L. Vitellius Orienti præfectus: ejusque ingenium. Prœlia inter Armenios & Parthos. Artabanus regno exutus, & in Scythiam profugus, cui Teridates sufficitur Vitellii consilio & armis. At Romæ illustrium damnationes & mortes. Clitæ Cappadoces regi suo rebelles & repressi. Teridates rex dissidio procerum pellitur, & Artabanus in regnum iterum accitur. Romæ incendium atrox: quod Cæsar liberalitate sua mitigavit. Tiberii deliberatio de successore: ejusque morbus & mors. Gesta hæc annis circiter sex.

CN. DOMITIO M. FVRIO CAMILLO
SER. SVLPICIO GALBA. L. CORNELIO SVLLA
PAVLLO FABIO PERSICO. L. VITELLIO
C. CESTIO GALLO. M. SERVILIO RVFO
Q. PLAVTIO. SEX. PAPINIO
CN. ACERRONIO. C. PONTIO
COSS.

1 CN. Domitius & Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Cæsar tramisso quod Capreas & Surrentum interluit freto, Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret: seu quia contra destinaverat, speciem venturi simulans: & sæpe in propinqua digressus, [2] aditis juxta Tiberim hortis, saxa rursum & solitudinem maris repetiit, pudore scelerum & libidinum: quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum & decora corpora; sed in his modestam pueritiam, in aliis imagines majorum, incitamentum cupidinis habebat. tuncque primum ignota ante vocabula reperta sunt, [3] *sellariorum* & [3] *spin-*

COMMENTARIUS.

1 INitium sexti libri arbitrario hic jure constitui, non certo. Cui enim probes tantam vim rerum, quantam dixi, trienniique gesta uno libro cum sequentibus inclusa fuisse? Secrevi igitur. non quia liqueret mihi initium in his demum verbis faciundum: sed quia magnitudinem resque gestas æstimanti, ita videbatur. Denique ut scires saltem, hunc vulgò quintum librum in duos esse tribuendum. *Lipsius.*

2 *Iuxta Tiberim hortis.*] Hortos Cæsaris accipio, de quibus Horat.

Trans Tiberim longe cubat is prope Cæsaris hortos.

Ii vicini Naumachiæ fuerunt, siquidem eadem de re Suetonius Tiber. c. LXXII. *Bis omnino toto secessus tempore Romam redire conatus, semel triremi usque ad proximos naumachiæ hortos subvectus est, dispositâ statione per ripas Tiberis, quæ obviam prodeuntes submoveret.* Vide iis de hortis & Sueton. Iulio cap. LXXXIII. *Idem.*

Aditis juxta Tiberim hortis.] Horti Cæsaris qui prope naumachiam erant. Sueton. *Muretus.*

3 *Sellariorum & spintriarum.*] Vide si lubet Suetonium Tiber. c. XLIII. & Turnebum l. v. cap. 1. Qui tamen non satis explicant, cur Sellarii dicti à fœditate loci. Sed ego non violo te Pudor. *Lipsius.*

Sellariorum.] Sellaria loca sunt à sellis dicta, ubi domi sedebant, qui de re aliqua convenerant. apud Plinium. Sed accipi consuevit pro fornice, locisque voluptariis. Martialis: *In sellariolis vagas popinis.* quod ibi fere sedendo voluptatibus detur opera. Hoc autem significat hic, dum ait, *Ex fœditate loci.* Ferrettus. *Sellaria* ait Lævinus Torrentius, sunt sellæ ipsæ ad libidinem dispositæ. Sic enim & *Sellaria* domus aureæ Neronis, apud Plin. 34. 8. & *Sellariola popina* apud Martial. ubi non in lectis, sed in sellis accumberent. Inde & *opifices sellularii* Livio. Ego *cellas* scio vocari meretricum casulas. Martialis: *Intrasti quoties inscri-*

[1] *ſpintriarum*, ex fœditate loci ac multiplici patientia. præpoſitique ſervi qui quærerent, pertraherent, dona in promptos, minas adverſum abnuentes; [2] & ſi retinerent propinquus aut parens, vim, raptus, ſuaque ipſi libita velut in captos exercebant. At Romæ principio anni, quaſi recens [3] cogni- 2
tis Liviæ flagitiis, ac non pridem etiam punitis, atroces ſententiæ dicebantur [4] in effigies quoque ac memoriam ejus: & *bona Sejani* [5] *ablata ærario, ut in fiſcum cogerentur*, [6] tamquam referret. Scipiones hæc, & Silani, & Caſſii, iiſdem ferme aut paulum immutatis verbis adſeveratione multa cenſebant; cum

ſcripta limina cella. Et Iuvenal. *Ultima cellam clauſit.* Et: *dubitat alta Chionem deducere cella.* Sueton. in Calig. c. 41. *Lupanar in palatio conſtituit, diſtinctiſque, & inſtructis pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus matronæ, ingenuique ſtarent, miſit circum fora, & baſilicas, nomenclatores, ad invitandos in libidinem juvenes, ſeneſque.* Scribo igitur *cellariorum*. Muretus. *Sellariæ* loca ſunt arcanarum libidinum, in quibus ſellæ ad libidinem paratæ erant. *Lupanus.*

1 *Spinthriarum.*] *Spinthrias* aliter Cornelius, aliter Tranquillus accipiunt: hic enim, ex multiplici patientia ductum putat vocabulum: ille autem inquit, *monſtroſi concubitus repertores, quos ſpinthrias appellabat.* Ferrettus. *Spinthriæ* unde dicti ſint, quæſivit Cœlius Lectionum 14. cap. 8. Mihi probabilis origo nominis eſt, ab *Spinturnice*, quam, inter aves quæ ſit, Plinius 20, 13. ſcribit, non inveniſſe, qui ſe ſcire diceret: Santra putat eam Græcis σπινθαρίδα dici. & Sextus Pomponius l. 17. *Spinturnix eſt avis genus turpi figura, occurſatrix artificum, perdita Spinturnix.* Vertranius. *Spintrias* exponit Suetonius, monſtroſi concubitus repertores. Spintriam vocatum Vitellium idem narrat: & Xiphilinus exponit σπιγκτὰ ... λυνέτα. Lego & hic *ſphintriarum*. Sed hæc neſcire præſtat, ut mirer quoſdam, tam diligentes in fœdiſſimo vocabulo inveſtigando fuiſſe. *Muretus.*

2 *Et ſi retinerent.*] Malim: *& ſi renitterentur.* Rhenanus.

3 *Cognitis Liviæ flagitiis.*] Apicata uxor Sejani, cognita morte filiorum, libellum ſcripſit, quo Livillæ facinora & flagitia aperuit. Deinde ſe exanimavit. Tiberius, & cæteros conſcios, & ipſam interfecit. Sunt tamen qui dicant ei, propter Antoniam matrem, ignotum eſſe, ſed eam ab Antonia necatam. Dio. *Muretus.*

4 *In effigies quoque ac memoriam ejus.*] Crebra talium mentio: diſce ſemel hunc morem, ſi placet, è noſtro EXCURSU, in *A.* Lipſius.

5 *Ablata ærario ut in fiſcum.*] *Ærarium*, populi Romani eſt: *Fiſcus*, Imperatoris infra paulo poſt: *Signatum argentum fiſco, vel ærario attinebatur.* Ferrettus.

6 *Tum rettulere Scipiones.*] Stigmatias locus non fruſtra. Deſunt enim quædam. Vel hoc argumento, quod rettuliſſe Scipiones dicit. ac relatio Conſulum erat, cenſio tantum Senatorum. Poſſit ſi forte, legi *ut in fiſcum cogerentur coſſ. rettulere. Scipiones hæc, & Silani & Caſſii*, &c. Sed ut ſe-

cum repente Togonius Gallus, [1] dum ignobilitatem suam

rectum sit, non sanatum vulnus. *Lipsius.*

Tum retulere Scipiones.] Faernus legebat: *Tum de se retulere Scipiones* &c. *Ursinus.* Deesse quædam Lipsius putat; idem tamen tegere, si non sanare, vulnus tentat: *ut in fiscum cogerentur Coss. rettulere. Scipiones hac & Cassii* &c. Consulum enim relatio tantum, censio Senatorum. At ego non deesse, sed superesse etiam quædam contenderim. Verba *tum rettulere* omnino supervacua & tollenda. Nihil enim hic de relatione, cujus ex sola mentione argumentum defectus Lipsius sumebat: sed de sententiarum dictione, quæ in relationibus Consulum, captata occasione, sive etiam præter rem, à Senatoribus usurpabantur. At aliquis Tacito non assuetus cum hiare sermonem putaret, has voculas de suo inseruit. Plena enim oratio, si quod necesse est, ad illa ipsa verba, *Et bona ablata ærario ut in fiscum cogerentur*, ex superioribus ista mente repetas, *sententia dicebantur.* Locum ergo totum sic scribo: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur. Scipiones hac & Silani & Cassii* &c. *Acidalius.* Nimiam corrigendi libertatem sibi antiquiores Criticos sumsisse, vel hic locus exemplo sit, qui cum corrupte in Man. legatur, *tam referret Scipiones*, reposuerunt, *tum retulere Scipiones.* Hinc interpretes torquebantur ac de magno aliquo defectu suspicabantur, donec ego in Notis prioribus, de scriptura vetere fidem faciens, viam perspicacissimo Lipsio aperui ad veram emendationem. Is enim nuper restituit: *tanquam referret, Scipiones.* ut scilicet Tacitus irrideat vanitatem sententiæ: quandoquidem, & ærarii, & fisci pecuniæ, illo ævo, in Principis potestate essent. Nec nimia mutatio videatur, *tanquam*, pro, *tam*, cum similes lapsus in eodem Man. observaverim: præsertim lib. 2. ubi legitur, *quanquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira*: Man. habet, *quam Tiberio.* Hanc egregiam Lipsii correctionem ego aliquantulum distinctione juvi, punctum post verbum, *referret*, apponens: ut deinde sequatur, *Scipiones hac, & Silani*: quasi dicat, Tales ineptiæ à talibus viris pronunciabantur. eosque derisionis causa, multitudinis numero appellat: magna videlicet Senatorum nomina. *Pichena. Referre* non semper significat relationem incipere, quod proprium consulis est, sed nonnunquam dicere, proferre. Tac. 3. Ann. *Referatis patri ac fratri.* Et lib. 4. ann. *is namque, ut retuli.* Quapropter missa doctissimi viri dubitatione, hæc vindicemus à nota corruptionis. Prius (ut par erat) C N. Domitius & Camillus Scribonianus consules ejus anni, *retulere*; hoc est quæsiere senatorum sententias de memoria Liviæ & de bonis Sejani: post illa quisque senatorum censet, *atroces sententia dicebantur.* Scipiones, Cassii, Silani cum ad eos ventum est, in idem conveniunt. At ecce dum hæc ego refingo ut politiora vulgentur, prodeunt in publicum notæ Curtii Pichenæ, docti viri & diligentis, quibus affirmat in MS. Florent. legi, *tam referret Scipiones.* Obstupui, cum putans bona fide transcriptum à Beroaldo fuisse, & utrumque miratus sum, non animadvertisse, quam leviore castigatione hæc in integrum restitui potuissent, *tum referre Scipiones*, pro *referebant.* inde sequitur, *censebant.* Salinerius. *Tanquam referret.* Lectio Lipsii est, non scriptura Taciti. MS. habet, monente Pichena: *jam referret.* Unde facile est sua verba Tacito restituere: *Et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum redigerentur, jam refertur. Scipiones hac & Silani* &c. *Boxhornius.* Vere Lipsius & Pichena: nugantur alii. *Gronovius.*

1 *Dum ignobilitatem suam.*] Litteras *B* & *V* crebro permutari nemo est qui nesciat, id hoc quoque loco acci-

ſuam magnis nominibus inſerit, per deridiculum au-
ditur. Nam principem orabat *deligere ſenatores, ex
quis viginti ſorte ducti & ferro accincti, quotiens curiam
iniſſet, ſalutem ejus defenderent.* crediderat nimirum
epiſtolæ, *ſubſidio ſibi alterum ex conſulibus* poſcentis,
ut tutus à Capreis urbem peteret. Tiberius tamen ludi-
bria ſeriis permiſcere ſolitus egit gratias benevolen-
tiæ patrum: *ſed quos omitti poſſe? quos delegi? ſemper
ne eoſdem? an ſubinde alios?* & [1] *honoribus perſunctos,
an juvenes? privatos, an è magiſtratibus? quam deinde
ſpeciem fore, ſumentium in limine curiæ gladios? neque
ſibi vitam tanti, ſi armis tegenda foret.* Hæc adverſus
Togonium, verbis moderans: [2] neque ultra aboli-
tionem ſententiæ ſuadere. At Iuniam Gallionem, qui 3
cenſuerat, *ut prætoriani actis ſtipendiis, jus apiſcerentur*
[3] *in quatuordecim ordinibus ſedendi*, violenter increpuit;
velut coram rogitans, *quid illi cum militibus?* [4] *quos
neque*

accidiſſe ſuſpicor, atque in cauſa fuiſſe, cur pro vocabulo, quo Tacitus uſus fuerit, inſititium legatur, quanquam ſenſu haud diſſimili. Scriptum, inquam, fuiſſe ſuſpicor, *dum novitatem ſuam*, ex quo alii primo *nobilitatem*, & cum id reſpueret ſenſus, *ignobilitatem* finxerint, cum retinendum fuiſſet *novitatem*, qua voce uſus Seneca apud noſtrum 14, 53. *Inter nobiles & longa decora præferentes, novitas mea enituit.* Cum autem nullus liber hanc conjecturam juvet, nihil ſtatuere poſſum de lectione hujus loci, ſed tantum ſignificare ſuſpicionem meam, ſi forte aliquando membranæ cujuſdam ſubſidio poſſit firmari. *Freinshemius.*

1 *Honoribus perſunctos, an juvenes?*] Quidam ergo in Senatu, honoribus nondum functi. Quod manavit ab Auguſto: *qui liberis Senatorum, quo celerius reip. adſueſcerent, protenus virili toga latum clavum inducere, & Curiæ intereſſe permiſit.* ait Sueton. Aug. c. XXXVIII. Tacitus Annal. XIII. *Iulius Montanus Senatorii ordinis, ſed qui nondum honorem capeſſiſſet.* Plura ibi. *Lipſius.*

2 *Neque ultra abolitionem ſententiæ ſuadere.*] Hoc eſt, nihil aliud præter ſententiæ abolitionem, ſuaſit: nec eo ulterius progreſſus eſt. quaſi dicat: Togonium non violenter increpuit, ut poſtea Iunium Gallionem. *Pichena.*

3 *In quattuordecim ordinibus ſedendi.*] Tamquam equites eſſent. Cauſſam ſententia ſumpſit à Primipilaribus, qui functi militia, Equites cenſebantur. Simile volunt in Prætorianis. Vide me in Milit. lib. II. Dial. VIII. *Lipſius.*

4 *Quos neque dicta Imperatoris.*] Hæret ſententia, fortaſſe explicanda, ſi legas: *dicta non Imperatoris*: negatione inſerta. *Idem.*

Neque dicta imperatoris.] Forte, *neque dicta niſi imperatoris.* Rhenanus. Vocem *imperatoris* inducit Lipſius, Muretus legit *edicta.* Neutri adhuc plane adſentior. magis tamen Lipſio. Sed fuerit forte etiam, *quos neque dicta*

neque dicta imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore accipere par esset. reppperisse prorsus quod divus Augustus non providerit. an potius discordiam & seditionem à satellite Sejani quæsitam? qua rudes animos nomine honoris, ad corrumpendum militiæ morem propelleret. hoc pretium Gallio meditatæ adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus: & quia incusabatur facile toleraturus exsilium, [1] delecta Lesbo, insula nobili & amœna, retrahitur in urbem, [2] custoditurque domibus magistratuum. Iisdem litteris Cæsar

dicta nisi imperatoris, neque præmia nisi ab imperatore. Acidalius. Ejicienda vox importune repetita, ut fiat: *quos neque dicta neque præmia nisi ab imperatore accipere fas esset.* Grotius. Corrigo, *quos neque dicta nisi imperatoris neque præmia* &c. *Harlæus.*

1 *Delecta Lesbo insula.*] Ex antiquo jure notandum, æque ruderibus veteris juris, quod qui damnatus erat in insulam, insula non nominata, haberet facultatem eligendi, in quam insulam trajiceret. Sic Milo delegit Massiliam. Dio lib. 40. Et ita capiendum quod in historia Ecclesiastica Theodoreti scribitur cap. 15. lib. 1. Constantium damnato Liberio Papa, interrogasse eum, *in quem locum placeret secedere.* Sunt enim quidam qui relegantur in insulam, adjecto insulæ nomine, vel in eam insulam, quam princeps adsignaverit. l. 1. de off. præfecti urbi. Sunt alii, qui simpliciter relegantur, non adjecto relegationis loco, ut l. 6. de interdict. & releg. Et iis arbitrium relinquitur eligendi, in quam velint insulam abscedere *Aurelius.*

2 *Custoditurque domibus magistratuum.*] Præter carcerem & custodiam militarem, custodia alia duplex: Apud Magistratus, & Apud vades. Apud Magistratus, cum reus Consuli, Prætori, Ædili (interdum & Senatori, etiam non è Magistratu) committebatur, quod non nisi in reis illustrioribus usurpatum. eaque custodia libera dicta. Sallustius in Catilinario: *Senatus decrevit uti abdicato magistratu Lentulus itemque ceteri in liberis custodiis haberentur. itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Ceparius Cn. Terentio Senatori traduntur.* Cicero in Bruto: *Domi teneamus eam septam liberali custodia.* quasi si alia illa, servilis. Iulius Firmicus: *In custodia quandoque, sed libera exponetur.* Et sane hæc Libera, digniorum tantum & plerumque Senatorum. Hieronymus contra Vigilantium: *Sunt ergo non tetro aliquo carcere, sed amœna & libera custodia, tamquam patres quidam ordinis Senatorii.* Dio optime lib. LVIII. de Asinio Gallo: qui hanc custodiam, φυλακὴν ἄδεσμον vocat, id est liberam & sine vinclis. additque, παρά τε γὰρ τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἐτηρεῖτο, ἔξω τῆς τοῦ Τιβερίου ἀρχῆς. Τότε γὰρ παρὰ τῶν στρατηγῶν ἐφυλάχθη, ἵνα μὴ φύγῃ, οὐ μὰ Δί', ἀλλ' ἵνα μὴ τελευτήσῃ. Id est, *Custodiebaturque semper à Consulibus, nisi cum Tiberius Consul esset. tunc enim à Prætoribus observabatur, non hercle ne effugeret, sed ne mori posset.* Sidonius 1. Epist. de Arvando: *In Capitolio custodiebatur à Flavio Asellio hospite, Comite sacrarum largitionum.* Custodia apud vades, cum eorum periculo fidejussoribus reus tradebatur. Tacitus lib. v. *Nec aliud periclitantibus subsidii, quam in conBantia fratrum fuit, qui vades extitere.*

Cæsar [1] Sextium Paconianum prætorium perculit,
magno patrum gaudio, audacem, maleficum, o-
mnium secreta rimantem, delectumque à Sejano,
cujus ope dolus C. Cæsari pararetur. quod post-
quam patefactum, prorupere [2] concepta pridem
odia, & summum supplicium decernebatur, ni
[3] professus indicium foret. Vt vero [4] Latinium La- 4
tiarem ingressus est, accusator ac reus juxta invisi,
gratissimum spectaculum præbebatur. Latiaris, ut
ret-

stitere. Clariusque de eadem re Suetonius Vitell. cap. 11. *Publius post Præturæ honorem inter Sejani conscios arreptus, & in custodiam fratri datus.* Vlpianus l. 1. De custod. reorum: *De custodia reorum æstimare Proconsul solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, an fidejussoribus committenda.* Symmachus l. 1. Epist. *Statui ut Felix vadibus, qui Fulgentio non essent cogniti, traderetur.* Lipsius.

1 *Sestium Pagonianum.*] Sextius Paconianus scribitur infra: *Nec dispares Trebellieni Rufi & Sextii Paconiani exitus.* Idem.

2 *Per idem odia.*] Emendo, *concepta pridem.* Idem.

Concepta per idem odia.] *Pridem* quoque Faernus, & Pichena. Hic *per idem* idem est, ac si dixisset iisdem de caussis: nam ob crebras accusationes & dolos, omnibus erat invisus. *magno patrum gaudio; audacem, maleficum, omnium secreta rimantem.* nec tamen reus ab iis peractus est, quod iste Paconianus inter illos erat, de quibus jam dictum legimus. lib. 4. Ann. *nam ut quis districtior accusator, velut sacrosanctus erat.* quos nefas ab aliis, quam ab Imperatore, pessundari. *qui scelerum ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus veteres, & prægraves afflixit.* qui cum jam aperte Paconiano immineret sumta occasione ruunt omnes, proferuntque odia dilata, & morti cum mancipassent, nisi indicii professione sese inde exemisset: subdidit autem reum hujusmodi facinoris Latinium Latiarem, qui patribus æque atque ipse invisus erat. *Salinerius.* Nugatur cum sua sibi explicatione, ut sæpe. *Gronovius.*

3 *Professus indicium foret.*] Alios scilicet accusavit. Observandum igitur, propositam impunitatem reis, qui indicio suo alios sibi reos substituissent. *Pichena.*

4 *Ingressus est accusator Acrius.*] Restitui non male, *aggressus est, accusator ac reus juxta invisi.* Paconius & Latiaris odiorum duo nomina. Itaque gaudium patrum fuit perculso Paconio à Cæsare: gaudium alterum nominato, ab eo indice, Latiari. *Lipsius.*

Latinium Latiarem ingressus est accusator, acrius juxta invisi.] Suspicor scribendum & distinguendum: *Latini Latiaris ingressus est accusator. Acrius, juxta invisi.* nam plane novum est *Latinium Latiarem ingressus*, pro, actionem Latini Latiaris, id est contra Latinium Latiarem ingressus. Quod nostram conjecturam adjuvet, sic rursum loquitur lib. 16. *Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur.* Rhenanus. *Latini Latiaris ingressus est accusator, &c.* & sic legebat Danesius. Item, *præbebant*, magis placeret, quam *præbebatur*, si pro, *Acrius*, reponatur, *ac reus.* ut totus locus ita legatur: *Accusator, ac reus, juxta invisi, gratissimum spectaculum præbebant.*

rettuli, præcipuus olim circumveniendi Titii Sabini, & tunc luendæ pœnæ primus fuit. Inter quæ Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, *cur mutua* [1] *accusatione intenta, nunc silerent?* [2] *metum prorsus & noxiam conscientiæ pro fœdere haberi; at non patribus reticenda quæ audivissent.* Regulus [3] *manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum:* Trio *æmulationem inter collegas, & si qua discordes jecissent, melius oblitterari,* respondit. Vrgente Agrippa, [4] Sanquinius Maximus è consularibus oravit senatum

Vrsinus. *Ire in aliquem* dicitur de accusatore. Cic. ad Att. lib. ep. 7. *equidem antequam tuas legi litteras, in hominem ire cupiebam.* quod ex sequentibus magis clarescit. *quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem.* loquitur de Clodio. Idem cur non in verbo, *gradior? ire* enim & *ingredi* eos etiam signat, qui verba faciunt. Terent. Adelph. *Mane scio: istuc ibam.* Virg. 6. *Pater Anchises lacrimis ingressus obortis.* At hic non, *gressus est in Latiarem*, sed *ingressus est Latiarem.* Heus tu cur Plautus: *Circumduce hasce ædes:* & non *duce circum hasce ædes?* Sinamus igitur castigationes, quas hic doctissimus vir commentus est. *Salinerius.* Eleganter Lipsius, quomodo & Muretus notaverat. Sed idem Lipsius male, quod *aggressus* mutat. *Ingressus est* valet, cœpit, nempe indicare. Sic sæpe alibi absolute hoc verbum magna cum gratia, lib. xi. *Ingressus defensionem* &c. non procul ab initio. lib. 16. *Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur orditurque de amicitia Rubellii Plauti* &c. At ego lubenter ad concinnitatem majorem, verba velim transponere: *Vt v. Lat. Lat. ingressus, est gratissimum spectaculum præbebatur, accusator ac reus juxta invisi. Latiaris ut rettuli* &c. Quo ordine Tacitum scripsisse, ego pro me certo credo, nec idem affirmare aliis dubitarim. *Acidalius.* Lipsio prorsus assensi, qui emendavit, *accusator ac reus juxta invisi:* Corrupte antea, atque inepte, *accusator Acrius, juxta invisi.* Deinde fortasse melius ex Mureto, *præbebant.* Sed vulgata lectio minime spernenda. *Pichena.*

1 *Accusatione intenta.*] Sic lib. 3. *ob intenta, ut memoravi, Lepidæ pericula.* Pichena.

2 *Metum prorsus & noxam.*] Si examinas, stabis à Groslotio legente: *noxa conscientiam.* Ego etiam velim, *habere*, non, *haberi:* sententia volente. *Lipsius.*

Et noxam conscientiæ.] Puto emendandum, *noxia conscientiam.* Muretus. Non ego Groslotio dissentio, qui elegantissime *&* *noxa conscientiam.* Posse tantum dico etiam, *metum prorsus ex noxa conscientiæ*, vel potius, *ac noxa conscientiæ.* Sed non æque eleganter. *Habere* cum Lipsio an *haberi* cum vulgo scribas, puto nihil interesse. *Acidalius.* Hæc manuscripti lectio, *&* *noxiam conscientiæ.* Nec vulgatam sperno: *&* *noxam conscientiæ.* Sed fortasse melius, *&* *noxiam conscientiam.* Pichena.

3 *Manere tempus ultionis, seque coram.*] Neque hoc muto. Satis enim clarum, clarius tamen: *Regulus, manere tempus ultionis se, quippe coram principe excusaturum.* Acidalius.

4 *Sanquinius maximus.*] Verius ut grandiori littera notes, *Sanquinius Maxi-*

natum, *ne curas imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis.* sic Regulo salus, & Trioni dilatio exitii quæsita. Haterius invisior fuit, quia somno aut libidinosis vigiliis marcidus, & ob segnitiam, quamvis crudelem principem non metuens, inlustribus viris perniciem [1] inter ganeam ac stupra meditabatur. Exin Cotta Messallinus sævissimæ cujusque sententiæ auctor, eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, [2] argui-

Maximus, ut sit ejus gentis cognomen. Nam maximum ævo inter Consulares fuisse, non placet, nec verum est. Consul enim suffectus demum fuit ante annos quattuor, Vrbis anno DCCLXXXI. Præfectum urbis eum fuisse comperior sub Cajo, ex Dionis corruptis verbis, libro LIX. Τριάκοντα δὲ δὴ ἡμέρας ἦρξε, (Cajus videlicet) κρείττοι Λευκίῳ Ἀπρωνίῳ τῷ συνάρχοντι ἐξ μῆνας ἐπιτρέψας, καὶ αὐτὸν Σαβίνιος Μάξιμος πολιαρχῶν διεδέξατο. scribe, Σαγκίνιος, & hunc cape, qui tunc Præf. urbi & secundum Consul. Præfuit & inferiori Germaniæ, ex Tacito lib. XI. *Chauci nulla dissensione domi, & morte Sanquinii alacres.* Lipsius.

1 *Inter ganeam ac stupra.*] Vulgo, *ganeum.* utrumque recte. Sed MS. sequi malui. sic lib. 3. *ventris, & ganeæ paratus.* Pichena.

2 *Arguitur pleraque C. Cæsarem.*] Ne hunc quidem locum, ex Ædilitio edicto, perhibeo sanum integrumque. Remedium aliquod, si legas: *Arguitur pleraque, C. Cæsarem quasi incesta virilitatis, & cum die natali Augustæ inter sacerdotes epularetur novemdialem eam cœnam dixisset*, ut, inquam, τὸ *dixisset*, reducas etiam ad priora, statimque eodem exemplo legas, *addidisset.* Sed metuo ut hæc, cum Aristophane, sit συνίειν ἐπιχειρεῖν. *Lipsius.*

Arguitur pleraque C. Cæsarem quasi incesta.] Distinxi: *Vbi primum facultas data, arguitur pleraque*, hoc est, in plerisque; Græca constructio est; apud historicos tamen solennis. Quod vero sequitur, *quasi incesta virilitatis*; legerim, *quasi incesta virilitatis.* hoc ideo dixit, quod C. Cæsar propriarum sororum stupro non abhorruit. *Rhenanus.* Videtur scribendum: *In C. Cæsarem*, &c. nam paulo post habetur: *seu composuerat quædam in C. Cæsarem, ut impudicum.* Vrsinus. Deest vox aliqua, hariolabar, sed forsan Phœbo parum favente. *Arguitur plorasse C. Cæsarem, quasi incesta virilitatis.* Moris enim, simulato fletu, ea prosequi, quibus invidiam & odium faciebant. Sueton. Cal. 38. *Prolataque Divorum Iulii & Augusti diplomata, ut vetera & obsoleta deflebat.* Tacit. 4. Hist. 45. *Planctum & lamenta & supremorum imaginem præsenti sibi circumdata.* Gruterus. Lipsius in hunc locum nihil sani. Vnius particulæ *in* additione Muretus pulcherrime plagam hanc pœne desperatam sanat: *Arguitur pleraque in C. Cæsarem quasi* &c. Nihil verius. & convenit reliqua structura optime, quam nimis torquet & contorquet Lipsius. *Acidalius.* Transmarinæ munditiæ non advertere doctiss. virum: qua de causa eum ad emendationes confugisse videmus. *pleraque* pro *plerumque.* Sic Thucydides πλεῖστα, συχνότατα. quod noster post Virgilium non semel imitatus est: *Falsa exterritum.* At Poëta lib.

guitur pleraque; Cajum Cæsarem [1] quasi incestæ virilitatis, & cum [2] die natali Augustæ [3] in-

lib. 9. *Cetera parce puer bello.* Cotta autem semel tantum dum cœnaret, eam *cœnam* dixit *novemdialem*, at Caligulam sæpius eo nomine sermonibus distulerat. *Incestæ virilitatis*, id est incestificus, sive incestuosus: idque verbi non solum tangit flagitia, quæ in affines committuntur, sed extenditur etiam ad quascunque nequitias, quæ cum extraneis exercentur. Plaut. *neque eam incestavit unquam.* amplectitur etiam τὸ ἀνδικα. Liv. lib. 8. *primo perlicere adolescentem sermone incesto conatus.* Si κυρίως accipimus, ut Propert. l. 3. El. 2. *incesti meretrix Regina Canopi.* Quod ibi fratres assuescebant corporibus sororum; Audi Sueton. Cal. 24. *cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit.* Si καταχρηστικῶς, uti jam diximus, ejusdem hac lege. cap. 36. *pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercit.* Denique si posteriore interpretamento jocum exigis, his te absolvo: ætas Caligulæ è pusionibus excesserat, sed nihilo magis jam vir suæ pudicitiæ parcebat: hinc acute, & vere, *virilitatis incestæ.* Salinerius. Divinabam leniter, an minus corrupte legatur: *arguitur plura: quod C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis.* plura enim, id est, tria erant, de quibus arguebatur. Sic paulo infra dixit: *statuendi de Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat.* Quod autem Lipsius emendavit, *incertæ virilitatis*, confirmatur à Seneca de Provid. cap. 3. ubi, *dubiam virilitatem*, dixit: *excelsa virilitatis, aut dubia.* Pichena. Videor mihi reperisse scomma istud, & legendum esse *Cajam Cæsarem, quasi incertæ virilitatis.* nimirum mollitiem objecit Cajo (quomodo & Vestilius infra 6, 9.) & quasi dubius pro viro eum an pro femina haberet, utrumque hoc dicterio complexus est, Cæsarem appellans virili genere, & femineo *Cajam* pro Cajo. Quæ quidem nominum mutatio haud raro usurpata in exprobranda vel ignavia vel mollitia. Homer. Il. 2, 235. Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί. unde Virgil. hausit *O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.* Sic apud Suet. in Cæs. 49. Bibulus Cæsarem *Bithynicam reginam*; apud Xiphilinum in Nerone, Bunduica Neronem pro Domitio *Domitiam* (ut hic pro Cajo *Cajam*) appellarunt. Simili dicterio utitur Owenus acutus epigrammatum scriptor, in virum muliebrem & uxorem virilem: *Grammatici fugite hinc, hæc vir, & hic mulier.* Freinshemius.

1 *Quasi incestæ virilitatis.*] Constabit sententia jocusque, *Incertæ virilitatis.* Atque ita scribe. sic alibi, *Abdus ademta virilitate.* Notat autem Caligulam quasi ambigue virum, quique, ut Suetonius ait, pudicitiæ neque suæ neque alienæ pepercerit. Infra: *Sive composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive facto habita fides.* Iocus aliquis in verbis, quasi dicas Androgynum cum fuisse, ἀμφίβολον ἀφροδίτην τυράννον. *Lipsius.*

2 *Die natali Augustæ.*] Imo vero, *Augusti.* Liviæ quidem natalem post mortem ejus epulo ludisve celebratum non invenio. Nec vero Tiberius, alias haud pronus in matrem, id permiserit: cum etiam minores quosdam honores à Senatu ei decretos vetuerit abrogaritque. Dionem vide, ubi de iis quæ Liviæ decreta: verbum nullum de natali. At de Augusti certum est: cujus vitalis dies annuis ludis epulisque celeber. Repete ea quæ scripsi, de Augustalibus ludis ad l. 1. *Idem.*

Die natali Augusti.] Sic reposui, auctore Lipsio; antea, *Augustæ.* contra historiæ fidem. *Pichena.* Assensum eis præbere non possum, qui delero *Augustæ* repositum eunt *Augusti*, non quod

[a] inter sacerdotes epularetur, * *novendialem* eam *cœnam* dixisse:

quod probari queat, natalem Augustæ epulo ludisve celebratum post mortem: sed quia probari nequeat, dixisse isthæc Messalinum, mortua jam Livia. protulisse potuit aliquot annis ante, & nunc demum tamen accusari convincique; quod prius rabido isti cani quivis obviam occedere metuerer. Sic se rem habuisse, satis innuit Tacitus, dum præmittit: *ubi primum facultas data.* Præterea nescio an Cotta hic alluserit ad *epulas novendiales*, quod ante novem dies multi forte à Tiberio interfecti: neque enim verosimile est adsentariorum mancipium voluisse incurrere indignationem aliquam justam dicterio liberiori; quam heic vix vitasset. Forsan *epulas* vocat *novendiales*, quod taciturnum plane esset convivium, ob metum; dum alter alterum suspectat. Plane Senec. libro 3. de Benef. 26. *Sub Tiberio Cæs. fuit accusandi frequens, & pæne publica rabies.* &c. Ipse Tacitus eodem libro cap. 7. *Cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent* &c. At in cæna ferali, æque ut in exequiis omnia muta fuisse ac tacita, probarem, nisi alterius esset loci. Interim videatur Tacit. libro 4. Histor. 62. *Gruterus.* Non me movent rationes à Viro doctiss. adductæ, quin potius libris, in quibus nulla diversitas à quoquam indicatur, adhæream in re haud quaquam absurda. Cur enim matris suæ natalem celebrari ægre tulerit Tiberius, qui suæ quoque originis quodammodo initium fuit? nec magis ad rem pertinet, quod apud historicos de natali ejus nil reperitur: quot enim res majoris multo momenti perierunt. *Freinshemius.*

1 *Inter sacerdotes epularetur.*] Observa ergo illo die epulum fuisse, &, ut apparet, per collegia. Dio auctor, Senatores tunc convivatos in Capitolio. lib. LIV. Τὰ γενέθλια, inquit, τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλλος ὁ τοῦ Ἀντωνίου, στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑώρτασε. Καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐκεῖνον καὶ τὴν βουλὴν, κατὰ δόγμα αὐτῆς, εἱστίασεν: *Natalem Augusti Iulus Antonii filius, tunc Prætor, celebravit Circensibus & Venatione. Senatum etiam & ipsum Augustum, ex decreto patrum, epulo excepit in Capitolio.* Videtur idem scriptor hoc Convivium extendere ad vulgus etiam hominum, libro eodem infra: Καὶ αὐτὸν, διά τε ταῦτα καὶ διὰ τἆλλα, ἀνδριάσι τε ἐκ συντελείας ἐτίμησαν, καὶ τῷ, τοῖς τε ἀγύνοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις καὶ συνθεᾶσθαι τοῖς ἄλλοις, καὶ συνδειπνεῖν ἐν τοῖς γενεθλίοις αὐτοῦ, δοῦναι. *Et ipsum* (Augustum) *ob hæc & alia merita, cùm statuis ex ære collato honorarunt, tum etiam isto, quòd permiserunt, ut ii, quibus uxor non esset aut quibus vir deesset, spectare nihilominus una cum aliis & convivari in Natali ejus possent.* Sed fallor, aut hoc de iis tantum, qui quæve Senatorii gradus. Post Principes servarunt, imò lætitiam ejus diei etiam auxerunt. D. maximus quædam mihi suppeditat sine prævaricatione non omittenda, Sermone in Vigiliis Natalis Dominici. *Lætitia quanta sit*, inquit, *quantusque concursus cùm Imperatoris mundi istius Natalis celebrandus est, benè nostis. quemadmodum Duces ejus & Principes, omnes etiam militantes, accurati sericis vestibus, accincti operosis cingulis auro fulgente pretiosis, ambiant solito nitidiùs in conspectu regis incedere.* Et paullo posteriùs: *Deinde, quia in die Natalis sui sciunt eum largum futurum ac donaturum plurima vel ministris suis, vel his qui in domo ejus abjecti putantur & viles: tantò priùs thesauros ejus replere divitiarum varietate festinant, ut inquantum erogare voluerit, intantum prærogatio copiosa non desit, & antè voluntas donandi deficiat quàm substantia largiendi. Hac autem ideo sollicite faciunt, quia majorem sibi remune-*

nerationem pro hac sollicitudine sperant futuram. Quibus in postremis, nota mihi morem donandæ stipis Principi; natum, ut opinor, ex more Augusti, qui Kalendis, & alias, solitus largiter munera capere & dare. *Lipsius.*

* *Novendialem eam cenam.*] Caussam joci paulo altius petendum. Mortuis, ritu Romano, non ante diem nonum parentabatur. Tunc iis justa, ludi, epulæ, inscriptio, & funeri finis. Donatus Phormione: *In nuptiis septimus dies instaurationem vati habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Poëtæ alludunt. Vt Virgil.

> *Præterea si nona diem mortalibus almum*
> *Aurora extulerit.*

Vt Statius in Archemori funere:

> *Roscida jam novies cælo dimiserat astra*
> *Lucifer.*

Et ab ea mente Iustinianus in Novella quadam scribit, *in nonum diem fieri μνήμας defunctorum.* Glossæ: *Novemdialia*, Ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα. Augustinus in Genesim: *Nescio utrùm inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinis Novemdial appellant.* Nono ergo illo die, præter alia, cæna funebris epulæque. Iulius Obsequens: *In sacro Novemdiali cœna deæ posita, à cane adesa, antequàm delibaretur.* etsi ambigo an id ad sacrum Novemdiale referendum; quod solitum fieri (instituit Tullius rex, de quo Livius abunde lib. I, post lapidum imbrem. Tertull. de Testimonio animæ: *Vocas securos mortuos, siquando extra portam cum obsoniis & mattiis* (aliquid Suidas in Ματτύη) *tibi potiùs parentans ad busta cedis, aut à bustis dilutior redis.* Idem de Resurrectione carnis: *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cùm ipsos defunctos atrocissimè exurit, quos postmodum gulosissimè nutrit: iisdem ignibus & promerens & offendens.* Eam vocat Appulejus Cœnam feralem libro IV. Florid. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes amolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent.* Et Iuvenalis,

> ——— *dimidio constrictus gammarus ovo*
> *Ponitur, exiguâ feralis cœna patellâ.*

Vbi nota ova (quia adhiberi ad lustrationem solita) videri in ejusmodi cænis tralaticia fuisse, uti lentem & salem: Ἀνεμίξαν Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νεκροῖς, ait in Crasso Plutarchus. Licet in Appiani Parth. eadem narrantis, φακοὺς καὶ μάζας, lentem & libum. Sane certos quosdam cibos proprios fuisse huic mortuali cænæ, docet etiam Xiphilinus in Domitiano, ubi de simulato illo sepulcrali epulo: Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ᾽ ὅσα πρὸς τοῖς ἐναγίσμασι καθαγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίοις παρεδιακονήθη. Hanc cænam Silicernium vocatam, docent Nonius, Festus. & Tertullianus: *Quo differt ab epulo Iovis silicernium? à simpuvio obba? ab aruspice pollinctor?* Hunc morem transisse ad Christianos etiam Augustinus narrat & leviter excusat, De civit. Dei lib. IX. cap. ult. *Quicunque*, inquit, *epulas suas eò* (ad sepulchra martyrum) *deferunt: quod quidem à Christianis melioribus non fit, & in plerisque terris nulla est talis consuetudo: tamen quicunque id faciunt, eas cùm apposuerint, orant, & auferunt ut vescantur.* Et lib. VI. Confess. cap. II. de matre sua. *Cùm ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes, & panem & merum attulisset.* addit mox, vetitum ab Ambrosio, *quod illa parentalia superstitioni gentium essent simillima.* Paullini locum huic rei subtexo, in Felicis Natali IX.

> ——— *ignoscenda tamen puto talia, parvis*
> *Gaudia quæ ducunt epulis, quia mentibus error*
> *Inrepit rudibus: nec tanta conscia culpa*
> *Simplicitas pietate cadit, malè credula sanctos*
> *Perfusis halante mero gaudere sepulcris.*

Vbi rusticulos suos in Italia excusat, quod usi vel abusi per simplicitatem, ve-

dixiſſe: [1] querenſque de potentia [2] Manii Lepidi, ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam diſceptabat, addidiſſe, *illos quidem ſenatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.* [3] neque cuncta à primoribus civitatis revincebatur: iiſque inſtantibus ad imperatorem provocavit. nec multo poſt litteræ adferuntur, quibus in modum defenſionis, repetito *inter ſe atque Cottam amicitiæ principio, crebriſque ejus officiis* commemoratis, *ne verba prave detorta, neu* [4] *convivalium fabularum ſimplicitas in crimen duceretur,* po-
ſtulavit. Inſigne viſum eſt earum Cæſaris litterarum 6
initium. nam his verbis exorſus eſt: *Quid ſcribam vobis P. C. aut quomodo ſcribam, aut quid omnino non ſcribam hoc tempore,* [5] *dii me deæque pejus perdant quam per-*

veteri gentilium more ad ſepulchrum ipſum D. Felicis. Legam, *pietate caret.* Ad eas ergo novendiales epulas hic alluſum. & cùm natalis Auguſti celebraretur, dies lætus auctorque vitæ, videri ſibi Cotta ferales potiùs eas epulas dixit. ſive quia ille natus, exitii cauſſa multis; ſive quia ante novem forte dies, multi à Tiberio animadverſi interfectique. Quod placet. & mirum ni exciderit is jocus (verior liberoque quàm ut Cottam deceat) poſt ſtragem Sejani. Non abſimile Plauti illud:

Cocus ille nundinalis eſt, in nonum diem
Solet ire coctum.

id eſt, Feralis novemdialiſque, & qui mortuis tantum parat in cœnam. ut præit nobis benè Feſtus. *Idem.*

Novendialem eam cœnam.] *Novendiale ſacrum* erat mortuorum: itaque accuſatus fuit, quod natales Auguſtæ epulas, *cœnam mortuorum* appellaſſet: tamquam fuiſſet is ortus feralis atque exitiabilis. *Ferrettus.*

1 *Querenſque de potentia.*] Ex MS. reſtitui verbum, *querenſque.* Vulgo, *querentemque.* Recte ergo Lipſius monuit legendum, *dixiſſet*; ac deinde, *addidiſſet.* ut nos in textu correximus. Male antea, *dixiſſe*, & *addidiſſe.* Pichena.

2 *M. Lepidi.*] Manii, ut ſæpè. *Lipſ.*

3 *Neque cuncta à primoribus.*] Sic fideliter ex Man. tamen in vulgatis repoſitum fuit: *neque cunctatius.* Primum ambigo, nam proba fortaſſe vetus lectio: ut intelligatur, non omnia illa tria, quæ Meſſalino objecta fuerunt, convinci à primoribus civitatis potuiſſe. Sed antecedentia & ſequentia contrarium ſuadere videntur. itaque leviſſima mutatione legerem, *eaque cuncta.* id eſt, de iis cunctis revincebatur, eadem figura dictum, qua paulo ſupra: *arguitur pleraque.* & infra: *adlevatur animum.* Similem fere locutionem habes lib. 2. hiſt. *eaque cuncta per idoneos miniſtros* &c. *feſtinabantur.* Pichena. Optime videtur conjeciſſe ſocer meus, *eaque cuncta*: certe ſenſus hoc clamat. *Freinshemius.*

4 *Convivalium fabularum ſimplicitas.*] Sen. 3. Benef. cap. 26. *Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas jocantium.* Aurelius.

5 *Dii me, deæque.*] *Poſtremo ſemetipſe pertæſus tali epiſtola principio tantum non ſummam ſuorum malorum profeſſus eſt*, &c. Sueton. Tiber. 68. *Muretus.*

1 *Præ-*

perire quotidie sentio, si scio. Adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. Neque frustra [1] præstantissimus sapientiæ [2] firmare solitus est, si [3] recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceretur. quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas
7 fateretur. Tum facta patribus potestate statuendi de *Cæciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat*, placitum *eandem pœnam inrogari, quam* [4] *in Arusejum & Sanquinium accusatores L. Arruntii.* quo non aliud honorificentius Cottæ evenit, qui nobilis quidem, sed egens ob luxum, per flagitia infamis, [5] sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis æquabatur. [6] Quintus Servæus posthac, & Minucius Thermus inducti: Servæus prætura functus, & quondam Germanici comes: Minucius equestri loco, modeste habita Sejani amicitia: unde illis major miseratio.

contra

1 *Præstantissimus sapientiæ.*] Credo Socrati hoc elogium, & jure tribuit. Apud Platonem sane in nono De rep. gnome talis: Ἔστιν ἄρα τῇ ἀληθείᾳ, κἂν εἰ μή τῳ δοκῇ, ὁ τῷ ὄντι τύραννος τῷ ὄντι δοῦλος τὰς μεγίστας θωπείας καὶ δουλείας, καὶ κόλαξ τῶν πονηροτάτων, καὶ πένης τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται, ἄν τις ὅλην ψυχὴν ἐπίστηται θεάσασθαι, καὶ φόβου γέμων διαπαντὸς τοῦ βίου σφαδασμῶν τε καὶ ὀδυνῶν πλήρης. *Est igitur, etsi alicui haud videatur, is qui vere tyrannus est, vere servus maxima adulationis & servitutis, idemque adulator pessimorum: & reipsa pauper apparet, si quis totam ejus mentem possit inspicere, denique metus in omni vita plenus, agitationumque & angorum.* Sed & ante & posteà (magnus enim locus est) plura huic rei Socrates effatur, & istis similia etsi noster contraxit. *Lipsius.*

2 *Firmare solitus.*] Muret. *Adfirmare.* Acidalius.

3 *Recludantur tyrannorum mentes.*] Plato lib. 9. & 10. de Rep. Muretus. Claudian. in Rufin. libro 2. *Pectus injusta deformant macula.* Vbi videndus Barthius. Cicer. 3. de Off. c. 21. *Hunc tu quas conscientiæ labes in animo censes habuisse? quæ vulnera?* Gronovius.

4 *In Arusejum & Sanquinium.*] Quæ ea pœna fuerit obscurum est, ob jacturam factam librorum Taciti. *Muret.*

5 *Sanctissimis Arruntii artibus.*] De eo dixi, suprà ad lib. 1. At de accusatione ejus, nihil in libris qui nunc sunt. *Lipsius.*

6 *Q. Servæus posthac, & M. Thermus inducti.*] Melius hic divisum, *post hac.* Acidalius. Plaut. *Injuriam multo induci satius est.* Apule. l. 3. *Ego quidem pro hospitis salute, & homicida sum, & reus capitis inducor.* Muretus.

Am-

contra Tiberius *præcipuos ad scelera* increpans, ad-
monuit [1] C. Cestium patrem *dicere senatui quæ sibi scri-
psisset*; suscepitque Cestius accusationem. quod maxi-
me exitiabile tulere illa tempora, cum primores se-
natus infimas etiam delationes exercerent, alii propa-
lam, multi per occultum: neque discerneres alie-
nos à conjunctis, amicos ab ignotis, [2] quid repens
aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convi-
vio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis præ-
venire & [3] reum destinare properat; pars ad subsi-
dium sui, plures infecti quasi valetudine & contactu.
Sed Minucius & Servæus damnati, [4] indicibus acces-
sere. Tractique sunt in casum eundem Iulius Afri-
canus è Santonis Gallica civitate; Sejus Quadratus:
originem non repperi. Neque sum ignarus, à ple-
risque scriptoribus omissa multorum pericula & pœ-
nas, dum copia fatiscunt; aut quæ ipsis nimia &
mæsta fuerant, ne pari tædio lecturos adficerent,
verentur. Nobis pleraque digna cognitu obvene-
re, quamquam ab aliis incelebrata. Nam ea tempe- 8
state qua Sejani amicitiam ceteri falso exuerant, au-
sus

Ammianus Marcell. libro 22. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub præconibus Tauro.* Gronovius.

1 *C. Cestium patrem.*] Duo ergo Cæstii Romæ, pater filiusque? Non inveni. Fuit qui Cæstium Pium vellet legi. quia frequens declamatoris ejus Senecæ mentio. Mihi, siquid mutandùm, placeat, *Cestium Prætorem.* potuitque objici error ex notis. Cæstius quidem Prætor fuit, illeipse, uti divino, de quo Romæ inscriptio,

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO.
PR. TR. PL. VII. VIR. EPV-
LONVM.

Itaque apparet scribendum *Cestius*, littera spreta, quoniam & in nummis L. CESTIVS. *Lipsius.*

2 *Quid repens, aut vetustate obscurum.*] In v. c. est: *quid recens*, &c. quod placet. *Vrsinus.* Muret. *recens.* legitur 4. hist. tamen, *Cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit.* Acidalius.

3 *Destinare properat.*] Non abjecerim, *poterat.* Lipsius.

Reum destinare properat.] Forsitan l. *properabat.* aut ut pridem conjeceram, *poterat.* Muretus. Non abjecerim inquit Lipsius, *poterat.* Imo recipiendum hoc omnino, altero abjecto. *Aurel.*

4 *Indicibus accessere.*] Id est, servati sunt, quia indicium professi. Ita supra: *Summum supplicium decernebatur, nisi indicium professus foret.* Lipsius.

Indicibus accessere.] Et ita servati sunt,

ſus eſt eques Romanus M. Terentius ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud ſenatum ordiendo: *Fortuna quidem mea fortaſſe minus expediat adgnoſcere crimen, quam abnuere. ſed utcunque caſura res eſt;* [1] *fatebor & fuiſſe me Sejano amicum, & ut eſſem expetiſſe; & poſtquam adeptus eram, lætatum. Videram collegam* [2] *patris regendis prætoriis cohortibus; mox urbis & militiæ munia ſimul obeuntem. illius propinqui & adfines honoribus augebantur; ut quiſque Sejano intimus, ita ad Cæſaris amicitiam validus: contra quibus infenſus eſſet, metu ac ſordibus conflictabantur. nec quemquam exemplo adſumo: cunctos qui noviſſimi conſilii expertes fuimus, meo unius diſcrimine defendam. Non enim Sejanum Vulſinienſem,* [3] *ſed Claudiæ & Iuliæ domus partem, quas adfinitate occupaverat, tuum Cæſar generum, tui conſulatus ſocium, tua officia in Repub. capeſſentem colebamus. Non eſt noſtrum æſti-*

ut paulo ante Paconianus. *Muretus.* Hoc eſt bona eorum lucrati ſunt indices. Idem fere ſup. lib. 2, *Bona inter accuſatores dividuntur.* Pichena.

1 *Fatebor & fuiſſe me.*] Tota hæc Terentii oratio, ut & cauſſa, ſimillima eſt illi Amyntæ apud Curtium lib. VII. Et membra ſane aliquot ſunt, quæ dicas illinc tranſlata. Nam Amyntas ita: *Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeo non inficior, ut expetiſſe quoque nos, magnoſque ex ea fructus percepiſſe confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum eſſe voluiſti, filium, omnes pæne amicos tuos dignatione vincentem, cultum à nobis eſſe miraris? Tu hercule, ſi verum audire vis rex, hujus nobis periculi cauſſa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adſcendimus. Is apud te fuit, cujus & gratiam expetere, & iram timere poſſemus.* Et mox: *Igitur ſi hoc crimen eſt, paucos innocentes habes, imo hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt: ſed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita ſi à conſciis amicos non dividis, nec ab amicis quidem ſeparabis illos qui idem eſſe voluerunt.* Quæ delector, ita me deus amet, exſcribere candidiſſime & diſertiſſime dicta. At poſtrema verba etiam correctiuncula juvo & interpunctis. *Omnes enim Philotæ amici eſſe voluerunt. Sed totidem quot volebant, eſſe non poterant. Ita, ſed ſi à conſciis,* &c. Prorſus ita legendum, ex Amyntæ quidem mente. quod facile videbis, qui ipſe eam habes. *Lipſius.*

2 *Patris.*] Seji Strabonis. *Muretus.*

3 *Claudiæ & Iuliæ.*] Claudiæ per filium, Iuliæ per ſe: quia Liviam duxerat Germanici ſororem. *Lipſius.*

Sed Claudiæ, & Iuliæ domus partem.] Vtrumque ſpe, non re. Sejani filia deſtinata erat uxor filio Claudii. Ipſe Liviam ducturus putabatur: ſed tamen non, ut Germanicum, ſic Liviam ejus ſororem adoptaverat Tiberius. Fortaſſe igitur conſtituerat dare illi aliquam ex filiabus Germanici. *Generi* autem appellatio etiam è ſponſalibus contrahitur. L. Servius D. De gradib. & adfinitat. Et *genere* vocatus

æstimare, quem supra ceteros, & quibus de caussis extollas. Tibi summum rerum judicium dii dedere: nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro quæ coram habentur, cui ex te opes, honores, quis plurima juvandi nocendive potentia; quæ Sejano fuisse, nemo negaverit. [1] *abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere inlicitum, anceps;* [2] *nec ideo adsequare. Ne P. C. ultimum Sejani diem, sed sexdecim annos* [3] *cogitaveritis. etiam* [4] *Satrium atque Pomponium venerabamur: libertis quoque ac janitoribus ejus notescere, pro magnifico accipiebatur. Quid ergo? indistincta hæc defensio & promiscua dabitur? imo justis terminis dividatur. insidiæ in Rempub. consilia cædis adversum imperatorem, puniantur: de amicitia & officiis idem finis & te Cæsar & nos absolverit.*

Constantia orationis, & quia repertus erat qui efferret quæ omnes animo agitabant, eo usque potuere, 9 ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, exsilio aut morte multarentur. Secutæ dehinc Tiberii litteræ in Sex. Vestilium prætorium, quem Druso fratri percarum [5] in cohortem suam transtulerat. caussa offen-

catur etiam neptis aut proneptis maritus, L. Generi D. de verb. signif. *Muretus.*

1 *Abditos principis sensus.*] Nazarius in Paneg. ad Constantinum: *Existimare quidem de principibus nemini fas est. nam & in vestibulo suo inquirentem repellit objecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus evenit, præstricta acie, videndi facultate caruerunt.* Pichena.

2 *Nec ideo assequare.*] Parum boni sensus est in voce *ideo:* Ideo non assequare quia illicitum. Quis hoc negat? Quis autem non & confitetur? Ideo non adsequaris, quia scruteris. Hoc vero ineptum. Nec enim unquam causa ignorantiæ erit Veritatis inquisitio, licet & res divinas in partem trahas; neque hoc Tacitus dixerit, nec dictum voluerit sapiens ille Terentius. Scribam, *nec in Deo, assequare.* Eadem, ait, opera principis Deique arcana rimando te exploraturum confidas; par enim horum æstimatio. *Barthius.* Breviter Tacitus, hoc sensu: *& illicitum est & vanum: nam, utcumque scruteris, haud adsequere.* Gronovius.

3 *Cogitaveritis, etiam.*] Sententia puncto post *cogitaveritis* finienda. *Acidalius.*

4 *Satrium atque Pomponium.*] *Satrius* est ille, qui Cremutium accusavit supra: *Pomponium* puto, *Quintum* prænomine, qui *moribus inquies*, ait noster infra, hæc & talia *factitari à se prætendebat, ut periculis Pomponii Secundi fratris mederetur:* de quo in extremo lib. v. *Lipsius.*

5 *In cohortem suam.*] Cohortem amicorum. ita enim vocabant exemplo prætoriæ cohortis. Seneca De Cle-

offensionis Vestilio fuit, seu composuerat quædam in C. Cæsarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus, cum senili manu ferrum tentavisset, obligavit venas: precatusque per codicillos, immiti rescripto, venas resolvit. Acervatim ex eo [1] Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco simul [2] ac Sabino Calvisio, majestatis postulantur, & [3] Vinicianus Pollioni patri adjiciebatur, clari genus, & quidam

Clementia, *Sallustium, & Cocceios, & Deillios, & totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit.* Vbi vides plures fuisse amicorum cohortes, & quasi gradus. Quod originem habuit à Graccho & Livio Tribunis. Idem scriptor, De beneficiis: *Apud nos primi omnium Gracchus & Livius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum universis. Habuerunt itaque isti amicos primos, habuerunt & secundos, numquam veros.* Itaque dicebantur Amici primæ, secundæ, tertiæ admissionis. ex ordine, quo admittebantur. Illeipse. *Non sunt isti amici qui agmine magno januam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Lampridius in Alexandro: *moderationis tanta fuit, ut amicos non solum primi ac secundi loci, sed etiam inferioris, ægrotantes viseret.* Et Riberius ipse amicos solitus describere in tres classes. Vide Suet. c. XLVI. Ab hoc more Admissiones manarunt, Admissionales, & Officium admittendi. Admissionum ejus facilitatem in Trajani laudatione Plinius admiratur: Alexandrum *quasi unum è Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis, salutatum esse* Lampridius scribit: & Accolejus *magister Admissionum* nominatur in Flavii Aureliano. Id munus fuit libertorum, ut clarum ex Suetonii Vespas. c. XIV. *Quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam jusserat.* Fuit autem is libertus Phœbus. Plinius hoc idem ostendit loco non sano, libro XXIII. cap. III. *Fuit & alia Claudii principatu differentia, in solis his quibus admissionem liberti ejus dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis abolevit, æqualiter publicando principem.* quem corrigo, *quibus admissionum liberti jus dedissent.* Quod ait criminum occasionem fuisse: refer ad ea quæ de imagine Principis dicta mihi in l. III. & quæ Seneca De Benef. III. cap. XXVI. *Idem.*

In cohortem suam.] Inter suos comites recepit. Alibi dixi multa de cohorte. *Ferrettus.*

1 *Annius Pollio.*] Est ille, qui postea in Neronem conjuravit, amicorum ejus præcipuus. Tacitus libro XV. *Lipsius.*

Annius Pollio.] Qui postea in Neronem conjuravit. *Muretus.*

2 *Et Sabino Calvisio.*] Infra H. I, 48. mentio fit Calvisii Sabini, qui forte filius hujus fuerit. cum legatum, nempe legionis, fuisse ibi dicitur: quæ res me movet, ut credam eundem esse cum legato Legionis duodecimæ, cujus meminit noster 15, 7. quod si ita se habeat, loco indicato pro *Calavius Sabinus* legendum est *Calvisius Sabinus.* Freinshemius.

3 *Vicinianus.*] Lego, *Vinicianus.* auctore Dione l. LX. qui hunc Annium Vinicianum conjurasse in Claudium

dam summis honoribus. contremuerantque patres. nam quotus quisque adfinitatis, aut amicitiæ tot inlustrium virorum, expers erat? ni Celsus urbanæ cohortis tribunus, tum inter indices, Appium & Calvisium discrimini exemisset. Cæsar Pollionis, ac Viniciani Scaurique caussam ut ipse cum senatu nosceret, distulit; datis quibusdam in Scaurum tristibus notis. Ne feminæ quidem exsortes periculi, [1] qua occupandæ Reipub. argui non poterant, [2] *ob lacrymas* incusabantur: necataque est anus [3] Vitia Fusii Gemini mater, quod filii necem flevisset. Hæc apud senatum. nec secus apud principem [4] Vescularius Flaccus, ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, è vetustissimis familiarium [5] Rhodum secuti, & apud Capreas individui. Vescularius insidiarum in Libonem internuntius; Marino participe, Sejanus [6] Curtium Atticum oppresserat. quo lætius acceptum, sua exempla in consultores recidisse. [7] Per idem

dium cum Scriboniano adserit. *Lipsius.*

Vinicianus.] Et hic postea conjuravit in Claudium. *Muretus.* Emendavit id nomen Lipsius ex Dione. Ego ex Man. confirmo. Male vulgo, *Vicinianus.* Pichena.

1 *Qua occupanda reip.*] Muretus. *Quia.* Acidalius. Non improbo, tamen melius fortasse, *quia occupanda.* Pichena.

2 *Ob lacrymas incusabantur.*] Heu, misera conditio sub tyrannis: ubi nec liber, liberrimus affectuum, dolor. Claudianus hoc pulchre exprimit:

——tacitique sepultos
Suspirant gemitus, indignarique verentur. Lipsius.

3 *Fusii Gemini.*] Qui ante Consul. *Idem.*

Vitia Fusii Gemini mater.] Qui Fusius accusatus majestatis, cum protulisset tabulas suas, se interfecit: quod exemplum secuta est Publia Prisca uxor ipsius. Dio. *Muretus.*

4 *Vescularius Flaccus.*] Male vulgo, *Atticus. Flaccus* enim bis nominatur lib. 2. *Pichena.*

5 *Rhodum secuti.*] Forte: *è vetustissimis familiarium Rhodum secutis.* Gronovius.

6 *Curtium Atticum.*] Equitem R. ex inlustribus, qui Tiberio comes Capreas. supra l. IV. *Lipsius.*

Curtium Atticum.] Equitem ex illustribus, comitem secessus Capreensis. Supra lib. 4. *Muretus.*

7 *Per idem tempus.*] Quid ergo Iosepho Zonaræque in mentem venit vivum cum facere Tiberio jam defuncto? Nec enim alium habeo de quo possint illa intellegi: *à Cajo binas epistolas missas, unam ad Senatum de Tiberii morte & suo imperio; alteram ad Pisonem Præf. urbis, qua jubebat Agrippam è castris transferri in priscas suas ædes.* An imposuit Syro celebritas nominis Pisonis, & per Syrum (nam ab illo hausit) Græco? An alius ali-

idem tempus [1] L. Piso Pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit; nullius servilis sententiæ sponte auctor, & quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei [2] Censorium fuisse memoravi: ætas ad octogesimum annum processit: decus triumphale [3] in Thracia meruerat. sed præcipua ex eo gloria, quod [4] præfectus urbi recens, continuam potestatem & insolentia parendi graviorem,
11 rem, mire temperavit. Namque antea [5] profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ne urbs sine im-

aliquis Piso tunc præfectus? quod non repperi. huic quidem Pisoni Ælius Lamia suffectus est, de quo Dio: Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν. Καὶ Λούκιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν πρόπαλαι τῇ στρατιᾷ προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. scribe Λαμίαν. Ridiculus interpres, qui vertit *Lucium ei Quæstorem suffecit*, inductus puerili errato. Sed ille ipse paullo post obiit, ut habes mox in nostro: & successit Lentulus Cossus. Disco ex Seneca epist. LXXXIV. *L. Piso urbis custos, ebrius ex quo semel factus fuit, majorem partem noctis in convivio exigebat, usque in horam sextam fere dormiebat. hoc erat ejus matutinum. Officium tamen suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic & D. Augustus dedit secreta mandata cum illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & invisa. Puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis præfectum, virum gravem, moderatum, sed mersum vino & madentem.* Lego ex libro manusc. *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* id est, post unam illam ebrietatem (quæ tam bene cesserat, & cujus pretium Præfecturam ipsam habebat, ut Plinius scribit lib. XIV. cap. ult. & Suet. Tib. cap. XLII.) semper placuit ei esse ebrium. Iacet alioqui sententia, nec à me erigi potest. *Lipsius.*

1 *L. Piso Pontifex.*] Nescio an et notis error, scribendumque, *Piso P. V.* id esset, Præfectus urbi. *Idem.*

L. Piso, Pontifex.] Legendum est, *L. Piso p. v.* hoc est *Præfectus urbi.* Seneca Ep. 84. Plin. lib. 14. cap. ult. Sueton. in Aug. 42. *Muretus.*

2 *Censorium fuisse memoravi.*] Non quidem in his libris qui exstant. Tamen intellegi vult L. Pisonem socerum C. Cæsaris, qui Censor cum Appio Claudio, anno urbis DCCIV. quo ipso anno, ut ratio ætatis Tacito constet (ait enim vixisse octoginta annos) natus fuisse debuit hic Piso. *Lipsius.*

3 *In Thracia meruerat.*] Vellejus: *Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus ejus gentis nationibus in arma accensis, L. Pisonis, quem hodieque diligentissimum atque lenissimum securitatis urbanæ custodem habemus, virtus compressit.* Vide & Dionem LIV. *Idem.*

4 *Præfectus urbi recens.*] Ideo *recens* dixit, quia ab Augusto præfectura urbis instituta, ut tradunt Suetonius & Dio & alii. Recte ergo sequitur, *insolentia parendi.* Pichena.

5 *Profectis domo regibus.*] ex his & sequentibus Cornelii verbis, P. Faber illustris ingenii vir, censor scriptorum omnium optimus, emaculat Pomponii locum P. de origine juris, ubi de magistratibus. *Quoties,* inquit, *pro-*

imperio foret, in tempus deligebatur qui jus redderet, ac subitis mederetur. [1] feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio [2] Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo [3] Spurium Lucretium impositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum quotiens ob ferias Latinas præficitur qui [4] consulare munus usurpet. Ceterum Augustus bellis civilibus [5] Cilnium Mæcenatem

proficiscuntur, unus relinquitur, qui jus dicat, isque vocatur præfectus urbi: qui præfectus olim constituebatur: postea vero feriarum Latinarum causa introductus est. debet autem scribi, *qui profectu ius olim constit.* Scilicet, profectis domo regibus, ac mox magistratibus, ut ait Tacitus. *Vertranius.*

1 *Feruntque ab Romulo Dentrem Romulium.*] At Livio primæ decad. lib. 10. recensetur inter Pontifices tum è plebe creatos, *M. Livius Denter.* Rhenanus. Liber vetus: *Dentrem Romulium* habet, Forte *Livium* legendum ex T. Livio, lib. 10. *Muretus.* Vel hic ex Livio, *Dentrem Livium*, est scrib. vel apud Livium ex Tacito, *Dentrem Romulium*, reponendum. *Vrsinus.*

2 *Numam Marcium.*] Patrem Anci Regis. *Muretus.* Quis hic Numa Marcius, indictus universæ historiæ veteri? Volunt esse patrem Anci Marcii. Mihi aliter videtur; neque enim id tacuissent auctores originum Romanarum, & contra Livius Ancum Marcium nobilem ait una imagine Numæ. Itaque maneo in eo quod pridem monui, legendum *Numæ N. Marcium*; id est, Numæ nepotem. Is est Ancus Marcius, qui mox successor Tullo Hostilio. Seneca Epist. 109. *Quum ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Servii matre dubitatur; Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur.* Mercerus.

3 *Sp. Lucretium.*] Hic primus habuit comitia creandis Consulibus, cum Interrex esset. Livius ad finem lib. 1. Dionysius extremo lib 4. *Muretus.*

4 *Consulare munus.*] Præfectus urbi, cujus creandi originem Cornelius memorat, Latinarum causa relictus, *Consulare munus usurpat*, id est, à consule mandatum: non munus, quod consulem obire moris Romani fuerit. Etenim ex ea ætate præfectus fiebat, quæ senatoria non esset, uti Q. Mutius dicebat, & Agellius lib. 14. extremo scriptum reliquit. *Vertranius.*

5 *Cilinium Mæcenatem.*] Dioni & Vellejo, & ipsi Cornelio infra lib. 14. Cajus Mæcenas, est, qui in hoc loco *Cilinius.* Id confirmatur ex eo, quod in epistola familiari Augusti ad Mæcenatem sic scriptum, *Cilneorum smaragde.* Vnde qui *C. Mæcenatem Cilinium* à *Cilneis* dictum objiciet, is me ita fere irretiet, ut vix effugere possim: sed non tamen manus ex eo dabo, donec illa verba epistolæ intellexero quæ apud Macrobium reperio lib. 2. Saturn. c. 4. Cæterum Italiæ & urbi præfectum Mæcenatem testatur idem Dio lib. XLIX. *Vertranius.* Scribendum *Cilnium Mæcenatem*, &c. unico L. Sic enim est in VV. CC. tum apud Tacitum, tum apud Macrobium in Lusibus Augusti, qui Mæcenatem appellat, *Cilniorum smaragdum.* *Cilnium* autem, pro, *Cilinium* corrupte habent codices Liviani manuscripti, unde docti viri Tacitum emendari

tem equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. Mox rerum potitus, ob magnitudinem populi, ac tarda legum auxilia, sumpsit è consularibus qui [1] coërceret servitia, & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat. [2] primusque Messalla

dari posse putarunt, cum potius ex Tacito, apud quem minus corruptum legitur hoc nomen, Livius emendandus fuisset. Neque vero apud Silium, repugnantibus præsertim omnibus libris, mutandum fuit. *Cilnius*, in, *Cilnius*; sed potius ex Silii versu debuit confirmari Taciti pæne incorrupta scripta. Nec etiam defuere qui ex antiqua inscriptione, quam subjiciam *Iunium Mæcenatem* hic apud Tacitum scribendum putarint. Adeo fatale fuit, ut in *Mæcenatis* nomine non tantum oscitantes librarii, sed curiosi etiam antiquitatis viri sæpius fallerentur. Inscriptionis exemplum est:

C. IVNIO. THALATIONI
C. MÆCENATIS. LIBERTO
FLATVRARIO
SIGILLARIO
C. IVNIVS. EVOKATVS. FELIX
TIT. D. D.

Ursinus.

Cilnium Mæcenatem.] Non ut receptum est, *Cilinium*. Cilnius enim gentile nomen patris hujus & altoris Musarum. Cui domus prisca Arretium, ut olim ex Livio docui: & adde Silii versus hujusce rei:

Cilnius Arreti Tyrrhenis ortus in oris
Clarum nomen erat.

etsi ibi quoque vulgo, *Cilinus*. Nam Silius, ut solet, historiam exornat flore hominum sui superiorisque ævi. Præfecit autem Romæ Italiæque Mæcenatem Augustus per bellum Siculum. Consule Dionem XLIX. in actis anni DCCXVIII. *Lipsius.*

1 *Coërceret servitia.*] Circumscribit potestatem Præfecturæ, quæ tamen aucta. Suadeo legas Dionem in Oratione Mæcenatis lib. LII. *Idem.*

Servitia & quod civium.] Ex hoc loco intellige quod est l. 1. §. quod autem. & §. cui patronus. D. de offic. præf. urb. *Servos de dominis querentes, præfectus urbis audiat, si verecunde expostulent, si duritiam, si sævitiam, si famem, qua eos premat, si obscœnitatem qua compulerunt, vel compellentem objiciant. Et si patronus de liberto queratur, si contumeliosos, si conviciantes arguat, & se, & uxorem, & liberos, ab iis indigna passos queratur.* Aurelius.

2 *Primusque Messalla Corvinus.*] Tradit idem Eusebius Chronico: *Messalla Corvinus*, inquit, *primus Præfectus urbis factus, sexto die magistratu se abdicavit, incivilem potestatem esse contestans.* At Dio libro LIV. in actis anni DCCXXXIV. ita narrat, ut M. Agrippam primum faciat Præfectum urbi. cui mox anno DCCXXXVIII. Taurum sufficit, hujus Corvini nulla mentione. *Lipsius.*

Primusque Messalla.] Dum nullus in urbe præfectus ad ferias fuit, prætores quidam ejus officio functi sunt, donec Augustus creari desitum longo intervallo præfectum urbi Messalam Corvinum creavit. Sic magistratum intermissum reip. restituit, non autem præfecturam urbis, officium novum excogitavit, in quo Suetonii fidem diligentiamque requiras Aug. 37. *Vertranius.* Omnino excogitavit novum: & quidem, (licet alia obtenderet) ut frangeret jus prætorum, magistratus, quem à populo creari sinebat: tam felici successu, ut Boëthius lib. 3. de cons. phil. scribat: *Pratura magna olim potestas, nunc inane nomen est, & Senatoris census gravis sarcina.* Recte Suetonius: etsi Tor-

Messalla Corvinus [1] eam potestatem, & paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi. Tum Taurus Statilius, quamquam provecta ætate, egregie toleravit. Dein [2] Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus cele-

Torrentius quoque non tam instituisse quam auxisse & ornasse notet. Nomine usus est vetere: sed res & potestas toto genere distabat. Itaque eopse tempore, quo hic urbano milite succinctus Præfectus urbi vigebat volitabatque maxime: tamen quotannis Latinarum causa quidam alius urbi præficiebatur. Cæterum de his Taciti deque Eusebii vel Hieronymi verbis eodem pertinentibus quæ disputamus adversus Scaligerum, vide Observat. in Ecclesiast. Script. cap. 19. *Gronovius.*

1 *Eam potestatem.*] Quæ ab Augusto primum facta est perpetua. Sueton. Aug. 36. *Muretus.*

2 *Viginti per annos probatus.*] Ligat me nodus. Quid? viginti per annos Præfectus Piso? Fuerit ergo necesse est ab anno urbis DCCLXV. Nam ab eo die in hoc tempus viginti ipsi anni. Atqui Augustus tunc vixit, imperavitque. Quomodo ergo verum, quod Plinius Suetoniusque consensu tradiderunt, à principe Tiberio Pisonem factum Præf. urbis, propter bidui assiduam compotationem? illius verba sunt l. XIV. *Eaque commendatione* (ebrietatis scilicet) *credidere L. Pisonem urbis Romæ curæ ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem.* Nota ea, *apud ipsum jam principem.* Suetonius cap. XLII. *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem* (dissentit Plinius, qui ait duas noctes) *continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri Præfecturam urbis confestim detulit.* Ait diserte, *Postea princeps.* Atqui vel ab initio principatus Tiberii ad hunc diem Pisonianæ mortis anni duntaxat XVII. Sed hoc amplius ex Suetonio colliges, factum Pisonem Præfectum, sub idem tempus quo Pomponius Syriæ Prætor. Ille autem Syriæ non ante annum DCCLXXIII. præponi potuit (Mœsiam enim provinciam administrabat a. DCCLXXII. uti ex Taciti libro II. clarum:) non ergo tot annos Piso Præfectus urbi. His rationibus cogor ut in Tacito restituam, *Piso decem per annos.* quia Pomponium Syriæ præfuisse ante annum LXXV. non probabile. Sit ergo hic error ex notis geminatis. *Lipsius.*

Piso viginti per annos probatus.] His non obstantibus (quanquam Herculi facilius eripiatur clava, quam emendatio doctissimo viro) *viginti* legamus, & interpretemur. Ille duo consulatus præteriit, nempe Longini & Quartini, Tiberiique & Sejani, qui nec Tacito (injuria temporis) dicuntur: quapropter ineunti numerum à principio Tiberii ad finem Pisonis, occurrunt 19. consulatus, quorum tempus viginti annis à Cornelio notatur, qui non morose tempora persequi solet. Vid. doctiss. virum in comm. ad illa lib. 1. *Ultra biennium:* & ad illa lib. 3. *Exin continua per viginti annos.* Parum quoque adversatur, quod objecit de Pomponio Flacco, nam hæc, *confestim detulit*, solum referri valent ad præfecturam urbis. Verum simplicius agam, concedamque uno eodemque tempore, illum Syriam, hunc urbem regendas accepisse. Quid enim erit impedimento ne dicamus Syriam bis à Flacco rectam fuisse? primum ante Mœsiæ curam, & eo ipso tempore, quo Piso urbem cœpit moderari, postea usque ad ejus mortem.

12 lebratus est. Relatum inde ad patres à Quinctiliano tribuno plebei *de libro Sibullæ, quem* Caninius Gallus quindecim vir [1] *recipi inter ceteros ejusdem vatis, & ea de re senatusconsultum* postulaverat: [2] quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modice tribunum increpans, *ignarum antiqui moris ob juventam*; Gallo exprobrabat, *quod scientiæ cærimoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet,* [3] *lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset.* Simul commonefecit; *quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur,* [4] *sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret.* quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum [5] sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ, una seu plures fuere, datoque sacer-

Exin Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto. Sic enim Cyrenius, sive Quirinius novem post annos plus minus Syriam præses reperiit. Ioseph. l. 18, 1. Antiquit. ἐπὶ Συρίας παρῆν ὑπὸ Καίσαρος δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος καὶ τιμητὴς τῶν οὐσιῶν γενησόμενος. qui jam cum Servator nasceretur, id muneris curaverat. αὐτὴ ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Quasi dicat, cave, lector, existimes Dominum esse natum, cum post exilium Archelai Quirinius iterum Syriæ præses & censor designatus est: non enim ociose dixi: *Hæc descriptio prima.* Salinerius.

1 *Recipi inter cæteros ejusdem vatis.*] Intelligit de Sibylla Cumæa, cujus volumina, quod Romanorum conscripta fata continerent, in arcanis habebantur. Neque vero sinus ille nobis ad aliud accinctis ingrediendus est. unicane Sibylla, quæ pluribus in locis visa plurifariam cognominata fuerit. Adiri plures ex nostris hac de re possunt, de cæteris Firmianus lib. de falsa religione, & lib. de ira Dei. *Vertranius.*

2 *Quo per discessionem facto.*] *SCtum* (ut scribitur à Gellio lib. 14.) *fit duobus modis: aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas.* Cornelius infra lib. 13. *Postquam discessionem Consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere.* Ferrettus.

3 *Lecto per magistros.*] Magistri sunt sacerdotum. Valerius l. 1. *A patre suo collegii Saliorum magistro jussus.* Plinius lib. XXVIII. cap. II. *Quindecimvirum collegii magister.* In lapide: O R-DO. SACERDOTVM. MAGIS-TRO. SVO. Et Sueton. Calig. cap. XXII. Domit. cap. IV. Capitolinus, *Fuit in eo sacerdotio, & vates, & præsul, & magister.* Lipsius.

4 *Sanxisse Augustum.*] Pete è Suetonio, cap. XXXI. in Augusto. *Idem.*

5 *Sociali bello.*] Quid ais? Sociali sive Italico bello Capitolium flagravit? Non alios, sed te, in te advoco. qui

cerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni
quindecimvirum is liber subjicitur. Iisdem consu- 13
libus, gravitate annonæ juxta seditionem ventum.
multaque & plures per dies, in theatro licentius
efflagitata, quam solitum adversum imperatorem,
quis commotus, incusavit magistratus patresque,
quod non publica auctoritate populum coërcuissent: addiditque *quibus è provinciis, & quanto* [1] *majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam advectaret.* Ita castigandæ plebi compositum senatusconsultum, prisca severitate: [2] neque segnius consules edixere: [3] silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur. Fine anni Geminius, Cel- 14
sus, Pompejus equites Romani cecidere conjurationis crimine. Ex quis Geminius prodigentia opum, ac mollitia vitæ amicus Sejano, nihil ad serium. Et Iulius Celsus Tribunus, in vinclis laxatam catenam, & circumdatam in diversum tendens, suam ipse cervicem perfregit. [4] At Rubrio Fabato, tamquam disperatis rebus Romanis, Parthorum

qui scribis Hist. lib. 3. *Capitolium flagrasse L. Scipione. C. Norbano* Coss. At qui tunc jamdiu positum Sociale bellum. Tullius tibi adsit, à memoriæ vitio non excuset. *Civili bello* scripsisse omnino te ex historia oportuit. *Idem.*

1 *Majorem quam Augustus.*] Aliquid hac de re scripsi in Electis cap. De Annona. Sed modum tributi Ægyptiaci, qui tunc me latuit, cum ex Sex. Victore, in Augusto: *Hujus*, inquit, *tempore ex Ægypto urbi annua ducenties millia frumenti inferebantur.* velim interseri, *centena millia modium frumenti.* quæ vox, litera saltem notata, M. ut solet, periit. *Idem.* Frustra tentat Aurelium Victorem. Sic enim & Seneca de brev. vitæ c. 18. *Cogita non id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorum liberalium, ut tibi multa millia frumenti bene committerentur.* Nec aliter Polybius lib. 5. non longe à principio: Καὶ σίτου προσθεῖναι μυριάδας. Gronovius.

2 *Neque segnius.*] Forte, *segnius.* Lipsius.

3 *Silentium ipsius, non civile.*] Solebat ipse Tiberius, quum res exigeret, populum edicto monere. lib. 1. *populumque edicto monuit.* lib. 3. *utque premeret vulgi sermones, monuit edicto.* Item reprehendere, & increpare lib. 5. *increpavitque per edictum plebem.* l. 14. *Tum Cæsar populum edicto increpuit.* At nunc, quia non Tiberii, sed Consulum edicto facta est castigatio, silentium ipsius ad superbiam trahebatur, quasi populus ab imperatore suo despiceretur. *Pichena.*

4 *At Rubrio Fabato.*] In veteribus de-

rum ad misericordiam fugeret, custodes additi. [1] sane is repertus apud fretum Siciliæ, retractusque per centurionem, nullas probabiles caussas longinquæ peregrinationis adferebat. mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

15 [2] Servio Galba L. Sulla Coss. diu quæsito quos neptibus suis maritos destinaret Cæsar, postquam instabat virginum ætas, [3] L. Cassium, [1] M.

denariis nominatur *ROSCIVS* quidam *FABATVS*. Sed non putamus ex ejus denarii auctoritate quicquam apud Tacitum mutandum esse. *Vrsinus.*

1 *Sanus repertus.*] Quasi dicat illuc tantum itare solitos ægros? Suspecta lectio. Mercero placebat, *sane is*. Lipsius.

Sanus repertus.] Leg. puto, *sane repertus*. Muretus. Bene monent corruptam lectionem. Rescribe; *sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Accusatus Rubrius desperasse de rebus Romanis, & parasse perfugium ad Parthos. Sane, inquit Tacitus, ad fretum Siciliæ captus, retractusque nullam itineris probabilem causam reddebat; unde fides, verum crimen objici. *Sane*, ita sæpe in usu Tacito. Paulo post, *sane vetus urbi fenebre malum.* Mercerus. Faernus corruptum locum ita restituebat: *Sane is repertus apud fretum Siciliæ.* Vrsinus. Olim non dissimilibus Scripturæ vestigiis: emendari; *Nam is repertus.* Felicius Mercerus, *Sane is repertus.* Pichena. Lego *Messanæ is repertus.* Lucill. in fragm. *sæpe quod ante Optasti, freta Messana & Rhegina videbis.* Silius: *Incumbens Messana freto minimumque revulsa Discreta Italia atque osco memorabilis ortu.* Aurelius.

2 *Ser. Galba L. Sulla.*] His Consulibus Christus dominus in Crucem sublatus est, qui fuit annus ab V. C. 786. *Muretus.* Atqui in eburnea tessera, quæ apud me est, habetur. *L. SVLP. L. SVLLA.* Quid igitur? erratum dicemus apud Tacitum? Non puto. nam Sulpiciam gentem duobus simul prænominibus usam fuisse, *Lucii & Servii* diximus in familiis Romanis ad denarium *L. SERVII. RVFI*, qui cum ex Sulpitia esset familia, duobus his prænominibus, ut ibi notavimus, usus est. *Vrsinus.* Duobus simul pronominibus usum quemquam privatum Romæ temporibus istis, nedum gentem, putare est βακκαροπλανίζειν & nostros mores miscere antiquis. Galbam autem non simul Lucium & Servium vocatum, sed *mutato prænomine* cum Servius à patre appellatus esset, adoptatum à noverca *pro Servio Lucium usque ad tempus imperii*, dein rursus omisso Lucio Servium *usurpasse* prænomen, testis Suetonius. *Gronovius.*

3 *L. Cassium.*] Ita recte, estque ille qui consul cum M. Vinicio Quartino fuit, anno urbis DCCLXXXIII. Nam Suetonius diserte notat Drusillam collocatam L. Cassio Longino consulari. Pomponius de Origine juris manum adiit viris magnis, qui scribenti credunt, C. Cassium Longinum illum qui Iurisconsultus, consulem fuisse cum Quartino Tiberii temporibus. Atque censent hunc ipsum esse, qui progener Cæsari nunc factus. Mihi cautio est ne temere credam homini, etiam alias fallaci. Erras. Non est hic, Pomponi, juris antistes ille quem censes. Primum, quia Tacitus inter elogia morum generisque, laudem ei nullam tribuit juris: deinde, quia prænominibus diversi. Lucius hic est; Cajus ille tuus, constanti veterum

[1] M. Vinicium legit. Vinicio opidanum genus, [2] Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat: mitis ingenio, & comptæ facundiæ. Cassius plebei Romæ generis, verum antiqui honoratique, & severa patris disciplina eductus, [3] facilitate sæpius quam industria commendabatur. Huic Drusillam, Vinicio Iuliam, Germanico genitas conjungit: superque ea re senatui scripsit, levi cum honore juvenum. dein redditis

terum scripto. Cassiodorus ecce L. Cassium & M. Vinicium Coss. nominat: Suetonius in Cajo, *Lucium Cassium Longinum:* & Tacitus in hoc loco. Diversi vita etiam, & morte. Iurisconsultus ille in honore sub Claudio fuit, Syriam administravit, pulsus à Nerone, per Vespasianum rediit, & omne illud tempus vixit: iste sub Cajo proconsul Asiæ, & monentibus sortibus caveret Cassium, à tyranno cæsus est. Sueton. cap. LVII. & Dio LIX. qui tamen male Cajum vocat. Denique quid respondes ad illud Taciti, *Facilitate sæpius quam industria commendabatur?* Demit ecce illi industriam ingeniumque: & audeant dicere, hæc convenire in magnum illum sacerdotem. Plura de hoc C. Cassio, libro XVI. *Lipsius.*

L. Cassius.] Notavit hic doctissimus Lipsius errorem Onufrii ac Sigonii, qui Cassium hunc eundem esse volunt cum jurisconsulto C. Cassio. Sed quod idem accusat Pomponium, verbo respondebis, & defendes ICtum. non enim is M. Vinicium collegam dat Cassio jurisconsulto, sed Quartinum, nec mentio usquam Quartini nomen adhæsisse huic Vinicio. Consules ergo simul L. Cassius Longinus, & M. Vinicius, & quidem ordinarii. Rursus Consules C. Cassius jurisconsultus, & Quartinus, sed suffecti. Monuit id doctissimus atque optimus senex Iacobus Cujacius ad l. 11. de orig. juris. Itaque & Lipsii sententia hos Cassios discernentis, vera, docta, & Pomponius sine culpa. Tu modo ex breviario libri V. tolles Quartini nomen, quod Lipsius addidit, credulus fastorum concinnatoribus. *Mercerus.* Adde Rupertum Epist. 29. pag. 140. & Reinesium Epist. 32. pag. 160. Rursusque Rupertum Epist. 35. pag. 199.

1 *M. Vinicium.*] Is est, de quo vetus interpres Iuvenalis Sat. 1. in his verbis: *Pone Tigillinum. Verum admodum pulcher in concubinatum à Bintio & L. Domitio maritis Agrippinæ & Fulviæ sororum Cæsaris* &c. Male *Bintio* pro *Vinicio* & *Fulvia* pro *Iulia* scribitur. Fratrem habuit L. Vinicium, qui exactissimi ingenii vir nec pati nec dicere poterat ineptias, ut Seneca pater testatur. *Aurelius.*

2 *Calibus ortus.*] Hic est M. ille Vinicius (placet aliis Vinucius scribi, etsi Dio semper, Οὐινίκιος) ad quem historiam suam Vellejus misit, cuique indecore & serviliter blanditur. Produxit vitam ad Claudium, & à Messalina, quia pudorem servavit, interfectus. Habes in Dione libro extremo. Pater ejus Publius, Consul anno urbis DCCLV. Avus Marcus, anno DCCXXXV. *Lipsius.*

Calibus ortus.] In Campania. Hodie vulgo *Calvi.* Muretus. Calenum oppidum à Plinio appellatur, & Romanorum colonia fuit, teste Vellejo lib. 1. *Pichena.*

3 *Facilitate sæpius.*] Dubito, an melius, *felicitate.* Pichena. Non audiendus

ditis absentiæ [1] caussis admodum vagis, flexit ad graviora, & [2] offensiones ob rempub. cœptas: *utque Macro præfectus, tribunorumque & centurionum pauci, [3] secum introirent, quotiens curiam ingrederetur*, factoque large, & sine præscriptione generis, aut numeri, senatusconsulto, ne tecta quidem urbis, adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus [4] ambigens patriam & de-
16 clinans. Interea magna vis accusatorum in eos in-

dus vir doctus, qui hic dubitat substituere *felicitate*. Facilitas est comitas quædam, & vere ea ipsa quam Galli *complaisance* vocant. quæ industriæ tanquam rei severæ opponitur, sic accipitur *facilis* supra 4, 2. *facili Tiberio*, h. e. obsequente, facile adsentiente. & 5, 1. *facilis uxor.* & in loco qui magis etiam illustret nostrum, in vita Agric. 40. *Vt militare nomen* (rem horridam) *temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit, cultu modicus, sermone facilis.* Sic etiam *facilitatem imperii* dixit Agric. 3. *Freinshemius.*

1 *Admodum vagis.*] Nescio an melius, *vanis.* ut caussas dicat futiles levesque. Tamen non male, *vagis*: quasi alienis & parum certis. *Lipsius.*

Causis admodum vagis.] Placeret magis, *vanis*; nisi illud, *vagis*, sit verbum Tacito familiare, ut pleraque alia, quæ ab exoleta prorsus antiquitate sumsit. *Vrsinus.* Cave mutes *vanis*, aut quocunque alio modo. Tacit. lib. 15. idem verbi repetit: *Quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Acidalius.

2 *Ob Remp. cœptas.*] An magis, *captas*, an cum Mureto, *susceptas*? Lipsius.

Offensiones ob remp. cœptas.] Muretus *susceptas*. Certe melius. *Acidalius.* Faernus legebat: & *offensiones ob remp. captas*, non, *cœptas*, vel, ut alii reponunt, *susceptas*. Quod tamen non esset æque improbandum. *Vrsinus.*

3 *Secum introirent.*] Ad hoc exemplum Claudius idem postea petiit, teste Sueton. 12. *Pichena.*

4 *Ambigens patriam.*] Beato placuit, *ambiens*. Vulgatam tueri videtur, quod supra scriptum: *Campaniam prælegebat, ambiguus an urbem intraret*; ni suspecta esset dictionis novitas. *Lipsius.*

Ambigens patriam & declinans.] Æmylius tentavit legere, *ambiens*: ego malim sic positum, *deviis plerumque itineribus ambigens & patriam declinans.* Vel sit transposita copula de industria, ut alibi sæpe. *Vertranius.* Immerito suspecta est Lipsio novitas hujus dictionis. Neque in Tacito versatissimus ignorare debebat, id in Tacito haud esse novum: eum brevitatis ubique studiosum, ne idem nomen repetere, periodosque nimium extendere, necesse habeat, duobus verbis, quæ casus alias diversos requirerent, aut mutatam phraseos rationem, unum tantum, & uni tantum verbo proprie convenientem casum vel phrasin permittere. Vt hoc loco. Proprie dicimus, *declinans patriam*: improprie, *ambigens patriam.* Vsitatius foret: *ambigere de intranda patria.* Quod hic vult Tacitus. Sed quia ea loquendi ratio interciperet affectatam ubique nervosamque brevitatem: unius casum tribuit utrique verbo, qui tamen proprie convenit, τῷ *declinans.* Nihil apud hunc Scriptorem frequentius. Et in ejus lectione continuo hæro-

inrupit, ¹ qui pecunias fœnore auctitabant, ² ad-

hærebit, qui id non observat. Ex infinitis, unum modo huc conferam exemplum. Annal. II. *Enimvero* (Rhescuporis est, de quo loquitur,) *audita mutatione principis, immittere latronum globos, exscindere castella, causas bello.* Illa, *causas bello*, reguntur à τῷ *immittere*. Interim proprie dixeris: *immittere latronum globos*: minus proprie: *immittere causas bello*. Nihilominus & *causis belli* & *latronum globis*, tribuit unicum illud vocabulum *immittere*, ne nimirum longior sit. Vides non esse has in Tacito novitates: neque illas cuiquam reddere debere vulgatas lectiones suspectas: sed vero esse genuinas ipsasque elegantias Cornelianæ brevitatis. *Boxhornius.*

1 *Qui pecunias fenore.*] Ex fenore plurimæ & gravissimæ seditiones exoriri solent: nam qui fenori pecuniam accipiunt, dulcedine præsentis pecuniæ illecti, neque quid postea futurum sit, cogitantes, indulgent cupiditatibus suis: neque prius de calamitate sua cogitant, quam exuti patrimonio, & omnibus fortunis eversi, novas res, si possunt, moliri, & de vertenda quoquo modo rep. consilia capere cogantur. Propterea diligentissime cavendum est, ne crescat æs alienum in civitate. Plato lib. 8. de legibus, non censet permittendum, ex puteo vicini aquam ad usum quotidianum sumere, nisi qui prius in solo suo foderit usque eo, dum ad argillam pervenerit. Hoc enim argumento utuntur aquileges, aquam inveniri non posse. Ita non esse permittendum, pecuniam ab alio utendam petere, nisi ei, qui prius tentasset omnes rationes subveniendi necessitatibus suis, aut ex fructibus prædiorum suorum, aut labore & industria, aut parsimonia & frugalitate. Eo magis, quod nemo feneratur propter ea, quæ sint ad vitam tuendam necessaria:

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι πλὴν δυοῖν μόνον,
Δημητρὸς ἀκτῆς πώματος τ' ὑδροχόου; id est,
Quid ad tuendam est vitam opus, præter duo,
Cereale munus, & Acheloi pocula.

Propter hæc autem nemo se, ut Diogenes dicebat, feneratori obligat. Vt in argento, aut in auro bibatur: ut gemmis digiti, aures unionibus onerentur, ne purpura calcetur, ut ebore incrustentur laquearia, ut auro radient, ut citreæ mensæ petitis trans mare dapibus premantur; ut stultæ, infinitæ, inhonestæ, cupiditates delassentur potius, quam expleantur: ob has & harum similes causas argentariorum tabulæ implentur. Itaque Persæ: ut est apud Herodot. omnium peccatorum gravissimum esse ducebant, quidquam cuiquam debere. Et Plato libro II. de Leg. prohibet, ne quid ematur in diem: sed omnia præsenti pecunia: aut ne ulla sit actio ad precium petendum. Itemque sanxit, si quis pecuniam mutuam dederit, ne eam ab invito exigere possit. Sed & à Charonda institutum, & apud quosdam Indorum populos olim observari solitum legimus apud Stobæum λόγῳ μ. β'. Sed & lege XII. Tabul. obærati habebantur in nervo & compedibus, vendebantur: si plures unius creditores erant, qui solvendo non esset, licebat eis corpus ejus dissecare, & inter se partiri. Quæ tam horrenda, tamque atrocia lege nominatim permissa erant, ut deterrerent homines ab ære alieno contrahendo. Sed tamen in credenda pecunia aliquid humanitatis est, & natura ipsa nos monet, ut cum amicis egentibus, quemadmodum aliarum rerum, sic pecuniæ quoque numeratæ usum communicemus: idque etiam Deus ipse facere nos jubet. Sed adversus naturam est poscere, ut nummus nummum gignat; vereque affirmat Aristoteles I. Politic. fenus naturæ adversari. Is enim qui

[1] adversum legem dictatoris Cæsaris, qua *de modo credendi, possidendique intra Italiam* cavetur; omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. Sane [2] vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima caussa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo [3] duodecim tabulis sanctum, *ne quis* [4] *unciario fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletium agitaretur:

qui alteri fenerat, specie beneficii, eum cui gratificari videtur, evertit. Itaque eleganter S. Ambrosius ait, non multum interesse inter *Fenus* & *Funus*: inter *Sortem* & *Mortem*. Cumque sortem feneratores *Caput* vocare soleant, eos qui illorum retibus involuti tenentur, esse capitis reos. Hæc igitur de Fenore καθόλου: de quo videndus est lib. S. Ambrosii de Tobia. S. Basilius in Psalmum 14. Plutarchus in libro περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Nunc quæ à Tacito dicuntur singillatim consideremus. *Muretus.* Sed nummum non esse rem sterilem, de Vsuris cap. 8. nec fœnus naturæ adversari, cap. 10. contra Aristotelem probat. *Salmasius.*

1 *Adversum legem Cæsaris.*] Suggerit eam legem aperte, quod sciam, solus Dio l. XLI. Ἐπειδή τε συχνοὶ πολλὰ χρήματα τε ἔχειν καὶ πάντα αὐτὰ ἀποκρύπτειν ἐλέγοντο, ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. id est: *Et quoniam complures pecuniam multam habere & occultare dicebantur: edixit nequis in argento aurove amplius possideret quam LX. sestertia.* Et allidunt alii scriptores, ut Sueton. Tiber. cap. XLIX. dum scribit quosdam damnatos, *quibus nihil aliud sit objectum, quam quod partem rei familiaris in pecunia haberent.* Partem, scilicet majorem quam pro lege. In qua Suetonii vera sententia eruenda Scholiastæ sunt frustra. Reliquum pecuniæ conferri Cæsar voluit in agros. *Lipsius.*

Adversum legem Dictatoris.] De qua Sueton. in Cæs. 42. & Cæsar ipse lib. 3. de bello Civ. *Muretus.*

2 *Vetus urbi fenebre malum.*] Hoc è T. Livio, & Halicarnasseo cognosci potest. *Idem.*

3 *Duodecim tabulis sanctum.*] At eam sanctionem Livius ad M. Duellium Trib. pl. refert post XII. tabulas, aliquot annis. lib. VII. *C. Marcio, Cn. Manlio Coss. de unciario fœnore à M. Duellio Tribuno pl. rogatio est perlata: & plebs aliquanto eam cupidius scivit, accepitque.* Lipsius.

4 *Vnciario fenore.*] Quia numerus duodenarius commodissimus est ad partitiones. Habet enim 6, 4, 3, 2, 1. Idcirco eo antiqui in rebus dividendis sæpissime utebantur. Sic hereditatem vocabant *Assem*, &c. Sic cum singulis mensibus singuli nummi pro centenis usuræ nomine pendebantur, id est, duodeni quotannis in centenos, eam usuram *Centesimam* vocabant: quæ gravissima erat omnium lege permissarum; & ea ipsa quasi *As* usurarum erat. Proxima erat, cum undeni, id est, deunx. Persius:

Quid petis ut nummi quos hic quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces.

Inde *dextantes* usuræ, *dodrantes*, *besses*, *septunces*, *semisses*, *quincunces*, *trientes*, *quadrantes*, *sextantes*, *unciæ*.

Erant

tur: [1] dein rogatione tribunicia, ad ſemuncias redacta: [2] poſtremo vetita verſura. multiſque plebis ſcitis

Erant autem *Vncia* uſuræ, cum pro centenis mutuis datis ſinguli quotannis uſuræ nomine pendebantur. Eam permiſſam fuiſſe hic ait Tacitus, lege XII. Tabul. ſed cum, ut veriſimile eſt, graviores uſuræ poſtea exercerentur, lex de Vnciario fenore iterum lata eſt, centum fere annis poſt XII. Tabulas, à M. Duilio, L. Mænio Tribunis pl. ut auctor eſt Livius libro 7. Deinde ad ſemuncias, decem annis poſt legem eadem de re Duilii Tribuni, pl. idque T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſſ. *Muretus.* Quid ſit *unciarium fœnus*, minime inter ſe conſentiunt interpretes. Carolus Sigonius de antiq. jure Roman. libro 2. cap. 11. illud ad centeſimam refert, id eſt, cum pars ſortis centeſima ſingulis menſibus penditur. contra Muretus, nec non Antonius Auguſtin. de legibus & S. C. ad legem Duiliam Mæniam, unciariam uſuram eſſe contendunt, centeſimum nummum in annos ſingulos: ea maxime ratione ducti; quod illius legis perlatio, *lata plebi, ingrata patribus* divitibuſque fuerit, ut teſtatur Livius libro 7. Mihi Sigonii ſententia magis probatur. Adeo enim apud antiquos Romanos fœneratorum ſævitia creverat, ut minime mirer, pro uſura levi fuiſſe, unum pro centum in menſibus ſingulis. Ac de uſuræ quidem enormitate, paſſim apud eundem Livium querelæ ſeditioneſque plebis. præſertim libro 6. *ſi multiplici jam ſorte exſoluta, mergentibus ſemper ſortem uſuris, obrutum fœnore eſſe.* Et quod *unciarium fœnus* plebi fuerit grave, argumento ſit, quod deinde ad *ſemunciarium* redactum fuit, eodem Livio teſte. Præterea ſatis conſtat, ſolitum fœneratoribus, uſuras ſingulis menſibus exigere, & ideo menſtrui exactores dicti. Hinc apud Ariſtophanem in Nubibus, quidam debitor facete optat Lunam cœlo detrahere, atque aſſervare. nam ſi ea nunquam oriretur, is nunquam uſuras perſolveret, & Baſilius in Pſalm. 14. ait, à debitoribus timeri menſes, velut uſurarum patres. Vide Plutarchum de vitando ære alieno. *Pichena.* Rectius Muretus & Anto. Auguſtinus, quibuſcum concordat & Sigonius. Vide quæ ſcripſimus Antexegeſi priore de Centeſ. Vſuris & fœnore unciario pag. 63. & ſeqq. *Gronovius.*

1 *Dein rogatione tribunicia.*] Decem annis poſt illam Duellii. Livius: *T. Manlio Torquato, C. Plautio Coſſ. ſemunciarium tantum ex unciario fœnus factum.* Lipſius.

2 *Poſtremo vetita verſura.*] Id eſt: ſublatum omne fœnus. quod ambigue Livius potuit in actis anni CDXII. quinto anno, poſt ſemunciam conſtitutam: *Præter hæc, inquit, invenio apud quoſdam L. Genucium Tribunum pl. tuliſſe ad populum ne fœnerare liceret.* Magis cum Tacito adfirmat Appianus libro 1. Civilium: Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου κατὰ τὸ ἄστυ οἱ χρῆσται πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον, οἱ μὲν πράττοντες τὰ χρέα σὺν τόκοις, νόμου τινὸς παλαιοῦ (Genutii legem intelligit) προσαγορεύοντος μὴ δανείζειν ἐπὶ τόκοις, ἢ ζημίαν τὸν οὕτω δανείσαντα προσοφλεῖν. Ἔθους δὲ χρονίου τοὺς τόκους βεβαιοῦντος, οἱ μὲν κατὰ τὸ ἔθος ᾔτουν, οἱ δὲ οἷον ἐκ πολέμων τε καὶ στάσεων ἀνεβάλλοντο τὰς ἀποδόσεις. εἰσὶ δ' οἳ καὶ τὴν ζημίαν τοὺς δανείσαντας ἐκτίσειν ἐπῆγον. *Lipſius.*

Poſtremo vetita verſura.] Lege Genucia, ſex annis poſt Duiliam. Livius lib. 7. Itaque ſæpe poſtea multati ſunt fœneratores, qui & puniebantur pœna quadruplici, cum fures tantum duplici condemnarentur. M. Cato, initio rei ruſticæ. *Muretus.* Rectius *uſura.* quod idem Muretus credo voluit,

ſcitis [1] obviam itum fraudibus. quæ totiens repreſſæ, miras per artes rurſum oriebantur. Sed tum Gracchus Prætor, cui ea quæſtio evenerat, multitudine periclitantium ſubactus, rettulit ad ſenatum. trepidique patres (neque enim quiſquam tali culpa vacuus) veniam à principe petivere: [2] & concedente, annus in poſterum, ſexque menſes dati, quis ſecundum juſſa legis, rationes familiares quiſque
17 componerent. Hinc inopia rei nummariæ, commoto ſimul omnium ære alieno; & quia tot damnatis, boniſque eorum divenditis, ſignatum argentum fiſco vel ærario attinebatur. ad hoc ſenatus præſcripſerat, [3] *duas quiſque fænoris partes in agris per Italiam conlocaret.* Sed [4] creditores in ſolidum appellabant: nec decorum appellatis, minuere fidem. Ita primo concurſatio, & preces; dein ſtrepere præ-

luit, cujus in libro ſic jugulatas priores literas inveni, *verſura.* Acidalius. Error Acidalio communis cum doctis hominibus multis, qui parum ceperunt, quid eſſet veteribus *verſura*, etiam poſtquam id planiſſime docuerat Salmaſius. Vide Antexegeſin poſteriorem p. 162. & ſeqq. *Gronovius.*

1 *Obviam itum fraudibus.*] Fraudem quomodo facerent, cum in ſocios nomina tranſcriberent, cognoſces ex Livio lib. 35. *Muretus.*

2 *Et concedente.*] Sic ferri poteſt. mallem tamen: *eo concedente.* Pichena.

3 *Duas quiſque fænoris partes.*] Sueton. Tiber. cap. XLVIII. Simile quod Plinius l. VI. epiſt. de Senatu ſui ævi: *Patrimonii tertiam partem conferre juſſit in ea quæ ſolo continerentur.* Capitolinus de M. Antonio: *Juſſit ut ſenatores peregrini quartam partem in Italia poſſiderent.* Lipſius.

Duas quiſque fenoris partes.] Hac de re Sueton. Tiber. 48. *Per S. C. tum ſanxit, ut feneratores duas partes in ſolo collocarent: debitores totidem æris alieni ſtatim ſolverent.* Sic Plinius 6. Epiſt. de Senatu ſuorum temporum, *Patrimonii tertiam partem conferri juſſit in ea, quæ ſolo continerentur.* Capitolinus de M. Antonio. *Juſſit ut Senatores peregrini quartam partem in Italia poſſiderent.* Fortaſſis igitur hic quoque lege *patrimonii*, aut *duas quiſque fenoris partes ſolveret: duas patrimonii in agris per Italiam collocaret. Muretus.* Intelligo duas patres ex tribus partibus, vel duas tertias partes. Sic Livius lib. 1. *Cum Hernicis fœdus ictum, agri partes duæ ademptæ.* nam paulo infra ait: *quid attinuiſſe Hernicis paulo ante hoſtibus. capti agri tertiam partem reddi:* idem lib. 8. in princip. *Oppidum captum redditumque Privernatibus, præſidio valido impoſito; agri partes duæ ademptæ.* Illuſtratur hic Taciti locus à Suetonio Tib. 48. *cum per ſenatuſconſultum ſanxiſſet, ut fæneratores duas patrimonii partes in ſolo collocarent; debitores totidem æris alieni ſtatim ſolverent.* Pichena.

4 *Creditores in ſolidum appellabant.*] In ſumma inopia rei nummariæ, cum non

prætoris tribunal. eaque quæ [1] remedio quæſita, venditio, & emptio, in contrarium mutari; quia fœneratores omnem [2] pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi ſecuta vilitate, quanto quis obæratior, [3] ægrius diſtrahebant; multique fortunis provolvebantur: everſio rei familiaris dignitatem ac [4] famam præceps dabat. donec tulit opem Cæſar, [5] diſpoſito per menſas millies ſeſtertio, factaque mutuandi copia ſine uſuris per triennium, ſi debitor popu-

non haberent debitores unde ſolverent, duabus quidem fœnoris partibus ſatisfaciebant agris tradendis ex ſenatuſconſulto. reliquum vero vel agros ſimiliter occupaturum erat, vel apud debitores reſidebat. Itaque ſolidum petebant ex agris ſibi ſolvi creditores; negantibus debitoribus propter agrorum vilitatem. Cum autem nollent magiſtratus minui fidem, hoc eſt, vellent omnibus integrum ſolvi; ita primum concurſatio, &c. *Ferrettus.*

1 *Remedio quæſita emptio.*] Senſus eſt, in luxum libidinemque fœneratorum convertebatur emptio & venditio, quæ non aliam ob cauſam in gentium uſum venerat, quam ut hominum neceſſitati mederetur, & rerum commutatione ſuccurreret. *Vertranius.*

2 *Pecuniam mercandis agris condiderant.*] Videtur ſenſus: Abſconderant pecuniam fœneratores, ne quis poſſet ab iis, ad agros obæratorum mercandos, fœnore ſumere. hac ſcilicet mente, ut cum alii emptores, propter pecuniæ inopiam, non invenirentur, obærati ſuos agros fœneratoribus ipſis cogerentur viliſſimo pretio vendere. Et ideo dixit, emptionem & venditionem, quæ alias remedio civium eſſe ſolebant, in contrarium mutatas; quippe quæ non ad ſuum cujuſque arbitrium, ſed ad voluntatem & avaritiam fœneratorum tantummodo exercebantur. Plut. de vitando ære alieno: *fœnerator, ſi quid vendis, precium diminuit: ſi nihil vendis, ut vendas cogit.* Pichena, Legendum: *Pecuniam in mercandis agris condiderant.* Id eſt, poſuerant, collocaverant, fundaverant. Quæ omnia ex eadem tralatione. *Poni* quoque pecunia ſimiliter dicebatur, quia *ponere* idem quod ædificare, collocare & fundare. Inde & *poni* pecunia dicitur, ut *condi* & *fundari*, quæ in ſolido locatur & bene conſtituitur. Duplici ſenſu locatio vel collocatio pecuniæ ſumitur; cum mercede pacta alicui locatur, quomodo & aliæ res ſolent locari, pro quibus mercedem conductores præſtant: & ſimpliciter, cum pecunia poſſeſſiones aut aliæ res emuntur, in his *locari*, *poni*, & *collocari*, vel etiam *fundari* pecuniæ dicuntur. Salmaſius de Vſuris. Vide quæ ſcripſimus ad hunc locum in Mantiſſa Pecuniæ Veteris cap. I. pag. 105. *Gronovius.*

3 *Ægrius diſtrahebant.*] Vendendi difficultas arbitror ex eo, quod ab iis non temere, nec ſine cautione emebatur, propter evictionis periculum. *Pichena.*

4 *Famam præceps dabat.*] Niſi ſit phraſis, Tacito familiaris, ſcriberem: *ac famam in præceps dabat.* Vrſinus. Muretus addit *in præceps*, recte. *Acidalius.*

5 *Diſpoſito per menſas.*] Ex ærario. Leg. autem eſt, *millies ſeſtertium* ex Suetonio: qui ſint M. CCCC. ſcutata monetæ. *Muretus.* Legendum; *Millies ſeſtertium*, non, *ſeſtertio.* quod

 men-

populo in duplum [1] prædiis cavisset. Sic refecta fides, & paulatim privati quoque creditores reperti. neque emptio agrorum exercita ad formam senatusconsulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18 Dein redeunt priores metus, postulato majestatis Considio Proculo: qui nullo pavore diem natalem celebrans, raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque. Et sorori ejus Sanciæ aqua atque igni interdictum, accusante Q. Pomponio. is moribus inquies, *hæc & hujuscemodi a se factitari* prætendebat, *ut parta apud principem gratia, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Etiam in Pompejam Macrinam exsilium statuitur, cujus maritum Argolicum, socerum Laconem è primoribus Achæorum Cæsar adflixerat. [2] Pater quoque inlustris eques Romanus, ac frater prætorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini *quod* [3] *Theophanem Mitylenæum proavum eorum, Cn. Magnus inter intimos habuisset: quodque defuncto Theophani, cælestes honores Græca adulatio*
19 *tribuerat.* Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus, [4] defertur *incestasse filiam*, & saxo Tarpejo dejicitur.

mendum sæpe apud Tacitum irrepsit. *Ursinus.* Immo legendum, ut est in scripto & editis, *millies sestertio*, non *sestertium:* quo de genere & superius mentio facta est. *Gronovius.*

1 *Prædiis cavisset.*] Vocem, *prædiis*, non sperno tamen ambigo, num verius, *prædibus*. Livius lib. 22. utrumque complexus est: *dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusque ac prædiis cavendum populo censerent.* Pichena.

2 *Pater quoque illustris.*] M. Pompejus, procurator Asiæ. Strabo lib. 13. *Muretus.*

3 *Theophanem Mitylenæum proavum.*] Horum avus fuit M. Pompejus Theophanes, Asiæ Procurator, Tiberio ex intimis amicis. Strabo libro XIII. Οὗτος δὲ (Θεοφάνης) καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε, καὶ Πομπηΐῳ τῷ Μάγνῳ κατέστη φίλος, μάλιστα διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην, καὶ πάσας συγκατώρθωσεν αὐτῷ τὰς πράξεις. Καὶ ἑαυτὸν πάντων Ἑλλήνων ἐπιφανέστατον ἀνέδειξεν. υἱόν τε ἀπέλιπε Μάρκον Πομπήϊον, ὃν τῆς Ἀσίας ἐπίτροπον κατέστησέ ποτε Καῖσαρ ὁ Σεβαστός. Καὶ νῦν ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται τῶν Τιβερίου φίλων. *Lipsius.*

Theophanem Mitylenæum.] In ejus gratiam Pompejus Mitylenæis immunitatem donaverat. Plutarch. qui cum malitiosum fuisse ait. Fabrum præfectus fuit in castris Pompeji bello civili, auctorque ei victo fuit, se in Ægyptum potissimum conferendi. *Muretus.*

4 *Defertur incestasse filiam.*] Quam able-

tur. ac ne dubium haberetur, [1] magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe, [2] aurariaſque ejus, quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit. [3] inritatuſque ſuppliciis, cunctos qui carcere attinebantur accuſati ſocietatis cum Sejano, necari jubet. [4] Iacuit immenſa ſtrages: omnis ſexus, omnis ætas: inluſtres, ignobiles,

ablegaverat, ne à Tiberio ſtupraretur. Dionem lege lib. 58. *Idem.*

1 *Magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe.*] De qua vide Dionem libro LVIII. & de hac hiſtoria tota. neſcio an hic idem ille Marius qui ante annos aliquot poſtulatus. ſupra lib. IV. *Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum adiit Calpurnius Salvianus in Sex. Marium.* Lipſius.

Magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe.] *Vertiſſe malo*, pro, in malum. *Rhenanus.*

2 *Aurariaſque ejus.*] Faernus pro vulgatis legebat, *argentarias ejus*, deleta copula, *que*. Vrſinus. Copulam in voce *aurarias* ſaltem delet Muretus: nec forte quid amplius deeſt, ut ſuſpicantur. *Acidalius.* Si *Que*, hic ſucceſſit in locum *etiam*, quod paſſim fit, quid incaſſum dubitamus? Magnæ divitiæ exitio Mario fuerunt, non autem inceſtus filiæ, de quo non ſatis conſtabat. Vis id cognoſcere, noſter ait? en Tiberius, qui præter cætera Marii bona, retraxit etiam in fiſcum ejus aurarias, quæ jure in ærarium populi recidebant. vel proprie ſumas, *que*. & ita diſtinguas: *ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe aurariaſque ejus; quamquam publicarentur, ſibimet Tiberius ſepoſuit.* Hoc ſenſu pernicies Marii ex multis ejus opibus orta eſt, præcipue ex aurariis, quas poſſidebat: patet, nam ea omnia Tiberius ſibi adjudicavit, licet ad populum eſſent divolvenda. *Salinerius.*

3 *Inritatuſque ſuppliciis.*] Id eſt ſupplicationibus reorum, ac periclitantium. Sic lib. 3. *Sed tum ſupplicia dis, ludique magni ab ſenatu decernuntur.* Pichena. Quis autem pro Cæſaris hoſtibus ſupplicare auderet? Potius *ſuppliciis* eſt ſanguine, cæde. Significat crudelitatem ejus non exſatiatam multitudine punitorum, ſed ultro incitatam, ut graſſari cuperet in plures. *Gronovius.*

4 *Iacuit immenſa ſtrages.*] Mirum tragœdias eas verborum Tacitum miſcere, ſi interfecti non plures viginti. Ita enim Suetonius cap. LXI. *Viginti uno die abjecti, tractique, inter eos pueri & feminæ.* Sed numerum eum reipſa admonente, corruptum dixero: ſubſtituoque, ∞. id eſt, mille. quod fatuus exſcriptor interpretatus eſt Viginti. Certe de majori numero fatebitur, qui Taciti verba vigilans leget. Menda numerorum in Suetonio plura, & quædam magnæ rei. ut Nerone, cap. XII. *Exhibuit ad ferrum etiam quadringentos Senatores, ſexcentoſque equites Romanos.* Quadringenti Senatores, dimidia Senatus pars. quos omnes depugnaſſe in arena, fuge credere. Corrigo, *quadragenos*. De equitibus etiam malim, *ſexagenos*. firmante conjecturam Dione, qui auctor eſt pugnaſſe tantum equites triginta. Simile in Claudii, cap. XXXII. *Convivia & ampla & aſſidua agitavit, ut fere patentiſſimis locis, ut plerumque ſexceneni ſimul diſcumberent.* Scribo, *plerumque ſexageni.* Sexcenti convivæ, epulum publicum, non convivium. Plura hujus generis alias. Statim etiam in Taciti verbis lego, *interciderat ſortis his commercium vi, metu.* Lipſius.

Iacuit immenſa ſtrages.] Viginti uno die abjecti, tractique: inter eos pueri

les, disperſi, [1] aut aggerati. neque propinquis, aut amicis adſiſtere, inlacrymare, ne viſere quidem diutius dabatur; ſed circumjecti cuſtodes, & in mærorem cujuſque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis adpulſa, non cremare quiſquam, non contingere. interciderat [2] ſortis humanæ commercium [3] vi metus: [4] quantumque ſævitia gliſceret, miſeratio arcebatur. Sub idem tempus C. Cæſar diſcedenti Capreas avo comes, Claudiam M. Silani filiam conjugio accepit; immanem animum ſubdola modeſtia tegens, [5] non damnatione matris, non exſilio fratrum rupta voce, [6] qualem diem Tiberius induiſſet, pari habitu, haud multum diſtantibus verbis.

pueri ac fœminæ. Sueton. Tib. 61. ſed lego, *ducenti*, non, *viginti*. Muretus.

1 *Aut aggerati.*] Ex manuſcripto repoſui; *aggerati*. Vulgo, *aggregati*. Pichena.

2 *Sortis humanæ.*] Sors humana, mors eſt & inopinati aut incerti caſus. Ita l. 1. Annal. *Permoto ad miſerationem exercitu, occaſus bellorum, & ſortem hominum.* At ſortis ejus *commercium* eſt miſeratio & agnitio ſimilis fortunæ: quæ omnibus poteſt evenire. Hanc ſequitur auxilium vel ſolatium, & ſepultura, communi quodam jure. *Lipſius.*

3 *Vi metus.*] Lipſius. *vi*, *metu*. Sperno: noſter enim *ἀνεμφαίζει* & deſcribit intenſum metum, qualem ſæviſſimi Tiberii mores minabantur, τὸ *vis* profecto non mediocriter auget. Plaut. Truc. *Quique vim magnam doloris per voluptatem Tuam condidiſti in corpus.* Cæterum benignius tum his agebatur, non cogebantur enim amicorum cadavera calcare: at pœna præſens iis qui Sejanum ludibrio non habuiſſent. Iuven. Sat. x. *Quam timeo victus, ne pœnas exigat Ajax* &c. Victus Ajax (ut hæc obiter explanem) Tiberius eſt, qui furit in greges innocentum, ut ille, poſt armorum judicium, in mandras pecudum. Ex his ſatis apparet, quam vere dixerit ille, Brutum & Caſſium *ultimos Romanorum* fuiſſe: & Iuvenal. *Vnde Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes.* Neminem tunc temporis inventum eſſe, qui illum novum Creontem ſic affaretur. *Salmerius.* Numquid concinnius, *vi*, *metu*. Freinshemius.

4 *Quantumque ſævitia.*] Quanto major erat ſævitia in damnatos, eo minus miſereri poterant affines, propinqui, proximi, amici. *Ferrettus.*

5 *Non damnatione matris.*] *Omnibus inſidiis tentatus elicientium, cogentiumque ſe ad querelas, nullam unquam occaſionem dedit, perinde obliterato ſuorum caſu, ac ſi nihil cuiquam accidiſſet. Quæ vero ipſe pateretur, incredibili diſſimulatione tranſmittens, tantique in avum, & qui juxta erant obſequii, ut non immerito ſit dictum. Nec ſervum meliorem ullum, nec deteriorem dominum fuiſſe.* Sueton. Calig. 10. *Muretus.*

6 *Qualem diem.*] Corrupte. Videntur verba huc tralata ex pagina ſequen-

bis. Vnde mox scitum [1] Passieni oratoris dictum percrebuit; *Neque meliorem unquam servum, neque deteriorem dominum fuisse.* Non omiserim [2] præsagium Tiberii, de Ser. Galba tum consule; quem accitum, & diversis sermonibus pertentatum, postremo

quenti: *quem tum annum qualem diem haberet.* Vertranius conatur, *qualem die Tiberius.* hoc sensu, Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset. Conjectura, quam ego non emerim sestertio nummo. *Lipsius.*

Qualem diem Tiberius induisset.] Scribo, *die*: hoc sensu; Caligula talem habitum induebat, qualem Tiberius quoque die induisset; alias incognita dicendi forma est, *diem induere.* Vertranius. Locus insigniter depravatus. Forsitan leg. *quali Tiberium vidisset.* Muretus. Qualem diem in re Mathematica quis se habere scit, cui notum est, quid boni malive in eo sibi portendatur. *Interrogatus an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum qualem diem haberet.* Et qui huic vanitati credulus est, hilarem felici, tristem infelici se fert. Tiberius igitur, qui Matheseos peritus erat, (*Scientia Chaldæorum artis cujus apiscendæ otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit*) prævisa diei qualitate lætus aut severus incedebat: at Caligula qui se totum in imitationem Tiberii componebat, affectus, quos ille vultu prodidisset, suo delineabat, & exprimebat. *Induere diem,* ut, *induere diversa*, *induere societatem*, *induere seditionem.* Salinerius. Puto diducta leviter compendiaria scriptione serenatum hoc omne nubilum: *qualem diceret Tiberius.* Talem se Tiberio præbuit & animo & verbis Cæsar Caligula, qualem omnino simili casu ipsum imaginor Tiberium. Vel denique *dicem* pictum antique fuit, pro *dicam.* Veteres enim *faciem*, *dicem*, pro *faciam*, *dicam*, scripsisse Fabius annotavit. *Isac. Pontanus.* Deponit hunc locum Lipsius. Quantum sentiam assequor, ea fuit, ac si scriptum, *non exsilio fratrum rupta voce, vultu, qualem Tiberius induisset, pari habitu* &c. Quæ vox excidere facillime quidem potuit. *Acidalius.* Nullo sensu hæc scripta sunt, nec dies induitur. Et medicum hæc plaga poscit. Repono: *Qualem chlamydem induisset pari habitu.* Sic Tertull. in Pallio: *Qualem chlamydem disperdis?* nam aucupium est aulicorum ea diligere, & sectari, quæ princeps. *Aurelius.* Hanc sententiam vidit Vertranius, rejecit autem Lipsius, jocatus in eam insuper; mihi vero alia nulla quærenda existimatur, aut sane non cavillo sed argumentis hujus absurditas demonstranda. Legendum vero: *Qualem in diem Tiberius induisset, pari habitu.* Nec sane de vestitu capere hanc sententiam coacti sumus; cum habitus oris etiam, vultus, & omnium affectuum, quatenus vultu illi elucent, significari possit. Sed nec in altero quippiam est alienum bona mente. *Barthius.* Dixi lib. I. Obser. cap. 2. non modo nihil hic esse mendi, sed & verba exquisita. *Qualem diem induisset*: id est, qualem animum vultumque quoquo die sumpsisset vel gessisset Tiberius, talem & ipse induens ac præ se ferens. Τοῖος γὰρ νόος ἐςὶν &c. Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι. *Gronovius.*

1 *Passieni oratoris dictum.*] Qui pessime exordiebatur: mediocriter narrabat: insigniter perorabat. Seneca lib. 3. Declamat. *Muretus.*

2 *Præsagium Tiberii.*] Pugnat Suetonius, qui non Tiberio sed Augusto præsagium hoc tribuit; nec de Consule Galba, sed puero. Lege cum l. VII. cap. IV. A Tacito stant Iosephus & Dio. *Lipsius.*

mo Græcis verbis in hanc ſententiam adlocutus; [1] *Et tu Galba quandoque deguſtabis imperium*, ſeram ac brevem potentiam ſignificans, ſcientia Chaldæorum artis, cujus apiſcendæ, otium apud Rhodum, magiſtrum [2] Thraſullum habuit, peritiam ejus hoc
21 modo expertus: Quotiens [3] ſuper negotio conſultaret, edita domus parte, ac liberti unius conſcientia utebatur. is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam ſaxis domus imminet) præibat eum cujus artem experiri Tiberius ſtatuiſſet; & regredientem, ſi vanitatis aut fraudum ſuſpicio incesserat, in ſubjectum mare præcipitabat, ne index arcani exiſteret. Igitur Thraſullus iiſdem rupibus inductus, poſtquam percunctantem commoverat, *imperium* ipſi, & futura ſollerter patefaciens; interrogatur, *an ſuam quoque genitalem horam comperiſſet; quem tum annum, qualem diem haberet?* Ille poſitus ſiderum, ac ſpatia dimenſus, hærere primo, dein paveſcere; & [4] quantum introſpiceret, magis ac magis trepidus admirationis & metus; poſtremo exclamat, *ambiguum ſibi ac prope ultimum diſcrimen inſtare.* Tum complexus eum Tiberius, [5] *præſcium periculorum, & incolumem fore* gratatur; quæque dixerat,

ora-

1 *Et tu Galba.*] Hoc de Conſule Tiberius: at Suetonius de puero refert, *Auguſtum apprehenſa ejus buccula dixiſſe*. Καὶ σὺ τέκνον τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Quæ ſunt ipſa, quæ hic Tiberio adſcribuntur: quod idem cum noſtro & Dio facit. Ita cenſeat aliquis Suetonium vel alios auctores ſecutum, vel memoriola lapſum: & ſi potuit uterque diverſo tempore prædixiſſe, ſed itane verbis iiſdem? *Idem.*

Et tu Galba quandoque.] Καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παραγεύσῃ. Sic Turnebus apud Suetonium legit, in Galba 4. ex Dione, Xiphilino & Ioſepho. At Sueton. hoc dictum tribuit Auguſto: Dio & Ioſeph. Tiberio. *Muretus.* Apud Suetonium ex mel. libb. jam legitur παρατρώξῃ.

2 *Thraſullum.*] Qui etiam de re medicina libros compoſuiſſe videtur, laudante Plinio plus uno loco. Pete fuſe hæc à Dione, lib. LV. *Lipſius.*

3 *Super negotio conſultaret.*] Man. *ſuper ea negotio.* forte, *ſuper tali negotio*, vel, *ſuper eo negotio*: id eſt, præſcientiæ. Sic lib. 2. *ſuper eo negotio diverſas ſententias noſcere.* Pichena.

4 *Quantum introſpiceret.*] Lege, *quanto.* Acidalius.

5 *Præſcium periculorum & incolumem.*] Malim, *præſcium periculorum, ſed incolumem.* Idem.

1 Fa-

oracli vice accipiens, inter intimos amicorum tenet. Sed mihi hæc ac talia audienti, in incerto judicium est, 22
[1] fatóne res mortalium & necessitate immutabili, an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum, quique sectam eorum æmulantur, diversos reppericis; ac multis insitam opinionem, *non initia nostri, non finem, non denique homines diis curæ. ideo* [2] *creberrima & tristia in bonos, læta apud deteriores esse.* Contra alii, *fatum quidem congruere rebus* putant, *sed non è vagis stellis, verum apud principia, & nexus naturalium caussarum: ac tamen electionem vitæ* nobis relinquunt; *quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem. neque mala vel bona, quæ vulgus putet: multos qui conflictari adversis videantur, beatos; ac plerosque, quamquam magnas per opes, miserrimos: si illi gravem fortunam constanter tolerent, hi prospera inconsulte utantur.* Ceterum [3] plurimis mortalium non eximitur, quin *primo cujusque ortu ventura destinentur: sed quædam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cujus clara documenta,* [4] *& antiqua ætas & nostra tulerit.* Quippe [5] à filio ejusdem Thrasulli prædictum Ne-

1 *Fatone res mortalium, & necessitate.*] Chrysippus apud Gellium 6, 2. *Fatum est sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum, & catena, volvens semetipsa sese, & implicans per æternos consequentiæ ordines; ex quibus apta connexaque est.* Sed optime Homerus:

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Scripserunt de fato, Chrysippus, Zeno, Cicero, Plutarchus, Alexander Aphrod. omnium optime S. Thomas, & libello proprio, & in I. part. q. 116. Vide & commentarium nostrum in Catilinarias M. Tullii. *Muretus.*

2 *Creberrima & tristia.*] Non dubitem legendum esse, *creberrime tristia,* Freinshemius.

3 *Plurimis mortalium non eximi.*] Puto leg. *non eximas.* Muretus. Vulgo, *non eximi.* quod rectum videbatur, ut à superiori verbo, *putant*, regeretur. Sicuti etiam sequentia verba, *cadere & corrumpi.* Lipsio, *non eximus*, magis placet. At mihi Manuscripti lectio, *non eximitur.* Pichena.

4 *Et antiqua ætas & nostra.*] Exciderat in editis primum, *&*, quod ex Man. reposui. *Idem.*

5 *A filio ejusdem Thrasulli.*] Est & apud Xiphilinum; & prædictum etiam, fore ut matrem interficeret; nisi quod Astrologum ipsum non nominat. Sic mors prædicta Vitellio ab Astrologis. Sic prædictum imperium Vespa-

Neronis imperium [1] in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius abierim. Iisdem consulibus [2] Asinii Galli mors vulgatur, quem [3] egestate cibi peremptum haud dubium; [4] sponte, vel necessitate, incertum habebatur. Consultusque Cæsar *an sepeliri sineret*, non erubuit permittere, ultroque incusare *casus, qui reum abstulissent antequam coram convinceretur*. scilicet [5] medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, [6] tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur, cum se miserandis alimentis, [7] mandendo è cubili tomento, nonum ad diem detinuisset. Tradidere quidam, [8] descriptum fuisse Macroni, si arma ab Sejano tentarentur, extractum custodia juvenem, (nam in palatio attinebatur) ducem populo imponere. mox quia rumor incedebat, *fore ut nurui ac nepoti conciliaretur Cæsar*; sævitiam, quam
24 pœnitentiam maluit. Quin & invectus in defunctum, *probra corporis, exitiabilem in suos, infensum Reipub. animum* objecit: *recitarique factorum dictorumque ejus descripta per dies* jussit. quo non aliud atrocius visum:
[illegible] ad-

Vespasiano ab Iosepho. Sic mors Domitiano prædicta ab Ascletarione, & à Proculo Longino. Innumerabiles ejus generis prædictiones in veterum libris leguntur: sed valeat dictum Diagoræ. *Muretus.*

1 *In tempore memorabitur.*] Non est in libris qui supersunt id vaticinium; ne in Suetonio quidem. *Lipsius.*

2 *Asinii Galli mors.*] Quem eodem die & convivam Tiberii fuisse, & eo subornante damnatum, narrat Dio l. LVIII. in actis anni DCCXXCII. Est ille qui filius Pollionis Asinii librum edidit, quo patrem Ciceroni comparavit: cui rescripsit imperator Claudius. Suetonius in ejus vita, & Plinius in Epistolis. Agellius lib. XVII. cap. I. Eusebius in Chronicis notat *Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.* Idem.

3 *Egestate cibi peremptum.* Anno uno ante Livii mortem. Eusebius. Græcus poëta ait: λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν. *Muretus.*

4 *Sponte vel necessitate.*] Tacito magis familiare fuisset *Sponte an necessitate.* Vrsinus.

5 *Medio triennio.*] Id est à tempore accusationis ad mortem. *Pichena.*

6 *Tot consularium parenti.*] Plures enim filios habuit, qui Consules. Vide ea quæ notavi in fine libri tertii Annal. supra. *Lipsius.*

7 *Mandendo è cubili tomento.*] Idem Suetonius narrat. *Muretus.* Stramine scilicet, sive palustribus arundinibus, quibus culcitræ vilium hominum infarciebantur. *Pichena.*

8 *Descriptum fuisse.*] Muretus, *proscriptum.* Lipsius.

Descriptum fuisse Macroni.] In v. c. habe-

adſtitiſſe tot per annos, qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent; & potuiſſe avum audire, legere, in publicum promere, vix fides; niſi quod Actii centurionis, & Didymi liberti epiſtolæ, ſervorum nomina præferebant, ut quis egredientem cubiculo Druſum pulſaverat, exterruerat. etiam ſua verba centurio ſævitiæ plena, tamquam egregium, voceſque deficientis adjecerat, quis primo alienationem mentis ſimulans, quaſi per dementiam, funeſta Tiberio; mox ubi exſpes vitæ fuit, meditatas, compoſitaſque diras imprecatur: *ut quemadmodum* [1] *nurum, filiumque fratris, & nepotes, domumque omnem cædibus complevisset; ita pœnas nomini generique majorum, & posteris exſolveret.* Obturbabant quidem patres, ſpecie deteſtandi: ſed penetrabat pavor, & admiratio, callidum olim & tegendis ſceleribus obſcurum, huc confidentiæ veniſſe, ut tamquam dimotis parietibus oſtenderet nepotem ſub verbere centurionis, inter ſervorum ictus, extrema vitæ alimenta fruſtra orantem. Nondum 25
is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Sejano ſpe ſuſtentatam provixiſſe reor; & poſtquam nihil de ſævitia remittebatur, voluntate exſtinctam. niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus. Enimvero Tiberius fœdiſſimis criminationibus exarſit, *impudicitiam arguens, & Asinium Gallum adulterum, ejusque morte ad tædium vitæ compulsam.* Sed [2] Agrippina æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis, feminarum vitia exuerat. *Eodem die defunctam quo biennio ante Sejanus*

habetur, *præſtriptum.* Vrſinus. Lege, *præſcriptum.* Et ſic Muretus. *Acidalius.* Mallem cum Mureto, *præſcriptum.* Sic lib. 1. *patris juſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet Tribuno.* Pichena.

1 *Nurum, filium fratris, & nepotes.*] Hæ voces non habent cum quo jungantur. Nec ſatis ſcio verbum perierit, an Tacitus ipſe ſubintelligendum omiſerit. *Acidalius.* Vulgo, *filium fratris*, repoſui copulam, *que*, ex Man. *filiumque fratris.* Pichena.

2 *Agrippina æqui impatiens.*] Plane non verum credo, *æqui impatiens.* Nec

nus pœnas luiſſet, *memoriaque id prodendum* addidit Cæſar: [1] Iactavitque *quod non laqueo ſtrangulata, neque in Gemonias projecta foret.* [2] Actæ ob id grates, decretumque [3] *ut quintodecimo Cal. Novembris utriuſque necis die, per omnis annos, donum Iovi ſacraretur.*

26 Haud multo poſt [4] Coccejus Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris ſciens, integro ſtatu, corpore inlæſo, moriendi conſilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; [5] adſidere, cauſas requirere, addere preces, fateri poſtremo *grave conſcientiæ, grave famæ ſuæ, ſi proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret*, averſatus ſermonem Nerva abſtinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala Reipub. viſeret,

ira,

Nec ſatis video quid ſubſtituam; niſi forte *regi*, vel *jugi impatiens*. Acidalius.

1 *Iactavitque quod non laqueo ſtrangulata &c.*] Idem, ſed alio verbo expreſſit Suetonius 53. *Imputavit etiam, quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjecerit.* Id verbum, *imputare*, ſciant tirunculi, apud illius temporis ſcriptores, præſertim Tacitum, Senecam, Suetonium, Plinium, plerunque accipi pro, beneficii loco adſcribere, ſive ut Terentius loquitur, poſtulare, aliquid gratiæ apponi ſibi. Exempla in auctore noſtro paſſim reperiuntur. *Pichena.*

2 *Actæ ob id grates.*] Non principi, ſed diis, ob cædes ſcilicet Druſi, & Agrippinæ: adeo infelix viliſque illorum temporum ſervitus & adulatio. Tac. lib. 14. in fine, poſt Octaviæ cædem. *Dona ob hæc templis decreta. quod ad eum finem memoravimus, ut quicunque caſus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas, & cædes juſſit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe.* lib. 15. *Alius alio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum.* Tamen ipſius etiam principibus grates ob eadem agebantur. Supra lib. 3. *Addiderat Meſſalinus, Tiberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Druſoque, ob vindictam Germanici, grates agendas.* Pichena. Non diis, ut putabat vir eruditus, ſed principi ob clementiam ſcilicet, quod non laqueo ſtrangulari Agrippinam, nec in Gemonias projici juſſiſſet. Clariſſime id Suetonius Tib. 53. *Imputavit etiam quod non laqueo ſtrangulatam in Gemonias abjecerit: proque tali clementia interponi decretum paſſus eſt*, quo ſibi gratiæ agerentur. *Freinshemius.*

3 *Ut quinto decimo.*] In v. c. habetur; *Ut a. d. quintum decimum.* Nam in vulgatis deſunt notæ A.D. *Urſinus.*

4 *Nerva continuus principis.*] Celeber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæſari familiariſſimus fuit.* Conſul fuit cum Vibio Rufino anno DCCLXXV. *Lipſius.*

Coccejus Nerva.] Cauſam mortis cognoſces ex Dione. *Muretus.*

5 *Adſidere.*] Horatius. *Quod ſi quis caſus lecto te affixit, habes qui Adſideat, fomenta paret.* &c. *Idem.*

1 In-

ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni; & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat. ut odium, & gratia desiere; jus valuit. petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia
persolvit. Tot luctibus funesta civitate, pars mæ- 27
roris fuit, quod [1] Iulia Drusi filia, quondam [2] Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, [3] cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni [4] mors Ælii Lamiæ funere censorio celebrata, qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. genus illi decorum; vivida senectus; & non permissa provincia dignationem addiderat. Exin [5] Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quis incusabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & [6] Manius Lepidus, de cujus

1 *Iulia Drusi filia.*] *Drusi*, qui filius fuerat Tiberii. *Idem.*

2 *Neronis uxor.*] Germanici filii. *Id.*

Denupsit.] Extra cognationem suam nupsit. *Idem.*

3 *Cujus avum Tiburtem.*] At pater ejus tamen consularis, de quo l. III. *Solus Lepido è consularibus Rubellius Blandus adsensit.* Consul suffectus fuit anno DCCLXXI. *Lipsius.*

4 *Mors Ælii Lamiæ.*] Dio lib. 58. Τότε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησε, καὶ Αἴλιον ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν προστάλαι τῇ στρατιᾷ (legendum Συρίᾳ) προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. *Muretus.*

5 *Flacco Pomponio.*] De eodem Suetonius cap. XLII. Tiberii: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit.* Vbi aliquot libri, *Pompejo Flacco*, male, est enim ille ipse, qui ante XV. annos Mœsiæ præfuerat. Tacit. lib. II. *Lipsius.*

6 *M. Lepidus.*] Iterum, *Manius.* Idem.

nus pœnas luisset, *memoriaque id prodendum* addidit Cæsar: [1] Iactavitque *quod non laqueo strangulata*, *neque in Gemonias projecta foret.* [2] Actæ ob id grates, decretumque [3] *ut quintodecimo Cal. Novembris utriusque necis die*, *per omnis annos*, *donum Iovi sacraretur.*

26 Haud multo post [4] Coccejus Nerva continuus principis, omnis divini humanique juris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum; [5] adsidere, caussas requirere, addere preces, fateri postremo *grave conscientiæ*, *grave famæ suæ*, *si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret*, aversatus sermonem Nerva abstinentiam cibi conjunxit. Ferebant gnari cogitationum ejus, quanto propius mala Reipub. viseret, ira,

Nec satis video quid substituam; nisi forte *regi*, vel *jugi impatiens*. Acidalius.

1 *Iactavitque quod non laqueo strangulata* &c.] Idem, sed alio verbo expressit Suetonius 53. *Imputavit etiam, quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit.* Id verbum, *imputare*, sciant tirunculi, apud illius temporis scriptores, præsertim Tacitum, Senecam, Suetonium, Plinium, plerunque accipi pro, beneficii loco adscribere, sive ut Terentius loquitur, postulare, aliquid gratiæ apponi sibi. Exempla in auctore nostro passim reperiuntur. *Pichena.*

2 *Acta ob id grates.*] Non principi, sed diis, ob cædes scilicet Drusi, & Agrippinæ: adeo infelix vilisque illorum temporum servitus & adulatio. Tac. lib. 14. in fine, post Octaviæ cædem. *Dona ob hæc templis decreta. quod ad eum finem memoravimus, ut quicunque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, præsumptum habeant, quotiens fugas, & cædes jussit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse.* lib. 15. *Alius alio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis*, *ornare lauru domum.* Tamen ipsius etiam principibus grates ob eadem agebantur. Supra lib. 3. *Addiderat Messallinus, Tiberio, & Augustæ, & Antoniæ, & Agrippinæ, Drusoque, ob vindictam Germanici, grates agendas.* Pichena. Non diis, ut putabat vir eruditus, sed principi ob clementiam scilicet, quod non laqueo strangulari Agrippinam, nec in Gemonias projici jussisset. Clarissime id Suetonius Tib. 53. *Imputavit etiam quod non laqueo strangulatam in Gemonias abjecerit: proque tali clementia interponi decretum passus est*, quo sibi gratiæ agerentur. *Freinshemius.*

3 *Ut quinto decimo.*] In v. c. habetur: *Ut a. d. quintum decimum*, Nam in vulgatis desunt notæ A. D. *Ursinus.*

4 *Nerva continuus principis.*] Celeber juris auctor, de quo Pomponius: *Hic etiam Nerva Cæsari familiarissimus fuit.* Consul fuit cum Vibio Rufino anno DCCLXXV. *Lipsius.*

Coccejus Nerva.] Causam mortis cognosces ex Dione. *Muretus.*

5 *Adsidere.*] Horatius. *Quod si quis casus lecto te affixit, habes qui Adsideat, fomenta paret.* &c. *Idem.*

1 Ita-

ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem voluisse. Ceterum Agrippinæ pernicies, quod vix credibile, Plancinam traxit. Nupta olim Cn. Pisoni; & palam læta morte Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustæ, nec minus inimicitiis Agrippinæ defensa erat. ut odium, & gratia desiere; jus valuit. petitaque criminibus haud ignotis, sua manu, sera magis quam immerita supplicia persolvit. Tot luctibus funesta civitate, pars mæ- 27
roris fuit, quod [1] Iulia Drusi filia, quondam [2] Neronis uxor, denupsit in domum Rubellii Blandi, [3] cujus avum Tiburtem equitem Romanum plerique meminerant. Extremo anni [4] mors Ælii Lamiæ funere censorio celebrata, qui administrandæ Suriæ imagine tandem exsolutus, urbi præfuerat. genus illi decorum; vivida senectus; & non permissa provincia dignationem addiderat. Exin [5] Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæsaris litteræ, quis incusabat *egregium quemque, & regendis exercitibus idoneum, abnuere id munus: seque ea necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui capessere provincias adigerentur:* oblitus Arruntium, ne in Hispaniam pergeret, decimum jam annum attineri. Obiit eodem anno & [6] Manius Lepidus, de cujus

1 *Iulia Drusi filia.*] *Drusi*, qui filius fuerat Tiberii. *Idem.*

2 *Neronis uxor.*] Germanici filii. *Id.* *Denupsit.*] Extra cognationem suam nupsit. *Idem.*

3 *Cujus avum Tiburtem.*] At pater ejus tamen consularis, de quo l. III. *Solus Lepido è consularibus Rubellius Blandus adsensit.* Consul suffectus fuit anno DCCLXXI. *Lipsius.*

4 *Mors Ælii Lamiæ.*] Dio lib. 58. Τότε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησε, καὶ Λάμιαν ἀντ' αὐτοῦ ταμίαν ἀνθείλετο, ὃν προστάλαι τῇ στρατιᾷ (legendum Συρίᾳ) προστάξας κατεῖχεν ἐν τῇ Ῥώμῃ. *Muretus.*

5 *Flacco Pomponio.*] De eodem Suetonius cap. XLII. Tiberii: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone, noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit.* Vbi aliquot libri, *Pompejo Flacco*, male, est enim ille ipse, qui ante XV. annos Mœsiæ præfuerat. Tacit. lib. II. *Lipsius.*

6 *M. Lepidus.*] Iterum, *Manius.* Idem.

cujus moderatione, atque ſapientia [1] in prioribus libris ſatis conlocavi. neque nobilitas diutius demonſtranda eſt: quippe Æmilium genus fecundum bonorum civium, & qui eadem familia corruptis
28 moribus, inluſtri tamen fortuna egere. [2] Paullo Fabio L. Vitellio Coss. poſt longum ſeculorum ambitum, [3] avis Phœnix in Ægyptum venit; præbuitque materiem doctiſſimis indigenarum, & Græcorum, multa ſuper eo miraculo diſſerendi. de quibus congruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda, promere libet. Sacrum Soli id animal, [4] & ore ac diſtinctu pinnarum à ceteris avibus diverſum,

1 *In prioribus libris ſatis conlocavi.*] Cum ait, *in prioribus libris* quartum indicat, huic proximum atque conjunctum: quamobrem ſuſpicor culpa temporum ex libro 5. & 6. unum extitiſſe nobis quintum hunc librum; præſertim cum omnia deſiderentur, quæ ad Sejanum pertinent: quæ longo ordine veriſimile eſt pro diligentia & cura ſcriptoris tractata fuiſſe: ideoque ſupra de Agrippina: *Eodemque*, inquit, *die defunctam; quo biennio ante Sejanus pœnas luiſſet.* Et infra: *Quamquam triennio poſt cædem Trajani.* De quo, quamvis exiguo, & prope non contemnendo, admonitum tamen eſſe lectorem volui. *Ferrettus.* Verbum *conlocavi* de mendo ſuſpectum. *Muretus.*

3 *Paullo Fabio, L. Vitellio Coſſ.*] Dio, Solinus, Plinius, biennio poſterius veniſſe cum volunt, Q. Plautio, Sex. Papinio Coſſ. Vereor ut ſtare ſententia Taciti poſſit, contra tot teſtes. Nota autem ex Dione hos ipſos Conſules poſt celebrata decennalia Tiberii pœna adfectos. quod tacuit noſter. Ex quo non vane dixerim, narrationi huic annali deeſſe quædam. Non enim Conſulem ſupplicium certe omiſſet. *Lipſius.*

Paullo Fabio L. Vitellio Conſ.] Dio libro 58. biennio ſerius Sex. Papinio, Q. Plautio Coſ. Idem Solinus & Plinius. Ego Tacitum in re fabuloſa non ita curioſum fuiſſe arbitror. Falſum autem eſt, quod quidam ex Dione notat, hos Conſules ſupplicio affectos eſſe. non tacuiſſet hoc Tacitus, Dio fuſius explicaſſet: conſtatque hunc Vitellium, Auli, qui imperavit, patrem, Caligulæ & Claudii temporibus ſuperſtitem fuiſſe. Vide Sueton. in Vitellio: & hic ipſe Vitellius, poſtea præfuit Syriæ, ut infra dicetur. *Muretus.*

3 *Avis Phœnix.*] Multa & præclara de hac ave exſtant apud veteres. Herod in Euterpe. Martial. lib. 5.

Qualiter Aſſyrios revocant incendia nidos,
Vna decem quoties ſæcula vixit avis.

Lactantius: *Quæ poſtquam vita jam mille peregerit annos.* Vide Plinium 10, 2. Melam libro 3. Solinum cap. 46. Ovidium 15. Metamorph. Philoſtrat. lib. 3. de vita Apollonii. Ambroſ. lib. 5. hexamer. cap. 23. *Muretus.*

4 *Et ore ac diſtinctu.*] Haud mutem. nam os ei etiam eximium, *criſtis faciem caputque* (ait Plinius) *plumeo apice cohoneſtantibus.* Ingenioſe alioqui Pichena, *colore ac.* Lipſius.

Et ore & diſtinctu pinnarum.] Recte, tamen ſuſpicor, *colore, ac diſtinctu pinnarum.* Pichena.

1 *Fora*

ſum, conſentiunt qui [1] formam ejus definiere. De numero annorum varia traduntur. maxime vulgatum, [2] quingentorum ſpatium. ſunt qui adſeverent, [3] mille quadringentos ſexaginta unum interjici; prioreſque alites [4] Seſoſtride primum, poſt Amaſide dominantibus, [5] dein Ptolemæo, qui ex Macedonibus

1 *Formam ejus definiere.*] Man. *deffinere*, ſed litera, *d*, à recenti manu. unde legendum cenſeo, *effinxere.* Pichena.

2 *Quingentorum ſpatium.*] Eo illud Senecæ ad Lucilium, Epiſt. XLII. *Phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur.* At vero Philoſtrato libro 3. Apollonii; *Annos DC. vivit Phœnix*, & apud Plinium libro 10. 2. DCIX. vel, ut alii legunt, DCLX. *Vertranius.*

3 *Sexaginta unum.*] Nimis minutum aut curioſum de *uno* anno. Itaque Muretus ſententiam expediſſe mihi videtur: *ſexaginta: unum in terris.* Neque enim probabile, hoc omiſſum, de unitate. *Lipſius.*

Mille quadringentos ſexaginta unum interjici.] Ex Plinio, DCLX, Dein fort. *in terris.* Muretus. Totum hunc Taciti locum de ave Phœnice mirum in modum illuſtrant, quæ ſcribit Achilles Statius Alexandrinus libro 3. de Leucippe, & Clitophonte. Suſpicor autem in Taciti verbis illis, *mille quadringentos ſexaginta unum interjici*, duo menda ſubeſſe: unum factum ex notis obſcurioribus; quæ cum eſſent CDLX, à librariis mutatæ ſunt partim, in DLX. partim in CIↃCDLX. addita nota CIↃ. ad eam ſummam, quam Tacitus ediderat, CDLX. Cujus additionis cauſa apparet fuiſſe ignoratio CD. quam librarius putavit eſſe, CIↃ. Plinius certe 10, 2. edit annos DCLX. niſi & ipſe ex hoc Taciti loco emendandus ſit. Alterum mendum putamus eſſe in verbis illis, *unum interjici*, pro quibus ſcribi poſſet, *unum in terris* &c. *Urſinus.* Nimis exacta ſupputatio. corruptum puto illud, *unum*, & fortaſſe reſtituendum, *annos.* niſi potius credendum ſit, majus latere vulnus, ac prætereunte Mureto legendum: *mille quadringentos ſexaginta, unum in terris.* Nam veriſimile eſt, hoc etiam addidiſſe Tacitum, unum tantum in terris Phœnicem, ut Plinius, 10, 2. *unum in toto orbe.* Sed cum de tempore ſolum hic agatur, alienum fortaſſe videri poterit, de Phœnicis unitate. Aliorum ſit judicium. *Pichena.* Vana eſt emendatio, ubi nihil mendi eſt. Mille quadringenti ſexaginta unus anni, numerus eſt anni magni canicularis apud Ægyptios. Cenſorinus de anno magno Ægyptiorum: *eoque fit, ut anno milleſimo quadringenteſimo primo ad idem revolvatur principium.* Hæc magna periodus annorum Ægyptiorum, qua caniculæ ortus, à quo annum ſuum auſpicabantur, ad idem principium revolvebatur. Firmicus pro anno maximo accepit, quem ſolis & lunæ & quinque planetarum orbes conficiunt, cum ad idem ſignum omnes referuntur, unde profecti fuerant. ita enim in præfatione operis ſcribit: *quantis etiam converſionibus major ille, quem ferunt, perficeretur annus, qui quinque has ſtellas, lunam etiam ac ſolem locis ſuis originibuſque reſtituit, qui mille quadringentorum & ſexaginta, & unius anni circuitu terminaretur.* Salmaſius.

4 *Seſide primum.*] Legendum arbitror, *prioreſque alites Seſoſtride primum*, &c. quod alii etiam notarunt. *Muretus.*

5 *Dein Ptolemæo.*] Hic fuit Ptolemæus Euergetes. *Muretus.*

1 *Ten-*

bus tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen, advolavisse, multo ceterarum volucrum comitatu, novam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemæum ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde nonnulli falsum hunc phœnicem, neque Arabum è terris credidere, nihilque usurpavisse ex his quæ vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; & primam adulto curam sepeliendi patris, neque id temere, sed sublato murrhæ pondere, [1] tentatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, [2] subire patrium corpus inque Solis aram perferre, atque adolere. Hæc incerta & fabulosis aucta. Ceterum aspici aliquando
29 in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. At Romæ cæde continua Pomponius Labeo, [3] quem præfuisse Mœsiæ rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; æmulataque est conjunx Paxea. nam promptas ejusmodi mortes, metus carnificis faciebat: & quia

1 *Tentatoque per longum iter.*] Id est, cum prius tentaverit: sic sæpe historici loquuntur, Sallustius, Livius & Tacitus noster. *Idem.*

Subire patrium corpus.] Impropric loquitur Tacitus. Nam ea demum onera subeuntur, quæ imponuntur, & dorso vel capite vel humeris gestantur. *Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit.* at phœnix rogum suum in pilæ formam conglobatum pedibus defert, non dorso, cui rei ineptum verbum est *subire*. Scribendum puto: *subicere patrium corpus.* & si attendis, verum fateberis. In myrrhæ pondere certo vires suas experitur phœnix pullus ubi videt parem se esse illi oneri ferundo, exenterat illud ovum è murrha factum, & in locum excavatum subjicit cineres patrios, qui nihil ad illud pondus addunt, in quo vires suas primo periclitatus est. nam quod è myrrhæ ovo extractum est, compensat pondus corporis quod subjicitur. ita Herodotus, cujus sententiam more suo breviter & concinne expressit Tacitus. Verba Herodoti hæc sunt: *κομίζειν δ' οὕτω. πρῶτον τῆς σμύρνης ὠὸν πλάσσειν ὅσον δυνατός ἐστι φέρειν. μετὰ δὲ, πειρᾶσθαι αὐτὸ φορέοντα, ἐπὰν δὲ ἀποπειρηθῇ, οὕτω δὴ κοιλήναντα τὸ ὠὸν τὸν πατέρα εἰς αὐτὸ ἐντιθέναι.* Vide reliqua. Legendum etiam in Tacito: *inque solis aram perferre, neque adolere.* non ut quidam legunt, *atque adolere.* neque enim adolet ibi in ara aut accendit cineres & rogum patrium, sed sic relinquit ac consecrat. *Salmasius.*

3 *Quem præfuisse Mœsiæ.*] Et Macedo-

& quia damnati, publicatis bonis, [1] ſepultura prohibebantur: eorum [2] qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, manebant teſtamenta, pretium feſtinandi. Sed Cæſar miſſis ad ſenatum litteris, diſſeruit,

cedoniæ. Dio *Myſia.* Octo autem annos ibi fuerat. *Muretus.*

1 *Sepultura prohibebantur.*] Sepultura luctuque adfinium prohiberi, niſi magnorum ſcelerum damnatos (puta parricidii, perduellionis; itemque ſuſpendioſos) non moris apud priſcos. Invaluit ſub Tyrannis, ideoque quaſi novum, in Tiberii ſævitia Sueton. notat, cap. LXI. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* itemque: *Nemo punitorum non in Gemonias abjectus, uncoque tractus.* Qui autem tracti, Tiberis eis ſepultura. Idem in publicatione bonorum fuit. quæ apud antiquos in crimine perduellionis & hoſtilitatis tantum exercita, & fortaſſe parricidii. ita Sp. Mælii *bona contacta pretiis regni mercandi vendere atque in publicum redigere Quæſtores juſſi*, ait Livius: ita Ciceronis damnati, à Clodio: M. Lepidi, à Senatu publica facta, quia ſecutus Antonii ſectam. Primus publicationem ad omnia crimina (publica intellego) traxit Cæſar: qui, ut Suetonius ait, *pœnas facinorum auxit: & cum locupletes eo facilius ſcelere ſe obligarent, quod integris patrimoniis exſulabant: parricidas,* [*ut Cicero ſcribit*] *bonis omnibus, reliquos dimidia parte multavit.* Tenuit ea lex ſub Auguſto; qui tamen, cum multis divitibus vel dimidia pars, nimiæ eſſent opes, & in ipſo exſilio cauſſa luxus; ſanxit, ut iis omnibus quibus aqua & igni interdictum (id eſt Iuriſconſultorum verbo, Deportatis) non plus poſſidere liceret quingentis millibus nummum. Dio LVI. Intenditque iterum ſævitiam eam Tiberius, lata lege, qua interdictis aqua & igni adempta omnis teſtamenti factio. Idem Dio LVII. Quam legem interpretans Cajus l. VIII. Qui teſt. fac. poſſunt: *Si cui aqua & igni interdictum ſit*, inquit, *ejus nec illud teſtamentum valet quod ante fecerit, nec id quod poſtea. Bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicabuntur.* Lipſius.

2 *Qui de ſe ſtatuiſſent.*] Non mirum, quia ne damnati quidem, nec peracti rei. Dio hæc omnia exprimere voluit, in actis anni DCCLXXXIV. Ἔς τε τὴν ἀγορὰν τὰ σώματα ἀποθανόντων ἐῤῥιπτέτο, καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὸν ποταμὸν ἐνεβάλλετο. Ἤδη δὲ καὶ ὅπως οἱ παῖδες τῶν ὄντων αὐτοὺς κληρονομῶσιν. ubi puero mendum clarum, ſcribendumque, μὴ κληρονομῶσιν, inſerta voce. Ideo enim abjecta corpora tractaque, ne liberi ſuccedere in bona poſſent, quæ jam publica ut damnatorum palam punitorumque. Mirum ex ſequentibus Dionis verbis interpretem id non vidiſſe. Bona ergo manebant, ſiquis prævenisset damnationem, & teſtamenta. Sed quid in præmiis accuſatorum? nihilo ſecius dari ſolere, oſtendit Taciti locus ſupra, l. IV. *Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de præmiis accuſatorum abolendis, ſiquis majeſtatis poſtulatus, ante perfectum judicium ſeipſe vita privaviſſet. ibaturque in eam ſententiam, ni durius contraque morem ſuum palam pro accuſatoribus Cæſar, irritas leges, & remp. in præcipiti conqueſtus eſſet. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur.* Dari non ſolere, Seneca in narranda Cremutii morte, quæ ſub hoc Tiberii tempus. *Cognito conſilio ejus*, inquit, *publica voluptas erat, quod è faucibus avidiſſimorum luporum eriperetur præda. Accuſatores adeunt Conſulum tribunalia, queruntur Cordum mori, ut interpellarent quod coëgerant. Adeo il-*

ruit, [1] *morem fuisse majoribus, quotiens dirimerent amicitias,* [2] *interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere: id se repetivisse in Labeone. atque illum, quia male administrata provincia, aliorumque criminum urgebatur, culpam invidiæ velavisse; frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem, periculi tamen expertem fuisse.* [3] Mamercus dein Scaurus rursum postulatur, insignis nobilitate & orandis caussis, vita probrosus. nihil hunc amicitia Sejani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat: detuleratque [4] argumentum tragœdiæ à Scauro scriptæ, additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum [5] ab Servilio & Cornelio accusatoribus, *adulterium Liviæ, mago-*

rum

lis Cordus videbatur effutere. Magna res erat in quæstione, an morte rei prohiberentur. Nec satis scio quomodo in concordiam reducam eos locos. Sub Claudio & Nerone fortean aliud fuerit: & Senecam deceperit mos sui ævi. *Idem.*

1 *Morem fuisse majoribus.*] Notabilis mos hic est amicitiæ renuntiandæ: cujus & Suetonius meminit Calig. 3. ex quo veteres bellum indicturi, renunciabant amicitiam per legatos, missos rebus repetendis, ut est apud Livium lib. 36. ab initio & 42. Illoque respicit Cornelii scriptum sup. lib. 2. ubi de Germanico ad Pisonem: *Componit epistolas, queis amicitiam ei renunciabat.* Similisque fuit. ni fallor, hospitii renunciatio, ut de Badio Campano palam omnibus renunciante hospitium Crispino, testis Livius 25. & apud eundem 38. *Decernitur renunciandam societatem Achæis.* Sane scripto, qui dirimeret amicitiam denunciabat: hoc colligo ex Seneca ad ad Lucilium Ep. 77. *Inimicitias*, inquit, *mihi denuncias, si quicquam ex iis quæ quotidie facio, ignoraveritis.* Inde legitur apud eundem de benef. l. 2. *indictum odium.* Vertranius.

2 *Interdicere domo.*] Sen. de Ira lib. 3, 23. *Sæpe illum Cæsar monuit; ut moderatius lingua uteretur: perseveranti domo sua interdixit.* Pichena.

3 *Mamercus Scaurus.*] Male hic à Dione, Μάκρ⊙. De probrosa ejus vita, lege Senecam l. IV. de Benef. cap: XXXI. aut potius non lege impuritatem hominis & ἄῤῥητον μῖξιν. Notat eum brevi stigmate Tertullianus de Pallio: *Dabo catharticum impuritati Scauri, & aleæ Curii, & vinolentiæ Antonii.* Lipsius.

Mamercus dein Scaurus.] Dio hunc vocat *M. Æmilium Scaurum.* Sed male. Inscribebatur illa tragœdia *Atreus.* At Tiberius, *Ego*, inquit, *illum Ajacem efficiam.* Vide Dionem. *Muretus.*

4 *Argumentum tragœdiæ.*] Cui nomen Atreus fuit. Versus qui in Tiberium flecti videbatur, ex Euripide:

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Adi Dionem. *Lipsius.*

5 *Ab Servilio & Cornelio.*] Cornelio fuit cognomen Thusce. Seneca pater Suasoria II. *Thuscus ille qui Scaurum Mamercum, in quo Scaurorum familia extincta est, majestatis*

reum

rum sacra objectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmiliis, damnationem anteit; hortante Sexitia uxore, quæ incitamentum mortis, & particeps fuit. [1] Ac tamen accusatores, si facultas inci- 30
deret, pœnis adficiebantur: ut Servilius Corneliusque perdito Scauro famosi, quia [2] pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant, in insulas, interdicto igni atque aqua demoti sunt. & Abudius Ruso functus ædilitate, dum Lentulo Gætulico, sub quo legioni præfuerat, periculum facessit, *quod is Sejani filium generum destinasset*, ultro damnatur, atque urbe exigitur. Gætulicus ea tempestate superioris Germaniæ legiones curabat, mirumque amorem adsecutus erat, effusæ clementiæ, [3] modicus severitate, & proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama constans, ausum mittere ad Cæsarem litteras, *Adfinitatem sibi cum Sejano haud sponte, sed consilio Tiberii cœptam: perinde se quam Tiberium falli potuisse. neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram, &, si nullis insidiis peteretur, mansuram: successorem non aliter quam* [4] *indicium mortis accepturum. firmarent velut fœdus, quo princeps ceterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Hæc mira quamquam, fidem ex eo trahebant, quod unus omnium Sejani adfinium incolumis, multaque gratia mansit: reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama quam

reum fecerat, homo quam improbi animi, tam infelicis ingenii. Lipsius,

1 *Ac tamen accusatores.*] Dio. τοὺς τε ἐπιβοντάτας, τῇ τῆς κατηγορίας φειδόμενοι ἀποθανεῖν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκέλευσεν. *Muretus.*

2 *Pecuniam à Vario Ligure omittendæ delationis ceperant.*] An ipsum Ligurem deinde accusarunt, ab eodemque corrupti, delationem omiserunt? Potius puto, à Ligure eos pecuniam accepisse, ut ab aliqua accusatione desisterent. *Pichena.*

3 *Modicus severitate.*] Placeret magis, *modicus severitatis.* nihil tamen mutandum esse censeo. Potest enim esse phrasis Tacito familiaris. *Ursinus.* Muret. *severitatis.* Acidalius.

4 *Indicium mortis.*] Quin potius *judicium.* hoc ait, se perinde accepturum successorem sibi submitti, quam capitis reum se judicari, eaque causa evocari

31 quam vi, ſtare res ſuas. C. Ceſtio M. Servilio Coss. nobiles Parthi in urbem venere, ignaro rege Artabano. Is [1] metu Germanici fidus Romanis, æquabilis in ſuos, mox ſuperbiam in nos, ſævitiam in populares ſumpſit; fretus bellis, quæ ſecunda adverſum circumjectas nationes exercuerat, & [2] ſenectutem Tiberii ut inermem deſpiciens; aviduſque Armeniæ, cui defuncto [3] rege Artaxia, Arſacem liberorum ſuorum veterrimum impoſuit, addita contumelia, & miſſis qui *gazam* [4] *à Vonone relictam in Syria Ciliciaque* repoſcerent, ſimul *veteres Perſarum ac Macedonum terminos*, ſeque *invaſurum poſſeſſa Cyro, & poſt Alexandro*, per vaniloquentiam ac minas jaciebat. Sed Parthis mittendi ſecretos nuntios validiſſimus auctor fuit Sinnaces, inſigni familia ac perinde opibus, & proximus huic Abdus, ademptæ virilitatis. [5] non deſpectum id apud barbaros, ultroque potentiam habet. Ii adſcitis & aliis primoribus, quia neminem gentis Arſacidarum ſummæ rei imponere poterant, interfectis ab Artabano pleriſque, aut nondum adultis, Phrahaten regis Phrahatis filium Roma poſcebant: *No-*

cari ut ſupplicium de ſe ſumatur. *Freinshemius.* Videtur *indicium mortis* pro indicta morte vel indictione mortis dixiſſe. *Gronovius.*

1 *Metu Germanici.*] Qui Germanicus Artaxiæ regium diadema impoſuerat. *Muretus.*

2 *Senectutem Tiberii ut inermem.*] Hoc eſt, liberis carentem. alias enim in ſenectute non magis inermis erat Tiberius, quam ætate adhuc vigente: quamvis enim ipſe bellis inhabilis eſſet, tamen perinde conſiliis ſupereſſe poteſtat. Sed de liberis accipiendum eſſe, oſtendit etiam Galbæ oratio ad Piſonem H. 1. 16. *Audita adoptione deſinam videri ſenex.* Egregie huc facit Pſalmus 126. in quo liberi comparantur *ſagittis in manu viri fortis.* Freinsh.

3 *Rege Artaxia.*] Qui antea *Zeno* vocabatur, regis Pontici Polemonis filius. Sup. lib. 2. *Muretus.*

4 *A Vonone.*] Filio Phraatis, de quo ibidem dictum eſt. *Idem.*

5 *Non deſpectum.*] Ex inſtituto Cyri apud Xenophontem libro VII. qui cuſtodiam curamque ſui corporis ſolis commiſit Eunuchis: & intimam aulam ex hoc ſemiviro genere conſtituit, quaſi fidiſſimo. Itaque deinceps in honore. Sed & Perſæ primi privaſſe viro creduntur. Stephanus de Vrbibus: *Σπάδα, ἐδιτέρας, κώμη Περσικὴ, ἐν ᾗ πρώτῃ εὐνουχισμὸς γέγονεν.* Petronius,

Perſarum ritu, male pubeſcentibus annis
Surripuere viros, exſectaque viſcera ferro
In Venerem fregere.

Alii

Nomine tantum & auctore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Cu- 32
pitum id Tiberio. ornat Phrahaten, accingitque paternum ad fastigium: destinata retinens, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Interea cognitis insidiis, Artabanus tardari metu, [1] modo cupidine vindictæ inardescere. & barbaris cunctatio, servilis: statim exsequi, regium videtur. Valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiæ vocatum ad epulas lento veneno inligaret; Sinnacen dissimulatione ac donis, simul per negotia, moraretur. Et Phrahates apud Syriam, dum omisso cultu Romano, cui per tot annos insueverat, [2] instituta Parthorum resumit, patriis moribus impar, morbo absumptus est. Sed non Tiberius omisit incepta. Tiridaten sanguinis ejusdem, æmulum Artabano, [3] reciperandæque Armeniæ Iberum Mithridatem deligit, conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat: & cunctis, quæ apud Orientem parabantur, [4] L. Vitellium præfecit. eo de homine haud sum ignarus, sinistram in urbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis provinciis prisca virtute egit.

Alii ad Semiramem referunt, ut Ammianus. Vtramque famam posuit Claudiannus in Eutropium, libro 1.

——— *seu prima Semiramis astu*
Assyriis mentita virum, ne vocis acuta
Mollities, lævesque genæ se prodere possent,
Hos sibi conjunxit similes: seu Persica ferro
Luxuries vetuit nasci lanuginis umbram.

Vbi scriptum etiam, *Parthica.* nullo vitio, quia populi ii tunc confusi. *Lipsius.*

Non despectum id apud barbaros.] Xenophon lib. 7. παιδείας, Claudianus in Eutropium. *Muretus.*

1 *Modo cupidine vindictæ inardescere.*] Desideratur alterum *modo*, inferendum Muretus quoque vidit: *Artabanus modo tardari metu, modo cupidine vindictæ inardescere.* Acidalius.

2 *Instituta Parthorum resumit.*] Vulgo, *sumit.* MS. corrupte quidem, *insumit.* Sed veram lectionem indicavit, *resumit*; scilicet post longam desuetudinem. *Pichena.* MS. habet, *insumit.* Tacitus scripsit, *induit.* Sic passim solet. *Boxhornius.*

3 *Recuperandæque Armeniæ.*] Regio est Asiæ ad Caucasum. Strabo l. 2. *Muretus.*

4 *L. Vitellium præfecit.*] Eum ipsum, qui proxime Consul fuerat. *Idem.*

egit. Vnde regressus, & formidine C. Cæsaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, [1] exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur: cesseruntque prima postremis, & bona juventæ
33 senectus flagitiosa oblitteravit. At ex regulis, prior Mithridates Pharasmanem perpulit, dolo & vi conatus suos juvare: repertique corruptores, ministros Arsacis multo auro [2] ad scelus cogunt: simul Iberi magnis copiis Armeniam irrumpunt, [3] & urbe Artaxata potiuntur. Quæ postquam Artabano cognita, [4] filium Orodem ultorem parat, datque Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent. Contra, Pharasmanes adjungere [5] Albanos, [6] accipere Sarmatas; [7] quorum Sceptuchi utrimque donis acceptis, more gentico diversa induere. Sed Iberi locorum potentes, [8] Caspia via Sarmatam in Ar-

me-

1 *Exemplar apud posteros.*] Corrigamus ergo Senecam. ubi vulgo l. IV. Natur. Quæst. c. I. *Alius adulatione clam utetur, alius ex aperto palam, rusticitate simulata, quasi simplicitas illa, non ars sit. Plancus artifex ante Villeum maximus, ajebat, non esse occulte, nec ex dissimulato blandiendum.* & legamus, *ante Vitellium.* Villeus enim ignotus: at Vitellii hujus mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, c. II. in Vitellio, & Dio LVIII. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fulviam Antonii magnus: de cujus adulatoriis moribus Appianus lib. III. Civil. *Lipsius.*

2 *Ad scelus cogunt.*] Ad interficiendum veneno Arsacen. *Muretus.*

3 *Vrbe Artaxata.*] Malim, *urbem.* Tamen & Artaxatam & Tigranocertam priore numero, noster aliique scripserunt. *Lipsius.*

Et urbe Artaxata potiuntur.] Sic Manuscripti fide. at vulgo, *urbem.* Sæpissime enim Tacitus verbo, *potiri*, sextum casum jungit, quartum non memini: nisi forte lib. XI. ubi vulgati habent, *potitusque regia*; In Flor. legitur, *regiam*, quod de Vat. vulgati testatur etiam Lipsius. *Pichena.*

4 *Filium Orodem.*] Omnis hæc historia apud Iosephum, libro XVIII. cap. VIII. *Lipsius.*

5 *Albanos.*] Hi vicini sunt Iberis. *Muretus.*

6 *Accipere Sarmatas.*] Profecto fuit, *accire Sarmatas*: id est arcessere & advocare. *Lipsius.*

Accipere Sarmatas.] Asiaticos Tartaros. Europæi sunt Russi. In heptarchias divisam fuisse regionem illam, testatur etiam Strabo. *Muretus.* Puto *accire.* Gronovius.

7 *Quorum sceptuchi.*] Sceptrigeri, ut ita dicam, quod ad principes regesque refertur. *Ferrett.* Id est reges, sic & Homero dicti, quod sceptrum gererent, ut scribit Suidas. *Vertranius.* Rectius *sceptuchos* quam *sceptruchos.* quomodo vocantur Straboni lib. II. *Freinshemius.*

8 *Caspia via Sarmatam.*] Seneca Thueste: *Aut qui Caspia fortibus Recludunt juga Sarmatis.* Gronovius.

8 *At*

menios raptim effundunt. [1] at qui Parthis adventabant, facile arcebantur: cum alios incessus, hostis clausisset; unum reliquum, [2] mare inter & extremos Albanorum montes, æstas impediret: quia flatibus Etesiarum implentur vada; hibernus Auster revolvit fluctus, pulsoque introrsus freto, brevia litorum nudantur. Interim Orodem sociorum inopem, au- 34
ctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam, & detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac [3] sæpe, modum obsidii, stationibus cingebat. donec Parthi contumeliarum insolentes, circumsisterent regem, poscerent prœlium. atque illis sola in equite vis: Pharasmanes & pedite valebat. Nam Iberi Albanique saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insuevere. Feruntque *se* [4] *Thessalis ortos*, [5] *qua tempestate Iason post avectam Medeam, genitosque ex ea liberos, inanem mox regiam Æetæ, vacuosque Colchos repetivit.* [6] Multaque de nomine ejus, & oraculum Phrixi celebrant. nec quisquam arie-

1 *At qui Parthis adventabant.*] Nempe Sarmatæ, qui diversa, ut dixit, more gentis induerant: & hodie faciunt Tartari, qui ea loca tenent. *Lips.*

2 *Mare inter &c.*] Mare, nempe Caspium: & res ita habet. Extremi fines Albanorum, versus Sarmatiam, Caspium mare tangunt. Ad illud usque, perpetuis fere montibus à Sarmatis separantur: ergo aditus in Albaniam, per litoris ejus oram, & plana vicina. Sed hæc quoque, inquit, clausa tunc Sarmatis. quia ab Oriente Etesiæ flabant, & undas fluctusque in plana impellebant, atque ita restagnabant. Transitus autem Sarmatis non alius in Armeniam, quam per Albanus, per illud litus. *Idem.*

3 *Sæpe, modum obsidii.*] Adde præpositionem: *sæpe in modum.* Voluit ita quoque Muretus. *Acidalius.*

4 *Thessalis ortos.*] Strabo lib. XI. qui de Oraculo item Phryxi, & vetita arietis cæde, his verbis: Ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν, Φρίξου ἵδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκεῖνο, ὅπου κριὸς οὐ θύεται. At aliter Iustinus, qui hos ad Orientem Albanos, deducit ex Italia ab Albano monte. Ejus verba lib. XLII. *Cum Albanis fœdus percussit.* Iason. *qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone exstincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur: quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii, bello Mithridatico fratres salutavere.* Lipsius.

5 *Qua tempestate Iason.*] De Argonautarum expeditione, totaque hac fabula, Apollonius, Val. Flaccus, & Ovidius, Seneca & Euripides legendi, & Apollodorus in bibliotheca. *Muretus.*

6 *Multaque de nomine ejus.*] Id capio, loca sive templa de nomine ejus dici. Ita Strabo, *Iasonem*, *cum*

ariete ſacrificaverit, credito vexiſſe Phrixum: [1] ſive id animal; ſeu navis inſigne fuit. Ceterum directa utrimque acie, Parthus *imperium Orientis*, *claritudinem Arſacidarum*; *contraque* [2] *ignobilem Iberum mercenario milite*, [3] diſſerebat: Pharaſmanes, *integros ſemet à Parthico dominatu*; *quanto majora peterent*, *plus decoris victores*; *aut ſi terga darent*, *flagitii atque periculi laturos*. ſimul horridam ſuorum aciem, picta auro Medorum agmina; hinc viros, inde prædam oſtendere.

35 Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: ſe quiſque ſtimulant, *ne pugnam per ſagittas inirent*, *impetu & cominus præveniendum*. Variæ hinc bellantium ſpecies; cum Parthus ſequi vel fugere pari arte ſuetus, diſtraheret turmas, ſpatium ictibus quæreret: Sarmatæ [4] omiſſo arcu, quo bre-

Armenio Theſſalo, profectum uſque ad mare Caſpium: Ὡς, inquit, μαρτυρεῖ τά τε Ἰασόνεια, καὶ ἄλλα ὑπομνήματα: *ſicut teſtantur Iaſonéa, & alia monumenta.* Iaſonéa, acceperim ſacella aut templa Iaſonis honori. Iuſtinus XLII. *Iaſoni totus fere Oriens, ut conditori, divinos honores templaque conſtituit.* Quem etiam vide ſuper hoc reditu in Colchos, Medea rurſum adſumpta: ut hic noſter tetigit. *Lipſius.*

1 *Sive id animal, ſeu navis inſigne fuit.*] Sic de Minotauro, ſic de tauro qui Europam avexit, ſic de equo Trojano fabulantur. Vide Strabonem lib. 11. & de Durateo equo Servium in 2 Æneid. *Muretus.*

2 *Ignobilem Iberum mercenario milite diſſerebat.*] Malim hercle, *ignobilem Iberum, mercenarium militem diſſerebat.* Acidalius.

3 *Diſſerebat.*] Magis pro ſententia eſſet, *differebat.* Lipſius.

4 *Omiſſo arcu quo brevius valent.*] Non enim diu ſolebant arcu præliari, ſed brevi temporis ſpatio, primis ſcilicet congreſſibus. *Pichena.* Lucem huic & aliis Taciti locis, in quis de Sarmatarum armatura & pugnandi ratione agitur, fœnerari poſſunt hæc Tuberonis Dalmatæ, accuratiſſimi prudentiſſimique ſcriptoris: *Sarmatæ, inquit, & his finitimi, Thraceſque atque Illyrici, quoniam corpora munimento ferreo tegere non ſolent, paucique admodum loricis ex annulis utuntur, magis agilitate, quam vi aperta, pugnant in equis. Nec corpore erecto, uti cataphractis mos eſt equitibus, adverſam cuſpidem excipiunt: verum ſubducunt ſeſe occurrenti, ſpiculo aut umbone equeſtris ſcuti illud repellunt: nec ſinunt in ſcutum, quod per ſe operis levitate ac duritia ictum vix recipit, ferrum adigi. Quippe illæ gentes clypeos nervis decuſſatim conſciſſis, atque in fila redactis, addito vitro contuſo ac glutino, corio ruſuper injecto, ita muniunt, ut fere ferro impenetrabiles reddant. Circumactis itaque equis conſultoque lanceis projectis, gladios ſtringunt.* l. 21. Hiſtoriar. ſui temporis. Locum totum deſcripſi, quia is auctor in paucorum manibus eſt. *Boxhornius.* *Quo brevius valent*, puta quam Parthi. hi enim ex propinquo invalidi, quæ

ita

brevius valent, contis gladiisque ruerent. [1] modo
equestris prœlii more, [2] frontis & tergi vices; ali-
quando, ut conserta acies, corporibus & pulsu
armorum pellerent, pellerentur. Iamque & Al-
bani Iberique prensare, detrudere, ancipitem pu-
gnam hostibus facere. Quos super, eques, & à pro-
pioribus vulneribus pedites adflictabant. Inter quæ
Pharasmanes Orodesque dum strenuis adsunt, aut
dubitantibus subveniunt, conspicui, eoque gnari,
clamore, telis, equis concurrunt: instantius Pharas-
manes; nam vulnus per galeam adegit, nec iterare
valuit, prælatus equo, & fortissimis satellitum prote-
gentibus saucium. Fama tamen occisi [3] falso credita,
exterruit Parthos, victoriamque concessere. Mox Ar- 36
ta-

res P. Ventidio de illis victoriam dedit. Frontinus Strateg. 2, 2. *adeo se admovit, ut sagittas, quibus ex longinquo usus est, comminus applicitus eluderet.* Florus lib. 4, 9. *passus est hostem castris succedere, donec absumpto jactus spatio adimeret usum sagittarum.* Valerius Flaccus Argon. 2. *Iam brevis & telo volucri non utilis aër.* Gronovius.

1 *Modo equites tres prælii more.*] Castigavi, *modo equestris prælii more.* Rhenanus. V. C. habet: *modo equites tres prælii more*, pro, *equestris prælii more*, ut est in vulgatis. Sed lectio libri manuscripti videtur mendosa. Cum vulgata confirmetur loco Livii, apud quem ita legitur lib. 21. *Minime equestris modo pugna* &c. Quod ideo dictum est à Livio, quoniam equitibus, ut Polybius ait, neque convertere se, neque iterum in hostem procurrere licebat. *Vrsinus.*

2 *Frontis & tergi vices.*] Scribo, *vice.* & sententiam expedio. A Sallustio est, qui in historiis: *More equestris prælii, sumptis tergis, atque redditis.* Et in Iugurtha: *Quibus illi freti, non uti equestri prælio solet, sequi, dein cedere: sed adversis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* Frontis & tergi vice. id est, alterna mutatione modo frontis modo tergi. *Lipsius.*

Frontis & tergi vices.] Id est, vicissitudines. Exaudiendum autem verbum, *erant.* Muretus. Sententia expedita est, quamvis omnem excludamus emendationem: qua non opus auctori, qui peculiariter sæpe usurpat accusativum quam absolutum. Supra cap. 33. fuit: *Adequitare castris, infensare pabula; ac sæpe, modum obsidii, stationibus cingebat.* Similes locutiones occurrent lib. 1. Hist. cap. 44. lib. 2. Hist. 78. lib. 3. Hist. 61. 4. Hist. 18. & 19. aliisque ut alias ostendemus. nam isthæc modo præcipitamus vere ex tempore: adeo quidem ut ne relegendi quidem concessa facultas. *Gruterus.* Nolim mutare *vice* cum Lipsio. Facit vulgatum eundem sensum, & æque expeditum. Nec aliter structura ad Taciti morem. qui verba sæpe subintelligi vult, ut hic, *frontis & tergi vices essent*, vel *facerent.* Acidalius.

3 *Falso credita.*] Lego, *dedita.* vel *didita.* At Iosephus revera occisum eum tradit lib. XVIII. *Lipsius.*

tabanus [1] tota mole regni ultum iit. peritia locorum, ab Iberis melius pugnatum. nec ideo abscedebat, ni contractis legionibus Vitellius, & subdito rumore tamquam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset. Tum omissa Armenia, versæque Artabani res: inliciente Vitellio, *desererent regem sævum in pace, & adversis præliorum exitiosum.* Igitur Senaces, quem ante infensum memoravi, patrem Abdagesem, [2] aliosque occultos consulit, & tunc continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit: adfluentibus paulatim, qui metu magis quam benevolentia sub-

1 *Vltimi * id peritia.*] Nisi quid desit (nec puto hercle, quoniam tota hac narratione belli externi concisus Tacitus) commodo restituemus: *regni ultum iit. peritia l. a. I. m. pugnatum.* Amat ita loqui noster, & Sallustius: *Quam maxima cura ultum ire injurias festinat.* Lipsius.

Tota mole regni ultimi.] Concisus est serio noster in hac externi belli narratione: nec mirum, præsertim cum suppressa de contextu prodeant; respice ad hæc. lib. 15. ann. *Non ea imperatoris habere mandata, Corbulo: periculo legionum commotum è provincia egressum:* nonne hic siletur, *respondes?* lege quæ sequuntur. Eod. lib. *At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten, amnemque ut omnium medium faceret.* quid hic? *postulabant.* Pariter ex his: *mox Artabanus tota mole regni ultimi*, emergit, *adfuit.* & ex his, *id peritia locorum*, erumpit, *prælium*, quæ omnia in proclivi sunt: nam paulo ante Cornelius egit de Orode filio Artabani, qui jussu patris jam adversus Iberos pugnaverat, & victus fuerat. Hæc autem, *tota mole regni ultimi*, significant Hyrcanos & Bactrianos, *dum ipse positu adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas molemque belli ciet.* Et, *an interiora regni sui peteret, haud dubie potentior auctor præsens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi.* Quibus adstipulatur Curtius lib. 5. *Vltima regni adhuc intacta esse.* Et lib. 4. in *Mediam, Hyrcaniam, Bactra, & Indos Oceani accolas quando aditurum?* Quamobrem in nostro brevitatem miror, castigationes non moror: non enim Thucydidem damnamus, ejusque verba obliteramus, propterea quod astricta, & concisa sint. Κορινθίων δὲ Ξενοκλείδης ὁ Εὐθυκλέους πέμπτος αὐτός. quo in loco Scholiastes. αὐτὸς ἀντὶ τοῦ πρῶτος. Dixisset alius: *quinque Corinthiorum duces aderant, quorum præcipuus erat Xenoclides filius Euthyclis.* Salinerius. Corrupte vulgo, *regni ultimi.* Lipsius egregie correxit, Tacito ipso volente, qui sæpe ita loqui amat lib. 4. *Neque dux Romanus ultum iit.* lib. 12. *eamque injuriam excidio ipsius ultum itu*~~*rum.*~~ lib. 15. in princ. *spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens.* & eod. lib. *contumelias ultum ibat.* Clara etiam, licet brevis, mihi videtur ista narratio. Ait enim, Artabanum tota mole regni venisse, ut ultionem sumeret ex Iberis. eos peritia locorum victores fuisse. Is nec ideo abscedebat, nisi metu Vitellii coactus. *Pichena.*

2 *Occultos consulit.*] Scribo, *conligit.* Lipsius.

Aliosque occultos consulit.] Vsus est Taci-

ſubjecti, repertis auctoribus ſuſtulerant animum. Nec jam aliud Artabano reliquum, quam ſi qui externorum, corpori cuſtodes aderant, ſuis quiſque ſedibus extorres, quis neque boni intellectus, neque mali cura, ſed mercede aluntur, miniſtri ſceleribus. His adſumptis, in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit, ſpe auxilii; (quia Hyrcanis Carmaniſque per adfinitatem innexus erat) atque interim poſſe [1] Parthos abſentium æquos, præſentibus mobiles, ad pœnitentiam mutari. At Vitellius profugo 37
Artabano, & flexis ad novum regem popularium animis, hortatus Tiridatem *parata capeſſere*, robur legionum ſociorumque, ripam ad Euphratis ducit. Sacrificantibus, cum hic more Romano [2] Suovetaurilia da-

Tacitus hoc verbo ſupra, ut ad eum locum notavimus. Quod vero obſcurius videretur, Faernus pro eo, reponebat, *conſcios*, vel potius ad vulgatam ſcripturam, *conſilii*. Nos putamus nihil mutandum eſſe. *Urſinus*. Ferri poteſt, *conſulit*, ut intelligatur, Sinnacem in conſilium ſuper illa defectione adhibuiſſe Abdageſem patrem, alioſque occultos amicos. Man. tamen, *conſilit*. Pichena. An non melius *occulto*? Lipſius etiam pro *conſulit* ſcribit *conligit*, quod vix accipio. Promptius *conciliat*. Sed mirum ni Tacitus ſic ſcripſit. *Patrem Abdageſem alioſque, occultos conſilii, & tunc continuis cladibus promptiores.* Ait eos conſilium defectionis occulte apud ſe habuiſſe: poſt repertis auctoribus animum detexiſſe. Verum hoc, ſi quid aliud, certo puto. *Occultus conſilii*, ut *manifeſtus conſilii*, *cogitationis*, (cujus exemplum ex lib. 15. paulo ante dedimus) *flagitii*, *ambitionis*, *vanitatis*, paſſim in Tacito. *Acidalius*. Vir doctiſſimus *occultos conligit*. Puto fuiſſe *occultos conſilii*. ſicut dicimus *ambiguum conſilii* H. 2, 83. H. 4, 21. & volunt hoc ſequentia, *& tunc continuis cladibus promptiores*. adhuc occultaverant conſilium ſuum, ſed cladibus regis claro animo proferunt. *Freinshemius*.

1 *Parthos abſentium æquos.*] Prorſus idem conſilii datum, & ſucceſſu ſimili, regi Chilperico, ratione item pari, in Francia. Vide Aimoinum lib. 1. cap. VII. *Lipſius*.

2 *Suovetaurilia daret, ille equum.*] De Suovetaurilibus dico ad lib. 1 v. Hiſtoriarum. De equo res ſic habet. Sollennis Perſarum victima Soli, equus. Iuſtinus: *Solem unum eſſe deum Perſæ credunt, & equos eidem deo ſacratos ferunt* Xenophon lib. IV. περὶ Κύρου ἀναβάσ. Καὶ ἵππον ὃν εἰλήφει παλαίτερον, δίδωσι (Ξενοφῶν) τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ ἡλίου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ. Et lib. VIII. Κύρου παιδείας. Πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διῒ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέσσαρας, μετὰ δὲ τούτους, ἵπποι ἤγοντο θῦμα τῷ ἡλίῳ. Idemque Pauſaniæ in Laconicis notatum. At de amne, nihil nobis lectum. Sed & aliis gentibus victima, equis. Apud Romanos, Marti. Feſtus, in Equus. Et apud Myſios: Florus: *Ille ſtatim ante*

daret, ille [1] equum placando amni adornasset; nuntiavere accolæ, *Euphratem, nulla imbrium vi, sponte & immensum attolli; simul albentibus spumis* [2] *in modum diade-*

ante aciem immolato equo, concepere votum, &c. Apud Massagetas, item Soli. Strabo lib. XI. Θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἡγοῦνται, τούτῳ δὲ ἱπποθυτοῦσι. Pugnat cum superioribus, quod idem Strabo lib. xv. de Carmanis scribit: Ὄνον τε θύουσι τῷ Ἄρει, ὃν Πέρσαι σέβονται θεῶν μόνον. Alii enim Persis Solem, quem Mithram dicunt, deum unicum tribuunt, non Martem, ut hic (per oblivionem forte) Strabo. *Idem.*

Suovetaurilia daret.] Corruptus locus est; ut reponendum suspicer, *Solitaurilia.* Sunt hæc sacrificia, quibus tres diversæ hostiæ immolantur, *taurus, aries, verres*: sic dicta, quod integri corporis hæc animalia sint. *Solum* Osca lingua *totum* significat. Festus. hinc *Solopychium* Catullo: Erunt fortasse quibus nihil immutandum videbitur, ut vox sit composita à *sue, ove* & *tauro.* Sed certe nimis insolens est compositio. *Alciatus.* Scribendum, *sue, ove, Taurilia daret.* Sic enim Livius quoque loquitur lib. 1. *Ibi instructum exercitum omnem sue, ove, Taurilibus lustravit.* Tametsi in omnibus editionibus, quæ hodie extant, vulgo pro *Taurilibus* corrupte legitur, *taurisque tribus lustravit.* Verum nos sinceram istam lectionem deprehendimus in volumine manuscripto, quod huc misit Clar. vir Reinhardus à Rietpur, Borbetomagensis ecclesiæ decanus. *Ludorum Taurilium* rursus meminit Liv. lib. 9. *Ludi Taurilia per biduum facti religionis causa.* Rhenanus. Lustrabatur exercitus mactatis sue, ove, taurisque: ut auctor est Livius lib. 1. inde nomen compositum fuit à Corn. *Suovetaurilia.* Ferrettus. *Sunt*, ait Pompejus, *qui putent ex tribus hostiis nomen inclusum*, sue & ove, cum solido tauro, & omnium trium vocabulis confusis, dici *Suovetaurilia*, quibus in hoc loco Vitellius, ut Livii lib. 1. Servius Tullius exercitum lustravit. Idem & Marti *Suovetaurilibus* piaculum fieri, scribit, lib. 7. Sed Alciato nimis insolens illa compositio videtur. Ego censeo pro sacrificiis, quæ diversis hostiis fierent, necessaria diversa nomina fuisse, admittoque ubi verre, ariete, & tauro operatum erit, nomen *Solitaurilia*, quod potuerunt veteres dixisse, *Verantaurilia*: Sed ubi sue, ove, & tauro factum, non video, quæ sit insolentia nominis factitii, præsente nota signati. Quare nihil è vulgari scripto immutandum videtur. *Vertranius.* Plutarc. de Lucullo. Ἔθυσε δὲ καὶ τῷ Εὐφράτῃ ταῦρον διαβατήρια. Vox usitata Xenophonti, & Thucydidi. Livius lib. 1. *Instructum exercitum omnem, Suovetaurilibus lustravit.* Dionysius lib. 4. eadem de re. καθαρμὸν αὐτὸν ἐποιήσατο, ταύρῳ, καὶ κριῷ, καὶ τράγῳ. Lego, κάπρῳ. Et addit, durare ad suam usque ætatem. Asconius in Divinat. *Iidem completo quinquennio Vrbem lustrabant, & Solitaurilia sacrificia, (lego Suovetaurilia) de sue, ove, tauro faciebant.* Tacitus lib. 4. histor. *Tum Helvidius Priscus Prætor, præeunte Plauto Æliano Pontifice, lustrata bove (lego, sue, ove) taurisque area, & super cæspitem redditis extu.* Muretus.

1 *Equum placando amni.*] Eo scilicet, quod Poëta monet, *Ne detur celeri victima tarda deo.* Vertranius.

2 *In modum diadematis.*] Ad diadematis formam aspicit: quam, si vacat, à me cape. Diadema commune olim insigne regum, non aliud quam fascia tenuis cingens caput. Seneca: *Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve. multum mali sub illa latet.* Florus libro III. *Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, & regium*

in

diademate sinuare orbes; *auspicium* [1] *prosperi transgressus*. quidam callidius interpretabantur, *initia conatus secunda, neque diuturna: quia eorum quæ terra cælove portenderentur, certior fides; fluminum instabilis natura, simul ostenderet omina, raperetque*. Sed ponte navibus effecto, tramissoque exercitu, primus Ornospades multis equitum millibus in castra venit: exsul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoque civitate Romana donatus. mox repetita amicitia regis, multo apud eum honore, præfectus campis, qui Euphrate & Tigre inclutis amnibus circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Neque multo post, Sinnaces auget copias: & columen partium Abdageses, gazam & paratus regios adicit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus, monet Tiridaten primoresque; hunc, *Phrahatis avi & altoris Cæsaris, quæ utrobique pulchra, meminerit*: illos, *obsequium in regem, reverentiam in nos*,

in morem fronte redimita. Atque ea fascia, alba Tacitus hic: *Albentibus spumis, in modum diadematis*. Silius lib. XVI. de Iuba rege.

> ——— *regnique insigne vetusti*
> *Gestat læva decus, cinguntur tempora vitta*
> *Albenti.*

Plinius: *Regibus apum in fronte macula, quodam diademate candicans*. Ab hac caussa, *quidam è turba* (apud Suetonium in Iulio, cap. LXXIX.) *statuæ Cæsaris coronam lauream candida fascia præligatam imposuit*: quasi diadema illi attribuens. Et apud Valerium l. VI. cap. II. *Pompeio candida fascia crus alligatum habenti, Favonius. Non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema*. Corrige Egesippum, belli Iudaici libro II. cap. I. *Quid enim sella aurea, allatumque diadema, nisi regni forent insignia?* & scribe, *albatumque*. Apud Persas paullo aliter. quibus nec omnino candidum diadema, nec capiti nudo circumplexum, sed Cidari sive Tiaræ. Xenophon libro VIII. *Habebat Cyrus diadema circum Tiaram, uti & cognati ejus idem insigne ferebant*. Curtius libro III. *Cidarim Persæ vocabant regium capitis insigne. hoc cærulea fascia distincta albo circuibat*. Quæ verba ἐξ ἑτοίμου, pronuncio parum sana. Damnat ipse Curtius, libro VI. de Alexandro: *Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat capiti circumdedit, vestemque Persicam sumpsit*. Si purpureum, quomodo cæruleum? nec sane cærulum colorem inter regios aut Principales legi. An illic scribendum, *coccinea fascia?* an, *hoc cæruleum?* ut insigne capitis tali colore fuerit, non fascia ipsa. De medicina enim certa alius viderit: non hic mihi cognomen Sullæ. *Lipsius*.

1 *Prospere transgressus*.] Malim, *prosperi*. Rhenanus.

nos, decus quisque suum & fidem [1] *retinerent.* exin cum
38 legionibus in Syriam remeavit. Quæ duabus æstatibus gesta conjunxi, quo requiesceret animus à domesticis malis. Non enim Tiberium, quamquam triennio post cædem Sejani, quæ ceteros mollire solent, tempus, preces, satias, mitigabant, quin incerta vel abolita pro gravissimis & recentibus puniret. Eo metu Fulcinius Trio ingruentis accusatores haud perpessus, [2] supremis tabulis multa & atrocia in Macronem ac præcipuos libertorum Cæsaris composuit; ipsi *fluxam senio mentem*, [3] *& continuo abscessu, velut exsilium* objectando. Quæ ab heredibus occultata, recitari Tiberius jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ; an scelerum Sejani diu nescius, [4] mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. Iisdem diebus Granius Martianus senator à C. Graccho majestatis postulatus, vim vitæ suæ attulit. Tatiusque Gratianus prætura functus, lege eadem extremum ad supplicium damnatus. Nec dispares [5] Tribellieni Rufi,
39 & Sextii Paconiani exitus. Nam Trebellienus sua manu

1 *Retinerent.*] Ita Manuscriptus. vulgo, *retineret.* Pichena.

2 *Supremis tabulis.*] Quæ testamentorum licentia adeo recepta, ut plerique ingeniorum petulantiam non alio velo exercerent. Ita Fabricius Vejento *multa & probrosa in patres & sacerdotes composuit, iis libris quibus nomen Codicillorum dederat*, ait Tacitus libro XIV. Et ab hac mente in Augusto Suetonius cap. LVI. *Iocis quoque quorumdam invidiosis aut petulantibus lacessitus, contradixit edicto. Et tamen de inhibenda testamentorum licentia, ne Senatus quidquam constitueret, intercessit.* Ab hac, inquam, mente. nec virum doctum, C. Sigonium, quisquam audiat corrigentem, *de inhibenda scommatorum licentia.* Enimvero exempla hujus libertatis in extrema tabula habebis in Tacito plura. Et hæc autem & quæ sequuntur, tantum non ad verbum convertit Dio: addito, Trionem vita interfecisse seipsum. quod nescio an intellegi satis habuerit Tacitus; an expressum ab eo per ignaviam describentium exciderit. *Lipsius.*

3 *Et continuo abscessu.*] Faernus legebat: *Et continuum abscessum.* Ursinus.

4 *Mox quoquo modo dicta.*] Et hoc ex Man. Antea, *quoque modo.* Irrepsit idem error lib. 14. *Pichena.*

5 *Trebelieni Rufi.*] Illius, qui prætura functus, tutor à Senatu liberis Co-

manu cecidit; Paconianus in carcere, [1] ob carmina illic in principem factitata, ſtrangulatus eſt. Hæc Tiberius non mari, ut olim diviſus, neque per longinquos nuntios accipiebat, ſed [2] urbem juxta; eodem ut die vel noctis interjectu, litteris conſulum reſcriberet: quaſi aſpiciens undantem per domos ſanguinem, aut [3] manus carnificum. Fine anni [4] Poppæus Sabinus conceſſit vita, modicus originis, principium amicitia conſulatum ac triumphale decus adeptus: maximiſque provinciis [5] per quatuor & viginti annos impoſitus; nullam ob eximiam artem, ſed quod par negotiis, neque ſupra erat. Q. Plautius Sex. Papinius Coss. ſequuntur. 40
[6] Eo anno, [*] neque quod L. Aruſejus morte adfecti forent, adſuetudine malorum ut atrox advertebatur, ſed

Cotyis Thraciæ regis datus fuit. libro II. ſupra. *Lipſius.*

1 *Ob carmina illic in principem factitata.*] Video eſſe qui tranſponant, *ob carmina in Principem factitata, illic ſtrangulatus eſt.* Quaſi carmina extra carcerem facta. Fallunt, falluntur que. Ante triennium enim hic Paconianus in carcere fuit, & quia indicium profeſſus erat, retentus: donec carmina exitium illi maturavere. Lege initium libri hujus. *Idem.*

Carmina illic in principem.] Malim ſic ſcriptum, *Ob carmina in principem factitata, illic ſtrangulatus eſt.* Hic vero Sextus Paconianus, nomine Pagoniani ſupra memoratus eſt, pro C. & G. litterarum affinitate. Idem fortaſſe dicitur Sueton. Tiber. 61. *Paconius majeſtatis reus*, utique ob carmina in principem emiſſa: cujus de cauſa Tiberius ſcripſit Senatui, ut de pœna Paconii quamprimum ſtatueret. *Vertranius.*

2 *Vrbem juxta.*] Tuſculi, aut in Albano. Dio. *Lipſius.*

3 *Manus carnificum.*] Sic melius in Man. *manus*, quam in vulgatis, *manum.* Pichena.

4 *Poppæus Sabinus conceſſit vita:*] Sua ſponte, non fato. Vide Dionem *Lipſius.*

Conceſſit vita.] Dio ἤδη τε προαπηλλάγη πρίν τινα αἰτίαν λαβεῖν. *Lipſius, Sponte non fato.* Non ſequor. *Muretus.*

5 *Per quatuor & viginti annos.*] At Tiberius XXIII. tantum annos imperavit. Præterea his ipſis provinciis Pomponius Labeo ſub Tiberio octo annos præfuerat, ut paulo ante in hoc libro vidimus. Quare de hoc loco amplius cogitandum cenſeo. Dio ait toto prope Tiberii principatu. *Muretus.*

6 *Eo anno, neque quod L. Aruſejus.*] Deſunt non dubie propria aliquot nomina eorum qui damnati occiſique. Vertranius labentem locum immiſſa voce fulcit, *Eo anno neque quod alii, neque quod L. Aruſejus.* ſed tibicine non bono. *Lipſius.*

Neque quod L. Aruſejus.] Aldi judicio quædam hic verba deſunt. Forſan ſic habuit Cornelius: *neque quod alii, neque quod L. Aru.* &c. Hæc opinor, ut veriſimile eſt, inculcatas conjunctiones, & ſequentia, *L.* & *A.* rejectas ab exſcribente: & licet illa, *neque*

ſed exterruit, quod [1] Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum peroraſſent accuſatores, [2] in ipſa curia depromptum ſinu venenum hauſit; prolapſuſque ac moribundus, feſtinatis lictorum manibus in carcerem raptus eſt, fauceſque jam exanimis laqueo vexatæ. Ne Tigranes quidem Armenia quondam potitus, ac tunc reus, nomine regio ſupplicia civium effugit. At C. Galba conſularis, & [3] duo Blæſii voluntario exitu cecidere: [4] Galba, triſtibus Cæſaris litteris provinciam ſortiri prohibitus; Blæſiis ſacerdotia integra eorum domo deſtinata, convulſa, diſtulerat: tunc ut vacua contulit in alios. quod ſignum mortis intellexere, & exſecuti ſunt. Et [5] Æmilia lepida, quam juveni Druſo nuptam [6] rettuli, crebris criminibus maritum inſecuta, quamquam [7] inteſtabilis, tamen impunita agebat, dum ſuperfuit pater

que quod alii, chirographo deficiant, neceſſaria tamen ex eo conſtat, quod legitur ubique, *morte adfecti forent*. Cæterum auctoris ſenſus eſt: Malis ferendis aſſueti leviter necem & aliorum & L. Aruſeji, quamvis atrocia facta, ferebant. Sed tandem facinus novum animis terrorem injecit, quod Vibulenus, &c. *Vertranius*. Suſpicabar: *quod L. Aruſeji morte adfecti forent, adſ. m. ut atrox advertebat*. Particulam *neque* tolero. Videtur enim compendium in ſermone, ſignificans: *non dico alia, ſed neque*. *Lucios* autem *Aruſejos* intelligo patrem una cum filio. Idque erat exemplum non inter vulgaria ponendum, & quod invidiam conflare poſſet: quemadmodum quod Octavianus ſtatuit in Aquilios Floros, Sueton. cap. 13. & Dio lib. 51. *Advertebat* eſt convertebat in ſe ac movebat hominum oculos, & linguas, aut ſaltem arcanas iracundias. Vt lib. 2. *octo aquilæ ſilvas petere & intrare viſæ advertere imperatorem*. Et ſic belle eadem vox eadem inclinatione ad utrunque verbum ſubauditur. *Advertebat* homines, ut *exterruit* homines. *Gronovius*.

1 *Vibulenus Agrippa.*] Vibilius dicitur Dioni. *Lipſius*.

2 *In ipſa curia depromptum.*] Dio, ἐν δακτυλίῳ φορῶν. *Muretus*.

3 *Duo Blaſii.*] Forte legendum, *duo Blæſi*, qui filii Blæſi erant, Blæſi, inquam, illius de Tacfarinate triumphatoris, qui Sejano avunculus fuit. *Aurelius*. Scripſerim; *duo Blæſi*. quos ex eo, quod de convulſa eorum domo ſubjicit, credam fuiſſe filios Blæſi, qui Sejani avunculus fuit; cujuſque tangit exitum ſup. 5, 7. *Freinshemius*.

4 *Galba triſtibus Cæſaris litteris.*] Frater eſt illius, qui poſtea Princeps. Suetonius: *Cujus attritis facultatibus urbe ceſſit, prohibituſque à Tiberio ſortiri anno ſuo Proconſulatum, voluntaria morte obiit*. Lipſius.

5 *Æmilia Lepida, quam juveni Druſo nuptam rettuli.*] Nuſquam id in his libris ſcriptum. *Lipſius*.

6 *Retuli.*] In iis libris, qui perierunt. *Muretus*.

7 *Inteſtabilis.*] Ἄτιμος. *Muretus*.

1 Gr-

pater Lepidus; post à delatoribus corripitur, ob servum adulterum: nec dubitabatur de flagitio. er-
go omissa defensione, finem vitæ sibi posuit. Per 41
idem tempus [1] Clitarum natio Cappadoci Archelao subjecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in juga Tauri montis abscessit: locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur; donec M. Trebellius legatus à Vitellio præside Syriæ cum quatuòr millibus legionariorum, & delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori *Cadra*, alteri *Davara* nomen est) operibus circumdedit: & erumpere ausos, ferro; ceteros, siti ad deditionem coëgit. At Tiridates volentibus Parthis [2] Nicephorium & [3] Anthemusiada, [4] ceterasque urbes, quæ Macedonibus sitæ, Græca vocabula usurpant, Halum-

1 *Clitarum natio Cappadocia*, *Archelao subjecta.*] Male vulgo, *Citarum.* Iidem Clitæ, Cilices, non Cappadoces dicuntur ab eodem Tacito libro XII. *Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum est.* Ideo hic legerim, *Clitarum natio, Cappadoci Archelao subjecta.* Nam Cilicia cognomento Trachea, proprios reges habuit ad tempora Vespasiani. Cave enim de Archelao acceperis Cappadocum rege, qui pridem mortuus, & regnum ejus in provinciam redactum. Nescio tamen an hic Archelaus ejus filius fuerit: ideo Cappadox dictus, Postea à Pichena monitum, in scripto sic etiam esse. *Lipsius.*

Scytharum natio.] Legend. *Clitarum*, quæ gens in Cilicia. *Muretus.* Male vulgo, *Citarum natio Cappadocia.* Emendavit Lipsius, & sete Man. congruit, qui habet: *Cletarum natio Cappadoci Archelao:* licet supra litteram i à recentiori manu addita fuerit littera, e; tanquam *Cappadociae* legendum esset. *Pichena.*

Archelao subjecta.] Filio ejus Archelai, qui rex Cappadocum evocatus Romam litteris Tiberii, ibi mortuus erat, C. Cæcilio, L. Pomponio Coss. ut vidimus libro 2. Ejus regnum in formam provinciæ redactum erat Tiberio Cæsare III. Germanico II. Coss. *Muretus.*

2 *Nicephorium.*] Alio nomine *Constantina*, prope Edessam urbs. *Stephanus*, Muretus.

3 *Anthemusiada.*] Sic & Apollonius appellat. Est urbs Syriæ. *Muretus.* Plinius libro 5. cap. 24. *Iungitur præfectura Mesopotamia ab Assyriis originem trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida.* Aurelius.

4 *Cæterasque urbes quæ Macedonibus sitæ.*] Faernus legebat, *à Macedonibus sitæ.*] Vrsinus. Immittenda forte præpositio, *quæ à Macedonibus sitæ:* Lib. 3. *Vrbemque Philippopolim à Macedone Philippo sitam.* Censuit & Muretus ita. Possit sane abesse, nisi ambiguitatem pareret. Nam alio sensu sunt illa exempla libro 1. *Et veterem aram Druso sitam disjecerant* libro 4. *Perga-*

lumque & Artemitam Parthica opida recepit, certantibus gaudio, qui Artabanum Scythas inter eductum ob sævitiam exsecrati, come Tiridatis ingenium Romanas per artes sperabant.
42 Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, septa muris, neque [1] in barbarum corrupta, sed [2] conditoris Seleuci retinens. Trecenti opibus, aut sapientia delecti, ut senatus: sua populo vis: & quoties concordes agunt, spernitur Parthus; ubi dissensere, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocant; accitus in partem, adversum omnes valescit. Id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu. nam [3] populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiæ libidini propior est. Tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum honoribus, & quos recens ætas largius invenit: simul probra in Artabanum fundebant, [4] *materna origine Arsacidem, cetera*

menos (eo ipso utebantur) ade Augusto ibi sita; satis Adeptoi creditum. Acidalius.

1 *In barbarum corrupta.*] Sic lib. 5. histor. *aucto in barbarum cognomento*, Aurelius.

2 *Conditoris Seleuci retinens.*] Seleuci Nicatoris. prius vocabatur *Olbia* & *Hyria*. Muretus.

3 *Populi imperium juxta libertatem.*] Thucyd. libro 3. in Orat. Theb. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἡ πόλις τότε ἐτύγχανεν, οὔτε κατ' ὀλιγαρχίαν ἰσόνομον πολιτεύουσα, οὔτε κατὰ δημοκρατίαν. ὅπερ δέ ἐστι νόμοις μὲν καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτω δὲ τυράννου, δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν εἶχε τὰ πράγματα. Sic & Demosthenes ait; *natura inimica esse democratiam, & tyrannida.* Muretus.

4 *Materna origine Arsacidem.*] Potius crediderim esse legendum, *paterna origine*. Vix enim est, ut alium regnare passuri fuerint Parthi. at de materni generis inæqualitate, nihil sane apud eos novum. Notatur eo modo etiam Vologeses à nostro. Inf. 12,44. *materna origine ex pellice Græca ortus.* Sic Otho quoque inf. H. 2, 50. *maternum genus impar habuit.* & Iugurtha apud Sallust. 11. despicitur fratri Hiempsali, *quia materno genere impar erat.* Fuit ergo Artabanus Arsacides familia, hoc est, *paterno* genere. Certe & descendentes ejus Arsacidæ vocantur 12, 10. 12, 14. quod nescio qua alia causa posset. Sed quod dixi Parthos non fuisse toleraturos cujusquam imperium nisi Arsacidæ, tangit noster 6, 31. ubi dicit Roma petivisse regem, *quia neminem gentis Arsacidarum summæ rei imponere poterant.* & mox addit, opus esse, ad movendos nempe Parthorum animos, *ut genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.* Strabo quoque confirmat. lib. 16. dum asserit Phraatem suæ securi-

cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem popu-
lopermittit. Mox consultans *quonam die solennia regni
capesseret?* litteras Phrahatis & Hieronis, qui validis-
simas præfecturas obtinebant, accipit; *brevem mo-
ram* precantium. Placitumque *opperiri viros præpollen-
tis:* [1] atque interim Ctesiphon sedes imperii petita.
sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram &
adprobantibus, [2] Surena patrio more Tiridatem in-
signi regio evinxit. Ac si statim interiora, cetera- 43
que nationes petivisset; oppressa cunctantium [3] du-
bitatio, & omnes in unum cedebant: adsidendo
castel-

curitatis causa (& ut noster ait *fidei popularium diffisum*) filios suos obsides Augusto tradidisse; quod intelligeret his amotis neminem sibi esse metuendum, quia Parthi Arsacidarum ita amantes essent, ut alios Reges nollent. Non autem satis sibi cavisset filiis amotis, si pro Arsacidis, & propterea regni capacibus habuissent etiam eos, qui domum istam materno genere contingerent: facile enim intellectu est eorum tum plurimos in regno remansisse. Artabanus autem iste exerte dicitur *Arsacidarum è sanguine* sup. 2, 3. & certe nisi fuisset, posteri ejus non obtinuissent imperium, ut sane credamus, quod tamen frustra fecerimus, eum id vi tenuisse. Et sane ita fere moribus obtinuit apud Orientem, ubi validissima regum auctoritas semper fuit, ut una aliqua familia regni capax crederetur. nota res est de Persis, de Turcis hodie. Sic & apud Sidonios nemo *patrio more in id fastigium recipiebatur, nisi regia stirpe ortus*, ut memorat Curtius 4, 1. *Freinshemius.*

1 *Ctesiphon sedes imperii.*] Vt Herodianus ait, ἔνθα ἦν τὰ βασίλεια τὰ Παρθυαῖα. Ea urbs, sive pagus potius vicinus Seleuciæ. Strabo: Πλησίον δ' ἐστὶ κώμη Κτησιφῶν λεγομένη, μεγάλη. ταύτην δ' ἐποιοῦντο χειμάδιον οἱ τῶν Παρθυαίων βασιλεῖς. Plinius: *Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Et conditorem ejus Vardanem regem facit Ammianus, libro XXIII. Pugnat tamen iis Procopius libro II. De bello Persico: *Apud Assyrios civitates duæ maximæ sunt Seleucia & Ctesiphon Macedonum ædificia.* De urbis hujus situ, & duplici munitissima arce, lege Gregorium Nazianzenum, Orat. IV. in Iulianum. *Lipsius.*

Atque interim Ctesiphon.] Apud Assyrios duæ civitates maximæ erant, *Seleucia, & Ctesiphon*, ut Procopius libro 2. de bello Persico testatur. At Ctesiphonte reges hibernare consueverant. Strabo. *Muretus.*

2 *Surena patrio more.*] Surenas Parthorum esse magistratus magnæ dignitatis nemo ambigit, quippe qui à rege proximum locum tenerent. Ammianus lib. 24. *Surena post regem promeritæ dignitatis.* Et alibi vocat *dignitatis secunda post regem.* Et à Surena caput Crassi ad Orodem Parthorum regem transmissum est. quem Strabo vocat Imperatorem Parthorum. *Aurelius.*

3 *Dubitatio & omnes.*] Forte rectius, *oppressa cunctantium dubitatione, omnes* &c. nec enim facile reperias subaudiri in tali oratione subjunctivum vel imperfectum: nam de indicativo præsenti, quem vocant, vulgatum est. *Freinshemius.*

 1 *De-*

castellum, in quod pecuniam & pellices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Nam Phrahates, & Hiero, & si qui alii [1] delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagesen, qui tum aula, & novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere. Isque in Hyrcanis repertus est, [2] inluvie oblitus, & alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur, territus, ubi data fides *reddendæ dominationi venisse*, adlevatur animum, & *quæ repentina mutatio?* exquirit. Tum Hiero *pueritiam Tiridatis* increpat; *neque penes Arsacidem imperium, sed inane nomen apud im-*
44 *bellem externa mollitia, vim in Abdagesis domo*. Sensit vetus regnandi, [3] falsos in amore, odia non fingere. nec ultra moratus quam dum Scytharum auxilia conciret, pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam: neque exuerat pædorem, ut vulgum miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omissum, quo ambiguos inliceret, prompti firmarentur. Iamque multa manu, propinqua Seleuciæ adventabat; cum Tiridates simul fama atque ipso [4] Artabano perculsus, distrahi consiliis, iret contra, an bellum cunctatione tractaret. Quibus prœlium & festinati casus placebant, *disjectos & longinquitate itineris fessos, ne animo quidem satis ad obsequium coaluisse* disserunt, *proditores nuper hostesque ejus, quem rursum foveant*. Verum Abdageses *regrediendum in Mesopotamiam* censebat,

1 *Delectum capiendo diademati diem non concelebraverant.*] Faernus legebat: *Delectum capiendo diademati diem navi (vel ut est in v. c. navi diem) non concelebraverant.* Ursinus. Scripsi *delectum capiendo diademati diem haud concelebraverant*; quia in MS. est, *haec*, Vulgo *non*. Pichena.

2 *Inluvie obsitus.*] Ut Philoctetes apud poëtam *configens tardas celeres, stans volantes.* Muretus.

3 *Falsos in amore odia non fingere.*] Aurelius Victor Schotti in Constantino M. *Quippe humanæ mentes frustratæ boni spe, asperius offenduntur, cum mutato rectore flagitioso ærumnarum vis manet.* Gronovius.

4 *Artabano perculsus.*] Reponendum, *perculsus.* Rhenanus.

1 *Igna-*

ſebat, *ut amne objecto, Armeniis interim Elymaiſque & ceteris à tergo excitis; aucti copiis ſocialibus, & quas dux Romanus miſiſſet, fortunam tentarent.* Ea ſententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdageſen, & Tiridates [1] ignavus ad pericula erat. ſed fugæ ſpecie diſceſſum; ac principio à gente Arabum facto, ceteri domos abeunt, vel in caſtra Artabani: donec Tiridates cum paucis in Syriam revectus, [2] pudore proditionis omnes exſolvit.
[3] Idem annus gravi igne 45
urbem adficit, deuſta parte Circi, quæ Aventino contigua, ipſoque Aventino. quod damnum Cæſar ad gloriam vertit, [4] exſolutis domuum & inſularum pretiis. [5] Millies ſeſtertium ea munificentia conlocatum; tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis [6] ædificationibus. Ne publice quidem niſi duo opera ſtruxit, [7] templum Auguſto, & ſcenam Pompejani theatri: [8] eaque perfecta contemptu ambitionis, an per ſenectutem, haud dedicavit. ſed æſtimando cujuſque detrimento quatuor progeneri Cæſaris: [9] Cn. Domitius, Caſſius Longinus, M. Vinicius;

1 *Ignavus ad pericula.*] Sic M S. at vulgo, *ignarus.* Pichena.

2 *Pudore proditionis omnes exſolvit.*] Hiſt. lib. 3. *Donec Priſcus & Alphenus, deſertis caſtris ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſolverent.* Idem.

3 *Idem annus.*] Prope eodem tempore Tiberis ita obundavit, ut per plana urbis navigatum ſit. Dio. Frequens olim urbi utrumque malum, inundatio & incendium. *Muretus.*

4 *Exſolutis domuum & inſularum pretiis.*] Suetonius hoc factum eſſe ait, cum mons Cælius conflagravit, de quo dictum lib. 4. *Muretus.*

5 *Millies ſeſtertium.*] Sunt viciesquinquies centena millia Philippicum. Egregia munificentia, & quam mirum eſt Suetonio non dictam, aut neglectam. Nam ubi ex propoſito de hac re, Tiberii cap. XLVIII. *Publice munificentiam bis omnino exhibuit, propoſito millies H S. gratuito in triennii tempus; & rurſus dominis inſularum, quæ in monte Cælio deflagraverant, pretio reſtituto.* Sed utraque hæc munificentia præivit, & in Tacito narrata eſt: hæc poſterior, & inſignis, Suetonium effugit. *Lipſius.*

6 *Ædificationibus. Ne publice.*] Auctoris genius hic eſt ut ejuſmodi orationem continuet: itaque ſic potius diſtinguendum: *ædificationibus, ne publice.* Freinshemius.

7 *Templum Auguſto.*]Vide Sueton. cap. XLVII. in Tiberio, & c. XXI. Calig. qui leviter diſſentit. Ille enim ſemiperfecta opera fuiſſe ait, quæ noſter perfecta. *Lipſius.*

8 *Eaque perfecta.*] Suetonius imperfecta relicta eſſe ſcribit. *Muretus.*

9 *Cn. Domitius.*] Pater Neronis,

cius, Rubellius Blandus delecti, additusque nominatione consulum P. Petronius. Et pro ingenio cujusque quæsiti decretique in principem honores. quos omiserit receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitæ finem. Neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia jam potentia Macronis, qui gratiam C. Cæsaris numquam sibi neglectam, acrius in dies fovebat, impuleratque [1] post mortem Claudiæ, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam immittendo, amore juvenem inlicere, pactoque matrimonii vincire, nihil abnuentem [2] dum dominationis apisceretur. Nam etsi [3] commotus ingenio, simulationum tamen
46 falsa, in sinu avi perdidicerat. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda Rep. primum inter nepotes, quorum Druso genitus, [4] sanguine & caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus: Germanici filio robur juventæ, vulgi studia, eaque apud avum odii caussa. Etiam de Claudio agitanti, quod is composita ætate bonarum artium cupiens erat, imminuta mens ejus obstitit. Sin extra domum successor quæreretur, ne memoria Augusti, ne nomen Cæsarum in ludibria & [5] contumelias verterent, metuebat. quippe illi non perinde curæ gratia præsentium, quam in posteros ambitio.

qui postea imperavit, ex Agrippina, Germanici filia. *Sueton.*

1 *Post mortem Claudiæ.*] Iuniæ Claudillæ, M. Silani, viri nobilissimi filiæ. Suetonius, & hic sup. hoc ipso libro. *Muretus.*

2 *Dum dominationis apisceretur.*] Liber vetus *papisceretur*. Lego, *dominationis sp. apisceretur*, hoc est: *spem apisceretur*. Muretus. Suspicor legendum, *dominationem*, ut idem error fuerit, de quo monui in principio l. 3. Nisi forte suspicemur, proprium fuisse Tacito, secundum casum jungere verbo, *adipisci*, ut lib. 3. *ad ea arma, quis Ser. Galba rerum adeptus est*, quod certe non crediderim. Vide etiam quæ lib. 12. notavi ad verba, *dum adipiscerentur dominationes*. Pichena.

3 *Commotus ingenio.*] Non muto *commotus* illud. Verum enim de ingenio tali. Sed ad hunc locum valde etiam apte scribi posse *commodus* quidam contendebat, quasi ad obsequium facilis. *Acidalius.*

4 *Sanguine & caritate.*] Oberat enim matris impudicitia. *Muretus.*

5 *Contumelias verterent.*] Ex Man. reposui, *verterent*. Sæpissime n. à Ta-

cito

bitio. Mox incertus animi, fesso corpore, consilium cui impar erat, fato permisit; jactis tamen vocibus, per quas intelligeretur providus futurorum. Namque Macroni non abdita ambage, [1] *Occidentem ab eo deseri*, *Orientem spectari* exprobravit. Et C. Cæsari forte orto sermone L. Sullam inridenti; *omnia Sullæ vitia, & nullam ejusdem virtutem habiturum* prædixit. simul crebris cum lacrymis minorem ex nepotibus complexus, truci alterius vultu; *Occides hunc tu*, inquit, *& te alius*. Sed gravescente valetudine, nihil è libidinibus omittebat, [2] in patientia firmitudinem simulans; [3] solitusque eludere medicorum artes, atque eos qui post tricesimum ætatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia, [4] alieni consilii indigerent. Interim Romæ futuris etiam post Ti- 47
berium cædibus semina jaciebantur. Lælius Balbus Acutiam P. Vitellii quondam uxorem majestatis postu-

cito passive usurpatum id verbum, pro verterentur. vulgo, *verteret*. Pichena.

1 *Occidentem ab eo deseri.*] Gloria acuti dicti penes Pompejum, qui Sullæ abneganti triumphum confidenter dixit. Ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες, ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν. ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνου τῆς δυνάμεως: *Quod plures Solem orientem, quam occidentem adorarent. significans, suam crescere potentiam, illius vanescere & marcescere.* Fons dicti ab eo, quod plerisque populis religione receptum, salutare Solem orientem: ut alibi dicam. *Lipsius.*

2 *In patientia,*] Legendum, *impatientia*. Muretus.

3 *Solitus eludere.*] Tiberianum hoc apophthegma etiam Plutarchus inseruit præceptis de valetudine tuenda; sed corruptus, vereor, in numero: ἤκουσα Τιβέριον ποτὲ Καίσαρα εἰπεῖν, ὡς ἀνὴρ ὑπὲρ ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, καὶ προτείνων ἰατρῷ χεῖρα, καταγέλαστός ἐστι. Nam post sexagesimum annum ait, quod noster tricesimum non dubie verius. Rescripserim, ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη. juvante etiam Suetonio. *Valetudine prosperrima usus est, quamvis à trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consilioque medicorum.* Lipsius.

4 *Alieni consilii indigerent.*] Hæc eadem Suetonius in Tib. 68. *Quanquam a trigesimo ætatis anno arbitratu eam suo rexerit, sine adjumento consiliove medicorum.* Atqui noster non sibi constat, quippe qui paulo post sic dicat: *Erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere.* Hanc ne rem oblitam Cornelio dicemus? non ausim: dicerem potius Tiberium ex pluribus, quæ sibi à Charicle præirentur, id legisse, quod optimum sibi videretur: quasi nonnulla ex multis seligendo non sequeretur consilium Chariclis: *consilii tamen copiam præbere.* Salinerius.

ſtulaverat; qua damnata, cum præmium accuſatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei interceſſit. [1] unde illis odia, mox Othoni exſilium. Dein multorum amoribus famoſa Albucilla, cui matrimonium cum [2] Satrio Secundo conjurationis indice fuerat, defertur impietatis in principem. connectebantur ut conſcii & adulteri ejus, Cn. Domitius, Vibius Marſus, L. Arruntius. de claritudine Domitii ſupra memoravi. Marſus quoque vetuſtis honoribus, & inluſtris ſtudiis erat. Sed *teſtium interrogationi, tormentis ſervorum Macronem præſediſſe*, commentarii ad ſenatum miſſi ferebant; nullæque in eos imperatoris litteræ ſuſpicionem dabant, invalido ac fortaſſe ignaro, ficta pleraque ob inimicitias Macronis notas in Arrun-

48 tium. Igitur Domitius defenſionem meditans; Marſus tamquam inediam deſtinaviſſet, produxere vitam: Arruntius cunctationem & moras ſuadentibus amicis, *Non eadem omnibus decora* reſpondit. *ſibi ſatis ætatis. neque aliud pœnitendum, quam* [3] *quod inter ludibria & pericula anxiam ſenectam toleraviſſet, diu Sejano, nunc Macronii, ſemper alicui potentium inviſus; non culpa, ſed ut flagitiorum impatiens. Sane paucos & ſupremos principis dies poſſe vitari; quemadmodum evaſurum imminentis juventam? An cum Tiberius poſt tantam rerum experientiam, vi dominationis convulſus & mutatus ſit; C. Cæſarem vix finita pueritia, ignarum omnium, aut peſſimis innutritum, meliora capeſſiturum Macrone duce? qui ut deterior ad opprimendum Sejanum delectus, plura*

per

1 *Vnde illis odia.*] Id eſt Balbo, & Othoni. illi apud Senatum populumque: huic, apud dominantes. *Pichena.* Immo ipſis inter ſeſe. quæ Balbus exſecutus eſt accuſando & damnando Othonem. *Gronovius.*

2 *Satrio Secundo.*] Ille idem eſt, qui ſupra cliens Sejani, & nunc, ut apparet, ejus everſor. *Lipſius.*

3 *Ludibria & pericula.*] Scriptus codex, *periculavia.* An *pericula varia?* Idem.

Quod inter ludibria & pericula anxiam.] MS. *quod inter ludibria, & periculavia anxiam:* quod ſibi velit neſcio. *Pichena.* Forte, *& pericula tot anxiam.* Gronovius.

1 *Id*

*per scelera Remp. conflictavisset. prospectare jam se acrius
servitium, eoque fugere simul acta & instantia.* Hæc
vatis in modum dictitans, venas resolvit. Docu-
mento sequentia erunt, bene Arruntium morte u-
sum. Albucilla inrito ictu à semet vulnerata, jussu
senatus in carcerem fertur. Stuprorum ejus ministri,
*Grasidius Sacerdos prætorius ut in insulam deportaretur;
Pontius Fregallanus amitteret ordinem senatorium; &
eadem pœna in Lalium Balbum* decernuntur. [1] id qui- 49
dem à lætantibus, quia Balbus [2] truci eloquentia
habebatur, promptus adversum insontes. Iisdem
diebus Sex. Papinius consulari familia, repentinum
& informem exitum delegit, jacto in præceps cor-
pore. caussa ad matrem referebatur, [3] quæ pridem
repudiata, adsentationibus atque luxu [4] perpulisset
juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte in-
veniret. Igitur accusata in senatu, [5] quamquam
genua

1 *Id quidem à lætantibus.*] Dele, *à*. Non enim vult à lætantibus decretas pœnas: sed eas pœnas lætantibus fuisse, id est gratas in alios. Simili forma & sensu lib. 15. *Hæc atque talia plebi volenti fuere.* Quamquam hic Taciti locus alias aliter legitur, pro *volenti*, *volentia*, Sallustianum in morem. Sic Hist. 4. *Multisque suspicionibus volentia plebi facturus habebatur.* Nonius in voce *volentia.* Et Tacitus nescio quoto libro histor. *Muciano volentia scripsere.* Sed & in alterum modum sæpe Sallustius, unde noster imitatus hic forte, & Annal. lib. 1. *Ut quibusque bellum invitis, aut cupientibus erat.* Acidalius.

2 *Truci eloquentia habebatur promptus adversus insontes.*] Incolumitati sententiæ nihil prorsus abscederet, quamquam resecarentur, *habebatur promptus.* Gruterus.

3 *Quæ quidem repudiata.*] Vide quæ in Variis scribimus lib. 1, cap. 12. & Gul. Canterum lib. 6. cap. 2. *Muretus.*

4 *Perpulisset juvenem ad ea.*] Intellegit incestum simile, quale objectum Ciceroni in Tulliolam. de quo infami sermone Servius ad illud Virgil. *Hic thalamum invasit nata.* Lipsius.

5 *Quamquam genua patrum advolveretur.*] Dissentio de castigatione, & de interpretatione. Moveor quod mater pœnam debitam non evasit, licet patrum misericordiam captaverit: *quanquam genua patrum advolveretur, &c. urbe tamen in decem annos prohibita est.* At incestus manifesti præcipites dabantur de saxo Tarpejo. Hoc libro: *Marius defertur incestasse filiam.* Cujus ergo est rea facinoris, edicat noster: *adsentationibus atque luxu* &c. hoc est, erat hæc mulier sumtuosa, adsentabaturque juveni, qui luxu diffluebat: quamobrem in eas, ob æs alienum, angustias redactus est, ut omnia præ morte sibi esse post putarit. Addicebantur enim creditoribus, qui solvendo non erant, Gell. 20, 1. ad.

genua patrum advolveretur, [1] *luctumque communem, & magis imbecillum tali super casu feminarum animum,* [2] aliaque in eundem dolorem mœsta & [3] miseranda diu ferret, urbe tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubricum juventæ exiret. Iam Tiberium corpus, jam vires, nondum dissimulatio deserebat. idem animi rigor, sermone ac vultu intentus, quæsita interdum comitate, quamvis manifestam defectionem tegebat. mutatisque sæpius locis, tandem apud promontorium Miseni consedit, [4] in villa, cui L. Lucullus quondam dominus.

dici namque nunc & vinciri multos videmus. A qua re sic homines abhorrebant, ut Cæsar ipse vir animi tam erecti, fere de vita desperaverit. Suet. cap. 13. *In qua reputans magnitudinem æris alieni* &c. Nonnulli etiam Græci (ne id mirum videatur) pauperiem cicuta vitavere. Ælian. lib. 4. c. 23. variar. hist. Quid Apicus elegantissimus Helluonum? Is cum scire vellet quænam profudisset quæque sibi superassent, cognito sibi tantum reliqua esse ducenta & quinquaginta millia aureorum, despondit animum, & quasi fame periturus attulit sibi vim, teste Xiph. in Tib. Quamvis autem mater ista non dubie rea filii mortis esset, attamen non se deserebat, sed misericordiæ conciliandæ accidebat ad genua patrum, diuque, id est, prolixa, & continua oratione ferebat, sive dicebat: se venia saltem dignam esse ob luctum, quem parentes ex filiorum morte capiunt: maxime quod feminæ non mediocriter ut viri, sed præter modum lætentur aut doleant. Cæterum sacræ literæ docent matres acerbius, quam patres lugere filiorum mortes. Psalm. 35. Huc usque fide Beroaldi & Pichenæ secuti sumus codices Florentinos, qui Corbejæ inventi, & ad Leonem P. M. delati, nunc Florentiæ servantur: quorum si lectionem non usquequaque propugnavimus, nos vires non animus defecere: hinc vulgatis inhærebimus. *Salinerius.* Certe materni doloris significatio ab hac flebili oratione abesse non debebat. Forte illam τὸ *magis* regit. Et vix est, quo id possit referri. Suspicor itaque legendum: *Luctumque communem, & matris, imbecillum tali super casu feminarum animum, aliaque in eundem dolorem mæsta & miseranda differeret,* vel *differret*, ut vult Lipsius, vel *diu ferret.* ut habent hactenus editiones. Nam *ferre* Latinis idem est, quod, *loqui.* Vnde, *ut ferunt, ferunt*, & quæ ejus generis plura alia, sicut apud alios, ita hunc leguntur. *Boxhornius.*

1 *Luctumque communem.*] Anne etiam, *lectum?* Lipsius.

2 *Aliaque in eundem dolorem mæsta.*] Accipiam Lipsii *differret.* Sed quid vult *in eundem dolorem?* An potius *colorem?* Sic videtur, id est ejusdem modi, ut tacite simulata hæc omnia innuat. Cave tamen mutes. Nam sic loquitur noster lib. XI. *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Acidalius.

3 *Miseranda diu ferret.*] Emendo, *miseranda differret*, conjunctis vocibus quas diduxerant. *Lipsius.*

4 *In villa, cui L. Lucullus.*] De ea fere his verbis Plutarchus in Mario: *Villam in Misenensi Marius amœnam & mol-*

nus. illic eum adpropinquare supremis, tali modo compertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen copiam præbere. Is velut propria ad negotia digrediens, & [1] per speciem officii manum complexus, pulsum venarum attigit. [2] neque fefellit. nam Tiberius incertum an offensus, tantoque magis iram premens, *instaurari epulas* jubet,

& mollius exstructam possidebat, quam deceret virum militarem & tot bellorum victorem. Eam ajunt LXXV. ∞. *denarium emisse Corneliam, nec multo post L. Lucullum quingentis millibus denarium & ducentis. Tantum brevi luxuria crevit, & civitas invaluit in abundantes opes.* Idem.

1 *Per speciem officii.*] Nescio an, *per speciem osculi.* Ea quidem mens. Suetonius: *cum manum sibi osculandi caussa apprehendisset.* Idem.

2 *Neque fefellit: nam Tiberius.*] Quo pacto incertum an offensus, si iræ profunda dissimulatio. erat genuina veraque nota, quando ille acrius irasceretur? Tac. 2. Ann. *Scaurus cui implacabilius irascebatur silentio transmisit.* Non pauci huc direxissent plaustra castigationum, quos inter si nomen profiterer, non inepte (reor) sic emendassem: *haud incertum an offensus, tantoque magis iram premens* ut solitum est æquor navigandum, ut brevia prætervecti, portum teneamus, verum quam falsus animi Egnatius, qui in suis ad Sueton. Castig. credit se recepisse in bene fida statione: *nec fefellit* Tiberium, qui offensus ac eo magis iram simulans. modus iræ Tiberii conjici poterat si plus minusve incaluisset: ad hæc faciunt quæ adduximus è nostro, *Scauro cui implacabilius.* at si nec vultu, nec verbis affectus prodidisset, quis asseverare poterat cum rem advertisse, iramque dissimulasse? quod hic evenit. *τὸ fefellit* παθητικῶς est accipiendum, hoc sensu. Charicles tacto venarum pulsu, falsus non est Tiberium jam fini propinquare: vel studio brevitatis omittitur, *astutia*, vel aliquid simile: nimirum commentum non fefellit Chariclem: quibus hæc respondent: *Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum Macroni firmavit.* at *nam* ornatus seu continuationis gratia positum est. Terent. Andr. *Nam is postquam ex ephebis excessit Sosia Liberius vivendi fuit potestas.* Ad ultimum hæc est Cornelii mens. Tiberius (nec certum an astutiam cognovisset, eoque iram dissimulasset) integrari convivium jussit. De illis autem qui *τὸ fefellit* Tiberio attribuunt, libenter quæsierim, divini ne sint, vel si abnuunt, unde hujusmodi collegerint, quandoquidem Tiberii mores inprimis eorum interpretationes aversantur. *Salinerius.* Censeo tollendam particulam *Nam* pro supervacua. Sensus id clare demonstrat. Charicles per causam osculandi manum Cæsaream tentavit venam: nec eum decepit judicium de valetudine principis. Nam Tiberius, inquit, dubium an indignatus & numquid ea de causa magis iram celans, sed tamen jussit apparari convivium, & diutius solito accubuit. Quis non videt *τὸ nam* esse supervacuum, & turbare sensum, qui sine eo constat? Ergo putem mutandum esse *τὸ nam* in *eum*, ibique distingui, ut sit, *pulsu venarum attigit neque fefellit eum.* Supple Chariclem. Deinde: *Tiberius incertum an offensus. Harlaeus.* Non magis hic opus plaustris castigationum, quam plaustris nugarum, quas sæpe castigationibus opponit Saline-

jubet, discumbitque ultra solitum; quasi honori abeuntis amici tribueret. Charicles tamen *labi spiritum, nec ultra biduum duraturum* Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter præsentes, nuntiis apud legatos & exercitus festinabantur. [1] Decimo septimo Kal. Aprilis interclusa anima, creditus est [2] mortalitatem explevisse. Et multo gratantum concursu, ad capienda imperii primordia C. Cæsar egrediebatur. cum repente adfertur, *redire Tiberio vocem ac visus, vocarique qui recreandæ defectioni cibum adferrent*. pavor hinc in omnes; & ceteri passim dispergi, se quisque mæstum aut nescium fingere: Cæsar in silentium fixus, à summa spe, novissima exspectabat: Macro intrepidus, *opprimi senem injectu multæ vestis*, jubet, [3] *discedique ab limine*. Sic [1] Ti-

lincrius. *Neque fefellit*, omnino vult intelligi *Tiberium*, non *Chariclem*. Neque latuit, inquit; neque hoc egit ita caute, ut Tiberius non sentiret dolum & arcana sua tentari. Argumentum hujus rei & Charicles & qui circa erant interpretabantur, quod tenuit hominem quasi cœna viatica prosecuturus, & apparatis epulis secum discumbere jussit, & solito longius in triclinio duravit, ut eum ambiguum redderet, seseque firmiorem probaret, quam fortassis arteria promisisset. Quidam gnari morum ejus, & quantopere nollet intima sua nosci, etiam graviter offensum dicebant, & ut hoc quoque dissimularet, magis benignitatem & amici honorem fingere. Hinc apparet vis & necessitas particulæ, neque ad divinos eundum. *Gronovius.*

1 *Decimo septimo Calendas April.*] Haud dubie, *Septimodecimo*, ut malebant antiqui. Neque aliter apud Suetonium scribendum & pronuntiandum cap. 73. *Idem.*

2 *Mortalitatem explevisse.*] Omnino. Itaque acutissime Seneca Consol. ad Polyb. cap. 31. blandiens Claudio. *Dii illum deæque terris commodent: acta hic Divi Augusti æquet, & annos vincat; ac quamdiu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat.* Quem tamen locum nuper optimus Criticorum, ausus interpolare ex M SS. suis; me nolente. nam etiamsi Cæsar Senecæ præsens numen; haud ita tamen est, ut nihil habeat in corpore, obnoxium fato. Consulatur Ovid. 14. met. 600. ubi meminit Æneæ; item 804. ubi Romuli, sed & lib. 15. met. introducitur ab eodem poëta, Venus animam Cæsaris Iulii rapiens, *cæsa de corpore.* Verum hæc alterius sunt loci. itaque manum abstineo. Interea adeat lector Ciceronis libros de Scipionis somnio; & videbit generi humano veluti commodatos; non redire tamen, unde venerunt, nisi animæ exuvias posuerint igne illo rogi supremo. *Gruterus.*

3 *Discedique ab limine.*] Iussit scilicet, ut qui in prætorio, vel prope cubiculum, officii gratia, liberti familiaresque, qui non conscii nec fidi C. Cæsari erant, propere facesserent, tanquam principe jam mortuo. Sed ea men-

[1] Tiberius finivit, [2] octavo & septuagesimo ætatis anno. Pater ei Nero, & utrimque origo gen- 51
tis Claudiæ, quamquam [3] mater in Liviam, & mox Iuliam familiam, adoptionibus transierit. Casus prima ab infantia ancipites. nam proscriptum patrem exsul secutus, ubi domum Augusti privignus introiit, multis æmulis conflictatus est, dum Marcellus & Agrippa, mox Cajus Luciusque Cæsares, viguere. Etiam frater ejus Drusus prosperiore civium amore erat. Sed maxime in lubrico egit, accepta in matrimonium Iulia, impudicitiam uxoris tolerans [4] aut declinans. Dein Rhodo regressus,

mente, ut ipse, ac Cæsar securius mortem seni accelerarent. *Pichena.*

1 *Tiberius finivit.*] Plinius vixisse illum ait annos septuaginta octo, menses quatuor. Dio septuaginta septem annos, quatuor menses, & novem dies. *Muretus.*

2 *Octavo & septuagesimo ætatis anno.*] Vel ut Victor, post septuagesimum octavum annum & mensem quartum. Dio tamen anno toto diversus ab istis, qui ait vixisse ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ ἡμέρας ἐννέα. Et hercle verius, si Suetonio credendum & actis: qui natum Tiberium ponunt anno urbis DCCXII. Munatio & Lepido Coss. XVI. Kal. Decembres, mortuus autem est, consensu omnium, anno DCCXC. XVII. Kal. Aprilis. Quamquam & Dionis rationes non plane ad eum calculum pariaveris. *Lipsius.*

3 *Mater in Liviam.*] Discrepat hoc inter auctores: neque enim mater Tiberii adoptata fuit, sed avus maternus, autore illis verbis Tranquillo in Tib. 3. *Insertus est & Liviorum familiæ, adoptato in eam avo materno.* Quod mihi fit verisimilius, cum apud Vellejum lego, *Livius Drusus Iuliæ Augustæ pater*, & infra: *Livia nobilissimi & fortissimi viri Drusi Calidiani filia:* ubi sic corrupte pro *Claudiani* scriptum, quale nomen ejus fuit, qui ducto genere ex Appio Claudio Pulchro, nomen Romano more adoptione inflexum haberet. Cæterum auctor noster hujus Annalis initio dixit Augustam nobilitatis per Claudiam familiam & adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimæ: at verius quid sit, alii in Cornelium proferant, ego in medium relinquo. Hæ sunt ad priores quinque Annalium Cornelii libros scriptæ notæ: resperse emendationibus, magis ex opinione & conjectura, quam ex fide librorum quos manuscriptos nobis legendi facultas fuerit. Neque opinor exemplar, quocum excusi libri conferri possint, alibi quam Florentiæ extare. quod alter ex Medicæis Pontificibus maximis bibliothecam dedicaturus, ex urbe transferri curavit, cum illud prius in cœnobio Corbejensi repertum è Saxonia Quæstor quidam Pontificius Romam ad Leonem X. detulisset. Exinde in patria Æmilius Ferrettus archetypum illum relegit, cujus ad instar libri omnes impressi sunt. Neque vero mihi Florentia transeunti, visis quibusdam Pandectarum locis in Laurentii basilica, amplius quicquam per otium videre licuit. *Vertranius.*

4 *Aut declinans.*] Toleravit in urbe,

greſſus, [1] vacuos principis penates duodecim annis, mox rei Romanæ arbitrium tribus ferme & viginti obtinuit. Morum quoque tempora illi diverſa: [2] egregium vita famaque quoad privatus, vel in imperiis ſub Auguſto fuit: occultum ac ſubdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Druſus ſuperfuere. idem inter bona malaque mixtus, incolumi matre: [3] inteſtabilis ſævitia, ſed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve: poſtremo in ſcelera ſimul ac dedecora prorupit, poſtquam remoto pudore & metu, ſuo tantum ingenio utebatur.

be, & coram; declinavit, cum Rhodum ſeceſſit. *Lipſius.*

1 *Vacuos principis penates.*] Hoc eſt, nullis jam æmulis, quippe mortuis Marcello & Agrippa: moxque etiam Cajo Lucioque Cæſaribus. *Pichena.*

2 *Egregium vita famaque.*] Verba hæc, *egregium*, *occultum*, *ſubdolum*, ad quid referantur non video. Si ad vocem *tempora*, neſcio an apte dicatur, occultum ac ſubdolum tempus. Quid ſi intelligas, *egit*, ut Venturius monuit? Ego dubito an ſit legendum *egregius*, & deinde *occultus*, *ac ſubdolus*. Pichena. Quo reſpiciunt accuſandi illi caſus, *egregium*, *occultum*, *ſubdolum*? Non hercle habent, cum quo jungantur. ut habeant, ſcribam, dandi flexu, *egregio*, *occulto*, *ſubdolo*. Acid. At commode atque eleganter illa referri ad τὸ *tempus* docuimus Obſervationum 1, 2. *Gronovius.*

5 *Inteſtabilis ſævitia.*] Muretus *inde ſtabilis ſævitia*. Vix abeſt quin vere. tum vagum inter bona malaque fuiſſe vult, mox in ſævitia ſtabilem & firmum. *Acidalius.* Adde libro 5. c. 3. Sed cave vel ſic vel quidquam mutes. nam *inteſtabilis* deteſtabilis. *Gronovius.*

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER UNDECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Valerius Asiaticus fraude Messalinæ & Vitellii evertitur. Advocatis præmii modus pro patrocinio definitus. Parthorum res intestino regum discidio turbatæ. Ludi seculares Romæ editi. Litteræ tres novæ à Claudio repertæ: & ea occasione de primis litteris. Italus Cheruscis rex imponitur. Corbulo inferiori Germaniæ præficitur, & ipsam, militemque severe regit. Curtius Rufus triumphalia adsequitur: deque ipso viro. De Quæstorum munere & numero. Galliæ proceres jus plenum civitatis Romanæ adipiscuntur, Patricii augentur, lustrum conditur. Messalina impudicissima feminarum, amore vecors, C. Silio palam nubit. res ad Claudium defertur: qui in uxorem & administros libidinum, impulsu libertorum, animadvertit. Hæc gesta annis fere duobus.

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA } Coss.
A. VITELLIO. L. VIPSANIO.

COMMENTARIUS.

Hunc librum ἀκέφαλον esse ne moneri quidem necesse est. Desunt autem, à fine libri VI. ad hujus initium, res gestæ annorum circiter decem. In quibus C. Caligulæ principatus in universum, & Claudiani imperii primores anni sex perierunt. Olim adolescens contexui Cajanam historiam, & initia Claudii Corneliano exemplo stiloque. Distuli aut sprevi edere: postea in migrationibus meis, ut alia quædam, periit mihi hic labor, fraude an casu, non dicam. *Lipsius.*

1 [1] NAm Valerium Asiaticum bis consulem, fuisse quondam [2] adulterum ejus credidit: pariterque hortis inhians, quos ille [3] à Lucullo cœptos insigni magnificentia [4] extollebat, Suilium accusandis utrisque immittit. Adjungitur [5] Sosibius Britannici educator, qui per speciem benevolentiæ moneret Claudium, [6] *auri vim atque opes principibus infensas: præcipuum auctorem Asiaticum inter-*

1 *Nam Valer. Asiaticum.*] Apparet hunc librum esse ἀκέφαλον. *Rhenanus.* Cum Romam veni, in bibliotheca Palatina. ab undecimo Annalium Cornelii libro; MS. unum & alterum nactus exemplar, utrumque relegi, aliquotque diebus otiose tractavi, & quæ è rep. literaria fore credidi, suis locis ad libros sequentes accommodavi. In utroque sane chirographo acephalos liber hic est; ejusdemque auctoris de moribus Germanorum & de oratoribus libelli desiderantur. *Vertranius.*

2 *Adulterum ejus*] Poppææ, ut apparet. *Lipsius.*

3 *A Lucullo cœptos.*] Libri vett. *à Lucullo emptos.* iidem *extollebat*, non quod Rhenano supponere visum, *excolebat.* Luculliani horti infra sæpius nominati: & in principis res pervenerunt, manseruntque ad ætatem Trajani. De iis quidem Plutarchus: Ὅπου καὶ νῦν, ἐπιδόσεως τοσαύτης τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι, τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. id est: *Ex quo etiamnunc, tanta accessione facta ad luxum, horti Luculliani inter sumptuosissimas res principis censentur.* Idem.

A Lucullo cœptos.] Manuscriptus habet in margine, *emptos* quibusdam magis placere. *Vertranius.* Florentinus codex habet, *cœptos*; non, *emptos*, ut editi, & MS. alii, quos Lipsius vidit. Cœperat hortos illos Lucullus magnifice ædificare, nec perfecerat. In rem Asiatici venerunt, isque absolvebat, extollebatque. Quid vero ad historiam pertineat, emeritne donone acceperit Asiaticus? Absurdum deinde à Lucullo emisse, cujus ne nepotes quidem novisse potuerit. Vide quæ infra adnotavi in verbis, *Lucullianos in hortos.* Pichena. Quomodo à Lucullo emerit, *illo qui nondum tempore natus erat?* Reducenda lectio vulgatior, *Lucullo cœptos*; cum ita quoque conspiciatur in Medicæo, quem Curtius Pichena, in Covarruviano, quem Andreas Schotus contulere; uterque amicus non è multis mihi & Musis. *Gruterus.*

4 *Extollebat.*] Scripsimus, *excolebat*, quemadmodum & editio vetus habet, ab exemplari manu descripto dissentiens. *Rhenanus.*

5 *Sosibius.*] Nescio an ille sit, qui Arnobio nominatus libro IV. *Nam ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum retulisse pronunciat.* itemque Clementi Alexandrino, Ad gentes. Suidas etiam litteratoris meminit hoc nomine, in Σωσίβιος. *Lipsius.*

6 *Auri vim atque opes.*] In vulgatis est, *Caveri vim.* & turbant in restituendo loco Rhenanus & Maurus. Mihi veræ lectionis auctor Farnesianus liber in quo *cauri.* e. littera superius adpicta: & historia ipsa, quoniam auri vis Asiatico caussa necis. Dio: Ὁ δ' Ἀσιατικὸς ἄρξας τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πλούτου, ὑφ' ὅπερ καὶ ἀπώλετο. & si otium est, adde

interficiendi Cæsaris, [1] *non extimuisse in concione populi Romani fateri, gloriamque facinoris ultro petere. clarum*

adde reliqua, cum iis quæ apud Zonaram excepta. *Auri vis*, optima dictio, quam iterum usurpat noster libro XVI. *Specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur.* Quod Vertranius interpunctione juvari locum existimat, *per speciem b. moneret, Claudium caveret, vim atque opes.* quasi Sosibius Asiaticum monuisset, non Claudium: clare sequentia aspernantur. Denique quid hoc sit, vim esse principibus infensam? quasi non cuivis etiam è plebe. Nam omnis certe vis omnibus mala. *Idem.*

ADD. Repugnaverunt mihi quidem è supervacuo, in verissima emendatione, quam probet iis vel Aristoteles, IV. Polit. c. XI. Οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς εὐτυχημάτων ὄντες, ἰσχύος καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται οὔτε ἐπίστανται: *Qui in affluentia fortunæ, virium, opum, & amicorum aliorumque talium, constituti sunt: regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* Ex quo vides, Sosibium nimis vere monuisse *aurum & opes Principibus infensa.* Idem.

Caveri vim atque opes.] Codex Budensis hic notatus erat, ut alias compluribus locis rasus; præsertim hoc XI. libro quem conatus fuit quidam ex vulgatis editionibus castigare. Sed tamen ejus voluminis prior lectio sic habebat, *caveri indeque opes* &c. Legerim ego, *Cavendas opes.* Rhenanus. Alias, *Caveret vim.* Ferrettus. Vexavit ingenium Beati diverse scriptus hic locus. Equidem in iis, quæ à superioribus pendent, etsi sine illis constare liquido nihil possit; sic tamen locum interpunctum, in plano ponere mihi videor, *moneret Claudium caveri, vim atque,* &c. id est, à Claudio caveret sibi Valer. Asiaticus reus cum Poppæa à Suillio delatus. *Vertranius.* Hæc sic resolvuntur; monuit Claudium ut caveret, *vim atque opes*; quibus Asiaticus fretus erat, *principibus infensas.* Alibi, *orabantque caveri insidias mulieris semper atrocis.* τὸ *vis* non quæ infertur, ut opinatus est eruditissimus vir, sed ea de qua noster l. 2. ann. haud minus magnifica: *quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana jubentur.* Verissima gnome, quæ ab his non infirmatur Aristotelis l. 4. Politic. οἱ μὲν ἐν ὑπεροχαῖς &c. ubi ἰσχύος καὶ πλούτου Latine melius verti non possunt quam *vis & opum.* Salinerius. Ne quis de Lipsii emendatione ambigat, testor in Flor. legi *Auri vim atque opes.* Pichena.

1 *Non extimuisse concionem.*] Ex scriptis legas, *non extimuisse concione populi Rom. fateri, gloriamque.* Id est, in concione. Quod autem ait præcipuum auctorem interficiendi Cæsaris Asiaticum, addicit ei Seneca libro II. De Tranq. cap. XVIII. *Ea referam quæ illum* (Cajum) *exitio dederunt: Asiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in convivio, item in concione,* (Forte, *cognitione*, cum videlicet adsessor ei consiliariusque Asiaticus esset,) *clarissima voce, qualis in concubitu esset uxor ejus, objecit. Di boni, hoc virum audire, principem scire, & usque eo licentiam pervenisse, ut non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito, princeps & adulterium suum narret & fastidium?* Vide Iosephum Antiquitatum Iudaicarum l. XIX. c. I. circa finem. *Lipsius.*

Non extimuisse in concione pop. R. fateri.] In libro regis Cortini, quem ex Budensi bibliotheca domo Iacobi Spigelii nactus sum, neque erat *in concione*, sed tantum *concionem*, neque verbum *fateri* illic comperi. Itaque suspicor sinceriorem lectionem esse, *non extimuisse concionem populi Rom. gloriamque facinoris ultro petere.* Rhenanus. Cum prætorianæ cohortes tu-

ex eo in urbe, [1] *didita per provincias fama, parare iter*
ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennæ,
multisque & validis propinquitatibus subnixus, turbare
gentiles nationes [2] *promptum haberet.* At Claudius
nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tam-
quam opprimendo bello, Crispinum prætorii præ-
fectum misit: à quo repertus est apud Baias, vin-
2 clisque inditis in urbem raptus. neque data sena-
tus copia, intra cubiculum auditur, Messallina co-
ram, & [3] Suilio *corruptionem militum, quos pecunia &*
stupro

multuantes quærerent quis Cajum occidisset, Valerius Asiaticus, vir Consularis, præter opinionem sedavit seditionem, ascenso edito loco vociferatus: *Utinam ego ipsum interfecissem. Quibus verbis territi milites, tumultuandi finem fecerunt.* Hæc Dionis sunt extrema libro 59. quibus, alioqui subobscurus, hic locus illuminatur. Sed quoniam ita respondens Asiaticus de nece C. Cæsaris nihil confessus est, probo maloque scriptionem, quæ in Matthiæ Corvini Pannoniæ regis codice ita habuit, *non extimuisse concionem populi Romani gloriamque* &c. *Vertranius.* Asiaticus non fassus est, sed solum dixit. Xiph. in Calig. *εἴθε ἐγὼ αὐτὸν ἀπεκτόνειν.* i. *utinam ego eum occidissem.* Nihilominus absurdum non est, si dicamus per hæc verba Asiaticum quodam modo fassum, & insuper gloriam petiisse, præsertim cum oratione ageretur apud Claudium, qui absurdi oribus adhibebat suam credulitatem. Sueton. c. 29. *nam illud omnem fidem excesserit* &c. τὸ *ultro*, id est *insuper.* Plaut. Amph. *Quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi: Nunc venis etiam ultro irrisum dominum.* Salinerius. Flor. & pleraque alii veteres habent verbum, *fateri*, atque in nonnullis etiam legitur, *in concione*, optimo sensu. Ideo textum restitui, olim à Rhenano sic imminutum: *non extimuisse concionem pop. R. gloriamque.* Pichena.

1 *Dedita per provincias.*] Sive mavis, *didita.* Lucretius.

> ——— *rerum simulacra feruntur*
> *Undique, & in cunctas jaciuntur didita partes.*

Virgilius:

> *Cognatique patres, tum terris didita fama*
> *Conjunxere tibi.*

Lipsius.

Dedita.] Sic scriptum in utroque. Gabriel tamen Faernus mavult scribi *didita*, pro sparsa, à verbo *dido*, quo Lucretius & Horatius utuntur. Ego nihil mutandum censeo, mihique Augerius Ferrerius, illi Dionysius Lambinus assentitur. *Vertranius.* Faernus optima conjectura legebat, *didita.* quo verbo utitur sæpe Lucretius, cujus si recte memini, est illud, *per terras didita fama.* Ursinus. Verbum, *didita*, à Lipsio repositum, Florentini auctoritate confirmo. *Pichena.* Tolle apices à fine vocum *dedita fama*, ut casu nominandi accipias, non auferendi. *Acidalius.* Fallit & fallitur. *Gronovius.*

2 *Promptum haberet.*] Alter Vatic. *propretii haberet.* Nihil elicio, quod anteferam vulgatæ. *Lipsius.*

3 *Suilio corruptionem militum.*] Ex Florentino sic scripsi, ac deinde, *objectante.* nam minus recte in vulgatis, *Suilius:* & *objectare.* Pichena.

3 *In*

ſtupro [1] *in omni flagitio obſtrictos* arguebat, exin *adulterium Poppææ*, ac [2] poſtremum *mollitiam corporis* objectante. ad quod [3] victo ſilentio prorupit reus, & *Interroga*, inquit, *Suili, filios tuos: virum me eſſe fatebuntur:* ingreſſuſque defenſionem, commoto majorem in modum Claudio, Meſſallinæ quoque lacrymas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabi reum ſineret. ipſa ad perniciem Poppææ feſtinat, ſubditis qui terrore carceris ad voluntariam mortem propel-

1 *In omni flagitio.*] Malim, *in omne flagitium.* Rhenanus. Tolerari poſſet lectio publicata, abjecta præpoſitiuncula *in*. aliud enim eſt, *obſtringi in omne flagitium*; aliud *obſtringi flagitio omni.* Gruterus.

2 *Poſtremum.*] Vſurpat adverbialiter; ut lib. 1. *perniciem aliis, ac poſtremum ſibi invenere.* Rhenanus.

3 *Victo ſilentio.*] Veteres, *indicto.* recte, ut prorupiſſe ad loquendum intellegamus, etſi ſilentium ante juſſum. *Lipſius.*

Victo ſilentio.] Par erat ut Aſiaticus crimina dilueret, ubi accuſator peroraſſet: verum ita excanduit ad Pathici nomen ut obloqui præmature coactus ſit. itaque ſilentium vicit: quo fere ſignificatu poſteriora prolata ſunt. Curt. libro 3. *videtis ne obſtinatum ad tacendum? (inquit) num genu poſuit? num ſupplicem vocem miſit? vincam tamen ſilentium, & ſi nihil aliud, certe gemitu interpellabo.* Xalinerius. Verbum, *victo* à Floren. confirmatur: longe melius, quam *indicto.* Reis enim ſilentium nunquam indicebatur, licebatque accuſationibus reſpondere. Supra dixit, *intra cubiculum auditur.* ac paulo poſt, *ingreſſuſque defenſionem.* Videtur ſenſus: Aſiaticum, dum Suilius verba faceret, tacuiſſe; cum vero mollitiam corporis ſibi objectari audiret, ſilentium viciſſe. *Pichena.* Neſcio quomodo, *indicto ſilentio*, minus huc quadret. quare retinuerim *victo*; ut hactenus tacuerit Suillius, & nunc demum proruperit in vocem. Codex Hiſpanus & Florentinus ſtant pro vulgata. *Gruterus.* MSS. diſertim habent, *indicto ſilentio.* Quod non intellectum in, *victo ſilentio*, eſt mutatum. Hoc quidem commodum ſenſum, ſed eo, quem vult Tacitus, minorem habet. Lipſius igitur probat, *indicto*, ſed contra mentem Taciti interpretatur. Vt prorupiſſe, inquit, ad loquendum intelligamus, etſi ſilentium ante juſſum. Atqui hoc falſum eſt. Paulo namque ante dixit Tacitus, *Vinclisque inditis*, Aſiaticus nimirum, *in urbem raptus, neque data Senatus copia, intra cubiculum principis auditur.* Qui auditur, ſive vocatus eſt ut audiatur, ei ſilentium non eſt indictum. Amicus noſter, vir in his literis egregie verſatus, ex, *indicto*, faciebat, *inciſo ſilentio*, id eſt, interpellato. Sed, quod ſciam, nunquam ſic loquitur Tacitus. Et, quod ei probe cognitum eſt, genius auctoris & dicendi modus hic primas faciunt. Rectum eſt, *indicto ſilentio.* Id reus Aſiaticus accuſatori indicit, animi vir maximi; & tunc inprimis commoti, quod & ſequentia oſtendunt. Niſi potius velis a Claudio & Meſſalina, poſt hæc dicta, accuſatori ſilentium indictum, tanquam iſta ſufficerent. *Boxhornius.* Quia codd. optimos auctores habet τὸ *victo*,

 quid

pellerent; adeo ignaro Cæſare, ut paucos poſt dies epulantem apud ſe maritum ejus Scipionem percunctaretur, *cur ſine uxore diſcubuiſſet?* atque ille [2] *functam fato* reſponderet. [3] Sed conſultanti ſuper abſolutione Aſiatici, flens Vitellius commemorata *vetu-*

quid moramur alterum, quod utcumque verſabis, nihil ex eo ſani exſculpes. Nec placet tamen, quod Salmerius & Pichena ſcribunt Aſiaticum *vicisſe ſilentium*. Qui enim ἀποκαρτερεῖ, nec ſe continet diutius, is vincitur, non vincit. Itaque ſilentium ejus victum eſt ab impudentia Suilli. *Victo ſilentio* eſt victa patientia. *Gronovius.*

1 *Sine uxore diſcubuiſſet.*] Diſcis hinc uxores vulgo adhiberi ſolitas ad convivia. Æmilius Probus: *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium!* Et olim quidem cubantibus viris ſedere ſolitæ, (ut Servius ex Varrone notat, ad illud, *Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.* & Valer. Maximus libro II. De matrimoniorum ritu:) poſtea etiam accumbere. In accubitu ille mos, ut recumberent in ſinu virorum. Ovidius ad puellam, quæ cum viro cœnatura:

> *Alteriuſque ſinus apte ſubjecta fovebis?*
> *Injiciet collo cum volet ille manum?*

Iterumque:

> *Nec premat indignis ſinito tua colla lacertis,*
> *Mite nec in rigido pectore pone caput.*

Sed & amicæ puerique meritorii non aliter jacebant apud amatores. Id vocabant interiorem jacere. Scipio in Oratione adverſus Gallam: *Qui in convivio adoleſcentulus cum amatore, cum chirodota tunica interior* (etſi A. Gelli in libris, *inferior*, ſcriptum: non item male) *accubuerit; cumne quiſquam dubitet quin idem fecerit, quod cinædi jacere ſolent?* Itaque arguit ecce mollitiam à decubitu ipſo. Suetonius in Cæſare, cap. XLIX. Cæſarem à Dolabella dictum ait, *ſpondam interiorem regiæ lecticæ*: non ab alia cauſſa, ne interpretes ultra alucinentur. Eodem faciunt Tranquilli verba de Caji libidinibus, capite XXIV. *Cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit, plenoque convivio ſingulas infra ſe viciſſim collocabat, uxore ſupra cubante.* Nam ſorores infra ſe, id eſt in ſinu, collocabat, quaſi juſtas uxores: legitima conſorte, loco pulſa. Nec aliud Cicero ſignificat in Epiſtola quadam hilariore: *Infra Eutrapelum Cytheris accubuit.* Livius libro XXXIX. de ſcorto: *Tum illam infra eum accubantem, negaſſe, unquam vidiſſe quemquam ſecuri ferientem.* Ubi liber optimus, *in terra eum.* ut videatur fuiſſe, *intra.* & forte ſic in prioribus. *Lipſius.*

2 *Functam fato reſponderet.*] Malo, *reſpondere.* Nec ſcripſit aliter Tacitus. *Acidalius.*

3 *Sed conſultanti ſuper abſolutione.*] Faernus legebat, *conſultantes.* Urſinus. Confuſa hæc, & interpolata à mala & imperita manu Lipſius clamat, ut pæne totum librum. Vere. Nos tamen illa non male ſic ordinabimus, ut ſtructura orationis æquabiliter decurrat, & ſententia nihil offendat. L. *Sed conſultanti ſuper abſolutione Aſiatici, flens Vitellius commemorat vetuſtatem amicitiæ.* &c. *quæque alia conciliandæ miſericordiæ videbantur, ſecuta ſunt Claudii verba, in eandem clementiam: & liberum ei mortis arbitrium permiſit.* Vixque eſt, ut aliter Tacitus. De libero mortis arbitrio Curt. lib. 4. *Alii fortius aditum obſidentes occupant liberum mortis arbitrium.* Acidalius.

1 *An-*

vetustate amicitiæ, utque [1] *Antoniam principis matrem pariter observavissent,* dein percursis *Asiatici in Remp. officiis, recentique adversus Britanniam militia,* quæque alia conciliandæ misericordiæ videbantur; [2] *liberum ei mortis arbitrium* permisit: & secuta sunt Clau-

1 *Antoniam.*] De qua lapis Romæ,

ANTONIAI
AVGVSTAI
DRVSI
SACERDOTI. DIꟻI
AVGVSTI
MATRI. TI. CLAVDI.
CÆSARIS. AVG. P.P.

Lipsius.

2 *Liberum ei.*] Satis confuse ista, ut pleraque omnia hoc libro: quem scio interpolatum à mala & imperita manu. Sententia tamen hæc ex Dione: ut subornatus Vitellius quasi Valerii nomine culpam agnoscentis, peteret mortis arbitrium: idque à Claudio concessum. *Idem.*

Ei mortis arbitrium.] Non sunt hiulca, nec confusa, ne putes Insignem impudentiam Vitellii notat, & insignem stoliditatem Claudii. Asiaticus accusatus erat à Suilio palam, clam à Messalina & Sosibio. Quum responderet criminibus, flexus princeps, & jam in consilium ibat de absolvendo, quem videbat innocentem. Sceleste Vitellius, amicitiam prætexens, & recensitis quæ fidem facerent eum cupere rei causa, flexit tandem pro absolutione ad mitiorem pœnam: & stolide Claudius exorari clementiam suam passus artibus Vitellii, quem nullius criminis compertum absolutum ibat, ei priorum bene meritorum commemoratione victus, quasi gratiam faceret, liberum mortis arbitrium permittit. *Mercerus.* Id est, Vitellius curavit ut à Claudio permitteretur. Ad quam faciem dicta sunt: *principes Musulamorum defectionem cæptantes securi percutit.* quo uno tantum hinc expedire te potes, ubi mihi animadvertas oro dolosam Vitellii pietatem: qui petendo specie miserationis levius genus mortis Asiatico, non modo imposuisset Claudio, qui lapis erat, sed os cuivis callidiorum sublevisset. *Salinerius.* Hoc est, permittendum censuit. Sic lib. 3. *jussi necat*, id est, necari jussit, lib. 4. *securi percutit*, pro, percuti jussit. lib. 6. *quanto majorem, quam Augustus, rei frumentariæ copiam advectaret:* hoc est, advectari curaret. *Pichena.* Interpres est, qui mavult *super supplicio*, quam *super absolutione:* neque enim se capere, quo colore Vitellius potuerit effundere lacrimas ob novissimum amici casum & mortem ejus decernere, si princeps ostendisset se ad mitiora inclinare. Non legerat aut intellexerat parum, quæ præclare hic Mercerus. Et miror ipsum Lipsium admonendum fuisse. Tacitus enim suavissimo lepore, in re inexspectata narranda, verbis quoque utitur, quæ illudunt παρὰ προσδοκίαν, & fallunt exspectationem legentis: & tamen suum illud σεμνὸν servat. Etiam Messalina commota erat, quæ jure injuria perditum volebat Asiaticum; nedum Claudius, cui nullum in eum proprium erat odium. Ergo auditis partibus rogaturus sententias aliquid jecit, ex quo apparebat placatum & absolventes æquis auribus admissurum esse. Hic Vitellius, memor præcepti Messalinæ, docuit, quid esset apud Tacitum alibi *pessimi inimicorum laudantes*, quid *ornandum & tollendum*, mirificaque machina hominem μετέωρον & instabilem circumegit. Lacrimæ enim illæ detestabiles & commemoratio amicitiæ meritorumque rei & capta-

Claudii verba, in eandem clementiam. [1] Hortantibus dehinc quibusdam *inediam & lenem exitum, remitte-*

tio misericordiæ fidem ei fecere benevoli: qui mox idem petens pro beneficio & rei & suo nomine voluntariam mortem, duplici miserum præjudicio gravat, tanquam qui semetipse, & quem homo benevolentissimus ac precator supplicio dignum agnosceret. Id satis fuit Claudio, perinde hic, ut prius, *nihil ultra scrutato*, & jamdudum, quæ dixisset ipse Asiaticus, oblito. Sed quemadmodum hic eventus, contrarius principio totique actioni Vitellii, frustratus est haud dubie, quotquot in consilio erant fraudis ignari, multosque Romæ, dum fama facti seritur: ita Tacitus etiam facete supplantat legentem, atque eo ipso ejus attentionem excitat, mirantemque ac destitutum, indignitatem negotii, scelus Vitellii, vanitatem cruentam Claudii aut cogitando invenire aut aliunde exquirere compellit. Illa enim omnia, consultans super absolutione princeps, flens Vitellius, amicitia, Patrona communis & eadem principis mater, res gestæ domi bellique, misericordia implorata calculum album large promittebant; quum subito, velut scorpii cauda, niger apparet: *liberum ei mortis arbitrium permisit.* hoc est, rogavit principem & suo & Asiatici nomine, ut ei tanquam confesso convictoque concederetur sponte mori, non sub carnifice. Rursus εἰρωνευόμενος: *Et secuta sunt Claudii verba in eandem clementiam.* Itaque locus hic mihi videtur singularis, & cui antiqua illa L vel X præfigi debeat: tantum abest, ut accusandus aut labefactandus sit. *Gronovius.*

1 *Hortantibus debinc quibusdam.*] Excidit vocula, puto: scribendumque *quibusdam ad inediam.* si non imposuit olim mihi Orbilius meus. *Lipsius.*

Hortantibus deinde quibusdam inediam.] Nihil opus addita vocula *ad.* Sæpius enim præpositio neglecta optimis auctoribus, in quos nihil juris Orbilio; imo ne Grammaticis quidem. *Gruterus.* Qui tam laxe omnia donat, nihil donat; aut valde turbat minus exercitos, quasi nihil non liceat. Aliter igitur agendum dicendumque & Orbilio & Grammaticis minime intercedentibus, neque in contrarium sibi jus aliquod prætendentibus, veteres dixisse & *hortari aliquem* & *hortari ad aliquid* & *hortari aliquid.* quod si quis negavit, qui Orbilii personam Grammaticive gereret, non negavit ut Orbilius aut Grammaticus, sed ut peccans Orbilius aut Grammaticus. Dedimus auctoritates ex Attio, Ovidio, Iustino vel Trogo, Seneca, Statio ad duos horum postremum nominatos. Accedat Gellius lib. 13, 22. *Hæc mera veritas Tusculani hominis plus hercle, promovet ad exhortandam parsimoniam sustinendamque inopiam, quam Græca præstigia.* Accedat, ut etiam defendatur, Vegetius lib. primi caput XXVIII. sic proscribens: *De adhortatione rei militaris Romanæque virtutis.* Lemma ridiculum, inquit P. Scriverius. adhortatur auctor ad rem militarem Romanamque virtutem; non Virtus aut Militia ipsa loquitur. quare scribe, *ad rem militarem Romanamque virtutem.* At, ô bone, qui adhortatur ad rem militarem Romanamque virtutem, is juxta commode, & exquisitius etiam, dicitur *adhortari rem militarem Romanamque virtutem*, aut facere vel scribere *hortationem rei militaris & Romanæ virtutis.* Quid ipso de Cicerone dicam? lib. 7. ad Atticum epist 14. *Pacem quidem hortari non desino.* Sic certe lectum olim: & sic in MS. est Helmæstadiensi. Quare vellem, quibus MSS. plurium copia fuit, non tam negligentes transiisse hunc locum, & verbo attigisse, qua fiducia subjecerint:

Lqui-

mittere beneficium Asiaticus ait: [1] & usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto corpore, hilare epulatus, cum se *honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Cæsaris periturum* dixisset, [2] *quam quod fraude muliebri & impudico Vitellii ore caderet*, venas exsolvit: viso tamen ante rogo, jussoque *transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur.* tantum illi securitatis novissime fuit. Vocantur post hæc patres, [3] pergitque Sui- 4
lius addere reos [4] equites Romanos inlustres, [1] qui-

Equidem ad pacem hortari non desino. Nam & sic ad Atticum 7, 2. *partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive jam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari.* Et ad Q. fratrem 1, 1. *Sed quid ego te hortor, quæ tu facere potes tua sponte?* Gronovius.

1 *Et usurpatis quibus insueverat.*] Ex veteribus libris restitui copulam *&*. Pichena.

2 *Impudico Vitellii ore.*] Quiane inter Ligures Vitellius? an quia, ut Suetonius ait, *amore libertinæ perinfamis; etiam salivis ejus melle commistis, cottidie palam arterias & fauces pro remedio fovebat?* Lipsius.

Quam quod fraude muliebri, & impudico Vitellii ore caderet.] Rotundior longe meo judicio, ordo orationis, si recisis *quod* & *caderet*, scriberemus; *quam fraude muliebri, & impudico Vitellii ore.* Gruterus. De particula subscribo: & vitium est, quale apud Livium lib. 28, 43. curavimus: Verbum facile tolero. *Gronovius.*

3 *Pergitque Suilius addere reos.*] Videtur legendum *agere reos*: nisi verbum *addere* Tacitus ex antiquo aliquo sumpsit Scriptore. *Vrsinus.* Muretus voluit *agere.* Acidalius. Neque corrigendum est, neque hoc magis ex antiquo auctore sumptum quam ex quotidiana Romani oris consuetudine, nobis ex sat certis auctorum locis observanda, qua *addere* est augere, vel alios aliis addere. Infra hoc libro: *Ac novas literarum formas addidit*, id est, invenit & prioribus addidit. lib. I. *Idem annus novas cærimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio.* i. instituto & addito, iis quæ antiquitus habebantur. Tale Plinii lib. 22, 7. *Addidere vivendi pretia deliciæ.* Quod etiam non cepere, ut ibi docemus. Sic igitur *addere reos* est alios corripere & Poppææ atque Asiatico addere. *Gronovius.*

4 *Equites Romanos illustres.*] Qui sunt Equites illustres? Neque enim temerarium est certe, quod totiens is titulus repetitus. Vt lib. I V. Annal. *Eques Romanus ex illustribus Curtius Atticus.* Libro V I. *Pater quoque illustris eques Romanus ac frater Prætorius.* Lib. X V. *Dic pacta Tiberius Alexander illustris eques Romanus, minister bello datus.* Hoc ipso libro: *Eadem constantia & illustres equites Rom. cupidos maturæ necis fecit.* Suspicor ego sic dictos, qui non quidem Senatores, sed & sensum habebant & spem Senatoriæ dignitatis. Imo etiam ordinis ejus insigne, id est latum clavum. Colligo, quod Tacitus Equites illustres cum Senatoribus conjungit pari gradu. Lib. I I. Annal. *Acerrime increpuit quod contra instituta Augusti Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus aut equitibus Rom. illustribus,*

[1] quibus Petra cognomentum. [2] at caussa necis ex eo,

stribus, sepsuit Ægyptum. Et clare Annal. XVI. *Mella & Crispinus equites Romani, dignitate Senatoria.* Hæreo an ad hanc rem Dionis verba accommodem lib. LIX. Τοῦ τε τέλους τοῦ τῶν ἱππέων ὀλιγανδροῦντος, τοὺς πρώτους ἐξ ἁπάσης καὶ τῆς ἔξω ἀρχῆς τοῖς τε συγγένεσι καὶ ταῖς περιουσίαις μεταπεμψάμενος κατελέξατο, καί τισιν αὐτῶν καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ βουλευτικῇ καὶ πρὶν ἄρξαι τινὰ ἀρχὴν δι' ἧς ἐς τὴν γερουσίαν ἐσερχόμεθα, χρῆσθαί τε ἐπὶ τῇ τῆς βουλῆς ἐλπίδι ἔδωκε. Πρότερον γὰρ μόνοις, ὡς ἔοικέ πως, τοῖς ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ φύλου γεγεννημένοις τοῦτο ποιεῖν ἐξῆν. Id est: *Cum ordo autem equestris ad paucos redigeretur, primores ex omni imperio etiam extra Italiam qui genere & opibus excellerent in eum allegit: & quibusdam eorum etiam Senatoria veste, priusquam magistratum ullum cepissent, uti dedit in spem dignitatis. Nam antea non nisi iis qui Senatoria stirpe essent* (male ista & contra historiam verterat vir doctus) *id permissum.* Hæreo, inquam, an ea faciant istuc. apta quidem, sed à Cajo id statutum Dio ait: Illustrium autem titulus ante eum. Refero ergo potius ad Augustum, (etsi de veste negare non possumus, quin sit à Cajo) qui a. DCCXLII. legem tulit, ut ex Equitibus, qui non minus decies sestertio possiderent, eligerentur à magistratibus, è quibus tribuni Senatoresque fierent: qui gesto Tribunatu aut retinerent Senatorium ordinem si vellent, aut iterum redirent ad equestrem. Verba sunt Dionis lib. LIV. Τὴν δὲ δημαρχίαν ὀλίγων σφόδρα αἰτούντων, ἐνομοθέτησεν, ἐκ τῶν ἱππέων τῶν μὴ ἔλαττον πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας κεκτημένων προβάλλεσθαι ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἕνα ἕκαστον, κἀκ τούτων τὸ πλῆθος τὸν δέοντα αἱρεῖσθαι. εἶτ', εἰ μὲν βουλεύειν μετὰ ταῦτα ἐθέλοιεν, εἰ δὲ μή, ἐς τὴν ἱππάδα αὖθις ἐπανιέναι ἐξεῖναι. Qui ergo in hoc seminario Senatus equites, dicti illustres. Reperio & insignes, ut hoc libro: *Samius insignis eques Romanus.* iterumque: *Cn. Novius insignis eques Rom.* Item Splendidos, ut Plinius libro VI. Epistol. *Passienus Paulus splendidus eques Rom.* & alibi idem: *Scribu Robustum splendidum equitem Rom.* Et Cicero ipse non semel in Verrem. Sed hi duo tituli infra illum non dubie: & à fama ducti, opibusque. Alii ab istis Illustres sunt: qui in Codice Iustinianæo, & Cassiodoro. *Lipsius.*

Equites Romanos illustres.] De iis anxie quæritur: equites esse credam, qui in senatu jus sententiæ habebant. Gell. 2, 18. *M. autem Varro in Satyra Menippea, quæ* Ἱππόκυων *inscripta est, equites quosdam dicit pedarios appellatos, videturque eos significare, qui nondum à censoribus in senatum lecti, senatores quidem non erant, sed quia honoribus populi usi quidem erant in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant.* Tacit. 16. ann. quæ ab his leviter affirmantur. *Mella & Crispinus equites Romani dignitate senatoria.* Salmerius. Ad Augusti ævum, equitum illustrium titulum Lipsius refert. Sed & à Livio multo antea usurpatur. ait enim lib. 30. *Cn. Helvius tribunus militum in restituenda pugna cecidit, & duodeviginti ferme equites illustres obtriti ab elephantis, tum centurionibus aliquot pereunt.* Pichena.

1 *Quibus Petra cognomentum.*] A quibus alia Petrina, opinor, nominata lib. IV. Historiarum: itemque in Notitia imperii. *Lipsius.*

2 *At caussa necis ex eo.*] Capite legis Iuliæ de adulteriis coërcendis tenebantur Petræ equites Rom. quod domum suam, ut adulterium committeretur, scientes præbuissent, ut Papinianus, Vlpianus & Tryphoninus retulerunt. Sed erat lex mitior infligendæ pœnæ exilii, quam patrum cognitio fuerit, quæ durius pœ-

eo, quod domum suam [1] Mnesteris & Poppææ congressibus præbuissent. Verum *nocturna quietis species* alteri objecta, *tamquam vidisset Claudium* [2] *spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine* [3] *gravitatem annonæ dixisset.* [4] Quidam *pampineam coronam albentibus foliis visam, atque ita interpre-*

pœnam legitimam asperavit, pro exilio irrogans ultimum supplicium. *Vertranius.* Malim deleri illud *At*, vel certe scribi *Et.* Non enim alias recte consequatur postea, *Verum nocturnæ quietu species* &c. *Acidalius.* Flor. *Ac causa necu ex eo.* Pichena. Edd. vett. non agnoscunt illa *ex eo:* & possunt sane abesse, nullo auctoris incommodo. *Gruterus.*

1 *Mnesteru & Poppaa congressibus.*] Veterum editionum lectio, *Valerii & Poppaa.* apta sane ad historiam, quia Valerio Asiatico objectum adulterium Poppææ: & forte equitibus istis, quod interpretes & administri. Libri tamen scripti, *Nesteris*, aut *Nesteris.* Ex quo Rhenanus *M. Nesteris*, nec recte. Germanum illi Pantomimo nomen, Mnester: vel lapidis fide, qui in ædibus Crepanicorum Romæ:

TI. IVLIO.
AVG. L.
MNESTERI.

Nescio ergo an Poppææ etiam adulterium objectum dilecti hujus mimi: in quo & Messallina deperiit. Ceterum hæc Poppæa illa est, quæ cunctas ætatis suæ fœminas pulchritudine supergressa, gloriam reliquit filiæ, quæ scortum sive uxor Neroni. Quam genuit ex priore marito, T. Ollio. *Lipsius.*

Valerii & Poppea congressibus.] In volumine Budensi scriptum est; *in Nesteris & Poppea congr.* Hinc reposui; *Quod domum suam M. Nesteris & Poppea congressibus præbuissent.* Histrio fuit M. Nestor, intimus Messallinæ, cujus sæpe ministerio abusa est. proinde trucidata Messalina, inter eos qui illius sævitiæ ac libidini inservierant M. Nestor quoque est interfectus. Id quod in hujus libri fine commemorat Tacitus, quanquam in vulgatis editionibus eo loco *Mnester* legitur pro *M. Nestor*, cujus Seneca mentionem facit in ludicro libello de morte Claudii Cæsaris, quem nos olim Scholiis exposuimus, pro *noster Pantomimus*, *Nestor Pantomimus* reponentes. Eum locum infra citabimus. *Rhenanus.*

2 *Spicea corona evinctum.*] Quæ Cereris propria, & sacerdotum item Arvalium, ut Plinius notat lib. XVIII. cap. II. Corona ea alias non infelix, omen triste habuit quod spicis esset retro conversis: sicut quod ante pugnam in Philippis, corona inversa Cassio imposita. *Lipsius.*

3 *Gravitatem annonæ dixisset.*] Vel *prædixisset*, vel *significari dixisset.* Rhenanus. Nisi verbum *gravitatem* Tacitus ex antiquo sumpsit Scriptore, libentius legerem, *caritatem.* nam *caritatem annonæ* usurpavit Cicero & alii etiam scriptores. *Ursinus.* Muretus *caritatem.* Male lib. 6. fuit, *gravitate annonæ juxta seditionem ventum.* Acidalius.

4 *Quidam pampineam coronam.*] Consentit cum interpretatione hujus somnii Artemidorus lib. I. cap. LXXIX. ubi observat coronam e vite præter Dionysiacos artifices mortem ac vincla significare, propter pampinos implicatos & inflexos. Similia crimina valuisse apud Constantium non inscite Ammianus narrat, lib. XV. *Mercurius Solemniorum appellatus comes, si per quietem quisquam vidisse aliquid amico narrasset, id venenatis artibus coloratum in-*

pretatum tradidere, [1] *vergente autumno mortem principis ostendi.* Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio, ipsi fratrique perniciem allatam. Sestertium quindecies, & insignia præturæ Crispino decreta. Adjecit Vitellius sestertium decies Sosibio; *quod Britannicum præceptis, Claudium consiliis juvaret.* Rogatus sententiam & Scipio: *cum idem*, inquit, [2] *de admissis Poppææ sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes.* eleganti temperamento inter conjugalem amorem, & senatoriam necessitatem.
5 Continuus inde & sævus accusandis reis Suilius, multique audaciæ ejus æmuli. nam cuncta legum & [3] magistratuum munia in se trahens Princeps, materiam prædandi patefecerat. nec quidquam publicæ mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo ut Samius insignis eques Romanus, quadringentis [4] nummorum millibus Suilio datis, & cognita [5] prævaricatione, ferro in domo ejus incubuerit. Igitur incipiente C. Silio consule designato, cujus de potentia & exitio in tem-

in pejus, patulis Imperatoris auribus infundebat. & ob hoc homo, tamquam inexplicabili obnoxius culpa, gravi mole criminis pulsabatur. Hac augente vulgatius fama, tantum aberat, ut proderet quisquam visa nocturna, ut ægre homines dormisse sese præsentibus faterentur externu marebantque docti quidam, quod apud Atlantæos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri. Lipsius.

1 *Vergente autumno.*] Farnes. *vertente.* Idem.

2 *De admissis Poppææ sentiam.*]Flor. corrupte: *de admissis Poppææ assen essentiam*: Alii duo MSS. in eadem bibliotheca Medicæa non adeo veteres, *assentiam.* Talia mendosa loca non pigebit aliquando adscribere, ut alii cogitent. *Pichena.*

3 *Magistratuum munia.*] Farnes. *nece*, refert pro, *munia.* Deleo vero utrumque, ut glossema: scriboque, *cuncta legum & magistratuum in se trahens.* Lipsius.

4 *CCCC. nummorum millibus.*]Hæc summa nostro ære decem millibus ducatorum valet, quandoquidem illud constat, mille nummis sestertium argenti æstimati, esse autem sestertium libras duas & semissem, hoc est, uncias argenti xxx. quæ plus minus xxxv. nostros coronatos æquant pretio. *Alciatus.*

5 *Prævaricatione.*] *Prævaricator* dicitur, qui cum reo colludit. Marcellus ad S C. Turpil. *Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, aut enim calumniantur, aut prævaricantur, aut tergiversantur. calumniari est, falsa crimina intendere. prævaricari est, vera crimina abscondere. tergiversatur qui*

in

tempore memorabo, consurgunt patres, [1] legemque Cinciam flagitant. qua cavetur antiquitus, *ne quis ob caussam orandam pecuniam donumve accipiat.* Deinde obstrepentibus his quibus ea contumelia 6 pa-

in universum ab accusatione desistit. Idem.

1 *Legemque Cinciam flagitant.*] Certa ea scriptura ex libris, & historia. Legem de donis & muneribus (Muneralem apte Plautus dixit) tulit M. Cincius trib. pl. anno urbis DXLIX. Retulit iterum Augustus evanescentem vetustate, & firmavit novo consulto Senatus. Dio LIV. Καὶ τοὺς ῥήτορας ἀμισθὶ συναγορεύειν, ἢ τετραπλάσιον ὅσον ἂν λάβωσιν ἐκτίνειν ἐκέλευσε. Noto eo, nequis miretur cum plebiscitum fuerit, vocari Senatusconsultum à Tacito lib. XIV. *Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur Sc. pœnaque Cinciæ legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent.* Et Plinio epistola ultima libri V. *Caussa dilationis Nepos Prætor, qui legi De muneribus præposuerat breve edictum, admonebat accusatores, admonebat reos exsecuturum se quæ Sc. continerentur. Suberat edicto Senatusconsultum. hoc omnes qui quid negotii haberent, jurare priusquam agerent jubebantur, nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis & mille præterea & venire advocationes, & emi vetabantur.* Sed id Sc. credo fuisse à Trajano. Cetera super hac lege vide apud Manutium, cujus scrinia non compilo. Legem Titiam quisquis hic reposuit (ea enim scriptura in vulgatis) Rhemmiæ pœna dignus ipse. *Lipsius.*

Legem Titiam flagitant.] Hac lege tenebantur advocati, qui mercenariam clientibus operam præstabant. invehitur Ausonius in mollitiem Iurisconsulti, eumque deridet, quod *legem Titiam non metueret*; quod enim indoctus erat nihil lucrabatur. Alciatus. Idem quod de *Titia* hic, de *Cincia* Cornelius lib. 13. scripsit, & consimiles observatos locos de ICtorum historia, in Iulio Paullo retuli. Aliis autem ex suspicione visum est, pro *Titia*, legem *Cincia* legi hoc loco debere: quibus lubens subscripserim, cum uterque liber Palatinus ita scriptum habeat. Vetus tamen lectio, & quidem à doctis, vulgo ab aliis retinetur, ob D. Ausonii Epigramma 91.

Iurisconsulte, cui vivit adultera conjux.
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde hæc sit distantia? semivir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Verum aliter multo quam alii exponant, versus illos interpretor: quis lepidius, ingeniosi judicabunt. Sensus autem est: ICtus legis Papiæ præmia tributa maritis consecuturus, uxorem duxit: qua cum vivens, in sponsionem cum altero de ejus pudicitia venit, exindeque uxoris adulteria rescivit: sic ei, qui nihil antea mali suspicabatur, placuerat lex Papia: dein displicuit lex Iulia de adulteriis coercendis, ex qua dimittere uxorem coactus est. Fuit autem in placitis ita varius, qui muliebria passus in prostitutos metuens legem Scantiniam, dum petitos mares quam fœminas & alios eidem, cui ipse est, libidini mancipatos omnes credit, juris scilicet legumque peritus non metuit legem Titiam, id est, ausus est de turpitudine propria, uxorisque detegenda, non virtutis causa, sponsionem facere, quod lex Titia & Cornelia vetuit, apud Marcianum lib. 5. Regularum. D. de aleatoribus. Quæ si aliis tam vera quam mihi verosimilis interpretatio videtur, jam de legum albo & ex hoc loco, supposita pro *Cincia* de mu-neri-

parabatur, discors Suilio Sulius acriter incubuit, *veterum oratorum exempla* referens, *qui famam in posteros, præmia eloquentiæ cogitavissent pulcherrima. alioquin & bonarum artium principem sordidis ministeriis fœdari;* [2] *ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quæstuum spectetur.* [3] *quod si in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia, & injurias foveri, ut quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat.* [4] *meminissent C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Æsernini.* [5] *ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Ta-

neribus, *Titia* lex eradenda est. *Vertranius.*

1 *Discors Suilio.*] Hæc verba non significant, hac in causa Silio aliud, aliud Suilio visum, ita ut nihil exprimant, nisi quod ex sequentibus satis noscitur, & jure prætereantur interpreti; sed volunt nobiles publicasque inter Silium & Suilium fuisse simultates quod dedita opera interjecit Tacitus, ut intelligeremus, actionem eam, etsi foret in commune utilis, non tamen tam amore egregii publici quam odio & cupidine inimicum ulciscendi à Silio inceptam esse. *Gronovius.*

2 *Ne fidem quidem integram manere.*] Quum conjunctio *quidem* non sit in exemplari scripto, maluimus legere, *Nec fidem integram manere.* Nam hanc particulam etiam in sequentibus sæpe reperi infultam à castigatoribus. *Rhenanus.* Editio Venota non infimæ notæ præferebat *ne fidem quidem*; efficacius quam alii *nec fidem.* Freinsh. Quum Rhenani lectionem, è Budensi proditam, neque ex Vaticanis Vertranius & Lipsius, neque ex Florentinis Pichena sollicitarint, verosimile est eos codices istam adfirmasse. Illa autem non infimæ notæ editio non magis quam Frobeniana an. 1519. quam Aldina 1534, & omnes, quæ præcesserunt Rhenani recensionem habent & hanc & alias audaciæ primitus edentium notas: quos eadem, opinor, efficaciæ objecta inanis species à veteri scriptura discedere compulit. *Nec fidem* est quod alii exprimerent, *Sed nec fidem*, vel, *Nec vero fidem.* Gronovius.

3 *Quod si in nullius mercedem negotia tueantur.*] Lego, *Quod si nullius in mercedem negotia tueantur.* Eo ordine & sensu: Si nullius negotia tueantur in mercedem, id est mercede, vel ob mercedem. Sic de moribus German. *Exercitatio artem paravit, ars decorem: non in quæstum tamen aut mercedem.* Acidalius. Facile credo esse hic aliquid scabri. Lipsianæ ad marginem ostendunt in MSS. esse *negotiantur.* Forte. *Quod si in nullius mercedem negotia eant, pauciora fore.* Sic lib. 3. *qui neque servatus in periculum reipublicæ, neque interfectus in exemplum ibit.* lib. 14. *ituri in principis laudes.* Gronovius.

4 *Meminissent C. Asinii.*] Omisi verba, quæ non repperi in libris scriptis, aliunde inculcata. *Lipsius.*

5 *Ad summa provectorum.*] Codex Budensis habet, *ad summa provectos*, & est non absurda lectio, si quis recte distinguat, nempe hoc modo: *Meminissent T. Galbæ, C. Asinii, & Messallæ, ac recentiorum Arruntii & Æsernini. Ad summa provectos, incorrupta vita*

Talia dicente consule designato, consentientibus aliis parabatur sententia, qua [1] *lege repetundarum tenerentur*; cum Suilius, & Cossutianus, & ceteri qui non judicium (quippe in manifestos) sed pœnam statui videbant, circumsistunt Cæsarem, ante acta deprecantes. [2] Et postquam annuit tacens, incipiunt; [3] *Quem illum tanta superbia esse, ut æternitatem famæ* 7
spe præsumat? [4] *usui & rebus subsidium præparari, ne quis inopia advocatorum potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut* [5] *quis se alienis negotiis intendat.* [6] *multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil*

vita & facundia. Subauditur verbum, *esse*. nam illud, *ad summa provectorum*, plane durius est. *Rhenanus.* Hic quoque Venetum sequimur, *provectorum*: alii, *provectos*. Freinshemius. Videtur quidem rotundiorem facere periodum τὸ *provectorum*: & ideo sic ausi corrigere, qui primas editiones curaverunt. Sed neque spernendum est, quod constare membranis clamat mihi silentium eorum, quibus harum copia fuit. Livium imitatus dixisset: *Quos ad summa provectos.* Id pronomen omissum brevitatem Taciti haudquaquam dedecet. *Gronovius.*

1 *Lege repetundarum tenerentur.*] Qua cavebatur, ne quis ob accusandum vel non accusandum pecuniam acciperet: teste Venulejo libro 3. Publicorum. D. de lege Iulia repetundarum. Notandum autem hoc amplius, Cossutianum & cæteros perfidos advocatos, fuisse repetundarum reos eo, quod pecunia accepta à Suillio accusatore, prævaricati essent. Quod non reperias scriptum lege de repetundis. *Vertranius.*

2 *Et postquam annuit tacens.*] Veteres, *tacere*. Lego, *postquam annuit, agere incipiunt*. Lipsius.

Postquam annuit tacere.] Hic surrepsit *tacens* sive *agere*. Mihi autem *tacere* placet: transitque in vim nominis, ut *vivere*. Salinerius. Flor. lectio: *postquam annuit, tacere incipiunt*. ac supra, alia manu, sed antiqua, scriptum est, *agere*. Pichena. In quibusdam pro *tacens* est *tacere*, ex quo formem *jacere*. Sic; *postquam annuit, jacere* (hoc est serere, disserere, proloqui non continua oratione, sed velut interjungentes) *incipiunt*. Freinshemius. Posses hæc accipere de ea facundia, quam mutam vocat Cassiodorus. de qua illud Ovidii; *Sæpe tacens vultum, verbaque vultus habet.* quæ & gestibus peragitur. Sed cum in MSS. sit, *tacere*, lege; *Postquam annuit placere*, scilicet, ut loquerentur, *incipiunt*. Boxhornius.

3 *Quem illum tanta superbia esse.*] Codex Budensis habet: *Quem illum tanta superbia esse*. Rhenanus. Etiamnum prætulimus Venetam lectionem, *quem ullum*; communi, *quem illum*. Freinshemius.

4 *Usui & rebus subsidium præparari.*] Subsidium scil. eloquentiæ: quod & ad commercium hominum, & ad res proprias tuendas, præparatur. *Pichena.*

5 *Quis se alienis negotiis intendat.*] Bene *intendat*: etiam omisso *se*. Quid tamen, si illo retento, pro hoc legas *impendat*. Acidalius.

6 *Multos militia.*] Ad eam senten-

nihil à quoquam expeti, [1] nisi cujus fructus ante praviderit. Facile Asinium, & Messallam, inter Antonium & Augustum bellorum præmiis refertos, aut ditium familiarum heredes Æserninos & Arruntios, magnum animum induisse: prompta sibi exempla quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio concionari soliti sint. se modicos senatores, [2] quieta Rep. nulla nisi pacis emolumenta petere. [3] Cogitaret plebem, qua toga enitesceret. sub-

tentiam Sallustius, *Humillimus quisque in arvis, aut militia, nullius honestæ rei egens, satis sibi, satisque patriæ erat:* ut vere emendavit nobilissimus noster Dousa. *Lipsius.*

1 *Nisi cujus fructus ante pravidetur.*] In cod. Budensi manifeste legitur, *providerit*. Et quid erat opus hoc mutare? Subauditur autem *quisquam* aut *ipse*. Rhenanus. Malim, *fructum*. at verbum, *praviderit*, reposui ex Flor. Vulgo, *providerit*. Pichena.

2 *Qui à republica.*] Quidam scripti, *qui & à:* ex quo Pichena, *quieta rep.* & mox deinde, *petere*. Assentior. *Lipsius.*

Quieta Rep. nulla nisi pacis emolumenta petere.] Hanc lectionem ex Flor. elicui, in quo legitur: *qui & à Rep.* unde vulgo, *qui à Rep.* Optimo ergo sensu respondent verba, *quieta Rep.* ad superiora, *bellorum præmiis refertos*. Nos (inquit) modici senatores, quibus in hac imperii pace bellorum præmia non possunt contingere, satis habebimus, si pacis emolumenta, id est, eloquentiæ fructus, nobis relinquatur. *Pichena.*

3 *Cogitare plebem.*] Displicent quæ scripsi olim, & induco. Vett. *cogitaret*. Scribo, *cogitare & plebem, qua toga enitesceret.* id est, etiam quemvis è plebe occupatum esse, ut emergeret se, & nitidiore toga uti posset. Sed revera (iterabo hunc animi mei sensum) & narrationes & orationes istæ, turbatæ, concisæ. Confer, sodes, hunc XI. librum, cum uno quovis e primoribus: jurabis elapsum cum imperitorum manibus, velut è pugna aliqua Cannensi. *Lipsius.*

Cogitaret plebem qua toga enitesceret.] Diu cum hoc loco sumus luctati, nihil nos adjuvante codice scripto. Deprehendimus tandem pro *cogitaret* legendum *cogitare*, & *qua* non pronomen hic esse, sed adverbium pro *quatenus*. Itaque circumflexum accentum super imposuimus, ne se lector hic torqueat. *Cogitare plebem, quâ toga enitesceret.* Sensus est cogitare plebejos quo pacto sese altioribus ordinibus inserant, atque in senatum allegantur. *Rhenanus.* Valeant emendationes. hæc reddunt optimum sensum. Suillius & Cossutianus (inter multa, quæ jaciebant, ne pretium aboleretur patronis causarum) hæc inserunt, opus esse pecunia, qua ipsi decoris vestibus instruerentur: quod eo tempore plebs ludos faceret oratores pannis obsitos, quippe quæ inania tantum probaret. Iuvenal. Sat. 7.

> *Et tamen hoc ipsis est utile, purpura vendit*
> *Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis,*
> *Et strepitu, & facie majoris vivere census.*

Hæc Satirographus: quæ tamen ipse ferre vix potest:

> *Cum tu multitia sumas,*
> *Cretice, & hanc vestem populo mirante perores,*
> *En habitum, quo te leges ac jura ferentem.*

Nec antea Demostheni condonata sunt: illi vitio data χομψὰ χλανίσ, & υγ-

sublatis studiorum pretiis, [1] *etiam studia peritura.* Vt minus decora hæc, ita haud frustra dicta princeps ratus,

& μαλακοὶ χιτωνίσκοι, i. *vestis elegans, molles tunicula.* Gell. 1, 15. *Salinerius.* Videtur sensus: Etiam plebs cogitat, quomodo per togam, id est per eloquentiæ studia, possit ad facultates & dignitates pervenire. At Flor. habet, *cogitaret*, ut forte velit, ipsum Principem ad plebejos etiam animum advertere, qua ratione valeant emergere, togaque clarescere. Nulla enim iis alia spes reliqua, si studiorum pretia tollantur. Quid si pro *quâ*, legas, *qua* ut de parte illa plebis intelligat, quæ aliquando honores adipiscebatur, non etiam de infima. *Pichena.* Non modo respiceret Arruntios & Æserninos, sed etiam eorum meminisset, qui modica origine arcta re familiari cum sint, togæ pacisque artibus & eloquentiæ studeant, quibus utique ex studiis suis petenda sustentatio. *Freinshemius.* Scripsit omnino Tacitus: *cogitaret plebem, quæ toga enitesceret.* Nec satis faciunt interpretes. *Togam* utique Freinshemius accipit laxe nimis. Ea enim pacem pacisque artes omnes etsi aliquando possit complecti, tamen hic arctius nihil aliud significat quam eloquentiam forensem. Vt Livio libro 22. de C. Terentio Varrone: *togaque ac forum placuere, proclamando pro sordidis hominibus causisque.* Plinius libro 1. epist. 22. *in toga negotiisque versatur: multos advocatione, plures consilio juvat.* Florus libro 4, 12. *ut primum togas & saviora armis jura viderunt.* Reliquus autem sensus. Meminisset magnam partem plebejos ac de plebe esse, qui enitescerent atque in lucem se proferrent toga & causidicina: qui non possent tam magnum induere animum, & operam illam gratuitam præstare, nisi esurire domi & fame perire velint, dum alios beatos faciunt. Nam quod dicere Tacitum faciunt, plebi non esse aliam viam ad dignitates, falsum est, ut norunt rerum Romanarum periti. Pejus & ridicule, qui proprie accipit, quasi vellet Tacitus, ut plebs cogitet, quomodo niteat toga, sic oratorem cogitare quomodo niteat oratio. *Gronovius.*

1 *Etiam studia peritura. Vt minus decora hæc, ita.*] Hactenus editi *etiam studia peritura ut minus decora. Hæc ita*, quæ lectio cum meo suasu mutata sit, ad causas mutationis indicandas obligatum esse me sentio. Primo itaque nego commodum habuisse sensum. quid enim studia *minus decora* videbuntur, si pretia tollas immo hercle si hæc magis respicias, haud facile atrociorem iis injuriam inferas. quæ & Vlpianus eleganter monet l. 1. §. 1. de extraord. cognit. *pretio nummario non esse dehonestanda.* Vnde & Themistius invehitur in eos, qui mercede docent, sophisticum id esse dicens, in Oratione 4. Posteriora autem verba: *Vt minus decora hæc, ita* &c. conjungenda esse duxi particulis *ut*, *ita*, hoc volentibus, quæ sibi sic opponi solent. quemadmodum *etsi* vel *quidem* & *tamen*. Est ergo sensus: Hæc quidem ut pro sordido lucro dicta, non satis esse decora reipub. sed tamen adesse dicentibus rationes, propter quas non omnino repudiari debeant. Hæc ergo particularum istarum sic oppositarum vis est. quarum usus apud nostrum frequentissimus, ut H. 3, 56. *Vt terrorem Italiæ* &c. *ita haud dubium.* H. 1, 7. *Vt avaritia & libidine fœdum & maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse.* H. 2, 50. *Vt potior utroque Vespasianus, ita bellum horrebant.* H. 3, 29. *Vt ad præsens disjecit obruitque quos inciderat; ita pinnas ac summa falli ruina sua traxit.* H. 2, 87. *Vt concesserim* &c. *itaque neque Paulinum* &c. 14, 45. *Vt nemo unus contraire ausus est,*

ratus, capiendis pecuniis posuit modum, [1] usque ad dena sestertia, [2] quem egressi repetundarum tenerentur.
8 Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, & ad præsentiam Cæsaris [3] vectum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, fisus Pharasmanis opibus. Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater, nuntiabat *discordare Parthos: summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi.* Nam inter Gotarzis pleraque sæva (qui necem fratri

est, ita dissona voces respondebant. 16.7. *Vt palam tristem, ita recordantibus lætam.* 14, 24. *Vt nullis ex prælio damnis, ita per inopiam & labores satisfiebant.* 15, 16. *Vt augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur.* nisi forte eo loco pro *sic* legendum est *sint.* Quapropter ita quoque scribendum arbitrer H. 1, 52. *Vitellius ut apud severos humilis, ita comitatem vocabant.* &c. & apud Liv. 41, 20. *Rhodiis ut nil unum indigne, ita omnis generis dona dedit.* Freinshemius.

1 *Vsque ad dena sestertia.*] Eandem summam Nero etiam definiit, credo. de quo Suetonius cap. XVII. *Item ut litigatores pro patrociniis certam justamque mercedem darent.* Sæpiùs enim relata hæc lex, cùm perrumperet improbitas forensis. Eandem summam capere & Trajanus advocatis permisit, sed dumtaxat post negotia peracta. Plinius libro V. *Peractis tamen negotiis permittebantur pecuniam dumtaxat decem millium dare.* Nam decem millia *H S.* idem quod dena *H S.* idem, quod centum aurei, ut alibi docebo. Quod honorarium patrono Vlpianus tribuit in singulas caussas, l. I. D. De variis & extr. cognit. *Lipsius.*

Vsque ad dena sestertia.] ICti tradunt licere advocato in singulas causas pro honorario centum aureos accipere. hanc summam eamdem cum H S. X. arbitror, cum centeni nummi aureo pensentur, & *decem sestertia* decem millibus nummorum sestertiorum valeant. qua æstimatione consequens est æstimari aureum antiquum undecim libris, assibus quinque nostris, hoc est, duobus ducatis coronatis cum dimidio. *Alciatus.* Vide ad hunc locum quæ scripsimus Pecuniæ Veteris libro 2. capite 5. *Gronovius.*

2 *Quem egressi.*] Vulgo *quæ egressi*, nec male, ut ad sestertia referatur. potior tamen mihi Floren. lectio, *quem*, id est, quem modum. Sic lib. 13. in princ. *Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus.* Pichena.

3 *Vectum memoravi.*] In libris scilicet, quibus descriptæ res Caii. Dio libro LX. rem breviter tangit: Τὸν Μιθριδάτην τὸν Ἴβηρα ὃν ὁ Γάϊος μεταπεμψάμενος ἐδεδέκει, οἴκαδε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἀρχῆς ἀπέπεμψεν. Id est, *Mithridatem Iberum, quem Cajus arcessitum in vinclis habuerat, domum ad reciperandum regnum remisit.* Quod hic in Tacito est, *vectum*; manuss. *vinctum.* Legerim, *ad præsentiam Cæsaris vectum vinctumque memoravi.* Quamquam Seneca non vinctum modo, sed in exsilium missum fuisse significat, De Tranquillit. cap. XI. *Ptolemæum Africæ regem, Armeniæ Mithridatem inter Caianas custodias vidimus. Alter in exsilium missus est,* (Mithridates scilicet:) *alter ut meliore fide mitteretur, optabat.* Lipsius.

3 Con-

fratri Artabano, [1] conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus in ceteros) accivere Bardanem. Ille, ut erat magnis auſis promptus, biduo [2] tria millia ſtadiorum invadit, ignarumque & exterritum [3] Gotarzem proturbat: neque cunctatur, quin [4] proximas præfecturas corripiat, ſolis Seleucenſibus dominationem ejus abnuentibus. In quos ut patris ſui quoque defectores, ira magis quam ex uſu præſenti accenſus, implicatur obſidione urbis validæ, & munimentis objecti amnis muroque & commeatibus firmatæ. Interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactuſque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos caſtra contulit. Tunc di- 9
ſtractis Orientis viribus, & quonam inclinarent incertis; caſus Mithridati datus eſt occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda caſtellorum ardua, [5] ſimul Ibero exercitu campos perſultante. [1] Nec

1 *Conjugique ac filio ejus præparaverat, unde metus ejus* &c.] Malim deleri poſterius *ejus*. Muretus etiam *properaverat* ſcribit. *Acidalius*. Nihil certius mihi quam Tacitum ſcripſiſſe *properaverat*, quod & Mureto viſum. Vt libro 2. *periturum ſe vitam quamvis nocenti, niſi voluntariam mortem properaviſſet*. l. 1. Cod. de his qui par. *Si quis parentis aut filii aut omnino adfectionis ejus, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit*. Virgilius 9. Æneid. *an ſeſe medios moriturus in hoſtes Inferat, & pulcram properet per vulnera mortem*. Vulgatum vix Latinum eſt, neque elegantius paraverit. Gronovius.

2 *Tria millia.*] Eſt ingens curſus in biduo: ſed noctes etiam haud dubiè aſſumptæ. Faciunt *trecenta ſeptuaginta quinque* milliaria Romana. eſt idem curſus, quem Annibal confecit, à Scipione victus: & vide me, ſi voles, Centuria Epiſt. ad Italos, epiſt. XIX. *Lipſius*.

3 *Gotarzem perturbat.*] Caſtigavimus, *proturbat*. Rhenanus.

4 *Proximas præfecturas corripiat.*] Varia hujuſce dictionis eſt ſignificatio. Agennius Vrbicus libro de controverſiis agrorum, *præfecturas eos agros* dici auctor eſt, *qui cum alterius juriſdictionis eſſent, principis placito alicuius civitati aſſcribuntur*. Sunt & præfecturæ dictæ, munia præfectorum. Auſonius: *Præfecturarum titulo tenuiere ſecundo*. Sunt enim quatuor dignitatum in jure civili ordines, *illuſtres, ſpectabiles, clariſſimi, perfectiſſimi*. ex his *præfecti* ſunt ſpectabiles. ut merito dictum ſit; *ſecundum his titulum dari*. Sed & non abſimili ſignificatione in Aſſyriis & Medis præfecturæ erant. Sic enim vertit Plinius, quos Græci *νόμους*, Herodotus etiam *σατράπας* appellavit; ut Laur. Valla infeliciſſime *portiones* tranſtulerit. *Alciatus*.

5 *Simul Ibero.*] Alii *ſimulque Ibero*. ſed nihil opus copula *que*, cum parti-

[1] Nec enim restitere Armenii, fuso qui prœlium ausus erat Demonacte præfecto. Paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniæ Cotys, versis illuc quibusdam procerum; [2] dein litteris Cæsaris coërcitus. & cuncta in Mithridatem fluxere, atrociorem quam novo regno conduceret. At Parthi imperatores cum pugnam pararent, [3] fœdus repente faciunt, cognitis popularium insidiis, quas [4] Gotarzes fratri patefecerat. congressique primo cunctanter, deinde complexi dextras, apud altaria deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* [5] Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid æmulationis exsisteret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat. [6] Exin validissimas præfecturas

cula *simul* per se conjungendi vim habeat. ergo Venetam lectionem præferendam duximus. *Freinshemius.*

1 *Nec enim restitere Armenii.*] Scripti codicis lectio, *resistere*, id est, *resistebant*. Rhenanus.

2 *Deinde literis Cæsaris coercitus.*] Brevius Flor. *dein literis Cæsaris.* Idem paulo infra: *dein prævaluit Gotarzes.* Pichena.

3 *Fœdus repente faciunt.*] Non ut in libris hodie, *jaciunt*, Benè etiam Maurus, *iciunt.* Porro an hic *Bardanes* sit, quem in eo tractu, regem à se visum & conventum Apollonius apud Philostratum dicit, nescio. Ætas patiatur: sed & ibi notatur, *pulsum eum regno fuisse, & tertium tunc annum iterùm regnasse.* Libro 1. *Lipsius.*

Fœdus repente faciunt.] Exemi quod erat, *jaciunt*: neque enim id unquam verbum, à quoquam scriptore, in hac significatione usurpatum est. Contra auctores omnes Latini sermonis scientes, fœdus *icere* dixerunt: de cæteris Cicero, Virgilius, Livius, Suetonius, & hic noster Cornelius sup. libro 4. non *jacta*, sed *icta nobiscum fœdera*, & infra libro 12. non *jecerant*, sed orsos Bizantios sermonem suum à *fœdere quod nobiscum icerant*, scripsit. *Vertranius.* Lego, *fœdus repente sanciunt.* nam annal. 2. ita noster, *sanciendo fœderi.* Libro 12. *hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus.* Aurelius.

4 *Gotarzes fratri patefecerat.*] Ita reposuimus, pro *patefecit.* Rhenanus. Muretus *patri.* Nescio unde aut quare. *Acidalius.*

5 *Potiorque Bardanes.*] In scripto non est adnexa particula, *que.* Et quid erat opus addere, quum brevitati Cornelianæ magis conveniat eam abesse. *Rhenanus.*

6 *Exin validissimas præfecturas invisit.*] Hic locus meo judicio recte fuit castigatus, quum in scripto volumine legatur *invisit* sed perperam. *Rhenanus.*

1 Et

cturas invaſit. [1] & reciperare * Armeniam, ni Vibio Marſo Syriæ legato bellum minitante cohibitus foret. Atque interim Gotarzes pœnitentia conceſſi regni, & revocante nobilitate, cui in pace durius ſervitium eſt, contrahit copias. & huic contra itum ad amnem Erindem: in cujus tranſgreſſu multum certato, pervicit Bardanes, proſperisque prœliis medias nationes ſubegit [2] ad flumen Ginden, quod Dahas Arioſque diſterminat. Ibi modus rebus ſecundis poſitus. nam Parthi quamquam victores, [3] longinquam militiam aſpernabantur. Igitur exſtructis monimentis, quibus opes ſuas teſtaba-

1 *Et reciperare Armeniam.* *] Non ſanus locus; de quo velut in tenebris micabo. Libri ſcripti voce auctiores, *reciperare Armeniam habebat.* Et rectumne illud? ut ſit Græcorum ἔχω, ἀντὶ τοῦ δύναμαι: quomodo Cicero, Appulejus, Agellius, aliique è Latinis interdum. An, *havebat*? an, *audebat*? verbum quidem infarciendum eſt, ruenti ſententiæ ſuſtentandæ. Venetâ editione, *reciperare Armeniam parabat*, expreſſum invenies. In Vat. opt. (ſiquid hoc ad rem) *habeat*. ſcribitur. litterâ aliâ ſuperne abjectâ. Quid ſi etiam, *reciperare Armeniam ibat*? ſive *vadebat*. Lipſius.

Et reciperare Armeniam parabat.] Hic verbum *parabat* eſt infultum poſtea, nam Tacitus ſcripſit: *Et recuperare Armeniam, ni Vibio* &c. id eſt, recuperabat. Teſtatur id Codex Budenſis. *Rhenanus.* In v. c. eſt: *Exin validiſſimas præfecturas inviſit, & recuperare Armeniam parabat, ni Vibio* &c. Vrſinus. Omnes hunc locum quaſi labentem tibicine ſuffulciunt: ſed (libere dicam) nec eo ſine dediſſet ruinam. *Recuperare*, id eſt *recuperabat.* noſter libro 1. ann. *hæc atque talia agitantibus graveſcere valetudo Auguſti.* At *recuperabat* ſibi ſumit vim *recuperaſſet*, ut in ejus modi fit. *Salmerius.* Hic abſtineo manum. Sed Florent. tantum lectionem corruptam auctiorem que refero: *exin validiſſimas præfecturas inviſit, & recuperare Armeniam habeat, ni Vibio Marſo* &c. Pichena. Lipſius varie. Mihi ex omnibus nihil præter ipſam ſcriptorum librorum lectionem placebat, *Reciperare Armeniam habebat.* Vel Mureto aſſentiar, qui e vulgata ſimpliciter, *Et reciperabat Armeniam, ni à Vibio* &c. Acidalius. Corrigo: *& reciperaret*, vel *reciperaſſet Armeniam*: etſi non improbem correctionem Lipſianam. *Harlæus.* Optime Rhenanus & Salinerius. Vide Obſervat. 1, 14. *Gronovius.*

2 *Ad flumen Ginden.*] Vett. *Sinden.* Gindes fluvius nominatur etiam Senecæ III. de Ira: *Cyrus cùm Babylonem oppugnaturus feſtinaret ad bellum, Ginden late fuſum amnem vado tranſire tentavit*, & quæ ſequuntur: è quibus hauris ſententiam Tibulliani verſus,

——— aut rapidus Cyri dementia Gindes.

Vbi malè vett. libri, *Cydnus.* Nam & Herodoto Gyndes. *Lipſius.*

Ad flumen Ginden.] Codex Budenſis, *ad flumen Sinden.* Rhenanus. Cornuvianus habet, *Sindem.* Vertranius.

3 *Longinquam quamque aſpernabantur.*] Particulam *quamque* errore li-

brarii

ſtabatur, [1] nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior, & [2] ſubjectis intolerantior. qui dolo ante compoſito, incautum venationique intentum interfecere, primam intra juventam, ſed claritudine [3] paucos inter ſenum regum, ſi perinde amorem inter populares, quam metum apud hoſtes quæſiviſſet. Nece Bardanis turbatæ [4] Parthorum res, inter ambiguos quis in regnum acciperetur: multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdatem [5] prolem Phrahatis obſidio nobis datum. dein prævaluit Gotarzes. [6] potituſque regiam, per ſævitiem ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis [7] *permitti Meherdatem patrium ad faſtigium* orabant.

11 [8] Iiſdem conſulibus ludi ſæculares octingenteſimo poſt Ro-

brarii repetitam induximus. *Rhenanus.*

1 *Nec enim cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parata.*] Docuit regius liber conjunctione *enim* expuncta, pro *parata* ſcribendum *parta*, ſententiamque legendam abſque parentheſi hoc modo, *quibus opes ſuas teſtabatur, nec cuiquam ante Arſacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur.* Quamquam nihil mali ſit, ſi clauſula parentheſi includatur. *Idem.*

2 *Subjectis intolerantior.*] Iterum putem ob cauſas modo mihi dictas ponendum *intoleratior*. Grotius. Iam diximus *curis intolerantibus* pro intolerandis dixiſſe Livium: ut *intolerantior* poſſit eſſe minus tolerandus. *Gronovius.*

3 *Paucos inter ſenum regum.*] Muretus, *paucis inferiorem regum.* Supervacue & male. Non reſpexit vir bonus præcedentia verba illa, *primam intra juventam.* Acidalius.

4 *Parthorum res, inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. Multi* &c.] Muretus ſic diſtinguere maluit: *Parthorum res. Inter amb. q. i. r. acciperetur, multi.* Ego ut vulgo eſt, relinquo. *Acidalius.*

5 *Prolem Phrahatis.*] Non filium, ne erres, ſed nepotem ex Vonone. Ipſe Tacitus infrà. *Lipſius.*

6 *Potituſque regia.*] Vat. opt. *regiam.* Itaque ſcripſit. *Idem.*

Potituſque regiam.] Vulgati non minus recte, *regia.* tamen quia Lipſius teſtatur, in Vat. codice legi, *regiam*, & Flor. congruit, eam vocem repoſui. *Pichena.*

7 *Permitti Meherdatem.*] Viri ſummi, proniores erant in *remitti.* Sed controverſiam minime movendam ſcripturæ receptæ, ſatis oſtendi Notis meis ad Martialem 10. Epigr. 12. *Ne vivam, niſi te, Domiti, permitto libenter.* Gruterus. Ad hunc Martialis locum adde, ſi libet, quæ ſcripſimus 2. Obſerv. 13. *Gronovius.*

8 *Iiſdem conſulibus.*] Excidit initium Annalis hujus, ex quo ſine dubitatione ſciri poſſet, Claudium Cæſarem IV. & L. Vitellium III. an alios con-

Romam conditam, [1] quarto & sexagesimo quam Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque principis [2] rationes prætermitto, satis narratas libris, quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos sæculares; iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia [3] collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, & [1] ma-

consules Tacitus intelligat. Plinius 7, 48. scribit à Claudio IV. Coss. *Seculares editos*, LXIII. anno posteaquam illos ediderat Augustus. Sic vero dicti ludi fuere, qui apud Romanos post 100 annos fiebant, ait Pompejus, quia seculum spatium 100 annorum vocarunt. Sed fecit Claudius ludos Seculares Apollini & Dianæ quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse Claudius in historiis suis prodat intermissos eos, Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse. Illos sane Augustus perfecerat C. Furnio C. Silano Coss. quintaque Dioni Secularium illa celebratio fuit, vel ad rationem seculi quinti inita, post 500 annos quam à Valerio Publicola exactis regibus instituti ludi & primum celebrati fuerant. Aliud vero Claudius animum induxit, ordinatos Seculares in quosque centenos annos urbis conditæ, & cum octingentesimus venisset, maluit institutionis quam computationis ab Augusto factæ rationem habere. Quare vox præconis irrisa est invitantis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset: cum superessent adhuc qui spectaverant, & quidam histrionum producti olim, ut Stephanio, tunc quoque producerentur. Similisque risus excitandi causa fuit sub Domitiano, qui fecit & ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. Horum auctor in Claudio & Domit. Suetonius. *Vertranius.*

1 *Quarto & sexagesimo.*] Plinius: *Eo minus miror Stephanionem, qui primus togatas saltare instituit, utrisque secularibus ludis saltasse, & divi Augusti, & quos Claudius Consulatu suo quarto fecit; quando & sexaginta tres non amplius interfuère anni.* Lipsius.

2 *Rationes prætermitto.*] Quæ tamen claræ sunt. Augustus enim priscam institutionem secutus est, & edidit quinctos ludos sæculares anno centesimo & nono (decimo debuisset, si paruisset artæ legi) exacto. Claudius ita rationem instituit, ut centesimo quoque anno censuerit celebrandos: quasi sæculum rotundo centum annorum numero definiens. Itaque insuper habitâ computatione Augusti & priscâ: rettulit nunc octingentesimo urbis anno, se IIII. & L. Vitellio III. Coss. Plura si cupis, vade ad Onufrii Panvini eâ super re libellum: viri industrii, diligentis, & cui Romanæ memoriæ (curam tantùm ferre potuisset aut limam) debent, debebuntque. *Idem.*

3 *Collegio Quindecimvirum.*] Ideò Horatius in Camine sæculari:

> *Quindecim Dianæ preces virorum*
> *Curet.* ———

Et in Nummis Augusti: IMP. CÆS. AVG. LVD. SÆC. XV. S. F. id est, *Quindecimviri sacris faciundis.* Quamquam ad eos & aliorum ludorum curam pertinuisse, alibi mihi dictum. *Idem.*

[1] magiſtratus potiſſimum exſequebantur officia cærimoniarum. Sedente Claudio Circenſibus ludis, cum pueri nobiles [2] equis ludicrum Trojæ inirent; interque eos Britannicus imperatore genitus, & L. Domitius adoptione mox in imperium & cognomentum Neronis adſcitus, favor plebis acrior in Domitium, loco præſagii acceptus eſt. vulgabaturque ***affuiſſe infantiæ ejus dracones in modum cuſtodum***, fabuloſa & externis [3] miraculis adſimulata. nam ipſe haudquaquam ſui detractor, [4] unam omnino ***anguem in cubiculo viſam*** narrare ſolitus eſt.

12 Verum inclinatio populi ſupererat ex memoria Germanici, [5] cujus illa reliqua ſuboles virilis: & matri Agrippinæ miſeratio augebatur, ob ſævitiam Meſſallinæ. quæ ſemper infeſta, & tunc commotior, quo minus ſtrueret crimina & accuſatores, novo & furori proximo amore diſtinebatur. Nam in C. Silium juventutis Romanæ pulcherrimum ita exarſerat, ut [6] Iuniam Silanam nobilem feminam, matrimonio ejus exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi neſcius erat:

1 *Magiſtratus potiſſimum.*] Hoc ad id ſpectat, quòd Prætorem ſe tunc præmiſit: eoque, inquit, gnarum hujus rei & permixtum. *Idem.*

2 *Equis ludicrum Trojæ.*] Vt ſcripſit Suetonius, ludus ipſe quem vulgo *Pyrrhicham* appellant, *Troja* vocatur: cujus originem expreſſit in libro de luſibus puerorum: adhucque ſupereſt deſcriptio Virgilii Æneid. lib. v. peditum tamen proprie Pyrrhicha ſaltatio eſt, apud Athenæum 14, c. 12. Troja vero ludus puerorum, qui turmatim ſe invicem ex equis peterent: unde formatum vulgare *Torniamentum*, quaſi *Troiamentum.* Vertranius.

3 *Miraculis adſimulata.*] Ita Flor. vulgo, *aſſimulata.* Pichena. Ego hanc notam potius ætatis in librario puto, qui Tacitum & æquales ejus nunquam *ſimilare*, ut ſequiorem ætatem, ſcripſiſſe arbitror, & de eo ad Statium dicere cœperim. *Gronovius.*

4 *Vnam omnino anguem.*] Paullò aliter Xiphilinus, qui exuvias dumtaxat ſerpentis ad caput Neronis pueri inventas ait: idque vates ita interpretatos, magnam potentiam ab homine ſene capturum. quia ſerpentes poſitis exuviis ſenectutem exuerent. En vanitatem? *Lipſius.*

5 *Cujus illa reliqua ſuboles virilis.*] Agrippina enim Neronis mater, Germanici filia erat. *Pichena.*

6 *Iuniam Syllanam.*] Muretus, *Iuniam Silanam.* Acidalius. Ita libro 13. non ſemel. Male vulgo, *Syllanam.* Pichena.

erat: ſed certo ſi abnueret exitio, & [1] nonnulla fal-
lendi ſpe, ſimul magnis præmiis, opperiri futura,
& præſentibus frui pro ſolatio habebat. illa non
furtim, ſed multo comitatu ventitare domum; [2] e-
greſſibus adhæreſcere; largiri opes; honores: po-
ſtremo velut tranſlata jam fortuna, ſervi, liberti,
paratus principis apud adulterum viſebantur. At 13
Claudius matrimonii ſui ignarus, & munia cenſo-
ria uſurpans, *theatralem populi laſciviam* [3] ſeveris edi-
ctis increpuit, *quod* [4] *in P. Pomponium Conſularem*
(is carmina ſcenæ dabat) *inque feminas inluſtres pro-
bra*

1 *Nonnulla fallendi ſpe.*] Hoc eſt, latendi, ne res videlicet deprehenderetur. Nam *fallere* pro latere ſæpius reperias apud hunc ſcriptorem, quæ eſt elegantiſſima verbi hujus ſignificatio. libro 13. *Qua mutatio neque Neronem fefellit.* libro 2. *Non fallebat duces impetus militum*, hoc eſt, non latebat. *Rhenanus.*

2 *Egreſſibus adhæreſcere.*] Qui mos Romæ colendi potentiores. *Lipſius.*

Egreſſibus adhæreſcere.] Sic libro 5. de Nerone. *Cujus ne modicos quidem egreſſus tolerarent.* Rhenanus.

3 *Severis edictis increpuit.*] Sic melius ex Flor. *edictis*, quam vulgo *dictis.* libro 5. *increpitaque per edictum plebe.* libro 14. *Tum Cæſar populum edicto increpuit.* Pichena. Sequor quod expreſſit Govarr. codex, *Severis edictis*: ita ſcripſiſſe *Tacitum* inde evincas, quod id quoque reſtet in MS. Florentino, & ita ſolebant Imperatores. *Gruterus.*

4 *In P. Pomponium conſularem.*] Qui conſul fuit anno DCCXXCII. iterum ſub Cajo, anno DCCXCIIII. Sed de prænomine illuſtris viri & poëtæ, quæro. Hic Publicus dicitur: infrà, Lucius, *Deinde L. Pomponius Legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas*, &c. Loqui enim eum de hoc poëta, docent quæ ſubjunxit: *decretuſque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud poſteros, in quis carminum gloria præcellit.* At Dioni eſt Quintus: ἔπειτα τοὺς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντας ἀπέλυσεν, ὧν εἷς ἦν Κύϊντος Πομπώνιος ἑπτὰ ὅλοις ἔτεσιν ἐν τῷ οἰκήματι μεθ' ὑπατείαν κακωθείς. Quæ ipſa de hoc vate accipienda, clarum ex iis quæ Tacitus libro VI. Vbi cum deſcripſiſſet cuſtodiam hujus Pomponii apud fratrem, addit: *At Pomponius multa morum elegantia, & ingenio illuſtri, dum fortunam æquus tolerat, Tiberio ſuperſtes fuit.* Et ſunt ab eo tempore, ad liberationem è cuſtodia, anni ſeptem. Hanc nominis litem dabam ſecundum Dionem (quippe integre perſcriptum apud eum prænomen eſt:) niſi ſubmonuiſſet Tacitus fratrem poëtæ fuiſſe Quinctum, libro VI. *Sancia aquâ & igni interdictum, accuſante Q. Pomponio. Is moribus inquies, hæc & hujuſmodi à ſe factitari prætendebat, ut partâ apud principem gratiâ, periculis Pomponii Secundi fratris mederetur.* Itaque nihil conſtituo. Eſt autem hic, non Atellanarum ſcriptor, (qui L. Pomponius Bononienſis dictus, Ciceroni, Senecæ, Macrobio, Nonio, Feſto, laudatus:) ſed tragœdiarum. Quintil. *Eorum quos viderim, longè princeps Pomponius Secundus, quem ſenes parùm Tragicum putabant, eruditione ac nitore præſtare confitebantur.* Plinius in epiſt. *Pomponius Secundus*

 ſcri-

bra jecerat. Et lege lata, [1] sævitiam creditorum coërcuit, [2] *ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum fœnori darent.* Fontesque aquarum [3] sub Imbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit, vulgavitque; comperto Græcam quoque litteraturam non simul cœptam, ab-

scriptor Tragœdiarum, siquid forte familiarior amicus tolleret, dum ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum provoco. Hic est, quem tanti Plinius alter fecit, ut vitam ejus miserit in scripta. Libro XIV. *Nobili exemplo documus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, cœnamque quam Principi dedit.* Et alibi: *Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos ferè post ducentos.* Lipsius.

1 *Sævitiam creditorum coërcuit.*] Dabatur olim fœnori pecunia adulescentibus, collata solutione in mortem patrum: quod vel fœnoris magnitudine, vel ob turpitudinem faciebant fœneratores. Claudius autem interdixit, ne quisquam filiisfamilias foeneraret in mortem parentum: quod deinde Senatusconsulto confirmatum fuit Vespasiano imperante. Tranquillus: *Auctor senatui fuit decernendi, ne filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti jus unquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Id Senatusconsultum Macedonianum appellatum est. *Ferretus.*

2 *Ne in mortem parentum.*] Quæ circumscriptio juventutis jam antè vetita, Lætoria lege. Sed paullo aliter. Nam Lætoria lex saltem caverat iis, qui intra XXV. annos alios, insuper habuerat: Claudius universe constituit de omnibus filiisfamiliarum, etiam supra legitimam ætatem. Lætoria etiam lex, fenoris aut pecuniæ nulla mentione, simpliciter vetabat, *minorem vigintiquinque annis stipulari*, id est, ἀπροϑεσ-δαι, ait Priscianus, sive stipulanti respondere. De ea non dubie Plautus sensit:

Perii, an non tum me lex perdit
quinta vicenaria?
Metuunt credere omnes.

Et alibi:

Ni dolo malo instipulatus sies, sive
etiamdum siem
Quinque & viginti natus annos.

Asperius eamdem Claudii legem rettulit Vespasianus, *ne filiorumfamilias feneratoribus exigendi crediti jus umquam esset, ne post patrum quidem mortem.* Satis multa ICti ad Sc. Macedonianum. *Lipsius.*

3 *Simbruinis collibus.*] Vett. *Sub Imbruinis.* Lego, *sub Imbrivinis.* Prorsum addi eam voculam placet. Non enim ex ipsis collibus deductam aquam vult: sed fontes aquarum qui sub collibus, Romam perductos. Locus ipse in melioribus Livii libris, *Imbrivium*, libro VIII. & Silio:

—— gelidoque rigantur
Imbrivio.

Apud Celsum tamen Simbruinas item aquas legas, libro IV. cap. V. *Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum, Simbruinarumque sunt, salutare est.* Idem.

Sub Imbruinis collibus.] Scribit Tacitus libro 14. Neronis apud Simbruina stagna discumbentis ictas fulgure dapes mensamque fuisse disjectam. Quare scripsimus hoc loco, *fontes Simbruinis collibus deductos*, hoc est, à Simbruinis collibus. *Rhenanus.* Expressi vocem Florentini, *sub Imbruinis collibus.* nam editi habent *Simbruinis collibus.*

absolutamque. [1] Primi per figuras animalium Æ- 14
gyptii sensus mentis effingebant; [2] & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & *litterarum semet inventores* perhibent; *inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tamquam reppererint quæ acceperant.* Quippe [3] fama est, *Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus auctorem fuisse.* Quidam [4] *Cecropem Atheniensem*, vel *Linum Thebanum*, [5] *& temporibus Trojanis Palamedem Argivum* memorant, *sexdecim litterarum formas; mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras reperisse.* At in Italia Etrusci ab Corinthio Da-

collibus. Lipsius, *Simbruinis*, legit, ex historicis. *Pichena.*

1 *Primi per figuras animalium.*] Non animalium solum, sed & rerum mutarum: quæ Hieroglyphicæ notæ Dictæ. Litteras tamen postea Ægyptiis sive Isis regina tradidit, sive Mercurius: sed ita, ut priscas illas notas, quas ἱερὰς dicebant, Sacerdotes retinerent: alias, quas πανδήμους, vulgus. *Lipsius.*

2 *Et antiquissima monumenta.*] Lego, *ea antiquissima.* Idem.

Et antiquissima monimenta.] Pro *&* substituam *ea*, totamque periodum includam parenthesi (*ea ant. monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur*) *& litterarum* &c. *Freinshemius.*

3 *Fama est Cadmum.*] Atque ita creditum plerisque scriptoribus. ut Clementi Alexandrino, Strom. I. Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετὴς, ὥς φησιν Εὔφορος (verius, Ἔφορος) ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματα Ἡρόδοτος κεκλῆσθαι γράφει. Q. Curtius: *Si famæ libet credere, hæc gens* (Phœnices) *litteras prima aut docuit, aut didicit.* Isidorus: *Græcarum litterarum usum primi Phœnices reppererunt. Hinc est quod Phœniceo colore librorum capita describuntur, quia ab ipsis litteræ initium habuerunt.* Quod ait de colore capitum sive titulorum in libris, verum & vetus est. Ovidius.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Caussa tamen inepta, & ex pectore Isidori. De Cadmo inventore Agenoris F. vide & Plinium libro VII. & Suidam, in Φοινικήϊα. *Lipsius.*

4 *Cecropem Atheniensem, vel Linum.*] Cecropem tamen plerique Ægypto ortum fatentur, & illinc intulisse litteras. Linus est Apollinis & Terpsichoræ filius, de quo Suidas: λέγεται δὲ πρῶτος οὗτος ἀπὸ Φοινίκης γράμματα εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν. Ita vides in diversitate sententiarum, consentire tamen omnes de Phœnice aut Ægypto: & bene Plinius, numquam dubitasse ait quin litteræ ab Assyriis essent. *Idem.*

5 *Temporibus Trojanis Palamedem.*] Videamus. Trojanis temporibus repertæ primum litteræ? Imo sive Cadmus, sive Cecrops eas repperit; trecentis propemodum ante id bellum annis. Quin & Orpheus Poëta vixit scripsitque major illo ævo. At quidam

Damarato, Aborigines [1] Arcade ab Euandro didicerunt. [2] & forma litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. [3] Sed nobis quoque paucæ primum fuere: deinde additæ sunt. Quo exemplo [4] Claudius tres litteras adjecit, quæ usui, imperitante eo, post

ita memorant de Palamede. Sed vix tamen aliqui veterum: & ad fidem rerum emendes: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sedecim litterarum formas, & Trojanis temporibus Palamedem Argivum tres memorant, mox alios ac præcipue Simonidem ceteras repperisse.* Ita res habet. Sedecim litteræ primo: Palamedes tres addidit, ut Isidorus censet; sive quatuor, ut Plinius, Suidas, (& per me quidem in Tacito etiam legeris, *Palamedem Argivum* IIII. *memorant.* nam ex notis omissis confusisque hic error.) alias Simonides Pythagorasque. Possis etiam verbis non trajectis scribere: *Quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum. Et temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant* IIII. *litterarum formas*, &c. Etsi fateor tamen in Gorgiæ declamatione, pro Palamede, eum dici *auctorem litterarum*, ἁπλῶς & indefinite. Itaque non nimis pertendo. etsi pro mea sententia licet Irenæum etiam addas, libro I. advers. Hæres. cap. XII. *Idem.*

Et temporibus Trojanis Palamedem.] Non hic sigillatim Cornelius persequitur, quot quisque litteras invenerit, sed generatim quæ sibi potior videretur, eam opinionem secutus, ait Cecropem sive Linum, & Palamedem (diverso tamen tempore) vulgasse XVI. literarum formas. Idem facit recensendo auctores reliquarum. *mox alios & præcipuum Simonidem reperisse.* Evanidæ igitur sunt temporum absurditates, quas hic vir doctissimus inducit, indeque suas res sibi habere castigationibus dicamus. *Salmerius.* Plin. 7, 56. *Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Ægyptios à Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor hac figura* Θ Ξ Φ Χ. *Totidem post eum Simonidem Melicum*, Ζ Η Ψ Ω: *quarum omnium vis in nostris recognoscitur, Aristoteles* X *&* VIII. *priscas fuisse:* Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ *& duas ab Epicharmo additas* Θ Χ, *quam à Palamede mavult. Anticlides in Ægypto invenisse quemdam nomine Menona tradit* XV. *annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur.*

1 *Arcade ab Evandro.*] Sive à Carmenta ejus matre, ut visum aliis. *Lipsius.*

2 *Et forma.*] Antiquior lectio. *Et forma* Rhenanus. Plin. 7, 58. *Veteres Græcas fuisse easdem pene, quæ nunc Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio dono principum Minervæ dicata in Bibliotheca, cum inscriptione tali,* Ναυσικράτης Τισαμενοῦ Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν. Ferrettus. Verba Græca, NAVSIKRATES. TISAMENO. ATHENAIOS legit Iosephus Scaliger: ΝΑΥΣΙΚΡΑΤΕΣ. ΤΙΣΑΜΕΝΟ. ΑΘΕΝΑΙΟΣ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. *Salmasius.*

3 *Sed nobis quoque paucæ.*] Latinis primo non nisi XVI. litteræ. Kappa, Sallustius ludimagister invenit: Gamma, Spurius Carvilius: litteram X. ætas Augusti. *Lipsius.*

4 *Claudius tres litteras adjecit.*] Suetonius, *Non vas etiam commentus est litteras tres, ac numero veterum quasi*

quasi maxime necessarias addidit. Vterque esse litteras tres ait. Sed quærimus eas: & quibusdam visum promptius, dubitare de Suetonii scriptura. Non adhibebo id mantelium ignaviæ meæ ego. Planissime res Claudius reppetit. Æolicum Digamma, cujus facies litteræ Ⅎ. inversæ. Quinctilianus: *Nec inutiliter Claudius Æolicam illam Ⅎ. ad hos usus litterarum adjecerat.* Et iterum: *Æolica quoque littera, qua cervum servumque dicimus, etiamsi forma à nobis repudiata est, vis tamen manet.* Hanc non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro: si credimus Annæ Cornuto. *Hanc litteram*, inquit in Orthographia, *Terentius Varro dum vult demonstrare, ita præscribit.* V A. *Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem littera erit.* Hoc digamma etiam hodie in lapidibus Claudianis, TERMINAℲIT AMPLIAℲITQVE. &, DIℲI. AVGVSTI. De hac ergo clarum. Secundam eruo è Prisciano libro 1. Antisigma. Ait; *S. & P. loco Græca Ψ. fungitur. Pro qua Claudius Cæsar antisigma)(hac figura scribi voluit: sed nulli ausi sunt antiquam scripturam mutare.* Antisigma ideo, quia duo sigma obverso dorso ↄc. Hac enim semilunæ figura, prisci Græci sigma formabant. In tertia littera hæremus. nec auxilio est Grammaticorum manus. Non ille, qui AI. diphthongum fuisse censet, quia in Claudii ævo lapidibus, ANTONIAI. DIℲAI. & similia scripta. Constat enim antiquitus creberrimè usurpatam hanc diphthongum. Non etiam ille, qui litteram nescio quam inventam à Claudio leniendo R. putat, ex corruptis Velii Longi verbis: in quibus prioribus de Æolico digamma saltem egisse Velium scio. Sed nec Martianus Capella, qui sic scribit: *Huic littera S. Divus Claudius P. adjecit aut C. propter Ψ & Ξ. Græcas, Psalterium, saxa.* Censet enim ille à Claudio novum X. repertum. quod vanum puto, quia X in usu temporibus jam Augusti, ut diserte monet Isiodorus. Sed & X. inter eas à Varrone & Quinctiliano censetur, quæ non necessariæ. Varro in Fragmento quopiam, ex libro De Grammatica. *Litterarum partim sunt, & dicuntur, ut* A B. *partim dicuntur, & non sunt, ut* H. & X. *partim sunt, neque dicuntur, ut* φ. Ψ. Ex quibus verbis non absurde collegeris, duabus his litteris, quæ necessariæ Varrone teste, novam formam induisse Claudium nomenque. Et de Ψ. quidem clarum, cui Antisigma respondit: de φ. Claudiano neglexerunt tradere Grammatici, & ego non divino. Phi quidem littera, non dubie necessaria, & alius ejus sonus quam F. uti monuit etiam Quinctilianus. Hæc in re Grammatica nugamur: & omittere licuisset si Claudii liber exstaret, quem de ratione harum litterarum edidit. *Lipsius.*

Claudius tres litteras adjecit.] De iis litteris, quæ in autoribus exstat memoria, ita extat, ut tertiæ nobis ignota forma, duarum à nobis indagata sit. De priore sic accepi: Syllabæ sono in his nominibus declarando, *divus, clivus, rivus, servus*, repertam esse novam litteram Ⅎ. quæ in hoc nomine VIℲVS in antiquis spectationibus etiamnum aspicitur, & apud Agellium Digamma Æolicum appellatur, libro 14, 5. quod in Latio desideratum, & à Claudio non inutiliter adjectum ait M. Fabius libro 1. c. 4. & 13. De altera comperi, cum S præpositum P loco Ψ Græcæ fungeretur, pro duabus illis litteris Claudium Cæsarem in Latium induxisse antisigma. & hac figura)(scribi voluisse: de quo testis est Priscianus lib. 1, ubi de accidentibus literæ. De tertia Velius Longus hoc habet in libro de Ortographia, quem manuscriptum apud Strossium egomet Romæ legi: *Claudius princeps*, inquit, *novam quandam literam excogitavit similem ei nota, quam pro aspiratione Græci ponunt, per quam scriberentur illæ voces, quæ neque secundum exilitatem literæ, neque secundum pinguedinem sonant, ut Viro & Virtute; neque*

post oblitteratæ, aspiciuntur etiam nunc [1] in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, *ne* [2] *vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret: sæpe adversis Reip.* [3] *temporibus accitos, quorum monitu redintegratas cærimonias, & in posterum rectius habitas. primoresque Etruriæ sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam, & in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, & quia externæ* [4] *superstitiones valescant. & læta quidem in præsens omnia; sed benignitati deum gratiam* [5] *referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur.* Factum ex eo senatusconsultum; *viderent pontifices, quæ retinenda firmandaque*

neque rursus secundum latum literæ sonum enunciarentur: ut in eo quod est, Legere, Scribere. Quibus verbis significat tertiam Claudii literam Ꝛ leniendo inventam fuisse. Sed licet Cæsar hæc non sine ratione induxerit, nulli tamen ausi sunt antiquam scripturam mutare, &, ut ait Priscianus, *consuetudo superavit.* Vertranius. Hoc idem Suetonius ait. Sed tres literæ, quæ fuerint, non scribit. Vnius certi sumus ex titulis, ut *ampliaɉit.* Alteram existimo fuisse ɉ pro H Græco: tertia litera quæratur, & fortasse pro ω aliqua nota. *Vrsinus.*

1 *In ære publicandis plebiscitis.*] Ego vero cum Imperatoribus tollo hæc plebiscita: quæ vim usumque Claudii temporibus habere non potuerunt, omni potestate tralata ad unum. Quære exempla in historia principum, non invenies. Legerim, *publicandis scitis.* Sciti nomen generale est, & ad decreta omnia pertinet ac jussa. Et haud dubie ea scriptura observata non solum in plebiscitis (ut demus ea fuisse) sed in legibus aliis, edictisque. *Lipsius.*

In ære publicandis plebiscitis.] Vna litera adjecta corrupit sententiam. Fuit *publicandis plebi SCtis.* id est Senatusconsultis. illis enim æneis tabulis, quæ senatus constituerat, plebi innotescebant. Eodem spectat Ovidii illud: *nec verba minantia fixo Ære ligabantur.* Grotius.

2 *Vetustissima.*] Quam ipsi Romani liberos suos capere volebant, ac publice mittebantur. Vide Valerium libro 1. de Relig. & Ciceronem 11. de Divinat. *Lipsius.*

3 *Temporibus accitis.*] Non displicet veteris libri scriptura, qui habet. *accitos* pro *accitis.* quamvis & *accitis* æque placet. *Vrsinus.* Malim *accitos.* Rhenanus. *Accitos* omnino melius quam *accitis.* ostendit enim olim ita fieri solitum: utendum ergo ipso casu, qui narrationibus proprius est. *Freinshemius.*

4 *Superstitiones valescant.*] Venetus, *invalescant.* Pichena.

5 *Referendam; ne.*] Non recte videntur hæc conjungi; distinxerim potius *referendam, ne* &c. *Freinshemius.* Non videtur cepisse vir insignis, quum judicavit hoc membrum à proximo πλεια ὑποστιγμῇ separandum. Neque enim novum argumentum est aut stimulus hortationis differens ab eo, quo jam usus est: sed id ipsum

que haruspicum. Eodem anno [1] Cheruscorum gens regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus; & uno reliquo stirpis regiæ, qui apud urbem habebatur, nomine *Italus* Paternum huic genus è Flavio fratre Arminii, mater [2] ex Catumero principe Cattorum erat: ipse forma decorus, & armis equisque in patrium nostrumque morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capessere. Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad imperium.* Ac primo lætus Germanis adventus, [3] atque eo magis, quod nullis discordiis imbutus pari in omnes studio ageret; celebrari, coli, modo comitatem & temperantiam nulli invisam, sæpius vinolentiam ac libidines grata barbaris usurpans. [4] Iamque apud proximos, jam longius clarescere, cum potentiam ejus suspectantes qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, *adimi veterem Germaniæ libertatem, & Romanas opes insurgere. adeo neminem iisdem in terris ortum, qui* [5] *principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii pro-* 16

ipsum quod brevius attigerat, persequitur explicatius. *Gratia*, quam diis referri censet, hæc est una, ut cerimoniæ, rebus Romanis multo minoribus aut in arcto servatæ diligenter, temporibus secundis ne negligantur. Intelligimus enim *gratiam*, non quæ verbis haberetur, aut aliis suppliciis, sed si fieret tum, ex quo appareret in hoc genere cultus gratos esse erga Deos. Vt lib. 2. milites promittunt Germanico se *gratiam in acie relaturos.* Deinde τὸ *gratiam* accipiendum, quasi dixisset *eam gratiam* vel *hanc gratiam.* Gronovius.

1 *Cheruscorum gens regem Romæ petivit.*] Malim, *Roma petivit.* Nam sic scribit lib, 13. *Barbaros malle Romæ petere reges quam habere.* Rhenanus.

2 *Ex Catumero.*] In Vatic. est, *Actumero:* Strabone Οὐκρόμηρος ἡγεμὼν Κάττων, id est, *Verомerus.* vel ad etymon Germanicum verius, *Aeromerus.* Lipsius.

3 *Atque eo magis, quod nullis.*] Veteri Covarr. abest vox *magis.* Gruterus.

4 *Iamque apud proximos, jam longius clarescere.*] Melius in Cod. Budensi, *Iamque apud proximos longius clarescere.* Rhenanus. Ex Flor. restitui, *apud*, vulgo, *ad proximos.* Pichena.

5 *Principem locum impleat.*] Et hoc ex Flor. Vulgo, *principis locum.* Sic lib. 4. *Satisque habere, si locum principem impleam.* Et *spe objecta principis loci.* Pichena.

1 *Supra*

progenies [1] *supra cunctos attollatur?* [2] *Frustra Arminium præscribi: cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci,* [3] *infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at si paterna Italo mens esset, non alium infensius arma contra patriam ac Deos penates,*
17 [4] *quam parentes ejus exercuisse.* His atque talibus magnas copias coëgere. Nec pauciores Italum sequebantur. *non enim inrupisse ad invitos, sed accitum* memorabant. *quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Catumero præberet.* [5] *nec patrem illi rubori esse, quod fidem adversus Romanos, volentibus Germanis sumptam, numquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias habeant.* Adstrepebat huic alacre vulgus; & [6] magno inter barbaros prœlio victor rex; dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus,
18 per læta, per adversa res Cheruscas adflictabat. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi, & [7] morte Sanquinii alacres, [8] dum Corbulo adventat, in-

1 *Supra cunctos extollatur.*] Castigavimus, *attollatur.* Item *hostili in loco*, *hostili in solo.* Rursum *posset extimesci*, *posse extimesci.* Rhenanus.

2 *Arminium præscribi.*] Qui illi patruus: & tamquam in ejus gratiam honoremque Principatu ornatus esset. *Lipsius.*

Frustra Arminium præscribi.] Frustra, inquit, jactamus, Italum esse ex Arminii stirpe, Germaniæ liberatoris. lib. 4. *Frustra Pulchram præscribi.* Pichena.

3 *Infectum alimonio.*] Ita Flor. vulgo, *alimonia.* Idem.

4 *Quam parentes ejus exercuisse.*] Ita vulgati libri, quod non placet. Videtur legendum *parentem.* Ursinus. Legendum puto: *parentem*, supra: *si paterna Italo mens esset.* & paulo infra: *nec patrem illi rubori.* Error similis, de quo monui in princip. libro 3. Scias etiam Italum istum, in Florentino ubique Italicum nominari. *Pichena.* Muretus *parentem.* Recte. *Acidalius.*

5 *Nec patrem illi rubori esse.*] Vox postrema non comparet in membranis Covarruv. neque habet certe, quod hic agat. *Gruterus.*

6 *Magno inter barbaros prælio victor rex.*] Forte, *magno at inter.* Lipsius. Dubito an non, *magnus.* quasi dicat magnum habitum Italum regem, post victoriam prælii. *Acidalius.*

7 *Morte Sanquinii.*] Sanquinii Maximi, de quo supra dixi. *Lipsius.*

8 *Dum Corbulo adventat.*] Forte

filius

inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco. [1] qui natione Caninesas, [2] auxiliaris & diu meritus, post transfuga, levibus navigiis prædabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites & imbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura & mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, [3] ceteras navium, ut quæque habiles, per [4] æstuaria & fossas adegit: lintribusque hostium depressis, & exturbato Gannasco, ubi præsentia satis composita sunt, legiones [5] operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, veterem ad morem reduxit;

ne

filius illius, qui libro 3. *Domitius Corbulo* appellatur. certe non idem. ille enim senex: *pro Corbulone atat.* at de hoc paulo infra ait, *cui principium illa militia fuit.* Pichena.

1 *Qui natione Caninesas.*] Scribendum est, *Cannanesas*, ex antiqua inscriptione apud Vulsinios superioribus annis reperta, cujus exemplum hoc est: *L. Cannulejus. in. Italia. Volsiniensium. patriae. suae. item. Ferent. &. Tiburtium. item. coloni. Italicensis. in. prov. Baetica. praet. Etrur. popular. sacerdoti. Caeninensium. M. Helvius. M. F. Clemens. Arnensi. domo. Cartagine. praef. eq. alae. primae. Cannanesatum. Praesidi. sanctissimo. & rarissimo. curam. agente. L. Aconio Callisto. tribuno. mil. leg.* XIIII. *Gem. Sev.* Vrsinus.

2 *Auxiliaris, & diu meritus; post transfuga.*] Vaticana scriptura, *auxiliare esd in meritis.* Fortasse, *auxiliaris, diu emeritus.* Nam & auxilia, illo ævo, credam adstricta ad militiæ certum modum. Mercero placet; *Auxiliare es diu meritus.* Lipsius.

Auxiliaris & diu meritus.] Budensis codex habet *ex diu meritis.* Rhenanus. Proba lectio si esset à libris. Ita sup. libro 2. *Tacfarinas auxiliaris, stipendia meritus.* Sed libri variant, & in Vaticano est: *auxiliare es diu meritus.* Quid propius quam quod olim mihi visum, *auxiliare as diu meritus: Auxiliare as, ut as militare.* Mercerus. Mihi placeat, *auxiliares inter diu meritus.* Acidalius. Farnesianus codex M S. *auxiliare ex drumentis:* unde conjiciebat olim Lipsius, *auxiliaris ex frumentariis:* postea omnem hanc annotationem expunxit. Quod in conjectura facile fero: sed scripturam vetusti codicis insuperhaberi nolim: quippe in qua videam vestigia veritatis adhoc usque latentis. Eam esse credo: *auxiliaris & dux gentis.* Iuvat quod legitur libro 4. de Thracibus: *ne regibus quidem parere, nisi ex libidine, soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores praficere.* Gronovius.

3 *Ceteras naves.*] Emendavimus, *ceteras navium.* Sic enim subinde Tacitus loquitur per genitivum, ut *quosdam militum, cunctis civium, residuis nobilium;* pro *quosdam milites, cunctis civibus, residuis nobilibus:* & sic de similibus. *Rhenanus.*

4 *Æstuaria & fossas.*] Per Drusianam fossam, & lacus, qui plures tunc, in unum Meridionalem coiverunt. *Lipsius.*

5 *Operum & laboris ignaras.*] Farnes. *ignavas.* Lipsius.

1 Nec

ne quis agmine decederet, [1] nec pugnam nisi jussus iniret. stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia, in armis agitabantur. [2] Feruntque *militem, quia vallum non accinctus; atque alium quia pugione tantum* [3] *accinctus foderet, morte punitos.* [4] quæ nimia, & incertum an falso jacta vel aucta, originem tamen è se-

1 *Nec pugnam nisi jussus iniret.*] Facit huc quidem Sallustius cap. 9. Catil. historiæ. Verum cum pugnam inire injussu imperatoris unum fuerit de delictis, omni tempore, omni duci, castigatis; videtur audiendus manuscript. Covarruv. *ne quis agmine decederet, ne quis nisi jussus iniret.* ut referatur ad *agmen.* Sic libro 13. dixit *stationem inire*, pro ingredi. *Gruterus.*

2 *Vallum non accinctus.*] Aliud est ac si dixisset, Discinctus. Non accinctum fodere, est sine gladio fodere: Discinctum fodere, est solutà fluxaque tunica in morem muliebrem. At ex disciplina erat, cum gladio opus facere. Vegetius 1 1 1. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Lipsius.

Feruntque militem, quia vallum non accinctus.] Maurus Servius exponens illud Æneid. 1. *Illi se prædæ accingunt*, notat *Accinctos* industrios vocari, & contra negligentes *Discinctos*, ut *discinctos Mulciber Afros.* Omnes vero qui militant cincti sunt. Nam mos militaris fuit, ut milites cingulo cincti semper essent, ut paratum ensem haberent ad omnia pericula, & erat ignominiosum discinctum esse militem. T. Livius libro 7. belli Punici, *Districtu gladiis discinctos destituit.* Persius. *Non pudet ad morem discincti vivere Natta?* Ita Corbulo, qui disciplinam militarem observabat, non accinctum militem morte punivit. Nam posteaquam juraverant milites, cingebantur zona militari, quod erat equo merentium insigne. Vnde à Marcello *cinctus* dicitur pro eo, qui eques militat. Et apud ICtos sæpius reperias *Cingulum* & *Cingere.* Inde illæ loquendi formæ *accingi ferro*, quod infra à Tacito dicitur, & *Procinctus exercitus*, & *Procinctum testamentum*, quod illa pugnandi spe, vel timore milites faciebant, de quo à Iustiniano plura. Vulcatius Gallicanus in Avidio Cassio, *Nam statim, & ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, ut si quis cinctus inveniretur apud Daphnem, discinctus rediret.* Lupanus. Ex more enim & disciplina, gladius, etiam in opere, gestandus. Vegetius libro 3, 8. *Milites gladio cincti fossam aperiunt.* Pichena.

3 *Vallum foderet.*] Vallum aut vallus non foditur, sed cæditur potius. idem enim est quod palus seu stipes. ergo hoc quoque loco pro *vallum foderet* leg. puto *vallum caderet.* aut forte *vallum ferret.* Vt apud Horat. *Fert vallum & arma miles*, & notum est istud Scipionis apud Livium Epit. 57. *Cum te gladio vallare scieris, vallum ferre desinito.* Freinshemius.

4 *Falso jacta.*] Venet. editio; *jacta, aucta.* hæsitante librario utrum præferret, utrumque adscripsit. Ego quidem hic malim, *falso aucta.* Lipsius.

Quæ munia & incertum an falso jacta vel aucta.] Pro *munia* scripsimus *nimia*, & clausulam *vel aucta* delevimus. Infra ex *perlocutus* fecimus *prolocutus.* Rhenanus. V. c. habet: *Quæ mimunia, & incertum an falso jactata,* &c. Sed de verbo *jactata* dubius non sum, de *munia*, hæreo. *Vrsinus.* Illud *nimia* à Rhenano est. in M S. enim *munia* erat. quæ etsi non vera, tamen vero proxima scriptura. Legendum, *quæ immania.* Sic idem

libro

è ſeveritate ducis traxere. intentumque & magnis
delictis inexorabilem ſcias, cui tantum aſperitatis
etiam adverſus levia credebatur. Ceterum is ter- 19
ror milites hoſteſque in diverſum affecit. [1] nos vir-
tutem auximus: Barbari ferociam infregere. Et
natio Friſiorum [2] poſt rebellionem clade L. Apronii
cœptam infenſa, aut male fida, datis obſidibus
conſedit apud agros à Corbulone deſcriptos. Idem
ſenatum, magiſtratus, leges impoſuit. ac ne juſſa
exuerent [3] præſidium immunivit; miſſis qui majores
Chaucos ad deditionem pellicerent, ſimul Gannaſ-
cum dolo aggrederentur. nec irritæ aut [4] degeneres
inſidiæ fuere adverſus transfugam & violatorem fi-
dei. Sed cæde ejus motæ Chaucorum mentes, &
Cor-

libro 4. ann. *fabuloſa & immania* dixit. *Pricaus.* Vulgo, *jacta.* ego judicium Lipſii ſecutus, malui, *aucta.* & fere Flor. conſentit, in quo legitur, *acta.* Sic libro 3. *in falſum aucta.* Pichena. Lipſius, *aucta.* Muretus *jactata.* Quaſi vero multum interſit, quid horum præponas. *Acidalius.*

1 *Non virtutem auximus.*] Vereor ut ſcripſerit, *virtute auximus*, Augendi verbum patiendi ſignificatu, ut infra. *Lipſius.*

Nos virtutem auximus.] Nulla cauſa eſt cur mutes, neque ſemper *augere* paſſive ſcriptum veteribus. Non melius illo, qui in Catullo, *augens*, vult eſſe pro, *auctus*, noto verſu; *O decus eximium, magnis virtutibus augens.* Quum uno ductu recte ſcribatur, *augens decus virtutibus*; ut apud Ovid. *Ille memor magni generis, virtute quod auget.* Mercerus.

2 *Poſt rebellionem.*] Non ut receptum, *per rebell.* Hiſtoria ipſa narrata fine libri IV. *Lipſius.*

Poſt rebellionem clade L. Apronii cœptam.] Quod Lipſius reſtituit, *poſt rebellionem* à Flor. confirmatur. male antea, *per rebellionem.* Pichena.

3 *Præſidium immunivit.*] Ita manuſſ. At vulgi lectio, *inde munivit.* Suſpicari poſſis antique fuiſſe *endomunivit.* Uti apud Livium libro V. *Iuventutem militarem Senatuſque robur in arcem Capitoliumque conſcendere: armiſque & frumento collatis, ex loco inde munito deos homineſque & Romanum nomen defendere.* ſcripſerim, *endomunito.* Lipſius.

Præſidium immunivit.] Vulgo *inde munivit.* Suſpicatur hinc Lipſius *endomunivit.* atque idem verbi tentat Livio donare. Ego neque hic nec in Livio acceperim. cujus locus per ſe ſanus. Vera hic lectio, *inibi munivit.* Nam is ſenſus: Apud hos præſidium munivit, ad alios alios, qui pellicerent, miſit. *Acidalius.* Nihil hic ſollicitandum. Nam eadem vis eſt verbi, quam correctionibus quærunt. Sic Suetonius Tiberio 39. *in prætorio, cui Spelunca nomen, incœnante eo, complura & ingentia ſaxa fortuito ſuperne delapſa ſunt.* Vt *incœnante eo*, eſt quum ibidem cœnaret ille, ſic *immunivit* eſt ibidem munivit. *Gronovius.*

4 *Degeneres inſidiæ.*] Non indignæ nomine Romano, aut ipſo Corbulone: quia nempe in transfugam, &

Corbulo ſemina rebellionis præbebat; ut læta apud pleroſque, ita apud quoſdam ſiniſtra fama. *Cur hoſtem conciret? adverſa in Rempublicam caſura:* [1] *ſin proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem, & ignavo principi prægravem.* Ideo Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, *ut referri præſidia cis Rhenum* juberet. Iam caſtra in hoſtili ſolo molienti Corbuloni, hæ litteræ redduntur. Ille re ſubita, quamquam multa ſimul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud ſocios; nihil aliud prolocutus, quam [2] *beatos quondam duces Romanos!* ſignum re-

militiæ deſertorem. Hoc enim eſt, quod *fidei violatorem* dicit: id eſt, ſacramenti. *Lipſius.*

1 *Cum proſpere egiſſet.*] Ioſiæ Merceri lectio verior, *ſin proſpere*, & approbata quibuſdam libris. Sententia, Adverſa reip. nocitura; proſpera, ipſi Corbuloni. *Idem.*

Cum proſpere egiſſet.] Facillima huic loco medicina. Veteres libri: *in proſpere egiſſet* addita litera ſcribe; *ſin proſpere egiſſet, formidoloſum paci virum inſignem.* Non placet moveri arma à Corbulone; ſive rem bene gereret, ne arma & iis quæſitam auctoritatem verteret in principem; ſive male, ne quid imperium detrimenti caperet. *Mercerus.* Nulla eſt hic menda, eoque locus emendationibus eſſe non debuit. Sub imbelli principe, ſtrenui duces (ut Corbulo faciebat) bella ſerere non debent, quia ſibi, & Reip. malè conſulunt; illi ſi vincantur, ſibi victoriis partis: licet enim urgente metu princeps eos undique conquirat, tamen eo remiſſio, redditaque pace ferre non poteſt, indeque præcipue ſibi timet. Salluſt. Cat. *nam regibus boni, quam mali ſuſpectiores ſunt; ſemperque iis aliena virtus formidoloſa eſt.* Noſter libro 1. ann. *neque eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat; ex optimis periculum ſibi.* In Agric. *formidoloſum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honeſti.* Ibid. *Inerat conſcientia deriſui fuiſſe nuper falſum è Germania triumphum: at nunc veram magnamque victoriam tot millibus hoſtium cæſis ingens fama celebrare: id ſibi maxime formidoloſum, privati hominis nomen ſupra principis attolli.* Salinerius. Male acceptus hic locus erat in omnibus libris: *cum proſpere egiſſet.* merito ergo aſteriſco notatus. At nuper Ioſias Mercerus, unius tantum voculæ mutatione, & aptiori diſtinctione, correxit, ac fere ad amuſſim congruit Florentinus, in quo legitur, *caſuram in proſpere* &c. *Pichena.* Locus corruptus & ſine dubio mutilus. paullum tamen quid deeſſe puto. Nam ſententiam equidem video, quæ hæc fuit, tanquam ſi ſcriptum: *Adverſa in Remp. caſura, cum proſpere egiſſet. Fecere hæc formidoloſum paci virum inſignem.* Acidalius. Senſus hujus loci non eſt, ut equidem opinor, adverſa Reip. nocitura, proſpera ipſi Corbuloni: ſed potius ſuſpicio erat ſi proſpere egiſſet verſurum arma in principem ignavum, unde bellum civile, quo enim alias illud, *formidoloſum paci.* Freinshemius.

2 *Beatos quoſdam duces.*] Corruptione literæ, periit huic dicto Ve-

nus.

receptui dedit. [1] Vt tamen miles otium exueret, [2] inter

nus. Scribe, *quondam*. id est, olim libera rep. Persuadet Dio, qui sic extulit. *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι ποτὲ στρατηγήσαντες*. *Lipsius*.

beatos quosdam duces.] Vere *quosdam*. nimirum Sullam, Cæsarem, Pompejum, & quoscunque alios, qui olim ex sua libidine bella moderabantur. Eruditissimus vir maluit *quondam*, quasi respiciat Corbulo ad omnes veteris reip. duces, citatque ex Dione *ὦ μακάριοι οἱ πάλαι στρατηγήσαντες*. i. *ô beati qui quondam exercitus duxere*. Ego non tanti facio Græcos in re Romana, ut ad eorum normam nostrum rear esse corrigendum: maxime quod verba Dionis quantumvis generalia, possint etiam speciatim interpretari: ad ultimum duces veteres aliquando senatusconsulto ultimam bello manum imponere prohibiti sunt. *Salinerius*. Lipsio prorsus assensi, *quondam*, legenti. Insipide vulgo, *quosdam*. Pichena.

1 *Ne tamen miles.*] Sententia scripturam eam damnat. Lege ergo, *Vt tamen*. Lipsius.

Ne tamen miles otium exueret.] Plures incubuerunt emendationi, quasi sententia repugnet verbis. Putabam *exueret ἀντιφραστικῶς* à Tacito scriptum; quo me non parum inducebat Plautus Trinummo: quærit apud eum dominus à servo argenti rationem: *quid factum est eo*. Respondet servus, *Comesum, expotum, exutum, elotum in balneis*. Quid *exutum* nisi vestitum, hoc est, pretiosis vestibus consumtum? Licet enim *exuvia* proprie de inimicis dicantur, & ejus respectu, unde exutæ sint; Plaut. Menæch. *Vxoris exuvia, induvia tua, rosa*: simpliciter tamen aliquando pro vestibus cujusvis accipiuntur. Virg. Buc.

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.

Id. lib. 4. Æn.

Dulces exuvia dum fata deusque sinebant.

Essetque sensus, Corbulo milites labori mancipavit, ne ocium induerent, hoc est, ne ocio indulgerent. Verum præstat explicare, *ocium*, id est, pacem: Cujus rei plurimus est usus. Sallust. Iugurth. *Quod in familia nostra fuit, præstitit, ut in omnibus bellis adesset vobis: nos uti per ocium tuti simus, in manu vestra est.* Idem in histor. in orat. Cottæ. *metuit ocium, odit bellum.* Noster libro 12. ann. *nam militares artes per ocium ignota.* Et libro 15. ann. *Cur deserta per ocium, qua bello defenderas?* Gnarus itaque Corbulo per labores militarem contineri disciplinam, voluit ut fossa à militibus duceretur, ne forte amoto hostium metu lascivirent, & suam provincialiumque pacem turbarent & exuerent. *Exuere pacem ut exuere jussa.* paulo ante, *ac ne jussa exuerent*. Salinerius. A Lipsio est emendatio. Male vulgo, *Ne tamen*. Idem fere Florent. indicat, qui habet, *vi tamen*. Pichena. Manum non adhiberem reformationi illius *exsueret*, sed potius fecerim *Vt* de *Ne*. Sæpius enim mutarunt sedem duæ illæ particulæ; & ita hic habet editionum prima. *Gruterus*. Lipsius, *ut tamen*. vel ad finem, *exerceret*. Muretus longiuscule abit, *Ne tamen miles otio insuesceret*. Mihi certe non tam crebra ejus verbi *Exuere* placeat repetitio. idem enim jam paulo ante. Nec tamen satis commode mutes: & si varie possis. Vt relinquatur, legam, *Ne tamen miles otio vim exueret*. Acidalius. Duæ literæ adjectæ sensum facient optimum: *Ne tamen miles otio vim exueret*. Infra libro 13. *pace longa segnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant*. & quæ ibi sequuntur. Grotius. *Vt tamen miles otium exueret*. Sic Lipsius. At nemo exuit otium, nisi qui jam est otiatus. Quod de hoc Corbulonis milite jam dici non potest. Veteres habent; *Ne tamen miles otium exueret*. Scribam; *Ne tamen milites otium exueret*. Otium mi-

[1] inter Mosam Rhenumque [2] trium & viginti millium spatio fossam produxit, [3] qua incerta Oceani ve-

milites exuit, scilicet virtutibus militaribus, desidia & ejus amore irrepente. Sic Annal. 1. *Exuteque Lepido*, vi, scilicet, omni ac potentia. Hæc enim eleganter subintelliguntur. *Boxhornius.* Recte Lipsius, Pichena, Gruterus: cætera, fabulæ. *Gronovius.*

1 *Inter Mosam Rhenumque.*] Dio consentit, *διετάφρευσε*, inquit, *πᾶν τὸ μεταξὺ τοῦ τε Ῥήνου καὶ τοῦ Μόσου, σταδίους ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μάλιστα.* Nam stadia centum LXX. milliaria conficiunt XXIII. duobus stadiis & semi minus: ita ut septem stadia cum dimidio pro milliari capias. quod Plutarchus, Suidas, aliique monuerunt. Interpres tamen Dionis milliaria XXI. vertit: & addit non convenire illi cum Corneliana ratione. *Lipsius.*

Inter Mosam Rhenumque.] Ter ea tentata res est, quantum me legisse memini, sed non iisdem locis: causa tamen semper eadem manente. Primum à Corbulone, qui tantum cogitavit, ut incerta Oceani vectarentur Rheno ad ea loca, quæ Mosellam contingebant. Deinde à L. Vetere, qui conjungere instituit Mosellam atque Ararim: ut mari copiæ primum, inde Rhodano, & Arari, & Mosella, & Rheno in occidentem veherentur. De L. Vetere idem Cornelius libro 13, 53. Sed Ælii Gracilis Belgicæ legati invidia factum est, ne id efficeret Vetus. Postremo Carolus Magnus, rex Francorum, duo flumina Radantiam & Alemoram inter se conjungere tentavit, inter quæ brevissimum dicitur esse intervallum: quorum fluminum Rodantia in Rhenum exit: Alemora vero in Danubium. Quamobrem constat, idem cogitasse Carolum & Corbulonem. Sed producta olim fossa à Corbulone, necesse est illam aut incuria temporibusque aut aliquorum operis & labore redisse ad priorem soliditatem: vel longe diverso loco Carolum & Corbulonem id tentasse. Constat tamen ex annalibus Francorum processisse opus Carolo ad trium milliarium longitudinem: deinde inventum fuisse limum palustrem; qui nullis operis exhauriri potuit: noctu enim excrescebat abundantius quam die multo labore fuisset exhaustus. Itaque rem Carolus omisit. *Ferrettus.*

2 *Trium & viginti millium passuum fossam.*] Est fossa, quæ ab urbe Leida Delftum defertur, atque inde ad vicum Maeseland deducta, tandem ad propinquum vicum Sluys Mosæ jungitur. Hanc esse Corbulonis fossam quatuor potissimum rationibus, arguo: primum, quia inter Mosam, Rhenumque acta est: dein, quia proxima Oceano, ut quæ incerta ejus, id est, adfluxus, qui crebri in his locis fieri consuerunt, ne ultra in superiorem insulæ partem agris detrimentosi transirent, vetare potuerit: tertio, quia spatium 23000. p. sive 170. stadiorum quam maxime congruit, utique si alveum ejus, non intervallum inter Leidam & Sluys sequaris: postremo, quia fossa hæc vulgari nomine vocatur *Fliet*, hoc est, æstuarium. *Cluverius.*

3 *Qua incerta Oceani vetarentur.*] Recte, non *vectarentur.* Dio interpretatur, *ἵνα μὴ οἱ ποταμοὶ ἐν τῇ τοῦ ὠκεανοῦ πλημμυρίδι ἀναῤῥέοντες πελαγίζωσιν. ne fluvii in Oceani æstu refluentes superstagnarent.* Fuisse ergo necessum est fossam eam inferioris Bataviæ parte, inter Rhenum veterem, Mosamque: ubi fere ubique inter duos fluvios XXIII. milliarium intervallum. Supra agrum Batavum, inter Mosam & adhuc integrum Rhenum, esse non potuit: quoniam illic certe periculum nullum ab æstu. Vertranius, cui legi placet *vitarentur* (hoc sensu, ut fossam eam perduxerit, qua commeari à Mosa ad Rhenum posset, ne

vetarentur. insignia tamen triumphi indulsit Cæsar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui [1] in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, [2] effodere rivos, quæque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, & quia plures per provincias

ne Oceani pericula necessum esset subire) non placet. Multo minus Ferrettus: qui μετέωρος certe fuit, cum Mosam hic cum Mosella contudit, & ea scripsit quæ rideant Batavorum pueri. *Lipsius.*

Incerta Oceani vetarentur.] Alias, *vectarentur.* Ferrettus. Atqui *incerta Oceani*, nimium subinde crescentis, non tam vetari poterant hac fossa tantum in spatium producta, quam verti, ne circumjectis agris nocerent. Itaque fidenter rescribo: *fossam produxit, qua incerta Oceani verterentur.* Sub finem Annal. 1. *Actum deinde in Senatu ab Arruntio & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augescit.* Quæ plane huc faciunt. *Boxhornius.* Recte Lipsius. *Vetarentur* est arcerentur, prohiberentur, ne restagnando terris nocerent. Adde Observat. 1, 5. *Gronovius.*

1 *In agro Mattiaco.*] Suspectum esse, & potius *Maciaco*, vel *Mazyaco* legendum videri (qui populi Africæ sunt) docui in Saturnalium 11. *Lipsius.* Ex verbis Taciti cap. 21. extremo satis clare perspicitur Curtium Rufum jam antea *consulare imperium & triumphi insignia* consequutum, quam Africam obtinuerit. Non igitur Africæ ager iste: sed de Germaniæ aliquo agro auctorem loqui patet ex eo, quod Curtii insignia triumphi Corbulonis insignibus continuo subjicit: nec tamen singulatim monet, qua in provincia ager iste fuerit: scilicet, quia eamdem Germaniarum provinciam intelligebat, quam paullo ante Corbulo obtinuerat, cujus pars *Mattiaci* (Chattorum pars. Weteravia tota cum portiuncula Hassiæ, qua oppidum Marpurgum) socii po. Romani. Litteras Curtium occultas composuisse narrat auctor *nomine exercituum.* Quinam igitur illi exercitus, uno plures, in una provincia Africa? quam duabus tantum legionibus custoditam ipse ex quarto annal. ostendit Lipsius. At Rhenum Germaniasque octo legionibus, in duas æquales exercitus dispertitis, quibus unus præfuit consularis præfectus, fuisse possessas, jamdudum satis superque ostensum est. Horum igitur nomine literas ad Claudium Cæsarem composuerat Rufus. Nam quod venas argenti quemquam in Germania quæsivisse negat in libro de moribus Germanorum; credibile est, hunc librum scriptum ante annales, & cum postea meliori cura longiorique inquisitione invenisset quondam à Curtio Rufo, Germaniarum præfecto, quæsitas repertasque esse; eam rem annalibus his inseri dignum judicasse. Cluverius. De literis per Curtium nomine exercituum compositis plane fallitur. Vide quæ diximus de Pec. Vet. lib. 4. cap. 9. *Gronovius.*

Qui in agro Machiaco.] Puto *Mattiacos* eum innuere, qui tametsi alteram Rheni ripam incolerent, tamen Provinciales erant, & Romanis parebant. *Rhenanus.* Muretus mallet: *quia in agro.* Pichena.

2 *Et fodere rivos.*] Forte melius, *effo-*

cias similia tolerabantur, componit occultas litteras nomine exercituum precantium imperatorem, *ut quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tri-*
21 *bueret.* [1] De origine Curtii Rufi, quem gladiatoré genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim; & vera exsequi pudet. Postquam adolevit, [2] sectator quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in opido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus

effodere rivos. Rhenanus. Intellige de utriusque ducis legionibus. nam *rivos effodere* ad Corbulonem; *infra humum moliri* ad Curtium Rufum refertur. *Pichena.*

1 *De origine Curtii Rufi.*] Est qui hunc censeat esse illum, qui memoriam scripsit rerum Alexandri, puræ mehercules & Latine. Modius certe noster, cujus censuræ Curtius non leviter debet, testatum reliquit cognomen ei Rufi tribui à libris. Pugnare tamen ætas videatur, siquidem ad Augustum referenda illa sunt è libro ejus x. *Proinde jure meritoque populus Rom. salutem se principi suo debere profitetur, cui noctis, quam pæne supremam habuimus, novum sidus illuxit. Hujus hercule, non Solis ortus lucem caliganti reddidit mundo, cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas.* Sed non sunt: nec quidquam hic de sidere Iulio, ut nugantur. Refutant sequentia: quoniam Augustus cum ad imperium venit, non exstinxit bellorum faces, non gladios condidit: sed accendit, eduxit. Refutat & ille locus è lib. III. de urbe Tyro. *Multis ergo casibus defuncta, & post excidium renata, nunc tamen, longa pace cuncta refovente, sub tutela Romana mansuetudinis acquiescit.* Nam ait & agnoscit *longam pacem* in re Romana. An ea sub initia Augusti? imo viginti annorum bella. Itaque priora illa refero ad Caii Caligulæ cædem, & confusionem quæ secuta: Senatu imperium abrogante, milite & plebe stabiliente. Hæc sunt illa sine capite discordia membra; & Claudius ipse, novum sidus. Tamen incerta hæc mihi, fateor: & facile manum dedero, siquis adferet verisimiliora. *Lipsius.*

De origine Curtii Rufi.] Sunt qui opinentur historiam rerum ab Alexandro gestarum hujus esse, qui vulgo *Q. Curtius* citetur; defenduntque indeprenso testimonio, observasse scilicet in antiquis codicibus. Ipse Angleriæ apud Verbanum, aram marmoream pluribus signis illustrem vidi, cum titulo *Q. Curtii VI. viri*, à quo fuisset dedicata. *Alciat.* Lipsii opinionem valde juvat Senecæ locus ad Polybium Consol. ubi eadem fere de Claudio cap. 31. & 32. ista præcipue: *Patere illum generi humano tam diu ægro & affecto mederi; patere quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sidus hoc quod præcipitato in profundum, ac demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat &c. Acidalius.*

2 *Sectator Quæstoris.*] Vatic. *Sector.* nec sperno. Ad hastam enim sectiones exercebant. Vulgatam tamen firmat Plinius de hoc ipso Curtio Rufo libro VII. epistol. *Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes*

tus agitat, [1] oblata ei ſpecies muliebris ultra modum humanum, & audita eſt vox; *Tu es Ruſe, qui in hanc provinciam proconſule venies.* Tali omine in ſpem ſublatus, digreſſuſque in urbem, & largitione amicorum, ſimul acri ingenio, quæſturam; & mox nobiles inter candidatos præturam principis ſuffragio aſſequitur: cum hiſce verbis Tiberius dedecus natalium ejus velaviſſet, *Curtius Rufus* [2] *videtur mihi ex ſe natus.* Longa poſt hæc ſenecta, & adverſus ſuperiores triſti adulatione, arrogans minoribus, inter pares difficilis, conſulare imperium, triumphi inſignia, ac poſtremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale præſagium implevit. In- 22
terea Romæ, nullis palam neque cognitis mox cauſſis, [3] Cn. Novius eques Romanus, [4] ferro accin-

comes haſerat. Ait enim, comes. *Lipſius.*

1 *Oblata ei ſpecies muliebris.*] Plinius ſuper eodem miraculo: *Inclinato die ſpatiabatur in porticu. offertur ei mulieris figura, humana grandior, pulchriorque. perterrito, Africam ſe futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoreſque geſturum, atque etiam cum ſummo imperio in eamdem provinciam reverſurum, ibique moriturum.* Quod ait ultra modum humanum: ſemper ita antiqui, ut fidem divinitatis adſtruant ejuſmodi idolis. *Virgilius:*

Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.

Iuvenalis:

——tua ſacra & major imago
Humana, turbat pavidum cogitque fateri.

Xenophon lib. VIII. παιδείας. Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν, κρείττων τις ἢ κατ' ἄνθρωπον, εἰπεῖν, Συσκευάζου, ὦ Κῦρε. ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Tacitus I. Hiſtor. *Erupiſſe cella Iunonis majorem humana ſpeciem.* Lipſius.

2 *Videtur mihi ex ſenatu.*] Reſtituimus hunc locum è libro Budenſi. *Videtur mihi ex ſe natus.* Hoc autem dixit Claudius hominis virtutes commendans. Ex virtute enim quiſque æſtimari debet, quæ ſui cultores regenerat. Mox cap. ſeq. *adipiſcerentur*, pro *adipiſcentur.* Rhenanus. Vt qui ſe ipſum imitetur, ſibi conſtet, ſui ſit ſimilis, parem non ſit ſequutus. *Ferrettus.*

3. *Gn. Novius inſignis eques Rom.*] Appellatur in Flor. *Gn. Nonius.* ibique & in antiquo edito, abeſt vox, *inſignis.* Pichena. Alii voce una auctiores *Novius inſignis eques Rom.* Sed Venetus *inſignis* omiſit nec credo ab auctore eſſe. *Freinshemius.*

4 *Ferro accinctus reperitur.*] Ideo Claudius primus (& fortaſſe hac occaſione) ſcrutatores inſtituit, qui promiſcue omnes ad principem ſalutandi vel qua alia cauſſa venientes excuterent. Suetonius: *Salutatoribus ſcrutatores ſemper appoſuit, & quidem omnibus, & acerbiſſimos.* Quos tamen Veſpaſianus iterum ſuſtulit, narrante eodem Suetonio, cap. XII. Verba Dionis ad

cinctus repperitur in cœtu salutantium principem. nam postquam tormentis dilaniabatur, [1] de se Novius........ conscios non edidit, incertum an occul-

hunc morem digna legi: Κλαύδιος τότε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν. ἔν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε. καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται. ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο: *Claudius cum aliis acriter observabat, tum omnes qui ad ipsum venirent, viros & fœminas explorari jubebat, ne quem gladium aut sicam haberent. in conviviis etiam ubique milites quosdam adstantes habebat: atque id ab eo ostensum, deinceps ad hoc ævi servatur: at scrutatio illa omnium, per Vespasianum sublata est.* Mansit igitur de Militibus: at de Scrutatione Vespasianus sustulit quod vide in Suetonio, c. XII. & fac ab istis lucem. Mos iste scrutandi vetus, & Græcis quoque. Tangit Plutarchus in Timoleonte: ubi Dionysium jam exsulem, irrisum à quodam ait, *qui intrans ad eum vestem excussit ut tyrannis fieri solet.* Locum totum vide. *Lipsius.*

1 *De se Novius conscios.*] Non integer locus vel indicio libri Farnesiani, qui cum lacuna refert: *De se novi : : : : : : : : : conscios.* Videmur non incommode explere posse: *de se Novius confessus, conscios non edidit.* Idem.

De se Novius conscios non edidit.] Videtur deesse verbum, *confessus*, quod Faernus addebat, sic legens: *De se Novius confessus conscios non edidit.* Ursinus. Cui stupori non erit ἀνανταπόδοτον manifestum fugisse eruditissimum virum? Explet ille addito *confessus.* quod venustius latet in oratione. Thucyd. lib. 3. Καὶ ἢν μὲν ξυμβῇ ἡ πεῖρα. εἰ δὲ μὴ, Μυτιληναίοις εἰπεῖν ναῦς τε παραδοῦναι, καὶ τείχη καθαιρεῖν i. *& si quidem aggressio ad votum respondeat: si minus, jubere Mitylenæos, & naves dare & muros deponere*; quæ notis Scholiastes illustrans inquit. τὸ σχῆμα καλεῖται ἀνανταπόδοτον. ὁ νοῦς οὗτος. καὶ εἰ μὲν κατορθωθῇ τὸ ἐλπιζόμενον, καὶ τῇ πείρᾳ αὐτοῦ καταλάβωσιν αὐτοὺς ἔξω, καλῶς ἂν ἴσως τοῖς Ἀθηναίοις τὰ πράγματα i. figura vocatur *ἀνανταπόδοτον*, mens est: & si spes Atticos non frustretur tentandoque ipsos extra civitatem deprehendant, recte res Atheniensibus procedent. Verum ne dicas nostrum hujusmodi præ oculis non habuisse, hæc obsecro. mihi lege. lib. 2. ann. 20. *Sejo Tuberoni legato tradit equitem, campumque: peditum aciem ita instruxit ut pars æquo in silvam aditu incederet. pars objectum aggerem eniteretur, quod arduum sibi, cætera legatis permisit.* an non tacetur *cepit*? similiter in sequentibus suppressum est *poterat.* lib. 12. ann. 64. *Enimvero certamen acerrimum, amita potius, an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus juvenilem animum devinciebat; truci contra ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Salinerius. Habet codex Florent. lacunam eandem, quam teste Lipsio. Farnesianus. Ex Livio autem, unde Tacitus fortasse sumpsit, suppleri potest. ait enim lib. 24. *de se ipse haud cunctanter fassus conscios celabat.* Pichena. Volunt alii locum mutilum. non video quare quippe constructio satis belle succedit; prout ea uti amat Tacitus. Remque eandem enunciavit Livius lib. 24. de Theodoro, qui conspirat in Hieronymum Siciliæ tyrannum: *Traditusque Andranodoro torquendus; de se ipse haud cunctanter fassus, conscios celabat.* Gruterus. Ego puto,

nulla

cultans. Iisdem consulibus P. Dolabella censuit [1] *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur.* Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac [2] ne ætas quidem distinguebatur, quin [3] prima juventa consulatum ac dictaturas inirent. [4] Sed quæstores, regibus etiam tum imperan-

nulla difficultate, deleta vocula *de* scribi: *se Novius, conscios non edidit.* Compendium sermonis usitatum Tacito, qualibus locutionum amfractibus sæpe vox una duabus rebus jungitur, licet alteri tantum conveniat. *Edere* autem ad alios tantum pertinet, ut vulgo usurpamus: Tacitus vero, ne morem suum stringendi sermonem migraret, etiam ei apposuit, cui minus apta ea vox erat, nempe Novio ipsi jam deprenso. *Barthius.* Inepte repetitur nomen proprium, & vox alia desideratur. Farnesianus liber *novi.* Scribam *nota.* De se edidit quæ nota erant, rem, non causam rei. Considera antecedentia. *Grotius.* Corrigo: *nec de se Novius confessus*, aut *de se Novius non confessus & conscios non edidit.* Nam quod Lipsius tentat, id non patiuntur, quæ præcedunt: *nullis palam neque mox cognitis causis.* Nam si se confessus sontem fuisset, causæ conjurationis enotuissent. *Harlaus.*

1 *Spectaculum gladiatorum.*] Suetonius: *Collegio Quæstorum, pro stratura viarum, gladiatorum munus injunxit.* Quod mutavit Nero, qui censuit, *ut ne designatis quidem Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset*, ait Tacitus lib. XIII. Iterum induxit Domitianus, notante Suetonio c. IV. & perseveravit. Tertullianus: *Transiit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, Quæsturas dico, & magistratus, & Flaminia & Sacerdotia.* Plura de his, proprio libro. *Lipsius.*

Spectaculum gladiatorum.] Huc pertinent illa Tranquilli Claudio 24. *Collegio Quæstorum* &c. *Vertranius.*

2 *Ne ætas quidem distinguebatur.*] *Majores nostri, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales:* habetur Philippica V. Tandem Q. Fulvio Flacco, L. Manlio Acidino Coss. L. Villius Trib. plebei rogationem tulit, quot annos nati quemque magistratum peterent, caperentque. Livii 1XL. Exinde Festo lex *annaria* dicta. *Idem.*

3 *Prima juventa consulatum.*] Principio satis annorum habebat ille, quem omnes Quirites consulem facere vellent: sed ubi finita certis legibus est ætas, unde petatur, honos, legitimus annus apiscendi consulatus XLIII. fuit, ut in eadem significat M. Tullius, cum de XXXIII. annis, *Ætas*, inquit, *nostris legibus decennio minor quam consularis.* Idem.

4 *Sed quæstores regibus.*] Origo quæstoris creandi antiquissima est, & pæne ante omnes magistratus. Iunius certe Gracchanus lib. 7. de potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus quæstor fuerit; ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est, & sane crebrior apud veteres opinio est. Tullum Hostilium primum in remp. induxisse Quæstores: & à genere quærendi,

rantibus, instituti sunt: [1] quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum [2] Valerius Potitus, & Æmilius Mamercus, [3] LXIII. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negotiis, [4] duo additi qui Romæ curarent. [5] Mox duplicatus numerus, stipendiaria jam Italia, & accedentibus provinciarum vectigalibus. [6] Post lege Syllæ viginti creati supplendo senatui, cui judicia tradiderat. & quamquam

rendi, Quæstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt apud Vlpianum D. de off. Quæstoris. Exactis autem regibus quæstores in rep. nova superfuerunt, deque eo magistratu retinendo, universi populi suffragio, lex Curiatis Comitiis lata est, quam tulit L. Brutus. *Vertranius.*

1 *Quod lex curiata.*] Quamvis enim priores Reges Quæstores habuerint: tamen constat, suffragio populi, non voce principis creatos fuisse. Auctor est Iunius Gracchanus, teste Vlpiano. *Ferrettus.*

2 *Valerius Potus.*] Ita libri scripti. Lego, *Potitus*, quod Valeriæ gentis cognomen est. In vulgatis Valerius Postumius, imperite. Est autem illeipse qui Consul postea anno V. CCLXXXIV. Quod clare ex Dionysio hauries lib. IX. *Lipsius.*

Valerius Potus, & Æmilius Mamercus.] Restitui ex Flor. copulam, *&*, quæ interciderat. *Pichena.*

3 LXIII. *anno post.*] Error numeri. nisi placet de primis quæstoribus totos XL. annos à Livio & Dionysio discrepare Tacitum. Nam anno urbis CCLXIX. Q. F. Ser. Cornelio Coss. Livio primi Quæstores nominati, L. Valerius & Cæso Fabius: itemque Dionysio lib. VIII. At ex hac Taciti putatione, circa annum demum urbis CCCVIII. Quæstores statuamus necesse est. Quod falsum esse, liquet vel ex eo, quod Livius & Dionysius post annum illum CCLXIX. sæpius jam Quæstores nominant. Corrige hic ergo, XXIII. *anno.* ut ratio constet. In altero tamen Quæstore manet adhuc dissensus: qui Livio & Dionysio est Cæso Fabius, non Mam. Æmilius, ut nostro. Nam Plutarchus plane diversus, qui P. Veturium & M. Minucium nominat. *Lipsius.*

4 *Duo additi, qui Romæ curarent.*] Sic lib. 3. histor. *Exploratores, ut mos est, longius curabant.* Verbum Sallustio quoque familiare in Iug. *in postremo C. Marius cum equitibus curabat.* iterum: *ubi quisque legatus aut tribunus curabat, eo acerrime niti.* Ibidem etiam, *curator*, dixit: *de Rep. vestra, cujus huc curator missus es.* Pichena.

5 *Mox duplicatus numerus.*] Epitome Livii XV. *Quæstorum numerus ampliatus est, ut octo essent.* Quod accidit circiter annum urbis CDLXXXVIII. *Lipsius.*

6 *Viginti creati supplendo Senatui.*] Vti à Cæsare Dictatore quadraginta, eadem, ni fallor, caussa. Vide Dionem XLIII. *Idem.*

Post lege Sylla viginti creati supplendo Senatui.] Romanorum enim institutis, nemo Senator fiebat, nisi qui

quam [1] equites judicia recuperavissent; quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut [2] facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellæ velut venundaretur. A. Vitellio L. Vipsa- 23
nio consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque [3] Galliæ, quæ *Comata* appellatur, [1] fœde-

qui magistratum gessisset. Vide Carolum Sigon. de antiq. jure Rom. lib. 2. c. 2. *Pichena.*

1 *Equites judicia recuperavissent.*] Defuncto Sulla per XI. annos penes Senatorum ordinem judicia fuere, quousque L. Aurelius Cotta prætor legem promulgavit de restituendis equestri ordini judiciis, ut tres simul ordines, senatores, equites, ærariique tribuni judicarent. Indeque communicatam potestatem equites recuperasse videntur, ex Philippica 1. & Asconio in Verrinam 2. & in Cornelianam. *Vertranius.* Ablatis quippe judiciis à senatu, necesse non erat, eum adeo frequentem, ut antea, habere, nec per consequens tot Quæstores eligere ad supplendum. *Pichena.*

2 *Facilitate tribuentium.*] Steph. Pighius ad annum V. C. 672. hæc verba accipit, quasi Sulla tulerit, ut quotannis isti XX. quæstores, partim populi suffragio, partim consulum beneficio crearentur. nam Tacitus, inquit profecto dixisset *populi*, non *tribuentium facilitate*, si solus populus quæsturam tunc dedisset. Idem ei apertius ostendere Cicero videtur in Interrogatione, quum ait Vatinium quæsturæ candidatum, *invitis omnibus, non populi, sed consulis beneficio extremum adhæsisse.* Ea enim verba docere, uno quæstore populi suffragiis creato, alterum mox renuntiatione consulis è turba candidatorum adjici potuisse: atque alternatim usque ad extremum. Et id fortassis eo instituisse Sullam, ne nimis diu extraherentur comitia in tanto quæstorum numero. Hæc somnia sunt inanissima. *Beneficium consulis* Ciceroni nihil est aliud quam consulis, qui comitiis præerat, studium & contentio in commendando Vatinio, & vehemens pro eo supplicatio, quod rogandi genus cum semper sit gratiosum, tum sunt interdum, quibus nihil sit quod rogantibus non jure se concessurum populus putet. hi multis sæpe indignis profuerunt & suffragia quamvis invitis extorserunt. Neque inepte Nic. Abramus, posse & fraudis suffragiorum punctis adhibitæ suspicionem motam credi. Nam Tacitum non solum intelligere populum, & solita sua subtilitate usum, quum *tribuentium* maluit, facile largimur: quippe & populum & senatum & principes comprehendens verbum ponere debuit. Ita *facilitate tribuentium* libera republica & jure comitiorum penes populum est studiis tribuum; postea partim senatus, ad quem translata comitia sub Tiberio; partim Principum suos candidatos sine metu repulsæ obducentium. *Gronovius.*

3 *Gallia quæ Comata appellatur.*] Posteaquam Galli superatis Alpibus, sedes in Italia posuerunt, cum Latio togam communem induti, & citra & ultra Padum omnis Gallia citerior Romanis, *Togata* dicta fuit. Tum eorum socii Massilienses ab Ægatha ultra Niceam maritimam oram tenebant: qui ubi Salyos mediterraneam gentem, agris finitimis infestos graviter tulere, neque terra in eos, quod in alios mari possent, auxilium à Romanis petierunt. Q. Metello, T. Flaminio coss. C. Sextius Calvinus Proconsul in Salyos venit, devictaque natione,

1 fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti, jus adi-

tione, & inde in Alpes depulsa, regionem maritimam Massiliensibus attribuit, & quo à reliquis tutiores essent, arcem iis turribus, quas intra civitatis nostræ Basilicam cernere licet, extruxit, Latinamque coloniam Aquas Sextias condidit, & agros quosdam Mercurio consecravit, uti nos vetus spectatio docet. Acta hæc quinquennio, antequam Narbona deduceretur: à cujus tandem Coloniæ celebritate, inter Gallos & Massilienses formata provincia, Romanis principio *Narbonensis*, sequiori sæculo *Provincia Provincia* dicta est: quæ antea *Gallia Braccata*, vetus exinde nomen amisit. Itaque factum, ut appellatione Galliæ sola *Comata* acciperetur, tam Plinio, quam Cæsari, divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Celtæ, aliam Aquitani. Horum *primores fœdera & civitatem Romanam pridem assecuti erant*, ait Cornelius: puta quod è sociis & benemeritis populis & civitatibus essent, quales fuere in Belgica, Lingones & Remi, fœderati: Nervii, Verunni, Vlbanactes, Leuci, Treveri, liberi. In Celtica Hedui & Cauratani, fœderati: Meldi, Albii, liberi. In Aquitanica, Sanctones, Bituriges qui Vbisci, & qui Cubi, Arverni, liberi. Cum quibus omnibus, certisve tot populorum, icto fœdere, data primoribus civitas fuerat, sed sine latione suffragii, ne magistratus creare inter Romanos possent. Quare jus adipiscendorum in urbe honorum eos expetisse Tacitus refert. Galli namque Transpadani, ut est apud Dionem, civitate à Cæsare Dictatore donati sunt, & Senatores facti: de quibus Suetonius C. Julii LXXVI. ait: *Civitate donatos, & quosdam è semibarbaris Gallorum recepit in curiam*: & illo nomine Togatos intelligit, qui comatos, non *semibarbaros*, sed *barbaros* appellasset. Omnes vero reliqui togati Cispadani, Italici juris facti sunt ab Augusto, qui jure ac dignatione urbi quodammodo pro aliqua parte Italiam, adæquavit: excogitato genere suffragiorum, quæ de magistratibus urbicis, decuriones colonici, in sua quisque colonia ferrent, & sub diem comitiorum obsignata Romam mitterent. Illis igitur in Vrbe creare, petere, gerereque magistratus, saltem minores, ut Ædilitatem & Quæsturam licuit, pro municipum jure, qui Italici juris facti, salvis legibus & moribus viverent, sicuti in oratione dixit Adrianus, quam in Senatu de Italicensibus habuit, Agellio referente libro XVI. Provincia quoque nostra non dissimili jure usa est, si Latinas ejus Colonias spectes: ut Aquæ nostræ fuere: usa vero & majore, si Romanas colonias consideres, qualis Arelate Sextanorum, & similes. Strabo namque lib. IV. in hunc sensum scribit: *Latii jus habent ut qui ædilitatis quæsturaque dignitatem Romæ assecuti sunt.* Quod si verum in sociis, verius in coloniis nominis Latini fuit. Sed & illud scitum est, in veteri rep. & ante imperium constitutum Veteranos & emeritos quasi cives in agrum assignatum deductos, æquo jure cum illis usuros, qui urbem Romam incolerent: eorumque colonia cum effigies parva & simulachrum quoddam pop. Romani videretur, jura institutaque omnia pop. Romani habuit. Inde est, quod leguntur lib. consequenti, *Senatores provincia Narbonensis.* Itaque si Togati & Braccati Galli magistratus gerendi facultatem cum jure civitatis haberent, idem sibi Comati æquo jure postulabant, scilicet ad aliorum exemplum eis ejus suffragii ferendi à Senatu concedi. *Vertranius.*

1 *Fœdera & civitatem.*] Duplex Gallia, Cisalpina, Transalpina. Cisalpini iterum duplices, Cispadani, Trans-

adipiſcendorum in urbe honorum expeterent; multus ea ſuper re variuſque rumor, & ſtudiis diverſis apud principes certabatur, aſſeverantium; *non adeo ægram Italiam, ut ſenatum ſuppeditare urbi ſuæ nequiret.* [1] *ſuffeciſſe olim indigenas conſanguineis populis, nec pœnitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exem-*

Tranſpadani. Ex his qui cis Padum, jus civitatis aſſecuti ſunt poſt bellum Marſicum: qui trans Padum, jus Latii eodem tempore, ferente Pompeio Strabone, qui pater Magni. Ea lex, Pompeia dicta. Sed non contenti Latinitate Tranſpadani, turbas ſæpe moverunt: incitante etiam poſt Quæſturam C. Cæſare. Nec enim de aliis Suetoniana illa capio; *Decedens ergo ante tempus colonias Latinas de petenda civitate agitantes adiit, & ad audendum aliquid concitaſſet, niſi conſules conſcriptas in Ciliciam legiones paullisper ob idipſum retinuiſſent.* Donec ille Cæſar Dictator primum, tranſtulit eos in civium jus, narrante Dione libro XLI. Τοῖς Γαλάταις τοῖς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων ὑπὲρ τοῦ Ἠριδανοῦ οἰκοῦσι τὴν πολιτείαν, ἅτε καὶ ἄρξας αὐτῶν, ἀπέδωκε. At de Tranſalpinis non liquide pureque aliquid ſcriptum reperio, niſi quod Strabo oſtendit Cavaros, Salyeſque civitate donatos, tempore tamen non expreſſo. Πάντας, inquit, ἤδη προσαγορεύουσι (Cavarorum nomine, ſcilicet) τοὺς ταύτῃ βαρβάρους, οὐδὲ βαρβάρους ἔτι ὄντας, ἀλλὰ μετακειμένους τὸ πλέον εἰς τὸν τῶν Ῥωμαίων τύπον καὶ τῇ γλώττῃ καὶ τοῖς βίοις, τινὰς δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ. id eſt. *Omnes ita appellant, qui ibi incolunt, Barbaros: etſi nunc non Barbaros, quia plerique eorum ad Romanum habitum tranſierunt & lingua & moribus, quidam etiam in civitatem eorum recepti.* Donatos tamen non dubium eſt ab Auguſto: tuncne cum Italiam ad Alpes promovit? an potius in diuturna illa peregrinatione, cum ad res Galliæ conſtituendas biennium continuum illic egit? Quod obiter ſuadere Dio videtur libro LIV. qui Auguſtum in ea peregrinatione libertatem & jus civitatis aliis dediſſe ait, aliis ademiſſe. Civitatem autem accipimus, ſine jure ſuffragii, quod nunc à Claudio demum adſecuti. *Lipſius.*

1 *Indigenas conſanguineis.*] Senſus videatur. Olim Latinos (qui indigenæ) ſuffeciſſe Romanis, ſanguine & affinitate cum iis junctis: cur non nunc tota Italia? Poſſis etiam, *indigenas conſanguineos populos*: eodem ſenſu. *Lipſius.*

Suffeciſſe olim indigenas conſanguineis ſuis.] Id eſt, Albani indigenæ, ſatis fuerunt ad explendum ſenatum Romanorum, quibus erant conſanguinei. Liv. libro 1. Dec. 1. *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit populo Romano, ac mihi vobiſque Albani, populum omnem Romam traducere in animo eſt, civitatem dare plebi, primores in Patres legere, unam urbem, unam remp. facere, ut ex uno quondam in duos populos diviſa Albana res eſt; ſic nunc in unum redeat.* Quod ait *in duos populos diviſa*, deſcribit conſanguinitatem Albanorum, & Romanorum, de qua poëta, *Albanique patres atque alta mœnia Romæ.* At hi cum cæteris è Latio indigenæ dicuntur, licet Græcis poſt admiſſis. Dionyſ. libro 1. antiq. 1. βάρβαροί τινες ἦσαν αὐτόχθονες, οἱ σύμπαντες ὕστερον Λατῖνοι ἐκλήθησαν. i. erant quidam barbari indigenæ, hi omnes Latini dicti ſunt. *Salinerius.* Videtur ſenſus: Vrbis hujus indigenæ, una cum conſanguineis populis, ſuffecere olim Reip. Romanæ. eratque locus integer,

exempla, quæ priscis moribus ad virtutem & gloriam Romana indoles prodiderit. An parum quod [1] Veneti & Insubres curiam inruperint, [2] nisi cœtus alienigenarum [3] velut captivitas inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium? [4] aut si quis pauper è Latio senator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces exercitus nostros [5] ferro vique ceci-

nec opus addere, *cum consanguineis*, ut Lipsius autumat. Sic alibi Tacitus libro 14. *Igitur Fabianus tabulam iis, quos memoravi, & aliis minus illustribus, obsignat.* Histor. 1. *Erat Othoni celebre convivium, primoribus feminis virisque.* De morib. Germ. *omnes ejusdem sanguinis populi legationibus coeunt.* Sed fortasse melior interpretatio; *Indigenas*, scilicet Italiæ, Romanis *consanguineis* suis olim suffecisse. *Pichena.* Accipio interpretationem Pichenæ: sed ei obstat τὸ *populis*. *Populum Romanum*, non *Populos Romanos* novimus. Ergo aut inducenda vox ea, ut sit: *suffecisse olim indigenas consanguineis*: aut *populos* faciendum, ut sit, *suffecisse olim indigenas consanguineis populos*, aut denique scribendum: *suffecisse olim indigenas consanguineo populo.* nempe Italicos populo Romano, qui Etruscos, Latinos, Sabinos &c. miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, ut ait Florus libro 3. 18. Et hoc præfero. *Gronovius.*

1 *Veneti & Insubres.*] Qui populi Transpadani. Ex his colligas, Cavaros, de quibus Strabo, pleno civium jure non fuisse. Eos enim potius hic nominassent. *Lipsius.*

2 *Nisi cœtus alienigenarum.*] Quod sane haud diu post evenit. adeo ut Augustinus vere scripserit, *Numquid non multi Senatores in aliis terris, qui Romam ne facie quidem noverunt?* lib. V. De civit. cap. XVI. *Idem.*

3 *Velut captivitas inferatur.*] V. c. habet *inseratur*. Ursinus.

4 *Aut si quis pauper.*] Negandi vim habet. quasi dicat: an aliquis etiam pauper è Latio Senator fiet? non fiet. posset etiam, *aut ecquis*. Lipsius.

Aut si quis pauper e Latio senator foret.] Forte repetitum intelligitur: Quem ultra honorem pauperibus è Latio, qui Senatores nunc evadere possunt? Vel potius ait: Si quis pauper è Latio Senator, nulla ei reliqua spes, honorum ac magistratuum adipiscendorum, si omnes divitibus provincialibus occupabuntur. *Pichena.* Si quid mutandum, lege, *residuis nobilium, aut si quis pauper è Latio senator, fore?* Acidalius.

5 *Ferro vique ceciderint.*] Ita in meis libris, & recte. Vulgo, *Ferro ignique.* Simile mendum scio esse in Suetonii Claudio, cap. XXI. *Diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem è sua sede prosiluit.* Lege, *vi ferroque*. Lipsius.

Ferro ignique ceciderint.] Rejicio *vique*, injuriamque à nostro & à Suetonio defendo Claud. 21. *diu cunctatus an omnis igni ferroque absumeret.* ubi etiam *vi* supponunt. an ubique eadem menda? Liv. libro 1. Dec. 1. *vosque dii testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe ferro igni persecuturum.* Curtius: *admiratus Ephæstion magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumque peterent.* Virgil. libro 4. Æn.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos.

Sali-

ceciderint; divum Iulium apud Alesiam obsederint. Recensita hec. [1] *quid si memoria eorum inoriretur,* [2] *qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem prostratis.* [3] *fruerentur sane vocabulo civitatis: insigna patrum, decora*

Salinerius. Optime Lipsius *vique* invixit e miss. quos item firmat manuscript. Covarruvianus. antea erat, *ferro ignique.* quod hic locum non habet; at habet tamen in Suetonii Claud. 21. Cum enim naumachiarii isti in navibus agerent; æque eis nocere poterat ignis quam ferrum. itaque nihil ibi mutandum. *Gruterus.* Cùm à Flor. codice Lipsii lectio confirmetur, probam censeo; vocem autem, *ignique*, adulterinam. Neque solicitus sum de Suetonii verbis in Claud. c. 21. si præsertim libri veteres annuunt, ut dicitur. Libentius legerem, *igni ferroque*, quam, *vi ferroque.* Nam recte quidem à Suetonio dicitur, *igni absumere.* similiter in locis Livii, ac Curtii à Salinerio relatis, *ferro ignique persequi*, & *per ignes ferrumque petere*; at non proprie ab auctore nostro dictum videretur, *igni cadere.* Pichena.

1 *Quid si memoria eorum inoriretur.*] Abstinui semper à correctionibus, at ubi res necessario monet, nihilo magis soleo manus continere: præsertim quando castigatio una literula mihi stat. locus iste rejecta *s* litera est inter incorruptos. *quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio, & ara Romana manibus eorumdem prostrati.* Tò *Capitolio prostrati* vice *strati pro Capitolio.* sicut jam diximus, libro 6. ibi, *Vt verum Latinum Latiarem.* Et sicut illa Cæsaris lib. 2. Gallic. *prædam militibus donat, exercitum Ligerim traducit.* illa Catulli: *perambulabit omnium cubilia.* At quinam isti, qui pro Capitolio cæsi stratique sunt? seniores patrum plebisque, à Gallis sæviter discerpti: qui cum recipere se in Capitolium possent, mortem parvi fecere. ut juventus in eo facilius obsidionem toleraret, seque & sacram illam sedem ab injuria prohiberet. Liv. libro 5. 39. *Si arx Capitoliumque sedes deorum*, &c. Quod autem ad eam stragem respectum sit, liquet ex verbis Claudii ad ejusmodi respondentis: *capti à Gallis sumus.* Oblita mihi fuerant hæc Thucydidis libro 2. διαδραμὼν δὲ τὸ τῶν Ἀθηναίων στρατόπεδον 1. *percurrens Atheniensium exercitum:* ubi Scholiastes, ἀντὶ τοῦ διὰ μέσου αὐτῶν δραμὼν, *pro per medium illorum currens.* Salinerius.

2 *Qui Capitolio & ara Romana.*] Locus fractus corruptusque, uti oratiuncula hæc tota. Nec ista Attius Navius pater augurum restituerit, sine libris: nedum ut Beatus nobis persuadeat germanam lectionem esse, *qui Capitolio & ara Romana? manibus eorumdem parceretis?* Est enim, inquit, Aposiopesis: subaudiendumque, potiti sunt. qua figura medius fidius vellem ipse usus esset. Mei libri, *memoria eorum memoretur qui Capitolio & ara Romana manibus eorumdem per se satis.* Lipsius.

3 *Fruerentur satis.*] Vbi quæsitum fuit ab iis, qui civitatem communicari vellent, an foret, ut manes vererentur eorum, qui in urbe diripienda, ferro ignibusque vastanda, & oppugnando Capitolio intercidissent; instabant adhuc, si factitiorum civium animos tolleret majorum recordatio, denuo scilicet urbe potiti, *Fruerentur sane vocabulo civitatis* immo & re ipsa civitate. Hic tantum referam Florentini verba pariter corrupta *quid si memoria eorum moreretur, qui Capitolio & ara Romana manibus eorundem per se satis.* Pichena. Hic quoque locus fractus & corruptus: nec quem persanare hominis est, sine libris. Duo tamen in eo ipso notarim. Legendum potius videri *miretur*, pro *inoriretur*: & pro

24 *decora magistratuum, ne vulgarent.* His atque talibus haud permotus princeps, [1] & statim contra disseruit, & vocato senatu [2] ita exorsus est: *Majores mei (quorum antiquissimus Clausus origine Sabina, simul in civitatem Romanam & in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis Remp. capessam; transferendo huc quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro Julios Albâ, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo; & ne vetera scrutemur, Etruriâ Lucaniaque, [3] & omni Italiâ, in senatum accitos. [4] Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo sin-*

& pro *ara*, *arce*. Quamquam de Ara maxima possis capere: tamen verisimilis est de arce. Nam sic sæpe apud alios auctores *Capitolium* & *arcem Romanam* jungi deprehendes: nusquam *Capitolium* & *aram*. Acidalius. Emenda: *Quid si memoria eorum innovaretur, qui in Capitolio & Arce Romana a majoribus eorundem prostrati?* Vel *innovetur*. Significat multos etiam in oppugnatione Capitolii atque Arcis, qui ex urbe eo confugissent, diutino obsidio à Gallis trucidatos. Iustus Rycquius. Ego mihi hunc locum bene persanasse visus sum: *Quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolio & ara Romana, mœnibus eorundem prostratis, fruerentur? Sane vocabulum civitatis; insignia patrum, decora magistratuum ne vulgarent.* Per *aram Romanam* intelligit Tacitus Maximam, quam ut & Capitolium, non fuisse prostratam satis constat. Ger. Vossius G. F. Tentabam: *Recentia hæc: quid si memoria eorum inoriretur, qui Capitolium & arcem Romanam, mœnibus eorundem prostratis?* Intelligo, obsederint ædificiis urbis adflictis incensisque. Ista, quæ recensuerat, ferro vique cæsas legiones, D. Iulium apud Alesiam obsessum, recentia & memoriæ nondum exoletæ. At quanto graviore invidia premi posse Gallicum nomen, quanto minus dignos curia Romana visum iri, si mentio etiam fiat illorum, qui mœnibus incensis ac prostratis circa montem Tarpejum & arcem per sex menses minacissimi pependerint. *Gronovius.*

1 *Et statim contra disseruit.*] Ita Florentinus & melius, quam, *etiam statim*, ut vulgo. *Pichena.*

2 *Ita exorsus est.*] Quæ oratio Principis memoriæ caussa Lugduni habita, celeberrima urbe Galliarum, & in æs incisa. Tabula manet illic etiam nunc; & dignum lectu exemplar ejus, quod, exscriptorum fide, proposui in EXCVRSV A. eo magis, quod multa in eo ad Taciti lucem. *Lipsius.*

3 *Omni Italia in senatum accitos.*] Hinc apparet, Italiam non protendi usque ad Alpes, quando aut de jurisdictione, aut de privilegiis agitur, quamobrem Tranquillus C. Iulio: *Crassum Pompejumque in urbem provinciæ suæ Lucam extractos compulit*, &c. idem, *Consecutusque cohortes, ad Rubiconem flumen, qui provinciæ ejus finis erat.* Constat autem Iulium Cæsarem præfuisse utrique Galliæ: de quo scripsi late in Commentariis civilibus: *Ferrettus.*

4 *Postremo ipsam.*] Romam intellige, & civitatem. Ferrettus. Non Italiam intelligo, sed ipsam civitatem Romanam. *Pichena.*

singuli viritim, [1] *sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, & adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie* [2] *deductarum per orbem terræ legionum, additis provincialium validissimis, fesso imperio subventum est.* [3] *Non pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros è Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* [4] *Advenæ in nos regnaverunt.* [5] *Libertinorum filiis magistratus mandari,* [6] *non, ut plerique fal-*

1 *Sed terræ gentesque in nomen nostrum coalescerent.*] Florentin. absque copula, *sed terra gentes.* fortasse non improbandum. *Pichena.*

2 *Deductarum per orbem.*] In colonias nempe deductarum. Iisque missi è provincialibus ferè semper aliqui, eodem jure. *Lipsius.*

3 *Num pœnitet Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros, &c.*] Suspecta est mihi vox *Viros* cum Mureto: qui & ipse latere sub ea nomen familiæ alicujus censuit, sed corruptum. *Acidalius.*

4 *Advenæ in nos regnaverunt.*] Noti sunt ex historiis T. Tatius & Numa Pompilius ex Sabinis, & Tarquinius Priscus ex Tarquiniis oriundi peregrinique Romanorum reges. *Vertranius.*

5 *Libertinorum filiis.*] Hoc illud est quod Suetonius notat in Claudio: *Appium Cæcum Censorem, proauctorem generis sui, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquamdiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Et notat vere. Nam libertorum filii adeo à curia remoti temporibus priscis, ut nec in militiam sint admissi. & bello Italico libertini primum militare cœperunt, ut notat Epitome Liviana LXXIII. *Lipsius.*

Libertinorum filios.] Verum ne dixerit ipse Claudius, an ii, quos ipse reprehendit, ex iis verbis docet Suetonius in eodem: *Latum clavum, quamvis initio affirmasset, non lecturum senatorem, nisi civis Romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit: sed sub conditione, si prius ab equite Romano adoptatus esset. At sic quoque reprehensionem verens, etiam Appium Cæcum Censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit: ignarus temporibus Appii Claudii, & deinceps aliquamdiu, libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.* Sic accipe de eodem Appio scriptum apud Livium libro 9. extremo. *Vertranius.*

6 *Non, ut plerique falluntur, recens.*] Non hercle antiquius, quam à Cæsare. Primus ille libertorum filios allegit in Senatum, & magistratu ornavit. Dio XLIII. καὶ παμπληθεῖς ἀφ' ἐπὶ τὴν γερουσίαν, μηδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης, μήτ'

 εἴ τις

falluntur, repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnavimus. scilicet Volsci & Æqui, numquam adversam nobis aciem struxere! Capti à Gallis sumus. sed & Tuscis obsides dedimus, & Samnitium jugum subivimus. Attamen si cuncta bella recenseas, nullum [1] *breviore spatio quam adversus Gallos confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, affinitatibus nostris mixti, aurum & opes suas inferant potius, quam separati habeant.* [2] *Omnia P. C. quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei magistratus post patricios; Latini post plebejos; ceterarum Italiæ gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: & quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* [3] Orationem principis secuto patrum consulto, primi Ædui senato-

εἶπε [illegible] τοῖς [illegible], [illegible] ἐξῆν. id est: *Multos in Senatum allegit; nihil dijudicans utrum quis miles esset, utrumve filius liberti.* Lipsius.

Non, ut plerique falluntur, repens.] Potior mihi vox, *repens*, quæ habetur in Flor. quam, *recens*, ut in vulgatis. *Pichena.*

1 *Breviore spatio.*] Ita, si Galliam Comatam spectas, de qua hic agitur: nam decimo anno à Cæsare perdomita est. Aliter in aliis, quod historiæ dicent. *Lipsius.*

2 *Omnia P. C. quæ nunc.*] Pulchram & acutam Sententiam reperio à Synesio Cyrenensi Episcopo, haud disparibus sane verbis, expressam in epist. LVII. πολλὰ τῶν [illegible] ὁ χρόνος ἐξεῦρε, καὶ διωρθώσατο: οὐχ ἅπαντα πρὸς παραδείγματα γίνεται, καὶ τὸ γινόμενον ἀρχὴν ἔσχε· ἡμεῖς ἀρχὴν δῶμεν τῷ βελτίονι. Verto: *Multas rerum utilium tempus invenit, aut correxit. Non omnia ad exempla fiunt, & singula quæ facta sunt initium semel habuerunt. Demus & nos principium meliori consuetudini.* Simile, sed breviter, Tertullianus advers. Marc. 1. cap. IX. *Omnis res anterior posteriori normam præministravit.* Lipsius,

3 *Orationem principis.*] Orationis & SC. exemplar, memoriam actorum servaturum, in Galliam Comatam missum est, Lugdunique, provinciarum ornamento, ejus Galliæ metropoli, ænea tabula ex veteri more ad perpetuitatem incisum, superioribus annis è rideribus erutum, in domo reipubl. Lugdunensis, ut olim quoque, publice nunc habetur. At longior fuit tabula, cujus exordium consumpsit vetustas: sed quæ pagina duplici pro latitudine tabulæ sculpta verba sunt, ita ordine exscripsimus. (Omisimus hic, quia erit in Excursibus Lipsianis.) Hæc quæ dixit Claudius Cæsar, in quo, ut noster Cornelius ait, *elegantiam non requireres, quoties meditate differeret*, Lugduni aspiciuntur in ære publicandæ orationi fixo: & plumbo circum ornata tabula suggerit indicium, alia consimili tabula incisum fuisse SC. quod factum, post recitatam principis orationem, hoc loco Tacitus scribit. Sane pro eo, quod Eduis tributum idem ait, verendum, ne Augustodunum,

natorum in urbe jus adepti ſunt. datum id fœderi antiquo, & quia [1] ſoli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano uſurpant. Iiſdem diebus in numerum patriciorum aſcivit Cæſar [2] vetuſtiſſi-

num, quod tum Eduorum caput erat, ſimilis in ære ſculpta oratio cum SC. uti Lugdunum, miſſa fuerit. *Vertranius.*

1 *Soli Gallorum fraternitatis nomen.*] In Panegyrico Flavienſium nomine apud Conſtantinum dicto: *Quanam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Æduis ſe poſtulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes & barbaras Galliæ gentes plurimis Senatuſconſultis fratres populi Rom. appellati ſunt; & cum à ceteris Rhodano ad Rhenum uſque populis ne pax quidem poſſet niſi ſuſpecta ſperari, ſoli conſanguinitatis nomine gloriati ſunt.* Et poſtea: *Imputavere ſe origine fabuloſa in Sicilia Mamertini, in Aſia Ilienſes: ſoli Ædui non metu territi, non adulatione compulſi, ſed ingenua & ſimplici caritate fratres populi Rom. crediti ſunt.* Bene ait, crediti. Neque enim aliunde, ut credo, fratres, quam ex ſermone communi Gallorum Germanorumque, quo fideles ſocii, fratres amicique dicuntur. non quia ab Iliaco ſanguine, ut ſuggerunt quidam. Sed quod Tacitus dicit ſolos Æduos id nomen uſurpaſſe: repugnat Lucanus, qui tribuit etiam Arvernis:

Et docilis rector monſtrati Belga covini.
Arvernique auſi Latio ſe fingere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

Et lapis antiquus, qui Batavis. GENS. BATAVORVM. AMICI. ET. FRATRES. ROM. IMP. quæ inſcriptio eruta armamentario Britannico, ad oſtium veteris Rheni. Tamen Diodorus etiam pro Tacito, libro v. *ἡ Γαλατία κατοικεῖται μὲν ὑπὸ πολλῶν ἐθνῶν διαφόρων τοῖς μεγέθεσι. ὧν ἔστιν ἐν πρὸς Ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν, τὴν μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διαμένουσαν.* Lipſius.

Soli Gallorum fraternitatis nomen cum Po. Ro. uſurpant.] Aſconius Pedianus notat quoſdam *fœderatos*, vel *ſocios*: quoſdam *liberos*: nonnullos *ſtipendiarios*: alios *fratres* populi Ro. fuiſſe nuncupatos. Aſconium videat ſtudioſus lector. Ideo hoc loco ait Tacitus Heduos *fratres* Po. Ro. dictos eſſe. atque Cicero in epiſtolis ad Trebatium eos *fratres* vocat. *Lupanus.*

2 *Vetuſtiſſimum quemque è ſenatu.*] Aliud Patricii, aliud Senatores. Senatores multi è plebe, ut ſeptuennibus pueris notum. Claudius igitur, ne extingui, & intermori patriciorum familias pateretur, antiquiſſimum quemque è plebeis Senatoribus retulit in patres. Dico antiquiſſimum; ſive ætatis ratione, ſeu potius temporis, quo in Senatu fuit. Hæc clara Taciti mens. At vir juris & antiquitatis conſultus, quaſi in Cimmerios delatus eſſet, ita hic cæcutit. Vertit ſe in omnes formas, & tandem definit ſcribendum eſſe: *vetuſtiſſimum quemque è ſe natum.* Sapis lector, & non rides? *Lipſius.*

Vetuſtiſſimum quemque è ſenatu.] Patricios, nobiles, Senatorum progeniem, ex illuſtribus familiis natos, opibuſque pollentes, ſeminarium Senatus fuiſſe, nemo neſcit. At vero in numerum patriciorum aſciri *vetuſtiſſimum quemque è Senatu*, quid ſit Cornelio, in difficili eſt. Argutulus Claudium dicet in numerum patritiorum Senatores retuliſſe: ſiquidem patricii, jure civili, ſunt, quos princeps ſibi in patres adlegit. Sed *ordo Patriciatus* non fuit in veteris imperii ſtatu, neque pro parte principis accipitur *Patricii* nomen,

ſtiſſimum quemque è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis jam reliquis familiarum, quas [1] Romulus *majorum*, & L. Brutus *minorum gentium* appellaverant, exhauſtis etiam quas dictator Cæſar lege Caſſia, & princeps [2] Auguſtus lege Sænia

men, niſi in Caſſiodori, Sidonii Apollinaris, & ſimilium, vel in Græc. Cæſarum ſcriptis. Ad rem: paucis jam ſuperſtitibus ex familiis Patrum, quos Romulus *majorum gentium* dixerat, & ex familiis, *Conſcriptorum*, quos *minorum gentium* dictos, Tarquinius & Brutus in Senatum adlegerant, Claudius Cæſar voluit Senatum è Patriciis ætatis legitimæ, juſtique Cenſus explere. An igitur princeps Senatorem e Senatu in numerum Patriciorum adſciverit, ut ex eodem Senatorum paucitati mederetur? Plus quam ridiculum ſit hoc dicere. Quare lectionem receptam muto, ut ita legas, *In numerum Patriciorum aſcivit Cæſar vetuſtiſſimum quemque è ſe natum, aut quibus clari parentes fuerant:* cujuſmodi poſſit videre L. Otho, quem allectum inter Patricios Claudius ipſe collaudavit. Suetonius Othonis initio. Conſimili dicendi forma paulo ante uſus hic auctor eſt, ibi. *Curtius Rufus videtur mihi ex ſe natus:* id eſt, qui ſibi ipſi debeat initium nobilitatis ſuæ, licet ei virtute nobilitateve majores nulli præluxerint. *Vetuſtiſſimum* autem intelligo aſcitum, qui tamen eſſet intra leges, quæ majorem annis LX. otio reddunt, & Senatorem non citant, ut Seneca ad Paulinum, & Plinius ad Pomponium Baſſum ſcripſere. *Vertranius.*

1 *Romulus majorum.*] Tacitus ſenſiſſe videtur omnes patricios qui à regibus lecti (plures enim reges poſt Romulum legerunt) Majores fuiſſe: qui à Bruto, Minores. Livius tamen & alii, contra. cujus rei confuſam veritatem vide apud Onufrium in Faſtis, quem non exſcribo. Sed Tacito, ut opinor, auctores ſui. Lud. Vives tamen, patrum ævo doctrina celebri, verbis aliquot inſertis hic legebat: *Romulus majorum gentium, L. Tarquinius minorum, Brutus conſcriptorum appellaverant.* cujus epiſtolam ea ſuper re publicavit amicus meus dum vixit G. Canterus in Notis ſuis. At mihi nondum animus adſentiendi: nec tibi quidem, ſi cum judicio excuſſeris, quæ Onufrius per ſatyram & confuſe, ut ſolet, collegit. *Lipſius.*

Quas Romulus majorum, & L. Brutus minorum gentium appellaverant.] Conſtat ex T. Livio Romulum centum Senatores creaſſe, qui poſtea *Majorum gentium* ſunt appellati, cum Tarquinius Priſcus centum alios Senatui adſcripſiſſet, qui *Minorum gentium* dicebantur. T. Livius de Tarquinio Superbo loquens, *His muliebribus inſtinctus furiis Tarquinius, circumire, & prehenſare minorum maxime gentium Patres.* Lupanus.

2 *Auguſtus lege Sænia.*] Ille idem Vives ſcribit, *Servia.* Ius & mos Belgæ, diſſentiendi ab Ibero. *Sænia* enim vera lectio. Colligo ex Dione LII. qui hunc patriciorum dilectum confert in annum urbis DCCXXV. τό τε τῶν εὐπατριδῶν γένος, inquit, συνεπλήρωσε, τῆς βουλῆς οἱ δῆθεν ἐπιτρεψάσης τοῦτο ποιῆσαι. id eſt; *Patriciorum numerum implevit; Senatu ſcilicet id ei jubente.* Ex quo vides SC. aliquod fuiſſe ejus rei, ſive legem. Legibus nomina à conſulibus: & conſul ſuffectus prioris anni, L. SÆNIVS. in monumentis. Vertranium ergo, qui *Sentiam* repoſuit, non audiemus. *Lipſius.*

Lege Sænia.] Malim *Sentia*, à Conſule Sentio, quamvis is neque ullum de ea certum proferro teſtimonium, ac

Seniam,

Sænia ſublegere. [1] Lætaque hæc in R. P. munia, [2] multo gaudio Cenſoris inibantur. Famoſos probris quonam modo ſenatu depelleret anxius, [3] mitem & recens repertam, quam [4] ex ſeveritate priſca rationem adhibuit; monendo, *ſecum quiſque de ſe conſultaret, peteretque [5] jus exeundi ordinis. facilem ejus rei veniam. & motos ſenatu, & excuſatos ſimul propoſiturum: [6] ut judicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipſanius conſul rettulit, [7] *patrem ſenatus appellandum eſſe Claudium. quippe promiſcuum* patris patriæ *cognomentum: nova in Remp. merita, non uſitatis vocabulis honoranda.* Sed ipſe cohibuit conſulem ut

Seniam, nemo, quod ſciam, dixit; nemo legit alibi. *Vertranius.*

1 *Lætaque in R. P. munia.*] Hoc eſt *in Remp.* ſicut alibi *formidoloſum in vulgus* &c. *Freinshemius.*

2 *Multo gaudio Cæſaris inibantur.*] *Cenſoris* habet manifeſte volumen Budenſe. Intelligitur autem Claudius Cæſar. De quo narrationem iſtam auſpicans Tacitus ſupra dixit: *At Claudius matrimonii ſui ignarus, & munia cenſoria uſurpans.* Et lib. 12. *Quod porro honeſtius Cenſoriæ mentis levamen, quam aſſumere conjugem proſperis dubiiſque ſociam?* Loquitur de Claudio Agrippinam ducturo. *Rhenanus.* Claudium per jocum *cenſorem* appellat. dixit enim ſupra; *munia cenſoria uſurpans*, id eſt, quæ ad ſe non pertinerent. *Pichena.* Vix me teneo quin adſeverem concinniorem fore auctoris ſententiam, ſi reponamus *mutuo gaudio Cenſoris*; ſive fuit *Cæſaris.* Gruterus.

3 *Mitem & recens repertam.*] Repertam ab Auguſto. Habes in Dione libro LII. in extremo. *Lipſius.*

Mitem & recens repertam, quam ex ſeveritate, &c.] Peſſime depravatus fuerat hic locus ab iis, qui pro, *quam*, ſubſtituerunt *quandam*. Merito ergo ſagaciſſimus Lipſius odoratus erat, negationem deeſſe, cui conſonans eſt lectio, quam ex Flor. codice repoſui. Subintelligitur enim, *potius*, Corneliano more. *Pichena.* Lipſius ad ſententiam inſerit, *haud ex ſeveritate priſca.* Sed hallucinatur certe. Vſum hunc præpoſitionis *Ex* aſtruo exemplo Symmachi lib. 9. ep. 92. ubi plura dicemus. Verba Symmachi ſic habent: *Inſtar beneficii erit, ſi mihi contingat de te ex voluptate ſecuritas.* Acidalius.

4 *Ex ſeveritate priſca.*] Alucinor, aut ſcribendum voce addita: *Haud ex ſeveritate.* Sententiam eam eſſe, id mihi certum. Hæc ita ſcripſeram: ſed ecce Pichena ex Florentino codice vere emendat: *repertam, quam ex:* ſententia illa mea, id eſt (Corneliana phraſi) *potius quam.* Lipſius.

5 *Ius exeundi ordinis.*] Solos Ciliciæ abite nebulones. Enimvero Latinitas ſcribi vult, *ordine.* aut potius, *exuendi ordinis.* Ita lib. III. *Piſo exuta dignitate in decem annos relegatur.* Idem.

6 *Vt judicium cenſorum ac pudor ſponte cedentium.*] Faernus legebat: *Vt judicium cenſorium*, &c. *Vrſinus.*

7 *Patrem Senatus.*] Quod imitati, ſibi

ut nimium assentantem. [1] condiditque lustrum, [2] quo censa sunt civium LXIX centena, & XLIV millia. Isque illi [3] finis inscitiæ erga domum suam fuit. haud multo post, flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.
26 Iam Messallina facilitate adulterorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi dissimulationem* [4] etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. [5] *Quippe non eo ventum,*

sibi sumpserunt Balbinus & Pupienus Augusti. In Nummis: IMP. CÆS. PVPIEN. MAXIMVS. AVG. Tum parte versa: PATRES SENATVS. *Lipsius.*

1 *Condiditque lustrum.*] Id est, *Censu perfecto, edixit, ut omnes cives Romani, equites, peditesque in suis quisque centuriis, in campo Martio prima luce adessent: ibi exercitum instructum omnem suovetaurilibus lustravit. Idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est.* Liv. lib. I. Hujus autem censionis à Claudio editæ, sed hominum ampliore numero, testis est vetus memoria inscripta Romæ his literis. TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXXVII. MIL. X. *Vertranius.*

2 *Quo censa sunt civium* LXIX. *centena, &* CXLIIII. *millia, &c.*] Ant. Augustinus legebat: *Quo censa sunt civium sexagies novies centena millia, & centum quadraginta quatuor.* Vrsinus. Aliter se habent hi numeri in Flor. LVIIII. LXXXIIII. LXXII. *Isque illi finis, &c.* Pichena.

LXIX. *centena, &* LXIIII. *millia.*] Convenit cum Cassiodori ratione sexaginta novem centena millia exprimentis. cum libris haud plane convenit. è quibus Vatic. ille fidus exprimere videtur *quinquaginta octo centena & octoginta-quatuor millia &* LXXII. Nec miremur de granditate numeri: cum jam tunc sub Augusto (nondum tot populis in civitatem acceptis) censa reperiam *quadragies centena millia.* Lapidis inscriptio quam obtrudunt, TEMPORIBVS CLAVDII TIBERII FACTA HOMINVM ARMIGERVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXVII. parum vera aut fida mihi est. & tamen cum de his saltem qui arma ferrent agat, nihil nobis obstat. *Lipsius.*

3 *Finis inscitiæ erga domum suam fuit.*] Nescio an melius, *circa.* Acidalius.

4 *Etiam Silius, sive fatali vecordia, an imminentium periculorum remedium, &c.*] Hicne ut Tacitus *sive* illud scripserit? Non solet ita, ut *an* subsequatur. nec id adeo quisquam probatorum. Delendum aut mutandum, *etiam Silius ipse, fatali vecordia, an, &c.* Acidalius.

5 *Quippe non eo ventum, ut senecta principis opperiretur.*] Sic restitui ex Floren. verbum. Vulgo, *operiretur*, ambiguæ significationis. Pichena. Venetus, *senectam principis opperirentur*, melius omnino quam alii *senecta principis opperiretur.* Freinshemius,

3 *In-*

tum, ut senectam principis opperirentur. [1] *insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis, subsidium ab audacia petendum: adesse conscios paria metuentes. Se cælibem, orbum, nuptiis, & adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messallinæ potentiam, addita securitate, si prævenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita ira properum.* Segniter hæ voces acceptæ, non amore in maritum; [2] sed ne Silius summa adeptus, sperneret adulteram, scelusque inter ancipitia probatum, veris mox pretiis æstimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, [3] ob magnitudinem infamiæ, [4] cujus apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum [5] sacrificii gratia

1 *Insontibus innoxia consilia; flagitiis manifestis.*] Lego, *flagitii manifestis.* quæ dictio elegantissima & Tacito frequentissima. *Acidalius.*

2 *Sed ne Silius summa adeptus.*] Scripsimus quod in volumine Budensi habebatur, *summam adeptus.* Intelligitque summam rerum. Sic lib. seq. *summamque R. P. agi obtestans.* Rhenanus. Vulgo legitur, *summa adeptus*, in quibusdam tamen codicibus scriptum comperi, *summam adeptus*: cæterum priorem lectionem magis probo. *Ferrettus.*

3 *Ob magnitudinem infamiæ.*] Elegantissima gnome. cujus acumen non cepit Ferrettus. Explicat unus Seneca epist. CXXIII. *Nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.* ubi tamen male, & præter reliquum judicium, Pincianus, *in fama est*, legi voluit. Ita autem est. hominibus perditis & ad flagitia projectis, ipsa infamia voluptas est. Audi Valerium Maximum, de Polemone, lib. VI. cap. De mutatione morum: *Perdita luxuria Athenis adolescens Polemo, neque illecebris tantum sed ipsa infamia gaudens.* Vbi addo voculam e libro veteri, *neque illecebris ejus tantum*: sententia omnino volente. *Lipsius.*

4 *Cujus apud prodigos.*] Quam *Infamiam* qui prodigunt & profundunt, nihil habent prætcrea voluptatis: nam, ut scribit Seneca, *Improbarum voluptatum post ipsas pœnitentia est*: vel quibus infames esse contigit, nihil superest præter voluptatem. *Ferrettus.*

5 *Sacrificii gratia Hostiam.*] Imo rei frumentariæ gratia, ait Dio: pellicum caussa, Victor. Sed sacrificium credo à Claudio institutum rei frumentariæ caussa, in Castorum æde. Id enim numen ibi cultum, ventorum marisque caussa. Ita lego apud Ammianum lib. XIX. in summa inopia frumenti, Tertullum qui Præf. annonæ, *apud Ostiam in æde Castorum sacrificasse, tranquillitatemque mare mollivisse.* Id sacrum perpetuum fuit, & suspicor à Claudio institutum, qui portum illum celebrem & fanum Ostiæ exstruxit. Celebrabatur sollenni quadam lætitia, mense Majo: ideoque post sæcula Majuma dictum. Suidas: Μαϊουμᾶς· πανήγυρις ἤγετο ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα. τὴν παράλιον καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες,

gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nu-
27 ptiarum solennia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara & nihil reticente, [1] nedum consulem designatum, cum uxore principis, prædicta die, [2] adhibitis qui obsignarent, [3] velut

λέοντες, ἀδυναθεῖν ἀνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες. Iulianus Cæsar in Antiochico: ὑμῶν δὲ ἕκαστος ἰδίᾳ μὲν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπλέσαντες, ὑπὲρ δι' ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει. Nec aliud intellexit Æthicus in Cosmographia: *Tiberis insulam facit inter portam urbis & Ostiam civitatem, ubi populus Rom. cum urbis Præfecto vel Consule, Castorum celebrandorum caussa egreditur, sollennitate jucunda.* Vbi vides Castorum sollenne, & Majumam, idem esse. Hanc originem Majumæ nec inscitam, nec alienam à vero puto. *Lipsius.*

1 *Nedum consulem designatum.*] Ob beneficium à principe Silio collatum, designato consulatu fabulosius visum iri Cornelius significat Silium cum principis uxore in matrimonium convenisse. Sed Dio lib. XL. de Messalina inquit, *C. Silio nupsit, magnoque sumptu nuptias paravit, regiamque ei donavit, preciosissimis quibusque Claudii rebus in eam congestis, denique consulem eum designavit.* Cujus loci faciet auctoritas, ut ingeniosus malit *nondum consulem des.* scilicet, Silium, cum maritus fieret & certe dulcis eo solo verbo fieret oratio, quæ *nedum* retinenti scabra rudisque videtur. Sed tuenda Taciti persona est, tenendaque lectio vetus, quo sui semper scriptor similis sit: qui hujus Annalis initio de C. Silio consule designato, & infra statim de proximo ejus consulatu meminit. *Vertranius.* Non beneficium principis exprobrat hic titulus Silio, sed personæ ejus eminentiam respicit, in qua nihil esse poterat obscurum: adeoque magis mirum & minus credibile fit hujus loci hominem ad tantum vecordiæ fuisse progressurum. Cæterum quod oratio scabra & rudis Vertranio videtur, id facile vitaveris, si memineris Taciti verba sic esse accipienda, ut ante τὸ *nedum cons. des.* intelligamus τὸ *& quemquam*: quasi esset: *tantum ullis mortalium securitatis inesse*; & *in civitate omnium gnara & nihil reticente* quemquam, *nedum consulem designatum, cum uxore principis*, &c. *convenisse.* His duabus voculis, quas studio brevitatis auctor noster fecit lucri, per intellectum appositis, nihil hac parte restat difficultatis. *Gronovius.*

2 *Adhibitis qui obsignarent, velut suscip. liberorum.*] Veterum nuptiis testatio interposita est, quod *liberorum quærendorum caussâ convenirent*: cujus prætextu Sejanus codicillis ad Tiberium supra Annali 4. tegit cupidinem. Et ejusdem testationis quædam vestigia remanent in Institutionibus Vlpiani, titulo De Latinis. Eam vero interponi apud acta magistratus existimavi in eo, de jure liberorum: quod crederem adhuc, nisi Taciti locus hic esset, qui docet adhibitos signatores, qui obsignarent animo suscipiendorum liberorum in matrimonium conveniri. Hinc igitur mecum addiscet studiosus, testationem coram signatoribus factam, & insertam instrumentis dotalibus, sive tabulis dotis: quas antequam uxor in domum viri deduceretur, vel ipsi auspices, ut ait Tranquillus, vel signatores obsignabant,

[1] velut suscipiendorum liberorum caussa, convenisse: atque illam [2] audisse auspicum verba, [3] subisse, sacrificasse apud deos, [4] discubitum inter convivas,

bant, qui in domum mulieris cum auspice convenerant. Eo illud Iuvenal. Sat. 10. *veniet cum signatoribus auspex.* Quintus item Cervidius Digestorum libris *signatorum* meminit, qui sacculum cum pecuniis testato depositum, & dotis tabulas consignarent. l. 8. D. de lege commissoria, & l. 66. D. de donationibus inter virum & uxorem. De tabellis Messalinæ & Silii, Suetonius ita scribit: *illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipse Claudius consignaverit: inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.* Vertranius.

1 *Suscipiendorum liberorum caussa.*] Ea formula in nuptiis legitimis sollennis, ad conjugii verum finem. *Nec enim ob aliud,* ait Augustinus, *femina nubit, quam, ut mater fiat.* unde & matrimonium ominis caussa dictum. Ideo Græci definiunt, *γάμον, σύνοδον ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς κατὰ νόμον, ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ.* Et apud Athenienses (ait Isidorus Pelusiota lib. III. epist. CCXLIII.), *ἡ συνάφεια ἡ κατὰ νόμον, ἐπ' ἀρότρῳ παίδων ἐλέγετο γίνεσθαι: Legitima conjunctio, ad seminandos liberos dicebatur fieri.* Menander etiam pulchre, apud Clementem:

Παίδων ἐπ' ἀρότρῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοι
Τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.

Et Augustus senile quoddam conjugium injustum pronunciavit, *quoniam non quærendorum liberum caussa initum,* ait Valerius lib. VII. cap. VII. In ipsis autem tabulis ea verba solita exprimi. Augustin. lib. XIV. De civitat. *Quid concubitus conjugalis, qui secundum matrimonialium præscripta tabularum, procreandorum fit caussa liberorum?* Adde & Sueton. Iul. cap. LI. *Lipsius.*

2 *Audisse auspicum verba subisse.*] De auspicibus in nuptiis fit etiam mentio lib. 15. Ad hunc morem, in gratiam juniorum, subjiciam verba Ciceronis de Divinat. lib. 1. *Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem, gerebatur, quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent.* Idem tradit Valer. Max. lib. 2. c. 1. de nuptiis. Addam etiam hoc, Auspices deinde alio vocabulo à Græcis ducto, *paranymphos*, appellatos, qui ex parte viri nuptiis intererant; ut *pronubas*, quæ ex parte uxoris. Pichena. *Subisse verba* videtur dici, cui alius *verba praiuit.* Vide Observat. 2, 4. *Gronovius.*

3 *Subisse, sacrificasse.*] Verbum *subisse*, corruptum judico. Fortean, *nupsisse*, id est, sollenni luteo flammeo, qui mos novis nuptis, faciem velasse. Scripsi & sensi ita olim. at nunc delibro etiam atque etiam, & ambigo an subeundi verbum non hic germanum & inter legitima nuptiarum. Quinctilianus suspicionem facit in sermone Declamationis CCXLVII. *Dicit pars diversa. non fuisti uxor. non subsisti cum illo.* Legerim, *non subiisti.* Et subitionem hanc intellegam, sive cum deducta subiret mariti domum: sive de jugo. modo is ritus tamen satis certus. *Lipsius.*

4 *Discubitum inter convivas.*] Et quidem forma nuptiali: quæ volebat ut nova nupta in gremio mariti jaceret. Morem eum exprimit Iuvenalis:

——— ingens
Cœna, sed & gremio jacuit nova nupta mariti.

quasi

vas, oscula, complexus, [1] noctem denique actam licentia conjugali. [2] Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus [3] tra-
28 dam. Igitur domus principis inhorruerat; maximeque quos penes potentia, & si res verterent, formido, non jam secretis colloquiis, sed aperte fremere, [4] *Dum histrio cubiculum principis exsultaverit,*

quasi ecce id inter sollennia nuptiarum. Appuleius de nuptiis Psyches: *Accumbebat summum thorum maritus, Psychen gremio suo complexus.* Ideo recte in Catullo,

Adspice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in thoro
Totus immineat tibi.

Nec recte magnus ille censor, quem unum aemulor mirorque, *Adspice imus*, emendavit. Imusne in illo geniali suo epulo maritus? imo Summus, vel Appuleio teste. Intus accubare, ut intus canere. Interior autem maritus, respectu sponsae ad quam hic sermo. Siquid tamen mutandum, legerim, *unctus*: qui mos Romanis in omni convivio sollenni. *Lipsius.*

1 *Noctem denique actam licentia conjugali.*] Videndum an illud, *denique* mutandum sit in, *diemque*. Ursinus. Apage Murete, *noctem diemque*. Acidalius.

2 *Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.*] Quis hic sensus? quae seniores audierunt scripseruntque? an quae scripta ab aliis, & à senioribus mihi tradita? Illud verba praeferunt: hoc Lipsius voluisse videtur ad 2 Annal. in fine. At tum trajicienda erant verba: *verum scripta auditaque à senioribus tradam.* Haereo. Nisi forte legendum: *verum audita scitaque senioribus.* Vide ad 2 Ann. extremum. *Acidalius.*

3 *Tradam.*] Magis pro mente, *trado.* jam enim illa incredenda scripsit. *Lipsius.*

4 *Dum industria cubiculum.*] Regem olim feci, qui emendasset hunc locum. itaque concursum à multis ad coronam, & non unus mihi indicavit scribendum: *Dum histrio cubiculo Principis occultatur, dedecus.* verissime. intellegit enim Mnesterem illum Pantomimum, qui diu in deliciis Messallinae. Libri scripti non longe abeunt ab hac lectione, *Dum instrio cubiculum Principis exultavero, dedecus.* Possis extrema item scribere, *cubiculo Principis exsultat, vero dedecus.* Idem.

Dum industria cubiculum principis occulit adulteros.] Corruptus locus est nec quicquam hic minus scribendum quam vocabulum *industria.* Exemplar regium hic crucicula notatum erat, & variis lituris rasurisque foedatum. Videtur tamen antiquior lectio fuisse: *dum inclusum in cubiculum principis exultat:* & postea quidam inseruit *cum* praepositionem & superinscripsit, *adultero*, idque ceu videtur propter *exultandi* verbum. Opinor sinceram esse lectionem, *Dum inclusum, cubiculum principis occultat, dedecus quidem illatum*, sed mox, *propinquoque consulatu*, reposuimus, *ac propinquo cons.* Item cap. 29. *acrioribus consiliis*, pro *acribus*. Rhenanus. Quasi intus & domi, verbo repetito à vetustate. *Industrium* enim antiqui dicebant *indastrium*, quasi quicquid ageret intro strueret & studeret domi autore Sexto. Alioqui otiosa est hic ea dictio, vel potius abundat. *Ferrettus.* MSS. codices notae melioris cor-

corrupte habent: *dum histrio cubiculum principis exultavere, dedecus.* pro quo veteres editores reposuerunt vulgatum. Libet certe nostro seculo gratulari, in quo neminem puto adeo immodestum, qui in gravissimorum autorum libris emaculandis sic longe aberret, suæque libidini indulgeat. Lipsius non male corrigit. Sed ego, quem puduit vulgatam depravatamque scripturam in Tacito relinquere, emendationem Francisci Medicis existimavi anteferendam; *dum histrio cubiculum principis persultaverit:* nam & mutatio est aliarum levissima, & sensus, ni fallor, ad Taciti mentem maxime accommodatus. Fuit quidem ille vir, præterita ætate, illustris doctrinæ & ingenii, contulitque etiam ipse M S. Florentinum, atque in margine sui codicis multa adnotavit. Quæ cum mecum Iulianus Medices, ipsius ex filio Raphaële nepos, illique persimilis, humanissime communicaverit, magno mihi usui fuere. Quod minime fuit reticendum. *Pichena.* Haud necesse arcessere longinquiorem medicinam, si, mutato *cubiculum*, in *cubiculo*, capiamus vocem *industria*, casus primi. *Gruterus.* Reges Lipsio sunt, qui hunc locum emendarunt sic, &c. Equidem paullo majori licentia opus est in principio.* Lego, *Dudum cum histrio.* Extrema mutat etiam aliter Lipsius ex scripta lectione. Sed ejus mutatio non placet. Magis hæc: *Dudum cum histrio cubiculo principis exultaverat, dedecus quidem illatum* &c. Vel etiam *allatum. Dudum cum* plane requiritur, si illud oppositum *nunc* spectas. *Acidalius.* Lege: *dum histrio cubiculum principis exsultat, viro dedecus illatum quidem, sed excidium procul abfuisse.* *Exultare* proprium, histrionis, ἐξορχεῖσθαι. Inde eleganter *cubiculum principis exultare*, qui totum ejus persultabat & uxorem stuprabat. *Exultare* idem quod desultare vel persultare. Festus: *Redantruare dicitur in Saliorum exsultationibus.* Vbi *exsultationes* sunt ὀρχήσεις vel ὀρχήματα. Hoc est igitur, quod querebantur domestici principis, quibus volentibus non erat matrimonium palam contractum Messalinæ & Silani. nam antea cum inter adulteros Messalinæ etiam histrio cubiculum principis persultaret, viro quidem dedecus illatum, sed abfuisse excidium: *Discidium* etiam legi potest. Vt & *hero quidem dedecus illatum.* nam de domo principis erant, qui ista loquebantur. Et hoc verius puto. *Salmasius.* Sed ubi alias apud Tacitum, gravioresque auctores, principis, *heri*, datur cognomentum? Non dubito, quin iis, qui sic emendant, hoc sit suspectum. Melius fuit, *viro*, minusque sic abitur à vestigiis antiquæ scripturæ: quomodo etiam vir maximus ad Tertulliani Pallium. At potius, antiqua vestigia illa sequutus proxime, ita lege: *Dum histrio cubiculum Principis exsultat adulterio quidem dedecus illatum, sed excidium procul abfuisse.* Ex postremis literis *cu exultat*, ut plerumque fit, non repetitis in membranis, & cum *viro* à nobis conjunctis nascitur, *adulterio. Exsultat cubiculum principis*, eâ Cornelianâ phrasi, quâ Ann. I. *Quintilii Vari corpus inclusisse dicebatur.* Sensus autem apertus est. Adulterium nempe distinguitur à matrimonio, superstite Principe, cum alio inito. Illo dedecus, hoc exitium Principi procuratum. Confer cum his Orationem Narcissi, quæ pag. proxima exstat, hac de re apud Claudium habitam. *Boxhornius.* Me non offendit vox *hero*: non enim id agitur, quale cognomentum principi detur apud Tacitum & graves auctores, ut Marcus desævit; sed quemadmodum patremfamilias, præsertim principem, in familiari sermone appellaverint servi & liberti: quorum profecto personis hoc vocabulum mirabiliter convenit. nam, ne libertos; excipias, quorum *serviles ingenia* Tacitus agnoscit, eos non dedecet interim loqui more vernarum. Sed tamen, ne quid dissimulem, & *hero*

verit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate forma, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi.*

hero & *viro* & *adulterio* extra corpus orationis eminere & supervacua esse mihi videntur. Simplicissimum vero: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum, sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris, quæ vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν· metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐκπομπευόντων τὰ μυστήρια. ut idem sit τῷ Χρυσοῤῥήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. I. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: & omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαι τινὰ sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desaltatur.* Quæ ab histrionibus & mimis in pulpito repræsentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαι τινὰ est ὑβρίζειν, στρηνιάζειν. Hinc etiam Tacitus sumsit ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est, infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari: quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium: *debelles me atque deuras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit & in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gronovius.

1 *Sed excidium.*] In Florentino est, *sed & scidium:* è quo Pichena, *dissidium.* Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse.] Flor. *sed & scidium.* Vnde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate forma, juventa.*] Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vincetu.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentis.* Lipsius.

Iuvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis.] Lectionem Florentini antepofui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa.* Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate forma*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usurpatur

nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Meßalinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Cal- 29
listus jam mihi [1] circa necem Cæsaris narratus, &

[1] Ap-

patur libro 12. *& dignitate formæ haud degenerem reputantes.* Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserit *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentis*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

1 *Circa necem Cæsaris narratus.*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho libro XIX. cap. 1. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans,* suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos pubes potentia, &, si res verterent, formido,* cognito Messalinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messalinam ab illo perdito amore; idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missa utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione: uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enim vero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo villis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis, & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen Caji, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.* Vrsinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. Vertranius. Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc *C.* notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habi-

tum

verit, dedecus quidem illatum; [1] *sed excidium procul abfuisse: nunc* [2] *juvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis, ac propinquo consulatu, majorem ad spem accingi. nec*

hero & *viro* & *adulterio* extra corpus orationis eminere & supervacua esse mihi videntur. Simplicissimum vero: *dum histrio cubiculum principis exsultaverit, dedecus quidem illatum, sed exscidium procul abfuisse.* Illud Salmasii eruditum *exsultare* esse ἐξορχεῖσθαι. Quod melius intelliges, ubi consideraveris, quæ vir insignis Hen. Savilius notavit ad Chrysostomum in Psalmos, eo verbo usos veteres, Andocidem, &c. & recentiores Lucianum, Plutarchum, Chrysostomum, pro καταισχύνειν, ὑβρίζειν metaphora sumpta ἀπὸ τῶν ἐξορχησαμένων τὰ μυστήρια. ut idem sit τῷ Χρυσοῤῥήμονι ἐξορχήσασθαι τὴν πολιτείαν τὴν πατρῴαν, quod Macab. I. βεβηλῶσαι τὰ σάββατα καὶ ἑορτὰς καὶ μιᾶναι ἁγίασμα. Quamquam ipsum illud ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια etiam translatum putem: & omnia ista dici ex eo, quod saltabatur in scena, ita ut ἐξορχεῖσθαι τινὰ sit κωμῳδεῖν. Proprie *exsultantur* οἱ κωμῳδούμενοι & τὰ κωμῳδούμενα. quemadmodum *saltatur fabula, Cyclops, Niobe*; quemadmodum *canticum desultatur.* Quæ ab histrionibus & mimis in pulpito repræsentantur; publicantur utique atque invulgantur; inde ἐξορχεῖσθαι τὰ μυστήρια dicuntur οἱ ἐξαγορεύοντες. Sed & derisui sunt ac ludibrio: inde ἐξορχεῖσθαι τινὰ est ὑβρίζειν, προπηλακίζειν. Hinc etiam Tacitus sumsit ut diceret *exsultari* ab histrione *cubiculum principis*, id est, infamari, inhonestari, contaminari, conspurcari: quorum verborum aliquo aut simili usus fuisset, si de quovis alio homine quam scenico loqueretur. Artificium hominis & genus vitæ impetrarunt, ut hoc verbum mallet, qui ubique decora personis animadvertit & tribuit. Nec Lucilius aliter multo videtur dixisse apud Nonium: *debelles me atque deuras, exsultes, sollicites.* Dum histrio cubiculum principis polluit & in eo quasi in scena exsultat, *dedecus quidem illatum.* Intelligo *domui.* Itaque placet *exscidium*, non *dissidium*, non *discidium.* Et hoc ipsum *exscidium* grandius quam *exitium.* Horatius: *concidit Auguris Argivi domus ob lucrum Demersa exscidio.* Gronovius.

1 *Sed excidium.*] In Florentino est, *sed & scidium:* è quo Pichena, *dissidium.* Sed profecto plus quam dissidium hic timebatur, & *exitium*, atque extrema. *Lipsius.*

Excidium procul abfuisse.] Flor. *sed & scidium.* Vnde veram lectionem suspicor, *sed dissidium.* ut sit sensus: Quantumvis petulanter, & impudice se gesserit Messallina, nondum tamen eo infamiæ pervenit, ut de dirimendo Claudii matrimonio cogitarit. Nunc vero hoc etiam agitat, cum Silio nupserit. Videtur sententia confirmari ex eo quod inferius ait: *an dissidium tuum nosti?* Et in MSS. observavi, sæpe pro, *dissidium*, scriptum esse *discidium.* Pichena. Alii melius *exitium.* Acidalius.

2 *Dignitate forma, juventa.*] Ita lego, non *forma.* Dignitas formæ proprie de viris, uti notat vetus litterator Agrætius, illud, *juventa*, suspectum facit Vatic. qui refert, *Vimentu.* Ex quo Palmerius diductim legebat, *vi mentu.* Lipsius.

Iuvenem nobilem, dignitate formæ, vi mentis.] Lectionem Florentini antepoſui; nam vulgati pro, *vi mentis*, habent, *juventa.* Inepte quidem, cum præcesserit, *juvenem.* & sic sibi invicem respondent, dignitas formæ, & vis mentis. Quod autem Lipsius correxit, *dignitate formæ*, nihil certius puto. id ipsum enim à Tacito usurpatur

nec enim occultum, quid post tale matrimonium super-esset. Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium & uxori devinctum, multasque mortes jussu Messalinæ patratas.* Rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis prævaluissent, posse opprimi damnatam antequam ream. Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausæ aures etiam confitenti forent.* Ac primo Cal- 29
listus jam mihi [1] circa necem Cæsaris narratus, & [2] Ap-

patur libro 12. *& dignitate formæ haud degenerem reputantes.* Pichena. Vox *juventa* non modo suspecta falsi, sed plane falsa. Quid enim hæc vult, cum præcesserit *juvenem nobilem.* Nec Palmerius placet, qui ex Vaticani *vimentis*, diductim facit, *vi mentis.* Acidalius.

1 *Circa necem Cæsaris narratus.*] C. Cæsaris Caligulæ: cujus necis conscius particepsque fuit hic libertus, narrante Iosepho libro XIX. cap. 1. Scilicet autem Tacitum hoc narrasse in libris qui de Caligula. *Lipsius.*

Ac primo Callistus jam mihi circa mortem Cæsaris narratus.] Eruditiss. vir (ut est ingenuæ veritatis) autumat hanc totam periodum cum sequenti, *perstitit Narcissus, solum id immutans,* suum fugere captum. Ego vero (si non me nimis indulgeo) reor ea esse mihi cognita, quæ connexa consentaneaque tibi dilucidabo. Pallas, Callistus, & Narcissus, *quos penes potentia, &, si res verterent, formido*, cognito Messalinæ facinore, primum inter se consultavere, an retraherent Messalinam ab illo perdito amore, idque minaciis intentis de tota re Claudio manifestanda: sed animadverso non leve illinc periculum, post illa disceptant, num potius sit eam apud maritum deferre. verum & hinc periculis imminentibus, Pallas, & Callistus missa utraque faciunt diversis de caussis: at Narcissus persistit in posterioribus, scilicet in accusatione: uno tantum immutato: hoc est, destinavit Messalinam pervertere secreta delatione. Verum enim vero, quænam horum supina stultitia (dicat aliquis) minis eam sperare ab amore Silii deterrere, cui adeo villis maritus, ut nuptias in propatulo celebrare sit ausa? respondet pro me Suetonius in Claud. 29. docetque ad maritum fallendum non eam omnem prætextum flocci fecisse: *Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis, & ipse consignaverit, inductus quasi de industria simularentur ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.* Salinerius. Videndum est an addendum sit prænomen Caji, ut Faernus legebat: *Ac primo Callistus jam mihi circa mortem C. Cæsaris narratus, &c.* Vrsinus. Callistus Dioni Cassio lib. 59. libertus Caji Cæsaris Caligulæ, & cædis ejus conscius est: de quo libris superioribus, qui interciderunt se meminisse Cornelius intelligit. Vertranius. Magis proprie Flor. *circa necem.* Vulgo *circa mortem.* Pichena. Certum puto verbo *Cæsaris* vix alium intelligi apud historicos, Tacitum præcipue, quam dictatorem Cæsarem, vel illum certe, qui eo tempore, de quo sermo institutus est, imperio præsideret. ut non dubitem fuisse *circa necem C. Cæsaris*, atque istuc *C.* notam prænominis Caji ab ignaro librario pro supervacuo fuisse habi-

[1] Appianæ cædis molitor Narcissus, [2] flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; [3] *num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Calli-

tum. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens, &c.* Freinshemius.

1 *Appianæ cædis molitor.*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est*, menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arcessi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transscripserim etiam, *arceri, ac statim mori.* Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

Appianæ cædis molitor Narcissus.] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

2 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas.*] Ita Flor. Vulgo, *eo tempore.* Sic alibi Tacitus. Pichena. Muretus, *in tempore.* Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. libro 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Vbi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. libro 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi libro 13. *Pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

3 *Non Messallinam secretis.*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur. deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hic jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius.*

Num Messalinam secretis minis.] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent avertere exitium à capite Principis. Id videbatur

Callistus [1] prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus consiliis tutius haberi. [2] Perstitit Narcissus, & solum id immutans, ne quo sermone præsciam criminis & accusatoris faceret; ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Cæsaris mora, duas pellices, [3] quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis, & uxore dejecta plus potentiæ ostentando, perpulit delationem subire. Exin Calpurnia (id pellici nomen) ubi datum secretum, Cæsaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Silio* exclamat. simul Cleopatram, quæ idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narcissum* postulat. Is *veniam in præteritum petens, quod ei* [4] *cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset, nec*

nunc

tur fieri posse, si ab amore Silii eam absterrerent; quod secretis minis tentandum primo senserant liberti, injecto metu, nisi adulterum relinqueret, dicturos principi. Rursus hoc consilium periculosum visum, ne impotens mulier ultro monitores in exitium vaperet. Ita in tanto consiliorum æstu destitere prorsus ab omni incœpto Pallas & Callistus, exspectaturi, quid fors ferret: Pallas ignavia; Callistus prudentia. Solus Narcissus perstitit in amoliendo periculo, quod imminebat capiti principis; sed usus priore consilio, præveniendi adulteram apud aures principis: alterum consilium aspernatus, minis absterrendæ Messallinæ, ne exinde suspicaretur accusaturum, & occuparet. *Mercerus.*

1 *Prioris quoque regiæ.*] Sub Cajo, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro, libro LIX. Et eleganter Seneca, epistola quadam: *Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter redicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium. estque ille ipse cui Scribonius Largus medicus ejus ævi opus suum inscribit, & appellat C. Iulium Callistum. *Lipsius.*

2 *Perstitit Narcissus, solum id immutans.*] Et particulam expunximus. *Rhenanus.* Addit Flor. *ut solum id immutans.* Venetus, *& solum.* certe de aliquo defectu suspicionem augent: nam quanto magis aciem adhibeo, verba illa, *solum id*, aut corrupta, aut mutila. *Pichena.*

3 *Quarum is corpori.*] Vatic. *corporibus.* Lipsius.

4 *Cis Vectium, cis Plautium.*] Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat, *Cis Vecticis Plautio.* Et vere. Duo enim famosi in hac Messallina & quasi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens & Plautius Lateranus: quos tamen dissimulasse, & siluisse se dicit. Sed an magis pro hac sententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An: *Circa Vectium?*

ctum? Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vectio, mox noster, & Plinius de Medicis: *Exortus mox est Vectius Valens adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, præceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & libro XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lipsius.

Cis Vectium Plantium.] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus fœdissime corruptus est, usque ad ea verba, *An discidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio Vectii Plancii mentio nulla est apud hunc alibi; aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. Vectii Valentis infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Fruetur immo iis?* Sin autem ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent hæc principi, quibus auctæ fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliud nihil possis quam temere addere & divinare, Ferrettus. Mendis fœdatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus Vectius Plancius, & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Æmylio Ferretto fuit. Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius. neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. libro 13. & apud Suetonium & Dionem, à Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Verranius. *Quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset*, emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. Man. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautio.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena, Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC. Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet; *Quid ei cis Vecticis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinæ cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinæ ad principem non detulisset. Post quæ exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plantios, Messalinæ adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit? Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinæ facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in præsentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vecticis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo *Plantios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Mattos posthac & Vedios, & cætera Equitum Romanorum prævalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII.

Pau-

nunc adulteria objecturum** ait, [1] **ne domum, servitia,** [2] **& ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem,** [3] **rumperetque tabulas nuptiales.

Paulo post lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ & vulgatum. Boxhornius. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim:* sic Plauto *cis paucas tempestates.* Ut libro sequenti: *Vis Agrippina citra ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.*] Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sanè, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notante etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, servitia, &c. reposceret.] Melius legas *nec domum, servitia, &c. reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris dilicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et ceteros fortunæ apparatus.*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Ut supra. *Servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.* libro 3. *Ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati.* libro 5. *Et columen partium Abdagesis gazam & paratus regios adjicit.* Item libro 15. *Parthi omisso paratu invadenda Syria.* libro 1. Histor. *Studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat.* libro 2. Hist. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ.* Eodem libro. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales.*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberûm quærendorum. Iuvenalis,

> *Signata tabula, dictum, Feliciter.*

Appulejus, *Quod in villa non in opido tabulæ sint consignatæ quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Ut ergo eæ tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuvenal.

> —— *tabulas quoque ruperat, & jam*
> *Signabat, tota vix hac ego nocte redemi.*

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: Λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφηρῆσθαι ἀπό τινος, αὐτὸν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο ἄλλος, ἀπεκρίθη γυνή, ῥωμαϊκὴν αὐτὴν γεγαμῆσθαι, καὶ δέλτους μὴ γεγράφθαι γάμους ἢ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθέντος ἂν αὐτὴν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἐνεφάνιζε, Ὁπότε μὴ εἴη ὡς υἱός, τὴν ἐπίδοσιν ἀπόδοτος. *Dicente quadam muliere cogitarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse, & ad se pertinere*

les. [1] *an dissidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni*
31 *propere agis, tenet urbem maritus.* [2] Tum potissimum amicorum vocat, [3] primumque rei frumentariæ [4] præfectum Turranium, post [5] Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. [6] Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [7] adulto autumno, simulacrum

neve congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde. Lipsius.

1 *An dissidium, inquit, tuum nosti?*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

2 *Tum potissimum amicorum vocat.*] Imo, *potissimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potissimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem responderent in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque:* aut legendum est *potissimos.* Freinshemius.

3 *Primumque rei frumentariæ Præf. Turranium.*] Dixi aliquid ad librum 1. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

4 *Præfectum Turranum.*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

5 *Lusium Getam.*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Lusctum.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

6 *Quibus fatentibus.*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt.] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena.

7 *Adulto autumno, simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.*] Adulto Autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRVM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit; etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias*, &c. *Hoc*, inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus per-

lacrum vindemiæ [1] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, [2] ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [3] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque

percussus Cæsari, in cujus parte c. VIBIVS RVFVS. & impressa ara cui persona histriona imposita, item thyrsus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; à quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi.* in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in Vindemiarum festo multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea Imperii fuisse, ut Princeps extra urbem, dies aliquot lasciviret & vacaret huic Vindemiali festo. Paullus Diaconus libro III. De gestis Longobard. cap. VI. *Precedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum solennes Magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kalend. Apriles. De queis Varro libro V. & Kalendarium Romanum. *Lipsius.*

Adulto autumno.] Hoc est, medio jam autumno. Sic libro 2. *Sed æstate jam adultà, legionum alia itinere terrestri in hibernacula remissa.* Annus in quatuor digeritur species. prima cujusque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id est, immatura; secunda, *adulta*; tertia, *præceps*. Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit libro 20. *Adulta hieme dux antedictus Boloniam venit.* Tacitus rursum libro 1. Histor. Seditionem incipientem, vocat *necdum adultam.* Item libro 3. Histor. dixit *adultam noctem. Donec*, inquit, *adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Rursum libro 5. Hist. dixit, *Parthis nondum adultis.* pro eo quod est, qui nondum invaluerant. Quo sensu libro 3. dixit, *prævalida & adulta vitia.* Rhenanus. Alibi, *adulta æstate*, infra legitur, id est, jam provecta æstate. *Ferrettus.*

1 *Per domum celebrat.*] Scripsimus, *celebrabat.* Rhenanus. Gregorius Turonensis libro 5, 30. *Precedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX. diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronovius.

2 *Vt sacrificantes vel insanientes Bacchæ.*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut insanientes Bacchæ.* Ego probem. *Acidalius.*

3 *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos.*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum se ferebat: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* De cothurnis, etiam Virgil.

——— nudataque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

que Silius hedera vinctus, [1] gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. [2] Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem:* sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in
32 præsagium vertit. Non rumor interea, sed [3] undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni* afferrent. [4] Igitur Messallina Lucil-

De thyrso; præter alios Iustinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιέφερον. id est, *Veluti Bacchæ per speciem habitumque pacis lanceas in thyrsis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit libro XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυρρίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδούς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *feminæ pellibus accinctæ assultabant, veluti sacrificantes vel insanientes Bacchæ.* Lipsius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput.*] Hoc etiam est Bacchantium more, caput jacere. Apulejus libro 8. *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morsibus suos incursantes musculos.* l. 1. §. 9. ff. de ædil. edict. *Quæritur, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem.*] Deprehendimus in codice Budensi scriptum, *fertur*, id accipiendum impersonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Vndique nuncii incedunt.*] Nimis hoc lentum esse videtur pro discriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suspicor auctorem scripsisse *nuncii incidunt*, quæ vox festinationem notat, qualis rebus trepidis oriri solet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falso editiones quædam *incedentem*) *portis exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improviso incidissent.* Iterum 3, 3. *agrestesque pavidi incidentes portis* &c. *Freinshemius.*

4 *Lucullianos in hortos.*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manuss. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORVM. LVCILIANORVM
Lipsius.

Igitur Messalina Lucullianos in hortos.] Miror quod in codice Budensi hoc loco reperi, *Fustianos in hortos.* Sed & paulo post, *Lucullianis in hortis*, illic rursum scriptum, *Lucianis.* In libello de regionibus urbis Romæ fit menti o *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fucilianos*, ac plerique alii veteres, *Lucilianos.* Lipsius etiam de lapide quodam Romæ

Lucillianos in hortos, [1] Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, affuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messallina tamen [2] quamquam res adversæ consilium adimerent, ire obviam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, jussitque *ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent.* Et Vibidiam virginum Vestalium [3] vetustissimam oravit, *Pontificis maximi aures adire,*

Romæ testatur, qui prædiorum Lucilianorum meminit, & idem Florent. prope finem hujus libri, ubi vulgo legitur, *Lucullianis in hortis*, clare habet, *Lucilianis*. Tamen nihil muto. nam & initio libri Tacitus dixit, *à Lucullo cœptos*, & Plutarchus idem confirmat. *Pichena.*

1 *Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur.*] Ita ex Flor. restitui, & vere, nam de Messalina & Silio intelligit. male vulgo, *digreditur.* Pichena.

2 *Dissimulando metu.*] Non me fugit hoc Latine eleganterque dici pro dissimulando metui, sive ob metum dissimulandum. Sed tamen in exemplari scripto manifeste legebatur, *dissimulando metum.* Rhenanus.

3 *Quamquam res adversæ consilium adimerent.*] In codice Budensi est *eximerent.* Nec improbanda lectio. Nam *eximere consilium*, est veluti differre. Sed & *eximitur*, quod adimitur. Sic lib. 13. *Quia dissimulationem nox & lascivia exemerat.* Rhenanus. Flor. *eximerent.* Pichena.

4 *Vetustissimam.*] Est eadem, quæ *Virgo maxima* dicitur. Nam ab ætate præerat, & sic dicebatur. Nos in *Vesta.* Lipsius.

Vetustissimam oravit.] *Vetustissimam* esse, quæ *maxima* est, facile concesserim, cum plerumque, quæ dignatione ac loco præcederet, eadem præcelleret etiam ætate, certe annis sacerdotii. Sed *Maxima* proprie princeps collegii; ut *Pontifex maximus*, *Augur maximus*, *Curio maximus.* In quo Lipsius de Vesta cap. 7. nudum latus objecit Gutherio de jure Pontif. 1, 4. qui tamen ipse hac occasione ingerit, quæ nunquam defendet. Quid est enim *Pontificem maximum* dici, quod maximi esset imperii; & nuncupatum à potestate & imperio, quod utrumque maximum legibus Romanis sit assequutus. Nugæ de Pontificum imperio: Sigonio, cui obtrectat, manus dare debuerat. *Maximus* autem qui primum inter eos locum teneret, collegiumque cogeret atque ei præsideret. Pari judicio *prætorem maximum* facit urbanum, quem M. Tullius dixerit *primum.* Verba Ciceronis: *Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat.* Quemadmodum nullus nuncupatione propria *Quæstor* est *in primis*, nec *Ædilis prior*, ita nec *prætor primus*: tantummodo ante collegas se renuntiatum significat. Sed nec in prætoribus, quales intelligimus, qui jure dicundo præessent, ullus *maximus.* *Majorem & minores* novi. Festus: *Majorem consulem L. Cæsar putat dici vel eum, penes quem fasces sint; vel eum, qui prior factus sit; Prætorem autem majorem Vrbanum, minores ceteros.* Quemadmodum autem *consul maximus* non dicebatur ille major, ita

nec

adire, & clementiam expetere. Atque interim tribus
omnino comitantibus (id repente solitudinis erat)
spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo pur-
gamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam in-
trat: nulla cujusquam misericordia, quia flagitio-
33 rum deformitas prævalebat. Trepidabatur nihilo-
minus à Cæsare. quippe Getæ prætorii præfecto
haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi.
Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, *non
aliam spem incolumitatis Cæsaris* affirmat, *quam si jus mi-
litum uno illo die in aliquem libertorum transferret*; *se-
que* offert *suscepturum.* Ac ne, dum in urbem vehi-
tur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, [1] P. Largo Cæ-
cina mutaretur, [2] in eodem gestamine sedem poscit,
34 sumitque. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas
principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris,
aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam li-
be-

nec major ille *prætor maximus.* Sicubi autem occurrit hic titulus, *Prætor maximus* est maximus magistratus. Ut apud Livium lib. 7. *Ut qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clavum pangat.* Hunc ut haberent, dictator dictus L. Manlius. Olim enim *Prætores*, qui postea *consules*, à Bruto nempe Tarquinioque ad communicatum cum plebe consulatum, cum magistratui jure dicundo datum hoc nomen; iis autem, qui antehac *prætores* fuerant dicti, *consulum.* Festus in *Prætoria porta.* Livius, quem margini Gutherius allevit lib. 25. ex vate Marcio prætorem nominat, *qui jus populo plebique dabit summum*, non *Prætorem maximum.* Nihilo magis eum juvat Festi: *Maximum prætorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit; alii, qui ætatis maximæ.* Veriorem esse priorem sententiam liquet ex Livio. Addit: *Pro collegio augurum decretum est, quod in Salutis augurio prætores majores & minores appellentur; non ad ætatem, sed ad vim imperii pertinere.* Hoc aut consentit cum illis verbis, quæ supra adduximus: aut ibi *prætores majores & minores*, ipsi fuere consules & prætores: nam imperium minus prætor, majus habebat consul, ut ex Messalla refert Gellius 1, 15. *Gronovius.*

1 *P. Largo Cæcina.*] Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui consul cum Claudio fuit, anno urbis DCCXCV. & in consulatu interfectus. Quem intellegit Asconius, in Pro M. Scauro; *Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio*, scribe *Largus.* & disce quæ hinc Asconii certa ætas. *Lipsius.*

2 *In eodem gestamine.*] Id est, gestatoria sella, quæ a Claudio deducta in vulgi usum, ut docui. Sic libro XIV. *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno gestamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit sumitque. *Idem.*

In eodem gestamine sedem poscit assumit-

berorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam *ô facinus! ô scelus!* Instabat quidem Narcissus *aperire ambages, & veri copiam facere*: sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet; exemploque ejus [1] Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aspectu Messallina, clamitabatque *audiret Octaviæ & Britannici matrem*; [2] cum obstreperet accusator, *Silium & nuptias* referens: simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* jussisset: [3] Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa conjunx exitio daretur.* Ergo *auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem* respondit; *Iret interim virgo, & sacra capesseret.* Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. *patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem* jubet.

sumitque.] Ita Flor. vulgo, *poscit sumitque.* Pichena.

1 *Largus Cæcina.*] In codice Budensi *Largius Cæcina.* Paulo post. *Et ad minas prorumpentem*, lectio codicis scripti habet *erumpentem.* Rhenanus.

2 *Cum obstreperet accusator.*] Lege, *obstrepere.* Acidalius. Hæc lectio subsistere non potest, quoniam nihil sequitur, quod necessario fit, quoties conjunctivus talis præcedit. Quoties enim hæc audis, *Cum obstreperet accusator*, exspectas quid eo obstrepente factum fuerit. Sed legendum, *cum obstrepere accusator.* Hoc est, obstrepebat, modo loquendi valde usitato auctori. Et *cum* hic valet tum, illo tempore, sicut à principio lib. 4 supra: *cum repente turbare fortuna cœpit.* Et simillima huic verborum positio est in his Tac. 2, 31. *cum Libo*, &c. *vocare percussorem, prensare servorum dextras, inferere gladium.* Denique *cum* hac significatione positum nunquam admittit conjunctivum. quod pluribus exemplis ostendere promptum foret; sed festinamus, nec etiam de hac re cuiquam mediocriter erudito dubitari credimus. *Freinshemius.*

3 *Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia.*] Illud, *quin*, ex Flor. reposui melius quam vulgo, *qua.* Pichena.

Qua multa cum invidia flagitaret.] Lego: *flagitare.* Quod tamen retineri potest, sed distinctione mutata, ut cum sequentibus nectatur: *Qua multa cum invidia flagitaret, ne indefensa conjunx exitio daretur; ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem, respondit.* Acidalius.

jubet. Ac primum [1] in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam, demonstrat: [2] tum quidquid habitum Neronibus & Drusis, [3] in pretium probri cessisse. incensumque & ad minas prorumpentem, castris infert, parata concione militum, apud quos, præmonente Narcisso, pauca verba fecit; nam & si justum dolorem, pudor impediebat. Cohortium clamor dehinc continuus, *nomina reorum & pœnas* flagitantium: admotusque Silius tribunali non defensionem, non moras tentavit, precatus *ut mors acceleraretur*. eadem constantia & inlustres equites Romanos cupidos maturæ necis fecit. [4] Titium Proculum custodem à Silio [illegible] Mes-

1 *In vestibulo effigiem patris Silii consulto Senatus abolitam demonstrat.*] In atrio sive in vestibulo ædium, imagines majorum: uti hic Silii patris. Sed enim Silius Legatus olim inferioris Germaniæ damnatus crimine majestatis cum uxoris Sosia Galla, ut lib. IV. narratum: ideoque & imagines abolitæ, quas tamen filius restituerat. Criminatur ergo id libertus. *Lipsius.*

2 *Quidquid habitum Neronibus.*] Lege, *avitum*: quod monuit me IC. Claudius Chiffletius. *Idem.*

Tum quicquid habitum Neronibus & Drusis.] Iam pridem Faernus *avitum*, pro *habitum*, emendavit, ut alibi etiam, *avitas*, pro *habitas*. Paulo post scribendum est, *Cæsoninus*. ex antiquis titulis. *Vrsinus.*

3 *In pretium probri cessisse.*] Quicquid enim fuerat insigne apud Nerones & Drusos, ad Silium transtulerat Messalina, tamquam pretium ac mercedem adulterii. *Ferrettus.*

4 *Custodem Silio ac Messallina datum.*] Quis dederit Silio custodem? Claudiusne, qui omnium ignarus? Logi. In Vat. est, *Custodem Messallina dat.* aliena deinde manu adpictum, *ac Silio*. Lego igitur: *Custodem Messallina datum.* vel etiam: *Custodem à Silio Messallina datum.* Alterum quidem verum est; ut hic Titius sive à Claudio adpositus uxori custos; sive à Silio, ut amicæ. Vtrumque enim solens Romanis. De maritis, Tibullus,

Ipse malus docui, qui posse ludere pacto
Custodes.

De amatoribus, Propertius,

Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam?

Misellus ille custos! cui id monstrum commissum, quod non Argus cum Mercurio custodisset. Vertranius inexplicabilem locum censet, nisi custodem pro exactore interpretemur, scilicet qui mortis pœnas exigat. Verum merumque somnium. *Lipsius.*

Titium Proculum custodem Silio ac Messalina dat.] Suspicor scribendum, *datum*. Rhenan. Sic Beatus: sed fallitur, cum ex eo notatum Proculum adversus scriptoris sensum exaudiat. Et certe inexplicabilis est locus, si scriptionem mutes, nisique ita exponas, *custodem Sil. & Mess. dat*, qui mortis pœnas exigat. Sic paullo infra: *Custos & exactor e libertis Euodus datus.* Idem enim custos salutis & mortis exactor esse potuit eorum jussu, quibus jubendi potestas erat. Ver-

Messalinæ datum; & [1] indicium offerentem Vectium Valentem, & confessum, & Pompejum Vrbicum, ac [2] Saufellum Trogum ex consciis *trahi ad supplicium* jubet. [3] Decius quoque Calpurnianus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Virgilianus senator, eadem pœna affecti. [4] Solus Mnester cunctationem attulit, di- 36
laniata veste clamitans, *aspiceret verberum notas*,

[5] *re-*

Vertranius. Optima lectio, quæque omnium castigationibus merito anteverrat. Adulteri ministrique Messalinæ supplicia subeunt: quorum Silius (ut reor) tribuni manu: nam principes viri ab his capite truncabantur. Tacit. lib. 15. ann. *Pœna Flavii Vejano Nigro mandatur.* Et hic de Plautio Laterano, *manu Statii tribuni trucidatur.* At carnifex occidit Vrbicum, Trogum, & Valentem: *tradi ad supplicium jubet.* Titius vero Proculus, minister amorum Silii, & Messalinæ, militibus laniandus à Claudio datus est, qui universos seditiosis vocibus exposcebant. Ad eam faciem Cleander permissus est plebi vociferanti: *plebi ad pœnam donatus est.* At *custos Silio ac Messalinæ* vice *custos Silii ac Messalinæ.* Plaut. Curcul. *Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum.* Noster lib. 2. ann. *Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater.* Thucydides lib. 1. διότι τὸ μὲν λοιπὸν ἔτι ἤδη τῆς ἀδελφῆς ἐγγύτω. Dixi *custodem* positum pro *ministro.* Virgilius affirmat lib. 12. & ibi Serv.

> *At Triviæ custos jam dudum in montibus Opis.*

Ea recte ministra dicitur, nam summa montium tenebat ad exequendam ultionem Camillæ, sibi injunctam à Diana. *Salmerius.* Emendaverat Lipsius ex ingenio, & à Flor. confirmatur, *Custodem à Silio Messalinæ datum.* Falso in vulgatis, *custodem Silio ac Messalinæ datum.* Pichena. His ergo credamus: nam satis inepte vulgatarum defensor. Sine dubio illa, castas imitata, per blanditias hunc δοῦλον à marito novo ipsa exegit. Martialis lib. 10. ep. 69.

> *Custodes das Polla viro, non accipis ipsa.*

Talis ille, qui *dominam nec vir nec fœmina* servabat adversus Nasonem. Iuvenalis: *quis custodiet ipsos Custodes?* Gronovius.

1 *Indicium offerentem.*] Bene confessum. Nam indicium, ait in Eunucho Donatus, proprie est ejus qui una peccaverit. Asconius ad illud Ciceronis: *Quapropter si indicium tibi postulas dari.* ait: *Index est, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Quæ tamen impunitas circumscripta est: quia, ut idem notat, *Certa sunt in quibus impunitas indici datur, ut in caussa proditionis, majestatis, & si quid hujusmodi.* Lipsius.

2 *Saufellum Trogum.*] Vatic. *Saufellum.* Scribo, *Sauseium,* & induxit librarios illud I. longiusculum, ut L. scriberent. Horum omnium mentio, Senecæ in Menippæa de Claudii morte. ubi tamen disjunctim scribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam Traulus, male fortasse in Seneca, *Sex. Trallus.* Idem.

3 *Decius quoque Calpurnianus.*] Scripti libri, *Deorius.* Puto, *Decrius.* quod nomen & infra invenies. *Idem.*

4 *Solus Mnester.*] Castigavimus, *solus M. Nester.* In ludicro libello de morte Claudii Cæsaris meminit hujus *Nestoris* Seneca catalogum interfectorum à Claudio recensens: *Medius,*

[1] Appianæ cædis molitor Narcissus, [2] flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere; [3] *num Messallinam secretis minus depellerent amore Silii, cuncta alia dissimulantes.* deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam; Calli-

tum. C. autem Cæsar ubique fere appellatur hic Caligula, exempli gratia in nostro infr. 13, 3. *Etiam C. Cæsaris turbata mens, &c.* Freinshemius.

1 *Appiana cædis molitor.*] Vide Sueton. cap. XXXVII. in cujus verbis, *Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, qui pridie ad id temporis ut adesset, præceptum erat: quasi plane repræsentaretur somnii fides, accersi statim, ac mori jussus est,* menda est. Quo enim accersi jubetur, qui jam aderat? Non fugit Torrentium, qui ex libris legit, *arceßi*, pro accusari, ut interpretatur. Mihi, *arceri*, verum videatur: ut exclusum eum à Claudio intellegamus, nec admissum. Transscripserim etiam, *arceri, ac statim mori.* Historiam pete à Dione. *Lipsius.*

Appiana cædis molitor Narcissus.] Annalis hujus initio, sive libro præcedenti de nece Appii Silani à Tacito scriptum conjicio, quod hic obiter tantum ejus mentio est. De illo Cassius lib. 60. & Tranquillus eadem retulere, & hujus verba sunt: *Appium Silanum cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot jam noctibus obversari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, ut adesset, præceptum erat, quasi plane repræsentaretur somnii fides: accersi statim, ac mori jussus est.* Claudii 37. *Vertranius.*

2 *Flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas.*] Ita Flor. Vulgo, *eo tempore.* Sic alibi Tacitus. Pichena. Muretus, *in tempore.* Ea quidem Taciti phrasis, nec asseverem tamen hic usurpatam. libro 12. *Non abnuere pacem Iberos, quamquam in tempore validiores.* Vbi quidem certa ejus notio de præsenti. nam alias ambigua de futuro. ut eod. libro 12. *Truculentior quam antea, tanquam adversus defectores, & in tempore rebellaturos.* Potuit & *in eo tempore* scripsisse. ut alibi libro 13. *Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat.* Acidalius.

3 *Non Messallinam secretis.*] Obscura examinanti, nec scio an satis nexa. Sententia videtur. deliberasse libertos bifariam: primo, an ad Claudium deferrent, quæ pars prævivit: hic jam, an ipsam Messallinam secreto de Silio monerent, alia adulteria dissimulantes. Destitere ab utroque alii: *Narcissus perstitit*, sed in sententia priore, id est de Claudio admonendo. *Lipsius.*

Num Messalinam secretis minis.] Æstuant in hoc loco viri docti: sed certe in simpulo fluctus movent. Nuptiis Messallinæ cognitis inhorruere omnes principis domestici, quia exitium principi imminere necessario videbant. Admoneri principem intutum, recordantibus potentiam uxoris, cujus vi tot proceres morti dati. Rursus facilitas principis spem faciebat opprimendæ uxoris, si prævenirent; sed in hoc metus, ne uxorem quamvis accusatam audiret, antequam perderet: quod si fieret, eadem facilitas periculum vertebat in accusatores. Eo metu fiebat, ut ad aliud consilium descenderent, si sine accusatione Messalinæ possent avertere exitium à capite Principis. Id videbatur

Calliſtus [1] prioris quoque regiæ peritus, & potentiam cautis quam acrioribus conſiliis tutius haberi. [2] Perſtitit Narciſſus, & ſolum id immutans, ne quo ſermone præſciam criminis & accuſatoris faceret; ipſe ad occaſiones intentus, longa apud Oſtiam Cæſaris mora, duas pellices, [3] quarum is corpori maxime inſueverat, largitione ac promiſſis, & uxore dejecta plus potentiæ oſtentando, perpulit delationem ſubire. Exin Calpurnia (id pellici 30
nomen) ubi datum ſecretum, Cæſaris genibus provoluta, *nupſiſſe Meſſallinam Silio* exclamat. ſimul Cleopatram, quæ idem opperiens adſtabat, *an comperiſſet?* interrogat: atque illa annuente, *cieri Narciſſum* poſtulat. Is *veniam in præteritum petens, quod ei [4] cis Vectium, cis Plautium diſſimulaviſſet, nec nunc*

tur fieri poſſe, ſi ab amore Silii eam abſterrerent; quod ſecretis minis tentandum primo ſenſuerant liberti, injecto metu, niſi adulterum relinqueret, dicturos principi. Rurſus hoc conſilium periculoſum viſum, ne impotens mulier ultro monitores in exitium raperet. Ita in tanto conſiliorum æſtu deſtitere prorſus ab omni incœpto Pallas & Calliſtus, exſpectaturi, quid fors ferret: Pallas ignavia; Calliſtus prudentia. Solus Narciſſus perſtitit in amoliendo periculo, quod imminebat capiti principis; ſed uſus priore conſilio, præveniendi adulteram apud aures principis: alterum conſilium aſpernatus, minis abſterrendæ Meſſallinæ, ne exinde ſuſpicaretur accuſaturum, & occuparet. *Mercerus.*

1 *Prioris quoque regiæ.*] Sub Cajo, apud quem in gratia potentiaque fuit. Dio, ubi de Domitio Afro, libro LIX. Et eleganter Seneca, epiſtola quadam: *Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi.* Sed fuit non minus magnus apud Claudium. eſtque ille ipſe cui Scribonius Largus medicus ejus ævi opus ſuum inſcribit, & appellat C. Iulium Calliſtum. *Lipſius.*

2 *Perſtitit Narciſſus, ſolum id immutans.*] *Et* particulam expunximus. *Rhenanus.* Addit Flor. *et ſolum id immutans.* Venetus, *& ſolum.* certe de aliquo defectu ſuſpicionem augent: nam quanto magis aciem adhibeo, verba illa, *ſolum id*, aut corrupta, aut mutila. *Pichena.*

3 *Quarum is corpori.*] Vatic. *corporibus.* Lipſius.

4 *Cis Vectium, cis Plautium.*] Emendavi præeunte Vaticano, qui habebat, *Cis Vecticis Plautio.* Et verè. Duo enim famoſi in hac Meſſallina & quaſi primorum ordinum adulteri, Vectius Valens & Plautius Lateranus: quos tamen diſſimulaſſe, & ſiluiſſe ſe dicit. Sed an magis pro hac ſententia, *bis Vectium, bis Plautium?* An: *Circa Vectium?*

ctum? Non accusatos quidem illos, aut certe iterum excusatos, sequentia etiam dicunt. Ceterum famosi, ut dixi, hi adulteri. De Vectio, mox noster, & Plinius de Medicis: *Exortus mox est Vectius Valens adulterio Messallinæ Claudii Cæsaris nobilitatus.* Item Scribonius Largus: *Hoc medicamentum Apulei Celsi fuit, præceptoris Valentis & nostri.* De Plautio mox, & libro XIII. *Secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ ordine remotum reddidit Senatui.* At viri docti desperatam hujus loci restitutionem censebant: cum vulgo esset, *cis Vectium Plantium.* Lipsius.

Cis Vectium Plantium.] Illic est semper *Plautius.* Rhenanus. Hic locus fœdissime corruptus est, usque ad ea verba, *An dissidium.* Immo aliquid procul dubio deest. Principio Vectii Plancii mentio nulla est apud hunc alibi; aut apud alios, qui de Claudio scripsere, quantum nunc memini. Vectii Valentis infra tamen meminit frequenter, tanquam indicium offerentis remque confessi. Deinde quid est, *non fuisse eum nunc objecturum adulteria, ne redderet domum & servitia?* nam si ad Claudium referuntur, cur inquit statim: *Frueretur immo iis?* Sin autem ad Silium aut Messalinam, cur non erat dicturus adulteria, ne redderent hæc principi, quibus auctæ fuissent res principis? Quamobrem omnino desideratur aliquid & locus est contaminatissimus: ubi aliud nihil possis quam temere addere & divinare. *Ferretius.* Mendis fœdatus locus hic est, eo usque, *an discidium.* Et quod ignotus sit historicis omnibus Vectius Plancius, & quod ad Claudium referri scriptum minime possit, multa deesse suspicor, quorum est apud me desperata restitutio, ut ante Æmylio Ferretto fuit. Neque vero quicquam attinere ista puto ad Vettium Valentem, de quo mox Cornelius. neque quicquam ad Aulum Plantium senatorem, qui rebus prospere in Britannia gestis, ut est inf. libro 13. & apud Suetonium & Dionem, à Claudio laudatus, ovans urbem ingressus est. Vertranius. *Quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset,* emendavit Lipsius, nam turbant libri veteres. Man. corrupte: *quod ei cis vetticis Plautie.* Forte, *quod ei de Vectio & Plautio dissimulavisset.* Pichena, Conjicio: *quod ei scelus Vectii, scelus Plautii dissimulavisset.* Nam illud *cis* Tacito insolens, nec sic ab auctoribus usurpatum. *Aurelius.* Non jam rogo, ut Taciti lectores inspiciant aliorum in hunc locum conatus (sunt enim tantum conatus, neque alio nomine laudandi,) sed modo MSC. Florentini lectionem. Illa tandem nos, ni fallor, verissimam docebit & absolvet. Sic habet; *Quid ei cis Vectieis Plautio dissimulavisset.* Premamus jam singulas litteras & sic constituamus totum locum: *Quid enim si Vectios, Plautios, dissimulavisset? Nec nunc adulteria objecturum, ait.* Veniam petit Narcissus, Messalinæ cum Silio conjugium principi expositurus, quod priores adulteros Messalinæ ad principem non detulisset. Post quæ exclamat: sed vix sibi propterea venia esse opus. Quid enim eo peccatum, quod Vectios, Plautios, Messalinæ adulteros, apud Principem hactenus dissimulaverit? Non fuisse illam rem cum exitio ejus conjunctam. Neque proinde nunc etiam adulteriorum Messalinæ facturum mentionem. At jam sibi minime silendum, postquam Messalina palam Silio nupsisset, & in præsentissimum discrimen fortuna Principis esset conjecta. *Ei* pro *enim* in MSS. fere invenies, virgula aliquando, subinde nulla, superimposita. Illud *Vectieis* totidem apices continet, ex quibus *Vectios* facias. Quem accusativum pluralem etiam vult illud *Plautio*, pro quo *Plautios*, scribendum esse quis diffiteri audeat? Et sic alibi loquitur noster: *Matios posthac & Vedios, & cætera Equitum Romanorum prævalida nomina referre nihil attinuerit.* Annal. XII.

Pau-

nunc adulteria objecturum ait, [1] *ne domum, servitia,* [2] *& ceteros fortunæ paratus reposceret; frueretur imo iis, & redderet uxorem,* [3] *rumperetque tabulas nuptiales.*

Paulo post lege: *Frueretur imo iis, at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.* Minus est dicentis impetu τὸ & vulgatum. Boxhornius. Scribendum: *quod ei cis Vectios, cis Plautios dissimulavisset.* Quid? patrata, sed sistentia, neque ultra tales & hanc fœditatem excurrentia Messalinæ *adulteria.* Quam vocem differt in membrum sequens. Particula *cis* idem vult quod *intra.* Sic *cis Tiberim*: sic Plauto *cis paucas tempestates.* Vt libro sequenti: *Vis Agrippina citra ultima stetit.* Veniam peto, Cæsar, inquit, quod tacui, dum Vectiis, dum Plautiis mœchis contenta fuit Messalina, dum intra hos & horum similes libidinem stitit. *Gronovius.*

1 *Ne domum, servitia, & ceteros fortunæ paratus reposceret.*] Contaminatissimum locum Ferretus esse vult: qui mihi castus, purus. Invidiosa concessione libertus: Fruatur sanè, inquit, Silius domo tua, servis, veste, & gaza omni regia (nam hæc tralata ab adultera ad Silium, notantæ etiam Dione:) reddat saltem uxorem. *Lipsius.*

Ne domum, servitia, &c. reposceret.] Melius legas *nec domum, servitia, &c. reposcere.* Hoc ait, non ideo accusationem Silii ab se institui, ut domum aliaque ex patrimonio principis ei dono à Messalina data repeteret. quin frueretur iis, nec enim in tanta atrocioris dilicti enormitate levia ista animadversione digna esse, sed alia longe graviora subesse innuit, dum eum uxorem Principi jubet reddere. *Freinshemius.*

2 *Et ceteros fortunæ apparatus.*] Scripsimus, *paratus.* quod verbum usurpat sæpe Tacitus. Vt supra. *Servi, liberti, paratus principis apud adulterum visebantur.* libro 3. *Ventris & ganeæ paratus assiduis sermonibus vulgati.* libro 5. *Et columen partium Abdageses gazam & paratus regios adjicit.* Item libro 15. *Parthi omissis paratu invadendæ Syriæ.* libro 1. Histor. *Studia militum jampridem spe successionis, aut paratu facinoris affectaverat.* libro 2. Hist. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ.* Eodem libro. *Ita Vitellii paratus noscebantur.* Rhenanus.

3 *Rumperetque tabulas nuptiales.*] Ad legitimum matrimonii actum Tabulæ & signatores adhibiti. Tabulis & dos continebatur, & illa sollennis conjugii caussa, Liberûm quærendorum. Iuvenalis,

> *Signatæ tabulæ, dictum, Feliciter.*

Appulejus, *Quod in villa non in opido tabulæ sint consignatæ quarto & ultimo loco objecere.* Meminerunt non semel Iurisconsulti: & proprio huic rei libro Cl. V. Brissonius, cujus accuratæ diligentiæ doctrinæque non à me, non ab aliis quidquam addo. Vt ergo ex tabulæ matrimonio firmando: sic eædem ruptæ, disparando. Iuvenal.

> ——— *tabulas quoque ruperat, & jam*
> *Signabat, tota vix hac ego nocte redemi.*

De his tabulis locum accipio, qui in priscis Glossis: λεγούσης τινὸς γυναικὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἀφηρῆσθαι ὑπὸ τινὸς, αὐτόν τε υἱὸν ἴδιον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀνήκειν τὴν ἐπίδοσιν, ἠρνήσατο. ἄλλος ὁ ἀπαρθὲν γυνὴ, φοραΐκὴν αὐτὴν γαμηθῆναι, καὶ δέλτους μὲν γεγράφθαι γάμους ἢ μὴ γεγονέναι. μὴ δυνηθεὶς ὢν αὐτὸν ἀποδεῖξαι υἱὸν ἴδιον εἶναι περὶ οὗ ἀμφεσβητεῖτο, Ὁπότε μὴ εἴη σὸς υἱὸς, τὴν ἐπίδοσιν ἀπώλεσε. *Dicente quadam muliere cogitarium filii sui ablatum esse à nescio quo, eumque filium suum esse, & ad se pertinere*

nere

les. [1] *an dissidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Silii vidit populus, & senatus & miles: ac ni*
31 *propere agis, tenet urbem maritus.* [2] Tum potissimum amicorum vocat, [3] primumque rei frumentariæ [4] præfectum Turranium, post [5] Lusium Getam prætorianis impositum, percunctatur. [6] Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret prætorias cohortes, securitati antequam vindictæ consuleret.* Satis constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse imperii potens? an Silius privatus esset?* At Messallina non alias solutior luxu, [7] adulto autumno, simulacrum

nere congiarium: negavit alius. Respondit mulier, Latinam se fuisse, & tabulas quidem scriptas fuisse, nuptias vero non fuisse. Cum ergo non potuisset eum ostendere filium suum de quo agebatur, Cum non sit tuus filius, congiarium redde. Lipsius.

1 *An dissidium, inquit, tuum nosti?*] Et hic Tacitus scripsit, *discidium.* Numquid scis tibi nuntium remissum? divortium tecum fecisse Messalinam? *Gronovius.*

2 *Tum potissimum amicorum vocat.*] Imo, *potissimos.* Mercerus. An id est, Narcissum amicorum primum & optimum appellat? Non puto. Sed legendum: *Tum potissimos amicorum vocat.* Et postea, *percontatur:* qua de re? Non de uxoris facto: sed quid sibi nunc agendum. Quæ caussa est, ut non *fatentibus*, sed veterem lectionem *tacentibus* deinceps amplectar. Tacebat nempe Turranius & Geta, quid consulerent, aut saltem responderent in re subita ignari. *Acidalius.* Aut excidit hic vox *quemque:* aut legendum est *potissimos.* Freinshemius.

3 *Primumque rei frumentariæ Præf. Turranium.*] Dixi aliquid ad librum I. Annalium, & videtur primus in hoc munere fuisse. Tamen ambigo de tota hac sententia, & ne verius legi: *Tum potissimos amicorum vocat, primumque rei fr. Præf.* hac mente: vocat præcipuos amicos, ac primo Turranium, deinde Getam. *Lipsius.*

4 *Præfectum Turranium.*] Scripsimus, *Turranium.* Rhenanus.

5 *Lusium Getam.*] Id illi verum & gentile nomen, non *Lucium*, aut *Lusenum.* Duo autem hoc tempore Prætorii Præfecti, Lusius Geta & Rufus Crispinus. *Lipsius.*

6 *Quibus fatentibus.*] Libri mei scripti, *tacentibus.* Idem.

Quibus fatentibus, tum certatim ceteri circumstrepunt.] Lipsius ait, scriptos libros habere, *tacentibus.* at Florentinus, *fatentibus.* Pichena.

7 *Adulto autumno, simulacrum Vindemiæ per domum celebrabat.*] Adulto Autumno, id est mense Octobri. Itaque etiam in Horologio veteri Romæ signatum eo mense, VINDEMIÆ SACRVM LIBERO. Et persuasum mihi non aliud esse hoc Vindemiale festum, quam sacra Liberi quæ C. Cæsar primus Romæ celebravit; etsi Athenienses mense Novembri celebrasse, in Philostrati quarto legi. De ipsa re, Servius ad eos versus, *Daphnis & Armenias*, &c. *Hoc*, inquit, *aperte ad Cæsarem pertinet, quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam.* Ideo nummus per-

lacrum vindemiæ [1] per domum celebrat; urgeri præla, fluere lacus & feminæ pellibus accinctæ assultabant, [2] ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. [3] ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, juxtaque

percussus Cæsari, in cujus parte c. VIBIVS RVFVS. & impressa ara cui persona histriona imposita, item thyrsus, & tigris adjuncta. ad memoriam non dubie hujus rei. Lampridius in Heliogabalo: *Cum ad vindemiam vocasset amicos nobiles, & ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari cœpit an esset promptus in Venerem: posteaquam senes vidit erubescere, contulit se ad juvenes; à quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit, & dicere vere liberam* (emendo, *Liberi.* in eo enim lusum, quasi ea libertas vindemialis digna vere libero deo) *vindemiam esse, quam sic celebrarent. Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in Vindemiarum festo multa in dominos jocularia & audientibus dominis dicerentur.* Capitolinus in M. Antonino: *Vindemias privato modo cum amicis agebat.* Videturque ritus postea Imperii fuisse, ut Princeps extra urbem, dies aliquot lasciviret & vacaret huic Vindemiali festo. Paullus Diaconus libro III. De gestis Longobard. cap. VI. *Procedente itaque Tiberio ad villam, ut juxta ritum Imperialem triginta dies ad Vindemiam jocundaretur, Sophia vocatum ad se Iustinianum voluit ad imperium sublimare.* Idem festum, Magnam coronam dictum esse, suspicor ex Tertulliani his verbis: *Sed & alias Liberum principem corona plane laurea etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum solennes Magnam appellat coronam.* Alia ab hoc festo, ne erres, Liberalia: quæ antiquæ liberæque reip. & incidebant in XV. Kalend. Apriles. De queis Varro libro V. & Kalendarium Romanum. *Lipsius.*

Adulto autumno.] Hoc est, medio jam autumno. Sic libro 2. *Sed æstate jam adulta, legionum alia itinere terrestri in bibernacula remissa.* Annus in quatuor digeritur species. prima cujusque pars *nova* vocatur aut *viridis*, id est, immatura; secunda, *adulta*; tertia, *præceps.* Sic Marcellinus *adulta hieme* dixit libro 20. *Adulta hieme dux antedictus Bononiam venit.* Tacitus rursum libro 1. Histor. Seditionem incipientem, vocat *necdum adultam.* Item libro 3. Histor. dixit *adultam noctem. Donec*, inquit, *adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Rursum libro 5. Hist. dixit, *Parthis nondum adultis.* pro eo quod est, qui nondum invaluerant. Quo sensu libro 3. dixit, *prævalida & adulta vitia.* Rhenanus. Alibi, *adulta æstate*, infra legitur, id est, jam provecta æstate. *Ferretus.*

1 *Per domum celebrat.*] Scripsimus, *celebrabat.* Rhenanus. Gregorius Turonensis libro 5, 30. *Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem XXX. diebus ad Vindemiam jocundaretur.* Gronovius.

2 *Vt sacrificantes vel insanientes Bacchæ.*] Muretus deletis duabus vocibus, *ut insanientes Bacchæ.* Ego probem. *Acidalius.*

3 *Ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens; juxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos.*] Eodem habitu Antonium depingit Vellejus, qui Liberum se ferebat: *Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea, & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus curru velut Liber pater vectus esset Alexandriæ.* De cothurnis, etiam Virgil.

——— nudataque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

que Silius hedera vinctus, [1] gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. [2] Ferunt Vectium Valentem lascivia in præaltam arborem connisum, interrogantibus *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem*: sive ceperat ea species; seu forte lapsa vox in
32 præsagium vertit. Non rumor interea, sed [3] undique nuntii incedunt, qui *gnara Claudio cuncta*, & *venire promptum ultioni* afferrent. [4] Igitur Messallina Lucil-

De thyrso; præter alios Iustinus: Ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν. id est, *Veluti Bacchæ per speciem habitumque pacis lanceas in thyrsis circumferunt.* Vide & Plinium XVI. cap. XXIV. Athenæus ejusmodi Bacchi insignia in Pyrrhicha saltatione recepta fuisse ostendit libro XIII. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς πυρρίχη Διονυσιακή τις εἶναι δοκεῖ, ἐπιεικεστέρα οὖσα τῆς ἀρχαίας. Ἔχουσι γὰρ οἱ ὀρχούμενοι θύρσους ἀντὶ δοράτων, προΐενται δὲ ἐπ' ἀλλήλους, καὶ νάρθηκας, καὶ λαμπάδας φέρουσιν. Ὀρχοῦνται δὲ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, καὶ τὰ περὶ τοὺς Ἰνδούς, καὶ τὰ περὶ τὸν Πενθέα. Quæ verba lucem dare volo iis quæ hic præcedunt, *feminæ pellibus accinctæ assultabant, veluti sacrificantes vel insanientes Bacchæ.* Lipsius.

1 *Gerere cothurnos, jacere caput.*] Hoc etiam est Bacchantium more, caput jacere. Apulejus libro 8. *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, & nonnunquam morsibus suos incursantes musculos.* l. 1. §. 9. ff. de ædil. edict. *Quæritur, si servus inter fanaticos non semper caput jactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur.* Pichena.

2 *Ferunt Vectium Valentem.*] Deprehendimus in codice Budensi scriptum, *fertur*, id accipiendum impersonaliter. Et bene habet lectio. *Rhenanus.*

3 *Vndique nuncii incedunt.*] Nimis hoc lentum esse videtur pro discriminis magnitudine *nuncii incedunt.* Suspicor auctorem scripsisse *nuncii incidunt*, quæ vox festinationem notat, qualis rebus trepidis oriri solet. Sic apud Livium 3, 11. *quum fuga trepidum, plenum vulnerum ac pavore incidentem* (falso editiones quædam *incedentem*) *portis exercitum viderint.* Idem 6, 33. *patentibus portis quum improvisi incidissent.* Iterum 3, 3. *agrestesque pavidi incidentes portis* &c. *Freinshemius.*

4 *Lucullianos in hortos.*] De quibus initio hujus libri. Tamen & Luciliana prædia reperio, & hic in manusſ. constanter hortos Lucilianos. Lapis Romæ:

D. M.
CRESCENTIS. NEPOTI. FORTVNATI
CÆSARIS. N. SER. EXACTORIS
PRÆDIORVM. LVCILIANORVM

Lipsius.

Igitur Messalina Lucullianos in hortos.] Miror quod in codice Budensi hoc loco reperi, *Fultianos in hortos.* Sed & paulo post, *Lucullianus in hortis*, illic rursum scriptum, *Lucianis.* In libello de regionibus urbis Romæ fit mentio *hortorum Lucullianorum* regione nona. *Rhenanus.* Flor. *Fulcilianos*, ac plerique alii veteres, *Lucilianos.* Lipsius etiam de lapide quodam Romæ

Lucillianos in hortos, [1] Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, affuere centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico aut per latebras. Messallina tamen [2] quamquam res adversæ consilium adimerent, ire obviam, & aspici à marito, quod sæpe subsidium habuerat, haud segniter intendit, jussitque *ut Britannicus & Octavia in complexum patris pergerent*. Et Vibidiam virginum Vestalium [3] vetustissimam oravit, *Pontificis maximi aures adire*,

Romæ testatur, qui prædiorum Lucilianorum meminit, & idem Florent. prope finem hujus libri, ubi vulgo legitur, *Lucullianis in hortis*, clare habet, *Lucilianis*. Tamen nihil muto. nam & initio libri Tacitus dixit, *à Lucullo cœptos*, & Plutarchus idem confirmat. *Pichena*.

1 *Silius dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur.*] Ita ex Flor. restitui, & vere, nam de Messalina & Silio intelligit. male vulgo, *digreditur.* Pichena.

2 *Dissimulando metu.*] Non me fugit hoc Latine eleganterque dici pro dissimulando metui, sive ob metum dissimulandum. Sed tamen in exemplari scripto manifeste legebatur, *dissimulando metum*. Rhenanus.

3 *Quamquam res adversa consilium adimerent.*] In codice Budensi est *eximerent*. Nec improbanda lectio. Nam *eximere consilium*, est veluti differre. Sed & *eximitur*, quod adimitur. Sic lib. 13. *Quia dissimulationem nox & lascivia exemerat.* Rhenanus. Flor. *eximerent*. Pichena.

4 *Vetustissimam.*] Est eadem, quæ *Virgo maxima* dicitur. Nam ab ætate præerat, & sic dicebatur. Nos in *Vesta*. Lipsius.

Vetustissimam oravit.] *Vetustissimam esse*, quæ *maxima* est, facile concesserim, cum plerumque, quæ dignatione ac loco præcederet, eadem præcelleret etiam ætate, certe annis sacerdotii. Sed *Maxima* proprie princeps collegii, ut *Pontifex maximus*, *Augur maximus*, *Curio maximus*. In quo Lipsius de Vesta cap. 7. nudum latus objecit Gutherio de jure Pontif. 1, 4. qui tamen ipse hac occasione ingerit, quæ nunquam defendet. Quid est enim *Pontificem maximum* dici, quod maximi esset imperii; & nuncupatum à potestate & imperio, quod utrumque maximum legibus Romanis sit assequutus. Nugæ de Pontificum imperio: Sigonio, cui obtrectat, manus dare debuerat. *Maximus* autem qui primum inter eos locum teneret, collegiumque cogeret atque ei præsideret. Pari judicio *prætorem maximum* facit urbanum, quem M. Tullius dixerit *primum*. Verba Ciceronis: *Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat.* Quemadmodum nullus nuncupatione propria *Quæstor* est *in primis*, nec *Ædilis prior*, ita nec *prætor primus*: tantummodo ante collegas se renuntiatum significat. Sed nec in prætoribus, quales intelligimus, qui jure dicundo præessent, ullus *maximus*. *Majorem* & *minores* novi. Festus: *Majorem consulem L. Cæsar putat dici vel eum, penes quem fasces sint; vel eum, qui prior factus sit; Prætorem autem majorem Urbanum, minores cæteros.* Quemadmodum autem *consul maximus* non dicebatur ille major, ita

nec

adire, & clementiam expetere. Atque interim tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cujusquam misericordia, quia flagitio-
33 rum deformitas prævalebat. Trepidabatur nihilominus à Cæsare. quippe Getæ prætorii præfecto haud satis fidebat, ad honesta seu prava juxta levi. Ergo Narcissus, assumptis quibus idem metus, *non aliam spem incolumitatis Cæsaris* affirmat, *quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret; seque* offert *suscepturum.* Ac ne, dum in urbem vehitur, ad pœnitentiam à L. Vitellio, [1] P. Largo Cæcina mutaretur, [2] in eodem gestamine sedem poscit,
34 sumitque. Crebra post hæc fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam conjugii, & infantiam libe-

nec major ille *prætor maximus.* Sicubi autem occurrit hic titulus, *Prætor maximus* est maximus magistratus. Ut apud Livium lib. 7. *Ut qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clavum pangat.* Hunc ut haberent, dictator dictus L. Manlius. Olim enim *Prætores*, qui postea *consules*, à Bruto nempe Tarquinioque ad communicatum cum plebe consulatum, cum magistratui jure dicundo datum hoc nomen; iis autem, qui antehac *prætores* fuerant dicti, *consulum.* Festus in *Prætoria porta.* Livius, quem margini Gutherius allevit lib. 25. ex vate Marcio prætorem nominat, *qui jus populo plebique dabit summum*, non *Prætorem maximum.* Nihilo magis eum juvat Festi: *Maximum prætorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit; alii, qui ætatis maximæ.* Veriorem esse priorem sententiam liquet ex Livio. Addit: *Pro collegio augurum decretum est, quod in Salutis augurio prætores majores & minores appellentur; non ad ætatem, sed ad vim imperii pertinere.* Hoc aut consentit cum illis verbis, quæ supra adduximus: aut ibi *prætores majores & minores*, ipsi fuere consules & prætores: nam imperium minus prætor, majus habebat consul, ut ex Messalla refert Gellius 1, 15. *Gronovius.*

1 *P. Largo Cæcina.*] Fratre, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui consul cum Claudio fuit, anno urbis DCCXCV. & in consulatu interfectus. Quem intellegit Asconius, in Pro M. Scauro: *Scauri domum possidet nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio*, scribe. *Largus.* & disce quæ hinc Asconii certa ætas. *Lipsius.*

2 *In eodem gestamine.*] Id est, gestatoria sella, quæ a Claudio deducta in vulgi usum, ut docui. Sic libro XIV. *Gestamine Baulos pervectam.* Apparet tamen in uno gestamine plures sellas fuisse, ut hic vides in Narcisso, qui eodem gestamine sellam poscit sumitque. *Idem.*

In eodem gestamine sedem poscit assumi-

berorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam *ô facinus! ô scelus!* Instabat quidem Narcissus *aperire ambages, & veri copiam facere*: sed non ideo pervicit, quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet; exemploque ejus [1] Largus Cæcina uteretur. Et jam erat in aspectu Messallina, clamitabatque *audiret Octaviæ & Britannici matrem*; [2] cum obstreperet accusator, *Silium & nuptias* referens: simul codicillos libidinum indices tradidit, quibus visus Cæsaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* jussisset: [3] Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa conjunx exitio daretur.* Ergo *auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem* respondit; *Iret interim virgo, & sacra capesseret.* Mirum inter hæc silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obediebant. *patefieri domum adulteri, atque illuc deduci imperatorem* jubet.

sumitque.] Ita Flor. vulgo, *poscit sumitque.* Pichena.

1 *Largus Cæcina.*] In codice Budensi *Largius Cæcina.* Paulo post. *Et ad minas prorumpentem*, lectio codicis scripti habet *erumpentem.* Rhenanus.

2 *Cum obstreperet accusator.*] Lege, *obstrepere.* Acidalius. Hæc lectio subsistere non potest, quoniam nihil sequitur, quod necessario fit, quoties conjunctivus talis præcedit. Quoties enim hæc audis, *cum obstreperet accusator*, exspectas quid eo obstrepente factum fuerit. Sed legendum, *cum obstrepere accusator.* Hoc est, obstrepebat, modo loquendi valde usitato auctori. Et *cum* hic valet tum, illo tempore, sicut à principio lib. 4 supra: *cum repente turbare fortuna cœpit.* Et simillima huic verborum positio est in his Tac. 2, 31. *cum Libo*, &c. *vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium.* Denique *cum* hac significatione positum nunquam admittit conjunctivum. quod pluribus exemplis ostendere promptum foret; sed festinamus, nec etiam de hac re cuiquam mediocriter erudito dubitari credimus. *Freinshemius.*

3 *Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia.*] Illud, *quin*, ex Flor. reposui melius quam vulgo, *qua.* Pichena.

Qua multa cum invidia flagitaret.] Lego: *flagitare.* Quod tamen retineri potest, sed distinctione mutata, ut cum sequentibus nectatur: *Qua multa cum invidia flagitaret, ne indefensa conjunx exitio daretur; ergo auditurum principem, & fore diluendi criminis facultatem, respondit.* Acidalius.

Messalinæ datum; & [1] indicium offerentem Ve-
ctium Valentem, & confessum, & Pompejum Vr-
bicum, ac [2] Saufellum Trogum ex consciis *trahi
ad supplicium* jubet. [3] Decius quoque Calpurnia-
nus vigilum præfectus, Sulpicius Rufus ludi procu-
rator, Iuncus Virgilianus senator, eadem pœna
affecti. [4] Solus Mnester cunctationem attulit, di- 36
laniata veste clamitans, *aspiceret verberum notas*,
[1] *re*

Vertranius. Optima lectio, quæque omnium castigationibus merito antevertat. Adulteri ministrique Messalinæ supplicia subeunt: quorum Silius (ut reor) tribuni manu: nam principes viri ab his capite truncabantur. Tacit. lib. 15. ann. *Pœna Flavii Vejano Nigro mandatur.* Et hic de Plautio Laterano, *manu Statii tribuni trucidatur.* At carnifex occidit Vrbicum, Trogum, & Valentem: *tradi ad supplicium jubet.* Titius vero Proculus, minister amorum Silii, & Messalinæ, militibus laniandus à Claudio datus est, qui universos seditiosis vocibus exposcebant. Ad eam faciem Cleander permissus est plebi vociferanti: *plebi ad pœnam donatus est.* At *custos Silio ac Messalinæ* vice *custos Silii ac Messalinæ.* Plaut. Curcul. *Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum.* Noster lib. 2. ann. *Is rex Iberis, idemque Mithridatis frater.* Thucydides lib. 1. διότι τὸ μὲν λοιπὸν ἔχει ἤδη τὴν ἀιδίνοιν ἐγγίσω. Dixi *custodem* positum pro *ministro*. Virgilius affirmat lib. 12. & ibi Serv.

At Tricia custos jam dudum in montibus Opis.

Ea recte ministra dicitur, nam summa montium tenebat ad exequendam ultionem Camillæ, sibi injunctam à Diana. *Salmerius.* Emendaverat Lipsius ex ingenio, & à Flor. confirmatur, *Custodem à Silio Messalinæ datum.* Falso in vulgatis, *custodem Silio ac Messalinæ datum.* Pichena. His ergo credamus: nam satis inepte vulgatarum defensor. Sine dubio illa, castas imitata, per blanditias hunc *custodem* à marito novo ipsa exegit. Martialis lib. 10. ep. 69.

Custodes das Polla viro, non accipis ipsa.

Talis ille, qui *dominam nec vir nec fœmina* servabat adversus Nasonem. Iuvenalis: *quis custodiet ipsos custodes?* Gronovius.

1 *Indicium offerentem.*] Bene confessum. Nam indicium, ait in Eunucho Donatus, proprie est ejus qui una peccaverit. Asconius ad illud Ciceronis: *Quapropter si indicium tibi postulas dari.* ait: *Index est, qui facinoris, cujus ipse est conscius, latebras indicat, impunitate proposita.* Quæ tamen impunitas circumscripta est: quia, ut idem notat, *Certa sunt in quibus impunitas indici datur, ut in caussis proditionis, majestatis, & si quid hujusmodi.* Lipsius.

2 *Saufellum Trogum.*] Vatic. *Saufelium.* Scribo, *Sauseium.* & induxit librarios illud I. longiusculum, ut L. scriberent. Horum omnium mentio, Senecæ in Menippæa de Claudii morte. ubi tamen disjunctim scribe *M. Helvius, Trogus.* Qui hic etiam Traulus, male fortasse in Seneca, *Sex. Traulus.* Idem.

3 *Decius quoque Calpurnianus.*] Scripti libri, *Deorius.* Puto, *Decrius.* quod nomen & infra invenies. *Idem.*

4 *Solus Mnester.*] Castigavimus, *solus M. Nester.* In ludicro libello de morte Claudii Cæsaris meminit hujus *Nestoris* Seneca catalogum interfectorum à Claudio recensens: *Me-*

[1] *reminisceretur vocis, qua se* [2] *obnoxium jussis Messallinæ dedisset. Aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.* Commotum his & pronum ad misericordiam Cæsarem perpulere liberti, *ne tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus* [3] *tam magna peccavisset, nihil referre.* Ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta juventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam à Messallina proturbatus erat, paribus lascivii s ad cupidinem & fastidia. Suilio Cæsonino, & Plautio Lacerano mors remittitur: huic [4] ob patrui egregium meritum; Cæsoninus vitiis protectus est, tam-

dius, inquit, *erat in hac canentium turba Nestor Pantomimus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat.* Sic enim illic scripsimus, quum ante legeretur, *noster Pantomimus.* Apparet autem ei caput amputatum fuisse, & longa statura præditum. Tacitus *histrionem* vocat, Seneca *Pantomimum.* Meminit ejus & Suetonius in vita Caligulæ. Tacito quoque & nobis paulo ante est memoratus. *Rhenanus.* Tranquillus quoque in Caligula, ter *Marcum Nestorem Pantomimum* nominat; ut horum testimonio emaculandi sint tam Dio, quam Xiphilinus, quibus pro *M. Nestore*, Μνηστὴρ scribitur: errore inde orto, quod post literam M. punctum primi exscriptores minime animadverterint. *Vertranius.* Condonandum seculo virorum optimorum. Nunc certum, non arbitrarium amplius est Mnesteri nomen fuisse. *Gronovius.*

1 *Reminisceretur vocis.*] In Claudii jussu, & vi majore Messalinæ, Nestoris excusatio accipi debuit. Hæc aperit Dio lib. LX. *Mnesteris (pro M. Nestoris) amore flagrans Messalina, cum neque pollicitis, neque minis ullo modo ad coitum pellicere posset, petiit à Claudio, ut illum obsequi sibi juberet, quasi Nestoris alia in re arte sibi opus esset; tum à Claudio jussus, Messalinæ in omnibus morem gerere, cum illa rem habuit, tanquam id princeps quoque jussisset.* Vertranius

2 *Obnoxium jussis Messallinæ.*] Commentum feminæ lepidum. Mimum istum deperibat Messallina. sollicitat. Ille tergiversari, metuere Imperatorem. Quid ergo si maritus ipse jubeat? inquit. Et cum marito egit, quasi opera Mnesteris aliqua in re illi usus. Ille vocatum mimum male accipit, jubet in omnibus uxori obediat pareatque. Paruit. & id jussum valere sibi nunc vult ad veniam obtinendam & vitam. Dio LX. *Lipsius.*

3 *Tam magne peccavisset.*] Reposuimus è volumine Budensi, *tam magna peccavisset.* Rhenanus.

4 *Paribus lascivii s ad cupidinem & fastidia.*] Expressi lectionem Florentini. id est & ad cupidinem, & ad fastidia. vulgo *fastidio.* Pichena.

5 *Ob patrui egregium meritum.*] A. Plautii, suspicor, qui Britanniam Claudio subegit. *Lipsius.*

1 *Passus*

tamquam in illo fœdiſſimo cœtu [1] paſſus muliebria. Interim Meſſallina [2] Lucullianis in hortis prolatare vitam, [3] componere preces, nonnulla ſpe, & aliquando ira: tanta inter extrema ſuperbia agebat. Ac 37
ni cædem ejus Narciſſus properaviſſet, [4] verterat pernicies in accuſatorem. Nam Claudius domum regreſſus, & tempeſtivis epulis delinitus, [5] ubi vino incaluit, *iri* jubet, *nuntiarique miſera* (hoc enim verbo uſum ferunt) *dicendam ad cauſſam poſtera die adeſſet.* Quod ubi auditum, & langueſcere ira, redire amor, ac ſi cunctarentur, propinqua nox, & uxorii cubiculi memoria timebantur; [6] prorumpit Narciſſus, denuntiatque centurionibus & tribuno qui aderant, *exſequi cædem: ita imperatorem jubere.* cuſtos & exactor è libertis, Euodus datus. Iſque raptim in hortos progreſſus, reperit fuſam humi, [7] aſſidente matre Lepida: quæ florenti filiæ haud concors, ſupre-

1 *Paſſus muliebria.*] Simile illorum inventum in Suetonii Domitiano cap. x. *Qui ſe quo facilius expertes culpæ oſtenderent, impudicas probaverant.* Dii deæque iſtos, non corpore non animo viros. Adeo turpior omni morte hæc fuga mortis. *Lipſius.*

2 *Lucullianis in hortis.*] Io. Antiochenus: τῶν μὲν βασιλείων ἐξωσθεῖσα, περὶ δὲ τοὺς Λουκουλλιανοὺς κήπους πλανωμένη. ὧν ἕνεκα τὸν δείλαιον Ἀσιατικὸν μικρῷ πρόσθεν ἀπολωλέκει. Gronovius.

3 *Componere preces, nonnulla ſpe, & aliquando ira.*] Non muto. Sed poterat *& aliquanta ira.* Acidalius.

4 *Verterat perniciem in accuſatorem.*] Caſtigavimus, *verterat pernicies.* nam auctores verbum *vertit* abſolute nonnunquam & tamen quaſi in paſſiva ſignificatione ſoliti ſunt uſurpare. Sic ſupra: *Seu forte lapſa vox in præſagium vertit.* lib. 2. *Aſtuſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat.* lib. 4. *Quod aſpere acceptum ad præſens, mox in laudem vertit.* Eodem libro paulo poſt; *Nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi judicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulcris ſpernuntur.* lib. 5. *Adeo facinora atque flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant.* Rhenanus.

5 *Ubi vino incaluit.*] Scripſimus, *incaluiſſet.* Et paulo poſt, *raptim in hortos progreſſus.* Item *jugulo ac pectori.* Et infra, *privatis ac publicis locis.* Idem.

6 *Prorumpit Narciſſus denuntiatque centurionibus.*] Vulgo, *prorupit.* Melius Flor. *prorumpit.* Nam ſequitur, *denuntiatque.* Pichena.

7 *Aſſidente matre Lepida.*] Quænam hæc Lepida? Ego vero repperiſſe me cenſeo famoſæ feminæ (Meſſallinam dico) ſtirpem & matrem. Suetonius ſcribit: *Poſt has Valeriam Meſſallinam Barbati Meſſallæ conſobrini ſui filiam in matrimonium accepit.* ubi diſſimulant interpretes, quomodo hic Valerius Claudio conſobri-

supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque *ne percussorem opperiretur: transisse vitam, neque aliud quam* [1] *morti decus quærendum.* Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat. lacrimæque & questus irriti ducebantur; [2] cum impetu venientium pulsæ fores, astititque tribunus per silentium, [3] at libertus increpans
38 multis ac servilibus probris. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra jugulo ac pectori per trepidationem admovens, [4] ictu tribuni transfigitur: corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti *perisse Messallinam*, non distincto sua an aliena manu: nec ille quæsivit; poposcitque poculum, & solita con-

vi-

brinus. Dicam ego. Ex L. Domitio & majore Antonia natus est Cn. Domitius pater Neronis principis, & item Lepida amita ejusdem, de qua infra. Hæc Lepida, est illa ipsa quæ nupta Valerio Messallæ, & quæ hic Messallinæ dicta mater. At Claudius natus ex Druso & minore Antonia, uti clarum. Stemma illud:

M. ANTONIUS III. vir. — OCTAVIA.
{ ANTONIA major. — L. DOMITIUS maritus. { CN. DOMITIUS. — AGRIPPINA uxor. { NERO IMP.
{ DOMITIA LEPIDA. — VALERIUS MESSALLA maritus. { VALERIA MESSALLINA uxor Claudii.
{ ANTONIA minor. — DRUSUS maritus. { GERMANICUS. CLAUDIUS IMP.

Vides ergo Claudium & Lepidam Domitiam (id enim duplex illi nomen fuisse alibi ostendo) vere consobrinos. Atque hac ratione forte maritum ipsum Lepidæ, Suetonius dixerit Claudii consobrinum. Tamen tutius putarim legi, *Barbati Messalla & consobrina sua filiam.* Sententia quidem non alia est: & hæc Lepida Neronis amita, Messallinæ mater. Suet. Claudii cap. XXVI. *Lipsius.*

1 *Morte decus.*] Placet, *morti*, ut in Veneto. *Idem.*

2 *Cum impetu venientium pulsæ fores, astititque Tribunus.*] Hæc Florentini lectio ac distinctio. Confusius vulgati: *Tum impetu venientium pulsæ fores; astitit Tribunus.* Pichena. Lege cum Florent. Cod. *cum impetu*, &c. Dum fieret (inquit) fores pepulerunt illi. *Pricæus.*

3 *At libertus increpans.*] Sic Florentinus. vulgo, *ac libertus.* Pichena.

4 *Ictu tribuni transfigitur.*] Malim, *transfigitur.* Lipsius.

2 *Decreta*

vivio celebravit. Ne ſecutis quidem diebus, odii, gaudii, iræ, triſtitiæ, ullius denique humani affectus ſigna dedit, non cum lætantes accuſatores aſpiceret, non cum filios mærentes. Iuvitque oblivionem ejus ſenatus, cenſendo *nomen & effigies privatis ac publicis locis demovendas.* [1] decreta Narciſſo *quæſtoria inſignia*, [2] leviſſimum faſtigii ejus, cum ſecundum Pallantem & Calliſtum ageret, [3] hone-

1 *Decreta Narciſſo quæſtoria inſignia.*] Decreta ſunt, inquit, inſignia quæſtoria Narciſſo: quod, cum eſſet ille tertius inter libertos, potens gratia apud principem, minimum erat faſtigii ejus, atque erant illa quidem decora inſignia; per quæ tamen deterrima faciendi facultatem Narciſſus haberet: quia flagitia propter dignitatem vel *inulta* erant, vel *multa*: utrumque enim legi in diverſis codicibus. Quod autem liberti potentes eſſent apud Claudium, auctor eſt Tranquillus: *His*, inquit, *uxoribuſque addictus non principem ſe, ſed miniſtrum egit; compendio cujuſque horum, vel etiam ſtudio ac libidine, honores, exercitus, impunitates largitus eſt.* Quod autem Calliſtum & Pallantem præponit Narciſſo, aliter habetur apud eumdem Tranquillum, qui Narciſſum & Pallantem tradit fuiſſe præcipuos, quos amaverit, quibuſque crediderit. Calliſti tamen & Pallantis, ut maxime principi pratorum, meminit Cornel. initio libri ſequentis. *Ferrettus.* Conceſſa inſignia præter ſcipionem eburneum, & ſellam curulem, ſi quæ fuerant, amplius quæro. *Vertranius.* Locus ab omnibus tanquam deſperatæ ſanitatis derelictus. Ego tantum experiar, an aliquis ſenſus eliciatur, hac ſola interpunctione: *Decreta Narciſſo quæſtoria inſignia: leviſſimum faſtigii ejus, cum ſecundum Pallantem, & Calliſtum ageret. Honeſta quidem: ſed ex quibus deterrima orientur, flagitiis inultis.* Senſus eſt: leviſſimam Narciſſo fuiſſe dignitatem quæſtoriam, reſpectu faſtigii ejus, cum apud Claudium obtineret primum gratiæ ac potentiæ locum, poſt Pallantem, & Calliſtum. hi enim, ut dixit, flagrantiſſima gratia erant. Simili fere modo Tac. libro ſequ. *decretuſque Pompeio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud poſteros.* Quod ſequitur: *Honeſta quidem* (ſcilicet ut libertis nihil amplius tribueretur, quam quæſtoria inſignia) ironice intelligendum eſt, propter corruptionem temporum, quibus valde liberti pollebant. nam eodem libro ſequ. ait: *decreta Pallanti prætoria inſignia.* ac deinde: *Claudius libertos ſibi & legibus adæquavit.* Sed cum eorum flagitia Princeps multa relinqueret, deterrima inde oriebantur, cum ii quotidie in majora flagitia prolaberentur. *Pichena.*

2 *Leviſſimum faſtigii ejus.*] Hæc cum lineis poſtumis, corrupta, hiulca, nec juvant aut diſcrepant libri, niſi quod, *Triſtitiis inultis*, non *Flagitiis*, uti ſubſtituiſſe fatetur. Rhenanus. Ego ab ejuſmodi ulceribus ſanandis, ſani hominis cenſeo abſtinere manum. Nam ſine librorum ope, irrita abierit Hygia ipſa. *Lipſius.*

Leviſſimum faſtigii ejus.] Conjicio legendum, *latiſſimum faſtigii ejus*, & pro *flagitiis multis*, *flagitiis inultis.* ſive *vitiis inultis.* nam exemplar regium habet *triſtitiis inultis.* Rhenanus.

1 *Ho-*

¹ honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur, flagitiis inultis.

1 *Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orirentur flagitiis multis*, sive *inultis.*] Quod in idem recidit. Vna opera dicam me non assequi sensum horum verborum, quam ea esse mutila, & corrupta. Tacitus impositurus huic libro finem, judicium fert de tota Messalinæ tragœdia, nemo (inquit) adulteræ cædem accuset: quia suo sibi merito pœnis fuit affecta: verum illinc fons tot malorum, quæ secuta sunt: nam Messalina viva nunquam locus incesto neptis matrimonio, non veneficio Britannici, non tot sceleribus, quibus Nero infestavit orbem terrarum. *Salinerius.*

C. COR-

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER DVODECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Claudius de matrimonio deliberat: & Agrippina aliis præfertur, Germanici fratris ejus filia. Ea nuptiæ decreto Senatus firmatæ, & legitimæ habitæ. L. Silanus mortem sibi consciscit, Claudii gener. Annæus Seneca ab exsilio redit. Octavia Claudii filio Neroni desponsa. Parthi regem Roma petunt Meherdatem: qui prœlio congressus à Gotarze vincitur. Mithridates Ponti regnum reciperare tendit irrito conatu. victus Romam tandem perducitur. Lollia inlustris femina Agrippinæ artibus damnata. Claudius pomœrium urbis profert: & qui ante eum protulerint. Nero Domitius à Claudio adoptatur. Colonia in Vbios deducta. Catti latrocinia agitantes vincuntur. Vannius Suevorum rex, pellitur regno. P. Ostorii in Britannia res, & de Caractaco rege victoria. Britannicus Agrippinæ fraudibus Neroni posthabetur, & fidelissimi comitum paullatim ab eo removentur. Prodigia aliquot, & Romæ annonæ caritas. Bellum inter Armenios & Iberos: cui Parthi & Romani quoque miscentur. Furius Scribonianus relegatus. S. C. Claudianum de feminis quæ servo succumberent. Motus aliquis in Iudæa inter incolas & Romanos milites. Claudius lacum Fucinum emisit, & navale spectaculum præbuit. Procuratorum in provinciis auctoritas ab eodem stabilita. Cois immunitas concessa. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Lepida ad mortem agitur. Claudius denique veneno non obscure ab uxore tollitur. Nero primordia imperii capit. Gesta hæc annis sex,

C. POMPEIO. Q. VERANNIO
C. ANTISTIO. M. SVILIO RVFO
TI. CLAVDIO. V. SER. CORNELIO ORFITO
P. CORNELIO SVLLA. L. SALVIO OTHONE
D. IVNIO SILANO Q. HATERIO.
M. ASINIO MARCELLO. M. ACILIO AVIOLA.
Coss.

1 CÆde Messallinæ convulsa principis domus, orto apud libertos certamine, [1] quis deligeret uxorem Claudio [2] cælibis vitæ intoleranti, & conjugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminæ exarserant, suam quæque nobilitatem, formam, opes, contendere, [3] ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lol-

COMMENTARIVS.

1 QVis deligeret uxorem.] Monendus est lector, ubique hoc verbum perpetuo scribi, *deligere*, & *delectus*: ac suadeo ut ita in omnibus libris corrigatur, propter ambiguum verbi intellectum, cum aliud sit *deligere*, aliud, *diligere*, ut est notissimum. *Pichena.*

2 *Cælibi vita intonanti.*] In manuscriptis quibusdam, *cælibis*: & vellet Pichena, *cælibis vita intoleranti.* Illud vulgatum, nescio quo modo, mihi pro moribus & sermone Claudii videtur. *Lipsius.*

Cælibi vita intonanti.] Amicus meus homo doctissimus putabat huic loco mendum aliquod subesse, legebatque *cælibus vitæ intoleranti.* Ego nihil mutandum censeo. nam ex vulgata lectione aptus elicitur sensus, & phrasis resipit antiquitatem eam, cujus studiosum fuisse Tacitum diximus. *Vrsinus.* Plerosque reor ignorare, quid sibi velint hæc verba: nisi forte mihi obscura sunt, quæ aliis clara & manifesta. *Tonare* μεταφορικῶς quasi dicas altiori voce aliquem arguere. Virgil. XI. Æn. *Proinde tona eloquio.* Livius lib. 21. *Cum hac intonuisset plenus ira.* quod à Græcis profectum lib. 1. Epigr.

Ὁ Ζεὺς πρὸς τὸν Ἔρωτα· βαλῶ τὰ σὰ πάντ' ἀφελοῦμαι.
Χὼ παῖς· βρόντα, καὶ πάλι κύκνος ἔσῃ.

Iuppiter Amori: auferam omnia tela tua. At aliger, tona, & rursus cygnus eris. *Tona*, id est, minaciis utere. Claudius ergo scribitur *intonare vita cælibi*, quod ægre ferret cælibatum, in eumque sæpius ardens inveheretur. *Salinerius.* Muretus *intoleranti.* Consideretur. At hercle tamen scribendum, *cælibis.* Sic IV. histor. *Æqualium quoque, adeo superiorum intolerantis.* Acidalius. Libri veteres pene omnes, & Manuscripti & editi habent, *cælibis vita*, & historia ipsa ubique testatur, Claudium sine uxore vivere non potuisse, præsertim Suetonius cap. 26. Itaque quod olim correxi, *cælibis vita intoleranti*, non dubitavi, quin serio reciperem. Nam vulgata lectio, *cælibi intonanti*, præter historiæ mentem erat, neque Cornelium mihi sapiebat. Doctissimus Salinerius nuper ea verba, *cælibi vita intonanti* interpretatur, cælibatum ægre ferenti. subtiliter fortasse magis quam vere. Exempla hujus locutionis in Tacito multa; pauca tamen subjiciam. Ann. libro 1. *Lascivia sueta laborum intolerans.* libro 2. *omnium quæ ultionem morarentur intolerans.* histor. libro 4. *æqualium quoque, nedum superiorum intolerantis.* Pichena.

3 *Ac digna tanto matrimonio.*] Forte *dignas.* Gronovius.

1 *M. Lol-*

Lolliam Paullinam, [1] M. Lollii consularis filiam,
& Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic
Pallas, illi Callistus, fautores aderant. at Ælia Pe-
tina è familia Tuberonum, Narcisso fovebatur.
Ipse modo huc, modo illuc, [2] ut quemque suaden-
tium audierat, promptus, [3] discordantes in conci-
lium vocat, ac *promere sententiam*, *& adjicere ratio-*
nes jubet. Narcissus *vetus matrimonium*, [4] *familiam* 2
communem (nam Antonia ex Petina erat) *nihil in*
penatibus ejus novum disserebat, *si sueta conjunx redi-*
ret, *haudquaquam* [5] *novercalibus odiis usura in Britan-*
nicum & Octaviam, *proxima suis pignora.* Callistus
[6] *improbatam longo discidio*, *ac si rursus assumeretur*,
eo ipso superbam: longeque rectius Lolliam induci,
quando nullos liberos genuisset, *vacuam æmulatione*, *&*
privignis parentis loco futuram. At Pallas id maxime
in Agrippina laudare, *quod Germanici nepotem se-*
cum traheret, *dignum prorsus imperatoria fortuna*, *stir-*
pem nobilem [7] *& familiæ Claudiæ*, *quæ posteros conjun-*
geret;

1 *M. Lollii consularis filiam.*] Non prisci illius Lollii, qui moderator C. Cæsari datus, ne erres. sed filii ejus. qui tamen quando consul fuerit, ignoro. Tempora suadent, & clarissimè Plinius l. IX. c. XXXV. qui hanc Lolliam Paullinam neptem illius Lollii appellat. *Lipsius.*

2 *Vt quemque suadentium audierat promptus.*] Muretus, *pronus.* Parum interest, sed hoc tamen ego etiam malim. *Acidalius.* Muretus mallet, *pronus.* vide quæ notavi libro 4. in verbis: *quod mater Agrippina, promptior Neroni erat.* Pichena.

3 *Discordantes in concilium vocat.*] Imo *in consilium.* Privata enim hæc deliberatio: & cum paucis in eadem urbe habitantibus, non aliunde atque aliunde evocatis, quorum cœtus *concilium* dicitur, Græce σύνοδος. Grotius.

4 *Familiam communem.*] Muretus *Filium.* Res clara, mirum qui Lipsio non visa. *Acidalius.*

5 *Novercalibus odiis visura Britannicum.*] Ven. atque alii antiqui editi habent, *usura in Britannicum.* Pichena.

6 *Improbatam longo dissidio.*] Immo *discidio*, ut supra sæpius. *Gronovius.*

7 *Et Familia Claudia.*] Expediri sententia potest: tamen mavelim scribi, *& familia Claudia. quin posteros conjungeret.* ut quasi hortantis ea sint liberti. *Lipsius.*

Familia Claudia, quæ posteros conjungeret.] Expediri sententiam posse ait Lipsius: idem tamen malit, *quin posteros conjungeret*: ut quasi hortantis ea sint liberti. Nec expediri sententia potest è verbis, ut nunc leguntur: & omnino vim hortandi habent. Mihi certum, deleto

geret; [1] *ne femina experta fecunditatis, integra juventa, claritudinem Cæsarum aliam in domum ferret.*
3 Prævaluere hæc adjuta Agrippinæ illecebris, quæ ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patruum, ut prælata ceteris, & nondum uxor, potentia uxoria jam uteretur. Nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere majora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ænobarbo genuerat, & Octaviæ Cæsaris filiæ moliri: quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Cæsar; [2] juvenemque & alia clarum,

que legendum: *quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna. Stirpem nobilem* (id est, nepotem Germanici) *& familia Claudia posteros conjungeret.* Muretus voluit transposite, *stirpem nobilem & qua famil. C. p. conjungeret.* Acidalius. Valde hoc loco sudant interpretes, nec immerito: est enim ex obscurissimis. Videor tamen videre sensum qui hic est. Decet hoc imperatorem, ut stirpem nobilem, & familiæ Iuliæ Claudiæque posteros unam in domum colligat, nec patiatur, ut enubendo alios in penates sanguinem & perinde claritudinem Cæsarum deferat Agrippina. hic verissimus, si quid video, sensus est, eumque verba quoque ipsa inculcant, si ductum literarum secutus legeris totum locum hoc modo: *dignum imperatoria fortuna* (subaudi esse) *stirpem nobilem & familia Iulia Claudiaque posteros conjungere.* Freinshemius. Ego vero illud, *dignum prorsus imperatoria fortuna*. Neroni detrahi nunquam patiar. Significat enim, dignissimam Augusto lare, dignam Cæsarea domo partem. Deinde accipio quidem Lipsii, *Quin*, & sagaciter odoratum Muretum puto non omnia locum suum tenere: sed quem appellavit auctor *dignum imperatoria fortuna*, eum eodem ordine vocari *stirpem nobilem* parum acre parumque decens mihi videtur. Scribo autem: *quin stirpem nobilem & familia Claudia posteros conjungeret.* Hoc est, magnopere suadere, ut diductam nunc in duas domus primæ nobilitatis gentem revocaret in unam, & Claudii nominis posteros, seque & fratris nepotem, matre illius uxore ducta, penatibus consociaret, ne matrona felicis & probati uteri, ætate habili & indeflexa, conjugio suo quemcumque alium extolleret ac nobilitaret. Sic infra cap. 20. *quin arriperet oblata & servaret exsulem.* Gronovius.

1 *Ne femina experta fecunditatis.*] Sine dubio legendum, *experta fecunditatis*, quo modo Faernus quoque legebat. *Vrsinus.* Muretus maluit, *experta fecunditatis.* Non assentior. *Experta fecunditatis* dicetur ut *Compertus flagitii, &c.* De his ad Apuleium Apolog. 11. *Acidalius.* Scio recte dici, *experta fecunditatis.* Sic Tac. lib. 4. histor. *veterem expertumque belli*; mallem tamen, *experta fecunditatis.* Pichena.

2 *Iuvenemque & alia clarum.*] Ita diserte Vatic. vereque. Transmarina forma sermonis est, *νεανίαν τά τ' ἄλλα λαμπρὸν*, crebrumque apud Latinos, *Homo cetera bonus*, & si-

clarum, [1] insigni triumphalium, & gladiatorii mu-
neris magnificentia, protulerat ad studia vulgi.
Sed nihil arduum videbatur in animo principis,
cui non judicium, non odium erat, [2] nisi indita
& jussa. Igitur Vitellius nomine Censoris [3] servi- 4
les fallacias obtegens, ingruentiumque dominatio-
num provisor, quo gratiam Agrippinæ pararet,
consiliis ejus implicari, [4] serere crimina in Sila-
num, cui sane decora & procax soror Iunia Cal-
vina haud multum ante Vitellii nurus fuerat. hinc
initium accusationis, [5] fratrumque non incestum,
sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. &
præ-

& similia: in Agellio, *Homo pleraque non indiligens.* Lipsius.

Iuvenemque & alia clarum.] Ex Vat. emendavit *Lipsius.* & congruit Flor. in cæteris male, *alias clarum.* Pichena,

1 *Insigni triumphalium.*] Lipsius prima edit. monuit libros suos habere *insignia.* & id melius. Non hercle, nisi addas præpositionem: *per insignia triumphalium.* quod plane ego verum puto. Nam *insigne triumphalium*, nusquam alibi singulari numero legas, ut neque *insigne pratorium* vel *ornamentum pratorium* & ejusmodi alia: quæ omnia plurali numero efferuntur, *Acidalius.*

2 *Nisi indita & jussa.*] Muretus, *indicta.* Lipsius.

Nisi indita & jussa.] Muretus legit, *indicta & jussa.* Acidalius & Pichena.

3 *Serviles fallacias obtegens.*] Dubitavi ne prisco verbo scrib. *serviles pellacias.* Apud Lucretium scriptum.

Subdola cùm ridet placidi pellacia ponti.

& convenientior huic sententiæ visa ea vox. Non enim tam fraudes erant, quàm adulationes humiles & demissæ ad polliciendam parandamque gratiam Agrippinæ, ut addit noster. *Lipsius.*

4 *Serere crimina in Silanum.*] Volumen scriptum habet, *ferre.* Proinde sic scripsi. Hoc Livius dicit, *ferre sermonibus.* Rhenanus. Fortasse rectius esset & usitatius: *Serere crimina in Silanum, &c.* nam & ita sæpe Sallustius locutus est, cujus Tacitum imitatorem diximus. *Ursinus.* Venetus: *serere crimina.* Pichena. An melius *serens.* Bonum tamen etiam *ferre.* Acidalius.

5 *Fratrisque non incestum.*] Vatic. *fratrumque.* quod probo. In reliquâ scripturâ pendeo animi. Vulgatam si ferimus: sententiam esse volo, Tractum in crimen esse non amorem incestum inter fratrem sororemque, sed tantùm incustoditum. id est, amorem parum cautum circumspectumque, & qui sine crimine, rapi tamen in crimen potuerit. Simillimum illud Plinii è l. VI. epistolar. *Tutus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis & incautum, ita minimè malum.* Siquid mutandum, legerem, *incustoditum sermonem.* Et Senecâ certè clarum non aliud verè objectum huic Silano, quàm verba adversus sororem nuptialia, & parùm cauta. Ait in Ludo de morte Clau-

præbebat Cæsar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiæ promptior. At Silanus insidiarum nescius, ac forte eo anno prætor, repente [1] per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. simul affinitatem Claudius diremit; adactusque Silanus ejurare magistratum, & reliquus præturæ dies in Eprium Marcellum col-
5 latus est. C. Pompeio Q. Verannio Coss. pactum

Claudii: *Qui, quantum quidem in ipso fuit, damnatum incesti L. Silanum generum suum occidit. Ob quod? Sororem suam festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare.* ita enim restitui eum locum nuper. *Lipsius.*

Fratrisque non incestum sed incustoditum amorem.] Hic locus in Budensi codice erat interpolatus. nam quidam *non* particulam supra ascripserat. & legebatur illic, *Fratremque*, quod est in vulgatis edd. *Fratrisque.* Mihi videtur hæc esse sincera lectio, *Fratreque incestum sed incustoditum amorem ad infamiam traxit.* Expone sic, *amorem incestum fratre*, id est ob fratrem, *sed incustoditum*, quasi diceret, si custoditus fuisset & caute cælatus; non fuisset periculum. *Rhenanus.* Vocem, *fratrum*, in Flor. & in aliis veteribus inveni. De Vat. testatur Lipsius. Digna ergo mihi visa est, quæ recipiatur. Intelligit enim, *fratrum*, hoc est fratris & sororis. Vulgo, *fratrisque*, Pichena. Recte omnino. Sic Seneca Medea: *Ad regum thalamos.* id est, regis & puellæ regiæ. Dein idem, *Sceptrigeris rite Tonantibus*, hoc est, Iovi & Iunoni. Neque erat, cur penderet animi ὁ πάνυ in tam commoda explicatione reliqui. Non fœdam & scelestam libidinem, sed simplicem nimis & incautam, eoque malignæ interpretationi obnoxiam consuetudinem & conversationem arripuit in crimen. Apud Senecam in ludo scribendum: *Se mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, cujus mensem toto anno celebravit, non tulisset illud. Nedum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti. L. Silanum enim generum &c.* Eodem pertinet ibidem: *unum abnepotem L. Silanum. Videris, Iupiter, an in causa mala? certe in tua.* Vide quæ ibi notav. *Gronovius.*

1 *Per edictum Vitellii.*] Nam censores edicta proponebant. Livius lib. 43. *Multis equos ademerunt. in ea re quum equestrem ordinem offendissent, flammam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, ne quis eorum &c,* Plinius lib. 13,3. *Urbis anno DCLXV. P. Licinium Crassum L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Idem libro 14,14. *L. Licinius Crassus L. Iulius Cæsar censores edixerunt, ne quis vinum Græcum Amineumque octonis æris singula quadrantalia venderet.* Suetonius de Rhetorib. *De iisdem interjecto tempore Cn. Domitius Ænobarbus & L. Licinius Crassus CENS. ita edixerunt.* De quo ante, *item censorium edictum subjiciam.* Ne quem frustretur, qui *Edictum*, tacentibus aliis, explicat album Censorium cum Senatorum nominibus, quod postquam Augustus publicarit primus, ex eo *Iudicium* sit appellatum. Nihil aliis cum senatoribus; solo cum Silano negotium in hoc edicto Vitellio fuit. *Gronovius.*

1 *Iam*

ctum inter Claudium & Agrippinam matrimonium, [1] jam fama, jam amore illicito firmabatur, nec dum celebrare solennia nuptiarum audebant, [2] nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. [3] Quin & incestum ac si sperneretur, ne in malum pu-

1 *Iam fama.*] Distinguunt libri mei, *matrimonium, jam fama.* Et recte. quoniam ante illos consules matrimonium pactum. Supra enim scriptum: *quæ postquam matrimonii sui certa fuit.* Statim etiam e Farnes. scripseris, *deducta in domum patrui fratris filia.* Lipsius.

2 *Nullo exemplo deducta in domum patrui fratris filia.*] Ita Florentinus. Vulgo, *deducta in domum patrui, fratris filia.* Pichena.

3 *Quin & incestum.*] Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi. quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis; & periculum ne populus, ab exemplo, passim usurparet, publico malo. *Lipsius.*

Quin & incestum ac si sperneretur.] Duas causas adfert, cur matrimonium jam pactum nondum auderent celebrare: primum, ne princeps sine exemplo incestas nuptias faceret: alterum, ne exemplum daret aliis idem facturis malo publico. Itaque legerim: *Quin & incestus via si sperneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur.* Mercerus. Lipsius hæc ita interpretatur: timuisse Claudium & Agrippinam, ne propter incestum, populus sperneret profani principis imperium. Mercerus hæc verba corrupta suspicatur & corrigit, acute quidem: sed *incestui sternere viam*, duriuscula sententia videtur, nec de Taciti phrasi. Ideo vulgatam potius lectionem tueor, quamvis fortasse non integram, eodem Merceri sensu manente. Id est: Quin & incestum ipsum Claudius & Agrippina metuebant: ac si ab ipsis sperneretur, ne fortasse in malum publicum erumperet: scilicet ne alii eodem exemplo uterentur. *Pichena.* Sententiam loci censeo: Fruebantur quidem matrimonii bonis Claudius & Agrippina: at non securi, quia & incestum subesse videbatur, nondum firmatis ejusmodi nuptiis, & periculum iræ cælestis ob tam insigne flagitium. non enim metuebant ne populus ab hoc exemplo usurparet, nec in malum publicum id erupturum credebant, nec enim postea tale Senatus consultum fecissent: sed Deos verebantur. eos enim incestu offendi crediderunt, quod satis patet ex auctore nostro, infra 12, 8. ubi *sacra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dianæ per pontifices danda*, procurando incestui Claudius hic suasit. *Freinshemius.* Hærent hic omnes, & nonnulli aliter atque aliter interpretantur. Vna modo litera mutata offero ipsam scripturam Taciti. Qui non, *incestum*, scripsit, sed *inceptum*. Expendamus totum locum. Dicit Tacitus, clam pactum inter Agrippinam & Claudium matrimonium, sed necdum ausos palam celebrare solemnia nuptiarum. Causa ista, quod nullum hactenus datum esset exemplum deductæ in domum patrui fratris filiæ. Interim subibat cura & cogitatio, inceptum jam esse matrimonium, solenni more porro peragendum, non licere resilire; si id, & in eo Agrippina sperneretur, rem in motus & perniciem publicam, movente vel Agrippina, sic contempta, vel populo, qui, ut supradixit, id matrimonium jam fama firmaverat, erupturam. Idcirco videbatur, solennia nuptiarum non esse diutius differenda. Adeo ut Claudii ejusque amicorum cunctatio, & diversi consilii

filii

publicum erumperet, metuebatur. Nec ante omissa cunctatio, quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. Percunctatusque Cæsarem, *an jussis populi, an auctoritati senatus cederet?* ubi ille *unum se* [1] *civium, & consensui imparem* respondit, *opperiri intra palatium* jubet. ipse curiam ingreditur, [2] summamque Reip. agi obtestans, veniam dicendi ante alios exposcit, orditurque; *Gravissimos principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat.* [3] *quod porro honestius censoriæ mentis levamen, quam assu-*

silii diversæ rationes, quod cunctantium est, duabus distinctis periodis proponantur. Lege igitur: *Quin & inceptum*, scilicet matrimonium esse, *ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Neque, *in malum publicum erumperet*, hic aliter accipiendum, quam infra, *Nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem.* Hanc cunctationem Claudii suis artibus tandem sustulit Vitellius, effecitque ut solenniter Claudio nuberet Agrippina, quod statim subjungit & persequitur auctor. *Boxhornius.* Gerræ Siculæ male πολιτικῶ. Freinshemio Catone simus contenti. Claudius haud erat intacti superstitione animi. Immo quo mente commotior, eo paullo infirmior unus multorum, eo superstitiosior. Docetque id etiam Suetonius in vita ejus cap. 22. Semper autem incesta in prodigiis habita, in expiandis & procurandis, in iis quibus iram Deorum putabant denuntiari. Reliqua pete à Freinshemio. *Gronovius.*

1 *Civium & consensui.*] Delenda copula vel, quod verius, addenda vox scriptori elapsa, *civium & S. consensui.* id est, Senatus. Ita respondebit Claudii oratio Vellianæ. Tamen aliquis ceperit (aut jam cepit) quasi esset, *Unum se civium, & consensu imparem:* quod ego non probem, nec certe Princeps unus è vulgo civium est: non. *Lipsius.*

Et consensui imparem.] Plusquam se solum posse consentientem senatum. *Ferrettus.* Nec τὸ & delendum, nec τὸ *senatus* addendum. Aptius ad quæsita Vitellii, Claudius non potuit respondere. is dixerat imperatori: Populus vult, senatus postulat nuptias tuas cum Agrippina: consensumne tuorum civium nihili facies? Ad quæ Claudius, se esse unum ex civibus, & eorum consensui obsecutum. Nec fefellere usquequaque Vitellii promissa, licet is Claudium palpo percuteret. Ecce senatores: *haud defuere, qui certatim, si cunctaretur Cæsar, vi acturos testificantes erumperent curia.* Ecce populum: *conglobatur promiscua multitudo, populumque Romanum eadem rogare clamitat.* Salinerius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. Respondet enim Cæsar, se unum esse civium, & consensui (scilicet universorum civium) imparem. *Pichena.*

2 *Summamque Reip. agi.*] Scribo, *summamque Rempublicam.* Lipsius.

3 *Quod porro honestius Censoriæ mentis levamen.*] Fallor an scribendum *Cæsareæ mentis* Certo enim hæc de Claudio. Ac supra lib. XI. idem error harum distinctionum: *Lætaque hæc*

*assumere conjugem prosperis dubiisque sociam. cui cogi-
tationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui
aut voluptatibus assuefactus, sed qui prima ab juventa
legibus obtemperavisset.* Postquam hæc favorabili ora- 6
tione præmisit, multaque patrum assentatio seque-
batur; capto rursus initio, *Quando maritandum prin-
cipem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobili-
tate, puerperiis, sanctimonia insignem.* [1] *Nec diu an-
quirendum, quin Agrippina claritudine generis anteiret:
datum ab ea fecunditatis experimentum: & congruere
artes honestas. Id vero egregium, quod provisu deum* [2] *vi-
dua jungeretur principi, sua tantum matrimonia experto.
au-*

hac in P. R. munia, multo gaudio Censoris inibantur. Recte Farnesianus codex, *Cæsaris.* At Cæsar etiam idem forte Censor: ut plerique tum Imperatores. Consideretur. *Acidalius.* Suspecta mihi vox, *Censoria.* præsertim in ore Vitellii, qui ipse Censor. ac si quem librum auctorem haberem, libenter reponerem, *Cæsarea.* Pichena. Immo *Censoria*, non *Cæsarea.* Nam censorum erat exigere matrimonia. Censor adigebat solenne jusjurandum: *Tu ex animi tui sententia uxorem habes?* teste Gellio 4, 20. Huc pertinet oratio Q. Cæcilii Metellii Numidici, *quam in censura dixit ad populum de ducendis uxoribus*, ut est apud eundem 1, 6. Vel *de prole augenda*, ut inscribit Suetonius, qui & Augustum eam senatui recitasse & populo per edictum notam fecisse scribit cap. 89. Itaque censor uxore legibus ducenda exemplum salubre prodebat populo. Claudius autem non modo forte, sed certe censor, & post longum intervallum, Augusto & aliis magisterio morum contentis. Sueton. cap. 16. *Gessit & censuram intermissam diu post Paullum Plancumque censores.* Quod honestius levamen ei, qui non nomen modo censoris & officium, sed & mentem, castam illam, sanctam, integram dignamque Censore unico & morum custode, præstaret? *Gronovius.*

1 *Nec diu inquirendum.*] Ex Flor. restitui antiquum verbum, *anquirendum.* Vulgo, *inquirendum.* Pichena.

2 *Vidua jungeretur.*] Vidua Agrippina mortuo, sub initia imperii Claudiani, Crispo Passieno, cui post Domitium nupserat. Plinius libro XVI. *Arborem mori eximiam ætate nostrâ adamavit Passienus Crispus bis consul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone privigno clarus.* Sueton. Nerone: *Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est.* Tamen idem ille Passienus anteà maritus Domitiæ sororis Ænobarbi. Quod ex Quinctiliano colligas lib. VI. cap. 11. Apud Senecam de hoc eodem lib. IV. Natur. Quæst. initio: *Crispus Passienus, quo ego nil novi acutius in omnibus rebus, maxime in distinguendis,* (omnino scrib. *distringendis*) *& curandis vitiis, sæpe dicebat. Adulationi opus esse non claudere ostium sed aperire, & quidem sic quemadmodum amica solet. quæ si impulit, grata est: gratior, si effregit.* Iterum scribe, *sed operire.* id est, leviter obducere, opponere ostium: ne pereat dicto sua Venus. Pluscula etiam in EXCVRS. *A.* vide. *Lipsius.* MSS.

audivisse a parentibus, [1] vidisse ipsos, arripi conjuges ad libita Cæsarum: procul id a præsenti modestia. statueretur imo [2] documentum, quo uxorem imperator acciperet. At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. sed [3] aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita. & [4] sobrinarum

Senecæ: *adulationibus non claudere ostium, sed aperire.* Scribendum igitur: *adulationi nos non claudere ostium, sed opponere: & quidem sic quemadmodum amica opponi solet.* Hoc est, non obserare aut repagulis firmare, sed sine sera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel objectum sustinere ac prætendere. Nam *operire*, in quo & Gruterus argutatur, ipsum claudere est. Terentius Phormion. 5, 3. *Lamne operuit ostium.* Noster. 3. annal. *egressi cubiculo uxore operiri fores jussit.* Gronovius.

Vidua jungeretur.] Patefacta nuptiis domo, ne opus esset abducere eam à marito: quod prius Augustus, atque Caligula, & deinde Nero fecerunt. Quo etiam pertinere arbitror, quæ statim sequuntur: *statueretur imo documentum, quo uxorem imperator acciperet*, non raperet. eoque sensu defendi potest ista oratio, nec opus est ut pro *quo uxorem*, legas *quomodo uxorem*: quod putabat vir doctissimus. *Freinshemius.*

1 *Vidisse ipsos.*] Principe Caio. *Lipsius.*

2 *Documentum, quo uxorem.*] Nugax oratio, quid enim? non anteà Imperatoribus semper uxor? semper. Quid ergo opus ei rei documento? Tu corrige, *quomodo uxorem.* Id enim vult adulator homo, prodendum esse posteris exemplum, ut Imperator uxorem Senatu suasore & auctore capiat. *Idem.*

Statueretur immo documentum, quo uxorem imperator, ... acciperet.] Ante omnia necessarium duxi, hunc locum, ut se habet in Flor. proponere; ut quilibet, lacuna inspecta, judicare possit, quid & quatenus in eo deesse videatur. Ut autem nunc tanquam integrum consideremus, Lipsius corrigit; *quomodo uxorem imperator acciperet.* quod non improbo. tamen apud me vulgata lectio nihil habet difficultatis: immo aliquid argutius præ se ferre videtur, cum sit vis quædam in verbo, *acciperet*, respondens ad id, quod supra dixit, *arripi conjuges.* sicuti lib. 11. *tractarum conjuges.* & hist. III. *dum quæ accipi poterant, rapiuntur.* Ait igitur: documentum hoc aliis Principibus erit, quo documento uxores accipiant: non arripiant. *Pichena.* Quicquid obtrectent Lipsio, multo magis resipit Latium vetus, *statueretur immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet*, quam alterum. Hoc enim vult, tempus venisse, ut exemplum prodatur, idque jam prodi posse, quod respicientes quoque admoniti secuturi principes discant, qualiter & quemadmodum matronam introducere in penates deceat Augustum. Adhuc enim nullum exemplum conjugii Cæsarum salubre extabat. Adde quæ scripsimus 4. Observ. 11. *Gronovius.*

3 *Aliis gentibus solemnia.*] Anaxandrides enim legitur sororis filiam duxisse, ex qua Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum sustulit, cum id apud Græcos liceret. *Vertranius.*

4 *Sobrinarum.*] Sobrinas appellat, tamen palam est, intellegi debere de Consobrinis. Quis enim hoc censeat, eos, quos proprie Sobrinos legum auctores appellant, arceri inter se nuptiis? nunquam factum. Sed veteres hæc miscebant, vocularum haud æque curiosi captatores. In Glossis priscis legas: Ἀνεψιός; *Consobrinus, Sobrinus.* Alibi:

Θεῖα

rum diu ignorata, [1] *tempore addito percrebuisse. morem accommodari prout conducat, & fore hoc quoque in his quæ mox usurpentur.* Haud defuere qui certatim, *si* 7
cunctaretur Cæsar, vi acturos testificantes, erumperent curia. Conglobatur promiscua multitudo, *populumque Romanum* [2] *eadem rogare* clamitat. Nec Claudius ultra exspectato, obvium apud forum præbet se gratantibus; senatumque ingressus [3] *decretum*

Θεία πρὸς μητρὸς, *Consobrina.* Et Ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν, *Consobrinus*, Quid, quod Vellejus simili libertate, *Consobrinum Ti. Gracchi* Scipionem Naficam appellat: qui Iuris consultorum finitione Sobrinus fit? *Lipsius.*

Et sobrinarum diu ignorata, tempore addito percrebuisse.] Lipsius vocem *addito* ut additam à glossographo rejicit. Ego aliud suspicor, ne ita forte scribendum, *Et sobrinarum diu ignorata, tempore adita, tempore percrebuisse.* Valde quidem eleganter & nervose. *Adita*, id est, cepta. Nec dubito, quin ita plane Tacitus. *Acidalius.* Cum hanc lectionem omnibus libris probari, nec incommodum sensum habere videam, non arbitror esse necessarium, ut vocula ista *addito* vel omittatur, vel commutetur. *Tempore addito*, hoc est, adjecto tempore, vel processu temporis. *Freinshemius.*

1 *Tempore addito percrebuisse.*] Malim, *tempore percrebuisse*, rejecta voce quæ glossographum sapit: aut potius invertam, *tempore adeo.* & id verum puto. De re ipsa, Plutarchus auctor in Caussis, quæst. VI. diu apud Romanos sobrinarum conjugia (ἀνεψιὰς ipse appellat, & bene vertit Xylander) fuisse invisa: cœpisse tamen à levicula causa, quam ipse denarrat. factumque decretum populi, Πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δὲ ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι. id est, *licere omnibus ducere usque ad consobrinas; supra autem vetari.* Hoc quando proprie cœperit, non dicit: satis vetus esse, ex Livio discas. apud quem, libro XLII. ita loquitur Sp. Ligustinus: *Cum primum in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit:* imo quasi in laudem hoc recenset. Sane conjugia ea deinceps crebra: & sic inter illustres, M. Marcellus Iuliam Augusti F. duxit, sibi sobrinam: aliique plures. Sustulit tamen easipsas nuptias Theodosius, de quo Victor. *Tantum*, inquit, *pudori tribuit & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tamquam sororum.* permiseruntque iterum Arcadius & Honorius l. XIX. C. De nuptiis. *Lipsius.*

2 *Eadem orare clamitat.*] Supposuimus, *rogare.* Rhenanus. Muretus rescripserat, *orare.* nescio unde aut quare. nisi si fortius hoc visum. *Acidalius.*

3 *Decretum postulat.*] Zonaras: Ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. Ait Tacitus, Fratrum filias: & stricte capias; non enim licuit sororum. Quod notavit accurate & diffuse, quantum satis est, Cujacius XIII. observ. c. XVI. quem non exscribo. Nec sustulit Nerva hoc Sc. ut idem vera interpretatione collegit. De Claudii hoc facto Tragicus:

> *Genitamque fratris, conjugem captus, sibi*
> *Toris nefandis, flebili junxit face.*

ubi melius leges, *Genitamque fratre conjugem captam.* Domitianus imitatus exemplum est, qui Iuliam habuit filiam Titi. *Lipsius.*

 1 Ne-

tum postulat, quo justæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. [1] Neque tamen repertus est, nisi unus talis matrimonii cupitor. [2] Talledius Severus eques Romanus, quem plerique *Agrippinæ gratiæ impulsum* ferebant. Versa ex eo civitas, & cuncta feminæ obediebant, non per lasciviam, ut Messallina, rebus Romanis illudenti. [3] adductum, & quasi virile servitium: palam severitas, ac sæpius superbia: nihil domi impudicum,

1 *Neque tamen repertus.*] Suetonius de eodem; *Confecit nuptias*, inquit, *non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cujus officium nuptiarum ipse cum Agrippina celebravit.* Sunt autem sub Domitiano frequentata ex eo senatus consulto matrimonia. At Cocceius Nerva rerum potitus sororis fratrisve filiam uxorem habere prohibuit, ut in eodem scripsit Dio. Inventus est tamen L. Antonius Cæsar, qui M. Aurelii Antonini Philosophi fratris Lucillam filiam duxit uxorem: quod illi soluto legibus licuit: cæteris non idem. *Vertranius.*

2 *Talledius Severus.*] *T. Alledius* scribo. & vidi postea ita citare hunc locum Beroaldum. In monumentis priscis, M. ALLIDI. in Iuvenali.

——*tibi habe frumentum, Alledius inquit.*

Quod noster unum imitatorem sceleris ejus facit; Suetonius dissentit, qui duos, c. XXXI. Noster, credo, non habuit curæ nescio quem recensere libertinum. Vocat etiam equitem R. quem ille Primipilarem. Nec aberrat, quoniam primi pili comes, gradus equestris. Martialis:

Et referes pili præmia clarus eques.

Lipsius.

T. Alledius Severus eques Romanus.] Lipsius emendavit. Vulgo, *Talledius.* Pichena.

3 *Addictum quasi.*] Arbitrio meo, transponantur verba, *Addictum & quasi virile.* Lectioni stabiliendæ (nam ego olim solicitavi) est, quod apud eundem Tacitum de moribus Germanorum scribitur: *Trans Lygios Gothones regnantur, paullo jam addictius quam cetera Germanorum Gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nec pœnitet tamen prorsus conjecturæ, *Adductum*, præsertim quæ firmatur codici Budensi, & item Florentino: de quo verbo in lib. Histor. *Lipsius.*

Additum & quasi vile servitium.] Depravata verba sunt. In Bud. codice legitur, *Adductum quasi & virile servitum.* Nos emendavimus, *Addictum quasi & virile servitium. Palam severitas, ac sævius superbia.* Sensus est, etiam servos Claudii Cæs. quasi addictos fuisse Agrippinæ, quæ contenta muliercularum ancillatu non erat. *Rhenanus.* Venditum matrimonio servitium virorum. *Ferrettus.* Vulgo *Addictum quasi & virile.* Lipsius conjectura correxit, transposuitque. quod penitus à Flor. confirmatur. *Pichena.* Pugno pro Lipsio contra Lipsium. Omnino scribendum, ut olim conjecerat, *Adductum & quasi virile s.* quamquam ipse postea *Addictum*, retineri voluerit & stabilierit alio Taciti loco. sed nego hic ei verbo locum. Non enim vult auctor dicere arctum & astrictum, sed severum servitium: quod & sequentia verba satis demonstrant: & clamat adjunctum hoc ipsum, *Virile.* Acidalius.

cum, nisi dominationi expediret. cupido auri im-
mensa obtentum habebat, quasi subsidium regno
pararetur. [1] Die nuptiarum Silanus sibi mortem 8
conscivit: sive eo usque spem vitæ produxerat; seu
delecto die, augendam ad invidiam. [2] Calvina so-
ror ejus [3] Italia pulsa est. Addidit Claudius, [4] *sa-
cra ex legibus Tulli regis, piaculaque apud lucum Dia-
næ per pontifices danda:* [5] irridentibus cunctis, quod
pœnæ procurationesque incesti id temporis exqui-
rerentur. At Agrippina ne malis tantum facino-
ribus notesceret, [6] veniam exsilii pro Annæo Se-
neca, simul præturam impetrat, lætum in publi-
cum

1 *Die nuptiarum.*] Mala ergo distinctio, & historiæ vitiandæ, in Suetonii Claudio obtinuit, cap. XXIX. *Silanus abdicare se pratura, morique initio anni coactus. Die ipso Claudii & Agrippinæ nuptiarum in quinque & triginta Senatores trecentosque amplius equites animadvertit.* Apage. nulla cædes nuptiali ejus die lecta, scribeque, *initio anni coactus, die ipso Cl. & Ag. nuptiarum. In quinque,* &c. *Lipsius.*

2 *Calvina soror ejus.*] Fortasse illa, quæ vitam produxit ad Vespasiani imperium, de qua Suet. c. XXIII. Vespas. *Cum Mausoleum repente patuisset, ad Iuniam* (male enim editum suppositumque à Scholiastis, *Iuliam*) *Calvinam e gente Augusti pertinere dicebat.* Nam Silani isti inter abnepotes Augusti fuerunt, ut dicam. *Lipsius.*

3 *Italia pulsa est.*] Si pulsa tantum, quid ita Commentator Iuvenalis scribit eam à se interfectam? *Calvina,* inquit, *Prætoris cujusdam soror, quæ se occidit tamquam infamis in fratrem* (lego, *fratre*) *Claudii temporibus.* Hoc notat ad illud è Satyr. III.

——— *donat Calvina vel Catiena.*

Homo errat. *Lipsius.*

4 *Sacra ex legibus Tulli.*] Non alii sacra piaculaque accipio, quam quibus Tullus olim rex in Horatio sororiam cædem luit expiavitque. Livius: *Itaque ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri ut filium expiaret pecunia publica. is quibusdam piacularibus sacrificiis factis* (*quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt*) *transmisso per viam tigillo, velut sub jugum misit juvenem.* Similiaque Dionys. lib. III. qui addit ea sacra per Pontifices facta: convenienter cum iis, quæ hic Tacitus. *Lipsius.*

5 *Irridentibus cunctis.*] Et hercle ridiculum, quod Claudius Silani cum sorore incestum piacularibus sacris lueret: ipse in eadem culpa. Nam piacula istæc cave alio referas, quam ad crimen Silani. *Lipsius.*

6 *Veniam exilii.*] Relegatus enim Seneca post Quæsturam à Claudio in Corsicam insulam, ob suspicionem adulterii cum Iulia Germanici filia, Vinicii uxore. Cujus criminis scena a Messallina fuit. Scena dico. Non enim reipsa expetit in te hæc culpa, ô Romani nominis & sapientiæ magne sol. *Lipsius.*

Veniam exsilii pro Annæo Seneca.] L. Annæus Seneca studiis sapientiæ eminentissimus seculi sui, insimulatus adulterii cum Iulia M. Vinicii uxore,

cum rata, ob claritudinem ſtudiorum ejus, utque Domitii pueritia [1] tali magiſtro adoleſceret, [2] & conſiliis ejuſdem ad ſpem dominationis uterentur. quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii, & infenſus Claudio dolore injuriæ credebatur.
9 Placitum dehinc non ultra cunctari, ſed [3] deſignatum conſulem [4] Memmium Pollionem ingentibus promiſſis inducunt, ſententiam expromere, [5] qua oraretur Claudius, *deſpondere Octaviam Domitio.* quod ætati utriuſque non abſurdum, & majora patefacturum erat. Pollio haud diſparibus verbis, ac nuper Vitellius, cenſet; deſpondeturque Octavia, [6] ac ſuper priorem neceſſitudinem, ſpon-

uxore, Germanici & Agrippinæ filia, confictis in illam à Meſſalina crimi nibus, ut conreus, pulſus erat in exilium: ei Agrippina reſtitutionem impetrat. Ex Dione lib. LX. *Vertranius.*

1 *Tali magiſtro adoleſceret.*] Magno, magno magiſtro: utili privatim & publice, ſi Neronis indoles, aut Romana fata, voluiſſent. Sed ad hiſtoriam, adde hæc Scholiaſtis, in Iuvenalis Sat. V. *Seneca ſub Claudio, quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ, Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium revocatus eſt. Qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen, erudiendo Neroni, in palatium adductus, ſævum immanemque natum & ſenſit cito, & mitigavit. inter familiares ſolitus dicere, Non fore ſævo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis ſanguine, ingenita redeat ſævitia.* Lipſius.

2 *Et conſilio ejuſdem ad ſpem dominationis uterentur.*] Ita rectius Florentinus, quam, *uteretur*, ut in vulgatis. nam & de Domitio, & de Agrippina ſimul intelligitur. *Pichena.*

3 *Deſignatum conſulem Memmium.*] Ordo rogandi ſententias in ſenatu veteris Reip. varius fuit; alias enim is toto anno ſervabatur, quem Conſul initio magiſtratus habito ſenatu in rogando obſervarat. alias primus rogabatur, qui à Cenſoribus princeps in ſenatum lectus fuerat: alias qui deſignati conſules erant. Imperio conſtituto id legimus tributum conſuli deſignato, ut quæ ejus, omnium plerumque ea ſententia eſſet: exemplaque ſuppeditant libris ſuperioribus Druſus, Haterius, & Silius: infraque ſequentibus Barea Soranus, & alii. & apud Senecam ludo de morte Claudii, Ianus pater. Quamobrem contendit Agrippina Memmium cenſere, Octaviam Claudii filiam cum privigno L. Domicio elocari. *Vertranius.*

4 *Memmium Pollionem ingentibus promiſſis inducunt, ſententiam expromere.*] Muret. *inducit:* ut ſcilicet ad Agrippinam ſolam referatur. Manere tamen illud recte poteſt, nec reſpicitur forte ſola Agrippina, ſed & Vitellius, & alii ejuſdem ſectæ. *Acidalius.*

5 *Qua oraretur Claudius, deſpondere Octaviam Domitio.*] Verbum, *oraretur*, ex Flor. reſtitui. Vulgo, *hortaretur.* Pichena.

6 *At ſuper priorem neceſſitudinem.*] Non ſemel accidit in libris editis, ut, *ſecundum*, pro, *ſuper*, à librariis ſcriptum

ſponſus jam & gener Domitius æquari Britannico, ſtudiis matris, arte eorum [1] quis ob accuſatam Meſſallinam ultio ex filio timebatur. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, [2] ut rettuli, Meherdatem miſſi, ſenatum ingrediuntur, mandataque in hunc modum incipiunt: *Non ſe fœderis ignaros, nec defectione a familia Arſacidarum venire; [3] ſed filium Vononis, nepotem Phrahatis, accerſere adverſus dominationem Gotarzis, nobilitati plebique juxta intolerandam. Iam fratres, jam propinquos, jam longius ſitos, cædibus exhauſtos: [4] adjici conjuges gravidas, liberos parvos, dum ſocors domi, [5] bellis infauſtus, ignaviam ſævitia tegat. Veterem ſibi ac publice cœptam nobiſcum amicitiam; & ſubveniendum ſociis virium æmulis, cedentibuſque per reverentiam. Ideo regum obſides liberos dari, ut ſi domeſtici imperii tædeat, ſit regreſſus ad principem patreſque, quorum moribus aſſuefactus rex melior aſci-*

ptum fuerit, nec mirum. error enim ortus ex eo, quod in veteribus Manuſcriptis, & præcipue in Flor. verbum, *ſuper*, plerumque uno tantantum charactere, ad hujus ſimilitudinem S' ſcriptum ſit, ut hic. Reſtituimus ergo, *ſuper priorem*, quod in vulgatis erat, *ſecundum priorem*. Pichena.

1 *Quis ob accuſatam Meſſallinam ultio ex filio timebatur.*] Veriſſima lectio & ſententia. At quid Muretus voluit mutando? *qui ſub accuſatam Meſſallinam vitrico & filio timebantur.* Ineptiſſime. *Acidalius.*

2 *Vt rettuli.*] Libro XI. vide. *Lipſius.*

3 *Sed & filium Vononis, nepotem Phrahatis accerſere.*] Demiror, cur quiſquam voluerit *accedere* verbum, quod in exemplari manuſcripto legitur, mutare in *accerſere*. Nam defectioni eleganter acceſſus opponitur. Senſus eſt. Nemo nos poteſt defectionis arguere, quum ad filium Vononis, nepotem Phrahatis accedamus. Subjicit cauſam, *adverſus dominationem Gotarzis.* Mallem ego pro, *ſed & filium*, ſcribere, *ſed ad filium.* Verum infra ſic quoque loquitur: *Quia ſocietatem noſtram volentes acceſſerant*; non, *ad ſocietatem*, quod tamen Latine dicitur. Item libro 2. *Vt ripam Euphratis accederet.* Itaque expone *&* pro, *etiam*, hoc ſenſu: nos non modo non deficimus familia Arſacidarum, ſed etiam veram ſtirpem accedimus. *Rhenanus*, Daneſius legebat *accedere.* Vrſinus.

4 *Abjici conjuges gravidas, liberos parvos.*] Repoſuimus, *adjici con. gravid.* Significat enim Gotarzen ſcelera ſceleribus cumulantem, nec contentum fratribus propinquiſque trucidatis, niſi illis uxores gravidas & liberos adjiciat. *Rhenanus.*

5 *Bellis infauſtus.*] Elegantiſſimi ingenii & doctrinæ noſter Modius obſervat e libro vetere, *belli infauſtus.* recte: eâ formâ, quâ Militiæ clarus. *Lipſius.*

1 *Is*

11 *asciſceretur.* Vbi hæc atque talia diſſertavere, incipit orationem Cæſar *de faſtigio Romano, Parthorumque obſequiis:* ſeque divo Auguſto adæquabat, *petitum ab eo regem* referens; omiſſa Tiberii memoria, quamquam [1] is quoque miſerat. Addiditque præcepta (etenim aderat Meherdates) *ut non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret; clementiamque ac juſtitiam,* [2] *quanto ignara barbaris,* [3] *tanto toleratiora*

1 *Is quoque miſerat.*] Et quidem tres miſerat, Vononem, Phraatem, Teridatem. Adi libro 11. ſuprà & VI. *Idem.*

2 *Quanto ignara barbaris.*] Ita edidi è Vatic. Farneſiano erat, *ignota:* vulgo, *ignoratiora.* Phraſis vulgata & obvia in Tacito. *Idem.*

Quanto ignoratiora.] Vetuſtior lectio, *quanto ignara Barbaris.* ſubauditur *magis.* Accipitur autem hæc lectio paſſive, pro ignota. Sic ſæpe Tacitus in ſequentibus: *quæ gnara militi; quæ gnara Veſpaſiano.* Hoc ipſo libro, infra: *Nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara eſt.* Rhenanus. Flor. corrupte, *ignata.* ex qua voce, quamvis una tantum litera immutata, legi æque poſſit, *ignota,* &, *ignara,* mihi tamen *ignara* magis placet, ut etiam Lipſio. *Pichena.*

3 *Tanto toleratioria capeſſeret.*] Videtur legendum: *Clementiamque ac juſtitiam, quanto ignoratiora barbaris, tanto lætiora capeſſeret,* &c. non ut vulgo legitur, *tolerantiora.* Vrſinus. Verbum, *toleratiora,* ex Flor. reſtitui. Rectius proculdubio, quam *tolerantiora,* ut in vulgatis. Ceterum, quoniam verbum, *tolerare,* oneris moleſtiam innuit, quid cum clementia ac juſtitia, quæ virtutes ſunt populis vel maxime deſiderabiles? An ſic loquitur Tacitus propter barbariem Parthorum, quibus virtutes pro vitiis? Tacitus initio lib. 2. *Sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia.* Ego interpretor, verbum *tolerare,* reſpicere tantummodo juſtitiam, omiſſa clementia. Iuſtitia enim populis plerumque oneroſa & inviſa. In promptu mihi exemplum eſt ex libro 4. in fine: *Ibi campo aut litore jacentes, nullo diſcrimine noctem, ac diem, juxta gratiam aut faſtus janitorum perpetiebantur.* nam etſi argui poteſt, vilium ac ſuperborum hominum gratiam ipſis etiam, qui accipiunt, inviſam, & odioſam; tamen mihi videtur, verbum *perpetiebantur* faſtui tantum reſpondere, non gratiæ. At Franciſci Venturii de hoc loco ſententia eſt: Capeſſeret Meherdates clementiam & juſtitiam. quæ virtutes, quoniam barbaris ignotæ, ut pote qui dominium regum, non regimen, perpetiebantur, id efficient, ut qui illas adhibeat, gratius & minus grave imperium in ſubditos exerceat. *Pichena.* Non placet *tolerantiora,* non quia vocem ipſam reprobem, ſed quia ſententiam admodum quam languidam gignit. Muret. voluit, *tanto tatriora,* quod plane non convenit. Nec ego ſcio quid faciam. Hariolor tantum, *tanto lætiora,* bono quidem ſenſu. quanto inuſitata magis ac nova barbaris, tanto gratiora futura. *Acidalius.* Quid ergo, num inſueta barbaris magis tolerantur? & vero num tolerari dicendæ ſunt clementia atque juſtitia, quaſi res, quas abeſſe malis? tolerari enim ea puto, ad quæ ſuſtinenda patientia opus eſt, manente interim voto & ſpe amoliendi. Id autem de regiis iſtis virtutibus ad novum

ratiora capesseret. Hinc versus ad legatos, extollit laudibus *alumnum urbis spectata ad id modestia;* [1] *ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc* [2] *satietate gloriæ provectam,* [3] *ut externis quoque gentibus quietem velit.* Datum post hæc C. Cassio qui Syriæ præerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis. [4] Ea tempestate Cassius 12
[5] ceteros præminebat peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, [6] industriosque ac ignavos pax

vum regem imperator diceret, præcepta bene imperandi traditurus! Denique ne Latinam quidem vocem esse contendam, *toleratiora.* Adeoque adfirmem in scriptura vitium esse ex repetitione ejusdem syllabæ præcipue ortum, cum enim forte scriptum esset, *tanto cratiora* (pro *tanto gratiora*, & scimus hujusmodi innumera in membranis admitti) facile argutulus aliquis vulgatam deinde lectionem exsculpsit. Videtur autem legi debere, ut dictum est, *tanto gratiora.* quod & per se veram atque pulchram sententiam efficit; & vero instituto sermoni longe convenientissimum est. *Freinshemius.* Fluctus movent in simpulo. Vide 1. Observ. 14. *Gronovius.*

1 *Ac tamen ferenda regum ingenia.*] Deprehendi librarium subinde scripsisse, *Ac tamen*, pro *at tamen.* Rhenanus.

2 *Satiate gloria.*] Hoc cum in editione Pichenæ compareret, ego pro typographico sphalmate habebam, & juvabat indice erratorum, qui eidem editioni annexus est. Sed socer meus credebat auctorem, phraseos Sallustianæ (quem præcipuum verborum veterum novatorem fuisse constat) imitatorem perpetuum, hoc quoque verbum ex antiquitate arripuisse, quo & Lucretius utatur, *fessus satiate videndi.* Hunc dissensum, & si quæ alia in his studiis inter nos ambigitur, veræ concordiæ sincerique affectus vicissim securi, incolumi amicitia & fovemus & propugnamus, & lectorem amicæ litis arbitrum facimus. *Freinshemius.*

3 *Ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum &c.*] Interpungendum sic: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hac C. Cassio, qui Syriæ præerat.* Ursinus. Aliter in Flor. legitur, ac distinguitur: *quietem velit. Datum post hac C. Cassio, qui Syria praerat, deducere juvenem ripam ad Euphratis.* Abest quippe ab eo verbum, *jubet.* Sed hanc lectionem vulgatæ non antefeeram. *Pichena.* Elegantissimam hic emendationem vidit Muretus, delet à fine verbum, *jubet*, reliqua scribit interpungitque: *ut externis quoque gentibus quietem velit. Datum post hac C. Cassio, q. s. p. deducere, i. r. a. Euphr.* Acidalius.

4 *Ea tempestate Cassius praminebat peritia legum.*] Lipsius in prima edit. putavit legendum: *Præ ceteris peritia legum. Præ ceteris*, ut alibi solet *ante alios.* Interpolatus locus varie est ab imperitis, qui abesse quid crediderunt. In ultima hac accipit Vaticani lectionem, *ceteris praerat.* Non ego hoc quidem. Nam præcessit vix dum, *qui Syriæ praerat.* è qua linea huc idem verbi inculcatum. *Acidalius.*

5 *Ceteros praminebat.*] Vatican. *ceteris praerat.* Accipio. *Lipsius.*

6 *Industriosque ac ignavos.*] Castigavi, *aut ignavos.* Item *Zeugma*, pro *Zeuma*; ex Strabone Stephanoque. *Rhenanus.*

1 Re-

pax in æquo tenet. Attamen quantum ſine bello dabatur, [1] revocare priſcum morem, [2] exercitare legiones, cura, proviſu perinde agere, ac ſi hoſtis ingrueret. ita dignum majoribus ſuis, & familia Caſſia ratus, [3] per illas quoque gentes celebrata. Igitur excitis quorum de ſententia petitus rex, poſitiſque caſtris apud Zeugma, unde maxime pervius amnis, poſtquam illuſtres Parthi, [4] rexque Arabum Abbarus advenerat, monet Meherdatem, *barbarorum impetus acres cunctatione langueſcere, aut in perfidiam mutari: itaque urgeret cœpta.* Quod ſpretum fraude Abbari, qui juvenem ignarum, & ſummam fortunam in luxu ratum, multos per dies attinuit apud oppidum Edeſſam. Et vocante Carrhene, *promptaſque res* oſtentante *ſi citi adveniſſent*, non cominus Meſopotamiam, ſed flexu Armeniam petunt, id temporis
13 importunam, [5] quia hiems occipiebat. Exin nivibus & montibus feſſi, poſtquam campis propinquabant, copiis Carrhenis adjunguntur. Tranſmiſſoque amne Tigri, permeant Adiabenos, [6] quorum rex

Izates

1 *Revocare priſcum morem, exercitare legiones.*] Scripſi, *exercitare*, ex Flor. Vulgo, *exercere.* Pichena.

2 *Exercere legiones.*] Vett. *exercitare.* Lipſius.

3 *Per illas quoque gentes.*] Ob Caſſium illum qui τυραννοκτόνος, cujus in Syria proſpera res poſt cladem Craſſi. *Idem.*

4 *Rex Arabum Abbarus.*] Solenne illis regibus nomen, ut Ptolomæus Ægyptiis. Vatic. *Acbarus* ſemper ſcriptum, & Appiano Ἄκβαρος: in Nummis antiquis, Ἄβγαρος. *Idem.*

Abbarus.] In Budenſi codice modo *Acbarus*, modo *Abbarus* legitur, ſicut *Iliates* & *Ezates*. Rhenanus. Hic in numiſmate æreo Gordiani Pii Imp. dicitur ΑΒΓΑΡΟϹ ΒΑϹΙΛΕΥϹ in cujus numiſmatis altera parte caput ipſius regis diadematum cum titulo ſi recte memini, ΕΛΕϹϹΕΩΝ, ſignatum eſt. In alio autem ejuſdem Gordiani numiſmate item æreo, rex ipſe Camelo inſidens impreſſus eſt cum eodem titulo. Camelus autem Arabum inſigne eſt, in argenteo etiam denario familiæ Plautiæ, in quo REX ARETAS inſcriptum eſt. *Urſinus.*

5 *Quia hiems occipiebat.*] Muretus legit, *quia hiems occupabat.* Fortaſſe minime ſpernendum. Nam quod ſequitur, *Exin nivibus, & montibus feſſi*, non hiemis initium indicat, ſed maxime adultam. *Pichena.* In Mureti libro notatum, *Occupata.* Non convenit. Verbum tamen id ſi melius hic, ſcribendum, *occupabat.* Sed nihil mutandum. *Acidalius.*

6 *Quorum rex Iuliates.*] Ita edidi ex meis libris. Vulgò tamen, *Hyliates*: & ſtatim infrà, *Exates*, etiam in manuſſ. . Scito verum nomen eſſe,

Izaa-

Izates societatem Meherdatis palam induerat, [1] in Gotarzen per occulta & magis fida inclinabat. Sed capta in transitu urbs Ninos vetustissima sedes Assyriæ, [2] castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atque Alexandrum prœlio Persarum illic opes conciderant. Interea Gotarzes apud montem cui nomen *Sambulos*, vota diis loci suspiciebat, præcipua religione Herculis: [3] qui tempore stato, per quietem monet sacerdotes, *ut templum juxta, equos venatui adornatos sistant.* equi ubi pharetras [4] telis onustas accepere, per saltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. [5] Rursus deus, qua silvas pererraverit, no-

Izates. Ita enim appellatur constanter Iosepho libro xx. Antiq. cap. II. III. ubi & historia omnis explicita de origine hujus regis & progressu. Narrat autem Iosephus Iudaicæ religionis cum, & matrem Helenam fuisse: multaque alia, quæ operæ sit legere. *Lipsius.*

Rex Izates.] Alii *Iuliates.* quod nomen cum in codicibus corruptum sit (sunt enim ubi & *Hyliates* reperias) deinde etiam infra 12, 14. *Ezates* appelletur, haud obscurum fuit; verum nomen hujus Regis, quod Iosepho Antiq. 20, 2, & 3. proditur, utroque hoc Taciti loco positum ab auctore fuisse, qui id utique scire poterat, cum ejus coætaneus esset: ergo visum nobis fuit nomen illud utroque loco restituere. *Freinshemius.*

1 *In Gotarzen per occultam & magis fidam inclinabat.*] Scripsimus, *per occulta & magis fida inclinabat*, ex Budensi codice. *Rhenanus.*

2 *Castellum insigne fama.*] Attentum lectorem non fallet vitium. Quid enim? An Ninon non castellum vocat, quam paullo antè urbem? Et utrumne apud Ninon postremum Darii cum Alexandro prœlium fuit? Imò haud procul Arbela, apud pagum Gaugamela. Inseruerim ergo vocem, *sedes Assyriæ; & Arbela castellum insigne famâ*: aut certè si satis sit id intellegi, addita copula, *sedes Assyriæ, & castellum.* Lipsius.

Et castellum insigne fama.] Adjeci copulam, *&*, contra librorum auctoritatem, ut defectui manifesto quam minima mutatione medeietur, neu lectoribus absurdum illud se offerat, *urbem Ninos*, castellum à Tacito appellari. Idque suadente Lipsio, qui etiam suspicatur, nomen castelli, scilicet Arbela, intercidisse. *Pichena.*

3 *Qui tempore stato per quietem monet sacerdotes.*] Ita Flor. & melius, quam vulgati, *tempore statuto.* Sic lib. 3. histor. *stato in eosdem dies mercatu.* lib. 4. *statos æstivis flatibus dies.* de morib. Germ. *stato tempore.*

4 *Telis onustas.*] Vatic. *telis omissis onustas.* nec scio quid voce ea faciam. Forte, *telis omnigenis onustas.* Lipsius.

Equi ubi pharetras telis onustas accepere.] Vatic. *telis omissis onustas.* Vnde Lipsius, *telis omnigenis on.* Quid si *telis missilibus onustas?* Sed absque dubio natum *omissis* ex supervacua iteratione sequentis *onustas.* Acidalius.

5 *Rursus deus, qua silvas pererraverit.*] Vulgo, *quas silvas pererraverint.* at Florentini lectionem reposui, quæ mihi melior. *Pichena.*

nocturno visu demonstrat: reperiunturque fusæ passim feræ. 14 Ceterum Gotarzes nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti; & quamquam per insectationes & nuntios ad prœlium vocaretur, nectere moras, locos mutare, & missis corruptoribus, exuendam ad fidem hostem emercari. Ex quis Izates Adiabenus, [1] mox Abbarus Arabum cum exercitu, abscedunt, levitate gentili, & quia experimentis cognitum est, Barbaros malle Roma petere Reges quam habere. At Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta; [2] quod unum erat reliquum, [3] rem in casum dare, prœlioque experiri statuit. Nec detrectavit pugnam Gotarzes, deminutis hostibus ferox. Concursumque magna cæde, & ambiguo eventu: donec Carrhenem profligatis obversis longius evectum, integer à tergo globus circumveniret. Tum omni spe perdita, Meherdates promissa Parrhacis paterni clientis secutus, dolo ejus vincitur, traditurque victori. Atque ille *non propinquum, neque Arsacis de gente, sed alienigenam & Romanum* increpans, auribus decisis [illegible] vive-

1 *Mox Abbarus Arabum, cum exercitu abscedunt.*] Dubito an sit legendum, *& Rex Abbarus, Arabum cum exercitu.* nam & in Farn. codice ajunt scriptum esse, *& Rex*, & à Tacito supra sic appellatur; & de Arabum tantum exercitu intelligi, verisimile est, cum Ezates Adiabenus privatus esset, neque ullas ab eo copias adductas appareat. *Pichena.* Hæc non excidissent viro præstantissimo, si Iosephum & Zonaram inspexisset; aut animadvertisset cap. 12. legendum: *Adiabenos, quorum rex Izates.* Intelligo tamen esse in hac narratione quo aliquis acutum videns facile offendatur: eique hoc remedii censeo, ut scribamus: *Ex quis Izates Adiabeno, mox Abbarus Arabum cum exercitu abscedunt.* Si non dixisset supra, cap. 12. *rexque Arabum Abbarus* admitterem Farnesianum, tanquam Izati nunc cum titulum temperasset apponere, quia cap. 13. dederat. Sed quum superius utrumque regem appellasset, fatua hic ea mentio in altero. Non minus fatuum *Izates Adiabenus*, tanquam id antea non percepissemus. Nihil commodius quam *Adiabeno*, ut intelligas ex proximo, *cum exercitu.* Gronovius.

2 *Quod unum erat reliquum.*] In codice Budensi verbum *erat* non reperio: Tacitus autem brevitatem amat. *Rhenanus.* Venetus, *quod unum erat reliquum.* Pichena.

3 *Rem in casum dare.*] In eum sensum Panegyr. Constantino Constantii f. dict. *Cur salutem Resp. in tanta pericula misisti?* Acidalius.

1 *Me-*

vivere jubet, oſtentui clementiæ ſuæ, & in nos de-
honeſtamento. Dein Gotarzes morbo obiit, acci-
tuſque in regnum Vonones, [1] Medos tum præſidens.
Nulla huic proſpera aut adverſa, quis memoraretur.
brevi & inglorio imperio perfunctus eſt; reſque Par-
thorum in filium ejus Vologeſen tranſlatæ. At [2] Mi- 15
thridates Boſporanus amiſſis opibus vagus, poſtea-
quam Didium ducem Romanum, roburque exerci-
tus abiiſſe cognoverat; relictos in novo regno Co-
tyn juventa rudem, & paucas cohortium cum Iulio
Aquila equite Romano: ſpretis utriſque, concire
nationes, illicere perfugas, poſtremo exercitu coa-
cto, regem Dandaridarum exturbat, imperioque
ejus potitur. Quæ ubi cognita, [3] & jam jamque
Boſporum invaſurus habebatur, [4] diffiſi propriis vi-
ribus Aquila, & Cotys, quia [5] Zorſines Soracorum
rex hoſtilia reſumpſerat, externas & ipſi gratias
quæſivere, miſſis legatis ad Eunonem, qui [6] Ador-
ſorum genti præcellebat. Nec fuit in arduo ſo-
cietas, potentiam Romanam adverſus rebellem Mi-
thridatem oſtentantibus. Igitur pepigere, *equeſtri-*
bus

1 *Medos tum præſidens.*] Ita Flor. Vulgo; *Medis.* nam etſi Tacitus tertium & quartum caſum verbo, *præſidere*, indiſtincte jungat: tamen cum de provinciis loquitur, quarto libentius utitur. Annal. libro 4. *Italiam & Galliæ litus præſidebant.* Item: *litora Oceani præſidebat.* Notavi etiam infra, in verbis, *qui Pannoniam præſidebat.* Pichena.

2 *Mithridates.*] Dio Mithridatem quemdam nominat, prolem magni illius; cui Claudius regnum Boſpori largitus ſit. libro LX. Sed is alius debet fuiſſe ab iſto. *Lipſius.*

3 *Et jam jamque Boſporum invaſurus habebatur.*] Duas particulas, *&* *jam*, delevimus, & pro *habebatur* ſcripſimus *videbatur*. Rhenanus.

4 *Diffiſi propriis viribus Aquila & Cotys.*] Falſo in vulgatis, *diffiſus*. Indicavit veram lectionem Flor. qui habet, *diffiſis*. Reſtitui ergo, *diffiſi*: de duobus enim ſermo eſt. *Pichena.*

5 *Sorſines Soracorum rex.*] Farneſ. *Siracuſorum.* Vera ſcriptura, *Siracorum.* Nam & à Strabone in XI. Τὰ τῶν Σιρακῶν φῦλα dicuntur. Populi ſunt ad Caucaſum. *Lipſius.*

Quia Zorſines Soracorum rex hoſtilia reſumpſerat.] Flor. *Siracuſorum Rex.* Pichena.

6 *Adorſorum genti.*] Straboni, Plinio, Ptolemæo, hi populi dicti, *Aorſi*: inter Scythas. *Lipſius.*

Qui Adorſorum (*Aorſorum* Lipſius) *genti præcellebat.*] Novo ſenſu hoc verbum hic, ſi tamen ſanum. Fort. leg. *gente.* Acidalius.

bus prœliis Eunones certaret; obsidia urbium Romani
16 *capesserent.* Tum composito agmine incedunt: cujus frontem & terga, Adorsi; media cohortes, & Bosporani tutabantur, [1] nostris in armis. Sic pulsus

1 *Nostris in armis.*] Aliter exaudio, quam vulgus. id est, nostri in lateribus erant, & ad armos. Nec enim solos Romanos in armis fuisse censendum. sed cum Aorsi in fronte agminis & tergo essent, in medio Bosporani, Romanos latera tutatos esse. Nisi tamen legendum, *nostris armis.* ut dicat Bosporanos, Romano ritu instructos armatosque: quod malo. *Lipsius.*

Nostris in armis.] Sincerior lectio: *Nostri in armis*, subauditur, *erant.* Rhenanus. *Armos* in re militari nunquam legi usurpatum pro lateribus. De interpretatione vero eadem mihi mens, & eruditissimo viro: nimirum Romanas cohortes, & Bosporanos Romanis armis instructos media tenuisse: at non concesserim dispungi τὸ *in*, quia Cornelius id sedulo hic è Virgilio deduxit: *Nec minus Æneas maternis sævus in armis.* Qui non infrequenter Virgilium æmulatur, & imitatur, licet ejus dicta propria non faciat, ea deflectens à significatu Poetæ. Thucydides libro 12. (ait Demetrius) κἂν λάβῃ παρὰ ποιητοῦ τι ἰδίῳ αὐτῷ χρώμενος, ἴδιον τὸ ληφθὲν ποιεῖ. nam quod Homero περίρρυτος magnitudinem designat, apud eum concordiam præ se fert. Nunc ex multis nonnulla decerpamus, quæ Tacitus per Virgilium scripsit. libro 6. Æn. *non ulla laborum O virgo nova mi facies.* libro 5. histor. *Ac rursus nova bellorum facies.* Ille libro 6. Æn. *Assueta ripis volucres & fluminis alveo.* Item libro 5. histor. *neque pisces aut suetas aquis volucres.* Publius libro 6. Æn. *Iam senior, sed cruda Deo viridisque senectus.* Cornelius in vit. Agric. *& quibus cruda ac viridis senectus.* Apud Poetam libro 2. Æn. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* Apud historicum in vit. Agric. *& aliquando etiam victis ira virtusque.* Tandem vates libro 1. Æn. *Maturate fugam regique hæc dicite vestro.* Orator libro 12. Ann. *in longinqua & contermina Scythiæ fugam maturavit.* Salinerius. Præcipuam Lipsii interpretationem non admiserim: scilicet, nostros fuisse in armis, hoc est, ad armos. Nam præter modum loquendi auctori nostro inusitatum, historia ipsa repugnat. supra enim dixit Iulium Aquilam paucas cohortes habuisse. eæ deinde in acie collocantur una cum Bosporanis. præter hos, nihil Romanorum militum. Ergo illud, *nostris*, referri non potest ad milites Romanos, sed veram sententiam censeo, quam postremo idem Lipsius tangit: Bosporanos, quia una cum Romanis militabant, Romano etiam ritu fuisse armatos & instructos. Idem fere dixit lib. 2. *ut Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos, castris attineret.* lib. 3. *Quadraginta millia* (id est Gallorum) *fuere, quinta sui parte legionariis armis.* hist. lib. 3. *mox donati civitate Romana, signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant.* Pichena. Cave sic exaudias, ut Lipsius, *in armis*, pro in lateribus, & ad armos. Nemo ita unquam locutus. Deinde quam errat idem Lipsius, cum explicat incessum agminis: & in fronte ejus ac tergo Adorsos, in medio Bosporanos, ad latera Romanos fuisse vult? Quomodo hoc ex Tacito colligas? qui ita, si sane verba interpretaris, describit: à fronte & à tergo Adorsos incessisse: ad latera cohortes (& accipe Romanos) & Bosporanos: in medio qui fuerint, non addit. Cohortes, quas dicit, non aliæ sunt nisi Romanæ, de quibus paulo superius: *Relictos in novo regno Cotyn juventa*

pulſus hoſtis, [1] ventumque Sozam opidum Danda-
ricæ, quod deſertum à Mithridate, ob ambiguos po-
pularium animos obtineri relicto ibi præſidio viſum.
Exin in Soracos pergunt. & transgreſſi amnem Pan-
dam, circumveniunt urbem Vſpen, editam loco, &
mœnibus ac foſſis munitam; niſi quod mœnia non
ſaxo, [2] ſed cratibus & vimentis, ac media humo ad-
verſum inrumpentes invalida erant: eductæque altius
turres, facibus atque haſtis turbabant obſeſſos. ac ni
prœlium nox diremiſſet, cœpta patrataque expugna-
tio eundem intra diem foret. Poſtero miſere lega- 17
tos, *veniam liberis corporibus* orantes; *ſervitii decem
millia* offerebant. quod aſpernati ſunt victores, quia
trucidare deditos ſævum, tantum multitudinem cu-
ſtodia cingere arduum: [3] ut belli potius jure cade-
rent. Datumque militibus, qui ſcalis evaſerant, ſi-
gnum cædis. Excidio Vſpenſium metus ceteris in-
jectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta,
impediti vel eminentes loci, amneſque & urbes
juxta perrumperentur. Igitur Zorſines diu penſitato,
Mithridatiſne rebus extremis, an patrio regno con-
ſule-

venta rudem, & paucas cohortium cum Iulio Aquila, equite Romano. Verba, *noſtris in armis*, ſic accipiam, quaſi dicat, agmen hoc inſtructum fuiſſe in morem militiæ Romanæ. quod ſenſiſſe poſtea & Lipſius videtur, quamquam de ſolis Boſporanis: inſtructos hos armatoſque Romano ritu. Et in hanc ſententiam præpoſitionem *in* delet. Quod neceſſe ego non puto, & de toto agmine, non de unis Boſporanis accipiendum ſtatuo. *Acidalius.*

1 *Ventumque Sozam opidum Dandaricæ.*] Auctore Florentino ſcripſi, *Sozam.* Vulgo, *Soza.* Pichena.

Oppidum Dandarida.] Correximus, *Dandarica.* ſubintelligitur, terræ. *Rhenanus.*

2 *Sed cratibus junctis.*] Vatic. *cratibus & vimentis*, probo. *Lipſius.*

Sed cratibus junctis ac media humo.] Volumen regium habet, *ſed cratibus vinctis ac vimentis media humo.* Quid ſi legas. *Sed cratibus, vinctis ſarmentis media humo.* ſubauditur *exiſtente.* Rhenanus. Sequitur Vaticani lectionem noſter, qui habet, *cratibus & vimentis, ac media humo.* ſupra autem notatum eſt, *medica humo*, quod non probo. *Pichena.*

3 *Vt belli potius jure caderent.*] Hæc verba unde pendent, quo referentur? Suo loco excidiſſe puto, & ſic tranſponenda: *cuſtodia cingere arduum. datumque militibus. qui ſcalis evaſerant, ſignum cædis, ut belli potius jure caderent. Excidio Vſp. &c. Acidalius.*

ſuleret; poſtquam prævaluit gentilis utilitas, datis obſidibus, [1] apud effigiem Cæſaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum & victorem, tridui itinere abfuiſſe ab amne Tanai conſtitit. Sed in regreſſu diſpar fortuna fuit; quia navium quaſdam, quæ mari remeabant, in litora Taurorum delatas circumvenere barbari, præfecto cohortis,
18 & [2] pleriſque centurionum interfectis. Interea Mithridates nullo in armis ſubſidio, conſultat cujus miſericordiam experiretur. Frater Cotys proditor olim, deinde hoſtis, metuebatur: [3] Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promiſſa ejus magni penderentur. Ad Eunonem convertit, (nullis) [4] propriis odiis

1 *Apud effigiem Cæſaris procubuit.*] Romani primo fœni manipulis pro vexillo uſi ſunt: deinde ſigno Aquilæ, Lupi, Minotauri, ut alia omittam. Poſtremo Imperatorum imagines pro ſignis & vexillis habuerunt, & qui eas ferebant, *imaginarii* dicebantur. Inde ait hoc loco Tacitus Zorſinem ad imaginem Cæſaris procubuiſſe. & lib. 15. Tyridatem apud effigiem Neronis inſigne regium depoſuiſſe, nec niſi manu Neronis reſumpſiſſe. Et paulo poſt, *ſedens effigiem Neronis ſuſtinebat.* Suetonius in Calig. cap. 14. *Tranſgreſſus Euphratem, Aquilas & ſigna Romana, & Cæſarum imagines adoravit.* Lupanus.

2 *Pleriſque centurionum.*] A Rhenano eſt, ex emendatione, ut ait, codicis Bud. Nam mei manuſſ. itemque editiones antiquæ, *pleriſque conſularium*: quidam, *conſiliarium.* Verum puto, *auxiliarium.* Nam præit de Præfecto cohortis. *Lipſius.*

Pleriſque conſularium interfectis.] Quidam emendarat in libro Budenſi, *pleriſque Centurionum interfectis.* Rhenanus. In veteribus nonnullis, ut ait Lipſius, legitur, *pleriſque conſularium.* In Flor. *conſiliarium.* utrumque credo, corrupte. ſenſus exigere videtur, *claſſicorum*, vel, *claſſiariorum.* Pichena.

3 *Romanorum nemo ejus auctoritatis aderat.*] Miror quid ei venerit in mentem, qui in editione Romana aut Baſilienſi locum hunc adulteravit, pro, *id auctoritatis* ſcribens, *ejus auctoritatis.* Latine eleganterque dicitur *id auctoritatis*; ſicut *id ætatis*, *id temporis*, *quidvis temporis*, *id genus*, *omne genus*, *quod genus* pro *ejus auctoritatis*, *ejus ætatis*, *ejus temporis*, *omnis generis*, & *cujus generis*. Ad hanc formam pertinet quod dixit lib. 16. *id honoris indicibus*, pro *ejus honoris*, quemadmodum illic admonebimus. *Rhenanus.*

4 *Propriis odiis infenſum.*] Franc. Modius e Rodolphi Agricolæ codice negationem inſerit, *non infenſum.* Quod approbo. Non enim Eunones à ſe Mithradatem oderat, ſed in gratiam aſpectumque Romanorum. *Lipſius.*

Propriis odiis infenſum.] Ex Agricolæ codice Modius, & eruditiſſimus vir addunt negationem, *propriis odiis non infenſum.* Ego de vetere ſententia non decedo. *Odia propria* apud noſtrum ſunt odia non momentanea, ſed quæ non facile deponuntur: ea enim vis τοῦ *proprium.* Plaut.

odiis infensum, & recens conjuncta nobiscum amicitia validum. Igitur cultu vultuque quam maxime ad præsentem fortunam comparato, regiam ingreditur, genibusque ejus provolutus, *Mithridates*, inquit, *terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum. Utere ut voles prole magni Achæmenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* At Eunones 19
claritudine viri, mutatione rerum, & [1] prece haud degenere permotus, allevat supplicem, [2] laudatque *quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram pe-*

Plaut. Mostell. *Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita.* Virg. 2. Æn. *nimium vobis Romana propago Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.* Sensus est, Eunones licet in Romanorum gratiam conspiraverit cum aliis Regibus adversus Mithridatem, tamen habebatur exorabilis, utpote qui simultatum tenax non erat, immo id genus hominum invisum habebat, gnarus pœnarum, quæ inexorabiles sequuntur. Hom. Il. 1, 506.

Ὃς δέ κ' ἀνήνηται, καί τε στερεῶς ἀποείπῃ,
Λίσσονται δ' ἄρα ταίγε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι,
Τῷ Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶς ἀποτίσῃ.

i. qui autem renuerit dureque repudiaverit, Precantur igitur ea Saturnidem adeuntes, Eum Atem una sequi, ut læsus pœnas luat. Vel Eunones alias ante Romanam societatem inimicus erat Mithridati propriaque odia exercebat. sed is adeo sibi à Romanis metuebat, ut genua regis infensi accidere sustinuerit. Sic Themistocles Atheniensium metu supplex fit Admeti Regis, & inimici. Thucyd. lib. 2. *Salmerius.* Neutra interpretatio est unius assis. Non prior, quia usus ille elegans τῦ *proprius* non est hujus loci: deinde si esset, quis ferat dicentem: *infensus diuturnis simultatibus, infensus iris plumbeis:* pro exorabili & non gaudente istis? Non altera, quia si vetus inter eos erat offensa, non id prætermisisset Tacitus monere, cum scriberet, Eunonem missis legatis sollicitatum: *nec fuisse in arduo societatem potentiam Romanam ostentantibus.* Sola igitur potentia Romana, momentum apud Eunonem habuit, non privatum ejus odium in Mithridatem. Sed & verba Mithridatis, quæ subjiciuntur, aliquam deprecationem τῦ μνησικακεῖν habuissent, si qua re antea Eunonem offendisset. Compara Themistoclis orationem ad regem Persarum. Excidit igitur haud dubie vox, sive fuerit, *proprius odiis non offensum*, sive *propriis odiis nullis offensum*, ut viri doct. videre. *Gronovius.*

1 *Prece haud degenere permotus.*] Ita scripsimus, ubi ante, *promotus.* Rhenanus.

2 *Laudatque quod gentem Adorsorum, quod suam dexteram petenda venia delegerit.*] Libenter hic legerim contra vulgatas editiones omnes simul & scriptum exemplar: *Laudatque gentem Adorsorum, quod suam dexteram petenda venia delegerit.* Nam hic indubie *suam* dixit pro *ejus*, ut & lib. 15. *Quod clam ad omen ac dolum sui exitii verteret.* sic enim ibi nobis legendum videri indicabimus. Et lib. 2. hist. de Nerone: *Sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere.* Quomodo Cicero quoque loquitur & autores alii. *Rhenanus.*

petendæ veniæ delegerit. Simul legatos literasque ad Cæsarem in hunc modum mittit: *Po. Romani imperatoribus magnarumque nationum regibus, primam ex similitudine fortunæ amicitiam:* [1] *sibi & Claudio, etiam communionem victoriæ esse. Bellorum egregios fines,* [2] *quotiens ignoscendo transigatur. Sic Zorsini victo nihil ereptum. Pro Mithridate, quando gravius mereretur, non potentiam, neque regnum precari; sed ne triumpharetur, neve* [3] *pœnas capite expenderet.* [4] Atque Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret. [5] Hinc dolor

1 *Sibi & Claudio, etiam communionem victoriæ esse.*] Expressi lectionem Florentini, cui & Venetus consonat. Vulgo, *ex communione victoriæ.* Pichena.

2 *Quoties ignoscendo transigentur.*] Scripsimus, *transigatur.* id accipiendum impersonaliter. *Rhenanus.* Ven. *transigantur.* Sed nihil muto. *Pichena.* Adeo meliorem esse lectionem contendo *transigantur* (nempe bella) ut alteram ne tolerari quidem posse putem, ut sensus corrupti ream. si enim *transigere* absolute ponas, de conventione quadam utriusque partis consensu inita intelligas) quod hic non potes. *Transigere* autem bellum, est perficere, quomodo *transigere negotia*, 3, 33. German. 21. *Freinshemius.* Mihi vero multo potius *transigatur*, in quo intelligo, *res, controversia, id quod bello quæritur.* Sic lib. 3. histor. *Affuit ut sæpe alias, fortuna populi Romani, quæ Mucianum viresque orientis illuc tulit; & quod Cremonæ interim transegimus.* Annon hic quoque verbum absolute ponitur? Numquid autem conventio utriusque partis consensu inita accipienda est? Non secus in Agricola: *Transigite cum expeditionibus: imponite quinquaginta annis magnum diem.* Gronovius.

3 *Pœnas capite expenderet.*] Farnes. *exciperet.* At de more ipso plectendi in carcere triumphatos duces, suadeo omnino legas Fabrum libro 11. Semestr. cap. 111. *Lipsius.*

Ne triumpharetur, neve pœnas capite penderet.] *Imperatores*, ait Florentinus, *captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent*: quod de militibus accipio. De ducibus aliud jus est: siquidem Romani vitam Reguli à Carthaginiensibus minime deprecati sunt, quod duci captivo jure belli, nisi redimi se curaret, mors juste indiceretur. Eaque de re Iugurtha cum duobus filiis ductus in triumpho C. Marii, ante currum ejus, mox in carcere necatus Liv. lib. 67. Simon quoque Bargioras triumphatus, mox supplicio affectus est Vespasiani jussu, ut est apud Xiphilinum. Vnde est quod Eunones apud Claudium pro Mithridate intercedit, & Caractacus ait Claudio, si incolumis servetur, fore se ejus clementiæ æternum exemplum. *Vertranius.*

4 *Atque Claudius quamquam.*] Videtur vel delenda copula, *que*, vel legendum: *At Q. Claudius*, &c. *Ursinus.* Sed quis scripsit Claudio fuisse prænomen *Quinto?* Gronovius.

5 *Hinc dolor injuriarum.*] Forte, *hunc dolor.* Lipsius.

lor injuriarum, & libido vindictæ adigebat. Sed disserebatur contra: *Suscipi bellum avio itinere, importuoso mari:* [1] *ad hoc reges feroces; vagos populos; solum frugum egens: tum tædium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem, ac multum infamiæ si pellerentur. quin arriperet oblata, & servaret exsulem:* [2] *cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore.* His permotus scripsit Eunoni, [3] *meritum quidem novissima exempla Mithridatem, nec sibi vim ad exequendum deesse; verum ita majoribus placitum,* [4] *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia ad-*

1 *Ad hæc reges feroces.*] *Ad hoc* reposuimus, usurpatum à Livio Sallustioque. Sic infra: *Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos.* Item, *his permotus*, non *promotus*. Rhenanus.

2 *Cui inopi, quanto longiorem vitam.*] Flor. *quum inopi*, quod vulgatæ lectioni non antefero. Fortasse scriptum erat *quoi* antiquo more, quod parum attentis librariis erroris causam sæpe dedit. Sic lib. seq. ubi legitur, *cui per nuptias Antoniæ gener erat:* veteres male habent, *qui per nuptias*. Pichena.

3 *Meritum quidem novissima exempla Mithridatem.*] Sic lib. 5. *quamquam adversus sontes, & novissima meritos.* id est, mortem, omnium humanarum rerum novissimam, quam lib. eodem dixit *necessitatem ultimam*. Suetonius, & Livius, *ultimam pœnam*. Apul. *extremam pœnam*. I. C. in L. 21. Dig. de pœnis. *Vltimum supplicium, mortem solam interpretamur.* Pichena.

4 *Quanta pervicacia in hostem.*] A M. Antonio Mureto est, qui ingeniose veram lectionem pervidit. non vulgo erat, *quantâlibet pertinaciâ in hoc tentatâ*. *Pervicaciâ* autem in Vatic. scriptum. *Lipsius.*

Quantalibet pervicacia in hoc tentata.] Quid si legatur, *in nos tentata*. Rhenanus. Beato magis placet, *in nos tentata:* ego subscribo. *Vertranius.* Muretus, *verum ita majoribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* Eruditissimus vir pedibus it in ejus sententiam. Quam vellem ut ab his supersedissent, vocemque indignam populo Rom. ei se attribuere pepercissent. Tacit. lib. 12. ann. *ac præcipua Silurum pervicacia, quos accedebat.* pervicax ideo hæc gens, quod jam victa ab Ostorio minore militum numero, & loco Romanis iniquo, nihilo secius bellum redintegrabat: aptius autem id verbi cadit in Mithridatem, qui non semel à Romanis victus bellum reparavit: *nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithridatem ostentantibus.* ac verbum *tentatum* de ea re dicimus, cujus jam periculum fecimus. Liv. lib. 1. *ratus tentari potentiam, & tentatam contemni.* noster lib. 5. hist. *sic prævecti tentato telorum jactus dirimuntur.* His percursis, dicimus Claudium ita respondisse Eunoni pro Mithridate intercedenti: animus ferebat, vis aderat ulciscendi Mithridatem; sed clementia majorum qua supplicibus sine fine indulgebant (licet expertus ego sæpe sim, quam is fuerit animi ad rebellandum obstinati) me ab incepto continet & avertit. Vel simplicius: sequar tamen majores,

adversus supplices utendum. [1] *nam triumphos de populis*
21 *regnoque integris adquiri.* Traditus post hæc Mithridates, vectusque Romam per [2] Iunium Cilonem procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Cæsarem ferebatur. Elataque vox ejus in vulgum hisce verbis: *Non sum remissus ad te, sed reversus: vel si non credis, dimitte & quære.* vultu quoque interrito permansit, cum rostra juxta, custodibus circumdatus, visui populo præberetur. [3] Consularia insignia Ciloni, [4] Aquilæ prætoria decer-

jores, qui quantamvis pervicaciam deprehenderint in hoc: id est in ignoscendo, supplices tamen venia semper impertiebantur. *Salinerius.* Hic quoque non potuit non nugari vir optimus, cum meras nugas defendendas susciperet. Sive simplicius, sive duplicius tractatis verbis istis nihil sani sensus est. At *pervicacia in hostem* propria laus Romanæ virtutis. Appius apud Livium lib. 5. *An hic sit terror nominis nostri, ut exercitum Romanum non tadium longinqua expeditionis, non vis hiemis ab urbe circumsessa semel amovere possit, nec finem ullum alium belli quam victoriam noverit, nec impetu potius bella quam perseverantia geras?* Putavit *pervicaciam* tantum in vitio dici. Quasi non Tacito Helvidius *pervicax recti, constans adversus metus* lib. 4. histor. *Gronovius.*

1 *Nam triumphos de populis regnisque integris acquiri.*] Id est, de iis, qui integri florentesque vincuntur, non de supplicibus, ac deditis. *Pichena.*

2 *Iunium Colonem.*] Hic & infra emendo, *Cilonem.* Dio auctor lib. LX. faceta narratione inserta super hoc homine. Præfuerat Bythynis, inquit. (nam Bithynia adjuncta, ut opinor, Ponticæ administrationi) & præfuerat nequiter, avare. Questi Bithyni apud Claudium sunt, poposceruntque pœnas. Cum parum intellexisset Claudius in turba strepituque adstantium, quid dixissent Bithyni, alios interrogat. Ibi Narcissus pronus in Cilonem, audaci mendacio edidit, gratias eos agere Ciloni. Tum ille, Præsit ergo eis alterum biennium. Dicitur autem Dioni Ἰούνιος Κίλων. & firmat Velius Longus: *Cilones*, ait, *vocantur homines angusti capitis & longi: chilones à brevioribus labiis dicti.* Glossæ: *Cilo*, μεγακέφαλος. Declamator in Sallustium, pro hominibus nequam improbisque accepit: *Quidquid impudicorum, Cilonum, parricidarum, sacrilegorum debitorum in tota urbe fuit.* Vide Festum, in *Chilo*, & *Cilones.* Lipsius.

Per Iunium Cilonem procuratorem Ponti.] Emendavit ex historia Lipsius. Vulgo, *Colonem.* Pichena.

3 *Consularia insignia Coloni.*] Hic erat procurator Ponti: ideo Suetonius de Claudio; *Ornamenta consularia etiam procuratoribus & ducenariis indulsit*; id est, à senatu indulgenda curavit. Ita lib. 16. *Nero consularia insignia Asconio Labeoni petivit à Senatu.* Ceterum auctore Cassiodoro lib. 6. Variarum insignia tributa fuere, latus clavus, tunica palmata, toga picta, quæ indueret: ensis, quem gereret; eburneaque sella, in qua sederet. Fasces vero datos procuratori minime credo, quod imperii signa essent, minusque tributum imperium proconsulare, licet quidam confundere videantur. *Vertranius.*

4 *Aquilæ prætoria decernuntur.*] Hæc

cernuntur. Iisdem consulibus atrox odii Agrippi- 22
na, ac Lolliæ infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset; molitur crimina, & accusatorem, qui objiceret *Chaldæos, magos, interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris.* Exin Claudius inaudita rea, multa de claritudine ejus apud senatum præfatus, [1] *sorore L. Volusii genitam, majorem ei patruum Cottam Messallinum esse,* [2] *Memmio quondam Regulo nuptam (nam de C. Cæsaris nuptiis consulto reticebat)* addidit *perniciosa in Remp. consilia,* [3] *& materiem sceleri detrahendam. Pro in publicatis bonis, cederet Italia.* [4] Ita quinquagies sestertium ex opibus immensis exuli relictum. Et Calpurnia illustris femina pervertitur, quia formam ejus laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone. [5] unde vis Agrippinæ citra ultima stetit. In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem adigeretur. Damnatus & lege repetundarum [6] Cadius Rufus, accusantibus Bithynis. [7] Galliæ 23
Nar-

Hæc autem fuere, Latus clavus, toga prætexta, paludamentum, & curulis sella. Ex Cicerone & Livio observatum. *Vertranius.*

1 *Sorore L. Volusii genitam.*] De cujus gentis nobilitate Rutilius in Itinerario:

Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen;
Et reges Rutulos, teste Marone, refert. Lipsius.

2 *Memmio quondam Regulo.*] Vide Sueton. in Cajo, cap. xxv. itemque Dionem. Statim vox *Nuptiis* abest Farnes. codici: & illæsa sententia potest. *Idem.*

3 *Et materiam sceleri detrahendam.*] Scripsimus, *materiem.* Sic lib. 2. *Si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloria.* lib. 3. *Prabuit juveni materiem adipiscendi favoris.* lib. 5. *Et materies criminandi.* Rhenanus.

4 *Ita quinquagies sestertium, &c.*] *Ita* non hic congruit. Scripserim *At* vel delerim potius, ex literis prioris vocis natum. *Acidalius.*

5 *Vnde vis Agrippina citra ultima stetit.*] Vis Agrippinæ intra mortem stetit: non adeo incendit eam, ut puniri capite vellet: quia laudaverat princeps fortuito nullaque lubidine. *Ferrettus.*

6 *Cadius Rufus.*] Male ego olim, *Claudius*; male vir doctus, in Re nummaria, *Cordius* restituit. Est ille, de quo 11. Histor. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso Senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant.* Si mutamus: legerem, *Tadius.* Lipsius.

7 *Gallia Narbonensi.*] Annales temporum injuria intercepti, continebant, opinor, decretum Senatus, quo Siculis senatoribus Italia abesse licuit. Eorum exemplo, idem nostri pro-

Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ¹ *ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere*

provinciales obtinuerunt, *ob egregiam in patres reverentiam*, ait Cornelius: quippe qui *amore in urbem Romam, ut patriam communem, Romanis ipsis non concederent*, ut libro superiore Claudius Cæsar oratione sua in senatu testatus est. Fuerat enim edictum Augusti, *Ne quis senator sine jussu permissuve suo Italia excederet*; quod postea quoque observatum fuit, cum nulli Senatori, quam in Siciliam, aut Calliam Narbonensem, proficisci extra Italiam liceret. Et ne illo quidem, nisi prædia ibi possiderent, inquit Dio lib. 52. extre. Et certe demulcentes atque laxantes animum in insulis Italiæ, edicti cancellos egressi non visi fuere: quia ut dicebat Vlpianus, *insulæ Italiæ pars Italiæ sunt.* Ideo cum pacatæ essent provinciæ, nostra & Sicilia, huic quod insulis idem tribuendum fuit, quæ modico freto ab Italia divisa, pars ejus existimatur, apud Iustinum ex Trogo Pompejo lib. 4. at vero de Gallia Narbonensi non idem est, licet Italiæ junctam, & continentem, uti est, testetur Vlpianus. I C. D. de verborum signif. Sed Provincialibus idem quod Siculis tribuit senatus honoris causa. *Vertranius.*

1 *Vt Senatoribus ejus provinciæ.*] Libera rep. liberum Senatoribus peregrinari etiam rei privatæ causa. Id tantum excogitatum, ut legatio libera peteretur à Senatu, sumereturque: quo majori abessent cum dignitate. Cicero sæpe. At lapsa rep. in servitutem, Senatoribus etiam adempta hæc libertas. Augustus id instituit imperio firmando, & nequis illustriorum commeare ad exercitus aut conciliare milites provincialesve posset. Dio eleganter LII. in extremo: Προσαπεῖπε πᾶσι τοῖς βουλεύουσι μὴ ἐκδημεῖν ἔξω τῆς Ἰταλίας, ἂν μὴ αὐτός τινι κελεύσῃ, ἢ ἐπιτρέψῃ. Καὶ τοῦτο καὶ δεῦρο ἀεὶ φυλάσσεται. id est, *Edixit omnibus Senatoribus, nequis eorum peregrinari extra Italiam vellet, injussu permissuve suo. quod interdictum ad hoc usque avum servatur.* Quamquam præivisse ad hoc factum Augusto Iulius videtur: qui *sanxit, nequis Senatoris filius nisi contubernalis aut comes Magistratus peregrè proficisceretur*, ait Sueton. c. XLII. Vbi libido mihi legendi, *nequis Senator Senatorisve filius.* Si enim filiis interdictum; major ratio ut Senatoribus ipsis. In usu autem, ut commeatus peregrinandi à Cæsare ac Senatu peterentur. Suetonius Calig. c. XXIX. *Prætorium virum ex secessu Anticyræ propagari sibi commeatum sæpius desiderantem, cum mandasset interim*; &c. quo loco rejecta vocula scripserim, *Prator. virum secessu Ant.* Sed Claudius à se solo id peti primus instituit. Sueton. c. XXIII. subobscure: *Commeatus à Senatu peti solitos sui beneficii fecit.* cui lucem do ex Dione: Τοῖς γοῦν, inquit, αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφῆκε μὲν καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς. Τότε μὲν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτὸ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευσε. id est. *Petentibus extra Italiam eundi commeatum, per se concessit, Senatu non consulto: quod tamen ut lege aliqua facere videretur, jussit super ea re confici Senatus decretum.* Vide & l. XXII. Ad municipalem. Atque inprimis Cassiodorum: apud quem expressa Formula ipsa dandi hujus per principem commeatus, l. III. Variar. epist. XXI. Augustus tamen in hoc decreto suo Siciliam exceperat: sicut nunc Claudius Narbonensem, quia utraque provincia vicina & quasi suburbana. Dio: Πλὴν γὰρ ὅτι ἔς τε τὴν Σικελίαν καὶ ἐς τὴν Γαλατίαν τὴν περὶ

visere liceret. Ituræique & Iudæi, defunctis regibus [1] Sohemo atque Agrippa, provinciæ Syriæ additi. [2] Salutis augurium quinque & viginti annis omissum repeti, ac deinde continuari placitum. Et [3] pomœrium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis qui protulere imperium, etiam terminos urbis pro-

περὶ Νάρβωνα, οὐδαμόσε ἄλλοσε βουλευτῇ ἀποδημῆσαι ἔξεστιν. id est: *Exceptâ enim Siciliâ, & Galliâ Narbonensi, nusquam alio peregrinari Senatori fas est.* Ad hoc Claudianum interdictum respexit Suidas, etsi id paullo aliter effert, in Κλαύδιος. Ait: Νόμον τέθεικε μὴ δύνασθαι βουλευτὴν ὑπὲρ ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως ἐξιέναι, χωρὶς τῆς τοῦ βασιλέως κελεύσεως. id est: *Legem tulit, ne cui Senatori abire urbe ad septimum lapidem fas esset, principis injussu.* Lipsius.

1 *Sohemo atque Agrippa.*] Quorum ille Arabum Ituræorum, hic Iudææ rex. Sohemus autem scribendum, aut certè Soæmus ex Dione: non Sohennius, ut edition. vulgatæ. Dio de Caligula. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ Σοαίμῳ τὴν τῶν Ἰτυραίων τῶν Ἀράβων, καὶ Πολέμωνι τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐχαρίσατο. De Agrippa & mutatione secuta vide Iosephum XX. Antiquit. qui tamen nihil apertè de contributione Iudæorum in Syros. Imo verò etiam nunc, ut antè, Præsides suos sive Procuratores habebant: qui adspiciebant quidem Legatum Syriæ, sed non assiduè audiebant. Quin & Agrippa junior rex etiam fuit, patre defuncto. Quomodo igitur *provinciæ Syriæ additi* noviter, cogitandum sit, aut à peritioribus rogitandum. *Idem.*

2 *Salutis augurium.*] Quod è tenebris primus eruit Politianus: quem licet legas Miscell. cap. XIII. Dionem XXXVII. & LI. Festum in voce Maximus Prætor. Sed numerus in Tacito satin' verus? delibero. Nam suprema mentio capti hujus Augurii apud Dionem est anno urbis DCCXXV. cum & Ianus item ab Augusto clusus. atqui ab eo die ad hunc DCCCII. urbis annum, non XXV. uti hic scriptum, sed LXXVII. intersunt anni. Vt ergo verus justusque hic numerus sit, à Tiberio repetitum id augurium necesse est Cornelio Cethego, Visellio Varrone Coss. anno urbis DCCLXXVII. *Idem.*

Salutis augurium.] Breves notas scribenti longius esset æquo transferre in hunc locum, quæ de eo divinationis genere prodidit Dio libro 37. Satis sit auctorem indicasse: *Vertranius.* Scribit Suetonius in Aug. 31. Ipsum Augustum nonnulla ex antiquis cæremoniis abolita restituisse, inter quæ recenset Salutis augurium. Idem Dion memoriæ mandavit, qui ostendit modum fuisse Augurii, ut si Deus permittat salutem populo, poscant Augures, quasi ne salutem quidem petere à diis fas sit, nisi prius dii concesserint. Quintus Ciceroni libro II. de Divinat. *Tibi P. Claudius Consuli nuntiavit addubitato Salutis augurio bellum domesticum triste, ac turbulentum fore: quod paucis post mensibus exortum, paucioribus est à te diebus oppressum.* Observabatur autem una dies quotannis, in qua nullum ad bellum proficisceretur exercitus, nemo contra se pararet, nemo pugnaret, quod in bellis civilibus nunquam potuit observari. Quare Augustus pace orbi restituta, Salutis augurium omissum repetivit, & post eum Claudius. *Lupanus.*

3 *Pomœrium urbis.*] Idque lapis etiam nunc testatur Claudiani ævi, Romæ [illegible]

TI.

propagare datur. Nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant,
24 nisi [1] L. Sulla, & divus Augustus. [2] Regum in eo ambitio, vel gloria varie vulgata. Sed initium condendi, & quod pomœrium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. Igitur à foro boario, ubi æreum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi opidi cœptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. Inde certis spatiis interjecti lapides, per ima montis Palatini ad aram Consi, [3] mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium: forumque Romanum & Capitolium non à Romulo, sed à T. Tatio additum urbi credidere. Mox pro fortuna pomœrium auctum. Et quos tum Claudius terminos po-

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII.
CENSOR. P. P.
AVCTIS. POPVLI. ROMANI
FINIBVS. POMERIVM.
AMPLIAVIT. TERMINAVITQ.

Auxit, post Britanniam Romano imperio adjectam. *Lipsius.*

1 *L. Sulla, & D. Augustus.*] Non defendo te, Corneli: erras. Etiam C. Cæsar auxit interjectus inter eos duos. Agellius auctor libro XIII. c. XIV. Dio libro XLIII. Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. Apud eumdem Antonius in laudatione Cæsaris funebri: Ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατασφαγείς, &c. Cicero ad Attic. lib. XIII. *De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi. id sane scire velim.* Iuvat tamen aliquid nostrum, quod Suetonius exacte in tabulis diligentiæ, nihil hujus in Iulio commemorat: & fortean concepta à Iulio res, perfecta demum ab Augusto. Nam ille nugator apud Senecam ridiculus, qui *Sullam ultimum Romanorum protulisse pomœrium tradidit: quod numquam Provinciali sed Italico agro acquisito mos proferre apud antiquos. Fuit.* Vide quæ huc faciunt, apud Vopiscum in Aureliano. *Idem.*

2 *Regum in eo ambitio.*] Consule Onufrium in urbe Roma. *Idem.*

3 *Mox ad Curias* veteres.] Ita manuss. & recte. Varro de L. L. *Curiæ duorum generum. Nam & ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curiæ veteres: & ubi Senatus humanas, ut curia Hostilia.* Festus: *Nova curia ad compitum Fabricium facta, quod parum ampla veteres à Romulo facta.* Plautus: *Sub veteribus ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.* Livius XLIV. *Ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum laneasque* (scribe, *lanienasque*) *& tabernas conjunctas in publicum emit.* Ovidius easdem intellegit III. Fastor.

Ianua tunc regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas itidem Curia prisca fores. Lipsius.

Mox

posuerit, facile cognitu, [1] & publicis actis præscritum. C. Antistio M. Suilio Coss. [2] adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur. qui obstrictus Agrippinæ ut conciliator nuptiarum, & mox stupro ejus illigatus, stimulabat Claudium, *consuleret Reip. Brittannici pueritiam robore circumdaret. Sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos: a Tiberio, super propriam stirpem, Germanicum assumptum. Se quoque accingeret juvene, partem curarum capessituro.* His evictus, [3] biennio majorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum oratione in eundem, quem à liberto acceperat, modum. [4] Adnotabant periti, [5] nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, [6] eosque ab Atto Clauso continuos dura- 25

Mox ad Curias veteres.] Scripsimus, *in Curias veteres.* Rhenanus. Studiosorum causa notatum voluimus, fuisse Romæ Curias Veteres & Novas. In veteribus Pontifices sacra faciebant. in Novis Senatus habebatur. Arbitrabatur Martianus, vir in Romana antiquitate investiganda multum versatus, Novas fuisse, & Veteres appellatas, ratione aliarum, quæ post longo tempore fuerunt ædificatæ. *Lupanus.*

1 *Et publicis actis perscriptum.*] Ita scribendum; non, *præscriptum.* Vrsinus. Lege, *perscriptum.* Etiam Muretus notavit. *Acidalius.*

2 *Adoptio in Domitium.*] Agnosce ergo lector, & tolle librarii errorem (non enim ipsius Suetonii, puto) Neronis c. VII. *Vndecimo ætatis anno à Claudio adoptatus est, Annæoque Seneca jam tunc Senatori in disciplinam traditus.* Adoptatus Nero XI. ætatis anno? Falsum, vel te judice & indice Suetoni. Nam idem scribis XVII. anno ad imperium eum pervenisse, quod & Tacitus & Dio adstruunt. Atqui ab hoc die ad imperium anni intersunt non quinque. *Duodecimo*, ergo in Suetonio scribendum: si ratio quidem constatura est. *Lipsius.*

3 *Biennio majorem natu.*] At infra, 13, 6. *septemdecim annos egressus* dicitur Nero; quum aliquanto post Britannicus *quartum decimum ætatis annum expleret.* Quorsum hæc? ut videas aut incusandum auctorem nobis quod sibi contradixerit; aut si ejus diligentiæ fidimus, locum hunc à librariis corruptum emendandum esse, sic, ut pro *biennio* legatur *triennio.* Freinsh.

4 *Ac notant periti.*] Immo ipsemet, quasi parum reprehenderetur, identidem evulgavit, si vere Tranquillus in eodem Claudio 39. *Vertranius.*

5 *Nullam antehac adoptionem.*] Atqui Tiberius Germanicum adoptavit, uti notum. Excusabunt id curiosi, quòd Tiberius jam è Claudiis migrarat in gentem Iuliam. *Lipsius.*

6 *Atta Clauso.*] Secuti sumus spectatæ fidei codicem Vat. qui disertim habet *Atto Clauso.* superius tamen aliena manu I. addito, ut fieret, Attio. Vt

26 duravisse. Ceterum actæ Principi grates, [1] quæsitiore in Domitium adulatione. [2] Rogataque lex, qua *in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret.* Augetur & Agrippina cognomento *Augustæ.* quibus patratis, nemo adeo expers misericordiæ fuit, quem non Britannici fortunæ mœror afficeret. [3] desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis, [4] per intempestiva

Vt mirer Iurisconsultum Vertranium scribere duos Vat. *Accio Clauso*, referre. Sed ille quidem nobis imposuit: ego si fallo, tum mihi quivis oculos

Istos, suppositis eruito manibus.

Facit à Vatic. in eadem bibliotheca vetus Sueton. qui initio libri tertii, *Attâ Claudio* refert. Et quidni probabile, cùm Clausus recens e Sabinis esset, prænomen eum habuisse terminatione Sabinum? Emendandus ita, me judice, Livius libro II. *Atta Clausus, cui postea Appio Claudio Romæ nomen fuit.* & l. x. *Principem nobilitatis vestræ, seu Attam Clausum, seu Ap. Claudium vultis.* De Clauso, manifeste post Virgilium Silius XVII. Punicor.

Hic prisca ducens Clausorum ab origine nomen Claudia.

Et Ovidius in Fastis:

Claudia Quinctia genus Clauso referebat ab alto.

Lipsius.

Loque ab Atto Clauso continuos duravisse.] Ita Flor. & concordat Vat. ut ait Lipsius. Vulgo, *ab Atta Clauso.* Notavi etiam libro 4. Pichena.

1 *Quæsitiore in Domitium adulatione.*] Restitui Tacito suum verbum, Florentino præluccnte, in quo legitur, *quæstiore*, cui suppositum fuit: *exquisitiore*, & est phrasis illi usitata. libro 2. *Excepere Græci quæsitissimis honoribus.* libro 3. *quæsitiones jam, & plures Solon perscripsit.* & eodem: *quæsitior adulatio fuit.* Pichena.

2 *Rogata lex, quæ in familiam Claudiam & nomen Neronis transiret.*] Eum *adoptionis* morem attingit, quæ per *arrogationem* fiebat. de qua etiam Gellius. Cæterum & *nomen* hic pro gentili familia accipitur. Cintius, & Cicero in Topicis, *Gentiles*, inquit, *mihi sunt; qui eodem nomine vocantur.* Valer. Maximus auctor est, *à Q. Metello ejusdem nominis viros exheredatos.* hoc est, agnatos, gentilesque suos: ut inde existimem; in tribus Romanis nominibus, ut C. Iulius Cæsar, nomen Iulii familiam significare. quo exemplo mihi nomen erit, *Alciatus*, *Andreas* magis cognomini quadrabit, quam prænomini, licet nemo non contrarium opinaretur. Sed alias latius. *Alciatus.*

3 *Desolatus paulatim.*] Ita capio. Britannicus spoliatus exutusque paulatim non solum honestiore comitatu, sed etiam servulis; cùm Agrippina eos, quasi ad alia officia operasque avocaret. Desolatus, μονωθεὶς, solus relictus: uti lib. 1. *Nonanus opperiendas Tiberii epistolas clamitaverat; mox desolatus aliorum discessione, imminentem necessitatem sponte prævertit.* Lipsius.

Desolatus paulatim.] *Desolare*, est tanquam de solo dejicere. Virgil. *Vidimus ingentes & desolavimus agros.* *Desolatus* ergo dejectus est, & demissus. *Tacitus* libro 16. *Viduata desolataque.* Ferrettus. Immo ad solitudinem & vastitatem redigere. Vide 4. Observ. 21. *Gronovius.*

4 *Per intempestiva noverca officia.*] Eruditissimus vir ad servos refert, qui ab Agrippina ad alia officia vocabantur.

pestiva novercæ officia, [1] in ludibria vertebat, [2] intelligens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt; [3] sive verum; seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento. Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum Ubiorum, in quo genita erat, [4] veteranos coloniamque deduci impetrat; cui nomen 27

tur. Videat lector. Ego dicerem Agrippinam amovisse à privigno plerosque familiarium liberos, & servos, quo ex comitatu Neronis & Britannici, populus *fortunam utriusque præsumeret:* & quo privignus non haberet, unde præceptis sive monitis imbueretur. Hæc de domesticis: idem de iis, qui foris ejus sortem queretebantur. *Simulque qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis de causis, & alii per speciem honoris etiam libertorum si quis incorrupta fide depellitur.* Eadem ergo ratio removendi domesticos, & extraneos: sed non idem prætextus. De extraneis clarum, non itidem de domesticis: nam per *intempestiva novercæ officia* quo pacto quis animo defæcato interpretetur de servis ad alia officia vocatis? Mihi placet, Agrippinam prætendisse caritatem: hoc est, Britannico (quem penes se in Gynæceo vellet) familiares ut minime necessarios abstulisse. Id vero intempestivum est, quia jam ætas Britannici excesserat è magisterio feminarum: qui ad hoc loci undecim annos jam natus erat. Si enim anno 806. ab V. C. Nero sedecim annorum; (*D. Iunio, Q. Haterio coss. sedecim annos natus Nero*) majorque biennio quam Britannicus; (*bis evictus biennio majorem natu Domitium filio anteponit*) necessum est Britannicum C. Antistio & M. Suilio Coss. (quibus ea ab Agrippina curabantur) annum jam decimum primum attigisse, *Savilius.*

1 *In ludibria vertebat.*] Et hic usurpat absolute *verto*, quemadmodum supra annotavimus. *Rhenanus.*

2 *Intelligens falli se.*] Sincerior lectio, *Intelligens falsi.* Gaudet autem hujusmodi constructionibus cum genitivo Tacitus. *Rhenanus.*

3 *Sive verum; seu periculis.*] Desistite medici: nullum hic vulnus. Sive, inquit, reverà non segnis illi indoles fuit: sive pericula, & ex periculis favor, hanc ei famam circumdederunt. Alternans hic sermo per Tacito familiaris. libro III. *Longam & continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus obiret.* Libro II. *De se nihil addidit metu invidia, an ratus conscientiam factis satis esse.* Et exempla obvia. *Lipsius.*

Sive verum seu periculis commendatus,] In Budensi volumine legitur eodem modo, nisi quod illic est, *sive periculis.* Conjicio scribendum priori particula *sive* expuncta, *Verum sine periculis commendatus, retinuit famam sine experimento.* Rhenanus. Beatus priorem particulam *sive*, expungit, & legit *verum sine peric.* Ego priore expuncta, nihil muto: neque vere dici potest sine periculis Britannicum habitum non segnem, cui tot noverca tenderet dolos. Scribendum igitur, *ferunt, verum seu periculis commendatus,* &c. quasi pericula non segnis indolis fecerint fidem. *Vertranius.*

4 *Veteranos coloniamque deduci impetrat.*] Sic optime Venetus. Quamquam enim Claudius uxoribus admodum obnoxius fuerit, tamen hoc neque

nomen inditum [1] ex vocabulo ipſius. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno tranſgreſſam [2] avus Agrippa in fidem acciperet. Iiſdem temporibus in ſuperiore Germania trepidatum, [3] adventu Cattorum latrocinia agitantium. [4] Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetas, [5] addito equite alario, monuit, *ut anteirent populatores*, [6] *vel dilapſis improviſi circumfunderentur*. Et ſecuta conſilium ducis induſtria militum, diviſique in duo agmina, qui lævum iter petiverant, recens reverſos, prædaque per luxum uſos, & ſomno

que ipſe neque ceteri permiſiſſent, ut Agrippinæ arbitratu atque adeo imperio veterani in colonias deducerentur, quæ res ſummo faſtigio proxime connexa eſt. Scimus quidem magnam ejus fuiſſe potentiam, ſed & hoc ſcimus non fuiſſe ſua vi nixam, ſed artibus atque blanditiis apud Claudium valuiſſe, perque eum quæ viderentur effeciſſe. quod ipſum ſufficiebat ad oſtentandam potentiam, etiam in præſenti negotio, cum appareret ejus unius ſuaſu atque impulſu coloniam eam eſſe deductam. Sic etiam ſupra 12, 8. hæc eadem Agrippina *veniam exſilii pro Annæo Seneca, ſimul præturam*, non imperat certe, ſed *impetrat*. Freinshemius.

1 *Ex vocabulo ipſius.*] Parum ἀναλόγως ergo vulgo Colonia Agrippina dicitur, etſi ita paſſim in Æthico & Itinerario Antonii: melius Agrippinenſis, aut Agrippinenſium. Etiam Claudia agnominata, fide lapidis, quem totum adſcribamus ad gratiam celeberrimæ urbis.

M. MARIO. M. F.
STEL. TITIO. RVFINO
COS.
LEG. LEG. I. MINER. P. F.
CVR. COL. CLAVD. AVG.
AGRIPPINENSIVM
PROCOS. PROV. SICILIÆ
CVR. AMITERNOR. PRÆF.
TR. PL. Q. PROV. MACEDON.
SEVIR. TVRMAR. EQ. ROM.
TRIB. LATICL. LEG. I. ADIV. P. F.
IIII. VIRO. STLITIBVS. IVDIC.

Quo jure deducta colonia fuerit, Paulus lib. II. De cenſibus: *In Germania inferiore Agrippinenſes juris Italici ſunt*. Lipſius.

2 *Avus Agrippa.*] Quod factum credo Agrippa & L. Gallo Coſſ. anno urbis DCCXVII. ex Dione libro XLVIII. *Lipſius*.

3 *Adventu Cattorum latrocinia agitantium.*] Muret. *Caucorum*. Acidalius.

4 *Deinde L. Pomponius legatus.*] Parum cohæret narratio. Cui rei enim illud, *Deinde?* Vereor ut exciderint ea quæ de Sulpicii Galbæ & P. Gabinii expeditione adverſum Cattos Marſoſque Dio narravit, lib. LX. Quamquam ea geſta annis aliquot antè. *Lipſius*.

Deinde L. Pomponius legatus.] Parum certe cohærens narratio, quod recte Lipſio animadverſum. Nec tamen putem ea deeſſe, quæ cenſuit ipſe. Quin ſatis integer locus fore videtur, ſi *proinde* legas. *Acidalius*.

5 *Addito equite alario monuit.*] Codex regius habet, *monitos*. Opinor ſcribendum: *addit, equite alario monito*. Rhenanus.

6 *Vel dilapſis improviſis circumfunderentur.*] Sic Flor. Vulgo, *delapſis*.

Pi-

ſomno graves circumvenere. Aucta lætitia, quod quoſdam è clade Variana, [1] quadrageſimum poſt annum, ſervitio exemerant. At qui dextris & 28
propioribus compendiis ierant, obvio hoſti & aciem auſo, plus cladis faciunt. Et præda famaque onuſti, [2] ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, ſi Catti cupidine ulciſcendi caſum pugnæ præberent. Illi metu ne hinc Romanus, inde Cheruſci, cum quis æternum diſcordant, circumgrederentur, legatos in urbem & obſides miſere, decretuſque Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ ejus apud poſteros, in quis carminum gloria præcellit. Per idem tempus Vannius [3] Suevis à Druſo 29
Cæſare impoſitus, pellitur regno: prima imperii ætate clarus acceptuſque popularibus; [4] mox diuturnitate in ſuperbiam mutans; & odio accolarum, ſimul domeſticis diſcordiis circumventus. [5] Auctores

fuere

Pichena. Hic quoque ſcribe *delapſis*, in qua voce ſæpe erratum. Hic Mur. etiam notaverat. *Acidalius.*

1 *Poſt quadrageſimum annum.*] Iuſta ſupputatio. Clades illa enim accepta, anno DCCLXIII. *Lipſius.*

Quadrageſimum poſt annum ſervitio exemerant.] Tranſpoſitiones hujuſmodi Tacitus amat. Hanc ergo ex Flor. hic repoſui. Vulgo, *poſt quadrageſimum annum.* Pichena.

2 *Ad montem Taurum revertuntur.*] Caſtigavimus, *Taunum.* Supra lib. I. *Poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidii in monte Tauno expeditum exercitum in Cattos rapit.* Pomp. Mela In deſcriptione Germaniæ, *Montium*, inquit, *altiſſimi Taunus & Rhetico.* Occaſionem errori præſtitit ut ingens ita etiam celebris Ciliciæ mons *Taurus.* Paulo poſt ſcripſimus, *Vangio ac Sido.* Rhenanus.

3 *Suevis à Druſo Cæſare.*] Non genti toti Suevorum, ſed iis qui Maroboduum & Catualdam reges comitati erant; *qui à Druſo, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum & Cuſum locati ſunt, dato rege Vannio gentis Quadorum*, ait noſter lib. II. Annal. Vannii regnum in parte deſcribit Plinius: *Campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes vero & ſaltus pulſi ab his Daci ad Pathiſſum amnem; à Maro, (Neſcio, an corrig. Mara) ſive is Duria eſt, à Suevis regnoque Vanniano dirimens eos.* Lipſius.

4 *Mox diuturnitatem.*] Lego, *diuturnitate.* Mutans, pro mutatus. quod apparet ex manuſſ. Varro: *In priore verbo graves proſodiæ quæ fuerunt, manent: reliquæ mutant.* Lipſius.

Diuturnitate in ſuperbiam mutans.] Comprobatur hæc Lipſii correctio à Flor. Vulgo, *diuturnitatem.* Pichena.

5 *Auctores fuere Vibillius Hermundurorum rex.*] Muretus notat ex veteribus libris *Vibellius.* Acidalius.

fuere Iubillius Hermundurorum rex, & Vangio ac [1] Sido sorore Vannii geniti. Nec Claudius, quamquam sæpe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, *tutum* Vannio *perfugium* promittens *si pelleretur.* scripsitque [2] P. Atellio Histro, qui [3] Pannoniam præsidebat, *legionem ipsaque è provincia lecta auxilia, pro ripa componeret, subsidio victis, & terrori adversus victores, ne fortuna elati, nostram quoque pacem turbarent.* nam vis innumera Ligii, aliæque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius [4] XXX. per annos [5] prædationibus & vectigalibus auxerat. Ipsi manus propria pedites, [6] eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini ho-

1 *Sido.*] Ille ipse qui posteà in partibus Vespasiani. Tacit. III. Histor. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueverum.* Lipsius.

2 *P. Attilio Histro.*] Vatic. & Flor. *Atellio.* In veteri inscriptione reperio hominem: quæ sic habet fide Aldi.

SEX. PALPELIO. P. F. VEL.
HISTRO
LEG. TI. CLAVDI. CAESARIS
AVG. PRO. COS.
PR. TR. PL. X. VIR. STL. IVDIC.
TR. MIL. LEG. XIV. GERMANICAE
COMITI. TI. CAESARIS. AVG.
DATO. SVB. DIVO. AVG.

Quæ si ad illum referenda, quod ego censeo: legend. hic, *scripsitque Palpelio.* Lipsius.

Scripsitque P. Atellio Histro.] Concordant in hoc nomine Vat. & noster. Vulgati vero, *P. Attilio.* At Lipsius ex antiquo lapide suspicatur verum ei nomen fuisse: *Palpelio Histro.* Pichena.

3 *Pannonia præsidebat.*] Quidam scripti, *Pannoniam:* nec raro ita noster. lib IV. *Galliæ litus rostratæ naves præsidebant.* Iterumque: *Litora oceani præsidebat.* Lipsius.

Qui Pannoniam præsidebant.] Vulgo, *Pannoniæ.* Mutavi ex Flor. & dixi etiam alibi. *Pichena.*

4 *Triginta per annos.*] Legitima ratio esset XXXIII. *per annos.* Lipsius.

5 *Prædationibus & vectigalibus auxerat.*] Non hic accipienda arbitror tributa, quæ ob res urbi invectas evectasve solvuntur, sed potius agros vectigales intelligendum. Scribit Iulius Fronto in opusculo de limitibus agrorum, *solitos veteres, quos agros de hostibus capiebant, alios veteranis in præmia assignare, in alios colonias deducere: quosdam mancipibus in longum tempus locare, ut annuam aliquam mercedem principi darent:* hos *vectigales* dici. Auxerat igitur his regnum Vannius, non tributis aut portoriis, quibus Germanos nunquam atteri potuisse, auctorum consensu traditur. In hoc sensu *vectigalium* mentio est etiam Iuris Consultis. *Alciatus.*

6 *Eques è Sarmatis Iazygibus erat.*] Quidam Iazyges & Dacos (hodie *Valacos* vocant) separant, cum tamen hic Tacitus Iazyges Sarmatas vocet, & libro 3. histor. Ptolomæus tamen Iazyges Metanastas à Sarmatis sejungit & dividit. Hodie Iazygum tractum partim occupant Turcæ, partim Hungari. Hos Ia-

hoſtium: eoque caſtellis ſeſe defenſare, bellum-
que ducere ſtatuerat. Sed Iazyges obſidionis im- 30
patientes, & proximos per campos vagi, neceſſi-
tudinem pugnæ attulere, [1] quia Ligius Hermundu-
ruſque illic ingruerant. Igitur digreſſus caſtellis
Vannius, funditur prœlio: quamquam rebus ad-
verſis, laudatus, *quod & pugnam manu capeſſiit, &*
corpore adverſo vulnera excepit. Ceterum ad claſſem
in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clien-
tes, & acceptis agris, in Pannonia locati ſunt. Re-
gnum Vangio ac Sido [2] inter ſe partivere, [3] egregia
adverſus nos fide: ſubjectis ſuone an ſervitii inge-
nio, [4] dum adipiſcerentur dominationes, multa ca-
ritate, & majore odio poſtquam adepti ſunt. At
in Britannia [5] P. Oſtorium proprætorem turbidæ
res excepere, effuſis in agrum ſociorum hoſtibus,
eo violentius, quod novum ducem exercitu igno-
to, & cœpta hieme, iturum obviam non rebantur.
Ille gnarus primis eventibus metum aut fiduciam
gigni,

Iazygas Tacitus lib. 3. hiſt. equitatus vi plurimum valere ſcribit. Pomp. Mela lib. 3. Sarmatas habitu armiſque Parthis proximos aſcribit. Hodie quoque in equitatu ſunt præſtantiſſimi, utunturque in bello arcubus. Iazygas hodie vulgus appellat *tranſſylvanos*, ubi Septem caſtra. Dacorum mentionem facit Tacitus, lib. 19. *Lupanus.*

1 *Quia Ligius Hermunduruſque illic ingruerant.*] Correximus, *ingruebant.* Item *Capeſſit.* Infra cap. 31. *aditu anguſto.* Rhenanus. Conſentientibus Florent. & Venet. ſcripſi *ingruerant*, pro, *ingruebant*, ut in vulgatis. *Pichena.*

2 *Inter ſe partivere.*] Ex iiſdem libris repoſui, *partivere.* Alii, *partiti ſunt.* Pichena. Ex vetere formula loquendi. Plautus in Amph. *Vos inter vos partite: ego abeo, negotium eſt.* Et in Aſinar. *Tradam cum illis partiam:* Aurelius.

3 *Egregia adverſus nos fide.*] Ita Vatic. Livius lib. v. *Quamquam adverſus Rom. nulla eis amicitia erat.* Noſter lib. III. *Et privignis cum vitrico levior neceſſitudo, quam avo adverſus nepotem.* At vulgo, *apud nos fide* legetis, non Latine. *Lipſius.*

Egregia adverſus nos fide.] Reſtituit prius ex Vat. Lipſius. addo ego Florentini conſenſum. Male vulgo, *apud nos.* Pichena.

4 *Dum adipiſcerentur dominationes.*] Scio, *dominationes*, numero plurium recte dici. Tac. initio. lib. 13. *dominationibus aliis faſtiditus.* Mallem tamen, *dominationem*, ut monui etiam lib. 6. in verb. *nihil abnuentem, dum dominationis apiſceretur.* Pichena.

5. *P. Oſtorium proprætorem.*] Flor. *proprætore.* Vide quæ ſupra notavi ad lib. 2. c. 66. & 3, 32. *Pichena.*

gigni, citas cohortes rapit: & cæsis qui restiterunt, disjectos consectatus, ne rursus conglobarentur, infensaque & infida pax non duci non militi requiem permitteret; detrahere arma suspectis, [1] cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios

1 *Cinctosque castris Antonam.*] Aciem omnem habui ad hunc locum, nec quidquam pervidi. Libri vett. *cunctisque castris.* Forte: *detrahere arma suspectis, cinctisque: castris Antonam ad Sabrinam* (Ptolomæo est *Sabriana*) *fluvium cohibere parat.* Sive, ut Agricola legebat, *junctisque castris.* Antona sane civitas videtur, manetque hodie Northamptona: quasi dicas Septemtrionalis Hammonis civitas. Nam, *Ton* priscis Britannis semper civitas. Olim divinavi, *cinctosque castris, Antona & Sabrina fluviis*, eo sensu, ut hostem vagum & metuentem pugnæ partim castris, partim fluminibus cingeret, & ab effusa populatione arceret. Sed ludimus aleam, in loco fortasse non pleno. *Lipsius.*

Cinctosque castris Antonam & Sabrinam fluvios.] Invenio inter Britannos *Sabrianam æstuarium & ostia fluminis Trisantonis* Ptolom. lib. 2. quæ nomina non valde abhorrent ab *Antona* neque à *Sabrina*, τὸ *cohibere*, de altitudine nostro dicitur: *cohibita domuum altitudine.* Quis igitur vetat, ne etiam de latitudine dicatur? Ostorius uti dubios profligatis hostibus in fide retineret, eos jubet arma tradere, & fluvios Antonam Sabrinam in rivos extenuare parat: idque est faciebat, quod fiducia fluminum sæpius homines rebellent, vel minus certe victoribus concedant. Hinc Darius quo deterreret Alexandrum. Curt. lib. 4. *Transeundum esse Alexandro Euphratem Tigrimque & Araxem, & Hydaspem magna munimenta regni sui.* Cæterum flumen Sicoris eodem modo rivis cohibetur. *Salinerius.* Florentinus: *cunctaque castra.* Alii, ut testatur Lipsius, *cunctisque.* hinc mihi levis quædam divinatio, *cunctosque ultra Antonam.* Pichena. Varie hic Lipsius, ad extremum, ut notaverat & Muretus: *cinctosque castris, Antona & Sabrina fluviis cohibere parat.* quasi hostem partim castris, partim fluminibus cingere voluerit ad prohibendam populationem. Nihil enim hoc meo judicio: vera lectio, & ex ea facillimus sensus, mutata voce *castris*, in *claustris.* ut fluvios ipsos claustra vocet. Et quid si pro *cinctos*, legas etiam *excinctos*, i. armis exutos, spoliatos: quod pulcherrime cum præcedentibus conveniat. Lege igitur, *Detrahere arma suspectis, excinctosque claustris Antona & Sabrina fluviis cohibere parat.* *Excingendi* verbum Silius Italicus lib. 15. in eundem sensum, ut quidem vult Scaliger ad Catullum. Nam ego non viso integro loco, verba ista nondum plane scio an sic capienda: *apparent mœnia Graio Condita Massilia populis excincta superbis Barbarus immani quæ terreat accola ritu.* Acidalius. *Antona*, fl. *Nen* hodie vocatur, qui sæpe recurrentibus ripis per orientalem hujus provinciæ partem iter habet. Fluvius sane nobilissimus, &, nisi me fallo, à Romanis olim præsidiis munitus. Cum enim jam citerior Britanniæ pars sub Claudio in Romanorum potestatem ita cessisset, ut qui eam incolerent Romanorum socii dicerentur, & ulteriores Britanni sæpius in horum agros effusi omnia violentius raperent: ipsique socii facilius Romanorum imperia, quam vitia ferentes, subinde cum ulterioribus illis conspirarent; P. Ostorius (inquit Tacitus) *cinctus castris*

vios cohibere parat. Quod primi Iceni abnuere, [1] valida gens, nec prœliis contusi, quia societatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus circumjectæ nationes locum pugnæ delegere, septum agresti aggere & aditu angusto, ne pervius equiti foret. Ea munimenta dux Romanus, quamquam sine robore legionum sociales copias ducebat, perrumpere aggreditur, & distributis cohortibus, [2] turmas quoque, peditum ad munia accingit. Tunc dato signo perfringunt aggerem, suisque claustris impeditos turbant. Atque illi conscientia rebellionis, & obseptis effugiis, multa & clara facinora fecere. Qua pugna [3] filius legati M. Osto-

castris Antonam (*Ausonam* libentius legerim) *& Sabrinam cohibere parat.* Hoc est, ni male capio, munimentis ad fluvios dispositis statuit coercere Britannos ulteriores, & provinciales, ne mutuas operas in Romanos traderent. Quis fluvius hic sit *ANTONA*, dixerit nemo. Lipsius nostræ ætatis Phœbus aut hanc nebulam dispulit, aut nubes me sane obduxit. Ad Northampton digitum intendit ille. *Antonam* pro *Ausona*, ad quem sita Northamptona, in Tacitum subrepsisse opinor. Hic enim *Avona* in umbilico Insulæ surgens, ita ad Ortum tendit, & ejusdem nominis alter vicinus fl. *Sabrinam* petens, ita ad Occasum se confert, insulam transversam secantes, ut in Boreales Britanniæ partes transeunti alter ex his sit necessario transeundus. Quare cum Ostorius Sabrinam, & hos *Ausonas* communivisset, non erat cur è Wallia, vel septentrionali Britanniæ plaga suis Romanis, & sociis timeret, qui eo tempore proximam insulæ partem solummodo in provinciæ formam redegerant, ut alibi testatur ipse Tacitus. *Cambdenus.*

1 *Prœliis concussi.*] Farn. *contusi.* Lipsius.

Valida gens nec prœliis contusi.] Sic in Florentino recte, *contusi*, & etiam in aliis Manuscriptis, Lipsio teste. tamen repositum fuerat, *concussi.* Pichena.

2 *Turmas quoque peditum.*] Ego scio numquam turmas peditum dici; quod tamen libri omnes præ se ferunt. Possit legi, *Turmas, quodque peditum.* Addo, Pichenam distinctione expedire, *Turmas quoque, peditum ad munia accingit.* Id est, turmas equitum (qui immunes) jubet peditum officia fungi. *Lipsius.*

Turmas quoque, peditum ad munia accingit.] Constanti librorum omnium consensu hæc lectio confirmatur. Sed quoniam nulla in eis distinctio, videbaturque non bene, *turmas peditum*, dici; ideo Lipsius emendavit; *turmas quoque equitum.* Ego distinctione apposita, vocem, *peditum* textui reddidi, sensumque optimum expedivi. Ait enim: cum exiguum peditatum Ostorius haberet, turmas equitum adeo disposuit, ut *peditum* munia adimplerent. Transpositio Tacito familiarissima. Sic lib. seqq. *militia ad labores vocaretur.* Pichena.

3 *Filius Legati M. Ostorius.*] Publii Ostorii scilicet filius, quem jam

32 Ostorius servati civis decus meruit. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter & pacem dubitabant: & [1] ductus in Cangos exercitus. Vastati agri, prædæ passim actæ; non ausis aciem hostibus, vel si ex occulto carpere agmen tentarent, punito dolo. [2] Iamque ventum haud procul mari, quod Hiberniam insulam aspectat; cum ortæ apud Brigantes discordiæ retraxere ducem, destinationis certum, ne nova moliretur, nisi prioribus firmatis. Et Brigantes quidem, paucis [3] qui arma cœptabant interfectis, in reliquos data venia, resedere; [4] Silurum gens, non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exerceret, castrisque legionum premenda foret. Id quo promptius veniret, [5] Colonia Camalodunum valida veteranorum

dixit proprætorem, & ita quoque mox & etiam *legatum* appellabit, & legatus erat Proprætore, qualiter in spectatione Brixiæ in Italia legas, de C. PONTIO. C. F. PALIGNO TRIB. M. LEG. X. GEM. CVR. LOCORVM PVBLIC. ITERVM. ÆDIL. CVR. LEGATO PROPRAE. ITERVM EX. S. C. ET TI. CAESARIS D. Cæterum quod hic & alibi de corona civica Cornelius ait, explicandum ex Agellio Noctium V. C. VI. *Vertranius.*

1 *Ductus in Cangos exercitus.*] Promontorium Καγγανῶν etiam Ptolemæus in Britannia agnoscit. sed qui fuerint proprie hi populi, certant. Ego hoc scio vicinos Icenis fuisse, & cum iis restituendos Cæsari lib. V. Corrupte enim ibi legas, *Cenimagni, Segontiaci, Bibroci, missis legationibus, sese Cæsari dediderunt.* Nam Cenimagni nusquam lecti inter Britanniæ gentes. Divido, & scribo: *Iceni, Cangi.* Capio judicem te Guilielme Camdene, qui Britanniæ tuæ nebulas claro ingenii sole nuper illustrasti. *Lipsius.*

Et ductus in Cangos exercitus.] Cum Flor. & Vat. habeant; *inde Cangos*; suspicor legendum, *inde in Cangos.* Pichena.

2 *Iamque ventum haud procul mari.*] Vulgo, *Iam ventum.* addidi copulam ex Flor. *Pichena.*

3 *Qui arma cœptabant.*] Forte, *captarant.* ut auctores rebellionis capias. *Acidalius.*

4 *Silurum gens.*] Ita correximus. Nam quidam *Silurum* verterat in *Sylvarum.* alius addidit R. & fecit *Sylvarum.* Rhenanus.

5 *Colonia Camalodunum.*] Quod opidum antea, regum in eo tractu sedes. Dio Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον appellat. At Camalodunum lapidi prisco insculptum, cecisti. CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIAE. VICTRICENSIS. QVAE. EST. IN. BRITANNIA. CAMALODVNI. Duplex autem eo nomine opidum, alterum in Brigantibus, alterum in Trinobantibus, colliges ex Ptolemæo Pliniogue. Nescio an nomen illis à peculiari aliquo & indigena

rum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles, & [1] imbuendis sociis ad officia legum. Itum inde in Siluras, super propriam fe- 33
rociam, [2] Caractaci viribus confisos: quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret. [3] Sed tum astu,

digena deo: cujus fortean mentio in hoc lapide:

CAMVLO. SANC.
FORTISS.
SAC.
TI. CLAVDIVS. TI. F. QVIR.
TERTIVS.
MIL. COG. VII. PR. T. VERI
L. D. D. D.

Camulus indigena deus, idem qui Mars. *Lipsius.*

Colonia Calamodunum.] Ejusdem coloniæ meminit etiam lib. 14. *Pichena*

1 *Imbuendis sociis ad officia legum.*] Olim monui legendum esse, *ad officia legionum.* Et hoc vult Tacitus, idque institutum fuit Romanorum. *Boxhornius.* Perperam & tunc & olim. Veteranos eo deductos ait, à quibus & illi, qui essent in armis, repellerentur; & qui in ditione, legibus & imperiis Romanis adsuefierent, sub fascibus vivere addiscerent. *Gronovius.*

2 *Caractaci viribus.*] Dio Καταράκατον nominat, alii Catacratum: Zonaras Caratacum. Caradocum vocasse videntur Britanni. Certe etiam hodie locus est, & in eo parietinæ arcis, quem *Caer Caradoc* vocant: id est opidum sive arcem Caradoci. *Lipsius.*

3 *Sed astu, tum.*] Amplector Florentinam scripturam. *Sed tum astu, locorum fraude prior:* ut sit sensus, astu translatum ab eo bellum, quia fraude ex locorum peritia prior esset. Monuit Pichena. *Idem.*

Sed tum astu, tum locorum fraude prior.] Vel *sed astu tum locorum fraude prior*, quod æqui bonique facio. *Astus*, qui alias dicitur *furta belli*, est pars præcipua bellandi: Hom. A. ἢ λόχον ἰέναι ἠδὲ μάχεσθαι, ἢ ἀντίβιον ἶφι μάχεσθαι. i. Vel ad insidias ire vel fortiter adversus viros pugnare. Et Οὔτε λόχον δ' ἰέναι σὺν ἀριστήεσσιν Ἀχαιῶν. i. neque ad insidias ire cum optimis Græcorum. *Fraus locorum* peritia locorum Virg. lib. 9. *quem jam manus omnis Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu Oppressum rapit.* Agitur de Euryalo oppresso ab equitibus locorum gnaris. *Objiciunt equites sese ad divortia nota.* Qua de re Caractacus his fretus, transfert bellum in Ordovicas, ubi utrisque locus esset. Eruditissimus vir in sec. cur. ex his composuit *actutum* nefas ratus Britannum melius τὰ στρατηγήματα callere, quam Ducem Romanum. Verum quisnam Caractacus iste? princeps inter Siluras, qui ab Hispanis gente astutissima originem ducunt. Tac. in Agric. *Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & positus, contra Hispaniam Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse fidem faciunt.* Et is super vim originis quæ durat, *proximi Gallis & similes sunt durante vi originis.* per prospera & per adversa multum profecerat. *Caractaci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores præmineret.* Salinerius. In vulgatis: *Sed astu, tum locorum fraude prior.* Ego Florentini lectionem longe meliorem reposui: *Sed tum astu, locorum fraude prior.* Sensus est Caractacum locorum fraude ac peritia priorem, inferiorem vi militum,

astu, locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in [1] Ordovicas, additisque [2] qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur; sumpto ad prœlium loco, ut aditus, abscessus, cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Tunc montibus arduis, & si qua clemen-

tum, transtulisse astu bellum in Ordovicas. Paneg. ad Maximianum. *Sed neque illæ fraudes locorum, nec quæ plura inerant perfugia silvarum, barbaros tegere potuerunt.* Pichena. Malim, *locorumque.* Illud, *que*, abstulit sequens litera s. In libris enim antiquis *que* contracte scribitur converso s. estque quasi q. *Boxhornius.*

1 *Ordovicas.*] Ita correximus pro *Ordolucas.* Britanniæ populus est. *Rhenanus.*

2 *Qui pacem nostram.*] Libri aliquot editionum veterum, *pacem in iram.* Ego legerim, *pacem an iram nostram.* Duplex scilicet stimulus capiendi arma in Romanos: sive quod pacem & servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. *Lipsius.*

Qui pacem nostram metuebant.] Hi sunt reliqui Britannorum, ad eam diem Romanis intentati, qui metuebant ne reddita victis pace, contra se veniretur. Eruditissimus vir *pacem an iram nostram*, & interpretatur: at vulgata tum scriptio, tum sensus faciliora sunt. *Salmasius.* Libri aliquot editionum veterum; *pacem in iram.* Vnde vir doctissimus *pacem an iram*, ut duplex ad arma stimulus his gentibus fuerit: sive quod pacem & servitutem multi timerent, sive quod extrema ab iratis. Sed non video si ab iratis sibi metuebant, cur ad iram provocandos crederent: donec enim in officio manerent, iram Romanorum haud sane metuendam habebant. Forte legendum sit *qui pacem in iram mutabant.* quomodo *pacem bello mutare.* Item *mutare in perfidiam*, *pœnitentiam* &c. alibi apud nostrum reperias. Quamquam ne mihi blandiar, hæc quoque non satisfaciunt. Tentem ergo sic quoque, *qui parem injuriam metuebant*, quod quidem sensum evidentissimum præstet. nec enim temere firmius ineundæ societatis vinculum, quam ejusdem periculi metus. Dicemus aliqua (volente Deo) ad ista Curtii 8, 4. *Inde ventum est in regionem Oxydracarum Maliorumque quos alias bellare inter se solitos, tunc periculi societas junxerat.* Freinshemius. Frustra moliuntur. *Pax* eleganter interdum est idem quod imperium. Seneca de Clementia 1, 1. *Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit.* Cap. 4. *Hic casus Romanæ pacis exitium erit: hic tanti fortunam populi in ruinas aget.* Sed & cap. 8. *tibi in tua pace armato vivendum est.* In regno vel imperio tuo, quod pace contines, ubi aliis pacem præstas. De Providentia cap. 4. *Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit.* Plinius lib. 27, 1. *Immensa Romanæ pacis majestate non homines modo diversis inter se terris gentibusque verum etiam montes & excedentia in nubes juga, partusque eorum & herbas quoque invicem ostentante.* Arrianus lib. 3. Epict. cap. 22. Ἄν τίς σε δαίρῃ, κραύγαζε στὰς ἐν τῷ μέσῳ, ὦ Καῖσαρ, ἐν τῇ σῇ εἰρήνῃ οἷα πάσχω. Ergo *pacem nostram metuunt*, qui detrectant imperium nostrum: qui verentur, ne & ipsi veniant in ditionem nostram. Sic quoque supra Tacitus: *terreri adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent.* hoc est, in fines nostros facerent incursiones:

menter accedi poterant, in modum valli ſaxa præſtruit: & præfluebat amnis vado incerto, [1] catervaque * majorum [2] pro munimentis conſtiterant. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos, minuendo metu, accendenda ſpe, 34
aliiſque belli incitamentis. Enimvero Caractacus huc illuc volitans, [3] *illum diem, illam aciem teſtabatur, aut reciperandæ libertatis, aut ſervitutis æternæ ini-*

ſiones: nos quoque adorirentur. *Gronovius.*

1 *Catervaque majorum.*] Lego, *catervaque nationum.* Solitum ita Britannis Galliſque ſtruere aciem per nationes, ut diſcreta virtus eluceret. *Lipſius.*

Catervaque majorum.] An electi ergo *majores* corpore, qui ad ſaxeas illas ſepes ſtarent, uti commodius proſpicere poſſent, ſcilicet. Ineptiſſime. Quid ſi enim iidem magni ſimul & timidi atque ignavi, uti videmus plerumque, tot præcipue numero hic colligendis? Immo natio quædam Britannica eſt, cujus nomen obliteratum hoc loco, propoſita autem cæteris ad locum periculoſiſſimum, quia vilior, nec verorum Britannorum domeſtica velut aut cognata. Talis ergo gens inſulam *Maniam* aut *Moniam* habitans, ambigentibus populis tandem Britanniæ adſcripta, & ob hoc utique vel vilior vel exoſior. Scribendum ergo arbitramur. *Catervaque Moniorum*, aut *Maniorum.* De his autem, quæ modo retulimus, legi poſſunt apud Silveſtrum Giraldum ſui temporis illuſtrem eruditione ſcriptorem in Topographia Hiberniæ. cap. xv. *Barthius.* Quod Lipſius, *catervaque nationum*, emendavit, firmari videtur, ex ipſo Tacito, qui ſtatim ait, *gentium ductores.* ac deinde, *gentili quiſque religione.* Pichena. Legit vir doctiſſimus *catervaque nationum*, quod ſolitum ita Britannis Galliſque ſtruere aciem per nationes. Propius autem tam à ſcriptione, quam ſenſu ac hiſtoria abſit ſi legas *catervaque armatorum.* Sic enim de his iiſdem Britannis in Agric. 37. *caterva armatorum paucioribus terga præſtare.* Freinshemius.

2 *Pro munimentis conſtiterant.*] Cave intelligas, ipſas catervas fuiſſe, vice munimentorum. Sed eodem modo dicitur, quo ſupra, *pro ripa componeret.* Pichena.

3 *Aut ſervitutis æternæ.*] Neſcio an elegantius veriuſque, *aut ſervitutis æternæ fore*, voce deletâ. *Lipſius.*

Illum diem, illam aciem teſtabatur, aut reciperandæ libertatis, aut ſervitutis æternæ initium fore.] Libenter cum Lipſio delerem vocem *initium*: intruſam ab imperio phraſeos Cornelianæ. Et ferrem tamen, ſi conveniret, & aptari cum præcedentibus omnino poſſet. Sane ita recte dixeris, *Illum diem ſervitutis æternæ initium fore.* Sic in Agric. *Hodiernum diem conſenſumque veſtrum initium reciperandæ libertatis atque Britanniæ fore.* At durum fuerit ſic, *illam aciem fore ſervitutis initium.* Nec eleganter ita, *illum diem vel aciem fore initium reciperandæ libertatis.* Quod ſi deleas, ex omni parte oratio examuſſim tibi quadrat, Et tamen diverſi locutionum modi ſunt, *fore reciperandæ libertatis*, & *fore æternæ ſervitutis.* Ille vulgatior & aliis etiam frequens: hic uni Tacito, niſi fallor, uſurpatus, & illi ipſi rarenter. Exemplum unum nunc occurrit 3. Annal. *Præerat caſtello Decrius impiger manu, exercitus militia, & illam obſi-dionem*

initium fore. vocabatque nomina *majorum, qui dictatorem Cæsarem pepulissent: quorum virtute* [1] *vacui à securibus & tributis, intemerata conjugum & liberorum corpora retinerent.* Hæc atque talia dicenti, adstrepere vulgus; gentili quisque religione obstringi, *non telis, non vulneribus cessuros.*

35 Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum: simul objectus amnis, additum vallum, imminentia juga, nihil nisi atrox & propugnatoribus frequens, terrebat. Sed miles prœlium poscere, [2] *cuncta virtute expugnabilia* clamitare, præfectique ac tribuni paria differentes, ardorem exercitus incendebant. Tum Ostorius, circumspectis quæ impenetrabilia, quæque pervia, ducit infensos, amnemque haud difficulter evadit. Vbi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnerum in nos, & pleræque cædes oriebantur. Posteaquam facta testudine, rudes & informes saxorum compages distractæ, parque cominus acies, [3] decedere Barbari in juga montium. Sed eo quoque irrupere ferentarius gravisque miles: illi telis assultantes; [4] hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina: & si auxiliaribus resisterent, gladiis ac pilis legionariorum; si huc verte-

dionem flagitii ratus. Quod ipsum non peregrinius ad aures nostras accidere debet, quam Suetonii illud August. 43. *Prisci decorique moris existimans, claræ stirpis originem sic innotescere:* & multa similia, vulgi etiam usu trita. Tacit. iterum in Germ. *Cedere dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur.* Acidalius.

1 *Vacui à securibus & tributis.*] Id est, à servitute Romanorum. Nam fascibus quibus alligatæ secures essent, uti solebant Magistratus Romani. *Lupanus.*

2 *Cuncta virtute expugnabilia clamitare.*] Mallem, *virtuti.* Idem fere in vita Agric. *nihil virtuti suæ invium.* Pichena.

3 *Decedere barbari in juga montium.*] Malim, *recedere.* Hoc enim magis adsignificet retrocessionem. *Acidalius.*

4 *Hi conferto gradu.*] Legendum ajo, *conserto gradu.* Aperte enim opponit telis quæ eminus jaciuntur. idque est quod alii *collato gradu, collato pede, collatis signis* dimicare vocant. Sic *conserere pugnam,* alibi noster, & 6, 35. *consertam aciem* dixit, ubi pede pes, viroque vir hærebat. *Freinshemius.*

1 *Spe-*

terent, [1] ſpathis & haſtis auxiliarium ſternebantur.
clara ea victoria fuit, captaque uxore & filia Cara-
ctaci, fratres quoque in deditionem accepti. Ipſe 36
(ut ferme intuta ſunt adverſa) cum fidem Cartiſman-
duæ reginæ Brigantum petiviſſet, vinctus ac victori-
bus traditus eſt, [2] nono poſt anno quam bellum in
Britannia cœptum. Vnde fama ejus evecta inſulas,
& proximas provincias pervagata, per Italiam quo-
que celebrabatur: avebantque viſere, quis ille tot
per annos opes noſtras ſpreviſſet. Ne Romæ qui-
dem ignobile Caractaci nomen erat. & Cæſar dum
ſuum decus extollit, addidit gloriam victo. Vo-
catus quippe ut ad inſigne ſpectaculum populus.
Stetere in armis prætoriæ cohortes, campo qui [3] ca-
ſtra præjacet. Tunc incedentibus regiis clientelis
phaleræ torqueſque, quæque externis bellis quæſie-
rat, traducta; mox fratres, & conjunx & filia:
poſtremo ipſe oſtentatus. Ceterorum preces dege-
neres fuere, ex metu. At non Caractacus aut vul-
tu demiſſo, aut verbis miſericordiam requirens,
ubi tribunali aſtitit, in hunc modum locutus eſt:
Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum 37
pro-

1 *Spathis & haſtis auxiliarium.*] Obſerva diverſa arma inter legionarios, auxiliareſque, illis gladios & pila; his ſpathas & haſtas tribuit. Spathas autem, *gladios majores* interpretatur Vegetius, lib. II. cap. XV. *Lipſius.*

Spathis & haſtis.] Mirum eſt Tacitum tam fælici ſeculo *Spatha* verbo prorſus Barbaro uſum, quod leges apud Spartianum in Adriano, & Capitolinum in Maximinis duobus. *Lupanus.* Mirum eſt barbarum vocari, quod Græcum & ipſius Menandri eſt. *Gronovius.*

2 *Nono poſt anno.*] Atqui bellum cœpit Claudio tertium, L. Vitellio ſecundum Coſſ. ut Dio clarè tradidit: nec inde ad hunc diem plus annos ſeptem numeraveris, ut ſuſpicio jure numeralis mendi ſit. Pugnant etiam hæc cum iis, quæ tertio Hiſtor. ſcribuntur: *Carthiſmandua*, inquit, *Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate & auxerat potentia, poſtquam capto per dolum rege Caractaco inſtruxiſſe triumphum Claudii Cæſaris videbatur.* Nam triumphus Claudii aliquot annis anterior: nec in eo hercle ductus iſte Caractacus. Vt nihil dici poſſit, quin Tacitum in Hiſtoriis aut memoria fefellerit, aut provexerit calor quidam ſcriptionis. *Lipſius.*

3 *Caſtra præjacet.*] Vatic. *caſtris.* Et ſtatim lego *regiis clientelis.* Lipſius.

1 *Plu-*

prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem: neque dedignatus esses claris majoribus ortum, [1] pluribus gentibus imperitantem fœdere pacis accipere. Præsens sors mea, ut mihi informis, sic tibi magnifica est. habui equos, viros, arma, opes. quid mirum, si hæc invitus amisi? [2] Num si vos omnibus

1 *Pluribus gentibus imperitantem.*] Ita Flor. Vulgo, *imperantem.* Pichena.

2 *Nam si vos omnibus imperitare.*] Falso vero hoc & ineptè dicitur. Id ne consequens, ut qui velit, quod velit possit? Ego me Britannis regem esse volo: illi accipiant? Emendo priorem voculam, & *Num* lego: atque ita sententiam interrogatione inspiro. Ego, inquit, vobis me opposui. quid mirum? An quia vos omnibus imperare vultis, omnes statim imperari etiam velint? non hercules animosi nos & liberi. *Lipsius.*

Nam si vos omnibus imperitare vultis, sequitur.] Acumen horum non satis perceptum correctiones invitavit. Agricola *Non si vos omnibus.* Eruditissimus vir *num si vos omnibus.* Atqui usus non erat, quippe quod hæc rationem reddant, cur bellando se suaque defenderit. Britanni persuasum habebant Romanos spe devorasse imperium totius orbis, & omnes data occasione sensim subacturos. Tacit. in Agric. *Raptores orbis postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur. Si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit.* Hinc ergo Caractacus excusat bellandi necessitatem, aitque: Invitus res meas amisi, scilicet liber ego pro iis servandis bellum adversus vos gessi. nam vos in omnes regimen vultis, unde omnibus manifesta servitus impendet. At (inquit vir eruditissimus) necessario non sequitur: Romani volunt, omnes servi fiunt. Callide Caractacus (respondeo) auget Romanorum potentiam: nam dicendo eos quæcumque vellent posse, excusat bellum tanquam gestum pro vitanda urgentissima servitute. *Sclmerius.* Lipsius ait falso, & inepte hoc dici, cum consequens non sit, ut qui velit, id quod velit, possit. ergo emendat? *Num si vos omnibus?* nota interrogationis adjecta. Mihi vulgata lectio minime probatur. Nam etiam si verba Caractaci, libertatem, ac minime degenerem animum præ se ferant: tamen asperia etiam sunt plurima in Claudium, Romanosque adulatione. Et posteaquam sententiam suam jactavit, sequitur, se opes (etsi invitum) amisisse, quia illorum viribus resistere nequiverit, cum enim Romani, ceteris potentiores, alias opibus impares debellare velint, consequens ut omnibus sit servitus subeunda. *Pichena.* Recte Lipsius hoc arguit & damnat. Idem bene corrigit, *Num si.* Æque bene & forte melius Muretus, *Non si.* Acidalius. Ex emendatione Lipsii edere visum fuit, *Num si,* sententia prompta & orationi præcedenti accommodatissima, cum in altera illa, *Nam si,* non agnoscas, quo ista dicantur, aut quomodo jam dictis cohæreant. Pergit autem servire causæ suæ, & quod Romanis restitisset excusare, Primum igitur, argumento ab opibus suis ducto usus, ostendit, quæ & quanta amiserit. eaque cum sint ex iis, quæ in rebus humanis maximi solent æstimari, infert nemini mirum videri debere, si ea invitus amiserit; si donec posset tenuerit. Nec est, inquit, ut quis opponat Romanos gentium esse dominos, iisque ut melioribus parendum. nam etiamsi hæc ita vobis videantur, alii tamen non statim

bus imperitare vultis, sequitur ut omnes servitutem accipiant? Si statim deditus traderer; neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset: & supplicium mei [1] *oblivio sequeretur. at si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero.* Ad ea Cæsar veniam ipsique, & conjugi, & fratribus, tribuit. Atque illi vinclis exsoluti, Agrippinam quoque haud procul alio suggestu conspicuam, iisdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt. novum sane, & moribus veterum insolitum, feminam signis Romanis præsidere. ipsa semet parti à majoribus suis imperii sociam ferebat. Vocati posthæc patres, multa & 38
magnifica super captivitate Caractaci disseruere; *neque minus id clarum, quam cum Siphacem P. Scipio, Persem L. Paulus: & si qui alii* [2] *vinctos reges populo Ro.*

statim ea mente sunt, ut jugum patienter accipiant, sed resistunt quantum possunt. Sed ipsam illam repugnantiam ægre ferre non debetis, cum vobis gloriam augeat, quæ non ex levibus prœliis aut victoriis absque pulvere partis oritur, sed ex bellis periculosis atque exercitis. Sed tota hæc oratio, si qua alia his libris, artificiosissime contexta est, quam volente Deo in paraphrasi nostra resolvam. *Freinshemius.* Ponam *Non si vos.* Elegans loquendi genus & Iuris Consultis etiam familiare, fefellit exscriptores. *Accipere servitutem* est sua sponte & sine renisu eam subire. *Grotius.*

1 *Oblivio sequeretur.*] Lego, *sequatur*, & distinctione sententiam expedio: *Et supplicium mei, oblivio sequetur: at si incolumem*, &c. *Lipsius.*

Et supplicium mei oblivio sequeretur.] Malim, *sequetur*. Rhenanus. Videndum an legi debeat, *sequetur*. Vrsinus. Eruditissimus vir post Rhenanum scribendum putat *oblivio sequetur* Et hac distinctione: *& supplicium mei oblivio sequetur: at si incolumem.* Quæ tendunt in hunc sensum. si me suppliciis afficis, statim hujus rei homines obliviscentur: at si mihi ignoscas, &c. Quam digniora Caractaci virtute sunt vulgata: *Si statim deditus traderer, neque mea fortuna, neque tua gloria inclaruisset, & supplicium mei oblivio sequeretur: at si incolumem.* Is certe Claudio persuasum it, è re imperatoris fuisse, secum Romanis tot præliis decertasse. Si statim (inquit ille) atque duces tui me bello aggressi sunt, sine sanguine me dedidissem, & ad tua genua supplex accidissem, quidnam tuæ gloriæ additum esset ab imbelli & sic facile dedito? at nunc tot pugnis adversus vos notus viribusque tuis tandem domitus: quantum laudis à te servatus apud posteros consignabo? *Supplicium* hoc loco *supplicatio.* Noster libro 1. ann. *Tum supplicia Diis decernuntur.* Salinerius. Optime hæc emendavit atque distinxit acutissimus Lipsius: *Oblivio sequetur? at si incolumem*, &c. *Freinshemius.*

2 *Vinctos reges populo Ro. ostendere.*] Vulgati habent, *victos reges*, & utraque vox sensum habet: tamen Florentini lectionem malui. *Pichena.*

Ro. ostendere. Censentur *Ostorio triumphi insignia*; prosperis ad id rebus ejus, mox ambiguis: sive quod amoto Caractaco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit; sive hostes miseratione tanti regis, acrius ad ultionem exarsere. Præfectum castrorum, & legionarias cohortes exstruendis apud Siluras præsidiis relictas, circumfundunt. [1] Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret; copiæ tum occidione occubuissent. Præfectus tamen & octo centuriones, ac promptissimus [2] quisque manipulus cecidere. [3] nec multo post pabulantis nostros, ipsasque missas ad subsidium tur-
39 mas profligant. Tum Ostorius cohortes expeditas exposuit: nec ideo fugam sistebat, ni legiones prælium excepissent. earum robore æquata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. Crebra hinc prœlia, & sæpius in modum latrocinii: per saltus, per paludes; ut cuique fors, aut virtus: [4] temere, proviso; ob iram, ob prædam; jussu, & aliquando ignaris ducibus. [5] ac præcipua Silurum pervicacia, quos accendebat vul-

1 *Ac ni citò visis.*] Editione priscâ, & quibusdam scriptis: *cito nunciis.* Suspicor, *ni citis nuntiis è castellis.* nisi placet, *ni cito municipiis & castellis.* Malo etiam mox. *promptissimus quisque è manipulis cecidere.* Et, *cohortes expeditas opposuit.* Lipsius.

Ac ni cito vicis & castellis proximis subventum foret.] Faernus legebat: *Ac ni cito è vicis & castellis sub ventum foret, copiæ Rom. occid. occubuissent.* Vrsinus. Flor. & alii veteres: *ac ni cito nunciis, & castellis.* Muretus, *è vicis & castellis.* Ego nonnihil suspicor, *præsidiis & castellis.* Sic lib. 14. *omissis castellis præsidiisque.* & in vita Agric. *& præsidiis castellisque circumdata.* Pichena. Lipsius, *Ac ni citis nunciis è castellis.* Melius & vere Muretus, *ni cito è vicis & castellis.* Item mavult paullo post *occidissent.* Et hoc sane vulgato in usu. *Acidalius.* Nihil hic mutandum esse monuimus 2. Observ. 20. *Gronovius.*

2 *Quisque manipulus.*] Verius, *è manipulis.* Lipsius.

Quisque manipulus cecidere.] Ego mallem, *manipularis.* Pichena.

3 *Nec multo post pabulatis nostros.*] Scripsimus, *pabulantes nostros ipsos.* Rhenanus.

4 *Provisa.*] Verius, *proviso.* Lipsius.

Tempore proviso.] Libri editi, *provisa.* Lipsius, *proviso.* ego, *proviso,* ex Flor. *Pichena.* Lipsius *proviso.* Malo, *proviso.* adverbiali forma qua item *improviso, inopinato, inexpectato,* & talia. *Acidalius.*

5 *Ac præcipua.*] Rectius omitteretur conjunctio. *Freinshemius.*

1 *Si-*

vulgata imperatoris Ro. vox; *ut quondam* [1] *Sugambri excisi, & in Gallias trajecti forent, ita Silurum nomen penitus exstinguendum.* Igitur duas auxiliares cohortes, avaritia præfectorum incautius populantes, intercepere. spoliaque & captivos largiendo, ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant: cum tædio curarum fessus Ostorius, concessit vita; lætis hostibus, tamquam ducem haud spernendum, [2] & si non prœlium, at certe bellum, absumpsisset. At Cæsar cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. Is propere vectus, non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens [3] præerat. auctaque & apud hostes ejus rei fama, quo venientem ducem exterrerent; atque illo augente audita, [4] ut major laus compositis, vel si duravissent, venia justior tribueretur. Silures id quoque da-

1 *Sicambri exciti.*] Hodie Geldrenses esse creduntur: diu habiti socii fratresque Gallorum, pro quibus non semel arma movere Galli in Alemannos. *Ferrettus.* Faernus scribebat: *Ut quondam Sugambri excisi; aut in Gallias trajecti forent.* Ursinus.

Sicambri trajecti in Gallias fuere.] In Menapiis consedisse ex auctorum lectione deprendi, ut hi sint qui nunc *Geldrenses* quasi *Galli Rhenenses* vocantur. Nimagum Venloemque pagos habent, & Vahalem Rheni attingunt. *Alciatus.*

2 *Et si non prœlium.*] Idcirco læti erant hostes, quod bellum cum aliis gerens periisset, quamvis prœlio non interemptus: & quod dux erat non contemnendus. *Ferrettus* Sic sup. lib. 2. in fine: *prœlio ambiguus, bello non victus.* De morib. Germ. *alios ad prœlium ire videas, Cattos ad bellum.* Nonius Marcellus ait, *bellum* & *prœlium* in hoc differre, quod *prœlia* partes sint belli; hoc est, in bello congressiones. Hoc pueris etiam notum scio. adnotavi tamen, ut obiter monerem, imminutum fuisse Cæsarem initio Comment. de bel. Gall. nam ubi in omnibus antiquis exemplaribus legitur: *quod fere quotidianis bellis prœliisque cum Germanis contendunt;* recentiores voce, *bellis*, carent. *Pichena.*

3 *Praerat. auctaque.*] Male interpunctus locus. Lege, *praerat, auctaque & apud hostes ejus rei fama.* Et auferendi casu capiendæ voces *aucta fama.* Acidalius.

4 *Ut major laus compositi, vel si duravissent.*] Iudicavi deesse olim aliquid. male. Scribe tantum, *compositis*, & sententia liquida erit. *Lipsius.*

Ut major laus compositi, vel si duravissent.] Collective, & ea forma, qua *repetitum* apud nostrum lib. 1. ann. *& libertatis improspera repetita.* Doctissimus vir *compositis*, ut his aptius sequentia responderent, *vel si duravissent.* Verum cum etiam in eodem rea-

damnum intulerant, lateque persultabant, donec accursu Didii pellerentur. Sed post captum Caractacum, præcipuus scientia rei militaris Venusius è [1] Iugantum civitate, ut supra memoravi, fidusque diu, & Romanis armis defensus, cum Catismanduam reginam matrimonio teneret, [2] mox orto dissidio, statim bello, etiam adversus nos hostilia induerat. Sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartismandua artibus, fratrem ac propinquos Venusii intercepit. Inde accensi hostes, stimulante ignominia, [3] ne feminæ imperio subderen-

reatu Thucydides ille sit, satius erit desistere ab advocatione libro 2. *τοσοῦτον τῷ Περικλεῖ ἐπερίσσευσε τότε, ἀφ' ὧν αὐτὸς προέγνω.* i. *tantum Pericli supererat, ex quibus ipse prævidebat.* Salinerius. Lipsius emendavit optime. Vulgo, *compositi.* Pichena.

1 *Iugantum civitate.*] Legit, *Brigantum*, Rodolphus. & sane è tertio Historiarum ita apparet. Nam quod hic ait suprà se retulisse, non lego id quidem in his libris. *Lipsius.*

Venusius è civitate Iugantum.] Nonnulla civitatum, fluminum, locorum nomina Tacito dicuntur, quæ non ob id corruptionis insimulare debemus, quod ab aliis non recenseantur: inter quæ (ut reor) Iugantes. Eruditissimus vir sequitur Rodolphum, legitque, *Brigantum.* putant iis se juvari, quæ sunt 3. hist. 45. *spreto Venusio*, &c. Sed quid ibi pro illo? Catismandua Regina Brigantum, maritum habebat Venusium è civitate Iugantum; inter quos secuto dissidio bellum cœpit. Venusius suis, & plerisque Brigantum, qui à Regina defecerant, eam obsidione adeo premebat, ut Romanis cohortibus vix eripi valuerit. Quæ omnia profecto vera dices, si cum sequentibus sedulo contendas. *Sed post captum Caractacum*, &c. *finis latior fuit.* Præcipue tamen arguit Venusium non fuisse è civitate Brigantum, *inde accensi hostes.* Scilicet Venusius, & sui, additis *& regnum ejus invadunt*, id est, Cartismanduæ, quæ Brigantes regebat. *Salinerius.*

2 *Mox orto dissidio.*] *Discidio* & hic scribendum censeo. *Gronovius.*

3 *Ne femina imperio subderentur.*] Vereor Tacite, ut mens tibi præsens. In tuis moribus, non in Britannorum fuisti, cùm hæc scripsisti. Numquid illis ignominiosum subdi feminæ? Te igitur audi. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Quod clare testatur Boudicæa tua, lib. XIV. *Lipsius.*

Ne femina imperio subderentur.] Erudititissimus vir obliviosum Cornelium facit; quod apud Britannos feminæ regno, & ducatu dignarentur, nec id ignominiæ daretur. Tac. libro 14. ann. *Solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare.* Et in vita Agric. *neque enim sexum in imperiis discernunt.* At ego illi non inurerem hanc notam: nam & illa verba referri possunt ad fratrem & propinquos Venusii fraude captos: quos cum Iugantes puderet in feminæ potestatem devenisse, ad arma itum sit: vel si mavis Iugantes arma rapuisse, ne feminæ subderentur, nec in Tacitum peccas, qui nusquam dixit, Iugantum civitatem à feminis solitam regi. Nec obstat, *solitum quidem Britannis.* Mul-

ferentur, valida & lecta armis juventus regnum ejus invadunt. quod nobis prævisum, & missæ auxilio cohortes acre prœlium fecere, cujus initio ambiguo, finis lætior fuit. Neque dispari eventu pugnatum à legione, cui Cesius Nasica præerat. Nam Didius senectute gravis, & multa copia honorum, per ministros agere & arcere hostem satis habebat. Hæc, quamquam à duobus, [1] Ostorio Didioque proprætoribus plures per annos gesta, conjunxi, ne divisa, haud perinde ad memoriam sui valerent. Nunc ad temporum ordinem redeo. [2] Ti. 41
Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Coss. [3] virilis toga

Multa enim in commune dicuntur, quæ non obtinent apud singulas gentes. de morib. Germ. *hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque quatenus differant.* Salinerius.

1 *Ostorio Didioque.*] Nomina hæc à glossa quadam adjecta putem, quam ab ipso auctore. *Freinshemius.*

2 *T. L. Claudio.*] Autographum habuit *TI.* & ita scriptum oportuit. alias *L.* frustra est: *T.* vero pro Tito exposita Claudio Cæsari non convenit. Emendo igitur *TI.* quod illis literis Tiberius significetur in antiquis inscriptionibus. Vnde argumentum est in illos qui *Tyberium* per *TY* scribunt. *Vertranius.*

3 *Virilis toga Neroni maturata.*] Benè, maturata. Non enim ex ritu populi Rom. debebatur ante expletum annum XIV. At ipse ineunte cepit. Tertullianus De anima: *Iura civilia abhinc* (id est à XIV. anno) *agendis rebus attemperant.* Idem de virginib. veland. *Ethnici feminas quidem à XII. annis, masculos verò à duobus amplius ad negotia mittunt.* Nec alius sententiæ illud Cornelii infrà l. XIII. *Turbatus his Nero, & propinquo jam die quo quartumdecimum ætatis annum Britannicus explebat.* Nota quod ait, explebat: quia tunc referendus in viros, & ideo ab eo metus. Vetus Horatii interpres indicatum id voluit dum scribit, *Nobiles pueros prætextâ veste sub disciplinâ usque ad annum decimumquintum usos.* scilicet quia tunc toga eam mutabant virili. Hoc verum est. nec velim pendere ultrà viros dictos in tirocinii legitimo die. Nam quod Augustus aliique serius ceperint togam, ab alia quavis caussa fuit, non à lege aut more. *Lipsius.*

Virilis toga Neroni maturata.] De Augusto fefellerunt Lipsium verba Suetonii cap. 8. vulgo corrupta: *Decimum annum agens aviam Iuliam defunctam pro concione laudavit, quadriennio post virili toga sumpta.* Sed sic jubent ex Nic. Damasceno Florida. Ὅτι Καῖσαρ περὶ ἐννέα ἔτη μάλιστα γεγονὼς θαύματι οὐ μικρὸν παρεῖχε Ῥωμαίοις, φύσεως δεξιότητα δηλώσας ἐν τοιᾷδε ἡλικίᾳ, καὶ, ὅτε τοῖς ἀνθρώποις πολὺς ἐγίνετο θόρυβος, ἐν πολλῷ ὁμίλῳ δημηγορήσας. Nempe ἀποθανούσης αὐτῷ τῆς τήθης. Mox: Κατέβαινε δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ ἔτη μάλιστα γεγονὼς τεσσαρεσκαίδεκα, ὥστε ἀποθέσθαι μὲν αὐτὸν ἤδη τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, ἀναλαβεῖν δὲ τὴν καθαρὰν, σύμβολον οὖσαν τῆς εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆς. Atque ità penes u-

toga Neroni maturata, quo capessendæ Reipubl. habilis videretur. Et [1] Cæsar adulationibus senatus libens

trumque scribendum recte judicavit Hen. Valesius. Neque aliter legas suadeo apud Quintilianum libro 12. cap. 6. *Cæsar Augustus, decem natus annos avium pro Rostris laudavit.* Etsi vulgo ibi quoque *duodecim.* Corrigenda & Vita Virgilii: *Initia ætatis Cremonæ egit usque ad virilem togam, quam XVII. anno natali suo accepit, iisdem illis consulibus, quibus erat natus.* Repone: *quam quintodecimo natali suo accepit.* Nam consules illi, Cn. Pompejus Magnus M. Licinius Crassus, fuerunt primum a. V. C. 683. Iterum 698. Capitolinus Marco: *Virilem togam sumpsit quinto decimo ætatis anno.* Aug. Buchnerus cum ad Plinii librum 2. Epist. 14. *qui nuper togas sumserunt*, observat describi septendecim annorum ætatem, quod sexdecim annos nati togam puram, prætexta posita, sumerent, vulgarem secutus est errorem Manutiorum, Sigonii, aliorum. Ex quibus Aldus in Quæsitis Ciceroni filio datam in exitu sextidecimi anni togam virilem scribit, qui natus fuerit Cotta & Torquato consulibus. Atqui L. Iulio Cæsare C. Marcio Figulo natum scribit ipse ad Atticum, hoc est, à V. C. 689. Tirocinium autem ejus fuit Lentulo & Marcello Coss. à V. C. 704. hoc est, quintodecimo. Idem perperam accipit, quod est apud Ovidium, libro 3. Fastorum ver. 771, quasi velit ille, pueris non exspectato ætatis anno XVI. per unum solummodo diem Baccho dicatum toga pura uti licuisse. Nam, *quare toga libera detur*, est, quare dari soleat, non in istum diem modo, sed in perpetuum, tum cum in viros transcribuntur; & *pueris* est qui adhuc prætextam gesserunt. Petrus Servius in Iuvenilibus Feriis argumentum firmissimum censet, quod legimus apud Valerium Maximum, à M. Cotta, quo die togam virilem sumpsit, ut è Capitolio descendit, postulatum Carbonem; *minorem* autem *septem & decem annis Prætor postulare vetat.* Id mihi nullius ponderis videtur: facile namque legibus annariis aut eximia virtus aut gratia illustris solvitur. Quem & vehementer falli puto in verbis Ciceronis pro Cælio: *Nobis quidem olim annus erat ad cohibendum brachium toga constitutus.* Nam, inquit, prætexta puerilis non adeo dimissa ac protracta erat, ut brachio eam colligi oporteret; virilis autem cum longius deflueret, latius pateret, ac multum laciniosa esset, brachio manuque colligenda erat. Hæc somnia mera: nec minus, quæ inde colligit, vere, cum sumeretur toga, una brachio cohibitam: quasi *cohibere brachium toga* nihil sit aliud quam togam liberam induere: & olim statum annum ejus sumendæ fuisse, postea incertum. Cicero enim significat primo post sumptam togam anno puberes modestiæ specimen dedisse cohibito intra togam dextro brachio, neque exserto: quali cum semper esset Cethegus, ferocior habitus est, & meruit illud: *exsertique manus vesana Cethegi.* *Olim* autem particula obliquam habet insectationem temporum, quum sublatus haud quidem, multo tamen solutior iste mos esset, crescente indies licentia & lascivia juventutis. Sic igitur habendum, non XVI aut XVII, non incertum omnino atque arbitrarium, sed quintumdecimum solemnem ac legitimum tirocinii annum fuisse; nisi qua eum gravis causa proferret: quod raro fiebat inter bonos ac pios propter avida vota parentum: quemadmodum qui rempubl. capesserent, annum petitionis non obire metuebant. *Gronovius.*

1 *Cæsar adulationibus senatus liberis cessit.*] Vocabulum *libens* non est in exem-

bens cessit, [1] *ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret: atque interim designatus, [2] proconsulare imperium extra urbem haberet, ac* Princeps juventutis *appellaretur.* Additum nomine ejus donativum militi, congiarium plebi. Et ludicro Circensium, quod adquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero [3] triumphalium veste transvecti sunt. Spectaret populus hunc decore imperatorio; illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque præsumeret. [4] Simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis caussis, & alii per speciem honoris. etiam libertorum si quis incorrupta fide, [5] depellitur, tali occasione. Obvii inter se, Nero *Britannicum* nomine,

exemplari. Conjicio voluisse aliquem scribere, *libens cessit*, quod postea versum sit in *liberis*. Rhenanus. In V. C. additur verbum mendosum, *liberis*, pro quo scribi posset, *libens*, ut ita legatur: *Cæsar adulationibus senatus libens cessit.* Miror autem Tacitum hic omisisse alios honores Neroni adolescenti tunc decretos, de quibus extat memoria in aureis apud me nummis cum instrumentis sacrorum & inscriptione in uno; *SACERD. COOPTATVS. IN. OMNE. CONL. SVPRA. NVMER.* in altero cum titulo, quem hic Tacitus ponit; *EQVESTR. ORDO. PRINCIPI. IVVENTVTIS*, & Clypei dedicatione, quam Tacitus prætermisit. *Vrsinus.*

2 *Vt vicesimo ætatis anno.*] Decretum frustra. Consulatum enim iniit decimoseptimo ætatis anno: sed jam princeps, & legum securus. *Lipsius.*

2 *Proconsulare imperium.*] Initium fastigii Cæsaribus: quod ea mente etiam Germanico tributum fuit, lib. 1. *Idem.*

3 *Triumphalium veste transvecti.*] Mirum si non verius, *triumphali in veste.* Nec tamen alterum plane damno, aut scribendum *triumphantium.* Acidalius. Ita nemo quod sciam dicit *vestem triumphalium*, sed *triumphalem* omnes: quomodo & noster supra 1, 15. *utque per Circum triumphali veste uterentur.* infra 13, 8. *vestem principi triumphalem.* Ergo & hic scribendum potius *triumphali in veste*, vel *triumphali cum veste.* Freinshemius. Nihil est mutandum. Cur enim minus dicere liceat, *triumphalium vestem*, quam, *triumphalium insigne?* quomodo supra. *Boxhornius.*

4 *Simul qui centurionum tribunorumque.*] Addita fuerat in vulgatis copula, *simulque qui*, inepta ac supervacua. & quoniam à Flor. abest, tollendum censui. *Pichena.*

5 *Tali occasione obvii.*] Quæ hæc occasio? Non enim præcessit: nec ad Circenses velim referri. At tu distingue, *Etiam libertorum siquis incorrupta fide depellitur, tali occasione. Obvii inter se*, &c. Removendi enim ministros fidiores occasio, nata ex hoc, quod denarrat, facto. *Lipsius.*

Depellitur, tali occasione.] Distinctionem hanc à Lipsio indicatam, longe

mine, ille *Domitium*, salutavere. Quod ut discordiæ initium, Agrippina multo questu, ad maritum defert: *sperni quippe adoptionem, quaque censuerint patres*, [1] *jusserit populus, intra penates abrogari*: [2] *ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.* Commotus his [3] quasi criminibus Claudius, optimum quemque educatorem filii exsilio ac morte afficit; datosque à noverca,
42 custodiæ ejus imponit. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni prætoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta, & Rufus Crispinus, quos Messallinæ memores & liberis ejus devinctos credebat. Igitur *distrahi cohortes ambitu duorum, & si ab uno regerentur, intentiorem fore disciplinam* asseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium egregiæ militaris famæ, gnarum tamen cujus sponte præficeretur. Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos [4] sacerdotibus,

longe meliorem, quam quæ vulgo, *depellitur. Tali occasione obvii*: quilibet judicabit. *Pichena.*

1 *Jusserit populus.*] Rogata enim lex fuit, qua in familiam Claudiam, & nomen Neronis transiret, ut ait supra. *Lipsius.*

2 *Pravitas tam infensa docentium.*] Ita accipio, quasi dicat magistros eos esse ad iras & offensas. Romanus tamen priscæ editionis codex, *Pravitas tam impensa*, præfert. quod magis approbo: id est, grandis, immodesta. *Idem.*

3 *Quasi criminibus.*] Venetus pro *quasi* exhibet *quamquam*; quæ varietas utramque lectionem suspectam mihi reddit: præsertim cum ipsa quoque sententia limitantes istas particulas vix admittat. nam instigare juvenes principes ad discordiam in publicam perniciem erupturam; consulta patrum, jussa populi contemnere, ea vero non sunt quasi crimina, sed revera & sua natura sunt crimina. quamquam hic *crimina* potius accipienda videntur pro criminationibus, ut supra 1, 13. *criminibus variis circumventi.* Freinshemius. Recte, *quasi criminibus.* Agrippina enim fictis quibusque ac falsis criminibus optimum quemvis educatorem Britannici amoliri conabatur. Et hæc ipsa, quæ jam adduxit, ficta esse cur dubitemus? Quæ Britannicus enim dixit hic aut fecit, ab Agrippina quidem dicuntur, sed non probantur, facta educatorum instinctu. Facit huc illud vulgatum Iuris Consultis *quasi*, vocem similitudinis esse, non veritatis. Quod Venetus hic habet, *quamquam*, haud dubie corruptum est ex, *tamquam*. Hoc vero idem est, quod *quasi* aut illud interpretatur. *Boxhornius.*

4 *Sacerdotibus, & Sacris.*] Emendatio

bus, & sacris antiquitus concessus, venerationem augebat feminæ, ¹ quam imperatore genitam, sororem

datio à libris est. Nam vulgata quid ineptius, *& sacris Druidibus?* qui nihil ad res moresque Romanos. Ex qua voce tamen Pythœus acute, *virginibus*, faciebat. Sacerdotes, Vestales capio: sacra, deos ipsos statuasque, quas pompa Circensi traduci in carpentis mors fuit. De Vestalibus, Prudentius:

Fertur per medias ut publica pompa plateas
Pilento residens molli.

Idemque de sacerdotibus feminis universe Artemidorus adsignificat lib. I. cap. LVIII. ubi curru in somniis per urbem vehi, liberis mulieribus & virginibus bona sacerdotia ait portendere. Scilicet quia id sacerdotum insigne. De diis aut consecratis, Sueton. Claudio cap. XI. *Matri carpentum, quo per Circum duceretur.* Item Calig. cap. XV. *Matri Circenses carpentumque instituit, quo in pompa traduceretur.* Olim tamen commune fuisse videtur, ut matronæ vulgo carpentis uterentur ad sacra. *Ovidius:*

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hac quoque ab Evandri dicta parente reor.

Livius l. XXXIV. *Ne mulier juncto vehiculo nisi sacrorum publicorum caussa veheretur.* Sed exolevit scilicet ille mos, utique post repertas lecticas. & mansit saltem in veneratione sacerdotum, deorumque. Prima Messalina honorem hunc à Senatu cepit: Καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ, ait Dio, *τὴν προεδρίαν ἣν καὶ ἡ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν.* & juxta eam Agrippina nunc, de qua idem scriptor: Καὶ ἡ μὲν ταχὺ καὶ αὐτὴ Μεσσαλῖνα ἐγένετο, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τιμάς ἄλλας τε καὶ τῷ καρπέντῳ ἐν ταῖς πανηγύρεσι χρῆσθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβεν. Posteaque etiam præfecti prætorio (Cassiodor. l. VI. in formula præf. præt. Symmachus lib. X. distinct. XVII.) carpentis usi, & (nisi Vopisci locus in Aureliani initio fallit) etiam Præf. urbis. Et mos satis certus: hæreo in Corneliana saltem lectione. Ait in Capitolium ingredi carpento, concessum Agrippinæ. quid? in Capitolium tantum? vereor ut nimis anguste: & certe non ad exemplum Messallinæ. quæ etiam carpento mariti sui currum secuta, triumphantis. Denique Dio laxè, *ἐν ταῖς πανηγύρεσι* ait: id est, per festos omnes dies lætosque. Nec tamen muto quidquam aut repono. Carpenti formam veram erues ex Numis Agrippinæ; & qui differat à rheda, aliquid apud Pausaniam lib. 5. in descriptione Olympiæ ludorum. *Lipsius.*

Sacris Druidibus.] Vox reicula unde irrepserit, merito quæro. non enim fortuita est, nec à librario temere inculcata. Galli sanè olim usi carpentis, scio, sed pugnæ caussa, non honoris: nec Druides soli, sed vulgus. Suspicari liceat (proinde ut fracti hi libri sunt (scriptum hic aliquid de Druidibus fuisse. quorum religionem nomenque, quantum in se fuit, Claudius sustulit, Seneca in Menippæa Claudiana, & Suetonio teste. Etsi Plinio ad Tiberium id referre visum. lib. XXX. *Tiberii Cæsaris*, inquit, *principatus sustulit Druidas Gallorum, & hoc genus vatum medicorumque.* Sed Tiberium scilicet in urbe tantum sustulisse, Claudium in Gallia ipsa. *Idem.*

Qui mos sacerdotibus.] Magis placeret, *qui honos*, &c. Nam id est usitatius. *Ursinus.*

1 *Agrippinam imperatore genitam.*] Si *Imperatorem*, quales erant ante occupatam remp. accipiamus, non ita magnum erit exemplum: si pro *principe*, falsum: quandoquidem Germanicus Agrippinæ pater dominationem nunquam assumserit. Igitur sciendum inter *Cæsares* & *Imperatores* & *Augustos* multum interfuisse. *Cæsares* dicti, qui Augustæ majestatis hæ-

rem ejus qui rerum potitus ſit, & conjugem & matrem fuiſſe, [1] unicum ad hunc diem exemplum eſt. Inter quæ præcipuus propugnator ejus Vitellius validiſſima gratia, ætate extrema (adeo incertæ ſunt potentium res) accuſatione corripitur, deferente Junio Lupo ſenatore. Is crimina majeſtatis, & cupidinem imperii objectabat. Præbuiſſetque aures Cæſar, niſi Agrippinæ minis magis quam precibus mutatus eſſet, ut accuſatori [2] aqua atque igne in-
43 terdiceret. [3] hactenus Vitellius voluerat. Multa eo anno [4] prodigia evenere. Inſeſſum diris avibus Capitolium: crebris terræ motibus prorutæ domus: ac dum latius metuitur, [5] trepidatione vulgi, invali-

hæredes deſignati eſſent, adminiſtratione rerum illis interdicta, niſi aliquam fortaſſe provinciam Auguſti juſſu adminiſtrandam haberent. Hinc nulla eis donative millibus dandi facultas erat: in comitatu eos ſolum habebant, quos Princeps tribuiſſet. Paulo major *Imperatoris* dignitas, qui licet infra Auguſti faſtigium poſitus, ejuſque arbitrio bella gereret, ſummam tamen poteſtatem in magiſtratus inque milites habebat, juſque illi indicendi belli erat. Solo itaque Imperatoris nomine decoratus fuit Germanicus, ſicut à Galba Piſo *Cæſar* ſolum nuncupatus eſt. Cæſarum imperatorumque creandi poteſtas militibus conceſſa. primum Maximinum poſthabita ſenatus auctoritate milites Auguſtum fecere. Hæc ex Ammiano, Lampridio, & Conſtitutionibus. Alciatus. *Imperatoris* nomine tunc demonſtrabatur, qui cum imperio præeſſet exercitui, nomine tali parto aſſenſu militari, & confirmato à principe, ob res egregie geſtas. Hic autem ſignificatur Germanicus de quo Tacitus ſupra lib. 1. *Exercitum reinvit nomenque Imperatoris auctore Tiberio accepit.* Et idem infra lib. 13. de Nerone jam principe poſt Artaxata everſum à Corbulone; *Ob has conſalutatus Imperator Nero*, &c. Hæc autem poſtea appellatio tranſiit in eos, qui potiti rerum ſunt. Soror fuit Agrippina Caligulæ, conjux Claudii, mater Neronis, unicum ad illam diem exemplum. *Ferrettus.*

1 *Unicum ad hunc diem exemplum eſt.*] Inter Romanos dumtaxat. alias parum cauta adfirmatio: ſicut & illa Pliniana l. VII. niſi reſtringas ad Græcos. *Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit.* Nam apud Ægyptios alioſque Barbaros ſunt exempla. *Lipſius.*

2 *Aqua & igni interdiceretur.*] Caſtigavimus, *interdiceret.* Item, *accipiebatur.* Rhenanus.

3 *Hactenus Vitellius voluerat.*] Potuiſſe enim ſævire in mortem ejus: ſed contentus hac quaſi deportatione fuit. *Lipſius.*

4 *Prodigia evenere.*] In mſ. Covarruviano extat, *prodigia fuere.* unde alicui poterat ſuboriri dubitatio, an non vox poſtrema irreptitia fuerit. plane, ea ſublata, conſtat ſua auctori ſententia. *Gruterus.*

5 *Trepidatione vulgi, invalidus quiſque obtriti.*] Frequentes Tacito hujuſmodi figuræ. & tamen hic delicatiores pro, *obtriti*, repoſuerunt, *obtritus.*

validus quiſque obtriti. Frugum quoque egeſtas, & orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum queſtus; ſed jura reddentem Claudium circumvaſere clamoribus turbidis, [1] pulſumque in extremam fori partem vi urgebant, [2] donec militum globo infeſtos perrupit. [3] Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius ſuperfuiſſe conſtitit. magnaque deum benignitate, & [4] modeſtia hiemis rebus extremis ſubventum. [5] At Hercule olim [6] ex Italiæ regionibus longinquas in provincias [7] commeatus portabant. nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Ægyptum exercemus,

tritus. quod verbum auctore Florentino ſuſtuli, alterum reddidi. *Pichena*.

1 *Pulſumque in extremam fori partem, vi urgebant.*] Vox, *vi*, quam Florentinus addit, minime ſuperflua mihi viſa eſt immo digna quæ reſtituatur. *Idem*.

2 *Donec militum globo infeſtos perrupit.*] Nec male Florentinus, *inſenſos*. Pichena.

3 *Quindecim dierum alimenta.*] Id eſt, Canon dierum XV. Majus autem iſto periculum ſub Cajo; cum ſeptem aut octo certe dierum cibaria tantum ſuperfuiſſe Seneca notat ad Paulinum, cap. XVIII. *Lipſius*.

4 *Modeſtia hiemis.*] Ita capio ut dicat modeſta & quieta, præter ſolitum, hieme anni, frumentum navibus ſubvectum: quod alias hieme advehi, non moris. Vide Suetonium, cap. XVIII. Hæc ſcriptura codicum. alii tamen, *modeſtia urbis*, alii, *moleſtia hiemis* reponunt. malè, malè. *Idem*.

Et modeſtia urbis rebus extremis ſubventum.] Habet regius codex: *Et modeſtia hyemis rebus extremis ſubventum*. Lego, *Et moleſtia hyemis rebus extr. ſub*. Expone *&*, id eſt, etiam moleſtia hyemis ſ. in moleſtia hyemis, rebus extremis ſubventum. Quod ſane majus eſt, quam ſi æſtate quis ſubveniſſet. Nam hyems importandis frumentis ſive mari ſeu terra minime eſt opportuna. quando veriſſima eſt T. Quintii apud Livium ſententia: *Ad hoc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis*. Igitur apte dixit, *moleſtia hyemis*. nam hyems per ſe moleſta eſt, etiamſi non accedat fames. *Rhenanus*. Dele copulam *&*. Modeſtia enim hiemis ipſa munus & benignitas Deorum. *Acidalius*.

5 *At Hercule olim,*] Querela quæ expreſſa videri poſſit ex illa Varroniana. *Igitur quod nunc intra murum fere patres familiæ correpſerunt, & manus movere maluerunt in theatro ac Circo quam in ſegetibus ac vinetis: frumentum locamus qui nobis advehant, qui ſaturi ſiamus, ex Africa & Sardinia.* Poſt bella certe civilia, & fuſum tantum ſanguinis, Italiæ inducta vaſtitas. Lucani ea in re ſententias operæ ſit legere lib. VII. *Lipſius*.

6 *Italiæ regionibus.*] In regio codice eſt, *ex Italiæ regionibus*. Quamquam ea lectio minus probatur, qui ſciam ſolemne eſſe Tacito præpoſitiones omittere. *Rhenanus*.

7 *Commeatus portabant.*] Vtcunque ferri poteſt. tamen legendum puto, *portabatur*, vel *portabantur*. Flor. *portabat*. Pichena.

cemus, navibusque & casibus vita populi Romani
44 permissa est. Eodem anno bellum inter Armenios
Hiberosque exortum, Parthis quoque ac Roma-
nis gravissimorum inter se motuum caussa fuit. Gen-
ti Parthorum Vologeses imperitabat, materna ori-
gine ex pellice Græca concessu fratrum regnum ade-
ptus. Iberos Pharasmanes vetusta possessione; Ar-
menios frater ejus Mithridates obtinebat opibus no-
stras. Erat Pharasmani filius nomine Rhadamistus,
decora proceritate, vi corporis insignis, & patrias
artes edoctus, claraque inter accolas fama. Is ***mo-
dicum Iberiæ regnum senecta patris detineri*** ferocius
crebriusque jactabat, quam ut cupidinem occulta-
ret. Igitur Pharasmanes juvenem [1] potentiæ prom-
ptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus
jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, &
Armeniam ostentare, ***pulsis Parthis datam Mithri-
dati à semet*** memorando: sed ***vim differendam, &
potiorem dolum, quo incautum opprimerent.*** Ita Rha-
damistus simulata adversus patrem discordia, tam-
quam novercæ odiis impar, pergit ad patruum.
multaque ab eo comitate in speciem liberum cul-
tus, primores Armeniorum ad res novas illicit,
45 [2] ignaro & ornante insuper Mithridate. Reconci-
lia-

1 *Potentiæ promptæ.* Malo, *promptum.* Lipsius.

Potentia prompta.] Mavult vir doctissimus; *promptum.* At si tantum à scriptura abire liceat, legam *properum:* sicut supra 4, 59. *à libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis.* Rectius tamen, opinor, scripserimus hoc loco *impotentiæ promta*, sicut *prompta studia, arma, ingenia, animi*, alibi in his libris, quæ lectio sensum etiam probum ostendit, quem valde obscurat, vel corrumpit potius, vulgata lectio. quid enim hoc loco *prompta potentia?* num id ipsum quod mox subjicit de studiis popularium? at si esset, idem certe bis non dixisset. Ergo proponit duas caussas, ob quas metuebat Pharasmanes. non tantum studia popularium in filium inclinata, sed præcipue animum ejus præferocem atque violentum, nec cupiditati suæ moderantem, quod optime expressit his verbis; *juvenem impotentia prompta* eum appellans. *Freinshemius.*

2 *Ignaro & ornante insuper Mithridate.*] Ita emendavi, nescio an recte. Distinctione potius peccatum est, scribendumque, *Ignaro & ornante i. Mithridate, reconciliationis specie,*

liationis ſpecie aſſumpta, regreſſus ad patrem, [1] *quæ fraude confici potuerint prompta* nuntiat, *cetera armis exſequenda.* Interim Pharaſmanes belli cauſas confingit: *prœlianti ſibi adverſus regem Albanorum, & Romanos auxilio vocanti fratrem adverſatum, eamque injuriam excidio ipſius ultum iturum.* Simul magnas copias filio tradidit. ille [2] eruptione ſubita territum exutumque campis Mithridatem, compulit in caſtellum Gorneas, tutum loco ac præſidio militum, quis Cælius Pollio præfectus, centurio [3] Caſperius præerat. [4] Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta & aſtus oppugnationum: at nobis ea pars militiæ maxime gnara eſt. ita Rhadamiſtus fruſtra vel cum damno tentatis munitionibus obſidium incipit: & cum vis negligeretur, avaritiam præfecti emercatur, obteſtante Caſperio, *ne ſocius rex, ne Armenia donum populi Romani,* [5] *ſcelere & pecunia venderentur.* Poſtremo quia multitudinem hoſtium Pollio, juſſa patris Rhadamiſtus obtendebant, pactus inducias abſcedit, ut niſi Pharaſmanem bello abſterruiſſet, [6] T. Vinidium Quadratum præſidem Syriæ

cie, &c. ſententia continuante. *Lipſius.*

Ignaro & ornante inſuper Mithridate.] Verbum *ornante*, à Lipſio repoſitum, etiam à Flor. confirmatur. Male olim *orante*. ſed & Lipſii diſtinctionem ſecuti ſumus. *Pichena.*

1 *Quæ fraude confici.*] Ita emendavimus. Male vulgo, *qua fraude confici potuerit, promptè nuntiat.* Sententia eſt. parata ſibi promptaque, quæ ad fraudem ſpectent: cetera vim requirere. *Lipſius.*

2 *Eruptione ſubita.*] An potius *irruptione?* Freinshemius. Defixos in ſolam Pichenæ editionem habuit oculos: nam omnes Lipſianæ, quas vidi, & antiquiores *irruptione.* Pichenam ſecutus & Gruterus, incuria magis ut puto, quam conſilio. *Gronovius.*

3 *Aſperius.*] Fortaſſe ita legendum pro eo, quod vulgo legitur, *Caſperius.* Vrſinus. Forſitan pater Æliani Caſperii, qui præfectus prætorio ſub Nerva, de quo Xiphilinus. *Aurelius.*

4 *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta.*] Sen. de Vita beata, cap. 26. *Sicut barbari plerumque incluſi, & ignari machinarum ſegnes laborem obſidentium ſpectant.* Pichena.

5 *Scelere & pecunia venderentur.*] In ſcripto libro legitur, *verterentur.* Opinor ſcribendum, *averterentur*, aut *verterentur*, pro *ſubverterentur*, ut *verſam Remp.* aliquando vocat. *Rhenanus.*

6 *T. Vinidium Quadratum.*] Vatic. liber, *Tumidum.* Verum nomen, *Numidium.* Ex Ioſepho libro xx. qui vocat diſertè, Νυμίδιον Κοδράτον τὸν Συ-

Syriæ doceret, quo in statu Armeniæ forent. Digressu centurionis [1] velut custode exsolutus præfectus, hortari Mithridatem ad sanciendum fœdus *conjunctionem fratrum, ac priorem ætate Pharasmanem, & cetera necessitudinum nomina* referens, *quod filiam ejus in matrimonio haberet; quod ipse Rhadamisto socer esset. Non abnuere pacem Hiberos, quamquam in tempore validiores; & satis cognitam Armeniorum perfidiam.* [2] *nec aliud præsidii quam castellum commeatu egenum.* [3] *ne dubitaret* * *armis,* [1] *quam*

τῆς Συρίας προεστηκότι. Sed & Plinius in epistolis non uno loco docet gentile nomen Quadratorum Numidium esse. Ita lib. VI. Numidia Quadratilla nominatur: libro VII. Numidius Quadratus adolescens. *Lipsius.*

1 *Velut custodia exolutus præfectus.*] Restituimus, *velut custode exol. p.* Rhenanus. Quia silent omnes, compellor credere sic in M S S. eos reperisse. Alioqui si *custodia* in illis quoque, ut ante Rhenanum editi, blandiebatur magis *custodia.* Gronovius.

2 *Nec aliud præsidii.*] Florent. *subsidii.* Sed nihil muto. *Pichena.*

3 *Ne dubitaret armis.*] Hoc est, ne dubitaret malle incruentas conditiones, quam armis scilicet partas. *Ferrettus.* Libri veteres variant. nam alii habent, *Ne dubitaret armatus, quam circumventus conditiones malle,* &c. alii: *Ne dubitaret armis incruentas conditiones malle,* &c. quod magis placet. *Ursinus.* Phrasis hyperbatica exemplo Thucydidis concinnata, non semel in Cornelium criticos excitavit: nec eos continuit auctoritas Phalerei, Halicarnasseique: qui apertissime dixerunt, magnitudinem per talia valde promoveri. En ea alium in ordinem compono: *Ne dubitaret malle incruentas conditiones, quam armis.* Venalis iste Pollio suadet Mithridati, ne exspectaret extremam vim, quando castellum obsessum expers commeatibus erat: eo angustiarum (dicebat) redactus es ô Mithridates, ut nequeas hinc evadere: proinde ne nos consule, potiusne sit cum Rhadamisto pacisci ante ultimam pugnam, an ea transacta accipere ab eo victore conditiones: scis enim festinata deditione conciliari clementiam victoris, contra in pertinaces, & victos omne sævitiæ genus exerceri. *Arma*, bellum, prœlium. Propert. *Arma Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.* Salinerius. Suspectus mihi locus. An hortatur Mithridatem, quamquam armis instructum, conditiones quam incruentas accipere. *Pichena.* Claritati sententiæ nihil deesset, modo auferretur vocula *quam* nam, ne admittamus aliorum emendationes, in caussa est locus infra lib. 13. Ann. 37. qui habet; *Posse illi stabile regnum, & res incruentas contingere, si omissa spe longinqua & sera præsentem potioremque sequeretur.* Gruterus. *Ne dubia tentaret armis quam incruentas conditiones mallet.* Ita lego. *Aurelius.* Hæc ab interpretibus varie exposita, nec defecta esse putem, & clara si pro *armis*, suadente sententia reponas *arma.* Locum autem obscurum reddidit vox *dubitandi*, quæ hic non sumitur quomodo vulgo solet, ut hunc sensum habeat, absque dubio esse præferenda arma conditionibus incruentis: sed hunc potius, adeo omittenda esse arma, ut ne in quæstionem quidem vel deliberationem vo-

[1] *quam incruentas conditiones malle:* cunctante ad ea Mithridate, & suspectis præfecti consiliis, quod pellicem regiam polluerat, inque omnem libidinem venalis habebatur. Casperius interim ad Pharasmanem pervadit, *utque Iberi obsidio decedant* expostulat. Ille propalam incerta, & sæpius molliora respondens, secretis nuntiis monet Rhadamistum, [2] *oppugnationem quoquo modo accelerare.* Augetur flagitii merces, & Pollio occulta corruptione impellit milites, ut *pacem* flagitarent, [3] *seque præsidio abituros* minitarentur. Qua necessitate Mithridates diem locumque fœderi accepit, castelloque egreditur. Ac

vocanda sint: adeo nempe in confesso esse, bellum ipsi non gerendum. *Dubitare* ergo hoc loco est deliberare, utrum ex duobus pluribusque sit eligendum, integro adhuc judicio: nec quoquam dum inclinante. Hoc sensu repetitur infra 13, 50. *Dubitavit Nero an cuncta vectigalia omitti juberet.* Supra 12, 20. *dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis, an repetere armis rectius foret.* ubi dubitare dictum est de deliberatione etiam in consilio habita, ut ex sequentibus patet: *sed differebatur contra.* Sic 4, 57. *dubitaverat Augustus Germanicum rei Rom. imponere.* Freinshemius. Mirum est in hoc loco hactenus hæsisse viros doctissimos. Ecce tibi integerrimum; *Ne dubitare armis, quam incruentas conditiones mallet.* Mihi non est dubium, quin sic scripserit Tacitus. Ne mallet dubiis bellorum casibus se permittere, quam accipere incruentas, facta pace, conditiones. *Dubitare armis* eleganter gerentes bellum dicuntur, ob maxime dubiam, incertam, trepidam, ambiguam spem ac fortunam bellorum. Idem volunt & eodem fere modo loquuntur Tiridatis oratores Annal. 13. *Ideo nondum ipsum Vologesem commotum, quia caussa, quam vi agere mallent.* Boxhornius. Appono calculum τὸ *quam* delentibus. sive conjectura est ea Groslotii & Gruteri: & multo magis si verum est, quod jacit Ursinus inventos libros veteres, qui particulam damnarent. Labes non ab iis, qui docendi erant quid *arma*, quid *dubitare*, quid *dubitare armis* esset, sed ab his, qui non concoquebant *incruentas conditiones armis malle.* Neque enim protritum hoc loquendi genus: elegans tamen. Appulejus Apolog. *Persuaserat idem Pontianus matri suæ; ut me aliis omnibus mallet.* Subaudiebam antea *experiri*, quod & ad *armis* & ad *conditiones* satis commode referri videbatur. Sed illud magis placet. *Gronovius.*

1 *Quam incruentas conditiones.*] Ego, *incruentâ conditione.* At Groslotius, τὸ *quàm* deletum it. *Lipsius.*

2 *Oppugnationem quoquo modo accelerare.*] Ita restituimus, pro *celerare.* Rhenanus. Muretus notavit *celerare.* Etsi nihil pæne interest, ego tamen hoc quoque prætulerim. *Acidalius.*

3 *Seque præsidio abituros minitarentur.*] Vitium aliquod hic latere suspicor. nam in Flor. corrupte legitur: *seque præsidium ammis minitarentur.* Pichena. Pichenæ M S C. *præsidium ammis.* unde mihi suspicio genuinam esse lectionem *præsidium omissuros.* *Omittere præsidium* est præsidio excedere: quomodo infra 14, 16. *omit-*

Ac primo Rhadamiſtus in amplexus ejus effuſus, ſimulare obſequium, *ſocerum* ac *parentem* appellare. Adjicit jusjurandum, *non ferro*, *non veneno vim allaturum:* ſimul in lucum propinquum trahit, [1] *proviſum illic ſacrificium imperatum* dictitans, *ut diis teſtibus pax firmaretur.* [2] Mos eſt regibus quotiens in ſocietatem coëant, [3] implicare dextras, polliceſque inter

omitteret modo Campaniam. ſupra 4,74. *ſatis viſum omittere inſulam.* Freinshemius.

1 *Proviſum illic Sacrificium.*] Superfluit verbum alterum. quid enim refert proviſum ſacrificium, an imperatum dixeris? Vera, puto, lectio: *proviſu ſuo illic ſacrif.* ſive etiam: *proviſum illic ac ſacrif. paratum.* Video alios explicare vulgatum, Proviſum ibi ſacrificium, quod imperaſſet: ſed ubi de imperato legitur? niſi intellegit à ſeipſo imperatum. *Lipſius.*

Proviſum illic ſacrificium imperatum dictitans.] Eruditiſſimus vir *proviſu ſuo.* Tò *proviſum* idem eſt, ac ſi diceres, curatum, præparatum. Tac. libro 13. ann. *nam ut proximus quiſque Britannico neque fas, neque fidem penſi haberet, olim proviſum erat.* & libro 14. *quod noſtris parum proviſum, dum amœnitati potius, quam uſui conſulitur.* *Et erat proviſum quidem venenum, quo damnati publico Athenienſium judicio extinguerentur.* quæ vis non eſt aliena à verbo *video.* Terent. Andr. *Niſi tu vides.* Plaut. Mercat. *hoc nunc mihi viſo eſt opus, Huic perſuadere quomodo potis ſiem.* Salinerius. An, *proviſum*, id eſt præparatum jam ſacrificium, quod imperaverat? Frigidum nec Cornelianum. Lipſius *proviſu ſuo*, ego ſuſpicor de mendo. *Pichena.* Quamvis aliquis ejiceret voces duas poſtremas, conſtaret tamen orationi ſuus ſenſus integer. plane aut *proviſum*, aut *imperatum*, ſuperfluit. *Gruterus.* Ego, *proviſum* non mutem; potius *imperatum* ejiciam, quod gloſſa alterius, & inepta. Dura profecto nimis locutio, *Proviſu ſuo aliquid imperare:* nec Tacito unquam alibi uſurpata. *Acidalius.* Ita corrigo: *proviſum illic ſacrificium ut imperatum fuit dictitans.* Aurelius. Timide ſuſpicabar: *ſimul in lucum propinquum trahit reniſum, illic ſacrificium paratum dictans.* Vel, *renitentem.* i. tergiverſantem, quod nihil boni præſagiret animus: ſequentem tamen, quia ſuæ poteſtatis eſſe deſierat. *Gronovius.*

2 *Mos eſt regibus.*] Idem ex Herodoto refert Q. Tertullianus Apologetici. c. IX. *Vertranius.*

3 *Implicare dextras.*] Morem hunc ſanciendæ privatim publiceque amicitiæ uſitatos eſſe Scythas, Armenios, & in ea ora gentes legi. De Scythis Lucianus in Toxari, ſive de Amicitia: Οὐ γὰρ ἐντεμόντες ἅπαξ τοὺς δακτύλους, ἐνσταλάξαντες τὸ αἷμα εἰς κύλικα, καὶ τὰ ξίφη ἄκρα βάψαντες, ἅμα ἀμφότεροι ἐπισχόμενοι, οὐκ ἔστιν ὅ, τι μετὰ τοῦθ' ἡμᾶς διαλύσειεν ἄν. Mela lib. I. cap II. *Ne fœdera quidem incruenta ſunt: ſauciant ſe qui paciſcuntur, exemptumque ſanguinem, ubi permiſcuere, deguſtant.* De Armeniis Valerius libro IX. *Sariaſter adverſus patrem ſuum Tigranem Armeniæ regem ita cum amicis conſenſit, ut omnes dextris manibus ſanguinem mitterent, atque eum invicem ſorberent.* Et univerſe Tertullianus Apologetico: *Legite necubi relatum ſit, diffuſum brachiis ſanguinem ex alterutro deguſtatum, nationes quaſdam fœderi comparaſſe. Neſcio quid & ſub Catilina deguſtatum eſt.* Atque is mos, patrum etiam ævo, paſſim repertus

ab

inter se vincire, nodoque præstringere: mox ubi [1] sanguis in artus extremos se effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lambunt. id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum. Sed tunc qui ea vincula admovebat, decidisse simulans, [2] genua Mithridatis invadit, ipsumque prosternit: simulque concursu plurium [3] injiciuntur catenæ, ac compedes ([4] quod dedecorum Barbaris) trahebatur. Moxque vulgus duro imperio

ab Hispanis, apud Barbaros novi orbis. Sed nec Romanis ipsis ignota cruenta potio quæ Assiratum iis dicta, quoniam Assir, sanguis, ut ajunt Glossæ. Festum ita capio: *Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino & sanguine temperatum, quod Latini prisci sanguinem Assir vocarent.* Etsi fortasse ea potio olim in sacris. quod suadere videtur Sallustius. *Fuere*, inquit, *qui dicerent Catilinam humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse. inde cum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in sollennibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum.* Ait enim consuetum id in sollennibus sacris. Silius videatur innuere, libro II.

Parte alia supplex infernis Annibal aris:
Arcanum Stygiâ libat cum vate cruorem.

Lipsius.

1 *Sanguis in artus extremos suffuderit.*] Scripsimus *se effuderit*. Rhenanus.

2 *Genua Mithridatis invadit.*] Simile aliquid in Apuleio libro 9. met. *simulans se ad commovendam miserationem, velle genua ejus contingere, submissus atque incurvatus arreptis ejus pedibus utrisque sublimem elatum, terræ graviter applaudit.* Et Tacitus infra lib 15, 53, *Aurelius*.

3 *Injiciuntur catenæ, ac compedes.*] Hæsi ipse olim in his vinclis: unde facile me nunc expedio, scriboque: *injiciuntur catenæ: ac compede, quod dedecorum Barbaris, trahebatur.* Ad morem Romanum Tacitus narrat. Injectæ, inquit, catenæ: imo & oblonga compede per viam tractus. qui ritus apud Romanos quidem receptus est in custodia militari; at apud Barbaros dedecori habetur & ignominiæ summæ. Verissima lectio sententiaque. Ita Athenion Manium Aquillium (quasi per summam ignominiam) tractum describit ab equite catenam longam habente. quem locum omnino vide transcriptum à me ex Athenæo supra De custodia militari, lib. III. *Lipsius*.

4 *Quod dedecorum Barbaris trahebatur.*] Suspicor legendum, *quo dedecorum*. Sed hoc frigidum fit. Si quis me audiet, leget potius, *modo pecorum barbaris trahebatur.* *Modo*, hoc est more seu ritu. Sic Livius dixit *itineris modo*. libro 8, 1. decad. *Signis repente sublatis, fuga magis quam itineris modo penitus ad Oceanum & Gadeis ducit.* Et Tacit 2. Hist. *continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metæ modo exurgens.* Item eodem lib. *Castra in modum penatium dirigebantur.* Verum quid multis opus est? libro 4. expresse sic loquitur: *Hostibus contra omnium nescius, non arma, non ordo, non consilium, sed pecorum modo, trahi, occidi, capi.* Livius libro 30. *Sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquando pecorum modo fugientes per saltus invios*

perio habitum, probra ac verbera intentabat. [1] Et erant è contra, qui tantam [2] fortunæ commutationem miserarentur. Secutaque cum parvis liberis con-

vios consectati ceciderunt. lib. 38. *Eos ex eo tempore per ducentos jam annos pecorum in modum consternatos cædunt*. *Barbaris* subaudi, *à*, id est *à Barbaris trahebatur*. Rhenanus. V. C. habet, *habebatur*, non *trahebatur*. Illud autem, *dedecorum*. Danesius mutabat in *modo pecorum*, quod pluribus locis Sallustius usurpavit in fragmentis historiarum. *Vrsinus*. Si tractio barbaris est ignominiosa, quid aditum emendationibus aperimus? præsertim cum clarum sit, qua de caussa conjunctiones à Tacito dissimulentur. Demetr. τὸ δὲ τοιοῦτο, κυρτὰ, φαληριόωντα, τῇ ἐξαιρέσει τοῦ καὶ συνδέσμου μεγαλειότερον ἀπέβη μᾶλλον, ἢ εἰ εἶπεν, κυρτὰ καὶ φαληριόωντα. i. *Hoc enim, tumida spumantes, dempta, &, conjunctione, majus evasit, quam si sic dixisset, tumida & spumantes*. Præterea sollicitudo reddendi conjunctiones grammaticum sapit: hinc Philippus lib. 2. Antholog. συνδέσμων λυγρῶν θηρήτορες. i. conjunctionum molestarum venatores. Verum *trahi* ob id probrosum duco, quod pecora sic minentur. *sed pecorum modo trahi*. Hinc etiam Virgilius de barbara loquens affectus ciet:

> *Ecce trahebatur passis Priameïa virgo*
> *Crinibus à templo Cassandra adytisque Minervæ.*

Quod prius sacra pagina flebiliter usurpavit Ierem. in Lament. *cervicibus nostris minabamur*. Ita doctissimus interpretum. Certior à me discederes, si major esset copia, sed non omnia pluribus testibus consignari possunt. Exemplo sit in captivis incisio vinculorum: Ioseph. libro 5. c. 12. de bello Iudaic. *Titus vero, qui cum patre aderat, justum est (inquit) pater, una cum ferro etiam probro Iosephum solvi: erit enim tanquam nec initio vinctus sit, si non dissolverimus, sed inciderimus catenas: namque id agi solet in his, qui non recte fuerint vincti*. Et ignis prælatio ante imperatores. quotus enim quisque (nisi hi) talia memoriæ prodidere. Herod. in Commod. *Salinerius*. Leg. *ac compede suo (quod dedecorum barbaris) trahebatur*: nam S. pro siglo. Ait *Barbaris*. Sed dico etiam Græcis. Plautus Captiv. *At nos pudet, quia cum catenis sumus*. Et libro 2. Reg. in lamentatione Abner. *Aurelius*. Nihil sani sensus, utcumque torqueant, premant, invertant Scribæ: *injiciuntur catena ac compedes. quo dedecore, barbaris trahebatur*. Hoc est, quo vinculorum dehonestamento addito vel imposito, è lustris illis producitur, & in conspectum turbæ præsentis datur, vilissimis è Scythia calonibus & lixis custodum vice stipantibus, quibusdam & tenentibus catenas. Nam hoc auget contumeliam, non centuriones, non milites saltem justos fuisse, quibus custodia credita. Quamquam & τὸ *barbaris* ad mores Rhadamisti & suorum referri possit, ut sit: Quibus vinculis tam pudendis oneratus & tractus ostenditur vulgo à Rhadamisto & comitibus vere barbaris. Immo & dandi casu, ingeritur oculis barbarorum, Armeniorum & Iberorum. *Trahi* dicuntur, quicunque offeruntur catenati. libro 2. Æneid. *Ecce manus juvenem interea post terga revinctum Pastores magno ad regem clamore trahebant*. Gronovius.

1 *Et erant è contra.*] Ita Florent. Vulgo, *& erant contra*. Pichena. Ego vero eam notam puto temporis, qui factum est illud exemplar: nam ævo meliore non sic loquebantur. *Gronovius*.

2 *Fortunæ commutationem.*] Malè vulgò, *commotionem*. Lipsius.

1 Ti-

conjunx, cuncta lamentatione complebat. Diver-
sis & contectis vehiculis abduntur, dum Pharasma-
nis jussa exquirerentur. Illi cupido regni fratre &
filia potior, animusque sceleribus paratus. visui ta-
men consuluit, ne coram interficerentur. Et Rha-
damistus quasi jurisjurandi memor, non ferrum,
non venenum in sororem & patruum expromit;
sed projectos in humum, & veste multa gravique
opertos necat. Filii quoque Mithridatis, quod cæ-
dibus parentum illacrymaverant, trucidati sunt. At 48
Quadratus cognoscens proditum Mithridatem, &
regnum ab interfectoribus obtineri, [1] vocat con-
silium, docet acta, & an ulcisceretur consultat.
Paucis decus publicum curæ: plures tuta disse-
runt: [2] *Omne scelus externum, cum lætitia habendum.*
semi-

1 *Vocat concilium.*] Rescribe iterum *consilium*. Ita enim mos vocare præsidis assessores. *Grotius.*

2 *Omnes scelus externum.*] Sententiæ reddita lux, si scribas, *Omne scelus*, littera detracta; ut sint verba ex oratione censentium. *Lipsius.*

Omnes scelus externum.] Præsto est caussa, qua doctissimus vir supposuit *omne*. nimirum consentaneum non erat, paucos *quibus decus publicum cura* (quod ipse occipit etiam de puniendo Rhadamisto) dixisse *scelus externum cum lætitia.* Cognoscat lector nostra, quæ forsan eum sistent in tranquillum. Agitur in concilio, quid opus facto sit prodito à Romanis militibus rege, eodemque à Rhadamisto interfecto, quem imperator dedisset: pauci dicunt esse puniendos milites infames: plures ad necessaria belli reservandos: at hi omnes constanter censent, esse transmittendum Rhadamistum, quia regnum per scelera partum, diu retineri nequeat, & Romanis apprime sit utile, gentes inter se bella exercere. *maneat quæso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui: quando urgentibus imperii fatis, nihil jam præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam.* Salinerius. Verissima lectio quam eruit Lipsius, cum ante esset *omnes scelus externum*: falsa sententia. non enim omnes ita senserunt, sed plures illi qui tuta disserebant, quorum hæc est oratio. Similis fere narratio reperitur supra 3, 43. *Paucorum hæc adsensu narrata; plures obturbabant, neque* &c. nam & ibi plurium istorum sententia refertur. Sic apud Livium 42, 47. *Hæc ut summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: veteres & moris antiqui memores negabant* &c. ubi subjungitur etiam epiphonema, judicio Taciti quod de hac deliberatione promit, non absimile: *Hæc seniores, quibus nova hæc minus placebat sapientia. Vicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quam honesti cura erat.* Freinsh. Frustra tranquillum promittit hic nobis Salinerius. Non id potissimum tractabatur, an milites puniendi essent: sed an ferendum esset regnum, quod beneficium erat populi Romani, ab interfectoribus regis teneri. Quibus igitur *decus publicum cura*, hi non laborabant de pœna militum,

ſemina etiam odiorum jacienda, ut ſæpe [1] *principes Romani eamdem Armeniam ſpecie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuerint. Potiretur Rhadamiſtus male partis, dum invisus, infamis,* [2] *quando id magis ex uſu, quam ſi cum gloria adeptus foret.* In hanc ſententiam itum. Nec tamen annuiſſe facinori viderentur, & [3] diverſa Cæſar præciperet, miſſi ad Pharaſmanem nuntii, *ut abſcederet à finibus*
49 *Armeniis, filiumque abſtraheret.* Erat Cappadociæ pro-

(qui ſi potuerunt convinci, ſunt haud dubie puniti, etſi prætermiſerit hoc Tacitus) ſed arma decernebant & hoſtem judicandum Rhadamiſtum eoque non poterant eſſe in numero *Omnium* Salinerianorum, ſcelus tranſmittendum eſſe conſtanter cenſentium. Neque tamen video, cur plaudam Lipſio: non enim *Omne* magis huc congruit quam *Quoddam*, aut quodvis hujuſmodi additamentum. Prorſus aliud quid in ea voce latet, de quo inveniendo non multum quidem mihi polliceor: eſſe tamen poterat: *plures tuta diſſerunt, monentes, ſcelus externum cum laticia habendum.* Gronovius.

1 *Principes Romani eamdem Armeniam.*] Addidimus particulam, *in*, *in eandem Armeniam.* Rhenanus. Danesius legebat, *princ. Ro. in eandem Armeniam.* In vulgatis autem deeſt, *in*, præpoſitio. *Urſinus.*

2 *Si cum gloria adeptus.*] Scribo hæc omnia: *quanto id magis ex uſu, quam ſi cum gloriâ adempta forent?* At nunc (ultimis curis) video, explicare Pichenam quod vulgatum eſt: Magis hoc ex uſu Romano, ſi cum infamia, quam ſi cum gloria regnum adeptus: quia ſcilicet incertior futurus, odiiſque magis obnoxius. Non damno. *Lipſius.*

Quando id magis ex uſu, quam ſi cum gloria adeptus foret.] Lipſius aliter. Ego nihil muto. Clarus namque ſenſus, ac præclara ſententia. Ex uſu inquit, Romanis erat, quod Rhadamiſtus regnum ſcelere occupaſſet: quoniam ſpes erat, ſeditiones & turbas in provincia illa brevi orituras, quod præcipue Romani quærebant. At ſi gloria egregiiſque artibus regnum adeptus fuiſſet, tunc in illius quieta & pacifica poſſeſſione diu eſſet duraturus. *Pichena.* Optime hæc explicavit Pichena, nec quicquam mutandum eſſe apparet. *Freinshemius.*

Quam ſi cum gloria adeptus foret.] Erat è re Romana, (ut jam dictum eſt) Rhadamiſtum ſcelere potius; quam per virtutem, ſui juris Armeniam feciſſe: ejus enim flagitium præcipue ad eam occupandam rapuit Vologeſem. *nam Vologeſes caſum invadendæ Armeniæ obveniſſe ratus, quam à majoribus ſuis poſſeſſam externus dux flagitio obtineret.* populus equidem votis regnum à ſceleſtis ad innocuos transfert. *anteponendum eſſe vix dum egreſſo pueritiam Neroni, & imperium per ſcelus adepto, virum ætate compoſita inſontem.* Audi Salluſtium in Catil. *ita imperium ſemper ad optimum quemque à minus bono transfertur.* At emendatio eruditiſſimi viri *quam ſi cum gloria ademta forent*, poteſt hinc abeſſe. *Salinerius.*

3 *Diverſa Cæſar præciperet.*] Tantum differentiam noto, in Flor. legi, *juberet.* Pichena.

1 *Iu-*

procurator [1] Iulius Pelignus, ignavi animi, & [2] deridiculo corporis juxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris [3] cum privatus olim conversatione

1 *Iulius Pelignus ignavi animi.*] Faernus legebat: *Iulius Posthumus ignavo & deridiculo.* Vrsinus. Πταίσι𝔖 similitudo illexit doctiss. virum in castigationes, & idcirco ei placuit *ignavia*, ut id concordaret cum *deridiculo.* Verum noster hic Θουκυδιδίζει libro 4. εἶπον δὲ τούτοις καὶ Κερκυραίων ἅμα παραπλέοντας τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιμεληθῆναι. i. *Dixerantque his Corcyraeorum simul adnavigantes, qui in civitate curam haberent.* Ad quae hujusmodi Scholiastes: τὸ ἑξῆς ἦν, παραπλέουσι, ἀλλὰ μεταβάσει ἐχρήσατο ἀπὸ δοτικῆς ἐπὶ αἰτιατικήν. i. *Consequens erat adnavigantibus, verum usus est transitu à tertio ad quartum casum.* & iteravit libro 11. ann. *meminissent C. Asinii, & Messallae, ac recentiorum Arruntii & Eserni ad summa provectos incorrupta vita & facundia.* Optime *Pelignus ignavi animi.* Sallust. Catil. *hominem veteris prosapiae, ac multarum imaginum. & nullius stipendii.* noster *Abdus adempta virilitatis.* Salinerius. Muretus, *ignavo animi.* Hoc ei assentior, & malo, quam quod ad marginem *ignavia. Ignavum animi*, perinde dictum, ut *deridiculum corporis.* Tamen etiam Taciti phrasis *ignavi animi.* Acidalius. Facile tolero vulgatum: sed non inductus iis, quae disputat Salinerius. Quid enim simile? Thucydides poterat scripsisse παραπλέουσι, quod referres ad τούτοις, poterat & παραπλέοντας, ut referas ad ἐπιμεληθῆναι. Hoc maluit: *mandatum his, & Corcyraeorum, qui urbem tenerent* (adversus eos, qui τὸ ὄρος τῆς Ἰστώνης insederant) *praeternavigantes curam gererent.* Taciti autem verba, si placet ea scriptura, requirunt τελείαν στιγμὴν post το *Aeserni.* neque enim ulla ratione copulari possunt, *Asinii & Messallae, Arruntii & Aeserni provectos*: sed ante τὸ *ad summa provectos* dissimulatur pronomen *eos.* At hoc loco quod legitur, accipio, quasi scripsisset: homo ignavus atque imbellis, nec minus turpis distorto corpore. *Gronovius.*

2 *Deridiculo corporis juxta conspiciendus.*] Fecimus, *despiciendus.* Porro *deridiculi* vocem etiam libro 3. usurpat. *Deridiculo fuit senex foedissimae adulationis.* Rursum libro 5. *Togonius Galius dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur.* Rhenanus. *Conspiciendus* cum Mureto non mutem *despiciendus.* Sic namque libro 14. *Marcellus Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur.* Acidalius. Me moratur hic, quod nollem, quibus M S S. copia fuit, silentio transiisse. Video enim fateri Rhenanum se fecisse *despiciendus*, nulla mentione vett. librorum. In quibus si erat *conspiciendus*, profecto mutandum non fuit, quippe quod sit insignis, insignitus, & non secus atque haec tam in deteriorem quam in meliorem partem flectatur. Suetonius Claudio cap. 4. *ne quid faciat, quod conspici ac derideri possit.* Homero *conspiciendus* ἐπόψι𝔖 Ιλ. γ. λώβην τ᾽ ἔμεναι καὶ ἐπόψιον ἄλλων. Vide nostra Observata in Scriptores Ecclesiasticos cap. 19. & ad Livii libro 4. cap. 13. *Gronovius.*

3 *Cum privatus olim.*] Deprecor invidiam: sed profecto hunc locum, siquem alium, propitiis Musis restitui, hoc modo: *Cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.* Claudius ante imperium vilis, abjectus, scurris & sordidissimis hominibus convixit: *è quorum contubernio super veterem segnitiae notam, ebrietatis quoque & aleae infamiam*

tione scurrarum iners otium oblectaret. [1] Is Pelignus auxiliis provincialium contractis, tamquam recuperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes prædatur; abscessu suorum, & incursantibus Barbaris, præsidii egens, ad Rhadamistum venit: donisque ejus evictus, ultro *regium insigne sumere* cohortatur; sumentique adest auctor & satelles. Quod ubi turpi fama divulgatum, [2] ne ceteri quoque

miam subiit, ait Sueton. cap. v. Inter eos hic Pelignus. Libri veteres, quorum vestigia institi, habent: *cum privatis olim conversationes curaret, iners otium objectaret.* unus Vatican. *cursationes*, pro, *conversationes*. Lipsius.

Cum privatas olim conversationes curaret; iners otium oblectaret.] Quia Vatic. *cursationes*, velim, *curatione scurrarum*. Sic de Hadriano Spartianus, *curasse delicatos*. Palmerius Mellerus. Scilicet Claudius cum nondum princeps, undique sui similes alliceret ad animi remissionem. Cur autem hæc senio fuerint eruditiss. viro, ego juxta cum ignotis scio. At quando Claudio iners ocium? is certe privatus & princeps, multus in historia scribenda, quod licet ocium, non tamen iners vocatur. Tacit. in Dialog. *Si modo in hac studiorum parte oblectare ocium & nomen inserere possint famæ.* Putem respectum ad illa tempora, quibus Claudius abjecit spem dignitatum. Suet. c. 5. *tum demum abjecta spe dignitatis ad ocium concessit modo in hortis, & suburbano, modo in Campania secessu delitescens, atque ex contubernio sordidissimorum hominum, super veterem segnitiæ notam, ebrietatis & aleæ quoque infamiam subiit.* At Pelignus iste unus eorum, qui corpore deformis, & in paucis ei carus, cui vel ante ἀποθέωσιν suus Vulcanus in deliciis. Hom. Iliad. α. Ἄσβεστος δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν, Ὡς ἴδον Ἥφαιστον διὰ δώματα ποιπνύοντα. i. *infinitus autem excitatus est risus beatis Diis, Postquam viderunt Vulcanum per domos ministrantem.* Eadem de caussa Vatinius irrepsit in aulam Neronianam. Tacit. libro 15. *corpore detorto, facetiis scurrilibus.* Serio tandem conjunctiones à nostro supprimuntur, quod expressæ venustatem procul summoveant. Suet. in Aug. *quæ detracta afferunt aliquid obscuritatis, etsi gratiam augent.* Salinerius. Non nihil variat Flor. *cum privatis olim*, ut facile appareat nugas illas de privatis conversationibus; in libris non haberi. Optime Lipsius & acute restituit: ac si ulla ipsius conjectura recipi merebatur, hæc certe præcipue est, eaque Taciti verba esse juratem. Sed timore scrupulosiorum, eam in margine tantum apposui. Idem fere de Vitellio dixit, histor. libro 2. *Aggregabantur è plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.* Pichena. Quod facturus erat Pichena, in hac editione factum est, ut eximia hæc emendatio Lipsii in textum reciperetur: cum idem omnium doctorum judicium de ea fore videbatur, quod Pichenæ fuit, qui ea Taciti verba esse juraret. Quod prius vulgabatur, nullo est aut ridiculo sensu. *Freinshemius.*

1 *Is Pelignus.*] Cum hominis istius nomen modo indicatum sit, non videtur ab auctore statim repetitum. *Idem.*

2 *Ne ceteri quoque ex Peligno conjectarentur.*] Ne conjectura Peligni cæteri idem voluisse crederentur. *Ferretius.*

que ex Peligno conjectarentur. Helvidius Priscus
legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro
tempore ut consuleret. Igitur propere montem
Taurum transgressus, moderatione plura quam vi
composuerat; cum *redire in Syriam* jubetur, *ne ini-*
tium belli adversus Parthos exsisteret. Nam Vologeses 50
casum invadendæ Armeniæ obvenisse ratus, quam
à majoribus suis possessam, externus rex flagitio
obtineret, contrahit copias, fratremque Tiridatem
deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine
imperio ageret. Incessu Parthorum, sine acie pulsi
Iberi; urbesque Armeniorum Artaxata & Tigrano-
certa jugum accepere. [1] Dein atrox hiems, seu parum
provisi commeatus, & orta ex utroque tabes, [2] per-
pellunt Vologesen omittere præsentia. vacuamque
rursus Armeniam Rhadamistus invasit, truculen-
tior quam antea, tamquam adversus defectores, &
[3] in tempore rebellaturos. Atque illi quamvis ser-
vitio sueti, patientiam abrumpunt, [4] armisque re-
giam circumveniunt. Nec aliud Rhadamisto subsi- 51
dium fuit, quam pernicitas equorum, quis seque
& conjugem abstulit. Sed conjunx gravida, pri-
mam utcumque fugam ob metum hostilem & mariti
caritatem toleravit: post festinatione continua, ubi
quati uterus, & viscera vibrantur, orare *ut morte*
honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo
amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admi-
rans,

retrus. Non est obscurum, quid velit. Ne de Peligno conjectura in alios fieret: ne Romanorum alii, quibus armorum jus, si quiescerent, approbare Peligni facinus & ratum habere crederentur. Terent. Heaut. 3. 3. *Ego de me conjecturam facio.* Gronovius.

1 *Dein atrox hiems.*] Flor. *Deinde atrox hiems.* Pichena.

2 *Percellunt Vologesen.*] Reposui, *perpellunt.* Rhenanus. Restitui ex Flor. verbum, *percellunt.* Vulgo, *perpellunt.* Pichena. Rectius, *perpellunt.* Vide quæ notamus ad Liv. lib. 3. cap. 36. *Gronovius.*

3 *In tempore bellaturos.*] Meum secutus judicium, *bellaturos* mutavi in *rebellaturos*, id exposcente sensu. *Rhenanus.*

4 *Armisque regiam circumveniunt.*] Scripsi, *circumveniunt.* Idem.

 1 *Di-*

rans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia amoris, & facinorum non rudis, [1] distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur. ipse præceps Iberos ad patrium regnum pervadit. Interim Zenobiam (id mulieri nomen) [2] placida illuvie, spirantem ac vitæ manifestam [3] advertere pastores, & dignitate formæ haud degenerem reputantes, obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent; cognitoque nomine & casu, in urbem Artaxata ferunt. unde publica cura deducta ad Tiridatem, comiterque excepta, cultu regio habita

52 est. Fausto Sulla, Salvio Othone Coss. Furius Scribonianus in exsilium agitur, quasi *finem principis per Chaldæos scrutaretur.* adnectebatur crimini *Junia mater ejus*, ut *casus prioris* (nam relegata erat) *impatiens.* Pater Scriboniani Camillus arma per Dalmatiam moverat. idque ad clementiam trahebat Cæsar, [4] quod stirpem hostilem iterum conservaret. Neque tamen exsuli longa posthac vita fuit: [5] morte for-

1 *Distringit acinacem.*] Nemo est, qui nesciat esse Medorum Persarumque gladium, teste Horatio. *Ferretus.*

2 *Placida illuvie.*] Videri *eluvie* legendum diximus ad Livii 1, 4. *Gronovius.*

3 *Advertere pastores.*] Sic lib. 11. *Octo aquilæ petere silvas visæ advertere Imperatorem.* Id verbum ea notione reddendum Livio, lib. 1. de Metio Curtio in paludem conjecto: *adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.* id est, converterat illuc animos oculosque Sabinorum. Nam libris omnibus, *averterat*, scriptum, alio sensu. *Lipsius.* Fallitur Lipsius, qui locum sic accipiendum putat. *Advertere* hic nihil est aliud quam animadverterunt In istam significationem scribendum fuerat: *Zenobia spirans ac vita manifesta advertit pastores.* Vide supra ad lib. 1, 41. *Acidalius.*

4 *Quod stirpem hostilem iterum conservaret.*] Melius sic Flor. quam vulgati, *qui stirpem.* Pichena. At mihi multo magis se probat aliorum *Qui s* Est enim quale Terentii Andr. a. 4. sc. 1. *nisi mihi deos satis scio fuisse iratos, qui auscultaverim.* Heautont. 3, 3. *Dii te eradicent, Syre, qui me istinc extrudis.* Iustinus lib. 39. *Ptolomæo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset.* Cicero lib. 5. famil. Ep. 22. *Neque enim est Spartiates ille Agesilaus perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse.* Et talia ἴσα κέντε. Gronovius.

5 *Morte fortuita, an per venenum extinctus*

fortuita, an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. *De mathematicis Italia pellendis* factum Senatus consultum, atrox & irritum. Laudati dehinc oratione principis, *qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent*, motique *qui remanendo impudentiam paupertati adjicerent*. Inter 53
quæ [1] refertur ad patres *de pœna feminarum, quæ servis conjungerentur*. statuiturque *ut ignaro domino ad id*

tinctus esset.] Verba, *extinctus esset*, ejicit Muretus, & ego cum illo, nimis manifestum & insipidum glossema. Hæreo tamen, an non potius scribi: *mortem fortuitam; an per venenum, ut quisque credidit, vulgavere.* Acidalius. Mitius faceremus, *extinctum esse.* Sed nihil mutandum: à fronte namque horum verborum subauditur τὸ *Vtrum*: quemadmodum in omnibus fere istis, ubi *incertum an*, vel *dubium an*, vel *an* solum in hanc sententiam interponitur. *Gronovius.*

1 *Refertur de pœna feminarum.*] Senatus consultum hoc, Claudianum in jure appellatur, cujus quoque mentio in Institutionibus. *Alciatus.* Hoc dictum fuit *Senatus consultum Claudianum*, auctor Tribonianus in Institutionibus titulo de successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum possessionem: & de Senatus consulto Claudiano. *Ferrettus.* Idem statuit D. Vespasianus autore Suetonio in eodem c. 11. Præterea de eo tractatus est in Iustinianeo Codice de mulieribus, quæ servis propriis se conjunxerunt. *Lupanus.*

2 *In servitutem sui consensisset.*] Non prompta lectio sententiaque hujus loci: mihi quidem. Nam aliis omnia liquent. Ajunt non dubiam sententiam esse hanc: mulierem liberam, quæ cum alieno servo solita sit domino insciente, servam fieri velut proprio consensu: & natos item ex iis, liberos non haberi. Itaque nunc nuper ecce emendavit vir doctus; *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitutem, ceu consensisset: & qui nati essent, pro liberis ne haberentur.* Sed mihi, per bonam gratiam, jus sit dissentire. Nego alterum illud membrum, de natis ex eo cœtu in servitutem habendis, usquam repperiri in legum libris: ajo contra jus esse. Favor libertatis exposcit, ut nati è libera sint liberi: adeoque superveniens calamitas matris, nocere ei qui in utero est non debet, ut sufficiat matrem liberam vel medio tempore habuisse. Paullus lib. II. Sentent. tit. XXIV. Marcianus l. 5. De statu hominum. Quo jure ergo servi isti? Clementius vulgata lectio ajebat, *pro libertis haberentur*: sed non verius. Quomodo enim libertus, qui numquam servus? Adde quod manuscriptis vestigium nullum ejus membri. verba, inquam, ea, *& qui nati essent*, absunt manuscriptis omnibus, etiam Budensi. Vt mihi quidem Farnesiani codicis scriptura certa sit: *ut ignara domino ad id prolapsa, in servitute: si consensisset, pro liberta haberetur.* Optime. Duplex videlicet ejus SCti membrum, in eas quæ ignaro, quæque sciente domino, peccatum id peccassent. Et si quidem ignaro, ait lex: serva esto. sin volente; habetor pro liberta. Omnino enim propositum legislatori à servili contubernio abstinere lubricum sexum: & sive sciente sive inscio domino ea mixtio, posuit pœnam. sed ἀναλόγως, & pro gradu

du noxæ intentiorem, remissioremque. Sed cui rei, inquies, fuerit pro liberta? Huic, ut vinculo aliquo teneatur domino servi, ad operas libertorum aliaque ejus ordinis præstanda. Ius item domino in feminæ bonis: & quicquid in veram libertam. Sed rectè, *pro liberta:* non enim liberta vere. Rettulit hoc ipsum decretum postea (credo quia aboluerit, licentia temporum, & inusu) Vespasianus Princeps, de quo Suetonius: *Auctor Senatui fuit decernendi, ut quæ se Servo alieno junxisset, ancilla haberetur.* ita tamen, ut apud Iurisconsultos nomen manserit consulti Claudiani: non à Claudio Pallante, qui repertor, sed à Claudio Principe qui rettulit. Tertullianus item adspexit, ad uxorem lib. II. *Nonne insuper censuerunt* (Romani) *servituti vindicandas, quæ cum alieno servo, post dominorum denuntiationem in consuetudine perseverarunt?* Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, à P. Fabro lib. I. Semestr. cap. XXV. Revera enim ad asciam factum, quidquid dedolavit ille faber. *Lipsius.*

Statuitque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute sui consensisset, & qui nati essent, pro liberis haberentur.] Hæc verba, *& qui nati essent*, non sunt in Budensi codice. Divino sic Tacitum scripsisse, *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; sin consensisset, pro libertis haberentur.* Rhenanus. Senatus consultum hoc, factum Claudianis temporibus, Claudianum quoque nomen habet. Continet autem, ut libera mulier servi consuetudine capta, terque à domino servi coram septem testibus nuntiata, ni abstineret, prolata denunciatione tunc prætori aut Præsidi in urbe, provinciisve, cum bonis omnibus quæ haberet, domino servi addiceretur. In rebus namque Veneris servo submissa, in aliis conserva ut esset, Senatui concessisse videbatur. Sed tandem Cæsaris Iustiniani constitutione sublata est ex S. C. Claudiano manus injectio, & in servitutem redactio, Codicis Imperatorii lib. 7. tit. 24. & Institutionum lib. 3. tit. 12. *Vertranius.* Non jure bono hæc emendantur, nec integrum senatus consultum Claudianum à Tacito refertur: quippe qui juris consulti partes non exequatur. Femina quæ ignaro domino cum ejus servo consuevisset, conserva fiebat, & nati ex hujusmodi concubitu pro libertis habebantur, quæ de matre dicuntur, Iustinianus affirmat obtinuisse l. I. C. de senatusc. Claud. tollend. *ne ea, quæ libera constituta est, vel semel decepta, vel infelici cupidine capta vel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in servitutem.* quæ de filiis, nusquam legi. Sed si pœna irroganda, quænam ea congruentior? Nasci eos servos impium est, nec in favorem libertatis, cui præcipue Iurisconsulti ac Imperatores cautum voluere: liberos, illegitimum, ut qui statim matrem à servi complexibus habuerint servam. Eruditissimus vir liberos oriri credit, qui ex tali conjugio nascerentur: quasi ei, qui in utero sit, nocere non debeat superveniens calamitas matris. Vera per se sunt, sed hic locum non habent, nam hi nunquam in utero matrem liberam habuerunt. Idem quærit, quomodo libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? Prius mihi respondeat, quo pacto *liberta* rectè dicatur ea, quæ haud extitit serva. Hæc dico, quia ipse sequitur codicem Farnesianum, unde habemus: *ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute; si consensisset, pro liberta haberetur.* Si *pro liberta* improprie, ego idem in *pro libertis.* Salinerius. Pugnant hic viri docti, & ego libenter pugnam illis relinquo. Tantum moneo, à Flor. etiam abesse verba, *& qui nati essent.* Ibi enim legitur; *in servitute sui consensisset, pro libertis haberentur.* Pichena. Quid pugnamus pro verbis, quæ Taciti non sunt, & specie inhibendi correctiones genus corrigendi maxime anceps & rarissime felix tuemur? Budensis, Farnesianus, Florentinus agmine facto ejurant, quod de filiis

id prolapsa, in servitutem sui consensisset, & qui nati essent, pro libertis haberentur. [1] Pallanti, quem *repertorem ejus relationis* ediderat Cæsar, *pretoria insignia,*

liis alibi nusquam se legisse fatetur & Salinerius. Idque sine dubio farcinatorum cujusdam est, leviter corruptos locos, qui litera una alterave dempta vel addita vel mutata restituebantur, pro ingentibus hiatibus supplentium. Pellexit in fraudem vox *libertis*, quam quo referret, quia non videbat, ipse aliquid commentus interposuit: cui locus non erat, si, ut est in Farnesiano, *liberta* reperisset. At, inquit, sic nati statim matrem à servi complexibus habuerunt servam. Hoc parum est pro Iureconsulto loqui, quem scire oportebat non pro serva habitam, nisi post trinas denuntiationes. Deinde hoc non eo valebat utique, ut mancipium fieret (nisi forte in humilibus & egentibus personis) quam ut & suam & adsumpti mariti libertatem ab hujus domino emere compelleretur. Itaque caute Tacitus, *in servitute haberetur.* Quemadmodum enim aliud est *esse in libertate*, aliud *esse liberum*, teste Fabio declam. 340. sic & aliud est *servam esse*, aliud *in servitute esse*. Roganti Lipsio, quemadmodum libertus esse possit, qui servus nunquam fuit? reponit, quo pacto liberta dicatur, quæ non servierit; Hæc paria non sunt. mulieris enim culpa est subeuntis jugum, cui leges eam infamiam statuerunt: nulla culpa fœtus est. Quin rem diligentius consideranti liquebit, nihil tale nec potuisse de natis ex eo conjugio constitui, nec necesse fuisse, cum jure communi satis cautum esset. Nam qui ante denuntiationes istas provenerant, nec servi erant, nec libertini, sed ingenui, quia non mutabat mulier statum, nisi postquam dominus servi denuntiasset. Si vero factis denuntiationibus non abstinuit servo mulier neque libertatem utriusque redemit, & plane serva facta est; si quod inde nascitur, conceptum est, antequam mater justam servitutem subiret, haud dubie liberum est; quod simul concepit & parit jam ancilla, servum est ex communi jure. Quod autem Pe. Faber, *ingrato* pro *ignaro* reponi suadet, quod sit invito, ut apud Terentium Donatus interpretetur; fallitur. Neque enim id procedit, nisi in uno *ingratiis*: sic enim loquimur *ingratiis meis*; *ingratiis alicujus fieri*, quod sit me vel aliquo invito. & de hoc agit Donatus. Illa vero *ingrata*, quæ ex Catullo & Plauto Turnebus explicat, non invita sunt, sed quæ sunt ingratis & non reddentibus vicem aut cum gratia excipientibus collocata. *Gronovius.*

1 *Pallanti Pretoria insignia.*] De quo inscriptio:

TI. CLAVDIVS. AVG. L.
PALLAS.
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM
PIETATEM. QVE. ERGA
PATRONOS. ORNAMENTA
PRÆTORIA. DECREVIT
ET. H. S. CENTIES. QVIN
QVAGIES. CVIVS. HONORE
CONTENTVS. FVIT.

Et indignatur jure in hoc facto major Plinius, libro XXXV. (ad Pallantem enim ea refero) cap. penult. *Hæc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ. quos & nos adeo potiri rerum vidimus, ut pretoria quoque ornamenta decerni à Senatu, jubente Agrippina Claudii Cæsaris, viderimus: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo unde cretatis pedibus advenissent.* Itemque minor libro VIII. epistolarum epistol. V. quem vide. *Lipsius.*

Pallanti &c. Pretoria insignia & centies quinquagies H. S.] Quod refert Cornelius inscriptum Pallantis mo-

signia, & centies quinquagesies sestertium censuit [1] consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio, *grates publice agendas, quod [2] regibus Arcadiæ ortus, veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi sineret.* Asseveravit Claudius, *contentum honore Pallantem, intra priorem paupertatem subsistere.* Et [3] fixum est ære publico Senatus consultum, quo libertinus sestertii

monumento, via Tiburtina, intra primum ab urbe lapidem: Plinius Cæcilianus ad Montanum VII & VIII. Epistolarum annotavit. his verbis: HVIC. SENATVS. &c. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT: scilicet, oblatam ex ærario liberalitatem à S. P. Q. R. donumque sprevit. & ait Plinius, *quod solum potuit tantis opibus publice oblatis, adrogantius fecit, quam si accepisset.* Vertranius.

1 *Barea Soranus.*] Lego in lapide,
Q. MARCIO. BAREA.
T. RVSTIO. NVMMIO. COSS.
Si de isto; habemus viri celebris gentile nomen. *Lipsius.*

Consul designatus Barea Soranus.] At neque anno proximo, neque ultra, Consulem Baream invenio. Similiter lib. 14. ait: *Censuitque Iunius Marullus Consul designatus, adimendam reo præturam.* & lib. 15. in fine, *Cerialem Anicium Consulem designatum pro sententia dixisse.* Et tamen horum neuter reperitur inter Consules anni sequentis. Censeo designatos eos, non in priores duos menses Ianuarium & Februarium, qui fastis nomen dabant, sed in duos alios ex sequentibus. Nam, ut videtur, duobus tantum mensibus, illo & inferiori ævo, Consulatus habebatur, quo pluribus civibus honos ille impertiretur. Patet hist. 1. ubi Tacitus de Othone ait; *Consul cum Titiano fratre in Kal. Martias ipse, proximos menses Verginio destinat.* & paulo post: *Celio ac Flavio Sabino in Iulias, Arrio Antonino & Mario Celso in Septembres.* Pichena.

2 *Regibus Arcadiæ ortus.*] Vide quæso mancipium hoc togatum Pallantem ad regum stirpem refert: credo, quia Pallas aliquis Virgilio aliisque inter Arcadum reges. O opprobrium omnium Scipionum; & dignissime domino Pallante! Nos hunc nequissimum servum trans mare advectum inter vænales, ex Plinio scimus: & eundem Antoniæ matri servisse, ex Iosepho lib. XVIII. qui Πάλλαντα appellat τὸν πιςότατον τῶν δούλων αὐτῆς. Ab ea ergo ad Claudium pervenit. *Lipsius.*

3 *Fixum est publico.*] Ita libri scripti: & non abhorret à Corneliana phrasi. At vulgo, *ære publico*, legas, non sine additamenti suspicione. *Idem.*

Fixum est ære publico S. C.] Ejus reliquiæ supersunt hæ, SED. CVM. PRINCEPS. OPTIMVS. PARENSQ. PVBLICVS. ROGATVS. A. PALLANTE. EAM. PARTEM. SENTENTIAE. QVAE. PERTINEBAT. AD. DANDVM. EI. EX. AERARIO. CENTIES. QVINQVACIES. SESTERTIVM. REMITTI. VOLVISSET. TESTATVR. SENATVS. ET. SI. LIBENTER. AC. MERITO. HANC. SVMMAM. INTER. RELIQVOS. HONORES. OB. FIDEM. DILIGENTIAMQ. PALLANTIS. DECERNERE. COEPISSET. VOLVNTATI. TAMEN. PRINCIPIS. SVI. CVI. IN. NVLLA. RE. FAS. PVTARET. REPVGNARE. IN. HAC. QVOQ. RE. OBSEQVI.

Acta

tii ter millies possessor, antiquæ parcimoniæ laudibus cumulabatur. At non [1] frater ejus cognomento 54
Felix pari moderatione agebat, jam pridem Iudææ impositus, & cuncta malefacta sibi impune ratus, tanta potentia subnixo. Sanè præbuerant Iudæi speciem motus orta seditione, postquam [2] cognita cæde

Acta hæc fuere IV. Calend. Februarii, ut refert idem Plinius, lib. 8. *Vertranius.* Lacunam quæ est in Flor. codice retuli, *Fixum est.......... publico*, necessarium existimans, defectus omnes notos facere. In margine autem ejusdem libri, alia sed antiqua manu, additum est, *are.* Pichena.

1 *Felix jampridem.*] Non hercle ita pridem, si Iosepho in gentili historia credendum. Præpositus enim demum Iudææ est, post damnatum Cumanum. Iosephus lib. 22. Ἰουδαϊκῆς ἁλώσεως, cap. XXII. clare: Μετὰ ταῦτα, inquit, Ἰουδαίας μὲν ἐπίτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐκπέμπει τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαίας. Vt fortasse hic rescribendum sit, *Felix haud pridem Iudeæ impositus.* Hunc libertum, Claudium Felicem Iosephus, Suidas, Zonaras nominant: at Antonium Felicem Tacitus l. v. Hist. *Antonius Felix per omnem sævitiam ac libidinem, jus regium servili ingenio exercuit.* Ne te turbet: scies plerosque istos è libertis Antoniæ matris fuisse: eoque binomines, alias principis, alias patronæ mortuæ nomen tulisse. *Lipsius.*

Frater ejus cognomento Felix.] De hoc Felice, & Ventidio vide Iosephum. Hujus quoque Felicis mentionem facit Lucas in Actis Apostolorum cap. 26. ad lib. 5. hist. plura. *Lupanus.* Nomen illi Antonio, cognomen *Felici* fuit, quem cohortibus & alis, provinciæque Iudææ præposuit Claudius, ut est apud Sueton. & infra lib. 5. hist. *Iudæam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit: è quibus Antonius Felix.* Vxores mihi tres sorores habuit è Cypro uxore Agrippæ regis, filias scilicet Berenicem, Mariamnem, & Drusillam, cujus & divus Lucas meminit in Actis Apostolorum 24. quamobrem Suetonius in Claud. 28. Felicem appellat, *trium reginarum maritum.* Vertranius. Hoc commentum merum Vertranii est. In Suetonii loco sunt etiamnum, quæ me valde reddunt dubium. epist. 27. *Rupertus.*

2 *Cognita cæde Caji.* *] Lacuna hic & hiatus, quem tamen ab historia facile explevero. Tangit enim motum illum Iudæorum, qui Caligula imperante fuit, ob statuas ejus in templo erigi & coli jussas. Tacitus lib. 5. hist. *Dein jussi à C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere. quem motum Cæsaris mors diremit.* Et disce rem omnem è Iosepho lib. II. Ἁλώσεως. itemq. XX. Ἀρχαιολογίας. Tangit, adsero, illum motum. argumento claro in his verbis: *Cognita cæde Caji.* Et: *manebat metus, nequis principum eadem imperitaret.* Qui aliter medicinam adferunt, aberrant. Sed quid hoc, inquiunt, ad Felicem, qui tanto post successit? Nam ille quidem motus Petronio procuratore fuit. Dicam, Repetit rem ab alto Tacitus; & initia recenset motuum secutorum. quos auxit accenditque infelix iste Felix. Apud Suidam tamen alterius mentio turbæ, cui componendæ Felix electus: Στασιασάντων (inquit in voce Κλαύδιος) τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστιανῶν, ἄρχοντα ἐπέστησεν αὐτοῖς Κλαύδιον Φήλικα, κα-

de * Caii, [1] haud obtemperatum esset. manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret. Atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, æmulo ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciæ habebatur: [2] ita divisis, ut huic Galilæo-

κελεύσας αὐτῷ τιμωρεῖσθαι τούτους. Lipsius.

1 *Haud obtemperatum esset.*] De hac eadem sævitia Felicis idem Corn. infra. lib. 5. hist. cap. 9. Sed locus hic corruptus est: nam illud, *Cognita cædes ejus*, non habet, quo se referat: tantum enim abest, ut occisus fuerit Felix, ut potius causa cognita, absolutus inter judices sederit: quod paulo post Corn. tradit. Referri vero ad motum factum, dum imperaret Caligula, haudquaquam commode potest. Itaque si conjectura sit utendum, ita ego legerim: *postquam cognita sævitia, cæde ejus haud temperatum esset: sed manebat metus.* Ferrettus. Aut legendum *post quam*, divisus vocibus sed expuncto, verbo, *esset*, hoc modo: *Sane præbuerant Iudæi speciem motus, orta seditione, post quam, cognita cæde Cai, haud obtemperatum. Sed manebat metus.* &c. Aut potius sic: *sane præb. Iud. spe. motus. Postquam, cognita cæde Cai, jussis haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis Principum eadem imperitaret.* inducta conjunctione *sed*. Hanc rem explicat lib. 4. hist. cap. 9. Quia vero non præcessit, *sub Cajo*, quo queat referre genitivus *Ejus*, scribendum, aut *Cai*, aut *jussis haud obtemperatum esset.* Rhenanus. Faernus legebat, *postquam cognito, Cai jussis haud obtemperatum esse*, &c. Sed locus videtur mutilus, & cui non ita facili medicina mederi possit. *Ursinus.* Locus manifesto mutilus, sed non manifesto, qua potissimum parte. Ego ajo, post verba *orta seditione*, paucula quædam deesse, quibus caussam seditionis auctor perstrinxerit, & eam plane, quam Lipsius in Commentario retulit. Hic igitur indicia lacunæ & hiatus facienda sunt. Reliqua sequentia sic conjungantur, abjecta vulgata distinctione: *postquam cognita cæde Caji* (vel *ejus.* ut libri veteres: verisimiliter. quia Caii ipsius nomen præcessisse debuit in iis, quæ nunc desiderantur) *haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis principum eadem imperitaret.* Dubites etiam an non *manebat* scribendum. quod magis etiam convenerit, si priora ita rescripseris: *post quam* (sc. seditionem) *quia cognita cæde ejus haud obtemperatum esset, manebat metus, ne quis p. e. imperitaret.* Acidalius. Sane hic nihil deesse puto. Si enim citra cædem Caji fuisset, haud dubio Iudæi rebellassent: jam vero hujus edictis hactenus non paruerant, ut etiam ad seditionem res claram venerit. Metuebant autem paria edicta à secuturis principibus: itaque jam in motu velut erant, nec nesciebant id Romani proceres *Barthius.* Suspicabar pro *postquam* scribendum *quamquam*: & quia *ἀντὶ τοῦ Caji*, quidam libri *ejus*, fuisse: *quamquam cognita cæde Caji edicto ejus haud obtemperatum esset.* Nam quod illud fuerit edictum, voluit auctor repeti ex quinto historiarum. Videbatur sublata caussa motus morte furiosi principis. Narrat autem Tacitus nihilominus, quæ jamdudum coquebatur, seditionem ortam, etsi Cajus interfectus & edictum ejus abolitum foret. Quid ita? quia supererat metus, &c. *Gronovius.*

2 *Ita divisis, ut huic.*] Vide an scripserit Tacitus: *cui pars Provincia habebatur, ita divisa, ut huic Galilæorum natio, Felici Samaritæ parerent.* Gronovius.

1 *Felici*

læorum natio; [1] Felici Samaritæ parerent, discordes olim, & tum contemptu regentium minus coërcitis odiis. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias, & aliquando prœliis congredi, spoliaque & prædas ad procuratores referre. Hique primo lætari, mox gliscente pernicie, cum arma militum interjecissent, cæsi milites. Arsissetque bello provincia, ni Quadratus Syriæ rector subvenisset. Nec diu adversus Iudæos qui in necem militum proruperant, dubitatum, quin capite pœnas luerent: Cumanus & Felix cunctationem afferebant, quia Claudius caussis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrerentur: [2] damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus; & quies provinciæ reddita. Nec multo post agrestium Cilicum na- 55
tiones, quibus *Clitarum* cognomentum, sæpe & alias commotæ, tunc Trosobore duce, montes asperos castris cepere. Atque inde decursu in litora aut urbes, vim cultoribus ac opidanis, ac plerumque in mer-

1 *Felici Samaritæ parerent.*] Apud Iosephum Felicis adhuc nullæ partes: contraque Cumanus à Samaritis stetisse legetur. Sed tu eum vide, non una in re à nostro dissentientem, lib. xx. Antiq. cap. IV. V. *Lipsius.*

2 *Damnatus flagitiorum.*] Apertè magis & distinctè scriptor Iudæus. Negat à Quadrato damnatum Cumanum, sed ipsum cum Celere Tribuno missum ad Cæsarem, qui de re cognosceret statueretque. Ita Cumano exsilium irrogatum: Celerem remissum Hierosolyma, & vicatim discerptum. *Lipsius.*

Damnatusque flagitiorum, quæ duo deliquerant, Cumanus.] De sententia hic non ego, sed de verbis sollicitus. Illa enim satis apparet, hæc dubia. Novum quippe dicendi genus, *flagitia delinquere.* Arbitror verbum excidisse, *luit*, aut quid simile. Lege, *quæ duo deliquerant, unus luit Cumanus.* Acidalius. Frustra de his verbis sollicitus est. Nam *delinquere quid* utique dicimus, ubi quid intelligas, nisi *flagitium* vel *scelus.* Sed & Papinianus l. 38. §. 4. D. Ad leg. Iul. de adulteriis: *cum aliàs adulterii crimen, quod pubertate delinquitur, non excusetur ætate.* Quo autem istud *luit?* An dubium est quemquam, qui *damnatus flagitiorum* dicitur, pœnas pependisse, nisi diserte addatur, unde veniam meruerit post sententiam? *Gronovius.*

1 *Me-*

mercatores & navicularios audebant. Obsessaque civitas Anemuriensis, & missi è Syria in subsidium equites cum præfecto Cortio Severo turbantur; quod duri circum loci, peditibusque ad pugnam idonei, equestre prœlium haud patiebantur. Dein rex ejus oræ Antiochus, blandimentis adversus plebem, fraude in ducem, cum Barbarorum copias dissociasset, Trosobore paucisque primoribus in-
56 terfectis, ceteros clementia composuit. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirin perrupto monte, quo [1] magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso navale prœlium adornatur; ut quondam Augustus structo [2] cis Tiberim stagno, sed levibus navigiis & minore copia ediderat. [3] Claudius tri-

1 *Magnificentia operis.*] Quæ ex Eusebii sive Hieronymi nota in Chronico elucebit. *Claudius*, inquit, *circa hæc tempora Fucinum lacum exsiccavit, undecim annos triginta hominum millibus sine intermissione operantibus.* Lipsius.

2 *Cis Tiberim stagno.*] De quo Suetonius: *Edidit navale prælium circa Tiberim cavato solo, in quo nunc Cæsarum nemus est.* Idem.

3 *Claudius triremes.*] Censemus reponi numerum debere, scribimusque, *Claudius centum triremes.* Tot enim fuisse, credimus Dioni: Οἱ δὲ ναυμαχήσοντες, inquit, *δισμύριοι καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες.* Si utrimque naves quinquaginta: in universum ergo centum. Idemque numerus in Xiphilino. At ecce Suetonius duodenas dumtaxat nominat. *Hoc spectaculo*, ait, *classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singula.* Falso. Omitto Dionem: sed quomodo hominum illa vis in duodenis utrimque navibus? quando undeviginti millia pugnasse hanc navalem pugnam Tacitus exprimat disertè. Non ergo abest quin ad Dionis reique fidem corrigendus Tranquillus, sit *quinquagenum triremium.* Idem.

Claudius triremes, quadriremesque.] Etsi numerum navium, quibus navalem pugnam instituit Claudius in Fucino lacu, Tacitus non describat, nihilominus ex illius dictis facile conciliantur Dion & Suetonius in re hac valde prima facie discrepantes. Siquidem Suetonius Claud. 21. scribit, *Hoc spectaculo classis Sicula & Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singula.* Dion vero quinquaginta utrinque naves depugnasse tradit, quod & Xiphilinus confirmat. Qua in re ingens discrimen quis non videt? Lipsius in re hac se hærere fatetur. Læv. Torrentius suis in Suetonium Commentariis Tacitum ad Suetonii partes trahere contendit, & numerum armatorum, ad triremium numerum accommodare conatur, violenta certe quadam metamorphosi. Et virum doctum reprehendit, qui loco duodenarum *quinquagenum* legendum censuit, sic Suetonio Dionem concilians. Ego in eam venio sententiam in Suetonii textu

triremes quadriremesque & undeviginti hominum millia armavit; [1] cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent; [2] attamen spatium amplexus, [3] ad vim remi-

textu deesse vocem *quadriremium*, & legendum esse, *duodenarum triremium & quadriremium.* Namque ex Tacito habemus in ea naumachia non solum triremes, sed quadriremes fuisse, quas omnes Dion unica appellatione naves vocavit, generali significatione illas comprehendens. Ita ut 48. triremes & quadriremes pugnaverint ex Suetonio, numerus parum distans ab eo, quem Dion recensuit. Non enim assentior illis, qui ex Dione centum naves eo in navali conflictu fuisse dixerunt, L. scilicet hinc & inde L. quod falsum esse ex Græco Dione facile probatur. Habet enim *καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες.* quo loco interpretandum *ἑκάτεροι*, *utrique*, nam *utrinque*, Græcis *ἑκατέρωθεν* dicitur: *ἑκάτερος* vero, à quo *ἑκάτεροι*, Latinis *uterque* est. Ergo *utrique* copulative seu conjunctim. Ita ut sit sensus verborum Dionis, ambas classes pugnantium omnes quinquaginta naves habuisse: quas si compares duodenis triremibus, & totidem quadriremibus, utravis ex parte, tum Rhodiæ classis tum Siculæ ex Suetonio, duarum tantummodo navium erit discrimen. Quinquagenarium vero numerum seu XLVIII. tum triremium tum quadriremium convenire numero undeviginti armatorum millium, quod Tacitus tradit, optime novere nauticæ militiæ periti. Si itaque Suetonii dictis, quæ disjunctim leguntur, addamus voces, *& quadriremium*, transcribentium vel impressorum incuria omissas (nam non solum ea in pugna fuisse triremes, sed & quadriremes, docet Tacitus) conjunctim autem si Dionis verba legamus, uti textus Græcus sonat, tolletur difficultas omnis, quæ hactenus tot viros doctos fatigavit. *Marcellus Donatus.* Numerus omnino reponendus est, ut comparatio inter Claudii & Augusti apparatum constet. *Levibus* Augusti *navigiis*, *triremes, quadriremesque* Claudii opponuntur. quæ copia earundem hujusdem, copiæ minori illius? Scribe igitur indubitanter cum Lipsio; *Claudius c.* (id est, centum, hæc. n. nota numeralis, occasio & caussa numeri aboliti) *triremes quadriremesque.* Idonei auctores Dio & Xiphilinus. *Acidalius.*

1 *Cincto ratibus ambitu.*] Quid si, *cratibus*, aut *trabibus*? Tale quid substitueris non inviso Dione, qui lacum muro ligneo circumdatum scribit: *τεῖχός τι περὶ τὴν λίμνην ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε.* Ejus ergo quasi Valli tutelæ præpositus Prætorii miles. *Lipsius.*

Cincto ratibus ambitu.] Lipsius è Dione, qui muri lignei meminit, in Tacito hic pro *ratibus*, substituit *cratibus*, aut *trabibus*. Non possum probare. Vetant paullo inferiora verba: *In ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant.* Et ne hic quoque verbum *ratibus* mutandum alterutro illo modo censeas, ligant te *tecta* illæ *naves*, de quibus mox. *Acidalius.*

2 *Attamen spatium amplexus.*] Magis placeret: *Ac tantum spatium amplexus*, &c. pro eo quod est in vulgatis, *Attamen spatium amplexus.* Vrsinus. Muretus, *Ac tantum*. Vide ne fuerit potius, *Sat tamen spatium amplexus. Sat spatium*, ut *Parum fides* in Terentio: *Satis consilium, satis etiam* in Cicerone & alibi. de quibus Gulielm. quæstion. Plautin. ad Bacchides cap. 3. Et nos item ad Plautum diversis locis. *Acidalius.*

3 *Ad vim remigii, gubernantium artes; impetus navium, & prælio solita.*]

remigii, gubernantium artes, impetus navium, & prœlio solita. in ratibus prætoriarum cohortium manipuli turmæque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultæ balistæque tenderentur. [1] Reliqua lacus classiarii tectis navibus obtinebant. Ripas & colles, ac montium edita in modum theatri, multitudo innumera complevit, proximis è municipiis, & alii urbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul [2] Agrippina chlamyde aurata præsedere. Pugnatum, quamquam inter sontes, fortium virorum animo: ac post multum vulnerum,
57 occidioni exempti sunt. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter, [3] & incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi [4] ad lacus ima vel media.

solita.] Expressi Florentini lectionem, aliquanto meliorem vulgata: *ad vim remigii, & gubernantium artes, impetusque navium prœlio solitos.* Pichena.

1 *Classiarii tectis navibus.*] Ita restitui, pro, *rectis.* Tectæ naves, idoneæ ad pugnam; *αἱ τὰ καταστρώματα ἔχουσαι*, uti Thucydides appellat. *Lipsius.*

Reliqua lacus Classiarii tectis navibus.] Ambigit Lipsius, quinam essent hi Classiarii, atque intelligit, militem è classe, ibi collocatum ad tutelam. Ego potius, damnatos ad pugnam. Nam supra dixit ratibus cinctum ambitum lacus, in quibus ratibus (scilicet in ipso lacu, non in terra) prætoriæ cohortes erant, propugnaculis antepositis. Ad quid aliud hi nisi ad custodiam, & ad multitudinem circumdandam & coercendam? Ergo reliquum lacum classiarii pugnaturi obtinebant, tectis navibus impositi, seu, quod idem hoc loco est, in tectis triremibus & quadriremibus. *Pichena.* Male hunc locum Lipsius mutat restituens, *tectis navibus:* quia hæ idoneæ ad pugnam. At ô bene infirmum hoc argumentum: & Tacitus *rectas naves ratibus* opponit, quæ non veræ naves. *Acidalius.*

2 *Agrippina chlamyde aurata.*] Dio etiam Neronem adjungit: Ὁ δὲ Κλαύδιος, ὅ, τε Νέρων στρατηγικῶς ἐστάλησαν, ἥ τε Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. Plinius: *Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii spectaculum, adsidentem ei indutam paludamento, auro textili, sine alia materia.* Lipsius.

3 *Et incuria operis manifesta fuit.*] Et connectens particula non est in volumine Budensi, nec ea est opus. Sed paulo post eam adjecimus, *aut fragore, & sonitu exterritis.* Rhenanus.

4 *Ad lacus ima vel media.*] Muretus *ad lacus media:* reliquis deletis. haud satis intelligo quare. Si alterum delendum, potius inclinem ut *ima* maneat. Sequitur enim *altius* postea *effossos specus.* Acidalius. Dixerat, *ad lacus ima:* quod ut melius intelligeretur, adjecit *vel media:* inde namque colligimus id ei esse imum, quod

dia. Eoque, [1] tempore interjecto, altius effossi specus, & contrahendæ rursus multitudini, gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. Quin & convivium effluvio lacus appositum magna formidine cunctos affecit, quia vis aquarum prorumpens, proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut [2] fragore & sonitu exterritis. Simul Agrippina trepidatione principis usa, ministrum operis Narcissum incusat *cupidinis, ac prædarum.* nec ille reticet, *impotentiam muliebrem nimias-*

quod in medio lacus foret, ubi plerumque maxime profundum est. *Gronovius.*

1 *Altius effossi specus.*] De laborioso hoc opere vide Plinium libro XXXVI. cap. XV. Quod ante Claudium tamen conceperat D. Iulius, (Sueton. Iul. cap. 44.) non inceperat: nec ritè perfecit ipse Claudius, quoniam manus posteà admovit & Hadrianus. Spartianus in ejus vita. *Lipsius.*

Tempore interjecto, altius effossi specus.] Interjectum tempus intelligit, inter navale prœlium, & spectaculum gladiatorium. Quod ait de pontibus inditis, significat, lacum, propter specus altius effossos, effluxisse quidem; sed non ad ima: unde ad pedestrem pugnam pontes super imponere necesse fuerit. *Pichena.* Haud scio, an Taciti mentem ceperit vir doctissimus. Non enim videtur spectaculum datum, postquam aqua jam erat emissa, sed antequam emitteretur. Nam si post specus altius effossos nondum tamen siccatus est lacus, novo erat opus remedio, & denuo altiores effodiendi fuerunt: de quo altum hic silentium. Ergo cum essent effossi specus isti, adhuc tamen in lacu contineretur aqua cataractis, super eam pontibus stratis munus datum spectatoribus alliciendis: & eo finito amotis cataractis liber decursus aquæ permissus. *Gronovius.*

2 *Fragore & sonitu exterritis.*] Aliquid est in hac oratione monstri. Nam cum audimus, *convulsis ulterioribus*, intelligimus *membris operis*: cum autem, *aut fragore & sonitu exterritis*, non possumus hoc de iisdem accipere, sed de convivis, qui super ista discumbebant, & qui circa erant. Requirit tamen filum orationis, ut eadem sint *convulsa* ista & *exterrita*. Si quid video, Tacitus scripsit *exterritos*; ut id referatur ad τὸ *cunctos*. Exterritos, inquit, partim eò, quod sentiebant labefactari & convelli tigna, continuata illis, quæ abstrahebantur, partim fragore ac sonitu tùm prorumpentium aquarum, tum soluti operis. Suetonius Claudio: *Convivatus & super emissarium Fucini lacus, ac pene submersus, cum emissa impetu aqua redundasset.* Quem locum in promptu cum haberet Aurelius, tamen offensus voce *convivii* eo usque delirat, ut *compluvium* subjecerit. Sed *convivium* hic cœnatio est, triclinium vel locus ita structus, ut caperet convivas. Sic libro 15. *publicis locis struere convivia.* Neque aliter accipiendum lib. 1. histor. *Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent.* Sic & incertus auctor Panegyrici Maximiano & Constantino dicti: *imago illa in Aquilejensi palatio ad ipsum convivii posita adspectum.* Vbi etiam male tentarunt. *Gronovius.*

58 *nimiasque spes ejus* arguens. [1] D. Iunio Q. Haterio Coss. sedecim annos natus Nero Octaviam Cæsaris filiam in matrimonium accepit. Vtque studiis honestis, & [2] eloquentiæ gloria nitesceret, caussa Iliensium suscepta, [3] *Romanum Troja demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Æneam*, [4] aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, [5] impetrat

ut

1 *D. Iunio, Q. Haterio Coss.*] Non concilio in has omni narratione Tacitum cum Suetonio. Noster matrimonium cum Octavia, caussarum dictiones, ad consules refert quos posuit: Suetonius gesta hæc vult toto anno ante, Claudio quintum & Cornelio Orfito Coss. Nec enim de alio Claudii consulatu intellexeris illa: *Apud patrem Consulem pro Bononiensibus Latine, & pro Rhodiis atque Iliensibus Græce verba fecit. Nec multo post duxit uxorem Octaviam.* At inter eum consulatum, & hunc Taciti annum, interjecti, Faustus Sulla, & Salvius Otho. Vter verior, mihi sane non liquet. *Lipsius.*

2 *Eloquentia gloria nitesceret.*] Profecto in Groslotii mei correctionem inclino, *natesceret.* Lipsius.

3 *Romanum Troja demissum.*] Deest aliquid implendo sensui. Mihi placeat *Romanum nomen.* ut exciderit vox posterior similitudine literarum præcedentium. *Grotius.* Nihil deesse ostendimus ad illud Livii: *quod & Romanus ira odioque pugnabat.* lib. 28. *Gronovius.*

4 *Aliaque haud procul fabulis vera.*] Correximus. *Aliaque haud procul fabulis vetera.* Rhenanus. Non muto ego, tamen non inepte Muretus: *aliaque, haud procul fabulis, verum* (sive, quod me judice è literarum ductu facilius confiat, *ceterum*) *facunde exsecutus.* Sic & Lipsius in prima editione conjecerat, quod post omisit. *Acidalius.*

5 *Impetrat ut Ilienses.*] Liber vet. *perpetrat*, recte. Sed quid? non jam ante immunes Ilienses? immunes pridem. Primus Alexander, post pugnam ad Granicum amnem, ἐλευθέραν καὶ ἄφορον eam urbem pronunciavit, ait Strabo in XIII. Certamen deinde Romanis, in honestanda urbe, ut credebant, parente. in fœdere quod cum Antiocho, immunitas Iliensibus data, & Rhœteum ac Gergithum concessa: ut auctor est Livius libro XXXVIII. Epistola deinde Græca Senatus populique Romani ad Seleucum regem missa (Suetonii verba sunt, Claudii cap. XXV.) *amicitiam & societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes præstitisset.* Sulla etiam, Asiam constituens, eosdem ἐλευθέρους ἠφίει, καὶ Ῥωμαίων ἀνέγραφε φίλους: *Liberos dimisit, & socios amicosque Romanorum scripsit*, ait Appianus. An hoc mutatum postea (& sæpè solet): nescio: Iulius quidem Cæsar iterum & agrum, & libertatem dedit, & immunitatem: nec imminuit Tiberius aut Augustus. Strabo ὁ Καῖσαρ ὁ θεὸς χώραν τε προσένειμεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν αὐτοῖς συνεφύλαξε. καὶ μέχρι νῦν συμβαίνουσιν ἐν τούτοις. Quis ergo ea abstulit, ut opus fuerit sive reddi à Claudio, seu firmari? An Caligula? nihil lectum. Credo equidem, nemo: sed vel Claudius adjecit aliquid ad immunitatem olim datam, effecitque ut plenissimâ uterentur, (atque

ideò

ut Ilienses omni publico munere solverentur. [1] Eodem oratore, Bononiensi coloniæ igni haustæ subventum, centies sestertii largitione. [2] Redditur Rhodis libertas, adempta sæpe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant. Tributumque Apamiensibus terræmotu convulsis, in quinquennium remissum. At Claudius sævissi- 59
ma quæque promere adigebatur ejusdem Agrippinæ artibus, quæ Statilium Taurum opibus inlustrem, hortis ejus inhians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri Africam Imperio proconsulari regentis, postquam revenerant, pauca *repetundarum crimina*, ceterum *magicas superstitiones* objectabat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpessus, vim vitæ suæ attulit, ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia exactus est: quod patres odio delatoris, contra ambitum

ideò Tacitus scripserit, *ut omni publico munere solverentur*, quasi antea non omni:) aut concessa, sed publicanorum improbitate motâ, sanxit in perpetuum stabilivitque. Suetonius: *Iliensibus quasi Romanæ gentis auctoribus tributa in perpetuum remisit.* Callistratus, De excusat. *Iliensibus & propter inclytam nobilitatem civitatis, & propter conjunctionem originis Romanæ, jam antiquitus & Senatusconsultis & principum constitutionibus plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutelæ excusationem habeant.* Lipsius.

Impetrat, ut Ilienses.] Flor. *perpetrat.* Pichena.

1 *Eodem oratore, &c. redditur Rhodiis libertas.*] Nero, ut est apud alios, pro Rhodiis Græce verba fecit. Et ejus honoris causa, ab illis Numus percussus est, qui mulierem alatam, quæ altera manu palmam, altera coronam, haberet, hac inscriptione ΡΟΔΙΩΝ. *Vertranius.*

2 *Redditur Rhodiis libertas.*] Adempta nuper ab ipso Claudio, propter cives quosdam Romanos in crucem actos, ut notat Dio. Sed restituta, orante Nerone. cujus honori jure Epigramma illud adscro, quod nomine Antiphili legitur primo Anthologiæ, εἰς νήσους. Nec enim alio spectat, quàm ad hoc factum.

Ὡς πάρος ἀελίω, νῦν Καίσαρος ἁ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με, νέα κατεφώτισεν ἀκτὶς
Ἅλιε καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω; τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἁλός, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομέναν.

Argutum Epigramma. & comparat Neronem ecce cum Sole. quia ut ille Rhodum retexit radiis fecitque oriri; sic iste pressam & occidentem restituit, reduxitque in lucem. *Lipsius.*

60 bitum Agrippinæ pervicere. Eodem anno sæpius audita vox Principis, *parem vim rerum habendam* [1] *à procuratoribus suis judicatarum, ac si ipse statuisset.* [2] ac ne fortuito prolapsus videretur, [3] Senatus quoque consulto cautum, plenius quam antea & uberius. Nam [4] divus Augustus *apud equestres qui Ægypto præ-*

1 *A procuratoribus suis judicatarum.*] Defunguntur vulgo leviter interpretatione hujus loci, & alterius Suetoniani comparis: *Vt rata essent quæ Procuratores sui in judicando statuerent, à Senatu precario exegit.* Referunt enim ad Procuratores rei familiaris in provinciis: quibus datum nunc jus volunt cognoscendi statuendique inter privatos & fiscum, in re pecuniaria quidem: non enim criminum. argumento l. II. C. Si advers. fisc. l. VIII. §. Transactiones. De transact. l. I. C. De jurisd. omn. judic. Itaque non aliud Tacitum tam longa & querula oratione indignari, quam jurisdictionem Procuratoribus mandatam in re & caussa fiscali pecuniaria: eorumque decreta firma à Claudio habita & rata. Sed mihi profecto, &, credo, Tacito alia mens est. cui lucem dare conamur in EXCVRSV B. *Lipsius.*

2 *Ac ne fortuito prolapsus.*] Ita scripsimus. Codex scriptus videtur quodammodo habere, *fortuita*, velut subaudiendum sit, *voce.* Rhenanus.

3 *Senatus quoque consulto cautum est.*] Ius quidem refertur ab Vlpiano: sed Senatusconsulti nulla mentio est in libris civilibus. *Ferrettus.* De officio procuratoris Cæsaris observatum habeo, cum fuit constitutum imperium, procuratori non nisi jus in servitia & pecunias familiares, & colligendos legitimos reditus, à principe datum fuisse, quo tempore pariter eorum causa ac civium & privatorum, ex jure civili in foro judicaretur. Tunc Lucilius Capito Cæsaris in Asia procurator, quod vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, in exilium damnatus est. Legitur tamen infra libro 15. Servator noster IESVS CHRISTVS, Tiberio imperante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus. Quod si de crimine cognoscere, quanto magis de re pecuniaria judicare potuit? Inde factum ut Claudius *judicata à procuratoribus suis precario exegerit pro ratis haberi*, teste Tranquillo; deinde ita illis stari voluerit, ac si ipse statuisset: de hocque factum S. C. ait Cornelius. Aliud vero jus sub Trajano, de quo Plinius Paneg. inquit, *Dicitur actori atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Quæ arguunt, si ad alterius tribunal in jus vocatus est Cæsaris procurator sub Trajano, jam tum ipsum non cognovisse. Rediit tamen jus de lite pecuniaria cognoscendi, ut est apud Marcianum l. 16. D. de publicanis, & de criminibus, ut conjicio, multandi, si rem familiarem Cæsaris attingerent. Cæterum procuratores Cæsaris jus deportandi non habent, inquit Callistratus: quia pœnæ constituendæ jus non habent. *Vertranius.*

4 *Divus Augustus apud equestres, qui Ægypto præsiderent.*] Subjungit Tacitus, quo exemplo de potestate procuratorum Cæsaris factum fuerit SC. Erat enim equestris ordinis præfectus Ægypti (quod scilicet senatorii sine religione esse non posset) cui imperium ad similitudinem proconsulis, lege lata sub Augusto datum est: exindeque dictus præfectus Augustalis: qui cum *loco regis esset*, ait Tac. Hist. 1. apud eum ex legibus agi & ipse decer-

præsiderent [1] *lege agi*, [2] *decretaque eorum proinde haberi* jusserat, *ac si magistratus Romani constituissent :* [3] mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur. Claudius omne jus tradidit, de quo totiens seditione aut armis certatum, cum Semproniis rogationibus equester ordo in possessione judiciorum locaretur; aut rursum [4] Serviliæ leges senatui judicia redderent : Mariusque & Sulla olim de eo vel præcipue [5] bellarunt. Sed tunc ordinum diversa studia : [6] & qui vicerant publice valebant. C. Oppius & Cornelius Balbus primi Cæsaris opibus potuere conditiones

cernere etiam in reos potuit : & hoc est quod Vlpianus dixit, *data est ei legis actio.* Vertranius.

1 *Lege agi.*] Neque id mirum, cum *loco regum* agerent, ut scribit Tac. 1. Hist. Quæ vero sint *legis actiones*, explicat Pomponius de Origine juris : *Deinde ex eisdem legibus eodem fere tempore actiones composita sunt, quibus inter se homines disceptarent : quas actiones ne populus, ut vellet, institueret, certas solemnesque esse voluerunt. Et appellatur hac pars juris, Legis actiones.* Quamobrem apud eos dicimus esse *legis actiones*, apud quos instituere possumus actiones ex lege XII. tabularum, & jure Civili veteri : ideoque apud quæstores ac minores magistratus adoptiones fieri non poterant, quæ ex lege XII. tabularum constitutæ fuerant. *Ferrettus.*

2 *Decretaque eorum proinde haberi jusserat.*] Malim *perinde*. Pichena.

3 *In urbe pleraque concessa.*] In urbe Equitibus Romanis late datum jus. uti ab Augusto Mæcenati in Præfectura urbis, uti Præfecto Prætorio semper : quia is ex Equite ad tempora Vespasiani. Sed & Procuratoribus Cæsaris in urbe aliquod jus, extra res fisci. Vlpianus. *Frequens est etiam legis Fabia cognitio in tribunalibus Præsidum : quamquam quidam Procuratores Cæsaris usurpaverint, quam Roma tam in provinciis.* Lipsius.

Mox alias per provincias, & in urbe pleraque concessa.] In urbe præfecti urbis, aut vigilum notio fuit de rebus, quæ antea ad prætorum cognitionem pertinerent. In provinciis omnium Romæ magistratuum vice & officio fungi præses debuit, ejusque de omnibus causis notio fuit, de quibus vel præfectus urbi, vel præfectus prætorio, itemque consules & prætores, cæterique Romæ cognoscerent, Proculo, Marciano, & Hermogeniano testibus. *Vertranius.*

4 *Servilia leges.*] Plures eo nomine : sed una Iudiciaria, quam tulit Q. Servilius Cœpio Consul. de qua Cicero sæpius, & Asconius. *Lipsius.*

5 *Bellarent.*] Mutavimus in *bellarunt*. Rhenanus.

6 *Et qui vicerant, publice valebant.*] Flor. & Ven. *& qua vicerant.* Vt ad studia referatur. *Pichena.*

Publice valebant.] Non hic sensus est, victores valuisse in publicum, hoc est, rempub. suo arbitratu administravisse : sed hic potius, neminem sibi privatim imperium quæsivisse, sed ordini alicui toti. Postea autem in unius hominis potestate sita

tiones pacis & arbitria belli tractare. [1] *Matios*, posthac, & *Vedios*, & cetera equitum Romanorum prævalida nomina, referre nihil attinuerit; cum Claudius [2] libertos, quos rei familiari præfecerat,
61 sibique & legibus adæquaverit. [3] Rettulit dein *de immunitate Cois tribuenda.* multaque *super antiquitate eorum* memoravit; [4] *Argivos vel Cœum Latonæ parentem, vetustissimos insulæ cultores: mox adventu Æsculapii artem medendi illatam, maximeque inter posteros ejus celebrem fuisse*, nomina singulorum referens, & quibus quisque ætatibus viguissent. Quin etiam dixit *Xenophontem, cujus scientia ipse uteretur, eadem familia ortum: precibusque ejus dandum, ut omni*

sita fuisse judicia; aliaque summæ fortunæ munia. Ergo hæc vox *Publice* hic opponitur singulis illis, qui postea eandem potestatem nacti sunt, de qua prius inter Ordines (Senatum nempe, equitesque) certatum fuerat. *Freinshemius.*

1 *Matios posthac & Vedios.*] Vedium intellegit Bollionem, & B. sive Cn. Matium. Etsi libri hic omnes inepte, *Macchyos*, vel, *Matthios.* C. Matii, qui inter amicos Iulii Cæsaris, mentio Suetonii cap. LII. *Qua scire C. Matium, C. Oppium reliquosque Cæsaris amicos.* item Ciceroni ad Trebatium: *Quod in C. Matii suavissimi doctissimique hominis familiaritatem venisti.* Et quia Cicero elogio doctissimi ornat, censui olim eumdem esse cum illo qui Mimiambos & Iliada scripsit, quem Agellius Macrobiusque laudant, ut hominem impense doctum. Sed tamen cum Cnæi prænomine, uti & apud Plinium Cn. Matius legitur inter amicos Augusti, lib. XII. *Cn. Matius ex equestri ordine divi Augusti amicus.* Qui fortasse alius ab illo primo, & de quo hic sermo. In lapide quodam geminata littera sculptum legi P. MATTIVS. CHARITON. *Lipsius.*

2 *Libertos, quos rei familiari.*] Iuvare videtur eos qui Claudianum scitum ad Rationales tantum referunt. Frustra. Procuratores enim omnes primo rei familiari sive fisco præfecti, sed imago imperii quibusdam adjuncta. *Lipsius.*

3 *Retulit dein de immunitate Cois restituenda.*] Castivigamus, *Cois tribuenda.* Rhenanus.

4 *Argivos vel cum Latona parante.*] Certissima emendatio est & elegantis ingenii clara index, quam à Iosia Mercero accepi: *Argivos vel Cœum Latonæ parentem.* Pater enim ejus deæ Κοῖος vel Κεῖος. Hesiodus:

Φοίβη δ' αὖ Κοίου πολυήρατον ἦλθεν ἐς εὐνὴν,
Κυσαμένη δ' ἤπειτα θεὰ θεοῦ ἐν φιλότητι
Λητὼ κυανόπεπλον ἐγείνατο.

Et ab eo nomen ipsi insulæ datum. Huic ipsi rei Gryphus in Athenæi X. ex veteri carmine:

— μάτηρ δ' ἐς' ἀρεθμοῖο παῖς. *numeri mihi filia mater.* *Significatur Latona*, inquit Athenæus, *Cœi filia; quia Macedones Numerum, Cœum agnominant.* At de Xenophonte quod additur, est ille medicus, cujus Diogeni Laertio mentio in fine Xenophantis

omni tributo vacui in posterum Coi, [1] *sacram & tan-*
tum dei ministram insulam colerent. Neque dubium
habetur, multa eorumdem in Pop. Ro. [2] merita,
sociasque victorias potuisse tradi. Sed Claudius fa-
cilitate solita, quod uni concesserat, [3] nullis ex-
trinsecus adjumentis velavit. At Byzantii data di- 62
cendi copia, cum *magnitudinem onerum* apud sena-
tum deprecarentur, cuncta repetivere; [4] orsi *à fœ-
dere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavi-
mus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseu-
do-*

tis Socratici: Τρίτ☉, ἰατρὸς Κῷ☉. *Lipsius.*

Argivos vel cum Latonæ parente.] Dudum monui legendum, *Argivos vel Cœum Latonæ parentem*; vel *Et Cœum.* Cœus pater Latonæ, à quo nomen habet insula. Xenophon, qui mox dicitur medicus Claudii, Laertio memoratus in fine Xenophontis Socratici, ubi Xenophontes recenset; τρίτ☉ ἰατρὸς Κῷ☉. Mercerus. Ex historia emendavit ingeniose Mercerus. Corrupte in vulgatis, *vel cum Latonæ parente.* Flor. aliquantulum juvat, qui habet, *parentem.* Pichena.

1 *Sacram & tanti Dei ministram insulam colerent.*] Aliter legitur in exemplari scripto, nempe, *sacram & tantum dei ministram.* Tamquam adeo occupata ministerio dei foret insula, ut aliis rebus, quæ lucrum afferant, vacare non liceat. *Rhenanus.* Potior mihi hæc Florentini lectio, *tantum*, quam vulgata, *tanti.* Pichena.

2 *Merita, sociasque victorias patuisse. Claudius facilitate solita.*] Budense volumen sic: *merita sociasque victorias patuisse tradidisset. Claudius facilitate sol.* Hinc deprehendimus sic scripsisse Tacitum: *merita sociasque victorias potuisse tradi, sed Claudius facilitate sol.* Atque eam lectionem in contextum inseruimus. *Rhenanus.*

3 *Nullis extrinsecus adjumentis velavit.*] Id faciunt prudentes oratores, ut aliquid causarum prætexant, quo citius impetrent, quod postulant, animis judicum re exactius commendata. Sic de Galba ad milites loquente lib. 1. Hist. *Nec ullum orationi, aut lenocinium additum aut precium. Velandi* verbum etiam alias in simili re usurpat, ut lib. 13. *Annaus Serenus simulatione amoris adversus eamdem libertam, primas adulescentis cupidines velaverat.* Et lib. 14. de Nerone: *Facetus natura, & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis.* Rhenanus.

4 *Orsi à fœdere, quod nobiscum icerant.*] Flor. *jecerant.* & ubi lib. xi. legitur, *fœdus repente faciunt*, nonnulli ex Manuscriptis habent, *jaciunt.* Pichena. Sequentia reliqua rectius distinguam, & levi emendatione melius concinnabo: *cuncta repetivere. Orsi à fœdere, quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus Regem Macedonum, cui ut degeneri, Pseudophilippi vocabulum impositum: missas post hac* (alii: *impositum. Missas posthac*) *copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello adjutum Antonium memorabant, quæque Syllæ,* (al. *Antonium memorabantque quæ Sullæ*) *aut Pompeio obtulissent: mox* (al. *obtulissent. Mox*) *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent &c.* Muretus hic nihil aliud notaverat, quam vocem *merita* delendam. de quo de-

dophilippi vocabulum impositum. [1] *Missas posthac copias in Antiochum, Persen, Aristonicum, & piratico bello* [2] *adjutum Antonium* memorabant; *quæque Sullæ, aut Lucullo, aut Pompejo obtulissent:* mox *recentia in Cæsares merita, quando ea loca insiderent, quæ transmeantibus terra marique ducibus, exercitibusque,* [3] *simul ve-*
63 *hendo commeatu opportuna forent.* Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio, Byzantium in extrema Europa [4] posuere Græci. quibus Pythium Apollinem consulentibus *ubi conderent urbem?* redditum oraculum est, *quærerent sedem cæcorum terris adversam.* Ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores illuc advecti, [5] prævisa locorum

deliberandum amplius censeo. *Acidalius.*

1 *Missas posthac copias.*] Quid *posthac?* ergo Antiochus & Perses post Pseudophilippum? minime, tempore hi anteëunt: sed scilicet Byzantii primum, ut validius, fœdus memorant, quod tempore Pseudophilippi coiit: tum addunt de Auxiliis variè latis. Itaque *posthac*, non tempus rei gestæ, sed dictæ notat. Malim tamen, *post hac*, eo sensu. *Lipsius.*

2 *Adjutum Antonium.*] Capio non de celebri notoque Antonio, qui Triumvir: sed de M. Antonio, qui curator oræ maritimæ cum infinito imperio, sub initia Piratici belli. de quo illud Sallustii innotuit, *M. Antonius perdunda pecunia genitus, vacuusque à curis nisi instantibus.* Vide Ciceronem, & Asconium, in Verrem. *Lipsius.*

3 *Simul vehendo commeatu opportuna forent.*] Fortasse melius, *commeatus*, Pichena.

4 *Posuere Græci.*] Pleraque Historia Spartanis adscribit conditam hanc nobilem urbem, & fatalem imperiorum sedem. Iustinus & Isidorus à Pausania rege; Claudianus à Byzante quodam non obscure ex-structam vult: in Eutropium lib. II.

——— *hoc Byzas Constantinusque videbunt?*

In Ioanne Sarisberiensi de nugis Curialium (in quo centone multos pannos purpuræ agnosco, & fragmenta ævi melioris) lego: *Chilon Lacedæmonius jungendæ societatis caussa missus Corinthum, duces & seniores populi ludentes invenit in alea. Infecto itaque negotio reversus est, dicens se nolle gloriam Spartanorum, quorum virtus constructo Byzantio clarescebat, hac maculare infamia, ut dicerentur cum aleatoribus contraxisse societatem.* At alii non conditam à Pausania, sed saltem expugnatam tradiderunt; inter quos Æmilius Probus: Ammiano vero est *Atticorum colonia*, libro XXII. *Lipsius.*

5 *Prævisa locorum utilitate.*] Ad sententiam fortasse aptius, *parum visa locorum utilitate.* Ideo enim cæci, oraculo dicti. Apud Strabonem denarrata tota res, lib. VII. Τὸν Ἀπόλλω, inquit, φασὶ τοῖς κτίσασι τὸ Βυζάντιον ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ Μεγαρέων Χαλκηδόνος κτίσιν, χρηστηριαζομένοις, προστάξαι ποιήσασθαι τὴν ἵδρυσιν ἀπεναντίον τῶν τυφλῶν. τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους, ὅτι πρότεροι πλεύσαντες εἰς

rum utilitate pejora legissent. Quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari; quia [1] vis piscium in nu-

εἰς τοὺς τόπους ἀφέντες τὴν πέραν καταχεῖν, τοσοῦτον πλοῦν ἰχθύων, εἵλοντο τὴν λυπροτέραν. Habes eadem in Herodoto, lib. IV. nisi quod illic dictum hoc & scomma in Chalcedonis Megabyzo Satrapæ tribuit. Septemdecim autem annis conditam Chalcedona ante Byzantium, ibidem etiam traditum. *Lipsius.*

Pravisa locorum utilitate.] *Cæcus* pro improvido. Vide Non. in *Cæcum.* quod non injuria cadit in Chalcedonenses, qui prius adiere & videre loca (ubi postea Byzantium) iisque per imprudentiam neglectis, adversa & pejora legerunt. Doctissimo tamen viro placuit *parum visa.* Sed Strabo ab eo laudatus inprimis pro me facit. Τυφλοὺς καλέσαντα τοὺς Χαλκηδονίους ὅτι πρότεροι πλεύσαντες εἰς τοὺς τόπους, ἀφέντες τὴν πέραν καταχεῖν τοσοῦτον πλῆν ἰχθύων, εἵλοντο λυπροτέραν. i. *Cæcos vocantem Chalcedonenses, quod prius ea loca advecti, neglexerant obtinere adversam regionem tot bonis copiosam & steriliorem delegerunt.* Salinerius. An Chalcedonii, quamvis utilitatem locorum prævidissent, nihilominus sedem illam neglexerunt, pejoremque delegerunt, fortasse utiliorem rati, ideoque decepti? Potius Lipsii correctionem amplector, *parum visa,* quod cæcis optime convenit. *Pichena.*

1 *Vis piscium in Pontum.*] Falsa lectio: damnata ab historia, & à libris. Nam libri omnes, *vis piscium in Metapontum erumpens.* Ex quis verè corriges, *vis piscium innumera Pontum erumpens.* Ita scilicet res est. copia ista piscium (Pelamydes sunt) non intrantes è mari Ægæo Pontum, ut vulgata lectio suadet, sed exeuntes erumpentesque capiuntur. Fœtura enim eorum in paludibus Mæotidis est; atque inde adulti, grege facto, Pontum Propontidemque intrant. atque ibi captura. Strabo clare lib. VII. super hac ipsa re atque pisce: Γεννᾶται μὲν τὸ ζῷον, (Pelamydem intellegit) ἐν ταῖς λίμναις τῆς Μαιώτιδος. ἰσχύσαν δὲ μικρὸν, ἐκπίπτει διὰ τοῦ στόματος ἀγεληδὸν, καὶ φέρεται παρὰ τὴν Ἀσιανὴν ἠϊόνα μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας. Et post pauca addit; Ἐπειδὰν δὲ ἤδη συνάψῃ ταῖς Κυανέαις, καὶ παραλλάξῃ ταύτας, ἐκ τῆς Χαλκηδονιακῆς ἀκτῆς λευκή τις πέτρα προσπίπτουσα φοβεῖ τὸ ζῷον, ὥστ' εὐθὺς εἰς τὴν περαίαν τρέπεσθαι. παραλαβὸν δὲ ὁ ἐνταῦθα ῥοῦς ἅμα καὶ τῶν τόπων εὐφυῶν ὄντων πρὸς τὸ τὸν ἐκεῖ ῥοῦν τῆς θαλάττης, ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ Κέρας τετράφθαι φυσικῶς, συνελαύνεται δεῦρο, καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον. Eademque ex Aristotele colliges lib. VIII. De Historia animalium, cap. XIII. Pliniani codicis mendum non sileo in hac narratione lib. IX. cap. XV. *Est in Euripo, ait, Thracii Bospori, in ipsis Europam Asiamque separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, juxta Chalcedonem in latere Asiæ. Hujus adspectu repente territi, semper adversum Byzantii promontorium, ex ea caussa appellatum Chrysoceras, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii est, magna Chalcedonis penuria. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant è Ponto: nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur.* Quid? non capiuntur nisi intrantes Pontum? contra ante dixit, capi exeuntes è Ponto, non intrantes. quod verissimum est. Itaque alii vice Ponti, *Propontidem* substituunt; Pincianus totum locum rescribit confidentius, *nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur.* Fortasse verius, simplicius certe, *intrantes portum Byzantii*, ut ad ipsum op-

numera pontum erumpens, [1] & obliquis ſubter undas ſaxis exterrita, omiſſo alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. Vnde primo quæſtuoſi & opulenti;

oppidum, & in portu fuerit ea captura. Nam cornu illud, ad quod deferantur, fuit προσεχὲς τῷ Βυζαντίων τείχει, ut Strabo ait: imo, ut Plinius, in ipſo illo promontorio, quod Cornu vocant, Byzantium urbs. Atque ibi in multos ſinus ſciſſum, tamquam ramos (εἰς ἃς ἐμπίπτουσα ἡ πηλαμὺς ἁλίσκεται) faciebat urbi illi portum. Strabonem vide.

ADD. Ad correctionem noſtram & exitum piſcium è Ponto, facit valde Salluſtii locus, apud Servium lib. IV. & Iuvenalis interpretem Sat. IV. *Qua tempeſtate vis piſcium Ponto erumpit.* Tamen, ne callide diſſimulem, vulgatam lectionem D. Ambroſius affirmare videtur, Hexaem. lib. V. cap. X. *Piſces*, inquit, *ex plurimis locis, à diverſo ſinu maris, innumeri, velut communi conſilio convenientes, conjuncto agmine flatus Aquilonis petunt, & ad illud Septemtrionalium mare partium quadam naturæ lege contendunt. Dicas, ſi aſcendentes videas, rheuma quoddam eſſe. ita proruunt, fluctuſque interſecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu profluentes.* Sed mox addit, ingruente hieme, & poſtquam ibi fœtificaverint, immenſo agmine regredi. Vide locum: & utramvis lectionum defendi poſſe, tu defendes. *Lipſius.*

Quia vis piſcium in Metapontum erumpens.] Ita Flor. & alii antiquiores Manuſcripti. In editis imminuta voce legitur, *in Pontum.* At quod Lipſius corrigit, *vis innumera Pontum*, idem à Tac. dictum lib. 4. *nam vis innumera Ligii, aliaque gentes adventabant.* Pichena.

1 *Obliquis ſubter undas.*] Quærunt, quæ hæc *ſaxa obliqua?* Ego dicam. è littore Chalcedonis ſaxa à latere ſe oſtendunt; & velut ex tranſverſo (Straboni ſcriptum) atque ea igitur fugiunt. At Franciſcus Medices, quia Strabo idem & Plinius *candidum ſaxum* id dicunt, vellet hic legi, *albis*, vel *albidis*, pro voce, *obliquis.* Vellem & ego hominis cauſſa. quis enim Muſicus Medices non amet? ſed non poſſum hanc peraudacem conjecturam. *Lipſius.*

Et obliquis ſubter undas ſaxis exterrita.] Quæ iſta obliqua ſaxa ſubter undas? turpe vitium emendavit, ni fallor, juvante Strabone, Franciſcus Medices: qui in ſuo codice adnotavit, legendum ſibi videri, *& albis* (vel, *albidis*) *ſubter undas ſaxis exterrita.* Strabonis verba Latine converſa ex lib. 7. talia ſunt: *Earum generatio* (Pelamydes ab eo appellantur) *in Mæoticis paludibus fit. inde vero paulatim erumpunt, grege facto per os ipſum, ac propter litus Aſiaticum uſque Trapezuntem, ac Pharnaciam excurrunt. Hinc primum earum venatio exiſtit, non copioſa admodum, nondum enim conveniens eſt multitudo. Sed ut Sinopen propius acceſſerint; ſpecioſior nimirum earum eſt piſcatio, ſimul & ſalſamentaria. Poſtquam vero Cyaneas tranſierint, & ex ripa Chalcedonia albicans occurrit petra quadam, tantus beſtiis ipſis terror incutitur, ut è veſtigio in ulteriorem convertantur ripam.* Plinius quoque de iiſdem piſcibus loquens, lib. 9, 15. ait: *Eſt in Euripo Thracii Boſpori, in ipſis Europam Aſiamque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, à vado ad ſumma perlucens, juxta Chalcedonem in latere Aſia. Hujus aſpectu repente territi, ſemper adverſum Byzantii promontorium, ex ea cauſa appellatum auricornu, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii eſt, magna Chalcedonis penuria.* Pichena.

1 *Thra-*

lenti; post magnitudine onerum urgente, *finem aut modum* orabant, annitente Principe, qui [1] *Thracio Bosporanoque bello recens fessos juvandosque* rettulit. Ita tributa in quinquennium remissa. [2] M. Asinio M. 64
Acilio Coss. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa enim ac tentoria militum igne cælesti arsere. Fastigio Capitolii [3] examen apium insedit. Biformes hominum partus. [4] Et suis fetus editus, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta, [5] deminutus omnium magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis. Sed in præcipuo pavore Agrippina vocem Claudii, quam temulentus jecerat; *fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret; dein puniret*, metuens; agere & celerare statuit, [6] perdita prius Do-

1 *Thracio Bosporanoque bello.*] Thracium bellum intellegit, quod cum Thracibus montanis gestum, duce Poppæo Sabino; Bosporanum, quod cum rege Mithridate. De illo, noster lib. IV. de hoc supra, isto ipso libro. *Lipsius.*

2 *M. Asilino, M. Acilio Coss.*] Legendum fortasse, *Asinio*, sic enim habet Seneca in mortem Cæsaris. *Quid actum sit in cœlo ante diem tertium Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola coss.* Idemque Tranquillus 45. *Vertranius.*

3 *Examen apum.*] Quod semper inter portenta: cum visum loco insolenti. Silium Italicum emendari velim lib. VIII. de prodigiis quæ ante pugnam Cannensem:

Obseditque frequens castrorum limina bubo:
Nec densa trepidis absunt se involvere nubes
Cessaruntque aquilis: non unus crine corusco
Regnorum eversor rubuit lethale cometes.

scribique:

Nec densa trepidis apium se involvere nubes
Cessarunt aquilis. Nubes apium, examina vocat, quæ insederunt signa. Quod sequitur, *Suis fetus editus*, libris omnibus erat, *fetum editum*: & fortasse nominandi casu sic dixerint etiam antiqui. *Lipsius.*

Fastigio Capitolii examen apium insedit.] Ita scribitur in Florent. ea vox. vulgo, *apum*. Pichena.

4 *Et suis fœtum editum, cui accipitrum ungues inessent.*] Illinc *erant* legitur, non *inessent*. Ipse vero suspicor pro *fœtum editum* scribendum, *fœtu edito*. *Biformes hominum partus*, subaudi, extiterunt, & (id est, etiam) *suis fœtu edito*, &c. *Rhenanus.* Ex eodem Florent. reposui, *inessent*. Vulgo. *erant*. Pichena.

5 *Deminutus omnium magistratuum numerus.*] In Florent. semper, *deminutus*, quod etiam lib. I. notavi. Vulgo, *diminutus*. Pichena.

6 *Perdita prius Domitia.*] Nemo tam

Domitia Lepida muliebribus caussis : [1] quia Lepidi mi-

tam inconspectus in legendo, qui vitium non videat male hærentis & incoibilis orationis. Domitia, inquit, perdita est : & subdit quasi de alia, quia inter Lepidam & Agrippinam æmulatio exercebatur. Corrige vero, & reduc aberrantem vocem : *perdita prius Domitia Lepida levibus & muliebribus caussis : quia minore Antonia genita.* Scilicet Cn. Domitio duas fuisse filias, quarum utraque Domitia gentis nomine dicta : sed minor, de qua hic, discriminandi caussa, cum Lepidæ cognomine. Ea nunc ad mortem adacta. Suetonius Nerone, cap. VII. *Amitam Lepidam ream testimonio coram adflixit, gratificans matri à qua rea premebatur.* At Domitia altera supervixit, & mentio ejus lib. XIII. estque veneno sublata à Nerone, paullo post mortem matris. Vide Suetonium Ner. cap. XXXIV. & Xiphilinum. *Lipsius.*

Perdita prius Domitia.] Verum est, nomen huic mulieri fuisse, Domitia Lepida, sed non ideo transposuerim hic eas voces : explicat enim sequens quam Domitiam dixerit, neque id apud Tacitum sine exemplo. Lepida hæc procul dubio una ex amitis Neronis, & apud quam ille educatus, matre in exsilium pulsa, unde hæc blandimenta adversus alumnum. Eandem esse, quæ mater Messalinæ, non persuadent mihi viri docti; nam ecce forma & ætate Agrippinæ parem eam facit Tacitus, quod sane in matrem Messalinæ cadere vix potest. Et quod ex ea & altero marito Appio Silano natum volunt L. Silanum sponsum Octaviæ, prorsus stare non potest. Nam ex præmissis sequeretur ante Claudii & Agrippinæ nuptias licuisse ducere sororis filiam. Faciunt enim L. Silanum & Messalinam Octaviæ matrem ex una matre Lepida genitos; quod, ut dixi, stare non potest, Quod addit Tacitus, *impudicam & infamem*, scilicet ob fratris Domitii incestum, de quo Suetonius, quo in scelere constituisse mulieris libidinem vix simile vero. *Mercerus.* Lipsius transponit, *Domitia Lepida*, ut error sit ortus ex similitudine syllabæ sequentis. ego de majori mendo suspicor, ac verba, *levibus &*, ab interpolatore quodam addita, cum in Florentino corrupte legatur : *Domitia le muliebribus* &c. Hinc fortasse restituendum : *perdita prius Domitia Lepida muliebribus caussis, quia Lepida, minore Antonia* &c. Pichena. Hæc fere scriptura est, quam Florentinus Pichenæ exhibet. cujus judicium cum probaremus, caussa nulla erat, cur non sequeremur, Prius vulgati : *Domitia levibus & muliebribus caussis.* at certe leves hæ caussæ non erant, cum de potentia apud Imperatorem certaretur. *Freinshemius.*

1 *Minore Antonia genita.*] Culpant me quod non scripserim, *majore.* Non me, sed Tacitum. Ita enim iterum sensit scripsitque noster lib. IV. Annal. *Cn. Domitius electus, cui minor Antonia Octavia genita in matrimonium daretur.* At enim Suetonius & Plutarchus aliter. Quid ergo? novum est, ut dissensus aliquis scriptorum sit? Et tamen Plutarchus clare id non dicit: clare Suetonius, fateor, plus uno loco. sed cur arbiter ego inter eos sim? Solvo me judicatu isto; & bono veterique ritu, juro mihi non liquere. *Lipsius.*

Quia Lepida minore Antonia genita avunculo Augusto.] Binas Lepidas apud Suetonium observamus, alteram in Calig. I. Germanici sororem patris Agrippinæ natam ex Druso, & Antonia juniore, alteram ex Cn. Domitio Neronis avo, & Antonia majore genitam, sororemque Domitii Neronis patris, & Agrippinæ viri; quam incestasse eundem Domitium, tradit idem Sueton. in Ner. 5. De hac verba facere Tacitum constat ex

minore Antonia genita, avunculo Augusto, [1] Agrippinæ

ex ipsius textus serie. Siquidem hæc Domitia dicta, uti ex gente Domitia orta, non illa ex Druso ortum ducens: tum hanc mariti Agrippinæ sororem, & Neronis amitam vocat Tacitus. Ex cujus dictis duæ insurgunt non contemnendæ difficultates. Vna, quomodo Domitiam Lepidam minore Antonia genitam dixerit, quam ex majore natam tradidere Suetonius, Plutarchus, & Plinius. Quare mendum in textu inesse dicendum, atque non *minore*, sed *majore* legendum: non enim rationi consonum, Tacitum in recensenda ferme sui corporis genealogia adeo fœde lapsum. Præterea si Augusto avunculo Agrippina Lepidam priorem, seu, ut legit Vertranius, *propiorem*, (in hoc namque parum laboro, quum utraque vox propinquiorem significet) dixit Tacitus, cui dubium de Antonia majore intelligendum? Altera difficultas emergit, quod hanc Lepidam perditam ab Agrippina scribat Sueton. 34. ex Xiphilino & Dione interemptam post Agrippinæ matris necem, jussu Neronis, medicis, ut largius eam purgarent, adactis. Tollitur & hæc objectio dicendo, Agrippinam quidem mortem Lepidæ molitam illis caussis objectis, quas recenset ipse Tacitus; at non datam, sed indictam tantum, inquit enim: *Ob hæc mors indicta multum adversante Narcisso.* Vnde quum paulo post Claudii mors sequuta sit, & Nero ad Imperium assumptus, jam rerum omnium potita Agrippina, & adversante Nerone in amitam benevolo, apud quam prius inops & egens puer nutritus fuerat: & adolescens blandimentis & largitionibus devinctus, quod Suetonius & Tacitus tradidere, mortem indictam, minime exequutioni mandatam, sed in memoratum à Suetonio tempus dilatam. *Marcellus Donatus*, De Lepida Drusi filia, Germanici sorore, haud scio, unde habeat: nihil enim de illa Suetonius. *Gronovius.*

1 *Agrippinæ sobrina prior.*] Sive quod Iurisconsulti suggerunt, *sobrina propior*: etsi eadem vis alteri illi voculæ. Lepida autem Germanico patri Agrippinæ, consobrina fuit. Filiæ ergo Germanici, Lepida sobrinâ proprior. Res satis clara ex Stemmate nostro Augusti. *Lipsius.*

Agrippinæ sobrina prior.] Scribendum, *propior*, verbo Iurisconsultis familiarissimo. Sic autem dicitur Lepida, quæ Germanico Agrippinæ patri consobrina erat. Hic enim Druso patre & minore Antonia Augusta natus, frater patruelis seu consobrinus erat Lepidæ L. Domicii & Antoniæ majoris filiæ. Quod de minore dixi consulto, etiam adversus Taciti testimonium, Plinio, Suetonio & Plutarcho auctoribus. Itaque Lepida *propior sobrina* scribitur Agrippinæ, quod ab ea cognationis quinto gradu disjuncta, uno gradu propior quam sobrina futura erat, quæ sexto gradu enumeratur apud Cajum, & ex Massurio Sabino apud Paullum libello. De gradibus & adfinibus. *Vertranius.* Domitia nata fuit ex Antonia Germanici matertera; atque ita Agrippinæ consobrina fuit: sic enim appellantur, qui ex duobus fratribus, sororibusve, vel fratre & sorore nascuntur: aliquando tamen & *sobrini* appellantur. De *sobrinis* autem *prioribus* alibi scriptum lectumve fuisse non memini: ne *propiores* quidem hoc loco multum ad rem faciunt. Minus etiam ad scripturam. Præterea offendor, quod maritus Agrippinæ tantum prænomine notetur; quod insolitum & vix ullibi usurpatum reor, ut solo prænomine indicetur aliquis, nisi longe notissimus, ut exempli gratia Tiberius: præsertim ubi nullus præterea de eo sermo est, sed tantum leviter nominatur. Quin & maritum Agrippinæ

pinæ sobrina prior, [1] ac Gnei mariti ejus soror, parem sibi claritudinem credebat. nec forma, ætas, opes multum distabant; & utraque [2] impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimvero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem prævaleret. Nam Lepida blandimentis & largitionibus juvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrippina, [3] quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Ce-

pinæ appellari, qui diu defunctus aliis maritis locum fecit, satis notum. His rationibus motus ita corrigendum putavi: *Sobrina priorisque mariti ejus soror*. Prior maritus quomodo *prior uxor* supra 4, 22. & mox 12, 65. *prior conjunx*. Freinshemius.

1 *Ac Gnei & mariti ejus soror.*] Id est Gneii Domitii Agrippinæ mariti, qui L. Domitii Ahenobarbi, & Antoniæ majoris filius fuit. Vide Lipsium in Augusti stemmate. *Pichena.*

2 *Impudica, infamis, vinolenta.*] Malim, *violenta*: ut superba & commota animo utraque fuerit. De vini nota nihil legi. *Lipsius.*

Impudica, infamis, violenta.] Vulgo, *vinolenta.* quod verbum rejiciebat Lipsius ex historia restituens, *violenta.* optime, nam & Florentinus consentit. *Pichena.*

3 *Quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequiebat.*] Aut deest verbum ad ista, *quæ filio dare imperium*: aut negatio τῷ *nequiebat* ad ea ipsa non pertinebit. quod genus etsi rarum, tamen & alibi observatum. Atque ita locus ille forte lib. 13. ad finem integer: *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* Vbi Lipsius pariter & Muretus inseri volunt, *in qua vivamus, potest; in q. m. n. p.* Videri possit hic etiam legendum, *quæ filio dans imperium, tolerare imp. nequibat.* Acidalius. Attentum lectorem non fallit deesse hic aliquid sensui, quem quidem facile restituam, de verbis non promittam, nisi quod scio fieri ut quæ similem fere sonum habent sæpissime aut duplicentur in membranis, aut omittantur. quod hac caussa accidisse putem, quia librariis ista describentibus dictari consuevisse consentaneum est, ut eo expeditius in describendo possent pergere. hi cum fere indocti essent: nec magnam in istis rebus diligentiam ponerent, ut qui non amore studiorum, sed in sordida mercede id negotium quærebant, quomodocunque audita temere inferebant chartis: & hinc tot loca corruptionis manifesta. Forsitan igitur hunc locum idem casus corruperit, ut legendum sit; *filio dare imperium volebat, tolerare imperitantem nequibat.* quod utrumque verissimum est, & posterius quidem exertis verbis hic pronunciatur: prius autem tot artes fraudesque & astuta consilia; flagitia quin etiam atque scelera, quorum & ipse meminit infra 13, 14. satis affirmant, præter id quod infra traditur 14, 9. audito Chaldæorum responso *fore ut imperaret Nero, matremque occideret*, dixisse; *occidat, dum imperet.* Freinshemius. Non profecto *volebat* tantummodo, quippe quæ jam dudum dedisset: sed intelligendum *quibat.* Agrippina eo usque valebat in republica, penes Claudium, apud se, ut filio imperium pararet: sed non erat tam

Ceterum objecta sunt [1] *quod conjugium principis de-* 65
votionibus petivisset, quodque parum coercitis [2] *per Calabriam servorum agminibus pacem Italiæ turbaret.* [3] Ob hæc mors indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis magisque suspectans, prompsisse inter proximos ferebatur, *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum, seu Nero potiretur. Verum ita de se meritum Cæsarem, ut vitam usui ejus impenderet. Convictam Messallinam & Silium.* [4] *Pares iterum accusandi caussas esse, si Nero imperitaret. Britannico suc-*

tam potens sui, ut toleraret regnantem. Genus loquendi lib. 4. Obser. cap. 2. illustravimus. *Gronovius.*

1 *Quod conjugium Principis.*] Id est, conjugem. Nam ut Claudii conjugium ipsa ambierit, non lectum. Abusa ergo vetitis artibus ad perniciem Agrippinæ. Sic *servitium* pro servo, & *matrimonium* pro matrona alibi notavi. & *clientelas* pro clientibus in Tacito. *Lipsius.*

2 *Per Calabriam servorum agminibus.*] Ergo suspiceris quæ supra 4. 27. de initiis belli civilis perscripta sunt ad Domitiam pertinere; nam & illa in Calabria oriebantur circa Brundisium & circum jecta oppida. qua de caussâ etiam locum istum inter paralelos notari curavimus. *Freinshemius.*

3 *Ob hæc mors indita.*] Forte, *indicta.* Rhenanus.

4 *Pares iterum accusandi.*] Ita hæc distinguenda sunt: etsi suspecta mendi. *Lipsius.*

Pares iterum accusandi caussas esse.] Hæc mendosa non sunt, sed obscura, quæ tamen parum juvat distinctio doctissimi viri; *pares iterum accusandi caussas esse si Nero imperitaret. Britannico successore nullum principi meritum.* Narcissus scilicet horrebat regnum Britannici, quod in eum beneficia nunquam contulisset: sciebat is profecto (indeque sibi metus) eo imperatore se certam perniciem manere, ob accusatam & convictam matrem Messalinam. *Sponsus jam & gener Domitius æquari Britannico studiis matris, arte eorum, quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio metuebatur.* Ego alia puncta adhiberem. *pares iterum accusandi caussas esse; si Nero imperitaret Britannico successore nullum principi meritum.* Et is (ni fallor) est sensus. parvi facere deberem (Narcissus ait) Nero an Britannicus regnet, nam mihi ab utroque exitium impendet: à priore propter odium, quo mater ejus me perditum cupit: à secundo propter cædem Messalinæ: verum tot me beneficiis Claudius prosecutus est, ut vitam potius ibi profundere debeam, ubi ei saltem caveam, & saluti sim: quod eveniet, si delatione pervertam Neronem, & Agrippinam Claudio insidiantes. is postea ex prospero similis accusationis eventu, colligit id operis esse tentandum: *convictam Messalinam, & Silium, pares iterum accusandi caussas esse.* postulavi Messalinam (inquit) insidiarum adversus maritum, & ream peregi? qua de re confidenter, & jure, hos deferre debeo & possum, qui eadem machinantur. *Si Nero imperitaret Britannico successore nullum principi meritum.* præsertim (addit) timore pœnitentiæ Claudii: nam qui filio (ut Nero) prælati sunt, semper timent, ne pater resipiscat, ob idque ei solent esse ingrati & insidiantur. hæc Narcissus. Agrippina quoque Cli-

successore, [1] *nullum principi meritum*, [2] *ac novercæ insidiis domum omnem convelli, majore flagitio, quam si impudicitiam prioris conjugis reticuisset. quamquam ne impudicitiam quidem nunc abesse, Pallante adultero. ne quis ambigat, decus, pudorem, corpus*, [3] *cuncta regno viliora habere.* Hæc atque talia dictitans, amplecti Britannicum: *robur ætatis quam maturrimum* precari: modo ad deos, modo ad ipsum tendere manus, *adolesceret, patris inimicos depelleret:* [4] *matris*
66 *etiam interfectores ulcisceretur.* In tanta mole curarum, Claudius valetudine adversa corripitur, refovendisque viribus mollitie cæli & salubritate aquarum, [5] Sinuessam pergit. Tum Agrippina sceleris olim

(licet alia de caussa lentum venenum non delegit) verens, *si lentum & tabidum delegisset, ne admotus supremis Claudius & dolo intellecto ad amorem filii rediret*, ut infra scribit. Salinerius. Omnia hic luxata, distorta, corrupta. quapropter nemo mihi vitio vertet, si ut in corpore & morbo desperato uram & secem. Sic autem sibi constet oratio, si legas: *certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum; seu Nero potiretur.* Nempe ob damnatam illius matrem, hujus inimicam, & forte damnandam. postquam enim addidisset *ita de se meritum Cæsarem* &c. adjicit *Pares iterum accusandi caussas esse:* quænam illæ? *noverca insidiis domum omnem convelli* &c. ita enim conjungam abolitis intermediis, quæ si interroges cur abolenda sint, quæram & ego cur aut quomodo retinenda? *Freinshemius.* Explicandum potius quam mutandum hunc locum existimo: & id tentavimus libro 1. cap. 22. Observationum. *Gronovius.*

1 *Nullum principi meritum, ac novercæ insidiis domum omnem convelli &c.*] Sic distinguenda fuisse ait Lipsius; tamen etiamnum mendi suspecta. Vere. Quid enim sonant illa, *nullum principi meritum?* Audeo pæne affirmare, vere à me emendatum, *nullum è principe metum.* accommodatissime profecto ad sensum. elegantissime item ad dictionem, quæ hujus generis sæpe Tacito usurpata, & exemplis aliquantis firmata Lipsio ad 1. Annal. Sed & dehinc scribe: *nullum è principe metum: at novercæ insidiis domum* &c. Quod fatebor etiam Mureto notatum, ut *at* mutaretur. Sed id solum, & cujus sola ope locus non constituitur. *Acidalius.*

2 *Ac novercæ insidiis domum omnem convelli.*] Totus hic locus, etiam apud me, vitii aut defectus suspicione non caret. nec quid reponam habeo. tantum moneo, in Flor. legi, *ad novercæ.* Pichena.

3 *Cuncta regno viliora habere.*] Erit rectius *haberi.* Grotius.

4 *Matris etiam interfectores ulcisceretur.*] Ergo suam ipsius perniciem Narcissus optat. Is enim autor, molitor, atque etiam exactor cædis Messalinæ, ut in fine lib. præced. Sed odio in Agrippinam adeo exarserat, ut dum Britannicus illam filiumque ulcisceretur, de salute sua non esset sollicitus. *Pichena.*

5 *Sinuessam pergit.*] Sinuessanæ aquæ

olim certa, & oblatæ occaſionis propera, nec miniſtrorum egens, de genere veneni conſultavit; *ne repentino & præcipiti facinus proderetur; ſi lentum & tabidum delegiſſet, ne admotus ſupremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret: exquiſitum aliquid* placebat, *quod turbaret mentem, & mortem differret.* Deligitur artifex talium, vocabulo *Locuſta*, nuper veneficii damnata, & diu inter inſtrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, [1] inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus. [2] Adeoque cuncta mox pernotuere, ut [3] temporum 67
illorum ſcriptores prodiderint, *infuſum delectabili* [1] *cibo*

aquæ libro I. Hiſtor. & Plinio libro XXXI. commendatæ, ob vim quamdam ſalubrem. *Lipſius.*

1 *Inferre epulas, & explorate.*] Sic libro XIII. *Quia cibos potuſque ejus delectus ex miniſtris explorabat.* Cui id munus, is paſſim in lapidibus dicitur, Prægustator: in quodam etiam, A. POTIONE. Athenæus libro IV. Ὃν νῦν καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι προγεύστην, τὸ τε οἱ Ἕλληνες προτένθην ὠνόμαζον. Mos qui libera rep. ignotus Romanis: quem tamen cœpiſſe conjicio ab Auguſto, non vano argumento lapidis qui Romæ.

GENIO
CÆLI. HERODIAN.
PRÆGVSTATOR
DIVI. AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN.
HORTIS. SALLVSTIANIS
DECESSIT. NONIS. AVGVSTIS
M. COCCEIO. NERVA } COSS.
C. VIBIO. RVFINO

Tenuitque Tiberius, de quo lego: TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. & deinceps alii. Traductum morem opinor à Perſis maxime, de quis Xenophon libro I. παιδείας. Οἱ τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὰν ἐνδιδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ, εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγχεάμενοι, καταῤῥοφοῦσιν, τοῦ δὲ εἰ φάρμακα ἐγχέοιεν, μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. Vbi & ritum habes prægustandi. *Lipſius.*

Explorare guſtu ſolitus.] Plinius libro 21, 3. *Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente.* Ratio in Dione libro 55. de principibus. Hieron. epiſt. 2. *Veſtes ori applicitas & oblatos ac prægustatos cibos.* Idem de Virgin. Velan. *à quo etiam cibi, cum facti fuerint, prægustantur.* Idem de vitæ ſuſp. contub. *aliena oſcula, prægustatos cibus.* Aurelius.

2 *Adeoque cuncta mox pernotuere.*] Regium exemplar tantum habet, *notuere* à *noteſco* verbo. Sic libro 5. *Libertis quoque ac janitoribus ejus noteſcere pro magnifico accipiebatur.* Rhenanus.

3 *Temporum illorum ſcriptores prodiderint.*] Seneca de eadem ait, *Nec poſt boletum opipare medicamentis conditum, plus cibi ſumpſit.* De ceteris diverſa fama fuit, referique Suetonius Claudio extremo. *Vertranus.*

[1] *cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam,* [2] *socordiane Claudii an vinolentia:* [3] simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, spreta præsentium invidia, provisam jam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. [4] Ille tamquam nisus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demisisse creditur; haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum
68 præmio. Vocabatur interim senatus; votaque *pro incolumitate principis* consules & sacerdotes nuncupabant, cum jam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primum Agrippina, velut dolore victa, & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, *veram paterni oris effigiem* appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octaviam sorores ejus attinuit, & cunctos additus custodiis clauserat, crebroque vulgabat, *ire in melius valetudinem principis,*

1 *Cibo boletorum.*] Plinius 22. 22. *Boletos immenso exemplo in crimen adductos, veneno Ti. Claudio principi, per hanc occasionem, à conjuge Agrippina dato. Quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.* Juvenalis Sat. 6. *minus ergo nocens erit Agrippinæ Boletus: siquidem unius præcordia pressit Illa senis.* Aurelius.

2 *Socordiane Claudii, an vinolentia.*] *Vinolentia* vox, quam Florentinus & alii habent, longe melior ad sensum videtur, quam, *violentia*, ut vulgati. ideo illam reposui. Nam de nimio Claudii potu, satis ab autoribus, & præsertim à Suetonio 33. At idem Florent. addit: *Socordiane, an Claudii vi, an vinolentia.* Quæ lectio fortasse non improbanda: ut tres sint causæ, cur veneni vis statim intellecta non fuerit. *Socordia* scilicet Claudii, quæ illi sensum adeo hebetasset, ut venenum non sentiret: an illius *vis*, id est naturæ corporisque robur: an quia largiter potasset. Livius libro 26. *Impleta cibo vinoque vena, minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt.* Nihil tam affirmo. *Pichena.*

3 *Simul soluta alvus subvenisse videbatur.*] Legitur in Regio exemplari: *Simul solutam alvum subvenisse videbatur.* Quid erat hoc opus mutare? Nam *videbatur* impersonaliter accipiendum. *Rhenanus.*

4 *Ille tamquam nisus evomentis.*] Reposuimus, *nixus;* à verbo *nitor, eris.* Rhenanus.

1 *Tem-*

cipis, quo miles bona in ſpe ageret, [1] tempuſque
proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret.
Tunc medio diei, [2] tertium ante idus Octob. fori- 69
bus palatii repente diductis, comitante Burrho,
[3] Nero egreditur ad cohortem, quæ more militiæ
excubiis adeſt. [4] Ibi monente Præfecto, feſtis vo-
cibus exceptus, inditur lecticæ. Dubitaviſſe quoſ-
dam ferunt reſpectantes, rogitanteſque *ubi Britan-
nicus eſſet?* mox nullo in diverſum auctore, quæ
offerebantur ſecuti ſunt. Illatuſque caſtris Nero,
& congruentia tempori præfatus, promiſſo dona-
tivo, [5] ad exemplum paternæ largitionis, *Imperator*
conſalutatur. Sententiam militum ſecuta Patrum
conſulta. nec dubitatum eſt apud provincias. *Cæ-
leſteſque honores Claudio* decernuntur, & funeris ſo-
lenne perinde ac divo Auguſto celebratur: æmu-
lante Agrippina proaviæ Liviæ magnificentiam. Te-
ſta-

1 *Tempuſque proſperum ex monitis Chaldæorum adventaret.*] Fœdus lapſus, eſt in verbo *adventaret.* Rectius in Budenſi codice legitur, *attemptaret.* Tu ſcribe, *attentaret.* Senſus eſt: Agrippinam novercam Claudii liberos tamdiu attinuiſſe domi, mortemque mariti celaſſe, donec experiretur id tempus, quod Chaldæi ſive magi novis cœptis accommodum proſperumque prædixerant. Neque enim quibuſvis negotiis quævis horæ conveniunt, ſi illorum placitis habenda fides. Porro *attentandi* verbum convenit inſidiantibus. *Rhenanus.* Nullam video cauſſam, cur Rhenanus ſpreverit verbum, *adventaret*, ab antiquioribus libris, ac præcipue à Flor. confirmatum; & ex Budenſi, ut ille ait, Codice, repoſuerit, *attentaret.* Priſcam itaque lectionem reſtitui optimo ſenſu. Exſpectabat, ut Chaldæi ex poſitu ſiderum proſperum imperii initium monerent. At verbum, *attentaret*, vix eſt, ut ad eam ſententiam trahatur, aut Taciti mens ad eum. *Pichena.* Verbum *attentaret* nullo ſenſu capio. Muretus notavit, *adventaret.* Ne id quidem mihi ſatisfacit, niſi legam *adventare*; quod verum omnino puto. Agrippina nempe vulgabat *adventare* proſperum tempus, quod Chaldæi promiſiſſent. An legendum potius *attenderet?* miles ſcilicet. Vtrumque veriſimile, neutrum alteri præfero. *Acidalius.*

2 *Tertio ante Idus Octobr.*] Caſtigavi ex Flor. ac Ven. *tertium.* Pichena.

3 *Nero egreditur ad cohortem, quæ more.*] Ita caſtigavimus. Vbi prius legebatur, *à cohorte.* Rhenanus.

4 *Ibi monente præfecto, feſtis vocibus exceptus.*] Ex Flor. ac Ven. repoſui, *Ibi.* In aliis, *ubi.* Pichena.

5 *Ad exemplum paternæ largitionis.*] Promiſit ergo viritim *quinadena ſeſtertia.* ut Suetonius in Claudio expreſ-

ſtamentum tamen haud recitatum, ne antepoſitus filio privignus, injuria & invidia animos vulgi turbaret.

preſſit cap. x. ſive ut Ioſephus, *quina millia drachmarum*: quæ ſunt *ſeſtertia vicena*, ſive nobis *quingenti Philippei*. Nam quod olim ex Dione dixi, de centenis nummis: erravi. ea enim donatio à Claudio uſurpata ſingulis deinceps natalibus imperii ſui. *Lipſius*.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER TERTIVS-DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Silanus proconsul Asiæ, veneno necatus, Agrippinæ fraude. item Narcissus ad mortem actus. Claudio funus censorium ductum, & laudatur à Principe. Bona Neronis initia, & multa arbitrio Senatus constituta. Parthi Armeniam adfectant: quibus Domitius Corbulo opponitur. Nero Acten libertam amat, matre fremente. eaque caussa imminuta materna potentia. Pallas libertus cura rerum demotus. mox venenum Britannico properatum: & festinum ejus funus. Agrippina Neroni offensior, & visa res novas moliri. accusata eo nomine, absolvitur. Neronis luxus & lascivi per noctem discursus. Actum de libertis in servitutem revocandis, sed non peractum. Damnationes aliquot illustrium, itemque à fato mortes. Iterum cum Parthis discordia, super Armenia. ad quod bellum prisca severitate & disciplina militem suum Corbulo firmavit. Is Armeniam ingreditur, castella aliquot exscindit, urbem Artaxata capit & incendit: rege Tiridate prœlium aut defensionem nusquam auso. P. Suilius Romæ damnatur, adnitente Seneca. Octavius Sagitta Pontiam tergiversantem de nuptiis, impotentia amoris, ferro transadigit. libertus suum crimen id fatetur, magno exemplo. Poppæam Sabinam amare Nero occipit: deque ingenio & Venere ejus feminæ. Cornelius Sulla Massiliam amovetur, suspectus Principi. Publicanorum iniquitas temperata. In Germania Frisii res movent: & sedes juxta Rhenum conantur figere. frustra. quia pulsi ab Romano equite & disjecti. Eosdem agros mox Ansibarii occupant, sed eodem fato. Hermunduri Cattique inter se bellantur. sed magno prœlio Catti ad exitium penè gentis cæsi. Gesta hæc annis quattuor.

IMP. CLAVDIO NERONE. L. ANTISTIO VETERE.
Q. VOLVSIO. P. CORNELIO SCIPIONE.
IMP. CLAVDIO NERONE. II. L. CALPVRNIO PISONE.
IMP. CLAVDIO NERONE. III. VALERIO MESSALLA.
Coss.

1 PRima novo principatu mors [1] Iunii Silani proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ paratur. [2] non quia ingenii

COMMENTARIVS.

1 IVnii Silani.] Crebo in historia horum temporum mentio Silanorum, & confusa: quæ, cautio mihi est, ne turbet juventutem. Eâ re, non stemma quidem ejus familiæ ponam (arduus ille & fortasse vanus labor:) sed illustrissimos quosque, quo imperatore, quoque exitu fuerint, exsequar, cum temporum nota. Exordio à Tiberio principe: quia quæ supra, nihil ad Spartam meam.

C. Iunius. C. F. Silanus. Consul fuit cum P. Cornelio Dolabella anno DCCLXII. sub Augusto; Proconsul Asiæ, sub Tiberio, damnatusque repetundarum & projectus in Cytheram insulam. Tacit. lib. III. Annal.

M. Iunius. M. F. Silanus. Consul fuit sub Tiberio, DCCLXXI. Proconsul Africæ fuit, auctore Tacito lib. IV. Histor. *Mox C. Cæsar turbidus animi, ac M. Silanum obtinentem Africam metuens.* Socer fuit Caji Caligulæ, & ab eodem interfectus, Sueton. cap. XII. & XXIII. item Dio.

D. Iunius. M. F. Silanus, Marci prioris frater. Is adulter in Iulia nepte Augusti, in exsilium ivit; rediitque per gratiam & potentiam M. fratris sui. Fuit posthac in urbe, neque honores adeptus est. Tacit. lib. III. Annal.

Ap. Iunius Silanus. Consul fuit sub Tiber. anno DCCLXXX. Consocer Claudii dicitur Suetonio, propter L. Silanum filium ejus Octaviæ sponsum. Proconsul Hispaniæ, & maritus Lepidæ matris Messallinæ. à Claudio, incerto crimine, occisus. Dio LX. Sueton. cap. XXIX. & XXXVII.

Ejus duo filii *L. Silanus*, & *M. Silanus*. Lucius, gener Claudii fuit, Octaviæ sponsus, Agrippinæ artibus ad mortem actus. Marcus consul fuit cum Valerio Asiatico, anno DCCXCIX. in quo error insignis Onufrii, qui Asiatico collegam dat Messallam. quem Dio refutat & Fasti Græci. Proconsul Asiæ fuit, & à Nerone nunc interfectus. De eo Plinius lib. VII. *Divus Augustus, in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno, M. Silanum: qui cum Asiam obtineret post consulatum* (malim scribi, *proconsulatu*) *Neronis principis successione, veneno ejus sublatus est.* Etsi Plinius scelus hoc Neroni adscribit, quod noster rejicit in matrem.

Fuit & *D. Iunius Silanus*, consul anno DCCCVI. *Lipsius.*

2 *Paratur.*] Quid si, *patratur*? Melius ut opinor: & puto veram scriptionem. Sed addit, patratum scelus *inscio Nerone*, quod puto verum. Quia *novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama.* Tac. 4. hist. *Aurelius.* Re-

genii violentia [1] exitum irritaverit, segnis & dominationibus aliis fastiditus, adeo ut [2] C. Cæsar *pecudem auream* eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri ejus [3] L. Silano necem molita, ultorem metuebat, crebra vulgi fama, *anteponendum esse vix dum pueritiam egresso Neroni, & imperium per scelus adepto, virum ætate composita, insontem, nobilem, &* quod tunc spectaretur, *è Cæsarum posteris*, quippe & [4] Silanus

Rectius fortasse *patratur*. Freinshemius.

1 *Exitum irritaverit.*] Sæpe *exitum* usurpat pro morte. Vt in calce lib. 15. de Nerone: *Quod clam ad omen ac dolum sui exitus verteret.* Ita enim illic legendum putamus. lib. 2. Hist. *Exitu demum Neronis, positis odiis in medium consuluere.* Et paulo post: *Vario super exitus ejus rumore.* Eodem libro: *Sane ante utriusque exitum.* Rhenanus. Lego, *exitium.* hoc convenientius vicinis: *non quia ingenii violentia exitium irritaverit.* Verbum quoque *irritaverit* præfert violentiam. *Aurelius.* *Exitium* rectius fortasse quam *exitum.* Freinshemius.

2 *C. Cæsar pecudem auream.*] Vereor ut scriptori nostro constet ratio. Non enim in hunc M. Silanum expetit Caji dictum: sed in illum alterum, qui ejus socer. Dio clare: Ὁ δὲ δὴ πενθερὸς αὐτοῦ Μάρκος Σιλανὸς, ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ, καίτοι τὰ ἀρεστά, καὶ ὑπὸ τῆς συγγενείας ἦν, ἑαυτὸν κατεχειρίσατο. ὁ δὲ Γάιος τά τε ἄλλα ἰσχυρῶς περιεπήδα, (καί τοι οὕτω καλῶς ἀεὶ αὐτοῦ φρονῶν, ὥστε καὶ χρυσοῦν αὐτὸν πρόβατον ὀνομάζειν) καὶ ὅπως μηκέτι πρῶτος ἐπιψηφίζῃ. &c. Cui ut assentiar ætas Silani me inducit. Natus enim est extremo, ut Plinius ait, Augusti anno: à quo ad hunc diem anni dumtaxat quadraginta sunt. Non ergo in ea ætate hic adolescens formidini aut contemtui alii dominationibus esse potuit, cujus adhuc οὐδ᾽ εἰς λόγος. Sed ut in homine Tacitus, sic in dicto aberrat Græcus. Putat enim laudis honorisque fuisse: quod revera probri fuit, & falsè jactum in hominem divitem, sed ignavum, hebetem, oviculam meram. *Lipsius.*

3 *L. Silano.*] Convenit cum historia: tamen libri scripti, *C. Silano.* Idem.

4 *Silanus D. Augusti abnepos.*] Præit ad stemma aliquomodo Plinius, qui eum nepotem scribit Augusti neptis. Atqui Augusto è Iulia filia neptes duæ, Iulia & Agrippina. E Iulia hunc derivo, hoc modo:

IVLIA, Aug. F. cui vir M. Agrippa.
- IVLIA, cui vir L. Æmilius Paulus, Suet. Aug. c. LXIIII.
  - ÆMILIA LEPIDA proneptis Augusti. Suet. cap. XXVI. in Claudio cui vir Ap. Iunius Silanus claro argumento, quia Suet. eum consocerum Claudii vocat. Posteà tamen alteri Lepidæ maritus, quæ mater Messallinæ. Ex Dione.
    - M. SILANVS, de quo hic.
    - L. SILANVS Claudii gener.

 Stem-

lanus D. Augusti abnepos erat. hæc caussa necis ministri fuere [1] P. Celer eques Romanus, & Ælius libertus rei familiari Principis in Asia impositi. [2] ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius, quam ut fallerent. Nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cujus jurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia, & necessitate extrema, [3] ad mortem agitur; invito principe, cujus abditis adhuc vitiis per avaritiam ac prodi-
2 gentiam mire congruebat. Ibaturque in cædes, nisi Afranius Burrhus, & Annæus Seneca obviam issent. Hi rectores imperatoriæ juventæ, & [4] pari in societate potentiæ concordes, diversa arte ex æquo

Stemma hoc satis certum est. Ne fallat te tantum Dio, qui Lepidam matrem Messallinæ, uxorem tribuit Appio: sed sub finem vitæ. At M. ille Silanus Augusti abnepos genitus fuit vivo Augusto. Appium hunc Silanum intellegit Augustus in epistola quadam, vocatque adfinem Claudii ob hoc matrimonium, apud Sueton. Claud. cap. IV. *Curare eum ludis Martialibus triclinium Sacerdotum non displicet nobis, si est passurus se ab Silano filio homine sibi adfini admoneri, nequid faciat quod conspici & derideri possit.* Idem.

1 *P. Celerius.*] Infra, *P. Celer* dicitur. *P. Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta, donec mortem obiret Nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule.* Hic ergo corrige. *Idem.*

P. Celer eques Ro.] Correxi, monente Lipsio. Vulgo, *P. Celerius.* Sic infra eod. lib. *Publium Celerem*, bis eundem appellat. Alius enim P. Celer Vespasiani imperio damnatus fuit. hist. lib. IV. *Pichena.*

2 *Ab his proconsuli.*] Sic Flor. Vulgo, *ab iis.* Idem.

3 *Ad mortem agitur.*] Videtur legendum, *adigitur.* Ursinus. Muretus, *adigitur.* Quasi non idem alterum sit. *Acidalius.*

4 *Pari in societate pot.*] Siquid mutandum, legam; *paris in societate potentia.* Sed vix opus, etsi alii conantur. *Lipsius.*

Pari in societate potentiaque concordes.] Castigavimus, *pari in societate potentia concordes.* Expone: *pari potentia, in societate.* Rhenanus. *Pari in societate potentia concordes*, id est, in pari societate potentiæ. transpositione Tacito usitata. Flor. corrupte: *& parum in societate potentia & concordes.* Pichena. An adeo necessarium est illud *pari*, ut brevitatis tantopere studiosus Cornelius id non potuerit hic omittere: Certe *societatis* vocabulum ejus vim sibi includit; quæ nimirum, accipit omnes pares aut facit. Neque tamen tentarem hunc locum, nisi moneret Codex Flor. Ita ille, *& parum in societate potentia & concordes.* Unde facile & elegantius, nisi fallor, rescripseris; *& (rarum in societate potentia) concordes.* Boxhornius. Feliciter, ut puto. Sic Tacitus I. ann. *ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, (rarum etiam inter hostes) legatus Po. Ro. Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset.*

æquo pollebant: Burrhus militaribus curis, & se-
veritate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, &
comitate honesta. juvantes invicem, quo facilius lubri-
cam principis ætatem, si virtutem aspernaretur, vo-
luptatibus concessis retinerent. Certamen utrique
unum erat contra ferociam Agrippinæ, quæ [1] cun-
ctis malæ dominationis cupidinibus flagrans, habe-
bat in partibus Pallantem; quo auctore Claudius
nuptiis incestis, & adoptione exitiosa, semet per-
verterat. [2] Sed neque Neroni infra servos ingenium;
& Pallas tristi arrogantia modum liberti egressus,
tædium sui moverat. Propalam tamen omnes in eam
honores cumulabantur, [3] signumque more militiæ
petenti tribuno dedit, OPTIMÆ MATRIS.
Decreti & à senatu [4] *duo lictores, flaminium Claudia-
le*, simul *Claudio censorium funus*, & mox *consecratio*.
Die funeris laudationem ejus princeps exorsus est. 3
Dum *antiquitatem generis*, *consulatus*, *ac triumphos
majorum* enumerabat, intentus ipse & ceteri: *libe-
ralium* quoque *artium* commemoratio; *& nihil re-
gente eo Reip. triste ab externis accidisse*, pronis ani-
mis

sit. Item: *nam (rarum illi cælo) sic-citate & omnibus medicis inoffensum iter properaverat.* Lib. 6. *Per idem tempus L. Piso pontifex (rarum in tanta claritudine) fato obiit.* Gronovius.

1 *Cunctis malæ dominationis cupidinibus flagrans.*] Pro genitivo *malæ* reposuimus ablativum *malis*. Conjungit autem nonnunquam duo adjectiva, ut hic, *cunctis malis cupidinib.* Et lib. 16. de Ostorio: *multa militari fama*. Aliis item locis compluribus. *Rhenanus.*

2 *Sed neque Neroni.*] Sed Nero non tam erat natura demissus, ut servos magni faceret: & ille tædium sui moverat. *Ferrettus.*

3 *Signum more militiæ.*] Signum sive Tessera semper Tribunis data, etiam rep. antiqua. Livius lib. XXVIII. *Forma tamen Romanorum castrorum constabat, quod Tribunos & jura reddere in principiis sinebant, & signum ab iis petebant, & in stationes ac vigilias ordine ibant.* Dabatur à Consule, Prætore, eove qui exercitui toti præerat. Idem Livius: *In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, classicum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est.* At prætorii Tribunus à solo Principe. Ideo supra lib. 1. inter signa accepti imperii Tacitus posuit: *Defuncto Augusto signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat.* Super hac re plura in EXCURS. A. *Lipsius.*

Signumque more militiæ petenti.] Pro symbolo vel tessera, vulgo *pour le mot du guet.* Lupanus.

4 *Duo lectores, Flaminium Claudiale.*]

mis audita: poſtquam ad *providentiam ſapientiamque* flexit, nemo riſui temperare, quamquam oratio à Seneca compoſita, multum cultus præferret: ut fuit illi viro ingenium amœnum, & temporis illius auribus accommodatum. Adnotabant ſeniores, [1] quibus otioſum eſt [2] vetera & præſentia contendere, *primum ex iis, qui rerum potiti eſſent, Neronem alienæ facundiæ eguiſſe.* Nam dictator Cæſar ſummis oratoribus æmulus: & Auguſto prompta ac profluens; [3] quæ deceret principem, eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus ſenſibus, [4] aut conſulto ambiguus. Etiam [5] C. Cæſaris turbata mens vim dicendi non corrupit. Nec in Claudio, quotiens meditata diſſereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus ſtatim annis, vividum animum in alia detorſit: cælare & pingere, cantus aut regimen equorum exercere: & aliquando carminibus pangendis, ineſſe ſibi elemen-
4 ta doctrinæ oſtendebat. [6] Ceterum peractis triſtitiæ imi-

diale.] At Liviæ decretus lictor tantum unus, & idipſum recuſante Tiberio. Flaminium Claudiale quomodo ad honeſtandam facit Agrippinam? Credo ut ipſa Flaminica Claudii eſſet: exemplo Liviæ quæ Auguſti. Nam eam ſacerdotem Auguſti fuiſſe docui ad lib. I. velimque addi Paterculi locum, quem viri docti emendare conati fruſtra, lib. II. *Livia Romanarum eminentiſſima, quam poſtea conjugem Auguſti vidimus, quam tranſgreſſi ad eos ſacerdotem ac filiam.* Legunt, *quin tranſgreſſa ad eos ſacerdotem pane habuit ac flaminem.* quaſi ad Liviam ipſam referenda ſint, quæ mortua cæleſti religione culta per flamines ac ſacerdotes. Campas loquuntur & floccos: tu lege mecum, *quam tranſgreſſi ad deos.* Livia enim eſt, Livia, quæ mariti ſui in deos relati & ſacerdos fuit & filia. Satis dictum ſupra. *Lipſius.*

1 *Quibus otioſum eſt.*] Vulgo, *quibus otium eſt.* utrumque recte. tamen antiquiorem lectionem, & Florentini, & aliorum antepoſui. *Pichena.*

2 *Vetera & præſentia contendere.*] Comparare. *Ferrettus.*

3 *Quæ deceret principem, eloquentia fuit.*] Legendum forte, *qua deceret.* i. quatenus. *Acidalius.*

4 *At conſulto ambiguus.*] Lectio ſcripti codices, *aut conſulto ambiguus.* De Tiberio loquitur. *Rhenanus.*

5 *C. Cæſaris.*] Qui etiam libros ſcripſit De arte dicendi, ut vult Suidas: Γάϊος Καῖσαρ ὃς ἐπεκλήθη Καλλιγόλας ῥητορικὴν τέχνην ἔγραψε Ῥωμαϊκῶς. quem tamen puto ego falli: eoſque Germanici fuiſſe. *Lipſius.*

6 *Ceterum peractis triſtitiæ imitamentis Curiam ingreſſus.*] Quid ſibi velit Tacitus inquiens Neronem Curiam ingreſſum *peractis triſtitiæ imita-*

imitamentis, curiam ingressus, & *de auctoritate patrum*, *& consensu militum* præfatus, *consilia sibi & exempla* [1] *capessendi egregie imperii* memoravit; *nec juventam armis civilibus, aut domesticis discordiis imbutam: nulla odia, nullas injurias, nec cupidinem ultionis afferre.* Tum *formam futuri principatus* præscripsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. *Non enim se negotiorum omnium judicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus & reis, paucorum potentia grassaretur. Nihil in penatibus suis venale; aut ambitioni pervium: discretam domum & Remp. Teneret antiqua munia senatus,* [2] *Consulum tri-*

tamentis, haud facile est conjicere, si *tristitiam* in propria & communissima significatione acceperimus: at non ita, si *tristitia* vocem aliter interpretemur, cui rei potissimum ex Cicerone lucem afferimus. nam illi *tristitia* aliquando severitas, seu gravitas dicitur: item *triste*, grave & severum est. Sic lib. de Arusp. respons. *Tristitia autem, & in omni re severitas absit*; & lib. de Clar. Orat. *Triste & severum dicendi genus.* Iterum lib. de Orat. *Severus ac tristis vultus.* Et lib. de Republ. *Qui numeros optimatum & principum optulit his vocibus, & gravitatis suæ liquit illum tristem, & plenum gravitatis sonum.* Dum itaque Nero primis annis sub matris Agrippinæ præceptis, Burrhi & Senecæ disciplina vitam duxit, intra tristitiæ imitamenta, (nam non sua sponte, & ingenio) decus Imperatorium severitatem nempe & gravitatem servabat, sed juxta indita & præcepta ab his, qui illius curæ præerant; ideo non proprie severitas & gravitas illi inerant, sed simulatæ & tanquam ex imitatione moderatoribus inditæ & præceptæ. *Marcellus Donatus.* Non cepit ista Donatus, qui vult tristem fuisse Neronem, quamdiu sub pœdagogo, &c. Imo indicat auctor, intrasse curiam, cum aliquandiu ante publico abstinuisset, quasi ob gravem luctum: qui risus potius fuerat, aut certe gaudium. Sic lib. 3. Ann. 5. *Propositam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrimas, vel doloris imitamenta.* Et lib. 14, 4. *Additurum principem defunctæ templum, & aras, & cetera ostentandæ pietatis.* Piso apud nostrum lib. 2, 77. *Periisse Germanicum nulli jactantius mœrent, quam qui maxime lætantur.* Gruterus. Iustinus 12, 3. *Hæc quum nuntiata in Parthis Alexandro essent, simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo triduum luctum indixit.* Gronovius.

1 *Capessendi egregii imperii.*] Melior lectio scripti codicis, *Capessendi egregie imperii.* Rhenanus.

2 *Consulum tribunalibus. Italia.*] Polybius lib. 6. Ὁμοίως δὲ ὅσα τῶν ἀδικημάτων τῶν κατ' Ἰταλίαν προσδεῖται δημοσίας ἐπισκέψεως. λέγω δὲ, οἷον προδοσίας, συνωμοσίας, φαρμακείας, δολοφονίας, τῇ συγκλήτῳ μέλει περὶ τούτων. πρὸς δὲ τούτοις εἴ τις ἰδιώτης ἢ πόλις τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν διαλύσεως ἢ ἐπιτιμήσεως ἢ βοηθείας ἢ φυλακῆς προσδεῖται, τούτων πάντων ἐπιμελές ἐστι τῇ συγκλήτῳ. Qui locus unicus verbis Taciti est illustrandus. *Gronovius.*

1 *Pu-*

tribunalibus Italiæ, & [1] *publicæ provinciæ assisterent.* [2] *Illi patrum aditum præberent: se mandatis exercitibus consulturum.* Nec defuit fides. Multaque arbitrio senatus constituta sunt; *Ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur:* [3] *Ne designatis quidem quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset.* Quod qui-

1 *Publicæ provinciæ.*] Spectat ad divisionem Augustæam. Claudius pleraque omnia ad se traxerat: at Nero populi provincias (eæ enim publicæ) earumque controversias solis Consulibus curæ fore: se Cæsarianis provinciis, in quibus exercitus, velle consulere prædixit. *Lipsius.*

Publicæ provinciæ.] Sic dictæ sunt provinciæ, quæ populo Ro. cessissent, quasi populicæ, cum facta est earum divisio inter Augustum & S. P. Q. Romanum. Has vero fuisse didici, quæ sequuntur: Africa, Numidia, Cyrenaica, Asia, Bithynia cum Ponto finitima, Græcia cum Epiro, Dalmatia, Macedonia, Creta, Sicilia, Sardinia, Hispaniæque Bætica. Fuere quoque publicæ factæ, Narbonensis nostra, & Cyprus, pro quibus à populo Cæsar Dalmatiam recepit. *Vertranius.*

2 *Illi patrum aditum.*] Non muto. Consules, inquit, præbeant provincialibus aditum Patrum. At hæc oratio Senecæ adeò grata Patribus, ait Xiphilinus, ὥστε καὶ ἐς ἀργυρᾶν στήλην ἐγχαραχθῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι: *ut in argenteam columnam incisa sit, & Kalendis anni novi cum Consules ineunt ex decreto deinceps lecta.* Nec novum id Senatus decretum: excipio de argento. Nam & antea semper Principum orationes in æs incisæ, & Kalendis Ian. recitatæ. Morem quem non nimis notum suggerit mihi Dio lib. ultimo: Τότε δὲ λόγους τινὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ τε Αὐγούστου καὶ τοῦ Τιβερίου κατὰ δόγμα ἀναγινωσκομένους, ὥστε καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας τὴν βουλὴν παρατείνεσθαι, ἔπαυσεν, ἀρκοῦν εἶναι φήσας, ἐν ταῖς στήλαις αὐτοὺς ἐγγεγράφθαι. id est: *Cum legerent in Senatu Orationes quasdam Augusti & Tiberii ex decreto, ita ut ad vesperam Senatus detineretur, legentes Claudius inhibuit; sufficere dicens, quod ea in columnis incisa essent.* Lucem hinc do Plinii Panegyrico: *Acclamationes nostras*, inquit, *neque intercideret oblivio, P. C. in publica acta mittendas, & incidendas in ære censuistis. Ante Orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus Curiæ claudebantur.* Et ab hoc ritu est, quod Q. Haterius apud Tacitum lib. III. censet *ejus diei Senatusconsulta aureis litteris in curia figenda.* Ingerunt & Iurisconsulti, apud quos locis aliquot Orationes hæ Principum laudatæ. Sed nec ab alia caussa evenisse crediderim, quod Claudii oratio Lugduni nostro ævo reperta in Tabula æris. *Lipsius.*

3 *Edendi gladiatores necessitas.*] Pertinet ad abolendum Claudii scitum, qui, auctore Dolabella, sanxit *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui Quæsturam adipiscerentur:* ait Tacitus lib. XI. Vbi suspecta vox, *adipiscerentur.* Cur enim hic ἐμφατικῶς scriptum, *Ne designatis quidem:* nisi quia antea ex ea sanctione, dabant etiam Candidati? Atque ita in Lampridii Alexandro lego: *Quæstores candidatos* (malim *Quæstura*) *ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post Quæsturam Præturam acciperent.* Ceterum hoc Neronis decretum abolevit

quidem adverſante Agrippina, *tamquam acta Claudii ſubverterentur*, obtinuere patres. [1] qui in palatium ob id vocabantur, [2] ut aſtaret abditis à tergo foribus velo diſcreta, [3] quod viſum arceret, auditus non adimeret. Quin & legatis Armeniorum, cauſſam gentis apud Neronem orantibus, [1] eſcen-

levit iterum Domitianus: de quo Suetonius capite IV. *Lipſius.*

Ne deſignatis quidem Quaeſtoribus edendi gladiatores.] Videtur abundare vox *quidem*. Sunt enim verba Senatus decreti. *Vrſinus.* Movet hic emphatica particula *quidem* Lipſium, ut de mendo ſuſpiciat in loco libro XI. verbum *adipiſcerentur: P. Dolabella cenſuit ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum, pecunia eorum, qui queſturam adipiſcerentur.* Cur enim, inquit, ἐμφατικῶς hic ſcriptum, *Ne deſignatis quidem:* niſi quia antea ex ea ſanctione dabant etiam Candidati? At tu ſcito particulam hanc hinc delendam, quæ iterata ex ſequenti linea: *Quod quidem adverſante Agrippina*, &c. ita totum illud concidit: & Tacitus ſibi non diſſentaneus. Ponit auctor hoc exemplum decretorum Senatus, *Ne deſignatis quaeſtoribus edendi gladiatores neceſſitas eſſet:* eadem forma, qua alterum, quod præceſſit, *Ne quis ad cauſam orandam mercede aut donis emeretur.* Acidalius.

1 *Qui in Palatium.*] Puto in templum (Vide Sueton. Auguſt. c. 29.) Apollinis Palatini. Supra libro II. *Quatuor filiis ante limen Curiæ adſtantibus, cum in Palatio Senatus haberetur.* Lipſius.

2 *Abditis à tergo foribus velo diſcreta.*] Melius, *obditis*. Intellegit autem vela quæ prætenta foribus: quibus etiam Claudius ſe texit. Sueton. cap. X. *Prorepſit ad ſolarium proximum, interque foribus prætenta vela ſe abdidit.* Et Heliogabalus, narrante Lampridio: *Subito militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu cubiculi erat, ſe texit.* Iulius Pollux deſcribit libro X. Περὶ μὲν τοῦ κοιτῶνος ἐπὶ ταῖς θύραις, παραπετασμάτων σοι δεῖ, εἴτε ἁπλοῦν εἴη τὸ παραπέτασμα λευκὸν ἐξ ὀθόνης, εἴτε καὶ πολύχρουν. Id velum levabatur, in admiſſionibus. Seneca, epiſt. LXXXI. *Non crepuit ſubinde oſtium, non allevabatur velum.* Lampridius in Alexandro: *Salutabatur quaſi unus de Senatoribus, patente velo, admiſſionalibus remotis.* Inde apud ICtos cauſſas cognoſcere levato velo: id eſt palam omnibus admiſſis, l. 5. C. De naufragiis: *De ſubmerſis navibus decernimus ut levato velo iſta cauſſa cognoſcantur.* Ad hæc & talia vela facit lapis vetus Romæ;

TI. CL. THALLVS.
PRÆPOSITVS. VELARIORVM
DOMVS. AVGVSTIANÆ.

Erant tamen & alia vela in cænationibus arcendi frigoris, itemque ornatus cauſſa: de quibus Seneca lib. IV. Quæſt. Nat. & Tertullianus de habitu muliebri. *Lipſius.*

Vt aſtaret abditis à tergo foribus.] Expone ita ut aſtaret abditis à tergo foribus, quanquam in ſcripto codice legitur *additis*, tanquam propter ipſam factæ ſint additæque fores. *Rhenanus.* Conjiciebam *obdito à tergo foribus velo diſcreta. A tergo* puta ſedentis principis, *diſcreta velo*, quod *obditum* erat foribus, in quibus ſtabat ipſa. *Gronovius.*

3 *Aditus non adimeret.*] Imo verò adimebat aditus: nec adiri conſpicive Agrippina voluit. Scribo, *auditus*. Lipſius.

Quod viſum arceret, aditus non adimeret.] Lipſius mallet, *auditus*. Forte

[1] escendere suggestum imperatoris, & præsidere si-
mul parabat; nisi ceteris pavore defixis, Seneca ad-
monuisset, *venienti matri occurreret.* Ita specie pie-
6 tatis, obviam itum dedecori. Fine anni turbidis
rumoribus *prorupisse rursum Parthos, & rapi Armeniam*
allatum est; *pulso Rhadamisto,* qui sæpe regni ejus po-
titus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat.
Igitur in urbe sermonum avida, *quemadmodum prin-
ceps vix septemdecim annos egressus, suscipere eam molem
aut propulsare posset? quod subsidium in eo qui à femina
regeretur? num prœlia quoque & oppugnationes urbium,
& cetera belli per magistros administrari possent,* anqui-
rebant. [2] Contra alii *melius evenisse* disserunt, *quam
si invalidus senecta & ignavia Claudius, militiæ ad la-
bores vocaretur, servilibus jussis obtemperaturus.* [3] *Bur-
rhum tamen & Senecam multarum rerum experientia
cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cum
octavodecimo ætatis anno Cn. Pompejus, nonodecimo
Cæsar Octavianus, civilia bella sustinuerint.* [4] *Plera-
que*

Forte melius. *auditum*: vel si magis probes, *aditum*; cum præcesserit, *visum.* Pichena. Non dubitavimus in textum recipere certissimam emendationem Lipsii: prius erat *aditus non adimeret*, contra mentem auctoris. *Auditus*, ut *visus* infra 13, 16. *Freinshemius.*

1 *Escendere suggestum,*] Probissima vox, & repperi ita in Farnesiano, sicuti paullo post in Vatican. *anquirebant.* Nemo autem tinctus hac meliori literatura, cui non ista hodie nota. *Lipsius.*

Escendere suggestum Imperatoris.] Verbum, *escendere*, à Lipsio ex Farnesiano Codice restitutum. à Flor. confirmatur. sicuti paulo post, *anquirebant.* Vulgo, *ascendere*, &, *inquirebant.* Pichena

2 *Contra alii melius evenisse dixerunt.*] Videtur abundare verbum *dixerunt*, legendumque, *Contra alii melius evenisse, quam si invalidus senecta, & ignavia Claudius,* &c. potest enim videri illud, *dixerant*, adjectum esse. *Ursinus.* Malui, *disserunt*, ex Flor. quam *dixerunt*, ut vulgati. Sic libro 12. *plures tuta disserunt.* libro 14. *& morte ejus accensum populi favorem disserunt.* Pichena.

3 *Burrhum tamen & Senecam multarum rerum experientia cognitos, & imperatori.*] Legam levi, trajectione, *Burrhum & Senecam m. r. exp. cognito: & tamen imperatori*, &c. Acidalius.

4 *Pluraque in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri,*] Scribendum, *pleraque.* Ecliptica oratio est. nam adverbium *magis* aut *potius* subauditur. Hoc loquendi genere sæpenumero Tacitus utitur. lib. 14. *Denique si rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam.* lib. 3. Hist. de Flavianis, Ne *suæ*

que in summa fortuna auspiciis & consiliis, quam telis & manibus geri. [1] *Daturum plane documentum,* [2] *honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Hæc atque talia vulgantibus, Nero & *juventutem proximas per provincias quæsitum* [1] *sup-*

suas quidem legiones opperiebantur, ut præda quam periculorum socias. libro 4. Hist. de rege Ptolemæo; *Ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens.* In libello de Germanis: *Cedere loco, dum modo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur.* Rhenanus. Magis placet, *pluraque*, &c & ita aptius ad sententiam. Ursinus: Satis placet, quod Rhenanus. Magnam ait partem res etiam à Principe in bello gerendas ejus esse indolis, uti melius per legatos sive ministros & mandata quam per ipsum præsentem armatum & concursantem vel satagentem, expediantur & transigantur. Suetonius Octav. 21. *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam*, &c. *Auspiciis suis*, id est per legatos suos, ubi ipse non intervenit, nec præsens fuit. Gronovius.

1 *Daturum plane documentum.*] *Datum*, habet exemplar Budense; quasi dicas objectum documentum sive oblatum experimentum, per istud bellum quod tum instabat. Sed magis quadrat, *daturum.* Rhenanus.

2 *Honestis an secus amicis uteretur, si ducem.*] Castigavimus, *& si ducem*, subauditur, *daturum documentum.* Rhenanus. Sensus non constans sibi. Quomodo enim hinc, si egregium ducem amota invidia, non pecuniosum & gratia subnixum per ambitum, deligeret Nero, documentum ipsis, honestis an aliis amicis uteretur? Consequens sane id non videtur. Nec adeo particulæ illæ optime hærent, *si*, *quam si.* Melius erat posterius *si* omitti, ut *potius*, vel *magis* Taciti more subintelligeretur. Sed Muretus bifidam sententiam facit; paullo alia lectione: *honestis an secus amicis uteretur, & si* (ita etiam in aliis libris) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Scilicet usum rariorem particulæ *si* pro *an* occasionem interpolandi dedisse. Quamquam ego profecto id ipsum *si* nolim hic agnoscere. Cur enim non addidit etiam præcedentibus sic, *si honestis an secus amicis uteretur.* Deleverim igitur etiam ipsum, ut plane concinna sit oratio in hunc modum: *honestis an secus amicis uteretur* (& quod in aliis libris, possis hic si velis retinere) *ducem amota invidia egregium, an pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Ulterius mutare vix mihi quidquam hic permiserim. Venit tamen in mentem commoda etiam alia sententia, quam verba sic concepta elegantissime effecerint: *Modestis an secus amicis uteretur, si ducem aut amota invidia egregium, aut pecuniosum & gratia subnixum per ambitum deligeret.* Acidalius. Non dubito expungendam *si* particulam, adjectam à quodam phrasis Cornelianæ non admodum gnaro. *Egregium quam pecuniosum*, hoc est, egregium potius quam pecuniosum. Exempla sunt complura, in quibus potius istud non exprimitur, sed intelligitur: quorum unum tantum alterumque adscribam, assertioni meæ firmandæ. Supra 3,32. *Nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiæ habendam.* 4,61. *claris majoribus quam vetustis.* Freinshemius.

1 *Sup-*

[1] *supplendis Orientis legionibus admovere, legionesque ipsas propius Armeniam collocari* jubet. *Duosque veteres reges* [2] *Agrippam & Iocchum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent:* [3] *simul pontes per amnem Euphratem jungi.* [4] *Et minorem Armeniam Aristobulo, regionem* [5] *Sophenem Sohemo cum insignibus regiis mandat.* Exortusque in tempore æmulus Vologeso, filius Vardanes. & abscessere Armenia Parthi, tam-
8 quam differrent bellum. Sed apud Senatum omnia in majus celebrata sunt, sententiis eorum, qui *supplicationes & diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiesque ejus pari magnitudine ac Martis Vltoris, eodem in templo* censuere: præter suetam adulationem læti, quod Domitium Corbulonem retinendæ Armeniæ præposuerat. videbaturque locus virtutibus patefactus. Copiæ orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam & legatum ejus [6] Quadratum Vinidium remaneret; par

ci-

1 *Supplendis Orientis legionibus admovere.*] Legendum puto, *admoveri.* nam sequitur, *collocari.* Pichena. Legam *admoveri,* ut *collocari.* Acidal.

2 *Agrippam & Iocchum.*] Agrippam intellegit Agrippæ filium, cognomento Iuniorem: qui Galilææ, Trachonitidis, & partis Iudææ rex. de quo Iosephus lib. xx. satis. Sed Iocchus iste quis? Vtrum *Bocchus* rescribendum? an potius, expleta voce *Antiochus*? Quod verum censeo. Intellegit Antiochum, regem Commagenes & in parte Ciliciæ. de quo Iosephus libro xix. Ἀντίοχον ἣ ἣν εἶχεν βασιλείαν ἀφελόμενος, Κιλικίας μέρει τινὶ, καὶ Κομμαγηνῇ δωρεῖ.). Et Dio libro lx. Confirmat eam scripturam noster infra, qui in auxiliis Corbulonis Antiochum nominat: iteratque hoc mandatum. *Simul,* inquit, *Antiochum regem monet proximas sibi Præfecturas petere.* Vaticano tamen est, *Lochum.* Lipsius.

3 *Simul pontes per amnem Euphratem.*] Ita legebat Faërnus, non ut, est in vulgatis, *per pontem.* Vrsinus. An ipsis regibus mandatum, ut pontes jungerent? potius ipsius imperatoris ducibus. nam alias, *jungere,* dixisset, non, *jungi.* Rectius ergo distinxi, *intrarent: simul pontes* &c. Pichena. Muretus *amnem* delet. *Acidalius.*

4 *Minorem Armeniam Aristobulo.*] Iosephus xx. Τὴν τ̃ μικρᾶς Ἀρμενίας στρατηγίαν, Ἀριστόβουλος Ἡρώδου τ̃ Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ὑπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. & addit, id factum τῷ πρώτῳ τ̃ Νέρωνος ἀρχῆς ἔτει, convenienter plane cum Tacito. *Lipsius.*

5 *Sophenem Sohemo.*] Nescio an idem sit qui à Cajo constitutus Arabum Ituræorum rex, auctore Dione. Sed apud eum Σοαῖμος dicitur: & fortasse ita hic scribendum. *Idem.*

6 *Quadratum Vinidium.*] *Numidium,* ut supra. *Idem.*

1 *Ad-*

civium ſociorumque numerus Corbuloni eſſet, [1] additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant: ſocii reges prout bello conduceret, parere juſſi. Sed ſtudia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut famæ inſerviret, quæ in novis cœptis validiſſima eſt, itinere propere confecto, [2] apud Ægeas civitatem Ciliciæ obvium Quadratum habuit, illuc progreſſum, ne ſi ad accipiendas copias Syriam intraviſſet Corbulo, omnium ora in ſe verteret, corpore ingens; verbis magnificus, & ſuper experientiam ſapientiamque, etiam [3] ſpecie inanium validus. Ceterum uterque Vo- 9
loge-

1 *Additis cohortibus aliſque, quæ apud Cappadociam hiemabant.*] Muretus, *cohortibus aliis, q. a. Cap.* &c. Vix abeſt, opinor, quin vere. *Acidalius.*

2 *Apud Egas.*] Libri mei, *Ægeas*, & recte. Id enim Ciliciæ opidum. Strabo: Μετὰ δὲ Μαλλὸν, Αἰγαῖαι πολίχνιον ὕφορμον ἔχον. id eſt, *Poſt Mallum Ægeas opidulum, quod ſtationem navibus habet.* Lipſius.

Apud Ægeas civitatem Ciliciæ.] Ita hujus oppidi nomen reſtituit Lipſius ex libris, & Florentinus concordat. Vulgo, *Egas.* Pichena. Lucanus tamen lib. 3. 227. *& extrema reſonant navalibus Ægæ.* Sic enim legendum puto: non *externa.* Stephanus: Αἰγαὶ πολλαί. πόλις Κιλικίας, &c. Plinius libro 5, 27. *oppidum Ægæ liberum, amnis Pyramus, Portæ Ciliciæ.* Philoſtratus de vita Apollon. 1, 8. Κἀκεῖνα τὰ ἐν Αἰγαῖς διατριβῆς. Cap. ſequenti: Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἄγαν φρονεῖν, εἰς ἔφηβον (ἐν Ταρσοῖς ἄρα διῃρεῖν ἦγεν) ἐξωρμήθη εἰς τὰς Αἰγάς. Idem libro 2. vitarum in Antiocho: Ἀντίοχον τὸν Σοφιστὴν αἱ Κιλίκων Αἰγαὶ ἤνεγκαν. Apud Dionem libro 47. eſt: καὶ τοὺς Ταρσίας ἐκκλησίας προσλαβὼν φρουράς τινας αὐτῶν ἐν Αἰγέαις ὄντας ἐσίκησε. Sed ibi quoque Xylander mavult ἐν Αἰγαῖς. Quare vereor ne & Strabo ſcripſerit: Μετὰ δὲ Μαλλὸν Αἰγαί. Et mox: Μετὰ δὲ Αἰγὰς Ἰσσός. Gronovius.

3 *Specie inanium validus.*] Reſtitui, meo animo, vere. Corbulo, inquit, non ſolum vera virtute ſapientiaque magnus, ſed etiam animos allicere peritus ſpecie inanium; id eſt, geſtibus, verbis, habituque externo. At noſtri Cenſores quam hic mente, ut ait ille, extenſa? Beatus legit, *ſpe animum validus.* pro animorum, inquit. Vertranius, *ſpe immanium* ſcilicet rerum. Cum bona gratia, abite quæſo, & cucurbitas pingite. *Lipſius.*

Etiam ſpecie inanium validus.] Ante dixit, *Corpore ingens*, quare hic rurſum ſubdit, *etiam ſpecie.* Budenſe volumen habet, *ſpe inanium.* Lego, *ſpe*, aut *ſpei animum validus.* Hoc enim melius placet, quam *ſpe immani validus.* Rhenanus. Etiam validus ad ſpem commovendam inanium rerum, quales ſunt apparatus familiares, veſtes, equi ornamenta, & cætera, quibus vulgus moveri ſolet, & quibus ſpecies ineſt magni animi, cum tamen inania ſint, & aliena. *Ferrettus.* Æmylius exponit pro eo, qui ad ſpem commovendam, vel rebus inanibus valeret: Beatus legit, *ſpe animum validus*, pro animorum: ego malim ſcribi, *ſpe immanium*, ſcilicet rerum,

logeſem regem nuntiis monebant, *pacem quam bellum mallet, datiſque obſidibus, ſolitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret.* [1] Et Vologeſes quo bellum, [2] ex commodo pararet, an ut æmulationis ſuſpectos per nomen obſidum amoveret, tradit nobiliſſimos ex familia Arſacidarum. Accepitque eos [3] centurio Hiſtejus [4] ab Vinidio miſſus, forte [5] prior ea de cauſſa adito rege. Quod poſtquam Corbuloni cognitum eſt, *ire* præfectum co-

validus. Vertranius. Male antea, *ſpe inanium.* Emendavit Lipſius, credo ex libris, nam Ven. haud aliter habet. Flor. *Specie in animum.* Sic de Cæcina lib. 2. hiſt. *vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore.* Pichena.

1 *Et Vologeſes, quo bellum, &c.*] Dedit obſides: vel ut qui tunc erat impar bello, pararet interim nulla moleſtia, quæ æqualem illum redderent: vel ut amoveret ſuſpectos. *Ferretius.* Faernus legebat: *Et Vologeſes quo bellum ex æquo mox appararet.* Viſinus. Lege, *ex commodo pararet,* Hoc vult datos obſides non bona fide. Aut ergo dati ut falleret, & oſtenſa pace bellum pararet commodo ſuo, cui tum non ſatis paratus; aut ut ſpecie obſidium amoliretur, quos ſuſpectos haberet. Nihil certius. *Mercerus.* Corrupte in vulgatis, *ex æquo modo.* Flor. aliquid lucis ad veram lectionem dedit, habens, *ex quo modo.* Reſtitui ergo *ex commodo,* quod Mercero etiam ac Mureto probatur. Columell. 6, 2. *ideoque robora corporum citra maciem conſervant, qui ex commodo, quam qui feſtinanter mandunt.* Idem 12, 19. *Ut ex commodo muſtum ferveat.* Pichena. Lipſius ſuperflue vocem *modo* cenſet: Muretus mutat, *ex commodo.* Vter verius, non definio. Sed quæro, quomodo bellum parabat Vologeſes, ſi obſides dabat? Finiebat imo, & pacem jungebat. Legam ego, *quo bellum ex æquo componeret.* Clara & vera ſententia. Poſſis forte etiam ſcribere, *quo bellum ex æquo patraret:* ac poſtea ſi lubeat leviter mutatum τὸ *modo,* ſequentibus inſerere: *an ut æmulationis ſuſpectos domo amoveret.* Sed quod primum dixi, mihi verum eſt. *Acidalius.*

2 *Ex æquo modo.*] Niſi fallor, τὸ *modo* παρέλκει: aut certe cum Mercero legam, *ex commodo.* Lipſius.

3 *Centurio Hoſtorius.*] Vaticanus codex, *Centurio Hiſtius.* Parum, aut nihil eſt: tamen infra, poſt triennium, in his locis *Iſtius Capito* eſt, *Caſtrorum præfectus.* Idem

Accepitque eos Centurio Hiſtejus.] Ita ſcriptum in Flor. & Vat. Vulgo, *Hoſtorius.* Pichena.

4 *Ab Vinidio.*] Recte Lipſius, *Numidio:* Muret. *Vindicio:* & ſic ubicunque id nominis reperitur. *Acidalius.*

5 *Priore de cauſſa.*] Mureto accedo, *prior ea de cauſſa,* legenti. *Lipſius.*

Forte priore de cauſa adito rege.] Notaverat Muretus, *forte prior ea de cauſſa,* quod non capio. Sed ſcribendum videtur, quomodo & ipſe fortaſſe voluit: *Hoſtorius ab Numidio miſſus, forte prior, an ea de cauſa adito rege.* Accepit obſides Hoſtorius, ſive forte fortuna prior in regem inciderat, ſive de induſtria occupaverat. *Acidalius.* Muretus, *forte prior ea de cauſa, adito rege,* unica tantum litera adjecta, locum apte reſtituit. male antea, *priore de cauſa.* Pichena.

1 *Ro-*

cohortis Arrium Varum, & [1] *reciperare obsides* jubet. Hinc ortum inter præfectum & centurionem jurgium, [2] ne diutius externis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque qui eos ducebant, permissum. Atque illi ob recentem gloriam, [3] & inclinatione quadam etiam hostium, Corbulonem prætulere. Vnde discordia inter duces: querente Vinidio *prærepta quæ suis consiliis patravisset*: testante contra Corbulone, *non prius conversum regem ad offerendos obsides, quam ipse dux bello delectus spes ejus ad metum mutaret.* Nero quo componeret diversos, sic evulgari jussit: *Ob res à Quadrato & Corbulone prospere gestas laurum* [4] *fascibus imperatoriis addi.* Quæ

1 *Reciperarè obsides jubet.*] Ita ex Florent. & antiquis fere omnibus. Vulgo, *recipere.* Pichena.

2 *Quod ne diutius externis spectaculo esset.*] Pronomen *quod*, potest abesse. & quidam in exemplari scripto superne adjecerat. tum ponendum punctum post *jurgium*, & subaudiendum verbum, *est*. Rhenanus. Venetus codex addit: *quod ne diutius*, &c. *Pichena.*

3 *Et inclinatione quadam hostium.*] Idem Venetus, aliique veteres habent: *& inclinationem quandam.* Pichena. Nullum ista idoneum sensum admittunt. Legam; *inclinatione quadam etiam Hostorii.* Nam in aliis libris non *Hosteius*, sed *Hostorius* hic centurio vocatur. Hoc autem vult: Parthos Corbulonem prætulisse, partim ob recentem ejus gloriam; partim, quod, pacis concordiæque causa, aliquatenus eo inclinare ipsum Hostorium, à Vinidio missum, observarent. *Boxhornius.*

4 *Fascibus Imperatoriis.*] De fascibus Imperatorum sive Principum (nec enim alios hic intelleges) docebo juvenes; fors fuit, & quosdam senes. Olim non nisi magistratus populi Romani, aut qui cum imperio in provinciis, fascibus usi. Quid ergo princeps in urbe, si nullum gereret ordinarium magistratum? Nihilo secus fasces duodecim illi. Origo rei ab Augusto; cujus honori Senatus decrevit anno urbis DCCXXXV. uti Consulari potestate semper esset, fascibusque duodecim uteretur. Dio LIV. Ὁ δὲ Αὔγουστος τὴν τῶν ὑπάτων ἐξουσίαν διὰ βίου ἔλαβεν, ὥστε καὶ ταῖς δώδεκα ῥάβδοις ἀεὶ καὶ πανταχοῦ χρῆσθαι, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀεὶ ὑπατευόντων ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ δίφρου καθίζεσθαι. Eumque morem tenuerunt Principes secuti: ita ut laurum tamen fascibus non adderent, nisi in victoria: uti hic factum. At statim per adulationem irrupit, ut omnium Principum fasces, & semper laureati essent. eaque nota maxime distinctus à vulgo Princeps. Herodianus de Gordiano libro VII. Εἵπετο δὲ αὐτῷ πᾶσα ἡ βασιλικὴ πομπή, τῶν μὲν στρατιωτῶν καὶ δορυφόρων προϊόντων· αἵ τε ῥάβδοι ἐδαφνηφόρουν, ὅπερ ἐστὶ σύμβολον εἰς τὸ διαγνῶναι τὰς βασιλικὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν. Capitolinus in Maximinis: *Inde Carthaginem venit cum pompa regali, & protectoribus, & fascibus laureatis.* Quando id cœperit, ignoro: paullatim quidem non solum laureati admissi fasces, sed & aurati. Claudia-

10 Quæ in alios consules egressa, conjunxi. Eodem anno Cæsar *effigiem Cn. Domitio patri, consularia insignia Asconio Labeoni*, quo tutore usus erat, petivit à senatu: sibique *statuas argento vel auro solidas*, adversus offerentes prohibuit. Et quanquam censuissent patres, *ut principium anni inciperet mense Decemb.* quo ortus erat Nero, veterem religionem Kalendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. Neque recepti sunt in reos Carinas Celer senator, servo accusante, [1] aut Iulius Densus equester, cui favor in Britannicum crimini da-
11 batur. Claudio Nerone L. Antistio Coss. cum in [2] acta principum jurarent magistratus, *in sua acta collegam Antistium jurare* prohibuit: magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum

nus Panegyrico in VI. consulatum Honorii,

——agnoscunt rostra curules
Auditas quondam proavis: desuetaque cingit
Regius auratis fora Fascibus Vlpia lictor.

Lipsius.

1 *Aut Iulius Densus equester.*] Muretus legit, *eques Rom* Ego non muto, ut idem sit *equester*, ac equestri ortus loco, vel equestris ordinis. Sic lib. 12. *Nam divus Augustus apud equestres qui Ægypto præsiderent lege agi*, &c. *Pichena.* Insolens additio hæc *equester.* Recte opinor Muret. *eques R.* id est, eques Romanus. *Acidalius.*

2 *Acta principum.*] Non ut receptum, *principis.* Iurabant enim in acta non unius qui imperitabat, sed & priorum. Dicam multa ad lib. XVI. *Lipsius.*

In acta principis jurarent magistratus.] Iuratum in verba, juratum in acta reperias, eodem duplici tendente via, ad imperium scilicet constituendum. In verba vel nomen imperatoris milites jurejurando adacti sunt, quo illius partes sequerentur, cui se religione jusjurandi addicerent: qua de re memorabile est ex Histor. libro 1. *projectis Galbæ imaginibus, in S. P. Q. Romani verba jurasse milites.* *In acta jurare*, fuit se principis placita servaturos obligare. Id mortuo principi tributum honoris causa legas, si maneret illius sacrosancta recordatio: negatum vero fuit illi, cujus acta rescindi vellent. Sic namque Dio libro 59. scribit: *M. Aquilius Iulianus, P. Nonius Asprenas Cos. in acta Tiberii non juravere: quare irrita habita sunt, neque ea ullus imperator recenset, cum in sua acta juratur. Verum de Augusto Cajoque reliqua pro more facta, juratumque ab omnibus*, &c. Dixerat autem Tiberius: *exempli causa cavendum, ne se senatus in cujusquam acta obligaret, qui aliquo casu mutari posset.* Nihilominus invaluit, ut in novi principis acta juraretur. Sic supra libro 2. juratum in acta Tiberii, apud Dionem juratum in acta Caligulæ, hoc loco juratum in acta Neronis. *Vertranius.*

rerum gloria sublatus, majores continuaret. Secutaque lenitas in [1] Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messallinæ [2] ordine remotum, reddidit senatui, *clementiam suam* obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta præciperet, [3] vel jactandi ingenii, voce principis vulgabat. Ceterum infracta paulatim potentia ma- 12
tris, delapso Nerone in amorem libertæ, [4] cui vocabulum *Acte* fuit: simul assumptis in conscientiam Othone & Claudio Senecione adolescentulis decoris: quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Cæsaris patre genitus, [5] ignara matre, dein frustra obnitente, [6] penitus irrepserant per luxum & ambigua secreta. [7] ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente: quando uxore ab Octavia [8] nobili quidem, & probitatis spectatæ, fato quodam, an quia prævalent illicita, abhorrebat: metuebaturque ne in stupra feminarum illustrium prorumperet, si illa libidine pro-

1 *Plautium Lateranum.*] Supra lib. XI. *Lipsius*

2 *Ordine remotum.*] Nimio mavolo simplex, *motum*. Acidalius. Suetonius Vitellio 2. *Quintus caruit ordine, cum auctore Tiberio secerni minus idoneos senatores removerique placuisset.* Gronovius.

3 *Vel jactandi ingenii.*] Contaminarant impuræ manus, *causa jactandi*. At vox ea eleganter abest Vatic. *Lipsius*.

Causa jactandi ingenii.] Addidimus *vel* particulam hic non otiosam, *Vel causa jactandi ingenii*. Rhenanus. Vox, *causa*, quæ hic addita fuerat, etiam a Flor. abest. *Pichena*.

4 *Cui vocabulum Acte.*] Ex Asia oriunda mulier: cujus genus Nero (ut splendorem ei adstrueret) ad Attalum regem porrigebat. Xiphilinus. *Lipsius*.

5 *Ignara matre, dein frustra obnitente.*] Scripsimus, *abnuente*. Rhenanus.

6 *Penitus irrepserat.*] Scribe, *irrepserant*. ad Senecionem enim pertinet & Othonem: non ad Acten. *Lipsius*.

Penitus irrepserant per luxum & ambigua secreta.] Monente Lipsio, scripsi, *irrepserant*, non ut vulgo, *irrepserat*. de duobus enim sermo, Othone ac Senecione. *Pichena*.

7 *Ne severioribus quidem.*] Libri scripti, *senioribus*. Lipsius.

Ne severioribus quidem.] Florentinus: *ne senioribus quidem.* quod vulgatæ lectioni non antefero. *Pichena*.

8 *Nobili quidem & probitatis spectatæ.*] Magis placeret *nobili quamquam, & probitatis* &c. *Ursinus*.

13 prohiberetur. Sed Agrippina *libertam æmulam*, [1] *nurum ancillam*, aliaque eundem in modum muliebriter fremere. Neque pœnitentiam filii, aut satietatem opperiri: quantoque fœdiora exprobrabat, acrius accendere. donec vi amoris subactus, exueret obsequium in matrem, [2] Senecæque permitteret. Ex

1 *Nurum ancillam.*] Quam *libertam* prius nominaverat: Sic sæpe apud auctores. *Sallustius. Tarrula Scyrtoque pessimis servorum divitiæ partæ sunt.* Licet non servi, sed liberti essent. *Aurelius.*

2 *Senecaque permitteret.*] Hærere me jubent libri. Nam Farnes. *seque neci permitteret.* Vatic. *seque permitteret.* addito superius, *neci.* E quibus, *seque Seneca*, occurrebat: nisi aliud latet. Tamen de Seneca fuisse, verba subsita statim dicunt. *Lipsius.*

Senecæque permitteret.] Malim, *se Senecaque permitteret.* Rhenanus. Addenda videtur dictio, *se*, legendumque, *Senecaque se permitteret.* Ursinus. Doctiss. vir suæ tantum hæsitationis nos participes facit: mihi autem verba, & sententia in aperto sunt. Nero amoris vi matri jam minus minusque obtemperabat, quæ eum ab Acte distrahere contendebat, & se regendum Senecæ tradit, qui ejusmodi amoribus non erat adversus: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cujusquam injuria cupidines principis explente.* Immo ad eam rem ministros suggerebat: *ex cujus familiaribus Annæus Serenus simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolescentis cupidines velaverat.* τὸ *Senecaque permitteret*, ut illud: Terent. Adelph. *pater tibi permittimus, Plus scis facto opus est.* utque Plaut. Rud. *equidem suadeo ut ad nos abeant potius dum recipis.* Eadem est invenire apud Græcos. Thucydides lib. 2. ἐδεδίεσαν δὲ καὶ περὶ τῶν ἔξω, μὴ σφίσιν ἀποχωρησάντων Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέψωσιν. i. *Timere quoque toti civitati, ne illis digressis venirent Athenienses, qui sibi non permitterent*, quæ sic explet scholiast. οὐ δώσουσιν ἄδειαν τοῖς Πλαταιεῦσιν ἐμμένειν τοῖς δόξασιν. Idem: καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες τεταγμένοι προσῄεσαν, καὶ διὰ φυλακῆς ἔχοντες. ubi scholiastes ἑαυτοὺς δηλονότι. *Salmasius.* Absit ut Senecæ sanctum mihi nomen istis immisceam. Abnuunt quoque libri, quorum Farnesianus, *seque neci permitteret.* Vatican. *seque permitteret*; superpicto, *neci.* Nisi valde hallucinor debuit scribi, *Actæ.* ut esset, *seque Actæ permitteret.* Tandem, inquit, Nero Agrippinæ matri, cui odiosus ejus amor, obsequium omne negavit, dediditque se totum amatæ sibi Actæ. *Pontanus.* E Farnesiano citat Lipsius: *seque neci permitteret.* Vaticanus tantum habet: *seque permitteret.* Dubium mihi nullum, quin scripserit Tacitus: *seque Senecæ permitteret.* Evincunt illa quæ statim sequuntur: *Ex cujus familiaribus Annæus Serenus.* Fuit enim is Serenus non tantum familiaris Senecæ, sed carissimus etiam, ut ipse fatetur Epistola 63. ad Lucillium. *Colerus.* Florent. *seque nece*: atque in margine, *Senecæque.* nam sequitur: *ex cujus familiaribus Annæus Serenus*, &c. qui inter primos amicus Senecæ, ut ex ipsius verbis, Epist. 64. colligitur. An. *seque Seneca*, legendum, quasi in illum Nero transtulerit obsequium, quod in matrem exuerat? Vix credam? eo enim ingenio, ea jam ætate erat Nero, ut potius imperii potentem, quam obsequii patientem, crediderem, præsertim erga familiares; cum antea neque

Ex cujus familiaribus [1] Annæus Serenus, simulatione amoris adversus eandem libertam, primas adolescentis cupidines velaverat, præbueratque nomen, ut quæ princeps furtim mulierculæ tribuebat, ille palam largiretur. Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, [2] *suum potius*

neque ipsi matri libenter se regi sineret. Mallem, *Senecaque permitteret.* id est, non adversaretur: sive Agrippinæ odio; sive metu, ne in stupra seminarium illustrium prorumperet Nero, si à muliercula Acte divelleretur, matrique obtemperaret. Sic supra: *ne severioribus quidem principis amicis adversantibus.* quæ verba Senecam ac Burrhum designant. Huic sensui lucem afferunt verba l. 14, 1. *Hæc atque talia lacrimis & arte adultera penetrantia, nemo prohibebat, cupientibus cunctis infringi matris potentiam.* Pichena. Lipsius hæret: ego indubitanter cum Mureto, *Seque Senecæ permittere*, Acidalius. Pichena meo judicio εἰς ἐσχάτην τὴν ἀλήθειαν τ̃ χείλεσιν βάψας, *Senecaque permitteret.* In re ancipiti & dubiæ interpretationis artifici brevitate defungitur, ne in alterammutram partem pronior appareat. Seneca, etsi jam ab initiis imperii Neronis unum cum Burrho certamen habuisset adversus crudelitatem & superbiam Agrippinæ, semper tamen in filio aluerat debitam matri pietatem. Et quoties ab ea se ille insolentius asperiusque tractatum doleret, quamvis instigantibus haud dubie statim assentatoribus, non permiserat eum matri diu irasci, nedum frenum mordere, sed gravibus & honestis monitis exulceratam mentem sanaverat. Nunc per ipsius impotentiam eo res erat redacta, & sic commota ferocia sævi adolescentis, ut necessario esset silendum de matre, aut exspectandum, ut ipse cum illa quæreretur foras, qui solus ait cum altero illa in aula verum dicebat, & in posterum & ad hæc mitiganda & omnibus bonis totique reipublicæ fieret inutilis. Ergo *permisit*, hoc est, tacuit, desiit obniti, & hac parte veri molles auriculas radere, nec retinuit palam responsantem, & quæ adhuc clam fecerat, oculis ingerentem. Quod nec laudare voluit Tacitus, & accusantur frustra, quæ cogunt tempora. Ideo sic transmittit. Nam quod sequitur de Annæo Sereno, non accipiendum, quasi faverit amori Neronis Seneca contra matris voluntatem suæ gratiæ causa: sed quum judicaret hunc ei ludum dandum majoris mali evitandi ergo, eo ipso, quod comparaverat personam, cujus nomine liberalitas Neronis velaretur, fovebat reverentiam matris, & filium retinebat, ut cum aliqua verecundia indulgeret ætati. Sed salubre consilium austeritas Agrippinæ & æmulatio vana irritum reddidit. *Gronovius.*

1 *Annæus Serenus.*] Qui præfectus vigilum Neronis. Plinius l. XXII. *Fungi familias nuper interemere & tota convivia, Annæum Serenum Præfectum Neronis vigilum & Tribunos & Centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* De hoc amico suo capiendus Seneca, epist. LXIII. *Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum carissimum mihi tam immodice flevi, ut, quod minime velim, inter exempla sim eorum quos dolor vicit.* Et inscripsit eidem libros suos De Tranquillitate, monumentum amoris. *Lipsius.*

2 *Suum potius cubiculum ac sinum offerre.*] Agrippinæ moribus haud alienum erit, incestum eam cum filio Nerone jam tum secreta mente agitasse?

tius cubiculum ac sinum offerre *contegendis quæ prima ætas*, & [1] *summa fortuna expeterent.* Quin & fatebatur *intempestivam severitatem*, & suarum opum quæ haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat. ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa. Quæ mutatio neque Neronem fefellit, & proximi amicorum metuebant, [2] orabantque *cavere insidias mulieris semper atrocis, tum & falsæ.* Forte illis diebus Cæsar inspecto ornatu, [3] quo principum conjuges ac parentes effulserant, deligit vestem & gemmas, [4] misitque donum matri: nulla parsimonia, cum præcipua & cupita aliis, prior deferret. Sed Agrippina *non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri* proclamat, *& dividere filium, quæ cuncta ex ipsa haberet.* Nec defuere qui in deterius referrent.

14 Et Nero infensus iis quibus superbia muliebris innitebatur, [5] demovet Pallantem cura rerum quis [6] à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat. Ferebaturque digrediente eo, magna prosequentium multitudine, non absurde dixisse; [7] *Ire Pallantem*

tasse? at his verbis, *cubiculum ac sinum*, eamdem vim inesse, ut filium ad id scelus aperte invitet, mihi certe non fit verisimile. Nam initio libri sequentis, hoc ipsum Cornelius, tanquam novum & immane facinus, ex historia Cluvii tradit atque execratur. Censeo itaque, Agrippinam, indulgentem jam & intemperanter demissam, simulavisse, libidinibus filii se non quidem adversari; sed imperatori minime decorum esse, hujusmodi mulierculas palam habere: & ideo ad id cubicula latebrasque proprias offerebat. *Pichena.*

1 *Summa forma expeterent.*] Reposuimus. *summa fortuna.* Rhenanus.

2 *Orabantque cavere insidias.*] Potius legendum, *caveris.* Rhenanus. Florent. *cavere.* Vulgo, *caveri.* Forte melius, *caveret.* Pichena.

3 *Quo principum conjuges.*] Claudianus de nuptiis Honorii:

——— jam munera nupta
Præparat, & pulchros, Maria sed luce minores,
Eligit ornatus; quicquid venerabilis olim
Livia divorumque nurus gessere superba. Aurelius.

4 *Misitque domum matri.*] Scribendum, *donum matri.* Rhenanus.

5 *Demovet Pallantem cura rerum.*] A rationibus Claudii fuit, ex Sueton. cap. XXVIII. & lapide, in quo sculptum: PALLANS. CÆS. N. SER. ADIVTOR. A. RATIONIBVS. *Lipsius.*

6 *A Claudio impositus.*] Pallas Claudii Cæsaris libertus, à rationibus ejus fuit. Ex Sueton. 28. *Vertranius.*

7 *Ire Pallantem, ut ejuraret.*] Scilicet,

tem ut ejuraret. Sane pepigerat Pallas, [1] *ne cujus facti in præteritum interrogaretur,* [2] *paresque rationes cum Repub. haberet.* Præceps post hæc Agrippina [3] ruere ad terrorem & minas, neque principis auribus abstinere, quo minus testaretur; *adultum jam esse Britannicum, veram dignamque stirpem suscipiendo patris imperio, quod insitus & adoptivus, per injurias matris exerceret. Non abnuere se, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suæ in primis nuptiæ, suum veneficium. Id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus. Ituram cum illo in castra. Audiretur hinc Germanici filia,* [4] *inde debilis rursus Burrhus*

licet, rempublicam, quam in manu habebat & in potestate. Quod sit autem acumen istorum verborum, multi dubitant. Et existimo respexisse Neronem ad formulam *ejurandi bonam copiam*, de qua Cicero in familiaribus epistolis ad Pætum: *Tu autem quod mihi bonam copiam ejures, nihil est.* Vocant jurisconsulti *cedere bonis.* Pallas ergo exibat ejuraturus bonam copiam, & ingentem prosequentium multitudinem immensamque auctoritatem malæ fortunæ, invidisque & malevolis, quasi iniquis creditoribus, relicturus. *Aurelius.*

1 *Ne cujusque facti in præteritum interrogaretur.*] Emendavimus, *ne cujus facti*: alioqui stare poterat *cujusquam facti.* Rhenanus.

2 *Paresque rationes.*] Id est, (uti Iurisconsulti loquuntur) ut pariator esset, sive ἀλοίπαστος: nec reliqua ulla haberet. Sic parem rationem facere Seneca dixit, lib. 11. epist. & libro VI. De Benef. cap. XI. item Iurisc. l. ult. De doli except. l. XX. De manum. testam. *Lipsius.*

3 *Ruere ad terrorem & minas.*] Sic Flor. & veteres editi. recentiores vero, *in terrorem.* Pichena.

4 *Inde vilis rursus Burrhus.*] Vatic. *bibil.* Suspicari possis, num *debilis*, legendum. Debilitas enim loco probri, quia & sacris olim arcebantur, & decreto Augusti etiam Senatu. Sequitur autem de hoc ipso Burrho, *Truncâ scilicet manu.* Suspectum æque, τὸ *rursus*, quod hic nulli rei. Puto fuisse, *rufus*: glossema scilicet ad cognomen Afranii, Burrhus. Nam Latini Burrhum, rufum dicebant, à Græco. Glossæ: *Burrhum*: Ξανθὸν, πυῤῥόν. Vide Festum. *Lipsius.*

Inde vilis rursus Burrhus.] Τὸ *rursus* non est inutile, si *hinc* & *inde* accipias pro dispositione locorum, unde Agrippina, & Burrhus cum Seneca vicissim disceptaturi fuissent: id nominis enim sive *rursum* idem valet, quod *contra*, sive *è contrario.* Et hic respicit ad sententiæ diversitatem. Terent. Eunuch. *Heus tu negato rursum.* & ibi Donatus. Noster lib. 1. ann. *neque eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat.* Et lib. 4. *ut nimia nuper coërcendo filio, ita rursum intemperanter demissa.* Et lib. 2. hist. *rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum* Ad hanc faciem Græci dixere τὸ ἔμπαλιν. Posidipp. lib. 1. Antholog. αἱ ἢ νεότητες ἄφρονες, αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες i. juventutes insipientes, canicies rursus debiles. Burrhus autem *vilis* dicitur, propter manum truncam: quod duces invalido corpore militibus contempti sunt.

rhus & exsul Seneca, [1] *trunca scilicet manu, & professoria lingua, generis humani regimen expostulantes.* Simul intendere manus; aggerere probra; *conscesunt.*

Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum. Salinerius. Mallem cum Lipsio, *inde debilis.* nam huc inclinat etiam Florent. in quo legitur, *indebilis*: ut librarii error fuerit in geminatione syllabæ. *Pichena.* Lipsius: *Inde debilis Burrhus.* Ingeniose. Nec mirum vitio datam debilitatem ab æmulis Burrho, cum ejusmodi homines improsperi malique ominis æstimarentur. Plin. 28,4. *Simili modo & fascinationes repercutimus sinistra dextraque claudicatis occursu.* Agricola qui legit *tunicata manu* nugas vendit. *Colerus.* De hoc loco erudite Lipsius, & veram omnino puto ejus lectionem, quæ & Mureto notata; *inde debilis Burrhus.* Nam vocem *rursus* quod idem Lipsius mutare voluit, *Rufus*, etsi probabiliter astruit, non placet tamen: quia levis nimium allusio, ad significatum nominis Burrhus, & inconcinna duorum adjectivorum junctio. Quid ergo ea faciendum? delenda. Nam nata ex geminata scriptione ipsius nominis *Burrhus.* Ceterum quod in Agricolæ lectionem deinceps inclinat Lipsius, ut pro *trunca manu* scribatur *tunicata manu*, satis ego mirari nequeo. Convellitur hoc recepto superior emendatio *debilis Burrhus*: quæ stabiliri eo debet omnino. Nec sane moribus & vitæ Burrhi convenit, mollitiam illi & tunicas manicatas objici. quod quare ita Lipsio visum, pariter miror. Supra longe aliud elogium homini tribuebat Tacitus, initio hujus libri: *Diversa arte ex æquo pollebant: Burrhus militaribus curis, & severitate morum; Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honesta.* Et infra de eodem sæpius. *Acidalius.* Puto legendum: *inde vilis Rufulus Burrhus.* quod esset tribunorum militarium nomen vile. Livius 9. Nam hi non à populo, sed ab imperatore fiebant; nec suffragio, sed arbitrio: & quia Rutilius Rufus de his legem tulerat; ideo *Rufuli* appellati sunt. Et fuere primum creati Q. Servilio L. Genucio secundum consulibus. Vocat autem Burrhum *Rufulum* per despectum. *Aurelius.* Lipsii emendationem Pichenæ & quodammodo Florentino ejus M S C. probatam, merito prætulimus vulgatæ lectioni, *inde vilis rursus Burrhus.* Freinshemius. Pro *rursus* Lipsio placet *ruffus*, non male, si non tam ad nomen alluditur Burrhi, quam vultus notatur. Sed turbat adhuc vox præcedens, pro qua in Vaticano codice *bibili.* Ego legam *bili rufus.* Ex tali enim corporis concretione talis color. Neque extra rem id objicit Agrippina, cum ad regimen publicum minus apta sint ejus mixturæ ingenia. *Grotius.* Scribo: *Audiretur hinc Germanici filia; debilis rursus Burrhus & exsul Seneca.* Nam cum inveniretur *devilis*, ut solet has inter se literas permutare manus vetusta, adjecit aliquis τὸ *in*, ut esset quod τῷ *hinc* responderet. Sed particula *rursus*, ejus vice fungitur; & est idem quod inde vel vicissim. *Gronovius.*

1 *Trunca scilicet manu.*] Agricola adnotavit, *tunicata manu.* à sene, an à libris? Et sane videtur mollitiam Burrho objectare & tunicas manicatas. *Lipsius.*

Trunca scilicet manu.] Nonnulli Burrho ea verba applicant, dicentes eum manum truncam habuisse, quorum utrumque falsum censemus: nam haud verisimile est, virum militaribus artibus clarum, sub Claudio & Nerone Prætorianis militibus Præfectum fuisse, si manum obtruncatam habuisset, nec Dion, Suetonius, & Tacitus ipse, qui sæpe illius meminere, id reticuissent. Prætera ex verborum serie patet, ea verba

ſecratum Claudium, *infernos Silanorum manes* invocare, & [1] *tot irrita facinora*. Turbatus his Nero, & propinquo die, quo quartum decimum ætatis annum Britannicus explebat, volutare ſecum, modo matris violentiam, modo ipſius indolem, [2] ut quidem

ex-

ba Senecæ, cui proximiora ſunt & conjuncta, attribuenda: quem quum nuſquam legamus manu detruncatum, verba hæc non ad literam exponenda, ſed abditiorem ſenſum habere conjiciendum, ita ut Agrippina Burrho viro militari in caſtris apud milites verba facturo, natalium humilitatem ad infringendam illius auctoritatem eſſet objectura, mulier ex adverſo nobiliſſima, & filia Germanici imperatoris exercitibus cariſſimi & amantiſſimi: Senecæ vero ignaviam & ad militaria munia tantam ineptiam, quaſi manum non haberet, & quales ſunt, qui mutilati manibus carent. *Truncum* enim ſemper in malam partem accipi, obſervamus apud Latinos. Sic homo dicitur *truncus*, quod quaſi ſtipes ſtupidus ſit. Cic. in Piſon. *Sed qui tanquam truncus atque ſtipes ſi ſtetiſſet modo, potuiſſet tamen ſuſtinere titulum Conſulatus*. Vocat autem eundem Senecam Agrippina *exulem*, quaſi facinoroſum argueret, ex quo exul factus eſſet, ingratitudinis notam eadem voce inurens, quod ab ipſa redux ab exilio factus, non modo ſuarum partium non eſſet, ſed & contra ipſam cum Burrho conſpiraret. Quod eidem quoque *Profeſſoriam linguam* exprobrat, expoſitionem noſtram confirmat, quod ſcilicet manu nihil, parum lingua, licet tamen eloquentiam maxime profiteretur, valeret: ſiquidem *Profeſſoria lingua* dixit, hoc eſt, præceptoria & pædagogica. Niſi itaque Senecam manu mutilatum dixerimus, quod nullibi legimus, nec illius vitæ ſcriptores tradidere, jam dicta expoſitio erit recipienda; niſi malueris interpretari, *manu trunca*, id eſt, ſine multitudine adhærentium; & amicorum conſectantium turba deſtitutum, in qua Romæ innixa erat Senecæ potentia. *Manus* enim aliquando pro multitudine & copia accipitur. *Marcellus Donatus*. Fruſtra ſudat Marcellus. *Trunca manu* omnino reſpicit Burrhum, & Profeſſoria lingua Senecam. Nec neceſſum totam ut manum præciſam habuerit: ſufficit digito uno aut altero captum fuiſſe: idque incommodum accepiſſe, dum in acie ſternit hoſtem, eſt veriſimile. Ergo id inſigne virtutis non magis arcuit eum præfectura prætorii, quam claudicatio ex vulnere Sp. Carvilium dehoneſtavit, quem mater, quoties gradum faceret, jubebat meminiſſe bellicæ gloriæ; aut herniæ, quam in equo dies noctesque perſedendo nactus erat, M. Servilium pœnituit. *Gronovius*.

1 *Tot irrita facinora*.] Vocabulum *irrita* ſic erat raſum ut nemo ſciret, an pro *irrita facinora* legendum foret, *invita facinora*, ſi modo Latine dicitur *invite facinus*. Rhenanus. Quorſum hæc pertinebunt? nam hic quidem incommode admodum hærent. Neſcio ſi fallor, ſed mirum, ni ex ſuperiori illo loco exciderunt: *Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent, ſua in primis nuptiæ, ſuum veneficium. Id ſolum diis & ſibi proviſum, quod viveret privignus*. Nam hic ego coner ita inſerere: *Sua in primis nuptiæ, ſuum veneficium, irrita tot facinora: id ſolum diis & ſibi proviſum, quod viveret privignus*. Sed vereor ne audax hoc nimis facinus ſit. *Acidalius*.

2 *Ut quidem experimento cognitam*.] Capio, *ut* tamquam eſſet *utpote*: & malim tamen reſcribere *udi*. Acidalius. Si bene examinea hanc lectionem,

experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset. Festis Saturno diebus [1] inter alia æqualium ludicra, [2] regnum lusu sortientium, evenerat ea sors Neroni. Igitur ceteris diversa, nec ruborem illatura, [3] ubi Britannico jussit *exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet*, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis; ille

con-

nem, non te fugiet in ea latens vitium: quo enim illa, quæ sequuntur, *quo tamen favorem*. Sensus autem clamat legendum esse: *modo ipsius indolem levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quæsivisset*. Id est, leve id experimentum fuit & ipsa re, & æstimatione Taciti, quippe qui affirmaverit Britannicum hunc *periculis commendatum retinuisse famam* (indolis bonæ) *sine experimento*: supra 12, 26. *Freinshemius*.

1 *Inter alia æqualium ludicra.*] Interpretes ad illustrationem loci adferunt, quæ Pollux scribit lib. IX. Βασιλίνδα, inquit, ἐστὶν ὅταν διακληρωθέντες, ὁ μὲν βασιλεὺς προστάττῃ τὸ πρακτέον, ὁ δὲ ὑπηρέτης εἶναι λαχὼν πανταχόθεν ὑπακούῃ. Magis facit Arriani locus lib. I. Dissertationum Epicteti. Ἐν Σατουρναλίοις λέλογχε βασιλεύς. Ἔδοξε γὰρ παῖξαι ταύτην τὴν παιδιάν. Προστάσσει, Σὺ πίε, σὺ κέρασον, σὺ ᾆσον, σὺ ἄπελθε, σὺ ἐλθέ. Ὑπακούω, ἵνα μὴ παρ' ἐμὲ λύηται ἡ παιδιά. id est; *Saturnalium diebus rex eligitur, lubet enim ludere hunc lusum. Is imperat, Tu bibe, tu misce, tu expelle, tu abi, tu veni. Pareo, ne mea caussa solvatur ludus.* Et maximè Luciani in Saturnalibus: Ὁρᾷς ὦ λῷστε τὸ ἀγαθόν, ἔτι καὶ βασιλέα μόνον ἐφ' ἁπάντων γενέσθαι, καὶ ἀστραγάλοις κρατήσαντα. Ὡς μήτε ἐπιταχθείης γελοῖα ἐπιτάγματα, καὶ αὐτὸς ἐπιτάττειν ἔχοις, τῷ μὲν αἰσχρόν τι περὶ αὑτοῦ ἀναβοῆσαι, τῷ δὲ γυμνὸν ὀρχήσασθαι, καὶ ἀράμενον τὴν αὐλητρίδα τρὶς τὴν οἰκίαν περιελθεῖν. *Videt* (inquit apud Græcum Saturnus magnificans suum regnum) *quantum bonum sit regem inter omnes eligi, si viceris talo. Cum neque quisquam tibi ridiculum aliquid imperet, & tu imperare aliis possis: huic, ut turpe aliquid de seipso vociferetur, illi ut saltet nudus, utque sublata in humeros tibicina ter domum circumeat.* Lipsius.

2 *Regnum lusu sortientium.*] Eo ritu, quo regna conviviorum: id est talo. Ex Luciani supra verbis. Florentinus etiam codex: *ludicra R. regnum*: quod valet, *Romanum*. Idem.

Regnum lusu sortientium.] Iulius Pollux Onomast. nono, lusum quendam describit, qui Βασιλίνδα dicatur, cum ducta sorte aliquis fit rex, & is quidpiam difficile ministro, qui forte pariter obtigerit, imperat. de hoc intellexisse Tacitum dubio procul existimo; sicut & Trogum in primo. *Alciatus*. Antiquum ergo est, quod quotannis nunc quoque fit mense Ianuario à nostris: creatur enim Rex, qui aliquid imperet in formam regiæ dominationis, collusoribus. *Ferrettus*. Nescio quid sibi velit Florent. qui addit, *ludicra R. Regnum* &c. *Pichena*.

3 *Ubi Britannico jussit.*] Lege, *ubi Britannico*, & sequentia sic interpungé: *irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos, ignorantis. Ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur.* Acidalius.

1 Exor-

constanter [1] exorsus est carmen, quo *evolutum eum* [2] *sede patria rebusque summis* significabatur. Vnde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox & lascivia exemerat. Nero intellecta invidia, odium intendit. Vrgentibusque Agrippinæ minis, quia nullum crimen; [3] neque jubere cædem fratris palam audebat, occulta molitur: [4] *parari venenum* jubet, ministro [5] Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cujus cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama. Nam ut proximus quisque Britannico, neque fas, neque fidem pensi haberet, [6] olim provisum erat. Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque exsoluta alvo parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim sæviret. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, jubere *supplicium veneficæ*, [7] *quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur.* Promittentibus dein *tam præcipitem necem* [8] *quam si ferro urgeretur*, cubiculum Cæsaris juxta decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum. Mos habebatur, principum liberos cum 16
ceteris idem ætatis nobilibus [9] sedentes vesci in aspe-
ctu

1 *Exorsus est carmen.*] Vetus illud ex Ennio tritum:
O pater, ô patria, ô Priami domus
Septum altisono cardine templum, &c.
Lipsius.

2 *Sede patriâ rebusque summis significabatur.*] In codice scripto legitur, *sede patria rebus summis.* Rhenan.

3 *Neque jubere cædem fratris audebat.*] Verbum *jubere* palam ab inepto glossographo est. qui phrasin illam apud Tacitum toties frequentatam aut non meminerat, aut non intelligebat. *Acidalius.*

4 *Pararique venenum jubet.*] Copulam, *que*, ex Florent. restitui. Nam in vulgatis interciderat. *Pichena.*

5 *Pollione Iulio.*] Puto eum esse qui postea Præf. prætorio fuit, sub Othone. Vide Plutarch. in Othone. *Lipsius.*

6 *Olim provisum erat.*] Scilicet ipsius Agrippinæ artibus. l. 12. *Simul qui centurionum tribunorumque, sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis, & alii per speciem honoris, etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur.* Pichena.

7 *Quod rumorem respiciunt.*] Hic particulam *dum* inseruimus, & *securitatem* vertimus in *securitate. Quod dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitate morarentur*, id est, ob securitatem. *Rhenanus.*

8 *Quasi ferro urgeretur.*] Scripsimus, *quam si ferro urgeretur.* Rhenan.

9 *Sedentes vesci.*] Suetonius super
eodem

ctu propinquorum, propria & parciore mensa. Illic epulante Britannico, quia cibos potusque ejus [1] delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. [2] Innoxia adhuc ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico: dein postquam fervore aspernabatur, [3] frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos ejus artus pervasit, ut vox pariter & spiritus ejus raperen-

eodem ritu, Claudii c. XXXII. *Adhibebat omni cœna & liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Idem in Augusto, c. LXIV. de nepotibus ejus: *Neque cœnavit una, nisi in imo lecto adsiderent.* Vbi scripserim, *nisi ut imo.* Ex quibus vides pueros sedisse ad fulcra, pedesque parentum. Sedisse, dico. Spernebant enim etiam tunc accubitum à pueris, à servis: quasi luxuriæ ritum illi ætati ordinive non decorum. De servis, Plautus Sticho: *Potius in subselliis Cynice accipiemur, quam in lecto.* Idem Persa: *Non postulo equidem med in lecto accumbere, Scis tu med esse imi subsellii virum.* Donatus in vita Terentii: *Iussus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum venisset, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse dicitur: post paucos vero versus, invitatus ut accumberet, cœnasse una.* Senecam sic accipio De Tranquillit. libro II. cap. XV. *Non accipiet sapiens contumeliam, si in convivio regis recumbere infra mensam, vescique cum servis ignominiosa officia sortitis jubebitur.* Qua contumelia à Cajo Pomponius Secundus adfectus: qui cibum cum eo cepit, παρὰ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθήμενος, ait Dio: scilicet quasi Vejovis illius servus. Nec alio Plutarchus respexit, cum in Convivio suo reliquos quidem accumbentes facit, at Æsopum qui servus, sedentem in subsellio apud Solonem. *Lipsius.*

1 *Delectus ministris gustu explorabatur.*] Ita legendum, deleta dictione *ex*; quam tamen retinebat Danesius, legebatque *ex ministris*, &c. Hic autem minister in antiquis inscriptionibus dicitur, *PRÆGVSTATOR*, ut in hac apud me inscriptione. *TI. CLAVDIVS. TI. AVG. LIB. ARRIO. CLAVDIANO. SCRIB. LIBEL. TI. CLAVDIVS. FLAMMA. CLAVSVS. TI. AVG. PRÆGVSTATOR. FRATRI. PIISS. ET. FIDELISSIMO. FEC.* Vrsinus.

2 *Innoxia adhuc ac præcalida.*] Retuli ad calidæ potionem in Electis. & velim ei capiti addi Arriani locum lib. I. c. XIII. Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντος σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς, ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ, ἢ μηδὲ εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς; qui simillimus illi Senecæ, quem adduxi e lib. De Ira. Ceterum ex hac potione gustasse etiam Titus credebatur *Britannicum juxta cubans*, ait Suetonius Titi cap. II. Miror cur *cubans* scripserit: nam ille verò *sedit*, ut hic in Tacito, cum Britannico scilicet *simul, ac paribus disciplinis, & apud eosdem magistros institutus*, ut ipse Suetonius ibi scripsit. Nec probabile, in pari ætate, Titum supra Dominum honore affectum. Sed exciderit hoc Suetonio, pro vulgato more scribenti. *Lipsius.*

3 *Frigida in aqua.*] Ita factum & Alexandro, ab eadem caussa & cautione. Iustinus: *In qua frigida venenum habuerunt, quam prægustata jam potioni super-*

tentur. [1] Trepidatum à circumſedentibus, diffugiunt imprudentes. At quibus altior intellectus, reſiſtunt defixi, & Neronem intuentes. Ille ut erat reclinis, & neſcio ſimilis, *ſolitum ita*, ait, *per comitialem morbum*, [2] *quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus*, *&* *reduuros paulatim viſus ſenſuſque*. At Agrippinæ⁹is pavor, ea conſternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit; [3] ut perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam ſororem Britannici conſtiterit. quippe ſibi ſupremum auxilium ereptum, & [4] parricidii exemplum intelligebat. [5] Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem,

ſupermiſerunt. Eſt error hac in re, opinor, Æliani in Var. Hiſtor. libro V. qui diſertè vult venenum ei in cibo datum, non potu. *Μυρίοι γ' ἄν*, inquit, *καὶ πίνοντές τι κακὸν κατέπιον, ὡς Ἀλέξανδρος, καὶ ἐσθίοντες, ὡς Κλαύδιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Βρεταννικὸς, ὁ τούτου παῖς*. Atqui de potu & Tacitus, & Suetonius, adfirmant. *Lipſius.*

Frigida in aqua infunditur venenum.] Emendavimus, *affunditur venenum*. & eſt elegans verbum *affundo*. libro 5. de Phœnice ave: *Eique vim genitalem affundere*. Libro 5. Hiſt. *Vbi Moſa fluminis amnem Rhenus Oceano affundit*. Rhenanus. Vett. editi, *infunditur*. Sic libro 12. in fine: *infuſum delectabili cibo boletorum venenum*. Sed Flor. *affunditur*, & Tac. libro 1. *venenum vulneri adfuſum*. Id veneni genus excogitatum videtur, ad exemplum illorum artificum, qui Alexandrum regem Macedonum necaverunt: Curt. lib. 10. *Philippus itaque & Iollas potum Regis prægustare ſoliti, in aqua frigida venenum habentes, eam prægustatæ potioni Regis ſupermiſerunt*. Iidem fere verbis Iuſtinus l. 12. *Pichena.*

1 *Trepidatum à circumſedentibus.*] Repoſuimus, *Trepidatum à circumſedentib.* ſubauditur *eſt*. Rhenanus.

2 *Quo primum ab infantia afflictaretur Britannicus.*] Muretus delet nomen *Britannicus*. & hercle melius eſt hic ſubintelligi. Ego vero ſcribam etiam, *prima ab infantia*. Sic Ann. 2. *Hunc & prima ab infantia eductum in domo regnatrice*. Acidalius. Vitium ineſſe credo ex compendio ſcripturæ, qualia paſſim compluria. Nam, *primum* iſtud videtur valere *plurimum*, ut ſit: *quo plurimum ab infantia*. Freinshemius.

3 *Vt perinde ignaram fuiſſe ac Octaviam*] Faernus legebat: *ut perinde ignaram fuiſſe atque Octaviam*. Vrſinus.

4 *Parricidii exemplum intelligebat.*] An eaſdem artes à Nerone relatas in Britannico necando, quas ipſamet in Claudio adhibuerat? Potius crediderim, timuiſſe Agrippinam, ne, ut Britannicum Nero ſuſtulerat, eodem exemplo matrem tolleret. *Pichena.* Prius ne cogitandum quidem, adeo frigidum eſt. Scylla Ovidio libro 8. *Cives odere merentem, Finitimi exemplum metuunt*. Seneca Troad. *Suique victor operis exemplum horruit, Didicitque Achilles & dea natos mori*. Gronovius.

5 *Octavia quoque.*] Scribe, *Octavia*. is pavor videlicet fuit. *Lipſius.*

Octavia quoque, &c.] Non ſequendus

17 tem, omnis affectus abscondere didicerat. [1] Ita post breve silentium, repetita convivii lætitia. [2] Nox eadem necem Britannici & rogum conjunxit, proviso ante [3] funebri paratu, qui modicus fuit. [4] In campo tamen Matris sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, [5] cui plerique etiam hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias, & [6] insociabile regnum existimantes. Tradunt plerique eorum temporum scriptores, *crebris ante exitium diebus*, [7] *illusum isse pueritiæ Britannici Neronem.* ut jam non præ-

dus Lipsius, *Octavia* scribens, & ad superiora illa trahens, *is* scilicet *pavor, ea consternatio fuit.* Pendent hæc non nisi ex seipsis. & alias tota turbatur orationis concinnitas. *Acidalius.*

1 *Ita post breve silentium.*] Tale Statii 2. Thebaidos 262. *In regem conversi omnes formidine prima: Mox audisse negant.* Gronovius.

2 *Nox eadem.*] Miror ergo, quomodo vera quæ Græci tradiderunt, Britannici corpus gypso multo oblitum à Nerone fuisse, ne livor appareret è veneno: sed pluviam coortam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis scelus subjecisse. Hæc Zonaras, hæc Dio. Scite, sed parum vere: ut Taciti quidem narratio est. Nam hæc omnia operire nox potuit. *Lipsius.*

3 *Funebri apparatu.*] Scripsimus, *paratu.* Rhenanus. Flor. *paratu.* Vulgo, *apparatu.* Pichena.

4 *In campo tamen Martio sepultus.*] Non tamen ibi combustus: sed reliquiæ ejus in urna, illatæ, ut opinor, monumento Augusti. *Lipsius.*

In campo tamen Martis sepultus est.] Scripsi, *Martis* ex Flor. Sic moris Tacito loqui. vulgo; *Martio.* Pichena.

5 *Cui plerique etiam hominum ignoscebant.*] Meo animo non aptus sensus è verbo *ignoscebant*: & scripsit haud dubie Tacitus, *ingemiscebant.* Acidalius. Omnino ignoscebant, non ingemiscebant. Philo περὶ πρεσβείας. Ἀπιστοῦντες εἰ οὕτως ἀθρόας ἐνδέδωκε τροπὴν ὁ πρὸ μικροῦ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος ἴσος τε καὶ κοινωνικὸς εἶναι νομισθεὶς Γάιος, ἀπολογίας ἐσκόπουν, καὶ διερευνῶντες εὑρίσκοντο ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ συγκληρονόμου τοιαῦτα φάσκοντες. ἀκοινώνητον ἀρχὴν, θεσμὸς φύσεως ἀκίνητος, ὅπερ ἀπαθεῖν ἔμελλεν ἂν ὑπ' ἀδυνατωτέρου, προέφθασεν ἰσχυρότερος ὤν. ἄμυνα τοῦτ' ἐστιν, οὐκ ἀνδροφονία. τάχα δὲ καὶ προνοητικῶς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους τὸ μειράκιον ἐκποδὼν γεγένηται, τῶν μὲν τούτῳ, τῶν δὲ ἐκείνῳ προσκεκληρωμένων. ἐξ ὧν ταραχαὶ, ἐμφύλιοί τε καὶ ξενικοὶ πόλεμοι συνίστανται. &c. Sic enim legendum, ubi editur: ἠμύνατο, τουτέστιν οὐκ ἀνδροφονία. Gronovius.

6 *Insociabile regnum existimantes.*] Pro *æstimantes.* Rhenanus. Ex Flor. scripsi, *extimantes.* Nam vulgo, *existimantes.* Pichena.

7 *Illusisse.*] Prisci aliquot, *illusum esse.* scribe, *isse. Ludere* autem & *Illudere*, in re Veneris usurpant: sed hoc ferè in fœda. Suetonius Tiberii cap. XLV. *Fœminarum capitibus illudere.* Lipsius.

Illusum esse pueritia Britannici Neronem.] Correximus, *illusisse pueritia Bri-*

præmatura, neque ſæva mors videri queat, quamvis inter ſacra menſæ, ne tempore quidem ad complexum ſorori dato, ante oculos inimici properata ſit, in illum ſupremum Claudiorum ſanguinem, ſtupro prius quam veneno pollutum. Feſtinationum exſequiarum edicto Cæſar defendit, id à majoribus inſtitutum referens, [1] *ſubtrahere oculis acerba funera*, [2] *neque laudationibus, aut pompa detinere. Ceterum & ſibi amiſſo fratris auxilio, reliquas ſpes in Repub. ſitas:* [3] *& tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus ſupereſſet è familia ſummum ad faſtigium genita.* Exin largitione potiſſimos amicorum auxit. Nec 18
defuerunt, qui arguerent [4] viros gravitatem aſſeverantes, *quod domos villaſque id temporis quaſi prædas diviſiſſent.* Alii neceſſitatem adhibitam credebant à principe, ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quemque obſtrinxiſſet. At matris ira nulla munificentia leniri, ſed amplecti Octaviam; crebra cum amicis ſecreta habere; ſuper ingenitam avaritiam, undique pecunias quaſi [5] in ſubſidium corripiens, tribunos & centurio-

Britannici Neronem; hoc eſt, intuliſſe ſtuprum: & ſequitur, *ſtupro prius quam veneno pollutum*. Rhenanus. In Flor. & Veneto legitur, *illuſum eſſe pueritia.* quod corruptum cenſeo. *Pichena*. Bonum videri poſſet abſque Florentino; in quo *illuſum eſſe*. forſan fuit *illuſum*; acceſſitque illud *eſſe* à gloſſa; niſi fuerit, *illuſum iſſe*. Gruterus.

1 *Subtrahere oculis acerba funera.*] Nota ritum. Acerba enim & immatura funera, quæ intra tirocinii diem, pompa funebri aut laudatione non dignata. Vide me ad Senecæ De Brevit. vitæ, cap. ult. *Lipſius*.

Acerba funera.] Id eſt immatura. *Ferrettus*.

2 *Neque laudationibus, aut pompa detinere.*] In codice Budenſi legitur additum, *preces effundere*. quam clauſulam opinor ſic emendandam, ut *præceps effundere* legamus, ſubaudiendo *funus è ſandapila*, aut *loculo*, quod alioqui non ſine cæremoniis deponi in rogum ſolebat. *Rhenanus*.

3 *Et tanto magis fovendum.*] In cod. Budenſi deeſt & particula. Legiturque; *reliquas ſpes in rep. ſitas. Tanto magis fovendum*. Idem.

4 *Viros gravitatem aſſeverantes.*] In Senecam & Burrhum criminatio ſpectat. quam diluit tamen leviter ipſe Tacitus, Senecæ ubique volens & amicus: aliter quam ille Bithynus, qui inimicitias cum Seneca indictas exercet, & ex profeſſo. *Lipſius*.

5 *In ſubſidium corripiens.*] Vel *corripere*. Idem.

riones comiter excipere: nomina & virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere; quasi quæreret ducem & partes. Cognitum id Neroni, *excubiasque militares*, [1] quæ ut conjugi imperatoris olim, tum & ut matri servabantur, *&* [2] *Germanos* super eundem honorem custodes additos *digredi* jubet. Ac ne cœtu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam quæ.

1 *Quæ ut conjugi Imperatoris soli.*] Emendavi verissime: *quæ ut conjugi Imperatoris olim, tum* jampridem, inquit, excubiæ Agrippinæ: Claudio quidem vivo, ut conjugi Principis: Nerone imperante, ut matri. *Idem.*

Quæ ut conjugi imperatoris soli, tum & ut matri servabantur.] Lectio regii codicis? *Quæ, ut conjugis imperatoris solitum, ut matri servabantur.* quidam mutarat *ut* in *ita*. Rhenanus, Faernus legebat; *Quæ ut conjugi Imperatoris solitum & matri servabantur.* Ursinus. Nihil Lipsii emendatione verius: corrupte antea, *quæ ut conjugi imperatoris solitum, & ut matri* &c. *Pichena.*

2 *Germanos super eundem honorem.*] Duplex ergo custodia Agrippinæ, uti & Principi ipsi: Prætoriani milites, Germanique. Suetonius capite XXXIV. *Abductaque militum & Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit.* Jampridem vero Germanis habitus is honos: & ante eos Hispanis. Nam Iulius Cæsar Hispanorum cohortem habuerat custodiæ suæ, Sueton. in Iul. cap. LXXXVI. & Calagurritanorum manum Augustus, Sueton. cap. XLIX. Sed ii dimissi: & eorum vicem allecti Germani. Quos ipsos metu aliquo & suspicione ob Vari cladem (Sueton. c. 48.) dimiserat; sed mox, ut opinor, recepit Augustus. Habuit certe eos inter initia Principatus, Tiberius, ex Tacito libro I. *Robora Germanorum qui tum custodes Imperatori aderant.* aliique ad Galbam usque, *qui cohortem Germanorum olim à Cæsaribus ad custodiam corporis institutam atque multis experimentis fidelissimam dissolvit.* Sed & post eum iterum recepta, uti clarum ex historia inferiore. Imo & externi reges vitam suam commisere istis. De Herode quidem (apud Ioseph l. XVII.) lego Iudææ, habuisse eum in satellitio Germanos. Faveo tibi pugnacissima & fidelissima gens, faveo hanc laudem. quæ tamen propria quodammodo Batavorum. Uti enim hodie Helvetii, sic illi olim eximii viri ad hoc munus. Itaque indiscriminatim modo Batavi ii custodes appellati, modo Germani. Batavos Suet. Cal. cap. XLIII. nominat, Plutarchus in Othone, Dio apertissimè lib. LV. Ex cujus verbis etiam disces, Equites peditesque in hac manu fuisse. sicut & in Constitutione Hadriani, inter Vexillationes Palatinas Batavos equites seniores junioresque recensitos reperies. Ad hos non dubie custodes illa Arriani spectant de oblongis gladiis, quorum & nunc Germanæ genti usus, l. IV. Dissertationum: *δεικνύ μοι τὰς μαχαίρας τῶν δορυφόρων. ἴδε, ἡλίκαι εἰσὶ, καὶ πῶς ὀξεῖαι; τί ὖν ποιοῦσιν αἱ μεγάλαι αὗται μάχαιραι καὶ ὀξεῖαι; ἀποκτιννύουσι.* id est: *Ostende mihi gladios istos satellitum. Ecce, quam magni quamque acuti! Quid ergo faciunt isti magni gladii & acuti? occidunt.* Reperio & Frisios in hoc numero, vicinos scilicet Batavis ingenio, situque. Lapis Interamnæ: HILARIUS. NERONIS. CÆSARIS. CORPORIS. CUSTOS. NATIONE. FRISO. *Lipsius.*

I *Amo-*

quæ Antoniæ fuerat: quotiens ipſe illuc ventitaret,
ſeptus turba centurionum, & poſt breve oſculum
digrediens. Nihil rerum mortalium tam inſtabile 19
ac fluxum eſt, quam fama potentiæ, non ſua vi ni-
xæ. Statim relictum Agrippinæ limen. Nemo ſo-
lari, nemo adire. præter paucas feminas, [1] amore
an odio, incertum. Ex quibus erat Iunia Silana,
quam matrimonio C. Silii à Meſſalina depulſam,
[2] ſupra rettuli. [3] inſignis genere, forma, laſcivia, &
Agrippinæ diu percara: mox occultis inter eas of-
fenſionibus, quia [4] Sextium Africanum nobilem ju-
venem à nuptiis Silanæ deterruerat Agrippina, *im-
pudicam & vergentem annis* dictitans; non ut Afri-
canum ſibi ſeponeret, ſed ne opibus & orbitate Si-
lanæ maritus potiretur. [5] Illa ſpe ultionis oblata,
parat accuſatores ex clientibus ſuis [6] Iturium & Cal-
viſium, non vetera, & ſæpius jam [7] audita defe-
rens, *quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviæ in-
jurias evulgaret*; ſed *deſtinaviſſe eam* [8] *Rubellium Plau-
tum*,

1 *Amore an odio incertum.*] In regio cod. *amore an odia incertas.* Expone, incertas, amore an odio, adirent eam. *Rhenanus.*

2 *Supra rettuli.*] Libro XI. Credo ſororem eſſe Marci Luciique Silanorum. *Lipſius.*

3 *Inſignis genere, forma laſciva.*] Romana vetus editio, *forma, laſcivia.* non diſplicet. *Lipſius.*

Inſignis genere, forma, laſcivia.] Expreſſi lectionem Florentini quamvis vulgata, *forma laſciva*, æque proba ſit. *Pichena.*

4 *Sextium Africanum.*] Scribe, *Sex.* ut prænomen ſit. l. XIV. *Cenſus per Gallias à Q. Voluſio & Sex. Africano Trebellioque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio atque Africano.* Nobilitatem hanc Africani repetendam arbitror à Iulo Antonio Marcellæ marito, cui cognomen Africano. Ei filius L. Antonius l. v. ſupra: & hic, ut opinor, nepos. *Lipſius.*

5 *Illa ſpe ultionis caſu oblata.*] Ita legebat Faernus. Non ut eſt in vulgatis, *ultionis cauſa.* Vrſinus.

6 *Iturium.*] Verius, *Titurium*, atque ita ſcribunt libri veteres infra, XIV. Annali. Simile mendum III. ad Q. Fratrem libro; *Ad Labienum & ad Ligurium litteras dabo.* Malim, *Titurium*, qui in Cæſaris legatis. *Lipſius.*

7 *Audita deferens.*] Florentinus, *differens.* Sed nihil muto. *Pichena.*

8 *Rubellium Plautum.*] Recte Plautum. Noſter lib. XIV. *Et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia.* Iterum: *Compertoque Plautum & Syllam maxime timeri.* Lib. XVI. *Interfectum eſſe Rubellium Plautum generum L. Veteris.* Græcique conſtanter ſemper, Πλαῦτος. Vbi ergo frons,

tum, per maternam originem pari ac Nero gradu à divo Augusto, ad res novas extollere; [1] *conjugioque ejus etiam imperio, Remp. rursus invadere.* hæc Iturius & Calvisius [2] Atimeto Domitiæ Neronis amitæ liberto aperiunt. Qui lætus oblatis (quippe inter Agrippinam & Domitiam infensa æmulatio exercebatur) Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit, *ire propere, crimenque atrociter deferre.* Provecta nox erat, & Neroni per vinolentiam trahebatur; cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis [3] luxus principis intendere. Sed tunc compositus ad

Plancus, aut, *Blandus* substituentium? At enim pater illi fuit Rubellius Blandus. Homo incircumspecte, an nescis plerosque filiorum cognomine à patribus diversos fuisse, hoc ævo? Taciti una aut altera pagina tibi testis. In Iuvenali ergo corrige, Sat. VIII.

— tecum est mihi sermo Rubelli
Plaute, tumes alto Drusorum sanguine.

Suetonius qui A. Plancium quemdam juvenem nominat, non tibi imponet: alius est ab isto, ut dicam lib. XIV. ubi de morte hujus Plauti. Quod ait Tacitus pari eum gradu à Divo Augusto fuisse ac Neronem: id clarum. Rubellius Blandus maritus Iuliæ Drusi filiæ fuit. ex iis genitus hic Rubellius Plautus. Tabulam nostram adi. *Lipsius.*

1 *Conjugioque ejus etiam imperio remp. rursus invadere.*] Faernus legebat: *Conjugio ejus etiam imperium rursus*, &c. Nec displiceret, si ita legeretur: *Conjugioque petito remp. rursus invadere.* Vrsinus. Muretus mutare voluit, *conjugioque ejus etiam petito.* Sed nihil mutandum. *remp. imperio invadere*, clara & elegans locutio. *Acidalius.* Turpe mendum in vulgatis omnibus erat, *etiam imperio remp.* quid enim sibi vult, *invadere remp. imperio?* Nec vitium animadvertissem, nisi mihi Flor. indicasset, in quo legitur; *etiam perio.* unde correxi, *etiam pacto.* Adeoque vera mihi correctio visa est, ut eam textui inseruerim, frequens enim in matrimoniis verbum, *pacisci*, ut notum est. Sic infra eodem lib. *nuptias ejus pactus.* & lib. præced. *pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Pichena.

2 *Atimeto Domitiæ.*] Aetas non abnuit, quin sit ille libertus, de quo hodie inscriptio in ædibus Cæsiorum, ATIMETVS. PAMPHILI. TI. CÆSARIS. AVG. L. L. ANTEROTIANVS. cum carmine Romano Græcoque, in mortem Homonœæ conjugis. E domo enim Pamphili Tiberiani liberti transire ad hanc Domitiam potuit. De eodem fortasse Scribonii Largi locus est, sed vitiatus, cap. CXIX. *Cassii medici*, inquit, *colice bona, multis nota propter effectus, vera hæc est: ut ab ejus servo Atimeto accepi, legato Tiberii Cæsaris.* Quomodo enim servus legatus Cæsaris sit? Scribam, *legato Tiberio Cæsari.* hac mente, ut à Cassio moriente legatum relictus sit Tiberio. *Lipsius.*

3 *Lusus Principis intendere.*] Nec male, *luxus.* Lipsius.

Luxus principis intendere.] Nos *luxus* mutavimus in *Lusus.* *Intendere* significat hic adjuvare, augereque. *Rhenanus.* Constans hæc librorum veterum lectio. tamen pro, *luxus*, Rhe-

ad mæstitiam, expositoque indicii ordine, ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrhum etiam demovere præfectura destinaret, tamquam Agrippinæ gratia provectum, & vicem reddentem. [1] Fabius Rusticus auctor est, *scriptos esse* [2] *ad Cæcinam Thuscum codicillos mandata ei prætoriarum cohortium cura: sed ope Senecæ dignationem Burrho retentam.* [3] Plinius & [1] Clu-

Rhenanus maluit, *Lusus*, quam vocem sustuli, cum ad pueros potius pertineat, quam ad eam ætatem, in qua tum Nero. *Pichena.*

1 *Fabius Rusticus.*] Historias eorum temporum scripsit: de quo elogium nostri, in Agricola: *Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi scriptores.* Lipsius.

2 *Ad Cæcinam Thuscum codicillos.*] Bene & ad ritum ejus ævi, Codicillos. Nam officia omnia administrationesque dari à Principe moris, in codicillis. Tacitus in Agricola: *Credidere plerique missum è secretioribus ministeriis libertum, codicillos quibus ei Syria dabatur, tulisse.* Sidonius l. I. Epist. *Vacante aula turbataque repub. solus inventus est, qui ad Gallias administrandas fascibus prius quam codicillis ausus accingi*, &c. Ingerit idem non conniventi lectori Suetonius Claud. capite XXIX. *Suppositos, aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos.* Et Arrian. lib. III. Dissert. Ἀλλὰ καὶ κριτής εἰμι τῶν Ἑλλήνων. Οἶδας κρίνειν; τί σε ἐποίησεν εἰδέναι; Καῖσάρ μοι κωδίκελλον ἔγραψε. Γραψάτω σοι ἵνα κρίνῃς περὶ τῶν μουσικῶν, καὶ τί σοι ὄφελος; Zeno Imp. l. I. C. Vt omnes judices: *Aut codicilli alterius administrationis oblati*, & l. XII. C. De Dignitat. *Iudices qui se furtis & sceleribus fuerunt maculasse convicti, ablatis codicillorum insignibus & honore exuti*, &c. Lampridium vere interpretemur ex istis, in Alexandro: *Pontificatus & Quindecimviratus & Auguratus codicillares fecit, ita ut in Senatum allegerentur.* Codicillares, id est, tribuit eos ipse per codicillos: cum antea cooptari à collegis, partim à plebe solerent. De hisdem codicillis interpretor Suetonii locum Tib. cap. XLII. *Alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit; codicillis quoque jocundissimos & omnium horarum amicos professus.* Cæcina Tuscus quem hic nominat, est ille qui postea præf. Ægypti à Nerone relegatus est. Suet. cap. XXXV. *Tuscum nutricis filium relegavit, quod in procuratione Ægypti balneis in adventum suum exstructis lavisset.* Dionem corrige: Τί δ' ὅτι καὶ Κίνναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ ὃ ἐκείνῳ ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι ἐποιήθη. & scribe, τί δ' ὅτι Καικίναν. Superfuit tamen Neroni, & nominat iterum noster libro III. Hist. *Apud Cæcinam Tuscum epulari multos, præcipuum honore Iunium Blæsum, nuntiatur.* Lipsius.

3 *Plinius.*] In libris Historiarum, quos à fine Aufidii Bassi composuit triginta & unum. ipse in Præfatione ad Titum: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere justo, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi.* Eosdem libros intelligit, II. Histor. nat. capite LXXXIII. *Nec minus mirum ostentum & nostra cognovit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus.* Et cap. LIII. *Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis*

[1] Cluvius nihil dubitatum de fide præfecti referunt. ſane Fabius inclinat ad laudes Senecæ, cujus amicitia floruit. Nos conſenſum auctorum ſecuturi, [2] quæ diverſa prodiderint, ſub nominibus ipſorum trademus. Nero trepidus, & interficiendæ matris avidus, non prius differri potuit, quam Burrhus necem ejus promitteret, ſi facinoris coargueretur: *ſed cuicumque, nedum parenti defenſionem tribuendam. nec accuſatores adeſſe,* [3] *ſed vocem unius ex inimica domo afferri.* [4] *Refutare tenebras, & vi-*

nis principis ſupremis, ſicut in rebus ejus retulimus. Credo autem ſcripſiſſe Aufidium à bellis civilibus ad res Claudii aut paullum infra. Certe vixit ea ætate, & viri optimi (ita appellat) conſtantiam in lenta morte Seneca deſcribit epiſt. XXX. Citantur bina ejus fragmenta in Suaſoria pro Cicerone. *Lipſius.*

1 *Cluvius.*] Non, *Clivius.* Eſt Cluvius ille Rufus, vir conſularis, qui hujus inferioriſque ætatis hiſtoriam ſcripſit. Plinius lib. VIII. *Ita ſecum aliquando Cluvium locutum, Scis Virgini, quæ hiſtoriæ fides debeatur: proinde, ſiquid in hiſtoriis meis legis aliter ac velles, rogo ignoſcas.* Emenda Plutarchum in Othone, apud quem ſub initium male Κλαύδιος Ῥοῦφος ſcriptum & verſum. Nominat aliquotiens noſter, & Sueton. *Idem.*

2 *Quæ diverſa prodiderint.*] In regio Codice legitur, *qui diverſa prodiderint.* Rhenanus.

3 *Sed vocem unius ex inimica domo.*] Hæſito num ſcrib. *vocem mimi ex mimica domo.* De Paride enim: & fatalis quidam librariorum in iis vocibus error. *Lipſius..*

Sed vocem unius ex inimica domo afferri.] Hariolatur Lipſius, *ſed vocem mimi ex mimica domo.* Meo judicio nihil mutandum. Nam & illud *unius* neceſſarium eſt. opponitur enim *accuſatoribus* & *inimica* non minus. Fidem enim elevat delationis, quæ ab inimicis. Quod ſi dem tamen, quod non do, pro *unius*, *mimi* debere ſubſtitui: illud plane nego *mimica* poſſe ſcribi. Quid enim? an mimica Domitiæ domus? Ad hanc enim & illa ſuperiora, quæ de illa, reſpicitur: *Quippe inter Agrippinam & Domitiam infenſa æmulatio exercebatur.* Nimis hoc temere Lipſius, & non pro ſueta accuratione. *Acidalius.*

4 *Refutare tenebras.*] Hæret ſententia: quam explicari poſſe puto, ſi legas, *Reputaret tenebras.* Lipſius.

Refutare tenebras.] Emendet Eruditiſſimus vir, mihi certe placent vulgata, quæ ſic interpretor. Burrhus promiſſa nece Agrippinæ, ſi ea facinoris convinceretur, addit ſibi tamen non placere, quod Nero perpetem noctem pergræcatus, deſubito ſtatueret de parentis morte: liquidius eum de die (poſtquam illam crapulam obdormierit) decernere de hac re poſſe. *Salmerius.* Hærentem ſententiam explicari poſſe Lipſius putat, ſi legatur, *reputaret tenebras.* Sed fortaſſe vulgata lectio quoque defendetur. Nam cum dixiſſet Burrhus, non adeſſe accuſatores ac tantum afferri vocem unius ex inimica domo; ſequitur: quam vocem tenebræ ipſæ refutant; hoc eſt refellenda, & arguenda eſt ea vox à tenebris, atque à nocte in convivio vigilata. *Pichena.* Hæreas, tenebræne illæ & vigilata convivio nox adplicanda Agrip-

vigilatam convivio noctem; omniaque temeritati & inscitiæ propiora. Sic lenito principis metu, & luce 21
orta, itur ad Agrippinam ut nosceret objecta, dissolveretque, vel pœnas lueret. Burrhus iis mandatis, Seneca coram, fungebatur. aderant & ex libertis, arbitri sermonis. [1] Deinde à Burrho postquam crimina & auctores exposuit, minaciter actum. Agrippina ferociæ memor, *Non miror*, inquit, *Silanam numquam edito partu matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde à parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur.* [2] *Nec si Iturius & Calvisius adesis omnibus fortunis, novissimam suscipiendæ accusationis operam* [3] *anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii, aut Cæsari conscientia subeunda est. nam Domitiæ inimicitiis gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret. Nunc per concubinum Atimetum, & histrionem Paridem quasi scenæ fabulas componit. Bajarum suarum piscinas excolebat, cum meis*

con-

grippinæ ac Plauto, an vero Silanæ ac familiæ ejus, an denique Neroni. Sane hujus postremi commessationes exsecutus solum Tacitus cap. priore; aliorum, nulla mentio est. itaque locus mihi non inter firmos. *Gruterus.*

1 *Deinde & à Burrho.*] Particulam *&* sustulimus, sicut mox. *Et Agrippina*, eadem particula deleta scripsimus tantum; *Agrippina ferociæ memor.* Rhenanus. Quo respicit *Deinde?* an ad *postquam?* Nugæ. Tu leg. *Proinde à Burrho.* Hoc dicit, quia Seneca & liberti aderant sermonis arbitri, ideo minaciter a Burrho actum. *Acidalius.*

2 *Nec si Iturius & Calvisius.*] Videtur sensus: Iturius & Calvisius, dum contra me accusationem suscipiunt, novissimam quidem operam Silanæ rependunt. Sed ut eorum ministerium necessario adimpleatur, non ideo consequens esse debet, ut ego infamiam parricidii in Nerone filio subeam, aut ipse filius conscientiam maternæ necis. *Pichena.*

3 *Anui rependunt.*] Insidet omnibus fere editionibus, mendum typographicum, quod me monitore semel tollatur. Legendum enim non *anni*, sed *anui.* & intelligit Iturium & Calvisium consumpto patrimonio in colenda Silana, postremum modo ipsam captare, inpensa delationis opera. *Gruterus.* Quas ego vidi Lipsii editiones, *anni*, omnes habent: & tamen claro meridie clarius est, *anui*, scribendum. Silanam dicit, quam paulo superius, *vergentem annis* dixerat. *Acidalius.* Haud dubie *anui* rectè legitur: quamquam complures editiones *anni* pro *anui* exhibeant: vetustiores tamen nostram lectionem præferunt. quæ pulchre ostendit probrum muliebri æmulatione oblique in Silanam ab Agrippina jactum, quo ne antea quidem abstinuit, *vergentem annis* dictitans sub. 13, 19. *Freinshemius.*

1 *At*

consiliis adoptio, & proconsulare jus, & designatio consulatus, & cetera adipiscendo imperio pręppararentur. [1] *Aut existat qui cohortes in urbe tentatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos arguat.* [2] *Vivere ego Britannico potiente*

1 *At existat.*] Ex *at* fecimus *aut.* Rhenanus. Alias, *ut existat.* Ferretus. Lego *at* non *aut.* Acidalius.

2 *Vivere ego Britannico.*] Lege nota interrogandi, *Vivere e. B. p. r. poteram?* Sequentia scripserim, *remp. judicaturusve obtinuerit.* id est, si Plautus rerum, judiciorumve potiretur. Rodolphus legit, *remp. invasurus.* Lipsius.

Vivere ego Britannico.] Sunt sine labe & εἰρωνικῶς proferuntur. *Vivere ego Britannico potiente rerum poteram, ac si Plautus aut quis alius remp. judicaturus obtinuerit.* In hac delatione objicitur Agrippinæ studium novarum rerum una cum Plauto, callide quoque repetita eadem cum Britannico suspicione, *non vetera & sæpius jam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret.* quod nec ipsa dissimulaverat. *id solum diis & sibi provisum, quod viveret privignus: ituram cum illo in castra.* hæc omnia refutat Agrippina ad hunc modum. quid mihi Britannicum Plautumque objicitis? tot sceleribus imperium filio paravi, ut quovis alio imperante nil (nisi pernicies) mihi sit exspectandum: quis enim (præter filium) inultam prætereat me fontem, totque facinoribus infamem? *Iudicaturus*, id est, recturus, quia *judicium* apud Latinos aliquando est indicium regiæ potestatis. Plaut. Pseud. Cæ. *misere miser sum Pseudole.* Pseud. *id te Iuppiter Prohibessit.* Cæ. *nihil hoc Iovis ad judicium attinet. Sub Veneris regno vapulo, non sub Iovis.* Salinerius. Id est si Neronem filium meis artibus imperatorem non fecissem, ideoque Britannicus rerum potitus foret, ego quidem vivere secure poteram, absque ullius accusationis periculo, quippe tunc innocens. At si Plautum cujus conjugium me petere insimulatis, aut quem alium me judicaturum, ad imperium, exturbato filio, eveherem: acrius in me accusatores insurgerent, cum ne nunc quidem desint, ea crimina objicientes, quibus ab imperante alio, præter filium, non absolverer. Talem ex hac Agrippinæ oratione sensum elicuit Franciscus Venturius. Verissimum ni fallor. *Pichena.* Volo cum Lipsio; *vivere Britannico potiente rerum poteram?* Cætera sic lego; *aut si Plautus, aut quis alius remp. invasurus* (indubie verum hoc Rodolphi pro vulgato *judicaturus*, unde in prima edit. Lipsii *vindicaturus*) *obtinuerit; desunt scilicet accusatores, qui mihi non verba* (sic transpono. Vulgo, *desunt scilicet mihi accusatores; qui non verba*) *impatientia* (an forte *impotentia*) *caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim.* Sine interrogatione. Nam ironicus sermo est. *Acidalius.* Primum non est hic ponenda interrogatio post vocem *poteram*, quod Lipsio visum. Non enim quærit, sed plane affirmat, potuisse se vivere & quidem tuto, si Britannicus ad imperium venisset, quippe cum nullorum offensas adhuc in se concitasset. Atque obiter ostendit, quod imperium ad Neronem transtulerit, non sibi se, sed Neroni filio præstitisse. At mox pro *judicaturus* rescribam *judicia dictaturus.* Raro judicabant Principes, præsertim de capite. Sed judicantibus aliis dictabant, id est, præscribebant, sententias. Sensus ergo est. Si Rubellius Plautus aut quis alius,

te rerum poteram : at si Plautus aut quis alius Remp. judicaturus obtinuerit, desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia caritatis aliquando incauta, sed ea crimina objiciant, quibus nisi à filio mater absolvi non possim. Commotis qui aderant, ultroque spiritus ejus mitigantibus, *colloquium filii* exposcit. Ubi nihil pro innocentia [1] quasi diffideret; nec beneficiis quasi exprobraret, disseruit; sed ultionem in delatores & præmia amicis obtinuit. Præfectura annonæ [2] Fenio 22
Rufo;

alius, nulla me necessitudine contingens, imperium invadat & cum imperio licentiam judicia pro nutu versandi, clarum est non deesse mihi inimicos, qui parati sint objicere mihi non levia quædam, sed vel atrocissima, qualia apud extraneum, ut formidolosa est summa potestas, fidem possunt invenire, apud filium autem de matre non possunt, obstante naturali caritate. Hoc modo artificiose admodum ostendit Agrippina, nihil esse quod magis metuere deberet, quam id quod concupiisse arguebatur. Error autem scriptoris natus omissione, ut sæpe literarum similium. *Dictare judicia* idem est, quod Hist. 4. dicit Eprius. *Non magis sua oratione Thraseam quam judicio senatus afflictum : Sævitiam Neronis per hujusmodi imagines illusisse.* Et forte Agrippina crimen, cujus non nisi à Nerone poterat absolvi, intelligit Claudii mortem. *Grotius.* Corrigo; *Remp. obtinuerit, judicata res est.* Hoc est, si alius veniret ad imperium, facta res esset, sententia contra me pronunciata esset. *Harlaus.* Nullam in his verbis sententiam inesse dicit Advocatus, *remp. judicaturus obtinuerit*: ideo legendum putat, *remp. obtinuerit, judicata res est.* Quod est ineptissimum. Ille tamen nobis persuadere vult, sic planam futuram sententiam. Parva mutatione scribi melius est. *At si Plautus aut quis alius remp. vindicaturus obtinuerit.* Pessima fœmina cum se de crimine objecto purgaret, non potuit odium dissimulare in filium, & satis aperte confessa est, vindicaturum eum remp. qui Neronem imperio deturbaret. *Salmasius.* Quid de vexatissimo loco mihi videretur, exposui 1. Observ. 22. *Gronovius.*

1 *Quasi diffideret.*] Rodolphus adnotavit, *quasi defenderet.* Lipsius.

Ubi nihil pro innocentia quasi diffideret.] Lego & distinguo hæc ita: *Ubi* (id est postquam) *nihil pro innocentia quasi defenderet,* (omnino hoc Rodolphi mihi rectius, quam *diffideret*) *nec de beneficiis, quasi exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores & præmia amicis, obtinuit.* Acidalius. Immo *diffideret*, hoc est, paveret, sollicita esset, laboraret, defensionis egere causam suam putaret. Id enim anceps, & apud malignos venit in suspicionem culpæ. Iustinus de Alexandro & Philippo medico: *Oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, lætior factus est.* Suetonius Oct. 55. *Etiam sparsos de se in curia libellos nec expavit.* Gronovius.

2 *Senio Ruso.*] Fenius illi nomen: atque ita semper infra. *Lipsius.*

Præfectura annonæ Senio Ruso.] Lego, *Fenio*, uti libris sequentibus constanter appellatur. *Vertranius.* Male vulgo, *Senio Ruso.* Emendavit Lipsius ex Tacito ipso, qui alibi *Fenium* semper nominat. *Pichena.*

Rufo; [1] cura ludorum qui à Cæsare parabantur, Arruntio Stellæ; [2] Ægyptus C. Balbillo permittuntur. [3] Syria P. Anteio destinata, & variis mox artibus elusus; ad postremum in urbe retentus est. At Silana [4] in exilium acta. Calvisius quoque & Iturius relegantur. De Atimeto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur. Plautus ad præsens si-
23 lentio transmissus est. Deferuntur dehinc *consensisse Pallas, ac Burrhus, ut Cornelius Sulla claritudine generis, & affinitate Claudii*, [5] cui per nuptias Antoniæ, gener erat, *ad imperium vocaretur*. Ejus accusationis auctor exstitit Pætus quidam, [6] exercendis

1 *Cura ludorum Arruntio Stella.*] Inter dignitates ergo ea res fuit. sic libro XI. *Sulpicius Rufus ludi procurator.* In lapide prisco Tibure: CVRAT. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORI. Apud Sueton. Cal. cap. XXVII. *Curator munerum ac venationum.* Lipsius.

2 *Ægyptus C. Balbillo.*] De hoc Seneca l. IV. Nat. Quæst. cap. II. *Balbillus virorum optimus, in omni litterarum genere rarissimus, auctor est cum ipse Præfectus obtineret Ægyptum*, &c. etsi male vulgo, *Babillus*. Corruptum & in Plinio idem nomen, l. XIX. procemio. *Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die pervenit, Babilius sexta, ambo Præfecti.* scribe, *Balbillus*. In lapidibus nominatur quidam, TI. IVLIVS. BALBILLVS. SACERDOS. SOLIS. *Lipsius.*

3 *Syria P. Anteio.*] Inepte vulgo, *Pantelo.* errore duplici. Conjectura nostra certo firmatur è Taciti XVI. *Simul annuam pecuniam à P. Anteio ministrari cognoscit; neque nescium habebat Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni.* Idem.

Syria P. Anteio destinata & variis.] Commodius foret: *Syria P. Anteio destinata, qui variis.* Gronovius.

4 *In exilium acta.*] Vocabulum extremum deest in scripto libro. *Rhenanus.*

5 *Qui per nuptias Antoniæ, gener erat.*] Melius scribas, *cui per nup. Ant. gener erat.* Idem.

6 *Exercendis apud ærarium sectionibus famosus.*] *Sectio*, inquit Festus, persecutio juris est: eam qui exercet *sector* dicitur, quod spem lucri sui secutus, bona condemnati semel auctionabatur, proque his pecunias pensitabat singulis, quibus reus attineretur, ut ait Asconius, Verrina 3. Indeque planum fit illud Pompeji: *Sectores dicuntur, qui empta sua persequuntur.* Vertranius. Vett. glossis *sector* Βιώνης dicitur. Suidas & Hesychius τὰ *δημόσια ἀγοράζων*, & *sectio* Aristophani *δημιοπρασία*, sicut Plutarcho in Crasso *δημιοπράτης*, auctione emptor. Cicero Phil. 2. Antonium *sectorem Pompeji* appellat, quoniam in subhastatione Pompeji bona redemerat: & addit, ex quibus satis patere puto, sectores qui bona damnatorum emebant, male audisse, & pessime habitos à probis viris. Ob id Tacitus Pœtum *sectio-*

dis apud ærarium sectionibus famosus, [1] & tum vanitatis manifestus. [2] Nec tam grata Pallantis innocentia, quam gravis superbia fuit: quippe nominatis libertis ejus, quos conscios haberet, respondit; *nihil unquam se domi,* [3] *nisi nutu* [4] *aut manu significasse, vel si plura demonstranda essent scripto usum,* [5] *ne vocem consociaret.* Burrhus quamvis reus, inter judices

sectionibus famosum dixit, quæ vox etsi aliquando in bonam partem accipiatur, in deteriorem tamen frequentius intelligitur; inde *famosa mulier* appellatur, quæ famæ parum integræ & impudica sit. Cic. de Orat. 2. & Salustius *largitionem famosam impudentemque* dixit. Quod vero improbus vir esset Pœtus, ostendunt subsequentia de illo Taciti verba hæc: *Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus obliterata ærarii monumenta retrahebat.* Sciendum tamen non solum sectionem dici de damnatorum bonorum venditione & emptione facta, sed & de emptione & venditione ex auctione qualibet sub hasta facta. Eutropius lib. 8. Hist. Rom. de Antonino. *Instrumenta regii cultus facta in foro D. Trajani sectione distraxit.* Marcellus Donatus. *Sector* sive quadruplator, criminum delator dicebatur, & Sectio ipsa Confiscatio. Sic Cæsar. lib. 2. Gall. sectionem oppidi vocat. *Lupanus.*

1 *Et tum vanitatibus manifestus.*] Castigavimus, *& tum vanitatis manifestus.* Hoc autem sermonis genere sæpe Tacitus utitur. Vt lib. 12. *Interim Zenobiam, id mulieri nomen, placida alluvie, spirantem ac vita manifestam advertere pastores.* Hoc ipso lib. *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi, ut metu coërceantur, quos beneficia non mutassent.* lib. 14. *Supremis testamenti verbis ambitionis manifestus.* lib. 15. *Atque ipse mæstus & magnæ cogitationis manifestus erat.* Et infra, *Non quia conjurationis manifestum compererat.* Et paulo post: *Sed verba sua præpediens, & pavoris manifestus.* Rhenanus.

2 *Nec tam grata Pallantis innocentia.*] Sincerior regii codicis lectio, *Nec grata Pallantis innocentia quam gravis superbia fuit.* ut sit ecliptici generis oratio. Subauditur enim adverbium *magis*, aut *tam.* Rhenanus. Puto voculam excidisse: *Nec tamen tam grata Pall.* nimirum etsi vanitatis manifestus erat accusator. quod præcessit. *Acidalius.*

3 *Nisi nutu.*] Nutus enim pro verbo est. l. 17. D. de novationibus: *Nutu, ubi fari non potest, delegare debitorem suum quis potest.* Ovidius lib. 1. de arte. *Aurelius.*

4 *Aut manu significasse.*] Hoc accommodandum ad illud Petronii: *Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit: ad quod signum matellam spado ludenti supposuit.* Clemens Alexandr. Pædag. lib. 2. Ποππυσμοὶ δὲ καὶ συριγμοὶ καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων ψόφοι, τῶν οἰκετῶν οἱ προσκλητικοὶ, ἄλογοι σημασίαι ὄντες, λογικοῖς ἀνθρώποις ἐκκλιτέον. Dousa & Wouwerius.

5 *Ne vocem cosociaret.*] Scripserat haud dubie Tacitus *consauciaret.* Quod si quis alius dixit, de meo disertus fuit. Sic Apulejus lib. 8. de præcone: *rauca voce saucius.* Marcilius. Habeant & qui dixit & qui de alieno desertus fuit; non invidebimus. *Gronovius.*

1 *Mo-*

dices sententiam dixit. Exiliumque accusatori irrogatum, & tabulæ exustæ sunt, quibus oblitterata
24 ærarii [1] monimenta retrahebat. Fine anni [2] statio cohortis assidere ludis solita, demovetur, quo major species libertatis esset: utque miles theatrali licentiæ non permixtus, incorruptior ageret; [3] & plebes daret experimentum, an amotis custodibus, modestiam retineret. Vrbem princeps lustravit è responso haruspicum, quod Iovis ac Minervæ ædes
25 de cælo tactæ erant. [4] Q. Volusio P. Scipione Coss. otium foris, fœda domi lascivia, qua Nero itinera urbis, & lupanaria, & diverticula, [5] veste servili in dissimulationem sui compositus perrabat, comitantibus qui raperent ad venditionem exposita, & obviis vulnera inferrent: adversus

1 *Monimenta retrahebat.*] Id est, perscripta debita fisci exigebat, vel jam soluta, iterum petebat. *Aurelius.* Diximus *obliterata ærarii nomina* legendum videri de Pecunia 4,3. Zonaras de Romano Argyropulo: ἵνα γὰρ τὰ τῶν ἀπολωλότων ἰσοστάσια κτήσηται, πράκτωρ ἀντὶ κρατοῦντος ἐγένετο καὶ πικρὸς λογιστής, παῖδας πατέρων γεγονότα χρέα πραττόμενος, καὶ πυρκαϊὰς ἀνάπτων χρεῶν τῶν ὑπαχθέντων, ὥσπερ ὁ χρόνος ἤδη πολλὰς περισβέσας κατέσβεσεν, ἢ τέως κατέχωσεν ὑπὸ σποδιᾷ. Ἐντεῦθεν πολλοὶ τῶν πατρῴων οἰκιῶν καὶ ἀγρῶν ἀπηλαύνοντο, καὶ τινὲς πρὶν ἀπληρείας ἐκδιδυσκόμενοι, εἰς πενίαν λαμπρὰν συνηλαύνοντο. Gronovius.

2 *Statio cohortis.*] Non repeto quæ scripsi Epistolic. libro III. Epistola XVIII. *Lipsius.*

3 *Et plebes daret experimentum.*] In Flor. semper fere, *plebes*, more prisco, sicuti etiam in aliis veteribus. *Pichena.*

4 *Q. Volusio, P. Scipione.*] Ita mei libri, idque Fasti comprobant. Lapis Neapoli,

Q. VOLVSIO. SATVRN.
P. CORNELIO. SCIP. COS.
AVGVSTALES
QVI. NERONI. CLAVDIO
CÆSARI. AVGVST. ET
AGRIPPINÆ. AVGVSTÆ
I. O. M. ET. GENIO. COLONIÆ
LVDOS. FECERVNT. XIII. X:I.
K. MART.

Nominat & Phlegon in Admirandis, Q. Volusium P. Scipionem coss. *Lipsius.*

5 *Veste servili in dissimulationem sui compositus.*] Vt hic Tacitus vestem *servilem.* Sic Vlpianus in tractatu Pandectarum de injuriis, *ancillarem* vocat, atque *meretriciam*, qua servi, ancillæ, meretrices uterentur. Nam quandoque vestes nomen accipiunt ab his, qui eas gestant. Aliquando vero nomen habent à loco, in quo his utimur. Sic Suetonius *domesticam* vestem dixit in Aug. 73. & in Vitell. 8. Seneca, *Placet domestica vestis, & vilis:* à Cicerone quoque dicitur *vestis domestica.* Idem Suetonius *Forensia* quoque plurali numero vocavit vestem, quam in foro, non foris gestabant antiqui, in Aug. 73. & in Ca-

ſus ignaros adeo, ut ipſe quoque acciperet ictus, [1] & ore præferret. Deinde ubi *Cæſarem eſſe qui graſſaretur* pernotuit, augebanturque injuriæ adverſus viros [2] feminaſque inſignes, [3] & quidem permiſſa ſemel licentia ſub nomine Neronis, [4] multi propriis cum

Calig. 17. Noſtrates *veſtem cameræ* appellant. Qua loquendi forma uſus Cicero 2 de finib. Veſtis quoque *cænatoria* à Capitolino eſt appellata, à Dione in Hadriano, & Capitolino in Maximinis duobus, quam inter cænandum portamus. *Pinguem* veſtem vocat Suetonius in Auguſt. 82. hibernam & arcendo frigori idoneam. Tacitus libro 18, *Nam valens ſervili veſte apud decurionem equitum tegebatur. Togam præſidiariam* vocat Spartianus in Severo, qua præſides utebantur. *Lupanus.*

1 *Et ore præferret.*] Vera lectio Beatus Mauruſque fruſtra adlaborant in ſcriptura codicis Budenſis: quem ex hoc aliiſque locis ſcias fuiſſe non optimæ notæ. Legunt tamen illi, *& ore ſe Cæſarem præferret.* Inepte. Hoc noſter voluit clare, excepiſſe eum ab ignaris ictus, & læſa facie prætuliſſe. Plinius l. XIII. de Thapſia: *Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis graſſationibus converberatam faciem illinens ſibi cum thure ceraque, & ſecuto die contra famam cutem ſinceram circumferens.* Lipſius.

Et ore præferret.] Habet Budenſe volumen, *& fore ſe Cæſarem præferret.* Lego, *ore ſe Cæſarem præferret.* Rhenanus. Os apud Virgilium Ænei. I. 161. *Os humeroſque deo ſimilis* pro facie accipitur: quo ſenſu Neronis facies exceptos ictus indicaverit. Verum chirographus habet, *& fore ſe Cæſarem præferret:* unde quo Beatum inclinat conjectura, eo te dare ſi velis, leges & melius, *ore ſe Cæſarem præferret.* Vertranius. Danelius ex v. c. legebat: *Et ore ſe Cæſarem ferret.* Vrſinus. Lipſius ait veram hanc lectionem: *acciperet ictus, & ore præferret:* & ſtabilit Plinii loco lib. 13. de Thapſia. At ille locus plane quidem contra eam ipſam lectionem ſtat. Nonne enim pugnant, ictus læſa facie palam præferre, & cutem ſinceram circumferre? Nemo tam talpa eſt, qui hoc non videat. Itaque vera illa quidem non eſt Taciti ſcriptura. Muretus notavit, *acciperet ictus, & ferret.* Sed forte non liceat abjicere reliqua illa prorſus, *ore præ:* ſcribaturque melius, *ut ipſe quoque acciperet ictus ore, & perferret.* Ne quid diſſimulem tamen, vocem *ore* etiam ego deleverim, & legerim, *acciperet ictus, & referret.* Acidalius. Non pugnant inter ſe Tacitus & Plinius. Tacitus narrat id, quod fiebat, quodque fit naturaliter: Plinius, quemadmodum id; quod factum erat, celaretur ac diſſimularetur. Sed & plerumque inter exiſtentia mala & inventa remedia temporis aliquid intercedit. *Gronovius.*

2 *Feminaſque inſignes.*] Farn. *illuſtres.* Lipſius.

3 *Et quidam permiſſa ſemel licentia.*] Auximus hic, & correximus vulgatum textum, Florentini fide. Antea: *Et quidam ſimili licentia.* Pichena.

4 *Multi propriis.*] Melius, *inulti.* Lipſius.

Multi propriis cum globis.] Ex *propriis cum globis*, ni conniveas, videre potes, quid hæc ſibi poſtulent. at Doctiſſ. vir legit, *inulti propriis.* quam bene ipſe videris. Quidam adſcitis comitibus Neronis, (cum quibus ſolitus erat per urbem laſcivire) eadem licentia graſſabantur, multi propriis cum globis ſine ſui diſſimulatione ur-

cum globis eadem exercebant, & [1] in modum captivitatis nox agebatur. [2] Iulius quidem Montanus senatorii ordinis, [3] sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, [4] quia vim tentantem acriter repulerat, [5] deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est.

[1] Nero

urbem raptabant. *Salinerius*. Melius in Flor. *inulti*. Vulgo, *multi*. quod etiam monuerat Lipsius. *Pichena*. Recte Lipsius, *inulti*. Acidalius.

1 *In modum captivitatis.*] Divino scribend. *in modum captæ civitatis*. Ea enim facies potius, quam carceris custodiæve. *Lipsius*.

In modum captivitatis nox agebatur.] Delibero adhuc an melius Lipsius, *captæ civitatis*. Non satis inter se vincta oratio, quia nimis vincta. Copula aliqua detrahenda est, nec tamen satis clarum, ubi potissimum. Tribus locis videtur posse: Sed ego paulo ante malim, ut scribatur, *augebantur injuriæ*. Certum mihi nunc, male Lipsium interpretari vocem *Captivitatis*. Non enim hic carcer & custodia, sed capiendi ipse actus notatur. Sic & 16. Ann. *In cladibus exercituum, aut captivitate urbium*. Acidalius.

2 *Iulius quidam Montanus.*] Si memoria mihi firma, poëta quidam eo nomine apud Senecam patrem laudatur. *Lipsius*.

Iulius quidem Montanus.] Particula *quidem* in Budensi volumine non legitur. *Rhenanus*. Xiphilinus aliter scribit, hunc uxoris causa commotum, Neroni plagas noctu inflixisse: cui, licet injuriæ acceptæ memor, ne iratus quidem Nero, quousque veniam ille per literas oravit. Quibus lectis ait Cæsar: *Non ergo percussor Neronis se ipsum jam vita privavit?* quo responso factum opinor, ut sibi Montanus mortem consciverit. *Vertranius*.

3 *Sed qui nondum honorem.*] Suetonius Laticlavium vocat: tu scito. Ante & sub hoc ævum mos, ut liberi Senatorum, lato clavo induerentur una cum virili toga, Curiæque interessent. Ab Augusto institutum, qui *Liberis Senatorum, quo celerius reip. adsuescerent, protinus virili toga latum clavum induere, & Curia interesse permisit*. A quo more Ovidius.

> *Liberior fratri sumpta, mihique toga est:*
> *Induiturque humeris cum lato purpura clavo.*

Iidem ergo Laticlavii: iidem capessendis honoribus destinati. Noster libro XIV. *Valerius Fabianus capessendis honoribus destinatus*. Statius III. Silvarum:

> *Notus adhuc tantum majoris munere clavi.*

Alii sunt Tribuni laticlavii, de quibus hæc non capio. Iulius ergo Montanus Senatorii quidem loci, sed qui magistratum adhuc nullum cepisset, & tantum laticlavius. *Lipsius*.

4 *Quia vim tentantem acriter repulerat.*] Exemplaris scripti lectio, *qui avia temptantem*. Lego. *quia vi attentantem acriter repulerat*. Rhenanus. Dancsius ex v. c. legebat: *Quia vi attentantem acriter repulerat*; non ut vulgo, *vim tentantem*, &c. quamvis nec illud displiceat. *Ursinus*.

5 *Deinde agnitum oraverat.*] In scripto exemplari scriptum est, *Deinde adagnitum oraverat*. ut possit *adagnosco* cuipiam dictum videri, sicut *Adalligo* Plinius protulit. Sed arbitror primo fuisse sciptum *adgnitus* more vetusto; quod interpretans aliquis ascripserit *agnitus*: unde postea con-

[1] Nero autem metuentior in posterum, milites sibi, & plerosque gladiatorum circumdedit, qui rixarum initia modica, [2] & quasi privata sinerent: si à læsis validius ageretur; [3] arma inferrent. Ludicram quoque licentiam, & [4] fautores histrionum velut in prœlia convertit, impunitate & præmiis, atque ipse occultus, & plerumque coram prospectans: donec discordi populo, [5] & gravioris motus terrore, non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur, milesque theatro
rursum assideret. Per idem tempus actum in sena- 26
tu *de fraudibus libertorum*, efflagitumque *ut adversus*

conflatum *adagnitus*. Rhenanus. Miror his silere, qui manu exaratorum codicum fuere compotes. Videtur enim scripsisse Tacitus: *deinde & agnitum oraverat*. Huc pertinet illud M. Senecæ: *Nihil est crudelius, quam sic offendere, ut magis sis offensurus, si satisfeceris*. Gronovius.

1 *Nero autem metuentior in posterum.*] Malim, *metu intentior*. Ita fere loquitur. Vide quæ olim ad Agricolam notavimus. Sequentia satis ostendunt Neronem non tam metuentiorem, quam metu intentiorem factum fuisse, magisque sibi in posterum cavisse. *Boxhornius.*

2 *Et quasi privata sinerent.*] Muretus ex conjectura legebat; *& quasi privata ferrent*. Quod mihi falsum videtur. Probabile enim est, milites & gladiatores Principem adsequutos, spatio aliquo interjecto ac dissimulatos. illum vero tanquam solum prægredientem, ac nonnunquam rixas cum transeuntibus quærentem, jussisse, ut dum modice ac sine periculo res ageretur. ipsi absisterent, nec accurrerent; nam sine urgenti occasione cognosci nolebat. Sed si à læsis validius resisteretur, tunc subsidio adessent, armaque inferrent. *Pichena.* Non recte Muretus, *ferrent*. Relinqui enim vulgatum *sinerent* sententia vult. *Acidalius.*

3 *Arma inferrent.*] Scripsimus, *inferebant*. Rhenanus. Veneti codicis auctoritate scripsi, *inferrent*. Supra enim dixit, *sinerent*. Vulgo, *inferebant*. Pichena. Recte Muretus, *inferrent*. Acidalius.

4 *Fautores histrionum.*] Lego, *favores*. Acidalius. Immo eleganter Tacitus idem verbum duabus rebus diversa significatione attribuit. Quo in genere frequentissimus Ovidius, neque infrequens noster. *Licentia ludicra in prælia converti* recte dicitur; paullo audacius, nec minus recte *fautores histrionum*; ut *versus in furorem, versus in pœnitentiam. in misericordiam naufragi versi* Iustino, nostro *diuturnitate in superbiam mutans.* Quin etiam (de eodem, alio modo, ut in formulis erat) verbis in istis, *licentiam ludicram & fautores histrionum* potest intelligi figura quam ἓν διὰ δυοῖν vocant: ut apud Iustinum, *Lana usus ac vestium*, quod est, vestium è lana usus, *laboribus & bellis*, pro laboribus belli. Sic *licentiam ludicram & fautores histrionum* est licentiam ludicram fautorum histrionalium. *Gronovius.*

5 *Et gravioris motus terrore.*] Nos reposuimus, *ex gravioris motus terrore*. Rhenanus.

1 *Re-*

ſus male meritos [1] *revocandæ libertatis jus patronis daretur.* Nec deerant qui cenſerent. Sed conſules relationem incipere non auſi ignaro principe, [2] perſcripſere tamen conſenſum ſenatus: [3] *ille auctor conſtitutionis fieret*, ut inter paucos & ſententiæ adverſos: quibuſdam coalitam libertate irreverentiam eo

1 *Revocandæ libertatis jus.*] Non ergo ratum Claudii judicium, qui *Ingratos & de quibus patroni quererentur, revocavit in ſervitutem:* Sueton. cap. XXV. In quo Claudius exemplum Athenienſium ſecutus videri poteſt, apud quos *convictus à patrono libertus ingratus, jure libertatis exuitur*, ait Valerius l. II. cap VI. & Plutarch. in Solone. Judicavit ergo quidem ita Claudius, ſed in legibus & more Romano aliud fuit, uti audiemus. *Lipſius.*

2 *Perſcripſere tamen conſenſum.*] Puto leg. interpungendumque, *Perſcripſere tamen conſenſum Senatus illi, an auctor conſtitutionis fieret, ut inter paucos & ſententiæ diverſos.* Firmant illa Taciti l. XIV. *At Conſules perficere Senatus decretum non auſi, de conſenſu ſcripſere Cæſari.* Idem.

Perſcripſere tamen conſenſum.] Miror in Exemplari regio eſſe *in conſenſum.* & *ille an auctor.* Mox non eſt, *vine an aquo*, ſed tantum, *vi an æquo.* Quod ſequitur; *conſultarent*, malim ego, *conſutarent*, & pro *impulere*, *implere vel pœnam.* Rhenanus. Vt ſcirent an ille auctor conſtitutionis fieret, utpote quæ à paucis poſtularetur, & ſententiæ plurium adverſis. Scribit enim ſuprà, *Nec deerant qui cenſerent*, tanquam ſi conſenſus ſenatus aliud decerneret. Deinceps quæ ſequuntur ita legenda arbitror: *ut ne æquo cum patronis jure agerent, ſententiam eorum conculcarent: ac verberibus manus ultro intenderent.* Nam cum major eſſet injuria quam pœna, ſatis diſſuadebatur verberibus inferendis, & injuria laceſſendis patronis. *Quid enim aliud*, inquit, &c. *Ferretus.* Locus maculatus hic eſt, ſi quiſquam in Cornelianis. Ita vero ex opinione noſtra legetur, *ut jam æquo cum patronis jure agerent, ſententiam earum conculcare, ac ut verberibus manus ultro intenderent, impellere vel pœnam ſuam diſſuadentes.* Equidem ubi tam Beatus quam Æmilius operam ſcriptumque luſerunt, magnopere me hæſitare confiteor, an aliquid extremæ clauſulæ deſit. Vt litera ſe habere poteſt, qualis qualis ſenſus hic eſt: Ex diſſentientibus quidam, dum inclamarent per libertatem eo uſque irreverentiam creviſſe, ut jam omnia liberti, promiſcuo jure cum patronis agerent, aliorum ſententiam conculcabant: & perſuadebant vel pœnam ſuam diſſuadentibus, ut ſponte manus verberibus intenderent: &, ut Nonius exponit, innecterent & illigarent. *Vertranius.* Mutilus cenſetur locus, & eſt fortaſſis. reſtitui tamen videtur ita poſſe, nihil ut deeſſe appareat. Tentavit Lipſius &c. Sed non placet; nec opus tanta mutatione. Levi particularum binarum trajectione ſic res peragetur: *Perſcripſere t. c. S. i. a. conſtitutionis ut fieret inter p. ſ. diverſos, & quibuſdam* &c. *Acidalius.*

3 *Ille an auctor.*] Hæc lectio cæteris multum anteit; & ſenſus horum difficilis non eſt, da operam, ſcies. Conſules metu principis abſtinuerunt à relatione, licet major ſenatus pars pœnam decretura videretur. ad eum tamen ſingula perſcripſerunt: ille adhibitis paucis amicorum, dubi-

eo prorupisse frementibus, [1] *vi ne an æquo cum patronis*

dubitavit (ut solet in concilio fieri ubi pauci & dissidentes) an sibi decernenda esset nec ne pœna libertorum. τὸ *an* offert, *hæsitavit*. Solitum enim est nostro pleraque silere, quod ultro erumpant. Tac. 15. ann. *non ea imperatoris mandata habere Corbulo*, scilicet, dicebat. Terent. Eunuch. *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet*. Subauditur, *uti* Tacit. In Agric. *at Britanni non virtute sed occasione, & arte ducis rati*: nempe, se victos. Ibid. *Officiis potius non peccaturos*. intelligitur præficere. Nunc verba explicemus. Qui pœnas suadebant, sic in adversarios invehebantur. eo jam evasimus impunita irreverentia libertorum, ut pro despectis ab iis semper habeamur, si nobis apud vos fides non est, libertos saltem interrogate, num patronis præstent officia debita, an potius eos despiciant, & aliquando verberent: quos non pudet pro iis (à quibus sæpe impulsi & percussi) advocatos agere, & pœnas deprecari. Cæterum libertorum impotentia non tunc primum orta, sed apud antiquiores jam licenter pervagabatur. Plaut. Pers. 5. 2, 57. *Salmerius*. Hoc Livii verbis libro 1. explicatur: *decreverunt enim quem populus Regem jussisset, id sic ratum esse, si Patres auctores fierent*. Sic occupata à Cæsare rep. auctores fiebant senatores, atque ante populo sciscente auctorem fieri Senatum oportebat. Apud nos ut constitutiones sanctionum vim habeant, in Curia Parisiensi sunt promulgandæ, ut ea auctor fiat, *homolagare* nostrates vocant. *Lupanus*. Hæc ut sequentia, aut mutila, aut mendosa suspicor, præsertim cum Flor. habeat: *ille an auctor*. Aliquis tamen sensus fortasse constabit. Consules sententiam Senatus perscripsere Principi, ut, si libitum ei esset, fieret constitutionis auctor. Et est frequens Tacito hic absolutus & concisus dicendi modus. ut libro 12. *spectaret populus hunc decore imperatorio*, & libro 16. *de Lepida Cæsar statueret*. Aliquid simile libro 14. *At Consules perficere Senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari*. Pichena. Lectionem Lipsii ex parte roborat MSC. Pichenæ. Sed hæc non satis capio, *ut inter paucos*. quid enim hoc ad rem. ut auctor constitutionis fiat? deinde ex toto hoc claret rem non inter paucos actam. Omnino crediderim pro *&* legendum *ei* levissima mutatione: *ut inter paucos ei sententia adversos*. Consules scripserunt Principi totum fere Senatum huc inclinare, se tamen ea de re nolle referre eo inconsulto, putare autem, cum pauci diversam sententiam foveant, eum inclinationem Senatus facile secuturum, & constitutionis auctorem futurum. Similimum locum notavit Pichena 14, 49. nam & ibi præmiserat, *pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemplis*. Freinshemius.

1 *Vi an æquo cum patronis.*] Occisus locus, ita vivam & sentiam ego. Ecce tamen Vespillones aliquot (non enim medicos) ad hoc funus. Est qui legat. *Vi an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus ultro manus intenderent, implere vel pœnam suam dissuadentes*. Alius, *ut ne æquo cum p. i. a. s. e. conculcarent: ac v. u. m. intenderent, implerentve p. s. d.* Parcite boni viri; non vos, non ego restituemus sine libris. à quibus nihil hic juvor. Ludibria tamen mea hæc: *ut jam nec æquo cum patronis jure agerent. Sententia eorum consultari, an verberibus manus ultro intenderent, impune vel pœnam suetam dissuadentes*. Ad manuum intentionem facit aliquid locus e l. III. Annal. *Libertique etiam ac servi, patrono vel domino, cum voces cum manus intentarent, ultro metuebantur*. Lipsius.

Vi ne an æquo cum patronis jure agerent.] Cum hic locus sit ubique corruptissimus, operæ pretium existimavi, totam Flor. codicis lectionem fideliter referre, ut unusquisque super ea cogitare possit. nam ut ipse aliquid proferam, non est mearum virium. Muretus sic ex ingenio: *ut nec æquo cum patronis jure agerent, sed jam coram consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent impune, vel pœna sua gaudentes.* Sed & ille operam ludit, sine ope librorum. *Pichena.* Ponam primo, ut legendum arbitror. deinde rationes dabo. *frementibus ut jam æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum conculcârent, manus ultro intenderent, illuderentve pœnam suam dissuadentes.* Verba *æquo cum patronis jure agerent*, sic capienda, tamquam si eodem jure, quo patroni, viverent sive essent. Id enim hic est *agere* & *æquum*, par sive idem. Deinceps voculas binas delevi, *an verberibus:* quia certum mihi, insitas esse ab imperito nebulone. Et inserendi quidem τῷ *an* occasionem dedit corruptum verbum *consultarent.* Alterum intrusit, qui intentionem manuum non intelligebat, de qua apud Tacit. crebra mentio. Nescivit, inquam, quid esset *intendere manus:* atque ideo addidit *verberibus.* At *manus intendere* sine verberibus est, tantum initium rixæ & causa verberum. De qua re elegantissime Lipsius ad 4. Ann. Postremo *illuderent* scripsi pro *impellerent.* quia omnino Tacitus hoc, nescio tamen si illo verbo, voluit: insultare libertos patronis, & pœnam, quam statim subdit auctor, spernere, irridere, eamque in ludibrium velut dissuadere aut deprecari. Hæc scripseram, cum respexi primum ad Mureti Eclogas. Illæ referebant in hunc modum: &c. In quibus multa dissentanea sibi, sed multa, ita me dii ament, egregia. Et jam horum ope audeo dicere, eo jam perveni, ut à vero proxime unus absim. Lego itaque: *irreverentiam eo prorupisse frementibus, ut non, tanquam æquo cum patronis jure, agerent, sed jam coram insultarent, manus ultro intenderent, impune, vel pœnam suam despicientes*, &c. His sequentia optime hærent. Ne illa verba ejicias, *an verberibus*, possis ita: *Sed jam coram insultarent verbis, ac manus ultro intenderent.* Sed mihi ejici magis placet: causa quam supra dixi. *Acidalius.* Proba est lectio vulgata, si sic modo distinguas. *Vi ne an æquo cum patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent. An verberibus manus ultro intenderent, impellerentve pœnam suam dissuadentes.* His frementes alloquuntur paucos illos, & sententiæ, de coercenda libertorum licentia, adversos, dicuntque. Si dubitetis an vi an æquo cum patronis jure, id est, ex præscripto legum agant, atque agere constituerint liberti, ipsos libertos adite, eorum hac de re sententiam rogate: profecto, ex superbis responsis, quid illis in patronos animi sit, satis cognoscetis. Cur ergo necessario remedio intercedítis? An non intelligitis vos, dissuadendo tam salutare remedium, & à nobis dissentiendo, augere licentiam libertorum, in verbera, in pœnas & damna vestra, qui & patroni estis, tandem erupturam? postrema illa sic accipienda esse primus & rectissime judicavit Cl. Gronovius. Ipsum adi libro I. Observ. 22. Priora, sicut nos ea distinximus & explicavimus, sunt aperta. Illud *æquo jure*, male Lipsius, aliique acceperunt. Ponitur hic ea notione, qua Ann. II. ubi de audita Romæ valetudine Germanici: *Neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum æquo jure, reddita libertate, complecti agitaverint.* Boxhornius. Locus difficilis, qui tamen mihi videtur transpositione verborum, quæ medicina sæpe necessaria, sensum posse accipere commodum. *Vi an æquo cum patronis jure agerent, an verberibus manus ultro intenderent impellerentve, sententiam eorum consultarent, pœnam suam dissuadentes.* Subtilitas paucis pervia efficit,

nis jure agerent, sententiam eorum consultarent, ac verberibus manus ultro intenderent, impulere vel pœnam suam dissuadentes. Quid enim aliud [1] *læso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem,* [2] *in oram Campaniæ liber-*

cit, ut hæc non recte scriberentur caperenturque. Nonne mirum est, eo audaciæ pervenisse libertos (nempe Principe clam eos fovente, quo vim Senatorum divitumque infringeret.) ut ipsos Senatores, ipsos patronos suos cogerent de eo sententiam dicere, non an reverentiam, officia, obsequia, patrono deberent, sed an æquari ipsis deberent, imo quod est amplius, an liceret libertis, fretis scilicet aulæ gratia, manus intentare patronis (vide locum qui est 3. Ann. argumenti ejusdem) & impellere in ruinam, si forte patroni plus valentium odio labascere cœperint. quid vero iniquius quam ipsos, quorum de justis pœnis consultatur, audiri velut collegas aut tribunos legem dissuadentes? *Grotius.* Corrigo sic: *ut nec jam æquo cum Patronis jure agerent, sententiam eorum consultarent, aut verberibus ultro manus intenderent impune vel pœnam suam dissuadentes:* quasi diceret, non agere ut æquales cum æqualibus. Esse satis impudentes in adversando sententiis illorum; imo & ad intentandas manus feriendi causa. Quandoquidem possent sine metu pœnæ dissuadere pœnas quas essent meriti. Aut impellerent, ut sit, fulcirent, instigarentque eos, qui faverent illorum impunitati. *Harlæus.* Ego quid sentiam de his verbis, quo dictum est loco, videre potes, si libet. *Gronovius.*

1 *Læso patrono concessum.*] Quando id aut qua lege, patrono concessum, quærimus. Suspicor esse ab Augusto, qui, ut Dio ait, l. LV. constituit τὰ δικαιώματα οἷς οἵ τε ἄλλοι πρὸς τοὺς ἐξελευθερωθέντας, καὶ αὐτοὶ οἱ δεσπόται σφῶν ἐλευθερώσαντες χρῶνται. id est, *jura, quibus erga libertos cum alii, tum ipsi patroni uterentur.* Et relegatio quidem est ab exemplis ævi prisci. Vt enim patres olim filios rus relegabant pœnæ & molestiæ causa, (uti Roscius Amerinus, uti Torquatus à patribus relegati leguntur:) sic patronis relegandi libertos jus nunc tribuit sive quis alius, sive Augustus. Sed in numero num qua ratio? & cur non ultra XX. lapidem? Nihil reperio. Præfectus quidem urbi intra centesimum lapidem cognoscebat: ultra, Præfectus Prætorio: ut notat Vlpianus in fragm. Pythœanis tit. de plagiariis & l. 1. De off. Præf. urbis. l. 1 x. De offic. procons. Eoque exemplo Severus Imp. Prætorianos milites ultra centesimum lapidem abesse ab urbe jussit, apud Herodianum l. II. Et Prosper Aquitanus de Symmacho: quem, cum Aram Victoriæ restitui postulasset, *iratus Princeps statim à suis aspectibus pulsum in centesimo lapide, rheda non strata impositum, ea die manere præcepit.* Dio tamen libro LII. ubi de Præfecto urbis, jurisdictionem ejus angustius terminat, ἔξω τῆς πόλεως μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: ea essent milliaria circiter LXXXVII. nisi in Dione rescribendum sit, ἑπτακοσίων; quod puto. Sane ad Præf. urbis pertinuisse, audire patronos querentes de libertis, ex Vlpiano clarum l. 1. De off. Præf. urbis. Sed Tacitus patrono ipsi hanc relegationem, ut apparet, tribuit: nec tamen videtur usurpari potuisse, sine auctoritate majori. *Lipsius.*

2 *In oram Campaniæ.*] Quid audio, in oram Campaniæ relegatos fuisse male meritos libertos omnes? Vix est, ut credam, solam hanc oram Campaniæ delectam fuisse lege,

 sive

libertum releget? Ceteras actiones promiscuas & pares esse. Tribuendum aliquod telum quod sperni nequeat. Nec grave manumissis, per idem obsequium retinendi libertatem, per quod assecuti sint. [1] *At criminum manifestos, merito ad servitutem retrahi; ut metu coërceantur,* [2] *quos beneficia non mutavissent.* Disserebatur

27 contra; *Paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere: nihil universorum juri derogandum. quippe late fusum id corpus. Hinc plerumque tribus,* [3] *decurias,* [1] *mi-*

sive Principis constitutione, in quam omnes male meriti liberti à patronis relegarentur: & parum prudens, ut cetera mittam, atque intutum consilium, tot perditos homines, quod sane mores eorum arguebant, eodem convenire. Adde quod pœna vix pœna fuisset, cum Campania tractus fuerit totius terræ Italiæ amœnissimus atque feracissimus. Contra potius interdictum puto libertis, qui ultra vicesimum lapidem relegabantur, hoc tractu & agro. Verum insolens loquendi genus καὶ ἀσυνήθετον fecit, ut Taciti locus corrumperetur. Rescribo: *Quid enim aliud laso patrono concessum, quam ut vicesimum ultra lapidem, moram Campaniæ, libertum releget?* Vult libertum ultra vicesimum lapidem relegari, nec tamen in Campania morari. *Petitus. Oram Campaniæ* novi ex libro 3. histor. *Iam Misenensem classem & pulcherrimam Campaniæ oram descivisse. Moram* autem *Campaniæ* Latine quid hic sit, ignoro. *Centesimum ultra lapidem* scribendum vicisse mihi videntur Lipsius & Camillus Peregrinus in opere docto de Capua. Mirum tamen *in oram Campaniæ* libertos relegari. Sed sciendum neminem relegatum proprie in Campaniam; nedum omnes, & nusquam alio. Relegatio fiebat ultra centesimum. At locum ultra centesimum quilibet sibi legebat ipse, qui solum vertebat. Ex his igitur aliquos, præcipue lautiores, Campaniam prætulisse, atque huic invidiæ occasionem dedisse satis est verisimile. In exemplo est Etruscus apud Statium tertio Silvarum, *molles Campani litoris oras. Et Diomedæas concedere jussus in arces.* Itaque isthæc ἐπεξηγήσει, ita explicanda est: *centesimum ultra lapidem*, puta *in oram Campaniæ:* verbi gratia *in oram Campaniæ:* quæ pœna quanta sit, ex eo noscas licet, quod profugi delicati in Campania subsidere possunt, & subsederunt quidam. nam & ora Campaniæ ultra centesimum est. *Gronovius.*

1 *At criminum manifestos merito ad servitutem retrahi.*] Vulgo, *ac criminum.* Rectius, *at*, ex Flor. & interpretor, *retrahi*, id est retrahi debere Pichena. Muretus, *At.* Sane posset etiam ita. Sed non necessario. *Acidalius.*

2 *Quos beneficia non commutavissent.*] Emendavimus, *mutavissent.* Rhenanus.

3 *Decurias.*] Iudicumne decurias intellegit, an potius scribarum? Puto, scribarum. Qui ordo late fusus Romæ, & non inhonestus. Liberti autem ordinem eum pretio certo emebant, uti è Cicerone haurias III. l. in Verrem: *Ad eos me scribas revoca: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis ac scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt.* Et paul-

[1] ministeria magistratibus & sacerdotibus, [2] cohortes etiam in urbe conscriptas. & plurimis equitum, plerisque senatoribus, non aliunde originem trahi. [3] Si separentur libertini; manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra majores cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. Quin & [4] manumittendi

paullo post, de iisdem: *Mirabimur turpes aliquos esse in eo ordine, quo cuivis pretio licet pervenire?* Scribæ ii divisi per decurias. Sueton. in Claudio c. 1. *Corpus ejus per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad urbem devectum.* Reperiesque sparsim Quæstorios scribas, Ædilitios, Prætorios, item scribas ærarii Prætorii, &c. *Lipsius.*

1 *Ministeria magistratibus.*] Lictores, viatores, præcones, calatores, præcias. *Idem.*

2 *Cohortes etiam in urbe.*] Cohortes vigilum, quæ scriptæ primo ex milite libertino. Strabo. lib. v. Dio XLVIII. *Idem.*

3 *Si separarentur libertini.*] Scripsimus, *si separentur.* Rhenanus.

4 *Manumittendi duas species.*] Libertas duplex, Iusta, Non Iusta. Iusta quæ vindicta, censu, testamento data: Non justa, quæ inter amicos, in convivio, per epistolam. Seneca De vita beata, cap. XXIV. *Hominibus prodesse natura jubet, servi liberive sint; ingenui an libertini; justæ libertatis an inter amicos datæ.* Recteque libri veteres aliquot in Suetonii Aug. cap. XL. *Servos non contentus multis difficultatibus à libertate, multoque pluribus à libertate justa removisse.* Iusta illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam, ut Tacitus ait, attinebantur servitutis. Imo retrahi poterant in servitutem. Fragmentum quoddam IC. veteris à Puteano. *Hi qui domini voluntate in libertate erant, manebant servi: & manumissores audebant in servitute denuo eos per vim ducere. Interveniebat Prætor, & non permittebat manumissum servire.* & addit post: *Sed nunc habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Iuniani.* Scite ergo ob hunc iteratæ (Hæ sunt iterationes, quarum mentio Iustin. Novell. LXXVIII.) servitutis metum Messenio servus apud Plautum, qui inter amicos manumissus subjicit,

Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut siem.

Lipsius.

Duas manumittendi species instituas.] Tradit Tacitus eos qui vindicta manumissi sint, ex ingratitudine in patronos, in servitutem non revocari. quod ex Constantini Magni constitutione falsum fere convincitur. l. Si manumissus C. de libert. & eorum liber. *Alciatus.* Cicero in Topicis tres species refert, *Censu, Vindicta, Testamento.* Sed ex Cornelio duæ; Vna, qua libertatem plenam consequebantur: quæ à Seneca libro de vita beata, *justa libertas* dicitur: Altera, qua non omnino fiebant liberi. Priori specie, hoc est, vindicta manumissos perpetuo esse liberos: sequenti vero manumissi poterant in servitutem revocari, tamquam qui post libertatem vestigia retinerent servitutis. Quæ profecto aliter traduntur in nostris libris civilibus. Erant enim Latini, aut cives Romani, aut Dedititii: de quibus late Cajus in Institutionibus: quæ omnia temporibus in desuetudinem abierunt. *Ferretius.* Vindicta fuit Prætoris virga, qua ca-

caput servi ter percutiebat, hæc proferens, *Liberum te esse ajo.* Solebantque circumagi, qui manumittebantur. Persius,

> *Vindicta postquam meus à pretore recessi,*
> *Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas.*

Sunt qui dicant, eum, qui vindicta manumittebatur, imposita ejus capiti manu à domino verti solitum. Seneca ad Lucilium; *Philosophia servias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subjecit, statim circumagitur.* Alii volunt vindicta dici manumissos ob Vindicium servum, qui ob patefactam indiciis suis Reip. proditionem hoc genere libertatis donatus est, ut cum libertate Civitatem habuerit. *Lupanus.* Ex fontibus jurisprudentiæ fluunt hæc, de quibus autores diversa pro temporibus prodiderunt. M. Tullius ad Trebatium manumissionis species constituit tres, *Censu*, *Vindicta*, *Testamento*: quæ primoribus illis placebant, qui fundavere jus civile. Sed cum census non nisi lustris ageretur, magistratus copia non semper esset, testamentoque data libertas in tempus mortis differretur: aliæ manumissionis species ex nuda solaque dominorum voluntate in usum deductæ sunt; quibus ne libertatis civiles modi desuescerent, jusve receptum aboleretur, lex Iunia Norbana succurrit. Ab ea distincta est ætas legitima & Dominium legitimum à naturali: ut majori xxx annis servo, legitima esset ætas: minori, naturalis: dominiumque ejus qui ex jure Quiritium servum haberet legitimum: ejus vero, qui duntaxat ut rem in bonis mancipium haberet, naturale dominium diceretur. Tum introducti primum inter libertinos *Latini Iuniani & Dedititii*, cum antea fere *cives Romani* fierent omnes, qui manumitterentur. Itaque duæ manumissionis species discretæ, *Legitima*, & *naturalis*. *Legitima* intervenit aut *Censu*, aut *Vindicta*, aut *Testamento*. *Censu* cum servus, sed domini jussu, liberum caput scripsit, & apud Censores professus est. *Vindicta*, cum servus apud magistratum manu emissus est, sive is Consul, sive Prætor, sive Proconsul, sive ejus Legatus, sive Præses, sive legatus Cæsaris esset. *Testamento*, cum dominus suprema cautione servum, se mortuo, liberum esse jussit. *Naturalis species manumissionis* intervenit *per mensam*, *inter amicos*, & *per epistolam*. *Per mensam* cum libertatis dandæ gratia ad sacra mensæ in convivio dominus servum admisit. *Inter amicos*, cum amicis præsentibus servum dominus è potestate liberavit. *Per epistolam*, cum literis ad servum scriptis, libero vivere dominus illi permisit. *Modo legitimo manumissus* majorem libertatem & justam apiscebatur, *civisque Romanus* fiebat, si omnia legitima forent, ætas scilicet servi, & dominium ejus, qui manumitteret: isque nullo jure poterat retrahi in servitutem. Quod si omnia legitima non intervenirent, *Latinus Iunianus* fiebat manumissus. *Naturali*, quoque *modo* libertatem minorem adeptus, nisi alias pœnæ causa vinctus, ob noxam tortus, & confessus, notis compunctus, custodiæ, bestiisque objectus fuisset, qui *Dedititiorum* numero tantum liber haberi potuit, *Latinus libertus* fiebat, auctorib. Cajo, Vlpiano, & Theophilo in Institutionibus. Sane de *Latinis libertis* ait Cornelius relictum pœnitentiæ, aut novo beneficio locum. Siquidem libertate donati quamdiu viverent servi manumissorum morituri, vinculo servitutis attinebantur. Ideoque potuit manumissor, aut manus injectione in servitutem, ex causa vel levissima, revocare: aut novum beneficium conferre: id est, iteratione manumissionis civem Romanum facere. Sic enim scripsit: *Iteratione fit civis Romanus, qui post Latinitatem quam acceperat, major xxx. annorum iterum juste manumissus est ab eo cujus ex jure Quiritium servus*

tendi duas species inst itutas, ut relinqueretur [1] *pœnitentiæ aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit; velut vinculo servitutis attineri. Dispiceret quisque merita, tardeque concederet, quod datum non adimeretur.* Hæc sententia valuit. Scripsitque Cæsar, *privatim expenderent caussam libertorum, quotiens à patronis arguerentur:* [2] *in commune nihil derogent.* Nec multo post, [3] ereptus amitæ libertus Paris, [4] quasi jure civili, non sine infamia principis, cujus jussu perpetratum ingenuitatis judicium erat.
Manebat nihilominus quædam imago Reip. Nam 28
inter Virullium prætorem, & plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod immodestos fautores histrionum & à prætore in vincula ductos, tribunus *omitti* jussisset. [5] comprobavere patres, incusata

vus fuit. Hæc ex jure antiquo annotare libuit. *Vertranius.*

1 *Pœnitentia, aut novo beneficio.*] Pœnitentiæ, ut retraheres in servitutem: beneficio, ut vindicta liberares. Ita apud Plinium l. VII. epist. *Facilè deflectet ad te, si voles vindicta liberare, quos proxime inter amicos manumisisti.* Lipsius.

2 *In commune nihil derogent.*] Muretus, *derogarent.* Hoc fortasse melius. *Acidalius.* Muretus, *derogarent.* cum ante dixerit, *expenderent.* Sed Tacitus non adeo religiosus. *Pichena.*

3 *Ereptus amitæ libertus.*] Zamiam ergo aliquando in nos molitus Vlpianus, cum scripsit l. III. De condict. cau. data: *Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia, decem quæ ei pro libertate dederat, repetisse per judicem.* filiamque eam Neroni fecit, quæ est amita, magna sua librariive culpa. Sed librarium id peccasse, clementius est: scribendumque, *Neronis amita:* aut potius, *Neronis consilio*, quod firmat Tacitus, qui Neronis jussu patratum id ingenuitatis judicium ait. *Lipsius.*

Ereptus amitæ libertus Paris.] Id est, assertus in ingenuitatem: & sic ademptum amitæ jus patronatus. *Pichena.*

4 *Quasi jure civili.*] Tamquam vindicatus in servitutem per jus Civile: cum tamen jussu principis judicium factum fuisset: quo libertus Paris ingenuus pronunciabatur: hoc est, qui natus esset ex parentibus civibus Romanis, & qui statim, ut natus fuisset, liber extitisset. *Ferrettus.*

5 *Comprobavere patres.*] Videtur legendum, *non probavere.* Contra supra, *ex non mutassent*, factum fuit, *commutavissent.* Vrsinus. Quid *comprobavere?* certamen de quo præcessit? Non videtur. ac multo verisimilius legit Muretus, *Non probavere.* Sed ne hoc satisfacit ita nude positum. Mihi diligentius inspicienti, nectendum hoc superioribus videtur, & ita scribendum: *tribunus omitti jussisset, composuere patres, incusata Antistii licentia.* Acidalius. Neque hic Mureto assentior legenti, *non*

sata *Antistii licentia.* Simul [1] prohibiti tribuni *jus prætorum & consulum præripere, aut* [2] *vocare ex Italia cum quibus lege agi posset.* Addidit L. Piso designatus consul, [3] *ne quid intra domum pro potestate animadverterent: neve multam ab iis dictam, quæstores ærarii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent;* [4] *medio temporis contradicere liceret: deque eo consules statuerent.* Cohibita artius & ædilium potestas, statutumque *quantum curules, quantum plebei pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent.* Eo Helvidius Priscus tribunus plebis adversus Obultronium Sabinum ærarii quæstorem contentiones proprias exercuit, *tam-*

non probavere Patres. immo, *comprobavere*, scilicet prætoris factum. *Pichena.*

1 *Probibiti Tribuni.*] Non mirum. Quippe qui nec Romæ vocationem habuerint, auctore Varrone: cujus verba in Agellii Noct. l. XIII. cap. XII. in Italia multo minus, quippe cum potestas eorum urbis dumtaxat finibus terminaretur. Vide Dionys. lib. VIII. *Lipsius.*

2 *Vocare ex Italia, cum quibus lege agi.*] Erat enim auxilium extraordinarium: neque licebat ex Italia quenquam ad Tribunum vocari, cum quo lege aliqua institui posset actio. *Ferrettus.* Varronis lib. 21. Rerum humanarum verba sunt, *Tribuni plebis vocationem habent nullam. Antistiusque Labeo Gellianum viatorem tribunorum jussit dicere tribunis vocandi absentem jus eos non habere.* Vnde qui ex ipsa urbe non possent, non sine ratione prohibiti sunt tribuni quenquam ex Italia vocare, cum quo lege agi posset. Siquidem fuerunt præfecturæ in Italia, *in quibus jus dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum respublica: neque tamen magistratus suos habebant: in quas legibus Præfecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. Quarum duo genera fuere: alterum in quas solebant ire præfecti quatuor Sevirum pro populi suffragio creati,* scilicet *in has oppida, Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam. Alterum, in quas Prætor urbanus quotannis* imperat, qui judicarent ex *legibus, ut Fundos, Formias, Cære, Venafrum, Allifas, Privernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum aliaque complura*, inquit Festus. Quare cum in præfecturis, sine ulla fori præscriptione, rei ex legibus agi possent, iniquum fuisset illos ad jus in urbem rapi. *Vertranius.*

3 *Ne quid intra domum pro potestate animadverterent.*] An ne possent tribunitio jure animadvertere intra privatas civium Romanorum domos? Potius intelligo, Tribunis, cum domi essent, nihil inde jubere licitum, non viatores mittere, neminem vocare, aut in quemquam civem animadvertere, sed ex publico tantum loco. *Pichena.*

4 *Medio tempore contradicerent.*] In volumine Budensi est, *Medio temporis.* Sic & lib. 14. *Medio temporis tantum honorem atque opum in me cumulasti.* Itaque & nos scripsimus hic, *Medio temporis.* Mox reposuimus, *Obultronium Sabinum.* Rhenanus.

1 *Ius*

tamquam [1] *jus hastæ adversus inopes inclementer augeret.* Dein princeps curam tabularum publicarum à quæstoribus ad præfectos transtulit. [2] Varie habi- 29
ta, ac sæpe immutata ejus rei forma. nam Augustus permisit senatui deligere præfectos : [3] dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum qui præessent. neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursum imposuit, iisque ne metu offensionum segnius consulerent, [4] extra ordinem honores

1 *Ius hastæ.*] Cum sectio fieret. *Ferrettus.*

2 *Varie habita, ac sæpe immutata.*] Quam varietatem breviter exposui, cum temporum luce, in EXCVRS. B. Illinc ad variam Taciti; plures locos pete. *Lipsius.*

Sæpe immutata ejus rei forma.] Ærarium populi Ro. quæstoribus primum curæ fuit : qui quod pecunias ex hostium damnatorumve bonis quærerent, servarent, exque SC. erogarent, Quæstores urbani, ærarii, ab ærario dicti ab auctoribus epigrammatisque leguntur. Eorum creatio ne vetustiora repetam, C. Iulio Cæsare Dictatore I V. intermissa, publicæque pecuniæ ad Ædiles duos administratio translata, à quibus postmodum ad quæstores non rediit, teste Dione lib. 14. vel recuperata ab illis ad prætorios; prætoresve auctore Augusto transiit, ut scribit Tranquillus 36. Nam Augustus permisit senatui deligere præfectos, qui scil. prætorii essent, & ærario populi præficerentur. Tum ipse ærarium militare constituit; cujus curam tribus prætoriis viris, sortito lectis mandavit, inquit Dio lib. 54. Idem autem ob ambitus suspicionem senatui de publico faciendum censuit, & fuere ex numero prætorum sorte ducti, qui præessent : neque id diu mansit, ut hoc loco Tacitus ait. Legitur enim sub Tiberio firmasse & fuisse prætores ærarii, qui ejus largitioni restiterunt, supra lib. 1. & sub eodem prætorem ærarii fuisse reperio, hujusmodi inscriptione : *P. Aquius. Scevae. &. Flaviae. filius. Consi. &. Didiae. nepos. Barbi. &. Duriciae. pronepos. Quaestor. decemviratium. litium. judicandarum. Trib. pleb. AEd. Curul. judex. quaestionis. Praetor. aerarii.* &c. *auctoritate. Cai. Caesaris. & S. C.* Sed Claudius collegio Quæstorum curam ærarii Saturni reddidit, quam medio tempore Prætores, aut utique tunc prætura functi sustinuerant, auctoribus Cornelio nostro & Suetonio Claud. 20. At deerat robur ætatis quæsturam capessentibus, quæ ad honores gradus erat, & ad alios magistratus majores tantum aperiebat viam. Ideoque Nero experientia probatos ærario præposuit, non honoribus & muneribus initiatos quæstores, sed prætorios viros, quos Tacitus *prætura perfunctos* scripsit, non *præfectura* : & ita locus emaculandus est. Neque vero putem visum iri, nisi ei, qui plane ridiculus sit, perfunctos præfectura vel civitatum Italiæ, vel Vrbis, illi solos muneri delectos esse. *Vertranius.*

3 *Dein ambitu.*] Flor. *Deinde ambitu.* Pichena.

4 *Extraordinem honores permisit.*] In Florentino legitur, *promisit*, quod fortasse rectum : ut honores, id est,

 præ-

nores promisit. Sed deerat robur ætatis [1] eum primum magistratum capessentibus. [2] igitur Nero prætura perfunctos, & experientia probatos delegit.

30 Damnatus iisdem consulibus Vipsanius Lænas, *ob Sardiniam provinciam avare habitam.* Absolutus Cestius Proculus repetundarum, cedentibus accusatoribus. Clodius Quirinalis, *quod præfectus remigum qui Ravennæ haberentur, velut infimam nationum, Italiam luxuria sævitiaque afflictavisset*, [3] veneno damnationem antevertit. C. [4] Aminius Rebius ex primoribus peritia legum, & pecuniæ magnitudine, cruciatus ægræ senectæ misso per venas sanguine effugit: haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis, ob libidines muliebriter infamis. At [5] L. Volusius egre-

præturas, adipiscerentur, ærarii munere defuncti, quod testatur Dio l. 40. At eadem vis in verbo, *permisit*, ut sit sensus, permissas illas extra ordinem præturas, quas scil. postea adipiscerentur, atque interim tanquam Prætores designati haberentur. Nam si post ærarii munus, privati remansissent, offensionum metu segnius ærario consuluissent. *Idem.*

1 *Eum primum magistratum capessentibus.*] Id est magistratum quæsturæ. qui cum tantummodo ad alios magistratus adipiscendos haberetur gradus, ætatis robur in eis minime requirebatur. Quæstoria enim ætas, annus XXV. ut probat Lipsius ad lib. 3. Ann. *Idem.*

2 *Igitur Nero prætura perfunctos.*] Consensus interpretum, ac Lipsii præsertim auctoritas me impulit, ut vocem, *prætura*, reponerem. Vulgo, *præfectura*. Idem.

3 *Veneno damnationem antevertit.* Habe: exemplar scriptum, *anteiit*, quo verbo alibi quoque Tacitus utitur. ut lib. 3. *Postremo suamet ipse spes anteire parat.* Rhenanus. Flor. *anteiit*. Idem.

4 *Aminius Rebius.*] Libri vett. *C. Amminus.* nescio an, *Caninius Rebilus.* Certe (& doleo) ignotus mihi, quicumque hic laudatus Iurisconsultus. *Lipsius.*

Aminius Rebius.] Vterque chirographus dat huic prænomen *Cajus.* Vertranius. Muretus notaverat, *Caninius Rebilius.* Ego nihil amplius scio. *Acidalius.* Addidi ex Florent. prænomen *C.* Pichena.

5. *L. Volusius.*] De hujus senio Plinius l. VII. *Nuper L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogaverat superstes fuit.* Præfectum eum urbi fuisse colligas ex altero Plinii loco: *Nuper L. Volusio Saturnino in præfectura urbis exstincto, notum, è Cornelia Scipionum gentis, Volusium* (Intellegit Plin. Q. Volusium, qui cos. ann. DCCCIX.) *Saturninum, qui fuit Consul, genitum post LXII. annum.* Et de divitiis ejus, Tacitus l. XIV. *Et quantum Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te tota liberalitas explere non potest.* Sed & tota Volusiorum domus dives. Tacitus Annal. III. *Volusio vetus familia, neque tamen Præturam egressa. ipse consulatum intulit,*

egregia fama concessit: cui tres & nonaginta anni
spatium vivendi, præcipuæque opes bonis artibus,
[1] inoffensa tot imperatorum malitia fuit. Nerone se- 31
cundum L. Pisone consulibus, pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, quis [2] molem amphitheatri apud Campum Martis Cæsar adstruxerat, volumina implere: cum [3] ex dignitate populi Romani repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. Ceterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt: plebeique congiarium [4] quadringeni nummi viritim dati, & [5] sestertium

lit, opumque quis domus illa immensum viguit, primus accumulator. Lipsius.

1 *Inoffensa tot Imperatorum malitia fuit.*] Ego vero nihil muto. Rarum in tanta ætate, tantis opibus, effugisse callidam sævitiam Tiberii, furiosum impetum Caji, stolidam vecordiam Claudii: quæ singulorum vitia generali *malitia* vocabulo complexus noster. *Mercerus.* Tria digna animadversione Tacitus narrat de Volusio: spatium vivendi, divitias jure partas, rationem vitæ, qua vir princeps (quod tunc mirum) tot imperatorum monstra incolumis evasit. Ergo legendum, *malitia*, non *amicitia* cum doctiss. viro, neque *militia* cum Rodolpho. quod verbi significat τὴν κακότητα, scelus, flagitium. Plaut. Rud. *Neque is adeo propter malitiam domo caret, Sed dum alios servat, se impedivit interim. Inoffensa malitia.* Non data sæviendi occasione tot malis imperatoribus. *Salinerius.* Lipsius & Rodolphus non recte. Inserta copula scribendum, *præcipuæque opes & bonis artibus inoffensa tot imperatorum malitia fuit.* Optima & perspicua sententia. Magna certe illius felicitas, qui Taciti illud effatum 1. hist. in se verum non expertus est. *Nobilitas, opes, omissi gestique honores, pro crimine; & ob virtutes certissimum exitium.* Acidalius. Diu est quod veni defensor huic lectioni, nunc lætor partes easdem mecum tueri sagacissimum Pichenam. *Gruterus.*

2 *Molem Amphitheatri.*] Quod totum è ligno struxit, Sueton. c. XII. Vide librum nostrum, si placet, De Amphitheatro. *Lipsius.*

3 *Ex dignitate populi Rom. repertum.*] Muretus, *repertum*, delet. Ego dubito. *Acidalius.*

4 *Quadrageni nummi.*] Illiberalis liberalitas. Corrigo, *quadringeni*: & do auctorem Suet. cap. X. *Divisis populo viritim quadringenis nummis, Senatorum nobilissimo cuique,* &c. *Lipsius.*

Quadrigeni nummi.] In exemplari scripto, *quadringenti.* Rhenanus. Vulgo, *quadrageni.* Lipsius restituit, *quadringeni*, Florentino ac Veneto fere consentientibus, qui habent *quadrigeni.* Pichena. Altera summa decem Philippos vel ducatones, altera unum facit. *Gronovius.*

5 *Sestertium quadringenties.*] Subintelligenda sunt centena millia. Liv. lib. 24. *Cum deessent nautæ, Coss. ex SC. edixerunt, ut qui L. Æmilio & C. Flaminio censoribus millibus æris quinquaginta ipse aut pater ejus census fuisset usque ad C. millia, aut cui postea*

tium quadringenties ærario illatum est, [1] ad retinendam populi fidem. [2] Vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi. [3] quia cum venditor pendere juberetur, in partem pretii emptoribus accrescebat. Edixit Cæsar, *ne quis magistratus*, [1] *aut*

postea tanta essent facta, nautam unum cum sex mensium stipendio daret. qui supra centum M. usque ad CCC. millia, tres nautas cum stipendio annuo: qui supra CCC. millia usque ad decies æris, quinque nautas: qui supra decies, septem. quibus verbis ostenditur, *decies æris*, decies centena millia æris significare: ut hic non parum miret, quemadmodum oculatissimus vir Budæus prævaricatus sit. *Alciatus.* Quadringenties centena millia nummum, summa quadringenties sestertio eadem est. Et tamen quum dicitur, *Quadringenties sestertium*, non intelliguntur *centena millia*, sed tantummodo *centenum*. Nam in omnibus, quæ per adverbia sic enuntiantur, à *decies* usque in infinitum siletur intelligiturque *centenum*. Vocabulum autem *sestertium* significat pondus mille nummorum; quot scilicet nummi sestertii in argentum sestertium vel libram argenti sestertiam, hoc est, duas & selibram, imputabantur. Igitur *quadringenties sestertium*, & *quadringenties centena sestertia*, & *quadringenties centena millia nummum sestertium*, idem. Errat non minus Alciatus cum *decies æris* dici breviter pro decem millibus æris probat ex loco Livii, in quo cum scribitur, *qui supra CCC. millia usque ad decies æris*, ex proximo subaudiendum, quod deest, nemo non videt. Vide Pecuniam Vet. 2, 5. *Gronovius.*

1 *Ad retinendam populi fidem.*] Quod vulgo nostri, *Creditum* dicunt. *Ferrettus.*

2 *Vectigal quoque quinta & vicesima.*] Ampla populi Rom. vectigalia: nullum, censeo, amplius eo quod è servis, libertisque. Rem eam paullo uberius à capite mihi tractanti, aut gratia, aut venia esto. Antiquissimum vectigal Vicesimæ reperio, quæ ad libertos. Institutum anno urbis CCCXCVII. C. Marcio Cn. Manlio Coss. Livius lib. VII. *Ab altero Consule* (Cn. Manlio) *nihil memorabile gestum, nisi quod legem novo exemplo ad Sutrium in castris tributim, de Vicesima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres, quia ea lege haud parvum vectigal inopi ærario additum esset, auctores fuerunt.* Ea Vicesima semper exhinc exercita, ad tempora Principum inferiorum. Itaque non infrequens memoria in libris. Ab hac aurum Vicesimarium derivo, quod in sanctiore ærario: de quo Livius lib. XXVII. *Consulibus aurum Vicesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus servaretur, promi placuit.* Plura ad hoc vectigal, in EXCURS. C. & quæ ad Tacitum faciunt. Vide. *Lipsius.*

Vectigal quoque quinta & vicesima.] Ex mancipiorum emptione unum in singula XXV. solvebatur populo: quod translatum in venditorem, habuit speciem tamquam si remissum esset. Sed cum venditores carius licitarentur, in emptore vectigal consistebat, erat enim pars precii. *Ferrettus.*

3 *Quia cum venditor pendere juberetur, in partem emptoris accrescebat.*] Si ab emptoribus demptum vectigal, venditoribusque impositum, quomodo *remissum?* potius facta est mutatio personarum, & nihilominus ærarium non minuitur. Ego sic intelligo: mancipiorum vectigal emptores antea pendere solitos fuisse, qui plerumque Cives Romani. Quos Nero subleva-

[1] *aut procurator qui provinciam obtineret, spectaculum gladiatorum, aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet.* Nam ante [2] non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subjectos affligebant; [3] dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnant. [4] Factum & S. consultum ultioni juxta & 32
secu-

re cupiens, vectigali exoneravit, inque venditores id transtulit, qui ferre omnes extranei & advenæ. & postquam servos vendidissent, in provincias suas revertebantur: ideoque pro nihilo ducebatur, illud onus eis superaddere. Sed cum hi, ea de causa, carius mancipia venderent, remissio Principis irrita emptoribus fiebat. *Pichena.*

1 *Aut procurator in provincia obtineret.*] Restituimus locum, *qui provinciam obtineret.* Rhenanus.

2 *Non minus tali largitione, quam corripiendis pecuniis, subjectos affligebant.*] *Largitionem* accipio pro ipsis muneribus, sive spectaculis. quibus Præsides multa, sportularum nomine, largiri solebant. Subjecti autem affligebantur, dum feras, equos, animaliaque inusitata perquirerent, ac vestes aliaque munera conferrent. *Pichena.*

3 *Dum quæ libidine deliquerant.*] Dum furta defendunt largitione spectaculorum. *Ferrettus.* Captabant scil. editionibus illis gratiam favoremque subjectorum, ut postquam officio perfuncti essent, legati è provinciis ad senatum decernerentur, qui Præsides eorumque res gestas laudarent. eo igitur favoris & laudis ambitu muniebant se adversus latrocinia & rapinas, quas in Provinciis exercuerant. *Pichena.*

4 *Factum Sc.*] Quod Pisonianum dictum, in l. Senatus. De Sc. Silan. & Neronianum à Paulio, libro III. Sentent. Certe conditum vulgatumque est, Nerone II. & Pisone Coss. Latum ea de re & antea sub Augusto, P. Cornelio Dolabella, & C. Silano Coss. unde nomen Sc. Silaniani; sed minus plene. Dixerunt plura ante me, Vertranius hoc loco, & I. Cujacius, I Observ. cap. XVIII. *Lipsius.*

Factum S. C. ultioni & securitati.] Vocatur id in jure civili, S. C. Pisonianum. Cujus Paulus meminit. l. 8. D. de Sc. Silaniano. *Alciatus.* Cum aliter nulla domus tuta esse possit, nisi periculo capitis sui custodiam dominis tam ab domesticis, quam ab extraneis præstare servi cogantur, ideo SCta introducta sunt de publica quæstione in familiam domi necatorum habenda. Primumque temporibus Augusti P. Cornelio P. F. Dolabella C. Iunio Silano Coss. SCto cautum fuit, ut *Domino occiso de servis, qui sub eadem tecto in eademve regione fuissent, quæstio haberetur, suppliciumque de reis sumeretur, priusquam aperiri tabulæ adirive hæreditas scripto ab hærede posset; alias ut ab indigno ablata publicaretur.* Mox incidit in Patrum cognitionem, ejusne, qui à familia occisus diceretur, testamentum apertum adversus Silanianum SC. & ante vindicatam necati necem dici in posterum semper posset, quinquenniique tempus constitutum est SCto. M. Æmilio Lepido, T. Statilio Tauro Coss. ut Venulejus Saturninus scriptum reliquit. Deinde ut naturaliter evenire solet, juris interpretatio desideravit auctoritatem, cum ambigeretur, an de servis, quibus libertatem testamento defunctus scripsisset, idem quod de cæteris juris esset, Nero Claudius II. & L. Piso Consules rem ad Senatum retulerunt,
Pa-

securitati, *ut si quis à suis servis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent inter servos supplicia penderent.* [1] Redditur ordini Lusius Varius consularis, avaritiæ criminibus olim perculsus. [2] Et Pomponia Græcina insignis femina, Plautio, [3] qui ovans se de Britanniis rettulit, nupta, ac [4] *superstitionis externæ* rea, mariti judicio

Patresque censuere: *De his quoque servis, qui testamento manumissi essent, perinde atque de servis supplicium sumendum.* Quod Cornelius hoc loco, Vlpianus libris ad Edictum retulit l. 3. §. 16. D. de SC. Silan. & Claud. Cavit autem eodem decreto Senatus, quod à Cornelio prætermissum esse miror, hoc amplius: *ut si servus obnoxius pœnæ venisset, quandocunque in eum animadverti oporteret, venditor pretium præstaret: ne scil. injurius emptori Senatus videatur*, inquit Paulus. Cavit item *ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: utque idem juxta familiam uxoris observetur si vir dicatur occisus*, quod ab Aniano in Receptis Sententiis libro 3. ex Iulio Paullo positum, Vlpiano placuerat. Hæc vero eidem SCto à nobis tributa, Paulus adscribit Claudiano, Neroniano, & Pisoniano: quæ diversa vocabula, eadem ipsa re sunt. Fuit enim idem Nero & Claudius gentili adoptivoque nomine, ejusque collegam L. Pisonem diximus. *Vertranius.*

1 *Redditur ordini Lusius Varius.*] Placeret, *L. Varius.* Vrsinus. Muretus, *L. Varius.* Acidalius.

2 *Pomponia Græcina.*] Soror filiave Pomponii Græcini qui consul sub Augusto: & ad quem Elegia Ovidii IV. De Ponto. *Lipsius.*

3 *Qui ovans se de Britannis retulit.*] Indefinitus sermo. Quando enim? Sed idem nec Cornelianus. Omnino credo scriptum fuisse, & legendum, *quem ovasse de Britannis retuli.* Id tamen quo libro, non memini, nec sat scio, an in his qui exstant. In vita Agricolæ meminit quidem Plautii, sed non ovationis. *Consularium primus Aulus Plautius præpositus,* (Britanniæ sc.) *ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius.* Acidalius. Quasi non Virgilius 4. Georg. *fessæ multa referunt se nocte minores.* Et 7. Æneid. *Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis Sæva Iovis conjux.* Horatius libro 1. Sat. 6. *inde domum me Ad porri & ciceris refero laganique catinum.* Gronovius.

4 *Superstitionis externæ rea.*] Christianismi credo accusatam hanc feminam, sive, ut tunc confundebant, Iudaismi. Non ergo superstitionis, sed religionis. Etsi universe fateor, genus hoc ad δεισιδαιμονίαν & inanem externumque cultum, nimis pronum. Strabo l. VII. pulchre & ex Veri adyto: Ἅπαντες γὰρ τῆς δεισιδαιμονίας ἀρχηγοὺς οἴονται τὰς γυναῖκας. Αὗται δὲ καὶ τοὺς ἄνδρας προκαλοῦνται πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν, καὶ ἑορτὰς, καὶ ποτνιασμούς. σπάνιος δ' εἴ τις ἀνὴρ καθ' αὑτὸν ζῶν εὑρίσκεται τοιοῦτος. *Superstitionis auctores & duces esse feminas, omnes opinantur. Eæ enimvero viros invitant ad supervacuos nimiosque deorum cultus, & dies festos, & venerationes. At raro profecto vir cælebs & sibi vivens invenietur talis.* Lipsius.

Ac superstitionis externæ rea.] Fortè Christianam pietatem intelligit, nam apparet sanctam mulierem fuisse Pomponiam Græcinam. Tacitus loquitur ut ethnicus. *Rhenanus.*

1 *In-*

dicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque conjugis cognovit, & [1] insontem nuntiavit. Longa huic Pomponiæ ætas, & [2] continua tristitia fuit. Nam [3] post Iuliam Drusi filiam dolo Messallinæ interfectam, [4] per quadraginta annos, non cultu nisi lugubri, non animo nisi mæsto egit. Idque illi imperitante Claudio impune, mox ad gloriam vertit. Idem annus plures 33
reos habuit. quorum P. Celerem, accusante Asia, [5] quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta donec mortem obiret. nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano proconsule, magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. [6] Cossutianum Capitonem

1 *Insontem pronuntiavit.*] Ita legendum ut in V. C. non ut vulgo, *nuntiavit*. Ursinus. Cur non *pronuntiavit*? Id repone. Notavit & Muretus. *Acidalius*.

2 *Continua tristitia fuit.*] Perspicua & indubitata lectio. Mirum tamen, ni Tacitus, *continua tristitia*, scripsit ut lib. 5. *Haud multo post Cocceius Nerva continuus principis*, &c. Sed non minus elegans illud alterum: quomodo etiam lib. 6. eodem est. *Ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu, velut exsilium objectando*. Acid.

3 *Post Iuliam Drusi filiam.*] Duas enim Iulias Claudius sustulit, suasu sive jussu Messallinæ: alteram Drusi, alteram Germanici prolem. Sueton. cap. XXIX. & Dio LX. Seneca in Ludo. *Lipsius*.

4 *Per quadraginta annos.*] Luctus hic, ut clarum, ob Iuliam interfectam. Ab ejus ergo cæde quadraginta anni? Falsum. Nam ea cæsa paullo ante expeditionem Claudii in Britanniam; uti e Dione liquebit tibi. Scribe fidejubente me, *quatuordecim annos*. Mors enim Iuliæ in annum incidit urbis DCCXVI. à quo ad hunc Neronis consulatum justi XIV. anni. *Idem*.

Per quatuordecim annos.] Ita Lipsius ex historia correxit. Falso libri omnes, *quadraginta*. Pichena. Probabili admodum conjectura rescribit Criticorum primus, *quatuordecim annos*: Sed cum minime adseveret Tacitus feminam istam diem suum obiisse anno, quo & accusata, & absoluta est; & interim tribuat ipsi longum ævum; nescio an emendationi, huic justa aliqua insit auctoritas. *Gruterus*. Mutat vir doctiss. ut mihi videtur absque causa. Certe omnes quos vidi libri *quadraginta* retinent, recte. nec enim computari debet ad hunc usque annum, cujus acta hic narrantur, sed ad id tempus, quo Tacitus hæc perscripsit: qui ut apparet, numeravit ad mortem usque Pomponiæ, nam *longam ætatem* feminæ tribuit, & *continuam* (nempe tota ista longa ætate) tristitiam. *Freinshemius*.

5 *Quia absolvere nequibat Cæsar, traxit sententiam donec mortem obiret.*] Ita Faernus legebat. Nam illud, *senecta*, quod est in vulgatis, mendosum videtur & sine sensu. *Ursinus*.

6 *Cossutianum Capitonem Cilicet.*] Hunc aut alium sui ævi intelligi Iuvenalis voluit Sat. VIII.

——— quam fulmine justo
Et Capito & Tutor ruerint damnante Senatu,
Piratæ Cilicum.

Sed

nem Cilices detulerant *maculosum fœdumque, & idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat.* Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est. Pro Eprio Marcello, à quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus prævaluit, ut quidam accusatorum ejus exsilio multarentur, *tamquam*
34 [1] *insonti periculum fecissent.* Nerone tertium consule [2] simul iniit consulatum Valerius Messalla, [3] cujus proavum oratorem Corvinum, divo Augusto abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse, pauci jam senum meminerant. sed nobili familiæ honor auctus est, oblatis [4] in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottæ & Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum [5] avitas opes dissipassent. Ejus anni principio, [6] mollibus adhuc initiis prolatatum inter

Sed magis certo Fabius libro VI. *Egregie nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Græce quidem, sed in hunc sensum: Erubescit Cæsarem timere.* Lipsius.

1 *Insonti periculum fecissent.*] Latine dici *facere periculum alicui*, pro, adducere in periculum, indicat locus alter libro 16. *Fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.* Alioqui maluissem hic legere, *facessissent pericula*, à *facesso* verbo. quemadmodum libro 1. loquitur de Romano Hispone: *mox clarissimo cuique periculum facessit.* Item libro 4. Hist. *qui perinde dives ac eloquentia clarus, nulli unquam sub Nerone periculum facessisset.* Quin usurpat *pecuniæ periculum facere*, pro jacturam facere, lib. 14. *Auxitque patrum honorem statuendo, ut qui à privatis ad Senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* Rhenanus.

2 *Simul init consulatum.*] Scripsimus, *simul iniit.* Rhenanus.

3 *Cujus Proavum oratorem.*] Vulgò *auctorem*, pessimè. *Lipsius.*

4 *In singulos annos quingenis sestertiis.*] Hunc ergo Suetonius intellexit cap. x. *Senatorum nobilissimo cuique annua salaria, & quibusdam quingena constituit.* Lipsius.

5 *Avitas opes.*] Vulgò, *habitas*, errore tralatitio. *Lipsius.*

Habitas opes.] Lib. 11. ann. *tum quicquid habitum Neronibus & Drusis.* Doctiss. vir in utroque loco legit, *avitas* & *avitum.* Me vero haud pœnitet vulgatæ lectionis: quis enim mendacii me coarguat, si dicam majores ejusmodi nepotum Iros fuisse? præterea parta Germanico & Claudio (quod absurdum) non continentur hoc verbo *avitum.* Salinerius.

6 *Mollibus adhuc initiis prolatum*] Restitui *prolatatum.* nam etiam alibi Tacitus hoc utitur verbo libro 5.

Sed

inter Parthos Romanoſque de obtinenda Armenia bellum, acriter ſumitur: quia nec Vologeſes ſinebat fratrem Tiridatem dati à ſe regni expertem eſſe, aut alienæ id potentiæ donum habere: & Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur, parta olim à Lucullo Pompeioque recipere. Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, ſitu terrarum, ſimilitudine morum Parthis propiores, connubiiſque permixti, ac libertate ignota illuc magis ad ſervitium inclinantes. Sed Corbuloni plus molis adverſus ignaviam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones, pace longa ſegnes, [1] munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis conſtitit fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent; vallum foſſamque quaſi nova & mira viſerent; ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, militia per opida expleta. Igitur dimiſſis quibus ſenecta, aut valetudo adverſa erat, ſupplementum petivit. Et habiti per Galatiam ac Cap-

Sed ubi diem ex die prolatabant. lib. 15. *interim cunctantibus prolatantibuſque ſpem ac metum*, Lib. 2. Hiſt. *Seu domum extruere ſeu prolatare agros.* Lib. 3. Hiſt. *Sed omnem prolatationem ut inimicam victoriæ ſuſpectabant.* Vſurp. & Liv. Paulo poſt. *Ac libertate ignota illic*, malim, *illuc*. Rhen. Forte *illuc*. Lipſius.

1 *Munia Romanorum.*] Tranſlucet ineptia lectionis hujus, quomodocunque tegatur, præſertim ſi componas alteram illam, quam auctori reſtituo, *munia armorum.* nihil clarius. ecce *pacem* modo nominaverat, ei quid opponit quam arma? *pace longa ſegnes munia armorum ægerrime tolerabant.* Sic *munia belli* Hiſt. 2, 29. Hiſt. 3, 59. *militiæ* 15, 11. Hiſt. 1, 48. *Freinshemius.* Ita accipio, tanquam hi Romani ita exuiſſent ſegni otio & longa pace mores militiæ diſciplinamque Romanæ, ut vix Romani eſſe viderentur. Conſidera ſequentia. Et ſic loquuntur elegantiſſimi auctores. Ita, *ultimi Romanorum*, poſt quos tamen Romani plurimi ſuperſint, illi vocantur, qui virtutes majorum expreſſere. Vononem ut externum habent & expellunt Parthi, quia *Romanis artibus* infectus. Annal. 11. Italum Arminii fratris filium, eadem de cauſſa Cheruſci. Annal. xi. Si hæc interpretatio adſenſum non mereatur, haud dubie veriſſima eſt doctiſſimi amiciſſimique viri, Ioh. Freinshemii, cujus eximias dotes nuper hic nobis propius intueri contigit, & utiliſſimæ in Tacitum obſervationes jam publice leguntur, ſententia, qui pro *Romanorum*, levi mutatione & Corneliana phraſi, *armorum* reponendum arbitratur. *Boxhornius.*

Cappadociam delectus. Adjectaque ex Germania legio cum equitibus alariis, & peditatu cohortium: retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa humus tentoriis locum non præberet. Ambusti multorum artus vi frigoris, & quidam inter excubias exanimati sunt. Annotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, [1] ita prærriguisse manus, ut oneri adhærentes, [2] truncis brachiis deciderent. Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli militiæque multi abnuebant, deserebantque, remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit. quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

36 Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis; ne pugnam [3] priores auderent, prædicit. [4] Curam præsidiorum Pactio

1 *Ita prærriguisse manus.*] Significat ipsas manus, frigore præmortuas, una cum fasce devolutas vel abjectas. Negat aut ridet vir quidam scriptis & genere nobilis, olim mihi serio inter amicos. Atquin & Dio notat in illo tractu vim frigoris esse (libro XLIX. actis anni DCCXVIII.) & Annales Turcici, *supra Trebizum, Soleimanni milites cum Parthos insequerentur, tanto frigore oppressos, ut plurimi manus pedesque amitterent.* Hoc nostro ævo factum, anno ∞. IƆ. XXXV. neque igitur sic mirandum illud Taciti, aut ridendum. Scio & à gnaris similia aut majora asseri, quæ in Septentrione fuerunt. *Lipsius.*

2 *Truncis brachiis reciderent.*] Mutavi, *reciderent* in *deciderent*. Rhen.

3 *Priores adirent, prædicit.*] Probum quod in Romano libro est, *priores auderent.* Vellem etiam, *edicit.* Lipsius.

Ne pugnam priores auderent.] Verbum, *auderent*, reposuit Lipsius ex Vat. Idem annuit Flor. in quo legitur, *audirent.* Male vulgo, *adirent.* Pichena.

4 *Curam præsidiorum Pactio Orphito primipili honore perfuncto mandat.*] *Pactius* insolitum Romanis vocabulum. Muretus mutat, *P. Attio Orphito.* & paulo post item, ubi *increpitumque Pactium*, legit, *P. Attium.* Hæreo,

ctio Orphito primipili honore perfuncto mandat. Is quamquam incautos Barbaros; & bene gerendæ rei casum offerri scripserat, *tenere se munimentis, & majores copias opperiri* jubetur. Sed rupto imperio, postquam paucæ è proximis castellis turmæ advenerant, pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. Et damno ejus exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. Quod graviter Corbulo accepit; increpitumque Pactium, & præfectos, militesque [1] *tendere omnes extra vallum* jussit. [2] inque ea contumelia detenti, nec nisi precibus universi exercitus exsoluti sunt. At Tiridates super proprias clientelas, ope Vologesi fratris adjutus, non furtim jam, 37
sed palam bello infensare Armeniam, quosque fidos nobis rebatur depopulari; & si copiæ contra ducerentur, eludere, [3] huc quoque & illuc volitans, [4]plura fama quam pugna exterrere. Igitur Corbulo, quæsito diu prœlio, frustra habitus, & exemplo hostium circumferre bellum coactus, dispartit vires, ut legati præfectique diversos locos pari-

reo, & nec hoc admittere, nec vulgatum ferre possum. *Acidalius. Paccii* & *Paccia* satis frequentes in vetustis lapidibus. *Gronovius.*

1 *Tendere omnes extra vallum.*] Quod pœnæ militaris genus antiquum. Livius l. x. *Cohortes quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destituit.* Valerius libro II. cap. VII. *Neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Vide & Polyb. libro VI. Sed proprie de hac ipsa re, sic Frontinus IV. Stratagem. *Domitius Corbulo in Armenia duas alas & tres cohortes, quæ ad castellum initio hostibus cesserant, extra vallum jussit tendere.* Lipsius.

2 *Inque ea contumelia detenti.*] Credo Tacitum scripsisse, *Diuque ea* (in) *contumelia detenti.* Acidalius.

3 *Huc quoque & illuc volitans.*] Lego primum, *hucque & illuc.* deinde, ut in libro opt. *pugna exterrere.* Vera sententia, scriptioque. Nam hoc ait, Tiridatem ostendisse potius arma, quam intulisse; & plura exterruisse adventus sui fama, quam pugna. *Lipsius.*

4 *Plura fama quam pugna exterrere.*] Codex Budensis habet, *extrahere*; ut de tempore sit intelligendum. & præcedit, *eludere huc & illuc volitans*, Itaque castigavi locum. *Rhenanus.* Syncera mihi sunt, quæ inter maculosa à doctiss. viro censentur: quid sit *extrahere plura fama quam pugna*, non è tenebris eruendum. Fixum Tiridati sese non dare in casum pugnæ, & vis

pariter invaderent. Simul [1] Antiochum regem monet, *proximas sibi præfecturas petere.* Nam Pharasmanes interfecto filio Rhadamisto, *quasi* [2] *proditore sui*; quo fidem in nos testaretur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat. [3] Tuncque primum illecti Insechi gens [4] ante alias socia Romanis, avia Ar-

& vis Romana tamen erat ab Armeniis suarum partium prohibenda: itaque ut sic eos saltem juvaret, usurpat, quod olim factum Iugurthæ. Sallust. *neque prælium facere neque otium pati*: quodque Tacfarinati Tacitus libro 4, ann. *spargit bellum, ubi instaretur, celeris, ac rursum in terga remeans.* quamobrem dando famæ se prœlio adfuturum, sæpius milites Romanos e castris eduxit, quam accinctis pugnæ copiam fecit. Hæc his firmantur: *igitur Corbulo quæsito diu prælio frustra habitus.* τὸ *plura*, adverbii vice, ut *arguitur pleraque Cajum Cæsarem quasi incesta virilitatis.* Et ut Thucyd. libro 3. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ξυνῆσαν ἡμῖν ἐναντία Θηβαίοις. i. illi autem nobis auxiliabantur adversa Thebanis. adversa vice adverbii. *Salinerius.* Antea, *extrahere*, quod ex Budensi libro reposuerat Rhenanus. At Flor. & alii antiquiores habent, *exterrere*, ac Lipsio magis probatur. *Pichena.* Optime Lipsius: *hucque & illuc volitans, plura fama quam pugna exterrere.* Sic libro 15. *arctis itineribus, hucque & illuc flexis.* Nam in illo *extrahere* nihil sani sensus, quicquid conetur Salinerius. *Gronovius.*

1 *Antiochum.*] Commagene regem, ut supra dictum. *Lipsius.*

2 *Proditore suo.*] Scribo, *sui.* Lipsius.

Quasi proditore sui.] Vox, *sui*, aut *suo*, ut in nonnullis, à Flor. abest. *Pichena.*

3 *Tuncque primum illecti Insechi.*] Consentit cum Vat. noster in voce, *Insechi.* Vulgo, *Isichi.* Restitui etiam ex Flor. copulam, *tuncque.* nam in vulgatis intercideraт. *Pichena.*

4 *Ante alias socia.*] Nostro scilicet tempore socii & fidi super alios: etsi tunc illecti. Ita possis capere, fateor: nec displicet tamen meum vetus: *gens haud alias.* Lipsius.

Gens ante alias socia Romanis, avia Armenia incursavit.] Non de nihilo Doctiss. vir emendavit: *gens haud alias socia.* nam qui ante socii, si tum primum in societatem asciti? Verum ne quid inexpertum relinquam facillime credam hæc eo dicta fuisse, quod Isichi, qui tunc primum allecti in Romanorum societatem, munia sociorum curatius, & promtius præstarent, quam cæteri, qui in eodem tractu Romanam amicitiam colebant. *socia*, quæ serio socios juvabat, ut non vere consul, qui reip. non consulebat, *quasi aut legibus cum Silio ageretur, aut Varro consul aut illud respub. esset.* Salinerius. Lectio hæc, *gens ante alias socia Romanis*, omnium librorum consensu confirmatur. Lipsius mutavit. nam, ait ille, si tunc primum illecti, ergo non socii ante alios. neque ego judicium ejus improbo. Tamen subsistere videtur prisca lectio, si intelligamus, Tacitum loqui de suo sæculo, dum ait, Insechorum gentem fuisse sociam Romanis ante alias: at tunc, scilicet historiæ illius tempore, societatis & amicitiæ principium. Quod confirmare videntur verba; *tuncque primum illecti*: quæ indicant, eos sequentibus etiam temporibus sæpe adfuisse Romanis, atque in eorum societate & amicitia constanter perseveravisse, ante alios illius regionis populos. *Pichena.*

1 *Ita*

Armeniæ incurſavit. [1] Ita conſilia Tiridati in contrarium vertebantur. Mittebatque oratores, qui ſuo Parthorumque nomine expoſtularent; *cur datis nuper obſidibus, redintegrataque amicitia, qua novis quoque beneficiis locum aperiret, vetere Armeniæ poſſeſſione depelleretur? Ideo nondum ipſum Vologeſem commotum, [2] quia cauſſa, quam vi agere mallent. Sin perſtaretur in bello; non defore Arſacidis virtutem fortunamque, [3] ſæpius jam clade Romana expertam.* Ad ea Corbulo, ſatis comperto Vologeſem defectione Hyrcaniæ attineri, ſuadet Tiridati, *precibus Cæſarem aggredi; poſſe illi regnum ſtabile, & res incruentas contingere, ſi omiſſa ſpe longinqua & ſera, præſentem potioremque ſequeretur.* Placitum de- 38
hinc, *quia commeantibus invicem nuntiis, [4] nihil in ſumma pacis proficiebatur, colloquio ipſorum tempus locumque deſtinari. Mille equitum præſidium* Tiridates *affore ſibi* dicebat; *quantum Corbuloni cujuſque generis militum aſſiſteret, non ſtatuere, dum poſitis loricis & galeis, in faciem pacis veniretur.* Cuicumque mortalium, nedum [5] veteri & provido duci, barbaræ aſtutiæ patuiſſent. Ideo artum inde numerum finiri, & hinc [6] majorem

1 *Ita conſilia Tiridati in contrarium vertebantur.*] Muret. *vertebant.* Acidalius.

2 *Quia cauſa quam vi agere mallent.*] Scripſi, *mallent*, auctore Florentino. nam de duobus, ſcil. Vologeſe, ac Tiridate intelligitur. Vulgo, *mallet.* Pichena.

3 *Sæpius clade Romana expertam.*] Muretus inſerit. *Sæpius jam clade R. expertam.* Acidalius. Ex Flor. addidi particulam, *jam.* Idem.

4 *Nihil in ſumma pacis proficiebatur.*] Faernus rectiſſime, ut opinor, legebat: *Nihil in ſummam pacis*, &c. Urſinus. Lego, *in ſummam pacis.* Notavit *in ſummam* Muretus quoque ſed τὸ *pacis* idem delevit. Male. *Acidalius.*

5 *Veteri & provido duci.*] Cujus eruditionis etiam & ſtudii in litteris ſignum, quod Plinius aliquoties Corbulonem inter auctores laudat, quorum opera uſus. uti Indice lib. V. & VI. Patrem egregio viro fuiſſe ſuſpicor Pomponium, aut Orfitum, ſuadente Plinio lib. VII. cap. V. *Veſtilia, C. Herdicii ac poſtea Pomponii Orfiti* (ſcribe ex libris, *Pomponii atque Orfiti*) *clariſſimorum civium conjux, ex his quattuor partus enixa, Sempronium ſeptimo menſe genuit, Suilium Rufum undecimo, Corbulonem ſeptimo, utrumque conſulem: poſtea Cæſoniam Caii Principis conjugem, octavo.* Lipſius.

6 *Majorem afferri.*] Daneſius legebat *offerri.* Urſinus. Lego, *offerri.* Acidalius. Si me audis ſcribe: *& hinc majorem ferri.* hoc eſt, permitti, concedi, tolerari. *Gronovius.*

jorem afferri, [1] ut dolus paretetur. [2] nam equiti ſagittarum uſu exercito, ſi detecta corpora objicerentur, nihil profuturam multitudinem. [3] Diſſimulato tamen intellectu, *rectius de his quæ in publicum conſulerentur, totis exercitibus coram diſſertaturos* reſpondit. Locumque delegit, cujus pars altera colles erant clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus; pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas. Dieque pacto, prior Corbulo ſocias cohortes & auxilia regum pro cornibus, medio ſextam legionem conſtituit; cui accita per noctem aliis ex caſtris; tria millia tertianorum permiſcuerat, una cum aquila, quaſi eadem legio ſpectaretur. Tiridates vergente jam die procul aſtitit, unde videri magis quam audiri poſſet. Ita ſine congreſſu dux Romanus abſcedere militem
39 ſua quemque in caſtra jubet. Rex ſive fraudem ſuſpectans, quia plura ſimul in loca ibatur, ſive ut commeatus noſtros Pontico mari, & Trapezunte opido adventantes interciperet, propere diſcedit. Sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes ducebantur præſidiis noſtris inſeſſos: & Corbulo, ne irritum bellum traheretur, utque Armenios ad ſua defendenda cogeret, exſcindere parat caſtella. Sibique quod validiſſimum in ea præfectu-

ra

1 *Vt dolus patraretur.*] Mihi magis arridet, quod in Codice Budenſi legitur, *ut dolus pararetur.* Rhenanus. Vulgati, *patraretur.* & utrique verbo ſentas. Sed Florentinum ſum ſecutus. Sic lib. 5 *tanquam dolus pararetur*. lib. 14. *qui ſpecie amicitiæ dolum parabant.* Pichena.

2 *Nam equiti ſagittarum uſu exercito.*] Non erat hic opus adjicere particulam *nam*, quæ non eſt in exemplari ſcripto. *Rhenanus.*

3 *Diſſimulato tamen intellectu.*] Ad Taciti phraſim magis, *intellecta.* Lipſius.

Diſſimulato tamen intellectu.] Bene & recte Lipſius *intellecta*, uti quoque Muretus. Sed ego ſingulari numero malim, *intellectum.* Acidalius. Vtuntur verbo *intellectu* ſic & juriſconſulti l. 8. §. 5. D. de religioſ. *etiamſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator ejus, quia intellectu aliquo ipſe prohibitus videtur.* l. 60. §. 3. D. Mandati: *Si inter maritum & ſocerum id actum eſſet vel tacito intellectu.* Aurelius.

1 *Cogno-*

ra [1] cognomento *Volandum* ſumit; minora Cornelio Flacco legato, & [2] Inſteio Capitoni caſtrorum præfecto mandat. Tum circumſpectis munimentis, & quæ expugnationi idonea, proviſis; hortatur milites, *ut hoſtem vagum, neque paci aut prælio paratum, ſed perfidiam & ignaviam fuga confitentem, exuerent ſedibus, gloriæque pariter & prædæ conſulerent.* Tum quadripartito exercitu, hos in teſtudinem conglobatos, ſubruendo vallo inducit; alios ſcalas mœnibus admovere, multos tormentis faces & haſtas incutere jubet. Libratoribus funditoribuſque attributus locus, [3] unde eminus glandes torquerent; ne qua pars ſubſidium laborantibus ferret, pari undique metu. Tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem, nudati propugnatoribus muri, obices portarum ſubverſi, capta eſcenſu munimenta, omneſque puberes trucidati ſint, nullo milite amiſſo, paucis admodum vulneratis. & imbelle [4] vulgus ſub corona venundatum: reliqua præda victoribus ceſſit. Pari fortuna legatus ac præfectus uſi ſunt, tribuſque una die caſtellis expugnatis, cetera terrore, & alia ſponte incolarum,

1 *Cognomento vallandum.*] In exemplari ſcripto legitur *volandum*, tanquam id ſit caſtelli cognomentum. *Rhenanus.*

2 *Iſteo Capitoni.*] Ex lapid. *Inſtejo.* Mirum ni idem, qui ſupra Hoſtorius dicitur, ubi de recipiendis obſidibus actum. Certè Vatic. liber eo loci, *Hiſteus*, non *Hoſtorius* præferebat. Nec moveor, quod ibi centurio dicitur, hic Præfectus caſtrorum. Potuit enim honore eſſe auctus. *Lipſius.*

Iſteo Capitoni caſtrorum præfecto mandat.] De nomine *Iſteo* Lipſius diſputat. Muretus notavit *Attejo.* Acidalius. In Florent. *Inſteio Capitoni* ſcribitur & Lipſius ait ita appellari in lapidibus. Vulgo, *Iſteo Capitoni.* Pichena.

3 *Unde eminus glandes torquerent.*] Libratores ergo glandes torquebant? imo tela, lapideſque. Integer locus, quod mirere, apud Calepinum legitur: *unde eminus lapides & glandes torquerent.* Lipſius.

4 *Vulgus ſub corona venundatum.*] Cælius Sabinus Iuriſperitus apud Agellium 7. 4. ſcribit, *Antiquitus mancipia jure belli capta coronis induta venibant, & idcirco dicebantur, ſub coronis venire:* quod verum eſſe Cato quoque in libro, quem compoſuit de re militari, docet illis verbis: *Ut populus ſua opera potius ob rem bene geſtam ſupplicatum eat, quam re male geſta coronatus veneat.* Itaque Cæſar lib. 3. belli Gall. *ſenatu necato,*

larum, in deditionem veniebant, unde orta fiducia caput gentis Artaxata aggrediendi. Nec tamen proximo itinere ductæ legiones, quæ si amnem Araxem, qui mœnia alluit, ponte transgrederentur, sub ictum dabantur: procul & latioribus vadis transiere. At Tiridates pudore & metu, ne si concessisset obsidioni, nihil opis in ipso videtur; si prohiberet, impeditis locis seque & equestres copias illigaret: statuit postremo ostendere aciem, [2] & dato die prœlium incipere, vel simulatione fugæ, locum fraudi parare. Igitur repente agmen Romanum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viæ pariter & pugnæ composuerat exercitum. Latere dextro tertia legio, [3] sinistro sexta incedebat, [4] mediis decumanorum delectis: recepta inter ordines impedimenta, & tergum mille equites tuebantur. quibus jusserat, *ut instantibus cominus resisterent, refugos non sequerentur.* [5] In cornibus pedes sagittarius, & cetera manus equitum ibat, [1] pro-

reliquos sub corona vendidit. Apud Liv. 31. captivi & à consule & à prætore, præter insignes nobilitate viros sub corona venierunt. Sic & 1. Hist. Cornelius ait; *multa hominum milia sub corona venundata.* Vertranius.

1 *Caput gentis Artaxata.*] Conditam ab Artaxia rege, suasu Annibalis Pœni. Plutarchum adi in Lucullo. *Lipsius.*

2 *Et dato die.*] Id est, primo die dato, cum illuxisset. Ita IV. Annal. *datoque tempore, non reticebo*; id est, oblato. *Lipsius.*

Dato die prælium incipere.] Suspicor legendum, *dato die.* Subintelligendum est enim ante lucem exercitum à Tiridate motum. Sic paulo infra: *propinquis jam tenebris abscessit.* Tamen vulgatam lectionem fero. Ann. lib. 4. *datoque tempore, vel in senatu, vel in concione non reticebo.* Pichena.

3 *Sinistro sexta insedebat.*] Castigavi, *incedebat.* Rhenanus.

4 *Mediis decumanorum delectis.*] Miror non vidisse viros tot eruditos nullum his verbis esse sensum. mutatione opus levi: *mediis decumanorum delecti.* Mediis locis scilicet (præcessit enim latere dextro & sinistro) incedebant lectissimi legionis decimæ. *Grotius.* Multo magis mirum τὸ πᾶν non vidisse, *medios* esse, qui mediam aciem tenerent, qui in medio incederent: deinde *mediis decumanorum delectis* dici verbi substantivi participio intellecto: perinde ac si esset: quum medii forent ex decuma legione delecti; quum medios haberent decumanorum delectos. *Gronovius.*

5 *In cornibus pedes sagittarius.*] Muretus, *pedes sagittariusque*, &c. Credo verius omnino. *Acidalius.* Muretus legit, *pedes sagittariique.* Pichena.

1 *Pro-*

[1] productiore cornuum ſiniſtro per ima collium, ut ſi hoſtis intraviſſet, fronte ſimul & ſinu exciperetur. Aſſultare ex diverſo Tiridates, non uſque ad jactum teli, ſed tum minitans, tum ſpecie trepidantis, ſi laxare ordines & [2] diverſos conſectari poſſet. Vbi nihil temeritate ſolutum, nec amplius quam decurio equitum audentius progreſſus, & ſagittis confixus, ceteros ad obſequium exemplo firmaverat, propinquis jam tenebris abſceſſit. Et Corbulo 41
caſtra in loco metatus, an expeditis legionibus nocte Artaxata pergeret, obſidioneque circumdaret agitavit, conceſſiſſe illuc Tiridatem ratus. Dein poſtquam exploratores attulere *longinquum regis iter, & Medi an Albani peterentur, incertum*, lucem opperitur: præmiſſaque levis armatura, quæ muros interim ambiret, oppugnationemque eminus inciperet. Sed opidani portis ſponte patefactis, ſe ſuaque Romanis permiſere. quod ſalutem ipſis tulit; Artaxatis ignis immiſſus, deletaque & ſolo æquata ſunt. [3] quia nec teneri ſine valido præſidio, ob magnitudinem mœnium; nec id nobis virium erat, quod firmando præſidio, & capeſſendo bello divideretur. Vel ſi integra & incuſtodita relinquerentur, nulla in eo utilitas gloria quod capta eſſent. Adjicitur miraculum [4] velut numine oblatum.

[1] nam

1 *Productior cornu in ſiniſtro.*] Expeditior omnino & verior erit lectio: *productiore cornuum ſiniſtro.* E cornibus, inquit, productius erat ſiniſtrum, & cauſſam addit. *Lipſius.*

Productiore cornu.] Scripſi, *productior cornu.* Rhenanus. Emendavit Lipſius, *productiore cornuum ſiniſtro.* Vulgo, *productiore cornu in ſiniſtro.* Nonnihil etiam juvat Florentinus, qui habet: *productiore corne in ſiniſtro.* Simili fere modo, lib. XI. *ceteras navium, ut quæque habiles. per æſtuaria & foſſas adegit.* Pichena.

2 *Diverſos conſectari poſſet.*] In exemplari ſcripto ſcriptum *diverſa.* nec magnopere refert, utro modo legas. *Diverſum* uſurpat pro *diviſo.* Sic & alibi. *Rhenanus.*

3 *Quia nec teneri.*] Si ita legas; deeſt verbum aliquod, unde pendeat illud *teneri.* At ſi *tenere* ponas, poterit id regi à verbo proxime ſequenti *erat*, conſtructione infrequente magis quam ignota. *Grotius.*

4 *Velut numine ablatum.*] Farneſiano ſuperadditum, *velut deum numine.* Lipſius.

[1] nam cuncta extra, tectis tenus sole illustria fuere; quod mœnibus cingebatur, ita repente atra nube coopertum, fulguribusque discretum est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. Ob hæc consalutatus *imperator* Nero, & senatusconsulto *supplicationes* habitæ: *statuaque & arcus, & continui consulatus principi: utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset*, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus assensus; *si pro benignitate fortunæ diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere* disseruerit: *eoque oportere dividi sacros & negotiosas dies*, [2] *quis divina colerentur, & humana non*
42 *impedirent.* Variis deinde casibus jactatus, & multorum odia meritus reus, haud tamen sine invidia Senecæ damnatur. Is fuit P. Suilius, imperitante Claudio terribilis ac venalis, & mutatione temporum, non quantum inimici cuperent demissus: quique se nocentem videri, quam supplicem mallet. Ejus opprimendi gratia repetitum credebatur senatusconsultum, pœnaque Cinciæ legis, adversus eos qui pretio caussas oravissent. nec Suilius questu aut exprobratione abstinebat, præter ferociam animi, extrema senecta liber, & Senecam increpans; *infensam amicis Claudii, sub quo justissimum exsilium per-*

1 *Cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere*] Puto, *cuncta extra, tecta tenus* sive quod in Florentino esse postea didici, *tectis*. Sententia, Extra urbem, usque ad tecta domusque, omnia sole liquida. *Lipsius*.

Nam cuncta extra tecta hactenus sole illustria fuere.] Locus certo corruptus. Sed cui Lipsii medicina nihil subvenit. Ego audacter scribam, *Nam cuncta Artaxatis tenus sole illustria fuere.* Si exemplum meminissem præpositionis *tenus* cum casu accusandi, facilius fieret ex literarum ductu, *Artaxata tenus*. Omnino autem ex interpolato urbis hoc nomine nata illa *extra tecta*. Acidalius. Indicavit lectionem & distinctionem hanc, *Nam cuncta extra, tectis hactenus, sole illustria fuere*, Florentinus, in quo legitur, *tectis*. Male vulgo, *extra tecta*. Pichena.

2 *Quis divina colerent.*] Reposui, *colen-*

pertulisset. Simul studiis inertibus, & juvenum imperitiæ suetum, [1] *livere iis qui vividam & incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent.* [2] *Se quæstorem Germanici;* [3] *illum domus ejus adulterum fuisse. An gravius existimandum, sponte litigatoris præmium honestæ operæ assequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? Qua sapientia, quibus philosophorum præceptis, intra quadriennium regiæ amicitiæ,* [4] *ter millies sestertium paravisset? Romæ* [5] *testamenta & orbos, velut indagine ejus capi. Italiam & provincias, immenso fenore hauriri. At sibi labore quæsitam, & modicam pecuniam esse. Crimen, periculum, omnia potius toleraturum, quam veterem ac* [6] *diu partam dignationem subita*

colerentur. Item paulo post. *An gravius existimandum.* Rhenanus.

1 *Livere iis.*] Probavi verbum, *livere*, in Flor. repertum. Non male etiam vulgo, *invidere.* Pichena. Editio princeps; *Livida his* &c. ut mihi ambiguum non fiat, quin revocandum sit quod restat in ms. Florentino, *Livere his*, &c. *Liveo* idem notat quod *invideo*, idque vocis non semel restitui auctoribus; certe Apuleio alibi & Petronio, item Martiali lib. 10, 12. *Livebitque tuis pallida turba genis.* videantur ibidem notæ nostræ. *Gruterus.*

2 *Se quæstorem Germanici.*] Suilius Quæstor, Germanico bello. Annal. IV. *At P. Suilium Quæstorem quondam Germanici.* Adulterum Senecam in Iulia Germanici filia fuisse vult. Dixi ante. *Lipsius.*

3 *Illum domus ejus adulterum fuisse.*] Suilius exprobrat Senecæ, quod cum Agrippina Germanici filia, matreque Neronis, rem habuerit. qua de re tandem Seneca reus factus est, ait Xiphilinus in Nerone. *Vertranius.*

4 *Ter millies sestertium.*] Summa eadem divitiarum Senecæ, expressa à Dione; qui omnes res relictas habet præut culpet virum inculpatum. Ita adulterium illi objicit cum Agrippina: pullarium eum fuisse ait, idemque vitium ab illo insitum Neroni: caussam auctoremque interfectæ matris: aliaque, quæ homo vanus, præter fidem præterque omnium mentem conviciatur velut è plaustro. Quibus odii caussis? aut quo mendacii pretio? Nam Seneca tanto anterior, non injuria non beneficio cognitus illi. Sed credo, judicii quædam morumque perversitas fuit, quæ eumdem illum in Ciceronem exacuit, quæ in Cassium, Brutum, omnesque bonos. Caveat ab his, moneo, juventus: & è campis illis ita antiquitatum & historiæ flores legat, ut non colligat venena. At quod ad divitias elegantiamque Senecæ attinet, vide lector & lege egregium ejus libellum De vita beata: quem scripsit non alia re, quam ut ora obstrueret calumniatoribus istis. præsertim à capite XVII. *Lipsius.*

5 *Testamenta & orbos.*] Senec. de benefic. lib. 6, 38. *An tu Arruntium, & Aterium, & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ designatores & libitinarios, vota?* Vide quæ notavi infra ad libellum de morib. Germ. *Pichena.*

6 *Olim partam.*] Ex aliis libris liceat, *diu partam.* Lipsius.

43 *subitæ* [1] *felicitati submitteret.* Nec deerant qui hæc iisdem verbis, [2] aut versa in deterius Senecæ deferrent. Repertique accusatores, *direptos socios cum Suilius provinciam Asiam regeret, ac publica pecunia peculatum* detulere. Mox quia [3] inquisitionem annuam impetraverant, brevius visum, suburbana crimina incipi, quorum obvii testes erant. *Ii acerbitate ac-*

Quam veterem ac olim partam dignationem.] Quid si legas. *Quam veterem adeo partam dignationem subitæ felicitati submittere.* Rhenanus. Faernus legebat: *atque olim partam*, &c. & ita est in V. C. *Ursinus.* Vulgati omnes, *veterum & olim partam.* quod omnino corruptum indicant libri antiquiores. *Florentinus.* *Veterem ac dō partam.* alii, *ac deo partam.* Nihil ergo propius fuit, quam *ac diu partam*: ipso etiam Tacito volente, qui idem usurpavit lib. 3. *Atqui ne corporis quidem morbos veteres ac diu auctos, nisi per dura & aspera coërceas.* Nec dissimulabo vulgatæ quoque lectionis exemplum, in Dial. de orat. *Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo.* nec illam rejecissem, nisi Manuscripti improbassent. *Pichena.*

1 *Felicitati submittere.*] Lege, *submitteret.* Lipsius.

2 *Aut versa.*] Hæ duæ dictiones non sunt in codice Budensi, qui sic habet: *Nec deerant qui hæc iisdem verbis in deterius Senecæ deferrent.* Nec erat opus veterem lectionem. *Rhenanus.*

3 *Inquisitionem annuam impetraverant.*] Vulgatis emendatior Florentinus. Illi, *impetraverat.* ut ad reum Suilium referatur. at hic, *impetraverant*, de accusatoribus verius intelligens. qui idoneis testibus adhuc non instructi, impetraverunt annuam inquisitionem, ut in Asiam mitterent. Sed quoniam prolatio nimis longa videbatur iis, qui Suilium pervertere statim cupiebant, suaserunt accusatoribus, ut à suburbanis criminibus inciperent, quorum obvii testes Asiatica differrent. Confirmari videtur hic sensus infra eodem lib. *Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque tempus evocandorum testium, reus illico defendi postulabat.* Pichena. Cicero act. 1. Verr. *Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulavissem, invenit iste, qui sibi in Achajam biduo breviorem diem postularet: non ut is idem conficeret diligentia & industria sua, quod ego meo labore & vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium populorum privatorumque injurias cognoscerem.* Asconius in Orat. pro Scauro: *Subscripserunt Triario in Scaurum L. Marius L. F. M. & Q. Pacuvii fratres, qui inquisitionem in Sardiniam itemque in Corsicam insulas dies tricenos acceperant.* Plinius lib. 3. Epist. 9. *Addiderunt Bætici, quod simul socios ministrosque Classici detulerant, nominatimque in eos inquisitionem postulaverunt.* In eadem epist. *Norbanum Licinianum legatum & inquisitorem.* Et mox: *non legati nomen, non inquisitoris officium.* Quæ firmant lectionem Florentinam, indignam, quam silentio Lipsius transmitteret. Aurelius *impetraverat*, interpretatur, annum ad purgandam innocentiam, contra morem & rationem. Et tamen alium sensum id verbi non habet. *Gronovius.*

accusationis[1] *Q. Pomponium ad necessitatem belli civilis de-
trusum: Iuliam Drusi filiam, Sabinamque Poppaeam ad
mortem actas: & Valerium Asiaticum, Lusium Saturni-
num, Cornelium Lupum circumventos: jam equitum Ro-
manorum agmina damnata, omnemque Claudii saevitiam
Suilio objectabant.* Ille *nihil ex his sponte susceptum, sed
principi paruisse* defendebat, donec eam orationem Cæ-
sar cohibuit, *compertum sibi* referens *ex commentariis
patris sui, nullam cujusquam accusationem ab eo coactam.*
Tum *jussa Messalinæ* prætendi, & labare defensio. *Cur
enim*[2] *neminem alium electum, qui saevienti impudicæ vo-
cem præberet? Puniendos rerum atrocium ministros, ubi
pretia scelerum adepti, scelera ipsa aliis delegent.* Igitur
adempta bonorum parte (nam[3] filio & nepti pars con-
cedebatur, eximebanturque etiam quæ testamento
matris, [4] aut avi acceperant) in insulas Baleares pelli-
tur: non in ipso discrimine, non post damnationem
fractus animo. Ferebaturque copiosa & molli vita,
secretum illud toleravisse. Filium ejus Nerulinum
aggressis accusatoribus per invidiam patris, & crimi-
na repetundarum, intercessit princeps, tanquam sa-
tis expleta ultione. Per idem tempus Octavius Sa- 44
gitta plebei tribunus, Pontiæ mulieris nuptæ amore
vecors, ingentibus donis adulterium, & mox ut o-
mitteret maritum emercatur; suum matrimonium
promittens, ac nuptias ejus pactus. Sed ubi mu-
lier vacua fuit, nectere moras, *adversam patris vo-
luntatem* caussari, repertaque spe ditioris conjugis,
promissa exuere. [5] Octavius contra modo conqueri,
modo

1 *Q. Pomponium.*] Nihil legi. qui sequuntur, ii fere nominati Senecæ in Ludo. *Lipsius.*

2 *Neminem alium electum.*] Flor. *delectum.* Pichena.

3 *Filio & nepti pars concedebatur.*] Ablego te ad Cujacium, Obs. VI. cap. XXIII. qui ante me abunde dixit. *Lip.*

4. *Aut avi acceperant.*] Imo, *acceperat.* Mercerus. An *aviæ ceperant.* Vide ad 3, 68. *Freinshemius.*

5 *Octavius contra modo conqueri.*] In codice Budensi tantum est, *Octavius contra conqueri.* Rhenanus.

1 *Li-*

modo minitari, *famam perditam, pecuniam exhaustam* obtestans: denique salutem, quæ sola reliqua esset, arbitrio ejus permittens. Ac postquam spernebatur, *noctem unam ad solatium* poscit, *qua delinitus, modum in posterum adhiberet.* Statuitur nox. Et Pontia consciæ ancillæ custodiam cubiculi mandat. Ille uno cum liberto, ferrum veste occultum infert. Tum, ut assolet in amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio, & pars tenebrarum [1] libidine seposita. Et questu incensus, nihil metuentem ferro transverberat, & accurrentem ancillam vulnere absterret, cubiculoque prorumpit. Postera die manifesta cædes, haud ambiguus percussor. quippe mansitasse una convincebatur. Sed libertus *suum illud facinus* profiteri, *se patroni* [2] *injurias ultum esse.* [3] Commoveratque quosdam magnitudine exempli: donec ancilla ex vulnere refecta, verum aperuit. postulatusque apud consules à patre interfectæ, postquam tribunatu abierat, sententia patrum, & [4] le-
45 ge Cornelia de sicariis condemnatur. Non minus insignis eo anno impudicitia, [5] magnorum Reip. malorum initium fecit. Erat in civitate Sabina Poppæa, [6] T. Ollio patre genita, sed nomen avi ma-

1 *Libidine seposita.*] Malim *libidini seposita.* Rhenanus. Lego, *libidini.* Acidalius. Imo *libidini seposita.* Agnosces Taciti lectionem tritus in eo lector. *Grotius.*

2 *Injurias ultum esse.*] Mallem, *ultum isse.* Lipsius.

3 *Commoveratque.*] Assuit quisquam, *que*, particulam. Quum in codice Budensi legatur tantum, *commoverat quosdam.* Rhenanus.

4 *Lege Cornelia de sicariis condemnatur.*] Scripti codicis lectio; *Lege de sicariis condemnatur.* Arbitror, additam dictionem è margine receptam in contextum. alibi tamen addit. *Rhenanus.* Legis Corneliæ de sicariis & veneficis pœna, insulæ deportatio est & omnium bonorum ademptio: ab ea tamen cum tempore paulatim recesserunt, qui in honore positos in insulam deportare, humiliores capite punire, bestiisve objicere soliti sunt, Modestino & Martiano ICtis auctoribus. *Vertranius.*

5 *Magnorum Reip. malorum initium fecit.*] Scripsi, *magnorum*, ex Flor. Vulgo, *majorum.* Pichena.

6 *T. Ollio patre.*] E. Farnes. Lipsius ad marginem notavit *Ellio.* Muretus notaverat suo in libro, *T. Ælio.* Acidalius.

materni sumpserat, illustri memoria Poppæi Sabini consulari & triumphali decore præfulgentis. nam [1] Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic [2] mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum. quippe mater ejus ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter & formam dederat. opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis [3] nec absurdum ingenium. modestiam præferre, & lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque [4] velata parte oris, ne [5] satiaret aspectum, vel quia sic decebat. Famæ nunquam pepercit, maritos & adulteros non distinguens: neque affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. Igitur agentem eam in matrimonio [6] Rufi Crispini equitis Romani, ex quo filium genue-

1 *Ollium honoribus nondum functum.*] Atqui Quæstorium eum fuisse Suetonius autumat, cap. XXXV. Sed Quæstura fortasse non tam honos, quam aditus ad honorem. Ipse tamen Tacitus libro XII. Quæsturam inter magistratus recensuit, Agellius, & alii. *Lipsius.*

2 *Mulieri cuncta alia fuere.*] Forte *affuere*. Paulo post scripsimus, *potentiam ei adjiceret*. Rhenanus.

3 *Nec absurdum ingenium.*] E Sallustio imitatum, qui de Sempronia: *Ingenium ejus haud absurdum versus facere*. Lipsius.

Nec absurdum ingenium, modestiam præferre.] Ita aptius distinximus. Conjunctim antea, *nec absurdum ingenium modestiam præferre*. Pichena. Interpunge, *Sermo comis, nec absurdum ingenium; modestiam præferre, & lascivia uti*. Acidalius.

4 *Velata parte oris.*] Ad æmulationem credo mulierum Arabiæ, de quibus Tertullianus in libello De virginibus velandis: *Arabiæ feminæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere*. Sed caussa in hoc nobili scorto, & in illis dispar. *Lipsius.*

5 *Satiaret aspectum.*] Malo, *aspectu*. Acidalius. Hieronymus ad Marcellam: *Quando in publico quasi per verecundiam, operit faciem, lupanarium arte id solum ostendit, quod ostensum magis placere potest*. Aurelius.

6 *Rufi Crispini equitis.*] Alii, *Crispi*. Sed Crispinum ei cognomen Plutarchus in Galba, noster libro XV. & clarissime Seneca seu quis alius (non enim certe Philosophus) in Octavia. ubi Poppea inducitur:

——— venientem intuor
Comitante turba conjugem quondam meum
Gnatumque. properat petere complexus meos
Crispinus, & intermissa libare oscula.

Rufinus Crispinus filius ejus à Suetonio nominatur, capite XXXV. *Lipsius.*

1 *Otho*

nuerat, [1] Otho pellexit juventa ac luxu, & quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. nec
46 mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. [2] Otho, sive amore incautus, laudare *formam elegantiamque uxoris* apud principem; sive ut accenderet, ac si eadem femina potirentur, id quoque vinculum potentiam ei adjiceret. Sæpe auditus est consurgens è convivio Cæsaris, *se ire ad illam*, [3] *sibi concessam*

1 *Otho pellexit.*] Xiphilinus autor est, Sabinam abductam à viro Neronem Othoni in uxorem dedisse, cum qua utrique res esset. *Vertranius.*

2 *Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud Principem.*] Vere incautus. & simillima vecordia ille Candaules apud Iustinum libro 1. *Hic uxorem, quam propter pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacita conscientia. prorsus, quasi silentium damnum pulchritudinis esset.* Vecordia inquam simili, sed & fato. *Lipsius.*

Otho sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris, sive ut accenderet &c.] Non sibi constat (quod miror fugisse virum eruditiss.) Cornelius noster: hic enim plane dicit, Othonem jam potitum, jam maritum Poppææ, ejus formam sæpius Neroni laudasse, quo is eam arderet, indeque amorem eorum, & congressus: alibi autem asserit, à Nerone prius adamatam, apudque Othonem fuisse depositam. libro 1. histor. *Eoque jam Poppæam principale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.* idque factum matrimonii prætextu, ut clam matrem deliciaretur. Sueton. Oth. 3. *Idem Poppæam Sabinam tunc adhuc amicam ejus, abductam marito demandatamque sibi, nuptiarum specie recepit.* Clarius omnia Plutarchus in Galba. ἣν ἤρα μὲν ὁ Νέρων Κρισπίνου συνοικοῦσαν ἔτι, τῇ δ' αἰδοῖ τῇ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ μητέρα φοβούμενος, ὑφῆκε τὸν Ὄθωνα πειρῶντα τὴν Ποππαίαν. i. e. *Quam quidem Nero deperibat adhuc agentem in matrimonio Crispini, sed reverens uxorem & matrem timens subornavit Othonem qui Poppæam illiceret.* Et paucis interjectis: ἀλλὰ τήν γε Ποππαίαν παραμοιχεύσας τοῦ Νέρωνος, καὶ διαφθείρας ταῖς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίσιν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τοῦ ἀνδρὸς &c. Non solvo, nec recido hunc nodum. *Salinerius.* Luxata orationis membra plane credo, & sic restituenda trajectione: *Otho, sive amore incautus sive ut accenderet, ac s. e. f. p. i. q. v. p. e. adjiceret, laudare f. e. uxoris apud principem.* Acidalius.

3 *Sibi concessam dictitans.*] Adhæresco, Fortean, *sibi concessam à dis jactans nobilitatem, pulchritudinem.* Aut, *sibi concessam dis dignam nobilitatem.* Budensi ajunt legi, *ubi concessam dictitaret.* ex eo divinabam, *ubi congestam delibaret.* Lipsius.

Ibi concessam dictitans nobilitatem.] Volumen Matthiæ Corvini; *Vbi concessam dictitaret nobil.* Legerim; *Vbi concessam dictitarent nobilitatem atque pulchritudinem.* nam connectentes particulas sæpe Tacitus omittit. *Rhenanus.* Corvinianus liber, *ubi concess. dictitaret.* Legerim, *ubi condictitarent.* Vertranius. Videtur legendum, *sibi concessam dictitans nobilitatem.*

cessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, [1] *vota omnium, & gaudia felicium.* His atque talibus irritamentis, non longa cunctatio interponitur. Sed [2] accepto aditu, Poppæa primum per blandimenta & artes valescere, *imparem cupidini se, & forma Neronis captam* simulans: mox acri jam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, *nuptam esse se dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitæ,* [3] *quod nemo adæquaret. Illum animo & cultu ma-*

tatem. Vrsinus. Τὸ *ibi* id est, domi, quasi dicat, illam nunc adeo, & ibi fruor femina, qua nulla nunc pulcrior neque nobilior. Cæterum glaucomam ob oculis suspicor habere, nam videre haud potis sum, quidnam impellerit eruditiss. virum ad hæc emendanda. *Dictitans* enim aptissime dicitur de Othone, qui uxorius, eoque frequens erat in uxoris mentione, præsertim ut accenderet animum Neronis. *Nobilitatem, pulchritudinem* κατὰ τὴν αὔξησιν pro femina pulcra & nobili. Curt. libro 6. *Incidimus in superbiam, nec diis, quibus se exæquat, nec hominibus quibus se eximit tolerabilem.* De Alexandro superbo. Antiphil. libro 1. Anthol. Ἀμφω μὲν πηροί, καὶ ἀλήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν ὄψεις, Ὃς δὲ βάσεις, ἄλλος δ' ἄλλῳ ὑπηρεσίη. i. Ambo læsi, & mendici: hic visus, hic incessus, alter alterius ministerium. Noster libro 4. ann. *recentem Liviæ conscientiam exagitare, ut superbiam fecunditate subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Cæsarem argueret.* quam tenuius si dixisset *ut Agrippinam superbam.* Vel *ibi* scil. in *Poppæa.* Liv. libro 4. *Itaque se dictatorem L. Quintium dicturum, ibi animum parem tantæ potestati esse.* Noster: *illum animo & cultu magnificum, ibi se summa fortuna digno visere.* Salinerius. Corruptum hoc. Lipsius varie tentat. Mihi liquet τὸ *dictitans* è turpi glossemate esse. quo sublato, & quia in Budensi codice non *sibi* vel *ibi*, sed *ubi*, hinc *uni*, rescripto (quæ eadem menda sup. hoc lib.) puto locum persanari. *se ire ad illam: uni concessam nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium.* Acidalius. Lipsius mendum hic notat, quod ego non sentio. subintelligitur enim, *concessam* à diis, vel à propitia sorte. *Pichena.*

1 *Vota omnium, gaudia felicium.*] Inscriptio vetus apud Gruterum pag. DCXXXVII. *quod. omnes. rogant. sed. felices. impetrant.* Gronovius.

2 *Accepto aditu.*] Scribendum est fortasse, ut est in vulgatis, *hac cepto aditu.* Vrsinus. Muretus videtur voluisse (nam scriptura non plane liquet) *Sed hoc capto aditu.* Ego malim, *Sed occæpto*, vel simpliciter, *sed capto aditu.* Etiam *capto aditu* scribi poterat. *Acidalius.*

3 *Quod nemo adæquaret.*] Vidi qui legeret, *quod Nero non adæquaret.* Ego, *Nero haud æquaret.* Lipsius.

Genus vitæ, quod nemo.] Quasi recordaretur de Antonii & Cleopatræ fabulis, quod significat Plutarchus: Αὐτοὶ δὲ τὴν μὲν τῶν Ἀμιμητοβίων ἐκείνην σύνοδον κατέλυσαν. ἑτέραν δὲ συνέταξαν, οὐδέν τι λειπομένην ἐκείνης ἁβρότητι καὶ τρυφαῖς καὶ πολυτελείαις, ἣν Συναποθανουμένων ἐκάλουν. Scholiastes vetus Iuvenalis ad Sat. 2. vers. 99. *Hunc incomparabilis*

magnificum: ibi se [1] *summa fortuna digna visere. at Neronem pellice ancilla, & assuetudine Actes devinctum,* [2] *nil è contubernio servili, nisi abjectum & sordidum traxisse.* Dejicitur familiaritate sueta, post congressu & comitatu Otho; & postremo, [3] ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur. Vbi usque ad civilia arma, non ex priore infamia, sed integre sanсteque egit, procax otii, & [4] potestatis temperantior.

47 Hactenus Nero flagitiis & sceleribus velamenta quæsivit. Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando. Quem metum Graptus ex libertis Cæsaris, usu & senecta [5] à Tiberio usque domum principum edoctus, tali mendacio intendit. Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat: ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. Igitur *regredienti per viam Flaminiam compositas insidias, fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ejus doli Sullam* ementitur: quia forte redeuntibus ministris principis, quidam [6] per juvenilem licentiam quæ tunc passim exercebatur, ina-

vita bello civili Vitellius vicit apud Bedriacum. Gronovius.

1 *Summa fortuna dignam visere.*] Lego; *summa fortuna digna visere.* Rhenanus. In V. C. est *videri* pro *visere.* Faernus tamen retinebat verbum, *visere*, & pro, *digna*, legebat *dignam.* Vrsinus.

2 *Nil è contubernio servili.*] Propriè. Non enim nuptiæ cum servis, sed contubernium. *Lipsius.*

3 *Ne in urbe æmulatus ageret.*] Non agnosco hanc locutionem *æmulatus ageret*: neque dubitem rescribere, *ne in urbe æmulus ageret.* Notam epigramma:

Cur Otho mentito sit quæritis exsul honore?
Vxoris mœchus cœperat esse suæ.

Nolebat Nero æmulum, id est, rivalem, in eadem urbe, in conspectu suo vivere. *Grotius.*

4 *Potestatis temperantior.*] Liber Pontificalis habet *egestatis temp.* & melius. *Vertranius.*

5 *A Tiberio usque.*] Vatic. *Tiberio avousque*, ex quo fecerim, *Tiberio abusque*, deleta priore præpositione. *Lipsius.*

6 *Per juvenilem licentiam.*] Petron. *juvenis impulsi licentia.* Pichena.

1 *Mo-*

inanem metum fecerant. Neque ſervorum quiſ-
quam, neque clientium Sillæ agnitus; [1] maxime-
que deſpecta & nullius auſi capax natura ejus, à
crimine abhorrebat: perinde tamen quaſi convictus
eſſet, cedere patria, & [2] Maſſilienſium mœnibus
coërceri jubetur. Iiſdem conſulibus auditæ Puteo- 48
lanorum legationes. [3] quas diverſas (ſenatorius) or-
do plebeſque ad ſenatum miſerant: illi *vim multi-
tudinis*; *hi magiſtratuum & primi cujuſque avaritiam*
increpantes. Cumque ſeditio ad ſaxa & minas
ignium progreſſa, necem & arma proliceret, C.
Caſſius adhibendo remedio delectus. quia ſeverita-
tem ejus non tolerabant, precante ipſo, ad Scri-
bonios fratres ea cura transfertur, data cohorte præ-
toria. cujus terrore & paucorum ſupplicio, rediit
opidanis concordia. Non referrem vulgatiſſimum 49
ſenatuſconſultum, quo *civitati Syracuſanorum egredi*
[4] *numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur*;

1 *Maximeque deſpecta.*] Exciderat in vulgatis copula, *que.* nos ex Florentin. reſtituimus. *Pichena.*

2 *Maſſilienſium mœnibus.*] Relegandi genus tunc frequens. Sic Iulia opido Rheginorum ab Auguſto clauſa: Silanus à Nerone Bario municipio Apuliæ: Dolabella in coloniam Aquinatem ab Othone ſepoſitus. *Lipſius.*

3 *Quas diverſas ſenatorius ordo.*] Vocabulum *ſenatorius* non eſt codice Budenſi: Mox, *ſaxa & minas.* Illic, *ad ſaxa, ad minas.* Rhenanus. A Flor. abeſt vocabulum *Senatorius.* Iudicent alii, an ſit delendum. *Pichena.* Certe delendum τὸ *Senatorius*, & obſequendum ſcriptis id vocabuli non agnoſcentibus: quod miror in nos uſque Iudicium eſſe dilatum. Quemadmodum enim Romæ *ordo ampliſſimus*, *ordo florentiſſimus* pro ſenatu, ſic in municipiis *ordo* ſæpe pro decurionibus ponitur. Tacitus ipſe lib. 2. hiſtor. *Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, arma & pecunias offerendo.* Ammianus Marc. lib. 22. *Ordo ſqualens occurrit & populus nimium quantum antehac florentiſſimus*, de Nicomedienſibus. Idem libro 25. *Et hoc quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur.* Vide indicem Inſcriptionum cap. 9. *Gronovius.*

4 *Numerum edendis gladiatoribus.*] Auguſtus edixit anno urbis DCCXXXII. Μηδ' ὁπλομαχίας πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει, μήτε πλειόνων εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν. *neque ſæpius quam bis in anno gladiatores dare, neque ultra paria ſexaginta.* Dio L I V. Simile edictum antea à Senatu, de quo Sueton. Iulii cap. x. *Cum multiplici undique familia comparata inimicos exterruiſſet, cautum eſt de numero gladiatorum, quo ne majorem cuiquam habere liceret.* Saturnalia noſtra vide. *Lipſius.*

tur; nisi Pætus Thrasea contradixisset, [1] præbuissetque materiem obtrectatoribus arguendæ sententiæ; *Cur enim si Remp. egere libertate senatoria crederet, tam levia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus,* [2] *quibusque aliis Romana continentur,* [3] *suaderet dissuaderetve? Licere patribus, quotiens jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere,* [4] *relationemque in ea postulare. An solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur? Cetera per omnes imperii partes perinde egre-*

1 *Præbuissetque materiem.*] Ita Flor. Vulgo, *materiam.* Pichena.

2 *Quibusque aliis Romana.*] Insero vocem, *res Romana continetur.* Sequentia emendavi, distinxi, sublata confusione, quæ in libris. *Lipsius.*

Quibusque aliis Romana continentur.] Apparet ex scripto lib. legendum, *continerentur.* Rhenanus.

3 *Suadere dissuadere licere patribus.*] Emendavimus: *Suadere dissuadereve licere patribus.* Rhenanus.

4 *Relationem in ea postulare.*] Hæc verba Senatorii juris antiqui sunt. Varro libro 4. epistolicarum Quæst. ait S C. factum duobus modis, *per discessionem,* aut *conquisitis sententiis,* sive, ut opinor, per relationem. Etenim qui jus consulendi Senatus habuit, de re quapiam verbis coram patribus factis, dictus est, ad senatum tulisse. Petitioni vel princeps senatus, vel consularis primus rogatus à senatu habente, vel consul designatus respondit, quid censeret, expromtaque sententia discessionem permisit, quo sciri posset, an universi pedibus in sententiam ejus transirent. Cui si nemo contradixit, vel numero pauciores, per discessionem factum SC. fuit. Hoc conjicio ex libro 15. ann. *Postquam discessionem consul permisit, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemptis.* Addoque Sueton. Tiber. 31. *Cum SC. per discessionem forte fieret, transeuntem eum in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo.* Ita Varro intellexit scriptum, fieri SC. per discessionem, si consentiretur. Cum vero discessione permissa, transire nemo in sententiam illius, qui primus dixisset, in re scil. dubia, inceptum à gradu consulari per singulos senatores sententias exquiri: tum voce prolata adsentiens priori sententiæ, nec ex scripto recitata illa est,. vel à priori diversa, verbo exprompta primum, deinde ex tabella relata est, uti licuit iis, qui jus dicendæ sententiæ accepissent, ait hic Cornelius, *quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare*; id est, iis, qui in senatum veniebant, & sententiæ jus habebant, licuit censere, & alios ut jam placita dividerent, & de singulis referrent, qua viderentur, rogare. Illis autem, qui in Senatum quidem veniebant, sed quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, ut libro 3. Agellius refert, in eas descendebant, quas principes viri dixissent. Quare & ab illis discessione facta, & ab aliis qui jam censuissent, cessione sententiæ, faciendo per relationem SC. discessio necessaria fuit: quæ juxta curiæ disciplinam post relationem Augusti, in Ludo Senecæ de morte Claudii legitur. Ita Tuberonis scriptum Atejus Capito accepit, quod nullum SC. non facta discessione

egregia, [1] *quam si non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret?* [2] *Quæ si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinendum?* Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, *non præsentium ignarum*, respondebat, *ejusmodi consulta corrigere; sed patrum honori dare, ut manifestum fieret, magnarum rerum curam non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Eodem anno crebris populi flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis, [3] dubitavit Nero, *an cuncta vectigalia*

cessione, fieri posset: quæ supersunt Noctium Agellii lib. 14. & exemplum apud Cæcilianum, epist. 13. lib. 9. ex iis cum relatum esset ad Patres de pœna feminarum, quæ servis &c. sup. lib. 12. *facto SC. Pallantem ejus relationis repertorem ediderat Cæsar.* i. auctorem ejus deliberationis & sententiæ, quæ tandem placito Senatus probata firmataque fuit. Similiter lib. 14. *Non ideo aut Coss. mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia.* Constat igitur quæ sit *relatio*, & inde constare potest *jus relationis*, sive sententiæ, quod Senator habuit, & ita habuit, ut in potestate principi conferenda solenne fuerit *jus relationis* tribuere, quo scil. uti Senator uteretur. Hoc de Vespasiani imperio, æs incisum, edocet, quale nos Romæ in Lateranensi legimus. *Vtque ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta per relationem discessionemque facere liceat. ita uti licuit divo Aug. Ti. Iulio Cæsari Aug. Ti. Claudio Cæsari Aug. Germanico.* Sed postulat hic locus (ut & hoc unum addam) fuisse meritissimos de Rep. principes, quibus honoris virtutisque causa daret Senatus, *jus tertiæ*, sed & *quintæ relationis*: id est, quo eorum sententia tribus, aut quinque senatorum relationibus sententiisve æquipolleret. De illo in historia Probi Vopiscus refert hæc verba: *Addo proconsulare imperium, patris patriæ reverentiam, pontificatum maximum, jus tertiæ relationis, & tribuniciam potestatem.* Sic apud Ælium Lampridium Alexander Augustum nomen accepit, addito eo, *ut & patris patriæ nomen, & jus proconsulare, & tribuniciam potestatem, & jus quintæ relationis, deferente Senatu uno die assumeret.* Hæc vero in tam multa contuli de industria, eoque libentius, quod Alciati jam pridem explosa, Zasii probabilior sententia non videatur, qui *jus relationis quintæ*, potestatem quinquies super re judicata, ad senatum referendi, præjudiciis nihil obstantibus, existimavit. De conjecturis nostris & aliorum, judicabit posteritas. *Vertranius.*

1 *Quam si non Nero.*] Lego, *quasi non Nero.* Ita enim usitatum, etsi *quasi* compositum, ex *quam si.* Acidalius.

2 *Quæ si summa dissimulatione transmitterentur.*] Legam omnino ut & Muretus, *quod si summa dissimul. Summa inanibus* opponit. ne *summam dissimulationem* accipias. *Idem.*

3 *Dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti juberet.*] Non sperno. Sed Taciti magis proprium videretur, *vectigalia remitti.* Sic supra. *vectigal quoque quintæ & vicesimæ venalium mancipiorum remissum.* Infra. *Flagitatum, ut vacationes præstari centu-*

galia omitti juberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. [1] Sed impetum ejus, multum prius laudata *magnitudine animi*, [2] attinuere senatores, *dissolutionem imperii* docendo, *si fructus quibus Resp. sustineretur, deminuerentur. quippe* [3] *sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur.* [4] *Plerasque vectigalium societates à consulibus & tribunis*

turionibus solita remitterentur. & alibi, *bis tributa dimittere;* ubi Lipsius, *remittere*, restituendum putat. *Pichena.*

1 *Sed impetum ejus attinuere Senatores.*] Cum ita extet in mss. & editis omnib. putarem minime necesse esse *Senatores* permutare voce *seniorum*. nam, non solum quibus grandis ætas, hæc ipsa docere poterat Neronem, sed vel aliquis junior. Auribus tamen blandiretur magis, *attinuit Senatus*, ut mentem suam aperuerit senatui, cum spe futurum, ut approbaret: quod secus fuit. *Gruterus.*

2 *Attinuere senatores.*] Recto. sed præfero meum illud, *seniores.* Lipsius.

3 *Sublatis portoriis, sequens ut tributorum abolitio expostularetur.*] Muretus vult *sequi.* Acidalius. *Portoria* hic (ut videtur) pro omnibus vectigalibus. Vectigalia enim apud Romanos constabant, vel ex decumis, quæ à publicorum agrorum aratoribus exigebantur, unde *Publicani* exactores dicti: vel ex portoriis, quæ pro mercibus inlatis seu exportatis: vel ex scriptura, scil. pro pascuis locatis. item ex vicesima eorum qui manumittebantur, & ex aliis etiam minoribus rebus. Vectigalia vero differunt à tributis, quod illa agris, mercibus, & aliis hujuscemodi: hæc, in capita, ac pro ratione census. Præter antiquos autores, vide, si placet elegantem Lipsii libellum de magnitudine Romana lib. II. *Pichena.*

4 *Plerasque vectigalium societates.*] Malim, *necessitates.* Sic enim lib. I. legitur: *Quantum civium, sociorum, in armis, quod classes, regna, provincia, tributa aut vectigalia, & necessitates ac largitiones,* Rhenanus. *Socios* vectigalis Vlpianus appellat eos, qui una conduxerunt: *Societates* ergo vectigalium dicuntur de iis, qui vectigal conductum habent, ut *societates publicanorum*, quas ἑταιρείας Græci dixere. Sed Coss. Tribunive pl. non constituerunt eorum ordinem, qui vectigalia publica simul elocarent? ideoque legi hoc loco non potest; *vectigalium societates à cons. & trib. pl. constitutas.* Beatus malit, *vectigalium necessitates*, pro iis quæ necessario essent eroganda, quod aptius videtur. *Vertranius.* Muretus mutat, *vectigalium necessitates.* Vere. *Acidalius.* Quæ hæc conjuratio est? *Socii* & *Societates* pro publicanis toties apud unum Ciceronem commemorantur, ut annotare loca pigeat. Vide epist. 9. lib. 13. famil. Et tamen in his quoque Manutius erravit ad orat. pro Plancio cap. 9. *Vel quod erat pater is, qui est princeps jamdiu publicanorum: vel quod is ab sociis unice diligebatur.* Quia, inquit ille, perquam rarum, ut ab Sociis publicani diligantur: ubi enim vectigalia exiguntur, ibi fere contentiones odiaque nascuntur. Quasi *Socii* sint hic provinciales, & hi momentum in comitiis illis fecerint. Immo *ab sociis* est, à publicanis. Sed captant verbum *constituere.* Sed frustra: nam *vectigalium societates*, nihil aliud sunt quam ipsa vectigalia, ipsa publica; nullum enim publicum alicujus

nis plebis constitutas, [1] *acri etiam populi Rom. tum libertate: reliqua mox ita provisa, ut ratio quæstuum &* [2] *necessitas erogationum inter se congruerent. Temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata,* [3] *novis acerbitatibus ad invidiam verterent.* Ergo edixit princeps, *ut* [4] *leges* 51 *cujusque publici occulta ad id tempus, proscriberentur; omissas peritiones, non ultra annum resumerent: Romæ prætor; per provincias qui pro prætore aut consule essent, jura adversus publicanos extra ordinem redderent:*

cujus ponderis quod non exerceretur à societate. *Gronovius.*

1 *Acri etiam populi Rom. libertate.*] Particulam *tum* hic addidimus: *acri etiam populi Rom. tum libertate.* Rhenanus. Videtur venustior lectio veteris libri, quæ est, *acri etiam tum populi Ro. libertate.* Vrsinus. Muretus transponit, *acri etiam tum pop. Ro. libertate.* Vere. *Acidalius.*

2 *Necessitas irregationum.*] Correxi locum: *necessitas erogationum.* Rhenanus. Muretus falso legit, *irrogationum.* Idem.

3 *Novis acerbitatibus ad invidiam verterent.*] An, ne publicani verterent ad invidiam, tot per annos tolerata? Potius interpretor, *tolerata*, primo casu, ac *verterent*, pro, verterentur, ut mos Tacito frequens. *Pichena.*

4 *Leges cujusque publici.*] Publicum hic non civitas aut commune cujusque opidi, uti censent: sed τὸ δημόσιον, τελωνία. Plautus Trucul.

Illa, haud ego, habuit publicum,
pervorse interpretaris.

Seneca epist. cxx. *Iam ego paraveram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas arcesserem merces.* Suet. Cal. cap. xl. *Additumque ad caput legis, ut tenerentur publico, qui meretricium quaeve lenocinium fecissent.* Seneca iterum epist. cxi. *Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat.* ubi male substituunt, *publicanos.* Lipsius.

Vt leges cujusque publici.] Hoc est, ut conditiones publicanorum perscriptæ legibus cujusque loci publici, quæ ad id tempus latuerant, divulgarentur. & qui annum, quo petere ex lege aliquid licebat, omisisset, caderet à jure petendi. *Ferretius.* Intelligit cujusque communis sive civitatis: ejus tamen abusive *publicum* dicitur. Sola enim *publica* dicta sunt, quæ populi Rom. sunt, ait Vlpianus. Vnde principio, qui vectigal pop. Romani conductum haberet, *publicanus* dictus: quod *publica* appellatio in compluribus caussis pop. Romanum respiciat, cæteræ civitates loco privatorum habeantur: ex Cajo refertur in Digestis de verb. sig. l. 16. *Vertranius.* Vir alioquin oculatiss. toto (ut ajunt) cœlo aberravit. nam *immodestiam publicanorum pop. Rom. arguebat*, ut inquit Tacitus, non provinciæ externæ, civitatesve sociæ, aut vectigales pop. Rom. Quamobrem per *publicum* intelligendum *vectigal*, uti habemus apud Iurisc. l. 34. D. Ex quibus caussis major. Quin imo vectigalia absolute *publica* vocantur, l. 1. §. 1. de publican. Et, *publicorum conductores*, obser-

rent: [1] *militibus immunitas servaretur, nisi in iis quæ veno exercerent.* Aliaque admodum æqua, quæ brevi servata dein frustra habita sunt. Manet tamen abo-

servamus in l. 33. D. pro soc. Cic. & ipse Ep. 1. ad Q. Fr. ait: *Vt & publicanis satisfacias, præsertim publicis male redemptis.* Idem de provinc. Cons. *An qui frui publico non potuit, hic ligetur ipsa lege censoria?* Addamus Quintilianum decl. 340. *Ego non ea voluntate feci, ut hic liber esset, sed ut publica non solveret.* Et decl. 341. *Ante omnia nulla lege comprehensum est, ut alienam rem non profiteri liceret; alioquin publicanus eversum est.* Sueton. Cal. 40. *Additumque ad caput legis, ut teneretur publico, qui meretricium fecisset.* Horatius Epist. 1. *Pars hominum gestit conducere publica.* Hinc vectigalium & publicorum conductores *Publicani* dicti Sueton. Vesp. 1. & passim omnibus. Itaque per *publicum* hoc in loco interpretandum vectigal cujuscunque generis: & erit sensus verborum Taciti, quod quum publicani immoderate vectigalia exigerent, legibus quibusdam jam in desuetudinem profectis innixi, eas in novum usum retrahentes suo commodo & populi Ro. dispendio; Nero cujusque vectigalis leges ad id usque tempus occultas proscribi & aboleri voluit, sicque populi indemnitati consultum, ac illius crebris flagitationibus satisfactum; sanciens ad hæc, ne publicani omissas petitiones ultra annum resumerent, hoc est, ne vectigal, quod sibi deberi dicerent, à die prætensæ exactionis post annum petere & exigere possent. Marcellus Donatus. Quid apertius? & tamen M. Donatus interpretatur, *abolerentur*: cum debuisse, *publice, unde de plano legi possint, proponerentur.* Consulatur Suetonius Calig. 41. nimirum omnes homines sumus. *Gruterus.* Fallitur etiam Donatus in fraude publicanorum explicanda. Non enim vetera illi renovabant, sed nova inveniebant. Nam cum lex sive formula & capita conductionis non essent invulgata, exigebant quibusdam nominibus, quibus concessum non erat per legem, neque unquam fuerat. Has vocat *novas acerbitates* & *nomina exactionum illicitarum.* Exemplum est apud Ciceronem lib. 3. in Verrem; *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione & collybo, deinde nescio pro quo cerario. Hæc omnia, judices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula.* Cæsar lib. 3. de bello civil. 1. *Multa præterea ad avaritiam excogitabantur. In capita singula servorum ac liberorum tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vectura imperabantur. Cujus rei modo nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad cogendas pecunias videbatur.* Sic igitur isti quoque faciebant. Et licebat dolere, non recusare obnoxiis, quod illi se jure suo uti, & nihil nisi ex lege flagitare mentirentur. Hæc illis latebra sublata est legibus cujusque publici proscriptis: unde didicerunt, à quibus exigebatur, quid deberent, quid non deberent. Frustra etiam ex Suetonii Vespasiano probat, quod aliunde satis constat & probari non est necesse. Ibi enim sincerior lectio: *publicum quadragesima in Asia egit.* non *publicanum.* Adde 4. observat. 23. *Gronovius.*

1 *Militibus immunitas.*] Vt militibus immunitas servaretur: qua vectigalibus non tenebantur: nisi de iis rebus, quas venales haberent. *Veno* autem dictum est, ut infra, *posita veno.* Ferrettus.

1 *Qua-*

abolitio [1] quadragesimæ quinquagesimæque, [2] & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. Temperata apud transmarinas provincias [3] frumenti subvectio. [4] Et *ne censibus negotiatorum naves ascriberentur, tributumque pro illis penderent*, constitutum. Reos ex provincia Africa, [5] qui 52
proconsulare imperium illic habuerant, [6] Sulpicium Ca-

1 *Quadragesima quinquagesimaque.*] Portorium id fuit, explicatum Quinctiliano in parte; Declamat. CCCLIX. *Prater instrumenta itineris, omnes res quadragesimam publicano debeant.* Sed abolitio hæc Neroniana, non firma. certe Symmachi ævo iterum præbita Quadragesima: ut discas è l. v. epist. *Quadragesima portorium non recte poscitur à Senatoribus Candidatis: quia nostri ordinis functiones onerari geminis incommodis non oportet. Quaeso igitur ut humanitatem nostri ordinis editoribus impertias, & ursorum transvectionem cupiditati mancipum subtrahas.* Etiam Quinquagesima: de qua idem: *Quaestores ordinis nostri numquam ferarum suarum portorium contulerunt. Nunc à fratre meo Cynegio V. C. Quinquagesima vectigal exigitur, quod solos ursorum negotiatores, utpote quaestui servientes, oportet agnoscere.* De hac Quadragesima capio Suetonium Vespas. cap. I. *Hujus filius publicum quadragesima in Asia egit, manebantque* (lego, *manantque*, quia pervenisse eas ad suum ævum subindicat Tranquillus: vel potius, *monebantque*) *imagines sub hoc titulo*, Καλῶς τελωνήσαντι. At in Caligul. cap. XL. alia hercle ab ista; temporaria dumtaxat, & quæ cum impuro illo periit: *Exigebatur pro litibus atque judiciis ubicumque conceptis quadragesima summa de qua litigaretur.* Sed & Quinquagesimam vænalium, de qua supra, disparo ab ista: sicut Quinquagesimas illas Ciceronis III. libro in Verrum, quæ ad aratores pertinuerunt decumanosque. *Lipsius.*

2 *Et quæ alia ex auctionibus illicitis.*] Reposuimus; *& quæ alia exactionibus illicitis.* Dandi casu. *Rhenanus.*

3 *Frumenti subvectio.*] Quæ hæc subvectio? illane, quæ Romam? ex Africa & Ægypto puta, aliisque provinciis ad alimenta plebis. An intellegit in ipsis provinciis modum positum, quo & quatenus frumenta sua adveherent? Fraudes enim & hic committi solere, & molestias objici provincialibus, è Taciti Agricola disces. *Emere*, inquit, *ultro frumenta, & vendere cogebantur. Devortia itinerum & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent: donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosum fieret.* Lipsius.

4 *Et ne censibus.*] Mutuare huic loco lumen à P. Fabro lib. I. Semest. cap. XXV. *Lipsius.*

5 *Qui proconsulare imperium illic habuerunt.*] Scripsi, *habuerant.* Rhenanus.

6 *Sulpicium Camerinum absolvit.*] Sed eumdem paullo post cum filio interfecit. Ἐγκαλέσας σφίσιν, ait Xiphilinus; ὅτι Πυθικοὶ ἐκ προγόνων ἐπικεκλημένοι, οὐκ ἀπεδύσαντο τὸ πρόσρημα τοῦτ' ἔχοντες, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ Νέρωνος νίκας τὰς Πυθικὰς ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ὕβριζον. *objiciens illis, quod Pythici ab antiquo dicti, non abstinerent nunc eo cognomine, sed in Neronis Pythicas victorias ex similitudine nominis injurii essent.*

Camerinum &, [1] Pomponium Silvanum, absolvit Cæsar. Camerinum adversus privatos & paucos, sævitiæ magis quam captarum pecuniarum crimina objicientes: Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat, poscebatque *tempus evocandorum testium*, reus *illico defendi* postulabat. Valuitque pecuniosa orbitate & senecta, quam ultra eorum vitam produxit, [2] quorum ambitu evaserat.
53 Quietæ ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum; qui [3] pervulgatis triumphi insignibus, majus ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paullinus Pompejus, L. Vetus, ea tempestate exercitui præerant. Ne tamen segnem militem attinerent, ille [4] inchoatum ante tres & sexaginta annos à Druso aggerem coërcendo Rheno, absol-

sent. Qui Dionis sive abbreviatoris ejus corruptus locus, scriboque, Ὅτι Ποιητικοὶ ἐκ [illegible], &c. Sulpicii enimvero non Pythici, sed Poëtici cognominati, uti liquere potest ex Fastis. Quod cognomen ad injuriam suam trahebat Nero, quia ipse solus victor, solus Pythicus. Notabit ergo philologus similitudinem aliquam inter eas voces, veteri germanaque pronunciatione fuisse. *Lipsius.*

1 *Pomponium Silvanum.*] Est cùm Pompejum Silvanum in Tacito (lib. II. Histor.) reperias; est cum Poppæum. Librariorum ea varietas sit, an hominum, alibi videbo. *Idem.*

2 *Quorum ambitu evaserat.*] Faernus legebat; *quorum impetum evaserat.* Vrsinus. Quis putaret aliquem his offendi posse? adeo plana sunt & procliva: & tamen Faernus legebat, *quorum impetum evaserat.* omnio bene, si de adversariis sermo esset, & non potius de advocatis Silvani. Deridet enim vanitatem rerum humanarum Tacitus, & ait heredipetas istos intercessisse quidem pro reo, & eum servasse, spe adipiscendæ substantiæ ipsius, sed contra evenisse; fato enim ante functos, itaque præda sua misere excidisse. *Gruterus.*

3 *Pervulgatis triumphi insignibus.*] Hoc est quæ jam nimium frequentia communiaque esse cœperant. *Rhenanus.*

4 *Inchoatum à Druso aggerem.*] Intellegitne fossam Drusianam, Isalæ hodie cognomine insignem? quæ Rhenum imminuit, exhausit, & quasi coërcuit: An potius aliud opus in Gallica ripa, quo tumidum & vagum cum pernicie accolarum amnem reprimeret? Videtur, & refero ad aggerem istum, quæ libro v. Histor. scripta: *Quin & diruit molem à Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectu quæ morabantur, effudit.* Vidi qui molem eam vellent esse Drusoburgum ad Isalam nunc situm. Ne illi fallantur. Nam qui potest? In Galliarum ripa ea moles fuisse debuit, non in Germaniæ: uti facto Civilis, Tacitique verbis ratio constet. Refellere quidem

absolvit: Vetus [1] Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosella [2] in Rhenum, exin Oceanum decurrerent: sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se [3] occidentis septentrionisque litora fierent. Invidit operi [4] Ælius Gracilis Belgicæ legatus, [5] deterrendo Veterem, *ne legiones aliena provincia inferret*, [6] *studiaque Galliarum affectaret. formidolosum id imperatori* dictitans, [7] quo plerumque prohibentur conatus honesti. Ceterum continuo exercituum otio fama 54
incessit, *ereptum jus legatis ducendi in hostem.* Eoque

dem igitur aliena possim, firmare adhuc ipse nihil. *Lipsius.*

Ante tres & sexaginta annos.] Muretus, *tres & quadraginta.* Acidalius,

1 *Mosellam atque Ararim.*] Deus bone, utile, magnum, regium vel Romanum plane opus! Sic Carolus Magnus Danubium & Rhenum statuit; alii alia: sed omnes statuerunt tantum. & nescio quæ vis ab alto fere impedit mutari hæc per Naturam statuta. *Lipsius.*

Mosellamque atque Ararim.] Scripsimus *Mosellam atque Ararim.* Mox est illic, *itineris*, pro, *itinerum.* Rhenanus.

2 *In Rhenum, exin Oceanum decurrerent.*] Legendum puto, *in Rhenum: & in Oceanum.* Pichena.

3 *Occidentis septentrionisque litora.*] Hæc cum scriberem, Henricus IV, Francorum Rex Christianissimus, idem in Gallia moliebatur: jamque post ingentia opera decreverat Ararim Mosæ, Ligerim Sequanæ & Matronæ conjungere; ut à Massiliensi & Tyrrheno mari ad Burdigalensem Oceanum iretur, & à Rhodano ad usque Iccium portum & septentrionis ultima litora. Quod imperio validus omnes sui imperii partes adunare vellet & ita conjungere, ut nullo negotio remotissima quæque facile sibi succurrerent & coirent. Quæ emendatio orbis tentata quondam principibus magnis. *Aurelius.*

4 *Ælius Gracilis.*] E libris *Ælius Gracchus.* Lipsius.

Helius Gracilis.] In scripto *Gracchus.* Vertranius. Muretus. *A.* Gracchus.

5 *Deterrendo Vetere.*] Malim *Veterem.* exemplar scriptum habuit, *Veteres.* Rhenanus. Trajectio etiam hic sine dubio est. Legas, *deterrendo Veterem: formidolosum id imperatori dictitans, ne legiones aliena provincia inferret, studiaque Galliarum affectaret. quomodo plerumque proh. c. honesti.* Acidalius.

6 *In studiaque Galliarum affectaret.*] Et hic malim legere; *ne legiones aliena provincia inferret, studiaque Galliarum affectaret.* nisi quis potius arbitretur scribendum, *incustoditaque, Galliarum aff.* Rhenanus. Beatus hinc præpositionem demit, & recte. *Vertranius.*

7 *Quo plerunque prohiberentur conatus honesti.*] Non sperno, sed suspicor legendum, *quomodo*, nam in vett.

que Frisii juventutem saltibus aut paludibus, imbellem ætatem per lacus admovere ripæ, agrosque vacuos, & militum usui sepositos insedere, auctore Verrito & Malorige, qui nationem eam regebant, [1] in quantum Germani regnantur. [2] Iamque fixerant domos, semina arvis intule-

vett. libris aliquando scribitur una tantum litera, qᵒ. ut facilis fuerit error. *Pichena.*

1 *In qua tum Germani regnabant.*] Florentinus codex, *in quantum Germani:* optime. id est, quatenus Germanis quidem est regnum, qui in semilibertate. *Lipsius.*

In qua tum Germanici regnabant.] Legendum forte *nutu Germanici:* aut, *jussu Germanici.* Rhenanus. Alias *Germani.* Ferrettus. Legere *Germanici nutu*, vel *jussu*, quod ille tentavit, non est tutum: siquidem multo post necem Germanici, Frisii transrhenanus populus, pacem exuerant, Iunio Silano Silio Nerva coss. supra lib. 5. Quare magis placet scriptum, *Germani*, quasi diceret, in Frisia non Romani, sed Germani regnabant. *Vertranius.* Majores & minores Frisii erant inter Germanos: cui rei ergo dicitur Germanos fuisse Reges Frisiorum? credo id factum, quod aliud sub Tiberio in usu, tunc enim permittebantur primoribus centurionum. lib. 4. ann. *donec Olennius, è primipilaribus regendis Frisiis impositus*, donec Romanorum avaritia coacti & pacem & imperium exuerunt, non tamen sine multa tum strage dominorum. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum nomen, dissimulante Tiberio damna.* Nec mihi objicias, Corbulonem ultum esse injurias; remque publicam eorum composuisse. *Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronii cœptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros à Corbulone descriptos: idem senatum,* magistratus, *leges imposuit.* indigenas enim par est eum præfecisse, è quibus Verritus & Malorix in seditione duces, sive reges. *Salinerius.* Frisiorum gens semper fuit liberrima; nisi quod Romanorum jugo aliquamdiu pressa. Malim igitur sic legere: *qui nationem eam regebant, in qua tum Germani rebellabant*; hoc quippe à Frisiis factum, satis aperte atque clare clamat præsens historia. *Cluverius.* Lipsius tentat, sed majoris vitii suspectum locum habet. Vere. Non sanavit ille ulcus, & majus vitium latet: sed quod nos tamen facile hac emendatione pellimus. *qui in nationem eam tum Germani regnabant.* Reliqua verba, quæ circumcidi, & glossis & deinde ex hæsitatione librariorum nata. Vult omnino eos fratres imperitasse, ei nationi. Frisios dicit lib. XI. *Advena in nos regnaverunt.* Acidalius. Corrupte antea: *in qua tum Germani regnabant.* Codici Flor. debemus emendationem: *in quantum Germani regnantur*; quæ optimum sensum habent: Regebant scil. eam nationem, eo more, quo Germani regnabant, vel regi soliti, hoc est, juxta libertatem. De morib. Germ. *Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius, quam cætera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* & supra: *exceptis duntaxat iis gentibus, quæ regnantur.* hist. lib. 1. *ut in cæteris gentibus quæ regnantur.* Pichena.

2 *Iamque fixerant domos.*] Castigavimus indidem; *Iamque finxerant domos.* Sic in lib. de Germanis. *Quia & do-*

tulerant, utque patrium solum exercebant; cum [1] Dubius Avitus accepta à Paullino provincia, minitando *vim Romanam*, [2] *nisi abscederent Frisii veteres in locos, aut novam sedem a Cæsare impetrarent*, perpulit Verritum & Malorigem preces suscipere. Profectique Romam, dum aliis curis intentum Neronem opperiuntur, inter ea quæ barbaris ostentantur; intravere Pompeii theatrum, quo magnitudinem populi viserent. Illic per otium (neque enim ludicris, ignari, oblectabantur) dum *consessum caveæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus* percunctantur, [3] advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & *quinam forent* rogitantes, postquam audiverant, *earum gentium legatis id honoris datum, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent*;

& domos fingunt, & scuta gestant. Mox est in exemplari scripto; *Atque patrium solum exercebant.* Rhenanus. Immo *fixerant*, id est posuerant, collocaverant. Iuvenalis Sat. 3. *Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis Destinet.* Gronovius.

1 *Dubius Avitus.*] Labor ut scribam, *Vibius Avitus*, inducente me Plinio, qui Neronis temporibus præsedisse Galliæ Germaniæque inferiori, Vibium Avitum significat libro XXXIV. cap. VII. *Statuam Avernorum cum faceret, provincia Vibio Avito præsidente.* Antea suspicabar de Didio: fallebar. *Lipsius.*

Cum Dubius Avitus.] Recte à doctis viris emendatum est, *Vibius Avitus*, nam ita in MS. etiam libro. Vrsinus. Immo male: nam & apud Plinium libro 34. 7. optimæ membranæ, *Dubio Avito.* non *Vibio.* Gronovius.

2 *Nisi abscederent Frisii veteres in locos.*] Deleo vocem, *Frisii*, quæ glossema, nulli hic usui. Per se enim clarum, de his intelligendum. *Acidalius.*

3 *Advertere quosdam cultu externo.*] Armenios & Parthos sedentes in Senatu, uti eleganter Suetonius loquitur. Morem autem eum fuisse, & hunc honorem bene meritis sociis, didici è Iustino: qui de Massiliensibus libro XLIII. *Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in Senatu datus.* Item Iosepho, qui Decretum C. Cæsaris & Senatus recitat pro Iudæis, libro XIV. cap. XVII. in hæc verba: Δεδόσθαι τε Ὑρκανῷ, καὶ παισὶ τοῖς αὐτοῦ, καὶ πρεσβευταῖς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεμφθεῖσιν, ἔντε πυγμῇ μονομάχων καὶ θηρίων, καθεζομένους μετὰ τῶν συγκλητικῶν θεωρεῖν: *Concedi Hyrcano ejusque filiis, item Legatis qui ab eo missi, gladiatorum & ferarum pugnas spectare, in sedibus Senatorum.* Dio Cassius in Fragm. de Trajano: Ὅτι ὁ Τραϊανὸς τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παρὰ τῶν βασιλέων ἀφικνουμένους, ἐν τῷ βουλευτικῷ θεάσασθαι ἐποίει: *Quod Trajanus legatos à Regibus missos in Orchestrâ spectare jussit.* Etsi vetuerat id ante, sua quadam caussa, Augustus: ut in Suetonio leges, cap. XLIV. interdicto tamen non firmo. Sed ait Iustinus ecce, in Senatu: & Suetonius

rent; NVLLOS MORTALIVM [1] ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE exclamant, [2] degrediunturque & inter patres considunt. quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & [3] bona æmulatione. Nero civitate Romana ambos donavit: *Frisios decedere agris* jussit. Atque illis aspernantibus, auxiliaris eques repente immissus, necessitatem attulit captis cæsisve

55 qui pervicacius restiterant. [4] Eosdem agros Ansibarii occupavere, validior gens, non modo sua copia, sed adjacentium populorum miseratione: quia pulsi à Chaucis & sedis inopes, tutum exsilium orabant. Aderatque iis clarus per illas gentes, & nobis quoque fidus, nomine Bojocalus, *vinctum se rebellione Cherusca, jussu Arminii* referens,

[illegible]

nius alibi, *in equite spectare.* nec errent ultra, qui apud Suetonium in Claudio, *in Senatoriis*, tentant reponere. Sed quod de legatis his ad Neronis tempora Tacitus rettulit, eximium & antiquæ nostræ simplicitatis factum: Tranquillo visum Claudio attribuere, cap. xxv. Errat, me judice, Tranquillus. *Lipsius.*

1 *Armis aut fide ante Germanos esse.*] Reposuimus, *armis aut fide.* Rhenanus.

2 *Degrediunturque, & inter patres considunt.*] Ita Flor. Vulgo, *digrediunturque.* Ex altioribus enim gradibus ad inferiores descendendum erat, ut inter Patres considerent. *Pichena.*

3 *Bona æmulatio.*] Libri aliquot, *æmulatione*: ex quibus junctim tunc scribam, *quasi impetus antiqui & boni æmulatione*: & sane sic fuit. *Lipsius.*

Et bona æmulatione.] Non dubito, quin Tacitus scripserit, *bona æmulatio*, contra librario *ne* syllabam à proxima dictione *Nero* perperam mutuante, proinde scripsimus: *Quod comiter à visentibus acceptum; quasi impetus antiqui, & bona æmulatio. Nero civitate Ro.* Rhenanus. Videntur restituenda verba illa ex usu sermonis historici: *quasi impetus antiqui, & boni æmulatio*: ut *antiqui* & *boni* substantive ponantur. Sic Terentius, *antiquum obtinet. Iuretus.* Veteres omnes, *quasi impetus antiqui, & bona æmulatione*, satis idoneo sensu. Ait enim, libertatem illam Germanorum comiter à visentibus acceptam, quasi præ se tulisset aliquid antiqui impetus, & bona æmulatione factum. Rhenano tamen placuit, *& bona æmulatio.* non male. Sed mihi prisca lectio potior. *Pichena.* *Impetus* est repentinus. animi ex honesto motus. Vt hoc libro: *Sed impetum ejus, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere seniores.* *Antiquum*, quod quodammodo excedit modum sæculi, & antiquitati laudatæ par est. *Æmulatio* autem *bona*, ut alibi *prava*. Sic igitur accipe: *quasi* quod esset *impetus antiqui & bona æmulatione* fieret. *Gronovius.*

4 *Eosdem agros Ansibarii occupavere.*] Marcellinus lib. 20. de Iuliano Cæ-

mox Tiberio & Germanico ducibus, stipendia meruisse. [1] *Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere, quod gentem suam ditioni nostræ subjiceret.* [2] *Quotam partem campi jacere, in quam pecora & armenta mili-*

Cæsare: *In limitem Germaniæ secundæ est egressus, omnique apparatu, quem flagitabat instans negotium, communitus, Toxandrio oppido appropinquabat. Rheno deinde transmisso, regionem subito pervasit Francorum, quos Ansuarios vocant, incertorum hominum, licentius etiam perscrutantium extima Galliarum.* Hactenus ille. Vocat igitur *Ansuarios*, *V.* pro *B.* quos Tacitus *Ansibarios*; ut hinc validum meæ conjecturæ sit argumentum Francos è Chaucis prodiisse. nam aperte tradit hoc loco Tacitus, *Ansibarios à Chaucis pulsos.* Igitur generale Francorum nomen, & forte recentius, multas nationes propriis adhuc appellationibus distinctas complectens: sicut & Suevorum plurimis olim commune. *Rhenanus.*

1 *Quinquaginta annorum.*] Libri vett. *quadraginta.* A clade certe Variana ad hoc ævum, quadraginta sex circiter anni sunt. *Lipsius.*

Stipendia meruisse, quinquaginta annorum obsequia. Id quoque.] Lego, *st. meruisse: quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere.* Acidalius. Addit Flor. *& quinquaginta.* Pichena. Pessima distinctio, quæ adhuc magis corrupta in postrema editione Critici summi, ubi præfertur *obsequia.* Interpungendum omnino: *stipendia meruisse. Quinquaginta annorum obsequio id quoque adjungere*; sensu planissimo. *Gruterus.*

2 *Quotam partem campi.*] Forte, *Quo tantum*, aut, *quo eam.* Vulgatam etiam tolero, & capio. *Lipsius.*

Quotam partem campi jacere.] Nos totum ita rescribimus ad veram sententiam: *Quotam partem campi jacere, è qua non pecora & armenta militum alimentis mitterentur? Saturarent sane receptis gregibus tot hominum (& forte interminam) famem; modo ne vastitatem & solitudinem m. q. a. populos.* Acidalius. Forte vulgata lectio subsistet, si distinctione juvetur. *Quotam partem campi jacere? in quam pecora & armenta militum aliquando transmittentur.* Id est: exigua pars campi est, quam petimus, ac modo jacet: nullique usui vobis futura, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmittetis. *Pichena.* Faernus & Danesius legebant: *Servarent sane receptos gregibus inter hominum famem.* Ursinus. *Servarent s. receptos gregibus inter hominum famam.* Hæc undequaque pura sunt: agri à Frisiis occupati, prius fuerant militibus attributi: qui minimam eorum partem (reliquo neglecto) pecoribus & armentis destinaverant. hinc Bojaculus ut usurpata retineret, ita contendit. Major agrorum pars unde nos exigitis, nunquam fuit à gregibus depasta: proinde nos iis deturbari, nec æquum est, nec vobis utile: non deprecor tamen, quin eam partem restituamus, in quam homines recordentur ullo unquam tempore pecora militum fuisse transmissa. *receptos*, hoc est exceptos, passim apud ICtos. Plaut. Trinumm. *posticulum hoc recepit quum ædes vendidit.* Gell. 17, 6. *Quando mulier marito dotem dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neque ad virum transmittebat, ea recipere dicebatur.* Salinerius. Corruptus videtur locus, nec juvant libri vet. tentavi tamen, an defendi posset, hoc sensu; *Servarent Romani campos receptos*, id est sepositos pro gregibus: at servarent etiam *hominum famam*, ne scil. palam fiat meliori con-

militum aliquando transmitterentur? [1] *Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem; modo ne vastitatem & solitudinem mallent, quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum, & post Usipiorum fuisse.* [2] *Sicut cœlum diis, ita terras generi mortalium datas:* [3] *quaque vacua, eas publicas esse.* [1] So-

conditione esse bestias, quam homines, cum his desit terra in qua vivant, illis vero supersit. Sed non satis mihi facit. *Pichena.* Dubitatum de voce *receptos*, mutaturque in *exceptos*; non necessario. nam *recipere*, idem etiam notare quod *excipere*; docui pluribus ad Plautum meum in Suspicionibus. ceterum optime *famam* migrabit in *famem*, ut placitum Lipsio. *Gruterus.* Non hic videtur sensus; Exiguam partem campi esse quam petant, quæ modo jaceat nullique usui Romanis sit, nisi quod in eam armenta & pecora militum quandoque transmittant: sed hic potius; Cum ingens agrorum spatium incultum jaceat, quota pars ejus est, in quam armenta atque greges militum, nec semper, sed *aliquando* (nam & hæc vox significanter ponitur) transmittuntur? nec tamen querimur eam partem humanis usibus adimi, quamquam & hoc fortasse querendum esset, tot hominibus fame pressis, qui sustineri poterant ex his locis, quos tantum gregibus receptui servatis. Sed cur ceteros campos, in quibus nec homines, nec armenta sunt, potius vastitatem & solitudinem esse vultis, quam amicos populos ibi habitare? Ex quibus omnibus patet non exiguos fuisse campos, quos petebant Ansibarii; sed eo præcipue argumento usos, agros istos ob magnitudinem atque vastitatem locorum Romanis non esse usui, cum armenta eorum, quibus solis servire videantur, minima eorum parte contenta sint. Eodem pertinent quæ sequuntur: *vellent ne contueri inane solum.* Sed & sequentia sic constituimus: *Servarent sane receptus gregibus inter hominum famem.* Nam *famam* legi non posse Lipsius vidit atque *famem* reposuit: pro *receptos* autem quod habent libri *exceptos* legebat, sed adjuvante sensu socero meo facile probavi *receptus* potiorem lectionem esse. *Receptus* locus semotus, qua quis se recipit, ἀναχώρησις. quod tam de hominibus quam aliis animalibus dici potest, quomodo fere apud Columellam 8, 1. de re rust. *aquatilium animalium receptacula.* Freinshemius. Plurimos exercuit hic locus. Lego; *servarent sane receptos gregibus*, scil. agros, *inter homines tamen; modo ne* &c. Modica ac prope nulla mutatione, sententia aperta, phrasi Corneliana. Cl. Gronovius, *inter hominum famam*, legit, & erudite tuetur in Observ. ac *famam hominum*, ipsos homines interpretatur. Iudicent docti, quorum arbitrio ista permittuntur. *Boxhornius.*

1 *Servarent sane receptos.*] Scriberem, *exceptos*, & *famem.* Lipsius.

2 *Sicut cælum diis.*] Flor. *Sicuti.* Plurima nimis levia consequor. cuicunque tamen ea negligere in integro est, tamquam si monita non fuissent. *Pichena.*

3 *Qua sunt vacua.*] Emendavimus, *quaque vacua sint.* Rhenanus. Addunt vulgati: *sint.* Sed id verbum abstulimus Florent. auctoritate, nec necessarium, nec Taciti more. *Pichena.* Suspicor edidisse Tacitum: *quasque vacuas, eas publicas esse:* & hoc exemplum addendum iis, quæ notavimus 2. Observ. 14. *Gronovius.*

1 Se-

[1] Solem deinde respiciens, & cetera sidera vocans,
quasi coram interrogabat, *vellentne contueri inane*
solum? potius mare superfunderent adversus terrarum
ereptores. [2] Et commotus his Avitus, [3] *patienda me-* 58
liorum imperia. Id diis quos implorarent placitum, ut
arbitrium penes Romanos maneret quid darent quid
adimerent; [4] *neque alios judices, quam se ipsos pateren-*
tur. Hæc in publicum Ansibariis respondit; ipsi
Bojocalo, *ob memoriam amicitiæ daturum agros.* quod
ille, ut proditionis pretium, aspernatus addidit;
[5] *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua mo-*
ria-

1 *Solem inde respiciens.*] In exemplari scripto legitur: *Solem deinde dispiciens.* Legerim; *Solem dein aspiciens.* Infra est, *quam se paterentur.* Rhenanus. Cum turbent manu exarati cod. in *respiciens*, fere est, ut eam voculam pronunciem, una cum altera *vocans*, suppositam à glossarchis. *Gruterus.*

2 *Et commotus his Avitus.*] Turbata & trunca forsitan. Lego tamen: *Nec commotus his Avitus, patienda m. imperia ait. Diis quos, &c.* Lipsius.

Commotus his Avitus.] Nonnunquam deprecantium miseremur, quos tamen nequimus facere compotes voti. Sic Avitus erat in clementiam pronus, & (absque imperatore foret) tam justis miserorum precibus indulgeret: at Nero ejusmodi agrorum possessionem jam Frisiis denegaverat. *Frisios decedere agris jussit.* Quid igitur Avito restabat, nisi ut Ansibarios à se dimitteret mitioribus verbis? *patienda meliorum imperia.* τὸ *commotus* eodem sensu libro 11. ann. *ingressusque defensionem commoto majorem in modum Claudio, Messallina quoque lacrimas excivit.* Ad ultimum inter Bojocali preces, quam consona Sacris literis hæc: *Sicut cælum diis, ita terras generi mortalium datas.* illæ enim *cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Salinerius.

3 *Patienda meliorum imperia.*] Sana omnino omnia, si distinctionem mutes, *patienda meliorum imperia, id Diis &c.* Et subintelligas *respondit*, quod hic non statim auctor addidit, sed paullo post subjecit. *Hæc in publicum Ansibariis respondit.* Acidalius.

4 *Neque alios judices quam se ipsos paterentur.*] Nec male deleveris τὸ *se*, ut τὸ *ipsos* referatur ad *deos*. Libro 15. *quoniam dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* Horatius: *Regum timendorum in proprios greges; Reges in ipsos imperium est Jovis.* Gronovius.

5 *Deesse nobis terra viva, in qua moriamur.*] Hunc locum non solum in vulgatis editionibus, verum etiam in MS. volumine depravatum ac mutilum, sic audacter restitui meum secutus judicium: *Deesse nobis terra, in qua vivamus; in qua moriamur, non potest.* id verbum, in priori parte etiam subauditur. *Rhenanus.* Prorsus similis locutio supra, fine lib. 12. *Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.* Nam & ibi deesse videtur, *quibat.* Itaque nihil mutaverim. Simile est 1. hist. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Mercerus. Eruditiss. vir hanc lectionem fovet.

riamur, non potest. atque ita infensis utrimque animis discessum. Illi Bructeros, Tencteros, ulteriores etiam nationes socias bello vocabant. Avitus scripto ad [1] Curtilium Manciam superioris exercitus legatum, *ut Rhenum transgressus, arma à tergo ostenderet*; ipse legiones in agrum Tencterum induxit, *excidium* minitans, *nisi caussam suam dissociarent.* [2] Igitur absistentibus his, [3] pari metu exterriti Bructeri. [4] & ceteris quoque aliena pericula deserentibus, sola Ansibariorum gens retro ad Usipios & Tubantes concessit. quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruscos petissent, errore longo, hospites, egeni, hostes, in alieno, quod juventutis erat, cæduntur: imbellis ætas in prædam
57 divisa est. Eadem æstate inter Hermunduros Cattos-

Verum si Phalereum consuluisset, non bis τὸ *potest* hic desiderasset. Σὺ δ' αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν θανόντα γράφεις κακῶς. i. *Tu de illo vivo dicebas male, & nunc de mortuo scribis male.* Verba sunt alicujus scriptoris, ad quæ sic ille. χρῆσις δὲ τῶν τοιούτων κώλων ἐπισφαλὴς, ὅτι γὰρ δεινῶς λέγοντι ἐπιτήδεια· ἐκλύει γὰρ τὴν δεινότητα ἡ περὶ αὐτὰ τερθρεία καὶ φροντίς. h. e. *usus horum membrorum lubricus est: non enim aptus est acriter dicenti, nam nimia circa ejusmodi cura, dissolvit gravitatem.* Salinerius. Rhenanus emendavit, sed conjectura. nam libri omnes depravati. Florent. *Deesse nobis terram vivam, in qua moriamur non potest.* Venet. *terra viva.* Forte: *Deesse nobis terra vivis.* Armati, inquit, terram occupabimus, ibique pugnando moriemur. *Pichena.* Nihil frequentius tali locutione, *deesse nobis terra in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.* Sup. 12. 64. Agrippina *filio dare imperium; tolerare imperitantem nequibat.* Et 1. hist. 17. *Militum favorem, ut largitione & ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum.* & ejusdem libro c. 8. *Et pacis artibus, belli inexpertus.* Gruterus. Placet Pichenæ *vivis*: de reliquo vide, quæ notavimus 4 Observ. 2. *Gronovius.*

1 *Curtilium Manciam.*] Phlegon De admirandis: *Curtilius Mancias legatus in Germania exercitum duxit Q. Volusio & P. Scipione coss.* Lipsius.

2 *Igitur assistentibus his.*] Correximus; *Igitur absistentibus his*, scil. Tencteris. nam *absistendi* verbum alibi Tac. usurpat; ut libro 2. Ann. *aut ille absistit.* Libro 3. Hist. *Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicere, ut absisteret.* Lib. 4. Hist. *Missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret bello.* Rhenanus.

3 *Pari metu exterriti Bructeri. & ceteris.*] Aptior hæc Flor. lectio, quam vulgata, *exterritis Bructeris, & ceteris.* Pichena.

4 *Et ceteris quoque aliena pericula deserentibus.*] *Quoque* conjunctio non est in libro regio. nam & hic pro etiam exponendum. Quod tamen illic *defendentibus* legitur, stare non potest,

tosque certatum magno prœlio, [1] dum flumen gignendo sale fecundum, & conterminum, vi trahunt; [2] super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, *eos maxime locos propinquare cœlo, precesque mortalium à deis nusquam propius audiri. inde indulgentia numinum illo in amne, illisque silvis salem provenire, non ut alias apud gentes* [3] *eluvie maris* [4] *arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa;*

potest, nisi quis *periculo* scribat. *Rhenanus.*

1 *Dum flumen gignendo sale.*] Non abhorret certe à fide, ut hoc flumen, Sala fuerit? argumento vel nominis ipso. Flumen nobile, mihi carum: domicilii olim caussa, & Andreæ Ellingeri medici primarii; cujus fides & doctrina, magna mihi dum vivam. *Lipsius.*

2 *Super libidine.*] Emendavimus, *super libidinem*, i. e. præter libidinem. quod sermonis genus Tacito familiare. *Rhenanus.*

3 *Eluvie maris arescente unda, sed.*] Muretus, *arescente, sed unda.* At ipsa de re Plin. libro XXXI. *Gallia Germaniaque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.* Varro de re Rustica I. *In Gallia Transalpina intus ad Rhenum, cum exercitum ducerem aliquot regiones accessi, ubi salem nec fossicium nec maritimum haberent, sed ex quibusdam lignis combustis, carbonibus salsis pro eo uterentur.* Vbi lego, *intus Rhenum*, particula addititia rejecta. *Lipsius.*

Eluvie maris.] Rutilius Numatianus libro I. Itinerarii: *Subjectas villa vacat aspectare salinas: Namque hoc censetur nomine salsa palus. Qua mare terrenis declive canalibus intrat, Multifidosque lacus parvula fossa rigat. Ast ubi flagrantes admovit Sirius æstus, Cum pallent herbæ, cum sitit omnis ager; Tum cataractarum claustris excluditur æquor, Vt fixos latices horrida duret humus.* Aurelius. Isiodorus Orig. 16, 2. *nam aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta.* Gronovius.

4 *Arescente unda, sed super ardentem &c. concreta.*] Recte *concretum.* quod & Muret. notavit. Sed levis trajectio etiam hic. *eluvie maris arescente, sed unda super ard.* &c. Ita Lipsius quoque prima editione indicavit: nec caussa erat cur reprobaret. Vidit hoc quoque Muretus, sed repetit vocem *maris, sed unda maris super ard.* Acidalius. Muretus non male quidem. Sed & vulgata lectio proba, eodem manente sensu. Ait enim: Non colligitur ibi sal ex undis, quæ post maris eluviem in terra arescunt, ut alibi: sed ex ardentibus lignis, super quibus aqua illius amnis infunditur. *Pichena.* Non inter Hermunduros tantum & Cattos illa conficiendi salis ratio recepta, sed etiam Zelandos nostros, forte Cattorum istorum prosperos. qui, ut &, eorum beneficio, reliqui omnes Belgæ, ante duo vix dum secula, non alio sale utebantur. Levin. Lemnium, Zirizeum, Zelandum hic audiamus: libro 3. c. 9. de Occultis Nat. mirac. *Majores nostri olim salem confecerunt, uberrimo sane quæstu, non ex aqua marina, solis ardore in salem concreta atque indurata, qualis ex Hispaniis & Galliis ad nos perfertur; sed ex marinis glebis exustis atque in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim, in salem reducebant splendidum ac nitentem. Zel est Zilsout,*

 popu-

fusa; [1] *ex contrariis inter se elementis, igne atque aquis concretum.* Sed bellum Hermunduris prosperum, [2] Cattis exitiosius fuit, quia *victores diversam aciem Marti ac Mercurio* sacravere, quo voto equi, viri, [3] cuncta victa occidioni dantur. Et

populares atque indigenæ appellant, à glebis salsugine imbutis, unde illa elicitur. Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram usque memoriam usa est. Qui conficiendi salis modus, inducto externo, exolevit. Ego autem cum superioribus annis Zirizeam excurrerem, multa ibi tum comitate ab Adr. Hoffero, Regalium Zelandiæ, quæ ad Orientem Scaldis est, supremo Quæstori, viro insuper doctiss. & antiquitatis imprimis studioso, exceptus, tabulam apud eum inspexi, in qua omnis illa conficiendi ac colligendi ejusmodi salis ratio accuratissime depicta habebatur. *Boxhornius.*

1 *Ex contrariis inter se elementis.*] Delevimus præpositionem *ex.* Rhenanus. Auctore Flor. addidi præpositionem, *ex.* Probavi verbum *Concretum*, suadente Lipsio, ut ad salem referatur. absurdum enim esset undam igne, atque aquis concretam. *Pichena.*

2 *Cattis exitio fuit.*] Non dissimulo alucinationem & παρόραμα viri docti nostratis, qui ab hac pugna initia derivat Batavæ genti. Censet enim victos pulsosque eo prœlio Cattos, devenisse maritimos locos ubi nunc Batavia est, & originem dedisse inter Belgas nobilissimæ genti. Cæcitatem! Batavi noti celebresque diu ante hanc ævo Neronis pugnam: & Cattorum migratio, de qua Tacitus in libello De Germania, non dubiè antiquior. *Batavi*, inquit, *non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii fierent.* Lipsius.

Cattis exitio fuit.] Restitui ex Flor. *exitiosius.* Sequitur enim caussa, cur graviorem illis perniciem bellum attulerit, nempe, aciei consecratio. *Pichena.*

3 *Cum ita victa occidioni.*] Placet Danesi conjectura, *cuncta viva.* Lipsius.

Cuncta viva occidioni dantur.] Ita Faernus legebat; non, *victa*, ut est in libris vulgatis. *Ursinus.* Firmavi lectionem hanc, *cuncta victa occidioni*, ad Florum 4, 2. ex Historia Miscella, cui nunc addo locum Cæsaris 6. Gall. 17. *Marti, quum prælio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerumque devovent. quæ superaverint, animalia capta immolant* (rectius distinguas atque legas: *devovent quæ superaverint. animalia* &c.) *reliquas res in unum locum conferunt*, Ubi notatum etiam *de reliquis rebus* inanimatis nempe, devotis. Hauserunt ritum cruentum isti Barbari ex inconsulta imitatione populi Israelitici, qui aliquando Dei jussu omnia victa pessumdedit. Ergo *occidioni dare cuncta victa* nihil aliud est quam חרם Hebræorum, quod non occidere tantum significat, nec ad viva tantum refertur, sed perdere, ut inanimata etiam complectatur, sicut 1 Sam. 15, 3. Samuel Sauli cum suis contra Amalec in bellum exeunti sic ait? *Occidioni dabitis omnia, quæ ipsius sunt.* ubi ex versu 9. cum subjicitur pepercisse Saulem etiam *vestibus*, intellectu haud difficile eas etiam perdi debuisse. Similia legas in libro Iosuæ cap. 6. & 7. *Fremshemius.* Nec *victa* placet nec *viva.* Forte, *cuncta victi.* i. quæ antea victus possedit. *Gronovius.*

1 *In*

Et minæ quidem hostiles [1] in ipsos vertebantur. Sed [2] civitas Iuhonum socia nobis, malo improviso afflicta est. nam ignes terra editi, villas, arva, vicos passim corripiebant, ferebanturque in ipsa conditæ nuper Coloniæ mœnia: neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluvialibus aquis, aut quo alio [3] humore niterentur: donec inopia [illegible] re-

1 *In ipsos vertebantur.*] Quid si Tacitus scripsit, *in ipsos vertebant.* absolute, non *vertebantur.* Rhenanus.

2 *Civitas Iuhonum.*] De hoc igne nimia mira Pighius amicus noster censebat, *Hujonum* scrib. quoniam in agro cognomine, hodie lapis multus sub terra fossilis, idoneus concipere ignem. Sed ego ambigo ne ea gens in Germania ipsa alibi fuerit, non in Belgica: & quidam libri, *Vibonum.* Lipsius.

Civitas Iuhonum.] Hujus fit mentio supra lib. 1. *Reductus inde Iuhona miles latus animi quod adversa maris, expeditione prospera pensavisset*, quamquam illic in edit. Romana perperam legitur divitis syllabis *in Hiena* pro *Iuhona.* Arbitror Frisiis & mari Germanico proximam fuisse eam civitatem. *Rhenanus.* Pedem ne referas, tutum est iter: frustraque scrupulos hic timemus? quis enim aptius τὰς μεταβάσεις faceret? *Et minæ quidem hostiles in ipsos vertebantur.* sc. in Cattos ex voto Hermundurorum. *Sed civitas Iuhonum socia nobis malo improviso afflicta est.* Institutum quod iterasse noster veritus non est. Lib. 16. Ann. *Agitur in exilium, tamquam quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At Numisium Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedit.* Lib. 2. Hist. adde: *per socordiam præfecti, quamquam pariter & occulta faciebant. Sed tum è libertis Onomastum futuro sceleri præfecit.* Ejusmodi autem voti susceptio, vel Gallis per quam familiaris fuit: adi ad doctissimum Imperatorum, lib. 6. *Salinerius.* Florent. *Civitas Vibonum.* Pichena. Qui isti populi, aut ubi terrarum? In Florent. *Vibonum.* Proxime, ni fallor, veram scripturam. Corrigendum enim videtur, *civitas Chaibonum* sive *Caviorum.* de quibus populi peculiariter dixi ad Tacit. Germaniam. Colerus. Rectius Lipsius in Germania ipsa hanc fuisse *Iuhonum* civitatem suspicatur. Id quippe conjunctio historiarum, quas de Chattorum excidio & de *Iuhonum* calamitate auctor refert: item quod & ipsa socia Romanorum fuit, quemadmodum & Mattiacorum civitas. Unde liquido colligi potest, *Iuhones* ab una parte Chattis fuisse conterminos, ab altera Rheno & Agrippinensibus. Igni autem concipiendo apta sunt juga montium per Bergensem ducatum, Coloniæ Agrippinensium opposita. Terminos igitur *Iuhonum* civitati statuo, ab ortu hyberno eosdem quos Mattiacis ab occasu æstivo: ab occasu æquinoctiali amni Rhenum, quo ab Ubiis submovebantur: ab septentrionibus eodem limite ab Tencteris dirimebantur, quo antea Ubii, à Sicambris: ab ortu item eodem, quo Ubii à Chattis inter oppidum Medebach & Adranam flumen. Comprehenduntur hoc terrarum spatio nunc regiones istæ: ducatus Bergensis dimidia fere pars austrina: & regio, cui vulgare vocabulum Westerwald. *Cluverus.*

3 *Humore niterentur.*] Ajunt corruptum hoc verbi, *niterentur*: aut po-

remedii, & ira cladis agrestes quidam eminus saxa jacere, dein residentibus flammis propius suggressi, ictu fustium, aliisque verberibus, ut feras absterrebant: postremo tegmina corpori direpta injiciunt, quanto magis [1] profana & usu polluta, [2] tanto
58 magis oppressura ignes. Eodem anno [3] Ruminalem arborem in comitio, [4] quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi Romulique infan-

potius Florentini codicis exemplo delendum. Dissentio, & promptum est, *niterentur exstinguere*, ordinari. *Lipsius.*

Humore niterentur.] Forte, *reniterentur.* Rhenanus. Deest Syllaba, *re*, ubi oportuit, *reniterentur.* Vertranius. Danesius legebat *reniterentur.* Ursinus. Verbum, *niterentur*, aut corruptum, aut perperam additum censeo: nam à Florent. abest. Libenter igitur tollerem, ac legerem: *non fluvialibus aquis, aut quo alio humore, donec* &c. *Pichena.*

1 *Profana, & usu polluta.*] Adde vocem è prisca editione, *& usu viliori polluta.* Vestes vult sanguinis aut seminis notis sordentes. *Lipsius.*

2 *Quanto magis profana usu & viliori polluta.*] Habet codex Budensis tantum, *& usu polluta.* Rhenanus. Lipsius è prisca edit. recte inserit *viliori.* Scribe & dele *magis: quanto profana & u. v. polluta*, &c. ex perpetua Taciti & peculiari consuetudine. *Acidalius.*

3 *Ruminalem arborem.*] De ficu Ruminali & Navia digna lectu Scaliger in Festum, illustrissimum ingenium nostri ævi. *Lipsius.*

4 *Quæ super octingentos & quadraginta ante annos.*] Damno numerum. Nam hic annus urbis conditæ DCCCXI. Romulus autem Remusque XVIII. duntaxat annos nati, cum facta Roma est. Non ergo plures ab infantia eorum ad hunc diem annis triginta. Facilis putatio ex Dionysio, Livio, & aliis. Ita ergo hic emendem, & *Octingentos & triginta* scribam, ne Tacitus manifesta sit in culpa. *Lipsius.*

Quæ super octingentos & quadraginta ante annos Remi.] Exemplar MS. habet, *quæ supra octingentos & quadraginta ante per annos Remi.* Quid si legas, *quæ supra octing. & quadraginta annos perennans, Remi Romulique*, &c. *Perennans.* h. e. continue edurans. *Rhenanus.* Superfuit *ante*, Vertranius. Proba & liquida Lipsii putatio de annis non *quadraginta*, sed *triginta.* Addam ego, unde *quadraginta* natum, & hanc lineam velut expoliam. Vera Taciti scriptura fuit, *arborem in comitio super octingentos, & quæ triginta ante annos Remi*, &c. *Quæ* illud additum voci *triginta*, fecit *quatraginta.* Ea particula post quia orationi necessaria videbatur, superius inculcata, ubi male hæret, & sensum intricat. Quid enim verbi aptes ad illa, *quæ super octingentos?* non potes profecto *texerat.* Sed in hac lectione, *arborem in comitio super octingentos*, omnia plana. & facillimum cuique videre, quid verbi subintelligatur. *Acidalius.* Lipsius ex chronologia restituit *& triginta.* Videturque juvari emendatio ista literarum etiam similitudine si pro *& quadraginta* legas *atque triginta.* & sane inter dictandum facile al-

infantiam texerat, mortuis ramalibus & areſcente trunco deminutam, prodigii loco habitum eſt, donec in novos fetus [1] revireſceret.

alterum pro altero exaudiri potuit à ſcriba. *Freinshemius.*

1 *Reviveſceret.*] Ita Flor. vulgo, *reviviſceret.* Pichena.

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVARTVS-DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Nero matrem suam fastidit, denique interficit. Excusat id factum apud Senatum: & is non ignoscit solum, sed laudat. Inde ad deterrima quæque prorupit. currus agitavit. in scena cantavit. Quinquennale ludicrum Romæ institutum, vario sermone vulgi. Rubellius Plautus amovetur. At Corbulo in Armenia strenuè rem gerit: Tigranocerta capit: Tigranem regem iis imponit. Contra in Britannia clades accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam intrasset. & tota penè provincia amissa: quam tamen mira constantia & unius prælii successu Suetonius idem retinuit. Præfectus urbis domi suæ interfectus. supplicium de familia sumptum. Lex Majestatis revocata. Burrhus obiit. Seneca à pessimis in invidiam vocatur: ideoque commeatum à Principe petit, nec accipit. Tigellinus unus omnia potest: is Plautum & Sullam interfici curat. Nero Octaviam dimittit: Poppææ jungitur. Seditionem super eâ re populus movet: quæ caussa maturandi Octaviæ exitii. Ea interfecta in Pandateria insula. Gesta hæc annis circiter quattuor.

C. VIPSANIO. L. FONTEIO CAPITONE.
IMP. NERONE. IV. COSSO CORNELIO LENTVLO.
C. CÆSONIO PÆTO. C. PETRONIO TVRPILIANO.
P. MARIO CELSO. L. ASINIO GALLO.
Coss.

1 CAjo Vipsanio, Fontejo Coss. diu meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, & [2] flagrantior in dies amore Poppææ, quæ sibi matrimonium, & [3] dissidium Octaviæ incolumi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando [4] per facetias incusare principem, & *pupillum* vocare, *qui jussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, & [5] triumphales avos? [6] An fecunditatem, & verum animum? timeri, ne uxor saltem injurias* I

COMMENTARIVS.

CAjo Vipsanio.] Vulgati, *Vipsano.* Viri docti, Vipstanum eum nominant. Vide Fului nummos, in Apronia gente. *Lipsius.*

C. Vipsano.] Legendum, *C. Vipstano*, ex fragmentis inscriptionum fratrum Arvalium, in quibus est, *Adfuerunt. A. Vitellius. M. Aponius. Saturninus. L. Salvius. Otho. Titianus. Sulpicius. Camerinus. C. Vipstanus. Apronianus.* Item: *Adstantibus. Sulpicio. Camerino. Magistro. L. Salvio. Othone. Titiano. C. Vipstano. Aproniano.* Vrsinus. Quum alteri consulum nullum prænomen addatur; id autem fuerit non aliud quam quod præscribebat collega, suspicor Tacitum scripsisse: *Cajis.* De gente *Vipstana* vide Ruperti & Reinesii alternas Epist. 48. & 54. *Gronovius.*

2 *Flagrantior in dies amore Poppææ.*] Recte sane *flagrantior.* Malim tamen ego *flagrantiore.* Acidalius.

3 *Dissidium Octaviæ.*] Vt sæpe supra, *discidium.* Gronovius.

4 *Per facetias incusaret principem.*] Nisi in omnibus prorsus fallor, hoc loco transposita Cornelii verba sunt ab iis, qui jam olim autographum exscripsere. sit itaque prius positum, & post hac legendum reor, *crebris criminationibus incusaret principem, & aliquando per facetias pupillum vocaret.* Vertranius. Flor. *incusaret principem, & pupillum vocaret.* Pichena.

5 *Triumphales avos.*] Vnum tantum, Poppæum Sabinum. *Lipsius.*

6 *An fecunditatem & verum animum.*] Distinguo, *Verum animum? Timeri ne uxor.* Nam quod V. C. Erricus Memmius legebat, *uterum annuum*, acutius quam verius censeo. *Idem.*

Fecunditatem & verum animum timeri.] Iampridem Faernus emendavit: *fæcunditatem & uterum annuum*, &c. quæ lectio eo mihi magis placet, quod eam video probari doctis etiam aliis viris, quibus sic emendare in mentem venit. Danesius vero, pro eo, quod est in vulgatis, *aperiat*, legendum putabat, *operiatur.* Vrsinus. *Lipsius.* sua distinctione putat locum juvari, acutiusque quam verius Erricum Memmium conjecisse, *uterum annuum.* Quod quidem hercle & ego, Quomodo annuam fecunditatem suam jactare Poppæa possit, quæ unicam ex Crispino prolem genuerit, ex Othone nullam. Au-

 ctores

jurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina non nisi filio infestam ferre [1] *posset, reddatur ipsa Othonis conjugio. ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris, quam viseret periculis ejus immixta.* Hæc atque talia lacrymis & arte adulteræ penetrantia, nemo prohibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, & credente nullo,
2 usque ad cædem ejus duratura filii odia. Tradit

Clu-

ctores Tacitus, lib. 13. & auctor Octaviæ. Sed quid est *verum animum?* Ferri hoc profecto non potest. Deinde male per interrogationem oratio effertur, quæ debet per *ἀπόφανσιν*. Itaque etiam illud *an* non integrum vocis reliquum fragmentum. Ego si meo modo liceat, sic restituam: *Formam scil. displicere & triumphales avos: ambiguam fecunditatem, & verum matrimonium. Timeri ne.* Pulcherrimo & aptissimo sensu. ambigi de fecunditate & vero matrimonio: quod quale & quodnam sit, intelligunt omnes, qui vel etymon matrimonii. Sententia quidem ergo accommodata: Sed an & vestigiis literarum respondet? Optime. Retrahe capitale *m.* à fine prioris vocis, & ex *mani* facillime habes *matri*: ex *mum* quid proclivius quam *monium?* Conjicere alias etiam liceat, *avos*, *aut fecunditatem. Verum enimvero timeri*, &c. Quid si legas? *An fecunditatem & uterum ambiguum? Uterum* eo modo, quo lib. 15. *Jam Senatus uterum Poppææ commendaverat Diis, votaque publice susceperat.* Et lib. 1. Ann. *Arminium super insitam violentiam, rapta uxor, subjectus servitio uxoris uterus, vecordem agebant.* Vellejus lib. 2. *Juliam* vocat *feminam neque sibi neque Reip. felicis uteri. Fecunditatem & uterum* i. e. fecunditatem uteri. Talia sunt, quæ Douza F. notat ad Propert. cap. 14. Propert. *Ante phrygem Æneam collis & herba fuit.* Virg. 11. Æneid. *Volat igneus æquore Tarchon Arma virumque ferens.* Georg. 11. *Pateris libamus & auro.* Acid. Plin. lib. 8. Epist. 6. *Scio quam sit tibi verus & ingenuus animus.* i. à simulatione & dissimulatione remotus. Sic quoque locutus Tacitus: quem *verum animum* frustra mutes in *viridem* aut adeo *uterum annuum*. *Gruterus.* Nihil dubitem de emendatione Errici Memmii. nam hic non alia de re quam de fecunditate sermo est: *verus* autem *animus*, quid sit hoc loco, aut quomodo ejus aut Tacito aut Poppææ in mentem hic venerit, haud intelligo. *Freinshemius.* Quot sunt, qui de Tacito bene mereri studuerunt, tot exstant in hunc locum hariolationes. Sane corruptissimus est, Sunt qui probant quod Errico Memmio placebat. At illius locutionis exempla desidero. Sed parcent vano labori, quibus nostra hæc, vestigii vulgaris proxime insistens, conjectura probabitur; *An fecunditatem, & Neronem alium*; scil. displicere? Certum enim est, hic agi de fecunditate. Neque minus notum est illud Didonis, apud Virgil. cujus Tacitus perpetuus imitator est; *Utinam mihi parvulus aula luderet Æneas.* Et suppetunt plurima alia ejusdem elegantiæ exempla. *Boxhornius.*

1 *Posset, reddatur ipsa Othonis conjugio.*] Legas vel *possit*, vel *redderetur*. Acidalius.

2 *Mo-*

Cluvius *ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo usque provectam, ut* [1] *medio diei, cum id temporis Nero per vinum & epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comptam, & incesto paratam. Iamque* [2] *lasciva oscula, & prænuntias flagitii blanditias, annotantibus proximis, Senecam contra muliebres illecebras subsidium à femina petivisse: immissamque Acten libertam, quæ simul suo periculo, & infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani principis imperium.* Fabius Rusticus *non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id* memorat, *ejusdemque libertæ astu disjectum.* Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, & fama huc inclinat, seu conceperit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis [3] stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta, & exercita ad omne flagitium patrui nuptiis. Igitur 3
Nero

1 *Medio diei, cum id temporis.*] Romani ergo epulabantur die medio? Non vulgo quidem: non item viri serii, sobrii, sicci. Sed describit Tacitus Neronis convivium adolescentis madidi, verè Tempestivum. De quo, itemque de Intempestivo, vide utiliter notata in EXCURS. A. *Lipsius.*

2 *Lascivia oscula.*] Scripsimus. *Lasciva oscula.* Rhenanus.

Oscula, & prænuntias flagitii blanditias.] Copulam, *&*, addidi ex Flor. cum in editis excidisset. non enim oscula tantum, blanditias vocat, sed & lascivas voces, lascivas contrectationes, & similia. *Pichena.*

3 *Stuprum cum Lepido.*] Qui Lepidus antea maritus Drusillæ, convictus postea conjurationis in Cajum. Suet. Cal. cap. XXIV. Dio LIX. itemque stupri in Agrippinam & Livillam. Rutilius in Itinerario, de Lepidis:

Haud procul hinc petitur signatus ab Hercule portus:
Vergentem sequitur mollior aura diem.
Inter castrorum vestigia sermo retexit
Sardoam, Lepido præcipitante, fugam.
Litore namque Cosæ cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli Roma secuta ducis.
Ille tamen Lepidus pejor, civilibus armis
Qui gessit sociis impia bella tribus.
Insidias paci moliri tertius ansus,
Tristibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæsareo dum vult irrepere regno,
Incesti pœnam solvit adulterii?

Pi-

Nero vitare ſecretos ejus congreſſus: abſcedentem in hortos, aut Tuſculanum vel Antiatem in agrum, laudare *quod otium laceſſeret.* Poſtremo ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere conſtituit: hactenus conſultans, *veneno, an ferro, vel qua alia vi.* placuitque primo venenum. Sed inter epulas principis ſi daretur, referri ad caſum non poterat, tali jam Britannici exitio; & miniſtros tentare arduum videbatur, mulieris uſu ſcelerum adverſus inſidias intentæ: atque ipſa præſumendo remedia munierat corpus. Ferrum & cædes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; & ne quis illi tanto facinori delectus, [1] juſſa ſperneret metuebat. Obtulit ingenium Annicetus libertus, claſſis apud Miſenum præfectus, & pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ inviſus. Ergo [2] *navem poſſe componi* docet, *cujus pars ipſo in mari per artem ſoluta effunderet ignaram. nihil tam capax fortuitorum quam mare, & ſi naufragio intercepta ſit, quem adeo iniquum, ut ſceleri aſſignet, quod venti & fluctus deliquerint? Addit aerum prin-*

Primum mali fati Lepidum intellegit, qui cum Q. Catulo diſſenſit poſt obitum Sullæ, & in Sardinia periit. Alterum, qui triumvir. Tertium, qui conſpiravit in Auguſtum, illius filium. Quartum, de quo hic. Sed cur Poëta ait, inceſtum ejus adulterium cum Agrippina & Livia, Ideo quia maritus Druſillæ Lepidus: & cum Agrippina etiam ſanguine junctus. Credo enim hunc Lepidum natum ex Æmilio Paullo & Iulia nepte Auguſti. At Iulia ſoror Agrippinæ, quæ mater Caji, & ſororum. Hinc clarum cur Cajus ſucceſſorem illum imperii deſtinaverit, & quinquennio maturius quam per leges magiſtratum capere voluerit: quod Dio tradidit lib. LIX. Erat enim ſanguinis gentiſque Auguſtæ, pari cum Caligula gradu. Præter rem hæc dixi, ad Suetonii hiſtoriæque lucem. *Lipſius.*

1 *Iuſſa ſperneret, metuebat.*] Malim *metuebant*, vel *metuebatur*, ut illud non de ſolo Nerone capias: quia & præceſſit *nemo reperiebat.* niſi ibi reſcribas etiam *non reperiebat*, aut *nemo* ſic exaudias, ut *nullus* ſolet, ac *non* interpreteris. de quo memini aliquid dixiſſe ad Apulejum lib. I. Metamorph. c. 9. *Acidalius.*

2 *Navem poſſe componi docet.*] Dio non ex Aniceti conſilio hanc navem fabricatam narrat lib. 61. ſed in theatro cum vidiſſet Nero navim ita per ſe diſſolvi & emiſſis beſtiis rurſum firmari, ſimilem juſſiſſe ædificari. *Aureſius.*

1 *Ca-*

principem defunctæ templum, & aras, & [1] *cetera ostentandæ pietatis.* Placuit sollertia, [2] tempore etiam juta, 4 quando [3] Quinquatruum festos dies apud Bajas frequentabat. Illuc matrem elicit, *ferendas parentum iracundias, & placandum animum* dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, [4] acciperetque Agrip-

1 *Cetera ostentanda pietatis.*] Flor. *pietati.* utrumque Tacito usitatum. Vide notata lib. 3, 9. *Pichena.*

2 *Tempore etiam juta.*] Ita libri manuss. *Lipsius.*

3 *Quinquatruum festos dies.*] Sueton. solemnia Quinquatruum vocat. Horatius item Quinquatrus festas. Caussa, quia ii diis Minervæ, læti pueris, virisque. De pueris, Horatius:

—— puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.

Et Symmachus libro v. *Nempe Minerva tibi sollenne de scholis notum est; ut fere memores sumus etiam procedente ætate puerilium feriarum. Ad eum diem convivium tibi paramus.* Feriæ ergo pueris: at viris etiam ludi, & spectacula gladiatorum. Ovidius, de quinque his diebus:

Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super rasa celebrantur arena,
Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Hinc disce, secundum Quinquatruum diem, natalem ejusce Poëtæ fuisse. Lib. IV. De Tristib.

Lucifer amborum natalibus adfuit idem.
Una celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armi fera de festis quinque Minerva.

Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Natus ergo, sexto post Martias Idus Sed & moris ut ii dies jucunde hilariterque traducerentur. Augustus ad Tiberium: *Nos, mi Tiberi, quinquatrus satis jucunde egimus. Lusimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus.* Lipsius.

Quinquatruum festos dies.] Quinquatrua Varro libro 2. de Ling. Lat. dicta ait, quod erant post diem quintum idus Martii. Idem à Festo dicitur. Ovidius infastis ait quinquatrua fuisse dies festos quinque Pallidi dedicatos. Fiebant alia quinquatrua mense Iulio. *Lupanus.*

4 *Acciperetque Agrippinam.*] Assentior Pichenæ, *deciperetque* scribenti: nisi placet, *alliceretque.* Lipsius.

Dictitans: quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippinam, &c.] Legam: *dictitans, quo r. r. efficeret, acceperatque* (Scil. rumorem) *Agrippina, facili fem. credulitate ad gaudia. Venientem dehinc &c.* Possis & sic, *efficeret acciperetque Agrippina, &c.* Acidalius. Suspicor legendum, *deciperetque Agrippinam.* Pichena. *Acciperetque Agrippina facili f. cred. ad gaudia. Venientem, &c.* Ita favente judicio restituisse locum hunc videbat socero meo, ut non dubitaret in textum recipere. Igitur emendationis etiam ratio reddenda est. Nam viri Clariss. ita putaverant sanari posse locum, si legeretur *deciperetque* (vel *alliceretque*) *f. c. f. ad gaudia venientem. Dehinc, &c.* Sed orta haud dubie est corruptio, ex neglectu distinctionis, quod in libris priorib. vox *venientem* præcedentibus

Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc [1] obvius in litora (nam Antio adventabat) excipit manu & complexu, [2] ducitque Baulos: id villæ nomen eſt, quæ promontorium Miſenum inter & Bajanum lacum flexo mari alluitur. [3] Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur: quippe ſueverat triremi, & claſſiariorum remigio vehi. ac cum invitata ad epulas erat, occultando facinori nox adhiberetur. Satis conſtitit exſtitiſſe proditorem, & Agrippinam, auditis inſidiis, an crederet ambiguam,

tibus cohæreret, quod etiam Agrippinæ fraudi fuit, ut rectus ejus caſus *Agrippina* in obliquum *Agrippinam* mutaretur: Sententia autem jam & optima eſt, & clariſſima. Nero iſta fecerat, ut rumorem reconciliati animi efficeret, quo eum rumorem? ut acciperet illum Agrippina, h. e. audiret. quomodo autem eam vult accipere? *facili credulitate.* quod eandem loquendi formam facit; qua & alias utitur, ut libro 2. Ann. 70. *Ea Germanico haud minus ira, quam per metum accepta* 1, 59. *Fama dediti Segeſtis ſpe vel dolore accipitur.* Id autem ita futurum rebatur, quod feminæ proniores ſint ad credendum, & *quod fere libenter homines quod volunt, credunt.* Vt loquitur Cæſar 3. Gall. 18. Quod & in Dario notavit Arrianus 2, 2. καὶ αὐτός τε ὅ τι περ ἥδιςον ἦν δοξάσαι ἐς τοῦτο ἐκ ἀκουσίως ἐπήχθη. Noſter 1. Hiſtor. 34. Thucydid. 3, 1. Certe hic quoque ſtatim exemplum muliebris facilitatis præbet Acerronia c. 5. *pœnitentiam filii, & reciperatam matris gratiam per gaudium memorando.* Contraria ſententia notata 1. Hiſtor. 9. quam adſcribimus propter ſignificationem vocis *accipiendi*, ei loco atque huic commune: *facili civitate ad accipienda, credendaque omnia cum triſtia ſunt.* Vox autem *venientem* male olim, prioribus adnexa pendet à ſequenti *excipit.* Freinshemius.

1 *Obvius in litora.*] Non ſum auſus mutare: malim tamen, *in litore.* Pichena.

2 *Ducitque Baulos.*] Anteà Hortenſii villa: tunc in Principum bonis. De ea non ineleganter Symmachus, ejus poſſeſſor:

Huc deus Alcides ſtabulanda armenta coegit
Eruta Geryonis de lare tergemini.
Inde recens ætas corrupta Boaulia Baulos
Nuncupat, occulto nominis indicio.
Ab Divo, ad proceres dominos fortuna cucurrit,
Fama loci obſcuros ne pateretur heros.
Hanc celebravit, opum felix Hortenſius, aulam:
Contra Arpinatem qui ſtetit eloquio.

Fuit etiam Antoniæ Druſi, uti è Plinio diſces libro IX. cap. LV. *Lipſius.*

3 *Stabat inter alias navis.*] Neſcio quid alterius ordinis ſententia requirit. Deliberandum cenſeo. *Acidalius.*

3 Ge-

guam, [1] gestamine sellæ [2] Bajas pervectam. Ibi [3] blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, [4] superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus modo familiaritate juvenili Nero, [5] & rursus adductus quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem, [6] artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione, seu

1 *Gestamine sellæ.*] Priscis libris abest vox *sellæ.* Atque ita sanè XI. libro locutus, *In eodem gestamine sedem poscit, sumitque.* De Gestatoria sella, in Electis. Libri iidem, *Baulos*, non *Baias.* Male. ex Sueton. cap. XXXIV. Nam Dio hæc parum clare: & olim mihi imposuit. *Lipsius.*

2 *Baias pervectam.*] Muretus *provectam.* ut sit quasi porro vectam. Nec tamen opus. *Pervectam* subindicat quasi ad destinatum locum. *Acidalius.* Hæc duarum villarum nomina aliquid obscuritatis pariunt, præsertim cum in Flor. & aliis veteribus legatur, *Baulos.* quod falsum colligitur, tum ex Sueton. cap. 34. Tum ex Tacito ipso, qui supra dixit, Agrippinam *Baias*, non *Baulos*, ad Quinquatruum solennia celebranda, evocatam. Vt autem clarior narratio reddatur, iter illud repetamus. Antio Agrippina Liburnica vecta, Baulos venit. Ibi à Nerone in litore obvio excepta, in eam villam ducta est. cumque inde Baias aut terra, aut mari, profecturi essent: Agrippina, insidiis forte auditis, sella vehi maluit. Tandem Baulos reversura, blandimentis victa, navem fallacem conscendit. *Pichena.*

3 *Blandimentum sublevavit metum, comiter excepta.*] Muret. *blandimentis.* Non adsentior. Et turbatiorem locum; quam vulgo opinantur, sic totum repono: *Ibi blandimentis sublevavit metum. Nam comiter excepta, superque ipsum collocata, pluribusque sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero, &c. Acidalius.* Suspicabar: *Ibi blandimenta sublevarunt metum comiter excepta, superque ipsum collocata.* Gronovius.

4 *Superque ipsum collocata.*] Ergo is locus in convivio honestior, quotiens duo accumberent. idque rectè, (dissentiant licet) scio monuisse olim. Non refellit me alter Taciti locus, libro III. *In convivio Germanici cum super eum Piso discumberet, infectos cibos manibus ejus arguentes.* Scito enim tres discubuisse, mediumque inter eos Germanicum. *Lipsius.*

5 *Et rursus adductus.*] Id est, severus, compositus, gravis. In Historiis super hac voce. *Idem.*

6 *Artius oculis & pectori hærens, sive explenda simulatione.*] Forte, *osculis*, pro, *oculis.* Lipsius in prima edit. conjiciebat; *sive explenda simulationi*, ubi vulgo, *explenda simulatione.* Muretus notaverat, *explenda simulatione.* Acidalius. Forte melius: *explendæ simulationi.* ut paulo sup. *occultando facinori.* libro 2. *augendæ dominationi.* libro 3. *Firmandæ valetudini.* Pichena. Corrigo: *convictu & artius pectori hærens prosequitur abeuntem oculis.* nam sine dubio verba sunt transposita: & hæc bona gradatio. Interdum eam oblectabat juvenilibus jocis, interdum compositus in serium quasi res graves cum illa communicaret; atque ita tracto in serum convivio, amplexus arcte, prosequitur oculis discedentem. Harlæus. Sic accipio; cum surrexisset Agrippina & abitum pararet, prosequutus est eam ac deduxit comes ad littus; in ipso autem digressu oculos

ſeu perituræ matris ſupremus aſpectus, quàmvis ferum animum retinebat. Noctem ſideribus illuſtrem, & placido mari quietam, quaſi convincendum ad ſcelus, dii præbuere. Nec multum erat progreſſa navis, duobus è numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex quibus Creperejus Gallus haud procul gubernaculis adſtabat, Aceronia ſuper pedes cubitantis reclinis, *pœnitentiam filii, &* [1] *reciperatam matris gratiam* per gaudium memorabat. cum dato ſigno, ruere tectum loci multo plumbo grave, preſſuſque Creperejus, [2] & ſtatim exanimatus. Agrippina & Aceronia [3] eminentibus tecti parietibus, ac forte [4] validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ ſunt: nec diſſolutio navigii ſequebatur turbatis omnibus, & quod plerique [5] ignari etiam conſcios impediebant. [6] Iuſſum dehinc remi-

los & ubera eius diſſuaviatus eſt ultra modum veræ affectionis. Suetonius. *atque in digreſſu papillas quoque exoſculatus.* Gronovius.

1 *Reciperatam matris gratiam.*] Magis placeret, ut Faernus legebat: *Recuperatam matris gratiam.* Urſinus.

2 *Et ſtatim exanimatus.*] Additur in Flor. ac Ven. verbum, *exanimatus eſt.* Sed quoniam Taciti phraſim minus olet, potius legerem, *exanimatus. At Agrippina.* Pichena.

3 *Eminentibus tecti parietibus, ac forte validioribus, quamvis oneri cederent.*] Video eſſe qui legebant, *quam ut oneri.* haud ab re. At mihi etiam vox *parietibus*, non firma: & quid ſi, *arietibus?* Sane in Cæſare, ubi pontem in Rheno ſtruit, *Sublica oblique, pro ariete adiguntur.* Et videntur fabri metaphora ſic appellaſſe ligna ſuſtentantia, & modicè inclinata inſtar Arietis ſubſilientis, aut Capræ: unde & *Capreoli* vulgo. *Lipſius.*

4 *Validioribus, quamvis oneri cederent.*] Recte, qui legunt, *quam ut oneri cederent.* Ego etiam vocem *parietibus* parum Lipſio firmam, muro, *partibus.* Acidalius. Cum in Flor. addita ſit particula *ac*, nimirum *ac forte valid. quam ut oneri cederent*; facilis fuit emendatio. Sic libro 13. *validiore apud libidines principis Paride, quam ut pœna afficeretur.* Pichena.

5 *Ignari, etiam conſcios impediebant.*] Adjecimus, *etiam*, ex Flor. *Pichena.*

6 *Viſum dehinc.*] Imo, *juſſum*, ut libri aliquot, à navarchis & fraudis auctoribus vel actoribus. Sane remiges id à ſe non excogitarunt: & additur, nec juſſos omnes ſtatim conſenſiſſe. *Lipſius.*

Iuſſum dehinc remigibus.] Repoſui, *Viſum dehinc remig.* Rhenanus. Muretus. *Iuſſum.* Nondum aſſentior. *Acidalius.* Quamvis Flor. ac recentiores editi habent, *Viſum dehinc*; mihi tamen magis probatur, *juſſum*, juxta alios veteres. Nam ſequentia verba, *in rem ſubitam*, perſpicue videntur teſtari, rem juſſam. neque credendum eſt, ipſos remiges, conjurationis ignaros, ſubmergere voluiſſe

[illegible]

remigibus, *unum in latus inclinare, atque ita navem submergere.* Sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, & alii contra nitentes [1] dedere facultatem lenioris in mare jactus. [2] Verum Acerronia imprudens, dum *se Agrippinam esse, & ut subveniretur matri principis* clamitat, contis & remis, [3] & quæ fors obtulerat navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. [4] Nando, deinde occursu lembunculorum [5] Lucrinum in lacum vecta, villæ

navem, in qua Principis mater vehebatur. *Pichena.* Mihi probatur M S. aliorumque librorum lectio *visum dehinc.* nec obstat quod opponunt remiges ignaros fuisse consilii, nam eorum aliquos conscios fuisse auctor innuit dum ait: *plerique ignari conscios impediebant.* Ergo illud *visum* de consciis istis interpretor; si enim jussi fuissent, omnes certe pariter aut consensissent, aut contra fuissent nisi. Ergo hæc etiam animorum & motuum diversitas arguit, remigum etiam nonnullos conscios fuisse, eosque voluisse navem mergere: aliis quod caussam ejus rei ignorarent, contra nitentibus. quod non fecissent, si causam scivissent, atque adeo hoc agere jussi fuissent. Deinde & hoc vix credibile est ignaros in re subita potius liberti jussis parituros fuisse in mandato tam atroci, quam Agrippinæ, quæ certe, qua fuit animi firmitudine, sibi non defuisset, quin ob oculos iis posuisset facti istius immanitatem, atque periculum, quod illis immineret, si sceleſtis mandatis paruissent. Deinde nemo videtur in navi fuisse, cui auctoritas aliqua ista jubendi fuerit. *Freinshemius.*

1 *Dedere facultatem lenioris in mare jactus.*] An de iis, qui in navi erant, loquitur? qui scil. se in mare jacere lenius potuerunt, quam si navis subito submersa fuisset? Constat enim, ipsam quoque Agrippinam se jecisse in mare: nam deinde ait eam nando sibi salutem quæsivisse. Tamen potius censeo, de ipsa nave intelligendum: quæ propter alios contra nitentes, non adeo in præceps ruerit. *Pichena.*

2 *Verum Acceronia imprudens.*] Flor. habet, *imprudentia.* Pichena.

3 *Et quæ fors obtulerat.*] Ita Flor. Vulgo, *& qua fors.* Pichena.

4 *Nando deinde occursu lenunculorum.*] Mirum obsequium lenunculorum, qui nanti Agrippinæ nantes occurrerint. præsciebant ergo casum. Mendosa dictio est *lenunculorum*, reposui, *occursu lembunculorum*, hoc est naviculaıum, nam diminutiva vox est à *lembo.* Rhenanus. Licet, *lembunculorum*, bona lectio sit, *lenunculorum*, tamen reperiri in vet. codicibus: eamque lectionem confirmari testimonio veterum aliquot inscriptionum diximus in notis ad Sallustium & Cæsarem. *Ursinus. Lembunculus*, sive *lenunculus*, sive *lembus*, navis est brevis piscatoria. Sallustius: *incidit forte per noctem in lenunculo piscantis.* Amm. Marcellinus, lib. 14. *Et dum piscatorios quærunt lenunculos.* Cæsar libro 2. Civ. *Pauci lenunculi ad officium imperiumque conveniebant.* Lupanus.

5 *Lucrinum in lacum vecta, villa sua infertur.*] Hæc Florentini lectio. at vulgata. *Lucrinum in lacum vectam villa sua inferunt.* Pichena.

6 villæ suæ infertur. Illic reputans ideo se [1] fallacibus litteris accitam, & honore præcipuo habitam; quodque litus juxta non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Acerroniæ necem, simul suum vulnus aspiciens, [2] solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, *benignitate deum, & fortuna ejus evasisse gravem casum. orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret. sibi ad præsens quiete opus.* Atque interim securitate simulata, medicamina vulneri, & fomenta corpori adhibet. *Testamentum Aceroniæ requiri, bonaque obsignari* jubet. id tantum
7 non per simulationem. At Neroni nuntios patrati facinoris operienti, affertur *evasisse ictu levi sauciam, & [3] hactenus adito discrimine ne auctor dubitaretur.* Tum pavore exanimis, & *jam jamque affore* obtestans *vindictæ properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum & populum pervaderet, naufragium & vulnus, & interfectos amicos objiciendo;* [4] *quod con-*

1 *Fallacibus literis accitam.*] Magis meo animo convenerit hic antiqua vox, *pellacibus literis.* Tales enim revera erant, & ob id Suetonius *jucundissimas* vocat. *Acidalius.*

2 *Solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur.*] Videatur excidisse participium *rata*, aut quid simile. Tamen & absque illo Tacitum sat capio. *Acidalius.*

3 *Hactenus addito discrimine.*] Correximus, *hactenus adito discr.* Rhenanus.

4 *Quod contra subsidium sibi?*] Romana editio, *suffragium sibi?* Nec damno. Sanè suffragari, adjuvare & opem ferre est: ut Refragari, obsistere. Inde & Refragium, quod Græcis ἐναντίωσις. Hegesippus libro v. cap. XXXVII. *Gubernator aliquas velorum sinus, & sine refragio scinditur fretum.* eaque voce & alii usi. *Lipsius.*

Quod contra subsidium sibi.] Lectio in speciem vera. nam adulterum quid subrepsisse, arguit Romana edit. vetus, in qua *quid contra suffragium sibi?* recte. idemque vocis diu est quod reddidi Senecæ. ubi enim hodie est lib. I. de Ira. c. II. *Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum provisa sint, non suffugia adversus perpetuum cæli rigorem,* &c. Legendum cum membranis autographis, *non suffragia,* neque enim *suffragia* vocis tantum, sed & rei, ut ostendi abunde in Suspicionibus. *Gruterus.* Malim una vocula transposita: *Quod contra subsidium sibi. Quod,* (nempe subsidium con-

contra subsidium sibi? [1] *nisi quid Burrhus & Seneca expergiscerentur.* quos statim acciverat, [2] incertum an & ante ignaros. Igitur longum utriusque silentium, ne irriti dissuaderent; [3] an eo descensum credebant, ut nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promptior, respicere Burrhum, [4] ac si scitaretur, *an militi imperanda cædes esset?* Ille *prætorianos toti Cæsarum* do-

consiliumque reliquum.) *nisi Burrhus & Seneca expergiscerentur?* Est enim hic etiam ponenda interrogationis nota. *Boxhornius.*

1 *Nisi quid Burrus & Seneca expergiscerentur.*] Codex regis Corvini hic habet, *expurgent*, sed crasa priori scriptura. *Rhenanus.* Interpunge, *amicos objiciendo. quod contra*, &c. *Nisi quid.* ad Plaut. dixi *Mostell.* cap. 4. *Acidalius.* Florentinus corrupte, *expgens.* Sunt qui substituunt, *expedirent*, quod nec probo, nec improbo. *Pichena.*

2 *Incertum an & ante ignaros.*] Fides tibi, Corneli, magis curæ, quam Dioni: qui Senecam auctorem impulsoremque unicum Neroni ejus criminis facit. idque à fide dignis multis traditum esse.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθε.

Lipsius.

Incertum an & ante ignaros.] Scil. irriti cœpti, & tentamenta Aniceti frustra cessisse. Neque enim aliter sibi Cornelius constabit, qui lib. 13. retulit Burrum Neroni *necem Agrippinæ promisisse*: minusque conveniat alia interpretatio Senecæ, qui Annalis hujus initio, *Actem libertam ad Neronem in Agrippinam* immisit, & ut apud Cassium à compluribus, fideque dignis dictum est, Neronem ad id facinus necandæ matris incitavit. *Vertranius.* Hoc Tacitus addit, ut aliquid daret invido rumori, qui utrumque hujus culpæ alligavit. quod Tacitus affirmare noluit. Et sine dubio intelligit *ignaros* insidiarum in Agrippinam, non hujus tantum irriti cœpti. Neque obstant argumenta Vertranii. Quid enim? Burrhus *promisit Agrippinæ mortem, si facinoris coargueretur*: ergo & conscius fuit, cum sine crimine, sine accusatione, interficeretur? Dein, Seneca Acten immisit, ut præveniret incestum, ergo parricidium probavit. Immotum nemo credebat *ad cædem* matris *filii odia duratura.* Denique Dio cum compluribus suis hac in re nulla fide dignus est, optimorum è Romanis obtrectator. *Gronovius.*

3 *Et eo descensum credebant.*] In codice regis Corvini apparet fuisse scriptum, *an eo descensum credebant.* Legerim, *jam eo descensum cred.* Rhenanus. Ex Flor. restitui particulam, *an.* Vulgo, *& eo descensum.* Pichena.

4 *Ac si scitaretur.*] Blanditur prima fronte hæc lectio, sed certe si penitius introspicias, sensum non habet commodum. Vult enim respexisse tantum Burrhum quasi interrogaturus esset, an militi cædes imperaretur: nullam autem vocem edidisse. quod mihi non videtur verisimile. modo enim longum utriusque silentium cum notasset, subjicit. *Post Seneca hactenus promptior.* at quomodo *promptior*, si pergit silere? Deinde non est credibile Burrhum aut statim ex obtutu illius intellexisse, quid vellet, aut si maxime intellexisset, responsurum fuisse, hominem negotiorum & aulæ peritissimum, cum adhuc liceret dis-

domui obstrictos, & memores Germanici, nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros respondit: *perpetraret Anicetus promissa.* Qui nihil cunctatus, [1] poscit summam sceleris. [2] Ad illam vocem Nero, [3] *illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum* profitetur; *iret propere, duceretque promptissimos ad jussa.* Ipse audito, *venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum*, scenam ultro criminis parat: gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quasi deprehenso, *vincla injici* jubet; ut *exitium principis molitam matrem, & pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse* confingeret.

8 Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. [4] Hi molium objectus, hi proximas scaphas scandere.

dissimulare, præsertim cum talis esset interrogatio, ut vel summa cum invidia summoque scelere affirmaturus videretur; vel summo cum periculo negaturus. Ergo subjuncta quoque ea vox est, *respondit.* nempe interrogatus, quapropter scribendum arbitror: *respicere Burrhum, ac suscitari.* Facile potuit scribi *siscitari*, quam vocem cum pro duabus haberet audaculus emendator, putavit propter istam particulam *si* sequens etiam verbum reformandum esse: quomodo in nota ad 14,4. ostendimus vocem *Agrippinam* fuisse corruptam, propter vocem *Venientem.* Freinshemius.

1 *Poscit summam sceleris.*] Id est, peragere cupit quod cœpit agere, & extremam velut manum sceleri imponere. *Lipsius.*

2 *Ad illam vocem.*] Flor. *ad eam vocem.* Pichena.

3 *Illos invidia dari imperium.*] Sic castigator quispiam semiliteratus *illo sivi die*, quod scriba Hispanus opinor scripserat, restituendum putavit, quum *sivi* in *sibi* mutandum fuerit. *Rhenanus.*

4 *Hi molium objectus scandere.*] De his molibus ad Bajas, Cassiodorus Variar. IX. *Quantis ibi molibus termini decenter invasi sunt? quantis spatiu in visceribus aquoris terra promota est?* Strabo lib. V. Ἡ δὲ πόλις ἐμπορεῖον γεγένηται μέγιστον, χειροποιήτους ἔχουσα ὅρμους, διὰ τὴν εὐφυΐαν τῆς ἄμμου. διόπερ τῇ χάλικι καταμίξαντες τὴν ἀμμοκονίαν, προβάλλουσι χώματα εἰς τὴν θάλατταν. Virgilius.

Qualis in Euboico Bajarum litore quondam
Saxea pila cadit.

Ausonium in ea re corrigo:

Vel qua Bajanis pendent fluitantia pilis.

Malè enim hactenus, *palis.* Enimverò pilæ illæ è saxo, ut Virgilius: in eademque voce Livius corrig. lib. I. *Modo intra illam pilam, & spolia hostium.* male vulgo *illa pila* intellegit columellam, quam Dionysius στηλίδα dixit, spoliis Curiatiorum insignem. *Horatia pila*, apud Propert. tela ipsa sunt: nequis eo me refutet. At de pilis his ad Bajas, etiam Seneca, epist. LXXVII. *Omnis in pilis Puteolorum turba consistit.* Lipsius.

1 *Di-*

dere. Alii quantum corpus ſinebat, vadere in mare, quidam manus protendere. Queſtibus, votis, clamore, [1] diverſa rogitantium, aut incerta reſpondentium, omnis ora compleri: affluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem eſſe pernotuit, ut ad gratandum ſeſe expedire, donec aſpectu armati & minitantis agminis disjecti ſunt. Anicetus villam ſtatione circumdat, refractaque janua, obvios ſervorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adſtabant, ceteris terrore irrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, & ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo à filio, ac ne Agerinus quidem. [2] aliam fere litore faciem nunc, ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus, & extremi mali indicia. Abeunte dehinc ancilla, *Tu quoque me deſeris*, prolocuta, reſpicit Anicetum [3] trierarcho Herculeo & Oloarito centurione claſſiario comitatum. Ac *ſi ad viſendum veniſſet, refotam nuntiaret: ſin facinus patraturus, nihil ſe de filio credere; non imperatum parricidium.* Circumſiſtunt lectum percuſſores, & prior trierarchus fuſti caput ejus afflixit. [4] Nam in mortem centurioni ferrum diſtringenti, pro-

1 *Diverſa rogantium.*] Scribendum, *rogitantium.* Rhenanus. Daneſius ex v. c. legebat, *rogitantium.* Vrſinus. Flor. *rogitantium.* Pichena.

2 *Aliam fere litore faciem nunc, ſolitudinem ac repentinos ſtrepitus.*] Lego: *Aliam fore litore faciem: nunc ſolitudinem & repentino ſtrepitus.* Acidalius. Quæ olim divinavi, nunc prorſus negligo, tantum moneo, in Flor. corrupte legi: *aliam fore lateret.* emendationem acutioribus relinquo. *Idem.*

3 *Trierarcho Herculeo.*] Trierarchus dicitur qui triremibus præeſt, qua voce utitur Cicero, & Iabolenus ICtus. Alibi quoque Claudius quidam *trierarchus Liburnicarum* à Tacito appellatur. *Lupanus.*

4 *Iam in mortem centurioni ferrum diſtringenti.*] Sic Faernus legebat: non, ut in vulgatis, *Nam in mortem*, &c. *Vrſinus.* Ineptum *Nam.* Sed egregiè emendo: *Trierarchus caput ejus afflixit non in mortem. Centurioni ferrum*, &c. Phraſis Taciti *afflixit in mortem.* Lib. 4. Ann. *Is prætorem provincia L. Piſonem pace incurioſum ex improviſo in itinere adortus, uno vulnere in mortem adfecit.* Et eodem lib. *quos principium ſtragis in mortem adflixerat.* Acidalius.

protendens uterum, *Ventrem feri*, exclamavit: 9 [1] multisque vulneribus confecta est. Hæc consensu traduntur. Aspexerit ne matrem exanimem Nero, & formam corporis ejus laudaverit, [2] sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, [3] convivali lecto, & exsequiis vilibus: [4] neque dum Nero rerum potiebatur [5] congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura, levem tumulum accepit, viam Miseni propter, & villam Cæsaris dictatoris, [6] quæ subjectos sinus editissima pro-

1 *Multisque vulneribus confecta est.*] Sustuli insigne glossema aliquot versuum, qui huc transcripti è Senecæ Octavia verbatim. Eaque omnia jure desunt Vaticano. Non visum id ante me, ne ab eo quidem qui codices Vaticanos inspexisse jactat, miror & indignor. Hæc Agrippinæ mors. At Philostratus lib. IV. de Vita Apollonii, adfirmavit naufragio periisse Agrippinam solutili illa nave. Adeo ille & genere & partibus scriptionis suæ nugator est. *Lipsius.*

2 *Sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant.*] Æqualis Taciti C. Tranquillus Ner. 34. sic scriptum reliquit, narrata Agrippinæ cæde: *Adduntur his atrociora, nec incertis autoribus, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse.* Dio quoque Neronis infanda verba refert, corpore matris nudato: *Nesciebam*, inquit, *me tam pulchram matrem habere.* Vertranius. Boethius lib. 2. car. 6. *Fratre qui quondam ferus interempto, Matris effuso maduit cruore: Corpus & visu gelidum pererrans Ora non tinxit lacrimis, sed esse Censor extincti potuit decoris.* Gronovius.

3 *Convivali lecto.*] Non funebri, & legitime parato. *Lipsius.*

Convivali lecto.] Vbi cenans accubare solita erat. *Ferrettus.* Mos fuit in exequiarum celebritate, funebrique pompa, post faces collucentes, in lectulis, quos funebres, exstructos funeris causâ, dicebant, fumosas majorum imagines, ipsiusque cui funeraretur, e cera effictum simulachrum anteferri cadaveri, quod in lecto strato cum linteis positum, sequebatur. Liv. 48. Appian. Civ. 2. & Servio ad 5. & 6. Æneidos, conjecturam suadentibus. At solitus honor pro familiæ nobilitate defunctis amplissime conferri, à filio matri datus minime fuit: exequiæ tantum viles nulliusque pretii: & in quo Agrippina cibum sumptura accubabat, eo ipso lectulo delata est. *Vertranius.*

4 *Neque dum Nero, rerum potiebatur.*] Non congesta nec clausa humo donec Nero regnavit: post domesticorum cura levi tumulo contecta. *Ferrettus.*

5 *Congesta aut clausa humus.*] Vulgati, *humo*: At scripsi, *humus*, Flor. indicante. quamvis literæ *us*, deletæ sint, ac supra repositum, O, à recentiori manu. *Pichena.*

6 *Quæ subjectos sinus.*] Aptè ad hunc locum Seneca epist. 51. *C. Marius, & Cn. Pompejus, & Cæsar exstruxerunt quidem villas in regione Bajana, sed illas imposuerunt summis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari longe lateque subjecta.* Lipsius.

prospectat. Accenso rogo [1] libertus ejus, cognomento Mnester, ipse ferro se transegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contempseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, *fore ut imperaret, matremque occideret*: atque illa, *Occidat*, inquit, *dum imperet*. Sed à Cæsare [2] perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est. [3] reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, [4] tamquam exitium allaturam. Atque eum auctore Burrho, prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem firmavit, [5] prehensantium manum, gratantiumque,

quod

1 *Libertus ejus cognomento Mnester.*] Ann. xi. admonui Dionis & Xiphilini vitiatos esse libros, qui Μνηστῆρα pro *M. Nestore* Pantomimo scriptum haberent. An igitur & hic *M. Nestor* reponendus erit? Quod non puto: auctorum siquidem consensu Pantomimus ille sub Claudio occisus legitur. Hic ergo libertus Agrippinæ alter ab illo videri debet, qui Græco nomine *Mnester*, id est, *procus*, & *petitor* dictus est. *Vertranius.*

2 *Perfecto demum scelere.*] Ita fit. currimus ad scelus præcipites, quod sedente impetu, veris mox pretiis æstimamus. Aurea gnome, sumptane à Menandro? certe ab illo antea sic elata, apud Stobæum:

Οὐδεὶς ξύνοιδεν ἐξαμαρτάνων, ὅσον
Ἁμαρτάνει τὸ μέγεθος, ὕστερον δ' ὁρᾷ.
At nemo peccans, criminis sui modum
Peccando novit, re peractâ respicit.

Lipsius.

3 *Reliquum noctis.*] Emendavimus, *reliquo noctis*. Rhenanus.

4 *Tamquam exitium allaturam.*] Similius fortasse vero sit *ablaturam*. Quasi metum omnem & discrimen dies eximeret, noctem mutari desiderat. Hæc sententia videtur esse Taciti, quam tamen servata scriptura veteri rite elicio, modo *exitium* cum Festo & ἀρχαϊκῶς capiatur pro fine & exitu cujusque rei. Pontanus. Manifesta corruptio vocis *exitium*, quod minime, sed contra solatium collatura lux pessimo principum invocabatur. Quis unquam lucem opperitur & expectat cupidus quæ sit illi exitium allatura? *Exitum* ergo scribendum in Tacito, id est, finem mœroris quod solent spectare mœsti, secundum Papinium: *& fletibus mœrentibus ortus*. Barthius. Quasi non tam tristium expectatio torqueat & cruciet, quam lætorum delectat. Petronius: *Dii deæque, quam male est extra legem viventibus! quicquid meruerunt, semper expectant.* Seneca Epist. 150. *Dat pœnas, quisquis expectat; quisquis autem meruit, expectat.* Gronovius.

5 *Prehensantium manum.*] Flor. ac Veneto autoribus reposui *manuum*. Vulgati enim recte, *manu*. Pichena.

quod diſcrimen improviſum, & matris facinus evaſiſſet. Amici dehinc adire templa: & cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis & legationibus lætitiam teſtari. Ipſe [1] diverſa ſimulatione, mæſtus, & quaſi incolumitati ſuæ infenſus, ac [2] morti parentis illacrymans; quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, [3] obverſabanturque maris illius & litorum gravis aſpectus (& erant qui crederent, ſonitum tubæ collibus circum editis, planctuſque tumulo matris audiri) Neapolim conceſſit, litteraſque ad ſenatum miſit,
11 quarum ſumma erat; *Repertum cum ferro percuſſorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis,* [4] *& luiſſe eam pœnam conſcientia, qua ſcelus paraviſſet.* Adjiciebat crimina longius repetita; *quod conſortium imperii, juraturaſque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus ſenatus & populi ſperaviſſet: ac* [5] *poſteaquam fruſtra optata ſint, infenſa militibus patri-*

1 *Diverſa ſimulatione.*] Illi lætabantur palam: ipſe vero contraria ſimulatione mæſtitiam præ ſe ferebat, quia tamen, &c. *Ferrettus.*

2 *Morti parentis illacrimans.*] Florentinus & Venetus *morte*, ſed nihil mutavi, nam Cicero de nat. deor. lib. 3. *Quid dicam de Socrate? cujus morti illacrimare ſoleo, Platonem legens.* Pichena.

3 *Obverſabaturque maris illius, & litorum gravis aſpectus.*] Reſtitui copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.* Parum cohærens oratio: & aut hæc ſimul parentheſi includenda, aut potius abjecta parentheſi, & inſerta vocula *igitur* quæ perire perfacile potuit, ſic reponendum: *obverſabatur maris i. & l. g. aſpectus. & erant, qui crederent, ſon. t. collibus circum editis planctuſque tumulo audiri. Igitur Neapolim conceſſit.* Acidalius.

4 *Et luiſſe eam pœnam conſcientia.*] Addidimus pronomen, *ea*, *Et luiſſe eam pœnam ea conſcientia.* Rhenanus. Hæc non mihi ſana: neque etiam Mureto, qui notavit, *luiſſe eam pœnam conſciam, quod ſcelus paraviſſet.* Recte ad ſententiam: ſed mihi cum verbis mitius agendum videtur & certa credo conjectura eſt, *luiſſe eam pœnam conſcientia, quia ſcelus paraviſſet.* i.e. quia ſceleris parati ſibi conſcia fuiſſet. Ita enim ſcenam hanc omnem criminis ſupra compoſuerat Anicetus: *Gladiumque dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus. tum quaſi deprehenſo, vincula injici jubet; ut exitium principis molitam matrem, & pudore deprehenſi ſceleris ſponte mortem ſumſiſſe confingeret.* Non minus πιθανῶς poſſit legi, *luiſſe eam pœnam ea conſcientia, qua ſcelus paraviſſet.* Acidalius. Vulgati addebant, *eâ conſcientiâ.* quam vocem minime neceſſariam, Flor. autoritate ſuſtuli, *Pichena.*

5 *Poſteaquam fruſtra oblata.*] Perſpi-

tribusque & plebi, dissuasisset donativum & congiarium, periculaque viris illustribus instruxisse. Quanto suo labore perpetratum, ne irrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret? Temporum quoque Claudianorum [1] obliqua insectatione, cuncta ejus dominationis flagitia in matrem transtulit, [2] *publica fortuna extinctam* referens. [3] namque & naufragium narrabat.

spicuum mendum. Farnes. *ablata.* Forte intercisæ voces explendæ; *frustra ab illa tentata sint.* Aut potius adhæreamus Romanæ lectioni, *optata sint.* Interpretor, Posteaquam frustra ea voluerit voveritque Agrippina. *Lipsius.*

Posteaquam frustra oblata sint.] Forte *frustrata sit.* Offertur tamen stuprum & vitium. *Rhenanus.* Danesius legebat: *posteaquam frustrata, ut infensa,* &c. *Ursinus.* τὸ *oblata*, depromptum est è prima antiquitate. Cæcil. Plot. apud Gell. 2, 23. *ita plorando, orando, Instando, atque objurgando me obtulit uti eam Veniam darem.* Agrippina rebus novis inhiaverat (delator ait) & omnium studia ad eam rem speraverat: verum tentando, & eos ad facinus impellendo, frustra fuit. Cæterum Thucydedes etiam habitus est captator veterum verborum: cujus instituti Sallustium scimus non pœnituisse. Halicarnass. ad Amm. *Salinerius.* Bona sane Romani cod. lectio, *optata:* melior mea, *captata.* Muretus voluisse videtur, *hinc postquam frustra habita sit.* Videtur inquam: nam scriptura mihi non liquebat, in voculis *hinc* pro qua dubie legebam & *hanc*, & *sit* pro qua *sint.* Acidalius. An subintelligendum, illas spes cogitationesque frustra Agrippinæ oblatas? Potius Lipsio assenserim juxta Rom. edit. legenti, *optata.* respondet enim superiori verbo, *speravisset.* Pichena. Secuti sumus judicium Virorum Acutiss. Lipsii atque Pichenæ, qui Rom. editionem probaverunt. in aliis legitur *oblata*, contrario sensu. *Freinshemius.* Conjiciebam *ac posteaquam frustra tentasset.* nempe quæ dixit speravisse. *Gronovius.*

1 *Obliqua insectatione.*] Vulgo, & libris scriptis, *oblitâ*, Ferrettus, *obita.* Nostra emendatio certa videtur, ex ratione priscà scribendi, *oblica.* Lipsius.

Oblita insectatione.] Alias, *obita insectatione*, i. e. insectando ea, quæ facta erant Claudianis temporibus. *Ferrettus.* Faernus legebat, *addita insectatione*, sive, *abdita insectatus*, ut ex veteris libri vestigiis etiam legi potest. *Ursinus.* Non oblique, immo aperte mihi sordet *obliqua* in comparationem *oblita:* quum non circuitatione, sed palam Nero Claudium carperet. Suet. 33. *certe omnibus rebus verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitia, modo sævitia arguens.* Oblitus ergo Nero quam multus olim fuerit in patris insectatione, omnia flagitia quæ ipsi jam vitio dederat, nunc matri impudenter affingit. *Salinerius.*

2 *Publica Fortuna exstinctam.*] Et imprimis ipsius privata. Hinc illud, jure laudatum Quinctiliano, Africani Oratoris ad Neronem super hac morte: *Rogant te Cæsar Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.* Lipsius.

3 *Namque & naufragium narrabat.*] Doctiss. Vir mallet *jamque*, qua de causa ipsa scit. verum hæc de superioribus pendent. *publica fortuna exstinctam referens, namque & naufragium narrabat.* Nero quo persuaderet

bat. [1] Quod fortuitum fuiſſe, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut à muliere naufraga miſſum cum telo unum, qui cohortes, & claſſes imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium queſtus anteibat, ſed adverſo rumore Seneca erat, *quod* [2] *oratione tali confeſſio-*
12 *nem ſcripſiſſet.* Miro tamen certamine procerum decernuntur [3] *ſupplicationes apud omnia pulvinaria, utque* [4] *Quinquatrus, quibus aperta eſſent inſidiæ, ludis annuis celebrarentur. aureum Minervæ ſimulacrum in curia, & juxta principis imago ſtatueretur. dies natalis Agrippinæ inter nefaſtos eſſet.* Thraſca Pætus ſilentio vel brevi aſſenſu priores adulationes tranſmittere ſolitus, [5] exiit tum ſenatu; ac ſibi cauſſam pe-

deret matrem caſu extinctam, qui in rem omnium eſſet, naufragium ut fortuitum narrabat. *Salinerius.* Alii *jamque*, ſed me diſſentiente. cum particula, *nam*, referatur ad id quod dixerat, Agrippinam publica fortuna extinctam. deinde adjicit, ipſam eadem publica fortuna antea in mare prope ſubmerſam. ideo ſequitur, fortuito illud eveniſſe, minime credendum. *Pichena.*

1 *Quod fortuitum fuiſſet.*] Scripſi. *Quod fortuitum fuiſſe.* Rhenanus.

2 *Oratione tali.*] Quinctilianus. l. VIII. de hac oratione: *Facit quaſdam ſententias ſola geminatio: qualis eſt Seneca in eo ſcripto quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum videri vellet. Salvum me eſſe adhuc nec credo, nec gaudeo.* Lipſius.

3 *Supplicationes ad omnia pulvinaria.*] Fiebant olim ſupplicationes urbe tota circa omnia fana, & pulvinaria, in quibus honos diis dabatur. Erant vero pulvinaria, apparati deorum lecti, in quibus deorum ſimulachra juxta aras ſublimia erant, quibus faſciculi verbenarum addebantur. Hoc ex T. Livio notius eſt, quam ut ſcribi debeat. *Lupanus.*

4 *Quinquatrus ludis annuis.*] Nonne jam ante celebrabantur? Dixi enim de gladiatoribus. Sed puto hic intelligi ſcenicos ludos annuos, aut Circenſes. *Lipſius.*

5 *Exitium ſenatui, at ſibi.*] Locus qui mutilus videatur, & non eſt. Nihil enim narratur in quo Thraſeas offenderit. At ſcribe mecum fidenter: *exiit tum Senatu.* Hoc enim ſolo ſibi diſcrimen peperit magnus ille vir, quod Senatu egreſſus eſt, cum de Agrippina referretur. Xiphilinus: Ὁ μέντοι Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν, ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς ἐξανέστη τε εὐθὺς πρὶν καὶ ὅτι ἂν ἀποφήνασθαι, καὶ ἐξῆλθε, διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο οὐκ ἤθελε. Tacit. XVI. hunc ipſum locum reſpiciens: *Olim utriſque infenſus, & accedentibus cauſſis in Thraſeam, quod Senatu egreſſus eſt, cum de Agrippinâ referretur, ut memoravi.* Idem.

Exiit tum Senatu.] Egregia Lipſii emendatio, ac digna, quæ recipiatur.

periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra & irrita intercessere. anguem enixa mulier; & alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus, & tactæ de cælo quattuordecim urbis regiones, quæ adeo [1] sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium & scelera continuaverit. Ceterum quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres [2] Iuniam & Calpurniam, [3] præfectura functos Valerium Capitonem & Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, [4] Iturium & Calvisium pœna exsolvit. Nam Silana fato functa erat, longinquo ab exsilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitiis conciderat, vel tum mitigata. Cunctan- 13
ti in opidis Campaniæ, *quonam modo urbem ingrede-*

tur. ipsum vide. Male vulgo, *exitium Senatus.* Pichena.

1 *Sine cura deum eveniebant.*] Ἐπιμυθίζει & hic & alibi noster. *Lipsius.*

2 *Iuniam.*] Calvinam, de qua lib. XII. De Calpurnia, eodem etiam lib. Statim; *Prætura functos*, lego. *Idem.*

3 *Prætura functos Val. Capitonem & Lic. Gabolum.*] Exules Nero restituit Iuniam & Calpurniam, pulsas Italia sub Claudii principatu. Supra lib. 12. Sed quod Valerium & Licinium restituisse dicitur, non probabit ingeniosus, & Cornelii diligentiam requiret, nusquam enim eorum cum in exilium pellerentur, mentionem habuit. Nisi forte Val. Capito, Cossutianus ille sit, quem dixit lib. 13. damnatum in exilium, cum Cilices repetundarum detulissent: de quo infra eodem ait, *Exin à Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat.* At Licinius Gabolus nusquam præterquam hoc loco memoratur. Ambos vero *præfectura functos*, Cornelius refert, sive illa urbis, sive annonæ, sive ærarii, sive castrorum, sive equitum, sive militum, sive fabrum, sive remigum fuerit: quod si tentes legere, ut alibi suasi, *prætura functos*, nihilo mihi notiores erunt. *Vertranius.* Nihil temere sollicitaverim. Veniebat tamen aliquando in mentem, excidisse auctori vocem syllaba breviorem, *prætura.* Nempe plane *præfectura* sine adjuncto, incertos reddit, quod munus sustinuerint, militarene an civile, an aliud. *Gruterus.*

4 *Iturium & Calvisium.*] *Titurium*; habet, V. C. *Ursinus.*

1 *An*

deretur, [1] *an obsequium senatus, an studia plebis* [2] *rep-*
periret anxio, contra deterrimus quisque [3] quo-
rum non alia regia fecundior exstitit, *invisum A-*
grippinæ nomen, & morte ejus accensum populi favo-
rem disserunt: *iret intrepidus, & venerationem sui co-*
ram experiretur. Simul [4] *prægredi* exposcunt & prom-
ptiora quam promiserant inveniunt, obvias tri-
bus, festo cultu senatum: conjugum ac liberorum
agmina per sexum & ætatem disposita: exstructos
[5] qua incederet spectaculorum gradus, quo mo-
do triumphi visuntur. Hinc superbus ac publi-
ci servitii victor, Capitolium adiit, grates exsol-
vit: seque in omnes libidines effudit, quas male
coërcitas qualiscumque matris reverentia tardave-
14 rat. [6] Vetus illi copia erat, [7] curriculo quadriga-
rum

1 *An obsequium senatus, an studia plebis reperiret anxio.*] Budense exemplar habet, *repeteret*. ut intelligas dubitasse Neronem, ad Senatumne confugeret, an potius ad plebem, & utris magis fidendum. itaque sic locum emendavimus. *Rhenanus*. Corrupte antea, *repeteret*. Nos Flor. & aliorum veterum auctoritate correximus. Nero enim, si urbem ingrederetur, anxius erat, an in Senatu obsequium, an in plebe studia erga se, reperturus esset. Quod clarius apparet ex sequentibus familiarium verbis, suadentium nihil timeret, audacter pergeret, cum de populi favore, morte Agrippinæ aucto, non esset dubitandum. *Pichena*.

2 *Repetèret anxio.*] Libri quidem, *reperiret*: quod merito Pichena probat. Dubitabat scilicet & angebatur, an Senatum obsequentem, plebem faventem reperiret. *Lipsius*.

3 *Quorum non alia regio fæcundior.*] Scripsimus, *regia*; h. e. aula. Quod de deterrimis apud Neronem scribit, posset hodie de doctissimis apud Henricum VIII. Angliæ regem dici, quorum non alia regia fæcundior extat. *Rhenanus*.

4 *Pregredi exposcunt.*] Flor. habet, *pragredi*. Pichena. Imo *pragredi*. Rogant ipsi Romam mittantur, cuncta exploraturi. *Grotius*.

5 *Qua incederet.*] Muretus *quaqua*. Parum opus. *Acidalius*.

6 *Vetus illi copia erat.*] Ita libri prisci. substituerunt, *cura*: ad sententiam non male. Nescio an, *cupido*, sive *cupido*. Lipsius.

Vetus illi cura erat.] In Budensi cod. legitur; *Vetus illi copia erat*. Rhenanus. Lipsius mallet, *cupido*; & Mureto probatur. Ideo in margine notavimus. Inferius etiam constat, adeo hæc Neronem concupisse, ut jam sisti non posset; propterea Senecæ ac Burrho visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Sic lib. 15. *acriore in dies cupidine adigebatur Nero*, promiscuas scenas frequentandi. *Pichena*.

7 *Curriculo quadrigarum.*] Ideo ejus numisma cusum est, cujus postera pars quadrigam habet cum his literis EYTYMIVS, quod intrepidus agitator auriga peritissimus esset, quamobrem in numismatis illius habitu aurigæ indutum aspicias, quasi permissum plebi lib. seq. refert. *Vertranius*.

1 Ci-

rum insistere, nec minus fœdum studium [1] cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret; [2] quod *regibus & antiquis ducibus factitatum* memorabat: *idque vatum laudibus celebre, & deorum honori datum.* *Enim-*

1 *Cithara ludicrum in modum.*] Non etiam displiceat, *ludicrum.* Nummos certè cusit illa bellua, in quibus ipse citharœdico habitu, in tunica oblonga, citharam percutiens. Describit eum habitum graphice Apuleius II. Florido, in persona Bathylli: *Eique prorsus citharœdicus status, deam conspiciens canenti similis. tunicam picturis variegatam deorsus, ad pedes dejectus ipsos, Græcanico cingulo, chlamyda velat utrumque brachium adusque articulos palmarum. Cetera decoris instrumentis dependent. Cithara baltheo cælato apta, strictim sustinetur; manus ejus tenera, procerula, læva distantibus digitis nervos molitur, dextra psallentis gestu suo sabulum citharæ admovet, ceu parata percutere.* Ita enim locum eum legimus, distinguimus. Et quod ait de chlamyda deque cingulo, etiam illa apparent in Neronianis nummis; excipio quod non brachia velat, sed ab humeris dependet chlamys. *Lipsius.*

Cithara ludicrum in modum canere.] Nam, ut ait hoc loco Tacitus, cani solebat cithara in conviviis, ut ex Virgil. patet lib. Æn.

Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas
Hic canit errantem lunam, solisque labores, &c.

Lupanus. Nero nomen suum in albo citharœdorum profitentium jussit adscribi sorticulaque in urnam cum cæteris demissa, intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, ut ait Sueton. 21. Idemque princeps statuas suas citharædico habitu posuit, & ea nota nummum percussit, in quo effigies ejus manu citharam gerentis exprimitur. In eo autem reges externos & duces Græcos, ut ex Homero acceperat, sequi se prætexebat, ut quod exemplo faceret, honeste facere videretur. *Vertranius.*

2 *Quod Regibus & antiquis ducibus.*] Ita in Panegyrico illo ad Pisonem, qui hoc ævo scriptus, inserta eadem defensio:

Nec pudeat pepulisse lyram, cùm pace serena
Publica securis exultent otia terris.
Ipse fidem movisse ferox narratur Achilles.

Quem Ovidio ablatum, viri docti tribuunt Lucano. Neutri ego. Ab Ovidio ætas abjudicat: ab Lucano, conditio scribentis. Nam ille quicumque poëta, ignotus fuit, obscura domo, fortuna tenui: & humilius blanditur Pisoni, quam ut decuerit Lucanum. Ait ecce.

——— tu Piso latentem
Exere: nos humilis domus, at sincera parentum,
Sed tenuis Fortuna sua caligine celat.

At Lucanus certè notus, celeber: per se, perque uxorem prædives. Adde Senecam patruum in aula: qui huic humili & tenui protendere manum potuisset, præ Pisone. Sed & decimo nono ætatis anno scriptum hoc carmen. nam ait:

Quamvis nunc juvenile decus mihi pingere malas
Cœperit, & nondum vicesima venerit æstas.

Quod non convenit in ætatem Lucani, præsertim cum scriptum sit diu post consulatum Pisonis, & paullo ante detectam, ni fallor, conjurationem.

Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu astare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, & præscium. Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burrho visum, [1] ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque [2] valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus, [3] laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum; [4] & si eodem princeps trahat, lætum. Ceterum [5] evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. [6] Ratusque dedecus amoliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam; [7] majoribus eorum tribuendum puto.

nem. Certè post consulatum diu: quoniam & eloquentiæ ejus specimen Neapoli præbitum celebrat. quod scimus contigisse nos quinquennali certamine, cum Nero in eadem urbe Græcanica copiam fecit suæ vocis, annis aliquot post Pisonis consulatum, quem iniit anno urbis DCCCX. Sed nec Statius hujus carminis mentionem facit: cum omnia minima scripta ejus recenseat. II. Silu. *Lipsius*.

1 *Ne utroque pervinceret.*] Putarem, *ne utrumque*: id est, ne duo illa extorqueret, alterum indulgere, ut in eo acquiesceret. *Lipsius*.

Ne utraque pervinceret.] Non damno vulgatam lectionem, *utroque*. alteram tamen ex Flor. magis probavi. *utraque* enim intelligit illa duo, quæ ipse cupiebat. *Pichena*.

2 *Valle Vaticana spatium.*] Credo id à Plinio denotari libro XXXVI. *Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caji ac Neronis principum Circo.* Lipsius.

3 *Laudibusque extollere.*] Adjecimus copulam, *que*. ex Flor. *Pichena*.

4 *Et si eodem princeps trahat.*] Illinc reposuimus, *Et si eo princeps*, &c. *Rhenanus*. Flor. *& si eodem Princeps trahat*. at Vulgati, *& si eo princeps*. Pichena.

5 *Vulgatus pudor.*] Castigavimus, *evulgatus pudor*. Rhenanus. Muretus, *vulgatus*, quod ego etiam malim. *Acidalius*.

6 *Ratusque dedecus amoliri.*] Romana editio, *dedecus molliri*. quod ego præfero. *Lipsius*.

Ratusque dedecus amoliri.] Flor. *Molliri*. Sed nihil muto. *Pichena*. Eadem editio Romana, quin & MS. Pichenæ, *molliri*. quod & Lipsius probat, & ego veram lectionem esse credam. *Freinshemius*.

7 *Majoribus eorum tribuendum.*] Imo vero iis qui ita à perenni contestataque majorum virtute degenerassent, ut fœdissima servitute & scenicis artibus vitam & mores infamarent, ignominia, infamiaque perpetua inurenda fuit. Quod perinde in illos censeo, qui se invitos, ac in eos, qui se volentes fœdaverunt, cum deesset utrisque animus vere Romanus: & ab iis mortis honestissimæ, quæ tur-

puto. nam & ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere [1] subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo qui jubere potest, vim necessitas affert. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, [2] instituit ludos *Iuvenalium* vocabulo, in quos passim

turpitudini & servituti anteponenda semper fuit, pulcherrima & justissima prætermitteretur occasio. Quare mihi Dio Cassius prudentius fecisse, quam hic noster Cornelius videtur, cum eorum nomini non pepercit, qui famæ suæ non pepercerunt, familiisque clarissimis æternas maculas impresserunt. Sic igitur ex illo Xiphilinus inquit: *Visæ sunt eo tempore veteres & illustres familiæ Furii, Fabii, Porcii, Valerii, cæterique omnes, quorum tropæa atque templa conspiciebantur, ea de inferiore loco facere, quæ ne ab aliis quidem hominibus fieri unquam visa fuerant. Itaque vicissim digito commonstrabantur. Dicebant enim Macedones, Hic est nepos Pauli: Græci autem, Ille Mummii: tum Siculi ajébant, Videte Claudium: mox Epirotæ, Vos vero Appium videte: Asiatici Lucium ostendebant, Hispani Publium, Carthaginienses Africanum; Romani vero omnes.* Vertranius.

1 *Subegit donis ingentibus.*] Effecit, & tamquam impulit donis ingentib. *Ferrettus.*

2 *Instituit ludos Iuvenalium.*] Qui privati, & per domum celebrati aut in hortis. Tacitus libro xv. *Acriore in dies cupidine Nero agitabatur promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis.* Mansit nomen ludorum posteriori ævo, & imperatores, quos in palatio ludos dabant Kalendis novi anni (de quibus è Iuliano monui ad librum IV.) Iuvenalia videntur appellasse: ab exemplo hoc Neronis. Sidonius:

Ianus fortè suas bifrons Kalendas
Sumendas referebat ad curules.
Mos est Cæsaribus die bis uno
(Privatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus juvenum sed aulicorum
Elæi simulacra torva campi
Exercet spatiantibus quadrigis.

Et addit post descriptionem curulium ludorum;

Iam verò Iuvenalibus peractis.

Vt videantur ii ludi, tunc quidem, scenicum nihil habuisse. Atque ita distinguit etiam, nisi fallor, Capitolinus in Gordianis: *Cordus dicit in omnibus civitatibus Campaniæ, Piceni, Vmbriæ, de proprio illum per quatriduum ludos scenicos & Iuvenalia edidisse.* Quod notari volo. Neronis tamen ævo & instituto, scenici: ex Tacito hic, & Plinio, qui ad hos ludos respiciens ait Neronem *peculiari theatro in hortis primum cantasse, & Pompejano prælusisse.* Non prætereo notam Xiphilini, qui hos ludos institutos vult per caussam positæ à Nerone primæ barbæ. Et herclè ea nominis caussa. Iuvenalia enim dicta, quia ut Tirocinii die pueros exuebant: sic barba rasa juventutem transibantque tunc in viros. Vnde illud Domitiæ amitæ blandientis Neroni votum: *Simul hanc excepero, mori volo,* Sueton. cap. XXXIV. itaque is dies Romanis pariter festus. De Octaviano, Dio, libro XLVIII. Ἀμέλει τὸν πώγωνα ὁ Καῖσαρ τό τε πρῶτον ξυρησάμενος, αὐτός τε μεγάλως ἑώρτασε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δημοτελῆ ἑορτὴν παρέσχε. Καὶ ὁ μὲν καὶ ἔπειτα ἐπελειοῦτο τὸ γένειον, ὥσπερ

ſim nomina data: non nobilitas cuiquam, non ætas aut acti honores impedimento, quo minus Græci Latinive hiſtrionis artem exercerent, uſque ad geſtus modoſque haud viriles. Quin & feminæ illuſtres deformia meditari. exſtructaque apud nemus, quod [1] navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus, conventicula & cauponæ, [2] & poſita væno [3] irritamenta luxus. [4] dabanturque ſtipes, quas boni neceſ-

ὥσπερ οἱ ἄλλοι. id eſt: *Cæſar tum primum barbam radens, & ipſe diem eum planè feſtum habuit, & aliis publicam feſtivitatem indixit. atque ex eo etiam ipſe genas ſuas leves habuit, ad exemplum reliquorum.* Alia huic ritui in EXCURS. B. *Lipſius.*

Inſtituit ludos Iuvenalium.] Philippus Beroaldus vir doctiſſ. in comm. ad Sueton. putat ludos Iuvenales pro ſalute juvenum inſtitutos. Verum, ut ait Dion, celebrabantur propter barbam, quam tum raſerat, pilis in auream ſphæram conjectis & Iovi Capitolino dicatis. Huic adſtipulatur Ioh. Xiphilinus. *Iuvenalium* quoque ludorum meminit Capitolinus in Gordiano & Tacit. libro 15. & pluribus locis. *Pichena.*

1 *Navali ſtagno circumpoſuit Auguſtus.*] Ad Tiberim. deque eo ſtagno ſupra: *Auguſtus ſtructo cis Tiberim ſtagno.* Et Suetonius. At nemus illud eſt, quod Cæſarum nemus appellatum. Vide & hic Xiphilinum. *Lipſius.*

2 *Et poſita vero.*] Emendavi. *& poſita veno*, hoc eſt, ut venum darentur. *Rhenanus.*

3 *Irritamenta luxus.*] In Vaticani libris melius eſt *luxuria.* ut non male ſup. libro 1. dixiſſe videar legendum, non *luxus*, ſed *Vedii Pollionis luxuria.* Vertranius.

4 *Dabanturque ſtipes.*] Cui rei datæ ſtipes? ad ludoſne? Ita olim ſanè Appollinaribus ludis factum reperio. *Prætor eduxit*, ait Livius libro XXV. *ut populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantum commodum eſſet, conferret.* Plinius libro XXXIII. *Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſtumio, Q. Marcio coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.* Quæ verba ne te fallant. Nam ſtipes de qua Livius, multis annis prior notatione Plinianâ. Sed voluntariam, credo, Plinius intellexit, illa fuit ex edicto. Sed & Auguſtus ſtipem Prætoribus dari ad ludos voluit, innuente Dione LIV. initio: Τοῖς μὲν στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας συνέταξεν, ἐκ τοῦ δήμου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. niſi tamen τὸ δημόσιον intelligi voluit potius, quàm δῆμον. Stipes alias uſitatè dabantur diis, & ad res ſacras. Seneca de Benef. VII. *Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & ſtipem jecimus.* Et Ep. CXVI. *Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pià & rectà voluntate.* Varro de L. L. *Diis cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt.* Ita in capita fontium, quæ ſacra, ſtipem jaciebant. Plinius libro VIII. Epiſtol. de Clitumno: *Fons purus & vitreus, ut numerare jactas ſtipes, & relucentes calculos poſſis.* Seneca libro IV. Quæſt. Natural. de Nili venis: *In hac ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona Præfecti, cum ſol-*

necessitate; intemperantes gloria consumerent. Inde gliscere flagitia & infamia; nec ulla moribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum inter certamina vitiorum pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo [1] ipse scenam inscendit, multa cura tentans citharam & præmeditans, [2] assistentibus

sollenne venit sacrum, jaciunt. Lipsius.

Dabanturque stipes.] Multa hic alii de stipibus ad ludos conlatis, deque eis quæ Diis ponebantur, sed nihil ad mentem Taciti; qui vult certam pecuniam distributam à Nerone inter suos, impendendam in continenti, in scorta & ganeas. Sic apud Tranquillum Aug. 98. *Quare admodum exhilaratus, quadragenos aureos comitibus divisit, jusque jurandum & cautionem exegit à singulis, non alio datam summam, quam in emptionem Alexandrinarum mercium absumpturos.* Exemplum præbuit Neroni Caligula, sed non etiam æquavit cum liberalitate; Iste enim *misit circum fora ac basilicas nomenclatores ad invitandos in libidinem juvenes senesque præbita adventantibus pecunia fenebri.* ut loquitur Suetonius. *Gruterus.*

1 *Ipse scenam inscendit.*] Restitui ex libris. Vulgò, *ipse scenas incedit.* Lipsius.

Postremo ipse scenas ascendit.] Scribendum, *incedit.* nam & hoc verbum Tacitus cum accusativo copulat. ut infra: *Græci amictus, quos per eos dies plerique incesserant.* Et mox: *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem deductæ, nando incesserat.* Sic libro 1. *Incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes.* Rhenanus. Dubito an vere Lipsius restituerit. Movet ipsa locutio, *scenam inscendere.* Nam quorsum hic inscensio? Fecit vulgata scriptura possit: *Postremo ipse scenas* (vel potius *scenam* ut in Vaticano) *incedit.* Inusitatior hæc, sed Tacito etiam alias usitata locutio. Nam libro 1. *Incedunt mæstos locos.* Et infra hoc libro. *Quia fontem aquæ Martiæ ad urbem adductæ nando incesserat.* quod tamen rectius ab *incessendo* ducas. *Acidalius.*

2 *Assistentibus familiaribus.*] Falso. Nam Vatic. *absistentibus faciei.* Farnes. *assistentibus facies.* Similisque lectio Budensis: quod facilè odoreris è Rhenano conjectante, *absistentium facie.* Utrumne, *assistentibus facibus?* Certe noctu ad lumen etiam hi ludi exerciti. sequiturque: *Hi dies ac noctes plausibus personare.* & ait, postremum in scenam venisse Neronem. Ergo ad lumen. Infra etiam, *Noctes quoque dedecori adjectas.* Sed & Sueton. Calig cap. XVIII. *Quondam etiam & nocturnos ludos præbuit accensis facibus.* Noster iterum infra. *Lætitiæ magis, quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat.* Vos divini conferte operam; si mihi Phœbus hic non favit. *Lipsius.*

Assistentibus familiarib. abscesserat.] Legerim, *absistentium facie abscesserat cohors.* De verbo *absisto,* monuimus ante. *Rhenanus.* In verbis *assistentibus familiaribus* magna dubitatio. Falsa Lipsius vult: & quia in Vaticano, Farnesiano, item Budensi fortasse, *facies,* supponit *facibus.*

bus familiaribus. [1] accesserat cohors militum, centuriones tribunique: & [2] mærens Burrhus, ac laudans. Tuncque primum conscripti sunt equites Romani, [3] cognomento *Augustanorum*, ætate ac robore conspicui, [4] & pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. [5] Hi dies ac noctes plausibus personare.

cibus. Firmat, sed locis parum firmis. quæ ne ego refutem, ipsa iterum phrasis lectionem istam refutet. Quis enim ita de facibus loquatur, *eas assistere.* Ac videtur ipse de restitutione dubitasse, cum alios divinos invocat, ad operam conferendam. Inter quos nescio si Muretus est, in cujus eclogis notatum reperi, *assistentibus fonascis*, sive *phonascis.* Valde quidem id acute, & attemperate. Sed mihi vulgatum retinere magis libeat, & defendere Suetonii illo rejecto loco: *Sorticulaque in urnam cum ceteris demissa intravit ordine suo, simulque præfecti prætorii citharam sustinentes, post Tribuni militum, juxtaque amicorum intimi.* Etsi de publico theatro Suetonius: quid tamen impedit, quin idem hic fuerit, ut alia pleraque in utriusque descriptione, quamquam diversa, conveniunt. Postremo inter verba, *accesserat cohors*, velim cum Mureto voculam immittere, *accesserat & cohors*: quæ necessaria ad nexum orationis. *Acidalius.* Recte sensit vir doctiss. diversa spectacula Suetonio & Tacito scribi: res docet: unum enim celebratum est præfecto prætorii Burro, cui nunquam collega. *Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia, & adulteria: quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat.* alterum vero post ejus mortem sub Fenio, & Tigellino Sueton. I. *simulque præfecti prætorio citharam sustinentes.* De emendatione non oppido laboro. De sensu Cornelii hæc dicam. Imperator, milites, tribunos, ipsumque Burrum præfectum ajo ablegabat, familiaribus tantum facta copia assistendi, idque ut majore specie libertatis, homines in juvenalibus lascivirent: mox seditione forsan perterritus, scenas (nisi milite septus) non ingrediebatur: quod Sueton. recenset, nostro non reclamante libro 16. *ac sæpe à militibus verberaretur, qui per cuneos stabant.* Salinerius.

1 *Accesserat cohors militum.*] Ita legend. non quia Suetonius cap. XXII. ita narrare videatur, sed quia res poscit. Nam Suetonius de alio ibi & publico theatro. *Lipsius.*

2 *Mærens Burrhus, ac laudans.*] Vnus ergo hic tantum Præfectus Prætorio. nec pugnat Suetonius qui duos nominat, quia Tacitus de Iuvenali ludicro adhuc loquitur; de publico theatro Suetonius, capite dicto. *Lipsius.*

3 *Cognomento Augustanorum.*] Iidem Cassio αὐγούστειοι, quasi *Augustei* dicti sunt: quos Xiphilinus ad quinque millia delectos refert. Suetonius paulo aliter narravit, *adscriptos adolescentia equestris ordinis, & quinque amplius millia robustissima juventutis, quorum duces quadragena millia HS. merebant.* Vertranius.

4 *Et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ.*] Muretus *in* delet. Assentiar, vel *spem.* reponam. *Acidalius.*

5 *Hi dies ac noctes.*] Pronomen *hi* non est in regio libro; ut sit continua lectio, *Et pars ingenio procaces*, *alii*

nare. Formam principis vocemque deum vocabulis appellantes, quasi per virtutem clari honoratique agere. Ne tamen ludicræ tantum imperatoris 16
artes notescerent, [1] carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. [2] Nec dum insignis ætatis nati, considere simul,

aliì in spe potentes, dies ac noctes. Rhenanus. Delere videtur voluisse Muretus voculam *Hi.* sine qua inconcinna tamen oratio, Nisi, quod mihi placeat continuanda hæc cum superioribus. *Tuncque* (vel *tunc quoque*) *primum conscripti sunt eq. Ro. cogn. Aug. ætate ac robore conspicui. Hi part ingenio procaces, alii spe* (vel *in spem*) *potentia dies ac noctes plausibus personare, &c.* Acidalius.

1 *Carminum quoque studium.*] Plinius libro XXXVII. *Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque conjugis suæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine Succina appellando.* Intellexit & Seneca hunc poëtam libro I. Quæst. Natur. *Vt ait Nero Cæsar disertissimè, Colla Cytheriacæ splendent agitata columbæ.* Laudat cum Martialis lib. VIII.

Carmina qui docti nota Neronis habet.

& libro IX.

Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures,
Lascivum juveni cùm tibi lusit opus.

Lipsius.

2 *Nec dum insignis ætatis.*] Fortè leg. *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis. Ii alternatim considere simul.* M. Antonius Muretus, cui scriptor hic noster in amoribus (& jure) corrigit: *quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ii considere simul; & natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoque modo prolata supplere.* Non damno: germana tamen esse non credo. Ceterùm ab hoc Cornelii judicio Tranquillus dissentit, cap. 211. quem vide. *Lipsius.*

Nec dum insignis ætatis nati considere.] Faernus pro vulgatis illis legebat; *nedum* &c. Sed Danesius ita totum locum restituebat; *Contractis quibus aliqua pangendi facultas, nedum insignis ætatis vatibus considere.* Vrsinus. Quod Lipsius de Mureti conjectura, idem ego de Lipsii. non damno: nec veram tamen esse credo. Mihi è veterum librorum lectione, quam Muretus, hanc proponit. *Nec dum insignis ætatis nati considere simul & natos vel repertos ibidem versus connectere*, ut minimum à vestigiis abeatur, sic placet: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat. ii variis considere simul & natos repente ibidem versus connectere; atque ipsius verba quoquomodo prolata supplere. quod species ipsa carminum docet, non impetu & instinctu,* (an *indistincte*) *nec ore uno fluent.* In quibus postremis possis etiam scribere, *nec tenore uno fluens.* Sed ego non mutem. *Acidalius.* Leviter hic mihi placeo, sed ab instituto temere non est discedendum. Nero coævos adolescentes (nam ad id temporis inter eos erat) apud se cogebat, qui versibus ejus suos, vel contra, concinnarent. *Nati insignem ætatem*, ἀντὶ πῶσιν, ut 5. ann. *nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur.* Notat vir eruditiss. discordiam inter Suetonium & nostrum, nec obviam it: mihi Cornelius suæ opinioni prætendit potiora: quod auctor è stylo præci-

ſimul, [1] & allatos vel ibidem repertos verſus connectere, atque ipſius verba [2] quoquomodo prolata ſupplere. quod ſpecies ipſa carminum docet, non im-

pue deprehendatur, lituræ vero, & ſupplementa parum valent ad ſcriptorem conjiciendam. *Salinerius.* Repono: *nec dum inſignis æternitati. Hi conſidere ſimul.* Hoc Tacitus dicit non admiſſos à Nerone in ſodalitium illud Poëtas inſignes æternitati, ſive ad æternitatem, ſive Poetas, qui jam ſcriptis ſuis noti, ne noteſceret in vulgus minus ille compoſitus, & Nero laudem Poëticam in ſe ab aliis transferens. *Marcilius.* Non ita, ſed *nedum inſigniores ætatis. Adunati conſidere ſimul.* Aurelius. Muretus libro 15. Variar. 11. hunc locum ſic emendare tentavit: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum inſignis erat. Ii conſidere ſimul &c.* Ingreſſus eſt viam, ſed non pergit. Nam cum ex voce, *ætatis*, reſtituat, *erat*, *ii*: bene ille quidem. quod autem vocem, *nati*, ut ſupervacuam rejicit, ego potius leviter immutarem, ac reſcriberem, *juſſi.* Modus dicendi Tacito uſitatus libro 15. *juſſi id accuſatores objicere.* 3. hiſtor. *juſſi armari legiones.* Itaque ſic legendum arbitror: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum inſignis erat. ii juſſi conſidere ſimul &c.* Vitioſa tamen hæc omnia ſuſpicor. *Pichena.* Pro *nati* quod ferri non poſſe viderunt & alii, reponam *noti*, id eſt amici, familiares, *nec dum inſignis ætatis*, id eſt adoleſcentes. *Ætas inſignis* eſt ætas ſenatoria. infra libro 15. & 4. hiſtor. *Grotius.* Meo judicio rem acu tetigit haſtenus Muretus: poſt quem, quæ alii tentarunt quum conſidero, miror quemquam hiſcere auſum: adeo nihil eſt, quod cum ejus conjectura putem comparandum. Quod ſi elidi τὸ *nati* ferre nequeunt, faciamus: *nec dum inſignis erat ad famam:* vel *inſignis erat. hi acciti conſidere ſimul.* Tales enim quæſivit, qui callerent verſuum faciendorum ſtudio, ſed nihil dum edidiſſent, aut eo nomine celebres eſſent. *Inſignis ad famam* ut Ciceroni lib. 3. de legib. *inſignis ad deformitatem puer.* Quod autem Tacitum & Suetonium committunt; utrumque verum, ſed in diverſis opuſculis, exiſtimo tradidiſſe. Neque enim dubito, quin & potuerit ſcribere verſibus Nero & quædam ſcripſerit ſine cujuſquam auxilio. Et in hujuſmodi tabulas incidit Suetonius. Sed & quum repentinus hic impetus ei veniſſet, dum feſtinat omnis moræ impatiens, & geſtit eloquentiæ auctoribus accenſeri, atque illam laudem rapere potius quam mereri; non tantum ſumpſiſſe temporis & otii & ſeceſſus, quantum juſta cura requirit; ideoque hos adjutores adhibuiſſe, facile credo Tacito, & id tyranni juvenis, laſcivientis & luxuriantis, indoli valde conveniens mihi videtur. Licet & ſuſpicari factum id in opere, quod parabat ad inſtantem commiſſionem. *Gronovius.*

1 *Et allatos.*] Nihil ſincere ex Flor. eruitur. In eo enim legitur, *& ablatos*, forte, *& oblatos.* Pichena. Ego vero haudquaquam hoc ſollicitandum cenſeo. *Allatos* eſt domi meditatos. Quod ad primum quidem congreſſum non congruit; ſed poſtquam ſemel ſtudia junxere, vix eſt ut unquam diſceſſerint, quin præcepiſſent animis proximi conventus materiam, & ad eam aliquid domi per habentes carmina ſomnos natum poſſent afferre. Sed & ad illos, quos ſubito ad juſſum principis effuderant, emendandos aliquid domi potuit ſubnaſci & inde allatum in regia repertis addi. *Gronovius.*

2 *Quoquomodo prolata.*] Vulgo, *quoque*

impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, [1] utque contraria asseverantium discordiæ eruebantur. nec deerant, [2] qui voce vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent. Sub idem 17
tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompejanosque, gladiatorio spectaculo, quod Livinejus Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe opidana lascivia [3] invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompejanorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt

que modo. de eodem errore monui lib. 6. *Pichena.*

1 *Vtque contraria asseverantium discordia eruebantur.*] MS. exemplar habet, *merentur.* Forte, *ut contr. asseverantium disc. quærerentur.* Rhenanus. Non cuivis patent: post epulas adhibebantur Philosophi diversarum partium: qui non eo committebantur, ut ex eorum altercationibus princeps imbiberet aliquid serium, aut faciens ad virtutem; sed contra ex nimiis eorum contentionibus lusus ei risusque intendebatur. *Nec deerant qui voce vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent.* Tò *utque* similitudinis est nota. *Salinerius.* Legam, *rituque contraria asseverantium, discord. er. &c.* Acidalius. Venetum cod. sequutus sum scribendo, *eruerentur*: nam & eo videtur inclinare Flor. qui corrupte habet; *utque contraria asseverant tum discordia rueret?* Sensus est: Neronem post epulas Philosophorum disputationibus operam dedisse, ut inde discordiæ eruerentur: quod ipsi oblectamento & derididiculo esset. *Pichena.* Lectionem MSC. quam exhibet Pichena, rectam esse puto si leviter distinguantur connexæ perperam literulæ, & in hodiernum scribendi morem formentur. Nam supra quoque alibi dixi, nullum fere in membranis usum esse diphthongi *æ*. apparet ergo sic scribendum, *ut, quæ contraria asseverantium discordia, erueret.* dividenda inquam diphthongus est *discordiæ*, atque ita clarum istud *e* literam principem esse vocis *erueret.* Sensus audisse disputationes, ut erueret quænam esset discordia contraria asseverantium. ut nempe in quibus, & quomodo dissiderent, cognosceret. *Freinshemius.* Malim nihil hic mutari: nam illud, *utque eruebantur*, habet quandam *ἔμφασιν*, quam in nulla earum, quas subjiciunt, lectione reperio. Illæ namque significant modo, quid fieret: hoc etiam vanum, simulatum, fucatum fuisse, quod fiebat. Perinde namque est, quasi dixisset: *& quasi eruebantur*: & volebat videri se id agere, ut variæ & diversæ sectarum opiniones cognoscerentur & excuterentur. Nam τò *Vt* similitudinis est, ut bene Salinerius animadvertit. *Gronovius.*

2 *Qui voce vultuque tristi.*] Nec male fortasse in Florent. *qui ore vultuque.* Pichena.

3 *Invicem incessente.*] Lege, *incessentes.* Lipsius.

ſunt in urbem multi è Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique [1] *liberorum aut parentum mortes* deflebant. Cujus rei judicium princeps ſenatui, ſenatus conſulibus permiſit. Et rurſus re ad patres delata, prohibiti publice in decem annos ejuſmodi cœtu Pompejani, [2] collegiaque quæ contra leges inſtituerant, diſſoluta. Livinejus, & qui alii ſeditionem conciverant, exſilio multati ſunt.

18 Motus ſenatu & Pedius Blæſus, accuſantibus Cyrenenſibus, *violatum ab eo theſaurum Æſculapii, delectumque militarem pretio & ambitione corruptum.* Iidem Cyrenenſes reum agebant Acilium Strabonem, prætoria poteſtate uſum, & miſſum diſceptatorem à Claudio agrorum, quos regis [3] Apionis quondam habitos, & Pop. Rom. cum regno relictos, proximus quiſque poſſeſſor invaſerant, diutinaque licentia & injuria, quaſi jure & æquo nitebantur. Igitur [4] abjudicatis agris, orta adverſus judicem invidia: & ſenatus *ignota ſibi eſſe mandata Clau-*

1 *Liberorum aut parentum.*] Ita ex Flor. Vulgo, *ac parentum.* Pichena.

2 *Collegia quæ contra leges.*] Legem Solonis intelligit, cujus verba Cajus refert in tractatu de colleg. illicit. ἐὰν δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερεῖς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ συσσίτοι, ἢ ὁμοτάφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν ὅ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον ἔστω, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Alciatus.

3 *Apionis quondam habitos.*] Lego, *regi Apioni.* Rufus hac de re: *Cyrenas cum ceteris civitatibus Libyæ Pentapolis Ptolemæi antiquioris liberalitate ſuſcepimus. Libyam ſupremo regis Apionis arbitrio ſumus aſſecuti.* Item Eutropius: *Quo tempore Libya quoque Romano imperio, per teſtamentum Apionis, qui rex ejus fuerat, acceſſit. in quâ inclytæ civitates erant, Berenice, Ptolemais, & Cyrena.* Appianus in extremo Mithridatico: Τοῖς Ῥωμαίοις Κυρήνην Ἀπίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐκ διαθήκης ἀπέλιπεν. Factum hoc anno urbis DCLX. C. Cœlio L. Domitio Coſſ. Sed ut moneam, in verbis Rufi vereor ut menda ſit, licet occultior. Quis ille Ptolemæus antiquior? Plerique omnes Ægyptii reges Ptolemæi, & parum proba aut recepta diſcriminis hæc nota. Auſim reſcribere, *Ptolemæi Apionis.* Nam hic ſanè rex, Ptolemæus fuit, ſed cognomento Apion. Appianus 1. Civil. *Sequenti anno, populus Romanus duabus provinciis ex teſtamentis regum eſt auctus, Bithyniam Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidis, cui Apioni cognomentum fuit.* Lipſius.

4 *Agris abjudicatis.*] Id eſt Attilii

Claudii, & consulendum principem respondit. [1] Nero probata Strabonis sententia, *se nihilominus subvenire sociis, & usurpata concedere* scripsit. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri, 19
& M. Servilii, qui summis honoribus, & multa eloquentia viguerant. Ille orando caussas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, [2] & ele-

lii Strabonis sententia à Cyrenensibus agris ablatis, & Po. Ro. adjudicatis. Est vero *Abjudicare rem*, de qua controversia est, judicando eripere. Vnde *Abjudicatus ager* Livio, quem Romani iniquo juditio eripuerunt Ardeatibus. *Lupanus.*

1 *Nero probata Strabonis sententia.*] Vulgati, *Princeps probata.* Florent. *Ne probata.* scripsi ergo, *Nero probata.* Pichena.

2 *Et elegantia vitæ, quam clariorem.*] Trajecerim, *& quem elegantiæ vitæ clariorem effecit.* Lipsius.

Et elegantia vitæ, quem clariorem effecit.] Transponit Lipsius. Ego nihil mutarem. Clanculum in Servilio notat luxum, ac nimis lautam vitam, tanquam Romano Senatori parum decentem. is enim hic videtur *elegantiæ* sensus, sicuti lib. 16. de C. Petronio, qui fuit, *erudito luxu*, ac Neroni, *elegantiæ arbiter.* Servilius itaque illam elegantem vitam clariorem notabilioremque effecit, quia eximiis virtutibus, nobilique ingenio præditus, mores tamen diversos induerat. *Pichena.*

Quam clariorem effecit.] Forte, *qua clariorem effecit.* Rhenanus. Danesius emendabat, *qua clariorem effecit*, non ut in vulgatis, *quam.* Vrsinus. Trajicit Lipsius: Sed quis non videt inconcinnitatem structuræ sequi? Male enim hærent, *elegantia clariorem effecit; par ingenio, morum diversus.* Trajiciam & ego, sed alia: hæc enim ipsa ejicio. Nam quid aliud iis faciam, non video. Nihil huc quidem pertinent; ut clarum ex hac nostra restitutione: *Ille orando causas, & elegantia vitæ, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, ut par ingenio, ita morum diversus.* Servilium cum Domitio comparat, & id more suo rotunda brevique oratione, quæ syrma illud rejectorum verborum respuit. Tamen possis & illa leviter mutata retinere: *mox tradendis rebus Ro. celebris, quas clariores effecit.* Sed inepta talis additio, & quam Tacitus nunquam, me judice, usurpavit. *Acidalius.* Contenditur hic Servilius cum Domitio: iste doctrinæ & probitatis notæ, hic eruditus, sed impurus; Domitius (supra animum postulationibus devotum) avidus erat 4. ann. *quoque facinore clarescere*, illumque miratur nemo *quod diu egens & parto nuper præmio male usus, plura ad flagitia accingeretur.* Servilius autem totus ab eo discedebat *diversus morum.* nec dissimilis à Terentiano Micione in Adelph. *Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus. Elegantia vitæ* [illegible], quæ vitiis intacta, & à bonis electa sit. Quam ob rem genus vitæ Servilii per se clarum, clarius evadebat ex deterrima Domitii comparatione. Sic Cæsarem cum Alexandro si compares (militiæ alioquin pares) unius clementia per alterius sævitiam illustrior habetur. *Salmerius.* Alii heic emendationes subjiciunt, alii interpretationes, non ad meum gustum. Puto auctorem significare

elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. [1] Nerone quartum Cornelio Cosso Coss. [2] quenquennale ludicrum Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis. varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant qui *Cn. quoque* [3] *Pompejum incusatum a senioribus*

Servilium parem fuisse, quod ad ingenium quidem attinet, Domitio Afro; sed moribus diversum: ideoque tanto clariorem factum Domitio, quanto melius audiret homo, vitæ integræ & elegantis; præ diro ac damnandis reis exercito. Sic sup. l. 4. *At Messalinus Cotta haud minus claris majoribus, sed animo diversus.* Gruterus. *Elegantiam* accipio in optimam partem, & prorsus, ut de Pomponio Secundo lib. 5. *At Pomponius multa morum elegantia & ingenio illustri.* Ille autem, *ut par ingenio, ita morum diversus*, non Servilius est, sed Domitius. Quam, inquit, elegantiam vitæ Servilii effecit clariorem Domitius, ut par ingenio, ita morum diversus. Fecisse dicitur Domitius, quod ut homines facerent, occasionem dedit. In contrarium Cicero lib. 9. famil. 12. *Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio & gravitas aliorum infamet injuriam.* Gronovius.

1 *Nerone IV. Corn. Cosso coss.*] Quorum mentio in lapide Romæ:

I. O. M. ET. GENIO
VENALIC
P. ACILIVS. CERDO
VOTVM. SOLVIT
NERONE. CÆSARE
AVG. IIII.
COSSO. LENTVLO. COSSI.
F. COS.

Lipsius.

2 *Quinquennale ludicrum.*] Est hoc ipsum, quod noster l. XVI. *lustrale certamen* appellat. Quod longo intervallo post reduxit & firmavit Gordianus Iunior Imperator. de quo apposite Victor: *Eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque, in Persas profectus est.* Exemplum autem, credo, Nero sumsit à Neapolitis, de queis Strabo lib. v. Νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. id est: *Nunc autem quinquennale sacrum certamen apud eos celebratur, Musicum & gymnicum in plures dies: quod æmulum esse potest illustrissimis Græcorum ludis.* Nota quod ait, νυνὶ δὴ. Institutum enim id certamen ejus ævo, in honorem Augusti. Suetonius clare, Aug. cap. LXXXVIII. & in Claudii cap. XI. Herodes etiam Iudææ rex theatrum & certamen quinquennale condidit, ad honorem gratiamque Augusti, uti Iosephus narrat lib. XV. Sunt & nummi Neroniani, in quibus mensa cum coronâ & lebete, inscripti: CERTA. QVINQ. ROM. CO. SC. id est, *Certamen Quinquennale Romæ constituit.* Lipsius.

Quinquennale ludicrum.] Sic Augustus morbo variante quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum Neapoli perspectavit. Scribit vero Strabo lib. 5. solitos Neapolitanos quinquennalem agonem celebrare, qui erat musicus & gymnicus, illisque agonibus æmulus, qui per Græciam maxima celebritate agebantur. *Lupanus.*

3 *Pompejum incusatum, quod.*] Perpetuum sane theatrum Pompejus condidit primus, anno urbis DCLXXXIX. Antea subitaria erant, & Censorum jussu plerumque disjecta. Tertullianus libello de spectacu-

bus ferrent, *quod mansuram theatri sedem posuisset. nam* [1] *antea subitariis gradibus, & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas,* [2] *stantem populum spectavisse:* [3] *si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Ne spectaculorum quidem*

ctaculis: *Sæpe Censores renascentia theatra destruebant moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant. Itaque Pompejus Magnus solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpidinum extruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit.* Donec præcipitantibus moribus, exstruxerunt ipsi Censores. Valerius lib. II. cap. IV. *Theatra inchoata quidem sunt à Messalla & Cassio Censoribus, ceterum auctore Scipione Nasica, omnem apparatum operis eorum subjectum hastæ venire placuit.* Appianus Civil. I. Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ Σκιπίων ὕπατος καθεῖλε τὸ θέατρον ὃ Λούκιος Κάσσιος ἤρχετο, καὶ ἤδη συντέλος ἐλάμβανεν, ὡς καὶ τόδε στάσεων ἀρξὸν ἐσόμενον, ἢ οὐ χρήσιμον ὅλως Ἑλληνικαῖς ἡδυπαθείαις Ῥωμαίους ἐθίζεσθαι. Eamque in rem Sc. interpositum, quod legis nomine Tertullianus intellexit in Apolog. *Quonam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant?* Velleji locus addatur, qui corruptus vulgo: *Cassius Censor à Lupercali in Palatium versus, theatrum facere instituit: cui in demoliendo eximia civitatis severitas, & consul Capio restitere.* Scribe, *in emoliendo*, & *Scipio.* Lipsius.

1 *Antea subitariis gradibus.*] Ausonius:

> *Ædilis olim scenam tabulatam dabat*
> *Subito excitatam, nullâ mole saxeâ.*

Idem.

2 *Stantem populum spectavisse.*] Valerius ait, *Sc. cautum, nequis in urbe, propiusve passus mille, subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet.* Sessionem tamen adstruere Livius & Dionysius videntur lib. I. sub Tarquinio rege: *Loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati. Spectavere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes.* Sed tantum in Circo. *Idem.*

3 *Si consideret.*] Danesius addebat dictionem, *ne*, legebatque. *Ne si consideret.* Ursinus. Notaverat Muretus. *Ne theatro dies &c.* ratus forte eam particulam desiderari, & omissam inde, quia paullo post repetita. *Ne spectaculorum quidem.* At ego ajo indidem eam ipsam retrahendam; atque eo loco ponendam: *ne si consideret, th. d. t. ignavia continuaret.* Sequentia sic plane scribenda & distinguenda: ut vera sententia enitescat: *spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quoties prætores ederent,* (Ita recte Lipsius pariter & Muretus) *nulla cuiquam necessitate certandi* (al. *spectandi* quod defendere possis loco lib. 16. *Quippe gravior inerant metus, si spectaculo defuissent*) *ceterum abolitos paullatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam &c.* Ac cave in his postremis verbum *everti* vel deleas, quod recte posse censuerunt Lipsius & Muretus, vel mutes, & *verti*, quod permitit etiam Lipsius. Credo ego Tacitum *verti*, non *everti* hic scripsisse, quia simplex ubique magis amat. lib. II. *Ut versa Cæsarum sobole imperium adeptus est.* Lib. 15. *Sed provisum quonam modo pœnas versa Resp. daret.* Et Taciti hæc mens hoc in loco: patrios mores, qui paullatim antea aboliti sint, nunc funditus everti hac lascivia.

dem antiquitas servaretur, [1] quotiens Pratores ederent, nulla cuiquam civium [2] necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, [3] funditus everti [4] per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi & corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis juventus, gymnasia & otia, & turpes amores exercendo, principe & senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant. Proceres

via. quomodo paullo superius in eandem formam: *Nec ulla majoribus corruptis olim plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies.* Mores, inquit, qui jam olim corrupti, tum libidinibus in omne flagitium exarserunt. *Acidalius.* Mallet Muretus, *ne si consideret.* cui non assentior. sunt enim incusantium verba. qui postquam dixissent, vetustis temporibus populum stantem spectavisse ludos, sequuntur: nam si consideret, ignavia populi dies totos in theatro continuaret. atque accipio vocem, *ignavia*, primo casu, non sexto, ut in postrema editione notatur. *Pichena.* Vox una excidit, qua reposita implebitur hians sensus: *stantem spectasse populum, ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret.* Grotius.

1 *Quoties P. R. sederet.*] Libri scripti, *Prator sederet.* Facile & vere emendes, *Pratores ederent.* Enimvero editionem ludorum magistratibus incubuisse, præsertim Prætori, notum iis qui in vestibulo versantur antiquitatis. Facit huic parti illa responsio: *Nec proinde magistratus rem familiarem exhausturos*, &c. *Lipsius.*

Quoties P. R. sederet.] Faernus, legebat *Quoties P. R. ludos ederet.* Vrsinus. Hæc dicuntur, ut nec prætextu antiquitatis Nero uti valeat: quasi dicant. quid ad ista Nero? num se defendet quod sedens olim populus spectaverit? esto: sed nobis obsecro respondeat, an antiquitus (quod nunc fit) homines spectare cogerentur. Potes igitur præterire castigationes. Verum qui novum Romæ hujusmodi certamen? *Varia fama ut cuncta ferme nova.* Vel quo pacto Nero id primis celebravit? *Instituit & quinquennale certamen primus omnium Roma more Graco, triplex, musicum, gymnicum, equestre.* Pompejus certe in dedicatione sui theatri, edidit musicum, gymnicum, & equestre certamen. Dio l. 39. καὶ ἐν τῇ ἐκείνῳ θέᾳ καὶ μουσικῆς, καὶ ἀγῶνος γυμνικοῦ, κἀν τῷ ἱπποδρόμῳ καὶ ἵππων ἁμίλλας. i. & in eodem spectaculo musicæ, & certaminis gymnici, & in hippodromo equorum certamen exhibuit. Nero primus sanxit ut quolibet quinquennio celebraretur. *Salinerius.* Lipsius vere correxit. Corrupte antea, *quoties P. R. sederet.* Pichena.

2 *Necessitate certandi.*] Secutus sum manuscriptos. Vulgata scriptio tamen recta adæque, *spectandi.* Vtrumque enim factitatum sub his comœdis principibus, ut viri illustres & ad certandum cogerentur & ad spectandum. Nec displiceat geminari, *necessitate spectandi aut certandi.* Lipsius.

3 *Funditus everti.*] Libris meis abest τὸ, *everti.* & omiseris recte. Scribi etiam possit, *& verti.* Idem.

4 *Per accitam lasciviam.*] Accitam undecunque, sed præcipue ex Græcia. Sic paulo infra: *efflagitandi Graca certamina.* Pichena.

1 *Spe-*

ceres Romani [1] *specie orationum & carminum, scena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, &* [2] *castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur?* [3] *An justitiam auguris, & decurias equitum, egregium judicandi munus expleturos, si fra-*

1 *Specie orationum & carminum.*] Ad Musicum certamen referto. *Lipsius.*

Proceres R. specie orationum & carminum scena polluantur.] Verba non bonæ nec expeditæ sententiæ. Neque enim concessio esse potest. Censeo particulam *ut* excidisse: qua reposita nectantur superioribus: *Principe & Senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant, ut Proceres Romani* &c. Aut mutandum: *Proceres Romanos sp. or.* &c. *scena pollui.* Acidalius.

2 *Castus assumant.*] Servius in 5. Æn. ait. *Castum* per diphthongum, pugillum arma significare, de Cæstu plura lib. 16. *Lupanus.*

3 *An justitiam augurii.*] Vitium: cui medendo impar ego. *Lipsius.*

Iustitiam augurii.] Faernus me hujus mendi admonuit: lego igitur, *jus augurum.* Vertranius. Faernus reponebat: *An jus augeri, & decurias equitum* &c. *Vrsinus.* Corruptissimus locus: cui medendo se imparem Lipsius simpliciter fatetur, qui in prima edit. conjecit. *justitiam augeri.* Ego sanare posse videor, sed audaci medicina. Omnino quidem hæc trahenda ad equites illos, quos conscriptos supra memoravit ad celebrandos in scena plausus Nerone cantante. Ii *Augustani* vocati. quod nomen hic librariorum ignorantia an oscitantia interpolatum prius hoc modo, *An justitiam.* pro quo mox deinde hæsitantes alii scripserunt, *auguri*, donec receptum in textum utrumque. Nam mihi non dubium, quin vera scriptura sit *Augustanos.* Sed totus locus etiam porro sic emendandus: *Augustanos* (ironia est, sine interrogatione) *& decurias eq. egregie judicandi munus expleturos, si fractos sonos & dulcedinem vocum perite edidissent.* De his supra: *Tuncque primum conscripti sunt equites Ro. cogn. Augustanorum.* Sueton. de hisdem, sed paullo aliter, Ner. 20. *Acidalius.* Secutus corruptionis hæc attrecto. Res Romana stabat legibus & armis. Virg. 6. Æn. *pacique imponere morem Parcere subjectis & debellare superbos.* Hinc spectaculis detrahentes dicunt, his utraque pessum ire. de armis: *nisi ut corpora quoque nudent, & castus assumant, easque pugnas pro militia & armis meditentur.* de legibus: *an justitiam augurii, & decurias eq. egregium judicandi munus expleturos?* leges enim divina humanaque complectuntur. Chrysipp. de legib. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων καί τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων. i. *Lex est omnium divinarum humanarumque rerum regina.* Recensent vero patricios ac equites, quod hos Nero præcipue scena dehonestavit, quodque hi tunc temporis humani divinique juris judices erant. Cæterum *justitia* pro *jure.* πρωτότυπον ἀντὶ τοῦ παραγωγοῦ. Vlp. lib. 1. DD. de just. & jur. *Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen juris descendat: est autem à justitia appellatum.* idque noster fecit Thycydidis auctoritate lib. 1. καὶ ἐλθόντων τῶν πρεσβειῶν ἀπὸ τῆς συμμαχίας. ubi Scholiastes, ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τῶν συμμάχων. Nostri eadem *ignaviam, & vana ingenia.* Adde si placet. *ibi concessam dictitans nobilitatem.* Sed nihil opus circuitione, audi Virgil. unde noster

fractos sonos & dulcedinem vocum [1] *perite audissent? Noctes quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed cœtu promiscuo quod perditissimus quisque*

noster sibi sumpsit Lib. 1. Æn. *O Regina novam cui condere Iuppiter urbem, Iustitiaque dedit gentes frenare superbas.* Hæc Æneas, quo vidente ipsa *Iura dabat legesque viris.* Optime *frenare* quia jura vinculum, ne in flagitia ruamus. Consentaneum est igitur eos sic dixisse: an proceres id est patricius, curatius executuros, quæ pertinent ad augurii jus, an equites quæ ad munus judicandi. *Salinerius.* Vere vitiosus locus. atque ego vereor, ne temeritatis arguar, qui desparatis manum adhibere audeam. tamen quid super eo divinaverim, non reticebo. Paulo supra dixit conscripsisse Neronem Romanos equites, cogn. Augustanorum. Ad hos derisionis causa fortasse alludit his verbis, quæ mihi sic corrigenda videntur: *An institutos Augustanos, & decurias equitum* &c. certe non longe à vitiosæ scripturæ vestigiis. *Pichena.* Corrigo: *an peritiam auguris*, aut, *jus totum augurii.* Quasi diceret: num juventus Romana, postquam aures imbuerit peritia judicandi de modis numerisque cantus & de dulcedine vocum, melius tractabit scientiam auguralem, munia militaria, officium judicum? *Harlaus.* *Fracti soni* non significant aliquid ad artem pertinens, sed id, quod Seneca dicit *non virile*, cum in Hercule Furente canit: *Ad non virilem tympani movit sonum.* *Decuriæ* autem *equitum* ut nihil respiciunt militarium muniorum, ita nec augurali ullus hic est locus disciplinæ. Tamen est etiam, qui sensui serviisse ait sese absque cura verborum, quæ Lipsius corrupta credat: Hoc autem velle Tacitum vaticinatur: ubi posthac inventum iri severitatem judicis & sanctimoniam sacerdotis inter homines gnaros mollium sonorum & numerorum Musicorum? Id elici satis commode putat ex infra scriptis, quæ positis hic respondent: *nec cuiquam judici grave aures studiis honestis & voluptatibus concessis impartire.* Vbi etiam sine cura, opinor, verborum, interpretatur judicem nihil perdere gravitatis. Interim hoc posteriore in loco, quid est, quod confirmet illam castimoniam sacerdotis? De solis judicibus excusat, quia de solis judicibus mota erat invidia. Desinamus nugari & audiamus solum Pichenam. Posset legi: *An institutos Augustanos è decuriis equitum:* sed non est necesse. Nam *institutos Augustanos & decurias equitum* per ἓν διὰ δυοῖν dicitur de iisdem, prorsus ut lib. 13, 25. *Iudicram licentiam & fautores histrionum:* eodemque cap. 46. *Pellice ancilla & assuetudine Actes.* Num, inquit, adulescentulos secundi ordinis (qui conscripti sint cognomento Augustanorum; aliquando in decurias judicum allegendi) paratius & religiosius causas audituros, si molliter & dulce canenti Cæsari artificiose plaudere & docte atque ingeniose acclamare didicissent? Nam hoc est *perite audire* (ut apud Suetonium cap. 22. *solos scire audire Græcos*) *plausibus personare formamque principis & vocem deum vocabulis appellare*, quemadmodum interpretatus ipse Tacitus cap. 15. Quod quia fiebat assidue *dies & noctes*, ideo justior hæc invidia in tam male perdentes tempus, quod collocare deberent in sanctissimo judicium officio discendo, cui destinabantur. *Gronovius.*

1 *Perite audissent.*] Alii, *edidissent.* Male. nam infra ait: *nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire,*

que [1] per diem concupiverit, per tenebras audeat. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant; *Majores quoque non abhorruisse [2] spectaculorum oblectamentis, pro fortuna quæ tum erat; eoque [3] à Thuscis accitos histriones. [4] à Thuriis equorum certamina, & possessa Achaia Asiaque [5] ludos curatius editos. nec quemquam Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse, [6] ducentis jam annis à L. Mumii triumpho, [7] qui primus id genus spectaculi in urbe præbuerit. Sed & consultum parcimoniæ, quod perpetua sedes theatro locata sit, potius quam im-* 21

tiret, quæ verba ad hæc referuntur. *Pichena.*

1 *Per diem concupiverit.*] Legam *conceperit.* Acidalius.

2 *Spectaculorum oblectamentis.*] Farnes. *oblectamenta* vere. *Lipsius.*

3 *A Thuscis accitos histriones.*] Nisi Tacitum sui oblitum velis, aut hic *ab Oscis* legendum est, aut supra 4, 14. *Thuscum quondam ludicrum.* Sed potius inclinem, ut hunc locum corruptum dicam, cum histriones aliis quoque auctoribus Oscum spectaculum dicamus, ut Ciceroni epist. fam. 7, 1. *Non enim te puto Græcos aut Oscos ludos desiderasse*, Strabo libro 5. Osco sermone mimos agitatos fuisse scribit, cum gens ipsa defecisset. Hinc Atellanæ etiam fabellæ dictæ sunt, quod genus ludorum ab Oscis inventum prodit Livius 7, 2. & Valerius Max. 2, 4, 6. qui tamen turbat, dum histriones Etruria accitos diserte affirmat. Sed videndum, num ita possit conciliari reliquis, ut dicamus non primum initium ludorum eorum respexisse, sed instaurationem. Nam, ut narrat Cluvius Rufus apud Plutarch. in quæst. Rom. 107. C. Sulpicio & L. Stolone Coss. pestem Romæ grassatam omnes ad unum scenæ ministros extinxisse. itaque alios requirentibus advenisse ex Etruria multos bonosque ejus rei artifices. Unde apparet id ludicrum ante etiam Romæ fuisse, quamquam nomine histrionum nondum recepto, cujus diversam originem iidem scriptores citatis locis adnotarunt, & Livius indicato capite qui tamen iis Coss. rem eam novam fuisse tradit, ut ita satis hæc obscura sint. *Freinshemius.*

4 *A Thuriis equorum certamina.*] Atqui Livius libro 1. etiam equos à Thuscis derivat. *Ludicrum fuit, equi pugilesque, ex Etruriâ maximè acciti.* Et cum equorum certamina antiquissima Romæ sint, vix videntur ea periisse tam longinque. Magna Græcia certe & illa ora, in qua Thurii, non tam pernota tunc Romanis. Quæ tamen frons mea à Tacito dissentientis? Thurii vicini Tarentinis ab iisque eversi, ut Strabo narrat; quorum olim Sybaris opidum celebre deliciis. Ab Augusto colonia illuc deducta, Copiæ. *Lipsius.*

5 *Ludos curatius editos.*] Germana Cornelii vox, non, *accuratius*, ex libris. *Idem.*

6 *Ducentis jam annis.*] Et paullo pluribus, quoniam triumphavit de Achæis & Corinthiis Mummius anno urbis DCVIII. *Idem.*

7 *Qui primus id genus.*] Quod genus? gymnicosne? inclinabam, sed primus athletas dedisse legitur in ædilitate Æmilius Scaurus, multis post

immenso sumptu, singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo [1] *efflagitandi Græca certamina à magistratibus caussam fore, cum eo sumptu Resp. fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, & voluptatibus concessis impartire. lætitiæ magis quam lasciviæ dari paucas* [2] *totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat.* Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. [3] Ac ne modica quidem studia plebis exarsere, quia redditi quamquam scenæ [4] Pantomimi, certaminibus sacris prohibebantur. [5] Eloquentiæ primas nemo tulit, sed *victorem esse Cæsarem* pronuntiatum. [6] Græci amictus, quos per eos

post annis. Potes igitur capere ludos Græcos. Nam antea noti tantum Osci & Latini. Cicero ad Marium libro VII. *Non enim puto te Græcos aut Oscos ludos desiderasse: præsertim cum Oscos vel in Senatu spectare possis, Græcos vero ita non ames ut nec ad villam tuam via Græcâ ire soleas.* Hos triplices ludos Tranquillus in Iulio intellegit, cap. XXXIX. *Ludos regionatim urbe totâ dedit, & quidem per omnium linguarum histriones.* Et Aug. cap. XLIII. *Ludos fecit nonnunquam vicatim, ac pluribus scenis, per omnium linguarum histriones.* Idem.

1 *Efflagitandi Græca certamina.*] Certaminis vox ad gymnasium spectare potius videtur, quam ad scenam. Sed & in scenâ ipsâ certamen quoddam victoriæ. *Idem.*

Efflagitandi Græca certamina.] Nihil, ut opinor, prohibet, quo minus *Græci certaminis* appellatione gymnicos æque ut musicos ludos designatos esse interpretemur, præsertim cum ante Neronis tempora, vigente adhuc republica, datos sæpius athletas constet, non quidem quotannis, sed velut extra ordinem, in urbe Roma. Quin & apud Ciceronem ad Marium *Græcorum ludorum* nomine propius est, ut non musici, sed gymnici exponi debeant, quicquid eruditissimus Lipsius in contrarium sentiat. *P. Faber.*

2 *Totius quinquennii.*] Ita scripserim, non, *potius*. Lipsius.

3 *Ac ne modica quidem.*] *Immodica* legendum videtur: quæ videlicet excitari solebant Pantomimorum certamine. Supra I, 77. & 13, 25. *Gronovius.*

4 *Pantomimi, certaminibus sacris.*] Certamina sacra, sive ἱερὰς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, definit Pollux, libro III. Tale hoc Neapolitanum, quod & ἱερὸς ἀγὼν à Strabone dicitur. *Lipsius.*

5 *Eloquentiæ primas partes.*] Farnesiano abest, *partes*, rectè. *Idem.*

Eloquentia primas nemo tulit.] Additum perperam fuerat in editis, *primas partes*, quam vocem abstulimus, cum à Flor. absit; & aliis, Lipsio teste. *Pichena.*

6 *Græci amictus.*] Libri leviter aberrant. Nam Farnes. *Gratiam jactam* qui.

eos dies plerique incesserant, tum exoleverant. In- 22
ter quæ & sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur inquirebant. & omnium ore [1] Rubellius Plautus cele-

quo. Vatican. *Graciam jactus ta quo.* Dixi aberrant. nam vera lectio hæc: *Graci etiam amictus, quis per eos dies p. incesserant.* vel, *quos p. e. d. p. ingesserant.* Græcanicum scilicet hoc certamen fuit, & ideo amiciebantur plerique ad morem Græcum, palliati crepidatique. Hæsi olim, sed expedivit me planè Dio libro LX. de hoc ipso spectaculo, Neapoli: E'πεὶ ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη. Τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτῶντο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. id est: *Deinde & Neapoli planè privatum se gessit. Nam cum in aliis, & ipse & qui cum eo erant, Gracorum ritu vixerunt, tum etiam in Musico spectaculo pallium & soleas induit, & in Gymnico agone vestem purpuream & auream coronam accepit.* Et simile quod in Commodo tradit, quotiens theatrum ingrederetur, solitum sumere χλαμύδα ὁλοπόρφυρον τὸ Ἑλληνικὸν τρόπον, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Ex his facilè intelligo restituoque Suetonii locum Domitiani cap. IV. *Certabant etiam & prosâ oratione Gracè Latineque, at præter citharœdos chorocitharistæ quoque & psilocitharistæ. In stadio verò cursu etiam virginum certamini præsedit crepidatus purpureaque amictus togâ Gracanicâ, capite gestans coronam auream.* Corrigo & distinguo: *& psilocitharistà: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini præsedit,* &c. Vera lectio, vera mens: Certasse præter citharœdos, etiam chorocitharistas, & in stadio, certamine cursus, etiam virgines. At certamini toti quinquennali præsedisse Domitianum ritu Græco, purpureâ togâ, & coronâ ornatum. Dixit enim Togam: mallem chlamydem, uti idem scriptor Neronis cap. XXV. reditum in urbem describens habitu Græcanico: *in veste purpureâ, distinctaque stellis aureis chlamyde.* ubi, *veste*, glossematium puto, deleoque. Item Dio supra, & Capitolinus in Pertinace: *Purpureasque chlamydes Gracanicas.* Lipsius.

Graci amictus, quos per eos dies plerique incesserant.] Ne admitte particulam *etiam*, quam Lipsius inserit, *Graci etiam amictus.* Orditur novam narratiunculam auctor, quæ nihil superioribus hæret. Porro pro *quos*, *queis* lege cum eodem; non quod probati etiam posse credidit, *quos per eos dies plerique ingesserant.* Acidalius. Declino vestigia corrigentis. *Quos plerique incesserant*; conviciis scilicet; hæc ea de causa dicuntur, quod sub Nerone Græci habitus usurpatio: desuetudine vitio dabatur, postquam scil. Pompejus Græcos ludos Græcorum (ut reor) apparatu celebravit. Dio libro 39. *Salmerius.* Florentinus, *q° per eos dies*: unde, *quomodo*, legendum suspicor. quod alibi in eodem libro observavi. *Pichena.* Scribo, *incessirant.* quos, inquit, per eos dies toga posita gestatos plerique arguebant, jam vulgares tum erant, & sero reprehendebantur. *Gronovius.*

1 *Rubellius Plautus celebrabatur.*] Lego cum Mureto *celebrabatur.* Acidalius. Vulgo, *celebratur.* Sententia vero exigit, ut Mureto assentiar legenti, *celebrabatur.* Pichena.

1 *Apud*

celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. Ipſe placita majorum colebat, habitu ſevero, caſta & ſecreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia diſcumbentis Neronis [1] apud Simbruina ſtagna, * cui [2] *Sublaqueum* nomen eſt, ictæ dapes, menſaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde paterna Plauto origo; [3] hunc illum numine deum deſtinari credebant. fovebantque multi, quibus nova & ancipitia præcolere avida & plerumque fallax ambitio eſt. Ergo permotus iis Nero componit ad Plautum litteras, [4] *conſuleret quieti urbis, ſeque prave diffamantibus ſubtraheret. eſſe illi* per

1 *Apud Simbruina ſtagna, * cui Sublaqueum nomen eſt.*] Omnes Taciti codices hic depravati ſunt. Interim nihil mihi deeſſe videtur. Tolle aſteriſcum & lege, *quibus*, ſive ut in MSS. legitur, *cujus Sublaqueum nomen eſt.* Poſtremam ſyllabam τῶ *cui* invenire eſt in prima ſequentis vocis, *Sublaqueum.* Sententia eſt; diſcubuiſſe Neronem ad Simbruina ſtagna, ubi illis Sublaquei factum eſt cognomentum, ob tres lacus, quos amænitate nobiles Anio defert in Tiberim. Auctor eſt Plinius l. 3. *Boxhornius.* Suſpicor à Tacito fuiſſe: *diſcumbentis Neronis apud Simbruina ſtagna (loco Sublaqueum nomen eſt) icta dapes.* ut libro 4. hiſtor. *nec auſi ad hoſtem pergere (loco Gelduba nomen eſt) caſtra fecere.* Sic & reſtituendum apud Florum libro 3, 3. *Prioreſque Theutonos ſub ipſis Alpium radicibus aſſequutus (locum Aquas Sextias vocant) quo (fidem numinum!) prælio oppreſſit?* Gronovius.

2 *Sublaqueum nomen eſt.*] Plinius libro III. *Anio lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaceo* (ci:a enim potius ſcribend. quia à lacu) *defert in Tiberim.* Addubito num vox Tacito deſit, legendumque: *villa cui Sublaqueum nomen.* Certe Neronis villa Sublacenſis Frontino de Aquæduct. cognita. Æmoinus libro II. cap. XVI. *Benedictus pater in loco qui Sublacus dicitur, qui ab urbe Roma XL. millibus abeſt, effulſit.* Philoſtratus libro IV. De vita Apollonii ad hanc rem addit, calicem Neronis, quem jam ori admoverat, fulmine excuſſum. *Lipſius.*

3 *Hunc illum numine Deum deſtinari credebant.*] Malim, *hinc illum.* Rhenanus. Imo *hunc*, reſpondet ea vox voci *quia* quæ præceſſit. *Grotius.* Quaſi non alterum multo ſit elegantius. Virgilius in quarto: *Hoc illud germana fuit? me fraude petebas.* Petronius: *hic eſt Cyclops ille & archipirata, cui vecturam debemus.* Gronovius.

4 *Conſuleret ſibi & turbis.*] Volebam, *ſibi & urbi*: ſed notat in Flor. legi *conſuleret q. & urbis*: ex quo appoſite Pichena, *quieti urbis.* Sed ſic tamen prius illud deeſt *ſibi*: nec abeo à meâ conjecturâ. *Lipſius.*

Conſuleret quieti urbis.] Vulgati, *conſuleret ſibi & turbis.* Vitium indicavit mihi Flor. in quo corrupte, *conſuleret qeturbis.* unde facilis fuit emen-

per Asiam avitos agros, in quibus tuta & inturbida juventa frueretur. Ita illuc cum conjuge Antiſtia & paucis familiarium conceſſit. Iiſdem diebus nimia luxus cupido infamiam & periculum Neroni tulit, quia fontem [1] aquæ Marciæ ad urbem deductæ nando inceſſerat: videbaturque potus ſacros & cærimoniam loci [2] corpore toto polluiſſe. ſecutaque anceps valetudo, iram deum affirmavit. At Corbu- 23
lo poſt deleta Artaxata, utendum recenti terrore ratus [3] ad occupanda Tigrano certa; quibus exciſis, metum hoſtium intenderet, vel ſi peperciſſet, clementiæ famam adipiſceretur: illuc pergit, non infenſo exercitu, ne ſpem veniæ auferret: neque tamen remiſſa cura, gnarus facilem mutatu gentem,

emendatio. *Pichena.* Repugnat Lipſius paſſus ἀνθρώπινόν τι. Neque enim τὸ *ſibi* vel Neronis vel Taciti oratio neceſſario requirit, ut ſi abſit illud, manca vel vitioſa debeat putari. Poſſet id tenere locum, ſi conſtarent cætera. *Sibi & turbis* tolerari nequit: & arguitur ab antiqua manu, ex qua corrector indoctior fabricavit vulgatum, cum faciendum haberet, quod Pichena. Tam *conſuleret urbi* quam laxum: At *conſuleret quieti urbis* tale nihil ut poſſit expreſſius aut definitius. *Gronovius.*

1 *Aqua Marcia.*] Vera lectio. fruſtra turbant libri, qui partim, *aqua margine*, partim, *morgio*, referunt. *Lipſius.*

Fontem aqua Marcia.] Non injucundum forte ſtudioſis rerum Romanarum fuerit paucis de aqua Marcia diſſerere, quam clariſſimam omnium aquarum Plinius ille lib. 31. appellat. Primus eam in urbem auſpicatus Ancus Marcius Rex, poſtea Q. Marcius in urbem deduxit, rurſuſque reſtituit M. Agrippa. Frontinus ſcribit eam à Trajano in Aventinum deductam. *Lupanus.*

2 *Corpore toto polluiſſe.*] Imò, *corpore loto.* Fontes & capita aquarum priſcis ſacra: in iiſque natare nefas. Plinius lib. VIII. de Clitumno: *Pons terminus ſacri profanique: in ſuperiori parte navigare tantùm, infra etiam natare conceſſum.* Imo in quibuſdam aquis navigare etiam vetitum. Idem libro eodem, de lacu Vadimonis: *Nulla in hoc navis (ſacer enim eſt) ſed innatant inſulæ*, &c. Seneca epiſt. XLI. de his cæremoniis: *Magnorum fluminum capita veneramur; ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet: coluntur aquarum calentium fontes, & ſtagna quædam vel opacitas vel immenſa altitudo ſacravit.* Lipſius

Corpore toto polluiſſet.] Eruditiſſ. vir *loto*: ſed primum ἐμφατικώτερον: quippe quod Nero membris omnibus impurus eſſet. Sueton. 29. *Suam quidem pudicitiam uſque adeo proſtituit, ut contaminatis pæne omnibus membris.* Et inde cæteros ſuo modulo metiretur. *Ex nonnullis comperi perſuaſiſſimum habuiſſe eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum eſſe.* Salinerius.

3 *Ad occupandum Tigranocerta.*] Scripſimus *ad occupanda Tigranocerta.* Rhenanus.

tem, ut ſegnem ad pericula, ita infidam ad occaſiones. Barbari pro ingenio quiſque, alii preces offerre, quidam deſerere vicos, & in avia digredi, ac fuere qui ſe ſpeluncis, & cariſſima ſecum abderent. Igitur dux Romanus diverſis artibus, miſericordia adverſus ſupplices, celeritate adverſus profugos, immitis iis qui latebras inſederant, ora & exitus ſpecuum ſarmentis virgultiſque completos, igni exurit. Atque illum fines ſuos prætergredientem incurſavere Mardi, latrociniis exerciti, contraque irrumpentem montibus defenſi. quos Corbulo immiſſis Hiberis vaſtavit, hoſtilem-
24 que audaciam externo ſanguine ultus eſt. Ipſe exercituſque, ut nullis ex prœlio damnis, ita per inopiam & labores fatiſcebant, [1] carne pecudum propulſare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æſtas, longinqua itinera, ſola ducis patientia mitigabantur, eodem plura quam gregario milite tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demeſſæque ſegetes, & ex duobus caſtellis, in quæ confugerant Armenii, [2] alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obſidione coguntur. Vnde in regionem Taurantium tranſgreſſus, [3] improviſum periculum vitavit. Nam haud procul tentorio ejus, [4] non ignobilis barbarus cum telo repertus,

1 *Carne pecudum propulſare.*] Addo, *carne paucarum pecudum.* Non enim ad ultimam neceſſitatem redactus videri poteſt exercitus, qui ovilla ſe ſuſtentat, ſed qui ovillæ exigua. Modus exiguus debilitabit eum inter graves labores. *Harlæus.* Vt Tacitus, ſic & Cæſar libro 7. de Gallico: *uſque eo, ut complures dies milites frumento caruerint, & pecore, è longinquioribus vicis adacto, extremam famem ſuſtentarent.* Nempe carere frumento militi Romano extrema fames eſt. *Gronovius.*

2 *Alterum impetu captum.*] Vox addita, auctore Vatic. *Lipſius.*

3 *Improviſum periculum vitavit.*] Inſerenda mihi particula videatur, *vix vitavit.* Acidalius.

4 *Non ignobilis barbarus.*] Vnus Megiſtanum. eſtque ille ipſe, de quo Frontinus ſic narrat. *Domitius Corbulo, cùm Tigranocertam obſideret, in quemdam ex Megiſtanis, quos ceperat, animadvertit, caputque ejus baliſta excuſſum, intra munimenta hoſtium miſit. Id forte decidit in medium concilium, quod tum cùm maxi-*

mè

tus, ordinem insidiarum, *seque auctorem & socios*
per tormenta edidit. convictique & puniti sunt, qui
specie amicitiæ dolum parabant. Nec multo post
legati Tigranocerta missi, *patere mœnia* afferunt,
intentos popularis ad jussa. Simul hospitale donum,
coronam auream tradebant. Accepitque cum ho-
nore, nec quidquam urbi detractum, quo prom-
ptius obsequium integri retinerent. [1] At præsi- 25
dium regium, [2] quod ferox juventus clauserat, non
sine certamine expugnatum est. nam & prœlium
pro muris ausi erant, & pulsi intra munimenta ag-
geris, [3] demum inrumpentium armis cessere. quæ
facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello
destinabantur. Miserantque Hyrcani ad princi-
pem Romanum societatem oratum, *attineri à se*
Vologesen pro pignore amicitiæ ostentantes. eos regre-
dientes Corbulo, ne Euphratem transgressi hostium
custodiis circumvenirentur, dato præsidio [4] ad lito-
ra maris rubri deduxit. unde vitatis Parthorum
finibus, patrias in sedes remeavere. Quin & Ti- 26
ridatem per Medos extrema Armeniæ intrantem,
præ-

mè habebant Barbari. ad cujus conspe-ctum velut ostento consternati ad deditionem festinaverunt. Lipsius.

1 *At præsidium regium.*] Volumen regium habet, *At præsidium legerat.* Forte, *At præsidium alterum.* Rhenan.

2 *Quod ferox juventus clauserat.*] Muret. notavit; *clausa erat.* Accipio. sed addo, præpositionem etiam addendam, *in quod ferox juventus clausa erat.* Acidalius. Muretus legit, *quo s. i. clausa erat.* Alii, *quo se i. se clauserat.* Sed fortasse communis lectio se recte habebit, si accipiamus, *præsidium*, pro ipsis regiis castris, quæ clausa essent, id est munita ac firmata à feroci juventute. *Pichena.*

3 *Demum irrumpentium armis cessere.*] Addunt Flor. & Ven. *demum & irrumpentium.* Pichena.

4 *Ad litora maris Rubri deduxit.*] Valdè equidem hic nunc hæreo, olim & in primis editionibus transitum aut neglectum. Ad quod *mare rubrum* Hyrcanos (de iis sermo) deduxit? Illud Ægyptium, quod vulgo sic appellant? ingens via sit, & nec sic in fines suos, nisi per Parthorum, intrarint. An alterum illud magnum & Indicum? ita solent veteres, fateor: sed nec hic ei locus, aut omnis Chorographia me fallit. Sunt enim Hyrcani ad mare Caspium ipsum siti, procul ab omni Indico: & pone vel flexu magno isse, tamen Parthorum fines omnia illa maritima ferè tangebant. Plinius: *Persæ rubrum mare semper accoluère*; atque aliæ sub Parthis gentes. Considera, & inspice (oculorum res est) abeunt à patriâ

mil-

præmiſſo cum auxiliis Verulano legato, atque ipſe legionibus citis, abire procul ac [1] ſpem belli amittere ſubegit: quoſque nobis ob regem averſos animi cognoverat, cædibus & incendiis perpopulatus, poſſeſſionem Armeniæ uſurpabat: cum advenit Tigranes, à Nerone ad capeſſendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, ſed quod diu obſes apud urbem fuerat, uſque ad ſervilem patientiam demiſſus. Nec conſenſu acceptus, durante apud quoſdam favore Arſacidarum. at plerique ſuperbiam Parthorum peroſi, datum à Romanis regem malebant. [2] Additum & præſidium, mille legionarii, tres ſociorum cohortes, duæque equitum alæ. [3] & quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ ut cuique finitima, [4] pars * Nipolique & Ariſtobulo atque Antiocho parere juſſæ

millibus millium; & in diſcrimina ipſa veniunt, quæ vitabant. Quod dicam non habeo, niſi ſi ſcripſit Tacitus, *ad litora maris ſui*. Nam Tacitum ut imperitiæ accuſem, durum improbumque ſit: & mea iſta lectio haud ab re ſit, ex Armeniâ cum præſidio, brevi flexu, deductos ad mare, juxta quod habitabant. Supra Euphratem igitur iverint, per montana & finitima Iberiæ ad ſuum mare. *Lipſius.*

1 *Spem belli amittere coegit.*] Melius, *mittere*. Acidalius.

2 *Additum & præſidium.*] Sic Flor. & magis ex more Taciti: Vulgo, *additum etiam præſidium*. Pichena.

3 *Et quo facilius novum regnum tueretur, pars.*] Hæc quoque diſtinctione potiſſimum laborare contendo, non enim pars Armeniæ aliis regibus tradita, ut Tigranes novum regnum facilius tueretur, nec etiam ideo profecerit, ſed in præmium navatæ operæ. relata autem verba ad ſuperiora pertinent, hoc ordine atque ſcriptura: *Additum & præſidium* &c. *duæque equitum alæ quo facilius novum regnum tueretur. Pars* &c. Ita ſe res habet ad continendum regnum novum atque turbidum adhuc, copiis & viribus opus. Vide locum parallelum 25, 15. quem ideo notavi: & infra 15, 4. 3, & 5. *Freinshemius.*

4 *Pars Nipolique.*] Latet in corruptione nomen alicujus regis. Fortè, *Thraſcypolique*. qui dynaſta alibi in finitimis Armeniæ locis. *Lipſius.*

Pars Nipolique & Ariſtobulo.] In volumine regio tantum eſt, *Nipoli & Ariſt.* Quid ſi legas, *pars populi Ariſtobulo atque Antiocho parere juſſa ſunt.* Rhenanus. Lipſii, prim. edit. conjicit. *Ut cuique finitima Arſinoe, Polemonique & Ariſtobolo.* Sed latet omnino nomen alicujus regis, ſed non in ſola voce *Nipolique*, verum hanc præcedente etiam *pars*: quæ per ſe nihil orationi confert, imo etiam turbat, niſi ex hac ſimul & ſequenti nomen confletur ignoti regis: quod eſſe

jussæ sunt. Corbulo [1] in Syriam abscessit, morte Vinidii legati vacuam, ac sibi permissam. Eodem 17
anno ex illustribus Asiæ urbibus, Laodicea tremore terræ prolapsa, nullo à nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia vetus opidum, [2] Puteoli,

esse *Thrascypolique* Lipsius censuit, nec me judice à vero abhorret. Nam mutilum locum nequaquam esse puto. Perfectus enim ita sensus: Armeniæ pars Thrascypoli, Aristobolo, & Antiocho, ut quæ cuique finitima, data: reliqua tota nimirum Tigrani permissa. *Acidalius.* Multa regum nomina apud omnes perierunt: quædam uni alterive tantum dicuntur, ita ut forte *Nipolis* iste soli Tacito memoratus est: quapropter non dicam maculas hic irrupisse: immo μεταξυλογία (quam etiam parenthesim dicunt) vulgata sic juvens. *Pars Armeniæ ut cuique finitima (pars Nipolique & Aristobolo atque Antiocho) parere jussa.* Tò *jussa* ex mera significatione rei: nam in plures partes Armenia tunc divisa Thucyd. ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν. i. *populus autem Syracusanorum multum invicem contendebant.* Ad quæ Halicarnasseus. προθεὶς γὰρ ἑνικὸν ὄνομα τὸ δῆμον, ἀπέστρεψε ἀπὸ τούτου τὸν λόγον ἐπὶ τὸ σημαινόμενον πρᾶγμα. i. *preposito enim singulari nomine populum, convertit orationem ad rem significatam.* Eadem poëta: *Pars Scythiam, & rapidum Creta veniemus Oaxem.* Verum non parum turbat illa prima conjunctio *Nipolique.* Tu tamen haud ignoras conjunctiones magnum quid facere in composione. Phaler. οἱ μὲν σύνδεσμοι τὴν σύνθεσιν μεγαλοπρεπῆ ποιοῦσι. i. *conjunctiones autem structuram magnificam reddunt.* scisque τὴν μεγαλοπρέπειαν nostro in deliciis esse: cujus Thucydides ejusmodi commodavit. ἀφικομένων τῶν τελευταίων προσβειῶν ἐκ Λακεδαίμονος, Ῥαμφίου, καὶ Μελησίππου καὶ Ἀλεξάνδρου. Sed quid moror externa? Terent. Adelph. *quod mihique, huique, filiaque herili est.* Tac. lib. 1. ann. *Dum Augustus ætate validus, seque & domum & pacem sustentavit.* Salinerius. Bene videntur à Lipsio restituta *pars Armeniæ ut cuique finitima, Trascypolique,* &c. *Freinshemius.* At ego divinabam: *Pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique & Aristobulo atque Antiocho parere jussa sunt.* Iberus est Pharasmanes jamdudum per filium Rhadamistum insidiatus fratris Mithridatis regno, Armeniæ: unde cum absterreretur à Romanis, partim ut horum gratiam mereretur, partim proprio metu filium interfecit, & ex eo adversus Tiridatem Corbuloni militavit. Vide nostrum lib. 12, 44. &c. Item lib. 13, 37. ubi & mentio de Antiocho, quemadmodum sæpius alibi. Polemo notissimus rex Ponti, Iosepho Κιλικίας, lib. ant. 2, 56. & 3. hist. 47. commemoratur. Aristobulus lib. 13, 7. Iosephus lib. 20, 5. Τὴν Μικρᾶς Ἀρμενίας προστασίαν Ἀριστόβουλος, Ἡρώδου τοῦ Χαλκίδος βασιλέως παῖς, ἀπὸ Νέρωνος ἐγχειρίζεται. Gronovius.

1 *In Syriam abscessit.*] Ita emendavit Lipsius. Male antea, *accessit.* Pichena.

2 *Puteoli jus coloniæ*] Puteoli, ais, adipiscuntur jus coloniæ? Ego verò advocationem peto; ut deliberem. Nonne enim jampridem id opidum eo jure? Liquet ex Livio, Vellejoque, qui coloniam Puteolis deductam volunt anno urbis DLX. P. Scipione Africano II. Ti. Sem-

Sempronio Coss. Sed & lapides testantur hodie: AB. COLONIA. DEDVCTA. ANNO. XC. &, AEDILIS. COLON. PVTEOLANORVM. &, GENIO. COLONIAE. PVTEOLANORVM. An colonis eorumque posteris intermortuis, colonia esse desiit? an tempore interjecto transiit ad municipale jus? Ciceronis certe ævo municipium fuit, non colonia. Oratione pro M. Cælio: *Nam quod est objectum municipibus adolescentem non esse probatum suis, nemini umquam præsenti Puteolani majorem honorem habuerunt*, &c. Concutit me tamen iterum Frontinus in Catalogo coloniarum, cujus verba è manuscripto, *Puteoli, colonia Augusta. Augustus deduxit. ex uno latere iter populo debetur ped. xxx. Ager ejus in jugeribus veteranis & Tribunis legionariis est adsignatus.* Colonia ergo adhuc recenti ævo. Recreat Agellius lib. XVI. cap. XIII. qui ostendit sæpe commutari solere colonias in municipia, & contra, Nisi tamen Cornelii verbis ea vis, ut velit universum opidum incolasque (plures autem inquilini ejus loci, ob commercia & mare) præter eos qui restabant ex colonis Augustanis, colonico jure donatos. Et sane duplex hoc genus hominum in coloniis fuisse, è Cicerone clarum, pro Sulla: ubi dissidia etiam inter Pompejanos (ii erant cives veteres) colonosque recenset. Quem vide. Alterum horum nisi sit, tu videris: mea in his salebris hæret navis.

ADD. Placet eruditissimo nostro Pighio truncum locum esse, ob caussas quas in Commentario dixi. Itaque supplet voce addita, *Puteoli novum jus coloniæ.* (In Herc. Prodic.) Ipsum vide. Nam nos sententia nostra non demovemur, quam in extrema Nota posuimus, de toto opido in coloniæ jus nunc translato. *Lipsius.*

Puteoli jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipiscuntur.] In fragmentis Iulii Frontini ita legitur: *Puteolis colonia Augusta. Augustus Nero deduxit*, &c. Cognomentum igitur Augustæ acceperat Puteolorum colonia, à Nerone. *Alciatus.* Primo dicta fuit Dicæarchia, deinde Puteoli, postremo à Nerone impetravit jus & cognomentum Coloniæ. Aliud est autem, habere *jus Coloniæ*, aliud *esse Coloniam.* Vicus enim Paravicensium à divo Severo jus Coloniæ impetravit (autor Vlpianus) hoc est, ut immunitatem haberet Coloniæ, etiam milite colonove non deducto. Sed Colonias eas cognominabant, quæ deducebantur: illisque interdum concedebatur, ut juris Italici essent, interdum minime. Puteolis ergo dedit Nero, ut Colonia cognominaretur, nulla deductione facta: & immunitatem jusque haberet Coloniæ. Quod si cognomentum ad Neronem referas, *Neronia colonia* dicta fuisset, quemadmodum post incendium Romam nuncupare decrevit *Neropolim*, & Aprilem mensem *Neronium*, auctoribus Cornelio & Tranquillo: cum tamen *Neronium* cognomentum ejus oppidi nusquam legatur. Idem supra de Londino, *Cognomento quidem Coloniæ non insigne*: h. e. ut Colonia diceretur. Præterea apud hunc non legimus deductionem millitum, aut aliquid præterea simile: cum tradat, veteranos adscriptos Tarentum & Antium. *Ferrettus.* In Italiæ regione Campania, Cumæorum emporium Dicæarchia, sic ab justo imperio dicta fuit, ubi deinde Puteoli colonia: de qua Livius lib. 34. Facit ex marmore Puteolano sic exscriptum, *ab colonia, deducta anno. xc. N. Fusidio. N. F. M. Fulvio. duo vir. P. Rutilio. Cn. Mallio. Coss.* à quibus retro ducta ratio cum Livio aptissime convenit: adeo ut nulla jam occasio dubitandi apud Vellejum superesse videatur, ubi de M. Fulvii Nobilioris, Cn. Manlii Volsonis consulatu tractans, priore lib. sic habet: *Eodem temporum tractu, quamquam apud quosdam ambigitur, Puteolos Salernumque & Buxentum missi coloni.* Fuerat autem Puteolos an-

teoli, jus Coloniæ, & cognomentum à Nerone adipiſcuntur. [1] Veterani Tarentum & Antium adſcripti, non tamen infrequentiæ locorum ſubvenere, dilapſis pluribus in provincias, in quibus ſtipendia expleverant. [2] Neque conjugiis ſuſcipiendis,

te quinquennium colonia deducta, quam Fulvius & Manlius gererent una conſulatum. Sane ſi Romana colonia Puteoli, uti profecto eſt, non ſatis ſcio, quid cauſæ ſit, cur jus coloniæ & cognomentum à Nerone adipiſci voluerit? Cum præſertim id ademptum Puteolanis minime conſtet. Verum liber de Coloniis: *Puteoli colonia Auguſta, Auguſtus deduxit*, &c. Quæ ita quoque ſcripta legit Volaterranus Geographiæ lib. 6. at Alciatus ſic retulit, *Puteolis col. Auguſta. Auguſtus Nero deduxit.* Ego ex Lud. Mirzi chirographo produxi, quæ mihi ſunt: & verendum ne quiſquis auctor illius libelli fuerit, *Auguſti* vocabulo potius Octavium intellexerit, quam Neronem; illum enim idem ita ſæpe, hunc *Neronem* vel *Claudium* vel *Cæſarem* frequenter nominat. Quo magis putem Alciatum hujus nomen addidiſſe de ſuo. Quod ſi Cæſarianis militib. Puteolanus ager aſſignatus eſt, ne poſſeſſorib. ademptus dicatur, infrequentiæ locorum ſubventurum novis legibus novam coloniam deduxiſſe Auguſtum probabile eſt; cum è veterib. colonis nemo ſuperſtes foret. qui jus Rom. civitatis ex lege coloniæ veteris habuiſſet. Sed ſi res ita ſe habet, Puteolis colonia Auguſtalis eſt, quid igitur ſibi voluit, cum jus coloniæ & cognomentum à Nerone poſtulavit? circa dubitationem hanc tollendam deficit ingenium. Potuit enim coloniæ jus petere vicus, municipium: colonia non debuit: niſi ejuſmodi eſſet, quæ ut ait Vlpian. 1. de Cenſibus, *nihil præter coloniæ nudum nomen haberet.* At vix eſt ut in Italia fuerit colonia, quæ jus, ne dicam coloniæ, Italicum non habuerit. Subtiliores viderint; neque enim me pudet in re præſertim non protrita illud neſcire confiteri. De cognomine tentari poteſt, fueritne *ut colonia Agrippina*, ſic *colonia Neroniana*: qualiter Veronæ inſcriptum legimus, *Colonia. Auguſta. Verona. Nova. Galliana. Valeriano.* II. *& Lucillio Coſs.* Vertranius.

1 *Veterani Tarentum & Antium adſcripti.*] Lectio codicis veteris, *Veterani Tarentum aſſcripti.* Rhenanus. Corvinianus liber *Antii* non meminit: ſed vulgaris lectio Tranquillum fautorem habet, ubi de Nerone inquit: *Antium coloniam deduxit, adſcriptis veteranis è prætorio, additiſque per domicilii tranſlationem ditiſſimis primi pilarium, ubi & portum operis ſumptuoſiſſimi fecit.* Vertranius.

2 *Neque conjugiis ſuſcipiendis.*] Milites itaque olim ſine uxore ut apparet. nec ritu, ſed lege id vetitum ait Dio lib. LX. Τοῖς στρατευομένοις ἐπειδὴ γυναῖκας ἐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id eſt: *Militibus quoniam ex legibus uxorem habere non poterant, jura indulſit maritorum.* Reſolviſſe hoc jus Severus Imp. videtur, ſi recte capio Herodianum lib. III. Τοῖς στρατιώταις, inquit, πολλὰ συνεχώρησεν, ἃ μὴ πρότερον εἶχον· καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν. Certè enim de conjugio legitimo capiendum videtur. quia contubernii militibus, opinor, ſemper jus. A Iunone arcebant eos, non à Venere Romanæ leges. Teſtis Livius lib. XLIII. qui quattuor millia hominum à Senatu petiſſe

dis, neque alendis liberis ſueti, orbas ſine poſteris domos relinquebant. [1] Non enim, ut olim, univerſæ legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus, & ſuis cujuſque ordinis militibus, ut conſenſu & caritate Remp. efficerent; ſed ignoti inter ſe, diverſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.

28 Comitia prætorum arbitrio ſenatus haberi ſolita, quod acriore ambitu exarſerant, princeps compoſuit, tris qui ſupra numerum petebant, legioni præficiendo. [2] Auxitque patrum honorem, ſtatuendo

tiſſe opidum ubi habitarent, ait: qui nati in Hiſpaniis ex militibus Romanis, & mulieribus Hiſpanis, cum quibus nullum connubii jus. Imò peregrini milites, id eſt, non cives, non amicas modo habuiſſe videntur, ſed uxores. niſi me inducunt fruſtra tabulæ Veſpaſiani & Domitiani ævo: quibus inſculptum *civitatem datam militibus è claſſe Ravennate & cohortis* III. *Alpinorum itemque connubium cum uxoribus, quas tunc habuiſſent, cum eſt civitas eis data, aut quas poſtea duxiſſent.* Tamen pugnat in eam ſententiam Tertullianus, qui ſuo etiam ævo cælibes fuiſſe milites oſtendit. Ævum autem ejus, ſub Severi. ait in exhortatione ad Caſtitatem: *Scilicet ſolis maritorum domibus bene eſt? Perierunt cælibum familiæ, ſpadonum, militum, aut peregrinantium ſine uxoribus? Non enim & nos milites ſumus?* Severi ergo permiſſus aut ad Prætorianos tantum pertinuit: aut verba arte capienda, ut tantum permiſerit συνοικεῖν γυναιξὶ, cohabitare feminis, ſub eodem tecto agere. & contubernales habere, non legitimas uxores. Sed non repugnat, inquies, toti huic ſententiæ Livius, qui diſertè uxores militibus attribuit? Vt ecce lib. XXI. in Scipionis exhortatione ad milites: *Vnuſquiſque ſe non corpus ſuum, ſed conjugem ac liberos armis protegere putet.* Et alibi. Reſpondeo. Temporaneam tunc (bello Punico ſecundo) militiam fuiſſe, nec legibus ſuis, ut poſtea, devinctam. Capiebantur, mittebanturque milites, non pro ſtipendiorum tempore, ſed bellorum. At perpetua & firma XXV. annorum militia inſtituta, hoc quoque inductum de cælibatu. Sane etiam juriſconſulti hac cauſſa, cauſſam ſolvendi matrimonii militiam numerant. L. LX. *Bona gratia diſſolvi matrimonium illud dicitur, quod propter ſacerdotium, ſterilitatem, valetudinem, militiam, retinere non poteſt.* Lipſius.

1 *Non enim, ut olim, univerſæ, legiones.*] Exprimit deductionem veterem Hyginus: *Multis legionibus contigit bellum feliciter transfigere, & ad laborioſam agricultura requiem primo tirocinii gradu pervenire. Nam cum ſignis & aquila & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Idem.

2 *Auxitque patrum honorem.*] Notabilis locus hic eſt, de pœna temere appellantium, pragmaticis ſæpius cognita quam vellent. Sed non ſolum quo Tacitus ait, verum & alio modo patrum honorem auctum à Nerone, Sueton. auctor eſt, ubi cau-

do *ut qui* [1] *à privatis judicibus ad senatum provocavissent, ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii qui imperatorem appellavere.* nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus eques Romanus, accusantibus Mauris repetundarum damnatur, atque Italia exigitur; [2] ne graviore pœna afficeretur, [3] Vibii Crispi fratris opibus

cautum scribit, *ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Vertranius.

1 *A privatis judicibus ad Senatum.*] Lucis caussa, rem appellationum à capite deduxi ad hoc Neronis ævum, in EXCURS. C. atque illinc lucem iitis pete. *Lipsius.*

2 *Ne graviore pœna afficeretur.*] An ergo in crimine repetundarum pœna gravior, quam relegatio? Attente legas. quia nec relegatio quidem. Olim sane exsilium fuit, & æstimatio, uti Asconius notat in Verrem, & Cicero subindicat non semel: sed secuta lex Iulia immutavit. Ex ea pœnam fuisse adfirmo, Amissionem ordinis, & æstimationem: nihil ultra. id est, qui damnatus eo crimine esset, Senatu moveretur, & judices acciperet ad æstimandam litem. Docet Suetonius in Iulio, cap. XLIII. *Repetundarum convictos, etiam ordine Senatorio movit.* Sed & hauries ex Tacito infra: *Exin à Cossutio Capitone, qui nuper Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui reciperaverat.* Is autem repetundarum lege damnatus, lib. XIII. Et I. Hist. *Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso senatorius locus, qui repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Apertius ex Plinio lib. II. Epist. ubi Marius Priscus, accusantibus Afris, sponte Senatu abiit, & judices petiit, omissa defensione: scilicet quasi ea ratione satisfactum legi. & lib. IV. cum Bassum Bæbius Macer lege repetundarum teneri censuisset; mitigans Cæpio, salva dignitate judices dandos pronuntiavit. id est; uti in Senatu remaneret, facta saltem æstimatione. Vide Epistolas ipsas, & volens favebis sententiæ huic. Ab hac re Suetonianis verbis lumen, Othonis cap. II. *Tantum potentia*, inquit, *valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, priusquam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere.* Motus enim ille quicumque Senatu erat: sed Otho quasi plane restitutum in Senatum introduxit. Hæc ergo ordinaria pœna: sed gravius & plerumque extra ordinem in id crimen animadversum, pro delicti modo. Atque ea Macri mens leg. VII. Ad leg. Iul. repet. *Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur. & plerumque vel exsilio, vel etiam durius, prout admiserint. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint? vel interfecerint innocentem?* Eademque ratione Plinius scripsit, *excessisse Priscum immanitate & sævitia crimina, quibus dari judices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset.* lib. II. Epist. XI. Nec aliter capies, quod hic Vibius relegatus est: exsilii etiam pœnam meritus, nisi frater intercessisset. sicut & lib. III. Annal. C. Silano proconsuli Asiæ repetundarum damnato, aqua atque igni interdictum, ob insignem scilicet sævitiam. *Lipsius.*

3 *Favore enixus.*] Quidam libri, *opibus enixus.* Idem.

Vibii Crispi fratris opibus enixus.] In vet. cod. legitur, *fratri sororibus enixus.* Lego, *Vibii Crispi fratris honoribus*

29 bus enixus. [1] Cæsonio Pæto Petronio Turpiliano Coss. gravis clades in Britannia accepta. In qua neque [2] Avitus legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, & [3] successor Veranius, modicis excursibus [4] Siluras populatus, quin ultra bellum proferret, morte prohibitus est: magna dum vixit severitatis fama, [5] supremis testamenti verbis ambitio-

ribus enixus. Rhenanus. Vulgo, *fratris favore enixus.* Flor. mihi viam ad emendationem aperuit. In eo enim corrupte, *frisoribus.* unde restitui, *fratris opibus.* idque clare scriptum reperi in alio recentiori MS. quem deinde contuli, & est phrasis Tacito usitata. ut supra lib. 2. *pulsus haud multo post Hermundurorum opibus.* & alibi pluries. Sic Liv. lib. 5. dixit, duos tribunos pl. creatos, *haud dubie patriciorum opibus.* Imo Tacitus ipse lib. 2. hist. de ejusdem Vibii Crispi opibus. *Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio, inter claros magis quam inter bonos.* Pichena.

1 *Cæsonio Pæto.*] Hic infra 15, 6. *Cæsennius Pætus* dicitur. quomodo in eodem nomine qui Floro 4, 2. *Cesonius est*, Dioni lib. 34. & Ciceroni, Philipp. 12., 9. *Cæsennius* vocatur. quod ideo moneo ne quis ex uno homine duos faciat, ob nominis varietatem, quæ res cum usu creberrime veniat, magnas sæpe tenebras affundit historiis. *Freinshemius.*

2 *Avitus legatus, ut memoravi.*] Atqui A. Didium eum vocavit l. XII. & Didium Gallum in Agricolæ vita. Vt ambigere possis num rescribend. *A. Didius.* Plura tamen cognomina habere potuit, more sui sæcli. *Lipsius.*

3 *Successor Veranius.*] Ita in libello de vita Agric. Male vulgo, *Verannius.* Pichena.

4 *Silvas populatus.*] Emendo, *Siluras populatus.* cum ea enim Britanniæ gente tunc maxime bellum. Consule Tacitum. lib. XII. *Lipsius.*

Silvas populatus.] Meo periculo repudia *Siluras.* τὸ enim *populari Silvas* nil aliud est, quam Britannos populari, qui Silvas incolebant. Tacit. in Agric. *Veniunt à latebris suis extrusi.* Et, *nam ut superasse tantum itineris, Silvas evasisse.* hæc de Agricola, qui (ut Veranius) morte prohibitus non est, quin bellum ulterius proferret. immo cæsis fortissimis in Silvis, cæterisque tandem profligatis, aperuit Caledoniam. *Quomodo Silvas* (alloquitur milites, & simillima comparatione in hostes accendit) *saltusque penetrantibus fortissimum quodque animal robore, pavida, & inertia ipso agminis sono pelluntur, sic acerrimi Britannorum jam pridem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum, & metuentium.* Cæsar lib. 5. *Cum Silvas impeditas, vallo atque fossa munierunt.* Strab. lib. 4. *πόλεις δ' αὐτῶν εἰσιν οἱ δρυμοί, περιφράξαντες γὰρ δένδρεσι καταβεβλημένοις εὐρυχωρῆ κύκλον, καὶ αὐτοὶ ἐνταῦθα καλυβοποιοῦνται.* i. *Eorum autem civitates silva sunt: circumsepientes enim arboribus dejectis latum ambitum, & ipsi tuguria sibi ponunt.* Salinerius. Emendavit Lipsius ex Tacito ipso. Corrupte vulgo, *Siluas.* Pichena.

5 *Supremis testamenti verbis.*] Glossematium est τὸ, *verbis.* & statim, *subjectiorum ei provinciam fuisse*, lego. capioque Britanniam ipsam quæ nondum perdomita. *Lipsius.*

Supremis testamenti verbis ambitiosis

bitionis manifeſtus. quippe multa in Neronem adulatione, addidit, [1] *ſubjecturum ei provinciam fuiſſe, ſi biennio proximo vixiſſet.* Sed tum Paullinus Suetonius obtinebat Britannos, ſcientia militiæ, & rumore populi, qui neminem ſine æmulo ſinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare [2] domitis perduellibus cupiens. [3] Igitur Monam inſulam incolis validam, & receptaculum perfugarum aggredi parat, naveſque fabricatur plano alveo, adverſus [4] breve litus & incertum. [5] Sic pedites. equites vado ſecuti, aut altiores inter undas, adnantes equis tranſmiſere. Stabat pro litore diverſa acies, denſa armis viriſque, intercurſantibus feminis: in modum Furiarum

nis manifeſtus.] Lipſius τὸ *verbis* delet: ego cum Mureto etiam *teſtamenti*. Leg. *Supremis ambitionis manifeſtus.* Id eſt, fine vitæ. Lib. 12. *Ne admotus ſupremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret.* Acidalius.

1 *Subjecturum ei provinciam fuiſſe.*] Vulgo, *provincias*, tralatitio errore, de quo ſupra alias. Vere correxit Lipſius, *provinciam.* nam de Britannia tantum ſermo, quæ provinciæ nomine appellabatur. diverſæ vero Britannorum nationes, non provinciæ, ſed civitates aut populi. *Pichena.*

2 *Domitis perduellibus.*] Domitis hoſtibus: nam *perduelles* veterib. hoſtes ſignificabant: teſtes Cicero & ICti. Inde, *Crimen perduellionis*, de cæde; quia cum cive judicio & verbis, cum hoſte armis & manu rem gerimus. Ex quo accuſatus fuit Horatius perduellionis, quia civem & ſororem interfeciſſet, auctore Livio; & C. Rabirius ſimiliter de cæde: de quo extat oratio Ciceronis pro C. Rabirio, *perduellionis reo.* Manſit autem id nomen in noſtris libris in eo capite majeſtatis, quo tenentur, *qui hoſtili animo ſunt in remp. & Principem:* hoc eſt, qui cædem principi molitus eſt: & qui exitium inſtruxit reip. de quo diffuſe ſcripſi lib. 2. Opinionum. *Ferrettus.*

3 *Igitur Monam inſulam.*] Credo hunc locum eſſe, quem aſpexit Iornandes in Gothicis: *In extrema Britanniæ parte Memma, quam Cornelius Annalium ſcriptor narrat.* Corrigo enim, *Mona.* Lipſius.

4 *Breve litus.*] Non profundum. *Ferrettus.* Delenda plane vox *litus*, Mureti etiam judicio. quam Lipſius prim. edit. abfuiſſe teſtatur à ſuis libris: & quidni, ait, *Breve*, ſic dicamus, ut *brevia maris?* Mirum cur hoc poſtea ſpreverit. *Brevia* enim hic omnino Tacitus intelligit. *Acidalius.*

5 *Sic pedites. equites vado ſecuti.*] Ita melius interpunxi. Ait enim, pedites in navibus tranſvectos: equites vado ſecuti. *Pichena.* Videtur Tacitus ſcripſiſſe *Vada.* pergentes qua vada ducebant. *Gronovius.*

1 *Cri-*

riarum, veste ferali, [1] crinibus dejectis, faces præferebant. [2] Druidæque circum, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, novitate

1 *Crinibus dejectis.*] Fortean melius *disjectis* vel *rejectis*. Acidalius.

2 *Druidæque circum.*] Qui apud Gallos Britannosque essent *Druidæ*, inter cæteros Cæsar lib. 6. Gall. & Amm. Marcellinus lib. 10. tradidere. Plin. 16. c. postremo. & 29, 3. & 30. c. 1. Ex his, qui fuerint olim Druidæ, facile colligimus. At in his plures difficultates insurgunt, præsertim si dictis Taciti hoc in loco ea comparemus. Siquidem Tacitus ait, instructa acie Britannorum ad pugnandum cum Romanis, Monæ insulæ incolas Druidas circum adfuisse, preces diras sublatis ad cælum manibus fundentes, & novitate aspectus militem percellentes; Cæsar contra eos à militia penitus immunes tradit, & à bello abesse consuevisse. Conciliare possumus dicentes. Druidas alioquin à militia vacantes, in extremo tamen suorum & patriæ discrimine, quum de summa rerum ageretur, futuræ pugnæ adfuisse, precibus suis suppetias ferentes, & ad strenue præliandum animantes; non tamen ipsos armis concursuros. Alia quoque insurgit difficultas. Namque Plinius scribit Tiberii principatu, *Gallorum Druidas sublatos*. Contra Sueton. in Claud. 25. tradit, *Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam, à Claudio penitus abolitam*. Diluitur difficultas vel nullo negotio. Nam dici potest, sub Tiberio quidem magos, inter quos Druidas, connumerari haud dubium est, Italia SCto pulsos, quod præter Plinium docuit Tac. 2. Ann. At eos postea repullulasse Claudio imperante, qui licet eos aboleverit, teste Suet. nihilominus & postea resurrexisse, constat ex eodem. Tac. lib. 4 Hist. Imperante Vespasiano, *possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi superstitione vana Druidæ canebant*. Quinimo & sub posterioribus Imperatoribus eosdem viguisse, manifestum est, scribente Vopisco in Aureliano. *Dicebat enim, quodam tempore Aurelianum consuluisse Druidas, sciscitantem, utrum apud posteros Imperium permaneret; tum illos respondisse, dixit: Nullum clarius in rep. nomen, quam Claudii posterorum futurum*. Idem in Numeriano scribit Diocletiano à muliere Druide imperium prædictum. Lampridius in Alex. ita scriptum reliquit. *Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, Vadas, nec victoriam speres, nec militi tuo credas*. Quod vero Tacitus subdit, Britannis Monæ insulæ debellatis, *excisos lucos sævis superstitionibus sacros*, Polydori Virgilii Urbinatis de rebus Anglicis scribentis, detegit errorem. Nam ipse Monam antiquorum, de qua Tacitus hoc loco, & Cæsar lib. 6. Gall. Dion Cassius & Plinius, verba fecere, vocis similitudine deceptus quam *Monariam*, seu, ut alii, *Monarinam*, aut *Monaidam*, Ptolomæus appellavit, hodie *Man* vulgo dicunt Angli, esse existimavit, quum tamen hæc distet à continenti per viginti quinque milliaria. Mona vero, quæ hodiernis temporibus *Anglesey* vocatur, per milliare tantum; quod convenit Taciti dictis, hoc in loco, ex quo Polydori error innotescit, præsertim quum in Anglesey, vera, inquam, Mona, trunci innumerabiles & arborum radices passim terra obruti inveniantur, quæ reliquiæ sunt luci excisi à Paulino Suetonio, cujus rei facit fidem Humfredus Lhuyd. in Epist. ad Abrah. Ortelium. De Druidis plura qui scire cupiet, adeat Diodorum Siculum, lib. 5. Strabonem lib. 4. & 14. & Laertium in procemio. Marcellus Donatus. Qui *Druidas*

vitate aſpectus [1] perculere milites, ut quaſi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein cohortationibus ducis, & ſe ipſi ſtimulantes, ne muliebre & fanaticum agmen paveſcerent, inferunt ſigna, ſternuntque obvios, & igni ſuo involvunt. [2] Præſidium poſthac impoſitum victis, exciſique luci, ſævis ſuperſtitionibus ſacri. nam [3] cruore captivo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, *repentina defectio provinciæ* nuntiatur. Rex 31
Icenorum Praſutagus, [4] longa opulentia clarus, Cæſarem heredem duaſque filias ſcripſerat, tali obſequio ratus regnum & domum ſuam procul injuria fore: quod contra vertit; adeo ut regnum, per centuriones, domus per ſervos, velut capta vaſtarentur.

das ſublatos & *Druidarum religionem abolitam tradunt*, non volunt omnem eam diſciplinam extinctam, homines aut exauguratos aut vita privatos, ſed quæ dira & immania erant in illa ſuperſtitione, ut *ἀνθρωποθυσίας*, coercita, ut poterant, & gravibus ſub pœnis vetita eſſe. Atque eo effectum, ut publice dumtaxat & ſine metu judicis ſævis & nefandis cærimoniis uti non liceret. Alios innoxios ritus, quantumvis ſuperſtitioſos, (quin & clam furtimque iſta crudelia) retinuiſſe Druidas etiam ſub imperio Romano, & Druidas Galliam, donec Chriſtianiſmus prævaluit, dubitandum non videtur. *Gronovius.*

1 *Perculere milites,*] Ita Flor. nam ſequitur, *præberent*. Vulgo, *militem.* Pichena.

2 *Præſidium poſt hac impoſitum victis.*] Repoſuimus, *vicis.* Rhenanus. Concordant Flor. & Ven. in voce *victis.* Vulgo, *vicis.* Pichena. Rectius *vicis.* Sic appellat, quæ habebant pro captu gentis oppida. *Vici* Marſorum libro 1. ann. 50. Adde quæ ſcripſimus 1 Obſervat. 20. *Gronovius.*

3 *Cruore captivo adolere aras.*] De hac Britannis, Gallis, Germanis, communi immanitate, dicam ad libellum De moribus Germaniæ. *Lipſius.*

4 *Longa opulentia clarus.*] Scribo, *longè.* ut ſit, longè notum clarumque fuiſſe, propter opes. Iceni autem in libris ſcriptis, Tigeni ſunt. *Idem.*

Longa opulentia clarus.] Lipſius *longe.* At fortaſſe non abſurde dicitur, *opulentiâ longâ*, id eſt diuturna, ſeu veteri & antiqua, ad differentiam recentis & novæ. infra eodem libro. *Simul longa ſenecta, ſimul orbitate & pecunia inſidiis obnoxius*, & in fine: *quod immenſam pecuniam longa ſenecta detineret.* De Auguſto dixit lib. 1. *principem longa potentia.* De Tiberio. *principem longa experientia.* Pichena. Nihil opus refingere vocem *longa.* Ita enim vocat opes multo tempore coacervatas. Sic ſupra, 12, 29. *Vis innumera Ligii aliaque gentes adventabant, famâ ditis regni, quod Vannius*

rentur. Iam primum uxor ejus [1] Boudicea verberibus affecta, & filiæ ſtupro violatæ ſunt. Præcipui quique Icenorum, quaſi cunctam regionem muneri accepiſſent, avitis bonis exuuntur, & propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia & metu graviorum (quando in formam provinciæ ceſſerant) rapiunt arma, [2] commotis ad rebellationem Trinobantibus, & qui alii nondum [3] ſervitio facti, reſumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, *captivos*, *ſervos* appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, ſimilitudine vitæ, & ſpe ejuſdem licentiæ. Ad hæc [4] templum divo Claudio conſtitutum, [5] quaſi arx æternæ dominationis aſpicie-

nius triginta per annos prædationibus & vectigalibus auxerat. Gruterus.

1 *Boodicia.*] Dioni, *Βουδουίκα* eſt: Tacito infrà, *Boudicea*; in vita Agricolæ, *Voadica*, ſcriptum. Eſt illa, quam perplexè Gildas, *Leænam doloſam*, appellat, *quæ rectores ſibi relictos trucidavit.* Lipſius.

Vxor Boodicia.] Mox proprium hujus nomen erit, *Boudicea*, quæ Dioni & Xiphilino *Baudaica*, & Cornelio in Agricola *Voadica*: adeo in nomine barbaro jure Latii donando, non auctores inter ſe diſſimiles tantum, ſed ipſe Tacitus ſui diſſimillimus eſt. *Vertranius.* Addidi vocem, *ejus*, licet non neceſſariam, quia in Flor. extat. *uxor ejus Boudicea.* Pichena.

2 *Commotis ad rebellationem Trinobantibus.*] Sic Flor. vulgo, *ad rebellionem.* proba enim vox *rebellatio*, & à Valerio Maximo non ſemel uſurpata. *Pichena.*

3 *Servitio aſſuefacti.*] Scripta veraque lectio, *ſervitio facti.* Lipſius.

Nondum ſervitio facti.] A Flor. etiam confirmatur verbum, *facti.* Vulgo. *aſſuefacti.* Sic Cicer. Off. libro 1. *Neque enim ita generati à natura ſumus, ut ad ludum & jocum facti eſſe videamur.* Livius libro 1. *factus ad imitationem ſtultitiæ.* Tacitus etiam infra eodem lib. *factus natura & conſuetudine exercitus.* Pichena.

4 *Templum divo Claudio.*] De eo Seneca in Menippæa. *Parum eſt quod templum in Britanniâ habet, quod nunc* (lego, *hunc*) *barbari colunt & ut deum orant.* Quod in Tacito eſt, *ara dominationis*, libenter ſcripſerim, *arra.* quaſi id templum pignus & arrabo æternæ ſervitutis. Quamquam & Aras ſane habuiſſe Claudium in Britanniâ fateor: Poëta ejus ævi ad ipſum:

Oceanuſque tuas ultra ſe reſpicit aras.
Qui finis mundo eſt, non erit imperio.

Nec tamen hic in Tacito, Templum ideo dixeris Aram. *Lipſius.*

5 *Quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur.*] Lipſius, *arra.* quid ſi *arx*?

ciebatur; [1] delectique sacerdotes specie religionis omnes fortunas effundebat. Nec arduum videbatur, exscindere coloniam nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius quam usui consulitur. Inter 32
quæ nulla palam caussa delapsum Camaloduni simulacrum Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et [2] feminæ in furore turbatæ *adesse exitium* canebant. [3] Externosque fremitus in curia eorum auditos, consonuisse ululatibus theatrum; [4] visamque

arx? Nam & Romæ templum Capitolinum dictum nomine *Arcis*: & Athenis ἀκρόπολις, templum Minervæ. *Acidalius.* Hic etiam conjecturam meam Socer meus præferendam credidit vulgatæ lectioni; *quasi ara.* cujus vitium & Lipsius odoratus, *arram* scribere maluit. Sed revera *arx* fuit: quod tam ex affinitate scripturæ, quam rationibus clarum; nam *arx* dicitur cujusque vel rei, vel negotii, omne id, in quo maximum ejus rei negotiive munimentum consistit. Sic infra H. 3, 13. *classem arcem commeatuum* vocat. H. 3, 70. *palatium ipsam imperii arcem.* Sic igitur templum illud *arcem dominationis* putaverunt Britanni: præsertim cum ipsa quoque externa species accederet. nam ut patet ex seq. cap. etiam munitum quodammodo fuit. Cum etiam alias solitum sit appellari *arces*, domus quascunque speciosiores, in loco celebri aut excelso sitas, quomodo infra 15, 69. Nero Vestino iratus *jubet occupari velut arcem ejus, quia Vestinus imminentes foro ædes habebat.* Sic apud Liv. 2, 7. Cum Valerius in summa Velia ædificaret, quidam in invidiam ejus jactant: *ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem facere.* Pertinet etiam huc locus infra in vita Agricolæ 16. 11. Nam ut hic templum *arx servitutis*, sic ibi Coloniæ *sedes servitutis* appellantur. *Freinshemius.*

1 *Delectique sacerdotes.*] Legebantur enim Pontifices Flaminesque Claudio, ex provincialibus ipsis: quibus in sacra victimasque ejus divi multi faciendi sumptus. Vide Arriani verba, quæ adduxi libro 1. *Lipsius.*

2 *Femina in furore turbata.*] Faernus legebat: *femina in furorem turbata.* Vrsinus.

3 *Externosque fremitus in curia eorum auditos, consonuisse ululatibus theatrum.*] Prodigia eadem recenset Dio: Ἔκ τε τοῦ βουλευτηρίου θροῦς νυκτὸς βαρβαρικὸς μετὰ γέλωτος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου θόρυβος μετ᾽ οἰμωγῆς ἐξηκούετο: *E curia sonitus barbaricus nocte cum risu auditus, & è theatro tumultus cum ululatu.* Lipsius.

Externosque fremitus.] Legerim, *externos quippe fremitus.* Acidalius.

4 *Visamque speciem in æstuario.*] Quam speciem? aliquid deest, aut latet. In Dione hoc editur, statim post illa dicta: Οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ἔνυδροι ἑωρῶντο: *Domus etiam aliqua in Tamesi sub aquis erant visa.* Ergo legebam: *visamque ædium speciem.* Sed enim vero Pichena in Florentino esse asserit: *in æstuario tam esa subversa coloniæ.* Itaque nihil verius, quam quod sentit, *Tamesa* scribendum. Nimirum species subversæ coloniæ, quæ apparuerat, signum erat

que ſpeciem in æſtuario Tameſæ [1] ſubverſæ coloniæ; jam Oceanum cruento aſpectu, dilabente æſtu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad ſpem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere à Cato Deciano procuratore auxilium. Ille haud amplius quam ducentos [2] ſine juſtis armis miſit: & inerat modica militum [3] manus, tutela templi freti. Et im-

erat evertendæ: & hæ ſunt iſtæ Dionis ædes, ſed ſubverſæ, dirutæ, incenſæ. *Lipſius.*

1 *Notam eſſe ſubverſa colonia.*] Vitio non aſſignem τὸ *ſubvertenda* doctiſſimi viri caſtigationem: verum vulgata non deleo, niſi cum jam fuerit conclamatum. *Subverſa* pro *ſubvertenda* ut ἀπολώλεκεν loco ἀπόλλυμαι. quia ἐναργέστερον αὐτῇ τῇ συντελείᾳ ἐστί. i. quia evidentius eſt propter ipſam perfectionem, ut ait Phalereus. Plaut. Pæn. *jam hercle tu periiſti, niſi illam mihi tam tranquillam facis, Quam mare eſt olim cum ibi alcedo pullos educit ſuos.* Noſter de Meſſalina adhuc viva: *ſuadebat ne percuſſorem opperiretur, tranſiſſe vita.* Vel malus ille dæmon, ſimius (pro viribus) prophetarum, uſurpat eoſdem dicendi modos. Illi enim, *filia Babylonis vaſtata* Pſal. 138. de Babylone à Dario Medo & à Cyro. Perſa vaſtanda. Ad hanc faciem quoque fœmina illa ſapiens verba facit cum Ioab Davidis duce: *ecce caput ejus projectum ad te*, 2 Reg. 20. Loquitur de Seba, qui nondum fuerat capite truncatus. *Salinerius.* Muretus mutaverat, *viſamque ſpeciem maſtam ſubverſa colonia.* At Lipſius ex Dione, *viſamque adium ſpeciem in æſtuario notam eſſe ſubvertenda colonia.* Ex eiſdem Dionis verbis liceat & mihi nulla inſigni mutatione proxime ad veſtigia vulgatæ lectionis reſcribere: *viſamque ſpeciem in æſtuario nomine Tameſa, ſubverſa colonia.* quod etſi plane cum Dione non conſentit, Tacitum tamen ſic ſcripſiſſe ego non dubito. *Acidalius.* Correxi: *viſamque ſpeciem in æſtuario Tameſa ſubverſa colonia.* Facem mihi ad correctionem hanc, prætulit Flor. qui habet, *in æſtuario tam eſa.* Notus enim Tameſis fluvius, apud Britannos hodie quoque inclitus. atque ab ejus ore ſive æſtuario, non longe aberat colonia Camalodunum. Recte ergo ait, viſam fuiſſe ſpeciem ſubverſæ coloniæ, quaſi prodigium ſubvertendæ. *Pichena.*

2 *Sine juſtis armis.*] Non plane armatos: erant enim alia alarum, alia legionum arma. *Ferrettus.*

3 *Manus, tutela templi freti. Et impedientibus.*] Apparet ex hac diſtinctione, ſenſum auctoris hactenus aſſequutos non eſſe editores, alias enim ſic interpunxiſſent: *manus. Tutela templi freti & impedientibus* &c. nimirum duæ cauſſæ proponuntur negligentiæ & incuriæ veteranorum iſtorum, quarum ſingulæ ſingulis effectibus reſpondent; *neque foſſam aut vallum præduxerant*, nempe, *tutela templi freti. neque motis ſenibus* &c. nempe *impedientibus qui occulti rebellionis conſcii conſilia turbabant.* Freinshemius. *Tutela* (video enim non omnes capere, ut oportebat) hic ſeptum eſt & aliqua non magni operis munitio. Sic Varro lib. 1. de re ruſt. 14. *Nunc de ſeptis, quæ tutandi cauſa fundi aut partis fiant dicam. Earum tute-*

impedientibus [1] qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque [2] fossam aut vallum præduxerunt, [3] neque motis senibus & feminis juventus sola [4] restitit: quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt. templum in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus [5] Petilio Ceriali legato legionis nonæ in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, & quod peditum interfecit. Cerialis cum equitibus evasit in castra, & munimentis defensus est. Qua clade & odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit. At Sueto- 33
nius mira constantia [6] medios inter hostes [7] Londinium perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed [8] copia negotiatorum & commeatuum maxime celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque

satellarum genera quatuor. Gronovius.

1 *Qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant.*] Sic Florent. Male vulgo, *occulta rebellionis.* nam rebellio non jam occulta erat, ut ex superioribus patet; sed conscii. Pichena.

2 *Fossam aut vallum produxerunt.*] Scripsimus, *præduxerunt.* Item paulo post, *in Galliamo transiit.* Rhenanus.

3 *Neque motis senibus.*] Faernus restituebat legebatque, *Neque amotis senibus.* Ursinus.

4 *Restitit: quasi media pace incauti.*] Puto inserendum: *restitit. Ita quasi media pace incauti.* Acidalius.

5 *Peto Ceriali.*] Scribe, *Petilio.* Ita enim statim dicitur: estque ille qui bellum Germanicum sub Vespasiano administravit. *Lipsius.*

Petilio Ceriali legato legionis nonæ.] Ita reposui, monente Lipsio, & historia ipsa. vulgo, *Peto Ceriali.* nam & paulo infra ait, *temeritatem Petilii exercitum.* Pichena.

6 *Medius inter hostes.*] Emendavimus, *medios inter hostes.* Rhenanus.

7 *Londinium copia negotiatorum.*] Etiam hodie eoque nomine Princeps Britanniæ urbs. Commeatuum proprie accipit, uti Suetonius, Neronis cap. xx. *Alexandrini qui de novo commeatu Neapolim contraxerat:* Græcis κατάπλους. Ammianus libro xxvii de hac urbe: *Londinium vetus oppidum, quod Augustum posteritas appellavit.* Lipsius.

8 *Copia negotiatorum & commeatuum maxime celebre.*] Ex Florent. ita restitui. Vulgo, *commeatu.* Pichena.

que magnis documentis temeritatem Petilii coërcitam, unius opidi damno servare universa statuit. Neque fletu & lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, [1] quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. [2] Eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari [3] omissis castellis præsidiisque militarium, [4] quod uberrimum spolianti, [5] & defendentibus intutum, læti præda, [1] & alio-

1 *Quin daret profectionis signum, & comitantes in partem agminis acciperet.*] Et sententia, & orationis structura melior erit, si cum sequentibus ita hæc nectuntur: *quin d. p. signum. Et comitantes in partem agminis acceperat.* Acidalius.

2 *Eadem clades municipio Verulamio fuit, &c.*] Sensus est: Barbari municipiis, quæ nullo milite defenderentur, imminebant. at castella præsidiaque Romanorum omittebant. Expone, *& aliorum*, hoc est. *etiam aliorum*, scil. municipiorum insignes prædas petebant. *Rhenanus.*

3 *Omissis castellis præsidiisque militarium.*] Corrigit Muretus, *militum.* ego mallem *militaribus.* forte scriptum erat *militaribus*, unde facilis error. *Pichena.*

4 *Quod uberrimum spoliant.*] Corruptum locum esse & fatentur viri docti, & multa arguunt; maxime, quod *spoliant* præsenti dixit, mox alio tempore, *petebant.* Manuduxit me ad veram lectionem monitio Lipsii, qui, *defendentibus intutum*, ex libris retulit. Itaque rescribo; *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti præda, aliorum segnes, petebant.* Alacres nimirum ad prædam, segnes ad cetera: eo castellis ac præsidiis militarium omissis, eunt ad municipia vacua defensoribus, spoliis uberrima. *Mercerus.* Reponit Lipsius scriptam lectionem, *& defendentibus intutum.* Recte. at sequentia per me, inquit, in mendo manent. Etiam præcedentia, o bone. Nos totum locum sic persanamus; *quod uberrimum spoliantibus, & defendentibus intutum, læti præda, & aliorum segnes, petebant.* Clarissima elegantissimaque sententia. Vox *segnis* eodem usurpatur modo libro 16. *Inques animo, & occasionum haud segnis.* Acidalius.

5 *Et deferentes in tutum.*] Repone lectionem scriptam, *& defendentibus intutum.* quæ in primâ recensione, meâ culpâ me fugit. Cetera etiam Mercerus ingeniose sic concinnat: *quod uberrimum spolianti, & defendentibus intutum, læti prædâ & aliorum segnes, petebant.* Alacres ad prædam, segnes ad cetera. Mihi tamen probaretur, *& laborum segnes.* Lipsius.

Et deferentes in tutum, læti præda, & aliorum insignes petebant.] Possumus absque castigationibus hæc interpretari. Barbari Verulamium populantur præsidiis non firmatum, spoliisque depositis in loca tutiora, sese accingunt ad municipia ejus generis diripienda læti copia prædæ & clarissimi Britannorum ob tot felices eventus. Sic inter Germanos Frisii post cædem Romanorum lib. 4. ann. *Clarum inde inter Germanos Frisiorum* ne-

[1] & aliorum ſegnes petebant. Ad [2] ſeptuaginta millia civium & ſociorum, iis quæ memoravi locis, [3] cecidiſſe conſtitit. neque enim capere aut venundare, aliudve quod belli commercium, ſed cædes, [4] patibula, ignes, cruces, [5] tanquam redditurí ſupplicium, ac prærepta interim ultione, feſti-

nomen diſſimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret. At poſitivum pro ſuperlativo accipiendum eſt, ut contra fit. Plutarch. in Hom. ποτὲ δὲ τὸ ὑπερθετικὸν ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ, ὡς τὸ δικαιότατος κενταύρων. i. *aliquando ſuperlativum pro ſimplici ut iſtud, juſtiſſimus centaurorum.* Sane Plautus id uſurpat vice comparativi. Moſtell. *ſpeculo claras clarorem meum.* Vel *inſignes aliorum* pro *inſignes aliis.* nempe gloria famaque fuſæ legionis, totque ſucceſſuum. Tertull. de pall. *Phyſionem & Sardanapalum tacendum qui niſi inſignes libidinum alias reges nemo noſſet.* quæ Tertulliana mutuavi à doctiſſ. viro. Ad ultimum adtexere libet τὸ μεγαλοπρεπὲς hic à Tacito neglectum non fuiſſe *ſpoliant*, deinde *petebant.* Exemplo Thucydides ſit libro 3. qui dicto ἐλειποψύχησεν. i. *animi defectu captus eſt.* Non addit καὶ ἔπεσεν. i. *cecidit.* Sed καὶ πεσόντος αὐτοῦ. i. *eo cadente* quod (ait Demetrius) πολὺ μεγαλειότερον, ἢ εἴπερ τὸ αὐτῆς πτῶσις ἦν, ὅτι ἔπεσεν. i. multo magnificentius, quam ſi eqdem caſu dixiſſet quod cecidit. *Salinerius.* Locus varie habitus & emendatus. Ego nihil aliud niſi putam Flor. cod. lectionem repoſui. *quod uberrimum ſpoliant & defendentibus intutum*, ſublata, quæ in libris editis irrepſerant. Mercerus acute & vere. *Pichena.*

1 *Et aliorum ſegnes.*] Hæc eſt correctio Merceri Lipſio pariter atque Pichenæ laudata: quanquam Lipſius mallet; *& laborum ſegnes.* Alii vitioſe; *& aliorum inſignes.* Freinshemius.

2 *Septuaginta millia civium.*] At Dio in pleraque hac hiſtoriâ Taciti velut interpres, periiſſe ait, μυριάδας ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. ut hic LXXX. fortaſſe verior ſcriptura ſit. *Lipſius.*

3 *Occidiſſe conſtitit.*] Flor. *cecidit.* Pichena.

4 *Patibula, ignes, cruces.*] Diverſa hæc igitur, Patibula & Cruces? quodam ſenſu. Patibulum enim propriè, in quo ſuffixus homo expanditur, tranſverſo tamen ligno. Crux verò etiam, cum is erecto ſimpliciqua ſtipiti adfigitur, ſive infigitur: diximus abunde in libellis *De Cruce.* Lipſius.

5 *Tanquam redditurí ſupplicium.*] Potiùs, *redditurís.* Lipſius.

Tanquam redditurí.] A doctiſſimo viro habemus *redditurís.* Sed à vulgatis non divellor: *dare* enim *ſupplicium* alicui eſt pœnas luere. Terent. Eun. *& te ultro accuſabis & ei dabis ultro ſupplicium.* Heaut. *Interea uſque illi de me ſupplicium dabo.* Quis igitur erit impedimento, ne accipiamus *redditurí* dandi ſignificatione? Id vel IC. fecere; quibus eſt cordi proprietas verborum. *Heres meus damnas eſto L. Titio Stichum ſervum meum reddere. Caſcellius ait deberi: neque id Labeo improbat, quia qui reddere jubetur, ſimul & dare jubetur.* Quam Plauto quoque præcipue debemus. Trinum. *Non ego illi argentum redderem? M. non redderes.* Cæterum ex illis verbis *damnas eſto* diſce, quam proprie & ſignanter Virgilius locutus ſit, *damnabis tu quoque votis.* Salinerius. Aſſentior Li-

 pſio

34 festinabant. Iam Suetonio [1] quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis, & è proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant; cum omittere cunctationem, & congredi acie parat. deligitque locum artis faucibus, & à tergo silva clausum, satis cognito, nihil hostium nisi in fronte, & apertam planitiem esse sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus, levi circum armatura conglobatus, pro cornibus eques astitit. At Britannorum copiæ passim per catervas & turmas exsultabant, quanta non alias multitudo, & animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super ex-
35 tremum ambitum campi posuerant. Boudicca curru filias præ se vehens, ut quamque nationem accesserat; *Solitum quidem Britannis feminarum ducto bellare testabatur*; [2] *sed tunc non ut tantis majoribus ortam regnum*

psio legenti *redditturis*. Mureto non possum, qui aliquo item sensu sed à Taciti, ut opinor, diverso notaverat: *tamquam redemturis supplicium, ac præteritæ interim ultione fessi*. Lipsius prima edit. conjiciebat etiam *redemturi*. Acidalius. Mihi, *redditturi*, magis probatur, ut idem sit, *reddere*, quod persolvere. Nam etsi *reddere supplicium*, vel *pœnas*, plerumque accipi solet pro punire; tamen non video, cur non possit etiam sensus converti, secundum propositam narrationem. & cum recte dicatur, *dependere* vel *persolvere pœnas*, cur non idem, *reddere pœnas?* sicuti *persolvere æs alienum*, & *reddere æs alienum?* Idem etiam *reddere*, quod vicissim dare, sicuti apud auctores sæpe usurpatur, *resolvere*, pro solvere. Plaut. Asin. *ecquis pro vectura olivi resolvit?* Pichena.

1 *Quartadecima legio cum vexillariis vicesimariis.*] *Vexillariis vicesimaniis.* Acidalius.

2 *Sed tunc non ut tantis majoribus ortam.*] Videndum an legi debeat: *Se tunc non ut*, &c. nam fieri potest, ut illud *sed*, quod ita scribebant antiqui pro, *sed*, ex primæ litteræ sequentis verbi *tunc*, factum sit. *Ursinus*. Muretus inserit, *sed se tunc*. Recte. Estque tum alius denuo versus, *Sed se tunc non ut tantis majoribus ortam*. Acidalius. Hæc ut sana transeunt: nec movent quidquam aut mutant eruditi. At locus palam mendosus est. Quid enim sibi hic vult *sed tunc?* Omnino legendum est: *Se nunc, non ut tantis majoribus ortam*, &c. Hoc vult: Non esse novum Britannis sub feminarum ductu bellare, cum Britanni sexum in imperiis non discernant: non tamen se nunc in bello præire aliis ac præesse, tam ut reginam, tantis ortam majoribus, & pro regno pugnaturam, quam ut unam è vulgo, plebei homini non ferendis contumeliis ac in-

gnum & opes; verum ut unam è vulgo, libertatem amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines ut non corpora, nec senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen deos justæ vindictæ. cecidisse legionem, quæ prœlium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem & clamorem [1] *tot millium, nedum impetus & manus perlaturos. Si copias armatorum; si caussas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum: viverent viri, & servirent.* [2] Ne Sue- 36
tonius quidem in tanto discrimine silebat. qui quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes & preces miscebat; *Vt* [3] *spernerent sonores Barbarorum, & inanes minas. plus illic feminarum, quam juventutis aspici. imbelles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium, totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus, paucos esse qui prælia profligarent. gloriaque eorum accessurum,* [4] *quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum & pilis emissis, post umbonibus & gladiis stragem cædemque continuarent; prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura.* Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles & multa

injuriis affectam à Romanis. Quæ oratio inprimis facit ad augendam invidiam in Romanos, & plus habet gravitatis. *Boxhornius.* Nodum in scirpo. *Gronovius.*

1 *Tot millium.*] Fuisse enim in acie hostili *δώδεκα μυριάδας*, id est, centum viginti millia hominum, Dio annotavit. Noster omisit, ut pleraque alia, in hac narratione: non incuriâ aut culpâ suâ, sed, quod facilè odorere, librariorum exscriptorumve; qui hos libros pessime admutilarunt. *Lipsius.*

2 *Ne Suetonius quidem.*] Paulini Suetonii Bundaciæque reginæ orationes ad milites extant apud Xiphilinum ex Dionis Nerone. *Vertranius.*

3 *Spernerent sonoras Barbarorum.*] Vatic. *sonores.* atque ita scripsisse Tacitum pertendo. Alibi: *sonorem alterius prœlii non audirent.* Lipsius.

Vt spernerent sonores barbarorum.] Ex Vat. restituit Lipsius priscam vocem, *sonores*, mutatam in, *sonoras*, & Florentinus consentit. *Pichena.*

4 *Quod modica manu, universi exercitus famam adipiscerentur.*] Prorsus mihi persuasi Tacitum scripsisse, *quod* mo-

multa prœliorum experientia, [1] ut certus eventus
37 Suetonius, daret pugnæ ſignum. Ac primum legio gradu immota, & anguſtias loci pro munimento retinens; poſtquam [2] propius ſuggreſſus hoſtis certo jactu tela exhauſerat, [3] velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: & eques protentis haſtis, perfringit quod obvium & validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula ſepſerant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara & antiquis victoriis par ea die laus parta. quippe ſunt qui paulo minus quam octoginta millia Britannorum cecidiſſe tradant, militum quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea [4] vitam veneno finivit. Et Pœnius Poſtumus præfectus caſtrorum ſecundæ legionis, cognitis quarta-

modica manus univerſi exerc. ſ. adipiſcerentur. Acidalius.

1 *Vt certus eventus.*] Quod alibi, *eventi*, legimus. *Ferrettus.*

2 *Propius ſuggreſſus hoſtis.*] Certitudo hæc jactuum non videtur ad hoſtes referenda (pauciſſimi enim è Romanis cecidere, ut addit) ſed ad ipſos Romanos: ideoque legam, *ſuggreſſis hoſtibus*: atque ea veritas. *Lipſius.*

Propius ſuggreſſus hoſtis certo jactu tela exhauſerat.] An, *certo*, id eſt conſtituto? Potius dubito, num ſit legendum, *incerto jactu*. Mens enim Taciti eſt oſtendere, barbarorum tela fruſtra exhauſta, atque omnia fere in irritum jacta. Idque vel ex eventu prœlii diſcas, cum circiter octoginta millia Brittannorum in ea acie ceciderint, Romanorum vero ferme quadringenti. *Pichena.* Non videtur percepiſſe mentem autoris Vir Eruditus, qui *incerto* ſubſtituit, atque hæc ita exponit, quaſi de hoſtium telis intelligenda eſſent; quod ne iſta quidem ſinant; *propius ſuggreſſus hoſtis.* Senſus ergo eſt legionem non ſtatim ad adventum hoſtis tela conjeciſſe, aut procucurriſſe; ſed exſpectaſſe, donec hoſte ſuccedente, certo ictu ipſum petere poſſent: tum emiſiſſe tela, iiſque demum exhauſtis (*hoſtis ſuggreſſus exhauſerat*, hoc eſt, cauſſam dederat, ut exhaurirentur) erupiſſe, atque manum cominus conſeruiſſe. Monitum de non jaciendis in vanum telis, bonis ducibus uſitatiſſimum ſemper fuit, & perinde notiſſimum. Quomodo & Virum fortiſſimum Obentrautium ſuos hortari ſolitum Zincgreſius narrat, ne ſclopeta explodant, priuſquam ita prope ad hoſtem ſucceſſerint, ut in oculis ejus album à nigro poſſint deſtinguere. *Freinshemius.*

3 *Velut cuneo erupit.*] Fecimus, *ut cuneus erupit.* Rhenanus. Vocem, *cuneo*, repoſui, veterum librorum conſenſu, præſertim Vat. & Florentini. Vulgo, *cuneus*. Pichena.

4 *Vitam veneno finivit.*] Dio morbo.

tadecimanorum vicesimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque contra ritum militiæ jussa ducis, se ipsum gladio transegit. Contractus deinde omnis exerci- 38 tus, sub pellibus habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis è Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliariorum cohortibus, ac mille equitibus: quorum adventu, nonani legionario milite suppleti sunt; [1] cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque quam fames affligebat serendis frugibus [2] incuriosos, & omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant; [3] gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Iulius Glassicianus successor Cato missus, & Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat. disperseratque *novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira & superbia victoris clementer deditis consulturum.* [1] Simul

bo. Ὑποθανόντας, ait, ἐν τούτῳ τῆς Βουδίκης νόσῳ. Lipsius.

1 *Cohortes alæque.*] In prioribus edit. hæc dirimebantur à præcedentibus, non sine damno sententiæ, cui hac distinctione lucem addidi. pendent enim hæc omnia ab istis verbis *quorum adventu.* quæ ideo à prioribus puncto majori divelli cupiam. *Freinshemius.*

2 *Incuriosos, & omni ætate ad bellum versa.*] Casuum varietas hæc adduxit in maculæ suspicionem; Sed quam bene Thucydides dicat lib. 3. τοῦτο χωρίον τὸ δυσέμβατον ἡμέτερον νομίζω, ὃ μενόντων ἡμῶν σύμμαχον γίγνεται, ὑποχωρήσασι δὲ καὶ χαλεπὸν ὂν εὔπορον ἔσται μηδενὸς κωλύοντος. i. *asperitas autem loci est in rem nostram: nam ea nobis resistentibus pro nobis militabit, cedentib. vero (licet difficilis) facilis erit nemine prohibente.* Latine eadem casuum diversitas discerni non potest: at à secundo ad tertium transitur, μενόντων, ὑποχωρήσασι. Erit autem sensus. Britanni laborabant inopia commeatuum, quod erant suopte ingenio alieni ab agricultura & ea tempestate omnes arma induerant, unde serendi neglectus. *Omni ætate ad bellum versa* Græci dixissent πανδημεί. Non temere igitur *incuriosos & omni ætate ad bellum versa.* Salinerius. *Serendis frugibus incurioso hoste*, ea indubie vera lectio. *Acidalius.*

3 *Gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant: quia.*] Hæc aliter scribe & distingue: *sibi destinant: gentesque p. t. ad p. inclinabant, quia* &c. *Acidalius.*

[1] Simul in urbem mandabat, [2] *nullum prælio finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio:* [3] cujus adversa, pravitati ipsius; [4] prospera, ad fortunam
39 Reip. referebat. Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus, magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed & re-

1 *Simul in urbe mandabat.*] Correximus, *Simul in urbem mandabat.* Rhenanus.

2 *Nullum prælio finem.*] Ἀκυρολόγως. legerem, *bello*: aut certè, *præliorum.* Lipsius.

Nullum prælio finem expectarent.] Non ἀκυρολόγως *prælio*; verum pro ea pugna, qua *octoginta millia Britannorum cecidisse tradunt.* Tot enim occidione sublatis, quid restabat nisi ut cæteri se suaque Romanis permitterent? quæ res finis prælii bellique penitus fuisset. quapropter Iulius Classicianus Suetonio discors, adversus eum scribebat: deditionem minime futuram, propter sævitiam & superbiam legati: proinde si eam desiderent, Suetonio à se esse succedendum, qui mollibus consultis hostes alliceret. *dispersera*tque *novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira, & superbia victoris, clementer deditis consulturum.* Vel *prælio* usurpative pro *bello*, ut *bellum* pro *prælio.* Noster, *quibus tam anceps belli fortuna quamvis prospero fine equites afflictaverat.* Dicuntur de pugna inter Flavianos, postquam bellum inter eos non est extinctum. Homer. Iliad. l. 3. Ἤλυθες ἐκ πολέμου, ὡς ὤφελες αὐτόθ' ὀλέσθαι Ἀνδρὶ δαμεὶς κρατερῷ. i. *Venisti è bello, utinam illic periisses à viro domitus forti.* Helena increpat Alexandrum, quod singulari pugna ignaviter cum Menelao certavisset. *Salmerius.* Scio quidem uno alteroque loco irrepsisse in Tacitum *prælium* pro *bello*; sed & id extarbatum statim, ceu minus legitimum, etiam scio. quare heic faciendum, aut rescribendum, *nullum præliorum finem.* Sane *prælium* auctori aliud à *bello*, aliquoties ipsemet indicat; ut cap. 30. de morib. Germ. *Alios ad prælium ire videas, Cattos ad bellum*, & alibi. *Gruterus.*

3 *Cujus adversa, pravitati ipsius.*] Iniquam conditionem ducum! Ab hac injusta imputatione Carthaginienses non abhorruere: at Pericles ab ejusmodi barbaria remotus esse voluit Athenienses: ita enim dicit ad invidiam declinandam ob morbum divinitus immissum: Immerito ea de re vobis odio sum, Thucyd. l. 2. εἰ μὴ καὶ ὅταν παρὰ λόγον εὖ πράξητε, ἐμοὶ ἀναθήσετε. i. *nisi etiam quando res inopinato succedunt, id mihi acceptum fertis.* Felicitatis vos me auctorem vestræ non facitis, qui itaque mihi mala vestra imputare libet? *Salmerius.*

4 *Prospera, ad fortunam Reip.*] In Rom. edit. legas, *prospera fortunæ.* At sententia tota sumpta à Sallustio: cujus Fragmentum in similes calumniatores: *Ad hæc, rumoribus, adversa in pravitatem; secunda, in casum, fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant.* Lipsius.

Ad fortunam Reip.] Budensis codex: *Ad fortunam ipsius referebat.* Rhenanus. Quorsum hic addi opus vocem *Reip*? Ego sane quia in Romana edit. *prospera fortunæ*, nec satis concinna lectio; *referre fortunæ* vel *pravitati*; scribendum conjicio, *prospera fortuna accepta referebat*, Modius, Epist. 5. Novantiq. *Pravitati ipsius*,

& rebelles Barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quo minus ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus irrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum [1] cognita libertorum potentia erat. mirabanturque, quod dux & exercitus tanti belli confector servitiis obedirent. Cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata. [2] Detentusque rebus gerundis Suetonius, [3] qui post paucas naves in litore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello *tradere exercitum Petronio Turpiliano*, qui jam consulatu abierat, jubetur. Is non irritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoria, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate & pecunia insidiis obnoxius. [4] ejus propin-

ipsius, prospera fortuna Reip. referebat. Acidalius.

1 *Cognita libertorum potentia.*] In Budensi codice est, *libertinorum.* Rhenanus.

2 *Detentusque rebus gerundis Suetonius.*] Faernus legebat; *Demotusque rebus gerundis.* Vrsinus.

Qui post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat.] In volumine regis Corvini, non est pronomen *qui*, & pro *post paucas* legitur, *perpaucas.* Proinde locum sic restituimus: *Detentusque rebus gerundis Suetonius, qui perpaucas in littore naves remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello* &c. *Rhenanus.* Muretus *quamquam.* Recte. Sed me etiam *post* illud torquet, cujus nullum usum hic video. vereorque ne paucula quædam alia eo loci desint. Tale forte quid, *quod hostium prædatu paucas* &c. vel *quod tempestate paucas* &c. Certum quid non video in tota ista parte. Etiam de quo litore loquitur? quomodo si naves amisit, remigium in iisdem amisisse dicitur. *Acidalius.* Muretus, *quamquam durante bello.* Sed me dissentiente. Nam bellum vere desierat, cohibitis hostibus victoria à Suetonio adepta. Nero tamen, cum Suetonius paucas naves postea amisisset, hinc occasionem sumpsit, Petronium ei successorem mittendi, tanquam ad bellum perficiendum. fortasse ea etiam mente, ut ipse Petronius prætextu belli honorificentius proficisceretur, quam ad pacem provinciæ conservandam. *Pichena.* Scribe: *Suetonius, postquam paucas.* Gronovius.

4 *Ejus propinquus.*] In volumine regis Corvini est, *& propinquus.* forte, *ei.* Rhenanus. Legi cum Mureto, *Et.* Acidalius.

pinquus Valerius Fabianus capeſſendis honoribus deſtinatus, ſubdidit teſtamentum, aſcitis [1] Vicio Rufino, & Terentio Lentino equitibus Romanis. Illi [2] Antonium Primum, & Aſinium Marcellum ſociaverant. Antonius audacia promptus; Marcellus Aſinio Pollione proavo clarus, neque morum ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem præcipuum malorum credebat. Igitur [3] Fabianus tabulas iis quos memoravi, & aliis minus illuſtribus, obſignat. quod apud patres convictum: & Fabianus Antoniuſque cum Rufino & Te-

1 *Vicio Rufino.*] Vett. *Vincio.* Lipſius.

Vicio Rufino.] Exemplar Manuſcriptum, *Vincio Rufino.* forte, *Vinicio.* Rhenanus. Scribe, *Vinicio.* Mercerus. Faernus legebat, *Vinicio Rufino.* Non, *Vicio Rufino.* Urſinus.

2 *Antonium Primum.*] Illum qui poſtea acerrima fax Veſpaſiano ad civile bellum: cujus multa in Hiſtor. libris mentio. *Lipſius.*

3 *Fabianus tabulas iis.*] Manuduxit me ad veram hanc lectionem Vaticanus, qui *Tabulaſiis*, refert. Reliqui omnes, *Tabulariis.* Quantillus error, quantas tenebras? Nam ICti noſtri miſere torquentur in Tabulariis iſtis eruendis. Alciatus eos putat, quos nunc Tabelliones vocamus: contra Ferrettus obſignatores & ſcriptores teſtamenti. Vertranius poſtremo, tanquam cornicum oculos, reſcribendum cenſet: *Fabianus tabularius iis.* Lipſius.

Tabulariis quos memoravi.] In tabulis ſcribebantur teſtamenta: ideoque *Primæ* ſunt dictæ, & *Secundæ tabulæ*; inde *Tabularii* ſcriptores & obſignatores teſtamentorum: hoc eſt, teſtes: nam neque tunc tabellionibus utebantur, neque teſtamenta aliter, quam ſcriptura, conficiebantur. *Ferrettus.* Olim teſtamentum epiſtolamve ſcripturi ſtilo in tabulis incidebant, quibus cera ſuperimpoſita, & has lino deinde obligabant, & demum tabulas ceratas obſignabant, uti Chryſalus Plauti Bacchidibus indicat. Inde, qui adhibitus à teſtatore literarum ignaro, teſtamentum ſcriberet, quive rogatus ab amico tabulas contractus exararet, *tabularius* ab Ulpiano dicitur: neque enim tum erant, ut nunc nimio plures ſunt, qui tabulariam profiterentur. Illo ſane modo Valerius Fabianus teſtamentum Domitio Balbo ſubjecturus, ita ac ſi ex illius rogatu tabulas ſcripſit, ideoque *tabularius* Cornelio, deinde aſcitis teſtibus ſignandum obtulit. Quod ita ſentio ne plurium manu ſcriptæ teſtamenti tabulæ videantur. Eſt igitur vitio repurgandus hic locus & ita legendum, *Fabianus tabularius iis quos memoravi, & aliis minus illuſtribus obſignat*, id eſt, falſum teſtamentum ſignat ipſe, tum fraudis participibus ſignandum offert; quæ juxta ſolemnia juris accommodata, ſit veriſimile. *Vertranius.* Emendavit Lipſius ex Vat. cum antea corrupte legeretur, *tabulariis quos memoravi.* Idem videtur à Flor. confirmari, in quo apparet ſcriptum fuiſſe, *tabulaſiis*; ſed recentiori manu eraſa litera, *s*, & repoſitum *tabularius.* Pichena.

1 *Lege*

Terentio [1] lege Cornelia damnantur. Marcellum memoria majorum, & preces Cæsaris, pœnæ magis quam infamiæ exemere. [2] Perculit is dies Pom- 41
pejum quoque Ælianum juvenem quæstorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum: eique Italia & Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus afficitur, quod reos, ne apud præfectum urbis arguerentur, [3] ad prætorem detulisset, [4] interim specie legum, mox prævaricando ultionem elusurus. Additur senatusconsultum; *Qui talem operam emptitasset.* [5] *vendidissetve,* [6] *perinde pœna teneretur, ac si publico*

[1] *judicio*

1 *Lege Cornelia damnantur.*] Id est, ordine Senatorio moventur. Nam quamvis legis Corneliæ ordinaria pœna Deportatio sit, & bonorum publicatio: tamen in honestioribus submotio etiam ordinis admissa est, Tacitus lib. 11. Histor. *Primus Antonius legibus nocens, & tempore Neronis falsi damnatus, inter alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat.* Paullus libro v. Sentent. *Hi qui falsum vel alia testimonia dixerunt, aut in exsilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.* Lipsius.

Lege Cornelia damnantur.] Testamentariam intellige, ex qua falsi pœna deportatio est, bonis confiscatis, auctore Marciano, 1. vide L. Cornelia de falsis. *Vertranius.*

2 *Perculit is dies Pompejum quoque Ælianum.*] Sic veteres quos vidi, & ratio ipsa. Male vulgo, *Pompejanum.* Pichena.

3 *Ad pretorem detulisset.*] Quem Prætorem? urbanumne? Non opinor. nec enim ejus in crimine cognitio. Olim sane proprius peculiarisque Prætor, qui constitutis Quæstionibus perpetuis cognosceret de Falso. Eum hic intellegi credo. Etsi enim pleraque judicia in Senatu aut apud Præf. urbis, & Prætorum potestas imminuta: mansit tamen, opinor, veteris ritus imago quædam & umbra. quam Ponticus hic pro re amplexus, non sine sua fraude. At Præfectum urbis omnia crimina omnino sibi vindicasse ab Vlpiano traditum est, l. 1. De offic. Præfect. urbis; non quidem ab Augusto, (falluntur qui id censent; & Augustus jus tantum ei dedit in servos; & quod civium audacia turbidum nisi vim metuat) sed crescente paullatim, concessu Principum ut solet, nova potestate. *Lipsius.*

4 *Interim specie legum.*] Non satis scio cur *specie legum* Valerius Ponticus ad prætorem & non ad præfectum urbi reos falsi dicitur detulisse: est enim persuadens conjectura ex Vlpiani scripto de officio præfecti urbis, ab ipsa institutione Augusti, omnia crimina intra urbem admissa, ad curam præfecti urbis pertinere: ejus igitur notio de falsi crimine fuit. *Vertranius.*

5 *Vendidisset ve.*] In exemplari manuscripto tantum, *vendidisset.* Sed tamen apparebat rasura. Melius autem placet, *Senatusconsultum*, quam quod illic legitur, *senatusconsulto.* Rhenanus.

6 *Perinde pœna teneretur, ac si publico*

42 [1] *judicio calumniæ condemnatus.* Haud multo post, præfectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit: seu negata libertate, [2] cui pretium pepigerat; [3] sive amore exoleti infensus, & dominum æmulum non tolerans. Ceterum [4] cum vetere ex more familiam

blico judicio.] Facinus delebat particulam *si*, legebatque: *Vt perinde pœna teneretur, ac publico judicio* &c. *Vrsinus.* Additum in vulgatis fuerat, *ut perinde.* Nos illud, *ut*, expunximus, in Flor. vacans, & omnino superfluum. Sunt enim obliqua verba ipsius Senatusconsulti. *Pichena.*

1 *Judicio calumniæ condemnatus.*] Eum qui prævaricatus sit, quive prævaricatorem emerit, fecerit: punit hoc SC. calumniæ pœna. Ea est talio, & infamia, uti colligas ex l. penult. & l. IV. de prævaricat. *Lipsius.*

2 *Cui pretium pepigerat.*] Moribus receptum uti servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium: quod si exsolvisset, liber esset. Id pretium è peculio servi, vel adventicio lucro. Seneca in Epistolis: *Mancipia quoque conditionis extremæ & in his sordibus nata omni modo exuere conantur servitutem; peculium suum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.* Virgilius eo respiciens.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Et vetus sanè ille mos, cujus vestigia plura in Plauto. ut Asinaria, Strobilus reperto thesauro.

Quin ego illi invenisse me hanc prædam dico, atque eloquor?
Igitur orabo ut manu me mittat, ibo atque eloquar.

Cripus servus, Rudente:

——ad herum veniam docte atque astutè,
Pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, ut sim liber.

Et clarius in Casina:

Quid ista tu me libertate territas?
Vobis invitis atque amborum ingratus,
Vnâ libellâ liber possum ego fieri.

Quod non aliter intelligendum, quàm ut cum hero jam antè pactus fuerit in libram. Et in hanc sententiam scripsit Hermogenianus adversus dominum consistere servis licere, *si qui suis nummis redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseverent.* l. 53. De judiciis. Item Vlpianus, *Qui se dicit suis nummis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit ex quo redemptus est.* Interdum verò imaginaria quædam emptio, interpositâ personâ tertiâ, adhibebatur. de quâ l. 4. De Manumiss. Quòd si dominus non servaret fidem, querela servo Romæ apud Præf. urbi, apud Præsidem in provinciis ex constitutione Divorum fratrum fuit l. 5. De manumission. *Idem.*

3 *Sive amori exoleti infensus.*] Emendavimus, *sive amore exoleti infensus.* Rhenanus. Suspicor legendum, *incensus:* nam verba quæ sequuntur, *& dominum æmulum non tolerans,* idem significant, quod servum domino infensum propter æmulationem. *Pichena.* *Exoletus* dicebatur adultior cinædus, & qui passiva libidine prostitueretur. Exoletos in animo habuit vetare Alexander Imperator, Hoc verbum frequens est Suetonio. *Lupanus.*

4 *Cum vetere ex more.*] Benè, veteri ex more. Nam etiam liberâ rep. id obtinuit, ex epistolâ Servii Sulpicii de cæde Marcelli: *Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos & pauculos servos: reliquos ajebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset.* Hunc priscæ severitatis ritum

liam omnem, quæ ſub eodem tecto manſitaverat, ad ſupplicium agi oporteret, concurſu plebis, quæ tot innoxios protegebat, uſque ad ſeditionem ventum eſt: [1] ſenatuque in ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium, [2] pluribus nihil mutandum cenſentibus. [3] Ex quibus C. Caſſius ſententiæ loco in hunc modum diſſeruit. *Sæpenumero P. C. in* 43
hoc ordine interfui, cum contra instituta & leges majorum nova ſenatus decreta poſtularentur: neque ſum adverſatus. non quia dubitarem ſuper omnibus negotiis melius atque rectius olim proviſum, & quæ converterentur in deterius mutari; ſed ne nimio amore antiqui moris ſtudium meum extollere viderer. [4] *Simul quidquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, ut maneret integrum, ſi quando Reſpublica conſiliis eguiſſet.* [5] *quod hodie evenit, conſulari viro domi ſuæ interfecto, per inſidias ſerviles, quas nemo*

ritum firmavit poſtea SC. Silanianum ſub Auguſto, itemque nunc Neronianum: de quibus Cujacium vide Obſervat. libro I. cap. XVIII. & libro X. cap. XXXIII. Addo ne feminas quidem immunes exceptaſque fuiſſe: ſuaſus Taciti infra verbis, *Numerum, ætatem, aut ſexum miſerantium*; item reſcripto Hadriani l. 1. De SC. Silaniano. *Lipſius.*

1 *Senatuſque, in quo.*] Expeditior ſententia, *Senatuque in ipſo.* Idem.

Senatus in quo ipſo erant ſtudia.] Scripſimus, *ſenatuſque.* & ſic diſtinximus verba, *ſenatuſque in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus nihil mutandum cenſentibus.* Expone, *pluribus ſenatus* hoc eſt, pluribus e ſenatu nihil mutandum cenſentibus. *Rhenanus.* Optima, verum ſic diſtincta. *Senatuſque (in quo ipſo erant ſtudia nimiam ſeveritatem aſpernantium) pluribus n. m. cenſentibus.* priora de ſeditione plebis, poſteriora de diſcordia patrum: alterum per hæc. *Sed obtemperari non poterat conglobata multitudine, ſaxa ac faces minitante.* Alterum his clarum fit. *Sententia Caſſii ut nemo unus contraire auſus eſt; ita diſſonæ voces &c.* Salinerius. Lipſius legendum conjecit, *ſenatuque in ipſo*, cum ederetur, *ſenatuſque in quo*: quam lectionem ſuſpectam reddunt etiam vet. edd. in quibus: *Senatus in quo ipſo.* ut ita non immerito dubiæ ſcripturæ certam emendationem Lipſii prætuliſſe videamur. *Freinshemius.*

2 *Pluribus nihil mutandum cenſentibus.*] Hic Florentinum codicem non audio, in quo legitur *nihil multandum.* falſo: cum dicat, Caſſium inter illos fuiſſe, qui nihil mutandum cenſebant, id eſt, legis executionem ſuadebant. *Pichena.*

3 *Ex quibus C. Caſſius.*] Flor. *ex quis C. Caſſius.* Pichena.

4 *Simul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt.*] Non de toto Senatu loquitur. Sed, *in nobis*, i. e. in me. *Pichen.*

5 *Quod hodie venit.*] Scribendum videtur, *quod hodie evenit.* Rhenanus.

1 *At*

mo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concusso senatusconsulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. [1] *At quem dignitas sua defendet, cum præfectura urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra* [2] *advertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfector?* [3] *quia de paterna pecunia transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro,*
44 *dominum jure cæsum videri.* [4] *Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus* [5] *deliberatum est?* [1] *Sed*

1 *At quem dignitas sua defendet.*] Volumen Budense: *ut quem.* Posset etiam legi, *acquem dignitas sua defendet.* Rhenanus.

2 *Avertit.*] In volumine Budensi est, *advertit.* Legerim, *quæ ne in metu quidem*, sive *motu*, *pericula nostra advertit.* Cum dativo construit hoc verbum l. 3. *Ne princeps, antiquæ parsimoniæ durius adverteret.* Alibi usurpat *advertere*, pro *in se vertere*, sive *commovere.* Vt l. 4. *Atque illic eadem aestuando recentia veteraque odia advertit.* Libro 5. *Vt vulgum miseratione adverteret.* Rhenanus. Quicquid codices manuscripti contineant, *quæ ne in morte.* non autem *in metu*, aut *in motu* legendum esse contendo. *Vertranius.* Faërnus legebat deleta, *in* præpositione; *Quæ ne metu quidem.* Vrsinus. Scilicet *in metu* Senatusconsulti, quod nondum concussum esse dixit. *Pichena.* Suspicor Tacitum scripsisse: *quam ne in metu quidem pericula nostra advertunt.* Sic habes verbum exquisito illo usu, quo esse solet interdum apud nostrum & Livium. *Gronovius.*

3 *Quia de paterna pecunia.*] Abite sinistræ manus: nihil mutandum. Εἰρωνικῶς ista & ἐξ ἀντιφράσεως capienda sunt. *Lipsius.*

Quia de paterna pecunia transegerat.] Hæc ironice, quæ ad hunc sensum dirigas: Ille quidem de paterna pecunia transigere non potuit, quia nulla erat, tanquam servo; neque avitum illi mancipium detrahebatur, quippe non suum, sed secum pariter servus. ergo nulla ei à domino injuria fieri potuit. *Pichena.*

4 *Libet argumenta conquirere.*] Negationem addendum scio, *Non libet.* Quod sequitur *sed &*; forte legendum, *sed ut*, id est, tanquam. *Acidalius.* Id est, volo in discrimen & in consultationem revocare id quod à majoribus deliberatum est, rationesque & argumenta ad idem adferre. quæ statim subdit: *ut non vox minax excideret, nihil per temeritatem proloqueretur?* & quæ sequuntur. *Pichena.* Vir eruditus hæc ita explicat, quasi affirmet Cassius se argumenta prompturum &c. Sed absque dubio majori efficacia, & magis secundum mentem auctoris hæc sonabunt, si, ut fecimus, interrogatione animentur. quasi diceret, Quid? ergone argumenta adhuc conquirenda erunt, quasi in re dubia &c. cum tamen jam non necesse sit dubitare, quando *sapientioribus deliberatum est.* Et volunt hoc sequentia *sed etsi* &c. *Freinshemius.*

5 *Deliberatum est.*] Videndum an addenda sit interrogationis nota ad verba

[1] *Sed & si nunc primum statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur?* [2] *Sane consilium occuluit,* [3] *telum inter ignaros paravit:* [4] *num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nescis?* [5] *Multa sceleris indicia præveniunt servi. Si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios; postre-*

verba illa. *deliberatum est?* Illud autem, *jure cæsum videri*, ex antiqua judiciorum formula Tacitus sumpsit. *Ursinus.*

1 *Sed & si nunc primum statuendum haberemus.*] Liber regius, *sed si*. Conjicio leg. *deliberatum est, ac si nunc primum stat. h. creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse.* Sic enim scripsimus pro *insumpsisse*. Rhenanus.

2 *Sane consilium occuluit.*] Florent. habet, *consilium occultavit.* Pichena.

3 *Telum inter ignaros paravit,*] Hoc interrogatione efferri placeat: *telum inter ignaros paravit?* Atque etiam repeti hoc verbum, eadem concessionis figura: *paravit: num excubias transiret: cubiculi fores recluderit* &c. *Acidalius.*

4 *Num excubias transiret.*] Nocturnas ergo ad limen excubias servorum habuerunt domini potentiores. Quod tu mihi Philologe observa. Quinctilianus Declamat. 1. pro Cæco: *Dicitur cæcus sine rectore, sine duce, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes servulos eirasse cum ferro: cubiculum deinde patris intrasse.* Idem Declamat. 11. pro Cæco: *Tu senis quando senem vicerit lassitudo excitarum. Scis pariter, an una quiescentium fores vallaverit cura servorum.* Apulejus libro 1. *Pueros ablegat arbitrio nocturni gannitus:* qui alioqui de more procubabant Silius libro 1, ad hunc ritum de Annibale:

Sæpe etiam famuli turbato ad limina somno
Expavere trucem per vasta silentia vocem.

Vide & Appianum in Catonis morte, & Tacitum in Othonis. *Lipsius.*

5 *Multa sceleris indicia præveniunt, quæ si servi* &c.] Ita Danesius legebat. nam in vulgatis deest illud, *quæ*. Ursinus. Muretus distinxit, *præveniunt, servi si prodant, possumus singuli inter plures* &c. Vere. Sed nec dum veram sententiam assequere, ni etiam scribas: *Multa scelus indicta præveniunt.* Acidalius. Qualis hic sensus, servine aut quisquam mortalis sceleris concepti præveniat indicia? & si possit, hoc ex utilitate dominorum sit? immo hercle horum interest, ut ea indicia prodantur. Itidem hic, ut alias sæpissime, distinctio sententiam corrupit. scribe: *cædem patraret, omnibus nesciis? multa sceleris indicia præveniunt servi si prodant* &c. Hoc ait non potuisse parari cædem domini, nec in futurum posse, quin multa sceleris indicia ipsum scelus præveniant, & ante sceleris executionem erumpant. ea si prodant servi, dominorum salutem fore in integro &c. *Freinshemius.* Retineo veterem interpunctionem: & *præveniunt* non accipio, ut sit præcedunt, ante scelus existunt; sed ut sit occupant, præcipiunt, deprehendunt; antequam scelus eventum habeat. Sic alibi noster *præventam gratiam*, id est, occupatam. Hæc illi *si prodant*, extra periculum sumus: si dissimulant

postremo si pereundem sit, [1] *non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus iisdem nascerentur caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt.* [2] *Num & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur,* [3] *etiam strenui non sortiuntur? Habet aliquid iniquo ex omne magnum exemplum, quod contra singulos, utilitate publica rependitur.*
45 Sententiæ Cassii, ut nemo unus contraire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, *numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam* miserantium. Prævaluit tamen pars quæ supplicium decernebat. sed obtem-

lant & succumbimus sceleri, manente SC. Silanio *non inulti* peribimus. *Gronovius.*

1 *Non inulti inter nocentes agere.*] Videtur delendum illud, *non.* Vrsinus. Haud exputo cur optimus Vrsinus abesse cupierit negativam *non*; cum, meo quidem judicio, in ea, veluti in cardine, versetur totius argumentationis salus. Si, inquit, servorum cohors in nos omnino conjuraverit: hoc erit tamen mortis nostræ solatium, quod severe vindicabimur, ipsis nobis, morte sua parentantibus. *Grutetus.*

2 *Num & ex fuso exercitu.*] Castigavi, *Nam & ex fuso exercitu.* Rhenanus. Videatur & hic negatio reponenda cum hac lectione: *Non & ex fuso exercitu*, &c. Sed non est. Eadem ratio objiciendi & respondendi, quæ infra hoc libro. *Bello & periculis inclaruerant. In his enim juventa Augusti versata est.* Acidalius. Placuit reponere lectionem Veneti Codicis, cum nota interrogandi. & ex Flor. *fusti*, pro *fuste*. *Nam & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui non sortiuntur?* Vulgati sic: *Nam & ex fuso e. c. d. quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Pichena.

3 *Etiam strenui non sortiuntur.*] Negativam particulam *non*, abstulimus. Quippe recte habet sententia: *Nam & ex fuso exercitu, quum decimus quisque fuste feritur, etiam strenui sortiuntur.* Vsurpat autem hic, *sortiuntur* passive. *Rhenanus.* *Sortiuntur* passive quod perrarum inventu est. *Pervetus.* Neque interrogationis notam admiserim, nec negandi particulam, quam fatetur satis Pichena in Florentino non comparuisse, quum ex Veneto arcessit. Est autem oratio brevis, continens rationem ejus, quod non ponitur, sed intelligitur ex præcedenti. Quasi foret: *At quidam insontes peribunt.* Pereant sane; neque id hoc solum casu contingit, *nam & ex fuso exercitu* &c. *etiam strenui sortiuntur*, id est, sortem trahunt inter decimandos, & sæpe accipiunt iniquiorem, pereuntque insontes. Neque enim *sortiuntur* παθητικῶς, ut volunt. Cicero 2 in Verrem 29. *Dic inquit, illi adesse non possunt. Nam hercle, inquit Minucius, me quoque Pe-*
tilius

obtemperari non poterat, conglobata multitudine, [1] *saxa ac faces* minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id à principe prohibitum est, *ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat*, [2] *per sævitiam intenderetur*.
46 Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui [3] accusatum ab eo Statilium Taurum proconsulem ipsius meminerant. Census per Gallias à Q. Volusio, & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano; Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.
47 Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum præumbrante imperatoris fastigio datur, clarus. adeo ut Nero æger valetudine, & adulantibus circum qui *finem imperio adesse* dicebant, *si quid fato pateretur*; responderit *habere subsidium Rempublicam*. Rogantibus dehinc, *in quo potissimum?* addiderit, *in Memmio Regulo*. Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus; & quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat.

tilius, ut sibi in consilio essem, rogavit: & simul à subselliis abire cœpit. Intelligitur, Immo & ego, inquit Minucius, adesse non possum: *nam hercle me* &c. Pluribus alibi hoc in sermone compendium illustramus. *Gronovius.*

1 *Et saxa ac faces.*] Particulam, *&*, induximus. *Rhenanus.*

Saxa ac faces minitante.] Flor. ac Venetüs habent; *minante*. Pichena.

2. *Per sævitiam incenderetur.*] Malim, *intenderetur*. Rhenanus. Scribe, *intenderetur*, quod Tacito & huic sæculo perpetuum, pro augeretur. Nam quod *incendi* annona dicitur, nihil ad vulgatum. *Mercerus.* Credo omnino *intenderetur* hic ab auctore scriptum, quo verbo frequenter usus alias: etsi illud eodem sensu. *Acidalius.* Vulgo, *incenderetur*. ego Rhenani ac Merceri judicium secutus, reposui, *intenderetur*. Pichena.

3 *Accusatum ab eo Statilium Taurum.*] Supra lib. XII. *Lipsius.*

Statilium Taurum proconsulem ipsius.]

 Flo-

erat. Gymnasium eo anno dedicatum à Nerone [1] præbitumque oleum equiti ac senatui [2] Græca fa-
48 cilitate. [3] P. Mari L. Asinio consulibus Antistius prætor, [4] quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit: vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulum epulatur. Exin à Cossutiano Capi-

Florent. habet, *proconsule*, ut sæpe alias. *Pichena.*

1 *Præbitumque oleum.*] Si oleum populo tantum præbitum, nihil novum aut Græcanicum: præbuit ante P. Scipio, quem Ædilem dedisse congium olei in vicos singulos Livio credo libro XXV. Dedit & C. Cæsar post victoriam Africanam. Τόν τε δῆμον, inquit Dio, λαμπρῶς εἱστίασε, καὶ σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου καὶ ἔλαιον προσέδωκεν. Etiam M. Agrippa in Ædilitate oleum & salem, ut auctor idem Dio XLIX. Sed nemo eorum ad gymnasium, quod hic Nero. Plinius: *Usum olei ad luxuriam vertere Græci, in gymnasiis publicando.* Adde Sueton. cap. XII. *Lipsius.*

2 *Græca facilitate.*] Iam diximus Neronem quinquennale ludicrum instituisse ad modum Græci certaminis. Itaque athletæ nudi exercebantur, & ceromate, id est, oleo cerato & pulvere perfundebantur, ut corpora sudore, & ceromate lubrica, mutuas luctantium prehensiones admitterent. Ovidius 9. Met. *Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis.* Virgilius, *Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii.* Plinius scribit Græcos omnium vitiorum genitores oleo in gymnasiis usos. & Quinctilianus palæstricos damnat, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur. Itaque ait Tacitus præbitum oleum Equitibus, & Senatoribus, ut palæstra exercerentur. *Lupanus.* Romanos Græcorum mores aspernatos, constat ex Livio libro 36. utpote qui levissimum hominum genus essent: quos & *vanos* dixit Plinius 28, 8. & *Græcam vanitatem* appellavit 2, 109. Græciamque *omnibus libidinum illecebris repletam*, tradidit Livius libro 34. Græcos luxui quam maxime studuisse, docet Firmicus Maternus Astronomicon libro c. 1. & confirmat Servius in 6. Æn. ad vers. 724. Unde Horatius 2. Serm. sat. 3. *Vel si Romana fatiget Militia assuetum græcari.* De Græcorum luxuria & levitate abundat Cicero in orat. pro Flacco. Plinius 15, 4. de oleo verba faciens, inquit; *Usum ejus ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando.* Itaque quum Nero gymnasium dedicasset, in quo non solum ipse, sed & Equites & Senatores publice se exercebant, quod antea minime fieri solebat, præbuit & oleum, quo corpora inungerent, *Græca facilitate.* id est, ut ego interpretor, indulgentia, licentia & luxu Græco, contraque bonos Romanos mores. Ita scribit Tacitus ipse lib. 15. Neronem indies magis ac magis in vitia prolabentem, *minime ausum Romæ incipere scenas, sed Neapolim quasi Græcam urbem delegisse.* Marcellus Donatus.

3 *P. Mario, L. Asinio coss.*] Nomen hujus primi consulis corruptè legas in vetusta Persii vita nuper cum Iuvenalis Scholiaste edita; *Decessit Persius* VIII. *Kalend. Decembr. Rubrio Mario, Asinio Gallo COSS.* Scribe, *Publio Mario.* cui cognomen fuit, Celsus. *Lipsius.*

4 *Quem in Tribunatu licenter egisse memoravi.*] Libro XIII. *Idem.*

1 *Revo-*

Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, majestatis delatus est. Tum primum [1] revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quam imperatori glo-

1 *Revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde.*] Pugnat sequens narratio, suadetque rescribendum *qua.* non enim lex quæsivit gloriam principi: sed Capito eo consilio legem revocabat, non exitio Antistii, sed ut damnatus à Senatu beneficio Principis faceret locum. Scelestum hominis consilium subversum Thraseæ sententia & Senatus adsensus. *Mercerus.* Nero admisit delationem Cossutiani, non ut Antistium perverteret, sed ut damnatum sua intercessione liberaret, indeque sibi clementiæ gloriam conciliaret, *qua* scil. revocatio majestatis ob carmen famosum *quæsivit.* Sed id frustra cecidit, prævaluit enim sententia Thraseæ, qua exilium, non mors, irrogabatur. *Intercessione tribunicia.* Nimirum Neronis, qui eo modo tribunus, quo Augustus. Tac. libro 1. ann. *Et ad tuendam plebem tribunicio jure contentum.* Nec falsus est animi Cossutianus, qui conjecit ea revocatione Neronem clementiæ decus affectasse, *Ceterum se qui severitatem decernentium impediturus fuerit.* Postremum quid nos urget ut cum ingeniosissimo Mercero legamus, *qua?* Et faciamus Capitonem gnarum hujus Neronianæ calliditatis? An is ubique (ut in nequitiis) apertus. *Revocata ea lex credebatur, quæ,* ut Sallustius Cat. *sed antea item conjuravere pauci contra remp. in quibus Catilina fuit, de quo quam verissime potero dicam.* Salinerius. Æstuat hic Lipsius, nec cuneum reperit huic nodo, quem sola particula *qua* nectit. Expedit tamen Iosias Mercerus, *qua haud perinde* &c. ut ad accusatorem referatur, non ad legem. Bene profecto: sed eandem in sententiam ut de lege quoque ipsa acciperetur, volucrat Muretus, notaveratque legendum, *quæreret.* Mihi alterum horum satisfaceret, nisi locutio ista dissuaderet: *Tunc primum revocata ea lex credebatur.* Quid, *credebatur?* inepte quasi id non certum. Revocata tunc primum lex Majestatis fuit, quæ tam diu sub Nerone acquieverat. Removendum igitur hinc illud *credebatur,* & cum sequentibus jungendum: quomodo eorum expeditissima sententia, verissima Taciti scriptura consiet: *Tum primum revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsisse.* quamquam hoc postremum variam admittit mutationem: necdum satis constitui, quid potissimum recipiendum. Possit, *gloriam quæsitam, gloria quæsita; gloriam quæri; gloria quæri:* denique & *gloriam quærere.* Acidalius. Quam levi mutatione Mercerus hunc locum optime sanavit! Legit sane (ut sciant quibus ipsius notæ non sunt ad manum) *qua haud perinde* &c. Sensus est, Capitonem non ea mente Antistium accusavisse, ut illum perverteret: sed ut à senatu condemnaretur, quo Principi occasio gloriæ ac beneficii patefieret, illum morti eximendo. Ea igitur majestatis lege Capito *quæsivit,* id est, quærere volebat, gloriam Principi, ut condemnatus: scil. postquam condemnatus fuisset Antistius à Senatu, Princeps jure tribunitiæ potestatis intercedendo, illum morti eximeret. *Pichena.* Hoc quoque vitium debemus neglectæ distinctioni. Lege: *revocata ea lex: credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori gloria quæsita:* quæ postremæ duæ voculæ corruptæ fuerunt in gratiam illius *quæ,* quod non habebant pro particula præcedenti verbo *crede-*

gloriam quæsivit, [1] ut condemnatus à senatu, [2] intercessione tribunicia morti eximeretur. Et cum Ostorius *nihil audivisse* pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque [3] Iunius Marullus consul designatus, *adimendam reo præturam, necandumque more majorum.* Ceteris inde assentientibus, Pætus Thrasea multo cum honore Cæsaris, & acerrime increpito Antistio; *Non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe, & nulla necessitate* [4] *obstricto senatu, statuendum* disseruit. [5] *carnificem & laqueum pridem abolita: & esse pœnas legibus constitutas, quibus sine judicum sævitia & temporum infamia, supplicia decernerentur.* [6] *Quin in insula publicatis bonis, quo longius*

debatur annexa, sed pro pronomine. Falsam ergo sensum effecerunt; *revocata ea lex credebatur.* cum Tacitus hoc ipsum affirmet, tum revocatam fuisse legem istam, tamquam rem haud dubiam. Ineptum enim fuisset dicere *tum revocata credebatur lex.* Iine credebant, qui si ita fuisset, nescire non potuissent? Deinde & alter sensus hac lectione corrumpitur; *quæ imperatori gloriam quæsivit.* quid enim lex ista gloriam quæsivit imperatori, quæ diu ante ipsum natum exercita fuerat? Non illa hercle, sed Capitonis propositum, qui hoc præcipue agebat, ut reo tam insigni postulato, occasionem daret principi ostentandæ clementiæ, cum non ignoraret id ipsi pergratum esse: quod patet vel ex 13, 11. ubi *Plautium Lateranum ob adulterium Messalinæ ordine remotum reddidit senatui: clementiam suam obstringens crebris orationibus.* Freinshemius.

1 *Ne condemnatus à senatu.*] Scripsimus, *ut condemnatus à senatu.* Rhenanus.

2 *Intercessione tribunicia.*] Intercessione ipsius Cæsaris: qui ita clementiæ gloriam pararet. *Lipsius.*

3 *Iunius Marullus consul designatus.*] Inter suffectos non dubie Consules. Sed in hunc ipsum annum, Annæum Senecam & Trebellium Maximum coss. referunt viri docti in opere Fastorum: & loca sunt, quæ annuunt. Ausonius tamen in Panegyrico, Senecæ consulatum aperte detrahit: *Dives Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quam prædicabitur non erudisse indolem Neronis, sed armasse sævitiam.* quo loco video esse qui negationem subtrahant, legantque: *Dives Seneca, tamen Consul.* Idem.

4 *Obstricto senatui.*] Castigavi, *senatu.* Rhenanus.

5 *Carnificem & laqueum.*] Respondent illi decreto, *more majorum necandum.* Ex quo clare discis, quid *penitre* Tacito *more majorum.* Lipsius.

6 *Quin in insulam.*] Emendavimus. *Quin insula.* nam Tacitus frequenter omittit præpositiones, *in, de, ex, à,* vel *ab.* Rhenanus. Legendum, *Quin in insula.* Vertranius. Muretus optime ut & Lipsius prima edit. *in insula.* & paulo post *miseriorem.* Acidalius. Aliquid hic deesse videtur. nam si attendas, Thraseæ sententia integra non est. nec juvant libri. Vulgati, *quin insulâ.* Vene-

longius sontem vitam traxisset, [1] *eo privatim miserior*, & [2] *publica clementiæ maximum exemplum futurum.* [3] Libertas Thraseæ [4] servitium aliorum rupit. & post- 49
quam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, [5] paucis exemptis: in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque jurgio lacessens, & respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu scripsere Cæsari. Ille inter pudorem & iram cunctatus, postremo rescripsit, *nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in principem contumelias dixisse: earum ultionem à patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti pœnam statui par fuisse: ceterum se qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non*

Venetus, *quin in insula.* quæ lectio à me reposita, convenit propius cum Florent. qui habet, *qui in insula.* Muretus pro, *miserior*, legit *miseriorem.* Sed nihil ad rem. *Pichena.*

1 *Eo privatim miserior.*] Lego: *eo privatim miseriorem*: & sermonis textus ita postulat. *Lipsius.*

2 *Publica clementia maximum exemplum futurum.*] Faernus legebat, *futurus* pro *futurum.* quod magis placet. *Ursinus.*

3 *Libertas Thrasea servitium aliorum rupit.*] Depravatum hic vocabulum est *servitium.* Correximus, *silentium aliorum rupit.* Rhenanus. Vulgata lectio suffragio exemplaris non destituitur, sed contrariis oppositis illustrior erit, si sic ex fide libri Palatini legas, *Libertas Thrasea servitium aliorum rupit.* Similis est phrasis lib. 15. *Qui sæpius libertatem Seneca quam servitium expertus esset.* Vertranius. Confirmatur hæc lectio, omnium fere librorum consensu. & tamen Rhenanus reposuit, *silentium aliorum.* an recte, alii judicent. ego certe, *servitium*, malui: qua voce ostenditur, Senatores adeo servilem animum induisse, ut fere loqui non auderent. *Pichena.*

4 *Silentium aliorum.*] Vett. *servitium.* At velim consideres satin' sana hæc tota narratio sit. Antea prædixit, *Tum primum revocata ea lex credebatur, qua haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivit, ut condemnatus à Senatu, intercessione Tribunicia morti eximeretur.* Quid? condemnatusne Antistius à Senatu? Contra video. in insulam seponitur. Idem intercessione Cæsaris morti eximitur? Falsum. nec quidquam in tota re quod Neroni Clementiæ gloriam; sævitiæ potius invidiam parere possit. Ego sane æstuo: nec cuneum reperio huic nodo. Nisi placet cum Iosia Mercero elegantissimo juvenum legi, *qua haud perinde.* ut ad accusatorem referas non ad legem. qui non tam exitium eo facto quærebat, quam gloriam Principi. Sed hominis consilium Thraseæ sententia subvertit. *Lipsius.*

5 *Paucis exemtis.*] Flor. habet, *exeptis.* Forte, *exceptis.* Pichena.

non prohibere. ſtatuerent ut vellent. [1] *datam etiam abſolvendi licentiam.* His atque talibus recitatis, & offenſione manifeſta, non ideo aut conſules mutavere relationem; aut Thraſea deceſſit ſententia; ceterive, quæ probaverant deſeruere: pars ne principem objeciſſe invidiæ viderentur, [2] plures numero tuti, Thraſea ſueta firmitudine animi, & ne gloria intercideret. Haud diſpari crimine [3] Fabricius Vejento conflictatus eſt, [4] *quod multa & probroſa in patres & ſacerdotes compoſuiſſet,* [5] *iis libris quibus* [6] *nomen* Codicillorum *dederat.* [7] Adjiciebat Talius Geminus accuſator; [8] *venditata ab eo munera principis & adipiſcendorum honorum jus.* quæ cauſſa Neroni fuit ſuſcipiendi

1 *Data etiam abſolvendi.*] Melius è priſcis, *datam etiam abſ. licentiam.* Lipſius.

Datam & abſolvendi licentiam.] Repoſuimus, *data etiam abſolvendi licentia.* Vbi *licentiam* vides in bonam quoque partem accipi. Sic lib. 1. *Cur veniſſet, neque augendis militum ſtipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia.* Rhenanus. At mihi magis probatur lectio, quam reſtitui ex Flor. Ven. aliiſque autoribus, *datam & abſolvendi licentiam.* aptius enim exprimere videtur principis indignationem, ac reſponſum cum ſtomacho redditum. quin, inquit, etiam poteſtas, eum penitus abſolvendi, vobis fuit. Ideo ſtatim: *& offenſione manifeſta.* Pichena.

2 *Plures numero tuti.*] Hiſt. lib. 2. *nemo privatim expedito conſilio, inter multos ſocietate culpa tutior.* Idem.

3 *Fabricius Vejento.*] Puto illum eſſe, qui A. Fabricius Dioni dicitur: quique Prætor, canes Circenſibus ad currus adjunxit pro equis. *Lipſius.*

4 *Quod multa & probroſa.*] Ita ſcripſi ex Flor. Vulgo, *qui multa.* Pichena. Legendum *quia*, vel *quod*, quo ſum hoc Muretus notaverat. *Acidal.*

5 *Iis libris quibus nomen codicillorum dederat.*] Illic, *iis libris codicillorum quibus nomen dederat.* nec refert, ſi recte diſtinguas. *Rhenanus.*

6 *Nomen Codicillorum dederat.*] Noto fuiſſe morem, uti in teſtamentis convicia quædam & probra liberius ſcriberent: quæ ante Auguſtum inobſervata & permiſſa. Scilicet quia ſupremis illis tabulis & voci, danda videbatur aliqua libertas. Frenum injicere Senatus voluerat; ſed ille idem princeps, ut Suetonius ait, *de inhibenda teſtamentorum licentia ne Senatus quidquam conſtitueret, interceſſit.* Ea enim germana lectio, germana mens ejus loci: non ut vir doctus ſubſtituit, *ſcommatorum.* Exempla in Tacito paſſim, de iis qui ſupremis tabulis multa atrocia in Macronem, in Tiberium, alioſque potentes compoſuerint. Hoc exemplo ergo maledicentiæ ſuæ cavens Vejento, inſcripſit opicos & oſcos eos libros, Codicillos. *Lipſius.*

7 *Adjiciebat Talius Geminus accuſator.*] Mur. *T. Allius.* Habet & Lipſ. prim. edit, Poſtea ſprevit & forte merito. *Acidalius.*

8 *Venditata ab eo munere principis.*] Exemplar regium, *venditata ab eo munere principis.* Paulo poſt videtur

ex

piendi judicii. convictumque Vejentonem Italia depulit, & libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit. Sed gravescentibus in 51
dies publicis malis, subsidia minuebantur. concessitque vita Burrhus, incertum valetudine an veneno. Valetudo ex eo conjectabatur, [1] quod in se tumescentibus paulatim faucibus, & impedito meatu, spiritum finiebat. plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, [2] illitum palatum ejus noxio medicamine asseverabant: & Burrhum intellecto scelere, [3] cum ad visendnm eum princeps venisset, [4] aspectum ejus aversatum, scicitantique hactenus respondisse, *Ego me bene habeo.* Civitati grande desiderium ejus mansit per memoriam virtutis, & successo-

ex scriptura regii codicis potius legendum, *incertum valetudine an veneno.* Rhenanus.

1 *Quod in se tumescentibus.*] Muretus. *quod intumescentibus.* Ego vulgatum non mutem. *Acidalius.*

2 *Illitum palatum ejus noxio med.*] Genitivus *ejus* non est in Budensi volumine; *Rhenanus.* Addidi vocem, *ejus*, ex Florent. ac Ven. quamvis non necessariam. *Pichena.*

3 *Cum ad visendum eum princeps venisset.*] Accusativus *eum* non est in Budensi volumine. *Rhenanus.* Et hic iidem libri auctiores. nam vox, *eum*, à vulgatis abest. *Idem.*

4 *Aspectum ejus aversatum, sciscitantique hactenus respondisse, Ego me bene habeo.*] Hæc sane sunt inepta, Quid enim in hoc responso Burrhi, id est, spiritus est generosi? Quomodo eo Nero perstringitur? quod tamen non obscure indicat Tacitus. Et quid sibi vult illud, *hactenus respondisse?* Non est nisi erecti ingenii, quid tantus vir dixerit, quidve voluerit, observare. Itaque ad incomparabilem Heinsium rursus nobis eundum est. Scribit ille, ac distinguit: *sciscitantique, Hactenus, respondisse, ego me bene habeo.* Verba, inquam, Burrhi sunt, *Hactenus ego me bene habeo*, hoc est, donec accessisti tu, à quo petitus veneno sum. Acute profecto ac libere. Quod non mirabitur, qui apud Xiphilinum leget in Nerone, eumdem, cum bis idem Nero rogaret, ore liberrimo dixisse, *ἐπεὶ ἂν ἂν ἅπαξ τι εἴπω, μηκέτι μου αὖθις πύθῃ.* De quibus semel dixero, iterum interrogare me noli. *Boxhornius.* Acute: & illud *Hactenus*, ut Burrhi, non Taciti etiam præfert Aurelii lectio, verba ista, *Hactenus ego me bene habeo.* alio charactere formata exhibens. Commode tamen, *Hactenus respondisse*, potest exponi, hoc tantum. Vide Observ. in Eccles. cap. 22. In eo autem responso quæ vis sit, dicet Seneca Epist. 24. *sicut illum Cn. Pompeji socerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri navem suam videret ab hostibus, ferro se transverberaverit, & quærentibus, ubi imperator esset, imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc illum parem majoribus fecit & fata-*

cessorum alterius segnem innocentiam, [1] alterius flagrantissima flagitia & adulteria. quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam [2] sine quæstu tractabat: [3] Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam [4] atque infamiam in eo secutus. [5] Atque illi pro cognitis moribus fuere. validior Tigellinus

talem Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa, &c. *Gronovius.*

1 *Alterius flagrantissima flagitia & adulteria.*] Notatum in Mureto excerptis, *& ad ultimum.* quod supponi voluerit pro illis, *& adulteria*, an interseri, *flagitia, & ad ultimum adulteria*, nescio. Neutrum quidem mihi probabile. Illud non potest omnino; hoc possit; sed nulla necessitate, aut levi saltem caussa. *Acidalius.*

2 *Sine quæstu tractabat.*] Posset etiam legi, *tractaverat.* Rhenanus.

3 *Sofonium Tigellinum.*] Tigellinum libri appellant, & Græci, quibus semper Τιγελλῖνος. Sophronium corrupte epitoma Dionis: Ofonium Tacit. I. Histor. Quod ait de vetere infamia, intellegit credo stuprum ejus cum Agrippina matre Neronis: qua caussa à Cajo in exsilium pulsus. Dio, ἐν τούτοις δὲ τότε φεύγουσι, καὶ ὁ Τιγελλῖνος ὁ Σωφόνιος ὡς καὶ Ἀγριππίνην μεμοιχευκὼς ἐξέπεσεν. Mentio clara hominis, imo brevis vitæ descriptio, in Scholiaste veteri Iuvenalis, ad versum, *Pone Tigellinum. C. Fulcinius* (corrigendum, *C. Ofonius*) *Tigellinus, patre Agrigentino, Scylaceum relegatus juvenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinatum à Bincio & Lucio Domitio maritis Agrippinæ & Fulvia sororum Cæsaris, atque in utriusque uxoribus suspectus, ob hoc urbe summotus.* Plura illic vide, sed hæc corrige: *à Vinicio & Lucio.* itemque: *Agrippinæ & Livia, sororum C. Cæsaris.* Nihil certius. Nam M. Vinicius Liviam, Germanici filiam uxorem habuit, & L. Domitius Agrippinam. Tacitus lib. VI. Idem Tigellini nomen corruptum odoror in Egesippi lib. IV. cap. XX. ubi de Nerone. *Et ideo*, inquit, *nequissimus se Nymphidio & Gemellino præcipue credendum putavit.* Gemellinum hunc nusquam reperias, & suppone fidenter *Tigellino.* Adprobat, quod ipse subdit desertum Neronem ab utroque: quod historiæ, & nominatim de Tigellino Tacitus, prodiderunt. *Lipsius.*

Ofonium Tigellinum.] Xiphilinus vocat Σωφρόνιον, ubi fortasse debuit Σωφόνιον scripsisse: ceterum hic & lib. Hist. I. *Sofonium* legendum esse contendo. *Vertranius.*

4 *Atque infamiam secutus.*] Nero amabat eos, qui flagitia Venerea dissimulabant: eaque de causa iis cætera scelera plerunque missa fecit, ut patet ex Suet. c. 9. Tigellinus itaque apertæ & perditissimæ luxuriæ vir, ea de re præfectura donatus est. *Salinerius.*

5 *Ac qua illi pro cognatis moribus.*] Non displicet Famesiana scriptura. *Atque illi pro cognitis moribus fuere.* id est, prescitum antea, qui mores utriusque. Vatic. refert, *progenitis moribus.* tentabam, *pro gentu majoribus.* quasi commendatione vitiorum pro natalibus usus. Humilitatem quidem generis ejus notat idem Tacitus I. Historiar. *Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, fœda pueritia.* Forte & sic leg. *ut qui illi pro geminis moribus faveret.* Geminum, simile. Emeritus ergo Tigellinus favorem Neronis similitudine morum vitiorum-

rumque. Sed ne dissimulem, Farnesiana lectio firmari omnino à Victore videtur, phrasim hanc æmulante, imo sumente à Tacito, in Othone: *Qui potentia dies fere quinque & octoginta, præcognitis moribus, potitus, postquam à Vitellio pulsus est, mortem sibi conscivit.* Atque ita Victor: tamen ingeniosus Mercerus divisim illa Farnesiani codicis legebat: *illi pro cognitis:* tales, quales jam ante noti. *Lipsius.*

Et quæ illi pro genitis morib. fuere.] In exemplari regio legitur, *atque illi.* Legerim, *ac quæ illi.* pro, *genitis*, vero *cognatis.* Igitur emendavimus, *pro cognatis moribus fuere.* Rhenanus. Faernus legebat, *quæ illi pro gente & majoribus fuere*, pro illis, *Ac quæ illis pro cognatis moribus fuere.* Ursinus. Nihil certius est scriptura Farnesiani codicis, si eam distinctione juves: *Atque illi pro cognitis moribus fuere; validior Tigellinus*, &c. Dixerat caussas quibus evecti ad præfecturam Fenius & Tigellinus: subdit utrumque fuisse *pro moribus cognitis*, id est, ita apud principem valuisse, ut ratio vitæ prioris & morum pristinorum ferebat. Nam adscitus per libidines Tigellinus, per easdem vim retinuit apud Neronem. Fenius favore vulgi & commendatione innocentiæ lectus, gratiam populi retinuit, non principis. *Mercerus.* Multum desero μεταξυλογία & Hermogenes suadet καὶ τῷ σχήματι χρῆσθαι τῷ κατ' ἐμβολήν. i. e. *uti etiam figura, quæ interjectio vocatur.* Scribo igitur: *Sofonium Tigellinum, veterem impudicitiam, atque infamiam secutus, ac quæ illi (pro cognatis moribus) fuere.* Hæc *pro cognatis moribus*, id est propter similes mores, ad impudicitiam referenda sunt, & ad alia vitia Tigellini, ut caussa præcipua, qua ei Nero sic indulserit: ambo enim crudeles & impudici: de Nerone tonsoribus notum est. Tigellinum hic habes impudicum, crudelem lib. 1. hist. *crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia scelera exercuit.* Dixi, pro *cognatis moribus.* dictum vice, propter similes mores, affirmo. Terent. Eun. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus, ulciscar.* In culpa autem Cornelius non est, si nonnunquam metaphoras usurpat. Demetr. αἱ γὰρ μάλιστα καὶ ἡδονὴν συμβάλλονται τοῖς λόγοις, καὶ μέγεθος. i. e. *ipsa enim orationem impertiunt magnificentia & voluptate.* Nec nimis remota metaphora is usus est: quando *Germani* sic appellati sunt propter morum similitudinem cum Gallis. Strabo lib. 6. διὸ δίκαιά μοι δοκοῦσι Ῥωμαῖοι τοῦτο αὐτοῖς θέσθαι τοὔνομα. i. e. *quæ de re merito mihi videntur hoc nomine à Romanis nuncupati.* Salinerius. Torquent se viri docti in hoc loco. *Lipsius.* è Vat. tentat: *pro gentis moribus.* Mureto notatum, *pro gente & moribus.* Lipsius iterum: *ut quis illi pro geminis moribus faveret.* Sed labitur denique idem, ut veram Farnesiani libri putet scripturam, *Atque illi procognitis, moribus fuere:* ductus eo potissimum, quod P. Victor velut à Tacito mutuatus, eadem phrasi in Othone usus sit, *præcognitis moribus.* quod mihi leve adeo videtur, ut nihil supra. Amplector & ego in parte Farnesianam lectionem: sed jungenda hæc moneo cum sequentibus, à superioribus avulsa. & legendum denique post tot errores: *ac infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognatis moribus fuere;* &c. De utroque Tacitus lib. 15, 50. Malim tamen nunc: *infamiam in eo secutus, ac quia illi pro cognatis faveret.* id est propter morum cognationem, similitudinem, congruentiam, ut Suetonius de Othone in re simili 2. Illud *ex intimis libidinibus assumptus*, possis mutare *Et intimis lib. assumptus.* Acidalius. Varii hic codices. Farnesianus *pro cognitis morib.* Vat. *pro genitis morib.* Inde Lipsius. *quæ illi pro gentilib. morib.* Mihim ni ex vulgari lectione, tantum ejecta glossa, legendum: *quæ illi pro majoribus fuere.* Nam ad vocem *majoribus* aliquis interpretationem illam *pro cognatis* adscripserat, quæ postea in textu quasi Taciti verba valuere. Fuerat Tigellinus obscurus, patre Agrigentino

linus in animo principis, [1] ex intimis libidinibus assumptus: prospera populi & militum fama Rufus,
52 [2] quod apud Neronem adversum experiebatur. Mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat, altero velut duce amoto, & Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, *tanquam ingentes* [3] *& privatum modum evectas opes adhuc augeret: quodque studia civium in se verteret: hortorum quoque amœnitate & villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. Objiciebant etiam eloquentiæ laudem uni sibi asciscere, &* [4] *carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis;* [5] *illudere voces quotiens caneret. Quem ad finem nihil in Rep. clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certe finitam Neronis pueritiam, & robur juventæ adesse. exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, ma-*
53 *joribus suis.* At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, & familiarita-

egentissimo. Proinde ait Tacitus impudicitiam atque infamiam ipsi pro majorib. fuisse. Istis enim egregiis artibus, quasi præclaris majorum meritis alii solent, ad id honorum fastigium adscenderat. *Colerus.* Alter Manuscriptus proxime ab optimo Flor. distans, hanc lectionem comprobat, quam Mercerus, ex Farnesiano amplectitur. Sensus: Fenium ac Tigellinum minime ab opinione hominum degeneravisse, talesque in eo munere se præstitisse, quales pridem cogniti fuerant. Vulgo, *ac qua illi pro cognatis morib. fuere.* Pichena.

1 *Ex intimis libidinibus.*] Vatic. *in intimis*, esset, ad intimas libidines electus. *Lipsius.*

Ex intimis libidinibus assumptus.] Scripsimus, *& intimis* &c. *Rhenan.*

2 *Quamquam nec Neronem adversum experiebatur.*] Sic hæc emendanda, pro quibus vulgo nulla sententia, *quod apud Neronem.* Vitii origo, quod pro *quamquam* primo sumptum *quodquod*, quorum alterum postea mutatum in *apud.* & *nec* facile omissum propter *Ner.* Acidalius. Apud Domitianum etiam, maxime. Tac. in vita Agric. *militaris gloria cupido, ingrata temporibus, quibus sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.* Pichena.

3 *Et privatim supra modum evectas opes.*] Mutavimus *privatim* in *privatum.* Rhenanus.

4 *Carmina crebrius factitare.*] Tragœdiasne, quæ ejus nomine feruntur? Non opinor, & alibi videro. *Lipsius.*

5 *Illudere voces.*] Magis placeret, *vocem.* Ursinus. Muret. *vocem.* melius.

ritatem ejus magis aſpernante Cæſare, tempus ſermoni orat: & accepto, ita incipit; *Quartuſdecimus annus eſt, Cæſar, ex quo ſpei tuæ admotus ſum; octavus ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulaſti, ut nihil felicitati meæ deſit, niſi moderatio ejus. Vtar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, ſed tuæ.* [1] *Atavus tuus Auguſtus, M. Agrippæ Mitylenenſe ſecretum; C. Mæcenati urbe in ipſa, velut peregrinum otium permiſit: quorum alter bellorum ſocius, alter Romæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, ſed pro ingentibus meritis præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ adhibere potui quam* [2] *ſtudia, ut ſic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit, quod juventæ tuæ rudimentis affuiſſe videor grande hujus rei pretium. at tu gratiam immenſam,* [3] *innumeram pecuniam circumdediſti. adeo ut plerumque intra meipſum volvam: Egone equeſtri & provinciali loco ortus, proceribus civitatis annumeror?*

lius. Niſi fuerit *Vocei*, id eſt, *Voci*. Acidalius.

1 *Atavus tuus Auguſtus.*] Imo *abavus*. Lipſius.

2 *Studia, ut ſic dixerim, in umbra educata? è quibus claritudo venit.*] Legam, *in umbra educata? & quibus*. Acidalius. Per *umbram* ſcholam declamatorum intelligit. Petron. Arb. *nondum umbraticus doctor ingenia deleverat*. id eſt, ſcholaſticus. Seneca in proœmio Contr. lib. 3. *iſtos declamatores produc è Senatu in forum, cum loco mutabuntur, velut in aſſueta claſſe, & delecta umbra corpora ſub dio ſtare non poſſunt, non imbrem ferre, non ſolem ſciunt, vix ſe inveniunt.* Item in procœmio lib. 9. *uſque eo ingenia in ſcholaſticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, ſilentium, riſum, cælum denique pati neſciant.* & paulo infra: *itaque velut ex umbroſo & obſcuro prodeuntes loco, clara lucis fulgor obcæcat, ſic iſtos à ſcholis in forum tranſeuntes, omnia tanquam nova & inuſitata turbant.* Plin. Ep. 2. lib. 9. *volumus ſcholaſticas tibi, atque, ut ita dicam, umbraticas litteras, mittere.* Pichena. Non credam, quod hic Vir eruditus, Senecam per hæc intelligere ſcholam declamatorum. Non certe hæc ſtudia intelligit Seneca, quæ plerumque ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa ſunt, ſed Philoſophiam, cui præcipuam ſemper navavit operam. *umbram* autem hoc loco pro quiete ponit, quod ea ſtudia tractaſſet velut in ſeceſſu, nondum publicis negotiis atque curis appoſitus. *Freinshemius.*

3 *Innumeram pecuniam dediſti.*] Codex Budenſis, *circumdediſti*. Subauditur hic & particula, *gratiam immenſam & innumeram pecuniam circumdediſti*, ſcil. *mihi*. Rhenanus. Faernus legebat. *innumeram pecuniam circumdediſti*, &c. nam in vulgatis deeſt illud, *circum*. Vrſinus. Reſtitui ex Flor. *At tu gratiam immenſam, innumeram pecuniam circumdediſti.* Vulgo, *innumeram pecuniam dediſti*. Hiſt. lib. 2. *circumdaret principi miniſteria.* lib. 4.

*meror? Inter nobiles & longa decora præferentes, novitas
mea enituit? Ubi est animus ille modicis contentus? Tales
[1] hortos instruit & per hæc suburbana incedit, & tantis
agrorum spatiis, tam lato fenore exuberat? Una defensio oc-*
54 *currit, quod muneribus tuis obniti non debui. Sed uterque
mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere
amico posset, & ego quantum amicus a principe accipere.
Cetera invidiam augent. quæ quidem, ut omnia mortalia,
infra tuam magnitudinem jacet; sed mihi incumbit: mihi
subveniendum est. [2] quomodo in militia aut via fessus ad-
miniculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, & le-
vissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere
non possim, præsidium peto. Iube eas per procuratores tuos
administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in pauper-
tatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstrin-
gor, quod temporis hortorum aut villarum curæ seponitur,
in animum revocabo. Superest tibi robur, [3] & tot per annos
nixum fastigii regimen: [4] possumus seniores amici, quiete
re-*

lib. 4. *pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare.* Pichena.

1 *Hortos instruit.*] Vides hic opes Senecæ in villis, agris, pecunia. Sed quid est, *instruit?* referri ad statuas, tabulas, aliumque ornatum potest: etsi Flor. codex, *exstruit:* quod ad ædificia ibi superba & nova. *Lipsius.*

Tales hortos instruit.] Flor. *extruit.* Sed non mutavi. *Pichena.*

2 *Quomodo in militia.*] Intellegit Optiones, quia adjutores Centurionibus dati. Festum corrigo, *Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accensus. Is adjutor dabatur centurioni à Tribuno militum, qui ex eo tempore, quem velint, centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est.* legoque, *à Tribuno, militemque ex eo tempore.* Lipsius.

3 *Et tot per annos nixum fastigii regimen.*] Putem rectius *enixum fastigio.* id autem est ad fastigium. *Grotius.*

4 *Possumus seniores amici.*] Non usquequaque placet. Vatic. *quietem,* præfert. Fortean, *possumus seniores amici quietem jure spondere.* Fuit cum inculcatam vocem è sequenti linea putarem, legeremque rejecta, *possimus seniores amici quietem.* Quid si, *quietem respondere?* Apulejus phraseos hujus approbator Apol. 11. *Hascine gratias bonus filius matri respondes?* Lipsius.

Possumus seniores amici, quiete respondere.] Conjicio legendum, *possimus seniores amici quietem respondere.* nam volumen regium habet, *quietem.* Rhenanus. Beatus legit *poscimus,* & ex Corviniano *quietem* reponit: ego malim, *possimus, seniores animum quieti per te spondere.* Vertranius. Intricata verba, è quibus sententia tamen utcunque elucet. Varii varie mutarunt. Muretus nihil hic juvat: qui *possimus* saltem adnotaverat. Nos persanabimus etiam hunc locum, post tot præstantium viro-
rum

respondere. Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, [1] *qui & modica tolerarent.* Ad quæ 55
Nero sic ferme respondit; *Quod meditatæ orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prævisa, sed subita expedire docuisti.* [2] *Avus meus Augustus Agrippæ & Mæcenati usurpare otium post labores concessit;* [3] *sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud & qualecumque tribuisset.* [4] *attamen neutrum datis a se præmiis exuit.* [5] *Bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein juventam meam fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æterna erunt: quæ a me habes, horti, & fenus, & villæ, casibus obnoxia sunt; ac licet multa videantur, ple-*

rum irritos conatus. Lego & distinguo: *& tot per annos nixum fastigii regimen possumus seniores amici reponere*, vel *deponere*. Quod verum probant, quæ subsequuntur: *Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui & modica tolerarent.* Sed referebat mihi Dn. Pinellus, Ioannem Petrum Maphæum, virum doctissimum, qui nunc Romæ ageret, & in Tacito, Livio aliisque auctoribus multa observasset, hunc locum sic interpretari, ut nihil mutetur. Esse enim metaphoram ab agricultura. ut terra respondet agricolarum votis, si aliquando quiescat: ita amicos seniores Neronis satis facturos ei etiam in illa ætate, si otium sibi concedatur. Quod præcedit, *Nixum fastigii regimen*, sic capiebat Pinellus: Superesse Neroni robur & per tot annos jam sustinuisse imperii onus, ut & sciret & solus sufficeret. *Acidalius.* Lege, *quieti nos spondere*, vel *quieti respondere.* Aurelius. At tu vide, si lubet, Observ. libro 2. cap. 4. *Gronovius.*

1 *Qui & modica tolerarunt.*] Castigavimus. *qui & modica tolerarent.* Rhenanus.

2 *Avus meus Augustus.*] Legam ut supra, *abavus.* Lipsius.

Avus meus Augustus.] Atavum significat, itaque proxime appellavit. Atavus autem quinto gradu distat, quoto Nero aberat ab Augusto: qui ex Tiberio nepotem Germanicum adoptaverat; ex Germanico vero nata est Agrippina mater Neronis. *Ferretus.*

3 *Sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas,* &c.] Totus hic locus ita legi commodius posset; *Sed in ea ipse ætate, cujus auctoritas tueretur quicquid illi*, vel (ut Faernus) *illis*, *& qualecunque tribuisset, ac tamen neutrum datis à se præmiis exuit*, &c. *Vrsinus.*

4 *Attamen neutrum datis à se præmiis exuit.*] Malim, *Ac tamen.* quod & Muretus. *Acidalius.* Flor. *ac tamen.* Pichena.

5 *Bellis & periculis meruerant.*] Scripsi, *Bello & periculis meruerant.* Rhenanus. Præponi velim *at*, ut objectio clarior & robustior sit: *At bello*

plerique haudquaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. [1] Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate,
56 *nondum omnes fortuna antecellis. Verum & tibi valida ætas, rebusque [2] & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperii spatia ingredimur: [3] nisi forte aut te Vitellio ter con-*

bello & periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est. Acidalius.

1 *Pudet referre libertinos, qui te ditiores sunt.*] Ita Danesius legebat, addito, *te*, quod in vulgatis deest. Ursinus.

2 *Et fructui rerum sufficiens.*] Quid illud monstri est? sane scripserat *functui*. id est? fungendis rebus. Heraldus. Immo *fructui* est fruitioni, aut fruendi facultati. Validam Senecæ ætatem suppetere dicit non solum ad res suas administrandas, sed etiam ad fruendas. Iuvenes enim magis frui possunt opibus suis quam senes, iidemque iis sustinendis magis sufficiunt quam qui senio infirmiores sunt. Terentius Heaut. *Quem pariter his uti decuit, aut etiam amplius, Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est.* Cicero de senectute: *Quod si ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius, primum parvulis fruitur rebus.* Salmasius.

3 *Nisi forte aut te Vitellio.*] Vitellius ter consul, malis artibus plurimum potuit apud Claudium: à quo, cum illi pudendum in modum adularetur, honores opesque maximas assequutus est. Sed cum inquit, *me Claudio proponis:* malim, *mihi Claudium præponis:* alioqui nullus bonus elici potest sensus. Nisi ergo, inquit, aut te plus adeptum esse putas quam Vitellium, ter consulem, summis hominem opibus, & alterum fere imperatorem; aut mihi Claudium præfers, addictum mulieribus, & libertis, & vix mentis compotem. *Ferrettus.* Faernus legebat, *aut me Claudio postponis*, &c. non, ut in vulgatis, *præponis*. Ursinus. Senecæ verba fuerunt. *Sed uterque mensuram implevimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere.* Quæ Nero studens impugnare, his innitur: tu (quæ tua modestia) dicis me tibi ea donasse, quæ princeps in amicum conferre valuit; ego vero conscius mihi sum, idem vero procul esse, quia nonnullos libertinorum te video multo ditiores: sed quod à me nondum factum est, fiet utique, nec in longum ducetur. An fulgore magistratuum te putas Vitellium anteire? erras si id credis Seneca: ille enim tertium consul: an me Claudio beneficentiorem? at is majora contulit in amicum. Proinde verum non est utrosque nos mensuram implevisse, nam Claudius plura donavit, & plura Vitellius accepit. De Vitellii potentia sub Claudio imperatore, Sueton. hæc: *Mox cum Claudio principe duos insuper ordinarios consulatus censuramque gessit: curam quoque imperii sustinuit absente eo.* In his multus fui, quod obscura visa sunt doctissimo viro. *Salinerius.* Muretus voluerat, *aut mihi Claudium præponis.* Recte, sed in parte. Rectius Lipsius *postponis*, vel addita negatione, *non præponis*. quorum illud ego malim. Sed & sequentia, *Sed quantum Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest*, leviter mutanda, & cum antecedentibus nectenda hoc modo. *Nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio postponis: & quantum V. L. p. quæsivit, t. in te m. l. e. non potest.* Acidalius. Negatio, quam Lipsius

consuli, aut me [1] *Claudio preponis. Sed quantum* [2] *Volusio longa parsimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas;* [3] *ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris principem; sed mea avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur; non tamen sapienti viro decorum fuerit,* [4] *unde amico infamiam parat; inde gloriam sibi recipere.* His adjicit complexum & oscula, [5] factus natura & consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis.

[1] Sene-

Lipsius hic inserere vellet, locum habere non videtur. nam de liberalitate tantum loquitur Nero, non de ceteris virtutibus. Tua ætas, inquit, est adhuc præmiis sufficiens, & ego sum in ipsis initiis imperii ac liberalitatis: nisi forte existimas, te majora præmia amplioresque dignitates à me accepisse, quam à Claudio Vitellius ter Consul. aut me liberaliorem fuisse erga te, quam Claudius erga illum. Ita sentit etiam Salinerius. *Pichena.*

1 *Claudio preponis.*] Siquid video, aut negatione insita scribend. *non preponis:* aut mutandum in *postponis.* Certè & Nero judicio ante Claudium: & Seneca omni re ante Vitellium. *Lipsius.*

2 *Volusio longa parcimonia.*] Dixi supra: addo hoc nomen in Vatic. constanter semper scribi, *Volusino.* Porrò de divitiis Volusiorum Silii egregius locus est, huc alludentis lib. v.

Occumbis generose Volux. nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore & possessa mapalia soli
Profuerint. Lipsius.

3 *Inornatumque robur.*] Inornati vox displicet, cum sequantur verba parum illi congrua. Malim, *inordinatumque.* Id est, incompositum ætatis hujus robur. Nec displicet sanè Faerni, *innatumque robur.* Idem.

Innatumque robur.] Ita Faernus legebat, non ut vulgo legitur, *inornatumque* &c. *Vrsinus.* Non placet & mihi *inornatum:* sed magis utique quam aut *inordinatum* Lipsii, aut *innatum* Mureti. *Acidalius.* Lucianus Icaromen. πρὸς τὸν κανόνας ἀπευθύναντας τὰ ξύλα. Amussitato ligno contrarium *robur inornatum.* Vt si diceret: superest mihi robur, sed *inornatum* sive indirectum, sive non amussitatum. Quin tu illud digeris, amussitas, exascias, ornas. *Marcilius.* Vide quot vulnera vèteres correctores intulerint. Nam hic locus recte quidem legebatur in Flor. Sed à recenti quodam interpolatore sensum non percipiente, ante verbum, *ornatumque*, additum fuit, *i*, ut fieret *inornatumque*, quomodo scriptum erat in omnibus vulgatis. Sed non fefellit, qui recentem manum agnoscerem, ideoque textum suæ integritati restitui. Ait enim: postquam robur ætatis meæ præceptis tuis ornasti, nunc tuo subsidio impensius regis. *Pichena.*

4 *Vnde amico infamiam parit.*] Reposuimus, *parat.* Rhenanus.

5 *Factus natura.*] Libri ita. Vulgò, *facetus.* Lipsius.

1 *Sene-*

[1] Seneca (qui finis omnium [2] cum dominante ſer-
monum) grates agit: ſed inſtituta prioris potentiæ
commutat; prohibet cœtus ſalutantium: vitat co-
mitantes: rarus per urbem, quaſi valetudine infen-
57 ſa, aut ſapientiæ ſtudiis, domi attineretur. Per-
culſo Seneca, promptum fuit Rufum Fenium im-
minuere, *Agrippinæ amicitiam* in eo criminantibus.
Validiorque in dies Tigellinus, & malas artes, qui-
bus ſolis pollebat, gratiores ratus ſi principem ſo-
cietate ſcelerum obſtringeret; metus ejus rimatur.
Compertoque Plautum & Sullam maxime timeri,
Plautum in Aſiam, Sullam in Galliam Narbonen-
ſem nuper amotos; *nobilitatem eorum, & propinquos
huic Orientis, illi Germaniæ exercitus* commemorat.
*Non ſe, ut Burrhum, diverſas ſpes, ſed ſolam incolu-
mitatem Neronis ſpectare. cui caveri utcumque ab urbanis
inſidiis* [3] *præſentia; longinquos motus quonam modo com-
primi poſſe? Erectas Gallias ad nomen dictatorium,* [4] *nec mi-
nus ſuſpectos Aſiæ populos, claritudine avi Druſi.* [5] *Sullam
inopem*

1 *Seneca, qui finis omnium cum dominante ſermonum, grates agit.*] Non video cur vox, *ſermonum*, ex omnibus recentioribus libris ſublata fuerit, cum & Flor. & Ven. & alii Manuſcripti, quos viderim, eam conſtanter habeant. Itaque reſtitui: & optima eſt ſententia: omnium ſermonum, qui cum Principe habentur, finem eſſe, gratias agere. Hiſt. lib. 1: *Finis ſermonis in eo, ut quina millia nummum ſingulis militibus numerarentur.* Pichena.

2 *Cum dominante ſermonum.*] Quibuſdam abeſt vox, *ſermonum*: nec ego requiram. *Lipſius.*

3 *Præſentia; longinquos.*] Florentino eſt, *præſentiora*: ex quo alii, *præſentiore*; ego, *præſenti operâ* vellem, ſi tamen vulgata mutanda. *Idem.*

Præſentia.] Flor. corrupte, *præſentiora*. Pichena. Suſpectam ſua ſponte lectionem, magis etiam falſi ream arguit MSC. Florentinus, in quo ajunt reperiri *præſentiora*, unde alii excudunt, *præſenti opera*: alii *præſenti ore*: mihi verum videtur *præſenti cura.* Freinshemius.

4 *Nec minus ſuſpectos.*] Scribo, *ſuſpenſos.* Lipſius.

Nec minus ſuſpectos Aſiæ populos.] Lipſius corrigit, *ſuſpenſos.* Sed mihi *ſuſpicionis* verbum, aptius ad Taciti mentem videtur. intelligit enim, Aſiæ populos, haud minus quam Gallos, ſuſpectos, ne Plauto præbeant aures, ſi forte eos ad rebellionem ſollicitet, præcipue ob memoriam avi Druſi. *Pichena.*

5 *Sullam, ſimulatorem ſegnitiæ.*] Sæpe ſic evenit: ut qui maximè ambitioſi, occultent. Pulchrè & ad Taciti lucem Seneca in Oedipo:

Certiſſima eſt regnare cupienti via,

Lau-

inopem, unde præcipuam audaciam: & [1] *simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii; sed veterum Romanorum imitamenta præferre: assumpta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque,* [2] *quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum & rumorem interficitur, cum epulandi caussa discumberet. [3] Relatum caput ejus illusit Nero,
tamquam præmatura canitie deforme. Plauto pa- 58
rari necem, non perinde occultum fuit, [4] quia pluribus salus ejus curabatur, & spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingebant, *petitum ab eo Corbulonem,* [5] magnis tum exercitibus præsidentem, si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula. *quin & Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promptos, postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse una.* [6] Hæc more famæ, credentium otio augeban-

Laudare modica, & otium ac somnum loqui.
Ab inquieto sæpe laudatur quies.

Ejusdem sententiæ illud Nostri est: *cujus disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* lib. IV. Histor. in extremo. *Lipsius.*

1 *Simulatorem segnitiæ.*] Notat in hanc sententiam hic loca aliquot Lipsius: nollem omissum de hoc ipso Sulla istum lib. 13. *Suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium ejus in contrarium trahens, callidumque & simulatorem interpretando.* Acidalius.

2 *Quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.*] Faernus legebat: *facit.* Ursinus.

3 *Relatum caput ejus.*] Flor. habet; *prælatum caput ejus.* Forte, *perlatum.* Sic infra, *Perlatum, & paludamento opertum.* Tamen paulo infra ait; *Caput interfecti relatum.* Pichena.

4 *Quia à pluribus salus ejus curabatur.*] Præpositionem *a* delevimus. *Rhenanus.*

5 *Magnis tum exercitibus præsidentem.*] Talium transpositionum amator est Tacitus. Vulgo, *tum magnis exercitibus*, contra veteres libros. *Pichena.*

6 *Hæc in ore famæ.*] Modius noster in Novo antiquis legit, *more famæ. &c, augebantur.* acutè. Ita IV. Hist. *More famæ in majus innotuere.* Lipsius.

Hæc in ore famæ, credentium otio augebantur.] Sane acute Modius, *more famæ credentium otio augebantur.* Muretus non minus, *Hæc more famæ præsentium odio augebantur.* Sed utrumvis accipias; *in ore famæ* nolim mutari,

bantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum prævenit centurionem, & mandata L. Antistii soceri attulit, [1] *effugeret segnem mortem, [2] otium, suffugium, & magni nominis miserationem. reperturum bonos, consociaturum audaces. nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites [3] (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, [4] quæ ad usque bellum*

tari, quæ elegans dictio. Plin. Panegyr. ex Lipsii emendatione, *Sunt in ore hominum, & in ore fama magna nomina*, &c. Tacit. libro 2 Histor. *Erat tamen in ore famaque Vespasianus.* id est in ore famæ. Curtius, nescio quo libro, *Rumorem* dixit *otiosi militis vitium*; & alibi, *Otium alendis vel serendis rumoribus natum.* Acidalius. Quod Lipsius ait, à Modio legi, *more fama*, à Flor. confirmatur, & à Tacito l. 4. Hist. *veraque & falsa more fama, in majus innotuere.* Locum ergo correximus. vulgo, *in ore fama.* scripsimus etiam, *augebantur* pro *agebantur* eodem Modio autore, ac sententia suadente. *Pichena.* Non placet mihi illud *una*, sub finem periodi contra Taciti morem, & numeros plerumque ab eo observatos. Itaque rescribo, *vana*, & cum sequentibus conjungo. *Ad spes novas transisse. Vana hæc, more famæ, credentium otio augebantur.* Erant enim hæc revera falsa & vana, sicut ex toto contextu liquet. *Boxhornius.* Vix est, ut non scripserit Tacitus *odio.* Sic lib. 1. histor. *Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris odio, metu, &, ubi vires suas respexerant, securitate.* Gronovius.

1 *Effugeret segnem mortem, otium, suffugium, & magni nominis miserationem.*] Melius sit legere, *& magni nominis miseratione reperturum bonos.* id est ob miserationem. *Rhenanus.* Suspecta Lipsio, *otium, suffugium.* quæ Muretus mutabat, *effugeret segnem mortem hostium suffugio.* Sed parum convenienter. Mihi, si hæc deleantur, recte habitura reliqua videntur. *Acidalius.* Video hæc etiam magno Lipsio suspecta. neque id injuria. nam quid opus monere Plautum, ut otium effugeret? à quo ille certe alienus, ut patet ex superioribus, *ne fingere quidem cupidinem otii.* præterea quid sibi vult, *effugere suffugium?* immo contra Antistii mens est, eum hortari, ad quælibet suffugia tentanda, potius quam mortem expectaret. ac sequentia verba, *reperturum bonos, consociaturum audaces, nullum interim subsidium aspernandum*, nihil aliud quam suffugia sunt, quæ illi socer ostendit. Suspiciones & absurda notavimus. correctio non nostræ opis. *Pichena.* Hæc omnibus merito suspecta. Tentem sic ordinare: *effugeret segnem mortem: otium* (subaudi esse, quod usitatissimum) *suffugiis & magni nominis miseratione reperturum.* hoc est, spatium & tempus suffugii superesse; intereaque posse eum clari generis commiseratione multos ad propulsandam injuriam inlicere, &c. *Freinshemius.* Illa, *otium, suffugium*, merito Lipsio, aliisque sunt suspecta. At certissimum est, quod reponit Heinsii illa felicissima manus: *odii suffugium.* Effugeret segnem mortem, qua nihil aliud, quam odium hostium effugeret, & magni nominis miserationem pararet. *Boxhornius.*

2 *Otium, suffugium.*] Suspecta. *Lipsius.*

3 *Tot enim veniebant.*] Scripsimus, *tot enim adveniebant.* Rhenanus.

4 *Quæ ad usque bellum evalescerent.*] Quid

lum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quæri,
aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse. Sed 59
Plautum ea non movere. sive nullam opem providebat
inermis atque exsul; seu tædio ambiguæ spei; an amo-
re conjugis & liberorum, quibus placabiliorem fore
principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. Sunt
qui *alios à socero nuntios venisse* ferant, *tamquam nihil a-*
trox immineret; doctoresque sapientiæ [1] *Cœranum Græci,*
Musonium Thusci generis, [2] *constantiam opperiendæ mortis,*
pro incerta & trepida vita suasisse. Repertus est certe per
medium diei nudus, exercitando corpori. Talem eum
centurio trucidavit, coram Pelagone spadone, quem
Nero [3] centurioni & manipulo quasi satellitibus mi-
nistrum regium præposuerat. [4] Caput interfecti rela-
tum

Quid si quis legat, *quoad usque bellum evalesceret.* Rhenanus.

1 *Cœranum Græci, Musonium Thusci.*] Cœranus mihi irrepertus. nisi quod Plinius Indice libri II. inter auctores quos delibitavit, recenset *Ceranum.* In Senecæ Epistola LXVI. valdè celebratur hujus ævi *Claranus* quidam Philosophus. numquid ibi *Cœranus?* aut magis, in Tacito *Claranus?* Sed Musonius notior, qui Vulsiniis in Etruria natus, *equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus est*, ait noster libro III. Hist. Nomina illi, C. Musonius Rufus, uti ex Tacito & Plinio colliges lib. III. epistolar. Supervixit ad imperium Vespasiani, ut jure culpes Suidam, interfectum eum à Nerone, bis adfirmantem. Vide eum in voce, Μουσώνιος, & Κορνοῦτος. Melius veriusque Philostratus libro VII. qui Musonium Tyrrhenum in Gyaron insulam projectum à Nerone scripsit. Vnde rediit, cum ille abiisset. *Lipsius.*

Coetarum Græci.] Nos, *Cœranum.* Rhenanus. Vix Cornelii scriptum indicat moriendone an docendo, sapientiæ doctores constantiam obeundæ mortis suaserint. Cœranus aliis mihique ignotus est: sed uterque tamen inter disputandum potius quam morte ipsa suasisse videri debet. Siquidem apud Xiphilinum non necatus, sed in exilium missus est Rufus Musonius Pilosophus, qui ut libro seq. Cornelius ait, studia juvenum præceptis sapientiæ cum fovisset, post mortem Neronis restitutus, adeo charus Vespasiano fuit, ut cum omnes urbe Philosophos idem Imperator expelleret, unum exceperit Musonium. Quæ Dio Cassius prodidit, aliter quam Suidas: hic enim scriptum reliquit. *Musonius Babylonius Philosophus Stoicus ac dialecticus tempore Neronis, familiaris Apollonii Tyanei à Nerone deinde ob linguæ licentiam interfectus est.* Vertranius.

2 *Constantiam opperiendæ mortis.*] Imo, *oppetendæ mortis*, Ita legendum me monet idem Heinsius: quo nemo genium Taciti altius inspexit. *Boxhornius.*

3 *Centurioni & manipulo.*] Manipulus constat sexaginta militibus. *Ferrettus.*

4 *Caput interfecti relatum.*] Non ergo idem hic ille Plautus, cujus necem Suetonius retulit cap. XXXV. Non herclè idem, multa obstant. Primùm

tum. [1] cujus aspectu, ipsa principis verba referam: *Quin*, inquit, *Nero deposito metu nuptias Poppæa ob ejusmodi terrores dilatas* [2] *maturare parat*, *Octaviamque conjugem amoliri*, [3] *quamvis modeste agat*, [4] *& nomine patris, & studiis populi gravem?* [5] Sed ad senatum litteras misit, [6] de cæde Sullæ Plautique haud confessus. verum *utriusque turbidum ingenium esse*, *& sibi incolumitatem Reip. magna cura haberi.* Decretæ eo nomine *supplicationes*, *utque Sulla & Plautus senatu moverentur*, [7] gravioribus tamen ludibriis

ille inter pueros, aut certè ætate inferior quam Nero: (stupro enim ante mortem illi cognitus.) At iste grandior. Ille Romæ fuisse debuit, cum cæsus est. in Asia iste. Ille viva Agrippina; hic mortua pridem interfectus. Itaque illum cum libris aliquot verius est, A. Plautium vocari, filium fortasse ejus qui de Britannis triumphavit. Cum nostro isto si confundis (quod faciunt plures:) quomodo vel hac parte Tacitum cum Suetonio junges, qui diversissima Neronis verba depromunt? Dio an de hoc Plauto locutus sit nescio. Τόν γε οὖν Πλοῦτον (scribo Πλαῦτον) ἀποκτείνας, ἔπειτα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ προσενεχθεῖσαν οἱ ἰδὼν, Οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν. Nam & ea verba diversa ab istis. Quis tamen neget, quin & hæc potuerit adjungere? *Lipsius.*

1 *Cujus aspectu, ipsa principis verba referam.*] Parenthesi hæc aptius includantur: *cujus aspectu (ipsa pr. v. referam) quin, inquit, Nero deposito metu nuptias Poppææ ob ejusmodi terrores dilatas maturare parat.* Melius secunda persona fuerit, ut hæc ad seipsum, *paras.* quod & Mureto visum. *Acidalius.*

2 *Maturare parat.*] Muretus. *paras*, ut sint verba Neronis sibi ipsi loquentis. Sed & vulgata lectio recte se habet. Nam etsi Nero de se ipso loquitur, fingit tamen alium aliquem ea verba oblique dicentem. *Pichena.*

3 *Quamvis modeste agat.*] Flor. *ageret.* Pichena.

4 *Et nomine patris, & studiis populi gravem.*] Patris nomine gravis Octavia, quia etiam silens exprobare assidue videbatur, patrem Claudium veneno necatum. *Pichena.* Quia scil. ipsa verus Claudiorum sanguis, cum Nero insititius esset. nec enim recte cepisse mihi videtur hoc Vir eruditus, qui aliter explicat. *Freinshemius.*

5 *Et ad senatum literas misit.*] Ita Faernus legebat, non, *sed ad senatum.* Vrsinus. Muretus. *Sed & ad Senatum.* Acidalius.

6 *De cædibus Sullæ Plautique.*] Scripsimus, *de cæde Sullæ Plautique.* nec erat hic opus vocabulo plurativi numeri. *Rhenanus.*

7 *Gravioribus tamen ludibriis quam malis.*] Putabam scripsisse Tacitum *gravioribus jam ludibriis. ut dicat* quamquam mala essent gravissima, tamen ipsa ludibria graviora adhuc fuisse visa. quod fere inter omnes constat, ut leviores videantur miseriæ, quibus non illuditur. Hoc sensu infra 14, 63. dicit, *crimen omni exitio gravius.* Nec ad Plautum atque Sullam ea referri debent, sed ad remp. quæ per damnationes tot illustrium virorum gravia quidem mala perpetiebatur, sed ista ludibria, istas contumelias(jam cæsos damnari demum,

quasi

dibriis quam malis. Igitur accepto patrum consulto, [1] postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, *sterilem* dictitans. Exin Poppææ conjungitur. Ea diu pellex, & adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviæ impulit, *servilem ei amorem* objicere. destinaturque reus cognomento [2] *Eucerus*, natione Alexandrinus, [3] canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, & vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa annuerent, plures perstitere sanctitatem dominæ tueri. [4] Ex quibus una instanti Tigellino, *castiora esse muliebria Octaviæ* respondit, *quam os ejus*. Movetur tamen primo [5] civilis dissidii specie: domumque Burrhi, & prædia Plauti,

60

quasi non de libertate tantum populi Rom. triumpharet princeps, sed etiam tam absurdis actionibus; stuporem ipsi exprobraret) ægrius quam ipsas calamitates ferebat. Scil. istud Senecæ de clement. 1, 10. non ad solos principes pertinet, *Contumeliæ acerbiores solent esse quam injuriæ*. Freinshemius. Vulgatam sic interpretabar: quæ severa tamen adulatio non tam aggravabat augebatque mala, indignas nimirum cædes Sullæ Plautique, quam mimica, vana, ludicra mala veris addebat. *Gronovius*.

1 *Postquam cuncta scelerum suorum.*] Vocem, *suorum*, video abesse, salva sententia, potuisse, neque erat in vulgatis. ex Flor. tamen reposui. *Pichena*.

2 *Eucerus natione Alexandrinus.*] Idem mox tibicen Ægyptius dicitur: ancilla vero quæ Octaviæ sanctitatem defendit, Pythias, apud Xiphilinum. *Vertranius*. Flor. Ven. & alii, *natione Alexandrina*. Pichena. Quod supra dixi diphthongos non in usu fuisse librariis, qui MSC. nobis reliquerunt, id etiam suspicionem hoc loco movet, ut corruptum hoc nomen videatur, & scribendum *Eucarus* Εὔκαιρος *Opportunus*. quod nomen Latinum etiam non memini fuisse mihi lectum. *Freinshemius*.

3 *Canere tibiis doctus.*] Flor. *canere per tibias*. An fortè, *canere pares tibias*? Lipsius.

Canere tibiis doctus.] Flor. *per tibias*. Pichena.

4 *Ex quibus una.*] Nomen liberrimæ ancillæ, Pythias, ex Dione. *Lipsius*.

5 *Civilis dissidii specie.*] Id est, divortii. *Idem*.

Amovetur tamen primo.] Ita Faernus legebat, non, *movetur*, ut in vulgatis. *Ursinus*. Malim, *Amovetur tamen, primo civilis dissidii specie*. Acidalius. Forte aptius, *amovetur*. Pichena.

Movetur tamen civilis dissidii specie.] Non dubie legendum: *discidii*, id est, divortii. Loquitur enim de Octavia, quam Nero amoverat, & Poppæam substituerat. Sic Ann. 11, 28. *Dedecus quidem illatum, sed excidium procul abfuisse*. nugatoria lectio propagatur hactenus. Quis enim non videt corrigendum esse, *sed discidium procul abfuisse*? quippe cum & in

Plauti, infausta dona accipit. mox in Campaniam
pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri que-
stus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia,
& ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt.
[1] His, haud quaquam Nero pœnitentia flagitii, con-
61 jugem revocavit Octaviam. Exin læti Capitolium
scandunt, [2] deosque tandem venerantur. Effigies
Pop-

in Florentino exaratum fuerit: *sed & scidium.* Tacitus alibi. *An discidium tuum nosti?* Martialis lib. 10. de divortio Proculejæ: *Dissidium non est hoc Proculeja, lucrum est.* Male, pro *discidium.* Glossarium vetus *discidium* διαχωρισμὸς, χωρισμός. Apud Sueton. quoque in Domit. 3. Lege: *Impatiens discidii.* Colerus.

1 *His haud quaquam Nero.*] Mutila, fracta: & in quibus restituendis, sine libris frustra allaborem. In eadem noxa, sequentia. In Agricolæ tamen codice notatum: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* sed ingenio, ut opinor, duce. *Lipsius.*

His, haudquaquam Nero pœnitentia flagitii.] In regio volumine legitur. *His tamquam pœnitentia flagitii.* Malim, *His Nero tamquam pœnitentia flagitii.* Rhenanus. Aldus & Puteolanus ita distinxere, *His, (haudquaquam Nero pœnitentia flagitii) conjugem Octaviam revocavit*, quod potius est emendationibus è regio codice deductis. mens est Nero abhorrens ab Octavia, & perditus amore Poppææ, ea instigante uxorem amolitur, & in Campaniam pellit: postea revocat. non quod facti pœnitet (erant enim etiamdum integræ caussæ expulsionis) sed populum verens cui talia non probabantur. *inde crebri questus, nec occulti, per vulgus cui minor sapientia, & ex mediocritate fortunæ pauciora pericula.* Non ergo sua sponte revocavit, sed timore populi, nam si ultro sententiam mutasset, quod exigit τὸ *pœnitentia flagitii.* Gel. 17, 1. *pœnitere tum dicere solemus, cum quod ipsi facimus, aut quæ de nostra voluntate nostroque consilio facta sunt, ea nobis post incipiunt displicere, sententiamque in iis demutamus.* Salinerius. Locum mutilum & fractum clamat Lipsius, & in quo frustra sine libris allaboretur. Forte est ita: & sane frustra Agricola: *His motus Nero, an pœnitentia flagitii.* Frustra & Muretus, qui transponit tantum: *His, haudquaquam pœnitentia flagitii Nero conjugem* &c. Requiritur enim verbum omnino ad voculam *His.* Nos tamen, ut spero, feliciter & vere sic: *His auditis, tanquam pœnitentia flagitii, Nero conjugem revocavit Octaviam.* Ita est: simulabat Nero pœnitentiam. Verbum *auditis*, truncatum, ut multa in his libris alia. Ex *quaquam* nihil facilius, quam *tanquam* rescribi. Nomen Neronis sive trajicias, sive deleas prorsus, perinde est. *Acidalius.* His scil. vulgi questibus motus non pœnitentia flagitii. Sic lib. 2. 1. *His atque talibus, magnas copias cogere.* nam & ibi subintelligitur, his moti. *Pichena.*

2 *Deosque tandem venerantur.*] Valla negat *tandem* ornatus caussa apud veteres inveniri. idque adversus auctoritatem Quintiliani. Ego litem meam non facio. Doctiss. vir ei favet dum in notis ad annales ait se nescire quo *tandem* pertineat: mihi vero pertinere videtur ad intentum populi desiderium, ut Octavia revocaretur; cujus tandem compotes diis gratias egerunt. *Salinerius.* Non fero hic *tandem.* Lego, *Deosque advenerantur.* Damnavit hoc *tandem* etiam

Poppææ proruunt. Octaviæ imagines gestant humeris, [1] spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in principis laudes. [2] repetitum venerantium. Iamque & palatium multitudine & clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus & intento ferro turbatos disjecere. Mutataque quæ per seditionem verterant, [3] & Poppææ honos repositus est. [4] Quæ semper odio, tum & metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus

etiam *Lipsius.* prim. edit. sed nihil extricavit. *Acidalius.*

1 *Spargunt floribus.*] Sparsio illa florum recepta in eos, quos honore honestos volebant, quosque benevolentia prosequebantur. Liv. lib. XXXIII. *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacientium, haud procul periculo fuerit.* Capitolinus in M. Antonino: *In Salutis omen accepit imperii, coronis omnibus in pulvinar ex more jacentibus, alia aliis locis haserunt, hujus velut manu capiti Martis aptata est.* ubi recte scripseris, *coronas*, &, *jacientibus.* Ovidius de Germanico triumphante:

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum:
Undique jactato flore tegente vias.

Herodianus lib. 1. de Commodi adventu in urbem: Τοιοῦτον δὲ διακείμενοι τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. Virgilius:

Purpureos spargam flores, animamque nepotis.
His saltem accumulem donis.

Lipsius.

2 *Repetitum venerantur.*] Emendavimus; *repetitum venerantium.* Rhenanus. Iterant honores acclamationibus: quod genus venerationis describitur ab Ælio Lampridio. *Acclamatum, Auguste innocens, Dii te servent: Alexander Imperator, Dii te servent: Dii te nobis dederunt, Dii conservent*; & cætera in eamdem sententiam. *Ferrettus.* Per appositionem. τὸ *repetitum* ut lib. 1. *& libertatis improspera repetita.* At ea repetitio fiebat (reor) ad hunc modum: *Auguste Claudi dii te nobis præstent, dictum sexagies: Claudi Auguste, principem te, aut qualis tu es, semper optavimus: dictum quadragies.* Vel, si id mavis, dicta sunt per Synecdochen. Quidam συνεκδοχὴν *vocant cum & in contextu sermonis quod tacetur accipimus. ut carmen* sive quid simile suppressum sit. Sic Ælian. 12. Var. 3. ὑπερῷον καθεῖσαν, non addito πλήγμα. Ejusdem generis sunt: Hom. 6. Iliad. πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ i. multa in divitis. ubi desideramus, *domo.* Similia sunt Thucyd. lib. 3. ἐσεκόμιζεν ἐς τὰ γυναικ. ubi scholiastes μέρη δηλονότι. Salinerius. Corrigendum puto; *repetitur veneratio.* deorum scilicet, ut in re læta. Præcesserat enim *deosque tandem venerantur.* Grotius. Emendo, *repetita veneratione.* Tum nimirum, cum populus dejiceret Poppææ statuas, & Octaviæ restitueret. Harlæus.

3 *Et Poppæa honos repositus est.*] Addidi ex Florent. *&*, quod in vulgatis exciderat. *Pichena.*

4 *Quæ semper odio tumens; metu atrox.*]

nibus ejus; *Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius) sed vitam ipsam in extremum adductam à clientelis & servitiis Octaviæ, quæ plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausis quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus principem sumpta. ducem tantum defuisse,* [1] *qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo Campaniam & in urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum* [2] *tibicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio induci? Denique si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis, primos motus concedissent.* [3] *at si desperent uxorem*
62 *Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos.* Varius sermo, & ad metum atque iram accommodatus, ter-

atrox.] Reposuimus ex Budensi: *quæ semper odio, tum & metu atrox.* Rhenanus.

1 *Qui motis rebus facile reperiretur. Omitteret modo.*] Distinctione ista pleniore, obnubilatur prorsus auctoris sensus. Interpungendum erat, *reperiretur; omitteret modo.* Dux, inquit, non deerit, modo Octavia propius accesserit relicta Campania. *Gruterus.*

2 *Tibicinis Ægyptii.*] Euceri, de quo supra. *Ferrettus.*

3 *At si desperent.*] Aut mihi non odora vis, aut hic nil subolet corruptionem. Callide Poppæa perniciem Octaviæ molitur, quam quo efficacius instruat, metum sollicitat Neronis, eo (inquit) res tuæ Nero evasere, ut Octaviæ, aut tibi cadendum sit: nec te lactet, quod facile sedasti priorem plebis motum: id enim contigit, quia nondum populus desperaverat de vestra reconciliatione: nunc defraudatus spe concepta, Octaviæ profecto maritum dabit, unde tibi exitium manifestum. Vera nobile scortum dicebat: nam (ut missum faciamus, quid sequatur, si quis studiis populi ducat filiam imperatoris) non credebatur civilia sapere, cui conjunx esset de Cæsarum domo: quamobrem Tiberius nuptum minime locat Agrippinam, quæ secundas nuptias postulabat. lib. 4. ann. *Sed Cæsar non ignarus quantum ex rep. peteretur, ne tamen offensionis, aut metus manifestus foret, sine responso quanquam instantem reliquit.* Idem per eadem implacabilis erat Asinio Gallo lib. 1. ann. *Non ideo iram ejus lenivit, primum invisus tanquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberii uxor fuerat; plusquam civilia agitaret.* Quæ nec fefellere præpotentes Claudii libertos lib. 11. ann. *nec enim occultum quid post tale matrimonium superesset.* Quid Corneli? mors Claudii, & rerum mutatio. *Salinerius.* Dubitat, an integra, *Lipsius.* Idem legit;

terruit simul audientem & accendit. Sed parum valebat suspicio [1] in servo, & [2] quæstionibus ancillarum eluserat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen affingeretur. Et visus idoneus maternæ necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia [3] malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum cum Cæsar *operæ prioris* admonet; *Solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus. Fateretur Octavia adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, & secessus amœnos* promittit; *vel si negavisset, necem* intentat. Ille insita vecordia, & facilitate prio-

legit, *An si desperent?* Vnde sententiam nullam expedio. Mihi integra sunt, levissima mutatione, *ac* pro *at* scribenti. Facile, inquit, motus illi componentur, & in se confident. Atque ubi de Neronis nuptiis desperatum erat, alium Octaviæ maritum quærent, *Acidalius.*

1 *In servitio.*] scripsimus, *servo.* Rhenanus.

2 *Quæstionibus ancillarum eluserat.*] Iacobo Lectio erudito juveni adsentior scribenti; *elusa erat.* Lipsius.

Quæstionibus ancillarum illuserat.] Reposuimus, *eluserat.* Rhenanus. Faernus legebat: *elusa erat* &c. Nisi magis placeat, *illusum erat.* Vrsinus. Placet & mihi, Lipsio placita Lectii conjectura, *elusa erat*, magis quidem quam Mureti, *illusum erat.* Acidalius. Probat Lipsius, *elusa erat*, id est, suspicio in servo. Vulgo, *eluserat.* Pichena. Viris doctissimis videbatur rescribendum, *elusa erat*: sed certe nihil mutandum putavimus, cum hoc usitatissimum sit auctori, verbis activis, ut vocantur, ad neutrorum formam uti, sic *vertere*, *mutare* &c. pro *verti*, *mutari*, frequenter hic reperias. *Freinshemius.*

3 *Graviorum facinorum ministri.*] Flor. *malorum facinorum.* Sed nihil muto, nam vox, *graviorum*, quodammodo respondet præcedentibus verbis, *graviore odio.* Pichena. Omnia sana videntur. Cum tamen extet in chirographo Bibliothecæ Mediceæ. *quia malorum*; videri poterat prius fuisse, *majorum facinorum*, sed idem sensus resultat ex illo *graviorum*, quapropter nihil temere mutabimus, nisi consentiant & alii codices plutearii. *Gruterus.* Itane tam obtusæ cuiquam aures, ut non offendantur illa fatua repetitione vocis: *graviore odio*, *quia graviorum.* Nos vero sine dubitatione recipimus scripturam Florentinam. Plautus Menæchm. 5,7. *O facinus indignum & malum.* Tibullus 2,4. *Illa malum facinus suadet.* Noster lib. 12. *At Agrippina ne malis* tan-

priorum flagitiorum, [1] plura etiam quam jussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. Tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exsilium toleravit, & fato
63 obiit. At Nero [2] *præfectum in spem sociandæ classis corruptum*, & incusatæ paulo ante *sterilitatis* oblitus, *abactos partus conscientia libidinum*, *eaque sibi comperta*, [3] edicto memorat. [4] Insulaque Pandateria Octaviam claudit. Non alia exsul visentium oculos majore misericordia affecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ, à Tiberio; recentior Iuliæ memoria obversabatur, à Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis affuerat. Læta aliqua viderant, & præsentem sævitiam [5] melioris olim fortunæ recordatione allevabant. [6] Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, & statim fratre. Tum ancilla domina validior. Et [7] Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta.

tantum facinoribus notesceret. Gronovius.

1 *Plura etiam quam jussum erat, fingit.*] Malim, *jussu.* Acidalius.

2 *Præfectum in spem sociandæ classis corruptum.*] Sic melius Flor. quam vulgo, *spe sociandæ.* Pichena.

3 *Dicto memorat.*] Legendum hic, *edicto memorat*, idem Lectius, quem nominari, docuit me vere. Nam principes per edicta populum adfabantur, ut notum. *Lipsius.*

Edicto memorat.] Lipsio assensi, qui, *edicto*, reposuit. Vulgo, *dicto.* Omnia enim fere per edicta fiebant à principe. lib. seq. *edicto testificatus.* hist. lib. 1. *laudatus per edictum.* Pichena.

4. *Insulaque Pandataria.*] Quid ergo in mentem illi poëtæ ignobili venit (non enim Senecæ: cum certis argumentis post mortem ejus scripta ea Tragœdia sit) qui relegare Octaviam in Ægyptum videtur:

——— date vela, freta
Ventisque, petat puppis rector
Tandem Phariæ litora terræ.

Nisi si hoc vult, Alexandrina dumtaxat navi avectam Octaviam. Id enim contentiosus aliquis possit parum εὐλόγως dicere. alias reposuerim ego, *Pandatariæ litora terræ.* Lipsius.

5 *Melioris olim fortunæ recordatione allevabant.*] Emendavimus, *elevabant*, id est, minuebant, quæ elegantissima verbi hujus significatio satis nota est. *Rhenanus.* Flor. & Ven. *allevabant.* Pichena.

6 *Huic primum nuptiarum dies.*] Cave mutes, *primum.* Illud verum. *Acidalius.* Correxi, *primus*, monente Lipsio, vulgo, *primum.* Pichena.

7 *Poppæa non nisi in perniciem uxo-*

ris

nupta. Postremo crimen omni exitio gravius. [1] Ac 64 puella vicesimo ætatis anno, inter centuriones & milites, præsagio malorum jam [2] à vita exempta, nondum tamen morte acquiescebat. Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam *viduam se & tantum sororem* testaretur, [3] communesque *Germanicos* & postremo *Agrippinæ* nomen cieret. *qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset.* Restringitur vinculis, venæque ejus per omnes

vis nupta.] *Duodecimo die post divortium ab Octavia Nero in matrimonium Poppæam accepit, & eam dilexit unice*, inquit Sueton. Ner. 35. *Vertranius.*

1 *At puella vicesimo ætatis anno.*] Scripsimus, *Ac puella.* Rhenanus. Mur. *At.* Vulgatum *ac* retineo. *Acidalius.*

2 *A vita exempta.*] Lege, *è vivis.* Apulejus I Miles. *Ipse mihi supervivens.* Pricæus.

3 *Communesque Germanicis,*] Accipere possis, appellasse Octaviam patris nomen, qui Germanicus dictus, uti & Nero. Commune igitur utrique. Tamen cum in priscis libris sit, *Communesque*; nata mihi lectio, *cum manesque Germani.* Vt fratrem appellaverit sublatum, & deinde matrem. *Lipsius.*

Communesque Germanicos.] Restituimus locum: *communeque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret.* Rhenanus. Faernus legebat: *Cumque Germanici, & postremo Agrippinæ nomen cieret*, &c. non, ut in vulgatis; *Communeque Germanici.* Vrsinus. Cave mutes, *Communeque Germanici.* Commune Octaviæ cum Nerone nomen Germanici, qui Neroni avus, Octaviæ patruus; commune item Agrippinæ, quæ Neroni mater, Octaviæ patruelis, & propter Claudii matrimonium matris loco. *Mercerus.* Octavia nuntio mortis accepto, ut aliqua sese illinc redimeret, ait, se spem matrimonii cum Nerone penitus abjecisse, nec unquam postea uxoris, sed solum sororis, nomen usurpaturam: hæc jaciebat, sed apud surdas aures: inde in desperationem versa, Germanicum invocabat; solent enim miseri inter extrema dejecti eos desiderare, per quos (si viverent) certa spes evadendi. Sen. in Troad. *Servire Græco pateris Andromachen suo Crudelis Hector?* Nec finem in Germanici nomine faciebat, sed Agrippinam quoque appellabat. Viveres utinam. ô Germanice, columen familiæ nostræ, vel tu saltem ô Agrippina, qua viva si non omnino felix fui, mihi tamen exitium non imminebat. Plus igitur (ut vides) sibi pollicetur de Germanico, quam de Agrippina, ille undique pius, hæc noverca: nec amens Octavia. (lib. 13. ann. *Quæ quamvis rudibus annis, dolorum, caritatem, omnes affectus abscondere didicerat,*) ut fictæ Agrippinæ caritati fidem haberet. *At matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere.* Salinerius. Muretus. *communesque Germanicos*; Lipsius, *cum manesque germani*, Neutrum placet præ vulgato, cujus sententia, quam Lipsius idem tetigit, optima. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *communesque Germanicos.* Mercerus nihil mutat, atque interpretatur. *Pichena.* Vulgo, *communeque Germanici.* Sed Florentini MSC. ve-

omnes artus exſolvuntur: & quia preſſus pavore ſanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. [1] Additurque atrocior ſævitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppæa vidit. dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut quicumque caſus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noſcent, præſumptum habeant, quotiens fugas & cædes juſſit princeps, totiens grates deis actas, quæque rerum ſecundarum olim, tum publicæ cladis inſignia fuiſſe. Neque tamen ſilebimus, ſi quod ſenatuſconſultum adulatione novum, aut patientia poſtremum fuit.
65 Eodem anno libertorum potiſſimos [2] veneno interfeciſſe creditum eſt, [3] Doryphorum quaſi adverſatum nuptiis Poppææ, Pallantem quod immenſam pecuniam longa ſenecta detineret. Romanus ſecretis criminationibus incuſaverat Sene-

cam

veteriſque editionis Venetæ lectio eſt, quam reſtituimus; *Communeſque Germanicos*; quod haud dubie proba ſit. Nec enim unus tantum fuit Germanicus, ſed Druſus qui primus id cognomen peperit, tam ſibi quam filiis id quæſivit. Clare Dio princip. lib. 55. *Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθείς.* Iſte ergo Druſus tam Octaviæ quam Neroni vere atque proprie communis, cum illius avus eſſet; hujus abavus. Claudius etiam utrique communis, illi natura; huic adoptione pater. quin & C. Cæſar quem proprie Germanicum vocaverunt, illius patruus; hujus avus. Quæ vero ſequuntur de Agrippinæ nomine, non ita accipienda ſunt, quaſi & illud ambobus commune vel Octavia, vel Tacitus voluerint: quamvis ita potuiſſent, non quidem quod Agrippina Octaviæ noverca fuerit, quæ enim hæc conjunctio? ſed quod conſobrina. Sed ita gradatim ad ultimas obteſtationes delabitur, ut primo Neronem commonefaciat arctiſſimæ conſanguinitatis quæ inter illos eſſet: deinde vel Agrippinam teſtatur, oratque Neronem, ut ſaltem illius inſtitutum tueretur, cui & ipſi inviſa quidem fuerit, ſed abſque exitio: ſe contentam fore deinceps iſta conditione ſi liceat vivere, qua vivente Agrippina, miſere quidem & infeliciter, ſed tamen vixiſſet. *Freinshemius.*

1 *Additurque atrocior ſævitia.*] Malebam *atrocius ſævitia*, hoc eſt, gravius ludibrium crudelitate. Sic libro ſequenti: *Adjeciſſe Deos dignum Arſacidarum.* *Dignum*, *atrocius*, res digna, res atrocior. *Gronovius.*

2 *Veneno interfeciſſe creditum eſt.*] Vel, *creditus eſt.* Vide Sueton. Nerone, cap. xxxv. *Lipſius*

3 *Doryphorum.*] Eſt nomen ſive cognomen liberti proprium. Fortaſſe & in hoc Xiphilini loco, in Nerone: *Δορυφόρῳ τῷ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διάκονῳ, πεντήκοντα ἀργ. καὶ διακοσίας*

cam ut C. Pisonis socium, sed validius à Seneca eodem crimine perculsus est. Vnde Pisoni timor & orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

κοσίας μυριάδας δοθῆναι ἐκέλευσε: *Doryphoro, qui à libellis erat, jussit dari ducentas quinquaginta Drachmarum myriadas.* Ita ego verterim, & munus nostri Doryphori eruerim: at interpres, *Prætoriano cuidam militi* fecit: qui non solent profectò à libellis aut talibus officijs esse. *Idem.*

C. Cor-

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSV DIVI AVGVSTI

ANNALIVM

LIBER QVINTVS-DECIMVS.

BREVIARIUM LIBRI.

Vologeses Parthorum Rex Armeniam invadit. quem Corbulo cautè & tamen fortiter repressit. Sed Cæsonius Pætus missu Neronis mox supervenit, proprius Armeniæ tuendæ dux. Is imperitiâ & temeritate rem perdidit: turpi fœdere cum hoste depactus. Corbulo ei tamen sed serò succurrit. Neroni filia ex Poppæâ nascitur, non vitalis. Legati Parthorum Romam venere, super Armeniâ retinendâ. irriti remittuntur: & bellum Corbuloni permissum. Is Armeniam iterum invadit, & metu Parthis injecto, ad colloquium ventum. Placuit arma poni, & Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. Nero Neapoli cantat in publico: Romæ luxu & libidine omnia polluit. Ipsa urbs ardet casu, sive Principis dolo. qui in ruinis ejus ingentem sibi domum exstruxit. Christiani ab eo exagitati & necati, falso crimine incendii. Conjuratio in Neronem inita & detecta, capite ejus C. Pisone. Multi interfecti inlustrium, interque eos Seneca. Grates tamen diis actæ, & dona decreta templis, ut rebus lætis. Gesta hæc annis paullo amplius tribus.

C. MEMMIO REGVLO. VERGINIO RVFO
C. LECANIO BASSO. M. LICINIO CRASSO
P. SILIO NERVA. C. IVLIO ATTICO VESTINO.
COSS.

Inte-

INterea Rex Parthorum Vologeſes, cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranem Armeniæ impoſitum: ſimul, fratre Tiridate pulſo, ſpretum Arſacidarum faſtigium ire ultum volens; magnitudine rurſum Romana, & continui fœderis reverentia; diverſas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, & [1] defectione Hyrcanorum gentis validæ, multiſque ex eo bellis illigatus. Atque illum ambiguum novus inſuper nuntius contumeliæ exſtimulat: quippe egreſſus Armenia Tigranes, Adiabenos conterminam nationem latius ac diutius quam per latrocinia vaſtaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant, *eo contemptionis deſcenſum, ut ne duce quidem Romano incurſarentur, ſed temeritate obſidis, tot per annos inter mancipia habiti.* Accendebat dolorem eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, *quod præſidium, aut unde peteret*, rogitans. *Iam de Armenia conceſſum*, [2] *proxima trahi: & niſi defendant Parthi, levius ſervitium apud Romanos deditis, quam captis eſſe.* Tiridates quoque regni profugus, [3] per ſilentium haud modice querendo, gravior erat. *Non enim ignavia magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum* 1

COMMENTARIVS.

1 DEfectione *Hyrcanorum.*] Scripſimus, *diſſenſione Hyrcan.* Rhenan. Faernus legebat, *deditione.* Vrſinus.

2 *Proxima trahi: & niſi &c.*] Tranſpoſitione copulæ ſententia explicanda: *proxima trahi, niſi defendant Parthi: & levius ſervitium.* Acidalius.

3 *Per ſilentium haud modice querendo.*] Cuivis mendum hic ſuboleat. Quomodo enim per ſilentium, & nec modice, querebatur? Nec tamen hoc adverterunt viri magni: niſi Muretus ante nos, cum quo vere ſcribimus *per ſilentium, aut modice querendo.* Acidalius. Si *immodice* querebatur. quomodo *per ſilentium?* An cum aſpiceretur, quamvis ſilens, ignaviam exprobrare videbatur, ideoque gravius ſilentium ipſius, quam Mono-

dum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere privatæ domus: de alienis certare,
2 *regiam laudem esse.* Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, & proximum sibi Tiridatem constituit, atque ita orditur; *Hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per ætatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur. nam Medos Pacorus anteceperat. videbarque contra vetera fratrum odia* [1] *& certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse. prohibent Romani, & pacem ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias, æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis & gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mortalium spernenda est,* [1] *& à*

Monobazi voces? Ita videtur. ac sequentia verba, *non enim ignavia* &c. repetita intelligo à primoribus illis gentium. quæ cum ad aures Vologesi pervenissent, commotus est, conciliumque advocavit. *Pichena.* Interdum enim & silentium omni voce loquacius est. Sic & hic Tiridates quamquam queri nollet, tamen ipso silentio & quod exul obversaretur, regis oculis, exprobrabat ipsi, quod peti litanti non subvenisset, aut ejectum non restitueret. quomodo fere *malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur*, sup. 14, 62. Seneca ad Helv. 16. *nunquam te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, pænituit.* Plinius epist. 1. *Mala emptio exprobrare stultitiam domino videtur.* Tacitus 15, 16. *non eam speciem insignium & armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret* & 16, 22, *rigidi & tristes, quo tibi lasciviam exprobrent.* & 16, 10, *tanquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium.* Expressit tale quid Martialis libro 1. epigram. 69. *Si tacet, hanc loquitur.* Male alii in Tacito rescribendum putarunt; *aut modice querendo:* subjicitur enim querela, haud modica tamen. *Freinshemius.* Nihil hic est mutandum. Silentis orationem & questus exponi ac subjici, non est novum apud elegantissimos auctores. Nam silentio non minor vis inest indicandi interiores animi motus ac cogitationes, quam sermoni. Itaque haud sine ratione ex eo orationem colligunt, & proponunt Scriptores. Cauti inprimis & callidi, qualis Tacitus. Neque aliter Lucanus l. 1. *Gelidos pavor alligat artus, Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.* Plane eodem modo, quo hic Tacitus. Vide etiam quæ ad hunc locum notat Cl. *Freinshemius.* Boxhornius. Exemplum vivum est apud Cæsarem libro 1. Gall. 32. in Sequanis. *Gronovius.*

1 Et certamen.] Emendavi, *contra veterum fratrum odia & certamina.* Rhenanus.

1 Et

[1] *& à diis æstimatur.* Simul diademate caput Tiri-
datis evinxit, promptam equitum manum, quæ re-
gem ex more sectabatur, Monesi nobili viro tradi-
dit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque
Tigranem Armenia exturbari, [2] *dum ipse positis adver-*
sus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli
ciet provinciis Romanis minitans. Quæ ubi Cor- 3
buloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum
Verulano Severo, & [3] Vectio Bolano, subsidium
Tigrani mittit, occulto præcepto, *compositius cun-*
cta, quam [4] *festinantius agerent.* quippe bellum habe-
re, quam gerere malebat. Scripseratque Cæsari,
proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Sy-
riam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. At-
que interim reliquas legiones pro ripa Euphratis lo-
cat: tumultuariam provincialium manum armat;
hostiles ingressus præsidiis intercipit. [5] Et quia ege-
na aquarum regio est, castella fontibus imposita:
quos-

1 *Et à Diis æstimatur.*] Non satis capio quid sibi velit iste Parthus hac sententia. Putabam olim legendum: *& ab imis æstimatur.* Crebro hæc componuntur apud auctores, *summa & ima.* Freinshemius. Ab hoc etiam loco mutando abstinendæ sunt manus. Plena quippe ejus & pulcherrima est sententia. Referenda ista sunt ad eam modestiæ virtutem, ejusque amplissimum continent elogium, qua, æquitate quam sanguine, caussa quam armis, parta à majoribus retinere, & sua recuperare conantur: quaque inviti, & cunctanter, & non, nisi post alia omnia nequidquam tentata, in arma Principes prorumpunt. Illa virtus non spernenda est summis mortalium, primoque in fastigio positis, & à Diis ipsis æstimatur: eaque ante bellum virtute usis favent. Nam Dii favent justum bellum gerentibus. Ad justitiam autem bellorum facit, non tantum caussa, sed etiam necessitas inevitabilis, qualis est cum aliis consiliis, cunctando, tolerando, modestia, ut hic loquitur, arma declinari non potuere. *Boxhornius.*

2 *Dum ipse positis adversus Hyrcanos discordiis.*] Reposuimus, *Dum ipse compositis.* &c. *Rhenanus.*

3 *Vectio Bolano.*] Scribe, *Vettio*, ex lapide: C. CALPVRNIO. PISONE. M. VETTIO BOLANO. COS. De hujus Bolani bellicâ gloriâ, Statius libro v. Silvar. ad filium ejus Crispinum:

——— rigidi summam Mavortis agebat
Corbulo, sed comitem belli sociumque laboris
Ille quoque egregiis multum miratus in armis
Bolanum, atque illi curarum asperrima suetus
Credere.

Lipsius.

4 *Festinatius agerent.*] Nos, *festinantius.* Rhenanus.

5 *Et quia egena.*] Non videtur hoc factum, quod jam olim esset, sed ut

 post-

4 quoſdam rivos [1] congeſtu arenæ abdidit. Ea dum à Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneſes ut famam ſui præiret, non ideo neſcium aut incautum Tigranem offendit: qui occupaverat Tigranocerta, urbem copia defenſorum & [2] magnitudine mœnium validam. Ad hæc Nicephorius amnis haud ſpernenda latitudine partem murorum ambit: & ducta ingens foſſa, qua fluvio diffidebatur. [3] Inerantque milites, & proviſi ante commeatus. quorum ſubvectu pauci avidius progreſſi, & repentinis hoſtibus circumventi, ira magis quam metu ceteros accenderant. Sed Partho ad exſequendas obſidiones nulla comminus audacia: raris ſagittis, neque clauſos exterret; & ſemet fruſtratur. Adiabeni cum promovere ſcalas & machinamenta inciperent, facile detruſi, mox erumpentibus no-
5 ſtris cæduntur. Corbulo tamen, quamvis ſecundis rebus ſuis, moderandum fortunæ ratus, miſit ad Vologeſem, qui expoſtularent *vim provinciæ illatam: ſocium amicumque regem cohortes Romanas circumſidere. [4] omitteret potius obſidionem, aut ſe quoque in agro hoſtili caſtra poſiturum.* [5] Caſperius centurio in eam legationem delectus, apud opidum Niſibim ſeptem & triginta millibus paſſuum à Tigranocerta diſtantem

poſthac eſſet. Forte Tacitus: *Et quo egena aquarum regio eſſet, caſtella fontibus impoſita.* Gronovius.

1 *Congeſtu terræ obdidit.*] Scripſimus, *abdidit.* Rhenanus. In v. c. eſt, *congeſtis arena obdidit*, non, *abdidit.* Vrſinus.

2 *Magnitudine mœnium validam.*] Adeo, ut Appianus producat mœnia Tigranocertæ in altitudine ad quinquaginta cubitos: quæ in imo adaptata equorum ſtabulis. Vide eum in Mithridatico. *Lipſius.*

3 *Inerantque milites, & proviſi ante commeatus.*] Copulam, *que*, ex Flor. repoſui: nam à vulgatis abeſt. *Pichena.*

4 *Omitteret potius.*] Lego, *ocius*, non, *potius.* Lipſius.

Omitteret potius obſidionem.] Faernus legebat: *Omitteret ocius* &c. *Vrſinus.* Lipſius mallet, *ocius.* Sed &, *potius*, recte ſe habet, ut oſtendat utilius id Vologeſi eſſe. *Pichena.* Lege, *Omitteret protinus obſidionem.* Boxhornius.

5 *Caſperius centurio.*] Muretus, *C. Aſperius.* Acidalius.

1 *Exorta*

tem adit regem, & mandata ferociter edidit. Vologesi vetus & penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant. irritum obsidium, tutus manu & copiis Tigranes, fugati qui expugnationem sumpserant, missæ in Armeniam legiones: & aliæ pro Syria, paratæ ultro irrumpere. sibi imbecillum equitem pabuli inopia. nam [1] exorta vis locustarum ambederat, quidquid herbidum aut frondosum. Igitur metu abstruso mitiora obtendens, *missurum ad imperatorem Romanum legatos super petenda Armenia & firmanda pace* respondet. Monesen *omittere Tigranocerta* jubet; ipse retro concedit. Hæc plures ut *formidine regis, & Corbulonis* 6
minis [2] *patrata & magnifica* extollebant. Alii *occulte pepigisse* interpretabantur; *ut omisso utrimque bello, & abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim* [3] *exercitum Romanum à Tigranocertis deductum? cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio quam cum Corbulone certaret: Corbulo merita tot per annos gloria non ultra periculum faceret.* Nam, ut rettuli, proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, & ad-

1 *Exorta vis locustarum.*] Locustæ numerantur partim inter aves, partim inter insecta animalia, maximeque Ægyptum, & Cyrenaicam infestant, & segetes aut rodunt, aut contactu adurunt. Vide Plinium 11. 29. Ideoque ajunt imperatores C. de locato, minuendam esse pensionem colono, cum segetes à locustis exesæ fuerint. Vide Psalm 105. Exo. cap. 10. Ioëlis cap. 2. Locustæ necari jubentur militari imperio in Syria, auctore Plinio. In Cyrenaica lex fuit (nam locustis quoque ea regio abundat) ut pœna desertoris teneretur, qui ingentem vim locustarum, aut earum fœtus non debellasset. Locusta quoque piscis est ex genere crustaceorum, de quo plura Aristoteles lib. de Animalibus. *Lupanus.*

2 *Patrata magnificè extollebant.*] Reposuimus, *ac magnifica extollebant.* Rhenanus. Muret. *Patrata magnifice extollebant.* Assentiar, nec tamen vulgatum damnem; *Patrata & magnifica* &c. *Acidalius.*

3 *Exercitum Rom. à Tigranocertis deductum.*] Editio decrepita non agnoscit præpositionem, *a*, neque requiritur. *Gruterus.*

adventare [1] Cesennius Pætus audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta & duodecima legiones, addita quinta, quæ recens è Nœsis excita erat, simul Pontica, & Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia & sexta & decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens; & Pætus, cui satis ad gloriam erat si proximus haberetur, despiciebat gesta, *nihil cædis aut prædæ, usurpatas nominetenus urbium expugnationes* dictitans: *Se tributa ac leges, & pro umbra regis, Romanum jus victis*

7 *impositurum.* Sub idem tempus legati Vologesis; quos ad principem missos memoravi, revertere irriti: bellumque propalam sumptum à Parthis. nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam [2] Famisulanus Vectonianus eo in tempore, duodecimam [3] Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat, tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam caussa, [4] turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. Hostiaque quæ muniebantur hibernaculis assistens, semifacta opera fuga perrupit, seque

1 *Cesennius Pætus.*] Qui malè in Dionis eclogis, quas nuper Fulvius Ursinus dedit, Σέννιος scribitur. Enimvero Καισέννιος Παῖτος etiam in Iosepho scribitur, diciturque libro VII. Excidii, cap. XXI. An hic ipse, qui sub Nerone præfuerat, etsi parum bonâ famâ? ætas haud neget. *Lipsius.*

Cesennius Pætus.] Vide supra notam ad 14, 29. *Freinshemius.*

2 *Famisulanus Vectonianus.*] Codex Budensis, *Fimisulanus Vectonianus.* Rhenanus.

3 *Calavius Sabinus regebat.*] Nos, *regebant.* Placeret, *Flavius Sabinus.* Ursinus. Vide supra notam ad 6, 9. *Freinshemius.*

4 *Turbatus equus qui.*] Mos infrequens, & inobservatus, de hoc equo. Geminum tamen locum habes in Plutarchi Crasso, qui inter prodigia pariter futuræ cladis sic narrat: Ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐκπρεπῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον εἰς τὸ ῥεῖθρον, ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. id est: *Equus vero ex Imperatoriis insigniter ornatus, tracto per vim rectore in flumen, submersus disparuit.* Item Obsequens inter ea quæ Pansæ Consuli haud læta evenerunt: *Equus phaleratus in ipsius conspectu festinans concidit.* Dionys. libro X. Antiq. Rom. quâ parte de L. Quinctio agit Dictatore jam electo:

seque vallo extulit. & pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat. Ceterum Pætus spretis omnibus, nec 8
dum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, *reciperandis*, ut ferebat, *Tigranocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset.* Et capta quædam castella, gloriæque & prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, & instante jam hieme, reduxit exercitum composuitque ad Cæsarem litteras, quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas. In- 9
terim Corbulo nunquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidiis insedit: & ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ afferrent, (jam enim subjectis campis, magna specie volitabant) naves magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque & balistis proturbat Barbaros. in quos saxa & hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur; tanta celeritate & ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

electo: Ὡς δὲ ἐγγὺς ἦν, ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους εὐπρεπέσι προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις, ἐσθῆτάς τε ἁλουργεῖς καὶ τὰ ἄλλα παράσημα οἷς πρότερον ἡ τῶν βασιλέων ἐκεκόσμητο ἀρχὴ, προσήνεγκαν. id est: *Ut paullo propior jam erat, equos ei phaleris decore ornatos adduxerunt, & secures cum fascibus, vestesque purpureas, & alia insignia, quibus olim regium imperium decoratum erat, obtulerunt.* Ut appareat equum unum pluresve cum ornatu imperatorio, & consulari (si cum magistratum dux gessisset) è publico datos: non aliud, quam specimen & notam dignitatis. Tacitus hic consularia insignia ait: quia Cæsennius Pætus ille ipse est qui ante annum Con-

10 rent. Ibi Pætus imminentium nescius, quinctam legionem procul in Ponto habebat; reliquas [1] promiscuis militum commeatibus infirmaverat; donec adventare Vologesem magno & infenso agmine auditum. Accitur legio duodecima, & unde famam aucti exercitus sperat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, & eludi Parthus tractu belli poterat, [2] si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum [3] ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, *non fossam neque vallum sibi, sed corpora & arma in hostem data* clamitans, duxit legiones quasi prœlio certaturus. Deinde amisso centurione & paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, [4] tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo [5] imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Conjunx ac filius [6] castello, cui Arsamosata nomen est, abditi, da-

ta

sul cum Petronio Turpiliano fuerat. *Lipsius.*

1 *Promiscuis militum commeatibus infirmaverat.*] Pro facultate recedendi à militia. quod est contra Laur. Vallæ opinionem, qui *commeatum* ea significatione tantum in singulari numero dici affirmat. Sed monuisse satis est. *Lupanus.*

2 *Si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.*] Deesse vocem credo post *in suis.* Neque *constantia* accommodari illuc videtur posse, si sequentia ista spectentur: *Verum ubi à viris &c.* Forte verum, *Si Pæto aut in suis vis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.* Acidalius.

3 *Ubi à viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat.*] Vox prima & ultima, si non sunt ab aliena manu, haud tamen multum habent, quod heic agant; hoc est, sede ista ejici poterant. *Gruterus.*

4 *Tria millia delecti peditis, proximo Tauri jugo.*] Placuit hæc lectio à Flor. indicata. in quo, *tria millia delecti pedites.* Vulgo, *delectorum peditum.* Sed & in peditibus, & in equitibus, Tacitus plerunque singularem numerum amat. *Pichena.*

5 *Imposuit, quo transitum regis arcerent.*] Mur. maluit, *qua.* Mihi utrumque eodem loco. *Acidalius.* Ego *qui* mallem. *Gronovius.*

6 *Castello cui Arsamosata nomen est.*]

Cor-

ta in præsidium cohorte, ac disperso milite, [1] qui
in uno habitus, vagum hostem promptius sustenta-
visset. [2] & ægre compulsum ferunt, [3] ut instantem
Corbuloni fateretur. nec à Corbulone properatum,
quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus auge-
retur. *Expediri* tamen *itineri singula millia ex tribus
legionibus*, [4] *& alarios octingentos, parem numerum è
cohortibus* jussit. At Vologeses quamvis *obsessa à Pa-* 11
to itinera [5] *hinc peditatu, inde equite* accepisset, [6] ni-
hil mutato consilio, sed vi ac minis alares exter-
ruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione
Tarquitio Crescente turrim, in qua præsidium agi-
tabat, defendere auso: [7] facta sæpius eruptione, &
cæsis qui Barbarorum propius suggrediebantur, do-
nec ignium jactu circumveniretur. peditum si quis
integer, [8] longinqua & avia; vulnerati, castra re-
petivere: *virtutem regis, sævitiam & copias gentium*,
cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum
qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti ad-
versis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, [9] mis-
sis iterum ad Corbulonem precibus, *veniret prope-
re*,

Correximus, *Arsamosata*. Rhenanus.

1 *Qui in uno habitus.*] Ita Flor. Vulgo, *in unum*. Pichena.

2 *Et ægre compulsum ferunt.*] Sustulimus particulam *&*. non autem hæc sola supererat, sed mox item particulam, *ut*, *Ægre compulsum ferunt*; *instantem Corbuloni fateretur*, subauditur autem *ut*. Rhenanus. Ex libris veteribus, præsertim ex Flor. addidi illud, *&*. Verbum autem, *instantem*, refertur ad superiora, *vagum hostem*. Idem.

3 *Vt instantem Corbuloni fateretur.*] Vel hostem, vel metum ex hoste. *Ferrettus.*

4 *Et alarios octingentos.*] Vel ex *alariis octingentos*. Sed dubito an eadem sententia. *Acidalius.*

5 *Hinc peditatu, inde equite.*] Codex Budensis, *Hinc peditatu, hinc equite*. Rhenanus.

6 *Nihil mutato consilio, vi ac minis alares exterruit.*] Ita Faernus legebat, delebatque particulam, *sed*. Vrsinus.

7 *Facta sæpius eruptione.*] Et hic excidit, aut sublata fuit copula: quam ex Flor. repone: *factaque sæpius eruptione*. Pichena.

8 *Per longinqua & avia.*] Præpositionem *per* expunximus, sic distinguendo sententiam: *peditum si quis integer, longinqua & avia: vulnerati castra repetivere*. Subauditur ante, *petiit*. Rhenanus.

9 *Missis item ad Corbulonem precibus.*]

re, signa & aquilas, & nomen reliquum infelicis exercitus tueretur : [1] *se fidem interim, donec vita suppedi-*
12 *tet, retenturos.* Ille interritus, & parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur; qua proximum & commeatibus non egenum, [2] regionem Comagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. [3] Comitabantur exercitum, [4] præter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumento, ut simul hostem famemque depelleret. Primum è perculsis [5] Pactium primipili centurionem obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ caussas obtendentes, *redire ad signa, & clementiam Pæti experiri* monebat, [6] *se nisi victoribus immitem esse.* Simul suas legiones adire, hortari, *priorum* admonere, *novam gloriam* ostendere; *non vicos aut opida Ar-*

bus.] Scripsimus, *Missis iterum ad Corb. pr.* Rhenanus. Florentinus & Venetus, *item*, si conjecturæ locus esset, facerem, *identidem*, hoc est, crebro subinde; quod quidem sensus velit. *Freinshemius.*

1 *Se fidem interim, donec vita suppeditaret, retenturos.*] In vulgatis, *retenturum.* at magis placuit, *retenturos*, ex Flor. ac Ven. nam ad ipsum ducem, & ad exercitum refertur. *Pichena.*

2 *Regionem Comagenam.*] Syria dividitur in plures partes, cujus una pars Comagena, quæ ad Amanum, & Taurum montes extenditur. *Lupanus.*

3 *Comitabantur exercitum.*] Mur. *Comitabatur.* Ad quid vero? *Acidalius.*

4 *Præter alia assueta bello.*] Flor. *sueta.* Pichena.

5 *Pactium primipili centurionem.*] At supra lib. XIII. perfunctum eo honore ait: *Curam præsidiorum Pactio Orfito primipili honore perfuncto mandat.* Lipsius.

6 *Se nisi victoribus immitem esse.*] Corbulo primipilarem hortatus, & ceteros milites, qui Pætum in bello deseruissent, ut illius potius misericordiam experirentur, quam ut à se deprehensi in eodem perfugium haberent, dixit, se disciplinæ militaris diligentissimum exactorem, qua deserentibus nisi à victoria militibus non parceret, ut supra lib. 15. Suadebat autem Corbulo militibus *clementiam Pæti experiri*: licet enim qui in bello deseruit, capite puniri soleret, potuit tamen se offerens ex edicto Germanici Cæsaris desertionis pœnam evitare, & ex prima desertione militiæ restitui, Arrio Menandro in Militaribus auctore. *Vertranius.* Milites, qui ducem Corbulonem cum Pæto mutaverant, falsis nominibus utebantur: Corbulo sævus dicebatur, quia veram militiam revocabat: Pætus, mitis, quod legiones *promiscuis militum commeatibus infirmaverat.* Hæc omnia Corbulo nunc ulciscitur. redite (ait amara irrisione) ad vestrum cle-

Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. [1] *Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona, imperatoria manu tribueretur; quod illud & quantum decus, ubi par eorum* [2] *numerus adipisceretur, qui attulissent salutem, & qui accepissent?* His atque talibus in commune alacres, (& erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu
noctuque iter properabant. Eoque intentius Vo- 13
logeses premere obsessos, modo vallum legionum, [3] modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti, [4] nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, & alii pro-

pria

clementissimum ducem: quid rei vobis est cum me sævo, qui solis victoribus æquus, victos angue pejus semper odi? *Salinerius.* Frustra exercet acumen suum homo optimus, quum obscuri nihil sit. Non enim si lib. 13. *Pactius Orphitus primipilaris* jussu Corbulonis præsidio præpositus commemoratur, & hic *Pactius centurio primipili* à Pæto venire dicitur, ideo & omnes milites hic obvios Corbuloni ducem cum cum Pæto mutasse necesse est. Lib. 13, 40. sunt cum Corbulone tertia & sexta legio & decuma: easdem obtinet hoc lib. c. 6. Pætus quartam & quintam & duodecimam. Nec *diversas fugæ causas obtendere* est falsis nominibus uti Corbulonis sævi, Pæti mitis. Eoque nec ulciscitur hic Corbulo quicquam privati doloris, neque amara irrisione ludit: sed voce plena gravitatis & disciplinæ profugos redire ad signa & duci, qui à Cæsare attributi essent, causam probare jubet, si forte veniam det ille; se nullam fugæ excusationem accipere, nec desertoribus ignoscere. *Gronovius.*

1 *Si singulis manipularibus.*] Ita Plinius lib. 22. cap. 4. *Si civica honor uno aliquo ac vel humillimo cive servato præclarus sacerque habetur, quid tandem æstimari debet unius virtute servatus universus exercitus.* Aurelius.

2 *Numerus adipisceretur.*] Malo, *adspiceretur.* etsi non ignorem Plautum, & Tacitum ipsum alibi adipiscendi verbum παθητικῶς esse usos. *Lipsius.*

Vbi par eorum numerus aspiceretur.] Ita emendavit Lipsius: male vulgo, *adipisceretur.* facilis enim fuit lapsus, præsertim cum in veteribus legatur, *apisceretur.* Pichena. Etiamnum proba mihi Lipsii correctio, quam & Pichena amplexus est; *adspiceretur.* Freinshemius.

3 *Modo castellum, quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare.*] Restitui ex Flor. *adpugnare.* In vulgatis, *oppugnare.* Pichena.

4 *Ne aliud quam munimenta propugnabant.*] Emendavimus, *nec aliud q. m. pr.* Rhenanus.

pria ignavia, [1] aut metu Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis. *neque eandem vim Samnitibus Italico populo,* [2] *aut Pœnis Romani imperii æmulis. Validam quoque & laudatam antiquitatem, quotiens fortuna* [3] *contra daret, saluti consuluisse.* Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen lit-

1 *Aut metu.*] Ablativum, *metu*, delevimus, & pro *aut* scripsimus, *ut*, hoc modo, *& alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes.* Siquidem in Manuscripto libro tantum est *Vt* pro *Aut*; librarius ultimam præcedentis vocabuli quod est *ignavia* literam, cum *ut* conjunxit, ut fieret *aut.* deinde quispiam ablativum adjecit *metu.* Rhenanus. In v. c. est. *Et alii propria ignavia, aut metu Corbulonem opperientes.* nam in vulgatis desunt illa, *aut metu.* Vrsinus. Flor. ac plerique veteres habent, *aut Corbulonem.* ut sit sensus: Corbulonem opperientes, non ignavia se intra munimenta continuisse: sed fortasse prudenti consilio, cum se hostibus impares viderent. Tamen vulgatam lectionem præfero. Venetus, & nonnulli alii addunt, *aut metu Corbulonem opperientes.* Pichena. Editio Veneta, *propria ignavia, aut metu,* aliæque veteres probo sensu, quem aliæ pervertunt; *propria ignavia, ut Corbulonem* &c. nec minus illi, inter quos & MSc. Pichenæ qui legunt, *propria ignavia, aut Corbulonem &c.* Freinshemius. De lectione hujus loci optime Rhenanus. Ex, *ignavia ut* litera male repetita, *ignavia aut*, factum. Suppleverunt *metu*, qui nesciebant *ignaviam* hic nihil aliud esse quam metum. Sæpe veteres has voces, *ignavus*, *segnis*, *ignavia*, *segnities*, usurpant in illis, quibus abest virtus aut viro digna audacia, quos *poltrons* dicimus. Illis, inquit, abunde magnum erat munimenta defendere: nonnullis, quia edixerat dux, ne quis castris exiret; aliis non aliter facturis, si signa ferri jussisset (ita erant perculsi) præferentes se tanquam in stativis Corbulonem exspectare. *Vt opperientes*, quemadmodum præcedenti libro, *utque eruebantur.* Illud *provisis exemplis* pari lepore Ovid. 9. met. ubi Byblis: *At non Æolida thalamos timuere sororum. Vnde sed os novi? cur hæc exempla paravi?* Gronovius.

2 *Aut Pœnis Rom. imperii æmulis.*] Mirum omnes editiones ita conspirare in hanc lectionem, cum palam vitiosa sit. Nullæ enim hic Pœnorum partes. præcessit de cladibus Caudina ac Numantina. Nunc ergo comparant eas cum ignominia, quæ sibi immineat à Parthis, & hanc elevant, usi argumento à potentia Parthorum. Cum enim excusatius sit hosti valido succumbere, patrocinium hoc amplectuntur, & quando progenitoribus suis licuerit Samnitibus & Numantinis, modicis populis cedere, quem sibi crimini datum, quod non sustineant Parthos *Rom. imperii æmulos?* hoc enim epitheton haud dubie ad Parthos pertinet, quod cum & Pœnis olim tributum fuerit, hujus loci corrumpendi occasionem præbuit. Sensus igitur hic est, quo de non dubito: verba sic restituam: *nec eandem vim Samnitibus Italico populo, aut Hispanis, ut Rom. imperii æmulis*, nempe Parthis. *Freinshemius.* Recte ille. sed non satis. Lege: *Nec eandem vim Samnitibus Italico populo aut Hispanis quam Parthis Romani imperii æmulis.* Idem.

3 *Contra daret.*] Hoc mihi magis pro-

litteras ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, [1] *quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subjectis regi quem imperator delegisset, hostilia faceret.* [2] *pacem ex æquo utilem. nec præsentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse; at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent.* Ad 14
ea Vologeses, nihil pro caussa, sed *opperiendos sibi fratres Pacorum ac Tiridatem* rescripsit; [3] *illum locum tempusque consilio destinatum quid de Armenia cernerent.* [4] *adjecisse deos dignum Arsacidarum, simul & de legionibus Romanis statuerent.* Missi post à Pæto nuntii, & *regis colloquium* petitum, qui

[1] *Va-*

probatur quam quod verbum in regio volumine est scriptum, nempe *contradiceret*. Sic lib. 1. Hist. *Si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.* Rhenanus.

1 *Quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis.*] Videtur legendum omissa, *pro*, dictione: *Quod Armeniis semper Romanæ ditionis.* Vasinus.

2 *Pacem ex æquo utilem, nec præsentia spectaret.*] Non est inepta Budensis exemplaris lectio, *Pace ex æquo utili, ne præs. t. sp.* Rhenanus.

3 *Illum locum, tempusque consilio destinatum.*] Deinde, *quid de Armenia cernerent adjecisse Deos*: ubi etiam clauditur, qui sequitur, sensus. Postremo, quando à Diis decretum fuit, quid futurum de Armenia sit, quam in manu Parthorum posuere, cedentibus legionibus Romanis, dignum esse Arsacidarum vel memoria fœderum vel commiseratione fortunæ, ut etiam de legionibus Rom. statuerent. Perinde est itaque ut si scripserit, exspectare sibi esse in animo fratres, & in id tempus consilium & locum rejicere: Deos adjecisse tamen quid cernerent de Armenia: dignumque esse Familiæ nominisque sui, statuere una de legionibus Romanis. Ferrettus.

4 *Adjecisse deos dignum.*] Locus de quo tria verba non possum hiscere. *Lipsius.*

Adjecisse deos dignum Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent.] Scribendum apparet, *Adjecisset eos, dignum Arsacidarum, &c.* Sensus est. rescripsit Vologeses se adhibuisse fratres suos in consilium, Pacorum ac Tiridatem, ut digne Arsacidis simul & Romanis statuerent. Cur enim non possim docenti gratia sic loqui, quum Cicero dixerit, *convenienter naturæ vivere.* Arbitror autem *dignum Arsacidarum* imitatione Græca protulisse ἄξιον τῶν Ἀρσακιδῶν. nisi quis malit, *dignum Arsacidarum* pro *dignitatem Arsacidarum*: hoc est, pro dignitate Arsacidarum simul & de legionibus Rom. statuerent. *Rhenanus.* Si quis me audiet, ita leget, *Adjecisse eos, dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Rom. statuerent*: hoc sensu, adhibuisse fratres in consilium, dignum esse Arsacidis, ut una de legionibus Rom. deliberarent quid fieri oporteret. *Vertranius.* Videtur ex v. c. ita legendus hic locus: *Quæ de Armenia decernerent. Adjecisse deos dignum Arsacidarum*

1 *Vasacem præfectum equitatus ire* jussit. Tum Pætus, *Lu-*

rum, simul ut de legionibus Rom. statuerent. Vrsinus. Morbis desperatis quale quale remedium non dedecet adhibere: illudque inde mihi petam, unde toties suggestum est: scil. à parenthesi: *Quid de Armenia cernerent (adjecisse deos dignum Arsacidarum) simul & de Romanis legionibus statuerent.* Fratres (inquit) expecto. etenim inter nos jam convenit, ut hic omnes de rebus Armeniæ decernamus, (cujus possessionem dii ut rem dignam Arsacidarum, iis tradiderunt) simulque statuamus de legionibus Romanis. Subobscure quidem hoc in loco Vologeses apertius alibi. *Se priora, & toties jactata super obtinenda Armenia nunc omittere, quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent.* τὸ *adjicere* sive *addere.* pro *dare.* Terent. Eun. *Quam inique comparatum est, ii qui minus habent Vt semper aliquid addant divitioribus.* Salinerius. Desperatus Lipsio locus, qui tria de eo verba hiscere non potest. Ego aliquid, imo multum possum, sed certi tamen nihil. Vitium est primo transponere: *Illum locum tempusque consilio destinatum, quid de Armenia, regno Arsacidarum, cernerent: adjecisse deos simul ut de legionibus Rom. statuerent.* Postea sine transpositione legebam saltem, *Adjecisse deos fastigio Arsacidarum, simul & de leg. R. statuerent.* Fastigium Arsacidarum, initio etiam hujus libri dixit: *Spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens.* Possit etiam: *Adjecisse deos, de regno Arsacidarum simul & de leg. R. statuerent,* Quid si legatur? *Illorum* (fratrum scil.) *consilio locum tempusque designandum, quo de Armenia cernerent. Adjecisse deos Arsacidarum fastigio dignum, simul ut de leg. R. statuerent.* Acidalius. Trajectione & mutatione haud multa sensum Vologesis epistolæ congruentem sic eruo: *Allegisse deos illum locum, tempusque dignum Arsacidarum Consilio destinatum, quid de Armenia cernerent, simul & de leg. R. statuerent.* Grotius. Ausim sponsionem facere ita recte locum habere, *qui de Armenia cernerent:* &, *simul de legionibus. Qui* pro *Quo* sive *Vt* positum. *Cernere* hic certare est, *Dignum Arsacidarum,* recte, æque ac si esset, dignum Arsacidis. *Statuerent,* pro, *ut statuerent.* quamvis ἀπὸ κοινοῦ subaudiatur τὸ *Qui.* Zinzerlingus. Vulnus turpe, cui medeor: *Adjecit sese, & eos, de genere regum Arsacidarum.* Aurelius. Scribe: *Adjecit esse regnum Arsacidarum, de eo simul & de legionibus R. st.* Barthius. Ego vero locum hunc sanum integrumque, & tantum explicandum contendo. Sensus: ut brevissime dicam: Tum temporis hoc ipso in loco fore opportunum consultare, quid decernerent de Armeniæ possessione simul, & (quam dii rem dederint dignam Arsacidarum majestate) quid statuerent de legionibus Romanis, quam illis legem pacis darent. *Consilio quid cernerent,* breviter est, quo tractatur quid decernerent, quem finem controversiæ de Armenia imponerent. Vt lib. 13. *Arbitrium quid darent, quid adimerent. Adjecisse deos.* Deum benignitate accessisse materiam deliberandi multo ampliorem & vix speratam, sed dignissimam magnitudine Parthica, nimirum, quid placeat fieri de legionibus Romanis: adeo eas in potestatem esse. Vel, deos fecisse, ut ipse adjicere superiori orationi sequentia verba posset. Seneca 1. de benef. 10. *Cæterum idem semper de nobis pronuntiare debemus, malos esse nos; malos fuisse (invitus adjiciam) & futuros esse.* Hæserunt in hoc verbo & apud Livium lib. 10, 7. *Gronovius.*

1 *Vasatem præfectum.*] Et mox, *Vasates.* Scripsimus, *Vasacem* & *Vasaces.* Rhenanus.

Lucullos, Pompejos, [1] *& si qua Caesares obtinenda donandave Armenia egerant* Vasaces [2] *imaginem retinendi donandive penes nos, vim penes Parthos* memoravit. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quae pepigissent, adhibetur. Placuitque *liberari obsidio legiones, & decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque & commeatus Parthis tradi. quibus perpetratis copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos.* Interim [3] flumini Arsaniae (etenim is castra praefluebat) pontem imposuit, [4] specie sibi illud iter experientis.

1 *Et si qui duces obtinenda donandave Armenia egerant.*] In Flor. legitur: *& si qua ces obtinenda* &c. unde suspicor restituendum, *& si qua Caesares.* id est, quaecunque gesserint Caesares, super obtinenda, donandave Armenia, refert. *Pichena.* Egregie locum restituit Pichena ex Florentino MSc. in quo; *& si qua ces.* unde alii fecerunt; *& si qua duces.* Sed revera *Caesares* legendum. percurrit enim auctor omnes Pop. Rom. Impp. quibus cum Armenia res fuit, & à Lucullo, qui primus eo Rom. signa intulit, per Pompejum ad Caesares devenit, qui aliquot reges Armeniis dederunt, ut superioribus libris indicatum est. Duces enim post Lucullum, Pompejumque nihil poterant in donandis regnis, sed Caesares. *Freinshemius.*

2 *Imaginem retinendi donandive penes nos:*] In Flor. legitur, *retinendi largiendive.* Pichena.

3 *Fluvio Arsameti.*] Non alibi lectus nobis hic Arsametes: & omnino arbitramur falsum. Magis, quia in Dionis fragmentis (edidit haud ita pridem Fulvius Ursinus) hic ipse fluvius *Arsanias* dicitur. Verba Dionis: Ἀφῆκεν αὐτὸν προδιομολογησάμενος, ἵνα τὸν ποταμὸν αὐτοῖ Ἀρσανίαν ζεύξωσι: *Parthus dimisit Paetum, prius cum eo pactus ut ponte sibi jungerent fluvium Arsaniam.* Nominat & ante, Ῥανδείαν τὴν πρὸς Ἀρσανίᾳ ποταμῷ οὖσαν. *Randeiam* (opidum, sive vicum ubi Paetus obsessus) *ad Arsaniam fluvium sitam.* Plinius quoque Arsaniam agnoscit, & in Euphratem labi facit, libro v. cap. XXIV. Sed & Plutarchus in Lucullo. Itaque corrigi prorsus velim in Tacito. *Fluvio Arsania (etenim is castra praefl.)* litteris postremis in aliam voculam reformatis. Emendabis iterum, infra. *Lipsius.*

Interim fluvio Arsameti (is castra praefluebat) pontem imposuit, &c.] Feliciter è Dione Lipsius sententiam veram loco reddidit: ego tamen, ne oratio Taciti languidiuscula sit, paullo aliter ita malim. *Interim fluvio Arsania (is castra praefluit) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis* (ita Muretus, & in aliis credo Lipsii editionibus ad marginem, in editione certe prima ita conjecit idem) *sed Parthi, quasi documentum victoriae jusserant. nam neque iis usui fuit, & nostri per diversum iere.* Acidalius. Ex historia à Lipsio nomen fluminis emendatum. *Interim flumini Arsaniae,* &c. Vulgo, *Arsameti, is castra,* &c. Idem & paulo infra correximus. *Pichena.*

Is castra perfluebat.] Malim, *praefluebat.* Rhenanus.

4 *Specie sibi illud iter experientis.*]

Imo

rientis. Sed Parthi quasi documentum victoriæ jusserat. [1] namque iis usui fuit: nostri per diversum iere. [2] Addidit rumor, [3] *sub jugum missas legiones*, & alia ex rebus infaustis: quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. [4] Namque & munimenta ingressi sunt, [5] antequam agmen Romanum excederet, & circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite & con-

Imo *expedientis*. Sic *expedire copias*, *arma*, *tela*, alibi sæpe. *Experiendi* hic nec tempus nec locus. *Grotius.*

1 *Namque iis usui fuit.*] Ex Taciti consequa narratione judices legendum, *Neque iis usui fuit.* Et firmat certè Dio, qui in hac re (ut sæpè) velut interpres Taciti; Ἵνα τὸν ποταμὸν Ἀρσανίαν ζεύξωσιν. Οὐχ ὅτι γεφύρας ἐδεῖτο (πεζῇ γὰρ αὐτὸν διεληλύθει) ἀλλ᾽ ἵνα ἐνδείξηται σφίσιν, ὅτι κρείττων αὐτῶν ἦν. *Lipsius.*

Namque iis usui fuit.] Quamvis pontem pauci fortasse Parthorum transierint, tamen aliqui. at ex Romanis nullus. Non ergo falso dictum, Parthis usui fuisse. Nihilominus malim cum Lipsio, *neque iis.* Pichena. Non male isthæc mutantur ab aliis, verum cum varia oriatur corruptio, nisi à vocabulo minus usitato, suspicari liber, fuisse, *namque iis in usus fuit*; quæ dictio frequentata Sallustio, à cujus imitatione minime abhorret noster. *Gruterus.* Non videntur optime conjecisse viri Doctiss. qui: *neque*, legendum putaverunt. nam omnino sensus receptam lectionem mordicus tenet. Apparet id ex tota oratione. Romanus pontem struxit tanquam sibi; revera pro Parthis, qui id jusserant; quare? quod ipsis usui futurus erat. Deinde & sequentia hoc volunt; opponit enim hæc, *nostri per diversa iere.* quasi diceret, nam illis usui fuit, nostris vero non fuit, qui alio itinere usi sunt. Nec obest, quod mox narratur Parthos vado transisse. nec enim sequitur exinde, pontem ipsis usui non fuisse. Præterquam enim quod sic quoque mentio fit de parte copiarum, qui ponte transierunt, facile intellectu est, eum magno fuisse usui ad quotidianos transitus, & commeatus, aliaque bello necessaria transvehenda. Nec enim credibile est, eos de flumine semel tantum transmittendo cogitasse; eo transmisso omnium, quæ in altera ripa erant, oblivione captos esse, quasi non Arsaniam, sed Lethen transivissent. *Freinshemius.*

2 *Addidit rumor.*] Cui rumori Suetonius etiam fidem habet, cap. XXXIX. *Lipsius.*

3 *Sub jugum missas legiones.*] Iugum ex duabus hastis fixis, & tertia transverse superposita fiebat, sub quod devictæ gentes abibant, ut sæpe legitur apud Livium. Quod autem additum rumore Cornelius ait, Tranquillus Ner. 39. pro vero scriptum reliquit. *Vertranius.*

4 *Nam & munimenta ingressi sunt.*] Flor. ac Venetus, *Namque & munimenta.* Pichena.

5 *Antequam agmen Romanum excederet.*] Emendavimus, *decederet.* Quod illic sequitur, *aut jumenta ad nascentes*, in vulgata editione est *agnoscentes*, nec refert. *Rhenanus.* Muretus, *excederet.* Aptius paullo. *Acidalius.* Flor. ac Venetus, *excederet.* Pichena.

1 *Pro-*

& concedente, ne qua prœlii caussa exsisteret. Vologeses armis & corporibus cæsorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, & [1] proximus quisque [2] regi vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, *pontem cessurum oneri, dolo fabricantium.* sed qui ingredi ausi sunt, [3] validum & fidum intellexere.
Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumen- 16
tariam constitit, ut horreis ignem injicerent: [4] contraque prodiderit Corbulo; *Parthos inopes copiarum, & pabulo attrito, relicturos oppugnationem*, [5] *neque se plus tridui itinere abfuisse.* Adjecit, *jurejurando Pati* [6] *cautum apud signa*,

1 *Proximus quisque regi vi equorum.*] Suspicor de loci defectu. Nonne plerique Parthorum in equis (talis illorum militia) non solum proximi regis? certè. Adde quod Dio disertim narrat, *regem quidem elephanto, alios sine usu ullo pontis, ut prius, transiisse.* Αὐτὸς μὲν (ὁ Βασιλεὺς) ἐπ' ἐλέφαντος, οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀνεχώρησαν. Itaque fidenter, fortassè & feliciter, expleo: *& proximus quisque regi, alii vi equorum perr.* Hac mente rex quidem in elephanto, & in simili belluâ ejus exemplo primores transmisere, aliud vulgus in equis. *Lipsius.*

2 *Regi vi equorum perrumpere.*] De mendo suspicatur Lipsius. nec Florent. variat, nisi quod habet; *& proximus quisque regem.* Pichena. Aliter editio prima; *insidens proximus quisque regem vi* &c. non male, dummodo interpungamus, *insidens; proximus quisque regem, vi,* &c. Vocem *proximus*, accusativum regere, satis notum. *Gruterus.* Vir doctissimus, *proximus quisque regi, alii vi equorum*, quod quidem Tacito non volente mutasse, argumento sunt sequentia: *sed qui ingredi ausi sunt.* Ut sit sensus: regem, & qui circa erant, vado transisse, quod *pontem dolo fabricantium cessurum oneri* putabant: aliam multitudinem tentasse illud iter, & fidum reperisse. quamquam enim Dio scribat Parthos ponte isto non usos, non proindè necesse est, ut idem etiam noster. Quin & conciliari possint, si dicas Dionem sensisse de Rege & qui proximi regi erant, nullo respectu promiscuæ multitudinis habito. Tacitum autem accurate distinxisse, & qua cuique iter fuerit explicasse. *Freinshemius.*

3 *Validum & firmum intellexere.*] Reposui, *Validum & fidum intellexere.* Rhenanus.

4 *Contraque prodiderit Corbulo.*] In commentariis, opinor, aut historia harum rerum. Plinius certè Corbulonem inter scriptores censuit, Indice lib. v. & vi. *Lipsius.*

5 *Neque se plus tridui itineri abfuisse.*] Nos, *itinere.* Rhenanus.

6 *Cautum apud signa.*] Specta juvenis. juramenta Romanorum apud signa: id est, uti ego interpretor, apud principia. Illic enim signa. & ple-

ſigna, aſtantibus iis, quos teſtificando rex miſiſſet, neminem Romanum Armeniam ingreſſurum, [1] *donec referrentur litteræ Neronis, an paci annueret.* [2] Quæ ut augendæ infamiæ compoſita, ſic reliqua non in obſcuro habentur; una die quadraginta millium ſpatium emenſum eſſe Pætum, deſertis paſſim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam ſi terga in acie vertiſſent. Corbulo cum ſuis copiis apud ripam Euphratis obvius, [3] non eam ſpeciem inſignium & armorum prætulit, ut diverſitatem exprobraret. mæſti manipuli, ac vicem commilitonum miſerantes, [4] ne lacrymis quidem temperavere. [5] vix præ fletu uſurpata conſalutatio. Deceſſerat certamen virtutis, & ambitio gloriæ, felicium hominum affectus. ſola miſericordia valebat,

pleroſque caſtrorum ſollennes actus apud principia notabis celebratos. Dabo exempla, & labore meo levabo tuum. Ius in principiis dictum. Livius l. XXVIII. *Tribunos tamen jura reddere in principiis ſinebant.* Edicta ibi propoſita. Vulcatius in Avidio Caſſio: *Nam ſtatim & ad ſigna edici juſſit, & programma in parietibus fixit, ut ſi quis cinctus inveniretur in Daphne diſcinctus rediret.* Litteræ lectæ, & habitæ allocutiones. Spartianus in Peſcennio: *Itaque miſi litteras recitandas ad ſigna, quibus, &c.* Tacitus: *Contractos in principia milites juſſit cum ſilentio audire.* Caſtigatio & interdum animadverſio ibi. Suetonius Othone, cap. I. *Auſus eſt milites quoſdam capite punire, & quidem ante principia, ſe coram.* Frontinus libro IV. Stratag. *M. Cato memoria tradidit in furto comprehenſis dextras eſſe præciſas, aut ſi lenius animadvertere voluiſſent, in principiis ſanguinem miſſum.* Signum etiam pugnæ propoſitum. Iſidorus: *Ruſſata pridie quam dimicandum eſſet, ſolebat ante principia poni, quaſi admonitio & indicium futuræ pugnæ.* Lipſius.

1 *Donec referrentur litteræ Neronis.*] Sic Flor. & Ven. Vulgo, *referantur.* Pichena.

2 *Quæ ut augendæ infamiæ compoſita, ſic reliqua.*] Non puto affirmare hic Tacitum, quæ modo narraverat à Corbulone ficta fuiſſe, ſed hoc velle, etiamſi fides forte iis derogaretur, non ambigua eſſe alia haud minus fœda. Quæ mens hanc potius ſcriptionem deſideret: *Quæ ut augendæ infamiæ compoſita ſint, reliqua,* &c. Freinshemius.

3 *Non eam ſpeciem inſignium & armorum prætulit.*] Liber manu deſcriptus, *Non eam ſpeciem inſignium armorum p.* Rhenanus.

4 *Ne lachrymis quidem temperare.*] Scripſimus, *temperavere.* Rhenanus. Flor. ac Ven. *temperare.* Pichena. Iucundior ſonus emergit ex ſcriptura vetuſtiſſ. *temperare* Gruterus.

5 *Vix præ fletu uſurpata conſalutatio.*] Sic l. 4. Hiſt. *Nulla inter coeuntes exercitus conſalutatio.* Quamquam hoc loco codex Budenſis habet *conſulatio.* Rhenanus.

1 *Hæ:*

bat, & apud minores magis. Ducum inter se bre- 17
vis sermo secutus est, [1] hoc conquerente *irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri.* Ille *integra utrique cuncta* respondit, *converterent aquilas, & juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam. Non ea imperatoris habere mandata,* Corbulo; *periculo legionem commotum, è provincia egressum. quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem & fa-*

1 *Hac conquerentium: irritum.*] Reddere sententiam possis, nescio an verba, si legas. *Hic conqueri, tantum irritum laborem:* vel *Hoc conquerente.* Brevis sermo ducum, inquit. Corbulo querebatur, frustra se properasse & laborem eum sumpsisse, cum ille auxilium non expectasset. Pætus contra integra omnia, &c. Palmerius noster malebat, *hujus conquerentis irritum laborem, illius integra utique omnia.* Lipsius.

Hoc conquerentium.] Castigavimus, *Hac conquerentium.* Rhenanus. Faernus legebat: *hoc conquerente.* Vrsinus. Scil. *irritum laborem.* Corbulo se ita composuerat, ut Pæto insultare non videretur. Et Pætus inter adversa dedidicerat æmulatus. Quapropter (aliis missis) ambo lamentantur injuriam fortunæ, quod temporius eo non potuerit perveniri, certissimaque victoria defraudati sint. Addit Pætus ut res ceciderint, esse in eorum manu omnia integra, si conjunctis legionibus Armeniam aggrederentur. Ea Corbulo non probat, ejusmodi mandata prætexens ab imperatore non habuisse. Hæc mallem quam tot emendationes. Verum nonnihil me sollicitat *respondebat.* Quid si usurpative pro *loqui* ut Plautus? Merc. *Instare factum simia, atque hoc denique respondet.* Et forsan Hebræorum exemplo, qui verbo *Ngana* credunt utrumque significatum: unde in *N. T.* habemus Marc. 12. *Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη.* Nec mirum tibi videatur, si gentes imitati sunt Hebræos. Homerus enim non aliunde doctus est, cum facit nuncios iis ipsis verbis agere, quibus ad aliquem legantur. Is etiam inde sumpsit *εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.* Præcesserat enim sacer ille Moyses: *Et dixit Dominus ad cor suum.* Quid Herodotus? *ὀρύσσοντες δὲ ἔσω ἐν τῷ Καυκάσῳ μέγεθος μέγεθος.* Iudæos æmulatur quibus frequens verba duplicare ad aliquid augendum. Psalm. 87. *Numquid Sion dicetur, homo, & homo natus in ea?* Lamentat. *Et multiplicavit in filia Sion dolorem, & dolorem.* Ad ultimum noster libro 16. ann. *ejusdem animæ est Poppaam divam non credere.* illi Levitic. 2. *quando anima obtulerit.* Salinerius. Liquida sententia in turbatis verbis, quæ varii varie interpolant, nimia hercule licentia. Scribe servatis proxime vestigiis: *Ducum inter se brevis sermo secutus est. hoc conquerente irritum laborem,* &c. Acidalius. Florentin. & alii veteres, *hoc conquerentium.* Suspicor legendum, *hoc conquerente, suum irritum laborem.* hoc scil. Corbulone. nam deinde sequitur. *Ille*, id est Pætus. quæ Mureti etiam fortasse sententia est. *Pichena.*

& facilitate camporum prævenientem equitem assequeretur. Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, *detraheret castella trans Euphratem, [1] amnemque ut olim medium faceret*; ille *Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam fieri* expostulabat. Et postremo concessit rex. [2] Dirutaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo; & Armenii suo arbitrio relicti sunt.

18 At Romæ tropæa de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur: decreta ab senatu integro adhuc bello; neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin & dissimulandis rerum externarum curis Nero [3] frumentum plebis vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo [4] securitatem annonæ sustentaret. cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu

1 *Amnemque ut olim medium faceret.*] Scribendum, *Amnemque ut omnium medium faceret.* Item *Diruptaque quæ ultra Euphratem communierat Corbulo.* Rhenanus. Expulit Rhenanus adverbium, *olim*, reposuitque, *ut omnium*, contra veterum librorum auctoritatem. Nos Florentinum præcipue secuti, locum restituimus. *Pichena.*

2 *Diruptaque quæ Euphratem ultra communierat Corbulo.*] Aptius mihi verbum, *diruta*, ex Flor. aliisque veteribus, quam, *dirupta*, ut in vulgatis. *Pichena.*

3 *Frumentum plebis.*] Fortasse legendum, *frumentum publicum.* nam in V. C. est, *frumentum publicum.* sed corrupte. *Ursinus.* Frumentum plebis non alibi memini me legisse. Itaque assentior Mureto legenti, *frumentum publicum.* Acidalius.

4 *Securitatem annonæ sistentaret.*] Ita scripsi, nec pœnitet. Libri omnes, *sustentaret*: P. Faber, *ostentaret.* Suspicor antiquis usurpatum *Sistentare* pro Ostentare; argumento etiam Plautini versus:

——— *tu vero clurinum pecus*
Advenisti huc sistentatum cum exornatu ossibus. Sic enim duo manuscripti in Vatican. tertius, *Sustentatum.* Et in eodem poëta alibi, *Extentatum*, reperio. Si quis tamen *sustentaret* servat, possis interpretari, sustentatam servatamque ea ratione ipsam opinionem copiæ frumentariæ, cum & in Tiberim abjiceret leviter corruptum. *Lipsius.*

Annonæ sustentaret.] Injicit scrupulum doctissimus vir, dum dicit. Nero jacto in Tiberim frumento minuit potius, quam sustentat annonæ securitatem: sed id ejusmodi non fuit, ut opprimeret in articulo ipso. Populus tali jactu conjicit habere imperatorem, unde largius aleret civitatem: quis enim alias abjiceret eam frumenti vim, quamvis corruptam? Hinc ortum est Romanorum stratagema Frontin. libro 3. stratag. c. 15. *Romani cum à Gallis Capitolium obsi-*

fide-

portu in ipso, violentia tempestatis, & centum alias Tiberi subvectas; [1] fortuitus ignis absumpsisset. Tris dein consulares, L. Pisonem, [2] Ducennium Geminum, Pompejum Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum principum, *qui gravitate sumptuum justos reditus anteissent: se annuum sexcenties sestertium Reipub. largiri.*

19 Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique [3] orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant. [4] Qui magna cum invidia senatum [5] adeunt, *jus naturæ, labores educandi, adversus fraudem & artes & brevitatem adoptionis* enumerant; *Satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obvia haberent. Sibi promissa legum*

sideretur, in extrema jam fame panem in hostem jactaverunt, consecuti ut abundare commeatibus viderentur. Hinc obsidentium vota morantur obsessi. Cæs. libro 3. *vulgo in eos jaciebant ut spem eorum minuerent.* Salinerius. Scribe: *sic ostentaret.* nam *sustentare*, quicquid Iulius cantet, alienum; *sistentare* verbum nihili. *Gronovius.*

1 *Fortuitus ignis assumpsisset.*] Emendavi, *absumpsisset.* Rhenanus.

2 *Ducennium Geminum.*] Qui sub Galbâ Præfectus urbi, libro 1. Histor. *Lipsius.*

3 *Orbi fictis adoptionibus.*] Quæ fraus olim etiam usurpata, & reprehensa à Scipione his verbis: *In aliâ tribu patrem, in aliâ filium suffragium ferre. Filium adoptivum tam procedere, quam si se natum habeat.* Quamquam censeo Scipionem non aliud intellexisse, quàm notionem Censoriam. & cùm ii inquirerent, qui uxores quique liberos haberent; malo quodam more, eos qui adoptassent non habuisse pro improlibus. Adde ad Taciti lucem l. 11. De vacat. muner. *Lipsius.*

4 *Qui magna cum invidia Senatum adeunt.*] Observa relativum, *qui*, non ad proximores referri, scil. ad emancipatos, sed ad vocem, *patres*, id est veros patres, qui legitimos filios habebant. Notavi etiam libro 1. in verbis, *Qui formam vitæ iniit.* Pichena.

5 *Adeunt, ibi natura munus, labores educandi.*] Exemplar Matt. Corvini habet; *Adeuntib. natura.* proinde lego. *Qui magna cum invidia senatum adeunt, jus natura, labores educandi, adversus fraudem, & artes, & brevitatis adoptionem enumerant.* Dele ergo vocabulum *munus* quod castigatores infulserunt, *ibi* pro *jus* scribentes. Hic locus feliciter, ut puto, restitutus est, atque in contextu mutatus. *Rhenanus.*

 1 Fa-

legum diu exspectata, in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret. [1] Factum ex eo senatusconsultum, *ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac* [2] *ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.* Exin Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, [3] ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, & opibus nimiis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, [4] quod dictitasset, *in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent, grates agerentur.* Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, *provincia Creta depellendum*, hæc addidit; *Usu probatum est P. C. leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia,* [5] *Cinciam rogationem;*

1 *Factum ex eo SC. ne simulata adoptio.*] Veteris juris rationem, ut alia multa, id SC. renovavit. Sic enim habet Gellius 5. 19. *Animadvertimus in oratione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quæ reprehendebat, quod contra majorum instituta fierent, id etiam eum culpavisse, quod filius adoptivus patri adoptatori inter præmia patrum prodesset.* de quo plurib. egi commentario de jure liberorum c. 43. *Vertranius.*

2 *Ne usurpandis quidem.*] Ne ad solidi capacitatem. argumento l. 51. De Legatis 11. Vide quæ notavi ad legem Papiam, lib. 111. *Lipsius.*

Ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.] Particula, *quidem*, in Matt. Corvini exemplari non est, & potest abesse. *Rhenanus.* Cælibes enim ex testamento nihil capere poterant, nisi è proxime junctorum. Orbi vero dimidium. Vide quæ notavit Lipsius ad lib. 3. super verbis, *de moderanda Papia Poppæa.* Pichena.

3 *Ceteris criminibus.*] Malim, *certis.* Ferrettus.

4 *Quod dictitasset, in sua potestate situm.*] Quemadmodum, si qui consules, aut prætores, seu proconsules & proprætores provinciis præfecti, in illis administrandis quid deliquissent; peculatus, repetundarum, vel alterius criminis à provincialibus peracta administratione Romæ postulabantur: ita si eisdem satisfecissent, in discessu illis in concilio provincialium gratiæ agebantur, quod & Romæ in rei bene actæ testimonium per literas vel legatos significabant. Accusatorum exempla passim habemus apud Tacitum & Livium, aliosque Rom. historiæ scriptores. Quod vero his qui bene se gessissent, grates agerentur, ex hoc loco patet, nec non ex Livii verbis libro 33. *Placentini Cremonensesque addiderunt favorem, Consuli gratias agentes, commemorantesque obsidione se esse ab eo liberatos,* &c. *Marc. Donatus.*

5 *Cinciam rogationem.*] Quænam fuerit lex Cincia, jam à nobis dictum est lib. 13. qua cavebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam, donum-

tionem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum avaritia, Calpurnia scita, pepererunt. [1] *Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est.* [2] *Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutela sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat,* [3] *qualis quisque habeatur, alibi*
quam in civium judicio esse. Olim quidem non modo 21
prætor aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent. trepidabantque gentes de æstimatione singulorum. At nunc colimus externos, & adulamur, & quomodo ad nutum alicujus grates, ita promptius accusatio decernitur: [4] *decernaturque, & maneat provin-*

ve acciperet. Ambitus olim duplex fuit. Vnus vetitus, unde leges de ambitu latæ, cum per divisores tribubus pecuniæ destribuebantur, quam *letalem urbi* Lucanus appellat. Ambitusque erat affectati honoris crimen, quod multos falsos fieri coëgit, auctore Sallustio. Inde lex Calpurnia de ambitu, quam tulit Calpurnius Piso, in qua præter alias fuit adjecta pecuniaria pœna, cujus meminit Asconius. Has de ambitu pœnas cessare ait Modestinus ad leg. Iul. de ambitu, quia ad Principem pertinet creatio Magistratuum, non ad populum. Alter ambitus non prohibitus erat olim, qui sine largitione fiebat. A Cajo Petilio Tribuno pl. primum de ambitu ad populum latum est, ut ait Livius in 7. ab urbe cond. Fuit lex Iulia de ambitu, quam Octavius Augustus tulit, & ambitum coërcuit. Suet. in Aug. 34. *Lupanus.*

1 *Nam culpa quam pœna.*] Similis gnome in Tertuliano: *Nemo postfutura reprehendit, quæ ignorat futura: emendatio culpam non antecedit.* Lipsius.

2 *Ergo adversus novam provinciarum superbiam.*] Faërnus legebat, *provincialium* pro, *provinciarum.* Vrsinus. Vulgo, *provinciarum.* ego ex Flor. *provincialium.* Sic paulo supra, *ut solent prævalidi provincialium.* & infra, *maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi.* Pichena.

3 *Qualis quisque habeatur, alibi.*] Quis unquam ita loquutus est, *alibi quam in civium judicio*: cum alibi locum demonstret. Malim igitur, *haud quaquam*, ut ita legamus: *Qualis quisque habeatur alibi, haud quaquam in civium judicio esse.* Ferrettus. Id est, ut Proconsulum nostrorum merita æstimari debeant à civibus Rom. non à provincialibus. *Pichena.*

4 *Decernaturque, & maneat.*] Si non fractus locus, scribo sententia ducente, *decernatur ne maneat.* Nisi per ironiam hæc dicta capies, & simulata quadam concessione. Quo sensu nihil mutem. *Lipsius.*

Et maneat.] Neque fractus hic, ut suspicari videtur Lipsius, neque legendus ut censuit idem, *decernatur ne maneat*: sed ut idem postremo du-

vincialibus [1] *potentiam suam tali modo ostentandi: sed* [2] *laus falsa & precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam immo* [3] *virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, & finis inclinat, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus. quæ si arceantur, æqualius atque constantius provinciæ regentur. nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita*
22 *gratiarum actione* [4] *ambitio cohibetur.* Magno assensu celebrata sententia, non tamen senatusconsultum

tum

dubitanter ponit, simulata quadam concessione capiendus; quod ut eluceat magis, distinctio illa adhibeatur; *promtius accusatio decernitur; decernaturque; & maneat provincialibus*, &c. Decernantur sane & accusatio & grates ad eorum nutum; & relinquamus illis potentiam suam provincialib. tali modo ostentare: falsa tantum & precibus exambita laus cohibeatur. Phrasis *maneat ostentandi*, Taciti est: & de ea nos ad Val. Max. 4, 3. *Acidalius.* Corrigit Lipsius. Mihi autem vulgata lectio facile defendi posse videtur, imo aliquam majorem vim habere, cum sit invidiosa quædam concessio; hoc est; Decernatur accusatio ad provincialium nutum, & maneat illis usus & auctoritas, potentiam suam tali modo ostentandi. Quasi dicat, hoc nihil refert, & utcumque tolerari potest. Sed laus falsa, & precibus expressa cohibeatur. Idem postea visus est sentire Lipsius in novissimis suis Notis. *Pichena.* Frustra hæc mutata voluit Vir Doctiss. *decernatur ne maneat.* nam quæ mox sequuntur *sed laus falsa*, &c. aperte volunt hanc postremam consuetudinem aboleri, priorem, de decernenda accusatione, relinqui, non per simulationem facta concessione, sed serio, ut eo modo cohibeantur libidines provincias regentium. Porro ista phrasis *maneat provincialibus potentiam ostentandi* facta est ad eandem formam, qua supra 54, 5. *Vologesi vetus & penitus infixum erat arma Rom. vitandi.* Freinshemius.

1 *Potentiam suam tali modo.*] Non est in exemplari Matt. Corvini, *suam.* Rhenanus.

2 *Laus falsa & precibus expressa perinde cohibeatur.*] Sic lego, non *cohibeantur.* Acidalius.

3 *Virtutes odio sunt.*] Vulgo, qui eas gravatur. *Lipsius.*

Quædam immo virtutes odio sunt.] An Magistratibus? qui nihil aliud præcipue student, nisi ut populis placeant, quo vicissim à populis laudentur? Potius interpretor, quasdam virtutes subjectis odio esse, quæ à magistratibus, ne populis displicerent, non exercebantur. *Pichena.* Bene Pichena: modo deleas *ne populis displicerent.* Immo optimi quique sciebant multis eas displicere, quas tamen fidei, religionis, existimationis & dignitatis ergo exercebant. *Gronovius.*

4 *Ambitio cohibetur.*] Legerem, *cohibebitur.* Lipsius.

1 *Ab-*

tum perfici potuit, [1] abnuentibus consulibus *ea de re relatum.* Mox auctore principe [2] sanxere, *ne quis ad concilium sociorum referret,* [3] *agendas apud senatum proprætoribus proveconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.* Iisdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et [1] mo-

1 *Abnuentibus consulibus ea de re relatum.*] Atqui, *licere patribus, quoties jus dicendæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare,* supra lib. 13. scripsit Tacitus. similique sententia lib. 11. lego, *A majoribus concessum egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco sententiæ promere.* Licuisset ergo consulibus referre ea de re ad patres: sed iis aliter visum. Ius relationis autem solis consulibus: nec sine relatione perfici potuit ullum Sc. Ideo Vespasiano concessum, VTI. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. REMITTERE. LICERET. Ideo sequentibus principibus honoris causa datum Ius tertiæ, quartæ, quintæ relationis: id est, me interprete, quoties consules ipsi non essent, tres nihilominus, quatuor aut quinque relationes facere possent, qua de re cumque iis visum. Sollennia relationum verba è Suetonii Calig. cap. XV. hæc didici: *Quod bonum felixque sit C. Cæsari, de N. Patres conscripti, quid fieri placet?* Lipsius.

Consulibus ea de re relatum.] Ad ea accuratiss. Lipsius: Ius relationis solis Consulibus, nec sine relatione perfici potuit ullum Senatusconsultum. Scribe ergo cum Heinsio: *Non tamen Senatusconsultum perfici potuit. Nec, abnuentibus Consulibus, ea de re relatum.* i. e. nec, quod Consules abnuerent, ea de re relatum. Non dubito quin hanc ejus de hoc loco sententiam magno adsensu celebraturi sint eruditi. Et utinam ei nunc fuissent ad manum, quæ plurima alia eaque pulcherrima notasse olim ad Tacitum scimus, iis præsertim in locis, in quibus aliorum ingenium aut eruditio hactenus defecit? Quæ ut aliquando in lucem ipse producat, tanti scriptoris, totiusque eruditi ordinis nomine, identidem privatim, nunc etiam publice rogamus. *Boxhornius.*

2 *Sanxere, ne quis.*] Reperio jam antè sanxisse id Augustum. de quo Dionis verba ista lib. 56. Τοῖς ὑπηκόοις προσπαρήγγειλε μηδενὶ τῶν προστασσομένων αὐτοῖς ἀρχόντων μήτε τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ, μήτε ἐντὸς ἑξήκοντα ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι σφᾶς, τιμήν τινα διδόναι, ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἐκακούργουν. Id est: *Provincialibus interdixit, ne cui Præsidum quamdiu in provincia esset, neque intra sexagesimum à discessu ejus diem, ullum honorem haberent: quoniam nonnulli testimonia sibi & laudationes à provincialibus comparantes, multa ea occasione peccabant.* Sed diversum tamen hoc Neronianum consultum: quoniam illud Augusti post diem permittit laudationes: hoc plane & plenè tollit. *Lipsius.*

3 *Agendas apud Senatum proprætoribus proveconsulibus grates.*] De hac gratiarum actione, jejuna quædam, hoc loco Marcellus Donatus; at meliora multo poterat ex supellectili Latinorum Græcorumque auctorum; imo vel ex nudis Inscriptionibus. Sane qui Epigraphas illas veteres negligit, cum vix cen-

 sen-

[1] motu terræ, celebre Campaniæ opidum Pompeji, magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia, in cujus locum Cornelia ex familia
23 Cossorum capta est. [2] Memmio Regulo, & verginio Rufo Coss. natam sibi ex Poppæa filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato & Poppææ eodem cognomento. [3] Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. [4] Iam senatus *uterum Poppaæ* commendaverat diis, votaque publice susceperat. quæ multiplacata, exsolutaque. Et addite *supplicationes*; *tem-*

sendum inter solide doctos, solide ingenuos, juxta censeo cum Scaligero, cum Velsero; quicquid oggruniant è terra nati suesne; an scarabæi; stercora tantum vorare dociles. *Gruterus.*

1 *Motu terra.*] Dissentit Seneca, qui ad sequentes Coss. refert hunc terræ motum expressim; *Pompejas celebrem Campania urbem desedisse terramotu, Lucili virorum optime, audivimus: & quidem diebus hibernis, quos vacare à tali periculo majores nostri solebant promittere.* (Observa. Ergo statim consulibus novis, ut anni totius necessario in alterutro error sit.) *Nonis Februarii fuit hic motus, Regulo & Verginio Coss.* Et hercle tam adseverat id distinctè, ut credam vitium esse non Taciti (non id convenit in fidei & diligentiæ unicæ scriptorem) sed Ægysthi alicujus; cujus adulteria, & trajectiones complures agnosco in hac regia verè sponsa. *Lipsius.*

Et motu terræ celebre.] Dixi ad lib. 1, 68. (ubi *prorupere* non *prorumpere* volui in verbis Curtii,) apud bene Latinos semper ἀρχιτικῶς poni τὸ *proruere.* Auctor quidem Ætnæ vulgo, ver. 308. *rupes aliquas penitasque cavernas Proruere.* Sed cum Scaliger ibi testetur vett. lib. habere *Provehere*, censeo scribendum, *Procidere.* Quemadmodum & apud Valerium Flaccum lib. 7, 600. *In caput inque humeros ipsa vi molu & ira Procidit*, ubi editur *Proruit.* Tale vitium & hic oblatum Tacito, qui scripserat. *Et motus terra.* Ut Livius, lib. 22. *Eum terra motum, qui multarum urbium Italia magnas partes prostravit, montes lapsu ingenti proruit.* Senec. nat. q. 6, 1. *hic motus Campaniam magna strage vexavit.* Gronovius.

2 *Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss.*] Restitue iis prænomina vera ex lapide, præter mentem Onufrii Fastorum scriptoris:

VOTVM. SOLVERVNT. L. M.
L. VERGINIO. RVFO.
C. MEMMIO. REGVLO.
COSS.

Lipsius. Sed biennio superiore, ut lib. 14. relatum est, Memmius Regulus mortem obiit: quare illius hic vel filius, vel alter ab illo videri debet. *Vertranius.*

3 *Locus puerperio colonia Antium fuit.*] Abest in Matt. Corvini exemplari verbum *fuit*, quod nos quoque dispunximus. *Rhenanus.* Verbum *fuit*, ex Flor. ac Ven. addidimus. *Pichena.*

4 *Iam senatus interim uterum Poppeæ.*] Adverbium *interim* sustulimus. *Rhenanus.*

1 *Ad*

templumque Fecunditati, & certamen [1] *ad exemplar Atticæ religionis* decretum: *utque Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Iovis collocarentur: ludicrum Cir-*

1 *Ad exemplar Atticæ religionis.*] Panathenæa Atheniensium intellegi volunt, de quibus apud Græcos obvii loci. Dubito. nam Panathenæis respondebant Romanæ Quinquatrus, nescio an hoc certamen novum. In libris etiam vacillare scripturam video. quorum Vaticanus optimus, *accicaque* præfert, Farnesianus, *anciata.* An fuit, *Actiacæ religionis*, sive potius *regionis*? Nec enim major hic, quam in aliis ludis, religio. Enimvero in Suetonio lego, Augusti cap XVIII. ab eo Principe institutos *Nicopoli apud Actium ludos quinquennales*, *quo celebratior ejus victoriæ memoria in posterum esset.* Et durasse eos ad inferiora tempora, Mamertinus in Panegyrico docet: *Vrbe Nicopolis conciderat, & certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, intermiserat temporis mæsti deforme justitium.* Fuit autem certamen triplex, Gymnicum, Musicum, & Equestre, ut Dio tradit libro 51. quem vide. Hæc mea olim mens, sed ut multa in hac ἀρχαιολογίᾳ incerta, nec umquam eruenda, hic etiam dissentiunt, & vir pereruditus tuetur vulgatam lectionem, & explicat in Agonistici sui libro III. quem licet adire. *Lipsius.*

Atticæ religionis.] Celebre certamen Athenis Minervæ sacrum, Panathenæorum est, quæ unde sic dicta sint, studiose exquisivit Pausanias Arcadicis. Eorum festivitas, ut Suidas ait, & quinquennalis, & anniversaria fuit. Sed cum Nerone IV. Cornelio Cosso consulib. ludicrum quinquennale Romæ institutum fuerit testimonio Taciti libro superiore, factum illud ad instar magnorum Panathenæorum existimo, quæ singulis lustris fiebant. Hoc vero certamen pro cujus exemplari Atticam religionem habuit Nero, ex anniversariis & minoribus Panathenæis, agonem gymnicum fuisse reor. Quæ sequuntur de circensibus, obvia sunt in auctoribus, & à quolibet sciri possunt. *Vertranius.* Ludorum quorumlibet publicorum aliquam *religionem* fuisse satis comprobatum est: sed & Valerius Maximus *ludorum religionem* dixit lib. 6, 1. Curules autem ludos à principe suis suorumque nataliciis datos quin existimemus, nihil prohibet, quales Panathenæis exhibiti: de quibus ita loquitur Suidas, ut primum quidem ab Erichthonio Vulcani & Minervæ filio instituta, tum à Theseo restituta fuerint, ipsa duplicia lustralia scilicet, quæ magna dicta, quinquenniis singulis celebrari solita, alia vero quotannis, utraque apud Athenas ipsas. *Pe. Faber.* Ludi ad exemplum Atticæ religionis sunt, Panathenæa, in quibus pueri puellæque forma conspicui, manibus, amplexi, per diversos flexus Pyrrhicham saltabant. *Gutherius.* Lipsio aliorum commenta hic non placent, mihi nec ipsius. Non probare possum, quia & res & locutio vetant. Scil. Tacitus *Actiacam regionem* diceret, cum vellet ludos Actiacos intelligi. Et quis ita loquatur, *ad exemplar regionis.* Deinde quæ ratio similitudinis inter causas hujus, & illius ab Augusto certaminis? Nullam ego certe video. Sed melius ad hunc locum afferre nihil ipse possum, nisi quod Muretum notasse memini: *Antilanæ religionis.* quod quia non capio, nec firmo, nec refello. *Acidalius.* Muretus *Antianæ religionis*, ut vox ab Antio colonia dicta sit. Ego nihil: sed moneo in Flor. corrupte legi, *actierea religionis.* Pichena. Frustra nos in Græciam trahunt viri eruditi. Farnesianus codex habet *Anciata.* Legendum haud dubie *An-*

Circense, *ut* [1] *Iuliæ genti apud Bovillas*, *ita Claudiæ Domitiaque apud Antium ederetur*. quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ [2] adulationes, censentium *honorem divæ*, *& pulvinar*, *ædemque & sacerdotem*. Atque ipse ut lætitiæ, ita mæroris immodicus egit. [3] Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua *reconciliatum se Thrasea* apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum. [4] Vnde gloria egre-
24 giis viris, & pericula gliscebant. [5] Inter quæ veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, litterasque in eandem formam attulere; *Se priora & totiens jactata super obtinenda Armenia nunc omittere*, *quoniam dii quamvis potentium populorum arbitri*, *possessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. Nuper clausum Tigranem*; *post Pætum legionesque cum opprimere posset*, *incolumes dimisisse. Satis approbatam vim*; *datum & lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridatem accipiendo diade-*

Antiatis. Fortuna Antii maxima religione colebatur, ut notum ex Horatio & aliunde. Eam imitati Romani, nempe quia Poppæa, ut jamjam dixerat Tacitus, pepererat Antii. *Grotius*

1 *Iuliæ genti apud Bovillas*.] Lib. II. Annal. *Sacrarium genti Iuliæ*, *effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur*. Lipsius.

2 *Adulationes censentium honorem Divæ*.] Id est, quidam adulatione magis, quam vero judicio Augustam Poppæam Neronis filiam mortuam inter divos referendam censebant, ut solebant Imperatores, eique ædem sacram constitui debere, & sacerdotes. *Lupanus*.

3 *Adnotandum est*.] Scripsimus, *Adnotatum est*. Rhenanus.

4 *Vnde gloria egregiis viris & pericula gliscebant*.] Nescio si delendum *Et*: capiendumque, pericula gliscebant viris gloriæ egregiis: non, gloriæ & pericula gliscebant egregiis viris. Quid si? *Vnde gloria egregiis viris*, (scil. gliscere vel provenire solent) *pericula gliscebant*. Vnde pericula tum provenisse. *Acidalius* In vulgatis, *gloriæ*, numero plurium. Nos, *gloria*, scripsimus, Flor. ac Ven. auctoribus. *Pichena*.

5 *Inter quæ veris principio legati Parthorum*.] Sic Flor. ac Ven. Vulgo, *interim*. Idem.

1 *Se-*

demati in urbem venire, nisi [1] *sacerdotii religione attineretur. Iturum ad signa & effigies principis, ubi legionibus coram, regnum auspicaretur.* Talibus Vologe- 25
sis litteris, quia Pætus diversa tamquam rebus integris scribebat, interrogatus centurio qui cum legatis advenerat, *quo in statu Armenia esset? omnes inde Romanos excessisse* respondit. Tum intellecto Barbarorum irrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, *bellum anceps* [2] *an pax inhonesta placeret.* nec dubitatum de bello. Et Corbulo tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur irriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oratu-
rum

1 *Sacerdotii religione.*] Ad explicationem hujus loci unice facit Plinius 30, 2. *Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo provinciis gravis, navigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant.* Hæc igitur ea religio, hoc sacerdotium, quod Tacitus innuit. Ceterum in Plinii verbis cave interpreteris ideo provinciis gravem fuisse Tiridatem. quod Armeniacum triumphum afferebat, sed quod magus erat: ea enim res in caussa fuit, cur non navigaret, sed per longa terrarum spatia, cum onere provinciarum (illis enim Nero præceperat, ut splendide exciperent & haberent) ingrederetur. *Freinshemius.*

2 *An pax in hoste.*] Fortasse rectius, *an pax inhonesta placeret.* Lipsius.

Bellum anceps an pax in hoste.] Ut *honestum* dignitatis plenum, ita contra *inhonestum* dedecoris ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis hæc vox esse debuit: ubi enim in impressis lib. 15. *An pax in hoste placeret,* in antiquissimo libro *inhosta*: quare *inhonesta* arbitror legendum. Item lib. 2. hist. 31. Vbi in excusis *ventre & gula sibi ipsi hostis,* in eodem *sibi inhostus,* ego *inhonestus* lego. Et ut plenius intellegatur negligentia librarii, qui imminutas voces scribebat, has maculas exortas, lib. 4. hist. 62. pro *innexa signa* legi debet *inhonora*: in illo enim *in hora.* ad Catonem *P. Victorius.* Magis omnino placeat Lipsii conjectura. Alias Taciti phrasis & sensus suadebat mihi scribere *pax in hostem.* Acidalius. Recte, opinor, emendavit Lipsius: nam in Flor. legitur, *an pax in hosta.* Pichena. Vox Latina *hostus*, unde *hostorium*, quo modius æquatur & cumulus detruitur. & verbum *hostire*, quod est æquare, & *hostimentum* ἀμοιβὴ. unde & *redhostire* par pari referre. *Hostus* igitur æquum vel æquatum significat. inde *inhostus* pro iniquo & injusto, quam vocem Arnobio ex scriptis alibi restituimus. etiam usus Tacitus lib. 2. histor. & lib. 15. annal. *Hostus* χρηστός. Salmasius.

1 *Sy-*

rum Tiridatem, si preces ipse attulisset. [1] Syriæque exsecutio Cincio; copiæ militares Corbuloni permissæ, & quintadecima legio, ducente Mario Celso, è Pannonia adjecta est. [2] Scribitur tetrarchis ac regibus præfectisque & procuratoribus, & qui prætorum finitimas provincias regebant, *jussis Corbulonis obsequi.* in tantum ferme modum aucta potestate, [3] quem populus Romanus Cn. Pompejo bellum Piraticum gesturo dederat. Regressum Pætum cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis; *Ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore solicitu-*
26 *dine agresceret.* At Corbulo quarta & duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, & ceteris exterritis, parum habiles prœlio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem & crebris ac prosperis laboribus exercitum in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos recens adductos, & vexilla delectorum ex Illyrico & Ægypto, quodque alarum cohortiumque, & auxilia regum in unum conducta [4] apud Melitenen, quia transmittere Eu-

1 *Syriaque exsecutio.*] Exsecutionem pro administratione usurpat fortasse, uti alibi, *Negotii ejus exsecutionem libens suscepit.* Seneca: *Differam hac in præsenti. Desiderant enim longam & propriam exsecutionem.* Addubito tamen num leg. *Syriaque Sex. Cincio.* Lipsius.

2 *Scribitur Tetrarchis.*] *Tetrarchæ* dicebantur, qui quartam regni partem detinebant. Cicero in Philipp. *Idem si cæteri reges, tetrarchæ, dynastæque fecissent.* Augustus Herodis majoris regnum divisit in tetrarchias. Iosephus *toparchias*, sive *ethnarchias* appellat. *Lupanus.*

3 *Quam populus Rom.*] Castigavi, *quem.* subaudi *modum.* Rhenanus. Amplector lectionem Venetam. *quam pop. Rom.* simillimo Curtii loco persuasus. sic enim ille 6, 5. *Artabazum deinde geminato honore, quam Darius habuerat ei, remittit domum*, quamquam & hunc locum in recentioribus editionibus corrumpi videam. *Freinshemius.* Neutrius auctoris his in verbis particulæ commodum esse locum censeo. *Gronovius.*

4 *Apud Melitenen.*] Ptolemæo, Μελιτινὴ, Susianæ pars. *Lipsius.*

1 *Ad-*

Euphratem parabat. Tum lustratum rite exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica *de auspiciis imperatoriis, rebusque à gestis*, [1] adversa *in inscitiam Pæti* declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat. Mox [2] iter L. Lucullo quon- 27
dam penetratum, apertis quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones cum mandatis non immitibus: [3] *Non enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde & Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; & Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis, genti Parthorum consulturum.* [4] *Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret. Contra imperatori suo immotam ubique pacem:*

1 *Adversa in inscitiam Pæti declinans.*] Ita legendum vidi, cum alii haberent, *adversam inscitiam.* Corbulo ad confirmandos militum animos magnifica loquitur, de auspiciis imperatoriis, & fortuna principis Rom. cui omnia cederent. deinde de rebus à se gestis, deque sua & providentia, & rei militaris peritia: ut ita milites & imperatoris fortuna & ducis vigilantia scientiaque freti ampliores animos caperent, cum jam nulla amplius adversa metuenda haberent, ut quæ per inscitiam prioris ducis ipsis obtigissent. Sic igitur adversa declinat in inscitiam Pæti, quomodo fere supra 14, 38. *Classicianus adversa Suetonii pravitati ipsius, prospera ad fortunam Reip. referebat.* Alio consilio usus est Cæcina supra 1, 67. *reticuit de adversis:* ne scil. militem adhuc perculsum memoria istorum casuum formidolosiorem hostium faceret, præsertim cum non haberet, in quem adversorum istorum culpam conferret. Hæc ergo mens est auctoris, quam ex sensu potius quam verbis vulgatis assequutus est interpres Germanus & Italus; qui ambo Pætum à Corbulone reprehensum agnoscunt. At non hoc exprimas ex istis verbis *adversam inscitiam declinans:* sed id potius quod Gallus reddidit: *se donnant garde de parler de la misérable ignorance de Patus.* & optimus Hispanus: *sin tocar en el mal govierno de Pato.* quæ tamen sententia falsa est. nec enim pepercisse infamiæ Pæti Corbulonem satis apparet ex pluribus Taciti locis ut 15, 16. & 15, 28. *Freinshemius.*

2 *Iter L. Lucullo.*] Plutarchum lege. *Lipsius.*

3 *Non enim adhuc eo ventum.*] Flor. *nec enim adhuc.* Pichena.

4 *Scire quantum.*] Sententiam adjuveris, si scribas: *Sciret.* Lipsius.

Scire quantum.] Vir doctiss. velit *sciret*, me non adsentiente. nam de Corbulone hæc interpretor, quasi dicat, interna Parthorum vulnera regem non posse tegere, quin aliis etiam,

pacem & unum id bellum esse. [1] Simul consilio terrorem adjicere, & [2] Megistanas Armenios qui primi à nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit, plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet.
28 Non infensum, nedum hostili odio Corbulonis nomen etiam Barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant. [3] ergo Vologeses neque atrox * in summam, & quibusdam præfecturis inducias petit. Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum; locus in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cum à Barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est à Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. [4] Neque infamia Pæti angebatur: quod eo maxime patuit, quia filio

etiam, atque sibi quoque ipsi innotuerint. Si tamen mutari quid placeat, malim scribere *Scirt.* Freinshemius.

1 *Simul consilio.*] Comptiora hæc omnia sint, si sic legas: *simul, ut consilio terrorem adjiceret, Magistanas* &c. *Freinshemius.*

2 *Megistanas Armenios.*] *Megistanes* dicuntur summates, qui conviviis Regum adhibebantur, ne quis pro populis accipi putet, ut ex divi Marci cap. 6. patet, ubi ait Herodem in natali suo Megistanas convivio adhibuisse. Et in Calig. 5, Suetonius refert ob mortem Germanici Regem Regum cœnæ non adhibuisse Megistanas convivas. *Lupanus.*

3 *Ergo Vologeses neque atrox in summam.*] Doctiss. vir stellula nobis ostendit defectum sive corruptionem loci. Quid si *atrox* ab A privativo & τρεῖν tremere. Plaut. Capt. *Nisi reperio atrocem mihi aliquam astutiam.* Vologeses amplectitur consilium Corbulonis ut fidum, & quia timens prævidebat, (nisi à bello desisteretur) non de Armenia tantum certamen fore cum Romanis, sed de summa suarum rerum, quod semper caverat. *Vologesi vetus & infixum erat arma Romana vitandi.* Τὸ *in summam* eodem significatu libro 2. histor. *Sed Corsicam prope afflixit Decimi Pacarii procuratoris temeritas, tanta belli mole nihil in summam profutura.* Salinerius. Vitii manifestus locus nec quisquam dum subvenit. Lego *neque atrox in summam, & quibusdam præfractior.* Vera & clarissima emendatione: Id est, neque omnino atrox, & in parte præfractior. *Acidalius.* Sic hæc constituam: *Ergo Vologeses neque atrox, in summam, aut quibusdam præfecturis inducias petit.* Corbulo non habebatur infensus Parthis, ergo neque Vologeses atrox, aut nimis accensus in bellum erat, eoque ut de pace melius conveniret, inducias petit vel universales, hoc est, in summam; vel, si id non possit, pro quibusdam præfecturis. Præfecturæ sunt Satrapiæ, provinciæ prætoribus regum, sive satrapis, aut præfectis subditæ. *Freinshemius.*

4 *Neque infamia Pæti angebatur.*] Correximus, *angebatur.* Rhen.

1 *Ope-*

filio ejus tribuno ducere manipulos, atque [1] operire reliquias malæ pugnæ imperavit. Die pacta [2] Tiberius Alexander illustris eques Romanus [3] minister bello datus, & Vivianus Annius gener Corbulonis, [4] nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere, [5] honore ejus, ac ne metueret insidias tali pignore. Viceni dehinc equites assumpti. Et viso Corbulone, rex prior equo disiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque [6] dextras miscuere. Exin Roma- 29
nus laudat juvenem, [7] *omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem.* Ille *de nobilitate generis* multum præfatus, cetera temperanter adjungit; *Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæsari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden.* Tum placuit Tiri-

1 *Operiri reliquias malæ pugnæ imperavit.*] Imo *operire*, id est, terra tegere insepulta suorum corpora. *Grotius.*

2 *Tiberius Alexander.*] Qui Procurator Iudææ post Cuspium Fadum: Idem antea Alexandriæ Alabarches. Iosephus lib. xx. *Lipsius.*

3 *Minister bello datus.*] Suspicor legendum, *minister bello clarus*, ut idem fuerit error, quem supra notavimus ad librum 13. *& dato die.* Sic histor. librum 3. *quod illic secunda legioni à Claudio præpositus, & bello clarus egerat.* in vita Agric. *clari bello, ac sua quique decora gestantes.* Similiter libro 2. histor. dixit, *militia clarus.* Tamen vulgatam lectionem non sperno. *Pichena.* Vide 2 Observat. 20. *Gronovius.*

4 *Nondum Senatoria ætate.*] Quæ est annus vigesimusquintus, ut alibi monui. *Lipsius.*

Nondum senatoria ætate.] Plutarchus in Pompejo scribit minoribus quinque & viginti annis non licuisse in Senatum venire. *Lupanus.* Anni vicesimi quinti initium tam in urbe quam in provinciis, ætas legitima fuit, per quam in curiam ingredi licuit. *Vertranius.*

5 *Honori ejus.*] Sic emendavit Lipsius. Vulgo, *honore.* Pichena. Atqui libro 1. histor. 44. *non honore Galbæ.* Adde 4. Observ. 16. *Gronovius.*

6 *Dextras miscuere.*] Quod apud Persas sanctissimi fœderis, Iosephus: Ὁ δὲ Ἀρτάβανος ὤμνυ τε πατρῴους θεοὺς ὑπομένοντι, μηδὲν κακὸν δράσειν αὐτοὺς, καὶ τὴν δεξιὰν ἐδίδου. ὅπερ μέγιστον παρὰ πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ βαρβάροις παράδειγμα τοῦ θαρσεῖν γίνεται τοῖς ὁμιλοῦσιν. Οὐ γὰρ ἂν ψεύσαιτό τις δεξιῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ δόσεως γενομένης, οὐδὲ πιστεύειν ἐνδοιάσειεν εἰ τῆς ἀσφαλείας δέοιτο γένοιτο, παρὰ τῶν ἐν ὑποψίᾳ ἀδικήσειν καθεστηκότων. Firmat Gemistus Plethon libro 11. De rebus Græcorum: *Persarum rex Mentorem, quod dextram dedisset, (maxima enim hæc apud Persas fides) conservavit.* Lipsius.

7 *Omissis præcipitibus tuta & salutaria capessentem.*] Præcipitium locus præruptus, è quo facile quis præcipitari potest: hic vero translatitie sumi-

Tiridatem [1] ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium, nec niſi manu Neronis reſumere. & colloquium oſculo finitum. Dein paucis diebus interjectis magna utrimque ſpecie, inde eques compoſitus per turmas, & inſignibus patriis; hinc agmina legionum ſtetere fulgentibus aquilis, [2] ſignisque, [3] & ſimulacris deum in modum templi. Medio tribunal ſedem curulem, & [4] ſedes effigiem Neronis, ſuſtinebat. Ad quam progreſſus Tiridates, [5] cæſis ex more victimis, ſublatum capite diadema ima-

ſumitur, quod omiſſo bello, quo privari à Nerone Tiridates regno poterat, paci & ſuorum quieti conſuleret. *Lupanus.*

1 *Ponere apud effigiem Cæſaris inſigne regium.*] *Ponere* pro deponere. *Rhenanus.*

2 *Signiſque & ſimulacris deum.*] Videnda, ſi lubet, quæ de Signis in Militia ſcripſi. Multa & varia fuerunt, & clypeis imaginibuſque ornata: & ideo ſic diſpoſita & erecta comparat cum *deum templo*. Ita enim diſtinguendum videtur: quia ſimulacra etſi Deorum ibi fortaſſe, pleraque tamen Principum erant, & qui rerum tunc potiebantur. Niſi quis cenſet, ad ornatum, in ſollenni illa velut pompa, etiam ſtatuas deorum adhibitas & diſpoſitas: quod in aliorum arbitrio & opinatione relinquo. *Lipſius.*

3 *Et ſimulacris deum in modum templi.*] Nulla hic ex Flor. lux, niſi quod in eo legitur, *& ſimulacris d̃m.* Ac ſi ea vox aliter interpretari non poſſit, quam, *deum*, fortaſſe abſurdum minime videbitur, cum ſolemnis illa cærimonia in caſtris celebranda eſſet, aliqua etiam ſimulacra deorum circumpoſita fuiſſe, ad majorem ornatum ac venerationem. non quidem in ſignis, ſed circum tribunal Imperatoris, in modum templi. nam ut aræ in caſtris, ita etiam deorum imagines fuiſſe credendum eſt. Godeſchalchus ad Vegetium libro 2, 6. hæc *deorum ſimulacra* interpretatur, mortuorum Imperatorum imagines, qui ſcil. inter deos relati eſſent. *Pichena.*

4 *Sedes effigiem Neronis.*] De eâ re Dio in Eclogis nuper publicatis: Ἀλλὰ καὶ βῆμα ὑψηλὸν ἠγέρθη. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ εἰκόνες τοῦ Νέρωνος ἱστάθησαν. Similis Sedes ſive ſuggeſtus etiam Romæ in caſtris Prætoriis. Tacitus 1 Hiſtor. *In ſuggeſtu, in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem collocant.* Ergo ſtatua hæc, ut apparet, in ſede: exemplo ſcilicet deorum, qui ſic plerumque ficti. Plinius Panegyrico: *Iamdudum illi radiatum caput, & media inter deos ſedes, auro ſtaret aut ebore.* Lipſius.

5 *Cæſis ex more victimis.*] Eum morem ſuggerunt Claudianus libro 1. De laudibus Stilic.

——— penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytu, ritûque juvencos
Chaldæo ſtravere Magi. rex ipſe micantem
Inclinat dextrâ pateram, ſecretaque Beli
Et vaga teſtatur volventem ſidera Mithram.

Et Sidonius Panegyrico Leonis:

——— Magis juratur ab illis
Ignis & unda deus. nec non vata pecta futura

Hic

imagini subjecit. magis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. *at nunc versos casus: iturum Tiridatem ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?* Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque. [1] & rogitante rege caussas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum.[2] per centurionem nuntiari, [3] convivium buccina

Hic divos testatur avos. Chaldeus in extis
Pontificum de more senex arcana peregit
Murmura. ———

Strabo etiam aliquid de ritu victimas immolandi: Μερίσαντος δὲ τοῦ μάγου τὰ κρέα τοῦ ἱερουργήσαντος τὴν ἱερουργίαν ἅπαντες διελόμενοι, τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἀπονείμαντες μέρος. Τῆς γὰρ ψυχῆς φασι τοῦ ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεὸν, ἄλλου δ' οὐδενός. Ὅμως δὲ τοῦ ἐπιπλόου τι μικρὸν τιθέασιν, ὥς λέγουσί τινες, ἐπὶ τὸ πῦρ. id est: *Vbi autem magus qui sacrum peregit carnes in partes tribuit, suâ quisque acceptâ abeunt, diis nihil impartientes. Animam enim solam hostiæ deum velle ajunt, nihil præterea. tamen omenti partem aliquam exiguam flammæ imponunt, ut quidam tradunt.* Docte ergo de omento Catullus inseruit,

Gnatus ut accepto veneretur carmine divos,
Omentum in flammâ pingue liquefaciens.

ut ante me vulgavit magnus filiarum Mnemosynes antistes. *Lipsius.*

1 *Et rogitante rege caussas.*] Videtur edidisse Tacitus, *rogitantem regem.* Id enim requirunt his respondentia, *admiratione prisci moris adfecit.* Gronovius.

2 *Per centurionem nuntiari.*] Qui vigilias ordine obibant. Tacitus l. II. Histor. *Varus, deflagrante paullatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso sono tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur.* Obibat ergo centurio, & rediens nunciabat Duci rectè habere. Polybium vide libro VI. *Lipsius.*

Per centurionem enuntiari.] Scripsimus, *nunciari.* Rhenanus.

3 *Convivium buccinâ dimitti.*] Circuivi olim hunc ritum, non tetigi. At nunc in manum mihi dat Polybius, libro XIV. *Est ea Romanis consuetudo, ut tempore convivandi, cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium ducis personent, ad hoc, ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituant.* O locum opportunum, & huic rei unicum? è quo etiam Livio lux, qui morem hunc, sed obscurius, tangit, libro XXX. *Tribunis edicit, ut ubi prætorio dimisso, signa concinuissent; extemplo educerent è castris legiones. Ita, ut imperaverat, signa sub occasum solis efferri cœpta.* Scribit uterque de Scipionis astu, quo castra Syphacis clàm invasit. Germanorum Principum mos nescio an originem trahat istinc. Certè receptum dynastis etiam hodie, ut convivium ineant ad sonum tubæ. Quod ipsum Alexandrum Macetam fecisse observo, ex Athenæo libro XII. Ἐγίνετο δὲ καὶ δεῖπνα πρὸς σάλπιγγα, τότε μὲν ἐν τοῖς γάμοις, καὶ ἄλλως δ' αἰεὶ ὅτε τύχοι, σπονδοποιούμενος, ὥστε πᾶν εἰδέναι τὸ στρατόπεδον. At enim, quia hic de fine, & de Buccinâ tantum, videsis me in Militiâ Rom. lib. V. Dial. IX. propiùs certiusque hæc explicantem. *Lipsius.*

cina dimitti; & [1] structam ante Augurale aram subdita

Buccina dimitti.] Firmavit Lipsius in Notis, hoc intelligi de Classico, quod tempore convivandi, cuncti tibicines ac buccinatores ad tentorium ducis canebant, ut ait Polybius libro 14. At quoniam de buccina tantum Tacitus loquitur, & de convivii fine scrupulus mihi erat de hujus loci sententia. Quem tandem sustulit idem Lipsius de militia Romana, libro 5. dial. 9. interpretans, classicum illud omnium signorum, cecinisse ante cœnam, buccinam vero post cœnam. *Pichena.* Athenæus libro IV. ἴσως ἐσάλπιζον τὸ εἰωθὸς τοῦ τεθεῖσθαι δεῖπνον σημεῖον. Τοῦτο γὰρ τὸ Μακεδονικὸν οἶδα ἔθος ἐν ταῖς πολυανθρώποις δοχαῖς γινόμενον. Gronovius.

1 *Structa ante Auguralem.*] Hæsi & in hoc loco olim: quem nunc quidem perambulo levi pede. Lego: *structam ante Augurale aram.* Non enim vult structum aliquid accensumve ante aram fuisse (non ille mos) sed in ipsa, quam collocat ante Augurale, locum in dextra Prætorii parte, ut docuimus ex Hygini verbis, libro II. Sed quis iste ritus? nisi fallor, illeipse qui in privatorum etiam conviviis, carpendi aliquid è dapibus & libandi in honorem deorum. hoc tamen discrimine, quòd vulgò in focum libamenta ea illata, sedem scilicet Larium: hic in Aram, paullò augustius, & pro splendore Imperatoris. Et de libatione quidem varii testes: propriè ad hunc morem isti, Homerus in Achillis convivio, libro I X.

> ——— Θεοῖσι δὲ θῦσαι ἀνώγει
> Πάτροκλον ὃν ἑταῖρον. Ὁ δ' ἐν
> πυρὶ βάλλε θυηλάς.
>
> ——— *dis jussit sacrificare*
> *Patroclum socium. hic libamina jecit in ignem.*

Dionysius l. IV. Antiq. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλείου, ἐφ' ἧς ἄλλας τε συνετέλουν Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἀγίζουσιν. *E foco regio, in quo cùm alia sacra Romani facere solent, tum & cœnarum libare primitias.* Plutarchus de Fort. Rom. facit Ocrisiam ἀπάργματα καὶ λοιβὰς λαμβάνουσαν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης, καὶ ὥσπερ εἰώθει, τῷ πυρὶ ἐπιβάλλουσαν: *primitias & libamenta capientem è mensâ regiâ, &, ut solet, in ignem conjicientem.* Silius pulcherrimè libro VII.

> *Distinxit dulces epulas, nulloque cruore*
> *Pollutâ castus mensâ cerealia dona*
> *Attulit, ac primùm Vestæ detersit honorem*
> *Undique, & in mediam jecit libamina flammam.*

Persius in patellâ poni & deferri solere ostendit:

> ——— *cultrixque foci secura patella.*

Ubi vetus interpres: *Quia delibantia* (puto, *delibata*) *dapes in ea positæ ad focum feruntur.* Inde *Patellarii dii*, Plauto: inde Varroni scriptum: *Deos colere, & dare in patellam μικρὸν κρέας.* Tibullus huc aspexit, Lares compellans:

> *Adsitis divi. nec vos è paupere mensâ*
> *Dona, nec è parvis spernite fictilibus.*

Etiam Livius, libro XXXIX. *Inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, & benè precari mos esset.* Denique Horatius:

> ——— *vernasque procaces,*
> *Pasco libatis dapibus.*

satyrice & ambiguo sensu. sive quia non pasceret vernas, nisi prius libatis dapibus: sive quia è libatis dapibus. Et hoc postremum, ut religio poëtæ fuit, magis censeam ex ejus mente. Non enim semper comburi libamenta ea mos, sæpè apponi tantùm,

dita face accendi: [1] cuncta in majus extollens, admiratione priſci moris affecit. [2] poſtero die *ſpatium* oravit, *quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viſeret*: obſidem interea filiam tradit, litteraſque ſupplices ad Neronem. Et digreſſus Pa- 31
corum apud Medos, Vologeſen Ecbatanis repperit non incurioſum fratris: quippe & propriis nuntiis à Corbulone petierat, *ne quam imaginem ſervitii Tiridates perferret*; [3] *neu ferrum traderet*; [4] *aut complexu provincias obtinentium arceretur*; *foribuſve eorum aſſi-*

tùm, & mox edi. Artemidorus hoc clare notat de ſacrificulis eo cibo ſe ſuſtentantibus. libro III. cap. 3. *Lipſius.*

Ante auguralem aram ſubdita face accendi.] Caſtigavimus, *& ſtructa* (hoc eſt, ſtruem lignorum exſtructam) *ante auguralem aram ſubdita face accendi.* ſubauditur, *ligna*, vel ſimile quippiam. *Rhenanus.* Legendum; *Structam ante auguralem aram*, &c. non, *ſtructa*, quod mendoſum eſt. De *augurali* autem *porta*, mentio eſt ſupra, ubi ſcriptum eſt, *augurali egreſſus.* Vrſinus. Nihil certius Lipſii correctione. nam præter hiſtoriæ fidem, à Flor. etiam fere confirmatur, in quo legitur, *& ſtructam.* Male vulgati: *& ſtructa ante auguralem aram.* Pichena.

1 *Cuncta in majus extollens.*] Floren. ac Ven. *attollens.* Pichena.

2 *Poſtremo die.*] Forte, *poſtero.* Nam noctem eam manſit, uti apparet ex vigiliis nunciatis. *Lipſius.*

Poſtero die ſpatium oravit.] Emendavi, *poſtremo die.* Quamquam ſi quis de biduo ultimo tantum intelligat, recte ſcripſerit *poſtero die*; id quod ſecutus eſt caſtigator hujus loci. Quod ſi quis totum tempus reſpiciat, quo ſemel atque iterum congreſſi ſunt, præſertim quum præcedat, *Dein paucis diebus interjectis*: non abſurda lectio erit *poſtremo die*, quam nos Budenſi codici debemus, cui cætera ferme omnia. *Rhenanus.* Lipſii correctionem Florent. confirmat. Vulgo, *poſtremo die.* Pichena.

3 *Neu ferrum traderet.*] Perſæ enim & Parthi omnes ſemper de more cincti. Ammianus libro XXIII. *Omnes promiſcuè vel inter epulas feſtoſque dies gladiis cincti cernuntur. quem Græcorum veterum morem primos abjeciſſe Athenienſes Thucydides eſt auctor.* At de ritu ponendi apud Magiſtratus ferri, in Electis mihi dictum, cap. de Lictoribus. *Lipſius.*

Neu ferrum traderet.] Intelligendum, ipſe Tiridates Corbuloni. *Rhenanus.*

4 *Aut complexu.*] Duplex ritus. Priorem illuſtro è Spartiani Severo, de quo Legato Africæ: *In eâ legatione, cùm eum quidam municipum ſuorum Leptitanus, præcedentibus faſcibus, ut antiquum contubernalem ipſe plebejus amplexus eſſet; fuſtibus eum ſub elogio præconis cecidit. Legatum populi Rom. homo plebejus temerè amplecti noli.* Interdicti ergo provinciales complexu. Sed nec in fores ſtatim illis aditus; uti eleganter Salvianus libro III. de Gubernat. *Intra januas non modo illuſtrium poteſtatum, ſed etiam Præſidum aut Præpoſitorum, non omnes paſſim intrare præſumunt, niſi quos aut judex vocaverit, aut negotium traxerit, aut ipſa honoris proprii dignitas introire permiſerit: ita*

assisteret: [1] *tantusque ei Romæ, quantus consulibus, honor esset.* Scilicet externæ superbiæ sueto, [2] non erat notitia nostri: [3] apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur.
32 Eodem anno [4] Cæsar nationes Alpium mari-

ut si quispiam fuerit insolenter ingressus, aut cadatur, aut propellatur, aut aliquâ verecundiæ atque existimationis suæ labe mulctetur. Quod augendæ dignitati usurpatum à Præsidibus; uti privatim à quibusdam per superbiam Romæ. *Lipsius.*

1 *Tantusque ei Romæ, quantus Consulibus, honor esset.*] Addidi illud, *ei*, ex Florentino. *Pichena.*

2 *Non erat notitia nostri.*] Flor. habet: *non inerat.* Pichena.

3 *Apud quos jus imperii valet, inania transmittuntur.*] Leviter dubito, num, *vis imperii*, legendum sit. *Vis* enim magis proprie opponitur ad, *inania*, quam jus. quasi dicat: Illi inania sectabantur, nos rerum substantiæ insistimus. libro 2. *favorabili in speciem oratione, vim imperii tenuit.* libro 3. *Sed Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat.* libro 15. *Ad vim dominationis conversus.* Pichena.

4 *Cæsar nationes Alpium maritimarum.*] Locus hic admonet, ut varia Alpium nomina attingam, quando eorum, qui de his scripsere etiam ex recentioribus, diligentiam non satis probem. Igitur *Alpes Pænas* esse opinor, per quas ex Druentia flumine recta in Italiam tenditur Brigantionem versus & Ferietam, quæ via nostro quoque tempore est frequens. *Grajas* quæ & *maritimæ*, quod per eas Hercules iverit, ubi etiam Monæci portus illi sacer, ut auctor est Ammianus libro 15. *Cottias*, qua à Segusio oppido per Centronas itur: tametsi recentiores, ut Paulus Diaconus & Ge. Merula *Cottias* esse existiment, in quibus Bobium urbs est. quod antiquis auctoribus non est probabile. Cottias appellatas quandoque etiam *Julias* non falso fortasse aliqui tradunt, quod in eas per Tricassinos eatur. Bellovesum autem per Tricassinos in Julias Alpes venisse, Livius est auctor. Sed & non male *Julias* Tacitus appellat Alpes, quæ versus Carnos sunt, unde & *Julium Carnicum*, & *Forum Julii*, qua ex Venetia in Noricum itur. cui sententiæ ex recentioribus adstipulatur Sabellicus in Aquilejen. historia. Sunt & *Rhaticæ Alpes*, quibus in Rhætos vadimus, quos vulgo *Grisones* vocant: incipiunt ab Adya monte (Straboni corrupte legitur nunc *Adula*, nunc *Advela*) id est inaccesso. Vernacula simplicitas *montem Bralium* nuncupat, in Volturena, seu ut imperiti, in valle Telina, & in Venetiam protenduntur, donec Ocræ subeant. *Lepontiæ* adhuc servant nomen. sunt in Suitensibus, qua Claronam ex Bilitionis castro recta tendimus. In Alpibus, quas Cæsar in commentariis *Summas* appellat, cum cæteris convenio. Sunt inter Sedunos & Veragros, ubi & Octodorus est pagus, quem Sancti Mauritii vocant. Cæterum quamvis hæc nostra sententia videatur plurimis auctoribus congruere, non arbitror omittendum, esse etiam, qui refragentur, quando Ptolemæus inter Adulam & Ocram *Pænas Alpes* collocet, quo in loco esse Rhætica juga ipse prodidi. Verum ex Plinio illius sententia confutatur: qui de Grajis & Pœninis in Salassos descendi tradit: ut fortasse *Pœninæ Alpes* illic incipiant & desinant in maritimas, si Ammianum sequimur. Est & adhuc Suitensibus, qui vulgo eorum sermone Alpes *Grey* dicatur mons, qua Friburgum tendimus. Ipse inter veteres non omnino consti-

maritimarum [1] in jus Latii transtulit. [2] Equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit, apud Cir-

constitisse harum nomenclaturam existimo. Nam & Plinius in Lepuntiis dissidere visus est, qui cum *Cottiana juga* Centronibus vicina tradidisset, Grajis Alpibus aut easdem aut certe contiguas Lepuntias mavult: quod non probo, cum longe gravior sit auctor Cæsar, unde nostra sententia fulcitur; & Plinius non affirmet, sed aliorum relatione ex etymo innuere videtur. *Alciatus.*

1 *In jus Latii transtulit.*] Suet. in Aug. 47. *Merita erga Po. Rom. allegantes Latinitate, vel civitate donavit.* Latinitate, id est jure Latii veteris. Inde apud Plinium lib. 3. legitur quædam oppida fuisse civium Rom. *alia Latinorum veterum.* Cic. ad Att. lib. 14. *Multa Siculis Cæsar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda. Latium* quoque *dare* dixit Spartianus in Hadriano. Tac. lib. 19. *Fœdera sociis, Latium externis dilargiri.* Lupanus. *Alpes maritimæ* sunt, quas mare Ligusticum & Gallicum abluit, scil. à portu Herculis ad usque Tauroentum portum Massiliensium. Earum incolæ ex nostris gentes Transalpinæ fuerunt, Deceates, Oxybii & Salyes: ex Cisalpinis, (si Romam spectes) Montani Ligures, à Macra, ut ait Cato, in Nicæam effusi: inter quos memorati, Intemelii, Ingaunique, Italiæ regione nona, juxta descriptionem Augusti. Sed licet Alpinis maritimis Oxybios, Deceates & Salyes annumerarim, secutus scriptores, & inscriptionem, quam hic subdere, & inde argumentari volui: non existimo Neronianum edictum quicquam ad nostros attinuisse. Aliunde igitur jus Latii Antipolis oppidum habuit, quod Plinius Latinum scripsit, de quo alias pluribus. Est autem inscriptio alteri columnæ matricis ecclesiæ Vensiensis hujusmodi: *Curante. Ac. Iulio. Honorato. P. Praeside. Alp.* Quod si præsidatui Alpini provinciales populi subjecti fuere, alia trans, alia cis Varum magistratuum potestas fuit: ut alteri præsidi Alpium, alteri procuratori maritimarum Alpium parerent. Quare diversos populos diversi juris fuisse necesse est dicere, sic ut nihil majores nostros Neronis edictum attigerit. *Vertranius.*

2 *Equitum Rom. locos.*] Rectè & ordine capienda hæc legendaque, ne cum aliis abeas errabundus. Ita autem in Circo sedendi (nam de Theatro alius mihi locus) res fuit. Ad Augusti ævum spectaculum id, Senatus, Eques, Plebes inibant indiscreti. Nam Roscia lex & Iulia Theatralis, de scena tantum caverant, non de Curulibus ludis. Qui quoniam antiquissimi; religione quædam, censeo, & simul non alienandæ plebi, servatus in iis mos priscus. Cornelio Cinna demum & Valerio Messalla Coss. anno urbis DCCLVIII. mutavit Augustus. Dio lib. 55. Καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταὶ, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον, ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Sed ita, ut saltem juberet seorsim spectare Senatum, seorsim Equitem: non tamen loca illis certa adsignaret stataque. Itaque in alià atque alià regione Circi spectabant (sedilibus videlicet his aut illis à plebe occupatis) donec tollendæ confusioni, Claudius Imp. Senatui attribuit certam mansuramque sedem. Suetonius cap. XXI. *Circo maximo marmoreis carceribus auratisque metis exculto, propria Senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis.* Ait promiscuè: magis vere proprieque, vage. Eam enim Suetonii mentem esse, libens Dioni concredo rem eam explicanti cum cura, lib. 60. Ἐκεῖνο μὲν οὖν καὶ πρότερον ἐν αὐτῷ (de Circo prædixit) ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό, τε βουλευτικὸν καὶ τὸ ἱππικὸν καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' ἑαυ-

Circum. namque [1] ad eam diem [2] indiſcreti inibant, [3] quia lex Roſcia nihil niſi de quattuordecim ordinibus ſanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, [4] pari magnificentia ac priora. [5] Sed fœminarum illuſtrium ſenatorumque plures [1] per

τοῦτ' ἐνομίσθη. Οὐ *μέντοι καὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀποδέδεικτο.* Ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπένειμε. Καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἐπιτροφῆ τινι καὶ ἔν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι ἐπέτρεψε. Sed Claudius Senatui tantum. equiti ecce nunc Nero. Sueton. cap. XI. *Circenſibus loca equiti ſecreta à ceteris tribuit.* Plinius l. VIII. c. VII. ſatis oſtendit nova exædificata ea loca fuiſſe: *Cæſar Dictator*, inquit, *euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps ſuſtulit, equitis loca addens.* Quod in fine verborum Dionis eſt, nolim negligas. Nam etiam poſt loca diviſa, promiſcuè licuit ſpectare Senatoribus, ſed in veſte, ut ait, privata. Exemplum in Plinio, l. 9. epiſt. ubi Corn. Tacitus hic ipſe noſter in Equeſtribus ſpectat, etſi Senator. *Numquam majorem*, ait Plinius, *cepi voluptatem, quam nuper ex ſermone Corn. Taciti. Narrabat ſediſſe ſe Circenſibus proximum equiti Rom.* &c. Hæc ſatis ad Taciti mentem: nam de lineâ, de cancellis, de loco feminarum alibi dico ubertim. *Lipſius.*

Equitum Rom. locos ſedibus plebis antepoſuit.] Scripſimus, *ſedilibus plebis.* Rhenanus.

1 *Ad eam diem indiſcreti ibant.*] Repoſui, *indiſcreti inibant.* Idem.

2 *Indiſcreti inibant.*] Sic infra: *Iniiſſe eum domeſticam ſcenam.* Lipſius.

3 *Quia Lex Roſcia.*] Hanc tulit Roſcius Otho. Vnde ab Horatio in Epodo dicitur, *Othone contempto ſedet.* Quatuordecim ordines Seneca appellat *Equeſtria.* Lupanus. L. Roſcius Trib. pleb. legem tulit, *ut equitibus Rom. in theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarentur*, ait Livius lib. 99. At in aliis locis, ut in Circo, an promiſcue, an ſeparatim equites à plebejis ſpectarent, lex Roſcia non caverat: ideoque Neronis edicto locus equeſtri ordini, ut in theatro ante fuerat, in Circo aſſignatus eſt. *Vertranius.*

4 *Pari magnificentia ac priori.*] Caſtigavimus, *pari magnificentia; ac priora.* Rhenanus.

5 *Feminarum illuſtrium ſenatorumque.*] Cur invertitis cenſores? Non enim, inquiunt, probabile feminas deſcendiſſe in arenam. Boni viri, quam bene ſentiunt de ſexu, quo nihil abruptius, cum ſemel frenum excuſſit ingeniti pudoris! Sed diſcite, & credite priſcis, non in caveam ſolum feminas veniſſe, ſed in arenam. Iuvenalem omitto ſatyra VI. Suetonius ecce in Domitiano cap. IV. *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modo pugnas, ſed & feminarum.* Et Statius de iiſdem ludis I. Silv.

Stat ſexus rudis inſciuſque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim feruumque Phaſim
Thermodontiacas calere turmas.

Adeoque id verum & vulgatum, ut Severo imperante cavendum Sc'o fuerit *μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν. non ultra feminam ullam ad gladium depugnare*, ait in Severo Xiphilinus. *Lipſius.*

Sed feminarum illuſtrium ſenatorumque plures per arenam fœdati.] Quid faciunt *feminæ* illuſtres in arena? Deeſt hic genitivus *filiorum*, quem inſe-

[1] per arenam fœdati sunt. C. Lecanio, M. Licinio Coss. acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres & tantæ voci angustos spernebat. [2] Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim quasi Græcam urbem delegit: *Inde initium fore,* [3] *ut transgressus in Achaiam insignesque & antiquitus* [4] *sacras coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret.* Ergo contractum oppidanorum vulgus, & quos è proximis coloniis & municipiis [5] ejus rei fama civerat; quique Cæsarem per 33

scruimus; *Sed feminarum illustrium senatorumque filiorum plures per arenam fœdati.* Rhenanus. Propugnat hanc lectionem non sine grandi probro sexus sequioris ordinis nostri Lucifer. Interim mihi eripi non potest, loco *feminarum*, substituendum *familiarum*, literis non nimium diversum ab altero: intelligendumque de *Equitibus*, quibus proprium quasi cognomen *illustrium*, eoque ipso insignivit Tacitus haud semel; ut videre licet in indice. Feminarum, nullæ heic partes, nullum jus. Vbi enim supra mentio de feminis? nusquam. Et tamen respicere isthæc ad ea, quæ facta sunt anno priore; aperte urget illud quod præcessit; *Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora.* At annorum priorum memoriis, nulla mentio mulierum; contentus dicere auctor lib. 14. Ann. 14. *Notos quoque equites Rom. operas arenæ promittere subegit donis ingentibus.* ubi minime id tacere debebat, si eodem redactæ feminæ, & quidem illustres. Et ut ipse hoc forsan neglexisset, cur tam novum & hactenus non visum flagitium, seu principis seu matronarum, non annotatum alibi Suetonio, non Dioni, non Zonaræ, non uni alicui vel extra ordinem. *Gruterus.*

1 *Per arenam fœdati.*] *Arena* gladiatoria significatur, in qua gladiatores pugnabant, unde *Arenarii* dicti. *Arenarii* testis meminit Chadisius ICtus in cap. Ob carmen in Digestorum tractatu de testibus. *Lupanus.*

2 *Non tamen Romæ incipere ausus.*] Vulgati auctiores, *incipere scenas ausus.* Nos eam vocem Florent. autoritate, ac Lipsii judicio, sustulimus. *Pichena.*

3 *Vt transgressus scenis in Achaiam.*] *Scenis*, id est, per scenas. *Rhenanus.*

4 *Sacras coronas adeptus.*] Sacra certamina dicebantur in Græcia, Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea, Qui hæc quatuor vicerant, Periodonicæ dicebantur. Ingentes vero honores Hieronicis hisce (nam ita à Suetonio dicuntur) habitos docet Vitruvius lib. 9. Nam cum palma & corona audiebant suas laudes, & auctor est Suetonius Neronem reversum è Græcia Neopolin, disjecta muri parte introiisse Hieronicarum more. Cic. pro Flacc. ait majus fuisse apud Græcos in his certaminibus vicisse, quam triumphasse Romæ. Itaque *sacras coronas* hic vocat Tacitus ea causa. *Lupanus.*

5 *Ejus rei fama civerat.*] Scripsimus, *acciverat.* Rhenanus.

per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli theatrum Neapolitanorum complent.

34 Illic, plerique ut arbitrabantur, triste; ut ipse, providum potius & secundis numinibus evenit. nam egresso qui affuerat populo, vacuum & sine ullius noxa theatrum collapsum est. Ergo per compositos cantus grates diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Hadriæ trajectus, apud Beneventum interim consedit: [1] ubi gladiatorium munus à Vatinio celebre edebatur. [2] Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: [3] primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione [4] eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi [5] etiam malos præmi-

35 neret. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem à sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniæ familiæ claritudinem divum Au-

1 *Ubi gladiatorium munus.*] Ita Flor. Vulgo, *gladiatorum munus.* Sic lib. 12. *gladiatorii muneris magnificentia.* lib. 14. *gladiatorio spectaculo.* Pichena.

2 *Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta.*] De hoc sutore Vatinio, Martial.

Vilia sutoris calicem monumenta Vatini
Accipe, sed nasus longior ille fuit.

cujus Epigrammatis argutiam non cepit Turnebus. Ego sententiam puto, eum quattuor nasos oblongos haberet ille Vatinianus calix; tamen longiorem iis fuisse Vatinii nasum. Notatque callide eum, ut acrem & sagacem inquisitorem criminatoremque. Ita enim fuit. Xiphilinus eum ait adeo hostem optimatibus fuisse, ut semper in ore haberet, *μισῶ σε Καῖσαρ ὅτι συγκλητικὸς εἶ.* De populo ipso Iuvenalis:

Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quattuor.

Lipsius.

3 *Primo in contumelias assumptus.*] Mur. *inter.* dubito. *Acidalius.*

4 *Eo usque valuit.*] Lego, *eo usque evaluit.* Idem.

5 *Etiam aliis præmineret.*] Reposuimus, *etiam malis præmineret.* quasi diceret primum facetiis scurrilibus, deinde flagitiis sceleribusque præminuit. *Rhenanus.* Ego *magis* legendum conjeci, hac sententia: præminebat gratia, præminebat potentia; at magis vi nocendi præminebat. Apulejus mil. 6. *præminentes silices.* Pricæus. Scripsi, *malos*, ex Flor. Vulgo, *malis.* lib. 3. *Ac tamen appellatione aliqua, cetera imperia præmineret.* lib. 12. *Cassius ceteros*

Augustum atavum ferebat. [1] Iussi id accusatores objicere; *prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in novis rebus esse.* [2] *quin eum nobiles habere, quos*

teros praeminebat peritia legum. Pichena.

1 *Iussi id accusatores objicere.*] Pronomen *id* non est in libro manuscripto, nisi postea additum. *Rhenanus.*

2 *Nobiles habere, quos.*] Nobilium vox mihi suspecta, atque alii examinanti. Qui enim ista tam viles nobiles, qui alteri suae sortis ad tale officium se submitterent? Imò nec Principes ipsi, nobiles ad ea munera habebant, sed libertos. Primus Vitellius (verba Taciti I. Histor.) *ministeria Principatus per libertos agi solita, in equites Romanos disposuit.* Sed nec ea dispositio firma. vix coepta abiit: eoque Spartianus Hadrianum Imp. quasi primum auctorem ejus rei laudat: *Ab Epistolis, à Libellis, primus equites Rom. habuit.* Dionis locus non me movet, oratione Maecenatis ad Augustum: ubi suadet *ad Epistolas & ad Libellos adjutores quosdam ex Equitibus adsumi.* Nam id Dio inseruit (ut solet, & alias monui) ad aevi sui morem; atque illinc sumpsit. Sub Augusto certe non sic fuit. Quid ergo ad Taciti nunc locum? corruptum esse, & aut vocem eam *Nobiles* exsecandam abjiciendamque esse, male infarctam; aut mutandam, *quin eum nonnullos habere.* Lipsius.

Qui ne ignobiles haberet, quos ab epistolis.] Volumen regium habet, *qui ne innobiles habere quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet.* Conjicio legendum, *Quin eum*, sive, *quin etiam nobiles haberé, quos ab epistolis, & libellis & rationibus appellet.* Quare sic emendare contextum ausi fuimus. *Rhenanus.* Vox illa, *nobiles*, suspecta est doctiss. interpreti, ut necessario aut mutandam censeat, aut ejiciendam. At rationes, quas adfert, nullae sunt. Qui enim isti, inquit, tam viles nobiles, &c. Atqui Torquatus hic Silanus erat inter nobiles clarissimus, ut qui super Iuniae familiae claritudinem Divum Augustum attavum ferebat. Addit nec ipsos Principes, ad ea munera nobiles habuisse. Id quidem verum est. Nam malorum Principum est, deprimere veterem nobilitatem, & novos evehere ac viliores, qui eo nomine magis serviunt & obnoxii sunt. Interim ex eo non sequitur, nobiles in his muneribus haud occupasse Torquatum; sed sic plures gravioresque de se suspiciones apud Principem excitasse. Quin vero censeo, eam vocem, *nobiles*, adeo hic esse necessariam, ut in ea vis ac pondus omne accusationis sit. Nam alias privati sub Caesaribus impune quosdam à rationibus & epistolis habuerunt. Consule corpus inscriptionum antiquarum. *Boxhornius.* Merito hi *nobiles* suspecti Lipsio. Contra quem qui disputat, *Vrbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putavit Huic nostrae similem.* Nemo enim principum Augustorum, à primo hujus nominis ad hunc dumtaxat, quemquam ingenuum, nedum nobilem, adeo contempsit, ut ei hujusmodi officium delegaret. Hoc ille non cepisse ostendit sese, cum interpretatur Caesares, more Principum malorum, ita depressisse veterem nobilitatem. Immo pudor hic erat Principum & suspectus non nobilitatis modo veteris recentisque, sed etiam civium & minimorum de Plebe Quiritium, non abuti eis pro servis & libertis: his enim ista mandabantur. Quod igitur ne Princeps quidem audebat, quis tulisset in privato? Sed nec nobilium quisquam re atque existimatione integra vel se vel liberos suos sic abjiciebat, ut non dico apud aliquem

quos ab epistolis & libellis & rationibus appellet, [1] *nomina summa cura & meditamenta.* Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more; *Quamvis sontem & defensioni merito diffisum, victurum tamen*
36 *fuisse, si clementiam judicis exspectasset.* Nec multo post [2] omissa in præsens Achaia (caussæ in incer-

to

quem inter nobiles clarissimum, sed vel apud Cæsarem, vernarum aut vindicta suorum locum, quamvis lautum & libertinum patrimonium spondentem, subirent aut subire paterentur. Perditi autem & deplorati, ad bestias illi aut cultrum se locare malebant. Itaque quin sedeat hic ulcus, nihil ambigo. Spartianus de Hadriano: *Ab epistolis & à libellis primus equites Romanos habuit.* Nemo igitur ante illum. Accedit quod lib. 16. Tacitus hæc ipsa respiciens & quodammodo repetens: *præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos.* Hæc postrema vox, aut aliqua, quæ id genus familiarium significare possit, desideratur. Certum hoc, non arbitrarium, censeo. Quæ vero sit illa, quærendum. Conjiciebam: *Quin cum domi lib. habere.* Illud *domi lib.* (i. libertos. quo compendio passim Lapides antiqui.) potuit injuria ævi & per ignorantiam librariorum degenerare in *nobiles*. Gronovius.

1 *Nomina summa cura.*] Iam capio, olim caligavi. Hæc, inquit, nomina *Ab Epistolis, à Libellis*, sunt summæ curæ nomina, id est Imperii & Principatus, itemque ejus meditamenta. Significat, eo ipso quod talia officia & nomenclaturas Torquatus in domo habeat, jam nunc incipere & meditari imperare. Cur enim has imagines ejus usurpat? Nam alii privati *A manu* habent, non ab *Epistolis, Libellis*, & talia: ac conveniunt in Principes solos. *Lipsius.*

Nomina summa cura & meditamenta.] Addere Lipsius velit, *meditamenta imperandi*: vel potius scribit, *meditamenti*. Nihil ego in vulgato mutem, cujus sensus, ab epistolis, ab libellis, & rationibus esse nomina & meditamenta summæ curæ. Et firmat vulgatum hoc geminus locus lib. 16. *Ipsum dehinc Silanum increpuit, iisdem quibus patruum ejus Torquatum, tamquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis Libertos.* Muretus supra scribebat, *appellaret, omnia s. c. & meditamenta.* Sed nec huic assentiar. *Acidalius.* Defectus locus Lipsio videtur, mihi sanus & integer. Interpretor enim, nomina summæ curæ, & etiam summæ curæ meditamenta. *Pichena.* Quia fere idem per idem interpretantur viri optimi, sic habe: ea esse nomina ministeriorum Principis & quandam Principatus meditationem, prolusionem, mimum. *Gronovius.*

2 *Omissa in præsens Achaja.*] In quam cantandi caussa ivit, & libertate eam donavit, uti Sueton. aliique tradidere. Illud Pausaniæ mirum, lib. 7. *Neronem Græciæ libertatem reddidisse, sine ullo imperii detrimento: quoniam pro eâ Sardiniam prædivitem insulam in provinciæ formam redegerit.* Aberrat. & intellegi voluit Alpes Coctianas, quæ solæ cum Ponto Polemoniaco in provinciam à Nerone redactæ. Sardinia quidem, unà cum Siciliâ, prima provinciarum.

ADD.

to fuere) urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, [1] secretis imaginationibus agitans. Dein edicto testificatus *non longam sui absentiam*, & [2] *cuncta in Rep. perinde immota ac prospera fore*; super ea profectione adiit Capitolium. [3] Illic veneratus deos, cum Vestæ quoque templum inisset; repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, *cunctas sibi curas amore patriæ leviores* dictitans. *Vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. Ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora prævalerent; ita populum Romanum vim plurimam habere: parendumque retinenti.* [4] Hæc atque talia plebi

ADD. Interpreti hercules succenseo (etsi fido alias & docto, Romulus Amasæus est,) qui me ut injuste Pausaniam arguerem fecit. Nam ipsum Græce nuper editum cum vidi (antea numquam fuit copia) verba ejus in aliam sententiam, hæc repperi: καὶ ἐλευθέραν ὁ Νέρων τὴν Ἑλλάδα ἀφῆκεν ἁπάντων, ἀλλαγὴν πρὸς δῆμον ποιησάμενος τῶν Ῥωμαίων. Σαρδὼ γὰρ τὴν νῆσον ἐς τὰ μάλιστα εὐδαίμονα ἀντὶ Ἑλλάδος σφίσιν ἀντέδωκεν. Quorum verborum vera hæc sententia: *Omnium immunem & liberam Nero reliquit Græciam, permutatione quadam cum populo Romano factâ. Sardiniam enim insulam beatam & uberem, pro Græciâ ei attribuit.* Ita palam lati erroris illius Pausanias liberatur: qui non hoc vult, ut Sardinia tunc demum provincia sit facta. non hercules, non. sed ut cum populo permutata. Hoc tamen ipsum an vere? ambigas jure. quia Strabo libro ultimo, & Dio LIII. Sardiniam jaminde à prima divisione Augusti, collocant inter populares. Quod si mutatum à mediis Principibus: Dionem id non monuisse profecto mirum est. *Lipsius.*

1 *Secretis imaginationibus agitans.*] Nihil mutandum, quamvis fortasse melius legeretur, *machinationibus*, pro, *imaginationibus*. Vrsinus. Mur. *machinationibus*. Neque hoc admittam, non magis, quam quod paullo post pro *necessitudinibus*, mutat *necessitatibus*. Acidalius.

2 *Cuncta in rep. perinde immota ac prospera fore.*] Antea, *exinde immota*. Flor. *perende*. ex quo ego, *perinde*. Subintelligitur enim, perinde ac si ipse adesset. Sic paullo infra: *quo fidem acquireret, nihil usquam perinde lætum sibi*. & inferius: *non perinde solis vapore torrumperentur*. Pichena.

3 *Illic veneratus Deos, cum Vestæ quoque templum inisset.*] Vulgata lectio & distinctio erat: *adiit Capitolium, illic veneraturus Deos. Cum Vesta quoque templum* &c. Meliorem indicavit mihi Flor. qui habet, *veneratus*. Idem.

4 *Hæc atque talia plebi volentia fuere.*] Budense exemplar hic rasis aliquo

bi volentia fuere, voluptatum cupidine, & quæ præcipua cura eſt, rei frumentariæ anguſtias ſi abeſſet metuenti. Senatus & primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur. dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant quod
37 evenerat. Ipſe quo fidem acquireret, [1] nihil uſquam perinde lætum ſibi, [2] publicis locis ſtruere convivia, totaque urbe quaſi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, [3] quas à Tigellino

quot literis, habet *volentia*. Scripſeſim ego, *Hac atque talia plebi volenti f.* Similem locutionem uſurpat in vita Agric. *Eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat.* Hoc ſermonis genus Græcis familiare. Plato; Ἀλλ' ὅρα εἴ σοι βουλομένῳ εἴη ἃ λέγω, id eſt: *Sed vide nam tibi volenti ſint quæ dico.* Gregor. Nazianzenus, ἐνέπαιζον ὅσα βουλομένοις ἦν, id eſt, *Illuſerunt quæcunque volentibus erant.* Sic lib. 3. Hiſt. *Cæteriſque remanere & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit.* Quo loco nos dictionem *liberum* à caſtigatoribus inſultam ſubmovimus. Expreſſit hanc figuram amator Helleniſmi Macrobius, quum inquit, *Si vobis volentibus eſt.* Hujus generis & illud quod lib. 1. Ann. *Vt quibuſque bellum invitis, aut cupientibus erat.* quod auctores Græci dicunt ἀχθομένοις ἦν, & ἡδομένοις ἦν. Nec eſt admodum diſſimile quod eodem lib. 1. infra legitur: *Volentibus Armeniis præfecit.* Item lib. 2. Hiſt. *Muciano volenti ſcripſere.* quamquam in vulgatis editionibus male legitur *volentia*. Sed de hac figura admonuimus ſub initium operis, & ſuis deinde locis. *Rhenanus.* Cornelius frequenter utitur hac forma dicendi, ſumpta à Græcis. Salluſt. prope finem Iugurth. *Non tam diffidentia futuri, quæ imperaviſſet, quam uti militibus exæquatus cum Imperatore labor volentibus eſſet.* Ferrettus. Repoſui ex Flor. verbum, *volentia*, id eſt grata, accepta. Idem lib. 3. hiſt. *Muciano volentia ſcripſere.* vide quæ ibi notat Lipſius. *Pichena.*

1 *Nihil uſquam perinde lætum ſibi.*] Mihi hoc lucet. Vertranium malle, *nihil uſquam periculoſum ſibi*, inſipientia eſt. Clare hoc ait: Nero uti reipſa oſtenderet nullum ſibi locum præ Romà eſſe: ſtruxit in publico convivia, &c. *Lipſius.*

Nihil uſquam perinde lætum ſibi publicis locis.] Hic locus eſt prorſum vitiatus. Liber manuſcriptus habet: *Quo ipſe fidem acquireret nihil uſquam perinelocum ſibi locum publicis locis.* Divinatione eſt opus. Legerim: *Ipſe quo fidem acquireret, nihil uſquam periculoſum ſibi, lætus publicis locis ſtruere convivia, totaque urbe quaſi domo uti.* hoc iſt, ſtruebat, atque utebatur. Id nimirum ſimplicius eſt, quam legere, *periculoſum ſive turbulentum*, pro *ſibi lætum*. Rhenanus. Legerim, *Nihil uſquam periculoſum ſibi, lætus publicis locis* &c. Vertranius. Faernus legebat: *Nihil uſquam periculoſum ſibi publicis locis*, &c. Vrſinus. Id eſt, lætiorem vitam ſe nuſquam agere, quam Romæ. *Pichena.*

2 *Publicis locis ſtruere convivia.*] Suetonius: *Cœnitabatque nonnumquam & in publico, Naumachiâ præcluſa, vel Martio campo, vel Circo maximo.* Lipſius.

3 *Quaſi Tigillino parata, ut exemplare feram.*] Et hic depravata verba ſunt. Emendavimus; *Quas Tigillino paratas, ut exemplum feram.* Vbi feram

no paratas, ut exemplar referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur [1] in stagno Agrippæ fabricatus est ratem, [2] cui superpositum convivium navium aliarum tractu moveretur. naves auro & ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates & scientiam libidinum componebantur. volucres & feras diversis è terris, & animalia maris Oceano abusque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria astabant, [3] illustribus feminis completa. [4] & contra scorta visebantur, [5] nudis corporibus. jam gestus motusque obsceni, [6] & postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris, & circumjecta tecta, consonare cantu, & luminibus clarescere.

ram dixit pro *referam*. Rhenanus. Muretus: *Quas à Tigellino.* Clariore sensu, sed quo eodem & vulgatum. *Acidalius.* Florentini lectio, *Quas à Tigellino paratas ut exemplum referam.* Vulgati etiam bene: *quas Tigellino paratas.* Pichena.

1 *In stagno Agrippæ.*] Cujus mentio Straboni; itemque nemoris, de quo hic, libro XIII. de Lampsaco: Ἐντεῦθεν δὲ μετήνεγκεν Ἀγρίππας τὸν πεπτωκότα λέοντα Λυσίππου ἔργον. Ἀνέθηκε δὲ ἐν τῷ ἄλσει τῷ μεταξὺ τῆς λίμνης καὶ τοῦ Εὐρίπου. id est: *Illinc transtulit Agrippa Leonem cadentem Lysippi opus. posuit vero in nemore, quod stagnum interjacet & Euripum.* Ammianus, puto, idem intellexit; *Inter quæ porticum excitavit ingentem lavacro Agrippæ contiguam, Boni eventus cognomine.* Lipsius.

2 *Cui superpositum convivium, navium aliarum tractu moveretur*] Vox, *navium*, à vulgatis aberat: recte enim subintelligi poterat. Sed cum in Flor. sit, negligenda non fuit. *Pichena.* Idem de Domitiano Plinius in cœlesti Panegyrico, ubi hujusmodi naves *religatas*, *revinctas*, & *quasi captas* vocat. *Itaque procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cum populi Rom. Imperator alienum cursum, alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur.* Boxhornius.

3 *Illustribus feminis completa.*] Corrigo in hac sententiâ Suetonium cap. XXVII. *Insignes ganeæ & matronarum institorio copas imitantium*, legoque, *institoria*, pro locis ipsis. *Lipsius.*

4 *Et contra scorta visebantur.*] Particula connectens, *&*, non est in volumine Bud. *Rhenanus.*

5 *Nudis corporibus.*] Ita receptum in prostitutis, ut nudæ ostenderent quidquid sui. Iuvenalis:

—— *tunc nuda papillis*
Constitit auratis.

Lampridius Eligabalo: *Et cùm ad meretrices habitu muliebri processisset, papilla ejectâ.* Optime omnium Dio, in eodem monstro: Γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστώς, ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον διασείων, τούς τε παριόντας ἁβρᾷ τε καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. Lipsius.

6 *Et postquam tenebræ incedebant.*] Malim, *incidebant*. Rhenanus.

1 *Cui*

rescere. Ipse per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, [1] cui nomen *Pythagoræ* fuit, in modum solennium conjugiorum denupsisset. [2] Inditum imperatori flammeum. [3] Visi auspices, dos, & genialis torus, & faces nuptiales: [4] cuncta denique specta-
38 ta, quæ etiam in femina nox operit. Sequitur clades,

1 *Cui nomen Pythagoræ.*] At Doryphorum vocat Suetonius, facitque eum Neronis libertum. Enimverò errare Tranquillum ajo, quoniam Doryphorus antè mortuus. Tacitus libro XIV. *Eodem anno potissimos libertorum veneno interfecisse creditus est: Doryphorum, ut adversatum nuptiis Poppææ.* A Tacito etiam Dio stat. *Lipsius.*

2 *Inditum Imperatori flammeum.*] Flammeum genus est vestimenti lutei coloris, quo nova nupta boni ominis causa amiciebatur. Martialis, *Præluxere faces, velarunt flammea vultus.* Qui versiculus à me de industria citatus est, quia plurimum facit ad intelligendum quod sequitur, cum facium nuptialium hoc loco Tacitus mentionem facit, tæda enim nuptialis novæ nuptæ præferebatur. Virgil. *nec conjugis unquam Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.* Lupanus. *Flammeum*, quo plerumque capita matronæ tegerent, teste Nonio, fuit tegmen quo nova nupta amiciretur boni ominis causa, quod eo assidue utebatur Flaminica, i. Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium, ait Pompejus libro 6. eratque lutei coloris, ut Plinius refert. 21, 8. *Vertranius.*

3 *Missi auspices duo.*] E Sulpicio Severo, qui locum hunc transscripsit apertè, leg. videtur, *auspices, dos, & gen.* Melius etiam, *visi*, quàm, *missi.* Verba Sulpicii: *Inditum Imperatori flammeum, dos & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in feminis non sine verecundiâ conspiciuntur, spectata.* Victor de hac re: *Amictus nubentium virginum specie, palam Senatu, dote datâ, in manum convenit.* Sed & in Suetonio mentio dotis: nec herclè in his legitimis nuptiis omitti debuit. *Lipsius.*

Misit auspices duos.] Sic in volumine Bud. legitur. Forte melius: *Visi auspices duo.* nam sequitur, *cuncta etiam spectata.* sive ut in scripto codice legitur, *aspectata.* Rhenanus. Alias, *missi auspices duo.* Ferrettus. Melius, *missi auspices duo*: hoc scil. sensu, Misit Pythagoras libertus ad patronum Imperatorem semifœminam auspices duos, ex more solenni, qui à se starent, & ex parte viri liberti nuptiarum auspiciis assisterent. Cæterum genialis torus facesque nuptiales, qui in honorem Cereris solenniter præferrentur, & solennia cætera aspectata. Beato magis placet, *visi auspices duo*: quod mihi perinde est. *Vertranius.* Lipsius correxit ex Sulpitio Severo. quo nihil certius puto: nam Flor. etiam præ se fert veræ lectionis vestigium. qui habet: *Missi auspices dos.* Pichena. Vt recte legendum vidit Lipsius, ita & Torrentius ad Sueton. Ner. 28. ex Sulpitio Severo. Sed & Florentinum suum adstipulari Pichena testatur. Merito ergo hæc lectio præfertur vulgatæ, *missi auspices duo.* Freinshemius.

4 *Cuncta denique spectata.*] Manuscriptus liber, *cuncta etiam aspectata.* plusque est *aspectata* quam *spectata.* Verbum *aspectandi* libro 1. usurpat,

des, forte, an dolo principis incertum: nam utrumque auctores prodidere: sed [1] omnibus, quæ huic urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Vbi [2] per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, & statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens, [3] & rursum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe artis itineribus, [4] hucque & illuc flexis, atque [5] enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. [6] Ad hoc lamenta paventium feminarum, [7] fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique

par, *Omnis, exuta æqualitate justa principis adspectare.* Rhenanus. Danesius ex v. c. legebat, *aspectata.* Vrsinus.

1 *Omnibus quæ huic urbi.*] Parenthesi sublata conjunctionem *sed* inseruimus: *Sed omnibus quæ h. u. p. viol. i. acciderunt, gravius atque atrocius.* Nova sententia est. subauditur, *id incommodum.* Rhenanus.

2 *Per tabernas, quibus.*] Nam ibi, id est, in Velabro olearii. Plautus:

De compacto rem gerunt, quasi in Velabro olearii.

Ideò à Victore in regione XI. Circi maximi, locata ædes *Herculis Olivarii.* Sed & Thurarius vicus istic. Denique purpura, serica, aliæque merces. Martialis:

Nec nisi prima velit de Thusco vellera vico. Lipsius.

3 *Et rursus inferiora populando.*] Particulam & delevimus. *Rhenanus.* Copulam, &, addidi ex Flor. *Pichena.*

4 *Hucque & illuc flexis.*] Nec hoc loco codex manuscriptus particulam & habet. Opinor Tacitum scripsisse, *huc illuc flexu*, quemadmodum alibi sæpe loquitur. Libro I. *Sed exterruit Cæcina huc illuc ferens arma.* libro 4. *Sed persequi incertum fuit, quam ex usu temporis huc illuc mearent.* Rhenanus.

5 *Enormibus vicis.*] Livius libro v. post Gallicum incendium, id excusat. *Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant.* & addit, *formam urbis esse occupatæ magis, quam divisæ similem.* Lipsius.

6 *Ad hoc lamenta paventium feminarum.*] Scripsimus *Adhoc* qua voce etiam alibi utitur. *Rhenanus.*

7 *Fessa ætate aut.*] Sentio corruptionem, & amolior: *Fessa, aut rudis pueritiæ ætas*, superfluenti voce inductâ. Describit in incendio infirmi sexus pavorem, & ætatis. Ætas infirma duplex, Pueritia, Senectus. Hanc noster vocat Fessam. suprà libro XIV. *Si quos imbelles sexus aut fessa*

que aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, [1] in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate suorum quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium, & quia alii palam faces jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus

fessa ætas attinuerat. libro 1. Histor. *Fessâ jam ætate Galba.* libro 1. Annal. *An Augustum fessâ ætate toties in Germaniam commeare potuisse?* Lipsius.

Fessa ætate senes, aut rudis pueritiæ ætas &c.] Ita ex v. c. legendum. In vulgatis deest verbum *senes.* Ursinus. Quam aperte senes designasset si sic dixisset *fessa annis, aut rudis pueritiæ ætas.* Idem autem sunt *ætas fessa ætate* & *ætas fessa annis.* Scil. seniores. Virgil. 3 Georg. *At tribus exactis cum quarta accesserit ætas, Carpere mox gyrum incipiat.* Fit igitur mentio de feminis, de senibus, & de pueris, quippe qui infirmiores sint. Vel recensentur feminæ seniores tantum, *feminarum fessa ætate,* & pueri: sequiturque Homerum noster, qui senes etiam prætermisit. *αἴ κ' ἐλεήσῃ Ἄστυ τε, καὶ Τρώων ἀλόχους, καὶ νήπια τέκνα.* i. *si forte misereatur civitatis & conjugum Trojanorum & infantium puerorum.* Ad ultimum *ætas* tam brevi repetita intervallo castigationes allicere non debuit: nam de suo loco similia non decessere. Curt. libro 3. *Contra si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat.* Neque hæc. Plaut. Trinum. *nam ego talentum mutuum Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.* Multo minus hujusmodi Sueton. Aug. 28. *Dubium eventu meliore, an voluntate, quam voluntatem.* Salinerius. Delet Lipsius vocem *ætate*: quæ si non supervacua, saltem vitiosa. Ego si librum auctorem haberem, libenter restituerem, *fessa annis aut rudis pueritia ætas.* Certe similis aliqua vox requiritur, quæ voci *pueritia,* respondeat. Rhenanus etiam ad librum 1. Histor. *fessa jam ætate Galba*: corrigendum suadet, *fessa annis ætate Galba.* Pichena. Sentit corruptionem Vir doctiss. & amoliri sategit superfluenti voce inducta. At videtis an concinnius ita subvenerimus; *fessa ætas, aut rudis pueritia.* pingue enim nescio quid sonat *ætas pueritiæ*: deinde ista trajectio *fessa &c. ætas,* haud placet, nec Taciti genium resipit. *Freinshemius.*

1 *In eodem casu reperiebantur.*] Aut delendum est τὸ *etiam* ut sit, *illis quoque igni correptis, quæ longinqua crediderant*; aut scribendum, *reperiebant,* hoc sensu: Illi ipsi, qui evaserant in proxima, quæ tuta putabant,

ptus licentius exercerent, seu jussu. [1] Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & [2] Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin & palatium & domus & cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato & profugo, campum Martis ac [3] monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos patefecit: & subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent: subvectaque utensilia ab Hostia, & propinquis municipiis; [4] pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos. Quæ quamquam popularia, [5] in irritum cadebant, quia pervaserat rumor; *ipso tempore flagrantis urbis, [6] inisse eum domesticam scenam, & cecinisse Trojanum excidium,* 39

tabant, ubi viderunt se frustra gavisos & instare ignem, properarunt ulterius ad quæ non accessurum periculum certe persuasum habebant: sed illa quoque correpta flammis reperiebant. *Gronovius.*

1 *Eo in tempore Nero.*] Connectam horum verborum sensus hoc modo: *Eo enim tempore.* causam reddit cur suspicari quis possit jussum à Nerone incendium. *Grotius.*

2 *Mæcenatis hortos continuaverat.*] Horti Mæcenatiani in Exquiliis. Bis autem à Nerone ædificata domus, productaque ad Exquilias ipsas. Suetonius, *Domum à Palatio Esquilias usque fecit. quam primò Transitoriam, mox incendio absumptam restitutamque, Auream nominavit.* Priorem ergo nunc intellege. *Lipsius.*

3 *Monumenta Agrippæ.*] Quæ pluria in eo campo. Vide Dionem LIII. *Lipsius.*

4 *Pretiumque frumenti minutum.*] Apparet ergo non plane gratuitum frumentum fuisse: nisi tamen intellegit de eo, quod supra annonarium modum supraque menstruam tesseram capiebant. Sanè & anteà mentio pretii fuit; *Frumenti pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferè naves,* &c. itemque post hoc libro: *Addiditque militibus sine pretio frumentum, quo anteà ex modo annonæ utebantur.* Hæc autem ratio conciliandi favoris, pulchrè & ex sui sæcli ritu descripta Lucano lib. III. in Iulii personâ:

Quoque modo vanos populi conciret amores:
Gnarus, & irarum caussas, & summa favoris
Annonâ momenta trahi. namque adserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cùm segne potentes
Vulgus alunt. nescit plebes jejuna timere. Idem.

5 *In irritum cadebant.*] Codex Budensis, *irritum cadebant.* Sic infra: *Dum merita erga Neronem sua, & quam irritum cecidissent,* aperit. At utrobique legitur in vulgatis editionibus, *in irritum.* Rhenanus.

6 *Inisse eum domesticam scenam.*] Incendium Nero è summo Palatii

dium, præsentia mala vetustis cladibus assimulantem.

40 [1] Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, [2] proruptis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, & velut vacuum cœlum occurreret. [3] Nec dum posito metu, [4] redibat levis rursum grassatus ignis, patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor. delubra deum, & porticus amœnitati dicatæ latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, [5] quia prædiis Tigellini Æmi-

loco, quæ Mæcenatiana turris erat, cum hortis addita Palatio, dum populus ingemisceret, lætus flammæ (ut ajebat) pulchritudine prospexit, excidiumque Ilii, ut ipse dicebat, vel potius urbis Romæ, uti videbatur, in illo suo scenico habitu decantavit. In quo Tranquillus Xiphilinusque consentiunt. *Vertranius.*

1 *Sexto demum die.*] At Suetonius ait, sex dies septemque noctes ea clade sævitum. Vterque longe abit à lapide prisco, qui novenos commemorat dies, Romæ ad Basilicam Petri,

EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDI- [illegible] INCENDIOR. ARCENDORVM. CAVSSA.

QVANDO. VRBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA. EST. [illegible] NE.

CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS. AEDIFICIVM. EXSTRVERE.

Conciliari facile noster potest, quia mox addit ignem redisse. Primum ut incendium sex dierum fuerit; alterum, trium. Suetonium, aut lapidem certe non excedo. *Lipsius.*

2 *Proruptis per immensum ædificiis.*] Lege omnino *prorutis.* de quo verbo diximus. Incendium *prorumpit*, & inde *proruptum* & similia: sed ædes *proruuntur*, ut incendium ruina exstinguatur. *Gronovius.*

3 *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis.*] Reposuimus, *Nec dum posito metu, redibat. Levis rursum grass. ignis.* Rhenanus. Muretus: *Necdum posito metu satis credebatur, cum rursum gr.* sed major hæc licentia, quam ut probanda. Malim transponere: *Nec dum posito metu, redibat ignis, rursumque grassatus, levius, & patulis magis urbis locis.* Acidalius. Punctum in vulgatis apponitur post verbum, *redibat.* Ego nihil in verbis mutare ausus, aliam distinctionem ad quorundam Manuscriptorum exemplum reposui, *Nec dum posito metu redibat levis rursum grassatus ignis*, quæ fortasse aliquid sensus habent. Sed potius majora vitia subesse crediderim: nam mire turbant hic libri veteres. Nostrorum varias lectiones subjiciam, si quis forte elicere inde possit certius aliquid. Flor. corruptissime: *Nec dum p. metus aut redicbat libis. i. sum grassatus ignis.* Venetus: *Nec dum posito metu satis credebatur, cum levis rursum grassatus ignis.* Pichena.

4 *Redibat.* * *Levis.*] Inussi notam. tamen legi potest, sententiâ incolumi: *redut., at levius rursum grassaturus ignis.* Lipsius.

5 *Quia prædiis Tigellini Æmilianis proruperat.*] Sueton. Claud. 18. *Quum Æmiliana pertinacius arderent.* Videnda quæ scripsimus ad verba illa Varronis ex libro 3. de re rustica (*Qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis, &c.*) ubi inscriptionem etiam protulimus, quæ apud

Æmilianis proruperat. [1] Videbaturque Nero condendæ urbis novæ, & cognomento suo appellandæ gloriam quærere. [2] Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, [3] tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta. Domuum, & insularum, & templorum, 41
quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod [4] Servius Tul-

apud me est in ænea tabella, *De navi oneraria, qua servit in Æmilianis.* Vrsinus. Mirum sane est, Æmiliana, è quibus prorupit incendium sub Nerone, etiam Claudio imperante, arsisse, teste Suetonio c. 18. Ita autem appellata existimandum ab Æmiliorum familia, quæ ab Æmilio Pythagoræ philosophi ortum duxit, cui propter eximiam humanitatem, quam αἱμυλίας Græci vocant, cognomen inditum ex Plutarcho in Numa, & Paulo Æmilio, & Festo, libro 1. unde per y scribendum contendunt. Quamvis alii dixerint, ita gentem hanc vocatam ab *Æmilia.* Italiæ regione, unde ortum duxit, ideoque per i scribunt. Verum quicquid sit, manifestum est, ab hac familia Romæ potentissima, & viris præclarissimis insignita, *prædia Æmiliana* dicta, sicuti & *Vicus Æmilianus*, qui fuit in regione urbis septima Via Lata, ut Rufus docuit; sicuti & *Tribus Æmilia*, & *Æmilia via* quæ à Placentia Ariminum usque producta fuit ab Æmilio Consule. *Marcellus Donatus.*

Tigellini Æmilianis.] Puto legendum *in Æmilianis.* Æmiliana enim locus extra urbem, ad campum Martium, conjunctus tamen continensque urbi. Varro libro III. De Re rust. *Eorum ædificia qui habitant extra portam Flumentanam, aut in Æmilianis.* Sueton. Claudio cap. XVIII: *Cùm Æmiliana pertinacius arderent.* Est tamen in ipsâ urbe & vicus Æmilianus regione VII. nominatus Sex. Rufo. *Lipsius.*

1 *Videbaturque Nero.*] Sulpicius Severus libro II. Sac. Histor. mutuatus hoc est à Tacito: *Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse.* Lipsius.

2 *Quippe in regiones* XIV. *Roma dividitur.*] Convenit hoc cum aliis Scriptoribus, & antiqua etiam inscriptione, in qua est: MAGISTRI. VICORVM. VRBIS. REGIONVM. XIIII. *Vrsinus.*

3 *Tres solo tenus dejectæ.*] Regiones dejectas non apte, credo, dixeris; veriusque hic forte sit, *detectæ*, ut solo tenus denudatas dicat, cui sequentia pulchre respondent: *Septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera & semiusta.* Acidalius.

4 *Ser. Tullius Lunæ.*] Templum Lunæ in Aventino reperio; apud Livium libro XL. *Forem ex æde Lunæ quæ in Aventino est raptam tulit*, &c. Rufus in regione XIII. *Templum Lunæ in Aventino magnum.* Ovidius:

Luna regit menses. hujus quoque tempora mensis
Finit Aventino Luna colenda jugo.

Suspicabar de Luâ matre antea: sed fallo. *Lipsius.*

Tullius Lunæ, & Magna ara fanumque quæ [1] præsenti Herculi Arcas Euander sacraverat; ædesque Statoris Iovis vota Romulo, Numæque regia, & delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani exusta. Iam opes tot victoriis quæsitæ, & [2] Græcarum artium decora, exin [3] monimenta ingeniorum antiqua & incorrupta, quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine, [4] multa seniores meminerant, [5] quæ reparari nequibant. Fuere qui annotarent, [6] XIIII. Kalend. Sextiles principium incendii hujus ortum, [7] quo & Senones captam urbem inflammaverant. alii eousque cura progressi sunt,

1 *Præsenti Herculi.*] Præsentem hic accipio, ipsius Herculis cognomen. *Pichena.* Non putem ipsius Herculis cognomen hic esse *præsentem*, ut volebat Vir Eruditus, sed sensum esse Evandrum aram istam Herculi consecrasse ipso coram. Hercule enim præsente ara ista consecrata fuit, immo ipse Hercules eam sibi consecravit, si credimus Ovidio Fastorum I. qui sic de Hercule:

& evandrum ruricolasque vocat.
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars urbis de bove nomen habet.

Hoc est in Foro Boario. Evandrum tamen aram istam construxisse, non Herculem, cum nostro sentit Dionysius Halicarn. 1, 40. *Freinshemius.*

2 *Græcarum artium decora.*] Statuæ, & tabulæ magnorum artificum. *Lipsius.*

3 *Monimenta ingeniorum.*] Libri veterum scripti, multi ab ipsis auctoribus: qui in privatis aut publicis Bibliothecis perierunt. O justam querelam! & si tunc, quid nunc post Barbaros dicam? Iure laboramus in restituendis. *Lipsius.*

4 *Multa seniores meminerint.*] Castigavimus, *meminerant.* Rhenanus. Vulgo, *meminerant.* Rectius ex Flor. *meminerint.* nam de suo tempore Tacitus loquitur, & de senioribus, qui tunc vivebant, viderantque Romam ante Neronis incendium. *Pichena.*

5 *Quæ reparari nequibant.*] Videndum an legi debeat, *reperiri*, pro eo, quod est in vulgatis, *reparari.* Vrsinus.

6 XIV. *Kal. Sextiles.*] Satis mirus ille dierum concursus & convenientia, & ab arcanis Providentiæ caussis. Sicut & in templo Hierosolymitano Iosephus notat, libro VII. Excidii, *eodem mense & die à Tito incensum, quo olim à Babylonio rege fuisset.* Quis autem proprie ille dies Romani incendii? notatur à Tacito *Decimusquartus Kal. Sextilium.* sed cum manifesto errore vel librarii, vel ipsius potius, ut vult vir doctissimus in Temporum emendatione. *Nam omnes veteres*, inquit, *incendium illud evenisse non XIV. sed XVI. Kalend. Sextilis tradunt.* Fateor miratum me cùm legerem, & Taciti caussà sedulò inquisivisse. Sed profectò omnis me ratio fugit, aut hic virum illum magnum: & à capite rem inquisivi in EXCVRS. A. *Lipsius.*

XIV. *Kal. Sextiles.*] pro eo Livius lib. 6. habet, XV. *Kal. Sept.* Vrsinus.

7 *Quo & Senones.*] Forte, *& quo Seno-*

ſunt, ut [1] totidem annos menſeſque & dies [2] inter
utraque incendia numerent. [3] Ceterum Nero uſus 42
eſt patriæ ruinis, exſtruxitque domum, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo eſſent, ſolita pridem, & luxu vulgata; quam [4] arva & ſtagna, & in modum ſolitudinem hinc ſilvæ, inde aperta ſpatia, & proſpectus: magiſtris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium & audacia erat, etiam quæ natura denegaviſſet, per artem tentare, & viribus principis illudere. Namque [5] *ab lacu Averno na-*

Senones capt. urbem inſt. Vrſinus.

1 *Totidem annos menſeſque.*] Tricæ curioſorum hominum, quas non extrico. Computem ab urbe conditâ? diſpar ratio. A Trojâ incenſâ? æque diſpar. Facile collectu tibi ex Faſtis. Vt mihi nunc videntur, tenebræ ſunt, quas non illuſtret ipſe Phœbus. *Lipſius.*

Vt totidem annos menſeſque.] Colligebant enim, tot annos interfuiſſe inter urbis inſtaurationem, & incendium hoc, quantum interfuit ab urbe condita incendium ejus ab Senonibus factum. *Ferrettus.* Sed Cephaloni Gergithio, Demagoræ, Agathyllo, Damaſthi Sigeenſi, Ariſtoteli, Calliæ, Agathocli, Xenagoræ, Dionyſio Chalcidenſi, Antiocho, Syracuſano, Timæo Siculo, Polybio, L. Cincio, M. Portio Catoni, Criſpo Salluſtio, Vellejo Paterculo de initiis urbis Romæ non convenit: (nam antiquitas creavit errorem, ait Servius) de illo tamen Halicarnaſſei lib. 1. Originum ſuperſtes eſt diligentiſſima diſquiſitio. Verum apud & illum & Livium in hoc conſentiunt auctores, ne plures trecentis ſexaginta quinque annis à condita ad incenſam à Gallis urbem numerentur, quó tempore reædificata Roma eſt: exinde vero ad incendium juſſu Neronis factum, unum quinquaginta & quadringentos annos reperias. Quamobrem de vetuſtioribus quot ſuperſunt auctores, tot miſere lapſos aut neceſſe eſt dicere, aut poſteris imponere voluiſſe, qui totidem annos, menſes & dies inter utraque incendia ſe reperiſſe prodiderunt. *Vertranius.*

2 *Inter utraque incendia numerent.*] Potius *numerarent.* Acidalius.

3 *Ceterum Nero uſus eſt patria ruinis.*] An, materiam & lapides privatarum domuum, quæ dirutæ erant, ad uſum ſuæ novæ domus vertit? Fortaſſe, ſed non hic præcipuus hujus loci ſenſus. immo potius ſuper ipſas urbis ruinas ſpatioſius ſolum complexum, ut longe ampliorem domum quam antea fuerat, ædificaret: cum & arva, & ſtagna, & ſilvæ in ea contineri deberent. *Pichena.*

4 *Arva & ſtagna.*] Suetonius cap. XXXIV. & Martialis magis diſtinctè loca ipſa deſcribens lib. 1. epig. 11.

Hic ubi conſpicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, ſtagna Neronis erant.
Hic ubi miramur velocia munera thermas,
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

Lipſius.

5 *Ab lacu Averno.*] Plinius lib. 14. *Antea Cæcubo erat generoſitas, quod jam intercidit, & incuriâ coloni loci que anguſtiâ: magis tamen foſſa*

navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, [1] squalenti littore, aut per montes adversos. neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes: cetera abrupta, aut arentia: ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis caussæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, [2] effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia irritæ
43 spei. Ceterum urbis [3] quæ domus supererant, non ut

Neronis, quam à Bajano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat. Lipsius.

1 *Squalenti litore.*] Id est arido, sine arboribus, aut frondibus, aut herbis, & ne dum aqua, omni prorsus carens humiditate. *Pichena.*

2 *Effodere proxima Averno juga connixus est.*] Codex Budensis, *enisus est.* Forte, *annisus est.* Rhenanus.

3 *Quæ domus supererant.*] Pugnat in se sententia. Si enim supererant, quomodo erectæ? quod in dirutas incensasque convenit. Putarim legend. *quæ domus perierant.* Lipsius.

Quæ domus supererant.] Sic interpretari possunt. Nero usus ruinis decem regionum, excitavit immanem illam domum, de cujus spatio Sueton. Ner. 31. Vestibulum ejus fuit in quo colossus CXX. pedum staret, tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet; item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad Vrbium speciem. Et versus:

Roma domus fiet: Vejos migrate Quirites.
Si non & Vejos occupat ista domus.

Quidquid itaque ruinarum superfuit tam laxæ domus ædificationi, Nero ad normam & dimensionem novis domibus explevit. *Salinerius.* Recte vitium loci vidit Lipsius; pugnat enim in se omnino sententia: nescio an & medicinam. legit, *quæ domus perierant.* At convenienter dixeris, easdem quæ perierant erectas fuisse, quod in prima editione Lipsius post priorem conjecturam suam hisce verbis innuit: Nisi tamen placet Neronem etiam stantes domus omnes diruisse & rursus erexisse. Itaque potius est, ut paucula verba, post verbum *supererant*, desint: in hanc forte sententiam: *Ceterum urbis quæ domus supererant dirutæ, aliaque (sive novaque) non ut post Gallica* &c. Dirutas quæ superfuissent, inde suspicere: quia si mansere, videntur impediisse dimensos illos vicorum ordines, obstitisse etiam alicubi latis viarum spatiis: ut non ad mensuram & composite urbs tota, quod Tacitus innuit, ædificari potuerit. *Acidalius.* Nonnihil dubitaveram, an illud, *supererant*, quodammodo respiceret verbum, *erectæ.* id est, postquam Nero suam domum extruxit, erectæ fuerunt urbis domus, quæ erigendæ supererant. Nuper autem doctissimi Salineri acuta interpretatio mihi valde arridet: ideo sic à Tacito dictum, quia tam immensa fuit nova Neronis domus, ut totam fere urbem complecti, ac paucæ admodum privatorum domus, sive domuum ruinæ, superfuisse viderentur. *Pichena.* Nihil me movet acuta Salineri interpretatio, quin verissimam censeam emendationem Lipsii, quam etiam in textum recipere ego non dubitassem. *Freinshemius.* At movere debuit, & movisset, opinor, si paullo explanatius tradita fuisset. Quod videndum, an possimus assequi. Hoc dicit Tacitus:

ut [1] post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erectæ; [2] sed dimensis vicorum ordinibus, & latis viarum spatiis, [3] cohibita ædificiorum altitudine, ac patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent. *Easque porticus* Nero *sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum*, pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, & rei familiaris copiis: finivitque tempus, intra quod effectis domibus aut insulis, adipiscerentur. *Ruderi accipiendo* [4] *Hostienses paludes* destinabat, *utque naves* [5] *quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus,* [6] *saxo Gabino Alba*

tus: Ceterum domus in locis, quæ urbi post tantum spatii detractum & regia sua immensa occupatum reliqua fecerat Nero, ædificatæ, non ut &c. Tanta parte recisa, quæ supererant struendæ domus urbis, seu quibus urbs conseretur & habitaretur, non erectæ &c. Posset & *urbi* legere: sed necesse non est. *Gronovius.*

1 *Post Gallica incendia.*] Tum promiscue urbs ædificari cœpta, & festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificaverunt. inquit Livius lib. 5. extremo. *Vertranius.*

2 *Sed dimensis vicorum ordinibus.*] In codice Budensi legitur, *diversis ordinibus*: hoc est, *separatis*. Sic infra: *Et diversi interrogantur.* Rhe[redacted]

3 *Cohibita ædificiorum altitudine.*] Quod jam ante Augustus fecerat, eadem fini: id est, ad incendia arcenda, & maxime ruinas. Strabo l. 5. Πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καθεῖλεν, καὶ ἐκώλυσεν ἐξαίρειν ποδῶν ο΄ τὸ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις. Sed & ante Augustum Rutilius orationem dixerat, De modo ædificiorum. Et Augustus quidem pedes LXX. tollere permisit; Trajanus dumtaxat LX. ut notat Sex. Aurelius. qui modus fortasse & Neronianus fuit. *Lipsius.*

4 *Hostienses paludes destinabat.*] Forte melius *destinavit*. Pichena.

5 *Quæ frumentum Tiberi subvecta essent.*] Emendavimus, *utque naves quæ frumentum Tiberi subvectassent.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *subvecta essent*. Pichena.

6 *Saxo Gabino Albanoque.*] Eadem vis Sabino lapidi tributa ab Isidoro lib. 16. *Sabinus lapis*, inquit, *fuscus addito oleo etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens.* Sed corrigo, *Gabinus*, e Strabone: Γάβιοι μὲν ἐν τῇ Πραινεστίνῃ ὁδῷ κειμένη λατόμιον ἔχουσα ὑπουργὸν τῇ Ῥώμῃ μάλιστα τῶν ἄλλων. id est. *Gabii in via Prænestina urbs, latomias habet, quibus non alia utibiliores Romanis.* De his similibusque lapidibus imperviis igni, vide Vitruvium lib. II. cap. VII. *Lipsius.* Confundit cum saxo è lautumiis Gabinis lapidem Sabinum & perperam apud Isidorum hunc in illud commutat. Lapis Sabinus è silicum genere fuit, & propterea non sic aptus ædificiis. Clare Plinius lib. 36. c. 18. è quo

[1] *Albanoque solidarentur:* quod is lapis igni impervius est. *Iam aqua* [2] *privatorum licentia intercepta,* [3] *quo largior & pluribus locis in publicum flueret;* [1] *custo-*

è quo transscripsit Isidorus: *Varro tradit Sabinum silicem fuscum addito oleo etiam lucere.* Altera verborum Isidori pars de lapide viridi itidem è Plinio est l. d. c. 22. *Reinesius.*

1 *Quod is lapis ignibus impervius est.*] Correxi, *Quod is lapis igni imper. est.* Rhenanus. Flor. & alii veteres, *ignibus*, sed non muto. *Pichena.*

2 *Privatorum licentia.*] Livius 31. *Aquam publicam omnem in privatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt.* nempe Censores. l. 1. §. 7. D. Ne quid in Fl. *Plerosque scio prorsus flumina avertisse alveosque mutasse, dum prædiis suis consulant.* Adde Plinium lib. 26, 15. Martial. 9, 19. l. 2. D. de extraord. crim. *Aurelius.*

3 *Quo largior in publicum flueret, custodes* &c.] Faernus addebat particulam, *ut*, ad sensum necessariam, legebatque: *Vt custodes, & subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet.* Vrsinus. Credamne ego quemlibet custodes in propatulo una cum aliis subsidiis habere debuisse? Et huic fini, ut largior in publicum flueret unda? Minime vero. Conjiciebat igitur: *siphones & subsidia:* Plinius ad Trajan. *Nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ignibus compescendis.* Hesychius: Σίφων, ὄργανον εἰς προσβολὴν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Vlpianus in l. 12. §. 18, D. de instruct. *Acetum quoque, quod exstinguendi incendii causa paratur, item centones, siphones, pertica quoque & scala.* Zinzerlingus. L. *intercepta est restituta, quo pluribus locis in publicum flueret; Custodes & subsidia.* Custodes, familiæ, de quibus l. 1. D. de Officio Præf. Vigilum. *Aurelius.* Vitiosa distinctio totum locum corrupit, ansamque nonnemini præbuit inserendi sputium istud *quo*, explendæ, ut putabatur, sententiæ. Sed eo nihil opus. vides omnes istas leges tum aut repertas, aut repetitas ita nude concipi: *ædificia solidarentur; aqua flueret: custodes quisque haberet: ædificia muris ambirentur.* Sic ergo legendum arbitrer totum locum: *jam aqua privatorum licentia intercepta, largior & pluribus locis in publicum flueret: custodes, & subsidia* &c. Falso enim creditum est custodes ad præcedentia verba pertinere, appositosque fuisse aquæ, ut viderent ne qua interciperetur. *Custodibus* istis conjungenda sunt *subsidia reprimendis ignibus*: fuerunt enim servi qui insulas custodiebant propter latronum aut ignium motum qui ob hoc etiam *Insularii* vocabantur, de quibus vide Pignorium de servis pag. 250. cui adde l. 16. §. 1. de usu & habitatione. Etiam *subsidia reprimendis ignibus in propatulo habere*, de aqua intelligo in publico ante ædes collocanda, quod etiam nostro ævo fieri solet, ut id jubeatur; velut in hac urbe, quoties tempore nundinarum, ob peregrinorum multitudinem aut negligentiam, incendiorum casus metuuntur. Sic olim præfectus vigilum solebat, *ut curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendii casus oriatur: præterea ut aquam unusquisque in cœnaculo habeat.* l. 3. §. 4. de off. præf. vig. *Freinshemius.* Corrigo: *custodias & subsidia.* Tria sunt firma remedia incendiorum, aquæ abundantius in publico fluentes, & ut quisque paterfamilias receptacula earum vel cisternas in propatulo ædium suarum haberet, denique proprii cujusque domus muri. Nam Lipsii interpretationem sequi non possum, qui per *custodes* intelligit dividiculos. Præterquam enim quod horum officium publicum fuit, non pri-

[1] *custodes, & subsidia reprimendis ignibus in propatulo,*
quisque haberet : nec communione parietum, sed pro-
priis quæque muris ambirentur. Ea ex utilitate acce-
pta, decorem quoque novæ urbi attulere. Erant
tamen qui crederent, *veterem illam formam salubri-*
tati magis conduxisse, quoniam [2] *angustiæ itinerum, &*
altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperen-
tur : at nunc patulam latitudinem, & nulla umbra de-
fensam, graviore æstu ardescere. Et hæc quidem hu- 44
manis consiliis providebantur. [3] Mox petita à diis
piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplica-
tum

privatum, quis credat Neronem cuivis ædificio hoc onus addere voluisse, ut aleret hominem nulli alii rei intentum, quam ut distribueret aquam exstinguendis incendiis aut eam duceret per diversas ædium partes. *Harlæus.* mihi omnia hic sana & integra. Tò *ut* non requiro cum Faërno, quippe quod ex superiori, *atque naves*, intellectu repetam non ad hoc tantum. *custodes* accipio ἐπιστάτας & procuratores, aquas publicas privatorum licentia intercipi prohibituros & eas uberiores crebrioresque præstituros : & ad hoc vocabulum subaudio ex sequente membro verbum *haberet*. *Aqua*, antehac *privatorum licentia intercepta* &c. *custodes haberet*, i. constituerentur ac præessent castellis & salientibus passim in publico certi homines, qui operam darent, ne tantum inde ducerent derivarentque in suum privati, ut partim siccarentur, alibi parum humoris ejacularentur. Habes in Lapidd. antiquis : *L. Varronio. L. F. Pal. Capitoni. scribæ. ædilicio.* &c. *curatori aquarum.* Item, *L. Cæsonius. C. F. Quir. Lucillus. Macer. Rufinianus.* &c. *Curator. aquarum. & Minucia.* Item, *M. Granius. M. F. M. N. Cerdo. Cur. aquar. Allifis.* Denique paterfamilias. *quisque, in propatulo*, sive in vestibulis ædium, *subsidia reprimendis ignibus haberet*, hoc est, quodvis instrumentum incendiis compescendis; si non omnia singuli, ac nemo non aliqua & fere complura. *Gronovius.*

1 *Custodes.*] Puto custodes istos, castellarios appellatos, quia dividiculis (uti veteres dicebant) sive castellis aquarum Præfecti. Lapis Romæ:

CLEMENTI. CÆSAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQVÆ. CL.
AVDIÆ.

De castellis Hesychius, Vitruvius, Plinius, & Iurisconsulti, tit. De aquâ quotidianâ. Sed & ad tutelam aquarum familiæ publicæ institutæ : *quæ in aliquot ministeriorum species diducuntur, villicos, castellarios, curatores, silicarios, tectores, aliosque opifices*, ait Frontinus. quem in his vide. *Lipsius.*

2 *Angustiæ itinerum, & altitudo tectorum.*] Quæ tamen alia caussa improbantur Fabiano apud Senecam Controv. 219. *Tanta altitudo ædificiorum est, tantaque viarum angustia ut neque adversus ignem præsidium, neque ex ruinis ullam in partem effugium sit.* Freinshemius.

3 *Mox petita à diis piacula.*] Deleo præpositionem : vult enim conquisita piacula sive sacrificia piacularia & sacra, quæ diis fierent. *Gronovius.*

tum Vulcano & Cereri Proſerpinæque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. unde hauſta aqua, templum & ſimulacrum deæ prosperſum eſt; [1] & lectiſternia ac pervigilia celebravere [2] feminæ quibus mariti erant. [3] Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis, decedebat infamia, quin juſſum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & quæſitiſſimis pœnis affecit, [4] quos per flagitia inviſos, [5] vulgus *Chriſtianos* appellabat. Auctor nominis ejus Chri-

1 *Lectiſternia ac pervigilia.*] Probè omnino *Lectiſternia.* cùm tamen in vet. Budenſi & Flor. ſit, *Selliſternia:* non nefas ſuſpicari *Soliſternia.* ut intelligat feminas, (receptiſſimo tunc ritu) corpora in humum abjeciſſe, ad aras deorum repſiſſe. Lucan. libro 11.

Hæ lacrimis ſparſere deos, hæ pectora duro
Afflixere ſolo.

Statius:

——— omnibus aris
Illacrimat, ſignatque fores, & pectore terget
Limina.

Et in Livio, Polybio, Apulejo, exempla. *Lipſius.*

Et lectiſternia ac pervigilia celebravere feminæ.] Exemplar regium, *Selliſternia.* Rhenanus. Etiam Flor. habet, *Selliſternia*, ut Budenſis. *Pichena.*

2 *Feminæ quibus mariti erant.*] Puto excidiſſe vocem, ut fuerit, *quibus uni mariti erant.* Eæ enim aliis gratiores creditæ quam quæ divortio aut viri morte alias nuptias erant expertæ. Vide Tertullianum de Monogamia. *Grotius.*

3 *Sed non ope humana.*] Hæc, & quæ ſequuntur, tranſcripſit iterum Sulpicius: *Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo juſſum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Chriſtianos, actaque in innoxios crudeliſſimæ quæſtiones. quin & novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flamma uſti. Pleriſque in id reſervati, ut cum defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur.* Lipſius.

4 *Quos per flagitia inviſos.*] Hic & mox quum pietatem Chriſtianam *exitiabilem ſuperſtitionem* vocat, loquitur ut ethnicus, & myſteriorum noſtræ religionis ignarus. *Rhenanus.*

5 *Vulgus Chriſtianos appellabat.*] Sive, *Chreſtianos*, ut ſcripſere per inſcitiam illi. Quod nomen ortum demum obſervo imperio Claudii extremo. Suidas: Ἐπὶ Κλαυδίου βασιλέως Ῥωμαίων, Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου χειροτονήσαντος Εὐόδιον ἐν Ἀντιοχείᾳ, μετωνομάσθησαν οἱ πάλαι λεγόμενοι Ναζωραῖοι καὶ Γαλιλαῖοι, Χρεστιανοί. Sed & Iudæi appellati antea, quod fruſtra negitant quidam. Aperte Arrianus lib. 11. cap. IX. Ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν. Οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος. Ait, τοῦ βεβαμμένου. qui ergo tincti & baptizati, præter Chriſtianos? Suetonius Claud. cap. XXV.

Iudæos

Chriſtus, [1] qui Tiberio imperitante, per Procuratorem [2] Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat. Repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Iudæam originem ejus mali, ſed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, [3] haud perinde in crimine incendii, quam [4] odio humani generis convicti ſunt. [5] Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, [6] aut flammandi, atque ubi defeciſſet dies

Iudaeos impulſore Chreſto aſſiduè tumultuantes Roma expulit. Lipſius.

1 *Qui Tiberio imperitante.*] Illud, *qui*, à Flor. abeſt, & abeſſe ſalva ſententia poteſt. *Pichena.*

2 *Pontium Pilatum.*] Qui ſextus Procurator Iudææ, cum poteſtate Præſidis, fuit. Vide Ioſephum lib. 18. Antiq. cap. 111. Miror autem cur *Syriæ Procuratorem*, nimis diffuſe, Tertullianus dicat, in Apologetico: *Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procurante.* Lipſius.

3 *Haud perinde crimine incendii, quam odio generis.*] Ita Faërnus legebat deleta, *in*, particula. *Vrſinus.* Quomodo vero *humani generis?* Muretus *humani* vocem delet, hoc ſenſu non revera convicti ſunt crimine incendii, ſed tamen damnati odio in illorum genus. Sed neſcio an phraſis, *convinci odio*, vel *in odio*, gignere non coacta poſſit hanc ſententiam, *damnari ob odium.* Credam potius legendum, *odio Romani generis.* Ita non convicti ſunt incendii crimine ſed odio in Romanos. *Acidalius.* Magis placuit verbum, *conjuncti*, ex Flor. quam, *convicti*, ut in vulgatis. neque ingentem illam multitudinem convictam conſtat, ſed, cum aliis confeſſis conjunctam, & quaſi cumulo additam. *Pichena.*

4 *Odio humani generis.*] Faërnum legiſſe ajunt, *Odio generis convicti.* Sed non ea mens Taciti: eſt ipſa, quam lib. 5. Hiſt. expreſſit, de Iudæis: *Apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, ſed adverſus omnes alios hoſtile odium.* Et Arnobius dicet, Chriſtianis hoc objectum: quia ſcilicet diverſa omnia in moribus & ſacris. itemque contagem & congreſſum eorum, theatra & circos, fugiebant. *Lipſius.*

5 *Et pereuntibus addita ludibria.*] Repoſuimus; *Ea pereuntibus addita ludibria.* Rhenanus.

6 *Aut flammandi.*] Faërnus legebat, *ut flammandi.* Vrſinus. Niſi defectus ſit locus, ego ſic intelligo: crucibus eos affixos, ut vel ibi cruciatibus interirent, aut flammandi per tenebras reſervarentur. *Pichena.* De his ſcribit Sulpicius Severus, qui Tacitum ſæpe transſcribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma uſti. Plerique in id reſervati, ut cum defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur.* Vnde cogitandum, ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut flammis uſti; aliquis ubi defeciſſet.* Iſac. Pontanus. Meo judicio non bene. Quid ſi, *aut flamma uſti, atque, ubi* &c. Meur-

dies [1] in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, [2] vel circulo insistens. Vnde quamquam adversus sontes & novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed [3] in sævitiam unius absumerentur. Interea conferendis pecuniis
45 pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, & quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam dii cessere, spoliatis in urbe templis, egestoque [4] auro quod triumphis, quod votis, [5] omnis

Meursius. Videtur significare Sulpicius: *ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, aut crucibus affixi & flamma uncti escis, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.* Sive malis *alimentis*, aut *materia*. Lib. 2. hist. *fraude illata ignis alimenta credidit.* Ovidius lib. 14. *picem & ceras alimentaque cetera flamma Mulciber urebat.* Gronovius.

1 *In usum nocturni luminis.*] Pro lychno & lucernâ. Credo Iuvenalem ad hoc sævitiæ genus spectasse.

Pone Tigellinum: tadâ lucebis in illâ
Quâ stantes ardent qui fixo gutture fumant.

quos versus scio & vulgus interpretum, & egregium Turnebum, longe secius accipere. Ceterum prima hæc exercita in nostrum nomen crudelitas. sanguinis dico. Nam Claudius antea tantum expulerat. Sueton. cap. XXV. Tertullianus: *Consulite Commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maximè Roma orientem Cæsariano gladio ferocisse.* Lipsius.

In usum nocturni luminis urerentur.] Moris enim in urbe fuit, per singulas domus Lucernam accensam nocti fenistris appendere, qua vicus illuminaretur, vigilesque ut alacrius urbem lustrarent. *Vertranius.*

2 *Vel circulo insistens.*] Ego persevero legere, *vel curriculo*, sententiâ plane volente. Nero, inquit, interdum quasi spectator immiscebatur plebi, interdum currui insistebat ut aurigator. Proprie insistebant. Plinius lib. 9. epistolar. *Quo magis miror tot millia virorum, tam pueriliter, identidem currentes equos, insistentes curribus homines videre.* At Neronem currus rexisse, nimis notum: Plinium leviter emendo lib. 28. capite 17. *Feruntque & Neronem Principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario* (imò *trigarium*) *approbare vellet.* Approbare trigarium, valet, ostendere se legitimum aurigam & agitatorem equorum. *Lipsius.*

3 *In sævitiam unius adsumerentur.*] Castigavi, *absumerentur.* Rhenanus.

4 *Auro; quod triumphis.*] Aurum è triumphis, Coronarium capio: quod jam per alios innotuit: sive etiam, quod ab Imperatoribus per triumphos illatum. E votis, quod Senatus in re trepidâ Iovi aliisque diis vovebat. Petronius, *Ipse Senatus recti bonique praceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet.* Aut ipsi Consules, Prætoresve in provincias & ad bellum ituri. Livius lib. 31. *Ludos Iovi, donumque vovere consulem,*

[1] omnis populi Romani ætas prosperе aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed [2] simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias [3] Acrato ac [4] Secundo Carinate. Ille libertus cuicumque flagitio promptus; [5] hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus [6] non induerat.

[1] Fere-

lem, cui provincia Macedonia evenisset, jussit. Alibi: *Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus.* Et exempla in Livio sparsim. *Lipsius.*

1 *Omnis populi Rom. ætas prospere aut in metu sacraverat.*] Lego, *prosperare aut in metu.* Acidalius.

2 *Simulacra numinum abripiebantur.*] Pausanias libro x. *Non postremò Neronis impietatem dei donaria effugere potuerunt. Is enim æneas quingentas, partim deorum, partim hominum, sustulit imagines.* Plinius ait libro XXXIV. clarissima quæque signorum *violentiâ Neronis in urbem convecta, & in sellariis domus aureæ disposita fuisse.* Lipsius.

3 *Acrato ac Secundo.*] Prior horum nominatus & Dioni, Chrysostomo, & tota res & rapina hæc denarrata: sed nomen corruptum est in libris. Verba in oratione, quam *Rhodaicam* inscripsit: Ἴστε γὰρ Ἀκράτων ἥκει μόνος, τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν, τούτου χάριν καὶ μηδὲ κώμην παρεὶς μηδεμίαν, ὡς κἀνθάδε ἥκει. Corrupta, inquam, priora palam, & viri duo doctissimi mederi prætentarunt: ego faciam. In scripto codice ajunt esse: Ἀκράτων ἐκεῖ μόνος. Lego, Ἴστε γὰρ, Ἄκρατος ἐκεῖνος, τὴν οἰκουμένην. Vertenda: *Nostis enim, Acratus ille, omnem orbem ferè pervagatus, illius rei gratia* (statuas auferendi, & talia ornamenta) *& nullum pagum etiam aut vicum omittens, ut huc etiam venerit.* Hæc vera lectio, & Tacitus firmat, quod ad nomen attinet: in re autem, lucem à Dione etiam ipse capit, capietque: locum totum vide. Volebam etiam legere: Ἄκρατος τοῦ ἡγεμόνος, ex vulgatâ editione; quod esset, *Acratus Principis*, libertus scilicet aut servus: sed verius habeo, quod dixi. *Lipsius.*

4 *Secundo Carinate.*] Suspicari possis Rhetorem illum esse, quem Dio scribit à Cajo in exsilium missum, quia contra Tyrannos declamitaverat. quemque Iuvenalis tangit:

> *Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi*
> *Carinnatis.*

Tinctum eum eloquentiæ litterarumque studiis, Taciti consequa verba indicant. *Lipsius.*

Secundo Carinate.] Flor. *Caprenate.* Pichena.

5 *Hic Græca doctrina ore tenus exercitus.*] *Oretenus* non est in volumine Budensi. Qui addidit, motus est, quod sequitur, *animum bonis artibus non ind.* quum possit stare sententia sine eo adverbio, quod hic minime locum habet. Nam *oretenus* significat usque ad os. Sic ann. libro I. *Permiscentur inter se manipuli, modo pectore, modo oretenus extantes.* Rhenanus.

6 *Non induerat.*] Tentabam, *imbuerat.* Nunc adfirmo vulgatam scripturam: & perplacet metaphora honesta, Quâ ipsâ usus Agellius libro II. de Æsopo fabulatore; *qui*, inquit, *res salubriter ac perspicienter animadversas, in mentes animosque hominum cum audiendi quadam illecebrâ induit.* non ut corrumpunt, *induxit.* Lipsius.

1 *Fe-*

[1] Ferebatur *Seneca*, *quo invidiam ſacrilegii à ſemet averteret*, longinqui ruris ſeceſſum *oraviſſe*, *& poſtquam non concedebatur*, *ficta valetudine quaſi æger nervis*, [2] *cubiculum non egreſſus.* Tradidere quidam, *venenum ei per libertum ipſius*, *cui nomen* Cleonicus, *paratum*, *juſſu Neronis: vitatumque à Seneca proditione liberti*, *ſeu propria formidine*, [3] *dum perſimplici victu*, *& agreſtibus pomis*, *ac*, *ſi ſitis admoneret*, *pro-*

46 *fluente aqua vitam tolerat.* Per idem tempus gladiatores apud opidum Preneſte, tentata eruptione, præſidio militis, qui cuſtos adeſſet, coërciti ſunt: jam *Spartacum & vetera mala* rumoribus ferente populo, ut eſt novarum rerum cupiens paviduſque. Nec multo poſt clades rei navalis accipitur, non bello, (quippe haud alias tam immota pax) ſed certum ad diem *in Campaniam redire claſſem* Nero juſſerat, non exceptis maris caſibus. Ergo gubernatores, quamvis ſæviente pelago, à Formiis movere; & gravi Africo, [4] dum promontorium Miſeni ſuperare contendunt,

1 *Ferebant Senecam.*] Scripſimus, *ferebatur Senecam.* Nam ſæpenumero hoc verbum uſurpat imperſonaliter. Porro melius cohærebit ſententia ſi legas: *Ferebatur Seneca oraviſſe, & non egreſſus.* Rhenanus.

2 *Cubiculum non egreſſus.*] Subaudi *eſt.* Rhenanus.

3 *Dum ſimplici victu.*] In tantis opibus magna & rara abſtinentiæ laus. Ipſe de ſe epiſtolâ LXXXIV. *Panis deinde ſiccus, & ſine menſâ prandium, poſt quod non ſunt lavandæ manus. Dormio minimum. Conſuetudinem meam noſti. breviſſimo ſomno utor, & quaſi intervigilo.* ubi ex veteri libro adſero, *& quaſi interjungo*, ab aurigis metaphora. Epiſtol. CIX. *Inde in omnem vitam unguento abſtinemus: quoniam optimus odor in corpore, eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus. inde in omnem vitam balneum fugimus.* & plura ibidem. *Lipſius.*

Dum pro ſimplici victu, &c. *vitam tolerat.*] In libro regio non eſt præpoſitio *pro*, ſed pro *tolerat*, eſt *tolerabat.* Itaque legendum, *Dum ſimplici victu & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat*, ſive, *tolerabat.* Rhenanus. Reſtitui ex Flor. vocem, *per ſimplici.* vulgo *ſimplici.* & male alii veteres, *pro ſimplici.* Sic paulo inferius, *perſeverum imperium.* Pichena.

4 *Dum promontorium Miſeni.*] Claſſis Romana in portu Miſenenſi ordinariam ſtationem habebat; uti Alexandrina Puteolis, ut Strabo libro XVII. indicat. Promontorium hoc infame naufragiis, uti è Senecâ colligas epiſt. LXXVIII. ubi de Alexandrinis navibus: *Cùm intravere Capreas, & promontorium, ex quo*

Alta

dunt, Cumanis littoribus impacti, triremium ple-
rasque, & minora navigia passim amiserunt. Fine 47
anni vulgantur prodigia imminentium malorum nun-
tia. Vis fulgurum non alias crebrior, [1] & sidus co-
metes, sanguine illustri semper Neroni expiatum.
[2] Bicipites hominum aliorumve animalium partus
abjecti in publicum; aut in sacrificiis quibus [3] gra-
vidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro
Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in
crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio;
*parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore va-
lidum, neque occultum: quia in utero repressum, aut
iter juxta editum sit.* Ineunt deinde consulatum [4] Si- 48
lius Nerva, & Atticus Vestinus, cœpta simul &
aucta conjuratione; in quam certatim nomina dede-
rant, senatores, eques, miles, feminæ etiam, cum
odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. Is Cal-
purnio

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,
cetera velo jubentur esse contenta. Statius:

Prima salutavit Capreas, & margine dextro
Sparsit Tyrrhena Mareotica vina Minerva.

Libabant ergo procellosæ illi Palladi nautæ, periculo maris defuncti. *Lipsius.*

1 *Et sidus cometes sanguine illustri semper Neroni expiatum.*] Quasi vero quotidianum aut frequens adeo sidus esset Cometes, ut mos Neronis in eo expiando notari potuerit. Dele importunam vocem ex interpretamento male intextam & scribe: *& sidus cometes sanguine illustri expiatum.* Idem vult, quod alibi, cum dicit eo sidere mutationem regis portendi, & quod statim sequitur in alterius prodigii explicatione, *parari rerum humanarum aliud caput.* Nec his obstat, quod aliquo post hæc tempore supervixit Nero. Præsagia enim talia ἐν πλάτει, non ἐν στιγμῇ sumebantur. Sic fine hujus libri: *quod ad omen olim sui exitus verteretur.* De eodem hoc Comete Seneca Naturalium 7. *Hunc qui sub Nerone apparuit & cometis detraxit infamiam.* Grotius.

2 *Bicipites hominum aliorumve animalium partus.*] Monstrosos animalium partus ne celarent veteres, fecit mentibus inhærens religio. De cæteris, fœtus hominum abjici in publicum à parentibus ita potuerunt, si prius indicati proximioribus quinque vicinis, abjiciendi illis quoque visi forent: alias natos masculos omnes & filias primogenitas educare præceptum Romulea lege fuit Auctor Dionysius Antiq. lib. 2. *Vertranius.*

3 *Gravidas hostias immolare.*] Pauca super eo sacrorum ritu. Trahere huc possis illud Festi: *Conseta sus, quæ cum omni fetu adhibebatur ad sacrificium.* Lipsius.

4 *Silius Nerva.*] E Fastis & lapidibus, *Silanus Nerva.* Lipsius.

1 *Fa-*

purnio genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem aut species virtutibus similes. Namque [1] facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos, & ignotis quoque comi sermone & congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies. Sed procul gravitas morum, aut voluptatum parsimonia. lenitati ac magnificentiæ, & aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt.

49 Initium conjurationi non à cupiditate ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumpserunt. Promptissimos [2] Subrium Flavium tribunum prætoriæ cohortis, & Sulpicium Asprum centurionem exstitisse constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum propriæ caussæ accendebant, quod [3] famam carminum ejus [4] premebat Nero, [5] prohibueratque osten-

1 *Facundiam tuendis civibus.*] Has omnes laudes ejus cecinit quicumque ille adolescens poëta, in Panegyrico ad Pisonem. *Lipsius.*

2 *Subrium Flavium.*] Dioni dicitur, Σούβριος Φλάβιος. & statim, Σουλπίκιος Ἄσπρος, qui nostro est, *Asper.* Lipsius.

3 *Famam carminum ejus premebat Nero.*] Quum Orpheum in theatro Nero & Lucanus pronuntiassent, Lucano judices coronam dedere: quod Nero iniquo animo ita tulit, ut foro & theatro Lucano interdiceret, eo vanior, quod suis & Lucani carminibus similitudinem inesse credebat. Ideoque Papinius in Silvis ait.

Ingratus Nero dulcibus theatris
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Vertranius.

4 *Premebat Nero.*] Sed idem tamen post mortem, famam ei non invidit, id est legi & edi permisit. Hoc vult inscriptio vetus:

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

Gaude liberrime poëtarum: litasti genio Æternitatis. *Lipsius.*

5 *Prohibueratque ostentare, vanus assimulatione.*] Quinquennali ludicro, cum Orpheum Lucanus recitasset, coronatus contra Neronem est. quod ægre tulit citharœdus Princeps. Statius:

Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noster tibi præferatur Orpheus.

Sed quid sibi vult hic, *Vanus assimulatione?* An quod Nero vano & irrito conatu

ostentare, [1] vanus adsimulatione. Lateranum consulem designatum, nulla injuria, sed amor Reip. sociavit. At Flavius Scevinus & Afranius Quinctianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens, & proinde vita somno languida: [2] Quinctianus mollitia corporis infamis, & à Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat. Ergo dum *scelera principis, & fi-* 50
nem adesse imperii, deligendumque qui fessis rebus succurreret, inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Tugurinum, Munatium Gratum, [3] Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus [4] Senecio è præcipua familiaritate Neronis speciem amicitiæ etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat. ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt [5] super Subrium & Sulpicium, de quibus rettuli, militares manus, Granius Silvanus & Statius Proximus,

conatu assimulare & reddere Lucani versus voluit? Ita scriberes, *assimulatione*. Sed non placet. ne Farnesianum quidem scriptum, *vana assimulatione*. Lego clarius, *vanus æmulatione*. Lipsius.

1 *Vanus assimulatione.*] Vanos in eo quod similitudinem suis esse credebat Lucanique carminibus: id enim est *assimulatio*. Idem supra: *Præterita mala vetustis cladibus assimulantem* Ferrettus. Videndum an potius sit legendum, *vana æmulatione*. Vrsinus. Legendum olim conjeci *Vanissima æmulatione*: postea vidi Lipsium eodem inclinare. nam legit: *vanus æmulatione*. Freinshemius.

2 *Quinctianus molli corpore.*] Farnes. *mollitie corporis*. Ita Latinis dicta, ἀνανδρεία νόσος. Ovidius:

Mollis erat, facilisque viris Pæantius heros. Lipsius.

Quintianus mollitia corporis infamis.] Ita Flor. Vulgo, *molli corpore*. Pichena.

3 *Antonium Natalem.*] Non arbitror illum esse, quem Seneca cum probro describit. *Nuper Natalis tam improbæ linguæ, quam impuræ, in cujus ore femina purgabantur*. Lipsius.

4 *Senecio è præcipua.*] Ergon' ille, qui lib. XIII. unà cum Othone familiarissimus Neroni ostenditur, libidinum ejus in Acten administer & interpres? Putem. sed ibi Claudius Senecio dicitur, hic Tullius. Itaque me sustineo. *Lipsius*.

5 *Super Subrium.*] Libri mei, *per Subrium*. Lipsius.

ximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus & Venetus Paullus centuriones. Sed summum robur in [1] Fenio Rufo præfecto videbatur, quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi *adulterum Agrippinæ, & desiderio ejus ultioni intentum.* Igitur ubi conjuratis præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promptius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et *cepisse impetum* Subrius Flavius ferebatur, *in scena canentem Neronem aggrediendi;* [2] *aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret, incustoditus.* Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.
51 [3] Interim cunctantibus prolatantibusque [4] spem ac metum, Epi-

1 *Fenio Rufo.*] Volaterranus in Anthropologia, legit *Ferinio Rufo*, huic Senecam socium conjurationis addidit Cassius, ut est apud Xiphilinum: de quo paulo infra Cornelius ex Antonii Natalis indicio meminit. *Vertranius.*

2 *Aut cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret.*] Muretus mutabat: *aut cum aurea è domo per noct.* Nihil necesse *Ardentem domum* cape, crebris luminibus & facibus illustrem, cum nocturnas scenas domi iniret. *Acidalius.* An incendii tempore? Non potest. nam conjurationis initium fuit, Nerva & Vestino consulibus qui magistratum post incendium inierunt. An quod de Subrio Flavio narratur, nihil ad præsentem conjurationem pertinet, quæ paulo antea inceperat; sed quod ipsemet olim sua sponte, vel paucis consciis, consilium de occidendo Nerone agitaverit, aut cum in scena caneret, aut dum illius domus arderet? Non crediderim: nam verba hæc congruunt, cum superioribus *de tempore ac loco cædis agitabant.* Potius censeo, *ardentem domum* hic accipi, pro lucente, id est, luminum faciumque plena: cum scil. Nero noctes infames, & quasi bacchanal, domi exercebat. Paulo infra de pugione Scævini dixit: *asperari saxo, & mucronem ardescere jussit.* Pichena. Conjiciebam: *cum madens vino per noctem.* Gronovius.

3 *Interim contantibus prolatantibusque spem ac metum.*] Omnino legendum *spe ac metu:* quomodo Lipsius non male ait legi posse. Aut inferenda præpositio *inter*, quæ perire ea occasione potuit, quia *interim* præcesserat. Leg. *Interim contantibus prolatantibusque spem inter ac metum.* Acidalius.

4 *Spem ac metum.*] Nec malè, *spe ac metu.* Lipsius.

1 Quo-

Epicharis quædam, incertum [1] quonam modo ſciſcitata (neque illi ante ulla rerum honeſtarum cura fuerat) accendere, & arguere conjuratos: ac poſtremo lentitudinis eorum pertæſa, & in Campania agens, primores claſſiariorum Miſenenſium labefacere, & conſcientia illigare connixa eſt tali initio. [2] Erat Chiliarchus in ea claſſe Voluſius Proculus, occidendæ matris Neronis inter miniſtros non ex magnitudine ſceleris provectus, ut rebatur. is mulieri olim cognitus, ſeu recens orta amicitia, dum *merita erga Neronem ſua*, *& quam in irritum cecidiſſent*, aperit, adjicitque queſtus & *deſtinationem vindictæ, ſi facultas oriretur*; ſpem dedit poſſe impelli & plures conciliare. nec leve auxilium in claſſe, crebras occaſiones; quia Nero multo apud Puteolos & Miſenum maris uſu lætabatur. [3] Ergo Epicharis plura: &

1 *Quonam modo ſciſcitata.*] Id eſt, unde aut per quem odorata de conjuratione. Sperne Vertranii, *ſuſcitata.* Lipſius.

Quonam modo ſciſcitata.] Legendum *ſuſcitata.* Vertranius.

2 *Erat Chiliarchus.*] Ita libri. Vulgò, *navarchus.* Benè Chiliarchus, pro Tribuno: ſicut & Centuriones reperies plus ſemel in claſſe. *Lipſius.*

3 *Ergo Epicharis plura & omnia.*] Mendum hic eſſe arbitror: ſed ſenſus fortaſſe talis eſt; Epicharis plura ſcelera orditur, & omnia facta à principe: ut ſit, plura ſcelera orditur, & omnia principis. *Neque ſenatus quod inane eſſet proviſum: ſed proviſum, quonam modo pœnas*, &c. vulgo enim ita codices habent, *Neque ſenatui quod inane eſſet, ſed proviſum.* Ergo cum certiſſima ſint, quæ parentur à ſenatu in exitium principis, accingeretur modo, &c. *Ferrettus.* Id eſt, complura ex ſceleribus principis, ſed & omnia Epicharis incipit pandere & aperire. Quod pono, ne quid cum aliis hoc loco deeſſe putes. *Vertranius.* Rectius, ni fallor, diſtinxi, *plura: & omnia ſcelera.* Cum antea conjunctim legeretur, *plura, & omnia ſcelera.* Senſus eſt: Tentavit callide mulier Proculi animum, eumque haud alienum à ſcelere cognovit. ergo illi *plura:* ſubintellige, locuta eſt, conjurationemque aperuit: ac ſimul *omnia ſcelera principis* memorare cœpit, quo magis illum accenderet. *Pichena.* Puto ex compendioſa ſcriptione natum errorem ut fuerit *populi iram & omnia ſcelera Principis.* Neque enim bene connectas *plura & omnia.* Grotius. *Plura & omnia*, meo judicio, non bene hic conjunguntur. Emenda: *& communia ſcelera Principis orditur. Communia*, ſunt publica. Ita Tacitus & optimi Auctores paſſim loquuntur. Communia ejuſmodi ſcelera erant: *quod nihil maneret ſenatui, everſa Rep.* contra Voluſius Proculus privata tantum ſcelera produxerat. Conſidera antecedentia. *Boxhornius.*

& omnia scelera principis orditur. [1] *Neque senatui quid manere, sed provisum* [2] *quonam modo pœnas eversæ Reip. daret: accingeretur modo, navaret operam, &* [3] *militum acerrimos duceret in partes, ac digna pretia exspectaret.* Nomina tamen conjuratorum reticuit. Vnde Proculi indicium irritum fuit, quamvis ea quæ audierat ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, & [4] cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa

1 *Neque Senatui, quid manere.*] Vatic. codicis scripturam expressi. nec dissentit Farnesianus, nisi quòd refert, *quod manere.* Quis Castor aut Pollux liberat me ab hoc æstu? Forte, *Neque se tantam quidem manere.* quasi attollens conjuratorum numerum splendoremque id dicat mulier. etiam ipso cessante, provisum viris melioribus quomodò nefarius ille pœnas daret. *Lipsius.*

Neque senatui quod inane esset, sed provisum.] Adversativam particulam exemimus, quæ ex posteriori syllaba proxime præcedentis dictionis nata est. Emendavimus itaque, *Neque senatui quod inane esset, provisum quonam modo pœnas versæ Reip. daret.* Rhenanus. Epicharis ista quo Proculum facilius in partes traheret, ait, senatum quoque adversus Neronem conspirasse, omnibusque jam providisse, quæ ad eandem rem conducere viderentur, *immo provisum quonam modo pœnas versæ Reip. daret.* Sit igitur *manere* idem quod *restare* ad eam faciem, qua libro 1. histor. *sed quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque conscientia.* qua Catullus: *Scelesta tene, quæ, tibi manet vita.* qua Virgil. libro 10. *Nunc etiam manes (hæc intentata manebat Sors rerum) movet.* Et qua tandem Curtius libro 9. *Iter qua manet navigiis, in tenuem alveum cogitur.* Salmerius. Ex v. c. legendum: *Neque Senatui, quod in manus esset, provisum, quonam modo pœnas eversa reip. daret,* &c. nam in vulgatis corrupte est. *Vrsinus.* Rhenani conjectura insana & jam pridem explosa Modius 15. Novantiq. notat Agricolam reponere, *Neque se novum quid monere.* in desperato loco tamen & Lipsius, &c. Sententia, quam obulo ærato non permutem, & quæ pugnat cum sequentibus. Lego, *Neque se natam quid movere: sed provisum* &c. Ea mente, Neque se eam esse, quæ quid moveret, utpote femina nata: ceterum jam provisum aliis. Hæc mens & lectio auctoris: quæ nescio an omnibus sit arrisura. *Acidalius.* Scribe: *neque senatui quid provisum secus, manere quonam modo.* Sententia est, nec Senatum jam dudum in alia sententia esse, quam tollendum principem, manere eum saltem modum, quo tollendus sit de medio. *Barthius.* Lege: *neque senatui fidem manere.* Nempe in Neronem. Id affirmat Epicharis tanquam non ignota & senatoribus. *Grotius.*

2 *Quonam modo pœnas eversa reip. daret.*] Scripsimus, *eversa*, ex Flor. Vulgo, *versa.* Pichena.

3 *Et multum acerrimos duceret in partes.*] Castigavi, *& militum acer. d. in partes.* Rhenanus.

4 *Cum indice composita.*] Vulgo pragmatici dicunt *confrontata.* Lupanus.

falſa eſſe etiam quæ vera non probabantur. Conjuratis tamen [1] metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Bajas, in villa Piſonis: [2] cujus amœnitate captus Cæſar crebro ventitabat, balneaſque & epulas inibat omiſſis excubiis, & fortunæ ſuæ mole. Sed abnuit Piſo, *invidiam* prætendens, *ſi ſacra menſa, diique hoſpitales cæde qualiſcumque principis cruentarentur. melius apud urbem in illa inviſa & ſpoliis civium exſtructa domo, vel in publico patraturos, quod pro Rep. ſuſcepiſſent.* Hæc in commune: ceterum timore occulto; [3] ne L. Silanus eximia nobilitate, diſciplinaque C. Caſſii, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem ſublatus, imperium invaderet, prompte daturis operam [4] qui à conjuratione integri eſſent, quique miſerarentur Neronem tamquam per ſcelus interfectum. Plerique *Veſtini quoque conſulis acre ingenium vitaviſſe Piſonem* crediderunt; [5] *ne à libertate moveretur, vel delecto* 52

1 *Metu proditionis permotis, placitum.*] Sublatum à vulgatis fuerat verbum, *permotis*, nos ex Flor. aliiſque veteribus, ut non ſupervacuum, reſtituimus. *Pichena.*

2 *Cujus amœnitate captus Cæſar, crebro ventitabat.*] Aliquid hic deeſt, ut integra ſit ſententia. Legendum puto, *quo, ejus amœnitate captus.* Erravit fortaſſe librarius, cum pro, *quo ejus*, ſcripſerit, *quojus*, quod antiqua ſcriptura valet, *cujus.* Pichena.

3 *Ne L. Silanus.*] De quo inferius lib. 16. *Lipſius.*

4 *Qui à conjuratione integri eſſent.*] Codex Budenſis, *qui conjurationem integri.* Lego *conjuratione*, aut potius, *conjurationis integri.* Rhenanus.

5 *Ne à libertate moveretur.*] Vatic. *ne ad libertatem moraretur.* Ducit me ſententia ut legam, *ne aut libertatem moliretur.* Duplex videlicet à Veſtino metus. ne aut homo acer ad libertatem populum vocaret: aut alium à Piſone Principem diligeret. *Lipſius.*

Ne à libertate moveretur.] Piſo ex ingenii acritate, merito ſuſpectabat Veſtinum eſſe libertatis amatorem: quem etiam eadem de cauſſa Nero ipſe metuebat. nam homines præfracti ſpiritus, libertatis non raro ſtudioſi deprehenduntur. Quamobrem ille damnatur, *quod ferociam Aſinii Pollionis avi attineret*, qui vel in ſcriptis foverat libertatem. lib. 4. ann. *Aſinii Pollionis ſcripta egregiam eorundem* ſcil. Bruti & Caſſi, *memoriam tradunt.* Cæterum Veſtinus haud minus, quam Silanus, deterruit Piſonem, ne in ſua villa principem trucidaret: is enim Nerone ſublato inter ſacra menſæ, vel populum (ut amator patriæ) in libertatem vindicaſſet, vel alium imperatorem Piſonis odio dediſſet: quæ omnia ſacris hoſpitii violatis conſuli facilia fuiſſent.

lecto imperatore alio, sui muneris Remp. faceret. Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium expleverit.
53 Tandem statuere [1] Circensium Ludorum die, [2] qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar rarus egressu, [3] domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat, promptioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, *ut Lateranus quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus, & [4] genibus principis accidens, prosterneret incautum, premeretque, [5] animi validus, & corpore ingens. Tum jacentem & impeditum, tribuni & centuriones, [6] & ceterorum ut quisque audentiæ ha-*

Quod memoravi de odio Pisonis, hinc patet: *Vel delecta imperatore* &c. additis cap. 68. *quidam vetustu in eum simultatibus.* Salinerius. Lipsius bene. Muretus, *Ne ad libertatem moveretur.* Æque bene, Et eadem uterque sententia. *Acidalius.* Cum Flor. habeat, *ne ad libertatem moveretur:* Legendum olim putavi, *ne ad libertatem oriretur*; Id est, ne ad libertatem instituendam insurgeret. Nunc dubito, num verius sit ad Taciti mentem, & ex communi librorum scriptura: *ne ad libertatem moveretur*, scil. ad libertatem populo Rom. restituendam. *Pichena.* Divertunt alii ad conjecturas, mihi proba videtur scriptura vulgata, ut velit ipsammet libertatem varie movere potuisse animum Vestini, ut eam reductam caperet. Libertatem etiam inter Numina cultam, patet ex Inscriptionibus nostris, pag. XCIX. 2. CI. CXIII. 2. Sed & de *modestia*, tamquam una Dearum, locutus est noster lib. 4. ann. 7. *Precandam post hac modestiam*, &c. *Gruterus.* Videndum an fuerit: *ne à libertate moneretur* Iustinus 2. *Hujus virtute cum admonita civitas libertatis esset.* Gronovius.

1 *Circensium ludorum die, qui Cereri celebratur.*] Leg. *celebrantur.* Acidalius.

2 *Qui Cereri celebratur.* Qui dies pridie Idus Apriles, ita notatus Kalendario veteri: LVDI. CERERI. & biduo ante, LVDI. IN CIRCO. Infra, noster: *utque Circensium Cerealium ludicrum, pluribus equorum cursibus celebraretur.* Dio lib. 47. inter prodigia refert, quòd *Ædiles Cereri, loco Circensium & equestrium ludorum, gladiatorios exhibuerint.* Ovidium adde IV. Fastorum: & nummum veterem: MEMMIVS ÆDILIS CERIALIA PREIMVS FECIT. Quod Cæsaris & Tulli ævo factum. Vide Politianum Miscell. cap. LXXXV. *Lipsius.*

3 *Domoque aut hortis clausus.*] Addidi copulam, *que*, ex Flor. *Pichena.*

4 *Genibus principis accedens.*] Emendavimus, *genibus principis accidens.* Est ab *accido*, quod est ab *ad* & *cado.* Rhenanus.

5 *Animi validus, & corpore vigens.*] Codex Budensis, *& corpore ingens.* Sic lib. 1. Hist. *Cæcina, decora juventa, corpore ingens, animi immodicus.* Idem.

6 *Et ceterorum ut quisque audacia plus habuisset.*] In Budensi, *& cete-*

rorum

habuisset, accurrerent, trucidarentque: primas sibi partes expostulante Scevino, qui pugionem templo Salutis in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentano in opido detraxerat; [1] gestabatque velut [2] magno operi sacrum. *Interim Piso apud ædem Cereris opperiretur, unde eum præfectus Fenius & ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem:* quod C. Plinius memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare animo fuit, [3] quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam nomen & periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris, alii matrimonio se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est. [4] Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, 54
ætatis,

rorum ut quisque audivisset, accurrerent. Rhenanus.

Ut quisque audientia.] Lectio à Vatic. est, Farnes. *audacia habuisset.* corrupte triti libri, *audivisset.* Lipsius.

1 *Gestabatque velut.*] Gestabatne pugionem? non is mos Romæ, & per hanc vanitatem homo se palam retexisset. Aliud omnino verbi fuisse suspicor: *servabatque jactabatque.* aut tale. *Lipsius.*

Gestabatque velut magni operis sacrum.] Omnino aliud verbum fuit quam *gestabat.* Lipsio placebat, *servabatque*, vel *jactabatque.* Mihi proximum ad literas videtur, *custodibatque.* Acidalius. Vulgo, *magni operis.* & utrumque recte. tamen Flor. sequor, qui habet, *magno operis.* litera, *s.* redundante. *Pichena.* Vulgatum tamen Græcismo posset defendi. Apollonius Rhodius lib. 2. Εἰ δ' ἄγε δὴ νῆσον μὲν ἰδὼν Ἀπόλλων Τὴν δ' ἱερὴν καλέωμεν. Strabo lib. 14. Εἶτ' ἄκρα Πηδάλιον, εἰς ἣν ὑπέρκειται λόφος τραχὺς, ὑψηλὸς, τραπεζοειδὴς, ἱερὸς Ἀφροδίτης. Lucianus Hermotimo: Κάλαμις ἀργυρᾶ πεποίηται ἱερὰ τῶ θεῶ. Nam *magnis operis* omnino male. Plinius lib. 11, 37. *Lupi dexter caninus in magnis habetur operibus.* Gronovius.

2 *Magni operis sacrum.*] Pichena ex Flor. colligit, *magno operi.* Neque ego olim male, *magnis operis*, multitudinis numero. *Lipsius.*

3 *Quamvis absurdum videretur & inane, aut ipsi Antoniam nomen & periculum commodavisse.*] Rodolphus peracute: *aut inani spei Antoniam.* Hi tales homines, si ad Criticam serio se dedissent, quid non pervidissent? Et tamen nos Pelei placemus nobis in hac machærâ. *Idem.*

Quamvis absurdum videretur, aut inanem ad spem Antoniam.] In vulgatis legitur: *quamvis absurdum videretur, & inane, aut ipsi Antoniam.* At Flor. qui habet, *aut inane aut spem*, prætulit mihi lucem ad correctionem, quam restitui. *Pichena.*

4 *Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis, sexus, taciturnitate omnia cohibita.*] Certè mirum, in lubrico & præpeti hoc sermonis. Simile plane, quod Claudianus miratur, conspiratione militari in Ruffinum:

 —— nec

ætatis, ſexus, [1] dites, pauperes taciturnitate omnia cohibita ſint: [2] donec proditio cœpit è domo Scevini. qui pridie inſidiarum, multo ſermone cum Antonio Natale, dein regreſſus domum, teſtamentum obſignavit; promptum vagina pugionem, de quo ſupra rettuli, *vetuſtate obtuſum* increpans, *aſperari ſaxo*, [3] *& in mucronem ardeſcere* juſſit. Eamque curam liberto Milicho mandavit. Simul affluentius ſolito convivium initum: ſervorum chariſſimi libertate, & alii pecunia donati. atque ipſe mæſtus, & [4] magnæ cogitationis manifeſtus erat, quamvis lætitiam vagis ſermonibus ſimularet. Poſtremo *vulneribus ligamenta*, [5] *quibuſque ſiſtitur ſanguis* [6] *parare* eundem Milichum monet; ſive gnarum conjurationis, & hucuſque fidum; ſeu neſcium, & tunc primum arreptis ſuſpicionibus, [7] ut plerique tradidere, de

——— *nec quiſquam tantâ de plebe repertus,*
Proderet incautis qui corda minantia verbis.
Quæ non poſteritas, quæ non mirabitur ætas
Tanti conſilium vulgi potuiſſe taceri,
Aut facinus tam grande tegi?

Et plura, quæ addit. *Lipſius.*

1 *Divites, pauperes.*] Pro *divites* ſcripſimus, *dites.* quam vocem uſurpat crebro. Vt lib. 2. Hiſt. 1. *Dites dominos in prædam, aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant.* Rhenanus.

2 *Donec proditio cœpit.*] Plutarchus libello de Garrulitate, longe aliter elatam & apertam narrat conjurationem. Sed ne tibi imponat, non iſtam. Duplex enim in Neronem conjuratio, Piſoniana, & Viniciana, ut auctor Sueton. cap XXXVI. Ad Vinicianam ergo refer illa Plutarchi. *Lipſius.*

3 *Et mucronem ardeſcere juſſit.*] Flor. *& in mucronem.* Pichena. Lucanus lib. 7. *niſi cotibus aſper Exarſit mucro.* Fone tamen Cornelius: *& mucrone ardeſcere juſſit.* Gronovius.

4 *Magna cogitationis manifeſtus.*] Seneca in Controverſiâ v. l. 11. *Tyrannus ſuſpicatus eſt, ſive iſti aliquid excidit, ſive magna conſilia non benè vultus tegit.* Lipſius.

5 *Quibuſque ſiſtitur ſanguis parare eumdem Milichum jubet.*] Liber Matthiæ Corvini: *Quibuſque ſiſtitur ſanguis ſarciebat eumdem Milichum jubet.* Lego, *ſarcienda eumdem Mil. jubet.* Dicimus enim, *jubeo te aliquid.* Mox eſt illic, *in hortos ſervianos.* Rhenanus. Neſcio an à libris verbum, *parare*, & an aliquis lateat error. aliter enim in veteribus. Rhenanus ait, in Matthiæ Corvini codice legi: *ſartiebat eundem Milichum.* In Flor. *partiebatque* in alio Man. *partiebatur.* Alii cogitent. *Pichena.*

6 *Parare eumdem Milichum.*] Sententia apta eſt: tamen libri illud verbi redarguunt: quorum partim, *ſartiebat eumdem*; alii, *partiebatque*, nonnulli, *partiebatur.* Quid veri, quæro. *Lipſius.*

7 *Vt plerique tradidere de conſequentibus.*]

de conſequentibus. Nam cum ſecum ſervilis animus præmia perfidiæ reputavit, ſimulque immenſa pecunia & potentia obverſabantur, ceſſit fas, & ſalus patroni, & acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque conſilium aſſumpſerat, muliebre ac deterius. quippe ultro metum intentabat, [1] *multoſque aſtitiſſe libertos ac ſervos qui eadem viderint: nihil profuturum unius ſilentium: at præmia penes unum fore, qui indicio prævenisſet.* Igitur cœpta luce Milichus in hortos Servilia- 55
nos pergit: & cum foribus arceretur, *magna & atrocia afferre* dictitans, deductuſque ab janitoribus ad libertum Neronis [2] Epaphroditum, mox ab eo ad Neronem, *urgens periculum*, [3] *graves conjurationes*, & cetera quæ audierat conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum oſtendit, accirique reum juſſit. is raptus per milites, & defenſionem orſus; *Ferrum cujus argueretur, olim regione patria cultum, & in cubiculo habitum, ac fraude liberti ſubreptum* reſpondit. *Tabulas teſtamenti ſæpius à ſe, & incuſtodita dierum obſervatione, ſignatas. Pecunias & libertates ſervis & ante dono datas; ſed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, & inſtantibus creditoribus, teſtamento diffideret. Enimvero liberales ſemper epulas ſtruxiſſe, & vitam amœnam, & duris judicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla juſſu ſuo, ſed quia cetera palam vana objeciſſet,* [4] *adjungere crimen, ut ſeſe pariter indicem & teſtem*

tibus.] Senſus nullus eſt. Conjicio: *de conſcientibus.* id eſt, conſciorum plerique. *Grotius.*

1 *Multoſque aſtitiſſe libertos ac ſervos.*] Dele copulam *que* à voce *multis.* Id enim ipſum eſt, per quod intentabat: ut & ſequentia ſtatim. *Acid.*

2 *Epaphroditum.*] Qui à libellis fuit. de quo Suetonius Neron. cap. XLIX. Et Domit. cap. XIV. Eſt ille ipſe, cui nobilis ſervus Epictetus fuit. Suidas, & Arrianus. *Lipſius.*

3 *Graves conjurationes.*] Flor. *graves conjuratos.* Pichena.

4 *Adjungere crimen viſum, ſe pariter indicem & teſtem facere.*] Exemplar ſcriptum habet *vixiſſe.* Forte legendum, *Adjungere crimen nixum, ſe pariter indicem & teſtem facere.* Rhenanus. Hæc nullus capio, & videtur nec Muretus, qui ſtellulam hac regione appinxerat. Legendum forte, *Adjungere crimen, cujus ſe pariter indicem & teſtem faceret.* quod nec ipſum ſatis placet.

stem faceret. Adjicit dictis constantiam. incusat ultro *intestabilem & consceleratum*, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, *Antonium Natalem multa cum Scevino*, [1] *ac secreto collocutum*, *& esse utrosque C. Pisonis intimos.*

56 [2] Ergo accitus Natalis: & diversi interrogantur, *quisnam is sermo*, *qua de re fuisset?* Cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis totius conjurationis magis gnarus, [3] simul arguendi peritior, *de Pisone* primum fatetur. deinde adjicit *Annaeum Senecam*, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus, Quinctianusque, & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus *Atillam matrem suam*, Quinctianus *Glicium Gallum*, Senecio *Annium Pollionem* amicorum præcipuos no-

placet. Modius 15. Novantiq. notat Rod. Agricolam legere: *adjungere crimen*, *ut sese pariter indicem & testem faceret*. Idem probat. Ego alteri non præfero. *Acidalius*. Nihil hac lectione certius, *Adjungere crimen*, *ut sese pariter indicem & testem faceret*, quam ex Flor. verbis licet corruptis elicui. is enim habet: *adjungere crimen l. 3 sisse pariter indicem & testem faceret*. Pichena. Mihi sedet Acidalium rem acu tetigisse: *adjungere crimen*, *cujus*. i. adjicere hanc quoque calumniam, quam & deferat ipse, & sibi tanquam testi credi velit. *Gronovius*.

Crimen visum, Non erat hoc crimen, fomenta parasse; sed conjurasse. Itaque legam, *criminis*, *cujus se pariter indicem & testem faceret*. Et vero libri etiam quidam, *faceret*, præferunt. *Lipsius*.

1 *Ac secreto collocutum.*] Farnes. *secreta*, & ad oram, *Seneca* non probo. Statim è libris edidi, *An cuncta jam patefacta credens*. non ut obtinuerat, *ante*. Notum & creberrimum Tacito dicendi genus. *Idem*.

Ac secreto collocutum.] Flor. *ac secreta*. sed vulgata magis placet. *Pichena*.

2 *Ergo accitur Natalis.*] Scripsimus *Ergo accitus Natalis*. subaudi *est*. Rhenanus.

3 *Simul arguendi peritior.*] Faërnus parva mutatione legebat: *simul argenti paratior*. Ursinus. Non ausim dubitare legendum cum Faërno, *simul ar-*

nominavere. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, *tormentis dilacerari* jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne à femina spernerentur, pervicere quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemptus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur, [1] gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, & corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui & viri & equites Romani [2] senatoresque intacti tormentis, [3] charissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio & Quinctianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset. 57
Quin & urbem per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari & amne, velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per do- 58

arguenti, (vel si malueris, *urgenti* Neroni) *paratior*. lib. 14. *incesto parata*. Apul. lib. 7. *parati morti*. Pricæus.

1 *Gestamine sellæ.*] Eadem sævitia est quam tangit Ammianus libro 29. *Promiscuè juvenes aliique, membris omnibus capti, ad supplicia sellis gestatoriis ducebantur.* Lipsius.

2 *Senatoresque intacti tormentis.*] Ita Farnes. optime Vatic. *intactis*, litterâ unâ redundante. Ex quo fonte vulgatus error, *in tantis*. Res clara. Insigni laude, ait, dignandi libertina mulier, quæ toties pressa constanter indicare abnuerit ignotos: cum viri & Senatores etiam proxima pignora sua proderent, sine tormentis. *Lipsius.*

Senatores in tantis tormentis.] Faërnus legebat: *Senatoresque intactis tormentis.* Ursinus. Leviter maculata sunt. Lego, *intentis*, & hoc sensu. Senatores, & equites, visis modo tormentis animis cecidere: cum libertina iis propemodum laniata, nil interea mutiret. Iuvant hæc de iisdem viris dicta: *& tormentorum aspectum ac minas non tulere.* Nec non sequentia *intento mortis metu subegerunt.* Salinesius.

3 *Charissima suorum quisque pignorum proderent.*] Castigavi, *Charissima quoque suorum pignorum proderent.* Rhenanus. Muretus, *quisque*, quod malim & ipse. Notat id ipsum ex Rom. editione Modius lib. 15. Novantiq. *Acidalius.* Flor. ac Ven. *carissima suorum quisque pignorum.* Vulgo, *carissima quaque suorum pignorum.* Pichena.

1 *Le-*

domos, rura quoque & proxima municipiorum, pedites equiteſque permixti Germanis, quibus fidebat princeps quaſi externis. Continua hinc & juncta agmina trahi, ac foribus hortorum adjacere. Atque ubi dicendam ad cauſſam introiſſent, [1] *lætatum erga conjuratos, ſi fortuitus ſermo, & ſubiti occurſus, ſi convivium, ſi ſpectaculum ſimul iniſſent*, pro crimine accipi: cum ſuper Neronis ac Tigellini ſævas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, [2] ſed quo fidem inſcitiæ pararet, atrox adverſus ſocios. Idem Subrio Flavio [3] aſſiſtenti, annuentique an inter ipſam cognitionem diſtringeret gladium, cædemque patraret; [4] renuit, infregitque impetum jam manum ad capu-
59 lum referentis. Fuere qui prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Piſonem *pergere in caſtra, aut* [5] *roſtra eſcendere, ſtudiaque militum & populi tentare: ſi conatibus ejus conſcii aggregarentur, ſecuturos etiam integros, magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in novis conſiliis valeret. Nihil adverſum hoc Neroni proviſum. etiam fortes viros ſubitis terreri; ne dum ille ſcenicus, Tigellino ſcilicet*

cum

1 *Lætatum erga conjuratos.*] Repoſui, *lætatum erga conjuratos.* Rhenanus. Corrupta: quæ nunc non ſano. Conjeci ſed leviter, *certatum arguere conjuratos.* Sententia & emendatio vera è ſequentibus verbis elicienda. *Acidalius.* Arriſiſſe aliquando quacumque occaſione cuiquam è conjuratis; frontem exporrexiſſe, & vultum hilariorem finxiſſe ad adventum, aſpectum, obitum, occurſum, alloquium, dictum, geſtum motumve alicujus. Nihil hic ſuſpectum. *Gronovius.*

2 *Sed quo fidem inſcitiæ pararet.*] Malim, *& quo fidem.* Acidalius. Scripſerim; *& quo fidem.* Freinshemius.

3 *Aſſiſtenti, annuentique.*] Malim, *innuentique.*] Acidalius.

4 *Retinuit, infregitque.*] Faërnus dudum, *renuit*, legebat: probaturque à quibuſdam libris, & rectum eſt, Annuerat Flavius, iſte renuit. *Lipſius.*

Retinuit infregitque impetum.] Non eſt dubium, quin, *renuit*, legendum ſit, pro, *retinuit*: & ita Faërnus emendabat. *Vrſinus.* Verbum, *renuit*, ex Flor. & aliis Manuſcriptis reſtitui. Male antea, *retinuit.* Flavius enim Fenio annuit; & Fenius Flavio renuit. lib. 1. ann. *renuit Tiberius.* Pichena.

5 *Roſtra eſcendere.*] Libri ſcripti. *Lipſius.*

1 *Multa*

cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. [1] *Multa experiendo confieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium & fidem in tot consciorum animis & corporibus sperari. Cruciatu aut præmio, cuncta pervia esse. Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece afficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur Remp. dum* [2] *auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset, & plebes desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, si vita præriperetur, mortem approbaret?* Immotus iis, & paululum in publico versatus, post domi secretus, [3] animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes delegerat. Nam vetus miles timebatur, [4] tamquam favore imbutus. Obiit abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis adversus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, [5] & sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. [6] Nomen mulieris Arria Galla; priori marito, [7] Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere. Proximam necem Plautii Laterani 60
consulis designati Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud [8] breve mortis arbitrium permitteret. Raptus in locum [9] servilibus pœnis

1 *Multa experiendo confieri.*] Negligere nolui verbum, *confieri*, quod est in Floren. & ab optimis autoribus usurpatur. Vulgo, *fieri.* Pichena.

2 *Auxilia libertati invocat, dum miles potius deesset* &c.] Legam, *auxilia libertati invocat. Miles potius deesset.* &c. Acidalius.

3 *Animum adversum suprema firmabat.*] Nos, *firmat.* Rhenanus. Melius ex Flor. ac Ven. *firmabat*, quam, *firmat*, ut in vulgatis. *Pichena.*

4 *Quamquam favore imbutus.*] Mutavi meam secutus judicium, *quamquam*, in *tanquam.* Rhenanus.

5 *Et sola corporis forma commendatam.*] Volumen regium, *& sola corporis fama com.* Rhenanus.

6 *Nomen mulieris Arria Galla.*] Lego, *mulieri.* quod quilibet videt. Et est forte mendum typographicum. *Acidalius.*

7 *Domitius filius.*] Scripsimus, *Domitius Silius.* Rhenanus.

8 *Breve mortis arbitrium.*] Profectò breve. Nam Nero *mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat.* Lipsius.

9 *Servilibus pœnis sepositum.*] Disce ergo clarè, Lector, locum certum fuisse

pœnis ſepoſitum, manu Statii tribuni trucidatur, [1] plenus conſtantis ſilentii, nec tribuno objiciens eandem conſcientiam. Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia conjurationis manifeſtum compererat, ſed ut ferro graſſaretur, [2] quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit; *miſſum ſe ad ægrotum Senecam, ut viſeret conquerereturque, cur Piſonem aditu arceret? melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent.* Et reſpondiſſe Senecam; *ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti.* Hæc ferre Cranius Silvanus tribunus cohortis, & *an dicta*

fuiſſe in pœnam ſervorum viliumque capitum. Quem illum? Seſtertium, ut opinor. Ita enim locus, non Romæ, ſed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abjecta, aliaque quæ ad ſupplicia plebis. Plutarchus in Galba: Τὴν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσαντο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες, ἔρριψαν εἰς τὸν ὑπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. Ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται. id eſt: *Galba caput Patrobii & Vitellii ſervis donarunt. quod illi acceptum omni contumeliarum & ludibriorum genere afficientes abjecerunt in locum, ubi occidi ſolent in quos Cæſar juſſit animadvertere. Locus Seſtertium dicitur.* Extra urbem, dico, is locus (errant qui de Gemoniis ſuſpicantur) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia ſemitertio ab urbe milliari. Ea quidem ratio appellandi, recepta Romanis. Ita Septimum, Palatium ſub urbe, Iuſtiniani, l. XXXIV. C. De donation. Decimum, ſuburbanum Carthaginis Procopio. Septimum Hoſtienſe, Symmachi villa, l. VI. ep. Quartum Latinæ, apud eumdem libro IX. Quartum Pollionis, Martialem libro III. Credo fuiſſe extra portam Eſquilinam: & odorari videor corruptionem ejus verbi in commentatore Horatii, uti Cruquius ſedulæ induſtriæ interpres eum edidit. *Eſquilinus mons Romæ ex ſeptem montibus. Hinc Eſquilina porta Romæ dicitur, adſeſſorium, ubi certus erat locus ſepulchrorum ad corpora pauperum aut ſceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.* Legerim, *ad ſeſtertium.* Sicut in vita Cypriani: *Cum veniſſet ad eum locum qua dicitur Sextus, quarto ab urbe milliari.* emendatum ab aliis recte, *Sextertius.* Lipſius.

1 *Plenus conſtantis ſilentii.*] Egregii viri mortem plenius Arrianus deſcripſit, libro I. cap. I. Λατερανός ποτε ἐν Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι, ἐκτείνας τράχηλον, καὶ πληγεὶς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ' ὀλίγον συνελκυσθεὶς, πάλιν ἐξέτεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον, προσελθόντα Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίναντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, Ἄν τι θέλω, φησὶν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ. O excelſum animum & ſupra omnem hanc terrenam fecem. *Lipſius.*

2 *Quando venenum non proceſſerat.*] Codex manuſcriptus, *quoniam venenum non proceſſerat.* Nec magnopere refert. *Rhen.*

1 *Sua-*

dicta Natalis, [1] *suaque responsa nosceret*, percunctari
Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum
diem [2] ex Campania remeaverat, [3] quartumque apud
lapidem suburbano rure substiterat. Illo propin-
qua vespera tribunus venit, & [4] villam globus mi-
litum sepsit. Tum ipsi [5] cum Pompeia Paullina u-
xore & amicis duobus epulanti mandata imperato-
ris edidit. Seneca; *missum ad se Natalem, conque-* 61
stumque nomine Pisonis [6] *quod visendo eo prohiberetur*,
[7] *seque rationem valetudinis & amorem quietis excusa-
visse*, respondit. *Cur salutem privati hominis incolu-
mitati suæ anteferret; caussam non habuisse.* [8] *nec sibi
promptum in adulationes ingenium. Idque nulli magis
gnarum quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam
servitium expertus esset.* Vbi hæc à tribuno relata sunt,
Poppæa

1 *Suaque responsa nosceret.*] Videatur forte melius *adnosceret*. Sed illud firmatur loco Ann. libro 13. *Itur ad Agrippinam, ut nosceret objecta dissolveretque, vel pœnas lueret.* Vbi omnino malim veterem lectionem, quam Modius 99. Novantiq. annotat, *pœnâ*. Acidalius.

2 *Ex Campania.*] Vbi extremis annis multus fuit, rarior in aulâ, & Sapientiæ studiis occupatus. *Epistola* ibi, & *Quæstiones Naturales*, sub hoc tempus structæ. *Lipsius.*

3 *Quartumque apud lapidem.*] In villâ sua Nomentanâ, ut volunt, qui vitam nobis scripsere. Sed ambigo, quia Nomentum longiùs aberat, & duodecimo ferè lapide. Nisi si tractus eò versus hucusque Nomentanus diceretur. *Lipsius.*

4 *Villam globus militum sepsit.*] Sive *globis*. Acidalius. Vulgo, *globus*, suo quidem sensu. Sed melius, *globis*, ex Flor. ut ad Tribunum ipsum referatur; qui globis militum villam sepsit. *Pichena.*

5 *Cum Pompeja Paullina uxore.*] Quam nobilissimam feminam Dio appellat; filiam fortean Pompeji Paullini, qui suprà Consularis dicitur, & vectigalibus publicis præpositus. *Lipsius.*

6 *Quod à visendo eo prohiberetur.*] Emendavimus, *quod visendo eo prohiberetur*. Solet enim tales præpositiones omittere Tacitus. *Rhenanus.* Suspecta alicui esse posset vox *visendo*, tanquam partus librarii. *Gruterus.*

7 *Se ratione valetudinis & amore quietis.*] In Cod. manuscripto legitur, *rationes valetudinis & amorem quietis excusavisse*. Rhenanus, *Seque rationem valetudinis, & amorem quietis excusavisse*. Lectio hæc ex Flor. at vulgata: *se ratione valetudinis, & amore quietis* &c. *Pichena.*

8 *Nec sibi promptum.*] Ipse de se ad Neronem: *Non blandiar auribus tuis. nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quàm placere adulando.* Lipsius.

Nec sibi promptum in adulatione ingenium.] Pluralitatem hanc non sperno. mallem tamen, *adulationem*. de simili lapsu dixi ad librum 3. Ann. in principio. *Pichena.*

1 *Quod*

Poppæa & Tigellino coram, [1] quod erat sævienti principi intimum consiliorum, interrogat: *an Seneca voluntariam mortem pararet?* Tum tribunus [2] *nulla pavoris signa, nihil triste in verbis ejus aut vultu deprehensum* confirmavit. Ergo *regredi*, & [3] *indicere mortem* jubetur. Tradit Fabius Rusticus; *non eo quo venerat itinere reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, & expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret interrogavisse: monitumque ab eo, ut exsequeretur*, fatali omnium ignavia. nam & Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. Voci tamen & aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui *necessitatem*
62 *ultimam* denuntiaret. Ille interritus poscit *testamenti tabulas*: ac denegante centurione, conversus ad amicos, *quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur*, [4] *quod unum jam, attamen pulcherrimum habebat, imaginem vitæ suæ relinquere* testatur. *cujus si me-*

1 *Quod erat sævienti principi intimum consiliorum.*] Hoc ipsum graviter perstringit Plin. 30, 2. *Vtinam inferos potius, & quoscunque de suspicionibus suis deos consuluisset, quam Lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogitationes ejus fuissent.* Freinshemius.

2 *Nulla pavoris signa.*] Lege hæc cum sequentibus: & admitte, sodes, calumnias Dionis. *Lipsius.*

3 *Indicere mortem jubetur.*] Interrogatus Tribunus an mortem voluntariam sibi Seneca pararet, eam non paranti, indicere à Nerone jussus est. Erat enim summum, quod tyranni veteres haberent, damnato jure vel injuria liberam mortis electionem concedere, quo de se statueret reus genus mortis, quod expeditissimum videretur. Sic supra libro 11. Vitellus sub Claudio *Valerio Asiatico liberum mortis arbitrium permisit.* Sic paulo ante. *Plautio Laterano non illud breve mortis arbitrium permisit Nero.* Ita quoque infra libro 16. *Thraseæ Serano Serviliaque datur mortis arbitrium ex Senatusconsulto.* Apud Sueton. Tib. 54. *Germanici filium putant Neronem ad voluntariam mortem coactum.* Placuitque Senecæ mortem eo, quo brevior futura esset, magis eligendam. adversus Platonem, qui non licere sibi ipsi manus inferre censuerat epist. 71. ad Lucilium. Proinde, ait Vlpianus, *Nec liberam mortis facultatem concedendi jus præsides habent: multo minus* (ita lego, non, *multo magis*) *vel veneno necandi. Divi tamen fratres rescripserunt, permittentes liberam mortis facultatem.* l. 8. § 1. D. de pœnis. *Vertranius.*

4 *Quod unum jam & tamen pulcherrimum.*] Mutavi, *quod unum jam tamen & pulcherrimum habebat.* Rhenanus. Facinus legebat: *Quod unum tan-*

memores essent [1] *bonarum artium, famam tam constan-
tis amicitiæ laturos.* Simul lacrymas eorum, modo
sermone, modo intentior in modum coërcentis,
ad firmitudinem revocat, rogitans: *Vbi præcepta sa-
pientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversum im-
minentia? Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis?
Neque aliud superesse, post matrem fratremque inter-
fectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjice-
ret.* Vbi hæc atque talia velut in commune disse- 63
ruit, [2] complectitur uxorem. & paululum [3] adver-
sus præsentem fortitudinem mollitus, rogat orat-
que

tantum, & pulcherrimum habebat, pro eo quod vulgo legitur: *Quod unum jam tamen & pulcherrimum hab.* Vrsinus. Lege; *quod unicum tamen & pulcherrimum habeat.* Acidalius. *Quod unum jam, attamen pulcherrimum* &c. hanc Florentini ac Veneti lectionem prætuli. Vulgo, *jam tamen, & pulcherrimum.* Pichena.

1 *Bonarum artium.*] Faernus hæc verba delebat. *Vrsinus.* Lego, *bonarum artium famam, tum constantis amicitiæ laturos.* Atque ita fere etiam Muretus. *Acidalius.*

2 *Complectitur uxorem paululum adversus præsentem formidinem mollitus.*] Hic inseruimus particulam *&*. *Complectitur uxorem, & paululum adv. pr. form. moll. orat rogatque.* Rhenanus. *Mollitus* hercle Senecæ non convenit. Muretus voluit, *molitus.* L. *& paullo adversus præsentem formidinem mollius rogat oratque* &c. Paullo nunc mollius, quia ante intentior in modum coërcentis, ad firmitudinem revocaret. Acidalius. *Et paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus*; ne minimum quidem dubitavi, quin hanc *fortitudinis* vocem Florentini codicis auctoritate reponerem. nam vulgata, *adversus præsentem formidinem*; mihi à Taciti mente, & ab historia ipsa aliena videtur, cum nulla hic appareat formido; neque antecedentia aut subsequentia verba, ullam in Seneca formidinem arguunt. Sensus est: Senecam, dum complectitur uxorem, aliquantulum contra ingenitam præsentemque animi fortitudinem mollitum, quasi mors ei molesta esset, amore uxoris. Firmatur hic sensus ex ipso Seneca epist. cv. in principio: *Ille qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui perseverat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit: nec tantum sibi velit mori, sed si cœpit, intermittat, & suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reverti, quod magni viri sæpe fecerunt.* Pichena. Scribendum, *paullulum adversus præsentem formidine mollitus*, diximus 2. Observ. 20. *Gronovius.*

3 *Adversus præsentem formidinem.*] Liber Florent. *fortitudinem*: quod Pichena explicat, contra ingenitam ac præsentem fortitudinem. At ego, *formidinem*, retineam: sed à Senecâ amoliar in uxorem, legamque, *mollitam.* Quod si de Senecâ, legam: *adversus præsentia, formidine mollitus.* Nimirum adspectu illo complexuque amatæ & amantis uxoris, & cogitatione instantium, sensit metus aliquos motus: sed compressit, & evicit. statimque uxo-

rem

que [1] *temperaret dolori*, [2] *ne æternum susciperet, sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret.* Illa contra, [3] *sibi quoque destinatam mortem* adseverat, manumque percussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret: *Vitæ*, inquit, *delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis. non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.* Post quæ eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Seneca, quoniam senile corpus & parvo victu tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, [4] suadet *in alium cubiculum abscederet.* Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit, [5] quæ in vulgus edita ejus

rem ad robur etiam hortatur. *Lipsius.*

1 *Temperaret dolori, ne æternum susciperet.*] Corrupte Florent. *temperaret dolorem, æternum susciperet.* At vulgatæ lectionis non ineptus sensus. Hortatur uxorem Seneca ut dolori temperet, nec in eo, dum vixerit, perseveret. *Pichena.* Legendum, *temperaret dolorem æternum suscipere.* Vide 2. Observ. 20. *Gronovius.*

2 *Ne æternum susciperet.*] Quid hic turbent aut rescribant, nescio: creber & velut ex formulà sermo erat de *æterno*, id est magno & insolabili dolore. Lucretius:

——— *æternumque*
Nulla dies nobis mærorem è pectore tollet.

In lapidibus: *Æterno dolore adflictus.* Rogat ergo parce & modicè, id est sapienter, dolere. *Lipsius.*

3 *Sibi quoque destinatam mortem adseverat.*] Conjunctio *quoque* non est in volumine Budensi. *Rhenanus.*

4 *Suadet in alium cubiculum abscedere.*] Scripsimus, *abscederet.* Rhenanus.

5 *Quæ in vulgus edita ejus verbis.*] Temporibus Cornelii nostri liber Senecæ extabat & lectitabatur, quo in sævitiam Neronis invectus supremis potius verbis quam tabulis exitum descripsit suum. Is vero libellus non inter Tragicos Neronis nunc superest, quamvis nonnullis id commentum placeat. Fuit autem, ni fallor, factus dissimili argumento, oratione ac stylo. De quo Xiphilinus Cassii epitomator inquit, *Seneca non prius sibi manus attulit, quam libellum, quem tum scribebat, cæteraque emendavisset, quæ non audebat apud quenquam deponere, metuens, ne, si forte in Neronis manus venissent, interirent.*

Itaque

ejus verbis, [1] invertere supersedeo. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliscerent invidia crudelitatis, [2] inhibere mortem. Hortantibus militibus, servi libertique [3] obligant brachia, premunt sanguinem, [4] incertum an ignaræ. nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, *donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse; deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam.* cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim durante tractu, & [5] lentitudine mortis, Statium Annæum [6] diu sibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat *provisum pridem,* [7] *vene-*

Itaque Seneca hoc modo decessit è vita, licet, ut homo imbecilli animo, Neroni consuetudinem, quam cum ipso habuisset, exprobraret. Vertranius.

1 *Invertere supersedeo.*] Quod factum fuisset, si hic aliis verbis retulisset, alioqui posset etiam legi, *innectere supersedeo*, quæ lectio mihi summopere probatur, nam superior sensus plane frigidus est. *Rhenanus.*

2 *Inhiberi mortem imperat.*] Verbum *imperat* non est in libro manuscripto. quare Tacitum scripsisse suspicor, *At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, inhibere mortem. Inhibere,* id est, inhibebat. *Rhenanus.* Testatur Rhenanus, abesse à suo MSto verbum, *imperat.* Ego item à Florent. atque à duobus aliis veteribus. Forte scripsit Tacitus, *inhibet mortem.* Pichena. Alii; *inhiberi mortem imperat:* sed *imperat* istud nec in MSc. Florentino, aliisque duobus Pichenæ veteribus; nec item in MSc. Rhenani comparet. Ergo non dubitavi scripsisse Tacitum *inhibere.* pro inhibebat, aut inhibuit, forma loquendi ipsi, aliisque Latinis Scriptoribus usitatissima. *Freinshemius.*

3 *Obligant brachia, premunt sanguinem.*] *Premere* idem hic, quod cohibere Ann. libro 1, *multaque indicia sævitiæ, quanquam premantur, erumpere.* Histor. libro 4. *pressit iras.* Pichena.

4 *Incertum an ignaræ.*] Dubites an *ingratæ.* i. e. invitæ. ut Donatus ad Terentii Eunuchum eam vocem interpretatur. Et voluit P. Faber idem hoc verbi reponere in Tacito sup. libro 12. ubi de pœna feminarum, quæ servis conjungerentur: *Statuiturque ut ignaro domino ad id prolapsa.* legit *ingrato.* i. e. invito. Sed non probo. Hoc autem loco *ignaræ* nescio qui convenire possit. Inscienti enim obligare brachia, sistere sanguinem non potuerunt. Et sententiam alteram juvat, quod infra sequitur: *Deinde oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam.* Acidalius.

5 *Et lenitudine mortis.*] Placeret magis, ut Faernus legebat: *lentitudine mortis.* Vrsinus.

6 *Diu sibi amicitiæ fide & arte me-*

[1] *venenum*, quo [2] damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, *promeret*: allatumque hausit frustra, [3] frigidis jam artibus & clauso corpore adversum vim veneni. Postremo [4] stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, [5] *Libare se liquorem illum* IOVI LIBERATORI. Exin [6] balneo illatus, & vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solenni crematur. [7] Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædi-
65 ves & præpotens, supremis suis consuleret. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto

dicina probatum.] Muretus, *& amicitia fide & arte medic.* Acidalius.

1 *Venenum, quo.*] Cicutam. *Lipsius.*

2 *Damnati publico Atheniensium judicio extinguerentur.*] Apparet ex regio volumine legi posse; *damnatus. pub. Ath. jud. extingueretur.* Rhenanus. Cicuta venenum est, publica Atheniensium pœna invisa, inquit C. Plinius 15, 11. cujus absorptæ exemplum in Socrate superest apud Ælian. Var. lib. 1. & apud alios, *Vertranius.*

3 *Frigidis jam artubus & clauso corpore adversus vim veneni.*] In regio volumine legitur, *Frigidus jam artus & clauso corpore adversus vim veneni.* Græca constructio est, sed Historicis permissa. *Rhenanus.* Danesius emendabat; *Frigidus jam artubus*, &c. non, *frigidis.* Ursinus. Brevitati auctoris non admodum faciant tres voces postremæ, *adversus vim veneni.* invexit eas forsan glossa. *Gruterus.* Quod calefacto corpore vim suam exserit, cum natura sua sit frigidissimum, ut ostendit Plinius 25, 13. Ideoque Athenis, qui cicutam bibere debebant, ambulare jubebantur, ut apparet ex Phædone Platonis in fine. *Freinshemius.*

4 *Stagnum calidæ aquæ.*] Non solet: & scribit ipse, *in omnem vitam balneo se abstinuisse*: sed nunc usurpat primum & postremum, maturandæ morti, & ut sanguis efflueret, vel ut venenum in calidum corpus permearet. *Stagnum* autem intellegit *Solium*, opinor. *Lipsius.*

5 *Libare se liquorem.*] Ita Thraseas moriturus, *Libemus, inquit, Iovi liberatori.* Caussa viris magnis, hujus in supremis joci, à more Græciæ, qui discessuri e convivio libabant Iovi servatori. sic isti è vitâ, Iovi liberatori. Athenæus l. xv. in fragmento quod Canterus olim amicus noster publicavit: Τῷ δὲ μετὰ δεῖπνον κεκερασμένῳ πρώτῳ προσδιδομένῳ ποτηρίῳ Διὸς σωτῆρος ἐπιλέγουσι. Suidas: Ἔθος εἶχον οἱ παλαιοί, μετὰ τὸ δεῖπνον πίνειν ἀγαθοῦ δαίμονος, ἐπιφέροντες ἄκρατον, καὶ τοῦτο λέγειν ἀγαθοῦ δαίμονος. Ἄλλοι δέ φασι τὸ πρῶτον σωτήριον οὕτω λέγεσθαι, χωρίζεσθαι δὲ μέλλοντες, Διὸς σωτῆρος. Adde huc, si vis, plura ab Erasmo in Chiliade II. centuriâ VIII. in Proverbio, *Servatori tertius.* Lipsius.

6 *Balneo illatus.*] Sicco & Laconico, ut videtur; nam addit *vapore exanimatum*, acri illo & ardenti. *Lipsius.*

7 *Ita codicillis perscripserat.*] Supposui, *præscripserat*, quamquam me non latet elegans esse verbum *perscribere*, & hic locum habere posse. *Rhenanus.*

1 Oc-

occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca,
destinavisse, *ut post* [1] *occisum opera Pisonis Neronem,*
Piso quoque interficeretur, traderetúrque imperium Se-
necæ, [2] *quasi insonti claritudine virtutum ad summum*
fastigium delecto. Quin & verba Flavii vulgaban-
tur; *Non referre dedecori, si citharœdus dimoveretur,*
& Tragœdus succederet. quia ut Nero cithara, ita Pi-
so Tragico ornatu canebat. Ceterum militaris quo- 66
que conspiratio non ultra fefellit, [3] accensis indici-
bus ad prodendum Fenium Rufum, quem eundem
conscium & inquisitorem non tolerabant. Ergo
[4] instanti minitantique [5] renidens Scevinus, *nemi-*
nem ait *plura scire quam ipsum.* Hortaturque ultro *red-*
deret tam bono principi vicem. Non vox adversum
ea Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens,
& [6] pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cer-
vario Proculo equite, ad convincendum eum con-
nisis, jussu imperatoris à Cassio milite, qui ob in-
signe corporis robur adstabat, corripitur, vincitur-
que. [7] Mox eorundem indicio Subrius Flavius tri- 67
bunus

1 *Occisum opera Pisonis Neronem.*] Ita Flor. Vulgo, *ope Pisonis.* Pichena.

2 *Quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.*] Hic quidem copulam Tacitus non omisit. Leg. *quasi insonti, & clar. v.* &c. Acidalius. In Flor. legitur, *insontib'.* quam additionem ego arbitror fuisse copulam pertinentem ad sequentia. Lege ergo: *quasi insonti, & claritudine virtutum,* &c. Pichena. Sic hæc conjungenda, *insonti claritudine virtutum.* Male, qui distinxerunt; Sextus enim casus hic est, non tertius. *Freinshemius.*

3 *Accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum.*] Vocem addunt Flor. ac Ven. *Accensis quoque indicibus.* Pichena.

4 *Instanti minitantique renidens Scevinus.*] Flor. ac Veneti fide reposui, *renidens*, procul dubio aptius, quam, *renitens*, ut in vulgatis. *Pichena.*

5 *Renitens Scevinus.*] Imo, *renidens.* & statim: *redderet jam bono Principi vicem.* Lipsius.

6 *Pavoris manifestus. ceterisque.*] Sic distinguendum fuerat: *pavoris manifestus, ceterisque:* nam istud *manifestus* à sequentibus verbis *corripitur, vinciturque.* Freinshemius.

7 *Mox eorum indicio.*] Melius credam, *eorumdem judicio.* Acidalius. Flor. *eorumdem indicio.* Alii, *eorum indicio.* Pichena. Cum statim subjiciatur hunc Flavium *dissimilitudinem morum ad defensionem traxisse: neque se armatum, cum inermibus & effœminatis tantum facinus consociaturum:* patet vocem *eorumdem* non esse referendam ad Scevinum & Fenium Ru-

bunus pervertitur, primo *diſſimilitudinem morum* ad defenſionem trahens; *neque ſe armatum* [1] *cum inermibus & effeminatis tantum ſacinus conſociaturum:* dein poſtquam urgebatur, confeſſionis gloriam amplexus, interrogatuſque à Nerone, quibus cauſſis ad [2] oblivionem ſacramenti proceſſiſſet: *Oderam te*, inquit, *nec quiſquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti. odiſſe cœpi poſtquam parricida matris & uxoris,* [3] *auriga & hiſtrio & incendiarius extitiſti.* Ipſa rettuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant. nec minus noſci decebat militaris viri ſenſus [4] incomptos, ſed validos. Nihil in illa conjuratione gravius

Rufum, ſed potius ad Cervarium Proculum ceteroſque, de quibus modo præcedit: certe Fenium ei numero eximendum conſtat. *Freinshemius.*

1 *Cum inermibus effeminatis tantum facinus conſociaturum.*] Hic copula intermittenda, *inermibus & effem.* Acidalius. Exciderat in vulgatis copula, &, quam ex Flor. reſtitui. *Pichena.*

2 *Oblivionem ſacramenti.*] Non temere ſacramenti mentio. Nam milites ſub Impp. ante omnia jurabant in Principis ſalutem. Pulchre Arrianus lib. 1. cap. 14. Τῷ θεῷ ἔδει καὶ ἡμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον στρατιῶται τῷ Καίσαρι. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. id eſt: *Deo praſtandum nobis jusjurandum eſt, quale militibus, Caſari. At illi mercede accepta jurant rebus omnibus ſe prapoſituros ſalutem Caſaris.* Tertullianus alluſit docte, ut ſolet, De corona militis, ubi diſſuadet Chriſtiano militiam: *Credimuſne humanum ſacramentum divino ſuperduci licere? & in alium dominum reſpondere poſt Chriſtum: & ejerare patrem ac matrem & omnem proximum, quos & lex honorari præcepit?* Nam expreſſit propemodum formulam ipſam: quam attentus lector hauriet è Suetonii Calig. cap. XV. *De ſororibus auctor fuit ut omnibus ſacramentis adjiceretur, Neque me liberoſque meos cariores habeo, quam Cajum & ſorores ejus.* ubi ſcribendum ajo, *habebo.* Quod juramentum Dio etiam communicare cum Senatoribus videtur, in acta jurantibus anno novo, de ipſo Cajo, lib. 49. Περὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου τἆλλα, ὥσπερ εἴθιστο, καὶ ὅτι καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν τέκνων, καὶ ἐκεῖνον καὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ προτιμήσουσιν ὤμοσαν. Appoſite ergo hic Nero à milite quærit, cur oblitus ſacramenti, perditum ire voluerit in cujus ſalutem juraverat. *Lipſius.*

3 *Auriga, & hiſtrio, & incendiarius extitiſti.*] Priorem particulam & ſubmovimus, *auriga, hiſtrio, & incendiarius fuiſti.* Rhenanus. Hic reſtituimus copulam & ante vocem, *hiſtrio*, ex Flor. *Pichena.*

4 *Et incomtos, & validos.*] Aſſentior Rhenano, *incomtos, ſed validos.* Lipſius.

Incomptos & validos.] Hæ duæ voces, *& validos*, non ſunt in libro Matthiæ Corvini. Legendum arbitror, *Nec minus noſci decebat militaris viri ſenſus, ſed incomptos.* Facile eſt videre, quid induxerit caſtigatorem, ut

vius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii [1] Vejano Nigro tribuno mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi jussit, [2] quam Flavius ut *humilem & angustam* in-

ut adderet clausulam, *& validos.* Nempe *&*, conjunctio, pro qua *sed* scribendum erat. *Rhenanus.* Scriptum oportuisse, *sed validos.* Beatus censet, quod nobis placet. *Vertranius.* Lipsius Rhenano assentitur. Etiam ego: nisi potius credam, *sensus ut incomtos, ita valido.* Acidalius. Vulgo, *& incomptos & validos.* Emendatio à Rhenano, quam nonnihil juvat, Flor. in eo enim vacat particula, *&*, ante vocem, *incomptos.* Pichena.

1 *Vejano Nigro Tribuno.*] Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu suâ sumebant. Uti supra hocce libro, Lateranus *manu Statii Tribuni trucidatur.* cui caput incisum esse ex Arriano didicimus. Et libro 11. Messalina, *ictu tribuni transfigitur.* Apud Senecam etiam scriptum, ep. 4. *Cujus Cæsar jussit Lepidum Decio Tribuno præbere cervicem.* Notari volo. nam alias, Speculatores fere ad supplicia sumenda destinati: non insignes milites. *Lipsius.*

2 *Quamvis Flavius ut humilem & angustam increpans.*] Non aliter illic legitur, nisi quod *angustum*, exemplar habet. Verum attentius inspecta scriptura deprehendisse mihi videor pro *quamvis* scribendum simpliciter *quem.* Mox est illic, *Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Sentit autem disciplinam militarem castrensemque. quare sic emendavimus locum: *Is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem Flavius ut humilem & angustum increpans, circumstantibus militibus, Ne hoc quidem, inquit, ex disciplina.* Porro *scrobem* in masculino quoque genere usurpari non est ignotum ex auctoribus. *Rhenanus.* Faërnus ex v. c. legebat: *Quam Flavius ut humilem & angustam*, &c. ad *scrobem*, referens. *Ursinus.* Sententiam meam accommodo Lipsianæ interpretationi; arbitranti hujusmodi scrobes effossas, ut in eas conderentur corpora. nam qui censent præparatas, quo honestius caderetur post vulnus, eis non admodum velificatur locus Dionis, ubi & Eunuchus Cleopatræ jam serpentum morsu petitus, ideoque ex animi arbitratu se compositurus, eandem adpetit. Verba sunt lib. 51. Ὁ γὰρ εὐνοῦχος ἅμα τῷ συλληφθῆναι αὐτὸν, τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, εἰς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσεπεπηδήκει. Sed nec turpe quid præcavere voluisse videntur milites, de quibus Livius lib. 22. *Inventi sunt quidem mersi in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foveas obruentesque ora subjecta super humo injecta interclusisse spiritum adparebat.* Aliaque omnia voluisse Neronem apparet ex Suet. 49. *Scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum* &c. Nimirum quibus ignis negabatur ac reliquus apparatus funeris, terra saltem operiri amabant; ne centum annos errarent circa Stygem &c. idque ea propter tralatitia humanitate eisdem quoque à prætereuntibus indultum: ut liquet ex Horatii Oda 28. lib. 1. aliorumque locis. Huc que facit istud Lucani lib. 8. *Summas dimovit arenas. Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus posuit scrobe.* Nec abit versus Taciti lib. 3. Hist. 25. *simul attollere corpus, aperire humum* &c. Ceterum confirmandæ opinioni nostræ, maxime servit Dionysius lib. 3. Antiq. Rom.

 Descri-

increpans, circumstantibus militibus; *ne hoc quidem*, inquit, *ex disciplina.* [1] admonitusque fortiter [2] protendere cervicem: *Utinam*, ait, *tu tam fortiter ferias.* Et ille multum tremens, cum vix duobus ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, [3] *sesquiplaga interfectum à se* dicendo. Proxi-

Descripto enim parricidio Horatii, subjicit de patre ejus. Ὥστε οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν εἴασεν εἰσενεχθῆναι τὸν νεκρὸν τῆς θυγατρὸς, οὔτ᾽ ἐν τοῖς πατρῴοις ταφῆναι μνήμασιν ἐπέτρεψεν, οὔτε κηδείας καὶ περιβολῆς καὶ τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν. ἀλλ᾽ οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχειρίσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφέροντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς σῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Ex cujus verbis clarissima lux affulget Senecæ Hippolyto; carmine penultimo; ubi filio funeris solennia meditatus, uxorem Phædram damnat terræ his verbis:

Vos apparate regii flammam rogi:
At vos per agros corporis partes vagas
Anquirite. istam terra defossam premat.
Gravisque tellus impio capiti incubet.

Hæc libuit depromere ex Suspicionum loculis, ob monstrosam explicationem super isto alioque loco Corneliano nuperi scriptoris, ne deinde & alio loco ceteri longius abirent à via veritatis regia. *Gruterus.* Vulgo, *quem Flavius ut humilem & angustum*, utramque recte. Sed antiquiores codices secutus sum. Sic lib. I. *quo: pat Lula captivum, qua scrobes.* Pichena. Venetus: *quamvis Flavius:* forte legendum: *quis visa Flavio.* Freinshemius.

1 *Admonitusque fortiter.*] Copulam, *que*, ex Flor. restitui.

2 *Protendere cervicem.*] Habitum hunc eorum qui gladio feriendi, describit Panegyrites in Theodosii laudatione; *poplitem flectere, cervicem extendere ad plagam fortasse non unam.* Quod supplicii genus tamen ignotum reip. priscæ: etiam in militia. Ideo Lucanus:

—— *nondum artis erat caput ense rotare.*

Cœpit sub Impp. statimque in creberrimo usu. A militia cœpisse credo, & in milites primo àque militibus usurpatum. Suetonius Calig. cap. XXXII. *Miles decollandi artifex, quibuscumque è custodia capita amputabat.* Seneca de Ira lib. I. cap. XVI. *Damnatus extra vallum deductus est, & jam cervicem porrigebat: cum subito apparuit ille commilito qui occisus videbatur. Tunc Centurio supplicio prapositus condere gladium speculatorem jubet.* & exempla obvia post Augustum. Honestior autem pœna gladii, quam securis, ab eaque mente illam Antonini Caracallæ vocem capio, cum securi Papinianus occisus esset, *Gladio te exequi oportuit meum jussum.* Xenophon eleganter de Cyri expedit. lib. II. extremo: de cæde Menonis Thessali: Μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥσπερ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ, ἀποτμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὅσπερ κάλλιστος θάνατος ἐδόκει εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν, ὡς πονηρὸς, λέγεται τελευτῆς τυχεῖν. id est: *Post alterorum Pratorum cadem, damnatus à rege interiit. Non ut Clearchus aliique duces, capite à cervicibus ablato (quod pulcherrimum mortis genus esse censetur) sed annum totum variis contumeliis cruciatibusque affectus, ut sceleratus quispiam, tandem obiit.* Lipsius.

3 *Sesquiplaga interfectum.*] Caligulæ

Proximum constantiæ exemplum, Sulpitius Asper 68
centurio præbuit. percunctanti Neroni, *cur in cædem suam conspiravisset?* breviter respondens: *Non aliter tot* [1] *flagitiis ejus subveniri potuisse.* Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones [2] in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Ruso par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, [3] violentum & infensum ratus: sed conjurati consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures quia præcipitem & insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum

gulæ preceptum. *Ita feri, ut mori se sentiat.* Lipsius.

Sesquiplaga interfectum.] Hoc à G. Budæo explicatur in principio de Asse. *Lupanus.* Plaut in Capt.

Inde ibis porro in latomias lapidarias.
Ibi cum octonos alii lapides effodiunt,
Nisi cottidianum sesquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.

Sesquiopus dixit, id est, ubi alii octonos lapides, ille duodenos effoderit. *Pichena.*

1 *Flagitiis ejus subveniri potuisse.*] Scripsi, *posse.* Rhenanus. Flor. *potuisse.* Simile Suet. Tib. 66. *Quin & Artabani Parthorum Regis laceratus est literis, parricidia, & cædes, & ignaviam, & luxuriam objicientis, monentisque, ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.* Pichena. Cicero de Verr. lib. 1. *ut ego hunc unum ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.* Seneca ep. 77. *Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est.* Noster lib. 6. *Perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret.* Gronovius.

Subveniri posse.] Legi voluit, *obveniri*, optimus & doctissimus Faber: interpretaturque resisti, & obviam iri. Probabili per se conjecturæ fidem demit Suetonius, qui ad hæc ipsa verba respiciens scripsit cap. 37. *Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tamquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.* Et clare Dio, qui vertit: Ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην. Sententia ergo animosior tenenda, ex horum scripto & interpretamento, videtur. *Lipsius.*

2 *In perpetiendis suppliciis denegavere.*] Crassum erratum est: emendavi, *degeneravere.* Sane quisquis fuit, qui supposuit verbum *denegavere*, respexit ad id, quod dictum supra de Subrio Flavio, *Confessionis gloriam amplexus.* Verum quod hic præcedit, *in perpetiendis suppliciis*, & quod sequitur, *At non Fenio par animus*, indicant legendum, *degeneravere.* Neque enim *denegare* absolute usurpatur. *Rhenanus.*

3 *Violentum & infensum ratus.*] Levi nimis hoc *ratus.* Non rebatur enim Nero, sed sciebat. Legam *narus*, sive *gnarus.* Acidalius.

num ex intima ſodalitate cœperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam deſpicit, ille [1] ferociam amici metuit, ſæpe aſperis facetiis illuſus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem ſui memoriam relinquunt. Acceſſerat recens cauſſa, quod Veſtinus [2] Statiliam Meſſallinam matrimonio ſibi junxerat, haud neſcius [3] inter adulteros ejus & Cæ-
69 ſarem eſſe. Igitur non crimine, non accuſatore exiſtente, [4] quia ſpeciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis converſus, Gerelanum tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque *prævenire conatus conſulis, occupare velut arcem ejus, opprimere delectam juventutem*: quia Veſtinus imminentes foro ædes, [5] decoraque ſervitia, & pari ætate habebat. Cuncta eo die munia conſulis impleverat, [6] conviviumque celebrabat, [7] nihil metuens, an diſſimulando metu. cum ingreſſi milites *vocari eum à tribuno* dixere. Ille nihil demoratus exſurgit. & omnia ſimul properantur, clauditur cubiculo, præſto eſt medicus, abſcinduntur venæ, vigens

1 *Ferociam amici.*] Haud dubie, *animi*. Lipſius.

Ferociam amici metuit.] Indubie *animi* legendum ait Lipſius. Non dubito ego, ſed nego. Principem & amicum Tacitus opponit. *Acidalius.*

2 *Statiliam Meſſallinam.*] Quæ poſteà Neroni uxor. Sueton. cap. 35. *Lipſius.*

3 *Inter adulteros ejus ad Cæſarem eſſe.*] Caſtigavi, *inter adulteros ejus & Cæſarem eſſe.* Rhenanus.

4 *Quia ſpeciem judicis induere non poterat.*] Repoſui, *quia ſpeciem judicii ind. non poterat.* Rhenanus. Optime Venetus, *ſpeciem judicis*: alii depravate *ſpeciem iudicii*. Nero exſpectabat, ut ſupra traditur, ut Veſtinus quoque inter conjuratos nominaretur, ut ſpecie judicis inimicum adverſus eum animum expleret. hic hujus capitis ſenſus eſt. *Freinshemius.*

5 *Decoraque ſervitia, & pari ætate.*] Exiſtimo, Pædagogia deſcribit: id eſt, cœtum elegantium puerorum, quos compoſita veſte, facie, capillis, in publico habebant: & plerumque una ætate. ſic dicta, quia ſub Pædagogo. Martialis:

Et pædagogo non jubente laſcivi
Parere gaudent villico capillati.

Plura ſuper iſtis in EXCURSU B. *Lipſius.*

6 *Convivium celebrarat.*] Feci, *celebrat*. Rhenanus. Lego *celebrabat*, ut & Muretus. Acidalius. Melius ex Flor. & Venet. *conviviumque celebrabat*. Vulgo, *convivium celebrat*. Pichena.

7 *Nihil metuens aut diſſimulando metu.*] Nos, *nihil metuens an diſſimulando metu*. Rhenanus.

1 *Emiſſi*

gens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte [1] emissi sunt, postquam pavorem eorum [2] ex mensa exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero, *satis supplicii luisse* ait *pro epulis consularibus.* [3] Exin M. Annæi Lucani cædem 76
imperat. Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit; recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, [4] versus ipsos rettulit. eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac, & Quinctianus, & Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove

ve

1 *Emissi sunt.*] Venetus *omissi sunt.* haud minus probe. *Freinshemius.*

2 *Et mensa exitium opperientium.* Enorme mendum hic est, correximus: *& imminens exitium opp.* Postquam pavorem eorum & imminens exitium opperientium & imaginatus & irridens Nero. Budense exemplar habet *immense exitium*, hinc ansa conjiciendi data est. *Rhenanus.* Flor. corrupte, *& misa exitium.* Hinc Franc. Medices ingeniosa conjectura legendum putabat, *ex mensa exitium.* hoc est, vice epularum, mortem. tamen & vulgata lectio ferri potest. Sic lib. 1. hist. *Sed latebra imminens exitium differebat.* Pichena. Pro *imminens, exitium* reposuimus optimam conjecturam Franc. Medicis *ex mensa exitium*, quam veram esse Taciti scripturam, & ipse sensus, & Florentinus Codex arguit; ibi enim teste Pichena; *& mensa exitium.* Venetus etiam diserte præfert, *& mensa.* Freinshemius.

3 *Exin Mannio & Lucani cædem imperat.*] Id videtur sic dictum, quasi *Mannio* centurioni cuipiam etiam Lucani necem imperarit. sed si quis attentius consideret, apparebit scribendum, *Exin M. Annæi Lucani cædem imperat.* & sic nostrum secuti judicium mutavimus. Nam à codice regio nihil erat hic præsidii. Sic supra: *Et Lucanus Annæus Plautiusque Lateranus consul designatus, vivida odia intulere.* Rhenanus.

4 *Versus ipsos rettulit.*] Sunt haud dubie isti:

Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis
Emicuit lentus, ruptis cadit undique venis.
Discursusque animæ diversa in membra meantis.
Interceptus aquis.

Lipsius.

Versus ipsos retulit.] Sic in Pharsalide quisquam est miles, cujus expirantis imaginem Lucanus moriens expressit. is est Tullus, lethifero serpentis ictu afflictus, de quo ille scripserat lib. 9. 806. *Vertranius.*

1 Genua

71 ve memorando. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, [1] genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis & Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus præmiis ditatus, [2] *Conservatoris* sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumpsit. E tribunis Granius Silvanus quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam quam ab imperatore acceperat, [3] vanitate exitus corrupit. Exuti dehinc tribunatu Pompejus, Cornelius Martialis, Flavius Ne-

1 *Genua ipsius advolvi, & dextram osculis fatigare.*] Hinc observabis veterem supplicum morem. De genibus sæpissime Tacitus, & alii. Quod ait, *dextram osculis fatigare*, antiqua fuit adorandi consuetudo. Qui enim Deos adorabant, dextram labiis admovebant, eam osculantes, primore digito in erectum pollicem residente, capite submisso, ac corpus dextrovorsum circumagentes. Hoc diligenter docent Pithœus Advers. 1, 7. & Lipsius Electorum 2, 6. ad quos ego lectorem delego. Addam tamen locum Senecæ, Controv. 1. lib. 8. ubi ad hunc adorandi morem alludens, ait: *Commodavimus, qui posset facere Deos; recepimus, qui ne adorare quidem possit.* De Phidia loquitur, quem Athenienses Eliis cómmodarunt, ut Iovis statuam faceret. Illi postea sacrilegii insimulatum, præcisis manibus remiserunt. Adorantibus, flectere etiam genua mos. Seneca Suasor. 1. *Quæ tam feræ gentes, quæ non Alexandrum posito genu adorarint?* Tacit. lib. seq. de Nerone: *Flexus genu, cœtum illum manu veneratus, sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Ritus ille adorandi alibi opportunior memoratu. nam Tacitus Neronis dextram intelligit. Suetonius Domitiano: *Canidis patris concubina ex Istria reversa, osculumque, ut assuerat, offerenti, manum præbuit.* Gronovius.

2 *Conservatoris sibi nomen Græco ejus rei vocabulo assumsit.*] Quem enim nos *servatorem* seu *salutarem* dicere possumus, Græci σωτῆρα vocant. Nam *salvus* dicitur, *salvare* non dicitur. *Sospitam* Iunonem quasi servatricem coluit antiquitas. σωτὴρ vocabatur, qui servarat. Vnde Græci Bacchum σωτῆρα appellabant, quod eos in Mysia Telepho grassante servasset. Plinius de corona graminea lib. 22. *Contigit nulli nisi ab universo exercitu servato servatori data.* Extabat quoque elogium in Pharo insula *deis salutaribus* ob navigantes. Noster 2. hist. *Mariccus quidam è plebe Boiorum concitis octo millibus hominum, assertor Galliarum, & deus dicebatur.* Idem refert. Domitianum in conflagratione Capitolii, irrumpentibus Vitellianis, cum lineo amictu sacricolis immixtus evasisset, potiente rerum Patre, *Iovi Conservatori* aram posuisse. Liv. lib. 44. *Quorum agmen Imperator secutus, prosequentibus cunctis senatorem, liberatoremque acclamantibus.* Lupanus.

3 *Vanitate exitus corrupit.*] Faërnus

Nepos, Statius Domitius, *quasi principem non quidem odissent*, [1] *sed tamen extimerentur*. Nonio Prisco per amicitiam Senecæ, & Clitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis, data exsilia. Priscum Antonia Flacilla conjunx comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum & integris opibus, post ademptis. quæ utramque gloriam eis auxere. [2] Pellitur & Rufus Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat. [3] Virginium & Rufum claritudo nominis expulit. Nam [4] Verginius studia juvenum eloquentia, [5] Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Iulio

nus rectissime, *velocitate* legebat, pro, *vanitate*. Vrsinus.

1 *Sed tamen extimarentur.*] Scripsimus, *existimarentur*. Paulo post in regio codice est; *Brutio Catullino*. Rhenanus. Libri veteres fere omnes, *extimarentur*. cui Rhenanus supposuit, *existimarentur*. Ego levissima mutatione restitui, *extimerentur*. optimo sensu, id est, non quasi ipsi principem odissent, sed quia princeps eos extimescebat. & est verbum Tacito familiare. Annal. libro XI. *cujus si filius hostilis in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci*. libro 16. *vultumque & spiritus, & libertatem insontis ultro extimuit*. Pichena.

2 *Pellitur & Rufrius Crispinus.*] Melius erit *Rufus*. Sic enim dicitur sup. lib. 13. & ejus filius non *Rufrianus*, sed *Rufinus* est Suetonio. *Vertranius*.

3 *Virginium Rufum.*] Mancus locus: censeoque immissa voce legendum, *Verginium & Musonium Rufum*: aut, *Verginium & Rufum*. Ecce enim de Musonio caussam statim subjecit ejus pulsi: & Dio narrata conjuratione, Ῥοῦφος μέντοι Μουσώνιος, inquit, ὁ φιλόσοφος ὅτι ταῦτα ἐφυγαδεύθη. Sed Verginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris. de cujus exsilio non apud Tacitum, non apud Plinium usquam lectum. Et quomodo potuit? qui Germaniæ & legionibus præfuit hisipsis annis? Fuerit ergo ejus ævi Rhetor, quem Persii vetusta vita commemorat. *Studuit*, inquit, *apud Grammaticum Remmium Palæmonem, & apud Rhetorem Verginium Flaccum*. Vbi tamen vetustus codex B. Vulcanii, *Flavum* habet. Est illeipse, de quo Fabius l. III. *Scripsit de eadem materiâ* (Rhetoricorum) *non pauca Cornificius, Celsus, & Lenas, & ætatis nostræ Verginius, Plinius, Rutilius*. nominatque & alias. *Lipsius*.

Virginium & Rufum.] Non dubium est sic esse legendum, quod Lipsius vidit & probavit. alii enim scribebant *Virginium Rufum*, tanquam non duorum hominum ea nomina, sed unius fuissent. *Freinshemius*.

4 *Virginius studia juvenum.*] Hoc à Plinio Cæciliano prætermissum esse miror, qui lib. 2. Epist. Romano, & libro 9. de Virginii laudibus scripsit. *Vertranius*.

5 *Musonius præceptis sapientiæ fovebat.*] De Musonio vide Philostratum in vita Apollonii lib. 4. c. 12. & 16.

Me-

Iulio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen & numerum, Ægæi maris insulæ permittuntur. At Cadicia uxor Scevini, & [1] Cæsonius Maximus Italia prohibentur, [2] reos fuisse se tantum pœna experti. [3] Atilla mater Annæi Lucani, [4] sine absolutione, [5] sine supplicio
72 dissimulata. Quibus perpetratis Nero, & concione militum habita, bina nummum millia viritim manipularibus divisit, [6] addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum quasi gesta bello expositurus vocat senatum, & triumphale

Meminit etiam Tacit. lib. 3. hist. prope finem. *Pichena.*

1 *Cæsenius Maximus.*] Scrib. *Cæsonius*, & Martiali ab hac historiâ fœneranda lux. lib. VII. ad Ovidium quendam:

Maximus ille tuus, Ovidi, Cæsonius hic est,
Cujus adhuc vultum vivida cera tenet.
Hunc Nero damnavit, sed tu damnare Neronem
Ausus es, & profugi, non tua fata, sequi.
Æquora per Scyllæ magnus comes exulis isti,
Qui modo nolueras Consulis ire comes.
Si victura meis mandantur nomina chartis,
Et fas est cineri me superesse meo:
Audiet hæc præsens venturaque turba, fuisse
Illi te, Seneca quod fuit ille suo.

Vbi discis & Consulem fuisse hunc Cæsonium, & inter Senecæ amicos. quæ caussa certè damnationis. *Lipsius.*

Cæsonius Maximus.] Hoc verum ei nomen monuit Lipsius ex historia. vulgo, *Cæsennius*. Pichena.

2 *Reos fuisse se, tantum pœna experti.*] Vt recte capias, sic distingue: *reos fuisse se tantum, pœna experti.* id est, pœnâ illâ nihil aliud experti, nisi reos se fuisse. Sententia similis superiori nescio quo libro. *Acidalius.* Male distinguit, nam in justis judiciis multa præcedunt, quibus aliquis reum sese intelligat, antequam pœnæ subjiciatur. *Gronovius.*

3 *At illa mater.*] In regio codice est; *Acilia mater.* Rhenanus. Non monerem, nisi in multas editiones irrepsisset hic error. Legendum *Atilla.* Vide supra. *Grotius.*

4 *Sine absolutione, sine supplicio dissimulata.*] Vulgati corrupte, *in supplicio.* Correxit Lipsius ex libris. Idemque indicat Flor. qui habet, *sin supplicio.* Pichena.

5 *In supplicio.*] Romana editio, *sine absolutione, sine supplicio,* probissimè. *Lipsius.*

6 *Addiditque sine pretio frumentum.*] Suetonius Neron. cap. x. *Constituit Prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.* Severus Imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus: Καὶ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρῆσθαι ἐπέτρεψε. Iterumque Antoninus ejus F. patratâ cæde Getæ. Idem scriptor: Προσέθηκε δὲ τῷ σιτηρεσίῳ ἄλλο τοῦ τελουμένου ἥμισυ. id est: *Adjecit annonæ, suprà quàm soliti accipere, dimidium.* Lipsius.

phale decus [1] Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori designato, Tigellino præfecto prætorii tribuit (Tigellinum & Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines, [2] apud palatium quoque effigies eorum sisteret) [3] Consularia insignia Nymphidio, de quo quia nunc primum oblatus est, pauca repetam. nam & ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus & torvo vultu erat: sive C. Cæsar scortorum quoque
cupiens, etiam matri ejus illusit. Sed Nero vo- 73
cato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, [4] ***tanquam viros insontes ob invidiam aut metum exstinxisset.*** Ceterum cœptam, adultamque & revictam conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; & fatentur, qui post interitum Neronis in urbem regressi

1 *Petronio Turpiano consulari.*] Malim *Turpiliano*: ut sit consularis ille Petronius Turpilianus, qui supra lib. proximo cum Cæsonio Pæto gessit consulatum. Ineptum est enim dicere, quod quidam scripsit, eidem nomen *Petronio Turpiliano Turpiano*, quasi, *Tarpejano*: temerariumque est in Augusti numismate, cujus altera facies insculptum habet, III. VIR TVRPILIANVS, Petronium ob idem inibi scriptum nomen, triumvirum adseverare. *Vertranius.*

2 *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret.*] Nos, *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Rhenanus. Hoc ordine legitur hic locus in Florent. ac Ven. *Apud palatium quoque effigies eorum sisteret.* Alii minus apte transponunt: *apud palatium effigies eorum quoque sisteret.* Pichena.

3 *Dedit etiam consularia insignia.*] Verba, *dedit etiam*, absunt à Flor. & à Ven. & abesse salva sententia possunt. nam subintelligitur verbum, *tribuit*, supra positum. Sed nihil mutavi. *Pichena.*

4 *Tanquam viros insontes.*] Faernus addita voce, *claros*, legebat: *Tanquam claros viros & insontes* &c. Ursinus. Flor. & Ven. *viros & insontes.* Suspicabar legendum *claros & insontes.* id enim præcipue ad invidiam, de qua sequitur, pertineat. *Freinshemius.*

gressi sunt. At in senatu cunctis [1] ut cuique plurimum mœroris in adulationem demissis, [2] Iunium Gallionem Senecæ fratris morte pavidum, & pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, *hostem & parricidam* vocans: [3] donec consensu patrum deterritus est, *ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur*, [4] *neu composita aut oblitterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retra-*

1 *Vt cuique plurimum mæroris.*] An simulatum civium mærorem intelligit, propter pericula conjurationis à principe adita? minime. nam potius per adulationem dissimulanda lætitia fuisset. An mæror ex publica clade tot illustrium virorum? Verius interpretor ex consanguineis, & amicis necatis. cujus cladis neminem expertem fuisse credendum est. sed ad quoscunque ea plurimum pertinebat, eo magis dolorem per demissam adulationem dissimulabant. *Pichena.*

2 *Iunium Gallionem.*] Quem Nero post interfecit. *Dio.* In Eusebio autem clarius: *Iunius Annæus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propriâ se manu interfecit: mortem ejus Nerone in suam præsentiam differente.* Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eundem, quo Lucanus & Seneca occisi. Mirum in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea cædes. *Lipsius.*

3 *Donec consensu patrum deterritus est, ne.*] Versus. *Acidalius.*

4 *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis novam ad sævitiam retraheret.*] In regio codice non habetur particula connectens, &. quare suspicor hanc fuisse germanam Taciti lectionem, *Neu compositum, obliterata mansuetudine principis novam ad sævitiam retraheret. Neu compositum*, hoc est sedatum & cui jam placidus factus esset, subaudi Neronem. Porro *compositum* etiam alibi usurpat pro sedato. Vt libro 1. histor. *Compositique ad præsens, qui coërceri non poterant.* Sed & *obliterandi* verbo rursum utitur lib. sequenti. *Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus.* Et libro 1. Hist. *Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur. in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant.* Item in prioribus libris sæpe. *Rhenanus.* Lego, *immansuetudinem*, pro ferocia sedata & composita. *Vertranius.* Faernus addita voce, *iram*, legebat: *Neu compositam & obliteratam mansuetudinem principis, iram novam ad sævitiam retraheret.* Visinus. Insane bene Lipsius: *neu composita & oblitterata mansuetudine Principis novam ad sævitiam traheret.* Nec ego muto, nisi quod eodem sensu legi etiam poterat: *neu composita & oblitterata mansuetudinem Principis novam ad sævitiam traherent.* Acidalius. Lectionem Floren. reposui: *Neu compositam aut oblitteratam mansuetudinem principis, novam ad sæv. retraheret.* Vulgati, *& oblitteratam*; ac deinde, *traheret.* Fortasse locus sic construi potest: neu mansuetudinem principis retraheret ad novam sævitiam, compositam jam, aut oblitteratam. Sed inepta, & absurda constructio. An legendum; *immansuetudinem*? sensus certe aliquid tale exigit, cum dicat, novam ad sævitiam. *Pichena.*

Neu compositum &c.] Pravè scriptum, & in contumeliam Neronis. Valde scilicet Principem laudent, si oblitteratam clementiam ejus dicant: id

retraheret. Tum decreta *dona & [1] grates deis* decernuntur, *propriusque honos Soli, cui est vetus [2] ædes apud Circum, in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensisque Aprilis* Neronis *cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur, eo loci ex quo Scevinus ferrum prompserat.* Ipse eum pugionem [3] apud Capitolium sacravit, [4] inscripsitque IOVI VINDICI. [5] In præsens haud animadversum, post arma Iulii 74

id est, abolitam & sepultam. Ne dubita scribere: *composita & obliterata mansuetudine Principis.* Hoc volunt. ne ea quæ obliterata jam essent & tantum non deleta ex animo Principis; ille renovaret, & novæ sævitiæ materiem suggereret. *Lipsius.*

1 *Grates deis decernuntur.*] Tò *decernuntur* redundat, ut opinor. *Lipsius.* Cum modo præcesserit vox *decreta*, eam iterasse statim Tacitum haud crediderim, adeoque hoc loco id *decernuntur* pro insititio habuerim. *Freinshemius.* Dubius sum tamen utrum *decreta* an *decernuntur* aboleam: neque enim minus belle: *Tum dona & grates deis decernuntur.* Gronovius.

2 *Ædes apud Circum.*] De qua Tertullianus libello De Spectaculis. *Lipsius.*

3 *Apud Capitolium sacravit.*] Ritu veteri & recepto. Suetonius Cal. cap. XXIV. *Tres gladios in necem suam præparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.* Idem Vitellio c. X. *Pugionem, quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.* Dio in Antonino Caracalla: Καὶ τὸ ξίφος, δι' οὗ τὸν ἀδελφὸν ἀπεκτόνει, ἀναθεῖναι τῷ θεῷ ἐτόλμησεν. Sed & apud Græcos Olympias *gladium, quo rex* (Philippus) *percussus erat, Apollini sub nomine Myrtales consecravit.* ait Iustinus. Tertullianus pulchrè de Resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus, & melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.* Lipsius.

4 *Inscripsitque* IOVI VINDICI.] Malim singulari nota I. VINDICI. Sic enim ad præsagium & auspicium futuræ ultionis, ac Iulii Vindicis nomen ac res, hæc facilius trahi tandem potuerunt. *Boxhornius.*

5 *In præsens haud animadversum est.*] Sensus est, Huc usque minime animadversum fuit ad auspicium, postquam arma Iulius Vindex moverat: tametsi præsagium futuræ ultionis trahebatur. At mireris Cornelium, qui Galliarum defectionem referre libro 14. oblitus sit, C. Vipsanio & Fontejo Coss. *Eo anno Neapoli de motu Galliarum cognovit* Nero, *ipso die, quo matrem occiderat; deficientium duce Iulio Vindice, qui tum Galliam provinciam pro Prætore obtinebat*, ut ait Suetonius. Illius autem edictis contumeliosis & frequentibus permotus Nero, Senatum epistola in ultionem sui reique publicæ adhortatus est excusato languore faucium, propter quem non adesset. Eam excusationem sive accepit sive non probavit Senatus. Inde Neronem timor mali ominis incutit, puta, quum organa hydraulica se prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceret, vel cum noctibus plerique jurgia cum servis simulantes, crebro Vindicem poscebant. Illud-

 que

Iulii Vindicis ad auſpicium & præſagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis ſenatus, Cerialem Anicium conſulem deſignatum, pro ſententia dixiſſe, *ut* [1] *templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur.* Quod quidem ille decernebat, tamquam mortale faſtigium egreſſo, & [2] venerationem hominum merito: [3] quod ad omina

que diri præter cætera fuit auſpicii, quod ex Neronis oratione, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu, daturos pœnas ſceleratos, ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum eſt ab univerſis, *Tu facies Auguſte.* Sed auſpicium illud animos non adverterunt, & tamen *ad præſagium futuræ ultionis trahebatur*, ait Tacitus. Quod ſi Cornelium ad extremum libri conſequentis retuliſſe C. Iulii Vindicis motum exiſtimare malis, ſimili ordine quo Dio ſcripſit, ego non impediam; ſi modo per hujus perque Tranquilli ſcriptum liceat ita conjectari. Hoc enim loco tempus præſens, quo hæc ſcriberet, Tacitus non inepte dicitur exprimere, qui an verum dixerit, ejus æquales viderint. *Vertranius.* Multa hic male ac miſere miſcet optimus Maurus: ſed error capitalis, Vindicis motum adſignari anno, quo Caji Vipſanius & Fontejus COSS. fuerunt. Nam ubi Suetonius, *ipſo die quo matrem occiderat*, non *diem* intelligit etiam ejuſdem anni, quo Agrippina trucidata, ſed qui nono poſt anno redibat C. Silio Italico M. Galerio Trachalo Coss. Nulla igitur iſta oblivio Taciti. *Gronovius.*

In præſens haud animadverſum.] Credo voculam intermittendam, *quod in præſens.* Acidalius. Vt hæc cohæreant ſuperioribus, adjiciam voculam: *Id in præſens.* Freinshemius.

1 *Templum divo Neroni.*] Hinc præſagium mortis Neronianæ & *divum* appellans Neronem, ſi de mendacio non erubuit, de infauſto potuit timere: quoniam maledictum eſt ante ἀποθέωσιν Deum Cæſarem nuncupare, ait Tertullianus Apologet. 34. *Vertranius.*

2 *Venerationem hominum item merito.*] Adverbium *item* ſubmovimus, quod non ſit in libro manuſcripto. *Rhenanus.* Verbum, *hominum*, licet retineri poſſit, magis tamen pro eo placeret, *numinum.* Vrſinus. Adſentior Mureto legenti, *venerationem numinum merito.* Sed & poſtea particulam inſero neceſſariam: *Sed quod ad omina olim.* Acidalius.

3 *Quod ad omina olim ſui exitus verteretur.*] Liquida apertaque ſententia. *Olim*, tantùm ſit ſignificatione futuri: quod pueris non ignotum. At noſtri Critici ex Budenſi Codice, *quod clam ad omen ac dolum*, legunt, non ſine meo riſu. *Lipſius.*

Quod ad omina olim ſui exitus verteretur.] Budenſe volumen: *Quorumdam ad omina dolum ſui exitus verteretur.* Legerim: *Quod clam ad omen ac dolum ſui exitus verteret.* ubi *ſui* pro *ejus* uſurpat, more Ciceronis & veterum autorum. *Rhenanus.* Corrupte Florentin. *quorundam ad omina dolum ſui exitus verteretur.* Pichena. Pro *ſui exitus* malim etiam *ſequuturi.* Vt jam ante dixit, *futuræ ultionis.* Boxhornius. Suſpicabar ex ſcriptura Florentina: *Fuerunt tamen, quos id omen propinqui exitus adverteret.* Tertio enim poſt anno periit. Libro 2. hiſtor. *Lætus ultro & tam propinquæ ſortis ignarus.* Eodem libro. *exitu demum Neronis poſitis odiis in medium conſulere.* Eodemque: *mereri ſe feſtinato exitu clementiam victoris.* Gronovius.

1 Nam

omina olim sui exitus verteretur. [1] nam deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

1 *Nam deum honor Principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.*] Tertullianus pulchrè & apposite huic rei: *Si non de mendacio erubescit ejusmodi adulatio, hominem deum appellando: timeat saltem de infausto. Maledictum est, ante Apotheosin, deum Cæsarem nuncupare.* Lipsius.

Nam deum honor.] Ex hujus autoritate Ælianum sophisten ridere licet, qui ad Adrianum imperatorem scripto libello de instruendis aciebus, θεὸν illum appellavit. Sed in eo videatur adulatus, more quem Domitianus induxit, sibi nomen Dei adscribens, quo ab aliis appellari vellet. Quare Apologetici 13. ait ille, *Digne imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis, quibus & viventibus eum addicitis.* At vero quid de Octaviano dicemus? Numisma æreum habeo, qua facies ejus refertur, ita inscriptum, DIVVS AVGVSTVS PATER. quod S. C. cusum sub templi fronte providentiam Augusti testatur. Verum opinari mortuo Augusto, dum cunctaretur Tiberius an imperium acciperet, Senatum illud numisma formari jussisse, melius erit & tutius. Neque vero scio an illi assentiri debeam qui Antoninum Pium *divum* appellatum scribit, initio imperii sui. est certe apud me nummus qui eum *divi* inscriptione, ejus faciem oculis spectandam præbet. *Vertranius.*

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
ANNALIVM
LIBER SEXTVS-DECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

Falsi thesauri in Africa reperti: inque iis Neronis vanitas. Qui Romæ quinquennale certamen certat, prorsus histrionum in morem. Poppæa moritur: eique amplum funus ductum. C. Cassius & L. Silanus in exsilium pelluntur: posterior denique interficitur, ac plures alii. In Campania magna & prodigii loco tempestas. Anteius & Ostorius ad mortem aguntur, Mella, Crispinus, Petronius. Thraseas Pætus etiam accusatur, tunc lumen Romani orbis: & Bareas Soranus damnantur, & ipsi se absolvunt. Anni unius hæc gesta: quia reliqua libri Fatum invidit.

C. SVETONIO. L. PONTIO. TELESINO.
COSS.

1 ILlusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius, [1] & promissa [2] Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, principis aditum emercatus, expromit *repertum in agro*

COMMENTARIVS.

1 ET *promissa.*] Ita Flor. ac Ven. Vulgo, *ex promisso.* Pichena.

2 *Cesellii Bassi.*] Is eques Romanus est Suet. Ner. 31. *Vertranius.*

1 Qua

agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi & antiquo pondere. lateres quippe prægraves jacere, astantibus parte alia columnis. [1] *quæ per tantum ævi occulta augendis præsentibus bonis.* [2] *Ceterum ut conjectura demonstret, Didonem Fenissam Tyro profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret; aut reges Numidarum & alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.* Igitur Nero 2
non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, [3] nec missis visoribus per quos nosceret, [4] an vera afferrentur, auget ultro rumorem, [5] mittitque qui velut partam prædam adveherent. [6] Dantur triremes

1 *Quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis latuerint.*] Verbum *latuerint* non est in volumine Budensi. atque potest abesse, si quis verbum *fuerint* subintelligat, aut simile quippiam. De quo monui lectorem, ut videat, quam multa sint in autoribus passim interpolata. *Rhenanus.* Verbo auctior Venetus: *augendis præsentibus bonis latuerint.* sed glossema videtur, & à Flor. abest. *Pichena.*

2 *Ceterum ut conjectura demonstrat.*] Lego, *demonstret.* Refert enim oblique Tacitus orationem Cesellii. *Acidalius.* *Ut conjectura demonstret :* ita legi postulat totus ordo narrandi: hactenus edebatur, *demonstrat*, contra loquendi leges. *Freinshemius.*

3 *Nec missis visoribus.*] Ita *invisores* Apulejus dixit, etsi alio quodam sensu, 1. Florido: *Siquis forte in hoc pulcherrimo cœtu ex illis invisoribus meis malignus sedet.* Mirum ni Sallustio quoque hæc vox restituenda apud Fabium l. 9. *Unde usque eo processum est, ut non pœniturum pro non acturo pœnitentiam : & Visuros, ad videndum missos idem auctor* (Sallustius) *dixerit.* Puto *Visores* : & hinc sumsisse nostrum. *Lipsius.*

Nec missis visoribus.] Nisi legissem lib. Annal. primo, *simul Segestes ipse ingens visu.* Deinde lib. 3. *Et tot adstantium visum.* rursum lib. 4. *Numeroque & robore, & visu inter se, fiducia ipsis, in ceteros metus crederetur :* potuissem hic scribere, *jussoribus*, pro *sponsoribus*, atque *expromissoribus*, quos non miserit Cesellius ille Bassus. *Rhenanus.*

4 *An vera afferrentur.*] Scripsimus, *afferrerentur.* Rhenanus. Legendum omnino *afferrentur.* ut & Muretus. *Acidalius.*

5 *Mittitque qui velut partam prædam aveherent.*] Lego, *paratam.* Idem.

6 *Dantur triremes, & delectum navigium, juvanda festinationi.*] Cur triremes & navigium hoc loco distinguuntur? An non navigii nomine etiam veniunt triremes? Malim igitur: *& delectum remigium, juvanda festinationi.* *Remigium* hic idem est, quod remiges. Ita Ann. 14. *Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano jubetur.* Neque aliter Ann. 3. ubi Agrippinæ in Italiam ex Oriente adventus describitur, *non alacri remigio*, dixit. *Boxhornius.* Valde

mes & delectum navigium, juvandæ festinationi. [1] nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur: [2] oratoribusque præcipua materia in laudem principis adsumpta est.

de placet Boxhornii conjectura. Vide quæ notamus ad Liv. 26, 51. *Gronovius.*

1 *Nec aliud per illos dies populus plus credulitate.*] Comparativum *plus* delevimus. *Rhenanus.* Recte cape, *aliud credulitate*, id est, aliud quam credulitatem. *Acidalius.* Suspectus mihi locus. Venetus & nonnulli alii veteres addunt, *populus plus credulitate prodentis.* Florent. pro, *tulerat*, habet, *tulere.* An populus cum Basili credulitatem, ac spem haud dubiam videret, nihil aliud per illos dies sermonibus tulit? Potius suspicor, credulitatem ad Neronem referri, qui ea non tantum in vulgus prodidit, sed auxit ultro rumorem. *Pichena.* Cujus vero *prodentis?* Luxatum sensum sana levi mutatione: *credulitate prudentis diversa famæ.* Grotius. Merito suspectum hunc locum habet Pichena, quem sic restituam: *populi credulitate protenus divisa fama.* Hoc ait famam, ut solet, credulitate audientium ubique statim sparsam fuisse, ut non alia de re per eos dies sermo crebrior esset. Vide H. 1, 12. Vulgus enim credulum est, & vocatur nostro H. 2, 72. H. 4, 49. Ergo etiam quod audit creditque, protenus divulgat. Egregie id expressum est supra 2, 82. *Statim credita, statim vulgata sunt, ut quisque obvius quamvis leviter audita in alios, atque iidem in plures cumulata gaudio transferunt.* Vulgata autem lectio contrarium sensum habet, in his *diversa fama*, non certe vult diversam famam fuisse, sed omnibus fidem factam. deinde cujusnam *prodentis* ista credulitas, quis ita aut quo loqueretur. *Freinshemius.* Recte eruditiss. *Gronovius* notaverat, populi & prudentium judicia hic, ut & alibi, à Tacito distingui. Qui proinde sic rescribit: *Nec aliud per illos dies populus, plebs credulitate, prudentes diversa fama tulere.* Nempe quia Mssc. habent, *populus plus credulitate.* Vide ipsum cap. 14. elegantissimarum Observationum. Ego jam ante, nobili & egregio juveni, Nicolao Heinsio, in his litteris judicii incorrupti, ad oram Codicis mei notatam hanc emendationem ostenderam: *Nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere.* Quæ nisi fallor, ipsa Taciti scriptura est. *Populus* & *prudentes* fere à Tacito opponuntur. Non *plebs* & *populus*, quod sciam. Distinguere videtur Annal. 1. ubi de testamento Augusti, sed videtur. Est enim corruptus iste locus. In quem vide doctiss. Freinshemium. Sed & ibi de aliis potius, quam de judiciis hominum agitur. *Boxhornius.* Fefellerat me optimus Pichena, opinatus in MS. esse *populus plus:* unde tentabam, quod dictum est: nam *populum* & *plebem* sæpe distingui ex Livio Plinioque notavimus ad Senecam de ira, 3, 18. Sed ipso libro Florentiæ inspecto inveni nil aliud quam *popls.* quod est *populus*, non *populus plus:* statimque emendavi conjecturam meam aliquot annis ante, quam suam Marcus proderet, cui tamen laudem suam non invidemus. *Gronovius.*

1 *Oratoribusque præcipua.*] Vatic. *abaratoribus oratoribusque.* Legerim, *ac rhetoribus oratoribusque:* vel *ac vatibus oratoribusque.* Certe, & vates & oratores, musico illo agone certasse scimus. *Lipsius.*

2 *Oratoribusque præcipua materia.*] Men-

est. *non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate* [1] *provenire terras, & obvias opes deferre deos.* quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis. [2] Gliscebat interim 3
luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur.: & divitiarum exspectatio, inter caussas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus [3] effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus; tandem

Mendosam vocem libri veteres inculcant. Flor. *anaratoribus oratoribusque.* Lipsius varie emendat. Ego leviter dubito, an sit legendum, *adulatoribus, oratoribusque.* nam paulo infra ait, *summa facundia, nec minore adulatione.* quæ verba, ad hæc fortasse respondent. *Pichena.*

1 *Provenire terras.*] Flor. *terram.* Pichena. Mirum certe est, hæc ut sana hactenus esse ab omnibus transmissa? At vero quis Latine dixerit, *provenire terras*, ubi de iis agitur, quæ ex terra proveniunt & enascuntur? Mihi haud dubium est, quin aliter scripserit Tacitus. Ad oram codicis mei sic rescripsi, neque nunc muto: *Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire. Æternas & obvias opes deferre Deos.* Distinguendum esse, sicut nos distinximus, quivis videt. *Æterna* veteribus dicuntur, aut quæ vere talia, ut dii; aut quæ spe ac voto talia facimus, ut Principes & Respublica: aut quæ continua, diu durant, & prope inexhausta sunt: ut servitus, discordia, Annal. 12. & opes, hoc loco. Nam, ut paullo ante Tacitus, Cesellius Bassus, exprompsit apud Cæsarem, repertum in agro suo specum, altitudine, immensa, quo magna vis auri contineretur. Magna & immensa, æterna fere vocantur. *Boxhornius.* Immo *nova ubertate provenire terras* est novo genere fœtus esse fœcundas & fertiles. Sic Plautus in Truculento 2, 4. *Cumque bene provenisti salva, gaudeo.* Et eadem fabula 2, 6. *Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, Gratulor.* Gronovius.

2 *Gliscebat interim luxuria.*] *Luxuria* hic non ponitur pro libidine venerea, ut Ecclesiastici usurpant, sed pro nimia profusione, abundantiaque nimia. *Lupanus.*

3 *Effosso agro.*] Simillima stultitia Pompeii exercitum incidit, cum is in eadem Africa, contra Domitium & Iarbam, militaret. Nam cum quidam thesauros aliquos casu repperissent: fuere qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, à cladibus Pœnorum ibi repositi. Atque ita miles avidus ad fodiendum se dedit per plures dies, Pompejo ridente simul & indignante, tantam illam multitudinem stulta avaritia & labore fatigari: donec tandem fessi & irriti, clamarent, *Duceret jam quo vellet, satis se pœnarum stultitia sua dedis-*

dedis-

dem posita vecordia, [1] *non falsa antea somnia sua, seque tunc primum elusum* admirans, pudorem & metum morte voluntaria effugit. Quidam *vinctum ac mox dimissum* tradidere, *ademptis bonis in locum re-*
4 *giæ gazæ.* Interea senatus propinquo jam [2] lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori *victoriam cantus*, [3] adjicitque *facundiæ coronam*, qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero *nihil ambitu nec potestate senatus opus esse* dictitans, [4] *se æquum adversus æmulos, & religione judicum meritam laudem assecuturum*, primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo, *ut omnia studia sua publicaret* (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus reside-

dedisse. Plutarchus in Pompejo. *Lipsius.*

1 *Non falsa ante somnia.*] Admirans multa se vera per quietem antea vidisse, tunc primum elusus. *Ferrettus.* Flor. *antea.* Pichena.

2 *Lustrali certamine.*] Sive Quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, & erroris, cui latebra non sit, pœne Tacitum accusat. Nam debebat quinto celebrari, inquit, quattuor dumtaxat annis interjectis. An distulisse Neronem aliquis dixerit? ille vero antevenire solet, cupidine certaminum, & ante præstitutam diem revocare, quod Suetonius in Nerone, cap. XXI. scripsit. Hæc vir ille magnus. Ego autem siquid video, aut firmiter numero, abnuo Tacitum ultra quintum annum produxisse. Ecce institutum est Nerone IV. Cornelio Cosso Coss. urbis anno DCCCXIII. nunc secundo editur, Silio & Attico Coss. anno DCCCXVIII. Certe ab illo ad istum ipsi anni quattuor intersunt, & quinto nunc anno editur; aut omnes calculi me fallunt. *Lipsius.*

3 *Adjicitque facundiæ coronam.*] Restitui ex Flor. copulam, quæ à vulgatis aberat. *Pichena.*

4 *Se æquum.*] Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine. Sed non displicet, quod olim conjeci, *seque unum adversus æm.* Lipsius.

Se æquum adversus æmulos.] Lipsio perplacet: *Seque unum advers.* vel *seque imo.* neutrum mihi. Legam, *seque adversus æmulos religione ducum* &c. abjecta copula *&*. Acidalius. Mendosus locus Lipsio videtur. tamen ego tolerabilem utcumque ex eo sensum elicio. Ait Nero, se in scena *æquum*, hoc est æqualem paremque, esse adversus æmulos: & victoriam cantus, coronamque facundiæ, adipisci velle judicum religione ac conscientia, nec ut principi sibi deferri. Ideo paulo infra ait: *sententias judicum opperiebatur ficto pavore.* Pichena. Quasi diceret, se æqualem & parem in hoc certamine, sicut explicavit Vir Doctissimus. quamquam & conjecturam suam retineat: *seque unum adversus* &c. sed nec mutatione quacunque opus esse putem, & illud *æquum* ita exponi debere,

ſideret, ne ſudorem, niſi [1] ea quam indutui gerebat veſte detergeret: ut nulla oris aut narium [2] excrementa viſerentur. Poſtremo [3] flexus genu, [4] cœtum illum manu veneratus, ſententias judicum opperiebatur ficto pavore. [5] Et plebs quidem urbis, hiſtrionum quoque geſtus juvare ſolita, perſonabat [6] certis modis plauſuque compoſito. Crederes lætari, ac fortaſſe lætabantur, [7] per injuriam publici

bere, quaſi dicat, ſe æquali Marte cum ipſis certaturum, Sic Druſus *habebatur æquus filiis Germanici*. Freinshemius.

1 *Ea quam indutui gerebat veſte.*] Apulejus Florid. lib. 2. *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam.* & ſtatim: *habebat cinctui balteum: amictui pallium candidum.* Cic. Tuſc. Quæſt. lib. 5. *Mihi amictus eſt Scythicum tegmen.* Pichena.

2 *Excrementa viſerentur.*] Exemplar Budenſe, *viſerent*, ſubaudi, *ipſi ſpectatores*. Rhenanus.

3 *Flexus genu.*] Imo & ſollennia hiſtrionum verba hæc pronuncians, Κύριοί μου εὐμενῶς μου ἀκούσατε. *Domini mei audite me libenter.* Ex quo intellegis quid *Principium* apud Suetonium ſit Neron. cap. XXI. *Utque conſtitit peracto principio, Nioben ſe cantaturum per Cluvium Rufum pronunciavit.* Anteloquium ſcilicet illud citharœdicum, emerendi favoris: uti & principia quædam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad lib. 1. Hiſtor. *Lipſius.*

4 *Et cœtum illum manu veneratus.*] In culpa ponit Tacitus. Tamen Imperatoribus poſtea id ſervatum, ut ſollenni ritu populum adorarent in Circo. Claudianus pulchre De VI. Conſ. Honori.

O quantum populo ſecreti numinis addit
Imperii præſens ſpecies! quantamque rependit
Majeſtas alterna vicem! cum regia Circi
Connexum gradibus, veneratur purpura, vulgus:
Conſenſuque cava ſublatus in æthera vallis
Plebis adorata reboat fragor.

Lipſius.

5 *Et plebs quidem verbis hiſtrionum geſtus juvare ſolita.*] Emendavimus, *Et plebs quidem urbis.* Rhenanus.

6 *Certis modis, plauſuque compoſito.*] Ars enim, ſi dis placet, utriuſque rei: acclamandi, & plaudendi. Itaque addit, *cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros.* In edicto Theoderici regis ad populum Rom. lib. 1. Variar. Caſſiodori: *Soletis aëra ipſum mellifluis implere clamoribus, & uno ſono dicere quod ipſas quoque belluas delectet audire. profertis voces organo dulciores; & ita ſub quadam harmonia citharæ concavum theatrum per vos reſonat, ut tonos poſſit quilibet credere, quam clamores.* Modulatum hunc clamorem, concentum appellat Plinius in Panegyrico: *Et populus quidem Rom. delectum principum ſervat, quantoque paullo ante concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat.* Dio, Εὐρύθμως ἐκβοᾶν, in Pertinace: Ὥστε τι εἰώθασιν ἐν τοῖς θεάτροις ἐπὶ τῇ τοῦ Κομμόδου θεραπείᾳ εὐρύθμως πως ἐκβοᾶν, ταῦτα τότε μετασχηματίζοντες ἐς τὸ γελοιότατον ἐξῇδον. Vide quædam hujus rei ad 1. Hiſtor. *Lipſius.*

7. *Per injuriam publici flagitii.*] *Injuriam* ægre hic tolero. nec enim capio.

ci flagitii. Sed qui remotis è municipiis, [1] ſeveraque adhuc, & antiqui moris retinente Italia, [2] quique per longinquas provincias laſciviæ inexperti, officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aſpectum illum tolerare, neque labori inhoneſto ſufficere: cum manibus neſciis fatiſcerent, turbarent gnaros, ac ſæpe à militibus verberarentur, [3] qui per cuneos ſtabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut ſilentio ſegni præteriret. Conſtitit pleroſque equitum, dum per anguſtias aditus & ingruentem multitudinem enituntur, obtritos: & alios dum diem noctemque ſedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. [4] quippe gravior inerat metus, ſi ſpectaculo defuiſſent,

capio. Mutem *incuriam* quod ſane valde accommodatum ſententiæ. *Acidalius.* Vix video quid hæc ſibi velint. Reponam: *per incuriam publici flagitii.* Talis ſemper fuit indoles populi; hic præſertim Romani, qui principis ſui indecoris factis (quæ, hercle, merito vocantur *publica flagitia*) velut majeſtatis Principis ac imperii incurioſus lætabatur. *Boxhornius.*

1 *Severamque adhuc.*] Rod. Agricola legebat: *ſeveraque*, &, *retinente Italia.* Lipſius.

Severamque adhuc, & antiqui moris retinentes Italiam.] Legendum omnino cum Rod. Agricola, *ſeveraque adhuc & a. m. retinente Italia.* & deinceps cum Mureto, *longinquas.* Acidalius. Rodulphus Agricola, ut ait Lipſius, legebat, *ſeveraque adhuc, & a. m. retinente Italia.* Sed opinor, ex conjectura. At vulgatæ etiam lectioni conſtructio fortaſſe conſtabit. ii ſcilicet, qui remotis è municipiis adveniebant, retinentes ſive inhabitantes Italiam, adhuc ſeveram, & moris antiqui. *Pichena.* Corrigo: *ſeverique adhuc & antiqui moris retinentes Itali.* Vult enim auctor, qui è partibus remotioribus advenissent, eoſque, qui retinerent adhuc aliquid priſcæ gravitatis & conſuetudinis, non potuiſſe applaudere fœdis factis Principis. *Harlæus.* Hoc eſt ea parte Italiæ, quæ quantum ab Vrbe, tantundem à laſcivia luxuriaque diſtabat. Hæc eſt lectio Rod. Agricolæ, quam omnino recipiendam putavimus, quod ineſſet genius auctoris, quem vulgata non ſapit. Sic *retinentem modeſtiæ, nobilitatis, conditoris* alibi hoc in auctore, at *retinere* pro habitare, nuſquam, opinor, reperias. *Freinshemius.*

2 *Quique per longinquas provincias laſciviæ inexperti.*] Haud dubium, quin ita ſit legendum. & Flor. indicat, qui habet, *per longuas.* Sic lib. 12. *longinquas in provincias commeatus portabant.* Corrupta hic in vulgatis, *per longas provincias.* Pichena.

3 *Qui per cuneos ſtabant.*] De cuneis theatri vide Lipſium de amphitheatro cap. 13. *Idem.*

4 *Quippe gravior inerat metus.*] O ludos, ô ineptias, ſed cruentas & triſtes! Nam mors comes aut exſilium,

ſent, multis palam & pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, triſtitiamque coëuntium ſcrutarentur. Vnde tenuioribus ſtatim irrogata ſupplicia, adverſus illuſtres diſſimulatum ad præſens, & mox redditum odium. Ferebantque [1] *Veſpaſianum, tamquam ſomno conniveret, à Phœbo liberto increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugiſſe.* Poſt fi- 6
nem ludicri Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, à quo gravida ictu calcis afflicta eſt. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam ſcriptores tradant, odio magis quam ex fide. quippe liberorum cupiens, & amori uxoris obnoxius erat. [2] Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos; ſed regum externorum conſuetudine, [1] dif-

lium, ſi quis ſegniter audiviſſet ſcilicet hunc Phœbum. Philoſtratus ſcite narrat, *Apollonium veniſſe Romam, & in hoſpitium quoddam, per hac tempora, divertiſſe. Ibi autem hominem quendam, ſcenico habitu, citharam tenentem & pulſantem, cantantem etiam, ſed rudi & abſona voce, ſuperveniſſe, qui ſolitus eſſet urbem ita perambulare, & Neronis carmina cantillare. Quæ ſiquis aut negligentius audiſſet, aut mercedem condignam non dediſſet, ab eo tamquam impietatis reus conviciis petebatur, & in carcerem ducebatur. Chordam præterea, uſu detritam & fractam, quæ in ipſa Neroniana cithara fuiſſet, ut cimelium aliquod in arcula ferebat: atque eam emptam ſibi duabus minis ferebat. nec cuiquam porro venditurum, niſi qui praſtantiſſimus in ea arte eſſet, & aliquando Pythiis viciſſet.* Atque addit, Apollonium ipſum & comites ejus, cum affici non viderentur, accuſatos ab eo ut *Divinæ vocis contemptores*, ſed mercedula tamen data hominem placaſſe. Hæc libro 4. *Lipſius.*

1 *Veſpaſianum à Phœbo.*] Hoc igitur periculum Romæ adiit, ut hic Tacitus: ſed ſimile in Achaia. de quo Suetonius Veſpaſiani c. 4. *Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum cantante eo aut diſcederet, aut præſens obdormiſceret, graviſſimam contraxit offenſam: prohibituſque non contubernio modo, ſed etiam publica ſalutatione.* Itaque ſæpius in iſta re ſubruſticus & vere Sabinus vir peccavit. Quod porro ad Phœbum, is libertus admiſſionum fuit, ex Suet. Veſpaſ. cap. 14. De eo lapis,

TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHOEBO.
CLAVDIA. PANA TYCHIS.

Idem.

2 *Corpus non igni abolitum* &c.] Corpora primum terra condebant Romani, poſtea cum cognoviſſent erui longinquis bellis obrutos, cremandorum corporum morem ſumpſere. Apud Syros & Ægyptios condendi, medicataque corpora ſervandi in loculis conſuetudinem fuiſſe legimus. Nam corpora condiunt myrrha, aloë, cedro, melle, ſale, bitumine, & reſina, odoribus delibuta. Ex ſucco enim Cedri corpora ſervari affirmant. *Lupanus.*

1 *Diſ-*

[1] differtum odoribus conditur, tumuloque Iuliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exſequiæ, laudavitque ipſe apud roſtra *formam ejus, & quod divinæ infantis parens fuiſſet*, aliaque fortunæ munera
7 pro virtutibus. Mortem Poppææ ut palam triſtem, [2] ita recordantibus lætam ob impudicitiam ejus ſævitiamque, nova inſuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Caſſium officio exſequiarum. [3] quod primum indicium mali, neque in longum dilatum eſt. Sed Silanus additur. nullo crimine, niſi quod Caſſius opibus vetuſtis, & gravitatem morum, [4] Silanus claritudine generis, & modeſta juventa præcellebant. Igitur miſſa ad ſenatum oratione, *removendos à Rep. utroſque* diſſeruit: objectavitque Caſſio *quod inter imagines majorum*, [5] *etiam C. Caſſii effigiem coluiſſet, ita inſcriptam*: [6] *DVCI PARTIVM.*

Quippe

1 *Differtum odoribus.*] Plinius de Arabia: *Periti rerum adfirmant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps noviſſimo Poppææ ſuæ die concremaverit.* Lipſius.

2 *Ita recordantibus lætam.*] Eleganter Muretus *recondentibus*. quod illi *palam* opponitur. *Acidalius.*

2 *Quod primum indicium mali, neque in longum dilatum eſt.*] Scripſit Tacitus: *officio exequiarum: quod primum indicium mali. Neque in longum dilatum eſt*, &c. *Idem.*

4 *Silanus.*] Suſpicor eumpſe eſſe, cui poſtea ſtatua in foro poſita, curante Capitone, Qua de re Plinii epiſtola tota, lib. 1. ad Cornelium Titianum. Corrupte hoc nomen ſcriptum in Commentario Iuvenalis, ad illud Sat. 1.

——— *magni delator amici.*

Heliodorum dicit Stoicum Philoſophum, qui Licinium Silanum condiſcipulum ſuum teſtimonio oppreſſit. Lege, *L. Iunium.* Lipſius.

5 *Etiam C. Caſſii effigiem coluiſſet.*] Iuſcripto libro non eſt, *etiam*. Sed mox eſt: *Dux partium*. Rhenanus.

6 *Duci partium.*] Budenſis codex, *Dux*. non male. Hæc autem hiſtoria eſt: quam eleganter Ambroſ. 1. Offic. tangit. *Si tyranni aliquis habeat imaginem, nonne obnoxius eſt damnationi? Memini legiſſe me quoſdam capitali ſupplicio damnatos, quia Bruti & Caſſii interfectorum Cæſaris imagines aſſervarent.* De titulis autem imaginum ſcripſi in Electis, cap. 29. *Lipſius.*

Inſcriptam duci partium.] Manuſcriptus Corvini Regis habet, *Dux*, & rectius, mea quidem ſententia. Erat autem effigies ita inſcripta, *C. CASSIVS DVX PARTIVM*, quod partes Cæſari adverſas in bello civili duxiſſet. Siquidem Romanis ſolenne fuit, eorum imagines, quorum ipſis ſacroſancta memoria eſſet, ex vero effingere, & effictas, levando minuendove dolori in atriis habere. Quare Plin. 35, 11. inquit, *Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera.* Ex cereis dein-

Quippe semina belli civilis, & defunctionem à domo Cæsarum quæsitam. [1] *Ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem,* [2] *animo præruptum, quem novis rebus ostentaret.* Ipsum

deinde exscribebat artifex: pingebat pictor imagines, *quamvis sit difficillima imitationis imitatio*, ut Cæcilianus libro 4. epist. Iulio Severo scribit. Itaque, ut dixi, Cassius avi sui inscriptam effigiem colebat: quod crimini datum & ipse in Sardiniam deportatus est, uti mox Cornelius refert. Sed à Nerone tandem hic mori jussus dicitur Suetonio, *Cassio Longino ICto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset* &c. Contra Sextus Pomponius de successione jurisprudentum de Sabino locutus sic habet, *Huic successit C. Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii: & ideo proavum suum Servium Sulpitium appellavit.* Is & consul fuit cum Quartino temporibus Tiberii, & plurimum in civitate auctoritatis habuit; donec Cæsar eum civitate expelleret. Expulsus ab eo in Sardiniam, revocatus à Vespasiano diem suum obiit. Idem Cassius supra libro 12. cæteros præeminebat peritia legum: qui cum Syriæ præesset, quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem: cura provisuque perinde agebat ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, ita familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata, post illum Cassium qui mandatu Senatus & auctoritate Pop. Rom. adjutus, Syriam cum tribus exercitibus qui in eadem provincia erant, in potestatem suam, redegit, teste Livio 121. & aliis scriptoribus. *Vertranius.*

1 *Ac ut memoria.*] Lego, *ac ne.* Lipsius.

Aut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur.] Scribendum, ut Faernus legebat: *Ac ne memoria tantum infensi nominis.* Vrsinus. Nero scribens ad Senatum, iis tacite occurrit, quæ Cassio apud eum gratiam parare potuissent: scilicet illum non amore libertatis, ejusmodi tentare, sed odio sui tantum. Et ut sciatis (inquit) Cassium in mei solum perniciem, illius Cassii se agnatum facere, en ad imperium vocat, & sollicitat Silanum. *Salinerius.* Accuratissimus interpres legit: *Ac ne memoria tantum*, &c. At integra est hæc lectio vulgata; *Ac ut memoria* &c. Hoc enim vult Tacitus: Statua Cassii culta, hostis Cæsarum, & adsumpto L. Silano, cujus patruus imperium erat meditatus, nihil aliud egisse C. Cassium, quam ut repetitis tantum æstimatisque eorum nominibus, qui vel ipsi Cæsaribus extiterant infesti, vel tales nomine ac sanguine contingebant, discordias populi adversum Cæsares excitaret. Quantum in oblitteratis ac depressis ejusmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum instituto liquere potest, quo damnare ejusmodi nomina, & interdicere posteris, consueverunt. Cujus passim, etiam apud Tacitum, exstant exempla. *Boxhornius.* Frustra interpretantur, quod vitiosum est. Recte Lipsius & Faernus, *ac ne.* Hoc enim significat: & quasi non sufficeret infamis ac damnati hominis memoriam renovasse palamque coluisse, (quod quid aliud quam parricidium ejus probare & ad simile scelus præsentes vocare?) adjunxisse partibus &c. Vel etiam: Et ne ad rebellionem stimulandam una hostis Cæsarum imagine niteretur in qua præter nomen nihil est additamenti, assumpsisse Silanum, &c. *Gronovius.*

2 *Animo præruptum.*] Non, *promptum:* ex Vaticano. Præruptus, uti Præfractus, de iis qui rigida effrænique

8 Ipſum dehinc Silanum increpuit iiſdem quibus pa-
truum ejus Torquatum, *tamquam diſponeret jam im-
perii curas*, [1] *præficeretque rationibus & libellis & epi-
ſtolis libertos:* [2] inania ſimul & falſa. [3] nam Silanus
intentior metu, & exitio patrui ad præcavendum
exterritus erat. [4] Inducit poſthac vocabulo indi-
cum, qui in Lepidam Caſſi uxorem, Silani ami-
tam, *inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus*
confingerent. Trahebantur ut conſcii [5] Vulcatius
Tullinus, ac [6] Marcellus Cornelius ſenatores, &
[7] Calpurnius Fabatus eques Romanus: qui appel-
lato principe inſtantem damnationem fruſtrati, mox
Neronem circa ſumma ſcelera diſtentum, quaſi mi-
9 nores evaſere. [8] Tunc ſenatuſconſulto, *Caſſio & Si-
lano*

que audacia ſunt. Ita Ciceroni pro Roſcio, *Prorupta audacia*, dicta. *Lipſius.*

1 *Præficeret rationibus & libellis.*] Illud his verbis ſignificatur, quod libro ſuperiore planius tradidit fuiſſe objectum Torquato Silano, *quod nobiles haberet, quos ab epiſtolis, & libellis, & rationibus appellaret: nomina & meditamenta ſumma cura.* Ferrettus.

2 *Inania ſimul & falſa.*] Caſtigavimus, *& inania ſimul & falſa.* Rhenanus. Vulgo, *& inania.* Sed abſtulimus redundantem, &, Florentini ac Veneti. *Pichena.*

3 *Nam Silanus intentior metu & exitio patrui ad præcavendum erat &c.*] Ita ſcribendum, & delendum eſt verbum, *exterritus.* Urſinus. Deleri poterat non modo vox *erat*, ſed &, *exterritus.* mihi profecto reſipiunt illegitimum quid: idemque fere pronuntiaverim de illis, *ad præcavendum.* Gruterus.

4 *Inducit.*] Alias, *induxit.* Ferrettus.

5 *Vulcatius Tullinus.*] Credo, *Tertullinus:* ſupervixitque ad principatum Veſpaſiani. libro IV. Hiſtor. *Vulcatius Tertullinus tribunus plebei interceſſit.* Lipſius.

6 *Marcellus Cornelius.*] Quem Galba deinde interfecit. libro I. Hiſtor. *Quam gloriam ad principatum attulit, niſi occiſi Obultronis Sabini, & Cornelii Marcelli in Hiſpania?* Noto eo, quia Tacitus ipſe admonet, evaſiſſe eos hoc diſcrimen, & Neroni ſuperfuiſſe. *Idem.*

7 *Calpurnius Fabatus,*] Ille proſocer Plinii Secundi. *Idem.*

Calpurnius Fabatus eques Rom.] Fuit hic patria Novocomenſis, C. Cæcilii Plinii proſocer. ejus antiqua memoria adhuc Comi viſitur Iovii Benedicti, V. Cl. opera, eruto monumento in hæc verba: *C. Calpurnius. L. F. Ouf. Fabatus. VIvir. IIII. vir. i. d. præf. prat. trib. leg. XXI. Rapac. praef. cohortis. VII. Luſitan. et. nation. Gætulic. Arſen. qua. ſunt. in. Numidia. Flam. D. Aug. ex. patrimonio. T. F. I.* Alciatus.

8 *Tunc ſenatuſconſulto.*] Volumen regium; *tunc conſulto ſenatu.* Paulo poſt apparet illinc etiam legi poſſe, *Haud minus promptam.* Rhenanus. Scribendum eſt, *Tunc conſulto ſenatu.* &

lano exsilia decernuntur; *de Lepida Cæsar statueret.* Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & [1] senatus jus exspectabatur. Silanus tamquam Naxum deveheretur Ostiam amotus; post municipio Apuliæ cui nomen est Barium, clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, à centurione ad cædem misso corripitur. Suadentique *venas abrumpere, animum quidem morti destinatum* ait, [1] *sed*

& ita liber Corvinianus habet. *Vertranius.*

1 *Senatus jus exspectabatur.*] Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico) *Senatus jussius spectabatur.* Franciscus Medices: *& senectus ejus exspectabatur.* At de exsilio Cassii, convenienter cum Tacito Pomponius De orig. juris: *Cajus Cassius Longinus plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec eum Cæsar* (Nero, non Claudius, uti censent) *pelleret: expulsusque ab eo in Sardiniam, revocatus à Vespasiano.* De eximia ejus scientia, noster l. XII. *Ea tempestate Cassius ceteros præeminebat peritia legum.* Plinius libro VII. Epist. *Later quod domus C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, serviet domino non minori.* Lipsius.

Et senatus jus exspectabatur.] Haud scio, damnato Cassio quale jus senatus exspectaretur: ac ita scriptum lego, *Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius è senatus jussu spectabatur*, id est, ex senatus decreto. *Vertranius.* Inter tot emendationes satius erit vulgatis adhærere. Claudius *neminem exsulum nisi ex senatus auctoritate restituit.* Sueton. 12. Quod Nero, qui alias dixerat lib. 13. annal. *Teneret antiqua munia senatus, se mandatis exercitibus consulturum*, in Cassio æmulatur: imbellis enim (licet olim dux) habebatur libro 12. ann. 12. & oculis tum captus erat Sueton. Ner. 37. At non expectatur restitutio Silani, quippe qui Neronis erat præcipuus timor. *Salmerius.* Hisce nec Lipsius nec Muretus medentur, & ne tentant quidem. Palmerius tentat ille quidem, sed irrito conatu. Ego nihil hiscere etiam possum: nisi si delenda plane sunt. Etenim oratio sine his integra: & ipsa nullo modo aptari ad sententiam loci posse videntur. Nisi trajicias in hunc modum: *Tunc Senatusconsulto Cassio & Silano exsilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret. Et Senatus ocius exsequebatur: deportatusque in insulam Sardiniam Cassius. Silanus tanquam Naxum* &c. Acidalius. De corruptione non dubitatur. In Florent. legitur, *& Senatus ejus.* Quod Franc. Medices corrigendum censuit: *& senectus ejus.* id est, expectabatur, ut senectute caderet, contra quam acciderat Silano, cujus senectus non expectata. Ego potius legendum suspicor, *& exitus ejus.* timebatur scilicet ne centurionem Nero ad cædem Cassii patrandam mitteret, ut Silano acciderat, & ut moris tunc, ad fugiendam invidiam civitatis. Sic de Lollia l. 12. *In Lolliam mittitur tribunus, à quo ad mortem redigeretur.* Pichena. Hæc plurimos exercuerunt. Et locus haud dubie mendosus est. Quippe jamjam tradidit Tacitus, Senatusconsulto exsilium Cassio indictum. Quomodo igitur hic dicitur, *Senatus jus expectatum*? Florentin. codex habet; *& senatus ejus expectabatur.* Corrige autem; *& festinatus exitus exspectabatur.* Id est, in Sardinia brevi vitam cum

[1] *ſed non permittere percuſſori gloriam miniſterii.* At centurio quamvis incrmem, prævalidum tamen & iræ quam timori propiorem cernens, premi à militibus jubet. Nec omiſit Silanus obniti, & intendere ictus quantum manibus nudis valebat, donec à centurione vulneribus adverſis tamquam in pugna caderet.

10 Haud minus prompte L. Vetus, ſocruſque ejus Sextia & Pollutia filia necem ſubiere: inviſi principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum eſſe Rubellium Plautum generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ ſævitiæ præbuit [2] interverſis patroni rebus ad accuſationem tranſgrediens Fortunatus libertus, aſcito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum à Vetere Aſiæ proconſule, exſolvit Nero in præmium accuſationis. Quod ubi cognitum reo, ſeque & libertum pari ſorte componi, Formianos in agros digreditur. Illic eum milites occulta cuſtodia circumdant. Aderat filia ſuper ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percuſſores Plauti mariti ſui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, ſervabat ſanguinem, & veſtes reſperſas, [3] vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, niſi quæ mortem arcerent. Tum hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egreſſus obſidens, *audiret inſontem, neve conſulatus ſui* [4] *quondam collegam dederet* *liber-*

cum morte commutaturum Caſſium ſperabatur. Quam peſtilens, & aliunde advenientibus pleriſque letale fuerit Sardiniæ cælum, nemo neſcit. In hanc autem Caſſius erat deportatus. *Boxhornius.* Acu rem tetigit Fr. Medices. Sic lib. 13. *P. Celerem, quia abſolvere nequibat Cæſar, traxit ſenecta donec mortem obiret.* Gronovius.

1 *Sed non permittere percuſſori gloriam.*] Faernus legebat; *ſed non præripere* &c. Vrſinus. Muret. *Se vero permittere* &c. Male, & contra Taciti & viri fortis mentem. *Acidalius.*

2 *Interverſis patroni rebus.*] Id eſt ab ipſomet liberto, qui patroni rem familiarem fraudaverat. *Pichena.*

3 *Vidua implexa luxu continuo.*] *Implexa* vocem certum eſt mihi delendam, natam ex ſuperioris lineæ iterata voce *amplexa.* Acidalius.

4 *Quondam collegam.*] Primo imperii ejus anno. *Lipſius.*

1 *Im-*

liberto, modo muliebri ejulatu, aliquando sexum
egressa, voce infensa clamitabat. donec princeps
[1] immobilem se precibus & invidiæ juxta ostendit.
Ergo nuntiat patri *abjicere spem, & uti necessitate.* Si- 11
mul affertur *parari cognitionem senatus, & trucem sen-
tentiam.* Nec defuere qui monerent *magna ex parte
heredem Cæsarem nuncupare, atque ita nepotibus de reli-
quo consulere.* quod aspernatus, ne vitam proxime
libertatem actam novissimo servitio fœdaret, largi-
tur in servos quantum aderat pecuniæ: & *si qua aspor-
tari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos
ad suprema retineri* jubet. Tunc eodem in cubiculo,
eodem ferro abscindunt venas, properique & singu-
lis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferun-
tur. pater filiam, avia neptem; illa utrosque in-
tuens, & certatim precantes *labenti animæ celerem exi-
tum, ut relinquerent suos superstites & morituros.* Ser-
vavitque ordinem fortuna: ac senior prius, tum
[2] cui prima ætas, exstinguuntur. Accusati post se-
pulturam, [3] decretumque *ut more majorum punirentur.*
Et Nero intercessit, [4] *mortem sine arbitrio* permittens.
ea

1 *Immobilem se precibus & invidiæ juxta ostendit.*] Non habet hic particulam, &, exemplar Budense. sicut nec mox adverbium, *simul* i *Simul affertur parari cognitionem Senatus.* Rhenanus. Fortassis, *invidia*, nec precibus nec reverentia famæ, aut maligni rumoris metu moveri. *Gronovius.*

2 *Cui tam prima ætas extinguuntur.*] In exemplari Budensi habes, *extinguitur.* Rhenanus. Legendum, *tum cui proxima ætas.* aut potius, *ac seniores prius, tum cui prima ætas.* ut capias, prius patrem & aviam, deinde filiam exspirasse. *Acidalius.*

3 *Decretumque ut more majorum puniretur.*] Neroni cum quæreret, quid esset, *More majorum*, *responsum est, Nudo homines cervicem inseri furca, corpusque virgis ad necem cædi.* auctor Tranquillus. *Ferretus.*

4 *Mortem sine arbitrio permittens.*] Clarissimus Faber bis huncce locum attigit. Primo ei visum legere, *mortem libero arbitrio:* post maluit, *suo arbitrio.* Quod postremum magni vatis effatum jure placet: magis tamen meum, *mortem sine arbitrio.* Et adsciverem eam Cornelii scripturam esse, à Florentino etiam codice (ut posteà comperi) approbatam. *Mors sine arbitro*; libera, sine domino, sine judice. Simile lib. 1. Annal. *An præmia sub domino, pœnas sine arbitro esse?* Lipsius.

Mortem sine arbitrio permittens.]

ea cædibus peractis ludibria adjiciebantur. P. Gallus eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus, & Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto & accusatori præmium operæ, [1] locus in theatro inter viatores tribunicios datur.

Videndum an legi debeat: *mortis arbitrium permittens*. Vrsinus. *Sine arbitrio*, id est, arbitro, ut judicium pro judice, *judicium dabo* ait prætor Libro DD. & facile animum induco hæc vera esse; quod legitur apud nostrum libro 4. ann. *superbiam* vice *superbam*. Sed si eadem postulas in eodem verbo, de Cæsare pete. libro 3. *Constituit ut arbitri darentur: per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque ea creditoribus transderentur.* adde, *& siquis appellasset de æstimatione, & solutionibus, quæ per arbitrium fierent (ut Cæsar præsens constituerat) fore auxilio pollicebatur.* Salinerius. Lipsius ait Fabro placuisse, *mortem suo arbitrio*: cum in vulgatis omnibus legeretur, *mortem sine arbitrio*. Ipse autem ex ingenio restituit, *mortem sine arbitro*, id est, liberam, sine domino, sine judice. Sic libro 1. Ann. *An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?* Quam correctionem à Flor. codice confirmatam, recepi. *Pichena*. Scribendum esse, *mortem sine arbitrio remittens*, docuimus Observat. 4, 2. *Gronovius*.

1 *Inter viatores Tribunicios.*] Qui spectasse videntur non abjuncto à Tribunis loco, uti ad obsequia apparere possent. Hoc autem inter præmia: quia Tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quod Cæsari Iulio inter honores decretum: *ut semper sellà curuli sederet, excepto per ludos. Tum enim sessio ei in Tribunicio subsellio, inter eos qui quoque anno Tribuni essent, concedebatur.* Dio lib. XLIV. Itemque postea Augusto: *ut in subsellio Tribunorum plebis sederet*. Dio idem, libro XLIX. *Lipsius*.

Locus in theatro inter viatores Tribunitios datur.] Qui *viatores* Romanis antiquis essent, diu anxie quæsivi, & difficultatem afferebat, quod apparitores, viatores, accensos, lictores, summotores, ita officio conjunctos observarem, ut quæ inter illos differentia esset constituenda, ignorarem: quod tamen longo studio & diligentia me adinvenisse existimo. Itaque hi omnes *Apparitores* dicti, quod scilicet Magistratibus assisterent, & præsto essent ad obsequendum Liv. 3, 49. & 8, 33. Quod & potissimum passim patet ex Amm. Marcellino, & ex Iustiniano, in l. 31. §. 5. *Cod. de Episcop. & Cleric.* Hi quoque nominati *ministeria*, l. 3. §. *Tutor.* D. *de suspect. tutor.* Aliquando *apparitio*, l. finali, §. finali, D. de *eviction*. Cicero tamen in epist ad Thermum, *apparitionem* pro officio apparitoris accepit Vocati quoque & interdum *officia*, l. *Illicitam*, §. *Ne tenuis*, D. *de offic. præsid.* Nonnunquam *officiales*, Rubric. & l. 1. Cod. de filiis official. & Cap. *Nullus*, 4. quæst. quarta. Interdum *executores*, l. 2. *Cod. de sportul.* Aliquando *missi*, uti cap. 1. de immunit. eccles. & ibi glossa in novella. *τάξεις ταξεῶται*. id est, *ordo* & in glossa veteri, *ἀμφοδιάρχαι δεχουπηρέται*. In horum numero fuere *lictores*, qui apparebant his tantum magistratibus, qui auctoritatem haberent non solum vocandi & ligandi, sed & quoque puniendi, hique ab aliis in hoc distinguebantur, quod securi & virgis supplicium de damnatis sumebant, jussu magistratuum, quibus apparebant. Ita Tribunos Consulari potestate creatos, lictores habuisse constat ex Livio libro 3. Ita Con-

tur. Et mensis qui Aprilem eumdemque Neroneum

Consules ubique, ita & Imperatores. Isti autem *lictores* & aliquando *summotores* dicti, eo quod eorum officium esset, turbam & alios quoscunque summovere. Liv. 3, 45. & 48. & libro 8, 33. & 45, 29. quo in loco pro *summotore*, intelligendum lictorem, non dubitandum vel propter verba libro 28, 27. *Accensis* munus fuit vocandi, & ab acciendo dicti, ex Varrone libro 5. de Ling. Lat. Cic. libro 1. epist. 1. ad Q. Frat. Verum quia & id munus proprium erat *Viatoris*, in quo differrent & distinguerentur, indagandum. *Viatoris* munus præcipuum fuisse vocandi, constat ex Columella in præf. lib. 1. Cic. de Senect. c. 16. Et Festo in *Viatores*. Et Liv. 8, 18. Et Plin. 18, 3. Ex dictis patet, sicuti *Accensi*, ita & *Viatoris* quoque vocandi munus fuisse. At quomodo distinguendi sint, non æque manifestum. Ego statuendum puto, in hoc *Viatores* ab *Accensis* distingui, quod *Viatores* non modo vocandi jus haberent, sed & ligandi. *Accensi* vero minime. Verum quia Sigonius id aperte negat libro 2. de jure antiq. civ. Rom. cap. 15. ideo comprobandum est. Livius libro 3, 6. & 6, 16. & 9, 10. & 4, 14. Utrobique enim *apparitoris* voce, *viatorem*, omnemque alium, qui ligandi jus haberet, intelligendum non dubito. Sicut 3, 38. de *Viatoribus* interpretandum conjicio. At Cicero omnem scrupum demit, quum ait in Vatinium: *Miserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret.* Itaque quum *Viatores* facultatem haberent ligandi, in hoc ab *Accensis* distinguebantur: *Accensi* vero à *Viatoribus* alia differentia discernuntur. namque *Accensi* munus erat, etiam meridie conclamare populo, quod *Viatores* non faciebant. Id autem constat ex Varrone loco citato. Et Plin. 7, 6. *Viatores* aut proprios fuisse Tribunorum pl. sicuti *lictores* Consulum existimavit plurimæ lectionis vir, Andreas Tiraquellus ad Alexandrum motus auctoritate Livii 2. 56. qua tamen in re eum hallucinatum non dubito. namque non modo Tribuni pl. sed & alii magistratus *viatores* habuere, quibus vocandi jus fuit, De Senatu constat ex Plin. 18, 3. De consulibus nulli dubium. De Ædilibus patet ex Livio lib. 30. *Scriba Viatoresque Ædilicii.* Romæ in Basilica Sancti Petri in Vaticano extat tabella antiqua inscripta, in qua fit mentio *T. Tettiens Viatoris Ædilicii.* Et in Æde Sanctæ Cæciliæ in alia tabella. *viator. quæstor. ab aerar.* in alia in domibus Dominorum S. Crucis legitur: *Ti. Onesimo. viatori. collegii. magni.* Quod pariter & reliqui magistratus *viatores* proprios habuerint, rationi consonum est, & constat ex Iurisconsultis, l. finali, de judic. p. l. *Magis puto.* §. *Illud quæri potest* de rebus eorum, qui sub tutel. p. Unde & *Viatores* Prætoris scil. vel Iudicum aliorum eisdem dicti executores litium, ut Imperator docet in §. *Triplici, de actionibus. Viatores* ex servorum genere fuisse contendunt aliqui ex recentioribus auctoritate Strabonis innixi libro 5. & Gellii 10, 3. Idem & adversus Picenos & Lucanos observatum, qui viatorum tabellariorum loco sunt habiti. In oppositum tamen stat veritas, siquidem Viatores cives Rom. fuisse constat ex antiq. inscriptione tabellæ, quam Car. Sigonius de l. describit. Præterea quomodo Nero liberto & accusatori præmium operæ dedisset, locum in theatro inter viatores, si hi ex servili genere extitissent? Ad hæc Livius libro 38. scribit, *ut postremo scribæ, viatoresque tribunos relinquerent.* Itaque viatores à servili comitatu discernit. Ad auctoritates autem Strabonis & Gellii dicimus; aliud esse *servorum vice haberi*, aliud vero *servum esse*; namque & communi appellatione etiam *servire* dicuntur, qui liberi sunt,

neum sequebatur, Majus *Claudii*, [1] Iunius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orfito qui id censuerat, [2] *ideo Iunium mensem transmissum, quia duo jam Torquati ob scelera interfecti*, [1] *in-*

sunt, non servi. Et ita à Frontino libro de Aquæductibus, & à Varrone Livio *apparitores* (inter quos viatores statuimus) servos publicos appellatos observamus, hoc est, qui publico inservirent, quum tamen hi fere omnes ex libertino genere essent, uti Cicero ad Q. Fr. scribens & Appium, in Verr. & in Corn. docet, & Tacitus libro 13. demonstrat. Valgius Rufus & cum eo Gellius 12, 3. *Viatores* in collegio lictorum reposuere, quos tamen aberrasse ex jam dictis constat; apertius vero ex antiqua tabella dignoscitur præcones potius ex viatorum collegio fuisse, quam lictores. Quantum aberraverit doctiss. Turnebus libro 1. cap. 11. *viatoris* vocem ex antiqua inscriptione interpretans, ex dictis jam satis patere puto. *Marcellus Donatus.*

1 *Iunius Germanici.*] Obhæreo. Series quidem mensium ita postulat: sed si *Iunius* in hoc numero, quomodo additur *Iunium transmissum*, quia infaustus esset? Itaque olim reponebam, *Iulius Germanici.* Sed libri mihi opponuntur, itemque ratio, quòd facta injuria Divo Iulio videtur, si illi mensis suus ademptus. Quid dicam? verba tamen sequentia de Iunio abnuunt, etsi alii conantur pro, *transmissum*, rescribere, *transnominatum.* Lipsius.

Iunius Germanici vocabulis.] Malim: *Iulius:* sequitur enim, *ideo Iunium transmissum.* Ferrettus. Libri omnes & mss. & editi in voce, *Iunius*, consentiunt. Lipsius reposuit, *Iulius*, Iunii vocem falsam adseverans, eo quod statim sequatur, *Iunium mensem transmissum.* Huic opinioni ac mutationi assentiri mini me potui, & antiquam ac genuinam lectionem restitui. Nam Orfiti adulatio eo spectat, ut Iunii mensis nomen, ob Iuniæ familiæ scelera, tanquam infaustum deleretur, atque ab aliquo ex Neronis cognominibus denominaretur, cum jam ipse Aprili nomen dedisset. Ac ne mensis Majus in medio vacuus remaneret, excogitavit, Majum Claudii, Iunium Germanici appellationibus commutari posse, ut horum trium cognominum series in mensibus continuaret. Hanc fuisse mentem ac sententiam Orfiti reor. Nam quid mensi Iulio oportebat novum nomen imponere? ne credas, nam Iulio Cæsari notabilis ignominia ex tali sententia provenisset. Præterea si nomen Iunium in integro remansisset, insignis honor Iuniæ familiæ fuisset, cujus nominis oblivio potissimum quærebatur. At Tacitus ait, *Iunium mensem transmissum.* Fateor, sed interpretor, transmissum in nomen Germanici, ac transmutatum: idque eodem sensu dictum. quo apud Sueton. *transnominatum.* in Domit. 13. *Septembrem mensem, & Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum, Domitianumque transnominavit.* Pichena.

2 *Ideo Iunium mensem transmissum.*] Id est, censendo à se non nominatum, licet satis intelligeretur qui Majum inter & Iulium esset. *Vertranius.* Hoc est, omissum, deletum: oblivioni traditum, neglectum; quomodo sup. 15, 31. *inania transmittuntur.* Sic *transmittere silentio, dissimulatione* &c. alibi apud nostrum. Oblitteratum ergo nomen Iunii, in Iuniæ familiæ dedecus. Frustra æstuant viri doctiss. qui hæc aliter aut emendant, aut explicant. *Freinshemius.*

1 *In-*

[1] *infaustum nomen Iunium fecissent.* Tot facinoribus 13
fœdum annum etiam dii tempestatibus & morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit. [2] pertulitque violentiam ad vicina urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur, nulla cœli intemperie quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. non sexus, non ætas periculo vacua. servitia perinde ac ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum & liberorum lamenta, qui dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sævitiam principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem Africamque & Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. [3] Cladem Lugdunensem quadragies sestertio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent. quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant, turbidis casibus. C. Suetonio [4] L. Telesino Coss. Antistius 14
Sosianus factitatis in Neronem carminibus probrosis, ex-

1 *Infaustum nomen Iunium fecissent.*] Male antea, *nomen Iunii tum fecissent.* Emendavit Lipsius, & indicat Florent. qui habet, *nomen junctum.* Pichena.

2 *Pertulitque violentiam ad mœnia urbis.*] Liber MS. *ad mœnia vicina urbi.* Suspicor scribendum tantum, *ad vicina urbi.* Sic lib. 4. Hist. *Cæterique per urbem & urbi vicina conquisiti.* Nam quantum ad scripturam attinet, vocabulum *mœnia* non differt à dictione *vicina*, itaque conjicio bis scriptum idem vocabulum. *Rhenanus.*

3 *Cladem Lugdunensem.*] Cladem ex incendio conceptam. quod denarrat & deplorat Seneca epistola tota XCII. Accidit centesimo anno à colonia deducta, eodem Seneca observante. Vt solatium hoc tarde adhibitum à Nerone sit, septimo post incendium anno. Nam deducta Lugdunum à Munatio Planco, anno urbis DCCXI. *Lipsius.*

Cladem Lugdunensem quadragies HS solatus.] Æstimatur hæc summa centum millibus ducatorum nostræ ætatis. *Alciatus.*

4 *L. Telesino Cos.*] Nomen ei L. Pontius Telesinus ex Vellejo. Laudat ut philosophum, & insignem virum, plus

exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promptum ad cædes principem accepit, inquies animo, & occasionum haud segnis, Pammenem ejusdem loci exulem, & Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis [1] innixum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum [2] nuntios & consultationes non frustra ratus, [3] simul annuam pecuniam à P. Antejo ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque caussam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii litteris, furatus etiam libellos quibus dies genitalis ejus, & eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ composita erant; scribit ad principem, *magna se, & quæ incolumitati ejus conducerent allaturum, si brevem exsilii veniam impetravisset. quippe Anteium & Ostorium imminere rebus, & sua Cæsarisque fata scrutari.*

plus uno loco Philostratus lib. 4. & 7. eumdemque exsulasse eâ re sub Nerone scribit. *Lipsius.*

1 *Innixum.*] Rectius *innexum.* Freinshemius.

2 *Nuntios & consolationes.*] Omnino lego, *consultationes:* & jam notavit Pichena sic in Florentino esse. Verbum ejus artis. Iuvenalis:

——— *qua nullum consulit, & jam Consulitur.*

Noster: *Qua caritate erga parentem, non tamen aliud consultaverat, quam de incolumitate domus.* Paullo ante scribo, *multorum amicitiis innexum*, non *innixum.* Lipsius.

Consolationes.] Et jam dictis audacter accipias licet, *consolationes* pro *consolatoribus:* qui ab amicis mittebantur specie consolandi, sed re vera ut scirent eventura. Eruditiss. vir *consultationes* quod mihi non arridet: quis enim in exilio eadem palam exerceret, per quæ fuerit deportatus? Severus scil. cui exilium Creta, eadem factitando evasit majores pœnas. lib. 4. ann. *Recentia veteraque odia advertit, bonisque exutus, interdicto igni, atque aqua, saxo Seriphio consenuit.* At Solianus amicus erat Pammeni, *similitudine fortuna conciliatus.* eoque omnium gnarus. Crederem, nisi pro comperto haberem, Pammenem talia dissimulasse, & ab omnibus occuluisse. *Igitur interceptis Anteji literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus, & eventura secretis Pammenis occultabantur.* Salinerius. Corrupte in vulgatis, *nuntios & consolationes.* Prævideerat correctionem Lipsius ex ingenio. Ego Florentini fide restitui. *Pichena.*

3 *Simulque annuam pecuniam.*] Scripsimus, *simul annuam pecuniam.* Rhenanus.

1 *Missa*

tari. Exin [1] missæ liburnicæ, advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus indicio, [2] inter damnatos magis quam inter reos Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor [3] exstitisset. Monitus prius Anteius, *ne supremas tabulas moraretur.* Atque ille hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem approperavit. Ostorius longinquis in agris [4] apud finem Ligurum id temporis erat. eo missus centurio, qui cædem ejus

1 *Missa Liburnica.*] Liburnicæ à Liburnis populis Dalmatiæ sunt cognominatæ, qui hujuscemodi navibus latrocinia exercebant. *Liburnas* Vegetius appellat, & Lucanus hoc versu, *Ordine contenta gemino crevisse Liburna.* *Liburnum* legit Lilius Giraldus, *Ordine contenta gemino crevere Liburno.* Hoc navis genere Augustus bello Actiaco de M. Antonio, & Cleopatra victoriam reportavit. Tacit. lib. 18. Claudium quendam Pyrrichum *Liburnicarum trierarchum* appellat. *Lupanus.*

2 *Inter damnatos magis* &c.] Quia periculum pro exitio habebatur, supra 4, 28. Eodem tendit istud Senecæ de Libone epist. 70. *omnes enim necessarii deseruerant impie, non jam reum, sed funus.* Freinshemius.

3 *Exstitisset. Monitus prius Antejus, ne supremas tabulas moraretur.*] Fallor an hæc ita nectanda? *exstitisset, monito prius Antejo, ne supremis tabulis moraretur.* id est, ne mortem differret curatione testamenti. *Acidalius.* Monitus credo ab amicis, quos Tigellinus secreto miserat, sperans hereditatis partem ex eo testamento: quas ille prædas maxime aucupabatur. De Mella paullo infra: *scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent.* De Petronio inferius: *Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est.* Pichena. Malim *extitisset, monito prius Antejo* &c. hoc enim modo auctor extitisse videbatur, eaque caussa nemo amplius formidavit signare tabulas istas. quia enim Tigellinus prævalidus in amicitia principis erat, testamenti factio concessa reo videbatur, quod ipse eum monuisset, ne testamenti tabulas moraretur. quod enim tales dicunt faciuntve, jussu aut certe consensu principis fieri creditur. Expressit id supra 4, 22. *Vrgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum quasi principis monitu; ob amicitiam Augustæ cum Vrgulania.* Freinshemius.

4 *Apud finem Ligurum.*] Non aspernabilis fortè conjectura nostra, *apud Fanum Ligurum.* Is locus, Templum alio nomine dictus. In vità Agricolæ: *Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo (Liguria pars est) hostiliter populatur.* Livius tamen Finem Ligurum etiam appellat: *Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt.* sed alio, nisi fallor, & communi magis sensu. *Lipsius.*

Apud finem Ligurum id temporis erat.] Sic Livius lib. 3. decad. 4. *Redeuntes inde Ligurum fine, cum agresti præda in agmen incidunt Romanum.* & lib. 10. decad. ejusdem: *Ligurum duo millia fere ad extremum finem*

ejus maturaret. [1] Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, & [2] civicam coronam apud Britanniam meritus, ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, [3] ne invaderet pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio ubi effugia villæ clausit, [4] jussa imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ quamquam interruptæ parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret,

16 adpressit dextram ejus, juguloque occurrit. Etiam si bella externa, & obitas pro Rep. mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satias cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen & continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tan-

finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur orantes. Plurative idem usurpavit lib. 5. decad. ejusdem: *Consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum induxit. Dirigere finem*, quod arbitris convenit inter disceptantes de jure finium, apud eumdem legitur lib. 9. decad. ejusdem: *Q. Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ Tracia paroriam subeat.* Rhenanus.

1 *Caussa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa.*] Manifeste abundant voces illæ, *ex eo oriebatur*, neque videntur manasse ab auctore. unde legimus in editionum prima, *caussa festinandi exoriebatur, quod Ost.* Gruterus.

2 *Civicam coronam.*] Filii ergo M. Ostorii ista mors. Nam de eo libro 12. scriptum: *Quâ pugnâ filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.* Pater sanè in ipsa Britannia obiit. *Lipsius.*

3 *Ne invaderet, pavidum semper, & reperta nuper conjuratione magis exterritum.*] Scribo *pavido*, & *exterrito*, referoque ad præcedens *Neroni.* Pro *invaderet* dubito etiam nunc an *evaderet* potius sit. Conveniat id cum sequentibus, *Igitur Centurio ubi effugia villæ clausit.* Sed credam potius voculam desiderari, & scribendum, *ne imperium invaderet pavido semper* &c. *& exterrito.* Vt lib. 5. in simili caussa: *Ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet.* Acidalius. Sic hæc conjungenda duxi, expuncta virgula, quæ addebatur, post *invaderet.* Porro in Veneto est *invaderetur*: ex quo facerem; *invaderet ut pavidum.* Freinshemius.

4 *Iussa imperatoris Ostorio aperit.*] Codex Budensis habet, *impost.* ut etiam

tantumque ſanguinis domi perditum, fatigant animum & mœſtitia reſtringunt. Neque aliam defenſionem ab iis quibus iſta noſcentur exegerim, [1] quam ne oderim tam ſegniter percuntes: Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non ut in cladibus

etiam legi queat, *juſſa mox*, vel *poſt Oſtorio aperit*. Mox, *Is fortitudinem adverſum hoſtes ſæpe ſpectatam*. Rhenanus.

1 *Quam ne oderim tam ſegniter pereuntes.*] Hunc locum meum ſecutus judicium, *oderim* in *oderint* mutato, ſic lege, *Quam ne oderint tam ſegniter pereuntes.* Senſus eſt, A lectore non exigimus, ut iſtorum pluſquam ſervilem patientiam defendat, aut excuſet, ſed hoc tantum, ne iſtos odio proſequatur aut odiſſe incipiat: nam res fuit plane fatalis. *Rhenanus.* Segniter vero illi peribant, de quibus jam diu memoravit? promte imo plerique omnes & fortiſſime. Et male hæc culpatio convenit iſti proximæ laudationi: *Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, ut quomodo* &c. Denique quid ita horum ſegnem interitum ad ſui excuſationem valere velit Tacitus? Falſi jure ſuſpectam mihi lectio. quam mutem: *ne oderint tam ſegniter pergentem.* Quod firment illa: quæ ſubduntur: *Ira illa numinum in res Rom. fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, ſemel editam tranſire liceat.* Acidalius. Lipſius in margine, *oderint*, ſcripſit. hoc, ut videtur, ſenſu: hi adeo ſegniter perierunt, ut fere defendi atque excuſari ſegnitia eorum non poſſit. Itaque ab iis, qui iſta legent, non exigo, ut eos defendant, ſed tantum ne oderint. At nuper Iulius Salinerius, *oderim*, retinet, atque ad Tacitum refert. Qui lectoris tædium veritus, propter continuas ſimileſve civium mortes à ſe traditas; hac tantum ratione defendi atque excuſari poſtulat, ne ſi tales viros ſilentio tranſmiſiſſet, odiſſe eos videretur, quia tam ſegniter ſerviliterque perierint: eoque odio ſuſpicionem fortaſſe dominantibus daret, ſe pro patientia audaciam & ſeditionem in conjurationis noxiis deſiderare. ſed fortaſſe verius: Tacitum à lectoribus petere, ne exiſtiment, ſe nominatim illos tradidiſſe, odii exprobrationiſque cauſa: cum alioquin ſolitus ſit hujuſmodi virorum nomina ſilere lib. 14. *nobilium familiarum poſteros egeſtate venales, in ſcenam deduxit: quos fato perfunctos ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto.* Pichena. Doctiſſ. vir *oderint*. Quo autem ſenſu, dicit Curtius Pichena vir ingenii perquam amœni. Haud aſſentio, quia ſic Tacitus exigeret à lectore, ſi non defenſionem tam ſegniter pereuntium, at ſaltem ne ea de cauſſa eos odio proſequeretur: quod ſane aliquantum friget. Tu *oderim* ne hinc expelle, defenſionemque & odium ad Tacitum refer; qui & alibi deprecatur tædium lectoris: *Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forſitan, & levia memoratu videri non neſcius ſum, ſed nemo*, &c. *non tamen ſine uſu fuerit introſpicere illa primo aſpectu levia, ex quibus magnarum ſæpe rerum motus oriuntur.* Scio (noſter ait) tot ſegnibus eorum mortibus enarratis, me ſenio lectori fuiſſe: verum non me alia defenſione volo purgare, quam me talia ſcripſiſſe, ne alias viderer eos viros odiſſe, quod nihil auſi ſint adverſus imperatorem, & eadem ab iis exegiſſe, quæ ſocer à Plauto poſtulavit. 14. annal. *Effugeret ſegnem mortem, otium, ſuffugium & magni nominis miſerationem: reperturum bonos, conſociaturum audaces.* Suſpicio non parvi momenti; à qua liberari ſub quovis

 vis

dibus exercitum, aut captivitate urbium, ſemel editam tranſire licet. Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, [1] ut quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur; ita in traditione ſupremorum accipiant habeantque propriam memoriam.

17 Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Criſpinus, ac C. Petronius cecidere. Mella & Criſpinus equites Romani, [2] dignitate ſenatoria. nam hic [3] quondam præfectus prætorii, & conſularibus inſignibus donatus, ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus, accepto juſſæ mortis nuntio ſemet interfecit. Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abſtinuerat, per ambitionem

vis principe inprimis decebat. *Salinerius.* Imo *ne oderint.* A lectoribus non petit, ut mortem ita perdentes probent, ſed ut ignoſcant quaſi fatali, ut alibi loquitur, ignaviæ. Dubito an & *defenſionem* mutandum in *depenſionem*, id eſt, mercedem pro ſcribendi opera. *Gratius.* Malebam; *quam ne omiſerim tam ſegniter pereuntes.* Sententia eſt. Non aliam defenſionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam ut cogitent, me hos ſegnes illuſtrium virorum exceſſus omittere non debuiſſe. Volunt id ſequentia: *Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, ut quomodo exſequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur, ita in traditione ſupremorum accipiant habeantque propriam memoriam.* Cauſſam reddit, non cur non oderit, ſed quare non omiſerit tot illuſtres viros tam ſegniter, tamque ſervili patientia pereuntes. Quales qui ſint docet, quæ paulo ſequitur, amicorum Thraſeæ oratio, monentium, ut, ante exceſſum, curiam ingrederetur, & pro libertate verba faceret, & ejus cauſſa mori ſe palam exponeret; inter alia, iſta; *Segnes & pavidos ſupremis ſuis ſecretum circumdare.* &c. Hæc enim cum iſtis ſunt contendenda; & ideo hic deſcribi debebant *Boxhornius* & *Harlæus.* Omnino cauſam reddit, cur non oderit. hoc eſt, non omiſerit eorum mentionem. Id enim *odiſſe* vocat. Non aliter me defendam, quam ut rogem, concedam mihi non odiſſe & punire ſilentio ignaviam ſic inſtar pecorum cædi ſe præbentium: vel, cum viri fortes forent, quorum mortis contemptus uſui magno eſſe potuiſſet, ita mortem perdentes. Neſtor apud Ovidium in 12. *Nec tamen ulterius, quam fortia facta ſilendo Vlciſcar fratres.* Gronovius.

1 *Vt quo modo exequiis, ac promiſcua ſepulchra ſeparantur.*] Emendavimus, *Vt quo modo exequiis à promiſcua ſepultura ſeparantur.* Mox cap. 17. ſcripſimus, *Annæus Mella.* Eſt deinde in libro MSc. *Conſularibus inſignuis.* Rhenanus.

2 *Dignitate ſenatoria.*] Non enim revera Senatores, ſed opibus ac ſplendore cuivis Senatorum pares. Equites Illuſtres. *Lipſius.*

3 *Quondam Præfectus Prætorii.*] Sub Claudio lib. 11. *Lipſius.*

1 *Per*

nem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur. simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, [1] per procurationes administrandis principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis. quo interfecto, [2] dum rem familiarem ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. *Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur*; assimulatis Lucani litteris. quas inspectas Nero, *ferri ad eum* jussit, opibus ejus inhians. At Nella, quæ tum promptissima mortis vir, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens [3] ita scripsisset; *se quidem mori nullis supplicii caussis*, [4] *Rufum tamen Crispinum & Anicium Cerialem vita frui, infensos principi.* quæ composita credebantur, de Crispino quia interfectus erat, de Ceriale ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi at-

1 *Per procurationes.*] Ad quas soli equites aut liberti admissi. *Lipsius.*

2 *Dum rem familiarem.*] De Annæo Mellâ sermo est, qui pater Lucani. Atqui de illo Eusebianum Chronicum. *L. Annæus Mella Seneca frater & Gallionis, bona Lucani filii sui à Nerone promeretur.* Quæ si vera lectio, opinandum à fisco aut fiscalibus quædam abrepta, & retenta. Sed ego ambigo, neque censeo publicata bona, quia suâ manu cecidit, & damnationem prævenit. Quod si est, bene in Eusebio corrigas, & ad hæc Taciti: *ob bona Lucani filii sui à Nerone perimitur.* Lipsius.

Rem familiarem ejus acriter, requirit.] Quomodo id? & nonne damnati publicata bona? Scilicet verum esse quod scribit Eusebius in chronico; restituta ea patri à Nerone: *M. Annæus Mella Seneca frater & Gallionis bona Lucani filii sui à Nerone promeretur.* Mercerus.

3 *Ita scripsisse, se quidem mori nullis supplicii causis.*] Reposui, *Ita scripsisset, se quidem mori nullis supplicii causis.* Rhenanus. Involuta sententia quam distinctione & levi emendatione hac explico: *Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, ita scripsisse: se quidem* &c. Acidalius. Ven. ed. *scripsisse.* fortasse melius: nisi si & duo verba hæc, *ita scripsisset*, à glossa sint, fuitque initio: *Addit codicillis, tamquam de iniquitate exsilii quærens, se quidem.* Gruterus. Tacitum reliquisse censeo: *Additur, codicillis tamquam de iniquitate exitii querentem scripsisse.* Gronovius.

4 *Rufum tamen Crispinum.*] Scripsi, *tamen*,

attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari [1] conjurationem ab eo meminerant.

18 [2] De C. Petronio supra pauca repetenda sunt. Nam [3] illi dies per somnum, [4] nox officiis, & oblectamentis vitæ

tamen, Florentino volente. Alii *autem*. Pichena.

1 *Conjurationem.*] Conjurationem Æmilii Lepidi. de qua Suetonius & Dio. *Lipsius.*

2 *De C. Petronio.*] Quem viri docti eum censent, cujus fragmenta hodie purissimæ impuritatis. De quo etiam deliberó: sicut & de prænomine: quod apud Plinium libro 37. cap. 11. Titus est; itemque Plutarchum in libello, *Πῶς ἄν τις διακρίνειε τὸν κόλακα τοῦ φίλου.* Loqui eos de hoc eodem, res indicio est. Plinii verba; *Titus Petronius Consularis moriturus, invidia Neronis Principis, ut mensam ejus exheredaret, trullam murrhinam CCC. H. S. emptam fregit.* Plutarchi: Ἢ τοὺς ἀσώτους καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζωσιν, ὥσπερ Νέρωνα Τῖτος Πετρώνιος. Reperio & *Publium Petronium*, nisi fallor, hunc eumdem. de quo ita Scholiastes vetus Iuvenalis, in illud —— *sed clamat Pontia, feci. Pontia*, inquit, *Publii Petronii filia, quam Nero convictam* (lego, *quem N. convictum*) *in crimine conjurationis damnavit.* Nam Pontia quidem ob aliud scelus, veneno extincta est, ut addit. *Lipsius.*

De C. Petronio pauca supra repetenda sunt.] Nos, *De C. Petronio supra. pauca repetenda sunt.* Rhenanus. Petronium Priscum intelligat an Turpilianum dubito, propter illa quæ sequuntur de eodem Cajo, *proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul*, &c. At Petronius Turpilianus consul prius, deinde ex consule Britanniam obtinuit sup. lib. 14. ibi, Suetonius, *Tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui jam consulatu abierat, jubetur*, Petronius autem Priscus in insulam maris Ægei relegatus erat supra lib. 15. Erunt itaque quibus videbitur de Turpiliano dixisse Cornelius, quem non impedit Bithyniam rexisse mandatu principis pro consule, antequam consulatum gereret. Imperio namque constituto creati sæpius sunt ab Augustis proconsules, qui consulari potestate provincias extra ordinem regerent, & ex provinciæ dignitate id nomen adipiscebantur. Ita accipi potest Rufus Varenus proconsul Bithyniæ, apud Cæcilium lib. 5. Epist. 20. *Vertranius.* Fuit cum hæc suspecta haberem, atque ita legendum esse conjicerem; *De C. Petronii supremis.* Sed docuit me Socer meus phrasin esse Sallustianam, cujus perpetuus imitator Tacitus. Sic enim ille in Catilina 5. *Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere.* & in Iugurtha 5. *Sed priusquam hujuscemodi rei initium expedio, pauca supra repetam.* Freinshemius.

3 *Illi dies per somnum.*] Vide verum hunc adversipedem, ut Latini appellant. Dies noster, illi nox erat: & nox, pro die. Pulchre omnino istos homines verè perversos Seneca describit & culpat, epistolâ CXXIII. *Lucet? somni tempus. Quies est?* (pro nocte, Quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo) *nunc exerceamus, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit? tempus est cœnæ.* Ac plura ibi de lucifugis illis vide. Adde & hæc Lampridii in Heliogabalo: *Trajecit & dierum actus noctibus, & nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ: ita ut sero de somno surgeret, & salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret.* Lipsius.

4 *Nox officiis & oblectamentis vitæ transigebatur.*] Ea officia plerunque ad

vitæ transigebatur. Vtque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox consul, [1] vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, [2] seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia, putat nisi quod ei Petronius approbavisset. Vnde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium servo, ademptaque defensione, & majore parte familiæ in vincla rapta. Forte illis diebus Campa- 19
niam petiverat Cæsar, & Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen [3] præceps vitam expulit, sed [4] incisas venas, ut libitum obligatas, aperire rur-

ad amicos pertinebant, ut, commendare candidatos, salutare potentiores, comitari magistratus, interesse recitationibus, nuptiis, sponsalibus, aut funeribus: & alia multa, quæ aut noctu, aut prima luce, ut plurimum celebrabantur. unde à Plinio epist. 12. libro 3. *antelucana officia*, vocantur. Iuvenalis libro 1 Sat. 2. *officium cras Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.* Suet. Aug. 78. *Matutina vigilia offendebatur. ac si vel officii vel sacri causa maturius vigilandum esset.* Symmachus epist. 23. lib. 1. *Si diurna negotia nunquam distinguis quiete, certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis.* Pichena.

1 *Ingentem se ac parem negotiis ostendit.*] Malim, *vigentem se ac parem negociis ostendit.* Sicut superiori libro, *animi validus & corpore vigens.* Rhenanus.

2 *Seu vitiorum invitationes.*] Emendavi distinxique, *Seu vitiorum imitatione inter paucos familiarium Neroni assumptus est.* Rhenanus. Malim, *imitationes.* Ferrettus.

3 *Praceps vitam expulit.*] Credo Tacitum scripsisse *per praceps.* Acidalius.

4 *Incisas venas, ut libitum, obligatas aperire rursum & alloqui amicos.*] Illud, *ut libitum*, mihi est suspectum. Neque enim admodum huc facit. Elegantius erit, si scribas; *incisas venas*,

rursum, & alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, & sapientium placitis, sed levia carmina & faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniit & vias, somno indulsit, [1] ut quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni. [2] fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haud ignota, & ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris. agitur in exsilium, [3] tamquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio. At numicium Thermum prætura functum [4] Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus, Thermi quædam de Tigellino criminose detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, [5] patronus ejus nece

venas, & iterum obligatas, aperire rursum, & alloqui amicos. Boxhornius.

1 *Vt quasi coacta mors, fortuitæ similis esset.*] Volumen regium, *quam coacta.* Scripsi, *quamquam coacta.* Rhenanus.

2 *Fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.*] Aliis descriptis obsignatisque. *Ferretius.* Fortasse meminerat, assimilatas Lucani interfecti literas, ut Mellæ patri exitium pararetur. Tacitus supra. *Pichena.*

3 *Tanquam non siluisset, quæ viderat, pertuleratque, proprio odio.*] An, Silia, proprio in Neronem odio, ea quæ viderat ac pertulerat, non siluit? Verius interpretor, mulctatam, non quia secreta vulgaverat, sed proprio Neronis in illam odio. Dixit enim, *tanquam:* quod clare ostendit fictam illam causam, atque obtentui: veram autem, Neronis odium. *Pichena.* Legerim: *pertuleratque. Proprio odio hanc; Numicium Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedidit.* Est fere eadem verborum positio, qualis occurrit & infra 16, 30. *Vetera hæc. sed recens* &c. Freinshemius.

4 *Tigellini simultatibus dedidit.*] In volumine regio est, *deditum*, malim, *dedit.* Rhenanus. Potius *dedit. Dandi* enim verbum, non *dedendi*, hoc significatu celebre est. *Acidalius*

5 *Patronus ejus nece immerita lueret.*] Tacitus scripsit *luere*, id est, luerunt. *Acidalius.*

1 *Barea*

nece immerita lueret. Trucidatis tot inſignibus viris, ad poſtremum Nero virtutem ipſam exſcindere concupivit, [1] interfecto Thraſea Pæto & Barea Sorano, olim utriſque infenſus; & accedentibus cauſis in Thraſeam: [2] quod ſenatu egreſſus eſt, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque Iuvenalium ludicro [3] parum expetibilem operam præbuerat: eaque offenſio altius penetrabat, quia idem Thraſea Patavii, unde ortus erat, [4] ludis Ceſticis à Trojano Antenore inſtitutis, habitu tragico cecinerat. 21

1 *Barea Sorano.*] Qui ille eſt nominatus Boëthio de Conſolat. lib. I. proſâ III. *Lipſius.*

1 *Thraſea Pæto.*] Cujus gentile nomen adhuc quæro. Nam Dio P. Thraſeam Pætum ſaltem appellat. Marmor vetus ſuadet Valerium fuiſſe. C. DOMITIO DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASIA. PRISCO. COS. Quod etſi de alio: ex cognomine tamen ſuſpicemur de gente. Thraſeas hic admirator unicus Catonis, de cujus vitâ librum ſcripſit, indicante Plutarcho. Laudes ejus ſparſæ in Tacito, Arriano, Dione: ſed ante alia egregium elogium de illo ipſius Neronis, in Plutarchi libello Πολιτικῶν παραγγελμάτων. Ait. Νέρων ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι, τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὅμως ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδίκως. Ἐβουλόμην ἄν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστι. Salve, ô, ſalve vir magne, & inter Romanos ſapientes ſanctum mihi nomen. Tu magnum decus Galliæ gentis: tu ornamentum Romanæ curiæ: tu aureum ſidus tenebroſi illius ævi. Tua inter homines, non hominis vita: nova probitas, conſtantia, gravitas: & vitæ mortiſque æquabilis tenor. *Lipſius.*

Interfecto Thraſea Pæto, & Barea Sorano.] Hoc ordine in Flor. nominantur. apud Tacitum enim dignior Thraſea. In vulgatis transponuntur: *interfecto Barea Sorano, & Thraſea Pæto.* etſi nihil refert. *Pichena.*

2 *Quod Senatus egreſſus eſt.*] Lege, *eſſet.* quomodo & Muretus. *Acidalius.* Muretus legit, *egreſſus eſſet.* Rectius. *Pichena.*

3 *Parum expectabilem operam præbuerat.*] Caſtigavi, *parum expetibilem operam præbuerat.* Rhenanus.

4 *Ludis Ceſticis à Trojano Antenore inſtitutis.*] Quid cæſtibus cum cantu? Ceciniſſe enim hic dicitur Thraſeas, non pugnaſſe: & à Dione τραγῳδίαν ὑποκρινάμενος ἐν Παταουΐῳ τῇ πατρίδι. ita enim ſcribend. (Patavinus quia Thraſeas) non στρατείᾳ. Sed crederem, ut fit, tempore auctiores ornatioreſque eos ludos factos, & ad cæſtus ſcenica etiam certamina adjecta. Turbat nos tamen & moratur Vatic. qui, *cetaſtis*, refert. Scriptura, de quâ nihil hiſcam. Apud Livium l. X. navale certamen annuum eſt Patavii: ſed nihil ad iſtud. Agon item Drepanitanus, apud Sidonium in Abitaco ſuo, ad exemplar Trojanæ ſuperſtitionis, pariter nihil iſtuc. Dio hoc tantum monet, fuiſſe ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, tricennale ſpectaculum. *Lipſius.*

Ludis ceſticis ab Antenore inſtitutis.] Ago-

nerat. die quoque, quo prætor Antistius ob probra in Neronem composita ad mortem damnabatur, mitiora

Agonas pugilum institutos posset quis credere: quando *cestus* manibus inducti appenso plumbo pugilum instrumenta sint, Maroni & Flacco. Cæterum quid ad rem faceret *habitus Tragicus?* nisi immutatam longo seculo ludorum formam quis crediderit, aut *cesticos* dictos, quod habitu mulierum viri in his exercerentur. Κεστὸν, Veneris vestem proprie esse, in Scholiis Græcis traditur; sed per abusum, cujuscumque mulieris indumentum dici, ut in Epig. ἡ κεστὸν φοινῶσα μαχοίτερα. erunt & quibus arridebit, ut *Xysticos ludos* legamus, quod non probo. *Alciatus.* Virgilius Æneid. 5. ubi ait Æneam ludos solennes patri constituisse. *Seu crudo fidit pugnam committere castu.* Eo cæstu Dares & Entellus pugnarunt. Cæstus autem per diphthongum, sunt pugilum arma. estque cæstus clavæ genus, pilas plumbeas loris bubulis appensas habens. Cicero Tusc. 2. *Inde pugiles castibus contusi ne ingemiscunt quidem.* Adhæc juvenes Rom. in campo Martio, saltu, disco, lucta, cæstu & aliis plurimis exercebantur. Lupanus. *Cæstus* similes sunt nostris chirothecis ferreis, quas *manopole* appellamus, quasi *manoplia*, armaturam manus. Vnde detegitur error illorum, qui volunt eos constitisse clava corrigiisque sive loris & pilis plumbeis: inter quos V. Lupanus ad 16. ann. Taciti. Laur. Pignorius in Origin. *Patavinis.* De his ludis Virgilius & Statius scribunt, quos *pugilares* dicere possis, cum in illis pugiles manuum palmas cæstibus urinati certarent, manus plumbo graves alii in alios jactantes, ut est apud Senecam ad Lucilium. Manuum vero tegmen è tergore primoribus Græcis Latinisque factum, deinde plumbeum, cæstus nomen habuit, auctore Pompejo libro 3. Ex quo licet observare veteres *cestus* sine diphthongo scripsisse, ut est apud Cicer. 2. Tusc. licet apud Virgilium Æn. per *a*, & supra libro 14. per *a*, Cornelium habere reperias. Cæterum nisi mutatam sæculis multis ludorum formam credas, quid ad rem *Cesticorum* facit habitus Tragicus, quærit Alciatus. Ego respondeo, ludos in quosque xxx. annos ab illo Antenore institutos, qui Patavinam condidit urbem, & in eos quidem Thraseam ad pugnam non descendisse: sed qui nunquam in urbe Neronem cithara canentem audierat, neque ut reliqui omnes ejus sacræ voci sacrificaverat, neque ludicro Iuvenali interfuerat unquam, eo sibi Neronem iratum fecit, quod Patavii in patria ludis adfuit, spectavit, & quod magis in Thrasea mirandum, tragædiam egit, ut mos illis ludis erat, cujus in Nerone Dionis assertor Xiphilinus. *Vertranius.* Hærent viri docti in his ludis: nec; qui aut explicent, aut mutent sciunt. Nihil etiam ego video: nisi si quid sani aut firmi in illorum conjectura, qui in Suetonii Tiberio & Caligula *Asticos ludos.* & libro 15. in Tacito *Asticam religionem* reponunt; conjiciam, etiam hic *Ludis Asticis* scribendum. Et sane quia dicit à Trojano Antenore Patavii institutos, videntur sic vocari, quasi *Vrbici* potuisse. Lipsius ipse *Asticis* id prima edit. conjecit, in posterioribus sprevit. *Acidalius.* Imo *Xysticis*, quod in tecta porticu celebrarentur. de xysto vide Vitruvium libro 6. de xysticis certationibus Suetonium August. *Grotius.* Quia in MSS. est *cetastis*, lego *ludis Iselasticis.* nam & in Inscrip. antiqua occurrit *certaminis Iselastici.* Testatur Vitruvius initio libro 9. nobilibus athletis, Olympionicis, Pythionicis, Isthmionicis, Nemeonicis concessum fuisse in Græcia, non modo, ut diebus solennibus coro-

tiora censuit obtinuitque: [1] & cum deum honores Poppææ decernuntur, sponte absens, [2] funeri non interfuit. Quæ oblitterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia præcipitem, [3] inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset juvantis Cilicum legatos, [4] dum Capitonem repetundarum interrogant. Quin & illa objectabat: [5] *prin-* 22
cipio anni vitare Thraseam sollenne jusjurandum: [6] *nuncupationibus votorum non adesse, quamvis Quindecimvirali sacerdotio præditum: nunquam pro salute principis,*

corona in capite, palmam manu gestarent: sed etiam ut reduces in patriam, instar triumphi inveherentur super murorum partem dejectam quadrigis: unde *εἰσήλασιν* apud Plinium libro 10. epist. 119. De quibus ludis videndus Turnebus 1. Adv. 19. & 27, 5. Faber in Agonist. 2, 9. & 10. Claudius Minos in Plinium. Et est verosimile fabulas quoque hac occasione actas, & spectacula exhibita plurium generum, ut referunt Apulejus libro 11. & Athenæus libro 5. de pompis parum differentibus. Fortassis & apud Suetonium in Calig. cap. 20. legendum: *in Sicilia Syracusis Iselasticos ludos* pro *asticos*. Laur. Pignorius in Orig. Patavinis.

1 *Et cum divini honores.*] Exemplar Budense. *Et cum deum honores Poppaa decernuntur.* Sic in fine l. 15. *Nam deum principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.* Itaque & nos hoc loco scripsimus, *deum honores.* Rhenanus. Faernus legebat: *Et cum deum honores Poppaa decernerentur*, &c. non *decernuntur*. Ursinus. Legendum certo *decernerentur*. Sed quid honores decreti cum funere junguntur? Eodemne tempore exsequiæ ducebantur, & Senatus de honoribus decernendis habebatur? Non potest. Censeam pro *funeri*, scribendum, *senatui*: aut certe diducam sententiam immissa particula: *Et cum deum honores Poppaa decernerentur, sponte absens,* (mirum ni pro *sponte*, *senatu* reponendum) *etiam funeri non interfuit.* Acidalius.

2 *Funeri non interfuit.*] Flor. habet, *non interfuerit*: ergo supra, pro *decernuntur*, Legerim, *decernerentur.* Pichena.

3 *Inimicus Thrasea.*] Floren. *iniquus Thrasea.* Sed nihil mutavi. *Pichena.*

4 *Dum Capitonem repetundarum interrogant.*] *Interrogare* verbum est XII. tabularum. Cicero 3. de legibus *Cum magistratus judicassit interrogassitve, per populum mulcta, pœna, certatio esto. Interrogari legibus* Livius dixit, ut hic repetundarum. Et Ulpianus cap. 1. in tractatu Pandectarum, Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *in jure interrogari* usurpavit, id est, apud judicem. Nam *jus* locum significat, teste Paulo ICto, ubi jus redditur. Inde Terentius, *in jus ambula* & vetus illa locutio. *E jure manu consertum vocare.* Lupanus.

5 *Principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum.*] Cujus multa memoria in Tacito, aliisque. Ideo ordine rem exposui, in EXCURSU A. *Lipsius.*

6 *Nuncupationibus votorum non adesse.*] De quibus l. IV. Annal. *Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumitate Principis vota susciperent.* Sueton. Neron. cap. XLVI. *Votorum nuncupatione, magna jam ordinum*

cipis, [1] *aut cælesti voce immolavisse: assiduum olim & indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet, triennio non introisse curiam; nuperrimeque cum ad coërcendos Silanum & Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem jam id & partes; &, si multi idem audeant, bellum esse. Vt quondam C. Cæsarem,* inquit, *& M. Catonem; ita nunc te Nero & Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi & tristes,* [2] *quo tibi lasciviam exprobrent.* [3] *Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore. Prosperas principis res spernit: etiamne luctibus & doloribus non satiatur? Ejusdem animi est, Pop-*

dinum frequentia, vix reperta Capitolii claves. Plura huic rei & opportuna, in EXCVRS. B. *Idem.*

Nuncupationibus votorum non adesse.] Vota nuncupabant Consules, & Prætores, cum in Provincias proficiscebantur, eaque vota in tabulas præsentibus multis referebant. Plinius in Paneg. *nuncupare vota & pro æternitate imperii, & pro salute civium, imo pro salute Principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus.* Idem ipse libro Epist. 10. *vota suscepta pro incolumitate Trajani* ait. Vota suscipi pro Principe diximus libro 2. Solennis vero illa votorum nuncupatio fiebat Consulibus ineuntibus magistratum, ibant, teste Livio, in Capitolium ad vota nuncupanda. Suetonius hujusce votorum nuncupationis meminit in Claudio 46. & in Galba 18. *Lupanus.*

1 *Aut cælesti voce immolavisse.*] Indignor cum lego, imo non indignor, ut nunc ætas mea est & peritia ludibriorum in re humana. En summates illi viri, genere, dignitate, sapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memorasse. Sed eadem Philostratus libro V. *Accusationes quot & quantas è theatris oriri censes, cum delatores ita redarguunt? Non venisti auditum Neronem: aut venisti quidem, sed negligenter & non attente audisti: risisti plane, non plausisti: nec pro ipsius VOCE SACRIFICASTI, ut clarior liquidiorque esset.* Lipsius.

2 *Qui tibi lasciviam exprobrent.*] In Exemplari Budensi legitur *quod.* Opinor scribendum, *quo tibi lasciviam exprobrent.* Rhenanus. Faernus legebat: *Quasi tibi lasciviam exprobrent.* Vrsinus. Correxi, *quo tibi lasciviam expr.* quia Florentin. habet, *quod ibi.* Vulgo, *qui tibi.* Pichena.

3 *Incolumitas tua sine arte.*] Sentio abesse vocem, quam volenti Cornelio reddo: *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Prius membrum ad nuncupationem omissam votorum spectat, quæ pro incolumitate Principis: alterum ad id, quod numquam immolarit pro cælesti voce. *Lipsius.*

Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore.] Lipsius excidisse vocem putat,

Poppaeam divam non credere, cujus in acta divi Augusti & divi Iulii non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. [1] *Diurna populi Romani per provincias,* [2] *per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur apud Thrasea non fecerit. Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux & auctor.* [3] *Ista secta Tuberones & Favonios veteri quoque Reip. ingrata nomina genuit. Ut imperium evertant, libertatem praeferunt:* [4] *si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti, si gliscere & vigere Brutorum aemulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris, disceptatorem senatum nobis relinque.* Extollit ira promptum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. At Ba-

putat, *sine cura, artes sine honore.* qui opinioni nonnihil Florent. astruit, in quo legitur, *artes.* Pichena. Videtur Florentinus significare: *Huic uni incolumitas tua, tua artes, sine honore.* Gronovius.

1 *Diurna Po. Ro.*] Antiqui moris fuit, ut unusquisque domesticam rationem vitae suae per dies singulos adnotaret. Quare *diurna* confici solebant, id est libri, in quibus singulorum dierum rationes describebantur. Unde apud Iuvenalem legitur, *longi relegit transversa diurni.* Suetonius in Iul. 20. ait ipsum Iulium instituisse in Consulatu, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur & publicarentur. *Lupanus.*

2 *Curatius leguntur.*] Ita restitui, confusione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhaeserant. Itaque, *Curiatum*, aut, *Curantium*, fere legas. At ita ante Tacitum Sallustius, *Curatissime accepit.* & Ammianus: *Domicilia cuncta curatius ritu Romano instructa.* Noster lib. XIV. *Ludos curatios editos.* Lipsius.

Per exercitus accuratius leguntur.] Reposui, *per exercitus curantium leguntur.* Infra est in libro msc. *eade insignium virorum,* pro *illustrium.* quam lectionem & nos secuti sumus, tametsi vocabulum hoc passim obvium est apud Tacitum. *Rhenanus.*

3 *Ista secta Tuberones & Favonios.*] Stoicorum sectam, vitium hoc hominis culpat, & qui eam secuti. Tuberonem intellegit Q. Aelium, qui in epulo publico haedinis pellibus stravit lectos Punicanos, & vasa Samia exposuit. Cicero, Valerius, aliique. Agellius libro I. *Tubero juris civilis antistes, & Stoica doctrinae sectator.* Idem ille est, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante. Favonius est, Catonis ille simia; de quo Suetonius August. cap. XIII. & Valerius Maximus libro II. cap. ultimo. Plutarchus in Bruto. Vidi tamen qui, *Fannios*, hic reponeret, imperite. *Lipsius.*

4 *Si perverterint, libertatem ipsam aggredientur.*] In vulgatis tantummodo legitur: *si perverterint, ipsam aggredientur* Sed quoniam in Florentin. ingeminatur vox, *libertatem*: neque id temere; illam & nos adjecimus. Est etiam in eodem libro, ad

Baream Soranum jam ſibi [1] Oſtorius Sabinus eques Romanus popoſcerat reum ex proconſulatu Aſiæ, in qua offenſiones principis auxit, juſtitia atque induſtria: & quia portui Epheſiorum aperiendo curam inſumpſerat: vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum Cæſaris libertum ſtatuas & picturas avehere, [2] inultam omiſerat. Sed crimini dabatur *amicitia Plauti, & ambitio conciliandæ provinciæ ad ſpes novas.* Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ regno adventabat: [3] ut ad externa rumoribus inteſtinum ſcelus obſcuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam cæde inſignium virorum quaſi regio facinore oſtenta-
24 ret. Igitur omni civitate ad excipiendum principem ſpectandumque regem effuſa, [4] Thraſea occurſu prohibitus non demiſit animum: ſed codicillos ad Neronem compoſuit, requirens *objecta, & expurgaturum aſſeverans, ſi notitiam criminum & copiam diluendi habuiſſet.* Eos codicillos Nero properanter accepit, [5] ſpe exterritum Thraſeam ſcripſiſſe, per quæ

ad dictionem, *perverterint*, in margine adnotatum, ſed eadem ut videtur, antiqua manu, *impetraverint.* Pichena.

1 *Oſtorius Sabinus.*] Mutant libri. Alii, *ſibi Torius.* Vatic. *Subitorius.* Flexit me ut Oſtorius ſcriberem locus infra, de hoc ipſo: *Oſtorio duodecies, & Quæſtoria inſignia tribuuntur.* Lipſius.

2 *Inultam omiſerat.*] Vatic. Male vulgo, *invitam.* Idem.

3 *Ut ad externa rumoribus inteſtinum ſcelus obſcuraretur.*] Aut ſubintelligenda, aut addenda vox: *Ut ad externa verſis rumorib.* Vel, *ut verſis ad externa rumoribus.* Acidalius. Olim dubitavi, num legendum, *ut ab externis rumorib.* ſed jam utcunque vulgatam lectionem fero: ut ſcil. exiſtentibus Romæ rumoribus ad res externas, ſcelus inteſtinum obſcuraretur. *Pichena.* Veroſimile eſt, relictum primitus à Tacito, *ut ad externa rumorum inteſt.* Gruterus.

4 *Thraſea occurſu prohibitus.*] Quod ſignum ſcilicet Principis indignantis, & à ſe atque aſpectu ſuo ſpernentis. Tale Veſpaſiano factum, ab eodem Nerone, apud Suetonium in Veſp. cap. IV. *Prohibitus non contubernio modo, ſed etiam publica ſalutatione.* Atque ut ibi ille ſalutatione prohibitus, ſic iſte occurſu. *Lipſius.*

5 *Exterritum Thraſeam ſenſiſſe.*] Sententia mecum malit, *ſcripſiſſe*: & quod prævidi, firmat Florentinus nunc codex. *Idem.*

Sperans exterritum Thraſeam ſcripſiſſe.] Ita Faernus legebat pro eo, quod eſt in vulgatis: *Thraſeam ſenſiſſe per quæ &c.* *Urſinus.* Male vulgo,

quæ claritudinem principis extolleret; ſuamque famam dehoneſtaret. Quod ubi non evenit, vultumque & ſpiritus & libertatem inſontis ultro extimuit, *vocari patres* juſſit. Tum Thraſea inter proximos conſultavit, *tentaretne defenſionem, an ſperneret.* Di-
verſa conſilia afferebantur. Quibus intrari curiam 25
placebat, *ſecuros eſſe de conſtantia ejus* dixerunt; *nihil dicturum, niſi quo gloriam augeret. Segnes & pavidos ſupremis ſuis* [1] *ſecretum circumdare. Aſpiceret populus virum morti obvium,* [2] *audiret ſenatus voces quaſi ex aliquo numine ſupra humanas: poſſe ipſo miraculo etiam Neronem permoveri.* [3] *ſin crudelitati inſiſteret, diſtingui certe apud poſteros memoriam honeſti exi-
tus ab ignavia per ſilentium pereuntium.* [4] Contra qui 26
opperiendum domi cenſebant, de ipſo Thraſea eadem; *ſed ludibria & contumelias imminere. ſubtraheret aures conviciis & probris. Non ſolum Coſſutianum aut Eprium ad ſcelus promptos,* [5] *ſupereſſe qui forſitan* ma-

go, *ſenſiſſe.* Correxi ex Flor. idque conjectura præviderat Lipſius. *Pichena.*

1 *Secretum circumdare.*] Bene mei libri, præ quod vulgo, *otium dare.* Lipſius.

Secretum ocium dare.] Notant eos, qui nihil tentantes venas in balneis ſolvebant, vel intra domeſticos parietes ſe ipſos transfigebant. Tacit. dict. loco. *Effugeret ſegnem mortem, ocium.* Contendunt itaque, ut prodeat in publicum: & laudem gloriamque dictis magnanimis aſciſcat, vel ea ſaltem de cauſſa: *Diſtingui certe apud poſteros memoriam honeſti exitus ab ignavia per ſilentium pereuntium.* Cæterum per doctiſſ. virum jam *ocium* exulabat. *Salinerius.* Etiam à Flor. confirmatur verbum, *circumdare*, à Lipſio ex aliis libris repoſitum. Vulgo, *otium dare.* Pichena.

2 *Audiret ſenatus voces quaſi ex quodam numine.*] Emendavi, *quaſi ex aliquo n.* Rhenanus.

3 *Sin crudelitati inſiſteret.*] Fecimus, *perſiſteret.* Forte ſcribendum, *crudelitate.* Rhenanus. Secutus ſum Florentinum ac Venetum legentes: *ſin crudelitati inſiſteret.* at in vulgatis: *ſin crudelitas perſiſteret.* Pichena.

4 *Contra qui opperiendum domi cenſebant.*] Regius Codex, *contra qui opperiendum eum domi cenſebant.* Forte legendum, *opperiendum ei domi cenſebant.* Rhenanus.

5 *Supereſſe, qui forſitan manus ictuſque per immanitatem Auguſti.*] Animam agenti loco aquam ſic affuderim: *ictuſque parent. Immanitatem Auguſti etiam bonos metu ſequi.* Lipſius.

Supereſſe, qui forſitan manus ictuſque per immanitatem Auguſti.] ἡ ἀποσιώπησις, ſive reticentia, graviter dicenti ſatis apta eſt. nam ut Demetr. Ποιήσει δεινότερον τὸν λόγον i. gra-

manus ictusque per immanitatem Augusti, etiam bonos metu sequi. Detraheret potius [1] *senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii; & relinqueret incertum, quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus saviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis & studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem.* Aderat consilio Rusticus Aru-

graviorem faciet orationem. *Quos ego; sed motos praestat componere fluctus.* Qui Thraseam deterrere studebant à senatus ingressu, contumeliis id faciebant, quæ illum gravissimæ manerent: eos vero Tacitus inducit verba supprimentes, quia (ut Demetrius) πᾶν τὸ ὑπονοούμενον φοβερώτερον i. quicquid suspicamur, horribilius est. Vel pro se quisque obscurant futura ludibria, quæ viri caritate fere nequeunt continere, idque Thraseæ venerationi dant. Quintil. 9, 2. *ostendit* (loquitur de reticentia) *affectus ira, vel sollicitudinis, & quasi religionis.* Siletur autem *intendant.* Præter Eprium & Cossutianum (dicebant amici) convicia, & (quod nefas dictu) verbera à malis & à bonis expecta: ab illis, student enim solum sævitia inire gratiam à Nerone. *Superesse qui manus ictusque per immanitatem Augusti:* ab his urgente metu, ne despexisse principis injurias viderentur. Iuvenal. Sat. 10, ver. 85. *Salinerius.* Animam agenti loco aquam sic affundit Lipsius: *ictusque parent. immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Assentirer, nisi vox *Augusti* vetaret. quæ hic à Tacito scripta nunquam. Augustum scil. illi, quorum ista oratio est, Neronem dicerent. Lege mecum potius: *superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem ausuri sint.* (vel *ausint*) *etiam bonos metu sequi.* Quæ vera sine dubio Taciti scriptura. & quæ mutata, ignoratione usus Corneliani in verbo *Audere.* de quo etiam nos supra. *Acidalius.* *Augusti* vox hic aliena, nec Tacito in usu ubi de Nerone sermo. Restituo *auderent* cujus vocis extritas literas posteriores imperita conjectura implevit. Audendi verbum addito casu quarto frequens Tacito. Hoc ait metuendum, ne ludibria & contumeliæ non intra verba eorum, quibus eloquentia pro telo erat, staret; sed ad verbera quoque prorumperet, & boni etiam malorum facinora metu imitarentur. *Grotius.* Recte incomparabilis Grotius vidit, pro *Augusti* vocabulo, *audiendi* esse reponendum, Legit autem; *per immanitatem auderent.* Ego jam olim in codice meo notaveram; *per immanitatem ausuri.* Quod & eamdem sententiam habet, & minus abit ab apicibus corruptæ istius vulgatæ lectionis. Sic *audere aciem, codicillos, pericula,* alibi dicit Tacitus. *Boxhornius.*

1 *Senatui, quem perornavisset.*] Puto leg. *quem semper ornavisset.* Lipsius.

Senatui quem perornavisset.] Hoc est ad finem usque. habet enim eam vim in compositione *per* particula. Sic supra 4, 34. *uterque opibus atque honoribus perviguere.* Ejusdem observationis est quod traditur in l. 2. ad L. Iul. de adult. *reum peregisse non alias quis videtur, nisi condemnaverit.* Non ergo bene mutavit hæc Vir Doctiss. dum legit, *Senatui quem semper ornavisset.* Freinshemius.

1 *Sibi*

Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis offerebat *se intercessurum senatusconsulto:* nam plebis trib. erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, *ne vana & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.* [1] *Sibi actam ætatem, & tot per annos continuum vitæ ordinem, non deserendum: illi initium magistratuum,* [2] *& integra quæ supersint. Multum ante secum expenderet,* [3] *quod tali in tempore capessendæ Reip. iter ingrederetur.* Ceterum ipse an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit. At postera luce duæ præ- 27
toriæ cohortes armatæ, templum genitricis Veneris insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis. dispersique per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus & minas ingressi curiam senatores. Et [4] oratio principis

1 *Sibi actam ætatem.*] Distinxerim hæc à sequentibus, nec enim pertinent ad istud *deserendum*; sed integram causam, quam contra Aruleni impetum profert Thrasea, sola continet. Sic ergo scribi: *sibi actam ætatem: & tot* &c. Hoc enim dicit, quod apud Senecam de vita beata Diodorus Epicureus ex Poëta: *Vixi & quem dederat cursum fortuna peregi.* Freinshemius.

2 *Et integra quæ supersint.*] Id est, tuo judicio relicta, ea velis, necne. Sed prius tecum expendas quale iter ingrediaris ad rempublicam capessendam, adulatorium scilicet an præruptum. *Pichena.*

3 *Quod tali in tempore capessendæ reip. iter aggrederetur.*] Restitui præpositionem *in*, ex Flor. quæ in aliis exciderat. Emendavi etiam alibi. *Pichena.*

4 *Oratio principis per Quæstorem ejus audita est.*] Lib. 1. explicuimus; qui dicerentur *candidati Principis.* Nunc superest dicere Quæstores, libris, aut epistolis Principalibus legendis in Senatu operam olim dedisse. Suet. in Aug. 65. & in Ner. 15. Lampridius in Alex. Iustinianus in tractatu Pandectarum de officio Quæstoris, *Lupanus.* Hic unus ex illis fuit, qui Candidati principis dicuntur, qui epistolas ejus in Senatu legunt, ait Vlpianus: illisque & libris principalibus, sive orationibus legendis in Senatu vacare, Candidatorum munus erat: & lectam ab eis intelligo supra in Senatum missam orationem principis. *Vertranius.* Hic mos originem fortasse habuit ab Augusto, qui, ut refert Dio lib. 54. cum Senatum convocasset; ac gravedine laboraret, Quæstori libellum recitandum dedit. Et Sueton. de eodem cap. 65. *Caji Luciique casu non adeo fractus; de filia absens, ac libello per Quæstorem recitato, notum Senatui fecit, abstinuitque congressu hominum diu præ pudore.* Hinc secutis auctoribus maxima Quæstorib. auctoritas. Vocabantur enim, Iuris interpretes: legum sanctionumque conditores: edictorum rescriptorumque dictatores: principis cogitationum & consiliorum participes: precum arbitri, quippe qui libellos supplicantium, aut repellebant, aut admittebant, ipsisque subscribebant. Plures denique alias habuerunt præro-

pis [1] per Quæstorem ejus audita est. nemine nominatim compellato, patres arguebat, *quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Rom. ad segnitiam verterentur. Etenim* [2] *quid mirum è longinquis provinciis haud veniri, cum plerique adepti consulatum & sacerdotia, hortorum potius amœnitati inservi-*

28 *rent:* quod velut telum arripuere accusatores. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, [3] *summam Reip. agi* clamitabat; *contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui* [4] *generum ejus Helvidium Priscum in iisdem furoribus, simul*

[1] *Pa-*

rogativas: adeo ut Cassiodorus Quæstorem, imaginem Principis appellet, ac linguæ regiæ vocem, lib. 5. epist. 4. & lib. 6. formulas. Et Notitia imperii ad Quæstoris insignia hæc verba subjicit: *Sub dispositione Viri Illustris Quæstoris. Leges dictandæ: preces.* Pichena.

1 *Per Quæstorem ejus.*] Non enim cuilibet è Quæstorum collegio id munus, sed Candidatis Principis. l. 1. De offic. Quæstoris. Ideo Tacitus expressim, *Quæstorem ejus.* . Et in lapidibus aliquoties, QVÆSTOR. AVG. Reliqua ad hunc ritum trita *Lipsius.*

2 *Longinquis provinciis adveniri.*] Divinabam, *haud veniri.* nec tamen sententiæ plenè consultum. Melius sic: *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri.* vel *provinciis adverti.* Lipsius.

Quid mirum è longinquis provinciis adveniri.] Alibi, *non adveniri.* Ferrettus. Quis faciat sano medicinam? Senatores ægre jam tulerant, senatum patuisse proceribus Galliæ comatæ, eaque de causa Nero dicit per Quæstorem: injuria principibus succenseretis, quod Gallos asciverint in Senatores: talia enim facere coacti sunt, quia multi senatoria munera detrectant: quorum nunc signifer Thrasea, qui cum suo grege curiam frequentare dedignatur. *Salinerius.* Plene sententiæ consultum priori Lipsii divinatione, *haud veniri*: quamquam malim, *haud adveniri.* nec audienda altera quæ longissime à Taciti mente recedit: *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri*, vel *provinciis adverti.* Acidalius. Divinavit Lipsius ita scribendum, cum vulgo legeretur, *è longinquis provinciis adveniri.* ac divinatio ista prorsus fere à Flor. confirmatur, qui habet, *hadveniri.* Hinc disces, multos Senatores è longinquis provinciis Romæ fuisse, qui sæpe in patriam proficiscebantur, ut res suas inviserent. lib. 12. *Galliæ Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut Senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.* Pichena. Imo *non adveniri* in urbem scil. considera quæ sequuntur. *Grotius.*

3 *Summam reip. agi clamitabat.*] Melius; *summam remp.* quod & Muretus censuit. *Acidalius.*

4 *Generum ejus Helvidium Priscum.*] Idem in præceptis Stoicorum ab ineunte ætate versatus, sapientiæ studiosos amicissimos habuit Sosium Senecionem, qui libros de vita ejus, C. Cæcilium, qui de ultione, Iuniumque Rusticum, qui de ejus & Thraseæ laudibus composuerunt: eique

[1] Paconium Agrippinum paterni in principes odii heredem, & [2] Curtium Montanum detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent. [3] Requirere se in senatu consularem; in votis sacerdotem; in jurejurando civem: [4] nisi contra

tra

que sub Nerone primum, deinde sub Vespasiano, cum prætor esset, in exilium acto, periculorum adfuit semper socia Fannia, Arriæ & Thraseæ filia, Helvidio marito Thraseaque patre dignissima. De cujus laudibus Plinius Corn. Prisco lib. 7. & Quadrato lib. 9. epistola priori parte corruptissima scribit. *Vertranius.*

1 *Paconium Agrippinum.*] Hic ille Agrippinus è Stoica domo, laudatus Epicteto & Arriano. Quorum verba ad hanc historiam dabo. Epicteti Electis: Διὰ τοῦτο ἐπαινεῖν Ἀγριππῖνον δίκαιον, ὅτι πλείστου ἄξιος ἀνὴρ γενόμενος, οὐδεπώποτε ἐπῄνεσεν ἑαυτόν, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις αὐτὸν ἐπῄνει, ἠρυθρία. & statim: Καί ποτε μέλλοντι ἀριστήσειν αὐτῷ, ἐπέστησεν ὁ λέγων, ὅτι φθέγγων αὐτὸν καλεῖ Νέρων. Καὶ ὃς ἔφη, Οὐκ οὖν, εἶπεν, ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσομεν. Arriani lib. 1. cap. 1. Ἀπηγγέλθη αὐτῷ ὅτι κρίνῃ ἐν συγκλήτῳ. Ἀγαθῇ τύχῃ. Ἀλλ' ἦλθεν ἡ πέμπτη. Ταύτῃ δ' εἰώθει γυμνασάμενος ψυχρολουτρεῖν. Ἀπέλθωμεν, καὶ γυμνασθῶμεν. Γυμνασαμένῳ λέγει τις αὐτῷ, Ἔλθ', ὅτι κατακέκρισαι. Φυγῇ, φησίν, ἢ θανάτῳ; Φυγῇ. Τὰ ὑπάρχοντα τί; Οὐκ ἀφῃρέθη. Εἰς Ἀρικίαν οὖν ἀπελθόντες ἀριστήσομεν. id est: *Nunciatum ei, quod judicium de eo fieret in Senatu, Bonum factum, inquit. At enim quinta hora jam advenit* (non *Dies*, uti interpres ad ritum veterem parum attente) *quâ exerceri solet, & frigidâ lavari. Eamus, ait, & exerceamur. Exercitanti supervenit qui diceret, Fuge ocyus, damnatus es. Exsilio, inquit, an morte? Exsilio. Bona autem quid? Non ablata tibi. Ariciam ergo euntes, istic prandeamus.* Tacito ista lucem dabunt, dum paullò inferius ait, *pulsum eum Italiâ.* Sed cur Marcellus *paterni odii in principes heredem* Agrippinum calumniatur? Propter patrem ejus Paconium, qui majestatis reus sub Tiberio periit. Ermo è Suetonii Tiber. cap. 61. *Interrogatum eum à quodam nano adstante mensæ inter Copreas* (ita leg. non, *Capreas*) *cur Paconius majestatis reus tamdiu viveret? statim quidem petulantiam linguæ objurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse Senatui, ut de pœna Paconii quamprimum statueret.* Ideo Tacitus mox: *Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando & ille perinde innocens Tiberii sævitia concidisset.* Lipsius.

2 *Curtium Montanum.*] Cujus mentio lib. 4. Histor. *Lipsius.*

3 *Requirere se in senatu.*] Tria hæc respiciunt, repetuntque ea, quæ supra dicta fuerunt à Cossutiano. primum: *triennio non introisse curiam.* secundum: *nuncupationibus veterum non adesse.* tertium: *principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum.* sensus videtur: Hæc objicerem, & tanquam gravia flagitia disceptationi senatus proponerem, nisi Thrasea aperte hostem patriæ, ac proditorem profiteretur: quod omnia crimina excedit. *Pichena.* Non hic sensus est, quem exsculpebat vir eruditus. Immo vero hæc objicit atque dicit; si Thrasea negare vult, se pro hoste patriæ habendum esse, respondeat, cur in Senatum non veniat, vota non suscipiat, in acta non juret. Quæ omnia negligere hominem, qui senator, qui sacerdos, qui civis sit, non esse nisi proditoris. *Freinshemius.*

4 *Nisi contra instituta.*] Id est, nisi ex cive hostis, proditorque palam factus sit. *Ferrettus.*

tra instituta & cerimonias majorum, proditorem palam & hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, [1] *& principis obtrectatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem,* [2] *quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mæstum, & qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exsilium suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc &*

29 *aspectum exuisset.* [3] Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus & minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota & [4] crebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia, sed novus & altior pavor, manus & tela militum cernentibus. simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: & erant qui *Helvidium quoque* miserarentur, *innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam; quando & ille perinde innocens Tiberii sævitia con-*

1 *Et principis obtrectatores protegere solitus.*] Taciti manum fuisse censeo: *Denique agere senatorem, ut principis obtrectatores protegeret, solitus veniret,* &c. *Gronovius.*

2 *Quam nunc silentium perferrent.*] En calumniam. Viri boni silentio etiam apud Tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Oedipo:

CR. *Tacere liceat. nulla libertas minor*
A rege petitur. OED. *sæpè vel linguâ magis*
Regi atque regno muta libertas obest.

Lipsius.

3 *Cum per hæc atque talia Marcellus inveheretur.*] In regio Codice legitur, *verteret.* Forte debet esse, *perverteret.* quod verbum pro accusare, sive per accusationem subvertere, sæpe Tacito solemne est, ceu in initio operis ostendimus. *Rhenanus.* Perperam in vulgatis emendatus locus, *Marcellus inveheretur torvus* pro, *ut erat torvus.* nam attentum lectorem non fugiet, duo illa verba *inveheretur,* &, *ardesceret,* orationem confundere. At veram lectionem indicavit Florent. qui corrupte habet, *Marcellus uteret torvus* &c. Similis dicendi modus Ann. lib. 1. *isque, ut erat recens dolore & ira, apud circumfusos ita cœpit.* Pichena.

4 *Celebritate periculorum.*] Cum Rhenano lego, *crebritate.* Lipsius.

Celebritate periculorum sueta jam senatus mæstitia.] Opinor scribendum, *crebritate periculorum.* Rhenanus. Tò *celebra* ac τò *frequens* idem

concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis, [1] *quia protulerit ingenium, extorrem agi.* Atque interim Oltorius Sabinus Sorani [2] accusator ingreditur, orditurque *de amicitia Rubellii Plauti,* [3] *quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum.* Vetera hæc. [4] sed recens, discrimini patris filiam connectebat, [5] *quod pecuniam Magis dilargita esset.* Acciderat sane pietate Serviliæ (id enim nomen puellæ fuit) quæ caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam *de incolumitate domus, & an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox afferret.* Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens; contra

30

idem valent, licet Vallæ aliter visum sit. Tacit. *Quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit.* Salinerius. Cum Rhenano legebat Lipsius, *crebritate periculorum.* & sensus id requirit. *Freinshemius.*

1 *Quia protulerit ingenium.*] Sentio voculam abesse sententiæ, quam reddo, *sed quia prot.* Acidalius.

2 *Accusator ingreditur orditurque.*] Duo hic verba ejusdem significatus junctim posita, quod Tacito insolens, *Ingreditur, orditurque.* Vtrumque enim nihil sonat aliud, quam incipit. Nec à glossa posterius opiner. Forte scribendum: *Sabinus Sorani accusationem ingreditur orditurque.* Phrasi de qua ad lib. 5. supra. *Acidalius.*

3 *Proconsul Asiæ.*] Melius, *proconsulatum.* Lipsius.

Quodque proconsulatum Asiæ Soranus.] Cum in antiquioribus libris, ac præsertim in Flor. scriptum esset, *procos.* Vulgo interpretatum fuit, *proconsul.* at sententia postulat, *proconsulatum*, ut restituimus, suadente etiam Lipsio. *Pichena.*

4 *Sed recens discrimini patris filiam connectebat.*] Flor. addit: *Sed recens, & quot discrimini,* Forte, *& quod.* Pichena. MSc. Florent. addit; *sed recens, & quot discrimini.* Forte legendum; *sed recens id, quod discrimini.* Quod statim sequitur de pecunia Magis data, magicisque sacris, recenset & Scholiastes ad illud Iuvenalis, *faciet quod deferat ipse,* his verbis: *Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam descendisset hortatu, detulit Neroni.* Sed rectius fortasse legeris: *quamquam ipse ad magicam discendam esset hortatus, detulit Neroni:* Nam ipsa quoque interfuit magicis sacris, ut patet ex cap. seq. *Freinshemius.* Ego ex Flor. codice τὸ *quot*, ut supervacuum recidendum puto. Prorsus enim Taciti fuit: *Vetera hæc, sed recens, & discrimini Patris filiam connectebat.* In duobus prioribus membris orationis intelligi voluit verbum substantivum. *Gronovius.*

5 *Pecuniam magis dilargita.*] Cape ad lucem historiæ Scholiastis hanc notam, ad illud Iuvenal.

——— *faciet, quod deferat, ipse.*

Egnatium Philosophum significat, qui filiam

tra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione [1] in exsilium pulso, viduata desolataque: ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.
31 Tum interrogante accusatore, *an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret?* primum strata humi, longoque fletu & silentio, post [2] altaria & aram complexa; *Nullos*, inquit, *impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu Cæsar, & vos patres servaretis incolumem. Sic gemmas & vestes & dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem & vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater.
32 & si crimen est, sola deliqui.* Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque; *non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per ætatem nosci potuisse; non criminibus mariti connexam; nimiæ tantum pietatis ream, separarent à se quamcumque sortem subiret.* Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: & [3] quantum misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, & tunc emptus ad opprimendum ami-

filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam descendisset, hortatus detulit Neroni. Sed velim obiter corrigi: *quam, cum ipsius ad magicam descendisset hortatu, Neroni detulit.* Lipsius.

1 *In exsilium pulso.*] Nuper inter conjuratos. *Lipsius.*

2 *Altaria & aram complexa.*] Utrum aram Victoriæ intelligit, quæ ante curiam? an altaria & aram Veneris genitricis, in cujus templo nunc Senatus? *Lipsius.*

3 *Quantum misericordia.*] Præclare libri. Vulgo *quantum nunc.* errore ex concisa ratione scribendi, *mīa.* Ingenio suo pridem hanc correctionem vindicaverat Faërnus. nec invideo ego, nec culpo. *Lipsius.*

Quantum nunc sævitia.] Locus hic est in quo inscitiam exscriptorum cum Faërno mirati sumus. Ita legit. *Quantum misericordia sævitia:* & ita in altero bibliothecæ Pontificalis scriptum inveni. Decepit autem librarios brevibus notis scribentes, inter *mīe* pro *miserecordia*, & *nunc* literarum similitudo. *Vertranius.* cum

v. c.

amicum, auctoritatem Stoicæ ſectæ præferebat, [1] habitu & ore ad exprimendam imaginem [2] honeſti exercitus, ceterum animo perfidioſus, & ſubdolus, avaritiam ac libidinem occultans. Quæ poſtquam pecunia recluſa ſunt, dedit exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos; ſic ſpecie bonarum artium falſos, & amicitiæ fallaces.
Idem tamen dies & honeſtum exem- 33
plum tulit [3] Caſſii Aſclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obſequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deſeruit. Exutuſque omnibus fortunis, & in exſilium actus; [4] æquitate deum erga bona malaque documenta. Thraſeæ, Soranoque, & Serviliæ datur mor-

v. c. Faernus ſcriptum inveniſſet: *Et quantum mia*, &c. vel, ut in alio, *Et quantum nunc*, &c. ex ea voce fecit *miſericordia*, &c. quam lectionem ita plane ſcriptam vidimus poſtea in aliis libris manuſcriptis. *Vrſinus.*

1 *Habitu & ore ad exprimendam imaginem honeſti & exerciti.*] Faernus legebat, *honeſti exercitus* &c. Sed Daneſius non male, *honeſti & exercitio*, &c. quamvis lectio Faerni magis placeat. *Vrſinus.* Et hæc inter Lipſii conjecturas digna mihi viſa eſt, quæ recipiatur. Inepte vulgo, *honeſti & exerciti.* Pichena. Et hæc inter conjecturas Lipſii digna Pichenæ viſa eſt, quæ recipiatur. At vulgatam lectionem *honeſti & exerciti* omnibus libris conſtanter inhærentem, egregie mihi explicaſſe viſus eſt Vir Eruditus Gronovius in epiſtola ad ſocerum meum ſcripta: cujus verba paullo prolixiora, amplioribus commentariis ſervamus. *Freinshemius.* Vide 2. Obſerv. cap. 4. *Gronovius.*

2 *Honeſti & exerciti.*] Suadeo ſcribas, *honeſti exercitus*, ex ſententiæ ductu. *Lipſius.*

3 *Caſſii Aſclepiodoti.*] Xiphilino Caſpius Aſclepiodotus Niceus paulo aliter dicitur. *Vertranius.*

4 *Æquitate deum erga.*] Depravatio. quam adnoto, non tollo. Niſi placet eum Ἐπικυρίζειν, & dicere, Deos hæc iiſdem oculis adſpexiſſe, æquos bonis maliſque exemplis, & ſine curâ noſtri. *Lipſius.*

Æquitate Deum erga bona malaque documenta.] Lipſius hic: *Depravatio manifeſta: quam tamen adnotare volui, tollere non potui.* At ego non ſolum nullum mendum ineſſe exiſtimo, quinimo præclariſſimam ſuſpiciendamque ſententiam mira brevitate Tacitum complexum non dubito. *Æquitas animi* abſolute eſt conſtantia quædam, & moderatio, quum æquo animo patienterque omnia feruntur, ac in bonam partem accipiuntur, quæ & *tolerantia* dicitur. Cicero pro Planc. *Fugiſti ſententiam legis, æquitatem omnem rejeciſti.* Et 1. de Finibus: *Probabo, modo iſta ſis æquitate, quam oſtendis.* Et lib. de ſenectute: *Novi enim moderationem animi tui, & æquitatem.* Et in Epiſt. *Æquitatem tuam non potui non probare.* Æquitatis vim duplicem dixit Idem in partit. Orat. cujus altera directi & veri & juſti & æqui & boni ratione defenditur, altera ad viciſſitudinem referendæ gratiæ pertinet, quod in beneficio *gratia*, in injuria

mortis arbitrium. Helvidius & Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, [1] prædicto ne in Repub. haberetur. Accusatoribus Eprio & Cossutiano quinquagies sestertium singulis, Ostorio duode-
34 cies & quæstoria insignia tribuuntur. Tum ad Thraseam in hortis agentem [2] quæstor consulis missus, vespera-

juria *ultio* nominatur. His sic se habentibus interpretor Taciti dicta: *Factum æquitate Deum*, id est, tolerantia & permissione, quibus nulla præscripta lex, ut P. Egnatius Sorani infidus amicus, in eum pecunia corruptus testimonium diceret, Cassius vere Asclepiodotus verus & syncerus eum laborantem non deseruerit, etiamsi fortunis ob id exutus esset, & in exilium actus, tolerantia inquam *Deorum erga mala bonaque documenta*, id est, exempla, nam *documentum* pro *exemplo* sumitur à Sallustio & Cicerone non semel; malum siquidem exhibuit exemplum Egnatius, bonum vero Cassius, quibus Deorum eodem æquitate ultio & gratia habita. *Marcellus Donatus*. Si sic distinguas, clara & integra sunt. *Idem tamen dies, & honestum tulit exemplum Cassii Asclepiodoti (qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit, exutusque omnibus bonis & in exilium actus) æquitate Deum erga bona malaque documenta*. Eodem die (Tacitus ait) habuimus egregii & pessimi facinoris documentum: nam Pub. Egnatius Celer; testimonio perculit amicum Baream Soranum: quem aperte Cassius fovit, officiisque meruit iram Neronis. De Egnatio Iuvenal. Satyr. 3. *Stoicus occidit Baream delator amicum, Discipulumque senex*. Eadem noster 4. hist. *Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiæ, cujus se magistrum* ferebat. *Salinerius*. Manifestam depravationem adnotat, non tollit Lipsius. Non tollo quidem etiam ego: sed fomento hoc tego: *æquitatis dedit erga bona malaque documentum*. *Æquitatem* capio æquanimitatem: eodem enim anno tolerasse eum vult bona & mala. *Acidalius*. Nescio cur Vir doctiss. hunc locum habuerit in depravatis. mihi probus hinc sensus & promptus: Deos ostendisse non mala tantum exempla, sed & bona. Quomodo infra H. 1, 3. *Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non & bona exempla prodiderit*. Freinshemius. Quicquid dicant, ὑπονοεῖ[?] Tacitus, aut patitur sensus, qui pios etiam & divinæ providentiæ adsertores sæpe turbarunt, cum viderent scelus præmia, virtutem supplicia sequi. *Æquitatem* vocat indifferenter aliquid ferre, nihil ad id commoveri. Vt Cicero 1. Agrar. *Quantum tibi agri vendet, ut alios omittam, socer tuus? & (si ego ejus æquitatem animi novi) non invitus*. Adde 4. Observ. 17. *Gron*.

1 *Prædicto ne in Rep.*] Accipio, ut Romæ quidem esse ei liceret. sed procul ab honore omni & publicis muneribus vitam ageret privatam. *Lipsius*.

2 *Quæstor Consulis missus.*] Consulum ergo proprius aliquis Quæstor? Apparet è Dione: qui in actis anni DCCXVI. scribit, *Ap. Claudium & C. Norbanum consules, primos binos Quæstores habuisse*. Si id non sit; scribam, *Quæstor Consuli missus*, id esset, à Consule missus. Quod fieri solere observamus in iis, qui damnati à Senatu. Nam Consul, ejus caput: administer autem Consulis, Quæstor. Dio. libro LVIII. de Geminio Rufo: Καὶ μαθὼν τὸν ταμίαν ὅτι διηγγέλθη αὐτῷ παρόντα, αὐτός τι ἑαυτὸν ἔτρωσε, καὶ ἐκείνῳ δείξας τὸ τραῦμα, Ἀπάγγειλον, ἔφη, τῇ γερουσίᾳ, ὅτι ἀνὴρ οὕτως ἀποθνήσκει. *Audiens Quæstorem ad supplicium exigendum jam adesse, ipsus se vulneravit: &*

ſperaſcente jam die. Illuſtrium virorum feminarumque cætus frequentes egerat, maxime intentus [1] Demetrio Cynicæ inſtitutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, & auditu ſi qua clarius proloquebantur, de natura animæ, & diſſociatione ſpiritus corporiſque inquirebat. donec advenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & ei quid ſenatus cenſuiſſet, expoſuit. [2] Igitur flentes quiritanteſque qui aderant, *faceſcere propere* Thraſea, *neu pericula ſua miſcere cum ſorte damnati* hortatur. [3] Arriamque tentantem mariti ſuprema, & [4] exemplum Arriæ matris ſequi, monet

& plagam ei oſtendens, Abi, nuncia, inquit, Senatui, virum ſic mori. Lipſ.

1 *Demetrio Cynicæ inſtitutionis.*] Quæ ſecta reverâ à Stoicâ, tunicâ tantùm diſtat. id eſt, quòd nudius & inverecundiùs Cynici, quæ velant & tegunt leviter Stoici. Demetrii hujus laus apud Philoſtratum lib. IV. De vitâ Apollonii, Senecam VII. De Beneficiis cap. VII. cujus verba: *Paullò ante Demetrium rettuli, quem mihi videtur rerum natura noſtris temporibus tuliſſe, ut oſtenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos* (omnino ſcribo, *& nos.* ita enim concludit, *ne aut exemplum ſæculo, aut convicium deeſſet) ab illo corripi poſſe. Virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ, firmaque in his quæ propoſuit conſtantiæ.* Et Epiſt. 63. *Demetrium virorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis cum illo ſeminudo loquor, illum admiror.* Vox ejus magni animi ad Neronem, *ἀπειλεῖς μοι θάνατον. σοὶ δ' ἡ φύσις*, apud Arrianum. *Lipſius.*

2 *Igitur flentes queritanteſque.*] Forte, *quiritanteſque.* Rhenanus. Cum hic antea *queritantes*, pro cientibus flebiles queſtus ſcriptum eſſet, & placeret, Beatus tentavit legere, *quiritantes*, quod gravius & magis placet. Eſt autem *quiritare*, ut inquit Marcellus, *clamare:* tractum ab iis qui Quirites invocant. Lucilius lib. 7. Satyr. *Concurſans veluti ancharius, clareque quiritans.* P. quoque Nigidius in commentariis Grammaticis, *clamat, quiritat.* Livius Annali IXL. *Nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat.* & infra. *Ne vox quiritantis, cum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.* Vertranius.

3 *Arriamque tentantem.*] Arriæ uxori, (quæ filia fuit Arriæ illuſtris fœminæ & Pæti Cæcinnæ. illius, qui Scriboniani partium fuerat, cum arma in Illyrico adverſus Claudium moverentur,) Thraſeas diſſuadet mortem, & matris exemplum eam ut ſequatur monet, qua marito mortis ſolatium, non qua mortis exemplum præbuerat. Ejus de virtutib. extat Cæciliani lib. 3. ad Nepotem epiſtola. Ceterum deficit dimidia pars libri hujus & annis duobus geſta exciderunt, ſcil. Fontejo Capitone & Iulio Rufo. Valerio Turpiliano Thracala, & Silio Italico conſulibus: ſtudioſus ex Dione & Suetonio hiſtoriæ ſitim explebit. *Vertranius.*

1 *Exemplum Arriæ matris ſequi.*] Arria mater, uxor fuit Cæcinæ Pæti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium. Ideò ad mortem actus. Sed præivit uxor, æterno & inaudito exemplo, ſemet feriendo; extractumque pugionem marito porrigendo cum voce, *Pæte non dolet.* Plinium lege lib. III. epiſtolâ ad Nepotem. Martialis de has heroinâ,

Caſta

monet *retinere vitam, filiaque communi subsidium unicum*
35 *non adimere.* Tum progressus in porticum, illic à quæ-
store reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium ge-
nerum suum Italia tantum arceri cognoverat. Acce-
pto dehinc senatusconsulto, Helvidium & Demetrium
in cubiculum inducit: [1] porrectisque utriusque brachii
venis, postquam cruorem effudit, humum super spar-
gens, propius vocato quæstore, *Libemus*, inquit, IO-
VI LIBERATORI. *Specta juvenis*, [2] *& omen
quidem dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es*,
[3] *quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.*
Post lentitudine exitus graves cruciatus afferente, [4] ob-
versis in Demetrium*.

Casta suo gladium cùm traderet Arria Pæto,
Quem de visceribus traxerat ipsa suis:
Siqua fides, Vulnus quod feci non dolet, inquit:
Sed quod tu facies, hoc mihi Pæte dolet.

In Zonarâ & Dione eadem narratio. sed corruptè verba Græca, παῖ οὐκ ἀλγῶ: & in puerili mendo Xylander, *Puer, non dolet.* Scribe: Παῖτε οὐκ ἀλγῶ. Hanc Arriam Scholiastes in vitâ Persii notat fuisse poëtæ illi cognatam. *Ipse Persius*, inquit, *decem ferè annis summè dilectus apud Thraseam est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando cognatam ejus Arriam uxorem habente.* Quid est autem, Diligi apud Thraseam? Solœcus sermo. Manuscriptus Vulcanii, *apethitbrasta.* Facilè correctu, *à Pæto Thraseâ.* Commentarii autem hujus parum adhuc pervulgati auctoritate sæpè nitor. quis carpet? doctus ille, probus: imo in pleraque parte & probi. Vtinam hodie sic commentemur! Debemus eum P. Pythæo IC. viro doctrinæ, judicii, vitæ directæ. *Lipsius.*

1 *Porrectisque utriusque brachii venis.*] Nescio an verius *profectis*, vel *perfectis*, an *perictis*. Aptum tamen & illud. *Acidalius.* Copulam *que*, ex Flor. restitui. *Pichena.* Non placet hæc lectio; emendem, *profectisque.* Freinshemius.

2 *Et omen quidem dii prohibeant.*] Scripsimus, *& omen quidem dii prohibeant.* Rhenanus.

3 *Quibus firmare animum expedit.*] Scripsimus, *expediat.* Florent. ac Veneto auctoribus. *Pichena.*

4 *Obversi in Demetrium.*] Multa & libro huic, & Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Teridatis, de conjuratione Vinicianâ, de motu Vindicis, aliaque, digna quæ à magno auctore tradita legeremus, si Fatis ita visum fuisset. *Lipsius.*

Obversis in Demetrium.] Indubie *obversus* scribendum. Sed quid hoc auxilii? *Acidalius.* Vnam, quæ hic secuta, vocem supplere non est difficile, *oculis.* de cætero expectandi libri pleniores. *Grotius.*

IVSTI

IVSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI
ANNALIVM
LIBRVM I.
EXCVRSVS.

A.

Ignis originem nescio: nisi quòd antiquum video, & à temporibus Antoninorum. Herodianus sanè in Commodo statim meminit, ut rei vulgatæ, ubi de Lucillâ sorore ejus: Οὐδὲν ἧττον μέντοι καὶ ὁ Κόμμοδος ἐφύλαττε τιμὰς τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθῆστο ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς. *Nihilo seciùs Commodus honores sorori suæ servavit. nam & in theatris sellâ imperatoriâ sedebat, & ignis eam præcedebat.* Item de Marciâ Commodi concubinâ: Ἡ οὐδὲν inquit, ἀπεῖχε γαμετῆς γυναικὸς, ἀλλὰ πάντα ὑπῆρχεν, ὅσα σεβαστῇ, πλὴν τοῦ πυρός: *quæ nihilo differebat à legitimâ uxore, sed omnia ut Augustæ aderant, præter ignem.* Et de Pertinace: Κατῆλθεν ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, οὔτε τὸ πῦρ ἐάσας ἑαυτοῦ προπομπεῦσαι, οὔτε τι ἄλλο τῶν βασιλικῶν συμβόλων εἰς ὕψος ἀρθῆναι: *Venit in Senatum, neque ignem sibi passus præferri, neque aliud ullum principatus insigne attolli.* Nec ambigimus de more. Illud tamen mirum, bis mirum, non alium è Græcis Latinisque exprimere tam insignitam rem, præter Herodianum. Non Dionem, non Capitolinum, Spartianum, Lampridium, qui eadem scripserunt illi. Nec enim, quod sciam, meminerunt verbo. Quis tamen iste ignis? non è carbonibus aut ligno, nec qualis ille apud Horatium prunæ batillus: lampas tantùm fuit. Rem adhuc ignotam doceo, firmoque ex M. Antonino in libris suæ vitæ: Ὅτι δυνατόν ἐστι, inquit, ἐν αὐλῇ βιοῦντα μήτε δορυφορήσεως χρή- *Cap. 7.*

χρήζειν, μήτε ἐσθήτων σημειωτῶν, μήτε λαμπάδων καὶ ἀνδριάντων τοιῶνδέ τινων, καὶ τοῦ ὁμοίου κόμπου. Describit recensetque insignia omnia principatus, *& posse*, ait, *eum qui in aulâ vivat, carere stipatoribus, carere veste insigni purpuraque, item lampadibus, & certis statuis, similique luxu.* Vt ergo in deorum cultu adhibitæ lucernæ facesque, ut docui in Electis c. 3. sic Imperatorum. Opinor autem Romam traductum morem è Persis. Illorum enim Regi prælatus ignis. Xenophon lib. VIII. Παιδείας. Καὶ πῦρ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἵποντο φέροντες: & post ignem illum secutus Cyrus. Imò & Asiaticis, si rectè capio Ammianum lib. XXIII. *Feruntque etiam (si justum est credi) ignem cælitus lapsum apud se sempiternis foculis custodiri. cujus portionem exiguam faustam præisse quondam Asiaticis regibus dicunt.* Diadema autem primus Romanorum Principum usurpavit Aurelianus: uti in vitâ ejus Victor. Etsi alibi malè id refert ad Caligulam. Purpuram quis primus sumpserit, adhuc quæro.

B.

Cap. 10. *Cum Antonius vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi: occurrerunt venienti ei Athenienses cum conjugibus ac liberis, & Dionysium salutaverunt. Benè illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. dixerunt despondere ipsos* (malim, *ipsi*) *in matrimonium Minervam Musam suam, & rogaverunt ut duceret, & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait.......... Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt. quæ cùm exigerentur, multi contumeliosi libelli propositi sunt, sicut ille qui subscriptus est statuæ ejus, cùm eodem tempore Octaviam uxorem haberet & Cleopatram: Hoc tu evita restituas, tibi habe.* Primùm offendimus in Minervâ Musâ. quoniam neque Dio nominat in hac historiâ, Ἀθηνᾶν dixisse contentus: nec cognomen nostrarum dearum scio aliàs adhæsisse Minervæ. Itaque inductâ eâ voce scribo, *Minervam suam*, nata fuit ex confusâ repetitione litteræ vocisque sequentis. In summâ discrepat idem Dio, qui ἑκατὸν μυριάδας imperatas pro dote ait, id est Romano ritu H-S. quadragies. Mille autem talenta Senecæ: paullò minus faciunt ducenties quadragies: sexto tanto immaniore summâ. Tamen non muto. Græculi jocum, cui spatium vacuum, doleo abesse: at Latinum commode restituo, *Octavia res tuas tibi habe.* Quicumque ille, comiter jocatus est ex devortii Romani formâ. Cum enim Cleopatram amaret haberetque Antonius: ecce subscripsit iste quasi nomine Antonii Octaviam repudiantis, *Octavia res tuas tibi habe.* Quæ solennia in libello repudii verba fuisse, jam notum. Appulejus: *Tu quidem ob istud* (ita emendo) *tam dirum facinus confestim thoro meo divorte, tibique res tuas habeto.*

In

In Senecæ loco de Minervâ Musâ, mente nunc & manu amplector sententiam Iani mei Grotii, amœnissimi & accutissimi viri reponentis, *Minervam Musicam*. Inter nobiles Athenis statuas fuit Minerva hoc cognomento; sic dicta, *quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant*. Plinius lib. XXXIV. cap. VIII.

C.

Nec viri solùm ad sacerdotium adscripti magni hujus divi, sed, quod rideamus, feminæ. Adeò projecti in adulationem tunc mores. Marmor: **Cap. 10.**

P. POSTVMIÆ. P. F. PAVLLÆ.
SACERD. D. IVLI. AVGVST.

Item in Hispaniis, LVCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS. AVG. id est, *Lucretia L. filia, Flaminica perpetua*. Exemplum hujus rei à Liviâ, quæ miro exemplo, sacerdos sui viri: & quidem ex decreto Senatus. Dio LVI. extremo: Τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν, καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ, καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουίαν ἀπέδειξαν: *Tunc verò consecrantes Augustum, sodales ei & sacra instituerunt, & sacerdotem Liviam*. Quod noto eò libentius, ut lux inde adfulgeat tenebricoso Ovidii loco, IV. De Ponto:

Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus
In nostrâ sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natusque pius, conjuxque sacerdos,
Numina jam facto non leviora deo.

Natus pius, Tiberius est: *conjux sacerdos*, Livia. Puto ad hæc sacerdotia, quæ cum ambitu & sumptu adfectabant in provinciis passim, pertinere Arriani locum elegantem, De sermonibus Epicteti, lib. I. cap. XIX. Σήμερον τις ὑπὲρ ἱερωσύνης ἐλάλει μοι τοῦ Αὐγούστου. Λέγω αὐτῷ, ἄνθρωπε ἄφες τὸ πρᾶγμα. δαπανήσεις πολλὰ εἰς οὐδέν. Ἀλλ' οἱ τὰς φωνάς, φησι, γράφοντες, γράψουσι τὸ ἐμὸν ὄνομα. Μήτι οὖν σὺ τοῖς ἀναγινώσκουσι λέγεις παρὼν, Ἐμὲ γεγράφασιν; εἰ δὲ καὶ νῦν δύνασαι παρεῖναι πᾶσιν, ἐὰν ἀποθάνῃς, τί ποιήσεις; Μενεῖ μου τὸ ὄνομα. γράψον αὐτὸ εἰς λίθον, καὶ μενεῖ. Ἄγε, ἔξω δὲ Νικοπόλεως τίς σου μνεία; ἀλλὰ χρυσοῦν στέφανον φορήσω. Εἰ ἅπαξ ἐπιθυμεῖς στεφάνου, ῥόδινον λαβὼν περίθου, ὄψει γὰρ κομψότερον. Lepidus & ad Philosophum dialogismus: *Hodie*, inquit, *locutus mecum quidam super sacerdotio Augusti. Dico ei, Mi homo mitte rem, sumptum multum facies frustrà. At scribæ publici, inquit*, (corrupta hac parte Græca) *nomen meum adnotabunt. Num tu igitur legentibus omnibus coràm dices, Me inscripserunt? & ut tunc possis adesse omnibus legentibus, mortuus quid facies? Manebit meum nomen. inscribe ipsum lapidi, & manebit. Age, extra Nicopolim autem qua memoria tui? At coronam auream gestabo.* (quâ scilicet ornati sacerdotes, dum faciunt, ex Livio, Plutarcho, aliis.) *Si prorsum appetis coronam, roseam indutus circumi; aspectu enim id jucundius.*

D.

Cap. 14. Primus Prætor Romæ institutus, anno urbis CCCXXCVIII. Furius Camillus. Livius lib. VII. & Suidas in voce πραίτωρ. Additus alter anno DX. cui cognomen datum Peregrini, quòd plerumque inter cives jus diceret & peregrinos, Epitoma Livii XIX. Additi duo alii, anno urbis DXX. Siciliâ & Sardiniâ in provinciam redactis, qui illuc cum imperio mitterentur, Epitoma XX. Iterùm duo, victis Hispaniis, anno DLVII. Ita in universum ad id tempus Prætores sex: è quibus duo juri dicundo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes judiciorum. Id mansit, donec Quæstiones perpetuæ constitutæ, anno DCV. L. Censorino, M' Manilio Coss. Patribusque tunc visum, ut in totum magistratus sui annum, Prætores in urbe manerent. è quibus duo, more prisco, jus dicerent: reliqui quattuor publicis judiciis præessent. iidem omnes exacto anno, sorte in provincias prætorias mitterentur. Cornelius deinde Sulla Dictator auxit Quæstionum publicarum numerum: pariterque Prætorum. non tamen eatenus, ut quot Quæstiones essent, totidem Prætores: (errat largiter Pomponius, qui id sensit; quia plures sæpe Quæstiones apud eumdem Prætorem exercitas constat:) sed in universum addidit duos. Ita non plures octo Prætores ad Ciceronis ævum; idque ex variis ejus scriptis clarum: non decem, ut voluit Iurisconsultus. Oppressâ mox rep. C. Cæsar dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem cum gratificaretur. Dio lib. XLII. Ἵνα πλείους αὐτῶν (συναγωνιστῶν intelligo) ἀμείψῃ, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. qui Pomponium refellit disertim. Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post, XIV. iterumque anno post XVI. idque, ut Dio idem ait, in multos annos. At Augustus rep. & imperio potitus, pariter varium se in hac creatione gessit. Anno urbis DCCXXXI. minuit Cæsarianum numerum, retraxitque ad decem. Dio LIII. Ταῦτά τε οὕτως ὁ Αὔγουστος ἐποίησε, καὶ στρατηγοὺς δέκα, ὡς οὐδὲν ἔτι πλειόνων δεομένους ἀπέδειξε, Vellejus: *Imperium magistratuum ad pristinum redactum modum. tantummodo octo Prætoribus allecti duo.* Anno DCCLXIV. creavit XVI. propter turbam competitorum: ita tamen (ait Dio lib. LVI.) ut posterioribus deinceps multis annis XII. dumtaxat crearet. Atque hoc est quod hic Tacitus de duodenario numero tradito ab Augusto adseverat: verè & rectè, si respicias instituta ejus extrema. Nam ad prima adjecit oculos Pomponius, qui XVI. Prætores constituit sub Augusto. & in tempore saltem errat. At quòd Tiberium jurasse Tacitus ait se numerum XII. non excessurum: quis Pontifex perjurio eum solvet? Nam ego manifestò hominem teneo, ex Dionis testimonio libro LVIII. qui adfirmat Tiberium, anno urbis

bis DCCXXXVI. quindecim Prætores creaſſe, additque: Καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη, ὥστε ἔστι μὲν ὅτε ἑκκαίδεκα, ἔστι δ' ὅτε καὶ παρ' ἕνα, ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι: *Et hoc in plures annos factum, ita ut interdum ſedecim, aliâs uno duobuſque plus aut minus, crearentur.* Imò Claudius Imp. aliâs XIV. aliâs XVIII. creavit; interdum medio inter hos numero. Vide eumdem Græcum, lib. LX.

E.

Iulius Cæſar jus creandi magiſtratus non totum à populo tulit, crudâ adhuc ſervitute: ſed cum eo diviſit. Suetonius ſatis clarè, cap. XLI. *Comitia cum populo partitus eſt, ut exceptis conſulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum, pro parte dimidiâ, quos populus vellet, pronuntiarentur:* (juſtum comitiorum verbum eſſet, *renuntiarentur:*) *pro parte alterâ, quos ipſe dediſſet.* (ſcribe, *ediɗiſſet.*) *Et edebat per libellos circum tribus miſſos ſcripturâ brevi, Cæſar Dictator illi tribui. Commendo vobis illum & illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant.* Cap. 15.
Vbi vides, Conſulibus exceptis, in ceterorum ſuffragia æquale jus principi fuiſſe cum plebe. Nam Conſules quidem, ſummi imperii olim nomen, & ipſe & ſecuti principes ſepoſuerunt Senatui ſibique. Auguſtus deinde *Comitiorum priſtinum jus* (verba Suetonii ſunt, cap. XL.) *reduxit: ac multiplici pœnâ coërcito ambitu, die comitiorum tribulibus ſuis, &c.* Quo loco priſtinum jus, non vetus illud accipio quod integrâ libertate: ſed hoc idem, quod à patre ejus Iulio inſtitutum. Priſtinum tamen ideò, quia per bella civilia & impotentem Triumviratum, abolitus Cæſarianus mos. quem reduxit longo intervallo nunc Auguſtus. Eum Suetonii ſenſum (nam interpretes ſilent aut vacillant) adſtruo ex Dione, lib. LIII. Ὅ, τε δῆμος ἐς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὸ πλῆθος αὖ συνελέγετο, οὐ μέντοι καὶ ἐπράττετό τι, ὃ μὴ καὶ ἐκείνῳ ἤρεσκε. Τοὺς γοῦν ἄρξοντας, τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκλεγόμενος προεβάλλετο, τοὺς δὲ καὶ ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ τε ὁμίλῳ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ποιούμενος, ἐπεμελεῖτο, ὅπως μήτ' ἀνεπιτήδειοι, μήτ' ἐκ παρακελεύσεως, ἢ καὶ δεκασμοῦ ἀποδεικνύωνται): *Populus autem ad comitia iterum conveniebat: etſi nihil tamen fiebat, quod Auguſto diſpliceret. Nam & ipſe quoſdam futuros magiſtratus deſignabat: alios populo & conventui, ex more priſco, eligendos permittens, id modo curabat ne qui indigni, neve per coitiones aut ambitum deſignarentur.* Aliquid tamen plebi etiam cum conſulum comitiis fuiſſe, videtur colligi ex Dione LIV. in actis anni DCCXXXIV. Tiberius primus, animis Quiritium fractis jam & ad ſervitium factis, jus omne ſibi & ſenatui ſumpſit, populi nullo loco. Quod Tacitus his verbis voluit, *comitia è campo ad patres tralata.* Sed in Conſulibus quid ejus ævo fuerit. Tacitus ipſe effari non poteſt fine hujus libri: *De comitiis conſularibus, quætum primum illo principe ac de-*

deinceps fuere, vix quidquam firmare ausim. adeò diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus reperiuntur. Potest Dio: qui videtur omnem consulum renuntiationem ad Tiberium referre: aliorum magistratuum ad Senatum, commendatione principis interpositâ. quem lib. LVIII. vide. Ex eo tempore expers suffragiorum populus, donec Cajus *Tentavit comitiorum more revocato, suffragia populo reddere*, ait Sueton. cap. XVI. scilicet Tiberii instituto omisso, Augusti revocato: sed idem ille omisit. Tiberianumque morem, apud secutos principes valuisse deinceps, clarum ex memoriis rerum.

F.

Cap. 17. ORiginem & progressum stipendii Romani docui nuper in Electis c. II. & verè. Aureus in mensem fuit. i. e. deni in diem asses, ut hîc milites fatentur. Quomodo ergo iidem milites, statim denarium petunt, quasi ad stipendium augendum? *Vt singulos denarios mererent.* &, *Vt denarius diurnum stipendium foret.* Nonne enim, inquiunt, denarius idem quod deni asses? Et Æmilius Ferretus quidem post multum æstum hæsit in hoc vado. Locos eos pugnantes sic conciliat, quasi milites petant, inquit, duplicari stipendium: id est alios denos asses, præter illos datos. Vir optimus non didicit conciliaturas. Quod Suetonius dicit voluisse eos æquari stipendio Prætorianis, (ii autem binos denarios capiebant:) de Germanico milite dixit, non de Pannonio, ut censet ipse, & post eum vir doctus. Dio de hac seditione nimis clarè. Τό, τε σύμπαν, οὐθ' ὑπὲρ ἑκκαίδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα αὐτόθι ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. En, petebant, ait, δραχμὴν ἡμερησίαν: *Et universè, neque supra decimum sextum annum militare volebant; & Drachmam diurnum stipendium habere, & præmia statim in ipsis castris accipere.* Non ergo duas, ut volunt illi. Sed quid alludo? res sic se habet. Aliud illo ævo Denarius, aliud deni asses. Per bella videlicet civilia (& sentimus etiam nunc) creverat auri pretium & argenti. Itaque Denarius XVI. primò assibus, (& pro ratione, sestertius item assibus quattuor, quod ex Mæciano & Vitruvio disco) tandem æstimari XII. cœpit. in eoque stetit, Augusti & sequentium aliquot Principum ævo. Quo argumento? Claro quidem, è loco Suetonii, ut nos eum emendavimus orchestræ non dubio consensu, in Domit. cap. VII. Ex quo clarum, aureum Romani militis stipendium fuisse in menses. At si aureus: ergo non plus XXV. denariis. Abi nunc ad mensularios, & reduc denos in diem asses (ita ut mensis dies habeat triginta) ad denarios XXV. reperies Denarium ipsum planissimè valuisse duodecim asses. Quid ergo miraris, si milites pro denis assibus denarium petant: ut quinque sci-

ſcilicet denarios in menſem faciant lucri? At acriter in hanc ſententiam pugnat Plinius 33, 3. qui ait in militari ſtipendio ſemper denarium pro decem aſſibus datum. Pugnet, ego eum tam tranquillum reddam, quàm alcedo olim mare. Nam Plinius quidem planè à me eſt. Ea, inquit, ſeveritas diſciplinæ militaris fuit, ut quamquam denarii pretio ſæpiùs aucto, miles tamen nihil inde commodi ſenſerit; ſed proinde illi in ſtipendium denarius proceſſerit, quaſi ſi eſſet tantùm aſſium denum. Ea Plinii mens: aut ſi alia, de priſcâ rep. ſenſit, non de hac Auguſtæâ. Simile prorſus ante annos paucos vidimus in urbe, urbium ocello. Hiſpani militis in petulanti illâ ſeditione præcipuum poſtulatum fuit, ut Aureos in ſolutum acciperet priſcâ æſtimatione, non hac grandi quæ obtinebat. Nec impetravit. fecitque lucri in auri pretio fiſcus: quod olim in argenti reſp. Romana. Porrò quod ad modum hunc ſtipendii attinet: ſcire licet eumdem propemodum fuiſſe Græcis. Daricum enim in menſes accipiebant. id eſt xx. drachmas: in expeditione Cyri, ſeſquidaricum extorſerunt, tantum non per ſeditionem. Xenophon, lib. I. Περὶ ἀναβάσεως Κύρου. Ὁ Κῦρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ, τρία ἡμιδαρεικὰ τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ: *Cyrus promittit ſeſquialterum ſtipendii prioris & recepti ſe daturum: ita ut pro Darico in menſem, ſeſqui-Daricum acciperent ſinguli.* Et ſimilis de Darico menſtruo locus, VII. libro. Melior ergo conditio militis Romani.

G.

Suetonius id quoque ab Auguſto eſſe oſtendit; ſed obſcuriùs, *Cap.* cap. XLIX. *Quicquid ubique militum eſſet, ad certam ſti-* 17. *pendiorum præmiorumque formulam aſtrinxit: definitis, pro gradu cujuſque, & temporibus militiæ, & commodis miſſionum: ne aut ætate aut inopiâ poſt miſſionem ſolicitari ad res novas poſſent.* Nam commoda miſſionum, hanc pecuniam accepit. Sed clariſſimè Dio, lib. LV. ſumma etiam præmii expreſſa: Χαλεπῶς δὲ δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄθλων σμικρότητα διὰ τοὺς πολέμους τοὺς τότε ἐνεστηκότας οὐχ ἥκιστα ἐχόντων, καὶ μηδενὸς ἔξω τοῦ τεταγμένου τῆς στρατείας σφίσι χρόνου ὅπλα λαβεῖν ἐθέλοντος, ἐψηφίσθη, τοῖς μὲν ἐκ τοῦ δορυφορικοῦ πεντακισχιλίας δραχμὰς ἐπειδὰν ἑκκαίδεκα ἔτη, τοῖς δὲ ἑτέροις τρισχιλίας ἐπειδὰν εἴκοσι στρατεύσωνται, δίδοσθαι: *Cùm milites præmiorum tenuitatem, ob bella tunc exorta, ægrè ferrent, nec facili quiſquam extra definitum militiæ tempus arma ſumere vellet: decretum eſt, ut Prætorianis quinque millia drachmarum poſtquam ſedecim annos, reliquis tria millia darentur, poſtquam viginti militaſſent.* Ex quo loco pronum mihi eluere vetuſtam Suetonii maculam, Cal. cap. XLIV. *Ceterorum increpitâ cupiditate, commoda emeritæ militiæ ad ſexcentorum millium ſummam recidit.* Hæc præmia enim haud dubiè intellegit. At quomodo conſtat immanis illa

ſexcentorum millium ſumma : ſi ex Dione veriſſimum eſt τρισχι-λίας δραχμὰς tantùm, id eſt, Romano more, duodena millia nummum deſtinata iis fuiſſe? Caligula autem de eâ ipſâ ſummâ aliquid recidit. Scribe igitur, *ad ſex millium ſummam.* Ea enim veritas: & Caligula dimidium imminuiſſe putandus eſt præmii militaris. Prætium operæ eſt ſanè hæc loca inter ſe conferri, & non per caliginem ultrà ſciri rationem militiæ ſub Auguſto. Hæc pecunia alio nomine, Emeritum dicta: quia ſcilicet emeritis debebatur. Modeſtinus: *Qui militiæ tempus in deſertione implevit, emerito privatur.* Et, *Vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet.* Menander Arrius, *Et præmia & emeritum capiet.* Sueton. in Aug. cap. XXIV. *Alias legiones immodeſtè miſſionem poſtulantes citra commoda emeritorum præmiorum exauctoravit.* ubi malo, *emeritorum & præmiorum.* Commoda juſtæ militiæ idem ſcriptor dixit Vitellii cap. XV. *Dilectum eâ conditione in urbe egit, ut voluntariis non modò miſſionem poſt victoriam, ſed etiam veteranorum juſtæque militiæ commoda polliceretur.* Dio lib. 54. adſerere videtur, eam pecuniam adtributam pro agris, his verbis: Καὶ διέταξε (Auguſtus ſcilicet) τά τε ἔτη ὅσα οἱ πολῖται στρατεύσοιντο, καὶ τὰ χρήματα, ὅσα παυσάμενοι τῆς στρατείας, ἀντὶ τῆς χώρας, ἣν ἀεί ποτε ᾔτουν, λήψοιντο: *Annos, quot cives in legionibus militarent, definivit; & pecunias, quas ſoluti militiâ, pro agris (quos ſemper petebant) acciperent.* Cui ambigo an adſentiar, quia non ſemel hîc in Tacito & pecuniæ mentio & agrorum.

H.

Cap. 20. Deſcribit Vegetius lib. II. cap. X. *Erat etiam caſtrorum Præfectus licet inferior dignitate, tamen occupatus non mediocribus cauſſis. Ad quem caſtrorum poſitio, valli & foſſæ deſtinatio* (neſcio an *deſignatio*) *pertinebat. Tabernacula vel caſæ militum cum impedimentis omnibus nutu ipſius curabantur: præterea ægri contubernales, & medici à quibus curabantur. vehicula, ſagmarii, nec non ferramenta quibus materia ſecatur vel cæditur: item ligna vel ſtramina, arietes, onagri, balliſtæ, ceteraque genera tormentorum procurabat aliquando ne deeſſent. Is poſt longam probatamque militiam legebatur, ut certè* (potiùs, *rectè*) *doceret alios, quod ipſe cum laude feciſſet.* Quæ verba ad lucem hujus loci pertinent, & plurium infrà, in quibus de caſtrorum Præfecto. Cuique autem legioni ſuus caſtrorum Præfectus fuit, ſi tamen tenderet ſeorſum. Colligo ex Tacito, lib. XIV. *Pœnius Poſthumus, Præfectus caſtrorum ſecundæ legionis.* & Vellejo lib. II. *At è Præfectis caſtrorum duobus, quàm clarum exemplum L. Eggius, tam turpe Cejonius prodidit.* Supra Tribunos militum collocare eos viſus noſter Hiſtor. ſecundo in pompâ Vitellianâ,

nâ. *Ante aquilam Præfecti castrorum, Tribunique, & primi Centurionum candidâ veste.* Vir egregius, cujus memoriam amo, colo, in Semestribus suis censuit hunc eumdem esse cum Prætorii Præfecto. & Vespasiani avum etiam auget hac dignitate, quoniam Suetonius scripserit: *Polla patrem habuit Vespasium Pollionem ter Tribunum militum, Præfectumque castrorum.* Abi vir maxime, lucrifac, reliquæ virtutis tuæ caussâ, censoriam hanc notam.

I.

Rebus lætis & militiâ prosperâ, ornari signa mos fuit, lauru, floribus, unguentis. Claudianus: Cap. 24.

Lætaturque tamen: Mavortia signa rubescunt
Floribus, & subitis animantur frondibus hastæ.

Suetonius Claudii cap. XIII. *Verùm intra quinctum diem oppressus est, legionibus in pœnitentiam religione conversis: postquàm denuntiato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam an divinitùs, neque aquila ornari, neque signa convelli potuerunt.* Et Orosius eadem de re: *Die dicto ut in unum undique ad novum Imperatorem convenirent, neque aquilæ ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* Signa ergo in ejusmodi lætitiis obviamque itionibus ornabantur. cui rei adhibita etiam unguenta. Plinius lib. XIII. cap IV. *Aquilæ certè ac signa pulverulenta illa ac custodiis horrida inunguntur etiam festis diebus. utinamque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est: hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ.* Nec aliud est, quod noster hîc appellat insignium fulgorem. Ita lib. XV. *Hinc agmina legionum stetere fulgentibus aquilis signisque, & simulacris in modum templi.* Et Livius etiam lib. XXVIII. *Asdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo prosiluit, tumultumque ante vallum & trepidationem suorum, & procul signa legionum fulgentia plenosque hostium campos vidit.* etsi paullò aliter id accipio de fulgore argenti. pulvere deterso: quia nondum illo ævo notus luxuriæ mos. Contrà in tristitiâ & rebus artis, signa horrida & incompta. Tacitus in funere Germanici: *Præcedebant incompta signa, versi fasces.* Libro. IV. Histor. *Revulsæ imperatorum imagines. innexa signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis.* Libro XV. de fugâ Pæti: *Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium & armorum prætulit ut diversitatem exprobraret.* Nec plura mihi notata de hoc parum cognito adhuc militiæ ritu. Illud addo, manasse videri à statuis deorum: quas melioribus diebus, unguentis perfundebant, quasi in cultum & honorem. Aquilæ autem nonne dii militares? Cicero IV. in Verrem: *Omnes matronas & virgines convenisse, cùm Diana exportaretur: unxisse unguentis, complesse & coronis & flo-*

floribus. Arnobius libro I. *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex olivi unguine ordinatum.* ubi malim, *odoratum.* Apulejus I. Florid. *Lapis unguine delibutus.* Seneca Fragmento de Superstitione: *Alius fictor est, alius unctor.* Lapis vetus Romæ: DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQVE. VNCTIS. Vide quæ notavi lib. II. Elect. cap. XVIII.

K.

Cap. 31. Res initium habuit non à Iulio Cæsare, ut famam esse video; sed ab Augusto. Nam Cæsar quidem tributi nomine H. S. quadringenties imposuit Galliæ victæ, uti apud Suetonium & Eutropium in melioribus libris legi: censendi provincialem rationem non ipse, non priores instituerunt ante Augustum. Ille auctor rei. Claudius oratione, quam in Senatu habuit Censor. *Sed districtè jam Comatæ Galliæ caussa agenda est, in quâ si quis hoc intuetur, quod belle per decem annos exercuerunt Divum Iulium: idem opponat centum annorum immobilem fidem obsequiumque, multis trepidis rebus nostris plusquam expertum. Illi patri meo Druso Germaniam subigenti, tutam quiete suâ securamque à tergo pacem præstiterunt. & quidem cùm ad census* (nescio an. *à censu*) *novo tum opere & inadsueto Galliis ad bellum avocatus esset. Quod opus quàm arduum sit, nobis nunc cùm maximè, quamvis nihil ultrà quàm ut publicè notæ sint facultates nostræ exquiratur, nimis magno experimento cognoscimus.* Ait clarè, *Novo tum opere & Galliis inadsueto.* Rem insignem epitoma Livii non tacuit. libro CXXXIV. *Cùm Augustus conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus.* Idque accidisse ex Dione disco, septimo Augusti consulatu. Ἐς δὲ τὰς Γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐπικηρυκεύσασθαι οἱ ἐδόκουν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ἦν, καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε. *Verùm, cùm in Gallias venisset, illic substitit. Nam & Britanni missuri jam legatos videbantur, & res Gallorum inquietæ etiam, quia subactis illis statim bella civilia erant consecuta. Itaque & censum illorum egit, & vitam remque publicam composuit.* Hujus autem census duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contulisse: & in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. Priùs illud eleganter ab Ammiano suggestum, lib. XVI. ubi de Iuliano Cæsare verba: *Quam profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maximè claret, quòd primitùs partes eas ingressus pro capitibus singulis tributi nomine vicenosquinos aureos repperit flagitari, discedens verò septenos tantùm munera universa complentes.* Tertullianus Apologetico: *Sed enim agri tributo onusti, viliores; hominum capita stipendio censa, ignobiliora: nam hæc*

hæc sunt notæ captivitatis. Panegyricus scriptor in laudibus Constantini: *Septem millia capitum remisisti quartam amplius partem nostrorum censuum.* & statim: *Remissione istâ septem millium capitum, vigintiquinque millibus dedisti vires, dedisti opes, dedisti salutem.* iterumque: *Certè & tum liberi parentes suos cariores habent, & mariti conjuges non gravatè tuentur, & parentes adultorum non pœnitet filiorum, quorum onera sibi remissa lætantur.* quæ postrema non est ut ullo modo transferas ad capita, quæ vocabant, agrorum. Aliàs non sum ignarus illud ipsum tributum, quod pro modo agrorum penderent, Capitationem dictam à Iurisconsultis, & Salviano Massiliensi, libro v. *Plerique pauperculorum atque miserorum spoliati resculis suis, & exterminati agellis suis, cùm rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur: cùm possessio ab his recesserit, capitatio non recedit,* scilicet à numero jugorum & capitum quibus agri coluntur. Sed persevero, ut Galli in capita contulerint etiam humana. De agris autem, lacubus, aliisque, quæ obnoxia tributo: habes apud Iurisconsultos De censibus, & Panegyristem illum ipsum: *Iacebat illa civitas non tam innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata: ex quo eam novi census exanimaverat acerbitas. Nec tamen justè queri poterat, cùm & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani census communi formulâ teneremur, qui fortunis nemini possumus æquari.* Vtrique censui olim præpositi ex prima nobilitate viri, ut Drusus ab Augusto, Germanicus hic à Tiberio. Videturque ea non exigua dignitas fuisse, ex Tacito, libro XIV. *Census per Gallias à Q. Volusio & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano. Trebellium dum uterque dedignatur, suprà tulere.* In lapide,

Q. MANILIO
C. F. CORDO. T.
LEG. XXI. RAPAC.
PRÆF. EQVIT. EXACT.
TRIBVT. CIVITAT. GALL.
FAC. CVR.
CERTVS. LIB.

Id est, *Exactori tributorum civitatum Galliæ.* Hi census in tabulis perscripti. Dio in vitâ Caligulæ: Κυβεύων δέ ποτε, καὶ μαθὼν ὅτι οὐκ εἴη οἱ ἀργύριον, ᾔτησέ τε τὰς τῶν Γαλατῶν ἀπογραφὰς, καὶ ἐξ αὐτῶν τοὺς πλουσιωτάτους θανατωθῆναι κελεύσας, &c. Vnde Tabulæ censuales in codice Theodosiano, & Iustiniani l. IV. De Agric. & censit. & alibi, Paginæ censuales. Actique videntur singulis lustris. Panegyricus: *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lucrum omnibus lustris felicius?* aut etiam singulis annis. Nam ecce in Tacito anno post, P. Vitellius & Scantius mittuntur ad census Galliarum, lib. II. Tributum tamen ipsum, vi-

videtur olim descriptum fuisse in singulos menses. Docet factum Licinii Procuratoris apud Dionem, qui, ut ait, eò malitiæ pervenerat, ut quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quattuordecim definiret anni menses. Vide rem non injucundam, apud optimum scriptorem, quod quidem ad ritus priscos attinet, libro LIV.

L.

Cap. 41. Suetonius non spernit solùm sententiam hanc, sed longâ & acri disputatione evertit Cui manus ego nondum do. Quid enim? an vulgus ejus ævi (nam versiculi illi, Caligulâ principe, statim divulgati sunt) nesciit Imperatoris sui solum genitale? tam impudenti mendacio ludere jus fuit? Non Plinius & Tacitus, ea quæ Suetonius, perviderunt? Scilicet iis cura non fuit inspiciundi Acta? logi. non copia? nugæ. At enim, inquit, natus est Cajus patre suo & C. Fontejo Coss. pater autem Consulatum eum anno toto gessit, & quidem in urbe. Non igitur nasci potuit in castris: quoniam pater demum exacto Consulatu in Germaniam est missus. Primùm, Suetoni, quod tu sumis ut datum, fieri potest ut quis illorum jubeat te reponere, ambigo, inquam, utrum illæ meæ partes consentiant consciscantque natum eo anno Cajum esse. Video enim dissentire alios in numero annorum quos dicitur vixisse. Et quid si paullò antè natus sit, cùm pater in Germaniâ esset? quid si paullò post? Deinde, mi homo, quæritur quando natus Caligula sit, non quando satus. Nonne ipso patre Consule ut tu vis, nasci potuit in castris? Nec enim opus credo eam ad rem præsentiâ patris. Nam Germanicum constat ex Dione statim à clade Varianâ continenter in Germaniâ mansisse, ad hunc usque Consulatum. Suspicari autem probabiliter possum, uxorem, quæ tumida & vicina partui, relictam ab eo in Germaniâ donec uterum posuisset. Nam circumduci in longo itinere feminas, ut prisci dicebant, incientes, non ex more, non ex usu. Potuit ergo nasci in castris, & tamen in Consulatu patris, Sed in Actis reperio, ais, natum eum Antii. Quid si nomen tibi imponit, & Acta de alio quopiam Cajo, filio pariter Germanici, senserunt? Non enim Caligulæ cognomen discriminis caussâ, opinor, apponi potuit Actis. quoniam professio apud Acta, nato statim puero fieri solita: cognomen autem illud posteà in castris illi datum, à veste. Denique contra tabulas Actorum, Plinii pagina est, & hic noster fidelissimus senex: mihi quidem testis ἐκ τ͂ Διὸς δέλτων. Addis amplius, ex Augusti epistolis liquere bimulum demum perductum in castra: non ergo ibi natum. Batuis tu, non pugnas: rude, non gladio feris. Quid enim obstat Agrippinam peperisse in Germaniâ, rediisse in urbem mariti sui Consulatu: deinde ipsam & infantem in Germaniam revertisse? Quòd

An-

Antium prætulerit omnibus secessibus Cajus: quin tu hoc argumento, Tiberium Capreis genitum dicis, Tibure aut Lanuvii Augustum? Itaque quidquid Suetonius conetur; me quidem judice, Hæc pars adhuc, ut in formulâ Senatoriâ est, major esse videtur. Cui, præter consulares illos, subscribunt pedanii Senatores, Sex. Victor, & Athenæus libro IV. cap. VII.

M.

Provinciarum divisio à Cæsare Augusto in sexto Consulatu facta duplex. Aliæ populo datæ, aliæ Cæsari. In eas quæ populi, propriè dicti Proconsules mittebantur: in Cæsaris, Legati aut Proprætores, qui interdum tamen & Prætores dicti; aut conjunctim Legati proprætores, ut in lapidibus plerumque. Rectorum, & Præsidum nomen generale est: etsi Præses, Præsidialesque provincias, de Cæsarianis reperies etiam, significatione artâ. Discrimen inter Proconsules Legatosque multum. Primò, quod ii in populi provincias missi, quæ ferè inermes: hi in Cæsaris, quæ copiis instructæ. II. quòd illorum annua tantùm administratio: (unde in Taciti lib. III. Flamen ait, *quanto facilius se absuturum ad unius anni proconsulare imperium?* Et Apuleji Florid. II. *Quid nobis cum istis proconsulum vicibus? quid cum annis brevibus & festinantibus mensibus?*) horum longior contractiorve, ut Cæsari visum. III. Proconsules sorte missi. eoque Suetonius Aug. c. XLVII. *ceteras provincias Proconsulibus sortitò permisit:* & Tacitus lib. III. *eoque etiam Asiæ sorte depellendum incusavit:* at Legati, Cæsaris dilectu, ἀκληρωτεί. ut ait Dio. Statius lib. I. Silv. Cap. 75.

——cùm tanti lectu rectoris habenas
Gallice fortunâ non admirante subisti.

IV. Proconsules statim egressi urbe insignia imperii sumunt (τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπίσημα, ait Dio) puta lictores, fasces; nec deponunt, nisi ingressi iterum urbem: at Legati, non antequam provinciam attigerint, & in ipsâ provinciâ deponunt. V. Proconsules pacato habitu, & gladio non accincti fuerunt, (ex instituto quidem Augusti, quod tamen posteà mutavit:) Legati, τὴν στρατιωτικὴν στολὴν, id est paludamentum, gestarunt, & gladium, ut quibus jus esset militis animadvertendi. VI. Proconsules sex lictoribus facibusque usi: quinque dumtaxat Legati qui Consulatum nondum gessissent. Dio auctor, LIII. Septimò: Proconsuli tres Legati fuere: Legato unus. Dio ibidem. Atque hæc discrimina. sed ex iis nihil eruas, cur provinciarum Cæsaris conditio (quod tamen hic ex Tacito clarum) melior pensiorque. Nisi id tamen in bonum provincialium vertit, quod utraque provincia uni credita Legato. ideoque minus onerum in alendo ipso & canibus illis qui tribunal lambunt. Clarè Tacitus lib. V. *Is Macedonia tum intentus Achajam quoque curabat.*

Sed

N.

Cap. 83. Sed quis olim, quæso, modus lucaris? omnia enim aut pervadit aut tentat nostra curiositas. Vulgaris actoris videntur fuisse denarii quinque. Seneca epist. LXXXI. *Ille qui in scenâ elatus incedit, & hæc resupinus dicit*, Imperito Argis, *servus est, quinque modios accipit & quinque denarios.* Aut certè septem, ut in Icarom. apud Lucianum in loco qui re & verbis Senecæ illi par: Ἐοικότες μάλιστα τοῖς τραγικοῖς ἐκείνοις ὑποκριταῖς, ὧν ἢν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα, καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι γελοῖον ἀνθρώπιον, ἑπτὰ δραχμῶν ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον: *Similes maximè tragicis illis histrionibus, quibus si personas auferas, & auratam illam vestem; quod relinquitur, ridiculus homuncio erit, septem drachmis ad certandum agendumque conductus.* Mutata tamen sæpiùs res, cùm vulgus editoresque multa adderent histrionibus famosis, præter morem. Ideò Tiberius, *Ludorum ac munerum impensas corripuit, mercedibus scenicorum recisis.* & M. Antoninus Imp. *Temperavit scenicas donationes, jubens ut quinos aureos scenici acciperent: ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur.* magno tamen corruptis moribus incremento, si pro quinque denariis ventum ad aureos quinque. Sed Seneca, fortasse & Lucianus, de diurnâ mercede agunt: Capitolinus de menstruâ, aut certè productione totâ. Aut denique merces tam ampla ad principes scenæ pertinet, non ad pueros histrionum. Quod ait de editore, video labi virum doctum. hoc jubet Imperator, ut nemo editor, id est Prætor aut magistratus qui ludos præbet, suggerat iis supra decem. estque quasi correctio in capite ejusce legis. Sed unde hæc pecunia? sæpè ab editoribus, sæpe à fisco. Ideò Glossæ. *Lucar*, μισθὸς ἀπὸ φίσκου. Alias, *Lucar*, τὸ θεατρικόν. Plutarchus, τὸ πλεύρωμον εἰς τὰς θέας.

ADD. NOTAVI è Capitolino quinque aureos statam mercedem fuisse scenicorum. Adde Scholiastem Iuvenalis in illud,

——victori populus quod postulat aurum.

Vt in theatro, inquit, *solent petere quinque aureos. nam non licebat amplius dare.*

IVSTI

Ivsti Lipsii

ad

C. Cornelii Taciti Annalium Librum II.

Excursus.

A.

Parthorum reges, qui innexi rebus Romanis: ulteriora mihi non sunt curæ. Cap. 2.

I. Orodes. Iustino, Herodes: Plutarcho, Υρώδης. qui vicit Crassum.
- Pacorus, à P. Ventidio victus cæsusque. Dio, & alii.
- Phraates; Plutarcho, Phraortes.

II. Phraates. cum quo M. Antonius bellum gessit. Teridates eum regno pepulit: sed ipse brevi pulsus, Phraate restituto. cui legitimi filii quattuor.
- Saraspades.
- Cerospades.
- Phraates.
- Vonones. ejus F. — Meherdates.

Vnus ex concubinâ Romanâ muliere, Thermussâ, genitus. qui astu matris in Parthis remansit. de quo Ioseph. lib. xviii. cap. iii.
- Phraataces, nothus.

III. Phraataces, patris interfector, maritus matris. brevi pulsus, facinorum odio, moritur. Idem Iosephus.

IV. Orodes, Iosepho, Herodes, nescio cujus proles. cœtu popularium facto cæsus in sacrificio vel venatu, ob crudelitatem. Ioseph.

V. Vonones. de quo hîc Tacitus, & loco dicto Iosephus.

VI. Artabanus. non ex rectâ priorum regum stirpe, tamen Arsacides & Medorum anteà rex, ait Iosephus. Contra eum rex missus à Tiberio Phraates, de quo suprà; Vononis frater. sed in viâ

viâ periit. posteà Teridates (nescio cujus proles, nepos tamen Phraatis) qui pepulit Artabanum, iterumque ab eo pulsus. Regnum tenuit ad Claudii principatum.

Ejus filii:
- Orodes. qui Armeniæ rex. Tacit. lib. vi.
- Darius. qui Vitelliano fœdere cum Artabano, obses missus Romam. Iosephus. Is est quem nominat Suet. Calig. cap. xix.

VII. Gotarzes. Artabani frater, qui necem ipsi filiisque maturavit. Tacit. lib. xi.

VIII. Vardanes, item Artabani frater. pepulit Gotarzem. Tacit. lib. xii. Vide & Philostratum lib. i.

IX. Gotarzes, iterùm, mortuo fratre. Contra eum submissus Meherdates, filius Vononis, imperante Claudio. Frustra. victor prælio Gotarzes.

X. Vonones (ignoro stirpem) anteà Mediæ rex, lectus accitusque à Parthis, sed brevi & inglorio regno. Tacit. xii.
- Vologeses.
- Tiridates, sub Nerone Armeniæ rex.

XI. Vologeses, vel ut Græci, Vologæsus; Vononis hujus F. per tempus Neronis. Vixit ad Vespasiani imperium, ut liquet ex Taciti Histor. lib. iv.

B.

Cap. 2. Apud Plautum mater familias,

Obsignate cellas, referte anulum ad me,
Ego huc transeo in proximum ad meam vicinam.

Et alibi servus:

Isti parcipromi qui salinum servis obsignant cum sale,

Plinius xxxiii. *At nunc cibi quoque & potus anulo vindicantur à rapinâ.* Ab hoc more Martialis libro ix.

Septem post calices Opimiani
Denso cùm jaceam triente lasus,
Adfers nescio quas mihi tabellas,
Et dicis, Modò liberum esse jussi
Zenam, servulus est mihi paternus.
Signa. cras melius, Luperce, fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

Et simile, quòd mater Ciceronum amphoras vinarias signare solita etiam inanes, Clemens lib. iii. Pædag. feminis Christianis talem anulum dat: Δίδωσιν οὖν (ὁ παιδαγωγὸς) αὐταῖς δακτύλιον ἐν χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἰκοφυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει, ἐπίσης ὄντων δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν. Ἐπὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐνδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν σφραγίδων ἐδεήθημεν: *Tribuit etiam feminis anulum aureum,*

non

non herclè ad ornatum, ſed ad ſignandum ea quæ domi cuſtodienda ſunt, propter curam domeſticam quæ illis incumbit. Si enim omnes à pædagogo rectè inſtituti eſſemus, ſupervacua eſſent ſignacula, omnibus ex æquo bonis, ſervis dominiſque. Sed quoniam aut nulla aut mala inſtitutio cauſſam magnam præbet injuriæ, opus habuimus ſigillis.

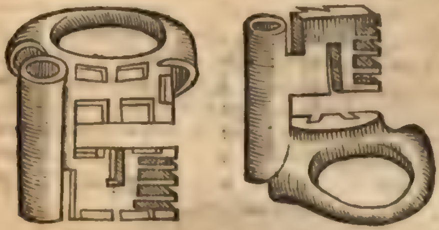

Vbi vides etiam illo ævo morem priſcum. Anulos ejuſmodi ſignatorios (ferreos tamen, ut appareat ſervorum fuiſſe, aut vulgarium militum) complures erutos ipſi vidimus in Batavis, cum adjunctâ clavi. ad duplicem ſcilicet uſum, ſignandi aperiendique. Eorum hæc forma, magnitudine minimiſſimi digiti. Plinius Iliacis temporibus ignotum anulorum uſum fuiſſe docet, *quoniam conditas arcis veſtes vaſaque aurea & argentea, & ea colligata nodi non anuli notâ Homerus indicat.* Verſus Homeri, quos reſpexit, ſunt, Odyſſ. θ.

Αὐτὸς νῦν ἴδε πῶμα, θοῶς δ' ἐπὶ δεσμὸν ἴηλον,
Μή τίς τοι καθ' ὁδὸν δηλήσεται.

Ad hos anulos pertinere velim, Valerii locum lib. VII. cap. ult. *Inſuperque anulos ſuos ei tradidit: videlicet ne quid ex eâ hereditate, quam non erat aditurus, amitteret. Quos ocyùs vir diligens, ſed morientis amici plenum contumeliæ ludibrium, in locellum repoſitos & à præſentibus obſignatos diligentiſſimè, heredibus illius exheres ipſe reddidit.*

C.

Exemplum credo eſſe à Perſis, quibus in militiâ, Aquila præcipuum & regale ſignum. Xenophon de Expeditione Cyri lib. I. Καὶ τὸ βασίλειον σημεῖον ὁρᾶν ἔφασαν, ἀετόν τινα χρυσοῦν, ἐπὶ πέλτης, ἐπὶ ξύλον ἀνατεταμένον. Et Pædia Cyri, libro VII. Ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δ' ἔτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει: *Erat autem ei ſignum, aurea aquila in longa haſta ſuſpenſa. & nunc etiam id in-* Cap. 17.

signe Persarum regibus manet. Sed diversa tamen ea paullum ab aquilâ Romanorum. Nam hæc non aliud, quam modica ex argento aquila, quæ summæ hastæ insistebat, alis expansis, pede fulmen aureum tenens. Ita, præter M. Antonii nummos, etiam Dio describit libro XLIII. de prodigiis ante pugnam Mundensem: Οἱ δὲ αἰετοὶ τῶν στρατοπέδων αὐτοῦ, τάς τε πτέρυγας σείσαντες, καὶ τοὺς κεραυνοὺς, οὓς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν τινες χρυσοῦς ἔφερον, ἐκβαλόντες, ἐκείνῳ τε τὸ κακὸν ἄντικρυς ἐνέσκηψαν, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Καίσαρα ἀπέπτοντο: *Aquilæ legionum ejus, alas concutientes, & fulmina, quæ nonnullæ earum aurea pedibus tenent, abjicientes, Pompejo exitium palàm denunciabant, ipsæque ad Cæsarem quasi avolabant.* Dixi modicam fuisse. collige ex his Flori verbis lib. IV. *Tertiam aquilam signifer, priusquam in manus hostium veniret, evulsit, mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruentâ palude delituit.* Neque enim baltei latebris tegi potuisset aquila admodum magna. Vide Militiam nostram.

D.

Cap. 26. Statius: ——*Laurumque superbam*
In gremio Iovis excisis deponere Pœnis.

Idem:

——*Et nondum gremio Iovis Indica laurus.*

Dixi in fascibus lictorum: & eum ritum clarè ponit Dio LIV. de Augusto: Καὶ ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνελθὼν, τήν τε δάφνην ἀπὸ τῶν ῥάβδων περιεῖλε, καὶ ἐς τὰ τοῦ Διὸς γόνατα κατέθετο: *Et in Capitolium conscendens, laurum à fascibus abstulit, & in Iovis genibus deposuit.* Sicut & Iulius Obsequens: *C. Antonius cùm in agro Pistoriensi Catilinam vicisset, laureatos fasces in provinciam tulit. Apparuit eum hostibus portendisse victoriam, cùm ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat deponere.* Rectè ergo in Plinio scriptum: *Fasces imperatorum laurus decorat, ex his in gremio Iovis optimi maximi deponitur, quotiens lætitiam nova victoria adtulit.* nec rectè mutavit è libro vetere, ut ait, vir doctus, *ex hinc in gremio.* Senecam turpi notâ deformavit quicumque nebulo ignarus hujus ritus. Consolatione ad Elbiam, cap. X. *Scilicet minùs beatè vivebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audiit cum vilissimum cibum in foco manu sua versaret, illa, qua tam sæpe hostem percusserat, lancemque in Capitolini Iovis gremio reposuerat: quam Apicius nostra memoria vicit, qui, &c.* & molestiam objecit quærendæ lancis, quam numquam invenies. Libri aliquot, *lanceamque.* Emendo, *laureamque.* verissimè ad hunc triumphi morem, sequentia etiam scribe, *quàm Apicius nostra memoria vixit*, non, Vicit: & sententia omnis clara. Ne hæreas, simillimus de hisdem Fabriciis Panegyristæ locus Laudatione Theodosii; *Curii, Coruncanii, Fabricii, cùm inducia bella suspenderant, inter aratra vivebant;*

bant: & ne virtus quiete languesceret, depositis in gremio Capitolini Iovis laureis, triumphales viri rusticabantur. Sed & laurea etiam deposita sine justo triumpho. ut in Sueton. Domitian. cap. VI. *De Sarmatis lauream modò Iovi Capitolino rettulit.* Itemque Nero ob Teridatis in urbem adventum, *Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata*, in eodem Suetonio cap. XIII.

E.

L. SCRIBONIVS LIBO, qui Consul cum Antonio, anno DCCXIX. Vxor incerta. Ex his	SCRIBONIA, quæ nupsit SEX. POMPEIO, filio Magni, per bellum Siculum. Dio Appian. Ex his	POMPEIA, quæ desponsata M. MARCELLO, pignus pacis cum Triumviris initæ: sed non deducta. Nupsit, ut conjicio, post SCRIBONIO LIBONI. ex quis	L. SCRIBONIVS LIBO. qui consul initio lib. hujus. SCRIBONIVS LIBO DRVSVS, de quo hic, qui tantum Prætor. Cap. 27.
SCRIBONIA, ejus soror, uxor OCT. AVGVSTI, Ex his	IVLIA. cui maritus VIPSANIVS AGRIPPA. Ex his	CAIVS, LVCIVS Cæsares. IVLIA, nupta L. Paullo. AGRIPPINA, nupta Germanico.	
SCRIBONIVS LIBO, de quo nihil legi.	SCRIBONIVS, de quo nihil.	SCRIBONIVS LIBO, quem volo maritum Pompejæ fuisse.	

Priores duæ lineæ hujus generis veræ, & ex historiâ Dionis, Appiani, collectæ. Tertia à solâ conjecturâ est. sed aliter de amitâ Scriboniâ explicari à me non potest. L. Scribonium Libonem, qui consul fuit hoc ipso anno quo damnatus adolescens, non patrem ejus fuisse sed fratrem, ex narratione Taciti liquet. Patrem enim nusquam nominat: nominat fratrem. Hunc fuisse arbitror à quo Scribonia lex denominata: quem vir magnus Iac. Rævardus in libello singulari ad eam legem imperitè confudit cum isto qui nunc reus.

F.

Græci διοικητὰς, πραγματευτὰς vertunt. Itaque ferè cum Procuratoribus æquiparantur: sic tamen ut minus latè vagetur eorum potestas. Plinius in laudatione Trajani: *Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo, In jus veni, sequere ad tribunal.* Idem lib. III. epist. ad Calvisium: *Deinde quod non minùs utile quàm voluptuosum, posse utramque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore ac penè iisdem actoribus habere.* Salvianus Massilienses: *Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent procuratores:* Cap. 30.

prope ut inter istos omnes nullorum minùs servi sint, quàm dominorum suorum, In marmore prisco:

HERCVLI. DEFENSORI
PRO. ITV. ET. REDITV
D. CLODI. SEPTIMI
ALBINI. CÆSARIS
D. CLODIVS. D. L.
FELIX
ACTOR. CÆS. N. D. D.

id est, *Actor Cæsaris nostri dedicavit*. Sic Actores prædiorum, l. XVI. C. De procuratoribus. Actores rerum, l. ult. De offic. præsid. & in Suetonii Domitiano cap. XI. Actorem summarum ritè fortasse reposuit Torrentius. Certè enim pecuniæ recipiendæ & expendendæ præerant. Apulejus lib. II. *Philodespotum requirit actorem* (ita è codice scripto Giselini nostri legimus, cum malè adhuc *auctorem*.) *eique præcipit, bono custodi redderet sine mora præmium*. Vt ergo isti in privatâ familiâ; sic & in rep. Actores. de quibus Plinii locum correctum imputo juventuti. lib. VII. Epistolâ ad Caninium: *Equidem nihil commodius invenio, quàm quod ipse feci. Nam pro quingentis millibus nummum, quæ in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis longè pluris exactori* (corrigo inquam, *actori*) *publico mancipavi, eumdem vectigali imposito recepi, tricena millia annua daturus*. quibus verbis nihil clarius potest ad Taciti mentem. Vt enim ibi ager Actori publico mancipatur: sic hic servi. Vide quæ de reip. servis scripsi libro Electorum, cap. XXII. & adde (quod tunc me fugit) de appellatione eorum à magistratibus, Varronis insignem locum, quem secius accepit vir doctus: Lib. VII. De linguâ Latinâ: *Nomina habent plerique liberti à municipio manumissi: in quo, ut societatum & fanorum servi non servarunt proportionem & rationem. Et Romanorum liberti debuerunt dici, ut à Faventia Faventinus, à Reate Reatinus, sic à Roma Romanus; ut nominantur libertini à libertis orti, & è publicis servis populi Romani, qui manumissi antequam sub magistratuum nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt*. Dicit Varro. Servi publici manumissi, dicti sunt liberti populi Romani, uti reapse erant: manumissi quidem, priusquam ambitiosa hæc consuetudo invalesceret nominandi à magistratibus. Nam ecce cœperunt à Consule quopiam aut Prætore, Corneliani dici, Gelliani, Clodiani. Et adde istis, quæ notavi ibi. Ille amicus noster ad successiones refert & testamenti factionem. Acute. sed quò tam acutè?

G.

Cap. 32. Anno urbis DCXIV. *M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coss. C. Cornelius Hispallus Prætor edicto Chaldæos intra decimum diem abire*

abire ex urbe atque Italia jussit: levibus atque ineptis ingeniis, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem injicientes. ait Valerius libro primo. Anno DCCXXI. M. Agrippa Ædilis τοὺς ἀστρολόγους καὶ τοὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασε: *astrologos & vates urbe ejecit*; auctor Dio XLIX. in extremo. Iterum anno DCCLXI. ab Augusto interdictum severè omni vaticinio ac prædictione. notat idem Græcus lib. LVI. Sed seriò inprimis & cum curâ ea res habita, hoc anno. Senatusconsulti, quod factum, formam & verba certò repperi in Fragmentis Iurisconsultorum, quæ dedit nuper doctissimus P. Pythœus. Ait ibi Vlpianus, lib. VII. de offic. Proconf. *Præterea interdicta est* (ita legit Pithœus) *Mathematicorum callida impostura & obstinacitate persuasio. Nec hodie primùm interdici eis placuit, sed vetus hæc prohibitio est. Denique exstat S. C. Pomponio & Rufo Coss. factum, quo cavetur, ut Mathematicis, Chaldæis, ariolis, & ceteris qui similem in certum fecerunt* (Pythœus, *similem artem*: ego legerim, *similem cestum*, sive, *quæstum*) *aqua & igni interdicatur, omniaque bona eorum publicentur: & sic æternus gentium qui si id fecerit, in eum animadvertatur.* Dico Domitium intellegere Sc. hoc ipsum. At enim ille refert ad Pomponium & Rufum Coss. hoc autem anno Taurus & Libo Coss. fuerunt. Non hoc novum, ut inter scriptores anni unius discrimen sit. Cælius enim Rufus, & L. Pomponius, Consules fuerunt sequenti hunc anno. Addit Vlpianus alia, quæ ad cognitionem istam: *Sæpissimè denique interdictum est ferè ab omnibus principibus, nequis omnino hujusmodi ineptiis se immisceret: & variè puniti sunt hi qui id exercuerunt, pro mensura scilicet & consultationis* (legerim, *sceleris & consultationis*, vel inductâ copulâ, *scilicet consultationis.*) *Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel qua alia graviore pœna adfecti.* Non omittam oraculum nostri vatis, de his vanis vatibus: *Mathematici genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax: quod in civitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur.*

H.

Plautus, ——*credo ego istoc exemplo tibi* Cap. 33.
Esse eundum actutùm extra portam, dispessis manibus
Patibulum quom habebis.

Itaque & carnifex domicilium habuit extra urbem. Cicero, pro Rabirio perduellionis reo: *Sed moreretur priùs acerbissima morte millies Gracchus, quàm in ejus concione carnifex consisteret. quem non modo foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, atque urbis domicilio carere voluerunt.*

Ideò Plautus, ——*extra portam Metiam currendum est priùs,*
Lanios inde accersam duo cum tintinnabulis.

intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus, ad so-

ſolemnem ſuppliciis locum. Imò & Coriarii ac Viſpelliones urbe ſubmoti, à pari cauſà. Morticina enim tractant. Artemidorus libro I. cap. LIII. Τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν, πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης, καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται: *Coriariam exercere, malum omnibus. Corpora enim mortua attrectat cerdo, ideoque ab urbe secluditur.* Sed quid eſt quod Tacitus hîc diſertè nominat Eſquilinam? non temerarium eſt. nec facilè reperies, ut ego cenſeo, ubi ſupplicii res, nominari portam aliam: niſi tamen Metiam, ut iterum apud Plautum:

Illum edepol videre ardentem te extra portam Metiam,
Credo ecaſtor velle.

Sed profectò quæ Metia Plauto, eadem eſt cum Eſquilinâ. argumento loci de ſuppliciis, tum numeri ſituſque portarum urbis. Idque ante me cenſuiſſe audio Octavium Pantagathum, virum magnum, altum, & qui eſſe doctus eligeret quàm videri. Non, inquam, reperies aliam nominatam ab iſtis, niſi fortè Collinam in Veſtalium morte. quod aliud à ſupplicio vulgato. Facit ad portam Eſquilinam, quod Suetonius in Claudio ſcripſit: *Civitatem Romanam uſurpantes in campo Eſquilino ſecuri percuſſit.* quod Horatius, anus illas lapidatas in Eſquiliis abjicit:

Vos turba vicatim hinc & hinc ſaxis petens
Contundet obſcenas anus.
Poſt inſepulta membra different lupi.
Et Eſquilinæ alites.

Itaque & Puticuli ibi, quò vilium damnatorumque hominum cadavera projiciebantur. Varro, Feſtus, aliique. Ibidem locum fuiſſe, qui Seſtertius diceretur, infrà docebo.

I.

Cap. 33. Byſſina, è lino; Bombycina, è verme; Serica, ex arborum lanâ, confectæ. Bombycina eadem eſt cum Cea ſive Coa (nihil enim intereſt) manetque hodiè: reliquarum nihil ſupereſt præter nomen. Byſſum cum Serico, imperitè confundit Philoſtratus libro II. & vult ex arbore Indicâ naſci, quæ altitudine quidem populos æquet, foliis ſalici non abſimilis. Sericum debuiſſet dicere. Nam Byſſus è terrâ gignitur ut linum, circa Elidem præcipuè, Achaiæ urbem. Eadem imperitiâ Bombycinam, Sericam facit Iſidorus lib. XIX. Si tamen imperitia eſt, & non recepta opinio inferioris ævi. Nam & Zonaras in Iuſtiniani vitâ ſcribit *ejus temporibus telam ſericam à Romanis* (id eſt Græcis Byzantinis) *texti cœptam, cùm anteà à Perſicis mercatoribus tantùm importaretur, nec Romani ſcirent fila illa eſſe vermium.* Et addit duos monachos ova illa vermium ex Indiâ attuliſſe, & mori foliis aluiſſe, & inde ſericum confeciſſe. Othoitem Friſingenſis in hiſtoriâ Friderici lib. I. ait Rodericum Siculum expugnatis in

Græ-

Græciâ Athenis, Corintho, Thebis, opifices qui sericos pannos texebant deduxisse captivos, & in Siciliæ urbe Palermo collocasse. Inde factum ut quam textrinam prius soli Græci inter Christianos habuerint, cum Romanis communicata sit ingeniis. Nec abhorrent ab hâc sententiâ Pausanias, Pollux, Servius. At magis veteres discriminant clarè: & lanam arborum esse Sericum volunt, apud Seres Indos. Virgil.

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.

Plinius: *Seres lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.* Seneca poëta:

Quæ fila ramis ultimi Seres legunt.

Marcellinus lib. XXIII. *Apud Seras sublucidæ silvæ, in quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris velut quædam vellera mollientes, ex lanugine & liquore mixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesque subtemine conficiunt sericum.* De his Seneca, libro VII. De beneficiis: *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi corpus, aut denique pudor possit. quibus sumptis, mulier parum liquido nudam se non esse jurabit. Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quàm in publico ostendant.* Pellucebant enim tenerrimà, ut Ammianus loquitur, subtilitate. Ideoque quotiens pellucidam vestem, pellucentem togam, taliaque legis: capito de Sericâ, aut Coâ. Iuvenalis:

Acer & indomitus libertatisque magister
Cretice pelluces.

ceperim de Sericâ. Tibullus, de Bombycinâ:

Illa gerat tenues vestes, quas femina Cea
Texuit, auratas dispofuitque vias.

& Horatius: *altera nil obstat Cous tibi.* Serica quando venerint in usum, planissimè non scio. suspicor Iulii Cæsaris ævo, (nam antè non invenio) qui etiam ludis theatrum totum velis contexit sericis. ut ex quorumdam fide Dio refert lib. XLIII. Eam vestem etiam Medicam dictam, scriptum reliquit Procopius. Genera ejus facta posteà Holoserica, Subserica, ususque primus Holoserica, Eligabalus. de quo adi scriptores historiæ Augustæ.

K.

Quod ait, pedibus intectis: non planè verum est, sed in comparatione cum calceis Romanis. qui altiusculi, non solum imos pedes, sed tibias velabant crure tenus. Horatius: Cap. 59.

——— nigris medium impedit crus
Pellibus.

Titinius in Setina: *Iam cum mulleis te ostendisti, quos tibiatim calceas.* Tertullianus de Pallio: *Impuro cruri purum aut mul-*

leolum inducit calceum. Et exstat exemplum hodie in calceis Turcarum Pannoniorumque. At crepidæ, soleæ, plantarum calces tantum imas tegebant, ceteris ferè nudis. Ideò benè noster, *pedibus intectus.* Hunc sensum firmat ipse, dum subdit: *P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam accepimus.* Scipio autem ibi crepidatus. Livius: *Ipsius etiam Imperatoris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus jactabatur; cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio.* Quod tamen molle & effeminatum censebatur: & Manilius delicatos insignit hac notâ.

Feminea vestes, nexa sine tegmine planta.

Vt Scaliger emendavit etsi vetus lectio, *nec insunt tegmina:* ex quâ tentabam, *nec in usum tegmina.* Dionem etiam non aliter exaudio, de Caligulæ ludis: καὶ ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον μέν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει οὕτως, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θεριναῖς πανηγύρεσι γινόμενον, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου. id est: *Volentibus etiam discalceatis spectare permissum quod usitatum olim; ut etiam quidam judicia hoc habitu æstatis tempore exercuerint, & ipse Augustus ita sæpè spectarit æstivos ludos. omissum tamen à Tiberio.* Vbi ἀνυποδήτους verè verteris, solcatos aut crepidatos. quomodo etiam convivia frequentabant Romani, calceis (qui inter forensia censebantur) omissis. In omni ergo remissione, per convivia, per ludos, per otium, Romani soleati. Nota etiam Ciceronis increpatio in Verrem, qui in littore solcatus: & in Antonium, qui Gallicis indutus.

L.

Cap. 70. MOs qui publicè obtinebat, privatimque. Publicè, Livius lib. XXXVI. *Consulti feciales M'. Acilio Consule, num priùs Ætolis renuntianda amicitia esset, quàm bellum inferendum.* Lib. XLIII. *Missi legati Perseo amicitiam renuntiarunt.* Privatim, infra lib. VI. *Morem fuisse majoribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere.* Lib. III. *Quamquam non ultra foret sævitum, quàm ut amicitia Cæsaris prohiberetur.* Suetonius Aug. cap. LXVI. *Cornelio Gallo ob ingratum & malevolum animum domo & provinciis suis interdixit.* Idem in Claris Grammat. de Curtio Niciâ: *Pompejum offendit, domoque ei interdictum est.* Sic Badius Campanus apud Livium XXV. palàm omnibus renuntiat hospitium Crispino. Atque hoc est, quod Cicero inimicitias denunciare ait, pro L. Flacco: *Etenim cum à clarissimis viris justissimas inimicitias sæpè cum benè meritis civibus depositas esse vidissem: non sum arbitratus quemquam amicum patriæ novas huic inimicitias nulla accepta injuria denuntiaturum.* Seneca epist. LXXVII. *Inimicitias mihi denun-*

nuntias, si quidquam ex iis quæ cottidie facio, ignoraveris. Idem, quod indicere inimicitias Seneca lib. III. De ira: *Quid juvat tamquam in æternum genitos iras indicere & brevissimam ætatem dissipare?* Vnde inimicitiæ indictæ, ut indictum bellum. Sidonius lib. VII. *Inimicitias indictas honestè exercet, tardè credit, celeriter deponit.* Item Inimicitiæ testatæ, quasi quæ litterarum testimonio signatæ: Valerius lib. IV. *Acerrimè cum Scipione Africano Macedonicus dissenserat, eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio ad graves testatasque inimicitias progressa fuerat.* Nec aliud censeo, cùm legimus inimicitias ex professo. Huic aperto mori utinam his moribus locus! Sed ut omnia vitia nostro ævo; sic fraus, simulatio, dolus succrevit, & pessimum amicitiæ venenum blanditiæ fallaces. Novimus nos ejusmodi stelliones, qui amicos quibus arrident mox arrodunt: & quibus nulla spes famæ est, nisi in labe famæ alienæ. Datum est nobis grande *exemplum præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos; sic specie bonarum artium falsos, & amicitiæ fallaces,* ut verè dixit noster vates.

M.

Quid vocat lætum cultum? Vestemne albam, positâ nigrâ? an aurum & ornamenta, quæ in luctu ponebant feminæ, eoque finito recipiebant? non tam proclive id statuere, propter veteres scriptores, qui hac in re sententiis diversi. Dionysius lib. VIII. nigram vestem feminis attribuit. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Apud Suidam incertus scriptor, de Marcii funere: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χρυσὸν καὶ τὸν ἄλλον κόσμον, καὶ μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι, καὶ πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Et Varro clarè lib. III. De vita populi Romani, *ut dum supra terram esset, ricinis lugerent: funere ipso, ut pullis pallis amictæ.* Ibidem. *Propinquæ anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Valerius lib. I. cap. I. De Cannensi clade. *Itaque matres ac filiæ conjugesque nuper interfectorum, abstersis lacrimis, depositisque doloris insignibus, candidam induere vestem & aris dare thura coactæ sunt.* At alii ecce consensu, albam. Herodianus in funere Severi: Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπουμένων. Statius in Lacrimis Etrusci: Cap. 75.

> *Huc vittata comam, niveoque insignis amictu*
> *Mitibus exsequiis ades.*

adsignat, ut vides, niveam vestem, quia mulier. Sed clarissimè Plutarchus: Διὰ τί λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; & vide apud eum caussas. Quid sta-

ſtatuemus in diſſenſu tam aperto? pacem. quam facilè conficio ex temporum ratione. Variatum ſcilicet hac in re apud Romanos fuit. Priſcis temporibus dum reſp. vixit & libertas, nigræ veſtes etiam feminis in luctu. id docent ii ſcriptores, qui omnes conſentiunt in narratione moris qui illo ævo. At ſub Impp. rep. exſtinctâ, in uſum venerunt lugubrium, albæ. docent ii alterius claſſis teſtes, qui non id referunt niſi de temporibus ſecutis. Hoc niſi tenes, numquam erit ut ſolvas eum nodum. Sed quæ cauſſa hujus mutationis? Credo, divitiæ & luxus. Matronis antiquis color albus & niger cogniti: iiſque ſolis, vel præcipuis uſæ. At poſt ſericam traductam veſtem, & vulgatam Coam; poſt galbanam, cæruleam, amethyſtinam, & tot genera reperta colorum, rarus dignioribus feminis albi uſus. ſpretus inquam, (quod ex poëtis facilè diſces) contemptuſque color albus, adeò ut nota luctus fuerit ſuperbo ſexui, eum induiſſe. Hoc conſtanter cenſeo. movet me leviter Appuleji locus lib. 11. qui inferiori illo ævo, *matronam flebilem fuſca veſte contectam* deſcribit, non ut debuit, albâ: nec tamen demovet, quia aut priſcum ritum in animo habuit, ut ſolet, Appulejus; aut aliud in provinciis fuit, ubi id geſtum. more Græciæ videlicet retento, apud quos feminæ in luctu nigræ.

Add. Pro veſte nigrâ Tibullus clarè eſt, libro III.

Pars quæ ſola mei ſuperabit corporis, oſſa
Incincta nigra candida veſte legant.

At Livius ſuſpicionem facit, nihil in veſte mutatum: ſed dumtaxat in muliebri mundo. Valerii certè Tribuni in legem Oppiam verba apud eum ſunt, l. XXXIV. *Mulieres quid aliud in luctu, quàm purpuram atque aurum deponunt? quid cùm eluxerunt, ſumunt?* Nam quod Feſtus tradidit lugentes in pellibus fuiſſe, αἰνιγματῶδες eſt. *Pellem, inquit, habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus ſunt.* Nihil tale reperio, niſi conſentis mihi magne Feſti interpres, (te, Scaliger, appello) ut accipiam de laneis vittis: quas mulieres in luctu ſumpſiſſe è variis ſcriptorum locis certum. An hoc mavis inſititium iſtud emblema à Paullo eſſe? qui reſpexerit ſcilicet ad Barbaricum morem ſui ævi. quo etiamnunc apud nos receptum, pelles extremis oris veſtium aſſui in luctu. Tu nos doce.

N.

Cap. 83. Plinius, *Scutis qualibus ad Trojam pugnatum eſt, continebantur imagines. unde & nomen habuere clypeorum, non ut perverſa Grammaticorum ſubtilitas voluit à Cluendo.* Scuta autem apud Homerum, formâ orbis. Livius lib. XXV. in

ceterâ prædâ Hasdrubalis clypeum argenteum repertum ait, cum imagine ipsius. Suetonius Domitiano : *Senatus adeò lætatus est, ut repleta certatim curia, scalas etiam inferri, clupeosque & imagines ejus coràm detrahi, & ibidem solo affligi juberet.* Capitolinus in Antonino : *Ceteris honoribus refutatis, clypeum Hadriano magnificentissimum posuit, sacerdotes instituit.* Trebellius in Claudio : *Illi clypeus aureus, vel ut Grammatici loquuntur, clupeum aureum, Senatus totius judicio in curia collocatum est, ut etiam nunc videtur.* Quod ait Grammaticos malle, clupeum : verum est & puto in Capro legisse, *Clupeum, imago: Clipeus, ἀσπίς.* Sed & Livius Grammaticis paruit, l. LX. *Ab his columnis, quæ incommodè positæ videbantur signa amovit : Clypeaque de columnis & signa militaria affixa dempsit.* In monumento prisco. HVIC. DECVRIONES. FVNVS. PVBLICVM. STATVAM. EQVESTREM. CLYPEVM. ARGENTEVM. LOCVM. SEPVLTVRÆ. DECREVERVNT. Nec tamen semper hi clypei cum effigie : sæpè sine eâ, cum nudo nomine ponentis, & cui ponebantur : sive etiam cum ponendi caussâ. Philo Iudæus egregie, De legat. ad Cajum : Πιλάτος ἦν τῶν ὑπάρχων ἐπίτροπος ἀποδεδειγμένος τῆς Ἰουδαίας. Οὗτος οὐκ ἐπὶ Τιβερίου μᾶλλον, ἢ ἕνεκα τοῦ λυπῆσαι τὸ πλῆθος, ἀνατίθησιν ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἱερόπολιν Ἡρώδου βασιλείοις ἐπιχρύσους ἀσπίδας, μήτε μορφὴν ἐχούσας μήτε ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, ἔξω τινὸς ἐπιγραφῆς ἀναγκαίας, ἣ δύο ταῦτα ἐμήνυε, τόν τε ἀναθέντα, καὶ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀνάθεσις. Nec verò publicè solùm hos clypeos, sed & privatim sibi quisque ponebat. Plinius, *Suorum verò Clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit, anno urbis* CCLIX & quæ sequuntur, reperioque exemplum clypei privati in lapide veteri ;

NESTORI
AVG. NEPETE
HIC. LVDOS. FECIT
ET. DEDICATIONE
STATVÆ. PATRONI
QVAM. IPSE. POSVIT
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM
MVNICIPIBVS. NEPESINIS
EPVLVM. DEDIT.

O.

Quæ tamen professio irrita facta posteà ex novâ lege : eleganterque ad hanc rem Papinianus l. x. De adult. *Mulier quæ evitandæ pœnæ adulterii gratia lenocinium fecit, aut operas suas scenæ locavit, adulterii accusari damnarique Senatusconsulto potest.* Sed apud Ædiles cur ea professio ? non apud Censores, aliosve ? *Cap. 85.*

aliosque? quia comperior ab antiquo Ædilibus curam fuisse fornicum, popinarum, locorum eorum in quibus Honos non colitur aut Virtus: itemque personarum, quæ sæpiùs in iis locis, quàm in templo Mariano. Ideò Seneca, ut solet, eleganter: *Invenies voluptatem circa balnea & sudatoria, ac loca Ædilem metuentia.* id est, fornices & popinas. Et illuc alludens Iustinus scribit, Dionysium *apud Ædiles adversus lenones jurgari* solitum, lib. XXI. Itaque Ædilibus curæ nosse publicâ scorta, habere ea in tabulis, ut sic dicam, & albo: & si quam vulgantem se, extra eum numerum nacti, multabant. Livius lib. X. *Eo anno Q. Fabius Gurges Consulis filius* (is autem tunc Ædilis) *aliquot matronas ad populum stupri damnatas pecunia multavit.* Nec pecuniâ solùm, sed & exsilio. Idem lib. XXV. *Villius Tappulus & M. Fundanius Ædiles plebei aliquot matronas apud populum probri accusarunt: quasdam ex eis damnatas in exsilium egerunt.* Deducebantque iidem in judicium etiam hoc crimine viros, ut in Livio libro VIII. *Data à M. Flavio visceratio. erant qui per speciem honorandæ parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur, quòd eum die dicta ab Ædilibus crimine stupratæ matris familias absolvisset.* Pertinere ad hanc rem Laberii versum puto, ut ego eum restituo apud Agellium lib. XVI. *Cocionem pervulgatè dicit, quem veteres Arilatorem dixerunt. Verba Laberii hæc sunt. Duas uxores, hoc herclè plus negotii est, inquit Cocio, sex Ædiles viderat.* Scribo. *Duas uxores? hoc herclè plus negotii est, inquit Cocio: sed Ædiles viderint.* Non alia Laberii scriptio aut mens. Duasne uxores ille habet? inquit. herclè satis negotiosum negotium homini, ut ait Cocio. verùm id Ædiles viderint, quorum hæc cura. Dixi ejusmodi infames feminas cessisse dignitate matronali, etiam ornamentis. De dignitate, liquet ex Suetonio: de ornamentis, ex Tertulliano, De cultu: *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ. quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, jam certè sæculi improbitas honestissimis quibusque feminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit.* Censeo autem posuisse eas institam, stolam, vittas; imò sumpsisse meretriciam togam. Inducor à Iuvenali:

——— Carfinia talem
Non sumet damnata togam.

qui de matronâ aliquâ stupri damnatâ sentire videtur, cui ex more sumenda toga. De eâ satis dictum aliis, & præsertim M. Antonio Mureto: cujus doctrina, judicium, facundia, semper mihi magna. Vnum addo: manasse videri morem eum ab Atheniensibus: apud quos scorta pariter veste à matronâ discreta. idque ex lege. Suidas. νόμος Ἀθήνῃσι, τὰς ἑταίρας ἀνθινὰ φορεῖν.

P.

Tamen reperio Augusti ævo & infra, à liberis patres appellatos Dominos: & a fratribus blandientibus fratres. Quod tamen Augustus in sua domo vetuit. Suetonius: *Dominum appellari se nec a liberis quidem aut nepotibus suis vel seriò vel joco passus est: atque hujusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.* Tangit ecce utrumque morem, & vellem id interpretes monuissent. Quòd patres, domini: etiam ex Diadumeni Cæsaris epistola cognosco, ad matrem: *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat.* Et clarè ex illo Martialis: Cap. 87.

E servo scis te genitum, blandeque fateris,
Cùm dominum appellas Sosibiane patrem.

Quod fratres sic dicti: locus elegans Senecæ, epist. CV. *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cùm in Achaia febrim habere cœpisset, confestim navim conscendit: clamitans non corporis esse, sed loci morbum.* nam loquitur de fratre Iunio Gallione. Itemque conjuges inter se eo nomine usi. Virgil.

——*dominum Ænean in regna recepi.*

Sueton. Claudio: *Occisa Messallina, paullò postquam in triclinio decubuit, cur domina non veniret requisivit.* Virgil.

——*dominam Ditis thalamo deducere adorti.*

ubi Servius: *De Græco tractum est qui uxorem δέσποιναν dicunt.* Apud Iurisconsultos De Legat. *Peto abs te domina uxor.* Epictetus: Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Vti & adversum amicas, passim in poëtis. Sed & obvios vulgò, Dominos vocabant. Idem Seneca: *Quomodo obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus.* Lusit eleganter in eo more poëta Græcus in Anthologia:

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, Δόμινε φράτερ, εὐθὺς ἔγραψεν.
Ἢν δ' αὖ μή τι λάβῃ, τὸ Φράτερ εἶπε μόνον.
Ὤνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα. Αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω Δόμινε, οὐ γὰρ ἔχω δόμεναι.

IVSTI

IVSTI LIPSII
AD
C. CORNELII TACITI ANNALIVM LIBRVM III.
EXCVRSVS.

A.

Cap. 4. Mos adeo tritus, ut Isidorus *Funus dictum à Funibus accensis*, velit, *quos ante feretrum papyris circumdatis ferebant* Ambrosius de viduitate: *Vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompa funebris exsequias magis putat, quàm thalamum praeparari?* Alludit Ambrosius illuc, quò saepè poëtae: ut,

Viximus insignes inter utramque facem.

Apulejus 11. Florid. *Comoediam ejus prius ad funebrem facem, quàm ad nuptialem venisse.* Calpurnius Flaccus Declamatione XXVIII. *Facem nubenti filiae praeferam, an rogum jacentis accendam?* Quod Isidorus ait, funes papyro circumdatos: non à se habet, sed à prisco scriptore. nec errat. Plinium ita capio lib. XVI. cap. XXVIII. *Nec in fruticum nec in veprium genere scirpi fragiles palustresque. è quibus detracto cortice candelae luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille, non aliud quàm similitudo Ægyptiae papyri: quem utebantur fortasse homines tenuiores. Faces autem, candelasque in funeribus plerumque adultorum reperias: in puerorum, id est acerbis immaturisque, cereos ferè. Vt appareat, quod Interpres vetus Persii monuit, pueros ad cereos solitos efferri, facibus tamen immixtis. Senecae aliquot loca sunt, quae id pervincunt. ut epist. CXXIII. *Isti mihi verò defunctorum loco sunt. quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* De tranquillitate vitae cap. XI. *Totiens in vicinia mea conclamatum est, totiens praeter limen immaturas exsequias fax cereusque praecessit.* De brevitate vitae cap. ult. *Quidam verò disponunt etiam illa quae ultra vitam sunt,*

sunt, moles magnas sepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias. At mehercule istorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos deducenda sunt. ubi scribi sententia vult, *tanquam minimum.* Pertinet ad funebres faces etiam Suetonii locus, Aug. capite XXIII. *Masgaba tumulum cùm ex triclinio animadvertisset magna turba multisque luminibus celebrari*, &c. qui tamen ad parentationem annuam spectat, non ad funeris deductionem.

B.

Carcer triplex est, (ait vetus interpres Iuvenalis) Vrbanus. Rusticus, Castrensis. Vrbanus ut sunt turres: Rusticus ut ergastula: Castrensis, quando captivi trahuntur catenati. Notat hoc ad eum locum Iuvenalis: *Cap. 22.*

Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.

Sed potuit, imò debuit, paullò distinctiùs. Nam in urbe ipsa triplex ratio adservandi captivos. Aut enim in carcere habebantur loco que concluso, sine ullo milite: ut ferè servitia, & capita viliora. Aut in custodiâ militari: aut in ædibus magistratuum. Custodia militaris frequentissima, & Romæ & in provinciis. ejusque modus, ut is qui in noxâ esset catenam manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis sinistram vinciret custodiæ ejus præfecti. Satis apertè Seneca, De tranquillitate lib. I. cap. X. *Sed quid refert? eadem custodia universos circumdedit, alligatique sunt etiam qui alligaverunt. Nisi tu fortè leviorem in sinistra catenam putas.* Idem epist. V. *Quemadmodum eadem catena & custodem* (emendo *custodiam*, ita enim ipse captivus dicebatur, ut mox docebo) *& militem copulat: sic ista quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Et optimè Athenæus libro V, cap. XI. ubi Athenion res Mithradatis extollit: Ῥωμαίων δὲ στρατηγὸς μὲν Παμφυλίας Κόϊντος ὁ Ἴππιος παραδοθεὶς ἀκολουθεῖ δέσμιος. Μάνλιος δὲ Ἀκύλλιος ὁ ὑπατευκὼς ὁ τὸν ἀπὸ Σικελίας καταγαγὼν θρίαμβον, συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστέρνην πεντάπηχυν, πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. Id est, *E Romanis verò, Prætor Pamphiliæ Q. Oppius*, (malè enim in Græco, Ἴππιος) *deditione acceptus, sequitur in vinclis. Manius autem* (ita corrige, non Μάνλιος) *Aquilius consularis, qui de Siculis triumphavit, colligatum secum habens longâ catenâ Bastarnam quemdam quinque cubitorum, pedes ab equite trahitur.* Nam ita ego verè interpretor: Natalis insulsa, fatua, aliena. quem, si libido ridendi est, vide. Simile est quod Iosephus narrat libro XVIII. capite XIII. de captivo Agrippâ rege; *Centurionem illi satis benignum appositum, & militem cum quo vinciretur humanum.* Augustinus in Psalm. CXXVIII. *Ligantur duo & mittuntur ad judicem, latro, & colligatus; ille sceleratus, iste innocens, unâ catenâ ligantur, & longè*

sunt

sunt à sese. Addo, duos sæpè milites uni reo datos, majori custodiæ. In Apostolorum Actis, cap. XII. de D. Petro: *dormiebat inter duos milites, duabus alligatus catenis.* Catenæ autem ejusmodi, uti ex Athenæo clarum, longiusculæ erant; ut ambulare, incedere pariter non incommodè possent. Ad quas item pertinet, quod Suetonius in Domitiano scribit, cap. XIV. *Nec nisi secretò atque solus plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Vbi iterùm Custodiæ pro iisipsis qui custodiuntur: ut Plinio libro XXI. capite III. *Inde eductam custodiam bibere jussit.* ita veteres. malè vulgò, *eductum è custodia* emendandusque ita Suetonius Nerone, cap. XXXI. *Quorum operum perficiendorum gratia, quot ubique essent custodia, in Italiam deportari jussit.* vulgata lectio, & interpretes turbant. Paullus in Sentent. *Si pecunia miles custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Hæc de custodiâ militari: de eâ quæ apud magistratus, opportunius dicam libro VI.

C.

Cap. 25. Fas mihi ut cum Tacito hîc leviter exorbitem: & quæ faciunt huic legi, collecta à me & digesta proponam. Non subtiliter omnia; (cui enim bono, sed ea saltim capita quæ ad usum historiæ priscæ.) Romanis semper conjugiorum sobolisque magna cura. Ideò Censoria illa solennis quæstio: *Ex animi tui sententia. Tu uxorem habes?* Ideo Ciceroni ficta lex: *Cælibes esse prohibento.* Nec ignominiæ solùm cælibatus, sed pœnæ erat. Ita apud Valerium, *Camillus & Postumius Censores, æra pœna nomine, eos qui ad senectutem cælibes pervenerant, in ærarium deferre jusserunt.* Et Festus auctor, *Vxorium pependisse dici, qui quòd uxorem non habuerit æs populo dedit.* Exemplum videtur ab Spartanis petitum, apud quos ἀγαμίου ζημία, imo ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου, ut notat Pollux. Nec tamen lege aliquid cautum reperio: nisi quòd C. Cæsar post bellum Africanum, vehementer exhaustâ urbe, præmia proposuit multitudini liberorum. idque Præfectus morum, & quasi Censor. Dio XLIII. Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία, διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὥς ἔκ τε τῆς ἀπογραφῆς (καὶ γὰρ ἐκείνας, τά τε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε) καὶ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν, πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. id est, *Et quoniam infrequens admodum urbs erat, propter cæsorum multitudinem: quod ex recensu (eum autem & reliqua velut Censor faciebat) & ex ipso aspectu animadvertebatur, iis qui multos liberos haberent præmia proposuit.* Primus Augustus anno urbis DCCXXXVI. certam legem posuit, & præmia pœnasque distinxit. Ea dicta, Iulia de maritandis ordinibus. quam tamen præ multitudine recusantium perferre non potuit, nisi ademptâ lenitave parte pœnarum. Hanc Propertius intellexit lib. III.

Gavisa est certe sublatam Cynthia legem,
Qua quondam edicta flemus uterque diu:
Ne nos divideret. ———

elegia

elegia illa tota. Et Horatius in Cantu sæculari:

——— patrumque
Prosperes decreta super juvandis
Feminis, prolisque nova feraci
Lege marita.

Vbi Scholiastes vetus: *Lex marita dicitur, quæ de maritandis ordinibus lata erat, quæ & Iulia dicta est. Cæsar enim post bellum legem tulit, nequis aut cælebs esset, aut vidua nubilis, quo posset jactura juvenum reparari, quæ bellis civilibus contigerat. Nam propè octoginta millia armatorum interierant.* Et de eâdem in actis ejusce anni Dio, lib. LIV. Ὁ δ' Αὔγουστος τά τε ἄλλα ἐνομοθέτησε, τοῖς τε ἀγάμοις καὶ ταῖς ἀνάνδροις βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια ἐπέταξε, καὶ ἔμπαλιν τοῦ τε γάμου καὶ τῆς παιδοποιίας ἆθλα ἔθηκεν. Ex Dionis verbis clarum, etiam antè curam eam fuisse Augusto. ait enim βαρύτερα τὰ ἐπιτίμια: & addit, ἔμπαλιν ἔθηκεν. Et non dubiè aliquid super eâ re latum in ejus sexto consulatu, annis decem ante. Suadet Tacitus hic: *Sexto demum consulatu Cæsar Augustus potentiæ securus, quæ Triumviratu jusserat, abolevit: deditque jura, quis pace & principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes; & lege Papiâ præmiis inducti, &c.* Sed latum imperfectè. Capita legis Iuliæ fuerunt. Vti libertinas ducere liceret omnibus, præter Senatores. Vti sponsiones pactionesque nuptiales non ultra biennium differri jus esset. Vti divortiorum certus esset modus. aliaque quæ posteà in legem Papiam mixta & inserta. Iulia ergo, tempore à Papiâ distincta. præcessit enim XXV. solidis annis, & alucinati concinnatores legum qui confuderunt. Dico Iuliam. verius fortasse, Iulias: quia non semel tot annorum intervallo eadem de re latum ac relatum. ideoque propriè locutum Tacitum censeo, cùm hic πληθυντικῶς scripsit, Papiam latam post Iulias rogationes.

Lata autem Papia anno urbis DCCLXII. sene jam Augusto: & lata per Senatum. Itaque & nomen à consulibus illi, Papio Mutilo & Q. Poppæo Secundo. Dicta enim Papia Poppæa. Isidorus lib. v. *Sub Octaviano Cæsare suffecti Consules Papius & Poppæus legem tulerunt, quæ à nominibus eorum Papia & Poppæa nominatur, continens primum* (censeo emendandum, *patrum*, cum scriptum concise fuerit, *prũm*) *præmia pro suscipiendis liberis.* Caussa iterum ferendæ, è Tacito duplex: *incitandis cælibum pœnis, & ærario augendo.* Incitandis pœnis, id est, augendis: sincera modò lectio sit. Ambigo enim, & possit rescribi, *incitandi cælibes pœnis*, sive, *intendendis cælibum pœnis*, sensu clariore. Capita legis Iuliæ confusa cum istius: ideòque passim scripta Iurisconsultorum laudata, *Ad legem Iuliam & Papiam.* ita inquam, ut Papia quæ plenior acerbiorque, aboleverit & velut absorbuerit Iulias leges. Latam dixi per Senatum: & verum est. eoque Paullus libro v. ad legem Iuliam & Papiam auctorem Senatum nominat:

Sed illud quæri potest, inquit, *an idem servandum sit quod Senatus censuit, etiamsi in aliam personam captionem direxerit.* Capita ejus legis pluria fuerunt: adeò ut XXXV. laudet alibi Marcianus. Ea ut distinctè proponam, ab homine me exiget nemo homo: confusè quædam recensebo, & uti dabunt se sub manum.

CAPVT. De enuptione extra gentem ordinemque. Vti omnibus ingenuis libertinas uxores ducere jus esset. Senatoriis exceptis. Concepta Capitis ejus verba, apud Paullum lib. I. ad hanc legem. Lege Iulià ita cavetur, QVI SENATOR EST, QVIVE FILIVS PRONEPOSVE EX FILIO NATO CVIVS EORVM EST, ERIT: NE QVIS EORVM SPONSAM VXOREMVE, SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM; AVT EAM QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT FECERIT SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO. NEVE QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO. Et è lege quidem Iulia recensiet Paullus: sed insitum in Papiam fuisse clare docet Celsus: *Lege Papià*, inquit, *cavetur omnibus ingenuis, præter Senatores eorumque liberos, libertinam uxorem habere licere.* Meminit & Dio ejusce capitis lib. LIV. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιίαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Vbi tamen interpretis supina μετεωρία vertentis. *Ac quoniam masculi patricii generis numerum patriciarum feminarum multò anteibant, liberum fecit ut qui vellent (modò Senatores ne essent) libertas etiam* (cautius & verius, *libertinas*: ἐξελευθέρας enim Dio dixit, non ἀπελευθέρας. Ἐξελεύθεροι autem οἱ τῶν ἐλευθερωμένων υἱοί, ait Hesychius) *ducere possent, eorumque liberos legitimos esse jussit.* En. τὸ εὐγενὲς, Patricium ubique vertit. at ingenuum debuerat, ex vi verbi, legisque. Meminit iterum Dio lib. LV. in persona Augusti: Καὶ ἐξελευθέρας τοῖς γε ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ οὖσιν ἄγεσθαι συνεχωρήσαμεν. Et eodem errore ibi interpres, τὸ βουλευτικὸν, Patricios vertit: cum Senatorios, vere posset. Latum hoc caput matrimoniis frequentandis: ut si quem digniorem amor aut voluntas traxisset ad impar jugum, lege jungi liceret. Nam anteà vetitum. Neque Decemvirali lege, patricio cum plebeia, neque ingenuo cum libertina connubii jus. Prius abolitum. meminitque Livius l. IV. in oratione Canuleii Tribuni: & l. X. ubi matronæ Patriciæ Virginiam, quòd è patribus enupsisset, sacris arcuerunt. Mansit posterius, ad hanc legem. Vide quæ Cicero Antonio de Fadia objecit, Phil. II.

CA-

CAPUT. subnexum forte priori: de connubio patronum cum libertabus. Verborum partem Vlpianus appendit libro III ad legem Iuliam & Papiam: In eo jure, quod dicit. INVITO PATRONO, LIBERTAM QUÆ EI NUPTA EST, ALII NUBERE NON POSSE, PATRONUM ACCIPIMUS, &c. Et idem iterum l. XL. De divortiis: Quod ait lex, DIVORTII FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ QUÆ NUPTA EST PATRONO, NE ESTO, QUAMDIU PATRONUS UXOREM EAM ESSE VOLET. Vide interpretem eumpse Vlpianum: & adde l. I. De concub.

CAPUT De sponsalibus.quando & qua fini contrahenda. Sumptum è Iulia de maritandis ordinibus, indice Suetonio cap. XXXIV. *Cumque*, inquit, *immaturitate sponsarum & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi sentiret, tempus sponsas habendi coartavit.* Sponsalium enim olim licentia, adspectu nullo ætatis. At Augustus, cum quidam immaturas plane virgines desponderent, & mariti essent non mariti: arcendæ huic fraudi tempus definiit ætatemque sponsionum: ita ut non ante decimum annum sponsa quæquam esset. Clare Dio lib. LIV. Ὡς δ' ἐν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι, τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δ' ἔργον αὐτῶν οὐ παρείχοντο, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν, μεθ' ἣν οὐ δὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντων γαμήσει τις· τουτέστι δεκέτη πάντως ἐγγυᾶσθαι τὸν γε ἀπολαύσοντα. δωδεκέτεις γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἐντελὴ πληρονομίζεται. Id est: *At cum quidam pueras desponderent, & præmia nihilonimus ferrent maritorum, rem opusque mariti non præstarent: statuit nullam sponsionem firmam esse, post quam, biennio exacto, nuptiæ non sequerentur: hoc est, ut omnino decennem despondere opus esset, siquis sponsionis ejus vellet fructum. Puellis enim duodecimus annus plenus, ad nuptias definita ætas censetur.* Xylander Dionis mentem plane hic non cepit. Facit huic capiti quod Cajus lib. I. Ad Iuliam & Papiam scripsit: *Sæpè justæ ac necessariæ caussæ non solum annum vel biennium, sed etiam triennium & quadriennium & ulterius trahunt sponsalia: veluti valetudo sponsi sponsave, vel mortes parentium, &c.*

CAPUT de ætate eorum qui ducerent, quæve nuberent. Eo capite cautum ne mulier quinquaginta annis minor sexagenario nuberet; neu vir minor sexaginta, quinquagenariam duceret. Lactantius lib. I. Senecæ verbis: *Quid ergo est quare apud poëtas salacissimus Iupiter desierit liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia fibulam imposuit? an impetravit jus trium liberorum?* Et Appuleio in judicio objectum, quod Pudentilla *ei anno ætatis sexagesimo ad libidinem nupsisset:* videlicet contra legem Papiam. Huic tamen capiti Claudius abrogavit, ut Suetonius notat cap. XXIII. *Capiti*, inquit, *Papiæ-Poppææ legis à Tiberio Cæsare, quasi sexagenarii generare non possent, edicto abrogavit*. Legerim, *addito*, vel *edito*. Edictum certe Claudii non fuit, sed Senatusconsultum.

Vlpianus in Fragm. titul. XVI. *Sed SC. Claudiano major sexagenario si minorem quinquagenaria duxisset, perinde habebatur ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem.* Caussæ quæ Tiberium, quæ Claudium moverint, in aperto. Ille, quod plurimum fieri solet, spectavit: hic, quod per naturam potest. Adeo autem à mare & virum exercere sexagenarius potest, ut sint octogenarii senes iidemque patres inter exempla. At mulier quinquagenaria major, vix est, ut impleatur.

CAPVT de libertate conjungendi; quod tamen XXXV. in ordine fuit. Martianus: *Capite trigesimoquinto legis Iuliæ, qui liberos quos habent in potestate injuria prohibuerint ducere uxores vel nubere, vel qui dotem dare non volunt: ex constitutione, &c.* Simile in libertis, etiamsi juraverint, l. VII. De operis libert.

CAPVT de intervallo temporis à morte conjugis vel divortio, ad conjugium novum. Neque enim probata Iuliis legibus monogamia: sed ad matrimonia compulsi iterum, vidui, aut disparati. Discreparunt in tempore Iulia & Papia. Nam ut Vlpianus notat tit. XIV. Feminis lex Iulia à morte viri, anni vacationem tribuit: à divortio, mensium sex. At Papia clementior, à morte biennium indulsit; à repudio, annum & menses sex. In Suetonio, Triennium leges: nec id te turbet. Exsolvit eum nodum Dio in oratione Augusti ad cælibes lib. LVI. Καὶ οὐδ' ἐς ταῦτα μέντοι κατήπειξα ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον τρία ἔτη ὅλα πρὸς παρασκευὴν ὑμῖν ἔδωκα, τὸ δὲ δεύτερον, δύο. Id est: *Nec ad ista festinanter impuli vos, sed primum tres integros annos ad apparatum rei concessi, deinde binos.*

CAPVT de præmiis maritorum, patrumque: quod in ordine septimum fuisse, colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. Præmiis enim invitandi fuerunt ad matrimonia & prolem frequentandam. Præmia duorum generum, Honores & Commoda. Quæ largiora utraque apud patres: quædam tamen seorsim data etiam maritis. Veluti, honestior in spectaculis locus. Suetonius Augusti cap. XLIV. *Militem secrevit à populo: maritis è plebe proprios ordines adsignavit.* Et ad eam sententiam accipio, quod poeta Hispanus facete scribit:

Spadone cum sis eviratior fluxo,
Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasque & Idus, fibulasque censusque.
Sedere in equitum liceat an tibi scamnis
Videbo Didyme; non licet maritorum.

Præcesserunt item mariti in magistratu, & in fascibus. Agellius: *Capite septimo legis Iuliæ priori ex Consulibus fasces sumendi potestas est, non qui plureis annos natus est, sed qui plures liberos quàm collega aut in suâ potestate habet aut bello amisit. Sed si par utrique numerus liberorum est, maritus aut qui in numero maritorum est præfertur.* In numero maritorum, id est, opinor, sponsus: vel etiam

etiam qui jus habeat ab Imperatore mariti. Id enim quoque dari solet, pariter ac jus liberorum. Didici ex unico Dionis loco lib. LX. de Claudio: Τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε. id est, *Militibus, quoniam ex legibus uxores ducere iis non licebat, jura maritorum concessit.* Sed & plura maritis privilegia in sorte, in administratione provinciarum: quæ hauries ex præmiis patrum statim, ne eadem iteranda, sint. Patribus certè, ut prædixi, præmia uberiora, & pleno velut dimenso legum. Idque non solum è Iuliâ aut Papiâ, sed more Rom. prisco. *Lex socius ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent* ait Livius lib. XLI. Item à Censoribus, *In quattuor urbanas tribus* (eæ autem minùs honestæ) *descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni major ex SC. esset*, ait idem lib. XLV. Iulius Cæsar, *agrum Campanum divisit extra sortem XX. millibus civium, quibus terni pluresve liberi essent*, ut notat Suetonius cap. XX & Appian. Civilium II. & exempla reperies fors sit plura. Sed Augusto in primis ea cura: non lege Papia solum, ut censent quidam haud è vulgo, sed jamdiu antè. Quod clarum ex iis quæ Dio scribit LIII. de præsidibus provinciarum, & LV. ante Papiam latam. Fateor tamen, quod Papia præsertim. Præmia πολυπαιδίας ex eâ lege, non absurdè fecero, si ordine proponam. Primum. Vt in petitione candidati præferantur, quibus liberi plures. Tacitus lib. II. *Contrà plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.* Lex non alia quàm hæc Papia. Secundum. Vti præferantur proletarii in sorte provinciarum: & easdem diutiùs obtineant. Prius membrum è Tacito firmo, Annal. XV. *Percrebuerat eâ tempestate pravissimus mos, cùm propinquis comitiis aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque & provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu quos adoptaverant.* Alterum è Dione LIII. *Præsides*, inquit, *annuos & sorte lectos esse voluit*, πλὴν εἴ τῳ πολυπαιδίας ἢ γάμου προνομία προσείη. id est, *nisi si cui multitudinis liberum aut nuptiarum causa privilegium esset.* Quamquam id ad sortem tantum referri fortasse par est, non etiam ad mansionem. Tertium. Præeant emineantque in omni magistratu. Colligas ex Agellii lib. II. cap. XV. verbis quæ supra. Et ab hoc exemplo est, quod qui plures liberos habet, in curia vel collegio primus sententiam rogatur; in albo & processu, ceteris præfertur. L. IX. C. De decur. Quartum. In honoribus petendis, gratia fit annorum qui liberos habeant: & quidem pro numero liberorum. Exempli caussâ, minores XXV annis ad honores non admittuntur, nisi beneficio prolis. Qui ergo quinque habent anno vigesimo admittuntur, qui tres, vigesimosecundo, & sic deinceps. Vide l. II. De minoribus, quæ ad hanc sententiam clara. Et Plinii locum eodem traho, libro VII. Epist.

præter meam supra, aliorumque mentem. *Calestrium Tironem familiarissimè diligo. simul quæstores Cæsaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum jure præcessit, ego illum in Prætura sum consecutus, cum mihi Cæsar annum remisisset.* Vbi vides dimitti etiam annos beneficio Cæsaris solere, quasi liberos haberent. Quinctum. Qui plures liberos habet i. e. in urbe tres, in Italia quatuor, in provinciis quinque, à curâ, tutela, ceterisque muneribus personalibus immunis est l. 11. De excusationibus l. 1. C. Qui num. liberor. Sextum. Damnatorum liberi plures assem accipiunt, è constitutione Hadriani l. VII. De bonis damnat. Et ab ea mente Dio scripsit, Hadrianum mitiores pœnas reis irrogasse liberos habentibus. quod Cuiacius notavit pridem. Et plura, quæ facile colliges ex iis quæ dicam de mulctis. Ex his ortum celebre illud Ius trium liberorum (*Auctoritatem trium liberorum*, Tertullianus dixit, contra Valentinianos) quod orbis pro beneficio Princeps dabat. Plinius l. 11. Epist. *Nuper ab optimo Principe trium liberorum ei jus impetravi: quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen, tamquam eligeret, indulsit.* Idem ad Trajanum lib. X. *Exprimere domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attulerit, quod me dignum putasti jure trium liberorum.* Martialis,

Vxor cum tibi sit formosa, pudica, puella,
Quo tibi natorum jura Fabulle trium?
Quod petis à nostro supplex dominoque deoque,
Hoc dabis ipse tibi; si potes arrigere.

Idem de se:

Præmia laudato tribuit mihi Cæsar uterque,
Natorumque dedit jura paterna trium.

Origo ejus è lege Iulia, uti discas ex Dionis apto ad hanc rem loco, l. LV. Ἡ δὲ δὴ Λιουΐα ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη. Οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον εἴτ᾽ οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. Ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. Id est: *Livia in numerum matrum quæ ter peperissent adscripta. Quibus enim seu viris seu feminis fatum aliquod proventum tot liberorum negavit; iis lex; anteà quidem per Senatum, nunc autem per Principem jura gratificatur natorum. ita ut neque pœnis orbitatis obnoxii sint, & præmia omnia multitudinis liberorum consequantur, paucis saltem exceptis.* Vbi vides & feminis tribui solere id beneficium: quod primò & ex lege Iulia, à Senatu petebatur; postea à Principe. quamquam ea verba perperam, in longe aliam sententiam abduxit interpres. Plutarchus de Vestalibus notat, eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ inquit,

quit, καὶ τρίπαιδες. At quod id ſolus Princeps dederit : clarè Martialis :

> *Natorum mihi jus trium roganti*
> *Muſarum pretium dedit mearum*
> *Solus qui poterat. valebis uxor.*
> *Non debet domini perire munus.*

Hoc idem, jus parentum Iuvenalis appellat :

> *Iura parentis habes, propter me ſcriberis heres.*

& Tacitus hic privilegia parentum. Alii ſimpliciter etiam, Ius liberorum. In fragmento juris veteris, quod evulgavit doctiſſimus Pythæus : *Mulier ſine auctoritate tutoris manumittere poteſt, ſi jus habeat liberorum.* Et Paulus lib. IV. Sentent. ad Sc. Tertullianum, plus ſemel. Ius liberorum tamen propria quadam & alia ſignificatione capi in Vlpiani Fragm. titul. XVI. & l. 10. De jure liber. non vanè, notat noſtri ævi Iuriſconſultus ad Fragmenta ea ipſa : & nodum quem Duarenus ligaverat I. Diſput. cap. XL. docte ſolvit. Iubeo lucem huic rei mutuari te ab illo Sole, in capſe Fragmenta. Sed & quattuor liberorum jus fuit : quod pertinuit (niſi in alienâ regione aberro) ad libertinas, non ingenuas, certè ita diſtinguit SC. Tertullianum, de quo vide Paullum l. IV. tit. IX. Quod tamen jus vetuſtius eſt illo SC. & mentio ejus in Suetonii Claudio capite XIX. ubi Princeps *Feminis* (quæ naves ſcilicet mercaturæ cauſſa fabricarent) *jus tribuit quattuor liberorum.* De præmiis, iſta.

CAPVT de pœnis multiſque cælibum & orborum. quæ etiam in lege Iulia fuerant : ſed Auguſtus, ut ipſe apud Dionem fatetur, intendit auxitque. Pœna prima & maxima, Vti cælibes ex teſtamentis nihil caperent, niſi è proxime junctorum : orbi, non niſi dimidium. Melior ergo conditio orborum : & jure, quia mariti ſaltem. Sozomenus lib. I. Eccleſ. hiſtor diſcrimen hoc bene notat : Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, περὶ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τοὺς μὴ γένει ἐγγυτάτω προσήκοντας τοὺς δὲ ἄπαιδας, ζημιῶν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων.

Cælibes ergo nihil capiunt : adeò ut ſcripſerit Vlpianus, *Cælibi relictum legatum caducum fieri, niſi legi intra centum dies paruerit.* Et reſpexit ad has pœnas Plutarchus, libello περὶ φιλοστοργίας. Ῥωμαίων πολλοὶ, inquit, γαμοῦσι καὶ γεννῶσι, οὐχ' ἵνα κληρονόμους ἔχωσιν ἀλλ' ἵνα κληρονομεῖν δύνωνται. id eſt, *Romanorum plerique uxores ducunt & liberos ſerunt, non ut heredes habeant, ſed ut heredes ipſi eſſe poſſint.* Nec vanè imputat adulter apud Satyricum marito :

> ——— *propter me ſcriberis heres,*
> *Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.*

Tertullianus de Monogamia : *Aliud eſt ſi & apud Chriſtum Legibus Iuliis agi credunt, & exiſtimant cælibes, & orbos ex*

 teſta-

testamento Dei solidum non posse capere. Ideo toties apud Iurisconsultos de solidi captione lectum quæsitumque ut l. LXII. l. LXXVIII. De her. inst. l. VI. De vulg. & pupil. substit. l. XII. §. fin. De jure fisci. quæ omnia proprie ad orbos spectant patresque solitarios. Quidquid autem hoc modo præter legem legatum aut relictum, caducum fiebat, ibatque in fiscum. ideoque caducaria lex Iulia dicta alibi Vlpiano. Tacitus: *Lege Papia præmiis inducti, ut si à privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret.* id est, ærarium publicum bona quibus dominus non esset, occuparet. Ea enim mens; nec audio Vertranium emendantem, *ne si à pr. par. ces. v p. o. populus vacantia teneretur.* quæ emendatio frigidior est, ut ille ait, Gallica nive. Ferretum potius audio, de curruptione, & defectu loci verè judicantem. Prior enim pars ad præmia delatorum attinet: quibus sequentia filo orationis non respondent. Rævardus noster ad l. CCVIII. De Reg. juris, ex his Cornelii verbis efficit, lege Papia discrimen nullum fuisse inter cælibes orbosque, & pariter omnes ab hereditatibus legatisque submotos. Discrimina quæ deinde reperta, esse à Tiberio qui legis ejus nexus multos exsolvit & nodos. Ambigo. Illud scio, ex Vlpiani titulo XIII. totum hoc zetema definiri potuisse: integer exstaret modò. At nunc nihil præter indicem est, *De cælibe, orbo, & solitario patre.* Et quidem si cælibes nihil acceperint, uti certum: orbos semessem habuisse, solitarios patres majorem aliquam portionem, ratio consentit.

CAPVT de iis quæ conjuges inter se capiunt, adfine priori. Vlpianus tit. XV. *Vir & uxor inter se decimam matrimonii nomine capere possunt. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.* Vide eumdem Vlpian. tit. XVI. *De solidi capacitate inter virum & uxorem.* Caussæ enim sunt, è quibus solidum interdum conjuges capiunt: quas omnes clare ibi recenset Iurisconsultus. Respexit huc orator vetus: *Placet ergo ò leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus, quartas meretricibus dari?* Decimaria ea lex sublata. l. II. C. de inf. pœn. cæl. & orb.

CAPVT de bonis libertorum. Vide Vlpianum tit. ult. & inst. l. III. Caput item de liberatione operarum: cujus verba l. XXXVII. De operis libert.

CAPVT de divortiis. quo modus impositus eorum crebritati. Clare Suetonio traditum, in Aug. cap. XXXIV. Iuvat aliquid Quinctilianus, qui de quinquennio suggerit in sterilitate. Themate Declamationis CLI. *Intra quinquennium non parientem repudiare liceat.* Eodem capite injusti divortii pœnæ: & ut dotem amittat, cujus culpa divortium factum. Eoque de dote, multa in Comment. Iurisconsultorum ad Papiam legem. vide

de l. LXIV. Soluto matrimonio. Plura capita omitto ſciens voleníque: quia ad ſubtilitates potius juris pertinent, quam cognitionem antiquitatis.

Ego ſi quid in his humanitus omiſi, commiſi: adde, corrige, ignoſce. Illud moneo, in veteri Pandectarum Græcanico indice, Iuliam & Papiam κατ' ἐξοχὴν, & quia in jure plurimi uſus, appellari ἁπλῶς Leges. Ita invenies *Μαυρικιανοῦ Ad Leges βιβλία* ἕξ. Τερεντίου Κλήμεντος *Ad leges βιβλία εἴκοσι Μαρκέλλου Ad leges βιβλία* ἕξ Γαΐου *Ad leges βιβλία δεκάπεντε.* Παύλου *Ad leges βιβλία δέκα.* Οὐλπιανοῦ *Ad leges βιβλία εἴκοσι.* & cave aliter acceperis, quam ad Iuliam & Papiam leges. Argumenta clara: quoniam & numerus librorum fere convenit; & nuſquam ii ſcriptores in Pandectis ſimpliciter Ad leges laudantur, ſed ad Iuliam & Papiam ſaltem. Scies & illud, valuiſſe has leges ad Severi Imp. ævum, qui non abrogavit quidem, ſed imminuit: maxime ea parte, qua fuit de gignendis liberis. Tertullianus Apol. cap. IV. *Nonne & vaniſſimas Papias leges, quæ ante cogunt liberos ſuſcipi, quam Iuliæ matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem heri Severus conſtantiſſimus Principum excluſit?* Cælibatus deinde pœnas ſuſtulit Conſtantinus propter Chriſtianos παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκοῦντας. Euſeb. in vita Conſtantini, & Sozomenus libro I. Carpſit Papiam & in parte Theodoſius, ut habes l. I. C. de jure liberorum; & principes ſecuti. Sed nos ſatis exſpatiati, ad lineas redeamus, quod dicitur, & in gradum.

D.

Opinor Auguſti & deinceps ævo, fuiſſe annum vigeſimum quintum, ſed incipientem. Vigeſimus quartus, inquam, expletus ſufficiebat. Argumento, quod *Tiberius Quæſtor fuit, undevigeſimum annum agens*, ait Vellejus: atque ille ipſe non niſi *quinquennio maturius quam per Leges*, ut Dio lib. LIII. & Tacitus ſtatim notat: ergo ille legitimus annus. Certe non intra. argumento Quinctiliani verborum lib. XII. *Calvus, Cæſar, Pollio, multo ante quæſtoriam omnes ætatem graviſſima judicia ſuſceperunt.* Atqui anno *unoetvigeſimo Cæſar Dolabellam, altero & vigeſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinium iis orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus*, ait alibi idem ſcriptor. Nec multum citra. quia reperio Catonem XXIX. ætatis, Gracchum vigeſimo ſeptimo Quæſturam geſſiſſe. Plinii locus eſt, qui 22. adſtruere videatur, ad Trajanum: *Cautum eſt domine, Pompeja lege ne quis capiat magiſtratum, neve ſit in Senatu minor annorum* XXX. *Secutum eſt dein edictum Divi Auguſti, quo permiſit minores magiſtratus ab annis duobus & viginti capere.* ſed cum is ad provincias, & proprie ad Bythyniam ſpectet, nihil muto. Cap. 29.

Quod vero diserte finierim vigesimumquintum: inducit me Dio lib. LII. Qui ex decreto Mæcenatis (quod secutus haud dubie Cæsar, aut ut melius dicam, accommodata à Dione tota oratio illa ad formam reip. Augustææ) Senatoriæ ætati definit annum XXV. Quæstura autem primus gradus in Senatum: illa ergo etiam Quæstoria ætas. Colligas & non obscure idem ex l. 11. De minoribus.

E.

Cap. 31. Olim Censoribus viarum cura. Cicero de Legibus: *Censores urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor.* Deinde Quattuor viri instituti; quorum proprie id munus. Pomponius De origine juris: *Eodem tempore & Quattuorviri qui curam viarum gererent constituti.* tempus intellegit, post creatum Prætorem peregrinum, qui fuit annus urbis DX. Ii videntur à Varrone non inconcinne dicti Viocuri. Antiqui ergo Quattuorviri viarum. sed non sufficientibus iis, additi duo, factique Seviri, uti docebo mox ex Dione. Etiam Curatores extra ordinem reperti, quos destinabant singulis viis. Ita Cæsar Curator viæ Appiæ Plutarcho dicitur: Thermus Flaminiæ, Ciceroni. Augustus deinde, *quo plures partem administrandæ reip. caperent* (ait Suetonius) *nova officia excogitavit, Curam operum publicorum, Viarum, Aquarum.* Sed quomodo nova, si jam ante Quattuorviri viarum, si Curatores? Silent scholiastæ: sed vere dicam ego. Curatores ante Augustum, fateor: sed nec perpetuum id, nec certum munus. Fecit utrumque Augustus. Quod ad IV. viros: scito discretum à Curatoribus eorum munus. Quattuorviri vias urbis curabant: Curatores, eas quæ extra urbem. Docuit me hoc Dio libro LIV. de Viginti viris: ubi clare scriptum è Seviris viarum, amotos ab Augusto duos qui vias curabant extra muros; τὺς (ait) ἔξω τῦ τείχυς ὁδὺς ἐγχειριζομένυς: retentos quattuor, qui in urbe. Ergo sub Augusto & Curatores viarum & Quattuorviri, quorum munera locis regionibusque distincta. Et digniores sane Curatores: quia in vias illas grandes extra urbem, sumptus & moles major. Ideo Plinius gratulatur Cornuto de eo munere, lib. V. Epist. *Recesseram in municipium, cum mihi nunciatum est Cornutum Tertullum accepisse Æmiliæ viæ curam. Exprimere non possum quanto sim gaudio adfectus & ipsius & meo nomine.* Et Statius Plotium dilaudans, IV. Silv.

Te Germanicus arbitrum sequenti
Annonæ dedit, omniumque late
Præfecit stationibus viarum.

Et in lapidibus passim inter alios honores insculptum CVRATORI. VIARVM. aut plurimum, CVRATORI. VIÆ. APPIÆ. Salariæ, Flaminiæ, &c. nominibus expressis. quia fere Curatores da-

dabantur certis viis, uni pluribusve. Et hos quidem Curatores fuisse censeam, à quibus mancipes redimebant, & quorum negligentia hic culpata.

F.

Euripides, ——Ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν, Cap. 36.
Δοῦλοι δὲ βωμοὺς θεῶν.

Servulus apud Plautum:

Ego interim hanc aram occupabo.

Tibullus alludens:

Et Veneris sanctæ considam victus ad aram

Et bene, considam. quia supplicum, sedere. Nec diis modo is honos, sed etiam heroibus quibusdam? ut Theseo Athenis. Plutarchus: Κεῖται μὲν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, παρὰ τὸ νῦν γυμνάσιον, ἔστι δὲ φύξιμον οἰκέταις καὶ πᾶσι τοῖς ταπεινοτέροις καὶ δεδιόσι κρείττονας. Itemque Regibus. uti Decium Magium Cyrenas tempestate delatum, ad statuam Ptolemæi regis confugisse Livius tradit libro XXIII. Romæ haud ita frequens ille mos. nec libera rep. quidquam reperio, præter Romuli asylum. Initium ei fuit à templo Iulii Cæsaris, quod Triumviri exstruxere, cum hoc jure, ut perfugium in eo cunctis esset. Dio libro XLVII. Ἀπηγόρευσαν δὲ μηδένα ἐς τὸ ἡρῷον αὐτοῦ καταφυγόντα ἐπ' ἀδείᾳ, μήτε ἀνδρηλατεῖσθαι, μήτε συλᾶσθαι, ὅπερ οὐδενὶ οὐδὲ τῶν θεῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Ῥωμύλου γενομένων, ἐδεδώκεσαν. id est: *Edixere etiam Triumviri, nequis, qui impunitatis causa in templum D. Iulii confugisset, inde ejici vel abripi posset. quod ante ne Deo quidem cuiquam concessum, exceptis iis quæ ad Romuli asylum pertinent.* Quæ postrema Dionis caute lege. Vereor enim ut erret. Nam præter Romuli asylum, etiam Dianæ in Aventino monte templum idem jus habuit: quod clare notat Dionysius Halicarnas. IV. Antiq. Sed sub Impp. tamen maxime invaluit: nec templa solum, sed statuæ eorum imaginesque passim perfugium servis. Seneca de clementia lib. I. *Servis ad statuam licet confugere. cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetat.* Vlpianus in Pythœanis Fragmentis: *Ideoque cognosce de querellis illorum qui ex familia Iulii Sabini ad statuam confugerunt, & sive durius habiti quam æquum, vel infami injuria adfectos cognoveris, venire jube, ut in potestatem Sabini non revertantur.* Etiam ingenuis, injuria adfectis. Sueton. in Aug. *Antonium juvenem simulacro Divi Iulii, ad quod post multas & irritas preces confugerat, abreptum interemit.* In Tiberio, de Agrippina: *Novissimè calumniatus modò ad statuam Augusti, modò ad exercitus confugere velle.* Resque eo evasit, ut non periculi solum fuga, imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea arrepta, inferre injuriam lice-

licebat, non solum vitare. Vides hic in Tacito: & eleganter in Philostrato De vita Apollonii lib. I. *Erat, ait, apud Aspendios asylum Tiberii, statuaque sanctiores illis in locis venerabilioresque quam Iovis Olympii simulacrum habebantur. ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quod servum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberii imagine signatam gestabat.* Itaque subvenerunt mox leges: &, *Ne ad statuas vel imagines quis confugiat, Senatus censuit; eumque qui imaginem Cæsaris in invidiam alterius prætulisset, in vincla publica coërceri Divus Pius rescripsit*, ait Callistratus l. XXVIII. De pœnis. Sed & statuæ deorum eodem jure. itaque quibusdam adscriptum, A servo non tangi, Lavinii, marmorea basis,

MAVORTIO
SACR.
HOC. SIGNVM
A. SERVO. TANGI
NEFAS EST.

G.

Cap. 87. Liceat ἐν παρέργῳ lucem facere optimo scriptori, qui sæpe nobis. Ego non alios censuerim, *gladios Drusianos*, quam illos quibus usi gladiatores. Mos enim, priusquam paria committerentur, ut sicæ, sive gladii quibus pugnaturi, Editori publice exhiberentur, satisne essent acuti. Suetonius in Tito, cap. IX. de conjuratis duobus: *Ceterum ipsos non solum familiari cenæ adhibuit, sed & insequenti die gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ad quem locum nihil videre interpretes (quod per gratiam eorum dicam) scio. Intellegit Suetonius hosipsos gladios ex more jam dicto: ideoque Victor, *petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem.* Sed apertius ipse Dio in Nerva, de Crasso & Calpurnio: Παρακαθίσας δὲ αὐτοὺς ἔν τινι θέᾳ ἀγνοοῦντας ὅτι κατεμεμήνυντο, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ξίφη, λόγῳ μὲν ἵν' ἐπισκέψωνται αὐτὰ, ὅπερ εἰώθει γίγνεσθαι, εἰ ὀξέα ἐστὶν, ἔργῳ δὲ ἐπιδεικνύμενος ὅτι οὐδὲν αὐτῷ μέλει, &c. *Collocavitque eos in spectaculo quodam juxta se, ignaros quod proditi essent, iisque gladios tradidit, verbo quidem uti inspicerent (quod fieri solitum) satisne acuti essent, re autem vera ut ostenderet, &c.* Caussa ergo huic quasi proverbio, quod cum Druso crebrò edenti gladiatores, gladii explorandi offerrentur: non admittere solitus nisi acutissimus sit. Iure ergo ille sanguinarius: lenissimus contra M. Antoninus, qui gladios acutos iis non permisit, sed hebetes dumtaxat & obtusos.

Rhe-

H.

Rhenanus in Oratione Eumenii Rhetoris, qua est: *Merentur* Cap.
& Galli nostri, ut eorum liberis quorum vita in Augustodu- 43.
nensium opido ingenuis artibus eruditur, &c. contra veterem editionem rescribere audet *Augustoclivienfium.* itaque edidit. Os hominis? Scilicet tota ea oratio in Cliviensium scholis instaurandis occupatur: quarum memoria (nisi apud hunc dormitatorem) nusquam aut nomen. Adfero tibi tuam gloriam Augustodunum: vel uno ictu, quem vitabit ipse. Scriptum ibi enim: *Civitatem istam & olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam.* Qui autem è Gallis, fratres populi Romani. præter Æduos? quorum hæc urbs caput. At enim ibidem scriptum (id nuper homo amicus mihi objiciebat) *latrocinio eam Batavicæ rebellionis obsessam fuisse.* quod vix convenire putabat in Æduos, qui à Batavis siti longo intervallo. Sed vito facile petitionem ejus, & discedo latere tecto. Nam corruptus locus, scriboque, *Bagaudicæ rebellionis.* Batavi latrones numquam ad ea penita loca; nec latrocinii Batavici mentio in mediterraneis, sub id ævum. At de Bagaudis, auctores credendi qui res scripserunt Diocletiani. Victor: *Namque ubi comperit Carini discessu Ælianum Amandumque per Galliam excita manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris plerasque urbium tentare: Maximianum Imperatorem jubet.* Salvianus libro v. de Gubernat. *Itaque passim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios ubique dominantes barbaros migrant, & migrasse non pœnitet.* Vide & Orosium lib. VII. ubi tamen, *Baticadæ* in manusc. codice, qui apud me est, legitur, sicut & *Baccharidæ* in Eusebii Chronicis. Spernimus ergo Augustoclivienses, Rhenani colonos novos: & Mæniana illa Augustodini constituimus, ut hic ex Tacito vides, vetustissima post Massiliam, bonarum artium sede.

ADD. Ergone certamen mihi novum, pro veteribus Mænianis? novum & magnum, cum viro magno. Tecum Stephane Pighi. qui in Hercule Prodicio nuper, ipso aditu tui operis, ita acriter & multis machinis eas oppugnasti, ut nesciam an sim repugnando. Tamen quia caussæ bonitas, nisi fallor, à me est, nitar pro veritate. disponam hanc stili aciem, manus tecum conferam; sed ut cum amico, plane amice. Vt non solum sine plaga pugna hæc sit, sed sine sugillatione aut morsu: sicut decet mitium dearum alumnos.

Ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

Quisquis hæc leges, affectum in me aut pro me pone: *Μικρὸν φροντίζων τοῦ Λιψίου, τῆς δ' ἀληθείας πολὺ μᾶλλον.* Dixi ego nobiles illas Oratione Eumenii scholas (Mænianas ipse appellat) Augustoduni in Celtica fuisse: tu Pighi Augusto-Clivii eas collocas in extrema

Bel-

Belgica ad Rhenum. Ita toto solo & cælo, quod dicitur, dissidemus. Tua argumenta prævidebo, subscram mea. Ais primo, niti te sacra Constantii Cæsaris epistola (ea Orationi inserta est) in qua Augusto Cliviensium oppidum diserte nominatur. Verba: *Merentur & Galli nostri, ut eorum liberis, quorum vita in Augusto-Cliviensium opido ingenuis artibus eruditur: & ipsi adolescentes, ut eorum indoli consulere cupiamus.* Hoc, Pighi, adfers? vide ne Lunam hanc, quod Græci dicunt, in te detrahas: aut, quod Latini, asciam tuis ipse cruribus illidas. Nam ita quidem Rhenanus vulgavit, fateor: sed, quod scite te tua interest, aliter & à mea mente diu ante illum Cuspinianus, in quo reperies, *Augustodunensium opido*, clare. Vtri credendum magis? ego huic censeam, non solum quia vir simplicissimæ probitatis, sed magis quia libris propis & vetustis usus (tota Editio docet; infinitis partibus illa Rhenani melior, imo & auctior) quos alter habuisse fatetur nullos. Igitur hoc telum anceps, aut tibi adversum: ideoque validiore jam pugnas. Exstat ipsius Eumenii, inquis, Clivii etiamnunc statua, monumentum & Scholæ olim, & ejus doctrinæ. Commovisti me eo argumento, cum legi, fateor: sed idem facile in gradum reposuisti, descriptione quam addis. Qui enim evincis, aut illam talem statuam Eumenii esse, aut prisci omnino ævi? *Stat*, inquis, (nam verba tua usurpo) *in vestitu sui temporis. tunica videlicet talari tectus, & calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, & supra pedem execti atque fenestrati sunt. Comam in fronte & cervice decurtatam æqualiter constringit vitta; sicut ventrem latus baltheus atque bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in patera positam præsentare videtur. sinistra tenuit ferulam demissam, magisterii insigne.* Tuam fidem, Pighi. Hæc insignia Eumenio Rhetori conveniunt? Baltheusne? qui militum esse solet. Vittane? quæ sacerdotum. Ferula? quæ pædagogorum: non istorum (ne id nobis suadeas) qui publice & cum dignitate docebant. Iam coma illa sic decurtata, tunica illa ad talos, & calcei: numquam à tam prisco habitu mihi videantur, quidquid adferat tua Peitho. Velim & illud bona venia quæsitum. an nomen Eumenii insculptum in hac statua est? non enim dicis. Si est: aliquod pro te argumentum fateor, sed fluxum; quia plures fuerunt Eumenii. si non est; quid urges nos ancipiti conjectura? Sed transis ab hoc musculo ad duplicem Arietem: quos intorques verbis & viribus Eumenii, & mœnia nostra valde quatis. Primum, inquis, Eumenius ipse docet sentire se de Clivio, cum ait, *urbem suam latrocinio Batavicæ rebellionis obsessam, Romani Principis auxilium flagitasse.* Belle hoc in Rhenanos accolas convenit, qui vicini Batavis: in Augustodunenses qui potest? aut quis credat Batavos ab extremo Oceano, per tot sola terrarum, in mediam Celticam penetrasse? idque cum tot oppida interjecta, & præsidia ubique Romana. Ne ego quidem, mi Pighi, credo. sed arietem hunc tuum pridem haud incallide laqueo averti. Nam vitium hic verbi esse, &

Ba-

Bacaudica legendum, docui in Commentario meo: quem peto legas. Ætolica hæc audacia est, inquies. Non est. vide tempora, vide historiam: optime de Bacaudis omnia conveniunt: haud æque de Batavis. qui Romanis tunc fidi; qui tracti, & injurias à Barbaris varias acceperunt, non ipsi aliis intulerunt. Tu ipse hæres, & ambigue obsidionem hanc ad Taciti Imp. tempora refers: sub quo Franci aliæque Germanorum gentes Bataviam & Galliam vastarint. Sed qui doces ipsos Batavos aliena tunc vastasse? Id enim necessum est, si proba verba *Batavica rebellionis*. Vocat etiam *Latrocinium*. quod à me est, quia Victor aliique Bacaudas hos appellant, *agrestes, ac latrones*. Argumentum ultimum. Verba, inquis, Eumenii ita clare & graphice Clivium & finitimæ regionis situm describunt, ut trahi aliorsum nulla vi possint. Videamus ponam ipsa pluscula. *Nisi forte non gravior Britanniam ruina depresserat, quam si perfuso tegeretur Oceano: qua profundissimo Pœnorum* (ita Rhenanus: tu *Pictonum* legis: Cuspinianus, *pœnarum*, quem sequor) *gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emersit. Aut hac ipsa, qua modo desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desederat: quam si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset* En, velut in tabulâ, ut ais, depictam exponit Bataviam cum vicina Germania: quos ramis suis Rhenus circumfundit, & Mosa aluit, & Oceani sinus ubique tangunt. *Vbi autem Æduis mare alluens? ubi circumfusa flumina?* Pax, mi Pighi, objecto lanæ sacco Arietis hujus ictum mollio & excipio. Æduos non describi fateor: affirmo totam Galliam, in qua Ædui. Franci quæ loca magis vastarunt, imo ceperunt sibi & insederunt, quam Galliam? Itaque cum Francos nominet, vides quam apposite & omnium historiarum ejus ævi consensu, ad Galliam id trahamus. Sed ubi mare, inquis, & flumina? conspicua & in aperto. Quid enim clarius quam Galliam mari utrimque allui? quid certius quam Rheno & Rhodano circumfundi, & multis aliis fluminibus perfundi? Itaque mi optime & doctissime Pighi (talis revera es) vide ne dum nimium pro gloria Cliventium tuorum Principum (cui & nos ex animo favemus, sed vanis rerum eam non augemus) pugnas, veritatem deseras. quam nos fulcimus his etiam argumentis.

Primum quæro, Vbi, aut à quo scriptore idoneo & veteri nominatum istud Clivium? adfers nullum. Nam quod Antoninus Clevum nominat, in Britannia scilicet id ponit, in hoc limite nusquam. Conjecturas aliquot recenses, & nescio quid ex vulgi fama de Iulio Cæsare sed obsecro, si tam vetustum hoc opidum sive castrum: nonne mirum silentio id ab omnibus superis, mediis, imis scriptoribus quasi de compacto præteritum? Et ferrem, si in vili loco. sed urbem Mænianis istis celebrem, Coloniam populi Rom. (nam hoc quoque Eumenius tradit) verbulo nusquam nominari, quæ incuria vel potius injuria est?

Deinde,

Deinde. Clivium tuum in Rheni limite situm est, in confinio tot Barbarorum. Quis acri pectore tibi dabit, Scholam institutam in officina illa Martis?

Tertio. Magna & ampla ea urbs fuit, de qua Eumenius agit: templa pulcherrima habuit: Capitolium, & Aquæductus, & omnia more Romano. Cedo, ubi apud vos hæc vestigia? Suspicione levi ea quæris: sed re & veritate reperies Augustoduni. Ejus *muros spatiosi ambitus* alibi Ammianus appellat: *mœnium Augustoduni magnitudinem vetustam*, alibi: & clara indicia etiam nunc exstant, indice & teste Petro San-Iuliano.

Quarto, Scribit Eumenius, *civitatem istam & olim fraterno populi Romani nomine gloriatam.* Nonne verissimum & testatissimum illud in Æduis? de Clivio ubi tale repperis? Perfugium quæris in Batavis. & illi etiam, inquis, appellati fratres & amici populi Romani. Scio & Commentariis meis jampridem inserui: sed hoc quoque scio, quod non vulgo. & si Batavi; non tamen ideo vicini Galli. Alia illorum caussa est, qui tributorum immunes, semi-liberi, arma tantum & viros imperio suppeditabant. Itaque jure socios se dixerunt, fratres, amicos. In vobis quid simile? qui veri Galli & tributarii, jam diu grave jugum ferebatis Romanæ servitutis.

Quinto. Vetustissimæ sunt illæ Eumeniæ Mænianæ. Colligas vel ex his verbis: *Maniana illa schola quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres.* Quod de Augustoduno certum: ubi Scholam à nobilitate omni Gallica frequentatam, Tacitus jam inde sub Tiberio agnoscit. De Clivio nihil tale habemus, præter suspicari.

Sexto. Mænianas illas *inter Apollinis templum atque Capitolium* Eumenius ponit. Atqui Apollinis quoque templum in Flavia Æduorum sive Augustoduno inclutum fuisse, alius Panegyristes testatur in Oratione Constantino dicta.

Postremo. Eumenius, *Artifices Transmarinos, & ex amplissimis Provinciarum ordinibus incolas novos indultos* suæ civitati ab Impp. scribit Alius Orator in Panegyrico ad Maximinum: *Civitas Æduorum,* inquit, *ex hac Britannica facultate victoria plurimos, quibus illa provincia redundabant, accepit artifices.* Nonne eadem de re palam atque urbe loquuntur? Et quid verba facio? citius pili nascantur in hac manus vola, quam opinio tua, Pighi, in mea mente. ex iis quidem, quæ adhuc dixisti. Nam firmiora si adfers: facile ego Plancus aut Deillius, nec morabor transfugii (dummodo in Veritatis castra) ullam notam. Hæc candide à me scripta. homo candidissime, sine ulla frontis nubecula, sic leges.

D.

Cap. 33. Seneca De Beneficiis: *Video uniones non singulos singulis auribus comparatos: (jam enim exercitatæ aures, oneri ferendo sunt:)*

sunt:) junguntur inter se, & insuper alii bini supponuntur) forte, *suppanguntur.) Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi bina ac terna patrimonia singulis auribus pependissent.* Tertull. acutè, De habitu mul. *Graciles aurium cutes Calendarium expendunt, & in sinistra per singulos digitos sacris singulis ludit.* Augustinus hoc amplius queritur, suo ævo insanisse in turpi isto aurium cultu etiam viros quem vide, si lubet, Epist. LXXXIV. Eum luxuriæ ritum referre quidam conantur ad ævum priscum, ex Valerii verbis l. v. cap. 11. de Martio exorato à feminis: *In quarum honorem, Senatus matronarum ordinem benegnissimis decretis adornavit. Sanxit namque uti feminis semita viri cederent, confessus plus salutis reip. in stola, quam in armis fuisse; vetustisque aurium insignibus novum vittæ discrimen adjecit.* legunt enim, *inaurium insignibus.* Non probo. & fortasse nec notæ quidem tunc Italiæ gemmæ. Scripserim, *vetustisque crinium insignibus?* Crinibus enim posituque comarum, matronæ antiquitus discretæ ab innuptis. Tertullianus, de Virginibus velandis: *Simulque se mulieres intellexerunt, vertunt capillum, & acu lasciviore comam sibi inferunt, crinibus à fronte divisis apertam professæ mulieritatem.* Plautus Milite:

Vtique eam ornatam adducas matronarum modo,
Capite compto, crines, vittasque habeat.

Mostellaria:

Soli gerundum morem censeo, & capiundas crines.

id est, nubendum. Festus: *Senis crinibus nubentes ornantur, quod, &c.* Senis crinibus, id est, sex crinium orbibus, sive sertis. Implexi igitur capilli matronales, ut exemplum petere licet à statuis nummisque: virginum puerorumque, cirri, & cincinni. Ammianus lib. XIV. *Et licet quocumque oculos flexeris, feminas affatim multas spectare cirratas; quibus si nupsissent, per ætatem ter jam nixus poterat suppetere liberorum.* Cirratas, capio innuptas: uti Persius eodem epitheto de pueris, *Ten' cirratorum centum dictata fuisse.* Valerii ergo mens, præter crinium discrimen, adjectam illis & alteram vittam. De qua Capellam accipio lib. I. de nupt. Philol. *Iuno quoque ex purgatioris auri splendente vena addiderat crinibus sociale vinculum.* Propert.

Vinxit & acceptas altera vitta comas.

Vbi legi in vet. cod. *aspersas*; & placet. referoque ad aspersionem aquæ nuptiis solennem De qua idem:

Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis
Vitta data est.

Sed redeo ad nostrum.

IUSTI LIPSII

AD

LIBRUM IV.

ANNALIUM

EXCURSUS.

A.

Cap 42. Romuli lege, matrona adulteri rea, marito permissa cognatisque. Ii, uti visum, multabant, puniebant: Sed utrumne morte? Puto, verecunde contra virum doctum, licuisse. Ex Dionysio, qui lege regia maritum constituit *κύριον τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας, arbitrum magnitudinis pœnæ.* Ex jure ipso. quia mulier quæ juxta sacratas Romuli leges nupta, ita in manu viri, ut proles in patris. Ex Tacito: apud quem *Plautius, prisco instituto, de capite famaque conjugis, propinquis coram, cognovit, & insontem nuntiavit.* Ait, capite famaque: Si in superstitionis crimine marito id juris: credo & in adulterii. In eas quæ sacris Bacchanalium incestu usæ, cognati maritique intra domos animadverterunt, ajunt Livius & Valerius: nec dubito, quin ea animadversio ad caput pertinuerit. Denique Egnatius quispiam uxorem, quòd vinum bibisset, fusti interemit, idque factum non modo accusatore, sed etiam reprehensore caruit: quidni idem juris in graviori culpa sit? Argumentum à Catone non petam, qui ait: *In adulterio uxorem tuam si prehendisses, impune necares.* Vanum enim. & pertinere tantum videtur ad deprehensam. Tamen hoc fateor: eo severo jure perquam raro maritos usos: moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo saltem exigerent, multarentque dote. Id jus (sive mos fuit) Plautus indicat Amphitruone:

Quid si adduco tuum cognatum huc, à navi Naucratem,
Qui mecum una vectu'st, uná navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Numquid caussam dicis, quin te hoc multem matrimonio?

Et respondet mulier, *Si deliqui, nulla caussa est.* Et clare Valerius lib.

lib. VIII. cap. II. *Cum C. Titinius Minturnensis Fanniam uxorem, quam impudicam de industria duxerat, eo crimine repudiatam spoliare dote conaretur.* Portius Latro, contra adulteram: *Illud, judices, mihi tormento est, quod notata judicio vero, ut multiplicatam dotem perdat; plus tamen ex quaestu habet, plus habitura est, quam quantum damnata perdendum est.* Haec antiquitus obtinuisse videntur. quibus addo: Si mariti cognatique dissimulabant, aut, ut Livii verbis utar, idoneus in privato supplicii exactor nemo erat: non raro, publico judicio, persequebatur id crimen magistratus. Et praesertim Aedilis. ac damnatos damnatasque apud populum reperio pecuniaria multa, imo exsilio interdum. Exempla adduxi supra, de Vistilia: & nunc non repono. Adde è Valerio de Cn. Sergio Silo, *cui promissorum matrifamilia nummorum gratia dies ad populum dicta, damnatusque.* lib. VI. Nec plura reperio prisco aevo. Lex Iulia secuta est, ferente Augusto. Poena ejus in volumine Digestorum, quod miremur, non expressa: & ideo serram inter se reciprocant viri docti. Capitalem eam fuisse plures senserunt, deterioresque: Relegationem tantùm, pauci bonique. Et hercle non fuit mors. Ex Taciti verbis libro III. de Iulia filia, neptique: *Adulteros earum morte aut fuga punivit.* statimque addit, culpans Augustum: *clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.* Nam intellegit Iulias leges. Ne exsilium quidem, ex eodem loco: sic enim interpretor, fugam. & ex hoc, qui in manibus: ubi Tiberius contra legem Iuliam, severitatem pervicaciter amplexus, Aquiliam exsilio damnat. Exsilium intellego, perpetuum, quod sit vice deportationis. Esto igitur Relegatio. Facit huc illud Taciti de Vistilia. *Eaque in insulam Seriphon abdita est.* id est, in insulam relegata. & paullo clementius de Manlio, relegatione simplici: *Adultero Manlio Africa atque Italia interdictum.* Iuvat aliquid illud Ovidii, qui ob adulterium damnatus: *Namque relegatus, non exsul dicor.* Et rationes quaedam ex jure scripto: quas pete à Cujacio l. VI. Observat. cap. XI. Nodus aliquis esse possit in Iurisconsulti verbis ad l. Iuliam: *Adulterii damnatam si quis duxerit uxorem, lege eadem tenetur.* quod tollere videtur relegationem. Et in verbis Portii Latronis, quae supra: è quibus mulcta dotis saltem erui potest, & infamiae nota. Portius autem posterior Iulia lege. Dicam vere, parum certa res est: & exempla relegationis quae in historia in personis eximiis, videri possunt à severitate Principum, non à lege: aliudque servatum fortasse in hominum vulgo. Ni fuisset; non illae tam frequentes essent de adulteriis apud scriptores id aevi querelae. Seneca audet scribere: *Numquid jam ullus adulterio pudor est? postquam eo ventum est, ut nulla maritum habeat, nisi ut irritet adulterum.* aliaque passim reperies in eam sententiam; parum probabilia, si relegatio & fuga, adulterii poenae. Quidquid ejus est: capitale postea id crimen factum, ut ex Apuleio notat idem Cuiacius: cui adde Arnobium

libro IV. *Adulteria tamen legibus vindicant, & capitalibus adficiunt eos pœnis, quos in aliena comprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione jecisse.* Et gladio animadverterunt non in adulteros modo, sed omnes impudicos stupratoresque, Wandalicæ leges, ut legi apud Salvianum l. VII. *Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum gladio impudicitiam coercentes.*

Iusti Lipsii
ad
Librum V. Annalium Excursus.

A.

Cap. 4. Acta Senatus vocabant, commentarios (ὑπομνήματα vertunt Græci) quibus breviter insciptum quidquid apud patres diceretur, agereturque. Tantum apud patres. Origo eorum, ut videtur, à Iulio Cæsare: qui consul, *Inito honore, primus omnium instituit, ut tam Senatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur.* Confectio mansit: publicatio abrogata ab Augusto. Suetonius cap. XXXVI. *Auctor & aliarum rerum Senatui fuit: in quis ne acta Senatus publicarentur.* Conficiebat ea quispiam è Senatu: scilicet ne arcana patrum sciret non è patribus. Colligimus ex Tacito hic, qui Iunium hunc Rusticum Senatorem ostendit infra: *Quod fraude unius Senatoris elusa majestas imperatoria esset.* Et Spartiano. qui Hadriano munus hoc tribuit post Quæsturam. *Post Quæsturam*, ait, *acta Senatus curavit.* eumque vocabant A cura Actorum, vel, ab Actis Senatus. Lapis vetus, C. PORCIO. C. F. QVIR. X. VIRO. STLITIB. IVDICAND. ADLECTO. INTER. QVÆSTOR. AB. ACTIS. SEN. Conficiebat dixi Senator: sive præerat conficiendis. cui tamen adjuncti scribæ censualesque, quos à re Actuarios item dicebant. Capitolinus Senatusconsultum Taci-

tum ita describit, *ut non scriba, non servi publici, non consuales illis actibus interessent: Senatores exciperent, Senatores omnia officia censualium scribarumque complerent, nequid forte proderetur.* Censuales illa ætas dixit, librarios, scribas, tabellionesque. Inde titulus in Codice l. x. conceptus, *De tabulariis, scribis, logographis, & censualibus:* inde & Censuale officium, haud absimili sensu, l. XVIII. c. De testamentis. Eaque mente Tertullianus Apol. cap. XX. *Græcorum censuales conferendi.* Actuarii qui excipiunt scribuntque, ut Iulio Suetonii cap. LV. Senecæ epist. XXIII. *Non quidem hæc quæ alienis verbis commodatur, & Actuarii vice fungitur:* & Glossis Græcis, ὑπομνηματογράφος, *Actuarius, Memoralius.* Qui non in urbe solum, sed in provinciis militiaque. Actuarii in militia, lib. v. c. De erogatione militar. annonæ. Et Spartiano: *Ipse quod matrimoniis militum & militiarium corrumpendis operam daret, à quodam Actuario, cujus uxorem stupraverat, percussus est.* Quos eleganter & cum adfectu describit Victor in Gallieno: *Actuarii*, inquit, *genus hominum nequam, venale, callidum, seditiosum, habendi cupidum, atque ad patrandas fraudes velandasque quasi ab natura factum, annonæ dominans: eoque utilia curantibus & fortunis aratorum infestum: prudens in tempore his largiendi, quorum vecordia damnoque opes contraxerit.* Satis de Actis Senatus: venio ad populi. Ea dicta Publica acta, Suetonio in Tiberio cap. v. & alias passim. Idem Diurna, quia in dies conficerentur, Tacito lib. XVI. & XIII. Item Vrbana. Sæpius etiam ἁπλῶς, Acta, κατ' ἐξοχήν. Iis continebantur res rationesque populi, judicia publica, supplicia, comitia, ædificia, nativitates, illustres mortes, matrimonia, divortia. De judiciis suppliciisque admonuit Ammianus libro XXII. *Et acta super eo gesta non sine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: Consulatu Tauri & Florentii, inducto sub Præconibus Tauro.* Vbi & formam aliquam servabis conficiendorum Actorum. De ædificiis, Tacitus lib. XIII. *Nerone* II. L. *Pisone Cos. pauca memoria digna evenere. nisi cui libeat laudandis fundamentis & trabibus, quis molem Amphitheatri Cæsar exstruxerat, volumina implere: cum ex dignitate populi Rom. repertum sit, res illustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* De nativitatibus Suetonius sæpe: qui plerumque argumenta sibi sumit de die cujusque principis natali, ex Actis. ut Tiber. cap. v. Cal. cap. IX. Origo ejus instituti à Servio Tullio, qui ut numerum sciret nascentium, morientium, virorum, adinvenit. Vti Propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Iunonis Lucinæ inferrent: iidem aliquo mortuo, in Veneris Libitinæ: & sumente quopiam virilem togam, in Iuventutis. Exolevisse is mos vi-

videtur, sed in pueris natis retraxit Augustus: eaque adnotatio in Actis cum cura habita, utique post Iulias Papia.que leges. Iuvenalis

——*Tu libris Actorum spargere gaudes*
Argumenta viri.——

Apulejus: *Pater natum sibi filium ceterorum more professus est.* Scævola l. XXVIII. De probationib. *Mulier gravida repudiata, absente marito filium enixa, ut spurium in Actis professa est.* Capitolinus in Gordianis: *Filium Gordianum nomine Antonini & signo illustravit, cum apud Præf. ærarii, more Romano, professus filium, publicis Actis ejus nomen insereret.* Non fallet te idem Capitolinus in M. Aurelio, qui ita de hac professione differit, quasi ille invenerit primus. *Inter hæc*, inquit, *liberales caussas ita munivit, ut primus juberet apud Præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri, intra tertium diem nomine imposito:* Quod aliter est: sed addidit quædam, immutavitque. De matrimoniis divortiisque, clarum est in Acta relata fuisse propter præmia pœnasque legum. Imo etiam ante Iuliam, Papiamque. Cælius ad Ciceronem, *Paulla Valeria* (scribo *Valerii*, id est, conjunx) *soror Triarii divortium sine caussa fecit. Nuptura est D. Bruto: nondum rettulerat.* Rettulerat, scilicet in Acta. Seneca De Beneficiis: *Quia vero nulla jam sine divortio acta sunt, quod sæpe audiebant, facere didicerunt.* Et ad matrimonia pertinet versus Iuvenalis,

Fient ista palam, cupient & in Acta referri.

Hæc Acta à scribis tabellariisque confecta videntur, & ad Atrium Libertatis in Tabulario adservata. Livius XLIII. *Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis publicis servis.* Cui vetus inscriptio Curatores tamen quosdam adsignat.

C. CALPETANVS. STATIVS.
SEX. METRORIVS
M. PERPENNA. LVRCO
T. SARTIVS. DECIANVS
CVRATORES. TABVLARIOR.
PVBLICORVM. FAC. CVR.

At ex Taciti XIII. colligas curam eam Quæstorib. fuisse aut ærarii Præfectis. *Princeps*, inquit, *curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit.* Eoque facit quod M. Aurelius Professiones infantium rettulit ad Ærarii præfectos. Tabularii mentio etiam Ciceroni, pro Rabirio perduellionis reo: Virgilioque II. Georg.

——*aut populi tabularia vidit.*

Vbi Servius quædam. Lampridius in Alexandro referre videtur Actorum confectionem ad Præfect. urbis: *Fecit Romæ*, inquit, *cu-*

curatores urbis XIV. *sed exconsulares viros, quos audire negotia urbis jussit, ut omnes aut magna pars adessent, cum Acta fierent.* Sed intellegit judiciaria acta. Fuerunt & Registra quædam publica, præter hæc Acta de quibus Vopiscus in Probo: *Usus sum etiam Registris scribarum porticus Porphyretica, Actis etiam Senatus, ac populi.* Perierant hæc publica acta (γράμματα δημόσια appellat Dio) qua vetustate, qua incendio: sed reparavit primo principatu suo Tiberius, tribus Senatoribus ad describendum conquirendumque delectis. Adi Græcum eum scriptorem lib. LVII. in actis anni DCCLXIX. Dixi ista uberius, & præter rem, ut constaret in parte juventuti, quæ essent illa Acta, quorum testimonio totiens noster aliique in memoria rerum usi: quæque habita semper historiæ materia & seges.

IVSTI LIPSII

AD

LIBRVM VI. ANNALIVM

EXCVRSVS.

A.

Olim qui damnati gravioris criminis, puta Majestatis, Perduellionis, Tyrannidis: non ipsi solum adflicti & perditi, sed nomen & memoria eorum. Deterrere omnes à culpa simili volebant, non pœnæ modo, sed ignominiæ metu. Itaque hæc duo fere usurpata: ut nomen deleretur, ut effigies tolleretur. De nomine, Cicero Philip. XIV. cum Antonii nomen è Fastis sublatum decreto Senatus esset: *Cujus totus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus.* noster lib. II. *Nomen Pisonis radendum Fastis censuit.* Lampridius in Eligabalo: *Nomen Antonini erasum est, Senatu jubente.* Radebant igitur: sed & sæpe contenti erant per dedecus oblinere aut lutare. Lampridius Eligabalo: *Misit qui & in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de Tyrannis.* Eusebius pulchre Eccl. Histor. lib. IX. cap. ult. de Maxentio: Γραφαί τε ὅσαι εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων Cap. 2.

 κατὰ

κατὰ πᾶσαν ἀνέκειντο πόλιν, αἱ μὲν ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος ῥιπτούμεναι συνετρίβοντο, αἱ δὲ τὰς προσόψεις ἠχρειοῦντο, σκοτεινῷ χρώματι καταμελανούμεναι: *Inscriptiones etiam & tituli, quicumque honori ejus aut liberorum per singulas urbes positi erant, partim è sublimi in terram detracti confractique sunt; partim ut videntibus inutiles fierent, obscuro quodam colore obducti & nigrefacti.* At de effigie fractâ & abolita; Ambrosius: *Vide quemadmodum in civitatibus bonorum Principum imagines perseverent, deleantur tyrannorum.* Capitolinus in Gordianis: *Statuas Maximini dejecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt.* Livius de Atheniensibus: *Rogationem extemplo tulerunt, ut Philippi statuæ, imagines omnes nominaque earum, tollerentur delerenturque.* Iuvenalis:

Frangenda miseram funestat imagine gentem.

Eusebius loco quem dixi: Ἀνδριάντας τε ὁμοίως ὁπόσοι εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν διανεστήκεισαν, ὡσαύτως ῥιπτούμενοι συνετρίβοντο. Γέλως καὶ παιδιὰ τοῖς ἐνυβρίζειν καὶ ἐμπαροινεῖν ἐθέλουσιν ἐκκείμενοι: *Statuæ etiam quotquot in honorem illius fuerant erectæ, similiter dejectæ & protritæ sunt: ac ludibrio & irrisui expositæ omnium qui injuria & ignominia afficere eas vellent.* Ratio autem ista abolendi duplex. Prior, ut modeste id fieret, & per magistratum submoverentur è publico conspectu. Cicero in Verrem IV. *Centuripinorum Senatus decrevit, ut quæ statuæ C. Verris ipsius & filii essent, eas Quæstores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, Senatores non minus XXX. adessent.* Suetonius Domitiano: *Senatus scalas inferri, clypeosque & imagines ejus coram detrahi & affligi solo jussit.* Altera, ut per impetum, & tota res permitteretur furori cuidam plebejo. Tum receptum, laqueos statuis altioribus injicere, atque ita detrahere. Iuvenalis:

—— descendunt statuæ, restemque sequuntur.

Seneca, seu quis alius, in Octavia: de statuis Poppææ:

—— membra per patres trahunt
Deducta laqueis.

Ita enim recte illic legimus, non *Diducta.* Plinius graphice hoc totum depingit, Panegyrico: *Ergo ista quidem area & pauca manent manebuntque quamdiu templum ipsum: illa autem aurea & innumerabiles, strage & ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seraque* (velim scribi, *serusque*) *lætitiæ, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas* (lego *objectas*) *excoctasque flammis, ut ex illo terrore & minis, in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Mos autem hic damnandi imagines sane antiquus.

Ex

Ex Cicerone colligo, pro C. Rabirio: *Sext. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi sua, condemnatus est.* Vbi & hoc vides, culpæ fuisse vel privatim damnatorum imagines habere. Qua mente illud Taciti scriptum, lib. XI. *Ac primum in vestibulo imaginem patris Silii Sc. abolitam demonstrat:* Pulchre Ambrosius Officior. lib. I. cap. XLIX. *Si tyranni aliquis imaginem habeat, nonne obnoxius est damnationi?*

Iusti Lipsii

ad

LIBRVM XI. ANNALIVM

EXCVRSVS.

A.

Pagina Prima.

MÆ. RERVM. NOSTR. : Cap. 24.
EQVIDEM. PRIMAM. OMNIVM. ILLAM. COGITATIONEM. HOMINVM. QVAM. MAXIME. PRIMAM. OCCVRSVRAM. MIHI. PROVIDEO. DEPRECOR. NE. QVASI. NOVAM. ISTAM. REM. INTRODVCI. EXHORRESCATIS. SED. ILLA. POTIVS. COGITETIS. QVAM. MVLTA. IN. HAC. CIVITATE. NOVATA. SINT. ET. QVIDEM. STATIM. AB. ORIGINE. VRBIS. NOSTRÆ. IN. QVOT. FORMAS. STATVSQVE. RES. P. NOSTRA. DIDVCTA. SIT. QVONDAM. REGES. HANC. TENVERE. VRBEM. NE. TAMEN. DOMESTICIS. SVCCESSORIBVS. EAM. TRADERE. CONTIGIT. SVPERVENERE. ALIENI. ET. QVIDAM. EXTERNI. VT. NVMA. ROMVLO. SVCCESSERIT. EX. SABINIS. VENIENS. VICINVS. QVIDEM. SED. TVNC. EXTERNVS. VT. ANCO. MARCIO. PRISCVS. TARQVINIVS. PROPTER. TEMERATVM. SANGVINEM. QVOD. PATRE. DEMARATO. CORINTHIO. NATVS. ERAT. ET. TARQVINIENSI. MATRE. GENEROSA. SED. INOPI. VT. QVÆ. TALI. MARITO. NECESSE. HABVERIT. SVCCVMBERE. CVM. DOMI. REPELLERETVR. A. GERENDIS. HONORIBVS. POSTQVAM. ROMAM. MIGRAVIT. REGNVM. ADEPTVS. EST. HVIC. QVOQVE. ET. FILIO. NEPOTIVE. EIVS. NAM. ET. HOC. INTER. AVCTORES. DISCREPAT. INSERTVS. SERVIVS. TVLLIVS. SI. NOSTROS. SEQVIMVR. CAPTIVA. NATVS. OCRESIA. SI. TVSCOS. CÆLI. QVON-

QVONDAM. VIVENNÆ. SODALIS. FIDELISSIMVS. OMNISQVE. EIVS. CASVS. COMES. POSTQVAM. VARIA. FORTVNA. EXACTVS. CVM. OMNIBVS. RELIQVIIS. CÆLIANI. EXERCITVS. ETRVRIA. EXCESSIT. MONTEM. CÆLIVM. OCCVPAVIT. ET. A. DVCE. SVO. CÆLIO. ITA. APPELLITATVS. MVTATOQVE. NOMINE. NAM. TVSCE. MASTARNA. EI. NOMEN. ERAT. ITA. APPELLATVS. EST. VT. DIXI. ET. REGNVM. SVMMA. CVM. REI. P. VTILITATE. OPTINVIT. DEINDE. POSTQVAM. TARQVINI. SVPERBI. MORES. INVISI. CIVITATI. NOSTRÆ. ESSE. COEPERVNT. QVA. IPSIVS. QVA. FILIORVM. EIVS. NEMPE. PERTÆSVM. EST. MENTES. REGNI. ET. AD. CONSVLES. ANNVOS. MAGISTRATVS. ADMINISTRATIO. REIP. TRANSLATA. EST.

QVID. NVNC. COMMEMOREM. DICTATVRÆ. HOC. IPSO. CONSVLARI. IMPERIVM. VALENTIVS. REPERTVM. APVD. MAIORES. NOSTROS. QVO. IN. ASPERIORIBVS. BELLIS. AVT. IN. CIVILI. MOTV. DIFFICILIORE. VTERENTVR. AVT. IN. AVXILIVM. PLEBIS. CREATOS. TRIBVNOS. PLEBEI. QVID. A. CONSVLIBVS. AD. DECEMVIROS. TRANSLATVM. IMPERIVM. SOLVTOQVE. POSTEA. DECEMVIRALI. REGNO. AD. CONSVLES. RVRSVS. REDITVM. QVID. IMP. : : : VRIS. DISTRIBVTVM. CONSVLARE. IMPERIVM. TRIBVNOSQVE. MILITVM. CONSVLARI. IMPERIO. APPELLATOS. QVI. SENI. ET. SÆPE. OCTONI. CREARENTVR. QVID. COMMVNICATOS. POSTREMO. CVM. PLEBE. HONORES. NON. IMPERI. SOLVM. SED. SACERDOTIORVM. QVOQVE. IAM. SI. NARREM. BELLA. A. QVIBVS. COEPERINT. MAIORES. NOSTRI. ET. QVO. PROCESSERIMVS. VEREOR. NE. NIMIO. INSOLENTIOR. ESSE. VIDEAR. ET. QVÆSISSE. IACTATIONEM. GLORIÆ. PROLATI. IMPERII. VLTRA. OCEANVM. SED. ILLOC. POTIVS. REVERTAR. CIVITATEM.

Pagina Secvnda.

: SANE. : : : : : : : : : : : : : : : NOVO : : : : : : : : : : : : : : : : : : DIVVS. AVG. : : : : : : : NO. : : : : : : . LVS. ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. AC. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. QVID. ERGO. NON. ITALICVS. SENATOR. PROVINCIALI. POTIOR? EST. IAM. VOBIS. CVM. HANC. PARTEM. CENSVRÆ. MEÆ. APPROBARE. COEPERO. QVID. DE. EA. RE. SENTIAM. REBVS. OSTENDAM. SED. NE. PROVINCIALES. QVIDEM. SI. MODO. ORNARE. CVRIAM. POTERINT. RECIPIENDOS. PVTO. ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. ET. HODIEQVE. IN. REBVS. MEIS. DETINEO. CVIVS. LIBERI. FRVANTVR. QVÆSO. PRIMO. SACERDOTIORVM. GRADV. POST. MODO. CVM. ANNIS. PROMOTVRI. DIGNITATIS. SVÆ. INCREMENTA. VT. DIRVM. NOMEN. LATRONIS. TACEAM. ET. ODI. ILLVD. PALESTRICVM. PRODIGIVM. QVOD. ANTE. IN. DOMVM. CONSVLATVM. INTVLIT. QVAM.

CO-

COLONIA. SVA. SOLIDVM. CIVITATIS. ROMANÆ. BENEFICIVM. CONSECVTA. EST. IDEM. DE. FRATRE. EIVS. POSSVM. DICERE. MISERABILI. QVIDEM. INDIGNISSIMOQVE. HOC. CASV. VT. VOBIS. VTILIS. SENATOR. ESSE. NON. POSSIT.

TEMPVS. EST. IAM. TI. CÆSAR. GERMANICE. DETEGERE. TE. PATRIBVS. CONSCRIPTIS. QVO. TENDAT. ORATIO. TVA. IAM. ENIM. AD. EXTREMOS. FINES. GALLIÆ. NARBONENSIS. VENISTI.

TOT. ECCE. INSIGNES. IVVENES. QVOT. INTVEOR. NON. MAGIS. SVNT. PÆNITENDI. SENATORES. QVAM. PÆNITET. PERSICVM. NOBILISSIMVM. VIRVM. AMICVM. MEVM. INTER. IMAGINES. MAIORVM. SVORVM. ALLOBROGICI. NOMEN. LEGERE. QVOD. SI. HÆC. ITA. ESSE. CONSENTITIS. QVID. VLTRA. DESIDERATIS. QVAM. VT. VOBIS. DIGITO. DEMONSTREM. SOLVM. IPSVM. VLTRA. FINES. PROVINCIÆ. NARBONENSIS. IAM. VOBIS. SENATORES. MITTERE. QVANDO. EX. LVGDVNO. HABERE. NOS. NOSTRI. ORDINIS. VIROS. NON. PÆNITET. TIMIDE. QVIDEM. P. C. EGRESSVS. ADSVETOS. FAMILIARESQVE. VOBIS. PROVINCIARVM. TERMINOS. SVM. SED. DESTRICTE. IAM. COMATÆ. GALLIÆ. CAVSA. AGENDA. EST. IN. QVA. SI. QVIS. HOC. INTVETVR. QVOD. BELLO. PER. DECEM. ANNOS. EXERCVERVNT. DIVOM. IVLIVM. IDEM. OPPONAT. CENTVM. ANNORVM. IMMOBILEM. FIDEM. OBSEQVIVMQVE. MVLTIS. TREPIDIS. REBVS. NOSTRIS. PLVSQVAM. EXPERTVM. ILLI. PATRI. MEO. DRVSO. GERMANIAM. SVBIGENTI. TVTAM. QVIETE. SVA. SECVRAMQVE. A. TERGO. PACEM. PRÆSTITERVNT. ET. QVIDEM. CVM. AD. CENSVS. NOVO. TVM. OPERE. ET. INADSVETO. GALLIIS. AD. BELLVM. AVOCATVS. ESSET. QVOD. OPVS. QVAM. ARDVVM. SIT. NOBIS. NVNC. CVM. MAXIME. QVAMVIS. NIHIL. VLTRA. QVAM. VT. PVBLICE. NOTÆ. SINT. FACVLTATES. NOSTRÆ. EXQVIRATVR. NIMIS. MAGNO. EXPERIMENTO. COGNOSCIMVS.

IVSTI LIPSII
AD
LIBRVM XII. ANNALIVM
EXCVRSVS.

A.

Cap. 6. De Crispo Passieno lubet paullo amplius adtexere, illustri cumprimis viro & oratore. & maxime ea quæ Scholiastes vetus Iuvenalis curiose rettulit ad versum Satyræ IV.

——— *venit & Crispi jucunda senectus.*

Crispus, inquit, *municeps Viselisensis, tirocinio suo, in Senatu ita cœpit: Patres conscripti, & tu Cæsar. propter quod simul oratione* (malim *orationem*, ut duplex caussa laudis fuerit, & Libertas & Eloquentia) *plenissime à Tiberio conlaudatus, plurimas sponte caussas apud c. v. egit pro qua re in Basilica Iulia ejus statua posita est. Consulatus duos gessit. Vxores habuit duas, primam Domitiam, deinde Agrippinam; illam amitam, hanc matrem Neronis Cæsaris. Possedit bis mille sestertia.* (scribo, *bis millies sestertium*: quia homo prædives, & Suetonius ait Neronem hereditate ejus ditatum.) *Omnium Principum gratiam adpetivit, sed præcipuè Cæsaris* (excidit nota prænominis C. id est, *Caii.* nam hunc intellegit) *quem iter facientem secutus est pedibus. Hic nullo audiente à Nerone interrogatus* (à Nerone? imo vero *à Cajo*, in quem scelus hoc incesti competit. nisi mavis, *Hic illo audiente, à Nerone inter.* eâ mente, ut Cajo præsente, à quopiam Nerone: qui adularetur fœdo Principi, & simul huic insidiaretur, sit rogatus.) *Haberetne, sicut ipse, cum sorore germana consuedinem? Nondum, inquit, quantumvis decenter & caute, ne aut negantem eum argueret, aut adsentientem sibimet mendacio dehonestaret.* (corrigo, *ne aut negando eum arg. aut adsentiendo semet dehon.*) *Periit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est.* Scita narratiuncula. quam tamen ego ad Passienum hunc traho, auctore ejus valdè invito. Nam ille (dormiit, an stertuit?) refert ad Cri-

spum,

ſpum, qui ſub Domitiano. Atqui Vibius ille nomine fuit: nec quadrant in eum re aut ævo, quæ hic dicta. Mira μετεωρία Scholiaſtæ, alias docti. Sed & noſter amicus, cur reſcribit *municeps Vercellenſis?* Εὐλόγως ad Vibium illum, fateor: at non ad Paſſienum. Quamquam Viſelliæ municipium etiam mihi ignotum. An *Vitellienſis?* an *Vicellienſis?* quæ loca Italiæ reperies. De morte autem hominis, quod Hieronymus ecce Chronico, eam Principe Caligula ponit, anno ejus ſecundo: *Paſſienus filius, fraude hereditatis ſuæ necatur.* ſane falſum eſt. conſtat enim ſub initia Claudii obiiſſe, ex Suetonii Nerone capite VI. Itaque trajectitia ea nota Hieronymi, ut in Chronico illo multa. ſed & emendanda ſic: *fraude heredis ſuæ.* Agrippina enim illi heres, & *per ejus fraudem*, ut diſerte in Scholiaſtæ extremis hic verbis legis, periit. Fuit & Paſſienus pater, Senecæ nominatus lib. II. Controverſ. V. Ad quem pertinere cenſeo Velleii verba libro II. *Triumphalia ornamenta ex Africa* ei tribuentis: idque ſub Auguſto.

B.

In provincias Cæſaris olim Legati aut Proprætores miſſi. in provincias dico majores. Nam quædam minores nec tantæ rei. Cap. 60.
Procuratores ſaltem acceperunt. Quorum præcipuum ac proprium munus; ut reditus ac tributa colligerent, aliaque quæ ad fiſcum: ſed quoniam, nullo alio Præſide, res ſæpe cogebat jus inter provinciales dici, etiam in re criminum; factum ut juriſdictionem aliquam ſibi ſumerent, Præſidium exemplo. Id Procuratorum genus, notæ & diſcriminis cauſſa, dicti paſſim in libris legum, Procuratores vice Præſidis, aut cum poteſtate. ut l. II. C. De pœnis. l. III. C. Vbi cauſſ. fiſc. l. IV. C. Ad leg. Flav. de plag. Dixi, juriſdictionem ſumerent. revera enim non habebant. Equites quoniam erant aut liberti. Tacitus in vita Agricolæ: *utrumque avum habuit procuratorem Cæſarum, quæ equeſtris nobilitas eſt.* Dio l. LIII. Καὶ τοὺς ἐπιτρόπους (non recte interpres vertit Curatores) οὕτω γὰρ τοὺς τάς τε κοινὰς προσόδους ἐκλέγοντας καὶ τὰ προστεταγμένα σφίσιν ἀναλίσκοντας ὀνομάζομεν, ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ἔθνη, τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου, τοὺς μὲν ἐκ τῶν ἱππέων, τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων πέμπει. id eſt: *Procuratores (ita enim appellamus eos qui publicos reditus colligunt, erogantque) in omnes provincias tam ſuas quam populi Cæſar mittit, quoſdam ex equitibus, quoſdam è libertis.* Itaque nec judicia nec acta eorum rata, vocarique poterant ad diſquiſitionem Principis aut Senatus: quoniam lege apud eos agi (ut ad rem, & ſollenniter loquar) nefas. apud magiſtratum ſolum populi Romani, prove magiſtratu actio legis fuit, ut Conſules, Proconſules; Prætores, Proprætores: qui omnes è Senatu. apud equites non fuit, multo minus apud libertos. Inter equites excipio unum Præfectum Ægypti, apud quem, ut Tacitus notat, lege

lege agi permisit Augustus, decreto quodam singulari. Attamen procuratores isti provinciis præerant, & jus sæpe in crimine & caussa capitis dicebant. Exemplum in Pontio qui Iudææ procurator (non enim illi provinciæ propriè Præses) sententiam tulit de capite nostri capitis, Christi servatoris: exempla in Petronio, Cumano, aliisque vulgo apud Iosephum. Idemque in certis minutis provinciis factum, quibus regendis solus Procurator. quarum aliquot Tacitus recensuit I. Histor. *Duæ Mauretaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, quæque aliæ Procuratoribus cohibentur.* & præter eas notabis Alpium maritimarum Procuratorem, item Ponti, Epiri, pluresque. Hæc clara satis & certa. Ad hos Procuratores, Claudii, me judice, accommodamus edictum, jubentis ut in provinciis eorum decreta proinde rata sint ac si ipse statuisset. Nam ad fiscum solum si aptas: quid fiet communibus & late conceptis Cornelii verbis? *Rerum*, inquit, *à procuratoribus suis judicaturum.* pariterque indefinite extulit Tranquillus, *quæ procuratores sui in judicando statuerent.* Adde subsequentem omnem Taciti orationem: videbis non aliud eum indignari, quam quod jurisdictio communicata cum equitibus & libertis: de quo toties inter ordines olim certatum seditione aut armis erat. At procuratores qui rei familiari tantum impositi, qui in provinciis Proconsulum aut Legatorum: plane privati erant, & insigne in eos exemplum à Tiberio editum, de quo Dio: Καπίτωνα τὸν τῆς Ἀσίας ἐπιτροπεύοντα εἰς τὸ συνέδριον ἐσήγαγε, καὶ ἐγκαλέσας αὐτῷ ὅτι στρατιώταις ἐχρήσατο, καὶ ἄλλα τινὰ ὡς ἀρχὴν ἔχων ἔπραξεν, ἐφυγάδευσεν. Οὐ γὰρ ἐξῆν τότε τοῖς τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικοῦσι πλέον, οὐδὲν ποιεῖν ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου τοῖς ἰδιώταις δικάζεσθαι. Et Tacitus: *Procurator Asiæ Lucillius Capito accusante provincia, caussam dixit, magna cum adseveratione principis, non se jus nisi in servitio & pecunias familiares dedisse. quod si vim prætoris usurpasset, manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua, audirent socios.* Plane ergo privati. tunc quidem. Nam postea jus acceperunt de fiscali saltem pecunia cognoscendi, ut præmonui. Idque Dio etiam adsignificans ait, οὐ γὰρ ἐξῆν τότε. Hi posteriores Procuratores multi erant, & sparsi per provincias omnes: illi, pauciores digniores que. Dio excipuas habere Proconsulem provincias videtur ab administratione Procuratorum. Addit enim ad verba libri LIII. quæ supra, πλὴν καθόσον τοὺς φόρους οἱ ἀνθύπατοι παρ' ὧν ἄρχουσιν ἐσπράσσουσιν. quasi Proconsules reditus collegerint ipsi in provinciis suis. Fallacia verba, quæ virum doctum nuper induxerunt, non me. Planissime enim in Proconsulum etiam provinciis procuratores. Dio ipsè docet; Ἐς πάντα, inquiens, ὁμοίως τά τε ἔθνη τά τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ δήμου. id est, *In omnes gentes, tam quæ Cæsari quam quæ populo adtributa.* At qui provinciæ omnes populi, Proconsulem fuère. Vlpianus item de Off. procons. *Sane*, inquit, *si fiscalis pecu-*

pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorem Principis respicit, melius fecerit si se abstineat. cujus vana & irrita monitio, si in Proconsulum provinciis Procuratores nulli. Quæ ergo Dionis verborum vera mens? Non alia, quam Procuratorem in aliis quidem provinciis omnes reditus colligere, quia omnes Cæsaris fiscique sunt: at in Proconsularibus non omnes, quoniam vectigalia quædam vetera ipse Proconsul colligat in populi ærarium usumque mittenda. Dictum satis, si addo; Procuratores solius rei, Rationales postea dictos, ut à prioribus illis distinguerentur. quoniam illi rempublicam etiam; hi solam privatam tractabant, rationesque pecuniæ principalis.

IVSTI LIPSII

AD

LIBRVM XIII. ANNALIVM

EXCVRSVS.

A.

Formam dandæ tesseræ petendæque in parte expressit Appianus IV. Civilium: Καὶ ὁ Λεύκιος, inquit, ἔπεμψε τοὺς χιλιάρχους τὸ σύνθημα τοῦ στρατοῦ ληψομένους παρὰ τοῦ Καίσαρος, οἱ δ᾽ ἔφερον αὐτοῦ τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, καθὰ καὶ νῦν ἔθος ἐστὶ τοὺς αἰτοῦντας τὸ σύνθημα χιλιάρχους, ἐπιδοῦναι τῷ βασιλεῖ βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος. Atque olim ea data videtur sine voce, inscripta vel insculpta brevi ligno; unde Tesseræ nomen. de quo Polybium adi lib. VI. sub Impp. vocale id signum. Dabant autem plerumque nomina deorum, aut heroum: etiam Græci. Pausanias libro X. *Cum utrimque à ducibus de more militi tesseræ darentur, fortuitu ad oraculi verba apposita data sunt, à Thessalis Itonia Minerva, à Phocensibus gentis auctor Phocus.* Etiam Persæ, si Xenophonti fides lib. VII. Παιδείας. & III. ubi à Cyro tessera data Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμών. aut Ζεὺς σωτήρ. Suetonii loci bini non sani in hac re. alter Cal. cap. LVIII. *Signum*, ait, *more militiæ petisse: & Cajo* Cap. 2.

Iovem

Iovem dante, Chaream exclamasse, Accipe ratum. ubi restituo magnanimi viri vocem littera addita, *Accipe iratum.* alter cap. LVI. *Solitus modo signum petenti, Priapum aut Venerem dare; modo osculandam manum offerre formatam commotamque in obscanum modum.* Libri vett. *commitamque*, aut, *cammatamque*, Scribo, *gammatamque.* Gammata manus, insertis commixtisque digitis ad formam ejus litteræ: qui mos in Italia & nunc. Sic lapides Gammati: non solum qui insculptum Gamma habebant, sed qui literam eam exprimebant transversi. Scriptor Gromaticus: *Solent termini occurrere, qui lapides tam longiores sunt quam qui latiores sequendi: hoc est, aut si cursum dirigunt lineares, aut si gamma faciunt transversi.* Malo etiam in Suetonii verbis, *obscanum nodum*, quam *modum.* Facit ad lucem infamis hujus signi Lampridii locus Eligabalo: *Neque umquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu & audiente populo esset pudor.* Scies amplius tu tiro, Tesseram duplicem fuisse: unam quæ ad excubias, alteram quæ ad pugnam. De postrema Tacitus lib. III. Histor. *Eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugna signum.*

B.

Cap. 29. Olim ærario præpositi Quæstores: notum. Causa immutandi sub Iulio Cæsare orta, anno urbis DCCIX. Quia enim absente Cæsare Quæstores creati nulli, ærarii cura Ædilibus duobus commissa est: nec rediit postilla ad Quæstores. Dio diserte notat lib. XLIII. Ædiles ergo præfuisse videntur (non enim immutationem reperio) per annos fere decem & septem, donec Augustus Prætorios substituit. Factum anno DCCXXVI. Dio lib. LIII. Καὶ ἐπειδὴ χρημάτων τὸ δημόσιον ἐδεῖτο, ἐδανείσατό τινα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ, πρός τε τὴν διοίκησιν σφῶν, δύο κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἐστρατηγηκότων αἱρεῖσθαι ἐκέλευσε. id est: *Quoniam ærarium publicum inops pecuniarum esset, quasdam mutuo sumptas in id contulit: & administrationi earum duos Pratura functos in annos singulos electos præfici jussit.* Suetonius c. XXXVI. *Auctor fuit, ut cura ærarii à Quæstoribus urbanis ad Prætorios, Prætoresve transiret.* Tacitus hic. Ideo in monumentis id ævi historiisque, Prætores ærarii, inscripti passim. Mansit ad Claudium, *qui curam ærarii Saturni Quæstoribus reddidit, quam medio tempore Prætores aut utique pratura functi sustinuerant*, ait Sueton. cap. XXIV. Ita tamen, ut honores iis extra ordinem permitteret, ait Tacitus, *ne metu offensionum segnius consulerent.* Quem Dio explicat, in Claudio: Τοὺς στρατηγοὺς τοὺς ἐπὶ τῆς διοικήσεως καταλύσας, ταμιείαις αὐτὴν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἐπέτρεψεν, οὐχ ὥστε καὶ ἐτησίους σφᾶς (ὅπερ ἐπί τι ἐκείνων πρότερον, καὶ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν μετὰ ταῦτα ἐγεγόνει) ἄρχειν, ἀλλ' οἱ δύο οἱ αὐτοὶ τρία ὅλα ἔτη αὐτὴν διῆρχον, καὶ οἱ μὲν στρατηγίας εὐθὺς ἐλάμβανον,

τανον, οἱ δὲ καὶ μισθὸν ἔφερον ὅπως ποτὲ καὶ ἔδοξαν ἄρξαι. id est: *Prætores ærarii solvens, Quæstoribus rursum antiquo more id tradidit. non tamen ut annuum eorum munus esset (quod antea & in ipsis & in Prætoribus factum:) sed duo iidem tres annos continuos eam curam sustinebant: eisque exactis Præturas statim adipiscebantur, interdum & præmium mercedemque: proinde ac bene se gesserant.* Honores ergo extra ordinem iis dati, sunt Præturæ. Sed ipsum immutans rursum Nero, rediit non ad Prætores (non enim ita appellati amplius) sed ad Præfectos: quos è Prætoriis elegit. Itaque clare Tacitus, *Prætura perfunctos* dilegit non Prætores. Ita enim in Tacito corrigendum. Per bella tamen civilia, & Principe nullo Romæ, iterum Prætores præfecti videntur: innuitque Tacitus lib. IV. Histor. *Prætores ærarii (nam tunc à Prætoribus tractabatur ærarium) publicam paupertatem questi, &c.* Insita enim admonitio facile ostendit aliud fuisse Taciti, id est, Trajani ævo. Gellius lib. XIII. Præfectum nominat, *Quod per Quæstorem dixi*, inquit, *intellegi nunc oportet Præf. ærario. nam cura ærarii à Quæstoribus ad Præfectos* (ita legerim, *non Præfectum) translata est.* Præfuisse autem eos censeo biennium, ex hac sanctione Neronis: certè quidem ita servatum sub Trajano. Plinius Panegyr. de se & Tertullo: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo & maximo, cum tu nobis consulatum obtulisti.* Et statim: *Nobis Præfectis ærario, Consulatum antequam successorem dedisti.* In jure crebra mentio Præfectorum ærarii, ut l. XII. De his quæ ut indignis. l. XV. & XLII. De jure fisci.

C.

Ad hanc Vicesimam Ariani insignis locus, lib. III. Dissertation. Epicteti, cap. XXVI. Ὁ δοῦλος εὐθὺς εὔχεται ἀφεθῆναι ἐλεύθερος. διὰ τί δοκεῖτε; ὅτι τοῖς εἰκοστώναις ἐπιθυμεῖ δοῦναι ἀργύριον; οὔ. ἀλλ' ὅτι φαντάζεται, &c. In quo loco, vide ut cæcutiat vir, alia doctus. Nam vertit: *Servus in primis cupit se donari libertate. Quam ob caussam? an quia desiderat pro tessera vendentibus argentum numerare? Non, sed quia opinatur, &c.* Et in notis ait, εἰκοστώνην esse qui rem emit exhibito signo aut tessera: manumissos autem emere publicè frumenta potuisse exhibita tessera: unde Persius. Cap. 31.

——*scabrosum tesserula far.*

Somnia & nugamenta mera. Corrigo in Arriano, Τοῖς εἰκοστώναις. Glossæ: εἰκοστώνης, ὁ τὰς εἰκοστὰς ἀπαιτῶν, *Vicesimarius.* Verte igitur: *An quia vicesimariis argentum dare desiderat?* Idem Arrianus lib. II. cap. I. Ὅταν οὖν στρέψῃ τις ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὑτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησε; ἐποίησε. τί; ἔστρεψε τὸν αὑτοῦ δοῦλον; Ἄλλο οὐδέν; καὶ τὴν εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει id est: *Cum quis servum suum verterit apud Prætorem, nihilne fecit? fecit. quid? vertit suum servum.*

Numquid amplius? Certe. vigesimam pro eo dependet. Cicero lib. XI. Attic. epist. XVI. *Portoriis Italiæ sublatis, quod vectigal superest domesticum præter Vicesimam?* Hæc in manumissis. At in servis receptum, ut quoties vænirent. vectigal pro iis penderet emptor. Id Tacitus fuisse ait, quintam & vicesimam: lectio modo sit certa. Ambigas enim jure, quoniam de hac XXV. nihil alibi scriptum. Imo scriptum contra: Augustum, cum pecunia ad bellum & nocturnos Vigiles ei opus, instituisse Quinquagesimam venalium mancipiorum. Dio LV. in actis anni DCCLX. *Τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνδραπόδων πράσει ἐσήγαγε.* Et hercle uti aliarum rerum vænalium Centesima fuit: sic Quinquagesima mancipiorum. ausimque in Tacito reponere, *quinquagesima*. Alia quinquagesima est, de qua in Symmacho, & infra hoc ipso libro. Fuit & Vicesima hereditatium, instituta ab Augusto ad ærarium militare: de qua Dio lib. IV. actis anni DCCLIX. *Τὴν εἰκοστὴν τῶν κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν ἐπάνυ συγγενῶν ἢ καὶ πενήτων, καταλείπωσι, κατεστήσατο.* Temperavit eam Nerva, & magis Trajanus: de quibus multa Plinius in Laudatione. qui omnino videndus: si vim intelligere aves ejus vectigalis. postque illos Antoninus Philosophus, de quo Capitolinus: *Leges etiam addidit* (sive *edidit*) *de vicesima hereditatum: de tutelis.* Videndus item Paullus lib. IV. Sent. tit. VI. lib. ult. C. de edicto D. Hadrian. toll. De Vicesimæ legibus primus scripsit A. Ofilius, & post eum Macer libros duo: Invenio & in lapidibus, PROCVRATOR XX. HEREDITATIVM. item, PROMAGISTER. XX. HEREDITATVM. qui postremus titulus ab eo, quod, uti è Plinio discis, publicani colligebant hoc vectigal: quorum Magistri, & Promagistri Satis. nec enim Iurisconsultorum frugem demetere propositum nobis.

IVSTI

Iusti Lipsii

ad

Librum XIV. Annalium

Excursus.

A.

Tempus enim ut tarde aliquando juventus nostra discat, quid Tempestiva convivia, quid Intempestiva. Cap. 2.
Discat, & dediscat illa quæ nuper hausit à magnis magistris. Ajunt convivium Tempestivum esse, quod tempore celebretur: verboque honestum: nec in vitio poni umquam, nisi in libris vitiatis. Ecce alii qui Tempestivum nihilum differre dicant ab Intempestivo: & in culpa habitum utrumque. Tertium vidi, qui convivia tempestiva vellet esse, quæ statis certisque temporibus præberent sacerdotes. Inducunt, & seducunt. audite me juvenes, & cum bono Mercurio, inite viam rectam. Legitima convivii hora apud Romanos priscos, Sol occasus. Salvianus libro I. *Numquid parcam illam tunc agrestemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant, cum viles ac rusticos cibos, ante ipsos quibus coxerant focos sumerent eosque ipsos capere nisi ad vesperam non liceret?* Itaque quia vespere cæna: ideo proverbii forma in Plauto, *de vespere suo vivere.* Postea autem Decima haberi cœpta. Clare ex Cornificio ad Herennium, ubi describit hominem vane gloriosum lib. IV. Is ad eos quos vocaverat ad cænam non in suas ædes: *Itane? eamus, inquit, hospites. Frater venit ex Salerno. ego illi obviam pergo, vos huc Decima venitote. Hospites discedunt. ille se raptim domum suam conjicit: illi Decima quo jusserat, veniunt.* Et ab ea mente Philippus Vultejum invitans, apud Horat: *Post nonam venies.* --- Imo actuosi homines & forenses post decimam sæpe. quoniam res & judicia in foro exercita ad Decimam horam, uti ex Miloniana Asconii discas. At labente imperio moribusque, octava hora balnei haberi cœpta, nona ipsa cænæ. Plinius de Spurinna: *Vbi hora balnei nunciata est, (est autem hieme*

me nona, æstate octava) in sole ambulat nudus. lotus accubat. Martialis præter locos alios:

Imperat exstructos frangere Nona thoros.

Hanc horam qui præveniebant, tempestive epulari dicebantur & præmature, & convivia eorum Tempestiva. qui in longum trahebant, inque noctem intempestam, jure eorum epulæ Intempestivæ. Qui de multo die, inquam, epulari incipiebant, in eos gulones hæc nota & nomen. Plautus probrose in senem:

Cum suo sibi gnato una ad amicam de die
Potare.

Hinc apud Catullum: *Convivia lauta de die:* apud Horatium,

——dictus here illic De medio potare die.

Suetonius de Nerone: *Epulas à medio die ad mediam noctem protrahebat.* Plinius in laudatione Trajani: *Non enim ante medium diem distentus, solitaria cœna, spectator adnotatorque convivis tuis immines.* Livius de Annibale Capuæ lasciviente: *Cœperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico aut militari disciplina esse.* Cicero de Pisone: *Qui numquam Solem orientem aut occidentem viderit:* culpatque eum vitii utriusque. Vti & Silius Campanos:

——medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu convivia Solis
Deprensa.

Hæc tempestiva convivia sæpe usurpari solita diebus lætis, festisque. Iuvenalis Persicum suum invitans:

——jam nunc in balnea salva
Fronte licet vadas; quamquam solida hora supersit
Ad sextam.

Vult ecce eum ad balneas ire hora quinta, præter morem, & ad epulas venire sexta septimave. Saturnalibus item vulgo convivia ordiebantur à multa luce. Tertullianus: *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & diem & noctem perdam: attamen lavor honesta hora & salubri.* Nam lautio semper ante cibum. Item nuptiis, Apulejus apol. I. *Nuptiæne illæ fuerunt, an aliud celebratum officium, ac convivium tempestivum?* Ea sunt convivia quæ Catoni placita apud Ciceronem: *Ego vero propter sermonis delectationem tempestivis conviviis delector.* Item Claudio, de quo Tacitus lib. XI. *Claudius domum regressus, & tempestivis epulis delinitus.* Quæ epulæ si media nocte fuissent, non potuit inter eas Messalina esse interfecta, sine querela aut verbo historicorum. Alexandro: de quo Curtius lib. VIII. *Iamque iter parare in posterum jussus, sollenni & tempestivo adhibetur convivio.* Tamen hæc convivia jure in vitio. Cicero ad Atticum libro IX. *Audio bonis viris hanc cunctationem nostram non probari, multaque & severe in me in conviviis quidem tempestivis disputari.* Ibid. *Quas eos cœnas facere & obire scripsit ad me Sextius? quam lautas, quam tempestivas?*

Idem lib. III. in Verrem, de Apronii cæna in foro: *Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio.* Et de ipso Verre lib. V. ait cum *diem conviviis, noctem stupris contrivisse.* Quinctilianus Declamat. CCCXXXI. *Neque enim senectutem adfert summus dies, sed longus ordo vitæ. nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestivum convivium, & aviditas nimia.* Seneca De Ira lib. II. cap. XXVIII. *Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva filii convivia pater deterior filio castigat.* Addo Taciti locum lib. II. Histor. *Discubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati Tribunique ex moribus imperatorum severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent.* Qui vel solus locus sententiæ meæ firmandæ. Cedo enim si non de die illud epulum, quomodo subjungit de lucta inter milites? Quomodo, *Pulvis procul & arma adspiciebantur,* in tenebris? Sane iterum de Vitellio noster: *medio diei temulentus.* & Xiphilinus, τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἡδυπαθεῖν. Diurnum ergo convivium (intelligo à meridie, aut circiter) Tempestivum, quia initum tempori nimis: nocturnum contra, Intempestivum. Describit Propertius,

Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Injiciat radios in mea vina dies.

Suetonius Calig. cap. XLV. *Senatum populumque objurgavit edicto, quod Cæsare prœliante, intempestiva convivia, circum & theatra, & amœnos secessus celebrarent.* Cicero pro Murena: *Intempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Curtius lib. LI. *Intempestiva convivia, & perpotandi pervigilandique insana dulcedo.* Et exempla plura. sed iis qui cor habent, hæc satis: μωρὸν autem ὅτι πεῖσαι ὅτι ῥᾶξαί ἐστι, aie verbum vetus.

B.

Sed & munera peti, darique solent eo die ad barbam. Ammia- *Cap.*
nus libro XVII. *Cæsar cum petenti, ex usu, gregario cuidam* 15.
ut barbas detonderet, dedisset aliquid vile, contumeliosis calumniis appetitus est à Gaudentio. Iuvenalis,

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis venalibus.

Quinetiam deo alicui sacrari solita, ut apud Græcos virginum puerorumque comæ Suetonius de Nerone: *Barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecravit.* ubi emendo, *Capitolino*, Iovi scilicet ex Dione. Earinus apud Martialem primam lanuginem comamque

Pergameo posuit dona sacrata deo.

Tertullianus, De anima: *Quis non exinde aut totum soli* (lego, *filii*)

filii) caput reatui vovet, aut aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat pro publica aut privata devotione? Censorinus, De die natali. cap. I. *Quidam etiam pro cetera bona corporis valetudine, crinem deo sacrum pascebant.* Quando is mos Romæ cœperit (nam antiquos barbam aluisse satis constat) quæro. Livius eum agnoscere videtur sub annum urbis CCCLXIX. satis clare, ubi de Manlio Capitolino in carcerem conjecto: *Satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbam promisisse.* Si in luctu promiserint barbam, ergo alias rasa. Refellit tamen eum Varro lib. II. De re Rust. *Omnino tonsores in Italia primum venisse ex Sicilia dicuntur post* R. C. A. CCCCLIV. *ut scriptum in publico Ardeæ in litteris exstat. eosque adduxisse P. Ticinium Menam. Olim tonsores non fuisse adsignificant antiquorum statuæ, quod pleraque habent capillum & barbam magnam.* Nec ambigo, quin ex ritu sui superiorisque ævi aberraverit Livio mens & manus. Cicero certe pro M. Cœlio etiam Ap. Claudium Cæcum barbatum inducit, aliquot post notatum Varroni ævum annis. Bellis Punicis in usu crebro jam rasuram fuisse docent Annalium prisca verba, quæ de Scipione Agellius rettulit, & mirabundus parum cepit. Iuvenes ergo alebant barbam. & ideò à Cicerone I. ad Attic. *Comessatores conjurationis barbatuli juvenes.* appellati sine ulla lasciviæ, ut volunt, nota. & pro M. Cœlio ad juvenes alludens, *Non hac barba qua ista delectatur,* inquit juvenemque à barba descripsit Iuvenalis,

Iam senior, cujus barbam tua janua vidit.

Ponebant eam serius, citius, plerumque sub XXI. annum. Macrobius certe in Somnium Scipionis *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam* adfirmavit. Atque ita Neronem posuisse colliges ex Fastis, annisque. Caligula tamen XX. anno posuit, Suetonii cap. X. At Cæsar Octavianus anno demum XXV. uti clarum ex Dione. Natus enim M. Tullio C. Antonio Coss. posuit L. Marcio C. Sabino. Mutavit ab hoc more primus Romanorum Imperatorum Hadrianus, adnotante Xiphilino, & ostendentibus Nummis. Hæc Romæ. Apud Græcos quid? Barbam in pretio mansisse ad tempora Alexandri Athenæus ex Chrysippo adserit l. XIII. cap. VI. sub eo rege radi repertum. Inter philosophos primus barbam aluisse traditur Antisthenes Suidæ, in voce καθεῖναι. Hæc propemodum aliena à Tacito: sed per eum non absurdè, ut spero, nec ingratiis tuis, lector, mihi nata.

C.

Cap. 28. Olim in populi libertate, non frequens appellationum usus, non certe in caussa civili: (nam provocationem ad populum, in re majori criminumque, frequentem scimus.) usus tamen.

men. A Prætore enim appellatum reperio, alias ad collegam ejus, alias ad Tribunos. Ad Collegam, Cicero uno loco sed claro, in Verrem, de Prætura urbana: *L. Piso*, inquit, *multos codices implevit earum rerum quibus ita intercessit, quod iste aliter atque ut edixerat, decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto Prætore solitus sit convenire. quem iste collegam nisi habuisset obrutus in foro lapidibus esset.* Asconiusque ibi: *Intercedere, ut vides, etiam Prætor Prætori solet, ut Piso Verri, appellatione caussa ad collegam facta.* Ad Tribunos appellatum, docet idem Cicero pro P. Quinctio: *Appellantur Tribuni, à quibus cum esset certum auxilium petitum, &c.* Clarius infra: *Cujus procurator à Prætore Tribunos appellare ausus sit.* Hæc olim: nec appellatum reperio ad Senatum. At Augustus imperium adeptus. *Appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum Prætori delegavit urbano*: (num scrib. *Præfecto del. urbis*) *at provincialium, consularibus viris, quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset*, ait Suet. c. XXXIII. Quem ita intellego, ut appellationes à minoribus magistratibus judicibusve, Romæ ad Prætorem fierent, in caussis dumtaxat civilibus: è provinciis, ad consulares. Nam quin Augustus ipse, firmandæ dominationi, & jure potestatis Tribuniciæ, graviorum rerum appellationes sibi servarit: ambigendum vix puto è Dionis verbis lib. LII. ubi Mæcenas ad Augustum: *Δίκαζε δὲ αὐτὸς ἰδίᾳ τάς τε ἐφεσίμους καὶ τὰς ἀναπομπίμους, ὅσαι ἂν παρά τε τῶν μειζόνων ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ἐπιτρόπων, τοῦ τε πολιάρχου καὶ τοῦ ὑποτιμητοῦ καὶ τῶν ὑπάρχων, τοῦ τε τὸν σῖτον ἐπισκοποῦντος καὶ τοῦ νυκτοφυλακοῦντος ἀφικνῶνται* etsi quædam ibi miscet, magis ex ritu sui ævi Dio, quam Augusti. Certe à Senatu ad Principem appellatum Tiberii imperio, sunt exempla in nostro scriptore, ut lib. IV. *usque instantibus ad Imperatorem provocavit*: & alibi. post eum Cajus *magistratibus liberam jurisdictionem permisit*, ait Sueton. CXVI. i. c. sine appellatione plenam priscamque: sed id non diuturnum fuit, non magis quam permissa ab eo comitiorum libertas. Dio mihi auctor libro LVIII. sub Cajo receptum, ut judicia quædam Senatus tractaret, ita tamen ut ab eo Princeps appellaretur. Sed appellatio Principis, ut apparet, non sine pœna fuit. pœna dico, in eos qui temere appellassent. Quo exemplo nunc Nero auctum honorem Senatus it; statuitque ut eadem pœna, qui illum temere à privatis judicibus appellassent, tenerentur, qua qui Principem. Sententiam hanc satis capio: confirmationem quæro & exempla. Nihil enim præ manu mihi quod istuc faciat, nisi forte quæ de pœna præjudiciali eorum qui à Præfecto urbis appellassent, Symmachus scribit libro X. duobus locis. Quem tu cupide lector vide. Mihi à latere tragulam injicit Tranquillus, qui hanc ipsam rem tangens, capite XVII. nihil eorum quæ Tacitus; sed hoc tantum dicit, *Cautum ut omnes appellationes à judicibus ad Senatum fierent.* Hæret id spiculum, & non evello.

Iusti Lipsii ad Librum XV. Annalium Excursus.

A.

Cap. 41. Certa investigatio ejus diei à clade Aliensi capi potest, & debet. quam certum est anteriorem fuisse, & fastis perpetuis traditam & signatam: ideoque & vulgo notam, Cicero ad Atticum: *Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugnæ, quam urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiamnunc dies, alter in vulgus ignotus.* Quis igitur ille? Livius ex professo tradit, initio libri VI. *Diem a. d. XV. Kal. Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi, quo dein ad Aliam, cum exitio urbis, fœde pugnatum.* Eadem Taciti nostri assertio II. Histor. de Vitellio, quem tradit *funesto omine de cerimoniis publicis edixisse* XV. *Kal. Augusti, die antiquitus infausto Cremerensi Aliensique cladibus.* Ergo eorum mente pugnæ ille dies: sequens autem urbis captæ, & incensæ. quod Livius item tradit. *Ingressi*, inquit, *postero die urbem; patente Collina porta.* Hæc si ita vera: quis non videt XIV. Kalend. ipsum incendii diem fuisse; & recte igitur hic ita in Tacito scriptum. At alii fortasse dissentiunt. Minime. imo Agellius è Verrio Flacco refert, libro V. capite XVII. cum caussam quærit, cur dies postriduani atri Romanis habiti? refert, inquam, *Q. Sulpicium Tribunum militum, adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; & post diem tertium ejus diei urbem à Gallis occupatam esse.* Quibus verbis si hæc sententia est, ut velit tres dies medios, & quarto demum pugnatum, profecto cum Livio sentit ac Tacito, & pugnæ dies erit *Decimusquintus Calendarum.* Esse autem: ex ipso Livio dixeris, in quo pa-

pariter ita scriptum : *Quod postridie Idus non litasset Sulpicius, & post diem tertium objectus hosti exercitus Romanus esset.* At si quis aliter, & velit *post diem tertium*, significare ipsum diem tertium ; tum certe fateor, XVI. *Kalendas* diem pugnæ fuisse, quomodo in Viris illustribus (quocumque auctore) est scriptum. Sed vel sic ipse incendii dies XV. sit, non hercules XVI. Itaque nihil video, quod virum illum tegat, nisi forte Macrobius, qui describens Agelliana illa, ut solet, adserere videtur *die postero* quam Sulpicius male sacrificasset, pugnatum fuisse. Sed hoc sane falsum, & improvide à Macrobio scriptum, sicut item à Plutarcho in Caussis : Ὅτι μετὰ τὰς κυιντιλίας εἰδοὺς, ἃς νῦν Ἰουλίας καλοῦσιν, ἐξάγοντες οἱ χιλίαρχοι τὸ στράτευμα, περὶ τὸν Ἀλλίαν ποταμὸν ἐκρατήθησαν ὑπὸ Κελτῶν μάχῃ : *Quod post Quinctiles Idus, quas nunc Iulias vocant, educentes Tribuni copias, ad Aliam flumen victi sunt à Gallis.* Indefinite aut falso ajo dictum : quo argumento? certo, quod Livium ejus rei auctorem dat, qui palam contra scripsit, ut jam ostensum. Nam Plutarchus ibi, Ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσι, καὶ Λίβιος ἱστορεῖ : *Vt plurimi arbitrantur, & Livius in historia scribit.* Ille vero hoc non scribit : & quocumque rem vertas, XIV. Kalendarum incendii erit, imo XIII. fortasse (tanto longius à XVI.) si Plutarcho & Polybio credam. Ille in Camillo, iste lib. II. scribunt, non *postero*, ut Livius, sed *tertio denique die à pugna Gallos irrupisse.* Et consentit etiam, aut certe distinguit & conciliat Io. Zonaras : *qui postera quidem die ivisse ad urbem* vult, *sed cum portas apertas viderent, substitisse, insidias veritos ; & tertia denique die ingressos.* Itaque, ut finiam, nihil erroris in Tacito ; cum Livio sentit & priscis, quos adduxi.

B.

Pædagogia Seneca describit epist. XCVI. *Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus levitas sit, eadem prima mensura lanuginis, eadem species capillorum.* Iulianus in Antiochico : Οὐ κρεῖττον ἦν ὀδυνᾶσθαι μόνον τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἠγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται; Hi queri plerumque ad illicita dominis. Suetonius Nerone cap. XXVIII. *Super ingenuorum pædagogia, & matronarum concubinatus.* Pædagogia enim non culpat, sed quod ex ingenuis Tertullianus Apol. *Cum de pædagogiis aulicis nescio quem cinædum* (Antinoum intellegit) *deum facitis.* Notitia Imperii : *sub dispositione viri spectabilis Castrensis* collocantur. PÆDAGOGIA. MINISTERIALES. DOMINICI. CVRÆ. PALATIORVM. Cap. 69.

 Pli-

Plinius XXXIII. *Iam vero & pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento*: quod de fibulis argenteis exaudio, Veneri arcendæ. Vsus etiam eorum ad mensam. Vlpianus l. XII. de Instructo vel instrum. *Si instructum fundum legasset, ea pædagogia quæ ibi habebat, ut cum ibi venisset præsto essent in triclinio, legato continentur.* Hos habebant in veste pretiosa. Seneca De vita beata, cap. XVII. *Quare pædagogium pretiosa veste succingitur?* Imo aurata. Idem De tranquillit. cap. I. *Præstringit animum apparatus alicujus pædagogii, diligentius quam intra privatum larem vestita & auro culta mancipia, & agmen servorum nitentium.* Ammianus libro XXXVI. *Tunica auro distincta, ut regius minister, indutus, à calce in pubem in pædagogiani pueri speciem.* Nec aliud sensit cum de auro Plinius scripsit: *Honestius viri pædagogiis id damus, balineasque dives forma puerorum convertit.* nescio an, *convestit.* Seneca de puerorum istorum deliciis, epist. CXXIII. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cujus sana facies medicamentum desideret.* Vides ergo ubique Pædagogia pro cœtu & quasi collegio puerorum. pro loco non accipio, nec apud Plinium quidem lib. VII. epist. *Puer in pædagogio mistus pluribus dormiebat.* rescriboque, *Puer é pædagogio.* Intellegit enim puerum pædagogianum. Ammianus lib. XXIX. *Adultus quidam ex his quos Pædagogianos appellant, ad observandam venaticiam prædam, Spartanum canem retinere dispositus.* Res nomenque in parte mansit. apud Paigios Gallorum, Italorumque.

IVSTI

IVSTI LIPSII
AD
LIBRVM XVI.
ANNALIVM
EXCVRSVS.

A.

Libera re Romana non juratum scio in cujusquam acta. juratum in leges quidem: sed acta finito magistratu vocari poterant ad disquisitionem Senatus. Is probabat, aut rescindebat. Primi Triumviri, nisi fallor, Calendis Ianuariis & ipsi jurarunt, & alios adegerunt, rata se habituros omnia acta divi Iulii. Inde secutis principibus exemplum. Dio opportune, lib. XLVII. Ἔν τε τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αὐτοί τε ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους ὥρκωσαν βέβαια νομιεῖν πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου γενόμενα, καὶ τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι τοῖς τὸ κράτος ἔχουσιν, ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποτε γενομένοις, καὶ μὴ ἀτιμωθεῖσι γίγνεται. id est: *Kalendis autem novi anni, & ipsi Triumviri jurarunt, & alios jurare coëgerunt, omnia acta Iulii rata se habituros. Quod & nunc usurpatur in omnibus qui aut tenent imperium, aut tenuerunt, nisi forte infamia ignominiaque publicè notati sint.* Id accidit sub annum urbis DCCXII. Factum idem vivo Augusto; de quo idem Græcus lib. LIII. Ἐν δὲ τῇ νουμηνίᾳ ὅρκους ἡ βουλὴ βεβαιοῦσα τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐποιήσατο. Idque juramentum semper abusque Divo Iulio repetitum ad principem ejus anni. Tacitus infra: *Ejusdem animi est Poppaeam divam non credere, cujus in acta Divi Iulii & Augusti non jurare.* Nisi tamen si quis sceleribus & flagitiis aliter meruisset. Dio lib. LX. de Cajo: Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπὶ τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. id est: *Ob eas caussas non est Caii nomen in catalogo alboque Principum, quorum mentionem facimus in juramentis votisque; uti nec Tiberii.* Iuratum vero non viritim, sed uno aliquo ex quoque magistratu Cap. 22.

ver-

verba præeunte, reliquis assentientibus. Quem morem Senatus, adulatione nova, trangressus est sub Tiberio, ut narrat idem Dio. LVIII. Νομιζομένου συχνὸν χρόνον ἤδη, μηκέτι κατ' ἄνδρα τὴν βουλὴν ἐν τῇ νουμηνίᾳ ὀμνύναι, ἀλλ' ἑνὸς, ὥσπερ εἴρηταί μοι, προομνύντος, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπαινεῖν, οὐκ ἐποίησαν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτεπάγγελτοι μηδενὸς σφᾶς ἀναγκάσαντος, ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ἐπεσώθησαν, ὥσπερ τι διὰ τοῦτο μᾶλλον εὐορκήσοντες. Sed præjurationem Claudius iterum reduxit, explicatque Dio lib. ultimo: Κλαύδιος δὲ αὐτὸς μὲν πάντα ἐπισημένα διώμοσε, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυσε κατ' ἄνδρα ὀμόσαι, καὶ οὕτως εἴ τις τῶν στρατηγούντων, ὥσπερ ποτε, καὶ ἕτερος τῶν δημαρχούντων, ἀπό τι τῶν ἄλλων ὡς ἑκάστων εἰς ἐξάρχα τῶν ὅρκων πιστούμενος. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πλείω ἔτη ἐπεράχθη. Quam tamen abrogatam denuo esse, reditumque ad singularia juramenta, indicio sunt quæ hic & postea Traseæ objiciuntur. Et Dionis sane verba ultima satis ostendunt, in aliquot annos dumtaxat id servatum.

B.

Cap. 22. Ea vota in tabulis concipi solita, & signari. Suetonius Aug. cap. XCVII. *Nam se quamquam conscriptis paratisque jam tabulis, negavit suscepturum vota, quæ non esset soluturus.* Plinius ad Trajanum: *Solennia vota pro incolumitate tua, quâ salus publica continetur, & suscepimus & solvimus: precati deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.* Concepta non Kalendis ipsis, sed III. Nonas. Plutarchus in Cicerone: Τεχθῆναι Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Capitolinus in Pertinace: *Tertio Nonarum die, Votis ipsis.* Eunapius in vita Maximi: ἡ τρίτη δὲ ἡμέρα τῶν καλανδῶν, ἃς αὐτὰς Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονομάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτῶν ὑπὲρ χρόνου τὴν εὐφωχίαν. Adde hunc Caii Icti locum de verbor. signif. *post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur.* Denique hunc Dionis clarum lib. LIX. Καὶ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ τὰς εὐχὰς ἐχούσῃ συνῆλθον μὲν, &c. *Tertia autem die, qua Vota fiunt, convenerunt quidem,* &c. Firma hæc videbantur: tamen concutit nos nonnihil Tacitus lib. IV. Annal. *Cæsar sollennia incipientis anni Kalendas Ianuarias epistola precatus.* Et subdit: *Quem enim diem vacuum pœna, ubi inter sacra & Vota, vincla & laqueus inducantur?* Et Tibullus ad Messallam:

——Tyrio subtemine vestem
Indueras, oriente die duce fertilis anni:
Cum fera discordes tenuerunt flamina venti,
Et largita tuis sunt multa silentia votis.

Sed stamus. & ad Taciti locum ajo, non ita districte verba capienda quasi illo ipso die Vota, sed quasi in propinquo. Aut verius:

rius: etiam tunc Vota fuisse, sed ex ritu prisco, quæ soli Consules nuncupabant, pro Imperii & populi salute. hæc autem pro Principe subtexta. & die quidem lætiore, & augustiore pompa. Quod ipsum de Tibullianis illis censeo: Sane veteri rep. negari non potest, quin Vota ipsis Kalendis. Omitto plures Livii locos: hunc do firmum & clarum lib. xxi. extremo: Consulem *C. Flaminium, conscientia præteritorum, & Capitolium, & sollennem Votorum nuncupationem fugisse: ne die initi magistratus, Iovis opt. max. templum adiret.* Fieri etiam potest, ut plures dies Votorum fuerint, ille tamen tertius ante Nonas præcipuus. Concepta autem & in castris apud signa; & in Capitolio. Tertullianus de Corona: *Ecce annua Votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliis. Accipe post loca, & verba. Hunc tibi Iupiter bovem cornibus auro decoratis vovemus esse futurum.* Vbi & formulæ pars; in qua tamen corrigo, *esse facturum.* Est enim eo exemplo dictum, quo illud Gracchi: *Credo ego inimicos meos hoc dicturum.* Dies hic publice lætus; ideoque *Ælius Cæsar Votorum caussa ab Hadriano lugeri est vetitus.* Eumdem etiam Sollennia ἁπλῶς appellarunt. Quod observo ex Tertulliani his verbis: *Veræ religionis homines etiam Solennia Imperatorum conscientia potius, quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos & choros* (nescio an, *thoros*, ut ad lectisternia referatur) *in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere. Hæccine sollennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? O nos merito damnandos! Cur enim Vota & gaudia Cæsarum casti & sobrii & probi expungimus?*

FINIS.

Digitized by Google